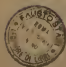

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
12 G
5

D. THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI OPVSCVLA OMNIA.

Quibus adiunximus Opuſculum de Eruditione Principis, antehac nunquam impreſſum.

Horum autem omnium, tum ſeriem, tum Quæſtiones, proprij manifeſtant Indices.

Nunc omnia ſumma cura à mendis purgata.

Conuentus Carmelitarũ Præneſte.

VENETIIS,

Apud Hæredem Hieronymi Scoti,

M D LXXXVII.

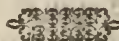
AD LECTOREM.

TVDIOSE considerantibus omnium istorum Opusculorum Diui Thomæ Aquinatis ordinem, & compositionem, mirum forsan apparere poterit, quomodo in lucem editus, diuersis characteribus sit liber iste impressus. At cum inter omnes vna constaret sententia, vt aliqua Opuscula minime Aquinatis doctrinam saperent, neque stilum, neque ordinem tanto Doctori consuetum retinerent, neque ea maiestate tractarentur, vt Aquinatis ingenium redolerent, sed suppositios fœtus esse viderentur, atque ab authore non tanti acuminis composita: ea propter curauimus, ne laude huius nominis imperitos aliquos ornaremus, aut Sanctum Doctorem quorondam Opuscul. gloria priuaremus, vt in diuersis characteribus, legitima à Nothis, & Germana ab Apocryphis distincta prodirent: secundum Diui Antonini Archiepiscopi Florentini diuisionem & censuram, intelligerentq; omnes, quòd omnia Opuscul. maioribus characteribus impressa, nec à puritate Thomisticæ doctrinæ subtrahi citra iniuriam, nec eis suspecta fidei notæ iniici possunt aut debent. Quæ verò minoribus characteribus: inter incertorum, & dubiorum classe fuisse reiecta: vt sicut de illis dubitare nefas esset, ita ex istis aliquod D. Thom. impingere incommodum videretur, atque molestum. Omnia tamen Opuscul. in hoc libro contenta pij candidiq; Lectores habebunt: & pro ingenij fœlicitate discurrent: & ne quid inuidiæ tandem subeamus, aut criminis, relinquimus libentissime etiam, suo cuique iudicio esse vtendum. Vale.

OMNIVM OPVSCVLORVM D. THOMAE AQVINATIS ORDINIS FRATRVM PRAEDICATORVM.

INDEX.

INCIPIVNT

D. THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI OPVSCVLA.

Incipit primum Opusculum contra errores Græcorum ad Vrbanum IIII. Pontificem Maximum.

IBELLVM ab excellentia vestra mihi exhibitum, sanctissime pater Vrbane Papa, diligenter perlegi, in quo inueni quamplurima ad nostræ fidei assertionem vtilia & expressa. Considerani autem ꝙ eius fructus posset apud plurimos impediri propter quædam in authoritatibus sanctorum patrum cõtenta, quæ dubia esse videntur, & vnde possent materiam ministrare errorum & contentionis dare occasionem & calumnię. Et ideo vt remota omni ambiguitate ex authoritatibus in prædicto libello contentis, veræ fidei fructus purissimus capiatur, proposui primo ea quæ dubia esse videntur, in authoritatibus prædictis exponere, & postmodum ostendere quomodo ex eis veritas catholicæ fidei & doceatur, & defendatur. Quòd autem aliqua in dictis græcorum antiquorum Sanctorum inueniantur, quę modernis dubia esse videntur, ex duobus æstimo prouenire. Primo quidẽ, quia errores circa fidem exorti, occasionẽ dederunt sanctis Ecclesiæ doctoribus, vt ea quę sunt fidei maiori circũspectione traderent ad eliminandos errores exortos, sicut patet quòd sancti doctores, qui fuerunt ante errorem Arij, non ita expresse locuti sunt de vnitate diuinæ essentiæ, sicut doctores sequentes: & simile de alijs cõtingit erroribus, quod non solum in diuersis doctoribus, sed in vno egregio doctorum Augusti. expresse apparet. Nam in suis libris, quos post exortam Pelagianorum hæresim edidit, cautius locutus est de potestate liberi arbitrij, quàm in libris quos edidit ante prædictæ hæresis ortum, in quibus libertatem arbitrij contra Manichæos defendens, aliqua protulit quę in sui defensionẽ erroris assumpserunt Pelagiani, diuinæ gratiæ aduersantes. Et ideo non est mirum, si moderni fidei doctores post varios errores exortos, cautius, & quasi elimatius loquuntur circa doctrinam fidei ad omnẽ hęresim euitandum. Vnde si aliqua in dictis antiquorũ doctorum inueniuntur, quæ cum tanta cautela non dicantur, quanta à modernis seruatur, non sunt contemnenda, aut abijcienda, sed nec etiam ea extendere oportet, sed exponere reuerenter. Secũdo, quia multa quæ bene sonant in lingua gręca, in latina fortassis bene non sonant, propter quod eandem fidei veritatem alijs verbis Latini confitentur & Græci. Dicitur enim apud Gręcos rectè & catholice, ꝙ pater, & filius, & spiritus sanctus sunt tres hypostases: apud Latinos autem non rectè sonat, si quis dicat ꝙ sunt tres substantię, licet hypostasis sit idẽ apud Græcos, quod substantia apud Latinos sẽm proprietatẽ vocabuli. Nam apud Latinos, substantia vsitatius pro essentia accipi solet, quã tã nos, quàm Gręci vnã in diuinis confitemur. Propter quod sicut Gręci dicũt tres hypostases, nos dicimus tres personas, vt etiam August. docet in 7. de Trinitate. Nec est dubiũ quin etiam simile sit in alijs multis. Vnde ad officium boni translatoris pertinet, vt ea quæ sunt catholicæ fidei transferens, ser-A uet sententiam, mutet autem modum loquẽdi secundum proprietatem linguæ in quam transfert. Apparet enim ꝙ si ea quæ in Latino literaliter dicuntur, vulgariter exponantur, indecens erit expositio, si semper verbum ex verbo sumatur. Multo igitur magis quando ea quæ in vna lingua dicuntur, transferuntur in aliam, ita quòd verbum sumatur ex verbo, nõ est mirũ si aliqua dubietas relinquatur.

C A P. I.

Quomodo intelligitur hoc quod dicitur, quòd filius habet esse à patre sicut causatum à causa.

B Oteſt autem apud aliquos esse dubium, quòd in plerisque locis harum authoritatum dicitur, patrem esse causam filij, & patrem vel filium esse causam spiritussancti. Et hoc quidem habetur primo in verbis Athanasij, quę in Nicena synodo dixisse refertur, vbi dicit. Quicquid habet filius à patre, habet sicut verbũ à corde, splendor à Sole, & fluuius à fonte, & à causa omne causatum. Qui autem iniuriatur, vel negat causatum, equidem & causam eius negat. Dicit causatus genitus filius, Qui me spernit, spernit C eum qui me misit. Et alibi. Nõ est imprincipiatus spiritus, hoc est, sine principio & causa, sed potius ipsum demonstrat Deum verum, principiatum tamen non ex tempore, sed ex causa vera originis. Item Basilius Episcopus. Spiritus sanctus ab ipso Deo missus, causam habet ipsemet. Et iterum Theodoricus super Epistolam ad Hebr. Causa filij pater est. Apud Latinos autem non est consuetum, quòd pater dicatur causa filij, vel spiritus sancti, sed solum principium, vel author. Et hoc propter tria. Primo quidem, quia pater non posset intelligi causa filij per modum causæ formalis, vel materialis, vel finalis, sed solum per modum cau-D sæ originantis, quæ est causa efficiens. Hanc autem semper inuenimus secundum essentiam esse diuersam ab eo, cuius est causa. Et ideo ne filius intelligeretur esse alterius essentiæ à patre, non consueuimus dicere patrem esse causam filij, sed magis vtimur illis nominibus, quæ significant originem cum quadam consubstantialitate, sicut fons, caput, & alia huiusmodi. Secundo, quia causa apud nos correspondet effectui: vnde patrem non dicimus esse causam, ne aliquis intelligat filium esse factum. Nam & apud Philosophos prima causa Deus nominatur: omne autem causatum sub vniuersitate creaturarum comprehenditur E apud eos, & ideo si filius causam dicatur habere, posset intelligi quòd sub vniuersitate causatorum, vel creaturarum comprehenderetur. Tertio, quia de diuinis non de facili debet homo aliter loqui, quàm sacra scriptura loquatur. Scriptura autem sacra patrem nominat principium filij, vt patet Ioann. primo cap. In principio erat verbum. Nunquam autem dicit patrem esse causam, vel filium causatum. Vnde cum causa plus dicat quàm principium, non præsumimus patrem dicere causam, nec filium causatum. Nihil autem ad originem pertinens, à Deo propriè

dicitur in diuinis, sicut hoc nomen, principium. Quia enim ea quæ sunt in Deo, incomprehensibilia sunt, & diffiniri à nobis non possunt, conuenientius vtimur in Deo nominibus communibus quàm proprijs, propter quod maxime proprium nomen eius dicitur esse qui est, quod est communissimum, vt patet Exo.3. Sicut enim causa est cõmunius, quàm elementum, ita & principium quàm causa. Dicitur enim punctum principium lineæ, sed non causa, & ideo conuenientissime nomine principij vtimur in diuinis. Nec tamen intelligendum est, quòd sancti prædicti qui nomine causæ & causati vtuntur in diuinis personis, intendãt diuersitatem naturæ inducere, aut filium esse creaturam. Sed per hoc volunt ostendere solam originem personarum, sicut nos nomine principij. Vnde dicit Gregor. Nysenus. Causam autem causatumque dicentes, non naturam per hæc nomina significamus. Neque enim hæc nomina loco essentiæ, vel naturæ ratione damus, sed qualiter inter se habent differentiam, demonstramus, vt scilicet filium nõ ingenitum esse, neque patrem per generationem aliquam demonstramus ab aliquo. Item Basilius dicit spiritumsanctum dico ingenitum, non habere patrem, nec creaturam, quia non est creatus, sed causam habet Deum, cuius vere est spiritus, à quo & procedit.

CAP. II.

Quomodo intelligatur cum dicitur, quòd filius sit secundus à patre, & Spiritus sanctus sit tertius.

Item inuenitur in authoritatibus prædictorum doctorum, quòd filius sit secundus à patre, & spiritussanctus sit tertius ab eodem. Dicit enim Athanasius in sermone ad Serapionem. Spiritussanctus tertius est à patre, à filio tamen est secundus. Et Basilius dicit. Dignitate quidem & ordine secundus est à filio spiritus: hoc autem alicui potest videri falsum. In diuinis enim personis nõ est nisi ordo, secundum quem, vt Augu. dicit, non est alter prior altero, sed est alter ex altero. Nullus enim modus prioritatis est, secundum quem pater prior filio dici possit. Neque enim prior est pater tempore, cum filius sit æternus: neque prior natura, cum patris & filij sit vna natura: neque dignitate, cum pater & filius sint æquales: neque etiam intellectu, cum non distinguantur nisi relationibus. Relatiua autem sunt simul secundũ intellectum, cũ vnum sit de intellectu alterius. Et ita patet, quod ita proprie loquendo, filius non possit dici esse secundus à patre, nec spiritus sanctus tertius ab eodem. Dicunt ergo doctores prædicti, filium esse secundum, & spiritumsanctum esse tertium secundum ordinem in numerando, quod patet ex ipso Basilio, qui dicit. Recepimus spiritumsanctum à patre & filio, tertium connumeratum & conglorificatum spiritum filij Dei, qui tradens ordinem salutiferi baptismatis, dixit. Euntes, baptizate omnes, In nomine patris, & filij, & spiritussancti. Et Epiphanius dicit. Spiritus Dei ex patre & filio tertius est appellatione. In nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Quod autem dicit Basilius, quòd spiritus est secundus à filio dignitate, videtur maiorem habere calumniam, quia videtur in dignitate Trinitatis constituere gradum, cum sit par dignitas & eadem trium personarum. Potest autem hoc exponi, non de dignitate naturali, sed de personali, sicut & secundum nos dicitur, quòd persona est hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente. Secundum quem modum dicit Hilarius, quòd pater est maior filio, propter authoritatem originis. Filius tamen non est minor patre, propter substantiæ vnitatem.

CAP. III.

Quomodo intelligitur hoc quod dicitur, quòd Spiritussanctus sit tertium lumen.

Adhuc autem videtur esse magis calumniosum, quod ex verbis sancti Epiphanij Cypriensis Episcopi indu-

F citur dicentis. Spiritussanctus spiritus est veritatis, lumen tertium à patre & filio. Vbi enim est vnitas, non est ordo primi & tertij. Pater autem & filius & spiritussanctus sunt vnum lumen, sicut & vnus Deus. Sicut ergo non potest catholice dici, quòd spiritussanctus sit tertius Deus à patre & filio, ita potest dici, quòd sit tertium lumen. Dicitur autem quòd est tertia persona, propter personarum pluralitatem. Ex hoc ergo quòd dicit lumen tertium, sequitur quòd sint tria lumina, quod ipse postmodum expresse subiungit dicens. Alia verò omnia positione, vel compositione, siue appellatione lumina dicuntur, non tamen istis tribus luminibus similia. Potest autem dici, quòd lumen originem quandam importat. Nam lumen est quod ex aliqua luce diffunditur, & etiam ex se aliud lumen diffundere potest. Et secundum hoc nomen luminis ad personales proprietates trahi potest ratione proprietatis G diffusiuæ, licet secundum ipsam naturam lucis ad essentiam pertineat. Et hoc attendens dictus pater, tertium lumen, & tria lumina dixit in diuinis: licet hoc nullo modo sit ad consequentiam trahendum, sed simpliciter confitendum, quòd pater, & filius, & spiritus sanctus sunt vnum lumen.

CAP. IIII.

Quomodo intelligatur, quòd essentia sit genita in filio, & spirata in Spiritusancto.

Inuenitur autem in dictis prædictorum patrum, quòd essentia sit genita in filio, & spirata in spiritusancto. Dicit enim Athanasius in tertio sermone gestorum Nicenæ H synodi, ex persona filij loquens. Tuum spiritum cum diuina essentia à te genita ipsis hominibus compenso. Et parum post. Ex tua essentia, quam in me genuisti spiritum sanctum do eis. Et idem in Epistola ad Serapionem. Essentiam suam in se ipse genitor retinens, totam in filio suo inenarrabiliter genuit. Et iterum. Sicut pater habet vitam in seipso, idest, naturam viuam spirantem, sic dedit & filio vitam habere in semetipso, hoc est, eandem naturam genuit in filio spirantem spiritum viuum. Et infra dicit, patris & filij vnam esse deitatem naturaliter spirantem vnum spiritumsanctum. Ex quibus verbis habetur, quòd natura diuina in filio sit genita, & in patre & filio sit spirans. Item Cyrillus in libro Thesaurorum contra hæreticos. Virtus increata & genita in filio, filij est per omnem modum naturæ paternæ. Et iterum. Pater filio dedit vitam, idest, vi- I tam suam naturalem genuit in filio. Item Basilius. Ipse filius, quem dat nobis pater, est Deus de Deo essentialiter genitus, habens in se totam essentiam patris genitam. Item Athanasius dicit in Epistola ad Serapionem, essentiam diuinam in spiritusancto esse spiratam, dicens, quòd spiritus sanctus est vera & naturalis imago filij per essentiam omnimode ab eodem in se spiratam. Hic autem modus loquendi calumniosus est: & in sacro Lateranensi concilio reprobatum est dogma Ioachim, qui hunc modum loquendi contra magistrum Petrum Lombardum defendere præsumpsit. Ostendit enim prædictus magister Petrus in quinta distinctione primi libri sententiarum quas edidit, quòd communis essentia non generat, nec gignitur, nec procedit. Et hoc ideo, quia in diuinis inuenitur aliquid commune indistinctum, & aliquid quod di- K stinguitur, & non est commune. Illud ergo quod est distinctionis ratio in diuinis, non potest attribui ei, quod est commune & indistinctum, sed solum ei quod distinguitur. Nulla autem alia distinctionis ratio in diuinis inuenitur, nisi ex eo quòd vnus generat, & alius nascitur, & alius procedit. Non ergo hoc ipsum, quod est generare, vel nasci, vel procedere potest essentiæ diuinis attribui, quæ est communis & omnino indistincta in tribus personis. Id autem quod est distinctum in diuinis est persona, vel hypostasis, vel suppositum diuinæ naturæ,

idest,

idest, quod est habens diuinam naturam. Et ideo illa quæ significant, vel supponere possunt personam, recipiunt congruentem prædicationem generationis, aut processionis, sicut hæc nomina pater, filius, & spiritussanctus, significat personas determinatas, & hoc nomen persona, vel hypostasis in communi. Vnde conuenienter dicitur, quòd pater generat filium, & quòd filius nascitur à patre, & quòd spiritussanctus procedit à patre & filio: & similiter quòd persona generet, vel spiret personam, aut generetur, aut spiretur à persona. Hoc autem nomen Deus, quia significat essentiam communem per modum cõcreti, significat enim habentem Deitatem, potest supponere ex modo suæ significationis pro persona: & ideo etiam huiusmodi locutiones conuenienter conceduntur, Deus generat Deũ, Deus nascitur, vel procedit à Deo. Hoc autem nomen, essentia, & diuinitas, & quæcunque in abstracto significantur, non

B habent ex modo suæ significationis neque quod significent, neque quòd supponant pro persona. Et ideo non proprie ea quæ sunt propria personarum de huiusmodi nominibus prædicantur, vt dicatur essentia generans, vel genita, licet quædam horum nominum propinquiora sint personis, inquantum significant principia actuum qui sunt propriæ personarum, sicut lumen, sapientia, bonitas, & huiusmódi. Vnde & quæ sunt propria personarum, de talibus minus inconuenienter prædicantur, vt cum dicitur, filius lumen de lumine, sapientia de sapientia: sed essentia de essentia magis inconuenienter dicitur. Sed licet modus significandi diuersus sit, cum dicitur Deus & deitas, tamen res est eadem penitus, & ideo propter rei identitatem sicut vnum de altero predicatur, vt cum dicitur, Deus est deitas, vel persona diuina, siue pater est diuina essentia: ita & à san-

C ctis interdum vnum pro alio ponitur, vt sic dicatur, quòd essentia diuina generat, quia pater, qui est essentia diuina generat, & essentia est de essentia, quia filius qui est essẽtia, est de patre, qui est eadem essentia diuina: & sic exponit Cyrillus in lib. Thesaurorum dicens. Pater de se vita viuente, & essentia veraciter existente, tanquam à vera radice generando filium, dat ei naturaliter suam naturalem vitam & essentiam. Et sic etiam cum dicitur, quòd pater genuit naturam suam in filio, exponendum est, quòd per generationem suam naturam filio dedit, sicut ex præmissis verbis Cyrilli habetur.

CAP. V.

Quomodo intelligitur, quòd Iesus dicitur filius paternæ essentiæ.

D Ex hoc etiam patet, qualiter exponendũ sit, quod idem Cyrillus in eodem libro dicere videtur. Quomodo ergo Iesus filius paternæ essentiæ erit creatura? Non enim dicitur filius essentiæ paternæ, quasi à paterna essentia genitus, sed quasi paternam essentiam per generationem accipiens. Et per hunc modum exponenda sunt omnia, quæ similiter dici inueniuntur, sicut quòd dicitur filius, & spiritus essentialiter procedere, inquantum procedendo essentiam à patre accipiunt.

CAP. VI.

Quomodo intelligitur, quòd quæ sunt propria naturaliter patris, sunt propria filij.

Potest esse dubium, quòd Cyrillus in eodem libro Thesaurorum dicit. Omnia quæ patris sunt propria naturaliter, sunt propria & filij. Aut enim hoc intelligitur de essentialibus attributis, & sic neque patri, neque filio sunt propria, sed vtrique communia: aut de personalibus, & sic quæ sunt propria patris, non sunt propria filij, sicut innascibilitas & paternitas nullo modo sunt filij, sed solum patris. Patet autem ex præmissis ab eo, quòd de essentialibus attributis. Præmittit enim quòd quęcunque naturaliter dicũtur inesse patri, omnia illa insunt filio, sicut vita, veritas,

A lux, & huiusmodi. Hæc autem dicuntur esse propria patri non in respectu ad filium, neque filio in respectu ad patrem, sed vtrique in respectu ad creaturam, cui in comparatione ad Deum non proprie prædicta conueniunt: vel proprium, non quod conuenit vni soli, sed quod propriè & vere alicui conuenit secundum se.

CAP. VII.

Quomodo intelligitur, quòd pater neque filio, neque Spiritusancto indiget ad sui perfectionem.

Item potest esse dubium, quòd Athanasius dicit in Epistola ad Serapionem, quod pater per se & in se sine alicuius indigentia plenus, & perfectus existẽs Deus, ad sui perfectionem neque filio, neque spiritusancto indiget. Quod

B enim pater non sit indigens, dubium non est: sic enim neque filius, neque spiritussanctus indigens est. Illud enim proprie est indigens, cui in se considerato aliquid deest ad suam perfectionem, quod non potest dici neque de patre, neque de filio, neque de spiritusancto. Sed tamen patet, ꝙ non posset esse pater perfectus, nisi filium haberet; quia nec pater sine filio esset, nec esset Deus perfectus nisi haberet verbum, & nisi haberet spiramen vitæ, sicut idem Athanasius dicit in tertio sermone gestorum Niceni concilij, sic inquiens de Arianis, qui negabant filium & spiritumsanctum esse consubstantiales patri. Dicunt sterilem esse, & infructuosam naturam paternam, quæ omnibus rebus insitam & propagatiuam similium dedit naturam. Et mutum faciunt patrem & sine verbo qui omnibus rationalibus facultatem dedit loquendi. Mortuum etiam ipsum patrem dicunt, & expertem viuentis naturæ, inquantum. s. negant

C spiritumsanctum coessentialẽ patri: in quo apparet ꝙ non esset pater Deus perfectus, nisi filium & spiritumsanctum haberet. Idem etiam Athanasius dicit in Epistola ad Serapionem, ꝙ pater non potuit creare creaturam nisi per verbum, & deificandis creaturis se non põt communicare nisi per idem verbum. Et similiter nec filius nisi in spiritusancto. Cõmune ergo est patri & filio & spirituisancto, quòd nullus eorum sit indigens. Item commune est cuilibet eorum, ꝙ nullus sine alijs duobus potest esse Deus perfectus. Sed hac ratione proprie de patre dicit Athanasius, quòd ad sui perfectionẽ, filio & spiritusancto non indiget, quia ipse suam perfectionem non habet ab alio. Filius autem & spiritussanctus suam perfectionem habẽt à patre. Vnde idem Athanasius dicit in Epistola ad Serapionem. Non ratione filij, nec ratione spiritussancti pater existit plenus beatus

D Deus. Neque enim à supra se hẽt à quo sit, neque ab intra se habet à quo habeat, idest, ꝙ sit à filio, vel à spiritusancto.

CAP. VIII.

Quomodo intelligitur quòd Spiritus sanctus dicitur ingenitus.

Item videtur esse dubium, quòd Gregorius Nazanzenus in sermone de Epiphania dicit, quòd spiritus sanctus secundum quod est in Deo, procedit vt sit ingenitus, & non filius medius ingeniti genitique. Non enim videtur ꝙ spiritussanctus ingenitus dici possit. Hilarius enim dicit in lib. de Synodis, quòd si quis duos ingenitos dicit, duos Deos facit. Item Athanasius dicit in epistola ad Serapionẽ, quòd non est ingenitus spiritussanctus, quia imprincipiatũ esse & ingenitum soli Deo patri catholica ecclesia congregata apud Niceam recte & fideliter attribuit, & de solo patre hoc esse credendum & prædicandum, toti mundo sub anathemate mandauit. Sed dicendum, quòd ingenitus dupliciter accipi potest. Vno modo, pro eo quod caret principio, & sic soli patri conuenit, vt ex dictis Athanasij patet. Alio modo, pro eo quod non est genitum, licet sit principium habens, & sic non solum Greg. Nazanze. in verbis præmissis, sed etiam Hieronymus in regulis definitionum contra hæreticos spiritumsanctum dicit esse ingenitum.

CAP. IX.

Quomodo intelligitur, quòd Spiritussanctus dicitur medius Patris & Filii.

ITem in præmissis verbis Gregorij Nazanzeni, dubium est quòd dicit, Spiritumsanctum esse medium ingeniti genitique, idest, Patris & Filij, cum magis dicatur esse tertius, vel tertia in Trinitate persona, vt supra habitum est. Sed dicendum, quòd non dicitur esse medius secundum ordinem enumerationis, qui respondet ordini originis: sic enim Filius medius est inter Patrem & Spiritumsanctum: sed dicitur medius quasi communis nexus amborum: est enim communis amor Patris & Filij. Et similiter exponendum est, quod Epiphanius dicit in libro de Trinitate, quòd Spiritussanctus est in medio Patris & Filij.

CAP. X.

Quomodo intelligitur hoc quod dicitur, quòd Spiritussanctus sit imago Filij.

ITem in pluribus locis harum authoritatū dicitur, quòd Spiritussanctus sit imago Filij, sicut Athanasius dicit in sermone tertio Niceni concilij, Spiritus sanctus Patris & Filij vna deifica & viuifica dicitur & est vera imago filij, ipsum per omnia in se essentialiter tenens, naturaliter repræsentans, quemadmodum & filius est imago patris. Et in Epistola ad Serapionem. Spiritussanctus ipsum filium in se continet naturaliter, tanquam eius vera & naturalis imago. Item Basilius. Spiritussanctus dicitur digitus, spiramē, vnctio, sufflatio, sensus Christi, processio, productio, missio, emanatio, effusio, vaporatio, splendor, imago, character, Deus verus. Et iterum. Spiritussanctus à Patre & Filio virtus vera, & naturalis imago patris & filij existit, ipse vtrumque nobis naturaliter repræsentans. Apud Latinos autem non consueuit dici, quòd Spiritussanctus sit imago patris, vel filij. Dicit enim Augustin. in 6. cap. de Trinitate, quòd per verbum solus filius accipitur, & quòd sic verbum dicitur quomodo imago, & quòd solus filius est imago patris quemadmodum & filius. Ricardus etiam de sancto Victore in suo libro de Trinitate, assignat rationem, quare Spiritussanctus non possit dici imago, sicut filius, quia Spiritussanctus, licet patri sit similis in natura sicut & filius, non tamen conuenit cum eo in aliqua proprietate relatiua, sicut conuenit filius cum patre in spiratione actiua Spiritussancti. Quidam autem huius rationem assignāt, quòd propter hoc Spiritussanctus non potest dici imago, quia esset imago duorum, scilicet patris & filij, cum sit à duobus. Non potest autem esse duorum vna imago. In authoritate autem sacræ scripturæ, quam prætergredi non licet de diuinis loquentes, expresse habetur, quòd filius sit imago patris. Dicitur enim Colossensium 1. cap. Transtulit nos in Regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis. Et Hebræorum 1. capit. dicitur de filio. Cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Sed sciendum, quòd à sanctis Græcis duæ authoritates sacræ scripturæ inducuntur, in quibus videtur dici, quòd Spiritussanctus sit imago filij. Dicitur enim Roman. 8. Quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui: imago autem filij nihil aliud videtur esse quàm Spiritussanctus. Item 1. ad Corint. 15. dicitur. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis, idest, Christi, per quam imaginem intelligunt Spiritumsanctum, licet in his authoritatibus non expresse Spiritussanctus imago dicatur. Potest enim intelligi, quòd homines conformentur imagini filij, vel quòd portent imaginem Christi, inquātum ipsi homines sancti per dona gratiarum vt sint similes Christo, perficiūtur, secundum illud Apost. 2. ad Corinth. 3. Nos autem reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu. Hic enim imaginem non dicit esse spiri-

F tum Christi, sed aliquid à spiritu Dei in nobis existens. Sed quia præsumptuosum est tantorum doctorum tam expressis authoritatibus contraire, possumus quidem dicere spiritumsanctum esse imaginem patris & filij, ita quòd per imaginem nihil aliud intelligatur, quàm existens ab alio, & eius similitudinem gerens. Si autem per imaginem intelligatur aliquid existens ab altero, ex ipsa suę originis ratione habens quòd similitudinem generat eius à quo existit, inquantū est ab altero, vt filius genitus, vel vt verbum conceptum, sic solus filius dicitur imago. De ratione enim filij est, quòd similitudinem patris habeat in quaecunque natura. Et similiter de ratione verbi est, quòd sit similitudo eius quod verbo exprimitur cuiuscunque sit verbum, sed non est de ratione spiritus, vel amoris, quòd sit similitudo eius cuius est in omnibus, sed hoc in spiritu Dei verificatur propter diuinæ essentiæ vnitatem & simplicitatē,
G ex qua oportet quòd quicquid est in Deo, sit Deus. Nec obstat ad rationem imaginis, quòd spiritussanctus nō conuenit cum patre in aliqua personali proprietate, quia similitudo & æqualitas personarum diuinarum non attenditur secundum proprietates personales, sed secundum attributa essentialia. Neque enim inæqualitas & dissimilitudo secundum personalium proprietatum differentiam in diuinis dici debet, sicut Augustin. dicit in libro contra Maximum. Cum enim dicitur filius à patre genitus, non ostenditur inæqualitas substantiæ, sed ordo naturæ. Similiter etiam non obstat, quòd spiritussanctus est à duobus. Est enim à duobus, inquantum sunt vnum, cum pater & filius sint vnum principium spiritussancti.

CAP. XI.

H *Quomodo intelligitur, quòd filius sit in patre sicut in sua imagine.*

ADhuc autem videtur esse magis dubium, quod Athanasius dicit in Epistola ad Serapionem. Filius est in suo patre tanquam in propria sua imagine. Non enim pater est imago filij, sed magis filius est imago patris. Sed dicendum, quòd imago hic impropriè sumitur pro exemplari. Sic enim quandoque abusiue accipitur.

CAP. XII.

Quomodo intelligitur, quòd Spiritus sanctus sit verbum filij.

ITem videtur esse falsum, quod Basilius dicit in tertio sermone de spiritusancto contra Eunomium hæreticum.
I Sicut, inquit, filius se habet ad patrem, eodem modo spiritussanctus se habet ad filium. Et propter hoc dicitur, quòd verbum patris est filius, verbum autem filij spiritus. Portat, inquit Apostolus, omnia verba virtutis suæ. Verbum enim vt Augūst. dicit in libro de Trinitate, solus filius est. Vnde & Ioannes nomē verbi pro nomine filij ponit. Nam in principio sui Euangelij dicit. In principio erat verbum. Qui etiam in sua Canonica dicit. Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, pater, verbum, & spiritussanctus. Nec refert, si quis translationem mutet, vt loco verbi eloquium ponat. Nam id quod quis loquitur, verbum eius est. Vnde sicut solus filius in diuinitate est verbum, ita solus est eloquium. Sed dicendum, quòd verbum Dei quandoque dicitur etiam sermo diuinitus inspiratus & prolatus: & de
K hoc verbo hic Basilius intelligit, dicens spiritumsanctum esse verbum, vel eloquium filij effectiue, inquantum sancti ab eo inspirati de filio sunt locuti, secundum quod dicitur Ioan. 16. de spiritusancto. Quæcunque audiet, loquetur. Et quod hic sit intellectus Basilij, patet ex eo quod subdit. Ex quo eloquium filij per Apostolum, Gladium spiritus, dicit, sumite, quod est verbum Dei. Ipsum enim verbum fidei à sanctis prolatum, gladius spiritus manifeste dicitur.

CAP.

CAP. XIII.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quòd nomine Christi intelligitur Spiritussanctus.

ITem dubium esse videtur, quòd Cyril.in lib. Thesaurorum videtur dicere, quòd aliquãdo nomine Christi Spiritussanctus intelligatur, sic inquiens. Apostolus appellatione Christi Spiritumsanctum Christum vocauit: ait.n. Si in vobis Christus est, corpus quidem mortuum est &c. Et post pauca. Spiritussanctus in nomine Christi operando, & eundem Christum in se repræsentando nomẽ Christi accipere, & Christus ab Apostolo operari dicitur. Hoc autem videtur esse contra personarum distinctionem, vt nomen vnius personę alteri attribuatur. Sicut.n. pater nunquam est filius, nec econuerso, ita filius nunquàm est Spiritussanctus, nec econuerso. Non potest ergo nomẽ Christi de Spiritusancto prædicari, neque igitur pro Spiritusancto poni. Sed dicendum, quòd dictus pater appellatione Christi dicit spiritum Christum vocari, vel nomen Christi accipere, & Christus appellari non quasi Christus de Spiritusancto prædicetur, vel econuerso, hoc enim esset Sabelliane impietatis, sed intelligitur in nomine Christi Spiritussanctus ratione concomitantiæ, quia vbicunque est Christus, est spiritus Christi, sicut vbicunque est pater, est filius. Vnde interponit. Nunquid in hoc veritatis prædicator, s. Apostolus, veritatem inconfusibilium personarum confudit Sabellizando? non: sed potius hoc ecclesiæ indicare curauit, vt Spiritussanctus non sit alienus à natura verbi.

CAP. XIIII.

Quomodo intelligitur quod dicitur, Spiritussanctus non mittit filium.

ITem dubium potest videri, quòd Athanasius dicit in tertio sermone Niceni concilij, loquens de Arianis. Non, inquit, vt asserunt alienati à gratia Euãgelij, & priuati Domini spiritu, spiritus gratificat & mittit filiũ, propter hoc quòd audierunt. Et nunc Dominus misit me & spiritus eius, Isa.48. Et alibi. Spiritus Domini super me, Isa.61. Hoc enim videtur esse contrarium ei, quod August. dicit in lib. de Trinitate, quòd filius sit missus à Spiritusancto, probãs hoc per authoritates inductas. Nec solum à Spiritusancto, sed etiam à seipso probat eum missum, quia est missus à tota Trinitate. Sed dicendum est, quòd in missione diuinæ personæ duo possunt considerari. Primo, authoritas personæ mittentis ad personam quæ mittitur. Secundo, effectus in creatura, ratione cuius persona diuina mitti dicitur. Cum enim personæ diuinæ sint vbique per essentiam, præsentiam, & potentiam, secundum hoc persona diuina mitti dicitur, secundum quod nouo modo per aliquem nouum effectum incipit esse in creatura: sicut filius dicitur esse missus in mundum, inquantum nouo modo incepit esse in mundo per visibilem carnem quam assumpsit, secundum illud Aposto. Gal.4. Misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege. Dicitur etiam mitti spiritualiter & inuisibiliter ad aliquem, inquãtum per sapientiæ donum in eo incipit inhabitare, de qua missione dicitur Sap.9. Mitte illam, scilicet sapientiam à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret. Similiter etiam Spiritussanctus ad aliquem mitti dicitur, inquantum ipsum inhabitare incipit per donum charitatis, secundum illud Roma.5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritumsanctum, qui datus est nobis. Si ergo in missione diuinæ personæ consideretur authoritas mittentis ad personam missam, sic sola persona potest aliam mittere, à qua est persona missa. Et secundum hoc pater mittit filium, & filius Spiritumsanctum, non autẽ Spiritussanctus filium, & sic Athanasius loquitur. Si autẽ in missione personæ diuinæ consideretur effectus, ratione cuius persona mitti dicitur, cum effectus sit cõis toti Trinitati (nam tota Trinitas operata est carnem Christi, & operatur sapientiã,

A & charitatem in sanctis) tunc potest dici, ꝙ persona mittitur à tota Trinitate, & sic intelligit Aug. Sed tamen sciendum est, ꝙ licet persona diuina interdum secundum Aug. dicatur mitti à persona, à qua non procedit, non tamẽ persona quæ à nullo procedit, potest dici ꝙ mittatur. Pater.n. quia à nullo est, à nullo mittitur, licet per aliquod nouum gratiæ donum hominem inhabitet, & ad hominem venire dicatur, secundum illud Ioan.14. Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Sic ergo in persona quæ mittitur, requiritur ꝙ æternaliter ab alia persona procedat; sed non est necessarium ꝙ procedat æternaliter ab illa persona, à qua mittitur, sed sufficit ꝙ ab illa persona sit effectus secundum quem mittitur, & hoc dico secũdum modum, quo Aug. loquitur de missione. Sed secundum Græcos, persona non mittitur nisi ab il-

B la, à qua procedit æternaliter: vnde filius non mittitur à Spiritusancto, nisi forte secundum quod est homo. Propter quod Basilius authoritates prædictas exponit, vt per spiritum intelligatur pater, secundum quod spiritus essentialiter sumitur, vt dicitur Ioan.4. Deus spiritus est: & sic etiam Hilar. exponit in lib. de Trinitate.

CAP. XV.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod Spiritussanctus vere per filium operatur.

ITem dubium est, quod Basilius dicit in libro contra Eunomium, quòd Spiritussanctus vere per filium operatur quod quidem videtur esse falsum. Nam persona dicitur operari per illam quæ ab ipsa est, sicut pater per filium, & non econuerso. Sed dicendum, quòd Spiritus sanctus di-

C citur operari per filium secundum naturam humanam, non autem secundum diuinam.

CAP. XVI.

Quomodo intelligitur quod dicitur in Ecclesia, Deus non erat per gratiam in hominibus ante Christi incarnationem.

ITem dubium esse videtur, quòd Athanasius dicit ad Serapionem. Impossibile erat secundum prędeterminationem diuinæ rationis, vt ecclesia Domini inuisibilem formam, & incorpoream immediate nudã reciperet, sed consubstantiauit se Dominus eidem ecclesiæ formam eius in se assumens. Ex quo videtur, quòd ante Christi incarnatio-

D nem Deus per gratiam in hominibus nõ habitaret. Quod etiam quidam hæretici dicere præsumpserunt occasione illius, quod dicitur Ioann.7. Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Vtrunque autem eodem modo est intelligẽdum. Nam sicut dicitur quòd Spiritussanctus non fuerit ante datus, quia non in tanta plenitudine datus fuerat, in quanta Apostoli eum post Christi resurrectionem acceperunt: ita etiam Ecclesia in tanta plenitudine gratię donum accipere non potuit secundum ordinationem diuinam, in quanta recepit per Christi incarnationem: quia gratia & veritas per Iesum Christum facta est, vt dicitur Io.1. Vnde in sermone Niceni concilij Athanasius dicit. Equidem ipsos consummari & perfici impossibile est, nisi ego perfectum suscipiam hominem. Quod

E eodem modo intelligendum est, sicut quod supra dictum est. Ideo aũt dicit ſm prædeterminationem diuinam, quia possibile erat Deo alio modo q̃ per Christi incarnationẽ, perfectionem gratiæ humano generi conferre, loquẽdo de potentia absoluta, sed non potuit humanum genus hanc plenitudinem aliter consequi, supposita Dei ordinatione.

CAP. XVII.

Quomodo intelligitur, diuinam essentiam increatam conceptam esse & natam.

ITem videtur esse dubium, quod Athana. dicit in Episto. ad Serapionem, essentiam diuinam increatã conceptam esse,

esse, & natam ex Virgine matre. Magister enim in 3. Sen- tẽn. distinct. 8. dicit, quòd quæ res non est de patre genita, non videtur esse de matre nata, ne res aliqua filiationis nomen habeat in humanitate, quæ non habet in diuinitate, Et sic cum diuina essentia non sit nata de patre, non potest dici esse de matre. Sed dicendum, quòd sicut impropriè essentia diuina dicitur generans, vel genita secundum generationem æternam, inquantum essentia ponitur pro persona, vt intelligatur essentia generare, quia pater, qui est essentia, generat, secundum eundem modum dicitur essentia diuina nata de Virgine: quia filius Dei, qui est diuina essentia, natus est de Virgine.

CAP. XVIII.

Quomodo intelligitur cum dicitur, deitas homo facta.

ITem potest esse dubiũ, quod Athanasius dicit in eadem Epistola. Deitas homo facta, per suum spiritum sibi ecclesiam cõformauit. Dicit enim Magister tertio libro sententiarum, quòd non debet dici, quod diuina natura sit caro facta, sicut dicitur verbum caro factum est: sic autem dicitur verbum caro factum, quia verbum homo factus est. Non ergo debet dici, quòd diuina essentia, siue deitas, facta sit homo. Sed dicendum, quòd non dicitur deitas esse facta homo quia diuina natura sit conuersa in humanam, sed per illum modum quo dicitur, quòd natura diuina assumpsit naturam humanam in vna persona, scilicet verbi. Sicut etiã Damascenus dicit, quòd natura deitatis in vna personarũ suarum incarnata est, i. carni vnita. Sciendum tamen, quòd alia ratione dicitur, quòd verbũ est homo, & quòd deitas est homo. H Cum enim dicitur, Verbum est homo, est prædicatio per informationem, quia, i. persona verbi est subsistens in humana natura. Cum vero dicitur, Deitas est homo, non est prædicatio per informationem, quia humana natura non informat diuinam: sed est prædicatio per identitatem: sicut etiam cum dicitur. Essentia diuina est pater, vel, Essentia diuina est filius: homo enim supponit pro persona filij, cũ dicitur, Deitas est homo, & eadem ratio veritatis, cum dicitur, Deitas est facta homo, quia incœpit esse persona filij incarnata, quod importatur in nomine hominis, licet non incœperit esse persona filij. Semper enim deitas fuit filius, sed non semper fuit homo.

CAP. XIX.

Quomodo intelligitur, quòd filius Dei assumpsit humanam naturam in sua essentia.

ITem dubium videtur, quòd Athanasius dicit in tertio sermone Niceni concilij de filio Dei loquens. In sua via, id est, essentia, naturam nostram à nobis assumpsit. Cum. n. assumptio ad vnionem terminetur, sicuti vnio nõ est facta in natura, sed in persona: ita non videtur quòd humana natura sit assumpta in essentia filij. Dicẽdum est, ergo quòd locutio est impropria, & sic exponenda. Assumpsit nostram naturam in sua via, i. vt esset vnita suæ viæ in vna persona.

CAP. XX.

Quomodo intelligitur cum dicitur, hominem esse assumptum.

ITem videtur esse dubium, quod Athanas. dicit in eodem K sermone, hominem esse assumptum, sic inquiens ex persona filij loquens. Pro pleno homine assumpto, plenum & perfectum hominibus Spiritumsanctum dedi. Et in Epistola ad Serapionem. Communio essentiæ est à patre per filium in Spiritusancto per deificum, & Deum factum hominem ab eodem filio sumptum. Sciendum est autem, quòd cum nihil sumat seipsum, oportet semper esse diuersum assumens & assumptum, recipiens & receptum. Si ergo homo dicitur assumptus à filio Dei, oportet quòd id, quod supponitur nomine hominis, sit diuersum ab eo, quod supponitur nomine filij Dei. Nomine autem hominis potest F supponi vel aliqua persona hominis completa, vel sal em aliquod suppositum hominis, non habens rationem personæ. Si ergo dicatur, quòd homo sit assumptus secundum quod homo supponit pro aliqua persona humana, sic sequetur quòd persona diuina assumpsit humanam personam, & sic erunt duæ personæ in Christo, quod est hæresis Nestorianæ: & ideo August. dicit in libr. de Fide, ad Petrum, quòd Deus verbum non accepit personam hominis, sed naturam. Quidam verò dixerunt volentes hũc errorem vitare, quòd cum dicitur, homo assumptus à verbo, in nomine hominis intelligitur quoddam suppositum humanæ naturæ, quod est hic homo, non tamen est persona hominis: quia non est per se separatum existens, sed est vnitum alicui digniori, scilicet filio Dei. Et quia hoc suppositum hominis quod significatur assumptum, cum dicitur, homo assumptus est, est aliud à supposito filij Dei, dicũt in Christo duo G supposita, sed non duas personas. Sed ad hanc positionem sequitur quòd hæc propositio non sit vera, filius Dei est homo. Impossibile est enim quòd duorum, quorũ vnum est aliud secundum suppositum ab altero, vnum de altero vere prædicetur. Et ideo cõmuniter tenetur, quòd sit in vnum tantum suppositum, quod supponitur nomine hominis, & nomine filij Dei. Ex quo sequitur, quòd hæc sit falsa, vel impropria, homo est assumptus, sed est exponenda, filius Dei assumpsit hominem, id est, humanam naturam.

CAP. XXI.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quòd Deus fecit hominem esse Deum.

ITem dubium est de hoc quod Athanas. dicit in eadem Epistola. Filius Dei vt hominem ad se reduceret hominem in sua hypostasi assumens deificando, Deum fecit, & in tertio sermone Niceni concilij. Ipsos consummari impossibile est, nisi ego suscipiam perfectum hominem & deificem, & mecum Deum faciam. Ex quibus datur intelligi, quòd hæc sit vera, homo factus est Deus. Sed sciẽdum, quòd secũdum illam opinionem quæ in Christo dicit duo supposita, æqualiter vtraq; est vera, Deus est factus homo, & homo factus est Deus. Est enim sensus secundum eos cum dicitur, Deus factus est homo, suppositum diuinæ naturæ vnitum est supposito humanæ naturæ. Et ecõuerso cum dicitur, homo factus est Deus, sensus est. Suppositum humanæ naturæ est vnitum filio Dei. Sed tenendo quòd in I Christo sit vnum tantum suppositum, hæc est vera & propria, Deus factus est homo, quia ille qui fuit Deus ab æterno, incœpit esse homo ex tempore. Hæc autem non est vera propriè loquendo, homo factus est Deus, quia suppositum æternum quod supponitur nomine hominis, semper fuit Deus, vnde exponenda est hæc. Homo factus est Deus, id est, factum est vt homo sit Deus.

CAP. XXII.

Quomodo intelligitur amotam esse à Christo imaginem primi parentis.

ITem dubium est quod dicit Athanas. in prædicta Epistola ex persona Christi loquens. Post resurrectionem amota à me imagine primi parentis, & abolita per trophæum crucis, ego iam immortalis vos patri meo in filios adopto. Sciendum est enim, quòd imaginem primi parentis, tripliciter quis potest habere. Primo, quidem quantum ad similitudinem naturæ, sicut dicitur Gene. 5. Vixit Adam cẽtum triginta annis, & genuit filium ad imaginem & similitudinem suam. Secundo, quantum ad culpam, de quo dicitur. 1. Corin. 15. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Tertio, secundum pœnalitatẽ, sicut habetur Zachariæ 13. Homo agricola ego sum, quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Primam ergo Adæ imaginem Christus assumpsit cum nostra natura, & nun-

& nunquàm deposuit, secundam verò nunquàm habuit, tertiam quidem assumpsit, sed in resurrectione deposuit, & de hac loquitur Athanasius.

CAP. XXIII.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quòd creatura non potest cooperari creatori.

Item videtur esse dubium de hoc quod Athanasi. in sermone Niceni concilij dicit. Aut quomodo creatori creatura cooperatur, intiment nobis. Ex quo datur intelligi, ꝙ creatura creatori cooperari non possit. Quod videatur esse falsum, cum sancti dicantur esse Dei adiutores, & cooperatores, secundum Aposto. Sed sciendum quòd aliquid dicitur cooperari alicui dupliciter. Vno modo, quia operatur ad eundem effectum, sed per aliam virtutem, sicut minister Domino, dum eius præceptis obedit, & instrumentum artifici à quo mouetur. Alio modo dicitur aliquid cooperari alicui, inquantum operatur eádem operationem cum ipso, sicut si diceretur de duobus portátibus aliquod pondus, vel de pluribus trahentibus nauem, quòd vnum alteri cooperatur. Secundum igitur primum modum, creatura potest dici creatori cooperari, quátum ad aliquos effectus, qui fiunt mediante creatura, non tamen quantum ad illos effectus, qui sunt immediatè à Deo vt creatio, & sanctificatio. Secundo autem modo creatura creatori non cooperatur, sed solum tres personæ sibi inuicem cooperantur: quia earum est operatio vna, non autẽ ita ꝙ quælibet earum partem virtutis possideat, per quam operatio completur, sicut accidit in mulis trahentibus nauem, sic enim cuiuslibet virtus esset imperfecta: sed ita ꝙ tota virtus ad operationem sufficiens est in qualibet trium personarum.

CAP. XXIIII.

Quomodo intelligitur quod dicitur, creaturam creatori non esse propriam.

Item dubium videtur esse quod Basilius dicit contra Arrium, quod creatura creatori non est propria: quod est contra id, quod dicitur Ioannis. 1. In propria venit, & sui eum non receperunt. Sed hoc soluit Gregorius in quadam Homilia, dicens, quòd creatura est propria Dei secundum potestatem: aliena verò secundum naturam, id est, alterius naturæ à Deo existens.

CAP. XXV.

Quomodo intelligitur quod in angelis, quantum ad naturam, non dicimus esse secundum & tertium.

Item dubium est quod Basilius dicit cõtra Eunomium. In Angelis ordinatum dicimus vnum principem, alium autem subiectum, in natura tamen non dicimus secũdum & tertium. Ex quo videtur ꝙ omnes in natura sunt æquales à Deo creati, vt posuit Origenes. Apud nos autem dicitur, ꝙ sicut differunt in donisgratiarum, ita etiam in naturalibus bonis. Sed dicẽdum, quòd hoc quod dicit Basilius, in angelis non esse quantum ad naturam secundum & tertium, non est intelligendum, quòd vnus non sit perfectioris naturæ quàm alius, sed quia omnes communicant in vna natura generis, licet non in natura speciei.

CAP. LXVI.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quòd docente Paulo etiam Seraphin addiscit.

Item dubium est quod dicit Cyrillus in libro Thesaurorum, quòd docente Paulo nõ solum humana ratio addiscit, verum etiam & Seraphim supernis mysteria cordis paterni occulta reserantur. Ex quo videtur, quòd ad angelos, etiam summos, cognitio deueniat per homines. Et videtur hoc esse dictum propter id quod habetur Ephes. 3. Mi-

A hi omnium sanctorũ minimo data est gratia hæc, in Gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi &c. vt innotescat principibus, & potestatibus in cœlestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei. Sed contrarium huius docet Dionysius in 4. cap. Angelicæ hierarchiæ, ostendens quòd cognitio diuinorum prius ad Angelos quàm ad homines peruenit. Et in 7. cap. eiusdem libri dicit, quòd Seraphim immediatè à Deo edocentur. Et Augu. dicit super Genesim ad literam, quòd non latuit Angelos mysterium Regni Cęlorum, quod opportuno tempore reuelatum est pro nostra salute. Et ideo dicendum est, quòd cum angelorum non sit futura prænoscere, sed Dei solius, licet Angeli ipsum mysterium nostræ redẽptionis à sæculo cognouerint, vt Aug. dicit, tamen aliquas huius redemptionis circunstantias plene nesciuerunt, quàmdiu erant futuræ, sed eis completis, eorũ notitiam accepẽrũt, sicut & aliorum

B quæ præsentialiter fiunt. Non ergo sic intelligendum est, quòd docente Paulo mysteria diuina supernis Seraphim sint reuelata, quasi ipsi à Paulo didicerint, sed quia Paulo prædicante, & alijs Apostolis, perficiebantur ea quæ præsentialiter Angeli cognoscebant, & futura ignorauerãt. Et hoc sonant verba dicentis Angelicas dignitates praesens mysterium ad purum non intellexisse, donec completa est passio Christi, & Apostolorum prædicatio per gentes dilatata.

CAP. XXVII.

Quomodo intelligitur cum dicitur, quòd spiramen, quod inspirauit Deus in faciem hominis, non est anima rationalis, sed sancti spiritus effusio.

C Item dubium est quod Cyrillus dicit, quòd cum dicitur Genes. 2. quòd inspirauit Deus in faciem hominis spiraculum vitę, vt fieret homo in animam viuentem, ipsum spiramen non dicimus animam. Sic enim esset anima inconuertibilis, & non peccaret, quia de essentia esset diuina: sed sancti spiritus effusionem in ipso principio suppositam animæ humanæ dixit Moyses, quod est contra expositionem Aug. qui animam humanam per illud spiramen ponit, & ostendit quòd non propter hoc sequitur, quòd sit de substantia diuina. Est enim tropica locutio, vt dicatur inspirasse non corporaliter, sed quia spiritum, id est, animam fecit ex nihilo. Et quod est amplius, videtur esse repugnans dictis Apostoli, qui 1. ad Corinth. 15. dicit: Factus est primus homo Adam in animam viuẽtem, nouissimus Adam

D in spiritum viuificantem: sed non prius quod spirituale est, sed quod animale. Vbi expresse illam vitam animæ dicit esse aliam à vita, quæ est per Spiritum sanctum: vnde illa inspiratio per quam dicitur homo factus in animam viuentem, non potest de gratia Spiritussancti intelligi. Vnde dicendum est, quòd expositio Cyrilli non potest esse literalis: sed solum allegorica.

CAP. XXVIII.

Quomodo intelligitur, quòd eum qui semel blasphemauit, impossibile est non blasphemare.

Item dubium põt esse de hoc, quod Atha. dicit in Epist. ad Serapionem, ꝙ Arrianos qui non semel tantum, sed pluries blasphemauerunt, impossibile est nõ blasphemare,

E quod videtur esse libertati arbitrij repugnans. Sed dicendũ, ꝙ impossibile hic pro difficili sumitur, quæ difficultas ex consuetudine prouenit, sicut & Hiero. 13. dicitur. Si mutare potest Aethiops pellem suã, & pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.

CAP. XXIX.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quòd fides non sit prædicabilis.

Item dubium est, quod Chrysost. dicit in sermone de fide, quod fides est non prædicabilis. Sed intelligendum est, id est, per prædicationem non perfectè explicabilis.

CAP.

CAP. XXX.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quòd fides non sit nobis ministrata per Angelos.

Item dubium est de hoc quod Athanas. dicit, quòd fides nobis administrata est non ab Angelis, neque à signis, & portentis, cum dicatur Hebr. 2. quòd fides annuntiata est contestante Deo signis, & portentis. Sed intelligẽdum est, quòd fides nostra non habet authoritatem neque ab Angelis, neque ab aliquibus miraculis factis, sed à reuelatione patris per filium & Spiritumsanctum, licet etiam angeli ea quæ sunt fidei nostræ reuelauerint aliquibus, vt Zachariæ, & Mariæ, & etiam Ioseph, & etiam ad fidei robur miracula plurima facta sint.

CAP. XXXI.

Quomodo intelligitur quod dicitur, litera mortalis etiam noui testamenti.

Item dubium esse videtur, quod Athanas. dicit in Episto. ad Serapionem. Litera mortalis hęc est. Ab initio & ante sæcula creata sum &c. & subiungit multa testimonia de veteri, & de nouo testamento. Litera autem nouæ legis non videtur esse litera mortis: sic.n. non differret à litera veteris legis, de qua dicitur. 2. Cor. 3. quòd litera occidit. Sed dicendum, quòd neque litera noui testamenti, neque veteris occidit nisi per occasionem. Sed occasionem mortis ex literis accipiunt aliqui dupliciter. Vno modo, inquantum ex litera sacra accipiũt occasionem erroris, & hoc commune est tam literæ veteris testamenti, quàm noui. Vnde & Petrus dicit 2. Canonicæ vltimo cap. quòd in Epistolis Pauli sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauãt, sicut & cæteras scripturas, ad suam damnationem. Alio modo, inquantum ex præceptis in litera sacræ scripturæ contentis sumitur occasio male viuendi, dum per prohibitionem concupiscentia augetur, & gratia adiuuás non confertur: & sic litera veteris testamenti dicitur mortalis, non autem litera noui.

CAP. XXXII.

Quomodo intelligitur quod sola definitio Niceni concilij est vnica, & vera possessio fidelium.

Item dubium est de hoc quod dicit Athanas. in eadem Epist. quòd sola paterna definitio Niceni concilij enuntiata à spiritu & nõ litera, est vnica & vera possessio orthodoxorum. Posset enim aliquis intelligere, quod definitio dicti concilij authoritate præferatur literæ veteris, vel noui testamenti, quod est omnino falsum. Intelligendum est autem, ꝙ per dictum concilium verus intellectus ex sacra scriptura est acceptus, quẽ soli catholici habent, licet litera sacræ scripturę sit cõmunis catholicis, & hęreticis, & Iudæis.

His igitur expositis, ostendendum est quomodo ex authoritatibus in prædicto libello contentis, vera fides docetur, & contra errores defenditur. Considerandum siquidem est, quòd in hoc apparuit filius Dei, vt dissoluãtur opera diaboli, vt dicitur 1. Ioan. 3. vnde & diabolus versa vice ad hoc totum suum conatum apposuit & apponit, vt ea quæ sunt Christi dissoluat: quod quidem primo per tyrannos facere tẽtauit, Christi ministros corporaliter occidentes: sed postmodum per hæreticos, per quos spiritualiter plurimos interfecit. Vnde si quis diligenter inspiciat hęreticorum errores, ad hoc principaliter videntur tendere, vt Christi derogent dignitati. Derogauit namq; Arrius dignitati Christi, dum filium Dei coessentualem patri esse negauit, eum asserẽs creaturam, Derogauit etiam Macedonius, qui dum Spiritumsanctum creaturam esse dixit, filio subtraxit authoritatem spirandi diuinam personam. Derogauit & Manichæus, qui dum visibilia à malo Deo creata esse asseruit, per filium omnia esse creata negauit. Dissoluit etiã quæ sunt Christi Nestorius, qui dum aliam personam esse
F filij hominis, aliam filij Dei docuit, Christum esse aliquid
vnum negauit. Dissoluit & Euthices, qui dum ex duabus
naturis diuina, scilicet & humana, in Christi incarnationẽ
vnam conficere voluit, vtranque subtraxit. Quod enim ex
duobus conficitur, neutrum eorum veraciter dici potest.
Dissoluit & Pelagius, qui dicens gratia nos non indigere
ad capessendam salutem, aduentum filij Dei in carnem fru
strauit. Gratia enim & veritas per Iesum Christum facta
est, Ioan. 1. Derogauit etiam Christo Iouinianus, qui dum
virgines in coniugio viuentibus æquauit, dignitati Christi
detraxit, qua eum natum ex Virgine confitemur. Deroga-
uit & Vigilantius, qui dum paupertatem pro Christo susce
ptam impugnauit, perfectioni, quam Christus seruauit &
G docuit, contradixit: vnde non immerito dicitur 1. Ioan. 4.
Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est
Antichristus. Sic ergo & in hoc tempore aliqui esse dicun-
tur, qui soluere Christum tentant, eius dignitatem, quan-
tum in ipsis est, minuentes. Dum enim dicũt Spiritumsan-
ctum à filio non procedere, eius dignitatem minuunt, qui
simul cũ patre est Spiritussancti spirator. Dum verò vnum
caput Ecclesiæ esse negant, sanctam, scilicet Romanam
Ecclesiam, manifeste vnitatem corporis mystici dissoluũt.
Non enim potest esse vnum corpus, si non fuerit vnum ca
put: neque vna congregatio, si non fuerit vnus rector. Vn-
de Ioan. 10. dicitur. Fiet vnum ouile, & vnus pastor. Dum ve-
rò Sacramentum Altaris ex azymis posse confici negant;
H manifeste ipsi Christo repugnant, quem prima die azymo-
rum, quando nihil fermentatum secundum legem debe-
bat in Iudæorum domibus inueniri, Euangelistæ tradunt
hoc Sacramentum instituisse. Videntur etiã puritati ipsius
Sacramentalis corporis Christi derogare, ad quam Aposto
lus fideles exhortatur dicens 1. ad Corinth. 5. quòd non est
epulandum in fermento malitię & nequitiæ, sed in azymis
sinceritatis & veritatis. Huius etiam Sacramenti virtutem
minuunt, dum purgatorium negãt, quod in Ecclesia com-
muniter pro viuis & mortuis consecratur, cum purgatorio
sublato in mortuis nullam efficaciam possit habere. Non
enim prodest ijs qui sunt in inferno, vbi nulla est redem-
ptio, neq; illis qui sunt in gloria, qui suffragijs nostris non
egent. Quomodo igitur ex præmissis authoritatibus erro-
res huiusmodi confutentur, breuiter ostendam, incipiens
I prius à processione Spiritussancti.

Quod Spiritussanctus est spiritus filij.

AD ostendendum autem quòd Spiritussanctus à patre procedat & filio, primo sumẽdum est, quod etiam ab ipsis errantibus negari non potest, cum expresse authoritate sacræ scripturæ probetur, quòd, scilicet Spiritussanctus sit spiritus filij. Dicitur enim ad Gal. 4. Quoniã autem estis filij Dei, misit Deus spiritũ filij sui in corda vestra clamantem Abba, Pater. Et Rom. 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et Act. 16. Cum venissent Misiam, tentabant ire in Bithiniam, & non permisit eos Spiritus Ie
su. Dicitur etiam 1. Corinth. 2. Nos autem sensum Christi
habemus, quod de Spiritusancto necesse est intelligi, vt pa-
tet per ea quæ ab Apostolo pręmittuntur. Nominatur etiã
Spiritussanctus, spiritus veritatis, Ioan. 15. vbi dicitur. Cum
K venerit paraclitus, quem mittam vobis à patre spiritum ve
ritatis. Dicitur & spiritus vitæ, Rom. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu, vnde cum filius de se dicat Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita, concludunt doctores Græcorum, quòd sit Spiritus Christi, quod similiter astruunt ex hoc, quod habetur in Psalm. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum, Nam os patris filius dicitur, sicut & verbum. Sed ne aliquis possit dicere, quod alius sit spiritus qui à patre procedit, & alius qui est filij, ostenditur ex scripturis, quòd idem spiritus, scilicet sit patris & filij. Nam Ioan. 15. Simul dicitur spiritus veritatis, & qui à patre procedit, & Romanor. octauo capit, Postquam dixerat, Si spũs Dei habitat in vobis, statim subiun-

git. Si

git. Si quis spiritum Christi non habet, vt ostendat eundẽ esse spiritum patris, & filij: vnde Basilius dicit contra Eunomium postquam prædicta verba Apostoli induxerat. Ecce in patre, & filio, & spiritus patris & filij, vnum spiritum vidit, scilicet Apostolus. Et Theodoretus dicit super epist. ad Rom. exponens idem verbum Apostoli. Communis est patris & filij Spiritussanctus. Quærendum est ergo, quomodo Spiritussanctus sit spiritus filij, vel spiritus Christi. Potest autem aliquis dicere, quòd sit spiritus Christi quasi in homine Christo plenarie inhabitans, secundum illud Luc. 4. Iesus plenus Spiritu sancto regressus est à Iordane, de cuius plenitudine nos omnes accepimus, vt dicitur Ioan. 1. Hæc autem responsio sustineri non potest, vt scilicet hac tantum ratione Spiritussanctus spiritus Christi dicatur. Inuenitur enim à doctoribus Græcorum, quòd Spiritussanctus sit naturalis spiritus filij. Dicit enim Athan. in sermone tertio Niceni concilij. Sicut in Christo viuit nostra natura deifice, & ipse in ea regnat: ita & nos in suo naturali spiritu simus, viuamus, & regnemus. Idem in epistol. ad Serapionem. Accepistis spiritum adoptionis, idest, naturalem spiritum de natura filij naturalis. & Cyrillus dicit super Ioan. Existit siquidem filius in proprio genitore, habens in se ipsum gignentem se. Et sic patris spiritus veraciter & naturaliter filij videtur, & est spiritus. Spiritus autem non est naturalis Christo secundum humanitatem, quia non pertinet ad naturam humanitatis, sed gratis à Deo in natura humanitatis effunditur. Non ergo potest propter hoc dici spiritus filij, quia Christum excellenter repleuit secundum humanitatem. Item Athanasius dicit in sermone de incarnatione verbi, ꝙ ipse Christus mittebat spiritum è sursum sicut Deus filius, & ipse deorsum accipiebat spiritum vt homo. Ex ipso ergo in ipsum habitat de deitate eius, & humanitate eiusdem. Non solum ergo Spiritussanctus est spiritus Christi, quia humanitatem eius repleuit, sed magis, quia est ex diuinitate ipsius. Potest autem aliquis dicere, quod Spiritussanctus est filij secundum deitatem, sicut à filio Dei datus & missus, non autem sicut à filio personaliter & æternaliter existens. Sed hoc etiam stare non potest. Dicit enim Cyrillus super Ioannem. Proprius est Spiritussanctus dei patris, sed non est minus ipsius dei filij, non tanquam alius, & alius spiritus. Idem dicit in exhortatorio sermone ad Theodosium Imperatorem. Spiritussanctus, sicut est proprius patris à quo procedit, sic & in veritate est ipsius filij. Si ergo patris est, non solum quia ab ipso temporaliter datur, & mittitur, sed etiam quia ab ipso æternaliter existit, eadem etiam ratione, & filij erit, quasi ab eo æternaliter existens. Item Cyrillus dicit super Ioan. Veracissimus fructus essentiæ ipsius filij existit Spiritussanctus. Est ergo filij quasi à filio essentiam habens. Patet ergo, quòd ex hoc quòd Spiritumsanctum spiritum Christi confitentur, necesse est ꝙ vlterius dicant eum esse à filio ab æterno.

Quòd filius mittit Spiritumsanctum.

SImiliter autem patet ex authoritate sacræ scripturæ, quòd filius mittit Spiritumsanctum. Dicitur enim Ioan. 15. cap. Cum venerit paraclitus, quem ego mittam vobis &c. & 16. Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Habetur etiam ex authoritate scripturæ, quòd pater dat Spiritumsanctũ, Ioan. 14. Ego rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis. Sed quòd & filius det eundem Spiritumsanctum, dicitur Ioan. 20. quòd post resurrectionem dominus discipulis insufflauit, & dixit eis. Accipite Spiritumsanctum, quod & Athanas. confitetur in sermone Niceni concilij dicens ex persona filij. Quomodo erunt consummati ipsi, nisi ego verbum tuum consummem, idest perfectum assumam, & perficiam in me hominem, & eis mihi æqualem per omnia mihi cooperantem donem Spiritumsanctum? Et idem in epistola ad Serapionem. Hunc Spiritumsanctum à filio te recepisse credo, ô sancte sacerdos. Dicit au-

A tem idem Athanas. in eadem epistola. Hic est ordo naturæ diuinæ à patre, & filio, vt qui à nullo est, à nullo mittatur: & qui est ab alio, in nomine suo non veniat, sed in nomine illius à quo existit. Ita & Spiritussanctus qui à se non est, à se venire non debuit, sed in nomine illius à quo est, & à quo habet, vt hypostasi sit Deus, quemadmodum de eo dicit filius. Paraclitus Spiritussanctus, quem mittet pater in nomine meo. Patet ergo, quòd ex hoc quòd Spiritussanctus mittitur à filio, sequitur quòd à filio existat æternaliter, & ab eo habeat, quòd sit Deus. Item, Niceta dicit super Ioannem. Non alia proprietate pater mittit spiritum, qua proprietate non mittat filius: vel aliqua alia proprietate filius mittit Spiritum sanctum, qua non mittit & pater. Ex quo patet, quòd eadem proprietate & ratione pater & filius mittunt Spiritum sanctum. Si ergo
B pater mittit Spiritum sanctum quasi ab ipso æternaliter existentem, & similiter filius Spiritum sanctum mittet quasi de se æternaliter existentem. Item Athanas. dicit in sermone Niceni concilij ex persona filij loquens. Sicut me perfectum genuisti Deum, & perfectum me fecisti assumere hominem, sic ex te, & ex mea essentia, da eis perfectum Spiritumsanctum. Idem dicit in epistola ad Serapionem. Sicut in filio Dei nostra sibi vnita manet natura, quam de nobis assumpsit: ita & ipse manet in nobis per suum spiritum coessentialem sibi, quem de sua essentia essentialiter spirat, & donat nobis. Idem dicit in sermone de incarnatione verbi, quòd datus est Spiritussanctus Discipulis de plenitudine deitatis. Item Niceta super Ioannem dicit. Filius spiritumsanctum de se dat, vt pater. Ex quibus omni-
C bus accipitur, quòd non solum sic dicitur spiritus à filio dari, vel mitti, inquantum donum gratiæ per quod Spiritussanctus nos inhabitat est à filio, sed inquantum ipse spiritussanctus est à filio. Impossibile est enim quòd donum gratiæ, cum sit quoddam creatum, sit ex essentia filij, sed Spiritussanctus coessentialis est filio, quare de essentia filij dari potest, vel mitti. Item, à nullo potest dari, nisi quod eius est. spiritus ergo sanctus datur ab eo cuius est, sicut habetur 1. Ioannis. 4. In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, & ipse in uobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Si ergo filius mittit, vel dat spiritumsanctum, oportet quòd sit spiritus eius. Ex hoc autem quòd est spiritus eius, sequitur quòd ab eo sit æternaliter, vt ostensum est. Ex hoc ergo quòd filius mittit, vel dat Spiritumsanctum, sequitur quod ab eo similiter æternaliter existat.

Quod Spiritussanctus accipit de eo quod est filij.

D VLterius autẽ ex authoritate sacræ scripturæ habetur, ꝙ Spiritussanctus accipiat de eo quod est filij. Dicitur. n. Ioan. 15. ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Potest autem aliquis dicere, quod licet Spiritussanctus accipiat id quod est filij, non tamẽ accipit à filio. Accipit enim essentiam patris à patre, quæ quidem essentia est etiam filij. Et pro tãto dicit filius quòd de meo accipiet, quod videtur innui ex consequentibus domini verbis: subdit enim, quasi se exponens. Omnia quæcunque habet pater, mea sunt, propterea dixi vobis, quia de meo accipiet: sed ex hac domini expositione de necessitate concluditur quòd Spiritussanctus à filio accipiat. Si enim
E omnia quæ sunt patris, sunt etiam filij, oportet quòd authoritas patris secundum quam est principium Spiritussancti, sit etiam filij. Sicut ergo Spiritussanctus accipit de eo quod est patris à patre, ita accipit de eo quod est filij à filio: hinc est quod Athanasius dicit in epistola ad Serapionem. De sua propria essentia Spiritum sanctum existentem Deum de se essentialiter suis Apostolis, & suæ sponsæ Ecclesiæ demonstrando Christus affirmauit sic dicens, De meo accipiet, idest, de mea essentia habet vt sit Deus, sic à me habet esse & loqui. Item Athanas. in sermone Niceni concilij. Spiritussanctus quicquid habet, habet à verbo Dei. Et in epistola ad Serapionem dicit. Spiritussanctus est coessentialis filio, à quo habet omnia quæcunque habet.

bet. Item in eadem epistola. Filius ait. Ille, scilicet spiritus-sanctus, me clarificabit, idest in se meam, vt habet à me, deitatem, me gloriosum Deum demõstrabit: sicut & ego glorifico patrem meum, idest, sicut in me ab ipso eius habeo deitatem. Et Basilius contra Eunomium dicit. Denominatio à patre transit in filium, vt de Deo patre sit Deus filius, ex domino dominus, ex omnipotente omnipotens, ex sapiente sapientia, ex summo loquente verbum, ex virtute virtus, verus filius denominationes patris habet in se. Ita etiam & spiritussanctus est dominus & Deus, omnipotens, sapiens, virtus, naturaliter sumens habet à domino Deo patre & filio à quo est & datur. Patet autem quòd per hoc quòd filius habet deitatem, & quicquid habet à patre, æternaliter est à patre. Spiritus ergo sanctus, æternaliter à patre & filio sicut ab eis accipiens deitatem, & quicquid habet.

Quòd filius operatur per Spiritum sanctum.

Habetur & ex authoritate sacræ scripturæ, quòd filius operetur in Spiritusancto, vel per Spiritumsanctum. Dicit enim Apostolus Roman. 15. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium verbo & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritussancti. Et 1. Corinth. 2. dicitur. Nobis reuelauit Deus per spiritum suum: est autem spiritus patris & filij. Pater ergo & filius per Spiritumsanctum reuelando operantur. Hinc est quòd Athanas. dicit in epistola ad Serapionem. Filius Dei illuminando nos preueniens, & iustificando in fide corroborans, & scripturas reserando donis suæ sapientiæ nos replens, non in alieno & non suo spiritu dona concedit remittens peccata, & charismatibus nos imbuens, sed potius in suo proprio Spiritusancto. Cyrillus etiam dicit in sermone dogmatum Dei, quòd filius proprium habet in se essentialiter Spiritumsanctum, & ex se naturaliter missum, in quo operatur diuina miracula, tanquam in propria & vera sua virtute. Ex hoc autem quòd filius operatur per Spiritumsanctũ, de necessitate concluditur quòd Spiritussanctus sit à filio. Potest enim dici aliquis per aliquod operari dupliciter. Vno modo ex eo, quòd id per quòd operatur, est sibi principium & causa operandi siue efficiens & mouens, sicut dicitur Balliuus operari per Regem: siue causa formalis, sicut dicitur homo per artem operari. Alio modo ita, quòd id per quod operatur, sit causa operato, & non operãti, sicut cum dicitur Rex operari per Balliuum, & artifex operari per instrumentum. Et tunc oportet quòd econtrario, operans sit principium operandi ei per quod operatur, sicut Rex Balliuo, & artifex instrumento. Cum autem dicitur filius per Spiritumsanctum operari, non potest intelligi quòd Spiritussanctus sit principium operandi filio, quia filius à Spiritu sancto non accipit. Relinquitur ergo quòd filius sit principium operandi Spirituisancto, quod quidem esse non potest, nisi per hoc quòd dat ei virtutem operatiuam. Non autem dat ei tanquam prius non habenti, sic enim daret ei tanquam indigenti, & sequeretur quòd Spiritussanctus esset filio minor. Relinquitur ergo quòd ab æterno ei dederit, nec est aliud virtus operatiua Spiritussancti, quàm eius essentia, cum Spiritussanctus sit simplex, sicut & pater. Relinquitur ergo quòd ab æterno filius essentiam diuinam Spirituisancto dederit. Et hoc expressè ostendit Athanas. in Epistola ad Serapionem dicens. Sicut pater per filium, & in filio à se deoriginato naturaliter operatur, & non econuersu: ita & filius in Spiritusancto à se deoriginato naturaliter operatur tanquam in sua propria virtute, & non econuerso.

Quòd Spiritussanctus sit imago filij.

Habetur etiam ex authoritate sacræ scripturæ, quòd Spiritussanctus sit imago filij secundum expositionẽ doctorum Græcorum, vt supra habitum est, qui hoc quod dicitur Rom. 8. Quos præsciuit conformes fieri imaginis

F filij sui &c. & iterum 1. Corinth. 15. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis, exponunt per imaginem Spiritumsanctum, imaginem filij Spiritum sanctum esse dicentes. Hinc est quòd Athanas. dicit in epist. ad Serapionem ex persona filij Dei loquens. Accipite ipsam imaginem meam Spiritumsanctũ scientiæ. Et Greg. Cæsarien. dicit. Spiritussanctus est imago filij perfecti. Constat autẽ quòd imago deducitur ab eo cuius est imago. Ex hoc ergo quòd Spiritussanctus est imago filij, sequitur quòd Spiritussanctus sit à filio. Posset autẽ aliquis dicere, quòd est imago filij, inquantum assimilatur filio secundum aliquem effectum quem facit, sicut & filius, vel quia est à

G patre sicut & filius: sed hoc excluditur per authoritates sanctorum, qui Spiritumsanctum naturalem imaginem filij esse dicunt. Non enim potest dici imago naturalis filij Spiritussanctus, nisi inquantum secundum naturam filio similatur, accipiens à filio naturã. Semper enim oportet quòd forma imaginis proueniat à forma eius cuius est imago. Hinc est quòd Athanas. in prædicta epistola dicit. Quemadmodum consubstantiauit se Deus ecclesiæ formam eius in se assumens, ita ipsam eandem suæ imagine naturali, scilicet Spiritusancto de sua essentia naturaliter existente deifice & superabunde insigniuit. & Cyril. dicit in lib. Thesaurorum. Qui accipit filij imaginem naturalem, hoc est Spiritumsanctum, habet veraciter per ipsum spiritum eundem filium & filij patrem.

H Quomodo ergo connumerabitur creaturis Spiritussanctus, cum sit naturalis & incommutabilis imago filij Dei? Item Basilius dicit contra Eunomium. Naturalis filij imago est spiramen eius spiritus.

Quòd est character filij.

Secundum verò eandem rationem dicunt prædicti doctores, quòd Spiritussanctus sit character filij. Dicit enim Athanas. in præfata epistola, quòd filius Spiritumsanctum tanquam characterem & suam imaginem ad reformãdam ecclesiam & sibi deifice conformandam transfundendo impressit. & Basil. dicit in libr. contra Arium & Sabellium. Sicut filius acquisiuit nos patri ex parte idem ipse sic & spiritus acquirit nos filio per fidem, imprimens nobis characterem filij in baptismate, à quo filio

I existit & eius spiritus, & character prædicatur verus.

Item quòd est sigillum filij.

Similiter etiam dicunt, quòd Spiritussanctus sit sigillum filij. Dicit enim Athanas. in prædicta episto. Equidem Spiritussanctus est vnctio, & sigillum impressiuum imaginis in se habitæ, in quo spiritu vere tanquam in suo sigillo, idest, imagine suæ naturæ consignat & characterizat imprimendo ipsam suam imaginem Deus verbum ecclesię sponsæ suæ. & infra. Christus in suo proprio spiritu vngit & superungit, & eo tanquã suo sigillo continẽte ipsius essentiã se imprimit ecclesię suę spõsę. & Chrisost. dicit super epist. ad Ro. Si spiritus est character & sigillum Christi, qui nõ habet sigillum & characterem Christi, hic non est ipsius Christi. Constat autem quòd character & sigillum, denuntiantur ab eo cuius sunt. Vnde per authoritates docto-

K rum doctorum aperte ostenditur, quòd Spiritussanctus à filio deriuatur. Horum autem doctorum authoritates etiã ex authoritate sacræ scripturæ confirmantur. Dicitur. n. 2. Cor. 1. Vnxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Quòd quidem de patre & filio intelligi oportet, cum vterque Spiritumsanctum det, vt ostensum est. & ad Ephes. 1. quo, scilicet Christo, credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ.

Item quòd Spiritussanctus est à patre per filium.

Traditur etiam à prædictis Grecorũ doctoribus, quòd Spiritussanctus est à patre per filium. Dicit enim Cyril. in li. Thesaurorum. Deus pater per manum suam propriam,

priam .i. suam sapientiam & potentiam cuncta produxit in esse in vno suo vero & viuifico atque deifico coessentiali sibi spiritu, quem de se essentialiter per eundem filium naturaliter coæternum spirauit.& Basil.dicit.Nō est filius filij spiritus, quia est ex Deo, scilicet patre per filium. & idem dicit contra Eunomium.Si ex verbo tuo (ô qui inimicaris veritati) ex proprio intellectu tuo spiritum producis, aerem per verbum verberans, vnde eiusdem essentiæ Spiritumsanctum à patre per verbum vnigenitum dubitas prouenire? & infra. Ex patre seipsum filius nominat verbum,& ex patre per se verbum spiritum nobis indubiranter affirmauit. Ex hoc autem ostenditur de necessitate, quòd Spiritussanctus sit à filio. Dictum est enim supra, quòd cum dicitur aliquis per aliquid operari, oportet quòd sit principium operandi ipsi operanti, vel saltem sit principium operationis ex parte eius ad quod terminatur operatio. Filius autem non potest esse principium spirandi patri, vnde si pater per filium Spiritumsanctum spirat, de necessitate sequitur, quòd filius sit principium Spiritussancti. Idem autem habetur ex eo quòd Greg. Nyssenus dicit. Spiritum sanctum ex patre esse mediante filio tenemus. Sic enim dicitur Spiritussanctus esse à patre mediante filio, sicut & à patre per filium inquātum pater est principium filij,& filius principium Spiritussancti.

Quòd Spiritussanctus sit à filio.

SEd iam accedere oportet ad ponendum authoritates Doctorum Græcorū, ex quibus habetur expresse, quòd Spiritussanctus sit à filio. Dicit enim Athanas.in epist. ad Serapionem. Christus de suo spiritu dixit. Non loquetur à semetipso,sed quæcunque audiet loquetur, idest, non est vt sit imprincipiatus spiritus, qđ est solius patris: sed maxime & proprie est ab ipso filio, à quo & accipit vt sit Deus essentialiter, ab eo etiam audit quæ & loquitur.& Basil. dicit contra Arrium & Sabellium. Quomodo adoptat in filio Spiritussanctus, si alienus est à patre & filio? Quomodo inhabitat extraneus in illis quos Christus redimit, si non est à Christo.

Quòd simul est à patre & filio.

NE autem aliquis dicat aliter esse Spiritumsanctum à patre,& aliter à filio, simul ab vtroque à prædictis doctoribus esse asseritur. Dicit enim Epiphanius in li.de Trinitate. Deus ex Deo patre & filio est Spiritussanctus.

Quòd est ab vtroque ab æterno.

SI verò dicat aliquis, quòd Spiritussanctus esse à patre & filio dicitur, tanquam ab eis temporaliter datus & missus, & non ab æterno ab eis existēs, per sequentia ostenditur esse falsum. Dicit enim idem Epiphanius in lib. de Vestibus pellicinis Adæ & Euæ. Sicut dicit Christus, Spiritus veritatis qui à patre procedit, ita & de meo accipiet. Ecce ex ambobus duorum semper spiritus existit. idem dicit in sermone de Incarnatione verbi. Pater siquidem erat semper, & filius erat semper, & Spiritussanctus à patre & filio erat semper. Est ergo æternaliter ab vtroque.

Quòd Spiritussanctus sit persona de personis.

ITem ex authoritatibus prædictorum doctorum habetur, quòd Spiritussanctus sit persona de personis patris & filij. Dicit enim Atha.in sermone Niceni concilij. Damnat mater ecclesia hic congregata, adinuentores huius hæreseos, scilicet Arrianorum,& Spiritumsanctum increatū, Deum verum hypostasim de patris & filij hypostasibus, eisdem coessentialem cōfitetur. & Epiphanius dicit in lib. Anchorali. Spiritussanctus in se est hypostasis vera non alia à patre & filio essentia, nec aliena, sed eiusdem essentiæ veraciter existens: hypostasis verò per se ex hyposta-

A sibus patris & filij. Non ergo solum est à patre & filio secundum donum gratiæ, in quo datur, vel mittitur, sed ratione suæ personæ. Est ergo à patre & filio ab æterno.

Item quòd sit ex essentia patris & filij.

ITem ex authoritatibus prædictorum habetur, quòd sit ex essentia patris & filij. Dicit enim Athan. in sermone Niceni concilij. In Spiritusancto omnium peccatorum,& omnis blasphemiæ sit remissio, qui ex dictum est, de essentia existens patris & filij, eorum habet virtutem, cuncta per omnia cum eisdem & disponens, & creans. Item in epist. ad Serapionem dicit, Christus de sua & patris communi essentia sempiternaliter existentem spiritumsanctū spirauit. & infra, Christus in suo proprio spiritusancto de
B sua vt supra dictum est, vsia existente, omnia nobis condonat. & in eadem epist. Ab vna & eadem deitate patris & filij de filio existens spiritussanctus, vnus est filius.

Item quòd sit naturaliter à filio.

ITem habetur, quòd sit naturaliter à filio. Dicit enim Cyrillus. Quis est vita? Ille, equidem qui dixit Christus. Ego sum via, veritas, & vita, tanquam in ipso veraciter & de ipso naturalis spiritus eius existens spiritualem legem ponit. Ex quibus omnibus habetur, quòd spiritussanctus non tantum est à filio sicut temporaliter datus, vel missus, sed sicut ab æterno ab eo procedens, vtpote essentiam & naturam ab ipso accipiens. Hoc etiam haberi potest ex ipso modo loquendi: quia prædicti doctores non solum di-
C cunt, quòd spiritussanctus est à filio, quod posset referri ad temporalem missionem, sed etiam quòd à filio existit, quod non potest referri nisi ad æternam processionem: existit enim vnumquodque secundum quod in se est. Dicit enim Cyrillus Hierosolymitanus Patriarcha. Spiritussanctus à patre procedit, & ex deitate patris & filij existit. Basilius etiam dicit contra Eunomium. Spiritussanctus à filio habet existere,& ab ipso accipere & annuntiare nobis.

Item quòd filius spirat Spiritumsanctum.

VLterius autem habetur ex authoritatibus prædictorum expresse, quòd filius spirat Spiritumsanctum. Dicit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Filius de
D patre genitus de sua immensa essentia non extra se, sed intra se, immensum Deum spirat spiritumsanctum. Item Cyrillus dicit in exhortatorio sermone ad Theodosium Imperatorem. Saluator de seipso producit spiritum, & spirat, sicut & ipse pater.

Quòd hoc quòd spirat, ex sua proprietate habet filius.

NE autem aliquis dicat, quòd filius non proprie spirat Spiritumsanctum, nominatur à prædictis doctoribus filius Spiritussancti spirator, tanquam sit ex sua proprietate habens quòd Spiritumsanctum spiret. Dicit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Hæretici ipsum filium
E spiratorem veri spiritus paracliti blasphemant, & negant. & in eadem epistola. Qui blasphemat in spiritum spiratū, blasphemat equidem in spiratorem eius, idest, in ipsum filium,& per filium blasphemat in genitorem eius. Item Basilius dicit contra Eunomium. Filium spiritussancti spiratorem & datorem sine aliquo dubio credimus.

Quòd eadem ratione spiratur à patre & filio.

VT autem ostendatur, quòd simul & eadem spiratione spiritussanctus à patre spiratur & à filio, dicit Athanas. in prædicta epist. ad Serapionem: quòd filius est conspirans patri, sic inquiens. Deus pater per Deum verbum

non tan-

non tanquam per organum, quod absit, sed per coessentialem suæ essentiæ vere viuenti conspirantem viuum & deificum spiramen spirat Deum plenum & beatum Spiritum sanctum.

Quòd est æternaliter à filio spiratus.

NE quis autem dicat, quòd spiratio ad processionem pertinet temporalem, exprimunt prædicti doctores, quòd Spiritussanctus sit æternaliter a filio spiratus. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilij ex persona filij loquens. Vt credat mundus à me essentialiter spiritum paraclitum, & æternaliter spiratum. Item Cyrillus in lib. Thesaurorū. Spiritumsanctum à Christo æternaliter & essentialiter credimus & cōfitemur spiratum existere Deū.

Quòd de essentia filij spiratur Spiritussanctus.

AD hoc etiam facit quod in eisdem authoritatibus cōtinetur, quòd de essentia filij spiratur Spiritussanctus. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilij. De essentia ipsius verbi adoramus spiramen spiritum coæternaliter spiratum Deum. & in eodem. Deus ex sua essentia spirauit Spiritumsanctum. & in epistola ad Serapionem. Hæretici à filio sunt exhæredati: quia ab eius essentia essentialiter Deum spiratum non recipiunt Spiritumsanctum. & in eodem quasi exponēs ꝙ dicit ex sua essentia, idest, ex se sua essentia, sic dicit. Filius natus à patre in se patris naturam tenens equidem nomen non paternitatis, sed communicabilitatis cum ordine naturæ seruauit, vt ex se sua essentia non filium gignitiue, sed spiritum sibi per omnia æqualem Deum & coæternum spiraret: & hoc quidem multotiens ex verbis eius habetur. Ex quo patet, quòd cum dicitur, Spiritussanctus spiratus esse à filio non potest referri ad processionem temporalem tantum, sed ad æternam secundum quam Spiritussanctus à filio essentiam diuinam accepit.

Quòd Spiritussanctus emanat à filio.

HAbetur etiam ex anthoritatibus eorundem doctorum processio Spiritussancti à filio sub verbo emanationis. Dicit enim Athanasius in prædicta epistola ad Serapionem. A verbo viuente spiritus viuus emanans, & à forti virtus indeficiens desuper effunditur ecclesiæ. Itē Theodoretus super Epistol. ad Ephes. Spiritus sanctus de sursum emanat à Christo, & sine inuidia datur omnibus accipientibus.

Quòd Spiritussanctus perfluit à filio, & quòd ab æterno.

VTuntur autem prędicti doctores ad processionem spiritussancti à filio ostendendam, verbo profluxus. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilij ex persona Christi loquens, Mitto Apostolos in mundum non in virtute hominis, sed in virtute spiritusancti ex mea vsia profluentis. Et in eodem sermone. Si non ita credendum est de spiritusancto & prædicandum, quòd sit veritas patris & filij, coessentialis vtrique, de essentia eorum profluēs, quomodo in diuino symbolo salutiferi baptismatis saluator Deus filius sibi & patri cooperanti salutem nostram connumeraret? Et in epistola ad Serapionem dicit. Spiritussanctus coessentialem patri filium, cuius ipse erat spiritus, & eidem coessentialis, ipse tanquam de essentia eius profluens Deus, per patres Nicenos credi & prædicari fecit. & Cyrillus dicit in lib. Thesaurorum. Quando spiritussanctus in nobis effunditur, configuratos demonstrat nos Deo: profluit enim à patre & filio. Ex quo etiam habetur, quod Spiritussanctus ab æterno est à filio tanquam ab ipso essentiam habens.

F *Item quòd filius deoriginat Spiritumsanctum.*

EX authoritatibus eorundem etiam habetur, quòd filius deoriginat Spiritumsanctum. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilij, quod ipse filius ex se naturaliter & coessentialiter vt est Deus, deoriginat spirando spiritum. Et in epistola ad Serapionem dicit, quòd filius in spiritu à se deoriginato naturaliter operatur tanquam in sua propria virtute, quod non videtur conuenienter ad temporalem processionem posse trahi. Nam ab illo deoriginatur aliquis, à quo habet suū esse. Deoriginare enim est originem alicui dare.

Quòd filius est author Spiritussancti.

HAbetur etiam à prædictis doctoribus quòd filius sit author spiritussancti. Dicit enim Athanasius in epi- G stola ad Serapionem. Apostolus quæ in eo operatur spiritus & efficit filio authori eius attribuit: sicut & filius quæ ipse facit opera, suo authori Deo patri attribuit. Authoritas autem in diuinis personis vnius ad alteram non est, nisi secundum quod æternaliter vna est ab alia. Est ergo spiritussanctus æternaliter à filio.

Item quòd filius est principium Spiritussancti.

HAbetur etiam in prædictis authoritatibus, quòd filius sit principium spiritussancti. Dicit enim Grego. Nazianzenus in sermone cōcilij Constantinopolitani. Necessarium est credere sanctam Trinitatem, patrem scilicet sine principio, filium verò principium à patre principio, spiritum autem sanctum cum principio filio vnum Deum H esse per omnia, & super omnia. Pater autem per hoc est principium filij, quòd filius est ab eo æternaliter. Spiritus ergo sanctus æternaliter est à filio.

Item quòd filius sit fons Spiritussancti.

HAbetur etiam ex authoritatibus eorum, quòd filius sit fons Spiritussancti. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilij. Sic spiritus est in filio, sicut fluuius est in fonte: & filius est in patre, sicut splendor in sole gloriæ per naturam: sic per gratiam spiritussancti electi sunt in patre & filio. Item in epistola ad Serapionem dicit. Est equidem filius apud patrem fons & lux, cuius fontis & lucis Spiritussanctus est verus fluuius & splendor æternæ gloriæ. Et in eadem epistola dicit. Non enim Spiritussanctus I operatur in Deo Christo verbo, suo scilicet naturali fonte, & infra. Filius & fons Spiritussancti vtrunque in se continet, patrem scilicet & spiritum, quorum ipse medium ordinem tenet. Et idem Athanasius in sermone de incarnatione verbi, dicit. Dauid psallit dicens. Quoniam apud te est fons vitæ: quoniam equidem apud patrem filius est fons Spiritussancti. Ex quo etiam habetur, quod filius sit principium Spiritussancti sicut à se æternaliter existentis.

Conclusio ex omnibus, quòd spiritussanctus procedit a filio.

VOlunt autem quidam aduersarij veritatis post tot testimonia, veræ fidei confessioni resistere dicentes, ꝙ K Spiritussanctus quàmuis probetur esse, existere, spirari, emanare, & profluere à filio: non tamen est concedendum, quod à filio procedat. Hoc enim in nulla præmissarum authoritatum continetur: neque etiam in authoritate sacræ scripturæ, quæ Spiritum sanctum à patre dicit procedere, patri in hoc filium non adiungens, cum dicitur Ioan. 15. Cum venerit paraclitus quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis qui à patre procedit. Ostendendum est ergo quòd ex præmissis de necessitate sequitur, quòd spiritussanctus procedat à filio. Verbum enim processio-

nis

nis inter omnia quæ ad originem pertinent, magis inueni tur esse commune, & minus modum originis determinare. Quicquid enim quocunque modo est ab aliquo, secundum consuetum modum loquendi ab ipso procedere dicimus, siue sit ab eo naturaliter, sicut Petrus dicitur à suo patre processisse: seu emanasse, sicut spiramen procedit à spirante: seu effluxisse, sicut flumius procedit à fonte: siue artificialiter, sicut domus procedit ab artifice: seu localiter tantum, sicut sponsus dicitur de Thalamo procedens. Non autem quicquid est ab alio quocunque modo, potest dici spirari, vel generari, vel fluere, vel mitti: & propter hoc, verbum processionis etiam origini diuinarum personarum est maxime accommodum: quia, sicut suprà dictũ est, diuina per communia melius quàm per specialia designantur. Ex quocunque ergo eorum quæ sunt ostensa, scilicet quòd spiritussanctus existit à filio, vel fluit, vel spiratur, vel emanat, de necessitate concluditur, quòd spiritussanctus à filio procedat.

Quòd idem est in diuinis personis profluere, & procedere.

ITem Cyrillus in expositione Niceni symboli dicit. Coessentialis est spiritus patri & filio, & profluit, hoc est, procedit tanquam à fonte ex Deo & patre. Ex quo habetur, quòd idem est in diuinis personis profluere & procedere. Spiritus autem sanctus profluit à filio, vt suprà ostensum est. ergo à filio procedit. Hoc autem magis cõfirmatur ex hoc, quòd in epistola Nestorio directa dicit, quòd Christus est veritas, & spiritussanctus profluit ab eo sicut ex Deo patre. Si ergo idem est ipsum profluere à patre quod procedere, etiam per hoc quòd à filio profluit, ostenditur ab eodem procedens. Itẽ Greg. Nazanzenus in sermone de Epiphania. Spiritussanctus vnde est, inde procedit: est autem à filio sicut probatum est: a filio ergo procedit. Item Cyrillus dicit super Iohelem. Spiritussanctus est proprius ipsius Christi, & in ipso, & ex ipso, quemadmodum & ab ipso intelligitur Deo, & patre. & Maximus Monachus in sermone de candelabro & septem lucernis. Spiritussanctus quemadmodum per naturam existit à Deo patre secundum essentiam, sic & à filio secundum naturam & essentiã existit veraciter tanquã ex patre per filium procedat Deus, intelligitur autem, & est ex patre sicut ab ipso procedens. Item Athanasius dicit in epistola ad Serapionem. Quemadmodum filius se habet ad patrem o[illegible] ne na[illegible] ia & spiritussanctus se habet ad filium, & in eadem e[illegible] ex persona filij loquens. Eundem ordinem, ex d[illegible], dem turam habet spiritus ad me filium vt sit Deus de Deo, quã ordinem, & quam naturam habeo ego ad patrem v[illegible] Deus de Deo. Item Basilius contra Eunomium. Sicut filius se habet ad filium: filius autem hoc modo se habet ad patrem, sicut ab eo procedens. Dicit enim filius Ioan. 8. Ego ex Deo processi, & veni. ergo & spiritussanctus procedit ex filio. Sed & verbo ipso processionis vtitur Epiphanius in lib. de Trin. dicens. Secundum quem modum nemo nouit patrem nisi filius, neque filium nouit quis, nisi pater, sic audeo dicere, neque spiritumsanctum nouit quis nisi pater & filius à quo accipit, & à quo procedit. & Athanasius in Symbolo dicit. Spiritussanctus à patre & filio, nõ factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.

Quòd ad ostendendum processionem Spiritussancti, eisdem rationibus vtantur Græci, & Latini Doctores.

COnsiderandum est etiam, quòd eisdem rationibus vtuntur doctores Græcorum ad ostendendum processionem spiritussancti à filio, quibus & vtuntur Latini doctores. Argumentatur enim Anselmus in lib. de Processione spiritussancti ad ostendendam processionem spiritussancti ex hoc quòd pater & filius sunt vnius essentiæ. Ex

A quo sequitur, quòd pater & filius non differant ab inuicẽ nisi in hoc, quòd hic est pater, ille filius. Habere autem spiritumsanctum & se procedentem non pertinet ad rationem paternitatis, neque ad rationem filiationis. Non enim ex hoc pater dicitur pater, quia spiritussanctus ab eo procedit. Neque filiationi repugnat, quòd habeat ex se spiritum procedentem. Relinquitur ergo, quòd habere ex se spiritũm procedẽtem, est commune patri & filio. Et simi liter Athanasius in Teca super Ioannem sic argumentatur. Ex quo filius omnia quæ patris sunt essentialiter habet, habet & spiritum, & Cyrillus dicit in libr. Thesaurorum. Vere spiritum Christi & spiritum patris Apostolus dicit esse vnum & non plures, quoniam omnia quæ sunt patris, veraciter & proprie transeunt secundum naturam in vero filio. Ex hoc autem patet, quòd cum dicitur in e-

B uangelio, spiritumsanctum à patre procedere, datur intelligi, quòd procedat & à filio, licet in euangelio non addatur. Ea enim quæ essentialiter dicuntur de patre & filio, dicta de patre, oportet quòd intelligantur & de filio, etiam si cum exclusione dicantur. Sicuti cum dicitur Ioan. 17. vt cognoscant te solum Deum verum, & 1. Tim. 6. Quem, scilicet Christum suis temporibus ostendet beatus & solus potens rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem. Intelliguntur enim huiusmodi & de filio verificari ea ratione: quia filius & pater secundum essentiam vnum sunt, secundum quod dicitur Ioan. 10. Ego & pater vnum sumus. Cum igitur habere spiritum ex se procedentem, sit commune patri & filio, sicut ea quæ dicuntur essentialiter, vt ex dictis patet, cum dicitur in euangelio, Spiritumsanctum à patre procedere, intelligendum

C est, quòd procedat & à filio. Eadem ratione cum in Symbolo à patribus edito dictum est, quòd spiritussanctus procedit à patre, intelligi oportet, quòd procedit & à filio. Sicut cum de patre in eodem Symbolo dicitur, quòd sit omnipotens, visibilium & inuisibilium factor, oportet quòd & de filio intelligatur.

Quòd Spiritussanctus distinguitur à filio per hoc quod est ab eo.

OStenditur etiam ex dictis dictorum patrum, quòd Spiritussanctus à filio distinguitur per hoc, quod ab eo est. Dicit enim Greg. Nyssenus. Dogma facientes de deitate, immutabilem esse naturam diuinam confitemur, sed differentiam quæ est secundum causam & causatum,

D non negamus, idest, secundum principium, & quod est de principio, vt suprà expositum est, & postea subdit. Item aliam differentiam intelligimus. Vnum nempe propinquum ex primo, scilicet filium ex patre, alium autem ex propinquo & ex primo, scilicet spiritum ex filio & ex patre. Patet ergo quòd per primam differentiam, spiritussanctus & filius à patre distinguuntur: per secundam autem distinguitur spiritussanctus à filio, quia scilicet filius à patre procedit, non per spiritum, sed spiritussanctus per filium. Sicut & Ricard. de S. Vict. in 5. de Tri. ostendit duarum processionum differentiam per hoc, quòd filius procedit ab vno tantum, spiritus vero sanctus à duobus. Relinquitur ergo secundum vtriusque sententiam, quòd filius

E & spiritussanctus ab inuicem non distinguerentur, si vnus ab alio non esset.

Quòd oportet distinctionem personarum esse secundum aliquem ordinem naturæ.

ITem distinctio personarum oportet quòd sit secundũ aliquem ordinem, qui est ordo naturæ, vt August. dicit. Vnde & ordinem personarum distinctarum Athanasius in epist. ad Serapionem catenæ assimila dicens. Equidem sicut qui caput catenæ trahit mediũ, & aliam extremitatẽ trahit, sic & qui in spiritum blasphemat, & tertiam personam, & in filium medium, & in patrem extremũ, id est,

principium caput catenæ tertij discreti inconfusi ordinis diuini blasphemat. Sicut & econuerso qui spiritum credit & recipit Deum, recipit & filium eius à quo est, sicut qui tenet vnum caput catenæ ad se trahens, medium eius tenet, & per medium aliud caput apprehendit, & pp. hoc & in eadem epistola idem dicit, quod spiritum paraclitum dicimus terminum beati & supereffentialis diuini ordinis, & quod infallibiliter terminat proprium finem in se sua hypostasi, sicut & pater tenet ipsi⁹ ordinis caput & fontale principium imprincipiatus ipse. Medium autem extremitatis ordinis, veraciter tenet filius inter patrem & spiritumsanctum. Et paulo post. Pater à se principio trini ordinis diuini per medium filium genitum terminat ipsius ordinis finem naturali proprietate in tertio spirito spiritu. Cyrillus etiam dicit, in libr. Thesaurorum, Spiritumsanctum ex filio secundum naturam existentem, & ab ipso ad creaturā missum renouationem ecclesiæ operantem, & terminum sanctæ Trinitatis existentem. Et concludit. Si hoc ita est Deus, ergo ex Deo filio spiritussanctus est. Si enim spiritus sanctus non esset à filio, non magis spiritussanctus esset terminus trinitatis quàm filius, nec ordo trinitatis assimilaretur catenæ, sed magis triangulo. Hanc etiam rationē tangit Ricard. de S. Victo. in quarto de Trinit. vbi ostendit, quòd in diuinis personis non potest esse nisi vna sola persona, à qua non procedat diuina persona, nec etiam possunt esse duæ personæ quæ sint ab vna sola persona. Vtrunque enim prædicto ordini, qui in diuinis personis attenditur, repugnaret, quorum tamen vtrunq; oporteret poni si spiritussanctus à filio non procederet. Hunc etiam personarū diuinarum ordinem Cyril. in libr. Thesaurorum ostendit sub alia similitudine ex authoritate sacræ scripturæ assumpta, quæ spiritumsanctum digitum Dei nominat in euangelio, cum dicit. Si in digito Dei eijcio Dæmonia, loco cuius in alio euangelio dicitur, Si in Spiritu Dei. &c. Filius autem dicitur brachium patris Isa. 51. Induere fortitudinem brachium Domini. Dicit ergo, Sicut brachium & manus naturaliter à corpore innatum & propagatum existit, & à manu naturaliter fluit digitus, ita à Deo patre naturaliter filius brachium & manus eius generatiue à Deo oriuntur, Deus de Deo: & ab ipso filio tanquam à naturali manu patris naturaliter producitur profluens spiritussanctus Deus digitus. Concludi ergo potest, quòd spiritussanctus sit à filio per rationes vniformiter à Doctoribus Latinis & Græcis prolatas.

Quòd credere spiritumsanctum esse à filio, est de necessitate salutis.

QVia verò inter disputantes plerunque contradictio accidit circa aliqua, quæ non sunt de necessitate salutis, ne aliquis opinetur non esse de necessitate fidei per quā saluamur, credere spiritumsanctum esse à filio, ostendendum est per authoritates doctorum Græcorum, hoc esse de necessitate fidei & salutis. Dicit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Iuxta quod mandat apostolus, Hæreticum hominem post primam & secundam correctionē deuita, etiam si quos videris cum Helia volantes per aera, & cum Petro & Moyse sicco pede calcantes Maria, nisi spiritum sanctum profiteantur Deum essentialiter ex Deo filio existentem, sicut & filium naturaliter Deum genitum æternaliter ex Deo patre existentem, vt nos profitemur, eos non recipias. Et iterum. Blasphemantibus & negantibus spiritumsanctum Deum esse de natura Dei filij, non communices. Item Cyrillus dicit in libro Thesaurorum. Necessarium saluti nostræ est confiteri spiritumsanctum de essentia filij existere, tanquam ex ipso secundum naturam existentem. Item Epiphanius in libro de Trinitate. Te ipsum alienas à gratia Dei, cum non recipis à patre filium, neque spiritumsanctum à patre & filio dicis. Patet igitur, quòd nullo modo sunt tolerandi, qui spiritumsanctum à filio procedere negant.

F *Quòd Pontifex Romanus est primus & maximus inter omnes Episcopos.*

SImilis autem error est dicere, Christi Vicarium Romanæ ecclesiæ Pontificem non habere vniuersalis Ecclesiæ primatum, errori dicentium, spiritumsanctum à filio non procedere. Ipse enim Christus Dei filius suam ecclesiā consecrat, & sibi consignat spiritusancto quasi suo charactere & sigillo, vt ex suprà positis authoritatibus manifeste habetur. Et similiter, Christi Vicarius suo primatu, & prouidentia vniuersam ecclesiam tāquam fidelis minister Christo subiectam conseruat. Ostendendum est ergo ex authoritatibus Græcorum doctorum prædictorum Christi Vicarium in totam Ecclesiam Christi potestatis plenitudinem obtinere. Quod enim Romanus Pontifex successor Petri, & Christi Vicarius, sit primus & maximus omnium episcoporum, Canon concilij expressè ostendit sic dicens. Veneramur secundum scripturas & Canonum diffinitionem sanctissimum antiquæ Romæ Episcopum, primum esse & maximum omnium episcoporum. Hoc autē authoritati cōsonat sacræ scripturæ, quæ inter Apostolos Petro attribuit primum locum tam in Euangelijs, quàm in actibus apostolorum. Vnde dicit Chryso. super Matth. super illud, Accesserunt discipuli ad Iesum dicentes, Quis maior est in regno cœlorum? Quia quoddam humanum scandalum conceperunt; quod & in se occultare iam non poterant; & tumorem cordis non sustinebant, in eo q̄ videbant Petrum sibi præferri & præhonorari.

H *Quòd idem Pontifex in totam Ecclesiam Christi vniuersalem prælationem habet.*

OStenditur etiam, quod prædictus Christi Vicarius in totam ecclesiam Christi vniuersalem prælationem obtineat. Legitur enim in Calcedonensi concilio, q̄ tota Synodus clamauit Leoni Papæ. Leo sanctissimus Apostolicus & Icumenicos, i. vniuersalis Patriarcha p̄ multos annos viuat. Et Chryso. super Matth. Filius, quæ patris est & ipsius filij, potestatem Petro vbiq; terrarum concessit, & homini mortali omnium q̄ in cœlo sunt, dedit authoritatem, dando ei claues ad [illegible], vt ecclesiam vbiq; terrarū amplificet. [illegible] super Ioan. in [illegible] 85. Iacobum localiter in loco terminat, Petrum autem totius orbis ordinat magistrum & doctorem. Item super Actus Apostolorum. Petrus à filio super [illegible], potestatem accepit, non vt Moyses [illegible] vna, sed in vniuerso orbe. Hoc etiam trac-
I tatur ex authoritate sacræ scripturæ. Nam Petro indubitanter oues suas Christus commisit dicens, Ioan. vltimo. Pasce oues meas. Et Ioan. 10. Vt sit vnum ouile, & vnus pastor.

Quòd idem habet in Ecclesia potestatis plenitudinem.

HAbetur etiam ex prædictorum doctorum authoritatibus, quòd Romanus Pontifex habeat in ecclesia plenitudinem potestatis. Dicit Cyrillus Patriarcha Alexandrinus in libro Thesaurorū. Sicut Christus accepit à patre dux & sceptrum ecclesiæ gentium ex Israel egrediens super omnem principatum, & potestatē super omne quodcunque est, vt ei cuncta curuentur plenissimam potestatē, sic & Petro & eius successoribus plenissimè commisit. Et
K etiam: Nulli alij quàm Petro Christus quod suum est plenum, sed ipsi soli dedit. Et infra. Pedes Christi humanitas est scilicet ipse homo, cui tota æternitas plenissimā dedit potestatem, quem vnus triū assumpsit in vnitate personæ, transuexit ad patrem super oēm principatum, & potestatem, vt adorent eum oēs angeli Dei; quem totum dimisit per sacramentum & potestatem Petro, & ecclesiæ eius. Et Chrysost. dicit ad consulta Bulgarorum, ex persona Christi loquens. Ter te interrogo, an ames an āmes, an diligas, quia ter me trepidus, & timidus negasti. Nunc autem reductus, ne credant te fratres gratiam, & clauium authorita-

authoritatem amiſiſſe, quia amas me, coram ipſis id tibi iam confirmo quod meum eſt plenum. Hoc etiam trahitur authoritate ſcripturæ. Nam dominus Matth. 16. vniuerſaliter Petro dixit. Quodcumque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum, & in cœlis.

Quòd in eadem poteſtate quæ collata eſt Petro à Criſto.

OStenditur etiam, quòd Petrus ſit Chriſti Vicarius, & Romanus Pontifex Petri ſucceſſor, in eadem poteſtate ei à Chriſto collata. Dicit enim Canō concilij Chalcedonenſis. Si quis epiſcopus prædicatur infamis, liberam habeat ſententiam appellandi beatiſsimum epiſcopum antiquæ Romæ, quia habemus Petrum petram refugij, vt ipſi ſoli libera poteſtate loco Dei ſit ius decernendi epiſcopi criminati infamam, ſecundum claues à domino ſibi datas. Et infra. Et omnia ab eo diffinita ab eo teneantur tamquàm à Vicario apoſtolici throni. Itē Cyrillus Hieroſolimitanus Patriarcha, dicit ex perſona Chriſti loquens. Tu cum fine, & ego ſine fine, cum omnibus, quos loco tui ponam, plene & perfecte ſacramento & autoritate cum eis ero ſicut ſum & tecum. Et Cyrillus in libro Theſaurorum dicit, quòd Apoſtoli in euangelijs & epiſtolis affirmauerunt in omni doctrina Petrum eſſe loco Dei, & eius Eccleſiam, eidem dantes locum in omni capitulo & ſynagoga in omni electione & affirmatione. Et infra. Cui ſcilicet Petro, omnes iure diuino caput inclinant & primates mundi tamquam ipſi domino Ieſu obediunt. Et Chryſo. dicit ex perſona filij loquens. Paſce oues meas, ideſt. Loco mei præpoſitus eſto fratrum.

Quòd ad eum pertinet determinare, quæ ſunt fidei

OStenditur etiam, quòd ad dictum Pontificem pertineat quę fidei ſunt determinare. Dicit enim Cyrillus in libro Theſaurorum. Vt membra maneamus in capite noſtro Apoſtolico throno Romanorum Pontificum, à quo noſtrum eſt quærere quid credere, & quid tenere debemus. Item Maximus in epiſtola orientalibus directa dicit. Omnes fines orbis qui dominum ſincere receperunt, & vbique terrarum catholici veram fidē confitentes in eccleſiam Romanorum tanquam in ſolem reſpiciunt, & ex ipſa lumen catholicę & apoſtolicæ fidei recipiunt, nec immerito. Nam Petrus legitur primo perfectam fidem eſſe confeſſus, domino reuelante cum dixit Matth. 16. Tu es Chriſtus filius Dei uiui. Vnde & idem dominus dicit. Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua.

PAtet etiam, quòd ipſe patriarchis prælatus exiſtat, ex hoc quòd Cyrillus dicit, quòd ipſius ſcilicet apoſtolici throni Romanorum Pontificum ſolius eſt reprehendere, corrigere, ſtatuere, ſoluere, diſponere, & loco illius ligare qui ipſum ędificauit. Et Chryſ. ſuper Act. Apoſtolorum, dicit quòd Petrus eſt vertex ſanctiſsimus beati apoſtolici throni, paſtor bonus. Item ēt hoc patet ex autoritate dn̄i dicētis. Luc. 22. Tu aliqn̄ conuerſus, confirma fratres tuos.

OStenditur etiam, quòd ſubeſſe Romano Pontifici, ſit de neceſsitate ſalutis. Dicit enim Cyrillus in libro Theſaurorū. Itaq; fratres, ſi Chriſtum imitamur, vt ipſius oues vocem eius audiamus, manentes in eccleſia Petri, & non inflemur vento ſuperbiæ, ne forte tortuoſus ſerpens propter noſtram contētionem nos eijciat, vt Euam olim de paradiſo. Et Maximus in epiſtola orientalibus directa dicit. Coadunatam, & fundatam ſuper petram confeſsionis Petri dicimus vniuerſalem eccleſiam, ſecundum diffinitionem ſaluatoris in qua neceſſario ſalutis animarum noſtrarum eſt remanere, & ei eſt obedire, ſuam ſeruantes fidem & confeſsionem.

SIcut autem prædicti errantes contra vnitatem corporis myſtici peccant, Romani Pontificis poteſtatem ple- A nariam abnegantes, ſic contra puritatem ſacri corporis Chriſti delinquunt, dicentes, ex azimo pane corpus Chriſti conſecrari non poſſe, quod in Græcorum doctorum autoritatibus improbatur. Dicit enim Chryſo ſuper illud euangelij. Prima die azimorum, primam diem dicit diem iouis, in quo incipiebant legis cultores poſcha celebrare, ideſt, azima comedere omni expulſo fermento. Dominus ergo mittit diſcipulos ſuos die iouis, quam dicit euangeliſta primam diem azimorum in qua ad veſperas Saluator comedit paſcha: in quo facto etiā per omnia apertiſsime demonſtrauit à principio ſuæ circumciſionis vſque ad extremum diem paſchæ, quòd non erat contrarius diuinarum legum: patet autem, quòd eſſet contrarius, ſi fermentato pane vſus fuiſſet. Patet ergo quòd Chriſtus in inſtitutione huius ſacramenti, ex pane azimo corpus ſuum con- B ſecrauit. Sciendum tamen quòd quidam dicunt Chriſtum præueniſſe diem azimorum propter paſsionem imminen- & tunc fermentato eum vſum fuiſſe. Quod quidem oſtendere nituntur ex duobus. Primo, ex hoc quòd dicitur, Ioan. 13. quòd ante diem feſtum paſchæ dominus cum diſcipulis cœnam celebrauit, in qua corpus ſuum conſecrauit, ſicut Apoſtolus tradit. 1. Corinthiorum. 11. Vnde videtur quòd Chriſtus cęnam celebrauit ante diem azimorum, et ſic in cōſecratione ſui corporis vſus fuerit pane fermentato. Hoc etiam confimare volunt per hoc, quod habetur, Ioan. 18. quòd feria ſexta qua Chriſtus crucifixus eſt, Iudęi non intrauerunt prætorium Pilati, vt non contaminarent paſca. Paſca autem dicitur azima, ergo concludunt, quòd cœna fuit celebrata ante azima. Ad hoc autem reſpodet C Cryſoſt. ſuper Ioannem, ſuper illud, Non contaminarentur & cęt. Quid eſt hoc dicere, niſi quia in alia die comederunt paſca, & legem ſoluērunt vt peſsimum animi ſui adimplerent deſiderium in morte Chriſti; Chriſtus autem non præterijt tempore paſchæ diem ſanctū iouis, ſed in ipſo paſcha comedit. Sed quia hoc non conſtat, melius poteſt dici, quòd ſicut dominus mandat, Exod. 12. feſtum azimorum ſeptem diebus celebrari inter quas dies prima erat ſancta atque ſolennis præcipue inter alias, quod erat quinta decima die menſis. Sed quia apud Iudæos ſolennitates à præcedenti veſpere incipiebant, ideo quarta decima die ad ueſperam incipiebant comedere azima, & comedebant per ſeptem ſubſequentes dies. Et ideo dicitur in eodem capitulo. Primo menſe, quarta decima die menſis ad veſperam comedetis azima vſque ad diem viceſimam primam eiuſdem menſis ad veſperam, ſeptem diebus fer- D mentum non inuenietur in domibus veſtris. Et eadem quarta decima die ad veſperas immolabatur agnus paſcalis. Prima ergo dies azimorum à tribus euangeliſtis Matthæo, Marco, & Luca, dicitur quarta decima dies menſis, quia ad veſperam comedebatur azima, et tunc immolabatur Paſca, ideſt, agnus paſchalis, & hoc erat, ſecundum Ioan. ante diem feſtum Paſchæ, ideſt, ante quintum decimum diem menſis, quia erat ſolennior inter omnes in quo Iudęi volebant comedere Paſcha, ideſt, panes azimos paſchales, & ēt agnum paſchalem. Et ſic nulla diſcordia inter euangeliſtas exiſtente, planum eſt quòd Chriſtus ex pane azimo corpus ſuum conſecrauit in cœna. Hoc etiam patet, quòd magis congruit puritati corporis myſtici, ideſt, eccleſiæ, quæ in hoc ſacramento figuratur. Vnde dicit Greg. Nazanzenus de Paſcha domini. Celebremus E domino feſtum in iubilo, non in fermento veteris malitiæ & nequitiæ, ſed in azimis ſinceritatis & veritatis. Non autem propter hoc intendimus, quòd ex fermentato hoc ſacramentum confici non poſsit. Dicit. n. Greg. Papa in regiſtro. Romana Eccleſia offert azimos panes, propterea quòd dominus ſine ulla cōmiſtione ſuſcepit carnem: ſed cæteræ eccleſiæ offerunt fermentatum, pro eo quòd verbum patris indutum eſt carne, & eſt verus Deus, & verus homo. Item, & fermentum commiſcetur farinæ, & efficitur corpus domini noſtri IeſuChriſti viui.

Quòd est purgatorium, in quo purgantur animæ à peccatis, quæ non in vita præsenti purgantur. F

Diminuitur autem virtus huius sacramenti ab ijs qui purgatorium negant post mortẽ. Nam in purgatorio existentibus præcipuum remedium in hoc sacramento cõferf. Dicit enim Greg. Nyſſenus in ſermone de defunctis. Si aliquis in hac labili vita peccata purgare minus potuit, poſt tranſitum hinc per purgatorij ignis conflationem citius magis ac magis fidelis ſponſa ſponſo dona, & hoſtias in paſsionis memoriam offert pro filijs, quos ipſi ſponſo verbo & ſacramento rei præclare genuit, pœna alacriter expeditur, ſecundum quod prædicamus dogma veritatis ſeruantes, ita & credimus. Item, Theodoricus Epiſcopus Dyren. ſuper Illud 1. ad Corinth. 3. Si cuius opus arſerit &c. ſic dicit. Dicit Apoſtolus, quòd ſaluabitur ſic tanquàm per conflatorium ignem purganiem quicquid interuenit per incautelam prætericæ uitæ, ex puluere ſaltem pedum terreni ſenſus, in quo tandiu manet, quàmdiu quicquid corpulentiæ & terreni affectus inhæſit, purgetur, pro quo mater eccleſia hoſtias & dona pacifica deuote offert: & ſic per hoc mundus inde prius exiens, domini ſabaoth puriſsimis oculis immaculatus aſsiſtit. G

Hæc ſunt, pater ſanctiſsime, quæ ex authoritatibus doctorum Græcorum ſecundum ueſtram iuſsionem excepi & exponenda, & ad confirmationem veræ fidei inducenda. Inueniuntur tamen inter prædictas authoritates quædam indecentes expoſitiones interpoſitæ, ſicut quòd logos, exponit tranſlator ferè vbique ſermonem mentalem, cum ſecundum vſum ſcripturæ latinæ conuenientius exponeret, verbum. Et hypoſtaſim, exponit eſſentialem perſonam, quam expoſitionem ſequens aliquando cogitur inconueniens dicere, ſicut vbi dicit, Deus Trinipoſtaſes ideſt, trinus eſſentialiter perſonaliter perſonaſis. Hoc enim eſt omnino erroneum, quòd Deus ſit eſſentialiter trinus. Sufficere autem pro hypoſtaſi transferre ſimpliciter perſonam. Sic enim vtimur nomine perſonæ in confeſsione fidei, ſicut Græci nomine hypoſtaſis, vt dicit Auguſt. licet non ſit omnino eadem ratio ſignificandi per nomen. Inducit etiam ad laudem ſanctorum patrum aliqua quæ modum puri hominis excedunt, aliquos nominans patres fidei, quod ſolius Chriſti eſt, à quo ſecundum Apoſtolum ad Heb. 2. principium accipit fides enarrandi. Cæteri verò poſſunt dici doctores, vel expoſitores fidei, nõ autem patres. Inducit etiam in principio huius libelli quaſdam authoritates ſacræ ſcripturæ, quæ ſi nudæ proferantur, non expreſſe probant proceſsionem ſpiritusſancti à filio, ſicut quod inducit, Spiritus domini ferebatur ſup aquas. Vtitur etiam & ipſe aliquibus modis loquendi, quos in authoritatibus ſanctorum patrum inuenit, qui ſicut ſuperius dictum eſt, magis ſunt reuerenter in dictis patrum exponendi, quàm ab alijs vſurpandi, ſicut quòd in diuinis perſonis ſit primum, ſecundum, tertium, cauſa, & cauſatum. In ſuis etiam expoſitionibus multis improprijs verbis & indecentibus vtitur, ſicut quod dicit, quòd filius habet proprietatem geminam inter patrem & ſpiritum, vt ita dicam, ſubalternam per modum prædicandi. Prima ſe habet ad patrem tanquàm ſubiectum ad prædicatum, & ſecunda, vt prædicatum ad ſubiectum, & ita ad ſpiritumſanctum, quod eſt omnino erroneum. Item dicit, quòd imago in Græco idem eſt quod entitas ſecunda, quod omnino indecenter dicitur. Item dicit, quòd imago non importat originem, quod eſt contra Aug. in lib. 83. quæſtionum. Sunt autem fortaſsis & alia in prædicto libello, quæ vel dubia eſſe poſſunt, & expoſitione indigent: ſed quæ ad fidei aſſertionẽ vtilia eſſe poſſent, ad ea quæ præmiſſa ſunt, vt credo, omnia poſſunt reduci.

Explicit opuſculum primum Sancti Thomæ aquinatis, ordinis Prædicatorum contra errores Græcorum ad Vrbanum Pontificem Maximum.

INCIPIT COMPENDIVM THEOLOGIAE

Eiuſdem ad Fratrem Reginaldum ſocium ſuum Chariſſimum.

CAP. I.

ETERNI patris verbum ſua immenſitate vniuerſa comprehendens, vt hominem per peccata minoratum in celſitudinem diuinæ gloriæ reuocaret, breue fieri voluit noſtra breuitate aſſumpta, nõ ſua depoſita maieſtate. Et vt à celeſtis verbi capeſſenda doctrina nullus excuſabilis redderetur, quod per ſtudioſos diffuſe & dilucide per diuerſa ſcripturæ ſanctæ volumina tradiderat, propter occupatos ſub breui ſumma humanæ ſalutis doctrinam conclufit. Conſiſtit enim humana ſalus in veritatis cognitione, ne per diuerſos errores intellectus obſcuretur humanus in debiti finis intentione, ne indebitos fines ſectando, à uera felicitate deficiat in iuſtitiæ obſeruatione, ne per vitia diuerſa ſordeſcat. Cognitionem autem veritatis humanæ ſoluti neceſſariam breuibus & paucis fidei articulis cõprehendit. Hinc eſt quod Apoſtolus ad Ro. 9. dicit verbum abbreuiatum faciet Deus ſuper terra. Et hoc quidem eſt verbum fidei, quod prædicamus. Intentionem humanam breui oratione rectificauit, in quo dum nos orare ducit, quò noſtra intentio & ſpes tendere debet, oſtendit. Humanam H iuſtitiam quæ in legis obſeruatione conſiſtit, vno præcepto charitatis conſummauit: Plenitudo.n. legis eſt dilectio. Vnde Apoſt. 1. Corin. 13. In fide, ſpe, & charitate, quaſi in quibuſdam ſalutis noſtræ compendioſis capitulis totã præſentis vitæ perfectionẽ conſiſtere docuit dicens. Nunc autem manent fides, ſpes, charitas. Vnde hæc tria ſunt, vt beatus Aug. dicit, quibus colitur Deus. Vt igitur tibi, fili chariſsime Reginalde, compendioſam doctrinam de Chriſtiana Religione tradam, quam ſemper præ oculis poſsis habere, circa hæc tria in præſenti opere tota noſtra verſatur intentio. Primum de fide, ſecundo de ſpe, tertio verò de charitate agemus. Hoc enim & Apoſtolicus ordo habet, & ratio recta requirit. Non enim amor rectus eſſe poteſt, niſi debitus finis ſpei ſtatuatur, nec hæc eſſe poteſt ſi veritatis agnitio deſit. Primo igitur neceſſaria eſt fides, per quam veritatem I cognoſcas. Secundo ſpes, per quam in debito fine tua intentio collocetur. Tertio, neceſſaria eſt charitas, per quam tuus affectus totaliter ordinetur.

CAP. II.

Ordo dicendorum circa finem.

Fides autem prælibatio quædam eſt illius cognitionis, quæ nos in futuro beatos facit. Vnde & Apoſto. dicit, quod eſt ſubſtantia ſperandarum rerum, quaſi iam in nobis ſperandas res. i. futuram beatitudinem per modum cuiuſdam inchoationis ſubſiſtere faciens. Illam autem beatificantem cognitionem circa duo cognita dominus conſiſtere docuit, ſcilicet circa diuinitatem trinitatis, & humanitatem Chriſti, vnde ad patrem loquens, dicit. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcãt te Deum, &c. Circa hæc ergo duo K tota fidei cognitio verſatur, ſcilicet circa diuinitatem trinitatis, & humanitatem Chriſti. Nec mirum, quia Chriſti humanitas via eſt qua ad diuinitatẽ peruenitur. Oportet igitur & in via viam cognoſcere, per quam poſsit perueniri ad finem, & in patria Dei gratiarum actio ſufficiens nõ eſſet, niſi viæ per quam ſaluati ſunt, cognitionem haberẽt. Hinc eſt, quod dominus diſcipulis dixit. Et quò ego vado ſcitis, & viam ſcitis. Circa diuinitatem verò tria cognoſci oportet. Primo quidem eſſentiæ vnitatem: ſecundo, perſonarum trinitatem: tertio, diuinitatis effectus.

CAP. III.

Quòd Deus ſit.

CIrca eſſentiæ quidem diuinæ vnitatem, primo quidē credendum eſt Deum eſſe, quod ratione conſpicuū eſt. Videmus enim omnia quæ mouētur, ab alijs moueri, inferiora quidem per ſuperiora, ſicut elementa per corpora cœleſtia, inferiora à ſuperioribus agūtur. Hoc autem in īfinitum procedere impoſsibile eſt. Cum enim omne qđ mouetur ab aliquo, ſit quaſi inſtrumentum quoddā primi mouentis, ſi primum mouens non ſit, quæcunq; mouent, inſtrumenta erunt. Oportet autem ſi in infinitum procedatur in mouentibus & motis, primum mouens nō eſſe, igitur omnia infinita mouentia & mota erunt inſtrumenta. Ridiculum eſt autem etiam apud indoctos, ponere inſtrumenta moueri non ab aliquo principali agente. Simile enim eſt hoc, ac ſi aliquis circa conſtitutionem arcę, vel lecti, ponat ſerram, vel ſecurim abſque carpentario operantem. Oportet igitur primum mouens eſſe, quod ſit omnibus ſupremum, & hoc dicimus Deum.

CAP. IIII.

Quòd Deus eſt immobilis.

EX hoc apparet, ꝙ neceſſe eſt Deum mouētem omnia immobilem eſſe. Cum enim ſit primum mouēs, ſi moueretur, neceſſe eſſet ſeipſum vel à ſeipſo, vel ab alio moueri. Ab alio quidem moueri non poteſt, oporteret enim eſſe aliquid mouens prius eo, quod eſt contra rationem primi mouentis. A ſeipſo autē ſi mouetur, hoc poteſt eſſe dupliciter. Vel ꝙ ſm idem ſit mouens & motum, aut ita ꝙ ſm aliquid ſui ſit mouens, & ſm aliquid, motum. Horū quidem primum eſſe non poteſt. Cum enim omne quod mouetur, inquantum huiuſmodi, ſit in potentia, quod autem mouet, ſit in actu, ſi ſm idem eſſet mouens & motu, oporteret ꝙ ſm idem eſſet in potentia & in actu, quod eſt impoſsibile. Secundum etiam eſſe non poteſt. Si enim eſſet aliquod mouens, & alterum motum, non eſſet ipſum ſm ſe primum mouens, ſed ratione ſuæ partis quæ mouet. Qđ autem eſt per ſe, prius eſt eo quod non eſt per ſe. Non poteſt igitur primum mouens eſſe, ſi ratione ſuæ partis hoc ei conueniat. Oportet igitur primum mouēs omnino immobile eſſe. Ex ijs etiam quæ mouentur & mouent hoc ipſum conſiderari poteſt. Omnis enim motus videtur ab aliquo immobili procedere, quod ſcilicet non mouetur ſm illam ſpeciem motus. Sicut videmus ꝙ alterationes, & generationes, & corruptiones, quæ ſunt in iſtis inferioribus, reducuntur ſicut in primum mouens in corpus cœleſte, quod ſecundum hanc ſpeciem motus non mouetur, cum ſit ingenerabile & incorruptibile & inalterabile. Illud ergo quod eſt primum principiū omnis motus, oportet eſſe immobile omnino.

CAP. V.

Quòd Deus eſt æternus.

EX hoc autē apparet vlterius Deum eſſe æternum. Omne enim quod incipit eſſe, vel deſinit, per motum, vel per mutationem hoc patitur. Oſtenſum eſt autem, quòd Deus eſt omnino immobilis, eſt ergo æternus.

CAP. VI.

Quòd Deum eſſe per ſe eſt neceſſarium.

PEr hoc autem oſtenditur, quòd Deum eſſe ſit neceſſariū. Omne enim quod poſsibile eſt eſſe & non eſſe, eſt mutabile: ſed Deus eſt omnino immutabilis vt oſtenſum eſt. ergo Deum non eſt poſſibile eſſe & non eſſe. Omne autem quod eſt, & non eſt poſſibile ipſum non eſſe, neceſſe eſt ipſum eſſe: quia neceſſe eſſe, & non poſsibile non eſſe, idem ſignificant: ergo Deum eſſe eſt neceſſe. Item, omne A quod eſt poſsibile eſſe & nō eſſe, indiget aliquo alio quod faciat ipſum eſſe, quia quantū eſt in ſe, ſe habet ad vtrunque: quod autem facit aliquid eſſe, eſt prius eo. ergo omni quod eſt poſsibile eſſe & nō eſſe, eſt aliquid prius: Deus autem non eſt aliquid prius, ergo non eſt poſsibile ipſum eſſe & non eſſe, ſed neceſſe eſt eum eſſe. Et quia aliqua neceſſaria ſunt, quæ ſuæ neceſsitatis cauſam habent, quam oportet eis eſſe priorem, Deus qui eſt omnium primum, non habet cauſam ſuæ neceſsitatis: vnde Deum eſſe per ſeipſum eſt neceſſe.

CAP. VII.

Quòd Deus ſemper eſt.

EX his autem manifeſtum eſt, quòd Deus eſt ſemper. B Omne enim quod neceſſe eſt eſſe, ſemper eſt: quia quod non poſsibile eſt non eſſe, impoſsibile eſt non eſſe, & ita nunquam non eſt: ſed neceſſe eſt Deum eſſe, vt oſtēſum eſt. ergo Deus ſemper eſt. Adhuc, nihil incipit eſſe, aut deſinit niſi per motum, vel mutationem. Deus autem omnino eſt immutabilis, vt probatum eſt. Impoſsibile eſt igitur, quòd eſſe incæperit, vel quòd eſſe deſinat. Item, omne quod non ſemper fuit, ſi eſſe incipiat, indiget aliquo quod ſit ei cauſa eſſendi. Nihil enim ſeipſum educit de potentia in actum, vel de non eſſe in eſſe: Deo autem nulla poteſt eſſe cauſa eſſendi, cum ſit primum ens, cauſa enim prior eſt cauſato. neceſſe eſt igitur Deum ſemper fuiſſe. Amplius, quod conuenit alicui non ex aliqua cauſa extrin C ſeca, conuenit ei per ſeipſum: eſſe autem Deo non conuenit ex aliqua cauſa extrinſeca, quia illa cauſa eſſet eo prior. Deus igitur habet eſſe per ſeipſum: ſed ea quæ per ſe ſunt, ſemper ſunt, & ex neceſsitate. igitur Deus ſemper eſt.

CAP. VIII.

Quòd in Deo non eſt aliqua ſucceſſio.

PEr hoc autem manifeſtum eſt, quòd in Deo non eſt aliqua ſucceſsio, ſed eius eſſe totum eſt ſimul: ſucceſsio enim nō inuenitur niſi in illis, quæ ſunt aliqualiter motui ſubiecta, prius enim & poſterius in motu cauſant temporis ſucceſsionem: Deus autem nullo modo eſt motui ſubiectus, vt oſtenſum eſt. non igitur eſt in Deo aliqua ſucceſsio, ſed eius eſſe eſt totum ſimul. Item, ſi alicuius eſſe D non eſt totum ſimul, oportet quòd ei aliquid deperire poſſit, & aliquid aduenire. Deperit enim illud quod tranſit, & aduenire ei poteſt illud quod in futurum expectatur: Deo autem nihil deperit, nec accreſcit, quia immobilis eſt. igitur eſſe eius eſt totum ſimul. Ex his autem duobus apparet quòd proprie eſt æternus. Illud enim proprie eſt æternum, quod ſemper eſt, & eius eſſe eſt totum ſimul, ſecundum quod Boetius dicit, quòd æternitas eſt interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſsio.

CAP. IX.

Quòd Deus eſt ſimplex.

INde etiam apparet, quòd oportet primum mouens ſimplex eſſe. Nam in omni compoſitione, oportet eſſe duo quæ ad inuicem ſe habeant ſicut potentia ad actum. In E primo autem mouente ſi eſt omnino immobile, impoſſibile eſt eſſe potentiam cum actu, nam vnumquodq; ex hoc quòd eſt in potentia, mobile eſt. impoſsibile igitur eſt primum mouens compoſitum eſſe. Adhuc, omni compoſito neceſſe eſt eſſe aliquid prius: nam componentia naturaliter ſunt compoſito priora. Illud igitur quod omniū entium eſt primum, impoſsibile eſt eſſe compoſitum. Videmus ēt in ordine eorū quæ ſunt compoſita, ſimpliciora priora eſſe, nam elementa ſunt naturaliter priora corporibus miſtis. Item etiam inter ipſa elementa primum eſt ignis, quod eſt ſimpliciſsimum. Omnibus autem elementis prius eſt corpus cæleſte, quod in maiori ſimplicitate

constitutū est, cum ab oī contrarietate sit purū. Relinquitur igitur ꝙ primum entium oportet oīno simplex esse. F

CAP. X.

Quòd Deus est sua essentia.

SEquitur autem vlterius quòd deus sit sua essentia. Essentia enim vniuscuiusque rei est illud quod significat diffinitio eius. Hoc autem est idem cum re cuius est diffinitio, nisi per accidens, inquantum s. diffinito, accidit aliquid quod est preter diffinitionem ipsius: sicut homini accidit albedo, præter id quod est animal rationale & mortale. Vnde animal rationale & mortale est idem quod homo: sed non idem homini albedo inquantum est album. In quocunque igitur non est inuenire duo, quorum vnum est per se, & aliud per accidens, oportet quòd essentia eius G sit omnino idem cum eo: in Deo autem cum sit simplex, vt ostensum est, non est inuenire duo, quorum vnum sit per se, & aliud per accidens. oportet igitur, quòd essentia eius sit omnino idem quod ipse. Item in quacunque essentia non est omnino idem cum re cuius est essentia, est inuenire aliquid per modum potentiæ, & aliquid per modum actus, nam essentia formaliter se habet ad rem cuius est essentia, sicut humanitas ad hominem: in Deo autem non est inuenire potentiam & actum, sed est actus purus. est igitur ipse sua essentia.

CAP. XI.

Quòd Dei essentia non est aliud quàm suum esse.

VLterius autem necesse est ꝙ Dei essentia non sit aliud H quàm esse ipsius. In quocunque enim aliud est essentia, & aliud esse eius, oportet ꝙ aliud sit quo sit, & aliud quo aliquid sit, nam per esse suum de quolibet dicitur qđ est, per essentiam verò suam de quolibet dicitur quid sit. Vnde & diffinitio significans essentiam, demonstrat quid est res: in Deo autem non est aliud quod est, & aliud quo aliquid est, cum non sit in eo compositio, vt ostensum est. non est igitur ibi aliud eius essentia quàm suum esse. Item, ostensum est quòd Deus est actus purus absque alicuius potentialitatis permistione, oportet igitur quòd eius essentia sit vltimus actus: nam omnis actus qui est circa vltimum, est in potentia ad vltimum actum: vltimus autem actus est ipsum esse. Cum enim omnis motus sit exitus de potentia in actum, oportet illud esse vltimum actum, in quod tendit omnis motus, & cum motus naturalis in hoc I tendat, quod est naturaliter desideratum, oportet hoc esse vltimum actum, quod omnia desiderant: hoc autem est esse. oportet igitur, quòd essentia diuina, quæ est actus purus & vltimus, sit ipsum esse.

CAP. XII.

Quòd Deus non est in aliquo genere sicut species.

HInc autem apparet ꝙ Deus non sit in aliquo genere sicut species. Nam differentia addita generi cōstituit speciem, ergo cuiuslibet speciei essentia habet aliquid additum supra genus: sed ipsum esse, quod est esse Dei, nihil in se continet, quod sit alteri additum. Deus igitur non est species alicuius generis. Item, cū genus cōtineat differētias potestate, in omni constituto ex genere & differentijs est K actus permistus potentiæ: ostensum est aūt Deum esse purum actū absq; permistione potentiæ. Non est igitur eius essentia cōstituta ex gñe & differentijs, & ita nō est in gñe.

CAP. XIII.

Quòd impossibile est Deum esse genus alicuius.

VLterius autem ostendendum est, quòd neque possibile est Deum esse genus. Ex genere enim habetur quid est res, non autem rem esse, nam per differētias specificas constituitur res in proprio esse: Sed hoc quod Deus est ipsum esse. impossibile est ergo ꝙ sit genus. Item, omne genus differentijs aliquibus diuiditur: ipsius autem esse, non est accipere aliquas differentias, differentiæ enim non participant genus nisi per accidens, inquantum species constitutæ per differentias genus participant: non potest autem esse aliqua differentia quę non participet esse, quia nō ens nullius est differentia. Impossibile est igitur, ꝙ Deus sit genus de multis speciebus prædicatum.

CAP. XIIII.

Quòd Deus non est aliqua species prædicata de multis indiuiduis.

NEque est possibile, ꝙ sit sicut vna species de multis indiuiduis prædicata. Indiuidua enim diuersa quæ conueniunt in vna essentia speciei, distinguuntur per aliqua, quæ sunt præter essentiam speciei, sicut homines conueniunt in humanitate, sed distinguuntur ab inuicem per id quod est præter rationem humanitatis: hoc autē in Deo non potest accidere, nam ipse Deus est sua essentia, vt ostēsum est. Impossibile est igitur, ꝙ Deus sit species quæ de pluribus indiuiduis prædicetur. Item, plura indiuidua sub vna specie contenta differunt ꝺm esse, & tamen conueniūt in vna essentia. Vbicunque igitur sunt plura indiuidua sub specie vna, oportet ꝙ aliud sit esse, & aliud essentia speciei; in Deo aūt idem est esse & essentia vt ostensum est. Impossibile est igitur, ꝙ Deus sit q̄dam spēs de pluribus ꝑdicata.

CAP. XV.

Quòd necesse est dicere Deum esse vnum.

HInc etiam apparet, quòd necesse est vnum Deum solum esse. Nam si sint multi dij, aut æquiuoce, aut vniuoce dicuntur. Si æquiuoce, hoc non est ad propositum: nihil enim prohibet quod nos appellamus lapidem, alios appellare Deum. Si autem vniuoce, oportet ꝙ conueniant vel in genere, vel in specie: ostensum est autem, ꝙ Deus non potest esse genus, neque species plura sub se continēs, impossibile est igitur esse plures Deos. Item, illud quo essentia cōmunis indiuiduatur, impossibile est pluribus conuenire: vnde licet possint esse plures homines, impossibile tamen est hunc hominem esse nisi vnum tantum. Si igitur essentia per se ipsa indiuiduatur, & non per aliquid aliud, impossibile est ꝙ pluribus conueniat: sed essentia diuina per seipsam indiuiduatur, quia in Deo non est aliud essentia & quod est, cum ostēsum sit ꝙ Deus sit sua essentia. impossibile est ergo, ꝙ sit Deus nisi vnus tātum. Item duplex est modus quo aliqua forma potest multiplicari, vnus per differentias, sicut forma generalis, vt color in diuersas species coloris: alius per subiectum, sicut albedo. Omnis ergo forma quæ non potest multiplicari per differentias, si non sit forma in subiecto existens, impossibile est ꝙ multiplicetur, sicut albedo si subsisteret sine subiecto, non esset nisi vna tantum: essentia autem diuina est ipsum esse, cuius non est accipere differentias, vt ostensum est. Cum igitur ipsum esse diuinum sit quasi forma per se subsistens, eo ꝙ Deus est suum esse, impossibile est ꝙ essentia diuina sit nisi vna tantum. Impossibile est igitur esse plures Deos.

CAP. XVI.

Quòd impossibile est Deum esse corpus.

PAtet autem vlterius, quòd impossibile est ipsum Deum esse corpus, nam in omni corpore compositio aliqua inuenitur: omne enim corpus est partes habens. Id igitur quod est omnino simplex, corpus esse non potest. Item, nullum corpus inuenitur mouere nisi per hoc, quod ipsum mouetur, vt per omnia inducenti apparet. Si ergo primum mouens est omnino immobile, impossibile est ipsum esse corpus.

CAP.

CAP. XVII.

Quòd impossibile est esse formam corporis, aut virtutem in corpore.

NEque etiam est possibile ipsum esse formam corporis, aut aliquam virtutem in corpore. Cum enim omne corpus mobile inueniatur, oportet corpore moto, ea quæ sunt in corpore moueri saltem per accidens. Primum autem mouens non potest nec per se, nec per accidens moueri, cum oporteat ipsum omnino esse immobile, vt ostensum est. Impossibile est igitur, quòd sit forma, vel virtus in corpore. Item, oportet omne mouens ad hoc quòd moueat, dominiũ super rem quę mouetur, habere. Videmus enim quòd quanto magis virtus mouens excedit virtutem mobilis, tanto velocior est motus. Illud igitur quod est omnium mouentium primum, oportet maxime dominari super res motas: hoc autem esse non posset, si esset mobili aliquo modo alligatum, quod esse oporteret, si esset forma eius, vel virtus. Oportet igitur primum mouens, neque corpus esse, neque virtutem in corpore, neque formam in corpore. Hinc est, quòd Anaxagoras posuit intellectum immistũ ad hoc quòd imperet & omnia moueat.

CAP. XVIII.

Quòd Deus est infinitus secundum essentiam.

HInc etiam considerari potest ipsum esse infinitum, non priuatiue quidem secundum quod infinitum est passio quantitatis, prout scilicet infinitum dicitur quod est natum habere finem ratione sui generis, sed non habet, sed negatiue prout infinitum dicitur, quod nullo modo finitur. Nullus enim actus inuenitur finiri, nisi per potẽtiam quæ est eius receptiua. Inuenimus enim formas limitari secundum potentiam materiæ. Si igitur primum mouens est actus absque potentiæ permistione, quia non est forma alicuius corporis, nec virtus in corpore, necessarium est ipsum infinitum esse. Hoc etiam ipse ordo qui in rebus inuenitur, demonstrat: nam quanto aliqua in entibus sunt sublimiora, tãto suo modo maiora inueniuntur. Inter elementa enim quæ sunt superiora, maiora quantitate inueniuntur, sicut etiam in simplicitate, quod eorum generatio demonstrat, cũ multiplicata proportione ignis ex aere generetur, aer ex aqua, aqua autẽ ex terra. Corpus autem cœleste manifeste apparet totam quantitatem elementorum excedere. Oportet igitur id quod inter omnia entia primum est, & eo non potest esse aliud prius, infinitæ quantitatis suo modo existere. Nec mirum si id quod est simplex, & corporea quantitate caret, infinitum ponatur, & sua immensitate omnem corporis quantitatem excedere, cum intellectus noster qui est incorporeus & simplex omnium corporum quantitatem vi suæ cognitionis excedat, & omnia circumplectatur. Multo igitur magis id quod est omnium primum, sua immensitate vniuersa excedit omnia complectens.

CAP. XIX.

Quòd Deus est infinitæ virtutis.

HInc etiam apparet Deum infinitæ virtutis esse. Virtus enim consequitur essentiam rei. Nam vnumquodque secundum modum quo est, agere potest. Si igitur Deus secundum essentiam infinitus est, oportet quòd eius uirtus sit infinita. Hoc etiam apparet, si quis rerum ordinem diligenter inspiciat. Nam vnumquodque quod est in potentia, secundum hoc habet virtutem receptiuam & passiuam, secundum verò quod actu est, habet virtutem actiuam. Quod igitur est in potentia tantum. s. materia prima, habet virtutem infinitam ad recipiendum, nihil de uirtute actiua participans: & suprà ipsam quanto aliquid fuerit magis est, tanto id abundat in virtute agendi. Propter

A quod ignis inter omnia elementa est maxime actiuus. Deus igitur qui est actus purus, nihil potentialitatis permistũ habens, in infinitum abundat in virtute actiua super alia.

CAP. XX.

Quòd infinitum in Deo non importat imperfectionem.

QVamuis autem infinitum quod in quantitatibus inuenimus, imperfectum sit, tamẽ quòd Deus infinitus dicitur, summam perfectionem in ipso demonstrat. Infinitum enim quod est in quantitatibus, ad materiam pertinet prout fine priuatur. Imperfectio autem accidit rei secundum quod materia sub priuatione inuenitur, perfectio autem omnis ex forma est. Cum igitur Deus ex hoc infinitus sit, quòd tantum forma, vel actus est, nullam ma
B teriæ, vel potentialitatis permistionem habens, sua infinitas ad summam perfectionem ipsius pertinet. Hoc etiam ex rebus alijs considerari potest: nam licet in vno & eodẽ, quod de imperfecto ad perfectum perducitur, prius sit aliquid imperfectum quàm perfectum, sicut prius est puer quàm vir, tamen oportet, quòd omne imperfectum a perfecto trahat originem. Non enim oritur puer nisi ex viro, nec semẽ nisi ex aĩali, vel planta. Illud igitur qđ est naturaliter oĩbus prius oĩa mouens, oportet oĩbus perfectius esse.

CAP. XXI.

Quòd in Deo est omnimoda perfectio, quæ est in rebus, & eminentius.

C VNde etiam apparet, quòd omnes perfectiones in quibuscunque rebus inuentas, nec est originaliter & superabundanter in Deo esse. Nam omne quod mouet aliquid ad perfectionem, prius habet in se perfectionem ad quam mouet, sicut magister prius habet in se doctrinam quam alijs tradit. Cum igitur Deus sit primum mouens, & omnia alia immoueat in suas perfectiones, necesse est omnes perfectiones rerum in ipso præexistere superabundanter. Item, omne quod habet aliquam perfectionem, si alia perfectio ei desit, est limitatum sub aliquo genere, vel specie. Nam per formam quæ est perfectio rei, quęlibet res in genere, vel specie collocatur. Quod autem est sub specie, & genere constitutum, non põt esse infinitæ essentiæ: nam oportet quòd vltima differentia per quam in specie ponitur, terminet eius essentiam: vnde & ratio speciem notificans, diffinitio, vel finis dicitur. Si ergo diuina essen-
D tia infinita est, impossibile est quòd alicuius tantum generis, vel speciei perfectionem habeat, & alijs priuetur, sed oportet quòd omnium generum, vel specierum perfectiones in ipso existant.

CAP. XXII.

Quòd in Deo omnes perfectiones sunt vnum secundum rem.

SI autem colligamus ea quæ superius dicta sunt, manifestum est quòd omnes perfectiones in Deo sunt vnum sẽm rem. Ostensum est enim suprà, Deum simplicem esse, vbi autem est simplicitas, diuersitas eorum quę insunt, esse non potest. Si ergo in Deo sunt oĩum perfectiones, impos-
E sibile est ꝙ sint diuersæ in ipso. relinquitur ergo ꝙ omnes sint vnum in eo. Hoc autem manifestum fit consideranti in virtutibus cognoscitiuis: nam superior vis sẽm vnum & idem est cognoscitiua omnium quæ ab inferioribus viribus secundum diuersa cognoscuntur, omnia enim quæ visus, auditus, & cæteri sensus percipiunt, intellectus vna & simplici virtute dijudicat: simile etiam apparet in scientijs. Nam cum inferiores scientiæ secundum diuersa genera rerum circa quæ versantur, eorum intentio multiplicetur, vna tamen scientia est in eis superior ad omnia se habens, quæ philosophia prima dicitur. Apparet & idem in potestatibus, nam in regia potestate, cũ sit vna, includũtur omnes potestates quę per diuersa officia sub dominio

regni distribuuntur. Sic igitur & perfectiones quæ in inferioribus rebus secundum diuersitatem rerum multiplicantur, oportet q̃ in ipso rerum vertice, s. Deo vniantur.

CAP. XXIII.

Quòd in Deo nullum accidens inuenitur.

INde etiam apparet, quòd in Deo nullum accidens esse potest. Si enim in eo omnes perfectiones sunt vnum, ad perfectionem autem pertinet esse, posse, agere, & omnia huiusmodi, necesse est omnia in eo idem esse quod eius essentia. Nullum igitur eorum in eo est accidens. Item, impossibile est infinitũ esse perfectione, cuius perfectioni aliquid adijci potest. Si autem aliquid est cuius aliqua perfectio sit accidens, cũ omne accidens superaddatur essentię, oportet q̃ eius essentiæ aliqua perfectio adijci possit. Non igitur inuenitur in eius essentia perfectio infinita. Ostensum est autem Deum s̃m suam essentiam infinitæ perfectionis esse. Nulla igitur in eo perfectio accidẽtalis esse potest, sed quicquid in eo est, substantia eius est. Hoc etiam facile est concludere ex summa simplicitate illius, & ex hoc quòd est actus purus, & ex hoc quòd est primum in entibus. Est enim aliquis compositionis modus accidentis ad subiectum. Id etiam quod subiectum est, non potest esse actus purus, cum accidens sit quædam forma, vel actus subiecti. Semper etiam quod est per se, prius est eo quod est per accidens. Ex quibus omnibus secundum supradicta haberi potest, quòd in Deo nihil est quod secundum accidens dicatur.

CAP. XXIIII.

Quòd multitudo rationis nominum quæ dicuntur de Deo, non repugnat simplicitati eius.

PEr hoc autem apparet ratio multitudinis nominum quæ de Deo dicuntur, licet ipse in se sit omnimode simplex. Cum enim intellectus noster essentiá eius in seipsa capere non sufficiat, in eius cognitionem consurgit ex rebus quæ apud nos sunt, in quibus inueniuntur diuersæ perfectiones, quarum omnium radix & origo in Deo vna est, vt ostensum est. Et quia non possumus aliquid nominare, nisi s̃m quod intelligimus, sunt enim nomina intellectuum signa: Deum non possumus nominare, nisi ex perfectionibus in alijs rebus inuentis, quarum origo in ipso est: & quia hæ in rebus istis multiplices sunt, oportet multa nomina Deo imponere. Si autem essentiam eius in seipsa videremus, non requireretur nominũ multitudo, sed esset simplex notio eius, sicut est simplex essentia eius, & hoc in die glorię nostræ expectamus, secundum illud Zach. vltimo. In illa die erit dominus vnus, & nomen eius vnum.

CAP. XXV.

Quòd licet diuersa nomina dicantur de Deo, non tamen sunt synonyma.

EX his autem tria possumus considerare, quorum primum est, quòd diuersa nomina, licet idem in Deo secundum rem significent, non tamen sunt synonyma. Ad hoc enim quòd nomina aliqua sint synonyma, oportet quòd significent eandem rem, & eandem intellectus conceptionem repræsentent. Vbi verò significatur eadem res secundum diuersas rationes, idest, apprehensiones quas habet intellectus de re illa, non sunt nomina synonyma, quia non est penitus significatio eadem, cum nomina immediate significent conceptus intellectus, quæ sunt rerum similitudines. Et ideo cum diuersa nomina dicta de Deo, significent diuersas conceptiones, quas intellectus noster habet de ipso, non sunt synonyma, licet omnino eandem rem significent.

F
CAP. XXVI.

Quòd per diffinitionem ipsorum nominum, non potest diffiniri id quod est in Deo.

SEcundum est, quòd cum intellectus noster secundum nullam earum conceptionum, quas nomina dicta de Deo significant, diuinam essentiam perfecte capiat, impossibile est quòd per diffinitiones horum nominum diffiniatur id quod est in Deo, sicut quòd diffinitio sapientiæ sit diffinitio potentiæ diuinæ, & similiter in alijs: quod alio modo etiam est manifestum. Omnis enim diffinitio ex genere & differentijs constat: id etiam quod proprie diffinitur, species est: Ostensum est autem, quòd diuina essentia non concluditur sub aliquo genere, nec sub aliqua specie,
G vnde non potest eius esse aliqua diffinitio.

CAP. XXVII.

Quòd nomina de Deo, & alijs, non omnino vniuoce, nec æquiuoce dicuntur.

TErtium est, quòd nomina de Deo & alijs rebus dicta non omnino vniuoce, nec omnino æquiuoce dicuntur. Vniuoce namque dici non possunt, cum diffinitio eius quod de creatura dr̃, non sit diffinitio eius quod dr̃ de Deo. Oportet autem vniuoce dictorum eandem diffinitionem esse, similiter autem nec omnino æquiuoce. In his enim quæ sunt a casu æquiuoca, idem nomen imponitur vni rei, nullo habito respectu ad rem aliam, vnde per vnũ
H non potest ratiocinari de alio. Hæc autem nomina quę dicuntur de Deo, & de alijs rebus, attribuuntur Deo secundum aliquem ordinem quem habet ad istas res, in quibus intellectus significata eorum considerat, vnde & per alias res ratiocinari de Deo possumus. Non igitur omnino ęquiuoce dicuntur ista de Deo, & de alijs rebus, sicut ea quæ sunt a casu æquiuoca. Dicuntur igitur secundum analogiam id est secundum proportionem ad vnum. Ex eo enim quòd alias res comparamus ad Deum sicut ad suam primam originem, huiusmodi nomina quæ significant perfectiones aliarum rerum, Deo attribuimus. Ex quo patet, quòd licet quantum ad nominis impositionem huiusmodi nomina per prius de creaturis dicantur, eo quòd ex creaturis intellectus nomina imponens ascendit in Deũ, tamen secundum rem significatam per nomen, per prius
I dr̃ de Deo, a quo perfectiones descendunt in alias res.

CAP. XXVIII.

Quòd oportet Deum esse intelligentem.

VLterius autem ostendendum est, quòd Deus est intelligens. Ostensum est enim quòd in ipso præexistunt omnes perfectiones quorumlibet entium superabundanter. Inter omnes autem perfectiones entium, ipsum intelligere præcellere videtur, cum res intellectuales sint omnibus alijs potiores, igitur oportet Deum esse intelligentem. Item ostensum est suprà, quòd Deus est actus purus absque potentialitatis permistione, materia autem est ens in potentia. Oportet igitur Deum esse omnino immunem
k à materia: immunitas autem à materia est causa intellectualitatis, cuius signum est quod formæ materiales efficiuntur intelligibiles actu, per hoc quòd abstrahuntur a materia, & a materialibus conditionibus. est igitur Deus intelligens. Item ostensum est Deum esse primum mouens, hoc autem videtur esse proprium intellectus, nam intellectus omnibus alijs videtur vti quasi istrumentis ad motum: vnde & homo suo intellectu vtitur quasi instrumentis & animalibus, & plantis, & rebus inanimatis. Oportet igitur Deum, qui est primum mouens, esse intelligentem.

CAP.

CAP. XXIX. A

Quòd in Deo non est intellectio, nec potentia nec habitu, sed in actu.

CVm autem in Deo non sit aliquid in potentia, sed in actu tantum, vt ostensum est, oportet quòd Deus nõ sit intelligens neque in potentia, neque in habitu, sed actu tantum. Ex quo patet, quòd nullam in intelligendo patitur successionem. Cum enim aliquis intellectus successiue multa intelligit, oportet quòd dum vnum intelligit actu, alterum intelligat in potentia. Inter ea enim quæ simul sunt, non est aliqua successio. Si igitur Deus nihil intelligit in potentia, absque omni successione est eius intelligẽtia. Vnde sequitur, quòd omnia quæcunquè intelligit, simul intelligat, & iterum, quòd nihil de nouo intelligat. B Intellectus enim de nouo aliquid intelligens, prius fuit intelligens in potentia. Inde etiam oportet, quòd intellectus eius non discursiue intelligat, vt ex vno in cognitionem alterius deueniat, sicut intellectus noster ratiocinando patitur. Discursus enim talis in intellectu est, dum ex noto peruenimus in cognitionem ignoti, vel eius quod prius actu non considerabamus, quæ in intellectu diuino accidere non possunt.

CAP. XXX.

Quòd Deus non intelligit per aliam speciem, quàm per essentiam suam.

PAtet etiam ex prædictis, quòd Deus non intelligit per aliam speciem quàm per essentiam suam. Omnis enim intellectus intelligens per speciem aliam à se, comparatur ad illam speciem intelligibilem sicut potentia ad actum, cum species intelligibilis sit perfectio eius faciens ipsum intelligentem actu. Si igitur in Deo nihil est in potentia, sed est actus purus, oportet quòd non per aliam speciem, sed per essentiam suam intelligat: & inde sequitur, quòd directè & principaliter seipsum intelligat. Essentia enim rei non ducit propriè & directè in cognitionem alicuius, nisi eius cuius, est essentia: nam per diffinitionem hominis propriè cognoscitur homo, & per diffinitionem equi, equus. Si igitur Deus est per essentiam suam intelligens, oportet quòd id quod est intellectum ab eo directè D & principaliter, sit ipse Deus. Et cum ipse sit sua essentia, sequitur quòd in eo intelligens, & quo intelligit, & intellectum sint omnino idem.

CAP. XXXI.

Quòd Deus est suum intelligere.

OPortet etiam quòd ipse Deus sit suũ intelligere. Cũ enim intelligere sit actus secundus, vt considerare (primus enim actus est intellectus, vel scientia) omnis intellectus, qui non est suum intelligere, comparatur ad suum intelligere sicut potentia ad actum. Nam semper in ordine potentiarum & actuum quod est prius, est potentiale respectu sequentis, & vltimum est completiuum, loquendo in vno & eodem, licet in diuersis sit è conuerso, E nam mouens & agens comparatur ad motum & actum, sicut agens ad potentiam. In Deo autem cum sit actus purus, non est aliquid quod comparetur ad alterum sicut potentia ad actum. Oportet ergo quòd ipse Deus sit suum intelligere. Item, quodammodo comparatur intellectus ad intelligere, sicut essentia ad esse: sed Deus est intelligẽs per essentiam, essentia autem sua est suum esse. ergo eius intellectus est suum intelligere, & sic per hoc quòd est intelligens, nulla compositio in eo ponitur, cum in eo non sint aliud intellectus, intelligere, & species intelligibilis. Et hæc nõn sunt aliquid quàm eius essentia.

CAP. XXXII.

Quòd oportet Deum esse volentem.

VLterius autem manifestum est, quòd necesse est Deum esse volentem. Ipse enim seipsum intelligit, qui est bonum perfectum, vt ex dictis patet. Bonum autem intellectum ex necessitate diligitur: hoc autem sit per voluntatem. necesse est igitur Deum volentem esse. Item, ostensum est suprà, quòd Deus est primum mouens: intellectus autem non vtique mouet nisi mediante appetitu, appetitus autem sequens intellectum, est voluntas. oportet igitur Deum esse volentem.

CAP. XXXIII.

Quòd ipsam Dei voluntatem oportet nihil aliud esse quàm eius intellectum.

PAtet autem quòd oportet ipsam Dei voluntatem nihil aliud esse quàm eius intellectum. Bonum enim intellectum, cum sit obiectum voluntatis, mouet voluntatem, & est actus perfectio eius. in Deo autem non differt mouẽs, & motum, actus & potentia, perfectio & perfectibile, vt ex superioribus patet. oportet igitur voluntatem diuinam esse ipsum bonum intellectum: idem autem est intellectus diuinus & essentia diuina. voluntas igitur Dei nõ est aliud quàm intellectus diuinus & essentia eius. Item, inter alias perfectiones rerum præcipuè sunt intellectus & voluntas C cuius signum est, quòd inueniũtur in rebus nobilioribus, perfectiones autem omnium rerum sunt in Deo vnum, quod est eius essentia, vt suprà ostensum est. intellectus igitur & voluntas in Deo sunt idem quod eius essentia.

CAP. XXXIIII.

Quòd voluntas Dei est ipsum eius velle.

HInc etiam patet quòd voluntas diuina est ipsum velle Dei. Ostensum est enim quòd voluntas in Deo est idem quod bonum volitum ab ipso: hoc autem esse non posset, nisi velle esset idem quod voluntas, cum velle insit voluntati ex volito. est igitur Dei voluntas suum velle. Itẽ, volũtas Dei idem est quod eius intellectus & eius essentia: intellectus autem Dei est suum intelligere, & essentia est suum esse. ergo oportet, quòd voluntas sit suum velle. Et sic patet, quòd voluntas Dei simplicitati non repugnat.

CAP. XXXV.

Quòd omnia supradicta vno fidei articulo comprehenduntur.

EX his autem omnibus quæ prædicta sunt, colligere possumus, quòd Deus est vnus, simplex, perfectus, infinitus, intelligens, & volens. Quæ quidem omnia in Symbolo fidei breui articulo comprehenduntur, cum nos profitemur credere in Deum unum omnipotentem. Cum enim hoc nomen, Deus, a nomine græco quod dicitur theos dictum videatur, quod quidem a theaste dicitur, quod est viuere, vel considerare, in ipso Dei nomine patet, quòd sit intelligens, & per consequens volens. In hoc autẽ quòd dicimus eum vnum, excluditur & deorum pluralitas, & omnis compositio: non enim est simpliciter vnum, nisi quod est simplex. Per hoc autem quòd dicimus, omnipotentem, ostenditur quod sit infinitæ virtutis, cui nihil subtrahi possit, in quo includitur quòd sit & infinitus, & perfectus: nam virtus rei perfectionem essentiæ eius consequitur.

CAP. XXXVI.

Quòd hæc omnia a philosophis posita sunt.

HAec autem quæ in superioribus de Deo tradita sunt, a pluribus quidem gentilium philosophis subtiliter considerata sunt, quamuis nonnulli eorum circa prædicta errauerint.

errauerint. Et qui in ijs verum dixerunt, post longam & laboriosam inquisitionem ad veritatem prædictam vix peruenire potuerunt. Sunt autem & alia nobis de Deo tradita in doctrina Christianæ religionis, ad quam peruenire non potuerunt, circa quæ secundum Christianam fidem vltra humanum sensum instruimur. Est autem hoc, quòd cum sit Deus vnus & simplex, vt ostensum est, est tamen Deus pater, & Deus filius, & Deus spiritus sanctus, & ij tres non tres dij, sed vnus Deus est: quod quidem quantum possibile nobis est, considerare intendimus. F

CAP. XXXVII.

Qualiter ponatur verbum in diuinis.

ACcipiendum autem est ex his quæ suprà dicta sunt, q̀ Deus seipsum intelligit & diligit. Item, quòd intelligere in ipso & velle non sit aliud quàm eius esse. Quia verò Deus seipsum intelligit, omne autem intellectum in intelligente est, oportet Deum in seipso esse, sicut intellectum in intelligente. Intellectum autem prout est in intelligente, est verbum quoddam intellectus. Hoc enim exteriori verbo significamus, quod interius in intellectu comprehendimus. Sunt enim, secūdum Philosophum, voces signa intellectuū. Oportet igitur in Deo ponere verbum ipsius. G

CAP. XXXVIII.

Quòd verbum in diuinis conceptio dicitur.

ID autem quod intellectu continetur, vt interius verbū, ex communi vsu loquendi conceptio intellectus dicitur. H Nam corporaliter aliquid concipi dicitur, quod in vtero animalis viuentis viuifica virtute formatur mare agente, & fœmina patiente, in qua fit conceptio, ita quod ipsum conceptum pertinet ad naturam vtriusque quasi s̄m speciem conforme. Quod autem intellectus comprehendit, in intellectu formatur, intelligibili quasi agente, & intellectu quasi patiente. Et ipsum quod intellectu comprehenditur, intra intellectum existens conforme est, & intelligibili mouenti, cuius quædam similitudo est, & intellectui quasi patienti, secundum quod esse intelligibile habet. Vnde id quod intellectu comprehenditur, non immerito conceptio intellectus vocatur.

CAP. XXXIX.

Quomodo verbum comparatur ad patrem.

IN hoc autem consideranda est differentia. Nam cum id quod in intellectu concipitur, sit similitudo rei intellectæ eius speciem repræsentans, quædam proles ipsius esse videtur. Quando igitur intellectus intelligit aliud a se, res intellecta est sicut pater verbi in intellectu concepti: ipse autem intellectus magis gerit similitudinem matris, cuius est vt in ea fiat conceptio. Quando verò intellectus intelligit seipsum, verbum conceptum comparatur ad intelligentem sicut proles ad patrem. Cum igitur de verbo loquamur secundum quod Deus seipsum intelligit, oportet quòd ipsum verbum comparetur ad Deum, cuius est verbum, sicut filius ad patrem.

CAP. XL.

Quomodo intelligitur generatio in diuinis.

HInc est quòd in regula catholicæ fidei, patrem & filium in diuinis confiteri docemur, cum dicitur. Credo in Deum patrem, & filiū eius. Et ne aliquis audiens nomen patris & filij, carnalem generationem suspicaretur, secundum quam apud nos pater dicitur & filius, Ioannes Euangelista cui reuelata sunt secreta cœlestia, loco filij ponit verbū, vt generationem intelligibilem cognoscamus.

CAP. XLI.

Quòd verbum quod est filius, idem esse habet cum Deo patre, & eandem essentiam.

COnsiderādum est autem quòd cum in nobis sit aliud esse naturale, & intelligere. oportet quod verbū in nostro intellectu conceptum, quod habet esse intelligibile tantum, alterius naturæ sit quàm intellectus noster, qui habet esse naturale. In Deo autem idem est esse & intelligere. Verbum igitur Dei quod est in Deo, cuius verbum est secundum esse intelligibile, idem esse habet cum Deo, cuius est verbum. Et per hoc oportet quòd sit eiusdem essentiæ & naturæ cum ipso, & quòd omnia quæcunque de Deo dicuntur, verbo Dei conueniant.

CAP. XLII.

Quòd catholica fides hoc docet.

ET inde est quòd in regula catholicæ fidei docemur confiteri filium consubstātialem patri, per quod duo excluduntur. Primo quidem vt non intelligatur pater & filius secundum carnalem generationem, quæ fit per aliquam decisionem substantiæ filij à patre, vt sic oporteat filium non esse patri consubstantialem. Secundo vt etiam non intelligamus patrem & filium secundum generationem intelligibilem, prout verbum in mente nostra concipitur, quasi accidentaliter superueniens intellectui, & non de eius essentia existens.

CAP. XLIII.

Quòd in diuinis non est differentia verbi a patre secundum tempus, vel speciem, vel naturam.

EOrum autem quæ in essentia non differunt, impossibile est esse differentiam secundum speciem, tempus, & naturam. Quia ergo verbum est consubstantiale, necesse est quòd secundum nihil dictorum à patre differat, & quidem secundum tempus differre non potest. Cum enim hoc verbum in Deo ponatur per hoc, quòd Deus seipsum intelligit sui verbum intelligibile concipiendo, oportet quòd si aliquando Dei verbum non fuit, quòd tunc Deus seipsum non intellexit. Semper autem quando Deus fuit, se intellexit, quia eius intelligere eius est esse. semp ergo & verbum eius fuit: & ideo in regula catholicæ fidei dicimus. I Ex patre natum ante omnia sæcula. Secundum speciem etiā est impossibile verbum Dei a Deo quasi minoratum differre, cum Deus seipsum nō minus intelligat quàm sit. Verbum autem perfectam speciem habet, quia id cuius est verbum, perfecte intelligitur. Oportet igitur Dei verbum omnino perfectum secundum speciem diuinitatis esse. Inueniuntur autem quædam quæ ex alijs procedunt, perfectam eorum speciem non consequi, ex quibus procedunt. Vno modo, sicut in generationibus equiuocis. A sole enim non generatur sol, sed quoddam animal. vt ergo talis imperfectio à generatione diuina excludatur, confitemur natum Deum de Deo. Alio modo, quod procedit ex aliquo, differt abeo propter defectum puritatis, dum s. ab eo quod est in se simplex & purum per applicationem ad extraneam materiam aliquid producitur, a prima specie K deficiens: sicut ex domo quæ est in mente artificis, fit domus quæ est in materia, & a lumine recepto in corpore terminato, fit color, & ex igne adiuncto alijs elementis, fit mistum, & ex radio per oppositionem corporis opaci, fit vmbra. Vt hoc ergo à diuina generatione excludatur, additur lumen de lumine. Tertio modo, quod ex aliquo procedit, non consequitur speciem eius propter defectum veritatis, quia scilicet non vere recipit eius naturam, sed quandam eius similitudinem tantum, sicut imago in speculo, vel pictura, vel sculptura, aut etiam similitudo rei in intellectu, vel sensu. Non enim imago hominis dicitur verus

homo sed similitudo: nec lapis est in anima vt dicit Philosophus, sed species lapidis: vt igitur hæc à diuina generatione excludantur, additur, Deum verum de Deo vero. Secundum naturam etiam impossibile est verbum à Deo differre, cum hoc sit Deo naturale, quòd seipsum intelligat. Habet enim omnis intellectus aliqua quæ naturaliter intelligit, sicut intellectus noster habet prima principia. Multo ergo magis Deus, cuius intelligere est suum esse, seipsum naturaliter intelligit. Verbum ergo ipsius naturaliter ex ipso est, non sicut ea quæ præter naturalem originem procedunt, vt à nobis procedunt res artificales, quas facere dicimur: quæ verò naturaliter à nobis procedunt, dicimur generare, vt filius. Ne igitur Dei verbum non naturaliter à Deo procedere inteligatur, sed secundum potestatem suæ voluntatis, additur, Genitum non factum.

CAP. XLIIII.

Conclusio ex præmissis.

QVia ergo vt ex præmissis patet, omnes prædictæ diuinæ generationis conditiones ad hoc pertinent, quòd filius est patri consubstantialis, ideo post omnia subiũgitur quasi summa vniuersorum, Consubstalẽ patri.

CAP. XLV.

Quòd Deus est in seipso sicut amatum in amante.

SIcut autem intellectum est in intelligente inquantum intelligitur, ita & amatum esse debet in amante inquantum amatur. Mouetur enim quodammodo amans ab amato quadam intrinseca motione. Vnde cum mouens contingat id quod mouetur, necesse est amatum intrinsecum esse amanti. Deus autem sicut intelligit seipsum, ita necesse est quòd seipsum amet. Bonum enim intellectum secundum se amabile est. Est igitur Deus in seipso tanquàm amatum in amante.

CAP. XLVI.

Quòd amor in Deo dicitur spiritus.

CVm autem intellectum sit in intelligente, & amatum in amante, diuersa ratio eius quod est esse in aliquo, vtrobique consideranda est. Cum enim intelligere fiat per assimilationem aliquam intelligentis ad id quod intelligitur, necesse est id quod intelligitur in intelligente esse secundum quod eius similitudo in eo consistit. Amatio autem fit secundum quandam motionem amantis ab amato. Amatum enim trahit ad seipsum amantem: igitur non perficitur amatio in similitudine amati, sicut perficitur intelligere in similitudine intellecti, sed perficitur in attractione amantis ad ipsum amatum. Traductio autem similitudinis principalis fit per generationem vniuocam, secundum quam in rebus viuentibus generans pater, & genitus filius nominatur. In eisdem etiam prima motio fit secundum speciem. Sicut igitur in diuinis modus ille quo Deus est in Deo vt intellectum in intelligente exprimitur per hoc quod dicimus, filium qui est verbum Dei, ita modum quo Deus est in Deo, sicut amatum in amante exprimimus per hoc, quòd ponimus ibi spiritum qui est amor Dei: & ideo secundum regulam catholicæ fidei, credere in in spiritum iubemur.

CAP. XLVII.

Quòd spiritus, qui est in Deo, est sanctus.

COnsiderandum est autem, quòd cum bonum amatum habeat rationem finis, ex fine autem motus voluntarius bonus, vel malus reddatur, necesse est quòd amor quo ipsum summum bonum amatur, quod Deus est, eminentem quandam obtineat bonitatem, quæ nomine sanctitatis exprimitur, siue dicatur sanctum quasi purum se-
A cundum Grecos, quia in Deo est purissima bonitas ab omni defectu immunis: siue dicatur sanctum, idest, firmum secundum Latinos, quia in Deo est immutabilis bonitas, propter quod omnia quæ ad Deum ordinantur, sancta dicuntur, sicut templum, & vasa templi, & omnia diuino cultui mancipata. Conuenienter igitur spiritus, quo nobis insinuatur amor, quo Deus se amat, spiritussanctus nominatur. Vnde & regula catholicæ fidei spiritum prædictum nominat sanctum, cum dicitur, Credo in spiritumsanctũ.

CAP. XLVIII.

Quod amor in diuinis non importat accidens.

SIcut autem intelligere Dei est suum esse, ita & eius amare. Non igitur Deus amat seipsum secundum aliquid B suæ essentiæ superueniens, sed secundum suam essentiam. Cum igitur amet seipsum secundum hoc, quòd ipse in seipso est vt amatum in amante, non est Deus amatus in Deo amante per modum accidentalem, sicut & res amatę sunt in nobis amantibus accidentaliter: sed Deus est in seipso vt amatum in amante substantialiter. Ipse ergo spiritus sanctus, quo nobis insinuatur diuinus amor, non est aliquid accidentale in Deo, sed est res subsistens in essentia diuina, sicut pater & filius. Et ideo in regula catholicæ fidei ostenditur coadorandus, & simul glorificandus cum patre & filio.

CAP. XLIX.

Quòd spiritussanctus à patre filioque procedit.

C ESt etiam considerandum, quòd ipsum intelligere ex virtute intellectiua intellectus procedit. Secundum autem quod intellectus actu intelligit, est in ipso id quod intelligitur. Hoc igitur quod est intellectum esse in intelligente, procedit ex virtute intellectiua intellectus, & hoc est verbum ipsius, vt suprà dictum est. Similiter etiam id quod amatur, est in amante secundum quod amatur actu. Quòd autem aliquid actu ametur, procedit & ex virtute amatiua amantis, & ex bono amabili actu intellecto. Hoc igitur quod est amatum esse in amante, ex duobus procedit, scilicet ex principio amatiuo, & ex intelligibili apprehenso, quod est verbum conceptum de amabili. Cum igitur in Deo seipsum intelligente & amante verbum sit filius: is autem cuius est verbum, sit verbi pater, vt ex dictis patet, necesse est, quòd spiritussanctus qui pertinet ad D amorẽ secundum quod Deus in seipso est vt amatum in amante, ex patre procedat & filio: vnde & in Symbolo dicitur. Qui ex patre filioque procedit.

CAP. L.

Quòd in diuinis trinitas personarum non repugnat vnitati ecclesiæ.

EX omnibus autem quæ dicta sunt, colligi oportet, quòd in diuinitate quendam trinarium ponimus, qui tamen vnitati & simplicitati essentiæ non repugnat. Oportet enim concedi Deum esse vt existentem in sua natura, & intellectum, & amatum à seipso. Aliter autem hoc accidit in Deo & in nobis: quia enim in sua natura homo substantia est, intelligere autem & amare eius non sunt eius E substantia, homo quidem secundum quod in natura sua consideratur quædam res subsistens est: secundum aũt quod est in suo intellectu, non est res subsistens, sed intentio quædam rei subsistentis, & similiter secundum quod est in seipso vt amatum in amante. Et sic ergo in homine tria quædam considerari possunt, idest, homo in natura sua existens, & homo in intellectu existens, & homo in amore existens, & tamen hi tres non sunt vnum, quia intelligere eius non est eius esse, similiter autem & amare, & horum trium vnus solus est res quædam subsistens, scilicet homo in natura sua existens. In Deo autem idem

est

est esse, intelligere, & amare. Deus ergo in esse suo naturali existens, & Deus existens in intellectu, & Deus existens in amore suo vnum sunt, vnusquisque tamen eorum est subsistens. Et quia res subsistentes in intellectuali natura personas Latini nominare consueuerunt, Græci verò hypostases, pphoc in diuinis Latini dicût tres personas, Græci verò tres hypostases, patrem.s.& filium, & spiritumsanctum.

CAP. LI.

Quomodo videtur esse repugnantia trinitatis personarum in diuinis.

VIdetur autem ex prædictis repunantia quædam subo riri. Si enim in Deo ternarius aliquis ponitur, cum omnis numerus diuisionem aliquam consequatur, oportebit in Deo aliquam differentiam ponere, per quam tres ab inuicem distinguantur, & ita non erit in Deo summa simplicitas. Nam si in aliquo tres conueniunt, & in aliquo differunt, necesse est ibi esse compositionem, quòd superioribus repugnat. Rursus si necesse est esse vnum solum Deum, vt suprà ostensum est, nulla autem res vna oritur, vel procedit à seipsa, impossibile videtur quòd sit Deus genitus, vel Deus procedens. Falso igitur ponitur in diuinis nomen patris, & filij, & spiritus procedentis.

CAP. LII.

Solutio rationis, & quòd in diuinis non est distinctio nisi secundum relationes.

PRincipium autem ad dissoluendum hanc dubitationē, hinc sumere oportet, quia secundum diuersitatem naturarum est in diuersis rebus diuersus modus aliquid ex alio oriendi, vel procedendi. In rebus.n.vita carentibus, quia non sunt seipsa mouentia, sed solum extrinsecus possunt moueri, oritur vnum ex altero quasi exterius alteratū & immutatum, sicut ab igne generatur ignis, & ab aere aer. In rebus verò viuētibus, quarum proprietas est vt seipsas moueant, generatur aliquid in ipso generante, sicut fœtus animalium, & fructus planetarum. Est autem considerare diuersum modum processionis secundum diuersas vires in eis, quarum operationes non se extendunt nisi ad corpora, secundum quod materialia sunt, sicut patet de viribus animæ uegetabilis, quæ sunt nutritiua, & augmentatiua, & generatiua: & secundum hoc genus virium animæ nun procedit, nisi aliquid corporale corporaliter distinctum, & tamen aliquo modo coniunctum in viuentibus ei à quo procedit. Sunt autem quædam vires, quarum operationes & si corpora non transcendant, tamen se extendunt ad species corporum sine materia eas recipiendo, sicut est in omnibus viribus animæ sensitiuæ. Est enim sensus susceptiuus specierum sine materia, vt Philosop. dicit. Huiusmodi autem vires, licet quodammodo immateria iter formas rerum suscipiant, non tamen eas suscipiunt absque organo corporali. Si qua igitur processio in huiusmodi viribus animæ inueniatur, quod procedit non erit ali quod corporale, vel corporaliter distinctum, vel coniunctum ei à quo procedit, sed incorporaliter & immaterialiter quodammodo, licet non omnino absque adminiculo organi corporalis. Sic enim procedunt in animalibus formationes rerum imaginatarum, quæ quidem sunt in imaginatione non sicut corpus in corpore, sed quodam spirituali modo. Vnde & ab Aug. imaginaria uisio spiritualibus nominatur. Si autem ſm operationem imaginationis procedit aliquid non per modum corporalem, multo fortius hoc accidet per operationem partis intellectiuæ, quæ nec etiam in sui operatione indiget organo corporali, sed omnino eius operatio immaterialis est. Procedit enim verbum secundum operationem intellectus, vt in ipso intellectu dicentis existens, non quasi localiter in eo cōtentum, nec corporaliter ab eo separatum, sed in ipso quidem existens ſm ordinem originis: & eadem rō est de pro

F cessione quæ attenditur ſm operationē voluntatis, prout res amata existit in amante, vt suprà dictum est. Licet autē vires intellectiuę & sensitiuę ſm propriam rōnem sint nobiliores viribus aīæ vegetabilis, non tñ in hominibus, aut in alijs aīalibus ſm processionem imaginatiuæ potētis, aut sensitiuæ procedit aliquid subsistens in natura speciei eiusdem, sed hoc solum accidit per processionem quæ fit secundum operationem animæ vegetabilis: & hoc ideo est, quia in oībus compositis ex materia & forma, multiplicatio indiuiduorum in eadem specie fit secundū materiæ diuisionem. Vnde in hominibus, & alijs animalibus, cum ex forma & materia componatur secundum corporalem diuisionem quæ inuenitur secundum processionem, quę est secundum operationem animæ vegetabilis, & non in alijs operationibus animæ, multiplicantur indiuidua secun-
G dum eandem speciem. In rebus autem quę non sunt ex materia & forma compositæ, non pōt inueniri nisi distinctio formalis tantum. Sed si forma ſm quam attenditur distinctio, sit substantia rei, oportet quòd illa distinctio sit rerum subsistentium quarundam, non autem si forma illa non sit rei subiecta. Est igitur commune in omni intellectu, vt ex dictis patet, quòd oportet id quod in intellectu concipitur, ab intelligente quodammodo procedere, inquantum intelligens est, & sua processione ab ipso quodāmodo distinguitur, sicut conceptio intellectus quæ est intentio intellecta, distinguitur ab intellectu intelligente, & similiter oportet quòd affectio amantis per quam amatum est in amante, procedat à voluntate amantis inquantum est amans. Sed hoc proprium habet intellectus diuinus, ꝙ cum intelligere eius sit esse ipsius, oportet quòd cō-
H ceptio intellectus, quæ est intentio intellecta, sit substātia eius, & similiter est de affectione in ipso Deo amante. Relinquitur ergo, ꝙ intentio intellectus diuini, quæ est verbum ipsius, non distinguitur à producente ipsum in hoc, quod est esse ſm substantiam, sed solum in hoc, quod est ſm rationem processionis vnius ex alio: & similiter est de affectione amoris in Deo amante, quæ ad spiritumsanctum pertinet. Sic igitur patet ꝙ nihil prohibet verbum Dei quod est filius, esse vnum cum patre ſm substantiam & tamen distinguitur ab eo secundum relationem processionis, vt dictum est. Vnde & manifestum est, ꝙ eadem res non oritur, neque procedit à seipsa: quia filius ſm quod à patre procedit, ab eo distinguitur, & eadem ratio est de spiritussancto comparationem ad patrem & filium.

I

CAP. LIII.

Quòd relationes, quibus pater & filius & Spiritussanctus distinguuntur, sunt reales, & non rationis tantum.

IStæ autem relationes, quibus pater & filius & spiritussanctus ab inuicem distinguuntur, sunt relationes reales, & non rationis tm. Illæ enim relationes sunt rationis tantū, quæ non consequuntur ad aliquid quod est in rerum natura, sed ad aliquid quod est in apprehensione tantū, sicut dextrum & sinistrum in lapide non sunt relationes reales, sed rationis tantum: quia non consequuntur aliquā virtutem realem in lapide existentem, sed solum acceptionem apprehendentis lapidē vt sinistrum, quia est alicui animali ad sinistram: sed sinistrum & dextrum in animali sunt relationes reales, quia consequuntur virtutes quasdam in
K determinatis partibus animalis inuentas. Cum igitur relationes prædictæ, quibus pater & filius & spiritussanctus distinguūtur, sint realiter in Deo existentes, oportet ꝙ relationes prædictæ sint relationes reales, non rationis tantū.

CAP. LIIII.

Quòd huiusmodi relationes non sint accidentaliter inhærentes.

NOn est autem possibile quòd sint accidentaliter inhęrentes, tum quia operationes ad quas sequuntur dire

ctè re-

ĉte relationes ſunt ipſa Dei ſubſtantia: tum etiam quia ſu A
prà oſtenſum eſt, quòd in Deo nullum accidens eſſe po-
teſt. Vnde ſi relationes prædictæ realiter ſint in Deo, opor
tet quod non ſint accidentaliter inhærentes, ſed ſubſiſten
tes. Quomodo autem id quod eſt in alijs rebus accidens,
in Deo ſubſtantialiter eſſe poſsit, ex præmiſsis manife-
ſtum eſt.

CAP. LV.

Quòd per prædictas relationes in Deo perſonalis diſtinctio conſtituitur.

QVia ergo in diuinis diſtinctio eſt ꝑ relationes q̃ non
accidunt, ſed ſunt ſubſiſtentes, rerum autem ſubſiſtẽ
tium in natura quacunque intellectuali eſt diſtinctio per
ſonalis, neceſſe eſt quòd per prædictas relationes in Deo, B
perſonalis diſtinctio conſtituatur. Pater igitur & filius
& ſpiritusſanctus ſunt tres perſonæ, & ſimiliter tres hypo-
ſtaſes, quia hypoſtaſis ſignificat aliquid ſubſiſtens com-
pletum.

CAP. LVI.

Quòd impoſſibile eſt plures perſonas eſſe in diuinis quàm tres.

PLures autem in diuinis perſonas tribus eſſe impoſsibi-
le eſt, cum non ſit poſsibile diuinas perſonas multipli-
cari per ſubſtantiæ diuiſionem, ſed ſolum per alicuius ꝓ-
ceſsionis relationem, nec cuiuſcunq; proceſsionis, ſed ta-
lis quæ non terminetur ad aliquod extrinſecum. Nam ſi
terminaretur ad aliquod extrinſecum, non haberet natu-
ram diuinam, & ſic non poſſet eſſe perſona, aut hypoſtaſis C
diuina. Proceſsio aũt in Deo ad exterius nõ terminata nõ
poteſt accipi niſi aut ſm operationem intellectus, prout
procedit verbum: aut ſm operationem voluntatis, prout
procedit amor, vt ex dictis patet. Non igitur poteſt eſſe ali
qua perſona diuina procedens, niſi vel vt verbum quod di
cimus filium, vel vt amor quod dicimus ſpiritumſanctum.
Rurſus cum Deus omnia vno intuitu per ſuum intellectũ
comprehendat, & ſimiliter vno actu voluntatis omnia di
ligat, impoſsibile eſt in Deo eſſe plura verba, aut plures a-
mores. Si igitur filius procedit vt verbum, & ſpiritusſan-
ctus procedit vt amor, impoſsibile eſt in Deo eſſe plures fi
lios, vel plures ſpiritusſanctos. Item perfectum eſt extra
quod nihil eſt. Quod igitur extra ſe aliquid ſui generis pa
titur, non ſimpliciter perfectum eſt, propter quod & ea
quæ ſunt ſimpliciter in ſuis naturis perfecta, numero non D
multiplicantur, ſicut Deus, Sol, & Luna, & huiuſmodi:
oportet autem tam filiũ quàm ſpiritumſanctum eſſe ſim-
pliciter perfectum, cum vterque eorum ſit Deus, vt oſten
ſum eſt, impoſsibile eſt igitur eſſe plures filios, aut plures
ſpiritusſanctos. Præterea, illud per quod aliquid ſubſi-
ſtens eſt hoc aliquid, & ab alijs diſtinctum, impoſsibile
eſt quòd numero multiplicetur, eo quòd indiuiduum de
pluribus dici non poteſt: ſed filiatione filius eſt hæc per-
ſona diuina in ſe ſubſiſtens, & ab alijs diſtincta ſicut per
principia indiuiduantia, Sortes eſt hæc perſona humana.
Sicut ergo principia indiuiduantia, quibus Sortes eſt hic
homo, non poſſunt conuenire niſi vni, ita etiam filiatio
in diuinis non põt niſi vni conuenire: & ſimile eſt de re- E
latione patris & ſpiritusſancti, impoſsibile eſt igitur in di-
uinis eſſe plures patres, aut plures filios, aut plures ſpiritus
ſanctos. Adhuc ea quæ ſunt vnum ſecundum formam
non multiplicantur numero niſi per materiam, ſicut mul
tiplicatur albedo per hoc quòd eſt in pluribus ſubiectis:
in diuinis autem non eſt materia, quicquid igitur eſt vnũ
ſpecie & forma in diuinis impoſsibile eſt multiplicari ſe-
cundum numerum: huiuſmodi autem ſunt paternitas,
& filiatio, & ſpiritusſancti proceſsio. Impoſsibile eſt
igitur in diuinis eſſe plures patres, aut filios, aut ſpiritus-
ſanctos.

CAP. LVII.

De proprietatibus, ſeu notionibus in diuinis, & quot ſunt numero in patre.

HVIuſmodi autem exiſtente numero perſonarũ in di
uinis, neceſſe eſt perſonarum proprietates quibus ab
inuicem diſtinguuntur in aliquo numero eſſe, quarũ tres
oportet patri conuenire. Vna qua diſtinguatur à filio ſolo
& hæc eſt paternitas, alia qua diſtinguatur à duobus, ſ. fi-
lio & ſpiritusſancto, & hæc eſt innaſcibilitas, quia pater
non eſt Deus procedens ab alio, filius autem & ſpiritusſan
ctus ab alio procedunt: tertia eſt qua ipſe pater cum filio
à ſpiritusſancto diſtinguitur, & hæc dicitur communis ſpi
ratio. Proprietatem autem qua pater differat à ſolo ſpiri-
tuſancto, non eſt aſsignare, eo quòd pater & filius ſunt v-
num principium ſpiritusſancti, vt oſtenſum eſt.

CAP. LVIII.

De proprietatibus filij & ſpiritusſancti quæ & quot ſunt.

FIlio autem neceſſe eſt duas conuenire. Vnam. ſ. qua di-
ſtinguatur à patre, & hæc eſt filiatio: aliam qua ſimul
cum patre diſtinguatur à ſpiritusſancto, quæ eſt cõis ſpira
tio. Non autem eſt aſsignare proprietatem qua diſtingua
tur à ſolo ſpiritusſancto, quia vt iam dictum eſt, filius &
pr̃ ſunt vnum principium ſpiritusſancti. Similiter ẽt non
eſt aſsignare proprietatẽ vnam, qua ſpiritusſanctus & filius
ſimul diſtinguãtur à patre. Pater enim ab eis diſtinguitur
vna proprietate, ſ. innaſcibilitate, inquantum eſt non pro-
cedens. Sed quia filius & ſpiritusſanctus nõ vna proceſsio-
ne procedunt, ſed pluribus, duabus proprietatibus à patre
diſtinguuntur. Spiritus aũt ſanctus habet vnam proprieta
tem tm̃, qua diſtinguitur à patre & filio, & dr̃ proceſsio.
Quod aũt nõ poſsit eſſe aliqua proprietas, qua ſpiritusſan
ctus diſtinguatur à filio ſolo, vel à patre ſolo, ex dictis pa-
ret. Sunt igitur quinque, quæ perſonis attribuuntur, ſ. in-
naſcibilitas, paternitas, filiatio, ſpiratio, & proceſsio.

CAP. LIX.

Quare illæ proprietates dicantur notiones.

HAec autem quinq; notiones perſonarũ dici poſſunt,
eo ꝙ per eas nobis innoteſcit in diuinis diſtinctio ꝑ
ſonarum, non tñ hæc quinque poſſunt dici proprietates, ſi
hoc in proprietatis rõne obſeruetur, vt proprium eſſe di-
catur, quod conuenit vni ſoli, nam cõis conſpiratio patri,
& filio conuenit. Sed ſm illum modum quem aliquid dr̃
proprium aliquibus per reſpectum ad aliud, ſicut bipes ho
mini & aui per reſpectum ad quadrupedia, nihil prohibet
ẽt cõem ſpirationem proprietatem dici. Quia verò in di-
uinis perſonæ ſolis relationibus diſtinguuntur, notiones
aũt ſunt quibus diuinarum perſonarum diſtinctio inno-
teſcit, neceſſe eſt notiones aliqualiter ad relationem perti
nere, ſed earum quatuor veræ relationes ſunt, quibus diui-
næ perſonæ adinuicem referuntur. Quinta verò notio, ſ.
innaſcibilitas ad relationem pertinet, ſicut relationis ne-
gatio, nam negationes ad genus affirmationum reducun-
tur, & priuationes ad genus habituum, ſicut nõ homo ad
genus hoĩs, & non album ad genus albedinis. Sciendum tñ
ꝙ relationum, quibus perſonæ ad inuicem referuntur, q̃-
dam nominatæ ſunt, vt paternitas & filiatio, quæ proprie
relationem ſignificant: quædam verò innominatæ, illæ. ſ.
quibus pater & filius ad ſpiritumſanctum referũtur, & ſpi
ritusſanctus ad eos: ſed loco relationum vtimur nomini-
bus organum. Manifeſtũ eſt enim, ꝙ cõis ſpiratio, & pro-
ceſsio originem ſignificant, non autem relationes origini-
nem conſequentes, quod poteſt perpendi ex relationibus
patris & filij. Generatio enim ſignificat actiuam originẽ,
quam conſequitur paternitatis relatio: natiuitas verò ſi-
gnificat paſsiuam filij, quam conſequitur relatio filiatio-
nis. Similiter igitur ad cõem ſpirationem ſequitur aliqua
relatio,

relatio, & ẽt ad processionem. Sed quia relationes innominatę sunt, vtimur noĩbus actuum, pro noĩbus relationum. F

CAP. LX.

Quòd licet relationes in diuinis subsistentes sint quatuor, tamen non sunt nisi tres personæ.

COnsiderandum autem, ꝙ quãuis relationes subsistẽtes in diuinis sint ipsæ personæ diuinæ, vt suprà dictũ est, non tñ oportet esse quinq; , vel quatuor personas sm numerum relationum: numerus enim distinctionem aliquam consequitur. Sicut enim vnum est indiuisibile, vel indiuisum, ita pluralitas est diuisibile, vel diuisum. Ad pluralitatem enim personarum requiritur ꝙ relationes vim distinctiuam habeant ratione oppositionis, nam formalis distinctio non est nisi per oppositionem. Si ergo prædictæ G relationes inspiciantur, paternitas & filiatio oppositionẽ ad inuicem habent relatiuam, vnde non se compatiuntur in eodem supposito, propter hoc oportet, ꝙ paternitas & filiatio sint duæ personæ subsistẽtes: innascibilitas aũt opponitur quidem filiationi, non aũt paternitati, vnde paternitas & innascibilitas possunt vni & eidem personæ conuenire. Similiter cõis spiratio nõ opponitur neq; paternitati, neq; filiationi, nec etiã innascibilitati. Vnde nihil prohibet cõem spirationem inesse & personæ patris, & personæ filij. Propter quod cõis spiratio non est persona subsistens seorsum à persona patris & filij. Processio aũt oppositionẽ relatiuam habet ad cõem. Vnde cum oĩs spiratio conueniat patri & filio, oportet ꝙ processio sit alia ꝑsona à persona patris & filij. Hinc autem patet, quare Deus nõ dr̃ quinus, ꝑꝑ quinarium numerum notionum, sed dr̃ trinus, propter trinarium ꝑsonarum. H Quinq; enim notiones non sunt quinq; subsistentes res, sed tres personę sunt tres res subsistentes. Licet autem vni personæ plures notiones, aut proprietates conueniant, vna tñ sola est quæ ꝑsonam constituit. Non enim sic constituitur persona proprietatibus, quasi ex pluribus constituta, sed eo ꝙ proprietas ipsa relatiua subsistens persona est. Si igitur intelligerentur plures proprietates, vt seorsum per se subsistentes, essent iam plures personæ, & non vna. Oportet igitur intelligi, ꝙ plurium proprietatum, seu notionum vni personæ cõuenientium, illa quæ procedit sm ordinem naturæ, personam constituit; aliæ verò intelliguntur vt personæ iam constitutæ inhærentes. Manifestum est autem, ꝙ innascibilitas non potest esse prima notio patris, quæ personam eius cõstituat, tum quia nihil negatione constituitur: tum quia I naturaliter affirmatio negationem præcedit. Cõis autem spiratio ordine naturæ præsupponit paternitatem & filiationem, sicut processio amoris processionem verbi. Vnde nec cõis spiratio potest esse prima notio patris, sed nec filij. Relinquitur ergo ꝙ prima notio patris sit paternitas, filij aũt filiatio, spiritus autẽ sancti sola processio notio est. Relinquitur igitur ꝙ tres sunt notiones constituentes ꝑsonas, s. paternitas, filiatio, & processio. Et has quidem notiones necesse est proprietates esse. Id enim quod personã constituit, oportet soli illi personæ conuenire. Principia enim indiuiduationis non possunt pluribus conuenire. Dicuntur igitur prædictæ tres notiones personales proprietates, quasi constituentes tres personas modo prædicto. Aliæ verò dicuntur proprietates, seu notiones personarum, nõ autem personales, quia personam non constituunt. k

CAP. LXI.

Quòd remotis per intellectum proprietatibus personalibus, non remanent hypostases.

EX hoc autem apparet, ꝙ remotis per intellectum proprietatibus personalibus non remanent hypostases. In resolutione enim quæ fit per intellectum, remota forma remanet subiectum formæ, sicut remota albedine remanet superficies: qua remota remanet substantia, cuius forma remota remanet materia prima, sed remoto subiecto nihil remanet. Proprietates autem personales sunt ipsæ personæ subsistentes. Nec constituunt personas, quasi præexistentibus suppositis aduenientes: quia nihil in diuinis potest esse distinctum, quod absolute dicitur, sed solum quod relatiuum est. Relinquitur igitur quòd proprietatibus personalibus remotis per intellectum, non remanent aliquæ hypostases distinctæ: sed remotis notionibus non personalibus remanent hypostases distinctæ.

CAP. LXII.

Quomodo remotis per intellectum proprietatibus personalibus remaneat essentia diuina.

SI quis autem quærat, vtrum remotis per intellectũ proprietatibus personalibus remaneat essentia diuina, est quod quodam modo remanet, quodam verò modo non. Est enim duplex resolutio quę fit per intellectum. Vna sm abstractionem formæ à materia, in qua quidem proceditur ab eo quod formalius est, ad id quod est materialius, nam id quod est primum subiectum, vltimo remanet: vltima verò forma primo remouetur. Alia verò resolutio est sm abstractionem vniuersalis à particulari, quę quodammodo contrario ordine se habet. Nam prius remouẽtur conditiones materiales indiuiduantes, vt accipiatur quod commune est. Quamuis autem in diuinis nõ sit materia & forma, neq; vniuersale & particulare, est tamen in diuinis commune, & proprium, & suppositum naturę cõmuni. Personę enim comparantur ad essentiam secundũ modum intelligendi, sicut supposita propria ad naturam communem. Secundum igitur primum modum resolutionis quę fit per intellectum, remotis proprietatibus personalibus quę sunt ipsę personę subsistentes, non remanet natura communis, modo autem secundo remanet.

CAP. LXIII.

De ordine actuum personalium ad proprietates personales.

POtest autem ex dictis manifestum esse, qualis sit ordo secũdum intellectum actuum personalium ad proprietates personales. Proprietates enim personales sunt subsistentes personæ: persona autem subsistens in quacunque natura agit, cõmunicando suam naturam in virtute suæ naturæ, nam forma speciei est principium generandi simile secundum speciem. Cum igitur actus personales ad communicationem naturæ diuinæ pertineant, oportet quòd persona subsistens communicet naturam communem virtute ipsius naturę. Et ex hoc duo possunt concludi, quorum vnum est, quod potentia generatiua in patre sit ipsa natura diuina. Nam potentia quodcunque agendi est principium, cuius virtute aliquid agitur. Aliud est, quòd actus personalis, scilicet generatio, secundum modum intelligendi præsupponit & naturam diuinam, & proprietatem personalem patris, quæ est ipsa hypostasis patris, licet huiusmodi proprietas inquantum relatio est, ex actu consequatur. Vnde si in patre attendatur quod subsistens persona est, dici potest quòd quia pater est, generat. Si autem attendatur quod relationis est, econuerso dicendum videtur, quòd quia generat, pater est.

CAP. LXIIII.

Quomodo oportet recipere generationem respectu patris & respectu filij.

SCiendum est tamen, quòd alio modo oportet accipere ordinem generationis actiuæ à paternitate, alio modo generationis passiuæ, siue natiuitatis ad filiationem. Generatio enim actiua præsupponit ordine naturæ personam generantis: sed generatio passiua, siue natiuitas ordine naturæ præcedit personam genitam, quia persona genita natiuitate sua habet vt sit: igitur generatio actiua

secundum modum intelligendi præsupponit paternitatem secundum quod est constitutiua personæ patris: natiuitas autem non præsupponit filiationem secundum quod est constitutiua personæ filij, sed secundum intelligendi modum præcedit eam vtroque modo, scilicet & secundum quod est constitutiua personæ, & secundum quod est relatio. Et similiter intelligendum est de his, quæ pertinent ad processionem spiritussancti. A

CAP. LXV.

Quomodo actus notionales à personis non differunt nisi secundum rationem.

EX ordine autem assignato inter actus notionales & proprietates notionales non intendimus, quòd actus notionales secundum rem à proprietatibus personalibus differant, sed solum secundum modum intelligendi. Sicut enim intelligere Dei est ipse Deus intelligens, ita & generatio patris est ipse pater generans, licet alio modo significentur. Similiter etiam licet vna persona plures notiones habeat, non tamen in ea est aliqua compositio. Innascibilitas enim cum sit proprietas negatiua, nullam compositionem facere potest. Duæ verò relationes quæ sunt in persona patris, scilicet paternitas, & communis spiratio, sunt quidem idem secundum rem prout comparantur ad personam patris. Sicut enim paternitas est pater, ita & communis spiratio in patre est pater, & in filio est filius. Differunt autem secundum ea ad quæ referuntur, nã paternitate pater refertur ad filium, communi spiratione ad spiritum. Et similiter filius filiatione quidem ad patrem, communi verò spiratione ad spiritumsanctum.

CAP. LXVI.

Quòd proprietates relatiuæ sunt ipsa diuina essentia.

OPortet autem quòd ipsæ proprietates relatiuæ sint ipsa diuina essentia. Proprietates enim relatiuæ sunt ipsæ personæ subsistentes: persona autem subsistens in diuinis non potest esse aliud quàm diuina essentia: essentia autem diuina est ipse Deus, vt suprà ostensum est. Vnde relinquitur quòd proprietates relatiuæ sint secundum rem idẽ quòd diuina essentia. Item, quicquid est in aliquo præter essentiam eius, inest ei accidentaliter: in Deo autem nullum accidens esse potest, vt suprà ostensum est. Proprietates igitur relatiuæ non sunt aliud ab essentia diuina secundum rem.

CAP. LXVII.

Quòd relationes non sunt exterius affixæ, vt Porretani dixerunt.

NOn autem dici potest quòd proprietates prædictæ non sint in personis, sed exterius ad eas se habeant, sicut Porretani dixerunt. Relationes enim reales oportet esse in rebus relatis, quod quidem in creaturis manifestum est, sunt enim relationes reales in eis sicut accidentia in subiectis: relationes autem istæ quibus personæ distinguuntur in diuinis, sunt relationes reales, vt suprà ostensum est. igitur oportet quòd sint in personis diuinis non quidem sicut accidentia. Nam & alia quæ in creaturis sunt accidentia, ad Deum translata à ratione accidentium cadunt, vt sapientia, & iustitia, & alia huiusmodi, vt supra ostensum est. Præterea, in diuinis non potest esse distinctio, nisi per relationes, nam quæcunque absolute dicuntur, communia sunt. Si igitur relationes exterius se habeant ad personas, nulla in ipsis personis distinctio remanebit. Sunt igitur proprietates relatiuæ in personis, ita tamen quòd sunt ipsæ personæ, & etiam ipsa essentia diuina, sicut sapientia, & bonitas dicuntur esse in Deo, & sunt ipse Deus, & essentia diuina, vt supra ostensum est.

CAP. LXVIII.

De effectibus diuinitatis, & primo de esse.

HIs igitur consideratis quæ ad vnitatem essentiæ diuinæ pertinent, & ad personarum trinitatem, restat de effectibus trinitatis considerandum. Primus autem effectus Dei in rebus est ipsum esse, quod omnes alij effectus præsupponunt, & supra quod fundantur. Necesse est autem omne quod aliquo modo est, à Deo esse. In omnibus autem ordinatis hoc cõmuniter inuenitur, quòd id quod est primum & perfectissimum in aliquo ordine est causa eorum, quæ sunt post in ordine illo, sicut ignis qui est maxime calidus, est causa caliditatis in reliquis corporibus calidis. Semper enim perfecta à perfectis inueniuntur habere originem, sicut semina ab animalibus & plantis: B ostensum est autem suprà, quòd Deus est primum & perfectissimum ens, vnde oportet quòd sic causa essendi oĩbus, quæ esse habent. Adhuc, omne quod habet aliquid per participationem, reducitur in id quod habet illud per essentiam sicut in principiũ & causam, sicut ferrum ignitũ participat igneitatem ab eo quod est ignis per essentiam suã: ostensum est autem supra, quòd Deus est ipsum esse, vnde esse conuenit ei per suam essentiam, omnibus autem alijs conuenit per participationem. Non enim alicuius essentia est suum esse, quia esse absolutum & per se subsistens non potest esse nisi vnum, vt supra ostensum est. igitur oportet Deũ esse causam existendi omnibus quæ sunt.

C

CAP. LXIX.

Quòd Deus in creando res non præsupponit materiam.

HOc autem ostendit quòd Deus in creando res non præexigit materiam ex qua operetur. Nullum enim agens præexigit ad suam actionem id quod per suam actionem producit, sed solum ea præexigit quæ sua actione produci non possunt, ædificator enim lapides & ligna ad suam actionem præexigit, quia ea sua actione producere non potest, domum autem producit in agendo, sed non præsupponit: necesse est autem materiam produci per actionem Dei, cum ostensum sit quòd omne quod quolibet modo est, Deum habeat causam existendi. Relinquitur igitur quòd Deus in agendo materiam non præsupponit. D Adhuc, actus naturaliter prior est potentia, vnde & per prius competit sibi ratio principij: omne autem principium quod in creando aliud principium præsupponit, per posterius habet rationem principij. Cum igitur Deus sit principium rerum sicut actus primus, materia autem sicut ens in potentia, inconueniens est quòd Deus in agendo materiam præsupponat. Item, quanto aliqua causa est magis vniuersalis, tanto effectus eius est vniuersalior. Nam causæ particulares, effectus vniuersalium causarum ad aliquid determinatũ appropriant, quæ quidem determinatio ad effectum vniuersalem comparatur sicut actus ad potentiam. Omnis igitur causa quæ facit aliquid esse in actu præsupposito, eo quod est in potẽtia ad actum illum, est causa particularis respectu alicuius vniuersalioris causæ. Hoc autem Deo non competit, cum ipse sit causa prima, vt supra ostensum est. E Non igitur præexistit materia ad suam actionem. Ipsius igitur est producere res in esse ex nihilo, quod est creare. Et inde est, quòd fides catholica eum creatorem confitetur.

CAP. LXX.

Quòd creare soli Deo conuenit.

HOc etiam apparet, quod soli Deo conuenit esse creatorem, nam creare illi causæ conuenit, quæ aliam vniuersaliorem non præsupponit, vt ex dictis patet: hoc autem soli Deo competit. solus igitur ipse est creator. Item, quanto potentia est magis remota ab actu, tanto oportet esse maiorem virtutem, per quam reducatur in actum: sed quan-

quantacunque distantia potentiæ ad actum detur, semper remanet maior distãtia, si ipsa potẽtia subtrahatur. creare igitur aliquid ex nihilo requirit infinitã virtutem: sed solus Deus est infinitæ virtutis, cum ipse sit infinitæ essentiæ, solus igitur Deus potest creare.

CAP. LXXI.

Quòd materiæ diuersitas non est causa diuersitatis in rebus.

MAnifestum est autem ex præostensis, quòd causa diuersitatis in rebus non est materiæ diuersitas. Ostensum est enim, quòd materia non præsupponitur actioni diuinæ, qua res in esse producit. Causa autem diuersitatis rerum non est ex materia nisi sm quod materia ad rerum productionem præexigitur, vt scilicet sm diuersitatem materię diuersæ inducantur formæ. Non igitur causa diuersitatis i rebus à Deo productis est materia. Adhuc, sm quod res habent esse, ita habent pluralitatem & vnitatem, nam vnumquodque sm quod est ens, est etiam vnum: sed non habent esse formæ propter materiam, sed magis materiæ propter formas, nam actus melior est potentia, id autem pp quod aliquid est, oportet melius esse. Neque igitur formæ ideo sunt diuersæ, vt competant materijs diuersis, sed materiæ ideo sunt diuersæ, vt competant diuersis formis.

CAP. LXXII.

Quomodo Deus diuersa produxit, & quomodo pluralitas rerum causata est.

SI autem hoc modo se habeant res ad vnitatem & multitudinem, sicut se habent ad esse: totum autem esse rerum dependet à Deo, vt ostensum est, pluralitatis rerum causam ex Deo esse oportet. Quod quidem qualiter sit, cõsiderandum est. Necesse est enim quòd omne agens agat sibi simile sm quod possibile est, non autem erat possibile, quòd similitudinem diuinæ bonitatis res à Deo productæ consequerentur in ea simplicitate, sm quam inuenitur in Deo, vnde oportuit q id quod est vnum & simplex, repræsentaretur in rebus causatis diuersimode & dissimiliter. Necesse igitur fuit diuersitatem esse in rebus à Deo productis, vt diuinam perfectionem rerum diuersitas secundum suum modum imitaretur. Item vnumquodque causatum finitum est, solius enim Dei est essentia infinita, vt suprà ostensum est: quodlibet autem finitum per additionem alterius redditur maius. Melius igitur fuit diuersitatem in rebus creatis esse, vt sic plura bona essent, quàm quòd esset vnum tantum genus rerum à Deo productum. Optimi autem est optima adducere: conueniens igitur fuit Deo, quòd in rebus diuersitatem produceret.

CAP. LXXIII.

De diuersitate rerum, gradu, & ordine.

OPortuit autem diuersitatem in rebus cũ ordine quodam institui, vt scilicet quædam alijs essent potiora. Hoc enim ad abundantiam diuinæ bonitatis pertinet, vt suæ bonitatis similitudinem rebus causatis communicet, quantum possibile est: Deus autem non tantum in se bonus est, sed etiam alia in bonitate excellit, & ea ad bonitatem adducit. Vt igitur perfectior esset rerum creatarum similitudo ad Deum, necessarium fuit vt quædam res alijs constituerentur meliores, & vt quædam in alia agerent ea ad perfectionem ducendo. Prima autem diuersitas rerum principaliter in diuersitate formarum consistit. Formalis autem diuersitas secundum contrarietatem est. Diuiditur enim genus in diuersas species differentijs contrarijs. In contrarietate autem ordinem necesse est esse, nam semper alterum contrariorum perfectius est. Oportet igitur rerum diuersitatem cum quodam ordine à Deo esse institutam, vt scilicet quædam sint alijs potiora.

F

CAP. LXXIIII.

Quomodo res creatæ quædam plus habent de potentia, minus de actu, quædam è conuerso.

QVia verò vnumquodque intantum nobile & perfectum est, inquantum ad diuinam similitudinem accedit: Deus autem est actus purus absque potentiæ permistione: necesse est ea quæ sunt suprema in entibus magis esse in actu, & minus de potentia habere, quæ autem inferiora sunt, magis in potentia esse. Hoc autẽ qualiter sit, considerandum est. Cum. n. Deus sit sempiternus & incommutabilis in suo esse, illa sunt in rebus infima, vtpote de similitudine diuina minus habentia, quæ sunt generationi & corruptioni subiecta, quæ quandoque sunt, & quandoq; G non sunt. Et quia esse sequitur formam rei, sunt quidem huiusmodi quando formam habent, desinunt autem esse, quando forma priuantur. Oportet igitur in eis esse aliquid quod possit qñque formam habere, qñq; verò forma priuari, quod dicimus materiam. Hmôi igitur quæ sunt in rebus infima, oportet esse ex materia & forma composita. Illa verò quæ sunt suprema in entibus creatis, ad similitudinem diuini esse maxime accedũt, nec est in eis potentia ad esse & non esse, sed à Deo p creationem sempiternum esse adepta sunt. Cũ autem materia hoc ipsum quod est, sit potentia ad esse quod est per formam, huiusmodi H entia in quibus non est potentia ad esse & nõ esse, non sunt composita ex materia & forma, sed sunt formæ tantum subsistentes in suo esse, quod acceperũt à Deo. Necesse est aũt hmôi substantias incorporales incorruptibiles esse. In omnibus enim corruptibilibus est potẽtia ad non esse: in ijs autem non est, vt dictum est. sunt igitur incorruptibiles. Item, nihil corrũpitur nisi per separationẽ formę ab ipso, nã esse semp consequitur formam: huiusmodi aũt substantiæ, cum sint formæ subsistentes, nõ possunt separari à suis formis, & ita esse amittere non possunt. ergo sunt incorruptibiles. Sunt autem inter vtraquę prædictorum quędam media, in quibus & si non sit potentia ad esse & non esse, est tamen in eis potentia ad vbi: huius autem sunt corpora cęlestia, q̃ generationi & corruptioni non subijciuntur, quia in ijs contrarietates non inueniuntur, & tñ sunt mutabilia sm locum, sic autẽ inuenitur in aliquibus materia sicut & motus. Est enim motus actus existentis in potentia. Habent igitur hmôi corpora materiã nõ subiectam generationi & corruptioni, sed solũ loci mutationi.

I

CAP. LXXV.

Quòd quædam sunt substantiæ intellectuales, quæ immateriales dicuntur.

PRædictas autem substantias quas immateriales diximus, necesse est etiam intellectuales esse. Ex hoc enim aliquid intellectuale est, quòd immune est à materia, quod ex ipso intelligendi modo percipi potest: intelligibile enim in actu, & intellectus in actu sunt vnum. Manifestum est autẽ aliquid esse actu intelligibile per hoc, quòd est à materia separatum: nam & de rebus materialibus in-K tellectualem cognitionem habere non possumus, nisi per abstractionem à materia. Vnde oportet idem iudicium de intellectu esse, vt scilicet quæ sunt immaterialia, sint intellectualia. Item, substantiæ immateriales, sunt primæ & supremæ in entibus: nam actus naturaliter est prior potentia. Omnibus autem rebus apparet intellectus esse superior: intellectus enim vtitur corporalibus quasi instrumentis. Oportet igitur substantias immateriales intellectuales esse. Adhuc, quanto aliqua sunt superiora in entibus, tanto magis pertingunt ad similitudinem diuinam. Videmus enim res quasdam infimi gradus participare diuinam similitudinem quantum ad esse tantum, velut inanimata: quædam autem quantum ad esse & viuere, vt plantæ: quædam autem quantum ad sentire, vt

animalia;

animalia: supremus autem modus est per intellectum, & maxime Deo conueniens. Supremæ igitur creaturæ, sunt intellectuales: & quia inter cæteras creaturas magis ad Dei similitudinem accedunt, propter hoc dicuntur ad imaginem Dei constitutæ.

CAP. LXXVI.

Quomodo tales substantiæ sunt arbitrio liberæ.

PEr hoc autem ostenditur, quòd sunt arbitrio liberæ. Intellectus enim nō agit, aut appetit sine iudicio sicut inanimata, neque est iudicium intellectus ex naturali impetu sicut in brutis, sed ex propria apprehēsione: quia intellectus etiam finem cognoscit & id quod est ad finem, & habitudinem vnius ad alterum. Et ideo ipse sui iudicij causa esse potest, quo appetat & agat aliquid propter finem: liberum autem dicimus, quod sui causa est. Appetit igitur & agit intellectus libero iudicio, quod est esse liberum arbitrio. supremæ igitur substantiæ sunt arbitrio liberæ. Ad huc, liberum est quod nō est obligatum ad aliquid vnum determinatum: appetitus autē substantiæ intellectiuæ non est obligatus ad aliquid vnum determinatum bonū, sequitur.n. apprehensionem intellectus, quę est de bono vniuersaliter. Igitur appetitus substantiæ intelligentis est liber, vtpote communiter se habens ad quodcunque bonum.

CAP. LXXVII.

Quòd in eis est ordo, & gradus secundum perfectionem naturæ.

SIcut autem hæ substantiæ intelligentes quodam gradu alijs substantijs præponuntur, ita etiam ipsas substātias necesse est aliquibus gradibus ad inuicem distare. Non enim ab inuicem differre possunt materiali differentia, cum materia careant. Vnde si in eis est pluralitas, necesse est eam per distinctionem formalem causari, quæ diuersitatem speciei constituit. In quibuscunque autem est speciei diuersitatem accipere, necesse est in eis gradum quendam & ordinem considerare: cuius ratio est, quia sicut in numeris additio, vel subtractio vnitatis speciem variat, ita per additionem & subtractionem differentiarum res naturales specie differentes inueniuntur, sicut quod est animatum tantum, ab eo differt quod est animatum & sensibile: & quod est animatū & sensibile tantum, ab eo quod est animatum sensibile, & rationale. Necesse est igitur prædictas immateriales substantias secundum quosdam gradus & ordines esse distinctas.

CAP. LXXVIII.

Qualiter est in eis ordo & gradus in intelligendo.

ET quia secundum modum substantiæ rei est modus operationis, necesse est, quòd superiores earum nobilius intelligant, vtpote formas intelligibiles & virtutes magis vniuersales, & magis vnitas habentes: inferiores autem esse debiliores in intelligēdo, & habere formas magis multiplicatas, & minus vniuersales.

CAP. LXXIX.

Quòd substantia, per quam homo intelligit, est infima in genere substantiarum intellectualium.

CVm autem non sit in rebus in infinitum procedere, sicut est inuenire supremam in prædictis substantijs, quæ propinquissime accedit ad Deum, ita necesse est inuenire infimam, quæ maxime appropinquat materiæ corporali, & hoc quidem taliter potest esse manifestum. Intelligere enim hominis supra alia animalia conuenit. Manifestum est enim quòd homo solus vniuersalia considerat, & habitudines rerum, & res immateriales, quæ solum intelligendo percipiuntur. Impossibile est autem, quòd intelli-

A gere sit actus exercitus per organum corporale, sicut visio exercetur per oculum. Necesse est enim quòd omne instrumentum virtutis cognoscitiuæ careat illo genere rerum, quod per ipsum cognoscitur, sicut pupilla caret coloribus ex sua natura. Sic enim cognoscuntur colores, inquantum colorum species recipiuntur in pupilla: recipiēs autem oportet esse denudatum ab eo quod recipitur. Intellectus autē cognoscitiuus est omnium naturarum sensibilium. Si igitur cognosceret per organum corporale, oporteret illud organum esse denudatum ad omni natura sensibili, quod est impossibile. Item, omnis ratio cognoscitiua eo modo cognoscit, quo species cogniti est apud ipsam, nam hæc sibi principium cognoscendi. Intellectus

B autem cognoscit res immaterialiter, etiam eas quæ in sua natura sunt materiales, abstrahendo formam vniuersalem à materialibus conditionibus indiuiduantibus. impossibile est ergo, quòd species rei cognitæ sit in intellectu materialiter. ergo non recipitur in organo corporali, nam omne organum corporale est materiale. Idem etiam apparet ex hoc, quòd sensus debilitatur & corrumpitur ab excellentibus sensibilibus, sicut auditus à magnis sonis, & visus à rebus valde fulgidis, quod accidit, quia soluitur organi harmonia. Intellectus autem magis roboratur ex excellētia intelligibilium: nam qui intelligit altiora intelligibilium, non minus potest intelligere alia, sed magis. Sic igitur cum homo inueniatur intelligens, & intelligere hominis non fit per organum corporale, oportet quòd sit aliqua substātia incorporea, per quam homo intelligat. Nam quod per se potest operari sine corpore, etiam eius substantia non depen

C det à corpore. Omnes enim virtutes & formæ quæ per se subsistere non possunt sine corpore, operationem habere non possunt sine corpore. Non enim calor per se calefacit, sed corpus per calorem. Hęc igitur substantia incorporea, per quam homo intelligit, est infima in genere substantiarum intellectualium, & maxime materiæ propinqua.

CAP. LXXX.

De differentia intellectus, & modo intelligendi.

CVm autem esse intelligibile sit supra esse sensibile, sicut intellectus supra sensum, ea autem quæ sunt inferiora in entibus imitantur vt possunt superiora, sicut corpora generabilia & corruptibilia imitantur aliquo modo circulationem cœlestium corporum, necesse est & sensi-

D bilia intelligibilibus suo modo assimilari, & sic ex similitudine sensibilium vtcunq; possumus deuenire in notitiam intelligibilium. Est autem in sensibilibus aliquid quasi supremū quod est actus scilicet forma, & aliquid infimum quod est potentia tantum, scilicet materia, & aliquid medium, scilicet compositum ex materia & forma: sic etiam in esse intelligibili considerandum est. Nam supremum intelligibile, quod est Deus, est actus purus. Substantiæ verò intellectuales aliæ sunt habentes aliquid de actu & de potentia, secundum esse intelligibile: infima verò intellectualium substantiarum, per quā homo intelligit, est quasi in potentia tantum in esse intelligibili. Huic etiam attestatur, quòd homo inuenitur à principio potentia tantum intelligens, & postmodū paulatim reducitur in actū,

E & inde est quòd id per quod homo intelligit, vocatur intellectus possibilis.

CAP. LXXXI.

Quòd intellectus possibilis in homine accipit formas intelligibiles à rebus sensibilibus.

QVia verò vt dictum est, quanto substātia intellectualis est altior, tanto formas intelligibiles vniuersaliores habet, consequens est vt intellectus humanus, quem possibilē diximus, inter alias intellectuales substantias formas habeat minus vniuersales, & inde est quòd formas intelligibiles à rebus sensibilibus accipit. Hoc etiam

aliter consideranti manifestum esse potest. Oportet enim formam esse proportionatam susceptibili. Sicut igitur intellectus possibilis humanus inter omnes substantias intellectuales propinquior inuenitur materiæ corporali, ita necesse est quod eius formæ intelligibiles rebus materialibus sint maxime propinquæ.

CAP. LXXXII.

Quòd homo indiget potentiis sensitiuis ad intelligendum.

COnsiderandum autem quòd formæ in rebus corporeis particulares sunt & materiale esse habentes, in intellectu verò vniuersales sunt & immateriales: quod quidem demonstrat intelligendi modus. Intelligimus.n. res vniuersaliter & immaterialiter. Modus autem intelligendi speciebus intelligibilibus, quibus intelligimus, necesse est quòd respondeat. Oportet igitur cum de extremo ad extremum non perueniatur nisi per medium, ꝙ formæ à rebus corporeis ad intellectum perueniant per aliqua media. Huiusmodi autem sunt potentiæ sensitiuæ, quæ formas rerum materialium recipiunt sine materia: fit enim in oculo species lapidis, sed non materia, recipiuntur tamen in potentijs sensitiuis formæ rerum particulariter; nam potentijs sensitiuis non nisi particularia cognoscimus. necesse igitur fuit hominem ad hoc quòd intelligat, etiam sensus habere. Huius autem signum est, quòd cui deficit vnus sensus, deficit scientia sensibilium, quæ illo sensu comprehenduntur, sicut cæcus natus de coloribus scientiam habere non potest.

CAP. LXXXIII.

Quòd necesse est ponere intellectum agentem.

INde manifestum fit, quòd scientia rerum in intellectu nostro non causatur per participationem, aut influxum aliquarum formarum actu intelligibilium per se subsistentium, sicut Platonici posuerunt, & alij quidam ipsos sequentes, sed intellectus acquirit eam à rebus sensibilibus mediantibus sensibus: sed cum in potentijs sensitiuis formæ rerum sint particulares, vt dictum est, non sunt intelligibiles actu, sed potentia tantum. Intellectus enim non nisi vniuersalia intelligit: quod autem est in potentia, non non reducitur in actum nisi ab aliquo agente. oportet igitur quòd sit aliquod agens, quod species in potentijs sensitiuis existentes faciat intelligibiles actu. Hoc autem non potest facere intellectus possibilis: ipse enim magis est in potentia ad intelligibilia, quàm intelligibilium actiuus. necesse est igitur ponere alium intellectum, qui species intelligibiles in potentia faciat intelligibiles actu, sicut lumen facit colores visibiles potentia, esse visibiles actu, & hunc dicimus intellectum agentem, quem ponere non esset necesse, si formæ rerum essent intelligibiles actu, sicut Platonici posuerunt. Si igitur ad intelligendum primo necessarius est nobis intellectus possibilis, qui est receptiuus specierum intelligibilium: secundo intellectus agens, qui facit intelligibilia actu. Cum autem intellectus possibilis iam fuerit per species intelligibiles perfectus, vocatur intellectus in habitu, cum species intelligibiles iam sic habet vt eis possit vti cum voluerit, medio quodam modo inter potentiam puram & actum completum. Cum verò prædictas species in actu completo habuerit, vocatur intellectus in actu. Sic enim actu intelligit res, cum species rei facta fuerit forma intellectus possibilis. Propter quod dicitur quòd intellectus in actu est intellectum in actu.

CAP. LXXXIIII.

Quòd anima humana est incorruptibilis.

NEcesse est autem secundum præmissa intellectum quo homo intelligit incorruptibilem esse. Vnumquodque.n. sic operatur, secundum quod habet esse: intel-
F lectus autem habet operationem, in qua nō communicat sibi corpus, vt ostensum est, ex quo patet ꝙ est operans per seipsum. ergo est substantia subsistens in suo esse: ostensum est autem suprà, ꝙ substantiæ intellectuales sunt incorruptibiles. ergo intellectus quo homo intelligit, est incorruptibilis. Adhuc proprium subiectum generationis & corruptionis est materia, in tãtum igitur vnumquodq; à corruptione recedit, inquantum recedit à materia: ea enim quæ sunt composita ex materia & forma, sunt per se corruptibilia, formæ autem materiales sunt corruptibiles per accidens, & non per se: formæ autẽ immateriales quæ materiæ proportionẽ excedunt, sunt incorruptibiles omnino: Intellectus autem omnino secundum suam naturam supra materiam eleuatur, quod eius operatio osten-
G dit: non enim intelligimus aliqua nisi per hoc quòd ipsa à materia separamus. est igitur intellectus secundum naturam incorruptibilis. Item, corruptio absque contrarietate esse non potest, nihil enim corrumpitur nisi à suo contrario, vnde corpora cœlestia, in quibus non est contrarietas, sunt incorruptibilia: sed contrarietas longe est à natura intellectus, intantum ꝙ ea quæ secundum se sunt contraria, in intellectu contraria non sunt. est enim cõtrariorum ratio intelligibilis vna, quia per vnum intelligitur aliud. impossibile est igitur quòd intellectus sit corruptibilis.

CAP. LXXXV.

De vnitate intellectus possibilis.

FOrte autem aliquis dicet, quòd intellectus quidem incorruptibilis est, sed est vnus in omnibus hominibus,
H & sic quod post corruptionem omnium hominum remanet, non est nisi vnum: quod autem sit vnus tantum intellectus in omnibus, multipliciter astrui potest. Primo quidem ex parte intelligibilis, quia si est alius intellectus in me, alius in te, oportebit quòd sit alia species intelligibilis in me, & alia in te, & per cõsequens aliud intellectum quod ego intelligo, & aliud quod tu. Erit ergo intentio intellecta multiplicata secundum numerum indiuiduorum, & ita non erit vniuersalis, sed indiuidualis. Ex quo videtur sequi, quòd non sit intellecta in actu, sed in potentia tantum, nam intentiones indiuiduales sunt intelligibiles in potentia non actu: deinde quia cum ostensum sit, quòd intellectus est substantia subsistens in suo esse, substantiæ autem intellectuales plures numero nō sint in spe-
I cie vna, vt suprà etiam ostensum est, sequitur ꝙ si alius est intellectus in me, & alius in te secundum numerum, ꝙ sit etiam alius specie, & sic ego & tu non sumus eiusdem speciei. Item, cum in natura speciei omnia indiuidua communicent, oportet poni aliquid præter naturam speciei, secundum quod ab inuicem indiuidua distinguantur. Si igitur in omnibus hominibus est vnus intellectus secundum speciem, plures autem secundum numerum, oportet ponere aliquid quod faciat numero differre vnum intellectum ab alio: hoc autem non potest esse aliquid quod sit de substantia intellectus, cum intellectus non sit compositus ex materia & forma. Ex quo sequitur, quòd omnis differentia quæ accipi posset secundum id quod est de substantia intellectus, sit differentia formalis & diuersificans
K speciem. Relinquitur ergo quòd intellectus vnius hominis non possit esse alius numero ab intellectu alterius, nisi propter diuersitatem corporum, corruptis ergo corporibus diuersis, videtur quòd non remaneant plures intellectus, sed vnus tantum. Hoc autem ꝙ impossibile sit, euidenter apparet. Ad quod ostendendum procedendum est sicut proceditur contra negantes principia, vt ponamus aliquid quod omnino negari non possit. Ponamus igitur quòd hic homo, puta, Sortes, vel Plato intelligat, quod negare non posset respondens, nisi intelligeret esse negandum. Negando igitur ponit, nam affirmare & negare intelligentis est. Si autẽ hic homo intelligit, oportet ꝙ id quo formaliter intelligit, sit forma eius, quia nihil agit nisi secundum quod

quod est actu. Illud ergo quo agit agens, est actus eius, sicut calor quo calidum calefacit, est actus eius. intellectus igitur quo homo intelligit, est forma huius hominis, & eadem ratione illius. Impossibile est autem quòd forma eadem numero sit diuersorum secundum numerum, quia diuersorum secundum numerū non est idem esse: vnumquodque autem habet esse per suam formam. Impossibile est igitur, quòd intellectus quo homo intelligit, sit vnus in omnibus. Huius autem rationis difficultatem aliqui cognoscentes, conantur inuenire viam euadendi. Dicunt enim, quòd intellectus possibilis, de quo supra est habitum, recipit species intelligibiles, quibus fit in actu. Species autem intelligibiles sunt quodāmodo in phantasmatibus. Inquantum igitur species intelligibilis est in intellectu possibili, & in phantasmatibus quæ sunt in nobis, intantum intellectus possibilis continuatur & vnitur nobiscum, vt sic per ipsum intelligere possimus. Hæc autem responsio omnino nulla est. Primo quidem, quia species intelligibilis secundum quod est in phantasmatibus, est intellecta in potentia tantum: secundum autem quod est in intellectu possibili, est intellecta in actu, secundum igitur quod est in intellectu possibili, non est in phantasmatibus, sed magis à phantasmatibus abstracta. nulla ergo remanet vnio intellectus possibilis ad nos. Deinde, dato ꝙ sit aliqua vnio, non tamen sufficeret ad hoc quod faceret nos intelligentes. Per hoc enim quòd species alicuius est in intellectu, nō sequitur, quòd seipsum intelligat, sed quod intelligatur. Non enim lapis intelligit, etiam si eius species sit in intellectu possibili. Neque igitur per hoc quòd species phantasmatum quæ sunt in nobis, sunt in intellectu possibili, sequitur quod nos simus intelligentes, sed magis quòd nos simus intellecti, vel potius phantasmata quæ sunt in nobis. Hoc autem euidentius apparet, si quis consideret comparationem quam facit Aristo. in 3. de anima dicens, quòd intellectus se habet ad phantasmata sicut visus ad colores. Manifestum est autem quòd per hoc quòd species colorum, qui sunt in pariete, sunt in visu, non habet paries quòd videat, sed magis quòd videatur. Neque ergo etiam ex hoc quòd species phantasmatum quæ sunt in nobis, fiunt in intellectu, sequitur quòd nos simus intelligentes, sed quòd simus intellecti. Amplius si nos per intellectum formaliter intelligimus, oportet quòd ipsum intelligere intellectus, sit intelligere hominis, sicut eadem est calefactio ignis & caloris. Si igitur idem est intellectus numero in me & in te, sequitur de necessitate, quòd respectu eiusdē intelligibilis sit idem intelligere meum & tuū, dum scilicet simul aliquid idem intelligimus, quod est impossibile: non enim diuersorum operantium potest esse vna & eadē numero operatio. Impossibile est igitur quòd sit vnus intellectus in omnibus. Sequitur ergo quòd si intellectus est incorruptibilis, vt ostensum est, quòd destructis corporibus remaneant plures intellectus secundum numerum hominum. Ea verò quæ in contrarium obijciuntur, facile est soluere. Prima enim ratio multipliciter deficit. Primo quidem concedimus idem esse intellectum ab omnibus hominibus, dico autem intellectum id, quod est intellectus obiectum: obiectum autem intellectus non est species intelligibilis, sed quidditas rei. Non. n. scientiæ intellectuales omnes sunt de speciebus intelligibilibus, sed sunt de naturis rerum, sicut etiam obiectum visus est color, non species coloris quæ est in oculo. Quamuis igitur sint plures intellectus diuersorum hominum, non tamen est nisi vnum intellectum apud omnes, sicut vnum coloratum est, quod à diuersis inspicientibus videtur. Secundo, quia non est necessarium, si aliquid est indiuiduum, quòd sit intellectum in potentia, & non in actu, sed hoc est verum in illis tantum quæ indiuiduantur per materiā: oportet enim illud quod est intellectum in actu, esse immateriale. Vnde substantiæ immateriales, licet sint quædā indiuidua per se existentia, sunt tamen intellecta in actu: vnde & species intelligibiles quæ sunt immateriales, licet

A sint aliæ numero in me & in te, non propter hoc perdunt quin sint intelligibiles actu: sed intellectus intelligens per eas suum obiectum reflectitur supra seipsum intelligendo ipsum suum intelligere, & speciem qua intelligit. Deinde considerandum est, quòd si ponatur vnus intellectus omnium hominum, adhuc est eadem difficultas, quia adhuc remanet multitudo intellectuum, cum sint plures substantiæ separatæ intelligentes, & ita sequeretur secundum eorum rationem, quòd intellecta essent secūdum numerum diuersa, & per consequens indiuidualia & non intellecta in actu. Patet igitur quòd præmissa ratio si aliquid necessitatis haberet, auferret pluralitatem intellectuum simpliciter, & non solum in hominibus: vnde cum hæc conclusio sit falsa, manifestum est quòd ratio non ex necessitate concludit. Secunda ratio soluitur facile, si quis considerat differentiam intellectualis animæ ad substantias separatas. Anima enim intellectiua ex natura suæ speciei hoc habet, vt vniatur alicui corpori vt forma: vnde & in diffinitione animæ cadit corpus, & propter hoc secūdum habitudinem ad diuersa corpora diuersificantur animæ secundum numerum, quod non est in substantijs separatis. Ex quo etiam patet, qualiter tertia ratio sit soluenda. Non enim anima intellectiua ex natura suæ speciei habet corpus partem sui, sed vnibilitatem ad ipsum: vnde per hoc quòd est vnibilis diuersis corporibus, diuersificatur secundum numerum, quòd etiam manet in animabus corporibus destructis. Sunt enim vnibiles corporibus diuersis, licet non actu vnitæ.

B

C

CAP. LXXXVI.

De intellectu agente, quòd non est vnus in omnibus.

Fuerunt autem quidam, qui licet concederent intellectum possibilem diuersificari in hominibus, posuerūt tamen intellectum agētem vnum respectu omnium esse. Quæ quidem opinio licet sit tolerabilior quàm præmissa, similibus tamen rationibus confutari potest. Est. n. actio intellectus possibilis recipere intellecta, & intelligere ea: actio autem intellectus agētis facere intellecta in actu abstrahendo ipsa: vtrunque autem horum huic homini conuenit, nam hic homo, vt Sortes, vel Plato, & recipit intellecta, & abstrahit & intelligit abstracta. Oportet igitur ꝙ tam intellectus possibilis, quàm intellectus agens vniatur huic homini vt forma, & sic oportet quòd vterque multiplicetur numero secundum numerum hominum. Item, agens & patiēs oportet esse ad inuicem proportionata sicut materia & forma, nam materia fit in actu ab agente, & inde est quòd cuilibet potentiæ passiuæ respondet potentia actiua sui generis. Actus enim & potentia vnius generis sunt. Intellectus autem agens comparatur ad possibilem, sicut potentia actiua ad passiuam, vt ex dictis patet. oportet igitur vtrunque esse vnius generis. Cum igitur intellectus possibilis non sit secundum esse separatus à nobis, sed vnitus nobis vt forma, & multiplicetur secundum multitudinem hominū, vt ostensum est, necesse est etiam quòd intellectus agens sit aliquid vnitum nobis formaliter, & multiplicetur secundum numerum hominum.

D

E

CAP. LXXXVII.

Quòd intellectus possibilis & agens fundantur in essentia animæ.

Cum autem intellectus agens & possibilis nobis formaliter vniatur, necesse est dicere quòd in eadem essentia animæ conueniant. Omne enim quod alicui vnitur formaliter, vnitur ei per modum formæ substantialis, aut per modum formæ accidentalis. Si igitur intellectus possibilis & agens vniantur homini per modum formæ substantialis, cum vnius rei non sit nisi vna forma substantialis, necesse est dicere quòd intellectus possibilis & agens conueniant in vna essentia formæ, quæ est anima. Si verò

vniantur homini per modum formæ accidentalis, manife F
stum est q; neutrum potest esse accidēs corpori: & ex hoc q; operationes eorum sunt absq; organo corporali, vt suprà ostensum est, sequitur quod vterq; eorum sit accidens animæ: non est autē in vno homine nisi vna anima, oportet igitur quòd intellectus agens & possibilis in vna essentia animæ conueniant. Item, omnis actio quæ est propria alicui speciei, est à principijs consequētibus formam quæ dat speciem: intelligere autem est operatio propria humanæ speciei: oportet igitur quòd intellectus agēs & possibilis, qui sunt principia huius operationis, sicut ostensum est, consequantur animam humanam, à qua homo habet speciem. Non autem sic consequuntur eam, quasi ab ipsa procedentia in corpus, quia vt ostensum est, prædicta operatio est sine organo corporali, cuius autem est G
potentia, eius & actio: relinquitur ergo quòd intellectus possibilis & agens conueniant in vna essentia animæ.

CAP. LXXXVIII.

Qualiter istæ duæ potentiæ conueniant in vna essentia animæ.

Considerandum autē relinquitur quomodo hoc possit esse. Videtur.n.in hoc aliqua difficultas suboriri. Intellectus enim possibilis est in potentia ad omnia intelligibilia. Intellectus autem agens facit intelligibilia in potentia esse intelligibilia in actu, & sic oportet quòd comparetur ad ea sicut actus ad potētiam: non videtur autem possibile quòd idem respectu eiusdem sit in potētia & in H
actu. Sic igitur impossibile videtur, quòd in vna substantia animæ conueniant intellectus possibilis & agens. Hæc autem dubitatio de facili soluitur, si quis consideret qualiter intellectus possibilis sit in potentia respectu intelligibilium, & qualiter intellectus agens faciat ea esse in actu. Est enim intellectus possibilis in potentia ad intelligibilia, secundum quod non habet in sui natura aliquam determinatam formam rerum sensibilium, sicut pupilla est in potentia ad omnes colores. Inquantum ergo phantasmata à rebus sensibilibus abstracta sunt similitudines determinatarum rerum sensibilium, comparantur ad intellectum possibilem sicut actus ad potentiam: sed tamen phantasmata sunt in potentia ad aliquid quod anima intellectiua habet in actu, scilicet esse abstractum à materia- I
libus conditionibus. Et quantum ad hoc, anima intellectiua comparatur ad ipsam vt actus ad potentiam. Non est autem incōueniens, quòd aliquid respectu eiusdem sit in actu & in potentia secūdum diuersa. Propter hoc enim naturalia corpora agunt, & patiuntur adinuicem, quia vtrunque est in potentia respectu alterius. Sic igitur non est inconueniens quòd eadem anima intellectiua sit in potentia respectu omnium intelligibilium, prout ponitur in ea intellectus possibilis, & comparetur ad ea vt actus, prout ponitur in ea intellectus agens. Et hoc manifestius apparebit ex modo, quo intellectus facit intelligibilia in actu. Non enim intellectus agens sic facit intelligibilia in actu, quasi ab ipso effluant in intellectum possibilem. Sic k
enim non indigeremus phantasmatibus & sensu ad intelligendum, sed facit intelligibilia in actu abstrahendo ea à phantasmatibus, sicut lumen facit quodammodo colores in actu, non quasi habeat eos apud se, sed inquantum dat eis quodammodo visibilitatem. Sic igitur æstimādum est vnam esse animam intellectiuam, quę caret naturis rerum sensibilium, & potest eas recipere per modum intelligibilem, & quę phantasmata facit intelligibilia in actu abstrahendo ab eis species intelligibiles. Vnde potentia eius secundum quam est receptiua intelligibilium specierum, dicitur intellectus possibilis: potētia autem eius, secundum quam abstrahit species intelligibiles à phantasmatibus, vocatur intellectus agens, qui est quasi quoddam lumen intelligibile, quo anima intellectiua participat ad imitationem superiorum substantiarum intellectualium.

CAP. LXXXIX.

Quòd omnes potentiæ in essentia animæ radicantur.

Non solum autem intellectus agēs & possibilis in vna essentia animæ humanæ cōueniunt, sed etiam omnes aliæ potentiæ, quæ sunt principia operationum animæ. Omnes enim huiusmodi potentiæ quodammodo in anima radicantur: quædam quidem sicut potentiæ vegetatiuæ & sensitiuæ partis in anima sunt sicut in principio, in coniuncto autem sicut in subiecto, quia earum operationes coniuncti sunt, & non solum animæ, cuius est enim actio, eius est potentia: quædam verò sunt in anima sicut in principio & in subiecto, quia eorum operationes sunt animæ absque organo corporali, & huiusmodi sunt potentiæ intellectiuæ partis. Non est autem possibile esse plures animas in homine. Oportet igitur quòd omnes potentiæ animæ ad eandem animam pertineant.

CAP. XC.

Quòd vnica est anima in vno corpore.

Quòd autem impossibile sit esse plures animas in vno corpore, sic probatur. Manifestū est enim animam esse formam substantialem habentis animam ex hoc, quòd per animam animatum genus & speciem sortitur. Impossibile est autem plures formas substātiales eiusdem esse rei. Forma enim substantialis in hoc differt ab accidentali, quia forma substantialis facit esse hoc aliquid simpliciter: forma autē accidentalis aduenit ei quod iam est hoc aliquid, & facit ipsum esse quale, vel quantum, vel qualiter se habens. Si igitur plures formę substantiales sint vnius & eiusdem rei, aut prima earum facit hoc aliquid, aut non. Si non facit hoc aliquid, non est forma substantialis. Si autem facit hoc aliquid: ergo omnes formæ consequentes adueniunt ei, quod iam est hoc aliquid. Nulla igitur consequentium erit forma substantialis, sed accidentalis. Si igitur patet, quòd impossibile est formas substantiales esse plures vnius & eiusdem rei: neque igitur possibile est plures animas in vno & eodem esse. Adhuc patet quòd homo dicitur viuens secundū quod habet animam vegetabilem, animal autē secundum quod habet animam sensitiuam, homo autem secundum quod habet animam intellectiuam. Si igitur sunt tres animæ in homine, scilicet vegetabilis, sensibilis, & rationalis, sequitur quòd homo secundum aliam animam ponatur in genere, & secundum aliam, speciem sortiatur: hoc autem est impossibile. Sic enim ex genere & differentia non fieret vnum simpliciter, sed vnum per accidens, vel quasi congregatum, sicut musicum & album, quod non est esse vnum simpliciter. Necesse est igitur in homine vnam tantum animam esse.

CAP. XCI.

Rationes quæ videntur probare quòd in homine sunt plures animæ.

Videntur autem quædam huic sententiæ aduersari. Primo quidem, quia differentia comparatur ad genus vt forma ad materiam: animal autem est genus hominis, rationale autem est differentia constitutiua eius. Cum igitur animal sit corpus animatum anima sensitiua, videtur quod corpus animatum anima sensitiua adhuc sit in potentia respectu animæ rationalis, & sic anima rationalis esset anima alia à sensitiua. Item, intellectus non habet organum corporale: sensitiuæ autem potentiæ & nutritiuæ habent organum corporale. Impossibile igitur videtur quòd eadem anima sit & intellectiua, & sensitiua, quia non potest esse eadem separatum, & non separatum. Adhuc, anima rationalis est incorruptibilis, vt suprà ostensum est: vegetabilis autem anima & sensibilis sunt corruptibiles, quia sunt actus corruptibilium organorum. Non igitur eadem anima vegetabilis, & sensibilis, & rationalis,

cum impoſsibile ſit idem eſſe corruptibile & incorruptibile. Præterea, in generatione hominis apparet vita, quæ eſt per animam vegetabilem antequàm conceptum appareat eſſe animal per ſenſum & motum, & prius demonſtratur animal eſſe per motum & ſenſum, quàm habeat intellectum. Si igitur eſt eadem amplius, per quam cõceptum primò viuit vita plãtæ, ſecundo vita animalis, & tertio vita hominis, ſequeretur ꝙ vegetabilis, ſenſibilis, & rationalis ſint ab exteriori principio, vel etiam intellectiua ſit ex virtute, quæ eſt in ſemine: vtrunq; autem horum videtur inconueniens, quia cum operationes animæ vegetabilis & ſenſibilis non ſint ſine corpore, nec earum principia ſine corpore poſſunt eſſe: operatio autem animæ intellectiuæ eſt ſine corpore, & ſic impoſsibile videtur ꝙ aliqua virtus in corpore ſit eius cauſa. Impoſsibile igitur videtur, quòd eadem anima ſit vegetabilis, ſenſibilis, & rationalis.

CAP. XCII.

Solutio rationum præmiſſarum.

AD huiuſmodi igitur dubitationes tollendas, conſiderandum eſt, quòd ſicut in numeris ſpecies diuerſificantur per hoc, quòd vna earum ſuper alteram addit, ita etiam in rebus materialibus vna ſpecies aliam in perfectione excedit. Quicquid enim perfectionis eſt in corporibus inanimatis, hoc habent plantæ, & adhuc amplius. Et rurſus, quod habent plantæ, habent animalia, & aliquid plus: & ſic quouſque veniatur ad hominem, qui eſt perfectiſsimus inter creaturas corporeas. Omne autem quod eſt imperfectũ, ſe habet vt materia reſpectu perfectioris, & hoc quidem in diuerſis manifeſtum eſt. Nam elementa ſunt materia corporum ſimilium partium: & rurſus corpora ſimilium corporum ſunt materialia reſpectu animalium, & ſimiliter in vno & eodem conſiderandum eſt. Quod.n. in rebus naturalibus ad altiorem gradum perfectionis attingit, per ſuam formam habet quicquid perfectionis cõuenit inferiori naturæ: & per eandem habet id quod eidẽ de perfectione ſuperadditur, ſicut planta per ſuã animam habet quòd ſit ſubſtantia, & quòd ſit corporea, & vlterius ꝙ ſit animatum corpus. Animal autem per ſuam animam habet hęc omnia, & vltra, ꝙ ſit ſentiens: homo autem ſuper hæc omnia habet per ſuam animam, ꝙ ſit intelligens. Si igitur in re aliqua conſideretur id quod ad inferioris gradus perfectionẽ pertinet, erit materiale reſpectu eius quod pertinet ad perfectionem ſuperioris gradus, puta, ſi conſideretur in animali, quòd habet vitam plantæ, hoc eſt quodammodo materiale reſpectu eius quod pertinet ad vitam ſenſitiuam, quæ eſt propria animali: genus autem non eſt materia, nam prædicaretur de toto, ſed eſt aliquid à materia ſumptum: denominatio enim rei ab eo quod eſt materiale in ipſa, eſt genus eius, & per eundẽ modum differẽtia ſumitur à forma. Et propter hoc corpus viuum, ſeu animatum eſt genus animalis, ſenſibile autem differentia conſtitutiua ipſius, & ſimiliter animal eſt genus hominis, & rationale differentia conſtitutiua eius. Quia igitur forma ſuperioris gradus habet in ſe omnes perfectiones inferioris gradus, non eſt alia forma ſecundum rem, à quã ſumitur genus, & à qua ſumitur differentia, ſed ab eadem forma ſecundum quod habet inferioris gradus perfectionem, ſumitur genus: ſecundũ verò ꝙ habet perfectionem ſuperioris gradus, ſumitur ab ea differentia. Et ſic patet, quòd quamuis animal ſit genus hominis, & rationale ſit differentia conſtitutiua eius, non tamen oportet quòd ſit in homine alia anima ſenſitiua, & alia intellectiua, vt prima ratio obijciebat: per eadem autem apparet ſolutio ſecundæ rationis. Dictum eſt enim quòd forma ſuperioris ſpeciei, compræhendit in ſe omnes inferiorum graduum perfectiones. Conſiderandum eſt autem, quod tanto ſpecies materialis eſt altior, quãto minus fuerit materiæ ſubiecta, & ſic oportet quòd quãto aliqua forma eſt nobilior, tanto magis ſuper materiam eleuetur: vnde anima huma-
A na quæ eſt nobiliſsima materialium formarum, ad ſummum eleuationis gradum pertingit, vt ſcilicet habeat operationem abſque communicatione materiæ corporalis: tamen quia eadem anima inferiorum graduum perfectiones compræhendit, habet nihilominus & operationes, in quibus communicat materia corporalis. Manifeſtum eſt autem, quòd operatio procedit à re ſecundum eius virtutem. Oportet igitur quòd anima humana habeat aliquas vires, ſiue potentias, quæ ſunt principia operationum quæ exercentur per corpus, & has oportet eſſe actus aliquarum partium corporis, & huiuſmodi ſunt potentiæ vegetatiuæ & ſenſitiuæ partis. Habet etiam aliquas potentias quę ſunt principia operationum, quæ ſine corpore exercentur, & huiuſmodi ſunt intellectiuæ partis potentiæ, quæ nõ ſunt
B actus aliquorum organorum. Et ideo intellectus tam poſsibilis, quàm agens dicitur ſeparatus, quia non habent organa quorum ſunt actus, ſicut viſus, & auditus, ſed ſunt tantum in anima, quæ eſt corporis forma. Vnde non oportet propter hoc quòd intellectus dicitur ſeparatus, & caret organo corporali, non autem ſenſus, quòd alia ſit anima intellectiua & ſenſitiua in homine. Ex quo etiam patet, quòd nec ex hoc cogimur ponere aliam animam intellectiuam, & aliam ſenſitiuam in homine, quia anima ſenſitiua eſt corruptibilis, intellectiua incorruptibilis, vt alia ratio procedebat. Eſſe enim incorruptibile, competit intellectiuæ parti inquantum eſt ſeparata. Sicut in eadem eſſentia animæ fundantur potentiæ quæ ſunt ſeparatæ, vt dictum eſt, & non ſeparatæ: ita nihil prohibet quaſdam potentiarum animæ ſimul cum corpore deficere, quaſdam
C autem incorruptibiles eſſe. Secundum etiam prædicta patet ſolutio quartæ obiectionis. Nam omnis motus naturalis paulatim ex imperfecto ad perfectum procedit, quod tamen aliter accidit in alteratione, & generatione. Nam eadem qualitas ſuſcipit magis & minus: & ideo alteratio, quæ eſt motus in qualitate, vna & continua exiſtens, de potentia ad actum procedit de imperfecto ad perfectum. Forma vero ſubſtãtialis non recipit magis & minus, quia eſſe ſubſtantiale vniuſcuiuſque eſt indiuiſibiliter ſe habens. Vnde naturalis generatio non procedit continue per multa media de imperfecto ad perfectum, ſed oportet eſſe ad ſingulos gradus perfectionis nouam generationem & corruptionem. Sic igitur in generatione hominis conceptum quidem primò viuit vita plantæ per animam, vegetabilem, deinde remota hac forma per corruptionẽ,
D acquirit quadam alia generatione animam ſenſibilem, & viuit vita animalis, deinde remota hac anima per corruptionem, introducitur forma vltima & completa, quæ eſt anima rationalis compræhendens in ſe quicquid perfectionis in præcedentibus formis erat.

CAP. XCIII.

De productione animæ rationalis, quòd non ſit ex traductione.

HAec autem vltima & completa forma, ſcilicet anima rationalis, non educitur in eſſe à virtute quæ eſt in ſemine, ſed à ſuperiori agente. Virtus enim quæ eſt in ſemine, eſt virtus corporis cuiuſdam. Anima enim ratio-
E nalis excedit omnem corporis naturam & virtutem, cum ad eius intellectualem operationem nullum corpus pertingere poſsit. Cum igitur nihil agat vltra ſuam ſpeciem, eo quòd agens eſt nobilius patiente, & faciens facto, impoſsibile eſt quòd virtus alicuius corporis producat animam rationalem: neque igitur virtus quæ eſt in ſemine. Adhuc, ſecundum ꝙ vnumquodque habet eſſe de nouo, ſic de nouo competit ei fieri, nam eius eſt fieri, cuius eſt & eſſe: ad hoc enim aliquid fit, vt ſit. Eis igitur quæ ſecundum ſe habent eſſe, competit per ſe fieri, ſicut rebus ſubſiſtentibus: eis autem quę per ſe non habent eſſe, non competit per ſe fieri, ſicut accidẽtibus & formis materialibus. Anima autem rationalis ſecundum ſe habet eſſe, quia ſe-

cundum se habet operationem, vt ex dictis patet. animæ igitur rationali secundum se competit fieri. Cum igitur non sit composita ex materia & forma, vt suprà ostensum est, sequitur quòd non possit educi in esse nisi per creationem: solius autem Dei est creare, vt suprà ostensum est. à solo igitur Deo anima rationalis in esse producitur. Hoc etiam rationabiliter accidit. Videmus enim in artibus ad inuicem ordinatis, ꝙ suprema ars inducit vltimam formam, artes autem inferiores disponunt materiã ad vltimam formam. Manifestum est autem, ꝙ anima rationalis est vltima & perfectissima forma, quam potest consequi materia generabilium & corruptibilium. Conuenienter igitur naturalia agentia inferiora causant præcedentes dispositiones & formas: supremum verò agẽs scilicet Deus, causat vltimam formam, quæ est anima rationalis.

CAP. XCIIII.

Quòd anima rationalis non est de substantia Dei.

NOn tamen credendum est animam rationalem esse de substantia Dei, secundum quorundam errorem. Ostensum est enim suprà, quòd Deus simplex & indiuisibilis est. Non igitur animam rationalem corpori vnit quasi eandem à sua substantia seperando. Item, ostensum est suprà, quòd impossibile est Deum esse formam alicuius corporis: anima autem rationalis vnitur corpori vt forma. non igitur est de substantia Dei. Adhuc, ostensum est suprà, quòd Deus non mouetur neque per se, neque per accidens, cuius contrarium in anima rationali apparet: mutatur enim de ignorantia ad scientiam, & de vitio ad virtutes. Non est igitur de substantia Dei.

CAP. XCV.

Quòd illa quæ dicuntur inesse à virtute extrinseca, sunt immediate à Deo.

EX his antẽ quæ suprà ostensa sunt, ex necessitate concluditur, quòd illa quę non possunt produci inesse nisi per creationem, à Deo immediate sint. Manifestum est autem, ꝙ corpora cœlestia non possunt produci in esse nisi per creationem. Non.n. potest dici, ꝙ ex materia aliqua præiacenti sunt facta, quia sic essent generabilia & corruptibilia, & contrarietati subiecta, quod eis non competit, vt motus eorum declarat. Mouentur.n. circulariter: motus autem circularis non habet contrarium. Relinquitur igitur quòd corpora cęlestia sint immediate in esse à Deo producta. Similiter etiam elementa secundum se tota non sunt ex aliqua materia præiacenti, quia illud quod præexisteret, haberet aliquam formam, & sic oporteret quòd aliquod corpus aliud ab elementis esset prius eis in ordine causæ materialis. Si tamen materia præexistens elementis haberet formã aliam, oporteret quòd vnum eorum esset alijs prius in eodem ordine, si materia præcedens formam elementi haberet. Oportet igitur etiam ipsa elementa immediate esse à Deo producta. Multo igitur magis impossibile est substantias incorporeas & inuisibiles ab aliquo alio creari: omnes enim huiusmodi substantiæ immateriales sunt. Non enim potest esse materia nisi dimensioni subiecta, secundum quam materia distinguitur, vt ex vna materia fieri possunt. Vnde impossibile est quòd ex materia præiacenti causentur. relinquitur igitur ꝙ per creationem solum à Deo producantur in esse. Et propter hoc fides catholica confitetur Deum esse creatorem cœli & terræ, & omnium visibilium, nec non etiam inuisibilium.

CAP. XCVI.

Quòd Deus non agit naturali necessitate, sed à voluntate.

EX hoc autem ostenditur, quòd Deus res in esse produxerit non naturali necessitate, sed voluntate. Ab vno enim naturali agente non est immediate nisi vnum: agens autem voluntarium diuersa producere potest, quod ideo est, quia omne agens agit per suam formam: forma autem naturalis, per quam naturaliter aliquid agit, vnius vna est: formæ autem intellectiuæ, per quas aliquid volũtate agit, sunt plures. cum igitur à Deo immediate plura producantur in esse, vt iam ostẽsum est, manifestum est quòd Deus in esse res produxit voluntate, & non naturali necessitate. Adhuc, agens per intellectum & voluntatem est prius in ordine agentium agente per necessitatem naturæ, nam agens per voluntatem præstatuit sibi finem propter quem agit: agens autem naturale agit propter finem sibi ab alio præstitutum. Manifestum est autem ex præmissis, Deum esse primum agens. Est igitur agens per voluntatem, & nõ per necessitatem naturæ. Item ostensum est in superioribus Deum esse infinitæ virtutis. non igitur determinatur ad hunc effectum, vel illum, sed indeterminate se habet ad omnes. Quod autem indeterminate se habet ad diuersos effectus determinatur ad vnum producendum per desiderium, vel per determinationem voluntatis, sicut homo qui potest ambulare, & non ambulare, quando vult ambulat. Oportet igitur quòd effectus à Deo procedant secundum determinationem voluntatis. non igitur agit per necessitatem naturæ, sed per voluntatem. Inde est quòd fides catholica Deum omnipotentem non solum creatorem, sed etiam factorem numinat. Nam facere proprie est artificis, qui per voluntatem operatur. Et quia omne agẽs voluntarium, per conceptionem sui intellectus agit, quæ verbum ipsius dicitur, vt suprà ostensum est: verbum autem Dei filius est, & ideo fides catholica confitetur de filio quòd per eum omnia facta sunt.

CAP. XCVII.

Quòd Deus in sua actione est immutabilis.

EX hoc autem quòd voluntate res in esse producit, manifestum est, quòd absque sui mutatione res de nouo in esse producere potest. Hæc est.n. differentia inter agens naturale, & agens voluntarium, ꝙ agens naturale eodem modo agit quamdiu eodem modo se habet, eo quòd quale est, talia agit: agẽs autem voluntarium agit qualia vult. Potest autem contingere absque eius mutatione, quòd velit nunc agere, & prius non agere. Nihil enim prohibet adesse alicui voluntatem de operando in posterum, etiam quando non operatur, absque sui mutatione. Ita absque Dei mutatione contingere potest, quòd Deus, quamuis sit æternus, res in esse produxerit non ab æterno.

CAP. XCVIII.

Ratio probans motum ab æterno fuisse, & solutio eius.

VIdetur autem quòd si Deus voluntate æterna & immutabili nouum effectum producere possit, ꝙ tamẽ oporteat quod nouum effectum aliquis motus præcedat. Non enim videmus ꝙ voluntas illud quod vult facere retardet, nisi propter aliquid quod nunc est, & cessat in posterium: vel quod non est, & expectatur futurum, sicut homo in æstate habet voluntatem vt induat se aliquo indumento, quod tamen ad præsens induere non vult, sed in futurum, quia nũc est calor qui cessabit frigore adueniente in posterum. Si igitur Deus ab æterno voluit aliquem effectum producere, & nõ ab æterno produxit, videtur quòd vel aliquid expectaretur futurum quod nondum erat: vel esset aliud auferendum, quod tunc erat: neutrum autem horum sine motu contingere potest. Videtur igitur quòd à voluntate præcedente non posset effectus aliquis produci in posterum, nisi aliquo motu præcedente, & sic si voluntas Dei fuit æterna de rerum productione, & res non sunt ab æterno productæ, oportet quòd earum productionem præcedat motus, & per consequens mobilia, quæ si à Deo producta sunt, & non ab æterno, iterum oportet præexistere alius motus & mobilia vsque in infinitum.

Huius

Huius autem obiectionis solutio facile potest perpendi, si quis differentiã consideret vniuersalis & particularis agentis. Nam agens particulare habet actionem proportionatam regulæ & mensuræ, quam agens vniuersale præstituit, quod quidem in ciuilibus apparet. Nam legislator proposuit legem quasi regulam & mensuram, sm quam iudicari oportet ab aliquo particulari iudice. Tempus autem est mensura actionum quæ fiunt in tempore. Agens.n. particulare habet actionem tempori proportionatam, vt scilicet nunc, & nõ prius agat propter aliquam determinatam rationem. Agens autem vniuersale, quod Deus est, huiusmodi mensuram quæ tempus est, instituit, & sm suam voluntatem. Inter res igitur productas à Deo etiam tempus est. Si igitur talis est vniuscuiusque rei quantitas & mensura, qualẽ Deus ei tribuere voluit, & talis est quantitas temporis, qualem ei Deus dare voluit, vt scilicet tempus, & ea quæ sunt in tempore tunc inciperent, quãdo Deus ea esse voluit. Obiectio autem præmissa procedit de agẽte, quod præsupponit tempus, & agit in tempore, non autem instituit tempus. Quæstio ergo qua quæritur, quare voluntas æterna producit effectum nunc, & non prius, præsupponit tempus præexistens, nam nunc & prius partes sunt temporis. Circa vniuersalem igitur rerum productionem, inter quas etiam consideratur tempus, non est quærẽdum quare nunc, & non prius, sed quare huius temporis voluit esse mensuram, quod ex diuina voluntate dependet, cui indifferens est vel hanc quantitatem, vel aliam tempori assignare, quod quidem & circa quantitatem dimensiuam mundi cõsiderari potest. Non enim quæritur quare Deus corporalem mundum in tali situ constituit, & non suprà, vel subtus, vel secundum aliam positionis differentiam, quia non est locus extra mundum, sed hoc ex diuina voluntate prouenit, quòd talem quantitatem mundo corporali tribueret, vt nihil eius esset extra hunc situm secundum quamcunque positionis differentiam. Licet autem ante mundum tempus non fuerit, nec extra mundum sit locus, vtimur tamen tali modo loquendi, vt si dicamus, quod antequàm mũdus esset, nihil erat nisi Deus, & quòd extra mundum non est aliquod corpus, non intelligentes per ante & extra, tempus aut locum, nisi secundum imaginationem tantum.

CAP. XCIX.

Rationes ostendentes, quòd est necessarium materiam ab æterno creationem mundi præcessisse, & solutiones earum.

VIdetur autem quòd si & rerum perfectarum productio ab æterno fuerit, ꝙ materiam necesse sit ab æterno fuisse. Omne.n. quod habet esse post non esse, mutatur de non esse ad esse. Si igitur res creatæ, vt puta, cœlum, & terra, & alia huiusmodi ab æterno non fuerint, sed inceperunt esse postquam non fuerant, necesse est dicere eas mutatas esse de non esse ad esse: omnis autem mutatio, & motus subiectum aliquod habet. Est.n. motus actus existentis in potentia: subiectum autem mutationis, per quam aliqua res in esse producitur, nõ est ipsa res producta, hoc enim est terminus motus, non est autem idem motus terminus & subiectum, sed subiectum prædictæ mutationis est id ex quo res producitur, quod materia dicitur. Videtur ergo si res in esse productæ sint postquam non fuerãt, ꝙ oporteat eis materiam præextitisse, quæ si iterum producta est postquam non fuerat, oportet ꝙ habeat aliam materiam præcedentem: non autem est procedere in infinitum. Relinquitur igitur, ꝙ oporteat deuenire ad aliquam materiam æternã, quæ non sit producta postquam non fuerat. Item, si mundus incœpit postquam non fuerat, antequàm mundus esset, aut erat possibile mundum esse, vel fieri, aut non possibile. Si autem non possibile erat esse, vel fieri: ergo ab æquipollenti impossibile erat mundum esse, vel fieri: quod autem impossibile est fieri, necesse

A est non fieri. Necesse est igitur mundum non esse factum. Quod cum manifeste sit falsum, necesse est dicere, quòd si mundus incœpit esse postquam nõ fuerat, ꝙ possibile erat antequàm esset ipsum esse, vel fieri. Erat igitur aliquid in potentia ad fieri & esse mundi. Quod autem est in potentia ad fieri & esse alicuius, est materia eius, sicut lignum se habet ad scamnum. Sic igitur videtur, ꝙ necesse est materiam semper fuisse, etiam si mundus semper non fuit. Sed cum ostensum sit suprà, ꝙ etiam materia non est nisi à Deo, pari ratione fides catholica non cõfitetur materiam esse æternam, sicut nec mundum æternum. Oportet.n. hoc modo exprimi in ipsis rebus causalitatem diuinam, vt res ab eo productæ esse inciperent, postquàm non fuerant. Hoc.n. euidenter & manifeste ostendit eas non à seipsis

B esse, sed ab æterno authore. Non autem præmissis rationibus arctamur ad ponendum æternitatem materiæ: non.n. vniuersalis rerum productio proprie mutatio dici potest. In nulla enim mutatione subiectum mutationis per mutationem producitur, quia non est idem subiectum mutationis, & terminus, vt dictum est. Cum igitur vniuersalis productio rerum à Deo, quæ creatio dicitur, se extendat ad omnia quæ sunt in re, huiusmodi productio rationem mutationis proprie habere non potest, etiam si res creatæ producantur in esse postquam nõ fuerant. Esse.n. post non esse nõ sufficit ad veram rationem mutationis, nisi supponatur ꝙ subiectum nunc sit sub priuatione, & nunc sub forma. Vnde in quibusdam inuenitur hoc post illud, in quibus proprie ratio motus, aut mutationis non est, sicut

C cum dicitur ꝙ ex die fit nox. Sic igitur & si mundus esse incœperit postquam non fuerat, non oportet ꝙ hoc per aliquam mutationem sit factum, sed per creationem, quæ vere mutatio non est, sed quædam relatio rei creatæ à creatore secundum suum esse depẽdentis, cum ordine ad non esse præcedens. In omni enim mutatione oportet esse aliquid idem, aliter & aliter se habens, vt pote quod nunc sit sub vno extremo, & postmodum sub alio, quod quidem in creatione secundum rei veritatem non inuenitur, sed solum secũdum imaginationem, prout imaginamur vnã & eandem rem non fuisse, & postmodum esse: & sic secundum quandam similitudinem creatio dici potest. Similiter etiam secunda obiectio non cogit. Licet enim verum sit dicere, quòd antequàm mundus esset, possibile erat

D mundum esse vel fieri, non tamen oportet hoc secundum aliquam potentiam dici. Dicitur enim possibile in enuntiabilibus, quod significat aliquem modum veritatis, quod scilicet neque est necessarium, neque impossibile: vnde huiusmodi possibile non secundum aliquam potentiam dicitur, vt Philosophus docet in 5. Meta. Si autem secundum aliquam potentiam dicitur, possibile mundum esse, non est necessarium quòd dicatur secundum potentiam passiuam, sed secundum potentiam actiuam, vt quod dicitur, quòd mundum possibile fuit esse antequàm esset, sic intelligatur quòd Deus potuit mundum in esse producere, antequàm produceret: vnde non cogimur ponere materiam præextitisse mundo. Sic ergo fides catholica ni-

E hil Deo coæternum ponit, & propter hoc creatorem, & factorem omnium visibilium & inuisibilium confitetur.

CAP. C.

Quòd Deus operatur omnia propter finem.

QVoniam autem suprà ostẽsum est, quòd Deus res in esse produxit non per necessitatem naturæ sed per intellectum & voluntatem: omne autem tale agens agit propter finẽ, operatiui enim intellectus finis principium est, necesse est igitur omnia quæ à Deo sunt facta, propter finem esse. Adhuc, productio rerum à Deo optime facta est. Optimi enim est optime facere vnumquodque: melius est autem fieri aliquid propter finem, quàm absq; finis intentione: ex fine.n. est ratio boni in his quæ fiunt. Sunt igitur res à Deo factæ propter finem. Huius etiam signum

a p paret in his, quæ à natura aguntur, quorum nihil in vanum est, sed propter finem vnumquodque. Inconueniens autem dicere est, magis ordinata esse quæ fiunt à natura, quàm ipsa institutio naturæ à primo agente, cum totus ordo naturæ exinde deriuetur. Manifestum est igitur res à Deo productas esse propter finem.

CAP. CI.

Quòd vltimus finis omnium est diuina bonitas.

OPortet autem vltimum finem rerum diuinam bonitatem esse. Rerum enim factarum ab aliquo agente per voluntatem, vltimus finis est quod est primo & per se volitum ab agente, & propter hoc agit agens omne quod agit Primum autem volitum diuinæ voluntatis est eius G bonitas, vt ex superioribus patet. Necesse est igitur omnium rerum factarum à Deo vltimum finem diuinam bonitatem esse. Item, finis generationis vniuscuiusque rei generatæ est forma eiusdem, hac enim adepta generatio quiescit. Vnumquodque enim generatum, siue per artem, siue per naturam, secundum suam formam similatur aliquo modo agenti: nam omne agens agit aliqualiter sibi simile. Domus enim quæ est in materia, procedit à domo quæ est in mente artificis. In naturalibus etiam homo generat hominem: & si aliquid sit genitum, vel factum secundum naturam, quod non sit simile generanti secundum speciem, similatur tamen suis agentibus sicut imperfectum perfecto. Ex hoc enim contingit, quòd generatum generanti secundum speciem non similatur, quia ad eius H perfectam similitudinem nô possit peruenire, sed aliqualiter eam imperfecte participat, sicut animalia & plantæ quæ generâtur ex virtute solis. Omnium igitur quæ fiunt, finis generationis, siue perfectionis est forma facientis, vel generantis, vt scilicet ad eius similitudinem perueniatur: forma autem primi agentis, scilicet Dei, non est aliud quàm eius bonitas. Propter hoc igitur omnia facta sunt, vt diuinæ bonitati assimilentur.

CAP. CII.

Quòd diuina assimilatio est causa diuersitatis in rebus.

EX hoc igitur accipienda est ratio diuersitatis, & distinctionis in rebus. Quia enim diuinam bonitatem perfecte repræsentari impossibile fuit propter distantiâ vniuscuiusque creaturæ à Deo, necessarium fuit vt repræsentaretur per multa, vt quod deest ex vno, suppleretur ex alio. Nam & in conclusionibus syllogisticis quando per vnum medium non sufficienter demonstratur conclusio, oportet media multiplicari ad conclusionis manifestationem, vt in syllogismis dialecticis accidit. Nec tota tamen vniuersitas creaturarum perfecte diuinam bonitatem repræsentat per æquiparantiam, sed secundum perfectionem creaturæ possibilem. Item, illud quod inest causæ vniuersali simpliciter & vnite, inuenitur in effectibus multipliciter & distincte. Nobilius est enim aliquid in causa quàm in effectibus: diuina autem bonitas vna & simplex principium est & radix totius bonitatis, quæ in creaturis inuenitur. Necesse est igitur sic creaturas diuinæ bonitati assimilari, sicut multa & distincta assimilantur vni & simplici. Sic igitur multitudo & distinctio prouenit in rebus non casualiter, aut fortuito, sicut nec rerum productio est à casu, vel à fortuna, sed propter finem. Ex eodem enim principio est esse, & vnitas, & multitudo in rebus. Neque enim distinctio rerum causatur ex materia: nam prima rerum institutio est per creationem, quę materiam non requirit. Similiter quæ solum ex necessitate materiæ proueniunt, casualia esse videntur. Similiter autem neque multitudo in rebus causatur propter ordinem mediorum agentium, puta quòd ab vno primo simplici procedere immediate non potuerit nisi vnum, distans tamen à primo in simplicitate, i.a quod ex eo iam procedere potuerit multitudo, F & sic deinceps, quanto magis à primo simplici receditur, tanto numerosior multitudo inuenitur, vt aliqui posuerunt. Iam enim ostensum est, quòd plura sunt quæ in esse prodire non potuerunt nisi per creationem, quæ solius Dei est, vt suprà ostensum est. Vnde relinquitur quòd ab ipso Deo sunt plura immediate creata. Manifestum est etiam, ꝙ secundum hâc positionem, rerum multitudo & & distinctio casualis esset quasi non intenta à primo agente. Est enim multitudo rerum & distinctio ab intellectu diuino excogitata & instituta in rebus, ad hoc quòd diuersimode diuina bonitas à rebus creatis repræsentetur, & eam secundum diuersos gradus diuersa participarent, vt sic ex ipso diuersarum rerum ordine quędâ pulchritudo resultet in rebus, quę diuinam sapientiam commendaret.

CAP. CIII.

Quòd non solum diuina bonitas est causa rerum, sed etiam omnis motus & operationis.

NOn solum autem institutionis rerum finis est diuina bonitas, sed etiam omnis operationis, & motus creaturæ cuilibet necesse est diuinam bonitatem finem esse. Vnumquodque enim quale est, talia agit, sicut calidum calefacit. Quælibet autem res creata secundum suam formam similitudinem quandam participat diuinæ bonitatis, vt ostensum est. ergo & omnis actio & motus creaturæ cuiuslibet in diuinam bonitatê ordinatur sicut in finem. Præterea, omnis motus & operatio rei cuiuslibet in aliquid perfectum tendere videtur, perfectum autem habet rationem boni: perfectio enim cuiuslibet rei est bonitas eius. Omnis igitur motus & actio rei cuiuslibet ad bonû tendit: bonum autem quodlibet est similitudo quædam summi boni, sicut & ens quodlibet est similitudo primi entis. igitur motus & actio cuiuslibet rei tendit in assimilationem bonitatis diuinæ. Præterea, si sint multa agentiâ ordinem habentia, necesse est quod omnium agentium actiones & motus ordinentur in bonum primi agentis sicut in finem vltimum. Cum enim à superiori agente inferiora agentia moueantur, & omne mouens moueat ad finem proprium, oportet quòd actiones & motus inferiorum agentium tendant in finem primi agentis: sicut in exercitu omnium ordinum actiones ordinantur sicut in I vltimum ad victoriam quæ est finis ducis. Ostensum autem est suprà, quòd primum mouens & agens est Deus, finis autem eius non est aliud quàm sua bonitas, vt etiam suprà ostensum est. Necesse est igitur, quòd omnes actiones & motus quarumcunque creaturarum sint propter diuinam bonitatem, non quidem causandam, neque agendam, sed suo modo acquirendam, participando siquidem aliquâ similitudinem eius. Diuinam autê similitudinem res creatæ per suas operationes diuersimode consequuntur, sicut & diuersimode secundum suum esse ipsam repręsentant. vnumquodque enim operatur secundum quod est. Quia igitur omnibus creaturis commune est, vt diuinam bonitatem repræsentent inquantum sunt, ita omnibus commune est, vt per operationes suas consequantur K diuinam similitudinem in conseruatione sui esse, & communicatione sui esse ad alteram. Vnaquæque enim creatura in sua operatione primo quidem se in esse perfecto secundum ꝙ est possibile conseruare nititur, in quo suo modo tendit in similitudinem diuinæ perpetuitatis. Secundo verò per suam operationem vnaquæque creatura suum esse perfectum alteri communicare conatur secundum suum modum, & per hoc tendit in similitudinem diuinæ causalitatis. Sed creatura rationalis per suam operationem tendit in diuinam similitudinem singulari quodam modo præ cæteris, sicut & præ cæteris creaturis nobilius esse habet. Esse enim creaturarum cæterarum cum sit per materiam constrictum, est finitum, vt infinitatem non habeat nec actu, nec potentia. Omnis verò natura rationalis infinitatem habet vel actu, vel potêtia, secundum

quod

quod intellectus cōtinet in se intelligibilia. In nobis igitur intellectualis natura in suo primo esse cōsiderata est in potentia ad sua intelligibilia, quæ cum sint infinita, infinitatē quandam habent in potentia. Vnde intellectus est species specierum, quia non habet tātum speciem determinatam ad vnum vt lapis, sed speciem omnium specierum capacē. Natura verò intellectualis in Deo infinita est in actu, vtpote in se præhabens totius entis perfectionem, vt suprà ostensum est: Creaturæ verò aliæ intellectuales medio modo se habent inter potentiam & actū. Tendit igitur intellectualis creatura per suam operationem in diuinam similitudinem, non in hoc solum q̄ se in esse conseruet, vel suum esse quodammodo communicādo multiplicet, sed vt in se habeat actu quod per naturam in potentia habet. Est igitur finis intellectualis creaturæ, quem per suam operationem consequitur, vt intellectus eius totaliter efficiatur in actu B secundum omnia intelligibilia, quæ in potentia habet: secundum hoc enim maxime Deo similis erit.

CAP. CIIII.

De duplici potentia, cui in rebus respondet duplex intellectus, & quis sit finis intellectualis creaturæ.

Est autem aliquid in potētia dupliciter. Vno modo naturaliter respectu eorum scilicet, quæ per agens naturale possunt reduci in actum. Alio modo respectu eorum quæ reduci non possunt in actum per agens naturale, sed per aliquod aliud agens, quod quidem in rebus corporalibus apparet. Quòd enim ex puero fiat vir, est in potētia naturali, vel qđ ex semine fiat animal. Sed quòd ex ligno fiat scamnum, vel ex cæco fiat videns, non est in potentia naturali: sic autem & circa intellectum nostrum accidit. Est.n. intellectus noster in potentia naturali respectu quorundā intelligibilium, quæ scilicet reduci possunt in actum per intellectum agentem, qui est principium innatum nobis, vt per ipsum efficiamur intelligentes in actu. Est autem impossibile nos vltimum finem consequi per hoc, quòd intellectus noster sic reducatur in actum: nā virtus intellectus agentis est, vt phantasmata quæ sunt intelligibilia in potentia faciat intelligibilia in actu, vt ex superioribus patet: phantasmata autem sunt accepta per sensum. Per intellectum igitur agentem intellectus noster in actum reducitur respectu horum intelligibilium tantum, in quorum notitiā per sensibilia possumus deuenire. Impossibile est autem in tali cognitione vltimum hominis finem consistere: nam vltimo fine adepto desiderium naturale quiescit. Quantumcunque autem aliquis proficiat intelligēdo secundum prædictum modum cognitionis, quo à sensu scientiam percipimus, adhuc remanet naturale desiderium ad alia cognoscenda. Multa enim sunt, ad quæ sensus pertingere non potest, de quibus per sensibilia nō nisi modicam notitiam accipere possumus, vt fortè sciamus de eis quòd sint, non aūt quid sint, eo quòd substantiarum immaterialium quidditates alterius generis sunt a quidditatib. rerum sensibiliū, & eas quasi improportionabiliter transcendētes. Circa ea etiā quæ sub sensum cadunt, multa sunt quorum rationem cognoscere per certitudinem nō possumus, sed quorundam quidem nullo modo, quorundam verò debiliter: vñ semper remanet naturale desiderium respectu perfectioris cognitionis. Impossibile est autem naturale desiderium esse vanum. Consequimur igitur vltimum finem in hoc, quòd intellectus noster fiat in actu aliquo sublimiori agēte quā sit agens nobis connaturale, quod quiescere faciat desiderium, quod nobis inest naturaliter ad sciendum. Tale est autem in nobis sciendi desiderium, vt cognoscentes effectum, desideremus cognoscere causam, & in quacunque re, cognitis quibuscunque eius circunstātijs, non quiescit nostrum desiderium, quousque eius essentiam cognoscamus. Non igitur naturale desiderium sciendi potest quietari in nobis, quousque primam causam cognoscamus non quocunq; modo, sed per eius essentiam. Prima autem cau-

A sa Deus est, vt ex superioribus patet. est igitur finis vltimus intellectualis creaturæ, Deum per essentiam videre.

CAP. CV.

Quomodo finis vltimus intellectualis creaturæ est Deum per essentiam videre, & quomodo hoc possit.

Hoc autem quomodo possibile sit cōsiderandum est. Manifestum est autem quòd cum intellectus noster nihil cognoscat, nisi per aliquam speciem eius, impossibile est q̄ per speciem rei vnius cognoscat essentiam alterius: & quanto magis species per quam cognoscit intellectus, plus distat à re cognita, tanto intellectus noster imperfectiorem cognitionem habet de essentia rei illius, vtputa, si cognosceret bouem per speciem asini, cognosceret eius essentiam imperfecte, scilicet quantum ad genus tantum: magis autem imperfecte, si cognosceret per lapidem, quia per genus magis remotum. Si autem cognosceret per speciem alicuius rei, quæ nulli boui communicaret in genere, nullo modo essentiā bouis cognosceret. Manifestum est autem ex superioribus, q̄ nullum creatū communicat cum Deo in genere. Per quamcunq; igitur speciē creatam nō solum sensibilem, sed intelligibilem, Deus cognosci per essentiam non potest. Ad hoc igitur quòd ipse Deus per essentiam cognoscatur, oportet quòd ipse Deus fiat forma intellectus ipsum cognoscentis, & coniungatur ei non ad vnam naturam constituendam, sed sicut species intelligibilis intelligenti. Ipse enim sicut est suum esse, ita est sua veritas, quæ est forma intellectus. Necesse est autem quòd omne quod cōsequitur aliquam formam, consequa- C tur dispositionem aliquam ad formam illam. Intellectus autem noster nō est ex ipsa sua natura in vltima dispositione existens respectu formæ illius quæ est veritas, quia sic à principio ipsam assequeretur. Oportet igitur q̄ cum eam consequitur, aliqua dispositione de nouo addita eleuetur, quam dicimus gloriæ lumen, quo quidem intellectus noster à Deo perficitur, qui solus secundum suam naturam hanc propriam formam habet, sicut nec dispositio caloris ad formam ignis potest esse nisi ab igne, & de hoc lumine in Psal. 35. dicitur. In lumine tuo videbimus lumen.

CAP. CVI.

Quomodo naturale desiderium quiescit ex diuina visione per essentiam, in quā beatitudo consistit.

D Hoc autem fine adepto, necesse est naturale desideriū quietari, quia essentia diuina quæ modo prædicto cōiungetur intellectui Deum vidētis est sufficiens principiū omnia cognoscendi, & fons totius bonitatis, vt nihil restare possit ad desiderandum. Et hic etiam est perfectissimus modus diuinam similitudinem consequendi, vt scilicet ipsum cognoscamus eo modo quo se ipse cognoscit, scilicet per essentiam suam, licet non comprehendamus ipsum, sicut ipse se comprehendit, non quòd aliquam partem eius ignoremus, cum partem non habeat, sed quia non ita perfecte ipsum cognoscemus sicut cognoscibilis est, cum virtus intellectus nostri in intelligendo non possit adæquari veritati ipsius, secundum quam cognoscibilis est, cum eius claritas, seu veritas sit infinita, intellectus autem noster finitus, intellectus autem eius infinitus est sicut, & veritas E eius: & ideo ipse tantum se cognoscit, quantum cognoscibilis est, sicut conclusionem demonstrabilem ille comprehendit, qui eam per demonstrationem cognoscit, non autem qui cognoscit eam imperfectiori modo, scilicet per rationem probabilem. Et quia vltimum finem hominis dicimus beatitudinem, in hoc consistit hominis fœlicitas, siue beatitudo, quod Deum videat per essentiam, licet in perfectione beatitudinis multum distet à Deo, cum hanc beatitudinem Deus per suam naturam habeat, homo verò eam consequatur per diuini luminis participationem, vt suprà dictum est.

CAP.

CAP. CVII.

Quòd motus in Deum ad beatitudinem consequendam assimilatur motui naturali, & quòd beatitudo est in actu intellectus.

COnsiderandum est autem, quòd cum procedere de potentia in actum vel sit motus, vel sit simile motui, circa processum huius beatitudinis consequendum similiter se habet sicut in motu, vel ĩ mutatione naturali. In motu enim naturali primo quidem consideratur aliqua proprietas, p quam proportionatur, vel inclinatur mobile ad talem finẽ, sicut grauitas in terra ad hoc quòd feratur deorsum. Non enim moueretur aliquid naturaliter ad certũ finem, nisi haberet proportionem ad illum. Secũdo autem consideratur ipse motus ad finem. Tertio autem ipsa forma, vel locus. Quarto autem quies in forma, vel in loco. Sic igitur in intellectuali motu ad finem, primum quidem est amor inclinãs in finem: secundum autem est desiderium, quod est quasi motus in finem, & operationes ex tali desiderio peruenĩetes: tertium autem est ipsa forma, quam intellectus consequitur: quartum autem est delectatio consequens, quæ nihil est aliud quàm quietatio voluntatis in fine adepto. Sic igitur naturalis generationis finis est forma, & motus localis locus, non autem quies in forma, vel loco, sed hoc est consequens finem: & multo minus motus est finis, vel proportio ad finem, ita vltimus finis creaturæ intellectualis est videre Deum, non autem delectari in ipso, sed hoc est concomitans finem, & quasi perficiens ipsum. Et multo minus desiderium, vel amor, possunt esse vltimus finis, cum etiam hoc ante finem habeat.

CAP. CVIII.

De errore ponentium fœlicitatem in creaturis.

MAnifestum est ergo, quòd fœlicitas falso à quibusdã quæritur, in quibuscumque præter Deum quæratur, siue in voluptatibus corporalibus, quæ sunt & brutis communes: siue in diuitijs, quæ ad cõseruationem habentium proprie ordinantur, quæ est communis finis omnis entis creati: siue in potestatibus, quæ ordinantur ad communicandam perfectionem suam alijs quod etiam diximus omnibus esse commune: siue in honoribus, vel fama, quæ alicui debentur secundum quod finem iam habet, vel ad finem bene dispositus est: sed nec in cognitione quarumcunque rerum etiam supra hominem existentium, cum in sola diuina cognitione desiderium hominis quietetur.

CAP. CIX.

Quòd solus Deus est bonus per essentiam, creaturæ verò per participationem.

EX præmissis igitur apparet, quòd diuersimode se habent ad bonitatem Deus & creaturæ secundum duplicem modum bonitatis, quæ in creaturis potest considerari. Cum.n.bonum habeat rationem perfectionis & finis, secũdum duplicem perfectionem & finem creaturę attenditur duplex eius bonitas. Attenditur enim quædam creaturæ perfectio secundum quod in sua natura persistit, & hæc est finis generationis, aut factionis ipsius. Alia verò perfectio ipsius attenditur, quam consequitur per suum motum, vel operationem, & hæc est finis motus, vel operationis ipsius: secundum vtranque verò creatura deficit à bonitate diuina: nam cum forma, & esse rei sit bonum & perfectio ipsius secundum quod in sua natura consideratur, substantia composita neq; est sua forma, neque suum esse, substantia verò simplex creata, & si sit ipsa forma, non tamen est suum esse: Deus verò est sua essentia, & suum esse, vt suprà ostensum est. Similiter etiam omnes creaturæ consequuntur perfectam bonitatem ex fine extrinseco. Perfectio enim bonitatis cõsistit in adeptione finis vltimi. Finis autem vltimus cuiuslibet creaturæ est extra ipsum, qui est

F diuina bonitas, quæ quidem non ordinatur ad vlteriorem finem. Relinquitur igitur, quòd Deus modis omnibus est sua bonitas, & est essentialiter bonus, non autem creaturæ simplices, quia non sunt suum esse, tum quia ordinãtur ad aliquid extrinsecum sicut ad vltimum finem. In substãtijs verò cõpositis manifestum est, quòd nullo modo sunt sua bonitas. Solus igitur Deus est sua bonitas, & essentialiter bonus: alia verò dicuntur bona secundum participationem aliquam ipsius.

CAP. CX.

Quòd Deus non potest suam bonitatem amittere.

PEr hoc autem apparet, quòd Deus nullo modo potest
G deficere à bonitate. Quod enim alicui essentialiter inest, non potest ei abesse, sicut animal non potest ab homine remoueri. neque igitur Deum possibile est non esse bonum. Et vt magis proprio vtamur exemplo, sicut non potest esse quòd homo non sit homo, ita nõ potest esse quòd Deus non sit perfecte bonus.

CAP. CXI.

Quòd creatura possit deficere à sua bonitate.

IN creaturis autem considerandum est, qualiter possit esse bonitatis defectus. Manifestum est autem quòd duobus modis aliqua bonitas inseparabiliter inest creaturæ. Vno modo ex hoc, quòd ipsa bonitas est de essentia eius: alio modo ex hoc, quòd est determinata ad vnum. Primo
H ergo modo, in substantijs simplicibus ipsa bonitas quæ est forma, inseparabiliter se habet ad ipsas, cum ipsę essentialiter sint formæ. Secundo autem modo, bonum quod est esse, amittere non possunt. Nõ enim forma est sicut materia quæ se habet ad esse & non esse, sed forma consequitur esse, & si etiam non sit ipsum esse. Vnde patet quòd substantiæ simplices bonum naturę in qua subsistunt, amittere nõ possunt, sed immutabiliter se habent in illo. Substantię verò compositæ, quia non sunt suæ formæ, nec suum esse, bonum naturæ amissibiliter habent, nisi in illis, in quibus potentia materiæ nõ se habet ad diuersas formas, neq; ad esse & non esse, sicut in corporibus cœlestibus patet.

CAP. CXII.

I *Quomodo deficiunt à bonitate secundum suas operationes.*

ET quia bonitas creaturæ non solum consideratur secundum quod in sua natura subsistit, sed perfectio bonitatis ipsius est in hoc ꝙ ordinatur ad finẽ, ad finem autẽ ordinatur per suã operationẽ, restat considerare quõ creaturæ deficiant à sua bonitate ẽm suas operationes, quibus ordinantur ad finem. Vbi primo considerandum est, ꝙ de operationib. naturalibus idem est iudiciũ sicut & de natura, quæ est earum principium. Vñ quorum natura defectũ pati nõ põt, nec in operationib. eorum naturalib. defectus accidere põt: quorum autem natura defectum pati põt, ẽt operationes eorum deficere contingit. Vnde in substantijs incorruptibilib. siue incorporeis siue corporeis, nullus defe
K ctus naturalis actionis contingere põt. In angelis.n.semper virtus naturalis manet potens ad suas operationes exercendas. Similiter motus corporum cœlestium nunquam exorbitare inuenitur. In corporib. verò inferioribus multi defectus naturaliũ actionũ cõtingunt pp corruptiones & defectus in naturis eorũ accidentes. Ex defectu.n. alicuius naturalis principij contingit plantarũ sterilitas, mõstruositas in generatione animaliũ, & aliæ huiusmodi inordinationes.

CAP. CXIII.

De duplici principio actionis, & quomodo, aut in quibus potest defectus esse.

SVnt autem quædam actiones, quarum principium nõ est natura, sed voluntas, cuius obiectum est bonum, &

finis

finis quidem principaliter, secundario autem quod est ad A finem. Sic igitur se habet operatio voluntaria ad bonum, sicut se habet naturalis operatio ad formam per quam res agit. Sicut igitur defectus naturalium actionum accidere non potest in illis, quę non patiuntur defectum secundum suas formas, sed solùm in corruptibilibus quorum formæ deficere possunt: ita voluntariæ actiones deficere possunt in illis, in quibus voluntas potest à fine deficere. Sicubi autem non potest voluntas à fine deficere, manifestum est, ꝙ ibi defectus voluntariæ actionis esse non potest. Voluntas autem deficere non potest respectu boni, quod est ipsius volētis natura. Quælibet enim res suo modo appetit suum esse perfectum, quod est bonum vniuscuiusque: respectu boni verò exterioris deficere potest bono sibi connaturali contenta. Cuius igitur volentis natura est vltimus finis voluntatis ipsius, in hoc defectus voluntariæ actionis contin- B gere non potest: hoc autem solius Dei est. Nam eius bonitas, quæ est vltimus finis rerum, est sua natura. Aliorum autem volentium natura non est vltimus finis voluntatis eorum: vnde potest in eis defectus voluntariæ actionis contingere per hoc, quòd volūtas remanet fixa in proprio bono non tendendo vlterius in summum bonum, quod est vltimus finis. In omnibus igitur substantijs intellectualibus creatis potest defectus voluntariæ actionis contingere.

CAP. CXIIII.

Quid nomine boni, vel mali intelligatur in rebus.

EST igitur hic considerandum, quòd sicut nomine boni intelligitur esse perfectum, ita nomine mali nihil C aliud intelligitur quàm priuatio esse perfecti. Quia verò priuatio propriè accepta est eius quod natum est, & quando natum est, & quomodo natum est haberi, manifestum est, quòd ex hoc aliquid dicitur malum, quod caret perfectione quam debet habere. Vnde homo si visu careat, malum est ei, non autem malum est lapidi, quia non est natus visum habere.

CAP. CXV.

Quòd impossibile est esse aliquam naturam malum.

IMpossibile est autem malum esse aliquam naturam. Nā omnis natura vel est actus, vel potentia, aut compositum ex vtroque. Quod autē est actus, perfectio est, & boni obti- D net rationem, cum id quod est in potentia, appetat naturaliter esse actu: bonum verò est quod omnia appetunt. Vnde & compositum ex actu & potentia, inquantum participat actum, participat bonitatem. Potentia autem inquantum ordinatur ad actum, bonitatem habet, cuius signum est, ꝙ quanto potentia est capacior actus & perfectionis, tanto magis commendatur. Relinquitur igitur, ꝙ nulla natura secundum se sit malum. Item, vnumquodque secundum hoc completur, quod fit in actu, nam actus est perfectio rei: nullum autem oppositorum completur per admistionem alterius, sed magis destruitur, vel minuitur, & sic neque malum completur per participationem boni. Omnis autem natura completur per hoc quod ha- E bet esse in actu. & sic cum esse, bonum sit ab omnibus appetibile, omnis natura completur per participationem boni: nulla igitur natura est malum. Adhuc, quælibet natura appetit conseruationem sui esse, & fugit destructionē quantum potest. Cum igitur bonum sit quod omnia appetunt, malum verò econtrario quod omnia fugiunt, necesse est dicere, quòd esse vnamquanque naturam sit bonum secundum se, non esse verò malum. Esse autem malum non est bonum, sed magis non esse malum sub boni comprehenditur ratione, Nulla igitur natura est malum.

CAP. CXVI.

Qualiter bonum & malum sunt differentiæ entis, & contraria, & genera contrariorum.

COnsiderandum igitur restat quomodo bonum & malum dicantur contraria, & contrariorum genera, & differentiæ aliquas species, scilicet habitus morales constituentes. Contrariorum enim vtrunque est aliqua natura. Non ens enim non potest esse neque genus, neque differentia, cum genus prædicetur de re in eo quod quid: differentia verò in eo quod quale quid. Sciendum est igitur, quòd sicut naturalia cōsequuntur speciem à forma, ita moralia à fine, qui est voluntatis obiectum, à quo omnia moralia dependent. Sicut autem in naturalibus vni formæ adiungitur priuatio alterius, puta, formæ ignis priuatio formę aeris, ita in moralibus vni fini adiungitur priuatio finis alterius. Cum igitur priuatio perfectionis debitę sit malum in naturalibus, formam accipere, cui adiungitur priuatio formæ debitæ, malum est, non propter formam, sed propter priuationem ei adiunctam, sicut igniri malum est ligno, & in moralibus etiam inhærere fini cui adiungitur priuatio finis debiti malum est, non propter finem, sed propter priuationem adiunctam, & sic duæ actiones morales, quæ ad contrarios fines ordinantur, secundum bonum & malum differunt, & per consequens contrarij habitus differunt bono & malo quasi differentijs existentibus, & contrarietatem adinuicem habentibus, non propter priuationem ex qua dicitur malum, sed propter finem cui priuatio adiungitur. Per hunc etiam modum quidam intelligunt ab Aristotele dictum, quòd bonum & malum sunt genera contrariorum, scilicet moralium. Sed si recte attendatur, bonum & malum in genere moralium, magis sunt differētiæ quàm species, vnde melius videtur dicendum, quòd bonum & malum dicuntur genera secundum positionē Pythagoræ, qui omnia reduxit ad bonum & malum sicut ad prima genera, quæ quidem positio habet aliquid veritatis inquantum omnium contrariorum vnum est perfectum, & alterum diminutum, vt patet in albo & nigro, dulci & amaro, & sic de alijs. Semper autem quod perfectum est, pertinet ad rationem boni, quod autem diminutum ad rationem mali.

CAP. CXVII.

Quòd nihil potest esse essentialiter malum, vel summe, sed est corruptio alicuius boni.

HAbito igitur quòd malum est priuatio perfectionis debitæ, iam manifestum est qualiter malum bonum corrumpit, inquantum scilicet est eius priuatio, sicut & cæcitas dicitur corrumpere visum, quia est ipsa visus priuatio. Nec tamen totum bonū corrumpit, quia supradictum est quòd non solum forma est bonum, sed etiam potentia ad formam, quæ quidem potentia est subiectum priuationis sicut & formæ. Vnde oportet quòd subiectum mali sit bonum, non quidem quod est oppositum malo, sed quod est potentia ad ipsum. Ex quo etiam patet, ꝙ non quodlibet bonum potest esse subiectum mali, sed solum bonum quod est in potentia respectu alicuius perfectionis, qua potest priuari: vnde in his quę solum actus sunt, vel in quibus actus à potentia separari non potest, quantum ad hoc non potest esse malum. Patet etiam ex hoc, quòd non potest esse aliquid quod sit essentialiter malum, cum semper oporteat malum in alio subiecto bono fundari, ac per hoc nihil potest esse summe malum, sicut est summe bonum, quod est essentialiter bonum. Secūdum idem etiam patet, quòd malum non potest esse desideratum, nec aliquid agere nisi virtute boni adiuncti, desiderabile enim est perfectio & finis: principium autem actionis est forma. Quia verò vni perfectioni, vel formæ adiungitur priuatio alterius perfectionis, aut formæ, contingit per accidens quòd priuatio,

uatio,ſcu malum deſideratur,& eſt alicuius actionis principium, non inquantum eſt malum, ſed propter bonum adiunctum, ſicut muſicus ædificat non inquantum muſicus,ſed inquátum domificator. Ex quo etiam patet,quòd impoſsibile eſt malum eſſe primum principium, eo quòd principium per accidens eſt poſterius eo quod eſt per ſe.

CAP. CXVIII.

Quòd malum fundantur in bono ſicut in ſubiecto.

SI quis autem contra prædicta obijcere velit, quòd bonum nõ poteſt eſſe ſubiectum mali,eo quòd vnum oppoſitorum non ſit ſubiectum alterius, nec vnquàm in alijs oppoſitis inuenitur quòd ſint ſimul, conſiderare debet quòd alia oppoſita ſunt alicuius generis determinati, bonum autem & malum communia. Nam omne ens,inquátum huiuſmodi, bonum eſt: omnis autem priuatio inquantum talis, eſt mala. Vnde ſicut ſubiectum priuationis oportet eſſe ens, ita & bonum, non autem ſubiectum priuationis oportet eſſe album,aut dulce,aut videns, quia hæc non dicuntur de ente inquantum huiuſmodi, & ideo nigrum nõ eſt in albo, nec cæcitas in vidente, ſed malum eſt in bono, ſicut & cæcitas eſt in ſubiecto viſus, ſed quòd ſubiectum viſus non dicatur videns, hoc eſt quia videns non eſt commune omni enti.

CAP. CXIX.

De duplici genere mali.

QVia igitur malum eſt priuatio & defectus: defectus autem,vt ex dictis patet,poteſt contingere in re aliqua non ſolum ſecúdum quod in natura ſua conſideratur, ſed etiam ſecundum quod per actionem ordinatur ad finem,conſequens eſt vt malum vtroque modo dicatur, ſcilicet ſecúdum defectum in ipſa re,prout cæcitas eſt quoddam malum animalis, & ſecundum defectum in actione, prout claudicatio ſignificat actioné cum defectu. Malum igitur actionis ad aliquem finem ordinatæ ad quem non debito modo ſe habet, peccatum dicitur tam in voluntarijs,quàm in naturalibus. Peccat enim medicus in actione ſua,dum non operatur conuenienter ad ſanitatem: & natura etiam peccat in ſua operatione, dum ad debitam diſpoſitionem & formam rem generatam non producit, ſicut cum accidunt monſtra in natura.

CAP. CXX.

De triplici genere actionis, & de malo culpæ.

ET ſciendú quòd aliquando eſt actio in poteſtate agentis, vt ſunt omnes voluntariæ actiones. Voluntariam autem actionem dico,cuius principium eſt in agẽte ſciente ea in quib.actio conſiſtit. Aliquando verò actiones non ſunt voluntariæ,huiuſmodi ſunt actiones violẽtæ,quarum principium eſt extra vt actiones naturales,vel quę per ignorantiam aguntur,quia non procedunt à principio cogniti uo. Si igitur in actionibus non voluntarijs ordinatis ad finem defectus accidat,peccatum tantum dicitur. Si autem in voluntarijs,dicitur non ſolum peccatum, ſed culpa, eo quòd agens voluntarium cum ſit dominus ſuæ actionis, vituperio dignus eſt,& pœna.Si quæ verò actiones ſunt mixtæ, habentes.ſ.aliquid de voluntario, & aliquid de inuoluntario,tanto ibi minoratur culpa,quáto plus de inuoluntario admiſcetur. Quia verò naturalis actio naturam rei conſequitur,manifeſtum eſt quòd in rebus incorruptibilibus, quarum natura tranſmutari non poteſt, naturalis actionis peccatum accidere non poteſt. Voluntas autem intellectualis creaturæ defectum pati poteſt in voluntaria actione,vt ſuprà oſtenſum eſt. Vnde relinquitur quòd licet carere malo naturę omnibus incorruptibilibus ſit commune, carere tamen ex neceſsitate ſuæ naturę malo culpę,cuius ſola rationalis natura eſt capax, ſolius Dei proprium inuenitur.

CAP. CXXI.

Quòd aliquod malum habet rationem pœnæ, & non culpæ.

F SIcut autem defectus actionis voluntariæ conſtituit rationé peccati & culpæ, ita defectus cuiuſlibet boni pro culpa illatus contra voluntatem eius cui in fertur, pœnæ obtinet rationem. Pœna enim infertur vt medicina culpę, & vt ordinatiua eius. Vt medicina quidem,inquantum homo propter pœnam retrahitur à culpa, dum ne patiatur quod eſt ſuæ contrarium voluntati, dimittit agere inordinatam actionem, quæ ſuæ foret placita volútati. Eſt etiam ordinatiua ipſius, quia per culpá homo tranſgreditur metas ordinis naturalis,plus ſuę volútati tribuens,quàm oportet. Vnde ad ordinem iuſtitiæ fit reductio per pœnam,per quam ſubtrahitur aliquid voluntati. Vnde patet,quòd cõueniens pœna pro culpa non redditur, niſi plus contrarietur voluntati pœna quàm placcat culpa.

G

CAP. CXXII.

Quòd non eodem modo omnis pœna contrariatur voluntati.

NOn eodem autem modo omnis pœna eſt contra voluntatem. Quædam enim pœna eſt contra id quod homo actu vult, & hæc pœna maxime ſentitur: quædam verò non cõtrariatur voluntati in actu, ſed in habitu,ſicut cum aliquis priuatur re aliqua, puta,filio,vel poſſeſsione eo ignorante. Vnde per hoc non agitur actu aliquid contra eius voluntatem: eſſet autem contrarium voluntati ſi ſciret. Quandoque verò pœna contrariatur voluntati ſecundum naturam ipſius potentiæ: voluntas enim naturaliter ordinatur ad bonú. Vnde ſi aliquis priuatur virtute,quandoque quidem non eſt contra actualem voluntatem eius quia virtutem fortè contemnit: neq; contra habitualem, quia fortè eſt diſpoſitus ſecundum habitum ad volendum contraria virtuti, eſt tamen contra naturalem rectitudiné volútatis,qua homo naturaliter appetit virtutem. Ex quo etiam patet, quòd gradus pœnarum dupliciter menſurari poſſunt. Vno modo,ſecundum quantitatem boni, quo per pœnam priuatur. Alio modo,ſecundum quod magis, vel minus eſt contrariú voluntati. Eſt enim magis contrarium volútati maiori bono priuari, quàm priuari minori.

H

I

CAP. CXXIII.

Quòd omnia regantur diuina prouidentia.

EX prædictis autem manifeſtum eſſe poteſt,quòd omnia diuina prouidentia gubernantur. Quæcunq; enim ordinantur ad finé alicuius agentis,ab illo agente diriguntur in finem,ſicut omnes qui ſunt in exercitu, ordinantur ad finem ducis,qui eſt victoria,& ab eo diriguntur in finé. Suprà autem oſtenſum eſt, quòd omnia ſuis actibus tendunt in finem diuinæ bonitatis. Ab ipſo igitur Deo,cuius hic finis proprius eſt, omnia diriguntur in finem: hoc autem eſt prouidentia alicuius regi & gubernari.omnia igitur diuina prouidentia regũtur. Adhuc,ea quæ deficere poſſunt, & non ſemper eodem modo ſe habent,ordinari inueniuntur ab his quæ ſemper eodem modo ſe habẽt, ſicut omnes motus corporum inferiorum,qui defectibiles ſunt,ordiné habent ſecundum inuariabilem motum cæleſtis corporis: omnes verò creaturæ mutabiles & defectibiles ſunt. Nam in creaturis intellectualibus, quantum ex eorum natura eſt,defectum voluntarię actionis inueniri poteſt. Creaturę verò alię motum participant vel ſecundum generationem & corruptionem,vel ſecundum locum tantum: ſolus aút Deus eſt,inquẽ nullus defectus cadere poteſt: relinquitur igitur quòd omnia alia ordinantur ab ipſo. Item,ea quæ ſunt per participationem, reducuntur in id quod eſt per eſſentiam,ſicut in cauſam. Omnia enim ignita ſuę ignitionis ignem cauſam habent aliquo modo. Cum igitur ſolus

K

Deus

Deus per essentiam sit bonus, cętera verò omnia per quandam participationem complemĕtum obtineant bonitatis, necesse est quòd omnia ad complementum bonitatis producantur à Deo: hoc autem est regi & gubernari. Secundum hoc enim aliqua gubernantur, vel reguntur quod in ordine boni statuuntur. Omnia ergo gubernantur & reguntur à Deo.

CAP. CXXIIII.

Quòd Deus per superiores creaturas regit inferiores.

SEcũdum hoc autem apparet, quòd inferiores creaturæ à Deo per superiores reguntur. Secũdum hoc.n. aliquæ creaturæ superiores dicuntur, quòd in bonitate perfectiores existunt: ordinem autem boni creaturæ consequuntur à Deo inquantum reguntur ab ipso. sic igitur superiores creaturę plus participant de ordine gubernationis diuinæ, quàm inferiores. Quod autem magis participat quantamcunque perfectionem, comparatur ad id quod minus ipsam participat, sicut actus ad potentiam, & agens ad patiens. Superiores igitur creaturæ comparantur ad inferiores in ordine diuinæ prouidentiæ, sicut agens ad patiens. Per superiores igitur creaturæ inferiores gubernantur. Itẽ, ad diuinam bonitatem pertinet, quòd suam similitudinem communicet creaturis. Sic enim propter suam bonitatem Deus omnia dicitur fecisse, vt ex supradictis patet: ad perfectionem autem diuinæ bonitatis pertinet, & quòd in se bonus sit, & quòd alia ad bonitatem reducat. vtrunq; igitur creaturæ communicat, & quòd in se bona sit, & ꝙ vna aliam ad bonum inducat. Sic igitur p quasdam creaturas, alias ad bonum inducit: has autem oportet esse superiores creaturas. Nam quod participat ab aliquo agente similitudinem formæ & actionis, perfectius est eo quod participat similitudinem formæ, & nõ actionis, sicut luna perfectius recipit lumen à sole, quę non solum fit lucida, sed etiam illuminat, quàm corpora opaca, quæ illuminantur tantum, & non illuminant. Deus igitur per creaturas superiores inferiores gubernat. Adhuc bonum multorum melius est, quàm bonum vnius tantum, & per consequens est magis diuinæ bonitatis repræsentatiuum, quæ est bonum totius vniuersi. Si autem creatura superior quæ abundantiorem bonitatem à Deo participat, non cooperaretur ad bonum inferiorum creaturarum, illa abundantia bonitatis esset vnius tantum: per hoc autem fit communis multorum, quòd ad bonum multorum cooperatur: ptinet igitur hoc ad diuinam bonitatem, vt Deus per superiores creaturas inferiores regat.

CAP. CXXV.

Quod inferiores substantiæ intellectuales reguntur per superiores.

QVia igitur intellectuales creaturæ cæteris creaturis sunt superiores, vt ex præmissis patet, manifestum est, ꝙ per creaturas intellectuales omnes aliæ creaturæ gubernantur à Deo. Item, cũ inter ipsas creaturas intellectuales quædam alijs sint superiores, per superiores inferiores regũtur à Deo, vnde fit vt homines, qui infimum locum secũdum naturæ ordinem in substantijs intellectualibus tenent, gubernentur per superiores spiritus, qui ex eo ꝙ diuina hominibus nuntiant, angeli vocantur, i. nuntij. Ipsorum etiam angelorum inferiores per superiores reguntur, secundum quod in ipsis diuersæ hierarchię, id est, sacri principatus, & in singulis hierarchijs diuersi ordines distinguuntur.

CAP. CXXVI.

De gradu & ordine angelorum.

ET quia omnis substantiæ intellectualis operatio, inquantum huiusmodi, ab intellectu procedit, oportet quòd secundum diuersum intelligentiæ modum diuersi-

A tas operationis, & prælationis, & ordinis in substantijs intellectualibus inueniatur. Intellectus autem quanto est sublimior, seu dignior, tanto magis in altiori & vniuersaliori causa rationes effectuum considerare potest. Superius etiã dictum est, quòd superior intellectus species intelligibiles vniuersaliores habet. Primus igitur intelligẽdi modus substantijs intellectualibus cõueniens est, vt in ipsa prima causa, scilicet Deo, effectuum rationes participẽt, & per consequens suorũ operum, cum per eas Deus inferiores effectus dispensat, & hoc est propriũ primæ hierarchię, quæ in tres ordines diuiditur, secundum tria quæ in qualibet operatiua arte considerantur, quorum primum est finis, ex quo rationes operum sumuntur: secundum est rationes operum in mente artificis existentes: tertium est applicationes operum ad effectus. Primi ergo ordinis est in ipso summo

B mo bono, prout est vltimus finis rerum, de effectibus edoceri, vnde ab ardore amoris Seraphim dicũtur quasi ardentes, vel incẽdentes. Amoris enim obiectum est bonum. Secundi verò ordinis est, effectus Dei in ipsis rationibus intelligibilibus cõtemplari, prout sunt in Deo, vnde Cherubim dicuntur à plenitudine sciẽtiæ. Tertij verò ordinis est considerare in ipso Deo, quomodo à creaturis participetur rationibus intelligibilibus ad effectus applicatis, vnde ab habendo in se Deum insidentem, throni sunt dicti. Secundus autẽ intelligendi modus est rationes effectuum prout sunt in causis vniuersalibus considerare, & hoc est proprium secundæ hierarchiæ, quæ etiam in tres ordines diuiditur secundum tria, quæ ad vniuersales causas & maxime secundum intellectum agentes pertinent, quorum primum est præordinare quæ agenda sunt, vnde in artificibus supremę

C artes præceptiuæ sunt, quæ architectonicę vocantur: & ex hoc primus ordo hierarchiæ huius dicuntur dominationes. Domini enim est pręcipere & præordinare. Secũdum verò quod in causis vniuersalibus inuenitur, est aliquid primo mouens ad opus quasi principatũ executionis habens, & ex hoc secundus ordo huius hierarchiæ principatus vocatur, secundum Gregoriũ, vel virtutes secundum Dionysium, vt virtutes intelligantur ex eo, quòd primo operari maxime est virtuosum. Tertium autem quod in causis vniuersalibus inuenitur, est aliquid impedimenta executionis remouens: vnde tertius ordo huius hierarchię est potestatum, quarum officium est omne quod posset obuiare executioni diuini imperij coercere, vnde & dęmones arcere dicuntur. Tertius verò modus intelligendi est rationes effectuum in ipsis effectibus cõsiderare, & hoc est proprium

D tertię hierarchiæ, quæ immediate nobis pręficitur, qui ex effectibus cognitionem de ipsis effectibus accipimus: & hæc etiam tres ordines habet, quorum infimus angeli dicuntur, ex eo ꝙ hominibus nuntiant ea quæ ad eorum gubernationem pertinent, vnde & hominum custodes dicuntur. Supra hunc autem est ordo archangelorum, per quem hominibus ea quæ sunt supra rationem nuntiantur, sicut mysteria fidei. Supremus autem huius hierarchię ordo secundum Gregorium virtutes dicuntur, ex eo quòd ea quę sunt supra naturam operantur, in argumentum eorũ quæ nobis supra rationem nuntiantur: vnde ad virtutes pertinere dicitur miracula facere. Secundum Dionysium verò su-

E premus ordo huius hierarchię, principatus dicitur, vt principes intelligamus, qui singulis gentibus præsunt, angelos qui singulis hominibus: archangelos, qui singularibus hominibus ea quæ sunt ad communem salutem pertinentia denuntiant. Et quia inferior potentia in virtute superioris agit, inferior ordo ea quæ sunt superioris exercet inquantum agit eius virtute: superiores verò ea quæ sunt inferiorum propria excellentius habent. Vnde omnia sunt in eis quodammodo communia, tamẽ propria nomina sortiuntur ex his, quæ vnicuiq; secundum se conueniunt. Infimus autem ordo commune nomen sibi retinuit quasi in virtute omnium agens. Et quia superioris est in inferiorem agere: actio verò intellectualis est instruere, vel docere, superiores angeli inquantum inferiores instruunt, dicũtur eos

purgare,

purgare, illuminare,& perficere. Purgare quidem, inquantum nescientiam remouent: illuminare verò, inquantum suo lumine inferiorum intellectus confortant ad aliquid altius capiendum: perficere verò, inquantum eos ad superioris scientiæ perfectionem perducunt. Nam hæc tria ad assumptionem scientiæ pertinent, vt Dionysius dicit. Nec tamen per hoc remouetur, quin omnes angeli, etiam infimi, diuinam essentiam videant. Licet enim vnusquisq; beatorum spirituum Deum per essentiam videat, vnus tamen alio perfectius eum videt, vt ex superioribus potest patere. Quanto autem aliqua causa perfectius cognoscitur, tanto plures effectus eius cognoscuntur in ea. De effectibus igitur diuinis, quos superiores angeli cognoscunt in Deo præ alijs, inferiores instruunt, non autem essentia diuina, quam immediate vident omnes.

CAP. CXXVII.

Quòd per superiora corpora inferiora, non autem intellectus humanus, disponuntur.

Sicut igitur intellectualium substātiarum vna per aliam diuinitus gubernatur, inferior scilicet per superiorem: ita etiam inferiora corpora per superiora diuinitus disponuntur. Vnde omnis motus inferiorum à motibus corporum cœlestium causatur, & ex virtute cœlestiū corporum hæc inferiora formas & species consequuntur, sicut & rationes rerum intelligibiles ad inferiores spiritus per superiores deueniunt. Cum autem intellectualis substantia in ordine rerum omnibus corporibus præferatur, nō est conueniens secundum prædictum prouidētiæ ordinem, vt per aliquam corporalem substantiam intellectualis quæcunq; substantia regatur à Deo. Cum igitur anima humana sit intellectualis substantia, impossibile est secundum quod est intelligens & volens, secundum motus corporum cœlestium disponatur. Neq; igitur in intellectum humanum, neque in voluntatem corpora cœlestia directe agere possunt, vel imprimere. Item, nullum corpus agit nisi per motum. omne igitur quod ab aliquo corpore patitur, mouetur ab eo: animam autem humanam secundum intellectiuam partem, in qua est voluntas, impossibile est motu corporali moueri, cum intellectus non sit actus alicuius organi corporalis. Impossibile igitur est, quòd anima humana secundum intellectum, aut voluntatem à corporibus cœlestibus aliquid patiatur. Adhuc, ea quæ ex impressione corporum cœlestium in istis inferioribus proueniunt, naturalia sunt. Si igitur operationes intellectus & voluntatis ex impressione cœlestium prouenirent, ex naturali instinctu procederent, & sic homo non differret in suis actibus ab alijs animalibus, quæ naturali instinctu mouentur ad suas actiones, & periret liberum arbitrium, & consilium, & electio, & omnia huiusmodi quæ homo præ cæteris animalibus babet.

CAP. CXXVIII.

Quomodo intellectus humanus perficitur mediantibus potentijs sensitiuis, & sic indirecte subditur corporibus cœlestibus.

Est autem considerandum, quòd intellectus humanus à potētijs sensitiuis accipit suæ cognitionis originem: vnde perturbata phantastica & imaginatiua, vel memoratiua parte animæ, perturbatur cognitio intellectus, & prædictis potentijs bene se habentibus conuenientior fit acceptio intellectus. Similiter etiam immutatio appetitus sensitiui aliquid operatur ad mutationem voluntatis, quæ est appetitus rationis ex ea parte, qua bonum apprehēsum est obiectum volūtatis. Ex eo enim quòd diuersimode dispositi sumus secundum concupiscentiam, iram, & timorem, & alias passiones, diuersimodè nobis aliquod bonum, vel malum videtur. Omnes autem potentiæ sensitiuæ partis
F siue sint apprehensiuæ, seu appetitiuæ, quarundam corporalium partium actus sunt, quibus immutatis, necesse est per accidens ipsas quoque potentias immutari. Quia igitur immutatio inferiorum corporum subiacet motui cœli, eidem etiam motui potētiarum sensitiuarum operationes, licet per accidens, subduntur, & sic indirecte motus cœlestis aliquid operatur ad actum intellectus, & voluntatis humanæ, inquantum scilicet per passiones voluntas ad aliquid inclinatur. Sed quia voluntas passionibus non subditur, vt earum impetum ex necessitate sequatur, sed magis in potestate sua habet reprimere passiones per iudicium rationis, consequens est vt nec etiam impressionibus corporum cœlestium voluntas humana subdatur, sed liberum iudicium habet eas sequi, & resistere cum videbitur expe-
G dire, quod tantum sapientium est. Sequi verò passiones corporales & inclinationes est multorum, qui scilicet sapientia, & virtute carent.

CAP. CXXIX.

Quòd solus Deus mouet voluntatem hominis, non res creata.

Cum autē omne mutabile, & multiforme, in aliquod primum immobile & vnum reducatur sicut in causam, hominis autem intellectus & voluntas mutabilis & multiformis appareat, necesse est quod in aliquam superiorē causam immobilem & vniformē reducantur: & quia non
H reducuntur sicut in causam in corpora cœlestia, vt ostensum est, oportet eas reducere in causas altiores. Aliter autē se habet circa intellectum & voluntatem, nam actus intellectus est secundum quod res intellectæ sunt in intellectu: actus autem voluntatis attenditur secundum inclinationē voluntatis ad res volitas. Intellectus igitur natus est perfici ab aliquo exteriori, quod comparatur ad ipsum sicut actus ad potentiam: vnde homo ad actum intellectus adiuuari potest à quolibet exteriori, quod est magis perfectum secundum esse intelligibile, non solum à Deo, sed etiam ab angelo, & etiam ab homine magis instructo, aliter tamen & aliter. Homo enim adiuuatur ab homine ad intelligendum per hoc, quòd vnus eorum alteri proponit intelligibile, quod non considerabat, non autem ita quòd lumen in-
I tellectus vnius hominis ab altero homine perficiatur, quia vtrunq; lumen naturale est vnius speciei. Sed quia lumē naturale angeli est secundum naturā sublimius naturali lumine hominis, hō ab angelo pōt iuuari ad intelligendū non solum ex parte obiecti, quod ei ab angelo proponitur, sed etiam ex parte luminis, quod per lumen angeli confortatur. Non tamen lumen naturale hominis ab angelo est, cum natura rationalis animæ, quę per creationem esse accepit, non nisi à Deo instituta sit. Deus autem ad intelligendum hominē iuuat non solum ex parte obiecti, quòd homini proponitur à Deo, vel per additionem luminis, sed etiam per hoc, quòd lumē naturale hominis, quo intellectualis est, à Deo est, & per hoc etiam quòd cum ipse sit veritas prima, à qua omnis alia veritas certitudinem babet, sicut secundæ pro-
K positiones à primis in scientijs demonstratiuis, nihil intellectui certum fieri potest, nisi virtute diuina: sicut nec conclusiones fiunt certæ in scientijs, nisi secundum virtutem primorum principiorum. Sed cum actus voluntatis sit inclinatio quædam ab interiori ad exterius procedens, & cōparetur inclinationibus naturalibus, sicut inclinationes naturales rebus naturalibus solum insunt à causa suæ naturę, ita actus voluntatis à solo Deo est, qui solus causa est naturæ rationalis voluntatem habentis. Vnde patet quòd non est contra arbitrij libertatem, si Deus voluntatem hominis mouet, sicut non est contra naturam, quòd Deus in rebus naturalibus operatur, sed tā inclinatio naturalis quàm voluntaria à Deo est, vtraque proueniens secundum conditionem rei, cuius est. Sic enim Deus res mouet, secūdum quod competit earum naturæ. Patet igitur ex prædictis, quod

sin cor-

in corpus humanum,& virtutes eius corporeas imprimere A poſſunt corpora cœleſtia,ſicut & in alia corpora, non autẽ in intellectum, ſed hoc poteſt creatura intellectualis. In voluntatem autem ſolus Deus imprimere poteſt.

CAP. CXXX.

Quòd Deus omnia gubernat, & quædam mouet mediantibus cauſis ſecundis.

QVia verò cauſæ ſecundæ nõ agunt niſi virtute primæ cauſę,ſicut inſtrumenta agũt per directionem artis, neceſſe eſt quòd omnia alia agẽtia,per quæ Deus ordinem ſuæ gubernationis adimplet,virtute ipſius Dei agant. Agere igitur cuiuſlibet ipſorum à Deo cauſatur,ſicut & motus mobilis à motione mouentis: mouens autem & motum B oportet ſimul eſſe. Oportet igitur ꝙ Deus cuilibet agenti adſit interius quaſi in ipſo agens, dum ipſum ad agendum mouet. Adhuc, non ſolum agere agentium ſecundorum cauſatur à Deo, ſed ipſum eorum eſſe, ſicut in ſuperiorib. oſtenſum eſt. Non autem ſic intelligendum eſt, quòd eſſe rerum cauſetur à Deo, ſicut eſſe domus cauſatur ab ædificatore,quo remoto adhuc remanet eſſe domus. Aedificator enim non cauſat eſſe domus, niſi inquãtum mouet ad eſſe domus,quæ quidem motio eſt factio domus, vnde directe eſt cauſa fieri ipſius domus, quod quidem ceſſat ædificatore remoto. Deus autem eſt per ſe cauſa directe ipſius eſſe,quaſi eſſe communicas omnibus rebus: ſicut ſol communicat lumen aeri,& alijs quæ ab ipſo illuminãtur. Et ſicut ad conſeruationem luminis in aere requiritur perſeuerans illuminatio ſolis,ita ad hoc quòd res conſeruentur in C eſſe,requiritur quòd Deus eſſe inceſſanter tribuat rebus, & ſic omnia non ſolum inquantum eſſe incipiunt, ſed etiam inquantum in eſſe conſeruantur, comparantur ad Deum ſicut factum ad faciens: faciens autem & factum oportet eſſe ſimul,ſicut mouens & motum. Oportet igitur Deum adeſſe omnibus rebus inquantum eſſe habent: eſſe autem eſt id quod rebus omnibus intimius adeſt. igitur oportet Deum in omnibus eſſe. Item, quicunque exequitur ſuæ prouidentiæ ordinem per aliquas medias cauſas, neceſſe eſt quòd effectus illarum mediarum cauſarum cognoſcat & ordinet, alioquin extra ordinem ſuæ prouidentiæ caderẽt: & tanto perfectior eſt prouidentia gubernantis, quanto eius cognitio & ordinatio magis deſcendit ad ſingularia,quia ſi aliquid ſingularium à cognitione gubernantis ſubtrahatur, determinatio ipſius ſingularis eius pro D uidentiam diffugiet. Oſtenſum eſt autem ſuprà, quòd neceſſe eſt omnia diuinæ prouidentiæ ſubdi: & manifeſtum eſt quòd diuina prouidentia perfectiſsima eſt, quia quicquid de Deo dicitur, ſecundum maximum conuenit ei. Oportet igitur quòd ordinatio prouidentiæ ipſius ſe extendat vſque ad minimos effectus.

CAP. CXXXI.

Quòd Deus omnia diſponit immediate, nec diminuit ſuam ſapientiam.

SEcundum hoc igitur patet,quòd licet rerum guberna- E tio fiat à Deo mediantibus cauſis ſecundis, quantum pertinet ad prouidentiæ executionem, tamen ipſa diſpoſitio,ſeu ordinatio diuinæ prouidentię immediate ſe extendit ad omnia. Non enim ſic prima & vltima ordinat,vt vltima & ſingularia alijs diſponenda committat: hoc enim apud homines agitur propter debilitatem cognitionis ipſorum, quæ non poteſt ſimul vacare pluribus: vnde ſuperiores gubernatores diſponunt de magnis, & minima alijs committunt diſponenda, ſed Deus,ſimul multa poteſt cognoſcere, vt ſuprà oſtenſum eſt: vnde non retrahitur ab ordinatione maximorum per hoc, quòd diſpenſat minima.

CAP. CXXX.

Rationes quæ videntur oſtendere,quòd Deus non habet prouidentiam de particularibus.

POſſet tamen alicui videri, quòd ſingularia non diſponantur à Deo. Nullus enim per ſuam prouidentiam diſponit, niſi quæ cognoſcit: Deo autem cognitio ſingularium videri poteſt deeſſe ex hoc, quòd ſingularia non intellectu,ſed ſenſu cognoſcuntur. In Deo autem qui omnino incorporeus eſt,non poteſt eſſe ſenſitiua,ſed ſolum intellectiua cognitio. Poteſt igitur alicui videri ex hoc quòd ſingularia à diuina prouidentia nõ ordinentur. Item,cum ſingularia ſint infinita: infinitorum autem non poſsit eſſe cognitio (infinitum enim vt ſic eſt ignotũ) videtur quòd ſingularia diuinam cognitionem & prouidentiam effugiant. Adhuc,ſingularium multa cõtingentia ſunt: horum autem non poteſt eſſe certa ſcientia. Cum igitur ſcientiam Dei oporteat eſſe certiſsimam, videtur quòd ſingularia nõ cognoſcantur,nec diſponantur à Deo. Præterea,ſingularia non omnia ſimul ſunt, quia quibuſdam ſuccedẽtibus alia corrumpuntur: eorum autem quæ non ſunt, non poteſt eſſe ſcientia. Si igitur ſingularium Deus ſcientiam habeat, ſequitur quòd quædam ſcire incipiat,& deſinat,ex quo ſequitur eum eſſe mutabilem. Non igitur videtur ſingulariũ cognitor & diſpoſitor eſſe.

CAP. CXXXIII.

Solutio prædictarum rationum.

SEd hæc facile ſoluuntur, ſi quis rei veritatem conſideret. Cum enim Deus ſeipſum perfecte cognoſcat,oportet quòd cognoſcat omne quod in ipſo eſt quocunq; modo. Cum autem ab eo ſit omnis eſſentia & virtus entis creati: quod autem eſt ab aliquo virtute in ipſo eſt, neceſſe eſt quòd ſeipſum cognoſcens cognoſcat eſſentiam entis creati,& quicquid in eo virtute eſt, etiam ſic cognoſcit omnia ſingularia,quę virtute ſunt in ipſo,& in alijs ſuis cauſis,nec eſt ſimile de cognitione intellectus diuini & noſtri, vt prima ratio procedebat: nã intellectus noſter cognitionem de rebus accipit per ſpecies abſtractas,quę ſunt ſimilitudines formarum,& nõ materia, nec materialium diſpoſitionum,quæ ſunt indiuiduationis principia. Vnde intellectus noſter ſingularia cognoſcere non poteſt, ſed ſolum vniuerſalia: intellectus autem diuinus cognoſcit res per eſſentiã ſuam,in qua ſicut in primo principio virtute continentur non ſolum formæ, ſed etiam materia: & ideo non ſolum vniuerſalium,ſed etiam ſingularium cognitor eſt. Similiter etiam non eſt incõueniens Deum infinita cognoſcere, quamuis intellectus noſter infinita cognoſcere non poſſit. Intellectus enim noſter non poteſt ſimul actu plura conſiderare,& ſic ſi infinita cognoſceret conſiderando ea, oporteret quòd numeraret infinita vnum poſt vnum, quod eſt contra rationem infiniti: ſed virtute & potẽtia intellectus noſter infinita cognoſcere poteſt,puta, omnes ſpecies numerorum,vel proportionum,inquantum habet ſufficiens principium ad omnia cognoſcenda. Deus autem multa ſimul cognoſcere põt,vt ſuprà oſtenſum eſt, & id per quod omnia cognoſcit,ſcilicet ſua eſſentia, ſufficiens eſt principium omnia cognoſcendi non ſolum quæ ſunt,ſed quæ eſſe poſſunt. Sic igitur intellectus noſter potentia & virtute cognoſcit infinita, quorum cognitionis principiũ habet, ita Deus omnia infinita actu conſiderat. Manifeſtum eſt etiam,quòd licet ſingularia,corporalia,& temporalia non ſimul ſint, tamen ſimul eorum Deus cognitionem habet. Cognoſcit enim ea ſecundum modum ſui eſſe, quod eſt æternum,& ſine ſucceſsione. Sicut igitur materialia immaterialiter,& multa per vnum cognoſcit, ſic & quæ non ſimul ſunt, vno intuitu conſpicit: & ſic non oportet quòd eius cognitioni aliquid addatur, vel ſubtrahatur, per hoc quòd ſingularia cognoſcit. Ex quo etiam manifeſtum ſit,

quòd

quòd de contingentibus certam cognitionem habet quia etiam antequam fiant, intuetur ea prout sunt actu in suo esse, & non solum prout sunt futura, & virtute in suis causis, sicut nos aliqua futura cognoscere possumus. Contingentia autem licet prout sunt in suis causis virtute futura existentia, non sint determinata ad vnum, vt de eis certa cognitio haberi posit, tamen prout sunt actu in suo esse, iam sunt determinata ad vnum, & potest de eis certa haberi cognitio. Nam Sortem sedere dum sedet, per certitudinem visionis cognoscere possumus. Et similiter per certitudinem Deus cognoscit omnia, quæcunque per totum discursum temporis aguntur in suo æterno. Nam æternitas sua præsentialiter totum temporis decursum attingit, & vltra transcendit, vt sic consideremus Deũ in sua æternitate fluxum temporis cognoscere, sicut qui in altitudine speculæ constitutus, totum transitum viatorum simul intuetur.

CAP. CXXXIIII.

Quòd Deus solus cognoscit singularia futura contingentia.

MAnifestum est autem, quòd hoc modo futura contingentia cognoscere, prout sunt actu in suo esse, quod est certitudinem de ipsis habere, solius Dei proprium est, cui proprie & vere competit æternitas: vnde futurorum prænuntiatio certa ponitur esse diuinitatis signum, secundum illud Esaiæ 41. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos: sed cognoscere futura in suis causis etiam alijs cõpetere potest. Sed hæc cognitio non est certa, sed cõiecturalis magis, nisi circa effectus, qui de necessitate ex suis causis sequuntur. Et per hũc modum medic° pronũtiat infirmitates futuras, & nautæ tẽpestates.

CAP. CXXXV.

Quòd Deus omnibus adest per potentiam, essentiam, & præsentiam, & omnia immediate disponit.

SIc igitur nihil impedit, quin Deus etiam singularium effectuum cognitionem habeat, & eos immediate ordinet per seipsum, licet per causas medias exequatur. Sed etiã in ipsa executione quodammodo immediate se habet ad omnes effectus, inquantum omnes causæ mediæ agunt in virtute causæ primæ, vt quodam modo ipse in omnib. agere videatur, & omnia opera secundarum causarum ei possunt attribui, sicut artifici attribuitur opus instrumenti. Conuenientius enim dicitur, quòd faber facit cultellum, quàm martellus. Habet etiam se immediate ad omnes effectus, inquantum ipse est per se causa essendi, & omnia ab ipso seruantur in esse: & secundum hos tres immediatos modos dicitur Deus in omnibus esse per essentiam, potentiam, & præsentiam. Per essentiam quidem, inquãtum esse cuiuslibet est quædam participatio diuini esse, & sic essentia diuina cuilibet existenti adest, inquantum habet esse sicut causa proprio effectui: per potentiam verò, inquantũ omnia in virtute ipsius agunt: per præsentiã verò, inquantum ipse immediate omnia ordinat & disponit.

CAP. CXXXVI.

Quòd soli Deo conuenit miracula facere.

QVia igitur totus ordo causarum secundarum, & virtus earum est à Deo, ipse autem non producit suos effectus per necessitatem, sed liberam voluntatem, vt suprà ostensum est, manifestum est quòd præter ordinem causarum secundarum agere potest, sicut quòd sanet illos, qui secundum operationem naturæ sanari non possunt, vel faciat aliqua huiusmodi, quæ non sunt secundum ordinem naturalium causarum, sunt tamen secundum ordinem diuinæ prouidentiæ, quia hoc ipsum quòd aliquando à Deo fiat pter ordinem naturalium causarum à Deo dispositũ, est propter aliquem finem. Cum autem aliqua huiusmodi diuinitus fiunt præter ordinem causarum secundarum, ta-

F lia facta miracula dicuntur, quia mirum est cum effectus videtur, & causa ignoratur. Cum igitur Deus sit causa simpliciter nobis occulta, cum aliquid ab eo fit præter ordinẽ causarum secundarum nobis notarum, simpliciter miracula dicuntur. Si autem fiat aliquid ab aliqua alia causa occulta huic, vel illi, non est simpliciter miraculum, sed quo ad illum qui causam ignorat. Vnde contingit ꝙ aliquid appareat mirum vni, quòd non est alij mirum qui causam cognoscit. Sic autem præter ordinem causarum secundarum operari solius Dei est, qui est huius ordinis institutor, & huic ordini non obligatur. Alia verò omnia huic ordini subduntur, vnde miracula facere, solius Dei est, secundum illud Psalmistæ, Qui facit mirabilia magna solus. Cũ

G igitur ab aliqua creatura miracula fieri videntur, vel non sunt vere miracula; quia fiunt per aliquas virtutes naturalium rerum, licet nobis occultas, sicut est de miraculis dæmonum, quæ magicis artibus fiunt: vel si sunt vere miracula, impetrantur per aliquem à Deo, vt scilicet talia operetur. Quia igitur huiusmodi miracula solum diuinitus, conuenienter in argumentum fidei assumuntur, quæ soli Deo innititur. Quod enim aliquid prolatum ab homine authoritate diuina dicatur, nunquam cõuenientius ostenditur quàm ꝑ opera, quæ solus Deus facere potest. Huiusmodi autem miracula, quamuis præter ordinẽ causarum secundarum fiant, tamen non sunt simpliciter dicẽda contra naturam, quia hoc ipsum naturalis ordo habet, vt inferiora actionibus superiorum subdantur. Vnde quę in cor-

H poribus inferioribus ex impressione cœlestium corporum proueniunt, non dicuntur simpliciter esse cõtra naturam, licet forte sint quandoque contra naturam particularem huius, vel illius rei, sicut patet de motu aquæ in fluxu & refluxu maris, qui accidit ex lunę actione. Sic igitur ex ea quę in creaturis accidunt Deo agente, licet videantur esse contra particularem ordinem causarum secundarum, sunt tamen secundum ordinem vniuersalem naturæ. Non igitur miracula sunt contra naturam.

CAP. CXXXVII.

Quòd dicantur esse aliqua casualia & fortuita.

I QVamuis autem omnia etiã minima diuinitus dispensentur, vt ostensum est, nihil tamẽ prohibet aliqua accidere à casu & fortuna. Contingit enim aliquid respectu inferioris causæ esse fortuitum, vel casuale, dum præter eius intentionem aliquid agitur, quod tamen non est fortuitum, vel casuale respectu superioris causæ, præter cuius intentionem non agitur, sicut patet de domino, qui duos seruos ad eundem locum mittit, ita quòd vnus ignoret de alio, horum concursus casualis est quantum ad vtrumque, non autem quantum ad dominum. Sic igitur cum aliqua accidunt præter intentionem causarum secundarum, fortuita sunt, vel casualia, habito respectu ad illas causas, & simpliciter casualia dici possunt, quia effectus simpliciter denominantur secundum conditionem proximarum cau-

K sarum. Si verò habeatur inspectus ad Deum, non sunt fortuita, sed prouisa.

CAP. CXXXVIII.

Vtrum fatum sit aliqua natura, & quid sit.

EX hoc autem apparet quæ sit ratio fati. Cũ enim multi effectus inueniantur casualiter prouenire secundum considerationem secundarum causarum, quidam huiusmodi effectus in nullam superiorem causam ordinantem eos reducere volunt, quos totaliter negare fatum necesse est. Quidam verò hos effectus, qui videntur casuales & fortuiti, in superiorem causam ordinantem eos reducere voluerunt, sed corporalium ordinem non transcendentes attribuerũt ordinationem corporib. primis s. cœlestibus: & hi fatum esse dixerunt vim positionis syderum, ex qua huiusmodi effectus contingere dicebant. Sed quia ostensum est, ꝙ intellectus & voluntas, quæ sunt propria principia

humano-

humanorum actuum, proprie corporibus cœlestibus non subduntur, non potest dici ꝙ ea quæ casualiter, vel fortuito in rebus humanis accidere videntur, reducantur in corpora cœlestia sicut in causam ordinantem. Fatum autem non videtur esse nisi in rebus humanis, in quibus est & fortuna. De his n. solent aliqui quærere, futura cognoscere volentes, & de his à diuinantibus responderi consueuit: vnde & fatum à fando est appellatum, & ideo sic fatum ponere est alienum à fide. Sed quia non solum res naturales, sed & res humanæ diuinæ prouidētiæ subduntur, quæ casualiter in rebus humanis accidere videntur, in ordinationem diuinæ prouidentiæ reducere oportet. Et sic necesse est ponere fatum ponentibus diuinæ prouidentiæ omnia subiacere. Fatum. n. sic acceptum se habet ad diuinam prouidentiam sicut proprius eius effectus. Est. n. explicatio diuinæ prouidentię reb. adhibita, ſm quod Boetius dicit, ꝙ fatum est dispositio, i. ordinatio immobilis rebus mobilibus inhęrens. Sed quia cum infidelibus quantum possumus, nec nomina debemus habere communia, ne à non intelligentibus erroris occasio sumi possit, cautius est fidelibus, vt fati nomen reticeant, ꝑp hoc quod fatum conuenientius & communius secundum primam acceptionē sumitur. Vnde & Augustinus dicit 5. de Ciuit. Dei, ꝙ si quis secundo modo fatum esse credat, sententiam teneat, & linguam corrigat.

CAP. CXXXIX.

Quòd non omnia sunt ex necessitate.

QVamuis autem ordo diuinæ prouidentiæ rebus adhibitus certus sit, ratione cuius Boetius dicit, ꝙ fatum est dispositio immobilis rebus mobilibus inhærens, non tamē propter hoc sequitur omnia de necessitate accidere. Nam effectus necessarij, vel contingentes dicuntur secundum conditionem proximarum causarum. Manifestum est enim, ꝙ si causa prima fuerit necessaria, & causa secunda fuerit contingens, effectus sequitur contingens, sicut prima causa generationis in rebus corporalibus inferiorib. est motus cœlestis corporis, qui licet ex necessitate proueniat, generatio tamen & corruptio in istis inferiorib. prouenit contingenter propter hoc, ꝙ causæ inferiores contingentes sunt, & deficere possunt. Ostensum est autem, ꝙ Deus suæ prouidentiæ ordinē per cās inferiores exequitur. Erunt igitur aliqui effectus diuinæ prouidentiæ contingentes secundum conditionem inferiorum causarum.

CAP. CXL.

Quòd diuina prouidentia manente multa sunt contingentia.

NEc tamen effectuum contingentia, vel causarum certitudinem diuinæ prouidētię perturbare potest. Tria enim sunt quæ prouidentiæ certitudinem præstare videntur. I. infallibilitas diuinæ præscientiæ, efficacia diuinæ voluntatis, & sapientia diuinæ dispositionis, quæ vias sufficiētes ad effectum consequēdum adinuenit, quorum nullum contingentiæ rerum repugnat. Nam scientia Dei infallibilis est & contingentium futurorū, inquantum Deus intuetur in suo æterno futura, ꝓut sunt actu in suo esse, vt suprà expositum est. Voluntas etiam Dei, cum sit vniuersalis rerum causa, non solum est de hoc, quod aliquid fiat, sed vt sic fiat. Hoc igitur ad efficaciam diuinæ voluntatis pertinet, vt nō solum fiat quod Deus vult, sed vt hoc modo fiat quo illud fieri vult. Vult autem quędam fieri necessario, & quędam contingenter, quia vtrunq; requiritur ad cōplemētū esse vniuersi. Vt igitur vtroq; modo res prouenirent, quibusdam adaptat necessarias causas, quibusdam verò contingentes, vt sic dum quædam fiunt necessario, quædam contingenter, diuina voluntas efficaciter impleatur. Manifestum est etiam quod per sapientiam diuinæ dispositionis prouidentiæ certitudo seruatur, contingentia rerum manente. Nam si hoc per prouidentiā hominis fieri pōt, vt causæ quæ deficere pōt ab effectu, sic ferat auxilium vt interdum indeficienter sequatur effectus, sicut patet in medico sanante, & in vineæ cultore contra sterilitatē vitis adhibendo remedium, multo magis hoc ex sapientia diuinæ dispositionis contingit, vt quamuis causæ contingentes deficere possint quātum est de se ab effectu, tñ quibusdam adminiculis adhibitis indeficienter sequatur effectus, quod eius contingentiā non tollit. Sic ergo patet quòd rerū contingentia diuinæ prouidentiæ certitudinem non excludit.

CAP. CXLI.

Quòd diuinæ prouidētiæ certitudo nō excludit mala à rebus.

EOdem & modo perspici potest, quòd diuina prouidētia manente, mala in mundo accidere possunt propter defectum causarum secundarum. Videmus. n in causis ordinatis accidere malum in effectu ex defectu causæ secundæ, qui tamen defectus à causa prima nullo modo causat̃, sicut malum claudicationis causatur à curuitate cruris, nō autem à virtute animæ motiua. Vnde quicquid est in claudicatione de motu, refertur in virtutem motiuam sicut in causam: quod autem est ibi de obliquitate, non causatur à virtute motiua, sed à cruris curuitate. Et ideo quicquid malum in rebus accidit, quantum ad hoc quod esse, vel speciem, vel naturam aliquā habet, reducitur in Deum sicut in causam. Non enim potest esse malum nisi in bono, vt ex supradictis patet. Quantum verò ad id quod habet de defectu, reducitur in causam inferiorem defectibilem. Et sic licet Deus sit vniuersalis omnium causa, non tamen est causa malorum inquantum sunt mala, sed quicquid boni eis adiungitur, causatur à Deo.

CAP. CXLII.

Quòd non derogat bonitati Dei, quòd mala permittat.

NEc tamen hoc diuinæ bonitati repugnat, quòd mala esse permittit in rebus ab eo gubernatis. Primo quidem, quia prouidentiæ non est naturam gubernatorum perdere, sed saluare. Requirit autem hoc perfectio vniuersi, vt sint quædam, in quib. malum nō possit accidere: quędam verò quæ defectum mali pati possint ſm suam naturam. Si igitur malum totaliter excluderetur à rebus, prouidentia diuina non regerentur res secundum earum naturam, quod esset maior defectus quàm singulares defectus qui tollerentur. Secundò, quia bonum vnius non pōt accidere sine malo alterius, sicut videmus ꝙ generatio vnius non est sine corruptione alterius: & nutrimentum leonis, non est sine occisione alterius animalis: & patientia iusti non est sine persecutione iniusti. Si igitur malum totaliter excluderetur à rebus, sequeretur quòd multa & bona tollerentur. Non igitur pertinet ad diuinam pruuidentiam vt malum totaliter excludatur à rebus, sed vt mala quæ pròueniunt, ad aliquod bonum ordinetur. Tertio, quia ex ipsis malis particularibus commendabiliora redduntur bona, dum eis comparantur, sicut ex obscuritate nigri magis declaratur claritas albi. Et sic per hoc quòd permittit mala esse in mūdo, diuina bonitas magis declaratur in bonis, & sapientia in ordinatione malorum ad bona.

CAP. CXLIII.

Quòd Deus specialiter homini prouidet per gratiam.

QVia igitur diuina prouidentia reb. singulis secundum earum modum prouidet, creatura aūt rationalis per liberum arbitriū est domina sui actus præ cæteris creaturis, necesse est vt & ei singulari modo prouideatur quātum ad duo. Primo quidē, quantum ad adiumenta operis, quæ ei dantur à Deo; secundo, quantū ad ea quæ pro suis operib. ei reddūtur. Creaturis enim irrationabilib. hæc solum adiumenta dantur diuinitus ad agendum, quibus naturaliter mouentur ad agendum: creaturis verò rationabilibus dantur documenta & præcepta viuendi. Non enim præceptum dari competit, nisi ei qui est dominus sui actus, quamuis etiam creaturis irrationabilibus

præcepta per quandam similitudinem Deus dare dicatur, secundum illud Psal. 148. Præceptum posuit, & non præteribit, quod quidem præceptum nihil aliud est, quàm dispositio diuinæ prouidentię mouens res naturales ad proprias actiones. Similiter etiam actiones creaturarum rationaliū imputantur eis ad culpam, vel ad laudem, pro eo quod habent dominium sui actus, non solum hominibus ab homine præsidente, sed etiam à Deo, cum homines non solum regantur ab homine, sed etiam à Deo. Cuiuscunq; autem regimini aliquis subditur, ab eo sibi imputatur quod laudabiliter, vel culpabiliter agit. Et quia pro bene actis debetur præmium, culpæ verò debetur pœna, vt suprà dictum est, creaturæ rationales secundum iustitiam diuinæ prouidentiæ puniuntur pro malis, & præmiantur pro bonis. In creaturis autem irrationabilibus non habet locum pœna, nec præmium, sicut nec laudari, nec culpari. Quia verò vltimus finis creaturæ rationalis facultatem naturę ipsius excedit, ea verò quę sunt ad finem debent esse fini proportionata secundum rectum prouidentiæ ordinem, consequens est vt creaturæ rationali etiam adiutoria diuinitus conferantur, non solum quæ sunt proportionata naturę, sed etiā quæ facultatem naturæ excedunt. Vnde supra naturalem facultatē rationis imponitur homini diuinitus lumen gratiæ, per quod interius perficitur ad virtutem: & quantum ad cognitionem, dum eleuatur mens hominis per lumen huiusmodi ad cognoscendum ea quæ rationem excedunt: & quantum ad actionem & affectionem, dum per lumen huiusmodi affectus hominis supra creata omnia eleuatur ad Deum diligendum & sperandum in ipso, & ad agēdum ea quæ talis amor requirit. Huiusmodi autē dona, siue auxilia supernaturaliter homini data, gratuita vocantur duplici ratione. Primo quidem, quia gratis diuinitus dantur. Non enim potest in homine aliquid inueniri, cui cōdigne huiusmodi auxilia debeantur, cum hæc facultatem humanæ naturæ excedant. Secundo verò, quia speciali quodam modo per huiusmodi dona homo efficitur Deo gratus. Cum enim dilectio Dei sit causa bonitatis in rebus non à præexistente bonitate prouocata, sicut est dilectio nostra, necesse est ꝙ quibus aliquos speciales effectus bonitatis largitur, respectu horū specialis ratio dilectionis diuinæ consideretur. Vnde eos maxime & simpliciter diligere dr̄, quibus tales bonitatis effectus largitur, per quos ad vltimum finem veniant, qui est ipse qui est fons bonitatis.

CAP. CXLIIII.

Quòd Deus per dona gratuita remittit peccata, quæ etiam gratiam interimunt.

ET quia peccata contingunt ex hoc quòd actiones deficiunt à recto ordine ad finem: ad finem autem ordinatur homo non solum per naturalia auxilia, sed per gratuita, necesse est quòd peccata hominum non solum naturalibus auxilijs, sed etiam gratuitis contrarientur. Contraria autem se inuicem expellunt. Vnde sicut per peccata huiusmodi auxilia gratuita ab homine tolluntur, ita per gratuita dona peccata homini remittuntur: alioquin malitia hominis in peccando plus posset dum remouet gratiam diuinam, quàm diuina bonitas ad remouendum peccata per gratiæ dona. Item, Deus rebus prouidet secundum earum modum: hic autem est modus mutabilium rerum, vt in eis contraria alternari possint, sicut generatio & corruptio in materia corporali, & album & nigrum in corpore colorato. Homo autem est mutabilis secundum voluntatem quamdiu in hac vita viuit. Sic igitur diuinitus gratuita dona homini dantur, vt ea possit per peccatum amittere, & sic peccata perpetrat, vt ea per gratuita dona remitti possint. Præterea, in ijs quæ supra naturam aguntur, possibile & impossibile attenditur secundum potentiam diuinam, non secundum potentiam naturalem. Quòd enim cæcus illuminari possit, vel mortuus resurgere, non est naturalis potentiæ, sed diuinæ: dona autem gratuita sunt superna-

F turalia. Quod igitur ea aliquis consequi possit, ad diuinam potentiam pertinet. Dicere igitur quòd aliquis post peccatum gratuita dona consequi non possit, est diuinę potentiæ derogare: gratuita autem dona simul cum peccato esse nō possunt, cum per gratuita dona homo ordinetur ad finem, à quo per peccatum auertitur. Dicere igitur peccata remissibilia non esse, diuinæ potentiæ contrariatur.

CAP. CXLV.

Quòd peccata non sunt irremissibilia.

SI quis autē dicat peccata irremissibilia esse non propter diuinā impotētiam, sed quia hoc habet diuina iustitia, vt qui cadit à gratia, vlterius non reuertatur ad ipsam, hoc patet esse falsum. Nō enim hoc habet ordo diuinæ iustitię,
G ꝙ quādiu aliquis est in via, sibi detur quod pertinet ad terminum viæ: immobiliter autem se habere vel in bono, vel in malo pertinet ad terminum viæ. Immobilitas enim & quies est terminus motus. Tota autem præsens vita est status viæ, quod demonstrat mutabilitas hominis & quātum ad corpus, & quantum ad aīam. Non igitur hoc habet diuina iustitia, vt homo post peccatū immobiliter maneat in eo. Adhuc, ex diuinis beneficijs periculum homini non irrogatur, & præcipue ex maximis. Esset autem periculosum homini mutabilem vitam agēti grām accipere, si post gratiam peccare posset, & iterum redire ad gratiam non posset, præsertim cum peccata quæ grām præcedunt, remittantur per gratiā, quæ interdum maiora sunt his quæ post grām susceptam hō committit. Non est igitur dicendum, ꝙ pec-
H cata hoīs irremissibilia sint siue ante, siue post cōmittātur.

CAP. CXLVI.

Quòd solus Deus potest remittere peccata.

PEccata verò remittere solus Deus potest. Culpa.n. contra aliquem commissa ille solus remittere potest, cōtra quem committitur. Peccata.n. imputantur homini ad culpam nō solum ab homine, sed & à Deo, vt suprà dictū est. Sic aūt nunc agimus de peccatis, prout imputātur homini à Deo. Deus igitur solus peccata remittere pōt. Adhuc, cū per peccata homo deordinetur ab vltimo fine, remitti non possunt, nisi homo reordinetur in finem: hoc autē fit per gratuita dona, quæ sunt solum à Deo, cum excedant facultatem naturæ. Solus igitur Deus pōt peccata remittere. Itē,
I peccatum homini imputatur ad culpam, inquantum voluntarium: voluntatem autem immutare solus Deus potest. Solus igitur ipse vere potest remittere peccata.

CAP. CXLVII.

De quibusdam articulis fidei, qui sumuntur penes effectus diuinæ gubernationis.

HIc est igitur secūdus Dei effectus, gubernatio rerum, & specialiter creaturarum rationalium, quibus & gratiam tribuit, & peccata remittit: qui quidē effectus in Symbolo fidei tangitur, & quantum ad hoc ꝙ oīa in finē diuinæ bonitatis ordinantur per hoc ꝙ Spiritumsanctū profitemur Deum, nam Deo est propriū ad finē suos subditos
K ordinare: & quantum ad hoc ꝙ oīa mouet per hoc ꝙ dicit, Et viuificantem. Sicut.n. motus qui est ab anima in corpus, est vita corporis; ita motus quo vniuersum mouetur à Deo est quasi quædam vita vniuersi. Et quia tota rō diuinæ gubernationis à bonitate diuina sumitur, quæ Spiritui-sancto appropriatur, qui procedit vt amor, conuenienter effectus diuinæ prouidentię circa personā Spiritussancti ponuntur. Quātum aūt ad effectum supernaturalis cognitionis, ꝗ per fidem in hominib. Deus facit, dicitur, Sanctā ecclesiam catholicam: nam ecclesia congregatio fidelium est. Quantum verò ad gratiam quam hominibus communicat dicitur, Sanctorum communionem. Quantum verò ad remissionem culpæ dicitur, Peccatorum remissionem.

CAP. CXLVIII. A

Quòd omnia sunt facta propter hominem.

CVm autem omnia sicut ostensum est, in diuinam bonitatem ordinentur sicut in finem; eorum autem quę ad hunc finem ordinantur, quædam alijs propinquiora sunt fini, quæ plenius diuinam bonitatem participant, consequens est vt ea quæ sunt inferiora in rebus creatis, quæ minus de bonitate diuina participant, ordinentur quodámodo sicut in fines in entia superiora. In omni enim ordine finium, quæ sunt propinquiora vltimo fini sunt etiam fines eorum quæ sunt magis remota: sicut potio medicinę est propter purgationem, purgatio autē propter maciem, macies autem propter sanitatē, & sic macies finis est quodammodo purgationis, sicut etiam potionis purgatio. B & hoc rationabiliter accidit. Sicut enim in ordine causarum agentium virtus primi agentis peruenit ad vltimos effectus per medias causas: ita in ordine finium quæ sunt magis remota à fine, pertingunt ad vltimum finem mediantibus his quæ sunt magis propinqua fini, sicut potio non ordinatur ad sanitatem nisi per purgationem. Vnde & in ordine vniuersi inferiora cōsequuntur præcipuè vltimum finem, inquantum ordinātur ad superiora. Hoc etiam manifeste apparet ipsum rerum ordinem cōsideranti. Cum enim ea quæ naturaliter fiunt, sicut nata sunt agi, sic agantur, videmus autem imperfectiora cedere ad vsum nobiliorum, vtpote quòd plantæ nutriuntur ex terra, animalia ex plantis, hæc autem ad vsum hominis cedunt, consequens est vt in- C animata sint propter animata, & plantę propter animalia, & hæc propter hominem. Cum autem ostensum sit, q̃ natura intellectualis sit superior corporali, consequens est vt tota natura corporalis ad intellectualem ordinetur. Inter naturas autem intellectuales, quæ maxime corpori est vicina, est anima rationalis, quæ est hominis forma. Igitur quodammodo propter hominem, inquantum est rationabile animal, tota natura corporalis esse videtur. Ex consummatione igitur hominis consummatio totius naturæ corporalis quodammodo dependet.

CAP. CXLIX.

Quis est vltimus finis hominis.

COnsummatio autem hominis est in adeptione vltimi finis, qui est perfecta beatitudo, siue felicitas, quæ consistit in diuina visione, vt suprà ostensum est. Visionem autem diuinam consequitur immutabilitas intellectus & voluntatis. Intellectus quidem, quia cum peruentum fuerit ad primam causam, in qua omnia cognosci possunt, inquisitio intellectus cessat. Mobilitas autem voluntatis cessat, quia adepto fine vltimo, in quo est plenitudo totius bonitatis, nihil est quod desiderandum restet. Ex hoc aūt voluntas mutatur, quia desiderat aliquid quod nondum habet. Manifestum est igitur, quòd vltima consummatio hominis in perfecta quietatione, vel immobilitate consistit & quantum ad intellectum, & quantum ad voluntatem.

CAP. CL.

Quomodo homo ad æternitatem peruenit, vt ad consummationem.

OStensum est autem in præmissis, quòd æternitatis ratio ex immobilitate consequitur. Sicut enim ex motu causatur tempus, in quo prius & posterius inuenitur, ita oportet quòd remoto motu cesset prius & posterius, & sic æternitatis ratio relinquitur, quæ est tota simul. In vltima igitur sua consummatione homo æternitatem vitæ consequitur non solum, quantum ad hoc quòd immortaliter secundum animam viuat, quod habet anima rationalis ex sua natura, vt suprà ostensum est, sed etiam ad hoc quòd ad perfectam immobilitatem perducitur.

CAP. CLI.

Quomodo ad perfectam beatitudinem, animæ rationalis oportet eam corpori reuniri.

COnsiderandum est autem, q̃ non potest esse omnimoda immobilitas voluntatis, nisi naturale desideriū totaliter impleatur. Quæcunq; autem nata sunt vniri secundum naturam suam, naturaliter sibi vniri appetūt: vnumquodque enim appetit id quod est sibi conueniens secundum suam naturam. Cum igitur anima humana naturaliter corpori vniatur, vt suprà ostensum est, naturale ei desiderium inest ad corporis vnionem. Non poterit igitur esse perfecta quietatio voluntatis, nisi iterato anima corpori coniungatur, quod est hominem à morte resurgere. Item, B finalis perfectio requirit perfectionem primam: prima autem perfectio vniuscuiusque rei est vt sit perfectum in sua natura, finalis verò perfectio consistit in consecutione vltimi finis. Ad hoc igitur quòd anima humana omnimode perficiatur in fine, necesse est quòd sit perfecta in sua natura, quod nō potest esse nisi sit corpori vnita. Natura enim animæ est vt sit pars hominis vt forma: nulla autem pars perfecta est in sua natura, nisi sit in suo toto. Requiritur igitur ad vltimam hominis beatitudinē, vt aīa rursum corpori vniatur. Adhuc, quod est per accidens & contra naturam, non pōt esse sempiternum: necesse est aūt hoc quod est animam à corpore separatam esse, per accidens esse, & cōtra naturā, si hoc per se & naturaliter inest animæ vt corpori vniatur. Non igitur aīa erit in perpetuū à corpore sepa- C rata. Cum igitur eius substantia sit incorruptibilis, vt suprà ostensum est, relinquitur quòd sit iterato corpori vniēda.

CAP. CLII.

Quòd separatio animæ à corpore sit secundum naturam, & quomodo contra naturam.

VIdetur autem animam à corpore separari nō esse per accidens, sed secūdum naturam. Corpus enim hominis ex contrarijs compositum est: omne autem huiusmodi naturaliter corruptibile est. corpus igitur humanum est naturaliter corruptibile. Corrupto autem corpore est necesse animam separatā remanere, si anima immortalis est, vt suprà ostensum est. videtur igitur animam à corpore separari esse secundum naturam. Considerandum est ergo D quomodo sit s̄m naturam, & quomodo contra naturam. Ostensum est n. suprà, quòd anima rationalis præter modum aliarum formarum excedit totius corporalis materię facultatem, quod eius operatio intellectualis demonstrat, quā sine corpore habet. Ad hoc igitur, quòd materia corporalis conuenienter ei apta fuerit, necesse fuit, q aliqua dispositio corpori superadderetur, per quā fieret conueniens materia tali formæ. Et sicut hæc forma à solo Deo exit in esse p creationem, ita illa dispositio naturam corpoream excedens, à solo Deo corpori humano attributa fuit, quæ videlicet ipsum corpus incorruptum cōseruaret, vt sic perpetuitati animæ conueniret: & hæc quidem dispositio in corpore hominis mansit, quandiu anima hominis Deo E adhæsit. Auersa autem anima hominis p peccatum à Deo conuenienter & corpus humanum illam supernaturalem dispositionem perdidit, per quā immobiliter animę subdebatur, & sic homo necessitatem moriēdi incurrit. Si igitur ad naturam corporis respiciatur, mors naturalis est. Si verò ad naturam animæ & ad dispositionem, quæ propter animam supernaturaliter humano corpori à principio indita fuit, est per accidens, & contra naturam, cum naturale sit animam corpori esse vnitam.

CAP. CLIII.

Quòd anima omnino idem corpus resumet, & non alterius naturæ.

CVm autem anima corpori vniatur vt forma, vnicuique autem formæ propria materia respondeat, necesse est quòd corpus cui iterato anima vnietur, sit eiusdē rationis

& speciei cum corpore quod deponit per mortem. Non.n. resumet anima in resurrectinne corpus cœleste, vel aereũ, vel corpus alicuius alterius animalis, vt quidam fabulãtur, sed corpus humanum ex carnibus & ossibus compositum organicum eisdem organis, ex quibus nunc consistit. Rursus, sicut eidem formæ secundum speciem debetur eadem materia secundum speciem, ita eidem formæ secundum numerum debetur eadem materia secundum numerum. Sicut enim anima bouis non potest esse anima corporis equi, ita anima huius bouis non potest esse anima alterius bouis. Oportet igitur quòd cum eadem numero anima rationalis remaneat, quòd corpori eidem numero in resurrectione rursus vniatur.

CAP. CLIIII.

Quòd resumet idem numero corpus sola Dei virtute.

EA verò quæ secundum substantiam corrumpuntur, non reiterantur eadem numero secundum operationem naturæ, sed solum secundum speciem. Non enim eadem numero nubes est ex qua pluuia generatur, & quę iterum ex pluente aqua, & rursus euaporante generatur. Cum igitur corpus humanum per mortem substantialiter corrumpatur, non potest operatione naturæ idem numero reparari. Cum igitur hoc exigat resurrectionis ratio, vt ostensum est, consequens est quòd resurrectio hominum non fiet per actionem naturæ, vt quidam posuerunt post multa annorum curricula redeũtibus corporibus ad eundem situm, rursus eosdem numero homines redire, sed resurgen**H**tium reparatio sola virtute diuina fiet. Item, manifestum est quòd sensus priuati restitui non possunt per operationem naturæ, nec aliquid eorum quæ solum per generationem accipiuntur, eo quòd non sit possibile idem numero pluries generari. Si autem aliquid huiusmodi restituatur alicui, puta, oculus erutus, aut manus abcisa, hoc erit virtute diuina, quæ supra naturæ ordinem operatur, vt suprà ostensum est. Cum igitur per mortem omnes hominis sensus, & omnia membra depereãt, impossibile est hominem mortuum rursus reparari ad vitam nisi operatione diuina. Ex hoc autem quòd resurrectionem ponimus diuina virtute futurã, de facili videri potest, quomodo corpus idem numero reparetur. Cum enim suprà ostẽsum sit, quòd omnia etiam minima, sub diuina prouidentia continentur, mani**I**festum est quòd materia huius humani corporis, quamcunque formam post mortem hominis accipiat, non effugit neque virtutem, neq; cognitionem diuinam: quæ quidem materia eadem numero manet, inquantum intelligitur sub dimensionibus existens, secundum quas hęc materia dici potest, & est indiuiduationis principium. Hac igitur materia eadem manente, & ex ea virtute diuina corpore reparato humano, necnon & anima rationali quę cum sit incorruptibilis, eadem manet eidem corpori vnita, consequens fit vt homo idem numero reparetur. Nec potest identitas secundum numerum impediri, vt quidam obijciunt per hoc, quòd non sit humanitas eadem numero. Nam humanitas quæ dicitur forma totius, secũdum quos**K**dam nihil est aliud quàm forma partis, quę est anima, quæ quidem dicitur forma corporis secundum quòd dat speciem toti, quod si verum est, manifestum est humanitatem eandem numero remanere, cum anima rationalis eadem numero maneat: sed quia humanitas est quam significat diffinitio hominis, sicut & essentia cuiuslibet rei est quã significat sua diffinitio, diffinitio autem hominis non solum significat formam, sed etiam materiam, cum in diffinitione rerum materialium necesse sit materiam poni, conuenientius secundum alios dicitur, quòd in ratione humanitatis & anima, & corpus includatur, aliter tamen quàm in diffinitione hominis. Nam in ratione humanitatis includũtur essentialia principia hominis sola cum præcisione aliorũ. Cum.n. humanitas dicatur, qua homo est homo, manifestum est quòd omnia, de quib. nõ est verum dicere de eis quòd homo sit ho**F**mo, ab humanitate præcidũtur. Cum verò homo dicatur, qui humanitatem habet, per hoc verò quòd humanitatem habet non excluditur quin alia habeat, puta, albedinem, aut aliquid huiusmodi, hoc nomen, homo, significat sua essentialia principia, non tamen cum præcisione aliorum, licet alia non includantur actu in eius ratione, sed potentia tantum, vnde homo significat per modum totius, humanitas verò per modum partis, nec de homine prædicatur. In Sorte verò, aut Platone includitur hæc materia, & hæc forma, vt sicut est ratio hominis ex hoc quòd componitur ex anima & corpore, ita si Sortes diffiniretur, ratio eius esset quòd esset compositus ex ijs carnibus, & ijs ossibus, & hac anima. Cũ igitur humanitas non sit aliqua alia forma præter animam & corpus, sed sit aliquid compositum ex vtroque, manife**G**stum est quòd eodem corpore reparato, & eadem anima remanente, eadem numero humanitas erit. Neq; etiam prædicta identitas secundum numerum impeditur ex hoc quòd corporeitas non redeat eadem numero, cum corrupto corpore corrumpatur. Nam si per corporeitatem intelligatur forma substantialis, per quam aliquid in genere substantię corporeę ordinatur, cum non sit vnius nisi vna forma substantialis, talis corporeitas nõ est aliud quàm anima. Nam hoc animal per hanc animam non solum est animal, sed animatum corpus, & corpus, & etiam hoc aliquid in genere substantiæ existens: alioquin anima adueniret corpori existenti in actu, & sic esset forma accidentalis. Subiectum enim substantialis formæ non est actu hoc aliquid, sed potentia tantum: vnde cum accipit formam substan**H**tialem, non dicitur tantum generari secundum quid hoc, aut illud, sicut dicitur in formis accidentalibus, sed dicitur simpliciter generari, quasi simpliciter esse accipiens, & sic corporeitas accepta eadem numero manet, rationali anima eadem existente. Si verò corporeitatis nomine forma quædam intelligatur, à qua denominatur corpus, quod ponitur in genere quantitatis, sic est quędam forma accidentalis, cum nihil aliud significet quàm trinam dimẽsionem. Vnde licet non eadem numero redeat, identitas subiecti non impeditur, ad quam sufficit vnitas essentialium principiorum. Eadem ratio est de omnibus accidentibus, quorum diuersitas identitatem secundum numerum non tollit. Vnde cum vnio sit quædam relatio, ac per hoc sit acci**I**dens, eius diuersitas secundum numerum non tollit identitatem subiecti. Similiter nec diuersitas potentiarum secundum numerum animæ sensitiuæ & vegatiuæ, si tamen corrumpi ponantur. Sunt.n. in genere accidentis potentiæ naturales coniunctı existentes, nec à sensu sumitur sensibile secundum quod est differentia cõstitutiua animalis, sed ab ipsa substantia animæ sensitiuæ, quæ in homine est eadem secundum substantiam cum rationali.

CAP. CLV.

Quòd non resurgemus ad eundem modum viuendi.

QVamuis autem homines ijdẽ numero resurgent, non tamen eundem modum viuendi habebunt. Nunc **K** enim corruptibilem vitam habent, tunc verò incorruptibilem. Si.n. natura in generatinne hominis perpetuum esse intendit, multo magis Deus in hominis reparatione. Quod enim natura perpetuum esse intendat, habet ex hoc quòd à Deo mouetur. Non autem in reparatione hominis resurgentis attenditur perpetuum esse speciei, quia hoc per continuam generationem poterat obtineri. Relinquitur igitur, quòd intendatur perpetuum esse indiuidui. Homines igitur resurgentes in perpetuum viuent. Præterea, si homines resurgentes moriantur, animæ à corporibus separatæ non in perpetuum absque corpore remanebunt: hoc enim est contra naturam animæ, vt suprà dictum est. Oportebit igitur, vt iterato resurgant, & hoc idem continget si post secundam resurrectionem iterum moriantur. Sic igitur in infinitum mors & vita circulariter circa eundem hominem reiterabuntur, quod videtur esse vanum.

num. Connenientius est igitur vt stetur in primo, scilicet A vt in prima resurrectione homines immortales resurgant. Nec tamen mortalitatis ablatio diuersitatem vel secundū speciem, vel secundum numerum inducet. Mortale enim secundum propriam rationem differentia specifica hominis esse non potest, cum passionem quandam designet: sed ponitur loco differentiæ hominis, vt per hoc quod dicitur mortale, designetur natura hominis, quòd scilicet est ex contrarijs compositus, sicut per hoc quod dicitur rationale, designatur propria forma eius: res enim materiales nō possunt sine materia diffiniri. Non autem aufertur mortalitas per ablationem propriæ materiæ. Non enim resumet anima corpus cœleste, vel aereum, vt suprà habitum est, sed corpus humanum ex contrarijs compositum. Incorruptibilitas tamen adueniet ex virtute diuina, per quam anima B suprà corpus vsque ad hoc dominabitur, quòd corrumpi non possit. Tandiu enim res conseruatur in esse, quandiu forma supra materiam dominatur.

CAP. CLVI.

Quòd post resurrectionem vsus cibi, & generationis cessabunt.

Quia verò subtracto fine remoueri oportet ea quæ sūt ad finem, oportet quòd remota mortalitate à resurgentibus, etiam ea subtrahantur quæ ad statum vitæ mortalis ordinātur. Huiusmodi autem sunt cibi & potus, qui ad hoc sunt necessarij, vt mortalis vita sustentetur, dum id quod per calorem naturalē resoluitur, per cibos restau- C ratur. Non igitur post resurrectionem erit vsus cibi, vel potus. Similiter etiam nec vestimentorum, cum vestimenta ad hoc omnia necessaria sint, ne corpus ab exteriorib. corrumpatur per calorem, vel frigus. Similiter etiam necesse est venereorum vsum cessare, cum ad generationem animalium ordinetur: generatio autem mortali vitæ deseruit, vt quod secundum indiuiduum cōseruari non potest, conseruetur saltem in specie. Cum igitur homines ijdem numero in perpetuum conseruabuntur, generatio in eis locū non habebit, vnde nec venereorum vsus. Rursus, cum semē sit superfluum alimenti, cessante vsu ciborum necesse est etiam vt venereorum vsus cesset. Non autem potest conuenienter dici, quòd propter solam delectationem remaneat vsus cibi, & potus, & venereorū. Nihil enim inordinatum D in illo finali statu erit: quia tunc omnia suo modo perfectam consummationem accipiēt. Inordinatio autem perfectioni opponitur: & cum reparatio hominum per resurrectionē sit immediatè à Deo, non poterit in illo statu aliqua inordinatio esse: quia quæ à Deo sunt, ordinata sunt, vt dicitur Rom. 13. Est autem hoc inordinatum, vt vsus cibi, & venereorum propter solam delectationem quæratur: vnde & nunc apud homines vitiosum reputatur. Non igitur propter solam delectationem non resurgentibus vsus cibi, & potus, & venereorum esse poterit.

CAP. CLVII.

Quòd tamen omnia membra resurgent.

Quamuis autem vsus talium resurgentibus desit, non E tamen eis deerunt membra ad vsus tales, quia sine ijs corpus resurgentis integrum non esset. Conueniens est autem vt in reparatione hominis resurgentis, quę erit immediate à Deo, cuius perfecta sunt opera, natura integre reparetur. Erunt ergo huiusmodi membra in resurgentibus propter integritatem naturæ conseruandam, & non propter actus, quibus deputantur. Item, si in illo statu homines pro actibus quos nunc agunt, pœnam, vel præmium consequuntur, vt postea manifestabitur, conueniens est vt eadem membra homines habeant, quibus peccato, vel iustitiæ deseruierunt in hac vita, vt in quibus peccauerunt vel meruerunt, puniantur vel præmientur.

CAP. CLVIII.

Quòd non resurgent cum aliquo defectu.

Similiter autem conueniens est, vt omnes naturales defectus à corporibus resurgentium auferantur. Per omnes enim huiusmodi defectus integritati naturæ derogatur. Si igitur conueniens est, vt in resurrectione natura humana integraliter reparetur à Deo, consequens est vt etiam huiusmodi defectus tollantur. Præterea, huiusmodi defectus ex defectu virtutis naturalis, quæ fuit generationis humanæ principium, prouenerunt: in resurrectione autem non erit virtus agens nisi diuina, in quam defectus non cadit, non igitur huiusmodi defectus, qui sunt in hominibus gñatis, erunt in hominib. per resurrectionē reparatis.

CAP. CLIX.

Quòd resurgent solum quæ sunt ad veritatem naturæ.

Quod autem est dictum de integritate resurgentium, referri oportet ad id quod est de veritate humanæ naturæ. Quod enim de veritate humanę naturæ non est, in resurgentibus non resumetur, alioquin oporteret immoderatam esse magnitudinem resurgentium, si quicquid ex cibis in carnem & sanguinem est conuersum, in resurgentibus resumetur: veritas autem vnius cuiusque naturæ secundum suam speciem & formam attenditur. Partes igitur hominis, quæ secundum speciem & formam attenduntur, omnes integraliter in resurgentibus erunt, non solum partes organicæ, sed etiam partes consimiles, vt caro, neruus, & huiusmodi, ex quibus membra organica cōponuntur. Non autem totum quicquid naturaliter fuit sub ijs partibus resumetur, sed quantum sufficiés erit ad speciem partium integrādam. Nec tamen propter hoc homo idem numero, aut integer non erit, si totum quicquid in eo materialiter fuit, non resurget. Manifestum est enim in statu huius vitæ, quòd à principio vsque ad finem homo idem numero manet. Id tamen quod materialiter in eo est sub specie partium, non idem manet, sed paulatim fluit & refluit, ac si idem ignis conseruaretur consumptis & appositis lignis, & tunc est integer homo, quando species & quantitas speciei debita conseruatur.

CAP. CLX.

Quòd Deus omnia supplebit in corpore deformato, aut quicquid deficiet de materia.

Sicut autem non totum quod materialiter fuit in corpore hominis, ad reparationem corporis resurgentis Deus resumet, ita etiam si quid materialiter de fuit, Deus supplebit. Si enim hoc officio naturæ fieri potest, vt puero qui non habet debitam quātitatem, ex aliena materia per assumptionem cibi & potus tantum addatur, quòd ei sufficiat ad perfectam quantitatem habendam, nec propter hoc desinit esse idem numero qui fuit, multo magis hoc virtute diuina fieri potest, vt suppleatur minus habentibus de extrinseca materia, quod eis in hac vita defuit ad integritatem membrorum naturalium, vel debitę quantitatis. Sic igitur licet aliqui in hac vita aliquibus membris caruerint, vel perfectam quantitatem nondum attigerint, in quantacunque quantitate defuncti virtute diuina in resurrectione perfectionem debitam consequentur, & membrorum, & quantitatis.

CAP. CLXI.

Solutio ad quædam quæ ibi obijci possent.

Ex hoc autem solui potest, quod quidam contra resurrectionem hanc obijciunt. Dicunt enim possibile esse, quod aliquis homo carnibus humanis vescatur, & vlterius sic nutritus filium generet, qui simili cibo vtatur. Si igitur nutrimentum conuertitur in substantiam carnis, vi-

detur quòd sit impossibile integraliter vtrunque resurgere, cum carnes vnius conuersæ sint in carnes alterius: & quod difficilius videtur, si semen est ex nutrimenti superfluo, vt Philosophi tradunt, sequitur quòd semen vnde natus est filius, sit sumptū ex carnibus alterius, & ita impossibile videtur puerum ex tali semine genitum resurgere, si homines, quorum carnes pater ipsius & ipse comederant, integraliter resurgunt: sed hæc communi resurrectioni non repugnant. Dictum est enim suprà, quòd non est necessarium quicquid materialiter fuit in aliquo homine, in ipso resurgente resumi, sed tantum quantū sufficit ad modum debitæ quantitatis seruandum. Dictum est etiam, quòd si alicui aliquid defuit de materia ad quantitatem perfectam, supplebitur diuina virtute. Considerandum est insuper, quòd aliquid materialiter in corpore hominis existēs, secundum diuersos gradus ad veritatem naturæ humanæ peruenitur inuenire. Nam primo & principaliter quod à parentibus sumitur sub veritate humanæ speciei tanquàm purissimum perficitur ex virtute formatiua: secundario autem quod ex cibis generatum est, necessarium est ad debitam quantitatem membrorum, quia semper admistio extranei debilitat virtutem rei, vnde & finaliter necesse est augmentū deficere, & corpus senescere & dissolui, sicut & vinum per admistionem aquę tandem redditur aquosum. Vlterius autem ex cibis aliquæ superfluitates in corpore hominis generantur, quarum quædam sunt necessariæ ad aliquem vsum, vt semē ad generationem, & capilli ad tegumentum & ornatum: quædam verò omnino ad nihil, vt quæ expelluntur per sudorem, & varias egestiones, vel interius retinentur in grauamen naturæ. Hoc igitur in communi resurrectione secundum diuinam prouidentiam attendetur, quòd si idem numero materialiter in diuinis hominibus fuit, in illo resurget, in quo principaliorem gradum obtinuit. Si autem in duobus extitit secundum vnum, & eundem modum, resurget in eo in quo primo fuit. In alio verò supplebitur ex diuina virtute, & sic patet, quòd carnes hominis comestæ ab aliquo non resurgent in comedente, sed in eo cuius prius fuerunt, resurgent tamen in eo qui ex tali semine generatus est, quantum ad id quod in eis fuit de humido nutrimentali: aliud verò resurget in primo, Deo vnicuique supplente quod deest.

CAP. CLXII.

Quòd resurrectio mortuorum in articulis fidei exprimitur.

AD hanc igitur fidem resurrectionis confitendam, in symbolo Apostolorum positum est. Carnis resurrectionem. Nec sine ratione additum est, Carnis: quia fuerunt quidam etiam tempore Apostolorum, qui carnis resurrectionem negabāt, solam spiritualem resurrectionem confitentes, per quā homo à morte peccati resurget. Vnde Apost. 2. ad Timoth. 2. dicit de quibusdam. Qui à veritate exciderūt, dicentes resurrectionem iam factam, & subuerterunt quorundam fidem, ad quorum remouendum errorem, vt resurrectio futura credatur, dicitur in symbolo patrum, Expecto resurrectionem mortuorum.

CAP. CLXIII.

Qualis erit resurgentium operatio.

OPortet autem considerare vlterius, qualis sit operatio resurgentium. Necesse enim est cuiuslibet viuentis esse aliquam operationem, cui principaliter intendit, & in hoc dicitur vita eius consistere. Sicut qui voluptatib. principaliter vacant, dicuntur vitam voluptuosam agere: qui verò contemplationi, contemplatiuam: qui verò ciuitatibus gubernandis, ciuilem. Ostensum est autem quòd resurgentibus neque ciborum, neque venereorum aderit vsus, ad quē omnia corporalia exercitia ordinari videntur. Subtractis autem corporalibus exercitijs remanent spirituales

F operationes, in quibus vltimum hominis finem consistere diximus, quem quidem finem adipisci resurgentib. competit à statu corruptionis & mutabilitatis liberatis, vt ostēsum est. Non autem in quibuscunque spiritualibus actibus vltimus finis hominis consistit, sed in hoc quòd Deus per essentiam videatur, vt suprà ostensum est: Deus autē æternus est, vnde oportet quòd intellectus æternitati coniungatur. Sicut igitur qui voluptati vacant, voluptuosam vitā agere dicuntur: ita qui diuina potiuntur visione, æternam obtinent vitam, secundum illud Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum &c.

CAP. CLXIIII.

Quòd Deus per essentiam videbitur, non per similitudinem.

G Videbitur autem Deus p essentiam ab intellectu creato, non per aliquam sui similitudinem, qua in intellectu præsente res intellecta possit distare, sicut lapis per similitudinem suam pręsens est oculo, per substantiam verò absens: sed sicut suprà ostensum est, ipsa Dei essentia intellectui creato coniungitur quodammodo, vt Deus per essentiam videri possit. Sicut igitur in illo vltimo fine videbitur quod prius de Deo credebatur, ita quod sperabatur vt distans, tenebitur vt præsens, & hoc comprehensio nominatur, secundum illud Apostoli Philippēsium 2. Sequor autem si quo modo comprehēndam: quod non est intelligendum secundum quod comprehensio inclusionem importat, sed secundum quod importat præsentialitatem & H attentionem quandam eius quod dicitur comprehendi.

CAP. CLXV.

Quòd videre Deum est summa perfectio, & delectatio.

RVrsus cōsiderandum est, quòd ex apprehensione conueniens delectatio generatur sicut visus delectatur in pulchris coloribus, & gustus in suauibus saporibus: sed hęc quidem delectatio sensuum potest impediri propter organi indispositionem, nam oculis ęgris odiosa est lux, quę puris est amabilis. Sed quia intellectus non intelligit per organum corporale, vt suprà ostensum est, delectationi quę est in consideratione veritatis, nulla tristitia contrariatur. Potest tamen per accidens ex consideratione intellectus tri- I stitia sequi, inquantum id quod intelligitur apprehenditur vt nociuum, vt sic delectatio quidem adsit intellectui de cognitione veritatis: tristitia autem in voluntate sequatur de re quæ cognoscitur non inquātum cognoscitur, sed inquātum suo actu nocet: Deus autem hoc ipsum quod est, veritas est. Non potest igitur intellectus Deum videns, in eius visione nō delectari. Iterum, Deus est ipsa bonitas, quæ est ratio dilectionis vnde necesse est ipsam diligi ab omnibus apprehendentibus ipsam. Licet enim aliquid quod bonum est, possit nō diligi, vel & odio haberi, hoc non est inquantum apprehenditur vt bonum, sed inquantum apprehenditur vt nociuum. In visione igitur Dei, qui est ipsa bonitas & veritas, oportet sicut comprehensionem, ita dilectionem, seu delectabilem fruitionem adesse, secundum il- k lud Esaiæ vltimo. Videbitis, & gaudebit cor vestrum.

CAP. CLXVI.

Quomodo omnia videntia Deum confirmata sunt in bono.

EX hoc autem apparet, quòd anima videns Deum, vel quęcunque alia spiritualis creatura habet voluntatem confirmatam in ipso, vt ad contrarium de cætero non flectatur. Cum enim obiectum voluntatis sit bonum, impossibile est voluntatem inclinari in aliquid, nisi sub aliqua ratione boni: possibile est autem in quocunque particulari bono aliquid deficere, quod ipsi cognoscenti re-

linquitur in alio quærendum. Vnde non oportet voluntatem videntis quodcunque bonum particulare illo solo consistere, vt extra eius ordinem non diuertat: sed in Deo qui est bonum vniuersale, & ipsa bonitas, nihil boni adest quod alibi quæri possit, vt suprà ostensum est. Quicunq; igitur Dei essentiam videt, nō potest voluntatem ab eo diuertere, quin in omnia secundum rationem ipsius tendat: est etiam hoc videre per simile in intelligibilibus. Intellectus enim noster potest dubitando hac atque illac diuertere, quousq; ad primum principium perueniatur, in quo necesse est intellectum firmari. Quia igitur finis in appetibilibus est sicut principium in intelligibilibus, potest quidem voluntas ad contraria flecti quousque ad cognitionem vel fruitionem vltimi finis veniatur, in qua necesse est ipsam firmari: esset etiam contra rationem perfectæ felicitatis, si homo in contrarium conuerti posset: non enim totaliter excluderetur timor de amittendo, & sic non esset totaliter desiderium quietatum: vnde Apocalypsis 3. dicitur de beato. Foras non egredietur amplius.

CAP. CLXVII.

Quòd corpora erunt omnino obedientia animæ.

QVia verò corpus est propter animam, sicut materia propter formam, & organum propter artificem, animæ vitam prædictam consecutæ tale corpus in resurrectione adiūgetur diuinitus, quale competat beatitudini animæ. Quæ enim propter finem sunt, disponi oportet secundum exigentiam finis. Animæ autem ad summum operationis intellectualis pertingenti non conuenit corpus habere, per quod aliqualiter impediatur, aut retardetur. Corpus autem humanum ratione suæ corruptibilitatis impedit animam & retardat, vt nec continuæ contemplationi insistere valeat, neque ad summum contemplationis peruenire, vnde per abstractionem à sensibus corporis homines aptiores ad diuina quædam capiēda redduntur. Nam propheticæ reuelationes dormientibus, vel in aliquo excessu mentis existētibus manifestantur, secundum illud Nume. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad eum. Corpora igitur resurgentium beatorum non erunt corruptibilia, & animam retardantia vt nunc, sed magis incorruptibilia, & totaliter obedientia ipsi animæ, in nullo ei resistent.

CAP. CLXVIII.

De dotibus corporum glorificatorum.

EX hoc autem perspici potest, qualis sit dispositio corporum beatorum. Anima enim est corporis forma & motor. Inquantum autem est forma, non solum est principium corporis quantum ad esse substantiale, sed etiā quantum ad propria accidentia, quæ causantur in subiecto ex vnione formæ ad materiam. Quanto autem forma fuerit fortior, tanto impressio formæ in materia minus potest impediri à quocunq; exteriori agente, sicut patet in igne, cuius forma quę dicitur esse nobilissima inter elementares formas hoc confert igni, vt non de facili trāsmutetur à sua naturali dispositione patiendo ab aliquo agente. Quia igitur anima beata in summo nobilitatis & virtutis erit, vtpote rerum primo principio coniuncta, confert corpori sibi diuinitus vnito, primo quidem esse substantiale nobilissimo modo totaliter ipsum sub se continendo, vnde subtile & spirituale erit. Dabit etiam sibi qualitatem nobilissimā, scilicet gloriam claritatis, & propter virtutem animę à nullo agente à sua dispositione poterit transmutari, quod est ipsum impassibile esse, & quia obediet totaliter animæ, vt instrumentum motori, agile reddetur. Erunt igitur hæ quatuor conditiones corporum beatorum, subtilitas, claritas, impassibilitas, & agilitas. Vnde Apostol. 1. ad Cor. 15. dicit, Corpus quod per mortem seminatur in corruptione, surget in incorruptione, quātum ad impassibilitatem:

A seminatur in ignobilitate, surget in gloria, quantum ad claritatem: seminatur in infirmitate, surget in virtute, quantum ad agilitatem: seminatur corpus animale, surget corpus spirituale, quantum ad subtilitatem.

CAP. CLXIX.

Quòd homo tunc innouabitur, & omnis creatura corporalis.

MAnifestum est autem quòd ea quæ sunt ad finem disponuntur secundum exigentiam finis: vnde si id propter quod sunt aliqua, varietur secundum perfectum & imperfectum, ea quæ ad ipsum ordinātur, diuersimodè disponi oportet, vt ei deseruiant secundum vtrunque statum: Cibus enim
B & vestimētum aliter pparantur puero, & aliter viro. Ostensum est autem suprà, quòd creatura corporalis ordinatur ad rationalem naturam, quasi ad finem. Oportet igitur q homine accipiente vltimam perfectionem per resurrectionem, creatura corporalis diuersum statum accipiat, & secundum hoc dicitur innouari mundus homine resurgēte, secundum illud Apoc. 21. Vidi cœlum nouum, & terram nouam: & Esa. 26. Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam.

CAP. CLXX.

Quæ creaturæ innouabuntur, & quæ manebunt.

COnsiderandum tamen est, quòd diuersa genera crea-
C turarum corporalium secundum diuersam rationem ad hominem ordinantur. Manifestū est enim, quòd plantæ & animalia deseruiunt homini in auxilium infirmitatis ipsius, dum ex eis habet victum, & vestitum, & vehiculum, & huiusmodi, quibus infirmitas humana sustentatur. In statu tamen vltimo per resurrectionem tolletur ab homine omnis infirmitas talis. Neque enim indigebunt vlterius homines cibis ad vescēdum, cum sint incorruptibiles, vt suprà ostensum est: neque vestimentis ad operiendum, vtpote qui claritate gloriæ vestientur; neque animalibus ad vehiculum, quibus agilitas aderit: neque aliquibus remedijs ad sanitatem conseruandum, vtpote qui impassibiles erunt. Igitur huiusmodi corporeas creaturas, scilicet plantas, & animalia, & alia huiusmodi corpora mista con-
D ueniens est in statu illius vltimæ consummationis non remanere. Quatuor verò elementa, scilicet ignis, aer, & aqua, & terra ordinantur ad hominem non solum quantum ad vsum corporalis vitę, sed etiam quantum ad constitutionē corporis eius. Nam corpus humanum ex elementis constitutum est. Sic igitur essentialem ordinem habent elemēta ad corpus humanum. Vnde homine consummato in corpore & anima conueniens est vt et elementa remaneāt, sed in meliorem dispositionem mutata. Corpora verò cęlestia quantum ad sui substantiam neque in vsu corruptibilis vitæ ab homine assumuntur, neq; corporis humani substantiam intrant, deseruiunt tamen homini inquantum ex eorū specie & magnitudine excellentiā sui creatoris demon-
E strant: vnde frequēter in scripturis homo mouetur ad considerandum cœlestia corpora, vt ex eis adducatur in reuerētiam diuinam, vt patet Esa. 40. vbi dī. Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hęc. Et quamuis in statu perfectionis illius hō ex creaturis sensibilib. in Dei notitiam non adducatur, cum Deum videat in seipso, tū delectabile est & iucundum et cognoscenti causam cōsiderare qualiter eius similitudo resplendeat in effectu: vnde & sanctis cedet ad gaudium cōsiderare refulgentiam diuinę bonitatis in corporibus, & præcipue in cœlestibus, quæ alijs præminere videntur. Habent etiam corpora cœlestia essentialem quodammodo ordinem ad corpus humanum secundum rationem causæ agentis, sicut elementa ratione causæ materialis. Homo enim generat hominem & sol: vnde & hac ratione cōuenit etiam corpora cœlestia remanere. Nō solum ex comparatione ad hominem, sed etiam

ex prædictis corporearum creaturarum naturis idem apparet. Quod enim secundum nihil sui est incorruptibile, non debet remanere in illo incorruptionis statu. Corpora quidem cœlestia incorruptibilia sunt secundum totum & partem, elementa verò secundum totum, sed non secundum partem, homo verò secundum partem, scilicet animam rationalem, sed non secundum totum, quia compositum per mortem dissoluitur. Animalia verò, & plãtæ, & omnia corporea mista neque secundum totum, neque secundum partem incorruptibilia sunt. Conuenienter igitur in illo vltimo incorruptionis statu remanebunt quidem homines, & elementa, & corpora cœlestia, non autem alia animalia, neque plantæ, aut corpora mista: rationabiliter etiã idem apparet ex ratione vniuersi. Cum enim homo pars sit vniuersi corporei in vltima hominis consummatione, necesse est vniuersum corporeum remanere: non enim videtur esse pars perfecta, si fuerit sine toto. Vniuersum autem corporeum remanere non potest, nisi partes essentiales eius remaneant. Sunt autem partes eius essentiales corpora cœlestia, & elementa, vtpote ex quibus tota mundi machina consistit: cætera verò ad integritatem corporei vniuersi pertinere non videntur, sed magis ad quendam ornatum & decorem ipsius, qui competit statui mutabilitatis, secundum quod ex corpore cœlesti vt agente, & elementis, vt materialibus generantur animalia, & plantæ, & corpora mineralia. In statu autem vltimæ consummationis alius ornatus elementis attribuetur, qui deceat incorruptionis statum. Remanebunt igitur in illo statu homines, elementa, & corpora cœlestia, non autem animalia & plantæ, & corpora mineralia.

CAP. CLXXI.

Quòd corpora cœlestia cessabunt à motu.

SEd cum corpora cœlestia continue moueri videantur, potest alicui videri, quòd si eorum substantia maneat, quòd tunc & in illo consummationis statu moueantur, & quidem si ea ratione motus corporibus cœlestibus adesset, qua ratione adest elementis, rationabilis esset sermo. Motus enim elementalis grauibus, vel leuibus adest propter eorum perfectionem consequendam. Tendunt enim suo motu naturali in proprium locum sibi conuenientem, vbi melius est eis esse: vnde in illo vltimo consummationis statu, vnumquodque elementum, & quæcunque pars eius in suo proprio loco erit. Sed hoc de motu corporum cœlestium dici non potest, cum corpus cœleste nullo loco obtento quiescat, sed sicut naturaliter mouetur ad quodcunque vbi, ita & naturaliter discedit ab eo. Sic ergo non deperit aliquid à corporibus cœlestibus, si motus eis auferatur, ex quo motus eis non inest, vt ipsa perficiantur. Ridiculum etiam est dicere, quòd sicut corpus leue per suam naturam mouetur sursum, ita corpus cœleste per suam naturam circulariter moueatur sicut per actiuum principium. Manifestum est enim quòd natura semper intendit ad vnum: vnde illud quod ex sui ratione vnitati repugnat, non potest esse finis vltimus naturæ. Motus autem vnitati repugnat, inquantum id quod mouetur, alio & alio modo se habet dum mouetur. Natura igitur non producit motum propter seipsum, sed causat motum intendens terminum motus, sicut natura leuis intendit locum sursum in ascensu, & sic de alijs. Cum igitur circularis cœlestis corporis motus non sit ad aliquod vbi determinatum, non potest dici quòd motus circularis corporis principium actiuum sit natura, sicut est principium motus grauium & leuium. Vnde manente eadem natura corporum cœlestium, nihil prohibet ipsa quiescere, licet ignem impossibile est quiescere extra proprium locum existentem, dummodo remaneat eadem natura ipsius. Dicitur tamen motus cœlestis corporis naturalis, non propter principium actiuũ motus, sed propter ipsum mobile, quod habet aptitudinem vt sic moueatur. relinquitur ergo quòd motus

F corporis cœlestis sit ab aliquo intellectu: sed cùm intellectus non moueat nisi ex intentione finis, considerare oportet quis sit finis motus corporum cœlestium. Non autem potest dici, quòd ipse motus sit finis. Motus enim cùm sit via ad perfectionem, non habet rationem finis, sed magis eius quod est ad finem. Similiter etiam non potest dici, quòd renouatio situum sit terminus motus cœlestis corporis, vt scilicet propter hoc cœleste corpus moueatur, vt omne vbi ad quod est in potentia adipiscatur in actu, quia hoc in infinitum est: infinitum autem repugnat rationi finis. Oportet igitur hinc considerare finem motus cœli. Manifestum est enim, quòd omne corpus motum ab intellectu est instrumentum ipsius. Finis autem motus instrumenti est forma à principali agente concepta, quæ per motum

G instrumenti in actum reducitur. Forma autem diuini intellectus, quam per motum cœli complet, est perfectio rerum per viam generationis & corruptionis. Generationis autem & corruptionis vltimus finis est nobilissima forma, quæ est anima humana, cuius vltimus finis est vita æterna, vt suprà ostẽsum est. Est igitur vltimus finis motus cœli multiplicatio hominum producendorum ad vitam æternam: hæc autem multitudo non potest esse infinita. Nam intentio cuiuslibet intellectus stat in aliquo finito. Completo igitur numero hominum ad vitam æternam producendorum, & de eis in vita æterna constitutis, motus cœli cessabit, sicut motus cuiuslibet instrumenti cessat postquàm fuerit opus perfectum. Cessante autem motu cœli cessabit per consequens motus in inferioribus corporibus,

H nisi solum motus qui erit ab anima in hominibus, & sic totum vniuersum corporeum habebit aliam dispositionem & formam, secundum illud 1. Corinth. 7. Præterit figura huius mundi.

CAP. CLXXII.

De præmio hominis secundum eius opera, vel miseria.

COnsiderandum est autem, quòd si est determinata via perueniendi ad aliquem finem, illum finem consequi non possunt, qui per contrariam viam incedunt, aut à via recta deficiunt. Non enim sanatur æger, si contrarijs vtatur, quæ medicus prohibet, nisi forte per accidens. Est autẽ determinata via perueniendi ad felicitatem per virtutem

I scilicet. Non enim consequitur aliquid finem suum, nisi quod sibi proprium est bene operando: neque enim planta fructum faceret, si naturalis operationis modus non seruaretur in ipsa: neque cursor perueniret ad brauium, aut miles ad palmam, nisi vterque secundum proprium officium operaretur. Rectè autem operari hominẽ propriam operationem est operari ipsum secundum virtutem: nam virtus vniuscuiusque rei est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt dicitur 2. Ethic. Cum igitur vltimus finis hominis sit vita æterna, de qua dictum est, non omnes ad eam perueniunt, sed soli qui secundum virtutem operantur. Præterea, est ostensum suprà, sub diuina prouidentia contineri non solum naturalia, sed etiam res

K humanas, non in vniuersali tantum, sed etiam in singulari. Ad eum autem qui singularium hominum curam habet, pertinet præmia virtuti reddere, & pœnas peccato: quia pœna est medicina culpæ, & ordinatiua ipsius, vt suprà habitum est: virtutis autem præmium felicitas est, quæ ex bonitate diuina homini datur. Pertinet ergo ad Deum his qui contra virtutem agunt, non fœlicitatem, sed contrariũ in pœnam reddere, scilicet extremam miseriam.

CAP. CLXXIII.

Quòd præmium hominis est post hanc vitam, & similiter miseria.

COnsiderare autem oportet, quòd contrariorum contrarij sunt effectus. Operationi autem secundum virtutem contraria est operatio secũdum malitiam. Oportet

igitur quòd miseria, ad quam per operationem malitiæ peruenitur, contraria sit fœlicitati, quam meretur operatio virtutis: contraria autem sunt vnius generis. Cum igitur felicitas vltima, ad quam peruenitur per operationem virtutis, non sit aliquod bonum huius vitæ, sed post hanc vitam, vt ex supra dictis patet, consequens est vt vltima miseria, ad quam malitia perducit, sit aliquod malum post hanc vitam. Præterea, omnia bona, vel mala huius vitæ inueniuntur ad aliquid ordinari. Bona.n.exteriora, & etiam bona corporalia organice deseruiunt ad virtutem, quæ est directe via perueniendi ad beatitudinē apud eos, qui prædictis rebus bene vtuntur, sicut & apud eos qui male eis vtuntur, sunt instrumenta malitiæ, per quam ad miseriam peruenitur: & similiter mala his opposita, vt puta, infirmitas, paupertas, & huiusmodi, quibusdam sunt ad profectum virtutis, alijs autem ad malitiæ augmentum, secundum quod eis diuersimode vtuntur. Quod autem ordinatur ad aliud, non est vltimus finis, quia neq; vltimum præmium, neque pœna. Non igitur vltima felicitas, neque vltima miseria in bonis, vel malis huius vitæ consistis.

CAP. CLXXIIII.

In quo est miseria hominis quantum ad pœnam damni.

QVia igitur miseria ad quam ducit malitia, contrariatur felicitati ad quam ducit virtus, oportet ea quę ad miseriam pertinēt, sumere per oppositum eorum quæ de felicitate sunt dicta. Dictum est autem superius, quòd vltima hominis felicitas quantum ad intellectum quidem, consistit in plena Dei visione: quantum ad affectum vero in hoc, quod voluntas hominis in prima bonitate sit immobiliter firmata. erit igitur extrema miseria hominis in hoc, quòd intellectus totaliter diuino lumine priuetur, & affectus à Dei bonitate obstinate auertatur: & hæc est præcipua miseria damnatorum, quæ vocatur pœna damni. Considerandum tamen est, quod ex supradictis patet, malum nō potest totaliter excludere bonum, cum omne malum in aliquo bono fundetur. Miseria igitur quamuis felicitati, quæ ab omni malo erit immunis, opponatur, oportet tamen quòd in bono naturæ fundetur. Bonum autem intellectualis naturæ in hoc consistit, quod intellectus respiciat verum, & volūtas tendat in bonum. Omne autem verum, & omne bonū deriuatur à primo & summo bono, quod Deus est: vnde oportet quòd intellectus hominis in illa extrema miseria constituti, aliquam Dei cognitionem habeat, & aliquam Dei dilectionem, secundum scilicet quod est principium naturalium perfectionum, quæ est naturalis dilectio, non autem secundum quod in seipso est: neq; secundum quod est principium virtutum, seu etiam gratiarum, & quorumcunque bonorum, quibus intellectualis natura ab ipso perficitur, quæ est plectio virtutis & gloriæ. Nec tamen homines in tali miseria constituti, libero arbitrio carent, quamuis habeant voluntatem immobiliter firmatam in malo, sicut nec beati, licet habeant voluntatem firmatam in bono. Libertas enim arbitrij proprie ad electionem se extendit: electio autem est eorum quæ sunt ad finem. Vltimus autem finis naturaliter appetitur ab vnoquoque: vnde omnes homines ex hoc quod sunt intellectuales, appetunt naturaliter felicitatem tanquam vltimum finem, & adeo immobiliter, quòd nullus potest velle fieri miser: nec hoc libertati repugnat arbitrij, quæ non se extendit nisi ad ea quæ sunt ad finem. Quod autem in hoc particulari, hic homo vltimam suam felicitatem, ille autem in illo ponat, non conuenit huic, aut illi in quātum est homo, cum in tali æstimatione & appetitu homines differant, sed vnicuiq; hoc competit secundum quod est in se aliqualis. Dico autem aliqualem, secundum aliquam passionē, vel habitum: vnde si transmutetur, aliud ei optimum videbitur, & hoc maxime patet in his qui ex passione appetunt aliquid vt optimum: cessante autem passione vt iræ, vel concupiscentiæ, non similiter iudicant illud bonum vt prius. Habitus autem permanentiores sunt: vnde firmius perseuerant in his quę ex habitu prosequuntur, tamen quandiu habitus mutari potest, etiam appetitus & æstimatio hominis de vltimo fine mutatur: hoc autem cōuenit tantum hominibus in hac vita, in qua sunt in statu mutabilitatis. Anima enim post hanc vitam intransmutabilis est secundum alterationem, quia huiusmodi transmutatio non competit ei nisi per accidens secundum aliquam transmutationem factam circa corpus. Resumpto verò corpore non sequetur ipsa mutatio corporis, sed potius econuerso. Nunc.n.anima infunditur corpori seminato, & ideo conuenienter transmutationes corporis sequitur. Tunc verò corpus vnietur animæ præexistenti, vnde totaliter sequetur eius conditiones. Anima igitur quemcunque finem sibi vltimum præstituisse inuenitur in statu mortis, in eo fine perpetuò permanebit, appetens illud vt optimum siue sit bonum, siue sit malum, secundum illud Ecclesiastes 11. Si ceciderit lignū ad austrum, aut ad aquilonem, in quocunq; locō ceciderit, ibi erit. Sic igitur post hanc vitam qui boni in morte inueniuntur, habebunt perpetuo voluntatem firmatam in bono: qui autem mali tunc inuenientur, erunt perpetuo obstinati in malo.

CAP. CLXXV.

Quòd peccata mortalia non dimittuntur post hanc vitam, sed bene venialia.

EX hoc autem considerari potest, quod peccata mortalia post hanc vitam non dimittuntur: venialia verò dimittuntur. Nam peccata mortalia sunt per auersionem à fine vltimo, circa quem homo immobiliter firmatur post mortē, vt dictum est: peccata verò venialia non respiciunt vltimum finem, sed viam ad finem vltimum. Sed si volūtas malorum post mortē obstinate firmatur in malo, semper appetent vt optimum, quod prius appetierunt. non ergo dolebunt se peccasse. Nullus.n.dolet se prosecutum esse quod æstimat esse optimum. Sed sciendum est, quod damnati ad vltimam miseriam, ea quæ appetierant vt optima, habere post mortem non poterunt: non.n.ibi dabitur luxuriosis facultas luxuriandi, aut iratis, aut inuidis facultas offendendi & impediendi alios, & idem est de singulis vitijs. Cognoscent autem eos qui secundum virtutem vixerunt se obtinere quod appetierant vt optimum. Dolent ergo mali quia peccata cōmiserunt, non propter hoc, quia peccata eis displiceant, quia etiam tunc mallent peccata illa cōmittere, si facultas daretur, quàm Deum habere: sed propter hoc, quod illud quod elegerunt, habere non possunt, & illud quod respuerunt, possent habere. Sic igitur & voluntas eorum perpetuo manebit obstinata in malo, & tamen grauissime dolebunt de culpa cōmissa, & de gloria amissa: & hic dolor vocatur remorsus conscientiæ, qui metaphorice in scripturis vermis nominatur, secundum illud Esaiæ vltimo. Vermis eorum non morietur.

CAP. CLXXVI.

Quòd corpora damnatorum erunt passibilia, & tamen integra, & sine dotibus.

SIcut autem in sanctis beatitudo animæ quodammodo ad corpora deriuatur, vt suprà dictum est: ita etiam miseria animæ deriuabitur ad corpora damnatorum, hoc tamen obseruato, quod sicut miseria bonum naturæ non excludit ab anima, ita nec etiam à corpore. Erunt igitur corpora damnatorum integra in sui natura, non tamen illas conditiones habebunt, quæ pertinent ad gloriam beatorum: non enim erunt subtilia & impassibilia, sed magis in sua grossitie & passibilitate remanebunt, & augebuntur in eis: non erunt agilia, sed vix ab anima portabilia: non erunt clara, sed obscura, vt obscuritas animæ in corporibus demonstretur, secundum illud Esa. 13. Facies combustæ vultus eorum.

CAP.

CAP. CLXXVII.

Quòd corpora damnatorum, licet paßibilia, erunt tamen incorruptibilia.

SCiendum tamen est, quòd licet damnatorum corpora passibilia sint futura, non tamē corrumpentur, quamuis hoc esse videatur contra rationem eorum quæ nunc experimur: nā passio magis facta abijcit à substantia. Erit tamen tunc duplex ratio, quare passio in perpetuum continuata passibilia corpora nō corrumpet. Prima quidem, quia cessante motu cœli, vt suprà dictum est, necesse est omnem mutationem naturæ cessare: non igitur aliquid alterari poterit alteratione naturæ, sed solum alteratione animæ. Dico autem alterationem naturæ, sicut cum aliquid ex calido fit frigidum, vel qualitercunque variatur secundum naturale esse qualitatum. Alterationem autem animæ dico, sicut cum aliquid recipit qualitatem non secundum esse naturale qualitatis, sed secundum esse ipsius spirituale, sicut pupilla non recipit formam coloris vt sic colorata, sed vt colorē sentiat. Sic igitur & corpora damnatorum patientur ab igne, vel à quocunque alio corporeo, non vt alterentur ad speciem, vel qualitatem ignis, sed vt sentiant excellentias qualitatum eius, & hoc erit afflictiuum, inquantum huiusmodi excellentiæ contrariantur harmoniæ, in qua consistit & delectantur sensus: non tamē erit corruptiuum, quia spiritualis receptio formarum naturam corporis non transmutat, nisi forte per accidens. Secunda ratio erit ex parte animæ, ad cuius perpetuitatem corpus trahetur diuina virtute: vnde anima damnati, inquantum est forma & natura talis corporis, dabit ei esse perpetuum, non tamen dabit ei vt pati non possit propter suam imperfectionem. Sic igitur semper patiuntur illa corpora, non tamen corrumpuntur.

CAP. CLXXVIII.

Quòd pœna damnatorum est in malis ante resurrectionem.

SIc igitur secundum prædicta patet, quòd tam felicitas quàm miseria principaliter consistit in anima: secundario autem & per quandam deriuationem in corpore. non igitur felicitas, vel miseria animæ dependet ex felicitate, vel miseria corporis, sed magis è conuerso. Cum igitur post mortem animæ remaneant ante resumptionem corporum quædam quidem cum merito beatitudinis, quædam autem cum merito miseriæ, manifestum est q̄ etiam ante resumptionem, animæ quorundam prædicta felicitate potiuntur, secūdum illud Apost. 2. Corinth. 5. Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, sed æternam in cœlis. & infra, Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad dominum. Quorundam verò animæ in miseria viuent, secundum illud Luc. 16. Mortuus est diues, & sepultus in inferno.

CAP. CLXXIX.

Quòd pœna damnatorum est in malis tam spiritualibus, quàm corporalibus.

COnsiderandum tamen est, q̄ sanctarum animarum felicitas in solis bonis spiritualibus erit: pœna verò animarum damnatarum ante resurrectionem non solum erit in malis spiritualibus, vt aliqui putauerunt, sed etiam pœnas corporeas sustinebunt. Cuius diuersitatis ratio est, quia animæ sanctorum dum in hoc mundo fuerunt corporibus vnitæ, suum ordinem seruauerunt, se rebus corporalibus non subijciendo, sed soli Deo, in cuius fruitione tota eorum felicitas consistit, non autem in aliquibus corporalibus bonis: malorum autem animæ naturæ ordine

F non seruato, se per affectum rebus corporalibus subdiderunt, diuina & spiritualia contemnentes. Vnde cōsequens est, vt puniantur non solum ex priuatione spiritualium bonorum, sed etiam per hoc quòd rebus corporalibus subdantur. Et ideo si qua in scripturis sacris inueniuntur, quæ sanctis animabus corporalium bonorum retributionem promittant, mystice sunt exponenda, secundum quod in prædictis scripturis spiritualia sub corporalium similitudine designari solent. Quæ verò animabus damnatorum prænuntiant pœnas corporeas, vtpote quòd ab igne inferni cruciabuntur, sunt secundum literam intelligenda.

CAP. CLXXX.

Vtrum anima possit pati ab igne corporeo.

G NE autem alicui absurdum videatur, animam à corpore separatam ab igne corporeo pati, considerandum est non esse contra naturam spiritualis substantiæ alligari corpori. Hoc enim & per naturam fit, sicut patet in vnione animæ ad corpus, & per magicas artes, per quas aliquis spiritus imaginibus, aut anulis, aut aliquibus huiusmodi alligatur: hoc igitur ex diuina virtute fieri potest, vt aliquæ spirituales substantiæ, quamuis secundum suam naturam sint super omnia corporalia eleuatæ, aliquibus corporibus alligentur, vtputa, igni infernali, non ita quòd ipsum viuificent, sed quod eo quodammodo astringantur, & hoc ipsum considerandum à spirituali substantia, quod scilicet creaturæ infimæ quodammo subditur, ei est
H afflictiuum. Inquantum igitur huiusmodi consideratio est spiritualis substantiæ afflictiua, verificatur quod dicitur, quòd anima eo ipso quòd se aspicit cremari, crematur: & iterum, quòd ille ignis spiritualis sit. nam immediatum affligens est ignis apprehensus vt alligans. Inquantum verò ignis cui alligatur, corporeus est, sic verificatur quòd dicitur à Gregorio, quòd anima non solum videndo, sed etiam experiendo ignem patitur. Et quia ignis ille non ex sua natura, sed ex virtute diuina habet, quod spiritualem substantiam alligare possit, conuenienter dicitur à quibusdam, quòd ignis ille agit in animam vt instrumentum diuinæ iustitiæ vindicantis, non quidem ita q̄ agat in spiritualem substantiā sicut agit in corpora calefaciendo, desiccando, dissoluendo, sed alligando vt dictum est.
I Et quia proximum afflictiuum, & spiritualis substantiæ, est apprehensio ignis alligantis in pœnam, manifeste perpendi potest, quòd afflictio non cessat, etiam si ad horam dispensatiue contingat spiritualem substantiam igne non ligari, sicut aliquis qui esset ad perpetua vincula damnatus, ex hoc continuam afflictionem non minus sentiret, etiam si ad horam à vinculis solueretur.

CAP. CLXXXI.

Quòd post hanc vitam sunt quædam purgatoriæ pœnæ non æternæ ad implendas pœnitentias de mortalibus non impletas in vita.

K LIcet autem aliquæ animæ statim cum à corporibus absoluuntur, beatitudinem æternam consequantur, vt dictum est: aliquæ tamen ab hac consecutione retardantur ad tempus. Contingit enim quandoque aliquos pro peccatis commissis, de quibus tamen finaliter pœnitent, pœnitentiam non impleuisse in hac vita. Et quia ordo diuinæ iustitiæ habet, vt pro culpis pœnæ reddantur, oportet dicere, quòd post hanc vitam animæ pœnam exsoluunt, quam in hoc mundo non exsoluerunt: non autem ita quòd ad vltimam miseriam damnatorum deueniant, cum per pœnitentiam ad statum charitatis sint reductæ, per quam Deo sicut vltimo fini adhæserunt, per quod vitam æternam meruerunt: vnde relinquitur post hanc vitam esse quasdam purgatorias pœnas, quibus pœnitentiæ implentur non impletæ.

CAP.

CAP. CLXXXII.

Quòd sunt aliquæ pœnæ purgatoriæ etiam venialium.

Similiter etiam contingit aliquos ex hac vita decedere sine peccato mortali, sed tamen cum peccato veniali, per quod ab vltimo fine non auertuntur, licet circa ea quę sunt ad finem, indebite inhærendo peccauerint: quæ quidem peccata in quibusdam viris perfectis ex feruore charitatis purgantur. In alijs autem oportet per aliquam pœnam huiusmodi peccata purgari, quia ad vitam æternam consequendam non perducitur, nisi qui ab omni peccato & defectu fuerit immunis. oportet igitur ponere purgatorias pœnas post hanc vitam. Habent autem istæ pœnæ quòd sint purgatoriæ ex conditione eorum qui eas patiuntur, in quibus est charitas, per quam voluntatem suam diuinæ voluntati conformant, ex cuius charitatis virtute pœnę, quas patiuntur, eis ad purgationem prosunt: vnde in ijs qui sine charitate sunt, sicut in damnatis, pœnæ non purgant, sed semper imperfectio peccati remanet, & ideo semper pœna durat.

CAP. CLXXXIII.

Vtrum æternam pœnam pati repugnet iustitiæ diuinæ, cum culpa fuerit temporalis.

Non autem est contra rationem diuinæ iustitiæ, vt aliquis pœnam perpetuam patiatur, quia nec secundum leges humanas hoc exigitur, vt pœna commensuretur culpæ in tempore. Nam pro peccato adulterij, vel homicidij, quod in tempore breui committitur, lex humana infert quandoque perpetuum exilium, aut etiam mortem, per quæ aliquis in perpetuum à societate ciuitatis excluditur: & quòd exilium non in perpetuum duret, hoc per accidēs contingit, quia vita hominis non est perpetua: sed intentio iudicis ad hoc esse videtur, vt eum sicut potest, perpetuo puniat. Vnde etiam non est iniustum, si pro momentaneo peccato & temporali Deus æternam pęnam infert. Similiter etiam considerandum est, quòd peccatori pœna æterna infertur, quem de peccato non pœnitet, & sic in ipsō vsq; ad mortem perdurat. Et quia in suo æterno peccat, rationabiliter à Deo in æternū punitur. Habet etiam & quodlibet peccatum contra Deum commissum quandam infinitatem ex parte Dei, cōtra quem committitur. Manifestum est enim quòd quāto maior persona est contra quam peccatur, tanto peccatum est grauius, sicut qui dat alapam militi, grauius reputatur quàm si daret rustico, & adhuc multo grauius si principi, vel regi. Et sic cum Deus sit infinite magnus, offensa contra ipsum commissa est quodammodo infinita: vnde & aliqualiter pœna infinita ei debetur. Non autem potest esse pęna infinita intensiue, quia nihil creatum sic infinitum esse potest: vnde relinquitur, quod peccato mortali debetur pœna infinita duratione. Item, ei qui corrigi potest, pœna temporalis infertur ad eius correctionem, vel purgationem. si igitur aliquis à peccato corrigi non potest, sed voluntas eius obstinate firmata est in peccato, sicut suprà de damnatis dictum est, eius pœna terminari non debet.

CAP. CLXXXIIII.

Quòd prædicta conueniunt etiam alijs spiritualibus substantijs, sicut animabus.

Quia verò homo in natura intellectuali cum angelis conuenit, in quibus etiam potest esse peccatum sicut & in hominibus, vt suprà dictum est, quæcunque dicta sunt de pœna, vel gloria animarum, intelligenda etiam sunt de gloria bonorum, & pœna malorum angelorum: hoc tamen solum inter homines & angelos differt, quòd confirmationem voluntatis in bono, & obstinationem in malo, animæ quidem humanæ habent cum à corpore separantur, sicut suprà dictum est: angeli verò quando

A primo cum voluntate deliberata sibi finem præstituerunt vel Deum, vel aliquid creatum, & ex tunc beati, vel miseri facti sunt. In animabus enim humanis mutabilitas esse potest non solum ex libertate voluntatis, sed etiam ex mutabilitate corporis: in angelis verò ex sola libertate arbitrij. Et ideo angeli ex prima electione immutabilitatem cōsequuntur, animæ verò non nisi cum fuerint à corporibus exutæ. Ad ostendendum igitur remunerationem bonorum, in Symbolo fidei dicitur, Vitam æternam. Quæ quidem non est intelligenda æterna solum propter durationem, sed magis propter æternitatis fruitionem. Sed quia circa hoc etiam alia multa credenda occurrunt, quæ dicta sunt de pœnis damnatorum, & de finali statu mundi, vt omnia hic comprehenderentur, in Symbolo patrum positum est, Vitam futuri sæculi. Futurum enim sæcu-
B lum omnia huiusmodi comprehendit.

CAP. CLXXXV.

SECVNDVS TRACTATVS de Fide ad Humanitatem Christi.

Quia verò, sicut in principio dictum est, Christiana fides circa duo præcipue versatur, scilicet circa diuinitatem Trinitatis, & circa humanitatē Christi, præmissis his quę ad diuinitatem pertinent, & effectus eius, considerandum restat de his quæ pertinent ad humanitatem Christi. Et quia, vt dicit Aposto. 1. ad Timot. 1. Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, præmittendum videtur quomodo humanum genus in pecca-
C tum incidit, vt sic euidentius agnoscatur, quomodo per Christi humanitatem homines à peccatis liberantur.

CAP. CLXXXVI.

De præceptis datis primo homini, & eius perfectione in primo statu.

Sicut suprà dictum est, homo in sui conditione taliter institutus fuit à Deo, vt corpus omnino esset animæ subiectum. Rursumque inter partes animæ, inferiores vires rationi absque repugnantia subijcerentur, & ipsa ratio hominis esset Deo subiecta. Ex hoc autem quod corpus erat animæ subiectum, contingebat quòd nulla passio in corpore posset accidere, quæ dominio animæ super corpus repugnaret: vnde nec mori, nec infirmitas in homine
D locum habebat. Ex subiectione verò inferiorum virium ad rationem erat in homine omnimoda mentis tranquillitas, quia ratio humana nullis inordinatis passionibus turbabatur. Ex hoc verò quòd voluntas hominis erat Deo subiecta, homo referebat omnia in Deū sicut in vltimum finem, in quo eius iustitia, & innocentia consistebat. Horum autem trium vltimum erat causa aliorum. Non enim hoc erat ex natura corporis, si eius componentia considerentur, quòd in eo dissolutio, siue quæcunque passio vitæ repugnans locum non haberet, cum esset ex cōtrarijs elementis compositum. Similiter etiam non erat ex natura animæ, quòd vires etiam sensibiles absque repugnantia rationi subijcerentur, cum vires sensibiles naturaliter mo-
E ueantur in ea quæ sunt delectabilia secūdum sensum, quæ multotiens rectæ rationi repugnant. Erat igitur hoc ex virtute superiori, scilicet Dei, qui sicut animam rationabilem corpori coniunxit, omnem proportionem corporis & corporearum virtutum, cuiusmodi sunt vires sensibiles transcendentem, ita dedit animæ rationali virtutem, vt supra conditionem corporis ipsum continere posset, & vires sensibiles secundum quod rationali animæ competebat. Vt igitur ratio inferiora sub se firmiter contineret, oportebat quòd ipsa firmiter sub Deo contineretur, à quo virtutem prædictam habebat supra conditionem naturæ. Fuit ergo homo sic institutus, vt nisi ratio eius subduceretur à Deo, neque corpus eius subdni poterat à nutu animæ,

mæ,neq; vires sensibiles à rectitudine rationis: vnde quædam immortalis vita & impaßibilis erat, quia scilicet nec mori,nec pati poterat,si non peccaret. Peccare verò poterat voluntate eius nondum confirmata per adeptionem vltimi finis,& sub hoc euentu poterat mori & pati. Et in hoc differt impaßibilitas & immortalitas, quam primus homo habuit, ab ea quam in resurrectione sancti habebunt, qui nunquam poterunt nec pati, nec mori voluntate eorum omnino confirmata in Deû, sicut suprà dictum est. Differebat et quo ad aliud, quia post resurrectionem homines nec cibis nec venereis vtentur: primus autem homo sic conditus fuit,vt necesse haberet vitam cibis sustentare, & ei incumberet generationi operam dare, vt genus humanum multiplicaretur ex vno. Vnde duo præcepta accepit in sui conditione. Ad primum pertinet, quod ei dictum est. De omni ligno quod est in paradiso comede. Ad secundum quod ei dictum est, Crescite & multiplicamini, & replete terram.

CAP. CLXXXVII.

Quòd ille perfectus status nominabatur originalis iustitia, & de loco, in quo homo positus est.

Hic autem hominis tam ordinatus status,originalis iustitia nominatur,per quam & ipse suo superiori subditus erat,& ei omnia inferiora subijciebantur,secundum quod de eo dictum est, Vt præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & inter partes eius etiam inferior absque repugnãtia superiori subdebatur: qui quidem status primo homini fuit concessus non vt cuidam personæ singulari, sed vt primo humanæ naturæ principio, ita quòd per ipsum simul cum natura humana traduceretur in posteros. Et quia vnicuique debetur locus secundum conuenientiam suæ conditionis, homo sic ordinate institutus positus est in loco temperatißimo, & delitioso, vt non solum interiorum molestiarum, sed etiam aliarum exteriorum omnis ei vexatio tolleretur.

CAP. CLXXXVIII.

De ligno scientiæ boni & mali, & primo hominis præcepto.

Qvia verò prædictus status hominis ex hoc dependebat,quòd humana voluntas Deo subijceretur, vt homo statim à principio assuefieret ad Dei voluntatem sequendam, proposuit Deus homini quædam præcepta, vt scilicet ex omnibus alijs lignis paradisi vesceretur, prohibens sub mortis comminatione ne de ligno scientiæ boni & mali vesceretur, cuius quidem ligni esus non ideo prohibitus est, quia secundum se malus esset, sed vt homo saltem in hoc modico aliquid obseruaret ea sola ratione, quia esset à Deo præceptum: vnde prædicti ligni esus factus est malus,quia prohibitus. Dicebatur autem lignum illud scientiæ boni & mali,non quia haberet virtute scientiæ causatiuam,sed propter euentum sequentem,quia scilicet homo per eius esum experimento didicit quid intersit inter obedientiæ bonum, & inobedientiæ malum.

CAP. CLXXXIX.

De seductione diaboli ad Euam.

Diabolus igitur, qui iam peccauerat, videns hominem taliter institutum vt ad perpetuam felicitatem peruenire posset,à qua ipse deciderat,& nihilominus posset peccare, conatus est à rectitudine iustitiæ abducere, aggrediens hominem ex parte debiliori tentans fœminam, in qua minus vigebat sapientiæ donum vel lumen: & vt in transgreßione præcepti facilius inclinaret, exclusit mendaciter metum mortis, & ei illa promisit quæ homo naturaliter appetit scilicet vitationem ignoranuæ dicens. Aperientur oculi vestri: & excellentiam dignitatis dicens. Eritis sicut dij: & perfectionem scientiæ,cum dixit. Scien

F tes bonum & malum. Homo enim ex parte intellectus naturaliter fugit ignorantiam, & scientiam appetit. Ex parte verò voluntatis, quæ naturaliter libera est, appetit celsitudinem & perfectionem, vt nulli, vel quanto paucioribus potest, subdatur.

CAP. CXC.

Quid fuit inductiuum mulieris.

Mulier igitur repromissam celsitudinem simul & perfectionem scientiæ cõcupiuit. Accesit etiam adhoc pulchritudo & suauitas fructus alliciens ad edendum, & sic metu mortis contempto præceptum Dei transgressa
G est de vetito ligno edendo, & sic eius peccatum multiplex inuenitur. Primo quidem superbiæ,qua inordinate excellentiam appetijt. Secundo,curiositatis,qua scientiam vltra terminos sibi præfixos concupiuit. Tertio gulæ, qua suauitate cibi permota est ad edendum. Quarto,infidelitatis per falsam æstimationem de Deo, dum credidit verbis diaboli contra Deum loquentis. Quinto, inobedientiæ, præceptum Dei transgrediendo.

CAP. CXCI.

Quomodo peruenit peccatum ad virum.

Ex persuasione autem mulieris peccatum vsque ad virum peruenit,qui tamen, vt Apostol.dicit, non est se-
H ductus vt mulier in hoc, scilicet quòd crederet verbis diaboli contra Deum loquentis. Non enim in eius mente cadere poterat, Deum mendaciter aliquid comminatum esse neque inutiliter à re vtili prohibuisse: allectus tamen fuit promisione diaboli, excellentiam & scientiam indebite appetendo. Ex quibus,cum voluntas eius à rectitudine iustitiæ discessisset, vxori suæ morem gerere volens, in transgreßione diuini præcepti eam secutus est edendo de fructu ligni vetiti.

CAP. CXCII.

De effectu sequente culpam quantum ad rebellionem virium inferiorum rationi.

I Qvia igitur dicti status tam ordinata integritas tota causabatur ex subiectione humanæ voluntatis ad Deum, consequens fuit vt subducta humana voluntate à subiectione diuina, deperiret illa perfecta subiectio inferiorum virium ad rationem, & corporis ad animam: vnde consecutum est, vt homo sentiret in inferiori appetitu sensibili, concupiscentiæ, & iræ, & cæterarum paßionum inordinatos motus non secundum ordinem rationis, sed magis ei repugnantes, & eam plerunque obnubilantes, & quasi perturbantes: & hæc est repugnantia carnis ad spiritum,de qua scriptura loquitur. Nam quia appetitus sensitiuus sicut & cæteræ sensitiuæ vires, per instrumentum
K corporeum operatur, ratio autem absque aliquo organo corporali, conuenienter quod ad appetitum sensitiuum pertinet, carni imputatur: quod verò ad rationem, spiritui, secundum quod spirituales substantiæ dici solent, quæ sunt à corporibus separatæ.

CAP. CXCIII.

Quomodo fuit pœna illata quantum ad necessitatem moriendi.

Consecutum est etiam,vt in corpore sentiretur corruptionis defectus, ac per hoc homo incurreret necessitatem moriendi,quasi anima iam non valente corpus in perpetuum continere vitam ei præbendo: vnde homo factus est paßibilis & mortalis,non solum quasi potens pati & mori vt antea,sed quasi necessitatem habens ad patiendum & moriendum.

CAP.

CAP. CXCIIII.

De alijs defectibus qui consequuntur in intellectu, & voluntate.

Consecuti sunt in homine per consequens multi alij defectus. Abundantibus enim in appetitu inferiori inordinatis motibus passionum, simul etiam & in ratione deficiente lumine sapientiæ, quo diuinitus illustrabatur, voluntas dum erat Deo subiecta, per cõsequens, affectum suum rebus sensibilibus subdidit, in quibus oberrãs à Deo multipliciter peccauit, & vlterius immundis spiritibus se subdidit, per quos credidit in huiusmodi rebus agendis acquirendis sibi auxilium præstari: & sic in humano genere idolatria, & diuersa peccatorum genera processerunt: & quo magis in his homo corruptus fuit, eo amplius à cognitione & desiderio bonorum spiritualium & diuinorum recessit.

CAP. CXCV.

Quomodo isti defectus deriuati sunt ad posteros.

ET quia prædictum originalis iustitiæ bonum sic humano generi in primo parente diuinitus attributum fuit, vt tamen per ipsum deriuaretur in posteros, remota autem causa remouetur effectus, cõsequens fuit vt primo homine prædicto bono per proprium peccatum priuato, omnes posteri priuarentur, & sic de cætero. s. post peccatum primi parentis omnes absq; originali iustitia, & cum defectibus cõsequentibus sunt exorti. Neq; hoc est contra ordinẽ iustitiæ, quasi Deo puniente in filijs quod primus parens deliquit: quia ista pœna non est nisi subtractio eorum q supernaturaliter primo homini diuinitus sunt concessa per ipsum in alios deriuanda: vnde alijs nõ debebantur, nisi quatenus per primum parentẽ in eos erant transitura. Sicut si rex det feudum militi transiturum per ipsum ad hæredes, si miles contra regem peccat, vt feudum mereatur amittere, non potest postmodũ ad eius hæredes deuenire: vnde iuste priuantur posteri per culpam parentis.

CAP. CXCVI.

Vtrum defectus originalis iustitiæ habeat rationem culpæ in posteris.

SEd remanet quæstio magis vrgens, vtrum defectus originalis iustitiæ in his, qui ex primo parẽte prodierunt, rationem culpæ possit habere. Hoc enim ad rationem culpæ pertinere videtur, sicut suprà dictum est, vt malũ quod culpabile dicitur, sit in potestate eius cui imputatur in culpam. Nullus enim culpatur de eo, quod non est in eo facere, vel non facere. Non est autem in potestate eius qui nascitur, vt cum originali iustitia nascatur, vel sine ea: vnde videtur quòd talis defectus rationem culpæ habere non possit. Sed hæc quæstio de facili soluitur, si distinguatur inter personã, & naturam. Sicut enim in vna persona multa sunt mẽbra, ita in vna humana natura multæ sunt personæ, vt participatione speciei multi homines intelligantur quasi vnus homo, vt Porphyrius dicit. Est autem hoc aduertendum in peccato vnius hominis, q diuersis membris diuersa peccata exercentur, nec requiritur ad rationem culpæ quòd singula peccata sint voluntaria voluntate membrorum quibus exercẽtur, sed voluntate eius quod est in homine principale scilicet intellectiuæ partis. Non enim potest manus non percutere, aut pes non ambulare voluntate iubente. Per hunc igitur modum defectus originalis iustitiæ est peccatum naturæ, inquantum deriuatur ex inordinata voluntate primi principij in natura humana. s. primi parentis, & sic est voluntarium habito respectu ad naturam, voluntate. s. primi principij naturæ, & sic trãsit in omnes qui ab ipso naturam humanam accipiunt quasi in quædam membra ipsius. & propter hoc dicitur

A originale peccatum, quia per originem à primo parente in posteros deriuatur: vnde cũ alia peccata scilicet actualia immediate respiciant personam peccantem, hoc peccatum directe respicit naturam. Nam primus parens suo peccato infecit naturam, & natura infecta inficit personas filiorum, qui ipsam à primo parente suscipiunt.

CAP. CXCVII.

Quòd non omnia peccata traducuntur in posteros.

NEc tamen oportet quòd omnia peccata alia vel primi parentis, vel etiam cæterorum traducantur in posteros, quia primum peccatum primi parentis sustulit donum totum, quod supernaturaliter erat collatum in humana natura personæ primi parentis, & sic dicitur corrupisse,
B vel infecisse naturam: vnde peccata consequentia non inueniunt aliquid huiusmodi, quod possint subtrahere à tota natura humana, sed auferunt ab homine, aut diminuunt aliquod bonum particulare scilicet personale, nec corrumpunt naturam, nisi inquantũ pertinet ad hanc, vel illam personam. Homo autem non generat sibi similem in persona, sed in natura: & ideo non traducitur à parente in posteros peccatum quod vitiat personam, sed primum peccatum quod vitiauit naturam.

CAP. CXCVIII.

Quòd meritum Adæ non profuit posteris ad reparationem.

C QVamuis autem peccatum primi parentis totam humanam naturam infecerit, nõ tamen potuit per eius pœnitentiam, vel quodcunque eius meritum tota natura reparari. Manifestum est. n. q pœnitentia Adæ, vel quodcunque aliud eius meritum fuit actus singularis personæ: actus autem alicuius indiuidui non potest in totam naturam speciei. Causæ. n. quæ possunt in totam speciem, sunt causæ æquiuocæ, & non vniuocæ. Sol. n. est causa generationis in tota specie humana, sed homo est causa generationis huius hominis. Singulare ergo meritum Adę, vel cuiuscunque puri hominis sufficiens esse non poterat ad totam naturam reintegrandam. Quòd autem per actum singularem primi hominis tota natura est vitiata, per accidens est consecutum, inquantum eo priuato innocentiæ statu, per ipsum in alios deriuari non potuit: & quamuis per pœnitentiam redierit ad gratiam, non tamen redire potuit ad
D pristinam innocentiam, cui diuinitus prædictum originalis iustitiæ donum concessum erat. Similiter etiam manifestum est, q prædictus originalis iustitiæ status fuit quoddam speciale donũ gratię: gratia autem meritis non acquiritur, sed gratis à Deo datur. Sicut igitur primus homo à principio originalem iustitiã non ex merito habuit, sed ex diuino dono: ita etiam & multo minus post peccatũ eam mereri potuit pœnitẽdo, vel quodcunq; aliud opus agẽdo.

CAP. CXCIX.

De reparatione humanæ naturæ per Christum.

E OPortebat autem quòd humana natura prædicto modo infecta, ex diuina prouidentia repararetur. Non enim poterat ad perfectam beatitudinem peruenire, nisi tali infectione remota: quia beatitudo, cum sit perfectum bonum, nullum defectum patitur, & maxime defectum peccati, quod aliquo modo virtuti opponitur, quæ est via in ipsam, vt dictum est: & sic cum homo propter beatitudinem factus sit, quia ipsa est vltimus eius finis, sequeretur quòd opus Dei in tam nobili creatura frustraretur, quod reputat inconueniens Psalmista cum dicit. Psal. 88. Nunquid enim vane constituisti omnes filios hominum? Sic igitur oportebat humanam naturam reparari. Præterea, bonitas diuina excedit potentiã creaturæ ad bonum. Patet autem ex supra dictis, quòd talis est hominis conditio

tio. Quandiu in hac mortali vita viuit, quòd sicut nec confirmatur in bono immobiliter, ita nec immobiliter obstinatur in malo. Pertinet igitur hoc ad conditionem humanæ naturæ, vt ab infectione peccati possit purgari. Non fuit igitur conueniens, quòd diuina bonitas hanc potentiam totaliter dimitteret vacuam, quod fuisset, si ei reparationis remedium non procurasset.

CAP. CC.

Quòd per solum Deum, & per incarnationem debuit natura reparari.

Ostensum est autem quòd neque per Adam, neq; per aliquem alium hominem purum poterat reparari, tum quia nullus singularis homo præeminebat toti naturæ, tum quia nullus purus homo potest esse gratiæ causa. Eadé ergo ratione nec per angelum potuit reparari: quia nec angelus potest esse gratiæ causa, nec etiam præmium hominis quantum ad vltimam beatitudinem perfectam, ad quam oportebat hominem reuocari, quia in ea sunt pares. Relinquitur igitur quòd per solum Deum talis reparatio fieri poterat. Sed si Deus hominem sola sua voluntate & virtute reparasset, non seruaretur diuinæ iustitiæ ordo, secundum quam exigitur satisfactio pro peccato. In Deo autem satisfactio non cadit, sicut nec meritum: hoc enim est sub alio existentis. Sic igitur neque Deo competebat satisfacere pro peccato totius naturæ humanæ, nec purus homo poterat, vt ostensum est. Conueniens igitur fuit Deum hominem fieri, vt sic vnus & idem esset, qui & reparare, & satisfacere posset: & hanc causam diuinæ incarnationis assignat Apost. 1. Tim. 1. Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere.

CAP. CCI.

De aliis causis incarnationis filii Dei.

Svnt tamen & aliæ rationes incarnationis diuinæ. Quia enim homo à spiritualibus recesserat, & totum se rebus corporalibus dederat, ex quibus in Deum per seipsum redire non poterat, diuina sapientia, quæ hominem fecerat, per naturam corpoream assumptam hominem in corporalibus iacentem visitauit, vt per sui corporis mysteria eum ad spiritualia reuocaret. Fuit etiam necessarium humano generi, vt Deus homo fieret ad demonstrandum naturæ humanæ dignitatem, vt sic homo ne quidem nonbus subderetur, neque corporalibus rebus. Simul etiam per hoc, quòd Deus homo fieri voluit, manifeste ostendit immensitatem sui amoris ad homines, vt ex hoc iam homines Deo subderentur non propter metum mortis, quam primus homo contempsit, sed per charitatis affectum. Datur etiam per hoc homini quoddam exemplum illius beatæ vnionis, qua intellectus creatus increato spiritui intelligendo vnietur. Non enim restat incredibile, quin intellectus creaturæ Deo vniri possit eius essentiam videndo, ex quo Deus homini vnitus est naturam eius assumendo. Perficitur etiam per hoc quodammodo totius operis diuini vniuersitas, dum homo, qui est vltimo creatus, circulo quodam in suum redit principium, ipsi rerum principio per opus incarnationis vnitus.

CAP. CCII.

De errore Fotini circa incarnationem filii Dei.

Hoc autem diuinæ incarnationis mysterium Fotinus, quantum in se est, euacuauit. Nam Ebionem, & Cherintum, & Paulum Samosatenum sequens, dominum Iesum Christum fuisse purum hominem asserit, nec ante Mariam Virginem extitisse, sed quòd per beatæ vitæ meritum, & patientiam mortis gloriam diuinitatis promeruit, vt sic Deus diceretur non per naturam, sed per adoptionis gratiam. Sic igitur non esset facta vnio Dei & hominis, sed homo esset per gratiam deificatus, quod non singulare est Christo, sed cómune omnibus sanctis, quamuis in hac gratia aliqui excellentiores aliis habeantur. Hic autem error authoritatibus diuinæ scripturæ contradicit. Dicitur enim Ioan. 1. In principio erat verbum: & postea subdit. Verbum caro factum est. Verbum ergo quod erat in principio apud Deum, carnem assumpsit, non autem homo qui ante non fuerat per gratiam adoptionis deificatus. Item, Dominus dicit Ioan. 6. Descendi de cælo non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Secundum autem Fotini errorem non conueniret Christo descendisse, sed solum ascendisse, cù tamen Apost. dicat Eph. 4. Quòd autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ? Ex quo manifeste datur intelligi, quòd in Christo non haberet locum ascensio, nisi descensio præcessisset.

CAP. CCIII.

Error Nestorij circa incarnationem, & eius improbatio.

Hoc igitur volés declinare Nestorius, partim quidem à Fotini errore discessit, quia posuit Christum filium Dei non solum per adoptionis gratiam, sed per naturam diuinam, in qua patri extitit coæternus: partim verò cum Fotino concordat, dicens, filium Dei non sic esse vnitum homini, vt vna persona fieret Dei & hominis, sed per solá inhabitationem in ipso: & sic homo ille sicut secundum Fotinum per solam gratiam Deus dicitur, sic & secúdum Nestorium Dei filius dicitur, non quia ipse vere sit Deus, sed propter filij Dei inhabitationem in ipso, quæ est per gratiam. Hic autem error authoritati sacræ scripturæ repugnat. Hanc enim vnionem Dei & hominis Apostolus exinanitionem nominat dicens Philip. 2. de filio Dei. Qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Non est autem exinanitio Dei, quòd creaturam rationalem inhabitet per gratiam: alioquin & pater, & Spiritussanctus exinaniretur, quia & ipsi creaturam rationalem per gratiam inhabitant, dicente Domino de se, & de patre Ioan. 14. Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Et Apostolus de Spiritusancto 1. Corinth. 3. Spiritus Dei habitat in vobis. Item, non conueniret homini illi voces diuinitatis emittere, si personaliter Deus nó esset. Præsumptuosissime ergo dixisset. Ego & pater vnum sumus: &, Antequam Abraham fieret, ego sum. Ego enim personam loquentis demonstrat: homo autem erat qui loquebatur. est igitur persona eadem Dei & hominis. Ad hos ergo errores excludendos, in Symbolo tam Apostolorum quàm patrum facta mentione de persona filij subditur. Qui conceptus est de Spiritusancto, natus, passus, mortuus, & resurrexit. Non enim ea quæ sunt hominis de filio Dei prædicarentur, nisi eadem esset persona filij Dei & hominis, quia quæ vni personæ conueniunt, non ex hoc ipso de altera prædicantur. Sicut quæ conueniunt Paulo, non ex hoc ipso prædicantur de Petro.

CAP. CCIIII.

De errore Arrii circa incarnationem, & improbatio eius.

Vt ergo vnitatem Dei & hominis confiterentur quidam hæretici, in partem contrariam diuerterunt, dicentes Dei & hominis esse vnam nó solum personam, sed etiam naturam. Cuius quidem erroris principium fuit ab Arrio, qui vt ea quę in scripturis dicuntur de Christo, quibus ostenditur minor patre, non nisi ad ipsum Dei filium possent referri secundum assumentem naturam, posuit in Christo non aliam animam esse quàm Dei verbum, quod dixit corpori Christi fuisse pro anima, & sic cum dicit. Pater maior me est, vel cum orasse legitur, aut tristatus, ad ipsam naturam filij Dei sit referendum. Hoc autem polito, sequi-

sequitur quòd vnio filij Dei ad hominem facta sit non so-
lum in persona, sed etiã in natura. Manifestum est enim,
quòd ex anima & corpore constituitur vnitas humanæ:
naturæ: & huius quidem positionis falsitas quantum ad
id quod filium minorem patre asserit, suprà est declarata,
cum ostendimus filium patri æqualem. Quantum verò ad
id quod dicit verbum Dei in Christo fuisse pro anima, hu
ius erroris ex præmissis falsitas ostendi potest. Ostensum
est enim supra, animam corpori vniri vt formam: Deum
autem impossibile est formam corporis esse, sicut supra
ostensum est. Et ne forte Arrius hoc diceret de summo
Deo patre intelligendum, idem & de angelis ostendi po-
test, ꝙ secũdum naturã corpori non possunt vniri per mo-
dum formæ, cum sint secundum naturam suam à corpo-
ribus separati. Multo igitur minus filius Dei, per quem fa-
cti sunt angeli, vt etiam Arrius confitetur, corporis forma
esse non potest. Præterea, filius Dei etiam si sit creatura, vt
Arrius mentitur, tamen secundum ipsum in beatitudine
præcedit omnes spiritus creatos. Est autem tanta angelo-
rum beatitudo, ꝙ tristitiam habere non possunt. Non n.
esset vera & plena felicitas, si aliquid eorũ votis deficeret.
Est.n.de ratione beatitudinis, vt sit finale & perfectum bo
num, totaliter appetitũ quietans. Multo igitur minus Dei
filius tristari potest, aut timere secundum suam naturam.
Legitur autem tristatus cum dicitur. Cœpit Iesus pauere
& tædere, & mestus esse: & ipse etiam suam tristitiam pro-
fitetur dicens. Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Ma-
nifestum est autem tristitiam nõ esse corporis, sed alicuius
apprehensiuæ substantiæ. Oportet igitur propter verbum
& corpus in Christo aliam fuisse substantiam, quę tristitiã
pati posset, & hanc dicimus animam. Rursus, si Christus
propterea assumpsit quę nostra sunt, vt nos à peccatis mun
daret, magis autem necessarium erat nobis mundari secun
dum animam, à qua origo peccati processerat, & quæ est
subiectum peccati. non igitur corpus assumpsit sine ani-
ma, sed quia principalius animam & corpus cum anima.

CAP. CCV.

De errore Apolinaris circa incarnationem, & improbatio eius.

EX quo etiam excluditur error Apollinaris, qui primo
quidem Arrium secutus, in Christo aliam animã esse
posuit, quàm Dei verbum. Sed quia non sequebatur Arriũ
in hoc, ꝙ filium Dei diceret creaturam, multa autem di-
cuntur de Christo quæ nec corpori attribui possunt, nec
creatori cõuenire, vt tristitia, timor, & huiusmodi, coactus
tandem fuit ponere quidem aliquam animam in Christo,
quæ corpus sensificaret, & quæ harum passionum posset
esse subiectum, quæ tamen ratione & intellectu carebat,
ipsum autem verbum homini Christo pro intellectu & ra
tione fuisse. Hoc autẽ multipliciter falsum esse ostenditur.
Primo quidem, quia hoc est contra naturæ rationem, vt
anima non rationalis sit forma hominis, cum tñ formam
corporis habeat. Nihil autem mõstruosum & innaturale
in Christi incarnatione fuisse putandũ est. Secundo, quia
fuisset contra incarnationis finẽ, qui est reparatio humanę
naturæ, quæ quidẽ principalius incipit reparari quantum
ad intellectiuam partem, quę particeps peccati esse potest.
Vnde præcipue conueniens fuit, vt intellectiuam hominis
partem assumeret. Dicitur etiam Christus admiratus fuis-
se: admirari autem non est nisi animæ rationalis, Deo ve-
rò omnino conuenire non potest. Sicut igitur tristitia co-
git in Christo ponere animam sensitiuam, sic admiratio
cogit ponere in Christo partem animæ intellectiuam.

CAP. CCVI.

De errore Euticetis ponentis vnionem in natura.

HOs autem quantum ad aliquid Eutiçes secutus est. Po
suit enim vnam naturam fuisse Dei & hominis post

A incarnationem, non tamen posuit ꝙ Christo deesset, vel
anima, vel intellectus, vel aliquid eorum quæ ad integrita-
tem spectant naturæ. Sed & huius opinionis falsitas mani-
feste apparet. Diuina enim natura in se perfecta & incom-
mutabilis est. Natura enim quæ in se perfecta est, cum al-
tera non potest in vnam naturam conuenire, nisi vel ipsa
cõuertatur in alteram, sicut cibus in cibatum: vel alterum
conuertatur in ipsum, sicut in ignem ligna: vel vtrunque
transmutetur in tertium, sicut elementa in corpus mistũ:
hæc autem omnia remouet diuina immutabilitas. Non
immutabile est, neque quod in alterum conuertitur, neq;
in quod alterum conueniri potest. Cum ergo natura di-
uina in se sit perfecta, nullo modo potest esse, quòd simul
cum aliqua natura in vnam naturam conueniat. Rursum,
si quis rerum ordinem consideret, additio maioris perfe-
B ctionis variat naturæ speciem. Alterius enim speciei est,
quod & viuit tantum, vt planta, quàm quod est tantum.
Quod autem est & viuit, & sentit, vt animal, est alterius
speciei quàm quod est & viuit tãtum, vt planta. Item, quod
est, viuit, sentit, & intelligit, vt homo, est alterius speciei,
quàm quod est, viuit & sentit tantum, vt animal brutum.
Si igitur illa vna natura, quæ ponitur esse Christi, supra
hæc omnia habuit quod diuinum est, cõsequens est quòd
illa natura alterius fuerit speciei à natura humana, sicut
natura humana à natura bruti animalis. Neque Christus
igitur fuit homo eiusdem speciei, quod falsum esse osten-
ditur ex hoc, quòd ab hominibus secundum carnem pro-
genitus fuit, sicut Matthæus ostendit in principio euange
lij sui dicens, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid,
filij Abraham.

C CAP. CCVII.

Contra errorem Manichæi dicentis, Christum non habuisse verum corpus, sed phantasticum.

SIcut autem Fotinus euacuauit incarnationis mysteriũ,
diuinam naturam à Christo auferendo, sic Manichæus
auferendo humanam. Quia enim ponebat totam creatu-
ram corpoream à diabolo fuisse creatam, nec erat conue-
niens vt boni Dei filius assumeret diaboli creaturam, ideo
posuit Christum non habuisse veram carnem, sed phanta-
sticam tantum, & omnia quæ in euãgelio de Christo nar-
rantur ad humanam naturam pertinentia, in phantasia, &
non in veritate facta fuisse asserebat. Hæc autem positio
manifeste sacræ scripturæ contradicit, quę Christum asse-
D rit de Virgine natum, circuncisum, esuriisse, comedisse, &
alia pertulisse, quæ pertinent ad humanæ carnis naturam.
Falsa igitur esset euangeliorum scriptura hæc narrans de
Christo. Rursus, ipse Christus de se dicit. In hoc natus
sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeã
veritati. Non fuisset autem veritatis testis, sed magis falsi-
tatis, si in se demonstrasset quod non erat, præsertim cum
prædixerit se passurum quæ sine vera carne pati non po-
tuisset scilicet quòd traderetur in manus hominum, quòd
conspueretur, flagellaretur, crucifigeretur. Dicere ergo
Christum veram carnem non habuisse, nec huiusmodi in
veritate, sed solum in phantasia eum fuisse perpessum, est
E Christo imponere falsitatem. Adhuc, veram opinionem
à cordibus hominũ remouere, est hominis fallacis: Chri-
stus autem hanc opinionem à cordibus discipulorum re-
mouit. Cum enim post resurrectionem discipulis appa-
ruit, qui eum spiritum, vel phantasma esse existimabant,
ad huiusmodi suspicionem de cordibus eorum tollendam
dixit. Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non
habet sicut me videtis habere. & in alio loco cum supra
mare ambularet, existimantibus eum discipulis esse phan-
tasma, & ob hoc eis in timore constitutis Dominus dixit.
Ego sum, nolite timere. Si igitur hæc opinio vera est, ne-
cesse est dicere Christum fuisse fallacem: Christus autem
veritas est, vt ipse de se dicit. hæc igitur opinio est falsa.

CAP.

CAP. CCVIII.

Quòd Christus verum corpus habuit non de cælo contra Valentinum.

VAlentinns autem & si verum corpus Christũ habuisse confiteretur, dicebat tamen eum carnẽ non assumpsisse de Virgine, sed attulisse corpus de cœlo formatum, quod transiuit per Virginem, nihil ex ea accipiens, sicut aqua transit per canalem: hoc etiam veritati scripturæ contradicit. Dicit.n.Apost.Ro.1 Qui factus est ei ex semine Dauid secundũ carnem. & ad Galat.4.dicit. Misit Deus filium suum vnigenitum factum ex muliere. Mat.autem dicit, Et Iacob genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus, & postmodum eam eius matrem nominat subdens. Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph: hæc autem vera non essent, si Christus de Virgine carnem non assumptisset. falsum est igitur ꝙ corpus cœleste attulerit. Sed quod Apost.1. ad Corinth. 15.dicit, Secundus homo de cœlo cœlestis, intelligendum est quòd de cœlo descendit secundum diuinitatem, non autem secundum substantiam corporis. Adhuc, nulla ratio esset quare corpus de cœlo afferens Dei filius, vterum Virginis introisset, si ex ea nil assumeret. Sed magis videretur esse fictio quædam, dum ex vtero matris egrediens demonstraret se ab ea accepisse carnem quam non acceperat. Cum igitur omnis falsitas à Christo sit aliena, simpliciter confitendum est, quòd Christus sic processit ex vtero Virginis, quòd ex ea carnem accepit.

CAP. CCIX.

Quæ sit sententia fidei circa incarnationem.

EX præmissis igitur colligere possumus, ꝙ in Christo secundum veritatem catholicæ fidei fuit verum corpus nostræ naturæ, vera anima rationalis, & simul cum hoc perfecta deitas. Hæ autem tres substantiæ in vnam personam conueniunt, non autem in vnam naturam. Ad cuius etiam veritatis expositionem aliqui per quasdam vias erroneas processerunt. Considerantes enim quidam quòd omne quod aduenit alicui post esse completum, accidentaliter ei adiungitur, vt homini vestis, posuerunt quòd humanitas accidentali vnione fuerit in persona filij diuinitati coniuncta, ita scilicet quòd natura assumpta se haberet ad personam filij Dei, sicut vestis ad hominem. Ad cuius confirmationem inducebant quod Aposto.dicit ad Philip.de Christo, quòd habitu inuentus est homo. Rursus considerabant, quòd ex vnione animæ & corporis efficitur indiuiduum quoddã rationalis naturæ, quod nominatur persona. Si igitur anima in Christo fuisset corpori vnita, videre non poterant, quin sequeretur quòd ex tali vnione constitueretur persona. Sequeretur ergo in Christo duas esse personas scilicet personam assumentem, & personã assumptam: in homine enim induto nõ sunt duæ personæ, quia indumentum rationem personę non habet. Si autem vestis esset persona, sequeretur in homine vestito duas esse personas. Ad hoc igitur excludendum posuerunt quidam animam Christi vnitam nũquam fuisse corpori, sed quòd persona filij Dei, animam & corpus separatim assumpsit. Sed hæc opinio dum vnum incõueniens vitare nititur, incidit in maius. Sequitur enim ex necessitate, quòd Christus non fuerit verus homo. Veritas enim humanæ naturæ requirit animæ & corporis vnionem: nam homo est qui ex vtroque componitur. Sequeretur etiam ꝙ Christi non fuerit vera caro, nec aliquod membrum eius habuit veritatem. Remota enim anima non est oculus, aut manus, aut caro, & os, nisi æquiuoce, sicut pictus, aut lapideus. Sequeretur etiam quòd Christus vere mortuus non fuerit: mors enim est priuatio vitæ. Manifestum est enim, ꝙ diuinitatis vita per mortem priuari non potuit: corpus autem viuum esse non potuit, si ei anima cõiuncta non fuit.

F Sequeretur etiam vlterius, quòd Christi corpus sentire nõ potuit: non enim sentit corpus nisi per animam sibi coniunctam. Adhuc autem hæc opinio in errorem Nestorij relabitur quem tamen declinare intendit. In hoc enim errauit Nestorius, ꝙ posuit verbum Dei homini Christo fuisse vnitum secundum inhabitationem gratiæ, ita quòd verbum Dei fuerit in illo homine, sicut in templo suo. Nihil autem refert dicere quantum ad propositum pertinet, quòd verbum est in homine sicut in templo, & quòd natura humana verbo adueniat, vt vestimentum vestito, nisi quòd in tantum hæc opinio est deterior, quia Christum verum hominem confiteri non potest. Est igitur hæc opinio non immerito condemnata. Adhuc autem, homo vestitus
G non potest esse persona vestis, aut indumenti, nec aliquo modo dici potest quòd sit in specie indumenti. Si igitur filius Dei humanam naturam vt vestimentum assumpsit, nullo modo dici poterit persona humanæ naturæ, nec etiam dici poterit quòd filius Dei sit eiusdem speciei cum alijs hominibus, de quo tamen Apost.dicit, quod est in similitudine hominum factus. Vnde patet hanc opinionem esse totaliter euitandam.

CAP. CCX.

Quòd in ipso non sunt duo supposita.

ALij verò prædicta inconuenientia vitare volentes, posuerunt quidem in Christo animã corpori fuisse vni-
H tam, & ex tali vnione quendam hominem constitutum fuisse, quem dicunt à filio Dei in vnitatem personæ assumptum, ratione cuius assumptionis illum hominem dicunt esse filium Dei, & filium Dei dicunt esse illum hominem. Et quia assumptionem prædictam ad vnitatem personæ dicunt esse terminatam, confiterentur quidem in Christo vnam personam Dei & hominis: sed quia hic homo quẽ ex anima & corpore constitutum dicunt, est quoddã suppositum, vel hypostasim humanæ naturæ, ponunt in Christo duo supposita, & duas hypostases, vnum naturæ humanæ creatum & temporale, aliud diuinæ naturæ increatum & æternum. Hæc autem positio licet ab errore Nestorij verbotenus recedere videatur, tamen si quis eam interius
I perscrutetur, in idem cum Nestorio labitur. Manifestum est enim quòd persona nihil aliud est quàm substantia indiuidua rationalis naturæ, humana autem natura rationalis est: vnde & ex hoc ipso quòd ponitur in Christo aliqua hypostasis, vel suppositum naturæ humanæ temporale & creatum, ponitur etiam aliqua persona in Christo temporali creata: hoc enim est quod nomine suppositi, vel hypostasis significatur scilicet indiuidua substantia. Ponentes ergo in Christo duo supposita, vel duas hypostases, si quod dicunt intelligunt, necesse habent ponere duas personas. Item, quæcunque supposito differunt ita se habent, quòd ea quæ sunt propria vnius, alteri conuenire nõ possunt. Si ergo non est idem suppositum filius Dei, & filius hominis, sequitur quòd ea quę sunt filij hominis non pos-
K sunt attribui filio Dei, nec econuerso. Non ergo poterit dici Deus crucifixus, aut natus ex Virgine, quod est Nestorianæ impietatis. Si quis autem adhæc dicere velit, ꝙ ea quæ sunt hominis illius, filio Dei attribuuntur, & econuerso propter vnitatem personę, quamuis sint diuersa supposita, hoc omnino stare nõ potest. Manifestum est enim quòd suppositum æternum filij Dei non est aliud quàm ipsa eius persona. Quæcunque igitur dicuntur de filio Dei ratione suæ personæ, dicerentur de ipso ratione suppositi: sed ea quæ sunt hominis non dicuntur de eo ratione suppositi, quia ponitur filius Dei à filio hominis supposito differre. Neque igitur ratione personæ de filio Dei dici poterunt, quæ sunt propria filij hominis, vt nasci de Virgine, mori, & similia. Adhuc si de supposito aliquo temporali Dei nomen prædicetur, hoc erit recens & nouũ: sed omne quod recenter & de nouo dr̃ Deus, non est Deus, nisi quia factum est Deus: quod autẽ est factum Deus, non est naturali-

turaliter Deus, sed per adoptionem solum. Sequitur ergo quod ille homo nõ fuerit vere & naturaliter Deus, sed solum per adoptionem, quod etiã ad errorem Nestorij pertinet.

CAP. CCXI.

Quòd in Christo est vnum tantum suppositum, & est vna tantum persona.

SIc igitur oportet dicere, quòd in Christo non solum sit vna persona Dei & hominis, sed etiam vnum suppositum, & vna hypostasis: natura autem non vna, sed duæ. Ad cuius euidentiam considerare oportet, quòd hæc nomina persona, hypostasis, & suppositum, integrum quoddam designant. Non enim potest dici, quòd manus, aut caro, aut quæcunque aliarum partium sit persona, vel hypostasis, aut suppositum, sed hoc totum quod est hic homo. Ea verò nomina quæ sunt communia indiuidui substantiarum & accidentium, vt indiuiduum & singulare, possunt & toti, & partibus aptari. Nam partes cum accidentibus aliquid habent commune, scilicet, quòd non per se existunt, sed alijs insunt, licet secundum modum diuersum. Potest igitur dici, quòd manus Sortis & Platonis est quoddam indiuiduum, vel singulare quoddam, licet non sit hypostasis, vel suppositum, vel persona. Est etiam considerandum vlterius, quòd aliquorum coniunctio per se cõsiderata, quandoque quidem facit aliquod integrum, quę in alia propter additionem alterius non constituit aliquod integrum, sicut in lapide commistio quatuor elementorum facit aliquod integrum: vnde illud quod est ex elementis constitutum, in lapide potest dici suppositum, vel hypostasis quod est hic lapis, non autem persona, quia non est hypostasis naturę rationalis. Compositio autem elementorum in animali non constituit aliquod integrum, sed constituit partem, scilicet corpus: quia necesse est aliquid aliud aduenire ad completionem animalis, scilicet animam: vnde compositio elementorum in animali nõ constituit suppositum, vel hypostasim: sed hoc animal totum est hypostasis, vel suppositum. Nec tamen propter hoc minus est efficax in animali elementorum compositio, quàm in lapide, sed multo amplius, quia est ordinata ad rem nobiliorẽ. Sic igitur in alijs hominibus vnio animæ & corporis constituit hypostasim, & suppositum, quia nihil aliud est præter hęc duo. In Domino autem Iesu Christo pręter animã & corpus aduenit tertia substantia, scilicet diuinitas. Non ergo est seorsum suppositum, vel hypostasis, sicut nec persona id quod est ex corpore & anima cõstitutum, sed suppositum, hypostasis, vel persona est id quod constat ex tribus substantijs, corpore scilicet & anima & diuinitate, & sic in Christo sicut est vna tantum persona, ita vnum suppositum, & vna hypostasis. Alia autem ratione aduenit anima corpori, & diuinitas vtrique. Nam anima aduenit corpori, vt forma eius existens, vnde his duobus constituitur vna natura, quæ dicitur humana natura. Diuinitas aũt non aduenit animæ & corpori per modum formæ, neque per modum partis: hoc enim est contra rationem diuinę perfectionis. Vnde ex diuinitate, & anima, & corpore non constituitur vna natura, sed ipsa natura diuina in seipsa integra & pura existens sibi quodam modo incomprehensibili & ineffabili humanam naturam ex anima & corpore constitutam assumpsit, quod ex infinita virtute eius processit. Videmus enim quòd quanto aliquod agens est maioris virtutis, tanto magis sibi applicat aliquod instrumentum ad aliquod opus perficiendum. Sicut igitur virtus diuina propter sui infinitatem est infinita, & incomprehensibilis, ita modus quo sibi vniuit humanam naturam Christus, quasi organum quoddam ad humanę salutis effectum est nobis ineffabilis, & excellens omnem aliam vnionem Dei ad creaturam. Et quia sicut iam diximus, persona, hypostasis, & suppositum designant aliquid integrum, si diuina natura in Christo est vt pars, & non vt aliquid integrum, sicut anima in compositione hominis, vna persona Christi non se teneret tantum ex parte naturæ diuinæ,

A sed esset quoddam constitutum ex tribus, sicut & in homine, persona, hypostasis & suppositum est quod ex anima & corpore constituitur: sed quia diuina natura est aliquid integrum, quod sibi assumpsit per quãdam ineffabilem vnionem humanam naturam, persona se tenet ex parte diuinæ naturæ, & similiter hypostasis, & suppositum. Anima verò & corpus trahuntur ad personalitatem personæ diuinæ, vt sit persona filij Dei, sicut etiam persona filij hominis, & hypostasis, & suppositum. Potest autem huiusmodi exemplum aliquale in creaturis inueniri. Subiectum enim & accidens non sic vniuntur, vt ex eis aliquod tertium constituatur: vnde subiectum in tali vnione non se habet vt pars, sed est integrum quoddam quod est persona, hypostasis, & suppositum. Accidens autem trahitur ad

B personalitatem subiecti, vt sit persona eadem hominis & albi, & similiter eadem hypostasis, & idem suppositum. Sic igitur secundum similitudinem quandam, persona, hypostasis, & suppositum filij Dei est persona, hypostasis, & suppositum humanæ naturæ in Christo: vnde quidam propter huiusmodi similitudinem dicere præsumpserũt, quòd humana natura in Christo degenerat in accidẽs & quòd accidentaliter Dei filio vniretur, veritatem à similitudine non discernẽtes. Patet igitur ex præmissis, quòd in Christo non est alia persona nisi æterna, quæ est persona filij Dei, nec alia hypostasis, aut suppositum: vnde cum dicitur, hic homo, demonstrato Christo, importatur suppositum ęternum. Nec tamen propter hoc æquiuoce dicitur hoc nomen homo de Christo, & de alijs hominibus. æqui

C uocatio enim non attenditur sm diuersitatem suppositionis, sed secundum diuersitatem significationis. Nomen autem hominis attributum Petro & Christo idem significat scilicet naturam humanam, sed non idem supponit, quia hic supponit suppositum æternum filij Dei, ibi autem suppositum creatum. Quia verò de vnoquoque supposito alicuius naturæ possunt dici ea, quæ competunt illi naturæ cuius est suppositum: idem autem est suppositum in Christo humanæ & diuinæ naturæ: manifestum est quòd de hoc supposito vtriusque naturę siue supponatur per nomẽ significans diuinam naturam, aut personam, siue humanam possunt dici indifferenter, & quæ sunt diuinæ, & quæ sunt humanæ naturæ, vtputa, si dicamus quòd filius Dei est æternus, & quòd filius Dei est natus de Virgine, & simi-

D liter dicere possumus quòd hic homo est Deus, & creauit stellas, & est natus, mortuus, & sepultus. Quod autem prædicatur de aliquo supposito, prædicat de eo secundum aliquam formam, vel materiam, sicut Sortes est albus secundum albedinem, & est rationalis secundum animam. Dictum est autem suprà, quòd in Christo sunt duæ naturę & vnum suppositum. Si ergo referatur ad suppositum, indifferenter sunt prędicanda de Christo humana & diuina: Est tamen discernendum secundum quid vtrunque dicatur, quia diuina dicuntur de Christo secundum diuinam naturam, humana verò secundum humanam.

CAP. CCII.

De his quæ dicuntur in Christo vnum, vel multa.

QVia igitur in Christo est vna persona, & duæ naturæ, ex horum conuenientia considerandum est quid

E in Christo vnum dici debeat, & quid multa. Quæcunque enim secundum naturæ diuersitatem multiplicantur, nec esse est quod in Christo plura esse confiteamur. Inter quæ primo considerandum est, quòd cum per generationem, siue natiuitatẽ natura recipiatur, necesse est quòd sicut in Christo sunt duæ naturæ, ita etiam duas esse generationes, siue natiuitates, vna æterna secundum quam accepit naturam diuinam à patre; alia temporalis, secundum quam accepit humanam naturam à matre. Similiter etiam quæcunque Deo & homini conuenienter attribuuntur ad naturam pertinentia, necesse est plura dicere in Christo. Attribuitur autem Deo intellectus & voluntas, & horum perfectiones, puta scientia, seu sapientia, & charitas, siue

iustitia, quæ homini etiam attribuuntur ad humanam naturam pertinentia. Nam voluntas, & intellectus sunt partes animæ, horum autem perfectiones sunt sapientia, & iustitia, & huiusmodi. Necesse est ergo in Christo ponere duos intellectus humanum scilicet & diuinum, & similiter duas voluntates, duplicem etiam scientiam, siue charitatem creatam scilicet & increatam. Ea verò quæ ad suppositum, siue hypostasim pertinēt, vnum tantum in Christo confiteri oportet: vnde si esse accipiatur secundum quod vnum esse est vnius suppositi, videtur dicendū quòd in Christo sit tantum vnum esse. Manifestum est enim quòd partes diuisæ singulæ proprium esse habent: secundum autem quod in toto considerantur, non habent suū esse sed omnes sunt per esse totius. Si ergo consideremus ipsum Christum, vt quoddam integrum suppositum duarum naturarum, eius erit vnum tantum esse, sicut & vnum

G suppositum. Quia verò operationes suppositorum sunt, visum est aliquibus, quòd sicut in Christo non est nisi vnū suppositum, ita non esset nisi vna operatio. Sed non rectè considerauerunt: nam in quolibet indiuiduo reperiuntur multæ operationes, si sunt plura operationum principia, sicut in homine alia est operatio intelligendi, alia sentiendi, propter differentiam sensus & intellectus: sicut in igne alia est operatio calefactionis, alia ascensionis, propter differentiam caloris & leuitatis. Natura autem comparatur ad operationem, vt eius principium. Non ergo est vna operatio in Christo propter vnum suppositum, sed duæ propter duas naturas, sicut è conuerso in Sancta Trinitate est vna operatio trium personarum propter vnam naturam. Participat tamen operatio humanitatis in Chri-

H sto aliquid de operatione virtutis diuinæ. Omnium enim eorum quæ côueniunt in vnum suppositum, ei quod principalius est, cætera instrumentaliter deseruiunt, sicut cæteræ partes hominis sunt instrumenta intellectus. Sic igitur in Christo humanitas quasi quoddam organum diuinitatis censetur. Patet autem quod instrumentum agit in virtute principalis agentis. Vnde in actione instrumenti non solum inuenitur virtus instrumenti, sed etiam principalis agentis: sicut per actionem securis fit arca, inquantum securis dirigitur ab artifice. Ita ergo & operatio humanæ naturæ in Christo quandam vim ex deitate habebat supra virtutem humanam. Quòd enim tangeret leprosum, humanitatis actio fuit: sed quòd tactus ille curaret à lepra, ex virtute diuinitatis procedebat. Et per hunc modum omnes eius actiones, & passiones humanæ virtute diuini-

I tatis salutares fuerunt: & ideo Dionysius vocat humanā Christi operationem theandricam, id est, Dei virilem, quia scilicet sic procedebat ex humanitate, quòd tamen in ea vigebat diuinitatis virtus. Vertitur etiam à quibusdā in dubium de filiatione, an sit vna tantum in Christo propter vnitatem suppositi, vel duæ propter dualitatem natiuitatis. Videtur autem quòd sint duæ, quia multiplicata causa multiplicatur effectus: est autem causa filiationis natiuitas. Cum igitur sint duæ natiuitates Christi, consequens videtur quòd etiam sint duæ filiationes. Nec obstat quòd filiatio est relatio personalis, id est, personam constituens: hoc enim verum est de filiatione diuina. Filiatio verò humana non constituit personam, sed accidit personæ constitutæ. Similiter etiam non obstat, quod vnus homo vna filiatione refertur ad patrem & matrem, quia eadem natiuitate nascitur ab vtroque parente. Vbi autem est ea-

K dem causa relationis, & relatio est vna realiter, quamuis multiplicentur respectus. Nihil enim prohibet aliquid habere respectum ad alterum absque hoc quòd realiter insit ei relatio, sicut scibile refertur ad scientiam relatione in eo non existente: ita etiam nihil prohibet quòd vna realis relatio plures respectus habeat. Nam sicut relatio ex causa sua habet quòd sit res quædam, ita etiam quod sit vna, vel multiplex: & sic cum Christus non eadem natiuitate nascatur ex patre & matre, duæ filiationes reales in eo esse videntur propter duas natiuitates: sed est aliud quod obuiat

F propter hoc, quòd non possunt esse plures filiationes reales in Christo. Nō enim omne quod nascitur ex aliquo, filius eius dici potest, sed solum completum suppositum. Manus enim alicuius hominis non dicitur filia, nec pes filius, sed totum singulare quod est Petrus, vel Ioannes. Propriū igitur subiectum filiationis est ipsum suppositum. Ostensum est autem suprà, quòd in Christo non est aliud suppositum quàm increatum, cui non potest ex tempore aliqua realis relatio aduenire: sed, sicut suprà diximus, omnis relatio Dei ad creaturam est secundum rationem tantum. Oportet igitur quòd filiatio, qua suppositum æternum filij refertur ad Virginem matrem non sit realis relatio, sed respectus rationis tantum: nec propter hoc impeditur quin Christus sit vere & realiter filius Virginis matris, quia realiter ab ea natus est: sicut etiam Deus vere realiter est dominus creaturæ, quia realem habet potentiam coercendi creaturam, & tamen dominij relatio solum secundum rationē Deo attribuitur. Si autem in Christo essent plura supposita, vt quidam posuerunt, nihil prohiberet ponere in Christo duas filiationes, quia filiationi temporali subijceretur suppositum creatum.

CAP. CCXIII.

Quòd oportuit Christum esse perfectum in gratia, & sapientia veritatis.

QVia verò, sicut iam dictum est, humanitas Christi se habet ad diuinitatem eius quasi quoddam organum eius, organorum autem dispositio & qualitas pensatur præcipue quidem ex fine, & etiam ex decentia instrumento vtentis, secundum hos modos consequens est, vt consideremus qualitatem humanæ naturæ à verbo Dei assumptæ. Finis autem assumptionis humanæ naturæ à verbo Dei, est salus & reparatio humanæ naturæ. Talem igitur oportuit esse Christum secundum humanam naturam, vt conuenienter esse posset actor humanæ salutis. Salus autem humana consistit in fruitione diuina, per quam homo beatus efficitur: & ideo oportuit Christum secundum humanam naturam fuisse perfecte Deo fruentem. Principium enim in vnoquoque genere oportet esse perfectum. Fruitio autem diuina secundum duo existit, secundum voluntatem, & secundum intellectum. Secundum voluntatem quidem Deo perfecte per amorem inhærentem: secundum intellectum autem perfecte Deum cognoscētē. Perfecta autem inhæsio voluntatis ad Deum per amorem est per gratiam, per quam homo iustificatur, secundum illud Ro. 3. Iustificati gratia per gratiam eius. Ex hoc enim homo iustus est, quod Deo per amorem inhæret. Perfecta autem cognitio Dei est per lumen sapientiæ, quæ est cognitio diuinæ veritatis. Oportuit igitur verbum Dei incarnatum perfectum in gratia, & in sapientia veritatis existere. Vnde Ioan. 1. dicitur. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre plenum gratiæ & veritatis.

CAP. CCXIIII.

De plenitudine gratiæ Christi.

PRimo autem videndum est de plenitudine gratiæ ipsius. Circa quod considerandum est, quòd nomen gratiæ à duobus assumi potest. Vno modo, ex eo quod est gratum esse. Dicimus enim aliquem alicuius gratiam habere, quia est ei gratus. Alio modo, ex eo quod est gratis dari. Dicitur enim aliquis alicui gratiam facere, quādo ei aliquod beneficium gratis confert, nec istæ duæ acceptiones gratiæ penitus separatæ sunt. Ex eo enim aliquid alteri gratis datur, quia is cui datur, gratus est danti vel simpliciter, vel secundum quid. Simpliciter quidem, quando ad hoc recipiens gratus est danti, vt eum sibi coniungat secundum aliquem modū. Hos enim quos gratos habemus, nobis pro posse attrahimus secundum quantitatem & modum, quo nobis grati existunt. Secundum quid autem, quando ad hoc recipiens gratus est danti, vt aliquid ab eo recipiat, non autem

ad hoc

A ad hoc vt assumatur ab ipso: vnde patet quòd omnis qui habet gratiam, aliquid habet quod gratis datur, non autem omnis qui habet aliquid gratis datum, gratus damni existit, & ideo duplex gratia distingui solet, vna scilicet quæ solum gratis est data: alia quæ etiam gratum facit. Gratia autem dari dicitur, quod nequaquam est debitum. Dupliciter autem aliquid debitum existit. Vno quidem modo secundum naturam: alio modo, secundum operationem: Secundum naturam quidem debitum est rei, quod ordo naturalis illius rei exposcit, sicut debitum est homini quòd habeat rationem, & manus, & pedes. Secundum operationem autem, sicut merces operanti debetur. Illa ergo dona sunt hominibus diuinitus gratis data, quæ & ordinem naturæ excedunt, & meritis non acquiruntur, quamuis & ea quæ pro meritis diuinitus dantur, B interdum gratiæ nomen vel rationem non amittant, tum quia principium merendi fuit à gratia: tum etiam quia superabundantius dantur, quàm merita humana requirant sicut dicitur Rom. 6. Gratia Dei vita æterna. Huiusmodi autem donorum quædam quidem & naturæ humanæ facultatem excedunt, & meritis non redduntur, nec tamen ex hoc ipso quòd homo ea habet redditur Deo gratus, sicut donum prophetiæ, miraculorum operationis, scientiæ, & doctrinæ, vel si qua talia diuinitus conferuntur. Per hæc enim, & huiusmodi, homo non coniungitur Deo, nisi forte per similitudinem quandam, prout aliquid de eius bonitate participat, per quem modum omnia Deo simulantur. Quædam verò hominem Deo gratum reddunt, & ei coniungunt. Et huiusmodi dona non solum gratiæ dicuntur, ex eo quod gratis dantur; sed etiam ex eo quod hominem faciunt Deo gratum. C Coniunctio autem hominis ad Deum est duplex. Vna quidem per affectionem, & hæc est per charitatem, quæ quodammodo facit per affectionem hominem vnum cum Deo, secundum illud. 1. Corin. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est. Per hanc etiam Deus hominem inhabitat, secundum illud Ioan. 14. Si quis diliget me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Facit etiam hominem esse in Deo, secundum illud 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Ille igitur per acceptum donum gratuitum efficitur Deo gratus, qui vsque ad hoc perducitur, quòd per charitatis amorem vnus spiritus fiat cum Deo, quòd ipse in Deo sit, & Deus in eo. Vnde Apost. dicit 1. Corinth. 13. quòd sine charitate cætera dona hominibus nõ prosunt: D quia gratum Deo facere non possunt, nisi charitas adsit. Hæc autem gratia est omnium sanctorum communis. Vnde hanc gratiam homo Christus discipulis orando impetrans dicit, Ioan. 17. Vt sint vnum scilicet per connexionẽ amoris, sicut & nos vnum sumus. Alia vero coniunctio est hominis ad Deum non solum per affectum, aut inhabitationem, sed etiam per vnitatem hypostasis, seu personæ, vt scilicet vna & eadem hypostasis, seu persona sit Deus & homo. Et hæc quidem coniunctio hominis ad Deum est propria Iesu Christi, de qua coniunctione plura iam dicta sunt. Hæc etiam est hominis Christi gratia singularis, quòd est Deo vnitus in vnitate personæ: & ideo gratis datum est, quia & naturæ facultatem excedit, & hoc donum merita nulla præcedunt. Sed & gratissimum Deo facit, ita quòd E de ipso singulariter dicatur. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, Matth. 3. & 17. Hoc tamen interesse videtur inter vtranque gratiam, quòd gratia quidem per quam homo Deo vnitur per affectum, aliquod habituale existit in anima: quia cum per actum amoris fit coniunctio ista, actus autem perfecti procedunt ab habitu, consequens est vt ad istum perfectissimum habitum, quo anima Deo coniungitur per amorem, aliqua habitualis gratia animæ infundatur. Esse autem personale, vel hypostaticum, non est per aliquem habitum, sed per naturas, quarum sunt hypostases, vel personæ. Vnio igitur humanæ naturæ ad Deum in vnitate personæ non fit per aliquam ha-

A bitualem gratiam, sed per ipsarum naturarum coniunctionem in persona vna. Inquantum autem creatura aliqua magis ad Deum accedit, in tantum de bonitate eius magis participat, & abundantioribus donis ex eius influentia repletur: sicut & ignis calorem magis participat, qui ei magis appropinquat. Nullus autem modus esse, aut excogitari potest, quo aliqua creatura propinquius Deo adhæreat, quàm quòd ei in vnitate personæ coniungatur. Ex ipsa igitur vnione naturæ humanæ ad Deum in vnitate personæ, consequens est vt anima Christi donis gratiarum habitualibus præ cæteris fuerit plena. Et sic habitualis gratia in Christo non est dispositio ad vnionem, sed magis vnionis effectus, quod ex ipso modo loquendi, quo Euangelista vtitur in verbis præmissis, manifeste apparet, cum dicit. Vidimus eum quasi vnigenitum à patre plenũ B gratiæ & veritatis. Est autem vnigenitus à patre homo Christus, inquantum verbum caro factum est. Ex hoc ergo quòd verbum caro factum est, hoc effectum est, vt esset plenum gratiæ & veritatis. In his autem quæ aliqua bonitate replentur, vel perfectione, illud magis plenum esse inuenitur, ex quo etiam in alia redundat, sicut plenius lucet quod illuminare potest alia. Quia igitur homo Christus summam plenitudinem gratiæ obtinuit quasi vnigenitus à patre, consequens fuit vt ab ipso in alios redundaret, ita quòd filius Dei factus homo, homines faceret deos & filios Dei, secundum illud Apostoli ad Galat. 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Ex hoc autem quod à Christo ad alios gratia & veritas deriuantur, conuenit ei, vt sit caput ecclesiæ. C Nam à capite ad alia membra, quæ sunt ei conformia in natura, quodammodo sensus & motus deriuatur. Sic à Christo & gratia, & veritas ad alios homines deriuantur. Vnde ad Ephes. 1. Et ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam, quæ est corpus eius. Dici etiam potest caput non solum hominum, sed etiam angelorum quantum ad excellentiam & influentiam, licet non quantum ad conformitatem naturæ secundum eandem speciem. Vnde ante prædicta verba Apostolus præmittit, quòd Deus constituit illum, scilicet Christum, ad Dexteram suam in cœlestibus supra omnem principatum, potestatem, & virtutẽ, & dominationem. Sic igitur secundum præmissa triplex gratia consueuit assignari in Christo. Primo quidem gratia vnionis, secundum quod humana natura nullis meritis præcedentibus hoc donum accepit vt vniretur Dei fi- D lio in persona. Secundo, gratia singularis, qua anima Christi præ cæteris fuit gratia & veritate repleta. Tertio, gratia capitis secundum quod ab ipso in alios gratia redundat: quæ tria Euangelista congruo ordine prosequitur. Nam quantum ad gratiam vnionis dicit, Verbum caro factum est. Quantum ad gratiam singularem dicit, Vidimus eum quasi vnigenitum a patre, plenum gratiæ & veritatis. Quãtum ad gratiam capitis subdit, Et de plenitudine eius nos omnes accepimus.

CAP. CCXV.

De infinitate gratiæ Christi.

E Est autem proprium Christi, quod eius gratia sit infinita: quia secundum testimonium Ioannis Baptistæ, non ad mensuram dat Deus spiritum homini Christo, vt dicitur, Ioan. 3. alijs autem datur spiritus ad mensuram, secundum illud ad Ephes. 4. Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et quidem si hoc referatur ad gratiam vnionis, nullam dubitationem habet quòd dicitur. Nam alijs quidem sanctis datum est deos, aut filios Dei esse per participationem ex influentia alicuius doni, quod quia creatum est, necesse est ipsum, sicut & cæteras creaturas, esse infinitum: sed Christo secundum humanam naturam datum est, vt sit Dei filius non per participationem, sed per naturã. Na-

turalis autem diuinitas est infinita. Ex ipsa igitur vnione accepit donum infinitum: vnde gratia vnionis absque omni dubitatione est infinita. Sed de gratia habituali dubium esse potest, an sit infinita. Cum enim huiusmodi gratia sit etiam donum creatum, confiteri oportet quòd habeat essentiam finitam. Potest tamen dici infinita triplici ratione. Primo quidem ex parte recipientis. Manifestum est enim vniuscuiusque naturæ creatæ capacitatem esse finitã quia & si infinitum bonum recipere possit cognoscendo, & fruendo, non tamen ipsum recipit infinitè. Est igitur cuiuslibet creaturæ secundum suam speciem & naturam determinata capacitatis mensura, quæ tamen diuinæ potestati non præiudicat, quin possit aliam creaturam maioris capacitatis facere. Sed iam non esset eiusdem naturæ secundum speciem, sicut si ternario addatur vnitas, iam erit alia species numeri. Quando igitur alicui nõ tantum datur de bonitate diuina, quanta est capacitas naturalis speciei suæ videtur ei secundum aliquam mensuram donatum. Cum verò tota naturalis capacitas impletur, non videtur ei secundum mensuram donatum: quia & si sit mensura ex parte recipientis, non tamen est mensura ex parte dantis, qui totum est paratus dare: sicut si aliquis vas ad fluuium deferens, absque mensura inuenit aquam præparatam, quamuis ipse cum mensura accipiat propter vasis determinatam quantitatem. Sic igitur gratia Christi habitualis finita quidem est secundum essentiã, sed infinite & non secundum mensuram dari dicitur, quia tantum datur, quantum natura creata potest esse capax. Secundo verò ex parte ipsius doni recepti. Considerandum enim est, quòd nihil prohibet aliquid secundũ essentiam finitum esse, quod tamen secundum rationem alicuius formæ infinitum existit. Infinitum enim secundum essentiam est, quod habet totam essendi plenitudinem, quod quidem soli Deo conuenit, qui est ipsum esse. Si autem ponatur esse aliqua forma specialis non in subiecto existens, puta albedo, vel calor, non quidem haberet essentiam infinitam, quia essentia eius esset limitata ad genus, vel speciem, sed tamen totam plenitudinem illius speciei possideret, vnde secundum rationem speciei absque termino, vel mensura esset, habens quicquid ad illam speciem pertinere potest. Si autem in aliquo subiecto recipiatur albedo, vel calor, nõ habet semper totum quicquid pertinet ad rõnē huius formę de necessitate & semper, sed solum quando sic perfecte habetur, sicut perfecte haberi potest, ita scilicet quòd modus habendi adæquet rei habitæ potestatem. Sic igitur gratia Christi habitualis finita quidem fuit secundum essentiam, sed tamen dicitur absque termino & mensura fuisse: quia quicquid ad rationem gratiæ poterat pertinere, totum Christus accepit. Alij autem non totum accipiunt, sed vnus sic, alius autem sic. Diuisiones enim gratiarum sunt, vt dicitur 1. ad Corinth. 12. Tertio autem ex parte causæ. In causa enim quodammodo habetur effectus. Cuicunque ergo adest causa infinitæ virtutis ad influendum, habet quod influitur absque mensura, & quodammodo infinite, puta si quis haberet fontem qui aquas in infinitum effluere posset, aquam absque mensura, & infinite quodammodo diceretur habere. Sic igitur anima Christi infinitã & absque mensura gratiam habet ex hoc ipso, quòd habet verbum sibi vnitum, quod est totius emanationis creaturarũ indeficiens & infinitum principium. Ex hoc autem quòd gratia singularis animæ Christi est modis prædictis infinita, euidenter colligitur quòd gratia ipsius, secundum quod est ecclesiæ caput, est etiam infinita. Ex hoc enim quod habet, effundit. Vnde quia absque mensura spiritus dona accepit, habet virtutem absque mensura effundendi, quod ad gratiam capitis pertinet, vt scilicet sua gratia non solum sufficiat ad salutem hominum aliquorum, sed etiam totius mundi, secundum illud 1. Ioan. 2. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, & non solum pro nostris, sed etiam pro totius mundi. Addi autem & potest, plurium mundorum, si essent.

F CAP. CCXVI.

De plenitudine sapientiæ Christi.

OPortet autem consequenter dicere de plenitudine sapientiæ Christi. Vbi primo considerãdum occurrit, quòd cum in Christo sint duæ naturæ, diuina scilicet & humana, quicquid ad vtranque naturam pertinet, necesse est quòd geminetur in Christo, vt suprà dictum est. Sapientia autē & diuinę naturę conuenit, & humanę. Dicitur enim de Deo, Iob. 9. Sapiens corde est, & fortis robore. Sed etiam homines interdum scriptura sapientes appellat seu secundum sapientiam mundanam, secundum illud Hiere. 9. Nõ
G glorietur sapiens in sapientia sua: siue secundum sapientiam diuinam secundum illud Matth. 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas. Ergo oportet confiteri duas esse in Christo sapientias secundum duas naturas, sapientiam scilicet increatam, quæ ei competit secundum quod est Deus, & sapientiã creatam, quæ ei competit secundum quod est homo. Et secundum quidem quòd Deus est, & verbum Dei, est genita sapientia patris, secundum illud 1. ad Corinth. primo. Christum Dei virtutem, & Dei sapientiã. Nihil enim est aliud verbum interius vniuscuiusque intelligentis, nisi conceptio sapientiæ eius. Et quia verbum Dei suprà diximus esse perfectũ & vnitum, necesse est quòd Dei verbum sit perfecta conceptio sapientiæ Dei patris, vt scilicet quicquid in sapientia Dei patris continetur per modum ingeniti, totum in verbo contineatur
H tur per modum geniti & concepti. Et inde est quòd dicitur quòd in ipso, scilicet Christo, sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hominis autem Christi est duplex cognitio. Vna quidem deiformis secundum quod Deum per essentiam videt, & alia videt in Deo, sicut & ipse Deus intelligendo se ipsum, intelligit omnia alia, per quã visionē & ipse Deus beatus est, & omnis creatura rationalis perfectè Deo fruens. Quia igitur Christum dicimus esse humanæ salutis authorem, necesse est dicere quòd talis cognitio sic animæ Christi conueniat, vt decet autorem. Principium autem & immobile esse oportet, & virtute præstãtissimum. Conueniens igitur fuit vt illa Dei visio, in qua beatitudo hominum, & salus æterna consistit, excellentius præ cæteris Christo cõueniat, & tanquam immobili principio. Hæc autem differentia inuenitur mobilium ad im-
I mobilia, quòd mobilia propriam perfectionē non a principio habent, inquantum mobilia sunt, sed eam per successionem temporis assequuntur. Immobilia verò inquantum huiusmodi, semper obtinēt suas perfectiones, ex quo esse incipiunt. Conueniens igitur fuit Christum humanæ salutis authorem ab ipso suæ incarnationis principio plenam Dei visionem possedisse, non autem per temporis successionem peruenisse ad ipsam, vt sancti alij proueniunt. Conueniens etiam fuit vt præ cæteris creaturis illa anima diuina visione beatificaretur, quæ Deo propinquius coniungebatur, in qua quidem visione gradus attenditur secundum quòd aliqui alijs clarius Deum videt, qui est omnium rerum causa. Quanto autem aliqua causa plenius cognoscitur, tanto in ipsa plures eius effectus perspici possunt. Non enim magis cognoscitur causa, nisi virtus eius
k plenius cognoscatur, cuius virtutis cognitio sine cognitione effectuum esse non potest. Nam quantitas virtutis secundum effectus mensurari solet. Et inde est quòd eorum qui essentiam Dei vidēt, aliqui plures effectus, vel rationes diuinorum operum in ipso Deo inspiciunt, quàm alij qui minus clare vident, & secundum hoc inferiores angeli à superioribus instruuntur, vt suprà iam diximus. Anima igitur Christi summam perfectionē diuinæ visionis obtinens inter creaturas cæteras, omnia diuina opera, & rationes ipsorum quæcunque sunt, erunt, vel fuerunt, in ipso Deo plene intuetur, vt non solum homines, sed etiam supremos angelorum illuminet. Et ideo Apostolus dicit ad Colos. 2. quòd in ipso

in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei absconditi. Et ad Hebræos. 4. quòd omnia nuda, & aperta sunt oculis eius: non tamen anima Christi ad comprehensionem diuinitatis pertingere potest. Nam vt suprà dictū est, illud cognoscendo comprehenditur, quod tantum cognoscitur, quantum cognoscibile est. Vnum quodque enim cognoscibile est inquantum est ens, & verum: esse autem diuinum est infinitum, similiter & veritas eius. infinite igitur Deus cognoscibilis est. Nulla autem creatura infinite cognoscere potest, & si infinitum sit quod cognoscit. nulla igitur creatura Deum videndo comprehendere potest. Est autem anima Christi creatura, & quicquid in Christo ad humanam naturam tantum pertinet, creatum est: alioquin non erit in Christo alia natura humanitatis à natura diuinitatis, quæ sola increata est. Hypostasis autem Dei verbi, siue persona increata est, quæ vna est in duabus naturis, ratione cuius Christum non dicimus creaturam, loquendo simpliciter, quia nomine Christi importatur hypostasis: dicimus tamen animam Christi, vel corpus Christi esse creaturam. Anima igitur Christi Deum non comprehendit, sed Christus Deum comprehendit sua sapientia increata, secūdum quem modum Dominus dicit Mathæi. 5. Nemo nouit filium, nisi pater: neque patrem quis nouit, nisi filius, de comprehensionis eius notitia loquens. Est autem considerandum, quòd eiusdem rationis est comprehendere essentiam alicuius rei, & virtutē ipsius. Vnumquodque enim potest agere inquantum est ens actu. Si igitur anima Christi essentiam diuinitatis comprehendere non valet, vt ostensum est, impossibile est vt diuinam virtutem comprehendat. comprehenderet autem eius virtutem, si cognosceret quicquid Deus facere potest, & quibus rationibus effectus producere possit: hoc autem est impossibile. Non igitur anima Christi cognoscit quicquid Deus facere potest, vel quibus rationibus possit operari. Sed quia Christus etiam secundum quod homo, omni creaturæ à Deo patre præpositus est, conueniens est vt omnium quæ à Deo qualitercunque facta sunt, in ipsius diuinæ essentiæ visione, plenam cognitionem percipiat. Et secundum hoc anima Christi omnisciens dicitur, quia plenam notitiam habet omnium quæ sunt, erūt, vel fuerunt. Aliarum verò creaturarum Deum videntium, quædā plenius, & quædam minus plene prædictorum effectuum in ipsa Dei visione cognitionem percipiunt. Præter hanc autem rerum cognitionem, qua res ab intellectu creato cognoscuntur ipsius diuinæ essentiæ visione, sunt alij modi cognitionis, quibus à creaturis habetur rerum cognitio. Nam Angeli præter cognitionem matutinam, qua res in verbo cognoscunt, habent cognitionem vespertinam, qua cognoscunt res in proprijs naturis. Huiusmodi autem cognitio aliter competit hominibus secundum naturam suā, atque aliter Angelis. Nam homines secundum naturæ ordinem intelligibilem rerum veritatem à sensibus colligūt, vt Dionysius dicit, ita scilicet quòd species intelligibiles in eorum intellectibus actione intellectus agentis à phantasmatibus abstrahuntur. Angeli verò per influxum diuini luminis rerum scientiam acquirunt, vt scilicet sicut à Deo res in esse prodeunt, ita etiam in intellectu angelico à Deo rerum rationes, siue similitudines imprimantur. In vtrisq; autem tam hominibus quàm angelis, supra rerum cognitionem quæ competit eis secundum naturam, inuenitur quædam supernaturalis cognitio mysteriorum diuinorū, de quibus & angeli illuminantur ab angelis, & homines etiam de his prophetica reuelatione instruuntur. Et quia nulla perfectio creaturis exhibita, animæ Christi quæ est creaturarum excellentissima, deneganda est, conuenienter præter cognitionem, qua Dei essentiam videt, & omnia in ipsa, triplex alia cognitio est ei attribuenda. Vna quidem experimentalis, sicut alijs hominibus, in quantum aliqua per sensus cognouit vt cōpetit humanæ naturæ. Alia verò diuinitus infusa, ad cognoscenda omnia illa, ad quæ naturalis cognitio hominis se extendit, vel extendere po-

A test. Conueniens enim fuit, vt humana natura à Dei verbo assumpta in nullo à perfectione deficeret, vt pote per quā tota humana natura restauranda esset. Est autem imperfectum omne quod in potentia existit antequam reducatur in actum. Intellectus autem humanus est in potentia ad intelligibilia, quæ naturaliter homo itelligere potest. Omnium igitur horum sciētiam diuinitus anima Christi per species influxas accepit per hoc, quòd tota potentia intellectus humani fuit reducta ad actum. Sed quia Christus secundum humanam naturam non solum fuit reparator naturæ, sed & gratiæ prorogator, affuit ei etiam tertia cognitio, qua plenissime cognouit quicquid ad mysteria gratiæ potest pertinere, quæ naturalē hominis cognitionem excedunt. Sed cognoscuntur ab hominibus per donum sapientiæ, vel per spiritum Prophetiæ. Nam ad huiusmodi B cognoscenda est in potentia intellectus humanus, licet altiori agente reducatur in actum. Nam ad naturalia cognoscenda reducitur in actum per lumen intellectus agentis: horum autem cognitionem consequitur per lumen diuinum Patet igitur ex prædictis, quòd animæ Christi summū cognitionis gradum inter cæteras creaturas obtinuit quātum ad Dei visionem, qua Dei essentia videtur, & alia in ipsa. Etiam similiter quantum ad cognitionem mysteriorum gratiæ, nec non quantum ad cognitionem naturalium scibilium: vnde in nulla harum trium cognitionum Christus proficere potuit. Sed manifestum est, quòd res sensibiles per temporis successionem magis ac magis sensibus corporis experiendo cognouit. Et ideo solum quantum ad cognitionem experimētalem Christus potuit pro- C ficere, secundum illud. Luc. 2. Puer proficiebat sapientia, & ætate: quamuis posset & hoc aliter intelligi, vt profectus sapientiæ Christi dicatur non quo ipse fit sapientior, sed quo sapientia proficiebat in alijs, quia scilicet per eius sapientiam magis ac magis instruebantur. Quod dispensatiue factum est, vt se alijs hominibus conformem ostenderet, ne si in puerili ætate perfectam sapientiam demonstrasset, incarnationis mysterium phantasticum videretur.

CAP. CCXVII.

De materia corporis Christi.

SEcundum præmissa igitur euidenter apparet, qualis debuit esse corporis Christi formatio. Poterat si quidem Deus corpus Christi ex limo terræ formare, vel ex qua- D cunque materia, sicut formauit corpus primi parentis. Sed hoc humanæ restaurationi, propter quam filius Dei, vt diximus, carnem assumpsit, congruum non fuisset. Non enim sufficienter natura humani generis ex primo parente deriuata, quæ sananda erat, in pristinum honorem restituta esset, si aliunde corpus assumeret diaboli victor, & mortis triumphator, sub quibus humanum genus captiuum tenebatur propter peccatum primi parentis. Dei autem perfecta sunt opera, & ad perfectum producit, quod reparare intendit, vt etiam plus adijciat, quàm fuerat subtractum, secundum illud Apostoli Roma. 5. Gratia Dei per Christum amplius abundauit, quàm delictum Adæ. Conueniens igitur fuit, vt Dei filius corpus assumeret de natura propagatum ab Adam. Adhuc, incarnationis mysterium hominibus proficuum per fidem redditur. Nisi enim homines crederent Dei filium es- E se qui homo videbatur, non sequerentur eum homines vt salutis authorem, quod Iudæis accidit, qui ex incarnationis mysterio propter incredulitatem, damnationem potius quàm salutem sunt consecuti. Vt ergo hoc ineffabile mysterium facilius crederetur, filius Dei sic omnia dispensauit, vt se verum hominem esse ostenderet, quòd non ita videretur, si aliūde naturam sui corporis acciperet, quàm ex natura humana. Conueniens igitur fuit, vt corpus à primo parēte propagatum assumeret. Itē, filius Dei homo factus humano generi salutē adhibuit, non solū conferendæ gratiæ remedium, sed etiam præbendo exemplum, quòd

repudiari non poteſt. Alterius enim hominis & doctrina & vita in dubium verti poteſt, propter defectum humanæ cognitionis, & veritatis. Sed ſicut quod filius Dei docet, indubitanter creditur verum: ita quod operatur, creditur indubitanter bonum. Oportuit autem vt in eo exemplũ acciperemus & gloriæ quam ſperamus, & virtutis qua ipſam meremur. Vtrunque enim exemplum minus efficax eſſet, ſi aliunde naturam corporis aſſumpſiſſet, quàm vnde alij homines aſſumunt. Si cui enim perſuaderetur, quòd toleraret paſsiones ſicut Chriſtus ſuſtinuit, quòd ſperaret ſe reſurrecturum ſicut Chriſtus reſurrexit, poſſet excuſationem prætendere ex diuerſa corporis conditione. Vt igitur exemplum Chriſti efficacius eſſet, conueniens fuit vt non aliunde corporis naturam aſſumeret, quàm de natura quæ à primo parente propagatur.

CAP. CCXVIII.

De formatione corporis Chriſti, quæ non eſt ex ſemine.

NOn tamen fuit conueniens, vt eodem modo formaretur corpus Chriſti in humana natura, ſicut formantur aliorum hominum corpora. Cum enim ad hoc naturam aſſumeret, vt ipſam à peccato mundaret, oportebat vt tali modo aſſumeret, quòd nullum contagium peccati incurreret. Homines autem peccatum originale incurrunt ex hoc, quòd generantur per virtutem actiuam humanã, quæ eſt in virili ſemine, quod eſt ſecundum ſeminalem rationem in Adam peccante præextitiſſe. Sicut enim primus homo originalem iuſtitiam trãſfudiſſet in poſteros ſimul cum transfuſione naturæ: ita etiam originalem culpam transfudit transfundẽdo naturam, quod eſt per virtutem actiuam virilis ſeminis. Oportuit igitur abſque virili ſemine Chriſti formari corpus. Item, virtus actiua virilis ſeminis naturaliter agit, & ideo homo qui ex virili ſemine generatur, non ſubito perducitur ad perfectum, ſed determinatis proceſsibus. Omnia enim naturalia per determinata media ad determinatos fines procedunt. Oportebat autem corpus Chriſti in ipſa aſſumptione perfectum eſſe, & anima rationali informatum, quia corpus eſt aſſumptibile à Dei verbo inquantum eſt animæ rationali vnitum, licet non eſſet perfectum ſecundum debitam quantitatem. Non ergo corpus Chriſti formari debuit per virilis ſeminis virtutem.

CAP. CCXIX.

De cauſa formationis corporis Chriſti.

CVm autem corporis humani formatio naturaliter fit ex virili ſemine, quocũque alio modo corpus Chriſti formatum fuerit, ſupra naturam fuit talis formatio. Solus autem Deus inſtitutor naturæ eſt, qui ſupernaturaliter in rebus naturalibus operatur, vt ſuprà dictum eſt. Vnde relinquitur quòd ſolus Deus illud corpus miraculoſe formauit ex materia humanæ naturæ. Sed cum omnis Dei operatio in creatura ſit tribus perſonis communis, tamen per quandam conuenientiam formatio corporis Chriſti attribuitur Spirituiſancto. Eſt enim Spirituſſanctus amor patris & filij, quo ſeinuicem & nos diligunt. Deus autem, vt Apoſtolus ad Epheſios. 2. dicit, propter nimiam charitatem ſuam qua dilexit nos, filium ſuum incarnari conſtituit. Conuenienter igitur carnis formatio Spirituiſancto attribuitur. Item, Spirituſſanctus omnium gratiarum eſt actor, cum ſit primum in quo omnia dona gratis donantur: hoc autem fuit ſuperabundantis gratiæ, vt humana natura in vnitatem diuinæ perſonæ aſſumeretur, vt ex ſupradictis patet. Ad demonſtrandum igitur huiuſmodi gratiam, formatio corporis Chriſti Spirituiſancto attribuitur: conuenienter etiam hoc dicitur ſecundum ſimilitudinem humani verbi & ſpiritus. Verbum enim humanum in corde exiſtens, ſimilitudinem gerit æterni, ſecũdum quod

F exiſtit in patre. Sicut autem humanum verbum vocem aſſumit, vt ſenſibiliter hominibus innoteſcat, ita & verbum Dei carnem aſſumpſit, vt viſibiliter hominibus appareret. Vox autem humana per hominis ſpiritum formatur, vnde & caro verbi Dei per ſpiritum verbi formari debuit.

CAP. CCXX.

Expoſitio articuli in Symbolo poſiti de conceptione & natiuitate Chriſti.

AD excludendum igitur errorem Ebionis & Cherinti, qui corpus Chriſti ex virili ſemine formatum dixerũt dicitur in ſymbolo Apoſtolorum. Qui conceptus eſt de Spirituſancto. Loco cuius in ſymbolo patrum dicitur. Et incarnatus eſt de Spirituſſancto, vt non phantaſticum cor- G pus ſecundum Manichæos, ſed veram carnem aſſumpſiſſe credatur. Additum eſt autem in ſymbolo patrum, propter nos homines, ad excludendum Origenis errorem, qui poſuit virtute paſsionis Chriſti etiam dæmones liberandos. Additum eſt etiam in eodem, propter noſtram ſalutem, vt myſterium incarnationis Chriſti ſufficiens ad humanam ſalutem oſtendatur, contra hæreſim Hazaræorum, qui fidem Chriſti ſine operibus legis ad ſalutem humanam nõ ſufficere putabant. Additum etiam eſt, Deſcendit de cęlis, ad excludendum errorem Fotini, qui Chriſtum purũ hominem aſſerebat, dicens eum ex Maria ſumpſiſſe initium, vt magis per bonæ vitæ meritum in terris habens principium ad cœlum aſcenderet, quàm cœleſtem habens originem aſſumendo carnem deſcendiſſet ad terram. Additur etiam, Et homo factus eſt, ad excludendum errorem Neſtorij ſecundum cuius poſitionem filius Dei, de quo Sym- H bolum loquitur, magis inhabitator hominis, quàm homo eſſe diceretur.

CAP. CCXXI.

Quòd conueniens fuit Chriſtum naſci ex Virgine.

CVm autem oſtenſum ſit, quòd de materia humanæ naturæ conueniebat filium Dei carnem aſſumere, materiam autem in humana generatione miniſtrat fęmina, conueniens fuit vt Chriſtus de fęmina carnem aſſumeret, ſecũdum illud Apoſt. ad Galat. 4. Miſit Deus filium ſuum factum ex muliere. Fęmina autem indiget viri commiſtione ad hoc, quòd materia quam ipſa miniſtrat, formetur in corpus humanum. Formatio autem corporis Chriſti I fieri non debuit per virtutem virilis ſeminis, vt ſuprà iam dictum eſt, vnde abſque commiſtione virilis ſeminis illa fęmina concepit, ex qua filius Dei carnem aſſumpſit. Tanto autem aliquis magis ſpiritualibus donis repletur, quanto magis à carnalibus ſeparatur. Nam per ſpiritualia homo ſurſum trahitur, per carnalia verò deorſum. Cum autem formatio corporis Chriſti fieri debuerit per Spiritum ſanctum, oportuit illam fęminam, de qua Chriſtus corpus aſſumpſit, maxime ſpiritualibus donis repleri, vt per Spiritumſanctum non ſolum anima fœcundaretur virtutibus, ſed etiam venter prole diuina. Vnde oportuit non ſolum mentem eius eſſet immunem à peccato, ſed etiam corpus eius ab omni corruptela carnalis concupiſcentiæ K elongari. Vnde non ſolum ad concipiendum Chriſtum virilem commiſtionem non eſt experta, ſed nec ante, nec poſtea. Hoc etiam conueniebat ei qui naſcebatur ex ipſa. Ad hoc enim Dei filius veniebat in mundum carne aſſumpta, vt nos ad reſurrectionis ſtatum promoueret, in quo neque nubent, neque nubentur, ſed erunt homines ſicut Angeli in Cœlo. Vnde & cõtinentiæ, & integritatis doctrinam introduxit, vt in fidelium vita reſplendeat aliqualiter gloriæ futuræ imago. Cõueniens ergo fuit, vt etiam in ſuo ortu vitæ integritatem commendaret naſcendo ex Virgine: & ideo in Symbolo Apoſtolorũ dicitur. Natus ex Virgine Maria. In Symbolo aũt patrum, ex Virgine Maria dę

incar-

incarnatus, per quod Valentini error excluditur, cæterorumque qui corpus Chriſti dixerunt aut eſſe phantaſticum, aut eſſe alterius naturæ, & non eſſe ex corpore Virginis ſumptum atque formatum.

CAP. CCXXII.

Quòd beata Virgo ſit Mater Chriſti.

ERror autem Neſtorij ex hoc excluditur, qui beatam Mariam matrem Dei confiteri nolebat. In vtroque autem Symbolo dicitur, Filius Dei eſt natus, vel incarnatus ex Virgine Maria. Fœmina autem ex qua aliquis homo naſcitur, mater illius dicitur ex eo, quòd materiã miniſtrat humano conceptui. Vnde beata Virgo Maria, quæ materiam miniſtrauit conceptui filij Dei, vera mater filij Dei dicenda eſt. Non enim refert ad rationem matris quacunque virtute materia miniſtrata ab ipſa formetur. Non igitur minus mater eſt, quæ materiam miniſtrat formandam virtute virilis ſeminis. Si quis autem dicere velit, beatam Virginem Dei matrem non debere dici, quia non eſt ex ea aſſumpta diuinitas, ſed caro ſola, ſicut dicebat Neſtorius, manifeſte vocem ſuam ignorat. Non enim ex hoc aliqua dicitur alicuius mater, quia totum quod in ipſo eſt, ex ea ſumatur. Homo enim conſtat ex anima & corpore, magiſque eſt homo id quod eſt ſecundum animam, quàm id quod eſt ſecundum corpus. Anima autem nullius hominis à matre ſumitur, ſed vel à Deo immediate creatur, vt veritas habet: vel ſi eſſet ex traductione, vt quidam poſuerunt, non ſumeretur à matre, ſed magis à patre, quia in generatione cæterorum animalium, ſecundum Philoſophorum doctrinam, maſculus dat animam, fœmina verò corpus. Sicut igitur cuiuſlibet hominis mater aliqua fœmina dicitur ex hoc, quòd ab ea corpus eius aſſumitur, ita Dei Mater beata Virgo Maria dici debet, ſi ex ea aſſumptum eſt corpus Dei. Oportet autem dicere quod ſit corpus Dei, ſi aſſumitur in vnitatem perſonę filij Dei, qui eſt verus Deus. Confitentibus igitur humanam naturam eſſe aſſumptam à filio Dei in vnitatem perſonæ, neceſſe eſt dicere, quòd beata Virgo Maria ſit Mater Dei. Sed quia Neſtorius negabat vnam perſonam eſſe Dei, & hominis Ieſu Chriſti, adeo ex conſequentia negabat Virginem Mariam eſſe Dei Matrem.

CAP. CCXXIII.

Quòd Spirituſſanctus non ſit pater Chriſti.

LIcet autem filius Dei dicatur de ſpirituſancto, & ex Maria Virgine incarnatus, & conceptus, non tamen dicẽdum eſt, quòd Spirituſſanctus ſit pater hominis Chriſti, licet beata Virgo eius Mater dicatur. Primo quidem, quia in beata Maria Virgine inuenitur totum quod pertinet ad matris rationem. Materiam enim miniſtrauit Chriſti conceptui Spirituſancto formandã, vt requirit matris ratio, ſed ex parte Spirituſſancti non inuenitur totum qđ ad rationem patris exigitur. Eſt enim de ratione patris, vt ex ſua natura filium ſibi connaturalem producat. Vnde ſi fuerit aliquod agens quod faciat aliquid non ex ſua ſubſtantia, nec producat ipſum in ſimilitudinem ſuæ naturæ, pater eius dici non poterit. Non enim dicimus quòd homo ſit pater eorum quæ facit per artem, niſi forte ſecundum metaphoram. Spiritus autem ſanctus eſt quidem Chriſto connaturalis ſecundum diuinam naturam, ſecundum quam pater Chriſti non eſt, ſed magis ab ipſo procedens. Secundum autem naturam humanam non eſt Chriſto connaturalis. Eſt enim alia natura humana & diuina in Chriſto, vt ſuprà dictum eſt. Neque in naturam humanam eſt verſum aliquid de natura diuina, vt ſupra dictum eſt. Relinquitur ergo quod ſpirituſſanctus pater hominis Chriſti dici non poſſit. Item, in vnoquoque filio id quod eſt principalius in ipſo, eſt à patre: quod autem ſecundarium, à matre. In alijs enim animalibus anima eſt à patre,

A corpus verò à matre. In homine autem & ſi anima rationalis à patre non ſit, ſed à Deo creata, virtus tamen paterni ſeminis diſpoſitiue operatur ad formam. Id autẽ quod principalius eſt in Chriſto, eſt perſona verbi, quę nullo modo eſt à ſpirituſancto. Relinquitur ergo quòd ſpirituſſanctus pater Chriſti dici non poſſit.

CAP. CCXXIIII.

De ſanctificatione.

QVia igitur, vt ex prædictis apparet, beata Virgo Maria Mater filij Dei facta eſt de ſpirituſancto concipiens, decuit vt excellentiſſima puritate mundaretur, per quam congrueret tanto filio: & ideo credendum eſt eam B ab omni labe actualis peccati immunem fuiſſe non tãtum mortalis, ſed etiam venialis, quod nulli ſanctorum conuenire poteſt poſt Chriſtum, cum dicatur. 1. Ioan. 1. Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Sed de beata Virgine matre Dei intelligi poteſt, quod Cantic. 4. dicitur. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Nec ſolum à peccato actuali immunis fuit, ſed etiam ab originali, ſpeciali priuilegio mundata. Oportuit ſiquidem quòd cum peccato originali conciperetur, vtpote quæ ex vtriuſque ſexus commiſtione concepta fuit. Hoc enim priuilegium ſibi ſoli ſeruabatur, vt Virgo conciperet filium Dei. Commiſtio autem ſexus, quæ ſine libidine eſſe non poteſt poſt C peccatum primi parentis, tranſmittit peccatum originale in prolem. Similiter etiam, quia ſi cum peccato originali concepta non fuiſſet, non indigeret per Chriſtum redimi & ſic non eſſet Chriſtus vniuerſalis hominum redemptor quod derogat dignitati Chriſti. Eſt ergo tenendum quòd cum peccato originali concepta fuit, ſed ab eo quodam ſpeciali modo purgata fuit. Quidam enim à peccato originali purgantur poſt natiuitatem ex vtero, ſicut qui in baptiſmo ſanctificantur. Quidam autem quodam priuilegio gratiæ etiam in maternis vteris ſanctificati leguntur, ſicut de Hieremia dicitur Hierem. 1. Priuſquam te formarem in vtero, noui te, & antequam exires de vulua ſanctificaui te. Et de Ioanne Baptiſta Angelus dicit. Spiritusſancto replebitur adhuc ex vtero matris ſuæ. Quod auD tem præſtitum eſt Chriſti præcurſori & Prophetæ, non debet credi denegatum eſſe matri ipſius: & ideo creditur in vtero ſanctificata, ante ſcilicet quàm ex vtero naſceretur. Non autem talis ſanctificatio præceſsit infuſionem animæ. Sic enim nunquam fuiſſet peccato originali ſubiecta, & redemptione non indiguiſſet. Non enim ſubiectũ peccati eſſe poteſt, niſi creatura rationalis. Similiter etiam gratia ſanctificationis per prius in anima radicatur, nec ad corpus poteſt peruenire niſi per animam, vnde poſt infuſionem animæ credendum eſt eam ſanctificatam fuiſſe. Eius autem ſanctificatio amplior fuit, quàm aliorum in vtero ſanctificatorum. Alij nanque ſanctificati in vtero ſunt quidem à peccato originali mundati, non tamen eſt eis præſtitum vt poſtea non poſſent peccare, ſaltem venialiter. Sed beata Virgo Maria tanta abundantia gratiæ ſanctificata fuit, vt deinceps ab omni peccato conſeruaretur imE munis non ſolum mortali, ſed etiam veniali. Et quia veniale peccatum interdum ex ſurreptione contingit, ex hoc ſcilicet quòd aliquis inordinatus cõcupiſcentiæ motus inſurgit, aut alterius paſsionis præueniens rationem, ratione cuius primi motus dicuntur eſſe peccata, conſequens eſt quòd beata Virgo Maria nunquam peccauit venialiter, eo ꝙ inordinatos paſsionum motus non ſenſit. Contingunt autem huiuſmodi motus inordinati ex hoc, ꝙ appetitus ſenſitiuus, qui eſt harum paſsionũ ſubiectum, non ſic ſubijcitur rationi, quin interdum ad aliquid præter ordinationem rationis moueatur, & quandoq; contra rationem, in quo cõſiſtit motus peccati. Sic igitur fuit in beata Virgine appetitus ſenſitiuus rõni ſubiectus ꝑ virtutẽ gratiæ ipſum ſanctifi-

ſanctificantis,quòd nunquam contra rationem mouebatur,ſed ſecundum ordinem rationis. Poterat tamen habere aliquos motus ſubitos non ordinatos ratione ; in domino autem Ieſu Chriſto aliquid amplius fuit. Sic enim inferior appetitus in eo rationi ſubijciebatur, vt ad nihil moueretur,niſi ſecundum ordinem rationis, ſecundum ſcilicet quod ratio ordinabat,vel permittebat appetitum inferiorem moueri proprio motu.Hoc autem videtur ad integritatem primi ſtatus pertinuiſſe,vt inferiores vires totaliter rationi ſubderentur : quæ quidem ſubiectio per peccatum primi parentis eſt ſublata non ſolum in ipſo, ſed etiã in alijs qui ab eo contrahunt peccatum originale, in quibus etiam poſtquam à peccato mundãtur per gratiæ ſacramentum, remanet rebellio, vel inobedientia inferiorum virium ad rationẽ,quæ dicitur fomes peccati, quæ in Chriſto nullatenus fuit ſecundum prædicta. Sed quia in beata Virgine Maria non erant inferiores vires totaliter rationi ſubiectæ,vt ſcilicet nullum motum haberent à ratione nõ præordinatum , & tamen ſic cohibebantur per virtutem gratiæ,vt nullo modo contra rationem mouerentur, propter hoc ſolet dici,quòd in beata Virgine poſt ſanctificationem remanſit quidem fomes peccati ſecundum ſubſtãtiam,ſed ligatus.

CAP. CCXXV.

De perpetua Virginitate Matris Chriſti.

SI autem per primam ſanctificationẽ ſic fuit contra omnem motum peccati munita, multo magis in ea excreuit gratia,fomeſque peccati in ea eſt debilitatus,vel etiam totaliter ſublatus , ſpiritusſancto in ipſa ſecundum verbũ angeli ſuperueniente ad corpus Chriſti ex ea formãdum. Vnde poſtquam facta eſt ſacrarium ſpiritusſancti, & habitaculum filij Dei, nefas eſt credere nõ ſolum aliquem motum peccati in ea fuiſſe,ſed nec etiam carnalis concupiſcẽtiæ delectationem eam fuiſſe expertam. Et ideo abominãdus error eſt Eluidij,qui etiam ſi aſſerat Chriſtum ex Virgine conceptum & natum,dixit tamen eam poſtmodum ex Ioſeph alios filios genuiſſe. Nec hoc eius ſuffragatur errori, quod Matthæi primo dicitur, quòd non cognouit eam Ioſeph, ſcilicet Mariam , donec peperit filium ſuum primogenitum, quaſi poſtquam peperit Chriſtum, eam cognouerit, quia, donec, in hoc loco non ſignificat tempus finitum, ſed indeterminatum. Eſt enim conſuetudo ſacræ ſcripturæ, vt vſque tunc ſpecialiter aſſerat aliquid factum,vel non factum, quouſque in dubium poterat venire.Sicut dicitur in Pſal. 109. Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Dubium enim eſſe poterat,an Chriſtus ſederet ad dexteram Dei,quãdiu non viderentur ei inimici eſſe ſubiecti, quod poſtquã innotuerit,nullus remanebit dubitandi locus.Similiter etiam dubium eſſe poterat, an ante partum filij Dei Ioſeph Mariam cognouerit.Vnde hoc Euãgeliſta remouere curauit quaſi indubitabile relinquens, quia poſt partum non fuit cognita. Nec etiam ei ſuffragatur quòd Chriſtus dicitur eius primogenitus, quaſi poſt ipſum alios genuerit filios.Solet enim in ſcriptura primogenitus dici,ante quem nullus genitus, etiam ſi poſt ipſum nullus ſequatur, ſicut patet de primogenitis qui ſecundum legem ſanctificabantur Domino, & ſacerdotibus offerebantur. Nec etiam ei ſuffragatur,quòd in Euangelio aliqui dicũtur fratres Chriſti fuiſſe,quaſi mater eius alios habuerit filios. Solet enim ſcriptura fratres dicere omnes, qui ſunt eiuſdẽ cognationis, ſicut Abraham Loth ſuum fratrem nominauit, cum tamen eſſet nepos eius. Et ſecundum hoc nepotes Mariæ, & alij eius conſanguinei fratres Chriſti dicuntur, & etiam conſanguinei Ioſeph,qui pater Chriſti putabatur.Et ideo in Symbolo dicitur.Qui natus eſt de Virgine Maria: quæ quidem virgo dicitur abſolute, quæ & ante partum, & in partu, & poſt partum virgo permanſit. Et quidem quod ante partum , & poſt partum eius virginitati derogatum

F non fuerit,ſatis iam dictum eſt.Sed nec in partu eius virginitas fuit violata.Corpus enim Chriſti,quod ad diſcipulos ianuis clauſis intrauit,potuit eadẽ poteſtate de vtero clauſo matris exire.Non enim decebat vt integritatem naſcendo tolleret , qui ad hoc naſcebatur , vt corrupta in integrum reformaret.

CAP. CCXXVI.

De defectibus aſſumptis à Chriſto.

SI autem conueniens fuit, vt filius Dei naturam aſſumẽs humanam propter humanam ſalutem,in natura aſſumpta ſalutis humanæ finem oſtenderet per gratiæ & ſapientiæ perfectionem : ita etiam conueniens fuit, quòd in humana natura aſſumpta à Dei verbo conditiones aliquæ e-
G xiſterent,quæ congruerent decentiſsimo liberationis modo humani generis. Fuit autem congruentiſsimus modus vt homo,qui per iniuſtitiam perierat,per iuſtitiã repararetur. Exigit autem hoc iuſtitiæ ordo , vt qui pœnæ alicuius peccando factus eſt debitor, per ſolutionem pœnæ liberetur. Quia verò quæ per amicos facimus,aut patimur,aliqualiter nos ipſi facere, aut pati videmur, eo quòd amor eſt mutua virtus ex duobus ſe amantibus quodammodo faciens vnum , non diſcordat à iuſtitiæ ordine ſi aliquis liberetur amico eius ſatisfaciente pro ipſo . Per peccatum autem primi parentis perditio in totum humanum genus deuenerat,nec alicuius hominis pœna ſufficere poterat, vt totum genus humanum liberaret. Non enim erat condigna ſatisfactio, æquiualens,vt vno homine puro ſatisfaciẽte omnes homines liberarentur.Similiter etiam nec ſuffi-
H ciebat ſecundum iuſtitiam , vt angelus ex amore humani generis pro ipſo ſatisfaceret. Angelus enim non habet dignitatem,infinitam,vt ſatisfactio eius pro infinitis, & infinitorum peccatis ſufficere poſſet. Solus autem Deus eſt infinitæ dignitatis,qui carne aſſumpta pro homine ſufficienter ſatisfacere poterat,vt ſuprà iam diximus. Talem igitur oportuit vt humanam naturam aſſumeret, in qua pati poſſet pro homine ea quæ homo peccando meruit,vt pateretur ad ſatisfaciendum pro homine. Non autem omnis pœna, quam homo peccando incurrit,eſt ad ſatisfaciendum idonea.Prouenit enim peccatum hominis ex hoc,quod à Deo auertitur conuerſus ad commutabilia bona. Punitur autem homo pro peccato in vtriſque.Nã & priuatur gratia,& cæteris donis,quibus Deo coniungitur : & meretur etiam pati moleſtiã, & defectum in eo, propter quod eſt
I à Deo auerſus . Ille igitur ordo ſatisfactionis requirit vt per pœnas, quas peccator in bonis commutabilibus patitur,reuocetur ad Deum. Huic autem reuocationi contrariæ ſunt illæ pœnæ,quibus homo ſeparatur à Deo. Nullus igitur per hoc Deo ſatisfacit, quòd priuatur gratia, vel quòd ignorat Deum , vel quòd habet inordinatam animam,quamuis hoc ſit pœna peccati, ſed per hoc quòd in ſe ipſo aliquem dolorem ſentit , & in exterioribus rebus damnum. Non igitur Chriſtus illos defectus aſſumere debuit,quibus homo ſeparatur à Deo,licet ſint pœna peccati,ſicut priuatio gratiæ,ignorantia,& huiuſmodi.Per hoc enim minus idoneus ad ſatisfaciendum redderetur: quinimo ad hoc ꝙ eſſet author humanæ ſalutis, requirebatur vt plenitudinẽ gratiæ & ſapientiæ poſsideret,ſicut iam dictum eſt.Sed quia homo per peccatũ in hoc poſitus erat,
k vt neceſsitatem moriendi haberet,& vt ſecundum corpus & animam eſſet paſsibilis, hmôi defectus Chriſtus ſuſcipere voluit,vt mortem pro hoĩbus patiendo,genus humanũ redimeret. Eſt tamen attendendum, ꝙ huiuſmodi defectus ſunt Chriſto & nobis communes. Alia tamen ratione inueniuntur in Chriſto,& in nobis: huiuſmodi enim defectus,vt dictũ eſt,pœna ſunt primi peccati. Quia igitur nos per vitiatam originem culpã originalem contrahimus, ꝑ conſequens hos defectus dicimur contractos habere:Chriſtus autem ex ſua origine nullam maculam peccati contraxit, hos autem defectus ex ſua voluntate accepit, vnde

dici

dici non debet quòd habuit hos defectus contractos, sed magis assumptos. Illud enim contrahitur, quod cum alio ex necessitate trahitur: Christus autem potuit assumere humanam naturã sine huiusmodi defectibus, sicut sine culpę fœditate assumpsit. Et hoc rationis ordo poscere videbatur, vt qui fuit immunis à culpa esset immunis à pęna. Et sic patet quòd nulla necessitate neque vitiatæ originis, neque iustitiæ, huiusmodi defectus fuerunt in eo: vnde relinquitur quòd non contracti, sed voluntarie assumpti fuerunt in eo. Quia verò corpus nostrum prædictis defectibus subiacet in pœnam peccati, nam ante peccatum ab his eramus immunes, conuenienter Christus inquantum huiusmodi defectus in sua carne assumpsit, dicitur similitudinem peccati gessisse, secundum illud Apostoli ad Romanos 8. Deus misit filium suum in similitudinem carnis peccati. Vnde & ipsa Christi passibilitas, vel passio ab Apostolo peccatum nominatur, cum subditur. Et de peccato damnauit peccatũ in carne. Et Roma. 6. Quòd mortuus est peccato, mortuus est semel. Et quod est mirabilius, hac etiam ratione dicit Apostolus ad Galat. 3. quòd est factus pro nobis maledictũ. Hac etiam ratione dicitur simplam nostram necessitatem assumpsisse s. pœnæ, vt duplam nostram consumeret s. culpæ. Est autem considerandum vlterius, quòd defectus pœnales in corpore duplices inuenitur. Quidam communes omnibus, vt esuries, sitis, lassitudo post laborem, dolor, mors, & huiusmodi. Quidã verò non sunt omnibus communes, sed quorundam hominum proprij, vt cæcitas, lepra, febris, membrorum mutilatio, & huiusmodi. Horum autem defectuum hæc est differentia: quia defectus communes in nobis ab alio traducuntur. i. ex primo parente, qui eos pro peccato incurrit. Defectus autem proprij ex particularibus causis in singulis hominibus innascuntur. Christus autem ex seipso nullam causam defectus habebat nec ex anima, quæ erat gratia, & sapientia plena, & verbo Dei vnita, nec ex corpore, quod erat optime organizatum & dispositum omnipotenti virtute spiritussancti compactum, sed sua voluntate dispensatiue ad nostram salutem procurandam, aliquos defectus suscepit. Illos igitur suscipere debuit, qui ab alio deriuantur ad alios, scilicet communes, non proprios, qui in singulis ex causis proprijs innascuntur. Similiter etiam, quia principaliter uenerat ad restaurandum humanam naturam, illos defectus suscipere debuit, qui in tota natura inueniebantur. Patet etiam secundum prædicta, quòd vt Damasc. dicit, Christus assumpsit defectus nostros indetractabiles, idest, quibus detrahi non potest. Si enim defectum scientiæ, vel gratiæ suscepisset, aut etiam lepram, aut cæcitatem, aut aliquid huiusmodi, hoc ad derogationem dignitatis Christi pertinere videretur, & esset hominibus detrahendi occasio, quæ nulla datur ex defectibus totius naturæ.

CAP. CCXXVII.

Quare Christus mori voluit.

MAnifestum igitur est secundum prædicta, quòd Christus aliquos defectus nostros suscepit non ex necessitate, sed propter aliquem finem, scilicet propter salutem nostram. Omnis autem potentia & habitus, siue habilitas ordinatur ad actum sicut ad finem: vnde passibilitas ad satisfaciendum, vel merendum non sufficit sine passione in actu. Non enim aliquis dicitur bonus, vel malus ex eo quòd potest talia agere, sed ex eo quòd agit: nec laus & vituperium debentur potentiæ, sed actui: vnde & Christus non solum passibilitatem nostram suscepit vt nos saluaret, sed etiam vt pro peccatis nostris satisfaceret, voluit pati. Passus est autem pro nobis ea quæ vt nos pateremur ex peccato primi parentis meruimus, quorum præcipuum est mors, ad quam omnes aliæ passiones humanę ordinantur sicut ad vltimũ. Stipendia enim peccati mors est. vt Apost. dicit ad Rom. 6. Vnde & Christus pro peccatis nostris vo-

A luit mortem pati, vt dum pœnam nobis debitam ipse sine culpa susciperet, nos à reatu mortis liberaret, sicut aliquis debito pœnæ liberaretur alio pro eo pœnam sustinente. Mori etiam voluit, vt non solum mors eius esset nobis satisfactionis remedium, sed etiam salutis sacramentum, vt ad similitudinẽ mortis eius nos carnali vitæ moriamur in spiritualem vitam translati secundum illud 1. Petri 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, vt nos offerret Deo mortificatos quidem carne, uiuificatos autem spiritu. Mori etiã voluit, vt nobis mors eius esset perfectæ virtutis exemplum. Quantum ad charitatem quidem, quia maiorem charitatem nemo habet quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis, vt dicitur Ioan. 15. Tanto enim quisque magis amare ostenditur, quanto plura & grauiora pro amico pati non refugit.
B Omnium autem humanorũ malorum grauius est mors, per quam tollitur vita humana: vnde nullum magis signum dilectionis esse potest, quàm quòd homo pro amico se morti exponat. Quantum ad fortitudinem verò, quę propter aduersa à iustitia non recedit, quia maxime ad fortitudinem pertinere videtur, vt etiam nec timore mortis aliquis à virtute recedat: vnde dicit Apost. Hebræorum 2. de passione Christi loquens, vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, idest, diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Dum enim pro veritate mori non recusauit, exclusit timorem moriendi, propter quem homines seruituti peccati plerunque subduntur. Quantum ad patiẽtiam verò, quæ in aduersis tristitiam hominem absorbere non sinit: sed quanto sunt maiora aduersa, tanto magis in
C his relucet patientiæ virtus: vnde in maximo malorum, quod est mors, perfectæ patientiæ datur exemplum, si absque mentis turbatione sustineatur, quod de Christo propheta prædixit dicens Esa. 53. Tanquam agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. Quantũ ad obedientiam verò, quia tanto laudabilior est obedientia, quanto in difficilioribus quis obedit: omnium autem difficillimum est mors: vnde ad perfectam obedientiam Christi commendandam, dicit Apostol. ad Philippen. secundo quòd factus est obediens patri vsque ad mortem.

CAP. CCXXVIII.

De morte crucis.

D EX eisdem autem causis apparet, quare mortem crucis voluit pati. Primo quidem, quia hoc conuenit quantum ad remedium satisfactionis: conuenienter enim homo punitur per ea, in quibus peccauit. Per quæ enim peccat quis, per hæc & torquetur, vt dicitur Sapientiæ 11. Peccatum autẽ hominis primum fuit per hoc, quòd pomum arboris ligni scientiæ boni & mali contra præceptum Dei comedit, loco cuius Christus se ligno affigi pmisit, vt exolueret quæ non rapuit, sicut de eo Psalmista dicit in Psal. 58. Conuenit etiam quantum ad sacramentum. Voluit. n. Christus ostendere sua morte, vt sic moreremur vita carnali, quòd spiritus noster in superna eleuaretur: vnde & ipse dicit Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. conuenit etiam quantũ ad exemplum perfectæ virtutis. Homines enim quandoque non minus
E refugiunt uituperabile genus mortis, quàm mortis acerbitatem: vnde ad perfectionem virtutis pertinere videtur, vt propter bonum virtutis etiam aliquis vituperabilem mortem non refugiat pati. Vnde Apost. ad commendandam perfectam obedientiam Christi, cum dixisset de eo quòd factus est obediens vsque ad mortem, subdidit. Mortem autem crucis: quæ quidem mors turpissima videbatur, secundum illud Sapientiæ 2. Morte turpissima condemnemus eum.

CAP.

CAP. CCXXIX.

De morte Christi.

CVm autem in Christo conueniant in vnam personam tres substantiæ. s. corpus, anima, & diuinitas verbi, quarum duæ scilicet anima & corpus vniuntur in vnam naturam, in morte quidem Christi separata est vnio corporis & animæ. Aliter enim corpus uere mortuum non fuisset. Mors enim corporis nihil est aliud quàm separatio animæ ab ipso: neutrum tamen separatum est à Dei verbo quantum ad vnionem personæ. Ex vnione autem animæ & corporis resultat humanitas: vnde separata anima à corpore Christi per mortem, in triduo mortis homo dici nô potuit. Dictum est autem suprà, quòd propter vnionem in persona humanæ naturæ ad Dei verbum, quicquid dicitur de homine Christo, potest & conuenienter de Dei filio prædicari: vnde cum in morte manserit vnio personalis filij Dei tam ad animam, quàm ad corpus Christi, quicquid de vtroque eorum dicitur, poterat de Dei filio prædicari. Vnde & in Symbolo dicitur de filio Dei, quòd sepultus est, propter hoc quòd corpus sibi vnitum in sepulcro iacuit, & quòd descendit ad inferos anima descendente. Est etiam considerandum, ꝙ masculinum genus designat personam, neutrum verò naturam: vnde in Trinitate dicimus, quòd filius est alius à patre, nô aliud. Secundum hoc ergo in triduo mortis Christus fuit totus in sepulcro, totus in inferno, totus in Cœlo, propter personam quæ vnita erat & carni in sepulcro iacenti, & animæ infernum expolianti, & subsistebat in natura diuina in Cœlo regnante: sed non potest dici, quòd totum in sepulcro, aut in inferno fuerit, quia non tota humana natura, sed pars in sepulcro, aut in inferno fuit.

CAP. CCXXX.

Quòd mors Christi fuit voluntaria.

FVit igitur mors Christi nostræ morti conformis quantum ad id quod est de ratione mortis, quod est animã à corpore separari, sed quantum ad aliquod mors Christi à nostra morte differens fuit. Nos enim morimur quasi morti subiecti ex necessitate vel naturæ, vel alicuius violentiæ nobis illatæ. Christus autem mortuus est non necessitate, sed potestate & propria voluntate. Vnde ipse dicebat Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Huius autem differentiæ ratio est, quia naturalia voluntati nostræ non subiacẽt: coniunctio autem animæ ad corpus est naturalis, vnde voluntati nostræ non subiacet, quòd anima corpori vnita remaneat, vel quòd à corpore separetur, sed oportet hoc ex virtute alicuius agentis prouenire. Quicquid autem in Christo secundum humanam naturam erat naturale, totũ eius voluntati subiacebat propter diuinitatis virtutem, cui subiacet tota natura. Erat igitur in potestate Christi, vt quandiu vellet, anima eius corpori vnita remaneret, & statim cum vellet, separaretur ab ipso. Huiusmodi autem diuinæ virtutis indicium centurio cruci Christi assistens sensit, dum eum vidit clamantem expirare, per quod manifeste ostendebatur, quòd non sicut cæteri homines ex defectu naturæ moriebatur. Non enim possunt homines cum clamore spiritum emittere, cum in illo mortis articulo vix etiam possint palpitando linguam mouere: vnde quòd Christus clamans expirauit, in eo diuinam manifestauit virtutem, et propter hoc centurio dixit. Vere filius Dei erat iste. Non tamen dicendum est, quòd Iudæi non occiderint Christũ, vel ꝙ Christus ipse se occiderit. Ille enim dicitur aliquem occidere, qui ei causam mortis inducit, non tamen mors sequitur nisi causa mortis naturam vincat, quæ vitam conseruat. Erat autem in potestate Christi, vt natura causæ corrumpenti cederet, vel resisteret quantum ipse vellet: ideo & ipse Christus voluntarie mortuus fuit, & tamen Iudæi occiderunt eum.

F

CAP. CCXXXI.

De passione Christi quantum ad corpus.

NOn solum autem Christus mortem pati voluit, sed & alia quæ ex peccato primi parẽtis in posteros proueniunt, vt dum pœnam peccati integraliter susciperet, nos perfectè à peccato satisfaciendo liberaret. Horum autem quædam præcedunt mortem, quædam mortem subsequuntur. Præcedunt quidem mortem corporis passiones tam naturales, vt fames, sitis, lassitudo, & huiusmodi &c. quàm etiam violentæ, vt vulneratio, flagellatio, & similia, quæ omnia Christus pati voluit tanquam prouenientia ex peccato. Si enim hô non peccasset, nec famis, aut sitis, aut G lassitudinis, vel frigoris afflictionem sensisset, nec ab exterioribus pertulisset violentam passionem. Has tñ passiones alia ratione Christus pertulit, quàm alij homines patiantur. In alijs. n. hominibus non est aliquid, quod ijs passionibus repugnare possit: In Christo autem erat vnde ijs passionibus resisteretur non solũ virtus diuina increata, sed etiam animæ beatitudo, cuius tanta vis est, vt Aug. dicit vt eius beatitudo suo modo redundet in corpus: vnde post resurrectionem ex hoc ipso quòd anima glorificata erit per visionem Dei, & apertam & plenam fruitionem, corpus gloriosæ animæ vnitum gloriosum reddetur impassibile & immortale. cum igitur anima Christi perfecta visione Dei frueretur, quantum est ex virtute huius visionis consequens erat vt corpus impassibile & immortale redderetur per redundantiam gloriæ ab anima in corpus: H sed dispensatiue factum est, vt anima Dei visione fruente simul corpus pateretur, nulla redundantia gloriæ ab anima in corpus facta. Suberat enim, vt dictum est, quod erat naturale Christo secundum humanam naturam eius voluntati: vnde poterat naturalem redundantiam à superioribus partibus ad inferiores pro suo libito impedire, vt sineret vnamquanque partem pati, aut agere quod sibi proprium esset absque alterius partis impedimento, quod in alijs hominibus esse nô potest. Inde etiam est, ꝙ in passione Christus maximum corporis dolorem sustinuit, quia corporalis dolor in nullo mitigabatur per superius gaudium rationis, sicut nec ècõuerso dolor corporis, rationis gaudium impediebat. Hinc etiam apparet, quòd solus Christus viator & comprehensor fuit. Sic. n. diuina visione fruebatur, quod ad comprehensorem pertinet, vt tamen I corpus passionibus subiectum remaneret, quod pertinet ad viatorem. Et quia proprium est viatoris, vt per bona quæ ex charitate agit, mereatur vel sibi, vel alijs, inde est quòd Christus quamuis comprehensor esset, meruit tamẽ per ea quæ fecit, & passus est, & sibi & nobis. Sibi quidem non gloriam animæ, quam à principio suæ conceptionis habuerat, sed gloriam corporis, ad quam patiendo peruenit. Nobis etiam suæ singulæ passiones & operationes fuerunt proficuæ ad salutem, nõ solum per modum exempli, sed etiam per modum meriti, inquantum propter abundantiam charitatis & gratiæ nobis potuit gratiam promereri, vt sic de plenitudine capitis membra acciperent. Erat siquidem quælibet passio eius, quantumcunque minima, sufficiens ad redimendum humanum genus, si consideretur dignitas patientis. Quanto enim aliqua passio in perso k nam digniorem infertur, tanto videtur maior iniuria puta, si quis percutiat principem quàm si percutiat quendam de populo. cum igitur Christus sit dignitatis infinitæ, quælibet passio eius habet infinitã existimationem, vt sic sufficeret ad infinitorum peccatorum abolitionem. Non tamen fuit per quamlibet consummata humani generis redemptio, sed per mortem, quam propter rationes suprà positas ad hoc pati voluit, vt genus humanum adimeret à peccatis. In emptione enim qualibet non solum requiritur quantitas valoris, sed deputatio pretij ad emendum.

CAP. CCXXXII.

De passibilitate animæ Christi.

QVia verò anima est forma corporis, consequens est vt patiente corpore, & anima quodammodo patiatur: vnde pro statu illo quo Christus corpus passibile habuit, etiam anima eius passibilis fuit. Est autem considerandum quòd duplex est animæ passio. Vna quidem ex parte corporis, alia verò ex parte obiecti, quod in vna aliqua potentiarum considerari potest. Sic. n. se habet anima ad corpus, sicut pars animæ ad partem corporis. Potentia autem visiua patitur quidem ab obiecto, sicut cum ab excellenti fulgido visus obtunditur: ex parte verò organi, sicut cum læsa pupilla hebetatur visus. Si igitur consideretur passio animæ Christi ex parte corporis, sic tota anima patiebatur corpore patiente. Est.n. anima forma corporis secundum suam essentiam: in essentia verò animę omnes potentię radicantur, vnde relinquitur quòd corpore patiente quælibet potentia animæ quodammodo pateretur. Si verò consideretur animæ passio ex parte obiecti, non oīs potentia animæ patiebatur, secundum quod passio proprie sumpta nocumentum importat. Non enim ex parte obiecti cuiuslibet potentiæ poterat aliquid esse nociuum. Iam. n. supra dictum est, quòd anima Christi perfecta Dei visione fruebatur. Superior igitur ratio animæ Christi, quæ rebus ęternis contemplandis & consulendis inhæret, nihil habebat aduersum, aut repugnans, ex quo aliqua nocumenti passio in ea locum haberet. Potentiæ verò sensitiuæ, quarum obiecta sunt res corporeę, habere poterāt aliquod nocumentum ex corporis passione: vnde sensibilis dolor in Christo fuit corpore patiente. Et quia læsio corporis sicut à sensu sentitur noxia, ita etiam interior imaginatio eam vt nociuam apprehendit, inde sequitur interior tristitia etiam cum dolor in corpore non sentitur, et hanc passionem tristitiæ dicimus in anima Christi fuisse. Non solum autem imaginatio, sed etiam ratio inferior nociua corporis apprehendit: et ideo etiam ex apprehensione inferioris rationis, quæ circa temporalia versatur, poterat passio tristitię habere locum in Christo, inquātum.s. mortem, & aliam corporis læsionem inferior ratio apprehendebat vt noxiam, & appetitui naturali contrariam. Contingit autem ex amore, qui facit duos homines quasi vnum, vt aliquis tristitiam patiatur non solum ex ijs quæ per imaginationem, vel per inferiorem rationem apprehendit vt sibi nociua, sed etiam ex ijs quæ apprehendit vt noxia, alijs quos amat: vnde ex hoc tristitiam Christus patiebatur, secundum quod alijs, quos ex charitate amabat, periculum imminere cognoscebat culpæ, vel pœnæ, vnde non solum sibi, sed etiam alijs doluit. Et quamuis dilectio proximi ad superiorem rationem quodammodo pertineat, inquantum proximus ex charitate diligitur propter Deum, superior tamen ratio in Christo de proximorum defectibus tristitiam habere non potuit, sicut in nobis habere potest. Quia enim ratio superior christi plena Dei visione fruebat hoc modo apprehendebat quicquid ad aliorum defectus pertinet, secundum quod in diuina sapientia continetur, secundum quam decenter ordinatum existit & ꝙ aliquis peccare permittatur, & quòd pro peccato puniatur. Et ideo nec anima Christi, nec aliquis beatus Deū videns, ex defectibus proximorum tristitiam pati potest. Secus autē est in viatoribus, qui ad rationem sapientię videndam non attingunt. Hi. n. etiam secundum rationem superiorem de defectibus aliorum tristantur, dum ad honorem Dei, & exaltationem fidei pertinere existimant, quòd aliqui saluentur, qui tamen damnantur. Sic igitur de eisdem, de quibus dolebat secundum sensum, imaginationem, & rationem inferiorē, secundum superiorē gaudebat, inquantum ea ad ordinem diuinæ sapiētiæ referebat. Et quia referre aliquid ad alterum est proprium opus rationis, ideo solet dici, ꝙ mortem ratio Christi refugiebat quidem si cōsi-

A deretur vt natura, quia.s. naturaliter est mors odibilis, volebat tamen eam pati, si consideretur vt ratio. Sicut autem in Christo fuit tristitia, ita etiam & alię passiones quæ ex tristitia oriuntur, vt timor, ira, & huiusmodi. Ex ijs.n. quę tristitiam præsentia ingerunt, timor in nobis causatur, dum futura mala existimantur, & dum aliquo lædente contristati sumus, contra eum irascimur. hæ m̄ passiones aliter fuerunt in Christo quàm in nobis. In nobis.n. plerunque iudicium rationis præueniunt, interdum modum rationis excedunt. In Christo autem nunquam præueniebant iudicium rationis, nec modum à ratione taxatum excedebant, sed tantū mouebatur inferior appetitus, qui est subiectus passioni, quantum ratio ordinabat eum debere moueri. Poterat igitur contingere, ꝙ ſm inferiorem partem anima Christi refugiebat aliquid, quod ſm superiorem

B optabat, non tñ erat contrarietas appetituum in ipso, vel rebellio carnis ad spiritum, quæ in nobis contingit ex hoc, ꝙ appetitus inferior iudicium & modum rationis transcendit. sed in Christo mouebatur ſm iudicium rationis, inquantum permittebat vnicuique inferiorum virium moueri proprio motu, ſm quod ipsum decebat. Ijs igitur consideratis manifestum est ꝙ superior ratio Christi tota quidem fruebatur & gaudebat per comparationem ad suum obiectum. Non. n. ex hac parte aliquid ei occurrere poterat, quod esset tristitiæ causa, sed etiam tota patiebatur ex parte subiecti, vt supra dictum est. Nec illa fruitio minuebat passionem, nec passio impediebat fruitionem, cum non fieret redundantia ex vna potentia in aliam, sed quælibet potentiarum permitteretur agere qđ sibi proprium erat, sicut iam suprà dictum est.

C

CAP. CCXXXIII.

De oratione Christi.

QVia verò oratio est desiderij expositiua, ex diuersitate appetituum ratio sumi potest orationis, quam Christus imminente passione proposuit dicens, Mat. 26. Pater mi, si possibile est transeat à me calix iste: veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. In hoc.n. quod dixit, Transeat à me calix iste, motum inferioris appetitus & naturalis desiderij designat, quo naturaliter quilibet mortē refugit, & appetit vitam. In hoc autem quod dicit, Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis, exprimit motu superioris rationis omnia considerantis, prout sub ordinatione diuinæ sapientiæ continentur. Ad quod etiam perti-

D net quod dicit, Si non potest, hoc solum fieri posse demonstrans, quod ſm ordinem diuinæ voluntatis procedit. Et quamuis calix passionis non transiuit ab eo quin ipsum biberit, non tamen dici debet quòd eius oratio exaudita nō fuerit. Nam secundum Apostolum ad Hebr. 11. In omnibus exauditus est pro sua reuerentia. cum enim oratio, vt dictum est, sit desiderij expositiua, illud simpliciter oramus, quod simpliciter volumus: vnde & desiderium iustorum orationis vim obtinet apud Deum, secundum illud Psal. 9. Desiderium pauperum exaudiuit Dominus. Illud autem simpliciter volumus, quod secundum rationem superiorem appetimus, ad quam solam pertinet consentire in opus. Illud autem simpliciter orauit Christus, vt patris

E voluntas fieret, quia hoc simpliciter voluit; non autem quòd calix ab eo transiret, quia nec hoc simpliciter voluit, sed secundum inferiorem rationem, vt dictum est.

CAP. CCXXXIIII.

De sepultura Christi.

COnsequuntur autem hominem ex peccato post mortem alij defectus & ex parte corporis, & ex parte animæ. Ex parte corporis quidem, ꝙ corpus redditur terræ, ex qua sumptum est. Hic autem defectus ex parte corporis in nobis quidem ſm duo attenditur, s. secundum positionem, & secundum resolutionem. Secundum positionem quidem,

quidem; inquantum corpus mortuum sub terra ponitur sepultum. Secundum resolutionē verò, inquantum corpus in elementa soluitur, ex quibus est compactum. Horum autem deffectuum primum quidem Christus pari voluit, vt s. corpus eius sub terra poneretur. Alium autem defectum passus non fuit, vt s. corpus eius in terram resolueretur: vnde de ipso Psal. 15. dicit. Non dabis sanctum tuum videre corruptionē, idest, corporis putrefactionem. Huius autem ratio est, quia corpus Christi materiam sumpsit de natura humana, sed formatio eius non fuit virtute humana, sed virtute Spiritussancti, & ideo propter substantiam materiæ subterra neum locū, qui corporibus mortuis deputari consueuit, voluit pati. Locus enim corporibus debetur ſm materiam prędominantis elementi: sed dissolutionem corporis per Spiritum sanctum frabricari pati non voluit, quia quātum ad hoc ab alijs hominibus differebat.

CAP. CCXXXV.

De descensu Christi ad inferos.

EX parte verò animæ sequitur in hominibus ex peccato post mortem, vt ad infernum descendat non solum quantum ad locum, sed etiam quantum ad pœnam. Sicut eutem corpus Christi fuit quidem sub terra secundum locum, non autem secundum communem resolutionis defectum: ita & anima Christi descendit quidem ad inferos secundum locum, non autem vt ibi pęnam subiret, sed magis vt alios à pęna absolueret, qui propter peccatum primi parentis illic detinebantur, pro quo plene iam satisfecerat mortem patiendo: vnde post mortem nihil patiendum restabat, sed absque omni pœnæ passione localiter ad infernum descendit, vt se viuorum & mortuorum liberatorem ostenderet. Ex hoc etiam dicitur, quòd solus inter mortuos fuit liber quia anima eius in inferno non subiacuit pœnæ, nec corpus eius corruptioni in sepulcro. Quamuis autem Christus descendens ad inferos, eos liberauit qui pro peccato primi parentis ibi tenebātur, illos tamen reliquit, qui pro peccatis proprijs ibidem pęnis erant addicti: & ideo dicitur momordisse infernum, non absorbuisse, quia s. partē liberauit, & partem dimisit. Hos igitur Christi defectus symbolū fidei tangit, cum dicit. Passus sub Pontio Pilato Crucifixus, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos.

CAP. CCXXXVI.

De resurrectione, & tempore resurrectionis Christi.

QVia ergo per Christum humanum genus liberatum est à malis, quæ ex peccato primi parentis deriuata erant, oportuit quòd sicut ipse mala nostra sustinuit, vt ab eis nos liberaret, ita etiam reparationis humanę per ipsum factæ in eo primitiæ apparerent, vt vtroque modo Christus proponeretur nobis in signum salutis, dū ex eius passione consideramus quid pro peccato incurrimus, & quid nobis patiēdum est vt à peccato liberemur, & per eius exaltationem consideremus quid nobis per ipsum sperandū proponitur. Superata igitur morte, quæ ex peccato primi parentis prouenerat, primus ad immortalem vitam resurrexit, vt sicut Adam peccāte primo mortalis vita apparuit, ita Christo pro peccato satisfaciente primo immortalis vita in Christo appareret. Redierant quidem ad vitam alij ante Christum vel ab eo, vel à prophetis suscitati, tamen iterum morituri: sed Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: vnde quia primus necessitatem moriendi euasit, dicitur princeps mortuorum, & primitiæ dormientium. scilicet quia primus à somno mortis surrexit iugo mortis excusso. Eius autem resurrectio nō tardari debuit, nec statim post mortē esse. Si.n. statim post mortem redisset ad vitam, mortis veritas comprobata non fuisset. Si verò diu resurrectio tardaretur, signum superatæ mortis in eo non appareret, nec hominibus daretur spes vt per ipsum liberarentur à morte: vnde resurrectionem vsque ad

F tertium diem distulit, quia hoc tempus sufficiens videbatur ad mortis veritatem comprobandam, nec erat nimis prolixum ad spem liberationis tollendam. Nam si amplius dilata fuisset iam fidelium spes dubitationem pateretur. vnde & quasi deficiente iam spe quidam dicebant tertia die, Luc. vlt. Nos sperabamus ꝙ ipse redempturus esset Israel. Non tamen per tres integros dies Christus mortuus remansit. Dicitur tamen tribus diebus, & tribus noctibus in corde terræ fuisse illo modo locutionis, quo pars pro toto poni solet. cum.n. ex die & nocte vnus dies naturalis cōstituatur, quacunque parte diei, vel noctis computata Christus fuit in morte, tota illa die dicitur in morte fuisse. Secūdum autem scripturæ consuetudinem nox cum sequanti die computatur, eo quòd Hebræi tempora secundum cursum lunę obseruant, quæ de sero incipit appparere. Fuit autem
G Christus in sepulcro vltima parte sextæ feriæ, quæ si cum nocte pręcedenti computetur, erit quasi dies vnus naturalis. Nocte verò sequente sextam feriam cum integra die sabbathi fuit in sepulcro, & sic sunt duo dies, Iacuit etiam mortuus in sequenti noctæ, quæ pręcedit diem dominicum, in qua resurrexit, vel media nocte secundum Gregorium, vel diluculo secundum alios. vnde si computetur vel tota nox, vel pars eius cum sequenti die dominico erit tertius dies naturalis. Nec vacat à mysterio quòd tertia die resurgere voluit, vt per hoc manifestetur quòd ex virtute totius Trinitatis resurrexit: vnde & quandoque dicitur pater eum resuscitasse, quandoque autem quòd ipse propria virtute resurrexit, quod non est cōtrarium, cum eadem sit diuina virtus patris & filij & Spiritussancti: & etiam vt ostēderetur quòd reparatio vitæ non fuit facta prima die sæ-
H culi, idest sub lege naturali, nec secunda die idest sub lege mosayca, sed tertia die idest tempore gratiæ. Habet etiam rationem, ꝙ Christus vna die integra, & duabus noctibus integris iacuit in sepulcro, quia Christus vna vetustate quàm suscepit, scilicet pęnę, duas nostras vetustates consumpsit.s. culpę & pęnæ, quę per duas noctes significantur.

CAP. CCXXXVII.

De qualitate Christi resurgentis.

NOn solum autem Christus recuperauit humano generi quod Adam peccando amiserat, sed etiam hoc, ad quod Adam merendo peruenire potuisset. Multo enim maior fuit Christi efficacia ad merendum, quàm hominis ante peccatum. Incurrit siquidem Adam peccando neces-
I sitatem moriendi, amissa facultate qua mori non poterat si nō peccaret. Christus autem nō solum necessitatem moriendi exclusit, sed etiam necessitatem non moriendi acquisiuit: vnde corpus Christi post resurrectionem factum est impassibile & immortale, non quidem sicut primi hominis potens non mori, sed omnino nō potens mori, ꝙ in futurum de nobisipsis expectamus. Et quia anima Christi ante mortem passibilis erat ſm passionem corporis, consequens est vt corpore impassibili facto, ēt aīa impassibilis redderetur. Et qa iam impletū erat humanę redēptionis mysterium, pp quod dispensatiue cōtinebatur fruitionis gloria in superiori aīæ parte, ne fieret redūdātia ad inferiores partes, & ad ipsum corpus, sed ꝑmitteretur vnūquodq; aut agere aut pati quod sibi proprium erat, cōsequens fuit vt iam ꝑ redundantiam gloriæ à superiori aīæ parte totali-
k ter corpus glorificaretur, & inferiores vires, & inde est ꝙ ante passionem Christus esset comprehensor pp fruitionē aīæ, & viator pp corporis passibilitatem, iam post resurrectionem viator vltra non fuit, sed solum comprehensor.

CAP. CCXXXVIII.

Quomodo conuenientibus argumentis Christi resurrectio demonstratur.

ET quia vt dictum est, Christus resurrectionē anticipauit, vt eius resurrectio argumentū nobis spei existeret,

vt

vt nos etiam resurgere speraremus, oportuit ad spem resurrectionis suadendam, vt eius resurrectio, nec non & resurgentis qualitas congruẽtibus indicijs manifestaretur. Non autem omnibus indifferenter suam resurrectionem manifestauit, sicut humanitatem & passionem, sed solum testibus pręordinatis à Deo scilicet discipulis, quos elegerat ad procurandum humanam salutem. Nam status resurrectionis, vt dictum est, pertinet ad gloriam comprehensoris, cuius cognitio non debetur omnibus, sed ijs tantum qui se dignos efficiunt. Manifestauit autem eis Christus & veritatem resurrectionis, & gloriam resurgentis: veritatem quidem resurrectionis ostendendo quòd idem ipse qui mortuus fuerat resurrexit & quantum ad naturam, & quantũ ad suppositum. Quantum ad naturam quidem, quia se verum corpus humanum habere demonstrauit, dum ipsum palpandum & videndum discipulis præbuit, quibus dixit. Luc. vlt. Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Manifestauit etiam exercendo actus qui naturæ humanæ conueniunt, cum discipulis suis manducans & bibens, & cum eis multotiens loquens, & ambulans, qui sunt actus hominis viuẽtis quãuis illa comestio necessitatis non fuerit. Non enim incorruptibilia resurgentium corpora vlterius cibo indigebunt, cum in eis nulla fiet deperditio, quam oporteat per cibum restaurari: vnde & cibus à Christo assumptus non cessit in corporis eius nutrimentum, sed fuit resolutum in præiacentem materiam. Verumtamen ex hoc ipso quòd comedit & bibit, se verum hominem demonstrauit. Quantum verò ad suppositum, ostendit se esse eundem qui mortuus fuerat per hoc, quòd indicia suæ mortis eis in suo corpore demonstrauit scilicet vulnerum cicatrices: vnde dicit Thomæ. Ioan. 20. Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & Luc. vlti. dixit. Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum: quamuis hoc etiam dispensationis fuerit, quod cicatrices vulnerum in suo corpore reseruauit, vt per eas resurrectionis ueritas probaretur. corpori ęnim incorruptibili resurgenti debetur omnis integritas: licet etiam dici possit, quòd in martyribus quædam indicia præcedentiũ vulnerum apparebũt cum quodam decore in testimoniũ virtutis. Ostendit etiam se esse idem suppositum & ex modo loquendi, & ex alijs consuetis operibus, ex quibus homines recognoscuntur: vnde & discipuli recognouerunt eum in fractione panis, Luc. vlti. Et ipse in Galilæa aperte se eis demonstrauit, vbi cum eis erat solitus conuersari: gloriam verò resurgentis manifestauit, dum ianuis clausis ad eos intrauit. Ioan. 20. & dũ ab oculis eorum euanuit, Luc. vlti. Hoc enim pertinet ad gloriam resurgentis, vt in potestate habeat apparere oculo glorioso quãdo vult, vel non apparere quando voluerit. Quia tamẽ resurrectionis finis difficultatem habebat, propterea per plura indicia tam veritatem resurrectionis, quàm gloriam resurgentis corporis demonstrauit. Nam si inusitatam conditionem glorificati corporis totaliter demonstrasset, fidei resurrectioni præiudicium attulisset, quia immensitas glorię opinionem exclusisset eiusdem naturę. Hoc etiam non solum visibilibus signis, sed etiã intelligibilibus documẽtis manifestauit, dum aperuit eorũ sensum, vt scripturas intelligerent, & p scripturas Prophetarũ se resurrecturũ oñdit.

CAP. CCXXXIX.

De duplici vita reparata in homine per Christum.

Sicut autem Christus sua morte mortem nostrã destruxit, ita sua resurrectione vitam nostrã reparauit. Est autem hominis duplex mors, & duplex vita. Vna quidẽ mors est corporis per separationem ab anima: alia per separationem à Deo. Christus autem in quo secunda mors locum non habuit, per primam mortem quam subijt scilicet corporalem, vtranque in nobis mortẽ destruxit scilicet corporalem & spiritualem. Similiter autem per oppo-A situm intelligitur duplex vita. Vna quidem corporis ab anima, quæ dicitur uita naturę: alia à Deo, quæ dicitur uita iustitiæ, vel vita gratiæ, & hæc est per fidem, per quam Deus inhabitat in nobis, secundum illud Abacuch. 2. Iustus autem meus in fide sua viuet, & secundum hoc duplex est resurrectio. Vna corporalis, qua anima iterato coniungitur corpori: alia spiritualis, qua iterum coniungitur Deo. Et hęc quidem secunda resurrectio locum in Christo non habuit, quia nunquam eius anima fuit per peccatum separata à Deo. Per resurrectionem igitur suam corporalem vtriusque resurrectionis scilicet corporalis & spiritualis nobis est causa. Considerandum tamen est, quòd vt dicit Augustin. super Ioan. verbum Dei resuscitat animas sed verbum caro factum resuscitat corpora. Animam enim viuificare solius Dei est. B Quia tamen caro est diuinitatis eius instrumentum, instrumẽtum autem agit in virtute causæ principalis, vtraque resurrectio nostra & corporalis, & spiritualis in corporalem Christi resurrectionem refertur vt in causam. Omnia enim quæ in Christi carnę facta sunt nobis salutaria fuerunt virtute diuinitatis vnitæ: vnde & Apos. resurrectionem Christi causam nostræ spiritualis resurrectionis ostẽdens, dicit, ad Ro. 4. quòd traditus est ꝓpter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Quòd autem Christi resurrectio nostræ corporalis resurrectionis sit causa, ostendit. 1. ad Corinth. 15. Si autem Christus ꝑdicatur quòd resurrexit, quomodo quidam dicũt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Pulchre autem Apost. peccatorum remissionem C Christi attribuit morti, iustificationem verò nostram resurrectioni, vt designetur conformitas & similitudo effectus ad causam. Nam sicut peccatum deponitur cum remittitur, ita Christus moriendo deposuit passibilem vitã, in qua erat similitudo peccati. Cum autem aliquid iustificatur, nouam vitam adipiscitur, ita Christus resurgendo nouitatem gloriæ consecutus est. Sic igitur mors Christi est causa remissionis peccati nostri, & effectiua instrumentaliter, & exemplaris sacramentaliter, & meritoria. Resurrectio autem Christi fuit causa resurrectionis nostræ effectiua quidem instrumentaliter, & exemplaris sacramentaliter, non autem meritoria, tum quia Christus iam nõ erat viator, vt sibi mereri competeret: tum quia claritas resurrectionis fuit præmium passionis, vt per Apost. patet D Philip. 2. Sic igitur manifestum est, quòd Christus potest dici primogenitus resurgentium ex mortuis, non solum ordine temporis, quia primus resurrexit secundum prædicta, sed etiam ordine causæ, quia resurrectio eius est causa resurrectionis aliorum: & in ordine dignitatis, quia præ cunctis gloriosior resurrexit. Hanc igitur fidem resurrectionis Christi Symbolum fidei continet dicens. Tertia die resurrexit à mortuis.

CAP. CCXL.

De duplici præmio humiliationis Christi, scilicet resurrectione, & ascensione.

Quia verò secũdum Apostolum exaltatio Christi præmium fuit humiliationis ipsius, consequens fuit vt duplici eius humiliationi duplex exaltatio respõderet. Humiliauerat namque se primo secũdum mortis passionem E in carne passibili quam assumpserat: secundo quantum ad locum, corpore posito in sepulcro, & anima ad inferos descendente. Primę igitur humiliationi respondet exaltatio resurrectionis, in qua à morte ad vitam redijt immortalem: secundæ humiliationi respondet exaltatio ascensionis: vnde Apost. dicit Ephe. 4. Qui descendit, ipse & qui ascendit super omnes cęlos. Sicut autem de filio Dei dicitur quòd est natus, passus, & sepultus, & quia resurrexit, non tamen secundum naturam diuinam, sed ſm humanam: ita & de Dei filio dicitur quod ascendit in cęlum, non quidem secundum diuinam naturam, sed secundum humanam. Nam secundum diuinam naturam nunquam à cęlo

discessit

discessit semper vbique existens: vnde ipse dicit, Ioan. 3. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cœlo. Per quod datur intelligi, quòd sic de cælo descendisse dicitur naturam assumendo terrenam, quòd tamen in cælo semper permansit. Ex quo etiam considerandum est, quòd solus Christus propria virtute cælos ascendit. Locus enim ille debebatur ei qui de cælo descenderat ratione suæ originis. Alij verò per seipsos ascendere non possunt, sed per Christi virtutem eius membra effecti. Et sicut ascendere in cœlum conuenit filio Dei secundum humanam naturam, ita additur alterum, quod conuenit ei secundum naturam diuinam, scilicet quòd sedeat ad dexteram patris. Non enim ibi cogitanda est dextera, vel sessio corporalis: sed quia dextera est potior pars animalis, datur per hoc intelligi quòd filius consideret patri nō in aliquo minoratus ab ipso secūdum diuinam naturam, sed omnino in eius æqualitate existens. Potest tamen & hoc ipsum attribui filio Dei secundum humanam naturam, vt secundum diuinam naturam intelligamus filium in ipso patre esse secundum essentiæ vnitatem, cum quo habet vnam sedem regni, id est, potestatem eandem. Sed quia solent regibus aliqui assidere, quibus scilicet aliquid de regia potestate communicant, ille autem potissimus in regno esse videtur, quem rex ad dexteram suam ponit, meritò filius Dei etiam secundum humanam naturam dicitur ad dexteram patris sedere, quasi super omnem creaturam in dignitate cælestis regni exaltatus. Vtroque igitur modo sedere ad dexteram est proprium Christi: vnde Apo. ad Heb. 1. dicit. Ad quem autem angelorum dixit aliquando. Sede à dextris meis? Hæc igitur Christi ascensione cōfitemur in Symbolo dicentes, Ascendit in cœlum, sedet ad Dexteram Dei patris.

CAP. CCXLI.

Quod Christus secundum naturam humanam iudicabit.

EX his quæ dicta sunt manifestè colligitur, quòd per Christi passionem & mortem, resurrectionis atque ascensionis gloriam à peccato & morte liberati sumus & iustitiam, & immortalitatis gloriam, hāc in re, illam in spe adepti. Hęc autem quę prędiximus, scilicet passio, mors, & resurrectio, & etiam ascēsio sunt in Christo completa ſm humanam naturam. Consequenter igitur oportet dici, ꝙ ſm ea quæ in humana natura Christus vel passus est, vel fecit nos à malis tam spiritualibus, quàm corporalibus liberando, ad spiritualia & æterna bona prumouit. Est autem consequens, vt qui aliquibus aliqua bona acquirit, ea dem ipsis dispenset. Dispensatio autem bonorum in multos requirit iudicium, vt vnusquisque ſm suum gradum accipiat. Conuenienter igitur Christus ſm humanam naturam, ſm quam mysteria humanę salutis impleuit, iudex constituitur à Deo super homines, quos saluauit: vnde dicitur Ioan. 5. Potestatem dedit eis iudicium facere scilicet pater filio, quia filius, hoīs est, quamuis & hoc habeat aliā rationem. Est enim conueniens vt iudicem videant iudicandi: Deum autem apud quē iudicis authoritas residet. in sua natura videre est prēmium, quod per iudicium redditur. Oportuit igitur ꝙ Deus iudex non in natura propria sed in natura assumpta ab hominibus videretur, qui iudicandi sunt, tam bonis quàm malis. Mali enim si Deum in natura diuinitatis viderent, iam præmium reportarent, quo se reddiderunt indignos. Est etiam conueniens exaltationis præmium humiliationi Christi respondens, qui vsque ad hoc humiliari voluit, vt sub homine iudice iudicaretur iniuste: vnde ad hanc humiliationem exprimēdam signanter in Symbolo eum sub pontio Pilato passum fatemur. Hoc igitur exaltationis præmium debebatur ei, vt ipse ſm humanam naturam iudex à Deo omnium hominū mortuorum & viuorum constitueretur, secundum illud Iob 36. Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudi-

F ciumque recipies. Et quia potestas iudiciaria ad Christi exaltationem pertinet, sicut & resurrectionis gloria, Christus in iudicio apparebit nō in humilitate, quę pertinebat ad meritum, sed in forma gloriosa ad præmium pertinente: vnde dicitur in Euangelio, quòd videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna, & maiestate. Visio autem claritatis ipsius electis quidem qui eum dilexerunt, erit ad gaudium, quibus Esa. 33. promittitur, Regē in decore videbunt: impijs autem erit ad confusionem & luctum, quia iudicatis gloria & potestas, damnationem timentibus, tristitiam & metum inducit: vnde dicitur Esa. 26. Videant & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret, & quamuis in forma gloriosa se ostendat, apparebunt tamen in eo insignia passionis non

G cum defectu, sed cum decore & gloria, vt ex his visis & electi recipiāt gaudium, qui per passionem Christi se liberatos recognoscent, & peccatores tristitiam, qui tantum beneficium contempserunt: vnde dicitur Apoc. 1. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugenerunt, & plangent se super eum omnes tribus terræ.

CAP. CCXLII.

Quòd ipse omne iudicium dedit filio suo, qui horam scit iudicij.

ET quia pater omne iudicium dedit filio, vt dicitur Ioan. 5. nunc aūt humana vita iusto Dei iudicio dispensatur, ipse enim est qui iudicat omnem carnem, vt Abrahā dixit Gene. 18. non est dubitandum etiam hoc iudicium quo in mundo reguntur homines, ad Christi potestatem

H iudiciariam pertinere: vnde etiam ad ipsum introducuntur in Psal. 109. verba patris dicentis. Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Assidet enim à dextris Dei ſm humanam naturam, inquantum ab eo recipit iudiciariā potestatem, quam quidem etiam nunc exercet antequam manifestè appareat, omnes inimici pedibus eius subiecti sint: vnde & ipse statim post resurrectionem dixit Matth. vlt. Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Est autem & aliud Dei iudicium, quo vnicuique in exitu mortis suæ retribuitur quantum ad animam secundum quòd meruit. Iusti enim dissoluti cum Christo manēt, vt Paulus desiderat. Peccatores autem mortui in inferno sepeliuntur. Non enim putandum est hanc discretionem absque Dei iudicio fieri, aut hoc iudicium ad Christi potestatem iudiciariam non pertinere, præsertim cum ipse discipulis suis dicat Ioan. 14. Si

I abiero, & præparauero vobis locum, iterum veniam & accipiam vos ad meipsum, vt vbi ego sum, & vos sitis: quam quidem solui nihil est aliud quàm dissolui, vt cum Christo esse possimus, quia quàmdiu sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino, vt dicitur 2. Corin. 5. Sed quia retributio hominis non solum consistit in bonis animæ, sed & in bonis corporis, iterato per resurrectionem ab anima resumendi; omnisque retributio requirit iudicium, oportet & aliud iudicium esse, quo retribuatur hominibus secundum ea quæ gesserunt non solum in anima, verum etiam in corpore. Et hoc etiam iudicium Christo debetur, vt sicut ipse pro nobis mortuus resurrexit in gloria, & cælos ascendit, ita etiam ipse sua virtute faciat resurgere corpo-

K ra humilitatis nostrę configurata corpori claritatis suæ, vt ea in cœlum transferat, quo ipse præcessit ascendens, & pandens iter ante nos, vt fuerat per Michæam prædictum. Resurrectio autem omnium hominum simul fiet in fine sæculi huius, vt supra iam diximus: vnde hoc iudicium commune & finale iudicium erit, ad quod faciendum Christus creditur secundo venturus cum gloria. Sed quia in Psal. 35. dicitur. Iudicia Domini abyssus multa, & Apost. dicit ad Ro. 11. Quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, in singulis præmissorum iudiciorum est aliquid profundū & incomprehensibile humanæ cognitioni. In primo enim Dei iudicio, quo præsens vita hominum dispensatur, tem-

pus

pus quidem iudicij manifestū est hominibus, sed retributionum ratio latet, præsertim, quia bonis plerunque mala in hoc mundo eueniunt, & malis bona. In alijs autem duobus Dei iudicijs retributionum quidem ratio in euidenti erit, sed tempus manet occultum, quia & mortis suæ tempus homo ignorat secundum illud Ecclesiastes 9. Nescit homo finem suum, & finem huius sæculi nemo scire potest. Non enim præscimus futura, nisi quorum comprehendamus causas. Causa autem finis mundi est Dei voluntas, quæ est nobis ignota: vnde nec finis mundi ab aliqua creatura præsciri potest, sed à solo Deo, secundū illud Matth. 24. De die autem illa & hora nemo scit neque angeli cœlorum, nisi pater solus. Sed quia in Marco legitur, neque filius, sumpserunt aliqui errandi materiam, dicentes filium patre minorem, quia ea ignorat quæ pater nouit. Posset autem hoc euitari vt diceretur, quod filius hæc ignorat secundum humanam naturam assumptam, non autem secundum diuinam, secundum quam vnam sapientiam habet cum patre, vel vt expressius dicatur, est ipsa sapiētia in corde concepta: Sed hoc inconueniens videretur, vt filius etiam secundum naturam assumptam, diuinum ignorat iudicium, cum eius anima Euangelista testante, plena sit Dei gratia & veritate, vt suprà dictum est. Nec etiam videtur habere rationem, vt cū Christus potestatem iudicandi acceperit, quia filius hominis est, tempus sui iudicij secundum humanam naturam ignoret. Non enim omne iudicium pater ei dedisset, si determinandi temporis sui aduentus esset ei subtractum iudicium. Est ergo hoc intelligendum secundum vsitatum modum loquendi in scripturis, prout dicitur tunc Deus aliquid scire, quando illius rei notitiam præbet, sicut dixit ad Abraham Gene. 22. Nunc cognoui quòd timeas Dominum, non quòd tunc inciperet noscere, qui omnia ab æterno cognoscit, sed quia eius deuotionem per illud factum ostenderat. Sic igitur & filius dicitur diem iudicij ignorare, quia notitiam discipulis non dedit, sed eis respondit. Act. 1. Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Pater autem isto modo non ignorat, quia saltem filio huius rei notitiam dedit per generationem æternam. Quidam tamen breuius se expediunt, dicentes hoc esse intelligendum de filio adoptiuo. Ideo autem voluit Dominus, tempus futuri iudicij esse occultum, vt homines sollicite vigilarent, nesorte tempore iudicij imparati inueniantur. Propter quod etiam voluit tēpus mortis vniuscuiusq; esse ignotum. Talis enim in iudicio vnusquisque comparebit, qualis hinc per mortem exierit: vnde Dñs dixit Matt. 24. Vigilate, quia nescitis qua hora Dñs vester vēturus sit.

CAP. CCXLIII.

Vtrum omnes iudicabuntur, an non.

SIc igitur secundum prædicta patet, quòd Christus habet iudiciariam potestatem super viuos & mortuos. Exercet enim iudicium & in eos qui in præsenti sæculo viuunt, & in eos qui ex hoc sæculo transeunt moriendo. In finali autem iudicio iudicabit simul viuos & mortuos: siue per viuos intelligantur iusti, qui per gratiam viuunt: per mortuos autem peccatores, qui à gratia exciderunt: siue per viuos intelligantur, qui in aduentu Domini viui reperient, per mortuos autem qui antea decesserunt: hoc autem non est hic intelligendum, quòd aliqui sic viui iudicētur, quòd nunquàm senserint corporis mortem, sicut aliqui poluerūt. Manifestè enim Apo. dicit 1. Corin. 15. Omnes quidem resurgemus, & alia litera habet. Omnes quidem dormiemus, idest, moriemur, siue vt in aliquibus libris habetur. Non omnes quidem dormiemus, vt Hirony. dicit in epistola ad Minerium de resurrectione carnis. quod prædictæ sententiæ firmitatem non tollit. Nam paulo ante præmiserat Apost. Sicut in adam omnes moriūtur, ita & omnes in Christo viuificabūtur, & sic illud quod dicitur, Non omnes dormiemus, nō potest referri ad mortem corporis, quæ in omnes transiuit per peccatum primi

A parentis, vt dicitur Ro. 5. sed exponendum est de dormitione peccati, de qua dicitur Ephes. 5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Distinguētur ergo qui in aduentu Domini reperientur ab his qui ante decesserunt, non quia ipsi nunquam moriantur, sed quia in ipso raptu quo rapientur in nubibus obuiam Christo in aera, morientur, & statim resurgent, vt Aug dicit. considerandum tamen est, quòd ad iudicium tria concurrere videntur. Primo quidem, quòd aliquis iudici præsentetur: secundo, quòd eius merita discutiantur: tertio, quòd sententiam accipiat. Quantum igitur ad primum, omnes boni & mali à primo homine vsque ad vltimum iudicio Christi subdentur, quia vt dicitur, 2. ad Corinth. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, quorum generalitate non excluduntur etiam paruuli, qui vel sine ba-
B ptismo, vel cum baptismo decesserūt, vt glo. dicit ibidem. Quantum verò ad secūdum scilicet ad discussionem meritorum, non omnes iudicabuntur nec boni, nec mali. Non enim est necessaria iudicij discussio, nisi bona malis permiscea ntur. Vbi verò est bonum absque commistione mali, vel malum absque commistione boni, ibi discussio locum non habet. Bonorum igitur quidam sunt, qui totaliter bona temporalia contempserunt soli Deo vacātes, & his quæ sunt Dei. Quia ergo peccatum committitur per hoc, quòd spreto incommutabili bono bonis commutabilibus adhæretur, nulla videtur esse in his cōmistio boni & mali, non quòd absque peccato viuant, cum ex eorum dicatur persona 1. ioan. 1. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus: sed quia in eis sunt leuia quædam
C peccata, quæ per feruorem charitatis quodammodo consumuntur, vt nihil esse videantur: vnde hi in iudicio non iudicabuntur per meritorum discussionem. Qui verò terrenam vitam agentes, rebus sæcularibus intendentes vtuntur eis non quidem contra Deum, sed eis plus debito inhærentes, habent aliquid mali bono fidei & charitatis admistum secundum aliquam notabilem quantitatem, vt nō de facili apparere possit quid in eis præualeat: vnde tales iudicabuntur etiam quantum ad discussionem meritorum. Similiter etiam ex parte malorum notandū est, quòd principium accedendi ad Deum est fides, secundum illud Heb. 11. Credere oportet accedentem ad Deum. Qui ergo fidem non habet, nihil boni inuenitur in eo, cuius ad mala permistio faciat eius dubiam damnationem, & ideo condemnabitur absque meritorum discussione: qui verò fi-
D dem habet, & charitatem non habet, nec bona opera, habet quidem aliquid vnde Deo coniungitur. Vnde necessaria est meritorum discussio, vt euidenter appareat quid in Christo præponderet, vtrum bonum, vel malum: vnde talis cum discussione meritorū damnabitur: sicut rex terrenus ciuem peccantem cum audientia damnat, hostē verò absque omni audientia punit. Quantum verò ad tertium scilicet sentētiæ prolationem, oēs iudicabūtur, quia omnes ex ipsius sententia vel gloriam, vel pœnam reportabunt: vnde dicitur 2. Corin. 5. Vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit siue bonum, siue malum.

CAP. CCXLIIII.

Quòd non erit examinatio in iudicio quia ignoret, & de modo, & loco.

E NOn est autem existimandum, quòd discussio iudicij erit necessaria, vt iudex informetur, sicut contingit in humanis iudicijs, cū omnia sint nuda & aperta oculis eius vt dicitur. Heb. 4. Sed ad hoc est necessaria prædicta discussio, vt vnicuique innotescat de se ipso & de alijs, quomodo sint digni pœna, vel gloria, vt sic boni in omnibus de Dei iustitia gaudeant, & mali cōtra seipsos irascantur. Nec est æstimandum, quod huiusmodi discussio meritorum verbotenus fiat. Immensum enim tempus requiretur ad enarrandum singulorum excogitata, dicta, & facta, bona vel mala: vnde Lactantius deceptus fuit, vt poneret diem iudicij mille annis duraturum, quamuis nec hoc tempus

sufficere

ſufficere videatur,cum ad vnius hominis iudicium modo
prædicto complendum plures dies requirerentur. Fiet er-
go virtute diuina, vt ſtatim vnicuiq; occurrant bona, vel
mala omnia quæcunq; fecit, pro quibus eſt ꝑmiandus, vel
puniendus: & non ſolum vnicuiq; de ſeipſo, ſed etiam vni
cuiq; de alijs. Vbi ergo in tantum bona excedunt, ꝙ mala
nullius videntur eſſe momenti, aut econuerſo, nulla eſſe
concertatio videbitur bonorum ad mala ſm extimatio-
nem humanam,& propter hoc ſine diſcuſſione premiari,
vel puniri dicũtur. In illo aũt iudicio licet omnes Chriſto
aſsiſtant, different tamen boni à malis non ſolum quantũ
ad cauſam meritoriam, ſed etiam loco ſegregabuntur ab
eis. Nam mali qui terrena diligentes, a Chriſto receſſerunt
remanebunt in terra: boni verò qui Chriſto adhæſerunt,
obuiam Chriſto occurrent in aera ſubleuati vt Chriſto cõ
formentur non ſolum configurati gloriæ claritatis eius,
ſed in loco conſociati, ſm illud Matth. 24. Vbicunq; fuerit
corpus, illuc congregabuntur & aquilæ, per quas ſignificã
tur ſancti. Signanter autem loco corporis in Hebræo Ioa
than dicitur ſm Hieronymum, quod cadauer ſignificat,
ad Commemorandum Chriſti paſsionem, ꝑ quam Chri-
ſtus & poteſtatem iudiciariam promeruit,& homines cõ
firmati paſsioni eius ad ſocietatem gloriæ ipſius aſſumun-
tur, ſm illud Apoſtoli. Si compatimur,& conregnabimus.
2. Tim. 2. Et inde eſt, quòd circa locum dominicæ paſſio-
nis creditur Chriſtus ad iudicium deſcenſurus, ſm illud
Ioel. 3. Congregabo omnes gentes, & deducam eas in val-
lem Ioſaphat,& diſceptabo cum eis ibi, quæ ſubiacet mõ-
ti Oliueti, vnde Chriſtus aſcendit. Inde etiam eſt, ꝙ veniẽ-
te Domino ad iudicium, ſignum crucis,& alia paſsionis in
dicia demonſtrabuntur, ſm illud Matth. 24. Et tunc appa
rebit ſignum filij hominis in cœlo, vt impij videntes in
quem confixerunt, doleant,& crucientur, & ij qui redem-
pti ſunt, gaudeant de gloria redemptoris. Et ſicut Chri-
ſtus à dextris Dei ſedere dicitur ſecundum humanam na-
turam, inquantum eſt ad bona potiſsima patris ſublima-
tus: ita iuſti in iudicio à dextris eius dicuntur inſiſtere,
quaſi honorabiliſsimum apud eum locum habentes.

CAP. CCXLV.

Quòd Sancti iudicabunt.

NOn ſolum autem Chriſtus in illo iudicio iudicabit,
ſed etiam alij, quorum quidam iudicabunt ſola com
paratione. ſ. boni minus bonos, aut mali magis malos, ſm
illud Matth. 12. Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum ge-
neratione iſta,& condemnabunt eam. Quidam verò iudi-
cabunt per ſententiæ approbationem,& ſic omnes iuſti iu
dicabunt, ſm illud Sap. 3. Iudicabunt ſancti nationes. Qui
dam verò iudicabunt, quaſi iudiciariam poteſtatem acci-
pientes à Chriſto, ſm illud Pſal. 149. Gladij ancipites in
manibus eorum. Hanc autem vltimam iudiciariam po-
teſtatem Dominus Apoſtolis repromiſit, Matt. 19. dicens.
Vos qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cum ſederit filius
hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſe-
des duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael. Non eſt
autem æſtimandum, quòd ſoli Iudæi qui ad duodecim
tribus Iſrael pertinent, per Apoſtolos iudicentur, ſed per
duodecim tribus Iſrael omnes fideles intelliguntur, qui in
fidem Patriarcharum ſunt aſſumpti. Nam infideles non
iudicantur, ſed iam iudicati ſunt. Similiter etiam non ſoli
duodecim Apoſtoli, qui tunc erãt, cum Chriſto iudica-
bunt. Nam neque Iudas iudicabit: nec Paulus, qui plus
alijs laborauit, carebit iudiciaria poteſtate, præſertim cum
ipſe dicat, Neſcitis, ꝙ angelos iudicabimus? ſed ad illos
propriè hæc dignitas pertinet qui relictis omnibus Chri-
ſtum ſunt ſecuti: hoc enim promiſſum eſt Petro quæren-
ti. Ecce nos reliquimus omnia & ſecuti ſumus te, quid er-
go erit nobis? vnde Iob. 36. Iudicium pauperibus tribue. &
hoc rationabiliter: vt enim dictum eſt, diſcuſsio erit de
actibus hominum, qui terrenis rebus bene, vel male ſunt

F vſi. Requiritur autem ad rectitudinem iudicij, vt animus
iudicis ſit liber ab ijs, de quibus habet iudicare, & ideo ꝑ
hoc, ꝙ aliqui habent animum ſuum à rebus terrenis tota-
liter abſtractum, dignitatem iudiciariam merentur. Facit
etiam ad meritum huius dignitatis præceptorum diuino-
rum annũtiatio: vnde Mat. 25. Chriſtus cum angelis ad iu
dicandum dr̃ eſſe venturus, ꝑ quos prædicatores intelligũ-
tur, vt Aug. in lib. de pœnitentia dicit. Decet. n. vt illi diſcu-
tiant actus hominum circa obſeruantiam diuinorum pręr
ceptorum, qui præcepta vitæ annuntiauerunt: iudicabunt
autem prædicti inquantum cooperabuntur ad hoc, ꝙ vni
cuiq; appareat cauſa ſaluationis & damnationis tam ſui,
quàm aliorum eo modo, quo ſuperiores ãgeli inferiores,
vel etiam homines illuminare dicuntur. Hanc igitur iudi-
G ciariam poteſtatẽ confitemur in Chriſto in Symb. Apoſt.
dicentes. Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos.

CAP. CCXLVI.

Quomodo diſtinguuntur articuli de prædictis.

HIs igitur conſideratis, quę pertinent ad fidei Chriſtia
næ veritatem, ſciendum eſt ꝙ omnia præmiſſa ad cer
tos articulos reducuntur. Secundum quoſdam quidem ad
duodecim, ſm alios autem ad quatuordecim. Cum enim
fides ſit de ijs quæ ſunt incomprehenſibilia rationi, vbi ali-
quid nouum occurrit rationi incomprehenſibile, ibi opor
tet eſſe nouum articulum. Eſt igitur vnus articulus perti-
nens ad diuinitatis vnitatem. Quamuis enim Deum eſſe
vnum ratione probetur, tamen eum ſic pręeſſe immediate
omnibus, vel ſingulariter ſic colendum, ſubiacet fidei: de
H tribus autem perſonis ponuntur tres articuli. De tribus au
tem effectibus Dei, ſ. creationis, quæ pertinent ad natu-
ram: iuſtificationis, quæ pertinet ad gratiam: remunera-
tionis, quę pertinet ad gloriam: ponuntur tres alij, & ſic
de diuinitate in vniuerſo ponuntur ſeptem articuli. Circa
humanitatem verò Chriſti ponuntur ſeptem alij, vt pri-
mus ſit de incarnatione & conceptione. Secundus de natĩ
uitate, quæ habet ſpecialẽ difficultatem ꝑꝑ exitum a clau-
ſo Virginis vtero. Tertius, de morte,& paſsione,& ſepultu
ra. Quartus, de deſcenſu ad inferos. Quintus, de reſurrectio
ne. Sextus de aſcenſione. Septimus, de aduentu ad iudiciũ;
& ſic in vniuerſo ſunt quatuordecim articuli. Alij verò ſa-
tis rationabiliter fidem trium perſonarum ſub vno articu
lo comprehendunt, eo ꝙ non poteſt credi pater quin cre-
datur & filius,& amor nectens vtrunq;, qui eſt ſpiritusſan-
I ctus: ſed diſtinguunt articulum reſurrectionis ab articu-
lo remunerationis,& ſic duo articuli ſunt de Deo, vnus de
vnitate, & alius de Trinitate; quatuor de effectibus, vnus
de creatione, alius de iuſtificatione. Tertius verò de cõmu
ni reſurrectione, quartus de remuneratione. Similiter cir-
ca fidem humanitatis Chriſti, conceptionem, & natiuita-
tem ſub vno articulo comprehendunt, ſicut paſsionem &
mortem. Sic igitur in vniuerſo, ſecundum iſtam computa-
tionem, ſunt duodecim articuli: & hæc de fide ſufficiant.

INCIPIT SECVNDA
PARS HVIVS OPERIS,

In qua oſtenditur, quòd ad perfectionem Chriſtianæ
k *vitæ neceſſaria eſt virtus ſpei.*

CAP. I.

VIA ſecundum principis Apoſtolorum
ſententiam admonemur vt non ſolum
rationem addamus de fide, ſed etiam de
ea quę in nobis eſt ſpe, poſt præmiſſa, in
quibus fidei Chriſtianæ ſententiam bre-
uiter proſecuti ſumus, reſtat vt de ijs quę
ad ſpem pertinent, compendioſam tibi
expoſitionem faciamus. Eſt autem conſiderandum, quòd
in aliqua cognitione deſiderium hominis requieſcere po-
teſt,

test, cum homo naturaliter scire desiderat veritatem, qua cognita eius desiderium quietatur: sed in cognitione fidei desiderium hominis non quiescit. Fides enim imperfecta est cognitio: ea enim creduntur, quæ non videntur, vnde Aposto. eam vocat argumentum non apparentium, ad Hebr. 11. Habita igitur fide, adhuc remanet animæ motus ad aliud, scilicet ad videndum perfecte veritatem quam credit, & assequendum ea, per quæ ad veritatem huiusmodi poterit introduci. Sed quia inter cætera fidei documenta vnum esse diximus vt credatur Deus prouidentiam de rebus humanis habere, insurgit ex hoc in animo credentis motus spei, vt scilicet bona quæ naturaliter desiderat, vt edoctus ex fide, per eius auxilium consequatur: vnde post fidem ad perfectionem Christianæ vitæ spes necessaria est, sicut supra iam diximus.

CAP. II.

Quòd hominibus conuenienter indicitur oratio, per quam obtineant quæ à Deo sperant, & de diuersitate orationis ad Deum, & ad hominem.

QVia verò secundum diuinæ prouidentiæ ordinem vnicuique attribuitur modus perueniendi ad finem secundum conuenientiam suæ naturæ, est etiam hominibus cōcessus congruus modus obtinendi quę sperat à Deo secundum humanę conditionis tenorem. Habet. n. hoc humana conditio, vt aliquis interponat deprecationē ad obtinendum ab aliquo, præsertim superiori, quod per se sperat adipisci: & ideo indicta est hominibus oratio, per quā homines à Deo obtineant quod ab ipso consequi sperant. Aliter tamen necessaria est oratio ad obtinendum aliquid ab homine, aliter à Deo. Interponitur. n. ad hominem primum quidem, vt desiderium orātis, & necessitas exprimatur. Secundo, vt deprecati animus ad concedendum flectatur: sed hæc in oratione quæ ad Deum funditur, locum non habent. Non enim in orando intendimus necessitates nostras, aut desideria Deo manifestare, qui omnium est cognitor: vnde & Psal. 37. dicit ei. Domine, ante te omne desiderium meum. Et in Euangelio dicitur. Matth. 6. Scit pater vester, quia his omnibus indigetis. Nec etiam diuina voluntas verbis humanis flectitur ad volēdum quod prius noluerat, quia vt dicitur Numeri. 23. Non est Deus quasi homo vt mētiatur, nec vt filius hominis vt mutetur. Nec pœnitudine flectitur, vt dicitur 1. Reg. 15. Sed oratio ad obtinendum à Deo est homini necessaria propter ipsum qui orat, vt scilicet ipsemet suos defectus consideret, & animum suum flectat ad feruenter & pie desiderādum quod orando sperat obtinere: per hoc. n. ad recipiendum idoneus redditur. Est autem & alia differentia consideranda orationis, quæ ad Deum, & ad hominem fit. Nam ad orationem quæ fit ad hominem, præexigitur familiaritas, per quā sibi deprecandi aditus pateat: sed ipsa oratio quæ ad Deum emittitur, familiares nos Deo facit, dum mens nostra eleuatur ad ipsum, & quodā spirituali affectu Deo colloquitur, in spiritu & veritate ipsum adorans, & sic familiaris affectus orando aditum sibi parat, vt iterum fiducialius oret. Vnde dicitur in Psal. 67. Ego clamaui, scilicet fiducialiter orādo, quoniam exaudisti me Deus, quasi per primam orationem in familiaritatem receptus, secundo fiducialius clamet: & propter hoc in oratione diuina assiduitas, vel petitionum frequentia non est importuna, sed reputatur Deo accepta. Oportet enim semper orare, & nō deficere, vt dicitur Luc. 18. Vnde & Dominus ad petendum inuitat dicens Matth. 7. Petite, & dabitur vobis: pulsate, & aperietur vobis. In oratione verò quę ad hominem fit, petitionum assiduitas redditur importuna.

CAP. III.

Quòd conueniens fuit ad consummationem spei, vt nobis forma orandi traderetur à Christo.

QVia igitur ad salutem nostrā, post fidem etiam spes requiritur, opportunum fuit vt saluator noster sicut actor & consummator nobis factus est fidei, referuando cœlestia sacramenta: ita etiam nos in spem viuam induceret, nobis formam orandi tradens, per quam maxime spes nostra in Deum erigitur, dum ab ipso Deo edocemur quid ab ipso petendum sit. Non enim ad petendum induceret, nisi proponeret exaudire, nullusque ab alio petit, nisi de quo sperat, & ea ipse petit quæ sperat. Sic igitur dum nos docet à Deo aliqua petere, in Deo nos sperare admonet, & quid ab ipso sperare debeamus ostendit per ea quæ petenda esse demonstrat. Sic igitur prosequentes ea quæ in oratione dominica continentur, demonstrabimus quicquid ad spem Christianorum pertinere potest, scilicet in quo spem ponere debeamus, & propter quam causam, & quæ ab eo sperare debeamus. Spes quidem nostra debet esse in Deo, quem etiam orare debemus, secundum illud. Psalmus 61. Sperate in eo, scilicet Deo, omnis congregatio populi, effundite coram illo scilicet orando, corda vestra.

CAP. IIII.

Causa quare quæ speramus, debemus ab ipso Deo orando petere.

CAusa autem quare in eo sperandum est, hæc præcipua est, quia pertinemus ad ipsum sicut effectus ad causam: nihil autem in vanum operatur, sed propter aliquem finem certum. Pertinet igitur ad vnumquodque agens sic effectum perducere, vt ei non desint per quę possit peruenire ad finem, & inde est q̄ in his quæ à naturalibus agentibus fiunt, natura deficere in necessarijs non inuenitur, sed attribuit vnicuique generato quæ sunt ad consistentiam sui esse, & ad perficiendum operationem, qua pertingat ad finem, nisi forte hoc impediatur per defectum agentis, qui sit insufficiēs ad hæc exhibenda. Agens autem per intellectum non solùm in ipsa effectus productione ea confert suo effectui, quæ sunt necessaria ad finem intentum, sed etiam opere iam perfecto disponit de vsu ipsius, qui est operis finis. Sicut faber non solum cultellum fabricat, sed etiam disponit de incisione ipsius. Homo autem à Deo est productus vt artificiatum ab artifice. Vnde dicitur Esa. 64. Et nunc Domine factor noster es tu, nos verò lutum: & ideo sicut vas fictile si sensum haberet, sperare de figulo posset vt bene disponeretur, ita etiam homo debet habere spem Deo, vt recte gubernetur ab eo, vnde dicitur Hiere. 19. Sicut lutum in manu figuli, sic vos domus Israel in manu mea. Hæc autem fiducia, quam homo habet de Deo, debet esse certissima. Dictum enim est, quòd agens à recta sui operis dispositione non recedit, nisi propter aliquem eius defectum: in Deo autem nullus defectus cadere potest, neque ignorantiæ, quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius, vt dicitur Heb. 4. neque impotentia, quia non est abbreuiata manus eius vt saluare nō possit, vt dicitur Esa. 59. neque iterum defectus bonæ voluntatis, quia bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum, vt dicitur Tren. 3. Et ideo spes qua aliquis de Deo confidit, sperantem non confundit, vt dicitur Ro. 5. Est autem considerandum vlterius, quòd & si respectu omnium creaturarum prouidentia dispositionis inuigilet, speciali tamen ratione curam habet de rationabilibus, quæ scilicet dignitate imaginis ipsius sunt insignitæ, & ad eum cognoscendum & amandum possunt pertingere, & suorum actuum dominium habent vt boni & mali discretionem habentes: vnde competit eis fiduciam habere de Deo, non solum vt conseruentur in esse secundum conditionem suæ naturæ, quod competit cæteris creaturis, sed etiam vt recedendo à malo, & operando bonum, aliquid promereantur ab ipso. Vnde in Psal. 85. dicitur. Homines & iumenta saluabis, inquantum scilicet hominibus simul cum irrationabilibus creaturis confert ea quæ pertinent ad subsidium vitæ: sed postea subdit. Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt, quasi speciali

quadam cura protecti ab ipso. Vlterius autem considerare oportet, quòd perfectione quacunq; accedente, superadditur facultas aliquid faciendi, vel adipiscendi, sicut aer illuminatus à sole facultatem habet vt possit esse medium visionis, & aqua calefacta ab igne facultatem habet decoquendi, & hoc sperare posset si sensum haberet. Homini autem supra animæ naturam additur perfectio gratiæ, per quam efficitur diuinæ consors naturæ, vt dicitur 2. Pet. 1. Vnde & secundum hoc dicimur regenerari in filios Dei, secundum illud Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, Filij autem effecti conuenienter possunt hæreditatem sperare, secundum illud Rom. 8. Si filij, & hæredes. Et ideo secundum hanc spiritualem regenerationem competit homini quandam altiorem spem de Deo habere, hæreditatis scilicet æternæ consequendæ, secundum illud 1. Pet. 1. Regenerauit nos in spem viuam per resurrectionē Christi ex mortuis in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcessibilem conseruatam in cœlis. Et quia per spiritum adoptionis, quē accepimus, clamamus abba pater, vt dicitur Rom. 8. ideo Dominus vt ex hac spe nobis esse orandum ostenderet, suam orationem à patris inuocatione incboauit dicens, Pater. Similiter etiam ex hoc quod dicitur, pater, præparatur hominis affectus ad pure orandum, & ad obtinendum quod sperat. Debent etiam filij imitatores parētum existere, vnde qui patrem Deum confitetur, debet conari vt Dei imitator existat, vitando scilicet illa quæ Deo dissimilem reddunt, & his insistendo quæ nos Deo assimilant: vnde dicitur Hiere. 3. Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Si ergo vt Gregorius Nyssenus dicit, ad res mundanas intuitum dirigis, aut humanam gloriam ambis, aut sordes passibilis appetitus, quomodo qui corrupta viuis vita patrem vocas incorruptibilitatis genitorem?

CAP. V.

Quòd Deus, à quo orando sperata petimus, debet vocari ab orante, pater noster, & non meus.

INter alia verò præcipue qui se Dei filium recognoscit, debet in charitate Dominum imitari, secundum illud Eph. 5. Estote imitatores Dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione. Dei autem dilectio non priuata est, sed communis ad omnes: diligit enim omnia quę sunt, vt dicitur Sap. 11. & specialiter homines, sm̃ illud Deut. 33. Dilexit populos. Et ideo vt Cyprianus dicit, Publica est nobis & communis oratio, & quando oramus non pro vno tantum, sed pro populo toto oramus, quia totus populus vnum sumus. Pro se igitur orare, vt Chrysostomus dicit, necessitas cogit, pro altero autē charitas fraternitatis hortatur. Et ideo non dicimus, pater meus, sed pater noster. Simul etiam considerandum est, ꝙ & si spes nostra principaliter diuino auxilio innitatur, adinuicem tamen iuuamur, vt facilius obtineamus quod petimus: vnde dicitur 2. Cor. 1. Eripiet nos adiuuantibus & vobis in oratione pro nobis: vnde & Iac. 5. dicitur. Orate pro inuicem vt saluemini. Vt enim dicit Amb. Multi minimi dum congregantur, & vnanimes fiunt, fiunt magni, & multorum preces impossibile est vt non impetrent, secūdum illud Matt. 18. Si duo ex vobis consenserint super terrā, de omni re quam cunque petierint, fiet illis à patre meo qui in cœlis est. Et ideo non singulariter orationem porrigimus, sed quasi ex vnanimi consensu dicimus, Pater noster. Considerandum est etiam, ꝙ spes nostra est ad Deum per Christum, secundum illud Rom. 5. Iustificati ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quē habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Per ipsum enim qui est vnigenitus Dei filius naturalis, efficimur filij adoptiui, quia vt dicitur Gal. 4. Misit Deus filium suum, vt adoptionem filiorum reciperemus. Tali igitur tenore Deum patrem profiteri debemus, vt priuilegio vnigeniti F non derogetur: vnde Aug. dicit. Noli tibi aliquid specialiter vendicare. Solius Christi specialiter est pater, nobis omnibus in communi pater est, quia illum solum genuit, nos creauit, & ideo dicitur, Pater noster.

CAP. VI.

Vbi ostenditur Dei patris nostri, quem oramus, potestas ad sperata concedendum per hoc, quod dicitur, Qui es in cœlis.

SOlet autem contingere spei defectus propter impotentiam eius, à quo auxilium esset sperandum. Non enim sufficit ad spei fiduciam, quòd ille cui spes innititur, voluntatem habeat adiuuandi, nisi adsit potestas. Satis autem voluntatis diuinæ promptitudinem ad iuuandum exprimimus patrem eum profitendo, sed ne de excellentia po- G testatis eius dubitetur, subditur. Qui es in cœlis. Non enim esse in cœlis dicitur sicut à cœlis contentus, sed sicut cœlos sua virtute comprehendens, secundum illud Eccle. 24. Gyrum cœli circuiui sola: quinimmo super totam cœlorum magnitudinem virtus eius eleuata est, secundum illud Psalm. 8. Eleuata est magnificentia tua super cœlos Deus. Et ideo ad spei fiduciam confirmandam virtutem eius profitemur, quæ cœlos sustinet, & transcendit. Per hoc etiam impedimentum quoddam orationis excluditur. Sunt enim aliqui qui res humanas fatali necessitati syderum subdunt, contra illud quod dicitur Hiere. 10. A signis cœli nolite metuere, quæ gentes timent. Secundum autem hunc errorem tollitur orationis fructus: nam si necessitati syderum vita nostra subijcitur, non potest circa hoc aliquid immutari. Frustra igitur orando peteremus, H vel aliqua bona consequi, vel liberari à malis. Vt igitur nec hoc orantium fiduciæ obsit, dicimus, Qui es in cęlis, idest, tanquam motor & moderator eorum. Et sic per virtutem cœlestium corporum auxilium quod à Deo speramus, impediri non potest. Sed etiam ad hoc quòd oratio sit efficax apud Deum, oportet vt ea petat homo, quæ dignum est spectare à Deo. Dicitur enim quibusdam. Iacob. 4. Petitis, & non accipitis, eo quòd male petatis. Illa enim male petuntur, quæ terrena sapientia suggerit, non cœlestis. Et ideo Crysostomus dicit. Cum dicimus, Qui es in cœlis, non Deum ibi concludimus, sed à terra abducitur orantis animus, & excelsis regionibus affigitur. Est autem & aliud orationis, siue fiduciæ impedimentum, quod orans habet de Deo, scilicet si putet aliquis humanam vitam à I diuina prouidentia esse remotam, secundum quod ex persona impiorum dicitur Iob. 22. Nubes latibulum eius, nec nostra considerat, & circa cardines cœli perambulat. Et Ezech. 8. Non videt Dominus nos: dereliquit Dominus terram. Contrarium autem Apost. Paulus Atheniensibus prædicans ostendit, dicens. Non longe est ab vnoquoque nostrum, in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus, quia scilicet per ipsum nostrum esse conseruatur, vita gubernatur, motus dirigitur, secundum illud Sap. 14. Tua autem pater prouidētia ab initio cuncta gubernat, tantum quod nec eius prouidentiæ minima animalia subtrahuntur, secundum illud Matth. 10. Nōne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. In- K tantum tamen excellentiori modo sub cura diuina homines ponuntur, vt horum comparatione dicat Apost. Non est cura Deo de duobus, nō quòd omnino eorum curam non habeat, sed quia nec sic eorum curam habet vt hominum, quos punit, aut remunerat pro bonis, aut malis, & eos ad æternitatem præordinat: vnde & post præmissa verba Dominus subdit. Vestri autē capilli capitis omnes numerati sunt, tanquā totum quod est hominis, sit in resurrectione reparandum, & ex hoc omnis diffidentia à nobis debet excludi: vnde & ibidem subdit. Nolite ergo timere. Multis passeribus pluris estis vos. Et propter hoc, vt suprà dictum est, in Psal. 35. dicitur. Filij hominum in tegmine

alarum

alarum tuarum ſperabunt: & quamuis propter ſpecialem curam omnibus hominibus Deus dicatur propinquus eſſe, ſpecialiſſime tamen dicitur eſſe propinquus bonis, qui ei fide & dilectione appropinquare nituntur, ſecundum illud Iaco.4. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: vnde in Pſalm.144. dicitur. Prope Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum, in veritate. Nec ſolum eis appropinquat, ſed etiam eos per gratiam inhabitat, ſecundum illud Hiere. 14. Tu in nobis es Domine. Et ideo ad ſanctorum ſpem augendam dr. Qui es in cœlis, id eſt, in ſanctis, vt Aug. exponit. Tantum enim vt ipſe dicit, ſpiritualiter intereſſe videtur inter iuſtos & peccatores, quantum corporaliter inter cœlum & terram. Huius rei ſignificandæ gratia orantes ad Orientem conuertimur, vnde cœlum ſurgit. Ex quo etiam ſpes ſanctis augetur, & orandi fiducia non ſolum ex propinquitate diuina, ſed etiam ex dignitate quam ſunt conſecuti à Deo, qui eos per Christum cœlos fecit, ſecundum illud Eſa.51. Vt plantes cœlos, & fundes terram. Qui enim eos cœlos fecit, bona eis cœleſtia non negabit.

CAP. VII.

Qualia ſunt quæ ſunt à Deo ſperanda, & de ratione ſpei.

His præmiſsis, ex quibus homines ſpem de Deo concipiunt, oportet cóſiderare quæ ſunt ea quæ à Deo ſperare debemus. Vbi conſiderandum eſt, quòd ſpes deſiderium præſupponit: vnde ad hoc quòd aliquid ſit ſperãdum, primo requiritur quòd ſit deſideratum. Quæ enim non deſiderantur, ſperari non dicuntur, ſed timeri, vel etiam deſpici. Secundo, oportet quòd id quod ſperatur, poſsibile eſſe æſtimetur ad conſequẽdum, & hæc ſpes ſupra deſiderium addit. Poteſt enim homo deſiderare etiam ea quæ non æſtimat ſe poſſe adipiſci, ſed horum ſpes eſſe non poteſt. Tertio, requiritur, quòd id quod ſperandũ eſt, ſit aliquid arduum. Nam ea quæ parua ſunt, magis deſpicimus, quàm ſperemus: vel ſi ea ſperamus, quaſi in promptu ea habẽtes, non videmur ea ſperare quaſi futura, ſed habere quaſi præſentia. Vlterius autem conſiderandum eſt, quòd arduorum quæ quis ſe ſperat adepturum, quædam aliquis ſe ſperat adipiſci per alium, quædam verò per ſeipſum: inter quæ hoc differre videtur, quòd ad ea obtinenda quæ per ſe homo conſequi ſperat, conatum propriæ virtutis adhibet: ad ea verò obtinenda quæ ſe ab alio conſequi ſperat, interponit petitionem: & ſi quidem ab homine illud ſe adipiſci ſperat, vocatur ſimplex petitio: ſi autẽ ſperat illud obtinere à Deo, vocatur oratio, quæ vt Damaſc. dicit, eſt petitio decẽtium à Deo. Non autem ad virtutem ſpei pertinet ſpes, quam habet aliquis de ſeipſo, nec etiam quam habet de alio homine, ſed ſolum ſpes quam habet de Deo: vnde dicitur Hiere. 17. Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum: & poſt ſubditur. Benedictus homo qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. Sic igitur ea quæ Dominus in ſua oratione petenda eſſe docuit, oſtenduntur homini eſſe cóſideranda poſſibilia, & tamen ardua, vt ad ea non humana virtute, ſed diuino auxilio perueniatur.

CAP. VIII.

De petitione, in qua docemur deſiderare quòd cognitio Dei quæ eſt in nobis inchoata, perficiatur, & quòd hoc ſit poſſibile.

Oportet igitur conſiderare deſiderij ordinem ex charitate prodeuntem, vt ſecundum hoc etiam ſperandorum & petendorum à Deo ordo accipi poſsit. Habet autem hoc ordo charitatis, vt Deus ſuper omnia diligatur. Et ideo primum deſiderium noſtrum mouet charitas ad ea quæ ſunt Dei: ſed cum deſiderium ſit boni futuri, Deo autem ſecundum quòd in ſe conſideratur, nihil in futurum adueniat, ſed æternaliter eodem modo ſe habeat: noſtrum non poteſt ferri ad ea quæ Dei ſunt prout in ſeipſis conſiderantur, vt ſcilicet Deus aliqua bona obtineat quæ non habet. Sic autem ad ipſa fertur noſtra dilectio, vt ea tanquam exiſtentia amemus. Poteſt tamen hoc deſiderari de Deo, vt in opinione & reuerentia omnium magnificetur, qui in ſeipſo ſemper magnus exiſtit: hoc autẽ non eſt tanquam impoſsibile reputandum. Cum enim adhoc factus ſit homo, vt magnitudinem diuinam cognoſcat, ſi ad eam percipiendam peruenire non poſsit, videretur in vanum conſtitutus eſſe, contra id quod in Pſal.88. dicitur. Nunquid enim vane conſtituiſti omnes filios hominum? Eſſet quoque inane naturæ deſiderium, quo omnes naturaliter deſiderant, aliquid cognoſcere de diuinis: vnde nullus eſt, qui Dei cognitione totaliter priuetur, ſecundum
B illud Iob.36. Omnes homines vident eum. Eſt tamen hoc arduum, vt omnem facultatem humanam excedat, ſecundum illud Iob. 36. Ecce Deus magnus vincens ſcientiam noſtram: vnde cognitio diuinæ magnitudinis & bonitatis hominibus prouenire non poteſt, niſi per gratiam reuelationis diuinæ, ſecundum illud Matth. 11. Nemo nouit filium niſi pater, neque patrem quis nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare: vnde Aug. ſuper Ioan. dicit. Deum nullus cognoſcit, ſi non ſe indicat ipſe qui nouit: indicat ſe quippe Deus aliqualiter hominibus naturali quadam cognitione cognoſcendum per hoc, quòd hominibus lumen rationis infundit, & creaturas viſibiles condidit, in quibus bonitatis & ſapientiæ ipſius aliqualiter relucent veſtigia, ſecundum illud Ro.1. Quod notum eſt Dei, id eſt, quod cognoſcibile eſt de Deo per naturalẽ rationem, ma-
C nifeſtum eſt illis, ſcilicet gentilibus hominibus. Deus enim illis reuelauit, ſcilicet per lumen rationis, & per creaturas quas condidit: vnde ſubdit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta cóſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Iſta tamen cognitio imperfecta eſt, quia nec ipſa creatura perfectè ab homine conſpici poteſt, & etiam creatura deficit à perfecta Dei repræſentatione, quia virtus huius cauſæ in infinitum excedit effectum: vnde dicitur Iob. 11. Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & vſque ad perfectum omnipotentem reperies. & Iob, 36. poſtquam dixit, Omnes homines viderunt eum, ſubdit. Vnuſquiſque intuetur procul. Ex huius autem cognitionis imperfectione conſecutum eſt, vt homines à veritate diſcedentes diuerſimode circa cognitionem Dei errarent intantum quòd ſicut Apoſt. dicit
D Ro.1. Quidam euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpẽtium. Et ideo vt ab hoc errore homines Deus reuocaret, expreſsius notitiam ſuã hominibus dedit in veteri lege, per quam homines ad cultum vnius Dei reuocantur, ſecundum illud Deuternomij. 6. Audi Iſrael, Dominus Deus tuus vnus eſt. Sed hæc de Deo cognitio erat figurarum obſcuritatibus implicita, & infra vnius iudaicæ gentis terminos clauſa, ſecũdum illud Pſalm.75. Notus in Iudæa Deus in Iſrael magnum nomen eius. Vt ergo toti humano generi vera Dei cognitio proue-
E niret, verbum ſuæ virtutis vnigenitum Deus pater miſit in mundum, vt per eum totus mundus ad veram cognitionem diuini nominis perueniret: & hoc quidem ipſe Dominus facere inchoauit in ſuis diſcipulis, ſm illud Ioan. 17. Manifeſtaui nomen tuum hominibus quos dediſti mihi de mundo. Nec in hoc terminabatur eius intentio, vt illi ſoli deitatis haberent notitiam, ſed vt per eos diuulgaretur in mundum vniuerſum. vnde poſtea ſubdit. Vt mũdus credat, quia tu me miſiſti. Quod quidem per Apoſtolos, & ſucceſſores eorũ continue agit, dum ad Dei notitiam per eos homines adducuntur, quouſque per totum mundum nomen Dei ſanctum & celebre habeatur, ſicut prædictum eſt Malach. 1. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt no-

est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrifica-
tur & offertur nomini meo oblatio munda. Vt igitur id
quod inchoatum est ad consummationem perueniat, pe-
timus dicentes, Sanctificetur nomen tuum. Quod vt Aug.
dicit, non sic petitur quasi non sit sanctum Dei nomen,
sed vt sanctum habeatur ab omnibus, idest, ita innotescat
Deus, vt non æstimetur aliquid sanctius. Inter alia verò in-
dicia, quibus sanctitas Dei manifestatur hominibus, eui-
dentissimum signum est sanctitas hominum, qui ex diui-
na inhabitatione sanctificantur. Vt enim Gregorius Nys-
senus dicit, Quis est tam bestialis, qui videns in credenti-
bus vitam puram, non glorificet nomen inuocatum in ta-
li vita? secundum illud quod Apost. dicit in 1. Corin. 14. Si
omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota,
conuincitur ab omnibus. & postea subdit. Et ita cadens in G
faciem, adorabit Deum, pronuntiās ꝙ vere Deus in vobis
sit. Et ideo sicut Chrysostomus dicit, in hoc ꝙ dicit, San-
ctificetur nomen tuum, rogare etiam iubet orantem per
nostram glorificari vitam, ac si dicat, Ita fac nos viuere, vt
nos te & vniuersi glorificent. Sic autē per nos Deus sancti-
ficatur in mentibus aliorū, inquantum nos sanctificamur
per ipsum: vnde dicendo, Sanctificetur nomen tuū, opta-
mus, sicut dicit Cyprianus, vt nomen eius sanctificetur
in nobis, quia enim Christus dicit, Sancti estote, quia ego
sanctus sum, id petimus, vt qui in baptismo sanctificati su
mus, in eo quod esse cœpimus, perseueremus. Quotidie
etiam deprecamur vt sanctificemur, vt qui quotidie delin-
quimus, delicta nostra sanctificatione assidua purgemus.
Ideo autem hæc petitio primo ponitur, quia sicut Chrys. H
dicit, Digna est Deum deprecantis oratio nihil ante patris
gloriam petere, sed omnia laudi eius postponere.

CAP. IX.

Secunda petitio, vt participes gloriæ nos faciat.

POst desiderium autem & petitionē diuinæ gloriæ con
sequens est vt homo appetat, & requirat particeps glo-
riæ diuinę fieri. Et ideo secunda petitio ponitur. Adueniat
regnum tuum. Circa quam sicut & in præmissa petitione
oportet primo considerare, quòd regnum Dei cōuenien-
ter desideretur. Secundo verò quòd ad id adipiscendum
homo possit peruenire. Tertio verò quòd ad illud pertin-
gere non possit propria virtute, sed solo auxilio diuinę gra I
tiæ. Et sic quarto considerandum est, quomodo regnum
Dei aduenire petamus. Est igitur circa primum conside-
randum, quòd vnicuique rei naturaliter appetibile est pro
prium bonum: vnde & bonum conuenienter diffiniunt
esse quod appetunt. Proprium autē bonum vniuscuiusque
rei est id quo res illa perficitur, Dicimus. n. vnamquanque
rem bonam, ex eo quòd propriam perfectionem attingit.
In tantum verò à bonitate caret, inquantum propria per-
fectione caret, vnde consequens est vt vnaquæque res suā
perfectionem appetat, vnde & homo naturaliter appetit
perfici: & cum multi sint gradus perfectionis humanæ, il-
lud præcipue & principaliter in eius appetitum naturali-
ter cadit, quod ad vltimam eius perfectionem spectat: hoc k
autem bonum hoc indicio cognoscitur, quòd naturale
desiderium hominis in eo quiescit. Cum enim naturale
desiderium hominis nō tendat nisi in bonum proprium,
quod in aliqua perfectione consistit, consequens est quòd
quandiu aliquid desideratum restat, nōdum peruenit ho-
mo ad vltimam perfectionem suam. Dupliciter autem ad
huc restat aliquid desiderandum. Vno modo, quando id
quod desideratur, propter aliquid aliud quæritur: vnde
oportet quòd eo obtento adhuc desiderium nō quiescat,
sed feratur in aliud. Alio modo, quando non sufficit ad
obtinendum id quod homo desiderat, sicut modicus ci-
bus non sufficit ad sustentationem naturæ, vnde natura-
lem appetitum non satiat. Illud ergo bonum quod homo
primo & principaliter desiderat, tale debet esse vt nō quæ-
ratur propter aliud, & sufficiat homini: hoc autem bo-
F num communiter felicitas nominatur, inquantum est bo
num hominis principale. Per hoc enim aliquos felices esse
dicimus, quòd eis credimus bene esse. Vocatur etiam bea-
titudo inquantum excellentiam quandam designat. Po-
test & pax vocari, inquantum appetitum quietat. Nā quies
appetitus pax interior esse videtur: vnde in Psal. 147. dici-
tur. Qui posuit fines tuos pacem. Sic igitur apparet, quòd
in corporalibus bonis, hominis felicitas, vel beatitudo esse
non potest. Primo quidem, quia non sunt propter se quæ-
sita, sed naturaliter propter aliud desiderātur: conueniunt
enim homini ratione sui corporis. Corpus autem homi-
nis ordinatur ad animam sicut ad finem, tum quia corpus
est instrumentum animæ mouentis, omne autem instru-
mentum est propter artem quæ vtitur eo: tum etiam quia
G corpus comparatur ad animā sicut materia ad formam.
Forma autem est finis materiæ, sicut & actus potentiæ. Ex
quo consequens est, vt neque in diuitijs, neque in honori-
bus, neque in sanitate, aut pulchritudine, neque in rebus
aliquibus huiusmodi vltima hominis felicitas consistat. Se
cundo, quia impossibile est vt corporalia bona sufficiant
homini, quod multipliciter apparet. Vno quidem modo,
quia cum in homine sit duplex vis appetitiua, scilicet in-
tellectiua & sensitiua, & per consequens desiderium du-
plex, desideriū intellectiui appetitus principaliter in bona
intelligibilia tendit, ad quæ bona corporalia non attin-
gunt. Alio modo, quia bona corporalia tanquam infimā
in rerum ordine, non collectam, sed dispersam recipiunt
bonitatem, ita scilicet vt hoc habeat hanc bonitatis ratio-
H nem, puta, delectationem, illud aliam, puta corporis salu-
britatem, & sic de alijs: vnde in nullo eorum appetitus hu-
manus, qui naturaliter in bonum vniuersale tendit, suffi-
cientiam potest inuenire. Sed neq; in multis eorum, quan-
tumcunq; multiplicentur, quia deficiunt ab infinitate vni
uersalis boni: vnde dicitur Eccl. 5. quòd auarus non imple
bitur pecunia. Tertio, quia cum homo apprehendat per
intellectum bonum vniuersale, quod neque loco, neque
tempore circunscribitur, consequens est ꝙ appetitus hu-
manus bonum desideret secundum cōuenientiam ad ap-
prehensionem intellectus, quod tempore non circunscri-
batur, vnde naturale est homini, vt perpetuā stabilitatem
desideret, quæ quidem nō potest inueniri in corporalibus
rebus, quæ sunt corruptioni & multiplici subiecta varia-
I tioni: vnde conueniens est ꝙ in corporalibus bonis appe-
titus humanus non inueniat sufficiētiam quam requirit:
sic igitur in eis nō potest esse vltima felicitas hominis. Sed
quia vires sensitiuę corporeas operationes habent, vt pote
per organa corporea operantes, quæ circa corporalia ope-
rantur, consequens est ꝙ neque in operationibus sensiti-
uæ partis vltima hominis felicitas cōsistat, puta, in quibus-
cunq; delectationibus carnis. Habet etiam intellectus hu-
manus aliquam circa corporalia operationē, dum & cor-
pora cognoscit homo per speculatiuum intellectum, &
res corporales dispensat per practicum. Et sic consequens
fit, quod nec in propria ipsa operatione intellectus specu-
latiui, vel practici, quę corporalibus rebus intendit, vltima
k hominis felicitas & perfectio possit poni. Similiter etiam
nec in operatione intellectus humani, qua in seipsam ani-
ma reflectitur, duplici ratione. Primo quidē, quia anima
secundum se considerata non est beata: alioquin nō opor-
teret eā operari propter beatitudinem acquirendam. Non
igitur beatitudinem acquirit ex hoc solo ꝙ sibi intendit.
Secundo, quia felicitas est vltima perfectio hominis, vt su-
pra dictum est. Cum autē perfectio animæ in propria ope
ratione eius consistat, consequens est vt vltima perfectio
eius attendatur secundum optimā eius operationem, quæ
quidem est secundum optimū obiectum: nam operatio-
nes secundum obiecta specificantur. Nō autem anima est
optimum in quod sua operatio tēdere potest. Intelligit. n.
aliquid esse melius se: vnde impossibile est ꝙ vltima bea-
titudo hominis consistat in operatione, qua sibi intendit,
vel quibuscunque alijs superioribus substantijs, dummo-
do eis

do eis sit aliquid melius, in quod humanæ animæ operatio tendere possit. Tendit autẽ operatio hominis in quodcunque bonum, quia vniuersale bonum est quod homo desiderat, cum per intellectum vniuersale bonum apprehendat: vnde ad quemcunq; gradum se porrigit bonum, aliqualiter extenditur operatio intellectus humani, & per consequens voluntatis. Bonum autem summe inuenitur in Deo, qui per essentiam suam bonus est, & omnis bonitatis principium: vnde consequens est vt vltima hominis perfectio, & finale bonum ipsius sit in hoc quòd Deo inhæret, secũdum illud Psal. 72. Mihi adhærere Deo bonum est. Hoc etiam manifeste apparet, si quis ad cæterarum rerum participationem inspiciat. Omnes enim singulares homines huius prędicationis recipiunt veritatem per hoc, ꝙ ipsam essentiam speciei participant. Nullus autem eorum ex hoc dicitur homo, ꝙ similitudinem participet alterius hominis, sed ex eo solo ꝙ participat essentiam speciei, ad quam tamen participandam vnus inducit alium per viam generationis, pater scilicet filium. Beatitudo autem, siue felicitas nihil est aliud quàm bonum perfectum. Oportet igitur per solam participationem diuinæ beatitudinis, quæ est essentialis bonitas hominis, omnes beatitudinis participes esse beatos, quamuis vnum per alium ad tendẽdum ad beatitudinem adiuuetur. Vnde Aug. dicit in libro de vera religione, quòd neque nos videndo angelos beati sumus, sed videndo veritatem qua ipsos diligimus, & his congratulamur. Contingit autem humanam mentem ferri in Deum dupliciter. Vno modo, per se: alio modo, per aliud. Per se quidem, puta, cum scilicet in seipso videtur, & per seipsum amatur. Per aliud autem, cum ex creaturis ipsius animus eleuatur in Deum, secũdum illud Roman. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Non est autem possibile vt perfecta beatitudo consistat in hoc, quod aliquis per aliud in Deum tendit. Primo quidem, quia cũ beatitudo significet omnium humanorum actuum finem, non potest vera beatitudo & perfecta consistere in eo quod habet rationem non quidem termini, sed magis mutationis in finem. Quòd autem Deus per aliud agnoscatur & ametur, quodam humanæ mentis motu agitur, inquantum per vnum in aliud deuenitur. Non est ergo in hoc vera & perfecta beatitudo. Secundo, quia si in hoc quòd mens humana Deo inhæreat, eius beatitudo consistat, consequens est vt perfecta beatitudo perfectam inhæsionem ad Deum requirat. Non autem est possibile vt per aliquam creaturam mens humana Deo perfecte inhæreat, neque per cognitionem, neque per amorem. Quælibet enim forma creata in infinitum deficiens est à repræsentatione diuinæ essentiæ. Sicut ergo nõ est possibile, vt per formam inferioris ordinis cognoscantur ea quæ sunt superioris ordinis, puta, per corpus spiritualis substantia, vel per elementum corpus cœleste: ita multo minus possibile est vt per aliquam formam creatam Dei essentia cognoscatur. Sed sicut per considerationem inferiorum corporum superiorum naturas negatiue percipimus, puta, quòd non sunt grauia, neq; leuia, & per corporum consideratiõe negatiue de angelis concipimus, ꝙ sunt immateriales, vel incorporei: ita etiam per creaturas de Deo non cognoscimus quid est, sed potius quid non est. Similiter etiam quæcunq; creaturæ bonitas quoddam minimum est respectu bonitatis diuinæ, quæ est bonitas infinita: vnde bonitates in rebus prouenientes à Deo, quæ sunt Dei beneficia, non subleuant mentem vsque ad perfectum Dei amorem. Non est igitur possibile, quòd vera & perfecta beatitudo consistat in hoc ꝙ mens Deo per aliud inhæreat. Tertio, quia secundum rectum ordinem minus nota per ea quæ sunt magis nota cognoscuntur: & similiter ea quæ sunt minus bona per ea quæ sunt magis bona amãtur. Quia igitur Deus est prima veritas, summa bonitas, secundum se summe cognoscibilis & amabilis est, hoc naturalis ordo habet, vt omnia cognoscantur, amẽtur per ipsum. Si igitur oportet alicuius men-

A tem in Dei cognitionem & amorem per creaturas perduci, hoc ex eius imperfectione cõtingit. Nondum ergo consecutus est perfectam beatitudinem, quæ omnem imperfectionem excludit. Relinquitur ergo quòd perfecta beatitudo sit in hoc, quòd mens Deo per se inhæreat cognoscendo & amando. Et quia regis est subditos disponere & gubernare, illud in homine regere dicitur, secũdum quod cætera disponuntur. Vnde Apostolus monet Rom. 6. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Quia igitur ad perfectam beatitudinem requiritur, vt ipse Deus per se cognoscatur & ametur, vt per eum animus feratur ad alta, vere & perfecte in bonis Deus regnat. Vnde dicitur Esa. 49. Miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos: scilicet per ipsum in quibuscunque potissimis bo-
B nis reficientur. Est enim considerandum, ꝙ cum intellectus per aliquam speciem, seu formam intelligat omne qđ nouit, sicut etiam visus exterior per formam lapidis lapidem videt, nõ est possibile, quòd intellectus Deum in sua essentia videat per aliquam creatam speciem, seu formam quasi diuinam essentiam repræsentantem. Videmus enim quòd per speciem inferioris ordinis rerum non potest repræsentari res superioris quantum ad suam essentiam: vnde fit quòd per nullam speciem corporalem potest intelligi spiritualis substantia quãtum ad suam essentiam. Cum igitur Deus supergrediatur totum creaturæ ordinem, multo magis quàm spiritualis substantia excedat ordinem corporalium rerum, impossibile est quòd per aliquam spe-
C ciem corporalem Deus secundum suam essentiam videatur. Hoc etiam manifeste apparet, si quis consideret quid sit rem aliquam per suam essentiam videre. Non enim essentiam hominis videt, qui aliquid eorum quæ essentialiter homini conueniunt, apprehendit, sicut nec cognoscit essentiam hominis qui cognoscit animal absque rationali. Quicquid autem de Deo dicitur, essentialiter conuenit ei. Non est autem possibile, quòd vna creata species repræsentet Deum quantum ad omnia quæ de Deo dicuntur. Nam in intellectu creato alia est species, per quam apprehendit vitam, & sapientiam, & iustitiam, & omnia alia huiusmodi quæ sunt Dei essentia. Non est igitur possibile quòd intellectus creatus informetur aliqua vna specie sic repræsentante diuinam essentiam, quòd Deus in ea per suam essentiam possit videri. Si autem per multas, deficiet
D vnitas, quæ idem est quod Dei essentia. Non est igitur possibile quòd intellectus creatus eleuari possit ad videndum Deum in seipso per suam essentiam aliqua vna specie creata, vel etiam pluribus. Relinquitur ergo quòd oportet ad hoc quòd Deus per suam essentiam videatur ab intellectu creato, ꝙ ipsa diuina essentia per se ipsam, non per aliam speciem videatur, & hoc per quandam vnitionem intellectus creati ad Deum. Vnde Dionysius dicit, primo cap. de diuinis nominibus, quòd quando beatissimum consequemur finem Dei apparitione, adimpleti erimus per quandam superintellectualem cognitionem ad Deum. Est autem hoc singulare diuinæ essentiæ, vt ei possit intellectus vniri absq; omni similitudine, quia & ipsa diuina essentia est eius esse, quod nulli alij formæ competit. Vnde oportet quòd omnis forma sit in intellectu. Et ideo si aliqua
E forma, quæ per se existens non potest esse informatiua intellectus, puta, substantia angeli, cognosci debeat ab intellectu alterius, oportet quòd hoc fiat per aliquam eius similitudinem intellectum informantem, quod non requiritur in diuina essentia quæ est suum esse. Sic igitur per ipsam Dei visionem mens beata fit in intelligendo vnum cum Deo. Oportet igitur intelligens & intellectum esse quodammodo vnum: & ideo Deo regnante in sanctis, & ipsi etiam cum Deo conregnabunt. Et ideo ex eorum persona dicitur Apoc. 5. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram. Dicitur enim hoc regnum, quo Deus regnat in sanctis, & sancti cũ Deo, regnum cœlorum, secundum illud Matth. 4. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnũ cœlorum, eo modo lo-

quendi quo esse in cœlo Deo attribuitur, non quia corporalibus cœlis contineatur, sed vt per hoc designetur Dei eminentia super omnem creaturam, sicut cœli eminent super omnem aliam creaturam corpoream, secundum illud Psal. 112. Excelsus super omnes gentes Dominus, & super cœlos gloria eius. Sic igitur & beatitudo sanctorum regnum cœlorum dicitur, non quia eorum remuneratio sit in corporalibus cœlis, sed in contemplatione supercœlestis naturæ: vnde & de angelis dicitur Matth. 18. Angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei qui in cęlis est. Vnde & August. in libr. de sermone Domini in monte, dicit exponens illud quod dicitur Matth. 5. Merces vestra copiosa est in cœlis, Non hic cœlos dici puto superiores partes huius visibilis mundi. Non enim merces nostra in rebus volubilibus collocanda est: sed in cœlis dictum puto in spiritualibus firmamentis, vbi habitat sempiterna iustitia. Dicitur etiam & hoc finale bonum, quod in Deo consistit, vita æterna, eo modo loquendi, quo actio animæ viuificantis dicitur vita: vnde tot modi vitæ distinguuntur, quot sunt genera animæ actionum, inter quas suprema est operatio intellectus, & secundum Philosophum, actio intellectus est vita. Et quia actus ex obiecto speciem accipit, inde est quod visio diuinitatis vita æterna nominatur secundum illud Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum. Hoc etiam finale bonum comprehensio nominatur, secundum illud Philip. 3. Sequor autem si quo modo comprehendam: quod quidem non dicitur eo modo loquendi, quo comprehensio inclusionem importat. Quod enim ab alio includitur, totum & totaliter ab eo continetur. Non est autem possibile, quod intellectus creatus Dei essentiam totaliter videat, ita scilicet quòd attingat ad cõpletum & perfectum modum visionis diuinæ, vt scilicet Deum videat quantum visibilis est. Est enim Deus visibilis secundum suæ veritatis claritatem, quæ infinita est: vnde infinite visibilis est, quod conuenire intellectui creato non potest, cuius est finita virtus in intelligendo. Solus igitur Deus per infinitam virtutem sui intellectus se infinite intelligens, totaliter se intelligendo comprehendit seipsum. Repromittitur autem sanctis comprehensio prout comprehensionis nomen importat quandam tentionem. Cum enim aliquis insequitur aliquem, dicitur comprehendere eum, quãdo potuerit eum manu tenere. Sic igitur quamdiu sumus in corpore, vt dicitur 2. Cor. 5. peregrinamur à Domino. Per fidem enim ambulamus, & nõ per speciem. Et ita in eum tendimus vt in aliquid distãs. Sed quando per speciem videbimus præsentialiter, eum in nobismetipsis tenebimus: vnde Cantic. 3. sponsa quærens quẽ diligit anima sua, tandem verò eum inueniens dicit. Tenui eum, nec dimittam. Habet autem prędictum finale bonum perpetuum & plenum gaudium: vnde Dominus dicit Ioan. 16. Petite, & accipietis, vt gaudium vestrum plenum sit. Non potest autem esse plenum gaudium de aliqua creatura, sed de solo Deo, in quo est tota plenitudo bonitatis: vnde & Dominus dicit seruo fideli. Intra in gaudium Domini tui, vt scilicet de domino tuo gaudeas, secundum illud Iob. 22. Super omnipotẽtem delicijs affluens. Et quia Deus præcipue de se ipso gaudet, dicitur seruus fidelis intrare in gaudium Domini sui, scilicet inquãtum intrat ad gaudium quo Dominus eius gaudet, secundum quod alibi Dominus discipulis, Luc. 22. promittit dicens. Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Non quòd in illo finali bono corporalibus cibis sancti vtantur incorruptibiles iam effecti, sed per mensam significatur refectio gaudij quod habet Deus de seipso, & sancti de eo. Oportet ergo plenitudinem gaudij attendi non solum secundum rem, de qua gaudetur, sed secundum dispositionem gaudentis, vt scilicet rem de qua gaudet, præsentem habeat, & totus affectus gaudentis per amorem feratur in gaudij causam. Iam autem ostensum est, quòd per visionem diuinæ essentiæ mens creata præ-

F sentialiter tenet Deum: ipsa etiam visio totaliter affectum accendit ad diuinum amorem. Si enim vnumquodque est amabile inquantum est pulchrum & bonum, secundum Diony. de diuinis nominibus cap. 4. impossibile est quod Deus, qui est ipsa essentia pulchritudinis & bonitatis, absque amore videatur. Et ideo ex perfecta eius visione sequitur perfectus amor: vnde & Greg. dicit super Ezech. Amoris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat viderit, in amore ipsius amplius ignescit. Tanto autem maius est gaudium de aliquo præsentialiter habito, quanto magis amatur, vnde sequitur quòd illud gaudium sit plenum non tantum ex parte rei de qua gaudetur, sed etiam ex parte gaudentis. Et hoc gaudium est humanæ beatitudinis consummatiuum: vnde & August. dicit 10.

G confessionum, quòd beatitudo est gaudium de veritate. Est autem vlterius considerandum, quòd quia Deus est ipsa essentia bonitatis, per consequens ipse bonum est omnis boni: vnde eo viso omne bonum videtur, secundum quod Dominus dicit Moysi. Exod. 33. Ego ostendam tibi omne bonum. Per consequens igitur eo habito omne bonum habetur secundum illud Sap. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Sic igitur in illo finali bono videndo Deum, habebimus omnium bonorum plenam sufficientiam: vnde & fideli seruo repromittit Dominus Matth. 24. quòd super omnia bona sua constituet eum. Quia verò malum bono opponitur, necesse est vt ad præsentiam omnis boni malum vniuersaliter excludatur. Non est enim participatio iustitiæ cum iniquitate, nec societas

H lucis ad tenebras, vt dicitur 2. Corinth. 6. Sic igitur in illo finali bono non solum aderit perfecta sufficientia habentibus omne bonum, sed etiam aderit plena quies & securitas per immunitatem omnis mali, secundum illud Prouerb. 1. Qui me audiet, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur terrore malorum sublato. Ex hoc autem vlterius sequitur, quòd sit ibi futura omnimoda pax. Nõ enim impeditur pax hominis nisi vel per interiorum desideriorum inquietudinem, dum desiderat habere quæ nondum habet, vel per aliquorum malorum molestiam, quæ vel patitur, vel pati timet; ibi autem nihil timetur. Cessabit enim inquietudo desiderij propter plenitudinem omnis boni. Cessabit etiam omnis molestia exterior per absentiam omnis mali: vnde relinquitur quòd ibi sit per-

I fecta pacis tranquillitas. Hinc est quod dicitur Esa. 33. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, per quod pacis perfectio designatur: & ad ostendendum causam pacis subditur: Et in tabernaculis fiduciæ: quæ scilicet erit subtracto timore malorum, in requie opulenta, quæ pertinet ad affluentiam omnis boni. Huius autem finalis boni perfectio in perpetuum durabit. Non enim poterit deficere per defectum bonorum, quibus homo fruetur; quia sunt æterna & incorruptibilia: vnde dicitur Esa. 33. Oculi tui videbunt Hierusalem ciuitatem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit. Et post modum subditur causa: quia solummodo ibi erit magnificus Dominus Deus noster. Tota enim illius status perfectio erit in fruitione diuinæ æternitatis. Consimiliter etiam nõ po-

K terit ille status deficere per corruptionem ibidem existentium, quia vel sunt naturaliter incorruptibiles, sicut angeli: vel in incorruptionem transferentur, sicut homines. Oportet .n. corruptibile hoc induere incorruptionem, vt dicitur 1. Cor. 15. Vnde & Apoc. 3. dicitur. Qui vicerit, faciam illum columnã in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius. Nec etiam poterit ille status deficere per hoc, quòd voluntas hominis fastidiendo se auertat, quia quanto Deus, qui est bonitatis essentia, magis videtur, tanto necesse est vt magis ametur, vnde & magis eius fruitio desiderabitur, secundum illud Eccl. 24. Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Propter quod & de angelis Deum videntibus dr. 1. Petri. 1. In quem desiderant angeli prospicere. Similiter etiam nõ deficiet ille status per hostis alicuius impugnationem, quia

cessabit

ceſſabit ibi omnis mali moleſtia, ſecundnm illud Eſa. 35. Non erit ibi leo, ideſt, diabolus impugnans, & mala beſtia, ideſt, malus homo non aſcendet per eam, nec inuenietur ibi: vnde & Dominus dicit Ioan. 10. de ouibus ſuis, ꝙ non peribunt in æternum, & quòd nō rapiet eas quiſquam de manu ſua. Sed nec finiri poterit ille ſtatus per hoc, quòd à Deo aliqui inde exclndantur. Non. n. aliquis ab illo ſtatu repelletur propter culpam, quæ omnino non erit, vbi decrit omne malum: vnde dicitur Eſa. 60. Populus tuus omnes iuſti: neq; etiam propter promotionem ad melius bonum, ſicut in hoc mundo Deus interdum etiam iuſtis ſpirituales cōſolationes ſubtrahit, & alia ſua beneficia, vt auidius quærant, & ſuum defectum recognoſcāt: quia ſtatus ille non eſt emendationis, aut perfectus, ſed perfectionis finalis: & ideo Dominus dicit Ioan. 6. Eum qui venit ad me, non eijciam foras. Habebit igitur ſtatus ille omninm prædictorum bonorum perpetuitatem, ſecundum illud Pſal. 149. In æternum exultabunt, & habitabis in eis. Eſt igitur prædictum regnum beatitudo perfecta, vtpote immutabilem omnis boni ſufficientiam habens. Et quia beatitudo naturaliter deſideratur ab hominibus, conſequens eſt quòd regnum Dei ab omnibus deſideretur.

CAP. X.

Quòd regnum obtineri eſt poſſibile.

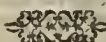
Oportet autem vlterius oſtēdere, quòd homo ad illud regnum peruenire poſsit, alioquin fruſtra ſperaretur & peteretur. Primo autem apparet hoc eſſe poſsibile promiſsione diuina. Dicit enim Dominus, Luc. 12. Nolite timere puſillus grex, qnia complacuit patri veſtro dare vobis regnum. Eſt autem diuinum beneplacitum efficax ad implendum omne quod diſponit, ſecundum illud Eſa. 46. Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Voluntati enim eius quis reſiſtit? vt dicitur ad Roma. 9. Secundo, oſtenditur hoc eſſe poſsibile ex euidenti exemplo.

Hucuſque compilauit S. Thomas de Aquino breuem compilationem theologiæ, ſed, proh dolor, morte præuentus eam ſic incompletam dimiſit.

Aduerte quòd præcedens Opuſculnm tranſpoſitum eſt: deberet enim eſſe tertium in ordine, ſequens autem ſecundum.

EIVSDEM DOCTORIS, DIVI THOMAE

Declaratio quorundam articulorum contra Græcos, Armenos, & Saracenos ad cantorem Anthiochenum.

Opuſculum Tertium.

CAP. I.

BEATVS Petrus Apoſtolus, qui promiſſionem accepit à Domino, vt ſuper eius confeſsione fundaretur Eccleſia, contra quam portæ inferorum præualere nō poſſent, vt contra huiuſmodi portas inferorum Eccleſiæ ſibi cōmiſſæ fides inuiolata perſiſteret, fideles Chriſti alloquitur dicens. 1. Pet. 3. Dominum Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris ſcilicet per fidei firmitatem: quo fundamēto in corde collocato contra omnes impugnationes, aut irriſiones infidelium tuti eſſe poterimus. Vnde etiam ſubdit. Parati ad ſatisfactio-

A nem omni poſcenti vos rationem de ea, quæ in vobis eſt, ſpe. Fides autem Chriſtiana principaliter conſiſtit in confeſsione ſanctæ Trinitatis, & ſpecialiter gloriatur in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. Nam verbum crucis, vt Paulus dicit. 1. Cor. 1. Et ſi pereuntibus ſtultitia ſit, his tamen qui ſalui fiunt ideſt nobis, virtus Dei eſt. Spes etiam noſtra in duobus conſiſtit. ſ. in eo quod expectatur poſt mortem, & in auxilio Dei, quo in hac vita iuuamur ad futuram beatitudinem per opera liberi arbitrij promerendam. Hæc ergo ſunt quæ, vt tu aſſeris, ab infidelibus impugnantur, & irridentur. Irrident enim Saraceni, vt tu dicis, quòd Chriſtum Dei filium dicimus, cum Deus vxorem non habeat, & reputant nos inſanos ꝙ tres perſonas cōfitemur in Deo, etiam per hoc exiſtimantes nos tres Deos profiteri. Irrident etiam ꝙ Chriſtum Dei filium pro ſalute humani generis dicimus crucifixum: quia ſi Deus omnipotens potuit abſque filij ſui paſsione genus humanum ſaluare potuit ſic inſtituere hominem, vt peccare non poſſet. Improperant etiam Chriſtianis, quòd in altari comedunt Deum ſuum, & ꝙ corpus Chriſti ſi eſſet ita magnum ſicut mons, iam deberet eſſe conſumptum. Circa ſtatum verò animarum poſt mortem, aſſeris errare Græcos & Armenos dicentes, quòd animæ poſt mortem vſque ad diem iudicij nec puniuntur, nec præmiātur, ſed ſunt quaſi in ſequeſtro: quia nec pœnam, nec præmium debent habere ſine corpore. Et in ſui erroris aſſertionem inducunt quod Dominus in Euangelio dicit. In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Circa meritum verò quod ex libero arbitrio dependet, aſſeris tam Saracenos, quàm nationes alias neceſsitatem actibus humanis imponere ex præſcientia, vel ordinatione diuina, dicentes ꝙ homo nō poteſt mori, nec etiam peccare, niſi ſicut Deus ordinauit de homine, & quòd quęlibet perſona ſuum euentum habet ſcriptum in fronte. Super quibus petis rationes morales & philoſophicas, quas Saraceni recipiunt. Fruſtra enim videtur authoritates inducere contra eos, qui authoritates non recipiunt. Tuæ igitur petitioni, quæ ex pio deſiderio videtur procedere, vt ſis, iuxta Apoſtolicam doctrinam, paratus ad ſatisfactionem omni poſcenti te rationem, ſatisfacere volens, aliqua facilia ſecundum quod materia patietur, ſuper præmiſsis tibi exponam, quæ tamen alibi diffuſius pertractaui.

CAP. II.

Qualiter ſit diſputandum contra infideles.

D DE hoc tamen primo admonere te volo, ꝙ in diſputationibus contra infideles de articulis fidei, nō ad hoc conari debes, vt fidem rationibus neceſſarijs probes. Hoc enim ſublimitati fidei derogaret, cuius veritatis nō ſolum humanas mentes, ſed etiam angelorum excedit: à nobis autem creduntur quaſi ab ipſo Deo reuelata. Quia tamen quod à ſumma veritate procedit, falſum eſſe non pōt, nec neceſſaria ratione impugnari valet quod falſum non eſt, fides noſtra neceſſarijs rationibus ſicut probari nō poteſt, quia humanam mentem excedit: ita improbari neceſſaria ratione non poteſt propter ſui veritatem. Adhoc igitur debet tendere Chriſtiani diſputatoris intētio in articulis fidei, non vt fidem probet, ſed vt fidem defendat: vnde & E beatus Petrus non dicit, Parati ſemper ad probationem: ſed, ad ſatisfactionem, vt ſcilicet rationabiliter oſtendatur non eſſe falſum, quod fides catholica confitetur.

CAP. III.

Qualiter in diuinis ſit accipienda generatio.

PRimum igitur conſiderandum eſt deriſibilium eſſe irriſionem qua nos irrident, quòd ponimus Chriſtū filium Dei viui, quaſi Deus vxorē habuerit. Cum enim carnales ſint, non poſſunt niſi ea quæ ſunt carnis & ſanguinis cogitare. Quilibet antem ſapiens conſiderare poteſt, quòd nō eſt idem generationis modus in omnibus rebus, ſed in

vnaquaque re inuenitur generatio secundum proprietatẽ suæ naturæ. In animalibus quidem per maris & fœminæ commistionem: in plantis verò per pullulationem, seu generationem, atque in alijs aliter. Deus autem non est carnalis naturæ, vt fœminam requirat, cui commisceatur ad prolis generationem, sed est spiritualis naturæ, siue intellectualis, immo magis super omnem intellectualem. Est ergo in eo accipienda generatio secundum quod conuenit intellectuali naturæ. Et quamuis intellectus noster ab intellectu diuino deficiat, non possumus tamen aliter loqui de intellectu diuino, nisi secundum similitudinem eorum quæ in intellectu nostro inuenimus. Est autem intellectus noster aliquando quidem in potentia intelligens, aliquando in actu. Quandocunque autem actu intelligit, G quoddam intelligibile format, quod est quædam proles ipsius: vnde & mentis conceptus nominatur. Et hoc quidem est quod voce exteriori significatur: vnde sicut vox significans, verbum exterius dicitur, ita interior mentis conceptus verbo exteriori significatus, dicitur verbum intellectus, seu mentis. Hic autem mentis nostræ conceptus non est ipsa mentis nostræ essentia, sed est quoddam accidens ei, quia nec ipsum intelligere nostrum est ipsum esse intellectus, alioquin nunquam intellectus esset quin actu intelligeret.] Verbum igitur nostri intellectus secundum quandam similitudinem dici potest vel conceptus, vel proles, & præcipue cum intellectus seipsum intelligit, inquantum scilicet est quædam similitudo intellectus procedens ab intellectuali eius virtute: sicut & filius habet similitudinem patris, procedens ab eius generatiua virtute. H Non tamen proprie verbum nostri intellectus potest dici proles, vel filius, quia non est eiusdem naturæ cuius est intellectus noster. Non autem omne quod procedit ab aliquo, etiam si sit ei simile, dicitur filius, alioquin imago sui quam aliquis pingit, proprie filius diceretur. Sed ad hoc quòd sit filius, requiritur quòd procedens ab altero similitudinem habeat eius à quo procedit, & sit eiusdem naturæ cum eo. Quia verò in Deo non est aliud intelligere, quàm suum esse, consequenter neque verbum quod in intellectu eius concipitur, est aliquod accidens, aut aliquid alienum ab eius natura, sed ex hoc ipso quòd verbum est, habet rationem procedẽtis ab altero, & vt similitudo eius cuius est verbum: hoc enim in verbo nostro reperitur. Sed I istud verbum Dei habet vlterius, quòd non sit aliquod accidens, neque aliqua pars Dei, qui est simplex, neque aliquid alienum à diuina natura, sed quoddam completum subsistens in natura diuina habens rationem ab altero procedentis: sine hoc enim verbum intelligi non potest. Hoc autem secundum humanæ locutionis consuetudinem nominatur filius, quod procedit ab alio in similitudinẽ eius subsistens in eadem natura cum ipso. Secundum igitur qđ diuina verbis humanis nominari possunt, verbum intellectus diuini filium Dei nominamus: Deum verò, cuius est verbum, nominamus patrẽ, processum verbi dicimus esse generationem filij immaterialem, non autem carnalem, sicut carnales homines suspicantur. Est autem aliud, in k quo excedit prædicta filij Dei generatio omnem generationem humanam siue materialem, secundum quam homo ex homine nascitur: siue intelligibilem, secundum quam verbum accipitur in mente humana. In vtraque.n. illud quòd per generationem procedit, inuenitur posterius tempore eo, à quo procedit. Pater enim non generat statim à principio sui esse, sed oportet quòd de imperfecto ad statum perfectum veniat, in quo generare possit. Nec iterum statim vt generationi operam dat, filius nascitur, quia carnalis generatio in quadam mutatione consistit & succeſsione: secundum intellectum etiam non statim à principio homo est aptus ad intelligibiles cõceptus formandos, sed postquàm ad statum perfectionis venit. Vnde non semper actu intelligit, sed potentia est intelligens tantum, & post fit intelligens actu, & iterum desinit actu intelligere, & remanet intelligens in potentia, vel F habitu tantum. Sic ergo verbum homine posterius inuenitur tempore, & desinit aliquando esse antequam homo. Impossibile est autem ista duo Deo conuenire, in quo neque imperfectio, neque mutatio locum habet, neq; etiam exitus de potentia ad actum, cũ sit actus purus & primus. Verbum ergo Dei coæternum est ipsi Deo. Est autem & aliud, in quo verbum nostrum differt à diuino. Intellectus enim noster non simul intelligit omnia, neq; vnico actu, sed pluribus & diuersis, & ideo verba intellectus nostri sunt multa, sed Deus omnia simul intelligit, & vnico actu, quia eius intelligere non potest esse nisi vnum, cum sit suũ esse, vnde sequitur ꝙ in Deo sit vnum verbum tantum. Vlterius est consideranda alia differentia, quòd scilicet verbum intellectus nostri non adæquat intellectus virtutem, G quia cum aliquid mẽte concipimus, adhuc possumus alia multa concipere: vnde verbum nostri intellectus imperfectum est, & in eo potest compositio accidere, dum ex multis imperfectis fit vnum verbum perfectius, sicut cum intellectus concipit aliquam enunciationem, seu diffinitionem alicuius rei: sed verbum diuinum adæquat virtutem Dei, quia per suam essentiam seipsum intelligit, & omnia alia: vnde quãta est essentia, tantum est verbum quod concipit per essentiam suam se, & omnia alia intelligendo. Est ergo perfectum simplex & æquale Deo, & hoc verbum Dei filium nominamus ratione iam dicta, quod eiusdem naturæ cum patre & patri coæternum vnigenitum & perfectum confitemur.

H

CAP. IIII.

Qualiter in diuinis sit accipienda processio Spiritussancti à patre & filio.

Est autem considerandum vlterius, quòd omnem cognitionem sequitur aliqua appetitiua operatio. Inter omnes autẽ appetitiuas operationes inuenitur amor esse principium, quo sublato neque gaudium erit, si adipiscitur aliquis quod non amat: neque tristitia, si impediatur ab eo quod amat, si videlicet amor tollatur, & per consequens tolluntur omnes appetitiuæ operationes, quæ quodammodo ad tristitiam & gaudium referuntur. Cum igitur in Deo sit perfecta cognitio, oportet etiam in eo ponere perfectum amorem, in quo quidem processus secun- I dum appetitiuam operationem exprimitur, sicut & in verbo per operationem intellectus. Est autẽ attendenda differentia quædam inter intellectualem operationem & appetitiuam; nam operatio intellectus, & omnis omnino cognitiua operatio completur per hoc, quòd cognoscibilia in cognoscente quodammodo existunt scilicet sensibilia in sensu, & intelligibilia in intellectu. Operatio autem appetitiua completur secundum quendam ordinem, vel motum appetentis ad res appetitui obiectas. Ea verò quæ habent occultum principium sui motus, spiritus nomen accipiunt: sic enim venti spiritus dicuntur, quia eorum principium non apparet. Respiratio etiam arteriarum, qui est motus ab intrinseco principio procedens, spiritus nomen k accepit: vnde conuenienter, secundum quod diuina humanis significari possunt, ipse diuinus amor procedens spiritus nomen accepit. Sed in nobis amor ex duplici causa procedit, quandoque quidem ex corporea & materiali natura, quæ est amor immundus, quia per eum puritas mentis turbatur: quandoque autem ex ipsa proprietate naturæ spiritualis, sicut cũ amamus intelligibilia bona, & quæ rationi conueniunt, & hic est amor purus. In Deo autem amor materialis locum non habet. conuenienter igitur amorem ipsius non solum spiritum, sed Spiritumsanctum vocamus, vt per hoc quòd dicitur sanctus, eius puritas exprimatur. Manifestum est autem, quòd nihil amare possumus intelligibili & sancto amore, nisi quod actu per intellectum concipimus. Conceptio autem intellectus est verbum, vnde oportet quòd amor à verbo oriatur. Verbum autem Dei dicimus esse filium, ex quo patet Spiritumsanctum

ctum

ctum eſſe à filio. Sicut autem diuinum intelligere eſt eius eſſe, ita etiam amare Dei eſt eius eſſe: & ſicut Deus ſemper actu intelligit, & omnia intelligendo ſeipſum intelligit, ita etiam ſe amat, & omnia amat ſuam bonitatem amādo. Sicut ergo Dei filius, qui eſt verbum Dei, ſubſiſtens eſt in natura diuina & coæternus patri, atq; perfectus & vnicus, ita etiam hæc omnia de Spirituſancto confiteri oportet. Ex hoc autem colligere poſſumus, q cum omne quod ſubſiſtit in natura intelligente, apud nos perſona dicatur, apud Græcos autem hypoſtaſis, neceſſe eſt dicere q verbū Dei, quod filium nominamus, ſit quædam hypoſtaſis, ſeu perſona, & idem de Spirituſancto dici oportet. Nulli autem eſt dubium, quin Deus, à quo verbum & amor procedit, ſit res ſubſiſtēs, vt etiam dici poſsit hypoſtaſis, vel perſona. Et per hunc modum conuenienter ponimus in diuinis tres perſonas ſcilicet perſonam patris, perſonam filij, & perſonam Spiritusſancti. Has autem tres perſonas, vel hypoſtaſes non dicimus eſſe per eſſentiam diuerſas, quia vt dictum eſt, ſicut intelligere & amare Dei eſt eius eſſe, ita verbum & amor eius ſunt ipſa eſſentia Dei. Quicquid autē de Deo abſolute dicitur, non eſt aliud quàm Dei eſſentia. Non.n. eſt Deus magnus, vel potens, vel bonus accidentaliter, ſed per eſſentiam ſuam: & tres perſonas, vel hypoſtaſes non dicimus in diuinis diſtinctas per aliquid abſolutum, ſed per ſolas relationes quæ ex proceſsione verbi & amoris proueniūt. Et quia proceſsionem verbi nominamus generationem, ex generatione aūt proueniunt relationes paternitatis & filiationis, perſonā filij à pſona patris diſtingui dicimus ſolummodo paternitate & filiatione, alia cōiter & indifferenter de vtroque prædicātes. Sicut enim dicimus patrem verum Deum, omnipotentem, æternum, & quæcunque ſimiliter dicuntur, ſic & filium, & eadem ratio eſt de Spirituſancto. Quia ergo pater & filius & Spirituſſanctus non diſtinguuntur in natura diuinitatis, ſed in relationibus ſolum, conuenienter tres perſonas non dicimus tres Deos, ſed vnum verum Deum & perfectum profitemur. In hominibus autem ideo tres perſonæ tres homines dicuntur, & non vnus homo, quia natura humanitatis, quę communis eſt, differenter conuenit eis ſecundum materialem diuiſionem, quæ omnino in Deo locum non habet: vnde in trib. ſunt tres humanitates numero differentes, & ſola ratio humanitatis in eis communis inuenitur. In tribus autem diuinis perſonis non tres diuinitates numero differentes, ſed vnam ſimplicem deitatem neceſſe eſt eſſe, cum non ſit alia eſſentia verbi & amoris in Deo ab eſſentia Dei, & ſic non tres Deos, ſed vnum Deum confitemur, propter vnam ſimplicem deitatem in tribus perſonis

CAP. V.

Quæ fuit cauſa incarnationis filij Dei.

EX ſimili autem cæcitate irrident chriſtianam fidem, quia Chriſtum confitemur Dei filium mortuum eſſe, tanti myſterij profunditatem non intelligētes. Et ne mors filij Dei peruerſe intelligatur, prius aliquid de filij Dei incarnatione dicere oportet. Non.n. dicimus filiū Dei morti ſubiectum fuiſſe ſm naturam diuinam, in qua eſt æqualis patri, quæ eſt fontalis omnium vitæ, ſed ſecundum naturam noſtram, quam aſſumpſit in vnitatem perſonę. Ad incarnationis ergo diuinę myſterium aliqualiter conſiderandum, oportet aduertere, quòd omne per intellectum agēs, per conceptionem ſui intellectus, quam dicimus verbum, operatur, vt pater in ædificatore & quolibet artifice, qui ſecundum formam quam mente concepit, exterius operatur. Quia ergo Dei filius eſt ipſum Dei verbum, conſequēs eſt vt Deus omnia per filium fecerit. Vnaquæq; autem res per eadem fit, & reparatur. Si enim domus collapſa ſit, per formam artis reparatur, per quam à principio cōdita fuit. Inter creaturas autem à Deo conditas per verbum ſuum, primum gradum tenet creatura rationalis, intātum quòd

A omnes aliæ creaturæ ei ſubſeruiunt, & ad ipſam ordinari videntur, & hoc rationabiliter: quia rationalis creatura dominium habet ſui actus per arbitrij libertatem. Cæteræ verò creaturæ non ex iudicio libero agunt, ſed quadam vi naturæ mouentur ad agendum. Vbique autem quod eſt liberum, præeminet ei quod eſt ſeruum, & ſerui ad liberorum famulatum ordinantur, & à liberis gubernantur. Lapſus ergo rationalis creaturæ ſecundum veram æſtimationem magis eſtimandus eſt, quàm cuiuſcunque irrationalis creaturæ defectus. Nec eſt dubium quin apud Dei iudiciū res ſecundum veram æſtimationem iudicentur. Hoc ergo conueniens eſt diuinæ ſapientiæ, vt præcipue lapſum rationalis creaturę repararet, magis etiam quàm ſi cœlum collaberetur, vel quicquid aliud in rebus corporeis poſſet accidere. Eſt autem duplex creatura rationalis, ſeu intellectualis,
B vna à corpore ſeparata, quam angelum dicimus: alia corpori iuncta, quę eſt anima hominis. In vtraq; autem lapſus accidere potuit propter arbitrij libertatē. Dico autē creaturæ rationalis lapſum non vt ab eſſe deficiat, ſed ſecundum quod deficit à rectitudine voluntatis. Lapſus enim ſeu defectus præcipue attenditur ſecundum id quo operatur, ſicut artificem errare dicimus, ſi in arte deficiat qua debet operari: & rem naturalem deficientem dicimus & collapſam, ſi corrumpatur virtus eius naturalis per quam agit, puta, ſi in plāta vis germinandi deficiat, aut in terra vis fructificandi. Id autem per quod operatur rationalis creatura eſt voluntas, in qua conſiſtit libertas arbitrij. Lapſus ergo rationalis creaturæ eſt ſecundum quod deficit à rectitudine voluntatis, quod fit per peccatum. Defectum ergo peccati, qui nihil eſt aliud quàm peruerſitas voluntatis, præci-
C pue Deo cōuenit remouere, & hoc per verbum ſuum, quo vniuerſam condidit creaturam. Angelorum autem peccatum remedium habere non potuit, quia ſecundum immutabilitatem ſuæ naturæ impœnitibiles ſunt ab eo, in quod ſemel conuertuntur. Homines autem ſecundum conditionem ſuæ naturæ habent mutabilem voluntatem, vt non ſolum diuerſa poſsint eligere vel bona; vel mala, ſed etiam poſtquàm vnum elegerūt, poſſunt ab illo reſipiſcere, & ad aliud conuerti, & hęc volubilitas voluntatis in homine manet, quamdiu corpori vnitur varietati ſubiecto. Cum autē anima à corpore fuerit ſeparata eandem immutabilitatem voluntatis habebit, quam naturaliter angelus habet: vnde & poſt mortem anima impœnitibilis eſt, nec poteſt de bono ad malum conuerti, nec de malo ad bonum. Sic ergo ad Dei bonitatem pertinuit, vt per filium ſuum naturam
D humanam collapſam repararet. Modus autem reparationis talis eſſe debuit, quòd & naturę reparandæ conueniret, & morbo. Naturæ dico reparandæ, quia cum homo ſit rationalis naturæ libero arbi. præditus, nō ex neceſsitate exterioris virtutis, ſed ſecundum propriam voluntatem ad ſtatum rectitudinis reuocandus fuit. Morbo etiam, quia cum morbus peruerſitate voluntatis conſiſteret, oportuit quòd volūtas ad rectitudinem reduceretur. Voluntatis autem humanæ rectitudo conſiſtit in ordinatione amoris, qui eſt principalis affectio. Ordinatus autem amor eſt vt Deum ſuper omnia diligamus quaſi ſummum bonum, & vt in ipſum referamus omnia quæ amamus tamquam in
E vltimum finem, & vt in alijs amandis ſeruetur debitus ordo, vt ſcilicet corporalia ſpiritualibus poſtponamus. Ad prouocandum autem noſtrum amorem in Deum nihil magis valere potuit quàm quòd verbū Dei, per quod omnia facta ſunt, ad reparationem naturæ noſtræ eam aſſumeret, vt idem eſſet & Deus, & homo. Primo quidem, quia ex hoc maxime demonſtratur quantum Deus diligat hominem, quòd pro eius ſalute homo fieri voluit, nec eſt aliquid quod ad amandum magis prouocet, quàm q aliquis ſe cognoſcat amari. Deinde quòd homo habens intellectū & affectum ad corporalia depreſſum, ad ea quæ ſupra ſe ſunt de facili eleuari non poterat. Facile autem eſt homini cuilibet vt alium hominem diligat & cognoſcat, ſed conſiderare diuinam altitudinem, & in eam ferri per debitum amoris

amoris affectum, non est omnium hominum, sed eorum qui per Dei auxilium cum magno studio & labore à corporalibus ad spiritualia subleuantur. Vt ergo omnibus pateret via ad Deum, voluit Deus homo fieri, vt etiam paruuli Deũ cognoscerẽ & amare possent, & paulatim proficerẽt ad perfectum. Per hoc etiam quòd Deus factus est homo, spes datur homini vt peruenire posit ad perfectę beatitudinis participationem, quã solus Deus naturaliter habet. Homo enim suam infirmitatem cognoscens, si ei promitteretur quòd ad beatitudinem perueniret, cuius vix angeli sunt capaces, quæ scilicet in visions Dei & fruitione consistit, vix hoc sperare posset, nisi ex alia parte sibi dignitas naturæ humanæ ostenderetur, quam tanti æstimat Deus, vt pro eius salute fieri homo voluerit, & sic per hoc ꝙ Deus factus est homo, spem nobis dedit vt etiam homo posset peruenire ad hoc, ꝙ vniretur Deo per beatam fruitionem. Valet etiam homini suæ cognitio dignitatis ex hoc, quòd Deus humanam naturam assumpsit ad hoc quòd affectum suum nulli creaturæ subijceret, neq; dęmones, aut quascunque creaturas colendo per idolatriam, neque corporalib. creaturis se subdendo per inordinatum affectum. Indignũ enim est, vt cum homo sit tantæ dignitatis secundum ęstimationem diuinam, & ita Deo propinquus sit vt Deus homo fieri voluerit, quód homo rebus inferioribus Deo inordinate se subijciat.

CAP. VI.

Qualiter debet intelligi hoc quod dicitur, Deus factus est homo.

CVm autem dicimus, Deum hominem fieri, nemo existimet hoc sic accipiendum esse, vt Deus conuertatur in hominem, sicut aer fit ignis cum in ignem conuertitur. Immutabilis est enim Dei natura, corporea autẽ sunt quæ inuicem conuertuntur. Spiritualis autem natura in naturam corpoream non conuertitur, sed potest ei aliqualiter vniri propter efficaciã suæ virtutis, sicut anima vnitur corpori: & licet humana natura ex anima constet & corpore, anima autem non corporeæ, sed spiritualis naturæ sit, omnis tamen creatura spiritualis deficit à simplicitate diuina multo amplius quàm corporea creatura à simplicitate spiritualis naturæ. Sicut ergo spiritualis natura vnitur corpori per efficaciam suæ virtutis, ita & Deus potest vniri tam spirituali quàm corporali, & secundum hunc modum dicimus Deum naturæ humanæ fuisse vnitũ. Est autem attendendum, ꝙ vnumquodq; maxime videtur esse illud, quod inuenitur in eo esse principium. Omnia autem alia videntur ei quod est principium adhærere, & ab eo quodammodo assumi, inquantum id quod est principium alijs vtitur secundum suam dispositionem: quod quidem patet non solum in ordinatione ciuili, in qua principes ciuitatis quasi tota ciuitas esse videntur, & alijs vtuntur secũdum suam dispositionem, vt sibi adhærentibus membris, sed etiam in adunatione naturali. Licet enim homo naturaliter constet ex anima & corpore, principalius tamẽ videtur homo esse anima quàm corpus quod animæ adhæret, & quo anima vtitur ad operationes animæ conuenientes. Sic ergo & in vnione Dei ad creaturam non trahitur Deitas ad humanã naturam, sed humana natura à Deo assumitur nõ quidem vt conuertatur in Deum, sed vt Deo adhæreat: & sunt quodammodo anima & corpus sic assumpta, anima & corpus ipsius Dei, sicut partes corporis assumptæ ab aĩa sunt quodammodo ipsius animæ membra. Est tamen in hoc aliqua differentia attendenda. Nã anima licet sit perfectior corpore, non tamen totam perfectionem in se possidet humanæ naturæ: vnde corpus sic ei aduenit, vt ex corpore & anima vna compleatur humana natura, cuius quędam partes sunt anima & corpus: sed Deus ita est in natura sua pfectus, vt plenitudini naturæ ipsius nihil adijci posit, vnde cum natura diuina non potest sic vniri altera natura, vt ex vtraque vna constituatur natura communis, sic enim natura diuina pars esset illius naturæ cõmunis, quod repugnat perfectioni diuinæ naturæ: nam omnis pars imperfecta est. Deus ergo Dei verbum sic humanam naturam assumpsit, quæ ex anima constat & corpore, vt tamen nec altera transiret in alteram, nec ex duabus vna natura conflaretur, sed post vnionem duæ naturæ distinctæ remanerent quantum ad proprietates naturarum. Est autem rursus considerandum, quòd cum spiritualis natura corporeę vniatur per spiritualem virtutem, quanto fuerit maior virtus spiritualis naturę, tanto perfectius & firmius sibi naturam inferiorem assumit. Est autem virtus Dei infinita, cui omnis creatura subijcitur, & vnaquaque vtitur pro suo arbitrio: non autem eis vteretur, nisi aliquo modo per efficaciam suæ virtutis vniretur eis. Tanto autem alicui naturæ perfectius vnitur, quanto in eo magis suam virtutem exercet. Inter omnes siquidem creaturas virtutem suam exercet quãtum ad hoc, ꝙ omnibus esse largitur, & ad proprias operationes mouet, & secundum hoc quodam communi modo in omnibus rebus dicitur esse. Sed specialiori quodam modo virtutem suam exercet in mẽtibus sanctis, quas non solum in esse conseruat, & ad operandum mouet sicut alias creaturas, sed etiam eas conuertit ad se cognoscendũ & amandum: vnde etiam sic in sanctis mẽtibus specialiter dicitur habitare, & mentes sanctæ Deo plenæ esse dicuntur. Quia ergo secundum quantitatem virtutis, quam Deus exercet in creaturam magis & minus dicitur creaturæ vniri, patet quód cum efficacia diuinæ virtutis humano intellectu cõprehendi non posit, sublimiori modo Deus potest creaturæ vniri quàm intellectus humanus capere posit. Quodã ergo incomprehẽsibili & ineffabili modo dicimus Deum vnitum esse humanæ naturæ in Christo non solum per inhabitationem, sicut in alijs sanctis, sed quodam modo singulari, ita quòd humana natura esset quædam filij Dei natura, vt filius Dei qui ab æterno habet naturam diuinam à patre, ex tempore per assumptionem mirabilẽ habeat humanam naturam ex genere nostro, & sic quælibet partes humanæ naturæ ipsius filij Dei dici possunt Deus, & quicquid agit, vel patitur quælibet pars naturæ humanę in filio Dei, potest attribui vnigenito Dei verbo. Vnde non inconuenienter dicimus animam & corpus esse filij Dei, sed & oculos, & manus, & quòd filius dei corporaliter videat per oculi visionem, & audit per auris auditum, & sic de alijs, quæ partibus animæ, vel corporis cõuenire possunt. Huius autem admirabilis vnionis nullum conuenientius exemplum inueniri potest, quàm vnio corporis & animæ rationalis. Est etiam non incõueniens exemplum de hoc quòd verbum nostrum in corde manet absconditum, & sensibile fit per assumptionem vocis & scripturæ. Sed tamen hæc exempla à prædicta vnionis repræsentatione deficiunt, sicut & cætera exempla humana à rebus diuinis. Nam neque deitas sic vnitur humanæ naturæ, vt sit pars alicuius naturæ: neque sic vnitur humanæ naturę, vt solum significetur per eam, sicut verbum cordis significatur per vocem, aut scripturam, sed sic vt veraciter filius Dei habeat naturam humanam, & homo dicatur. Patet ergo quòd nõ dicimus Deum vnitum esse naturæ corporeæ, vt sit virtus in corpore ad modum materialium & corporalium virtutũ; quia nec intellectus animæ corpori vnitę sic est virtus in corpore. Multo minus ergo Dei verbum quod ineffabiliter, & sublimiori modo sibi naturam humanam assumpsit. Patet etiam secundum præmissa, quòd filius Dei & diuinam naturam habet, & humanam, vnam ab æterna, aliam ex tempore per assumptionem. Contingit autem ab eodem plura haberi secundum diuersos modos, in quibus tamen omnibus semper quod est principalius, habere dicitur: quod autem minus principale, haberi. Habet enim totũ multas partes, vt homo manus & pedes. Non autem dicimus econuerso, quòd manus vel pedes habeant hominem. Habet ẽc vnum subiectum multa accidentia, sicut pomum colorem & odorem, non èconuerso. Habet etiam homo aliqua exteriora, sicut possessiones & vestes, non èconuerso. In solis

autem illis q̃ ſunt partes alicuius vnius eſſentiales, aliquando aliquid dicit habere & haberi, vt anima corpus, & corpus animam. Et ſimiliter inquantum vir & vxor in matrimonio coniunguntur, dicitur vir habere vxorem, & vxor virum. Et ſimiliter in his quæ per relationem vniuntur ſicut dicimus, quòd pater habet filium, & filius patrem. Si ergo ſic vniretur Deus humanæ naturæ ſicut anima corpori, vt ex his conſtitueretur vna natura communis, poſſet dici q̃ Deus habet naturam humanam, & humana natura habet Deum, ſicut anima habet corpus, & econuerſo. Sed quia ex diuina & humana natura non poteſt conſtitui vna natura propter perfectionem diuinæ, vt dictum eſt, & tamen in prædicta vnione principalius eſt quod eſt ex parte Dei, manifeſte conſequitur quòd ex parte Dei accipi oportet id quod habet naturam humanam. Illud autem quod per aliquam naturam dicitur eſſe, dicitur eſſe ſuppoſitum, vel hypoſtaſis naturæ illius, ſicut quod habet naturam equi, dicitur eſſe hypoſtaſis, vel ſuppoſitum naturæ equinæ. Et ſi ſit natura intellectualis quæ habetur, talis hypoſtaſis dicitur, perſona. Sicut dicimus Petrum eſſe perſonam, qui naturã humanam habet, quæ eſt intellectualis natura. Cum ergo filius Dei vnigenitum Dei verbum per aſſumptionem habeat humanam naturam, vt dictum eſt, ſequitur quod ſit hypoſtaſis, vel ſuppoſitum, vel perſona humanæ naturæ. Et cum ab æterno habeat diuinam naturam, nõ per modum compoſitionis, ſed ſimplicis identitatis. dicitur etiam hypoſtaſis, vel perſona diuinæ naturæ, ſecũdum tamen quod diuina verbis humanis exprimi poſſunt. Ipſum ergo vnigenitum Dei verbum eſt hypoſtaſis, vel perſona duarum naturarum, diuinæ ſcilicet & humanæ in duabus naturis ſubſiſtens. Si quis autem obijciat, quòd humana natura etiam in Chriſto non ſit accidens, ſed ſubſtantia quędam, nõ autem vniuerſalis, ſed particularis, quæ hypoſtaſis dicitur, videtur conſequi, quòd ipſa humana natura in Chriſto hypoſtaſis quædam ſit præter hypoſtaſim Dei verbi, & ſic in Chriſto erunt duæ hypoſtaſes. Conſiderare debet qui ſic obijcit, quòd non omnis ſubſtantia particularis hypoſtaſis dicitur, ſed ſolum illa quæ ab aliquo principaliori non habetur. Manus enim hominis ſubſtantia eſt quædam particularis, non tamen poteſt dici hypoſtaſis, nec perſona, quia habetur à principaliori quod eſt homo: alioquin in quouis homine eſſent tot hypoſtaſes, vel perſonę, quot membra, vel partes. Humana ergo natura in Chriſto non eſt accidens, ſed ſubſtantia, non vniuerſalis, ſed particularis: nec tamen hypoſtaſis dici poteſt, quia aſſumitur à principaliori, ſcilicet à Dei verbo. Sic ergo Chriſtus eſt vnus propter perſonæ, vel hypoſtaſis vnitatem, nec poteſt dici eſſe duo. Sed proprie dicitur, quòd habet duas naturas. Et licet diuina natura prædicetur de hypoſtaſi Chriſti, quæ eſt hypoſtaſis verbi Dei, quod eſt eius eſſentia, tamen humana natura non poteſt prædicari de eo in abſtracto, ſicut nec de aliquo habente humanam naturam. Sicut enim non poſſumus dicere, quòd Petrus eſt humana natura, ſed quòd eſt homo, inquantum habet humanam naturam: ita nec poſſumus dicere, quòd Dei verbum ſit humana natura, ſed quòd habet humanam naturam aſſumptam, & ex hoc dicitur homo. Vtraq; ergo natura prædicatur de verbo Dei, ſed vna in concreto tantum. ſ. humana, vt cum dicimus, filius Dei eſt homo: diuina verò natura & in abſtracto, & in concreto dici poteſt, vt quòd verbum Dei eſt diuina eſſentia, vel natura, & quòd eſt Deus. Cum autem Deus ſit habens diuinam naturam, & homo ſit habens humanam naturam, per hæc duo nomina ſignificantur duæ naturę habitę, ſed vnus habens vtranque. Et cum habens naturam ſit hypoſtaſis, ſicut in nomine Dei intelligitur hypoſtaſis verbi Dei, ita in nomine hominis intelligitur verbum Dei, ſecundum quod attribuitur Chriſto. Et ſic patet quòd per hoc quòd dicimus Deum Chriſtum & hominem, non dicimus eum eſſe duo, ſed vnum in duabus naturis. Quia verò ea quæ conueniunt naturæ, attribui poſſunt hypoſtaſi illius naturæ: hypoſtaſis autẽ tam humanæ naturæ quàm

A diuinæ includitur tam in homine ſignificante diuinam naturam, quàm in homine ſignificante humanam, quod eſt eadem hypoſtaſis habens vtranque naturam, conſequens eſt, vt tam humana quàm diuina prædicentur de illa hypoſtaſi, ſeu ſecundum quod includitur in nomine ſignificante diuinam naturam, ſeu ſecundum quod includitur in nomine ſignificãte humanam. Poſſumus enim dicere, quòd Deus verbum, Dei eſt conceptus, & natus de Virgine, paſſus, mortuus, & ſepultus, attribuentes hypoſtaſi verbi humana propter humanam naturam, & econuerſo poſſumus dicere, quòd homo ille eſt vnum cum patre, & quòd eſt ab æterno, & quòd creauit mundum propter diuinam naturam. In his ergo tam diuerſis de Chriſto prædicandis diſtinctio inuenitur, ſi conſideretur ſecundum quod iſta de
B Chriſto dicuntur. Quædam enim dicuntur ſecundum humanam naturam, quædam ſecundum diuinam. Si autem conſideretur de quo dicuntur, indiſtincte proferuntur, quia eadem eſt hypoſtaſis, de qua & diuina, & humana dicuntur, vt ſi dicam quòd idem eſt homo qui videt, & audit, ſed non ſecundum idem. Videt enim ſecundum oculos, & audit ſecũdum aures. Idem etiam eſt pomum quod videtur & odoratur, ſed hoc quidem colore, illud autem odore, ratione cuius dicere poſſumus, quòd videns audit, & audiens videt, & viſum odoratur, & odoratum videtur. Et ſimiliter dicere poſſumus, quòd Deus naſcitur de Virgine propter humanam naturam, & homo ille eſt æternus propter diuinam.

C

CAP. VII.

Qualiter ſit accipiendum, quòd dicitur verbum Dei paſſum.

EX conſideratione ergo præmiſſorum ſatis apparere poteſt, iam nihil inconueniens ſequi ex eo quod dictum eſt, quòd vnigenitum Dei verbum paſſum & mortuũ confitemur. Non enim hęc ei attribuimus ſecundum naturam diuinam, ſed ſecundum humanam, quam pro noſtra ſalute in vnitatem perſonæ aſſumpſit. Si quis autem obijciat, q̃ Deus cum ſit omnipotens, alio modo poterat humanum genus ſaluare, quàm per vnigeniti ſui mortem, conſiderare debet qui hoc obijcit, quòd in factis Dei conſiderandũ eſt quid conuenienter fieri potuit, etiam ſi alio modo illud
D Deus facere potuiſſet, alioquin omnia eius opera ſimilis ratio irritabit. Si enim cõſideretur, quare Deus fecerit cœlum tantę quantitatis, & quare condiderit in tali numero ſtellas, ſapienter cogitanti occurret ſecundũ quod ſic conuenienter fieri potuit, licet aliter facere potuerit. Dico aũt hæc ſecundum quod credimus totam naturæ diſpoſitionem, & humanos actus diuinæ prouidentię eſſe ſubiectos. Hac enim credulitate ſublata omnis diuinitatis cultus excluditur. Suſcepimus autem præſentem diſputationem ad eos qui ſe Dei cultores dicunt ſeu ſint Saraceni, ſeu Chriſtiani, ſeu Iudei. Ad eos autẽ qui omnia ex neceſſitate prouenire dicunt à Deo, operoſius à nobis alibi diſputatum
E eſt. Si aliquis ergo cõuenientiam paſſionis & mortis Chriſti pia intentione conſideret, tantam ſcientię profunditatem inueniẽt, vt ſemper aliqua cogitanti, plura & maiora ſemper occurrãt, ita quòd experiri poſſit verum eſſe quod Apoſtol. dicit. 1. Cor. 1. Nos prędicamus Chriſtum crucifixum, Iudęis quidem ſcandalum, gentibus verò ſtultitiam: ipſis autem vocatis Iudęis atque Grecis Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapiẽtiam. Et iterum, Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt omnibus hominibus. Primo ergo conſiderandum occurrit, quòd Chriſtus humanam naturã aſſumpſit ad lapſum hominis reparandum, vt diximus. Ea ergo oportuit Chriſtum pati & agere ſecundum humanam naturam, per quæ remedium adhiberi poſſet contra peccatum. Peccatum autem hominis in hoc conſiſtit, quòd homo corporalibus adhærendo, ſpiritualia bona prętermittat. Hoc ergo decuit Dei filium in aſſumpta hominis natura oſtendere per ea quę fecit & paſſus eſt, vt homines temporalia

poralia bona, vel mala pro nihilo ducerēt, ne ab eorum in- F
ordinato affectu impediti, spiritualibus minus deliti es-
sent. Vnde Christus pauperes parentes elegit, & tamen vir-
tute perfectos, ne quis de sola carnis nobilitate, & parentū
diuitijs glorietur. Pauperem vitam gessit, vt diuitias doce-
ret contemnere. Priuatus absque dignitate vixit, vt homi-
nes ab inordinato horum appetitu reuocaret. Laborem, si-
tim, famen, & corporis flagella sustinuit, ne homines volu
ptatibus & delitijs intenti, propter asperitates huius vitæ re
traherentur à bono virtutis. Ad extremum sustinuit mor-
tem, ne propter mortis timorem aliquis veritatem desere-
ret. Et ne aliquis pro veritate vituperabilem mortem time-
ret, exprobratissimum genus mortis elegit, scilicet crucis.
Sic quoque conueniens fuit filium Dei hominem factum
mortem pati, vt sui exemplo homines prouocaret ad vir- G
tutem, vt sic verum sit quod Petrus dicit. 1. Pet. 2. Christus
passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequa-
mini vestigia eius. Deinde quia hominibus ad salutem ne-
cessaria est non solum conuersatio recta, per quam vitan-
tur peccata, sed etiam cognitio veritatis, per quam vitātur
errores, ad reparationem humani generis necessarium fuit
vt vnigenitum Dei verbum naturam humanam assumens,
in certa veritatis cognitione firmaret veritatem. Veritati
autem quæ docetur per hominem, non omnino firma cre
dulitas adhiberetur, quia homo decipi & decipere potest,
sed à solo Deo absque omni dubitatione veritatis cognitio
confirmatur. Sic ergo oportuit Dei filium hominem factū
doctrinā diuinæ veritatis hominibus proponere, vt osten-
deret hanc diuinitus non humanitus esse, & hoc ostendit
in miraculorum multitudine. Operanti enim ea quæ solus H
Deus facere potest, puta, mortuos suscitando, cæcos illumi
nando &c. credendum erat vt per Deum loqueretur. Sed
quia miracula eius, qui præsentes aderant, videre potuerūt,
ne à posteris crederentur conficta, cōtra hoc diuina sapien
tia remedium exhibuit per Christi infirmitatem. Si enim
vixisset diues, potens, & in magna dignitate constitutus,
credi potuisset quòd doctrina eius, & miracula fauore ho-
minum, & potestate humana fuissent recepta. Et ideo vt
palam fieret opus diuinæ virtutis, omnia abiecta & infima
in mundo elegit, pauperem matrem, & vitam inopem, di-
scipulos & nuntios idiotas, reprobari & condemnari vsq;
ad mortem à magnatibus mundi, vt manifeste appareret
ꝙ susceptio miraculorum, eiusque doctrinę, non humanę
potentiæ, sed diuinæ attribuenda sit. Vnde & in his quæ fe-
cit, vel passus est, simul cōiungebantur & humana infirmi- I
tas, & diuina potestas. In natiuitate enim pannis inuolutus
in præsepio ponitur, sed ab angelis collaudatur, & à Magis
stella duce adoratur. Tentatur à diabolo, sed ei ministra-
tur ab angelis. Viuit inops & mendicus, sed mortuos susci-
tat, & cæcos illuminat. Moritur affixus patibulo, annume-
ratur latronibus, sed in eius morte sol obscuratur, terra tre
mit, franguntur lapides, aperiuntur monumenta, & mor-
tuorum corpora suscitantur. Si quis ergo ex talibus initijs
tantum fructum videat consecutum scilicet cōuersionem
fere totius mundi ad Christum, & vlterius alia signa quæ-
rat ad credendum, durior lapide censeri potest, cū in mor-
te eius & petræ scissæ sint. Hinc est ꝙ Apost. 1. Cor. 1. dicit
Verbum crucis pereuntibus stultitia est, his autem qui sal-
ui fiunt, id est, nobis, virtus Dei est. Est aūt circa hoc aliud K
considerandum, ꝙ secundum eādem rationem prouiden-
tiæ, qua in seipso Dei filius homo factus, infirma pati vo-
luit, etiam suos discipulos, quos humanæ salutis ministros
instituit, voluit in mundo esse abiectos. Vnde non elegit
literatos & nobiles, sed illiteratos & ignobiles, pauperes. s.
piscatores, & eos mittens ad salutem hominum procuran-
dum, iussit paupertatē seruare, & persecutiones, & oppro-
bria pati, & mortem etiam pro veritate subire, ne eorum
prædicatio ad aliquod terrenum commodum composita
videretur, & ne salus mundi ascriberetur humanæ sapien-
tiæ, aut virtuti, sed solum diuinę. Vnde nec in eis defuit vir
tus diuina mirabilia operans, qui tamen secundum mun-
dum videbantur abiecti. Hoc autem necessarium erat repa
rationi humanæ, vt homines discerent, ne de seipsis super-
be considerent sed de Deo. Hoc enim ad perfectionem hu
manæ iustitiæ requiritur, vt homo totaliter se Deo subij-
ciat, à quo etiam omnia bona consequi speret adipiscēda,
& adepta recognoscat. Ad bona igitur præsentia huius mun
di contemnenda, & aduersa quælibet toleranda vsque ad
mortem, nullo modo melius eius discipuli potuerunt insti
tui, quàm per passionem & mortem Christi: vnde & ipse
eis dicebat Ioan. 15. Si me persecuti sunt, & vos persequen-
tur. Deinde considerandum est, quòd hoc habet ordo iusti
tiæ, vt pro peccato pęna infligatur. Apparet enim in huma
nis iudicijs, quòd ea quæ iniuste facta sunt, ad iustitiam re-
ducuntur, dum iudex ab eo qui aliena capiens, plus habet
quàm debeat, subtrahit quod plus habet, & dat ei qui mi-
nus habebat. Quicunque autem peccat, plus suæ voluntati
indulget quàm debeat. Vt enim volūtatem suam impleat,
transgreditur ordinem rationis & legis diuinæ. Ad hoc igi-
tur ꝙ ad iustitiæ ordinem reducatur, oportet ꝙ voluntati
subtrahatur de eo quod vult, quod fit dum punitur vel per
subtractionem bonorum quę vellet habere, vel per illatio-
nem malorum quæ pati recusat. Hæc ergo reintegratio iu-
stitiæ per pœnam quandoque fit per voluntatem eius qui
punitur, dum ipsemet sibimet pœnam imponit, vt ad iusti
tiam redeat: quandoq; verò fit eo inuito, & tunc quidem
ipse ad iustitiam nō reducitur, sed in eo impletur iustitia.
Erat autem totum humanum genus peccato subiectum.
Ad hoc ergo quòd ad statum iustitiæ reduceretur, oporte
bat inuenire pœnam, quā homo sibi ipsi assumeret ad im-
plendum diuinæ iustitiæ ordinem. Nullus autem homo
purus tantus esse poterat, qui posset satisfacere sufficienter
Deo pœnam voluntariam aliquam assumendo, etiam pro
peccato proprio, ne dum pro peccato vniuersorum. Cum
enim homo peccat, legem Dei transgreditur, & sic quantū
est in se, iniuriā Deo facit, qui est maiestatis infinitæ. Tan-
to autem est maior iniuria, quanto maior est is, in quem
committitur. Patet enim quòd maior iniuria reputatur si
quis percutiat militem, quàm si rusticum, & adhuc maior
si regem, vel principem. Habet ergo peccatum contra legē
Dei commissum quodammodo iniuriam infinitam. Sed
rursus considerandum est, quòd secundum dignitatem sa
tisfacientis ēt satisfactio ponderatur. Vnum. n. verbum de-
precatorium à rege prolatum pro satisfactione iniurię, ma
ior satisfactio reputatur, quàm si eo inferior vel genua fle-
cteret, vel aliam quamuis humiliationem ostenderet ad sa
tisfaciendum passo iniuriam. Nullus autem homo purus
erat infinitæ dignitatis, cuius satisfactio posset esse condi-
gna contra Dei iniuriam. Oportuit igitur vt esset aliquis
homo infinitę dignitatis, qui pęnam subiret pro omnibus,
& sic condigne satisfaceret pro totius mundi peccatis. Ad
hoc ergo vnigenitum Dei verbum verus Deus & Dei filius
naturam humanam assumpsit, & in ea mortē pati voluit,
vt totum genus humanum pro peccato satisfaciendo pur-
garet. Vnde & Petrus dicit 1. Petr. 3. Christus semel pro pec
catis nostris mortuus est, iustus pro iniustis &c. Non ergo
vt opinantur, conueniēs fuit quòd Deus sine satisfactione
sua humana peccata purgaret, neq; ēt ꝙ hominē non per-
mitteret cadere in peccatum. Primum. n. repugnaret ordi-
ni iustitiæ: secundum ordini naturæ humanæ, per quam
homo factus est suę voluntatis liber, potens bonum vel ma
lum eligere. Prouidentiæ aūt est rerum naturam & ordinē
non destruere, sed saluare. In hoc ergo maxime Dei sapien
tia apparuit, ꝙ & ordinem rerum seruauit tam iustitię quā
naturæ, & tamen misericorditer prouidit homini salutis
remedium per filij sui incarnationem & mortem.

CAP. VIII.

Qualiter sit accipiendum, quòd fideles accipiunt corpus Christi.

QVia ergo per passionem & mortem Christi homines
à peccato purgantur, vt huius tam immensi beneficij
iugis

jugis in nobis maneret memoria, filius Dei paſsione appropinquante, ſuæ paſsionis & mortis memoriam fidelib. ſuis reliquit jugiter recolẽdam, ſuum corpus & ſanguinem tradens diſcipulis ſub ſpeciebus panis & vini, quod vſq; nunc in memoriam illius venerandæ paſsionis vbique terrarum Chriſti frequentat Eccleſia. Quàm vane autem hoc ſacramentum irrideant infideles, quilibet etiam parum in chriſtiana religione inſtructus de facili poteſt attendere. Non enim dicimus quòd corpus Chriſti dilaceretur in partes, & quòd ſic diuiſum à fidelibus ſub ſacramento ſumatur, vt oporteat quandoq; illud deficere, etiam ſi magnitudinẽ montis haberet, vt dicunt, ſed dicimus per conuerſionem panis in corpus Chriſti ipſum corpus Chriſti in ſacramento Eccleſiæ eſſe, & à fidelibus manducari. Ex quo ergo corpus Chriſti non diuiditur, ſed in ipſum aliquid conuertitur, nulla neceſsitas eſt vt per maducationem fideliũ quantitati eius aliquid ſubtrahatur. Si quis autem infidelis velit dicere hanc conuerſionem impoſsibilem eſſe, conſideret Dei omnipotentiam. Confitetur quidem ꝙ per virtutem naturæ poſsit vna res conuerti in aliam quantum ad formam, ſicut ꝙ aer in ignem conuertitur, dum materia quę prius erat ſubiecta formæ aeris, poſtea formæ ignis ſubijcitur. Multo magis ergo virtus omnipotẽtis Dei, quæ totam rei ſubſtantiam in eſſe producit non ſolum transmutando ſecundum formam, vt facit natura, poterit hoc totum in illud totum conuertere, vt ſic panis in corpus Chriſti conuertatur, & vinum in ſanguinem. Si autem huic cõuerſioni aliquis velit repugnare per id quod ſenſui apparet, nam nihil ſecundum ſenſum immutatur, conſideret ſic nobis diuina proponi, vt ad nos ſub tegumento viſibilium rerum deueniant. Vt ergo Chriſti & corpus & ſanguis, ſpiritualis & diuina refectio haberetur, & nõ quaſi cibus & potus communis, ſub ſpecie panis & vini ſumitur, vt non ſit horribile carnem humanam comedere, & ſanguinem bibere. Non tamen hoc fieri dicimus quaſi ſpecies illæ, quæ ſenſibus apparent in ſacramento, ſint ſolum in phantaſia videntium, ſicut ſolet eſſe in præſtigijs artis magicæ, quia veritatis ſacramentum nulla fictio decet: ſed Deus qui eſt ſubſtantiæ & accidentis creator, poteſt accidentia ſenſibilia conſeruare in eſſe, ſubiectis tamen in aliud mutatis. Poteſt enim effectus cauſarum ſecundarum per ſui omnipotentiam abſque cauſis ſecundis & producere, & in eſſe conſeruare. Si quis verò Dei omnipotentiam non confitetur, contra talem in hoc opere diſputationem non aſſumimus, ſed contra Saracenos, & alios qui Dei omnipotentiam confitentur. Alia verò huius myſteria ſacramenti non ſunt hic magis diſcutienda, quia infidelibus ſecreta fidei pandi non debent.

CAP. IX.

Qualiter eſt ſpecialis locus vbi animæ purgantur. antequàm ſint beatæ.

NVnc reſtat conſiderare de opinione quorundam dicentium purgatorium nõ eſſe poſt mortem, ad quam quidem vt homines aliqui deuenirent, contigiſſe videtur quod in pluribus alijs contingit. Dum enim aliquos errores vitare voluerunt, inciderunt in errores contrarios. Sic Arrius dum vitare voluit errorem Sabellij cõfundentis ſanctæ Trinitatis perſonas, incidit in errorem contrarium, vt diuideret deitatis eſſentiam. Similiter Eutices dum vitare voluit errorem Neſtorij diuidentis in Chriſto perſonam Dei & hominis, contrarium errorem inſtituit, vt confiteretur vnam eſſe Dei & hominis naturam. Sic etiam dum aliqui vitare volunt Origenis errorem ponentis omnes pœnas poſt mortem purgatorias eſſe, in cõtrarium prolabuntur errorem, vt dicant nullam pœnam poſt mortem purgatoriam eſſe. Sancta vera catholica & apoſtolica Eccleſia inter errores contrarios media lento paſſu incedit. Sicut enim diſtinguit perſonas in Trinitate contra Sabellium, & tamen in errorem Arrij non declinat, ſed vnam tantum

A confitetur perſonarum eſſentiam, in incarnationis verò myſterio econuerſo naturas diſtinguit cõtra Euticem, nec tamen cum Neſtorio perſonam ſeparat: ſic & in ſtatu animarum poſt mortem pœnas quaſdam purgatorias confitetur, eorum duntaxat, qui de hoc ſæculo abſque peccato mortali cum charitatis gratia decedunt, nec cum Origene omnes pœnas purgatorias confitetur, ſed qui cum peccato mortali decedunt, cũ diabolo & angelis eius æterno confitetur ſupplicio cruciandos. Ad veritatis ergo aſſertionem primo conſiderandum eſt, ꝙ illi qui in peccato mortali decedunt, ſtatim ad infernalia ſupplicia rapiuntur, quod aperte ex Euãgelio probatur. Dicitur enim Luc. 16. ex ore Domini, quòd mortuus eſt diues epulo, & ſepultus in inferno. Et de crutiatu eius ex ipſius confeſsione apparet, dum dicit, Quia crucior in hac flamma. Iob quoque B de impijs dicit. Iob. 21. Ducũt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt. Item, Iob. 22. Qui dicebãt Deo, Recede à nobis &c. Non ſolum autem impij pro peccatis proprijs, ſed etiam iuſti ante paſsionem Chriſti pro peccato primi parentis in morte ad inferos deſcendebant: vnde Iacob dicebat Gen. 37. Deſcendam ad filium meum lugẽs in infernum, vnde ipſe Chriſtus moriẽs ad inferna deſcendit, vt in Symbolo continetur, ſicut ante per Prophetam prædictum fuerat. Non derelinques animam meam in inferno, Pſal. 15. quod Petrus in actibus de Chriſto exponit, licet Chriſtus alio modo ad inferna deſcenderit non quaſi peccato obnoxius, ſed ſolus inter mortuos liber, ad hoc deſcendit vt expolians principatus & poteſtates captiuã duceret captiuitatem, ſicut per Zacha. fuerat ꝓdictum, Zach. 6. Tu autẽ in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos C de lacu &c. Sed quia miſerationes Dei ſunt ſuper omnia opera eius, credendum eſt multo magis, quòd illi qui ſine macula moriuntur, ſtatim æternæ retributionis mercedẽ recipiant. Et hoc quidem euidentibus authoritatibus maxime probatur. Dicit enim Apoſt. 2. Corinth. 5. Cum mentionem de tribulationibus ſanctorũ feciſſet. Scimus enim, inquit, quòd ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domũ non manufactam, ſed æternam in cœlis. Ex quibus verbis prima facie inſpectis hoc videtur elici poſſe, quòd diſſoluto mortali corpore, homo cœleſti gloria induatur. Sed vt hic ſenſus euidentior fiat, ſequentia pertractemus. Quia enim duo ꝓpoſuerat, ſcilicet diſſolutionem habitationis terrenæ, & adoptionem domus cœleſtis, oſtendit quomodo deſiderium hominis ſe habet ad vtrumque, cum qua-D dam expoliatione vtriuſque. Vnde primo ſubiungit de deſiderio cœleſtis domus, & dicit, Quia ingemiſcimus in hoc, quòd à noſtro deſiderio retardati cupimus ſuperindui habitationem cœleſtem, per quod etiam videtur intelligere, quòd illa domus cœleſtis, quam ſuprà dixerat, non eſt aliquid ab homine ſeparatum, ſed aliquid homini inhærens. Non enim dicitur homo induere domum, ſed veſtimentum, ſed dicitur aliquis inhabitare domum. Cum ergo hęc duo coniungit dicens, ſuperindui habitationem, oſtendit quòd id quod eſt primo deſideratum, eſt aliquid inhærẽs, quia induitur, & eſt aliquid continens & excedens, quia inhabitatur. Quid autem ſit illud deſideratum, patebit ex ſequentibus. Sed quia non ſimpliciter dixerat indui, ſed ſu-E perindui, rationem ſui dicti exponit ſubdens. Si tamen veſtiti, & non nudi inueniamur. quaſi dicat. Si anima ſic indueretur habitatione cœleſti, quòd non exueretur habitatione terrena, adoptio illius habitationis cœleſtis eſſet ſuperinduitio. Sed quia oportet quòd exuatur habitatione terrena ad hoc quòd induatur cœleſti, non poteſt dici ſuperinduitio ſimpliciter. Poſſet ergo aliquis ab Apoſt. quærere. Quare ergo dixiſti, Superindui cupientes? Ad quod reſpondet dicens. Nam & qui ſumus in tabernaculo iſto, id eſt, qui induimur terreno habitaculo quaſi tranſitorio, nõ domo quaſi permanente, ingemiſcimus grauati quaſi aliquo accidente contra deſideriũ noſtrum, eo ꝙ ſm naturale deſiderium noſtrum volumus expoliari quaſi taberna-

culo

culo terreno, sed superuestiri cœlesti, vt absorbeatur quod mortale est à vita, id est, vt ad vitam immortalem sine mortis gustu transeatur. Posset autem iterum aliquis quærere ab Apostolo, quia rationabiliter apparet, quòd nolumus expoliari terrena inhabitatione, quæ est nobis naturalis, & sic nec quòd habitationem cœlestem indui cupiamus. Ad hoc respondit subdens. Qui autem in nobis efficit hoc ipsum vt desideremus cœlestia, Deus est. Et quomodo in nobis hoc efficiat ostendit subdens. Qui dedit nobis pignus spiritus. Per spiritum enim sanctum quem accepimus à Deo, sumus de cœlesti habitatione adipiscenda certi & solliciti, sicut per pignus de debito recuperando. Ex hac ergo certitudine in desiderium cœlestis habitationis eleuamur. Sic ergo in nobis duo sunt desideria. Vnum naturæ de terrena inhabitatione non deserenda: aliud gratiæ de cœlesti habitatione consequenda. Sed hæc duo desideria impleri non possunt, quia ad cœlestem habitationem peruenire non possumus, nisi terrenam deseramus. Vnde cū quadam fiducia firma & audacia desiderium gratiæ præferimus desiderio naturæ, vt velimus terrenam habitationem deserere, & ad cœlesté peruenire: & hoc est quod subdit. Audentes ergo semper, & scientes quoniam dum sumus in hoc corpore peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Audemus autem & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominum. Aperitur ergo, quòd ipsum corpus corruptibile suprà nominauit terrestrem domum huius habitationis, & tabernaculum, quod quidem corpus est animę quasi quoddam indumētum. Aperitur etiam quid suprà dixerit, Domum non manufactam, sed æternam in cœlis: quia ipsum Deum quem homines induunt, vel etiā inhabitant, dum ei præsentes existunt per speciem, id est, videndo eum sicut est, peregrinantur ab eo, dum per fidem tenent quod nondum vident. Desiderant ergo sancti peregrinari à corpore, vt eorum animæ per mortem à corporibus separentur ad hoc, ꝙ sic peregrinantes à corpore, sint præsentes ad Dominum. Patet ergo ꝙ sanctorum animæ à corporibus absolutæ ad cœlestem habitationem perueniunt Deum videntes. Nō ergo sanctarum animarum differtur gloria, quæ in Dei visione consistit, vsque ad diem iudicij quo corpora resument. Hoc etiam apparet per dictum Apostoli ad Phil. 1. vbi dicit. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Vanum enim hoc desiderium esset, si corpore dissoluto adhuc Paulus cum Christo non esset, quem tamen constat esse in cœlis. Manifeste etiam Dominus latroni in cruce confitenti dixit, Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiso, per paradisum gloriæ fruitionem designans: vnde non est credendum, quòd suos fideles Christus remunerare differat quantum ad gloriam animarum, vsque ad corporum resurrectionem. Quod ergo Dominus dicit, In domo patris mei mansiones multæ sunt, ad differentias refertur premiorum, quibus sancti in cœlesti beatitudine remunerantur à Deo non extra domum, sed in ipsa domo. His autem visis, consequens est purgatorium animarū esse post mortem. Ex multis enim sacræ scripturæ authoritatib. manifeste habetur, ꝙ ad illam cœlestem gloriam nullus peruenire potest cum macula. Dicitur enim de diuinæ sapientiæ participatione. Sap. 7. ꝙ nihil inquinatum intrabit in eam. consistit autem cœlestis felicitas, in sapientiæ participatione perfecta, qua per speciem Deum videbimus. Oportet igitur omnino sine macula esse eos, qui ad illam perducuntur: hoc etiam habetur ex positis. Esa. 35. Via sancta vocabitur, non transibit per eam pollutus. Et Apo. 21. Non intrabit in ea aliquid coinquinatum. contingit autem aliquos in hora mortis aliquibus peccatorum maculis coinquinari, propter quæ tamen æternam inferni damnationē non merentur, sicut sunt venialia peccata, vt verbum otiosum, & huiusmodi. Non ergo ad cœlestem beatitudinem qui talibus inquinati decedunt, possunt peruenire statim post mortem: peruenirent autem, vt probatum est, si tales maculę in eis non essent. Ad minus ergo post mortem dila-

F tionem gloriæ patientur propter venialia. Nulla autem est ratio, quare magis hāc pœnam, quàm aliā animas pati post mortem concedant, præsertim cum carentia visionis diuinæ, & separatio à Deo, maior sit pœna etiam existentibus in inferno, quàm ignis supplicium, quod ibi patiuntur. ergo animę decedentium cum venialibus purgatorium ignē post mortem sustinent. Si quis autem dicat hæc peccata venialia remanere purganda per ignem cōflagrationis mundi, qui faciem præcedet iudicis, hoc cum ꝓmissis stare non potest. Ostensum est enim ꝙ sanctorum animæ, in quibus nulla est macula, statim corpore dissoluto cœlestem habitationem adipiscuntur: nec potest dici, ꝙ animæ cum peccatis venialibus perueniant ad gloriam, vt est ostēsum. Differt ergo eorum gloria propter venialia vsq; ad diem iudicij, quod omnino improbabile est, vt scilicet pro leuibus
G peccatis tantam pœnam patiatur aliquis in gloriæ dilatione. Amplius, contingit aliquos ante mortem perficere non potuisse pœnitentiam debitam pro peccatis, de quibus pœnituerunt, nec est diuinæ iustitiæ conueniens, ꝙ illam alterius non exoluant. Sic.n. melioris conditionis essent qui cito morte præoccuparentur, quàm qui diuinam pœnitentiam in hac vita perficiunt. Patiuntur ergo post mortem hanc pœnam: non autem in inferno, in quo homines pro mortalibus patiuntur, cum iam per pœnitentiam sint mortalia dimissa. Nec etiam esset conueniens, vt pro exolutione huius pœnæ vsque ad diem iudicij eis gloria debita differretur. Oportet ergo ponere aliquas pœnas temporales & purgatorias post hanc vitam ante diem iudicij. Huic ēt concordat Ecclesiæ ritus ab Apostolis introductus: orat
H enim tota Ecclesia pro fidelibus defunctis. Patet autem ꝙ non orat pro his qui sunt in inferno, vbi nulla est redēptio: neq; pro his qui cœlestem gloriam sunt adepti, qui iā peruenerunt ad finem. Relinquitur ergo ꝙ sunt aliquę pœnæ temporales & purgatorię post hanc vitam, pro quarum remissione orat Ecclesia. Hinc ēt Apost. dicit 1. Corinth. 3. Vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificauit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem: non autem potest hoc intelligi de igne inferni, quia qui illum ignem patiuntur, non saluantur. Oportet ergo ꝙ intelligatur de aliquo igne purgante. Et quia potest aliquis dicere hoc esse intelligendum de igne qui præcedet faciem iudicis, ꝓcipue quia præmittitur, Dies Domini declarabit: dies autem Domini intelli-
I gitur dies vltimi aduentus eius ad iudicium vniuersale totius mundi, sicut Aposto. dicit 1. Thess. 5. Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet: ideo attendendum est, ꝙ sicut dies iudicij dicitur dies Domini, quia est dies aduētus eius ad iudicium vniuersale totius mundi, ita dies cuiuscunque dr̄ Dies Domini, quia ad vnumquenq; in morte venire dicitur Christus remuneraturus, vel condemnaturus. Vnde quantum ad remunerationem bonorum dicit ad discipulos. Ioan. 14. Si abiero, & præparauero vobis locum, iterum veniā, & accipiam vos ad meipsum. Quātum verò ad damnationem malorum, dicitur Apo. 2. Age pœnitentiam, & prima opera fac: sin autem venio tibi, & mouebo cādelabrum tuū de loco suo. Dies ergo Domini quo ad vniuersale iudicium in igne reuelabitur, qui faciem iudicis ꝓcedet,
k quo reprobi ad iudiciū trahentur, & iusti qui viui reperientur, purgabuntur: sed & dies Domini, quo vnumquenq; in sua morte iudicat, in igne reuelat, qui purgat bonos, & impios cōdemnat. Sic ergo patet purgatoriū esse post mortē.

CAP. X.

Quòd diuina prædestinatio humanis actibus necessitatem non imponat.

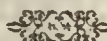
NVnc vltimo considerandum est, an propter ordinationem, seu prędestinationem diuinam humanis actibus necessitas imponatur. In qua quæstione sic caute procedendum est, vt veritas defendatur, & falsitas, seu error vitetur.

tetur. Erroneum enim est dicere, quòd actus humani & A euentus præscientiæ & ordinationi diuinæ non subsint. Nec minus est erroneum dicere, quòd præscientia, vel ordinatione diuina humanis actibus necessitas iniungatur. Tolleretur enim libertas arbitrij, consiliandi opportunitas, legum vtilitas, sollicitudo bene operandi, & præmiorũ & pœnarum iustitia. Est ergo considerandum quòd Deus aliter habet scientiam de rebus quàm homo. Homo enim subiectus est tempori, & ideo res temporaliter cognoscit, quædam respiciens vt præsentia, quædam vt præterita recolens, & quædam præuidens vt futura: sed Deus est superior temporis discursu, & esse suum est æternum, vnde & eius cognitio non est temporalis, sed æterna. comparatur autem æternitas ad tempus, sicut indiuisibile ad continuũ. In tempore enim inueniuntur diuersitas quædam partium B secundum prius & posterius succedentium, sicut in linea inueniuntur diuersæ partes secundum situm adinuicem ordinatæ: sed æternitas prius & posterius non habet, quia res æternæ mutatione caret. Et sic æternitas est tota simul, sicut & punctum partibus caret secundum situm distinctis. Punctum autem dupliciter ad lineam comparari potest. Vno quidem modo, sicut intra lineam comprehensum seu sit in principio lineæ, seu in medio, seu in fine. Alio modo, vt extra lineam existens. Punctum ergo intra lineã existens non potest omnibus partibus lineæ adesse, sed in diuersis partibus lineæ oportet diuersa puncta signari. Punctum verò quod extra lineam est, nihil prohibet æqualiter omnes lineæ partes respicere, vt patet in circulo, cuius centrum cum sit indiuisibile, æqualiter respicit omnes circum C ferentiæ partes, & omnes quodammodo sibi sunt præsentes, licet non vna earum alteri. Puncto autem incluso in linea similatur instans, quod est terminus temporis, quod quidem non adest omnibus partibus temporis, sed in diuersis partibus temporis diuersa instantia significatur. Punctò verò quod est extra lineam, scilicet centro, quodãmodo similatur æternitas, quæ cum sit simplex & indiuisibilis, totum decursum temporis comprehendit, & quælibet pars temporis est ei æqualiter præsens, licet partium temporis vna sequatur aliam. Sic igitur Deus, qui de æternitatis excelso omnia respicit, super totum tẽporis decursum, & omnia quæ gerũtur in tempore præsentialiter intuetur. Sicut ergo cum video Sortem sedere, infallibilis est & certa mea cognitio, nulla tamen ex hoc Sorti necessitas sedendi D imponitur: ita Deus omnia quæ sunt nobis præterita, vel futura, vel præsentia quasi præsentia inspiciens, infallibiliter & certitudinaliter cognoscit, ita tamen quòd contingentibus nulla necessitas imponitur existendi. Huius autẽ exemplum accipi potest, si comparemus decursum temporis ad transitum viæ. Si quis enim sit in via, per quã transeunt multi, videt quidem eos qui sunt ante se: qui verò post ipsum transeunt, per certitudinem scire non potest. Sed si quis sit in aliquo excelso loco, vnde totam viam aspicere possit, simul videt omnes qui transeunt per viam. Sic ergo homo qui est in tempore, non potest totum cursum temporis simul videre, sed videt ea solum quæ coram assistunt, præsentia scilicet, & de præteritis aliqua: sed ea quæ E ventura sunt, per certitudinem scire non potest. Deus autem de excelso suę æternitatis per certitudinem videt quasi præsentia omnia quę per totum temporis decursum aguntur, absque hoc quod rebus contingentibus necessitas imponatur. Sicut autem diuina scientia contingentibus necessitatem non imponit, sic nec eius ordinatio, qua prouidè ordinat vniuersa. Sic enim ordinat res, sicut agit res. Nõ enim eius ordinatio cessat, sed quod per sapientiam ordinat, exequitur per virtutem. In actione autem diuinę virtutis hoc considerare oportet, quòd operatur in omnibus, & mouet singula ad suos actus secundum modum vniuscuiusque, ita quod quædam ex motione diuina ex necessitate suas actiones perficiũt, vt patet in motibus cœlestium corporum: quædam verò contingenter, quæ interdum à propria actione deficiunt, vt patet in actionibus corruptibilium. Arbor enim quandoq; à fructificando impeditur, & animal à generando. Sic ergo diuina sapientia de rebus ordinat, vt ordinata proueniant secundum modum propriarum causarum. Est autem hic modus naturalis homini vt libere agat, non coactus, quia rationales potestates ad opposita se habent. Sic igitur Deus ordinat de actibus humanis, vt actus humani necessitati non subdantur, sed proueniant ex arbitrij libertate. Hæc igitur quæ sunt ad præsens, visa sunt de propositis quæstionibus conscribenda: quæ tamen alibi diligentius pertractata sunt.

Explicit Opusculum secundum Sancti Thomæ de Aquino, super quibusdam articulis fidei contra Græcos, Armenos, & Saracenos.

EIVSDEM DOCTORIS, DIVI THOMAE

De duobus præceptis charitatis, & decem legis præceptis.

Opusculum Quartum.

TRIA sunt homini necessaria ad salutem scilicet scientia credendorum, sciẽtia desiderandorum, & scientia operãdorum. Primum docetur in Symbolo, vbi traditur scientia de articulis fidei. Secundum, in oratione Dominica. Tertium autem in lege. Nunc autem de scientia operandorum intendimus, ad quam tractandam quadruplex lex inuenitur. Prima, dicitur lex naturæ, & hæc nihil aliud est nisi lumen intellectus insitum nobis à Deo, per quod cognoscimus quid agendum, & quid vitandum. Hoc lumen, & hanc legem dedit Deus homini in creatione, sed multi credunt excusari per ignorantiam, si hanc legem non obseruant. Sed contra eos dicit Propheta in Psal.4. Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? quasi ignorent quid sit operandum: sed ipse ibidem respondet. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, lumen scilicet intellectus, per quod nota sunt nobis agenda. Nullus enim ignorat quòd illud quod nollet sibi fieri, non faciat alteri & cætera talia. Sed licet Deus in creatione dederit homini hanc legem, diabolus tamen in homine superseminauit aliam legem, scilicet concupiscentiæ. Quousque enim in primo homine anima fuit subdita Deo seruando diuina præcepta, etiam caro fuit subdita in omnibus animæ, vel rationi. Sed postquàm diabolus per suggestionem retraxit hominem ab obseruantia diuinorum præceptorum, ita etiam caro fuit inobediens rationi. Et inde accidit quòd licet homo velit bonum secũdum rationem, tamen ex concupiscentia ad contrarium inclinatur. Et hoc est quod Apostol. dicit Roma.7. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Et inde est quòd frequenter lex concupiscentiæ legem naturæ, & ordinem rationis corrumpit, & ideo subdit Apost. Captiuantem me in lege peccati &c. Quia ergo lex naturæ per legem concupiscentiæ destructa erat, oportebat quòd homo reduceretur ad opera virtutis, & retraheretur à vitijs, ad quæ necessaria erat lex scripturę. Sed sciendum quòd homo retrahitur à malo, & inducitur ad bonum ex duobus. Primo, timore: primum enim propter quod aliquis maxime incipit peccatum vitare, est consideratio pœnæ inferni, & extremi iudicij. Et ideo dicitur Ecclesiast.1. Initium sapientiæ timor Domini. & ibidẽ: Timor Domini expellit peccatum.

catum. Licet enim ille qui ex timore non peccat, non sit iustus, inde tamen incipit iustificatio. Hoc ergo modo retrahitur hō à malo, & inducitur ad bonum per legem Moysi, quam quidem irritantes morte puniebantur. Hebræ. 10. Irritam quis faciens legē Moysi sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur. Sed quia modus iste est insufficiens, & lex quæ data erat per Moysen hoc modo, scilicet per timorem retrahebat à malis, insufficiēs fuit. Licet enim coercuerit manum, non coercebat animum, ideo est alius modus retrahendi à malo, & inducendi ad bonum, modus scilicet amoris: & hoc modo fuit data lex Christi, scilicet lex euangelica, quæ est lex amoris. Sed considerandum est, quòd inter legem timoris & legem amoris triplex differentia inuenitur: & primo, quia lex timoris facit suos obseruatores seruos, lex verò amoris facit liberos. Qui.n. operatur solum ex timore, operatur per modum serui: qui verò ex amore, per modum liberi, vel filij. Vnde Apost. 2. Corinth. 3. Vbi spiritus Domini, ibi libertas, quia scilicet tales ex amore vt filij operantur. Secunda differentia est, quia obseruatores primæ legis ad bona temporalia introducebantur. Esa. 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comēdetis: sed obseruatores secundæ legis, in bona cœlestia introducuntur Matthæi 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, & Matth. 3. Pœnitentiam agite &c. Tertia differentia est, quia prima grauis: Act. 15. Cur tentatis imponere iugum super ceruicem nostram, quod neque nos, neque patres nostri portare potuerunt: secunda autem leuis Matth. 11. Iugum enim meū suaue est, & onus meum leue. Apost. Roma. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorū.

SIcut ergo iam prædictum est, quadruplex lex inuenitur, & prima quidē lex naturæ, quam Deus homini in creatione infundit: secunda lex concupiscentiæ: tertia, lex scripturæ: quarta est lex charitatis & gratiæ quæ est lex Christi. Sed manifestum est quòd non omnes possunt scientiæ insudare, & propterea à Christo data est lex breuis, vt ab omnibus posset sciri, & nullus propter ignorantiam possit ab eius obseruantia excusari, & hæc est lex diuini amoris, Apostol. Rom. 9. Verbum breuiatum faciet Dominus super terram. Sed sciendum quòd hæc lex debet esse regula omnium actuum humanorum. Sicut enim videmus in artificialibus, quòd vnumquodque opus tunc bonum & rectum dicitur, quando regulæ coæquatur, sic etiam quodlibet humanum opus rectum est & virtuosum, quando regulæ diuinæ dilectionis concordat: quando verò discordat ab hac regula, non est bonum, nec rectum, aut perfectum. Ad hoc autem quòd actus humani boni reddantur, oportet quòd regulæ diuinæ dilectionis concordent. Sed sciēdum, quòd hæc lex, scilicet diuini amoris, quatuor efficit in homine valde desiderabilia. Primo, causat in eo spiritualem vitam. Manifestum est enim, quòd naturaliter amatum est in amante, & ideo qui Deum diligit, ipsum in se habet. 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Natura etiam amoris est, quòd amantem in amatum transformat; vnde si vilia diligimus & caduca, viles & instabiles efficimur. Oseæ 1. Facti sunt abominabiles sicut quæ dilexerunt. Si autem Deum diligimus, diuini efficimur, quia vt dicitur. 1. Corinth. 6. Qui adhæret Domino, vnus spiritus est: sed sicut Augusti. dicit, sicut anima est vita corporis, ita Deus est vita animæ, & hoc manifestum est. Tunc enim dicimus corpus per animam viuere, quando habet operationes proprias vitæ, & quando operatur & mouetur: anima verò recedente, corpus nec operatur, nec mouetur. Sic etiam tunc anima operatur virtuose & perfecte, qn̄ per charitatem operatur, per quam habitat Deus in ea, absque charitate verò non operatur 1. Ioan. 3. Qui non diligit, manet in morte. Considerandum est autem, quòd si quis habet omnia dona Spiritussancti absq; charitate nō habet vitam. Siue enim sit gratia linguarum, siue sit donū fidei, vel quicquid sit aliud, sine charitate vitam non tribuunt. Si enim corpus mortuum induatur auro, & lapidi-

F bus pretiosis, nihilominus mortuum manet. hoc est ergo primum quod efficit charitas. Secundum quod facit charitas est diuinorum mandatorum obseruantia. Greg. Nunquàm est Dei amor otiosus, Operatur enim magna si est: si verò operari renuit, amor non est: vnde manifestum signum charitatis est promptitudo implendi diuina præcepta. Vidimus enim amantem propter amatum magna & difficilia operari. Ioan. 14 Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Sed considerandum quòd qui mandatum & legem diuinæ dilectionis seruat, totam legem implet. Est autem duplex modus diuinorum mandatorum. Quædam enim sunt affirmatiua, & hæc quidē implet charitas, quia plenitudo legis quæ consistit in mandatis, est dilectio qua mandata seruantur. Quædam verò sunt prohibitoria, hæc etiam implet charitas, quia non agit perperam,
G vt dicit Apost. 1. Corinth. 13. Tertium quod facit charitas est, quia est præsidium contra aduersa. Habenti enim charitatem nulla aduersa nocent, sed in vtilia conuertuntur. Rom. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonū, immo etiam aduersa & difficilia suauia videntur amanti, sicut & apud nos manifeste videmus. Quartum verò est, quod ad facilitatem perducit. Solum enim charitatem habentibus æterna beatitudo promittitur. Omnia.n. absque charitate insufficientia sunt, 2. Tim. 4. In reliquo posita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Et sciendum quòd solum secūdum differentiam charitatis est differentia beatitudinis, & non secundum aliquam aliam virtutem. Multi enim magis abstinentes fue-
H runt, quàm Apostoli, sed ipsi in beatitudine omnes alios excellunt propter excellētiam charitatis. Ipsi enim fuerunt primitias spiritus habentes, sicut dicit Apost. Rom. 8. Vnde differentia beatitudinis est ex differentia charitatis, & sic patent quatuor, quæ in nobis efficit charitas. Sed præter illa quædam alia efficit quæ prætermittenda non sunt. Primo enim efficit peccatorum remissionem: & hoc manifeste videmus ex nobis. Si enim aliquis aliquem offendit, & ipsum postea intime diligat, propter dilectionem sibi offensam laxat. Sic & Deus diligentibus se peccata dimittit. 1. Pet. 4. Charitas operit multitudinem peccatorum. & bene dicit, operit, quia scilicet à Deo non videntur vt puniat, sed licet dicat, quòd operit multitudinem, tamen Salomon dicit prouerb. 10. quòd vniuersa delicta operit charitas, & hoc maxime manifestat Magdalenę exemplum. Lu-
I cæ 7. Dimissa sunt ei peccata multa, & causa subditur, quoniam dilexit multum. Sed forte dicet aliquis. Sufficit ergo charitas ad delenda peccata, & non est necessaria pœnitentia. Sed considerandum quòd nullus vere diligit, qui non vere pœnitet. Manifestum est enim, quòd quanto magis aliquem diligimus, tāto magis dolemus si ipsum offendimus, & hic est vnus charitatis effectus. Itē, causat cordis illuminationem. Sicut enim dicit Iob 37. Omnes inuoluimur tenebris. Frequenter enim nescimus quid agendum, vel desiderandum, sed charitas docet omnia necessaria ad salutem: ideo dicitur 1. Ioan. 2. Vnctio eius docet vos de omnibus Et hoc ideo est, quia vbi charitas, ibi Spiritussanctus qui nouit omnia, qui deducit nos in via rectam, sicut dicitur in Psal. 138. Ideo dr̄ Eccle. 2. Qui timetis Deum, dili-
K ligite illum, & illuminabuntur corda vestra, scilicet ad sciendum necessaria ad salutem. Item, perficit in homine perfectam lætitiam. Nullus enim vere gaudium habet, nisi existens in charitate. Quicunque.n. aliquid desiderat, non gaudet, nec lætatur, nec quietatur donec illud adipiscatur. Et accidit in rebus temporalibus quòd non habitum appetatur, & habitum despicitur, & tædium generat. Sed non sic est in spiritualibus, immo qui Deum diligit, habet ipsum: & ideo animus diligentis & desiderātis quietat in eo. Qui.n. manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, vt dicitur 1. Ioan. 4. Item, efficit pacem perfectam. Accidit.n. in rebus temporalibus, quòd frequenter desiderantur, sed ipsis habitis adhuc animus desiderantis non quiescit, immo vno habi-

to,

to, aliud appetit. Eccl. 57. Cor autẽ impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest. Item ibidem. Non est pax impijs, dicit Dominus. Sed non sic accidit in charitate circa Deum. Qui enim Diligit Deum, pacem perfectam habet, Psal. 118. Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Et hoc ideo est, quia solus Deus sufficit ad implendum desiderium nostrum. Deus enim maior est corde nostro, sicut dicit Apost. Et ideo dicit August. in primo confessionum. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Psal. 102. Qui replet in bonis desiderium tuum. Item, facit charitas hominem magnæ dignitatis. Omnes. n. creaturæ ipsi diuinæ maiestati seruiunt. Omnia enim in ipso sunt facta, sicut artificialia subseruiunt artifici: sed charitas de seruo facit liberum & amicum. Vnde ait Dominus Apostolis, Ioan. 15. Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Sed nunquid Paulus non seruus? sed & alij Apostoli qui se seruos scribunt? sed sciendum, ꝙ duplex est seruitus. Prima est timoris, & hæc est pœnosa, & non meritoria. Si enim aliquis à peccato abstinet solum timore pœnæ, non meretur ex hoc, sed adhuc est seruus. Secunda est amoris. Si enim quis operatur non timore iustitiæ, sed amore diuino, non sicut seruus operatur, sed sicut liber, quia voluntarie: & ideo dicit. Iam non dicam vos seruos. Et quare? Ad hoc respondet Apost. Rom. 8. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorũ. Timor enim non est in charitate, sicut dicitur. 1. Ioan. 4. Habet enim pœnam, sed charitas delectationem. Item, charitas facit non solum liberos, sed etiam filios, vt scilicet filij Dei nominemur & simus, vt dicitur 1. Ioan. 3. Tunc. n. extraneus efficitur alicuius filius adoptiuus, quando acquiritur sibi ius in hæreditate Dei, quæ est vita æterna, quia vt dicitur. Rom. 8. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei. Si autem filij, & hæredes: hęredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Sap. 5. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei.

EX iam dictis patent vtilitates charitatis. Postquàm igitur tam vtilis est, studiose laborandum est ad acquirendam eam & retinendam. Sed sciendum, quòd nullus à se charitatem habere potest, immo solius Dei est donum. Vnde Ioannes dicit 1. Ioan. 4. Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, quia videlicet non propterea ipse nos diligit, quia nos prius dilexerimus eum, sed hoc ipsum quòd diligimus eum, causatur in nobis ex dilectione ipsius. Considerandum etiam, quòd licet omnia dona sint à patre luminum, illud tamen donum, s. charitatis, omnia alia dona superexcellit. Omnia enim alia sine charitate & Spiritusancto habentur, cum charitate verò necessario Spiritussanctus habetur. Apostol. Roman. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritumsanctum, qui datus est nobis. Siue enim sit donum linguarum, siue scientiæ, siue prophetiæ absque gratia & Spiritusancto habentur. Sed licet charitas sit donum diuinum, ad ipsam tamen habendam requiritur dispositio ex parte nostra. Et ideo sciendum, quòd duo specialiter ad acquirendam charitatẽ necessaria sunt, & duo ad augmentum charitatis iam acquisitæ. Ad acquirendam igitur charitatem primum est diligens diuini verbi auditio: & hoc manifestum est satis ex his quæ sunt apud nos. Audientes enim bona de aliquo, in eius dilectionem accẽdimur. Sic & Dei verba audientes, accendimur in amorem ipsius, Psalm. 118. Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud. Item, Psal. 104. Eloquium Domini inflammauit eum. Et propterea illi duo discipuli diuino amore æstuantes dicebant, Lucæ 24. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas? Vnde & Actuum 10. legitur, quòd prædicante Petro Spiritussanctus in auditores diuini verbi cecidit. Et hoc frequẽter accidit in prædicationibus, quod qui duro corde accedunt, propter verbum prædicationis ad diuinum amorem accenduntur. Secundum est bonorum cõtinua cogitatio. A Psal. 38. Cõcaluit cor meum intra me. Si ergo vis diuinum amorem consequi, mediteris bona. Durus enim nimis esset qui diuina beneficia quę consecutus est, pericula etiam quæ euasit, & beatitudinem quæ sibi à Deo repromittitur cogitans, ad diuinum amorem non accenderetur: vnde August. Durus est animus hominis, qui & si dilectionem nolit impendere, saltem non velit rependere. Et vniuersaliter, sicut cogitationes malæ destruunt charitatem, ita bonæ eam acquirunt, nutriunt, & conseruant: vnde iubemur Esa. 1. Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Sapien. 1. Peruersæ cogitationes separant à Deo. Sunt autem & duo, quæ habitam charitatem augent. Primum est cordis separatio à terrenis. Cor enim perfecte in diuersa ferri non potest. B Vnde nullus valet Deum & mundum diligere. Et ideo quanto magis ab amore terrenorum noster animus elongatur, tanto magis firmatur in dilectione diuina. Vnde Augustinus dicit in lib. 83. quæst. Charitatis venenum est spes adipiscendorum, aut retinendorum temporalium. Nutrimentum eius est imminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas, quia radix omnium malorũ est cupiditas. Quisquis igitur charitatem nutrire vult, instet minuendis cupiditatibus. Est autem cupiditas amor adipiscendi, aut obtinendi temporalia. Huius imminuendæ initium est Deum timere, qui solus timeri sine amore non potest. Et propter hoc ordinatæ fuerunt religiones, in quibus, & per quas à mundanis & corruptibilibus animus trahitur, & erigitur ad diuina: quod signatur. 2. Machab. 1. C vbi dicitur. Refulsit sol, qui prius erat in nubilo. Sol, id est, intellectus humanus est in nubilo, quando deditus est terrenis: sed refulget, quando à terrenorum amore elongatur & retrahitur. Tunc enim splẽdet, & tunc diuinus amor in eo crescit. Secundum est firma patientia in aduersis. Manifestum est. n. ꝙ quando grauia pro eo quem diligimus, sustinemus, amor ipse non destruitur, immo crescit. Cant. 8. Aquæ multæ, i. tribulationes multæ, non poterunt extinguere charitatem. Et ideo sancti viri qui aduersitates pro Deo sustinent, magis in eius dilectione firmantur: sicut artifex illud artificium magis diligit, in quo plus laborauit. Et inde est ꝙ fideles quanto plures afflictiones pro Deo sustinent, tanto magis eleuãtur in amore ipsius. Gen. 7. Multiplicatæ sunt aquæ, id est, tribulationes, & eleuauerunt arcam in sublime, i. Ecclesiam, vel animam viri iusti. D

De dilectione Dei.

INterrogatus Christus ante passionẽ à legisperitis, quod esset maximum & primum mandatum, dixit. Math. 22. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mẽte tua, hoc est maximum & primum mandatum. Et vere istud est maius, & nobilius, & vtilius inter omnia mandata sicut satis manifestum est. in hoc. n. oĩa mandata implentur. Sed ad hoc ꝙ illud præceptum dilectionis possit perfecte impleri, quatuor requirũtur. Primum est diuinorum beneficiorum rememoratio, quia omnia quæ habemus siue aĩam, siue corpus, siue exteriora habemus à Deo. Et ideo oportet ꝙ sibi de omnibus seruiamus, & eum diligamus corde perfecto. Nimis. n. ingratus est, qui cogitans alicuius beneficia, eum non diligit. E Hæc recogitans Dauid dicebat. 1. Paralipom. 29. Tua sunt oĩa, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi &c. Et iõ in eius laudem dicitur Ecclesia. 47. De omni corde suo laudauit Dominum, & dilexit Deum qui fecit illum. Secundũ est diuinæ excellentiæ consideratio. Deus. n. maior est corde nostro. 1. Ioan. 3. Vñ si toto corde & virib. ei seruiamus, adhuc non sufficimus. Eccles. 43. Glorificantes Dominum quantumcunq; potueritis, superualebit adhuc. Benedicentes Dominum exaltate illum quantũ potestis: maior est enim omni laude. Tertium est mundanorum & terrenorum abdicatio. Magnam enim iniuriam Deo facit, qui aliquid ei adæquat. Esa. 40. Cui similem fecistis Deum? Tunc autem alia Deo adæquamus, quãdo res temporales & cor-

ruptibiles ſimnl cum Deo diligimns: ſed hoc eſt omnino impoſsibile. Propterea dicitur Eſa.28. Coanguſtatum eſt ſtratum ita vt alter decidat, & pallium breue vtrunq; operire non poteſt. Vbi cor hominis aſsimilatur ſtrato arcto, & pallio breni. Cor enim humanum arctum eſt in reſpectn ad Deum. Vnde quando alia ab eo in corde tuo recipis, ipſum expellis. Ipſe enim non patitur conſortem in anima, ſicut nec vir in vxore. Et ideo dicit ipſe Exod.20. Ego ſum Deus tuus zelotes. Nihil enim vult quòd diligamus quantum eum, aut præter eum. Quartum eſt omnimoda peccatorum vitatio. Nullus enim poteſt diligere Deum in peccato exiſtens. Matth.6. Nõ poteſtis Deo ſeruire & mammonæ: vnde ſi in peccato exiſtis, Deum non diligis. Sed ille diligebat, qui dicebat. Eſa.38. Memento qnomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto. Præterea dicebat Elias 3. Regum.18. Quouſqne claudicatis in duas partes? Sicut claudicans nnnc huc, nunc illud inclinatur, ſic & peccator nunc peccat, & nunc Deum quærere nititur. Et ideo Dominus dicit Ioelis.2. Conuertimini ad me in toto corde veſtro. Sed contra iſtud præceptum duo genera hominum peccant. Illi ſcilicet homines, qui vitando vnum peccatum, vtputa luxuriam, aliud committunr, vt vſuram. Sed nihilominus damnantur, quia qui offendit, in vno, ſactns eſt omnium reus, vt dicitur Iacob.2. Item, ſunt aliqui qui confitentur quædam, quædam non, vel quantum ad diuerſos confeſsionem diuidunt. Sed iſti non merentur, immo peccant in hoc, quia Deum decipere intendunt, & quia diuiſionem in ſacramento committunt. Quantum ad primum dicit quidam. Impium eſt à Deo dimidiam ſperare veniam. Qnantum ad ſecundum, Pſal.61. Effundite coram illo corda veſtra, qnia videlicet omnia ſunt in confeſsione reuelanda.

IAm oſtenſum eſt qnòd homo ſe Deo dare tenetur. Nũc conſiderandum eſt quid homo de ſe Deo dare debeat. Debet enim homo Deo dare quatuor, ſcilicet cor, animam, mentem, & ſortitudinem. Et ideo dicitur Matthæi 12. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute, id eſt, fortitudine tua. Sciendum eſt autem quòd per cor intelligitur hic intentio. Eſt autem intẽtio tantæ virtutis, quòd omnia opera ad ſe trahit. Vnde quæcunq; bona mala intentione ſacta, in mala conuertuntur. Lucæ.11. Si oculus tũus, id eſt, intentio, nequam ſuerit, totum corpus tenebroſum erit, Id eſt, cõgeries bonorum operum tuorum tenebroſa erit. Et propterea in omni opere noſtro intẽtio ponenda eſt in Deo. Apoſtol.1. Corinth.10. Siue ergo manducatis, ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriã Dei facite. Sed bona intentio non ſufficit, immo oportet quòd adſit bona voluntas, quæ per animam ſignificatur. Frequenter enim aliquis bona intentione operatur, ſed inutiliter, cum bona voluntas deſit: vt ſi quis furetur vt paſcat pauperem, eſt quidem recta intentio, ſed deeſt rectitudo debitæ voluntatis, vnde nullum malum bona intentione factnm excuſatur. Rom.3. Qui dicunt, faciamus mala vt veniant bona, quorum damnatio iuſta eſt. Tunc autem adeſt bona voluntas intentioni, quando ipſa voluntas voluntati diuinæ concordat, quod quotidie poſtulamus dicentes. Fiat voluntas tua &c. Et Pſal.39. Vt facerem voluntatem tuam Deus meus volui. Et propter hoc dicit, in tota anima tua. Anima enim in ſcriptura ſreqnenter pro uoluntate accipitur, vt Hebræor.10. Quòd ſi ſubtraxerit ſe, non placebit animæ meæ, id eſt, voluntati meæ. Sed aliquando eſt bona intentio, & bona voluntas, ſed in intellectu quandoque aliquod peccatum habetur: & ideo totus intellectus dandus eſt Deo. Apoſt.2. Corinth.10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti. Multi enim in opere non peccant, ſed tamen volunt ipſa peccata cogitare ſrequenter, contra quos dicitur Eſa.1. Auferte malum cogitationum veſtrarum. Sunt etiam multi qui in ſua ſapientia confidentes, nolunt fidei aſſentire, & tales non dant mentem Deo, contra hos dici-

F tur Prouerb.3. Ne innitaris prudentię tuę. Sed adhuc iſtud non ſufficit, immo totam virtutem & fortitudinem Deo dare oportet. Pſal.58. Fortitudinem meam ad te cuſtodiã. Aliqui enim ſunt qui fortitudinem ſuam tribuunt ad peccandum, & in hoc ſuam potentiam manifeſtant, contra quos dicitur Eſa.5. Væ qui potentes eſtis ad bibendum vinum &c. Aliqui oſtendunt potentiam ſuam, vel virtutem in nocendo proximis, cum deberent eam oſtendere in ſubueniendo ipſis. Proner.24. Erue eos qui dncuntur ad mortem &c. Igitur ad diligendum Deum danda ſunt iſta Deo, ſcilicet intentio, voluntas, mens, fortitudo.

De dilectione proximi.

INterrogatus Chriſtus quod eſſet maximnm mãdatnm, vni interrogationi dnas reſponſiones dedit. Et prima
G fuit, Diliges Dominum Deum tunm, de quo dictum eſt. Secunda verò fuit, Et proximum tuum ſicut teipſum. Vbi conſiderandum eſt, quòd qui hoc ſeruat, totam legem implet. Apoſt. Romanor.13 Plenitudo legis eſt dilectio. Sed ſciendum qnòd ad dilectionem proximi quatuor nos inducunt. Primo, diuinns amor, quia ſicut dicitur 1. Ioan.4. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt. Qui enim dicit ſe diligere aliquem, & filium eius, vel eius membra odio habet, mentitur. Omnes autem fideles filij, & membra Chriſti ſumus. Apoſt.1. Corinth.12. Vos eſtis corpus Chriſti, & membra de membro. Et ideo qui odit proximum, non diligit Deum. Secundum eſt diuinum præceptum. Chriſtus enim in receſſu ſuo inter omnia alia præcepta, hoc præceptum diſcipulis præci-
H pue commendauit dicens. Ioan.15. Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem &c. Nullus enim præcepta diuina ſeruat, qui proximum odit: vnde iſtud eſt ſignũ obſeruantiæ diuinæ legis, dilectio proximi. vnde Dominus Ioan.13. in hoc cognoſcẽt omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis adinuicem. Non dicit in ſuſcitatione mortuorum, non in aliquo euidenti ſigno, ſed hoc eſt ſignum, ſi dilectionem habueritis adinuicem. Et hoc beatus Ioannes recte conſiderabat: vnde dicebat 1. Ioan.3. Nos ſcimus quoniam tranſlati ſumus de morte ad vitam. Et quare? quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte. Tertium eſt, naturæ communicatio. Sicut enim dicitur Eccleſiaſt.13. Omne animal diligit ſimile ſibi. Vnde cum omnes homines ſint ſimiles in natura, inuicem
I ſe diligere debent: & ideo odire proximum non ſolum eſt contra diuinam legem, ſed etiam contra legem naturæ. Quartum vtilitatis conſecutio: omnia enim alterius alij ſunt vtilia per charitatem, hæc enim eſt quæ vnit Eccleſiã, & omnia communia facit. Pſal.118. Particeps ego ſum omnium timentium te &c.

DIliges proximum tuum ſicut teipſum. Iſtud eſt ſecundum præceptum legis, & eſt de dilectione proximi. Quantum autem proximum diligere debeamus, iam dictũ eſt. Et dicendum reſtat de modo dilectionis, qui quidem innuitur cum dicitur, ſicut teipſum. Circa quod verbum quinque conſiderare poſſumus, quæ in dilectione proximi ſeruare debemus. Primum eſt, quia debemus eum diligere vere ſicut nos: quod facimus, ſi propter ſeipſum diligi-
K mus, non propter nos. Ideo notandum, quod triplex eſt amor, quorum duo non ſunt veri, tertius aut verus. Primus eſt, qui eſt pp vtile. Eccleſ.6. Eſt amicus ſocius menſæ, & non permanebit in die neceſsitatis. Sed certe iſte nõ eſt verus amor. Deficit.n. deficiente vtilitate, & tunc nolumus bonum proximo, ſed potius bonum vtilitatis volumus nobis. Eſt & alius amor, qui eſt propter delectabile, & hic etiam non eſt verus, quia deficiente delectabili, deficit. Et ideo nolumus bonum propter hoc principaliter proximo, ſed potius bonum ſuum nobis volumus. Tertius eſt amor, qui eſt propter virtutem, & iſte ſolus eſt verus. Tunc enim non diligimus proximum propter bonum noſtrum, ſed propter ſuum. Secundum eſt, quòd debemus diligere or-

re ordinate, vt scilicet non diligamus eum supra Deum, vel quantum Deum', sed iuxta sicut teipsum debes diligere. Cantico. 2. Ordinauit in me charitatem. Hunc ordinem docuit Dominus Matth. 10. dicens. Qui amat patrem, aut matrem plus quàm me, non est me dignus. Et qui amat filium, aut filiam super me, non est me dignus. Tertium est, quòd debemus eum diligere efficaciter. Non enim te solùḿ diligis, sed etiam procuras studiose tibi bona, & vitas mala. Sic quoque debes facere proximo. 1. Ioan. 3. Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate. Sed certe illi pessimi sunt, qui ore diligunt, & corde nocent, de quibus Psal. 27 loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Apost. Romanor. 12. Dilectio sine simulatione. Quartum, quòd debemus eum diligere perseueranter, sicut & te perseueranter diligis. Prouerb. 17. Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustijs cõprobatur, scilicet tam tempore aduersitatis, quàm prosperitatis, immo tunc, scilicet tempore aduersitatis maxime probatur amicus, vt dicitur ibidem. Sed sciendum, quòd duo sunt quæ iuuant ad amicitiam conseruandam. Primũ est patientia. Vir enim iracundus suscitat rixas, vt dicitur Prouer. 25. Secundum est humilitas, quæ causat primum, scilicet patientiam. Prouerb. 13. Inter superbos semper iurgia sunt. Qui enim considerat magna de se, & despicit aliũ, non potest defectus illius pati. Quintum est, quòd eum debemus diligere iuste, & sancte, vt scilicet eum non diligamus ad peccandum, quia nec te sic debes diligere, cum Deum ex hoc amittas. vnde Ioan. 15. Manete in dilectione mea, de qua dilectione dicitur Ecclesiastic. 24. Ego mater pulchræ dilectionis.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Hoc præceptũ Iudæi & Pharisæi male intelligebant, credentes quòd Deus præciperet diligendos amicos, & odiendos inimicos. Et ideo per proximos intelligebant tantum amicos. Hunc autem intellectum intendit Christus reprobare dicẽs. Matthæi 5. Diligite inimicos vestros &c. Sciendum autem, ꝙ quicunque odit fratrem suum, non est in statu salutis 1. Ioan. 2. Qui odit fratrem suum in tenebris est. Est autem attendendum, quòd etiam in hoc inuenitur quædam contrarietas. Nam sancti aliquos oderunt. Psal. 138. Perfecto odio oderam illos &c. Et in Euangelio Lucæ 14. Si quis nõ odit patrem suum, & matrem &c. Et ideo sciendum, quòd in omnibus factis nostris factum Christi debet esse nobis exemplum. Deus enim diligit & odit, quia in quolibet homine duo sunt consideranda, scilicet natura, & vitium. Natura quidem in omnibus hominibus diligi debet, vitium verò odiri: vnde si quis vellet hominem esse in inferno, odiret naturam. Si quis verò vellet ipsum esse bonum, odiret peccatum, quod semper odiendum est. Psal. 5. Odisti omnes qui operantur iniquitatem &c. Sapien. 11. Diligis Domine omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quę fecisti. Ecce ergo quòd Deus diligit & odit, diligit naturam, & odit vitium. Sciendum etiam quòd homo aliquando sine peccato potest malum facere quando scilicet sic facit malum, vt velit bonum, quia & Deus sic facit. Sicut cum homo infirmatur, conuertitur ad bonum qui in sanitate erat malus. Item, in aduersitate aliquis cõuertitur & est bonus, qui in prosperitate erat malus, iuxta illud Esa. 28. Vexatio intellectum dabit auditui. Item, si desideras malum tyrrani destruentis Ecclesiam, inquantum desideras bonum Ecclesię per destructionem tyranni. Vnde 2. Machabeor. 1. Per omnia benedictus Deus qui tradidit impios. Et hoc omnes debent velle non solum voluntate, sed etiam opere. Non. n. est peccatum suspendere iuste malos. Ministri enim Dei sunt tales, secundum Apostolum Ro. 13. Et seruant isti dilectionem, quia pœna fit aliquãdo propter castigationem, aliquando propter bonum melius & diuinius. Est enim maius bonũ vnius ciuitatis, quàm vita vnius hominis. Sed sciendum quòd non sufficit non velle malum, sed oportet velle bonum scilicet emendationem suam, & vitam æternam. Duobus enim modis quis vult bonum alterius. Vno

A modo generaliter, inquantum est creatura Dei, & participabilis vitæ æternæ. Alio modo, specialiter, inquantum est amicus vel socius: à generali autẽ dilectione nullus excluditur. Debet enim quilibet pro quolibet orare, & cuilibet in necessitate vltima subuenire. Sed non teneris cum quolibet habere familiaritatem, nisi peteret veniam, quia tunc esset amicus, & si refutares, haberes odio amicum. Vnde Matth. 6. dicitur. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & pater vester cœlestis delicta vestra: si autẽ non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Et in oratione Dominica quæ ponitur Matth. 6. dicitur. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Diliges proximum tuum sicut te ipsum'. Dictum est ꝙ tu peccas, si non parcis veniam postulanti, & quòd
B perfectionis est si tu eum ad te reuocas, licet non tenearis. Sed ad hoc vt eum trahas ad te, multæ rationes inducunt. Prima est propriæ dignitatis conseruatio: diuersæ enim dignitates diuersa signa habent. Nullus autem proprię dignitatis signa dimittere debet. Inter omnes autem dignitates maior est, quòd quis sit filius Dei: huius autem dignitatis signum est, si diligis inimicum, Matth. 5. Diligite inimicos vestros, vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est. Si enim diligis amicum, non est hoc signum filiationis diuinæ: nam Publicani & Ethnici hoc faciũt, vt dicitur Matth. 5. Secunda est victoriæ acquisitio. Omnes enim hoc naturaliter desiderant: oportet ergo quòd vel trahas eum qui te offendit ad dilectionem bonitate tua, & tunc vincis: vel quòd alius trahat te ad odium, & tunc perdis. Roman. 12. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Tertia est multipli
C cis vtilitatis consecutio. Acquirit enim ex hoc amicos. Roman. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi, hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Augustin. Nulla maior prouocatio ad amorem, quàm præuenire amando. Nullus enim est ita durus, qui etsi dilectionem nolit impendere, nolit tamen rependere, quia vt dicitur Eccle. 6. Amico fideli nulla comparatio. Prouer. 16. Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem. Quarta est, quia ex hoc preces tuæ facilius exaudiuntur. vnde super illud Hierem. 15. Si steterint Moyses, & Samuel coram me, dicit Gregor. quòd fecit potius de istis mentionem, quia rogauerunt pro inimicis. Similiter, Christus ait Lucæ 23. Pater dimitte illis. Item, Beatus Stephanus orando pro inimicis magnam vtilitatem fecit Ecclesiæ, quia Paulum
D conuertit. Quinta est peccati euasio, quam maxime desiderare debemus. Aliquando enim peccamus, nec Deum quærimus, & Deus trahit nos ad se vel infirmitate, vel aliquo huiusmodi. Oseæ. Sepiam viam tuam spinis. Sic fuit tractus beatus Paulus: Psal. 118. Erraui sicut ouis quæ perijt, quære seruum tuum Domine. Cantic. 1. Trahe me post te & cæter. Hoc autem consequimur, si inimicum ad nos trahimus primo remittentes, quia vt dicitur Lucæ 6. Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Et ibidem. Dimittite, & dimittemini. Et Matth. 5. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Nulla est enim maior misericordia, quàm offendenti dimittere.
E

De primo præcepto legis.

NOn habebis Deos alienos Exo. 20. Sicut iam dictum est, tota lex Christi dependet à charitate. Charitas aũt pendet ex duobus pręceptis, quorum vnum est de dilectione Dei, reliquum de dilectione proximi, & de istis duobus iam dictum est. Nunc autem sciendũ, quòd Deus dando legem Moysi, dedit decem præcepta in duabus tabulis lapideis scriptura, quorũ tria in prima tabula scripta pertinent ad amorem Dei, septẽ verò scripta in secunda tabula pertinent ad amorẽ proximi: & ideo tota lex fundatur in duob. præceptis. Primum aũt, quod pertinet ad amorẽ Dei

est. Non habebis Deos alienos. Et ad huius intellectum sciendum est, quòd antiqui multipliciter hoc præceptum transgrediebantur. Quidam enim colebant dæmonia. Psal. 95. Omnes dij gentium dæmonia. Hoc autem est maximũ omnium peccatorum & horribile. Nunc quoque multi trasgrediuntur hoc præceptum, omnes scilicet qui diuinationibus & sortilegijs intendunt. Hæc enim, secundum Augustinum, fieri non possunt, quin aliquod pactum cum diabolo contrahatur. 1. Corinth. 10. Nolo vos fieri socios demoniorum, & iterum ibidem. Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. Alij colebant cœlestia corpora, credentes astra esse Deos. Sapien. 13. Solẽ & lunam rectores orbis terrarum Deos putauerunt: & ideo Moyses prohibuit Iudęis, quòd non leuarent oculos, nec adorarent solem, & lunam, & stellas. Deuteron. 4. Custodite sollicitè animas vestras, ne fortè eleuatis oculis ad cœlum videas solem, & lunam, & omnia astra cœli, & errore deceptus adores eas & colas quę creauit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus. Idem dicitur Deuteron. 5. Contra hoc præceptum peccant Astrologi, qui dicunt hæc esse animarum rectores, cum tamen propter hominem facta sint, cuius solus Deus rector est. Alij verò colebant inferiora elementa. Sapien. 15. Aut ignem, aut spiritum Deos putarent. In quorum errorem inciderunt homines qui inferioribus male vtũtur nimis ea diligentes. Apo. Ephes. 5. Aut auarus, quod est idolorum seruitus. Alij errantes colebãt homines, vel aues, vel alios, vel seipsos, quod quidem contingit ex tribus. Primo ex carnalitate. Sapien. 13. Acerbo luctu dolens pater rapti cito sibi filij fecit imaginem, & illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nũc tanquàm Deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Secundo, ex adulatione: cum enim quidam aliquos quos non potuerunt honorare in præsentia, curauerunt in absentia honorare, faciendo scilicet eorum imagines, & colendo loco eorum. Sapien. 14. Quem honorare volebant, fecerunt, vt illum qui aberat tanquam præsentem colerent. Tales sunt quicunque diligunt, & venerantur homines plusquàm Deum Matth. 16. Qui diligit patrem, aut matrem plusquàm me, non est me dignus. Psal. 145. Nolite confidere in principibus, neque in filijs hominum, in quibus non est salus. Tertio, ex præsumptione. Quidam enim ex præsumptione fecerunt se vocari Deos, sicut patet Iudith. 3. de Nabuchodonosor. Ezech. 28. Eleuatum est cor tuum, & dixisti, Deus ego sum: & hoc faciunt, qui plus suo sensui quàm Dei præceptis credunt. Isti enim se pro Dijs colunt. Sequentes enim delectationes carnis, corpus suum pro Deo colunt. Apostol. Philip. 3. Quorum Deus venter est. Ab his ergo omnibus cauere oportet.

Non habebis Deos alienos &c. Sicut dictum est, primum præceptum legis est hoc, quo prohibemur non colere nisi vnum Deum. Et ad hoc etiam induimur quinque rationibus. Prima sumitur ex Dei dignitate, quæ si auferatur, fit Deo iniuria, sicut potest videri ex consuetudine hominum. Cuilibet enim dignitati debetur reuerentia: vnde proditor regis est, qui aufert quod exhibere tenetur: & hoc quidam Deo faciunt, Rom. 1. Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: & hoc summe Deo displicet. Esa. 48. Gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus. Et considerandum quòd hæc Dei dignitas est, scilicet quòd omnia sciat: vnde Deus dicitur à videndo, hoc enim est vnum signum deitatis. Esa. 41. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos, Hebreor. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Hanc autem dignitatem auferunt diuinatores, contra quos dicit Esa. 8. Nunquid non populus à Deo suo requirit visionem pro viuis ac mortuis? Secunda ratio sumitur ex eius largitate. Omne enim bonum habemus à Deo: & hoc etiam ad dignitatem Dei pertinet, quòd factor & dator est omnium bonorum Psal. 103. Aperiente te manum tuam, om-

F nia implebuntur bonitate: & hoc importatur in hoc nomine, Deus, quod dicitur à distributione, id est, dator rerum, quia omnia replet sua bonitate. Nimis ergo ingratus es, si hoc ab illo tibi collatum non recognoscis, immo facis tibi alium Deum, sicut filij Israel educti de Aegypto fecerunt idolum. Osea. 2. Vadam post amatores meos. Hoc etiam fit quando quis in alio quàm in Deo spem ponit, hoc est, quando adiutorium ab alio petit, Psal. 39. Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius. Apostol. ad Gala. 4. Cum cognoueritis Deum, quomodo cõuertimini iterum ad infirma, & egena elementa? Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. Tertia ratio sumitur ex promissi firmitate. Abrenuntiauimus enim diabolo, & fidem promisimus soli Deo: vnde non debemus ipsam infringere. He-

G bræor. 10. Irritam quis faciens legem Moysi sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Romanor. 7. Viuente viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro; & talis debet comburi. Væ ergo peccatori ingredienti terram duabus vijs, claudicantibus in duas partes. Quarta ratio est ex dominij diabolici grauitate. Hiere. 6. Seruietis dijs alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem. Non enim quiescit in vno peccato, sed potius nititur ad aliud ducere. Qui facit peccatum, seruus est peccati: ideo non de facili quis egreditur de peccato. Gregor. Peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere in aliud trahit. Contrarium est de dominio diui-

H no, quia præcepta eius grauia non sunt. Matth. 11. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Satis enim reputatur quis facere, si tantum facit pro Deo, quantum fecit pro peccato. Romanor. 6. Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificatione. Sed de seruis diaboli dicitur Sapien. 5. Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, & Hierem. 9. Vt inique agerent, laborauerunt. Quinta est ex præmij, siue muneris immensitate. In nulla enim lege talia promittuntur premia, sicut in lege Christi: Saracenis enim promittuntur fluuij lactis & mellis, Iudæis terra promissionis, sed Christianis angelorum gloria. Matth. 22. Erunt sicut angeli Dei in cœlo. Hoc considerans Petrus ait Ioan. 6. Domine ad quem ibimus? verba vitæ

I æternæ habes.

De secundo præcepto legis.

Non assumes nomẽ Domini Dei tui in vanum. Exod. 20. Hoc est secundum præceptum legis: & sicut non est nisi vnus Deus quem debemus colere, ita non est nisi vnus quem debemus maxime venerari, & primo quantum ad nomen, vnde, Non assumes &c. Sciendum quòd vanum dicitur tripliciter, aliquando enim dicitur falsum. Psal. 11. Vana locuti sunt &c. Assumis ergo nomen Dei in vanum, quando assumis illud ad confirmationem falsitatis. Zacha. 8. Iuramentum mendax ne diligatis. Idem 13. Non viues,

k quia locutus es mendacium in nomine Domini. Talis autem facit iniuriam Deo, sibijpsi, & omnibus hominibus. Deo quidem, quia cum iurare per Deum nihil aliud sit, nisi inuocare eius testimonium, cum iuras falsum, aut credis Deum nescire verum, & sic ponis ignorantiam in Deo, cum tamen omnia nuda & aperta sint oculis eius, vt dicitur ad Hebræor. 4. aut quòd diligat mendacium, cum tamen odiat ipsum. Psal. 5. Perdes omnes qui loquũtur mendacium: aut derogas potentiæ, quasi non possit testimonium reddere, vel quasi non possit de eo punire. Item, facit iniuriam sibijpsi, obligat enim se iudicio Dei. Nihil est autem aliud dicere, Per Deum ita est, nisi quòd Deus puniat me, si non est ita. Item, iniuriatur alijs hominibus. Nulla enim inter aliquos societas durare potest, nisi cre-

dant

dant sibi inuicem. Dubia autem iuramentis confirmātur, Hebreor.6. Omnis controuersiæ finis ad confirmationem est iuramentum. Iniuriatur ergo Deo, crudelis est sibi, & noxius est hominibus. Aliquando dicitur vanum inutile, Psal.93. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt: & ideo confirmando vanitatem assumitur nomen Dei in vanum. In veteri enim lege prohibitum fuit vt non iuraretur falsum. Deuteron.5. Non vsurpabis nomen Dei tui frustra &c. sed Christus prohibuit nun nisi in necessitate iurare: & ideo dicitur Matth.5. Audistis quia dictum est antiquis, Non iurabis. Ego autem dico vobis: Nolite iurare omnino. Et huius ratio est, quia in nulla parte ita fragiles sumus, sicut in lingua, quia eam nullus domare potuit, sicut dicitur Iacob.3. & ideo de leui posset homo deierare, Matth.5. Sit sermo vester, est est, non non, & iterum. Ego autem dico vobis. Nolite iurare omnino. Et nota quòd iuramentum est sicut medicina, quæ non semper accipitur, sed in necessitate, & ideo vt dicitur Mat.5. Quod his amplius est, à malo est Ecclesiast.23. Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio verò Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum ne admisceantis, quoniam non eris immunis ab eis. Aliquando autem dicitur vanum, peccatum, vel iniustitia. Psal.4. Filij hominum vsquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem? Qui ergo iurat pro peccato faciendo, assumit nomen Dei sui in vanum. Iustitiæ verò partes sunt, facere bonum, & dimittere malum. Si ergo iuras facere furtum, vel aliud huiusmodi, hoc contra iustitiam est: & quamuis nō sit seruandum hoc iuramentum, tamē sic iurans periurus est. Talis fuit Herodes contra Ioannem, Mar.6. Similiter contra iustitiam facit, qui iurat non facere bonum, sicut non intrare Ecclesiam, vel religionem: & hoc etiam iuramentum non est seruandum, & tamen periurus est iurans. Non est ergo iurandum de falso, non de inutili, non etiam de iniustitia: & ideo dicitur Hiere.4. Et iurabis, Viuit Dominus in veritate, & in iudicio, & in iustitia. Vanum dicitur aliquando fatuum, Sapien.13. Vani sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei. Qui ergo accipiunt nomen Dei stulte, sicut blasphemi, assumunt nomen Dei in vanum. Leuit.24. Qui blasphemauerit nomen Domini, morte morietur.

Non assumes nomen domini Dei tui in vanum. Sciendum quòd nomen Dei sumitur ad sex. Primo quidē, ad dicti confirmationem, sicut in iuramento, & in hoc cōfitemur quòd prima veritas non est nisi in Deo: in hoc autem fit reuerentia Deo. Vnde in lege præcipitur. Deuteron.6. quòd non iuretur, nisi per Deum: contrarium faciunt qui aliter iurant. Exod.23. Nō iurabis nomina deorum exterorum. Et quamuis aliquando iuretur per creaturas, tamen sciendum quòd in omnibus his non iuratur nisi per Deum. Cum enim iuras per animam tuam, vel caput tuum, idem est quòd eam obligare pœnæ infligēdæ à Deo. Apost.2.Cor.1. Testem Deum inuoco in animam meam. Item, cum iuras per Euangelium, iuras per Deum qui dedit Euangelium, & ideo peccant qui iurant per Deum de facili, aut per Euangelium. Secundo, sumitur ad sanctificationem. Baptismus enim sanctificat. Apostol.1.Corinth.6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi. Hoc autem non habet virtutem nisi in inuocatione Trinitatis. Hie.14. Tu autem in nobis es Domine, & nomen sanctum tuum inuocatum est super nos. Tertio, sumitur ad aduersarij expulsionem? vnde ante baptismum abrenunciatur diabolo Esa.4. Tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum. Et ideo si redis ad peccata, nomen Dei sumitur in vanum. Quarto, sumitur ad eiusdem nominis confessionem Apostolo, Romanor.10. Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Et iterum. Omnis enim quicunque inuocarit nomē Domini, saluus erit. Confitemur autem primo ore ad manifestādum gloriam Dei. Esa.43. Omnis qui inuocat nomen meum, in gloriam meā

A creaui eum. ergo si dicis aliquid contra gloriam Dei, assumis nomen Dei in vanum. Cōfitemur secundo opere, cum ea operamur quæ gloriam Dei manifestant. Matth.5. Videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Contrarium faciunt quidam, de quibus dicit Apost. Romanor.2. Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes. Quinto, assumitur ad defensionem. Prouerb.18. Turris fortissima nomen Domini, ad ipsam currit iustus, & exaltabitur. Marci vlti. In nomine meo dæmonia eijciēt. Actuum.4. Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Sexto, sumitur ad operis completionem. Apost. Colloten.3. Omne quodcunque facitis in verbo, aut opere, omnia in nomine Domini no-

B stri Iesu Christi facite. Psal.123. Adiutorium nostrum in nomine Domini. Sed quia aliquando aliquis indiscrete incipit, sicut accidit in voto quod non adimpletur, tunc etiam in vanum nomen Domini assumitur. Vnde Ecclesiast.4. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. Psal-5. Vouete &c. Displicet enim ei infidelis & stulta promissio.

De tertio præcepto.

Memento vt diem sabbathi sanctifices. Exod.20. Hoc est tertium mandatum legis, & conuenienter. Primo enim debemus Deum venerari corde: vnde præcipitur, quòd non colatur nisi vnus Deus, vnde, Nō habebis Deos alienos. Secundo ore, vnde, Non assumes. Tertio opere, &

C hoc est. Memento &c. Voluit enim vt esset certus dies, in quo intenderent homines ad seruitium Dei. Habetur autem hoc præceptum quinque rationibus. Primo enim datum fuit ad destructionem erroris. Præuidit enim Spiritussanctus quòd futuri erant aliqui dicturi mundum semper fuisse. 2.Pet.3. Venient in nouissimis diebus in deceptiones illusores iuxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes, Vbi est promissio, aut aduētus eius. Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio creaturæ; latet enim eos hoc volentes, quòd cœli erant prius & terra. Voluit ergo Deus vt custodiretur vnus dies in memoriam, quòd Deus omnia creauit in sex diebus, & in septimo quieuit à nouis creaturis condendis, & hanc rationem ponit Dominus in lege, dicens, Memento vt diem sabbathi sanctifices, sed Iudæi in memoriam primæ creationis

D colebāt sabbathum: Christus autem veniens fecit nouam creationem. per primam enim homo terrenus, per secundam homo cœlestis effectus est. Gal.6. In Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura, & hæc noua creatura est per gratiam, quæ incæpit in resurrectione. Romanor.6. Quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complātati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Et quia resurrectio facta est in Dominica, ideo celebramus illum diem, sicut Iudæi sabbathum propter primam creationē. Secundo, datum fuit ad instructionem fidei Redemptoris. Caro enim Christi in sepulchro corrupta non fuit: vnde dicit Psal.15. Caro mea requiescet in spe. Item, ibi. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem: vnde voluit

E sabbathum obseruari, vt sicut sacrificia significabant mortem Christi, ita quies sabbathi requiem carnis eius: sed nos ista sacrificia non seruamus, quia adueniente re & veritate, debet cessare figura, sicut adueniente sole cessat vmbra. Seruamus tamen in veneratione Virginis gloriosæ, in qua remansit tota fides tali die in morte Christi. Tertio, datum fuit ad roborandum, siue figurandum veritatem promissionis. Promittitur enim nobis quies. Esa.14. Et erit in die illa, cum requiem dederit tibi Deus à labore tuo, & à concussione tua, & à seruitute dura qua ante seruisti. Item, Esaiæ.32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & requie opulenta. Et nota quòd expectamus requiem de tribus, de labore præsentis vitæ, de tentationum concussione, & de diaboli

seruituta. Hanc Christus repromisit venientibus ad se dicens Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum.n.meum suaue est, & onus meum leue. Inuenimus autem quòd Dominus operatus est sex diebus, & in septimo quieuit, quia primo oportet facere opera perfecta. Eccles. 51. Modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. Plus enim incomparabiliter excedit tempus æternitatis totum tempus præsens, quàm mille anni diem vnum. Quarto, datum fuit hoc præceptum ad inflammationem amoris. Sapien. 6. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & ideo homo semper ad terrena inferius tendit, nisi conetur erigere se ab eis, & ideo oportet habere certum tempus ad hoc: vnde aliqui toto tempore hoc faciunt. Psal. 33. Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Apos. 1. Thesal. 5. Sine intermissione orate, & hi continue sabbathum habent: aliqui hoc faciunt in aliqua parte temporis. Psal. 118. Septies in die laudem dixi tibi Alij ne omnino alienarentur à Deo oportuit quòd haberēt aliquem diem determinatum, ne nimis tepescat in eis amor Dei, Esa. 58. Si vocaueris sabbathum delicatum, tunc delectaberis super Domino. Iub 28. Tunc super omnipotentem delicijs afflues, & eleuabis ad Deum faciem tuam. Non enim ad ludendum ordinatur talis dies, sed ad laudandum, & orandum Dominum Deum. Vnde Aug. dicit, quòd minus malum est tali die arare, quàm ludere. Quinto, datum fuit ad opera pietatis respectu subiectorum. Aliqui enim crudeles sibi & suis, non cessant continue operari propter lucrum, & hoc habent Iudæi maxime, quia auarissimi sunt Deuteron. 5. Obserua diem sabbathi, vt requiescat seruus tuus, & ancilla tua sicut & tu: & post. Non facies in eo quicquam operis tu, & filius & filia, seruus & ancilla, bos & asinus, & omne iumentum tuum, & requiescat seruus & ancilla tua sicut & tu. Propter prædicta ergo prædictum mandatum datum fuit.

MEmento vt diem sabbathi sanctifices. Dictum est quòd sicut Iudæi celebrant sabbathum, sic nos Christiani Dominicam, & alia principalia festa. Videamus ergo quomodo ista seruare debemus. Et sciendum, quòd non dicit, Custodi sabbathum, sed Memento &c. Sanctum autem accipitur duobus modis, aliquādo enim est sanctum idem quòd purum. Apostolus 1. Corinth. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis &c. aliquando dicitur sanctum res consecrata ad cultum Dei, vt locus, tempus, vestes, & vasa sacra. Istis ergo duobus modis debemus festa celebrare, quia &. pure, & mancipando se diuino seruitio. In isto ergo præcepto duo considerantur. Primo quidem in festo quid cauendum sit, secundo quid faciendum. Debemus autem cauere tria, primo corporalem operam. Hierem. 17. Sanctificabis sabbathum, vt non facias in eo opus seruile: vnde & in lege dicitur. Leuiti. 23. Omne opus seruile non facietis in eo. Opus autem seruile est opus corporale: nam opus liberum est animę, sicut intelligere, & huiusmodi, ad quod opus homo constringi non potest. Sed sciendum, quòd opera corporalia possunt fieri in sabbatho ꝓpter quatuor. Primo, propter necessitatem: vnde Dominus excusauit discipulos euellentes spicas in sabbatho, vt dicitur Matth. 12. Secundo, propter Ecclesiæ vtilitatem: vnde dicitur in Euangelio Matth. 12. quòd sacerdotes faciebant omnia quæ erant necessaria in templo in die sabbathi. Tertio, propter proximi vtilitatem: vnde Dominus curauit in die sabbathi habentem manum aridam, & confutauit Iudæos reprehendentes eum, ponens exemplum de oue, Matth. 12. Quarto, propter superioris authoritatem: vnde Dominus præcepit Iudæis, vt circunciderent in die sabbathi, vt dicit. Ioan. 7. Quinto, debemus cauere culpam. Hierem. 7. Custodite animas vestras, & nolite portare pondera in die sabbathi. Onus autem animæ, vel pondus malum est peccatum. Psalm. 37. Sicut onus graue grauatæ sunt super me.

F Peccatum autem opus seruile est, quia vt dicitur Ioan. 8. Qui facit peccatum, seruus est peccati. Vnde cum dicitur. Omne opus seruile non facietis in eo, potest intelligi de peccato: & ideo contra præceptum hoc facit quis, quando in sabbatho peccat, quia operando & peccando Deus offenditur. Esa. 1. Sabbathum, & festiuitates alias non feram, & quare? quia iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta. Sexto, debemus cauere negligentiam. Eccle. 23. multam malitiam docuit otiositas. Hieron. ad Rusticum. Semper aliquid boni operis facito, vt te diabolus inueniat occupatum: & ideo non est bonum custodire nisi principalia festa, si in alijs debeat homo esse otiosus. Psal. 95. Honor regis iudicium diligit, scilicet discretionem. Vnde 1. Machab. 2. dicitur, quòd Iudæi quidam occultati erant, & inimici irruerunt super eos, qui credentes quòd

G se non possent in sabbatho defendere, victi & occisi sunt: ita accidit multis, qui otiosi sunt in festis, Treno. 1. Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbathum eius, sed tales debent facere sicut illi Iudæi fecerunt: vnde 1. Machab. 2. dicitur. Quicunque venerit ad nos in bello in die sabbathorum, pugnemus.

MEmento vt diem sabbathi sanctifices. Sicut dictum est, homo diem festum debet sanctificare, & dictum est, quòd sanctū dicitur duobus modis, quia & quod mundum est, & quod Deo consecratum est. Item, dictum est à quibus tali die abstinere debemus: nunc dicendum est in quibus occupari debemus, & sunt tria. Primo, in faciendis sacrificijs: vnde Nume. 28. dicitur, quòd Deus præce-

H pit, quòd quolibet die vnus agnus mane, & alius vespere debeat offerri, sed in sabbatho debent duplicari, & significat, quòd in sabbatho debemus offerre Deo sacrificium, & de omnibus quæ habemus. 1. Parasipo. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manibus tuis accepimus, dedimus tibi. vnde primo debemus vltro offerre animam nostram, dolendo de peccatis. Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, & orando pro beneficijs. Psal. 140. Dirigatur Domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo. Factus est enim dies festus ad habendam spiritualem lætitiam, quam facit oratio, vnde & tali die multiplicari debent preces. Secundo, corpus nostrum affligere, & hoc ieiunando. Ro. 12. Obsecro vos per misericordiā Dei, vt exhibeatis membra vestra hostiam viuentem Deo, sanctam. laudando. Psal.

I 49. Sacrificium laudis honorificat me: vnde in tali die cantus multiplicantur. Tertio, res tuas sacrificare, & hoc dando eleemosynas. Heb. 13. Beneficentiæ autem & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus, & hoc in duplo magis quàm in alijs diebus. quia tūc est communis lætitia. Neem. 8. Mittite partes his qui non parauerunt sibi. quia sanctus dies Domini est. Secundo in verborum Dei studijs, sicut & Iudæi faciunt hodie, Act. 13. Voces Prophetarum quæ per omne sabbathum leguntur: vnde & Christiani, quorum iustitia debet esse perfectior, debent tali die conuenire ad prædicationes, & ad officium Ecclesiæ. Ioan. 8. Qui est ex Deo, verba Dei audit. Item, loqui vtilia. Aposto. Eph. 4. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificatio-

K nem. Ita enim duo vtilia sunt animæ peccatoris, quia immutant cor eius in melius, Hie. 23. Verba mea sunt quasi ignis ardens dicit Dominus, & quasi malleus conterens petram. Contrarium autem accidit etiam imperfectis non loquentibus vtilia, vel audientibus Aposto. 1. Cor. 15. Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Euigilate iusti, & nolite peccare & Psal. 118. In corde meo abscondi eloquia tua. Eloquium enim Dei instruit ignorantē. Psal. ibidem. Lucerna pedibus meis &c. & inflammat tepescētem. Psal. 104. Eloquium Domini inflammauit eum. Tertio in diuinorum exercitijs: hoc autem perfectorum est. Psal. 45. Vacate & videte, quoniā suauis est Dominus, & hoc ꝓ quietem aīæ: sicut.n. corpus fatigatum quietē desiderat, ita & anima.

anima. Locus autẽ animę Deus eſt. & Pſal. 30. Eſto mihi in Deum protectorem, & in locum refugii. Heb. 4. Itaq; relinquitur ſabbathiſmus populo Dei &c. Sap. 8. Intrans in domum meam, quieſcam cum illa. Sed antequàm ad hanc quietem perueniat anima, oportet tres quietes præcedere. Prima, ab inquietudine peccati. Eſa. 57. Cor autem impij quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt. Secunda, à paſsionibus carnis, quia caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ, ſpiritus autem aduerſus carnem, vt dicitur. Gal. 5. Tertia, ab occupationibus mundi. Lucæ. 10. Martha, Martha ſollicita es, & turbaris erga plurima: & tunc poſt hæc anima libere quieſcit in Deo. Eſa. 58. Si vocaueris ſabbathum delicatum, tunc delectaberis ſuper Domino. Propterea ſancti omnia dimiſerunt, quia hæc eſt pretioſa margarita, quam qui inuenit homo abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuerſa quæ habet, & emit eam, vt dicitur Matth. 13. Hæc enim requies vita æterna, & delectatio æterna eſt. Pſal. 131. Hæc requies mea in ſeculum ſeculi, hic habitabo quoniam elegi eam, ad quam nos perducat &cæt.

De quarto præcepto legis.

HOnora patrem tuum &c. Perfectio hominis conſiſtit in dilectione Dei & proximi; & ad dilectionem Dei pertinent tria præcepta, quæ ſcripta fuerunt in prima tabula: ad dilectionem verò proximi ſeptem, quę ſunt in ſecunda tabula. Sed ſicut dicitur 1. Ioan. 3. Non debemus diligere verbo, neque lingua, ſed opere & veritate. Homo enim ſic diligens debet duo facere, ſcilicet fugere malum, & facere bonum: vnde quædam ſunt in præceptis inducentia ad bonum, alia autem ſunt prohibentia facere malum. Et ſciendum, quòd cauere à malo faciendo eſt in potentia noſtra, ſed facere cuilibet bonum non poſſumus; & ideo dicit beatus Auguſtin. quòd nos omnes debemus diligere; ſed nõ omnibus tenemur benefacere, ſed inter omnes debemus benefacere coniunctis nobis: quia ſi quis ſuorum, & maxime domeſticorum curam non habet, infidelis eſt 1. ad Tim. 5. Inter omnes autem propinquos ſunt nobis propinquiores pater & mater, & ideo dicit Ambroſius. Primo debemus diligere Deum, ſecundo patrem & matrem: & hoc eſt quod dicit, Honora patrem tuum, & matrem tuam. Et huiuſmodi rationem reddit Phil. qui dicit, quòd ex magno beneficio recepto ab eis nõ poſſumus eis reſpondere ex æquali: & ideo bene poteſt pater offenſus expellere filium, ſed non econuerſo. Dant autem parentes filio tria. Primo ſtabilimentum quo ad eſſe, Eccleſiaſt. 7. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ non obliuiſcaris. Memento quoniam niſi per illos natus non fuiſſes. Secundo nutrimentum, ſiue fulcimentum quo ad neceſſaria vitæ. Nudus enim intrat filius in hunc mundum, vt dicitur. Ioan. 1. Sed à parentibus ſuſtentatur. Tertio documentum. Hebræor. 12. Patres quidem carnis noſtræ eruditores habuimus &c. Eccleſ. 7. Filij tibi ſunt, erudi illos: & debent parentes dare duo documenta filijs, & cito; quia vt dicitur Prouerbior. 22. Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea. & Trenor. 3. Bonum eſt viro cum portauerit iugum ab adoloſcentia ſua: & ſunt illa quæ docuit Thobias filium ſuum, Thobiæ. 4. ſcilicet timorem Domini, & abſtinere ab omni peccato: & hoc eſt contra illos qui delectantur in malitijs filiorum, ſed ſicut dicitur. Sapien. 4. Ex iniquis omnes filij qui naſcuntur teſtes ſunt nequitiæ aduerſus parentes: vnde Deus punit peccatum parentum in filio, vt dicitur. Exodi. 20. Igitur filij à parentibus habent eſſe, nutrimentum, & diſciplinam: & quia eſſe habemus ab eis, debemus magis teneteri quàm dominos, à quibus ſolum res, præterquàm Deum à quo habemus animam Eccleſiaſt. 3. Qui timet Dominum, honorat parentes, & quaſi homini ſeruiet his, qui ſe genuerunt, in opere, & ſermone, & omni patientia. Honora patrem tuum & matrem tuam, vt ſuperueniat tibi benedi-

[A] ctio à Deo. Et in hoc etiam honoras teipſum, quia ſicut dicitur Eccleſiaſt. 3. Gloria hominis ex honore patris ſui & dedecus filij pater ſine honore. Item, quia dant nobis nutrimentum in pueritia, & nos debemus eis dare in ſenectute. Eccleſia. 3. Fili ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes eum in vita illius, & ſi defecerit ſenſu, veniam da, & ne ſpernas eum in tua virtute. Quàm malæ famæ eſt qui derelinquit patrem, & eſt maledictus à Deo qui exaſperat matrem. Ad confuſionem illorum qui contra faciunt ponit Caſsiodorus in epiſtolis lib. 2. quòd ciconiæ cùm parentes earum pennas ſenio cogente laxauerunt, nec ad proprios cibos idonei poſſunt inueniri, plumis ſuis genitorum mẽbra fouentes eſcis corpora laxa reficiunt, & pia viciſsitudine iuuenes reddunt, quod à parentibus paruuli ſuſceperũt. Item tertio, qui docuerunt nos, debemus eis obedire. Co-[B]loſſen. 5. Filij obedite parentibus veſtris, niſi ſcilicet in his quæ ſunt contra Deum. Hieronymus ad Helionorum. Solum pietatis genus eſt in hac re eſſe crudelem. Lucæ. 14 Si quis non odit patrem ſuum, & matrem, non poteſt meus eſſe diſcipulus, Deus enim verior pater eſt, Deuteron. 32. Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit, & fecit, & creauit te?

HOnora patrem tuum &c. Inter omnia præcepta huic tantum adiungitur, vt ſis longæuus ſuper terram. Et ratio huius eſt, ne credatur non deberi præmium honorantibus parentes, quia eſt naturale. Sed ſciendum, quòd honorantibus parentes, quinque deſiderabilia promittuntur. Et primum eſt gratia in præſenti, gloria in futuro, quæ maxime deſiderantur. Eccleſiaſtic. 3. Honora patrem tuum, vt ſuperueniat tibi benedictio à Deo &c. Contra-[C]rium debetur maledicentibus, & etiam in lege maledicuntur à Deo, vt dicitur Deuteronom. 27. & Lucæ 16. dicitur. Qui in modico iniquus eſt, & in maiori iniquus eſt. Sed vita naturalis quaſi nihil eſt in comparatione ad vitam gratiæ. Si ergo non recognoſcis beneficium vitæ naturalis quam habes à parentibus, indignus es vita gratiæ quæ maior eſt, & per conſequens vita gloriæ, quæ maxima eſt. Secundum deſiderabile eſt vita. Vnde vt ſis longæuus ſuper terram dicitur Eccleſiaſti. 3. Qui honorat patrem ſuum vita viuet longiore. Et nota quòd vita longa eſt quando eſt plena, & quę non menſuratur tempore, ſed actione, ſecundum Philoſophum. Tunc autem plena eſt vita, quando eſt virtuoſa: & ideo virtuoſus & ſanctus diu viuit, quamuis cito moriatur corporaliter, ideo dicitur Sap. 4. Conſumatus in breui, expleuit tempora multa: placita enim [D] erat Deo anima illius. Optime autem mercatur ille, qui tantum facit vna die, quantum alius in vno anno. Et nota quòd aliquando accidit, quòd longior vita cauſa eſt mortis corporalis & ſpiritualis, ſicut accidit Iudæ. Præmium ergo eſt vita corporalis: ſed contrarium, ſcilicet mortem acquirunt illi, qui iniuriant parentibus. Habemus enim ab eis vitam, ſicut milites à rege feudum: & ideo ſicut dignũ eſt quòd illi amittant pro proditione feudum, ita iſti propter iniuriam illatam parentibus vitam. Prou. 30. Oculum qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, ſuffodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. Per filios aquilæ intelliguntur reges & principes, per coruos officiales: & ſi aliquando non puniuntur cor-[E]poraliter, mortem tamen ſpiritualem effugere non poſſunt. Propterea pater non debet poteſtatem multam dare filijs. Eccleſ. 33. Dum adhuc ſuperes & aſpiras, non immutet te omnis caro. Item. 6. cap. Filio & mulieri, fratri & amico non des poteſtatem ſuper te in vita tua, & ne dederis illis poſſeſsionem in vita tua, ne fortè pœniteat te, Tertium eſt habere filios ſibi gratos & acceptos. Naturaliter enim pater theſaurizat filijs, ſed non èconuerſo. Eccleſiaſt. 3. Qui honorat patrem ſuum, iucundabitur in filijs. Matth. 7. In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis. Quartum eſt habere famam laudabilem. Eccleſ. 3. Gloria hominis ex honore patris ſui, & iterum. Quam malæ famæ eſt qui derelinquit patrem. Quintum eſt habere di-

v'tias. Eccle.5.Benedictin patris firmat domos filiorum, maledictin autem matris eradicat fundamenta.

HOnora patrem &c. Notandum quòd non solum dicitur aliquis pater ratione carnalis generationis, sed quibusdam alijs rationibus aliqui dicuntur patres, & cuilibet eorum debetur aliqua reuerentia. Dicuntur.n.patres Apostoli, & alij sancti per doctrinam & exemplum fidei. Aposto.1.Corinth.4.Nam si decem milia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: nam in Christo Iesu per Euãgelium ego vos genui. Et ideo dicitur. Ecclesiast.44. Laudemus viros gloriosos & parentes nostros in generatione sua, laudemus autem nõ ore, sed imitatione: & hoc fit si non inuenitur in nobis contrarium eius quod laudamus. Heb.13. Mementote præpositorum vestrorum, quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem. Dicuntur etiam prælati patres, & isti venerandi sunt, sunt enim Dei ministri. Luc.10. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit, & ideo debemus eos honorare obediendo. Apost.Heb.13. Obedite præpositis vestris, & subiacete eis, & decimas præbendo. Prouerb.3. Honora Dominum de tua substantia, & de præmitijs frugum tuarum da pauperibus. Item, reges & principes. 4.Regum 5.Pater, & si rem grandem dixisset tibi Propheta, certe facere debueras, qui dicuntur patres, quia debent intendere bonum populi. Et istos honoramus p subiectionem. Ro. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Et hoc non solum timore, sed amore: nec solum propter rationem, sed etiam propter conscientiam. Et ratio huius est, quia secundum Apostolum ibidem omnis potestas à Deo est: & ideo reddendum est debitum, quia cui tributum, tributum &c. Prouerb.24. Time Dominum, fili mi, & regem. Itẽ, benefactores. Eccl.4. Esto pupillis misericors vt pater. Est.n.proprium patris Eccle.29. Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: ingratis.n.accidit illud Sap.15. Ingrati spes tanquàm hybernalis glacies tabescet. Itẽ, ætate Deuteron.32. Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi, Leuiti.19. Corã cano capite consurge, & honora personam senis. Ecclesiast.32. In medio magnatorum loqui non præsumas, & vbi sunt senes non multum loquaris. Ibidem. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Omnes igitur isti venerandi sunt: quia omnes portant quodammodo similitudinem patris, qui in cœlis est, & de istis dicitur. Qui vos spernit &c.

De quinto præcepto legis.

NOn occides. In lege diuina per quam ordinamur ad dilectionem Dei & proximi, præcipitur non solum facere bonum, sed etiam declinare à malo. Inter alia autẽ maius malum quod possit fieri proximo, est occidere eũ, & hoc prohibetur cum dicitur, Non occides. Circa q̀ præceptum tripliciter est erratum. Quidam.n.dixerunt, quòd non licet occidere etiam bruta animalia. Sed hoc falsum est, quia non est peccatum vti illis, quæ sunt subdita hominis potestati. Est etiam naturalis ordo, q̀ plantę sint in nutrimentum animalium, & quædam animalia in nutrimentum aliorum, & omnia in nutrimẽtum hominum. Genes. 9. Quasi olera virentia tradidi vobis omnia. Philosophus etiam dicit in politica, q̀ venatio est sicut iustum bellum. Apostolus 1.Corinthior.10. Omne quod in macello venit, manducate &c. ergo non occides homines. Quidam dixerunt hic prohibitum esse homicidium hominis omnino: vnde homicidas dicunt esse iudices sęculares, qui condemnant secundum leges aliquos, contra quos dicit Augustinus, q̀ Deus per hoc præceptum non abstulit sibi potestatem occidendi. Vnde Deuteron.32. Ego occidam, & viuere faciam. Est ergo licitum illis, qui mandato Dei occidũt, quia tunc Deus facit. Omnis.n.lex mandatum Dei est. Prouerbiorum.8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et Apostolus Romanorum 13. Si malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat, Dei

F enim minister est. Moysi quoque dicitur. Exod.22. Maleficos non patieris viuere. Id enim quod licitum est Deo, licitum est & ministris eius per mandatum ipsius. Constat autem quòd Deus non peccat, cum sit actor legum, infligendo mortem propter peccatum. Roma.6. Stipendia peccati mors. ergo nec minister eius. Est ergo sensus, Non occides propria authoritate. Alij verò dixerũt, quòd per hoc quod dicitur, nõ occides, prohibetur, non occidere alium: vnde dicebant q̀ licitum erat occidere seipsum. Sic enim inuenitur de Samsone iudicum.16. & de Catone, & de quibusdam virginibus quæ se in flammas iniecerũt, sicut recitat Aug. in 1. de ciuit. Dei Sed ad hoc respondet Augu. ibidem dicens. Qui se occidit, hominem vtique occidit. si ergo hominem non licet occidere, nisi authoritate Dei: ergo nec seipsum nisi vel authoritate Dei, vel instinctu Spiritussancti, sicut dicitur de Samsone. ergo non occides. Sciendum est etiam, quòd hominem occidere contingit multipliciter. Primo manu, Esa.1. Manus vestræ sanguine plenæ sunt: quod quidem est non solum contra charitatem qua præcipitur, vt diligas proximum sicut teipsum. 1.Ioan.3. Omnis homicidia non habet vitam æternam in se manentem: verum etiam cõtra naturam, quia vt dicitur Eccl.13. Omne animal diligit sibi simile. Vnde Exod.21. Qui percusserit hominem volens occidere, morte moriatur. Et hic quidem crudelior est lupo, de quo dicitur in quarto animalium, q̀ si lupo detur caro lupi non comedit. Item, ore, & hoc fit dando consilium alicui contra aliquem prouocando, accusando, & detrahẽdo. Psal.56. Filij hominum dentes eorum arma & sagittę, & lingua eorum gladius acutus. Tertio, adiutorio. Prouerb.1. Fili mi, ne ambules cum eis: pedes enim illorum ad malum currunt, & festinant vt effundant sanguinem. Item, consensu. Roma.1. digni sunt morte non solum qui ea faciunt, sed etiam qui cõsentiunt facientibus. Consentis autem quodammodo, quando potes impedire. Prouerb.24. Erue eos qui ducuntur ad mortem: & iterum si vires supperunt, sed dimittis negligentia, vel auaritia. Amb. Pasce fame morientem: si non paueris, occidisti. Et sciendum, quòd aliqui occidunt solum corpus, de quo dictum est. Alij animam auferendo vitam gratiæ, trahendo scilicet ad peccatum mortale. Ioan.8. Ille homicida erat ab initio, inquantum scilicet traxit ad peccatum. Alij autem vtrunque, & hoc dupliciter. Primo in destructione prægnantium Occiduntur enim pueri in corpore & in anima: secundo interficiendo seipsum.

I NOn occides &c. Christus dat in Euangelio Matth.5. quandam doctrinam q uę est, quòd iustitia nostra debet esse maior iustitia legis: vnde docet perfectius seruarã mandata legis à christianis, quàm Iudæi seruauerunt: & ratio huius est, quia maiori labore acquiritur maior merces. 2.Corinth.9. Qui parce seminat, parce & metet. In lege enim promittebantur temporalia & terrena. Esa.1. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis: sed in lege nostra promittuntur cœlestia & æterna. ergo iustitia quæ est obseruantia mandatorum, debet abundare, cum maior expectetur merces. Inter alia autẽ præcepta facit mentionem de isto dicens. Matth.5. Auditis, quòd dictum est antiquis, Nõ occides. Ego autem dico vobis, quia omnis qui
k irascitur fratri suo, reus erit iudicio, id est, pœna quam lex adindicauit, Exod.21. vbi dicitur. Si quis per industriã occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo auelles eum vt moriatur. Debet autem quilibet quinq; modis ab ira cauere. Primo, ne cito prouocetur. Iacob.1. Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram &c. Et ratio huius est, quia ira peccatum est, & punitur à Deo. Sed nunquid omnis ira est contraria virtuti? Circa hoc duplex est opinio. Stoici enim dixerunt, quòd nulla passio cadit in sapientem, immo volebant, quòd vera virtus esset in quiete mentis. Peripatetici autem dixerunt, quòd ira cadit in sapientem, sed moderata, & est opinio verior. Et patet primo authoritate, quia in Euãgelijs inuenimus istas passiones Christo attributas,

butas, in quo fuit fontalis plenitudo ſapientiæ. Secundo patet ratione: nam ſi omnes paſsiones virtuti contrarientur eſſent aliquæ potẽtiæ animæ, quæ eſſent fruſtra, immo quæ eſſent homini in nocumentum, quia non haberent aliquos actus conuenientes: & ſic iraſcibilis & concupiſcibilis fruſtra datæ eſſent homini. Et ideo dicendum eſt, quòd aliquando ira eſt vis, aliquando non, accipitur enim ira tripliciter. Primo, prout eſt in ſolo iudicio rationis abſque commotione animi, & iſta non dicitur proprie ira, ſed iudicium. Sic enim Dominus puniens malos, iratus dicitur. Mich.7. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei. Secundo accipitur prout eſt paſsio, & iſta eſt in appetitu ſenſitiuo, & eſt duplex: quia aliquando ordinatur ratione, & continetur ſub terminis rationis, quando ſcilicet quis iraſcitur quando debet, & quãtum debet, & pro quo debet, & huiuſmodi. Et tunc eſt actus virtutis, & dicitur ira per zelum. Vnde Philoſo. dicit, quòd manſuetudo non eſt nullo modo iraſci. Iſta ergo ira non eſt peccatum. Eſt & tertia quæ refugit iudicium rationis, & iſta ſemper eſt peccatum, ſed aliquando veniale, aliquando eſt mortale, & hoc diſtinguitur ex eo quod ad iram incitat, quod aliquando eſt veniale, aliquãdo eſt mortale. Mortale duplex, vel ex genere, vel ex circunſtantijs. Homicidium autem videtur eſſe actus peccati mortalis ex ſuo genere, quia directe ordinatur contra præceptum diuinum: & ideo conſenſus in homicidium eſt peccatũ mortale ex genere, quia ſi actus eſt mortalis, & conſenſus in actum erit mortalis. Aliquando autem peccatum mortale eſt ex genere, ſed tamen motus non eſt peccatum mortale, quia eſt ſine conſenſu: ſicut ſi aſcendit motus concupiſcentiæ ad fornicandum, & non conſentitur, non eſt peccatum mortale, ſimiliter ira. Eſt enim motus ad iniuriam illatam vindicãdam: hæc enim eſt proprie ira. Si ergo iſte motus eſt taliter in paſsione, ita ꝙ ratio deducatur, tunc eſt peccatum mortale. Si autem vſq; ad conſenſum non peruertitur ratio, tunc eſt peccatum veniale. Si autem motus non ſit ex genere peccatum mortale, tunc & ſi conſenſus adhibeatur, non eſt peccatum mortale. Quod ergo dicit, Qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio, intelligendum eſt de motu tendente in nocumentum, qui motus eſt peccatum mortale, ita quòd ſit ibi conſenſus. Eccl.vlt. Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato ſiue bonum, ſiue malum. Secunda ratio, quare debemus non prouocari cito ad iram eſt, quia omnis homo diligit libertatem, & odit ſeruitutem. Non eſt autem iracundus dominus ſuiipſius. Prouerb.27. Impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit? Ibidem. Graue ſaxum, & oneroſa arena, ſed ira ſtulti vtroque grauior. Secundo cauere debet ne diu in ira permaneat. Pſal.4. Iraſcimini, & nolite peccare. Epheſ.4. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram. Et rationem huius aſsignat in Euangelio Dominus. Matth.5. Eſto conſentiens aduerſario tuo cito dum es in via cum eo, ne forte tradat te miniſtro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi non exies inde donec reddas nouiſsimum quadrantem. Tertio, cauere debet ne ira procedat. Primo in corde, quod fit quando peruenit ad odium. Eſt enim differentia inter iram & odiũ, quia ira ſubita eſt, odium verò diuturnum. Et ideo eſt mortale peccatum, primæ Ioan.3. Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt: & ratio huius eſt, quia & ſe interficit ſpoliando ſe charitate, & alium. Auguſt. in regula. Lites aut nullas habeatis, aut quàm celerrime finiatis, ne ira creſcat in odium, & trabem faciat de feſtuca, & animam faciat homicidam. Prouer.15. Vir iracundus prouocat rixas. Gene.49. Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura. Quarto, cauere debet ne procedat in verbo. Prouerb.12. Fatuus ſtatim indicat iram ſuam: & poteſt indicare duobus modis, iniuriando ſcilicet, & ſuperbe loquendo. Quantum ad primum dicit Dominus Matth.5. Qui dixerit fratri ſuo, Fatue, reus erit gehennæ ignis. Quantum ad ſecũdum dicitur ibidem. Qui autem dixerit, Racha, reus erit concilio. Prouerb.15.

A Reſponſio mollis frangit iram, ſermo durus ſuſcitat furorem. Quinto, cauere debet ne procedat in opere. In omni enim opere noſtro duo debemus obſeruare, ſcilicet facere iuſtitiam, & miſericordiam, & ira vtrunque impedit. Ira enim viri iuſtitiam Dei non operatur, vt dicitur Iacob.1. Quãuis enim velit tamen non poteſt. Vnde Philoſop. quidam dixit cuidam qui eum offenderat. Punirem te, niſi eſſem iratus. Prouerb.27. Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor. Gene.49. In furore ſuo occiderunt virum: & propter hoc Chriſtus non ſolum docuit nos cauere ab homicidio, ſed ab ira. Bonus enim medicus non tantum tollit malum quod apparet, ſed etiam radicem remouet infirmitatis, ne ſcilicet recidiuet. Et ideo vult nos abſtinere à principijs peccatorum, & ita ab ira, quæ eſt principium homicidij.

B

De ſexto præcepto legis.

NOn mœchaberis &c. Poſt prohibitionem homicidij prohibetur adulterium, & congrue, quia vir & vxor ſunt quaſi vnum corpus. Erunt, inquit Dominus. Gene.2. duo in carne vna. Et ideo poſt iniuriam quæ infertur perſonæ, nulla maior eſt quàm illa quæ infertur coniunctæ: prohibetur autem adulterium vxori & viro. Sed prius dicendum eſt de vxoris adulterio, quia maius peccatum videtur committere. Committit autem tria peccata grauia vxor mœchando, quæ inſinuantur Eccl.23. Mulier omnis relinquens virum ſuum primo in lege altiſsimi incredibilis fuit, & ſecundo virum ſuum dereliquit, tertio adulterio fornicata eſt &c. Primo ergo peccat per incredulitatem, quia legi incredibilis fit. Dominus enim prohibuit adul-
C terium. Item, facit contra Dei ordinationem, Matth.19. Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet. Item, contra Eccleſiæ ſtatuta, vel ſacramẽtum. Fit enim matrimonium in facie Eccleſiæ, & ideo adducitur Deus quaſi in teſtem & fideiuſſorem de ſeruanda fide. Malac.2. Dominus teſtificatus eſt inter te & vxorem pubertatis tuæ, quam tu deſpexiſti. ergo peccatur contra legem, contra ſtatutum, & contra ſacramentum Dei. Secundo, peccat per proditionem, quia dereliquit virum. Apo.1.Corinth.7. Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir: ideo etiam nec caſtitatem ſeruare poteſt ſine conſenſu viri: & ideo ſi mœchatur, proditionem committit dum ſeipſam alteri tradit, ſicut ſeruus dans ſe alteri domino. Prouerb.2. Reliquit ducem pubertatis ſuæ, & pacti Dei ſui oblita eſt. Tertio,
D per furti commiſsionem, quia ex alieno viro conſtituit ſibi filios, & hoc maximum furtum eſt, quia totam hæreditatem dat alienis filijs. Et nota, quòd iſta deberet ſtudere, quòd filij intrarent religionem, vel aliquid aliud facerent, ita quòd in bonis viri non ſuccederent. Eſt ergo mulier mœchans, ſacrilega, proditrix, furatrix. Viri verò peccant non minus quàm vxores, licet ſibi quandoque blandiantur, quod patet ex tribus. Primo, ex æqualitate quam habet. Nam vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier, vt dicitur.1.Cor.7. Et ideo neuter poteſt aliquid facere ſine alterius conſenſu quantum ad matrimonium. Et ad hoc ſignificandum Deus non de pede, vel capite, ſed de coſta mulierem formauit. Et ideo matrimonium nunquã
E ſtatum perfectum habuit, niſi in lege Chriſti: quia Iudęus vnus plures habebat vxores, ſed vxor non plures viros, & ideo non erat æqualitas. Secundo, ex viri fortitudine, quia propria paſsio mulierum eſt concupiſcentia. 1.Pet.3. Viri ſimiliter cohabitantes ſecundum ſcientiã quaſi infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem. Et ideo ſi petis ab vxore, quod tu non vis tes ſeruare, frangis fidem. Tertio, ex eius authoritate, quia vir eſt caput mulieris: vnde mulieres nõ debẽt loqui in Eccleſia, ſed domi viros interrogare, vt dicitur 1.Cor.14. Eſt ergo vir doctor mulieris, & ideo Deus præceptum dedit viro. Magis autẽ peccat ſacerdos quàm laicus, & epiſcopus quàm ſacerdos, ſi non ſeruant quæ debent, quia docere alios ad ipſos pertinet. A ſi-

mili,

mili, si vir mœchatur, frangit fidem non seruando ea quæ debet. Sed tamen vxores attendant ad id quod Christus dicit, Math. 23. Omnia quæcunq; dixerint vobis, seruate & facite, secundum opera verò eorum nolite facere.

NOn mœchaberis. Sicut dictum est, Deus tam viris quàm mulieribus prohibuit adulterium. Sed sciendum, quòd licet aliqui credant adulterium esse peccatum, tamen non credunt simplicem fornicationem esse peccatum mortale, contra quos Apost. Heb. 13. Fornicatores & adulteros iudicabit Deus 1. Cor. 6. Nolite errare, neq; fornicarij, neq; adulteri, neq; molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt: à regno autem Dei nõ excluditur aliquis nisi per peccatum mortale. ergo est peccatum mortale. Sed forte dices. Non est ratio quare sit peccatum mortale, cum non detur corpus vxoris, sicut in adulterio. Dico q̃ si non detur corpus vxoris, datur tamẽ corpus Christi quod sibi datum fuit & consecratum in baptismo. Si ergo nullus debet facere iniuriam vxori, multo magis nec Christo 1. Cor. 6. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi. Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Est ergo hæresis dicere fornicationem simplicem non esse peccatum mortale. Et ideo sciendum, q̃ in isto præcepto, Non mœchaberis, prohibetur non solum adulterium, sed omnis carnalis corruptio, præter eam quę est matrimonij. Vlterius autem sciendum, q̃ alij dicunt commistionem viri & vxoris non esse sine peccato, quod est hæreticum. Apost. Heb. 13. Sit honorabile cõnubium in omnibus, & torus immaculatus. Talis autem coniunctio aliquando non solum sine peccato est, sed etiam est ad meritum vitæ æternæ habentibus charitatem: aliquando est cum peccato veniali, aliquando cum mortali. Quando. n. est cum intentione procreandæ prolis, tunc est opus virtutis: quando autem cum intentione reddendi debitum, tunc est etiam opus iustitiæ. Quando autem est causa exercendæ libidinis, tunc est cum veniali, quando. s. non excedit limites matrimonij. Quãdo autem excedit, vt scilicet si posset, extenderet se ad aliam, tunc est mortale. Sciendum autem quòd adulterium & fornicatio prohibentur propter multa. Primo. n. perimit animam. Prouerb. 6. Qui adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam. Et dicit, propter cordis inopiam, quod est quando caro dominatur spiritui. Secundo, priuat vita: talis. n. secundum legem debet mori, vt dicitur Leuit. 20. & Deuter. 22. Et q̃ aliquando non puniatur corporaliter, est in malum suum, quia pœna corporalis, quæ cum patientia toleratur, est in remissionẽ peccatorum, punietur tamen postea in vita futura. Tertio, consumit substantiam suam. vnde Lucæ 15. de filio prodigo dicitur, q̃ dissipauit substantiam suam viuendo luxuriose. Eccle. 9. Ne des fornicarijs animam tuam in vllo, ne perdas te & hęreditatẽ tuam. Quarto, vilificat prolem. Sap. 3. Filij adulterorum in consumatione erunt, & ab iniquo toro semẽ exterminabitur: te liquidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabũtur, & sine honore. 1. Corinth. 7. Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Nũquam etiam habent honorem in Ecclesia, si clerici, sine dedecore haberi possunt. Quinto, priuat honore, & specialiter mulieres. Eccles. 9. Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur. Et de viro dicitur. Prouerb. 6. Turpitudinem & ignominiam congreget sibi, & opprobrium illius non delebitur. Gregorius etiam dicit, quòd peccata carnalia sunt maioris infamiæ, & minoris culpæ quàm spiritualia. Et ratio huius est, quia est commune cum bestijs. Psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

De septimo præcepto legis.

NOn furtum facies. Dominus prohibuit principaliter in lege sua iniuriam proximi, & primo iniuriam in propriam personam, ibi Non occides: secundo, in per-

F sona cõiuncta, ibi. Non mœchaberis: tertio, in rebus, hic Non furtum facies. Et sciendum, q̃ in hoc præcepto prohibetur omne male ablatum. Committitur enim furtum multis modis. Primo occulte accipiendo, Math. 24. Si sciret pater familias, qua hora fur venturus esset: & hoc vituperabile est, quia est proditio quædam. Eccles. 5. Super furem. n. est confusio. Secundo, violenter auferendo: & hæc est maior iniuria. Iob. Vim fecerunt deprędantes pupillos. Inter istos sunt mali principes & reges. Soph. 3. Principes eius in medio eius quasi leones rugientes &c. Isti enim faciunt contra intentionem Domini volentis iustum regnũ, & dicentis. Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et aliquãdo talia faciunt per modum furti. Aliquando per violentiam Esa. 1. Principes tui

G infideles &c. quæ sequuntur. Aliquando condendo leges, & statuendo ad lucrandum tantum. Esa. 10. Væ qui condunt leges iniquas. Et Aug. dicit, quòd omnis mala donatio furtum est. vnde dicit. Quid regna nisi latrocinia? Tertio mercedem non soluendo. Leuiti. 19. Non morabitur opus mercenarij apud te vsque mane: & hoc intelligitur, quòd homo cuilibet dare debet quod suum est, siue principi, siue prælato, siue clerico &c. Rom. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal. Tenemur enim regibus custodientibus pacem nostram dare mercedem. Quarto, fraudem in mercationibus committendo, vnde dicitur. Deute. 22. Non habebis in sacculo diuersa pondera. & ex Leuiti. 19. Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. Statera iusta, & æqua sint pondera, iustus modius, æquusque sextarius. Prouerb. 20. Abominatio est apud Deum pondus

H & pondus, statera dolosa non est bona. Hoc est etiam contra caupones, qui miscent aquam vino. In hoc etiam prohibetur vsura. Psal. 14. Quis habitabit in tabernaculo tuo &c. Et post. Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram &c. Hoc est etiam contra campsores, qui multas falsitates cõmittunt, & contra venditores pannorum, & aliarum rerum. Sed dices forsitan. Quare nõ possum dare pecuniam sicut equus, vel domum? Dicendum, quòd in illis est peccatum, quæ bis venduntur: in domo autem sunt duo, scilicet substantia, & vsus. Aliud autem est habere domum, & aliud vti domo: vnde separatim possum vsum vendere sine domus vẽditione, & ita in omnibus huiusmodi. vnde si aliqua sunt quę consistant in ipso vsu tantum, & vsus eorum est distractio, non potest fieri id quod de domo. De-

I narijs. n. vtimur distrahendo, & frumento consumendo, & ideo si vsum vendis, bis vendis. Quinto dignitates emendo siue temporales, siue spirituales. De primo, Iob 20. Diuitias quas deuorauit, euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus. Omnes enim tyrãni qui vi tenent regna, vel prouinciam, vel feudum, fures sunt, & omnes tenentur ad restitutionem. De secundo, Ioan. 10. Amen amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro: & ideo simoniaci fures sunt.

NOn furtum facies &c. Hoc præceptum, sicut dictum est, prohibet omne male ablatum: & debent nos inducere multæ rationes ad hoc cauendum. Prima, sumitur ex grauitate: assimilatur enim hoc peccatum homicidio, Ecclesiast. 34. Panis egentium vita pauperis est, qui defrau

k dat illum, vir sanguinis est. Et iterum ibidem. Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Secunda, ex periculi qualitate: nullum enim peccatum est ita periculosum, nullum enim peccatum remittitur sine satisfactione & pœnitẽtia. De omnibus cito pœnitet quis, sicut patet de homicidio cessante ira, ita & de fornicatione cessante passione concupiscentiæ, & sic de alijs. De hoc autem peccato licet aliquando pœniteat quis, non tamen de facili satisfacit, & maxime cum non solum teneatur id quod accepit, sed etiam de damno quod fecit patrono ex hoc, & cum hoc etiam tenetur facere pœnitentiam de peccato. Ideo dicitur Abac. 2. Væ ei qui multiplicat non sua. Vsquequo & aggrauat contra se densum lutum? Densum

lutum dicit,quod non de facili homo egreditur. Tertio, ex talium inutilitate: non enim ſunt vtilia,neque ſpiritualiter. Prouerb.10. Nil proderunt theſauri impietatis. Diuitiæ enim ſpiritualiter proſunt ad eleemoſynas & ſacrificia. Prouerb.13. Redemptio animæ viri diuitiæ ſuæ, ſed de non proprijs dicitur. Eſa.61. Ego Dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocauſtum. Eccleſiaſt.34. Qui offert ſacrificium ex ſubſtãtia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui. Nec temporaliter, quia parum durant. Abac.2. Væ qui congregat auaritiam in malum domui ſuæ,& liberari ſe putat de manu mali &c. Prouerb.28. Qui coaceruat diuitias vſuris, & fœnore liberali in pauperes congregat eas. Prouerb. 13. Cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris. Quarto, ex nocumenti ſingularitate: faciunt enim perdere alia. Sunt enim ſicut ignis paleis alijs commiſtus. Iob 15. Ignis deuorauit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt. Scias inſuper, quòd talis non ſolum ſuam amittit animam, ſed etiam filiorum, quia illi tenentur reddere.

De octauo præcepto legis.

NOn loquaris contra proximum tuum falſum teſtimonium. Prohibuit iam Dominus,quòd nullus iniurietur proximo ſuo opere: nunc autem præcipit quòd non iniurietur verbo, & hoc eſt, Non loquaris &c. Hoc autem poteſt eſſe dupliciter,vel in iudicio, vel in communi locutione. In iudicio autem tribus modis, ſecundum quod tres perſonæ poſſunt facere contra hoc præceptum. Prima perſona,ſcilicet accuſantis falſo, Leuit.19. Non eris criminator, nec ſuſurro in populis. Et nota quòd ſicut non debes dicere falſum,ita non debes tacere verum. Mat. 18. Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum. Item, perſonæ teſtificantis mentiendo. Prouerb.19. Teſtis falſus non erit impunitus: hoc enim præceptum includit omnia præcedentia,quia aliquando talis eſt homicida,aliquando fur &c. Debent autem iſti puniri pœna, de qua dicitur. Deut.19. Cum diligentiſsime perſcrutantes inuenerint falſum teſtem dixiſſe contra fratrem ſuum mendacium,reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit. Non miſereberis eius,ſed animam,idelt,vitam pro anima,oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges. Et prouerb.25. Iaculum,& gladius,& ſagitta acuta homo qui loquitur contra proximum ſuum falſum teſtimonium. Item, perſona iudicis male ſententiando. Leui.19. Non iniuſte iudicabis. Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis. Iuſte iudica proximo tuo. In communi locutione peccant aliquando contra hoc præceptum quinq; genera hominum, ſcilicet detractores. Roman.1. Detractores Deo odibiles. Dicit enim Deo odibiles, quia nihil eſt ita charum homini ſicut fama. Eccleſiaſt.7. Melius eſt nomẽ bonum, quàm vnguenta pretioſa. Prouer.22. Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. Detractores autem auferunt hoc. Eccleſiaſt.10. Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit: vnde ſi famam non reſtituant, ſalua ri non poſſunt. Item, qui detractores libenter audit. Eccl.28. Sepi aures tuas ſpinis,& linguam nequam noli audire, & ori tuo facito oſtia, & feras auribus tuis. Non debet autem homo tales libenter audire, quinimo debet detrahenti oſtendere vultũ triſtem & toruum. Prouerb.25. Ventus aquilo diſsipat pluuias,& facies triſtis linguam detrahentem. Item, ſuſurratores, qui ſcilicet recitant quicquid audiunt. Prouerb.6. Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima eius, ſcilicet eum qui ſeminat inter fratres diſcordias. Eccleſiaſt.28. Suſurro, & bilingnis maledictus. Multos enim turbauit pacem habentes, & multa quæ ſequuntur. Item, blanditores, idelt, adulatores Pſal.10. Laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & iniqnus benedicitur. Eſa.3. Popule meus qui beatum te dicunt, ipſi te decipiunt. Pſal.140. Corripiet me

A iuſtus in miſericordia,& increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Item, murmuratores: & hoc maxime abundat in ſubditis. 1.Corin.10. Neq; murmuraueritis &c. Sap.1. Cuſtodite vos à murmuratione, quæ nihil prodeſt. Prouerb.25. Patientia lenietur princeps,& lingua mollis conſtringet duritiem.

NOn loquaris &c. In hac prohibitione prohibetur omne mendacium. Eccleſiaſt.7. Noli velle mentiri omne mendacium: aſsiduitas enim illius non eſt bona,& hoc propter quatuor. Primo, propter diaboli aſsimilationem. Talis enim efficitur diaboli filius. Nam homo ex verbis ſuis cognoſcitur de qua regione & patria ſit. Nam & loquela tua manifeſtum te facit, vt dicitur Matth.26. Item, homines quidam ſunt de genere diaboli, & dicuntur dia-
B boli filij,qui ſcilicet loquuntur mendacium: quia diabolus mendax eſt, & pater eius, vt dicitur Ioan.8. Ipſe enim mentitus eſt.1. Gen.3. Nequaquam moriemini &c. Quidam verò filij Dei, quia ſcilicet veritatem loquuntur, quia Deus veritas eſt. Secundo, propter ſocietatis diſſolutionem. Homines enim ſimul viuunt, quod eſſe non poſſet, ſi ſimul verum non dicerent. Apoſtol.Ephe.4. Deponentes mendacium loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo, quoniam ſumus inuicem membra. Tertio, propter famæ amiſsionem: qui enim aſſueſcit mendacijs, non creditur ſibi, etiam ſi verum dicat. Eccleſiaſt.34. Ab immundo quid mundabitur, & à mendace quid verum dicetur? Quarto, propter animæ perditionem: occidit enim homo mendax animam ſuam Sapien.1. Os quod
C mentitur, occidit animam. Pſalm.5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium, vnde patet quòd eſt peccatum mortale: vnde aduertas, quia ipſorum mendaciorum quoddam eſt mortale, quoddam veniale. Mortale autem eſt mentiri in his quæ ſunt fidei, quod pertinet ad prælatos, magiſtros, & prædicatores. Et hoc eſt grauius omnibus alijs ſpeciebus mendacij. 2.Pet.2. In vobis erunt magiſtri mendaces, qui introducent ſectas perditionis. Et aliqui aliquando talia dicunt, vt videantur ſcire. Eſa.57. Super quem luxiſtis, ſuper quẽ dilataſtis os, & eieciſtis linguam. Nunquid non vos filij ſceleſti, ſemen mendax? Item, aliquando mentiuntur aliqui in damnum proximi. Colo.3. Nolite mentiri: & hæc duo mendacia mortalia ſunt. Aliqui autem mentiuntur pro ſeipſis, & hoc multipliciter.
D Aliquando ex humilitate, & hoc in confeſsione quandoque, de quo ait Auguſt. Sicut cauendum eſt ne homo taceat quod fecit, ita ne dicat quod non fecit. Iob.13. Nunquid Deus indiget veſtro mendacio? Eccleſiaſt.19. Eſt qui nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena ſunt dolo: & eſt iuſtus qui ſe nimium ſubmittit à multa humilitate. Aliqui ex verecundiæ leuitate, cum ſcilicet quis credit verum dicere, & dicit falſum, & hoc aduertens verecundatur retractare. Eccleſiaſt. 4. Non con radicas verbo veritatis vllo modo,& de mendacio ineruditionis confundere. Aliqui ex vtilitate, quando volunt aliquid adipiſci, vel ab aliquo euadere. Eſa. 28. Poſuimus mendacium ſpem noſtram,& mendacio protecti ſumus. Prouerb.10. Qui ni-
E titur mendacijs, hic paſcit ventos: aliqui propter alterius commodum, quando ſcilicet volunt aliquem à morte, vel periculo, vel damno aliquo liberare. Et hoc cauendum eſt, ſicut dicit Auguſt. Eccleſiaſt.5. Non accipies faciem aduerſus faciam tuam, nec aduerſus animam tuam mendacium. Aliqui propter ludum, & hoc cauendum ne propter conſuetudinem ducat ad mortale. Sapien.4. Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona.

De decimo præcepto legis.

NOn concupiſces rem proximi tui. Hæc eſt differentia inter legem diuinam & mũdanam, quia lex mundana iudicat facta,& dicta, diuina autem nõ hæc tantum, ſed etiam cogitata. Et ratio huius eſt, quia illa eſt per homines, qui iudicant ea quæ apparent exterius, ſed diuina

eſt à

est à Deo, qui exterius interiusque conspicit. Psal. 72. Deus cordis mei 1. Reg. 16. Homo videt quæ foris sunt, Deus autem intuetur cor. Dictum est autem de præceptis quæ pertinent ad dicta & facta, nunc ergo dicendum est de cogitatis. Nam apud Deum voluntas pro facto reputatur, vnde, Non concupisces, idest, non solum non auferas facto, sed nec etiam rem proximi tui concupisces, & hoc propter multa. Primo propter concupiscentiæ infinitatem: concupiscentia enim quid infinitum est. Quilibet autem sapiens debet intendere finem aliquem, immo nullus debet ire per viam infinitam. Ecclesiast. 5. Auarus non implebitur pecunia. Esa. 5. Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis. Et quòd concupiscentia nunquam satietur ratio est, quia cor hominis factum est ad recipiendum Deum. Vnde August. in 1. Confes. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Id ergo quod minus Deo est, ipsum implere non potest. Psalm. 102. Qui replet in bonis desiderium tuum. Secundo, quia aufert quietem, quæ multum est delectabilis. Semper enim cupidi soliciti sunt acquirere non habita, & habita custodire. Ecclesiast. 5. Saturitas diuitis non finit eum dormire. Matth. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. & ideo Christus Lucæ 8. Diuitias spinis assimilauit, vt dicit Gregor. Tertio, quia causat in diuitijs inutilitatem: facit enim diuitias esse non vtiles nec sibi, nec alijs, non enim vtuntur eis nisi conseruandu. Ecclesiast. 14. Viro cupido & tenaci sine ratione est substantia. Quarto, quia tollit iustitiæ æquitatem. Exod. 23. Ne accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum. Ecclesiast. 31. Qui aurum diligit, non iustificabitur. Quinto, quia necat charitatem Dei & proximi, quia secundum Augustinum quanto magis habet quis de charitate, tanto minus de cupiditate, & econuerso. Ecclesiast. 7. Neque fratrem charissimum auro spreueris, & charitatem Dei, quia sicut nemo potest duobus Dominis seruire, ita neque Deo & mammonæ, vt dicitur Matth. 6. Sexto, quia producit omnem iniquitatem: est enim radix omnium malorum, secundum Apostolum, vt dicitur 1. Timot. 6. Et ideo in corde radicata est, & homicidium, & furtum, & omnia mala operatur: & ideo dicit Apost. 1. Tim. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Et nota, quòd cupiditas tunc est peccatum mortale, quando sine ratione concupiscitur res proximi, sed quando rationabiliter, veniale.

De decimo præcepto legis.

NOn desiderabis vxorem proximi tui. Beatus Ioannes in prima Canonica sua secundo capite dicit, quòd omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ: vnde omne desiderabile in his tribus consistit, sed duo ex istis intelliguntur prohibita per hoc præceptum. Non coocupisces domum proximi tui. In domo enim intelligitur & altitudo per quam auaritia designatur. Psalm. 111. Gloria & diuitiæ in domo eius. Qui ergo desiderat domum, desiderat dignitates & diuitias: & ideo post hoc præceptum, Non concupisces &c. ponitur aliud, per quod prohibetur carnis concupiscentia. Non inquit desiderabis vxorem &c. Et est sciendum, quòd post peccatum propter corruptionem nullus euadit cõcupiscentiam præter Christum, & Virginem gloriosam. Et quandocunque concupiscentia adest, adest vel cum veniali, vel cum mortali, quando scilicet dominatur. Apost. Romanor. 6. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, & non dixit, Non sit, quia sicut ipse dicit, Scio quòd habitat in me, idest, in carne mea bonum. Regnat autem peccatum in carne, quando primo in corde regnat concupiscentia consentiendo:

F & ideo subdit Aposto. vt scilicet obediatis concupiscentijs carnis. Matth. 5. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Voluntas enim apud Deum pro facto reputatur. Secundo, quando dominatur in ore conceptum exprimendo. Matth. 13. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Ephes. 4. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: & ideo non est sine peccato componere cantiones vanas, etiam secũdum Philosophos, quia & poetæ fingentes carmina amatoria debent expelli ex ciuitatibus. Tertio, quando egreditur in opere membris concupiscentiæ seruiendo. Romanor. 6. Sicut exhibuistis membra vestra seruire iniquitati &c. Isti ergo sunt gradus concupiscentiæ. Et sciendum, quòd in fugiendo illud peccatum oportet multum laborare, cum sit intrinsecum: difficilius enim vincitur inimicus
G familiaris. Vincitur autem quatuor modis. Primo occasiones exteriores fugiendo, vt puta, malam societatem & omnia inducentia occasionaliter ad hoc peccatum Eccles. 9. Virginem ne conspicias, ne forte scandelizes in decore illius. Noli circunspicere in vicis ciuitatis, ne oberraueris in plateis illius. Auerte faciem tuam à muliere compta, & ne circunspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt, & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. Prouerb. 6. Nunquid potest homo abscondere ignẽ in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant? Et ideo præceptum fuit Loth vt fugeret ab omni circa regione. Genes. 19. Secundo, cogitationibus aditum non præbendo, quia occasio sunt excitandæ concupiscentiæ, & faciendum est per carnis afflictionem 1. Corin. 9. Castigo corpus meum
H &c. Tertio, orationibus insistendo, quia nisi Dominus custodierit ciuitatem &c. Sapien. 8. Sciui quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Matth. 17. Hoc genus dæmoniorum non eijcitur nisi per orationem & ieiunium. Si enim duo pugnarent, & velles vnum iuuare, alterum verò non, oportet primo auxilium dare, secundo verò subtrahere: inter spiritum autem & carnem est prælium continuum. Vnde oportet, quòd si vis quòd spiritus, quòd des ei, auxilium, & hoc fit per orationem, carni verò subtrahas, & hoc fit per ieiunium: nam caro per ieiunium debilitatur. Quarto, licitis occupationibus insistendo Ecclesiast. 33. Multam malitiam docuit ociositas. Ezech. 16. Hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & ocium. Hiero. Semper aliquid boni facito, vt te diabolus inueniat occupatum: in-
I ter omnes autem occupationes melior est studium scripturarum. Hiero. ad Paulinum. Ama studia scripturarum, & carnis vitia non amabis.

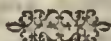
HAec ergo sunt super decem verba, de quibus dicit Dominus Matth. 21. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Duæ enim sunt radices principales omnium mandatorum, scilicet dilectio Dei & proximi. Diligenti autem Deum tria necesse est facere, scilicet quòd non habeat alium Deum, & quantum ad hoc dicit. Non coles Deos alienos. Secundo, quòd honoret eum, & quantum ad hoc dicit. Non assumes nomen Dei tui in vanum. Tertio, quòd libenter quiescat in eo, & quantum ad hoc dicit. Memento, vt diem sabbathi sanctifices. Diligens autem proximum oportet, quòd primo faciat ei honorem
K debitum, vnde dicit. Honora patrem tuum. Secundo, quòd abstineat à faciendo ei malum, & hoc vel facto. Vnde dicit. Non occides, quod est in persona propria. Non adulterabis quod est in persona coniuncta. Non furtum facies, quod est in rebus exterioribus. Item, dicto ibi. Non falsum testimonium dices: vel corde, & quantum ad hoc dicit. Non concupisces rem proximi tui: &: Noo desiderabis vxorem proximi tui.

Explicit Opusculum septimum Sancti Thomæ de Aquino, ordinis prædicatorum de lege charitatis, & decem præceptis.

EIVSDEM

EIVSDEM DOCTORIS, TRACTATVS

De articulis fidei, & Sacramentis Eccleſiæ.

Opuſculum Quintum.

POSTVLAT à me veſtra dilectio, vt de articulis fidei, & Eccleſiæ ſacramen- B tis aliqua vobis compendioſe pro memoriali tranſcriberem, cum dubitationibus quæ circa hæc moueri poſſent. Verum cum omne theologorum ſtudium verſetur circa dubietates contingentes articulos fidei & Eccleſiæ ſacramenta, ſi ad plenum veſtræ petitioni ſatisfacere vellem, oporteret totius theologiæ comprehendere ſummatim difficultates: quod quantum ſit operoſum, aduertit veſtra prudentia. Vnde ad præſens vobis ſufficiat ſi articulos fidei, & Eccleſię ſacramenta breuiter vobis diſtinguam, & qui errores ſunt circa quemlibet eorum vitãdi. In primis igitur vos ſcire oportet, quòd tota fides Chriſtiana circa diuinitatem & humanitatem Chriſti verſatur. Vnde Chriſtus voce Ioannis loquens ait. Ioan. 14. Creditis in Deum, & in me credite. Circa vtrunq; C autem horum à quibuſdam ſex, à quibuſdam ſeptem articuli diſtinguuntur, & ſic omnes articuli ſecundum quoſdam 21. ſecundum quoſdam 14. eſſe dicuntur. Primo igitur ſex articulos ſic diſtingũt circa fidem diuinitatis. Sunt enim circa diuinitatem tria conſideranda ſcilicet vnitas diuinæ eſſentiæ, trinitas perſonarum, & effectus diuinæ virtutis. Primus igitur articulus eſt, vt credamus eſſentiæ diuinæ vnitatem, ſecundum illud Deuter. 6. Audi Iſrael Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Contra hunc autem articulum plures errores vitandi occurrunt. Primo quidem quorundam Gentilium, ſiue Paganorum ponentium plures Deos, cõtra quos dicitur Exod. 20. Non habebis Deos alienos coram me. Secundus eſt error Manichæorum, qui ponunt duo principia eſſe, vnum à quo ſunt omnia bona, aliud à quo ſunt omnia mala, contra quos dicitur. Eſa. 25. D Ego Dominus, non eſt alter formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum: quia ipſe ſecundum ſuam iuſtitiam infligit malum pœnæ, cum eſſe conſpicit in ſua creatura malũ culpæ. Tertius eſt error Atropomonſitarum ponentium vnũ Deum, ſed dicẽtium eum corporeum, & ad modum humani corporis formatum, contra quos dicitur. Ioan. 4. Spiritus eſt Deus. & Eſa. 40. Cui ſimilem feciſtis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Quartus eſt error Epicureorum ponentium ꝙ Deus non habet prouidentiam & ſcientiam de rebus humanis, contra quos dicitur 1. Pet. vltim. Omnem ſollicitudinem proijcientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de vobis. Quin- E tus error eſt quorundam Gentilium Philoſophorum dicentium Deum non eſſe omnipotentem, ſed quòd ſolum poteſt ea quæ naturaliter fiunt, contra quos dicitur in Pſal. 133. Omnia quæcunque voluit Dominus fecit. Omnes igitur hi derogant vnitati diuinæ eſſentiæ, vel perfectioni: vnde contra omnes ponitur in Symbolo. Credo in vnum Deum patrem omnipotentem.

SEcundus articulus eſt, quòd ſunt tres perſonæ diuinæ in vna eſſentia, ſecundum illud 1. Ioan. vltim. Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spirituſſanctus, & hi tres vnum ſunt. Contra hunc autem articulum ſunt plures errores. Primus fuit Sabellij, qui poſuit vnam eſſentiam, ſed Trinitatem perſonarum negauit, di- A cens quòd vna perſona quandoque dicitur pater, quandoque filius, quandoque Spirituſſanctus. Secundus eſt error Arrij, qui poſuit tres perſonas, ſed negauit vnitatem eſſentiæ, dicens filium eſſe alterius ſubſtantiæ à patre, & eſſe creaturam, & minorem patre, & ſibi non coæqualem, nec coæternum, ſed quod incœpit eſſe poſtquàm non fuerat, & contra hos duos errores dicit Dominus Ioan. 10. Ego & pater vnum ſumus, quia vt dicit Auguſt. quod dicit vnum, liberat te ab Arrio: quod dicit ſumus, pluraliter, liberat te à Sabellio. Tertius eſt error Eunomij, qui poſuit filium diſsimilem patri, contra quem dicitur Coloſſen. 1. Qui eſt imago Dei inuiſibilis. Quartus, eſt error Macedonij, qui poſuit Spiritumſanctum eſſe creaturam, contra quem dicitur 2. Corinth. 3. Dominus autem ſpiritus eſt. Quintus eſt error Græcorum, qui dicunt Spiritum B ſanctum procedere à patre, ſed non à filio, contra quos dicitur Ioann. 14. Paraclitus autem Spirituſſanctus, quem mittet pater in nomine meo, quia ſcilicet eum mittit pater nunquam ſpiritum filij, & à filio procedentem. & Ioſ. 16. dicitur. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet: & cõtra omnes errores in Symbolo dicitur. Credo in Deum patrem, & filium eius vnigenitum, non factum, conſubſtantialem patri, & in Spiritumſanctum Dominum & viuificantem, qui ex patre filioque procedit.

ALij verò quatuor articuli diuinitatis pertinent ad effectus diuinę virtutis, quorum primus qui eſt tertius, pertinet ad creationem rerum in eſſe naturæ, ſecundum illud. Dixit & facta ſunt. Contra hunc articulum, primo quidem errauit Democritus & Epicurus, ponentes quòd nec materia mundi, nec ipſa mũdi compoſitio eſt à Deo, C ſed quòd mundus eſt caſu factus per concurſum corporum indiuiſibilium, quæ rerum principia æſtimabãt. Contra quos dicitur in Pſalm. 32. Verbo Domini cœli firmati ſunt, ideſt, ſecundum rationem æternam, non autem caſu. Secundus eſt error Platonis, & Anaxagoræ, qui poſuerunt mundum factum à Deo, ſed ex materia præiacenti, contra quos dicitur in Pſal. 148. Mandauit, & creata ſunt, ideſt, ex nihilo facta. Tertius eſt error Ariſtotelis, qui poſuit mundum à Deo factum non eſſe, ſed ab ęterno fuiſſe, contra quod dicitur Gene. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram. Quartus eſt error Manichæorum, qui poſuerunt Deum factorẽ inuiſibilium, ſed viſibilia à diabolo facta, contra quos dicitur Hebræ. 11. Fide intelligimus aptata eſſe ſæcula verbo Dei, vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent. Quintus, eſt error Simonis Magi, & Mænandri D eius diſcipuli, & multorum aliorum hæreticorum eos ſequentium, qui creationem mundi non Deo, ſed angelis attribuunt, contra quos dicit Paulus. act. 17. Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo ſunt. Sextus, eſt error eorum qui poſuerunt Deum per ſeipſum non gubernare mundum, ſed per quaſdam partes ſibi ſubiectas, contra quos dicitur Iob. 34. Quem cõſtituit alium ſuper terram, aut quem poſuit ſuper orbem quem fabricatus eſt. Et contra hos errores dicitur in in Symbolo. Factorem, vel creatorem cœli & terræ viſibilium omnium & inuiſibilium.

QVartus articulus pertinet ad effectum gratiæ, per quã viuificatur Eccleſiæ à Deo, ſecundum illud Rom. 3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, ſcilicet Dei. Et ſub ar- E ticulo iſto comprehenduntur omnia ſacramenta Eccleſiæ, & quæcunque pertinent ad Eccleſiæ vnitatem, & dona Spirituſſancti, & iuſtitia hominum. Et quia de ſacramentis Eccleſiæ poſterius eſt tractandum, de his interim ſuperſedeamus, & alios errores contra hunc articulum exponamus. Quorum primus eſt Chirinthi & Ebionis, & etiam Nazaræorum, qui dixerunt gratiam Chriſti non ſufficienter ad ſalutem operari, niſi aliquis circunciſionem, & alia legis mandata cuſtodiat, contra quos dicitur. Rom. 3. Arbitramur iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis. Secundus eſt error Donatiſtarum, qui poſuerunt gratiam Chriſti ſolum in Africa remanſiſſe, quia ſcilicet totus alius mundus communicabat Cæciliano Carthagi-

neſi

nesi. Episcopo, quem ipsi condemnauerunt, & in hoc negabant vnitatem Ecclesiæ, contra quos dicitur ad Colo.3. In Christo Iesu non est Gentilis, & Iudæus, & circuncisio, & præpucium, Barbarus, & Scytha, seruus & liber, sed omnibus Christus. Tertius est error Pelagianorum, qui quidem primo negauerunt peccatum originale esse in paruulis, contra id quod dicit Apost. Rom.5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, ita & in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt. Et in Psalm.50. dicitur. Ecce in iniquitatibus conceptus sum. Secundo, dicunt quòd principium boni operis inest homini à seipso, sed consummatio est à Deo, contra id quod dicit Apost. Philip.2. Deus est qui operatur in vobis & velle, & perficere pro bona voluntate. Tertio, dicunt gratiam dari homini secundum sua merita, contra id quod dicitur Rom.11. Si autem gratia iam non ex operibus, alioquin gratia iam non esset gratia. Quartus error est Origenis, qui posuit omnes animas creatas cum angelis simul, & pro diuersitate eorum quæ ibi egerunt, quosdam homines vocari à Deo per gratiam, quosdam verò in infidelitate relinqui, contra quod dicit Apost. ad Roma.9. Cum nondum nati essent, aut aliquid boni egissent, aut mali, vt secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocāte dictum est ei, quia maior seruiet minori. Quintus, error est Cathafrigarum, idest, Montani, Priscæ, & Maxillæ, qui dicunt prophetas quasi arreptitios fuisse, & quòd non prophetauerunt per Spiritumsanctum, contra quos dicitur 2. Petr.1. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritusancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Sextus est error Cerdonis, qui primo dixit Deū legis & prophetarum non esse patrem Christi, nec bonum Deum esse, sed iniustum: patrem verò Christi bonum esse, quem etiam Manichæi secuti sunt legem reprobantes, contra quos dicitur, Romano.7. Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. & Rom.1. dicitur. Quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo. Septimus error est eorum, qui quædam quæ ad perfectionem vitæ pertinent, asserunt esse ad necessitatem salutis. Quorum quidam fuerunt qui se arrogantissime Apostolos vocauerunt, qui nullam spem putant habere salutis eos qui coniugibus vtuntur, & propria possident. Alij verò scilicet Taciani non vescuntur carnibus, & eas omnino abominantur, secundum illud Apostoli. 1. ad Timot.4. In nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi loquentium mendacium, & cauterizatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt veritatem. Dicunt enim quòd promissio de aduentu Spiritussancti nō fuit in Apostolis completa, sed in eis, contra istud quod dicitur Act.2. Euthiciani etiam dicunt homines non posse saluari nisi continue orent, propter illud quod Dominus dicit Lucæ 18. Oportet semper orare, & non deficere, quod sic accipitur secundum August. vt nullum diem prætermittant circa orandi operā. Alij verò qui Passalonitæ dicuntur, intantum silentio student, vt naribus & labijs digitum apponant. Passallos enim Græce dicitur Palus, & Ranchos nasus. Quidam etiam dicunt, quòd homines non possunt saluari, nisi semper nudis pedibus ambulent, contra quos omnes dicit Apost. 1. Corin.10. Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt, ex quibus datur intelligi, quòd licet aliqua sanctis viris assumantur tanquam expedientia, non tamen propter hoc opposita redduntur illicita. Octauus error est eorum, qui dicunt econtrario opera perfectionis non esse præferenda communi vitæ fidelium, sicut Iouinianus posuit, quòd virginitas non præfertur coniugio, contra illud quod dicitor 1. Corinth.7. Qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit: & qui non iungit, melius facit, & sicut Vigilan-

F tius qui æquauit statum diuitias possidentium statui paupertatis propter Christum assumptæ, contra quem dicit Dominus Matth.19. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me. Nonus error est negantium liberum arbitrium, sicut quidam negauit dicens. Animas quæ sunt malæ creationis, non posse peccare, contra quos dicitur 1. Ioan.2. Hæc scribo vobis vt non peccetis. Decimus error est Priscianistarum, & etiā Mathematicorum dicentium homines fatalibus stellis obligatos, ita scilicet quòd eorum opera sunt necessitati stellarum subiecta, contra quos dicitur. Hier.10. A signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes. Vndecimus error est dicentium, quòd homines Dei gratiam & charitatem habentes, pec-
G care non possunt, ita quòd asserunt eos qui aliquando peccauerunt, nunquam charitatem habuisse, contra quos dicitur Apoc.6. Charitatem tuam primam reliquisti: memor esto itaque vnde excideris. Duodecimus error est eorum qui ea quæ ab Ecclesia Dei vniuersaliter sunt statuta, dicunt non esse obseruanda, sicut Arriani, qui dicunt statuta ieiunia non esse solenniter celebranda, sed cum quis voluerit, ieiunet, ne videatur esse sub lege. Et sicut Tesserarecochitæ idest quartodecumani, qui dicunt quartadecima luna pascha esse celebrandum, quocunque die septimanæ occurreret: & eadem ratio est de quibuscunque ab Ecclesia statutis. Et contra omnes istos errores in Symbolo Apostolorum dicitur. Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Et in Symbolo patrum dicitur. Qui locutus est per prophe-
H tas, & vnam sanctam catholicā & apostolicā Ecclesiam. Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum.

QVintus articulus est de resurrectione mortuorum, de quo dicitur 1. Corinth.15. Omnes quidem resurgemus, contra quem etiam sunt plures errores, quorum primus est error Valentini, qui carnis resurrectionem negauit, quem etiam plures hæretici sunt secuti, cōtra quem dicitur. 1. Corinth.15. Si Christus prædicatur, quòd resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Secundus est error Hymenæi & Phileti, contra quos dicit Apost. 2. Timot.2. quòd à veritate exciderunt dicentes resurrectionem iam factam, vel quia non credebant nisi resurrectionem spiritualem, vel quia non credebant alios resurrecturos, nisi il-
I los qui cum Christo resurrexerunt. Tertius est error quorundam hæreticorum modernorum, qui dicunt resurrectionem futuram, non tamen eorundem corporum, sed quòd animæ resument quædam corpora cœlestia, contra quos Apost. dicit. 1. Corinth.15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Quartus est error Euthicij patriarchę Constantinopolitani, qui posuit corpora nostra in resurrectione aeri, vel vento similari, quod Gregor. narrat in 14. moralium, contra quem est, quod Dominus post resurrectionem suam corpus suum discipulis palpandum præbuit dicens. Luc. vlti. Palpate, & videte, cum tamen Apost. dicat. Phil.3. quòd reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Quintus error est dicentium, ꝙ corpora humana in resurrectione vertētur in spi-
k ritum, contra quos dicitur Luc. vlt. Spiritus carnem & ossa nō habet, sicut me videtis habere. Sextus error est Cherinthi, qui mille annos post resurrectionem in terreno regno fabulatur futuros, in quibus homines carnales ventris ac libidinis voluptates habebunt, cōtra quem dicitur Matt.22. In resurrectione neque nubent, neque nubentur. Quidam dixerunt etiam, ꝙ post resurrectionem mortuorum in eodem statu in quo nunc est, mundus manebit, contra quos dicitur Apoc.21. Vidi cœlum nouum, & terram nouam. Et Apost. dicit Rom.8. ꝙ ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Et contra omnes hos errores dicitur. Carnis resurrectionem: & in alio Symbolo. Expecto resurrectionem mortuorum.

Sextus

SExtus articulus pertinet ad vltimum effectum diuinitatis, qui est remuneratio bonorum, & punitio malorum, secundum illud Psalm 61. Tu reddes vnicuiq; iuxta opera sua. Et circa hunc etiam fuerunt multi errores, quorum primus est dicentium, quòd anima moritur cum corpore, sicut Arabs asserit, vel etiam, post modicum interuallum, sicut Zeno dixit, vt recitatur in lib. de ecclesiasticis dogmatibus, contra quod est quod Apost. dicit Philip. 1. Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Et Apoc. 6. Vidi subtus altare Dei animas interfectorum propter verbum Dei. Secundus error est Origenis, qui posuit homines & dæmones damnatos iterum posse purgari, & redire in gloriam, & angelos sanctos, & homines beatos iterum posse deduci ad mala, quod est contra authoritatem Domini. Matth. 25. Ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam. Tertius est error dicentium omnes pœnas, & omnia præmia malorum & bonorum futuras esse æquales, contra quorum primum dicitur. 1. Corinth. 15. Stella à stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum. Contra secundum quòd dicitur Matth. 11. Tyro & Sidoni remissius erit in die iudicij, quàm vobis. Quartus error est dicentium animas malorum non statim post mortem descendere ad infernum, nec aliquas sanctorum animas paradisum intrare ante diem iudicij, contra quos dicitur Lucæ 18. quòd mortuus est diues, & sepultus in inferno. Et 2. Corinth. 5. dicitur. Scimus enim quoniã si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, sed æternam in cœlis. Quintus est error dicentium non esse purgatorium animarum post mortem, eorum scilicet qui in charitate decesserunt, sed aliquid purgabile habent, contra quos dicitur 1. Corinth. 3. Si quis ædificauerit super fundamentum, scilicet fidei per dilectionem operantis lignum, fœnum, stipulam, detrimentum patietur, ipse tamen saluus erit, sic tamen quasi per ignem: & contra hos errores dicitur in Symbolo. Vitam æternam, Amen.

ALij verò qui septem articulos circa fidem diuinitatis assignant, eos sic distinguunt, vt primus sit de essentiæ vnitate. Secundus, de persona patris. Tertius, de persona filij. Quartus, de persona Spiritussancti. Quintus, de effectu creationis. Sextus, de effectu iustificationis. Septimus, de effectu remunerationis, sub quo comprehendunt resurrectionem & vitam æternam. Et sic dum prædictorum sex articulorum secũdum diuidunt in tres: quintum verò & sextum compingunt in vnum, fiunt secundum eos septem articuli. Nec refert quantum ad veritatem fidei, vel errorum vitationem qualiter distinguantur.

NVnc restat considerare articulos, qui pertinent ad humanitatem Christi, circa quam etiam sex articulos distinguunt, quorum primus est circa conceptionem & natiuitatem Christi, secundum quod dicitur Esa. & introducitur. Matth. 1. Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel. Et circa hunc multi fuerunt errores, quorum primus fuit dicẽtium Christum fuisse purum hominem, & quod non semper fuit, sed à Maria sumpsit exordium. Et iste est error Carpocratis, & Cherinthi, & Ebionis, & Pauli Samosetani, & Fotini, contra quos dicitur Roman. 9. Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia. Deus benedictus in sæcula. Secundus error est Manichæorum dicentium, quòd Christus non habuit verum corpus, sed phantasticum, contra quod est quod Dominus Luc. vlt. reprehendit errorem discipulorum suorum qui conturbati & perterriti æstimabant se spiritum videre. Et Matth. 14. Videntes eum supra mare ambulantem, turbati sunt dicentes, quia phantasma est, & præ timore clamauerunt, quorum opinionem Dominus remouit dicens. Habete fiduciam, ego sum, nolite timere. Tertius error est Valentini, qui dicit Christum cœleste corpus attulisse, nihilque de Virgine assumpsisse, sed per ipsam tanquam per riuum, aut fistulam sine vlla de illa

A assumpta carne transisse, contra quod dicitur Gal. 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere. Quartus est error Apolinaris, qui dixit aliquid verbi in carne fuisse conuersum, aut transmutatum, non autem carnem de Mariæ carne susceptam. Propter illud enim quod dicitur Ioan. 1. Verbum caro factum est, intelligit quòd verbum sit in carne conuersum, contra quod statim ibidem subditur. Et habitauit in nobis. Non autem in nostra natura integre habitasset, si fuisset in carne conuersum: vnde intelligendum est, Verbum caro factum est, idest, Verbum factum est homo. Sic enim frequenter caro sumitur in scripturis, secundum illud. Esa. 40. Videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est. Quintus error est Arrij, qui posuit Christum humanam animam non habuisse, sed verbum

B fuisse loco animæ, contra quod dicitur Ioan. 10. Ego pono animam meam, & iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso. Sextus error est Apolinaris, qui cum prædicto testimonio & alijs cõuinceretur humanam animam Christum habuisse, posuit quòd Christus non habuit intellectum humanum, sed verbum Dei fuit ei loco intellectus, contra quod est, quòd Dominus se hominem esse confitetur. Ioan. 8. Quæritis me interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis: non autem fuisset homo, si anima rationali caruisset. Septimus est error Enticis, qui posuit in Christo vnam naturam cõpositam ex diuinitate & humanitate, contra quòd Apost. dicit. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, for-

C mam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, Philipen. 2. manifeste distinguens in eo duas naturas, diuinam & humanam. Octauus error est Monotelitarum ponentium in Christo vnã scientiam, operationem, & voluntatem, contra quos Dominus dicit. Non sicut ego volo, sed sicut tu. Vbi manifeste in Christo ponitur alia voluntas humana, alia diuina, quæ est communis patri & filiu. Nonus error est Nestorij, qui posuit Christum Deum perfectum, & hominem perfectum, & tamen aliam dixit esse personam Dei, aliam hominis: & quòd non est facta vnio Dei & hominis in vna persona Christi, sed solum secundum gratiæ inhabitationem, ita quòd negat beatam Virginem esse matrem Dei, sed dicit eam esse matrem hominis Christi: contra quod dicitur

D Luc. 1. Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Decimus error est Carpocratis, qui hominem Christum de vtroque natum putasse perhibetur, contra quod dicitur Matth. 1. Antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens de Spiritusancto. Vndecimus error est Eluidij dicentis, quòd postquam beata Virgo peperit filium Christum, ex Ioseph plures filios genuit, contra quod dicitur Ezech. 44. Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa principi. Et contra omnes hos errores in Symbolo Apostolorum dicitur. Conceptus est de Spiritusancto, natus ex Maria Virgine. Et in Symbolo patrum. Qui propter nos homines, & propter

E nostram salutem descendit de cœlis, & incarnatus est de Spiritusancto ex Maria Virgine, & homo factus est.

SEcundus articulus est de passione & morte Christi, secundum quod ipse Dominus prædixit. Matth. 20. Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum. Et circa hunc articulum primus quidem est error Manichæorum, qui sicut corpus Christi esse phantasticum asserunt, ita passionem Christi non in veritate, sed in phantasia esse arbitrantur: contra quod dicit Esa. 53. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et iterum. Tanquam ouis ad occisionem ductus est: quod etiam inducitur Act. 8. Secundus est error Galani, qui in Christo vnam naturam posuit, sed incorporalem & immortalem: contra quod dicitur.

citur. 1. Pet. 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus F est. Et contra hos errores ponitur in Symbolo. Crucifixus, mortuus, & sepultus.

TErtius articulus est de resurrectione Christi, secũdum quod ipse dicit Matth. 20. Tertia die resurget. Et circa hunc articulum primo quidem errauit Cherinthus, asserens Christum non surrexisse, sed resurrecturum esse: contra quod dicitur. 1. Corin. 15. Resurrexit tertia die secundum scripturas. Secundus error est qui imponitur Origeni, ꝙ sit iterum pro salute hominum & dæmonum passurus, contra quod dicitur. Roman. 6. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem viuit, viuit Deo. Et contra hos errores dicitur in Symbolo. Tertia die resurrexit à mortuis.

G QVartus articulus est de descensu ad inferos. Credimus enim animam Christi descendisse ad inferos, corpore iacente in sepulcro, Eph. 4. Descendit primum in inferiores partes terræ. Vnde in Symbolo dicitur. Descendit ad inferos, quod est cõtra quosdam, qui posuerunt ipsum Christum non descendisse per seipsum ad inferos, cum tamen Petrus dicat Act. 2. ꝙ non est derelictus in inferno.

QVintus articulus est de ascensione Christi in cœlum, de quo ipse dicit Ioan. 20. Ascẽdo ad patrem meum & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Circa quæ errant Seleuciani, qui negant Saluatorem in carne sedere ad dexteram Dei patris, sed quòd eam exuit, & in Sole posuit. Circa quod dicitur Marc. vlt. Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, ascendit in cœlum, & sedet à dextris Dei: vnde in Symbolo dicitur. Ascendit in cœ- H lum, sedet ad dexteram patris.

SExtus articulus est de aduẽtu ad iudicium, de quo Dominus dicit Matth. 25. Cum venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ. Et Petrus dicit Act. 10. Hic est qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum, siue eorum qui iam mortui sunt, & eorum qui in aduentu Christi viui inuenientur. Et circa hoc aliqui errant, de quibus dicitur. 2. Pet. 3. Venient in nouissimis diebus in deceptione illusores iuxta proprias concupiscentias dicentes. Vbi est promissio, aut aduentus eius? contra quos dicitur Iob. 59. Fugite à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius est, & scitote esse iudicium. Vnde in Symbolo dicitur. Qui venturus est iudicare viuos & mortuos. Illi autem I qui septem articulos humanitatis esse ponũt, distinguunt primum articulum in duos, ponentes scilicet sub alio articulo conceptionem Christi, & sub alio eius natiuitatem.

DE ECCLESIAE SACRAMENTIS.

NVNC restat considerandum de Ecclesię sacramentis, quæ tamen omnia comprehenduntur sub vno articulo, quæ ad effectum gratiæ pertinent. Sed quia specialem de sacramentis fecistis quæstionem, de his seorsum agendũ est. Et primo igitur sciendum, ꝙ sicut Aug. dicit in 10. lib. de ciuit. Dei. Sacramentum est sacrum signum, vel sacræ rei signum. Fuerunt autem in veteri lege quædam sacramenta, idest, sacræ rei signa, sicut K agnus paschalis, & alia sacramenta legalia, quæ quidem solum significabant Christi gratiam, non tamen eam causabant. Vnde Apost. Gal. 4. vocat ea egena & infirma elementa. Egena quidem, quia gratiam non continebant. & infirma, quia gratiam conferre non poterant. Sacramenta verò nouæ legis continent & conferunt gratiam. In eis. n. virtus Christi sub teugmẽto rerũ visibilium secretius operatur salutem, vt dicit Aug. Et ideo sacramentum nouæ legis est inuisibilis gratiæ visibilis forma, vt eius similitudinem gerat, & causa existat. Sicut ablutio quæ fit in aqua baptismatis repræsentat interiorem mundationem, quæ fit à peccatis per virtutem baptismi. Sunt autem sacramenta legis nouæ septem, scilicet baptismus, confirmatio, eucharistia, pœnitentia, extrema vnctio, ordo, & matrimonium: quorum prima quinque ordinantur ad perfectionem vnius hominis in seipso, sed alia duo, scilicet ordo & matrimonium, ordinantur ad perfectionem, & multiplicationem totius Ecclesiæ. Vita enim spiritualis conformatur vitæ corporali: in vita autem corporali perficitur homo primo per generationem, quia nascitur in hoc mundo: secundo per augmentum, quo perducitur ad quantitatem & virtutem perfectã: tertio per cibum, quo sustentatur hominis vita & virtus. Et hæc quidem sufficerent, si nunquam eum infirmari contingeret, sed quia frequenter homo infirmatur, quarto indiget sanatione: sic est in vita spirituali. Primo enim indiget homo regeneratione, quæ fit per baptismum, secundum illud Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritusancto, potest introire in regnum Dei. Secundo, oportet ꝙ homo accipiat perfectam virtutem quasi quoddam spirituale augmentum, scilicet per sacramentum confirmationis ad similitudinem Apostolorum, quos Spiritussanctus in eos veniens confirmauit. Vnde Dominus dixit eis Luc. vltim. Vos sedete in ciuitate Hierusalem quoadusque induamini virtute ex alto. Tertio, oportet ꝙ homo spiritualiter nutriatur per Eucharistiæ sacramentum, secundum illud Ioan. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Quarto, oportet quòd homo sanetur spiritualiter per sacramentum pœnitentiæ, secundum illud Psal. 40. Sana Domine animam meam, quia peccaui tibi. Quinto, spiritualiter simul & corporaliter per sacramentum extremæ vnctionis sanatur, secundum illud Iac. vlt. Infirmatur aliquis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, dimittẽtur ei. Quantum autem ad communem Ecclesiæ vtilitatem ordinantur duo sacramenta, scilicet ordo, & matrimonium. Nam per ordinem Ecclesia gubernatur & multiplicatur spiritualiter, & per matrimonium multiplicatur corporaliter. Est autem considerãdum ꝙ prædicta septem sacramenta quædam habent communia, & quædam propria. Commune quidem est omnibus sacramẽtis, ꝙ conferant gratiam, sicut dictum est. Commune etiam est omnibus, ꝙ sacramentum consistit in verbis & rebus corporalibus, sicut in Christo, qui est sacramentorum author, est verbum caro factum. Et sicut caro Christi sanctificata est, & virtutem sanctificandi habet per verbum sibi vnitum, ita & res sanctorum sanctificantur, & vim sanctificandi habẽt per verba quæ in his proferuntur, vnde Aug. dicit super Ioan. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Vnde verba quibus sanctificantur sacramenta, dicuntur sacramentorum formæ: res autem sanctificatę dicuntur sacramentorum materia, sicut aqua est materia baptismi, & crisma confirmationis. Requiritur etiam in quolibet sacramento persona ministri conferentis sacramẽtum cum intentione cõferendi, & faciendi quod facit Ecclesia. quorum trium si aliquid desit, idest, si nõ sit debita forma verborũ, & si non sit debita materia, & si minister sacramenti non intendit sacramentum conficere, nõ perficitur sacramentum. Impeditur etiã effectus sacramenti per culpam recipientis, puta, si fictus accedat, & non corde parato ad suscipiendum sacramentum. Talis. n. licet sacramentum suscipiat, effectum tñ sacramenti, idest, gratiam Spi. sancti non recipit; quia vt dicitur Sap. 1. Spiritussanctus disciplinæ effugiet fictum. Econtrario autem sunt alij, qui nunquam recipiunt sacramentum, qui tñ effectum sacramẽti suscipiunt propter deuotionem quã habent ad sacramentum, quod habent in voto, siue desiderio. Sunt autẽ & quędam propria sacramentis quibusdam. Nam quædam horum imprimũt characterem, idest, spirituale quoddam signum distinctiuum à cęteris, sicut in sacramento ordinis, vel sacramento baptismi, & in sacramẽto confirmationis:

& ta-

& talia sacramenta nunquam iterantur super eandem personam. Nunquam enim ille qui est baptizatus, debet vlterius baptizari: neque confirmatus, iterum confirmari: neque ordinatus, iterum ordinari, quia character, qui in huiusmodi sacramentis imprimitur, indelebilis est. In alijs verò sacramentis nō imprimitur character suscipienti ea, & ideo possunt iterari ad personam suscipientem, nō tamen quantum ad materiam. Potest enim vnus homo frequenter pœnitere, frequenter eucharistiam sumere, frequenter extremam vnctionem suscipere, frequenter matrimoniū contrahere, non tamen eadem hostia debet frequenter consecrari, nec idem oleum infirmorum debet frequēter benedici. Est etiam alia differentia, quia quædam sacramenta sunt de necessitate salutis, sicut baptismus & pœnitentia, quibus non existentibus, non potest homo saluari. Alia verò sacramenta non sunt de necessirate salutis, quia sine eis potest esse salus, nisi propter contemptum sacramenti. His visis in communi circa Ecclesiæ sacramenta, oporret quædam in speciali de singulis dicere. Primo igitur circa baptismum sciendum est, ꝙ materia baptismi est aqua vera & naturalis, nec differt vtrum sit frigida, vel calefacta. In aquis antē artificialibus, sicut est aqua rosacea, & alijs huiusmodi, non potest baptizari. Forma autem baptismi est ista. Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & spiritussancti. Minister huius sacramenti proprius est sacerdos, cui ex officio competit baptizare. In articulos tamen necessitatis, non solum diaconus, sed etiam laicus & mulier, imo paganus, etiā hæreticus potest baptizare, dummodo seruet formam Ecclesiæ, & intendat facere quod facit Ecclesia. Si verò extra articulū necessitatis aliquis à talibus baptizaretur, recipit quidem sacramentum, & non debet iterum baptizari, non tamen recipit gratiam sacramenti, quia ficti deputantur vtpote contra statutum Ecclesiæ sacramentum accipientes. Effectus autem baptismi est remissio culpę originalis & actualis, & etiam totius culpæ & pęnæ, ita ꝙ baptizatis nō est aliqua satisfactio iniungenda pro peccatis præteritis, sed statim morientes post baptismum introducuntur ad gloriam Dei: vnde effectus baptismi ponitur apertio ianuæ paradisi. Circa hoc sacramentum fuerunt aliqui errores. Primus quidem fuit Solentianorum, qui baptismum in aqua non recipiunt, sed solum baptismum spiritualem, contra quos dicit Dominus. Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua &c. Secundus error fuit Donatistarum rebaptizantium eos qui sunt baptizati à catholicis: contra quos dicitur Ephe. 4. Vna fides, vnum baptisma. Est autem alter error eorum: nam dicūt ꝙ homo in peccato existens, non potest baptizare: contra quos dicitur Ioan. 1. Super quem videris spiritum descendentem & manentem, hic est qui baptizat, s. Christns. Vnde non nocet homini malus minister, nec in hoc, nec in alijs sacramentis: quia Christus est bonus qui merito suæ passionis perficit sacramentum. Quartus error est Pelagianorum, qui dicunt pueros baptizari, vt regeneratione adoptati admittantur ad regnum Dei de bono in melius translati, non ista regneratione ab aliquo malo obligationis veteris absoluti. Secnndum sacramentum est confirmationis, cuius materia est crisma confectū ex oleo, ꝙ significat nitorem conscientiæ: & balsamo, ꝙ significat odorem bonæ famæ per episcopum benedicto. Forma autem huius sacramenti est talis. Consigno te signo crucis, & confirmo te crismate salutis, in nomine patris, & filij, & spiritussancti, Amen. Minister autem huius sacramenti est solus episcopus. Non. n. licet sacerdoti confirmando crismate in fronte inungere. Effectus autem huius sacramenti est, ꝙ in eo datur Spiritussanctus ad robur, sicut datus est Apostolis in die Pentecostes, vt. s. christianus audacter confiteatur nomen Christi. Et ideo confirmandus in fronte [illegible]itur, in qua est sedes verecundiæ, vt. s. nomen Christi confiteri non erubescat, & præcipue crucem eius, quæ est Iudęis scādalum, Gentibus autem stultitia, & propter hoc etiam signo crucis signantur. Circa hoc sacramentum est

A error quorundam Græcorum dicentium, quòd sacerdos simplex hoc sacramentum potest conferre, contra quos dicitur Actuum 8. quòd Apostoli miserunt Petrum & Ioannem Apostolos, qui imponebant manus super eos qui baptizati erant à Philippo diacono, & accipiebant Spiritumsanctum. Episcopi autem sunt in Ecclesia loco Apostolorum, & loco illius manus impositionis datur in Ecclesia confirmatio. Tertium sacramentum est Eucharistiæ, cuius materia est panis triticeus, & vinum de vite modica aqua permistum, ita quòd aqua transeat in vinum: nam aqua significat populum incorporatum Christo. De alio autem pane quàm tritici, & alio vino non potest hoc confici sacramentum. Forma autem huius sacramēti sunt
B ipsa verba Christi dicentis. Hoc est corpus meum. &, Hic est calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum: quia sacerdos in persona Christi loquens, hoc conficit sacramentum. Minister autem sacramenti huius est sacerdos, neque aliquis alius potest corpus Christi conficere. Effectus autem huius duplex est, quorum primus consistit in ipsa consecratione sacramenti: nam virtute prædictorum verborum panis conuertitur in corpus Christi, & vinum in sanguinem, ita tamen quòd totus Christus continuetur sub speciebus panis quæ remanent sine subiecto, & totus Christus continetur sub speciebus vini: & sub qualibet parte hostiæ consecratæ, & vini consacrati separatione facta est totus Christus. Alius verò effectus huius sacramenti, quem in anima digne sumentis facit, est adunatio hominis ad Christum, sicut ipse dicit Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, &
C bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Et quia per gratiam homo Christo incorporatur, & membris eius vnitur, dignum est quòd hoc sacramentum sumentibus digne gratia augeatur. Sic igitur in hoc sacramento est aliquid quod est sacramentum tantum, s. ipsa species panis & vini, & aliquid quod est res & sacramentum, s. corpus Christi verum, & aliquid quod est res tantum, s. vnitas corporis mystici, idest, Ecclesiæ, quam hoc sacramentum & significat, & causat. Fuerunt autem circa hoc sacramentum multi errores, quorum primus est eorum qui dicunt quòd in hoc sacramentum non est verum corpus Christi, sed tantum significatiue. Author erroris eius dicitur fuisse Berengarius, contra quem dicitur Ioan. 6. Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Secundus est error Arrodiniearum, qui offerunt in sacramento hoc panem & caseum, dicentes à primis hominibus oblationes
D de frugibus terræ & ouium celebratas fuisse, contra quod est, ꝙ Dominus huius sacramenti institutor, panem & vinum discipulis suis dedit. Tertius est error Cathafrigarū & Pręputiatorum, qui de infantis sanguine, quem de toto eius corpore minutis punctorum vulneribus extorquent, quasi eucharistiam suam cōficere perhibentur, immiscentes eum farinæ, panéque inde facientes, quod magis est simile sacrificij dæmonum, quàm sacrificij Christi, secundū illud Psal. 105. Effuderunt sanguinem innocentem, quem sacrificauerunt sculptilibus Canaan. Quartus est error Aquariorum, qui aquam solam in sacrificijs offerūt, cum tñ Prou. 9. dicatur ex ore sapientię, qui est Christus. Bibite
E vinum quod miscui vobis. Quintus est error Ophicarum, qui serpentem Christum esse ęstimantes, habent vnum colubrum astuctum panes lingua lambere, atque ita eis velut Eucharistiā sanctificare. Sextus est error Pręputiatorum, qui tantum dant mulieribus principatum, vt sacerdotio quoque apud eos honorentur. Septimus, est error Pauperum de Lugduno, qui dicunt quemlibet iustum hominē posse conficere hoc sacramentum: cōtra quos errores est, quòd Dominus Apostolis suis potestatem tradidit hoc sacramentum celebrandi: vnde solum illi qui quadā successione ab Apostolis acceperunt hanc potestatem, possunt hoc sacramentū conficere. Octauus est error quorúdam, qui dicuntur Adamani, qui imitantes nuditatē Adæ, nudi

mares ſeminæque conueniunt, nudi lectionem audiunt,
F nudi orant, ſacramenta nudi celebrant, contra quos dicitur. 1. Corinth. 14. Omnia honeſte & ſecundum ordinem fiant in vobis. Quartum ſacramentum eſt pœnitentia, cuius quaſi materia ſunt actus pœnitentis, qui dicuntur tres pœnitentiæ partes, quarum prima eſt cordis contritio, ad quam pertinet quòd homo doleat de peccato commiſſo, & proponat ſe de cętero non peccaturum. Secũda pars eſt oris confeſsio, ad quam pertinet vt peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, ſuo ſacerdoti confiteatur integraliter, non diuidens ea diuerſis ſacerdotibus. Tertia pars eſt ſatisfactio pro peccatis ſm arbitrium ſacerdotis, quæ quidem præcipue fit per ieiunium, & orationem, & eleemoſynam. Forma autem huius ſacramenti ſunt ver-
G ba abſolutionis, quæ ſacerdos profert, cum dicit. Ego te abſoluo. Miniſter huius ſacramenti eſt ſacerdos habens authoritatem abſoluendi vel ordinariam, vel ex commiſſione ſuperioris. Effectus huius ſacramẽti eſt abſolutio à peccato. Eſt autem contra hoc ſacramentum error Nouarianorum, qui dicunt hominem poſt baptiſmum peccãtem non poſſe per pęnitentiam veniam conſequi: contra quos dicitur Apocalyp. 2. Memor eſto vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Quintum ſacramentum eſt extremæ vnctionis, cuius materia eſt oleum oliuæ per epiſcopum benedictum: hoc autem ſacramentum non debet dari niſi infirmis, quando timetur de periculo mortis, qui debent inungi in locis quinque ſenſuum, videlicet in oculis propter viſum, in auribus propter auditum, in naribus propter odoratum, in ore propter guſtum vel locutioné, in manibus propter tactum, in pedibus propter greſſum. Quidam autem inungunt in renibus, vbi viget libido. Forma autem huius ſacramenti eſt iſta. Per iſtam vnctionem, & ſuam pijſsimam miſericordiam indulgeat tibi Domi-
H nus quicquid deliquiſti per viſum, & ſimiliter in alijs. Miniſter huius ſacramenti eſt ſacerdos: effectus autem huius ſacramenti eſt ſanatio mentis & corporis, contra hoc ſacramentum eſt error Eraconitarum, qui ferunt ſuos morientes nouo modo quaſi redimere per oleum, & balſamum, & aquam, & inuocationibus quas hebraicis verbis dicunt ſuper capita eorum, quod eſt contra formam à Iacobo traditam, vt ſuprà dictum eſt. Sextum eſt ſacramentum ordinis. Sunt autem ſeptem ordines, ſcilicet presbyteratus, diaconatus, ſubdiaconatus, acolytatus, exorciſtæ, lectoris, & oſtiarij, clericatus autem non eſt ordo, ſed quædam profeſsio vitę dantium ſe diuino miniſterio. Epiſcopatus autem magis eſt dignitas, quàm ordo. Materia auté huius ſacramenti eſt illud materiale, per cuius traditioné confertur ordo: ſicut presbyteratus traditur per collatio
I nem calicis, & quilibet ordo traditur per collationem illius rei quę præcipue pertinet ad miniſterium illius ordinis. Forma autem huius ſacramenti eſt talis. Accipe poteſtatem offerendi ſacrificium in Eccleſia pro viuis & mortuis; & idem eſt dicendum in conſimilibus ordinibus. Miniſter huius ſacramenti eſt epiſcopus qui confert ordines. effectus autem huius ſacramenti eſt augmentum gratię ad hoc, ꝙ aliquis ſit idoneus miniſter Chriſti: contra hoc ſacramentum fuit error Arrij, qui dicebat presbyterum ab epiſcopo non debere diſcerni. Septimum ſacramẽtum eſt matrimonium, ꝙ eſt ſignũ coniunctionis Chriſti & Eccleſiæ. Cá autem efficiens matrimonij eſt mutuus conſenſus per verba de præſenti expreſſus. Eſt autem triplex bonum
K matrimonij, quorum primũ eſt proles ſuſcipienda, & educanda ad cultum Dei. Secundum, eſt fides quam vnus coniugum alteri debet ſeruare. Tertium, eſt ſacramentum, i. indiuiſibilitas matrimonij, propter hoc quod ſignificat indiuiſibilem coniunctionem Chriſti & Eccleſiæ. Eſt autem circa hoc ſacramentum multiplex error. Primo quidem eſt Tacianorum, qui nuptias damnant, contra quos eſt, quod dicitur. 1. Cor. 7. Si nupſerit virgo, non peccauit. Secundus eſt error Iouianiani, qui nuptias æquauit virginitati, de quo ſupra dictum eſt. Tertius error eſt Nicolaitarum, qui indifferenter mutuis vxoribus vtuntur. Fuerunt etiam multi alij hæretici turpia quædam docentes, & exercentes, contra id quod dicitur Hebr. vlt. Sit honorabile cõnubium in omnibus, & torus immaculatus. Horum autem virtute ſacramentorum homo perducitur ad futuram gloriam, quæ conſiſtit in ſeptem dotibus, tribus animæ, & quatuor corporis. Prima dos animæ eſt viſio Dei per eſſentiam, ſecundum illud. 1. Ioan. 3. Videbimus eum ſicuti eſt. Secunda eſt comprehenſio, qua ſcilicet Deum comprehendemus quaſi meritorum mercedem. 1. Cor. 9. Sic currite, vt comprehendatis. Tertia eſt fruitio, qua in Deo delectabimur, ſm illud Iob. 22. Tunc ſuper omnipotentem delitijs afflues, & eleuabis ad Deum faciem tuam.
G Prima autem dos corporis eſt impaſsibilitas, ſecundum illud. 1. Cor. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Secunda eſt claritas, ſecundum illud Matth. 13. Fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum. Tertia eſt agilitas, per quam celeriter adeſſe poterunt vbi volent. Sapien. 3. Tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Quarta eſt ſubtilitas, per quam poterunt quæcunque voluerint penetrare, ſecundum illud. 1. Cor. 15. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale. Ad quam nos perducat qui viuit & regnat per omnia ſæcula ſæculorum, Amen.

Explicit opuſculum Quintum diui Tho. de Articulis fidei, & Eccleſiæ Sacramentis ad Panormitanum Archiepiſcopum.

EIVSDEM DOCTORIS THOMAE DEVOTISSIMA

H *Expoſitio ſuper Symbolo Apoſtolorum, ſcilicet credo in Deum.*

Opuſculum Sextum.

REDO in vnum Deum &c. Primum quod eſt neceſſarium Chriſtiano, eſt fides, ſine qua nullus dicitur fidelis chriſtianus. Fides auté facit quatuor bona. Primum eſt, ꝙ per fidem anima coniungitur Deo. Nam per fidem anima chriſtiana facit quaſi quoddam matrimonium cum Deo. Oſee 2. Sponſabo te mihi in fide. Et inde
I eſt ꝙ quando homo baptizatur, primo confitetur fidem, cum dr̃ ei, Credis in Deum? quia baptiſmus eſt primum ſacramentum fidei. Et ideo dicit Dominus Mar. vlti. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Baptiſmus. n. ſine fide non prodeſt. Et ideo ſciẽdum eſt, ꝙ nullus eſt acceptus Deo ſine fide. Hebr. 11. Sine fide impoſsibile eſt placere Deo. Et ideo dicit Aug. ſuper illud Rom. 14. Omne quod non eſt ex fide &c. Vbi non eſt æternæ & incõmutabilis veritatis agnitio, falſa eſt virtus etiam in optimis moribus. Secundo, quia per fidem inchoatur in nobis vita æterna. Nã vita æterna nihil aliud eſt, quàm cognoſcere Deum: vnde dicit Dominus Ioan. 17. Hęc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum. Hæc autem cognitio Dei incipit
K hic per fidem, ſed perficitur in vita futura, in qua cognoſcemus eum ſicuti eſt. Et ideo dicitur Hebræ. 11. Fides eſt ſubſtãtia ſperandarum rerum. Nullus ergo poteſt peruenire ad beatitudinem, quæ eſt vera cognitio Dei, niſi primo cognoſcat per fidem. Ioan. 20. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Tertio, quia fides dirigit vitam præſentem: nam ad hoc ꝙ homo bene viuat, oportet ꝙ ſciat neceſſaria ad bene viuendum: & ſi deberet omnia neceſſaria ad bene viuendum per ſtudium addiſcere, vel non poſſet peruenire, vel poſt longum tempus. Fides autem docet omnia

nia

nia necessaria bene viuendum. Ipsa.n.docet, quòd est vnus Deus, qui est remunarator bonorũ, & punitor malorum, & quòd est alia vita, & huiusmodi quibus satis allicimur ad bonum, & vitamus malum. Abac.2. Iustus meus ex fide viuit. Et hoc etiam patet, quia nullus philosophorum ante aduentum Christi cum toto conatu suo potuit tantum scire de Deo, & de necessarijs ad vitam æternam, quantum post aduentum Christi scit vetula per fidem. Et ideo dicitur Esa.11. Repleta est terra sciẽtia Domini. Quarto, quia fides est qua vincimus tentationes. Hebr.11. Sancti per fidem vicerint regna. Et hoc patet, quia omnis tentatio vel est à diabolo, vel à mundo, vel à carne. Diabolus.n.tentat vt nõ obedias Deo, nec subijciaris ei. Et hoc per fidem remouetur: nam per fidem cognoscimus, ꝙ ipse est Dominus omnium, & ideo sibi est obediendum. 1.Petr.5. Aduersarius vester diabolus circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Mundus autem tentat vel alliciendo prosperis, vel terrendo aduersis. Sed hæc vincimus per fidem, quæ facit nos credere aliam vitam meliorem ista. Et ideo prospera mundi huius despicimus, & non formidamus aduersa 1. Ioan.5. Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Et etiã quia docet nos credere alia maiora mala, s. inferni. Caro verò tentat inducẽdo nos ad delectationes vitæ præsentis momentaneas: sed fides ostendit nobis, ꝙ per has, si eis indebite adhæremus, æternas delectationes amittimus. Ephe.6. In omnibus sumentes scutum fidei. Sic ergo patet, ꝙ multũ est vtile habere fidem. Sed dicit aliquis. Stultum est credere quod nõ videtur, nec sunt credenda quæ non videntur? Respondeo. Dicẽdum, ꝙ hoc dubiũ primo tollit imperfectio intellectus nostri: nam si homo posset perfecte per se cognoscere omnia visibilia & inuisibilia, stultũ esset credere quæ non videmus: sed cognitio nostra est adeo debilis, ꝙ nullus philosophus potuit vnquam perfecte inuestigare naturã vnius muscæ: vnde legitur, ꝙ vnus philosophus fuit triginta annis in solitudine vt cognosceret naturam apis. Si ergo intellectus noster est ita debilis, nonne stultum est nolle credere de Deo, nisi illa tantum quę homo potest cognoscere per se? Et ideo contra hoc dicitur Iob.3. Eccè Deus magnus, vincens scientiam nostram. Secundo, potest responderi, quia dato ꝙ aliquis magister aliquid diceret in sua scientia, & aliquis rusticus diceret, nõ esse ita sicut magister doceret, eo ꝙ ipse non intelligeret, multum reputaretur stultus ille rusticus. Constat autem ꝙ intellectus angeli excedit magis intellectum optimi philosophi, quàm intellectus optimi philosophi intellectum rustici. Et ratio stultus est philoso. si nolit credere ea quæ angeli dicunt, & multo magis si nolit credere ea quæ Deus dicit. Et contra hoc dicitur Eccles.3. Plurima supra sensum hominum ostensam sunt tibi. Tertio, responderi potest, quia si homo nollet credere nisi ea q̃ cognosceret, certe non posset viuare in hoc mundo. quomodo enim aliquis viuere posset, nisi crederet alicui? Quomodo etiam crederet ꝙ talis esset pater suus? Et ideo est necesse, ꝙ homo credat alicui de us quæ perfecte non potest scire per se: sed nulli est credendum sicut Deo. Et ideo illi qui non credunt dictis fidei, non sunt sapientes, sed stulti & superbi, sicut dicit Apost. 1. ad Tim.6. Superbus est, nihil sciens. Propterea dicebat. 2. Tim.1. Scio cui credidi, & certus sum. Eccle.2. Qui timetis Deum, credite illi. Quarto, potest etiam responderi, quia Deus probat ꝙ ea quæ docet fides, sunt vera. Si enim rex mitteret literas cum sigillo suo sigillatas, nullus audere dicere, quòd illæ litteræ non processissent de regis voluntate. Constat autem quòd omnia quæ sancti crediderũt & tradiderunt nobis de fide Christi signata sunt sigillo Dei, quod sigillum ostendunt illa opera, quæ nulla pura creatura facere potest. Et hæc sunt miracula, quibus Christus confirmauit dicta Apostolorum & sanctorum. Si dicas, quòd miracula nullus vidit fieri. Respondeo ad hoc. Constat enim, quòd totus mundus colebat idola, & fidem Christi persequebatur, sicut Paganorum etiam historiæ tradunt; sed

A modo omnes conuersi sunt ad Christum, & sapientes, & nobiles, & diuites, & potẽtes, & magni ad prædicationem simplicium & pauperum, & paucorũ prędicantium Christum. Aut ergo hoc est miraculose factum, aut non. Si miraculose, habes propositum. Si non, dico quòd non potuit esse maius miraculum, quàm quòd mundus totus sine miraculis conuetteretur. non ergo quærimus aliud. Sic ergo nullus debet dubitare de fide, sed credere ea quæ fidei sunt magis quàm ea quæ videt: quia visus hominis potest decipi, sed Dei scientia nunquam fallitur.

CRedo in vnum Deum &c. Inter omnia quæ debent credere fideles, hoc est primum quod debẽt credere, scilicet ꝙ sit vnus Deus. Considerandum autem quid significet hoc nomẽ, Deus. Quod quidem nihil est aliud quàm gubernator, & prouisor rerum omnium. Ille igitur credit
B Deum esse, qui credit omnes res mũdi huius gubernari & prouideri ab illo. Qui autem credit ꝙ omnia proueniant à casu, hic non credit Deum esse. Nullus autem inuenitur adeo stultus, qui non credat quòd res naturales gubernentur, prouideantur, & disponantur, cum in quodam ordine & certis temporibus procedant. Videmus.n. solem, & lunam, & stellas, & alias res naturales omnes seruare determinatum cursum, quod non contingeret, si à casu essent: vnde si aliquis esset qui non crederet Deum esse, stultus esset. Psal.13. Dixit insipiens in corde suo, Nõ est Deus. Sunt autem aliqui, qui licet credant Deum gubernare & disponere res naturales, non tamen credunt Deum esse humanorum actuum prouisorem, qui scilicet credunt actus hu-
C manos non disponi à Deo. Cuius ratio est, quia vident in mundo isto bonos affligi, & malos prosperari, quod videtur tollere prouidentiam diuinam circa homines: vnde in persona eorum dicitur Iob 22. Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat: hoc autem est valde stultum. Nam istis accidit, sicut si aliquis nesciẽs medicinam, videret medicum propinantem vni infirmo aquam, alteri vinum, secundum scilicet quòd ars medicinæ dictat, crederet quòd fiat à casu, cum nesciat artem medicinæ, quæ ex iusta causa hoc facit, scilicet, quòd isti dat vinum, illi verò aquã: sic est de Deo. Deus enim iusta causa, & sua prouidentia disponit ea quæ sunt hominibus necessaria, & sic quosdam bonos affligit, & quosdam malos in prosperitate dimittit: vnde qui credit hoc prouenire à casu, est & reputatur insipiens, quia non contingit hoc, nisi quia nescit
D artem & causam dispositionis diuinæ Iob.11. Vtinã ostenderet tibi secula sapientiæ, & quòd multiplex esset lex eius. Et ideo firmiter credendum est, quòd Deus gubernat & disponit non solum res naturales, sed etiam actus humanos. Psal.93. Et dixerunt, Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob. Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem non audiet, aut qui finxit oculum non considerat? Dominus scit cogitationes hominum. Omnia ergo videt & cogitationes, & occulta voluntatis: vnde & hominibus specialiter imponitur necessitas bene faciendi, quia omnia quæ cogitant & faciunt, diuino conspectui sunt manifesta. Apostol. Hebr.4. Omnia nuda sunt & aperta oculis eius. Est autem credendũ, ꝙ Deus qui omnia disponit & regit, sit vnus Deus tantum, cuius ratio est: quia illa dispositio rerum humana-
E rum est bene disposita, in qua multitudo inuenitur disponi & gubernari per vnum. Nam multitudo præsidentium inducit sæpe dissensionem in subditis. vnde cum diuinum regimen præemineat regimini humano, manifestum est, ꝙ regnum mundi non est per multos Deos, sed per vnum tm̃. Sunt autem quatuor, ex quibus homines inducti sunt ad ponẽdum plures Deos. Primum est imbecillitas intellectus humani. Nam homines imbecillis intellectus non valentes corporalia trãscendere, nõ crediderunt aliquid esse vltra naturam corporum sensibilium, & ideo inter corpora illa posuerunt præeminere & disponere mundum, quæ pulchriora & digniora inter ea videbantur, & eis attribuebant & impendebant diuinum cultum, & huiusmodi

sunt corpora cœlestia, s. sol, & luna & stellæ. Sed istis accidit sicut alicui eunti ad curiam regis, qui volens videre regem, & credit quemcunque bene indutum, vel in officio constitutum, regem esse, de quibus dicitur. Sap. 13. Solem & lunam, aut gyrum stellarum rectores orbis terrarum Deos putauerunt. Esa. 51. Leuate in excelsum oculos vestros &c. Secundo, prouenit ex adulatione hominū: nam & aliqui volentes adulari dominis & regibus, honorem Deo debitum eis exhibuerunt, obediendo eis, & subijciendo se eis: vnde & aliquos post mortē fecerunt Deos, alios etiā in vita dixerunt Deos. Iudic. 5. Sciat omnis gens, quoniā Nabuchdonosor Deus terræ est, & præter ipsum alius non est. Tertio, prouenit ex carnali affectu ad filios & consanguineos: nam aliqui propter nimium amorem quem ad suos habebant, faciebant statuas post eorum mortem, & sic ex hoc processum est, ꝙ illis statuis diuinum cultum impendebant, de quibus dicitur Sap. 14. Quoniam aut affectui, aut regibus deseruientes homines, incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt. Quarto, ex malitia diaboli. Ipse enim ab initio voluit æquiparari deo: vnde ipse ait. Esa. 14. Ponam sedem meam ab aquilone, in cœlum conscendam, & ero similis altissimo. Et hanc voluntatem nondum deposuit, & ideo totus conatus suus in hoc existit, vt faciat se ab hominibus adorari, & sacrificia sibi offerri, non quòd delectetur in vno cane, vel cato qui ei offertur, sed delectatur in hoc, quòd ei impendatur reuerentia sicut Deo: vnde & Christo dixit, Matth. 4. Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraueris me: inde est etiam ꝙ intrantes idola, dabant responsa, vt scilicet venerarentur vt dii. Psalm. 95. Omnes dii gentium dæmonia. Apost. 1. Cor. 10. Sed quæ immolant gentes, dæmonijs immolāt, & Deo. Licet autem hæc sint horribilia, sunt tamen aliqui & multi, qui frequenter incidunt in istas quatuor causas. Et licet non ore, aut corde, tamen factis ostendunt se credere plures Deos. Nam qui credunt ꝙ corpora cœlestia possunt in volūtatem hominis imprimere, & qui in factis suis certa accipiunt tempora, ij ponunt corpora cœlestia esse Deos & alijs dominari, facientes astrolabia. Hiere. 10. A signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt. Item, omnes illi qui obediunt regibus plusquam Deo, vel in illis, in quibus non debent, constituunt eos Deos suos. Actuum 5. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Item, illi qui diligunt filios, aut consanguineos plusquam Deum, ostēdunt factis suis plures esse Deos: vel etiam illi qui diligunt escam plusquā Deum, de quibus Apost. Phil. 3. Quorum Deus venter est. Item, omnes illi qui insistunt veneficijs & incātationibus, credunt dæmones esse Deos, cuius ratio est, quia petunt à dæmonibus id quod solus Deus dare potest, scilicet reuelationem alicuius rei occultæ, & veritatem futurorum. Est ergo primo credendum, quòd Deus est vnus tantum.

Patrem omnipotentem, creatorem & cœli & terræ. Sicut dictum est, primum quod credere debemus est ꝙ sit vnus solus Deus: secundum est, ꝙ iste Deus sit creator & factor cœli & terræ, visibilium & inuisibilium. Et vt rationes subtiles dimittantur ad præsens, quodā rudi exemplo manifestatur propositum, quòd scilicet omnia sunt à Deo creata & facta. Cōstat.n. ꝙ si aliquis intraret domum aliquam, & in ipsius domus introitu sentiret calorē, postmodum vadens interius sentiret maiorem calorem, & sic deinceps, crederet ignem esse interius, etiam si ipsum ignē non videret qui causaret dictos calores: sic quoque contingit consideranti res huius mundi. Nam ipse inuenit res omnes secundum diuersos gradus pulchritudinis & nobilitatis esse dispositas, & quanto magis appropinquat Deo, tanto pulchriora & meliora inuenit. Vnde corpora cœlestia pulchriora & nobiliora sunt, quàm corpora inferiora, & inuisibilia visibilibus: & ideo credendum, est ꝙ omnia hæc sunt ab vno Deo, qui dat suum esse singulis rebus & nobilitatem. Sap. 13. Vani sunt autem omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, & de his quæ vidētur bo-

F na, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes, agnouerunt quis esset artifex. Et infra. A magnitudine.n. speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri. Sic ergo pro certo debet nobis constare, ꝙ omnia quæ sunt in mundo, à Deo sunt. Circa hoc autem debemus vitare tres errores. Primus est error Manichæorum, qui dicunt quòd omnia visibilia creata sunt à diabolo, & ideo Deo solum attribuunt creationem inuisibilium, & causa huius erroris est, quia ipsi Deum asserunt summum bonum, sicut & verum est, & omnia quę à bono sunt, bona esse: vnde nescientes discernere quid sit malum, & quid bonum, crediderunt ꝙ omnia ista quę sunt aliqualiter mala, simpliciter essent mala, sicut ignis, quia vrit, dicitur ab eis simpliciter malus: & aqua, quia suffocat, & sic de alijs. Vnde quia nihil istorum sensibilium est simpliciter bonum, sed aliqualiter malum & deficiens, dixerunt ꝙ visibilia omnia non sunt facta à Deo bono, sed à malo:

G contra hos ponit Aug. tale exemplum. Si aliquis intraret domum fabri, & inueniret instrumenta ad quæ impingeret & læderent eum, & ex hoc reputaret illum fabrum malum, quia tenet talia instrumenta, stultus esset, cum faber ea teneat ad opus suum: ita stultum est dicere, quòd per hoc creaturæ sint malæ, quia sunt in aliquo nociuæ: nam quod vni est nociuum, alteri est vtile. Hic autem error est contra fidem Ecclesię, & ideo ad hunc remouendum, dicitur, Visibilium omnium & inuisibilium. Gen. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Secundus est error ponentium mūdum ab æterno, secundum quem modum loquitur Petrus dicens. 2. Pet. 3. Ex quo patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio creaturæ: & isti ducti sunt ad hanc positionem, quia nescierunt considerare principium mūdi. Vnde sicut

H Rabbi Moyses dicit, istis contingit sicut puero, qui si statim cum nascitur, poneretur in insula, & nūquam videret mulierem pręgnantem, nec puerum nasci, & diceretur illi puero quando magnus esset, qualiter homo concipitur, portatur in vtero, & nascitur, nulli crederet sibi dicenti, quia impossibile sibi videretur quòd homo posset esse in vtero matris. Sic isti considerantes statum mundi præsentem, non credunt quòd incœperit. Est etiam hoc contra fidem Ecclesiæ: & ideo ad hoc remouendum dicitur, Factorem cœli & terræ. Si enim fuerunt facta, cōstat quòd non semper fuerunt: & ideo dicitur in Psal. 148. Dixit, & facta sunt. Tertius est error ponētium Deum fecisse mundum ex præiacenti materia, & ad hoc ducti sunt, quia voluerunt metiri potentiam Dei secundum potentiam nostram: & ideo, quia homo nihil potest facere, nisi ex præ-

I iacenti materia, crediderunt quod eodem modo & Deus, vnde dixerunt ꝙ in productione rerum habuit materiam præiacentem. Sed hoc non est verum: nam homo ideo nihil potest facere sine pręiacēti materia, quia est factor particularis, & non potest inducere nisi hanc formam in determinata materia ab aliquo præsupposita, cuius ratio est: quia virtus sua est determinata ad formam tantum, & ideo nō potest esse causa nisi huius formæ. Deus autem est vniuersalis causa omnium rerū, & non solum creat formam, sed etiam materiā, vnde & de nihilo omnia fecit: & ideo ad remouendum hunc errorem, dicitur, Creatorem cœli & terræ. In hoc.n. differunt creare & facere, quia creare est de nihilo aliquid facere, facere autem est de aliquo aliquid facere. Si ergo ex nihilo fecit, credendum est ꝙ iterum posset omnia facere, si destruerentur: vnde potest cæ-

K cum illuminare, mortuum suscitare, &c. opera miraculosa facere Sapien. 12. Subest enim tibi, cum volueris, posse. Ex huiusmodi autem consideratione homo dirigitur ad quinque. Primo, ad cognitionem diuinæ maiestatis, nam factor præeminet factis: vnde quia Deus est factor omniū rerum, cōstat eum eminentiorem omnibus rebus. Sap. 13. Quorū & si specie delectati deos putauerunt, sciant quanto his dominator eorum speciosior est. Aut si virtutem & opera eorum mirati sunt, & intelligāt ab illis, quoniam

quis

Qui hæc fecit, fortior est illis, & inde est, quòd quicquid po test intelligi, vel cogitari, minus est ipso Deo. Iob. 36. Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram. Secundo, ex hoc dirigitur ad gratiarum actionem: quia enim Deus est creator omnium rerũ, certum est quòd quicquid sumus, & quicquid habemus à Deo est. Apo. Corinth. 4. Quid habes quod non accepisti? Psal. 23. Domini est terra, & plenitudo eius &c. & ideo debemus ei reddere gratiarum actiones. Psal. 115. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Tertio, inducitur ad patiētiam in aduersis. Nam licet omnis creatura sit à Deo, & ex hoc sit bona s'm suam naturam, tamē si in aliquo noceat & inferat nobis pœnā, debemus credere ꝙ illa pœna sit à Deo, non tamen culpa, quia nullum malum est à Deo, nisi quod ordinatur ad bonum: & ideo si omnis pœna quam homo suffert, est à Deo, debet patienter sustinere. Nam pœnæ purgant peccata, humiliant reos, prouocant bonos ad amorem Dei. Iob. 2. Si bona suscepimus de manu Domini, mala autem quare non sustineamus? Quarto inducimur ad recte vtendum rebus creatis: nam creaturis debemus vti ad hoc, ad quod factæ sunt à Deo. Sunt autē factæ ad duo, scilicet ad gloriā Dei, quia vniuersa propter semetipsum, idest, ad gloriam suam operatus est Dominus, vt dicitur Prouerbior. 16. & ad vtilitatem nostram. Deuterō. 4. Quæ fecit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus. Debemus ergo vti rebus ad gloriam Dei, vt scilicet in hoc placeamus Deo, & ad vtilitatem nostram, vt scilicet ipsis vtendo, non committamus peccatum. 1. Paralip. 29. Tua sunt omnia, & quę de manu tua accepimus dedimus tibi. Quicquid ergo habes, siue scientiam, siue sapientiam, siue pulchritudinem, totum debes referre & vti eo ad gloriam Dei. Quinto, ducimur ex hoc in cognitionem dignitatis humanæ Deus enim omnia fecit propter hominem, sicut dicitur in Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius: & homo magis est similis Deo inter creaturas post angelos. Vnde dicitur Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: Hoc quidem non dixit de cœlo, siue de stellis, sed de homine, non autem quantum ad corpus, sed quantum ad animam, quæ est liberam voluntatem habens & corruptibilis, in quo magis assimilatur Deo quàm cæteræ creaturæ. Debemus ergo considerare hominem post angelos digniorem esse cæteris creaturis & nullo modo dignitatem nostrā diminuere propter peccata, & propter inordinatum appetitum rerum corporalium, quæ viliores sunt nobis, & ad seruitium nostrum factæ: sed eo modo debemus nos habere, quo Deus fecit nos. Deus. n. fecit hominem vt præesset omnibus quæ sunt in terra, & vt subsit Deo. Debemus ergo dominari & præesse rebus, Deo autem subesse, obedire, ac seruire, & ex hoc perueniemus in fruitionem Dei, quod nobis præstare &c.

ET in Iesum Christum filium eius vnicum Dominum nostrum. Non solum est necesse Christianis vnum Deum credere, & hunc esse creatorem cœli & terræ, & omnium, sed etiam necesse est vt credant ꝙ Deus est pater, & quòd Christus sit verus filius Dei. Huc autem, sicut dicit beatus Petrus in canonica sua. 2. Pet. 1. Non est fabulosum, sed certum & probatum per verbum Dei in monte: vnde dicit ibidem. Non enim indoctas fabulas secuti, notam facimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem & pręscientiam, sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiēs enim à Deo patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eū huiuscemodi à magnifica gloria. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite: & hanc vocem nos audiuimus de cœlo allatam, cum essemus cum ipso in mōte sancto. Ipse etiam Christus Iesus in pluribus locis vocat Deum patrē suum, & se dicit filium Dei. Et apostoli & sancti patres posuerunt inter articulos fidei quòd Christus est filius Dei, dicentes: Et in Iesum Christum filium eius scilicet Dei, supple, credo. Sed aliqui hæretici fuerunt qui hoc peruerse crediderunt. Fotinus enim dicit quòd Christus non est aliter filius Dei quàm boni vi- A ri, qui bene viuendo merentur dici filij Dei per adoptionē faciendo Dei voluntatem, & ita Christus qui bene vixit, & fecit Dei voluntatē, meruit dici filius Dei: & voluit quod Christus nō fuerit ante beatā Virginem, sed tunc incœpit, quando ex ea conceptus est. Et sic in duobus errauit. Primo, in hoc quòd non dixit eum verum filium Dei secundum naturam. Secundo, quòd dixit eum secundum totum suum esse ex tempore incępisse, cum fides nostra teneat ꝙ filius sit Dei per naturam, & quòd ab æterno sit: & de his habemus expressas authoritates cōtra eum in sacra scriptura. Nam contra primum dicitur, ꝙ sit non filius solum, sed etiā vnigenitus. Ioan. 1. Vnigenitus qui est in sinu patris. Contra secundum, Ioan. 8. Antequàm Abraham fieret, ego sum. Constat, autem quòd Abraham ante beatam Virginē fuit: & ideo sancti patres addiderunt in alio Sym- B bolo contra primum. Filium dei vnigenitum: contra s'm, Et ex patre natum ante omnia sæcula. Sabellius verò licet diceret quòd Christus fuit ante beatam Virginem; dixit tamen quòd non est alia persona patris, alia filij, sed ipse pater est incarnatus: & ideo eadem est persona patris & filij. Sed hoc est erroneum, quia aufert trinitatem personarum, & contra hoc est authoritas. Ioan. 8. Solus non sum, sed ego, & qui misit me pater. Constat autem nullum à se mitti. Sic ergo mentitur Sabellius: & ideo in Symbolo patrum additur, deum de deo, lumen de lumine, idest, deum filium de deo patre, & filium qui est lumen de lumine patre, esse credere debemus. Arrius autem licet diceret, quòd Christus fuerit ante beatam Virginē, & quod alia fuerit persona patris, alia filij, tamen tria attribuit Christo. Primum est, quòd filius dei fuit creatura. Secūdum est, quod C non ab æterno, sed ex tempore factus à deo nobilissima creaturarum. Tertium est, quòd non fuerit vnius naturę deus filius cum deo patre, & sic quòd non fuerit verus deus. Sed hoc similiter est erroneum, & contra authoritates sacræ scripturæ. Dicitur enim Ioan. 10. Ego & pater vnum sumus, scilicet in natura: & ideo sicut pater fuit semper, ita & filius: & sicut pater est verus deus, ita & filius. Vbi ergo dicitur ab Arrio, Christum fuisse creaturam, ècontra dicitur in Symbolo à patribus, deum verum de deo verō. Vbi autem dicitur eum non fuisse ab ęterno, sed ex tempore, ècontra in Symbolo dicitur. Genitum, non factum. Contra illud verò quod dicitur eum non esse eiusdem substantiæ cum patre, additur in Symbolo. Consubstantialē patri. Patet ergo quòd credere debemus, quod Christus vnigenitus dei est, & vere filius dei, & quòd semper fuerit D cum patre, & quòd alia est persona filij, alia patris, & quòd vnius est naturę cum patre. Sed hoc credimus hic per fidē, cognoscemus autem in uita æterna per perfectam visionē & ideo ad consolationem nostram dicemus aliquid de his. Sciendum est igitur, quòd diuersa diuersum modum generationis habent. Generatio autem dei alia est quàm generatio aliarum rerum; vnde non possumus attingere ad generationem dei, nisi per generationem eius, quod in creaturis magis accedit ad similitudinem dei. Nihil est autem deo ita simile, sicut anima hominis, vt dictum est. Modus autem generationis in anima est, quia homo cogitat per animam suam aliquid, quod vocatur conceptio intellectus: & huiusmodi conceptio oritur ex ani- E ma sicut ex pater, & vocatur verbum intellectus, siue hominis. Anima igitur cogitādo generat verbum suum: sic & filius dei nihil est aliud quàm verbum dei, non sicut verbum exterius prolatum, quia illud transit, sed sicut verbum interius conceptum: & ideo ipsum verbum dei est vnius naturæ cum deo, & æquale deo. Vnde & beatus Ioannes de verbo dei loquens, tres hæreses destruxit. Primo, hæresim Fotini, quæ tacta est cum dicit. In principio erat verbum: secundo, Sabellij, cum dicit. Et verbum erat apud deum: tertio, Arrij, cū dicit. Et deus erat verbum. Verbum autem aliter est in nobis, & aliter in deo. In nobis enim verbum nostrum est accidens, sed in deo verbum Dei est idem qđ ipse deus cum nihil sit in Deo, quod non

sit essentia Dei. Nullus autem potest dicere, quòd deus nō habeat verbum, quia contingeret deum esse insipientissimum: & ideo sicut fuit semper deus, ita & verbum eius. Sicut autem artifex facit omnia per formam, quam præcogitauit in corde suo, quod est verbum eius: ita & deus omnia facit verbo suo, sicut per artem suam Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Si ergo verbū dei est filius dei, & omnia dei verba sunt similitudo quædam illius verbi, debemus primo libenter audire verba dei. Hoc est enim signū ꝙ diligamus deum, si verba illius libenter audimus. Secundo debemus credere verbis dei, quia ex hoc verbū dei habitat in nobis, idest, Christus qui est verbum dei. Apostolus Eph. 3. Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Ioan. 5. Verbum dei non habetis in vobis manens. Tertio, oportet quòd verbum dei in nobis manens continue meditemur, quia nō solum oportet credere, sed meditari, aliter non prodesset: & huiusmodi meditatio valet multum contra peccatum. Psal. 118. In corde meo abscōdi eloquia tua, vt non peccem tibi. Et iterum de viro iusto dicitur. In lege eius meditabitur die ac nocte. Vnde de beata Virgine dicitur, ꝙ conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Quarto, oportet ꝙ homo verbum dei communicet alijs, commonendo, pdicando, & inflammando. Apos. Eph. 4. Omnis sermo malus ex ore vestro nō procedat, sed si quis bonus ad ædificationem. Idem Colos. 3. Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia docentes, & commonentes vosmetipsos. Idem 2. Thim. 4. Prędica verbum, insta opportune importune &c. Vltimo verbum dei debet executioni mandari. Iac. 1. Estote factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipsos. Ista quinque seruauit per ordinem beata Maria in generatione verbi dei ex se. Primo enim audiuit, Spiritussanctus superueniet in te. Secundo, consensit per fidem. Ecce ancilla domini. Tertio, tenuit & portauit in vtero. Quarto, protulit & peperit eum. Quinto, nutriuit & lactauit eum: vnde Ecclesia cantat. Ipsum regem angelorum sola Virgo lactabat vbere de cœlo pleno.

QVi cōceptus est de Spiritusancto, natus ex Maria Virgine, non solum est necessarium credere Christiano filium Dei, vt ostensum est, sed etiam oportet credere incarnationem eius. Et ideo beatus Ioannes postquam dixerat multa subtilia & ardua, cōsequenter insinuat nobis eius incarnationem, cum dicit. Et verbum caro factū est: & vt de hoc aliquid capere possimus duo exempla ponam in medium. Cōstat ꝙ filio dei nihil est ita simile sicut verbum in corde nostro conceptum, non prolatum. Nullus autem cognoscit verbum dum est in corde hominis, nisi ille qui concipit, sed tunc primo cognoscitur cum profertur. Sic verbum dei dum erat in corde patris, non cognoscebatur nisi à patre tantum, sed carne indutum sicut verbum voce, tunc primo manifestū & cognitum est. Baruc. 3. Post hoc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Aliud exemplum est, quia licet verbum prolatum cognoscatur per auditum, tamen nō videtur nec tangitur sed cum scribitur in charta, tunc videtur & tangitur. Sic & verbum dei & visibile, & tangibile factum est, cum in carne nostra fuit quasi scriptum. Et sicut charta in qua verbū regis scriptum est, dr̄ verbum regis, ita homo cui coniunctum est verbum dei in vna hypostasi, dicitur filius dei. Esa. 8. Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis: & ideo sancti Apostoli dixerunt. Qui cōceptus est de Spiritusancto, natus ex Maria Virgine. In quo quidem multi errauerunt. Vnde & sancti patres in alio symbolo in synodo Nicena multa addiderunt, per quæ nunc omnes errores destruuntur. Origenes enim dixit, ꝙ Christus est natus, & etiam venit in mundum vt etiam saluaret dæmones: vnde dixit dæmones omnes esse saluandos in fine mūdi. Sed hoc est contra sacram scripturam. Dicitur enim Matth. 25. Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius: & ideo ad hoc remouendum additur. Qui propter nos homines, non pro-

F pter dæmones, & propter nostram salutem: in quo quidē
magis apparet amor dei ad nos. Fotinus verò voluit quòd
Christus natus esset de beata Virgine, sed addit ꝙ esset purus homo, qui bene viuendo & faciendo voluntatem dei,
meruit filius dei fieri, sicut & alij sancti: contra quod dr̄.
Ioan. 6. Descendit de cęlo, non vt faciam voluntatem meā
sed voluntatem eius qui misit me. Constat autem ꝙ non
descendisset nisi ibi fuisset, & si fuisset purus homo, nō fuisset in cœlo: & ideo ad hoc remouendum additur. Descēdi de cęlis. Manichæus verò dixit, ꝙ licet filius dei fuerit
semper, & descenderit de cœlo, tamen non habuit veram
carnem, sed apparentem. Sed hoc est falsum. Non enim decebat doctorem veritatis aliquam falsitatē habere: & ideo
sicut ostendit veram carnē, sic habuit. Vnde dixit. Luc. 24.
G Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet,
sicut me videtis habere: & ideo ad hoc remouendum addiderūt. Et incarnatus est. Hebion verò qui fuit genere Iudæus, dixit ꝙ Christus natus est de beata Virgine, sed ex
cōmistione viri, & ex virili semine. Sed hoc est falsum, quia
angelus dixit. Matth. 1. Quod enim in ea natum est, de Spiritusancto est: & ideo sancti patres ad hoc remouendum
addiderunt. De Spiritusancto. Valentinus autem licet cōfiteretur ꝙ Christus cōceptus fuerit de Spiritusancto, voluit tamen ꝙ Spiritussanctus portauerit vnum corpus cœleste, & posuerit in beata Virgine, & hoc fuit corpus Christi: vnde nihil aliud operata est beata Virgo, nisi qd̄ fuit
locus eius: vnde dixit ꝙ illud corpus transiuit per beatam
Virginem sicut per aquæductum: sed hoc est falsum. Nā
angelus dixit ei. Luc. 1. Quod enim ex te nascetur sanctum
H vocabitur filius dei, & Apost. Galat. 4. At vbi venit plenitudo temporis, misit deus filium suum factum ex muliere:
& ideo addiderunt. Natus ex Maria Virgine. Arrius verò
& Apolinarius dixerunt, ꝙ licet Christus fuerit Verbum
dei, & natus ex Maria Virgine, tamen non habuit animā,
sed loco animæ fuit ibi diuinitas. Sed hoc est contra scripturam, quia Christus dixit Ioan. 12. Nunc anima mea turbata est, & iterum. Matth. 26. Tristis est anima mea vsque
ad mortem: & ideo sancti patres ad hoc remouendū addiderūt. Et homo factus est. Homo enim ex anima & corpore consistit: vnde verissime habuit omnia quæ homo
habere potest præter peccatum. In hoc autem ꝙ dicitur,
Homo factus, destruuntur omnes errores superius positi,
& omnes alij qui dici possent, & pręcipue error Euticetis,
qui dixit commistionem factam, s. ex diuina natura & hu
I mana factam vnam naturā Christi, quæ nec deus pure est,
nec purus homo. Sed hoc est falsum, quia tunc non esset
homo, & est etiam contra hoc quod dicitur, ꝙ homo factus est. Destruitur etiam error Nestorij, qui dixit filium
Dei vnitum esse homini solum per inhabitationem. Sed
hoc est falsum, quia tunc non esset homo, sed in homine:
& ꝙ sit homo, patet per Apost. Phil. 2. Et habitu inuentus
vt homo. Ioā. 8. Quid quęritis me interficere hominē &c.
Possumus autem sumere ex his aliqua ad eruditionem. Primo enim confirmatur fides nostra. Si enim aliquis diceret
aliqua de aliqua terra remota, & ipse non fuisset ibi, non
crederetur ei sicut si ibi fuisset. Antequā ergo veniret Christus in mundum, patriarchę, & prophetę, & Ioan. Baptista
dixerunt aliqua de Deo: sed tamen non ita crediderunt
eis homines, sicut Christo, qui fuit cum Deo, immo vnū
K cum ipso: vnde multū firma est fides nostra ab ipso Christo nobis tradita. Ioan. 1. Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit: & inde
est ꝙ multa fidei secreta sunt manifesta nobis post aduentum Christi, quæ ante occulta erant. Secundo, ex ijs eleuatur spes nostra. Constat. n. ꝙ Dei filius non pro paruo ad
nos venit, sumens carnem nostram, sed pro magna vtilitate nostra: vnde fecit quoddam commercium. s. ꝙ assumpsit corpus animatum, & de Virgine nasci dignatus est, vt
nobis largiretur suam deitatem, & sic factus est homo, vt
hominem faceret Deum. Rom. 5. Per quē habemus accessum per fidem in gratiam istam, & gloriamur in spe glo-

riæ filiorum Dei. Tertio, ex hoc accenditur charitas. Nullum enim est tam euidẽs diuinæ charitatis indiciũ, quàm quòd Deus creator omnium factus est creatura. Dominus noster factus est frater noster, filius Dei factus est filius hominis. Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret: & ideo ex huius consideratione amor reaccendi debet, & inflammari ad Deum. Quarto, inducimur ad seruandam puram animam nostram. Intãtum enim natura nostra fuit nobilitata & exaltata ex coniunctione ad Deum, quòd fuit ad consortium diuinę personæ suscepta: vnde Angelus post incarnationem noluit sustinere quòd beatus Ioannes adoraret eum, quod ante sustinuerat etiam à maximis Patriarchis: ideo homo huius exaltationem recolens & attendens, debet de dignari vilificare se, & naturam suam per peccatum: ideo dicit beatus Pet. 2. Petri 1. Per quem maxima & pretiosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamur diuinæ consortes naturæ, confugientes eius quæ in mundo est concupiscentię corruptionem. Quinto, ex his inflammatur desiderium nostrum ad perueniendum ad Christum. Si enim aliquis rex esset frater alicuius, & esset remotus ab eo, desideraret ille cuius frater esset rex, ad eum venire, & apud eum esse, & manere: vnde cum Christus sit frater noster, debemus desiderare esse cum eo, & coniungi ei. Matth. 24. Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ: & Apostolus desiderium habebat dissolui, & esse cum Christo: quod quidem desiderium crescit in nobis considerando incarnationem eius.

Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. Sicut necessarium est Christiano quòd credat incarnationem filij Dei, ita necessarium est quòd credat passionem eius & mortem: quia sicut dicit Gregor. Nihil nobis nasci profuit, nisi redimi profuisset: hoc autem scilicet quod Christus pro nobis est mortuus, ita est arduum, quòd vix potest intellectus noster capere: immo nullo modo cadit in intellectu nostro. Et hoc est quod dicit Apostolus Actuum 13. Opus operor ego in diebus vestris, opus quod nõ credetis si quis enarrauerit vobis. Et Abacuch. 1. Opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet cum narrabitur. Tanta est enim gratia Dei & amor ad nos, quòd plus ipse fecit nobis, quàm possumus intelligere. Non tamen debemus credere, quod Christus ita sustinuerit mortem quòd deitas mortua sit, sed quòd humana natura in ipso mortua sit. Non enim mortuus est secundum quod Deus erat, sed secundum quod homo: & hoc patet per tria exempla. Vnum est in nobis. Constat enim quòd cum homo moritur, in separatione animæ à corpore nõ moritur anima, sed ipsum corpus, seu caro: sic & in morte Christi non est mortua diuinitas, sed natura humana. Sed si Iudæi non occiderunt diuinitatem, videtur quòd non magis peccauerunt quàm si occidissent vnum alium hominem. Ad hoc est dicendum quòd dato quòd rex esset indutus vna veste, si quis inquinaret vestem illam, tantum reatum incurreret ac si ipsum regẽ inquinasset. Iudæi licet non possent Deum interficere, tamen humanam naturam à Christo assumptam occidentes, sunt tãtum puniti ac si ipsam diuinitatem occidissent. Item, sicut dictum est superius, filius Dei est verbum Dei, & verbum Dei incarnatum est, sicut verbum regis scriptũ in charta. Si igitur aliquis dilaniaret chartam regis, pro tãto habetur ac si dilaniaret verbum regis. Et ideo pro tãto habetur peccatum Iudæorũ ac si occidissent verbum Dei. Sed quæ necessitas, vt verbum Dei pateretur pro nobis? Magna: & potest colligi duplex necessitas. Vna est ad remedium contra peccata, alia est ad exemplum quantum ad agenda. Ad remedium quidem, quia contra omnia mala quæ incurrimus per peccatum, inuenimus remedium per passionem Christi. Incurrimus autem quinque mala. Primo, maculam. Homo enim cum peccat, deturpat animam suam: quia sicut virtus animæ est pulchritudo eius, ita peccatum est macula eius, Baruc. 3. Quid est Israel quòd in terra inimicorum es, coinquinatus es cum mortuis? Sed

A hoc remouet passio Christi. Nam Christus sua passione fecit balneum in sanguine suo, quo peccatores lauaret. Apocalyp. 1. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Lauatur autem anima sanguine Christi in baptismo, quia ex Christi sanguine virtutem habet regeneratiuam. Et ideo cum aliquis se inquinat per peccatum, facit Christo iniuriam, & magis peccat quàm ante. Hebr. 10. Irritam quis faciẽs legem Moysi, sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit? Secũdo, incurrimus offensam Dei. Nam sicut carnalis diligit carnalem pulchritudinem, ita Deus spiritualem, quæ est pulchritudo animæ. Quando ergo anima per peccatum inquinatur, Deus offenditur, & odio habet peccatorem. Sapien. 14. Odio sunt Deo impius
B & impietas eius. Sed Christi passio hoc remouet, qui Deo patri satisfecit pro peccato, pro quo ipse homo satisfacere non poterat, cuius charitas fuit maior & obedientia quàm peccatum primi hominis & præuaricatio. Rom. 5 cum inimici essemus Deo, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Tertio, incurrimus infirmitatem. Nam homo semel peccando credit postmodum à peccato posse continere. Sed totum contrarium accidit, quia per primum peccatum debilitatur & fit pronior ad peccãdum, & peccatũ magis dominatur homini, & homo quantum de se est, ponit se in tali statu, vt non surgat, sicut qui in puteum se proijcit, nisi ex diuina virtute. Vnde post quàm homo peccauit, natura nostra fuit debilitata & corrupta, & tunc homo fuit pronior ad peccandum. Sed Christus hanc infir-
C mitatem & debilitatem diminuit, licet non totam deleuerit, tamen ita est homo ex Christi passione confortatus, & peccatum debilitatum, quòd nõ tantum dominatur ei, & potest homo conari adiutus gratia Dei, quæ confertur in sacramentis, quæ ex Christi passione efficaciam habent, ita quòd potest resilire à peccatis. Apost. Ro. 6. Vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati. Nam ante passionẽ Christi pauci inuenti sunt sine peccato mortali viuentes, sed post sine peccato mortali multi vixerunt & viuunt. Quarto, incurrimus reatum pœnæ: hoc enim exigit iustitia Dei, vt quicunque peccat, puniatur: pœna autem pensatur ex culpa. Vnde cum culpa peccati mortalis sit infinita, vtpote, contra bonum infinitum, s. Deũ, cuius præcepta peccator contẽnit, pœna debita peccato mortali est infinita. Sed Christus per suam passionem abstulit
D nobis pœnam hãc, & sustinuit ipse. 1. Pet. 2. Peccata nostra, id est, pœnam peccati pertulit in corpore suo. Nam passio Christi fuit tantæ virtutis, quòd sufficit ad expiandum omnia peccata totius mundi, etiam si essent centum milia. Et inde est, quòd baptizati ab omnibus peccatis lauantur: inde est etiam, quòd sacerdos peccata dimittit: inde est etiam, quòd quicunque magis passioni Christi se conformat, maiorem consequitur veniam, & plus meretur de gratia. Quinto incurrimus exilium regni: nam qui offendunt reges, exulare coguntur à regno, sic & homo propter peccatum expellitur de Paradiso. Inde est quòd Adam statim post peccatum est eiectus de Paradiso, & clausa est ianua paradisi: sed Christus sua passione ianuam illam aperuit, & ad regnum exules reuocauit. Aperto enim latere Christi, aperta est ianua paradisi, & fuso sanguine eius deleta est macula, placatus est Deus, ablata est debili-
E tas, expiata est pœna, exules reuocantur ad regnum: & inde est, quòd statim latroni dicitur, Hodie mecum eris in Paradiso: hoc non est dictum olim. Non enim dictũ fuit alicui, non Adæ, non Abrahæ, nõ Dauid, sed hodie, s. quando aperta est ianua, latro veniam petit & inuenit. Hebr. 10. Habentes fiduciam in introitu sanctorũ in sanguine Christi. Sic ergo patet vtilitas ex parte remedij, sed non minor est vtilitas quãtum ad exemplum. Nam sicut dicit beatus Aug. Passio Christi sufficit ad informandum totaliter vitã nostram. Quicunq; enim vult perfecte viuere, nihil aliud faciat nisi quòd contemnat quæ Christus in cruce contem

pſit,& appetat quæ Chriſtus appetijt. Nullum enim exem
plum virtutis abeſt à cruce.Si enim quęras exemplum cha
ritatis, Maiorem charitaté nemo habet q̃ vt animã ſuam
ponat quis pro amicis ſuis. Ioan. 15. & hoc in cruce fecit
Chriſtus : & ideo ſi pro nobis animam ſuam dedit, nõ de
bet nobis eſſe graue quæcunq; mala ſuſtinere pro ipſo. Pſ.
115. Quid retribuã Domino pro omnibus quæ retribuit
mihi? Si quæris exemplum patientiæ, excellentiſsima in
cruce inuenitur. Patientia enim ex duobus magna oſtendi
tur, aut cum quis magna patienter ſuffert, aut cum ea ſuſ-
fert quæ vitare poſſet, & non vitat : Chriſtus auté magna
in cruce pertulit. Trenorum. 1. O vos omnes qui tranſitis
per viam, attendite & videte ſi eſt dolor ſicut dolor meus.
Et patienter, quia cum pateretur, non comminabatur.
1. Petr. 2. & Eſa. 53. Sicut ouis ad occiſioné ducetur, & qua
ſi agnus coram tõdente ſe obmuteſcet. Item vitare potuit,
& non vitauit Matth. 26. An putas quia non poſſum roga-
re patrem meum, & exhibebit mihi modo pluſquã duo-
decim legiones angelorum ? Magna eſt ergo Chriſti pa-
tientia in cruce, Hebræor. 12. Per patientiam curramus ad
propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fi-
dei & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio,
ſuſtinuit crucem confuſione contempta. Si quæris exem-
plum humilitatis, reſpice crucifixum : nam Deus iudicari
voluit ſub Pontio Pilato & mori. Iob 36. Cauſa tua quaſi
impij iudicata eſt. Vere impij, quia morte turpiſsima con
demnemus eum, Sap. 2. Dominus pro ſeruo, & vita angelo
rũ pro homine mori voluit. Phil. 2. Factus eſt obediens vſ-
que ad mortem. Si quæris exemplum obedientiæ, ſequere
eum qui factus eſt obediens patri vſq; ad mortem. Ro. 5.
Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores con-
ſtituti ſunt multi, ita per vnius obedientiam iuſti conſti-
tuentur multi. Si quæris exemplum contemnẽdi terrena,
ſequere eum qui eſt rex regum, & dominus dominãtium
in quo ſunt theſauri ſapientiæ, in cruce tamen nudatum,
illuſum, conſputum, cæſum, ſpinis coronatum, & felle &
aceto potatum, & mortuum. Igitur nõ afficiaris ad veſtes
& ad diuitias, quia diuiſerunt ſibi veſtimẽta mea : non ad
honores, quia ego ludibria & verbera expertus ſum : non
ad dignitates, quia plectentes coronam de ſpinis, impoſue
runt capiti meo : non ad delitias, quia in ſiti mea potaue-
runt me aceto. Auguſt. ſupra illud Heb. 12. Qui poſito ſi-
bi gaudio &c. dicit, Omnia bona terrena contempſit ho-
mo Chriſtus Ieſus, vt contemnenda monſtraret.

DEſcendit ad inferos. Sicut dictum eſt, mors Chriſti
fuit in ſeparatione animæ à corpore, ſicut & aliorũ
hominum : ſed diuinitas ita inſolubiliter iuncta fuit ho-
mini Chriſto, quòd licet anima & corpus ſeparẽtur ab in-
uicem, ipſa tamen deitas perfectiſsime ſemper & animæ,
& corpori affuit, & ideo in ſepulchro cum corpore fuit fi-
lius Dei, & ad inferos cum anima deſcendit. Sunt autem
quatuor rationes, quare Chriſtus cum anima ad infernũ
deſcendit. Prima, vt ſuſtineret totam pęnam peccati, vt ſic
totam culpam expiaret. Pęna autem peccati hominis non
ſolum erat mors corporis, ſed etiam erat pęna in anima :
quia etiam peccatum erat quantum ad animam, quia etiã
ipſa anima puniebatur quantum ad carentiam viſionis di
uinæ, pro qua abolenda nõdum ſatisfactum erat. Et ideo
poſt mortem deſcendebant omnes etiam ſancti patres an
te Chriſti aduentum ad infernum. Vt ergo Chriſtus ſuſti-
neret totam pœnam peccatoribus debitam, voluit non ſo
lum mori, ſed etiam ſecundum animam ad infernum de-
ſcendere. Vnde Pſal. 87. Aeſtimatus ſum cum deſcendenti
bus in lacum. Factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter
mortuos liber. Alij enim erant ibi vt ſerui, ſed Chriſtus vt
liber. Secunda ratio eſt, vt perfecte ſubueniret ſuis amicis
omnibus. Habebat enim amicos ſuos non ſolum in mun-
do, ſed etiam in inferno. In hoc enim ſunt aliqui amici
Chriſti, inquantum habent charitatem : in inferno autem
multi erant qui cum charitate & fide venturi deceſſerant,
ſicut Abraham, Iſaac, Iacob, Moyſes, Dauid, & alij iuſti &

F perfecti viri. Et quia Chriſtus ſuos viſitauerat in mundo,
& eis ſubuenerat per mortem ſuam, voluit etiam viſitare
ſuos qui erant in inferno, & ſubuenire eis deſcẽdendo ad
eos. Eccleſiaſt. 24. Penetrabo omnes inferiores partes ter-
ræ, & inſpiciam omnes dormientes & illuminabo omnes
ſperantes in Domino. Tertia verò ratio eſt vt perfecte de
diabolo triumpharet. Tunc enim perfecte triumphat ali-
quis de aliquo, quando non ſolum vincit eum in campo,
ſed etiam inuadit eum vſq; in domum propriã, & aufert
ei ſedem regni & domum ſuam. Chriſtus autem trium-
phauerat contra diabolum, & in cruce vicerat eum : vnde
ait Ioan. 12. Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps hu-
ius mundi, ſcilicet diabolus, eijcietur foras. Et ideo vt per
fecte triumpharet, voluit auferre ſedem regni ſui, & ligare
eum in domo ſua, quæ eſt infernus. Et ideo deſcẽdit illuc
G & diripuit omnia ſua, & ligauit eum, & abſtulit ei prædã
ſuam. Colloſ. 2. Expolians principatus & poteſtatem tranſ
duxit confidenter, palam triumphans illos in ſemetipſo.
Similiter etiam, quia poteſtatem & poſſeſsionem accepe-
rat Chriſtus cęli & terræ, voluit etiam poſſeſsionem acci-
pere inferni, vt ſic ſecundum Apoſtolum ad Philipp. 2. In
nomine Ieſu omne genus flectatur cęleſtiũ, terreſtrium,
& infernorum. Marc. vlti. In nomine meo dæmonia eij-
cient &c. Quarta ratio & vltima eſt, pati mortem vt libera
ret ſanctos qui erant in inferno. Chriſtus enim ſicut vo-
luit pati mortem vt liberaret viuentes à morte : ita etiam
voluit deſcendere ad infernum, vt liberaret eos qui erant
ibi. Zach. 9. Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſ-
ſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. Oſeæ. 13. Ero
mors tua o mors, ero morſus tuus iſerne. Licet enim mor
H tem totaliter deſtruxerit Chriſtus, infernum tamen non
omnino deſtruxit, ſed momordit, quia. ſ. non omnes libe-
rauit de inferno, ſed illos tantum qui erant ſine peccato
mortali. Et ſimiliter ſine peccato originali, à quo quantũ
ad perſonam liberati erant per circuncitionem. Vel ante
circuncitionem, qui ſaluati erant in fide parentum fideliũ,
quantum ad eos qui non habebant vſum rationis : vel ꝑ
ſacrificia, & in fide Chriſti venturi, quantum ad adultos.
Sed erant ibi propter peccatum originale Adæ, à quo quã
tum ad naturam non potuerunt liberari niſi per Chriſtũ.
Et ideo dimiſit ibi illos qui deſcenderunt cũ peccato mor
tali & incircunciſos paruulos, & iõ dicit. Ero morſus tuus
inferne. Sic ergo patet, ꝙ Chriſtus deſcendit ad inferos, &
ꝑꝑ quid. Ex ijs ad inſtructionem noſtram poſſumus acci-
pere quatuor. Primo, ſpem firmam de Deo: nam quantun
I cunq; homo ſit in afflictione, ſemper tamẽ debet ſperare
de Dei adiutorio, & in eo confidere. Nihil enim ita graue
inuenitur, ſicut eſſe in inferno. Si ergo Chriſtus illos qui e-
rant in inferno liberauit, multũ debet quilibet, ſi eſt ami-
cus Dei, confidere vt liberetur ab eo à quacunq; anguſtia.
Sap. 10. Hæc. ſ. ſapientia venditum iuſtum non dereliquit,
deſcenditq; cum illo in foueam, & in vinculis non dereli-
quit eum. Et quia ſpecialiter Deus iuuat ſeruos ſuos, mul-
tum debet eſſe ſecurus ille qui ſeruit Deo. Eccle. 34. Qui ti-
met Deum, nihil trepidabit, & non pauebit, quoniam ipſe
eſt ſpes eius. Secundo, debemus concipere timoré, & pro-
pellere præſumptionem. Nam licet Chriſtus paſſus ſit pro
peccatoribus, & ad infernum deſcenderit, non tñ liberauit
omnes, ſed illos tantum qui ſine peccato mortali erant, vt
K dictũ eſt. Illos verò qui in mortali deceſſerant, dimiſit. Et
ideo nullus qui cum peccato mortali illuc deſcendit, ſpe-
ret veniam. Sed tantum in inferno erit, quantum ſancti pa
tres in paradiſo, ſ. in æternum. Matth. 25. Ibunt ij in ſup-
plicium æternum, iſti autem in vitam æternã. Tertio, de-
bemus habere ſolicitudinem. Nam Chriſtus deſcendit ad
inferos pro ſalute noſtra, & nos frequenter debemus ſoli-
citi eſſe illuc deſcendere conſiderando. ſ. pœnas illas, ſicut
faciebat ille S. Ezechias, dicens Eſa. 38. Ego dixi in dimidio
dierum meorũ, vadam ad portas inferi. Nam qui illuc fre-
quenter per cogitationem deſcendit in vita, non deſcendit
de facili in morte, quia huiuſmodi conſideratio retrahit
à pec-

à peccato. Videmus enim quòd homines huius mūdi cauent ſibi à maleficijs propter temporalem pœnam, quanto ergo magis debent ſibi cauere propter pœnam inferni, quæ maior eſt & quantum ad diuturnitatem, & quantum ad acerbitatem, & quantum ad multiplicitatem? Eccleſiaſt.7. Memorare nouiſsima tua, & in æternum non peccabis. Quarto, prouenit nobis ex hoc exemplum dilectionis. Chriſtus enim deſcendit ad inferos, vt liberaret ſuos, & ideo debemus illuc deſcendere, vt ſubueniamus noſtris. Ipſi enim nihil poſſunt, & ideo debemus eis ſubuenire, qui ſunt in purgatorio. Nimis eſſet durus q̄ nō ſubueniret charo ſuo, qui eſſet in carcere terreno. Multo ergo magis eſt durus, qui non ſubuenit amico qui eſt in purgatorio, cum nulla ſit comparatio pœnarum mundi ad illas. Iob 19. Miſeremini mei, miſeremini mei, ſaltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. 2. Macha. 12. Sancta & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare vt à peccatis ſoluantur. Subuenitur autem eis præcipue per tria, ſicut dicit. Auguſt. ſcilicet per Miſſas, orationes, & eleemoſynas. Gre. addit quartum, ſcilicet ieiunium, nec eſt mirum, quia etiam in mundo iſto poteſt amicus ſatisfacere pro amico: intelligendum eſt tamen hoc de illis qui ſunt in purgatorio.

TErtia die reſurrexit à mortuis. Duo ſunt homini neceſſaria ad cognoſcendum, ſcilicet gloria Dei, & pœna inferni. Nam per gloriam illecti, & per pęnas territi, cauent ſibi homines & retrahuntur à peccatis. Sed hæc ſunt valde difficilia homini ad cognoſcendum. Vnde de gloria dicitur Sap. 9. Quæ in cœlis ſunt quis inueſtigauit? Et hoc quidem difficile eſt terrenis, quia vt dicitur Ioan. 3. Qui de terra eſt, de terra loquitur. Sed non eſt difficile ſpiritualibus, quia qui de cœlo venit, ſuper omnes eſt, vt dicitur ibidem. Et ideo Deus de cœlo deſcendit, & incarnatus eſt vt doceret nos cœleſtia. Erat etiam difficile cognoſcere pœnas inferni. Sap. 2. Non eſt qui agnitus ſit reuerſus ab inferis, & hoc dicitur in perſona impiorum. Et hoc non poteſt modo dici: quia ſicut deſcendit de cœlo vt doceret cœleſtia, ita reſurrexit ab inferis vt nos de inferis educeret. Et ideo neceſſe eſt vt credamus, quòd non ſolum homo factus eſt & mortuus, ſed q̄ reſurrexit à mortuis. Et ideo dicitur. Tertia die reſurrexit à mortuis. Inuenimus autem, quòd multi ſurrexerunt à mortuis, ſicut Lazarus, & filius viduę, & filia Archiſynagogi. Sed reſurrectio Chriſti differt à reſurrectione iſtorum & aliorum in quatuor. Primo, quantum ad cauſam reſurrectionis, quia alij qui ſurrexerunt, non ſurrexerunt ſua virtute, ſed vel Chriſti, vel ad preces alicuius ſancti: Chriſtus verò reſurrexit propria virtute, quia non ſolum erat homo, ſed etiam Deus, & diuinitas verbi nunquàm ſeparata fuit nec ab anima, nec à corpore, & ideo corpus animam, & anima corpus cum voluit, reſumpſit. Ioan 10. poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Et licet mortuus fuerit, hoc non fuit, ex infirmitate, nec ex neceſsitate, ſed virtute, quia ſponte, & hoc patet, quia cum emiſit ſpiritum, clamauit voce magna, quod alij morientes nequeunt, quia ex infirmitate moriūtur. Vnde Centurio dixit Matth. 27. Vere filius Dei erat iſte: & ideo ſicut ſua virtute poſuit animam ſuam, ita ſua virtute recepit eam. Et ideo dicitur, quia reſurrexit, & nō quòd fuerit ſuſcitatus quaſi ab alio. Pſal. 3. Ego dormiui, & ſoporatus ſum & exurrexi: nec eſt hoc contrarium ei quod dicitur Act. 2. Hunc Ieſum reſuſcitauit Deus. Nam & pater reſuſcitauit eum & filius, quia eadem eſt virtus patris & filij. Secundo, differt quantum ad vitam, ad quam reſurrexit, quia Chriſtus ad vitam glorioſam, & incorruptibilem. Apoſt. Rom. 6. Chriſtus reſurrexit à mortuis per gloriam patris. Alij verò ad eandem uitam quam prius habuerant, ſicut patet de Lazaro, & de alijs. Tertio, differt quantum ad fructum & efficaciam, quia virtute reſurrectionis Chriſti reſurgunt omnes. Matth. 27. Multa corpora ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt. Apoſt. 1. Corinth. 15. Chriſtus reſurrexit à mortuis, primitiæ dormientium. Sed vide quòd

A Chriſtus per paſsionem peruenit ad gloriam. Luc. 24. Nōne ſic oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam? vt doceat nos qualiter ad gloriam peruenire poſſimus. Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Quarto, differt quantum ad tempus, quia reſurrectio aliorum differt vſque ad finem mundi, niſi aliquibus ex priuilegio ante concedatur, vt beatæ Virgini, & vt pie creditur, beato Ioanni Euangeliſtæ. Sed Chriſtus reſurrexit tertia die, cuius ratio eſt, quia reſurrectio, & mors, & natiuitas Chriſti fuit propter noſtram ſalutem, & ideo tunc voluit reſurgere, quando ſalus noſtra perficeretur: vnde ſi ſtatim reſurrexiſſet, non fuiſſe creditum, quòd fuiſſet mortuus. Item, ſi multum diſtuliſſet, diſcipuli non remanſiſſent in fide, & ſic nulla vtilitas fuiſſet in paſſione ſua Pſal. 29. Quæ vtilitas in ſanguine meo dum deſcendo B in corruptionē? Et ideo die tertia reſurrexit, vt crederetur mortuus, & vt diſcipuli fidem non amitterent. Poſſumus autem ex ijs, quatuor ad noſtram eruditionē accipere. Primo, vt ſtudeamus reſurgere ſpiritualiter à morte animæ, quam incurrimus per peccatum, ad uitam iuſtitiæ quæ habetur per pęnitentiam. Apo. Eph. 5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Et hæc eſt reſurrectio prima, Apoc. 20. Beatus qui habet partem in reſurrectione prima. Secundo, quòd non differamus reſurgere vſque ad mortem, ſed cito, quia Chriſtus reſurrexit tertia die. Eccle. 5. Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem &c. quia non poteris cogitare quæ pertinent ad ſalutem infirmitate grauatus. Et quia etiam perdis partem omnium bonorum, quæ fiunt in Eccleſia, & multa mala incurris ex perſeuerantia in peccato. C Diabolus etiam quanto diutius poſſidet, tanto difficilius dimittit, vt dicit Beda. Tertio, vt reſurgamus ad uitam incorruptibilem, vt ſcilicet non iterum moriamur, id eſt, in tali propoſito quòd vltra non peccemus. Rom. 6. Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur &c. & infra. Ita & uos exiſtimate nos mortuos quidem eſſe peccato, viuentes autem Deo in Chriſto Ieſu. Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentijs eius: ſed neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes. Quarto, vt reſurgamus ad uitam nouam & glorioſam, vt ſcilicet vitemus omnia quę prius fuerant occaſiones & cauſa mortis & peccati. Roman. 6. Quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitę ambulemus. Et hæc noua uita eſt uita iuſtitiæ, quæ inno- D uat animam, & perducit ad uitam gloriæ. Amen.

AScendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Poſt Chriſti reſurrectionem oportet credere eius aſcenſionem, quia in cœlum aſcendit die quadrageſima. Et ideo dicit. Aſcendit &c. Circa quod debes notare tria. Primo ſcilicet quòd fuit ſublimis, rationalis, & vtilis. Sublimis quidem fuit, quia aſcendit ad cœlos. Et hoc tripliciter exponitur. Primo ſuper omnes cœlos corporeos. Apoſt. Ephe. 4. Aſcendit ſuper omnes cœlos. Et hoc primo incœpit in Chriſto: nam antea corpus terrenum non erat niſi in terra, intantum vt etiā Adam fuerit in paradiſo terreſtri. Secundo, aſcendit ſuper omnes cœlos ſpirituales, ſcilicet naturas ſpirituales. Ephe. 1. Cōſtituens, Ieſum, ad dex- E teram ſuam in cœleſtibus ſuper omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, & omnem nomen quod nominatur non ſolum in hoc ſęculo, ſed etiam in futuro, & omnia ſubiecit ſub pedibus eius. Tertio, aſcendit vſque ad ſedem patris. Danielis. 7. Ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit. Et Mar. vlt. Et Dominus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlū, & ſedet à dextris Dei. Non autem accipitur in Deo dextera corporaliter, ſed methaphorice: quia inquantum Deus dicitur ſedere ad dexteram patris, id eſt, ad æqualitatem patris: inquantum homo ſedet ad dexteram patris, id eſt, in potioribus bonis. Hoc autem affectauit diabolus. Eſa. 14. In cœ-

ſum

lum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum. Sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis: ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo: sed non peruenit nisi Christus, ideo dicitur, Ascendit in cœlum, sedet ad dexteram patris. Psal. 109. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Secundo, Christi ascensio fuit rationalis, quia ad cœlos: & hoc propter tria. Primo, quia cœlum debebatur Christo ex sua natura. Naturale enim est vt vnunquodque reuertatur vnde trahit originem. Principium autem originis Christi est à Deo, qui est super omnia. Ioan. 15. Exiui à patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Ioan. 3. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis qui est in cęlo. Et licet sancti in cœlum ascendant, non tamen sicut Christus, quia Christus sua virtute, sancti verò attracti à Christo. Cant. 1. Trahe me post te. Vel potest dici, quia nemo ascendit in cœlum nisi Christus, quia sancti non ascendunt nisi inquantum sunt membra Christi, qui est caput Ecclesiæ. Matth. 24 Vbicunq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ. Secundo, debebatur Christo cœlum ex sua victoria. Nam Christus est in mundum missus ad pugnandum contra diabolum, & vicit eum, & ideo meruit exaltari super omnia. Apoc. 3. Ego vici, & sedi cũ patre meo in trono eius. Tertio, ex sui humilitate. Nulla enim humilitas est ita magna sicut humilitas Christi, qui cum esset Deus, voluit fieri homo, & cum esset Dominus, voluit formam serui accipere, factus obediens vsque ad mortem, vt dicitur Phil. 2. & descendit vsque ad infernum, & ideo meruit exaltari vsque ad cœlũ ad sedem Dei: nam humilitas via est ad exaltationem, Luc. 14. Qui se humiliat, exaltabitur, Eph. 4. Qui descẽdit, ipse est & qui ascẽdit super omnes cœlos. Tertio, Christi ascensio fuit vtilis: & hoc quantum ad tria. Primo, quantum ad ductum, nam ad hoc ascendit vt nos duceret, sicut resurrexit vt nos resurgere faceret, ita ascendit vt nos duceret. Nos enim nesciebamus viam, sed ipse ostendit Mich. 2. Ascendit iter pãdens ante eos. Et vt nos securos redderet de possessione regni cœlestis, Ioan. 14. Vado parare vobis locum. Secundo, quantum ad securitatem: ad hoc enim ascendit vt interpellaret pro nobis. Hebræ. 7. Accedens per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandũ pro nobis. 1. Io. 2. Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum. Tertio, vt ad se corda nostra traheret. Matth. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum, vt contemnamus temporalia. Apost. Colo. 3. Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

INde venturus est iudicare viuos & mortuos. Ad officiũ regis & Domini spectat iudicare, Prouerb. 20. Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malũ intuitu suo. Quia ergo Christus ascẽdit in cęlum, & sedet ad dexteram Dei, sicut dominus omnium, manifestum est, quòd spectat ad eum iudicium. Et ideo in regula catholicæ fidei confitemur, quòd venturus est iudicare viuos & mortuos: hoc etiam dixerunt angeli. Act. 1. Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Sunt autem tria consideranda de hoc iudicio. Primum est forma iudicij: secundum est, quòd iudicium hoc est timendum: tertium est, qualiter præparemus nos ad hoc iudicium. Quo ad formam iudicij tria cõcurrunt, scilicet quis sit iudex, qui iudicandi, & de quibus sit. Christus autem est iudex. Act. 10. Ipse est qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum, siue accipiamus per mortuos peccatores, & per viuos recte viuentes: siue per viuos ad literã illos qui tunc viuent, & p mortuos omnes qui mortui sunt. Est autem iudex non solum inquantum Deus est, sed etiam inquantum homo. Et hoc propter tria. Primo, quia necessarium est vt iudicandi iudicem videant. Diuinitas autem est ita delectabilis, quòd nullus potest sine gaudio eam videre: & ideo nullus damnatus poterit eam videre, quia tunc gauderet. Et ideo necesse

F est vt appareat in forma hominis, vt ab omnibus videatur. Ioan. 5. Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Secundo, quia ipse meruit hoc officium secundum quod homo. Ipse enim secundum quod homo fuit iniuste iudicatus, & ex hoc Deus fecit eum iudicem totius mundi. Iob 36. Causa tua quasi impij iudicata est causam iudiciumque recipies. Tertio, vt cesset desperatio ab omnibus, si ab homine iudicantur. Si enim solus Deus iudicaret, homines territi desperarent. Lucæ 12. Videbunt filium hominis venientem in nube. Iudicandi verò sunt omnes qui sunt, fuerunt, & erunt. Apost. 2. Corinth. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit siue bonum, siue malum. Est autẽ sicut dicit Gregorius, quadruplex differentia inter iudicandos. Aut enim iudicandi sunt boni,
G aut mali. Malorum autem quidam condemnabuntur, sed non iudicabuntur, sicut infideles, quorum facta non discutientur, quia qui non credit iam iudicatus est, vt dicitur Ioan. 3. Quidam vero condemnabuntur & iudicabuntur, sicut fideles qui decesserunt cum peccato mortali. Apo. Rom. 6. Stipendia peccati mors: non enim excludentur à iudicio propter fidem quam habuerunt. Bonorum etiam quidam saluabuntur, & non iudicabuntur pauperes scilicet spiritu propter Deum, quinimmo alios iudicabunt, Matth. 19. Vos qui secuti estis me, in regeneratione cũ sederit filius hominis in sede maiestatis suę, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel: quod quidẽ non solum intelligitur de discipulis, sed etiam de omnibus pauperibus, aliàs Paulus qui plus alijs laborauit, non esset de numero illorum, & ideo intelligendum
H est etiam de omnibus sequentibus Apostolos, & de Apostolicis viris. Ideo Apost. 1. Corint. 6. An nescitis quoniam angelos iudicabimus? Esa. 3. Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius. Quidã autem saluabuntur & iudicabuntur, scilicet morientes in iustitia. Licet enim in iustitia decesserint, in occupatione tamen temporalium in aliquo lapsi sunt, & ideo iudicabuntur, sed saluabuntur. Iudicabuntur autem de omnibus factis bonis & malis. Ecclesiastes 11. Ambula in vijs cordis tui, & scito quòd pro omnibus his adducet te Deus in iudicium Ecclesiast. 12. Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, siue bonum, siue malum sit. De verbis etiam otiosis. Matth. 12. Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint, homines reddent rationem de eo in die iudicij. De cogitationibus, Sap. 1. In cogitationibus impij interrogatio erit: & sic patet forma iudicij. Est autem iudici-
I um illud timendum propter quatuor. primo, propter iudicis sapientiam. Scit enim omnia & cogitationes, & locutiones, & operationes: quoniam omnia nuda & aperta sunt oculis eius, vt dicitur Hebrę. 4. Prouerb. 16. Omnes vię hominum patent oculis eius. Ipse etiam scit verba nostra. Sap. 1. Auris zeli audit omnia. Item, cogitationes nostras. Hiere. 16. Prauum est cor hominis, & inscrutabile: quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda, & probans renes, qui do vnicuique iuxta viam suam, & iuxta fructum adinuentionum suarum. Ibi erunt testes infallibiles, scilicet propriæ hominum conscientiæ. Aposto. Rom. 2. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium in die cum iudicabit Deus occulta hominum. Secun-
k do, propter iudicis potentiam, quia omnipotens est in se. Esa. 40. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet. Item, omnipotens est in alijs, quia omnis creatura erit cum eo. Sap. 5. Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos: & ideo dicebat Iob 10. Cum sit nemo qui de manu tua possit eruere. Psal. 138. Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Tertio, propter operis inflexibilem iustitiam. Nunc enim est tempus misericordiæ, sed tempus futurum erit solum tempus iustitiæ: & ideo nunc est tempus nostrum, sed tũc erit solum tempus Dei. Psal. 74. Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Pro-

uerb.

uerb.6. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Quarto, propter iudicis iram. Aliter enim apparebit iustis, quia dulcis & delectabilis. Esa.33. Regem in decore videbunt: aliter malis, quia iratus & crudelis, intantum vt dicant montibus, Cadite super nos, & abscondite nos ab ira agni, vt dicitur Apocalyp.6. Hæc autem ira nõ dicit in Deo commotionem animi, sed effectũ iræ, pœnam scilicet peccatoribus inflictam scilicet æternalem. Origines. Quàm angustæ erunt peccatoribus vnę in iudicio. Desuper erit index iratus &c. Contra autem hunc timorem debemus quatuor habere remedia. Primum est bona operatio. Apost. Rom.13. Vis non timere potestatẽ? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Secundum est confessio & pœnitentia de commissis, in qua tria debent esse, scilicet dolor in cogitatione, pudor in cõfessione, & acerbitas in satisfactione, quæ quidem expiant pœnam æternã. Tertium est eleemosyna, quæ omnia mundat. Luc.16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Quartum est charitas. i. amor Dei & proximi, quæ quidem charitas operit multitudinem peccatorum, vt dr. 1. Petre.4. & Prouer.10.

CRedo in Spiritumsanctum. Sicut dictum est, Verbum Dei est filius Dei, sicut verbum hominis est conceptio intellectus. Sed quandoque homo habet verbum mortuum, scilicet quando homo cogitat quæ debet facere, sed tamen voluntas faciendi non adest ei: sicut quando homo credit & non operatur, fides eius dicitur mortua, vt dicitur Iaco.2. Verbum autem Dei est viuum, Hebr.4. Viuus est sermo Dei. Et ideo necesse est, quòd Deus habeat secum voluntatem & amorem: vnde August. in lib. de Trini. Verbum quod insinuare intendimus cum amore, notitia est. Sicut autem verbum Dei est filius Dei, ita amor Dei est Spiritussanctus. Et inde est, quòd tunc homo habet Spiritum sanctum, quando diligit Deum. Apost. Rom.5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritumsanctũ, qui datus est nobis. Fuerũt autem aliqui, qui male sentientes de Spiritusancto, dixerunt quòd erat seruus & minister Dei. Et ideo sancti ad remouendum hos errores addiderunt quinque verba in alio Symbolo de Spiritusancto. Primum est, quòd licet sint alij spiritus, scilicet angeli, sunt tamen ministri Dei, secundum illud Apostoli Hebræ.1. Omnes sunt administratorij spiritus: sed Spiritussanctus Dominus est. Ioan.4. Spiritus est Deus, & Apost.2. Corinth.3. Dominus autem spiritus est: & inde est, quòd vbi est spiritus Domini, ibi est libertas, vt dicitur 2. Corinth.3. cuius ratio est, quia facit diligere Deum, & aufert amorem mundi: & ideo dicitur, In Spiritumsanctum Dominum. Secundum est, quia in hoc est vita animæ, quòd coniungitur Deo, cum ipse Deus sit vita animæ, sicut anima vita corporis. Deo autem coniungit Spiritussanctus per amorem, quia ipse est amor Dei, & ideo viuificat. Ioan.6. Spiritus est qui viuificat: vnde dicitur, Et viuificãtem. Tertium est, quòd Spiritussanctus est eiusdem substantię cum patre & filio, quia sicut filius est verbum patris, ita spiritus sanctus est amor patris & filij, & ideo procedit ab vtroque: & sicut verbum Dei est eiusdem substantiæ cum patre, ita & amor cum patre & filio. Et ideo dicitur. Qui ex patre filioque procedit: vnde & per hoc patet, quòd non est creatura. Quartum est, quòd est æqualis patri & filio quantum ad cultum. Ioan.4. Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Matth. vlti. Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, & ideo dicitur, Qui cum patre & filio simul adoratur. Quintum, per quod manifestatur quòd sit æqualis Deo, est quia sancti Prophetæ locuti sunt à Deo, Constat autẽ quòd Prophetæ fuerint locuti ab eo. Sed Petr. dicit 2. Pet.1. quòd Spiritusancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Esa.48. Dominus Deus misit me, & spiritus eius: vnde hic dicitur. Qui locutus est per Prophetas. Per hoc autem destruuntur duo errores, error scilicet Manichæorũ,

A qui dixerunt quòd vetus testamentum non erat à Deo, quod falsum est, quia per Prophetas locutus est Spiritussanctus. Item, error Priscillæ & Montani, qui dixerunt quòd Prophetę non sunt locuti à Spiritusancto, sed quasi amentes. Prouenit autem in nobis multiplex fructus à Spiritusancto. Primo, quia purgat à peccatis, cuius ratio est: quia eiusdem est reficere, cuius est constituere. Anima autem creatur per Spiritumsanctum, quia omnia per ipsum facit deus: deus enim diligendo suam bonitatem causat omnia. Sapien.11. Diligens omnia quæ sunt &c. diony. in 4. c. de diuinis nomin. diuinus amor non permisit eum sine germine esse. Oportet ergo quòd corda hominum per peccatum destructa reficiantur à Spiritusancto. Psal. 103. Emitte Spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Nec mirum si spiritus purgat, quia omnia pec-
B cata dimittuntur per amorem. Luc.7. dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Prou.10. Vniuersa delicta operit charitas. Item, 1. Per.4. Charitas operit multitudinem peccatorum. Secundo, illuminat intellectum, quia omnia quæ scimus, à Spiritusancto scimus. Ioan.14. Paracletus autem Spiritussanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunq; dixero vobis. Itẽ, 1. Ioan.2. Vnctio docebit vos de omnibus. Tertio, iuuat & quodammodo cogit seruare mandata. Nullus enim posset seruare mandata dei, nisi amaret deum. Ioan.14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Spiritus autẽ sanctus facit amare deum, ideo iuuat. Ezech.36. dabo vobis cor nouum, & spiritum no-
C uum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum & spiritum meum ponam in medio vestri. Et faciam vt in pręceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operemini. Quarto, confirmat spem vitę æternæ, quia est sicut pignus hæreditatis illius. Apo. Eph.1. Signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. Est enim quasi arra vitę ęternæ, cuius ratio est: quia ex hoc debetur vita æterna homini, inquantum efficitur filius dei, & hoc fit per hoc quòd fit similis Christo. Assimilatur autẽ aliquis Christo per hoc, quòd habet spiritum Christi, qui est Spiritussanctus. Apost. Roma.8. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorũ, in quo clamamus abba pater. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus
D filij dei. Et Galat.4. Quoniam autem estis filij dei, misit deus spiritum filij sui in corda vestra, clamantem abba pater. Quinto, consulit in dubijs, & docet nos quæ sit voluntas dei. Apocaly.1. Qui habet aures audiendi, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Esa.50. Audiam eum quasi magistrũ.

SAnctam Ecclesiam catholicam. Sicut videmus quòd in vno homine est vna anima, & vnum corpus, & tamen sunt diuersa membra ipsius, ita Ecclesia catholica est vnũ corpus, & habet diuersa membra. Anima autem quæ hoc corpus viuificat, est Spiritussanctus. Et ideo post fidem de Spiritusancto iubemur credere sanctam Ecclesiam catholicam: vnde additur in Symbolo, Sanctam Ecclesiam catholicam. Circa quòd sciendum est, quòd Ecclesia est idẽ quòd congregatio. Vnde Ecclesia sancta idem est quod congregatio fidelium, & quilibet Christianus est sicut
E membrum ipsius Ecclesiæ, de qua dicitur Ecclesiast. vlti. Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ. Hæc autem Ecclesia sancta habet quatuor conditiones, quia est vna, quia est sancta, quia est catholica .i. vniuersalis, & quia est fortis & firma. Quantum ad primum sciendum est, quòd licet diuersi hæretici diuersas sectas adinuenerint, non tamen pertinent ad Ecclesiam, quia sunt diuisi in partes, sed Ecclesia est vna Cant.6. Vna est columba mea, perfecta mea. Causatur autem vnitas Ecclesiæ ex tribus. Primo, ex vnitate fidei. Omnes enim christiani qui sunt de corpore Ecclesiæ, idem credunt. 1. Corinth.1. Id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata, & Ephe. Vnus deus, vna fides, vnum baptisma. Secundo, ex

do, ex vnitate spei, quia omnes firmati sunt in vna spe perueniendi ad uitam æternam: & ideo dicit Apost. Ephe. 4. Vnum corpus, vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Tertio, ex vnitate charitatis, quia omnes connectuntur in amore Dei, & ad inuicem in amore mutuo: Ioã. 17. Charitatem quam dedisti mihi, dedi eis vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Manifestatur autem huiusmodi amor si verus est, quando membra pro seinuicem sunt solicita, & quando inuicem compatiuntur. Ephe. 4. In charitate crescamus in illo per omnia qui est caput Christus, ex quo totum corpus connexum & compactum per omnem iuncturam subministrationis secundum operationem in mensura vniuscuiusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate, quia quilibet de gratia sibi collata à Deo debet proximo seruire: vnde nullus debet contemnere, nec pati ab ista Ecclesia abijci & expelli, quia non est nisi vna Ecclesia, in qua homines saluentur, sicut extra arcam Noe nullus saluari potuit. Circa secundum sciendum, quòd est etiam alia congregatio, sed malignantium. Psalm. 25. Odiui Ecclesiam malignantium &c. sed hęc est mala, Ecclesia verò Christi est sancta. Apost. 1. Corinth. 3. Templum Dei sanctum est, quod estis vos: vnde dicitur, Sanctam Ecclesiam. Sanctificantur autem fideles huius cõgregationis ex tribus. Primo enim, quia sicut Ecclesia cũ cõsecratur, materialiter lauatur, ita fideles loti sunt sanguine Christi. Apoc. 1. Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Hebr. 13. Iesus vt sanctificaret per suum sanguinem populũ. Secũdo, ex inunctione, quia sicut Ecclesia inungitur, sic & fideles spirituali innunctione vnguntur vt sanctificentur, aliàs non essent christiani, Christus enim idem est quod vnctus. Hæc autem vnctio est gratia Spiritussancti. 2. Corint. 1. Qui vnxit nos Deus. Apost. 1. Corinthio. 6. Sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi. Tertio, ex in habitatione Trinitatis: nam vbicunque Deus inhabitat, locus ille sanctus est: vnde Genes. 28. Verè locus iste sanctus est, & psal. 29. Domum tuam decet sanctitudo Domine. Quarto, propter innocationem Dei. Hiere. 4. Tu autem in nobis es Domine, & nomen tuum innocatum est super nos. Cauendum est ergo ne post talem sanctificationem polluamus animam nostram, quæ templum Dei est per peccatũ. Apo. 1. Cor. 3. Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Circa tertium sciendum est, quòd Ecclesia est catholica, idest, vniuersalis, primo quantum ad locum, quia est per totum mundum, contra Donatistas, Rom. 1. Fides vestra annũtiatur in vniuerso mũdo, Mar. vlt. Euntes in mũdum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ: vnde antiquitus Deus erat notus tantum in Iudæa, nunc autem per totum mundũ. Habet autem hæc Ecclesia tres partes. Vna est in terra, alia est in cœlo, tertia est in purgatorio. Secundo, est vniuersalis quantum ad conditionem hominum, quia nullus abijcitur, nec Dominus, nec seruus, nec masculus, nec fœmina. Gal. 3. Non est masculus, neque fœmina. Tertio, est vniuersalis quantum ad tempus: nam aliqui dixerunt, quòd Ecclesia debet durare vsque ad certum tempus. Sed hoc est falsum, quia hæc Ecclesia incępit à tempore Abel, & durabit vsque ad finem sæculi. Mat. vlt. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi, sed post consummationem sæculi remanebit in cœlo. Circa quartum sciendum est, quòd Ecclesia Dei est firma. Domus autem dicitur firma, primo si habet bona fundamenta. Fundamentum autem Ecclesiæ principale est Christus. Apost. 1. Cor. 3. Fundamentũ aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Secundarium verò fundamentum sunt Apostoli & eorum doctrina, & ideo firma est. Vnde in Apocal. dicitur, quòd ciuitas habebat duodecim, fundamenta, & erant ibi scripta nomina duodecim Apost. Apoca. 21. Et inde est quòd dicitur Ecclesia Apostolica. Ex inde etiam quòd ad significandum firmitatem huius Ecclesiæ B. Petrus dictus est vertex. Secundo, apparet firmitas domus si

F cõquassata non potest destrui. Ecclesia autem nunquam potuit destrui, nec à persecutoribus, immo persecutionibus durantibus magis creuit, & qui eam persequebantur, & quos ipsa persequebatur deficiebant. Mat. 21. Qui ceciderit super lapidem illum confringetur: super quem verò ceciderit, conteret eum. Nec ab erroribus, immo quanto magis errores superuenerunt, tanto magis veritas manifestata est. 2. Tim. 3. Homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed vltrà non proficientes &c. Nec à tentationibus dęmonum. Ecclesia enim est sicut turris, ad quã fugit quicunque pugnat contra diabolum. Prouerb. 18. Turris fortissima nomen domini. Et ideo diabolus principaliter conatur ad destructionem eius, sed non præualet, quia Dominus dixit. Matth. 16. Et portę inferi non pręualebunt aduersus eam. quasi dicat. Bellabunt aduersum te, sed non præualebunt. Et inde est, quòd sola Ecclesia Petri, in cuius partem venit tota Italia, dum discipuli mitterentur ad
G prædicandum, semper fuit firma in fide. Et cum in alijs partibus vel nulla fides sit, vel sit commista multis erroribus, Ecclesia tamen Petri & fide viget, & ab erroribus munda est. Nec mirum, quia dominus dixit Petro. Luc. 22. Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua.

Sanctorum communionem. Sicut in corpore naturali operatio vnius membri cedit in bonum totius corporis, ita in corpore spirituali, scilicet Ecclesia. Et quia omnes fideles sunt vnum corpus, bonum vnius alteri cõmunicatur. Apost. Rom. 12. Singula autem alter alterius mẽbra. Vnde & inter alia credenda quæ tradiderunt Apostoli, est quòd communio bonorum sit in Ecclesia: & hoc est quod dicitur. Sanctorum cõmunionem. Inter alia verò membra Ecclesię, principale membrum est Christus, quia
H est caput. Ephe. 1. Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius. Bonum ergo Christi cõmunicatur omnibus christianis, sicut virtus capitis omnibus membris, & hæc communicatio fit per sacramenta Ecclesiæ, in quibus operatur virtus passionis Christi, quę operatur ad conferendam gratiam in remissionem peccatorũ. Huiusmodi autem sacramenta Ecclesiæ sunt septem. Primum est baptismus, qui est regeneratio quędam spiritualis. Sicut enim vita carnalis non potest haberi nisi homo carnaliter nascatur, ita vita spiritualis, vel gratiæ non potest haberi nisi homo renascatur spiritualiter: hæc autem generatio fit per baptismum. Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritusancto, non potest introire in regnum dei. Et est sciendum quòd sicut homo non nascitur nisi semel, sic & semel tantũ baptizatur. Vnde & sancti
I addiderunt, Confiteor vnum baptisma. Virtus autem baptismi est, quòd purgat ab omnibus peccatis, & quantum ad culpam, & quantum ad pœnam: & inde est quòd nulla pœnitentia imponitur baptizatis, quantuncunque fuerint peccatores, & statim moriantur post baptismum, immediate euolant in vitam æternam. Inde est etiam, quòd licet soli sacerdotes ex officio baptizent, ex necessitate tñ cuilibet licet baptizare, seruata tamen forma baptismi quę est. Ego te baptizo in nõie patris, & filij, & spiritusanctĩ. Sumit autem hoc sacramentum virtutem à passione Christi. Roman. 6. Quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et inde est, ꝙ sicut Christus fuit tribus diebus in sepulcro, ita fit trina immersio
K in aqua. Secundum sacramentum est confirmatio. Sicut enim in illis qui corporaliter nascuntur, necessariæ sunt vires ad operandum, ita spiritualiter renatis necessarium est robur Spiritusancti. Vnde & Apost. ad hoc quòd essent fortes, receperunt Spiritumsanctum post ascensionem Christi. Luc. 24. Vos autem sedete in ciuitate, quousque induamini virtute ex alto: hoc autem robur confertur in sacramento confirmationis. Et ideo illi qui habent curam puerorum debent multum esse solliciti quòd confirmentur, quia in confirmatione confertur magna gratia. Et si decedat, maiorem habet gloriam confirmatus, quàm non confirmatus, quia hic habuit plus de gratia. Tertium sacramen-

cramentum est Eucharestia. Sicut enim in vita corporali
postquam homo natus est, & vires sumpsit, necessarius est
ei cibus vt conseruetur & sustentetur: ita in vita spirituali
post habitum robur necessarius est ei cibus spiritualis, qui
est corpus Christi. Ioan. 6. Nisi manducaueritis carnem fi-
lij hominis, & biberitis eius sanginem, non habebitis vitã
in vobis. Et ideo secundum ordinationem Ecclesiæ quili-
bet Christianus semel in anno debet recipere corpus Chri
sti, digne tamen & munde, quia vt dicitur 1. Cor. 11. Qui
manducat & bibit indigne, scilicet cum conscientia pec-
cati mortalis, de quo non est confessus, vel non proponit
abstinere, iudicium sibi manducat & bibit. Quartum sa-
cramentum est pœnitentia. Contingit enim in vita cor-
porali quòd quãdoque quis infirmatur, & nisi habeat me
dicinam moritur, & ita in vita spirituali quis infirmatur
per peccatum, vnde necessaria est medicina ad recuperan-
dam sanitatem, & hæc gratia quæ confertur in pœniten-
tiæ sacramento. Psal. 102. Qui propitiatur omnibus iniqui
tatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. In pœniten
tia autem tria debent esse contritio, quæ est dolor de pec
cato cum proposito abstinendi, confessio peccatorum
cũ integritate, & satisfactio quæ est per bona opera. Quin-
tum scramentum est extrema vnctio. In hac enim vita
sunt multa quæ impediunt, propter quæ homo non po-
test perfecte cõsequi purgationem à peccatis. Et quia nul-
lus potest intrare vitam æternam nisi sit bene purgatus,
necessarium fuit aliud sacramentum quo homo purgare-
tur à peccatis, & liberaretur ab infirmitate, & præparare-
tur ad introitum regni cœlestis, & hoc est sacramentum
extremæ vnctionis. Sed quòd non semper curet corporali
ter, hoc est quia forte viuere non expedit saluti animę. Iac.
5. Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ,
& orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domi-
ni, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Do
minus, & si in peccatis sit, remittentur ei. Sic ergo patet,
quòd per quinque sacramenta quę prędicta sunt, habetur
perfectio vitæ. Sed quia necessarium est quòd huiusmodi
sacramenta conferantur per determinatos ministros, ideo
fuit necessarium sacramentum ordinis, cuius ministerio
huiusmodi sacramenta dispensarentur: nec est attendẽda
ad hoc eorum vita, si aliquando ad mala declinant, sed vir
tus Christi, per quam ipsa sacramenta efficaciam habent,
quorum ipsi dispẽsatores sunt. Apost. 1. Corinth. 4. Sic nos
existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores my
steriorum Dei: & hoc est sextum sacramentum, scilicet
ordinis. Septimum sacramentum est matrimonium, in
quo si munde viuunt homines, saluantur, & possunt sine
peccato mortali viuere. Et interdum declinant comunga
ti ad venialia, quando eorum concupiscentia non fertur
extra bona matrimonij, & si efferatur extra, tunc declinãt
ad mortale. Per hæc autem septem sacramenta consequi-
mur peccatorum remissionem, & ideo hic statim subdi-
tur. Remissionem peccatorum. Per hoc etiam datum est
Apostolis dimittere peccata: & ideo credendum est, quòd
ministri Ecclesiæ, ad quos deriuata est huiusmodi pote-
stas ab Apostolis, & ad Apostolos à Christo, in Ecclesia ha
beant potestatem ligandi atque soluendi & quód in Eccle
sia sit plena potestas dimittendi peccata, sed gradatim, sci-
licet à Papa in alios prælatos. Sciendum est etiam, ꝙ non
solum virtus passionis Christi communicatur nobis, sed
etiam meritum vitę Christi, & quicquid boni fecerũt om-
nes sancti communicatur in charitate existentibus, quia
omnes vnum sunt. Psalm. 118. Particeps ego sum om-
nium timentium te. Et inde est, ꝙ qui in charitate viuit,
particeps est omnis boni quod fit in toto mundo, sed ta-
men specialius illi, pro quibus specialius fit aliquod bo-
num: nam vnus potest satisfacere pro alio, sicut patet in
beneficijs, ad quę plures cõgregationes admittũt aliquos.
Sic ergo per hanc communionem consequimur duo vnũ
scilicet quòd meritum Christi communicatur omnibus:
aliud quod bonum vnius communicatur alteri, vnde ex-

A communicati per hoc quòd sunt extra Ecclesiam, per-
dunt partem omnium bonorum quę fiunt, quod est ma-
ius damnum, quàm damnum alicuius rei temporalis. Est
etiam aliud periculum, quia constat quòd per huiusmodi
suffragia impeditur diabolus, ne possit nos tentare: vnde
quando quis excluditur ab huiusmodi suffragijs, diabolus
facilius vincit eum. Et inde est quòd in primitiua Eccle-
sia, cum aliquis excommunicabatur, statim diabolus ve-
xabat eum corporaliter.

Carnis resurrectionem. Spiritussanctus non solum san-
ctificat Ecclesiam quantum ad animam, sed virtute
eius resurgent corpora nostra. Rom. 4. Qui suscitauit Ie-
sum Christum Dominum nostrum à mortuis, & 1. Co-
B rinth. 15. Quoniam quidem per hominem mors, & per
hominem resurrectio mortuorum & ideo credimus se-
cundum fidem nostram resurrectionem mortuorum fu-
turam. Circa quam quatuor considerãda occurrunt. Pri-
mum est, vtilitas quæ ex fide resurrectionis prouenit: se-
cundum, est qualitas resurgentium quantum ad omnes in
generali: tertium, quantum ad bonos: quartum quan-
tum ad malos in speciali. Circa primum sciendum, quòd
ad quatuor est nobis vtilis fides & spes resurrectionis. Pri-
mo, ad tollendum tristitias, quas ex mortuis concipimus.
Impossibile est enim quòd homo non doleat de morte
chari sui: sed per hoc quòd sperat eum resurrecturum,
multum temperatur dolor mortis. 1. Thessalonicen. 4. No-
lumus vos ignorare fratres de dormientibus, vt non con-
tristemini sicut & cæteri qui spem non habent. Secundo,
aufert timorem mortis: si homo post mortem non spe-
raret aliam vitam meliorem, sine dubio mors esset valde ti
C menda, & potius deberet homo quæcunque mala facere,
quàm incurrere mortem: sed quia credimus esse aliam vi
tam meliorem, ad quam perueniemus post mortem, con-
stat quòd nullus debet mortem timere, nec timore mor-
tis aliqua mala facere. Heb. 2. Vt per mortem destrueret
eum qui habebat mortis imperium, idest, diabolum, & li
beraret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxij
erant seruituti. Tertio, reddit sollicitos & studiosos ad be
ne operandum. si enim vita hominis esset tantum ista, in
qua viuimus, non inesset hominibus magnum studium
ad bene operandum: quia quicquid faceret, paruum esset
cum eius desiderium non sit ad bonum determinatum se
cundum certum tempus, sed ad æternitatem. Sed quia cre
dimus quod per hæc quæ hic facimus, recipiemus bona
æterna in resurrectione, ideo studemus bona operari. 1.
Corinth. 15. Si in hac vita tantum in Christo sperantes su-
D mus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Quarto,
retrahit à malo. Sicut. n. spes pręmij allicit ad bonũ ope-
rando, ita timor pœnæ quam credimus malis reseruari, re
trahit à malo. Ioann. 6. Et procedent qui bona fecerunt
in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt in resurre-
ctionem iudicij. Circa secundum sciendum est, quòd quã
tum ad omnes quadruplex conditio attendi potest in re-
surrectione. Prima est ad identitatem corporum resurgen
tium, quia idem corpus quod nunc est & quantum ad car
nem, & quantum ad ossa resurget, licet aliqui dixerint,
quòd hoc corpus quod nunc corrumpitur, non resurget:
quod est contra Apostolum. Ait enim. 1. Corin. 15. Opor-
tet corruptibe hoc induere incorruptionem: & quia sa-
E cra scriptura dicit, quòd virtute Dei idem corpus ad vi-
tam resurget. Iob. 19. Rursum circundabor pelle mea, &
in carne mea videbo Deum. Secunda conditio erit quan-
tum ad qualitatem, quia corpora resurgentia erunt alte-
rius qualitatis quàm nunc sint, quia & quantum ad bea-
tos, & quantum ad malos corpora erunt incorruptibilia,
quia boni erunt semper in gloria, & mali semper in pœna
eorum. 1. Corin. 15. Oportet corruptibile hoc induere in-
corruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatem. Et
quia corpus erit incorruptibile & immortale, non erit
vsus ciborum & venereorum, Mat. 22. In resurrectione ne
que nubent, neque nubentur, sed erũt sicut angeli Dei in
cœlo.

cœlo. Et hoc est contra Iudęos & Saracenos. Iob. 7. Non reuertetur vltra in domum suā. Tertia conditio quantum ad integritatem, quia omnes & boni, & mali resurgent cum omni integritate quæ ad perfectionem hominis pertinet. Non enim erit ibi cęcus, vel claudus, nec aliquis defectus. Apost. 1. Cor. 15. Mortui resurgent incorrupti, idest, impassibiles quantum ad corruptiones præsentes. Quarta conditio est quātum ad ætatem, quia omnes resurgent in ætate perfecta idest triginta trium vel duorum annorum, cuius ratio est: quia qui nondum peruenerunt ad hoc, non habent ætatem perfectam, & senes hanc iam amiserunt, & ideo iuuenibus & pueris addetur quod deest, senibus verò restituetur. Eph. 4. Donec occurramus omnes in virum perfectum in mensuram ętatis plenitudinis Christi. Circa tertium sciendum est, quòd quantum ad bonos erit specialis gloria, quia sancti habebūt corpora glorificata, in quibus erit quadruplex conditio. Prima est claritas Mat. 13. Fulgebūt iusti sicut sol in regno patris eorum. Secunda est impassibilitas. 1. Cor. 15. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Apoca. 21. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt. Tertia est agilitas. Sap. 3. Fulgebunt iusti, & sicut scin tillæ in arūdineto discurrent. Quarta est subtilitas. 1. Cor. 15. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale, non quòd omnino sit spiritus, sed quia erit totaliter spiritui subiectum. Circa quartum sciendum, quòd damnatorum conditio contraria erit conditioni beatorum, quia erit in eis pœna æterna, in qua est quadruplex mala conditio: nam corpora eorum erunt obscura. Esa. 13. Facies combustæ vultus eorum. Item, passibilia, licet nunquàm corrumpantur, quia semper in igne ardebunt, & nunquam consummabuntur. Esa. 66. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Item, erunt grauia. Anima enim erit ibi quasi catenata. Psal. 149. Ad alligandos reges eorum in compedibus. Item, erunt quodammodo carnalia & anima & corpus. Ioel. 1. Computruerunt iumenta in stercore suo.

Vitam æternam. Amen. Conuenienter in fine omniū desideriorum nostrorū scilicet in vita ęterna finis datur credendi in Symbolo, cum dicitur. Vitam æternam. Amen: contra quod dicunt illi, qui ponunt animam interire cum corpore. Si enim hoc esset verum, homo esset eiusdem conditionis cum brutis: & istis conuenit illud. Psal. 48. Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipiētibus, & similis factus est illis. Anima enim humana assimilatur Deo in immortalitate, ex parte autem sensualitatis assimilatur bestijs. Cum ergo credit quis, quòd anima moriatur cum corpore, recedit à Dei similitudine, & bestijs comparatur, contra quos dicitur Sap. 2. Neque mercedem sperauerunt iustitiæ, nec iudicauerūt honorem animarum sanctarum: quoniam Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Est autem primo considerandum in hoc articulo, quæ vita sit vita æterna: circa quod sciendum, quòd in vita æterna primum est quòd homo coniungitur Deo. Nam ipse Deus est præmium & finis omnium laborum nostrorum. Gen. 15. Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Consistit autem hæc coniunctio in perfecta visione. 1. Corinth. 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc aūt facie ad faciem. Item, consistit in summa laude. Aug. in 22. de ci. Dei. Videamus, amabimus, & laudabimus. Esa. 51. Gaudium & lętitia inuenietur in ea, gratiarum actio & vox laudis. Item, in perfecta satietate desiderij: nam ibi habebit quilibet beatus vltra desiderata & sperata, cuius ratio est: quia nullus potest in vita ista implere desiderium suum, nec vnquam aliquod creatum satiat desiderium hominis. Deus enim solus satiat, & infinitum excedit, & inde est ꝙ non quiescit nisi in Deo. Aug. in 1. confes. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrū donec requiescat in te. Et quia

F sancti in patria perfecte habebunt Deum, manifestum est quòd satiabitur desiderium eorum, & adhuc gloria excedet. Et ideo dicit Dominus. Mat. 25. Intra in gaudium Domini tui. Aug. Totum gaudium non intrabit in gaudentes, sed toti gaudentes, intrabunt in gaudium. Psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua, & iterum. Qui replet in bonis desiderium tuum &c. Quicquid enim delectabile, est totum est ibi superabundanter. Si enim appetantur delectationes, ibi erit summa & perfectissima delectatio, quia de summo bono scilicet Deo. Iob. 22. Tunc super omnipotentem delitijs afflues. Psal. 15. Delectationes in dextera tua vsque in finem. Item, si appetūtur honores, ibi erit omnis honor. Homines præcipue desiderant esse reges quantum ad laicos: & episcopi, quantum ad clericos, & vtrunque erit ibi. Apoc. 5. Fecisti nos Deo nostro regnū & sacerdotes. Sap. 5. Ecce quomodo computati sunt inter
G filios Dei. Item, si scientia appetitur, ibi erit perfectissima, quia omnes naturas rerum, & omnem veritatem, & quicquid volemus sciemus, & quicquid volemus habere habebimus ibi cum ipsa vita æterna. Sapien. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Proue. 10. desiderium suum iustis dabitur. Tertio, consistit in perfecta securitate: nam in mundo isto non est perfecta securitas, quia quanto quis habet plura & magis eminet, tanto plura timet & pluribus indiget: sed in vita æterna nulla est tristitia, nullus labor, nullus timor. Prou. 1. Abundantia perfruetur malorum timore sublato. Quarto, consistit in omnium beatorum iucunda societate, quæ societas erit maxime delectabilis, quia quilibet habebit omnia bona cum omnibus beatis: nam quilibet diliget alium sicut seipsum, & ideo
H gaudebit de bono alterius sicut de suo. Quo fit vt tantum augeatur lætitia & gaudium vnius, quantum est gaudium omnium. Psal. 86. Sicut lętātium omnium habitatio est in te. Hæc autem quæ dicta sunt, & multa ineffabilia habebunt sancti qui erunt in patria. Mali verò qui erunt in morte æterna non minus habebunt de dolore & pœna, quàm boni de gaudio & gloria. Exaggeratur autem pœna eorū primo ex separatione Dei & omnium bonorum, & hæc est pœna damni, quæ respondet auersioni, quæ pœna maior est quàm pœna sensus. Mat. 25. Inutilem seruum eijcite in tenebras exteriores. In vita enim illa mali habent tenebras interiores scilicet peccati, sed tunc habebunt etiā exteriores. Secundo ex remorsu conscientiæ. Psal. 49. Arguam te, & statuam contra faciem tuam. Sap. 5. Præ angustia spiritus gementes: & tamen hæc pœnitentia & gemitus erit inutilis, quia non propter odium mali, sed propter
I dolorem pœnę. Tertio, ex immensitate pœnę sensibilis scilicet ignis inferni, qui animam & corpus cruciabit, quę est acerbissima pœnarum, sicut dicunt sancti, & erunt sicut semper morientes, & nunquam mortui, nec morientur: vnde dicitur mors æterna quia sicut moriens est in acerbitate pœnarum, sic & illi qui sunt in inferno. Psal. 48. Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Quarto, ex desperatione salutis. Nam si eis daretur spes liberationis à pœnis, eorum pœna mitigaretur: sed cum subtrahitur eis omnis spes, pœna efficitur grauissima. Esa. 66. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Sic ergo patet differentia inter bene operari & male, quia bona opera ducunt ad vitam, mala autem trahunt ad mortem: & propter hoc homines deberent frequenter reducere hæc ad memoriam, quia ex hoc prouocarentur ad
K bonum, & retraherentur a malo: vnde & signanter in fine omnium ponitur Vitam æternam, vt semper magis memoriæ imprimatur, ad quam viram nos perducat Dominus Iesus Christus, Deus benedictus in sæcula sæculorum, Amen.

Explicit Opusculum sextum scilicet expositio S. Thom. de Aquino ordinis prædicatorum super Symbolo Apostolorum, s. Credo in Deum.

EIVSDEM

EIVSDEM DOCTORIS EXPOSITIO

Deuotissima orationis Dominicæ, videlicet, Pater noster.

Opusculum Septimum.

PATER noster. Inter alias orationes oratio Dominica principalior inuenitur. Habet enim quinque excellentia, quæ in oratione requiruntur. Debet enim esse oratio secura, recta, ordinata, & humilis. Secura quidem, vt cum fiducia adeamus ad thronũ gratiæ eius, vt dicitur Hebr.4. In fide etiam non deficientes. Dicitur enim Iacob.1. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Rationabiliter autem hæc oratio est securissima: est enim ab aduocato nostro formata, qui est sapientissimus petitor, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, vt dicitur ad Collossens.2. De quo dicitur 1. Ioann.2. Aduocatum habemus apud patrem: vnde dicit Cyprianus in libro de oratione dominica. Cum Christum habeamus aduocatum apud patrem pro peccatis nostris, quando pro delictis nostris petimus, aduocati nostri verba proponamus. Vlterius securior apparet ex hoc, quòd ipse qui orationem exaudit cum patre, docuit nos orare, secundum illud Psalmi 90. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum: vnde dicit Cyprianus. Amica, familiaris, & deuota est oratio, Dominum de suo rogare: vnde ab hac oratione nunquam sine fructu receditur, nam per eam venialia dimittuntur, vt dicit August. Debet etiam esse oratio nostra recta, vt petat orans à Deo quæ sibi conueniunt. Nam Damascenus dicit. Oratio est petitio decentium à Deo. Multotiens enim non exauditur oratio, quia indecentia postulantur. Iacob.4. Petitis, & non accipitis, eo quòd male petatis. Scire autem quid sit petendum, difficillimum est, cum difficillimum sit scire quid sit desiderandum. Ea enim quæ licite petuntur, in oratione licite desiderantur: & ideo Apostolus dicit ad Roman.8. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus. Ipse autem Christus doctor est: nam ipsius est docere quid nos orare oporteat. Nam discipuli dixerunt ei. Lucæ. 11. Domine doce nos orare. Ea ergo quæ ipse orare docuit rectissime postulantur: vnde Augustin. Quæcunque autem verba dicamus, nihil aliud dicimus, quàm quod in ista oratione dominica positum est, si rectè & congruenter oramus. Debet etiam esse ordinata sicut desiderium, cum oratio sit desiderij interpres. Est autem hic debitus ordo, vt spiritualia carnalibus, cœlestia terrenis desiderando & orando præferamus, secundum illud Matth. 6. Primum quærite regnum Dei &c. Hoc dominus in hac oratione seruare docuit, in qua primo petuntur cœlestia, & postmodum terrena. Debet etiam oratio esse deuota, quia pinguedo deuotionis facit sacrificium orationis esse Deo acceptum, secundum illud Psalmi 62. In nomine tuo leuabo manus meas: sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Deuotio autem plerunque propter prolixitatem orationis obtunditur: vnde Dominus superfluam orationis prolixitatem docuit vitare, dicens Matt.6. Orantes autem nolite multum loqui. Et August. dicit ad Probam. Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa precatio, si feruens perseueret intentio, vnde Dominus hanc orationem breuem instituit. Consurgit autem deuotio ex charitate, quæ est amor Dei & proximi, quorum vtrunque in hac oratione ostenditur. Nam ad insinuan-

A dum diuinum amorem, vocamus eum patrem: ad insinuandum autem amorem proximi communiter pro omnibus oramus dicentes, Pater noster &c. Et dimitte nobis debita nostra &c. ad quod proximorum dilectio nos inducit. Debet etiam oratio esse humilis, secundum illud. Psalm.101. Respexit in orationem humilium. Et Luc.18. de pharisæo & publicano. Et Iudit.9. Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio, quæ quidem humilitas in hac oratione seruatur: nam vera humilitas est quando aliquis nihil ex suis viribus præsumit, sed totum ex diuina virtute impetrandum expectat. Nota insuper, quòd tria bona facit oratio. Primo enim est efficax & vtile remedium contra mala. Liberat enim à peccatis commissis. Psal.31. Tu remisisti impietatem peccati mei: pro hac orabit ad te omnis sanctus. Sic latro in cruce orauit,
B & remissionem obtinuit, quia Hodie mecum eris in paradiso. Luc.23. Sic publicanus orauit, & iustificatus descendit in domum suam, Luc.18. Liberat etiam à timore peccatorum superuenientium à tribulationibus & tristitijs. Iacob. vlti. Tristatur quis in vobis, oret æquo animo. Liberat etiam à persecutionibus & inimicis. Psalm.108. Pro eo vt me diligerent, detrahebãt mihi, ego autem orabam. Secundo, est efficax & vtilis ad omnia desideria obtinenda. Matth.11. Omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis: & si non exaudimur, hoc est quia non instanter petimus. Oportet enim semper orare, & nunquam deficere, Luc.18. Vel quia non petimus id quod magis expedit ad salutem. August. Bonus Dominus qui sæpe non tribuit quod volumus, vt tribuat quod mallemus. Et hoc reperitur de Paulo, qui ter petijt à se remoueri stimulum,
C & non est exauditus. Tertio est vtilis, quia facit nos familiares Deo. Psalm.140. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Dicit ergo.

PAter. Nota hic duo, quomodo scilicet pater sit, & quid debemus ei, quia pater est. Dicitur autem pater ratione specialis creationis, quia creauit nos ad imaginem & similitudinem suam, quam alijs creaturis inferioribus non impressit. Deut.32. Ipse est pater tuus, qui fecit & creauit te. Item, ratione gubernationis. Quamquam enim omnia gubernet, nos tamen gubernat vt dominos, alia vt seruos. Sap.14. Tua pater prouidentia cuncta gubernat. & Sap. 13. Et cum magna reuerentia disponis nos. Item, ratione adoptionis, quia alijs creaturis dedit quasi munuscula, nobis autem hæreditatem, & hoc quia filij: sed si filij, & hæredes. Apost. Rom.8. Non accepistis spiritum seruitutis in
D timore, sed spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. Debemus autem nos ei tria. Primo, honorem. Mal.1. Si ego pater, vbi est honor meus? qui consistit in tribus, in laudis datione, quo ad Deum. Psalm.49. Sacrificium laudis honorificabit me, quæ non solum debet esse in ore, sed etiam in corde. Esa.29. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. In corporis puritate quo ad seipsum. 1. Corinth.6. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro. In iudicij æquitate, quo ad proximum. Psal.95. Honor regis iudicium diligit. Secundo, debemus ei imitationem, quia pater est Hiere.3. Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis: quæ perficitur in tribus, in dilectione. Ephe.5. Estote imitato-
E res Dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione: & hoc oportet esse in corde. In miseratione, dilectio enim debet esse cum miseratione. Luc.6. Estote misericordes: & hoc debet esse in opere. In perfectione, quia dilectio & miseratio debet esse perfecta. Matth.5. Estote perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Tertio, debemus ei obedientiam. Heb.12. Multo magis obtemperabimus patri spirituum: & hoc propter tria. Primo, propter dominium. Ipse enim est Dominus. Exod.24. Omnia quæ locutus est Dominus faciemus, & erimus obedientes. Secundo, propter exemplum, quia verus filius factus est patri obediens vsque ad mortem, vt dicitur Phil.2. Tertio, propter commodum. 2. Reg.2. Ludam ante Dominum qui

elegit

elegit me. Quarto, debemus ei patientiam in castigationibus. Prouer.3. Disciplinam Domini fili mi, ne abijcias, nec deficias cum ab eo corriperis. Quem enim diligit Dominus, corripit: & quasi pater in filio complacet sibi.

NOster. Ex hoc autem ostenditur, quòd duo debemus proximis. Primo amorem, quia fratres nostri sunt: nam omnes sunt filij Dei. 1. Ioan.4. Qui non diligit fratrem suum quem videt &c. Item, reuerentiam, quia filij Dei sunt. Malach.2. Nunquid pater vnus omnium nostrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos? Quare ergo decipit vnusquisque vestrum fratrem suum? Rom.12. Honore inuicem præuenientes: & hoc propter fructum, quia ipse factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, Hebr.5.

QVi es in cœlis. Inter cætera quæ oranti sunt necessaria, fiducia plurimum valet, Iac.1. Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Vnde Dominus nos orare docens, ea præmittit, ex quibus in nobis fiducia generetur. s. ex benignitate patris: vnde pater noster dicit, secúdum illud Luc. 11. Si vos cum sitis mali nostis bona dare filijs vestris, quanto magis pater vester cœlestis de celo dabit spiritum bonum petentibus se? Et ex magnitudine potestatis: vnde dicit, Qui es in cœlis. Vnde Psal.122. Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis. Potest autē hoc ad tria pertinere. Primo quidem ad orantis præparationem, quia dicitur. Eccl.18. Ante orationem præpara animam tuam, vt intelligatur in cœlis, hoc est, in cœlesti gloria, secundum illud Matth.5. Merces vestra copiosa est in cœlis. Et hæc præparatio debet esse per cœlestium imitationem, quia filius debet imitari patrem. Vnde dicitur 1. Cor.15. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Item, per cœlestium contemplationem, quia homines solent frequentius cogitationem dirigere, vbi habent patrem, & alia quæ diligunt, secundum illud Mat.6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum: vnde dicebat Apost. Phil.3. Nostra conuersatio in cœlis est: & per cœlestium intentionē, vt ab eo qui in cœlis est, non nisi cœlestia quæramus, secundum illud Col.3. Quæ sursum sunt quærite vbi Christus est. Secundo, potest pertinere quod dicitur, qui es in cœlis, ad audientis facilitatem, quia propinquus est nobis vt intelligatur qui est in celis idest in sanctis, in quibus Deus habitat, secundum illud Hie.14. Tu in nobis es Domine. Sancti enim cœli dicuntur, secúdum illud Psal.18. Cœli enarrant gloriam Dei. Habitat autem Deus in sanctis per fidem. Ephe.3. Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Per dilectionem 1. Ioan.4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo: per mandatorum impletionem. Ioan.14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus &c. Tertio, potest pertinere quod dicitur, Qui es in cœlis, ad efficaciam exaudientis, vt per cœlos, corporeos cœlos intelligamus, non quòd corporalibus cœlis includatur, secundum illud 3. Reg.8. Cœlum, & cœli celorum te capere non possunt, sed vt significetur quòd Deus est perspicax in consideratione, vtpote qui de alto videt. Psal.101. Prospexit de excelso sancto suo: & quòd sublimis est in potestate, secundum illud Psal.102. Dominus in cœlo parauit sedem suam: & quòd stabilis est in æternitate, secundum illud Psal.101. Tu autem in æternum permanes, & anni tui non deficient. Vnde & de Christo dicitur. Thronus eius sicut dies cœli. Et Philo. dicit in 1. de cœlo, quòd propter incorruptionem cœli, omnes posuerunt cœlum esse locum spirituum. Per hoc ergo quòd dicitur, qui es in cœlis, datur nobis fiducia orandi, quantum ad tria. Quantum ad potestatem, & quantum ad familiaritatem eius à quo petitur, & quantum ad congruitatem petitionis. Potestas enim eius à quo petitur, insinuatur, si per cœlos intelligantur cœli corporei: & quamuis ipse locis corporalibus non cōprehendatur, cum scriptum sit Hie.23. Cœlum & terram ego impleo, tamen dicitur esse in cœlis corporeis ad insi-

F nuandum duo. s. potentiæ eius virtutem, & sublimitatem naturæ. Primum quidem est cōtra illos qui dicunt omnia ex fato cœlestium corporum ex necessitate accidere, secundum quam opinionē inutile esset aliquid à Deo orando petere. Sed hoc stultum est, cum Deus in cœlis sic esse dicatur vt cœlorum Dominus & stellarum, secúdum illud Psal.102. Dominus in cœlo parauit sedē suam. Secundum verò contra illos est, qui in orando aliquas sibi corporeas phantasias de Deo proponunt & fingunt, ideo dicitur esse in cœlis, vt per id quod in sensibilibus rebus est altissimū, ostendatur diuina sublimitas omnia excedens etiam hominum desiderium & intellectum: vnde quicquid cogitari, vel desiderari potest, est minus quàm Deus. Propter quod dicitur in Iob 36. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. Psal.112. Excelsus super omnes gentes Dominus. Esa.40. Cui similem fecistis Deum? Familiaritas autem Dei ostēditur, si per cœlos sancti accipiantur. Quia

G enim propter eius altitudinem aliqui dixerunt, φ humana non curat, oportet considerare, quia nobis est vicinus, immo intimus, quia dicitur esse in cœlis. i. in sanctis, qui cœli dicuntur, secundum illud Psal.18. Cœli enarrant gloriam Dei. Hie.14. Tu in nobis es Domine. Hoc. n. affert fiduciam orantibus quantum ad duo. Primo, quantum ad propinquitatem Dei, secundum illud Psal.144. Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum. Vnde Mat.6. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum. i. cordis. Secundo, quia per patrocinium aliorum sanctorum possumus impetrare quod petimus, secundum illud Iob 5. Ad aliquē sanctorum conuertere. Iac.5. Orate pro inuicem, vt saluemini. Idoneitatem etiam & congruitatem accipit oratio ex hoc φ dicitur esse in cœlis, secundum quod per cœlos spiritualia bona & æterna intelliguntur, in quibus est bea-

H titudo propter duo. Primo, quia per hoc excitatur nostrū desiderium ad cœlestia. Tendere enim debet illuc desiderium nostrum, vbi patrem habemus, quia illic est hæreditas nostra. Col.3. Quæ sursum sunt quærite. 1. Pet. In hæreditatem immarcessibilem, conseruatam in cœlis. Secundo, quia per hoc informatur vt sit vita cœlestis, vt simus conformes patri cœlesti, secundum illud. 1. Cor.15. Quales cœlestis, tales & cœlestes: & hæc duo faciunt idoneum ad petendum, scilicet desiderium cœleste, & vita cœlestis ex quibus oratio congrua fit.

Prima petitio.

SAnctificetur nomen tuum. Hæc est prima petitio, in qua petitur vt nomen eius in nobis manifestetur, & declaretur. Est autem nomen Dei primo mirabile, quia in

I omnibus creaturis mirabilia operatur: vnde Dominus in Euangelio Mar.vlt. In nomine meo dæmonia eijcient &c. Secundo, est amabile. Act.4. Non est aliud nomen datum sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri. Salus autem est ab omnibus diligēda. Exemplum de beato Ignatio, qui in tm̄ nomen Christi dilexit, φ cum Traianus requireret ab eo vt nomen Christi negaret, respondeit φ de ore eius remoueri non posset: & cū ille minaretur sibi caput abscindere, & Christum de eius ore remouere, dixit. Et si de ore abstuleris, nunquam tū de corde eripere poteris: hoc. n. nomen cordi meo inscriptum habeo, & ideo ab eius inuocatione cessare non valeo. Quod audiens Traianus, & probari cupiens, serui Dei absciso capite cor eius extrahi iussit, & inuentum est habens nomen Christi in se scriptum

K literis aureis. Posuerat enim super cor suum hoc nomen quasi signaculum. Tertio, est venerabile. Apost. Philip.2. Vt in nomine Iesu omne genuflectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Cœlestium quantum ad angelos & beatos: & terrestrium quantum ad mundanos, qui hoc faciunt ex amore adipiscendæ gloriæ, vel timore fugiendæ pœnæ: & infernorum quo ad damnatos qui hoc faciunt ex timore. Quarto, inexplicabile, quia à narratione eius deficiunt omnes linguæ: & ideo explicatur aliquando per creaturas, vnde dicitur lapis ratione firmitatis.

tatis. Matt. 16. Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Item, ignis ratione purificationis, quia sicut ignis metalla purificat, ita Deus purificat corda peccatorum. Vnde Deut. 4. Deus tuus ignis consumens est. Item, lux ratione illuminationis, quia sicut lux illuminat tenebras, ita nomen Dei illuminat tenebras mentis, psal. 17. Deus meus illumina tenebras meas: vnde istud nomen petimus manifestari, vt cognoscatur & teneatur sanctum. Sanctũ autem tripliciter dicitur. Sanctum enim idem est, quod firmum: vnde omnes beati qui in cœlo sunt, sancti dicuntur, quia sunt æterna felicitate firmati. In mundo non possunt esse sancti, quia sunt continue mobiles. Aug. Defeci Domine a te, & erraui nimis, deuius factus sum a stabilitate tua. Secundo, sanctum idem est quod non terrenum: vnde sancti qui in cœlo sunt, nullum habent affectum terrenum: vnde Apost. Phil. 3. Omnia arbitratus sum vt stercora &c. Per terram autem designantur peccatores. Primo, ratione germinis. Terra enim si non colitur, spinas & tribulos germinat, sic anima peccatoris nisi colatur per gratiam, non germinat nisi tribulos & punctiones peccatorum. Gene. 3. Spinas & tribulos germinabit tibi. Secundo, ratione caliginis. Terra enim caliginosa est & opaca. Sic etiam peccator caliginosus & opacus est. Gene. 1. Tenebræ erant super faciem abyssi. Tertio, ratione conditionis. Terra enim est elementum siccum, quòd spargitur nisi contineatur ab aquæ humiditate, nam Deus posuit terram super aqua, iuxta illud psalm. 99. Qui firmauit terram super aquas, quia ex humiditate aquæ cõtinetur ariditas, vel siccitas terræ, sic peccator animam habet siccam & aridam, iuxta illud psalm. 142. Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Item, tertio dicitur sanctum. i. sanguine tinctum: vnde sancti qui sunt in cœlo: sancti dicuntur, eo quòd sunt sanguine tincti, iuxta illud Apoc. 7. Isti sunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Item, Apoc. 1. Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo.

Secunda petitio.

Adueniat regnum tuum. Sicut dictum est, Spiritussanctus facit nos rectè amare, desiderare, & petere, & efficit in nobis primo timorem, per quem quærimus quòd nomen Dei sanctificetur. Aliud donum, quòd est donum pietatis, est proprie pietas, dulcis & deuotus affectus ad patrem, & ad omnem hominem in miseria constitutum. Cum ergo Deus sit pater noster, vt patet, non solum debemus eum revereri, & timere, sed etiam ad eum habere debemus dulcem & pium affectum. Hic autem affectus facit nos petere quòd adueniat regnum Dei. Tit. 2. Pie & iuste viuamus in hoc sæculo expectantes beatam spem, & aduẽtum gloriæ magni Dei Possit autem quæri. Regnum Dei semper fuit, quare ergo petimus, quòd veniat? Et ideo dicẽdum, est quòd hoc potest tripliciter intelligi. Primo, quia aliquando rex habet ius regni solum, seu dominij, & tamen nõdum dominium ipsius regni est declaratum, quia nondum homines regni sunt ei subiecti. Tunc ergo apparebit primo eius regnum, seu dominium, quando homines regni erunt sibi subiecti. Deus autem ex se & sua natura est Dominus omnium, & Christus secundum quòd Deus, & etiam secundum quòd homo habet a Deo, quòd sit Dominus omnium, Daniel. 7. Dedit ei potestatem, & honorem, & regnum. Oportet ergo quòd sibi sint omnia subiecta: hoc autem nondum est, sed erit in finem. 1. Cor. 15. Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Et ideo petimus & dicimus, Adueniat regnum tuum, & hoc quantum ad tria scilicet vt iusti conuertantur, peccatores puniantur, & mors destruatur: nam homines dupliciter subijciuntur Christo, aut voluntarij, aut inuiti. Cum enim voluntas Dei sit ita efficax, quòd oporteat penitus illam compleri, & Deus velit quòd omnia subijciantur Christo, alterum duorum

A erit necessarium, vt scilicet aut homo faciat voluntatem Dei subijciendo se mandatis eius, & hoc faciunt iusti: aut deus faciet de omnibus voluntatem suam puniendo eos, & hoc faciet peccatoribus & inimicis suis, & hoc erit in fine mundi. psalm. 109. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, & ideo sanctis est datum quærere quòd adueniat regnum dei scilicet quòd ipsi totaliter subijciantur ei, sed peccatoribus est horribile, quia nihil aliud est quærere quòd adueniat regnum dei, nisi quòd de voluntate dei subijciantur pœnis. Amos. 5. Væ desiderantibus diem domini. Sed & ex hoc destruitur mors. Cũ enim Christus sit vita, non potest in regno eius esse mors, quæ est vitæ contraria, ideo dicitur. 1. Corin. 15. Nouissime autem inimica destruetur mors, & hoc erit in resur-

B rectione. Phili. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ. Secundo, regnum cœlorum dicitur gloria paradisi, nec mirum: nam regnum nihil aliud dicitur nisi regimen. Ibi autem est optimum regimen, vbi nihil inuenitur contra voluntatem regentis. Voluntas autem dei est salus hominum, quia vult omnes homines saluos fieri: & hoc potissime erit in paradiso, vbi nihil erit saluti hominum repugnans. Matt. 13. Auferentur de regno eius omnia scandala. In mundo autem isto sunt multa contra salutem hominum. Cum ergo petimus, Adueniat regnum tuum, oramus vt simus participes regni cœlestis, & gloriæ paradisi. Quòd quidem regnum est valde desiderandum propter tria. Primo, propter summam iustitiam quæ est in eo. Esa.

C 6. Populus tuus omnes iusti. Hic enim mali sunt misti bonis, sed ibi nullus malus erit, & nullus peccator. Item, propter perfectissimam libertatem. Hic enim non est libertas, quamquam omnes naturaliter desiderent eam: sed ibi erit omnimoda libertas contra omnem seruitutem. Rom. 8. Ipsa creatura liberabitur a corruptione. Et non solum erunt ibi omnes liberi, sed erunt reges. Apoc. 5. Fecisti nos deo nostro regnum. Cuius ratio est, quia omnes erunt eiusdem voluntatis cum deo, & deus volet quicquid sancti volent, & sancti quicquid deus voluerit: vnde cum voluntate dei fiet voluntas eorum, & ideo omnes regnabunt, quia omnium voluntas fiet, & dominus erit corona omnium. Esa. 28. In die illa erit dominus exercituum corona gloriæ, & sertum exultationis residuo populi sui. Item, propter mirabilem affluentiam. Esa. 64. Oculus non

D vidit deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. Ps. 102. Qui replet in bonis desiderium tuum &c. Et nota, quòd homo inueniet omnia in solo deo excellentius, & perfectius omni eo quod in mundo quæritur. Si delectationem quæris summam inuenies in deo. Si diuitias, ibi omnem sufficientiam inuenies, propter quam sunt diuitiæ, & sic de alijs. Augu. in confessionib. Anima cum fornicatur abs te, quærit extra te, quæ pura & limpida non inuenit, nisi cum redit ad te. Tertio modo, quia aliquando in mundo isto regnat peccatum: & hoc est quando homo est ita dispositus, quòd statim sequitur & prosequitur appetitum peccati. Apost. Rom. 6. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore: sed debet deus regnare in corde tuo, Esa. 52. Sion regnabit deus tuus. Et hoc est quando paratus es obedire deo, & seruare omnia mandata sua. Cum

E ergo petimus quòd veniat regnum, oramus quòd non regnet in nobis peccatum, sed ipse deus. Per hanc autem petitionem perueniemus ad beatitudinem, qua dicitur Matt. 5. Beati mites: nam secundum primam expositionem, ex qno homo desiderat quòd deus sit dominus omnium, nõ vindicat se de iniuria sibi illata, sed reseruat eam deo. Nã si vindicares te, non quæreres quòd adueniret regnum eius. Secundum verò secundam expositionem, si tu expectas regnum eius, idest, gloriam paradisi, non debes curare si perdis res mondanas. Item, secundum tertiam expositionem, si tu petis quòd deus regnet in te, & Christus, cũ ipse fuerit mitissimus, & tu debes esse mitis. Matth. 11. Discite a me quia mitis sum. Hebræ. 10. Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.

Tertia petitio.

Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. Tertium donum quod efficit in nobis Spiritussanctus, dicitur donum scientiæ. Ipse enim Spiritussanctus non solum efficit in bonis donum timoris, & donum pietatis, quæ est dulcis affectus ad Deum, vt dictum est, sed etiam facit hominem sapientem: & hoc petebat Dauid in psalm. 118. dicens, Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me. Et hæc est scientia, qua homo bene viuit, quam docuit nos Spiritussanctus. Inter alia autem quæ faciunt ad scientiā, & sapientiam hominis potissima sapientia est, quòd homo non innitatur sensui suo. Prouer. 3. Ne innitaris prudentiæ tuæ. Nam illi qui præsumunt de sensu suo ita, quòd non credunt alijs, sed sibi tantum, semper inueniuntur & iudicantur stulti, Prouer. 26. Vidisti hominem sapientem sibi videri, magis illo spem habebit insipiens. Quòd autem homo non credat sensui suo, procedit ex humilitate: vnde & locus humilitatis est sapientia, vt dicitur Prouer. 11. Superbi autem sibi ipsis nimis credunt. Docet ergo hoc Spiritussanctus per donum scientiæ, vt scilicet non faciamus voluntatem nostram, sed voluntatem Dei. Et ideo propter hoc donum petimus a Deo, vt fiat voluntas sua sicut in cœlo & in terra, & in hoc apparet donum scientiæ. Vnde hoc modo dicitur Deo, fiat voluntas tua: sicut si ęger est vnus infirmus, & vellet aliquid a medico, non præcise vult, sed de voluntate medici, aliàs si tantum de voluntate sua vellet, esset stultus. Sic nos a Deo nihil petere debemus, nisi ꝙ fiat de nobis voluntas sua, idest, vt voluntas sua compleatur in nobis. Tunc enim est rectum cor hominis, quando concordat cum voluntate diuina. Hoc Christus fecit. Ioan. 6. Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me. Christus enim secundum quod Deus, candem voluntatem habet cum patre, sed secundum quòd homo, habet aliam voluntatem a patre: & secundum hanc dicit se non facere voluntatem suam, sed patris, & ideo docet nos orare & petere. Fiat voluntas tua. Sed quid est quod dicitur? Nonne in Psalm. 113. dicitur, Omnia quæcunque voluit fecit? Si omnia facit quæ vult in cœlo & in terra, quid est hoc quod dicit, fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra? Ad hoc sciendū est, ꝙ Deus tria vult de nobis, & nos petimus quòd hæc impleantur. Primum quidem quod Deus vult de nobis, est quòd nos habeamus vitam æternā. Quicunque enim facit aliquid propter aliquem finem, vult de illa re illud, pro quo facit eam. Deus autem fecit hominem, sed non pro nihilo: quia sicut dicitur in psal. 88. Nunquid vane cõstituisti omnes filios hominum? Fecit ergo homines propter aliquid, sed non propter voluptates, quia & bruta habent eas, sed vt habeat vitam æternam. Vult ergo Dominus, vt homo habeat vitam æternam. Quando verò aliquid consequitur illud ad quod factum est, dicitur ꝙ saluatur: quando verò non consequitur, dicitur ꝙ res illa perditur. Deus autem fecit hominem propter vitam æternam. Cum ergo consequitur vitam æternam, saluatur: & hoc vult Dominus. Ioan. 6. Hæc est voluntas patris mei qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Hæc autem voluntas iam completa est in angelis, & in sanctis qui sunt in patria, quia vidēt Deum & cognoscunt & fruuntur eo: sed nos desideramus ꝙ sicut voluntas Dei completa est in beatis qui sunt in cœlis, ita compleatur in nobis qui sumus in terra. Et hoc petimus cum oramus, fiat voluntas tua in nobis qui sumus in terra, sicut in sanctis qui sunt in cœlo. Alia voluntas Dei de nobis est vt seruemus mandata eius. Quando enim aliquis desiderat aliquid non solum vult illud quod desiderat, sed omnia per quæ venitur ad illud: sicut medicus vt consequatur sanitatem, vult etiam dietam, & medicinā, & huiusmodi. Deus autem vult vt habeamus vitam æternam. Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

F Vult ergo vt seruemus mandata Ro. 12. Rationabile obsequium vestrum, vt probetis quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta: bona, quia vtilis. Esa. 48. Ego Dominus docens te vtilia. Beneplacens amanti, & si alijs non sit grata, amanti tamen est delectabilis. psal. 96. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia: perfecta, quia honesta. Matth. 5. Estote perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Sic ergo cum dicimus, fiat voluntas tua, oramus vt impleamus mandata Dei. Hęc autem voluntas Dei fit in iustis, sed in peccatoribus nondum fit. Iusti autem designantur per cœlum, peccatores autem per terram. Petimus ergo vt fiat voluntas Dei ita in terra, idest, in peccatoribus, sicut in cœlo, idest, in iustis. Notandum autem ꝙ ex modo loquendi datur nobis doctrina. Non enim dicit fac, nec etiam faciamus: sed dicit, fiat voluntas tua, quia ad vitam æternam duo sunt necessaria, scilicet gratia

G Dei, & voluntas hominis: & licet Deus fecerit hominem sine homine, non tamen iustificat eum sine eo. Augustinus super. Ioan. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te: quia vult quòd homo cooperetur. Zach. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Apostolus. 1. Cor. 15. Gratia Dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit. Non ergo præsumas de te, sed confidas de gratia Dei: nec negligas, sed adhibeas studium tuum, & ideo non dicit, faciamus, ne videretur quòd nihil faceret gratia Dei: nec dicit fac, ne videtur quòd nihil faceret voluntas & conatus noster: sed dicit, fiat per gratiam Dei adhibito studio & conatu nostro. Tertiū quod vult deus de nobis est, vt restituatur homo ad statum & dignitatem in qua creatus fuit primus homo, quæ tanta

H fuit vt spiritus & anima nullam repugnantiam sentiret a carne & sensualitate. Quamdiu enim anima subiecta fuit deo, caro ita subiecta fuit spiritui vt nullam corruptionē mortis, seu infirmitatis, & aliarum passionum sentiret: sed ex quo spiritus & anima quæ erat media inter deum & carnem, rebellauit deo per peccatum, tunc corpus rebellauit animæ, & tunc mortem & infirmitates sentire cœpit, & continuam rebellionem sensualitatis ad spiritum. Ro. 7. Video aliam legem in membris meis, repugnantē legi mentis meæ. & Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Sic est continua pugna inter carnem & spiritum, & homo continue deterioratur per peccatum. Est ergo voluntas dei vt homo restituatur ad statum primum, vt scilicet nihil sit in carne

I contrarium spiritui. 1. Thessal. 4. Hæc est voluntas dei sanctificatio vestra. Hæc autem voluntas dei non potest impleri in vita ista, sed complebitur in resurrectione sanctorum, quando resurgent corpora glorificata, & erunt incorruptibilia & nobilissima. 1. Cor. 15. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Est tamen voluntas dei in iustis quantum ad spiritum per iustitiam & scientiam & vitam: & ideo cum dicimus, fiat voluntas tua, oramus vt etiam fiat in carne. Nam hoc modo per cœlum accipimus spiritum, per terram carnem, vt sit sensus. Fiat voluntas tua ita in terra, idest, in carne nostra, sicut fit in cœlo, idest, in spiritu nostro per iustitiam. Per hanc autem petitionem peruenimus ad beatitudinem luctus, de qua Matth. 5. Beati qui lugent &c. & hoc secundum quamlibet trium

K expositionum. Nam secundum primam desideramus vitam æternam. vnde pro eius dilectione inducimur ad luctum. psalmus 119. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Et hoc desiderium sanctorum est ita vehemens, quòd propter hoc desiderant mortem, quæ secundum se fugienda est. 2. Corinthios 5. Audemus, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & præsentes esse ad Deum. Item, secundum secundam expositionem illi qui seruant mandata sunt in luctu: quia licet sint dulcia animæ, tamen carni sunt amara, quæ continue maceratur. psalmus 125. Euntes ibant & flebant, quantum ad carnem: venientes autem venient cum exultatione, quantum ad animam.

mam. Item, secundum tertiam expositionem ex pugna quæ cōtinue est inter carnem & spiritum prouenit luctus. Non enim potest fieri quin anima sauciet ur ad minus per venialia a carne, & ideo vt expietur est in luctu. Psalm. 6. Lauabo per singulas noctes, idest, obscuritates peccati: lectū meum, idest, conscientiam meam. Et qui sic plorant perueniunt ad patriam, ad quam nos perducat &c.

Quarta petitio.

PAnem nostrum quotidianum da nobis hodie. Multoties accidit quòd aliquis ex magna scientia, & sapientia efficitur timidus: & ideo est ei necessaria fortitudo cordis, ne deficiat in necessitatibus. Isaiæ. 40. Qui dat lasso virtutem, & his qui non sunt, fortitudinem & robur multiplicat. Hanc autem fortitudinem Spiritussanctus dat Ezech. 2. Ingressus est in me spiritus, & statuit me super pedes meos. Est autem hæc fortitudo quam Spiritussanctus dat, vt cor hominis non deficiat timore rerum necessariarum, sed credat firmiter quòd omnia quæ sunt ei necessaria, ministrentur sibi a Deo. Et ideo Spiritussanctus qui hanc fortitudinem dat, docet nos petere a Deo, panem nostrū quotidianum da nobis hodie: vnde spiritus fortitudinis dicitur. Sciendum est autem, quòd in tribus præcedentibus petitionibus petuntur spiritualia, quæ hic inchoantur in hoc mundo, sed non perficiuntur nisi in vita æterna. Cum enim petimus quòd sanctificetur nomen Dei, petimus quòd cognoscatur sanctitas Dei. Cum verò petimus quòd adueniat regnum Dei, petimus quòd simus participes vitæ æternæ. Cum autem oramus quòd fiat voluntas Dei, petimus quòd compleatur voluntas eius in nobis. Quæ omnia & si inchoentur in hoc mundo, non tamen possunt haberi perfecte nisi in vita æterna: & ideo necessarium fuit aliqua petere necessaria, quæ perfecte possent haberi in vita præsenti: & inde est quòd Spiritussanctus docuit petere necessaria in vita præsenti, quæ perfecte hic habentur. Simul etiam vt ostendat quòd etiam temporalia prouidentur nobis a Deo, & hoc est quod dicit. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: in quibus quidem verbis docuit nos vitare quinque peccata, quæ consueuerunt contingere ex desiderio rerum temporalium. Primū peccatum est, quòd homo per immoderatum appetitum petit ea quæ statum & conditionem eius excedunt, non contentus his quæ decent eum. Sicut si desiderat vestes, non vult eas vt miles, si est miles, sed sicut comes: non vt clericus, si est clericus, sed sicut episcopus, & hoc vitium retrahit homines a spiritualibus, inquantum nimis inhæret eorum desiderium temporalibus. Hoc autem vitium docuit nos vitare Dominus, docens nos petere panem tātum, idest, necessaria ad præsentem vitam secundum conditionem vniuscuiusque, quæ omnia sub nomine panis intelliguntur: vnde non docuit delicata petere, non diuersa, non exquisita, sed panem sine quo vita hominis duci non potest, quia omnibus communis est Ecclesiast. 29. Initium vitæ hominis panis & aqua. Apostolus. 1. Timoth. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Secundum vitium est quòd aliqui in acquisitione rerum temporalium alios molestant, & defraudant. Hoc vitium est adeo periculosum quo est difficile bona ablata restitui. Non enim dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, secundum Augustinum. Quod quidem vitium docuit nos vitare, docens nos petere panem nostrum, non alienum. Raptores enim non comedunt panem suum, sed alienum. Tertium est superflua sollicitudo. Aliqui enim sunt, qui nunquàm sunt contenti de eo quod habent, sed semper plus volunt, quod quidem immoderatum est: quia desiderium debet moderari secundum necessitatem. Prouerb. 30. Diuitias & paupertatem ne dederis mihi, sed tantum victui meo tribue necessaria &c. Et hoc monuit nos vitare dicens. Panem nostrū quotidianum, idest, vnius diei, vel vnius temporis. Quartum

A vitium est immoderata voracitas. Sunt enim aliqui, qui tantum volunt consumere vno die, quòd sufficeret pluribus diebus, & isti petunt non panem quotidianum, sed decem dierum: & ex hoc quòd nimis expendunt, contingit quòd omnia consumunt. Prouer. 23. Vacātes potibus, & dantes symbola, consumētur Eccl. 19. Operarius ebriosus non locupletabitur. Quintum vitium est ingratitudo. Nam cum aliquis ex diuitijs superbit, & non recognoscit a Deo ea quæ habet, hoc est valde malum: quia omnia quæ habemus siue spiritualia, siue temporalia a Deo sunt. 1. Paral. 29. Omnia tua sunt, quæ de manu tua accepimus. Ideo ad remouendum hoc vitium dicit. Da nobis, & panem nostrum, vt sciamus quòd omnia nostra a Deo sunt. Sed de hoc habemus vnum documentum: quia aliquando aliquis habet multas diuitias, & ex eis nullam vtilita-
B tem consequitur, sed damnū spirituale & temporale. Nā aliqui propter diuitias perierunt. Eccles. 6. Est & aliud malum quod vidi sub sole, & quidem frequens apud homines. Vir cui dedit Deus diuitias, & substantiam, & honorem, & nihil deest animæ suæ ex omnibus quæ desiderat, nec tribuit ei potestatem Deus vt comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. Item, Eccles. 5. Diuitiæ cōgregatæ in malum Domini sui. Debemus ergo petere vt diuitiæ nostræ sint nobis ad vtilitatem, & hoc petimus cū dicimus. Panem nostrum da nobis, id est, fac diuitias nobis vtiles. Iob. 20. Panis eius in vtero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus. Diuitias quas deuorauit, euomet: & de vētre illius extrahet eas Deus. Aliud vitium est in rebus mundi scilicet superflua solicitudo. Nam aliqui sunt qui hodie solicitantur de rebus temporalibus, quæ erunt vsq;
C ad vnum annum. Et qui hoc habent nūquàm quiescunt. Mat. 6. Nolite soliciti esse dicentes, quid manducabimus &c. Et ideo Dominus docet nos petere, vt hodie detur nobis panis noster. i. ea quæ sunt nobis necessaria ad præsens tempus. Inuenitur quidem alius duplex panis, scilicet sacramentalis, & panis verbi Dei. Petimus ergo panem nostrum sacramentalem, qui quotidie in Ecclesia conficitur, vt sicut illud accipimus in sacramento, ita detur nobis ad salutem. Ioan. 6. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Item alius panis est verbum Dei. Matth. 4. Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Petimus ergo, vt det nobis panem. i. verbum suum: ex hoc autem prouenit homini beatitudo, quæ est fames iustitiæ. Nam postquàm spiri-
D tualia habentur, magis desiderantur, & ex hoc desiderio prouenit fames, & ex fame satietas vitæ æternæ.

Quinta petitio.

ET dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Inueniuntur aliqui magnæ sapientiæ & fortitudinis: & quia nimis confidunt de virtute sua, non agunt sapienter quæ agunt, nec perducunt quod intendunt ad complementum. Prouerb. 20. Cogitationes consilijs roborantur. Sed notandum, quòd Spiritussanctus qui dat fortitudinem, dat etiam consilium. Nam omne bonum consilium de salute hominum est a Spiritusancto.
E Tunc autem consilium est homini necessarium, quando est in tribulatione, sicut consilium medicorum cum aliquis infirmatur. Vnde & homo cum spiritualiter infirmetur per peccatum, debet quærere consilium vt sanetur. Cōsilium autem peccatori necessarium ostenditur. Danie. 4. cum dicitur. Consilium meum placeat tibi rex. Peccata tua eleemosynis redime. Optimum ergo consilium contra peccata est eleemosyna, & misericordia: & ideo Spiritussanctus docet peccatores petere & orare. Dimitte nobis debita nostra. Debemus autem Deo illud quod auferimus de iure suo: ius autem Dei est vt faciamus voluntatē suam præferendo eam voluntati nostræ. Auferimus ergo Deo ius suum, cum præferimus voluntatem nostram vo-

luntati suæ, & hoc est peccatum. peccata ergo sunt debita nostra. Est ergo consilium Spiritussancti, vt petamus a Deo veniam peccatorum: & ideo dicimus, Dimitte nobis debita nostra, Possumus autem in his verbis tria considerare. Primum est, quare sit hæc petitio: secundum, quomodo impleatur: tertium est, quid requiritur ex parte nostra vt impleatur. Circa primum sciendum, ꝙ ex hac petitione possumus duo colligere, quæ necessaria sunt hominibus in vita ista. Vnum est, quòd homo semper sit in timore & humilitate. Aliqui enim fuerunt ita præsumptuoli, qui dicerent quòd homo poterat viuere in mundo isto, ita ꝙ ex se poterat vitare peccata. Sed hoc nulli datum est, nisi soli Christo, qui habuit spiritum non ad mensuram, & beatæ Virgini, quæ fuit plena gratiæ, in qua nullum peccatum fuit, sicut dicit Augusti. De qua scilicet Virgine, cum de peccatis agitur, nullam volo fieri mētionem. Sed de alijs sanctis nulli concessum est quin ad minus veniale peccatum incurreret. 1. Ioan. 1. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est: & hoc etiam probatur per petitionem istam. Constat enim quòd omnibus sanctis & hominibus conuenit dicere. Pater noster, in quo dicitur, Dimitte nobis debita nostra. ergo omnes recognoscunt & confitentur se peccatores, vel debitores. Si ergo peccatores, debes timere & humiliari. Aliud est, ꝙ semper viuamus in spe, quia licet simus peccatores, non debemus desperare, ne desperatio ducat nos ad maiora & diuersa peccata, sicut dicit Apost. Eph. 4. Qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ &c. ergo multum est vtile, quòd semper speremus: quia quantumcunque homo sit peccator, debet sperare quòd Deus, si perfecte conteratur & conuertatur, dimittet ei. Hæc autem spes firmatur in nobis cum petimus, Dimitte nobis debita nostra. Sed hanc spem abstulerunt Nouatiani, qui dixerunt, quòd qui semel peccabant post baptismum, nunquàm consequebantur misericordiam. Hoc autem non est verum, si verum dixit Christus dicendo, Omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me, Matth. 18. In quacunque ergo die petes, poteris consequi misericordiam, si roges cum pœnitudine peccati. Sic igitur ex hac petitione consurgit timor & spes, quia omnes peccatores contriti & confitentes misericordiam consequuntur, & ideo necessaria fuit hæc petitio. Circa secundum sciendum est, quòd in peccato sunt duo, scilicet culpa qua offenditur Deus, & pœna quæ debetur pro culpa: sed culpa remittitur in contritione, quæ est cum proposito confitendi & satisfaciendi. psalm. 31. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meā Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei. Non est igitur desperandum, ex quo ad remissionem culpæ sufficit contritio cum proposito confitendi. Sed forte quis dicet. Ex quo dimittitur peccatum in contritione, ad quid neccessarius est sacerdos? Ad hoc dicendum est, quòd Deus in contritione dimittit culpam, & pœna æterna cōmutatur in temporalem, sed nihilominus manet adhuc obligatus ad pœnam temporalem: vnde si decederet sine confessione, non contempta tamen sed præuenta, iret ad purgatorium, cuius pœna, sicut dicit Augusti. est maxima. Quando ergo confiteris, sacerdos absoluit te de hac pœna in clauium virtute, cui te subieceris in confessione, & ideo dixit Christus Apostolis Io. 20. Accipite Spiritumsanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis &c. Vnde quando semel confitetur quis, dimittitur ei aliquid de pœna huiusmodi: & similiter quando iterum confitetur, & posset totiens confiteri, quòd tota sibi dimitteretur. Inuenerunt autem successores Apostolorum alium modum remissionis huius pœnę, scilicet beneficia indulgentiarum, quæ existenti in charitate tantum valent, quātum sonant, & quantum pronuntiantur. Quod autem Papa hoc possit, satis patet. Nam multi sancti multa bona fecerunt, & tamen isti non peccauerunt ad minus mortaliter, & hæc bona fecerunt in vtilitatem Ecclesiæ. Simi-

F liter meritum Christi & beatæ Virginis sunt sicut in thesauro, vnde summus Pontifex, & illi quibus ipse committit, possunt huiusmodi merita vbi necesse est, dispensare. Sic ergo dimittuntur peccata non solum quantum ad culpam in contritione, sed etiam quantum ad pœnam in confessione, & per indulgentias. Circa ternum sciendum, quòd ex parte nostra requiritur, vt nos dimittamus proximis nostris offensas factas nobis, vnde dicitur. Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, aliter Deus non dimitteret nobis. Eccles. 28. Homo homini seruat iram, & a Deo quærit medelam? Luc. 6. Dimittite, & dimittemini: & ideo solummodo in ista petitione ponitur conditio cum dicitur, Sicut & nos dimittimus &c. Si ergo non dimittis, non dimittetur tibi. Sed posses dicere: Ego dicā præcedentia scilicet dimitte nobis, sed illud scilicet sicut G & nos &c. tacebo. ergo Christum decipere quæris? sed certe non decipis. Nam Christus qui hanc orationem fecit, bene recordatur eius, vnde non potest decipi. ergo si dicis ore, adimpleas corde. Sed quæritur vtrum ille qui nō proponit dimittere proximo suo, debeat dicere. Sicut & nos dimittimus &c. Videtur quòd non, quia mentitur. Dicendum, quòd non mentitur, quia non orat in persona sua, sed Ecclesiæ, quæ non decipitur, & ideo ponitur ipsa petitio in plurali. Sed sciendum, ꝙ duobus modis dimittitur. Vnus est perfectorum, vt scilicet offensus requirat offendentem. psalm. 33. Inquire pacem. Alius est communiter omnium, ad quem tenentur omnes, vt scilicet petenti veniam tribuat. Eccle. 28. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. H Ex hoc sequitur alia beatitudo. Beati misericordes. Misericordia enim facit nos misereri proximo nostro.

Sexta petitio.

ET ne nos inducas in tentationem. Sunt aliqui qui licet peccauerint, tamen desiderant veniam consequi de peccatis, vnde & confitentur, & pęnitent, sed tamen non adhibent totum studium quod deberent, vt iterato in peccata non ruant. Quod quidem non est conueniens, vt scilicet ex vna parte ploret quis peccata, dum pęnitet, ex alia vnde ploret, accumulet dum peccat: & propter hoc dicitur Isa. 1. Lauamini, mundi estote &c. Et ideo sicut supradictum est, Christus in præcedenti docuit nos petere veniam peccatorum. In hac vero docet nos petere I vt possimus vitare peccata, vt scilicet non inducamur in tentationem, per quam labamur in peccatis, cum dixit. Et ne nos inducas &c. Circa quod tria quæruntur. Primo, quid sit tentatio: secundo, qualiter homo tentatur, & a quo: tertio vero, quomodo liberatur in tentatione. Circa primum sciendum est, ꝙ tentare nihil aliud est quàm experiri, seu probare, vnde tentare hominem est probare virtutem eius. Experitur autem, seu probatur virtus hominis dupliciter, secundum quod duo exigit hominis virtus. Vnum pertinet ad bene operandum scilicet ꝙ bene operetur: aliud est, ꝙ caueat a malo. psalm. 33. Declina a malo, & fac bonum &c. Probatur ergo virtus hominis quandoque quantum ad hoc ꝙ bene facit, quandoque vero quantum ad hoc quòd cesset a malo. Quantum ad K primum probatur homo vtrum inueniatur promptus, ad bonum, vt ad ieiunandum, & huiusmodi. Tunc enim est virtus tua magna, quando promptus inueniris ad bonum: & hoc modo Deus probat aliquando hominem, non ꝙ lateat eum virtus hominis, sed vt eam omnes cognoscant, & detur omnibus in exemplum. Sic tentauit Deus Abraham Genesis 22. & Iob. Et ideo Deus sæpe immittit tribulationes iustis, vt dum patienter sustinent, appareat virtus eorum, & in virtute proficiant. Deuteron. 13. Tentat vos Dominus Deus vester, vt palam fiat vtrum diligatis eum. an non. Sic ergo Deus tentat prouocando ad bonum. Quantum ad secudum, probatur virtus hominis per inductionē ad malum: & si bene resistit, & non consentit,

tunc

A tunc virtus hominis magna est: si verò homo succumbit tentationi, tunc virtus hominis nulla est. Hoc autem modo nullus tentatur a Deo, quia sicut dicitur. Iac. 1. Deus intentator malorum est &c. Sed tētatur hō a propria carne, a diabolo, & a mundo. A carne dupliciter. Primo, quia caro instigat ad malū. Caro enim semper quęrit delectationes suas. s. carnales, in quibus est sæpe peccatum. Qui enim immoratur delectationibus carnalibus, negligit spiritualia. Iac. 1. Vnusquisque tentatur a concupiscentia sua. Secundo, tentat caro retrahendo à bono. Nam spiritus quātum esse de se, semper delectaretur in spiritualibus bonis, sed caro aggrauans impedit spiritum. Sap. 9. Corpus quod corrūpitur, aggrauat animam. Rom. 7. Condelector legi Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem

B in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Sed hæc tētatio. s. carnis, est valde grauis, quia inimicus noster. s. caro coniunctus est nobis: & sicut dicit Boetius, nulla pestis efficacior est ad nocendum, quàm familiaris inimicus, & ideo contra eam vigilandum est, Matth. 26. Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Diabolus fortissime tentat. Nam postquàm conculcatur caro, insurgit alius. s. diabolus, contra quem est nobis magna colluctatio. Aposto. Ephes. 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinem, sed aduersus principes & potestates &c. Vnde & signanter dicitur tentator. 1. Thessalo. 3. Ne forte tentauerit vos is qui tentat &c. In tentatione autem sua callidissime procedit. Ipse enim sicut bonus dux exercitus, qui obsidet aliquod castrum, considerat infirma eius quæ impugnare vult, & ex illa parte vnde magis est homo debilis, tētat eum. Et ideo tentat de illis vitijs, ad quæ homines conculcata carne magis proni sunt, vt de ira, de superbia, & de alijs spiritualibus vitijs. 1. Pet. 5. Aduersarius vester diabolus tanquàm leo rugens circuit quærens quem deuoret. Facit autem duo diabolus dum tentat, quia non statim proponit illi quem tentat, malum aliquid apparens, sed aliquid quod habeat speciem boni, vt saltem in ipso principio per illud remoueat eum aliquātulum a proposito suo principali, quia postmodum facilius inducit ipsum ad peccandum, quando illum vel modicum auertit. Apostolus 2. Corint. 11. Ipse satanas trāsfigurat se in angelū lucis. Deinde postquam induxit eum ad peccandum, sic alligat eum, vt non permittat eum a peccatis resurgere. Iob 40. Nerui testiculorum eius perplexi sunt. Sic ergo duo facit diabolus: quia decipit, & deceptum detinet in peccato. Sed mundus dupliciter tentat. Primo, per nimium & immoderatū desiderium rerum temporalium. Apostolus 1. Timoth. 6. Radix omnium malorum est cupiditas. Secūdo, per persecutores & tyrānos terrendo. Iob. 37. Nos quoque inuoluimur tenebris. 2. Tim. 3. Omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus. Sic ergo patet, quid est tētatio, & qualiter tentatur homo, & a quo. Sequitur videre qualiter homo liberatur. Circa quod sciendum est, quòd Christus docet nos rogare non vt tentemur, sed vt nō inducamur in tentationem. Nam si homo vincit tentationem, meretur coronam: & ideo dicitur Iacob. 1. Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias incideritis. Ecclesiastic. 2. Fili, accedens ad seruitutem Dei, præpara animam tua ad tentationem. Item, Iac. 1. Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ: & ideo docet petere vt non inducamur in tentationem per consensum. 1. Corint. 10. Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Nam tentari humanum est, sed consentire diabolicum est. Sed nūquid Deus inducit ad malum, quia dicit, Et ne nos inducas in tentationem? Dico quòd Deus dicitur inducere ad malum permittendo, inquantum. s. propter multa peccata subtrahit homini gratiam suam, qua sublata homo labitur in peccatum: & ideo cantamus in psal. 70. Cū defecerit virtus mea, ne derelinquas me Domine. Regit autem hominem ne inducatur in tentationem per feruorem charitatis: quia quęlibet charitas quantumcunque parua, potest resistere cuilibet peccato. Cantic. 8. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Item, per lumē intellectus, quo instruit nos de agendis: quia sicut dicit Philosophus, omnis peccās est ignorans. psalm. 31. Intellectum tibi dabo, & instruā te. Hoc autem petebat Dauid, qui dicebat. Illumina oculos meos ne vnquàm obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus, præualui aduersus eum, Psal. 12. hoc autem habemus per donum intellectus. Et quia cum non assentimus tentationi, seruamus cor mundum, de quo Marc. 5. Beati mundo corde, quoniā ipsi Deum videbunt: ideo ex hoc peruenimus ad visionem Dei, ad quam nos perducat.

Septima petitio.

SEd libera nos a malo. Supra docuit nos Dominus petere veniam peccatorum, & quomodo possumus vitare tētationes: hic verò docet petere præseruationem a malis, & hæc petitio est generalis contra omnia mala. s. peccata, infirmitates, & afflictiones, sicut dicit Augu. Sed quia de peccato & tentatione dictum est, dicendum est de alijs malis. s. aduersitatibus & afflictionibus omnibus huius mundi, a quibus Deus liberat quadrupliciter. Primo, ne superueniat afflictio, sed hoc rarò contingit: quoniam sancti in mundo isto affliguntur, quia vt dicitur 2. Timo. 3. Omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patiētur.

C Sed tamen alicui Deus concedit aliquando, vt non affligatur a malo, quando. s. cognoscit eum impotentem, & non posse resistere: sicut medicus infirmo debili non dat violētas medicinas. Apo. 3. Ecce dedi coram te ostium apertum, quod nemo potest claudere, quia modicā habes virtutem. In patria autem erit generale hoc, quia nullus affligetur ibi, Iob. 5. In sex tribulationibus. s. præsentis vitæ, quę per sex ætates distinguitur liberabit te, in septima non tanget te malum. Apocaly. 7. Non esurient, neque sitient amplius. Secundo, liberat quando in afflictionibus cōsolatur. nam nisi Deus consolaretur, non posset homo subsistere. 2. Corint. 1. Supra modum grauati sumus supra virtutem nostram. 2. Corinthi. 7. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus. Psalm. 93. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerūt animam meam.

D Tertio, quia afflictis tot bona facit, quot tradunt mala obliuioni. Tob. 3. Post tempestatem tranquillum facis. Sic ergo afflictiones, & tribulationes huius mundi non sunt timendæ, quia facile tolerātur & propter consolationem admistā, & propter breuitatē. Apost. 2. Corin. 4. Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternū glorię pondus operatur in nobis, quia ex his peruenitur ad vitam æternam. Quarto, quia tentatio & tribulatio cōuertitur in bonum, & ideo non dicit, Libera nos a tribulatione, sed a malo, quia tribulationes sunt sanctis ad coronam, & inde est 9 gloriantur de tribulationibus. Apost. Rom. 5. Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quòd tribulatio patientiam operatur. Tob. 3. In tempore tribulationis peccata dimittis. Liberat ergo Deus

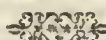
E hominem a malo & tribulationibus, eas in bonū conuertendo, quod est signum maximæ sapientiæ, quia sapientis est malum ordinare in bonum: & hoc fit per patientiam, quæ habetur in tribulationibus. Cæteræ verò virtutes bonis vtuntur, sed patientia malis, & ideo solum in malis. i. in aduersitatibus est necessaria. Prouerb. 19. Doctrina viri per patientiam noscitur: & ideo Spiritussanctus per donum sapientiæ facit nos petere, & per hoc peruenimus ad beatitudinem ad quam ordinat pax, quia per patientiam pacē habemus & in tempore prospero, & aduerso: & ideo pacifici dicuntur filij Dei, quia sunt similes Deo, quia sicut Deo nihil nocere potest, ita nec eis, quia nec prospera, nec aduersa: & ideo beati pacifici, quoniā filij Dei vocabuntur. Amē, est confirmatio vniuersalis omnium petitionum.

ardebat, ideo in carne eius mirabilia faciebat, intantum A quòd de ea nasceretur Deus & homo. Lucę 1. Quod enim nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Tertiò, quantum ad refusionem in omnes homines. Magnum enim est in quolibet sancto, quando habet tantum de gratia, quòd sufficit ad salutem multorum: sed quando haberet tantum, quòd sufficeret ad salutem omnium hominum de mundo, hoc esset maximum, & hoc est in Christo, & in beata Virgine. Nam in omni periculo potes salutem obtinere ab ipsa Virgine gloriosa. Vnde Canticorum 4. Mille clypei idest remedia contra pericula pêdent &c. Item, in omni opere virtutis potes eam habere in adiutorium, & ideo dicit ipsa Ecclesiastici 24. In me omnis spes vitæ & virtutis. Sic ergo plena est gratia, & excedit angelos in plenitudine gratiæ: & propter hoc conuenienter vocatur Maria, quæ interpretatur illuminata in se. Vnde Esa. 58. Im- B plebit splendoribus animâ tuam: & illuminatrix in alios, quantum ad totum mundum, & ideo assimilatur Soli, & lunæ. Secundò, excellit angelos in familiaritate diuina, & ideo hoc designans angelus, dixit. Dominus tecum, quasi dicat. Ideo exhibeo tibi reuerentiam, quia tu familiarior es Deo quàm ego, nam dominus est tecum. Dominus, inquit, pater cum eodem filio, quod nullus angelus, nec alíqua creatura habuit. Luc. 1. Quod enim nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei: Deus filius in vtero. Esa. 12. Exulta, & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel. Aliter est ergo Dominus cum beata Virgine, quàm cum angelo, quia cum ea vt filius, cum angelo vt Dominus. Dominus Spiritussanctus, sicut in templo, vnde dicitur. Templum Domini, sacrarium Spiritussancti, quia concepit ex Spiritusancto. Luc. 1. Spiritussanctus C superueniet in te. Sic ergo familiarior cum Deo est beata Virgo, quàm angelus: quia cum ipsa Dominus pater, Dominus filius, Dominus Spiritussanctus, scilicet tota Trinitas. Vnde cantatur de ea. Totius Trinitatis nobile triclinium. Hoc autem verbum, Dominus tecum, est nobilius verbum quod sibi dici possit. Merito ergo angelus reueretur beatam Virginem, quia mater Domini, & ideo domina est. Vnde conuenit ei hoc nomen Maria, quod Syra lingua, interpretatur, Domina. Tertiò excedit angelos quantum ad puritatem, quia beata Virgo non solum erat pura in se, sed etiam procurauit puritatem alijs. Ipsa enim purissima fuit & quantum ad culpam, quia ipsa Virgo nec mortale, nec veniale peccatum incurrit. Item, quantum ad pœnam. Tres enim maledictiones datæ sunt hominibus propter peccatum. Prima data est mulieri, scilicet quòd cum D corruptione conciperet, cum grauamine portaret, & in dolore pareret. Sed ad hoc immunis fuit beata Virgo, quia sine corruptione concepit, in solatio portauit, & in gaudio peperit Saluatorem. Esa. 35. Germinans germinabit exultabunda, & laudans. Secunda data est homini, scilicet quòd in sudore vultus vesceretur pane suo. Ab hac immunis fuit beata Virgo, quia vt dicit Apostolus. 1. Corinth. 7. Virgines solutæ sunt à cura huius mundi, & soli Deo vacant. Tertia fuit communis viris & mulieribus, scilicet vt in puluerem reuerterentur. Et ab hac immunis fuit beata Virgo, quia cum corpore assumpta est in cęlum. Credimus.n. quòd post mortem resuscitata fuerit, & portata in cęlum. Psal. 131. Surge Domine in requiem tuam tu, & arca sanctificationis tuæ. Sic ergo immunis fuit ab omni maledictione: & ideo benedicta in mulieribus, quia ipsa sola maledictionem sustulit, & benedictionê portauit, & ianuam paradisi aperuit: & ideo conuenit ei nomen Maria, quæ interpretatur stella maris: quia sicut per stellam maris nauigantes diriguntur ad portum, ita Christiani diriguntur per Mariam ad gloriam. Benedictus fructus vêtris tui. Peccator aliquando quærit in aliquo quod non potest consequi, sed consequitur illud iustus. Prouerb. 13. Custoditur iusto substantia peccatoris. Sic Eua quæsiuit fructum, & in illo non inuenit omnia quæ desiderauit: beata autem Virgo in fructu suo inuenit omnia quæ desiderauit. Eua. E

Nam Eua in fructu suo tria desiderauit. Primo id quod falso promisit ei diabolus, scilicet quòd essent sicut dii, scientes bonum & malum. Eritis, inquit ille mendax, sicut dij sicut dicitur Gen. 3. Et mentitus est, quia mendax est & pater eius. Nam Eua propter esum fructus non est facta similis Deo, sed dissimilis, quia peccando recessit à Deo salutari suo, vnde & expulsa est de paradiso. Sed hoc inuenit beata Virgo, & omnes Christiani in fructu vêtris sui, quia per Christum coniungimur & assimilamur Deo, 1. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus &c. Secundo in fructu suo Eua desiderauit delectationê, quia bonus ad edendum: sed non inuenit, quia statim cognouit se nudam, & habuit dolorem: sed in fructu Virginis suauitatem inuenimus, & salutem. Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam. Tertio fructus Euæ erat pulcher aspectu: sed pulchrior fructus Virginis, in quê desiderant angeli prospicere. Psalm. 44. Speciosus forma præ filijs hominum: & hoc est quia est splendor paternæ gloriæ. Non ergo potuit inuenire Eua in fructu suo, quod nec quilibet peccator in peccatis. Et ideo quæ desideramus quæramus in fructu Virginis. Est autê hic fructus benedictus à Deo, quia sic repleuit eum omni gratia, quòd peruenit ad nos exhibendo ei reuerentiam. Ephe. 1. Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in Christo. Ab angelis Apocalypsis 7. Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro. Ab hominibus. Apost. Philip. 2. Omnis lingua confiteatur, &c. Psalm. 117. Benedictus qui venit in nomine domini. Sic ergo & Virgo benedicta: sed & magis benedictus fructus eius.

Explicit Opusculum octauum vel expositio Salutationis Angelicæ secundum S. Thomam de Aquino ordinis prædicatorum.

RESPONSIO EIVSDEM AD FRATREM IOANNEM Vercellensem Generalem Magistrum ordinis Prædicatorum.

De articulis centum & octo sumptis ex opere Petri de Tarantasio.

Opusculum Nonum.

Quæstio I.

PRIMO considerandum est, quòd ratio cu iuslibet est, quam significat nomen eius, sicut ratio lapidis est, quam significat nomê eius. Nomina autê sunt signa intellectualium conceptionum: vnde ratio vniuscuiusque rei significata per nomen, est conceptio intellectus, quam significat nomen. Hæc autem conceptio intellectus est quidem in intellectu sicut subiecto, in re autem intellecta sicut in repræsentato. Nam conceptiones intellectuum sunt similitudines quædam rerum intellectarum. Si autem conceptio intellectus non assimilaretur rei, falsa esset conceptio de re illa, sicut si intelligeret esse lapidem, quod non est lapis. Ratio igitur lapidis est quidem in intellectu sicut in subiecto, in lapide autem sicut in eo quod causat veritatem in conceptione intellectus intelligentis lapidem talem esse. Cum igitur intellectus rem aliquam comprehendit, vna conceptione per sese illam rem repræsentat, & sic diuersas conceptiones contingit esse diuersarum rerum. Intellectus autem noster Deum comprehen-

dere non potest, nec ipsum in essentia sua videre in statu viæ, sed aliqualiter ex rebus creatis ipsum cognoscit: diuersæ autem perfectiones rerum creatarũ, puta, sapientia, voluntas, & huiusmodi repræsentant quidem imperfecte diuinam perfectionem. Ex hoc enim quòd aliqua creatura est sapiẽs, aliqualiter accedit ad diuinam similitudinem: similiter ex hoc quòd est potens, & ex hoc quòd est volens, ita tamen quòd quicquid perfectionis, seu nobilitatis cõpetit creaturæ, etiam Deo competit, qui est creaturarum causa effectiua æquiuoca, sed tamen hæc diuersa eminentius competunt Deo secũdum simplicem essentiam suam. Et similiter intellectus noster ex rebus creatis scientiam accipiens per diuersas conceptiones assimilatur vni diuinæ essentiæ, licet imperfecte. Sic igitur bonitas, sapientia, & potentia, & si quid aliud huiusmodi de Deo dicimus, differunt ratione propter diuersas conceptiones intellectus nostri, sed sunt idem re, quia essentia diuina est vna & eadem, quam intellectus noster diuersis conceptionibus repræsentat, sicut etiam diuersæ res repręsentant essentiam diuinam diuersis formis. Sic igitur sane intelligi potest quod primo ponitur. Quia omnis perfectio est in Deo verissime, cum alia sit ratio sapientiæ, alia bonitatis verissima ratio oportet quod hæc in Deo differant ratione: quia verò modo simplici in ipso sunt, sunt idem re. Calumniose autem contra hæc objicitur, quòd ipsa differentia sapientiæ & bonitatis in Deo sit, & non solum in intellectu creato. Non enim hæc intellexit scribens, sed quòd in Deo, idest, cum de Deo dicuntur, differunt ratione, idest, secundum diuersas conceptiones intellectus nostri, quæ vnam diuinam essentiam repræsentent, licet imperfecte. Patet enim iam ex dictis, quòd ratio de qua mentio fit, est quidem in intellectu sicut in subiecto, in essentia autem diuina sicut in repræsentato. Item, quod secundo objicitur, quòd ratio bonitatis diuinæ includit in sapientiam, quia bonitas diuina est sapientia, non valet: quia bonitas diuina est diuina sapientia ex hoc quòd est diuina, non ex hoc quòd est bonitas: neque ex hoc quòd est sapientia, est bonitas. Hoc autem pertinet ad rationem bonitatis & sapientiæ, scilicet quòd competit bonitati inquantum est bonitas, & sapientiæ inquantum sapientia. Vnde patet quòd etiam tertium non valet. Non enim pertinet ad rationem bonitatis & sapientiæ quod huic, vel illi conuenit inquantum est diuina, sed quod competit bonitati inquantum est bonitas, & sapientiæ inquantum est sapientia, vt dictum est.

Quæstio II.

EX præmissis etiam patet, quòd sanum intellectum habere potest quod secundo ponitur, scilicet Ratio, qua differunt diuina attributa, partim fundatur super rem, partim super intellectum. Oportet tamen quòd aliter & aliter fundetur super vtrunque. Nam rationes quibus attributa differunt, fundantur in intellectu nostro, quia sunt in eo sicut in subiecto. Fundatur autem super rem, quia sunt similitudines quædam repræsentantes essentiam diuinam suo modo. Sic enim dicitur ratio lapidis fundari super rem, inquantum conceptio intellectus repræsentat lapidem. Quod autem in contrarium objicitur, scilicet, id quod omnino vnum est, non est diuersitatis fundamentum: patet esse falsum ex præmissis. Nam eadem diuina essentia à diuersis repræsentatur & in intellectu, & in natura. Sic autem intellexit scribens rationes diuersorum attributorum fundari super essentiam diuinam, sicut super repræsentatum per diuersas cõceptiones intellectus nostri, quas nomina diuersa significant.

Quæstio III.

EX eisdem etiam patet hoc quod tertio ponitur sanum habere intellectum, scilicet, Diuersitas rationis potentiæ, sapientiæ, & bonitatis fundatur in intellectu sicut in subiecto, in Deo sicut in obiecto, quod præstat causam & fulcimentum suæ veritati. Vt tamen intelligatur, quòd præstat fulcimentum veritati, inquantum repræsentatur per vnamquamque conceptionem intellectus nostri intelligentis huiusmodi attributa, non autem quantum ad hoc, quod ipsa diuersitas attributorum repræsentet aliquam diuersitatem in Deo, vt in contrarium objicitur. Hæc enim diuersitas conceptionum, seu rationum, non prouenit ex diuersitate Dei, sed ex defectu intellectus nostri, qui rem vnam perfecte non potest intelligere nisi per multa, qui intelligit attributa secundum quod perfectio inuenitur in rebus creatis.

Quæstio IIII.

F QVod verò 4. ponitur. In Deo non est infinitas extensiua, sed intensiua: non sic est in scripto. Ibi enim sic scriptum est. Quod objicitur de infinita emanatione. Respondeo. Infinitas extensiua imperfectionis est, cum recedat ab vnitate: infinitas autem intensiua perfectionis est, cum accedat ad vnitatem. Prima ergo Deo non conuenit, sed secunda. Patet enim quòd loquitur de infinitate emanationis. Emanatio autem extensionem habere potest secundum numerum, saltem in creaturis: licet Deus habere non possit extensionem secundum quantitatem dimensiuam. Intensiua autem dicitur infinitas emanationis, & si non proprie, ex tamen modo loquendi quo dicitur, Deus intensus in bonitate, quia est summus bonus. Emanatio autem diuina non est extensiue infinita, quia non est infinitus numerus personarum emanantium, licet emanatio diuina sit æterna, vt objiciens proponit. G

Quæstio V.

QVod verò 5. ponitur. In Deo producere personas non est de ratione perfectionis, sed in creaturis esset: simpliciter intellectum falsum est; nisi addatur quòd non est de ratione perfectionis absolute, vel ad se dictæ: & hoc videtur ipse intelligere per ea quæ subdit, licet non bene exprimat. Subdit enim quia dicit, quòd non est ad aliquid sic producere personam in creaturam.

Quæstio VI.

QVod verò 6. ponitur. Relatio in diuinis comparata ad essentiam, ratio sola est, comparata ad obiectum cuius est, sic res quædam est: sic intelligitur, quia relatio comparata ad essentiam, differt solum ratione ab ea, ab opposita autem relatione differt realiter: vnde postea subdit. Ipsa enim H relatio, scilicet per comparationem ad essentiam, idem est quòd ipsa res, sed differt ratione: non autem intelligitur quòd relatio sit solum ratio, cui non respondeat res aliqua, vt objiciens calumniatur.

Quæstio VII.

QVod verò 7. ponitur. Lux est qualitas agentis vniuersalis, idest, cœli: intelligitur vniuersalis in genere naturalium agentium, & non simpliciter, vt objiciens intellexit. Lux enim & si sit in aere, est tamen in eo à corpore cœlesti, sicut calor in aqua ab igne. Sicut igitur calor est propria qualitas ignis, licet sit in alijs corporibus ab igne, ita lux potest dici propria qualitas cœli, licet sit in alijs corporibus causata à cœlo.

Quæstio VIII.

I QVod verò 8. proponitur. Quia in hoc nomine Deus, tam res, quàm modus significandi idem est cum persona, ideo potest hoc nomen Deus supponere pro persona: non sic intelligitur, quòd modus significandi sit idem cum persona, vt objiciens intellexit, sed quòd modus significandi in hoc nomine Deus, est idem modo significandi personæ quantum ad hoc, quòd vtrunque significat in concreto.

Quæstio IX.

QVod verò 9. dicitur. Generatio diuina non terminatur ad relationem, sed ad hypostasim quæ est subiecta: verum est si intelligatur de substantia prout significat suppositum, non autem si intelligatur de substantia quæ est essentia, vel natura. Nec valet quod objicitur in contrarium, Relatio in diuinis est hypostasis. ergo si terminatur ad hypostasim, termi- K natur ad relationem; sicut valet, Essentia diuina est hypostasis. ergo generatio diuina terminatur ad essentiam. Sicut enim essentia diuina non generatur, ita nec filiatio, sed filius.

Quæstio X.

QVod verò 10. ponitur. Quamuis hæc concedatur sub aliqua impropriętate. Natura de naturali, lux de luce, substantia de substantia, Deus de Deo, non tamen communiter conceditur hæc, Essentia de essentia: male dictum est, quantum ad quod dicitur, quòd Deus de Deo improprie dicatur. Est enim hæc propria, Deus de Deo, sicut & hæc, Deus genuit Deum, vt objiciens dicit, & vt ipsemet in quarta distinctione determinat, vnde arbitror ex errore scriptoris accidisse.

Quæstio

Quæstio XI.

Quod verò 11. proponitur. Et si eadem sit natura in patre, & filio & spiritusancto, non tamen eodē modo se habens: dubium sensum habet. Si enim intelligat modum essentialem, expresse falsum est, puta si diceret, quòd melius, aut perfectius essentia sit in vno quam in alio: si autem intelligat modum relatiuum, secundum quod Hugo de Sancto Victore in libro de Trinitate, cuilibet personę attribuit quendam essendi modum, sic verum est quod dicitur: quia licet essentia non referatur vt sit generans, vel genita, sicut objiciens dicit, est tamen essentia per generationem accepta, vel communicata. Essentia igitur diuina est in patre vt non accepta ab alio, in filio vt accepta per generationem, in spiritusancto vt accepta per processionem.

Quæstio XII.

Quod verò 12. ponitur. Productio à natura & à voluntate potest intelligi tripliciter, à natura solum, aut à voluntate solum, aut à natura & voluntate simul. Primo modo procedit filius, secundo modo creatura, tertio modo procedit spiritussanctus: quantum ad id quod objiciens contra opponit, non magnam difficultatem habet. Sic enim potest dici filius à natura, & spiritussanctus à natura & voluntate procedere, sicut dicitur filius esse natura de natura, sapientia de sapientia, licet pater & filius sint vna natura, & vna sapientia: sed magis videtur esse calumniosa ista distinctio, ex qua videtur relinqui spiritussanctus quasi medio modo se habens inter filium & creaturam. Sicut igitur Deus pater filium non voluntate, sed natura produxit, ita de spiritusancto sentiēdum est, quod enim Deus producit voluntate, creatura est, vt Hilarius probat in libro de Synodis: dicitur tamen quòd spiritussanctus procedit per modum voluntatis, quia procedit vt amor, sicut & filius procedit per modum intellectus inquantum procedit vt verbum: sicut tamen verbum procedit naturaliter à Deo dicente, ita & amor similiter à Deo amante.

Quæstio XIII.

Quod autem 13. ponitur, Generare non est actus naturæ vt communis est, sed vt coniuncta cum proprietate suppositi generantis: quantum ad id quod objiciens tangit, non multum videtur calumniabile, quia coniunctio potest referri ad intellectum, vel locutionem nostram, vtputa cum dicimus, Essentia & paternitas sunt in patre. Non autem ad compositionem rei, sed magis posset calumniari ex hoc quod dicitur, generatio est actus naturæ in patre, si intelligeretur esse actus naturæ vt generantis. Debet enim intelligi esse actus naturę, vt quo generans generat. Natura enim non generat, sed pater naturaliter generat filium.

Quæstio XIIII.

Quod verò 14. ponitur. Potentiæ enim ex parte operationum, scilicet creationis & generationis quæ diuersæ sunt, & secundum quod prius & posterius se habent, habent distinctionem: sanum habet intellectum. Quamuis enim potentia creandi & generandi sit diuina essentia, vt objiciens tangit, tamen importat respectum quem non importat essentia, & quantum ad hunc respectum distinguitur potentia, licet non distinguatur essentia. Similiter etiam licet creatio actio sit Deus, & diuina essentia, tamen connotat effectum secundum quem distinguitur creatio à generatione, non autem secundum ipsam essentiam actionis, prout est ipsa essentia diuina.

Quæstio XV.

Quod autem 15. ponitur. Sicut ęternum prius est temporali, ita aliquid æternum prius est secundum ordinem ad tēporale: vnde potentiæ ordinatio ad actum æternum generandi prior est ordine eius ad actum temporalē creandi: non habet calumniam, quia actus creandi dicitur temporalis quātum ad effectum connotatum, ratione cuius non conceditur, quòd Deus ab æterno creet, licet actio eius sit æterna, quæ est diuina essentia. Aeternum etiam licet non habeat ordinem ad aliquid temporale vt ad finem, habet tamen ordinem ad aliquid temporale, vt principium ad effectum. Deus enim qui est æternus, est principium & finis omnis creaturæ.

Quæstio XVI.

Quod verò 16. ponitur. Esse potest dupliciter accipi, simpliciter & absolute, & sic non est Deo proprium, vel cum

A præcisione id est, nullo addito, & sic est Deo proprium, calumniatur objiciens, non intelligens quod dicitur. Non enim sic hīc accipitur absolute, secundum quod absolutum dicitur quod non dependet ab alio, sed absolute.i. vniuersaliter. Similiter, quod dicitur cum præcisione, id est, nullo addito, non bene intelleait. Intellexit enim scribēs, quòd esse cui nihil additur, sed est esse purum subsistens, est proprium Deo: non autem intellexit q̄ esse prout sine additione proponitur, sit propriū Deo.

Quæstio XVII.

Quod vero 17. ponitur. Veritates rerum operatæ ad subiectum diuersæ sunt, sed secundum quod comparantur ad intellectum diuinum, vna est omnium veritas: verissimum est, tamen illa vna veritas non est veritas creata, vt objiciens intellexit, sed veritas increata.

Quæstio XVIII.

B Quod verò 18 ponitur. Ratio creādi, vt est in creaturis, est inuariabilis, & dicitur æterna à carentia variationis: non recte impugnat objiciens. Licet enim omnis creatura de non esse in esse producta sit, & pro tanto sit aliquo modo variabilis, tamen & diffinitiones, & propositiones aliquę dicuntur inuariabiles propter necessarium ordinem vnius termini ad aliū, sicut Sortes variabilis est & similiter cursus eius, & motus, & tamen hoc est inuariabile, Si currit mouetur: hæc tamen inuariabilitas non facit propositionem æternam, nisi secundum quod est in intellectu æterno, scilicet diuino.

Quæstio XIX.

Quod autem 19. ponitur. Decima compositio est ex corpore heterogeneo & anima vegetabili, vndecima ex corpore huiusmodi & anima vegetabili & sensibili, vt animal, duodecima ex his & anima rationali: improprie dictum est, vt objiciens tangit, quia dat intelligere per copulam, quòd anima rationalis sit aliud a vegetabili & sensibili: sed credo quòd retulit copulam ad rationale tantum, non ad substantiam animæ. Vnde melius staret, si diceret, ex his & rationali, sicut dixit supra, ex anima vegetabili & sensibili.

Quæstio XX.

Quod verò 20. ponitur Essentia diuina non est ab alio in se, sed in persona filij: duplicem habet intellectum. Si.n. intelligatur, quòd essentia diuina in filio existens, sit ab alio, falsum est sicut objiciens impugnat. Si verò intelligatur, quòd essentia diuina est in filio ab alio, id est, à patre, verum est. A patre enim est, quòd essentia diuina sit in filio.

Quæstio XXI.

D Quod autem 21. ponitur. Essentia est principium actuum notionalium prout est cōiuncta cum proprietatibus personalibus. non habet calumniam ex hoc, quòd dicit essentiam esse cōiunctam proprietatibus eo modo quo supra expositum est. Habere autem calumniam magis videtur ex hoc quod dicitur, Essentia est principium actuum notionalium. Est enim falsum, si intelligatur essentia esse principium huiusmodi actuū vt generans vel spirans: sed si intelligatur esse principium actuum notionalium vt quo, consonat dictis magistri in septima distinct. primi lib. vbi dicit, quòd potentia generandi est diuina essentia, potentia autem generandi est principium generationis vt quo generans generat.

Quæstio XXII.

E Quod autem 22. ponitur. Aliorum attributorum à natura & voluntate, principalitas non est rōne agentis, sed exemplaris tantum, vnde respectu rei alterius essentiæ est, non respectu rei substantialis: hoc accipere voluit scribens, ex hoc, quod Philosophus distinguit in 2. Physicorum duo principia agentia dicens. Eorum quæ fiunt, alia fiunt a natura, alia à proposito vel voluntate. Potentia autem & virtus non distinguuntur ab his duobus, eo quòd communiter se habent ad vtrumque: Est enim potentia & virtus & naturalis, & rationalis, siue voluntaria. Similiter etiam intellectus in agendo non distinguitur à voluntate, quia intellectus non mouet nisi mediante voluntate. Procedit tamen in diuinis aliquid per modum intellectus, scilicet verbum, sicut & spiritussanctus per modum voluntatis, vt amor.

Quæ.

Quæstio XXIII.

QVod verò 23. ponitur. Filius procedit vt verbum, & ars qua pŏt pater omnia producere, spiritussanctus vt amor, quo amor vult ea producere: multiplicem habet intellectum. Potest enim intelligi, quòd pater filio potest, & spiritusancto velit, & sic falsum est vt obijciens impugnat. Potest etiam intelligi, quòd pater possit producere filio, & velit producere spiritusancto, & sic verum est. Nam pater omnia producit per filium, & spiritumsanctum, & quod facit manifestum est quòd potest, & vult. Potest ergo & vult omnia producere per filium.

Quæstio XXIIII.

QVod autem 24. ponitur. Spiritussanctus procedit vt ratio volendi, creatura vt volitum: si intelligatur, spiritussanctus esse ratio volendi ex parte volentis, falsum est, vt obijciēs sangit, quia non est patri ratio volendi, quod non est ei ratio essendi. Si autē intelligatur ex parte voliti, verum est quod scribitur. Finis enim est ratio volendi ea quæ sunt ad finem. Nullus autem dubitat, spiritumsanctum esse causam productionis creaturarum, sicut patrem & filium.

Quæstio XXV.

QVod vero 25. ponitur. Spiritussanctus procedit à patre & filio vt sunt plures agentes, sed tamen vt vnum in principio quo agunt: rectè potest intelligi, nec est simile de processu creaturæ, & spiritussancti: quia spiritussanctus requirit secundum rationem suæ processionis in his, à quibus procedit, distinctionem. procedit enim vt nexus duorum, quod de creatura dici non potest. Nec oportet, quòd effectus sit simplicior causa, si spiritussanctus procedit à pluribus, secundum quòd sunt plures aliquo modo, quia similitudo effectus ad causam agentem, vel dissimilitudo attenditur secundum formam qua agens agit: pater autem & filius spirant potentia spiratiua, quę est natura diuina, quæ est vna in vtroque: non tamen hæc dicuntur pro tanto, ꝙ in diuinis sit causa & causatum, vel agens & factum, sed hoc modo hæc dicuntur secundum quod loquimur de diuinis modo humano. Nec etiam oportet ꝙ si procedit à pluribus inquantum sunt plures, ꝙ nō procedat totaliter ab vno, sed quòd nō procedat ab vno sine respectu ad alterum.

Quæstio XXVI.

QVod autem 26. ponitur. Quamuis spiritus procedat ab eis vt sunt plures secundum numerum agentium, non tamen secundum formam eos plurificantem eandem habet rationem sicut præcedens.

Quæstio XXVII.

QVod verò 27. ponitur. Non sequitur quòd sit magis author, quia & mediate, & immediate: si absolutum modum intelligit, falsum est. Si autem intelligat modum relatiuū, quantum ad aliquid verum est, & quantum ad aliquid falsum, quia relatio qua filius est principium spiritussancti, est communis patri & filio. Vnde quantum ad hanc, idem est modus relatiuus, sed relatio qua filius est à patre propria est ei. Secundum hunc igitur modum potest dici, quòd filius alio modo est author spiritussancti quàm pater, inquantum filius hæc habet ab alio, non autem pater. Et similiter potest dici de omnibus quæ conueniunt patri & filio, quia omnia filius habet à patre, & pater à nullo.

Quæstio XXVIII.

QVod vero 28. ponitur. Deus generans est nomen essentiale tractum ad personale, sicut potentia coniuncta actui notionali est notionalis: sanum intellectum habet, nec est simile de essentia & potentia, vt obijcitur, quia essentia non importat aliquam habitudinem principij, sicut potentia secundum rationem, cuius habitudinis dicitur potentia generandi, id est, quæ est generationis principium.

Quæstio XXIX.

QVod 29. ponitur. Spiritussanctus procedit à duobus, filius ab vno: vnde videtur magis procedere: omnino falsum est, nisi faciat vim in hoc, quod dicitur, videtur, vt intelligatur, videtur sophisticum, quod non est.

Quæstio XXX.

QVod verò 30. ponitur. Alia ratio est, quia procedit spiritussanctus ab vno in alterum, ideo videtur magis habere

F de ratione processionis: simpliciter male dicitur, nisi etiam fiat vis in hoc quod dicitur, videtur.

Quæstio XXXI.

QVod autem 31. dicitur. Vno modo dicitur tēporale, quod subiacet variationi tēporali, & hoc modo illud per quod eleuamur supra tempus, non est temporale, siue in tempore, sic verò est gratia: hoc videtur accipi ex eo, quod Augus. dicit, quòd inquantum aliquid æternum mente sapimus, non in hoc mundo sumus. Quod quidem verum est ex parte obiecti, in quod eleuamur, quod est supra mundum, & supra tempus: sed ex parte nostri qui eleuamur, cum simus temporales, & in mundo gratia temporalis est.

Quæstio XXXII.

G QVod verò 32. ponitur. Datio aliquando importat communicationem solam, aliquando etiam emanationē, aliquando translationem, primo modo potest dici qualibet persona dare seipsam, secūdo modo vna persona aliam, tertio modo quælibet persona donum creatum: sane dicitur, non sane autem diceretur, si diceret, quòd secundo modo quælibet persona dat quamcunque aliam, vt obijciens intelleait.

Quæstio XXXIII.

QVod autem 33. ponitur. Sancti noui testamēti magis sunt dispositi ad recipiendam gratiam, quàm sancti veteris testamenti propter impedimentum peccati Adæ remotum: sane dicitur, quia & si circuncisione peccato originali purgaret in veteri lege vt obijciens dicit, non tamen tanta copia gratię conferebatur, sicut in baptismo, nec erat solutum pretium pro redemptione totius humani generis.

H Quæstio XXXIIII.

QVod verò 34 ponitur. Non aliud est esse animæ, quàm quod dat corpori: oportet verum esse. Si anima enim est forma corporis, forma autem & materia sunt vnum secūdum esse, quod non esset verum, si aliud esset esse formæ, & aliud esset esse quod dat materiæ. Nec propter hoc sequitur, quòd anima habeat esse corruptibile sicut corpus, quia illud esse corpus potest amittere, non autem anima, & propter hoc remanet anima habens esse à corpore separata.

Quæstio XXXV.

QVod verò 35. ponitur. Non fiebat missio visibilis in veteri testamento, quod verum est, sed decipitur obijciens, ꝙ non distinguit inter apparitiones & missiones. Non enim omnis apparitio est missio visibilis, sed solum illa quæ fit ad declarandum processum copiosum gratiæ in aliquo.

I Quæstio XXXVI.

QVod verò 36. dicitur. In fide ecclesię non erit tempus propagationis spiritualis ad multiplicationem fidelium: hoc potest verum esse, si intelligatur quantum ad tempus Antichristi, non quin in illo tempore aliqui ad ecclesiam cōuertantur, vt Augustin. dicit 20. de Ciuit. Dei, sed quia propter tribulationes non multi conuertentur.

Quæstio XXXVII.

QVod verò 37. ponitur. Omne agere est à forma inhærente agenti: si intelligatur inhærente accidentaliter, vt obijciens intelleait, falsum est: si intelligatur inhærente, id est, existente in agente quocunque modo, verum est. Dicimus enim formam substantialem esse in igne, & deitatem in Deo.

K Quæstio XXXVIII.

QVod verò 38. dicitur. Hoc falsum est, scilicet quòd Deus non agit in anima nisi per nouum influxum. Nam nouus effectus potest peruenire in anima ex noua dispositione recipientis, sicut noua illuminatio in aerem ex noua dispositione aeris. Manifestum est enim, quòd Deus in anima agit nō solum causando in ea aliquem habitum, puta, gratiæ vel virtutis, sed etiam inclinando liberum arbitrium ad hoc, vel ad illud, quod non proprie dicitur influere, sed magis mouere ad actum.

Quæstio XXXIX.

QVod verò 39. ponitur. In spiritualibus additio nō recedit à simplicitate; verum est, si intelligatur de additione, quæ est per

est per modum intentionis, sicut illud quod est melius, dicitur A eddere in bonitate supra illud, quod est minus bonum. Nō est autem verum, si intelligatur de additione rei ad rem, vel speciei ad speciem. Nam intellectus minus est simplex, qui habet plures species intelligibiles.

Quæstio XL.

Quod verò 40. ponitur. Filio conuenit dari actu non aptitudine: credo inconuenienter dici.

Quæstio XLI.

Quod verò 41. ponitur. Verbum increatum non est ratio proferendi alia verba: simpliciter falsum est.

Quæstio XLII.

Quod verò 42. ponitur. Quamuis idem sit finis vtriusque, B tamen alter est ordo vtriusque ad illum finem, quia spiritussanctus ordinat ad illum per modum efficientiæ: inconuenienter dicitur, si per finem intelligatur illud propter quod est aliud: nam spiritussanctus non est propter aliquem effectum creatum. Si verò finis accipiatur pro termino, sicut punctum dicitur finis lineæ, sic potest dici aliquis effectus creatus finis, ad quem terminatur operatio personæ increatæ.

Quæstio XLIII.

Quod verò 43. ponitur. Quod procedit ab aliquo in aliud sicut in obiectum, non dicitur respectu eius procedere, vt donum: non habet aliquam necessariam rationem.

Quæstio XLIIII.

Quod verò 44. ponitur. Aequale potest accipi dupliciter, vt C dicat solam relationem, aut vt cum relatione, importat actum, seu motum ad illam, primo modo dicitur pater æqualis filio, secundo filius æqualis patri: non est calumniabile quantum ad id quod obijciens tangit. Aequalitas enim solam relationem significat, præsupponit tamen vnitatem quantum ad hoc tamen non videtur bene dictum, quòd æquale quandoque importat motum ad æqualitatem. Huiusmodi enim motum non significat æquale, sicut æqualitas, sed adæquatio: dato tameo quòd huiusmodi motum significaret, non sequitur inconueniens, ex eo quòd dicit filium hoc modo esse æqualem patri. Nam licet in filio non sit motus ad æqualitatem, accipit tamen à patre vnde est ei æqualis, & ipsa acceptio quantum ad hoc, idē facit in filio, quod motus ad æqualitatem in creatura.

Quæstio XLV.

Quod verò 45. dicitur. Filius dicitur æquari patri secundum D quod æquari quasi motum dicit ad quantitatem eandem, quam consequitur relatio: sanum habet intellectum. Nam licet in filio non sit motus, tamen generatio habet aliquid simile motui quantum ad hoc quòd accipere, sicut dicit Basilius, est commune filio & creaturæ.

Quæstio XLVI.

Quod verò 49. dicitur. Vna persona non habet esse in seipsa: falsum est secundum quod dicitur Deus esse in seipso, quod exponitur magis negatiue quàm affirmatiue, quia scilicet non indiget alio in quo sit, eo modo loquendi quo dicitur, pater esse à seipso, quia non ab alio.

Quæstio XLVII.

Quod verò 47. dicitur. Actus existendi triplex est, quidam E omnino potentiæ impermistus, vt esse diuinum, alius semper potentiæ permistus, tale est rerum generabilium, tertius modo medio se habens. Est enim impotentiæ permistus inquantum est ab alio, partim verò non, inquantum est simplex & simul totus completus, & tale est esse angeli: sanum potest habere intellectum. Non enim scribens intendit excludere ab esse angelico quaslibet potentias, sed potentiam quæ esset transmutabilis, quæ est in rebus corruptibilibus.

Quæstio XLVIII.

Quod verò 48. ponitur. Posse & agere rerum æternarum non est totum simul, sed successiue non tamen continue, sed intercise: verum est de actionibus secundum suam naturā. Habent enim actiones successiuas, vnde Augustinus dicit, quòd Deus mouet creaturam spiritualem per tempus, & per tempus moueri est per actiones moueri, sed actiones angelorum, secundum quas fruuntur verbo, sunt sine successione, & secundū eas sunt in participatione æternitatis. Posse etiam angeli dicitur intercisum non quantum ad essentiam potentiæ, sed secundum quod posse diuiditur contra agere, quia angelus quandoque potest agere aliquid, quandoque agit.

Quæstio XLIX.

Quod verò 49. ponitur. Materia à Deo distinguitur imperfecta distinctione, quamuis Deus ab ipsa distinguatur distinctione perfecte: non satis propriè dicitur, licet sustineri possit. Propriè autem diceretur, quòd materia prima distinguatur à Deo per aliquod imperfectum.

Quæstio L.

Quod verò 50. ponitur. Ordo alicuius dicitur dupliciter, vel vt subiecti quod ordinatur, vel vt rationis secundum quam ordo attenditur, primo modo non est in diuinis ordo naturæ, sed secundo modo: potest rectè & non intelligi. Ordo enim non est nisi aliquorum distinctorum conuenientium in aliquo. Quæ enim in nullo conueniunt, nullum habent ordinem adinuicem. Ratio igitur ordinis potest accipi in diuinis personis vel ex parte distinctionis personarum, & sic ratio ordinis non est natura, sed relatio: vel ex parte conuenientiæ, & sic natura est ratio ordinis. Propter hoc enim dicitur ordo naturæ in diuinis personis, quia natura diuina communicatur filio à patre, & ab vtroque spiritui sancto.

Quæstio LI.

Quod verò 51. ponitur. Essentia in Deo vna est re, sed habet multitudinem attributorum differentium in Deo sola ratione, in seipsis verò re, secūdum naturas & rationes proprias: falsum est, & impropriè dictum, secundum quod sonant verba. Contradicit enim sibiipsi, si strictè verba discutiantur. Primo enim dicit, quòd attributa quæ habet essentiæ diuina in se, in Deo differunt sola ratione, & quòd in seipsis differunt re. Idem est enim haberi in essentia diuina, & esse in Deo. Hæc autem falsitas contingit non ex malo intellectu scribentis, sed quia omnis truncate scripsit. Poterat sic bene dici. Essentia diuina est vna re, cui multa attribuuntur, quæ in Deo differunt sola ratione: in rebus autem creatis re secundum naturas, & rationes proprias.

Quæstio LII.

Quod verò 52. ponitur. Ipsum suppositum diuinum à natura generali habet rationem per se subsistēdi, à natura speciali habet rationem intelligendi, à forma singulari rationem distinguendi: male exceptum est. Addidit enim exceptor, diuinum, de suo. In scripto autem sic habetur. Ipsum autem suppositum à natura generali &c. & loquitur de supposito creato, vnde per unum supra dicerat. Animal significat substantiam cum proprietate generali, homo cum proprietate speciali, Paulus cum indiuiduali. Si verò intelligeretur de supposito diuino, esset simpliciter male dictum, quia in diuinis non est genus & species.

Quæstio LIII.

Quod verò 53 ponitur. Hypostasis in intellectu suo claudit & naturas communes, & proprietatem, non ita quòd vnum horum insit alteri, sed ita quòd vtrunque sibi: bene dictum est, sed nimis calumniose ab obijciente reprehenditur. Dicuntur enim proprietates inesse personis, sicut & esse in personis: & similiter essentia diuina est in patre, & est pater. Per hūc autem modum omnia quæ de Deo dicuntur, reprobari possent, cum nihil de Deo verbis nostris propriè dici possit.

Quæstio LIIII.

Quod verò 54 ponitur. Deus pater in eadem specie scilicet seipso sue essentia sua, se & omnia intelligit, ideo eandem speciem id est filium, ad se, & ad omnia proferenda de se gignit: impropriè dictum est, sicut & si diceretur. Deus pater de se gignit sapientiam. Esset autem propriè dictum, si diceret, Filium de se gignit sapientiam: quia est eadem species proferendi. Proferre autem accidit dicere. vnde conuenientius diceretur. Deus pater gignit de se filium ad se, & omnia dicenda.

Pater enim se & omnia alia dicit verbo suo, quod est filius. Objiciens autem male exponit proferre, id est, producere. F

Quæstio L V.

QVod verò 55. ponitur. Filius magis conuenit cum patre quàm spiritus in exterioribus. In scripto additur id est, in habitudine spiratiua, scilicet communi spiratione. hoc acceptum videtur a Ricardo de Sancto Victore 1. lib de Trinitate. Sed non videtur conuenienter dici: quia neque in diuinis dicitur aliquid interius & exterius propriè loquendo, neque filius conuenit magis cum patre quàm Spiritussanctus, licet in pluribus relationibus cum eo conueniat.

Quæstio L V I.

QVod verò 56. ponitur. Pater & filius non sunt idem principium spiritussancti, licet à multis hoc dicatur propter G articulum quem habet propositum inclusum, ratione cuius videtur ad personam pertinere: tamen hoc videtur multum nõ cogere, quin possit cõcedi, quòd pater & filius sint idem principium, sicut & vnum. vtimur enim pronominibus communiter & pro essentia, & pro persona.

Quæstio L V I I.

QVod verò 57. ponitur. Loquendo de specie naturæ, & de specie cognitionis, dicitur filius species patris, secundum quod nominatiuus construitur cum genitiuo in ratione causæ efficientis, non in ratione causæ formalis: non habet calumniã ex hoc, quod objiciens tangit Non enim sequitur quòd filius sit causa efficiens patris, vel econuerso: sed constructio est secundum habitudinem talis causæ, secundum modum loquendi, quo Grammatici vtuntur. Vult autem hoc accipere, quòd filius sit species patris ex hoc quòd Hilarius dicit. Species est H in imagine. August. autem speciem interpretatur pulchritudinem: & licet Hilarius non dicat, quòd filius sit species patris, potest tamen hoc modo intelligi, species, vel pulchritudo patris, sicut dicitur splendor patris.

Quæstio L V I I I.

QVod verò 58. ponitur. Aliquid potest significari terminus actionis dupliciter, secundum rem, aliquid secundum rationẽ. Primo modo terminus spirandi amorem respectu patris est filius, secundo modo pater respectu suipsius: nimis obscure dictum est. Hic tamen videtur esse sensus. Quia enim terminus actionis principaliter distinguitur ab agente, vbi est realis distinctio, terminum actionis ab agente dixit esse terminum secundum rem, & sic est realis distinctio inter patrem & filiũ: vbi autem non est realis distinctio, dixit esse terminum secundum rationem: sicut in patre cum diligit seipsum, distinguitur amans & amatum ratione tantum. Non autem ex hoc sequitur, ꝙ pater aliter diligat se, aliter filium, vt objiciens tangit, sed sequitur, quòd se diligat vt eundem, & filium vt alium. I

Quæstio. L I X.

QVod verò 59 ponitur. Loquendo de amore essentiali, spiritussanctus se diligit seipso, loquendo de amore notiali, non credo falsum esse, quia cum amor notialis nihil aliud sit, quàm Spiritussanctus, sicut hæc est vera, Spiritussanctus se diligit seipso, ita hæc est vera Spiritussanctus, diligit se amore notionali, nisi fortè dicatur, quòd diligere notionaliter sumptum est spirare amorem, & sic diligere nullo modo conuenit spirituisancto.

Quæstio L X. k

QVod verò 60. ponitur. Licet Spiritussanctus non diligat se, vel alteram personam notionaliter seipso, tamen diligit creaturam & personaliter, & essentialiter seipso: credo simpliciter esse falsum secundum prædicta.

Quæstio L X I.

QVod verò 61. ponitur. Cum dicitur omnia in verbo dicit pater, non vocatur verbum dicendi principium, sed terminus: intelligendum est ex parte dicentis. Sic enim verbum est principium patri, quod dicatur, sed dicitur à patre vt principium aliorum quæ dicuntur per hoc verbum, & sic cessat omnis obiectio.

Quæstio L X I I.

QVod verò 62. ponit. Filius respectu alterius actus paterni non potest esse principium, sed terminus. eundem habet intellectum. Etsi enim sit principium spirandi & creandi, non tamen est principium quo pater spiret, vel creet.

Quæstio L X I I I.

QVod verò 63. dicitur. Non potest dici ęternitas de æternitate: male dictum est, quantum ad duo. Primo, quia ea ratione potest dici æternitas de æternitate, sicut sapientia de sapientia, vel natura de natura. Secundo, quia æternitas non repugnat rationi originis, quia & filius, & spiritussanctus sunt æterni.

Quæstio L X I I I I.

QVod verò 64. ponitur. Persona non distinguitur seipsa, sed sua proprietate: falsum est Nam personæ seipsis & proprietatibus distinguuntur.

Quæstio L X V.

QVod verò 65. ponitur. Solus Christus habet perfectionem cognitionis in genere creaturæ: verum est secundum aliquem modum perfectionis. vnde non obstat quòd beatorum cognitio est perfecta. Nam multiplex est modus perfectionis.

Quæstio L X V I.

QVod verò 66. ponitur. Ideæ habent pluralitatem ex parte connotati propter respectuum pluralitatem, & ille respectus æternus est: verum est, sed respectus ille est intellectus a Deo. Deus enim ab æterno sicut intellexit multitudinẽ creaturarum, ita intellexit multitudinem respectuum, qui sunt inter ipsum & creaturas, & hoc sufficit ad pluralitatem idearum, quæ nihil aliud sunt, quàm rationes rerum, prout sunt intellectæ à Deo: & sic neque oportet essentiam diuinam plurificari, neque oportet esse aliquam relationem realem æternam propter proprietates personales, vt objicitur.

Quæstio L X V I I.

QVod verò 67. ponitur. Pluralitas idearũ est in Deo secundum rationem, non tamen intellectus humani, vel angelici, sed diuini, patet ex præcedenti quomodo verum est, non tamen sequitur quòd aliqua realis distinctio ex ideis sit in Deo, sed quòd plura intelligantur ab ipso.

Quæstio L X V I I I.

QVod verò 68. ponitur. Vel secundum aliud. In instanti eodem secundum rem est angelus in vtroq; termino, tamen multiplicato secundum rationem: hoc simpliciter falsum est, sed hoc dicit non asserendo, sed opinionem recitando.

Quæstio L X I X.

QVod verò 69. ponitur. Scientia de eo quæ est per speciem alienam non est assimilatio cum rebus scitis, sed scientia per speciem propriam: obscure dictũ est, & male ab objiciente intellectum. Non enim loquitur de specie qua Deus sciens sit, sed de specie qua scitum scitur. Quæ enim habent formam, sciuntur per proprias formas, sicut homo scitur ex hoc, quòd cognoscitur humanitas eius: quæ verò non habent formam sicut priuationes, cognoscuntur per opposita. Cognoscere enim cæcitatem, est cognoscere defectum visus.

Quæstio L X X.

QVod verò 70. ponitur. Malum scitur à Deo per speciem alienam, non per propriam, vnde quasi per accidens, non per se, qualiter intelligendum sit, patet ex immediate præcedenti: tamen quod dicit per accidens, non per se, non vsquequaque bene dicitur. Non enim cæcitas per accidens cognoscitur, cum cognoscitur esse priuatio visus.

Quæstio L X X I.

QVod verò 71. ponitur. Est actio Dei interior & exterior, exterior cessat cessante obiecto. Si intelligat, quòd Deus agat aliqua actione exteriori, quæ non sit sua essentia, omnino falsum est. Si verò actio Dei dicatur exterior non ratione suiipsius, sed ratione obiecti, sic sustineri potest.

Quæ-

Quæstio LXXII.

QVod verò 72. ponitur. Creare obiectum suum ponit in tempore, & ideo actus est temporalis, & subiacens legibus temporalibus, & potest nõ esse antequam sit: non est bene dictum de actione, sed de obiecto tantum.

Quæstio LXXIII.

QVod verò 73. ponitur. Quædam dicuntur subiacere diuinæ prouidentiæ vt facta, quædam vt fienda, mala vt iam facta, bona vt fienda: obscure dictum est, & hunc habet sensum, quia per diuinam prouidentiam ordinatur vt bona fiant, non autem vt mala fiant: sed iam facta ordinantur ad aliquod bonum secundum æternam Dei prouidentiam, vnde cessat obiectio obijcientis.

Quæstio LXXIIII.

QVod verò 74. ponitur. Prædestinatio est causa salutis prima, liberum arbitrium proxima, effectus verò magis sequitur conditionem causæ proximæ quàm primæ, vt patet in generatione inferiorum ex motu necessario superiorum: quantum ad aliquid verum est, scilicet quantum ad contingentiam & necessitatem: quia si causa prima est necessaria, & secunda contingens, sequitur effectus contingens, sed non debuit proponi communiter. Quod verò obijciens calumniatur, quòd Deus est magis causa proxima, quàm liberum arbitrium, omnino friuolum est, Est enim Deus causa proxima secundum efficaciam actionis, & non secundum ordinem enumerationis causarum.

Quæstio LXXV.

QVod verò 75. ponitur. Deus mera voluntate dat gratiam rationabiliter bene vsuro, & non dat male vsuro: falsum est, si vniuersaliter intelligatur, vt sit sensus, quod nunquam dat male vsuro. Si verò particulariter intelligatur, vt scilicet quandoque det male vsuro, & quandoque non det, verum est.

Quæstio LXXVI.

QVod verò 76. ponitur. Diuina potentia ab actu exteriori nullam recipit multiplicitatem, sed ab actu interiori potest recipere multiplicitatem aliquam. Prout enim differunt actus notionales & essentiales interiores, sic differt potentia actui notionali & essentiali coniuncta: diminute exceptum est. Proponitur enim primo, quòd diuina potẽtia vna tantum est, si in sua radice consideretur, quæ est diuina essentia. Si autem consideretur diuina potentia prout coniuncta actibus interioribus essentialibus & notionalibus, sic habet differentiam secundum modum quo dicitur differre in Deo absolutum & relatum, vel essentiale, vel notionale. Potentia enim generandi ratione actus est notionalis, potentia intelligendi, essentialis: sed potentia creandi & gubernandi, vel quicunque alius effectus adiungatur, est essentialis, & sic ex præcedentibus & sequentibus patet intentionem scribentis absque calumnia esse.

Quæstio LXXVII.

QVod verò 77. ponitur. Quantitas virtutis non est idem, quod quantitas potentiæ, sed vniuersalior, quia quantitas virtutis attenditur siue in essendo, siue in operando, siue in durando, quantitas verò potentiæ in operando tantum: bene diceretur, si adderetur quantitas potentiæ actiuæ, aliàs diminute dictum est.

Quæstio LXXVIII.

QVod verò 78. ponitur. Infinitas potentiæ tota attenditur penes respectum ad potentialia, infinitas autem essentiæ non solum attenditur penes esse hoc, & non illud, sed penes esse in hoc & in altero quolibet ente, & etiam in infinitis si essent infinita: vel male, vel defectiue dicitur. Si enim diceret sic, Infinitas potentiæ inquantum est potentia, tota attenditur penes respectum ad potentialia, posset sustineri: quia potentia in quantum potentia, importat respectum ad potẽtialia, quod autem dicitur de infinitate essentiæ non bene explanatur. Non enim infinitas diuinæ essentiæ est ex hoc, quod Deus potest esse in infinitis, sed per se infinita est.

Quæstio LXXIX.

QVod verò 79. ponitur. Deus vere est quicquid sibi est, intelligitur de his quæ sibi est simpliciter, vt bonus, sapiens, A & non de his quæ sibi est secundum modum intelligendi vt finitus comprehensibilis: addendum est secundum quendam modum intelligendi. Quod enim dicitur, Deus esse sibi finitus, vel comprehensibilis, non eodem modo dicitur sicut res aliæ dicuntur finitæ & comprehensibiles, sed quodam speciali modo, vt intelligatur magis negatiue dictum, quàm affirmatiue. Dicitur enim sibi comprehẽsibilis quia suum intellectum non excedit: finitus verò, quia non est sibi ignotus, vel imperscrutabilis secundum intellectum, sed bonus & sapiens dicitur affirmatiue.

Quæstio LXXX.

QVod verò 80. ponitur. Ille actus, scilicet generatio de Dei substantia, & ideo est ei essentiale esse infinitum, sed productio creaturarum non est ex nihilo, & ideo est illi essentiale esse finitum: obscure dictũ est, quod dicit productionem creaturarum esse ex nihilo, & non sic est intelligendum, quasi ipsa actio productionis sit ex nihilo, sed productum, eo modo loquendi, quo diceretur quòd operatio cultelli est ex ferro: similiter quod dicit productionem creaturarum esse aliquod finitum, intelligit ex parte producti, & non ex parte actionis. Deus enim actione infinita producit effectum finitum.

Quæstio LXXXI.

QVod verò 81. ponitur. Non est simile de omnipotentia, & de omni scientia, quia posse pertinet ad actionem, scire ad receptionem, in creatura verò non potest esse potentia actiua infinita, sed passiua quæ potest reduci in actum, secundum, quod vnitur agenti infinito: obscure & defectiue dictum est. Nam posse pertinet & ad actionem, & ad receptionem. addendum igitur fuit, quòd posse potentiæ actiuæ ad actionem. Item, non omne scire pertinet ad receptionem, sed scire intellectus possibilis humani: scire autem intellectus diuini non est per C receptionem. Quod verò dicitur, quòd in creatura potest esse potentia passiua infinita, non habet calumniam. Vt enim suprà iam dictum est, potentia importat respectum ad possibile, vnde potentia passiua creaturæ dicitur infinita, secundum quod ad infinita se habet, sicut potentia materiæ primæ se habet ad infinitas formas, & figuras, & continuum est diuisibile in infinitum: & similiter intellectus possibilis se habet ad infinitas species intelligibiles, nec propter hoc sequitur quòd aliquid creatum sit infinitum simpliciter, sed infinitum in potentia tantum. Hæc autem potentia passiua infinita in rebus naturalibus non reducitur in actum tota simul, sed successiue: sed potentia passiua animæ Christi ad intelligendum reducitur tota in actum: quia scit omnia scibilia, ad quæ intellectus humanus est in potentia naturali, quæ sunt infinita, & hoc habet ex vnione verbi quod est agens infinitum.

D Quæstio LXXXII.

QVod verò 82. ponitur. Quòd aliquis non possit quicquid aliquando potuit, potest esse dupliciter, aut quia non habet omnes potestates quas aliquando habuit, aut quia factum est impossibile quòd aliquando fuit possibile, hoc secundo modo Deus non potest quicquid potuit, quia nõ est possibile Deo quicquid fuit possibile, quod enim actu præsens est aut præteritum, perdit rationem possibilis: hoc omnino calumniam nõ habet. Non enim Deus potest facere id quod est præsens simul cum est non esse, aut id quod præteritum est non esse præteritũ. Ex magna autem ignorantia calumniantis procedit, quod contra hoc obijcit: quia Deus potest id quod in nihilum cedit idẽ numero facere, & quòd eadem caro numero resurgat, quamuis aliquid eius in nihilum cesserit: quia vt hoc ei sine quæstione concedatur, non propter hoc sequitur, quòd id quod est præteritum non sit præteritum. Quamuis enim Deus faceret id quod in nihilum cedit iterum esse, non tamen faceret, quòd in nihilum non cessisset.

Quæstio LXXXIII.

QVod verò 83. ponitur. Quamuis primo malum non præcesserit meritum de condigno, præcessit tamen de congruo scilicet non conuerti ad suum creatorem: non bene dictum est. Nam primum malum est prima culpa, prima autem culpa non est pœna, vnde nullum meritum habet. Si autem intelligit de primo malo pœnæ, sic oportet quòd præcesserit ipsum meritum de condigno.

Quæ-

Quæstio LXXXIIII.

Qvod verò 84. ponitur. Mala esse futura in tempore, fuit verum ab æterno per accidens, non per se scilicet per speciē sui oppositi, & quòd est bona fieri: non propriè dictum est. Nā licet malum cognoscatur per aliud, hoc tamen non est ei per accidens, sed per se, vt supra dictum est. Et licet bono æterno non opponatur malum proprie loquendo, tamen bonum creatum cui opponitur malum, fuit intellectum ab æterno, & sic malum fieri potuit per speciem sui oppositi ab æterno intellecti; nec sequitur plura esse ab æterno, vt objiciens dicit, sed sequitur plura esse intellecta ab æterno. Omnia enim temporalia sunt intellecta ab æterno.

Quæstio LXXXV.

Qvòd verò 85. ponitur. Licet mala futura esse sit verum ab æterno veritate æterna, non tamē fuit veritas æterna, quia non est verum per se, sed per accidens; malo dicitur. Omne.n. verum & ab æterno inquantum est verum, est veritas æterna, licet res cui competit esse scitam vere ab æterno non sit æterna, vt diuina veritas.

Quæstio LXXXVI.

Qvod verò 86. ponitur. Innocentem interfici non est secundum se malum: hoc falsum est, si intelligatur interfici ab homine prout verba sonant: sed interfici à Deo, qui occidit & viuere facit omnes qui viuunt & moriuntur tam innocentes quàm nocentes, iustum est: nisi forte dicatur, quòd innocentes non occiduntur à Deo, quia mors est pœna peccati originalis, sicut objiciens tangit, vnde nulla instantia est de paruulis Sodomorum.

Quæstio LXXXVII.

Qvod verò 87. ponitur. Ad conformitatem voluntatis diuinæ in actu non tenetur quis nisi habita charitate: falsum est, quia quilibet tenetur habere rectum cor, quod non potest esse, nisi Deo conforme.

Quæstio LXXXVIII. LXXXIX.

Qvod verò 88. ponitur. Qui actu cogitat articulos, tenetur credere: & quod 89. ponitur. Qui actu cogitat diuinam bonitatem, tenetur diligere: falsum est, si vniuersaliter intelligatur. Non enim peccat quicunq; cogitans articulos fidei non mouetur actu fidei: & quicunq; cogitans Dei bonitatem non mouetur actu charitatis, quia aliquando speculatiue tantum potest aliquis considerare, vt in disputationibus accidit, & tamen non mouetur aliquo actu voluntatis ad id quod speculat.

Quæstio XC.

Qvod 90. ponitur. Voluntatem nostram conformare voluntati diuinæ non tenemur in eo quod ignotum est voluntaliter: verum est in his quæ ignorare possumus absque peccato, vnde cessat calumnia objicientis.

Quæstio XCI.

Qvod verò 91. ponitur Modus productionis alicuius ex aliquo triplex est, de sua natura, aut de aliena, aut de nulla: & impropriè dicitur, quia productio alicuius de nulla natura, nō est productio alicuius de aliquo, nisi aliquid accipiatur valde communiter, secundum quod etiam nihil dicitur aliquid, & non ens dicitur ens, vt Philosophus dicit.

Quæstio XCII.

Qvod verò 92. ponitur, Mutatio accipitur strictè & propriè, quæ habet duo extrema, à quorum vno tendit in alterum manente eodem subiecto, & sic accipitur mutatio naturaliter, bene dictum est, si per extrema intelligat terminos, & per hoc quod dicitur, naturaliter, intelligatur id est in scientia naturali. Hoc enim quod hic dicitur, commune est tam mutationi naturali quàm violentæ: nec est instantia quam ponit objiciens, quòd in generatione & corruptione non sunt duo extrema, sed termini generationis & corruptionis sunt priuatio & forma, non autem duæ formæ.

k

Quæstio XCIII.

Qvod verò 93. ponitur, In relationibus quæ sunt secundum intellectum non est inconueniens abire in infinitum, omnino verum est secundum potentiam, sed secundum actum nō

F contingit esse relationes infinitas in intellectu nostro. Possum enim intelligere relationem ad subiectum, & relationem ipsius relationis, & sic in infinitum.

Quæstio XCIIII.

Qvod verò 94. dicitur, Fieri est passio cum habeat materia suum subiectum, sed creatio relatio tantum est, & non passio. verum est, si fieri & passio accipiantur sicut in scientia naturali. Passio enim est alicuius subiecti patientis, & fieri naturale ex subiecto: creatio aūt alio modo dicitur fieri, & passio.

Quæstio XCV.

Qvod verò 95 ponitur, Creatio passio in creatura est, & est accidens eius, & posterius ea naturaliter secundum rē: verum est, quòd creatio secundum rem nihil ponit in creato nisi relationem tantum, à quo habet esse quæ est quoddam ac-

G cidens: & hæc quidem relatio quantum ad aliud esse quod habet in subiecto, accidens quoddam est & posterius subiecto, sed inquantum est terminus actionis diuinæ creātis habet quandam rationem proprietatis.

Quæstio XCVI.

Qvod verò 69. ponitur, Per generationem non possent fieri quæ habent ante se simile suæ speciei: non est verum in qualibet generatione, sed solum in generatione vniuoca.

Quæstio XCVII.

Qvod verò 97. ponitur, Opinio Moysi fuit quòd mundus non esset æternus, non satis reuerenter dictum est, nisi forte dicatur per comparationem ad opiniones aliorum, vt si diceretur, opinio Aristotelis talis fuit, sed opinio Moysi talis, ad

H designandum excellentiam huius super alios.

Quæstio XCVIII.

Qvod verò 98. ponitur, Sol qui est agens improportionatus effectum communem in inferioribus faciens non est verum si simpliciter accipiatur, sed solum secundum nos: sicut dicitur quòd terra per comparationem ad primum cœlum obtinet locum centri, & non habet proportionem ad ipsum, scilicet secundum aspectum nostrum.

Quæstio XCIX.

Qvod verò 99. ponitur, Creatura consequitur bonitatem creatoris non in seipsa, sed in participatiua similitudine, verum est. Loquitur enim de creatura quantum ad esse, non quantum ad operationē, qua creatura rationalis fruitur ipso Deo, & sic cessat obiectio.

I

Quæstio C.

Qvod verò 100. ponitur, Res dicuntur creatæ in principio temporis quod mensurat primi mobilis motum, non sicut in mensurante creationem, sed sicut in adiacente: verum est si intelligatur, sicut in adiacente. i. simul existēte, non autem si intelligatur, sicut in adiacente, id est, inhærente accidentaliter.

Quæstio CI.

Qvod verò 101. ponitur, Infinitum actu nihil præter Deum esse potest, sed infinitum actu pro aliqua conditione infinitatis potest esse. Illud autem infinitum actu est secundū quid, & non simpliciter, quia a parte post, non à parte ante. Hoc dictum est, quia si habet successionem, tunc nō est totum in actu: si non habet successionem, tūc non est infinitum, sed quoddam simpliciter indefectibile.

Quæstio CII.

Qvod verò 102. ponitur, In æuo secundum se non est fuisse, neque futurum esse: verum est, sed æuum non mensurat operationes angeli quæ sunt successiuæ, sed solum esse ipsius quod est vniforme, & sic cessat obiectio de Deo, qui non potuit fuisse, nec futurum esse, neque secundum esse, neque secundum operationem, & de confirmatione, vel culpa angeli quæ pertinent ad operationes.

Quæstio CIII.

Qvod verò 103. ponitur, Nihil ens vnum potest esse in diuersis, sed aliquod vnum ens in potentia, sic intelligendum est. Nihil ens actu creatum potest esse in diuersis naturaliter:

liter: non enim hæc falſa. Cæcus non poteſt videre, licet Deus miraculoſe poſſet ei dare viſum, & ſic ceſſant obiectiones. Materia autem prima vna exiſtens in ſe conſiderata non per vnitatem formæ, ſed per carentiam omnis formæ eſt in potentia ad hoc quòd ſit in diuerſis, licet ſecundum quod eſt in diuerſis non ſit vna, ſed multiplex.

Quæſtio CIIII.

QVod verò 104. ponitur. Materia ſecundum eſſentiam vna eſt multiplicata in ſingulis: impropriè dictum eſt. Propriè autem diceretur materia ſecundum eſſentiam vna, eſt multiplicata in ſingulis, vel magis in ſingula.

Quæſtio CV.

QVod verò 105. ponitur. Infinitum ſimplex poteſt agere multa, finitum ſimplex non niſi vnum: verum eſt ſi bene intelligatur, vt ſcilicet accipiatur vnum in genere, vel ſpecie, ſecundum quod exigit virtus ſimplex, vt ſi diceretur, quòd auditus non poteſt cognoſcere niſi vnum, ſcilicet ſonum.

Quæſtio CVI.

QVod verò 106. ponitur. Quamuis in creatione animæ noua materia ſecundum eſſe creetur, tamen per eſſentiam materiæ præexiſtenti vnitur & coniungitur, ſicut punctus puncto: nec bene, nec intelligibiliter dicitur.

Quæſtio CVII.

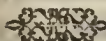
QVod verò 107. ponitur. Duplex eſt potentia, quædã determinata quæ agit per modum naturæ, quędã indeterminata, quæ agit per modum voluntatis: penes primum accipitur ſimplex potentia imaginis, penes ſecundum libertas arbitrij, nõ bene dictum eſt: quia quæ ad liberum arbitrium pertinent, etiam ad voluntatem pertinent, quæ eſt pars imaginis.

Quæſtio CVIII.

QVod verò 108. ponitur. Animæ indiuiduantur per indiuiduationem & materias corporum, quamuis ab eis ſeparatis retineant indiuiduationem, ſicut cera in impreſſione ſigilli: poteſt & bene & male intelligi. Si enim intelligatur, quòd animæ indiuiduentur per corpora, quaſi corpora ſint cauſa totalis indiuiduationis animarum, falſum eſt. Si verò intelligatur eſſe aliqualiter corpora cauſa indiuiduationis animarum, verum eſt. Vnumquodque enim ſecundum quod habet eſſe, habet vnitatem & indiuiduationem. Sicut igitur corpus non eſt tota cauſa animæ, ſed anima ſecundum ſuam rationem aliquem ordinem ad corpus habet, cum de ratione animæ ſit, quòd ſit vnibilis corpori, ita corpus non eſt tota cauſa indiuiduationis huius animæ, ſed de ratione huius animæ eſt, quòd ſit vnibilis huic corpori, & hæc remanet in aīa etiam corpore deſtructo.

Explicit Opuſculum nonum, videlicet reſponſio diui Tho. Aquin. ad fratrem Ioannem Vercellenſem, generalem magiſtrum totius ordinis prædicatorum, de articulis centum & octo, ſumptis ex opere Petri de Tarantaſio.

RESPONSIO EIVSDEM AD EVNDEM MAGISTRVM IOANNEM DE VERCELLIS. DE ARTICVLIS. XLII.

A

Opuſculum Decimum.

REVERENDO in Chriſto patri fratri Ioannī magiſtro ordinis fratrū prædicatorum, frater Thomas de Aquino cum debita reuerentia ſeipſum ad obedientiam promptum. Paternitatis veſtrę literas feria quarta ante Paſcha recepi, dum Miſſarum ſolemnia agerentur, multos articulos interclusa ſchedula continentes, quibus ſingulis mihi reſpondendum mandabatis, reſponſionis forma taxata, an ſcilicet ſancti ſint illius ſententię, vel opinionis, quam continet articulus. Et ſi ſancti ſint vel non illius ſententiæ, vel opinionis, quam articulus continet, an ego illius opinionis, vel ſententiæ. Et ſi non ſim, an tolerabiliter dici poſſit. Quibus articulis ſtatim ſequenti die ſecundum formam à vobis traditam, prætermiſsis alijs occupationibus ſecundum quod mihi occurrit, reſpondere curaui. Fuiſſet tamen mihi facilius reſpondere, ſi vobis ſcribere placuiſſet rationes, quibus dicti articuli vel aſſeruntur, vel impugnantur. Sic enim potuiſſem magis ad intentionem dubitantium reſpondere. Nihilominus tamen, quantum percipere potui in ſingulis ad id quod dubitationem facit, reſpondere curaui, hoc tamen in principio proteſtans, quòd plures horum articulorum ad fidei doctrinam non pertiB nent, ſed magis ad Philoſophorum dogmata. Multum autem nocent talia quæ ad pietatis doctrinam non ſpectant vel aſſerere, vel negare, quaſi pertinentia ad ſacram doctrinam. Dicit enim Auguſt. in quinta confeſsione. Cum audio Chriſtianum aliquem iſta, ſcilicet quæ Philoſophi de cœlo, aut ſtellis, & de ſolis & lunæ motibus dixerũt neſcientem, & aliud pro alio ſentientem, patiēter intueor opinantem hominem, nec illi abeſſe video, cũ de te Domine creator omnium noſtrum non credat indigna, ſi forte ſitus & habitus creaturæ corporalis ignoret. Obeſt autem, ſi hæc ad ipſam pietatis doctrinam pertinere arbitretur, & pertinacius affirmare audeat quod ignorat. Quod autem obſit, manifeſtat Auguſtinus in 1. ſuper Geneſi ad literam. Turpe eſt, inquit, nimis & pernicioſum ac maximè cauēdum, C vt Chriſtianum de his rebus quaſi ſecundum chriſtiānas literas loquentem ita delirare quilibet infidelis audiat, vt quemadmodum dicitur toto cœlo errare conſpiciens, riſum tenere vix poſsit. Et non tam moleſtum eſt, quòd errans homo videatur, ſed quod authores noſtri ab eis qui foris ſunt, talia ſenſiſſe creduntur, & cum magno eorum exitio, de quorum ſalute ſatagimus, tanquàm indocti reprehenduntur atque reſpuuntur. Vnde mihi videtur tutius eſſe, vt hæc quæ philoſophi communes ſenſerunt, & noſtræ fidei non repugnant, neque ſic eſſe aſſerenda vt dogmata fidei, licet aliquando ſub nomine philoſophorum introducantur, neque ſic eſſe neganda, tanquàm fidei contraria, ne ſapientibus huius mundi contemnendi doctrinam fidei occaſio præbeatur.

D

Articulus I.

PRimus articulus in ſchedula propoſitus eſt, an Deus moueat aliquod corpus immediate. Ad quod reſpondendum videtur, quòd ordo communis diuinitus inſtitutus hoc habet, vt corporalis creatura ab ipſo moueatur ſpiritu mediante. Dicit enim Aug. in 3. de Trinitate. Quemadmodum corpora groſsiora & inferiora per ſubtiliora & ſuperiora quodam ordine reguntur, ita omnia corpora per ſpiritum vitæ rationalem. Et 8. ſuper Geneſ. ad literam dicit, quòd Deus ſpiritualem creaturam corporali præpoſuit. Neque tamen diuina potentia eſt huic ordini alligata, quin poſsit quandoq; pręter ordinem cauſarum ſecundarum aliquid agere, cum ſibi placuerit, vt patet in operi-E bus miraculoſis. Dicit enim Auguſt. 26. contra Fauſtum Appellamus naturam cognitum nobis curſum ſolitum naturæ, contra quem Deus cum aliquid facit, magnalia, vel mirabilia nominantur.

Articulus II.

SEcundus articulus eſt, an omnia quæ mouentur naturaliter, moueantur miniſterio angelorum mouentium corpora cœleſtia.

Articulus III.

TErtius articulus eſt, an angeli ſint motores corporum cœleſtium. His duobus articulis ſimul reſpondendum videtur, quia ſecundus dependet ex tertio, & tertius ex primo. Si enim corpora reguntur à Deo mediante ſpirituali creatura, ad ipſum autem opus regiminis diuini pertinet motio corporum, vt Auguſt. dicit. 8. ſuper Gene. ad literã, conſequens eſt, quòd Deus per ſpiritualem creaturam mo-

ueat

beat cœlestia corpora. Et ibi expresse dicit Aug. Sicut per F
tempus & locum mouet corpus, ipse tamen per tẽpus non
est conditus spiritus, ita per tempus mouet conditum spi-
ritum, ipse tamen nec per tempus, nec per locum motus
conditor spiritus. Esse quidem animata corpora cœlestia
Damasce. negat in 2. libro, licet hoc August. sub dubio re-
linquat in secundo super Genes. ad literã. Sed cœlestia cor-
pora à spirituali creatura moueri, à nemine sanctorum, vel
philosophorum negatum legisse me memini. Hoc igitur
supposito, quòd angeli moueant cœlestia corpora, hoc in
dubium nulli sapienti vertitur: quia omnes motus natura-
les inferiorum corporum ex motu cœlestis corporis cau-
sentur, quod & ratione à Philosnphis est probatum, & ex-
perimento patet, & authoritatibus sanctorum confirma-
tur: quia vt dictum est. August. in 3. de Trinitate, dicit ꝙ G
corpora grossiora & inferiora per subtiliora & superiora
quodam ordine reguntur. Et Diony. dicit 4. cap. de diuinis
nominibus, quòd solis radius ad generationem sensibiliũ
corporum confert, & ad vitam ipsam mouet, & nutrit, &
auget, & perficit. Vnde consequens est quòd omnia quæ
naturaliter mouentur, moueantur ministerio angelorum
mouentium corpora cœlestia.

Articulus IIII.

QVartus articulus est, an infallibiliter sit probatum, an-
gelos esse motores corporum cœlestiũ apud aliquos.

Articulus V.

QVintus articulus est, an infallibiliter sit probatũ, ange
los esse motores cœlestium corporum, supposito
Deum non esse immediatum motorem illorũ corporum.
His respondeo, quòd Philosophi tam Platonici, quàm pe- H
ripatetici hoc probare conati sunt rationibus, quas effica-
ces putauerunt, & eorum rationes fundantur super prædi-
cto rerum ordine, quòd scilicet Deus inferiora per supe-
riora regit, vt etiam sancti Doctores tradũt. Quòd autem
corpora cœlestia à sola natura sua moueantur, sicut grauia
& leuia, est omnino impossibile: vnde nisi moueantur à
Deo immediate, consequens est quòd vel sint animata ce-
lestia corpora, & moueãtur à proprijs animabus, vel quòd
moueantur ab angelis, qund melius dicitur. Fuerunt tamẽ
aliqui Philosophi, qui posuerunt corpus primum cœlestiũ
corporum moueri à Deo, non mediante alia intelligentia,
sed mediante anima propria, alia verò cœlestia corpora
moueri mediantibus intelligentijs & animabus.

Articulus VI.

SExtus articulus est, an omnia inferiora naturaliter in es- I
se producta per viam motus, regantur per angelos me-
diantibus motibus corporum cœlestium.

Articulus VII.

SEptimus articulus est, an omnia inferiora quæ naturali-
ter in esse producuntur, fiant per angelos mediantibus
motibus corporum cœlestium, secundum quod facere at-
tribuitur causis naturalibus, id est, educantur de potentia
in actum: horum etiam responsio dependet ex præmissis.
Si enim corpora cœlestia per suum motum sunt causa ge-
nerationis & corruptionis, & omnium motuum naturaliũ
inferiorum corporum, cõsequens est, ꝙ si angeli sunt cau-
sa motus cœli, sint etiam causa generationis & corruptio-
nis, & omnium motuum naturalium inferiorum corpo- k
rum. vnde & Greg. in 4. dialogorum dicit, ꝙ in hoc mũdo
visibili nihil nisi per creaturam inuisibilem disponi potest.
Et vt breuiter dicam, omnes prædicti articuli vel parũ, vel
nihil faciunt ad doctrinam fidei, sed sunt penitus physici.

Articulus VIII.

OCtauus articulus est, an ordine naturæ faber posset
mouere manum ad aliquod operandum sine angeli-
co ministerio mouente corpora cœlestia. Huic videtur per
distinctionem respondendum. Quòd enim aliquis non
posset mouere manum, potest esse dupliciter. Vno modo,
ex defectu animæ mouentis, vt scilicet animę deficiat po-
tentia motiua corporis, & sub hoc intellectu falsum est
quod dicitur. Nam anima frabri mouet manum per libe-
rum arbitrium, quod non subiacet neque cœlestibus cor-
poribus, neque angelis, sed soli Deo. Alio modo, potest in-
telligi ex defectu corporalis membri, sicut homo qui habet
manum ligatam, vel aridam non potest eam mouere. Et
modo cessante motu cœli organum corporis non posset
ab anima moueri, quia non remaneret viuum, quia corpo-
ra cœlestia ad vitam mouent inferiora corpora, vt patet ex
authoritate Dionysij supra inducta. Si tamen diuina virtu-
te præter naturę ordinem corpus hominis viuum remane-
ret cessante motu cœli, & conseruaretur in dispositione
illa, qua est mnbile ab anima, posset homo per liberum ar-
bitrium quamlibet partem mouere corporis.

Articulus IX.

NOnus articulus est, an omnia beneficia exteriora na-
turaliter de potentia ad actum reducta habeamus per
angelos mouẽtes corpora cœlestia. Dico quòd huius etiam
responsio dependet ex præmissis Naturaliter enim de po-
tentia ad actum deduci, nihil est aliud quàm naturaliter
moueri. Si ergo omnis motus naturalis inferiorum corpo-
rum causatur à motu superiorum corporum, consequens
est quòd huiusmodi beneficia proueniant ex ministerio
angelorum mouentium cœlestia corpora.

Articulus X.

DEcimus articulus est, an propter prædicta beneficia
quæ habemus per angelos, eos reuereri debeamus. Ad
hoc plana est responsio, quia non debemus eos reuereri re
uerentia latriæ vt authores dictorum beneficiorum, sed vt
ministros reuerentia duliæ, quia propter hæc beneficia de-
bemus eos diligere. Dicit enim Augustin. in 1. de doctrina
christiana. In præcepto quo debemus diligere proximum,
& sancti angeli continentur, à quibus tanta nobis officia
impenduntur misericordiæ.

Articulus XI.

VNdecimus articulus est, an angeli mouentes corpora
cœlestia, mediãtibus motibus corporum cœlestium
sint factores omnium corporum humanorum naturaliter
in esse productorum, secundum quod facere attribuitur
causis naturalibus, id est, sint de potentia in actum
eductores.

Articulus XII.

DVodecimus articulus est, an angeli mouentes cœle-
stia corpora, mediantibus motibus cœlestium corpo-
rum sint factores etiam omnium animalium irrationaliũ
quæ mouentur, vel viuunt tam in mari, quàm in terra na-
turaliter in esse productorum.

Articulus XIII.

TErtiusdecimus, an etiam omnium terræ nascentium
eodem modo.

Articulus XIIII.

QVartusdecimus, an etiam omnium metallorum &c.
Ad omnes istos articulos est vna responsio: quia cũ
corpora cœlestia sint causa generationis inferiorum cor-
porum, vt patet per authoritatem Dionysij suprà inductã,
consequens est quòd angeli mouentes cœlestia corpora
sint etiam huius generationis causa: vnde Augustin. in li-
bro. 83. quæstionum dicit, quòd vnaquæque res visibi-
lis in hoc mundo habet angelicam potestatem sibi præ-
positam.

Articulus XV.

QVintusdecimus articulus est, an angelus habeat virtu-
tem infinitam ablerius. Ad quod dicendum, quòd
hoc potest capi dupliciter. Vno modo, quòd virtus angeli
non sit comprehensibilis ab aliquo inferiorum, & hoc mo
do inducitur in libro de causis, & à philosophis Platoni-
cis, & Dionysius dicit. 6. c. cœlestis hierarchiæ. Quot qui-
dem sunt, & quales supercœlestium substantiarum orna-
tus, & qualiter secundum ipsas hierarchię perficiuntur, so-
lam manifeste scire dico deificam ipsarum hierarchiam,
præterea & ipsas cognouisse proprias virtutes, & illumina-
tiones, & ipsarum sanctam & super mundanam bonam
ordinationem. Impossibile est enim nos scire supercœ-
lestium

lestium mentium ministeria. Hoc enim dicitur esse vnicuique infinitum, quod est ei incomprehensibile. Alio modo potest sic intelligi, quòd habeat infinitam virtutem supra ea quæ infra ipsum sunt: & hoc est falsum & erroneum. Posset etiam dici virtus angeli infinita inferius, quia nõ est infinita per aliquam materiam corporalem, in qua recipiatur, sicut sunt infinitæ virtutes formarum materialiũ. Est tamen simpliciter finita virtus angeli secundum mensuram suæ essentiæ quæ finita est.

Articulus XVI.

Sextusdecimus articulus est, An angelus posit mouere totam molem terræ, vsque ad globum lunæ, licet nunquam mouerit, vel moturus sit. Videtur mihi dicendum, quòd naturali sua virtute hoc non potest: quia nulla virtus B creaturæ potest immutare ordinem principalium partiũ vniuersi, ad quem pertinet quòd terra sit in medio locata. Videtur tamen mihi contrarium posse tolerari absque fidei periculo, si tamen referat intentionem suam ad ponderis quantitatem, non ad prædictum ordinem vniuersi. Certum est enim quòd naturali sua virtute angelus potest alicuius ponderis terram mouere. Sed vsq; ad quanti ponderis quantitatem mouere posit, non potest à nobis determinari. Si autem quæritur de motu circulari, per quem dictus ordo non variatur, videtur quòd naturaliter terra quiescat, vt vult Philosophus in lib. de cœlo.

Articulus XVII.

Decimusseptimus articulus est, an angeli mouentes orbes sint de numero virtutum. Videtur mihi quòd satis probabiliter hoc dici posit: nec video quid inconueniens inde sequatur, cum & Origenes exponens illud Mat. C 24. Virtutes cœlorum commouebuntur, dicat quòd conueniens est cœlorum rationabiles virtutes pati stuporem remotas à primis functionibus suis. Hoc tamen omnino asserendum non videtur.

Articulus XVIII.

Decimusoctauus articulus est, an illud Ecclesiastes 1. In circuitu pergit spiritus, sic posit exponi, Spiritus, puta, angelicus pergit in circuitu cœli, & pergendo cœlum mouere facit in circuitu. Non video quare hæc expositio sustineri non posit, præsertim cum dicat Augustin. in 1. super Gen. ad literam, quòd ideo multis exitibus verba scripturæ exponuntur, vt se ab irrisione cohibeant literis secularibus inflati.

Articulus XIX.

Decimusnonus articulus est, an si motus cœli cessaret ordine naturæ, omne ferrum in elementa in instanti resolueretur.

Articulus XX.

Vigesimus articulus est, an similiter esset de omni elemento corruptibili.

Articulus XXI.

Vigesimusprimus articulus est, an similiter totus mundus, quantum ad corruptibile.

Articulus XXII.

Vigesimussecundus articulus est, an si non esset lux stellarum, ordine naturæ omnes homines corruptibiles morerentur in instanti.

Articulus XXIII.

Vigesimustertius articulus est, an similiter omnia animalia irrationalia. Ad omnia ista est eadem responsio. Vt enim dictum est, superiora corpora per suum motum & lumen sunt causa generationis & corruptionis, & vitæ corporalis in inferioribus corporibus. Non est ergo dubium, quin remota tali causa remoueatur effectus, præsertim cum valde consonum fidei videatur, secũdum quã ponimus, quòd transeunte figura huius mundi, & motu cœli cessante per voluntatem Dei, sola elementa innouata remanebunt, & homines immortales effecti erunt virtute diuina. Sed si fiat vis in hoc quod dicitur, in instanti, dicitur quòd licet talis resolutio non fit in instãti, cum sit motus, principium tamen eius in instanti esse potest.

A Articulus XXIIII.

Vigesimusquartus articulus est, an post diem iudicij omnia corpora sanctorum erunt incorruptibilia per naturam, siue naturaliter, quia cessabit motus cœli, qui est causa corruptionis.

Articulus XXV.

Vigesimusquintus articulus, an similiter corpora damnatorum. Ad hoc videtur dicendum, quòd cum dicitur aliquod incorruptibile esse per naturam, significatur naturam esse incorruptionis causam, cum hęc præpositio, per, causam designet. Est autem duplex causa, scilicet per se, & per accidens: per se quidem causa alicuius est, quod directe est illius causa per suam virtutem, sicut aqua est cã B infrigidandi: per accidens autem est causa alicuius, quod indirecte causat illud, puta, remouendo causam contrariã, sicut remouens ignem de domo est causa infrigidationis eius. Cum ergo dicitur cessante motu cœli corpus hominis esse incorruptibile per naturam, si ly per, dicit causam per se, falsum est. Non enim ad hoc se extendit virtus naturæ creatæ, vt causare posit incorruptionem corporis ex contrarijs compositi: si autem dicit causam per accidens, sic aliquo modo verum est quod dicitur, quia subtracta causa vniuersalis corruptionis naturalis, subtrahitur corruptio. In hoc etiam sensu melius diceretur negatiue quàm priuatiue, puta, si sic diceretur. Cessante motu cœli corpus hominis, si diuina virtute remaneat, non erit corruptibile per naturam. Verum quia semper id quod est ꝑ se, potius C est eo ꝙ est per accidens, potius videtur dicendum, quòd erit corruptibile per naturam, sed incorruptibile per gratiam, vel iustitiam: vel si contrarium dicatur, debet dici cum determinatione sanum sensum exprimente.

Articulus XXVI.

Vigesimussextus articulus est, an damnati in suis corporibus in inferno sentiant pœnas ignis per apprehensionem & receptionem speciei ignis per modum afflictiuum & læsiuum. Ad hoc dicendum est, quòd cum secundum fidem dicamus corpora damnatorum in inferno afflictionem ex igne pati, nec tempus consumi, secundum illud Aug. 21. de Ciui. Dei, humana corpora non solum nunquàm morte dissoluẽtur, sed in æternorum quoq; ignium durabũt tormentis, necesse est in eis ponere id qđ afflictionem facit. i. receptionẽ speciei sensibilis. Oportet & remo- D uere id quod consummare posset, s. transmutationem naturæ corporũ. Nec video quid calumniæ habeat articulus.

Articulus XXVII.

Vigesimusseptimus articulus est, an sentẽtia Christi in iudicio erit corporalis, vel spiritualis. Dicitur ꝙ licet vtrunque esse posit, probabilius tamen videtur ꝙ sit spiritualis, quia & alia quę tunc agentur spiritualiter, diuina virtute agentur. Vt enim dicit Aug. 20. de Ciuitate Dei. Diuina virtute fiet, vt cuique opera sua vel bona, vel mala, cuncta in memoriam reuocentur, & mentis intuitu mira celeritate cernantur, vt accuset, vel excuset scientia conscientiam, atque ita simul & omnes singuli iudicentur.

Articulus XXVIII.

Vigesimusoctauus articulus est, an Christus venit tollere nisi peccatum originale principaliter, seu princi- E palius inter omnia peccata quæ tollere venit. Ad quod dicendum, quòd Christus, quãtum est in se, venit tollere omnia peccata. Donum enim Christi, vt Apostolus dicit Roman. 5. excedit peccatum Adæ: nam vnum tantum ex vno in condemnationem: gratia autem ex multis delectis in iustificationem. Tanto autem principalius contra aliquod peccatum venit, quanto est maius: peccatum autem quod originaliter contrahitur, licet sit minus grauitate & reatu pœnæ, est tamen maximum communitate, secundum illud Apostoli Romanor. 5. In quo omnes peccauerunt. Et quantum ad hoc potest dici quòd Christus principaliter venit tollere originale: vnde super illud Ioan. 1. Ecce qui tollit peccatum mundi, dicit glossa. Peccatum mundi dicitur peccatum originale, quod est commune toti mũdo.

Articulus XXIX.

Vigesimusnonus articulus est, an nomina sanctorum digito Dei scripta sint in coelis ad honorem eorum. Videtur mihi non esse verum, si tamen dicatur quod sic, nullum est periculum.

Articulus XXX.

Trigesimus articulus est, an nomina impiorum in inferno existentium, digito Dei scripta sint in terra ad vituperium eorum. Non hoc verum puto, si corporaliter intelligatur. In nullo tamen fides obsistit, vt mihi videtur.

Articulus XXXI.

Trigesimusprimus articulus est, an infernus sit in centro, vel circa centrum terræ. Ad hoc dicendum videtur, quòd locus inferni sit infra terram. vnde Aug. in libro retractationum dicit. De inferis magis, vt videtur, dicere debuissem quòd sub terris sint, quàm rationem reddere, cur sub terris esse dicantur. Vbi tamen sit infernus, an circa centrum terræ, vel circa superficiem, nihil arbitror ad doctrinam fidei pertinere, & superfluum est de talibus sollicitari asserendo vel improbando.

Articulus XXXII.

Trigesimussecundus art. est, An liceat disputare an anima Christi sit ex traduce determinando quod verum. est. Hic articulus dubie positus est. Si enim intelligatur, quòd liceat disputare & determinare hoc esse verum, quòd anima Christi sit ex traduce, erroneum est, quia nullius hominis anima est ex traduce, multo ergo minus anima Christi, cuius etiam corpus est virtute Spiritussancti formatum. Si autem intelligatur quòd liceat disputare, an anima Christi sit ex traduce, & circa hoc determinare illud quod veraciter fides catholica tenet, scilicet quòd non, non video quare hoc nõ liceat, cum quotidie in scholis magistrorum disputetur & de Trinitate, & de alijs articulis fidei non propter dubitationem, sed propter veritatis intellectum, & manifestationem, & cõfirmationem. Posset tamen hoc per accidens in aliquo casu esse malum, puta, si coram simplicibus & paratis ad errandum talia disputarentur.

Articulus XXXIII.

Trigesimustertius art. est, An illud verbum Philosophi de animalibus lib. 16. ca. 6. scilicet, Corpus spermatis, cum quo exit spiritus qui est virtus principij animæ, qui est separatus à corpore, & est res diuina, & talis dicitur intellectus, sic possit vel debeat exponi, id est, Ille spiritus, seu virtus formatiua dicitur intellectus per similitudinem, quia sicut intellectus operatur sine organo, ita illa virtus. Dicitur quòd illam authoritatem Philosophi hoc modo exponit Commentator eius meteororum 7. Nec dicitur res diuina, quia sit per essentiam Deus, sed per quandam similitudinis participationem, sicut quodlibet magnum & admirabile solet dici diuinum. Nec video quid pertineat ad doctrinam fidei, qualiter Philosophi verba exponantur.

Articulus XXXIIII.

Trigesimusquartus artic. est, An aliquid de substantia coeli intret compositionem corporis naturaliter compositi ex quatuor elementis per effectum suæ virtutis.

Articulus XXXV.

Trigesimusquintus ar. est, An aliquid de substantia coeli intret compositionem corporis viui & animati. Dicitur quòd cum aliquid dicitur de substantia coeli, si hæc propositio, de, designet causam materialem, sic credo esse falsum, non tamen periculosum, nec cõtra fidem. Si autem designet habitudinem causæ efficientis, sic puto nõ solum esse verum, sed necessarium, vt patet per authoritatem Dionysij supra inductam, & hic sensus determinatur per hoc quòd dicitur, per effectum suæ virtutis.

Articulus XXXVI.

Trigesimussextus art. est, An corpora sanctorum glorificata lucebunt plus quàm sol, & sol septuplum quàm nunc, & corpora sanctorum septuplum quàm tunc sol. Dicitur ad primum, quod Chrysostomus exponens illud Matt. 13. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum, dicit. Non quia ita solum sicut sol, sed quia hoc fulgere nihil lucidius scimus. Alia verò quæ sequuntur non occurrit quare iute dici non possint, præsertim cum in innouatione mundi certum sit secundum catholicam doctrinam, quòd tota creatura corporalis meliorabitur, quæ reuelationem filiorum Dei expectat, vt dicitur Rom. 8. Hieron. etiam dicit super illud Matth. 24. Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum. Non hoc diminutione luminis accidet, cum solem legamus septuplum luminis habiturum, sed cõparatione veræ lucis, omnia visui apparebunt tenebrosa.

Articulus XXXVII.

Trigesimusseptimus artic. est, An Angeli, quos vidit Maria Magdalena circa sepulcrum Domini post eius resurrectionem, lacrymabili voce consolati sint eam. Ad hoc mihi dicendum videtur, quòd ea quæ in apparitione angelorum contingunt, ad quandam significationem sunt referenda, non ad proprietatem substantiæ ipsorum, vt patet per Diony. vlt. c. coel. hier. vnde sicut in scripturis sacris aliqua per similitudinem leguntur de Deo ad iram, vel tristitiam, vel aliquid humanum pertinentia: ita etiam nihil prohibet in apparitionib. angelorum aliquid tale propter aliquam significationem demonstrari. Et licet angelis resurrectionis nuntijs magis congruant signa gaudij propter rem nuntiatam, nihil tamen prohibet quin aliqua doloris signa ostenderent, vt tales se mulieri flenti ostenderent, qualẽ seipsam interius exhibebat, sicut Greg. dicit, de Domino apparente duobus discipulis in effigie peregrini.

Articulus XXXVIII.

Trigesimusoctauus ar. est, An homo posset videre oculo mentis omnia quæ aguntur in corde hominis ha bentis impressionem exterius in corpore, si haberet visum acutum vt diabolus. De hoc ita dicit August. in lib. de diuinatione dæmonum. Hominum dispositiones non solum voce prolatas, sed & cogitatione conceptas dæmones consignant, quæ ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt. Et in libro retractationum dicit. Peruenire ista ad notitiam dæmonum per nonnulla experimenta compertum est. Verum signa quædam dantur ex corpore cogitantium, illis sensibilia, nos autem latentia, An autem alia in speciali cognoscãt, aut difficillime potest ab hominibus, aut omnino non potest inueniri. ex quibus patet quòd dæmones cogitationes cordium cognoscere possunt, quæ per aliquos corporis motus manifestantur. Nec hoc est mirum, cum et subtiles medici per pulsum deprehendant interiores animæ passiones, & sic dr Eccl. 19. Ex visu cognoscit vir, & ab occursu faciei cognoscit sensatus.

Articulus XXXIX.

Trigesimusnonus arti. est, An licet ascendendo immediate Mars sit supra solem quantum ad situm, tamen sit immediate supra lunam, quantum ad dominium in prima hora Martis. Ad hoc dicẽdum videtur, quòd si dominium Martis & lunæ referatur ad liberum arbitriũ, est erroneũ. Si autem referatur ad corporales & naturales res, nulla sequitur absurditas in fidei doctrina. Dicit enim Augu. 5. de Ciui. Dei. Non vsquequaq; dici potest ad solum corporum differentiam afflatus quosdam valere sydereos, immo etiam hoc verum est secundum ordinem dierum: nam cum septem planetis septem horæ sm Astrologos deputentur, cum viginti quatuor horæ sint naturalis diei, consequens est vt prima feria in vigesimasecunda hora diei luna dominium habeat, sicut & in prima eiusdem: vnde reincipiendo à Saturno vigesimatertia hora ei deputabitur, & vigesimaquarta Ioui, prima diei sequentis Marti deputabitur. Sed hoc nihil ad doctrinẽ fidei pertinet nec asserere, nec improbare.

Articulus XL.

Quadragesimus art. est, An in inferno erit fletus corporalis quantum ad lacrymarum resolutionem. Puto quod non erit, quia cum fletus ille sit infinitus, & nihil corporibus damnatorum adijciatur per nutrimentum, sequeretur quòd aliquando per fletum corpora resoluerentur & consumerentur, quod est contra fidem.

Articulus XLI.

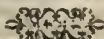
QVadrageſimuſprimus art.eſt, An in inferno erit corporalis vermis. Hoc Auguſtin.ſub dubio relinquit, 21. de Ciuit.Dei, licet in 20.eiuſdem dicat hoc probabilius videri, quòd ignis referatur ad corpus, vermis tropice ad animam: quod etiam mihi probabilius videtur.

Articulus XLII.

QVadrageſimuſſecundus art.eſt, An ſciri poſsit diſtantia ſuperficiei terræ ab eius centro: videtur quòd ſic, ſecundum tamē modum demonſtrationis aſtrologicæ non geometricæ. Hæc ſunt, pater reuerende, quæ pro nunc occurrūt, licet plura ſint extra Theologiæ limites requiſita.

Explicit Opuſculum decimum, videlicet beati Thomæ de Aquino ad Magiſtrum Ioannē de Vercellis generalem magiſtrum ordinis prædicatorum de ar. 42.

RESPONSIO EIVSDEM BEATI THOMAE, AD LECTOREM VENETVM DE ARTICVLIS XXXVI.

Opuſculum Vndecimum.

LECTIS veſtris literis, in eis inueni articulorum multitudinem numeroſam, ſuper quibus à me vobis reſponderi infra quatriduum veſtra charitas poſtulabat: & licet eſſem in alijs plurimum occupatus, ne tamen deeſſem veſtræ dilectionis obſequio, dilatis parumper alijs, quibus me intendere oportebat, quæſtionibus à vobis propoſitis propoſui per ſingula reſpondere.

Articulus I.

PRimus ergo art.eſt, An angeli ſint motores cœlorum: ſuper quo dixi taliter reſpondendum, quod hoc non ſolum à Philoſophis eſt multipliciter probatum, verum etiam à ſanctis doctoribus euidenter aſſeritur. Dicit enim Aug. in 3.de Tri.quòd ſicut corpora groſsiora & inferiora per ſubtiliora & ſuperiora quodam ordine reguntur, ita omnia corpora per ſpiritum vitæ rationalem. In libro etiā 83.quæſtionum dicit, quòd vnaquæque res viſibilis in hoc mūdo habet angelicam poteſtatem ſibi præpoſitam. Greg. etiam dicit in 4. Dialo. quòd in hoc mundo viſibili nihil niſi per creaturam inuiſibilem diſponi poteſt.

Articulus II.

SEcundus ar.eſt, An aliqui extimauerunt ſemper infallibiliter hoc eſſe probatum. Ad hoc reſpondeo, quod libri Philoſophorum huiuſmodi probationibus abundant, quas ipſi demonſtrationes putant: mihi etiam videtur ꝙ demonſtratiue probari poſsit, quòd ab aliquo intellectu corpora cœleſtia moueantur vel à Deo immediate, vel mediantibus angelis, ſed ꝙ mediantibus angelis ea moueat, magis congruit rerum ordini, quem Dionyſius infallibilem aſſerit, vt inferiora à Deo per media ſecundum curſum communem adminiſtrentur.

Articulus III.

TErtius ar.eſt, An Angeli moueant cœlos ſuo Imperio, poteſtate eis à Deo tradita: ſuperquo quid dubiū eſſe poſsit, plene non video. Non enim extimo aliquem dubitare, quin omne quod angeli faciunt, operentur poteſtate eis à Deo tradita: ſi verò hoc vertatur in dubium, quod dicitur eos mouere cœleſtia corpora ſuo Imperio, irrationabilis dubitatio videtur. Non enim poſſunt mouere aliquod corpus per contactum quantitatis, cum ſint incorporei, ſed per contactum virtutis. Nihil autem in angelis altius, quàm eorum intellectus, cum & ipſi à Dionyſio in-

A tellectus, vel mentes nominentur: vnde eorum motiones à virtute intellectus procedunt. Ipſa autem conceptio intellectus, ſecundum quòd habet efficaciam aliquid tranſmutandi, Imperium nominatur: vnde ſi mouent, nullo modo niſi per imperium mouere poſſunt.

Articulus IIII.

QVartus ar.eſt, An angeli mouentes cœlos ſint de ordine virtutum. Hoc quidem & mihi videtur, præcipue ſi ordo virtutum dicatur medius ordo ſecundæ Hier. vt vult Diony. Hic enim ordo tenet primum locum inter exequentes exteriora miniſteria: vnde Dionyſ.8.c. cœleſtis. hier. dicit, quòd nomen virtutum oſtendit diuinam quandam & inconcuſſam fortitudinem ad omnes deiformes operationes. Nihil autem in exterioribus miniſterijs maius eſſe videtur quàm diſpoſitio cauſarum vniuerſalium:

B vnde maxime videtur adminiſtratio cœleſtium corporum ad ordinem virtutum pertinere. Vnde Origenes exponens illud Matth.24. Virtutes cœlorum commouebuntur, dicit quòd conueniens eſt cœlorum rationabiles virtutes pati ſtuporem, remotas ſcilicet à primis functionibus ſuis. Hoc tamen omnino aſſerendum non videtur.

Articulus V.

QVintus ar.eſt, An angelus ſuo Imperio poteſt mouere totam molem terræ vſq; ad globum lunæ. Iſtud mihi aſſerendum non videtur. Virtutes enim creaturarum ſe extendunt ad naturales effectus: & ideo angeli corpora cœleſtia mouere poſſunt ſecundum motus conuenientes naturis eorum, alijs autem motibus ea mouere nō poſſent ſecundum propriam virtutem, ſed hoc diuinitus miraculoſe fieri poſſet. Poſset autem fieri non ſolum virtute angeli, ſed etiam virtute hominis, ꝙ aliqua pars terræ per violentiam ſurſum feratur, ſed quòd totum vnum elemētum extra ſuum ordinem naturalem ponatur, non credo ſubiacere angelicæ poteſtati: & quòd virtus angeli ſit infinita inferius, non eſt ſic intelligendum, quòd non determinetur ad determinatos effectus, ſed quia in ſuis effectibus producendis non patitur laſsitudinem, aut defectum.

C

Articulus VI.

SExtus artic.eſt, An id quod dicitur Eccleſiaſtes.1. In circuitu pergit ſpiritus, poſsit ſane ita exponi, Spiritus angelicus pergit in circuitu, ſcilicet per operationem, quia mouet cœlum ſm circulum. Non video quare non poſsit ſane exponi, cum hæc ſententia vera ſit ſm prædicta, & iſte modus exponēdi à conſuetudine ſacræ ſcripturæ nō diſcrepet, ſicut Ro.8.d. ꝙ ſpiritus īterpellat, i. interpellare facit.

D

Articulus VII.

SEptimus art.eſt, An angelus habeat virtutem infinitam inferius. Hoc poteſt & bene & male intelligi. Si enim ſic intelligatur, quod angelus habeat infinitam virtutem ſupra ea quę infra ipſum ſunt, eſt falſus & erroneus intellectus. Sic enim poſſet creare aliquid infra ſe, & quodlibet in quodlibet conuertere, quod patet eſſe falſum. Eſt ergo ſic intelligendum, quòd virtus angeli conſequitur naturam ipſius. Sicut ergo finitum & infinitum inuenitur in natura eius, ita & in virtute. Habet autem angelus finitam naturam ſecūdum operationem ad ſuum ſuperius, quod eſt Deus qui eſt ens & bonum infinitum, cuius ſimilitudo in angelo participatur finite, cum tamen angelus non habeat formam in materia, non limitatur, vel contrahitur per aliquam naturam, ſicut formæ materiales: vnde & virtus angeli finita eſt ſm quod extenditur ad terminatos effectus, prout participat finite ſimilitudinem primæ cauſæ: eſt tn infinita quantum ad hoc, ꝙ non contrahitur virtus eius ad agendum ſecundum exigentiam materiæ, vel organi corporalis, ſicut formæ materiales & corporeę. Eſt etiam infinita duratione ex parte poſt, quia in perpetuū durat natura eius, & eius duratio nullo mō tpis periodo menſuratur.

E

Articulus VIII.

OCtauus art.eſt, An angeli ſunt cauſa omnium quæ naturaliter generantur & corrumpuntur in hoc mundo. Hoc ex neceſsitate ſequitur, ſi ſunt cauſa motus cœli,

qui est causa generationis & corruptionis in istis inferioribus corporibus, vt Diony. dicit. 4. c. de di. no. Quod enim est causa causæ, est causa causati.

Articulus IX.

NOnus art. est, An angeli sunt factores omnium corporum naturaliter compositorum siue humanorum, siue aliorum, quia causare est aliquid ex aliquo facere. Dicitur quòd hoc potest habere calumniam, eo quòd verbo faciendi vt plurimum vtimur in operibus artis, & non in operibus naturæ: non enim consuete dicitur, quòd pater facit filium, vnde & secundum hunc modum loquendi Philoso. in 6. Eth. dicit, quòd ars est recta ratio factibilium: & secundum hoc inconsuete dicitur, quòd angeli vel corpora cœlestia faciant corpora humana, vel alia corpora composita naturaliter generata. Illud enim videmur facere, quod in potestate nostra est quale futurum sit, cuiusmodi sunt opera artis. Opera autem naturæ non subsunt arbitrio naturalium causarum, sed consequuntur necessitatem ordinis naturalis subiectã arbitrio Dei constituentis naturam; vnde facere effectus naturales magis solet attribui Deo. Inuenitur tamen verbum faciendi attributum etiam causis naturalibus, secundum quod consueuit dici, quod omne agens facit sibi simile, prout ignis dicitur calefacere, quod nihil est aliud quàm facere calidum: & secundum hunc modum loquendi dici potest, quòd corpora cœlestia, & etiam angeli faciunt corpora inferiora. Sed in talibus magis sequendus est vsus loquendi, quia secundum Philosophum nominibus vtendum est vt plures, licet vanum videatur de nominibus contendere, vbi constat de rebus.

Articulus X.

DEcimus ar. est, An faber naturaliter posit mouere manum ad malleum, vel ad aliud naturaliter operãdum sine angelis mouentibus corpora cœlestia: hoc non habet explicitam veritatem. Manifestum est enim quòd omnia corpora mista conseruantur in esse per motum cęlestium corporum ex hoc, quòd certa periodo cœlestis motus generantur & corrumpuntur, & similiter secundum elongationem, vel appropinquationem aliquorum corporum cœlestium. Est ergo verum quòd cessante motu cœli, cessarent corpora fabrorum & martellorum. Si autem supernaturali virtute & fabri, & martelli remanerent, oportet dicere quòd fabrorum corpora eandem haberent habitudinem ad animas eorum quam nũc. Nec obstat si dicitur, quòd aer non esset diuisibilis, quia non esset corruptibilis per cessantem motum cœli. Licet enim hoc sit, suam tamẽ naturam non perdet, secundum quam est facile diuisibilis ratione humiditatis & subtilitatis, ita etiam vt instrumentum vocalis laudis esse posit.

Articulus XI.

VNdecimus ar. est, An cessantibus motionibus cœlestium corporum omne corpus elementatum corruptibile in elementa solueretur in momento: hoc quidem aliquo modo intellectum credo esse verum, & aliquo modo esse falsum. Necesse est enim quòd motus cœli sicut & quilibet motus, cesset in momento: quia vltimum instans temporis respondet vltimo instanti motus. Si ergo intelligatur corruptionem illorum corporum, vel resolutionem in elementa esse in instanti, quãtum ad suum principium, verum est: si quantum ad suum terminũ, falsum est. Corpora enim cœlestia causant & conseruant, siue mouent, vnde & resolutio q̃ ex corruptione talis causæ accidit, oportet quòd sit per motum: nullius autem motus terminus & principium potest esse in momento, sed omnis motus eget aliquo tempore: secus autem est de subtractione conseruationis Dei. Quia enim ipse est causa essendi rebus immobiliter operans, sicut in momẽto res in esse produxit creando, & non in tempore: ita eius operatione cessante res in momento esse desinerent, & non per aliquem motũ.

Articulus XII.

DVodecimus ar. est, An post opera sex dierum Deus aliquod corpus mouerit immediate. Videtur quòd nõ, F quantum ad motus qui per creaturam fieri possunt. Sed miracula, vt mortui suscitatio, cœci illuminatio, & similia, fiunt immediate à Deo, licet quantum ad aliquos effectus coniunctos non desit ministerium angelorum.

Articulus XIII.

TErtiusdecimus ar. est, An Deus posit, aut velit mouere corpus immediate. Iste articulus implicite proponitur. Ex vna enim parte videtur q̧ Deus sua virtute, & altisima voluntate potest omne corpus mouere immediate: quod non video quin repugnet ei quod dicitur, q̧ non potest corpus mouere: nisi forte hoc quod dicitur, non potest mouere immediate, referatur ad hoc quod subditur, Ita quòd moueatur, quod est diuisibile & mensuratum tempore, sit actio diuina quæ est eius essentia simplicisima: G hoc enim Deus nec facere potest, nec vult. Sed cum dicitur quòd Deus aliquod corpus mouet, per hoc verbum, mouet, non importatur actio diuisibilis & tempore mensurata, sed actio simplex, quæ est sua essentia: nam non solus Deus, sed etiam quilibet intellectus mouet per Imperium, vt suprà dictum est. Imperium autem intellectus nihil est aliud quàm conceptio effectus ordinata ad implendum voluntatem. Velle autem & intelligere Dei non est aliud quàm eius essentia: vnde sicut actio quã Deus creauit res, ita & actio qua Deus immediate potest mouere corpus, nihil est aliud quàm eius intelligere, & eius velle.

Articulus XIIII.

DEcimusquartus art. est, An si nulla essent lumina stellarum, & nullus esset motus cęlestium corporum, omnia animalia corruptibilia in momento morerentur: de H hoc quid mihi videtur, supra dictum est. Mors enim est per separationem animæ à corpore, quod non fit nisi per aliquam mutationem corporis à sua naturali dispositione; quæ non potest esse in instanti tota, licet eius causa & principium posit esse in instanti.

Articulus XV.

DEcimusquintus arti. est, An Deus miracula faciat ministerio angelorum. Hoc puto verum esse, ita tamen quòd non in omnibus miraculis operatio angelorum se potest extendere ad principales effectus.

Articulus XVI.

DEcimussextus art. est, An Deus aliqua miracula faciat non tantum ministerio angelorum visibili, vel inuisibili. Hoc puto etiam verum quantum ad aliquod angelorum ministerium, ita tamẽ quod angelorum ministerium I non extendatur ad omnia quæ fiunt in miraculo: hoc patet etiam in formatione corporis Christi ex Virgine.

Articulus XVII.

DEcimusseptimus art. est, An diuinitas in Christo faceret miracula authoritate, & humanitas ministerio: dicendum quòd sic. Nam diuinitas operabatur per humanitatem sicut per organum, vt dicit Damas. Eadem autem in operando est ratio organi & ministri, quia vtrunq; mouet per hoc, quòd est aliquid ab alio motum.

Articulus XVIII.

DEcimusoctauus ar. est, An omnia miracula quæ fiunt ab aliqua creatura ministerio, fiant authoritate Dei, id est, per virtutem eius, sine qua nihil potest fieri. Dicitur quòd verum est, si de veris miraculis intelligatur: & dico vera miracula, quæ nulla naturali virtute alicuius creaturæ fieri possunt. Sunt tamen aliqua non simpliciter miracula, sed quo ad aliquos, qui eorum causas ignorant, sicut quædam arte humana facta miracula ignorantibus artem videntur, & multo magis arte angelica, & talia possunt fieri virtute alicuius creaturæ, licet non exclusa virtute diuina.

Articulus XIX.

DEcimusnonus articu. An post diem iudicij corpora sanctorum erunt incorruptibilia tribus modis, scilicet per diuinam iustitiam, item per gloriam, item per naturam, siue naturaliter: hoc quidem quantum ad

duo

duo prima calumniam habere non poteſt, quantum ad tertium poſſet habere calumniam, ſi intelligatur quòd ad incorruptionẽ humani corporis ſola natura ſufficiat, quaſi incorruptio humani corporis ex natura cauſetur ſicut ab agente. Non enim ad hoc ſe extendit virtus alicuius naturæ creatæ, vt rebus corruptibilibus incorruptionem poſsit conferre. Dictum eſt etiam ſuprà, quòd ſecundum ordinem naturæ corpora humana, & omnia corpora mixta ceſſante motu cœli diſſoluta corrumperentur. Immortalitas ergo humanorum corporum poſt reſurrectionem non erit ex virtute naturæ, ſed ex virtute diuina, per quam corpora humana conſeruabuntur in eſſe: ſed verum eſt quòd naturalis cauſa corruptionis, quæ eſt motus cœli, ſubtracta erit. Motus enim cœli ſicut eſt cauſa generationis & conſeruationis mixtorum corporum, ita etiam eſt cauſa corruptionis eorum. Suppoſita ergo conſeruatione humanorum corporum per virtutem diuinam, non erit aliqua cauſa agens ad corruptionem. Et ſecundum hoc aliquo modo poſſet ſuſtineri, quòd illa incorruptio eſſet per naturam, quia ſcilicet cauſa naturalis corruptionis ſubtracta erit eo modo loquendi quo dici poſſet, quòd ſubmerſio nauis eſt per gubernationem, quia per eius abſentiam nauis periclitatur.

Articulus XX.

Vigeſimus ar. An poſt diem iudicij corpora damnatorum erunt incorruptibilia duobus modis ſcilicet per diuinam iuſtitiam, item per naturam, ſiue naturaliter: hoc habet eandem reſponſionem cum præcedenti.

Articulus XXI.

Vigeſimusprimus ar. eſt, An corpora damnatorũ cum erunt in inferno, erunt paſsibilia, & patiẽtur ab igne inferni, quia recipient ſpeciem ignis inferni per modum afflictiui, vel læſiui: hoc non video quam calumniam habere poſsit. Si enim impaſsibilitas ponitur communirer dos corporis glorioſi, conſequens eſt quòd corpora non glorioſa paſsibilia erunt: quod autem ſpeciem ignis per modum afflictiui in ſe recipiant, hoc negari non poteſt, niſi ab eo qui negat huiuſmodi corpora ignem inferni ſentire. Neceſſe eſt enim ſpeciem ſenſibilis fieri in ſenſu ad hoc quòd ſequatur afflictio.

Articulus XXII.

Vigeſimuſſecundus art. eſt, An poſsit diſputari in ſcholis, an anima Chriſti, & omnes aliæ animæ rationales ſint ex traduce. Non video cur hoc non liceat, niſi forte in caſu, ſi ex hoc apud aliquos ſcandalum orirerur, ſicut aliquando contingit, quòd aliqui ſimplices audientes de his quæ ſunt fidei diſputari in ſcholis, credunt ea ratione de his diſputari, quaſi dubitetur de fidei veritate. Sed in tali caſu poſſet diſputans ad hanc opinionem amputandam proteſtari, quòd diſputaret non propter diſputationem de veritate, ſed propter inquirendam veritatis rationem.

Articulus XXIII.

Vigeſimustertius ar. eſt, An Chriſtus principaliter non venerit tollere, niſi originale peccatum. Ad quod dicendum eſt, quòd Chriſtus venit principaliter ad introducendum homines in vitam æternam, ſicut dicit ipſe Ioan. 10. Ego veni vt vitam habeant: vnde omne impedimẽtum vitæ æternæ venit remouere, & ideo ex conſequenti venit tollere omne peccatum, ſed ſicut bonum commune eſt melius quàm bonum particulare vnius hominis, ita malũ commune multorum eſt peius: vnde principalius venit tollere peccatum originale, quod totam naturam humanam infecerat, quàm ſingulorum particularia peccata: vnde ſuper illud. Ioan. 1. Ecce qui tollit peccata mundi, dicit gloſſ. Peccatum mundi dicitur originale peccatum, quod eſt commune totius mundi: & infra. quod originale peccatum & ſingulorum quoque ſuperaddita Chriſtus relaxat. Melius ergo dicendum videtur affirmatiue, quòd Chriſtus venit principalius tollere originale peccatum quàm alia, quàm negatiue, ſicut ſi ponitur quòd Chriſtus principaliter non venit tollere niſi originale peccatum: nã etiam tollere actualia peccata pertinet ad principalem Chriſti intentionem, qua venit mundum ſaluare, ſecundum illud Luc. 5. Nõ veni vocare iuſtos ſed peccarores ad pœnitentiã.

Articulus XXIIII.

Vigeſimusquartus ar. eſt, An infernus ſit in centro, vel circa centrum terræ. Circa quod nihil mihi videtur temere aſſerendum, præcipue cum Auguſ. neminem arbitretur ſcire vbi ſit. Non tamen æſtimo quòd ſit in centro terræ, quia ille eſt locus, quo naturaliter feruntur grauia: nec videtur intentionem naturæ fruſtrari, vt communiter dicitur: quod ſequeretur, ſi ad centrum corpora grauia non peruenirent. Si etiam naturaliter terra circa centrum eſſet concaua, non poſſet aſsignari naturalis cauſa, quę tantum pondus ſuſtineret. Si autem dicitur hoc eſſe miraculoſe, nulla ſubeſſe videtur miraculi ratio. Præparatio enim inferni ab initio mundi fuit, ſecundum illud Eſa. 30. Parata eſt ab heri tophet, ſecundum expoſitionem glo. In prima autem rerum inſtitutione non eſt conſiderandũ quid Deus poſsit facere, ſed quid natura rerũ habeat vt ſic fiat, ſicut dicit Auguſt. 2. ſuper Geneſ. ad literam. Non autem dicitur Chriſtus deſcendiſſe ad infimas partes terræ, ſed ad inferiores, ad cuius veritatem ſufficit qualitercunque inferiores nobis dicantur.

Articulus XXV.

Vigeſimusquintus ar. eſt, An poſsit ſciri diſtantia à ſuperficiæ terræ vſq; ad infernum, ſuppoſito infernum eſſe in centro, vel circa centrum terræ. Puto ſciri poſſe diſtantiam à ſuperficie terræ vſque ad centrum, non tamen vſque in infernum, quia non credo ab homine ſciri poſſe vbi ſit infernus.

Articulus XXVI.

Vigeſimuſſextus art. eſt, An corpus ſpermatis cum quo exit ſpiritus, qui eſt virtus principij animæ, eſt ſeparatum à corpore, & eſt res diuina, & talis dicitur intellectus: ſic poteſt, vel debet exponi, i. ille ſpiritus, ſiue virtus formatiua dicitur intellectus per ſimilitudinem, quia ſicut intellectus operatur ſine organo, ita & illa virtus. Hanc expoſitionem Commentator ponit in 7. Methaphyſicæ ſuper illud, Ergo ſicut ſuprà dictum eſt, quòd in ſubſtantijs eſt principium &c. & ſunt hæc eius verba, Ideo dicit Ariſtoteles in lib. de animalibus, quòd virtutes quæ ſunt in ſeminibus ſunt ſimiles intellectui, ſcilicet, quia agunt actione intellectus, & quòd iſtæ virtutes aſsimilentur intellectui in hoc, quòd non agunt per inſtrumentum corporale.

Articulus XXVII.

Vigeſimuſſeptimus ar. eſt, An opinari poſsit ſine periculo, quòd poſt communem reſurrectionem luna magis lucebit quàm nunc ſol, ſol autem in ſeptuplũ quàm modo luceat, corpora verò beatorum ſepties magis ſole. Nullum periculum hic video, quin opinari poſsit, ſi aſſertio deſit, quæ poſſet ad præſumptionem imputari.

Articulus XXVIII.

Vigeſimuſoctauus art. eſt, An aliquid dicatur venire ad compoſitionem alterius duobus modis. Vno modo, per eſſentiam ſuam per modum principij materialis & formalis, & ſic nullo modo aliquid de natura corporis cœleſtis venit in compoſitionem corporis humani, vel aliorum corporum mixtorum. Secundo modo, venit ad compoſitionem alterius aliquid, per effectum ſuæ virtutis, & hoc modo natura corporis cœleſtis ad compoſitionem corporis humani, & omnium corporum mixtorum. Hoc eſt ex neceſsitate verum, quia corpora cœleſtia ſunt cauſa generationis & corruptionis in iſtis inferioribus, vt Diony. dicit.

Articulus XXIX. & XXX.

Vigeſimuſnonus & trigeſimus articuli continent, An angeli non doleant nec lacrymentur, ſed ad modum dolentium, vel lacrymantium ſe habeant. Hoc eſt ex neceſsitate verum, & eſt ſententia Auguſtini, qui dicit in 9. de ciuit. Dei. Sancti angeli puniunt ſine ira quos accipiunt æterna Dei lege puniendos, & miſeris ſine miſeriȩ compaſsione ſubueniunt, & periclitantib. quos diligunt ſine ti-

more opitulantur: & tamen istarum nomina passionum per consuetudinem humanæ locutionis etiam in eos vsurpantur propter quandam operum similitudinem, non propter affectionum infirmitatem.

Articulus XXXI.

Trigesimusprimus ar.est, An facta transubstātiatione substantiæ panis in substantiam corporis Christi miraculose in sacramento altaris, substantia corporis Christi naturaliter sine miraculo in hoc sacramento est sine dimensionibus hostiæ quæ remanserunt, eo quòd substantia ex hoc quòd est substantia, non prohibetur esse in magna & parua dimensione. Credo hoc esse falsum. Sicut enim non quidem naturaliter, sed miraculose substantia panis in substantiam corporis Christi conuertitur: ita etiam miraculose sub dimensionibus conseruatur, & non naturaliter. Vt enim dicit August.8.super Gene.ad literam. Deus eo modo conseruat res, quo eas operatur. Non enim est sicut ædificator, qui operatur tantum ad constructionem domus, & postea eam dimittit, sed Deus circa rem continue operatur, cōseruans eam in esse, secundum illud. Ioan. 5. Pater meus vsque modo operatur. Quod autem inducitur pro ratione, quòd substantia ex eo quòd est substantia, non prohibetur esse in magna & parua dimensione, non est sic intelligendum, quòd de ratione cuiuslibet substantiæ sit, quòd possit esse in magna vel parua dimēsione: sed contrarium non est de ratione substantiæ vt sit, sicut non est de ratione animalis, quòd sit rationale, non tamen est de ratione eius, quòd sit sine ratione. Si ergo esset de ratione substantiæ, quòd non prohiberetur esse in magna vel parua dimensione, sequeretur quòd substantia corporis Christi secundum suam naturam haberet, vt esset æqualis sub magna vel parua dimensione. Sed quia hoc non est de ratione substantiæ, quòd possit esse in magna vel parua dimensione, nec tamen est contra rationem substantiæ, patet quòd ponere substantiam corporis Christi in magna vel parua dimensione non implicat contradictionem, sicut implicat cōtradictionem si aliquid attribuatur alicui, quod repugnat eius rationi. Ad hoc ergo inducitur illa ratio vt excludatur contradictio, non ad hoc vt ostendatur esse naturale.

Articulus XXXII.

Trigesimussecundus articulus est, quòd propriè dimēsiones corporis Christi, & dimensiones panis quæ remanserunt, non sunt æquales. Istud est manifestè verum, & contrarium dicere est hæreticum. Sequeretur enim quòd sub vna parua particula hostiæ non esset totum corpus Christi.

Articulus XXXIII.

Trigesimustertius articulus est, An corpus Christi in sacramento sit in loco. Dicitur, quòd est in loco altaris, vel in Ecclesia: sed hoc verum est, quòd corpus Christi non est in sacramento vt in loco. Non enim comparatur ad sacramentum vt locatum ad locum, quia non commensuratur ei secundum proprias dimensiones.

Articulus XXXIIII.

Trigesimusquartus ar.est, An corpus Christi in hoc sacramento moueatur ad motum hostiæ. Verum est quòd nō mouetur, sicut corpora mouentur per se, vel per accidens in loco: quia nec eo modo est in illo loco in quo est sacramentum, sicut corpora sunt in loco per se, vel per accidens, cum aliam habeat comparationem ad dimēsiones sacramentales, quàm corpus ad dimensiones proprias, secundum quas mouetur per se, & ad vehiculum secūdum quod mouetur per accidens: sed eo modo quo conuenit corpori Christi esse in loco ratione dimensionum sacramentalium conuenit sibi moueri in loco.

Articulus XXXV.

Trigesimusquintus ar.est, An species sacramentales sine subiecto remanentes possint naturaliter agere, immutari, & corrumpi sicut prius. Quantū ad aliquid verum est, & quantum ad aliquid non. Nihil.n.potest agere, vel pati nisi præsupposito suo esse: quod autem in esse conseruentur absque subiecto, miraculosum est, & quantum ad hoc actio consequens miraculosa est, & similiter passio, secundum quod dimensio miraculose subsistens, miraculose habet officium subiecti & materiæ, cuius est pati.

F

Articulus XXXVI.

Trigesimussextus art.est, An omnes cogitationes cordis quæ habent imagines in phantasia, vel quas comitantur aliquæ passiones in corpore, dæmones scire possint: hoc puto verum esse de illis cogitationibus, quas comitantur aliqui motus corporales, quicunque: & hoc etiam Augustin.dicit in lib.de diuinatione dæmonum. Hominum, inquit, dispositiones dæmones non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas consignant, quæ dum ex animo exprimunt in corpore, tota facilitate perdiscunt, & de hoc verbo in lib. Retractationū faciens mentionem sic dicit. Dixi hoc audaciore asseueratione quàm debui nā

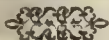
G prouenire ista ad notitiam dæmonum, per nonnulla etiam experimenta compertum est: sed vtrum signa quædam dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia, nos autem latentia, aut alia vi spirituali cognoscant, aut difficillime potest ab hominibus, aut omnino non potest inueniri. Sed si spirituali vi cogitationes cognoscant, multo magis motus corporales, ex quibus etiam homines interdum interiores dispositiones cognoscunt: vnde secundum non excludit primum, sed amplius dicit. Solas autem species in phantasia existentes non reputo sufficientes ad hoc, quod dæmones humanas cogitationes cognoscere possint, quia homo virtute rationis & liberi arbitrij potest vna specie in vi imaginatiua conseruata multipliciter vti ad diuersas cogitationes, vel totaliter actu non vti. Hæc sunt, charissime,

H quæ ad articulos à vobis transmissos respondeo diffusius quàm petistis: non enim absolute responderi poterat ad ea quæ diuersum sensum continere poterant, præsertim cum non scripseritis, quid cōtra huiusmodi articulos obijceretur. Sic enim potuisset & absolutius, & certius responderi. Valeat charitas vestra diu, & pro hoc labore mihi orationum suffragia rependatis.

Explicit Opusculum vndecimum, videlicet responsio beati Thomæ Aquinatis ad lectorem Venetum de 36. articulis.

I

RESPONSIO EIVSDEM AD LECTOREM BISVNTINVM, VIDELICET, DE SEX ARTICVLIS.

Opusculum Duodecimum.

CHARISSIMO sibi in Christo fratri Gerardo Bisuntino ordinis fratrum prædicatorum, frater Thomas de Aquino eiusdem ordinis confraterna dilectione salutem. Percepi literas vestras quosdam articulos cōtinentes, super quib. vobis pme rñderi petebatis. Et licet in pluribus

K essem occupatus, tamen ne vestræ charitatis petitioni deessem, quàm cito facultas se obtulit, vobis rescribere curaui.

Quæstio I. II. & III.

Prima ergo quæstio fuit, An stella quæ Magis apparuit, haberet figuram crucis. Secunda, an haberet figurā hominis. Tertia, an haberet figurā crucifixi. His simul rñdeo, quòd Chrysostomus quædam similia narrat super Matth. nō quasi asserendo, sed potius quasi ab alijs dictum recitando. Et quia pro certo non habetur, non reputo hoc esse prædicandum, præsertim quia non videtur probabile, quòd

sacri

ſacri doctores, vt Auguſtinus, Leo Papa, Gregorius, & alij in ſuis ſermonibus tacuiſſent, ſi aliquod robur authoritatis haberet, Non enim decet prædicatorem veritatis ad fabulas ignotas diuertere. Si tamen ab aliquo ſit prædicatum, non arbitror eſſe neceſſarium quòd reuocetur, niſi forte ex hoc populo ſcandalum ſit exortum, & tunc non deberet vt erroneum reprobari, ſed vt incertum exponi.

Articulus IIII.

Quarta q̃ſtio, An paruulæ manus pueri Ieſu nati creauerint ſtellas. Ad quod reſpondeo, quòd locutio hæc non eſt propria. Nam paruulæ manus ſunt manus humanitatis, quarum non eſt creare. Sed quia vnus & idem Chriſtus eſt in diuina & humana natura perfectus, poteſt huiuſmodi locutio ſane exponi, vt dicatur. Manus paruulę iſtius pueri creauerunt ſtellas, id eſt, Iſte puer habens manus paruulas creauit ſtellas. Tali enim modo loquendi ad quandam vnionis expreſsionem aliquando doctores vtuntur, ſicut in quibuſdam cantatur Eccleſijs. Manus quæ nos plaſmauerunt, clauis confixæ ſunt: non tamen hæc ſunt extendenda, vel prædicanda populo. Sed tamen ſi prædicatum ſit, non arbitror reuocandum, niſi ſuper hoc error, aut ſcandalum oriatur, in quo caſu oporteret ſanæ locutionis ſenſum exponi. Nõ ſunt autem in talibus quantum fieri poteſt, ſimplicium animi ſolicitandi.

Articulus V.

Quinta quæſtio eſt, An ex quo Simeon dixit beatæ Virgini, Tuam ipſius animã pertranſibit gladius, quolibet die naturali vſque ad reſurrectionem Chriſti ſepies illud recoleret pia Virgo cum dolore vehementi. Ad hoc etiam reſpondeo, quòd iſtud eadem facilitate contemnitur qua dicitur, cum nullius authoritatis robore fulciatur. Nec æſtimo huiuſmodi friuola eſſe prædicanda, vbi tanta ſuppetit copia prædicandi ea quę ſunt certiſsimę veritatis. Neque tamen oportet quòd reuocetur, ſi prædicatum fuerit, niſi ex hoc ſcandalum fuiſſet exortum.

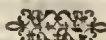
Articulus VI.

Sexta quæſtio eſt, An circunſtantias peccati trahentes in alterum genus non notabiliter aggrauantes, teneatur homo confiteri etiam innoteſcendo perſonam cum qua peccauerit. Ad hoc reſpondendum videtur, quòd omnino debet has homo confiteri: non enim homo confitetur peccatum ſuum, niſi ſpeciem confiteatur peccati, quæ cognoſci non poteſt niſi per circunſtantias trahẽtes in aliud genus, ex quibus peccatum ſpecificatur. Circunſtantias verò non aggrauantes, quæ in aliud genus peccati non trahunt, non tenetur homo confiteri, ſicut nec peccata venialia, licet ſit laudabile quòd homo ea confiteatur. Eadem enim ratio videtur eſſe de huiuſmodi circunſtantijs, & de venialibus peccatis. Circunſtantię autem dicuntur in aliud genus trahere, quę ſpecialem repugnantiam important ad aliquod præceptorum diuinæ legis: ſicut furtum ſimplex repugnat huic præcepto, Non furtum facies. Si autem furtum in loco ſacro committatur, habet iam repugnantiam ad aliud præceptum, quod eſt de veneratione ſacrorum, & ſic additur noua ſpecies peccati: vnde cõſequens eſt quòd addat aliam repugnantiam ad legem Dei, ideo & nouam deformitatem peccati mortalis habebit, quod ex neceſsitate confiteri tenebitur. Sic igitur huiuſmodi circunſtantias aggrauantes, quæ non trahunt in aliud genus peccati, non credo quòd aliquis teneatur confiteri. De expreſsione autem perſonæ, cum qua aliquis peccauit, videtur mihi q̃ non ſit in confeſsione facienda, quando poteſt vitari. Primo quidem, quia prodere crimen alterius, & lædere famam, eſt peccatum, quod maxime vitandum eſt in confeſsione, per quam quis quærit præterita peccata delere. Secundo, quia à Domino Matth. 18. eſt forma denuntiandi peccatum proximi deſcripta, contra quam agere non licet. Tertio, quia in confeſsione eſt credendum peccatori confitenti & pro ſe, & contra ſe, ſed contra alium nullo modo eſt ei credendum, alioquin daretur multis occaſio fictæ confeſsionis, & fraudulentæ infamationis: & ideo ſi poteſt

A ſpeciem peccati confiteri non innoteſcendo perſonam cũ qua peccauit, peccat eam exprimendo, niſi forte ſaluato correctionis ordine, quem Dominus ſtatuit. Si verò ſpeciẽ peccati exprimere non poſsit, niſi exprimendo perſonam cum qua peccauit, puta, ſi cum ſorore concubuit, neceſſe eſt vt exprimendo peccati ſpeciem, exprimat perſonam. Sed ſi fieri poteſt, debet quærere talem confeſſorem, qui perſonam ſororis penitus non cognoſcat: quod autem dixi, circunſtantias aggrauantes, quæ non trahunt in aliud genus peccati, non eſſe de neceſsitate confitendas, non eſt referendum ad numerum, quem aliquis confiteri tenetur ſi poteſt, quia iam non eſt vnum peccatum, ſed multa. Hęc ſunt, frater chariſsime, quæ ad præſens mihi occurrũt quæſtionibus à vobis propoſitis reſpondenda, pro quo mihi, ſi
B placet, orationum ſuffragia impendatis.

Explicit Opuſculum duodecimum, videlicet reſponſio diui Thomæ Aquinatis ad lectorem Biſuntium ſex articulis.

EIVSDEM DOCTORIS DE DIFFERENTIA DIVINI VERBI, ET HVMANI.

C
Opuſculum Decimumtertium.

Ad intellectum huius nominis, quod dicitur verbum, ſciẽdum eſt ſecundum Philoſophum, quòd ea quæ ſunt in voce, ſunt ſigna earum quę ſunt in anima paſſionum. Conſuetum autem eſt in ſcripturis, quòd res ſignificatæ ſortiuntur vocabula ſignorum, & econtrario, ſicut illud. Petra autem erat Chriſtus. De neceſsitate ergo ſequitur, quòd illud intrinſecum animæ noſtræ, quod ſignificatur voce exteriori cum verbo noſtro, verbum vocetur. Vtrum autem prius conueniat nomen verbi rei exteriori
D voce prolatæ, vel ipſi conceptui animæ interiori, nihil refert ad præſens. Planum tamen eſt, quòd illud quod ſignificatur interius in anima exiſtẽs, prius eſt quàm ipſum verbum voce prolatum, vtpote cauſa eius exiſtens. Si verò volumus ſcire quid eſt interius verbum in anima noſtra, videamus quid ſignificet verbum, quod exteriori voce profertur. In intellectu autem tria ſunt, ſcilicet ipſa potentia intellectus, ſpecies rei intellectæ, quæ eſt forma eius ſe habens ad ipſum intellectum ſicut ſpecies coloris ad pupillam, & intelligere, quod eſt operatio intellectus. Nullum verò iſtorum ſignificatur verbo exteriori voce prolato: nã hoc nomen, lapis, non ſignificat ſubſtantiam intellectus, quia hoc non intendit dicere nominans: nec ſignificat ſpeciem, qua intellectus intelligit, cum nec ſit hæc intentio nominãtis: nec etiam ſignificat ipſum intelligere, cum
E intelligere non ſit actio progrediens ab intelligente, ſed in ipſo manens, verbum autem interius conceptum per modum egredientis ſe habet, quod teſtatur verbum exterius vocale, quod eſt eius ſignum: illud enim egreditur à dicente vocaliter ad extra. Illud ergo proprie dicitur verbum interius, quod intelligens intelligendo format. Intellectus autem duo format ſecundum duas eius operationes: nam ſecundum operationem ſuam, quæ dicitur indiuiſibilium intelligentia, format diffinitionem. Secundum verò operationem, qua componit & diuidit, format enunciationem, vel aliquid tale: & ideo illud ſic formatum & expreſſum per operationem intellectus vel diffinientis, vel enuntiantis exteriori verbõ ſignificat. Vn-

de dicit Philos. 4. Metaphysicæ. Ratio quam significat F
nomen, est diffinitio. Istud ergo sic formatum & ex-
pressum in anima dicitur verbum interius, & ideo com-
paratur ad intellectum non sicut quo intellectus intelligit,
sed sicut in quo intelligit, quia in isto sic expresso & forma-
to videt naturam rei intellectæ. Ex his ergo duo possumus
de verbo accipere, scilicet quòd verbum est semper aliquid
procedens ab intellectu, & in intellectu existens, & quòd
verbum est ratio & similitudo rei intellectæ. Et si quidem
eadem res sit intelligens & intellecta, tunc verbum est ra-
tio & similitudo intellectus à quo procedit. Si autem aliud
sit intellectus & intellectum, tūc verbum non est ratio in-
telligentis, sed rei intellectæ: sicut conceptio quam habet
aliquis de lapide est similitudo lapidis tantum. Sed quan-
do intellectus intelligit se, tunc tale verbum est ratio & si- G
militudo intellectus. Et ideo Aug. ponit similitudinem tri-
nitatis in anima, secundum quod mens intelligit seipsam,
non autem secūdum quod intelligit alia. Patet ergo quòd
in qualibet re intellectuali, cui competit intelligere, neces-
se est ponere verbum: de ratione enim intelligendi est, q
intellectus intelligendo aliquid formet: talis autem for-
matio dicitur verbum. Natura verò intellectualis est natu-
ra humana, angelica, & diuina, & ideo est verbum huma-
num, vnde in Psal. 13. Dixit insipiens in corde suo, non est
Deus &c. Est & verbum angeli. Zach. 1. Dixit angelus &c.
Est & verbum diuinum. Genes. 1. Dixit Deus &c. de quo.
Ioan. 1. In principio erat verbum &c. Constat, quòd non di
xit hoc de verbo humano, nec angelico, quia vtrunq; isto-
rum factum est, cum verbum non præcedat dicentem: hoc
autem verbum, de quo Ioannes loquitur, non est factum, H
sed omnia per ipsum facta sunt. Oportet ergo hoc de ver-
bo diuino intelligi. Et sciendum est, quòd verbum Dei, de
quo loquitur Ioannes, tres habet differentias ad verbū no-
strum. Prima est secundum Augustinum, quia verbum no
strum est prius formabile quàm formatum: nam cum vo-
lo concipere rationem lapidis, oportet quòd ad ipsum ver
bum ratiocinando perueniam, & sic est in omnibus alijs
quæ à nobis intelliguntur, nisi forte in primis principijs,
quæ cum sint naturaliter nota, absq; discursu rationis sta-
tim intelliguntur, seu cognoscuntur. Quandiu ergo intel-
lectus ratiocinando discurrit, huc illucque iactatur, nec
dum formatio perfecta est, nisi quando ipsam rationem
rei perfectè conceperit, & tunc primo habet rationem ver
bi: & inde est quòd in anima nostra est etiam cogitatio,
per quam significatur ipse discursus inquisitionis, & verbū I
quod est iam formatum per perfectam contemplationem
veritatis: ideo perfecta contemplatio veritatis dicitur ver
bum. Sic ergo verbum nostrum prius est in potentia quàm
in actu. Sed verbum diuinum semper est in actu: & ideo
nomen cogitationis verbo Dei proprie non conuenit. Di-
cit enim Augusti. 3. de Trinitate. Ita dicitur illud verbum
Dei, vt cogitando non dicatur, ne quid quasi volubile in
Deo credatur. Et illud quod Anselmus dicit, quòd dicere
summo patri, nihil aliud est quàm cogitando intueri, im-
proprie dictum est. Secunda differentia est verbi nostri ad
diuinum, quia nostrum est imperfectum, sed verbum Dei
est perfectissimum, quia nos non possumus omnia quæ
sunt in anima nostra vno verbo exprimere: & ideo opor-
tet quòd sint plura verba imperfecta, per quæ diuisim ex- K
primamus omnia quæ in scientia nostra sunt. In Deo au-
tem non est sic. Cum enim ipse intelligat & seipsum, &
quicquid intelligit per essentiam suam, vno actu vnicum
verbum diuinum expressiuum est totius quod in Deo est
non solum patris, sed etiam creaturarum, aliter esset im-
perfectum: vnde dicit Augustin. Si aliquid minus esset in
verbo quàm in scientia continetur dicentis, esset verbum
imperfectum: sed constat quòd diuinum verbum est per-
fectissimum, ergo est tantum vnum, vnde Iob. 33. Semel
loquitur Deus. Tertia differentia est q verbum nostrum
non est eiusdem naturæ nobiscum, sed verbum diuinum
est eiusdem naturæ cum Deo, & subsistens in natura diui-
na. Nam ratio intellectiua quam intellectus noster de ali-
qua re format, habet esse in anima intelligibili tantum: in-
telligere autem animæ non est idem cum esse naturali ani-
mæ, quia anima nō est sua operatio, & ideo verbum quod
format intellectus noster, non est de essentia animæ, sed est
accidens ei. In Deo autem idem est intelligere & esse, &
ideo verbum quod format intellectus diuinus non est ali-
quod accidens, sed pertinens ad naturam eius: vnde opor-
tet quòd sit subsistens, quia quicquid est in natura Dei, est
Deus. Vnde dicit Damasc. quòd Dei verbum subsistēs est,
& in hypostasi ens. reliqua verò verba nostra, scilicet vir-
tutes, sunt animæ. Ex præmissis ergo tenendum est, quòd
proprie loquendo verbum semper dicitur personaliter in
diuinis, cum non importet nisi quid expressum ab intelli-
gente. Patet etiam quòd verbum in diuinis est similitudo
eius à quo procedit: & quòd est coæternum ei à quo pro-
cedit, cum nō fuerit prius formabile quàm formatum, sed
semper in actu: & quod sit æquale patri, cum sit perfectū,
& totius esse patris expressiuum: & quòd sit coessentiale,
& consubstantiale patri, cum sit subsistens in natura eius.
Patet etiam quòd cum in qualibet natura id quod proce-
dit habens similitudinem & naturam eius à quo procedit,
vocetur filius & hoc sit in verbo, quòd in Deo dicatur fi-
lius, & productio eius dicitur generatio.

*Explicit Opusculum decimumtertium diui Thomæ Aquina-
tis, de differentia verbi diuini & humani.*

EIVSDEM DOCTORIS DE NATVRA VERBI INTELLECTVS.

Opusculum Decimumquartum.

VONIAM circa naturam verbi intel-
lectus, sine quo imago Trinitatis nō in-
uenitur in homine expressa, multiplex
difficultas & prolixitas nimia animum
inuoluit, ideo summatim eius naturam
tradere intendimus, insuper & difficulta-
tes ipsum tangentes simul manifestare.
Sciēdum est igitur primo, quòd verbum cum re dicta per
verbum conuenientiā habet maiorem in natura sua quàm
cum dicente, licet in dicēte sit vt in subiecto. Vnumquod-
que.n. ab illo naturam sortitur, à quo speciem accipit, &
nomen sortitur, cum species sit tota natura rei. Verbum
autem speciem accipit à re dicta, & non à dicente, nisi for-
te quando dicit se. Sicut verbum lapidis differt specie à ver
bo asini, verbum etiam dictum à diuersis de eadē re, idem
specie est. Et huius ratio est, quia effectus quilibet magis
conuenit cum principio quo agens agit, quàm cum agen-
te cui solum assimilatur ratione ipsius principij: hoc enim
est quod communicatur effectui per actionem agentis. Si-
militudo autem rei dictę est principium quo verbum Dei
efficitur, quę etiam in verbo reperitur à dicente sibi com-
municata: & ideo ipsum verbum quandoq; dr̄ similitudo
rei, quandoq; verò verbum rei, vbicunq; illa rei similitudo
exprimitur siue in parte imaginatiua, sicut phātasma Car-
thaginis est verbum Carthaginis, secūdum Aug. siue in in-
tellectu nostro, vbi perfecta ratio verbi inuenitur, quod ad
imaginem pertinet. In verbis.n. quæ in imaginatiua fiunt,
non est ratio verbi expressa. Aliud namque est in ea vnde
similitudo exprimitur, & aliud in quo terminatur. Ex-
primitur enim à sensu, & terminatur in ipsa phātasia, cum
phantasia sit motus factus à sensu secundum actum, secun
dum Philos. in 3. de anima. Sed suprà intellectum nihil est,
in quo

in quo ab ipso aliquid exprimatur, & ideo non est aliud quod exprimit ab eo in quo exprimitur, sicut nec in Deo aliud est pater exprimens,& aliud in quo recipitur expressum. Sed adhuc ĩ intellectu nostro est defectus, quia aliud est quod exprimit, alind ipsum verbum expressum, quod in Deo non inuenitur:& ideo verbum dei est Deus, intellectus autem noster verbum suum non est, neque etiam est suum dicere, quod est proxima causa verbi. Nascitur enim verbum nostrum ex notitia alicuius habiti apud memoriã nostram, quæ nihil aliud est in hoc loco, quàm ipsa receptibilitas animæ nostræ, in qua etiam tenet se: secundum August. etiam enm se non discernit, sed alia quæ ab extra acquirit. Primus ergo processus in cognitione verbi est, cum intellectus accipit a memoria quod ab ea sibi offertur, nõ eam spolians quasi in ea nihil relinquens, sed similitudinẽ habiti in se assumens,& hoc est simile illi quod in memoria habetur:& ideo vocatur aliquando illud quod ab intellectu accipitur, verbum memoriæ, sed adhuc non habet perfectam rationem verbi, haberet tamen si intellectus solum reciperet a memoria exprimente. Sed cum memoria non habeat actum aliquem, sed loco actus solum tenet libere quasi parata capienti a se: intellectus verò in lumine suo capit ea,& adhuc perfectam rationem verbi non habet: in diuinis verò pater cui respondet memoria ratione ordinis complete generat, quia pater id quod habet non solum tenet vt memoria apud nos, sed quia est suppositum completum cuius est agere, ideo generat filium (Non enim in generatione ista præsupponitur aliquid quasi a patre accipiens,& aliud quasi acceptum) sic apud nos intellectus accipit a memoria,& præsupponitur generationi. Ibi verò filius generatur a patre, sicut si totus intellectus noster esset a nostra memoria,& non similitudo ista, vel illa. Cum ergo intellectus informatus specie natus sit agere, terminus autem cuiuslibet actionis est eius obiectum, obiectum autem suum est quidditas aliqua, cuius specie informatur, quæ non est principium operationis vel actionis nisi ex propria ratione illius cuius est species, obiectum autem non adest ipsi animæ illa specie informatæ, cum obiectum sit extra in sua natura: actio autem animæ nõ est ab extra, quia intelligere est motus ad animam, tum ex natura speciei quæ in talem quidditatem ducit, tum ex natura intellectus, cuius actio nõ est ad extra, prima autem actio eius per speciem est formatio sui obiecti, quo formato intelligit, simul tamen tempore ipse format, & formatum est,& simul intelligit, quia ista non sunt motus de potentia ad actum, quia iam factus est intellectus in actu per speciem, sed processus perfectus de actu in actum, vbi non requiritur aliqua species motus. Et quia vt dictum est, huiusmodi obiectum in ipsa anima formatur, & nõ extra, ideo erit in anima vt in subiecto: est enim similitudo rei extra. Quòd autem est in anima vt in subiecto, efficitur ĩ ea vt habitus: de perfecta autem ratione habitus est quando actui coniũgitur. In hoc enim natura sua perficitur per lumen naturale intellectus, inuoluens speciem intelligibilem in quo, & sub quo intelligatur. Idem enim lumen quod intellectus possibilis recipit cum specie ab agente, per actionem intellectus informati tali specie diffunditur, cum obiectum formatur,& manet cum obiecto formato,& hoc habet plenã rationem verbi, cum in eo quidditas rei intelligatur. Sicut in principio actionis intellectus & species nõ sunt duo, sed vnum est ipse intellectus & species illustrata, ita vnum in fine relinquitur, similitudo scilicet perfecta, genita,& expressa ab intellectu,& hoc totum expressum est verbum, & est totum rei dictæ expressiuum,& totum in quo res exprimitur,& hoc intellectum principale, quia res nõ intelligitur nisi in eo. Est enim tanquàm speculum, in quo res cernitur, sed nõ excedens id quod in eo cernitur. Efficitur enim opere naturæ, vt in eo aliquid cernatur: natura autem non agit aliquid superflue, & ideo non excedit speculum hoc, idest, id quod in eo videtur. Verbum igitur cordis est vltimum quod potest intellectus ĩ se operari. Ad ipsum enim

A in quo quidditas rei recipitur, immò quia ipsemet est quidditatis similitudo, terminatur intelligere. Sic enim habet rationem obiecti intellectus: vt verò est per intellectũ expressum ei coniungitur dicere, & sic ipsum idem verbum est effectus actus intellectus qui est formatiuus obiecti, & ipsius dicere. Sed in hoc reperitur differentia quædã: quod enim intelligitur potest esse in intellectu, & manere in intellectu non intellectum actu: quòd autem dicitur potest esse dictum, sed non potest manere dictum, nisi cum actu dicitur: vnde in intellectu potest manere species obiecti in habitu. Illud enim dico quod formatum est, sed manet id in quo formatũ est sine lumine in quo actu aliquid intelligitur: inde est quòd verbum nõ est sine intelligere in actu, licet ipsum intellectum nudum in habitu manere possit. Habitus hic dicitur non ipsa potentia memoratiua tantũ
B quæ præcedit intellectum, immo ipse intellectus est natus retinere suum obiectum, propter tamen naturam memoriæ quæ prior est. Vnumquodque enim prius saluatur, in suo posteriori,& ideo ipsa perfectio obiecti habetur in ipso habitu intellectus, vt dictum est, & ibi posita est perfectio verbi superius. Ex his manifestum est, qualiter apud nos deficit a repræsentatione filij in diuinis, quia scilicet ipsa intelligentia nostra nõ est educta de memoria nostra, a qua tamen principium & rationem agendi habet, quæ si esset de memoria totaliter educta, ipsa esset verbũ memoriæ suæ: vnde non diceret se, nec exprimeret, nisi dictatum & expressum a memoria sua, quia aliter falso diceret, & exprimeret se: sicut verbum in diuinis, non dicit se gignendo & exprimẽdo, sed dicit se genitum & expressum. Rursum, manifestum est quare verbum proprie dicitur personaliter tantum.
C Verbum enim nostrum semper est in cõtinuo fieri, quia perfectum esse suum est in fieri: sed hoc non est imperfectum, quasi totum simul non existens, sicut est de alijs quæ sunt in fieri, quæ etiam semper sunt imperfecta: immo verbum in principio sui est perfectum, quia conceptio perfecte formata est,& nihilo minus esse eius perfectũ seruatur eodem modo quo gignebatur. Non enim transit formatio verbi ipso formato, sed dum actu intelligitur, cõtinue formatur verbum, quia semper est vt in fieri, & vt in egrediendo ab aliquo, scilicet a dicente,& hoc cum personarum processionibus cõuenit. Intelligere verò, vt in quiete accipitur,& essentiale est in diuinis: dicere verò, sicut & verbum personaliter dicitur. Nunc restat videre ꝙ vtrũ verbum gignatur per reflexionem actus intellectus, vel per actum rectum. Ad cuius euidentiam considerandum est,
D ꝙ verbum quod est expressiuum rei quæ intelligitur, non est reflexum: nec actio qua formatur verbum, quod est expressiuum quidditatis rei quæ concipitur, non est reflexa, alioquin omne intelligere esset reflexum, quia semper cum actu intelligitur aliquid, verbum formatur. Vnde manifestum est, quòd intellectus infra seipsum actionem rectam exercere potest, & hæc semper est actio sua propria; quæ terminatur ad obiectum factum in se,& a se. Vnum enim constituitur ex intellectu & specie, quæ est principium actionis suæ,& huius est agere: vnde species hæc est prima qua agitur, non autem ad quam: non enim intellectus noster inspiciens hanc speciem tanquàm exemplar sibi simile, aliquid facit quasi verbum eius. Sic enim non fieret vnũ
E ex intellectu & specie, cum intellectus non intelligat nisi factus vnũ aliquid cum specie, sed ipsa specie informatus agit tanquàm aliquo sui, ipsam tamen non excedens: species autem sic accepta semper ducit in obiectum primũ, vnde manifestum est, quòd ipsum verbum intellectus perficitur per actum rectũ: tamen quia non mittit ad aliquid alind conceptiones suas, sicut facit sensus, hinc est quòd potest super actus suos reflecti cum vult, quod non potest sensus: non enim vtitur medio corpore, cuius non est percipere quod in eo fit. Sed cum sit vnum agens cum quo & species ipsa efficitur vnum spiritualiter in participando vitam eius, percipit actum suum cum vult complete, quod non potest sensus: non enim indiget anima ad hoc ꝙ a se

intelligatur specie illa, sed ad hoc vt intelligat. De se namque habet vt intelligatur, sed non quod intelligat. Intelligit enim se sicut alia, secundum Philosophum: hoc autem est per speciem, quia alia sic intelliguntur. Sensus autem indiget organo ad hoc vt agat, organum autem non redit supra se, vnde non est reflexio in sensu. Considerandum tamen est, quòd generatio verbi videtur propinquissima cognitioni reflexæ, vnde multi putauerunt eam reflexam. Cùm enim anima informata specie format verbum in se, non format ipsum in aliquo sui non informata specie, quasi aliquid sui extendat a se non informatum specie prima, vt in eo verbum primum formetur, & ipsum esset informatum verbo in eo formato. Si enim videretur extendi quasi in rectum, & sic per actum rectum formaretur verbum, sed in se specie prima formata, eo quòd formata est actu, gignitur verbum, & non in aliquo sui nudo: vnde videtur hæc gignitio simillima reflexæ. Sed sciendum est, quòd cum reflexio fiat redeundo super idem, hic autem non fit reditio super speciem, nec super intellectum formatũ specie, quia non percipiuntur quando verbum formatur, gignitio verbi non est reflexa. Non enim generatur verbum ipsum per actum intellectus, nec eius similitudo, nec etiam similitudo illius speciei, quia intellectus informatur quasi verbum esset eius expressiuum, sed similitudo rei. Illius enim similitudo generatur, quod ĩ sua similitudine cognoscitur. Est tamen ipsum verbum similitudo illius speciei tanquàm eius quo factum est sibi simillimũ. Similitudo verò rei est vt ad quod formatur, & tanquàm ad eius exemplar. Nec propter hoc oportet ipsum formantem prius rem intueri, & post ad eam verbum, seu imaginem ipsam in se formare, quia habere speciem rei apud se, & sibi loco aspectus exemplaris. Artifices nanque intuentes sua exemplaria, nihil aliud acquirunt nisi ipsas species exemplarium: hæc autem species quam habet intellectus, aduenit sibi a re quã ipse non est intuitus, sed sensus. Et quia est rei similitudo, est principiũ generationis huius: vnde in intellectu potest esse generatio per rectum, cum nihil eius generetur. Directe igitur a specie ipsa itur in ipsum verbum, cum non percipitur eius subiectũ, sed res cuius est illa similitudo. Huic etiam similitudini tanto intimius est verbum, quanto perfectius genitum est. Ideo verbum intelligẽtis intimum est principio intellecto, ex quo & specie fit vnum, nec tamen informatur subiectum simul diuersis accidentibus eiusdẽ speciei, quia impossibile est eãdem superficiem simul duabus albedinibus informari: hoc enim est impossibile, quando vtrumque accidens est in ratione eius, quo aliquid fieri habet. Verbum autem est in quo aliquid intelligitur, sicut lux est in qua perficitur cognitio, sicut species coloris in visu exteriori, & forte similius si lux ex specie coloris generaretur, sicut ibi fit verbũ ex specie. Exteriora enim deficiũt a repræsentatione interiorum, & propter hoc licet vtrumque sit accidens, species scilicet & verbum ex specie genitũ, quia vtrumque est in anima, vt in subiecto, verbum tamẽ magis transit in similitudinem substantiæ quàm species ipsa. Quia enim intellectus nititur in quidditatem rei venire, ideo in specie prædicta est virtus quidditatis substantiæ spiritualiter, per quàm quidditas spiritualiter recta formatur: sicut in calore est virtus formæ ignis, per quam attingitur in generatione ad formam substãtialem ignis, quod accidens per se non attingeret: vnde verbum quòd est vltimum quod potest fieri intra per speciem, magis accidit ad ipsam rem repræsentandam, quàm nuda species rei. Quia igitur res intelligibilis eo ipso intelligitur, quo intellectus formatur sua specie actu, prius natura est informari quàm intelligere, sed non tempore, ideo videtur verbum quod sequitur speciem rei, similiter sequi intelligere eius. Hoc autem non esset, si per speciem rei tenderet intellectus in ipsam rem vt in se, sicut visus videt colorem extra se existẽtem, & tunc formaret verbum in se de re prius intellecta. Sed quia intellectus accipiens speciem a re per sensus, non ducitur per ipsam in rẽ vt est in sui natura, sed vt in se est,

F quia ipse facit in se obiectum quòd est in eo intellectum, obiectum autem naturaliter prius est actione potentiæ circa obiectum: ideo verbum quod est intra ipsum intellectum, prius est ipso intelligere ad ipsum terminato. Aliud enim est hoc, a quo accipit species, scilicet res ipsa, & aliud ad quod terminatur actio intellectus, scilicet similitudo rei formata ab intellectu. Ex dictis manifestum est, quomodo attenditur prioritas vnius eorum ad alterum. Prius enim natura est intellectus informatus specie, quæ est primum sufficiens intelligendi, quàm gignatur verbũ: & ideo intelligere in radice prius est verbo, & verbũ est terminus actionis intellectus. Sed quia obiectum non habetur nisi in verbo, vt dictum est: obiectum autem prius est quàm quælibet actio ad eum terminata, ideo verbũ prius est quã G intelligere, & hoc totum ideo contingit, quia non terminatur actio intellectus ad rem extra, a qua acquirit speciẽ vt in se est. Si enim species nata esset ducere intellectum ad rem vt in se est, vt species coloris ducit in colorẽ, omnibus modis præcederet intelligere verbum: vnde manifestum est quòd verbum non est quod sequitur intellectum immediate post rationẽ intellectus. Sic enim simpliciter præcederet verbum actum intellectus, qui est intelligere, sed verbum sequitur immediate intellectum in actu per speciem, a qua procedit verbũ vt actus ex actu, & non vt actus ex potentia: vnde verbum posterius est actu intelligendi a parte intellectus, & sic verbum sequitur ad intelligere non in se, sed in sua radice, vt dictũ est. Si verò intellectus a verbo acciperet speciem prius quàm intelligeret ipsum verbum, & rem in verbo, impossibile foret per illud H intelligere, vel verbum formare per eius principium, sicut impossibile est intellectum facere rem extra, a qua speciem trahit. Ex dictis facile est scire, quare intellectus non dicit se, quãdo format verbum secundum rem. Anima enim quasi trãsformata est in rem per speciem, qua agit quicquid agit: vnde cum ea informatus est actu, verbum producit, in quo rem illam dicit cuius speciem habet, & non se. Cum verò nititur se apprehendere, quia non est cognoscibilis nisi sicut alia per speciem aliorum, quia non indiget specie vt intelligat, hoc enim potest de se, non habet in se vt intelligẽs est, speciem qua formetur verbum sui, sed accipit a se intelligibilem speciem non sui, sed rei qua necessario informatur vt intelligatur, vt dictum est. Cum igitur illa specie informatur, statim se intelligit, & hoc est per reflexionem, I quia hæc species prius accepta a re quã a se informata, est intelligibilis, nec oportet prius formare verbum quàm intelligere, sed cum intellexerit, format verbum sui: & ideo intelligere non tempore, sed natura præcedere necesse est, cum seipsum intelligit: non enim cum se intelligit, facit totum obiectum, sed aliquid circa ipsum. Induit enim se, & hoc est verbum sui, cum se intelligit: non enim est aliud a quo accipitur species ab eo ad quod terminatur, sed idem. Sed quia illa est species rei, & non genita de essentia nuda, formatum verbum de anima per speciem rei non est purũ verbum animæ, sed rei dictæ. Si verò nudatum ab omni re se apprehenderet, & similia sui in se gigneret, hoc eius verbum esset purum, nihil extraneum habens admistum. Tale est verbum Dei, quod idem est in natura cum patre dicẽte ipsum verbum. Verbum tamen animæ tali modo se k dicentis foret accidens, & pro tanto diuersæ naturæ foret ab anima, cum accidens sui foret & a se, & de se factum: ipsa enim substantiam facere non potest, Deus autem nihil diuersitatis in sua natura habet, ideo verbum suum Deus virtus & substãtia vera est. Deus autem quia omnia vnico intuitu videt, vno verbo omnia dicit: nos verò multa verba habemus propter impotentiam intellectus nostri intelligendo: & horum quædam oriuntur ex alijs, sicut verbum conclusionis ex principijs: quædam verò non, sicut in rebus quæ non habent connexionem ad inuicem, vt patet de lapide & ligno: quædam statim offeruntur intelligenti, quædam enim cum maiori, quædam cum diuiniori discursu. Ideo verba nostra quædam plus, quędam minus habent

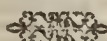
de cognitione,& quædam citius, & quædam tardius formantur: ſicut ſcire quarundam concluſionum tardius & difficilius,quarundam verò facilius & citius acquiritur, & hæc de verbo dicta ſufficiant.

Explicit opuſculum decimumquartum D. Thomæ, de natura & origine verbi intellectus.

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATVS INSIGNIS

De ſubſtantijs ſeparatis, ſeu de Angelorum Natura,

Ad fratrem Reginaldum ſocium ſuum chariſſimum.

Opuſculum Decimumquintum.

QVIA ſacris angelorum ſolennijs intereſſe non poſſumus, non debet nobis deuotionis tempus tranſire in vacuum,ſed quod pſallendi officio ſubtrahitur, ſcribendi ſtudio compenſetur. Intendentes igitur ſanctorum angelorum excellentiam vtcunque depromere, incipiendũ videtur ab his quæ de angelis antiquitus humana coniectura æſtimauit, vt ſi quid inuenerimus fidei conſonum, accipiamus:q verò doctrinæ repugnant catholicæ, refutemus.

CAP. I.

De opinionibus antiquorum philoſophorum.

PRimi quidem igitur philoſophantium de rerum naturis ſola corpora eſſe æſtimauerunt,ponẽtes prima principia aliqua corporea elementa aut plura, aut vnum: & ſi vnum,aut aquam,vt Thales Mileſius:aut aerem,vt Diogenes:aut ignem,vt Epaſius:aut vaporem vt Heraclitus. Et ſi plura, aut finita ſicut Empedocles quatuor elementa, & cum his duo mouentia,amicitiam & litem:aut infinita,ſicut Democritus & Anaxagoras,quorum vterque poſuit infinitas partes minimas eſſe omnium rerum principia, niſi quòd Democritus eas poſuit genere ſimiles,differre autem ſolum figura,& ordine,& poſitione.Anaxagoras autem diuerſarum rerum quæ ſunt ſimilium partium infinitas partes minimas prima rerũ principia extimauit. Et quia omnibus inditum ſuit animo, vt illud diuinum extimarent quod eſſet primum rerum principium,prout quiſquis alicui eorum corporum authoritatẽ attribuebat primi principij,eidem etiam diuinitatis nomen& dignitatem attribuendam cenſebant:quæ quidem ideo dicta ſunt,quia his omnibus & eorum ſequacibus nullas ſubſtantias incorporeas eſſe videbantur,quas angelos nominamus.Sed Epicureæ ex Democriti doctrinis originem ſumentes, Deos quoſdam ponebant corporeos quidem vtpote humana figura figuratos,quos dicebant eſſe penitus otioſos, nihil curantes,vt ſic perpetuis voluptatibus fruentes poſſent eſſe beati:vnde hæc opinio intantum inualuit, vt vſque ad Indæos Dei cultores perueniret, quorum Saducæi dicebant non eſſe angelum,neque ſpiritum.Huic autem opinioni triplici via reſtiterunt antiqui philoſophi.Primo, nanque Anaxagoras,& ſi cum cæteris philoſophis naturalibus naturalia principia corporalia poneret,poſuit tamen primus inter philoſophos quoddam incorporale principium, ideſt, intellectum.Cum enim ſecundum ſuam poſitionem om-

A nia corporalia in omnibus miſta eſſent,nõ videbatur quòd abinuicẽ corpora diſtingui potuiſſent, niſi fuiſſet aliquod diſtinctionis principium, quod ipſum ſecundum ſe penitus eſſet immiſtum, & nihil cum natura corporali habens cõmune.Sed eius opinio, & ſi in veritate alias præceſſerit, quia ſolum materialem naturam ponebant, inuenitur tamen a veritate deficere in duobus.Primo quidem, quia ve ex eius poſitione apparet, non poſuit niſi vnum intellectũ ſeparatum,qui hunc mundum effecerat,commiſta diſtinguendo.Cum autem Deo attribuamus mundi inſtitutionem,ſecundum hoc & de ſubſtantijs incorporalibus,quas angelos dicimus,quæ ſunt infra Deũ,& ſupra naturas corporeas,ex eius opinione nihil habere poterimus. Secũdo, quia etiam circa intellectum,quem vnum ponebat immiſtum,in hoc videtur deficere,quòd eius virtutem & digni

B tatem non ſufficienter expreſſit. Cum enim exiſtimaret intellectum quem poſuit ſeparatum, non vt vniuerſale eſſendi principium, ſed ſolum principium diſtinctiuum, non ponebat q corpora inuicem commiſta eſſe haberent ab intellectu ſeparato, ſed ſolum quòd ab eo diſtinctionem ſortirentur:vnde Plato ſufficientiori via proceſſit ad opinionem primorum naturalium euacuandam. Cum enim apud antiquos naturales poneretur ab omnibus certã rerum veritatem ſciri non poſſe,tum propter rerum corporalium continuum fluxum:tum propter deceptionem ſenſuum quibus corpora cognoſcuntur, poſuit naturas quaſdam a materia fluxibilium rerum ſeparatas,in quibus eſſet veritas fixa,& ſic eis inhærendo anima noſtra veritatẽ cognoſceret.Vnde ſecundum hoc intellectus veritatem cognoſcens aliquid ſeorſum apprehendit præter naturã ſen-

C ſibilium rerum,& ſic extimauit eſſe aliqua a ſenſibilibus ſeparata. Intellectus autẽ noſter duplici abſtractione vtitur circa intelligentiam veritatis.Vna quidem ſecũdum quòd apprehendit numeros mathematicos,& magnitudines,& figuras mathematicas ſine materię ſenſibilis intellectu:nõ enim intelligendo binarium,aut trinarium, aut lineam,& ſuperficiem,aut triãgulum, & quadratum ſimul in noſtra apprehenſione aliquid cadit quod pertineat ad calidum vel frigidum , aut aliquid huiuſmodi , quod ſenſu percipi poſſit.Alia verò abſtractione vtitur intellectus noſter intelligendo aliquid vniuerſale abſque conſideratione alicu ius particularis, puta, cum intelligimus homines nihil intelligentes de Socrate,vel Platone,aut alio quocumque, & idem apparet in alijs:vnde Plato duo genera rerum a ſenſibilibus abſtracta ponebat, ſcilicet mathematica, & vni-

D uerſalia,quæ ſpecies,ſeu ideas nominabat. Inter quæ iamẽ hæc differentia videbatur,quòd in mathematicis apprehẽdere poſſumus plura vnius ſpeciei, puta, duas lineas æquales,vel duos triangulos æquilateros & æquales,quod in ſpeciebus omnino eſſe non poteſt: ſed homo in vniuerſali acceptus,ſecundum ſpeciem eſt vnius tantum.Sic igitur mathematica ponebat media inter ſpecies,ſeu ideas, & ſenſibilia:quæ quidẽ cum ſenſibilibus cõueniunt in hoc, quòd plura ſub eadem ſpecie continẽtur: Cum ſpeciebus autem in hoc,quòd ſunt a materia ſenſibili ſeparata. In ipſis etiã ſpeciebus ordinem quẽdã ponebat, quia ſecundum quod aliquid erat ſimplicius in intellectu, ſecundum hoc prius

E erat in ordine rerum:id autem quod primo eſt in intellectu,eſt vnum & bonum,nihil enim intelligit, qui non intelligit vnum & bonum,vnum autem & bonum conſequuntur ſe:vnde ipſam primam ideam vnius,quod nominabat ſecundum ſe vnum,& ſecundum ſe bonum, primum rerum principium eſſe ponebat, & hunc ſummum Deum eſſe dicebat.Sub hoc autem vno diuerſos ordines participantium & participatorum inſtituebat in ſubſtantijs a materia ſeparatis, quos quidẽ omnes ordines ſecundos Deos eſſe dicebat, quaſi quaſdam vnitates ſecundas poſt primã ſimplicem vnitatem.Rurſus,quia omnes aliæ ſpecies participãt vno,ita etiam oportet quòd intellectus ad hoc quòd intelligat, participet entium ſpeciebus. Ideo ſic ſub ſummo Deo,qui eſt vnitas prima ſimplex & participata , ſunt aliæ

aliæ rerum species quasi vnitates secundæ, & Dij secundi, ita sub ordine harum specierum, seu vnitatum ponebat ordinem intellectuum separatorum . qui participant supradictas species ad hoc quòd sint intelligentes in actu, inter quos tanto vnusquisque est superior, quanto propinquior est primo intellectui, qui plenam habet participationem specierum, sicut & in Dijs, seu vnitatibus tanto vnusquisque est superior, quanto perfectius participat vnitatem primam . Separando autem intellectum à Dijs, nun excludebat quin dij essent intelligentes, sed volebat quòd superintellectualiter intelligerent non quidem quasi participantes aliquas species, sed per seipsos, ita tamen quòd nullus eorum esset bonus & vnum nisi per participationem primi vnius & boni. Rursus, quia animas quasdam intelligentes videmus, non autem hoc conuenit animæ ex eo quòd est anima, alioquin sequeretur quòd omnis anima esset intelligens, & quòd anima secundum totum id quod est, esset intellectus. Ponebat vlterius, quòd sub ordine intellectuum separatorum esset ordo animarum, quarum quædam superiores videlicet participant intellectuali virtute, infimæ verò ab hac virtute deficiunt. Rursus, quia corpora videntur non per se moueri nisi sint animata, hoc ipsum quod est per se moueri, ponebat corporibus accidere inquantum participabant animam: nam illa corpora quæ ab animæ participatione deficiunt, non mouētur ab alio: vnde ponebat animabus proprium esse, quòd seipsas mouerent secundum seipsas. Sic igitur sub ordine animarum ponebat ordinem corporum, ita tamen quòd supremum corporum, scilicet, primum cœlum, quod primo motu mouetur, participat motum à suprema anima, & sic deinceps vsque ad infimum cœlestium corporum . Sub his autem ponebant Platonici & alia immortalia corpora, quæ perpetuo animas participant, scilicet aerea, vel æ therea. Horum autem quædam ponebant à terrenis corporibus esse penitus absoluta, quæ dicebant esse corpora dæmonum: quædam verò terrenis corporibus indita, quod pertinet ad animas hominum. Non enim ponebant hoc corpus terrenum humanum, quod palpamus & videmus, immediate participare animam, sed esse aliud interius corpus animæ incorruptibile & perpetuum, sicut & ipsa incorruptibilis est, ita quòd anima cum suo perpetuo inuisibili corpore est in hoc corpore grossiori non sicut forma in materia, sed sicut nauta in naui: & sicut hominum quosdam dicebant esse bonos, quosdam autem malos, ita & dæmonum. Animas autem cœlestes, & intellectus separatos, & Deos omnes dicebāt bonos. Sic igitur patet, quòd inter nos & summum Deum quatuor ordines ponebat, scilicet Deorum secundorum, intellectuum separatorum, animarum cœlestium, & dæmonum bonorum, seu malorum . Quæ si vera essent, omnes huiusmodi medij ordines apud nos Angelorum animæ censerentur: nam & dæmones in sacra scriptura Angeli nominantur. Math. 20. Ipsæ etiam animæ cęlestium corporum, si tamen sint animata, inter Angelos sunt connumerandæ, vt August. diffinit in Enchiridion.

CAP. II.

Opinio Arist. & Auic, de numero substantiarum separatarum.

HVius autem positionis radix inuenitur efficaciam nō habere. Non enim necesse est, vt ea quæ intellectus separatim intelligit, separatim esse habeant in rerum natura: vnde nec vniuersalia oportet separata ponere, & subsistentia præter singularia. Neque etiam mathematica præter sensibilia, quia vniuersalia sunt essentiæ ipsorum particulariū, & mathematica sunt terminationes quædam sensibilium corporum: & ideo Arist. manifestiori & certiori via processit ad inuestigandum substantias à materia separatas, scilicet per viam motus. Primo quidem constituens & ratione, & exemplis, Omne scilicet quod mouetur ab F alio moueri, & si aliquid à seipso moueri dicatur, hoc non est secundum idem, sed secundum diuersas sui partes, ita quòd scilicet vna pars eius sit mouens, & alia mota: & cum non sit procedere in infinitū in mouentibus & motis, quia remoto primo mouente, esset consequens etiam alia remoueri, oportet deueniri ad aliquod primum mouēs immobile, & aliquod primum mobile, quod mouetur à seipso modo quo dictum est: semper enim quod per seipsum est, est prius & causa eius quod per aliud. Rursus, constituere intendit motus æternitatem, & quòd nulla virtus mouere potest tempore infinito, nisi infinita fuerit: itemq; quòd nulla virtus in magnitudine sit virtus infinita, ex quibus concludit, quòd virtus primi motoris non est virtus corporis alicuius: vnde oportet primum motorem esse incorpo- G reum, & absque magnitudine. Item, cum in genere mobilium inueniatur appetibile, sicut mouens non motum, appetens autem sicut mouens motum, concludit vlterius ꝙ primum mouens immobile est sicut bonum quoddam appetibile, & quòd primum mouens seipsum est primum mobile, quod mouetur per appetitum ipsius . Est autem considerandum vlterius, quòd in ordine appetituum, & appetibilium primum est quod est secūdum intellectum: nam appetitus intellectiuus appetit id quod est secundum se bonum: appetitus autem sensitiuus non potest attingere ad appetendum quod est secundum se bonum, sed solum ad appetendū id quod videtur bonum. Bonum enim simpliciter & absolute non cadit sub apprehensione sensus, sed solius intellectus: vnde relinquitur quòd primum mobile appetit primum mouens appetitu intellectuali, ex H quo potest concludi, quòd primum mobile, sit appetens & intelligens, & cum nihil moueatur nisi corpus, potest concludi, quòd primum mobile sit corpus animatum anima intellectuali . Nō autem solum primum mobile, quod est primum cęlum, mouetur motu æterno, sed etiam omnes inferiores orbes cœlestium corporum: vnde & vnumquodque cœlestium corporum animatum est propria anima, & vnumquodque habet suum appetibile separatum, quod est proprius finis sui motus. Sic igitur sunt multę substantiæ separatæ nullis penitus vnitæ corporibus. Sunt autem & multæ intellectuales substantiæ cœlestibus corporibus vnitæ. Harum autem numerum Aristot. inuestigare conatur secundum numerum motuum cœlestium corporum. Quidam autem de eius sectatoribus, scilicet Auicenna, numerum earum assignat non quidem secundum nu- I merum motuum, sed magis secundum numerum planetarum, & aliorum superiorum corporum, scilicet orbis stellati, & orbis qui est sine stellis. Multi enim motus ordinari videntur ad motum vnius stellæ, & sicut omnia alia corpora cœlestia sub vno primo cœlo continentur, cuius motu omnia alia reuoluuntur, ita etiam sub prima substantia separata, quæ est vnus Deus, omnes aliæ substantiæ separatę ordinantur, & sic sub anima primi cęli omnes cęlorum animæ. Sub corporibus autem cœlestibus secundum Aristo. ponuntur animata sola corpora animalium & plantarum. Non enim posuit quòd aliquod simplex elementare corpus possit esse animatum, quia corpus simplex non potest esse conueniens organum tactus, qui sensus est de ne- k cessitate cuiuslibet animalis, & sic inter nos & corpora cęlestia nullum intermedium corpus animatum ponebat . Sic igitur secundum Aristo. positionem, inter nos & summum Deum nō ponitur nisi duplex ordo intellectualium substantiarum, scilicet substantiæ separatæ, quæ sunt fines motuum cęlestium corporum, & animę orbium, quę sunt mouentes per appetitum & desiderium. Hæc autem Arist. positio certior quidem videtur, eo quòd non multum recedit ab his quæ sunt manifesta secundum sensum, tamen minus sufficiens videtur, quàm Platonis positio. Primo quidem, quia multæ secundum sensus apparent, quorum ratio reddi non potest secundum ea quę ab Arist. traduntur. Apparent enim in hominibus, qui à dæmonibus opprimuntur, & in magorum operibus aliqua fieri non posse,

nisi

nisi per aliquam intellectualem substãtiam. Tentauerunt igitur quidam sectatorum Aristot. vt patet in Episto. Porphyrij ad Cremophontem ægyptium, horum causas reducere in virtutem cœlestium corporum, quasi sub quibusdã certis constallationibus magorum opera effectus quosdam insolitos & mirabiles assequantur, quos ex stellarum impressionibus esse dicunt. Sicut quòd arreptitij interdum aliqua futura pronunciant, ad quorum euentum fit quædam dispositio in natura per cœlestia corpora. Sed manifeste sunt in talibus quædam opera, quę nullo modo possunt in causam corporalem reduci, sicut quod arreptitij interdum de scientijs loquuntur quas ignorant, litteraliter loquuntur, cum sint simplices idiotæ, & qui vix villam vnde nati sunt, exierunt, alienæ gentis vulgare polite loquuntur. Dicuntur etiam in magorum operibus quædam imagines fieri responsa dantes & se mouentes, quæ nullo modo per aliquam causam corporalem perfici possent. Huiusmodi autem effectuum causam plane quis poterit secundum Platonicos assignare, nisi dicantur hæc per dæmones procurari. Secundo, quia inconueniens videtur immateriales substantias ad numerum corporalium substantiarum coarctari. Non enim ea quæ sunt superiora in entibus, sunt propter ea quæ sunt inferiora, sed potius econtrario. Id enim propter quod aliquid est, nobilius est. Rationem autem finis non sufficienter aliquis accipere potest ex his quæ sunt ad finem, sed potius econtrario: vnde magnitudinem & virtutem superiorum rerum non sufficienter aliquis accipere potest ex inferiorum rerum consideratione, quod manifeste apparet in rerum corporalium ordine. Non enim potest cœlestium corporum magnitudo & numerus accipi ex elementarium corporum dispositione, quæ quasi nihil sunt in comparatione ad illa. Plus autem excedunt immateriales substantiæ substantias corporales, quàm corpora cęlestia excedant elementaria corpora: vnde numerus, & virtus, & dispositio immaterialium substantiarum ex numero cœlestium motuum sufficienter apprehendi non potest. Et vt hoc specialius manifestetur, ipsum processum probationis Aristo. assumamus. Assumit enim quod nullus motus esse potest in cœlo, nisi ordinatus ad alicuius stellæ delationem, quod satis probabilitatem habet. Omnes enim substantiæ orbium esse videntur propter astra, quæ sunt nobiliora inter cœlestia corpora, & manifestatiorem effectum habentia. Vlterius autem assumit, quòd omnes substantiæ superiores impassibiles, & immateriales sunt fines, cum sint secundum se optima: & hoc quidem rationabiliter dicitur. Nam bonum habet rationem finis, vnde illa quæ sunt per se optima in entibus, sunt fines aliorum. Sed quòd concludit hunc esse numerum immaterialium substantiarum, qui est cœlestium motuum, non sequitur ex necessitate. Est enim finis proximus & remotus. Non est autem necessarium quòd proximus finis supremi cœli sit suprema substantia immaterialis, quę est summus Deus, sed magis probabile est, vt inter primam immaterialem substantiam & corpus cœleste sint multi ordines immaterialium substantiarum, quarum inferior ordinetur ad superiorem sicut ad finem, & ad infima earum ordinetur corpus cœleste sicut ad finem proximum. Oportet enim vnamquamque rem esse comproportionatam quodam modo suo proximo fini: vnde propter distantiam maximam primæ immaterialis substantiæ ad substantiam corpoream quamcumque, non est probabile quòd corporalis substantia ordinetur ad supremam substantiam sicut ad proximum finem. Vnde etiam Auicenna posuit causam primam non esse immediatum finem alicuius cœlestium motuum, sed quandam intelligentiam primam: & idem etiam potest dici de inferioribus motibus cœlestium corporum, & ideo non est necessarium quòd non sint plures immateriales substantię, quàm sit numerus cęlestium motuum. Et hoc pręsentiens Arist. non induxit hoc quasi necessarium, sed quasi probabiliter dictum. Sic enim dicit antequàm prædi-

A ctam rationem assignet enumeratis cœlestibus motibus, quare substantias & principia immobilia & sensibilia tot rationabile est suscipere. Necessarium enim dimittatur fortioribus dicere: non enim reputabat se sufficientem ad hoc, quòd in talibus aliquid ex necessitate concluderet. Potest etiam alicui videri prædictum processum Aristotelis ad substantias immateriales ponendas inconuenientem esse, eo quòd procedit ex sempiternitate motus, quæ fidei veritati repugnat. Sed siquis diligenter attendat rationem eius processus, non tollitur æternitata motus sublata. Nam sicut ex æternitate motus concluditur motoris infinita potentia, ita hoc idem concludi potest ex motus vniformitate. Motor enim qui semper mouere non potest, necesse est quòd quandoque citius, quandoque tardius moueat, secundum quod paulatim virtus eius deficit in B mouendo. In motibus autem cœlestibus inuenitur omnimoda vniformitas: vnde concludi potest, quòd motori primi motus insit virtus ad semper mouendum, & sic idem sequitur.

CAP. III.

In quo conueniat opinio Platonis & Aristotelis.

His igitur visis, de facili accipere possumus in quo conueniant, & in quo differant positiones Aristotelis & Platonis circa immateriales substantias. Primo quidem conueniunt in modo existendi ipsarum. Posuit enim Plato inferiores omnes substantiàs immateriales esse vnum & bonum per participationes primi, quod est secundum se vnum & bonum. Omne autem participans aliquid, ac- C cipit id quod participat ab eo a quo participat: & quantum ad hoc id à quo participat, est causa ipsius, sicut aer habet lumen participatum à sole, qui est causa illuminationis ipsius. Sic igitur, secũdum Platonem summus Deus causa est omnibus immaterialibus substantijs, quòd vnaquæque earum, & vnum sit, & bonum sit. Et hoc etiam Aristoteles posuit, quia vt dicit, necesse est vt id quod est maxime ens, & maxime verum, sit causa essendi & veritatis omnibus alijs. Secundo autem conueniunt quantum ad conditionem naturæ ipsarum, quia vterque posuit omnes huiusmodi substantias penitus esse à materia immunes, non tamen esse eas immunes à compositione potentiæ & actus: nam omne participans ens, oportet esse compositum ex potentia & actu. Id enim quod recipitur vt participatum, oportet esse actum ipsius substantiæ participan- D tis, & sic cum omnes substantiæ præter supremam, quæ est per se vnum & per se bonum, sint participantes secundum Platonem, necesse est quòd omnes sint compositæ ex potentia & actu: quod etiam necesse est dicere secundum sententiam Aristotelis. Ponit enim quòd ratio veri & boni attribuitur actui, vnde illud quod est primum uerum, & primum bonum, oportet esse actum purum. Quæcunque verò ab hoc deficiunt, oportet aliquam permistionem potentiæ habere. Tertio verò conueniunt in ratione prouidentiæ. Posuit enim Plato, quòd sumus Deus, qui hoc quod est seipsum vnum, est & ipsum bonum, ex primæua ratione bonitatis proprium habet vt inferioribus omnibus prouideat, & vnumquodque inferiorum inquantum E participat bonitatem primi boni, etiam prouidet his quæ post se sunt non solum eiusdem ordinis, sed etiam diuersorum: & secundum hoc primus intellectus separatus prouidet toti ordini separatorum intellectuũ, & quilibet superior suo inferiori, totusque ordo separatorum intellectuum prouidet ordini animarum, & inferioribus ordinibus. Rursumque idem obseruari putat in ipsis animabus, vt supremæ quidem cœlorum animæ prouideant omnibus inferioribus animabus, & toti generationi inferiorum corporum. Itemque superiores animæ inferioribus, scilicet animæ dæmonũ animabus hominum. Ponebant enim Platonici dęmones esse mediatores inter nos & superiores substantias. Ab hac etiam prouidentiæ ratione Aristoteles

non

non diſcordat. Ponit enim vnum bonum ſeparatum omnibus prouidentem, ſicut vnum Imperatorem, vel dominum, ſub quo ſunt diuerſi rerum ordines, ita ſcilicet quòd ſuperiores ordines rerum perfectæ prouidentiæ ordinem conſequuntur, vnde nullus defectus in eis inuenitur. Inferiores enim entium, qui minus perfectæ prouidentiæ ordinem recipere poſſunt, multis defectibus ſubiacent: ſicut etiam in domo liberi, qui perfecte participât regimen patrisfamilias, in paucis, vel nullis deficiunt. Seruorum autem actiones in pluribus inueniuntur deficere: vnde in inferioribus corporibus defectus proueniunt naturalis ordinis, qui in ſuperioribus corporibus nunquàm deficere inuenitur. Similiter etiam humanę animæ plerumque deficiunt ab intelligétia veritatis, & à recto appetitu veri boni, quod in ſuperioribus animabus, vel intellectibus non inuenitur. Propter quod etiá Plato poſuit dæmonum eſſe quoſdam bonos, quoſdam malos, ſicut & homines: Deos verò, & intellectus, & cęlorú animas omnino abſque malitia eſſe. Secundum igitur hęc tria circa ſubſtantias ſeparatas inuenitur opinio Ariſt. cum Platonis opinione concordare.

CAP. IIII.

In quo differunt Plato & Ariſtoteles.

SVnt autem alia quibus differunt. Primo quidem, vt ſuprà dictum eſt, Plato ſupra cœlorum animas duplicem ordinem immaterialium ſubſtantiarum poſuit, ſcilicet intellectus, & Deos, quos Deos dicebat eſſe ſpecies intelligibiles ſeparatas, quarum participatione intellectus intelligunt. Ariſtot. verò vniuerſalia ſeparata non ponens, vnum ſolum ordinem rerum poſuit ſupra cœlorum animas, in quorum etiam ordine primum eſſe poſuit ſummum Deú, ſicut & Plato ſummum Deum primum eſſe poſuit in ordine ſpecierum, quaſi ſummus Deus ſit prima idea vnius & boni. Hunc autem ordinem Ariſtoteles poſuit vtrumque habere, vt ſcilicet eſſet intelligens, & intellectum, ita ſcilicet, quòd ſummus Deus intelligeret non participatione alicuius ſuperioris, quod eſſet eius perfectio, ſed per eſſentiam ſuam, & idem ęſtimatur eſſe dicendum in cæteris bonis ſeparatis ſubſtantijs ſub ſummo Deo ordinatis, niſi quòd inquantum a ſimplicitate primi deficiunt, & ſumma perfectione ipſius eorum intelligere perfici poteſt per ſuperiorum ſubſtantiarum participationem. Sic igitur ſecundum Ariſtotelem, huius ſubſtantiæ quæ ſunt fines cœleſtium motuum, ſunt & intellectus intelligentes, & intelligibiles ſpecies: non autem ita quòd ſint ſpecies, vel naturæ ſenſibilium ſubſtantiarum, ſicut Platonici poſuerunt, ſed omnino altiores. Secundo verò, quia Plato non coarctauit numerum intellectuum ſeparatorum numero cœleſtium motuum. Non enim ex hac cauſa mouebatur ad ponendum intellectus ſeparatos, ſed ipſam naturam rerum ſecundum ſe conſiderans. Ariſtoteles verò a ſenſibilibus recedere nolens, ex ſola conſideratione motuum, vt ſupra dictum eſt, peruenit ad ponendum intellectuales ſubſtantias ſeparatas, & ideo earum numerum coarctauit cœleſtibus motibus. Tertio autem, quia Ariſtoteles non poſuit aliquas animas medias inter cœlorum animas, & animas hominum, ſicut poſuit Plato: vnde de motibus nullam inuenitur nec ipſe, nec eius ſequaces feciſſe mentionem. Hæc igitur ſunt quæ de opinionibus Platonis & Ariſtotelis circa ſubſtantias ſeparatas ex diuerſis ſcripturis collegimus.

CAP. V.

De ſubſtantiarum ſeparatarum eſſentia ſecundum Auicebron.

EOrum verò qui poſt ſecuti ſunt, aliqui ab eorum poſitionibus recedentes, in deterius errauerunt. Primus namque Auicebron in libro fontis vitæ, alterius conditionis ſubſtantias ſeparatas poſuit eſſe. Extimauit enim omnes ſubſtantias ſub Deo conſtitutas ex materia & forma

F compoſitas eſſe, quod tam ab opinione Platonis, quàm ab Ariſtotelis diſcordat: qui quidem dupliciter deceptus fuiſſe videtur. Primo quidem, quia extimauit quòd ſecundum intelligibilem compoſitionem, quæ in rerum generibus inuenitur, prout ſcilicet ex genere & differentia conſtituitur ſpecies, eſſet in rebus ipſis compoſitio realis intelligenda, vt ſcilicet vniuſcuiuſque rei in genere exiſtentis genus ſit materia, differentia verò forma. Secundo, quia extimauit quòd eſſe in potentia, vel eſſe ſubſtitutum, vel eſſe recipiens ſecundum vnam rationem in omnibus diceretur: quibus duabus poſitionibus innixus quadam reſolutoria via proceſsit inueſtigando compoſitiones rerum vſque ad intellectuales ſubſtantias. Primo enim inſpexit in artificialibus, quod componuntur ex forma artificiali
G & materia, quæ eſt aliqua res naturalis, puta, ferrum, aut lignum, quæ ſe habet ad formam artificialem, vt potentia ad actum. Rurſus, conſiderauit quod huiuſmodi naturalia corpora particularia compoſita erant ex elementis: vnde poſuit quòd quatuor elementa comparantur ad formas particulares naturales, puta, lapidis, aut ferri ſicut materia ad formam, & potentia ad actum. Iterum conſiderauit, quòd quatuor elementa conueniunt in hoc, quòd quodlibet eorum eſt corpus: differunt autem ſecundum contrarias qualitates. Vnde tertio poſuit, quòd ipſum corpus eſt materia elementorum, quam vocauit materiam vniuerſalem, & quòd formæ huius materiæ ſunt qualitates elementorum. Secundo, quia videbat, quòd corpus cœleſte conuenit cum elementis in corporeitate, differt verò ab eis in hoc quòd non eſt ſuſceptiuum contrariarum qualitatum,
H poſuit quarto ordine materiam corporis cęleſtis, quæ etiá comparatur ad formam cœleſtis corporis ſicut potentia ad actum, & ſic poſuit quatuor ordines materiæ corporalis. Rurſus, quia vidit quòd omne corpus ſignificat ſubſtantiam quandam longam, latam, & ſpiſſam, extimauit quod corporis inquantum eſt corpus, huiuſmodi tres dimenſiones ſint ſicut forma & ſubſtantia, quæ ſubijcitur quantitati, & alijs generibus accidentium eſt materia corporis inquantum eſt corpus. Sic igitur ſubſtantia quæ ſuſtinet nouem prædicamenta, vt etiam dicit, eſt prima ſpiritualis materia: & ſicut poſuit in materia corporali vniuerſali, quam dixit eſſe corpus, quoddam ſuperius quod non eſt ſuſceptiuum contrariarum qualitatum, ſcilicet materiam cęleſtis corporis, & aliquid inferius quod eſt ſuſceptiuum contrariarum qualitatum, quam credidit eſſe
I numerum quatuor elementorum: ita etiam in ipſa ſubſtátia poſuit quiddam ſuperius, quod non eſt ſuſceptiuum quantitatis, quod poſuit eſſe ſubſtantiam ſeparatam: & quoddam inferius quod eſt ſuſceptiuum quátitatis, quam poſuit eſſe materiam corpoream corporum. Rurſus, ipſas ſubſtantias ſeparatas, vel ſpirituales componi poſuit ex materia & forma, & hoc probauit pluribus rationibus. Primo quidem quia extimauit, quod niſi ſubſtantiæ ſpirituales eſſent compoſitæ ex materia & forma, nulla poſſet inter eas eſſe diuerſitas. Si enim non ſunt compoſitæ ex materia & forma, aut ſunt materia tantum, aut ſunt forma tantum. Si ſunt materia tantum, non poteſt eſſe quòd ſint multæ ſubſtátiæ ſpirituales, quia materia eſt vna & eadem de ſe, & diuerſificatur per formas. Similiter etiam ſi ſub-
K ſtantia ſpiritualis ſit forma tantum, non poterit aſsignari vnde ſubſtantiæ ſpirituales ſint diuerſæ: quia ſi dicas quòd ſint diuerſæ ſecundum perfectionem & imperfectionem, ſequeretur quod ſubſtantia ſpiritualis ſit ſubiectum perfectionis & imperfectionis. Sed eſſe ſubiectum pertinet ad rationem materiæ, non autem ad rationem formæ, vnde relinquitur quod vel non ſunt plures ſubſtantiæ ſpirituales, vel ſunt compoſitæ ex materia & forma. Secunda ratio eius eſt, quia intellectus ſpiritualitatis eſt præter intellectum corporeitatis: & ita ſubſtantia corporalis & ſpiritualis habent aliquid in quo differunt, & habét aliquid in quo conueniunt, quia vtrumq; eſt ſubſtantia. Ergo ſicut in ſubſtantia corporali, ſubſtantia eſt tanquàm materia ſuſtentans

tans

tans corporeitatem, ita in substantia spirituali, substantia est quasi materia sustentans spiritualitatem: & secundum quod materia plus vel minus participat de forma spiritualitatis, secundum hoc substantiæ spirituales sunt superiores, vel inferiores, sicut & aer quanto est subtilior, tanto plus participat de claritate. Tertia ratio eius est, quod esse, communiter inuenitur in substantijs spiritualibus & corporalibus tam superioribus, quàm inferioribus. Illud ergo quod est consequens ad esse in substantijs corporalibus, erit consequens ad esse in substantijs spiritualibus. Sed in substantijs corporalibus inuenitur triplex ordo, scilicet corpus spissum, quod est corpus elementorum, & corpus simile, quod est corpus cœleste, & iterum materia & forma corporis. ergo etiam in substantia spirituali inuenitur substantia spiritualis inferior, puta, quæ coniungitur corpori, & superior quæ non est coniuncta corpori, & iterum materia & forma ex quibus substantia spiritualis componitur. Quarta ratio eius est, quòd omnis substantia creata oportet, quod distinguatur à creatore, sed creator est vnum tantum, oportet igitur quòd omnis substantia creata non sit vnum tantum, sed composita ex duobus, quorum necesse est vt vnum sit forma, & aliud materia, quia ex duabus materijs non potest aliquid fieri, nec ex duabus formis. Quinta ratio est, quòd omnis substantia spiritualis creata est finita. Res autem non est finita, nisi per suam formam, quia res quæ non habet formam per quam fiat vnum, est infinita. Omnis igitur substantia spiritualis creata est composita ex materia & forma.

CAP. VI.

Reprobatio opinionis Auicebron, quantum ad modum ponendum.

Haec autem quæ dicta sunt, in pluribus manifestam improbabilitatem continent. Primo namque, quia ab inferioribus ad suprema entium resoluendo, ascendit in principia materialia, quod omnino rationi repugnat. Comparatur enim materia ad formam sicut potentia ad actum. Manifestum est autem quòd potentia est minus ens, quàm actus: non enim dicitur potentia ens, nisi secundum ordinem ad actum, vnde non simpliciter dicimus esse quæ sunt in potentia, sed solum quæ sunt in actu. Quanto igitur magis resoluendo descenditur ad principia materialia, tanto minus inuenitur de ratione entis. Suprema autem in entibus oportet esse maxime entia: nam & in vnoquoque genere, suprema quæ sunt aliorum principia, esse maxime dicuntur, sicut ignis est calidus maxime: vnde & Plato inuestigando suprema entium, processit resoluendo in principia formalia, sicut supra dictum est. Inconuenientissime igitur hic per contrariam viam processit in principia materialia resoluendo. Secundo, quia quantum ex suis dictis apparet, in antiquorum quodam modo naturalium opinionem redijt, qui posuerunt quod omnia essent vnum ens, dum ponebant substantiam rerum omnium non esse aliud quàm materiam, quam non ponebant esse aliquid in potentia tantum, sicut Plato & Arist. sed esse aliquid ens actu, nisi quòd antiqui naturales nihil aliud præter corpora esse extimantes, hanc materiam communem & substantiam omnium aliquod corpus esse dicebant, puta, aut ignem, aut aerem, aut aliquid medium. Sed iste non solum in corporibus materiam rerum existimans comprehendi, illud vnum quod posuit esse primam materiam communem, & substantiam omnium dixit esse substantiam non corpoream: & quòd simili modo posuerit hanc vniuersalem materiam, quam dicit esse substantiam omnium, sicut naturales hoc ponebant de aliquo vno corporum, manifestum est ex hoc quod eorum quæ conueniunt in genere, ponit genus esse materiam. Differentias verò quibus species differunt, ponit esse formas. Dicit. n. quod omnium materialium est materia communis ipsum corpus. Rursumque omnium substantiarum tam corporalium quàm spiritualium est com-

A munis materia substantia ipsa: vnde apparet quod similis est habitudo generis ad differentias, sicut subiecti ad proprias passiones, vt scilicet substantia hoc modo diuidatur per spiritualem, & corporalem, & corpus per cœleste & elementare, sicut numerus per par & impar, aut animal per sanum & ægrum, quorum numerus est subiectum paris & imparis sicut propriarum passionum, & animal sani & ægri, & tam subiecto quàm passionibus de speciebus omnibus prædicatis. Sic igitur si substantia quæ prædicatur de omnibus, compararetur ad spiritualem & corporalem sicut materia est & subiectum eorum, sequeretur quòd hæc duo aduenirent substantiæ per modum accidentalium passionum, & similiter in omnibus alijs consequentibus, quod ipse expresse concedit. Ponit enim omnes formas secundum se consideratas accidentia esse: dicit tamen substan-

B tiales esse per comparationem ad aliquas res, in quarum diffinitionibus cadunt, sicut albedo est de ratione hominis albi. Sed hæc positio tollit quidem veritatem materiæ primæ: quia si de ratione materiæ est quòd sit in potentia, oportet quòd prima materia sit omnino in potentia, vnde nec de aliquo existentium actu prædicatur, sicut nec pars de toto. Tollit etiam logicæ principia, auferens veram rationem generis & speciei & substantialis differentiæ, dum omnia in modum accidentalis prædicationis conuertit. Tollit etiam naturalis philosophiæ fundamenta auferens veram generationem & corruptionem a rebus, sicut & antiqui ponentes vnum materiale principium. Neque enim simpliciter aliquid generari dicitur, nisi quia simpliciter de non ente fit ens. Nihil autem fit, quod prius erat. Si igitur aliquid fit, quod prius erat in actu, quod est sim-

C pliciter esse, sequeretur quòd non simpliciter fiat ens, hoc, quod prius non erat, vnde secundum quid generabitur & non simpliciter. Tollit demum, vt finaliter concludam, prædicta positio etiam philosophiæ primæ principia, auferens vnitatem a singulis rebus, & per consequens veram entitatem simul & rerum diuersitatem. Si enim alicui existenti in actu superueniat alius actus, nō erit totum vnum per se, sed solum per accidens, eo quòd duo actus, vel formæ secundum se diuersæ sunt, conueniunt autem solum in subiecto: esse autem vnum per vnitatem subiecti, est esse vnum per accidens, seu duæ formæ sint non inordinatæ adinuicem, vt album & musicum, quæ sunt vnum per accidens. Dicimus enim quòd album & musicum sunt vnum per accidens, quia insunt vni subiecto. Siue etiam formæ, vel actus sint adinuicem ordinatæ, sicut color & superfi-

D cies: non enim est simpliciter vnum superficiatum & coloratum, & si quodammodo coloratum, per se de superficiato prædicetur, non quia superficiatum significet essentiam colorati, sicut genus significat essentiam speciei, sed a ratione qua subiectum ponitur in diffinitione accidentis, alioquin non prædicaretur coloratum de superficiato per se, sed hoc de illo. Solo autem hoc modo species est vnum simpliciter, in quantum vere id quod est homo animal est, non quia animal subijciatur formæ hominis, sed quia ipsa forma significata per hunc terminum, animal, aliquam formam est forma hominis, non differens nisi sicut determinatum ab indeterminato. Si enim aliud sit animal, & aliud bipes,

E non erit per se vnum animal bipes, quod est homo. Vnde nec erit per se ens, & per consequens sequeretur quòd quæcunque in genere conueniunt, non differant, nisi accidentali differentia, & omnia erunt vnum secundum substantiam, quæ est genus & subiectum omnium substantiarum, sicut si superficiei vna pars sit alba, & alia nigra, totum est vna superficies. Propter quod & antiqui ponentes vnam materiam, quæ erat substantia omnium de omnibus prædicata, ponebant omnia esse vnum, & hæc etiam inconuenientia sequuntur ponentes ordinem diuersarum formarum substantialium in vno & eodem. Tertio, secundum prædictæ positionis processum, necesse est procedere in causis materialibus in infinitum, ita quòd nunquàm sit deuenire ad primam materiam. In omnibus enim quæ in ali-

quo

quo conueniunt, & in aliquo differunt, id in quo conueniunt, accipitur vt materia: id verò in quo differunt, accipitur vt forma, vt ex præmissis patet. Si ergo vna est materia communis omnium, ad hoc quòd diuersas formas recipiat, oportet quòd nobiliorem formam in subtiliori & altiori materia recipiat, ignobiliorem verò in inferiori materia & grossiori, puta, formam spiritualitatis in subtiliori materia, formam verò corporeitatis in inferiori, vt ipse dicit. Præexistit ergo in materia differentia subtilitatis & grossitiei ante formam spiritualitatis & corporeitatis. Oportet igitur quòd iterum ante grossitiem & subtilitatem præexistat in materia aliqua alia differentia, per quam vna materia sit exceptiua vnius, & alia alterius, & eadem quæstio redibit de illis alijs præexistentibus, & sic in infinitum. Quandocunque enim deueniretur ad materiam totaliter vniformem, secundum principia positionis prædictæ, oporteret quòd non reciperet, nisi vnam formam & æqualiter per totum, & iterum materia illi formæ substracta, non reciperet consequenter nisi vnam formam, & vniformiter per totum, & ita descendendo vsque ad infima nulla diuersitas in rebus inueniri posset. Quarto, quia antiquis naturalibus ponentibus primam materiam communem substantiam omnium, possibile erat ex ea diuersas res instituere, attribuendo diuersis partibus eius formas diuersas. Poterat enim in illa communi materia, cum corporalis esset, intelligi diuisio secundum quantitatem. Remota autem diuisione, quæ est secundum quantitatem, non remanet nisi diuisio secundum formam, vel secundum materiam. Si igitur ponatur vniuersalis materia, quæ est communis omniũ substantia, non habens in sui ratione quantitatem, eius diuisio non potest intelligi nisi vel secundum formam, vel secundum materiam ipsam. Cum autem dicitur, quòd materia incorporea communis partim recipit formam hanc, & partim recipit formam illam, diuisio materiæ præsupponitur diuersitati formarum in materia receptarum. Non igitur illa diuisio potest secundum has formas intelligi. Si ergo intelligatur secundũ formas aliquas, oportet quòd intelligatur secundum formas priores: quas neutra materia per totum recipit. Vnde oportet iterum in materia præintelligere diuisionem, vel distinctionem quæcunque. Erit igitur & hæc secundum alias formas in infinitum, vel oportet deuenire ad hoc, quòd prima diuisio sit secundum ipsam materiam. Non est autem diuisio secundum materiam, nisi quia materia secundum seipsam distinguitur: non propter diuersam dispositionem, vel formam aut quantitatem, quia hoc esset distingui materiam secundum quantitatem, aut formam seu dispositionem. Oportet igitur, quòd finaliter deueniatur ad hoc quòd non sit vna omnium materia, sed sint multæ & distinctæ secundum seipsas. Materiæ autem proprium est in potentia esse. Hanc igitur materiæ distinctionem accipere oportet: non secundum quod est vestita diuersis formis, aut dispositionibus: hoc enim est præter essentiam materiæ: sed secundum distinctionem potentiæ respectu diuersitatis formarum. Cum enim potentia id quod est, ad actum dicatur, necesse est vt potentia distinguatur secundum id, quod potentia dicitur. Dico autem primũ ad aliquid primo potentiam dici: sicut potentiam visiuam ad colorem: non autem ad album aut nigrum: quia eadem est susceptiua vtriusque. Et similiter superficies est susceptiua albi & nigri secundum vnam potentiam, quæ primo dicitur respectu coloris. Vnde patet falsum esse principium quod supponebatur: dicens potentiam & receptionem in omnibus eodem modo inueniri.

CAP. VII.

Reprobatio opinionis Auicebron de materialitate substantiarum separatarum.

EX hac autem ratione vlterius concludi potest, quòd spiritualis & corporalis substantiæ non potest esse vna F materia. Nam si vna est materia & communis vtrorumque, oportet in ipsa distinctionem præintelligi ante differentiam formarum, scilicet spiritualitatis, & corporeitatis, quæ quidem non potest esse secundum quantitatis diuisionem in substantijs spiritualibus: in quibus quantitatis dimensiones non inueniuntur. vnde relinquitur quòd ista distinctio sit, vel secundum formas, seu dispositiones: vel secundum ipsam materiam, & cum non possit esse secundum formas, & dispositiones in infinitum: oportet tandem redire ad hoc, quòd sit distinctio in materia secundum seipsam. Erit igitur omnino alia materia spiritualium & corporalium substantiarum. Item cum recipere sit proprium materiæ inquantum huius, si sit eadem materia spiritualium & corporalium substantiarum, oportet G quòd in vtrisque sit idem receptionis modus. Materia autem corporalium rerum suscipit formam particulariter, idest, non secundum communem rationem formæ. Nec hoc habet materia corporalis inquantum dimensionibus subijcitur, aut formæ corporali, quia etiam ipsam formam corporalem indiuidualiter materia corporalis recipit. Vnde manifestum fit, quòd hoc conuenit tali materiæ ex ipsa natura materiæ, quæ quia est infima, debilissimo modo recipit formam. Fit enim receptio secundum recipientis naturam. Et per hoc maxime deficit à completa ratione formæ, quæ est secundum totalitatem ipsius particularitatis ipsam recipientis. Manifestum est autem, quòd omnis substantia intellectualis recipit formam intellectam secundum suam totalitatem: alioquin eam in sua totalitate intelligere non valeret. Sic enim intellectus intelligit rem, H secundum quod forma eius in ipso existit. Relinquitur igitur, quod materia si qua sit in spiritualibus substantijs non est eadem cum materia corporalium rerum, sed multo altior & sublimior vtpote recipiens formam secundum eius totalitatem. Adhuc vltra procedentibus manifestum fit, quòd tanto aliquid in entibus est altius, quanto magis habet de ratione essendi. Manifestum est autem, quòd cũ ens per potentiam & actum diuidatur, quia actus est potentia perfectior, & magis habet de ratione essendi: non enim simpliciter esse dicimus, quod est in potentia: sed solum quod est in actu: Oportet igitur id, quod semper est superius in entibus magis accedere ad actum, quod autem est in entibus infimum propinquius esse potentiæ. Quia igitur materia spiritualium substantiarum non potest esse eadem cum corporalium materia, sed longe distat ab ea I vtpote altior, vt ostensum est, necesse est vt longe distet à corporalium materia, secundum differentiam potentiæ & actus. Corporalium autem materia est potentia pura, secundum sententiam Aristotelis & Platonis. Relinquitur igitur quòd materia substantiarum spiritualium non sit potentia pura, sed sit aliquid ens actu, potentia existens. Non autem sic dico ens actu, quasi ex potẽtia & actu compositum, quia vel esset procedere in infinitum, vel oportet venire ad aliquid, quod esset ens in potentia tantum: quod cum sit vltimum in entibus, & per consequens non potest recipere nisi debiliter & particulariter, non potest esse prima materia spiritualis & intellectualis substantiæ. Relinquitur ergo quòd si spiritualis substantiæ materia sit ens K actu, quòd sit actus vel forma subsistens, sicut & materia corporalium rerum, ita dicitur ens in potentia, quia est ipsa potentia formis subiecta. Vbicunq; autem ponitur materia ens actu, nihil differt dicere materiam & substãtiam rei. Sic.n. antiqui naturales, qui ponebant primam materiam corporaliũ rerum esse aliquid ens actu, dicebant materiam esse omnium rerum substantiam per modum quo artificialium substantia nihil est aliud quàm eorum materia. Sic igitur, si materia spiritualium substantiarum non potest esse aliquid ens in potentia tantum, sed est aliquid, ens actu, ipsa spiritualium rerum materia est eorum substantia. Et secundum hoc nihil differt ponere materiam in substantijs spiritualibus, & ponere substantias spirituales simplices, non compositas ex materia & forma. Amplius,

plius, cum actus naturaliter sit prior potentia, & forma quàm materia: potentia quidem dependet in suo esse ab actu, & materia à forma. Forma autem in suo esse non dependet à materia secundum propriam rationem actus: non enim priora naturaliter à posterioribus dependent. Si igitur aliquæ sint formæ quæ sine materia esse non possunt, hoc non conuenit eis ex hoc, quòd sunt formæ, sed ex hoc, quòd sunt tales formæ scilicet imperfectæ quæ per se sustentari non possunt, sed indigent materiæ fundamento. Sed dicunt, in omni genere in quo inuenitur aliquid imperfectum, inuenitur etiam aliquid perfectum secundum naturá illius generis, puta, si est ignis in materia aliena, à qua ignis secundum suam rationem non dependet, necesse est esse ignem non sustentatum in materia aliena. Sunt igitur supra formas in materijs receptas, aliquæ formæ per se subsistentes, quæ sunt spirituales substantiæ ex materia & forma non compositæ. Hoc etiam apparet in infimis substantiarum spiritualium, scilicet animabus. si quis eas ponit corporibus vniri vt formas: Impossibile est enim id, quod ex materia & forma compositum est, esse alicuius corporis formam. Et similiter impossibile est id, quod est materia alicuius esse actum eiusdem. Nulla igitur pars eius quod est alicuius forma potest esse in materia quæ est potentia pura: non actus.

CAP. VIII.

Solutio rationum Auicebronis opinionis.

HIs igitur visis, facile est rationes dissoluere in contrarium adductas. Prima enim ratio concludere videbatur, quòd non posset esse diuersitas in spiritualibus substantijs si non essent ex materia & forma compositæ. Quæ quidem ratio in vtraque parte suæ deductionis deficiebat. Neque enim oportet quod ea quæ sunt materiæ tantum sint absque diuersitate, neque etiam hoc oportet de substantijs quæ sunt formæ tantum. Dictum est enim, quòd quia materia secundum id quod est, est in potentia ens: necesse est vt secundum potentiæ diuersitatem sint diuersæ materię. Nec aliud dicimus materiam substantiá quàm ipsam potentiam quæ est in genere substantiæ. Nam genus substantiæ sicut & alia genera diuiditur per potẽtiam & actum & secundum hoc nihil prohibet aliquas substantias quæ sunt in potentia tantum esse diuersas secundum quod ad diuersa genera actuum ordinantur. Per quem modum cælestium corporum materia, & materia elementorum distinguitur. Nam materia cœlestium corporum est in potentia ad actum perfectum, idest, ad formam quę complet totam possibilitatem materiæ, vt iam non remaneat potentia ad alias formas. Materia autem elementorum est in potentia ad formam incompletam, quæ totam terminare non potest materiæ potentiam. Sed supra has materias est spiritualis, idest, ipsa substantia spiritualis, quę recipit formam secundum suá totalitatem inferioribus materijs formá particulariter recipientibus. Similiter etiam non tenet deductio ex parte formarum. Manifestum est enim, quòd si res compositę ex materia & forma secundum formas differunt, quòd ipsę formę secundum seipsas differunt & diuersę sunt. Sed si dicatur quòd diuersarum rerum non sunt formę diuersę, nisi propter materię diuersitatem, sicut diuersi colores ex vna solis illustratione causantur in aere secundum differentiam spissitudinis & raritatis illius. vnde necesse est quòd ante colorum diuersitatem pręintelligatur in aere diuersitas puritatis & spissitudinis. Et sic etiam necesse erit, quòd in materia ante vnam formam intelligatur alia forma: sicut etiam in corporibus ante colorem intelligatur superficies. Inuenitur igitur in formis diuersitas secundum quendam ordinem perfectionis & imperfectionis. Nam quę materię est propinquior imperfectior est, & quasi in potentia respectu superuenientis formæ. Sic igitur nihil prohibet in spiritualibus substantijs ponere multitudinem, quamuis sint

A formę tantum ex hoc quòd vna earum est alia perfectior: ita quòd imperfectior est in potentia respectu perfectioris vsque ad primá earum quę est actus tantum, quę Deus est, vt sic omnes inferiores spirituales substantię & materię possint dici secundum hoc, quòd sunt in potentia, & formę secundum hoc, quòd sunt actu. vnde patet friuolum esse, quòd cõtra hoc obijcit concludens, si spiritualis substantia secundum perfectionem & imperfectionẽ differt, quòd oportet ipsam esse perfectionis substitutum, & sic cum substitutum pertineat ad rationem materię, oportebit substantiam spiritualem habere materiam. In quo quidem dupliciter fallitur. Primo, quidem quia extimat perfectionem & imperfectionem esse quasdam formas superuenientes, vel accidentia quę substituto indigeant, quod quidem manifeste falsum est. Est enim quędam rei perfe-B ctio secundum suam speciem substitutam, quę comparatur ad rem, sicut accidens ad substitutum, vel sicut forma ad materiam, sed ipsa propriam speciem rei designat. Sicut enim in numeris vnus est maior alio secundum propriam speciem. Vnde inæquales numeri secundum speciem differunt. Ita in formis tam materialibus, quàm à materia separatis vna est perfectior alia secundum rationem propriæ naturę, inquantum scilicet propria ratio speciei in tali gradu perfectionis consistit. Secundo quia esse subiectum non consequitur solam materiam quę est pars substantiæ, sed vniuersaliter consequitur omnem potentiam. Omne enim quod se habet ad alterum vt potentia ad actum ei natum est subijci, & per hunc etiam modum spiritualis substantia, quamuis non habeat materiam partem sui, ipsa tamen prout est ens secundum aliquid in po-C tentia, potest subijci intelligibilibus speciebus. Ex hoc etiam solutio secundę rationis apparet. Cum enim dicimus aliquam substãtiam corporalem esse vel spiritualem, non comparamus spiritualitatem vel corporeitatem ad substantiam, sicut formas ad materiam, vel accidentia ad subiectum, sed sicut differentias ad genus. ita quod sola substantia spiritualis non per aliquod additum substantiæ suę est spiritualis, sed per suam substantiam. Sicut & substantia corporalis, non per aliquod additum substantię est corporalis, sed secundum propriam substantiam. Non enim est alia forma, per quam species differentię prędicationem suscipit, ab ea per quam suscipit prędicationem generis, vt dictum est. Vnde non oportet, quòd spiritualitati spiritualis substantię subijciatur aliquid, sicut materia vel substitutum. Tertia verò ratio efficaciam non D habet. Cum enim ens non vniuoce de omnibus prædicetur, non est requirendus idem modus essendi in omnibus quę esse dicuntur. Sed quędam perfectius, quędam imperfectius esse participant. Accidentia enim entia dicuntur, non quia in seipsis esse habeant, sed quia esse eorum est in hoc, quòd in sunt substantię. Rursumque in substantijs omnibus non est idem modus essendi. Illę enim substantiæ quæ perfectissime esse participant, non habent in seipsis aliquid, quod sit ens in potentia solum. Vnde immateriales substantię esse dicuntur. Sub his sunt substantię quæ etiam in seipsis huiusmodi materiam habent, quę secundum sui essentiam est ens in potentia tantum, tota tamen earum potentialitas completur per formam, vt in eis E non remaneat potentia ad aliam formam. Vnde & incorruptibiles sunt, sicut cœlestia corpora quę necesse est ex materia & forma composita esse. Manifestum enim ea in actu existere, alioquin motui subiecta esse nõ possent, aut sensui subiacere, aut alicui actionis esse principium. Nullum autem eorum est forma tantum quia si essent formę absque materia, essent substantię intelligibiles actu simul, & intelligentes secundum seipsas, quod esse non potest, cum intelligere actus corporis esse non possit, vt probatur in libro de Anima. Relinquitur ergo quòd sunt quidem ex materia & forma composita, sed sicut illud corpus ita est huic magnitudini & figuræ determinatæ subiectum, quòd tamen non est in potentia ad aliam magnitudinem,

vel figuram: ita cœlestium corporum materia est huic formæ subiecta, quòd non est in potentia ad aliam formam. Sub his verò substantijs est tertius substantiarum gradus, scilicet corruptibilium corporum, quę in seipsis huius materiam habent, quæ est ens in potentia tantum: nec tamē tota potentialitas huiusmodi materiæ completur per formam vnam cui subijcitur, quin remaneat adhuc in potentia ad alias formas. Et secundum hanc diuersitatem materiæ inuenitur in corporibus subtilius & grosius, prout cœlestia corpora sunt subtiliora, & magis formalia quàm elementaria. Et quia forma proportionatur materiæ, consequens est quòd cœlestia corpora habeant nobiliorem formam, & magis perfectam, vtpote totam potentialitatem materiæ adimplentem. In substantijs igitur superioribus, à quibus est omnino potentia materiæ aliena, inuenitur quidem differentia maioris & minoris subtilitatis secundum differentiam perfectionis formarum, non tamen in eis est compositio materiæ & formæ. Quarta verò ratio efficaciam non habet. Non enim oportet, vt si substantiæ spirituales materia careant, quòd ideo non distinguantur: sublata enim potentialitate materiæ, remanet in eis potentia quædam inquantum non sunt ipsum esse, sed esse participant. Nihil autem per se subsistens, quod sit ipsum esse, poterit esse nisi vnum solum: sicut nec aliqua forma si separata consideretur, potest esse nisi vna. Inde est enim, quòd ea quæ sunt diuersa numero, sunt vnum specie, quia natura speciei secundum se considerata est vna. Sicut igitur est vna secundum considerationem dum per se consideratur, ita esset vna secundum esse si per se subsisteret, vel existeret. Eademque ratio est de genere per comparationem ad species quousque perueniatur ad ipsum esse, quod est communissimum. Ipsum igitur per se subsistens est vnum tantum. Impossibile est igitur, quòd præter ipsum sit aliquid subsistens, quod sit esse tantum: omne autem quod est, esse habet. Est igitur in quocunq; præter primum & ipsum esse, tanquam actus & substantia rei habens esse, tanquam rei potentia receptiua huius actus, quod est esse. Potest autem quis dicere, id quod participat esse secundum se carens est illo, sicut superficies quæ nata est participare colorem, secundum se considerata, est non color, & non colorata. Similiter igitur id quod participat esse, oportet esse non ens: quod autem est in potentia ens, est participatiuum ipsius, non autem secundum se est ens. Sequitur ergo quòd habeat materiam, quia ipsius esse receptiua est materia, vt suprà dictum est. Sic igitur omne quod est post primū ens, quod est ipsum esse, cum sit participatiue ens, habet materiam. Sed considerandum est, quòd ea quæ à primo ente esse participant, non participāt esse secundum vniuersalem modum essendi, secundum quod est in primo principio, sed particulariter secundum quendam determinatū essendi modum qui cōuenit huic generi, vel huic speciei. Vnaquæque autem res adaptatur ad vnum determinatum modum essendi secundum modum suæ substantiæ: modus autē vniuscuiusque substantiæ compositæ ex materia & forma, est secundum formā, per quam pertinet ad determinatam speciem. Sic igitur res composita ex materia & forma, per suam formam fit participatiua ipsius esse à Deo secundum quendam proprium modum. Inuenitur igitur in substantia composita ex materia & forma duplex ordo. Vnus quidem ipsius materiæ ad formam: alius autem ipsius rei iam compositæ ad esse participatum. Non enim est esse rei, neque forma eius, neque materia ipsius, sed aliquid adueniens rei per formam. Sic igitur in rebus ex materia & forma compositis, materia quidem secundum se considerata, secundum modum suæ essentiæ habet esse in potentia, & hoc ipsum est ei ex aliqua participatione primi entis: caret verò secundum se considerata forma, per quam participat esse in actu secundum proprium modum. Ipsa verò res composita in sui essentia considerata, iam habet formam esse, sed participat esse proprium sibi per formam suam. Quia

F igitur materia recipit esse determinatum actualem per formam, & non è conuerso, nihil prohibet esse aliquam formam quæ recipiat esse in seipsa, non in aliquo subiecto. Non enim causa dependet ab effectu, sed potius è conuerso. Ipsa igitur forma sic per se subsistens, esse participat in seipsa, sicut forma materialis in subiecto. Si igitur per hoc quod dico, non ens, remoueatur solum esse in actu, ipsa forma secundum se considerata, est non ens, sed esse participans. Si autem non ens remoueat non solum ipsum esse in actu, sed etiam actum seu formam, per quam aliquid participat esse, sic materia est non ens, forma verò subsistens non est non ens, sed actus, qui est forma participatiua vltimi actus, qui est esse. Patet igitur in quo differt potentia quæ est in substantijs spiritualibus, à potentia quæ est in materia. Nam potentia substantiæ spiritualis attenditur solum secundum ordinem ipsius ad esse:
G potentia verò materiæ secundum ordinem & ad formam, & ad esse. Si quis autem vtrunque materiam esse dicat, manifestum est quòd æquiuoce materiam nominabit. Quintæ verò rationis solutio iam ex dictis apparet. Quia enim substantia spiritualis esse participat non secundum suæ communitatis infinitatem, sicut est in primo principio, sed secundum proprium modum suæ essentiæ manifestum est quòd esse eius non est infinitum, sed finitum. Quia tamen ipsa forma non est participata in materia, ex hac parte non finitur per modum quo finiuntur formæ in materia existentes. Sic igitur apparet gradus quidam infinitatis in rebus. Nam materiales substantiæ finitę quidem sunt dupliciter, scilicet ex parte formæ, quæ in materia recipitur, & ex parte ipsius esse, quod participat secundum proprium modum, quasi superius & inferius
H finita existens. Substantia verò spiritualis est quidem finita superius, in quantum à primo principio participat esse secundum proprium modum: est autem aliquo modo infinita inferius, inquantum non participatur in subiecto. Primum vero principium, quod Deus est, est omnibus modis infinitum.

CAP. IX

Opiniones dicentium substantias immateriales causam sui esse non habere, & earum reprobatio.

Sicut autem prædicta positio circa conditionem spiritualium substantiarum à sententia Platonis & Aristotelis deuiat, eis immaterialis simplicitatem auferens, ita & circa modum existendi ipsarum aliqui à veritate deuiasse inueniuntur auferentes earum originem à primo
I & summo authore, in quo inueniuntur diuersi homines tripliciter errasse. Quidam enim posuerunt prædictas substantias omnino causam sui esse non habere. Quidam posuerunt eas quidem essendi causam habere non tamen immediate omnes eas procedere à summo & primo principio, sed quadam serie ordinis inferiores earum à superioribus essendi originem habere. Alij verò confitentur omnes quidem huiusmodi substātias immediate essendi habere originem à primo principio: sed in cæteris quæ de eis dicuntur, puta, quòd sunt viuentes, intelligentes, & alia huiusmodi, superiores inferioribus causas existere. Primum quidem igitur spirituales substantias omnino incausatas esse existimant, huius opinionem sumentes ex his quæ secundum materiam causantur vtentes communi suppositione naturali philosophorum pro principio,
K Ex nihilo nihil fieri. Hoc autem videtur fieri, quod habet causam sui esse. Quicquid igitur sui esse causam habet, oportet illud ex alio fieri. Hoc autem ex quo aliquid fit, est materia. Si igitur spirituales substantiæ materiam non habent, consequens videtur eas omnino causam sui esse non habere. Rursus, Fieri, moueri quoddā est, vel mutari. Mutationis autē omnis, & motus subiectum aliquod esse oportet. Est enim motus actus existentis in potentia. Oportet igitur omni ei quod fit, subiectū aliquod præexistere. Spirituales igitur substantiæ si immateriales sunt,

factę esse non possunt. Item, In qualibet factione cùm peruenitur ad factum esse vltimum, non remanet aliquid fieri, sicut nec post vltimum motum esse, remanet moueri. Videmus autem in his quæ generantur, quòd vnumquodque eorum tunc factum esse dicitur quasi terminata factione; quando accipit formam. Est enim forma generationis terminus. Adepta igitur forma, non restat aliquid fiendum. Habens igitur formam non fit ens, sed est ens secundum suam formam. Si igitur aliquid sit secũdum se forma, hoc non fit ens. Spirituales autem substantiæ sunt quædam formæ subsistentes, vt ex præmissis manifestum est, non igitur spirituales substantiæ sui esse causam habent, quasi ab alio factę. Posset aliquis ad hoc argumentari ex opinionibus Aristotelis, & Platonis, qui huiusmodi substantias ponunt esse sempiternas. Nullum autem sempiternum videtur esse factum, quia ens fit ex non ente, sicut album ex non albo, vnde videtur consequens, vt quod fit, prius non fuerit. Sic igitur consequens est, si spirituales substantiæ sunt sempiternæ, quòd non sint factæ, nec habeant sui esse principium & causam. Sed si quis diligenter consideret, ab eadem radice inueniet hanc opinionem procedere, & prædictam, quia materiam spiritualibus substantijs adhibet. Processit enim supradicta opinio ex hoc quidem, quòd spirituales substantias eiusdem rationis esse existimauit cũ materialibus substantijs, quæ sensu percipiuntur, quod est eorum qui imaginationem transcendere non valent. Sic & ista opinio ex hoc videtur procedere, quòd eleuari non potest intellectus ad intuendum alium modum causandi, quàm istum qui conuenit materialibus rebus. Paulatim enim humana ingenia processisse videntur ad inuestigandam rerum originem. Primo namque in sola exteriori mutatione rerum originem consistere homines extimauerunt. Dico autem exteriorem originem, quæ fit secundum accidentales transmutationes. Primi enim philosophantes de naturis, fieri rerũ statuerunt non esse aliud quàm alterari, ita quòd id quod est rerũ substantia, quam materiam nominabant, sit principium primum penitus non causatum. Non enim distinctionem substantiæ, & accidentis intellectu transcendere poterant. Alij verò aliquantulum vlterius procedentes, etiã ipsarum substantiarum originem inuestigauerunt, ponentes aliquas substantias causam sui esse habere. Sed quia nihil præter corpora mente percipere poterant, resoluebant quidem substantias in aliqua principia, sed corporalia, ponentes ex quibusdam corporibus congregatis alia fieri, ac si rerum origo in sola congregatione & segregatione consisteret. Posteriores verò philosophi vlterius processerunt, resoluentes sensibiles substantias in partes essentiæ, quæ sunt materia & forma: & sic fieri rerum naturalium in quadã transmutatione posuerunt, secundum quod materia alternatim diuersis formis subijcitur. Sed vltra hunc modum fiendi necesse est, secundum sententiam Platonis, & Aristotelis, ponere alium altiorem. Cum enim necesse sit primum principium simplicissimum esse, necesse est quòd non hoc modo esse ponatur quasi esse participans, sed quasi ipsum esse existens. Quia verò esse subsistens non potest esse nisi vnum, sicut suprà habitum est, necesse est omnia alia quæ sub ipso sunt, sic esse, quasi esse participantia. Oportet igitur communem quandam resolutionem in omnibus huiusmodi fieri, secundum quod vnumquodque eorum intellectu resoluitur in id quod est, & in suum esse. Oportet igitur supra modum fiendi quo aliquid fit, forma materiæ adueniente, præintelligere aliam rerum originem, secundum quod esse attribuitur toti vniuersitati rerum à primo ente, quod est suum esse. Rursus, In omni causarum ordine necesse est vniuersalẽ causam particulari præexistere. Nam causæ particulares non agunt, nisi in vniuersalium causarum virtute. Manifestum est autem quòd omnis causa per motum aliquid faciens, particularis causa est: habet enim particularem effectum. Est enim omnis motus ex hoc determinato in illud determinatum, omnisque

A mutatio motus cuiusdam terminus est. Oportet igitur supra modum fiendi, quo aliquid fit, per mutationẽ vel motum, esse aliquem modum fiendi, seu originẽ rerum absq; omni mutatione, vel motu per influentiam essendi. Item, necesse est quod per accidens est, in id reduci quod per se est. In omni autem factione quæ fit per motum, vel mutationem, fit quidem hoc, vel illud ens per se: ens autem cõmuniter sumptum per accidens fit. Non enim fit ex non ente, sed ex non ente hoc. Vt si canis ex equo fiat, vt Aristotelis exemplo vtamur, fit quidem canis per se, non autem fit animal per se, sed per accidens, quia animal erat prius. Oportet igitur originem quandam in rebus considerari, secũdum quam ipsum esse communiter sumptum B per se attribuitur rebus, quod omnem mutationem, & motum transcendat. Adhuc, Si quis ordinem rerum consideret, semper inueniet id quod est maximum, causam esse eorum quæ sunt post ipsum, sicut ignis qui est calidissimus, causa est caliditatis in cæteris elementatis corporibus. Primum autem principium, quod Deum dicimus, est maxime ens. Non enim est ire in infinitum in rerum ordine, sed ad aliquid summum deuenire, quod melius est esse vnum, quàm plura. Quod autem in vniuerso melius est, necesse est esse: quia vniuersum dependet ex essentia bonitatis eius. Necesse est igitur primum ens esse causam essendi omnibus. His autem visis facile est soluere rationes inductas. Quod enim antiqui naturales quasi principium supposuerunt, Ex nihilo nihil fieri, ex hoc processit, quia solum ad particularem fiendi modum peruenire potuerunt, qui est per mutationem, vel motum. De quo etiam C fiendi modo secunda ratio procedebat. In his enim quæ fiunt per mutationẽ, vel motum, subiectum factioni præsupponitur: sed in supremo modo fiendi, qui est per essendi influxum, nullum subiectum factioni præsupponitur; quia hoc ipsum est subiectum fieri secundum hunc factionis modum, quod est subiectũ esse participare per influentiam superioris entis. Similiter etiam tertia ratio de hoc modo fiẽdi procedit, qui est per mutationem & motum. Cum enim ad formam peruentum fuerit, nihil de motu restabit. Oportet enim intelligere, quòd per formam res generata esse participet ab vniuersali essendi principio. Nõ enim causæ agentes ad determinatas formas sunt causæ essendi, nisi inquantum agunt in virtute primi & vniuersalis principij essendi. Quarta etiam ratio eodem modo procedit de his quæ fiunt per motum, vel mutationem, in quibus necesse est vt non esse præcedat esse eorum quæ D fiunt, quia eorum esse est terminus mutationis, vel motus. In his autem quæ fiunt absque mutatione, vel motu per simplicem emanationem, seu influxum, potest intelligi aliquid esse factum præter hoc quòd quandoque non fuerit. Sublata enim mutatione, vel motu non inuenitur in actione influentis principij prioris & posterioris successio. Vnde necesse est vt sic se habeat effectus per influxum causatus ad causam influentem quandiu agit, sicut in rebus quæ per motũ fiunt se habet effectus ad causam agentem in termino actionis cum motu existentis: tunc autem effectus iam est. Necesse est igitur vt in his quæ absq; motu fiunt, simul cum agentis influxu sit ipse effectus productus. Si autem actio influentis sine motu extiterit, E non accedit agenti dispositio vt postmodum possit agere, cum prius non potuerit, quia iam hæc mutatio quædam esset. Potuit igitur semper agere influendo, vnde & effectus productus intelligi potest semper fuisse: & hoc quidem aliqualiter apparet in corporalibus rebus. Ad pręsentiam enim corporis illuminantis producitur lumen in aere absque aliqua aeris transmutatione præcedente, vnde si semper corpus illuminans aeri præsens semper fuisset, semper ab ipso aer lumen haberet: sed expressiue hoc videtur intellectualibus rebus, quæ sunt magis remotæ à motu. Est enim principiorum veritas causa veritatis in conclusionibus semper veris. Sunt enim quædam necessaria, quæ causam suæ necessitatis habent, vt etiam Aristoteles di-

les dicit in 2. metaphysicæ, & in 4. physicorum. Non ergo æstimandum est, quòd Plato & Aristoteles propter hoc quòd posuerunt substantias materiales, seu etiam cœlestia corpora semper fuisse, eis subtraxerint causam essendi. Non enim in hoc à sentẽtia catholicæ fidei deuiant, quod huiusmodi posuerint causata, sed quia posuerunt & semper fuisse, cuius contrarium fides catholica tenet. Non enim est necessarium quòd quamuis origo sit ab immobili principio absque motu, quòd eorum esse sit sempiternum. A quolibet enim agente procedit effectus secũdum modum sui esse. Esse autem primi principij est eius intelligere & velle. Procedit igitur vniuersitas rerum à primo principio sicut ab intelligente & volente. Intelligentis autem & volentis est procedere aliquid non quidem ex necessitate sicut ipsum est, sed sicut vult, & etiam intelligit. In intellectu autem primi intelligentis comprehenditur omnis modus essendi, & omnis mensura quantitatis & durationis. Sicut igitur non eundem modum essendi rebus indidit, quo ipsum existit, corporumque quantitatem sub determinata mensura conclusit, cum in eius potestate sicut & in intellectu omnes mensuræ contineantur: ita etiã dedit rebus talem durationis mensuram, qualem voluit, non qualem ipsum habet. Sicut igitur corporum quãtitas sub tali determinata mensura concluditur, non quia actio primi principij ad hanc mensuram quantitatis determinetur, sed quia talia mensura quantitatis sequitur in effectu, qualem intellectus primæ causæ præscripsit: ita etiam ex actione primi agentis consequitur determinata durationis mensura ex intellectu diuino eam præscribente, non quasi ipse subiaceat successiuæ durationi, vt nũc velit, aut agat aliquid quod prius noluerit: sed quia tota rerum duratio sub eius intellectu & virtute concluditur, vt determinet rebus ab æterno mensuram durationis quam velit.

CAP. X.

Opinio Auicennæ de fluxu rerum à primo principio, cum sua reprobatione.

HOc igitur & huiusmodi alij considerantes, asserunt quidem omnia essendi originem trahere à primo & summo rerum principio, quem dicimus Deum, non tamẽ immediate, sed ordine quodam. Cum enim primum rerum principium sit penitus vnum & simplex, non extimauerunt quòd ab eo procederet nisi vnum. Quod quidem & si cæteris rebus inferioribus simplicius sit & magis vnũ, deficit tamen à primi simplicitate, inquantum ipsum non est suum esse, sed est substantia habens esse: & hanc nominant intelligentiam primam, à qua quidem iam dicunt plura posse procedere. Nam secundum quod conuertitur ad intelligendum suum simplex & primum principium, dicunt quòd ab ea procedit intelligentia secunda: prout verò seipsam intelligit, secundum id quod est intellectualitatis in ea, producit animam primi orbis. Prout verò intelligit seipsam quantum ad id quod est in ea de potentia, procedit ab eo corpus primum, & sic per ordinem vsque ad vltima corporum hunc processum à primo principio determinant. Et hæc est positio Auicennæ, quæ etiam videtur supponi in libro de causis. Hæc autem positio etiam primo aspectu reprobabilis videtur. Bonum enim vniuersi potius esse quàm bonum cuiusque particularis naturæ inuenitur. Destruit autem rationem boni in particularibus effectibus naturæ, vel artis, si quis perfectionem effectus non attribuat intentioni agentis, cum eadem sit ratio boni & finis: ideo Aristoteles reprobauit antiquorum naturalium opinionem, qui posuerunt formas rerum quæ naturaliter generantur, & alia naturalia bona non esse intenta à natura, sed prouenire ex necessitate materiæ. Multo igitur magis inconueniens est, vt bonum vniuersi nõ proueniat ex intentione vniuersalis agentis, sed quadam necessitate ordinis rerum. Si autem bonum vniuersi, quod in distinctione & ordine consistit partium, ex intentione

F primũ & vniuersalis agentis procedit, necesse est ꝙ ipsa distinctio & ordo partium vniuersi etiam in intellectu primi principij præexistat. Et quia res procedunt ab eo sicut ab intellectiuo principio, quod agit secundum formas cõceptas, non oportet ponere, ꝙ à primo principio, & si in essentia sua sit simplex, procedat vnum tantum, & quòd ab illo secundum modum suæ compositionis & virtutis procedant plura, & sic inde. Hoc enim esset distinctionem & ordinem talem in rebus esse non ex intentione primi agentis, sed ex quadam rerum necessitate. Potest tamen dici, quòd rerum distinctio & ordo procedit quidem ex intentione primi principij, cuius intentio est non solum ad producendum primum causatum, sed ad producendum G totum vniuersum, tamen quodam ordine, vt ipse immediate producat primum causatum, quo mediante alia per ordinem producat in esse. Sed cum sit duplex modus productionis rerum. Vnus quidem secundum mutationem, & motum: alius autem absque mutatione & motu, vt supra iam diximus, in eo quidẽ productionis modo qui per motũ est, hoc manifeste videmus accidere, quod à primo principio alia procedunt mediantibus causis secundis. Videmus .n. & plãtas, & animalia produci in esse per motum secundum virtutes superiorum causarum ordinatarum vsq; ad primum principium: sed in eo modo producendi qui est absq; motu, per simplicem influxum ipsius esse hoc accidere impossibile est. Secundum enim hunc productionis modum, quod in esse producitur, non solum fit per se hoc ens, sed etiam per se fit ens simpliciter, vt dictum est. Oportet autem effectus proportionaliter causis respondere, vt scilicet effectus particularis causæ particulari respondeat, effectus autem vniuersalis vniuersali causæ. Sic igitur cum per motum aliquid fit per se hoc ens, effectus huiusH modi in particularem causam reducitur, quæ ad determinatam formam mouet: ita etiam cum simpliciter fit ens, & per se, & nõ per accidens, oportet hunc effectum reduci in vniuersalem essendi causam: hoc autem est primũ principium, quod Deus est. Prẹter igitur illum modum producẽdi, qui est per mutationem vel motum, est alius modus quo res producuntur in esse à primo principio non mediantibus causis secundis, sed eo productionis modo, qui fit absque motu, qui creatio nominatur, & qui in solum Deum refertur vt in actorem. Solo autem hoc modo produci possunt in esse immateriales substãtiæ, & cœlestia corpora, & corporum quorumcunque materia ante formam esse non potuit, sicut dictum est de materia cœlestium corporum, quæ non est in potentia ad aliam formam. Relinquitur igitur, quòd omnes immateriales substantiæ, & cœI lestia corpora, quæ per motum produci non possunt in esse, solum Deum sui esse habeant authorem. Non ergo id quod est prius in eis, est posterioribus causa essendi. Adhuc, quanto aliqua causa est superior, tanto est vniuersalior, & virtus eius ad plura se extendit: sed id quod primũ inuenitur in vnoquoque ente, maxime est commune omnibus. Quæcunque enim superadduntur, contrahunt id quod prius inueniunt: nam quod posterius in re intelligitur, comparatur ad prius vt actus ad potentiam, per actũ autẽ potentia determinatur. Sic igitur oportet, vt id quod primum subsistit in vnoquoque, sit effectus supremæ virtutis: quanto autem aliquod ad posterius, tanto reducatur ad inferioris causæ virtutem. Oportet igitur quòd id K quod primum subsistit in vnoquoque, sicut in corporalibus materia, & in immaterialibus substantijs quod potentiale est, sit proprius effectus primæ virtutis, & vniuersalis effectus agentis. Impossibile est igitur ꝙ ab aliquibus causis secundis aliqua producantur in esse non præsupposito aliquo effectu superioris agentis: & sic nullum agens post primum rem totam in esse producit, quod est producere ens simpliciter per se, & non per accidens, quod est creare, vt dictũ est. Item, alicuius naturæ, vel formæ duplex causa inuenitur. Vna quidem quę est per se, & simpliciter causa talis naturæ, vel formæ: alia verò quæ est causa huius naturæ,

naturæ, vel formæ in hoc. Cuius quidem distinctionis necessitas apparet, si quis causas consideret eorum quæ generantur. Cum enim equus generatur, equus generans est quidem causa quòd natura equi in hoc esse incipiat, non tamen est per se causa naturæ equinæ. Quod enim est per se alicuius causa naturæ secundum speciem, oportet quòd sit causa eius in omnibus habentibus illam speciem. Cum igitur equus generans habet eandem naturam secundum speciem, oporteret quòd esset sui ipsius causa, quod esse non potest. Relinquitur igitur quòd oportet super omnes participantes naturam equinam esse aliquam vniuersalem causam totius speciei, quam quidem causam Platonici posuerunt speciem separatam à materia ad modum quo omnium artificialium principium est forma artis, nõ in materia existens. Secundum Aristotelem autem hanc vniuersalem causam oportet ponere in aliquo cœlestium corporum: vnde & ipse has duas causas distinguens, dixit quòd homo generat hominem & sol. Cum autem aliquid per motum causatur, natura communis alicui præexistenti aduenit per formam materiæ aduenientem, vel subiecto. Potest igitur sic per motum esse alicuius causa id quod particulariter naturam istam habet, vt homo hominis, aut equus equi: cum verò non per motum causatur, talis productio est ipsius naturæ secundum seipsam. Oportet igitur quòd reducatur in id quod est per se causa illius naturæ, non autem in aliquid quod particulariter naturam participet. Assimilatur enim talis productio processui, vel causalitati, qui in intelligibilibus inuenitur, in quibus natura rei secundum seipsam non dependet nisi à primo, sicut natura senarij, & eius ratio non dependet à ternario, vel binario, sed ab ipsa vnitate. Non enim sex secũdum primam rationem speciei sunt bis tria, sed sex solũ, alioquin oporteret vnius rei multas substantias esse. Sic igitur cum esse alicuius causatur absque motu, eius causalitas attribui nõ potest alicui particularium entium, quod participat esse, sed oportet quòd reducatur in ipsam vniuersalem & primam causam essendi, scilicet Deum, qui est ipsum esse. Amplius, quanto aliqua potentia magis distat ab actu, maiori virtute indiget ad hoc quòd in actum reducatur. Maiori enim virtute ignis opus est ad resoluendum lapidem, quàm ceram: sed nullius potentiæ ad aliquam potentiam quantumcunque indispositam, & remotam, est comparatio, aut proportio. non entis enim ad ens nulla est proportio. Virtus igitur quæ ex nulla potentia præexistente aliquem effectum producit, in infinitum excedit virtutem, quæ producit effectum ex aliqua potentia quantumcunque remota. Infinita autem virtus aliorum quidem potest esse secundum quid, sed simpliciter respectu totius esse infinita virtus non est nisi primi agentis, quod est suum esse: & per hoc est modis omnibus infinitum, vt supra dictum est. Sola igitur virtus primi agentis potest effectum producere nulla potentia præsuppolita. Talem autem oportet esse productionem omnium ingenerabilium & incorruptibilium, quæ absque motu producuntur. Oportet igitur omnia huiusmodi à solo Deo esse producta. Sic igitur impossibile est, vt immateriales substantiæ à Deo procedant in esse secundum ordinem, quem dicta positio assignabat.

CAP. XI.

Opinio Platonicorum, de effluxu rerum à primo principio cum reprobatione.

HIs autem rationibus moti Platonici posuerunt quidem omnium immaterialium substãtiarum, & vniuersaliter omnium existẽtium Deum esse immediate causam essendi secundum prædictum productionis modum, qui est absque mutatione, vel motu. Posuerunt tamen secundum alias participationes bonitatis diuinæ ordinem quendam causalitatis in prædictis substantijs. Vt enim supra dictum est, posuerunt abstracta principia secundum A ordinem intelligibilium conceptionum, vt scilicet, sicut vnum & ens sunt communissima, & primo cadunt in intellectu, sub hoc autem est vita, sub qua iterum est intellectus, & sic deinde: ita etiam primum & supremum inter separata est id quod est ipsum ens, & ipsum vnum, & hoc est primum principium, quod est Deus, de quo iam dictum est, quòd est suum esse. Sub hoc autem posuit aliud principium separatum, quod est vita: & iterum aliud, quod est intellectus. Si igitur sit aliqua immaterialis substantia quæ sit intelligens, viuens, & ens, erit quidem ens per participationem primi principij, quod est ipsum esse. Erit quidem viuens per participationem alterius principij separati, quod est vita, & erit intelligens per participationem alterius separati principij, quod est ipse intellectus: sicut si ponatur, quòd homo sit animal per participationem B huius principij separati quod est animal, sit autem bipes per participationem secundi principij, quod est bipes. Hæc autem positio, quantum ad aliquid quidem veritatem habere potest, simpliciter autem vera esse non potest. Eorum enim quæ accidentaliter alicui adueniunt, nihil prohibet ad id quidem quod est prius, ab aliqua vniuersaliori causa procedere: quod verò est posterius, ab aliquo posteriori principio, sicut animal & plantæ, calidum quidem & frigidum ab elementis participant secundum determinatum complexionis modum ad speciem propriam pertinentem, quem modum obtinent ex virtute seminali, per quam generantur. Nec est inconueniens q ab aliquo principio aliquid sit quantum, vel album, seu calidum. C Sed in his quæ substantialiter prædicantur hoc contingere penitus impossibile est. Nam omnia quæ substantialiter de aliquo prædicantur, sunt per se, & simpliciter vnum. Vnus autem effectus non reducitur in plura prima principia secundum eandem rationem principij, quia effectus non potest esse causa simplicior, vel simplicior prima causa: vnde & Aristoteles hac ratione vtitur contra Platonicos, quod si esset aliud animal, & aliud bipes in principijs separatis, non esset simpliciter vnum animal bipes. Si igitur in materialibus substantijs aliud esset id quod est esse, & aliud quòd est viuere, & aliud quod est intellectiuũ esse, ita q viuens adueniret enti, vel intelligens viuenti, sicut accidens subiecto, vel forma materiæ, haberet rationẽ quod dicitur. Videmus. n. aliquid esse causam accidentis, D quod non est causa subiecti, & aliquid esse causam substantialis formæ, quod non est causa materię, sed in immaterialibus substantijs ad ipsum esse eorum est ipsum viuere eorum. Nec est in eis aliud viuere quàm intellectiuũ esse, vnde à nullo alio habent quòd viuant, & intellectiua sint, quàm à quo habent q sint. Si igitur omnes immateriales substantiæ à Deo habent immediate quòd sint, ab eo immediate habent quòd viuant, & intellectiuę sint. Si quid autem aduenit eis supra eorum essentiam, puta, intelligibiles species, vel aliquid huiusmodi, quantum ad talia potest platonicorum opinio procedere, vt scilicet huiusmodi in inferioribus immaterialium substãtiarum inueniantur ordine quodam à superioribus deriuata.

CAP. XII.

Opinio Origenis, & eius reprobatio.

E SIcut autem prędictę positiones immaterialium substãtiarum ordinem considerantes, non immediate, sed ordine quodam earum processum à primo principio tradiderunt ita aliqui è conuerso volentes saluare immediatum earum processum à principio totaliter ab eis naturę ordinem sustulerunt, cuius positionis author inuenitur Origenes fuisse. Considerauit enim quòd ab vno iusto authore res diuersę & inęquales non possent procedere, nisi aliqua diuersitate pręcedente. Nulla autem diuersitas pręcedere potuit primam productionem rerum à Deo, quę nihil præsupponit: vnde ponebat omnes res à Deo primo productas, esse æquales. Vnde quia corpora in cor-

poralibus substantijs æquari non possunt, posuit in prima rerum productione corpora non fuisse, sed quòd postmodum rebus à Deo productis diuersitas interuenit ex diuersitate motuum voluntatis immaterialium substantiarum, quæ ex sua natura habent arbitrij libertatem. Quædam igitur earum in suum principium ordinato motu voluntatis conuersæ, in melius profecerunt, & hoc diuersimode secundum voluntarij motus diuersitatem. Vnde & inter eas quædam sunt alijs superiores effectæ, aliæ verò inordinato motu volũtatis à suo principio, sicut auersæ, & hæc in deterius defecerunt quædam plus, quædam minus: ita vt hæc fuerit corporum producendorum occasio, vt eis immateriales substantiæ ab ordine boni auersæ alligarentur quasi vsque ad inferiorem naturam prolapsæ. Vnde & totam diuersitatem corporum dicebat procedere ex diuersitate inordinationis voluntarij motus immaterialis substantiæ, & quæ minus à Deo auersæ fuerant, nobilioribus corporibus alligarentur: quæ autẽ magis, ignobilioribus. Huius autem positionis ratio vana est, & ipsa positio impossibilis: cuius quidem impossibilitatis ratio accipi potest ex his quæ iam diximus. Dictum est enim suprà, spirituales substantias immateriales esse. Si igitur in eis sit aliqua diuersitas, oportet quòd hoc sit secundum formalem differentiam. In his autem quæ formali differentia differunt, æqualitas inueniri non potest. Oportet enim omnem formalem differentiam ad primam oppositionem reduci, quæ est priuationis ad formam. Vnde omnium formaliter differentium natura vnius imperfecta existens respectu alterius se habet ad ipsum secundum habitudinem priuationis ad formam: hoc autem in diuersitate specierum nobis notarum apparet. Sic igitur specierum differentiam in animalibus, & plantis, & metallis, & elementis inuenimus secundum ordinem naturæ procedere, vt paulatim ab imperfectiori ad perfectissimum natura consurgat: quod etiam apparet in speciebus colorum, & saporum, & aliorum sensibilium qualitatum. In his verò quæ materialiter differunt, eandem formam habentibus, nihil prohibet æqualitatem inueniri. Possunt enim subiecta diuersa eandem formam participare, aut secundum æqualitatem, aut secundum excessum & defectum. Sic igitur possibile esset spirituales substantias omnes æquales esse, si solum secundum materiam differrent, eandem formam secundum speciem habentes: & forte tales eas esse Origines opinabatur, non multum discernens inter naturas spirituales & corporales. Quia vero spirituales substantię immateriales sunt, nècesse est in eis ordinem naturæ esse. Adhuc, secundum hanc positionem necesse est spirituales substantias aut imperfectas esse, aut superfluas esse. Non enim inueniũtur multa æqualia in vno gradu naturæ, nisi propter imperfectionẽ cuiuslibet eorum, vel propter permanendi necessitatem, vt quę numero permanere non possunt, multiplicata permaneant, sicut inueniuntur in corruptibilibus rebus multa indiuidua æqualia secundum naturam speciei: aut propter necessitatem alicuius operationis, ad quam virtus vnius non sufficit, sed oportet aggregari virtutẽ multorum quasi ad vnam perfectam virtutem constituendam, vt patet in multitudine bellatorum, & in multitudine trahentium nauim. Illa verò quorum est virtus perfecta, & quæ sunt permanentia in ordine suæ naturæ, non multiplicantur secundum numerum in æqualitate eiusdem speciei. Est enim vnus sol tantum, qui sufficit ad semper permanendum ad omnes effectus producendos, qui sibi cõueniunt secundum gradum suæ naturæ, & idem apparet in cæteris cœlestibus corporibus. Substantiæ autem spirituales sunt multo perfectiores corporibus etiam cœlestibus. nõ igitur in eis inueniuntur multæ in eodem gradu naturæ: vna enim sufficiente aliæ superfluerunt. Item, prędicta positio vniuersitati rerũ producendarum à Deo subtrahit boni perfectionem: vniuscuiusq; enim effectus perfectio in hoc consistit, quòd suæ causæ assimiletur. Quod etiam secundum naturam gene-

F ratur, tunc perfectum est, quando contingit ad similitudinem generantis: artificialia etiam per hoc perfecta redduntur, quòd artis formam consequuntur. In primo autem principio non solum cõsideratur, quod ipsum est bonum, & ens, & vnum, sed etiam, quòd hoc eminentius præ cæteris habet, & alia ad sui bonitatem participandam adducit. Requirit igitur assimilatio perfecta vniuersitatis à Deo productæ non solum quòd vnumquodque sit bonum & ens, sed & vnum superemineat alteri, & vnum moueat alterum ad suum finem: vnde & bonum vniuersi est bonum ordinis, sicut bonum exercitus. Hoc igitur bonum vniuersitati rerum subtraxit prædicta positio, omnimodã æqualitatem in rerum productione constituens. Amplius inconueniẽs est, id quod est optimum in vniuerso, attribuere casui. Nã id quod est optimum, maximam habet rationem finis intenti: optimum autem in rerum vniuersitate est bonum ordinis. Hoc enim est bonum commune, cętera verò sunt G singularia bona. Hunc autem ordinem qui in rebus nunc inuenitur, prędicta positio attribuit casui, secundum scilicet quod accidit vnam immaterialium substantiarum sic moueri secundum voluntatem, & aliam aliter. Est igitur prædicta positio omnino abijcienda: ratio etiam positionis manifeste continet vanitatem. Non enim est eadẽ ratio iustitiæ in constitutione alicuius totius ex pluribus partibus & diuersis, & in distributione alicuius communis per singulares. Quia n. aliquod totum perfectum fit, secundum hoc diuersas partes & inæquales ad eius compositionem conducit. Si n. omnes essent æquales, iam non esset totum perfectum: quod patet tam in toto naturali, quàm in toto ciuili. Non enim esset corpus hominis perfectum, nisi membra diuersa & inæqualis dignitatis haberet: neque esset ciuitas perfecta, nisi inæquales conditio- H nes, & officia diuersa in ciuitate existerent. In distributione verò attenditur bonum vniuscuiusque: & ideo diuersis diuersa assignantur secundum diuersitatem in eis præcedentem, secundum quam competunt eis diuersa. In prima igitur rerum productione Deus diuersa & inæqualia in esse produxit, attendens ad id quod requirit perfectio vniuersi, non ad aliquam diuersitatem in rebus præexistentem: sed hoc attendit in remuneratione finalis iudicij, vnicuique retribuens secundum quod meruit.

CAP. XIII.

Opinio auferentium rerum prouidentiam à Deo, & substantijs separatis, & eius reprobatio.

NOn solum autem substantia & ordine spiritualũ sub- I stantiarum aliqui errauerũt, ad modum inferiorum rerum de eis existimantes, sed hoc etiam quibusdam accidit circa signationem & prouidentiam earundem. Dum enim spiritualium substantiarum intelligentiam & operationem ad modum humanæ intelligentiæ & operationis dijudicare voluerunt, posuerunt Deum, & alias substantias immateriales singularium cognitionem non habere, nec inferiorum, & præcipue humanorum actuum prouidentiam gerere. Quia n. in nobis singularium quidem sensus est, intellectus autem propter sui immaterialitatem non singularium, sed vniuersalium est, consequens esse extimauerunt, vt intellectus substantiarum spiritualium, qui sunt multo simpliciores nostro intellectu, singularia co- K gnoscere non possint. Non est autem in substantijs spiritualibus, cum sint omnino incorporeæ, aliquis sensus, cuius operatio sine corpore esse non potest: vnde videtur eis impossibile, quod spirituales substantiæ aliquam de singularibus notitiam habeant. Adhuc, in maiorem insaniam inde procedentes, extimant Deum nihil nisi seipsum intellectu cognoscere. Sic enim videmus in nobis, quòd intellectus est intelligentis perfectio & actus: per hoc enim intellectus fit actu intelligens, nihil autẽ aliud Deo est nobilius, quod possit esse eius perfectio: vnde ex necessitate consequi arbitrãtur, quòd nihil aliud sit à Deo intellectui,

nisi

nisi eius esse. Amplius, ea quæ ex alicuius prouidentia procedunt, casualia esse non possunt. Si igitur omnia quæ in hoc mundo accidunt, ex diuina prouidentia procedunt, nihil in rebus erit fortuitum & casuale. Item, vtuntur ratione Aristotelis in 6. Metaph. probantis, quòd si omnem effectum ponamus habere causam per se, & quòd qualibet causa posita necesse sit effectum poni, sequetur quòd omnia futura ex necessitate contingerent: quia erit inducere quemlibet effectum futurum in aliquam præcedentem causam, & illam in aliam, & sic inde, quousque veniatur ad causam quæ iam est, vel quæ fuit. Hæc autem iam posita est, ex quo in præsenti, vel in præterito fuit. Si igitur posita causa necesse est effectum poni, ex necessitate consequûtur omnes futuri effectus: sed si omnia quę in mundo sunt, prouidentiæ subduntur, omnium causa non solum est præsens, vel præterita, sed ab æterno præcessit: nõ est autem possibile, quin ea posita effectus sequantur. Non enim cessat diuina prouidentia neque per ignorantiam, neque per impotentiam prouidentis, in quem nullus cadit defectus. sequetur igitur omnia ex necessitate procedere. Adhuc, si Deus est ipsum bonum, oportet quòd ordo prouidentiæ eius secundum rationem boni præcedat, aut igitur inefficax est diuina prouidentia, aut vniuersaliter malum à rebus excludit. Videmus autem in singularibus generabilium & corruptibilium multa mala contingere, & præcipue inter homines, in quibus præter naturalia mala, quæ sunt naturales defectus, & corruptiones cõmunes eis & alijs corruptibilibus rebus, superadduntur insuper mala vitiorum, & inordinatorum euentum, puta, cum iustis multotiens multa mala veniunt, iniustis autem bona. Propter hoc igitur aliqui extimauerunt diuinam prouidentiam se extendere vsque ad substantias immateriales, & incorruptibilia, & cœlestia corpora, in quibus nullum malum videbant: inferiora autem prouidentiæ subdi dicebant diuinæ, vel aliarum spiritualium substantiarum quantum ad genera, non autem quantum ad indiuidua. Et quia ea quæ prædicta sunt, communi opinioni hominum repugnant non solum plebis, sed etiam sapientum, certis rationibus ostendendum est prædicta veritatem non habere, & ratione præmissas non hoc concludere quod intendunt. Et primo quidem quantum ad diuinam cognitionem: secundo quantum ad eius prouidentiam. Oportet autem ex necessitate hoc firmiter tenere, quòd Deus omnium cognoscibilium quocunque tempore, vel à quocunque cognoscente cernibilium cognitionem habeat: vt enim supra habitum est, Dei substantia est ipsum eius esse. Non est autem in eo aliud esse atque aliud intelligere, sic enim nõ esset perfecte simplex, vnde nec simpliciter primum. Oportet igitur quòd sicut eius substantia est suum esse, ita etiam eius substantia sit suum intelligere, seu intelligentia, vt etiam Philosophus concludit in 12. metaphysicæ. Sicut igitur eius substantia est ipsum esse separatum, ita & eius substantia est ipsum intelligere separatum. Si autem sit aliqua forma separata, nihil quod ad rationem illius formæ pertinere posset, ei deesset: sicut si albedo separata esset, nihil quod sub ratione albedinis comprehenditur, ei deceret. Cuiuslibet autem cognoscibilis cognitio sub vniuersali ratione cognitionis continetur: oportet igitur Deo nullius cognoscibilis cognitionem deesse. Cognitio autem cuiuslibet cognoscentis est secundum modum substantiæ eius, sicut & quælibet operatio est secundum modum operantis. Multo igitur magis diuina cognitio, quæ est eius substantia, est secundum modum esse ipsius. Esse autem eius est vnũ, simplex, fixum, & æternum. Sequitur ergo, quòd Deus vno simplici intuitu æternam & fixam de omnibus notitiam habeat. Adhuc autem, id quod abstractum est, non potest esse nisi vnum in vnaquaque natura. Si enim albedo posset esse abstracta, sola vna esset albedo quę abstracta esset, omnes autem aliæ albedines essent eam participantes. Sic igitur sicut sola Dei substantia est ipsum abstractum esse, ita

A sola eius substantia est ipsum intelligere omnino abstractum. Omnia igitur alia sicut habent esse participatum, ita participatiue intelligunt, seu qualitercunque cognoscunt: omne autem quod conuenit alicui per participationem, perfectius inuenitur in eo quod est tale per essentiam, à quo alia deriuantur. Oportet igitur Deum omnium, à quibuscunque cognoscuntur, cognitionem habere. Vnde & Philosophus pro inconuenienti habet vt aliquid à nobis cognitum, sit Deo ignotum, vt patet in 1. de anima & in 3. metaphysicæ. Item, si Deus seipsum cognoscit, oportet quòd perfecte cognoscat se, præsertim quia si eius intelligere est eius substantia, necesse est vt quicquid est in eius substantia, ipsius cognitione comprehendatur. Cuiuscunque autem rei perfectæ substantia cognoscitur, necesse etiam est virtus perfecte cognoscatur. cognoscit igi-

B tur perfecte suam virtutem. Oportet igitur ꝙ cognoscat omnia, ad quæ sua virtus extenditur. Sua autem virtus extenditur ad omne quod est quocunq; modo in rebus, vel esse potest, siue sit proprium, siue commune, siue immediate ab eo, productum, siue mediantibus causis secundis: quia causæ primæ virtus magis imprimit in effectum quàm virtus causæ secundæ. Oportet igitur Deum cognitionem habere de omnibus quæ sunt quocũque modo in rebus. Amplius, sicut causa est quodámodo in effectu per sui similitudinem participatam: ita omnis effectus est in sua causa excellentiori modo secundum virtutem ipsius: In causa igitur prima omnium quæ Deus est, oportet omnia eminentius existere ex natura, quàm etiam in seipsis. Quod autem est in aliquo, oportet quòd in eo sit secundum modum substantiæ eius: substantia autem Dei est

C ipsum intelligere eius. Oportet igitur omnia quæ quocunque modo sunt in rebus, in Deo intelligibiliter existere secundum eminentiam substantiæ eius. Necesse est igitur Deum perfectissime omnia cognoscere. Sed occasionem errandi sumpserunt ex demonstratione Arist. in 12. metaphysicæ. Oportet autem ostendere ꝙ Philosophi intentionem non assequuntur. Sciendum est igitur, ꝙ secundum Platonicos, ordo intelligibilium præexistebat ordini intellectuum, ita ꝙ intellectus participando intelligibile fieret intelligens actu, vt supra iam diximus. Et per hunc modum etiã Aristoteles ostenderat prius in eodem libro, quòd supra intellectum & appetitum intellectualem, quo cœlum mouetur, est quoddam intelligibile participatum ab ipso intellectu cœlum mouēte, sic dicens. Suscepuuum intelligibilis, & substantiæ, & intellectus agit vt agens,

D quasi dicat, actu intelligit secundum quod habet iam participatum suum intelligibile superius: & ex hoc vlterius concludit, quòd illud intelligibile sit magis diuinum. Et interpositis quibusdam mouet quæstionem de intellectu huius diuinissimi, cuius participatione motor cœli est intelligens actu: quia si istud diuinissimum non intelligit, non erit insigne aliquid, sed se habebit vt dormiens. Si autem intelligit, erit primo dubitatio quomodo intelligat, quia si intelligit participando aliquid aliud superius, sicut per participationem eius inferior intellectus intelligit, sequetur quòd erit aliquid aliud principale respectu ipsius, quia ex quo per participationem alterius intelligit, non est intelligens per suam essentiam, ita quòd sua sub-

E stantia sit suum intelligere, sed magis sua substantia erit in potentia respectu intelligentiæ. Sic enim se habet substantia cuiuslibet participantis ad id quod per participationem obtinet, & ita vlterius sequetur quòd illud diuinissimum non erit optima substantia, quod est contra positum. Mouet etiam consequenter aliam dubitationem eo quod intelligitur ab optima substantia. Siue enim detur quòd substantia primi sit ipsum eius intelligere, siue substantia eius sit intellectus qui comparatur ad intelligere vt potentia, dubium erit quid sit illud quod intelligit prima substantia. Aut enim intelligit seipsum, aut aliquid diuersum à se: & si detur ꝙ aliquid diuersum à se intelligat, erit vlterius dubitabile, vtrum semper idem intelligat,

telligat, aut quandoque vnum, quandoque aliud. Et quia posset aliquis dicere, ꝙ nihil differt quid intelligat, mouet super hoc dubitationem, vtrum aliquid differat, vel nihil in quocunq; intelligente intelligere aliquid bonum, vel intelligere quodcunque contingens. Et respondet satisfaciens huic dubitationi, quòd de quibusdam absurdum est intelligere: cuius potest esse sensus duplex, vel quia absurdum est intelligere de quibusdam, vtrum ea intelligere sit ita bonum sicut quædam alia, cum quædam respectu aliorum sint vel multo peiora, vel multo meliora. Alius autem sensus est, quia videmus quòd intelligere quædam in actu, apud nos videtur esse absurdum, vnde & alia litera habet, Aut inconueniens meditari de quibusdam. Habito igitur quòd melius est intelligere aliquod bonum, quàm intelligere minus bonum, concludit quòd id quod intelligit prima substantia, est primum, & quòd intelligendo non mutatur, vt nunc intelligat vnum, nunc aliud: & hoc probat dupliciter. Primo quidem, quia cum intelligat id quod est nobilissimum, vt dictum est, sequeretur si mutaretur ad aliud intelligibile, ꝙ mutatio esset in aliquid indignius. Secundo, quia talis vicissitudo intelligibilium iam est motus quidam. Primum autem principium oportet esse omnibus modis immobile. Deinde redit ad determinandam primam quæstionem, an scilicet Dei substantia sit suum intelligere, & an esse Dei sit suum intelligere: quod sic dupliciter probatur. Primo quidem probat, ꝙ si prima substantia non est suum intelligere, sed est sicut potentia, adhuc sit probabile, quòd continue intelligere esset ei laboriosum. Hoc autem dicit esse probabile ex eo, quòd in nobis sic accidit: sed quia in nobis potest accidere non ex natura intellectus, sed ex viribus inferioribus quibus vtimur intelligendo, ideo non dixit esse hoc necessarium in omnibus. Si tamen hoc probabile accipiatur vt verum, sequetur quòd continue intelligere sit laboriosum primæ substantiæ, & ita non poterit semper intelligere, quod est contra præmissa. Secundo, probat per hoc, quia si substantia sua nõ esset suum intelligere, sequetur quòd aliquid aliud erit dignius quàm eius intellectus, scilicet res intellecta, cuius participatione fit intelligens. Quandocunque enim substantia intelligentis non est suum intelligere, oportet quòd substantia intellectus nobilitetur & perficiatur per hoc quòd actu intelligit aliquod intelligibile, etiam si illud sit indignissimum. Omne autem per quod aliquid fit actu, nobilius est: vnde sequetur quòd aliquod indignissimum intelligibile sit dignius quàm intellectus, qui non est intelligens per suam essentiam. Quare negandum est hoc, scilicet ꝙ aliquid intellectum aliud ab ipso sit perfectio intellectus diuini, quia ad perfectionem ipsius intelligere pertinet nobilitas ipsius intellecti: quod patet ex hoc quòd in nobis, in quibus differt substantia cognoscentis à cognitione actuali, dignius est quædam non videre quàm videre. Et ita si sic sit in Deo, quòd eius intellectus non sit sua intelligentia, & aliud intelligat, non erit sua intelligentia optima, quia non erit optimi intelligibilis. Relinquitur ergo quòd seipsum intelligat, cum ipse sit nobilissimum entium. Patet igitur prædicta verba Philosophi diligenter consideranti, quòd non est intentio eius excludere à Deo simpliciter aliarum rerum cognitionem, sed quòd non intelligit alia à se quasi participando ea, vt per ea fiat intelligens, sicut fit in quocunque intellectu, cuius substantia non est suum intelligere. Intelligit autem omnia alia à se intelligendo seipsum, inquantum ipsius esse est vniuersale & fontale principium omnis esse, & suum intelligere quædam vniuersalis radix intelligendi omnem intelligentiam comprehendens. Inferiores verò intellectus separati, quos angelos dicimus, intelligunt quidem seipsos singuli per suam essentiam: alia verò intelligunt secundum platonicas positiones, per participationem formarum intelligibilium separatarum, quas deos vocabat, vt supra dictum est. Secundum Arist. verò partim per species, partim quidem per suam essentiam, partim verò per

F participationem formarum intelligibilium separatarum ipsius primi intelligibilis, quod est Deus, à quo & esse, & intelligere participant.

CAP. XIIII.

Quòd diuina prouidentia ad minima se extendit.

SIcut autem diuinam cognitionem necesse est secũdum præmissa vsque ad minima rerum se extendere: ita necesse est sub diuinæ prouidentiæ curam vniuersa concludere. Inuenitur enim in rebus omnibus bonum esse in ordine quodam, secundum qđ res sibiinuicem subseruiunt, & ordinantur ad finem. Necesse est autem sicut omne esse deriuatur à primo ente quod est ipsum esse, ita omne bonum deriuetur à primo bono, quod est ipsa bonitas. Oportet igitur singulorum ordinẽ à prima & pura veritate deG riuari, à qua quidem aliquid deriuatur secundum quod in eo est, per intelligibilem scilicet modum. In hoc autem ratio prouidentiæ consistit, quòd ab aliquo intelligente statuatur ordo in rebus quæ eius prouidentiæ subsunt. Necesse est igitur omnia diuinæ prouidentiæ subiacere. Adhuc, primum mouens immobile, quod Deus est, omnium motionum principium est, sicut & primum ens est omnis esse principium. In causis autem per se ordinatis tanto aliquid magis est causa, quãto in ordine causarum prior est, cum ipsa alijs conferat quòd causæ sint. Deus igitur secundum hoc omnium motionum vehementius causa est, quã etiam singulares causæ mouentes. Non est autem alicuius causa Deus, nisi sit intelligens, cum sua substantia sit suum intelligere, vt per suprà posita Aristo. verba patet. Vnumquodque autem agit per modum suæ substantiæ. Deus H igitur per suum intellectum omnia mouet ad proprios fines, hoc autem prouidere est. Omnia igitur diuinæ prouidentiæ subsunt. Amplius, si sunt res in vniuerso dispositæ, sicut optimum est eas esse, eo quòd omnia ex summa bonitate dependent, melius est autem aliqua esse ordinata per se, quàm per accidens ordinẽtur: est igitur totius vniuersi ordo non per accidens, sed per se. Hoc autem requiritur ad hoc quod aliqua per se ordinentur, quòd primi intentio feratur vsque ad vltimum. Si enim primum moueret secundum, & eius intentio vlterius non feratur: secundum verò tertium moueat, hoc erit præter intentionem primi mouentis. erit igitur talis ordo per accidens: Oportet igitur quòd primi mouentis & ordinantis intentio, scilicet Dei, non solum vsque ad quædam entium procedat, sed vsque ad vltima. Omnia igitur eius prouiden I tiæ subsunt. Item, quod causæ & effectui conuenit, eminentius inuenitur in causa quàm in effectu, à causa enim in effectum deriuatur. Quicquid igitur in inferioribus causis existens primæ omnium causæ attribuitur, excellentissime conuenit ei. Oportet igitur aliquam prouidentiam attribuere Deo, alioquin vniuersum casu ageretur. Oportet ergo diuinam prouidentiam perfectissimam esse. Sunt autem in prouidentia duo consideranda, scilicet dispositio, & dispositorum executio, in quibus quodammodo diuersa ratio perfectionis inuenitur. Nam in dispositione tanto perfectior est prouidentia, quanto prouidens magis singula mente considerare & ordinare potest: vnde & omnes operatiuæ artes tanto perfectius habentur, quanto quisque singula potest magis coniectari. Circa executionem verò tanto videtur esse prouidentia perfe K ctior, quanto prouidens per plura media & diuersa agentia vniuersalius mouet. Diuina igitur prouidentia habet dispositionem intelligibilem omniũ & singulorum: exequitur verò disposita per plurimas & varias causas, inter quas spirituales substantiæ, quas angelus dicimus, primæ causæ propinquiores existẽtes, vniuersalius diuinam prouidentiam exequuntur. Sunt igitur angeli vniuersales executores animæ prouidentiæ, vnde & signanter angeli, id est, nuntij nominantur: nuntiorum enim est exequi ea quæ à Domino disponuntur.

CAP.

CAP. XV.

Solutio opinionum prædictarum pro prædicta opinione.

His igitur visis, facile est iam ad obiectiones suprà positas respondere. Non est enim verum, quòd prima ratio prætendebat intellectum Dei & angelorum singularia non posse cognoscere, si intellectus humanus ea cognoscere non potest. Et vt eius differentię euidentius appareat ratio, considerandum est, quòd cognitionis ordo est secundum proportionem ordinis qui inuenitur in rebus secundum esse ipsarum. In hoc enim perfectio & veritas cognitionis existit, quòd rerum cognitarum similitudinem habeat. In rebus autem talis ordo inuenitur, quòd superiora in entibus vniuersalius esse & bonitatem habent non quidem ita quòd obtineant esse & bonitatem solum secundum rationem communé, prout vniuersale dicitur quod de pluribus prædicatur, sed quia quicquid in inferioribus inuenitur, in superioribus eminentius existit: & hoc ex virtute operatiua quæ est in rebus, apparet. Nam inferiora in entibus habent contractus, seu determinatas virtutes effectiuas ad determinatos effectus: superiora verò habent virtutes vniuersaliter ad multos effectus extendentes, & tamen virtus superior etiam in particularibus effectibus plus operatur quàm inferior, & hoc maxime in corporibus apparet. Nam in inferioribus corporibus ignis quidem per suum calorem calefacit, & semen huius animalis, vel plantæ ita determinate producit indiuiduum huius speciei, quòd non producit alterius speciei indiuiduum: ex quo patet, quod virtus vniuersalis in superioribus entibus dicitur non ex hoc quòd non se extendat ad particulares effectus, sed quia se extendit ad plures effectus quàm virtus inferior, & superior in singulis eorũ vehementius operatur. Per hunc igitur modum quanto virtus cognoscitiua est altior, tanto est vniuersalior non quidem sic, quòd cognoscat solam vniuersalem naturam: sic enim quanto esset superior, tanto esset imperfectior. Cognoscere enim aliquid solum in vniuersali, est cognoscere imperfecto & medio modo inter potentiam & actum. Sed ob hoc superior cognitio vniuersalior dicitur, quia ad plura se extendit, & singula magis cognoscit. In ordine autem cognoscitiuarum virtutum est virtus sensitiua inferior, & ideo non potest cognoscere singula, nisi per species proprias singulorum. Et quia indiuiduationis principium est materia in rebus materialibus, inde est quod per species indiuiduales in organis corporeis receptas, vis sensitiua singularia cognoscit. Inter cognitiones autem intellectuales cognitio intellectus humani est infima: vnde species intelligibiles in intellectum humanũ recipiuntur secundum debilissimum modum intellectualis cognitionis, ita quod earum virtute intellectus humanus cognoscere non potest res, nisi secundum vniuersalem naturam generis, vel speciei, ad quam repræsentandam in sola sui vniuersalitate sunt determinatæ, & quodam modo contractæ ex hoc ipso quòd à singularium phantasmatibus abstrahuntur: & sic homo singularia quidem cognoscit per sensum, vniuersalia verò per intellectum. Sed res intellectus sunt vniuersalioris virtutis in cognoscendo, vt scilicet per intelligibilem speciem vtrúque cognoscant & vniuersale, & singulare: secunda etiam ratio efficaciam non haberet. Cum enim dicitur quòd intellectus est perfectio intelligentis, hoc quidem ueritatem babet secundum speciem intelligibilem, quæ est forma intellectus inquantum est actu intelligens. Non enim natura lapidis quæ est materialis, est perfectio intellectus humani, sed species intelligibilis abstracta à phantasmatibus, per quam intellectus intelligit lapidis naturam. Oportet autem quòd cum omnis forma deriuata ab aliquo agente procedat, agens autem sit honorabilius patiente, seu recipiente, quod omne illud agens, à quo intellectus intelligibilem habet for-

A mam, sit perfectius intellectu. Sicut in intellectu humano apparet, quòd intellectus agens est nobilior intellectu passibili, qui recipit species intelligibiles actu ab intellectu agente factas: non autem ipsæ res naturales cognitæ, sunt intellectu passibili nobiliores. Superiores autem intellectus angelorum species intelligibiles participant, vel ab ideis secundum platonicos, vel à prima substantia, quæ Deus est, secundum quod consequẽs est ad positiones Aristotelis, & sicut se rei veritas habet. Species autem intelligibilis intellectus diuini, per quam omnia cognoscit, non est aliud quàm eius substantia, quæ est suum intelligere, vt suprà probatum est per verba Philosophi. Vnde relinquitur, quòd intellectu diuino nihil aliud sit altius, per quod perficiatur: sed ab ipso intellectu diuino tanquam

B ab altiori proueniunt species intelligibiles ad intellectus angelorum: ad intellectum autem humanum à sensibilibus rebus per actionem intellectus agentis. Tertiam verò rationem soluere facile est. Nihil enim prohibet aliquid esse fortuitum & casuale, dum refertur ad inferioris agentis intentionem, quòd tamen secundum superioris agentis intentionem est ordinatum. Sicut patet si aliquis industriose aliquem mittat ad locum, vbi sciat esse latrones, vel hostes, quorum occursus est casualis ei qui mittitur, vtpote præter intentionem eius existens, non est autem casualis ei qui boc pręcogitauit. Sic igitur nihil prohibet, aliqua fortuito, vel casualiter agi secundum ea quæ pertinent ad humanam cognitionem, quæ tamen sunt secundum diuinam prouidẽtiam ordinata. Quartę verò rationis solutio-

C nem ex boc accipere possumus, quòd necessarius consecutionis ordo effectus ad causam accipiendus est secundum rationem causæ. Non enim omnis causa eadem ratione producit effectum, sed causa naturalis per formam naturalem, per quam est actu: vnde oportet quòd agens naturale, quale ipsum est, tale producat & alterum. Agens autem rationale producit effectum secundum rationem formæ intellectę, quam intendit in esse deducere: & ideo agẽs per intellectum tale aliquid producit, quale intelligit in esse producendum, nisi virtus actiua deficiat. Necesse est autem vt cuiuscunque virtuti subijcitur productio generis alicuius, ad illius etiam virtutem pertineat perducere illius generis differentias proprias. Sicut si ad aliquem pertineret constituere triangulum, ad eum etiam pertinet cõ-

D stituere triangulum æquilaterum, vel isochelem. Necessarium autem & possibile sunt propriæ differentię entis: vnde ad Deum, cuius virtus est proprie productiua entis, pertinet secundum suam præcognitionem attribuere rebus à se productis vel necessitatem, vel possibilitatem essendi. Concedẽdum est igitur quòd diuina prouidentia ab æterno præexistens, causa est omnium effectuum qui secundum ipsam fiunt, & qui immutabili dispositione ab ipsa procedunt. Nec tamen sic omnes procedunt vt necessarij sint, sed sicut eius prouidentia disponit vt tales effectus fiant, ita etiam disponit vt effectus quidam sint necessarij, ad quos causas proprias ex necessitate agentes ordinauit: quidam verò contingentes, ad quos causas proprias contingentes ordinauit. Ex his autem apparet quintę rationis solutio. Sicut enim à Deo, cuius esse est per se & summe necessarium, procedunt contingentes effectus propter pro-

E priarum causarum conditionem: ita etiam ab eo qui est summum bonum, procedunt aliqui effectus, qui quidem in eo quòd à Deo sunt, boni sunt, incidunt tamen in eis aliqui defectus propter conditionem suarum causarum, propter quas mali dicuntur. Et secundum hoc ipsum bonum est, quòd à Deo tales defectus permittantur euenire in rebus tum quia est cõueniens rerum ordini, in quo bonum vniuersi existit, vt effectus sequantur secundum conditionem causarum: tum etiam quia ex malo vnius prouenit bonum alterius, sicut in rebus naturalibus corruptio vnius est alterius generatio, & in moralibus ex persecutione tyranni sequitur patientia iusti: vnde per diuinam prouidentiam non decuit totaliter mala impediri.

CAP.

CAP. XVI.

Error Manichæorum circa prædicta, & eius reprobatio.

Omnes autem prædictos errores Manichæorum error transcendit, qui in omnibus prædictis articulis grauiter errauerunt. Primu namque rerum originem non in vnum, sed in duo creationis principia reduxerunt, quorum vnum dicebant esse authorem bonorum, alium verò authorem malorum. Secundo errauerunt circa conditionem naturæ ipsorum. Posuerunt enim vtrunque principium corporale, authorem quidem bonorum dicentes esse quandam lucem corpoream infinitam vim intelligen-
G di habentem: authorem verò malorum dixerunt esse quasdam corporales tenebras infinitas. Tertio verò errauerunt per consequens in rerum gubernatione, constituentes omnia non sub vno principatu, sed sub contrarijs. Hæc autem quæ prædicta sunt, expressam continent falsitatem, vt potest videri per singula. Primo namque penitus irrationabile est, vt malorum ponatur esse aliquod primum principium quasi contrarium summo bono. Nihil enim potest esse actiuum nisi inquantum est ens actu, quia vnumquodque tale alterum agit, quale ipsum est: rursumque ex hoc aliquid agitur, quod actu fit. Vnumquodque autem ex hoc bonum dicimus, quòd actum & perfectionem propriam consequitur. Malum autem ex hoc quòd debito actu & perfectione priuatur, sicut vita est corporis bonum. Viuit enim corpus secundum animam, quæ est perfectio & actus ipsius: vnde & mors malum corporis dicitur, per quam corpus anima priuatur. Nihil igitur agit, neque agitur nisi inquantum bonum est. Inquantum verò
H vnumquodque malum est, intantum deficit in hoc quòd perfecte agatur, vel agat: sicut domum malam fieri dicimus, si ad debitam perfectionem non perducatur: & ædificatorem malum dicimus, si in arte ædificandi deficiat. Neque igitur malum inquantum huiusmodi principium actiuum habet, neque principium actiuum esse potest, sed consequitur ex defectu alicuius agentis. Secundo vero impossibile est corpus aliquod intellectum esse, aut vim intellectiuam habere. Intellectus enim neque corpus est, neque corporis actus, alioquin non esset omnium cognoscitiuus, vt improbat Philosophus in 3. de anima. Si igitur primum principium confitentur vim intellectiuam habere, quod sentiunt omnes qui de Deo loquuntur, impossibile est primum principium esse aliquid corporale. Tertio verò manifestum est, quòd bonum habet finis rationem: hoc enim bonum dicimus, in quod appetitus ten-
I dit. Omnis autem gubernatio est secundum ordinem in aliquem finem, secundum cuius rationem ea quæ sunt ad finem ordinantur in ipsum. omnis igitur gubernatio est secundum rationem boni. Non potest igitur esse nec gubernatio, nec principatus aliquis, seu regimen malum inquantum est malum. Frustra igitur posuerunt duo regna, vel principia, cuius vnum bonorum, aliud autem malorum est. Videtur autem hic error prouenisse, sicut & alij supradicti ex eo, quòd ea quæ circa particulares causas considerauerunt, conati sunt in vniuersalem rerum causam transferre. Viderunt enim particulares effectus contrarios ex contrarijs particularibus causis procedere, sicut quòd ignis calefacit, aqua verò infrigidat: vnde crediderunt quòd
K hic processus à contrarijs effectibus in contrarias causas non deficiat vsque ad prima rerum principia. Et quia omnia contraria contineri videntur sub bono & malo, inquantum contrariorum semper vnum est deficiens, vt nigrum & amarum: aliud vero perfectum, vt dulce & albu: ideo æstimauerunt quod prima omnium actiua principia sint bonum & malum. Sed manifeste deceperunt in cosiderando contrariorum naturam. Non enim contraria omnino diuersa sunt, sed ſm aliquid quidem conueniunt, secundum aliquid autẽ differunt. Conueniunt enim in ge-
F nere, differunt autem secundum differentias specificas. Sicut igitur contrariorum sunt contrariæ causæ propriæ, secundum quod specificis differentijs differunt, ita eorum oportet esse vnam causam communem totius generis, in quo conueniunt. Causa autem communis prior & superior est proprijs causis particularibus. Quanto enim est aliqua causa superior, tanto virtus eius maior est, ad plura se ex tendens. Relinquitur igitur contraria non esse prima rerum actiua principia, sed omnium esse vnam primam causam actiuam.

CAP. XVII.

Quòd omnes substantiæ separatæ sint à Deo productæ.

Quia igitur ostensum est quid de substantijs spiritualibus præcipui philosophi Plato & Aristoteles senserunt, quantum ad earum originem, conditionem naturæ, distinctionis & gubernationis ordinẽ, & in quo ab eis alij errantes dissenserunt, restat ostendere quid de singulis habeat christianæ religionis assertio. Ad quod ostendendum vtemur præcipue Dionysij documentis, qui super alios ea quæ ad spirituales substantias pertinent, excellentius tradidit. Primum quidem igitur circa spiritualium substantiarum originem firmissime docet christiana traditio omnes spirituales substantias, sicut & cæteras creaturas, à Deo esse productas: & hoc quidem canonicæ scripturæ authoritate probatur. In psalm. enim 148. dicitur. Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. Et enumeratis alijs creaturis subditur. Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Sed & Dionysius 4. capit. cœlestis hierarchiæ hanc originem subtiliter explicat dicens. Primum illud dicere verum est, quòd bonitate vniuersali supereſsentialis diuinitas eorum, quæ sunt, essentias subsistituens, ad esse adiunxit. Et post pauca subdit, q̃ ipsæ cœlestes substantiæ sunt primo, & multipliciter in participatione Dei factæ. Et in 4. capit. de diuinis nominibus dicit, Quòd propter diuinæ bonitatis radios substituerunt intelligibiles & intellectuales omnes substantiæ, & virtutes, & operationes. Propter istos sunt, & viuunt & vitam habent indeficientem. Quod autem à Deo immediate productæ sint omnes spirituales substantiæ, & nõ solum supremæ, expressit sic in 5. capit. de diui. nominib. Sanctissimæ, inquit, & prouidentissimæ virtutes existentes, & sicut in vestibulis supersubstantialis Trinitatis collocatæ, ab ipsa & in ipsa & esse, & deiformiter esse habent, & post illas subiectæ, idest inferiores supremis subiectę, idest, inferiori modo esse habent à Deo: & extremæ, idest, infimæ, extremę, idest, infimo modo sicut ad angelos: sicut ad nos autem supermundanę. Per quod dat intelligere, quòd omnes spiritualium substantiarum ordines ex diuina dispositione instituuntur, non ex hoc quòd vna earum causetur ab alia. Et hoc expressius in 4 ca. cœlestis hierarchiæ. Sane est, inquit, omnium causæ & super omnia bonitatis proprium ad communionem suam eaquę sunt vocare: sicut vnicuique eorum quæ sunt, ex propria diffinitur analogia. Vnamquanq; enim rem constituit in ordine qui cõpetit suæ naturæ. Similiter etiam christianæ religioni repugnat, quòd spirituales substantiæ ab alio & alio principio habeant bonitatem, & esse, & vitam, & alia huiusmodi quæ pertinent ad earum perfectionem. Nam in canonica scriptura, vni & eidem Deo attribuitur essentia bonitatis, & quòd sit ipsum esse. Vnde dicitur Matthæi. 19. Vnus est bonus Deus. Quòd autem sit ipsum esse, patet. Nam Exodi. 3. quærenti Moysi quod esset nomen Dei, respondit Dominus. Ego sum qui sum, & similiter quòd sit ipsa viuentium vita: vnde dicitur Deuteronom. 30. Ipse est enim vita tua. Et hanc quidem veritatem expresse Dionysius tradit. 5. capitulo de diui. nominib. dicens, quòd sacra doctrina nõ aliud esse bonum dicit, & aliud existens, & aliud vitam, aut sapientiam: neq; multas causas, & aliorum alias productiuas deitates excedens & subiectas. In

quo remouet opinionem Platonicorum qui ponebant, A quòd ipſa eſſentia bonitatis erat ſummus Deus, ſub quo erat alius Deus, qui eſt ipſum eſſe, & ſic de alijs, vt ſuprà dictum eſt. Subdit autem. Sed vnius, ſcilicet deitatis, dicit eſſe omnes bonos proceſſus, quia ſcilicet & eſſe, & viuere, & omnia alia huiuſmodi à ſumma deitate procedunt in res. Hoc etiam diffuſius explicat in 2. capitu. de diuinis nominibus dicens. Non enim ſubſtantiam quandam diuinam, aut angelicã dicimus per ſe eſſe, quod eſt cauſa quòd ſint omnia. Solum enim quòd ſint exiſtentia omnia, & ipſum eſſe ſuperſubſtantiale, ſcilicet ſummi Dei, eſt & principium, & ſubſtantia, & cauſa. Principium quidem effectiuum, ſubſtantia autem quaſi forma exemplaris, cauſa autem finalis: ſubdit autem. Neque vitæ generatiuam aliam B deitatem dicimus præter ſuperdiuinam vitam omnium quæcunque viuunt, & ipſius per ſe vitæ cauſam, quæ ſcilicet formaliter viuentibus inhæret: neque colligendo dicimus principales exiſtentium, & cauſatiuas ſubſtantias & perſonas, quas & deos exiſtentium, & creatores per ſe ſacientes dixerunt. Ad hanc etiam poſitionem excludendam ſignãter Dionyſius ab eſſentiali Dei bonitate, quam Platonici ſummum Deum exponebant, dicit in ſubſtãtijs ſpiritualibus procedere quòd ſunt, & viuunt, & intelligũt, & omnia alia huiuſmodi ad earum perfectionem pertinentia ab ea ſortiuntur. Et idem etiã replicat in ſingulis capitulis, oſtendens quòd ab eſſe diuino habent quòd ſint, & à vita diuina habent quòd viuunt, & ſic de cæteris. Eſt autẽ chriſtianæ doctrinę contrarium, vt ſic dicantur ſpirituales ſubſtãtiæ à ſumma deitate originem trahere, quòd fuerint ab æterno, ſicut Platonici & Peripatetici poſuerunt: ſed hoc habet aſſertio catholicæ fidei, quod C cœperunt eſſe poſtquam prius non fuerant. Vnde dicitur Iſaiæ. 40. Leuate in excelſum oculos veſtros, & videte quis creauit hæc, ſcilicet ſuperiora omnia. Et ne intelligeretur de corporalibus ſolum, ſubdit. Qui educit in numero militiam cœli. Solet autem ſacra ſcriptura nominare militiam cœli ſpiritualium ſubſtantiarum cœleſtem exercitum propter earum ordinem & virtutem in exequendo voluntatem diuinam: vnde dicitur Lucæ 2. quòd facta eſt cum angelo multitudo cœleſtis militiæ. Datur igitur intelligi non ſolum corpora, ſed etiam ſpirituales ſubſtantias per creationem de non eſſe in eſſe fuiſſe eductas, ſecundum illud Roman. 4. Vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Vnde & Diony. dicit 10. ca. de diuinis nominibus, quòd non omnino & abſolute ingenita, & vere æterna vbi que ſacra ſcriptura nominat æterna, ſed incorruptibilia & D immortalia, & exiſtentia eodem modo, ſcilicet nominat æterna: ſicut quando dicit, Eleuamini portæ æternales, & ſimilia, quod maxime videtur de ſpiritualibus ſubſtantijs dictum: & poſtea ſubdit. Oportet igitur non ſimpliciter coæterna Deo, qui eſt ante æuum, arbitrari æterna dicta. Sed ſacra ſcriptura in Geneſi loquens de principio creationis rerum, de ſpiritualium ſubſtantiarũ productione expreſſam mentionem non facit, ne populo rudi, quibus lex proponebatur, idolatriæ daretur occaſio, ſi plures ſpiritua les ſubſtantias ſuper omnes corporeas creaturas introduceret ſermo diuinus. Nun poteſt etiam ex ſcripturis canonicis expreſſe haberi, qñ creati fuerint angeli, Quòd. n. poſt corporalia creati non fuerint, ratio manifeſtat: qui non E fuit decens, vt perfectiora poſterius crearentur. Et etiam ex authoritate ſacræ ſcripturæ expreſſe colligitur. Dicitur enim Iob. 38. Cum me laudarent ſimul aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei, per quos ſpirituales ſubſtantię intelliguntur. Arguit autem ſic Auguſtinus. 2. de ciuitate Dei. Iam ergo erant angeli quando facta ſunt ſydera, facta ſunt autem quarto die, Nunquid nam ergo tertio die factos eſſe angelos dicimus? Abſit. In promptu eſt enim quid illo die factum ſit, ab aquis vtique terra diſcreta. Nũquid nam ſecundo? ne hoc quidem. Tunc. n. firmamentum factũ eſt. Et poſtea ſubijcit. Nimirum ergo ſi ad iſta opera Dei pertinẽt angeli: ipſi enim ſunt illa lux quæ dici nomen accepit. Sic igitur ſecundum ſententiam Auguſtini ſimul cum corporalibus creata eſt ſpiritualis creatura, quæ ſignificatur nomine cœli, cum in Geneſ. dicitur. In principio fecit Deus cœlum & terram. Formatio autem eius & perfectio ſignificatur in lucis productione, vt multipliciter proſequitur in libro ſuper Geneſim ad literam. Sed vt Damaſ. dicit in 3. lib. quidam aiunt, quòd ante omnem creationem, ſcilicet corporalis creaturæ, geniti ſunt angeli, quiã vt Gregorius Theologus dicit, primum excogitauit angelicas virtutes & cœleſtes, & excogitatio eius opus fuit. Et huic ſententiæ ipſe Damaſcenus conſentit. Sed & Hieronymus prædicti Gregorij Nazanzeni diſcipulus eandem ſententiam ſequitur: dicit enim ſuper epiſtolam ad Titum. Sex millia nec dum noſtri temporis implentur annorum, & quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas ſæculorum origines, fuiſſe arbitrandum eſt, in quibus angeli, throni, & dominationes, cæterique ordines ſeruierunt Deo abſque temporum vicibus atque menſuris, & Deo iubente ſubſtiterunt? Neutrum autem horum æſtimo eſſe ſanæ doctrinæ contrarium: quia nimis præſumptuoſum videretur aſſerere tantos eccleſiæ doctores à ſana doctrina pietatis deuiaſſe. Nam ſententia Auguſtini magis videtur competere ſententiæ eorum qui ponunt in rerum productione non fuiſſe temporis ordinem ſecundum numerum dierum ſenarium, quos ſcriptura commemorat: ſed illos ſex dies refert Auguſtinus ad intelligentiam angelicam ſex rerum generibus præſentatam. Sententia verò Gregorij Nazanzeni, Hieronymi, & Damaſceni conuenientior eſt ſecundum eorum poſitionem, qui ponunt in rerum productione ſucceſſionem temporis ſecundum ſex dies prædictos. Si enim creaturæ non fuerunt omnes ſimul productæ, ſatis probabile eſt craturas ſpirituales omnia corpora præceſſiſſe. Si verò quæratur vbi creati ſunt angeli, manifeſtum eſt quòd quæſtio iſta locum non habet, ſi creata eſt ſpiritualis ſubſtantia ante omnem creaturam corpoream, cum locus ſit aliquid corporale, niſi forte pro loco accipiamus ſpiritualem claritatem, qua illuſtrantur à Deo. Vnde Baſilius dicit in 2. Hexameron. Arbitramur quòd ſi fuit quippiam ante inſtitutionem ſenſibilis huius & corruptibilis mundi, profecto in luce fuit. Neque enim dignitas angelorum, nec omnium cœleſtium militiæ, vel ſi quid eſt nominatum, aut etiã inappellabile, aut aliquid rationalis virtus, vel miniſtrator ſpiritus degere poſſet in tenebris, ſed in luce & lętitia decentem ſibi habitum poſsidebat, de qua re neminem puto contradicturum. Si verò ſimul cum corporali creatura creati fuerunt angeli, quæſtio locum poteſt habere, eo tamen modo quo angelis competit eſſe in loco, de quo infra dicetur. Et ſecundum hoc quidam dixerunt in quodam ſupremo cœlo ſplendido angelos eſſe creatos, quod empyreum nominant, id eſt, igneum, non ab ardore, ſed à ſplendore. Et de hoc cœlo Strabus & Beda exponunt quod dicitur in principio Geneſ. Creauit Deus cœlum & terram, quamuis hæc expoſitio ab Auguſtino & alijs antiquioribus eccleſiæ doctoribus non tangatur.

CAP. XVIII.

De conditione ſubſtantiarum ſpiritualium.

Deinde conſiderare oportet quid de conditione ſpiritualium ſubſtantiarum ſecundum catholicæ doctrinæ ſententiam ſit tenendum. Fuerunt igitur quidam qui angelos putauerunt corporeos eſſe, vel ex materia & forma eſſe compoſitos, quod quidem ſenſiſſe videtur Origenes in 1. Periarchon, vbi dicit. Solius Dei, id eſt, patris, & filij, & ſpiritusſancti naturæ id proprium eſt, vt ſine materia ſi ſubſtantia, & abſque vlla corporeæ adiectionis ſocietate intelligatur exiſtere. Et ad hoc quidem quòd angelos corporeos ponerent, mouere potuerunt eos verba ſcripturæ, quæ attribuunt quædam corporalia angelis, cum eos

etiam

etiam in loco corporali esse pronunciet, secundum illud Matthæi. 18. Angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est: & eos moueri asserat secundum illud Esaiæ 6. Volauit ad me vnus de Seraphim, & quod est amplius, figura corporali describatur, sicut ibidem de Seraphim dicitur, sex alę vni, & sex alæ alteri. Et de Gabriele dicitur Danielis. 10. Ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accinti auro obrizo, & corpus eius quasi chrysolitus, & adhuc alia ad organum corporis pertinentia ibidem subduntur. Quidam autem de angelis dicunt, quód & si non sint corporei, est tamen in eis compositio formæ & materiæ: quod ex quibus rationibus accipere velint, suprà iam diximus. Sed quod angeli incorporei sint, canonicæ scripturæ authoritate probatur, quæ eos spiritus nominat. Dicitur enim in Psalm. 103. Qui facit angelos suos spiritus. Et apostolus dicit ad Hebræos 1. de angelis loquens. Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Consueuit autem scriptura nomine spiritus aliquid incorporeum designare, secundum illud Ioan. 4. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Et Isa. 31. Aegyptus homo & nō Deus, & equi eorum caro, & non spiritus. Sic igitur consequens est, secundum sacræ scripturę sententiam, angelos incorporeos esse. Si quis autem diligenter velit verba sacrę scripturæ inspicere, ex eisdem accipere poterit eos immateriales esse. Nominat enim eos sacra scriptura quasdam virtutes. Dicitur enim in Psalmo. 104. Benedicite Domino omnes angeli eius. Et postea subdit. Benedicite Domino omnes virtutes eius. Et Lucæ 21. dicitur. Virtutes cœlorum mouebuntur: quod de sanctis angelis omnes doctores exponunt. Quod autem materiale est, non est virtus, sed habet virtutem, sicut non est essentia, sed habens essentiam: sequitur enim essentiam virtus. Non est autem homo sua humanitas, neque sua essentia, neque sua virtus. Similiter autem neque aliquid aliud ex materia & forma compositum. Relinquitur igitur secūdum intentionem scripturæ angelos immateriales esse. Vtrunque autem horum expresse Dionisij verbis astruitur, qui in 4. ca. de di. no. de angelis loquens dicit, quód intellectuales substantiæ, ab vniuersa corruptione, morte, & materia mundæ existunt, & sicut incorporales & immateriales intelliguntur, in primo etiam ca. cœlestis hierar. dicit quod diuina dispositio immateriales angelorum hierar. materialibus figuris varijs tradidit. Et in 2. capit. eiusdem libri quærit, quare sacri doctores ad corporalem formationem incorporalium, scilicet angelorum venientes non figurauerunt ea preciosissimis figuris, sed immaterialibus substantijs, & deiformibus simplicitatibus terrenas figuras imposuerunt. Ex quibus patet omnibus hanc fuisse Dionisij sententiā, ꝙ angeli sunt immateriales & simplices substantiæ. Quod etiam ex hoc patet, quód frequenter eos nominat cęlestes intellectus, seu diuinas mentes Intellectus, autem & mens aliquid incorporeum & immateriale est, vt Philosophus probat in 3. de anima. Aug. etiam in 2. super Gen. ad literam dicit, quod primo die quo lux facta est conditio spiritualis & intellectualis creaturæ lucis appellatione intimatur, in qua natura intelliguntur omnes sancti angeli atque virtutes. Damas. etiam dicit, quód angelus est substantia intellectualis & incorporea. Sed dubium facit, quòd postea subdit. Incorporeus autē & immaterialis dicitur quantum ad nos. Omne enim comparatum ad Deum, grossum & materiale inuenitur, quod ad hoc inducitur, vt non æstimetur angelus propter suam Incorporeitatem & immaterialitatem diuinā simplicitatem ęquare. Corporales verò figuræ seu formæ quę in scriptura sacra interdū angelis attribuuntur, per quandam similitudinem sunt intelligenda, quia sicut dicit Dionys. in 1. ca. cœle. hierar. non est possibile nostræ menti ad immateriale illam sursum excitari cœlestium, hierarchiarum & imitatione & contemplationem nisi secūdum se materiali manuductio

F ne vtatur, sicut & de ipso domino multa corporalia in scripturis per quandam similitudinem dicuntur, vnde 15. ca. cœle. hierar. Diony. exponit, quid spirituale significetur in angelis per omnes huiusmodi corporales figuras. Nec solum huiusmodi formas corporeas per similitudinem de angelis asserit, sed dicit etiam ea quæ pertinent ad affectionem sensitiui appetitus: vt per hoc detur intelligi, quòd non solum angeli non sunt corpora, sed etiam non sunt spiritus corporibus vniti, qui sensificādo percipiant, vt sic in eis inueniantur operationes animæ sensitiuæ. Dicit enim in 2. ca. cœle. hierar. quòd furor irrationabilis ex passibili motu gignitur, sed in angelis, altero modo oportet irascibile intelligere, declarans vt extimo, virilem ipsorum rationabilitatem. Alia litera habet sic, sed in angelis furibundum demōstrat virilem ipsorum rationabilitatem. Et similiter dicit, quòd concupiscentia in eis signifi-
G cat amorem diuinum. Cui consonat id, quòd Augu. dicit in 9. De ciuit. Dei, quòd sancti angeli sine ira puniunt, quos accipiunt æterna Dei lege puniendos, & miseris sine miseriæ compassione subueniunt, periclitantibus & eis quos diligunt, absque timore opitulantur, & tamen istarum nomina passionum consuetudinem locutionis humanę etiam in eos vsurpant propter quandam operum similitudinem, non propter affectionum infirmitatem. Quod autem angeli dicuntur esse in cœlis aut in aliquibus alijs corporalibus locis, non est intelligendum quòd sint in eis corporali modo scilicet per contactum dimensiuæ quantitatis sed modo spirituali per quendam contactum virtutis. Proprius autem locus angelorum est spiritualis, secundum quod Dion. dicit 5. c. De diuinis nominibus, quòd supremę spirituales substantię sunt in vestibulis
H Trinitatis collocatæ. Et Basilius dicit in 2. Hexameron, quod sunt in luce & in lętitia spirituali habitant. Et Greg. Nicenus, dicit in lib. de homine, quòd intelligibilia existentia in intelligibilibus locis sunt, aut in seipsis aut in superiacentibus intelligibilibus. Cum igitur in corpore dicitur intellectuale aliquid localiter esse, non vt in loco corporeo dicitur esse, sed vt in habitudine, & in ea, quòd adest, vt dicimus Deum esse in nobis, & post pauca subdit. Cum igitur in habitudine fuerit intelligibilem aliquod vel loci alicuius, vel rei, vt in loco existentis, abusiue dicimus illic id esse propter actum eius qui est illic, locū pro habitudine suscipientes. Cum enim deberemus dicere illic agit, dicimus illic est, & hoc sequens Damascenus dicit, quod angelus vbi operatur, ibi est. Augu. etiam 8. super Genes. ad literam dicit, quòd spiritus creator mo-
I uet conditum spiritum per tempus sine loco, mouet autem corpus per tempus & locum. Ex quibus omnibus datur intelligi substantias spirituales non esse in loco corporaliter, sed quodammodo spirituali, & quia eodem modo competit alicui moueri in loco, & esse in loco, per consequens neque corporali modo angeli mouentur in loco sed motus eorum qui exprimitur in scripturis si referatur ad locum corporalem est accipiendus secundum successionem virtualis contactus ad loca diuersa, vel est accipiendus secundum mysticam intelligentiam, sicut Dionysius 4. capit. Di. no. dicit. quod moueri dicuntur diuinæ mentes circulariter quidem vnitæ illuminationibus pulchri & boni, in directum autem quando procedunt ad subiectorum prouidentiam, oblique verò quando prouidentes minus habentibus inegressibiliter manent circa Deum.
K Ex his igitur manifestum est quid circa conditionem spiritualium substantiarum, idest, angelorum sacri doctores tradiderint, asserētes eos incorporeos & immateriales esse.

C A P. XIX.

De distinctione spirituum angelorum.

OPortet autem consequenter considerare, quid secundum sacram doctrinam de distinctionē spirituum, sit tenendum. Vbi & primum considerandum occurit de

diste-

differentia bonorum & malorum. Est enim apud multos receptum esse quosdam spiritus bonos, quosdam verò malos. Quod authoritate sacræ scripturæ comprobatur. De bonis enim spiritibus dicitur ad Hebræos. 1. Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis, de malis autem spiritibus dicitur. Matthęi. 12. Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit. Et postea subditur, tunc vadit & assumit septem alios spiritus nequiores se. Et quamuis vt Augusti. narrat. in 9. de Ci. Dei: quidam posuerint & bonos & malos spiritus deos esse, & similiter bonos & malos dæmones nominari, quidam tamen melius deos non nisi bonos asserunt, quos nos angelos dicimus, dæmones autem secundum communem vsum loquendi, non nisi in malo accipiuntur, quod vt dicit rationabiliter accidit. Dæmones enim in græco à scientia nominantur quæ sine charitate secundum sententiam Apostoli per superbiam inflat, sed causa malitiæ dæmonum non eadem ab omnibus assignatur. Quidam enim eos asserunt naturaliter malos tanquam à malo productos principio, & sic etiam, quòd ipsorum natura sit mala, quod ad Manichęorum errorem pertinet, vt patet ex dictis. Sed hunc errorem efficacissime Dionysius improbat. 4. ca. de Di. no. dicens. Neque dæmones natura mali sunt, quod probat, primo quidem, quia si naturaliter mali essent simul oporteret dicere, quòd neque essent producti ex bono principio, neque inter existentia computarentur, quia malum non est natura aliqua, nec si esset aliqua natura causaret à bono principio. Secundo, quia si sunt naturaliter mali, aut sibijpsis, & sic seipsos corrumperent, quod est impossibile, malum enim rationē corruptiui habet. Si verò sunt mali alijs, oportet, quòd ea quibus sunt mali corrumperent, quod autem est naturaliter tale, est omnibus tale, & omnino tale. Sequetur ergo, quòd omnia & omnino corrumperēt, quod est impossibile: tum, quia quædam sunt incorruptibilia quæ corrumpi non possunt, tum, quia ea quæ etiam corrumpuntur, non totaliter corrumpuntur. Non igitur ipsa natura dæmonum est mala. Tertio, quia si essent naturaliter mali non essent à Deo facti, quia bonum bona producit & subsistere facit, & hoc est impossibile secundum illud quod suprà probatum est, scilicet, quòd oportet omnium Deum esse principium. Quarto quia si dæmones semper eodem modo se habent, non sunt mali: quod enim est semper idem, boni est proprium. Si autem non semper sunt mali, non sunt natura mali. Quinto, quia non sunt omnino expertes boni secundum quod sunt, & viuunt, & intelligunt, & aliquod bonum desiderant. Fuerunt autem alij ponentes dęmones naturaliter malos, non quia eorum natura sit mala, sed quia habent quandam inclinationem naturalem ad malum, sicut August. 10. de Ciuit. Dei introducit Prophyrium dicentem in epistola ad Anebontem, quosdam opinari esse quoddam spirituum genus, cui exaudire sit proprium, natura fallax, omniforme, multimodum, simulans Deos, & dæmones, & ipsas animas defunctorum. Quæ quidem opinio veritatem habere non potest, si ponamus dæmones incorporeos esse & intellectus quosdam separatos. Cum enim omnia natura bona sint, impossibile est, quòd natura aliqua habeat inclinationem ad malum, nisi sub ratione particularis boni. Nihil enim prohibet aliquid quod est particulariter bonum alicui naturæ, intantum dici malum, inquantum repugnat perfectioni nobilioris naturæ, sicut furiosum esse quoddam bonum est cani, quod tamen malum est homini rationem habenti. Possibile tamen est in homine secundum sensibilem & corporalem naturam, in qua cum brutis communicat, esse quandam inclinationem ad furorem, qui est homini malum. Sed hoc de intellectuali natura dici non potest, quia intellectus ordinem habet ad bonum commune. vnde dici non potest in dæmonibus inueniri naturalem inclinationē ad malum, si sunt

A pure intellectuales non habentes admistionem corporeæ naturæ. Sciendum est ergo, quòd Platonici posuerunt, vt etiam suprà dictum est, dæmones esse animalia quædam corporea, habentia intellectum. Et inquantum habent corpoream & sensitiuam naturam sunt varijs animæ passionibus substituti, sicut & homines, ex quibus inclinantur ad malum. Vnde Apuleius in libro de Deo Socratis diffiniens dæmones, dixit eos esse genere animalia, animo passiua, mente rationalia, corpore aerea, tempore æterna. Et sicut ipse dicit, subiecta est mens dæmonum passionibus libidinum, formidinum, irarum, atque huiusmodi cæteris. Sic ergo dæmones etiam loco discernuntur à dijs, quos angelos dicimus, aerea loca demonibus attribuentes, ætherea verò angelis siue dijs. Hanc autem positionem quantum ad aliquid, aliqui ecclesiæ doctores sequuntur.

B Augustinus enim. 3. super Gene. ad literam videtur dicere, vel sub dubio relinquere, quòd dæmones aerea sunt animalia, quoniam corporum aereorum natura vigent. Et propterea à morte non dissoluuntur, quia præualet in eis elementum quod tam ad faciendum quàm ad patiendum est aptum, scilicet aer. Et hoc idē pluribus alijs locis dicit. Sed & Dionysius videtur in dæmonibus ponere ea, quę ad sensibilem animam pertinent. Dicit enim. 4. ca. De diuinis nominibus. quòd est in dæmonibus malum, furor irrationabilis, demens concupiscentia, & phantasia proterua. Manifestum est autem phantasiam & concupiscentiam & iram siue furorem non ad intellectum, sed ad sensitiuæ partem animæ pertinere. Sed & quantum ad locum quidam cum eis conferunt putantes dęmones non cœlestes vel supercęlestes angelos fuisse, vt Augustinus narrat. in 3. super Genes. ad literam. sed & Damas. in suo li. de

C mones dicit ex his angelicis virtutibus fuisse, qui terrestri ordini pręerant. Sed & Aposto. ad Ephes. 6. nominat diabolum principem potestatis aeris huius. Sed occurrit hic aliud consideratione dignum. Cum enim vnicuique speciei sit attributa natura secundum conuenientiam suę formę, non videtur esse possibile, quòd in tota aliqua specie sit naturalis inclinatio, ad id, quod est malum illius speciei secundum rationem proprię formę. Sicut non omnibus hominibus inest naturalis inclinatio ad immoderantiam concupiscentię siue irę. Sic igitur non est possibile omnes dęmones habere naturalem inclinationem ad fallaciam & ad alia mala, etiam si omnes essent vnius speciei. multo ergo minus si singuli essent in singulis speciebus, quamuis si sint corporei, nihil impedire videatur plures sub vna spe

D cie contineri, poterit enim secundum diuersitatem materię diuersitas indiuiduorum vnius speciei causari. Oportebit igitur dicere, quòd non omnes natura, nec semper fuerunt mali, sed aliqui eorum mali esse inceperint proprio arbitrio, passionum inclinationem sequentes. Vnde Dionysius dicit, quòd auersio, scilicet à Deo, est ipsis dęmonibus malum & quasi mentium excessus, quia per superbiam vltra seipsos sunt elati. Et postea subdit quędam ad pœnam pertinentia, sicut non consecutio finis vltimi, & imperfectio per carentiam debitę perfectionis, & impotentia consequendi quod naturaliter desiderant, & infirmitas virtutis conseruantis naturalem in eis ordinem reuocantem à malo. Augustinus etiā dicit in 3. super Genes.

E ad literam, quòd transgressores angeli ante transgressionem suam fuerunt in superiori parte aeris propinqua cęlo cum principe suo nunc diabolo tunc archangelo, indistincte exprimens per transgressionem quandam eos esse malos factos. Sed & Damas. dicit in 2. lib. quòd diabolus non natura malus factus est, sed bonus existens & in bono genitus liberi sui arbitrij electione versutus. Hoc insuper & Origines in 1. Periarchon, & Augustinus in 2. de Ciuitate Dei, authoritatibus sacrę scripturę confirmant, inducentes id, quod habetur Isa. 14. dictum diabolo sub similitudine regis Babylonis. Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? & Ezechielis. 28. ad eum dicitur in persona regis Tyri. Tu signaculum similitudinis, plenus

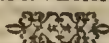
plenus sapientia, perfectus decore in delicijs paradisi Dei: F fuisti, & postea subditur. Perfectus in vijs tuis à die conditionis tuæ, donec inuenta est iniquitas in te. Voluit Augustinus in his verbis dici id quod dicitur Ioannis 8. Ille homicida erat ab initio & in veritate non stetit, & etiam id, quod in canonica Ioannis dicitur, quòd diabolus ab initio peccat, referens hoc ad initium quo incæpit peccare, vel ad initium conditionis humanæ, quo deceptum hominem spiritualiter occidit. Huic autem sententiæ consonare videtur Platonicorum opinio, qui dæmonum quosdam bonos quosdam malos dicunt, quasi eos proprio arbitrio bonos vel malos factos. Vnde & Plotinus vlterius procedens dixit animas hominum dæmones esse, & ex hominibus fieri Lares si meriti boni sunt, Lemures autem mali, seu Laruas. Manes autem Deos dicit si incertum est bonorum eos seu malorum esse meritorum, sicut Augus. introducit nono de Ciuitate Dei. Qui quidem quantum ad hoc præmissæ sanctorum assertioni concordat, quòd pro G meritis bonis, vel malis aliquos dæmones bonos vel malos esse asserunt, quamuis non sit nostræ consuetudinis, quòd bonos spiritus dæmones, sed angelorum nomine nominemus. Quantum verò ad hoc, quòd dixit animas hominum mortuorum fieri dæmones, est erronea positio. Vnde Chrysostomus dicit exponens id quod habetur Matt. 8. quòd duo habentes dæmonia, exeuntes de monumentis per hoc inquit, quòd subditur de monumentis exeuntes, perniciosum dogma imponere volebant, quod animæ morientium dæmones fiant. Vnde & multi aruspicum occidunt pueros, vt animam eorú cooperantem habeant. Propter quòd & dæmoniaci clamant, quoniam anima illius ego sum. Non est autem anima defuncti quæ clamat, sed dæmon hoc fingit, vt decipiat audientes. Si enim in alterius corpus animam mortui possibile esset intrare, mul- H to magis in corpus suum. Sed neque habet rationem iniqua passam animam cooperari iniqua sibi facienti. Vel hominem posse virtutem incorpoream in aliam transmutare substantiam, scilicet animam in substantiam dæmonis. Neque enim in corporibus hoc machinari quis potest, vt in hominis corpus faciat asini corpus. Neque enim rationabile est animam à corpore separatá hic iam oberrare. Iustorum enim animæ in manu Dei sunt. Vnde & quæ prauorum, neque enim malæ sunt, sed & quæ peccatorum sunt confestim hinc abducuntur. Et hoc manifestum est ex Lazaro & diuite. Nec tamen putandum est Plotinum in hoc à Platonicorum opinione deuiasse ponentium dæmones esse aerea corpora, quod animas hominum post mortem fieri existimabant, quia etiam animæ hominum secundum Platonicorum opinionem, præter I illa corpora corruptibilia habent quædam ætherea corpora, quibus semper etiam post sensibilium corporum dissolutioné quasi incorruptibilibus vniuntur. Vnde Proculus dixit in libro Diuinarum coelementationum. Omnis anima participabilis corpore, vtitur primo perpetuo & habente hypostasim ingenerabilem & incorruptibilé. Et sic animæ à corporibus separatæ secundum eos aerea animalia esse non desinunt. Sed secundum aliorum sanctorum sententiam dæmones quos malos esse dicimus, non solum fuerunt de inferiori angelorum ordine, sed etiam de superioribus ordinibus, quos incorporeos & immateriales esse ostendimus, ita quòd inter eos vnus est qui summus omnium fuit. Vnde Gregorius in quadam Ho- k milia, exponens illud Ezechiel. 28. Omnis lapis preciosus operimentum tuum, dicit quòd princeps malorum angelorum in aliorum angelorum comparatione cæteris clarior fuit. Et in hoc consentire videtur illis, qui Deorum quosdam bonos quosdam malos esse asserebant, secundum quod Dij angeli nominantur. Vnde & Iob. 4. dicitur Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles & in angelis suis reperit prauitatem. Sed hoc multas difficultates habet. In substantia enim incorporea & intellectuali nullus appetitus esse videtur nisi intellectiuus, qui quidem est simpliciter boni, vt per Philosophum patet in 12. Metaphysicæ. Nullus autem efficitur malus, ex hoc, quòd eius intellectus simpliciter tendit in hoc, quod est simpliciter bonum, sed ex hoc quòd tendit in aliquid quod est secundum quid bonum ac si esset simpliciter bonum. Non ergo videtur esse possibile, quòd proprio appetitu aliqua incorporea & intellectualis substantia mala efficiatur. Rursus appetitus esse non potest, nisi boni vel apparentis boni, bonum enim est, quod omnia appetunt. Ex hoc autem quòd aliquis verum bonum appetit, non efficitur malus. Oportet igitur in omni eo qui per proprium appetitus malus efficitur, quòd appetat apparens bonum tanquam vere bonum. Hoc autem non potest esse nisi in suo iudicio fallatur, quod non videtur posse contingere in substantia incorporea intellectuali, quæ falsæ apprehensionis capax, vt videtur, esse non potest. Nam & in nobis quádo intelligimus vere aliquid, falsitas esse non potest. Vnde Augustinus dicit in lib. Octogintatrium quæstionum, quòd omnis qui fallitur id in quo fallitur non intelligit. Vnde & circa ea quæ proprie intellectu capimus, sicut circa prima principia nullus decipi potest. Impossibile igitur videtur, quod aliqua incorporea & intellectualis substantia per proprium appetitum mala fiat. Adhuc in substantia quæ est intellectualis naturæ à corpore separata necesse est quod sit operatio à tempore absoluta. Potentia enim vniuscuiusque rei ex eius operatione deprehéditur, operatio vero recognoscitur ex obiecto. Intelligibile auté inquantum huiusmodi neque est hic neque vnú numero, seu abstractum sicut à loci dimensionibus, ita & à temporis successione. Ipsa igitur intellectualis operatio si per se consideretur, oportet quòd sicut est abstracta ob omni corporali dimensione, ita etiam excedat omnem successionem temporalem. Et si alicui intellectuali operationi continuum vel tempus adiungatur, hoc non est nisi per accidens, sicut in nobis accidit inquantum intellectus noster à phantasmatibus abstrahit intelligibiles species, quas etiam in eis considerat. Quod in substantia incorporea & intellectuali locum habere non potest. Relinquitur igitur, quod huiusmodi substantiæ operatio, & per consequens substantia omnino sit extra omnem temporalem successionem. Vnde & Proclus dicit, quod omnis intellectus in æternitate substantiam habet, & potentiam & operationem. Et in lib. de causis dicitur, quòd intelligentia participatur æternitati. Quicquid igitur substantijs illis incorporeis & intellectualibus conuenit, semper & absque successione conuenit illis. Aut igitur semper fuerunt malæ quód est contra præmissa, aut nequaquam malæ fieri potuerunt. Amplius cum Deus sit ipsa essentia bonitatis, vt Dionysius dicit in primo capitulo de Diuinis nominibus, necesse est, quòd tanto aliqua sint perfectius in participatione bonitatis firmata, quanto sunt Deo propinquiora. Manifestum est autem substantias intellectuales incorporeas supra omnia corpora esse. Sed aliqua corpora scilicet cœlestia non sunt susceptiua alicuius inordinationis, vel mali. ergo multo minus illæ supercœlestes substantiæ inordinationis & mali capaces esse non potuerunt. Vnde & Dionysius dicit quarto capitulo cœlestis hierachiæ, quòd cœlestium substantiarum ornatus super solum existentia & irrationabiliter viuentia, & ea quæ secundum nos sunt rationabilia in participatione diuinæ traditionis sunt facti, & copiosiores ad Deum habent communiones, attenti manentes, & semper ad superius sicut est fas in fortitudine diuini & indeclinabilis motionis extenti. Hoc igitur videtur ordo rerum habere, vt sicut inferiora corpora inordinationi & malo possunt esse subiecta, non autem cœlestia corpora, ita etiam intellectus corporibus inferioribus vniri possunt subijci malo, non autem illæ super cœlestes substantiæ. Et hoc secuti esse videntur, qui posuerunt dæmones, quos malos esse dicimus, ex inferiori ordine & corporeos esse. [Huc usque scripsit sanctus doctor de angelis, sed morte præ

uentus

uentus non potuit perficere hunc tractatum, sicut nec plura alia quæ imperfecta reliquit.]

Explicit Opusculum decimumquintum, videlicet tractatus insignis diui Thomæ Aquinatis de angelorum natura ad fratrem Reginaldum socium suum.

DE VNITATE INTELLECTVS CONTRA AVERROYSTAS.

Opusculum Decimumsextum.

ICVT omnes homines naturaliter scire desiderant veritatem, ita naturale desiderium inest hominibus fugiendi errores, & eos cum facultas affuerit confutandi. Inter alios aoté errores indecentior videtur esse error, quo circa intellectum erratur, per quem nati sumus deuitatis erroribus cognoscere veritatem. Inoleuit siquidem iandudum circa intellectū error apud multos ex dictis Auerroys sumens exordium, qui asserere nititur intellectum quem Aristoteles possibilem vocat, ipse autem inconuenienti nomine immaterialem esse quandam substantiam secundum esse à corpore separatam, & aliquo modo vniri ei vt formam, & vlterius quòd iste intellectus possibilis sit vnus omnium: contra quem iampridem multa cōscripsimus. Sed quia errantium impudentia non cessat veritati reniti, propositum nostræ intentionis est, iterato contra eundem errorem conscribere alia, quibus manifeste prędictus error confutaretur. Nec id nunc agendum est, vt positionem prędictam ostendamus erroneam, quia repugnet veritati fidei christianę. Hoc enim cuique satis in promptu apparere potest. Subtracta enim ab omnibus diuersitate intellectus, qui solus inter partes animæ incorruptibilis & immortalis appparet, sequitur post mortem nihil de animabus hominum remanere, nisi vnitatem intellectus, & sic tollitur retributio præmiorum & pœnarum, & diuersitas eorundem. Intendimus autem ostendere positionem prædictam non minus contra philosophiæ principia esse, quàm contra fidei documenta. Et quia quibusdam in hac materia verba Latinorum non sapiunt, sed Peripateticorum verba sectari se dicunt, quorum libros in hac materia nunquam viderunt, nisi Arist. qui fuit sectæ peripateticæ institutor, ostendemus positionem prædictam eius verbis & sententiæ repugnare omnino. Accipienda est ergo prima diffinitio animæ, quàm Aristoteles in 2. de anima ponit dicens, quòd anima est actus primus corporis physici organici. Et ne forte aliquis diceret hanc diffinitionem non omni animæ competere, propter hoc quod suprà sub cōditione dixerat, sed oportet aliquid commune in omni anima dicere, quod intelligunt sic dictum, quasi hoc esse non possit, accipienda sunt verba eius sequentia. Dicit enim. Vniuersaliter quidem dictum est, quid sit anima. Substantia enim est quæ secundum rationem, hoc autem est quod quid erat huius corporis, idest, forma substantialis corporis physici organici. Et ne forte dicatur ab hac vniuersalitate partem intellectiuam excludi, hoc remouetur per id quod postea dicit. Quod quidem igitur non sit anima separabilis à corpore, aut pars quædam ipsius partibilis apta nata est, non immanifestum est, quarundam enim partium actus est ipsa. At verò secundum quosdam nihil prohibet propter id quod nullius corporis sunt actus: quod non potest intelligi, nisi de his quæ ad partem intellectiuam pertinent, puta, intellectus & voluntas. Ex quo manifeste ostenditur, illius animæ quàm suprà vni-A uersaliter diffinierat, dicens eam esse corporis actum, quasdam partes animæ quæ sunt quarundam partium corporis, actus esse: quasdam autem nullius corporis actus esse. Aliud est enim animam esse actum corporis, & aliud partem eius esse corporis actum, vt infrà manifestabitur. Vnde & in hoc eodem capitulo manifestat animam esse actum corporis per hoc, quòd aliquæ partes eius sunt corporis actus, cum dicit. Considerare oportet in partibus, quod dictum est, scilicet in toto. Adhuc autem manifestius ex sequentibus apparet, quo modo sub hac generalitate diffinitionis intellectus includitur per ea quæ sequuntur. Nam cum suprà satis probauerit animam esse actum corporis, quia separata anima non est viuens in actu: quia tamen aliquid potest dici actuale ad præsentiam alicuius non solum si sit forma, sed etiam si sit mo-B tor, sicut combustibile ad præsentiam comburentis actu comburitur, & quodlibet mobile ad præsentiam mouentis actu mouetur, posset alicui venire in dubium, vtrum corpus sic viuat actu ad præsentiam animæ, sicut mobile mouetur ad præsentiam motoris, an sicut materia est in actu ad præsentiam formæ, & præcipue quia Plato posuit animam non vniri corpori vt formam, sed magis vt motorem & rectorem, vt patet per Plotinum, & Gregorium Nysenum, quos ideo induco, quia non fuerunt Latini, sed Gręci. Hanc igitur dubitationem insinuat Philosophus cum post præmissa subiungit. Amplius autem immanifestum si sit corporis actus anima sicut nauta nauis. Quia igitur post præmissa adhuc hoc dubium rema-C nebat, ideo subdit. Figuraliter quidem igitur sic determinetur & describatur de anima, quia scilicet nondum ad liquidum demonstrauerat veritatem. Ad hanc igitur dubitationem tollendam, consequenter procedit ad manifestandum id quod est secundum se, & secundum rationem certius per ea quæ sunt minus certa secundum se, sed magis certa quo ad nos, idest, per effectus animæ, qui sunt actus ipsius. Vnde statim distinguit opera animæ, dicens ꝙ animatum distinguitur ab inanimato in viuendo, & ꝙ multa sunt quæ pertinent ad vitam, i. intellectus, sensus, motus, & status secundum locum, & motus ſm nutrimentum & augmentum, ita ꝙ cuicunque inest aliquod horum dicitur viuere. Etiam ostenso quō ista se habeant adinuicem, i. qualiter vnum sine altero horum dicitur viue-D re, & qualiter vnum istorū sine altero possit esse, concludit in hoc quòd anima sit omnium prædictorum principiū, & quòd anima determinatur per suas partes vegetatiuo, sensitiuo, & intellectiuo, & motiuo, & quòd hæc omnia contingit in vno & eodem inueniri, sicut in homine. Et quia Plato posuit diuersas esse animas in homine, secundum quas diuersæ operationes vitæ ei conueniant, consequenter dubitationem mouet, vtrum vnumquodque horum sit anima per se, vel sit aliqua pars animæ: & si sint partes vnius animæ vtrum differant solum secundum rationem aut etiam differant loco idest organo. Et subiungit, quòd de quibusdam hoc difficile non videtur, sed quædam sunt quæ dubitationem habent. Ostendit enim consequenter, quòd manifestum est de his quæ pertinent ad animam vegetabilē & de his quæ pertinent ad animam sensibilem, per hoc quòd plantæ, & animalia quædam de-E cisa viuūt, & in qualibet parte omnes operationes animæ, quæ sunt in toto, apparent. Sed de quibus dubitationē habeat, ostendit cum dicit, quòd de intellectu & potentia perspectiua nihil adhuc manifestum est: quod non dicit volens ostendere quòd intellectus non sit anima, vt commentator peruerse exponit, & sectatores ipsius. Manifeste enim hoc non sequitur ad hoc quod suprà dixerat. Quædam enim dubitationem habent. Vnde intelligēdum est, Nihil adhuc manifestum est, an intellectus sit anima, vel pars animæ: & si pars animæ, vtrum separato loco, vel ratione tantum. Et quamuis dicat hoc adhuc non esse manifestum, tamen quid circa hoc prima fronte appareat, manifestat subdens. Sed videtur genus alterum animæ esse:

quod

quod non est intelligendum sicut commentator & sectatores eius peruerse exponunt, ideo dictum esse, quia intellectus æquiuoce dicatur de anima, vel ꝙ prædicta diffinitio sibi non possit adaptari: sed qualiter sit hoc intelligendum, apparet ex eo quod subditur. Et hoc solum contingere separari sicut perpetuum à corruptibili. In hoc ergo est alterum genus, quia intellectus nuller in hoc videtur esse quoddam perpetuum, aliæ autem partes animæ corruptibiles. Et quia corruptibile & perpetuum non videtur in vnam substantiam conuenire posse, videtur quòd hoc solum de partibus animæ scilicet intellectum, contingat separari, non quidem à corpore, vt commentator peruerse exponit, sed ab alijs partibus animæ, nec in vnam substantiam animæ communicat. Et ꝙ sic sit intelligendum, patet ex eo quod subditur. Reliquæ autem partes animæ manifestum est ex his ꝙ non separabiles sunt scilicet substantia, animæ ratione, vel loco. De hoc enim suprà quæsitum est, & hoc ex supradictis probatum est. Et quod non intelligatur de separabilitate à corpore, sed de separabilitate potentiarum ab inuicem, patet per hoc quod subditur. Ratione autem ꝙ alteræ sint adinuicem manifestum est. Sensitiuo enim alterum esse & opinatiuo manifestum est. Et sic manifeste ostendit, ꝙ hic determinate respondet quęstioni suprà motę. Suprà enim quęsitum est, vtrum vna pars animæ ab alia separata sit ratione solum, aut etiam loco. Hic dimisse quæstione ista quantum ad intellectum, de quo hic nihil determinat, dicit de alijs partibus animæ manifestum esse, ꝙ non sunt separabiles scilicet loco, sed sunt alteræ ratione. Hoc ergo habito ꝙ anima determinatur vegetatiuo, sensitiuo, & intellectiuo, & motiuo, vult ostendere quòd quantum ad omnes istas partes anima vnitur corpori non sicut nauta naui, sed sicut forma materiæ. Et hoc certificatum erit quid sit anima in cōmuni, quod suprà figuraliter tantum dictum est. Hoc autem probat per operationes animæ sic. Manifestum est enim ꝙ illud, quo primo operatur aliquid, est forma operantis, sicut dicimur scire anima, & scire scientia, per prius autem scientia quàm anima. Quia per animam non scimus nisi inquantum habet scientiam. Et similiter etiam sanari dicimur corpore, & sanitate, sed per prius sanitate. Et sic patet scientiam esse formā animæ, & sanitatem corporis. Et hoc procedit sic. Anima est primū quo viuimus, quod dicit propter vegetatiuum: quo sentimus, propter sensitiuum: & mouemur, propter motiuum: & intelligimus, propter intellectum, & cōcludit. Quia ratio quædam vtique erit & species, sed non vt materia, & vt subiectum. Manifeste ergo quod suprà dixerat animā esse actum corporis physici, hic concludit non solum de vegetatiuo, sensitiuo, & motiuo, sed etiam intellectiuo. Fuit ergo sententia Aristotelis, ꝙ illud quo intelligimus, sit forma corporis physici. Sed ne aliquis dicat, ꝙ id quo intelligimus, non dicit hic intellectum possibilem, sed aliquid aliud manifeste hoc excluditur per illud quod Aristoteles in 3. de anima dicit de intellectu possibili loquens. Dico autem intellectum, quo opinatur & intelligit anima. Sed antequam ad verba Aristotelis, quæ sunt in 3. de anima, accedamus, adhuc amplius circa verba ipsius in 2. de anima immoremur, vt ex collatione verborum eius adinuicem appareat quæ fuerit eius sententia de anima. Cum enim animam in communi diffinisset, incæpit distinguere potentias eius, & dicit quod potentię animæ sunt vegetatiuum, sensitiuum, appetitiuum, motiuum secundum locum, & intellectiuum. Et ꝙ intellectiuum sit intellectus, patet per id quod postea subdit diuisionem explanans. Alteris autem intellectiuum, & intellectus vt hominibus. Vult ergo ꝙ intellectus est potentia animæ quæ est actus corporis: & ꝙ huius animæ potentiam dixerit intellectum, & iterum ꝙ suprà diffinitio animæ sit omnibus prædictis partibus communis, patet per id quod concludit. Manifestum igitur est quoniam eodem modo vna vtique erit ratio animæ & figuræ: neque enim ibi figura est præter triangulum, &

F figuras, & quæ consequenter fiunt, neque hæc anima præter prędictas est. Non est ergo quęrenda alia anima pręter prędictas, quibus communis est animę diffinitio suprà posita. Neque plus de intellectu intentionem facit Aristo. in hoc secundo, nisi quod postmodum subdit, ꝙ vltimam ostendit & minimam esse ratiocinationem & intellectū, quia. s. in paucioribus est, vt per sequētia apparet. Sed quia magna differentia est quantū ad modū operandi inter intellectum & imaginationem, subdit ꝙ de speculatiuo intellectu altera ratio est. Reseruat. n. hoc inquirendum vsque ad tertium. Et ne quis dicat, sicut Auer. peruerse exponit, ꝙ ideo dicit Arist. ꝙ de intellectu speculatiuo est alia ratio, quia intellectus neque est anima, neque pars animæ,

G statim hoc excluditur in principio tertij, vbi resumit de intellectu tractatum. Dicit. n. De parte autem animę qua cognoscit anima & sapit. Nec debet aliquis dicere, ꝙ hoc dicatur solum secundum quod intellectus possibilis diuiditur contra agentem, sicut aliqui somniant. Hoc. n. dictū est antequam Arist. probet intellectum possibilem & agentem: vnde intellectum dicit hic partem in communi, secundum qd continet & agentem, & possibilem, sicut suprà in secundo manifeste distinxit intellectum cōtra alias partes animę, vt iam dictum est. Est autem consideranda mirabilis diligentia & ordo in processu Aristo. Ab his enim incipit in tertio tractare de intellectu, quę in secundo reliquerat indeterminata circa intellectum. Duo autē suprà reliquerat indeterminata circa intellectum. Primo quidē, vtrum intellectus ab alijs partibus animę separatur ratione solum, aut etiā loco: qđ quidem indeterminatum dimisit cū dixit. De intellectu aūt & perspectiua potentia nihil adhuc manifestum est. Et hāc positionem primo resumit, sū dicit. siue separabili existente. s. ab alijs animę partibus,

H siue non separabili s̄m magnitudinem, sed secundum rationem. Pro eodem. n. accipit hic separabile secundum magnitudinem, pro quo suprà dixerat superabile loco. Secundo, indeterminatum reliquerat de differentia intellectus ad alias animę partes, cum postmodum dixit. De speculatiuo autem intellectu altera ratio est: & hoc statim, quęrit, cum dicit. Considerandum quam habeat differentiam. Talem. n. intendit assignare, quę possit stare cum vtroq; pręmissorum, siue sit separabilis anima magnitudine, seu loco ab alijs partibus, siue non: quod ipse modus loquendi satis indicat. Considerādum. n. dicit, ꝙ habet intellectus differentiam ad alias animę partes, siue sit separabilis ab eis magnitudine, seu loco, i. subiecto, siue non, sed ratione tantum. Vnde manifestū est, ꝙ non intendit hanc differentiam ostendere, ꝙ sit substantia à corpore separata

I secundum esse: hoc enim non posset saluari cum vtroq; prędictorum; sed intendit assignare differentiam quantum ad modum operandi. vnde subdit, Et quomodo sit quidem intelligere ipsum. Sic igitur per ea quę ex verbis Aristotelis accipere possumus, vsq; huc manifestum est ꝙ ipse voluit intellectum esse partem animę, quę est actus corporis physici. Sed quia ex quibusdam verbis cōsequentibus Auerroys accipere voluit intentionem Aristotelis fuisse, quòd intellectus non sit anima quæ est actus corporis, aut pars talis animę, ideo etiam diligentius eius verba sequentia consideranda sunt. Statim igitur post quęstionem motam de differentia intellectus & sensus, inquirit secundum quid intellectus sit similis sensui, & secundum

K quid ab eo differat. Duo enim supra de sensu terminauerat, scilicet ꝙ sensus est in potentia ad sensibilia, & quòd sensus patitur & corrumpitur ab excellentijs sensibilium. Hoc ergo est quod quærit Aristoteles dicens. Si igitur est intelligere sicut sentire, aut pati aliquid, vtique erit ab intelligibili, vt scilicet sic corrumpatur intellectus ab excellenti intelligibili, sicut sensus ab excellenti sensibili, aut aliquid huiusmodi alterum, idest, an intelligere est aliquid huius simile, i. ei quod est sentire, alterum tamen quantum ad hoc, s. quòd non sit passibile. Huic igitur quæstioni statim respondet, & concludit non ex præcedentibus,

sed

sed ex sequentibus, quæ tamen ex præcedentibus manife-
stantur, quòd hanc partem animæ oportet esse impassibi-
lem, vt non corrumpatur sicut sensus. Est tamen quædam
alia passio eius, secundum quod intelligere communi mo-
do pati dicitur. In hoc ergo differt à sensu. Sed consequen-
ter ostēdit in quo cum sensu conueniat, quia scilicet opor-
tet huiusmodi partem esse susceptiuam speciei intelligibi-
lis, & quòd sit in potentia ad huiusmodi speciem, & quòd
non sit hoc in actu secundum suam naturam, sicut & de
sensu supra dictum est, quòd est in potentia ad sensibilia,
& non in actu. Et ex hoc concludit, quòd oportet se sic ha
bere intellectum ad intelligibilia, sicut sensum ad sensibi-
lia. Hoc autem induxit ad excludendum opinionem Em-
pedoclis, & aliorum antiquorum, qui posuerunt quòd co-
gnoscens est de natura cogniti, vtpote quòd terram terra
cognoscimus, aqua aquam. Aristoteles autem supra osten
dit hoc non esse verum in sensu, quia sensitiuum non est
actu, sed potentia ea quæ sentit, & idem hoc dicit de intel
lectu. Est autem differentia inter sensum & intellectum,
quia sensus non est cognoscitiuus omnium, sed visus colo
ris tantum, auditus sonorum, & sic de alijs: intellectus au-
tem est simpliciter cognoscitiuus omnium. Dicebant au-
tem antiqui Philosophi æstimantes quòd cognoscens de-
beret habere naturā cogniti, quòd animam ad hoc quòd
cognoscat omnia, necesse est ex principijs omnium esse.
commistam. Quia verò Aristo. iam probauit de intellectu
per similitudinem sensus, quòd non est actu id quod co-
gnoscit, sed in potentia tantū, concludit econtrario, quòd
necesse est intellectum, quia cognoscit omnia, esse immi-
stum, idest, non compositum ex omnibus, sicut Empedo-
cles ponebat. Et ad hoc inducit testimonium Anaxago-
ræ, non tamen de hoc eodem intellectu loquentis, sed de
intellectu qui mouet omnia: Sicut ergo Anaxagoras dixit
illum intellectum esse immistum, vt imperet mouendo &
segregando, sic nos possumus dicere de intellectu huma-
no, quòd oporteret eum esse immistum ad hoc, vt cogno-
scat omnia, & hoc probat consequentar, & habetur sic se-
quens littera in Græco. Intus enim apparens, prohibet ex-
traneum, & obstruit, quod potest intelligi ex simili in vi-
su. Si enim esset aliquis color intrinsecus pupillæ, ille co-
lor interior prohiberet videri extraneum colorem, & quo-
dammodo obstrueret oculum ne videret alia. Similiter si
aliqua natura rerum quas intellectus cognoscit, puta, ter-
ra, vel aqua, aut calidum & frigidum, & aliquid huiusmo-
di, esset intrinseca intellectui, illa natura intrinseca intelle-
ctui impediret ipsum, & quodammodo obstrueret, ne alia
cognosceret. Quia ergo omnia cognoscit, concludit, quòd
non contingit ipsum habere aliquam naturam determi-
natam ex naturis sensibilibus, quas cognoscit, sed hanc so-
lam naturam habet, quòd sit possibilis, idest, in potentia
ad ea quæ intelliguntur quantum est de sua natura, sed fit
actu illa dum ea intelligit in actu, sicut sensus in actu fit
sensibile in actu, vt supra in 2. dixerat. Cōcludit ergo quòd
intellectus antequàm intelligat in actu, nihil est actu eo-
rum quæ sunt, quod est contrarium his quæ antiqui dice-
bant, scilicet quòd est actu omnia. Et quia fecerat mentio
nem de dicto Anaxagoræ loquentis de intellectu, qui im-
perat omnibus, ne crederetur de hoc intellectu hoc con-
clusisse, vtitur tali modo loquendi, Vocatus itaque animæ
intellectus: dico autem intellectum, quo opinatur & intel
ligit anima, nihil esse actu eorum quæ sunt ante intellige-
re. ex quo duo apparent. Primo quidem, quòd non loqui-
tur hic de intellectu qui sit aliqua substantia separata, sed
de intellectu quem supra dixit potentiam & partem ani-
mæ, quo anima intelligit. Secundo quòd supra probauit,
scilicet quòd intellectus non habet naturam aliquam de-
terminatam in actu; nondum autem probauit, quòd non
sit virtus in corpore, vt Auerroys dicit, sed hoc statim con
cludit ex præmissis. Nam sequitur. Vnde neque misceri est
rationabile ipsum corpori. Et hoc secundum probat per
primum, quod supra probauit, scilicet quòd intellectus non ha-

A bet aliquam in actu de naturis rerum sensibilium. Ex quo
patet quòd non miscetur corpori, quia si misceretur cor-
pori, haberet aliquā de naturis corporeis, & hoc est quod
subdit. Qualis enim vtique fiet aliquis, aut calidus, aut fri-
gidus, si organum aliquod erit sicut sensitiuo. Sensus enim
proportionatur suo organo, & trahitur quodammodo ad
suam naturam. Vnde etiam secundum immutationem or
gani immutatur operatio sensus. Si ergo intelligitur illud
non misceri corpori, quia non habet organum sicut sen-
sus. Et quòd intellectus animæ non habeat organum, ma-
nifestat per dictum quorundam, qui dixerunt quòd ani-
ma est locus specierum, accipientes large locum pro om-
ni receptiuo more platonico, nisi quòd esse specierum lo-
cum non conuenit toti animæ, sed solum intellectiuę. Sen
B sitiua enim pars non recipit in se species, sed in organo.
Pars autem intellectiua non recipit eas in organo, sed tan-
tum in seipsa. Item, non sic est locus specierum, quòd ha-
beat eas in actu, sed in potentia tantum. Quia igitur iam
ostendit quid cōueniat intellectui ex similitudine sensus,
reddit ad primum quod dixerat, quòd oportet partem in-
tellectiuam esse passibilem, & sic admirabili subtilitate ex
ipsa similitudine sensus concludit dissimilitudinem. Ostē-
dit ergo consequēter, quòd non similiter sit passibilis sen-
sus & intellectus per hoc, quòd sensus corrumpitur ab ex-
cellenti sensibili, non autem intellectus ab excellenti intel-
ligibili. Et huius causam assignat ex supra probatis, quia
sensitiuum non est sine corpore, sed intellectus est separa-
C tus. Hoc autem vltimum verbum maxime assumunt ad
sui erroris fulcimentum, volentes per hoc dicere, quòd
intellectus neque sit anima, neque pars animæ, sed quæ-
dam substantia separata: sed cito obliuiscuntur eius, quod
paulo supra Aristoteles dixit. Sicut enim hic dicitur, quòd
sensitiuum non est sine corpore, & intellectus est separa-
tus, sicut supra dixit, quòd intellectus fieret qualis, aut ca-
lidus, aut frigidus, si aliquod organum erit ei, sicut sensi-
tiuo. Ea igitur ratione hic dicit, quòd sensitiuum non est
sine corpore, intellectus autem est separatus, quia sensus
habet organum, non autem intellectus. Manifestissime
igitur apparet absque omni dubitatione ex verbis Aristo-
te. hanc fuisse eius sententiam de intellectu possibili, quòd
intellectus sit aliquid animæ, quod est actus corporis, ita
tamen quòd intellectus animæ non habeat aliquod orga-
D num corporale, sicut habent cæteræ potentiæ animæ.
Quomodo autem hoc esse possit, quòd anima sit forma
corporis, & aliqua virtus animæ non sit corporis virtus,
non difficile est intelligere, si quis etiam in alijs rebus con
sideret. Videmus enim in multis, quòd aliqua forma est
actus corporis ex elementis commisti, & tamen habet ali-
quam virtutem, quæ non est virtus alicuius elementi, sed
competit tali formæ ex alio principio, puta, corpore cœle-
sti, sicut quòd magnes habet virtutem attrahendi ferrum,
& iaspis restringendi sanguinē: & paulatim videmus, quòd
formæ quæ sunt nobiliores, habent aliquas virtutes magis
ac magis supergredientes materiam. Vnde vltima forma-
rum, quæ est anima humana, habet virtutem totaliter su-
pergredientem materiam corporalem, scilicet intellectum.
Sic ergo intellectus separatus est, quia non est virtus in cor
E pore, sed est virtus in anima: anima autem est actus corpo-
ris. Nec dicimus quòd anima in qua est intellectus, sic ex-
cedat materiam corporalem, quòd non habeat esse in cor-
pore, sed quod intellectus quem Aristoteles dicit poten-
tiam animæ, non est actus corporis. Neque enim anima
est actus corporis mediantibus suis potētijs, sed anima per
seipsam est actus corporis dans esse corpori specificum: ali
quæ autem potentię eius sunt actus partium quarundam
corporis perficientes ipsas ad aliquas operationes. Sic er-
go potentia quę est intellectus, nullius partium corporis
actus est, quia eius operatio non fit per organum corpora-
le. Et ne alicui videatur, quòd hoc ex nostro sensu dica-
mus pręter Aristotelis intentionem, inducenda sunt verba
Aristotelis expresse hoc dicentis. Quęrit enim in secundo

physicorum, vſque ad quantum oporteat cognoſcere ſpeciem, & quod quid eſt: non enim omnem formam conſiderare pertinet ad phyſicum, & ſoluit ſubdens. Aut quemadmodum medicus neruum, & faber æs vſquequo, ideſt, vſque ad aliquem terminum, & vſque ad quem terminum oſtendit, ſubdens. Cuius enim cauſa vnumquodque: quaſi dicat, in tantum medicus conſiderat neruum, inquantum pertinet ad ſanitatem, propter quam neruum medicus cõſiderat, & ſimiliter faber æs propter artificium: & quia phyſicus conſiderat formam inquantum eſt in materia, ſic enim eſt forma corporis mobilis, ſimiliter accipiendum eſt, quòd naturalis intantum conſiderat formam, inquantum eſt in materia. Terminum ergo conſiderationis phyſici de formis, eſt in formis quæ ſunt in materia quodammodo, & alio modo non eſt in materia. Iſtæ enim formæ ſunt in confinio formarum ſeparatarum & immaterialium, vnde ſubdit. Et circa hoc, ſcilicet eſt conſideratio naturalis de formis quæ ſunt ſeparatæ quidem, ſpecies autem in materia. Quæ autem ſint iſtæ formæ oſtendit, ſubdens. Homo enim hominem generat ex materia, & ſol. Forma ergo hominis eſt in materia, & eſt ſeparata. In materia quidem ſecũdum eſſe quod dat corpori, ſic enim eſt cauſa generationis: ſeparata autem ſecundum virtutem quæ eſt propria homini, ſcilicet, ſecundum intellectum. Non eſt ergo impoſsibile quòd aliqua forma ſit in materia, & virtus eius ſit ſeparata, ſicut expoſitum eſt de intellectu. Adhuc autem alio modo procedunt ad oſtendendum quòd ſententia fuerit Ariſtotel. quòd intellectus non ſit in anima, vel pars animæ, quæ vnitur corpori, vt forma. Dicit enim Ariſt. in pluribus locis, intellectum eſſe perpetuum & incorruptibilem, ſicut patet in 2. de anima, vbi dixit. Hoc ſolum contingere ſeparari, ſicut perpetuum à corruptibili: & in primo vbi dixit, quòd intellectus videtur eſſe ſubſtantia quædam, & non corrumpi: & in 3. vbi dixit. Separatus autem eſt ſolum hoc quod vere eſt, & hoc ſolum immortale, & perpetuum eſt. Quàmuis hoc vltimum quidam non exponant de intellectu poſsibili, ſed de intellectu agente. Ex quibus omnibus apparet, quòd Ariſtoteles voluit intellectum eſſe aliquid incorruptibile. Videtur autem quòd nihil incorruptibile poſsit eſſe forma corporis corruptibilis. Non enim eſt accidentale formæ, ſed per ſe ei conuenit eſſe in materia, alioquin ex materia & forma fieret vnum per accidens. Nihil autem poteſt eſſe ſine eo quòd ineſt ei per ſe. ergo forma corporis non poteſt eſſe ſine corpore. Si ergo corpus ſit corruptibile, neceſſe ſequeretur formam corporis corruptibilem eſſe. Præterea, formæ ſeparatæ à materia, & formæ quę ſunt in materia non ſunt eędem ſpecie, vt probatur in 7. Metaphyſic. Multo ergo minus vna & eadẽ forma numero poteſt nunc eſſe ſine corpore, & eſſe nunc in corpore. Deſtructo ergo corpore vel deſtruitur forma corporis, vel tranſit ad aliud corpus. Si ergo intellectus eſt forma corporis, videtur ex neceſsitate ſequi, quòd intellectus ſit corruptibilis. Eſt autem ſciendum, quòd ratio hæc plurimos mouit. Nam Gregorius Nyſenus imponit Ariſtoteli contrariũ, quòd quia ponit animam eſſe formam corporis, quòd poſuerit eam eſſe corruptibilem. Quidam verò poſuerunt propter hoc animam tranſire de corpore in corpus. Quidam etiam poſuerunt, ꝙ anima haberet corpus quoddam incorruptibile, à quo nunquam ſepararetur. Et ideo oſtendendum eſt per verba Ariſtotelis, quòd ſic poſuit intellectiuam animam eſſe formam corporis, ꝙ tamen poſuit etiam incorruptibilem. In vndecimo. n. metaphyſicæ poſtquam oſtenderat, ꝙ formæ non ſunt ante materias, quia quando ſanatur homo, tunc eſt ſanitas, & figura æneæ ſphæræ ſimul eſt cum figura ænea, conſequenter inquirit, vtrum aliqua forma remaneat poſt materiam & dicit ſic, ſecundum intellectum Boetij. Si verò aliquid poſterius remaneat, ſcilicet præter materiam, conſiderandum eſt. In quibuſdam enim nihil prohibet, vt ſi anima huiuſmodi eſt, non omnis, ſed intellectus: omnium. n. impoſsibile eſt fortaſſe. Patet ergo

F ꝙ animam, quæ eſt forma quantum ad intellectiuam partem, dicit nihil prohibere remanere poſt corpus, & tamen ante corpus non fuiſſe. Cum enim abſolute dixiſſet, quod cauſæ mouentes ſunt ante, non autem cauſę formales, non quęſiuit, vtrum aliqua forma eſſet ante materiam, ſed vtrũ aliqua forma remaneret poſt materiam: & dicit hoc nihil prohibere de forma, quæ eſt anima quantum ad intellectiuam partem. Cum igitur ſecundum præmiſſa Ariſt. verba, hęc forma quę eſt anima, poſt corpus remaneat, non tota, ſed intellectus, conſiderandum reſtat, quare magis anima ſecundum partem intellectiuam poſt corpus remaneat, q̃ ſecundum alias partes, & quàm aliæ formæ poſt ſuas materias: cuius quidem rationem ex ipſis Ariſt. verbis aſſumere oportet. Dicit enim in 3. de anima. Separatum autem eſt ſolum hoc, quod vere eſt, & hoc ſolum immortale & perpetuum eſt. Hanc igitur rationem aſsignare videtur, quia G hoc ſolum immortale & perpetuum eſſe videtur, hoc ſolum eſt ſeparatum. Sed de quo intellectu hic loquatur, dubium eſſe poteſt, quibuſdam dicentibus ꝙ loquitur de intellectu poſsibili: quibuſdam, ꝙ de agente, quorum vtrunque apparet eſſe falſum, ſi diligenter verba Ariſt. conſiderentur. Nam de vtroque dixerat Ariſtoteles ipſum ſeparatum. Reſtat igitur quod intelligatur de tota intellectiua parte, quę quidem ſeparata dicitur, quia non eſt ei aliquod organum, ſicut ex verbis Ariſtotelis patet. Dixerat autem Ariſtoteles in 1. de anima, quòd ſi eſt aliquid animæ operum, aut paſsionum proprium ipſius, contingit vtique ipſam ſeparari: ſi verò nullum eſt proprium ipſius, non vtique erit ſeparabilis, cuius quidẽ communis ratio talis eſt. Quia enim vnumquodq; operatur inquantum eſt ens, eo H modo vnicuique competit operari, quo ſibi conuenit eſſe. Formæ igitur quæ nullam operationem habent ſine coniunctione ſuæ materiæ, ipſæ non operantur, ſed compoſitum eſt quod operatur per formam. Vnde huiuſmodi formæ ipſæ quidem proprie loquendo non ſunt, ſed eis aliquid eſt. Sicut enim calor non calefacit, ſed calidum, ita etiam calor non eſt per calidum proprie loquendo, ſed calidum eſt per calorem: propter quod Ariſtoteles dicit in 10. Metaphyſicæ; quòd de accidentibus non vere dicitur, quòd ſunt entia, ſed magis quòd ſunt entis: & ſimilis ratio eſt de formis ſubſtantialibus, quæ nullam operationem habent abſque communicatione materiæ, hoc excepto, quòd huius formæ eſt principium eſsendi ſubſtantialiter. Forma igitur quæ habet operationem ſecundum ali- I quam ſui potentiam, vel virtutem abſque communicatione ſuæ materiæ, ipſa eſt quæ habet eſſe: nec eſt per eſſe compoſiti tantum, ſicut aliæ formæ, ſed magis compoſitum eſt per eſſe eius. & ideo deſtructo compoſito deſtruitur illa forma, quæ eſt per eſſe compoſiti. Non autem oportet, quòd deſtruatur ad compoſiti deſtructionem illa forma, per cuius eſſe eſt compoſitum, & non ipſa per eſſe compoſiti. Si quis autem contra hoc obijciat, quòd Ariſtoteles dicit in primo de Anima, quòd intelligere, & amare, & odire, non ſunt illius paſsiones, ideſt, animæ, ſed huius habentis illud, ſecundum quod illud haberet, quare & hoc corrupto, neque memoratur, neque amat: non enim illius erant, ſed communis, vt dictum eſt, patet reſponſio per dictum Themiſtij hoc exponentis, qui K dicit. Nunc dubitanti magis quàm docenti aſsimilatur Ariſtoteles. Nondum enim deſtruxerat opinionem dicentium non differre intellectum & ſenſum: vnde in toto illo capitulo loquitur de intellectu, ſicut de ſenſu. Quod patet præcipue vbi probat intellectum eſſe incorruptibilem per exemplum ſenſus, qui non corrumpitur ex ſenectute. Vnde & per totum ſub conditione, & ſub dubio loquitur ſicut inquirens, ſemper coniungens ea quæ ſunt intellectus his quæ ſunt ſenſus: quod præcipue apparet ex eo quòd in principio ſolutionis dicit. Si enim & quàm maxime gaudere, aut dolere, aut intelligere motus ſunt, & vnumquodque moueri aliquid. Si quis autem pertinaciter dicere vellet, quòd Ariſtoteles loquitur ibi determinando,

nando, adhuc reſtat reſponſio: quia intelligere dicitur eſſe actus coniuncti non per ſe, ſed per accidens, inquantum ſcilicet eius obiectum, quod eſt phantaſma, eſt in organo corporali, non quòd iſte actus per organum corporale exerceatur. Si quis autem quærat vlterius, ſi intellectus ſine phantaſmate non intelligit, quomodo ergo habebit operationem intellectualem, poſtquàm fuerit anima à corpore ſeparata? Scire debet qui hęc obijcit, quòd iſtam quęſtionem ſoluere non pertinet ad naturalem. Vnde Ariſtoteles in 2. phyſicorum dicit, de anima loquens. Quomodo autem ſeparabilis hæc ſe habeat, & quid ſit, philoſophiæ primæ opus eſt determinare. Aeſtimãdum eſt enim quòd alterũ modum intelligendi habebit anima ſeparata, quàm habeat coniuncta, ſimilem ſcilicet alijs ſubſtantijs ſeparatis. Vnde non ſine cauſa Ariſtoteles quærit in 2. de anima, vtrum intellectus non ſeparatus à magnitudine intelligat aliquid ſeparatum. Per quod dat intelligere, quòd aliquid poterit intelligere ſeparatus, quod non poteſt non ſeparatus. In quibus etiam verbis valde notandum eſt, quòd ſuprà vtrumque intellectum, ſcilicet poſſibilem & agentem dixit ſeparatum, hic tamen dicit eum non ſeparatum. Eſt enim ſeparatus, inquantum non eſt actus organi: non ſeparatus verò, inquantum pars, ſiue potentia animæ quæ eſt actus corporis, ſicut ſuprà dictum eſt. Huiuſmodi autem quæſtiones certiſsime colligi poteſt Ariſtotelem ſoluiſſe in his libris, quos patet eum ſcripſiſſe de ſubſtantiis ſeparatis, ex his quæ dicit in principio. 12. Metaphyſicæ, quos etiam libros vidimus numero 14. licet nondum tranſlatos in lingua noſtra. Secundum hoc igitur patet, quòd rationes in contrarium neceſsitatem non habent. Eſſentiale eſt enim animæ quod corpori vniatur, ſed hoc impeditur per accidens non ex parte ſua, ſed ex parte corporis quod corrumpitur, ſicut per ſe competit leui eſſe ſurſum, & hoc eſt leui eſſe vt ſurſum, vt Ariſtoteles dicit in 8. phyſicorum. Contingit tamen propter aliquod impedimentum quòd non ſit ſurſum. Ex hoc etiam patet ſolutio alterius rationis. Sicut enim quod habet naturam, vt ſit ſurſum, & quod non habet naturam vt ſit ſurſum, ſpecie differunt, & tamen idem numero & ſpecie eſt, quod habet naturam vt ſit ſurſum, licet quandoque ſit ſurſum, & quandoque non ſit ſurſum propter aliquod impedimentum: ita differũt ſpecie duæ formæ, quarum vna habet naturam vt vniatur corpori, alia verò non. Sed tamẽ vnum & idem numero & ſpecie eſſe poteſt habẽs naturam vt vniatur corpori, licet quandoque actu ſit vnitum, quandoq; non actu vnitum propter aliquod impedimentum. Adhuc autem ad ſui erroris fulcimentum aſſumunt quod Ariſtoteles dicit in libro de generatione animalium, ſcilicet intellectum ſolum de foris aduenire, & diuinum eſſe ſolum. Nulla autem forma, quæ eſt actus materiæ, aduenit materiæ de foris, ſed educitur de potentia materiæ. Intellectus igitur nõ eſt forma corporis. Obijciunt etiam quòd omnis forma corporis miſti cauſatur ex elementis: vnde ſi intellectus eſſet forma corporis humani, non eſſet ab extrinſeco, ſed eſſet ab elementis cauſatus. Obijciunt vlterius contra hoc, quia ſequeretur ꝙ etiam vegetatiuum & ſenſitiuum eſſet ab extrinſeco, quod eſt contra Ariſtotelem, præcipue ſi eſſet vna ſubſtantia animæ, cuius potentię eſſent vegetatiuũ, & ſenſitiuum, & intellectiuum, cum intellectus ſit ab extrinſeco ſecundum Ariſtotelem. Horum autem ſolutio in promptu apparet ſecundum præmiſſa. Cum enim dicitur, quòd omnis forma educitur de potentia materiæ, educi de potentia materiæ eſt duobus modis. Primo modo, formam dependere à materia ſecundum eſſe & operari: alio modo, pręexiſtere formę. Si enim hoc nihil aliud ſit quàm materiam præexiſtere, conſiderandum videtur quid ſit formam de potentia materiæ educi. Si enim hoc nihil aliud ſit, quàm materiam præexiſtere in potentia ad formam, nihil prohibet ſic dicere materiam corporalem præexiſtere in potentia ad animam intellectiuam: vnde Ariſtoteles in libro de generatione animalium dicit. Animam igitur

A vegetabilem in ſeminibus & conceptibus, ſcilicet, nondum ſeparatis, haberi potentia ſtatuendum eſt, non actu, priuſquàm eo modo conceptus, qui iam ſeparantur, cibum trahant, & officio eius animæ fungantur. Principio enim hæc omnia vita ſtirpis viuere videntur. De anima quoque ſenſuali pari modo dicendum eſt, atque etiam de intellectuali. Omnes enim potentia prius haberi, quàm actu neceſſe eſt, vt nunquàm ſecundum eam rationem ſit in potentia, ſecundum quam rationem conuenit ſibi eſſe actu. Iam enim oſtenſum eſt, quòd aliis formis quæ non habent operationem aliquam abſque communicatione materiæ, conuenit ſic eſſe actu, vt magis ipſæ ſint quibus compoſita ſunt, & quodammodo compoſitis coexiſtentes, quàm ipſę ſuum eſſe habeant: vnde ſic totum eſſe earum eſt in concretione ad materiam, ita totaliter educi dicuntur de potentia materiæ. Anima autem intellectiua cũ habeat operationem ſine corpore, non eſt eſſe ſuum ſolum in concretione ad materiam, vnde non poteſt dici quòd educatur de materia, ſed magis quòd eſt à principio extrinſeco, & hoc ex verbis Ariſtotelis apparet. Relinquitur autem intellectum ſolum de foris aduenire, & diuinũ eſſe ſolum, & cauſam aſsignat dicens. Nihil enim ipſius operationi communicat corporalis operatio. Miror autem vnde ſecunda obiectio proceſſerit, ſcilicet quòd ſi intellectiua anima eſſet forma corporis miſti, cauſaretur ex commiſtione elementorum, cum nulla anima ex commiſtione elementorum cauſetur. Dicit enim Ariſtoteles immediate poſt verba præmiſſa. Sed enim omnis animæ ſiue virtus, ſiue potentia, corpus aliud participare videtur, idque magis diuinum quàm ea quæ elementa appellãtur: verum prout nobilitate, ignobilitateue animæ inter ſe diſferunt, ita & natura eius corporis differt. Ineſt enim in ſemine omnium, quod facit, vt fœcunda ſint ſemina, videlicet quod calor vocatur, idque non ignis, non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus, qui in ſemine ſpumoſoque corpore continetur, & natura quę in eo ſpiritu eſt proportione reſpondens elemento ſtellarum. ergo ex miſtione elementorum nedum intellectus, ſed nec anima vegetatiua producitur. Quod verò tertio obijcitur, quòd ſequeretur ſenſitiuum & vegetatiuum eſſe ab extrinſeco, non eſt ad propoſitum. Iam enim patet ex verbis Ariſtotelis, quòd ipſe hoc indeterminatũ reliquit, vtrum intellectus differat ab alijs partibus animæ ſubiecto & loco, vt Plato dixit, vel ratione tantum. Si verò detur ꝙ ſint idem ſubiecto, ſicut verius eſt, nec ad hoc inconueniens ſequitur. Dicit enim Ariſtoteles in 2. de Anima, quòd ſimiliter ſe habent ei, quod de figuris, & quæ ſecundum animam ſunt. Semper enim in eo quod eſt conſequenter, eſt potentia quod prius eſt in figuris, & in animatis vt in tetragono quidem trigonum eſt, in ſenſitiuo autem vegetatiuum. Similiter autem idem ſubiecto eſt etiam intellectiuum, quod ipſe ſub dubio reliquit. Similiter dicẽdum eſſet, quòd vegetatiuum & ſenſitiuum ſunt in intellectiuo, vt trigonum & tetragonum in pentagono. Eſt autem tetragonum quidem à trigono ſimpliciter alia figura ſecundum ſpeciem, non autem à trigono, quod eſt potentia in ipſo, ſicut nec quaternarius à ternario quæ eſt pars ipſius, ſed à ternario qui eſt ſeorſum exiſtens, & ſi contingeret diuerſas figuras à diuerſis agentibus produci, trigonum quidem ſeorſum à tetragono exiſtens haberet aliam cauſam producentem quàm tetragonum, ſicut & habet aliam ſpeciem, ſed trigonum quod ineſt tetragono, haberet eandem cauſam producentem. Sic igitur vegetatiuum quidem ſeorſum à ſenſitiuo exiſtens, alia ſpecies animæ eſt, & aliam cauſam productiuam habet: eadẽ tamẽ cauſa productiua eſt ſenſitiui & vegetatiui, quod ineſt ſenſitiuo. Si ergo ſic dicatur, ꝙ vegetatiuum & ſenſitiuum, quod ineſt intellectiuo, eſt à cauſa extrinſeca à qua eſt intellectiuum nullum inconueniẽs ſequitur. Non enim inconueniens eſt effectum ſuperioris agentis habere virtutem, quam habet effectus inferioris agentis, & adhuc amplius: vnde & anima intellectiua, quàmuis ſit ab exteriori agen-

agente, habet tamen virtutes quas habent anima vegetatiua & sensitiua, quæ sunt ab inferioribus agentibus. Sic igitur diligenter consideratis fere omnibus verbis Aristotelis, quæ de intellectu humano dixit, apparet eum huius fuisse sententiæ, quòd anima humana sit actus corporis, & quòd eius pars, siue potentia sit intellectus possibilis.

NVnc autem considerare oportet quid alij Peripatetici de hoc ipso senserunt, & accipiamus primo verba Themistij in commento de anima, vbi sic dicit. Duas ergo differentias esse humani animi necesse est, intellectum potentiæ, & intellectum agentem: hic priorem illum quasi adortus amplexusque primum quasi educit in lucem è tenebris, & in actu constituit: deinde habitum in eo quendam afformat, in quo vniuersales rerum notiones, & scientię collocantur. Nam quemadmodum neque rude saxum, neque impolitum æs, quorum alterum domus potentia est, alterum statua, aut hoc accipere formam domus potest, aut illud statuæ, nisi ars materias illas quæ ad domum & statuam comparatæ sunt, fingat, & formam artificiosam imponat, a qua ita demum consistat domus & statua, ita intellectum potentiæ ab altero intellectu perfici oportet, qui quòd ipse perfectus est, & in actu semper, nul li potentiæ affinis consorsue, præparationem illam intellectui ad intelligendum adiunctam, ad instar artis excitet excolatque habitum, & scientiam rerum absoluat. Atque hic intellectus separatus, & impatibilis impermistusque est. Intellectus autem potestatis, quamuis eadem ferè qua intellectus agens, dignitate authoritateque polleat, quia tamen aliquando coniunctior addictiorque humanę animæ est, videtur societate hac nobilitati suæ nonnihil dispendij detrimentique facere. Quemadmodum itaque lumen cum oculos & colores accipit, non modo visui, sed coloribus etiam actum præbet: ita intellectus agens cum intellectum potentiæ agitat, non solum intellectui actum ministrat, sed & res quæ potentia intellectæ sunt, facit vt in eo intellectæ sint actu, atque hæ sunt formæ materiales & notiones communes de singularibus sensilibus collectæ: & post pauca subdit. Qualis est ergo artis ad suam materiam comparatio, talis est intellectus agentis ad intellectum potentiæ probanda. Item, hic omnia facit, ille fit omnia, ex quo sequitur vt in nostra potestate sit intelligere, & speculari cum volumus, quia intellectus agens non quemadmodum ars seorsum à sua materia est, sed totus intellectui potentiæ intextus, immersusque habetur. Finge excusorem in ære, aut in ferro esse, non extrinsecus, nonne peruadet penetrabitque in materiam vniuersam? Eodem modo intellectus agens intellectui potestatis assistens, vnus cum illo redditur, propterea quòd vna res est, quæ ex materia & forma consistit, & tamen permistio hæc rationes duas habet: & quibusdam interpositis subdit. Nos igitur vtriusque intellectus copulatio sumus. Si ergo ita habent omnia quæ ex actu & potentia conciliantur, vt in his aliud sit ipsa res, aliud essentia, sequitur vt aliud ego sim, aliud essentia mea, ita vt ego sim is, qui ex actu & potestate cõstituor, essentia mea sit solus actus tantum, quamobrem eadem quæ considero, hæc etiam scribo, & literis mando. Scribit verò intellectus, qui ex potestate componitur, scribit inquam, non tamen quatenus ex potestate constat, sed quatenus intellectus agens est, quia illinc quasi omnis actio deriuatur, & ducit: & post pauca adhuc manifestius subdit. Vt ergo redeamus vnde discessimus, quemadmodum aliud est animal, aliud suum animali esse, & quemadmodum suum animali esse ab ipsa dependet animalis anima, ita aliud ego sum, aliud mihi esse, & mea essentia. Hæc autem ab anima prouenit non quidem sensuali, quippe quæ tanquam materia intellectus potentiæ habeatur: neque item ab ipso intellectu potentiæ, vt qui pro materia intellectus agentis sit: restat igitur vt ab intellectu agente tantum essentiam eã proficisci ac pendere dicatur. Solus enim intellectus agens proprie & maxime censendus est forma,

F immo verò forma formarum: inferiora autem cętera modo subiectorum loco, modo formarum habentur. Sane ordo naturę & processus hic est, vt respectu inferiorum superioribus vice formarum vtatur, respectu superiorum inferioribus loco materiæ. Summam verò & supremam formarum intellectum agentem constituit, quæ simul atque progressa est, recepturi [illegible] finem quasi extremam manum imponit, vt, ote quę nullam formã superiorem, aut nobiliorem habeat, cui loco materiæ subijceret intellectum agentem. Quamobrem nos proprie animus & intellectus sumus: & postea reprobans quorundam opinionem dicit. Cum enim statuisset Aristoteles in omni natura alterum pro materia haberi, alterum pro forma mouente perficienteque, necesse, inquit, est easdem differentias in

G anima reperiri, & talem aliquem intellectum adesse, qui pars animæ rationalis præstantissima sit: & post pauca etiã subdit. Ex eisdem verbis illud subinde colligi confirmarique cupio, Aristotelem opinatum fuisse intellectum agentem aut aliquid nostri esse, aut plane ipsos. Patet igitur ex præmissis verbis Themistij quòd non solum intellectum possibilem, sed etiam agentem partem animæ humanæ esse dicit & Arist. hoc sensisse: & iterum quòd homo est id quod est non ex anima sensitiua, vt quidam mentiuntur, sed ex parte intellectiua & principaliori. Et Teophrasti quidem libros non vidi, sed eius verba introduxit Themistius in commento de Anima, quæ sunt talia, sic dicens. Plane factorum hoc loco me operępretiũ arbitror, si verba Theophrasti de intellectu potestatis & agente prætexero. De intellectu itaque potestatis hæc dicit. Cum intellectus, in

H quit, homini extrinsecus accedat, cumque tanquam appositus inuectusque sit, quæritur quemadmodum congenitus nobis dicatur, demum quænam conformatio naturæ eius sit. Certe id quod dicitur, nihil actu esse intellectum, sed potestate omnia, rectè hactenus dicitur, quatenus & in sensu: non tamen vsq; eo ad vnum referenda res est, neque tam nihil actu probandus, vt neque ipse met sit, calũnia hęc esset & oratio contentioni cauilloq; proxima, sed ita intelligẽdum, vt in animo talis quædam sui generis potentia sit pro subiecto formarum ac gremio, qualis in rebus materialibus facultas illa est, quæ constitutioni earũ & concretioni substernitur. Porro quod dicitur mentem extrinsecus accedere, non ita statuendum est, vt qui vere appositus inuectusque habeatur, sed vt qui statim abortu quasi comprehendere nos complectique soleat. Sic igitur

I Theophrastus cum quæsisset duo, primo quidem, quò intellectus possibilis sit ab extrinseco, & tamen nobis connaturalis: & secundo, quę sit natura intellectus possibilis, Respondit primo ad secundum, quòd est in potentia omnia, non quidem sicut nihil existens, sed sicut sensus ad sensibilia, & ex hoc concludit responsionem primæ quæstionis, quòd non intelligitur sic esse ab extrinseco, quasi aliquid adiectum accidentaliter, vel tempore procedente, sed à prima generatione, sicut continens comprehendens naturam humanam. Quòd autem Alexander intellectum possibilem posuerit esse formam corporis, & etiam ipse Auerroys confitetur, quamuis vt arbitror, peruerse verba Alexandri acceperit, sicut & verba Themistij præter eius intellectum assumit: nam quod dixit Alexandrum dixisse intellectum pos-

K sibilem non esse aliud, quàm præparationem quę est in natura humana ad intellectum agentem, & ad intelligibilia, hanc præparationẽ nihil aliud intellexit, quàm potentiam intellectiuam quæ est in anima ad intelligibilia, & ideo dixit eam non esse virtutem in corpore, quia talis potentia non habet corporale organũ, & non ex ea ratione, vt Auerroys impugnat, secundum quod nulla præparatio est virtus in corpore. Et vt à Græcis ad Arabes transeamus, Primo, manifestum est, quòd Auicenna posuit intellectum virtutem animæ, quæ est forma corporis: dicit enim sic in suo libr. de anima. Intellectus actiuus, id est, practicus, eget corpore & virtutibus corporalib9 ad omnes actiones suas. Contemplatiuus autem intellectus eget corpore, & virtutibus

ctibus eius, sed nec semper, nec omnino. Sufficit enim ipse sibi per seipsum. Nihil autem horum est anima humana, sed anima est id quod habet has virtutes, & sicut postea declarabimus, est substantia solitaria per se quæ habet aptitudinem ad actiones, quarum quædam sunt quæ non perficiuntur nisi per instrumenta, & per vsum eorum vllo modo: quædam verò sunt, quibus non sunt necessaria instrumenta aliquo modo. Item, in prima parte dicit, quòd anima humana est perfectio prima corporis naturalis instrumentalis, secundum quod attribuitur ei agere actionis electiuæ deliberationis, & adinuenire meditãdo, & secundum hoc quòd apprehendit vniuersalia: sed verum est quod postea dicit & probat. Et anima humana secundum id quod est sibi proprium, scilicet secundum vim intellectiuam, non sic se habet ad corpus vt forma, nec eget vt sibi præparetur organum. Deinde subiungenda sunt verba Algazelis sic dicentis. Cum commistio elementorum fuerit pulchrioris & perfectioris æqualitatis, qua nihil possit inueniri subtilius & pulchrius, tunc fiet apta ad recipiendum à datore formarum formam pulchriorem aliis formis, quæ est anima hominis. Huius verò animæ humanæ duæ sunt virtutes. Vna operans, & altera sciens, quam vocat intellectum, vt ex consequentibus patet. Et postea multis argumentis probat, quòd operatio intellectus non fit per organum corporale. Hoc autem præmisimus, nõ quasi volentes ex philosophorum authoritatibus reprobare suprapositum errorem, sed vt ostendamus quòd non solum Latini, quorum verba quibusdam non sapiunt, sed & Græci & Arabes hoc senserunt, quòd intellectus sit pars, vel potentia, siue virtus animæ quæ est corporis forma: vnde miror ex quibus Peripateticis hunc errorẽ se assumpsisse gloriantur, nisi forte quia minus volunt cum cæteris Peripateticis rectè sapere, quàm cum Auerroy aberrare, qui non tam fuit Peripateticus, quàm peripateticæ philosophiæ deprauator.

OStenso igitur ex verbis Aristotelis, & aliorum sequentium ipsum, quòd intellectus est potẽtia animæ, quæ est corporis forma, licet ipsa potentia quæ est intellectus, non sit alicuius organi actus, quia nihil ipsius operationi communicat corporalis operatio, vt Aristoteles dicit, inquirendum est per rationes quid circa hoc sentire sit necesse. Et quia secundum doctrinam Aristotelis oportet ex actibus principia actuum considerare, ex ipso actu quidem proprio intellectus qui est intelligere, primo hoc cõsiderandum videtur, in quo nullam firmiorem rationem habere possumus ea, quam Aristoteles ponit, & sic argumentatur. Anima est principium quo viuimus, & intelligimus. ergo & ratio quædam, & species corporis cuiusdam. Et adeo huic rationi innititur, quod eam dicit esse demonstrationem: nam in principio capituli sic dicit. Non enim solum quod quid est oportet diffinitiuam rationem ostendere, sicut plures terminorum dicunt, sed & causam inesse & demonstrare: & ponit exemplum, sicut demonstratur quid est tetragonismus, idest, quadratum per inuentionem mediæ lineæ proportionalis. Virtus autem huius demonstrationis & insolubilitas apparet, quia quicunque ab hac via diuertere voluerit, necesse habet inconueniens dicere. Manifestum est enim quòd hic homo singularis intelligit. Nunquam enim de intellectu quæreremus, nisi intelligeremus: nec cum quærimus de intellectu, de alio principio quærimus, quàm de eo quo nos intelligimus: vnde & Aristoteles dicit. Dico autem intellectum quo intelligit anima. Concludit autem sic Aristoteles. Quòd si aliquid est primum principium quo intelligimus, oportet illud esse formam corporis, quia ipse prius manifestauit, ꝙ illud quo primo aliquid operatur, est forma, & patet hoc per operationem: quia vnumquodq; agit inquantum est actu. Est autem vnumquodq; actu per formam, vnde oportet illud, quo primo aliquid agit, esse formam. Si autem dicas, ꝙ principium huius actus qui est intelligere, quod nominamus intellectũ, non sit forma, oportet

A tet te inuenire modum, quo actio illius principij sit actio huius hominis, quod diuersimode quidam conati sunt dicere, quorum vnus, scilicet Auerroys, ponens huiusmodi principium intelligendi, quod dicitur intellectus possibilis, non esse animam, nec partem animæ nisi æquiuoce, sed potius ꝙ sit substantia quædam separata, dixit ꝙ illius intelligere substantiæ separatæ est intelligere mei, vel illius, inquantum intellectus ille possibilis copulatur mihi, vel tibi per phantasmata quæ sunt in me, vel in te. Quod sic fieri dicebat. Species enim intelligibilis, quæ fit vnum cum intellectu possibili, cum sit forma, & actus eius, habet duo subiecta. Vnum ipsa phantasmata, aliud intellectum possibilem. Sic ergo intellectus possibilis continuatur nobis

B per formam suam mediãtibus phantasmatibus, & sic dum intellectus possibilis intelligit, hic homo intelligit. Quòd autem hoc nihil sit, patet tripliciter. Primo quidem, ꝙ sic continuatio intellectus ad hominem non esset secundum primam eius generationem, vt Theophrastus dicit, & Aristoteles innuit in 2. phys. vbi dicit, quòd terminus naturalis considerationis de formis est ad formã, secũdum quam homo ab homine generatur & à sole. Manifestum est autem ꝙ terminus considerationis naturalis est intellectus: secundum autem dictum Auerroys, intellectus non continuatur homini secundum suam generationem, sed secundum operationem sensus, inquantum est sentiens in actu. Phantasma enim est motus factus à sensu secundũ actum, vt dicitur in 3. libr. de anima. Secundo verò, quia ista con-

C iunctio non esset secundum aliquid vnum, sed secundum diuersa. Manifestum est enim quòd species intelligibilis, secundum quod est in phãtasmatibus, est intellecta in potentia, in intellectu autem possibili est secundum quod est intellecta in actu substracta à phantasmatibus. Si ergo species intelligibilis non est forma intellectus possibilis, nisi secundum quod est abstracta à phantasmatibus, sequitur quòd per speciem intelligibilem non continuatur intellectus phantasmatibus, sed magis ab eis est separatus: nisi forte dicatur, ꝙ intellectus possibilis continuatur phantasmatibus, sicut speculatum continuatur homini, cuius species resultat in speculo. Talis autem continuatio manifestum est ꝙ non sufficit ad continuationem actus. Manifestum est enim quòd actio speculi, quæ est repræsentare, non propter hoc potest attribui homini, vnde nec actio

D intellectus possibilis propter prædictam copulationẽ posset attribui huic homini, qui est Sortes, vt hic homo intelligeret. Tertio, quia dato ꝙ vna & eadem species numero esset forma intellectus possibilis, & esset simul in phantasmatibus, nec adhuc talis copulatio sufficeret ad hoc quòd hic homo intelligeret. Manifestum est enim quòd per speciem intelligibilem aliquid intelligitur, sed per potentiam intellectiuã aliquid intelligit, sicut etiam per speciem sensibilem aliquid sentitur, per potentiam autẽ sensitiuam aliquis sentit: vnde paries, in quo est color, cuius species sensibilis in actu est, in visu videtur, non videt: animal autem habens potentiam visiuã in qua est talis species, videt. Talis autẽ est prædicta copulatio intellectus possibilis ad hominem, in quo sunt phantasmata, quorum species sunt in intellectu possibili, qualis est copulatio parietis, in quo

E est color ad visum, in quo est species sui coloris. Sicut igitur paries non videt, sed videtur eius color, ita sequeretur ꝙ homo non intelligeret, sed quòd eius phantasmata intelligerentur ab intellectu possibili. Impossibile est ergo saluari quòd hic homo intelligat, secundum positionem Auerroys. Quidam vero videntes, quòd secundum viam Auerroys sustineri non potest, quod hic homo intelligat, in aliam diuertunt viam, & dicunt quod intellectus vnitur corpori vt motor, & sic inquantum ex corpore & intellectu fit vnum sicut ex mouente & moto, intellectus est pars huius hominis, & ideo operatio intellectus attribuitur huic homini, sicut operatio oculi q̃ est videre, attribuitur huic homini. Quærendũ est autem ab eo qui hoc ponit. Primo, quid sit hoc singulare quod est Sortes, vtrum Sortes sit so

lus intellectus qui est motor, aut sit motum ab ipso quod est corpus, animatum tamen anima vegetatiua & sensitiua, aut sit compositum ex vtroque. Et quantum ex sua positione videtur, hoc tertium accipiet, scilicet quòd Sortes sit aliquid compositum ex vtroque. Procedamus ergo côtra eos per rationem Aristotelis in 8. Metaphys. dicentis, Cum enim quæcunque partes habent, & non vt aceruus, quod totum, sed aliquid inest totum preter partes, est alia causa: quoniam in corporibus ijs quidem tactus causa est vnum essendi, alijs verò vi scositas, aut aliqua passio altera. Talis verò diffinitio ratio est vna, nô coniunctione quemadmodum Ilias, sed vnius esse. Quid igitur est quod facit hominem vnum, & propter quid vnum, sed non multa, puta, animal & bipes, aliterque, & si est vt aiunt quidam, ipsum aliquod animal, & ipsum bipes. Quare namque nô illa ipsa homo est, & erunt secundum participationem homines, & hominis non vnius, sed duorum, scilicet animalis non bipedis, & totaliter vtique non erit homo vnum & plura animal & bipes. Palam itaque quia sic quidem accceptantibus consueuerunt diffinire & dicere, non contingit reddere & soluere dubitationem. Si autem est, vt diximus, hoc quidem materia, illud verò forma, & hoc quidem potentia, illud verò actu, non adhuc dubitatio videbitur esse. Sed si tu dicas, quòd sortes non est vnum quid simpliciter, sed vnum quid aggregatione motoris & moti, sequuntur multa inconuenientia. Primo quidem, quia si vnumquodque est similiter vnum & ens, sequetur quòd sortes non sit aliquid, & quòd non sit in specie, nec in genere, & vlterius quòd non habeat aliquam actionem, quia actio non est nisi entis: vnde non dicimus quòd intelligere nautæ, sit intelligere huius totius, quod est nauta & nauis, sed nautæ tantum, & similiter intelligere nô erit actus sortis, sed intellectus tantum vtentis corpore sortis. In solo enim toto, quod est aliquid vnum & ens, actio partis est actio totius, & si quis aliter loquitur, impropriè loquitur: & si tu dicas quòd hoc modo cœlum intelligit per motorem suum, est assumptio difficilioris materiæ. Per intellectum enim humanum oportet nos deuenire ad cognoscendum intellectus superiores, & non econuerso. Si verò dicatur quòd hoc indiuiduum, quod est sortes, est corpus animatum anima vegetatiua & sensitiua, vt videtur sequi secundum eos qui ponunt quòd hic homo non constituitur in specie per intellectum, sed per animam sensitiuam nobilitatam ex aliqua instructione intellectus possibilis, tunc intellectus non se habet ad sortem, nisi sicut mouês ad motum. Sed secundum hoc actio intellectus, quæ est intelligere, nullo modo poterit attribui sorti: quod multipliciter apparet. Primo quidem per hoc quòd dicit Philosoph. in 2. Meta. quòd quorum diuersum est aliquod opus præter actionem, actio est in eo quod fit, vt ædificatio in ædificato, & contextio in contexto: similiter autem & in aliis, & totaliter motus in moto. Quorum verò non est aliud aliquod opus præter actionem, in eis existit actio, vt visio in vidente, & speculatio in speculante. Si ergo & si intellectus ponatur vniri sorti vt mouens, nihil proficit ad hoc quòd intelligere sit in sorte, nec quòd sortes intelligat, quia intelligere est actio quæ est in intellectu tantum. Ex quo etiam patet falsum esse quod dicunt, quòd intellectus non est actus corporis, sed ipsum intelligere. Non enim potest esse alicuius actus intelligere, cuius non sit actus intellectus: quia intelligere non nisi in intellectu est, sicut nec visio nisi in visu, vnde nec visio potest esse alicuius, nisi illius cuius actus est visus. Secundo, quia actio mouentis propria non attribuitur instrumento, aut moto, sed magis econuerso actio instrumêti attribuitur principali mouenti. Non enim potest dici, quòd serra disponat de artificio: potest tamê dici, quòd artifex secat, quod est opus serræ. Propria autem operatio ipsius intellectus est intelligere: vnde dato etiam quòd intelligere esset actio transiens in alterum sicut mouere, non sequeretur quòd intelligere conueniret sorti, si intellectus vniatur ei solum

F vt motor. Tertiò, quia in his quorum actiones in alterum transeunt, opposito modo attribuuntur actiones mouentibus & motis. Secundum ædificationem enim ædificator dicitur ædificare, ædificium verò ædificari. Si ergo intelligere esset actio in alterum transiens, sicut mouere, adhuc non esset dicendum quòd sortes intelligeret ad hoc quòd intellectus vniretur ei vt motor, sed magis quòd intellectus intelligeret, & sortes intelligeretur, aut forte quòd intellectus intelligendo moueret sortem, & sortes moueretur. Contingit tamen quandoque quòd actio mouentis traducitur in rem motam, puta, cum ipsum motum mouet ex eo quòd mouetur, vt calefactum calefacit. Posset ergo aliquis sic dicere, quòd motum ab intellectu qui intelligêdo mouet, ex hoc ipso quòd mouetur, intelligit. Huic autem dicto Aristoteles resistit in 2. de anima, vnde principium huius rationis assumptimus. Cû enim dixisset, quòd

G id quo primo scimus & sanamur est forma, scilicet scientia & sanitas, subiungit. Videntur enim in patiente & disposito actiuorum inesse actus, quod exponens Themistius dicit. Nam & si ab aliis aliquando scientia & sanitas est, puta, à docente & medico, tamen in patiente & disposito facientiû inexistere actus ostendimus prius in his quæ de natura. Est ergo intentio Aristotelis, & euidenter est verum, quòd quando motum mouet, & habet actionem mouentis, oportet quòd insit ei actus aliquis à mouente qui huiusmodi actionem habeat, & hoc est principium quo agit, & est actus & forma eius. Sicut si aliquid est calefactum, calefacit per calorem qui inest ei à calefaciente. Detur ergo quòd intellectus moueat animam sortis vel illustrando, vel quocunque modo, hoc quod est relictum ab

H impressione intellectus in sorte est primum quo sortes intelligit. Id autem quo sortes primo intelligit, sicut sensu sentit, Aristoteles probauit esse in potentia omnia, & per hoc non habere naturam determinatam, nisi hanc quòd sit possibilis, & per consequens quòd non misceatur corpori, sed sit separatus. Datô ergo quòd sit aliquis intellectus separatus mouens sortem, tamê adhuc oportet quòd iste intellectus possibilis de quo Aristoteles loquitur, sit in anima sortis, sicut & sensus qui est in potentia ad omnia sensibilia, quo sortes sentit. Si autem dicatur quòd hoc indiuiduum, quod est sortes, non est aliquid compositum ex intellectu & corpore animato, neque est corpus animatum tantum, sed est solum intellectus, hæc iam erit opinio Platonis, qui vt Greg. Nyssen. refert, propter hanc difficul-

I tatem non vult hominem ex anima & corpore esse, sed animam corpore vtentem, & velut indutam corpore. Sed & Plotinus, vt Macrobius refert, ipsam animam hominê esse testatur, sic dicens. Qui videtur, non ipse verus homo est, sed ille à quo regitur quod videtur. Sic cum morte animalis discedit animatio, cadit corpus à regente viduatum, & hoc est quod videtur in homine mortale. Anima verò quæ est verus homo, est ab omni immortalitatis conditione aliena. Qui quidem Plotinus vnus de magnis commentatoribus ponitur inter commemoratores Aristotelis, vt Simplicius refert in commento prædicamentorum. Hæc autem sententia nec à verbis Aristotelis videtur discordare. Dicit enim in 9. Ethic. quòd boni hominis est bonum elaborare, etiam sui ipsius gratia. Intellectus enim gratia vnusquisque esse videtur. Quod quidem non dicit propter hoc

K quòd homo sit solus intellectus, sed quia id quod est in homine principalius, est intellectus, vnde & in sequentibus dicit, quòd quemadmodum ciuitas principalissimum maxime videtur & omnis alia constitutio, sic & homo: vnde subiungit quòd vnusquisque homo vel est hic, scilicet intellectus, vel maxime: & per hunc modum arbitror & Themistium in verbis supra positis, & Plotinum in verbis nunc inductis dixisse, quòd homo est anima, vel intellectus. Quòd enim homo non sit intellectus tantum, vel anima tantum, multipliciter probatur. Primo quidem ab ipso Gregorio Nysseno, qui inducta opinione Platonis, subdit. Habet autem hic sermo difficilem, vt indisso-

indissolubile quid. Qualiter enim vnum esse potest indumento anima? non enim vnum est tunica cum induto. Secundo, quia Aristoteles in 7. Metaph. probat quòd homo, & equus, & similia, non sunt solùm forma, sed totum quoddam ex forma & materia, vt vniuersale, singulare verò ex vltima materia & forma, vt Socrates. Iam est & in alijs similiter, & hoc probauit per hoc, quòd nulla pars corporis potest diffiniri sine parte aliqua animæ, & recedente anima nec oculus, nec caro dicitur nisi æquinoce: quod non esset, si homo, aut Socrates esset tantum intellectus, aut anima. Tertio, sequeretur, quòd cum intellectus non moueat nisi per voluntatem, vt probatur in 3. de anima, quòd hoc esset subiectum voluntati, quòd retineret homo corpus cum vellet, & abijceret cum vellet: quod manifeste patet esse falsum. Sic igitur patet, quòd intellectus non vnitur sorti solum vt motor, & quòd etiam si hoc esset, nihil proficeret ad hoc quòd sortes intelligeret. Qui ergo hanc positionem defendere volunt, aut confiteantur se nihil intelligere, & indignos esse cum quibus aliqui disputent, aut confiteantur quod Aristoteles concludit, scilicet quòd id quo primo intelligimus, est species & forma. Potest etiam hoc concludi ex hoc, quòd hic homo in aliqua specie collocatur, speciem aut nunquàm sortitur aliquid nisi ex forma. Id igitur per quod hic homo speciem sortitur, est forma. Vnumquodque autem ab eo speciem sortitur, quod est principium propriæ operationis speciei. Propria autem operatio hominis in quantum est homo, est intelligere. Per hoc enim differt ab alijs animalibus, & ideo in hac operatione Aristoteles fœlicitatem vltimam cōstituit. Principium autem quo intelligimus, est intellectus, vt Aristoteles dicit. Oportet igitur ipsum vniri corpori, vt formam, non quidem ita quòd ipsa intellectiua potentia sit alicuius organi actus, sed quia est virtus animæ, quæ est actus corporis physici organici. Adhuc, secundum istorum positionem, destruuntur moralis philosophiæ principia. Subtrahitur enim quicquid est in nobis: non enim est aliquid in nobis, nisi per voluntatem, vnde & hoc ipsum voluntarium dicitur, quod in nobis est. Voluntas autem in intellectu est, vt patet per dictum Aristotelem in 3. de anima, & per hoc quòd in substantijs separatis est intellectus & voluntas, & per hoc etiam quòd contingit per voluntatem aliquid in vniuersali amare, vel odire, sicut odimus latronum genus, vt Aristoteles dicit in sua rethorica. Si igitur intellectus non est aliquid huius hominis, vel non est vere vnum cum eo, sed vnitur ei solum per phantasmata, vel sicut motor, non erit in hoc homine voluntas, sed in intellectu separato, & ita hic homo non erit dominus sui actus nec aliqs eius actus erit laudabilis, vel vituperabilis, quod est diuellere principia moralis philosophiæ. Quod cum sit absurdum, & vitæ humanæ contrarium (non enim esset necesse consiliari, nec leges ferre) sequitur, quòd intellectus sic vniatur nobis, vt vere ex eo & nobis fiat vnũ, quod vere non potest esse, nisi eo modo quo dictum est, vt sit etiam potentia animæ quæ vnitur nobis vt forma. Relinquitur igitur hic absque omni dubitatione tenendum propter reuelationem fidei, vt dicunt: sed quia hoc subtrahere est niti cōtra manifeste apparentia. Rationes verò quas in contrarium adducunt, non difficile est soluere. Dicunt enim quòd ex hac positione sequitur, quòd intellectus sit forma materialis, & non sit denudata ab omnibus naturis rerum sensibilium, & per consequens quicquid recipitur in intellectu, recipitur sicut in materia indiuidualiter, & non vniuersaliter. Et vlterius, quia si est forma materialis, quòd non est intellecta in actu, & ita intellectus non poterit se intelligere, quod est manifeste falsum: nulla enim forma materialis est intellecta in actu. Horum autem solutio apparet ex his quæ præmissa sunt: non enim dicimus animam humanam esse formam corporis secundum intellectiuam potentiam, quæ secundum doctrinam Aristotelis nullius organi actus est: vnde remanet quòd anima quantum ad intellectiuam potentiam sit immaterialis, &

A immaterialiter recipiens, & seipsam intelligens: vnde & Aristoteles signanter dicit de anima, quòd est locus specierum, non tota, sed intellectus. Si autem contra hoc obijciatur, quòd potentia animæ non potest esse immaterialior, aut simplicior quàm eius essentia, optime procederet, si essentia animæ humanæ sic esset forma materiæ, quòd non per se esse suum esset, sed per esse compositi, sicut est de alijs formis, quæ secundum se nec esse, nec operationem habent præter communicationem materiæ, quę propter hoc immersæ materiæ dicuntur. Anima autem humana, quia secundum suum esse est forma, cui aliqualiter communicat materia non totaliter comprehendens ipsam, eo quòd maior est dignitas huius formæ, quàm capacitas materiæ, nihil prohibet quin habeat aliquam operationem, vel virtutem, ad quam materia non attingit. Con-

B sideret autem qui hoc dicit, quòd si hoc intellectiuũ principium, quo nos intelligimus, esset secundum esse separatum & distinctum ab anima, quæ est corporis nostri forma, esset secundum se intelligens, & intellectum, nec quandoque intelligeret, quandoque non. Neque etiam indigeret vt seipsum cognosceret per intelligibilia & per actus, sed per essentiam suam, sicut aliæ substantiæ separatæ. Neque etiam esset conueniens quòd ad intelligendum indigeret phantasmatibus nostris. Non enim inuenitur in rerum ordine, quòd superiores substantiæ ad suas principales perfectiones indigeant inferioribus substantijs, sicut nec corpora cœlestia formantur, aut perficiuntur ad suas operationes ex corporibus inferioribus. Magnam igitur improbitatem continet sermo dicentis, quòd intellectus

C sit quoddam principium secundum substantiam separatum, & tamen quòd per species à phantasmatibus acceptas perficiatur, & fiat actu intelligens.

His igitur consideratis quantum ad id quod ponunt intellectum non esse animam, quæ est nostri corporis forma, neque partem ipsius, sed aliquid secundum substantiam separatum, considerandum restat de hoc, quod dicunt intellectum possibilem esse vnum in omnibus. Forte enim de agente hoc dicere aliquam rationem haberet, & multi philosophi hoc posuerunt. Nihil enim videtur inconueniens sequi, si ab vno agente multa perficiantur: quemadmodum ab vno sole perficiuntur omnes potentię visiuę animalium ad videndum, quamuis etiam non sit secundum intentionem Aristotelis, qui ponit intellectum

D agentem esse aliquid in anima, vnde comparat ipsum lumini. Plato autem ponens intellectum vnum separatum, comparauit ipsum soli, vt Themistius dicit. Est enim vnus sol, sed plura lumina diffusa à sole ad vidēdũ. Sed quicquid sit de intellectu agente, dicere intellectum possibilem esse vnum omnium hominum, multipliciter impossibile apparet. Primo quidem, quia si intellectus possibilis est quo intelligimus, necesse est dicere, ꝙ homo singularis intelligēs vel sit ipse intellectus, vel intellect⁹ formaliter ei inhæreat, non quidē ita ꝙ sit forma corporis, sed quia est virtus animæ, quæ est forma corporis. Si quis autem dicat, ꝙ hic homo singularis est ipse intellectus, consequens est ꝙ hic homo singularis non sit alius ab illo homine singulari, & ꝙ omnes homines sint vnus homo non quidem participatione speciei, sed secundum vnum indiuiduum. Si verò in-

E tellectus inest nobis formaliter, sicut iam dictum est, sequitur ꝙ diuersorum corporum sunt diuersę animę. Sicut enim homo est ex corpore & anima, ita hic homo. s. Callias, aut sortes est ex hoc corpore, & ex hac anima. Si autem animæ sunt diuersæ, & intellectus possibilis est virtus animæ qua anima intelligit, oportet ꝙ differat numero, quia nec fingere possibile est, ꝙ diuersarũ rerum sit vna numero virtus. Si quis autem dicat, ꝙ homo intelligit per intellectum possibilem, sicut per aliquid sui, quod tamen est pars eius non vt forma, sed sicut motor, iam ostēsum est suprà, quòd hac positione facta, nullo modo potest dici, quòd sortes intelligat: sed dicimus quòd sortes intelligit per hoc quòd intellectus intelligit, licet intellectus sit solũ motor,

sicut homo videt per hoc, quòd oculus videt. Et vt similitudinem sequamur, ponatur quòd omnium hominum sit vnus oculus numero, inquirendum restat vtrum omnes homines sint vnus videns, vel multi videntes. Ad cuius veritatis inquisitionem considerare oportet, quòd aliter se habet de primo mouente, & aliter de instrumento. Si enim multi homines vtantur vno & eodem instrumento numero, dicentur multæ operationes, puta, cum multi vtuntur vna machina ad lapidum proiectionem, vel eleuationem. Si verò principale agens sit vnum quod vtatur multis instrumentis, nihilominus operans est vnum, sed forte operationes diuersæ propter diuersa instrumenta. Aliquando autem est operatio vna, licet ad eam multa instrumenta requirantur. Sic igitur vnitas operantis attenditur non secundum instrumenta, sed secundũ principale agens, quod vtitur instrumentis. Prædicta igitur positione facta, si oculus esset principale in homine, qui vteretur omnibus potentijs animæ, & partibus corporis quasi instrumentis, multi habentes vnum oculum essent vnus videns. Si ergo oculus non sit principale hominis, sed aliquid sit in eo principalius quod vtitur oculo, quod diuersificatur in diuersis, essent quidem multi videntes, sed vno oculo. Manifestum est autem quòd intellectus est id quod est principale in homine, & quod vtitur omnibus potentijs animę & membris corporis tamquàm organis: propter hoc Aristoteles subtiliter dixit, quòd homo est intellectus maxime. Si igitur sit vnus intellectus omnium, ex necessitate sequitur ꝙ sit vnus intelligens, & per consequens vnus volens, & vnus vtens pro suæ voluntatis arbitrio omnibus illis, secundum quæ homines diuersificantur adinuicem. Et ex hoc vlterius sequitur, quòd nulla differentia sit inter homines, quantum ad liberam voluntatis electionem, sed eadem sit omnium, sic intellectus, apud quem solum residet principalitas & dominium vtẽdi omnibus alijs, est vnus & idem in diuersis hominibus, quod est manifeste falsum & impossibile. Repugnat enim his quæ apparent, & destruit totam scientiam moralem, & omnia quæ pertinent ad conuersationem ciuilem, quæ est omnibus naturalis, vt Aristoteles dicit. Adhuc si omnes homines intelligunt vno intellectu qualitercunque eis vniatur aut vt forma, siue vt motor, de necessitate sequitur quòd omnium hominum sit vnum numero ipsum intelligere, quod est simul & respectu vnius intelligibilis. Puta, si ego intelligo lapidem, & tu similiter, oportebit quòd vna & eadem sit intellectualis operatio & mei, & tui. Non enim potest esse eiusdem actiui principij siue sit forma, siue sit motor, respectu eiusdem obiecti, nisi vna numero operatio eiusdem speciei in eodem tempore: quod manifestum est ex his quæ Philoso. determinat in 5. Physic. Vnde si essent multi homines habentes vnum oculum, omnium visio non esset nisi vna respectu eiusdem obiecti in eodem tempore. Similiter ergo si intellectus sit vnus omnium sequitur quòd omnium hominum idem intelligentium eodem tempore sit vna actio intellectualis tantum, & præcipue cum nihil eorum, secundum quæ ponuntur homines differre ab inuicem, in operatione intellectuali, diuersificetur. Phãtasmata enim pręambula sunt actioni intellectus, sicut colores actioni visus: vnde per eorum diuersitatem non diuersificatur actio intellectus, maxime vnius intelligibilis, secundum quæ tamen ponunt diuersificari scientiam huius à scientia alterius, inquantum hic intelligit ea, quorum phantasmata habet, & ille ea, quorum phantasmata habet. Sed in duobus qui idem sciunt & intelligunt, ipsa operatio intellectualis per diuersitatem phantasmatum nullatenus diuersificari potest. Adhuc autem ostendendum est, quòd hæc positio manifeste apparet repugnans dictis Aristotelis. Cum enim dixisset de intellectu possibili, quòd est separatus, & quòd est in potentia omnia, subiungit quòd cũ sic singula sciat, scilicet in actu, vt sciens dicitur qui secundum actum, idest, hoc modo, sicut scientia est actus, & sicut sciens dicitur esse in actu inquantum habet habitum, vnde subdit:

F Hoc autem confestim accidit, cum possit operari per seipsum. Est quidem igitur & tunc potentia quodammodo, non tamen similiter, sicut ante addiscere, aut inuenire. Et postea cum quæsiuisset, si intellectus simplex est & impassibilis, & nulli nihil habet commune, sicut dixit Anaxagoras, quomodo intelliget, si intelligere pati aliquid est? Et ad hoc soluendum respondet dicens. Quoniam potentia quodam modo est intelligibilia intellectus, sed actu nihil antequàm intelligat. Oportet autem sic, sicut in tabula nihil est actu scriptum, quod quidem accidit in intellectu. Est ergo sententia Aristotelis, quòd intellectus possibilis ante addiscere aut inuenire est in potentia, sicut tabula in qua nihil est actu scriptum. Sed post addiscere & inuenire secundum habitum scientiæ quo potest per seipsum operari, quamuis & tũc sit in potentia ad considerare in actu.

G Vbi tria notanda sunt. Primo, quòd habitus scientiæ est actus primus ipsius intellectus possibilis, qui secundum hunc fit actu, & potest per seipsum operari. Non autem scientia est solum secũdum phantasmata illustrata, vt quidam dicunt, & quædam facultas quæ in nobis acquiritur ex frequenti meditatione & exercitio, vt continuemur cũ intellectu possibili per nostra phantasmata. Secundo notandum, quòd ante nostrum addiscere & inuenire, ipse intellectus possibilis est in potentia sicut tabula in qua nihil est scriptum. Tertio, quod per nostrum addiscere, seu inuenire, ipse intellectus possibilis fit actu: hæc autem nullo modò possunt stare, si sit vnus intellectus possibilis omniũ qui sunt, & erunt, aut fuerunt. Manifestum est enim quòd species conseruentur in intellectu: est enim locus specie-

H rum, vt Philos. suprà dixerat, & iterum scientia est habitus permanens. Si ergo per aliquem præcedentium hominum factus est in actu secundum aliquas species intelligibiles, & perfectus secundum habitum scientiæ, ille habitus & illę species in eo remanent. Cum autem omne recipiens sit denudatum ab eo quod recipit, impossibile est quòd per meum addiscere, aut inuenire illæ species acquirantur in intellectu possibili. Et si tamen aliquis dicat, quòd secundum nostrum inuenire, intellectus possibilis secũdum aliquid fiat in actu de nouo, puta, si aliquid intelligibilium inuenio, quod à nullo pręcedentium est inuentum, tamen in addiscendo hoc contingere non potest: non enim possum addiscere, nisi quod docens sciuit. Frustra ergo dixit quòd ante addiscere, aut inuenire, intellectus erat in potentia. Sed & siquis addat homines semper fuisse secũdum

I opinionem Aristotelis, sequeretur quòd nõ fuerit primus homo intelligens, & sic per phantasmata nullius species intelligibiles sunt acquisitæ in intellectu possibili, sed sunt species intelligibiles intellectus possibilis æternæ. Frustra ergo Aristoteles posuit intellectum agentem, qui faceret intelligibilia in potentia, intelligibilia actu. Frustra etiam posuit, quòd phantasmata se habent ad intellectum possibilem sicut colores ad visum, si intellectus possibilis nihil à phantasmatibus accipit. Quamuis & hoc ipsum irrationabile videatur, ꝙ substãtia separata à phantasmatibus nostris accipiat, & ꝙ non possit se intelligere nisi post nostrũ addiscere, aut inuenire siue intelligere, quia Arist. post verba pręmissa subiungit. Et ipse tunc seipsum potest intelligere. s. post addiscere, aut inuenire. Substantia enim separata

K per seipsam est intelligibilis: vnde per suam essentiam se intelligeret intellectus possibilis, si esset substantia separata, nec indigeret, ad hoc speciebus intelligibilibus ei superuenientibus per nostrum intelligere, aut inuenire. Si autem hæc inconuenientia velint euadere dicendo, ꝙ omnia pręmissa Aristot. dicit de intellectu possibili secundum quod continuatur nobis, & non secundum quod in se est, primo quidem dicendum est, quòd verba Aristotelis hoc non sapiunt, immo de ipso intellectu possibili, loquitur secundum id quod est proprium sibi, & secundum quod distinguitur ab agente. Si verò fiat vis de verbis Aristotelis, ponamus vt dicunt, quòd intellectus possibilis ab æterno habuerit species intelligibiles, per quas continuetur nobis secundum

cundum phantaſmata quæ ſunt in nobis. Oportet enim A ſpecies intelligibiles quæ ſunt in intellectu poſsibili, & phãtaſmata quæ ſunt in nobis, aliquorum trium modorum ſe habeant, quorum vnus eſt quòd ſpecies intelligibiles quæ ſunt in intellectu poſsibili, ſint acceptæ à phantaſmatibus quæ ſunt in nobis, vt ſonant verba Ariſtotelis, quod non poteſt eſſe ſecundum prædictam poſitionem, vt oſtenſum eſt. Secundus autem modus eſt, vt illæ ſpecies non ſint acceptæ à phantaſmatibus, ſed ſint irradiantes ſuper phantaſmata noſtra, puta, ſi ſpecies aliquæ eſſent in oculo irradiantes ſuper colores qui ſunt in pariete. Tertius autem modus eſt, vt neq; ſpecies intelligibiles quæ ſunt in intellectu poſſibili, ſint acceptæ à phantaſmatibus, neque imprimant aliquid ſupra phantaſmata. Si autem ponatur ſecundum, ſcilicet quòd ſpecies intelligibiles illuſtrent phantaſmata, & ſecundum hoc intelligãtur, primo quidem ſequitur quòd B phantaſmata fiunt intelligibilia actu non per intellectum agentem, ſed per intellectum poſsibilem ſecundum ſuas ſpecies. Secundo, quòd talis irradiatio phantaſmatum non poterit facere quòd phantaſmata ſint intelligibilia actu: non enim fiunt phãtaſmata intelligibilia actu, niſi per abſtractionem: hæc autem magis erit receptio, quàm abſtractio, & iterum cum omnis receptio ſit ſecũdum naturam recepti, irradiatio ſpecierum intelligibilium quæ ſunt in intellectu poſsibili, non erit in phantaſmatibus quæ ſunt in nobis intelligibiliter, ſed ſenſibiliter & materialiter, & ſic non poterimus intelligere vniuerſale per huiuſmodi irradiationem. Si autem ſpecies intelligibiles intellectus poſsibilis neque accipiuntur à phantaſmatibus, neque irradiant ſuper ea, erunt omnino diſparatę, & nihil proportionale habentes, nec phantaſmata aliquid facient ad intelli- C gendum, quod manifeſte veritati repugnat. Sic igitur omnibus modis impoſsibile eſt, quòd intellectus poſsibilis ſit vnus tantum omnium hominum.

Reſtat autem nunc ſoluere ea, quibus pluralitatem intellectus poſsibilis nituntur excludere. Quorum primum eſt, quòd omne quod multiplicatur ſecundum diuiſionem materiæ, eſt forma materialis: vnde ſubſtantiæ ſeparatæ à materia non ſunt plures in vna ſpecie. Si ergo plures intellectus eſſent in pluribus hominibus qui diuiduntur adinuicem numero per diuiſionem materiæ, ſequeretur ex neceſsitate, quòd intellectus eſſet forma materialis, quod eſt contra verba Ariſtotelis, & probationem illius, qua probat quòd intellectus eſt ſeparatus. Si ergo eſt ſeparatus, & non eſt forma materialis, nullo modo multiplicatur ſecundum multiplicationem corporum. Huic autem D rationi tantum innituntur, quòd dicunt quòd Deus non poſſet facere plures intellectus vnius ſpeciei in diuerſis hominibus. Dicunt enim ꝙ hoc implicaret cõtradictionem, quia habere materiam vt numeraliter multiplicetur, eſt aliud à natura formæ ſeparatæ. Procedunt autem vlterius ex hoc concludere volentes, ꝙ nulla forma ſeparata eſt vna numero, nec aliquid indiuiduum. Quod dicunt ex ipſo vocabulo apparere, quia non eſt vnum numero, niſi quod eſt vnum de numero: forma autem liberata à materia non eſt vnum de numero, quia non habet in ſe cauſam numeri, eo ꝙ cauſa numeri eſt à materia. Sed vt à poſterioribus incipiamus, videntur vocem propriam ignorare in hoc quod E vltimo dictum eſt. Dicit. n. Ariſtoteles in 4. Meta. ꝙ cuiuſque ſubſtantiæ vnum eſt eſſe non ſecundum accidens, & ꝙ nihil eſt aliud vnum præter ens. Subſtantia ergo ſeparata ſi eſt ens, ſecundum ſuam ſubſtantiam eſt vna, præcipue cum Ariſtoteles dicat in 8. Meta. quòd ea quæ non habent materiam, non habent cauſam vt ſint vnum & ens. Vnum autem in 5. Meta. dicitur quadrupliciter, ſcilicet numero, ſpecie, genere, & proportione. Nec eſt dicendum, quòd aliqua ſubſtantia ſeparata ſit vnum tantum ſpecie, vel genere, quia hoc non eſt eſſe ſimpliciter vnum. Relinquitur ergo quòd quælibet ſubſtantia ſeparata ſit vnum numero: nec dicitur aliquid vnum numero, quia ſit vnum de numero, non enim numerus eſt cauſa vnius, ſed econuerſo, quia in numerando non diuiditur. Vnum enim eſt id quod nõ diuiditur: nec iterum hoc verum eſt, quòd omnis numerus cauſatur à materia. Fruſtra enim Ariſtoteles quæſiuiſſet numerum ſubſtãtiarum ſeparatarum. Ponit etiam Ariſtoteles in 5. Meta. quòd multum diuiditur non ſolum numero, ſed etiam ſpecie & genere. Nec etiã hoc verum eſt, quòd ſubſtantia ſeparata non ſit ſingularis, & indiuiduum aliquod, alioquin nõ haberet aliquam operationem, cum actus ſint ſolum ſingularium, vt Philoſo. dicit: vnde contra Platonem dicit in 7. Meta. quòd ſi ideæ ſint ſeparatæ, non prędicabitur de multis idea, nec poterit diffiniri, ſicut nec alia indiuidua quæ ſunt vnica in ſua ſpecie, vt ſol & luna. Non enim materia eſt principium indiuiduationis in rebus materialibus, niſi inquantum materia non eſt participabilis à pluribus, cum ſit primum ſubiectum non exiſtens in alio: vnde & de idea Ariſtoteles dicit, quòd ſi idea eſſet ſeparata, eſſet quædam ſubſtãtia indiuidua, quam impoſsibile eſſet prędicari de multis. Indiuiduę ergo ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ & ſingulares, non autem indiuiduantur ex materia, ſed ex hoc ipſo quòd non ſunt natæ in alio eſſe, & per conſequens nec participari à multis. Ex quo ſequitur quòd ſi aliqua forma nata eſt participari ab aliquo, ita quòd ſit actus alicuius materiæ, illa poteſt indiuiduari & multiplicari per comparationem ad materiam. Iam autem ſuprà oſtenſum eſt, quòd intellectus eſt virtus animæ, quæ eſt actus corporis. In multis igitur corporibus ſunt multæ animæ, & in multis animabus ſunt multæ virtutes intellectuales, quæ vocantur intellectus: nec propter hoc ſequitur ꝙ intellectus ſit virtus materialis, vt ſuprà oſtenſum eſt. Si quis autem obijciat, quòd ſi multiplicantur ſecũdum corpora, ſequitur quòd deſtructis corporibus non remanẽt multæ animæ, patet ſolutio per ea quę dicta ſunt. Vnumquodque enim ſic eſt ens, ſicut eſt vnum, vt dicitur in 4. Meta. Sicut igitur eſſe animæ eſt quidem in corpore, inquantum eſt forma corporis, nec eſt ante corpus, tamen deſtructo corpore adhuc remanet in ſuo eſſe, ita vnaquæque anima remanet in ſua vnitate, & per conſequens multæ animæ in ſua multitudine. Valde autem ruditer argumentantur ad oſtendendum quòd Deus facere non poſſet quòd ſint multi intellectus eiuſdem ſpeciei, credentes hoc includere contradictionem. Dato enim quòd non eſſet de natura intellectus quòd multiplicaretur, nõ propter hoc oporteret ꝙ intellectum multiplicari includeret contradictionem. Nihil enim prohibet aliquid non habere in ſua natura cauſam alicuius, quod tamen habet illud ex alia D cauſa. Sicut graue habet ex ſua natura quòd non ſit ſurſum, tamen graue eſſe ſurſum non includit contradictionem: ſed graue eſſe ſurſum, ſecundum ſuam naturam contradictionem includeret. Sic ergo intellectus ſi naturaliter eſſet vnus omnium, quia non haberet naturalem cauſam multiplicationis, poſſet tamen ſortiri multiplicationem ex ſupernaturali cauſa, nec eſſet implicatio contradictionis, quod notandum dicimus propter propoſitum, ſed magis ne hæc argumentandi forma ad alia extendatur: ſic enim poſſent concludere quòd Deus non poteſt facere ꝙ mortui reſurgant, & quòd cæci ad viſum reparentur. Adhuc autem ad munimentum ſui erroris aliam rationem inducunt. Quærunt enim vtrum intellectum in me & in te ſit E vnum penitus, aut duo in numero, & vnum in ſpecie. Si. n. vnum intellectum, tunc vnus erit intellectus: ſi duo in numero, & vnum in ſpecie, ſequitur quòd intellecta habebũt rem intellectam. Quæcunq; enim ſunt duo in numero, & vnum in ſpecie, ſunt vnum intellectum, quia eſt vna quidditas per quam intelliguntur, & ſic procedetur in infinitũ, quod eſt impoſsibile. ergo impoſsibile eſt quòd ſint duo intellecta numero in me & in te. eſt ergo vnum tantum, & vnus intellectus numero tantum in omnibus hominibus. Quærendum eſt autem ab his qui tam ſubtiliter ſe argumentari putant, vtrum eſſe duo intellecta in numero, & vnum in ſpecie ſit contra rationem intellecti inquantum eſt intellectum, aut inquãtum eſt intellectum ab homine:

& mani.

& manifestum est secundum rationem quam ponunt, ꝙ hoc est contra rationem intellecti, inquantum est intellectum. De ratione enim intellecti inquantum huiusmodi, est quòd non indigeat quòd ab eo aliquid abstrahatur ad hoc quòd sit intellectum. Ergo secundum eorũ rationem simpliciter concludere possumus, quòd sit vnum intellectum tantum, & non solum vnum intellectum ab omnibus. Et si est vnum intellectum tantum, secundum eorum rationem sequitur quòd sit vnus tantum intellectus in toto mundo, & non solum in hominibus. Ergo intellectus noster non solum est substantia separata, sed etiam est ipse Deus, & vniuersaliter tollitur pluralitas substantiarum separatarum. Si quis autem vellet respondere, quòd intellectum ab vna substantia separata, & intellectum ab alia non est vnum specie, quia intellectus differunt specie, seipsum deciperet: quia id quod intelligitur, comparatur ad intelligere & ad intellectum, sicut obiectum ad actum & potentiam: obiectum autem non recipit speciem ab actu, neque à potentia, sed magis e conuerso. Est ergo simpliciter concedendum, quòd intellectum vnius rei, puta, lapidis, est vnum tantum non solum in omnibus hominibus, sed etiam in omnibus intellectibus. Sed inquirendum restat, quid sit ipsum intellectum. Si enim dicant, quod intellectum est vna species immaterialis existens in intellectu possibili, latet ipsos ꝙ quodam modo trãseunt in dogma Platonis, qui posuit quòd de rebus sensibilibus nulla scientia potest haberi, sed omnis sciẽtia habetur de forma vna separata. Nihil enim refert ad propositum, vtrum aliquis dicat quòd scientia quæ habetur de lapide, habetur de vna forma lapidis separata, aut de vna forma lapidis, quæ est in intellectu: vtrobique enim sequitur quod scientiæ non sunt de rebus quæ sunt hic, sed de rebus separatis solum. Sed quia Plato posuit huiusmodi formas immateriales per se subsistentes, poterat etiam eum hoc ponere plures intellectus participantes ab vna forma separata vnius veritatis cognitionem. Isti autem qui ponunt huiusmodi formas immateriales, quas dicunt esse intellecta, necesse habent ponere quod sit vnus intellectus tantum non solum omnium hominum, sed etiam simpliciter. Est ergo dicendum secundum sententiam Aristotelis, ꝙ intellectum quod est vnum, est ipsa natura, vel quidditas rei. De rebus enim est scientia naturalis & aliæ scientiæ, nõ de speciebus intellectis. Si enim intellectum esset non ipsa natura lapidis quæ est in rebus, sed species quæ est in intellectu, sequeretur quod ego non intelligerem rem quæ est lapis, sed solum intentionem quæ est abstracta à lapide. Sed verum est ꝙ lapidis natura, prout est in singularibus, est intellecta in potentia, sed fit intellecta in actu per hoc ꝙ species à rebus sensibilibus mediantibus sensibus vsque ad phantasiam perueniunt, & per virtutem intellectus agentis species intelligibiles abstrahuntur quæ sunt in intellectu possibili. Hę autem species non se habent ad intellectũ possibilẽ vt intellecta, sed sicut species quibus intellectus intelligit: sicut etiam species quæ sunt in visu non sunt ipsa visa, sed ea quibus visus videt, nisi inquãtum intellectus reflectitur supra seipsum, quod in sensu accidere non põt. Si autem intelligere esset actio transiens in exteriorem materiam, sicut comburere & mouere, sequeretur quòd intelligere esset secundum modum quo natura realiter habet esse in singularibus, sicut cõbustio ignis est secundum modum combustibilis. Sed quia intelligere est actio in ipso intelligente manens, vt Aristoteles dicit. 9. Meta. sequitur, quod intelligere sit secundum modum intelligentis, id est, secundum exigentiam speciei qua intellectus intelligit. Hæc autem cum sit abstracta à principijs indiuiduantibus, non repræsentat rem secundum conditiones indiuiduales, sed secundum naturam vniuersalem tantum. Nihil enim prohibet si aliqua duo cõiunguntur in re, quin vnũ eorum repræsentari possit etiam in sensu sine altero: vnde color mellis, vel pomi, videtur à visu sine eius sapore. Sic igitur intellectus intelligit naturam vniuersalem per ab-

F stractionem ab indiuidualibus principijs. Est ergo vnum quod intelligitur à me & à te, sed alio intelligitur à me, & alio à te, id est, alia specie intelligibili: & aliud est intelligere meum, & aliud tuum: & alius est intellectus meus, & alius tuus. Vnde & Aristoteles in Prædicamentis dicit aliquam scientiam esse singularem, quantum ad subiectum, vt quædam grammatica in subiecto quidem est in anima, de subiecto verò nullo dicitur. Vnde & intellectus meus quando intelligit se intelligere, intelligit quendam singularem actum: quando autem intelligit intelligere simpliciter, intelligit aliquid vniuersale: non enim singularitas repugnat intelligibilitati, sed materialitas. Vnde cum sint aliqua singularia immaterialia, sicut de substantijs separatis supra dictum est, nihil prohibet huiusmodi singularia intelligi. Ex hoc autem
G apparet, quomodo sit eadem scientia in discipulo & doctore. Est enim eadem quantum ad rem scitam, nõ tamen quantum ad species intelligibiles quibus vterque intelligit. Quantum.n. ad hoc indiuiduatur scientia in me & in illo: nec oportet quòd scientia quæ est in discipulo, causetur à scientia quæ est in magistro, sicut calor aquæ à calore ignis, sed sicut sanitas quæ est in materia, à sanitate quæ est in anima medici. Sicut.n. in infirmo est principium naturale sanitatis, cui medicus auxilia subministrat ad sanitatem perficiendam: ita in discipulo est principium naturale scientiæ, scilicet intellectus agens, & prima principia per se nota. Doctor autem subministrat quædam adminicula deducendo consequens ex principijs per se notis: vnde & medicus nititur sanare eo modo quo natura sanaret,
H scilicet calefaciendo & frigidando: & magister eodẽ modo inducit ad scientiam quo inueniens per seipsum scientiam acquireret, procedendo scilicet de notis ad ignota: & sicut sanitas in infirmo fit non secundum potestatem medici, sed secundum facultatem naturæ, ita & scientia causatur in discipulo non secundum virtutem magistri, sed secundum facultatem addiscentis. Quod autem vlterius obijciunt, quòd si remanerent plures substantiæ intellectuales destructis corporibus, sequeretur quod essent otiosæ, sicut Aristoteles in 11. Meta. argumentatur, quòd si essent substantię separatę non mouentes corpus, essent otiosæ, si bene literam Aristotelis considerassent, de facili possent dissoluere. Nam Arist. antequam hanc rationem inducat, præmittit. Quare & substantias, & principia immobilia tot esse rationabile est suscipere, necessarium enim dimit-
I tatur fortioribus dicere. Ex quo patet quòd ipse probabilitatem quandam sequitur, non necessitatem inducit: deinde cum otiosum sit quod nõ pertingit ad finem ad quem est, non potest dici etiam probabiliter quòd substantię separatæ essent otiosæ, si non mouerent corpora, nisi forte dicatur quòd motus corporum sint fines substantiarum separatarum, quod est omnino impossibile, cum finis sit potior his quæ sunt ad finem. Vnde nec Aristoteles inducit quod essent otiosæ si non mouerent corpora, sed quod omnem substantiam impassibilem secũdum se optimum finem sortitam esse oportet æstimare. Est enim perfectissimum vniuscuiusque rei, vt non solum sit in se bonum, sed vt bonitatem in alijs causet. Non erat autem manifestum qualiter substantiæ separatæ causarent bonitatem in infe-
k rioribus, nisi per motum aliquorum corporum: vnde ex hoc Aristoteles quandam probabilem rationem assumit ad ostendendum quod non sunt aliquæ substantiæ separatæ, nisi quæ per motus cœlestium corporum manifestantur, quamuis hoc necessitatem non habeat, vt ipsemet dicit. Concedimus autem quòd anima humana à corpore separata nõ habet vltimam perfectionem suæ naturę, cum sit pars naturæ humanæ. Nulla enim pars habet omnimodam perfectionem, si à toto separetur. Non autem propter hoc est frustra, quia non est animæ humanæ finis mouere corpus, sed intelligere, in quo est sua felicitas, vt Arist. probat in 10. Ethi. Obijciunt etiam ad sui erroris assertionem, quod si intellectus essent plures plurium hominum, cum

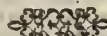
intelle-

intellectus sit incorruptibilis, sequeretur quod actu essent A infiniti intellectus, secundum positionem Aristotelis, qui posuit mundum æternum, & homines semper fuisse. Ad hanc autem obiectionem sic respondet Algazel in sua metaphysica. Dicit enim quòd in quocunque fuerit vnum istorum sine alio.i.quātitas, vel multitudo sine ordine, infinitas non remouebitur ab eo, sicut à motu cœli. Et postea subdit. Similiter etiam animas humanas quæ sunt separabiles à corporibus per mortem, concedimus esse infinitas numero, quamuis habeant esse simul, quoniam non est inter eas ordinatio naturalis, qua remota desinant esse animæ, eo qnòd nullæ earū sunt causæ alijs, sed simul sunt sine prius & posterius natura & situ. Non enim intelligitur in eis prius & posterius secundum naturam nisi secūdum tempus creationis suæ. In essentijs autem earum secūdum quod sunt essentiæ, non est ordinatio vllo modo, sed sunt B æquales in esse, econtrario spacijs, & corporibus & causæ & causato. Quomodo autem hæc Aristoteles solueret à nobis sciri non potest, quia illam partem Metaphysicæ non habemus, quam fecit de substantijs separatis. Dicit enim Philoso.in 2.Physic.q de formis quæ sunt separatæ, in materia autem inquantum sunt separabiles considerare est opus Philosophiæ primę. Quicquid autem circa hoc dicatur manifestum est, q ex hoc nullam angustiam catholici patiuntur, qui ponunt mundum incœpisse. Patet autē falsum esse, q dicunt hoc fuisse principium apud omnes Philosophantes & Arabes & Peripateticos, q intellectus non multiplicaretur numeraliter, licet apud latinos non. Algazel enim Latinus non fuit, sed Arabs. Auicenna etiam qui Arabs fuit, in suo libro de anima sic dicit. Prudentia & stultitia & opinio & alia his similia, non sunt nisi in essentia C animæ, ergo anima non est vna, sed sunt multæ numero, & eius species vna est, & vt Gręcos non omittamus, ponenda sunt circa hoc verba Themistij, in commēto de anima. Cum enim quæsisset de intellectu agente, vtrum sit vnus aut plures, subiungit soluens, An primum quidem intellectum illuminātem credi vnum oporteret, illuminatos verò & subinde illuminantes multos? Quemadmodum q̄quam sol est vnus, tamen lux quæ de sole prodit & mittitur, quasi abiungitur ab eo & diuellitur, atq; ita in multos obtutus distrahitur distribuiturque, Quamobrem Arist. intellectum non soli, sed lumini comparauit: Plato autem soli. Ergo patet per verba Themistij, quòd nec intellectus agens, de quo Arist.loquitur, est vnus qui est illustrans, nec etiam possibilis qui est illustratus, sed verū est, quòd principium illustrationis est vnum, s.aliqua substantia separata, vel Deus secundum catholicos, vel intelligentia vltima, secundum Auicennam. Vnitatem autem huius principij separati probat Themistius per hoc, q docens & addiscēs idem intelligit. Quod non esset, nisi esset idem principium illustrans. Sed verum est, quòd postea dicit quosdam dubitasse de intellectu possibili vtrum sit vnus. Nec circa hoc plus loquitur, quia non erat intentio eius tangere diuersas opiniones Philosophorum, sed exponere sententias Aristotelis, Platonis & Theophrasti: vnde in fine concludit, Quod dixi pronuntiare quidem de eo, quod dicit Philosophus singularis est studij & sollicitudinis. Quod autem maxime aliquis vtique ex verbis quæ collegimus accipiat de his sententiam Aristotelis, & Theophrasti, magis autem ipsius Platonis hoc promptum est propalare. Cæterū quærere quid quisque de anima senserit & loci & curę alterius est. At quænam fuerit opinio Aristotelis, quæ Theophrasti, & quæ etiam Platonis facile arbitror colligi posse ex ver bis his, quæ suprà de libris eorum promplimus prætereximusque. Ergo patet, quòd Aristoteles & Theophrastus, & ipse Plato non habuerunt pro principio, q intellectus possibilis sit vnus in omnibus. Patet etiā, q Auerroys peruerse refert sententiam Themistij & Theophrasti de intellectu possibili & agente: vnde merito suprà diximus eū philosophiæ peripateticæ peruersorem: vnde mirum est quomodo aliqui solum commentum Auerroys videntes, pronuntiare præsumunt, q ipse dicit hoc sensisse omnes Philosophos Græcos & Arabes, præter Latinos. Est etiam maiori admiratione vel etiam indignatione dignum, q aliquis Christianum se profitens tam irreuerenter de Christiana fide loqui præsumpserit. Sicut cum dicit, q Latini pro principijs eorum hoc non recipiunt scilicet q sit vnus intellectus tantum, quia forte lex eorum est in cōtrarium. Vbi duo sunt mala. Primo, quia dubitat an hoc sit contra fidem. Secūdo, quia alienum se innuit ab hac lege, & quod postmodum dicit: hæc est ratio per quam catholici videntur habere hanc positionem. Vbi sententiam fidei positionem nominat. Nec minoris pręsumptionis est, q postmodum asserere audet Deum facere non posse, q sint multi intellectus, quia implicat contradictionem. Adhuc autem grauius est, quod postmodum dicit, Per rationem concludo de necessitate, q intellectus est vnus numero, firmiter tamen teneo oppositum per fidem. Ergo sentit, q fides sit de aliquibus, quorum contraria de necessitate concludi possunt. Cum autem de necessitate concludi nō possit, nisi verum necessarium cuius oppositum est falsum & impossibile, sequitur secundum eius dictum q fides sit de falso & impossibili. Quod etiam Deus facere non potest. Quod fidelium aures ferre non possunt. non caret etiam magna temeritate, q de his quæ ad philosophiam non pertinent, sed sunt puræ fidei disputare præsumit, sicut q anima patiatur ab igne inferni, & dicere sententias doctorum de hoc esse probandas. Pari ergo ratione posset disputare de Trinitate, de incarnatione & alijs huiusmodi, de quibus non nisi balbutiens loqueretur. hæc igitur sunt quæ in destructionem prædicti erroris conscripsimus, non per documenta fidei, sed per ipsorum Philosophorum rationes, & dicta. Si quis autem gloriabundus de falsi nominis scientia velit contra hæc quæ scripsimus aliquid dicere, non loquatur in angulis, nec coram pueris qui nesciunt de causis arduis iudicare, sed contra hoc scriptum scribat, si audet, & inueniet non solum me, qui aliorum sum minimus, sed multos alios, qui veritatis sunt cultores, per quos eius errori resistetur, vel ignorantiæ consuletur.

Explicit diuinum Opusculum sextumdecimum Beati Thomæ Aquinatis de vnitate intellectus, contra Auerroystas dicentes vnum esse intellectum omnium hominum.

D EIVSDEM DOCTORIS OPVS CONTRA PESTIFERAM DOCTRINAM RETRAHENTIVM HOMINES

A religionis ingressu, in quo authoris intentio manifestatur.

E
Opusculum Decimumseptimum

CAP. I.

HRISTIANAE religionis propositū in hoc præcipue videtur consistere, vt à terrenis hominès abstrahat, & spiritualibus faciat esse intentos. Hinc est, quòd auctor fidei, & consummator Iesus in hunc mundum veniens sæcularium rerū contemptum & facto & verbo suis fidelibus demonstrauit. Facto siquidem, quia sicut dicit Aug. in li.de Cathechizandis rudibus. Omnia bona terrena contempsit homo factus Dominus Iesus, vt cōtemnenda monstraret

straret, & omnia terrena mala sustinuit quæ sustinenda præcipiebat, vt neque in illis quæreretur fœlicitas, neque in istis infœlicitas timeretur. Natus enim de matre, quæ quãuis à viro intacta concepit semperque intacta permanserit, tamen fabro desponsata erat, omnem typum carnalis nobilitatis extinxit. Natus in ciuitate Bethleem, quæ inter omnes Iudeæ ciuitates erat exigua, noluit quemquam de terrenę ciuitatis sublimitate gloriari. Pauper factus est, cuius sunt omnia, & per quem facta sunt omnia, ne quisquã cum in eum crederet, de terrenis diuitijs auderet extolli. Noluit Rex ab hominibus fieri, quia humilitatis ostendebat viam. Esuriuit qui omnes pascit, sitiuit per quem omnis potus creatur, ab itinere fatigatus est qui seipsum nobis viam fecit in cœlum, crucifixus est, qui cruciatus nostros finiuit, mortuus est, qui mortuos suscitauit: hoc idẽ in verbis ostendit. nam in suæ prædicationis exordio, non aliqua regna terrena, sicut in veteri testamẽto, sed regnum cœlorum pœnitentibus repromisit, discipulis primam beatitudinem in spiritus paupertate constituit, in qua etiam perfectionis iter esse monstrauit, dicens quærenti iuueni. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quę habes & da pauperibus, & veni sequere me. Hanc viam eius discipuli sunt secuti, tanquàm temporaliter nihil habentes, sed spirituali virtute omnia possidentes. Habentes enim alimenta & quibus tegebantur, his erant contenti. Hoc autem tam pium tamque salubre studium diabolus humanæ salutis æmulus, per homines carnales, inimicos crucis Christi, terrena sapientes, ab antiquis temporibus impedire non cessat. Dicit enim Augustinus in lib. de agone Christiano. Masculi & fœminæ & omnis ætas & omnis sæculi dignitas, ad H speciem vitæ æternæ commutata est. Alij neglectis temporalibus bonis, conuolant ad diuina, alij cedunt eorum virtutibus, qui hæc faciunt, & laudant, quod imitari non audent. Pauci autem adhuc murmurant & inani liuore torquentur, aut qui sua quærunt in ecclesia quamuis catholici videantur, aut ex ipso Christi nomine gloriam quærentes hæretici. Ex horum siquidem numero insurrexerũt ab olim diuersis quidẽ locis, sed pari vesania Iouinianus Romæ, Vigilantius in Gallia, quæ antea errorum mõstris caruerant, quorum primus virginitati matrimonium, secundus paupertati diuitum statum præsumpserunt æquare, manifesta perfidia, euangelica & apostolica consilia, quantum in ipsis est, reddentes inania. Si enim diuitię paupertati, virginitati matrimonium comparantur ex æquo, frustra vel Dominus de paupertate seruanda, vel eius Apostolus de virginitate custodienda, dedit consilium. Vnde insignis doctor Hieronymus vtrumque eorum efficaciter confutauit. Sed sicut in Apocalypsi legitur, vnum de capitibus bestiæ, quod quasi occisum fuerat, à plaga suæ mortis curatur. Insurgunt enim iterato in Gallia noui Vigilantij, à consiliorum obseruãtia multipliciter & astute homines retrahentes. Primo namq; proponunt, nullos consiliorum obseruantiam per religionis introitum debere assumere, nisi prius in mandatorũ obseruantia exercitatos, per quorum dictum & pueris & peccatoribus, & nouiter conuersis ad fidem arripiendæ perfectionis via præcluditur. Addunt insuper, quòd consiliorũ viam nullus debeat assumere, nisi prius multorum consilio requisito, per quod quantum impedimentum assumendæ perfectioni pateat hominibus, nullus sanæ mentis ignorat, dum carnalium hominum consilia, quorum maior est numerus, facilius à spiritualibus homines retrahant, quàm inducant. Conantur insuper impedire obligationem hominum, ad religionis ingressum, p quam firmatur animus ad perfectionis viam assumendam. Demum paupertatis perfectioni derogare multipliciter, non verentur. Horum autem conatum nepharium præfigurauit Pharao, qui vt legitur Exo.5. obiurgans Moysen, & Aaron volentes populum Dei ex Aegypto educere, quare inquit Moyses & Aarõ sollicitatis populum ab operibus suis. Vbi dicit gl. Origenis. Hodie quoque si Moyses & Aaron id est, propheticus & sacerdotalis sermo

F animam sollicitet ad seruitium Dei, exire de sæculo, renunciare omnibus quæ possidet, attendere legi & verbo Dei, continuo audies vnanimes & amicos Pharaonis dicentes. Videte quomodo seducuntur homines & peruertuntur adolescentes. Et postea subdit. Hæc erant tunc verba Pharaonis, hæc nunc amici eius loquuntur, Hæc igitur sunt eorum consilia quibus impedire conantur, tendentium ad perfectiorem profectum. Sed secundum Salomonis sententiam, non est consilium contra Dominũ, de cuius consilij auxilio spiritualibus armis quę sunt potentia Deo, prędicta consilia nitemur destruere & præsumptionis altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei. De singulis igitur præmissorum hoc ordine prosequemur, vt primo ponamus ea, quibus suam intentionem fundare nituntur, G post hęc ostendere conabimur secundum quid & quomodo singulum prędictorum repugnat veritati, quæ secundum pietatem est, deinde ostendemus ea quibus vtuntur ad suę opinionis assertionem, inania & friuola esse.

CAP. II.

Rationes quibus astruere quidam nituntur, non debere aliquos ad religionem admitti antequàm fuerint in præceptis exercitati.

NItuntur autem ostendere multipliciter, quòd consiliorum viam non debent arripere nisi prius fuerint in obseruantia mandatorum exercitati. Saluator enim noster vbi cõsilium de paupertate sectanda dedit, primo adolescenti proposuit, vt si vellet vitam ingredi seruaret mandata, & tunc proficenti se à iuuentute mandata seruasse, consilium seruandę paupertatis dedit. Videtur igitur, q obseruantia mandatorum viam cõsiliorum præcedere debeat. Item inducunt quod Mat. vlti. super illud, Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis, dicit glos. Bedę. Congruus ordo. Primo enim docendus est auditor, deinde fidei sacramentis imbuendus, tunc ad seruãda mandata instruendus. Ex quo volunt accipere, quòd obseruantia mandatorum præcedere debeat consiliorũ assumptionem. Adhuc in Psal. 118. legitur A mandatis tuis intellexi. Vbi dicit glo. Non mandata ipsa dico me intellexisse, sed à mandatis, quia ea faciendo venit iste ad altitudinẽ sapientię. Ex quo etiam idem quod prius volunt cõcludere. Item inducunt, quod alibi in Psal. 130. super illud, sicut ablactatus est super matre sua, dicit gl. Sicut quinque tempora notantur I in carnali procreatione & alitione, ita & in spirituali. Prius enim concipimur in vtero: deinde ibidem alimur, donec in lucẽ edamur: deinde manibus matris gestamur & lacte nutrimur, quousq; ablactati ad mensam patris accedamus, Et postea subdit. Hęc quinque tempora sancta seruat ecclesia. In quarta enim feria quartę hebdomadæ, quasi ecclesię infantia concipitur. Tunc enim per exorcismum & catechismum, rudimẽtis Christianitatis imbuuntur. Deinde quasi in vtero ecclesię aluntur vsque ad sabbatum sanctum, in quo per baptismũ ad lucem generantur. Deinde quasi manibus ecclesiæ gestantur & lacte nutriuntur vsque ad Pentecosten, quo tempore nulla difficilia inducuntur, non media nocte surgitur, non ieiunatur. Postea K spiritu paraclito confirmati, quasi ablactati, incipiunt ieiunare & alia difficilia seruare. Multi verò hunc ordinem peruertunt vt hæretici & scismatici, se ante tempus à lacte separantes. vnde extinguuntur. Cum ergo obseruatio consiliorum sit difficilior quàm obseruatio mandatorum, videtur peruersus esse ordo, & ad hæresim, vel scisma pertinere, quod aliquis accedat ad obseruandum consilia prius in præceptis obseruandis non exercitatus. Hoc etiam idem probare nituntur per ordinem miraculorum, quibus saluator turbas pauit. Primo enim, vt legitur Matthæi.14. satiauit quinque millia hominum ex quinque panibus & duobus piscibus. Postea verò satiauit quatuor millia hominum de septẽ panibus & septem pisciculis, vt habetur Matthæi.15. Significantur autem per quinque millia hi qui in sæcu-

A ſæculari habitu exterioribus vti recte nouerunt. Nam qui mundo integre renunciat, quatuor millia ſunt, & ſeptem panibus, id eſt euangelica perfectione ſublimes, & ſpirituali gratia reficiuntur. Ex quo volunt accipere, φ prius debet aliqui nutriri in obſeruatia mandatorum, & poſtmodum perduci ad perfectionem conſiliorum. Item inducunt qd Hieronymus dicit ſuper Matth. in principio. Quatuor inquit ſunt qualitates de quibus ſancta euangelia contexuntur, præcepta, mandata, teſtimonia, exempla: in præceptis iuſtitia, in mandatis charitas, in teſtimonijs fides, in exemplis perfectio. Volunt igitur concludere, quòd à iuſtitia præceptorum ſit procededum ad perfectionem exemplorum, quæ in conſilijs videtur conſiſtere. Inducunt etiam φ Greg. dicit in 6. Moralium, Poſt Liæ amplexus, ad Rachelem Iacob peruenit, quia perfectus quiſq; ad fœcúditatem actiuæ vitæ antè iungitur, & poſt ad requiem contemplatiuæ copulatur. Status autem religionis qui conſiliorum obſeruantiam profitetur, pertinet ad vitam cõtemplatiuam. Præcepta autem dirigunt nos ad vitam actiuam, quia Matthæi. 19. vbi enumerantur præcepta legis dicit gloſ. Ecce vita actiua, vbi autem poſtea ſubijcitur. Si vis perfectus eſſe &c. dicit gloſ. Ecce vita contemplatiua. Non videtur ergo eſſe tráſeundum ad religionis ſtatum, niſi prius aliquis fuerit in vita actiua exercitatus per obſeruantiam præceptorum. Aſſumunt etiam quod Greg. dicit ſuper Ezechie. Nemo repente fit ſummus, ſed in bona cõuerſione à minimis quis inchoat, vt ad magna perueniat. Minima autem videntur eſſe præcepta Decalogi, magna autem videtur eſſe conſilia, quæ pertinent ad perfectionem vitæ. Dicit enim Aug. in lib. De ſermone Domini in monte. Illa quæ præcepta ſunt in lege dicuntur minima, quæ autem Chriſtus dicturus eſt, ſunt maxima. Nullus ergo debet ad obſeruantiam maiorum, id eſt, conſiliorum accedere niſi prius in minoribus hoc eſt in præceptis exercitatus. Item Greg. dicit & habetur in Decretis diſtinctione. 48. Sicut, Scimus quòd ædificati parietes non prius tignorum pondus accipiunt, niſi à nouitatis ſuæ humore ſiccentur, ne ſi ante pondera quam ſolidentur accipiant, cunctam ſimul ad terram fabricam deponant. Ibidem etiam habetur ex dictis Gregor. Caſum appetit, qui ad ſummi tecti faſtigia poſt pulſis gradibus per abrupta quærit aſcenſum. Vnde cõcludunt periculoſum eſſe, quòd aliquis ſummam perfectionem conſiliorum attingere præſumat, niſi prius in minoribus hoc eſt in mandatis fuerit exercitatus. Adijciunt etiam, quod naturæ ordine mandata præcedunt conſilia, vtpote magis communia, à quibus non conuertitur conſequentia eſſendi. Poſſunt enim præcepta ſine conſilijs obſeruari, conſilia verò ſine præceptis nequaquam. Vnde inordinatum eſſe concludunt ad conſilia tendere, non præmiſſo exercitio mandatorum. Addunt etiam, quòd ſi conſilia præcepta præcederent, ſtultus eſſe non poſſet his qui conſilia non obſeruant, quia ſecundum hoc, nec præcepta obſeruare valerent. Hæc igitur ſunt quibus maxime vtuntur ad oſtendendum, quod ſtatum perfectionis per religionis ingreſſum aſſumere non debent niſi qui ſunt in obſeruátia mandatorum exercitati.

CAP. III.

Quòd prædicta aſſertio locum non habet in pueris.

ET quia præſens quæſtio ad mores pertinet in quibus præcipue conſiderandum eſt, vtrum quod dicitur operibus congruat, oſtendamus primo hoc, quod aſſerere nituntur à rectis operibus diſcordare. Sunt autem tria genera hominum, qui præceptorum exercitationem non habent. Primo quidem pueri, qui propter defectum temporis mádatorum exercitium non potuerunt habere. Secundo ſunt nuper ad fidem cõuerſi ante quam nullum in præceptorum obſeruantia exercitium eſſe potelt, quia omne quod non eſt ex fide peccatum eſt, vt Apoſtolus dicit ad Roman. 14. Et ſine hac impoſſibile eſt placere Deo, vt dicitur ad Hebr. 11. Tertio peccatores, qui in peccatis vitam duxerunt. In ſingulis autem præmiſſorum generibus maniſeſte apparet ſalſum eſſe quod dicitur, Si enim ex neceſsitate præceptorum exercitium viam conſiliorum præcederet, quam quis arripit per religionis ingreſſum, inordinatú valde eſſet, nec ab eccleſia ſuſtinendum, quód parentes pueros in annis minoribus conſtitutos, offerant Deo in religione nutriendos ſub conſiliorum obſeruantia, antequam in præceptis exercitari potuerint, cuius contrarium & eccleſiæ conſuetudo habet quæ maximum habet auctoritatis pondus, & multipliciter ſcripturarum authoritatibus comprobatur. Dicit enim Greg. & habetur. 20. q. 1. c. ad diſtis. Si pater vel mater filium filiamue intra ſepta monaſterij in infantiæ annis ſub regulari tradiderint diſciplina, vtrum liceat eis poſtquàm pubertatis annos impleuerint

B egredi, & matrimonio copulari, hoc omnino deuitamus, nec refert quantum ad propoſitum pertinet, vtrum ſint obligati ad regularem obſeruantiam perpetuo tenendam, quia ſi præceptorum exercitium ex neceſsitate obſeruantiam conſiliorum præcederet, nullo modo liceret regulari conſiliorum obſeruantiæ aliquos applicare, qui nondum eſſent in præceptis exercitati. Hęc autem conſuetudo pueros religioni tradendi non ſolú eccleſiaſticis ſtatutis quàm pluribus, ſed etiam ſanctorum exem,plis cõprobatur. Narrat enim Gregorius in 2. dialogorum lib. φ cœperunt ad beatum Benedictum Romanæ vrbis nobiles & religioſi concurrere, ſuoſque ei filios omnipotenti Deo nutriendos dare. Tunc quoq; bonæ ſpei ſuas ſoboles Eutichius Maurum, Tertullus verò Patricius Placidum tradidit: ex quibus Maurus iunior cum bonis polleret moribus, magiſtri adiutor cœpit exiſtere. Placidus verò pueriles adhuc indolis annos gerebat. Ipſe etiam beatus Benedictus adhuc puer exiſtens, deſpectis literarum ſtudijs, relicta domo, rebuſq; patris, ſoli Deo placere deſiderans ſanctæ conuerſationis habitum quæſiuit, vt Gregor. eodem libro narrat. Hic etiá mos ab ipſis Apoſtolis ſumpſiſſe inuenitur exordium. Dicit enim Diony. in fine Eccleſia. hierar Surſum acti infantes ad habitum ſanctum habebunt conſuetudinem ab omni remoti errore, & immundæ vitæ experies. Hoc diuinis noſtris ducibus ad mentem venit, & viſum eſt ſuſcipere infantes. Et quamuis ibi loquatur Dionyſius de ſuſceptione infantium ad Chriſtianam religioné in baptiſmo aſſumendam, tamen ratio ibi inducta etiam propoſito competit, quia vtrobique pueros expedit nutriri in his quæ poſtmodum ſunt obſeruaturi, vt ad hoc horum habitus informe-

C

D tur. Et vt vlterius procedatur, hoc etiam ipſius Domini authoritate firmatur. Legitur enim Matthæi. 19. quod oblati ſunt Chriſto paruuli, vt manus eis imponeret, & oraret: diſcipuli autem increpabant eos, Ieſus autem ait eis. Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire. Talium eſt enim regnum cœlorum: vbi dicit Chry. Quis mereatur appropinquare Chriſto, ſi repellitur ab eo ſimplex infantia? Nam ſi ſancti futuri ſunt, quid negatis filios ad patrem venire? Si autem peccatores futuri ſunt, vt quid ſententiam condemnationis profertis antequam culpam videatis? Maniſeſtum eſt autem φ maxime appropinquat homo Chriſto per viam cõſiliorum, ſecundum illud Matthæi. 19. Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me. Non ſunt igitur pueri retrahendi, ne per obſeruantiam conſiliorum Chriſto appropinquent. Sed ſicut Origines ibidem dicit, quidam priuſquàm diſcant rationem iuſtitiæ de pueris, reprehédunt eos qui per ſimplicem doctrinam pueros & infantes, id eſt, minus adhuc eruditos offerút Chriſto. Dominus autem hortans diſcipulos ſuos viros iam conſtitutos condeſcendere vtilitatibus pueroru, vt ſiant pueris quaſi pueri, vt pueros lucrentur, dicit. Talium eſt regnum cœlorum. Nam & ipſe cum in forma Dei eſſet,

E factus eſt puer. Hoc ergo debemus attendere, ne æſtimatione ſapientiæ excellentioris contemnamus quaſi magni puſillos eccleſiæ prohibentes pueros venire ad Ieſum. Et vt adhuc ad priora nos extendamus, de Ioanne Baptiſta legitur

tur Lucæ.1.Puer crescebat,& confortabatur spiritu,& erat F
in desertis vsque ad diem ostensionis suæ ad Israel.vbi dicit
Beda. Prædicator pœnitentiæ futurus, vt liberius audito-
res suos à mundi illecebris erudiẽdo subtollat, primæuam
in desertis transegit vitam, ne vt Greg.Nysenus dicit, hu-
iusmodi fallacijs quæ per sensus ingeruntur,assuetus,quan
dam confusionem ac errorem incurreret erga veri boni di
scretionem: & ideo ad tantum diuinarum gratiarum ele-
uatus est apicem, vt plusquàm Prophetis sibi gratia infun-
deretur,quia mundus expers cuiuslibet passionis desideriũ
suum à principio vsque ad finem diuinis aspectibus obtu-
lit. Non solum igitur licitum est,sed etiam valde expediẽs
ad maiorem gratiam optime promerendam, vt aliqui à
pueritia sæculum deserentes, in deserto religionis viuant.
Vnde Threnorum.3.dicitur.Bonum est viro cum portaue- G
rit iugum ab adolescentia sua. Et causa videtur assignari,
cum subditur.Sedebit solitarius,& tacebit, quia leuauit se
super se: per quod datur intelligi, qui ab adolescentia sua
iugum religionis portando se super se leuant, ad obseruan
tias religionis,quæ in quiete consistit, à mundanis curis &
silentio, à turbarum tumultibus magis redduntur idonei,
secundum illud Prouerbiorum.22.Adolescens iuxta viam
suam etiam cum senuerit non recedet ab ea. Et inde est ꝙ
Anselmus in libro de similitudinibus,eos qui sunt à pueri-
tia in monasterijs nutriti, angelis comparat: eos verò qui
postmodum in perfecta ætate conuertuntur, hominibus.
Hoc etiam non solum sacræ scripturæ authoritatibus, sed
etiam Philosophorum sententijs confirmatur, Dicit enim
Philosophus in 2.Ethicorum. Non parum differt sic, vel
sic ex iuuene confestim assuefieri: sed multo magis, aut H
omne,id est,totum in hoc consistit,ꝙ aliqui à pueritia eru
diantur in hoc, quod per totam vitam debetur seruare. &
in 8.Politicorum dicit idem Philosophus, quòd legislato-
ri maxime negotiandum est circa iuuenum disciplinam,
quos oportet erudire secundum quod conuenit ad vnam-
quanque qualitatem. Hoc etiam ex communi hominum
consuetudine manifeste apparet, secundum quam homi-
nes à pueritia applicãtur illis officijs,vel artibus, in quibus
vitam sunt acturi.Sicut qui futuri sunt clerici, mox à pue-
ritia in clericatu erudiuntur: qui futuri sunt milites, opor
tet ꝙ à pueritia in militaribus exercitijs nutriantur, sicut
Vegetius dicit in lib.de re Militari: qui futuri sunt fabri,fa
brilem artem à pueritia discunt. Cur igitur in hoc solo re-
gula fallet,vt qui futuri sunt religiosi, non à pueritia in re- I
ligione exerceantur? Quinimmo necesse est vt quanto ali-
quid est difficilius,tanto ad illud portandum magis homo
à pueritia consuescat. Sic igitur manifeste apparet, quòd
in pueris locum non habet, quod dicũt oportere aliquem
prius in mandatis exerceri, quàm ad consilia transeat re-
ligionem intrando.

CAP. IIII.

Quòd prædicta assertio locum non habet in his qui de nouo conuertuntur ad fidem.

NVnc videre oportet, vtrum hoc locum habere posit
in his qui nuper ad fidem sunt cõuersi, quibus si quis
religionis habitum intercidat tanquàm in præceptis non
exercitatis,primo aspectu absurdum apparet,cum constat K
Christi discipulos statim in sua conuersione ad fidem, esse
assumptos ad Christi collegium,in quo primum exemplar
consiliorum perfectionis apparuit,& absque dubio cuius-
cunque religionis statum excelsit. Ipse quoq; Paulus inter
Apostolos conuersione nouissimus, prædicatione primus
statim ad fidem conuersus, viam perfectionis euangelicæ
sumpsit. Dicit enim ad Galat.1.Cum autem placuit ei qui
me segregauit ex vtero matris meæ, vt vocaret per gratiam
suam,vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem il-
lum in gentibus,continuo non acquieui carni & sanguini.
hoc etiam ex ipsius Christi exemplo nobis ostenditur.Le-
gitur enim Matthęi.4.post baptismum Christi,quòd tunc
Iesus ductus est in desertum à spiritu,vbi dicit gloss. Tunc,
id est, post baptismum, docens baptizatos de mundo exi-
re,& in quiete Deo vacare. Hoc etiam ex multorum lauda
bili consuetudine approbatur, qui ab infidelitate quacun-
que ad fidem Christi conuersi, statim habitum religionis
assumunt. Quis autem erit tam improbus disputator, qui
audeat eis consulere,vt potius in sæculo remaneant, quàm
in religione perceptam baptismi gratiam studeant conser
uare? Quis sanæ mentis ab hoc proposito eum impediat,
ne Christum quem per sacramentum baptismi iam in-
duit,perfecta imitatione induere mereatur? Apparet igi-
tur & in hoc secundo hominum genere derisibile omnino
esse, quòd dicunt homines ab ingressu religionis arcendos
ante exercitium præceptorum.

CAP. V.

Quòd prædicta assertio locum non habet in peccatoribus per pœnitentiam conuersis.

DEnique videamus, an in tertio genere hominum sci-
licet de peccatis pœnitentium nondum in præceptis
exercitatorum, conueniens esse posit quod dicunt. Vbi
assumendum videtur, quod in euangelio legitur de con-
uersione Matthæi,quem Dominus de telonei lucris ad suĩ
sequelam vocauit, & quamuis non statim sit in Apostola-
tum assumptus, statim tamen consiliorum perfectionem
assumpsit. Dicitur enim Luc.5.quòd relictis omnibus,sur-
gens secutus est eum,& sicut Ambro. ibidem dicit propria
dereliquit,qui rapiebat aliena. Ex quo manifeste apparet,
quòd statim pęnitentes post quamcunque immanitatem
peccatorum,viam consiliorum possunt arripere. Quinim-
mo vt verius dicatur, eis maxime cõpetit ad perfectionem
viam consiliorum assumere. Greg.enim in quadam Home
lia exponens illud quod habetur Lucæ.3.Facite dignos fru
ctus pœnitentiæ dicit. Quisquis illicita nulla cõmisit, huic
iure conceditur vt licitis vtatur. At si quis in culpam lapsus
est,tam licita debet abscindere, quanto se meminit illicita
perpetrasse,& post modum subdit.Per hoc ergo cuiuslibet
conscientia conuenitur, vt tãto maiora quærat bonorum
operum lucra per pœnitentiam, quanto grauiora sibi intu
lit damna per culpam.quia igitur in statu religionis homĩ
nes etiam à licitis abstinent & perfectorum operum lucra
quærunt, manifestum est quòd à peccatis recedentes non
in obseruantia præceptorum, sed potius in eorum trans-
gressione exercitati,debent viam consiliorum assumere re
ligionem intrando,quæ est perfectæ pœnitentiæ status,vn
de vt habetur trigesimatertia quæstione. 2.ca. admonere.
Stephanus Papa Astulphum quendam,qui grauia peccata
portauerat admonet dicens.Placeat tibi consilium nostrũ,
Ingredere monasterium, humiliare sub manu abbatis, &
multorum fratrum precibus adiutus obserua cuncta sim-
plici animo quę tibi fuerint imperata: & postea subdit.Sin
autem pœnitentiam publicam, permanens in domo tua,
vel in hoc mũdo vis agere,quod peius tibi & durius & gra-
ui⁹ esse nõ dubites,ita vt agere debeas exhortamur.Et sub-
iungit quædam grauissima,quibus tamen omnibus vtilius
& melius esse dicit religionis ingressum.Sic igitur patet, ꝙ
non exercitati in præceptis, sed potius in peccatis conuer-
sati salubriter admonentur ad religionis ingressum,qui ta-
men per horum admirabilem sapientiam à consilijs assu-
mendis arcentur, quorum in hoc sententia Apostoli sen-
tentia confutatur, qui dicit Roman.6 Humanum dico,
propter infirmitatem carnis vestræ.Sicut enim exhibuistis
membra vestra seruire immunditię & iniquitati ad iniqui
tatem,ita nunc exhibere membra vestra seruire iustitiæ in
sanctificationem,vbi dicit glos.Humanum dico,quia plus
seruitutis debetis iustitiæ,quàm peccato. Et Baruch quar-
to dicitur.Sicut fuit sensus vester,vt erraretis à Deo, decies
tãtum, iterum conuertentes requireretis eum,quia videli-
cet post peccata quibus homo à Deo recessit, eius præce-
pta transgrediens, ad maiora debet manum extendere, &

non eſſe mediocribus contentus. Huic etiá rei multa exempla ſanctorum ſuffragantur. Plurimi enim vtriuſque ſexus poſt grauia facinora,& flagitia perpetrata, in quibus totá vitam ſuam conſumpſerant, ſtatim conſiliorum viam aſſumentes, nullo præmiſſo præceptorum exercitio religioni arctiſsimæ ſe dederunt. Nec ſolum hoc authoritatibus ſanctorum & exemplis, ſed etiam Philoſophicis documentis comprobatur. Dicit enim Philoſophus in 2. Ethi. Multum enim abducentes à peccato, in medium veniemus. quod tortuoſa lignorum dirigentes faciunt. Oportet igitur eos, qui per peccata ſunt diſtorti, ad rectitudinem deduci, perfectiora virtutis opera obſeruando. Patet igitur ex præmiſſis, quòd in nullo genere hominum locum habere poteſt quod dicunt, non debere aliquos ad religionem tranſire, niſi prius fuerint in præceptis exercitati.

CAP. VI.

Deſtructio radicis erroris præmiſſi.

AD hunc autem errorem radicitus extirpandum, oportet eius radicem ſiue originem inuenire. Videtur autem ex hoc prædictus error procedere, quòd exiſtimát in conſilijs principaliter perfectionem exiſtere, & præcepta ad conſilia ordinari ſicut imperfectum ordinatur ad perfectum, & ſic neceſſe ſit à præceptis ad conſilia tranſire, ſicut ab imperfecto ad perfectum peruenitur. Cum autem hoc ſimpliciter de præceptis enuncient, falluntur. Manifeſtum eſt enim præcipua præcepta eſſe de dilectione Dei & proximi, ſecundum quod Dominus dicit Matthæi. 22. ꝙ primum & maximum mandatum legis eſt. Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ſecundum autem ſimile eſt huic, diliges proximum tuum, ſicut teipſum. In his autē duobus præceptis eſſentialiter conſiſtit vitæ Chriſtianæ perfectio. Vnde Apoſtolus dicit ad Colo. 3. Super omnia autem hæc charitatem habere, quod eſt vinculum perfectionis. Vbi dicit gloſſ. quòd cętera perfectum faciūt, inquantum ſcilicet ad charitatem ordinantur, charitas autem omnia ligat. Et inde eſt, ꝙ cum Dominus Matthæ. 6. præcepta de proximi dilectione dediſſet ſubiunxit. Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt, & Matthæi. 19. ſuper illud. Ecce nos reliquimus omnia & ſecuti ſumus te, dicit Hier. Quia non ſufficit tantum relinquere, iungit quod perfectum eſt, & ſecuti ſumus te. Sequebantur autem Apoſtoli Dominum, non tam paſsibus corporis, quàm affectibus mentis, Vnde ſuper illud. Luc. 5. & ait illi, ſequere me. Dicit Ambroſ. Sequi iubet, non corporis greſſu, ſed mentis affectu. Patet igitur, quòd præcipue in affectu charitatis ad Deum perfectio Chriſtianæ vitæ conſiſtit. & hoc rationabiliter: cuiuſlibet enim rei perfectio in aſſecutione ſui finis conſiſtit. Finis autem chriſtianæ vitę eſt charitas, ad quam ſunt omnia ordinanda, ſecundum illud 1. ad Thimo. 1. Finis præcepti charitas eſt. vbi dicit gloſſ. Charitas eſt finis. i. perfectio præcepti id eſt præceptorum omnium: quorum impletio eſt dilectio Dei & proximi. Oportet autem cōſiderare, ꝙ aliter iudicandum eſt de fine, & de his quæ ſunt ad finem. In his enim quæ ſunt ad finem præligenda eſt quædam mēſura, ſecundum quod congruit fini. Sed circa ipſum finem nulla menſura adhibetur, ſed vnuſquiſque ipſum aſſequitur, quantum poteſt: ſicut medicus medicinam quidem moderatur, ne ſuperexcedat, ſanitatem autem inducit quanto perfectius poteſt. Sic igitur præceptum dilectionis Dei, quod eſt vltimus finis chriſtianæ vitæ, nullis terminis coarctatur, vt poſsit dici, quòd tanta dilectio Dei cadat ſub præcepto: maior autem dilectio limites præcepti excedens ſub conſilio cadat: ſed vnicuiq; præcipitur, vt Deum diligat, quantum poteſt, quod ex ipſa forma præcepti apparet cum dicitur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Vnuſquiſque autem hoc obſeruat ſecundum ſuam menſuram, vnus quidem perfectius, alius autem minus perfecte. Ille autem totaliter ab obſeruantia huius præcepti deficit,

A qui Deum in ſuo amore non omnibus prælert. Qui verò ipſum præfert omnibus, vt vltimum finem, implet quidem præceptum, vel perfectius, vel minus perfecte, ſecundum quod magis vel minus detinetur aliarum rerum amore, vnde Aug. dicit in lib. 83. q. Charitatis venenum eſt ſpes adipiſcendorum, aut retinendorum temporalium, quod eſt intelligendum, ſi ſperentur tanquàm vltimus finis: nutrimentum eius eſt, imminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Eſt autem & alius modus perfectus obſeruantię huius præcepti, qui nō poteſt obſeruari in via. Dicit enim Aug. in li. de perfectione iuſtitiæ, ꝙ in illa plenitudine charitatis quæ erit in patria, charitatis præceptum illud implebitur, diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c. & poſtea ſubdit. Cur ergo non præciperetur homini iſta perfectio, quamuis eam in hac vita non habeat? Non

B enim recte curritur, ſi quò currendum eſt neſciatur. Quomodo autem ſciretur, ſi nullis præceptis oſtenderetur? Ad hæc igitur præcepta dilectionis Dei & proximi omnia alia præcepta & conſilia ordinantur, ſicut ad finem. vnde Aug. dicit in Enchi. Quęcunque mandat Deus ex quibus vnum eſt, non mœchaberis, & quæcunq; non iubentur, ſed ſpirituali conſilio mouentur, ex quibus vnum eſt bonum homini eſt mulierem non tangere, tunc recte fiunt cum referuntur ad diligendum Deum, & proximum propter Deū. Aliter tamen ad præcepta charitatis ordinantur alia pręcepta legis: aliter autem conſilia. Ad finem enim aliquid ordinatur, vt ſine quo finis haberi non poteſt, ſicut cibus ad vitam conſeruandam: aliquid verò ordinatur in finem, ſicut per quod & facilius, & ſecurius, & perfectius finis obtinetur: ſicut ad vitam corporis conſeruandam ordina-

C tur cibus ex neceſsitate: medicina verò conſeruatiua ſanitatis, vt perfectius & ſecurius ſanitas habeatur. Primo ergo modo, ad charitatem ordinantur alia legis præcepta: nullo enim modo poteſt præcepta charitatis implere, qui vel alios Deos colit, per quod diſceditur à Dei dilectione, vel qui homicidium aut furtum committit, quæ dilectioni proximi aduerſantur. Secundo autem modo ordinantur ad charitatem conſilia. & de conſilio quidem virginitatis expreſſe eſt Apoſtoli ſententia oſtendentis, quòd ad dilectionem Dei ordinatur. Dicit enim 1. ad Cor. 7. Qui ſine vxore eſt ſolicit' eſt quæ ſunt Dei, quomodo placeat Deo, qui autem cum vxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mūdi, quomodo placeat vxori. De conſilio verò paupertatis ipſe Saluator dicit, quòd ad ſui ſequelam ordinatur, vt patet Matthæi. 19. Quæ quidem ſequela in affectu charitatis conſi-

D ſtit, vt oſtenſum eſt. Charitas autem per cupiditatis minutionem perficitur, cupiditas verò & diuitiarum amor per abiectionem earum diminuitur, vel etiam totaliter aufertur. Dicit enim Auguſt. in epiſtola ad Paulinum & Theraſiam quòd terrena diliguntur arctius adepta, quàm concupita conſtringunt. Aliud eſt enim iam nolle incorporare quæ deſunt, aliud iam incorporata diuellere. Vtrumq; etiam conſilium ad dilectionem proximi ordinatur. Cum enim ea quæ Dominus præcipit. Matth. 5. ad dilectionem proximi pertinentia, ſint in præparatione animi obſeruanda, manifeſtum eſt, ꝙ magis ad horum obſeruantiam pręparatur animus qui circa propria non ſollicitatur: facilius

E enim tollenti tunicam & pallium dimittere eſt paratus, ſi neceſſe fuerit, qui nihil habere in ſuo animo deſtinauit, ꝙ qui habet animum aliquid in hoc ſæculo poſsidendi. Quia verò charitas non ſolum finis eſt, ſed etiam radix omnium virtutum, & pręceptorum quæ de actibus virtutum dātur, conſequens eſt, vt ſicut per conſilia homo proficit ad perfectius diligendum Deum, & proximum, ita etiam proficiat ad perfectius obſeruanda, quæ de neceſsitate ad charitatem ordinantur. Qui enim continentiam aut paupertatem ſeruare propoſuit propter Chriſtum, longius ab adulterio & furto receſsit. Adduntur etiam in religionis ſtatu multæ obſeruantiæ, puta vigiliarum, ieiuniorum & ſequeſtrationis à ſæcularium vita, per quæ homines magis à vitijs arcentur, & ad virtutis perfectionē facilius promouen-

tur, &

tur, & sic consiliorum obseruatio ad aliorum obseruantiã præceptorum ordinatur, non tamen ordinatur ad ea sicut ad finem: non enim aliquis virginitatem seruat, vt adulterium vitet, vel paupertatem, vt à furto desistat, sed vt in Dei dilectionem proficiat: maiora enim non ordinantur ad minora, sicut ad finem. Sic igitur patet, ꝙ consilia ad vitæ perfectionem pertinent, non quia in eis principaliter consistat perfectio, sed quia sunt vię quædam, vel instrumenta ad perfectionem charitatis habendam. Vnde Aug. dicit in lib. De moribus ecclesiæ, de vita religiosorũ loquens. Concupiscentiæ domandæ & dilectioni fratrum retinendę, inuigilat omnis intentio, Et ibidem dicit. Charitas præcipue custoditur, charitati virtus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Et in Collatione patrum dicit abbas Moyses, pro hac scilicet puritate cordis & charitate G vniuersa agimus, atque toleramus, pro hac parentes, patria, dignitates, diuitiæ, delitiæ mundi huius, & voluptas vniuersa contemnitur, pro hac ieiuniorum inediam, vigilias, labores, corporis nuditatem, lectiones cæterasque virtutes suscipimus, vt per ista ab vniuersis cogitationibus noxijs illæsum præparare cor nostrum & conseruare possimus, & ad perfectionem charitatis istis gradibus innitẽdo conscendere. Sic igitur cum duplex sit modus obseruandi præcepta, perfectus scilicet & imperfectus, est etiã duplex exercitium præceptorum: vnum quidem, quo aliquis exercitatur in perfecta obseruantia præceptorum, & hoc idem exercitium fit per consilia sicut ex præmissis patet: aliud autem est exercitium in imperfecta obseruantia pręceptorum, quod fit in vita sæculari absque consilijs. Cum ergo dicitur, quòd oportet aliquem prius exercitari in præceptis, H quàm ad consilia transeat, idem est, ac si dicatur, oportet prius hominem exercitari in imperfecta obseruantia præceptorum, quàm exercitari in perfecta obseruantia eorundem, quod valde inepte dicitur siue ad ipsa præcepta respiciamus, siue ad ipsa exercitia. Quis enim tam insanæ mentis esse poterit, qui aliquem volentem perfecte diligere Deum & proximum, retrahat cogens ipsum prius diligere imperfecte? Nonne hoc formæ dilectionis contradicit, quæ nobis traditur in præceptis charitatis diuinæ, cum dicitur? Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo. Nunquid timendum est, ne nimis cito homo incipiat Deum perfecte diligere, quasi possit in diligendo Deũ modum præterire? dicitur Eccles. 43. Glorificantes Dominum quantumcunque potueritis, superualebit adhuc &c. Vnde Apost. 1. ad Corint. 9. monet. Sic currite, vt comprehendatis. I Et ad Heb. 4. dicit. Festinemus ingredi in illam requiem, quia quantumcunque homo tempestiue viam perfectionis incipiat, semper sibi remanet quo possit proficere, quousque vltimam perfectionem homo cõsequatur in patria. Si verò ad ipsa exercitia inspiciamus, maior apparebit absurditas. Quis enim dicat volentem continentiam, vel virginitatem seruare, vt prius in matrimonio caste viuat? Quis dicat paupertatem pro Christo volẽti subire, vt prius in diuitijs iuste viuat, quasi per diuitias animus hominis ad paupertatem præparetur, & non magis propositum paupertatis impediant? Quod manifeste apparet, Matth. 19. de adolescente qui paupertatis consilium à Domino non suscepit, sed abijt tristis propter diuitias quas habebat. Et k hæc quidem dicta sunt si comparentur consilia ad præcepta charitatis. Si verò comparemus ea ad alia legis præcepta, quis non videat quanta sequatur absurditas? Si enim per consilia & religionis obseruãtias tolluntur occasiones peccatorum, per quæ sunt præceptorum transgressiones, quis non videat aliquem tanto magis indigere, vt occasiones peccatorum euitet? Nunquid ergo dicendum erit iuueni, Viuas interim inter mulieres, & lasciuorum consortia, vt sic in castitate exercitatus, postmodum in religione castitatem obserues: tamquàm facilius sit in sęculo, quàm in religione castitatẽ seruare? Idem etiam de alijs virtutibus & peccatis apparet. Similes sunt igitur huiusmodi doctrinam promulgantes bellorum ducibus, qui milites in F suo tyrocinij exordio acrioribus bellis exponerent. Fatemur, autem quòd si qui sunt in vita sæculari exercitiũ præceptorum habentes, melius possunt in religione proficere: sed sicut ex vna parte præceptorum exercitium in vita sæculari præparat hominem ad consilia melius obseruanda, ita ex alia parte sæcularis vitæ consuetudo consilijs obseruandis impedimentum præstat. Vnde Greg. dicit in princ. mora. Cum adhuc me cogeret animus præsenti mundo quasi specietenus deseruire, cœperunt multa contra me ex eiusdem mundi cura succrescere, vt in eo iam non specie, sed quod est grauius, mente retineret: quæ tandem cuncta solicite fugiens, portum monasterij petij.

CAP. VII.

Solutio rationum aduersariorum.

HIS igitur visis facile est ea, quibus innituntur, refellere. Quod enim primo inducunt de adolescente cui Dominus consilium perfectionis dedit, vtpute iam in mãdatis exercitato, quia dixerat. Hæc omnia seruaui à iuuentute mea, manifestum est secundum Hieronymum efficaciam non habere. Dicit enim super Mat. Mentitur adolescens. Si enim quod positum est in mandatis, Diliges proximum tuum sicut teipsum, opere complesset, quomodo postea audiens, Vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, tristis recessit? Et sicut Origenes super Mat. narrat, scriptum est in euangelio secundum Hebræos, ꝙ cum Dominus dixisset ei, Vade & vende omnia quæ habes, cœpit diues scalpere caput suum, & dixit ad eum Dominus: H Quomodo dicis, feci legem & Prophetas? Scriptum est in lege. Diliges proximum tuum sicut teipsum, & ecce multi fratres tui filij Abrahæ amicti sunt stercore morientes præ fame, & domus tua plena est multis bonis, & non egreditur aliquid omnino ex ea ad eos. Itaque Dominus redarguens eum dicit. Si vis perfectus esse &c. Impossibile est. n. implere mandatum, quod dicit, Diliges proximum tuum sicut teipsum, & esse diuitem, & maxime tãtas habere possessiones: sed hæc intelligenda sunt quãtum ad perfectum modum obseruantiæ huius præcepti. Nihil autem prohibet dicere eum prius imperfecte præcepta obseruasse, & quantum ad hoc eum non fuisse mentitum, sicut Chrysost. & alij expositores dicunt: nec tamen quia exercitato aliqualiter in obseruantia mandatorum Dominus perfectionis consilium dedit, ideo necessaria forma præscribitur, vt I solis talibus aditus ad consilia pateat, quia etiam Matthæũ non exercitatum in præceptis, sed potius in peccatis conuersatum, ad consilia sequenda vocauit, vt sic nec peccatoribus, nec etiam innocentibus perfectionis viam præcluderet. Quod verò secundo inductum est, ꝙ post sacramenta ad mandata seruanda auditor est instruendus, hoc nihil ad propositum facit: quia instructio in mandatis omnibus necessaria est siue in sæculo remanentibus, siue etiam assumentibus perfectionis viam per religionis ingressum: sicut etiam doctrina fidei, & sacramẽta, de quibus præmittitur, sunt vtrisque communia. Similiter quod tertio est inductum, quod faciendo mãdata homo venit ad latitudinem sapientię, nihil aliud indicat, nisi ꝙ per obseruantiam man- k datorum homo meretur sapientiam occultorum. Vnde ibidem inducitur illud, quod habetur Ecclesiast. 1. secundum aliam literam. Concupisce sapientiam, serua mandata, & Dominus præbebit illam tibi, quod manifestum est nihil ad propositum pertinere. Iam verò ꝙ quarto propositum est de gl. super illud Psal. 130. Sicut ablactatus super matre sua, diligentius discutiamus, quia quamuis sit friuolum, multum tamen hoc iactant, & inaniter innituntur eidem. Patet autem ex ipso progressu glosæ inductę, quòd agit de nutritione nouiter ad fidem conuersorum. Sic. n. pręmittitur, quòd post baptismum bonis operibus informamur, & lacte simplicis doctrinę nutrimur proficiendo à lacte, donec iam grandiusculi à lacte matris accedamus ad mensam patris. i. à simpliciori doctrina, vbi præstatur,

Verbum

Verbum caro factum est, accedamus ad verbum patris, In principio apud Deum, quod manifestum est ad doctrinæ ordinem pertinere. Postmodum verò ecclesiastica obseruatio in exemplum inducitur, quæ quinque tempora obseruat, in quorum primo p exorcismum, & catechismum noper conuersi ad fidem rudimentis christianitatis imbuontur. Secundum tẽpus est, quando in vtero ecclesiæ aluntur, vsque ad sabbathum sanctum, & tunc est tertium tempus, in quo per baptismum ad lucem generãtur. Quartum tempus est, in quo manibus ecclesiæ gestantur, & lacte nutriuntur vsque ad Pentecosten, quo tempore nulla difficilia inducuntur, non ieiunatur, non media nocte surgitur, Quintum est tempus, in quo spiritu paraclito confirmati, quasi ablactati incipiunt ieiunare, & alia difficilia facere & seruare, quod videtur ad horum propositum pertinere, quia manifeste agitur de ordine transeundi à facilioribus operibus ad difficiliora. Hic autem eorum processus tripliciter deficit, primo quidem, quia alia est ratio in his quæ sponte assumuntur, alia in his quæ ex necessitate inducuntur. Item, est alia ratio de nuper cõuersis ad fidem qui sunt quasi pueri nutriendi, atque alia de pœnitentibus qui sunt quasi infirmi sanandi. Si igitur aliqui fuerint de nouo ad fidem conuersi, non sunt eis ex necessitate à principio difficilia imponenda, sed primum in leuioribus exercitandi, postmodum verò sunt eis arctiora imponenda, sicut pueri prius nutriuntur lacte, postmodum verò durioribus cibis, & in hoc casu loquitur glossa. Si tamen mox conuersi ad fidem sponte propria voluerint manum mittere ad altiora, quis eos audebit arcere? Et vt ab exemplo glossæ non recedamus, sicut post solennem baptismum, qui fit in vigilia paschæ, quædam requies à laboriosis operibus indulgetur propter infirmos, ita post solennem baptismum, qui in vigilia penthecostes celebratur, statim ecclesia indicit ieiunia, ad significandum eos qui ex feruore spiritus in baptismo suscepti statim se arctiori vitæ subijciunt. De pœnitentibus autem est alia ratio, quia eis à principio iniungitur pœnitentia arctior, postmodum verò paulatim leuigatur, sicut etiam infirmis cum sanari inceperint, arctior diæta imponitur, quæ postmodum cum in valetudine profecerint, remittitur. Secundum hoc ergo ecclesia innocentibus à principio leuiora imponit onera præceptorum, quæ ex necessitate seruantur, consilia verò ex necessitate eis ecclesia non imponit, nec tamen prohibet si ea velint propria voluntate assumere: pœnitentibus autem secundum statuta Canonum in primis annis arctiores obseruantiæ iniunguntur. Secundus defectus est, quia in quolibet officio, vel statu à facilioribus ad difficiliora transitur. Nec tamen oportet quòd quicunque altiorem statum recipit, in leuiori prius exerceatur. Non enim necesse est vt qui in aliquo artificio exerceri voluerit, prius in aliquo leuiori exerceatur, sed in eodẽ artificio à leuioribus ad maiora per ducitur. Vnde non oportet vt qui in statu religionis per consiliorum obseruantiam exerceri voluerint, prius exerceantur in sæculum in obseruantia præceptorum, sed quòd de his quæ ad religionem pertinent, à principio minora eis imponantur: sicut nec oportet quòd qui volunt clericale officium assumere, prius in vita laicali exerceantur, aut qui volunt continenter viuere, non prius oportet eos in continentia coniugali exerceri. Tertius defectus est, quia duplex est operis difficultas. Quædam ex sola magnitudine operum, & talis difficultas, quia requirit perfectionem virtutis, non imponitur imperfectis: quædam verò est difficultas cohibitionis, qua magis indigent qui sunt imperfectæ virtutis. Vnde pueris arctior adhibetur custodia dũ sub pedagogis educantur, quàm postmodum cum peruenerint ad ætatem perfectam. Status autem religionis est quædam disciplina cohibens à peccatis, & facilius ad perfectionem inducens, sicut ex prædictis apparet. Et ideo hi qui sunt imperfectæ virtutis, puta, nondum in præceptis exercitati, magis indigent tali custodia, quia facilius est eos peccatis abstinere tali disciplinæ subiectos, quàm si li-

A berius in sæculo nutriantur. Quòd verò in glos. subditur, Multi hunc ordinem peruertunt, vt hæretici & schismatici, manifeste apparet per sequentia ad ordinem doctrinæ pertinere, sequitur enim. Hic verò seruasse dicit, obstringens se maledicto sic, quasi non modo in alijs suis humilis, sed etiam in scientia, quia ego humiliter sentiebam prius nutritus in lacte, quod est verbum caro factum, vt succrescerem ad panem angelorum scilicet ad verbum, quod est in principio apud Deum, & sic redit ad id quod prius dixerat. Vnde quod in medio positum est, causa exempli inducitur. Quod verò quinto inductum est, de quinque millibus hominum, quos Christus de quinq; panibus prius pauit, & postmodum quatuor millia de septem panibus, tam friuolum est, vt responsione non egeat. Nec enim B oportet secũdum ordinem figurarum, & ordinem rerum esse quę figurantur, quia quandoque per priora figurantur posteriora, & èconuerso. Nec ab huiusmodi figuris efficax argumentatio trahitur, vt Augustin. dicit in quadam epistola contra Donatistas, & Dionysi. dicit in epistola ad Titum, quòd symbolica Theologia non est argumentatiua. Hoc tamen non obstante dicamus, quòd per istum ordinem miraculorum designatur ordo præceptorum ad consilia quantum ad statum totius humani generis. Non enim consilia fuerunt data in veteri testamento, sed in nouo, quia nihil ad perfectum adduxit lex: & hoc patet per glos. quæ quinque panes dicit esse, legalia præcepta; septem autem panes euangelicam perfectionem. Nun autem C propter hoc oportet quòd ijdem homines prius exerceantur in præceptis legalibus in sæculari vita, & postmodum in consilijs in vita religiosa. Non enim legitur quòd ijdem homines fuerint inter quinque millia, & postmodum inter quatuor millia. Similiter verò quod sexto proponitur de illis quatuor, ex quibus sancta euangelia contexuntur, non facit ad propositum: quia quod dicitur in exemplis, perfectio non refertur ad consilia, sed ad perfectum modum obseruandi præcepta, quæ sunt de actibus virtutum, sicut Christus obseruauit. Vnde subduntur in gloss. exempla vt hoc, Discite à me, quia mitis sum &c. & Estote perfecti, sicut & pater vester &c. & alibi, Exemplum enim dedi vobis &c. Iam verò quod septimo proponitur de ordine vitæ actiuę ad contemplatiuam, diligentius considerandum est, quia hoc ab eis frequentius inculcatur. D Verum quidem igitur est, quòd actiua vita contemplatiuam præcedit, sed ignorare videntur quid sit vita actiua. Primo quidem, quia credunt vitam actiuam in sola dispensatione rerum temporalium existere, ita quòd asserunt religiosos qui nihil possident nec proprium, nec commune, actiuæ vitæ participes esse non posse, quod manifeste falsum ostenditur in hoc quod Gregor. dicit in 2. Homiliæ secundæ partis super Ezechiele. Actiua vita est panem esurienti tribuere, verbo sapientiæ nescientem docere, errantem corrigere, ad humilitatis viam superbum proximum reuocare, infirmantis curam gerere, quæ singulis quibusque expediunt dispensare, & commissis nobis qualiter subsistere valeant prouidere. Ex quo patet, quòd ad actiuam pertinet non solum in temporalibus, sed etiam in spiritualibus ducendo, vel corrigendo alijs prouidere, E ad quæ magis homines redduntur idonei nihil penitus in hoc sæculo habentes. Vnde & Dominus Apostolos orbis doctores futuros omnibus huius mundi bonis spoliauit, vt habetur Matth. 10. Est autem quærendum vlterius, vtrum exercitium moralium virtutum hominis ad seipsum, ad vitam actiuam pertineat: & si quidem doctrinam sequamur Philosophi, morales virtutes omnes pertinent ad vitam actiuam. vt patet in 10. Ethicor. intellectuales verò ad vitam contemplatiuam, cui etiam Augustin. attestatur. 12. De Trinit. vbi rationem inferiorem quæ temporalia dispensat, siue ad se, siue ad alium pertinentia deputat actioni, superiorem verò rationem, quæ rationibus æternis inhæret, deputat contemplationi. Hoc ergo habito, in promptu est ratio, quare vita actiua

præcedat contemplatiuã, quia nisi homo per virtutes morales habeat animam à passionibus depuratam, quod pertinet ad vitam actiuam, non est idoneus ad diuinam veritatem contemplandam, secundum illud Matth. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, & hic imperfectè, & in futuro contemplatione perfectà. Sic igitur exercitium vitæ actiuæ est non solum in secularibus, sed etiam in religiosis. Primo quidem, inquantum per virtutes morales in eis animæ passiones refrenantur. Secundo, quia ipsi etiam in alios possunt misericordiæ officia exhibere, vel docendo vel corrigendo, vel saltem infirmos visitando, mœstos consolando, vel in sæculo existentes, vel secum in monasterio viuentes. Vnde quantum ad hæc duo, dicitur Iacobi. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hęc est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo. Tertio, quia in ipso religionis ingressu etiam temporalia dispensauerunt, quæ habebant pauperibus largiẽtes. non ergo propter hoc Glosa inducta præcepta dicit ad vitam actiuam pertinere, consilia verò ad contemplatiuam, quia præcepta ad solam vitam actiuam pertineant: dicit enim ibidem Gregor. Contemplatiua vita est charitatem Dei, & proximi tota mente retinere, quæ sunt magna præcepta in lege, vt dicitur Matth. 22. neque ita, quòd consilia pertineant ad solam contemplatiuam, sicut ostensum est, sed quia consilia principaliter disponunt ad vitam contemplatiuam, præcepta autem sine consilijs obseruata, non sufficienter disponunt ad vitam contemplatiuam ad quam requiritur maior perfectio. Non ergo propter hoc oportet aliquem in sæculo remanere, vt ibi exercitetur in vita actiua, quia etiam in statu religionis potest homo habere exercitium tantum vitæ actiuæ, quantum necesse est ad hoc, quòd homo promoueatur ad contemplationem. Quod verò octauo propositum est, nemo repente fit summus, nõ multum ad propositum facit, quamuis etiam super hoc multum innitantur. Est enim summum & infimum accipere in eodem statu & in eodem homine aut in diuersis statibus, & in diuersis hominibus. Si quidem igitur vtrumque accipiatur in eodem statu, & in eodem homine, manifestum est, quòd nemo repente fit summus, quia vnusquisque rectè viuens, toto tempore vitæ suę proficit, vt ad summum perueniat. Si verò hoc referatur ad diuersos status, non oportet vt quicunq; vult ad superiorem statum peruenire à minori statu incipiat, sicut non oportet, vt qui vult esse clericus prius in laicali vita exerceatur, sed statim à pueritia annis aliqui clericali militiæ ascribuntur. Similiter etiam nec hoc oportet, quãtum ad diuersas personas. Vnus enim ab altioris sanctitatis gradu incipit, quàm sit summum alterius, ad quod per totam vitam suam alter perueniet. Vnde Greg. dicit in 2. Dialogorum. Quatenus præsentes & futuri omnes cognoscerent Benedictus puer conuersionis gratiam à quanta perfectione cœpisset. Quod verò nono proponitur de parietibus recedentibus, quibus non sunt tignorum onera imponenda, & quod decimo proponitur, casum quærit qui postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum, non sunt ad propositum, quia authoritates illæ loquuntur de honore prælationis, qui requirit perfectam virtutem, & ideo non est imperfectis imponendum. Sed consilia sunt promotiones quædam ad perfectionem, & cohibitiones à peccatis, quibus noui parietes indigent, vt exiccentur ab humore vitiorum, & quibus quasi per debitos gradus ad perfectionem perueniũt. Quod verò vndecimo proponitur, priora esse naturæ ordine præcepta consilijs, patet ex prædictis qualiter habeat veritatem. Si enim loquamur de præceptis finalibus, quæ sunt dilectio Dei & proximi, manifestum est, quòd consilia ordinantur ad ea sicut ad finem. Talis est ergo ordo consiliorum ad præcepta huiusmodi, qualis eorum quæ sunt ad finem respectu finis. Finis autem est prior in intentione, posterior verò est in executione. Et sic si consilia ordinarentur ad prædicta præcepta, sicut quæ sine eis nullatenus possent seruari, se-

F queretur, quòd necesse esset prius obseruari consilia, quàm aliquis diligat Deum vel proximum, quod est manifestè falsum. Sed quia hoc modo consilia ordinantur ad prædicta præcepta, vt per ea facilius & perfectius custodiantur, consequens est, quòd per huiusmodi consilia peruenitur ad perfectam dilectionem Dei & proximi, quę intentione præcedit consilia: sequitur autem secundum operis executionem. Si autem comparemus consilia ad alia præcepta, quæ ordinantur ad dilectionem Dei & proximi, inter ea duplex comparatio potest attendi. Quòd enim consilia sine præceptis obseruari non possunt, præcepta verò à multis obseruantur sine consilijs, poterunt comparari consilia ad præcepta communiter considerata. Et sic erit ordo consiliorum ad præcepta, sicut ordo proprij ad commune, quod est quodammodo naturæ ordine prius, non tamen oportet, quòd tempore. Et secundum hoc non oportebit, quòd

G aliquis prius exercitetur in præceptis, & sic ad consilia transeat. Alia verò comparatio potest attendi consiliorum ad præcepta huiusmodi, secundum quod sine consilijs obseruantur, & sic est comparatio consiliorum ad præcepta, sicut vnius speciei perfectæ ad aliam speciem imperfectam, sicut animal rationale comparatur ad animal ratione carens, & sic consilia naturæ ordine sunt priora præceptis, quia perfectum in quolibet genere naturaliter prius est: natura enim vt Boetius dicit, à perfectis sumit initiũ. Nec tamen oportet, quòd præcepta sic considerata sint tempore priora consilijs: non enim oportet, vt aliquid sit primo in specie imperfecta ad hoc quòd transeat ad perfectam; sed necesse est, quòd infra limites eiusdem speciei aliquis de imperfecto transeat ad perfectum. Quod verò vltimo

H propositum est, quòd non esset salus sine consilijs, si consilia præcepta præcederent, manifestum est ex præmissis, quòd procedit ex falso intellectu eorum quæ dicuntur. Non enim sic dicimus consilia ordinari ad præcepta, vt sine quibus præcepta seruari non possunt, sed sicut ea, per quæ præcepta perfectius & melius seruantur.

CAP. VIII.

Rationes inductæ ad astruendum, quòd ante religionis ingressum, debet quis diu & cum multis deliberare.

HIs igitur pertractatis, inquirẽdum est, an oporteat volentes religionem intrare cum multis antè consilium

I habere, vt dicunt. Et hoc quidem nituntur astruere per hoc, quòd de arduis ad totam vitam pertinentibus maxime sunt à pluribus requirenda consilia. Nihil autem videtur esse magis arduum & difficile in rebus humanis, quàm semetipsum abnegare, & mũdum deserere, religionem intrando, in qua necesse sit per totam vitam morari. In hoc igitur maxime sunt multorum consilia requirenda, & diutina deliberatione pensandum. Hoc etiam ostendere nituntur, ex voti diffinitione. Dicitur enim votum esse sponsio melioris boni animi deliberatione firmata. Ex deliberatione igitur dependet firmitas voti. Sed votum religionis est firmissimum, vtpote quod nullo superueniente potest infringi: ergo præexigit maximam deliberationem. Item hoc nituntur ostendere, per hoc quod dicitur 1. Ioan. 4.

K Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex deo sint, quod in religionis introitu locum habet, vt patet per hoc, quòd beatus Benedictus in regula, & Innocentius in Decretali, in hoc casu hanc authoritatem inducunt. Sed huiusmodi probatio indiget diligenti examine, quod plenius fit per deliberationem cum multis. Oportet igitur volentem religionem intrare, primo deliberare cum multis. Addunt etiam, quòd ibi est consilium requirendum, vbi deceptionis periculum imminet. Hoc autem contingit in religionis ingressu, quia vt dicitur 2. ad Corinth. 11. Ipse Sathanas transfigurat se in angelum lucis. vnde sub specie boni decipit incautos. Oportet igitur cum multis deliberatione habita religionem intrare. Item

ea

ea quæ poſſint habere malum exitum; ſunt diligenti conſilio prius examinanda: religionis autem introitus in pleriſque malum exitum habet, qui apoſtatæ & deſperati fiunt. oportet igitur maxima deliberatione præmiſſa religionem intrare. Denique ponendum eſt, quod maxime replicant. Dicitur enim Act. 5. Si ex Deo conſilium eſt hoc aut opus, non poteritis diſſoluere illud: diſſoluitur autem propoſitum religionis intrandæ in multis per apoſtaſiam, non igitur hoc propoſitum fuit à Deo. Oportet igitur magna deliberatione cum multis habita prius conſiderare, an quis debeat religionem intrare. Hæc igitur ſunt quibus neceſsitatem magnæ deliberationis, & cum multis habendæ nituntur imponere his, qui ſunt in religioné intraturi, vt multiplicatis conſilijs, ex aliqua parte impedimentum paretur.

CAP. IX.

Reprobatio prædictæ poſitionis.

AD huius autem falſitatem aſſertionis oſtendendam, primo quidem aſſumamus quod habetur Matth. 4. quod Petrus & Andreas cõtinuo vocati à domino, relictis retibus ſecuti ſunt eum. In quorum commendationem Chryſoſto. dicit. In medijs operibus exiſtentes, audientes iubentem non diſtulerunt. Non dixerunt reuertentes domum loquamur amicis, ſed omnia dimittentes ſecuti ſunt eum, ſicut & Heliſæus Heliæ fecit. Talem enim obedientiá Chriſtus quærit à nobis, vt neque in inſtanti tempore remoremur. Deinde ſequitur de Iacobo & Ioanne, qui vocati à Deo ſtatim relictis retibus & patre ſecuti ſunt eum. Et ſicut Hylarius dicit ſuper Matth. eis artem & patriam domum relinquentibus docemur Ieſum ſecuturi & ſæcularis vitæ ſolicitudine & paternæ domus conſuetudine non teneri. Poſtea vero Matth. 9. de Matthæo ſubditur, quòd ad vocationem domini ſurgens ſecutus eſt eum. vbi Chryſo. dicit. Diſce vocati obedientiam: neque enim reſtitit, neque domum abire rogauit & ſuis hoc communicare. Humana etiam pericula quæ ei à principibus accidere poterant paruipendit, dum officij ſui rationes imperfectas reliquit, vt Remigius dicit ibidem. Ex quo euidenter accipitur, quod nihil humanum nos debet retardare à ſeruitio Dei. Ruſus Mat. 8. & Luc. 9. legitur, quòd quidam diſcipulus Chriſti dixit ad eum. Domine permitte me primum ire & ſepelire patrem meum: cui Dominus reſpondit. Sequere me & dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Quod exponens Chryſoſtomus ſuper Matth. dicit: Hoc dixit non iubens contemnere amorem qui eſt ad parentes, ſed monſtrans quoniam nihil cœleſtibus negotijs nobis magis neceſſarium eſſe oportet, & quoniam cum toto ſtudio his iũgi debemus, & neque parum tardare etiam ſi valde ineuitabilia, & incitantia fuerint quæ attrahunt. Quid enim magis neceſſarium erat, quàm ſepeliendum patrem. Quid etiam facilius? neque enim multum tempus conſumendum erat. Sed diabolus inſtat ardẽtius volens aliquem aditum inuenire, & ſi modicam ſumat neglıgẽtiam, magnam operatur puſillanimitatem. Propter quod ſapiens admonet dicens. Ne differas de die in diem. Nihil igitur aliud inde docemur, niſi quòd nec minimum temporis fruſtra ducere decet, etiam ſi mille cogentia ſint: immo præterire ſpiritualia cunctis, & admodum neceſſarijs. Et Auguſt. dicit in lib. De verbis Domini. Honorandus eſt pater, ſed obediendum eſt Deo. Ego inquit ad euangelium te voco: ad illud opus mihi neceſſarius es. Maius eſt hoc, quàm quod vis facere: ſunt alij qui ſepeliant mortuos ſuos. non licet anteriora poſterioribus ſubdere. Amate parentes, & præponite Deum parentibus. Si ergo propter rem tam neceſſariam Dominus modici temporis inducias petentem redarguit, qua fronte diutinam deliberationem quidam aſſerũt præmittendam eſſe Chriſti conſilijs? Deinde Luc. 9. ſequitur. Et ait alter. Sequar te domine, ſed primum permitte

A mihi renuntiare his qui domini ſunt. Quod exponens Cyrillus inſignis Græcorum doctor dicit: Imiranda promiſſio & omni laude plena. Sed quærere renuntiare his qui domi ſunt licentiando ſe ab eis oſtendit, quòd vtcumque diuiſus ſit à Domino, dum hoc perfecte adire propoſuerit mente. Nam velle conſulere proximos non conſenſuros huic propoſito, indicat ſe vtcunque labentem: propter quod dominus improbat. Sequitur enim. Ait ad illum Ieſus. Nemo mittens manum ſuam in aratrum & reſpiciens retro aptus eſt regno Dei. Appoſuit manum aratro qui affectuoſus eſt ad ſequendum: tamen reſpicit retro, qui dilationem petit occaſione redeũdi ad domum & cum propinquis cõferendi. Non hoc inuenimus feciſſe ſacros Apoſtolos qui protinus omiſſa nauicula & parente ſecuti ſunt Chriſtum. Sed & Paulus ſtatim non acquieuit carni & ſanguini. Tales eſſe decet volentes ſequi Chriſtum. Et Auguſt.

B hoc exponens in li. de verbis Domini dicit. Vocat te oriẽs, & tu attendis occidentem? Oriens quidem Chriſtus eſt ſecundum illud Zach. 6. Ecce vir oriens nomen eius. Occidens autem eſt quilibet homo in mortem cadens & in tenebras peccati vel ignorantiæ cadere valens. Iniuriam ergo facit Chriſto in quo ſunt omnes theſauri ſapientię Dei abſconditi, ſi eius audito conſilio adhuc ad mortalis hominis conſilium aliquis exiſtimet recurrendum. Sed deriſibili quadam tergiuerſatione prædicta conantur euadere. Dicunt enim, quòd prædicta locum non habent niſi aliquis ipſius Domini voce vocaretur: tunc enim confitentur differendum non eſſe, nec ad aliud conſilium recurrendum. Sed quando homo interius vocatur ad religionis ingreſſum, tunc opus habet deliberatione magna & multorum

C conſilio, vt diſcernere poſsit ſi hoc ſit ex inſtinctu diuino. Sed hæc reſponſio errore plena eſt. Sic enim verba Chriſti quæ in ſcripturis dicuntur, debemus accipere, ac ſi ab ipſius Domini ore audiremus. Dicit enim ipſe Matthæi. 18. Quod vobis dico, omnibus dico, vigilate. Et Ro. 15. dicitur. Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Et Chry. dicit. Si tantum propter illos dicta fuiſſent, ſcripta non eſſent: nunc autem dicta quidem ſunt propter illos, ſcripta verò ſunt propter nos. Vnde & Apoſtolus inducens authoritatem veteris teſtamenti, dicit Hebræ. 12. Obliti eſtis conſolationis, quæ vobis tanquàm filijs loquitur dicens. Fili mi, noli negligere diſciplinam. Ex quo patet quòd verba ſacræ ſcripturæ non ſolis præſentibus, ſed futuris loquuntur. Specialiter autem videamus, an conſilium quod Dominus dedit adoleſcenti, Matth. 19.

D Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, illi ſoli ſit datum, vel etiam vniuerſis: quod conſiderare poſſumus ex his quæ ſequuntur. Cum enim Petrus dixiſſet ei, Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te, vniuerſaliter præmium omnibus ſtatuit dicens. Omnis qui reliquerit domum, vel fratres &c. propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſsidebit. Non minus ergo ſequendum eſt hoc conſilium ab vnoquoque, quàm ſi vnicuique ſingulariter ex ipſius ore dominico proferretur. Vnde Hieronym. dicit ad Paulinum presbyterum. Tu audita ſententia Saluatoris, ſi vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni ſequere me, verba vertis in opera, & nudam crucem

E nudus ſequens expeditior & leuior aſcendes ſcalam Iacob. Quamuis etiam adoleſcenti loquens, ſingulariter ad ipſum verba protulerit, alibi tamen idem conſilium vniuerſaliter protulit dicens. Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me: vbi dicit Chryſoſto. quòd commune hoc dogma orbi terrarum proponit dicens. Si quis vult, id eſt, ſi vir, ſi mulier, ſi rex, ſi liber, ſi ſeruus. Abnegatio autem ſuipſius ſecundum Baſilium, eſt totalis præteritorum obliuio & receſſus a proprijs voluntatibus. Et ſic patet quòd in hac abnegatione ſui ipſius intelligitur etiam depoſitio diuitiarum, quæ per voluntatem propriam poſsidentur. Sic igitur conſilium adoleſcenti à Domino datum ſic eſt accipiendum, ac ſi

omnibus ex ore Domini proponeretur. Sed in responsio ne præmissa adhuc aliud considerari oportet. Iam enim ostensum est, quòd locutio qua nobis Dominus loquitur in scripturis, idem habet authoritatis pondus, ac si verba ab ipso Saluatore proferrentur. Est autem & alius modus quo Deus interius homini loquitur, secundum illud Psal. 84. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: quæ quidem locutio cuilibet locutioni exteriori præponitur. Dicit enim Gregor. in Homil. pentecostes. Ipse conditor non ad eruditionem hominis loquitur, si eidem homini per vnctionem spiritus non loquatur. Certe Cain priusquã fratricidium opere perpetraret, audiuit. Peccasti, quiesce. Sed quia culpis suis exigentibus sola voce est admonitus, non vnctione spiritus, audire verba Dei potuit, sed seruare contempsit. Si igitur voci conditoris exterius prolatæ statim obediendum esset, vt dicunt, multo magis interiori locutioni, qua Spiritussanctus mentem immutat, resistere nullus debet, sed absque dubitatione obedire. Vnde Isa. 50. dicitur ex ore Prophetæ, vel potius ipsius Christi. Dominus Deus aperuit mihi aurem, scilicet interius inspirando, ego autem non contradico, retrorsum non abij, quasi præteritorum oblitus ad anteriora me extendens, vt dicitur ad Philippens. 3. dicit etiam Apostolus ad Rom. 8. Quicunque spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: vbi dicit gloss. August. Non quia nihil agant, sed quia impetu gratiæ aguntur. Non autem agitur impetu Spiritussancti, qui resistit, vel tardat. Est ergo proprium filiorum Dei, vt impetu gratiæ agantur ad meliora non expectato consilio. De quo etiam impetu dicitur Isaiæ. 59. Cum venerit quasi fluuius violentus, quem spiritus Domini cogit. Hunc autem impetum sequendum esse Apostolus docet ad Galat. 5. vbi dicit. Spiritu ambulate. Et iterum. Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Et iterum. Si spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Pro magna autem culpa quibusdam improperatur à Stephano. act. 7. Vos semper Spirituisancto restitistis. vnde & Apostolus. 1. ad Thessalon. 5. dicit. Spiritum nolite extinguere. vbi dicit gloss. Si cui Spiritussanctus ad horam aliquid reuelet, nolite prohibere eum loqui quod sentit. Spiritus autem sanctus reuelat non solum docendo quid homo debeat loqui, sed etiam suggerendo quid homo debeat facere, vt dicitur Ioan. 14. Cum igitur homo instinctu Spiritussancti mouetur ad religionis ingressum, non est ei differendum vt humanum requirat consilium, sed statim bono impetum Spiritussancti sequi debet. Vnde & Ezechiel. 1. dicitur. Quocunque ibat spiritus illuc eunte spiritu, & rotæ pariter leuabantur sequētes eum. Nec solum hoc scripturæ authoritatibus, sed etiam sanctorum exemplis manifestatur. Narrat enim Augustin. in 8. confes. de duobus militibus, quorum vnus lecta vita Antonij subito repletus amore sancto, ait amico suo. Ego Deo seruire statui, & hoc ex hac hora, in hoc loco aggredior, te si piget imitari, noli aduersari. Respondit ille adhærere se socio tantæ mercedis tantæque militiæ. Et ambo iam tui ædificabant turrim sumptu idoneo relinquendi omnia sua, & sequendi te. In quo etiam libro Augustin. seipsum reprehendit de hoc, quòd retardat suam conuersionem, vbi dicit. Non erat omnino quid responderē veritate conuictus, nisi tantum verba lenta & somnolenta, modo, ecce modo, sine paululum: sed modo, & modo non habebat modum, & sine paululum in lõgum ibat. Et in eodem libro dicit. Erubescebam nimis, quia illarum nugarum, murmur scilicet sæcularium & carnalium adhuc audiebã, & cunctabundus pendebam. Non est ergo laudabile, sed magis vituperabile post vocationem interiorem, vel exteriorem vel verbo, vel scripturis factam, differre, & quasi in dubijs consilium quærere. Hoc etiam ad interioris inspirationis efficaciam pertinet, vt homines inspirati subito ad maiora prouehantur, quod significatur per hoc quòd congregatis in vnum discipulis, vt legitur Act. 2. Repente Spiritussanctus super eos veniens eos fecit magnalia Dei loqui, vbi dicit gloss. Nescit tarda molimina Spiritussan-

F cti gratia. Et ecclesia. 11. dicitur. Facile est in oculis Dei subito honestare pauperem. Hanc etiam efficaciam Dei intrinsecus inspirantis August. ostendit in lib. de prædestinatione sanctorum, inducens quod habetur Ioan. 6. Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me: valde inquit remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua pater auditur, & docet vt veniatur ad filium: nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis. Et postea subdit. Itaque gratia quæ occulte humanis cordibus diuina largitate tribuitur, à nullo corde duro respuitur: ideo quippe tribuitur vt cordis duritia penitus auferatur. Hanc etiam efficaciam inspirationis internæ Gregorius in Homilia Pentecostes commendat dicens. O qualis artifex est iste spiritus. Nulla ad docendum mora agitur, in omne quod voluerit, mox vt tetigerit mentem docet, solumque tetigisse docuisse est. Nam humanum animum subito vt illustrat immutat. Abnegat hoc repente quod erat, & exhibet repēte quod non
G erat. Virtutem igitur Spiritussancti vel ignorat, vel ei resistere nititur, qui à Spiritusancto motum diuturnitate consilij detinere contendit. Nec solum sacrorum doctorum authoritatibus assertionis eorum conuincitur falsitas, sed etiam physicis documentis. Dicit enim Aristoteles in quodam cap. Ethicor. quod intitulatur De bona fortuna. Quod autem quæritur quid est motus principium in anima, palam quemadmodum in toto Deus, rationis enim principium non ratio, sed aliquid melius. Quid igitur vtique erit melius scientia & intellectu, nisi Deus? Et postea subdit, De his qui à Deo mouentur, quòd consiliari non expedit eis. Habent enim principium tale quod
H melius est intellectu & consilio. Erubescat igitur qui se dicit catholicum, diuinitus inspiratos ad humana transmittens consilia, quibus eos Philosophus Ethnicus asserit non egere. Videmus autem vlterius ad quid consilio indigeant hi, quibus est sacræ religionis propositum inspiratum. Et primo quidem occurrit, dubitare an id quod Christus consuluit, melius sit, sacrilegium est: dubitare verò an propter contristationem amicorum, vel quodcunque temporalium detrimentum, homo debeat religionis propositum prætermittere, est animi adhuc carnali amore irretiti. Vnde Hieronym. dicit in epistola ad Heliodorum. Licet paruulus à collo pendeat nepos, licet sparso crine & scissis vestibus vbera, quibus te nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater iaceat, percalcato perge patre, siccis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis genus est
I in hac re esse crudelem. Et postea subdit. Gladium tenet hostis vt me perimat, & ego de matris lacrymis cogitabo? Propter patrem militiam deseram, cui sepulturam Christi causa non debeo? Et ad hoc plura alia sunt inducta. Forte autem aliquis inducetur ad consilium requirendum, an possit implere quod in proposito gerit. Sed etiam huic dubitationi occurrit August. 8. confes. de seipso loquens, qui consilium continentiæ assumere formidabat. Aperiebatur inquit ab ea parte qua intenderam faciem, & quò transire trepidabam, casta dignitas continentiæ, serena & non dissolute hilaris honeste blandiens, vt venirem, neque dubitarem, & extendens ad me suscipiendum & amplectendum pias manus plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri & puellæ, ibi iuuentus multa & oīs ætas, & graues viduæ & virgines & anus. Et post pauca. Et irridebat me irrisione exhortatoria, quasi diceret. Tu non poteris quod isti, & istæ? An verò isti, & istæ in semetipsis possunt, & non in Deo suo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te stas, & non stas? Proijce te in eum, noli metuere, non se subtrahet vt cadas. Proijce te securus, excipiet te, & sanabit te. Restant autem duo de quibus consiliari relinquitur his qui religionis assumendæ propositum gerunt, quorum vnum est de modo religionem intrandi: aliud autē est, si aliquod speciale impedimētum habeant, per quod impediantur à religionis ingressu, puta, si sint serui, vel matrimonio iuncti, vel aliquid huiusmodi. Sed ab hoc consilio primo quidem amouendi sunt carnis propinqui. De

K

enim

enim Prouer. 25. Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo non reueles. Propinqui autem carnis in hoc proposito amici non sunt, sed potius inimici, secundum illud quod habetur Micheæ. 7. Inimici hominis domestici eius. Quod etiam Dominus introducit Matth. 10. In hoc igitur casu sunt præcipue vitanda carnalium propinquorum consilia. Hinc etiam est, quòd Hierony. in epistola ad Heliodorum impedimẽta religiosi propositi quæ à propinquis carnalibus ingeruntur, enumerat dicens. Nũc tibi blandis vidua soror hæret lacertis, nunc illi cum quibus adoleuisti vernaculi aiũt. Cui nos seruituros relinquis? Nunc & gerula quondam iam anus, & nutritius secundus post naturalem pietate pater clamitant. Morituros expecta paulisper, & sepeli. Et Gregor. dicit 3. Moralium. Callidus aduersarius cum à bonorum cordibus repelli se conspicit, eos qui ab illis valde diligũtur exquirit, & per eorum verba blandiens loquitur, quia plus cæteris amantur, vt dũ vis amoris cor perforat, facile persuasionis eius gladius ad intimæ rectitudinis munimina irrumpat. Hinc est quòd beatus Benedictus, vt Gregor. refert in 2. Dialogorum, nutricem suam occulte fugiens deserti loci secessum petijt, sed Romano monacho propositum suum aperuit, qui eius desiderium & secretum tenuit, & adiutorium impendit. Arcendi sunt etiam ab hoc consilio carnales homines, apud quos Dei sapientia stultitia reputatur. vnde ecclesiastici 37. irrisorie dicitur. Cum viro irreligioso tracta de sanctitate, cum iniusto de iustitia. Et postea subdit, Non attendas his in omni consilio, sed cum viro sancto assiduus esto, à quo est petẽdum consilium, si de aliquibus in hoc casu consiliari oporteat.

CAP. X.

Solutio rationum contra veritatem supra inductarum.

EA verò quibus innituntur contrarium asserentes, de facili refelluntur. Quod enim primo inductum est, q in arduis & difficilibus sunt maxime consilia requirenda, verũ est vbi non est veritas manifesta. Sed quando id quod est melius, est altiori consilio diffinitum, iniuriosum est iterum id in dubium reuocare iterato consilia requirẽdo. Quod verò secundo propositum est, quòd votum animi deliberatione firmatur, ad propositum non facit. Hæc. n. deliberatio in interiori consistit proposito, quo quis eligit maius bonum cui se obligare intẽdit. Omne autem quod ex electione agitur, ex deliberatione, siue consilio agitur: quia electio est appetitus præconsiliati, vt dicitur in 3. Eth. Et sicut à Spiritussancto qui est spiritus fortitudinis & pietatis hoc propositum homini inspiratur, ita etiam ab eodem qui est consilij & scientię spiritus deliberatio interius ministratur. Quod etiam tertio inducitur. Probate spiritus si ex Deo sunt, ad propositum non facit. Ibi enim necessaria est probatio, vbi non est certitudo. vnde super illud 1. ad Thessa. vlti. Omnia probate, dicit glossa. Certa non egent discussione: incertum autem potest esse his quibus alios ad religionem recipere incumbit, quo spiritu ad religionem veniant, vtrum scilicet desiderio spiritualis profectus, an etiam sicut quandoque accidit ad explorandum, vel ad malefaciẽdum: vel etiam vtrum sint ad religionem apti qui veniunt. Et ideo inducitur eis tam per statutum ecclesiæ, quàm per regulare edictum eorum qui sunt recipiendi, probatio, sed his qui propositum religionis assumendæ gerunt dubium esse non potest, qua intentione id faciant. vnde eis deliberandi necessitas non incumbit, præcipuè si de suis corporalibus viribus non diffidant, ad quas examinandas religionem intrantibus annus probationis conceditur. Quod verò quarto proponitur, quòd Sathanas transfigurat se in angelũ lucis, & multotiens bona suggerit intentione fallendi, verum est: sed sicut glo. ibidem dicit, quando diabolus sensus corporis fallit, mentem verò non mouet à vera rectaque sententia, qua quisque vi- **A** tam fidelem gerit, nullum est in religione periculum, vel cum se bonum fingens ea vel facit, vel dicit quæ bonis angelis congruunt, etiam si credatur bonus, non est error periculosus aut morbidus. Cum verò per hæc aliena bona ad sua ducere incipit, ne quis post eum eat, opus est magna vigilantia. Detur ergo, quòd diabolus aliquem incitet ad religionem intrandum, hoc opus bonum est, & bonis angelis congruum, vnde non est periculum si quis ei in hoc consentiat, sed vigilandum erit, vt ei resistatur cum ad superbiam vel alia vitia incœperit ducere. Frequenter enim cõtingit, quòd Deus vtitur malitia dæmonum in bonum sanctorum, quibus præparat coronas inuictis, & sic eis à sanctis illuditur. Sciendum tamen, quòd si cui à diabolo **B** suggeratur, vel etiam ab homine religionis introitus, per quem aliquis accedit ad Christum sequendum, talis suggestio efficaciam non habet nisi interius attrahatur à Deo. Dicit enim Augustin. in libro de prædestinatione sanctorum, quòd omnes sancti sunt docibiles Dei, non quia omnes ad Christum veniant, sed quia nemo aliter venit, & sic religionis propositum à quocunque suggeratur, à Deo est. Quod verò quinto proponitur, quòd in his est requirendum consilium, quæ malum exitum possunt sortiri, distinctione indiget: aut enim malus exitus potest contingere ex parte ipsius rei, quæ assumenda imminet, aut ex parte hominis assumentis. Si ex parte rei quę assumẽda est periculum imminet, & hoc quidem frequenter accidat, magna deliberatione opus est, vt periculis ob- **C** uietur, vel res totaliter relinquatur. Si verò vt in paucioribus periculum accidat, non est magna deliberatione opus, sed vigilantia & cautela, ne aliquo casu in periculum incidatur: alioquin daretur occasio omnia humana studia prætermittendi, secundum illud Eccles. 2. Qui obseruat ventum, non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet. & Prouer. 26. dicitur. Dicit piger, leo est in via, leæna in itineribus. vbi: dicit gloss. Multi cum verba exhortationis audiunt, dicunt se velle viam iustitiæ incipere, sed à sathana retrahi ne perficiant. Quandoque verò res ipsa in se secura est, habet tamen malum exitum, propter hoc, quòd homo mutat propositum, & ex ista causa non debet homo retrahi vel differre sub specie maioris deliberationis religionis ingressum, quàmuis aliqui mutato proposito à religione apostatantes deteriores fiant: alio- **D** quin etiam similis ratio esset de accessu ad fidem & fidei sacramenta, quia dicitur. 2. Pet. 2. Melius erat viam veritatis non cognoscere, quàm post agnitam retroire. Et Apostolus ad Heb. 10. Deteriora meretur supplicia qui sanguinem testamenti pollutum duxerit, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit. Non esset etiam passim ad iustitiæ opera procedendum, quia scriptum est. Eccles. 26. Qui transgreditur à iustitia ad peccatum, Deus parauit eum ad romphęam. Iam verò, q sexto propositum est, si est ex Deo consilium hoc aut opus, non poteritis id dissoluere, diligẽtius considerandum est: tum, quia hoc ab eis frequentius inculcatur, tum quia latet ibi virtus hæreticæ prauitatis. Ex hoc enim verbo praue intellecto, nostri temporis hæretici duo erronea concludere nituntur, quorum primum est, quòd corpora quæ corrumpuntur à Deo non sunt, secun- **E** dum est, q si aliquis gratiam habet vel charitatem à Deo, amitti non potest. Assumamus etiam alia: si diabolus peccauit, opus Dei no fuit, si Iudas à choro Apostolorum decidit, eius electio à Deo non fuit, si Symon magus post baptismum in hæresim decidit, à Deo non fuit q eum Philippus baptizanit. Cum quibus omnibus addamus, & horum argumentum mirabile, consimilem uirtutem habens cum prædictis. Si ille qui religionem intrauit, ab ea egreditur, propositum quo intrauit, à Deo non fuit, vel studium eorum à Deo non fuit, qui eum ad religionem attraxerũt. Contra quos vtamur verbis Aug. in 1. li. contra Iulianum, qui dicebat, Non potest mali radix in eo quod donum est Dei, locari, contra quem Augus. dicit. Erit profecto Manichęus victor, nisi & illi resistas & tibi &c. Veritas ergo fidei

catholicæ iõ vincit Manichæum, quia vincit teipsum: vt ergo ipsi pariter cum Manichæis vincãtur, dicamus, q consilium Dei nunq dissoluitur, fm illud Isa. 46. Consil. meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Ex hoc tamen consilio immutabili, sicut dat rebus corruptibilibus esse temporale, quibus sempiternitatem non tribuit, ita quibusdam dat iustitiam temporalem, quibus non largitur perseuerantiæ donum, vt August. dicit in lib. de perseuerantia. Et sic vincuntur Manichæi, quia æterno Dei consilio corruptibilia instituuntur, vt temporaliter sint, vincuntur autem isti, quia ex immobili Dei consilio, quibusdam datur secundum æternum Dei consilium propositum religionem intrandi, quibus in ea perseuerandi donum non datur.

CAP. IX.

Rationes quibus astruere nituntur, quòd homines non debent se ad religionem obligare per votum.

NVnc inquirendum est de hoc, quòd impedire nituntur obligationem, qua aliqui voto se ad ingressum religionis astringũt. Et primo quidem aliqui sunt, qui nituntur cuilibet voto derogare, dicentes melius esse q absque voto aliquis virtutum opera exequatur, quàm quòd ad ea obseruanda voto se obliget, inducentes ad hoc quòd Prosper dicit in 2. lib. de vita contemplatiua. Sic abstinere vel ieiunare debemus, vt non nos necessitati ieiunandi subdamus, ne iam non deuoti, sed inuiti rem non voluntarie faciamus. Qui autem vouet se ieiunaturum, necessitati ieiunãdi se subijcit, & eadem ratio est in alijs operibus virtuosis. Non igitur videtur esse laudabile, quòd aliquis voueat, vel ieiunare, vel religionem intrare, vel quodcunque aliud opus virtutis explere. Addunt etiam ad hoc rationem, quia quanto aliquid est magis necessarium, tanto fit minus meritorium. Cum autem aliquis iam vouit vel religionem intrare, vel quodcunque aliud opus explere, necessitas ei incumbit, vt impleat, quod promisit. Laudabilius igitur erit & magis meritorium, si aliquis absque voto faciat aliqua opera virtuosa, quàm si ea expleat voto præmisso. Specialiter autem ostẽdere nituntur, quòd ad religionis ingressum non debent aliqui per obligationem voti, vel iuramenti induci, inducentes statutum concilij Toletani, quod habetur in decretis distinct. 45. c. de iudæis. vbi dicitur. Non. n. tales inuiti saluandi sunt, sed volentes vt integra sit forma iustitiæ: sicut enim homo proprij arbitrij voluntate serpenti obediens perijt, sic vocante se gr̃a Dei, propriæ mentis conuersione quisque credẽdo saluatur. ergo non vi, sed libera animi voluntate & facultate, vt conuertantur suadendi sunt. Quod multo magis obseruandum videtur circa religionis ingressum, qui est minus necessarius ad salutẽ illi autem qui obligantur iuramento vel voto ad religionis ingressum, non proprij arbitrij voluntate, sed necessitate cogente conuertuntur. Non igitur videtur obligatio talis esse conueniens. Inducunt etiam decretum Vrbani Papæ, quòd habetur 19. q. 2. c. duæ sunt. Vbi dicitur, quòd illi qui religionem ingrediuntur, ducuntur lege priuata quæ est lex Spiritussancti. Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas secundum Apostolum. 2. ad Corinth. 3. libertati autem opponitur necessitas, quam inducit obligatio iuramenti vel voti. Incõueniens igitur est aliquos ad religionis ingressum voto vel iuramento constringere. Idem etiam arguũt ex euentu, qui videtur in pluribus, qui post huiusmodi obligationem ad religionem attracti, in ea non perseuerant, sed redeuntes ad sæculum, desperantes seipsos, omni iniquitati peruersitatis se tradũt. Et sic impleri videtur, quod Dominus Scribis & Pharisæis dicit Matth. 23. Circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselitum, & cum feceritis, facitis eum filium gehennæ duplo, quàm vos. Dicunt etiam, quòd aliqui sic obligati aliquãdo votum suum non implent, & tamen postea facti sunt boni Episcopi, vel Archidiaconi, à quo per obligationem præmissam impediti

F fuissent. Addunt etiam, quòd nec beneficijs temporalibus, puta per exhibitionem munerum, sunt aliqui ad religionem inducendi. Et ad hoc inducunt decretum Bonifacij Papæ quod habetur. 1. q. 2. c. Quam pio. vbi dicitur. Nunquam legimus Domini discipulos, vel eorum ministerio conuersos, quempiam ad Dei cultum aliquo muneris interuentu prouocasse. Adijciunt etiam hoc contra fidelitatem esse, dum inexperti ad grauiora religionis onera, vel ad longas matutinas, graues vigilias, ieiunia, & disciplinas, & alias huiusmodi asperitates obligantur, & ducuntur sicut bos ad victimam, & ita dum non implent, quod vouerunt, paratur eis laqueus ad mortem æternam. Dicunt etiam huiusmodi obligationem esse illicitam, vt pote factam contra statutum Innocentij. 4. qui mandauit annum probationis concedi volentibus religionem intrare, & prohibuit ante 14. annum eos per votũ religioni astringi.

G Quod etiam consonat regulæ Beati Benedicti, in qua conceditur probationis annus nuper ad religionem conuersis. Vlterius autem procedunt dicentes specialiter esse illicitum, vt pueri ante annos pubertatis prædicto modo ad religionis ingressum obligentur. Illicitum enim videtur esse, quòd aliquis obligetur tali obligatione, quæ iuste possit ab alio irritari. Si autem aliqui impuberes se ad religionem obligauerint, possunt retrahi à parentibus, uel à tutoribus, vt probatur per id, quod habetur. 20. q. 2. vbi dicitur. Puella si ante 12. ætatis annos sponte sua sacrum velamen sibi assumpserit, possunt statim parentes eius vel tutores id factum irritum facere, si voluerint. Illicitum est ergo impuberes ad religionem obligare iuramento vel voto. Inducunt etiam vlterius, q aliquis infra annos pubertatis constitutus, etiam si sit doli capax, ad religionem obligari non potest.

H Et inducunt ad hoc illud quod dicit Bernardus in apparatu de regularibus & transeuntibus ad religionem, super illam decre. Inno. III. quæ incipit. Postulasti, & sunt hæc verba apparatus. Si vis intelligere, quòd essent infra tertium & quartumdecimum annum, hæc potuit esse dubitatio, quia fortè erant doli capaces, & sic videbatur, quòd malitia suppleret ætatem, sicut in matrimonio carnali, vt habetur extra de desponsatio. impu. c. a nobis & c. tuæ. quia sicut potuerunt se obligare diabolo, sic & Deo. Sed Papa respondet, quòd liberi possunt ministrare in ecclesijs postea recepti, & sic non obligantur ante. 14. annum. Hugutio verò dicebat, quòd bene obligatur doli capax, & tenebat monachatus, quia poterat se obligare diabolo.

I Et Innoc. III. fuit in eadem opinione, qui in decretali ista respondet, quòd ingressus tenuit, si malitia supplebat ætatem, sicut in antiqua decretali patet, sed hodie nõ prodest. Et ad hoc etiam inducunt, quod Raymundus & Gof. in suis summis dicunt idem. Inducunt etiam, quòd pueri ante 14. annos non debent obligari iuramento, vt habetur. 22. q. 5. c. pueri & c. honestum. Pari igitur ratione, nec voto sunt obligandi pueri ante 14. annum ad religionis ingressum. Dicunt etiam quòd religio dicitur à religando, uel reeligendo, ut August. dicit. 10. de ciuit. Dei, Vnde concludunt, quòd pueri qui non sunt ligati, non debent religari, & qui non elegerunt, non debẽt reeligere per religionis ingressum. Ex quibus omnibus concludunt pueros esse miseros & infelices, qui religionem ingrediuntur, uel ad

K religionis ingressum se obligant.

CAP. XII.

Improbatio erroris præmissi, & ostensio, quòd opus virtutis factum cum voto, magis est meritorium.

VT autem in singulis præmissorum veritas possit manifeste uideri, seriatim quæ præmissa sunt inuestigare oportet, à communibus ad spiritualia descendendo. Et primo consideremus, an uerum sit, quod dicunt scilicet magis esse meritorium opus virtutis absq; voti obligatione factum, quàm si ex voto id aliquis impleat. Et quamuis de

boc

hoc plura sint dicta in alio nostro libello, que n de perfectione conscripsimus, hic tamen aliqua iterare nó pigeat. Primo igitur considerandum est, quod cum laus operis ex radice voluntatis dependeat tanto exterius opus laudabilius redditur, quanto ex meliori voluntate procedit. Inter alias autem conditiones bonæ voluntatis vna est, vt sit voluntas firma & stabilis. vnde in vituperium pigrorum inducitur quod habetur Prouerbio. 13. Vult & non vult piger. Tanto igitur opus exterius laudabilius redditur, & magis meritorium, quanto voluntas eius magis stabilitur in bono. Vnde & Apostolus monet. 1. ad Corint. 15. Stabiles estote & immobiles. Et secundum Philosophum ad virtutem requiritur, vt aliquis firmiter & immobiliter operetur. Sed & iustitiam iurisperiti diffiniunt, quòd est constans & perpetua voluntas. Sicut & econtrario patet, quod tanto peccatum est detestabilius, quanto voluntas hominis magis fuerit obstinata in malo. vnde & obstinatio ponitur peccatum in Spiritumsanctum. Manifestum est autem, quòd voluntas firmatur ad aliquid faciendum per iuraméntum, vnde & Psal. dicebat. Psal. 118. Iuraui & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Confirmatur etiam similiter & voto, cum votum sit promissio quædam Qui autem promittit se aliquid facturum, firmat propositum suum ad illud implendum. Laudabilius igitur est virtutis opus & magis meritorium si fiat voluntate firmata per votum. Hoc etiam apparet ex cósuetudine vitæ humanæ. Quia enim voluntas humana mutabilis est ad hoc vt verbis hominum fides adhibeatur intantum inoleuit consuetudo, vt hoc quod aliquis alteri vult facere, promissione confirmet, & vlterius promissionem roboret legitimis munimentis. Plus auté debet vnusquisq; sibi quàm proximo, præcipue in his quæ pertinent ad spiritualem salutem, secundum illud Eccles. 30. Miserere animæ tuæ placens Deo. Potest autem homo propter voluntatis mutabilitatem prætermittere id quod proposuit pro sua spirituali salute, sicut & quod proposuit pro commodo téporali alterius. Si igitur aliquis vtiliter prouidet proximo vallando promissionem suam iuraméto, fideiussione, vel pignore, multo magis vtiliter & laudabiliter sibi prouidet, si bonum propositum quod concepit, vel voto, vel iuramento, vel quocunque alio modo firmare studuerit. Vnde August. dicit in epistola ad Paulinam & Armentarium, Quia vouisti, iam te astrinxisti, aliud tibi facere non licet. Et postea subdit. Nec ideo tamen te vouisse pœniteat, immo gaude iam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Amplius considerandum est, quod opus inferioris virtutis laudabilius redditur, & magis meritorium, si ad superiorem virtutem ordinetur, sicut opus abstinentiæ si ordinetur ad charitatem. pari ergo ratione, & si ordinetur ad latriam quæ est abstinentia potior. Votum autem est latriæ actus. Est enim promissio Deo facta de his quæ pertinent ad Dei obsequium. vnde Esa. 19. Dicitur. Cognoscent Aegyptij Dominum in die illa, & colét eum in hostijs & muneribus, & vota vouebunt domino, & soluent. Ieiunium igitur laudabilius erit, & magis meritorium si fiat ex voto. Hinc est quod in Psal. 75. vel consulitur, vel mandatur. Vouete, & reddite domino Deo vestro: quod frustra mandaretur, vel cósuleretur nisi opus bonum ex voto facere melius esset. Hoc autem habito dubitatur vlterius, vtrum alicui liceat se obligare voto ad religionis ingressum, vel erroneum est. Si enim virtuosum est religionis statum assumere, virtuosos autem actus ex voto facere laudabilius est, laudabiliter agunt illi qui statim religionem ingredi non valétes, se ad ingressum religionis voto astringunt. Nisi forte quis secundum Vigilantium dicat, quod status sæcularis vitæ statui religionis æquatur: vel maiori vesania in tantum erroris prorumpat, quòd præsumat asserere statum religionum quas ecclesia approbauit, nó esse statum salutis, in quo iam Vigilantij hæresim superabunt non solum inania reddentes Christi consilia, sed ea penitus euacuantes: necnon & ordinationi Ecclesiæ repugnantes, quod est schismaticum esse. Si autem laudabiliter faciunt, & à spiritu Dei mouen-

A tur qui se obligant voto ad religionis ingressum, consequens est eos laudabiliter facere qui alios suis exhortationibus ad hoc inducunt in hoc Spirituisancto cooperantes, dum satagunt id ministerio exteriori suadere, ad quod Spiritussanctus instigat interius. vnde & Apost. dicit 1. Ad Corint. 3. Dei enim adiutores sumus, forinsecus. s. ministrando. Sed quia quantum ad eos qui pubertatis annos excedunt, contrarium sapere nefarium est, restat considerandum, vtrum pueri vel puellæ ante pubertatis annos completos valeant se voto religionis astringere. Vbi oportet distinguere duplex esse votum, vnum quidem simplex, aliud autem solenne. Simplex quidem votum in sola promissione consistit: solenne autem votum cum promissione habet exteriorem exhibitionem, dum scilicet homo actualiter se offert Deo, vel per ordinis sacri susceptionem, vel per B professionem certæ religionis in manum prælati, quibus duobus modis votum solennizatur: vel etiam per susceptionem habitus professorum, quæ est quædam interpretatiua professio. Vtriusq; autem voti circa matrimonium est diuersus effectus. Nam votum solenne impedit matrimonium contrahendum, & dirimit iam contractum: votum autem simplex & si contrahendum impediat, contractum tamen non dirimit. Est autem & contrarius, & diuersus effectus vtriusque voti circa religionem. Nam votum solenne quod fit per expressam, aut præsumptam professionem, iam monachum facit, vel cuiuscunque alterius ordinis fratrem: votum verò simplex nondum monachum facit, cum adhuc dominus rerum suarum remaneat, & adhuc si contrahat, possit esse maritus. Quia igitur simplex votum consistit in sola promissione Deo facta, quæ ex inC teriore mentis deliberatione procedit, votum simplex ex iure diuino efficaciam habet, quod nullo humano iure tolli potest. Huius autem voti efficacia dupliciter tolli potest. Vno quidem modo, per defectum deliberationis quę promissioni firmitatem præstat, & ideo furiosorum & aliorú amentium vota vim obligationis non habent, vt habetur extra de regula. & transe. ad relig. Sicut tenor, & eadem ratio est de pueris qui non sunt doli capaces, nec habent debitum rationis vsum, qui in quibusdam anticipatur, in quibusdam tardatur secundum diuersam dispositionem naturæ, vnde ad hoc non potest certum tempus præfigi. Alio modo impeditur efficacia simplicis voti, si aliquis Deo voueat, qui non est propriæ potestatis, puta, si seruus voueret se religionem intrare, haberet quidem efficaciam quátum ad ipsum qui vsum rationis habet, si dominus eius permitD teret. Si tamen dominus hoc votum ratum non habeat, absque peccato poterit reuocare, vt habetur in decretis. distinctione. 44. Si seruus. Vbi dicitur quòd si domino ignorante seruus fuerit ordinatus, licet ei infra spatium vnius anni & serulem fortunam probare, & seruum suum recipere. Et quia puer, vel puella infra puerilis annos etiam ex naturali iure in potestate patris constituitur, poterit pater votum ab eis emissum, si voluerit, reuocare: vel si voluerit, acceptare secundum ordinationem iuris diuini. Dicitur. n. Num. 30. Mulier si quippiam vouerit, & se astrinxerit iuramento quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari, si cognouerit pater votum quod pollicita est, & iuraE mentum quo obligauit animam suam, & tacuerit, voti rea erit, quicquid pollicita est & iurauit, opere complebit. Sin autem statim vt audierit, contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eo quòd contradixerit pater. Ex quo patet quòd puella, vel puer de quo est eadem ratio, infra pueritiæ annos quantum in ipsis est, voto se obligare possunt, nisi impediat rationis defectus, vt dictum est: sed quia potestati alterius subijciuntur, potest votum reuocari à patre. Quod etiam patet per hoc quod subditur de muliere adulta, cuius votum à viro reuocari potest. Et licet ius positiuum determinare non possit tempus quo homo habere incipiat vsum rationis, per quem Deo se valeat obligare, potest tamen determinare tempus obligationis, vel subiectionis vnius perso-

nere ad aliam. Determinatur autem hoc tempus in puella quidem vsque ad duodecim annos completos, in mare autem vsque ad quatuordecim, quia hoc communiter consueuit esse tempus pubertatis, vt habetur 20. quæst. 2. Puella. & cap. Si in qualibet. Sic igitur quantum ad votum simplex, quo quis obligatur ad religionis ingressum; potest aliquis obligari quantum in ipso est, ante completos pubertatis annos, cum sit doli capax, habens debitum rationis vsum ad discernendum quod facit. Potest tamen hoc votum reuocari à patre, vel tutore qui est loco patris. Quia verò solenne votum religionis quod fit per professionem tacitam, vel expressam, habet quasdam exteriores solemnitates, quæ ordinationi subduntur ecclesiæ: sicut & solemnitas ordinis sacri secundum ecclesiæ determinationem exigitur ad huiusmodi votum completum pubertatis tempus, id est, in puero 14. annorum, & in puella duodecim: ita quòd professio ante hoc tempus facta, quantumcunque aliquis sit doli capax, non facit profitentem esse monachũ, vel cuiuscunque ordinis fratrem. Hoc enim communiter tenet ecclesia: licet Innocent. III. aliter sensisse dicatur.

CAP. XIII.

Solutio rationum in contrarium.

His igitur visis, facile est ad omnia obiecta respondere. Quod enim primo inducitur de verbis Prosperi Sic ieiunare debemus, vt non nos necessitate ieiunandi subdamus: intelligitur de necessitate coactionis, quæ voluntario repugnat. vnde subdit: ne iam non deuoti sed inuiti rem non voluntarie faciamus: non autem loquitur de necessitate voti, per quam magis augetur deuotio quæ à deuouendo nominatur. Quod verò secundo propositum est, quòd necessarium est minus meritorium: intelligendum est de necessitate quæ ab aliquo imponitur contra voluntatem ipsius. Sed cum aliquis sibiipsi necessitatem imponit benefaciẽdi ex hoc laudabilior redditur, quia per hoc se facit quodammodo seruum iustitiæ, vt Apost. monet ad Rom. 6. vnde & Aug. dicit in epist. ad Paulinam & Armentarium. Fœlix necessitas quæ ad meliora compellit. Quod verò tertio propositum est de Iudæis conuertendis libera voluntate, patet ad propositum non pertinere. Libertati enim voluntatis non opponitur confirmatio voluntatis in bono: alioquin nec Deus, nec beati liberam voluntatem haberent; opponitur autẽ ei necessitas coactionis ex violentia, vel metu procedens. & ideo signanter dicit Canon de Iudæis, præcepit sancta Synodus nemini deinceps ad credendum vim inferre. Per votum autem aut iuramentum non infertur homini vis, sed ex eis voluntas hominis confirmatur in bonum: vnde per hoc non redditur homo inuitus, sed magis firmiter volens, & iam incipit homo quodammodo facere, inquantum se obligat ad faciendum. Et per hunc etiam modum nullus sanæ mentis diceret esse illicitum inducere iudæos, vt se propria voluntate, obligarent, vel iuramento, vel voto, ad accipiendum baptismum. Quod autem quarto propositum est, quòd aliquando voto, aut iuramento se ad religionem obligantes retrocedunt, & in desperationem incidentes tradunt se omni iniquitati, & sic fiunt filij gehennæ duplo, quàm illi qui eos inducunt, refellitur per verbum Apost. quod dicit Rom. 3. Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuit? Ex quo accipere possumus, quòd per hoc, quòd quidam bonis abutuntur, nullum fit præiudicium illis qui perseuerant in bono. Sicut etiam gloss. dicit ibidem, quòd non ideo quia aliqui iudæorum credere noluerunt, idcirco præiudicabitur cæteris Iudæis, ne digni dicantur accipere, quod Deus promisit fidelibus. Similiter etiam nec ideo quia aliqui vouentes, vel iurantes religionem intrare, post votum pœnitent, & deteriores fiunt, idcirco aliquid præiudicatur illis, qui vouentes in voto perseuerãt. & ideo qui homines inducunt ad vouẽdum religionis ingressum, non faciunt eos filios gehennæ quantum in eis est, sed potius filios regni, præsertim cum plures ex talibus proficiant votum implentes, quàm deficiant à voto recedentes, nisi forte, quod absit, prauis exemplis eos ad peccandum inducerent, vt patet per expositionem Hieronymi & Chrysost. Videtur tamen huic rationi suffragari, quod Apost. dicit 1. ad Thi. 5. Adolescentiores viduas deuita: Et rationem assignat, cum subdit: Habentes damnationem, quòd primam fidem irritam fecerunt: qua scilicet, Deo continentiam promiserunt. Sed sicut Hieronym. dicit in Epist. de Monogamia ad Gerontiam. Propter has quæ fornicatæ sunt in iniuriam viri sui Christi fecerunt, vult Apostolus alterum matrimonium præferens bigamiam fornicationi, secundum indulgentiam duntaxat, non secundum imperium, quia multo tolerabilius est, bigamiam esse, quam scortum, secundum habere virum, quàm plures habere adulteros, Non ergo Apostolus prohibet simpliciter adolescentes viduas continentiam vouere, cum 1. ad Corint. 7. dicat, quòd bonum est eis, si sic in viduitate permãserint, sed eas prohibet recipi ad stipendia ecclesiæ, quæ in lasciuia viuunt. vnde dicit, Adolescentiores viduas deuita, quæ cum luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt. Quod verò sexto proponunt, quòd aliqui post votum de ingressu religionis emissum, in sæculo remanentes facti sunt boni Episcopi, manifeste veritati contrariatur; vt patet per decret. Innocent. quæ habetur de voto & voti redemptione, qua sic dicit. Per tuas nobis literas intimasti, te in Gratianopolitana ecclesia suscipiẽdi habitum regularem votum solemniter emisisse, & postea promisisse in manibus prælati eiusdem Ecclesiæ, te infra duos menses postquam ab Apostolica sede redisses, votum, quod emiseras impleturum. Cumque termino ipso transacto non curasses, quod voueras adimplere, tandem existens voti transgressor, vocatus fuisti ad regimen ecclesiæ Gebennensis. Et infra. Nos igitur tuæ descriptioni consulimus, vt si tuam sanare desideras conscientiam, regimen resignes ecclesiæ memoratæ, ac reddas altissimo vota tua. Ex quo patet manifeste, quòd non possunt bona conscientia vel Episcopatum, vel Archidiaconatum retinere, qui vouerunt religionem intrare, & ita si retinent, non sunt boni Episcopi, vel Archidiaconi, cum sint voti transgressores. Quod autem septimo propositum est, quòd non liceat aliquos ad Dei cultum muneris interuentu prouocandi; soluitur per idem in c. quod ad hoc inducunt: Sequitur. n. post præmissa, nisi forte de pauperum alimento quis in cõe proponat, quorum nulli cuiuscũque professionis esset, victualia negabantur. Ex quo patet, quòd inconuenienter redarguunt eos, qui pauperibus scholaribus bursas procurant, & eos in studio nutriũt, vt postmodum fiant religioni aptiores. Sed & si qua alia beneficia terrena alicui conferantur, vt ex hoc eius familiaritate captata prouocetur ad melius, non est illicitum: esset autem illicitum, si aliqua pactio vel conuentio interueniret. vnde & in eodem c. subditur. Dum tamen omnis absit pactio, & omnis cesset conuentio: alioquin si non liceret aliquem per temporalia beneficia prouocare ad aliquod spirituale bonum; illicitũ esset, quòd in quibusdam ecclesijs quædam distribuuntur his, qui ad officium diuinũ accedunt. Quod verò octauo propositum est contra fidelitatem esse, quòd iuuenes inducantur ad grauiora onera: s. ieiunia vigilias & huiusmodi, manifestam continet falsitatem. His. n. qui in religione recipiuntur vel ad eam obligantur in principio grauiora religionis onera manifestantur. Nec tñ est contra fidelitatem, si ad prouocandos aliquos ad religionem cuius asperitates sunt manifestæ spirituales, eis animi consolationes repromittant exemplo Domini, qui dicebat Matth. 11. Tollite iugum meum super vos & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. In quibus verbis & corporale onus significatur, per hoc quòd iugum nominat, & spiritualis consolatio, in hoc quòd quietem promittit. Vnde Aug. dicit in libr. de verbis Domini. Qui iugum Domini intrepida ceruice subierunt, tam difficilia pericula patiuntur, vt non à laboribus ad quietem, sed

à quiete

quiete ad laborem vocari videbantur. Sed profecto adest Spiritus sanctus, quem affluentia delitiarum Dei in spõsionum beatitudinis omnia prætentia delinire, aspera, & omnia gratia releuaret. Satis ergo spiritualium dulcedinis inexpertos se iudicant, eos decipi arbitrantes, qui iugum suum corpori gratia propter Christum suscipiunt. Quod vero nono propositum est de statuto Innocent. Papæ ad propositum non facit, quia statutum illud est editum de voto solenni, quod per professionem emittitur, non autem de voto simplici, quo aliqui ad religionem ex deuotione se obligant. Quod verò decimo propositum est posse parentes huiusmodi vota impuberum retractare, efficaciam non habet: non enim omne id quod reuocari potest illicite committitur: alioquin oporteret dicere, quod minores 25. annis peccarent in omnibus quæ cum suo damno facerent, quia possunt in integrum restitui. Sic igitur impuberes non peccant, si votum religionis emittant, vel si etiam habitum religionis assumant absque parentum licentia, quàmuis hoc possit per parentes reuocari: alioquin si hoc esset peccatum, prohiberetur per Canones, per quos parẽtibus reuocandi facultas conceditur. Ea verò quæ 11. de apparatu decretalium & summis iuristarum proponuntur, ad propositum non faciunt; quia loquuntur de voto solenni, quod monachum facit; vel cuiuscunque religionis professum, de quo fuerunt inter Doctores iuris Canonici opiniones diuersæ: quàmuis inconsonum & derisibile videatur, quòd sacræ doctrinæ professores iuristarum glosulas in authoritatem inducant, vel de eis disceptent. Illud etiam quod duodecimo de iuramento proponitur, ad propositum non facit, quia non prohibet Canones pueros iurare, sed discernunt, quòd iurare non cogantur. Quod verò tertiodecimo proponitur, falsitatem continet. Pueri enim ligati sunt professione fidei christianæ, quam etiam in baptismo sacramentaliter elegerunt. Vnde possunt iterato ligari, & eligere perfectionis statum, quamuis & propter aliud hoc incongrue dicatur, quia & in ipso sacramento baptismi pueri christianam religionem suscipiunt, & religantur Deo, ipsum iterum eligentes, à quo per peccatum primi parentis fuerunt separati. Demum prophanam conclusionem pueros stultitiæ arguentem, piorum aures ferre non valent. Quis enim puerum Benedictum stultitiæ argui patiatur, quòd relicta domo rebusque patris, soli Deo placere desiderans, sanctæ conuersationis habitum & desertum quæsiuit? Quis nisi hereticus blasphemet Ioannem Baptistam, de quo legitur Luc. 1. quòd puer crescebat & confortabatur spiritu, & erat in desertis, vsque ad diem ostensionis suæ ad Israel? Manifeste tales insultatores animales se esse demonstrant, dum stultitiam reputant ea quæ sunt spiritus Dei, qui sicut Ambros. dicit super Lucam, Non coercetur ætatibus, non obitu extinguitur, non aluo matris excluditur. Et sicut Gregor. dicit in Homelia Penthecostes, Qui implet cytharedum puerum & Psalmistam facit, implet pastorem armentarium siccomoros vellicantem & prophetam facit, implet puerum abstinentem & iudicem senum facit, implet piscatorem & prædicatorem facit, implet persecutorem & doctorem gentium facit, implet publicanum & euangelistam facit. Vtar ergo econtrario verbis Apostoli dicentis. 1. ad Corinth. 3. Si quis inter vos videtur sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat vt sit sapiens. Stultus quidem secundum sapientiam mundi, quæ stultitia est apud Deum: non autem secũdum sapientiam Dei, quæ sicut legitur Prouerb. 1. paruulos alloquitur dicens. Vsquequo paruuli diligitis infantiam? Et post. Conuertimini ad correptionem meam, en proferam vobis spiritum meum.

CAP. XIIII.

Rationes contra perfectionem religiosorum, non habentium possessiones in communi.

NVnc restat considerandum, quomodo homines à religione retraherere conantur, religionis perfectioni A derogando, maxime eorum, qui in communi possessiones non habent. Inducunt enim illud, quod dicit Prosper in lib. de vita contemplatiua. & habetur. 12. quæstio. 1. Expedit facultates ecclesiæ possideri, & proprias perfectionis amore contemni. Non enim propriæ sunt, sed communes ecclesiæ facultates, & ideò quisquis omnibus quæ habuit dimissis, aut venditis fit rei suæ contemptor; cum præpositus factus fuerit ecclesiæ, omnium quæ habet ecclesia efficitur dispensator. Denique sanctus Paulinus, vt ipsi melius nostis, ingentia prædia quæ fuerunt sua, vendita pauperibus erogauit. Sed cum factus esset Episcopus, non contempsit ecclesiæ facultates, sed fidelissime dispensauit, quo facto satis ostenditur, & propria debere propter perfectionem contemni, & sine impedimento perfectionis, posse Ecclesiæ facultates (quæ sunt profecto communia) B possidere. Ex hoc accipere volunt non pertinere ad perfectionem, non habere possessiones communes. Inducunt etiam ad hoc aliorum sanctorum exempla. Nam beatus Gregorius de facultatibus suis, intra vrbis Romæ mœnia, vnum monasterium, in Sicilia verò sex legitur construxisse. Beatus etiam Benedictus monichorum præceptor almificus, amplas possessiones pro suo monasterio recepit, quòd tanti viri euangelicæ perfectionis æmulatores nullo modo fecissent, si possessiones communes in aliquo Apostolicæ & euangelicæ perfectioni derogarent. Et ex hoc concludere volunt, non pertinere ad maiorem perfectionem, quòd aliqui possessionibus careant. Addunt etiam quòd Apostoli quibus Dominus mandauerat vt nihil possiderent, nec aliquid deferrent in via, tempore necessitatis C aliqua possidebant. Vnde super illud Lucæ 22. Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram, dicit gloss. quòd instante mortis articulo, & tota illa gente pastorem simul & gregem persequẽte congruam tempori regulam decernit, permittens vt tollant victui necessaria. Non autem persecutionis tempore, Apostoli minoris perfectionis fuerunt. igitur possidere communia perfectionem non diminuit. Dicunt insuper quòd Christus ordinem discipulorum instituit, quibus succedunt Episcopi & Clerici possessiones habentes, ordines autem religiosorum absq; possessionibus in paupertate viuẽtium postea ab alijs sunt instituti. Quod autem Christus instituit perfectius est. Perfectius igitur esse videtur communes possessiones habere, quàm absq; possessionibus viuere. Arguunt insuper, quòd D non est credibile, quòd perfectio quam Christus instituit obdormisset intermissa à tempore Apostolorum vsque ad hæc tempora, in quibus aliqui ordines incœperunt sine communibus possessionibus viuere. Vnde concludere volunt, quòd communibus possessionibus carere ad perfectionem euangelicam non pertineat. Dicunt etiam, quòd si qui post Apostolorum tempora communibus possessionibus caruerunt viuebant de opere manuali, sicut legitur de Sanctis Patribus in Aegypto. Vnde illi qui possessionibus communibus carent, & tamen de opere manuali non viuunt, videntur omnino ab euangelica perfectione deficere. Inducunt etiam, quòd diuitiarum abrenuntiatio introducta est ad tollendam solicitudinem temporalium rerum, secundum illud Luc. 12. Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis, &c. & 1. Corinth. 7. Volo vos sine so- E licitudine esse, sed maior solicitudo imminet victus quærendi his, qui possessiones non habent, quàm his qui sufficientiam victus iam habent per possessiones communes. ergo communibus possessionibus carere diminuit euangelicam perfectionem. Circa hoc etiam addunt, quòd tales religiosi necesse habent de negotijs multorum se intromittere, qui eis necessaria victus ministrant, & sic multiplicantur in eis temporalium solicitudines euangelicæ perfectioni aduersantes. Videntur igitur ex hoc ipso quòd possessionibus communibus carent, detrimentum perfectionis pati. Dicunt denique hoc esse impossibile, quòd aliquis nihil in cõmuni, vel proprio possideat, quia necesse est quòd comedant, & bibant, & induantur quod facere non possunt,

sunt, si nihil haberent. Ex his igitur derogare nitatur per fectioni possessiones non habentium in commun.

CAP. XV.

Confutatio erroris præmissi.

Oportet autem attendere, q prædicti paupertatis impugnatores, doctrinæ Christi, nec non & vitæ ipsius non modicum aduersantur, qui in omnibus paupertatem & seruandam verbo docuit, & exemplo monstrauit. Dicit enim de ipso Apo. 2. ad Cor. 8. quod propter nos egenus factus est, cum diues esset. Paupertatem enim assumpsit, vt gloss. ibidem dicit, & diuitias non amisit, intus diues, foris pauper, latens Deus in diuitijs, apparens homo in paupertate. Ex quo his qui Christi paupertatem sequuntur, magna G dignitas accrescit: vnde post pauca ibidem concluditur. Nemo igitur se contemnat, pauper in cella, diues in conscientia, & vt ab exordio introitus eius in mundum incipiamus, pauperculam elegit matrem, pauperiorem patrem eligens fit pecunijs egens, & hæc tibi expunat præsepe, vt legitur quodam synodali sermone Ephesini concilij, & post pauca subditur. Respice pauperrimum habitaculum eius qui ditat cœlum, vide præsepe sedentis super Cherubim, vide pannis oblitum eum, qui pelagus arenæ inuoluit; vide diuitiarum paupertatem, diuitias eius furtum considerans. Si autem non propter se, sed propter nos egenus factus est, secundum Apostolum, nunquid non poterat matrem multas possessiones habentem eligere, atque in domo propria nasci, si nihil ad perfectionem christianæ vitæ pertineret terrenas possessiones nó habere, quinimmo propria domo H carere? Confundantur igitur paupertatis detractores, cuius gloria in ipsis Christi cunabulis præclare refulget. Et ne putetur paupertatem quam in infantia sustinuit, in perfecta deseruisse ætate, videamus quid ipse de se dicat. Matth. 8. Filius, inquit, hominis non habet vbi caput suum reclinet, quasi dicat, vt Hier. exponit, quid me propter diuitias & sæculi lucra cupis sequi, cum tantæ sim paupertatis, vt nec hospitiolum quidem habeam, & tecto vtar non meo. & Chryso. idem exponens dicit. Aspice qualiter paupertatem quam Dominus docuerat, per opera demonstrauit. Non erat ei mensa, non candelabrum, non domus, nec quicquam aliud talium:, hæc auté paupertas ad perfectionem pertinet, quam Dominus & verbo docuit, & per opera demonstrauit. Pertinet igitur ad perfectionem christianæ vi- I tæ terrenis possessionibus omnino carere. Rursus vlterius procedentes, inuenimus testimonium paupertatis Christi ex hoc, q cum ab eo tributum requireretur, dixit Petro. Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primo ascenderit tolles, & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens da eis pro me & te. In cuius expositione Hiero. dicit, hoc etiam simpliciter intellectum ædificat auditorem, dum audit Dominum tantæ fuisse paupertatis, vt vnde tribuat pro se & Apostolo redderet, non habuerit. Quod si quis obijcere voluerit, quomodo Iudas in loculis portabat pecuniam? Respondebimus rem pauperum in vsus suos conuertere nefas putauit, nobisq; idem tribuit exemplum. Manifestum est autem nec alicui christiano debet venire in dubium, quód Christus summam perfectionem in sua conuersatione seruauit: vnde & paupertatis perfectionem docebat. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, sequere me, in quo est perfectionis summam int Hiero. dicit. Est igitur summa paupertatis perfectio vt ad exemplum Christi aliqui homines possessionibus careant, & si aliqua reseruent ad pauperú víum, præsertim quorum eis cura incumbit: sic Dominus præcipue suos discipulos propter ipsum pauperes effectos, & de his quæ sibi dabantur reseruans, sustentabat. Inter cætera verò quæ Christus in mortali vita vel passus est, præcipue christianis imitandum proponitur venerandæ crucis exemplum: vnde & ipse Dominus dicebat Mat. 16. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suá,

F & sequatur me: vnde & Aposto. quasi simul cum Christo crucifixus, & in sola Christi cruce gloriam habens dicebat. Gal. 6. Ego stigmata Domini in corpore meo porto, exemplum crucis diligenter locutus. Inter alia verò crucis insignia apparet omnimoda paupertas, in qua exterioribus rebus priuatus est vsque ad corporis nuditatem, vnde ex persona eius in Psal. 21. dicitur Diuiserunt sibi vestiméta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Hanc autem crucis nuditatem per voluntariam paupertatem homines sequuntur, & præcipue qui possessionum redditibus carent: vnde dicit Hieron. ad Paulinum presbyterum. Tu audita sententia Saluatoris. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me, verba vertis in opera, & nudam crucem nudus sequens expeditior & leuior ascendis scalam Iacob: & post pauca subdit. Nihil enim est grande tristi & liuida facie vel simulare, vel ostentare ieiunia, possessionum redditibus abúdare, & vile iactare palliolum. Sic igitur patet inimicos esse crucis Christi prædictos aduersarios paupertatis, qui terrena sapientes terrenas possessiones ad perfectionem christianá pertinere arbitrátur, per quorum abiectionem fiat minor perfectio. His igitur circa viam Christi consideratis tam in eius ortu quàm in eius progressu, quàm etiam in ipso crucis occasu ad Christi doctrinam accedamus, qui discipulos simul & turbas instruens, à paupertate principiú sumpsit, Matth. 5. vbi dicit. Beati pauperes spiritu, quod Hier. exponens dicit. Qui scilicet propter Spiritum sanctum voluntate sunt pauperes & sicut Amb. dicit super Luc. Primá beatitudinem paupertatis vterq; euangelista posuit. Ordine. n. prima est, & parens quædam generatrixq; virtutum, quia qui contempserit sæcularia, ipse merebitur sempiterna: nec potest quisquá meritum regni cœlestis adipisci, qui mundi cupiditate possessus est. Qualis autem pauper spiritu præcipue sit, beatus Basilius ostédit dicens Beatus pauper quasi Christi discipulus, qui pro nobis paupertaté sustinuit: nam ipse Dominus quodlibet opus impleuit, quod ad beatitudinem ducit, se præbens exemplar discentibus. Nusquam autem Dominus legitur possessiones habuisse: non igitur beatitudinis detrimentum habet paupertas eorum, qui possessionibus carere volunt propter Christum, sed magis beatitudinis augmentum; deinde Dominus electis duodecim Apostolis ad prædicandum eos mittens concessa eis miraculorum potestate, inter cætera vitæ documenta, primò inducit paupertatis doctrinam dicens Matth. 10. Nolite possidere aurum, nec argentum in zonis vestris, nó peram in via, quod exponens Eusebius Cæsa. dicit. Prohibebat eis auri & argenti & æris possessionem, præcognitione futurorum. Contemplabatur enim q qui sanandi erant p eos, & ab incurabilibus passionibus liberandi, vellent eis cedere in omnibus bonis suis, & post aliqua subdit. Putabat oportere conductos arrha regni Dei terrena despicere, vt nec aurum, nec argentum, nec possessiones, nec quicquam eorum quæ mortales appretiantur condignum existimét datis sibi cœlestibus opibus, nec non cum milites eos faceret regni Dei, monebat eos colere paupertatem. Nullus. n. militás deo implicat se huius vitę negotijs, vt placeat Deo: & sic Hiero. dicit super. Mat. Qui diuitias detruncauerat. s. in verbis præmissis, prope modum etiá vitæ necessaria amputat, vt Apostoli doctores veræ religionis, qui instituebá- K tur omnia Dei prouidentia gubernari, seipsos ostenderent nihil cogitare de crastino, & sicut Chrysosto. dicit super Mat. Per hoc præceptum primo quidem Dominus discipulos facit non esse subiectos: secundo ab omni eos liberat sollicitudine, vt vacationem omnem tribuant uerbo Dei: tertio, docet eos suam virtutem. Qualis ergo esse debeat qui euangelizat regnú Dei præceptis euangelicis designatur, hoc est vt subsidij sæcularis adminicula non requirat, fideique totus inhærens putet quo minus ista requirat magis posse suppetere, vt Ambr. dicit super Luc. Manifestum est autem q si Apostoli possessionem suscepissent, non minus, sed multo magis suspecti fuissent quod propter quæstum

ſtum prædicarent, quàm ſi aurum vel argentum poſside-
rent: multo etiam maiori ſolicitudine circa agrorum cul-
turam occuparentur, multoque maius eſt ſæculare admi-
niculum ex agris, vel vineis poſſeſsis, quàm ſi bona nobilia
habeantur. Manifeſtum eſt igitur ſecundum expoſitiones
pręmiſſas Apoſtolis interdictum fuiſſe ne agros, vel vineas,
vel alia huiuſmodi bona immobilia poſsiderent. Quis au-
tem dicat, niſi hæreticus, primam diſcipulorum inſtructio
nem à Chriſto perfectioni euangelicæ derogare? Mentiun
tur ergo in doctrina fidei dicentes, minoris eſſe perfectio-
nis eos qui communibus poſſeſsionibus carent. Eſt au-
tem vlterius conſiderandum qualiter præcepta Domini
præmiſſa fuerunt ab Apoſtolis obſeruata, quia vt Auguſt.
dicit in libr. contra mendacium, diuinæ ſcripturæ non ſo-
lum præcepta Dei retinent, ſed etiam vitam moresque iu-
ſtorum, vt ſi forte occultum eſt quemadmodum accipien
dum ſit quod præcipitur, in factis iuſtorum intelligatur.
Quòd autem nihil temporalium poſsiderent, aut etiam in
via deferrent ante tempus paſsionis, aperte oſtenditur ex
hoc quod legitur. Luc. 22. vbi Dominus diſcipulis dixit.
Quando miſi vos ſine ſacculo, & pera, & calciamentis, nũ-
quid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, nihil. Sed quia
ibi ſubditur, Dixit ergo eis, ſed nunc qui habet ſacculum,
tollat ſimiliter & peram, poſſet alicui videri, quòd Domi-
nus totaliter priora præcepta relaxauerit, ſed hanc relaxa-
tionem quantum ad perſonas Apoſtolorum, ad ſolũ tem-
pus imminentis perſecutionis eſſe referendam apparet ex
verbis Bedæ, qui dicit. Non eadem viuendi regula perſecu-
tionis tempore qua pacis diſcipulos informat. Miſsis qui-
dem diſcipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via
præcepit, ordinans ſcilicet vt qui Euangelium nuntiant,
de Euangelio viuant. Mortis verò inſtante periculo, & to-
ta ſimul gente paſtorem pariter gregemque perſequente,
congruam tempori regulam decernit, permittens vt tol-
lant victui neceſſaria donec ſopita inſania perſecutorum
tempus euangelizandi redeat. Vbi nobis quoq; dat exem-
plum, ex iuſta nonnunquàm cauſa inſtante quædam de no
ſtri propoſiti rigore poſſe ſine culpa intermitti. Ex quo
etiam apparet ad rigorem euangelicæ diſciplinæ pertine-
re, quòd aliquis careat omni terrena poſſeſsione: quid au-
tem ſuper hoc Apoſtoli poſt paſsionem ſeruauerunt, & ſer
uandum tradiderunt, aperte in Act. Apoſtolorum doce-
tur. Legitur enim Act. 4. quòd multitudinis credentium
erat cor vnum & anima vna, nec quiſquam eorũ quæ poſ-
ſidebat, aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erãt illis omnia com
munia: & ne aliquis dicat eos habuiſſe poſſeſsiones com-
munes, puta, agros, vel vineas, vel aliquid huiuſmodi, hoc
per ſequentia excluditur. Sequitur enim. Quotquot poſſeſ-
ſores agrorum, aut domorum erant, vendentes afferebant
pretia eorum quę vendebant, & ponebant ante pedes Apo
ſtolorum. Ex quo patet hanc eſſe euangelicæ vitæ obſer-
uantiam, vt ea quæ ad neceſsitatem vitæ pertinent, poſsi-
deantur communiter, poſſeſsionibus omnino à poſſeſſori-
bus abdicatis: quod autem hoc ad abundantiorem perfe-
ctionem pertineat, apparet per Auguſt. in lib. de doctrina
chriſtiana, vbi dicit. Qui crediderunt ex Iudæis, ex quibus
facta eſt prima Eccleſia Hieroſolymis, ſatis oſtenderunt
quanta vtilitas fuerit ſub pædagogo, ideſt, ſub lege cuſto-
diri. Namque tam capaces extiterunt Spiritusſancti, vt om
nia ſua venderent, eorumque pretium indigentibus diſtri-
buendum ante Apoſtolorum pedes ponerent, & poſtea
ſubdit. Non enim hoc vllas Eccleſias gentium feciſſe ſcri-
ptum eſt, quia non tam prope inuenti erant qui ſimulacra
manufacta Deos habebãt. Videtur tamen huius rei aliam
rationem aſsignare Melchiades Papa, qui vt habetur 12.
q. 1. dicit. Futuram eccleſiam in gentibus Apoſtoli præui-
derant, idcirco prædia in Iudæa minime ſunt adepti, ſed
prætia tantummodo ad fouendos egentes. At verò cum
inter turbines & aduerſa mundi ſuccreſceret Eccleſia, ad
hoc vſque peruenit vt non ſolum gentes, ſed etiam Roma-
ni principes qui totius orbis monarchiam tenebant, ad fi-

A dem Chriſti & baptiſmi ſacramenta concurrerent. Ex qui
bus vir religioſiſsimus Conſtantinus primus licentiam de-
dit non ſolum fieri chriſtianos, ſed etiam fabricandi Ec-
cleſias, & prædia conſtituit tribuenda: & in ſequenti cap.
dicit Vrban. Papa. Videntes ſummi ſacerdotes, & alij, at-
que leuitæ, & reliqui fideles plus vtilitatis poſſe conferre, ſi
hæreditates & agros quos vendebant, eccleſijs quibus præ
ſidebant epiſcopi traderent, eo quòd ex ſumptibus eorum
tam pręſentibus quàm futuris temporibus plura & electio
ra poſſent miniſtrare fidelibus communem vitã ducenti-
bus, quàm ex pretio eorum, cœperũt prædia & agros, quos
vendere ſolebant, matricibus Eccleſijs tradere, & ex ſum-
ptibus eorum viuere. Ex his ergo videtur quòd melius ſit
poſſeſsiones in communi habere, quàm alia mobilia ad vi
ctum pertinentia, & quòd in primitiua Eccleſia prædia vẽ
B debantur, non quia hoc eſſet melius, ſed quia pręuidebant
Apoſtoli, quòd apud Iudæos Eccleſia duratura non erat
partim propter infidelitatem, partim propter excidium
quod eis imminebat. Sed ſi quis recte conſideret, hæc præ-
miſsis non contrariantur. Eccleſia enim in ſui primordio
in omnibus ſuis membris talis fuit, qualis poſtmodum fu-
iſſe apud perfectos quoſcunque inuenitur. Sicut enim na-
tura, ſic & gratia debuit à perfectis initium aſſumere, &
ideo Apoſtoli ſecundum illum ſtatum fidelium vitam or-
dinauerunt perfectioni conuenientem: vnde dicit Hiero.
in libr. de illuſtribus viris. Apparet talem primam Chriſto
credentium fuiſſe Eccleſiam, quales nunc monachi eſſe ni-
tuntur & cupiunt, vt nihil cuiuſquam proprium ſit, nullus
inter eos diues, nullus pauper, patrimonia egentibus diui-
dantur, orationi vacetur, & pſalmis, doctrinæ quoque &
C continentiæ. Hic autem modus viuendi perfectioni con-
gruus fuit apud primos credentes, nõ ſolum in Iudæa ſub
Apoſtolis, ſed etiam apud Aegyptum ſub Marco Euange-
liſta, vt ibidem Hierony. dicit, & ſicut in 2. libr. Eccleſia-
ſticæ hiſtoriæ narratur. Proceſſu verò temporis, multi in
Eccleſiam erant intraturi, qui ab hac perfectione defice-
rent, quod non erat futurum ante Iudæorum excidium,
ſed Eccleſia apud gentes multiplicata. Quod poſtquàm
contigit, vtile iudicauerunt Eccleſiarum prælati, vt præ-
dia & agri Eccleſijs conferrentur, non propter perfectio-
res quoſque, ſed propter infirmiores, qui ad primorum
fidelium perfectionem attingere non valerent. Fuerunt
tamen & aliqui poſtmodum primæ perfectionis æmuli,
qui in congregationibus viuentes, his caruerunt ſicut plu-
rima monachorum collegia in Aegypto. Narrat etiam
D Gregor. in 3. Dialog. de quodam ſanctiſsimo viro, nomi-
ne Iſaac, qui de Syriæ partibus in Italiam veniens, perfe-
ctionis formam quam in oriente didicerat, in occidente
obſeruauit. Cum enim crebro diſcipuli humiliter innue-
rent, vt pro vſu monaſterij poſſeſsiones quæ offereban-
tur acciperet, ille ſolicitus ſuæ paupertatis cuſtos, fortem
ſententiam tenebat dicens. Monachus qui in terra poſſeſ-
ſiones quærit, monachus non eſt: quod non poteſt intel-
ligi de acquiſitione poſſeſsionum per modum proprieta-
tis habendarum: non enim præmiſſum eſt, quòd ei poſ-
ſeſsiones offerrentur, niſi pro monaſterij vſu. Nec tamen
eius ſententia ſic intelligenda eſt, quaſi poſſeſsiones com-
munes habentes, omnino à monachorum perfectione de-
E ficiant, ſed hoc dicebat propter periculum paupertatis
amittendæ, quod imminet pleriſque monachorum, com-
munes poſſeſsiones habentium. Dicit enim Hieronym. in
Epitaphio Nepotiani ad Heliodorum Epiſcopum. Sint
ditiores monachi, quàm fuerant ſæculares. Poſsideant
opes ſub paupere Chriſto, quas ſub locuplete diabolo non
habuerant, & ſuſpiret eos Eccleſia diuites, quos tenuit
mundus ante mendicos, & ideo ſignanter Gregor. de S.
Iſaac ſubdit. Sic quippe metuebat paupertatis ſuæ ſecu-
ritatem perdere, ſicut auari diuites ſolent perituras diui-
tias cuſtodire, vnde ad eius ſanctitatem oſtendendam,
Dominus eum clarificauit: ſubdit enim Gregor. de eo ibi.
itaque prophetiæ ſpiritu magniſq; miraculis cunctis lon-

gelatéque habitantibus, vita eius inclaruit. Manifestum F est igitur ad cumulum perfectionis pertinere, quòd aliqui possessiones non habeant, nec proprias, nec communes. Adhuc potest hoc euidenter ostendi, si ratio consiliorum ad euangelicam perfectionem pertinentium considere-tur. Ad hoc enim introducuntur, vt homines à curis mundi expediti, liberius Deo vacent: vnde Apostol. proposito consilio de virginitate seruanda, dicit. Qui sine vxore est, solicitus est quę sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Ex quo patet tanto aliqua magis ad consiliorum perfectionem pertinere, quanto magis hominem à solicitudine mundi absoluunt. Manifestum est autem, quòd diuitiarum & possessionum cura impedit animum à rebus diuinis. Dicitur enim Matth. G 12. Qui seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit & solicitudo sæculi istius & fallacia diuitiarum suffocant verbum & sine fructu efficitur: quòd exponens Hieronym. dicit. Blandæ sunt diuitiæ aliud agentes, & aliud pollicentes. Lubrica est earum possessio, dum huc illucque circunferuntur, & instabili gradu, vel habentes deserunt, vel non habentes reficiunt: hoc etiam euidenter ostenditur, Luc. 14. vbi vnus de his qui sunt vocati ad cœnam, se excusauit dicens. Villam emi, & necesse habeo ire & videre illam. Et sicut Gregor. dicit, quid per villam, nisi terrena substantia designatur? Exit ergo videre villam, qui sola exteriora cogitat. In fine autem parabolæ subditur, Pauperes & debiles introduc huc: quod exponens Ambrosius dicit, quòd rarius delinquit cui deest illecebra peccandi, & citius ad Deum conuertitur, qui non habet in mundo vnde dele- H ctetur. Sic igitur patet quòd possessiones & quascunque diuitias omnino non habere, magis ad euangelicam pertineat perfectionem. Item August. dicit in lib. de verbis Domini. Minimi Christi sunt illi, qui omnia sua dimiserunt & secuti sunt eum, & quicquid habuerunt, pauperibus distribuerunt, vt Deo sine sæculari compede expediti seruirent, & ab oneribus mundi liberatos velut pennatos, sursum humeros tollerent: hi sunt minimi, quia humiles, appende minimos istos, & graue pondus inuenies. Nullus autem sani capitis dicet, ad mundi onera non pertinere communium possessionum curam. Pertinet igitur ad perfectionis pondus, vt etiam ab huiusmodi compedibus expediti homines seruiant Deo. Sic igitur patet vanam esse doctrinam, immo pestiferam & christianæ doctrinæ contrariam, illorum qui dicunt, quòd possessionibus communi- I bus carere propter Christum, ad perfectionem non pertineat, de quibus super illud Psalm. 6. Conuertantur & erubescant valde velociter, dicit gloss. Hoc non est hic, vbi potius iniqui rident eos qui omnes relinquunt & suis irrisionibus infirmos Christi nomine erubescere faciunt. Ad eos etiam pertinere videtur, quod alibi in Psalm. 17. dicitur. Consilium inopis cōfudistis, quoniam Dominus spes eius est. Vbi dicit glo. Inopis cuiuslibet qui est membrum Christi, & hoc ideo fecistis, quoniam Dominus est spes eius: vnde ergo magis reuerendus erat, inde magis contemnitur: quid enim aliud isti faciunt, nisi quòd contemnere nituntur eos, qui Christianæ paupertatis consilium perfecte sectantur, & hoc ideo, quia non in terrenis possessionibus, k sed in Deo spem habent?

CAP. XVI.

Solutio rationum contra prædictam perfectionem inductarum.

His igitur visis, facile est respondere ad ea, quæ in contrarium proponuntur: quod enim primo inductum est, quòd expedit possessiones communes possideri, iam patet, quòd expedit propter eos qui non sunt summę perfectionis capaces, qualis in primis credentibus fuit, qui tamen imperfectiores omnino negligendi non erant: vnde & apud illos qui illam summam perfectionem sectabantur possessiones non erant, sicut etiam Dominus, cui Angeli ministrabant loculos habuit propter necessitatem aliorum, quia scilicet eius Ecclesia loculos erat habitura, sicut Augustinus dicit super Ioan. Vnde si qua sit congregatio, in qua omnes ad maiorem perfectionem tendant, expedit eis communes possessiones non habere. Quod verò secundo proponitur, quòd beatus Benedictus in vita sua amplas possessiones recepit, hoc sufficit ad ostendendum, quòd communes possessiones non totaliter monasticam perfectionem excludunt: non autem ex hoc haberi potest, quod maioris perfectionis non sit possessionibus communibus carere, præsertim cum idem beatus Benedictus in sua regula dicat se aliquid remisisse de rigore monasticæ vitæ à prioribus institutę, condescendendo infirmitatibus sui temporis monachorum, & eadem ratio est de beato Gregorio qui monasteria construxit, secundum regulam à beato Benedicto institutam. Quod verò tertio propositum est, quòd Apostolis persecutionis tempore permisit Dominus, vt peram & sacculum tollerent, magis contra eos facit, sicut ex præmissis apparet. Si enim in persecutionis causa rigor prioris disciplinæ remittitur, consequens est quòd ad rigorem disciplinæ pertinebat, vt peram & sacculum non haberent: nec tamen legitur quòd illo persecutionis tempore, procurauerint sibi aliquas possessiones communes, & sic patet quod inducitur ad propositum non pertinere. Quod verò quarto inducitur, quòd Dominus non instituit ordinem non habentium possessiones, sed ordinem prælatorum, qui possessiones habent, in altero quidem est apertum mendacium. Cum enim Dominus discipulos instituit, quòd nec argentum, nec aurum possideant, & quòd corda eorum non grauentur curis huius mundi, & dimittentibus agros & domos propter nomen suum præmia repromittit non solum in futuro, sed in hoc sæculo, vt scilicet sint cum Apostolis nihil in hoc mundo habentes & omnia possidentes, manifestum est quòd omnes quicunque hanc regulam secuti fuerint, institutionem Christi sequuntur: nec enim illi qui sanctos sequuntur, per quos sunt ordines instituti ad ipsos accedunt, sed ad Christum, cuius documenta proponunt, quia nec illi seipsos prædicauerunt, sed cum Apostolo Iesum Christum eius documenta proponentes: in altero verò falluntur, vel fallere volunt per fallaciam accidentis. Instituit enim Christus Episcoporum ordinem, & aliorum clericorum, qui possessiones communes habent, vel proprias: sed hoc Christus in eis non instituit, sed magis instituit eorum ordinem in perfecta paupertate, sicut ex prædictis apparet. Postmodum verò dispensatiue sunt in ecclesia communes possessiones acceptę propter rationem prædictam. Quod etiam quinto propositum est, quòd christiana perfectio non dormitauit à tempore Apostolorum vsque ad præsentia tempora, certum est eam non dormitasse, sed in plurimis viguit & in Aegypto, & in alijs partibus mundi. Nunquid tamen aliquis Deo modum imponere potest, vt omnes in omni tempore, & in omnibus locis homines eodem modo ad se trahat, quinimmo secundum suæ sapientiæ ordinem, quo suauiter vniuersa disponit, singulis temporibus congruentia adminicula prouidet humanæ saluti. Quid enim si quæratur, Nunquid dormitauit doctrina christiana à temporibus magistrorum doctorum Athanasij, Basilij, Ambrosij, Augustini, & aliorum qui circa illud tempus fuerunt vsque ad hæc nostra tempora, in quibus magis in doctrina christiana homines exercentur? Nunquid secundum mirabilem eorum rationem, quicquid boni tempore aliquo intermissum fuit, illicitum erit resumi? Sic enim & martyrium illicitum erit subire, & miracula facere, quia multo tempore sunt huiusmodi intermissa. Quod verò sexto proponunt, quòd illi qui possessionibus communibus carebant, viuebant de operibus manuum, hoc non minorem calumniam alijs, quàm religiosis ingerit, quia etiam Apost. qui Euangelium prædicabat, viuebat

bat

bat de opere manuali. Nunquid ergo Episcopi, Archidiaconi, & quibuscunque ex officio competit Euangelium prædicare, peccant si non viuant de opere manuali? Si autem ad hoc non tenentur, quia Paulus hoc non ex necessitate, sed supererogando faciebat, quid ista ponunt religiosis quicquid sancti patres supererogando fecerunt? Nullus enim est qui omnes supererogationes possit implere, cum vnus in vno, & alius superabundet in alio. Si verò non supererogationis, sed necessitatis esse dicitur eos qui possessionibus communibus carent de labore manuum viuere, fateor quidem quantum ad hoc necessitatis esse, vt non otiose viuant. Sed otium non solum per laborem manuum tollitur, sed multo melius per sacræ scripturæ studium, quod otium habet magnum negotium, sicut August. dicit: vnde super illud Psalm. 68. Defecerunt oculi mei &c. dicit gloss. Non est otiosus qui verbo Dei tantum studet, nec plus est qui extra operatur, quàm qui studium cognoscendæ diuinitatis exercet. Ipsa etiam sapientia maximum opus est. Tollitur etiam otium per laborem doctrinæ quo contra hostes fidei dimicatur, secundum illud Apostoli. Labora sicut bonus miles Christi Iesu. 2. ad Timot. 2. vbi dicit gloss. in prædicando Euangelium contra hostes fidei. Fateor etiam hoc necessitatis esse his qui aliunde non habent de quo licite viuant. Licitum est autem Euangelistis etiam monachis, vt de Euangelio viuant, & de altaris ministerio, sicut August. dicit in libr. de opere monachorum, alioquin nunquid illas solas possessiones communes monachis licet habere, quas possunt lucrari de opere manuali? Nonne autem derisibilis est si quis dicat licere religiosis in eleemosynam amplas possessiones accipere, non autem eis licere accipere de fidelium eleemosynis ea quę pertinent ad quotidianum & simplicem victum? Sic igitur nulla necessitas imminet, his qui communes possessiones non habent, manibus operari: de hoc tamen diffusius alibi à nobis dictum est. Iam verò quod septimo propositum est magis derisione, quàm responsione dignum est. Quis enim non videat in immensum maioris solicitudinis esse possessionibus procurandis curam impendere, ad quod vix sæculares sufficiunt, quàm acquirere simplicem victum ex fidelium pietate collatum, & clementia diuina prouisum? Quod verò octauo propositum est de hoc quòd religiosi necesse habent circa eorum negotia sollicitari à quibus pascuntur, fateor habent quidem, sed circa spiritualem eorum salutem, vel vt tribulatos consolentur, quæ quidem solicitudo est charitatis, vnde religioni non repugnat, quinimmo vt dicitur Iacob. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. Quod autem vltimo propositum est, omnino est friuolum: quia ea quibus vtuntur religiosi ad sustentationem vitæ, non sunt eorum quantum ad proprietatem dominij, sed dispensantur ad vsum necessitatis eorum ab his qui harum rerum dominium habent, quicunque sint illi. Hæc igitur sunt quæ ad præsens scribenda occurrunt contra erroneam & pestiferam doctrinam auertentium homines à religionis ingressu. Si quis autem his contradicere voluerit, non coram pueris garriat, sed scribat, & scripturam proponat in publico, vt ab intelligentibus diiudicari possit quod verum sit, & vt quod erroneum est authoritate veritatis confutetur.

Explicit opusculum decimumseptimum, diuinum scilicet opus diui Thomæ Aquinatis, contra pestiferam doctrinam retrahentium homines à religionis ingressu.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM DECIMVMOCTAVVM,

De perfectione vitæ spiritualis, & primo ponitur Authoris intentio.

QVoniam quidam perfectionis ignari, de perfectionis statu vana quædam dicere præsumpserunt, propositum nostræ intentionis est de perfectione tractare, quid sit esse perfectum, qualiter perfectio acquiritur, quis sit perfectionis status, & quæ competant assumentibus perfectionis statum.

CAP. I.

Quòd perfectio spiritualis vitæ attenditur simpliciter secundum charitatem.

PRimum igitur considerare oportet, quòd perfectum multipliciter dicitur. Est enim aliquid simpliciter perfectum, aliquid verò dicitur perfectum secundum quid. simpliciter quidem perfectum est, quod attingit ad finem eius quod ei competit secundum propriam rationem. Secundum quid autem perfectum dici potest, quod attingit ad finem alicuius eorum quæ committantur propriam rationem, sicut animal simpliciter dicitur esse perfectum, quando ad hunc finem perducitur, vt nihil ei desit ex his quæ integritatem vitæ animalis constituunt: puta, cum nihil ei desit ex numero & dispositione membrorum, & debita corporis quantitate, & virtutibus, quibus operationes vitæ animalis perficiuntur. Secundum quid autem perfectum animal dici potest, si sit perfectum in aliquo concomitante, puta, si sit perfectum in albedine, aut in odore, aut in aliquo huiusmodi. Sic igitur & in spirituali vita, simpliciter quidem homo perfectus dicitur, ratione eius in quo principaliter spiritualis vita consistit, sed secundum quid perfectus dici potest, ratione cuiuscunque quod spirituali vitæ adiungitur. Consistit aũt principaliter spiritualis vita in charitate, quam qui non habet, nihil esse spiritualiter reputatur, vnde Apost. 1. Corinth. 13. dicit. Si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem nõ habuero, nihil sum. Beatus etiam Ioan. Apost. totam vitam spiritualem in dilectione consistere asserit dicens. 1. Io. 3. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte. Simpliciter ergo in spirituali vita perfectus est, qui est in charitate perfectus. Secundum quid autem perfectus dici potest, secundum quodcunque, quod spirituali vitæ adiungitur: quod euidenter ex verbis sacræ scripturæ ostendi potest. Apost. enim ad Coloss. 3. perfectionem principaliter charitati attribuit: enumeratis enim multis virtutibus, scilicet misericordia, benignitate, & humilitate &c. iterum subdit. Super omnia autem hæc, charitatem habete quæ est vinculum perfectionis, sed & secundum intellectus cognitionem aliqui dicuntur esse perfecti. Dicit enim Apost. 1. ad Corint. 14. Malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti, & alibi in eadem epistola. Sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem scientia, cum tamen sicut dictum est, quantumcunque aliquis habeat perfectam scientiam sine charitate, nihil esse iudicetur. Sic etiam & perfectus aliquis dici potest, secundum patientiam, quæ opus perfectum habet, vt dicit Iacobus, & secundum quascunq; alias virtutes:

virtutes: nec debet hoc mirum videri, quia etiam in malis aliquis dicitur esse perfectus, sicut dicitur aliquis perfectus fur aut latro & hoc etiam modo loquendi interdum scriptura vtitur. Dicitur enim Esa. 32. Cor stulti faciet iniquitatem, vt perficiat simulationem.

CAP. II.

Quòd perfectio attenditur tam secundum dilectionem Dei, quàm proximi.

PErfectione autem circa charitatem principaliter considerata, plane accipi potest in quo perfectio spiritualis vitæ consistat. Sunt enim duo præcepta charitatis, quorum vnum pertinet ad dilectionem Dei, aliud autem ad dilectionem proximi. Quæ quidem duo præcepta ordinẽ G
quẽdam adinuicem habent, secundum ordinem charitatis: nam id, quod principaliter charitate diligendum est, est summum bonũ, quod nos beatos efficit, scilicet Deus. Secundario verò diligendus ex charitate est proximus, qui nobis quodam socialis vitæ iure coniungitur in beatitudinis perceptione, vel participatione. Vnde hoc est, quod in proximo ex charitate debemus diligere, vt simul ad beatitudinem perueniamus. Hunc autem ordinem præceptorum charitatis Dominus in Euang. Matth. 22. ostendit dicens. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuũ sicut te ipsum. Primo igitur & principaliter consistit spiritualis vitæ perfectio, in dilectione Dei. Vnde Dominus ab Abraham loquens. dicit Gen. 17. H
Ego Dominus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus. Ambulatur autem coram Deo, non passibus corporis, sed affectibus mentis. Secundario verò consistit spiritualis vitæ perfectio, in proximi dilectione. Vnde Dominus cum dixisset Matth. 5. Diligite inimicos vestros, & plura subiunxisset, quę ad dilectionem proximi pertinent, concludit in fine. Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est.

CAP. III.

De perfectione diuinæ dilectionis, quæ soli Deo conuenit.

IN vtraque autem dilectione multiplex perfectionis gradus reperitur, & quantum ad dilectionem Dei pertinet, I
primus & summus perfectionis gradus diuinæ dilectionis conuenit soli Deo. Qui quidẽ modus consideratur ex parte dilecti, & ex parte diligentis. Dico autem ex parte dilecti, vt scilicet aliquid tantum diligatur, quantum diligibile est: Ex parte verò diligentis, vt aliquid diligatur secundum totam facultatem diligentis. Cum aũt vnumquodq; sit diligibile, secundum quod est bonum, bonitas Dei cum sit infinita, infinite diligibilis est. Infinite autem diligere nulla creatura potest, quia nullius virtutis finitę potest esse actus infinitus. Solus ergo Deus cuius est tanta virtus in diligendo, quanta est bonitas eius, seipsum perfecte diligere potest, secundum primum perfectionis modum.

CAP. IIII.

De perfectione diuinæ dilectionis, quæ conuenit comprehensoribus.

CReaturæ igitur rationali hic solus modus perfecte Deum diligendi possibilis est, qui sumitur ex parte diligentis, vt scilicet secundum suam totam veritatem creatura rationalis diligat Deum; vnde & in ipso diuinæ dilectionis præcepto, manifeste hoc exprimitur. Dicitur enim Deuter. 6. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, sed Lu. 10. additur, & ex omni mente tua, vt cor referatur ad intentionem, mens autem ad cognitionem, anima verò ad affe-
F ctum, fortitudo ad executionem: hæc enim omnia in Dei dilectione sunt expendenda. Considerandum est autem, quòd hæc dupliciter impleri contingit. Cum enim totum & perfectum sit cui nihil deest, ex toto corde & anima, & fortitudine, & mente Deus diligetur, si nihil in his omnibus nobis desit, quin totum actualiter conuertatur in Deum, sed hic perfectę dilectionis modus non est viatorum, sed comprehensorum. Vnde Apost. ad Philippen. 3. dicit. Non quòd iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem si quo modo comprehendam, quasi tunc perfectionem expectans cum ad comprehensionem peruenerit, beatitudinis palmam accipiens. Comprehensionem autem accipit non secundum quod importat inclusionem, aut terminationem comprehensi, sic enim Deus incomprehensibilis est omni creaturę, sed secũdum quod comprehensio importat consecutionem eius, quod in sequendo aliquis quæsiuit. In illa autem cœlesti beatitudine semper actualiter intellectus, & voluntas creaturæ rationalis in Deum fertur, cum in diuina fruitione illa beatitudo consistat. Beatitudo autem non est in habitu, sed in actu. Et quia Deo creatura rationalis inhęrebit tãquàm vltimo fini, qui est veritas, summa, in finem autem vltimum omnia per intentionem referuntur, & secundum vltimum finem omnia exequenda disponuntur, consequens est quòd in illa beatitudinis perfectione creatura rationalis diligat Deum ex toto corde, dum tota eius intentio fertur in Deum ex omnibus quæ cogitat, amat, aut agit. Ex tota mente, dum semper actualiter mens eius fertur in Deum ipsum semper videns, & omnia in ipso, & secundum eius veritatem de omnibus iudicans. Ex tota anima, dum tota eius affectio ad Deum diligendum fertur continue, & propter ipsum omnia diligentur. Ex tota fortitudine, vel ex omnibus viribus, dum omnium exteriorum actuum ratio erit Dei dilectio. Hic est ergo secundus perfectæ dilectionis diuinę modus, qui est beatorum.

CAP. V.

De perfectione diuinæ dilectionis, quæ in statu huius vitæ est de necessitate salutis.

ALio verò modo ex toto corde, mente, anima, & fortitudine Deum diligimus, si nihil nobis desit ad diuinam dilectionem, quod actu, vel habitu in Deum non referamus: & huius diuinæ dilectionis perfectio datur homini in præcepto. Primo quidem, vt homo omnia in Deum referat sicut in finem, sicut Apostolus dicit prima Corinth. cap. 10. Siue manducatis, siue bibitis, vel aliquid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite: quod quidem impletur cum aliquis vitam suam ad Dei seruitium ordinat, & per consequens omnia quæ per seipsum agit, virtualiter ordinantur in Deum, nisi sint talia quæ à Deo abducant, sicut sunt peccata, & sic Deum diligit homo ex toto corde. Secundo, vt intellectum suum homo Deo subijciat ea credens, quæ diuinitus traduntur, secundum illud Apostoli. 2. Corinth. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & sic Deus diligitur ex tota mente. Tertio, vt quæcunque homo amat, in Deo amet, & vniuersaliter omnem suam affectionem
k ad Dei dilectionem referat. Vnde dicebat Apost. 2. Corint. 5. Siue enim mente excedimus Deo, siue sobrij sumus vobis. Charitas enim Christi vrget nos. & sic Deus ex tota anima diligitur. Quarto, vt omnia exteriora nostra, verba, & opera ex diuina charitate firmentur, secundum illud Apostoli. 1. ad Corinth. vltim. Omnia enim vestra in charitate fiant. & sic Deus ex tota fortitudine diligitur. Hic est ergo tertius perfectæ dilectionis diuinæ modus, ad quem omnes ex necessitate præcepti obligantur. Secundus verò modus nulli est possibilis in hac vita, nisi simul fuerit viator & comprehensor, sicut Dominus noster Iesus Christus.

CAP. VI.

De perfectione diuinæ dilectionis, quæ cadit ſub conſilio..

ET cum Apoſtolns dixiſſet, Non quòd iam comprehenderim, aut perfectus ſim: ſubdit tertio. Sequor autem ſi quo modo comprehẽdam: & poſtmodum ſubdit quarto. Quicunque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus. Ex quibus verbis manifeſte accidit, quòd & ſi comprehenſorum perfectio non ſit nobis poſsibilis in hac vita, æmulari tamen debemus vt in ſimilitudinem perfectionis illius, quantum poſsibile eſt, nos trahamus: & in hoc perfectio huius vitæ conſiſtit, ad quam per conſilia inuitamur. Manifeſtum nanque eſt quòd humanum cor tanto intenſius in aliquid vnum fertur, quanto magis à multis reuocatur. Sic igitur tanto perfectius animus hominis ad Deum diligendum fertur, quanto magis ab affectu temporalium reuocatur. Vnde Auguſt. in libr. 83. quæſtionum, dicit quòd venenum charitatis eſt ſpes adipiſcendarum, aut retinendarum temporalium rerum: augmentum verò eius eſt cupiditatis diminutio, perfectio verò nulla cupiditas. Omnia igitur conſilia, quibus ad perfectionem inuitamur, ad hoc pertinent vt animus hominis ab affectu rerum temporalium auertatur, vt ſic liberius mens tendat in Deum, contemplando, amando, & eius voluntatem implendo;

CAP. VII.

De ſecunda via perfectionis, quæ eſt per dimiſſionem temporalium.

INter temporalia verò bona primo relinquenda occurrunt bona extrinſeca, quæ diuitiæ nuncupantur: & hoc Dominus conſulit, Matth. 19. dicens. Si vis perfectus eſſe vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me: cuius conſilij vtilitas conſequenter oſtenditur. Primo quidem per euidentiam facti. Nam cum adoleſcens, qui de via perfectionis quæſierat, hoc audiſſet, abijt triſtis. Cauſa autem triſtitiæ, vt Hieronym. dicit ſuper Matth. redditur. Erat enim habens multas poſſeſsiones, ideſt, ſpinas & tribulos, quæ ſementem dominicam ſuffocauerunt. Et Chryſoſt. idem exponendo dicit, quòd non ſimiliter detinentur qui pauca habent, & qui multis abundant, quoniam adiectio diuitiarum maiorem accendit flammam, & violentior fit cupido. Auguſt. etiam dicit in Epiſt. ad Paulinum, & Theraſiam, quod cum ſuperflue terrena diligũtur, arctius adepta quàm concupita conſtringunt: nam vnde iuuenis ille triſtis diſceſsit, niſi quia magnas habebat diuitias? Aliud eſt enim iam nolle incorporare quæ deſunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa enim velut extranea repudiantur, iſta velut membra præciduntur. Secundo verò vtilitas prędicti conſilij manifeſtatur per Domini verba, quæ ſubdidit, Quia diues difficile intrabit in regnum cœlorum. Et ratio eſt, vt Hieronym. dicit. Quia diuitiæ habitæ difficile contemnuntur, non dixit. Impoſsibile eſt diuitem intrare in regnum cœlorum, ſed difficile: vbi difficile ponitur, nõ impoſsibilitas prætenditur, ſed raritas demonſtratur. Et ſicut Chryſoſto. dicit ſuper Matth. Procedit vlterius Dominus ad oſtendendum quòd eſt impoſsibile dicens, Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Ex quibus verbis, vt dicit Auguſt. in libr. de quæſtio. Euangel. diſcipuli aduerterunt, omnes qui diuitias cupiunt, in diuitum haberi numero, alioquin cum pauci ſint diuites in comparatione multitudinis pauperum, non quæſiuiſſent diſcipuli. Quis ergo poterit ſaluus eſſe? Ex quibus duabus Domini ſententijs aperte oſtenditur, quòd diuitias poſsidentes difficile intrant in regnum cœlorum: quia ſicut ipſe Dominus alibi dicit, Solicitudo ſæculi iſtius, & fallacia diuitiarum ſuffocant verbum Dei, & ſine fructu efficitur. Eos verò qui diuitias inordinate amant, impoſsibile eſt intrare in regnum cœ-

A lorum, multo magis quàm ad literam camelum per foramem acus tranſire. Hoc enim eſt impoſsibile, quia repugnat naturæ: illud verò quia repugnat diuinæ iuſtitiæ quæ eſt virtuoſior omni natura creata. Ex his ergo manifeſte apparet ratio diuini conſilij, conſilium enim datur de eo quod vtilius eſt, ſecundum illud Apoſt. 2. Corinth. 8. Conſilium in hoc do: hoc enim vobis vtile eſt. Vtilius autem eſt ad vitam æternã conſequẽdam diuitias abijcere, quàm eas poſsidere, quia poſsidentes diuitias difficile intrant in regnum cœlorum, eo quòd difficile ſit affectum diuitijs poſſeſsis non alligari, quod iam facit impoſsibilitatem intrandi in regnum cęlorum. Salubriter ergo Dominus conſuluit tanquàm vtilius, vt diuitiæ relinquerentur. Sed poteſt aliquis contra præmiſſa obijcere, quia Matthæus, Bartholomæus, & Zacchæus diuitias habuerunt, & tamen in B regnum cœlorum intrauerunt: ſed hoc Hierony. ſoluens dicit. Conſiderandum eſt autem, quòd eo tempore quo intrauerunt diuites eſſe deſierunt. Sed cum Abraham nunquàm diues eſſe deſierit, quin potius in diuitijs fuerit mortuus, & eas in morte reliquerit filijs, vt in Gen. legitur, videtur ſecundum prędicta non fuiſſe perfectus, cum tamen ad eum Dominus dixerit, Gen. 17. Eſto perfectus, quæ quidem quæſtio ſolui non poſſet, ſi perfectio vitæ Chriſtianæ in ipſa dimiſsione diuitiarum cõſiſteret. Sequeretur enim quòd qui diuitias pſſideret, non poſſet eſſe perfectus: ſed ſi verba Domini diligenter conſiderentur, non in ipſa diuitiarum dimiſsione perfectionem poſuit, ſed hoc oſtendit eſſe quaſi quandam perfectionis viam, vt ipſe modus loquendi oſtendit, cum dicitur, Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me, C quaſi in ſequela Chriſti conſiſtat perfectio, dimiſsio verò diuitiarum ſit perfectionis via: vnde Hierony. dicit ſuper Matth. Quia non ſufficit tantum relinquere, ſubiungit Petrus quod perfectum eſt, & ſecuti ſumus te. Origenes etiã in eodem loco dicit, quòd hoc quod dicit, Si vis perfectus &c. non ſic intelligitur, vt ipſo tempore quo tradiderit bona ſua pauperibus, fiat omnino perfectus, ſed ex illo die incipiet ſpeculatio Dei adducere eum ad omnes virtutes. Poteſt ergo contingere, quòd aliquis diuitias poſsidens perfectus ſit, non quidem habens animum diuitijs irretitum, ſed totaliter Deo coniunctum, & hoc figurant verba Domini dicentis ad eum. Ambula coram me, & eſto perfectus, quaſi in hoc eius perfectionem oſtendens eſſe quòd coram Deo ambulauerit, eum perfecte amando vſque ad contemptum ſui & ſuorum omnium, quòd maxi- D me ex immolatione filij demõſtrauit: vnde ei dictum eſt. Quia feciſti rem hanc, & non peperciſti filio tuo propter me, benedicam tibi, Geneſ. 22. Si quis verò ex hoc arguere velit inutile eſſe cõſilium Domini de diuitijs dimittendis, quia Abraham diuitias poſsidens fuit perfectus, ad hoc patet iam reſponſio ex prædictis. Non enim Dominus ea ratione hoc dedit conſilium quaſi diuites perfecti eſſe non poſsint, aut intrare in regnum cœlorum, ſed quia non de facili poſſunt. Magna ergo fuit virtus Abrahæ, quia etiam diuitias poſsidens, à diuitijs liberum animum habuit, ſicut & magna virtus fuit Sanſon, qui abſque armis cum ſola mandibula aſinæ multos hoſtes proſtrauit, nec tamen conſilium inutiliter datur militi, vt ad bellum accedens aſ- E ſumat arma ad hoſtes vincendos: nec ergo inutiliter datur conſilium perfectionem deſiderantibus vt dimittant diuitias, quia in diuitijs Abraham potuit eſſe perfectus. Facta enim mirabilia non ſunt ad conſequentiam trahẽda, quia infirmi ea magis mirari & laudare poſſunt, quàm imitari: vnde & in Eccleſiaſtico dicitur 31. Beatus diues qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abijt, nec ſperauit in pecunia & theſauris. Magnæ virtutis diues eſſe oſtenditur, & perfecta charitate fixus in Deo, qui ex affectu diuitiarum maculam peccati non cõtrahit, qui poſt aurum concupiſcendo non vadit, nec de diuitijs confidendo per ſuperbiam ſuper alios ſe extollit, vnde Apoſto. 1. ad Tim. vltim. Diuitibus huius ſæculi præcipe non ſublime ſapere,

nec

nec sperare in incerto diuitiarum. Sed quanto diuitis taliter instituti maior est beatitudo & virtus, tanto talium diuitum minor est numerus, vnde subditur. Quis est hic, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua. Vere enim mirabilia facit, qui in diuitijs affluentibus cor nõ apponit: & si quis talis est, absque dubio probatur perfectus. Vnde sequitur. Quis probatus est in illo, idest, in hoc quòd absque macula diuitias habeat, & perfectus inuentus est? quasi dicat, rarus, & hoc erit illi in gloriam æternam: quod consonat verbis Domini dicentis, quòd difficile diues intrabit in regnum cœlorum. Hæc est ergo prima via perueniendi ad perfectionem, vt aliquis studio sequendi Christum dimissis diuitijs paupertatem sectetur.

CAP. VIII.

De secunda perfectionis via, quæ est per abdicationem corporalium affectionum, & matrimonij.

VT autem secũdam perfectionis viam conuenientius ostendamus, accipiendum est verbum August. qui dicit in lib. 12. de Trinitate. Tanto magis inhæretur Deo, quanto minus diligitur bonum proprium. Igitur secundum ordinem propriorum bonorum quæ homo propter Deum contemnit, est attendendus ordo eorum quibus ad perfectam Dei inhæsionem peruenitur. Prius enim relinquenda occurrunt quæ minus nobis coniuncta existunt: vnde in primo loco occurrit ad perfectionem tendentibus exteriora bona relinquere, quæ à nostra natura sunt separata. Post hæc verò relinquenda occurrunt ea quæ nobis naturæ communione & affinitatis cuiuscunque necessitudine coniunguntur: vnde Dominus dicit Luc. 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores non potest esse meus discipulus. Sed percunctari libet, vt Gregor. dicit, quomodo parentes & carnales propinquos præcipimur odisse, qui iubemur & inimicos diligere. Sed si vim præcepti perpendimus, vtrunque agere per discretionem valemus. quasi enim per odium diligitur, qui carnaliter sapiens dum praua nobis ingerit, non auditur. Sic enim exhibere proximis nostris odij discretionem debemus, vt in eis & diligamus quod sunt, & habeamus odio quòd in Dei nobis itinere obsistunt. Quisquis enim iam æterna concupiscit, in eam quam aggreditur causam Dei, extra patrem, extra matrem, extra vxorem, extra filios, extra cognatos, extra semetipsum fieri debet, vt eo verius cognoscat Deum, quo in eius causa neminem cognoscit. Manifestum namque est, quòd carnales affectus intentionem mentis diuerberant, eiusque aciem obscurant. Inter cæteras autem proximorum necessitudines maxime affectu coniugali humanus animus irretitur, intantum quòd, sicut dicitur Gen. 2. ex ore primi parẽtis, Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ: & ideo ad perfectionem tendentibus maxime vinculum coniugale est vitandum, quia per hoc homo maxime curis sæcularibus implicatur. Et hanc causam Apostolus assignat sui consilij, quod dederat de continentia seruanda, dicens 1. ad Corinth. 7. Qui sine vxore est, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum vxore est, solicitus est quę sunt mundi. Vt ergo homo liberius Deo vacet, eique perfectius inhæreat, secunda ad perfectionem via est perpetua castitatis obseruatio. Habet autem & hoc continentiæ bonum aliquam idoneitatem & perfectionem adipiscendam. Impeditur enim animus hominis ne libere possit Deo vacare, non solum ex amore exteriorum rerum, sed multo magis ex interiorum passionum impulsu. Inter omnes autem interiores passiones maxime rationem absorbet concupiscentia carnis, & venereorum vsus: vnde August. dicit in 1. libr. soliloquiorum. Nihil esse sentio quod magis ex arce virtutis deijciat animum virilem, quàm blandimenta fœminæ, corporumque ille contactus, sine quo vxor haberi

F non potest. & ideo continentiæ via est maxime necessaria ad perfectionem consequendam, quam quidem viam Apostolus consuluit. 1. ad Corinth. 7. dicens. De virginibus præceptum Domini non habeo, cõsilium autem do tanquam misericordiam consecutus, vt sim fidelis. Huius autem viæ vtilitas ostenditur Matth. 19. vbi cum discipuli Christo dicerent, Si ista est causa homini cum vxore, non expedit nubere, Dominus respondit. Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. In quo arduitatem huius viæ ostendit, & quia ab eius consecutione deficit hominum virtus communis, & quia non nisi dono Dei ad eam peruenitur, vnde dicitur Sapient. 8. Sciui, quoniam aliter non possum esse cõtinens nisi Deus det, & hoc ipsum erat summa sapientia, scire cuius esset hoc donum: cui conformat

G quod Apostolus dicit. 1. Corinth. 7. Volo omnes homines esse sicut meipsum, scilicet qui continentiam seruo: sed vnusquisq; proprium habet donum ex Deo, alius quidem sic, alius verò sic: vbi aperte continentię bonum dono Dei ascribitur. Sed ne rursus ad hoc aliquis donum consequendum secundum suas vires conari negligat, Dominus ad hoc hortatur communiter, & primo quidem, exemplo, cum dicit. Sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt, non membrorum abscisione, vt Chrisost. dicit, sed malarum cogitationum interemptione. Et deinde inuitat proponens præmium, cum subdit. Propter regnum cælorum: vnde dicitur. Sapient. 4. Casta generatio in perpetuum coronata triumphat, in coinquinatorum certaminum præmium vincens: & vltimo hortatur verbo cum dicit, Qui potest capere, capiat: quæ, vt Hierony. dicit, hortantis Do-

H mini vox est, & milites suos ad pudicitiæ premium concitantis, quasi qui potest pugnare, pugnet, & superet ac triumphet. Si quis autem obiectionem moueat de Abraham qui perfectus fuit, & alijs iustis antiquis à matrimonio nõ abstinentibus, patet responsio per hoc quòd August. dicit in libr. de bono coniugali. Continentia non corporis, sed animi virtus est. Virtutes autem animi, aliquando in opere manifestantur, aliquando in habitu latent. Quia circa sicut non est impar meritum patientiæ in Petro qui passus est, & in Ioanne qui passus non est; sic nõ impar meritum est continentiæ in Ioanne qui nullas expertus est nuptias, & in Abraham qui filios generauit. Et illius enim cœlibatus, & istius connubium per temporum distributionem Christo militauerunt, Dicat ergo fidelis continens. Ego quidem non sum melior quàm Abraham: sed melior est

I castitas cęlibum, quàm castitas nuptiarum, quarum Abraham vnam habuit in vsu, alteram in habitu. Caste quippe coniugaliter vixit: esse autem castus sine coniugio potuit, sed tunc non oportuit. Ego verò facilius non vtor nuptijs, quibus vsus est Abraham, quàm si vterer nuptijs, quemadmodum vsus est Abraham: & ideo melior sum illis qui per animi continentiam non possunt quod ego, non illis qui propter temporis differentiam non fecerunt quod ego. Quod enim nunc ago, melius illi egissent, si tũc agendum esset: quod autem illi egerunt, sic ego non agerem, etiam si nunc agendum esset. Hæc autem August. solutio concordat cum eo quod supra dictum est de obseruantia paupertatis. Tantam enim perfectionis virtutem habebat in men-

k te, vt nec propter temporalium possessionem, nec propter vsum coniugij mens eius deficeret à perfecta dilectione ad Deum. Si quis tamen eandem mentis virtutem non habens, cum possessione diuitiarum, & vsu coniugij ad perfectionem peruenire contenderet, præsumptuose conijceretur errare consilia Domini paruipendens.

CAP. IX.

De his quibus homo iuuatur ad continentiam seruandam.

QVia igitur per continẽtiæ viam incedere tam arduum est, vt iuxta verbum Domini, non omnes hoc capiãt, sed cui dono habeatur, per hanc viam incedere volentibus

bus sic agere oportet, vt vitent ea, quibus à prosecutione huius itineris impediri possent. Tria autem esse impedimenta continentiæ apparet. Primum quidem ex parte corporis. Secundum ex parte animæ. Tertium ex parte exteriorum personarum, vel rerum. Ex parte quidem proprij corporis, quia sicut Apost. dicit ad Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum. Cuius carnis opera ibidem esse dicuntur fornicatio, immunditia, impudicitia, & cætera huiusmodi: hæc autem concupiscentia carnis est lex, de qua dicit Apostol. ad Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Quanto autem caro magis souetur per ciborum affluentiã & delitiarum mollitiem, tanto huiusmodi concupiscentia magis crescit: vnde Hiero. dicit, Venter mero æstuans cito dispumat in libidinem. & Prouer. 20. Luxuriosa res, vinum. Et Iob. 40. dicitur de Behemoth, per quem diabolus significatur. Sub vmbra dormit in secreto thalami in locis humentibus: qđ exponens. Greg. 33. mora. dicit. Loca humentia sunt opera voluptuosa. Pes quippe in arida terra non labitur, fixus verò in lubrica vix tenetur. In locis ergo humentibus inter vitæ præsentis faciunt, qui in hac ad iustitiam recti stare non possunt. Oportet igitur continentiæ viam assumentibus, carnem propriam abstractis delitijs, vigilijs, & ieiunijs, & huiusmodi exercitijs castigare. Cuius rei exemplũ Aposto. nobis ostendit. 1. ad Corinth. 9. dicens. Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: & post modica subdit. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar: & quod opere perfecit, verbo docuit. Dicit enim ad Rom. 13. cum præmisisset, Non in cubilibus & impudicitijs, & carnis, inquit, curam ne feceritis in desiderijs. Rectè autem dicit in desiderijs, idest, ad voluptatem, quia ad necessitatem naturæ carni cura est impendenda: vnde idem dicit ad Ephes. 5. Nemo carnem suam vnquàm odio habuit, sed nutrit & fouet eam. Ex parte autem animæ propositum continentiæ impeditur, dum lasciuis cogitationibus immoratur. Vnde Dominus per Prophetam dicit Esa. 1. Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Malæ enim cogitationes plerunque ad malum faciendum inducunt. vnde dicit Mich. 2. Væ qui cogitatis inutile: & statim subditur. Et operamini malum in cubilibus vestris. Inter cæteras autem cogitationes malas magis ad peccatum inclinant cogitationes de delectationibus carnis. Cuius ratio etiam secundum philosophorum doctrinam dupliciter assignari potest. Vna quidem, quia cum ipsa delectatio sit homini connaturalis, & à iuuentute connutrita, facile in ipsam appetitus fertur, cum eam cogitatio proponit. Vnde Philosophus dicit 2. Ethicor. quòd delectationem iudicare nõ possumus de facili, quin accipiamus eam. Secunda ratio est, quia vt idem dicit in 3. Ethic. Delectabilia in particulari sunt magis voluntaria quàm in vniuersali. Manifestum est autem φ per curam cogitationis ad particularia quæq; descendimus, vnde per cogitationem diutinam maxime libido prouocatur. Et propter hoc Apostolus 1. ad Corin. 6. dicit. Fugite fornicationem: quia vt gloss. ibidem dicit. Cum alijs vitijs potest expectari conflictus, sed hanc fugite ne approximet, quia non aliter hoc malum potest vinci. Contra igitur huiusmodi incontinentiæ impedimẽtum multiplex remedium inuenitur, quorum primum & præcipuum est, vt mens circa contemplationem d uinorum & orationem occupetur: vnde dicit Apostolus ad Ephes. 5. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritusancto loquẽtes vobismetipsis in psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, quod ad contemplationem pertinere videtur: cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, quod ad orationem pertinere videtur. Hinc etiam Dominus per Prophetam dicit Esaiæ 48. Laude mea infrænabo te, ne intereas. Est enim quoddam frænum animam ab interitu peccati retrahens laus diuina. Secundum remedium est studium scripturarum, secundum illud Hiero. ad Rusticum

A monachum. Ama scripturarum studia, & carnis vitia non amabis. Vnde Apostolus cum dixisset. 1. ad Tim. 4. Exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate, statim subdit. Dum venio, attende lectioni. Tertium remedium est quibuscunque bonis cogitationibus animum occupare. vnde Chrys. super Matt. dicit, quòd abscisio membri non ita comprimit tentationes & tranquillitatem facit, vt cogitationis frænum. vnde Apostolus ad Phil. 4. dicit. De cætero fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunq; sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate. Quartum remedium est, vt homo ab otio desistens, etiam in corporalibus laboribus seipsum exerceat. Dicitur enim Eccles. 33. Multã malitiam docuit otiositas. Et specialiter otium

B est vitiorum carnalium incentiuum. vnde dicitur Ezech. 16. Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundãtia, & otium ipsius. Et ideo Hiero. ad Rusticum monachum scribens, dicit. Facito aliquid operis, vt semper te diabolus inueniat occupatum. Quintum remedium adhibetur contra carnis concupiscentiã, etiam per aliquas animi perturbationes. vnde Hiero. refert in eadem Epistol. quòd in quodam cœnobio erat quidam adolescens, qui nulla abstinentia, nulla operis magnitudine flammam poterat carnis extinguere, vnde eum periclitãtem pater monasterij hac arte seruauit. Imperauit enim cuidam viro graui, vt iurgijs atque conuitijs cum insectaretur, & post irrogatam iniuriam primus veniret ad conquerendum: vocati etiam testes pro eo loquebantur, qui contumeliam fecerat. Solus pater monasterij defensio-

C nem suam opponebat, ne abundanti tristitia frater absorberetur. Ita annus ductus est, quo expleto interrogatus adolescens super cogitationibus pristinis, respondit. Pape, viuere mihi non licet, & fornicari libet? Ex parte autem exteriorum rerum propositum continentiæ impeditur per aspectum & frequentia colloquia mulierum, & earum consortia: vnde dicitur Ecclesiast. 9. Propter speciem mulieris multi perierunt. & ex hoc concupiscẽtia quasi ignis exardescit. Et post ea subditur. Colloquium ipsius quasi ignis exardescit. Et ideo contra hoc est adhibendum remedium, quod ibidem dicitur. Ne respicias mulierem multiuolam, ne forte incidas in laqueos illius: cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius. Et Ecclesiastici 42. dicitur. Omni homini noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commo-

D rari. De vestimentis enim procedit tinea, & à muliere iniquitas viri. vnde Hiero. contra Vigilantium scribens dicit, quòd monachus sciens imbecillitatem suam, & vas fragile quod portat, timet offendere ne impingat, & corruat atque frangatur: vnde & mulierum maxime adolescentularum vitat aspectum, ne eum capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Ex quo patet quod sicut abbas Moyses dicit in collationibus patrum, pro puritate cordis seruanda. Solitudo sectanda est, ac ieiuniorum inediam, vigilias, labores corporis, nuditatem, lectionem, cæterasque virtutes debere nos suscipere nouimus, vt scilicet per illas ab vniuersis passionibus noxijs illæsum parare cor nostrum & conserua re possi-

E mus, & ad perfectionem charitatis istis gradibus innitentes, ascendere. Ob hoc igitur in religionibus sunt huiusmodi opera instituta, non quia in ipsis principaliter consistat perfectio, sed quia his quasi quibusdam instrumentis ad perfectionem peruenitur: vnde post pauca subditur ibidem. Igitur ieiunia, vigiliæ, inedia, meditatio scripturarum, nuditas, ac priuatio omnium facultatum, non perfectio, sed instrumenta perfectionis sunt: quia non in ipsis cõsistit disciplinæ finis, sed per illa peruenitur ad finem. Si quis autem obijciat, quòd absque ieiunio, vigilijs, & alijs huiusmodi exercitijs potest homo perfectionem acquirere, præsertim cũ de Domino legatur Matt. 11. Venit filius hominis manducans & bibens, sui quoque discipuli non

ieiunarent, quemadmodum discipuli Ioannis & Pharisæi, ad hoc in gloss. respondetur, quod Ioannes vinum & siceram non bibit, quia abstinétia meritum auget, cui nulla est potentia naturæ. Dominus autem qui peccatum potest condonare, cur à peccatoribus manducátibus declinaret, quos abstinétibus poterat facere iustiores? Discipuli ergo Christi non habebant opus ieiunio, quia præsentia sponsi illis fortitudinem dabat maiorem, quàm discipuli Ioá. per ieiunium haberent: vnde Dominus ibidem dicit. Venient dies quando auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt: quod exponens Chrys. dicit. Ieiunium triste est non naturaliter, sed illis qui imbecillius adhuc dispositi sunt: his enim qui sapientiam contemplari desiderant, delectabile est. Quod ergo discipuli imbecilles erant, nó erat tempus tristitiam introducendi quousque firmarentur. Per hoc monstrat, quòd non gulæ erat quod fiebat, sed dispensationis cuiusdam. Quòd autem huiusmodi exercitia expediant ad vitanda peccata & perfectionem consequendam, Apostolus expresse ostendit. 2. ad Corin. 6. dicens. Nemini dantes vllam offensionem, vt nó vituperetur ministerium nostrum: sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs & castitate.

CAP. X.

De tertia via perfectionis, quæ est per abiectionem propriæ voluntatis.

NOn solum autem necessarium est ad perfectionem charitatis cósequendam, quòd homo exteriora abijciat, sed etiam quòd homo quodammodo seipsum derelinquat. Dicit enim Dion. 4. c. de diuinis nominibus, quòd diuinus amor est extasim faciens idest extra seipsum ponens, non sinens hominem suipsius esse, sed eius quod amatur: cuius rei exemplum in seipso demonstrauit Apostolus dicens ad Galat. 2. Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus, quasi suam vitam non suam existimans, sed Christi: quia quod proprium sibi erat contemnens, totus Christo inhærebat. Et hoc etiam in quibusdam esse completum ostendit, cum dicit ad Coll. 3. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Exhortatur etiam alios vt ad hoc perueniant, cú dicit. 2. ad Cor. 5. Pro omnibus mortuus est Christus, vt & qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Et ideo, vt habetur Luc. 14. postquam dixerat. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, tanquam aliquid maius addens subdit, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Hoc etiá idem Dominus docet Matt. 16. dicés. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Huius autem salubris abnegationis & charitatiui odij obseruantia partim quidem necessaria est ad salutem, & omnibus qui saluantur communis, partim autem ad perfectionis pertinet cóplementum. Vt enim ex supraposita Dionysij authoritate apparet, de ratione diuini amoris est, vt amans non suiipsius remaneat, sed amati. Secundum igitur diuini amoris gradum necesse est & odium, & abnegationem prædictam distingui. Est autem necessarium ad salutem, vt homo sic Deum diligat, vt in eo finem suæ intentionis ponat, nihilque admittat quod contrarium diuinæ dilectioni existimat. Et ideo consequenter, & odium, & abnegatio suipsius est de necessitate salutis. vnde Greg. dicit in Homel. Tunc nosmetipsos relinquimus & abnegamus, cum vitamus quod per vetustatem fuimus, & ad hoc nitimur, quod per nouitatem vocamur. Et sicut in Homel. alia dicit, Tunc bene animam nostram odimus, cum eius carnalibus desiderijs non acquiescimus, cum eius appetitus frangimus, & eius voluptatibus reluctamur. Ad perfectionem vero pertinet, vt homo propter intentioné amo-
F ris Dei etiam ea abijciat, quibus licite vti posset, vt per hoc liberius Deo vacet. Secundum hunc ergo modum consequens est vt & odium, & abnegatio suipsius ad perfectionem pertineant: vnde ex ipso modo loquédi apparet hæc à Domino proposita esse quasi ad perfectioné pertineant. Sicut enim dicit Matt. 19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus non necessitatem imponens, sed voluntati relinquens, ita dicit. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suá, & sequatur me: quod Chrysost. exponit dicens. Non coactiuum facit sermonem, non enim dicit. Si vos volueritis & nolueritis, oportet hæc vos pati. Similiter cum dixisset, Si quis venit ad me, & non odit patrem suum &c. postmodum subdit. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, nóne prius sedens computat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum? quod exponens Grego. in Ho-
G mel. dicit, Quia sublimia præcepta data sunt, protinus cóparatio ædificandæ sublimitatis adiungitur: & post pauca dicit. Istos sumptus diues ille habere non potuit, qui cú post seruata præcepta relinquenda omnia audisset, tristis abscessit. Ex quibus patet hæc ad perfectionis consilium secundum aliquem modum pertinere. Hoc autem consilium perfectissime martyres impleuerunt, de quibus Augu. dicit in sermone de martyribus, quod nulli tantum impendunt, quantum qui seipsos impendunt. Martyres autem Christi sunt qui vitam præsentem propter Christú quodammodo habuerunt odio, abnegantes seipsos: quia vt Chrys. dicit super Matth. Qui negat alium, vel fratrem, vel famulum, vel quemcunque, & si flagellatum viderit, & quæcunque patientem non assistit, non adiuuat, ita vult corpori nostro nos non ignoscere, vt & si flagellauerint,
H vel quodcunque aliud fecerint corpori non parcamus. Et ne existimes quod vsque ad verba tantum & contumelias oportet abnegare seipsum, ostendit quòd oportet abnegare seipsum vsque ad mortem etiam turpissimam, scilicet crucis, quod significat in hoc quòd dicit. Et tollat crucem suam, & sequatur me. Hoc autem ideo perfectissimum dicimus, quia martyres illud propter Deum contemnunt, scilicet propriam vitam, propter quàm omnia temporalia quæruntur, & eius conseruatio etiá cum omnium aliorum amissione alijs omnibus præfertur. Magis enim homo vult & diuitias perdere, & amicos, adhuc etiá corporis infirmitati succumbere, & in seruitutem redigi quàm vita priuari: vnde hoc beneficium victis & victoribus præstatur, vt vitæ parcentes conseruent seruituti subiectos. Vnde satan ad Dominum dixit, vt habetur Iob. 2.
I Pellem pro pelle, & cuncta quę habet homo dabit pro anima sua, idest, pro corporali vita seruanda. Inter alia autem quanto aliquid magis naturaliter amatur, tanto perfectius contemnitur propter Christum. Nihil enim est homini amabilius libertate propriæ voluntatis. Per hanc enim homo est aliorum dominus, per hanc alijs vti, vel frui potest, per hanc etiam actibus suis dominatur. Vnde sicut homo dimittens diuitias, vel personas cóiunctas eas abnegat: ita deserens propriæ voluntatis arbitrium, per quod ipse sui ipsius dominus est, seipsum abnegare inuenitur. Nihil est etiam quod homo naturali affectu magis refugiat quàm seruitutem: vnde & nihil posset homo pro alio amplius impendere post hoc quòd seipsum in mortem pro eo traderet, quàm quod se seruituti eius subiugaret. vnde vt dicitur Thobiæ. 9. Thobias iunior dixit ad an-
K gelum. Si meipsum tradam tibi seruum, non ero códignus prouidentiæ tuæ. Huius autem voluntatis libertatem aliqui sibi propter Deum particulariter adimunt, dú quodcunque particulare votum emittunt de quocunq; faciendo, vel non faciendo. Per votum enim necessitas quædam imponitur vouenti, vt de cætero non liceat quod prius licebat, sed quadam necessitate constringitur ad reddendum quod vouit. vnde in Psal. 65. dicitur. Reddá tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. Et Eccles. 4. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis &

stulta

stulta promissio. Aliqui verò libertati propriæ voluntatis totaliter abrenunciant, se propter Deum alijs subijcientes per obedientiæ votum, cuius quidem obedientiæ exemplum præcipuum habuimus in Christo, de quo Apostolus dicit Ro. 5. Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obeditionem iusti constituentur multi. Quam quidem obedientiā Apostolus manifestat ad Phi. 2. dicēs: Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem. Hæc autem obedientiā in abrenunciatione propriæ voluntatis cōsistit: vnde ipse dicebat Matth. 26. Pater mi, si possibile est transeat à me calix iste: veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et Ioan. 6. dicit. Descendi de cœlo non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. In quo nobis dedit exemplum, vt sicut ipse suam voluntatem humanā abnegabat supponendo eam diuinæ, ita & nos nostram voluntatem Deo totaliter supponamus & hominibus, qui nobis præponuntur tanquam Dei ministri. Vnde Apostolus ad Heb. vlt. Obedite præpositis vestris, & subiacete eis.

CAP. XI.

Quòd tres viæ prædictæ perfectionis propriè ad statum religionis pertinent.

SEcundum autem triplicem viam perfectionis assignatam in religionibus, triplex commune votum inuenitur, scilicet votum paupertatis, continentiæ, & obedientiæ vsque ad mortem. Per votum paupertatis primam perfectionis viam religiosi assumunt omni proprietati abrenunciantes. Per votum autem continentiæ aggrediuntur viam secundam matrimonio perpetuo abrenunciantes. Per votum autem obedientiæ maximè uiam tertiam assumunt, voluntatem propriam abnegando. Hoc etiam triplex uotum congruè religioni adaptatur. Nam sicut dicit August. 10. de ciui. Dei. Religio non quemlibet, sed Dei cultum significare uidetur. Vnde & Tullius dicit in rhetorica, quòd religio est uirtus, quæ cuidam superiori naturæ quàm diuinam uocant, cultum cæremoniamq; affert. Cultus autem soli Deo debitus in sacrificij oblatione ostenditur. Offertur autem Deo sacrificium de exterioribus rebus, quando eas aliquis propter Deum largitur, secundum illud Heb. vlt. Beneficientiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Offertur etiā Deo sacrificium de proprio corpore, quando scilicet qui Christi sunt, carnem suam crucifigunt cum vitijs & concupiscentijs, vt dicit Apostolus Gal. 5. Vnde & ipse dicit Roman. 12. Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem. Est etiam sacrificium tertium Deo acceptissimum, quando aliquis spiritum suum offert Deo, secundum illud Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Sed sciendum quòd sicut Gregor. dicit super Ezech. Hoc inter sacrificium & holocaustum distat, quòd omne holocaustum est sacrificium, & non omne sacrificium holocaustum. In sacrificio enim pars pecudis, in holocausto verò totum pecus offerri consueuerat. Cum ergo aliquis suum aliquid Deo vouet, & aliquid non vouet, sacrificium est. Cum verò omne quod habet, omne quod viuit, omne quod sapit, omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est: quod quidem impletur per tria vota prædicta. Vnde manifestum est eos qui huiusmodi uota Deo emittunt, quasi propter holocausti excellentiam antonomasticè religiosos vocari. Per sacrificij autem oblationem secundum legis mandatum pro peccatis satisfacere oportet, vt in Leuitico expressè iubetur. Vnde Psal. 4. cum dixisset, Quæ dicitis in cordibus vestris & in cubilibus vestris compungimini, statim de sacrificatione scribens dixit. Sacrificate sacrificium iustitiæ idest opera sancte iusta post pœnitentiæ lamenta, vt glo. exponit. Sicut ergo holocaustum sacrificium est perfectum, ita per vota præmissa perfectè homo Deo satisfacit cum & de exterioribus rebus, & de proprio corpore, & de proprio spiritu holocaustum

A offert. Ex quo patet quòd religionis status non solum perfectionem charitatis, sed etiam perfectionem pœnitentiæ continet intantum, quòd nulla sunt peccata tam grauia, pro quibus possit homini imponi pro satisfactione religionis assumptio, quasi religionis statu omnem satisfactionem transcendente. Vnde vt habetur. 33. q. 2. c. Admonere. Astulpho, qui vxorem occiderat, consulitur vt monasterium ingrediatur quasi melius, & leuius aliquin ei durissimam pœnitentiam iniungit. Inter hæc autem tria quę ad religionis statum diximus pertinere, præcipuum est obedientiæ votum, quod quidem multipliciter apparet. Primo quidem, quia per obedientiæ votum homo Deo propriam voluntatem offert: per votum autem continentiæ

B offert ei sacrificium de proprio corpore: per votum verò paupertatis offert de exterioribus rebus. Sicut ergo inter bona hominis corpus præfertur exterioribus rebus, & anima corpori, ita votum continentiæ voto paupertatis præfertur, votum autem obedientiæ vtrique. Secūdo, quia propter propriam voluntatem homo & exterioribus rebus vtitur, & proprio corpore. Si igitur qui propriam voluntatem dat, totum dedisse videtur. Vniuersalius igitur est obedientiæ votum, quàm continentiæ & paupertatis, & quodammodo includit vtrumque. Hinc est quòd Samuel obedientiam omnibus sacrificijs præfert dicens. 1. Reg. 15. Melior est obedientia, quàm victimæ.

CAP. XII.

Contra errores illorum, qui præsumpserunt diminuere meritum obedientiæ, vel voti.

C HVmanæ igitur perfectioni diabolus inuidens, diuersos vaniloquos, & seductionis magistros suscitauit, qui prædictas perfectionis vias impugnarent. Primam autem perfectionis viam Vigilantius impugnauit, contra quem Hiero. loquens ait. Quod autem asserit eos melius facere qui vtantur rebus suis, & paulatim fructus possessionum pauperibus diuidunt, quàm illos qui possessionibus venundatis semel omnia largiuntur, non à me ei, sed à domino respondebitur. Si vis esse perfectus, vade & vēde omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, sequere me. Ad eum loquitur qui vult esse perfectus, qui cum Apostolis patrem, nauiculam, & rete dimittit. Iste quem tu laudas, secundus aut tertius gradus est, quem & nos recipimus, dum modo sciamus prima secundis & tertijs præferēda, & ideo ad excludendum hunc errorem dicitur in lib. de ecclesiasticis dogmatibus. Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare, melius est pro intentione sequendi dominum, insimul omnia donare, & absolutum sollicitudine cum Christo egere. Secundam perfectionis viam impugnauit Iouinianus, matrimonium virginitati adæquans, cuius errorem beatus Hierony. sufficienter confutat in libro, quem contra eum scripsit, de quo etiam errore August. in libro retractationum sic dicit. Iouiniani hæresis, sacrarum virginum meritum æquare, pudicitiæ coniugali voluit, vnde in vrbe Romana nonnullas etiam sanctimoniales de quarum impudicitia suspicio nulla præcesserat deiecisse in nuptias dicitur. Huic nostra sancta mater ecclesia per omnia fidelissimè ac fortissimè restitit.

E vnde in libr. de ecclesiast. dogmatibus dicitur, sacratæ Deo virginitati nuptias coæquare, aut pro amore castigandi corporis abstinentibus à vino vel carnibus nihil credere meriti accrescere non est Christiani, sed Iouiniani. Hic autem antiquus insidijs diabolus non contentus, temporibus nostris quosdam dicitur incitasse, votum obedientiæ, ac alia vota communiter impugnantes, dicendo laudabilius esse bona opera virtutum facere sine voto vel obedientia, quàm ad hæc facienda homo per votum vel obedientiam constringatur. Quorum aliqui dicuntur in tantam vesaniam prolabi, vt quod asserant votum quod aliquis emisit de religione intranda posse prætermitti, absq; detrimento salutis. Hunc autem errorem quibusdam vanis &

friuolis rationibus confirmare dicuntur. Dicunt enim, quòd tanto aliquid est laudabilius & magis meritorium, quanto est magis voluntarium: sed quãto aliquid est magis necessarium, tanto videtur minus voluntarium. laudabilius ergo & magis meritorium videtur esse, ꝙ quis opera virtutum exerceat proprio arbitrio & absq; necessitate voti vel obedientiæ, quàm ꝙ ex voto vel obedientia hoc facere compellatur. Dicũtur etiam ad hoc inducere quod Prosper dicit in 2. lib. de vita contemplatiua. Dicit.n. Sic abstinere vel ieiunare debemus, vt non nos necessitati ieiunandi subdamus, ne iam non deuoti, sed inuiti rem non voluntarie faciamus. Possent etiam ad hoc inducere quod dicit Apost. 2. Cor. 9. Vnusquisq; prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem.n. datorem diligit Deus. Oportet ergo manifeste ostendere & hoc falsum esse quod dicunt, & eorum friuolas rationes elidere. Ad ostendendum autem huius erroris falsitatem, primo assumendum est quod in Psal. 7y. dicitur Vouete & reddite domino Deo vestro, vbi dicit Gloss. Notandum, quòd alia sunt communia vota Dei, s. sine quibus non est salus, vt vouere fidem in baptismo & huiusmodi, quæ etiã si non promittimus, soluere debemus, & de his præcipitur omnibus, vouete & reddite: alia sunt vota propria singulorum, vt castitas virginitas & huiusmodi. Ad hæc ergo vouenda nos inuitat, non præcipit vt voueamus, sed vt vota reddamus. Vouere enim voluntati consulitur, sed post voti emissionem redditio exigitur necessario. Votum ergo quoddam est in pręcepto, quoddam in consilio. Ex vtroq; autem ex necessitate cõcluditur, quòd melius est aliquod bonum facere ex voto, quàm sine voto. Manifestum est enim, quòd ad ea quæ sunt de necessitate salutis, omnes tenentur ex Dei præcepto, nec est fas æstimare aliquod Dei præceptum in vacuum dari, finis autem cuiuslibet pręcepti est charitas, vt dicit Apost. 1. Tim. 1. Frustra ergo daretur aliquod præceptum de aliquo faciendo, si non magis ad charitatem pertineret illud facere, quàm non facere. Datur autem præceptum non solum de credendo, vel de non furando, sed etiam vt hæc voueamus. Credere igitur ex voto & abstinere à furto ex voto, &c. huiusmodi, magis ad charitatem pertinent, quàm si sine voto fiant. Quod autem magis ad charitatem pertinet, magis est laudabile, & magis meritorium. Magis ergo est laudabile & meritorium facere aliquod ex voto, quàm sine voto. Rursus, consilium datur non solum de virginitate vel castitate seruanda, sed etiam de vouendo, vt patet ex Glo. supra inducta. Sed consilium non datur nisi de meliori bono, vt supra dictum est, melius ergo est seruare virginitatẽ cum voto, quàm sine voto, & simile est in alijs. Item inter alia bona opera maxime obseruatio virginitatis commendari solet, ad quam dominus inuitat dicens Matth. 19. Qui potest capere capiat, sed ipsa virginitas ex voto commendabilis redditur. Dicit enim, Aug. in lib. de virginitate. Neq; virginitas quia virginitas est, sed quia Deo dicata est, honoratur, quam vouet & seruet continentia pietatis. Et infra. Nec nos in virginibus, quòd virgines sunt prędicamus, sed ꝙ Deo dicatæ sunt pia continentia virginitatis. Multo igitur magis aliqua opera laudabiliora redduntur, ex hoc quòd per votum Deo dicantur. Iterum, quodlibet bonum finitum cum enumeratione alterius boni melius est: nulli autem dubium esse potest, quin ipsa promissio boni sit aliquod bonum. vnde & qui homini aliquid promittit, bonum aliquod ei videtur iam impendere, vnde & quibus aliquid promittitur gratias agunt. votum autem est quædam promissio Deo facta, vt patet per illud quod dicitur Ecclesiastes 4. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Melius est igitur aliquid facere & vouere, quàm facere simpliciter absq; voto. Adhuc, quanto aliquis plus dat alicui, tanto maius aliquid ab eo meretur. Qui autem facit aliquid sine voto, dat ei solum, quod facit propter eius amorem, qui autem non solum facit, sed etiam vouet, non solum dat ei quod

F facit, sed etiam potentiam, qua facit. Facit enim se non posse quin faciat, quod prius non facere licite poterat. Maius igitur aliquid meretur apud Deum qui ex voto aliquid facit, quàm qui illud facit sine voto. Amplius ad laudem boni operis pertinet, quòd voluntas firmetur in bono, sicut ad aggrauationem culpæ pertinet, quòd voluntas sit obstinata in malo. Manifestum est autem, quòd qui aliquid vouet, voluntatem suam firmat ad id, quod vouet, & sic cum implet quod vouerat opus bonum, ex voluntate firmata procedit. Sicut igitur ad grauamen culpæ pertinet, quod ex proposito firmato aliquis malum operetur, hoc enim est ex malitia peccare, ita ad augmentum meriti pertinet quòd aliquis bonũ opus operetur ex voto. Item; quanto aliquis actus ab excellentiori virtute progreditur, tanto laudabilior est, cum tota laus operis ex virtute procedat: contingit autem quandoque actum inferioris virtutis à superiori virtute imperari, puta cum aliquis actum iustitiæ ex charitate facit. multo igitur melius est opus virtutis inferioris facere ex imperio superioris virtutis, sicut melius est opus iustitiæ, si ex charitate fiat. Manifestum est autem, quòd particularia bona opera quę facimus pertinent ad aliquas inferiores virtutes, puta, ieiunare, ad abstinentiam: continere, ad castitatem, & sic de alijs. Vouere autem est proprie latriæ actus, quam nulli dubium esse debet esse potiorem vel abstinentia, vel castitate, vel quacunque alia huiusmodi virtute. Maius.n. est colere Deum, quàm recte se habere erga proximum, aut seipsum. Opus igitur abstinentiæ, vel castitatis, vel cuiuscunque talium virtutum, quæ sunt infra latriam, laudabilius est si ex voto fiant. Huic etiam suffragatur pium ecclesiæ studium, quæ homines ad vouendum inuitans, & vouentibus ire in subsidium terræ sanctæ, vel aliàs in defensionem ecclesiæ indulgentias & priuilegia largitur: non autem inuitaret ad vouẽdum, si melius bona opera esset facere sine voto. Hoc enim esset contra exhortationem Apostoli 1. Corinthiorum 12. Aemulamini charismata meliora. Vnde si melius esset bona opera facere absque uoto, non inuitaret ad vouendum, sed etiam à vouendo retraheret vel prohibendo, vel etiam dissuadendo. Similiter etiam cum ecclesiæ intentio sit homines fideles ad meliorem statum reducere, omnes à votis factis absolueret, vt sic eorum bona opera laudabiliora existerent. Patet igitur huiusmodi positionem repugnare ei quod communiter ecclesia tenet & sentit, vnde & tanquàm hæretica reprobanda est. Ad ea verò quę pro se obijciunt, facile est multipliciter respondere. Primo enim quod dicunt, quòd opus bonum ex voto factum est

I minus voluntarium, non est vniuersaliter & in omnibus verum. Multi enim sunt qui ea quæ vouerunt tam prompta voluntate faciunt, vt etiam si non vouissent non solum facerent, sed vouerent. Secundo detur quod aliquod bonum opus quod quis facit ex voto, vel obedientia simpliciter consideratum sit inuoluntarium, sed tamen facit hoc ex necessitate voti, vel obedientiæ, quam non vult præterire, adhuc dum hoc facit, laudabilius operatur, & magis merito, quàm si prompta voluntate illud faceret sine voto. Et si enim non habeat voluntatem promptam illud faciendi, puta ieiunandi, habet tamen voluntatem promptam votum implendi, vel obediendi, quod est multo laudabilius & magis meritorium quam ieiunare, vnde plus meretur quàm ille qui sua voluntate ieiunat: tantoque voluntas votum implendi, aut obediendi promptior iu-

K dicatur, quanto id quod aliquis facit propter obedientiam, vel votum magis in se consideratum voluntati repugnat. vnde Hieronymus ad Rusticum monachum dicit. Per hæc omnia ad aliud tendit oratio, ut doceam te non tuo arbitrio dimittendum. Et post pauca dicit. Non facias quod vis, comedas quod iuberis, habeas quantum acceperis, nestiaris quod datur, operis tui pensum persoluas, subijciaris cui non vis, lassus ad stratum uenias, ambulansque dormites, & necdum expleto somno surgere compellaris. Ex quo patet quòd ad meritum boni operis perti-

net,

net, vt quæ aliquis propter seipsa nō vellet, propter Deum faciat, aut patiatur: quia tanto inuenitur voluntas promptior ad feruorem diuini amoris, quanto magis ea quæ propter ipsum facimus, aut patimur nostræ voluntati repugnant. Vnde & martyres maxime cōmendantur, quanto plura sustinuerunt propter Dei amorem contra voluntatem humanam: vnde secundo Machabæorum 6. Eleazarus dum torqueretur dixit. Diros corporis sustineo dolores, secundum animam verò propter timorem Dei libenter hęc patior. Tertio detur quòd nec etiam aliquis ipsam voluntatem retineat votum seruandi, aut obediendi, manifestum est, quòd cum Deus iudex sit cordium, apud Deum talis habetur quasi voti fractor, aut obedientiæ præuaricator. B Si tamen impleat quod vouit, vel quod ei præcipitur solo humano timore, vel pudore, non est ei meritorium apud Deum, quia non facit voluntate Deo placendi, sed humana necessitate coactus: nec tamen inutiliter vouit, si ex charitate vouit, nam plus meruit in vouendo, quàm alius simpliciter ieiunando, quod meritum ei reseruatur, si de præuaricatione cordis pœniteat. Per hoc etiam patet responsio ad authoritates inductas, quæ loquuntur de necessitate humana, cum aliquis scilicet ex pudore, vel timore humano facit quod iussit, vel vouit: non autem loquuntur de necessitate, quæ est ex fine dilectionis diuinæ, puta, cum aliquis facit, vel patitur ea quæ alias nollet, vt impleat voluntatem diuinam. Et hoc patet ex verbis Apostoli, qui dicit. 2. ad Cor. 9. Non ex tristitia, aut necessitate. Tristitiam enim humanam necessitas inducit: necessitas autem dilectionis diuinæ tristitiam tollit, vel minuit. Patet etiam hoc ex verbis Prosperi dicentis. Ne non deuoti, C sed inuiti rem non voluntarie faciamus. Non enim necessitas quæ ex diuina dilectione procedit, minuit dilectionem, sed auget. Et quòd talis necessitas sit laudanda & appetenda, patet per hoc quod Aug. dicit in epistola ad Armētarium & Paulinam. Quia iam vouisti, iam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priusquàm esses voti reus, liberum fuit quod velles facere, sed tunc esses inferior: quàmuis non sit gratulanda libertas, qua fit vt non debeatur quod cū lucro redditur. Nunc vero quia tenetur apud Deum sponsio tua, non te ad magnam iustitiam inuito, scilicet ad continentiam quam iam voueras, vt per superiora apparet; sed à magna iniquitate deterreo. Non enim talis eris si non feceris quod vouisti, qualis mansisses si nihil tale vouisses: minor enim tunc esses, non peior: modo autem tanto, quod absit, miserior si fidem Deo fregeris, quanto beatior si persolueris. Nec ideo te vouisse pœniteat, D imo gaude iam tibi non sic licere quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, & dicta impla factis, ipse adiuuabit qui vota tua expetit. Felix est necessitas, quæ ad meliora compellit. Patet etiam ex his verbis erroneum esse quod dicunt, quòd aliquis non tenetur de implendo votum de religione intranda.

CAP. XIII.

De perfectione dilectionis proximi, quæ est necessaria ad salutem.

His autem consideratis de perfectione charitatis quantum pertinet ad dilectionem Dei, considerandum E relinquitur de charitatis perfectione quātum pertinet ad dilectionem proximi. Est autem considerandus multiplex gradus perfectionis circa dilectionem proximi, sicut & circa dilectionem Dei. Est enim quædam perfectio, quæ requiritur ad salutem, quæ cadit sub necessitate præcepti. Est & quædam vlterior perfectio superabundans, quæ sub consilio cadit. Perfectio autem dilectionis proximi necessaria ad salutem consideranda est ex ipso modo diligendi, qui nobis præscribitur in præcepto de proximi dilectione, cum dicitur. Diliges proximum tuū sicut teipsum. Quòd vero Deus est vniuersale bonum supra nos existēs, ad perfectionem dilectionis diuinæ requiritur, vt totum cor hoA minis secundum aliquem modum conuertatur in Deum; sicut ex suprà dictis patet. Et ideo modus diuinæ dilectionis conuenienter exprimitur per hoc quod dicitur, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Proximus autem noster non est vniuersale bonum supra nos existēs, sed particulare infra nos constitutum: & ideo non determinatur nobis modus, vt aliquis diligat proximum ex toto corde, sed sicut seipsum. Ex hoc autem modo circa dilectionem proximi, tria consequuntur. Primo quidem, vt sit vera dilectio. Cū enim de ratione dilectionis siue amoris hoc esse videatur, vt aliquis bonum velit ei quem amat, manifestum est, quòd motus amoris siue dilectionis in duo tēdit, scilicet in eum cui aliquis vult bonum, & in bonum quod optat eidem. Et quamuis vtrumque amari dicatur, tamen illud vere amatur, cui aliquis bonum optat. Bonum vero quod quis optat alicui, quasi per accidens dicitur amor, prout ex consequenti sub actu amoris cadit. Inconueniens enim est dicere, quòd illud vere & proprie ametur, cuius destructionem aliquis optat. Multa autem sunt bona quæ dum in nostrum vsum vertimus consumuntur, sicut vinū dum bibitur, & equus dum exponitur pugnæ, vnde manifestum est, quòd dum res aliquas in nostrum vsum vertere cupimus, vere quidem & proprie nosipsos amamus, res autem illæ per accidens & quasi abusiue à nobis amari dicuntur. Manifestum est autem, quòd vnusquisque naturaliter sic vere se amat, vt sibi ipsi bona optet, puta felicitatem, virtutem, scientiam, & quæ ad sustentationem vitæ requiruntur. Quæcunque verò aliquis in suum vsum assumit, non vere illa amat, sed vsum & magis seipsum: sicut autem alias res assumimus in nostrum vsum, ita etiam C & homines ipsos. Si igitur proximos eo tantum modo diligamus inquantum in nostrum vsum venire possunt, manifestum est, quòd eos non vere diligimus, nec sicut nos ipsos: & hoc quidem apparet in amicitia vtilis & delectabilis. Qui enim amat aliquem, quia est ad suam vtilitatem vel delectationem, seipsum amare conuincitur, cum ex altero bonum delectabile vel vtile quærit, non illum ex quo quærit, nisi sicut dicitur amari vinum vel equus quæ non diligimus, sicut nos ipsos, vt eis bona optemus, sed magis vt ipsa bona existētia nobis cupiamus. Primo ergo ex hoc quod præcipitur, quòd homo proximum tanquam se ipsum diligat, dilectionis veritas demonstratur, quam necesse est charitati adesse. Procedit enim charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, vt Apostolus dicit. 1. Tim. 1. Ideo vt ipse dicit. 1. Corin. 13. Charitas non quærit quæ sua sunt, sed optat bona eis, quos amat. Et huius rei D seipsum exemplum dat dum dicit. 1. Cor. 10. Non quęrens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiāt. Secundo ex prædeterminato modo nobis indicitur, vt dilectio proximi sit iusta & recta. Est enim iusta & recta dilectio, cum maius bonum minori bono præponitur. Manifestum est autem, quòd inter omnia humana bona, bonum animæ præcipuum locum tenet, post hoc autem ordinatur bonum corporis, vltimum autem bonum est, quod consistit in rebus exterioribus. Vnde & hunc ordinē diligendi seipsum, videmus homini naturaliter inditum. Nullus enim est quā non mallet se corporis oculo priuari, quā vsu rationis quæ est oculus mentis. Rursusq; pro vita corporali tuenda vel E conseruanda, homo omnia sua bona exteriora largitur, secundum illud Iob. 2. Pellem pro pelle, & cuncta quę habet homo dabit pro anima sua. Et hic quidem naturalis ordo dilectionis sui ipsius, in paucis vel nullis deficit, quantum ad naturalia bona, de quibus exemplum posuimus. Sed inueniuntur nonnulli, qui quantum ad superaddita hunc ordinem dilectionis peruertunt, sicut cum propter salutem vel delectationem corporis bonum virtutis aut scientię multi abijciunt. Rursusque propter exteriora bona cōquirenda, corpus suum periculis & laboribus immoderatis exponunt, quorum non est recta dilectio, immo, vt amplius dicam, nec vere isti seipsos diligere comprobantur. Hoc enim maxime videtur esse vnumquodque, quod est

in ipso præcipuum. Vnde & ciuitatem aliquid facere dicimus, quando id faciunt principes ciuitatis. Manifestum est enim, quòd præcipuum in homine est anima, & inter animæ partes siue potestates, ratio siue intellectus. Qui ergo bonum rationalis animæ contemnit inhærens bonis corporis vel animæ sensitiuæ, manifestum est, quòd non vere seipsum diligit, vnde & in Psalm. 10. dicitur. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Sic ergo rectitudo circa dilectionem proximi instituitur, cum præcipitur alicui, quòd proximum diligat sicut seipsum, vt scilicet, eo ordine bona proximis optet, quo sibi optare debet, præcipue quidem spiritualia bona, deinde bona corporis, etiã quæ in exterioribus bonis consistunt. Si quis verò proximo bona exteriora optet contra salutem corporis, aut bona corporis contra salutem animæ, non eum diligit sicut seipsum. Tertio verò ex prædicto modo præcipitur, vt sit sancta proximi dilectio. Dicitur enim aliquid sanctum, ex eo quòd ordinatur ad Deum, vnde & altare sanctum dicitur, quia Deo est dicatum, & alia huiusmodi quæ diuino ministerio mancipantur. Quòd autem aliquis alium diligat sicut seipsum, ex hoc contingit, quòd communionem aliquam adinuicem habent: inquãtum enim aliqua duo simul conueniunt, considerantur quasi vnum, & sic vnum eorum se habet ad alterum sicut ad seipsum. Contingit enim aliquos duos, multipliciter conuenire. Conueniunt enim aliqui naturali conuenientia secundum generationem carnalem, puta qui ex eisdẽ parentibus oriuntur, alij verò conueniunt conuenientia quadam ciuili, puta quia sunt eiusdem ciuitatis municipes & sub eodẽ principe & eisdem legibus gubernantur. Et secundum vnumquodque officium vel negociationem, aliqua conuenientia, vel communicatio inuenitur, sicut qui sunt socij in negotiando, vel militando, vel fabrili officio seu artificio, aut in quocunque huiusmodi. Et huiusmodi quidem proximorum dilectiones honestæ quidem & rectæ possunt esse, sed non ex hoc sanctæ dicuntur, sed solum ex hoc quòd dilectio proximi ordinatur in Deum: sicut enim homines qui sunt vnius ciuitatis consortes in hoc conueniunt, quòd vni subduntur principi, cuius legibus gubernantur, ita & omnes homines inquantum naturaliter in beatitudinem tendunt, habent quandam generalem conuenientiam in ordine ad Deum, sicut ad summum omnium principem & beatitudinis fontem & totius iustitiæ legislatorem. Considerandum est autem, quòd bonum commune secundum rectam rationem est bono proprio præferendum: vnde vnaquæque pars naturali quodam instinctu ordinatur ad bonum totius. Cuius signum est, quòd aliquis percussioni manum exponit, vt cor vel caput conseruet, ex quibus totius hominis vita dependet. In prædicta autem communitate qua omnes homines in beatitudinis fine conueniunt, vnusquisque homo, vt pars quædam consideratur, bonum autem commune totius est ipse Deus, in quo omnium beatitudo consistit. Sic igitur secundum rectam rationem & naturæ instinctum vnusquisque seipsum in Deum ordinat sicut pars ordinatur ad bonum totius, quod quidem per charitatem perficitur, qua homo seipsum propter Deum amat. Cum igitur aliquis etiam proximum propter Deum amat, diligit eũ sicut seipsum, & per hoc dilectio sancta efficitur. Vnde dicitur 1. Ioan. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Quarto ex prædicto modo dilectionis instruimur, vt proximi dilectio sit efficax & operosa. Manifestum est enim quòd vnusquisque sic seipsum diligit, vt non solum velit sibi ipsi bonum aduenire, & malum abesse, sed vnusquisque pro posse bona sibi procurat, & mala repellit. Tunc ergo homo proximum diligit sicut seipsum, quando non solum affectum ad proximum habet quo ei bona cupit aduenire & mala repelli, sed etiam effectum ostendit opere adimplendo, vnde 1. Ioan. 3. dicitur. Filioli mei non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate.

F

CAP. XIIII.

De perfectione dilectionis proximi, quæ cadit sub consilio.

Consideratis igitur his quibus dilectio proximi perficitur perfectione necessaria ad salutem, considerandum est de perfectione dilectionis proximi, quæ communem perfectionem excedit, & sub consilio cadit. Hæc autem perfectio secundum tria attenditur. Primo quidem secundum extensionem. Quanto enim ad plures dilectio extenditur, tanto videtur dilectio proximi esse magis perfecta. In hac autem dilectionis extensione triplex gradus

G considerandus occurrit. Sunt enim quidam qui alios homines diligunt vel propter beneficia sibi impensa, vel propter naturalis cognationis vinculum, aut ciuilis, & iste dilectionis gradus terminis ciuilis amicitiæ coarctatur, Vnde dicit Dominus Matth. 5. Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne & Ethnici hoc faciunt? Sunt autem alij qui dilectionis affectum etiam ad extraneos extendunt, dum tamen in eis non inueniatur aliquid, quod eis aduersetur: & hic quidem dilectionis gradus quodammodo sub naturæ limitibus coarctatur. Quia enim omnes homines conueniunt in natura speciei, omnis homo est naturaliter omni homini amicus. Et hoc maxime ostêditur in hoc, quod homo alium errantem in via dirigit, & à casu subleuat, & alios huiusmodi dilectionis effectus impendit: sed quia homo naturaliter seipsum magis quã alium diligit, ex eadem autem radice procedit, vt aliquid diligatur, & eius contrarium odio habeatur, consequens

H est vt infra naturalis dilectionis limites inimicorum dilectio non comprehendatur. Tertius autem dilectionis gradus est, vt dilectio proximi etiam ad inimicos extendatur, quem quidem dilectionis gradum Dominus docet Matth. 5. dicens, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: & in hoc dilectionis perfectionem esse demonstrat. vnde concludit subdens, Estote igitur vos perfecti, sicut & pater vester perfectus est. Quod autem hoc sit vltra perfectionem communem, patet per Aug. in Enchir. qui dicit, quòd ista sunt perfectorum filiorum Dei, ad quæ quidem se debet omnis fidelis extendere, & humanum animum ad hunc effectum orando Deum, secumque luctando perducere. Tamen hoc tam magnum bonum tantæ multitudinis non est, quam tamen credimus exaudiri cum in oratione dicimus. Dimitte nobis

I debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hic tamen considerandum videtur, quòd cum nomine proximi omnis homo intelligatur, in hoc autem quod dicitur. Diliges proximum tuum sicut teipsum, nulla fiat exceptio, videtur ad necessitatem præcepti pertinere, quod etiam inimici diligantur. Sed hoc de facili soluitur, si hoc quod suprà dictum est de perfectione diuini amoris ad memoriam reuocetur. Dictum est enim supra, quod in hoc quod dicitur. Diliges dominum Deũ tuum ex toto corde tuo, potest intelligi quod est de necessitate præcepti, & qd est de perfectione consilij, & vlterius quod est de perfectione comprehensoris. Si ita intelligatur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, vt

K semper cor hominis actu feratur in Deum, sic pertinet ad perfectionem comprehensoris. Si autem sic intelligatur, vt cor hominis nihil acceptet, quod diuinæ dilectioni cõtrarium, sic est de necessitate præcepti. Quod verò homo etiam ea abijciat quibus potest licite vti vt liberius Deo vacet, hoc est de perfectione consilij. Sic igitur & hic dicendum est, quod de necessitate præcepti est vt à cõmunitate dilectionis, qua quis proximos tenetur diligere, inimicũ non excludat, nec aliquid contrarium huius dilectionis in corde suo recipiat. Sed quod actu feratur mens hominis in dilectionem inimici, etiam cum non adest necessitas, perti-

net ad perfectionem consilij In casu enim alicuius necessitatis etiam in speciali actu inimicos diligere & eis benefacere tenemur ex necessitate præcepti, puta, si fame morerentur, vel in alio huiusmodi articulo essent. Extra hos autem necessitatis articulos inimicis specialem affectum & effectum impendere ex necessitate præcepti non tenemur, cum nec etiam teneamur ex necessitate præcepti hæc in speciali omnibus exhibere. Huiusmodi autem inimicorum dilectio directe ex sola diuina dilectione deriuatur. In alijs autem dilectionibus mouet ad diligẽdum aliquod: aliud bonum, puta, vel beneficium exhibitum, vel communicatio sanguinis, vel vnitas ciuitatis, aut aliquid huiusmodi. Sed ad diligendum inimicos nihil mouere potest nisi solus Deus. Diliguntur enim inquantum sunt creaturæ Dei, quasi ad eius imaginẽ facti, & ipsius capaces. Et quia Deum omnibus alijs bonis charitas præfert, considerat cuiuscunque boni detrimentum, quod ab hostibus patitur ad hoc quòd eos odiat, sed magis considerat diuinum bonum, vt eos diligat. Vnde quantò perfectius viget in homine charitas Dei, tanto facilius animus eius flectitur vt diligat inimicum. Consideratur autem secundo perfectio dilectionis proximi secundum intentionem amoris. Manifestum est enim quòd quanto aliquis intensius amatur, tanto facilius alia propter ipsum contemnuntur. Ex his ergo quæ homo propter dilectionem proximi contemnit, considerari potest, an sit perfecta dilectio proximi. Huius autem perfectionis triplex gradus inuenitur. Sunt enim aliqui qui exteriora bona contemnunt propter dilectionem proximorum, dum vel ea particulariter proximis administrant, vel totaliter omnia necessitatibus erogant proximorum, quod videtur Apostolus tangere cum dicit. 1. Corint. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnem substantiam. Et Cantic. 8. dicitur. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Vnde & Dominus hoc comprehendere videtur, dum consilium de perfectione sectanda cuidam daret dicens. Matth. 19. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me, vbi omnium bonorum exteriorum abdicationem ad duo videtur ordinare, scilicet ad dilectionem proximi cum dicit, & da pauperibus, & ad dilectionem Dei, cum dicit, sequere me. Ad idem etiam pertinet si quis damnum in exterioribus rebus pati non recuset propter dilectionem Dei, vel proximi. Vnde Apostolus commendat quosdam dicens ad Hebr. 10. Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, & Prouerb. 12. dicitur. Qui negligit damnum propter amicum, iustus est. Ab hoc autem dilectionis gradu deficiunt, qui de bonis quæ habent, proximis necessitatem habentibus subuenire non curant. Vnde dicitur. 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam mundi huius, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo? Secundus autem gradus dilectionis est, vt aliquis corpus suum laboribus exponat propter proximorum amorẽ, cuius rei exemplum Apostolus in seipso ostendit, cum dicit. 2. Thessal. 3. In labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus. Et ad idem refertur, si quis tribulationes & persecutiones propter proximorum amorem pati non recuset. Vnde & Apostolus dicit. 2. Corinth. 1. Siue tribulamur pro vestra exhortatione & salute. & 2. Timot. 2. dicit. Laboro vsque ad vincula quasi male operans, sed verbum Dei non est alligatum, ideo omnia sustineo propter electos, vt & ipsi salutem consequantur. Ab hoc autem gradu deficiunt qui de delitijs nihil omitterent, nec aliquid incommodi sustinerent pro aliorum amore, contra quos dicitur Amos. 6. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Qui cantitis ad vocem psalterij, sicut Dauid, putauerunt se habere vasa cantici, bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti, &

A nihil patiebantur super contritione Ioseph. Et Ezech. 13. dicitur. Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis vos murum pro domo Israel, vt staretis in prælio in die domini. Tertius autem gradus dilectionis est, vt aliquis animã suam pro fratribus ponat. Vnde dicitur. 1. Ioan. 3. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. vltra autem hunc gradum dilectio intendi non potest. Dicit enim dominus Io. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis: vnde in hoc perfectio fraternæ dilectionis consistit. Pertinent autem ad animam duo. Vnum quidem secundum quod viuificatur à Deo, & quantum ad hoc pro fratribus animam ponere non debet. Tantum enim quis diligit vitam animæ, quantum diligit Deum: plus enim de-
B bet vnusquisque Deum diligere, quàm proximum. Non debet ergo aliquis peccando vitam animæ suæ contemnere, vt proximum saluet. Aliud autem consideratur in anima secundum quod viuificat corpus, & est principium vitæ humanæ, & secundum hoc pro fratribus animam ponere debemus. Plus enim debemus proximum diligere, quàm corpora nostra. Vnde vitam corporalem pro salute spirituali proximorum ponere conuenit. Et hoc cadit sub necessitate præcepti in necessitatis articulo, puta, si aliquis videret aliquem ab infidelibus seduci, deberet se mortis periculo exponere, vt eum à seductione liberaret. Sed quòd aliquis extra hos necessitatis casus pro salute eorum mortis periculis se exponat, pertinet ad perfectionem iustitiæ, vel
C ad perfectionem cõsilij, cuius exemplum ab Apostolo accipere possumus, qui dicit 2. Cor. 12. Ego autem libentissime impendã, & superimpendar ipse pro animabus vestris: vbi dicit glos. Perfecta charitas hæc est, vt quis paratus sit etiam pro fratribus moueri. Habet autem quandam mortis similitudinem conditio seruitutis, vnde & mors ciuilis dicitur. Vita enim in hoc maxime manifestatur, quòd aliquis mouet seipsum, quod autem non potest moueri nisi ab alio, quasi mortuum esse videtur. Manifestum est autem, quòd seruus non à seipso mouetur, sed per imperium domini. Vnde homo inquantum seruituti subijcitur, quandam mortis similitudinem habet. Vnde ad eandem perfectionem dilectionis pertinere videtur, quòd aliquis seipsum seruituti subijciat propter amorem proximi, & quòd se
D periculo mortis exponat: licet hoc perfectius esse videatur, quia homines naturaliter magis mortem refugiunt quàm seruitutem. Tertio verò consideratur fraternæ dilectionis perfectio ex effectu. Quanto enim maiora bona proximis impendimus, tanto perfectior dilectio videtur. Sunt autem circa hoc tres gradus considerandi. Sunt enim quidam qui proximis obsequuntur in corporalibus bonis, puta, qui vestiunt nudos, pascunt famelicos, & infirmis ministrant, & alia huiusmodi faciunt, quæ sibi dominus reputat exhiberi, vt patet Matt. 25. Sunt autem aliqui qui spiritualia bona largiuntur, quæ tamen non excedunt conditionem humanam, sicut qui docet ignorantem, consulit dubitanti, & reuocat errantem, de quo commendatur Iob. 4. Ecce docuisti multos, & manus lassas roborasti, vacillantes confirmauerunt sermones tui, & genua trementia confortasti. Sunt autem alij qui spiritualia bona & di-
E uina supra naturam & rationem existentia proximis largiuntur, scilicet doctrinam diuinorum, manuductionem ad Deum, & spiritualem sacramẽtorum communicationem. Et de his donis Apostolus mentionem facit ad Gal. 3. dicens. Qui tribuit vobis spiritum, & operatur in vobis virtutes. Et 1. Thes. 2. Cum accepissetis à nobis verbum auditus Dei, ecce accepistis illud nõ vt verbum hominum, sed vt est vere verbum Dei. Et 2. Corint. 11. Despondi vos vni viro: & postmodum subdit. Nam si is quis venit, alium Christum prædicat quẽ non prædicauimus, aut alium spiritum accipitis quem nõ accepistis, aut aliud euangelium quod non recepistis, recte pateremini. Huiusmodi autem bonorum collatio singularem quandam perfectionem

pertinet fraternæ dilectionis, quia per hæc bona homo vltimo fini coniungitur, in quo summa hominis perfectio consistit, vnde ad hanc perfectionem ostendendam, dicitur Iob. 37. Nunquid nosti semitas nubium magnas & perfectas scientias, per nubes autem secundum Greg. sancti prædicatores intelliguntur. Habent autem istæ nubes semitas subtilissimas, scilicet prædicatioois sanctæ vias & perfectas scientias, dum de suis meritis se nihil esse sciunt, quia ex quæ proximis impendũt, supra ipsos existunt. Additur autem ad hanc perfectionem, si huiusmodi spiritualia bona non vni tantum, vel duobus, sed toti multitudini exhibeantur, quia etiam secundum Philosophos, bonum gentis perfectius est & diuinius, quàm bonum vnius. Vnde & Apostolus dicit Eph. 4. Alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, scilicet totius ecclesiæ. Et 1. Corin. 14. dicit. Quoniam æmulatores estis spirituum, ad ædificationem ecclesiæ quærite vt abundetis. G

CAP. XV.

Quid requiratur ad statum perfectionis.

EST autem considerandum quòd sicut suprà præmisimus, perfectionis est non solum aliquod opus perfectum facere, sed etiam opus perfectum vouere: de vtroq; enim consilium datur, vt suprà dictum est. Qui ergo aliquod opus perfectum ex voto facit, ad duplicẽ perfectionem attingit, sicut qui continentiam seruat, vnam perfectionem habet: qui autem ex voto se obligat ad continentiam seruandam, & eam seruat, habet & continentiæ perfectionem, & voti. Perfectio autem quæ ex voto, conditionem mutat & statum, secundum quod libertas & seruitus diuersæ conditionis, vel status esse dicuntur. Si enim acci- H
pitur status. 2. q. 9. vbi Adrianus papa ait. Si quando in causa capitali, vel causa status interpellatum fuerit, non per exploratores, sed per seipsos est agendum. Nam dum aliquis vouet continentiam seruare, adimit sibi libertatem ducendi vxorem: qui autem simpliciter continet absque voto, prædicta libertate non priuatur. non ergo in aliquo mutatur eius conditio, sicut mutatur conditio eius qui vouet. Nam & apud homines si quis alicui obsequatur, nõ ex hoc conditionem mutat, sed si obligat se ad seruiendum, iam alterius conditionis efficitur. Sed considerandum est, quòd potest aliquis sibi libertatem adimere vel simpliciter, vel secundum quid. Si enim aliquis se Deo, vel homini obliget ad aliqoid faciendum speciale, & pro aliquo tempore, non simpliciter libertatem amitit, sed solum secundum illud ad quod se obligauit. Si autem se to- I
taliter in potestate alicuius ponat, ita quòd nihil sibi libertatis retineat, simpliciter conditionẽ mutauit factus simpliciter seruus. Sic ergo dum aliquis Deo vouet aliquod particulare opus, puta, peregrinationẽ, aut ieiunium, aut aliquod huiusmodi, non simpliciter conditionem, vel statum mutauit, sed secundum aliquid tantum. Si verò totá vitam suam voto Deo obligauit, vt in operibus perfectionis ei deseruiat, iam simpliciter conditionem, vel statum perfectionis assumpsit. Contiogit autem aliquos opera perfectionis facere non vouentes, aliquos verò totam vitam suam voto obligantes ad perfectionis opera quæ non implent. Vnde patet quosdam perfectos quidem esse, qui tamen perfectionis statum non habent: aliquos verò per- k
fectionis statum habere, sed perfectos non esse.

CAP. XVI.

Quòd esse in statu perfectionis conuenit episcopis, & religiosis.

EX his autem quæ dicta sunt suprà, manifeste apparet, quibus competat in perfectionis statu esse. Dictum est enim suprà, quòd ad perfectionem diuinæ dilectionis triplici via proceditur, scilicet abrenuntiando exteriori-
F bus bonis, relinquendo vxorem, & alias cogitationes carnales, & abnegando seipsum vel per mortem quam pro Christo patitur, vel quia abnegat propriam voluntatem. Qui ergo ad hæc opera perfectionis totam vitam suam voto obligant Deo, manifestum est eos perfectionis statum assumere: & quia in omni religione hæc tria vouentur. manifestum est omnem religionem perfectionis statum esse. Rursus autem ostensum est, tria pertinere ad perfectionem fraternæ dilectionis, vt scilicet inimici diligantur, eisque seruiatur, & vt aliquis animam suam pro fratribus ponat vel exponendo se periculis mortis, vel etiam vitam suam totaliter ordinando in vtilitatem proximorum, & quòd proximis spiritualia impendantur: ad hæc autem tria manifestum est teneri episcopos. Cum enim ecclesiæ vniuersam curam susceperint, in qua plerunque inueniuntur aliqui eos odientes, persequentes, & blasphemantes, necesse habent inimicis & persequentibus dile-
G ctionis & beneficientiæ vicem repẽdere, cuius exemplum in Apostolis apparet, quorum sunt episcopi successores. In medio enim persecutorum cõmorantes, salutem eorum procurabant. Vnde & Dominus eis mandat Matth. 10. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum, vt scilicet plurimos morsus ab eis accipientes non solum non cõsumantur, sed & illos conuertant. & Aug. in lib. de sermone Domini in monte, exponens illud quod habetur Matt. 5. Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram, sic dicit. Hæc ad misericordiam pertinere hi maxime sentiunt, qui eis quos multum diligunt seruiunt, vel pueris, vel phreneticis, à quibus multa sæpe patiuntur, & si eorum salus illud exigat, præbent se etiam vt plura patiantur. Docet ergo medicus & dominus animarum, vt discipuli sui eorum quorum saluti consulere
H volunt, imbecillitates æquo animo tolerarent. Omnis nãq; improbitas ex imbecillitate animi venit: quia nihil innocentius est eo qui est in virtute perfectus. Hinc est quòd Apostolus, 1. Corinth. 4. dicit. Maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus. Tenentur etiam episcopi, vt pro salute suorum subditorum animam suam ponant. Dicit enim Dominus Ioann. 10. Ego sum pastor bonus; bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis, quod exponens beatus Grego. dicit. Audistis fratres charissimi ex lectione euangelica eruditionem vestram, audistis & periculum nostrum, & postea subdit. Ostensa nobis est igitur de contemptu mortis via quam sequamur, apposita est forma cui imprimamur. Primum nobis est exteriora nostra misericorditer ouibus eius impendere. Postremum
I verò si necesse sit, etiam mortem nostrã pro eis debemus ministrare. & postea subdit. Lupus etenim super oues venit, cum quilibet iniustus & raptor fideles quosque atque humiles opprimit, sed is qui pastor videbatur esse & non erat, relinquit oues & fugit, quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere eius iniustitiæ non præsumit. Ex quibus verbis patet, quòd de necessitate pastoralis officij est, vt periculum mortis non refugiat propter gregis sibi commissi salutem. Obligatur ergo ex ipso officio sibi commisso ad hanc perfectionem dilectionis, vt pro fratribus animam ponat. Similiter etiam ex officio pontifex obligatur ad hoc quòd bona spiritualia proximis administret, quasi quidam mediator inter Deum & hominem constitutus,
k vicem eius agens, qui est mediator Dei & hominum Iesus Christus, vt dicitur. 1. Timo. 2. cuius figura Moyses gerens dicebat Deuto. 5. Ego sequester & medius fui inter Deum & vos in tempore illo: & ideo preces & obsecrationes Deo in persona populi offert, quia vt dicitur Hebr. 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Sed rursus personam Dei gerit in comparatione ad populum, dum populo quasi virtute Domini iudicia, documenta, exempla, & sacramenta ministrat. Vnde Apost. dicit. 2. Cor. 2. Ego quod donaui, si quid donaui

pro-

propter vos, in persona Christi: & in eadem epistola dicit, An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Et. 1. Corinth. 9. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnũ est si nos carnalia vestra metamus? Ad huiusmodi autem perfectionem episcopi in sua ordinatione, vel consecratione se obligant, sicut & religiosi in sua professione. Vnde dicit Apostolus. 1. ad Tim. vlt. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam in quam vocatus es, & confessus bonam confessionem coram multis testibus scilicet in tua ordinatione, vt glo. ibidem exponit. Et ideo episcopi statum perfectionis habent, sicut & religiosi. Sicut autem in humanis contractibus aliquæ solennitates secundum humana iura adhibentur, vt contractus firmior habeatur, ita cum quadam solennitate & benedictione status pontificalis assumitur, & etiam religionis professio celebratur. Vnde Diony. dicit. 6. cap. eccle. hierar. de monachis loquens. Propter quod & perfectam ipsis donauit gratiam sancta legislatio, & quadam ipsos dignata est sanctificatiua inuocatione.

CAP. XVII.

Quòd status pontificalis est perfectior quàm status religionis.

POsset autem alicui minus circunspecto videri, quòd status perfectionis religionis esset sublimior, quàm status pontificalis perfectionis: sicut dilectio Dei, ad cuius perfectionem ordinatur religionis status, præeminet dilectioni proximi, ad cuius perfectionem ordinatur pontificalis status: & sicut vita actiua, cui pontifices inseruiunt, minor est quàm vita contemplatiua ad quam religionis status ordinari videtur. Dicit enim Dionysius 6. ca. eccle. hierar. quòd religiosos alij quidem famulos, alij autem ipsos monachos nominantes, ex Dei puro seruitio & famulatu, & indiuisibili & singulari vita tanquam vniente ipsos indiuisibilium sanctis conuolutionibus, idest, contemplationibus, ad deiformem vnitatem, & amabilem Deo perfectionem. Potest etiam aliquibus videri quòd status prælationis non sit perfectus, quia diuitias eis possidere licet, cum tamen Dominus dicat Matthæi 19. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Sed hoc dictum veritati repugnat. Dionysius enim dicit 5. c. eccles. hierar. quòd ordo episcoporum est perfectiuus. Et in 6. cap. dicit ordinem monachorum esse ordinem perfectorum. Manifestum est autem maiorem perfectionē requiri ad hoc quòd aliquis perfectionem alijs tribuat, quàm ad hoc quòd aliquis in seipso perfectus sit: sicut maius est posse facere aliquem talem, quàm esse talem, & omnis causa potior est suo effectu. Relinquitur ergo episcopalem statum maioris perfectionis esse quàm sit status cuiuscunque religionis. Idem autem apparet si quis consideret ea, ad quæ vtrique obligantur. Obligantur enim religiosi ad hoc quòd temporalia deserant, quòd castimoniam seruent, & quòd sub obedientia viuant, quibus multo est amplius & difficilius pro salute aliorum vitam ponere, ad quod vt dictum est, episcopi obligantur. Vnde manifestum est grauiorem esse episcopalem obligationem obligatione religionis. Amplius in his ipsis ad quę religiosi obligant, episcopi quodammodo obligari videntur. Tenentur enim episcopi bona temporalia quæ habent, in necessitate suis subditis exhibere, quos pascere debent non solum verbo & exemplo, sed etiam temporali subsidio. Vnde Petro Ioan. vltimo, ter dictum est à Domino, vt eius gregem pasceret: quod ipse retinens, alios ad hoc ipsum exhortatur dicens. 1. Petr. vlti. Pascite, qui in vobis est, gregem Domini. Et Gregorius dicit in authoritate suprà inducta ex persona episcoporum loquens. Exteriora nostra misericorditer ouibus eius debemus impendere: & postea subdit. Qui non dat pro ouibus substantiam suam, quãdo pro his daturus est animam suam? Ipsi etiam episcopi ad castitatem obligantur. Nam cum

A alios mundare debeant, ipsos præcipue conuenit esse mundos. Vnde Dionysius dicit 3. cap. cœl. hierar. quòd purgatiuos ordines oportet ex abundantia purgationis alijs tradere de propria castitate. Et quidem religiosi per votum obedientiæ se vni prælato subijciunt: episcopus verò seruum se constituit omnium, quorum curam assumit, dum tenetur non quod suum est quærere, sed quod multis, vt salui fiant vt dicit Apostolus. 1. Corint. 10. Vnde ipse de seipso dicit. 9. c. eiusdem epistolæ. Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci. Et 2. Corinth. 4. Non nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum dominum nostrum, nos autem seruos vestros per Iesum. Vnde & cõsuetudo inoleuit, vt summus Pontifex se scribat seruum B seruorum Dei. Vnde patet episcopalē statum maioris perfectionis esse, quàm statum religionis. Iterum, Dionysius dicit 6. c. ecclesia hierarchiæ, monachorum ordinem non esse adductiuum aliorum, sed in seipso stantem in singulari & sancta statione. Ad episcopos autem ex obligatione voti pertinet alios ad Deũ adducere. Dicit enim Greg. super Ezech. quòd nullum sacrificium est magis Deo acceptum, quàm zelus animarum. Ordo igitur episcoporum perfectissimus est. Hoc autem euidenter ostenditur ex ecclesiæ consuetudine, per quam religiosi à suorum prælatorum obedientia absoluti, ad episcopatus ordinem assumuntur. Quod quidem licitum non esset, nisi episcopalis status esset perfectior. Sequitur enim Ecclesia Dei Pauli sententiam, qui dicit. 1. ad Corinth. 12. Aemulamini charismata meliora.

C

CAP. XVIII.

Solutio rationum, quibus impugnari videbatur perfectio pontificalis status.

EA verò quæ in contrarium obijciuntur, non est difficile soluere. Perfectio enim dilectionis proximi, vt suprà dictum est, ex perfectione diuinæ dilectionis deriuatur, quæ quidem tantum in cordibus aliquorum præualet, vt non solum Deo frui velint & ei seruire, sed etiam proximis propter Deum. Vnde Apostolus dicit 2. Corint. 5. Siue enim mente excedimus, scilicet per contemplationem, hoc est Deo, idest, ad honorem Dei: siue sobrij sumus, quasi vobis condescendentes, hoc est vobis, idest, ad vtilitatem vestram. Charitas enim Christi vrget nos, vt scilicet pro vobis omnia faciamus, sicut glo. exponit. Manifestum est autem quòd maioris dilectionis signum est, D vt homo propter amicum etiam alij seruiat, quàm si soli amico seruire velit. Quod etiam dicitur de cõtemplatiuæ vitæ perfectione, non videtur ad propositum pertinere. Cum enim episcopus mediator inter Deum & homines constituatur, oportet ipsum & in actione præcellere, inquantum minister hominum constituitur: & in contemplationem præcipuum esse, vt ex Deo hauriat quod hominibus tradat. Vnde dicit Grego. in pastorali. Sit præsul actione præcipuus, præ cunctis contemplatione suspensus, rector internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum, prouidentiam interiorum sollicitudine non relinquens. Sed & si detrimentum aliquod in dulcedine contemplationis patiuntur propter exE teriorum occupationem, quia proximis seruiunt, hoc ipsum perfectionem diuinæ dilectionis attestatur. Magis enim aliquem amare conuincitur, qui propter eius amorem iucunditate præsentiæ eius ad tempus carere desiderat in eius seruitijs occupatus, quam si eius præsentia semper frui vellet. Vnde Apostolus ad Ro. 9. postquam dixerat, Neque mors, neque vita separabit me à charitate Dei, postmodum subiungit. Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis: quod exponens Chryso. dicit in lib. de compunctione cordis. Ita enim totam eius mentem deuinxit amor Christi, vt etiam hoc quod ei præ cæteris omnibus amabilius erat, esse cũ Christo, rursus ad ipsum, quia ita placeret Christo, contemneret. Tertię verò

obie-

obiectioni dupliciter respondetur. Primo quidē, quia episcopi diuitias ecclesiæ quas habent, non quasi suas possident, sed quasi communes dispensant, quod euangelicæ perfectioni non derogat. Vnde Prosper dicit, & habetur. 12. q. 1. Expedit facultates ecclesiæ possideri, & proprias amore perfectionis contemni. Et postea introducto sancti Paulini exemplo subiungit, Quo facto satis ostenditur & propria debere propter perfectionē cōtemni, & sine impedimento perfectionis ecclesiæ facultates, quæ sunt profecto communes, possideri. Circa quod tamen considerandum est, quòd ecclesiæ facultates si sic ab aliquo possideantur, quòd eorum fructus non lucrifaciat, sed solum dispenset, euangelicæ perfectioni non derogat, alioquin abbates & præpositi monasteriorū à religionis perfectione deciderent contra votum paupertatis agentes, quod est omnino absurdum. Si verò aliquis ex communibus ecclesiæ facultatibus non solum dispensator fructuum, sed dominus fiat eos lucrifaciens, manifestum est eum aliquid proprium possidere, & ita deficit à perfectione eorum, qui omnibus abrenunciantes sine proprio viuunt. Sed quia episcopi non solum facultates ecclesiæ possidere possunt, sed etiam patrimonialia bona, de quibus etiam eis testamentum cōdere licet, videtur quòd ab euangelica perfectione deficiant, ad quam inuitat Dominus Mat. 19. dicens, Si uis perfectus esse &c. Sed hæc quæstio de facili soluitur, si prædicta ad memoriam reuocentur. Dictum est enim suprà, quòd abdicatio propriarum diuitiarum non est perfectio, sed quoddam perfectionis instrumentum. Possibile autem est aliquem perfectionem acquirere sine propriarum diuitiarum abiectione actuali: hoc autem sic potest manifestari. Cum enim Dominus perfectionis documenta tradens, dicat Matth. 5. Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui vult tecum in iudicio contendere & tunicam tollere, dimitte ei & pallium: & quicunque te angariauerit mille passus, uade cum illo & alia duo: non semper perfecti hoc actu complent, alioquin Dominus ab hac perfectione defecit, quia in maxilla alapa suscepta non præbuit ei alteram, sed dixit. Si male locutus sum, perhibe testimonium de malo: si autem bene, cur me cædis? vt dicitur Ioan. 18. Sed nec Paulus cum percuteretur, maxillam præbuit, sed sicut dicitur. Act. 23. dixit. Percutiat te Deus, paries dealbate. Non est ergo de necessitate perfectionis, vt huiusmodi opere compleantur, sed hæc intelligenda sunt secundum animi præparationem, vt Aug. dicit in lib. de sermone Domini in monte. In hoc enim perfectio hominis consistit, vt homo habeat animum paratum ad hæc facienda quotiescunque fuerit opus. Similiter etiam vt Aug. dicit in libro quæstionum euangelij, & habetur in Decretis. 41. distinct. quòd Dominus dicit in euangelio. Iustificata est sapientia ab omnibus filijs suis, ostendit filios sapientiæ intelligere non in manducando, nec in ab abstinēdo esse iustitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam. Vnde & Apostolus dicit Phi. 4. Scio abundare, & penuriam pati. Ad hanc autem æquanimitatem & inopiam tolerandi religiosi perueniunt per exercitium nihil habendi: sed episcopi ad eam perduci possunt per exercitium circa curam ecclesiæ, & dilectionem fraternam, ex qua non solum proprias diuitias pro salute proximorum exponere, vel contemnere debent esse parati, quando fuerit opportunum, sed etiam propria corpora, vt suprà dictum est. Vnde Chrysostom. dicit in dialogo suo. Magnum certe monachorum certamen: & postea subdit. Ibi scilicet in monastico statu, ieiunium est durum, & vigiliæ, & reliqua quæ afflictionem corporis concurrunt: hic verò scilicet in statu pontificali, erga animam ars tota versatur. Et postea ponit exemplum, sicut hi qui arte mechanica quædam stupenda faciunt, ad quæ vtuntur pluribus instrumentis. Philosophus autem nihil de his requirens, omnem artem suam operibus solius mentis ostendit. Forte autem alicui videtur, quòd epi-

F scopi teneantur, vt hanc perfectionem de abijciendis diuitijs habeant non solum in præparatione animi, sed etiā in exercitio actus. Dominus enim Apostolis mandauit, vt dicitur. Matth. 10. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: episcopi autem successores Apostolorum sunt. tenentur ergo ad hęc mandata Apostolis facta. Sed manifestum est id quod concluditur verum non esse. Fuerunt enim plurimi in ecclesia Dei episcopi, de quorum sanctitate dubitari nō potest, qui hoc non obseruauerunt, sicut Athanasius, Hilarius, & alij plurimi successores. Vnde August. dicit in lib. contra mendacium. Non oportet tantum præcepta Dei retinere, sed etiam vitam moresque iustorum. Itaque plora in verbis intelligere non valentes, in factis sanctorum colligimus, quemadmodum oportet ea accipi. Et

G huius ratio est, quia idem Spiritussanctus qui loquitur in scripturis, mouet sanctos ad operandum, secundum illud. Rom. 8. Quicunque spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: & ideo non est credendum id quod à sanctis viris cōiter agitur, contra diuinum præceptum esse. Vt ergo ibidem dicitur, & etiam in lib. de consensu euangelistarum, cur Dominus dixerit Apostolis vt nihil possiderent, nec aliquid secum in via portarēt, satis ipse significauit cum addidit. Dignus est enim operarius mercede sua: vnde satis ostendit hoc esse permissum, non iussum, vnde qui permissione vti non vult, vt ab alijs accipiat vnde viuat, sed sua defert ad uiuendum, non contra Domini præceptum facit. Aliud est enim permissione non vti, quod & Paulus fecit: & aliud agere contra præceptum. Potest etiam & aliter solui, vt intelligatur hoc Dominum præcepisse quan-

H tum ad primam missionem, qua mittebantur Apostoli ad prædicandum Iudæis, apud quos consuetum erat, vt doctores viuerent de stipendijs eorum quos docebant. Voluit Dominus, sicut dicit Chrysost. primo quidem discipulos per hoc facere non suspectos, quasi causa quæstus prædicarent. Secundo, vt à sollicitudine liberarentur. Tertio, vt virtutis eius experimentum sumerent, qui sine huiusmodi poterat eis in necessarijs prouidere. Sed postmodum imminente passione quando iam ad gentes mittendi erant, aliud eis præcepit, vt habetur Luc. 22. Quæsiuit enim ab eis. Quādo misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? Qui cum dixissent, Nihil, Subiunxit. Sed nunc qui habent sacculum, tollat similiter & peram. vnde ob hoc non tenentur episcopi Apostolorum successores vt nihil possideant, nec aliquid

I secum in via deferant.

CAP. XIX.

Quòd status episcopalis, quamuis sit perfectior quàm status religionis, non tamen est ambiendus.

SEd cum Apostolus dicat 1. Cor. 13. Aemulamini charismata meliora, si pontificalis status est perfectior quàm status religionis, magis deberet sibi aliquis statum prælationis procurare, quàm quòd ad statum religionis accederet. Sed si quis diligenter consideret, euidens ratio inuenitur, quare religionis status meritorie appetitur, status autem pontificalis non absque vitio ambitionis desideratur. Qui enim statum religionis assumit, se & sua abnegans alijs se subijcit propter Christum: qui verò ad statum

K pontificalem promouetur, quendam sublimitatis honorem in his quæ sunt Christi consequitur, quem appetere præsumptuosum videtur, cum maior honor & potestas non nisi melioribus debeatur. Vnde Aug. 19. de ciuitate Dei, dicit. Exponere voluit Apostolus, quid sit episcopatus, quia nomen est operis, non honoris. Græcum est enim atque inde ductum vocabulum, quòd ille qui præficitur, superintēdit curam scilicet eorum gerens. epi quippe super, scopos verò intentio est. Ergo episcopin græce, si aune superintendere possumus dicere, vt intelligat non

se

se episcopum qui praeesse dilexerit, non prodesse. Itaque à studio cognoscendę veritatis nemo prohibetur quod ad laudabile pertinet otium: locus verò superior, sine quo populus regi non potest, & si ita teneatur atque administretur vt decet, tamen indecenter appetitur. Quamobrem otium sanctum quærit charitas veritatis, negotium iustum suscipit necessitas caritatis: quam sarcinam si nullus imponit, percipiendæ atque intuendæ vacandum est veritati. Si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem. Chryso. autem super Matthæum exponens illud, Principes gentium dominantur eorum, sic dicit. Opus quidem desiderare bonum, bonum est, quia nostræ voluntatis est, & nostra est merces: primatum autem honoris concupiscere, vanitas est. Neque enim Apostolus laudem habebit apud Deum quia Apostolus fuit, sed quia opus apostolatus sui bene impleuit. conseruatio ergo desideranda, non dignior gradus. Est etiam & aliud aduertendum, quòd religionis status perfectionem non præsupponit, sed ad perfectionem inducit. Pontificalis autem dignitas perfectionem præsupponit. Qui enim pontificatus honorem suscepit, spirituale magisterium assumit. Vnde Apostolus dicebat 1. Tim. 2. Positus sum ego prædicator & Apostolus, veritatem dico, non mentior, doctor gentium in fide & veritate. Ridiculum autem est perfectionis magisterium fieri, qui perfectionem per experimentum non nouit. Et sicut dicit Gregor. in pastorali. Tantum debet actionē populi actio transcendere præsulis, quantum distare solet à grege vita pastoralis. Quæ quidem differētia ex verbis Domini manifestę colligitur. Cum enim Dominus paupertatis consilium daret, his verbis est vsus. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Vnde manifeste apparet, quòd paupertatis assumptio perfectionem non præexigit, sed ad eam ducit. Cum verò prælationis officium Petro committeret, quæsiuit. Simon Ionæ diligis me plus his? Qui cum responderet, Tu scis quia amo te, subiecit. Pasce oues meas. Per quod manifeste datur intelligi, quòd perfectionem charitatis præexigit assumptio prælationis. Præsumptuosum autem esse videtur, vt quis se extimet esse perfectum. Vnde Apostolus dicit Philip. 3. Non quòd iam acceperim, aut iam perfectus sim. Et postea subdit. Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Quòd autem aliquis perfectionem desideret, & eam essequi velit, non præsumptionis, sed sanctæ æmulationis esse videtur, ad quam Apostolus hortatur, 1. Corinth. 13. Aemulamini charismata meliora. Et ideo religionis statum assumere, laudabile est: ad prælationis autem fastigium anhelare nimiæ persumptionis est. Vnde Greg. dicit in pastorali. Is qui recusauit prælationis officium, plene non restitit: & is qui mitti voluit, ante se per altaris calculum purgatum vidit. Per quod datur intelligi, quòd vocatus ad prælationis officium nec omnino resistat, nec ad ipsum à anhelet, nisi se prius purgatum videat, ne aut non purgatus adire quisquam sacra mysteria audeat, aut quem superna gratia elegit, sub humilitatis specie superbe contradicat. Quia ergo valde difficile est purgatum se quemlibet posse cognoscere, prelationis officium tutius declinatur. Est autem & aliud considerandum scilicet quòd statum religionis rerum temporalium abiectio comitatur, econtrario verò statui prælationis multa bona temporalia adiunguntur. Qui ergo religionis statum assumunt, manifeste demonstrant se temporalia bona non quærere, sed quod per eorum abiectionem ad bona spiritualia tendunt. Qui verò pontificalem dignitatem assumunt, plerunque magis temporalia bona considerant quàm æterna. Vnde Gregorius dicit in pastorali. Tunc fuit laudabile episcopatum quærere, quando per hunc quemque dubium non erat ad supplicia grauiora peruenire. Et postea subdit. Sanctum quippe officium nō diligit omnino, sed nescit qui ad culmen regiminis anhelans in occulta meditatione cogitationis cæterorum subiectione pascitur, laude propria læ-

A tatur, ad honorem cor eleuat, rerum affluentium abundantia exultat. Mundi ergo luctum quæritur sub eius honoris specie, quo mundi destrui lucra debuerunt. Est & aliud aduertendum, quòd qui prælationis statum assumit, multis periculis se exponit. Dicit enim Gregor. in pastorali. Plerunque in occupatione regiminis ipse quoque boni operis usus perditur, qui in tranquillitate tenebatur: quia quieto mari recte nauim etiam imperitus dirigit, perturbato autem tempestatis fluctibus etiam peritus se nauta contundit. Quid nanque est potestas culminis, nisi tempestas mentis, in qua cogitationum semper procellis nauis cordis quatitur, & huc illucque incessanter impellitur, vt per repentinos excessus oris & operis, quasi per obuiantia saxa frangatur? cuius periculi exemplum in Dauid apparet, quia vt dicit Gregorius, Dauid actoris iudicio

B pene in cunctis actibus placens, vt principatus pondere claruit, in tumorē vulneris erupit, factusque est in morte viri crudeliter rigidus, qui in appetitu fœminæ fuit eneruiter fluxus, prius ferire comprehensum persecutorem noluit, & post cum damno exercitus deuotum militem sub studio fraudis extinxit. Qui autem statum religionis assumit, pericula peccati vitat. Vnde Hierónymus ex persona monachi loquens in epistola contra Vigilantium dicit. Ego cum fugero scilicet mundum, non vincor in eo quòd fugio, sed ideo fugio ne vincar. Nulla securitas cum vicino serpente dormire: potest fieri vt me non mordeat, tamen potest fieri vt aliquando me mordeat. Quòd ergo aliquis pericula peccati euitans religionis statum assumat, prudentiæ est. Quòd verò sponte ad prælationis statum aspiret, vel nimiæ præsumptionis est, si se tam fortem exi-

C stimet esse, vt inter pericula possit manere securus: vel omnino suæ salutis curam non habentes, si peccata vitare non curat. Ex his ergo apparet quòd prælationis status, & si perfectus sit, tamen absque vitio concupiscentiæ appeti non potest.

CAP. XX.

Rationes quorundam qui astruere conantur, quòd presbyteri curati, & archidiaconi sunt in statu perfectiori quam religiosi, & earum solutiones.

SVnt autem quidam qui non solum episcoporum statum preferre religiosorū status sunt contenti, sed & decanorum, & plebanorum, & archidiaconorum, & quorumcunque curam habentium animarum. Quod multipliciter asserere conantur. Dicit enim Chrysostomus in

D 6. libro sui dialogi. Si aliquem mihi talem adducas monachum, qualis vt secundum exaggerationem dicam, fuit Helias, tamen quandiu solus est, si non perturbatur, neque grauiter peccat, quippe non habet quibus stimuletur atque exasperetur, non tamen illi comparandus est, qui traditus populis, & multorum ferre peccata compulsus, immobilis perseuerauit & fortis. Ex quo manifeste videtur, quòd monachus quantumcunque perfectus, adæquari non posit cuicunque curam animarum habenti, si eam bene exerceat. Adhuc, ibidem postmodum subditur. Si quis mihi proponeret optionem vbi mallem placere, in officio sacerdotali, an in solitudine monachorum, sine comparatione eligerem illud quòd prius dixi. Incom-

E parabiliter igitur præferēdus est status curam animarum habentium, quàm viuere etiam in solitudine monachorum, quod genus religionis perfectissimum reputatur. Itē, Augustinus dicit in epistola ad Valerium. Cogitet religiosa prudentia tua nihil esse in hac uita, & maxime hoc tempore, facilius & leuius, & hominibus acceptabilius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio, si perfunctorie atque adulatorie res agatur: sed nihil apud Deum miserabilius, & tristius, & damnabilius. Item, nihil est in hac uita, maxime hoc tempore, difficilius, & laboriosius, & periculosius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio: sed apud Deum nihil beatius si eo modo militetur, quo noster Imperator iubet. Nō ergo religionis status est per-

fectior

fectior status presbyterorum, aut diaconorum, qui curas animarum habent, ad quorum officium pertinet conuersari cum hominibus. Præterea, Aug. dicit ad Aurelium. Nimis dolendum est, si ad tam ruinosam superbiam monachos subigimus, & tam graui contumelia clericos dignos putamus, in quorum numero nos sumus, si scilicet vulgares de nobis iocabuntur dicẽtes. Malus monachus, bonus clericus est, cum aliquando bonus etiam monachus vix bonum clericum faciat. Maior ergo est perfectio boni clerici, quã boni monachi. Item, paulo ante dicit, Non est via danda seruis Dei, idest, monachis vt se facilius putent eligi ad aliquid melius, idest, ad officium clericatus, si facti fuerint deteriores, monasterium scilicet deserendo. Melius est ergo officium clericatus, quàm status monasticus. Item, Hiero. dicit ad Rusticum monachum. Sic viue in monasterio, vt clericus esse merearis. Maius est ergo clericatus officium quàm monachi conuersatio. Præterea, non licet de maiori ad minus transire: sed de statu monastico licet transire ad officium presbyteri curam habentis, sicut dicit Gela. Papa, & habetur. 16. q. 1. Si quis monachus fuerit, qui venerabilis vitæ merito sacerdotio dignus præuideatur, & Abbas, sub cuius imperio regi Christo militat, illum fieri presbyterũ petierit ab episcopo, debet eligi, & in loco quo iudicauerit ordinari, ea omnia quæ ad sacerdotij officium pertinent vel populi, vel episcopi electione prouide ac iuste acturus. Et plura alia capitula ibidem ponuntur: & distinct. 47. Ex his ergo omnibus videtur, quod status quorumcunque clericorum, & maxime curam animarum habentium, religionis statui præferatur. Horum autem dictorum ratio de facili percipi potest, si ea quæ dicta sunt ad memoriam reuocentur. Iam enim supradictum est, aliud esse perfectionis actum, atque aliud perfectionis statum. Nam perfectionis statum non efficit nisi perpetua obligatio ad ea quæ ad perfectionẽ spectant, sine qua obligatione plurimi perfectionis opera exequuntur, puta, qui nullo voto continentiam seruant, aut in paupertate viuunt. Rursum considerandum est quòd in presbyteris & diaconis curam animarum habentibus duo consideranda sunt, scilicet officium curæ, & dignitas ordinis. Manifestum est autem quòd officium curæ suscipientes perpetuam obligationem non habent, cum multotiens curam dimittant susceptam, sicut patet de illis qui dimittunt parochias, vel archidiaconatus, & religionem intrant. Patet etiam ex supradictis, quod status perfectionis non habetur nisi cum perpetua obligatione. Manifestum est autem quòd archidiaconi, & parochiales sacerdotes, & etiam electi ante consecrationem, statũ perfectionis nondum adepti sunt; sicut nec nouitij in religionibus ante professionem. Contingit autem vt supradictum est, aliquem non in perfectionis statu existentem opera perfectionis agere, & perfectum esse secundum habitum charitatis. Si igitur contingit archidiaconos & parochianos presbyteros perfectos esse secundum habitum charitatis, & participare in aliquo perfectionis officio, statum tamen perfectionis non assequuntur. Huius autem euidens signum est, quia his qui perpetuo ad aliquid deputantur, vel obligantur; aliqua ecclesiastica solennitas in tali obligatione adhibetur, puta, qui in episcopos consecrantur, vel qui in professione religionis benedicuntur, etiam secundum antiquum ritum ecclesiæ, vt patet per Dionys. in libr. de ecclesiast. hierarch. c. 6. Manifestum est autem quòd nihil horum fit in commissione archidiaconatus, vel parochiæ; sed simpliciter inuestiuntur vel per annulum, vel per aliquid tale. Vnde manifestum est quòd ex hoc quod aliquis archidiaconatum, vel parochiæ curam accipit, non sortitur perpetuæ obligationis statum. His autem visis facile est obiecta in contrarium soluere. Quod enim Chryso. dicit, Si talem aliquem adducas monachum, qualis fuit Helias, non tamen illi comparandus est, qui multorum peccata ferre compellitur. manifeste apparet per ea

F quæ dicit, quòd non intendit statum statui comparare; sed ostendere difficultatem bene persistendi maiorem esse in eo qui præest populis, quàm in eo qui solitariam vitam ducit, quod patet si integre verba accipiantur. Non enim simpliciter dicit, ꝙ monachus non sit comparandus illi qui compellitur peccata populi ferre; sed ꝙ monachus si non perturbatur, nec grauiter peccat quamdiu solus est non comparatur illi qui perseuerat immobilis & fortis in multitudine populi; quia maioris virtutis est illæsum se conseruare, vbi plura pericula imminent. Vnde & ante hæc verba dicit. Cum aliquis fuerit in medijs fluctibus, & de tempestate nauem liberare potuerit, tunc merito testimonium perfecti gubernatoris ab omnibus promeretur. Sic etiam dici posset, ꝙ ille qui inter malos bene conuersatur, maioris virtutis esse ostenditur, quàm qui bene conuersatur inter homines bonos. Vnde in laude Loth dicitur. 2. Petri secundo; ꝙ aspectu & auditu iustus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam iustam

G iniquis operibus cruciabant. Nec tamen dici potest, ꝙ conuersari inter malos ad statum perfectionis pertineat, cum hoc secundum sacræ scripturę documenta prudentius declinetur. Ex his igitur verbis non ostenditur, ꝙ status curam animarum habentium sit perfectior, quàm status religiosorum, sed ꝙ sit periculosior. Per hoc etiam patet responsio ad verba eiusdem quæ postmodum subduntur. Si quis inquit mihi proponeret optionem, vbi mallem placere in officio sacerdotali, an in solitudine monachorum, sine comparatione eligerem illud, quod prius dixi, scilicet placere Deo in officio sacerdotali. Vbi considerandum est, ꝙ non dicit, ꝙ mallet esse in officio sacerdotali, quàm in solitudine monachorum, sed ꝙ mallet ibi quàm hic placere Deo, quia in sacerdotali officio absque peccato

H manere difficilius est, quàm manere absque peccato in solitudine monachorum, sicut iam suprà dixerat, vbi autem est maius periculum, ibi maior virtus ostenditur, si periculum euitetur, sicut iam dictum est. Et quamuis quilibet sapiens magis eligeret esse tantæ virtutis, vt etiam inter pericula quæcunque illæsus posset persistere, nullus tamen nisi insipiens statum periculosiorem ex hoc ipso statui securiori præferret. Ex hoc etiam apparet solutio ad verba Aug. quibus asseritur nihil esse periculosius & laboriosius officio Episcopi & sacerdotis, & diaconi, si bene exerceatur, & nihil esse Deo acceptabilius. Ex hoc enim ipso, quòd est laboriosum & difficile, immunem se à peccato conseruare in huius officij executione maioris virtutis esse ostenditur, & secundum hoc Deo acceptabilius, non tamen ex hoc sequitur, ꝙ status sacerdotum parochialium aut archidiaconorum sit maioris perfectionis,

I quàm status religionis. Ad omnia verò quæ subsequuntur & similia, est vna eademque responsio. Nam in omnibus illis authoritatibus non comparatur status religionis statui curatorum, sed status monachorum inquantum sunt monachi, statui clericorum. Non enim monachi, in eo ꝙ sunt monachi, sunt clerici, cum multi sint monachi laici: & antiquis temporibus fere omnes monachi laici erant, vt habetur. 16. q. 1. Manifestum est autem clericos in ecclesia Dei maiorem gradum obtinere, quàm laicos. Vnde laicus promouetur ad clericatum, tanquam ad aliquid maius, & sicut maior gradus, ita & amplior virtus requiritur ad bonum clericum, quàm ad bonum laicum, quamuis sit mo-

K nachus. Sed in monacho clerico duo concurrunt, & clericatus & status religionis, similiter in clerico habenti curam animarum, s. cura animarum & clericatus. Quòd ergo clerici præferuntur monachis, nihil pertinet ad hoc, ꝙ curati inquantum curati monachis præferuntur, sed verũ est, ꝙ si bene officium suum exequantur & absque peccato maioris esse virtutis demonstrantur, quam si monachus immunis à peccato permaneat, vt suprà dictum est. Quod autem monachus assumitur ad curam animarum in parochialibus ecclesijs, non ostendit statum curati ex hoc, ꝙ est curatus, esse perfectiorem; quia religiosus parochiã

adeptus

adeptus ſtatum priſtinum non omittit. Dicitur enim 16. quæſtione 1. de monachis qui diu morantes in monaſterijs, ſi poſtea ad clericatus ordinem peruenerint, ſtatuimus non debere eos à priori propoſito diſcedere. Sic ergo non oſtenditur, ꝙ ſtatus clerici habentis curam, animarum ſit perfectior, quàm ſtatus religionis, quamuis religioſi curam animarum accipere poſsint in priori ſtatu & propoſito permanentes. Ad epiſcopatum autem promoti, ſtatum altiorem aſſumunt.

CAP. XXI.

Rationes quorundam deſtruere volentium immediate determinatam veritatem.

VErum quidam contentionis ſtudio exagitati, neque quæ dicunt neque quæ audiunt debite ponderantes, adhuc conantur prædictis contradicentes obuiare, quorũ obuiationes poſtquam præmiſſa conſcripſeram, ad me peruenerunt. Ad quorum confutationẽ, neceſſe eſt aliqua ex ſuprà poſitis replicare. Primo igiẽ multipliciter nituntur oſtendere, archidiaconos & parochiales presbyteros in ſtatu perfectionis eſſe & maioris, quàm religioſi. Presbyter enim ſi delinquat, iubetur eijci de ſtatu ſuo ſecundum canones, vt habetur 81. diſtinct. Si quis amodo epiſcopus, & 14. q. 4. ſi quis o ſitua ergo erat in ſtatu, alioquin à ſtatu eijci non poſſet. Item inuenitur ſtatus tripliciter dici: importat. n. rectitudinem. Nam homo erectus dicitur ſtare. Vnde Greg. dicit in 7. Moralium. Ab omni rectitudinis ſtatu depereunt, qui per noxia verba dilabuntur. Importat etiam permanentiam & fixionem, ſecundum illud Greg. in 8. Moral. Conditoris protectio & cuſtodia eſt, ꝙ in ſtatu permanemus. Et in 9. Homel. ſecũdæ partis, ſuper Ezec. Lapis quadrus eſt & quaſi ex omni latere ſtatũ habet, qui caſum in qualibet permutatione non habet. Importat etiam magnitudinem vel longitudinẽ: dicitur enim à ſtando. Cum autẽ archidiaconi & parochiales presbyteri habeant magnitudinem ſpiritualem, cum propter animarũ zelum curam ſuſcipiunt, habeant etiam permanentiam, quia inter pericula immobiles perſeuerant & fortes, habeant etiam rectitudinem intentionis & iuſtitiæ, non eſt dicendum huiuſmodi in ſtatu perfectionis non eſſe. Præterea, religionis inſtitutio prǽiudicare non potuit diaconibus & presbyteris curam animarum habentibus: ſed ante inſtitutas religion s prædicti curam animarum habentes ſtatum perfectionis tenebant. Dicitur enim 1. Tim. 5. Qui bene præſunt presbyteri. ſ. vita & doctrina, digni habeãtur à ſubditis duplici honore, vt. ſ. eis ſpiritualiter obediant & exteriora miniſtrent. ergo etiam poſt religiones inſtitutas habent ſtatum perfectionis. Item dicunt, ꝙ tempore Hiero. presbyter & epiſcopus erant nomina ſynonima, vt patet per illud ꝙ dicit Hiero. ſuper epiſtolã ad Titum. Olim idem presbyteri qui & Epiſcopus, ſed poſtea in toto orbe decretum eſt, vt vnus presbyteris præponeretur, vt ſciſmatum ſemina tollerentur. Si ergo Epiſcopi ſint in ſtatu perfectiori ꝙ̃ religioſi, etiam presbyteri in ſtatu perfectiori erunt. Itẽ, qui ad maius & dignius & fructuoſius officium eccleſię aſſumit, in maiori ſtatu eſſe videtur: ſed archidiaconi & presbyteri curati aſſumuntur ad dignius officium quàm religioſi, quia licet vita contemplatiua ſit magis ſecura, tamen vita ãctiua eſt magis fructifera, vt habetur extra de renuntiatione, Niſi cum pridem. Presbyteri igitur curati, ſunt in maiori ſtatu perfectionis ꝙ̃ religioſi. Item, nulla maior charitas eſſe poteſt, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis, vt dicitur Ioan. 15. Boni autem curati animam ſuam ponunt pro ſuis ſubditis, quorum etiam ſe ſeruos conſtituunt, ſecundum illud. 1. Cor. 9. Cũ liber eſſem ex omnibus, omnium me ſeruum feci. Videntur etiam plus mereri, cum plus laborent, ſm illud Apoſtoli. 1. Cor. 15. Plus omnibus laboraui, & 1. Corinth. 3. Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet, ſecundum ſuum laborem. Videtur igitur, ꝙ curati presbyteri ſint in perfectiori ſtatu, quàm religioſi. Item videtur hoc idem de ar-

A chidiaconis. Septem. n. diacones quos elegerunt Apoſtoli, erant in excellenti ſtatu perfectionis. Dicitur enim Act. 6. Conſiderate fratres viros ex vobis boni teſtimonij ſeptem plenos ſpirituſancto & ſapientia, quos conſtituamus ſuper hoc opus. Vbi dicit Gloſſa Bedæ. Hic diſcernebant Apoſtoli per Eccleſias conſtitui ſeptem diacones, qui eſſent ſublimioris gradus cęteris, & proximi circa arã quaſi columnæ aſsiſterent. Videtur autem eos in ſtatu perfectionis fuiſſe, qui ſublimioris gradus erant cæteris, & quaſi columnæ eccleſiæ onera ſupportantes. Horum autem gradũ repræſentant in eccleſia archidiaconi, qui miniſtrant & præſunt miniſtrantibus. ſecundum Glo. ibidem. Videtur ergo, ꝙ archidiaconi ſint in maiori ſtatu perfectionis, quã presbyteri curati quibus præficiuntur, & ita per conſe-
B quens etiam, quàm religioſi. Item, inſanum videtur eſſe dicere beatos Stephanum, Lauretium, & Vincentium archidiaconos in ſtatu perfectionis non fuiſſe, qui meruerunt ad palmã martyrij peruenire. Item, presbyteri curati & archidiaconi ſimiliores ſunt epiſcopis, quàm monachi & quicunque religioſi qui tenent infimum ſubiectionis gradum, intantum ꝙ presbyteri epiſcopi nominantur, ſecundum illud Act. 20. Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo vos Spirituſſanctus poſuit epiſcopos regere Eccleſiam Dei: quod exponit glo. de presbyteris Epheſi. Multo igitur magis presbyteri curati ſunt in ſtatu perfectionis. Itẽ adminiſtratio facultatũ Eccleſiæ ſtatum perfectionis non minuit, cum ſint bona communia, vt habetur 12. quæſt. 1. ca. expedit. Non ergo presbyteri curati vel archidiaconi
C deficiunt à ſtatu perfectionis propter adminiſtrationem rerum Eccleſiæ. Item, presbyteri curati & archidiaconi de bonis temporalibus tenentur facere hoſpitalitatem, vt 42. diſtin. habetur c. 1. Hoc autem monachus non poteſt facere, quia non habet proprium. Maioris ergo meriti eſt presbyter curatus quàm monachus. Item Greg. dicit, ꝙ nullum ſacrificium eſt quod ita placeat Deo, ſicut zelus animarum, & Bernardus dicit in lib. de amore Dei, ꝙ ille maior eſt in amore Dei, qui plures ad amorẽ Dei trahit: hoc autem conuenit archidiacono & presbytero curato, non autem monacho, cuius non eſt officium vt aliquem trahat ad Deum, Item, ſicut patriarcha præſidet in ſuo patriarchatu & epiſcopus in ſuo epiſcopatu, ita & archidiaconus in ſuo archidiaconatu, & presbyter curatus in ſua
D parochia, Quid. n. facit epiſcopus excepta ordinatione, quod presbyter curatus non facit, vt habetur diſt. 93. c. legimus. Et quæcunque dicuntur de epiſcopo ſeu ordinando in epiſcopum, ſecundum quatuordecim capitula Apoſtolicæ regulæ, omnia debent intelligi de quolibet electo ad quamlibet prælationem, vt presbytero curato, & archidiacono, vt habetur 81. diſtinctio. cap. 1. Si ergo epiſcopus eſt in perfectiori ſtatu quàm monachus, pari ratione & presbyter curatus & archidiaconus. Item, presbyter vel diaconus propter delictum iubetur eijci de ſtatu, & recludi in monaſterium ad agendum pænitentiam, vt habetur. 81. diſtinct. c. dictum eſt & c. ſi quis clericus. Ex quo videtur, ꝙ ſtatus archidiaconatus ſiue curæ parochiæ, vere ſtatus eſt, ſed ingreſſus religionis non eſt ſtatus, ſed potius caſus vel deſcenſus. Hæc igitur ſunt quæ ex eorum ſcriptis colligi poſſunt, quamuis non eodem ordine ponantur ibidem.

E ET quia ſuprà oſtenſum eſt archidiaconos & presbyteros curatos in ſtatu perfectionis non eſſe, reſtat videre qualiter ipſas probationes conentur elidere. Dictum eſt enim ſuprà ꝙ quilibet ſtatus perfectionis in eccleſia, cum aliqua ſolenni conſecratione vel benedictione confertur, quod non fit in commiſsione parochialis eccleſiæ vel archidiaconatus. Quam probationẽ quidam excludere conantur multipliciter. Primo, quia in conſecratione tam epiſcopi, quàm ſacerdotis, verba ſunt communia, vt conſecrentur & ſanctificentur domine manus iſtæ &c. Item ſi dicatur, ꝙ vnctio capitis datur epiſcopo & non ſacerdoti, hoc non videtur ad propoſitum pertinere, quia etiam reges olim in capite vngebantur, qui tamen non poſſunt ſibi

ſtatum

statum perfectionis vendicare. non ergo per hoc potest dici episcopus esse in statu perfectiori supra presbyterum curatum, quia in capite vngitur. Item quia meritum non acquiritur per consecrationẽ, sed per bona opera mentis. Aliquando enim etiam malus in episcopum consecratur, & in hoc maxime demeretur. Non enim qui maior fuerit in honore iustior est, sed qui fuerit iustior maior est, vt habetur 40. dist. c. mult. v. Et in eadem distinctione dicitur, quòd non loca vel ordines creatori nostri nos proximos faciunt, sed nos aut merita bona ei iungunt, aut mala disiungunt, & nõ sanctorum filij sunt, qui tenent loca sanctorum, sed qui exercent opera eorum. Non ergo propter hoc episcopi sunt in statu magis perfecto, quàm presbyteri curati, quia maiorem consecrationem habent. Item, consecratio capitis magis pertinet ad signum & gradum sacerdotij: episcopatus enim non est nouus ordo, sed gradus in ordine; alioquin essent plures ordines quàm septem. Perfectio autẽ charitatis pertinet ad meritum sanctitatis, non ad gradum ordinis. Non ergo episcopi qui per vnctionẽ capitis obtinent maiorem gradum sacerdotij sunt in perfectiori statu. Itẽ, episcopus instituit archidiaconum, vel plebanum, vel curatum, per librum vel per anulum, vt habetur extra de sententia & re iudicata, velut cum Papa mãdat aliquem institui in ecclesia aliqua, in canonicum & in fratrem, seu in plebanum vel curatum, mandat eum institui cum plenitudine honoris, vt habetur extra de concessione ecclesiæ cap. proposuit. Videtur ergo status curatorum & archidiaconorum esse status, ex quo statu quis eijci potest.

CAP. XXII.

Rationes ad ostendendum quòd amissio curæ non sufficit ad probandum, quòd presbyteri curati, vel archidiaconi sunt in statu perfectionis.

Similiter etiam contra id quod dictum est, quòd archidiaconi, vel presbyteri curati non sunt in statu perfectionis, quia possunt sine peccato ab hoc recedere, multipliciter obijciunt. Primo quidem, quia dicunt quòd propter hoc curatus presbyter ad religionem transire potest, quamuis status curati sit perfectior & fructuosior, quia status religionis est securior. Et ad hoc probandum inducunt quod dicitur extra de renuntia. c. Nisi cum pridem. Itẽ, vir vxorem suam non potest dimittere ea inuita, & ad religionem transire, vt dicitur extra de conuersione coniugatorum, cap. Vxoratus: sed hoc non est ideo, quia status coniugij maioris perfectionis sit quàm status religionis, vel æquetur ei, sed quia se vxori suæ per matrimonium insolubiliter obligauit. ergo similiter presbyter curatus licet possit transire ad religionem, non propter hoc sequitur quòd status religionis sit perfectior, vel æque perfectus. Inducunt etiam ad hoc exemplum Dauid, quod habetur 1. Reg. 17. cum non posset pugnare in armis Saulis, quæ requirebant maiorem fortitudinem, contulit se ad arma maioris humilitatis, licet minoris roboris, vel fortitudinis, scilicet ad fundam, & ad lapides, quibus gigantem Philisthæum virum ab adolescentia sua bellatorem puer deiecit & prostrauit. Potest ergo curatus exemplo Dauid ad arma maioris humilitatis, scilicet religionis se transferre, licet esset in statu perfectiori. Item, si inseparabilitas esset causa status, sequeretur quòd non liceret alicui se transferre de statu in statum: hoc autem licet. ergo inseparabilitas non est de ratione status. Item, secundum iura scripta prælatus posset curatum sibi subditum de religione ad ecclesiam suam reuocare, si sciret eum esse vtilem, aut proficuum ecclesiæ suæ, immo curatus non debet ecclesiam suam dimittere sine consensu & auctoritate episcopi: quod si fecerit, potest episcopus in eum exercere canonicam vltionem, vt habetur extra de renunciatione. c. Admonet. Et de priuilegijs & excel. priuilegiatorum, cap. Cum & plantare. §. in ecclesijs, & 7. quæstio 1. c. Episcopus de loco. Sic ergo non videtur verum, quòd status religionis sit perfectior propter hoc, quòd curati presbyteri possunt religionem intrare. Item, etiam econuerso monachus pro necessitate ecclesiæ & cura animarum potest transire de religione ad ecclesiam sæcularem cum cura, vt habetur. 16. quæst. 1. cap. Vos autem, & cap. Monachos. Nam vnius vtilitati præferenda est vtilitas plurimorum, vt habetur 7. quæst. 1. cap. Scias. Item, non sequitur quòd si aliquis cadere potest à perfectione charitatis, quòd nunquam fuerit in perfectione charitatis, sed magis è conuerso, quòd fuerit. Licet ergo presbyter curatus discedat à suo regimine ex aliqua causa, non sequitur quòd non fuerit in statu perfectionis. Item, quòd maiores prælati ecclesiæ, scilicet episcopi, non possunt transire ad religionem sine licentia summi pontificis, hoc est de constitutionẽ ecclesiæ promulgata tempore Innocentij, sicut patet per illam decretalem extra de renunciatione cap. Nisi cum pridem. ergo ante constitutionem licebat maioribus, sicut & minoribus, & tamen maiores sunt in perfectiori statu. Nõ ergo hoc impedit presbyteros curatos esse in perfectiori statu quàm religiosos, licet sine licentia summi Pontificis possint ad religionem transire. Itẽ, nullus debet in episcopum eligi, nisi fuerit in sacris ordinibus constitutus, vt habetur 60. distinct. Nullus in episcopum: sed in sacris ordinibus constitutus non potest vxorem ducere. non est ergo verum quòd electus possit ducere vxorem.

CAP. XXIII.

Solutio rationum præmissarum, in quibus probari videbatur, quòd curati, vel archidiaconi sunt magis in statu perfectionis quàm religiosi.

Hæc autem quæ posita sunt, quàm sint friuola, debilia, & in multis erronea, demonstrandum est singulorum efficaciam diligenter ponderando. Quod enim primo inducunt quosdam canones ad probandum presbyteros curatos, & archidiaconos in statu esse, nihil ad propositum facit. Nam in capitulis inductis nulla fit mentio de statu, sed de gradu. Sic enim habetur 81. distinct. Si quis amodo episcopus, presbyter, aut diaconus fœminam acceperit, vel acceptam retinuerit, à proprio gradu decidat. Item, 14. q. 4. c. Si quis, dicitur. Si quis oblitus timorem Domini, & sanctarum scripturarum quæ dicunt. Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, & post hanc constitutionem magni concilij fœnerauerit, vel centesimam exegerit, aut ex quolibet negotio inhonesto turpis lucri quæsierit, aut per diuersas species vini, vel frugis, vel cuiuslibet rei emendo, vel vendendo aliqua incrementa susceperit, de gradu suo deiectus, alienus habeatur à clero. Non ergo per hoc probari potest à contrario sensu, quòd habeat statum, sed gradum. Sit hoc necesse est, quia vbicunque est ordo, vel superioritas aliqua, ibi est aliquis gradus. Quod verò secundo est propositum, quàm sit friuolum, quilibet intelligens aduertere potest. Nulli enim dubium est statum multipliciter dici. Nam ille qui erigitur, stare dicitur, & magnitudo statum facit, secundum quod distinguitur status incipientium, proficientium, & perfectorum. Stare etiam firmitatem importat, secundum illud Apostoli 1. Cor. 15. Stabiles estote & immobiles abundantes in omni opere Domini. Non autem sic loquitur de statu, sed secundum quod dicitur status libertatis, vel seruitutis, sicut accipitur 2. q. 6. Si quando in causa capitali, vel causa status interpellatum fuerit, non per exploratores, sed per seipsos est agendum. Et sic accipiendo statum, illi statum perfectionis accipiunt, qui se seruos constituunt ad opera perfectionis implenda, vt suprà dictum est: hoc autem non contingit nisi per votum obligationis perpetuæ, quia seruitus libertati opponitur. Quandiu igitur in sua libertate aliquis habet recedere à perfectionis opere, statum perfectionis non habet sicut & suprà ostensum est. Quod verò tertio propositum fuit, tam friuolum esse videtur, vt responsione non egeat. In hoc enim quod dicitur. Qui bene

ne

A ne præſunt presbyteri &c.nec de perfectione, nec de ſtatu fit mentio. Præeſſe enim non conſtituit ſtatum, ſed gradum: nec honor debetur ſoli perfectioni, ſed vniuerſaliter omnibus qui bene operantur: quod deſignatur in hoc, quod dicitur, Bene præſunt. Dicitur enim Rom.2. Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum. In hoc verò quòd quarto propoſitum eſt, manifeſte falſitas continetur, vbi dicitur quòd tempore Hiero. & Aug. non erat aliud preſbyter & epiſcopus. Huius enim contrarium expreſſe dicit Aug. in Epiſt. ad Hiero. dicens. Quàmuis ſecundum honorum vocabula, quæ iam eccleſiæ vſus obtinuit, epiſcopatus præsbytero maior ſit, tamen in multis rebus minor eſt. Sed ne aliquis calumnietur hoc citra tempus Hierony. in vſum veniſſe, vt epiſcopus presbytero maior ſit, accipienda eſt authoritas Dionyſij, qui ſcripſit ordinem eccleſiaſticæ hierarchiæ ſecundum quod erat in Eccleſia primitiua. B Dicit enim in 5.c. Eccleſiaſticæ hierarchiæ, tres eſſe ordines eccleſiaſticæ hierarchiæ, ſcilicet epiſcoporum, presbyterorum, & diaconorum. Vbi notandum eſt, quòd ordinem diaconorum dicit eſſe purgatiuum, ordinem autem ſacerdum illuminatiuum, ordinem vero epiſcoporũ perfectiuum: & ſicut ipſe dicit in 6.ca. eiuſdem libri, his tribus ordinibus tres ordines alij reſpondent: nam ordini diaconorum ſubijcitur ordo immundorum, qui purgatione indigent: ordini verò presbyterorum ſubijcitur ordo illuminandorum, ſcilicet ſacer populus, qui à presbyteris illuminatur per ſacramentorum ſuſceptionem: ordini verò epiſcoporum ſubijcitur ordo perfectorum, ſcilicet monachorum, qui per eorum traditiones edocentur ad perfectiſsimam perfectionem ſuorum actus. C Ex quo patet ſecundum Dio. quòd perfectio attribuitur ſolis epiſcopis & monachis. epiſcopis, tanquam perfectioribus, monachis autem tanquam perfectis. Sed ne aliquis dicat, quod Dionyſius tradit ordinem eccleſiaſticæ hierarchiæ ab Apoſtolis inſtitutum, cum tamen ex Domini inſtitutione idem eſſent epiſcopi & presbyteri, hoc manifeſte falſum apparet ex hoc quòd dicitur Luc. 10. Poſt hæc autem deſignauit Dominus &c. vbi dicit glo. Sicut in Apoſtolis eſt forma epiſcoporum, ſic in ſeptuagintaduobus forma eſt preſbyterorum ſecundi ordinis, & mirum eſt cum hoc ipſi introducant, qualiter propriam vocem ignorent, ſtatim poſtmodum aſſerentes, ſolum citra tempora Hiero. epiſcopos à presbyteris eſſe diſtinctos, & ſi quis ad anteriora D tempora progredi voluerit, inueniet etiam in veteri lege diſtinctos Pontifices à minoribus ſacerdotibus, inquantũ erat ſacerdotium illud noſtri ſacerdotij figurale. Dicitur enim di.21.c. De quibus. Summi pontifices, & minores ſacerdotes à Deo ſunt inſtituti per Moyſen, qui ex præcepto Domini Aaron in ſummũ Pontificem, filios verò eius vnxit in minores ſacerdotes. Ex quo patet, quòd falſum intellectum concipiunt ex verbis Hiero. Non enim intendit Hiero. dicere, quòd in primitiua Eccleſia eſſet idem ordo, vel ſtatus epiſcoporum, & presbyterorum, ſed quòd vocabulorum iſtorum erat promiſcuus vſus, quia & presbyteri dicebantur epiſcopi quaſi intendentes, & epiſcopi presbyteri propter dignitatem: vnde Iſidorus dicit, & habetur diſtinctio. 21. cap. Cleros, quòd presbyteri minores licet ſint ſacerdotes, tamen Pontificatus apicem non habent, E quia nec chriſmate frontem ſignant, nec ſpiritum paraclitum dant, quòd ſolum deberi epiſcopis lectio Actuũ Apoſtolorum demonſtrat, & concludit: vnde & apud veteres idem epiſcopi & presbyteri fuerunt, quia illud nomen eſt dignitatis, non ætatis. Vbi oſtenditur differentia eſſe in re, ſed conuenientia in nomine propter dignitatem, quam importat nomen presbyteratus. Fuit autem poſtmodum neceſſarium ad vitandum ſchiſmatis errorem, qui ex indifferentia nominis oriebatur, vt etiam nomina diſtinguerẽtur, vt ſcilicet ſoli maiores presbyteri epiſcopi dicerentur, minores verò ſolum presbyteri dicerentur. Quod vero quinto propoſitum eſt non habet efficaciam. Vita enim contemplatiua non ſolum præfertur actiuæ, quia eſt ſecurior vt proponitur, ſed quia eſt ſimpliciter melior, ſecundum quòd Dominus dicit Luc. 10. Optimam partem elegit ſibi Maria. Et quanto contemplatio melior eſt actione, tanto plus pro Deo videtur facere, qui dilectæ contemplationis aliquod detrimentum patitur, vt ſaluti proximorum propter Deum intendat. Intendere igitur ſaluti proximorum cum aliquo detrimento contemplationis propter amorem Dei & proximi, ad maiorem perfectionem charitatis videtur pertinere, quàm ſi aliquis in tantum dulcedini contemplationis inhæreret, quòd nullo modo eam deſerere vellet, etiam propter ſalutem aliorum, propter quam Apoſtolus non ſolum prolongationem preſentis vitæ, ſed etiam à contemplatione cœleſtis patriæ retardari ad tempus voluit propter proximorum ſalutem, vt patet per illud, quod dicitur Phi.1. Coarctor enim duobus deſiderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto, multo melius eſt, permanere autem in carne, neceſſarium propter vos. Sed ſi de perfectione charitatis agitur quæ in animi præparatione plurimum conſiſtit, vt ſuprà ex verbis Aug. probatum eſt, multi contemplatiuam vitam agentes, etiam hãc perfectionem habent, vt cum animo ſint parati ſecundum Dei beneplacitum etiam à dilectæ contemplationis otio ſuſpendi ad tempus, vt proximorum ſaluti vacent: quæ tamen perfectio charitatis in pleriſque proximorum vtilitati vacantibus non inuenitur, quos magis contemplatiuæ vitæ tædiũ ad exteriora deducit, quàm in deſiderio habeatur, vt ſic in eis ad perfectionem dilectionis pertineat, quòd eam tanquam bonum dilectum ad tempus poſtponant. Sed quorundam defectus ſtatui, vel officio præiudicium afferre non poteſt. hoc enim ipſum quod eſt aliorum proximorum curã gerere, perfectionis actus cenſeri debet, cum ad perfectam dilectionem Dei & proximi pertineat. Sed hic conſiderandum eſt, quòd non quicunque actu habet quod eſt perfectius, in perfectiori ſtatu conſtituitur. Nullus enim dubitat, quin virginitatem ſeruare ad perfectionem pertineat, quia de hoc Dominus dicit, qui poteſt capere capiat Matth.19. Et Apoſtolus dicit 1. Cor.7. De virginibus præceptum Domini non habeo: conſilium autem do. Sunt autem conſilia de operibus perfectionis, & tamen virginitas conſeruata abſque voto perfectionis ſtatum non habet. Dicit enim Aug. in libro de virginibus. Neque enim ipſa, ſcilicet virginitas, quia virginitas eſt, ſed quia Deo dicata eſt, honoratur, quæ licet in carne ſeruetur, ac per hoc etiam virginitas corporis ſpiritualis eſt, quam vouet & ſeruat continentia pietatis. Et infra. Honoratius in animi bonis illa continentia numeranda eſt qua integritas carnis ipſi creatori animæ & carnis vouetur, conſecratur, ſeruatur. Manifeſtum eſt autem ꝙ archidiaconi & curati presbyteri & ſi curã animarum habeant, non tamẽ ſe voto aſtringunt ad huiuſmodi curam habendam, alioquin non poſſent abſque authoritate eius qui in voto perpetuo diſpenſare poſſet, archidiaconatus parochiæue curam dimittere: & ſi igitur archidiaconus, vel presbyter curatus aliquem perfectionis actum exerceat, vel officium accipiat, non tamen perfectionis ſtatum habet. Et ſi quis rectè cõſideret huius perfectionis ſtatum magis habent religioſi, qui ex voto ſui ordinis obligantur ad hoc, ꝙ epiſcopis ſubminiſtrent in his quę ad curam animarum pertinent prædicando & audiendo confeſsiones, quàm ipſi archidiaconi curati. Iam verò quod ſexto proponitur, augmentum, vel perfectio charitatis non poteſt eſſe in perſona quæ non ſit in ſtatu, patet ſecundum prædicta omnino eſſe falſum. Sũt enim aliqui in ſtatu perfectionis imperfectam charitatem, vel omnino nullam habẽtes, ſicut multi epiſcopi & religioſi in peccato mortali exiſtentes. Quamuis igitur multi boni curati perfectam charitatem habeant, vt ſint parati animam ſuam ponere pro alijs, non tamen propter hoc ſunt in ſtatu perfectionis: quia non deſunt multi layci, etiam coniugati, eãdem charitatis perfectionem habentes, vt pro ſalute proximorum parati ſunt animas ponere, nec tamen in ſtatu perfectionis eſſe dicuntur.

ennitur. Quod verò septimò proponitur septem diaconos ab Apostolis institutos perfectionis statum habuisse, hoc nec ex textu, nec ex glos. haberi potest; nam enim eos dicitur suisse plenos Spiritusancto & sapientia, ostendit eos gratiæ perfectionem habuisse, quæ potest esse etiam in his qui statum perfectionis non habent: quod verò in glo. Bedæ dicitur, quod erant sublimioris gradus & proximi circa aram, designat eminentiam gradus vel officij. Aliud autem est esse in gradu, & aliud esse in statu, vt suprà iam dictū est, & tamen verum est illos septem diaconos etiam in statu perfectionis suisse, illius inquam perfectionis de qua Dominus dicit, Si vis perfectus esse, vade & vēde omnia quæ habes & veni sequere me, Mat. 19. Nam relictis omnibus secuti fuerant Christum, nihil proprium possidentes, sed erant illis omnia communia, vt dicitur act. 4. à quorū exemplo omnes religiones deriuatæ sunt. Quod verò octauo proponitur, beatos Stephanum, Laurentium, & Vicentium archidiaconos in statu perfectionis fuisse, concedimus quidem, sed non propter archidiaconatum, sed propter martyriū, quod omni perfectioni religionis præfertur. Vnde dicit Aug. in li. de virginib. Perhibet huius rei præclarissimū testimonium ecclesiastica authoritas, in qua fidelibus notum est, quo loco martyres, & quo defunctæ sanctimoniales ad altaris sacramenta recitentur: sic enim dico & Sebastianum in statu perfectionis fuisse, & Georgiū, nec tamen propter hoc dicemus milites statum perfectionis habere. Quod autem nono obijcitur, quòd presbyteri curati, & archidiaconi sunt similiores episcopis, quàm religiosis, verū est quātum ad aliquid, s. quātum ad curam subditorum, sed quantum ad perpetuam obligationem, quæ requiritur ad statum perfectionis, similiores sunt episcopo religiosi, quàm archidiaconi & psbyteri curati, vt ex prædictis patet. Quod verò decimo proponitur, quod administratio facultatum Ecclesiæ statum perfectionis non minuit, indubitanter concedimus: alioquin in ipsis religionibus prælati & alij officiales temporalia dispensantes à gradu perfectionis deciderent. Sed hoc in eis perfectionis cuiusdam statum diminuit, quod proprijs non abrenūtiant sua omnia propter Christum relinquentes, quinimmo ecclesiarum fructus tanquam proprios lucrifaciunt. In eo verò quod vndecimo proponitur, manifeste inueniuntur desipere, Vigilantij errorē sequentes, contra quem Hieron. scribentes dicit: quod autem asserit eos melius facere, qui vtantur rebus suis, & paulatim fructus possessionum pauperibus diuidant, quàm illos qui possessionibus venundatis semel omnia largiūtur, non à me eis, sed à Domino respondebitur, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quę habes & da pauperibus, & veni sequere me. Ad eum loquitur qui vult perfectus esse, qui cum apostolis patrem, nauiculam, & rete dimittit: iste quem tu laudas, secundus aut tertius gradus est, non ergo propter hoc archidiaconi vel presbyteri curati sunt perfectiores, quia seruant hospitalitatem quàm monachi, qui proprium non habentes ea seruare non possunt. Quod verò duodecimo proponitur, quod nullū sacrificium est Deo magis acceptum, quàm zelus animarum, absque dubitatione concedimus, sed animarum hic ordo seruandus est, vt primò homo zelum animæ suæ habeat, eam ab omni affectu terrenorum absoluen, secūdum illud sapientis Ecclesiasti 30. Miserere animæ tuæ placens Deo, vt patet per Aug. 21. De ciuita. Dei. Sic ergo si aliquis post cōtemptum terrenorum & suijpsius, in hoc procedat vlterius, vt etiam aliarum animarum zelum habeat, erit perfectius sacrificium. Sed tunc perfectissimum est, quando ad zelum animarum habendum voto seu professione obligatur, sicut episcopus vel etiam religiosi ad hoc per votum obligati. Quod verò tertiodecimo proponitur, quod sicut patriarcha præsidet in suo patriarchatu, & episcopus in suo episcopatu, ita archidiaconus in suo archidiaconatu, & presbyter curatus in sua parochia, est manifeste falsum: nam episcopi principaliter curam habent omnium suæ diœcesis, presbyteri autem curati, vel etiam archidiaconi, habent

F aliquas administrationes sub episcopis: sicenim se habent ad episcopum, sicut balliui vel præpositi ad regem, vnde super illud 1. Cor. 12. Alij opitulationes, alij gubernationes, dicit gl. Opitulationes, idest, eos qui maioribus fuerūt ope, vt Titus Apostolo, vel archidiaconi episcopis, gubernationes, s. minorum personarum prelationes, vt sunt presbyteri, qui documento sunt: vnde & hoc ipsum ostenditur in ordinatione sacerdotum de quibus episcopus dicit, Quanto fragiliores sumus. s. Apostolis, tanto magis his auxilijs indigemus, vnde 16. q. 1. c. cunctis dicitur. Omnibus presbyteris, diaconibus, & reliquis clericis attendendū est, vt nihil absque proprij episcopi licentia agant. Non vtique missas sine suo iussu quisquā presbyterorum in sua parochia agar, non baptizet, nec quicquam absque eius permissu faciat, & similiter 80. dist. c. Non debere. Presbyteri nihil sine præcepto & consilio episcopi agant. Quod verò
G quarto decimo proponitur de clericis qui propter enormia delicta in monasterio retruduntur, satis eorum animum & intentionem declarat: nam sicut Greg. dicit. 10. mora. Praui cum recta prædicant, valde difficile est, vt ad hoc quod taciti ambiunt non erumpant. Arbitrantur. n. clericos esse in statu perfectionis, non autem monachos, propter pœnitentię altitudinem, quam monachi volūtariè suscipiunt innocētes, ad quam cogūtur clerici delinquentes. Qui quidem status tanto est apud Deum altior, quanto in mundo fuerit abiectior, secūdum illud Luc. 14. Qui se humiliat, exaltabitur, & Iac. 2. dicitur. Elegit Deus pauperes in hoc mūdo, diuites in fide, & heredes regni. Sed mundanam gloriam ambientes, illa stare reputant quæ ad gloriā pertinent, atque illa esse deiecta, quæ videntur humilia.

CAP. XXIIII.

H *Solutio rationum quæ inducebantur ad probandum, quare defectus solennis benedictionis vel consecrationis non derogat statui perfectionis presbyteri curati, vel archidiaconi.*

OStenso igitur quàm friuolæ sunt rationes quas inducunt ad ostendum quòd archidiaconi & presbyteri curati sunt in statu perfectiori, quàm religiosi, ostendendum est quàm friuolum sit quod obijciunt contra hoc quod dictum est, quòd in statu perfectionis quis ponitur per solennem benedictionē aut consecrationem. Vbi primo considerandum est, quòd solennis consecratio aut benedictio non est causa quòd homo sit in statu perfectionis, sed inducitur quasi signum. Non enim adhibetur nisi illis, qui in aliquo statu ponuntur: non quidem semper in statu perfectionis existentibus, sed statum quemcun-
I que adipiscentibus. Hi enim qui matrimonio iunguntur, in statu aliquo ponuntur, quia ex tunc vir non habet potestatem sui corporis, similiter neque mulier, vt dicit. 1. Corinth. 7. Est enim in matrimonio perpetua obligatio vnius ad alterum, ad quam significandam ab ecclesia solennis benedictio nuptiarū exhibetur, non tamen in statu perfectionis ponitur, sed in statu matrimonij, vnde & his qui in statu perfectionis ponuntur in signum perpetuæ obligationis, solennis benedictio aut consecratio exhibetur: sicut etiam cum ciuiliter aliquis statum mutat, sicut cum seruus manumittitur, aliqua ciuilis solennitas exhibetur. Hoc autem non friuole dicitur, sed authoritate Dionysij confirmatur, qui dicit 6. c. eccle. hierar. quod diuini duces no-
K stri, s. Apostoli, nominationibus sanctis ipsos dignati sunt, scilicet, qui sunt in statu perfectorum, alij quidem famulos, alij autem ipsos monachos nominantes ex Dei puro seruitio, & famulatu, & indiuisibili, & singulari vita, tanquam vniente ipsos indiuisibilium sanctis conuolutionibus ad deiformem vnitatem & amabilem Deo perfectionem. Propter quod & perfectam ipsis donauit gratiā sancta regislatio, & quadam ipsos dignata est sanctificatiua inuocatione. Vbi expresse habetur, quod quia monachi perfectionis statum assumunt, idcò eis solennis benedictio secundum

dum traditiones Apostolorum datur. Quod ergo primo proponitur, quòd in consecratione iam Episcopi quàm sacerdotis, verba communia proferuntur, sicut hæc, consecrentur & sanctificentur manus istę &c. non facit ad propositum: non enim nunc agimus de sacerdote, inquantum sacerdos est, sic enim in statu ponitur per solennem consecrationem non quidem in statu perfectionis actiuo, vel passiuo, sed in statu illuminatiuo, secundum Dionysium, scilicet in quantum curam accipit, tunc enim ei nulla solennis benedictio adhibetur, vnde tunc nullum statum suscipit, sed fit ei quædam officij commissio. Episcopus autem ad ipsam curam pastoralem consecratur propter perpetuam obligationem, qua se ad pastoralem curam obligat, sicut ex supradictis apparet. Quod verò secundo proponitur, dicendum quòd vnctio capitis quæ regibus exhibebatur, signum erat status habentis principalem curam regni, alij autem qui sunt officiales in regno tanquàm non habentes perfectã regiminis rationem non vngebantur: ita etiam in regno Ecclesiæ Episcopus vngitur tanquàm principaliter habens curam regiminis, Archidiaconi verò & presbyteri curati non vnguntur in susceptione curę, quia nõ suscipiunt principaliter curam, sed quandam subministrationem sub Episcopali regimine, sicut balij vel præpositi sub rege. Nec propter hoc sequitur, quòd rex habeat statum perfectionis, quia cura eius se extendit ad temporalia, non ad spiritualia, sicut cura Episcopalis. Charitas autem in qua perfectio consistit per se respicit spirituale bonum, vnde & cura spiritualis ad perfectionem pertinet, non autem cura temporalis, licet ex perfecta charitate posit exerceri. Quod verò tertio proponitur, longe est à proposito: non enim nunc agimus de perfectione meriti, quod potest esse interdum perfectius non solum in curato presbytero, quàm Episcopo vel religioso, sed etiam in laico coniugato, sed loquimur de perfectionis statu: vnde etiam in hoc videtur obijciẽs suam vocem ignorare. Nam secundum quod obijcit, nec etiam ipsi Episcopi essent in maiori statu, quàm religiosi, cum interdum sint minoris meriti. Quod verò quarto proponitur, quòd Episcopatus non est ordo, hoc manifeste continet falsum, si absolute intelligatur. Expresse enim dicit Dionys. esse tres ordines ecclesiasticæ hierarchiæ, scilicet Episcoporum, presbyterorum, & diaconorum, & 21. di. c. Cleros, habetur quòd ordo Episcoporum quadripartitus est. Habet enim ordinem Episcopus per comparationẽ ad corpus Christi mysticum, quod est ecclesia, super quam principalem accipit curam, & quasi regalem. Sed quantum ad corpus Christi verum, quod in Sacramento continetur, non habet ordinem supra presbyterum. Quod autem habeat aliquem ordinem & non iurisdictionem solam, sicut Archidiaconus vel curatus presbyter, patet ex hoc, quod Episcopus potest multa facere, quę non potest committere, sicut confirmare, ordinare, & consecrare basilicas & huiusmodi: quæ verò iurisdictionis sunt potest alijs committere. Idem etiam patet ex hoc, quòd si Episcopus depositus restituatur, non iterum consecratur potestate ordinis remanente, sicut & in alijs contingit ordinibus. Quod verò quinto proponitur, quòd solenniter instituitur Archidiaconus, vel plebanus, quia inuestitur per anulum, vel aliquid huiusmodi omnino ridiculosum est. Ista enim solennitas est magis similis ciuilibus solennitatibus, secundum quas aliqui inuestiuntur de feudo per baculum, vel per anulum, quàm solennitatibus ecclesiæ, quæ in quadam consecratione vel benedictione consistunt.

CAP. XXV.

Solutio rationum, quæ v dicebantur ad probandum, quòd non derogat statui perfectionis presbyteri vel Archidiaconi, quod curam dimittere possint.

NVnc ostendendum est tertio, quomodo sit friuolum id, quod obijcitur contra id quod dictum est, quod presbyteri vel archidiaconi possunt dimittere curam, non

A autem Episcopus Episcopatum, vel religiosus religionem. Circa quod primo considerandum est, quòd quicunque à perfectiori statu transit ad statum qui non est perfectionis, censetur apostata, secundum illud Apost. 1. Tim. 5. de viduis cum luxuriatę fuerint in Christo nubere volentibus habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, vbi dicit glo. quòd in hoc damnatur propositi fraus, damnatur fracti voti fides, damnantur tales qui continentiæ primam fidem irritã fecere, & omnes huiusmodi sunt similes vxori Loth, quæ retro respexit, & hoc est apostatare, vnde si Archidiaconi, vel plebani in statu perfectionis essent dimittentes Archidiaconatum, vel parochiæ curã, damnarentur cum apostatę essent. Quod verò primo proponitur, quòd Archidiaconi, vel plebani possunt transire ad religionem, non propter hoc quòd status religionis sit

B perfectior, sed quia est securior, patet express. falsum esse. Dicitur enim 19. q. 1. Clerici qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab Episcopis in monasterijs largiri oportet ingressus. Ex quo habetur, quòd ideo licet eis transire, quia melius est, & non solum quia securius. Et præterea archidiaconi, & habentes curam parochię, non solum possunt cura archidiaconatus, & parochiæ dimissa religionẽ intrare, sed etiam in sæculo remanere, sicut patet de illis qui dimittũt parochiam, & accipiunt præbendam in Ecclesia cathedrali. Possunt etiam coniugem accipere, si non fuerint in sacris ordinibus constituti: ex quibus omnibus patet quòd

C statum perfectionis non habent. Quod verò secundo proponitur, quòd religiosus non est propter hoc perfectioris status, quia non potest religionem dimittere, quia etiam ille qui est vxoratus non potest vxorem dimittere, qui tamen non est in statu perfectionis, ex prædictis patet omnino friuolum esse. Vterque enim status, scilicet religionis & matrimonij, aliquid simile habet, scilicet perpetuam obligationem, & ideo vterq; status est quasi alicuius. Sed obligatio matrimonij non est ad opus perfectionis, sed ad reddendum carnale debitum, & ideo est quidem status, sed non perfectionis. Status autem religionis habet obligationem ad opera perfectionis, quæ sunt paupertas, continentia, & obedientia, & ideo est status perfectionis. Quod verò tertio proponitur, quòd propter humilitatem & infirmitatem virium potest aliquis à perfectiori statu discedere

D ad minorem, sicut Dauid dimissis armis Saulis, accepit fundam & lapidem, secundum aliquid verum est, & secundum aliquid falsum est. Potest enim aliquis propter infirmitatem ab altiori religione ad minorem transire, non tamen sine dispensatione: à religione verò ad statum sæcularem etiam presbyteri curati, vel Archidiaconi transire nõ possunt: nullo enim modo in hoc dispensat Ecclesia. Ex quo manifeste apparet, quòd multo plus excedit status religionis cuiuscunque statum Archidiaconi, vel plebani, si tamẽ status dicendus est, quàm status altissimæ religionis cuiuscunque infimæ. Quòd verò quarto proponitur, quòd si immutabilitas esset de ratione status, nunquàm liceret de statu ad statum transire, omnino friuolum est. Licet enim transire ad statum maiorem, non tamen ad minorem, sicut habetur extra de regularibus. In maiori enim intelligi

E tur esse etiam id quod est minus, sed non econuerso: & qui obligat se ad dandum aliquid minus, non reputatur reus si dederit maius. Quod verò quinto proponitur, quòd prelatus potest curatum sibi subditum de religione ad Ecclesiã suam reuocare, est omnino falsum, & sacris canonibus cõtrarium. Dicitur enim extra de renunciatione. ca. Admonet. Vniuersis presbyteris tui Episcopatus sub districtione prohibeas, ne ecclesias tuę diœcesis ad ordinationem tuam pertinentes absque tuo assensu intrare audeant, aut detinere, aut dimittere te inconsulto. Quòd si quis contra prohibitionem tuam venire præsumpserit, in eum canonicam exerceas vltionem. & de priuileg. Cum & plantare. §. In ecclesijs, dicitur quòd religiosi in ecclesijs suis, quæ ad ipsos pleno iure non pertinent, instituendos presbyteros Epi-

scopis repræsentent, vt eis de plebis cura respondeant: ipsis verò pro rebus temporalibus grationem exhibeant com decentem, institutos etiam inconsultis Episcopis non audeant remouere. Ex quibus non plus habetur, nisi quòd presbyteri curati non possunt dimittere ecclesias Episcopo inconsulto, & si dimiserint, puniri possunt. Sed hoc generale imprudenter applicant ad hoc speciale, vt non possint sine licentia Episcopi dimissa cura religionem intrare. Dicitur enim expresse. 19. quæstio. 1. cap. Duæ, quòd etiam contradicente Episcopo possunt clerici sæculares ecclesijs suis dimissis religionem intrare. Quod verò habetur septimo quæstione prima, Episcopus de loco & cæt. manifeste dicitur de transitu ad aliam ecclesiam, non autem de transitu ad religionem. Quod verò sexto obijcitur, quòd monachi etiam possunt transire de religione ad Ecclesiam sæcularem cum cura, non est simile, quia non transeunt statu religionis dimisso. Dicitur enim 16. quæstio. prima, de monachis qui diu morantes in monasterijs, si postea ad clericatus ordines peruenerint, statuimus non debere eos à priori proposito discedere. Sed Archidiaconus, vel curatus dimissa cura potest religionem intrare tanquàm transiens de statu imperfectiori ad perfectiorem, spiritu Dei ductus, vt habetur 19. quæstio. 1. Duæ. Quod verò septimo proponitur, quòd aliquis qui fuit in charitate, potest recedere à charitate, igitur non sequitur quòd qui recedit à statu perfectionis, non fuerit in statu perfectionis, tam friuolum est, vt responsione non indigeat. A charitate enim nullus discedit, nisi peccando, & similiter à statu perfectionis aliquis peccando recedit: quia sicut ad charitatis dilectionem aliquis obligatur ex lege communi, ita ad statum perfectionis aliquis obligatur ex voto speciali. Quod verò octauo proponitur quòd Episcopi non possint transire ad religionem sine licentia Papæ, hoc est, ex constitutione Ecclesiæ, patet esse falsum: immo est ex ipsa obligatione, qua se Episcopi obligant ad perpetuam curam plebis habendam: vnde Apostolus dicit 1. Corinth. cap. 9. Necessitas mihi incumbit: væ enim mihi est si non euangelizauero. Et causam necessitatis subdit dicens. Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, scilicet per perpetuam obligationem: vnde & in decreta non inducitur quasi statutum, sed quasi ratione probatum. Quod vero nono proponitur, nullam efficaciam habet. Certum est enim quod de iure communi non debet aliquis eligi ad Episcopatum, nec debet suscipere Archidiaconatum, vel parochiæ curam, nisi sit in sacris ordinibus constitutus secundum ecclesiastica statuta. Sed in his Papa potest dispensare, & aliquando dispensat, & tunc habentes curam Archidiaconatus, vel parochiæ, vel etiam si in Episcopos sint electi, possunt relicta cura contrahere matrimonium, ita quòd non dirimitur jam contractum, quod de religiosis dici non potest.

CAP. XXVI.

Quæ opera ad religiosos pertinere possunt.

REstat igitur dicendum, quæ opera ad eos pertineant qui in religionis statu sunt. Sed quia de his plene alibi tractauimus, sufficit hic propter calumniatores pauca quædam inserere. Inducunt enim verbum Hierony. quod habetur in decretis, distinctio. 95. Olim, Antequàm diaboli instinctu studia in religionem fierent, vbi miror si hoc introducant, quasi religiosi studere non debeant, cum studium & sacræ scripturæ præcipue, ad eos maxime pertineat, qui vitam contemplatiuam elegerunt, præsertim cum Augus. dicat 19. de ciuitat. Dei, quòd à studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium. Si enim hoc intenderent per hæc verba Hieronymi probare, conuincerentur per id quod sequitur in eodem capit. Et diceretur in populis, Ego sum Pauli, ego sum Apollo: vnde manifestum est hunc esse intellectum verbi præmissi. Antequàm diaboli instinctu studia, idest,
F depressiones in religione, scilicet christiana fierent. Item,
inducunt quòd potestas ligandi atque soluendi quantum
ad executionem, vel executionis rationem sacerdotibus
religiosis non tribuitur: miror autem ad quid tendant. Si
enim sic intelligunt, quòd monachi si habent ex hoc ipso
quòd ordinantur in sacerdotes, executionem clauium, ve
rum est quidem: sed hoc idem de sæcularibus dici potest.
Non enim ex hoc ipso quòd, sæcularis ordinatur in sacer-
dotem, suscipit executionem clauium, sed ex hoc quòd
aliquid suscipit curam. Si verò intendunt quòd ex hoc ip-
so quòd est religiosus, non possit habere executionem cla
uium, manifeste falsum est, & contra id quod dicitur 16.
quæst. 1. Sunt nonnulli nullo dogmate fulti audacissimo
quidem zelo magis amaritudinis quàm dilectionis inflam
mati, asserentes monachos, quia mundo mortui sunt, &
Deo viuunt, sacerdotalis officij potentia indignos neque
G pœnitentiam, neque christianitatem largiri, nec absolue-
re posse per sacerdotalis officij diuinitus sibi iniunctam
potestatem: sed omnino labuntur. Neque enim beatus Be
nedictus monachorum præceptor almificus huiuscemodi
rei aliquo modo extitit interdictor. In quo etiam notan-
dum est, id solum religiosis esse illicitum, quod eis est se-
cundum statuta suæ regulæ interdictum. Item, inducunt
quod habetur 16. quæstio. 1. Monachus non doctoris, sed
plangentis habet officium. Quod si ideo inducunt vt pro-
bent, quòd non conuenit monacho ex hoc quòd est mo-
nachus quòd sit doctor, verum est, alioquin omnis mona-
chus doctor esset. Si verò intelligant, quòd monachus ha-
bet aliquid repugnans doctoris officio, manifeste falsum
est, quinimmo conuenientissimum est religiosis docere,
H præcipue sacram scripturam: vnde super illud Ioan. 4. Re-
liquit ergo mulier hydriam &c. gloss. dicit, & est August.
Hinc discant euãgelizaturi prius deponere curam & onus
sæculi: vnde & Dominus illis vniuersalis doctrinæ commi
sit officium, qui eum fuerant omnibus relictis secuti, di-
cens Matth. vlt. discipulis suis. Euntes docete omnes gen-
tes, & similis responsio est ad omnia similia, sicut ad illud.
Alia est causa clerici, alia monachi. Clericus, scilicet ha-
bens curam, dicit. ego pasco: monachus, ego pascor, & ite-
rum. Monachus sedeat solitarius & taceat. Per hęc enim &
similia declaratur quid monacho conueniat ex hoc quod
est monachus: non autem per hæc ei interdicitur alia ma-
iora assumere, si ei fuerint commissa, sicut clericus non po
test excommunicare ex hoc quod est clericus, potest ta-
I men si hoc ei ab Episcopo committatur. Item, quod indu
cunt non amplius, quàm duos esse ordines à Domino in-
stitutos, scilicet duodecim Apostolorum, quorum formã
tenent Episcopi, & septuagintaduorum Discipulorum,
quorum formam tenent curati presbyteri. Si ad hoc indu
citur quòd religiosi non habent ordinariam curam, si non
fuerint vel Episcopi, vel curati, nullus potest negare. Si au-
tem hoc intendant, quòd religiosi non possunt prędicare,
vel confessiones audire ex superiorum prælatorum com-
missione, patet hoc esse falsum: quia quanto quis est cel-
sior, tanto & illis erit potentior, vt habetur 16. q. 1. Sunt
nonnulli. Vnde si sæculares sacerdotes non curati possunt
huiusmodi facere ex commissione pręlatorum, multo ma
gis hoc possunt religiosi, si eis committatur. Hæc respon-
K denda occurrunt his, qui perfectionem religionis denigra
re nituntur, à contumelijs abstinendo, quia sicut scriptum
est Prou. 10. Qui profert contumeliam insipiens est. & 20.
Omnes stulti miscentur contumelijs. Siquis igitur contra
hæc rescribere voluerit, mihi acceptissimum erit. Nullo
enim modo melius, quàm contradicentibus resistendo,
aperitur veritas, & falsitas confutatur, secundum illud Sa-
lomonis. Ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem
amici sui. Ipse autem Deus iudicet inter nos & eos, qui est
benedictus in sæcula sæculorum, Amen.

Explicit opusculum decimumoctauum, videlicet opus diuinum D. Thomæ de perfectione vitæ spiritualis.

RVBRI-

RVBRICAE SEQVENTIS OPERIS.

EPILOGVS.

Argumentum in opusculum sequens.

Tempore Sancti Ludouici Francorum Regis, Vuilelmus de sancto amore, Sigeriusque magistri Parisienses, multique sequaces in hunc inciderunt errorem, vt religiosorum mendicantium statum damnatum assererent, librumque sacrilegum multis sacrae paginae, sanctorumque authoritatibus, licet male intellectis, & peruerse expositis A refertum. Clement. 4. summo Pontifici obtulerunt. Pontifex igitur reuerendo magistro Ioanni de Vercellis magistro ordinis Praedicatorum dictum librum transmisit, praecipiens vt eidem per famosissimum tunc in toto orbe doctorem fratrem Thomam de Aquino faceret responderi. Deuotissimus igitur pater & Doctor Thomas fratrum in capitulo generali Anagniae congregatorum orationibus se faciens commendatum, praefatum librum studiose perlegit, quem reperit erroribus plenum. Quo comperto aliū ipse librum, qui incipit, Ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput, &c. tam cito, tamque eleganter & copiose composuit, vt non humano ingenio eum visus sit edidisse, sed potius in spiritu accepisse de dextera sedentis in throno: quem librum in quo omnia nequissimorum B tela penitus extinxerat, praefatus summus Pontifex tanquàm vere catholicum approbans, librumque contrarium tanquàm haereticum & nefarium damnans, ipsius authores cum complicibus depoluit de cathedra magistratus, expulsosque de Parisiensi studio, omni dignitate priuauit. Praedictus verò doctor post diuinitus obtentam victoriam Parisios rediens, omnes dicti operis articulos puplice & solenniter repetens disputauit firmauitque.

Explicit argumentum.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM DECIMVMNONVM,

C *Contra impugnantes Dei cultum, & religionem.*

Quod quidem religiosorum omnium, sed per maxime mendicantium propugnaculum est, turrisq; validissima.

Procemium, in quo Authoris intentio declaratur.

Ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderūt te extulerunt caput. Super populum tuū malignauerunt consilium, cogitauerunt aduersus sanctos tuos. Dixerunt, Venite disperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Israel vltra. Psalm. 82. Omnipotens Deus amator hominum suo amore nobis vtitur ad eius bonitatem & nostram vtilitatem, vt August. docet in 1. libr. De doctrina christiana. Ad suam quidem bonitatem, vt homines Deo dent gloriam. Esai. 43. Omnis qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum. Sed ad nostram vtilitatem, vt ipse omnibus det salutem. 1. Tim. 2. Qui omnes homines vult saluos fieri: & hanc concordiam inter homines & Deum D nascente Domino annunciauit Angelus. Luc. 2. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonae voluntatis. Quàmuis autem ipse, cum sit omnipotens, per semetipsum posset gloriam suam ab hominibus & salutem hominū procurare, disposuit tamē vt ordo seruaretur in rebus, E ministros eligere, quorum ministerio perficeretur vtrunque, & recte tales Dei adiutores dicuntur 1. Cor. 3. Sed diabolus inuidus diuinae gloriae & humanae salutis per ministros suos, quos ad persecutionem praedictorum ministrorum Dei incitat, vtrunq; nititur impedire: vnde tales ministri diaboli & inimici Dei in hoc ostenduntur, cuius gloriam impediunt, & totius humani generis, cuius saluti aduersantur, & specialiter ministrorū Dei quos persequuntur. 1. Thes. 2. Nos persecuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur: & pp hoc Psalmista in verbis propositis tria tacit. Primo, ostēdit eorum inimicitiam ad Deum

Deum, ibi. Ecce inimici tui lonuerunt.i.qui prius occulte cõtra te loquebatur, nunc in publico loqui non formidãt. Vt enim dicit gl.nouissima tempora Antichristi designat, quando hi qui modo premuntur metu, in liberam vocem erumpẽt, quæ vox quia irrationalis est, magis sonus, quàm vox dicitur: nec solum voce inimicitias suas exercent, sed etiam factis, vnde sequitur, Et qui oderunt te, extulerunt caput, scilicet Antichristum, secundum gloss. & membra eius qui sub illo capite capita sunt, vt ab vno capite gubernati, efficacius sanctos Dei persequantur. Secundo, ostendit quomodo toti humano generi aduersantur, subiungens. Super populum tuum malignauerunt consilium, vel astute cogitauerunt, secundum aliam literam, ad eos decipiendum, secundum gloss. super illud Esa.3. Populus meus qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt. gloss. blandis verbis. Tertio, ostendit quomodo ministros Dei persequuntur, cum subdit. Cogitauerunt aduersus sanctos tuos. glo. G non solum contra mediocres, sed etiam contra cœlestes viros. Vnde Greg. in 13. libr. moralium, exponens Iob 16. Aperuerunt super me ora sua, & exprobrantes, &c. sic dicit. Illos præcipue reprobi in sancta Ecclesia persequuntur, quos multis conspiciunt esse profuturos: & infra. Reprobi grande se aliquid fecisse æstimant, cum vitam prædicatorum pecant. Duo autem contra sanctos cogitant. Primo, vt ipsos annihilent. Hester 13. Volunt nos inimici nostri perdere, & hæreditatem tuam delere. Secũdo, vt si hoc non possint, saltem eorum famam destruant apud homines, vt in eis fructificare non possint. Iac.2. Nonne diuites per potentiam opprimunt vos? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est super vos? & ideo H quantum ad primum horum Psalmista subiungit, Dixerunt, Venite, glo. quærentes sibi socios. Disperdamus eos de gente, vel de gentibus. gloss. scilicet ne sint inter gentes, idest, tollamus eos de mundo: ecce persecutio Antichristi. Quantum ad secundum subdit, Et non memoretur nomen Israel vltra, vt scilicet nomen eorum in fama non habeatur, eorum scilicet qui se dicunt vere esse Israel, vt gloss. dicit. Horum primum, scilicet sanctorum expulsionem de mundo tyranni antiquitus per violentiam procurare conati sunt. Vnde Apost. ad Roman.8. suo tempore illud psalmi compleri dicit. Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Sed nunc hoc idem peruersi homines astutis consilijs attentant quantum ad religiosos specialiter, qui verbo & exemplo fructificare I possunt perfectionem profitentes, volentes quędam astruere, per quæ eorum status totaliter destruitur, & redditur nimium onerosus & vituperabilis subtrahendo eis spiritualia solatia, & corporalia onera imponẽtes. Primo enim eis pro posse studium & doctrinam auferre conantur, vt sic aduersarijs veritatis resistere non possint, nec in scriptura consolationem spiritus inuenire: & hæc est astutia Philistinorum, primi Regum 13. Cauerant Philisthijm ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam: quod gloss. exponit de prohibitione studij litterarum, & hoc primitus Iulianus Apostata inchoauit, vt ecclesiastica testatur historia. Secundo, à consortio studentium eos pro posse excludendo, vt per hoc sanctorum vita veniat in contemptum. Apocalyp.13. Ne quis possit emere, aut vendere, nisi qui habet characterem, aut nomen bestiæ, eorum scilicet K malitiæ consentiendo. Tertio, eorum prædicationem, & confessionum audientiam, quibus in populo fructificant, impedire nituntur. 1. Thessalonic.2. Prohibentes nos gentibus loqui, vt saluæ fiant. Quarto, ad laborem manuum eos cõpellunt, vt sic grauati & sui status tædium habeant, & in prædictis impediantur secundum consilium Pharaonis dicentis. Exod.1. Ecce populus filiorum Israel multus & fortior nobis est. Venite sapienter opprimamus eum, & infra. Præposuit itaque magistros operum. gloss. Pharao significat Zabulum, qui luti & lateris imponit grauissimum iugum, seruitutẽ scilicet lutulenti & terreni operis. Quinto, vituperant eorum perfectionem & blasphemant, scili-

F cet paupertatem mendicantium. 2. Petr. 2. Multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur, idest, bona opera, secundum glo. Sexto, eis victum & eleemosynas vnde viuebant subtrahunt vt possunt. In tertia canonica. Ioan. Et quasi ista non sufficiant ei, gloss. quòd hospitalitatem dissuadet, neque ipse fratres suscipit. gloss. indigentes, & eos qui suscipiunt prohibet. gloss. ne impendant curam humanitatis. Septimo, famam sanctorum prędicti ministri diaboli nituntur corrumpere, intantum vt non solum per se apud præsentes sanctos Dei infament verbo, sed etiam literas per vniuersum orbem dirigant. Hiere.23. A prophetis Hierusalem egressa est pollutio super omnem terram. gloss. Hieronym. Hoc vtimur testimonio aduersus eos qui epistolas plenas mendacio, & fraudulentia, & periurio in orbem dirigunt, & aures audientium G polluunt. Non enim sufficit eis iniquitatem propriam deuorare, vel proximos lædere, sed quod semel oderunt, per totum orbem conantur infamare, & vbique blasphemias seminare. Prædictorum igitur malignantium nequitiam comprimere intendentes, hoc ordine procedamus.

Primo, ostendamus, quid sit religio, & in quo perfectio religionis consistat, quia eorum tota intentio contra religiosos esse videtur.

Secundo, ostendamus ea quibus religiosos opprimere nituntur, friuola & nulla esse.

Tertio, monstrabimus quòd ea quæ ad religiosorum infamiā proferunt, nequiter proponunt.

H *Quid sit religio, & in quo consistat religionis perfectio.*

CAP. I.

VT autem religionis naturam cognoscere valeamus, huius nominis originem inquiramus. Nomen igitur religionis, vt August. in libr. de vera religione innuere videtur, à religando sumptum est. Illud autem proprie ligari dicitur, quod ita vni astringitur, quòd ei ad alia diuertendi libertas tollatur: sed religatio iteratam ligationem importans, ostendit ad illud aliquem ligari cui primo coniunctus fuerat, & ab eo distare incœpit. Et quia omnis creatura prius in Deo extitit quàm in seipsa, & à Deo processit, quodammodo ab eo distare incipiens secundum essentiam per creationem: ideo rationalis creatura ad ipsum Deum debet religari, cui primo coniuncta I fuerat etiam antequàm esset, vt sic ad locum, vnde exeunt, flumina reuertantur. Ecclesiast.1. & ideo August. dicit in libr. de vera religio. Religet nos religio vni omnipotenti Deo: & habetur in gloss. Roman.11. super illud, Ex ipso, & per seipsum &c. Prima autem ligatio qua homo Deo ligatur est per fidem, vt dicitur Hebr. cap.11. Accedentem ad Deum oportet credere quia est: huius fidei protestatio latria est, quæ cultum Deo exhibet, quasi recognoscens Deũ esse principium: vnde religio primo & principaliter latriā significat, quæ Deo cultum exhibet in veræ fidei protestationem. Et hoc est, quod Aug. dicit 10. de ciuit. Dei, quòd religio non quemlibet, sed Dei cultum significare videtur: & hoc modo Tullius religionem diffinit in veteri rhetorica dicens. Religio est quę superiori cuidam naturæ, quam K diuinam vocant, curam cæremoniamque affert. Et sic primo & principaliter ad veram religionẽ pertinere noscuntur quæcunque ad fidem integram pertinent, & debitam latriæ seruitutem. Sed secundo ad religionem pertinere noscuntur illa omnia, in quibus possumus seruitium Deo exhibere: quia vt August. dicit in Enchirid. Deus colitur non solum fide, sed spe & charitate; vt sic omnia charitatis opera religionis esse dicantur. Vnde Iac.1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum & cæt. Ex his ergo patet, quòd duplex est religionis acceptio. Vna secundum sui nominis primam institutionem, secundum quod aliquis Deo se ligat per fidem ad debitũ cultum, &

sic

sic quilibet christianę religionis fit particeps in baptismo, abrenuntians sathanæ, & omnibus pompis eius. Secunda prout aliquis ad aliqua charitatis opera se obligat, quibus specialiter Deo seruitur abrenuntians secularibus, & hoc modo religionis nomine ad præsens vtimur. Charitas autem Deo debitum obsequium reddit secundum actus vitæ actiuæ & contemplatiuæ. In actibus quidem actiuæ vitæ diuersimode secundum diuersa officia charitatis, quæ proximis impenduntur: & ideo sunt aliquæ religiones institutæ ad vacandum Deo per contemplationem, sicut religio monastica & eremitica: aliquæ autem ad seruiẽdum Deo in membris suis per actionem, sicut illorum ad hoc Deo se dedicant, vt infirmos suscipiant, captiuos redimãt, & alia misericordiæ opera exequantur. Nec est aliquod opus misericordiæ, ad cuius executionem religio institui non possit, & si non sit hactenus instituta. Sicut autem in baptismo homo per fidei religionem Deo ligatur, peccato moritur, ita per votum religionis non solum peccato, sed sæculo moritur, vt soli Deo viuat in illo opere, in quo se Deo ministraturum deuouit fidei: quia sicut per peccatum vita tollitur, ita per occupationes sæculi Christi ministerium impeditur. 2. ad Timoth. 2. Nemo militans Deo implicat se negotijs sæcularibus: & ideo per religionis votum abrenuntiatur illis, quibus humanus animus maxime occupari consueuit, & à diuinis obsequijs impediri. Quorum primum & principale est cõiugium. 1. ad Corinth. 7. Volo autem vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est, solicitus est quę Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Secundum est possessio diuitiarum terrenarum. Matth. 13. Solicitudo huius sæculi & fallacia diuitiarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur: vnde dicit gloss. Luc. 8. super illud. Quod autem in spinis cecidit, &c. Diuitiæ & si delectare videantur, suis tamen possessoribus sunt spinæ, cum aculeis curarum mentes eorum cõtodiunt, quæ auide quærentur & solicite seruantur. Tertium est propria voluntas, quia qui suæ voluntatis est arbiter, solicitudinem habet de suę vitæ gubernatione: & ideo nobis consulitur, vt nostri status dispositionem diuinæ prouidentię committamus. 1. Pet. 5. Omnem solicitudinem vestram proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Prouerbio. 3. Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. Et inde est quòd perfecta religio triplici voto consecratur, scilicet voto castitatis, per quod abrenuntiatur coniugio: voto paupertatis, per quod abrenuntiatur diuitijs: voto obediẽtiæ, per quod abrenuntiatur propriæ voluntati. Per hęc autem tria vota homo Deo sacrificium offert de omnibus bonis: per votum quidem castitatis, in sacrificium Deo offerens corpus proprium, de quo Rom. 12. dicit Apostol. Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem: per votum autem paupertatis oblationem Deo faciens de exterioribus bonis, de quo Rom. 15. Obsequij mei oblatio accepta fiat in Hierotolymis sanctis: per votum autem obedientię sacrificium Deo spiritus offerens, de quo in Psalm. 50. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus &c. Nec solum sacrificium per hæc tria Deo offertur, sed holocaustũ quod erat in lege acceptissimum. Vnde Gregor. in 8. Homel. secundæ partis super Exe. Cum quis suum aliquid Deo vouet, & aliquid non vouet, sacrificium est: cum verò omne quod habet, omne quod viuit, omne quod sapit omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est: & sic religio secundo modo accepta, in hoc quòd sacrificium Deo offert, primum modum religionis imitatur. Sunt autem quidam modi viuendi, in quibus aliqua horum prætermittuntur, sed in eis perfecta religionis ratio non inuenitur. Alia autem omnia quæ in religionibus reperiuntur, sunt adminicula quædam ad cauendum ea quibus per votum religionis abrenuntiatur, vel ad obseruandum id in quo homo per religionis votum Deo se seruiturum promisit. Ex prædictis igitur patere potest, secundum quid vna religio possit

A perfectior altera iudicari. Vltima enim rei perfectio in finis consecutione consistit: vnde debet principaliter ex duobus religionis perfectio iudicari. Primo, ex hoc ad quod religio ordinatur, vt dicatur illa religio esse eminentior, quæ digniori actui dedicatur, vt sic secundum comparationem actiuæ & contemplatiuæ vitę in vtilitate & dignitate accipiatur comparatio religionum, quæ actiuæ & quæ contemplatiuę deputantur. Secundo, ex comparatione religionis ad executionem illius ad quod est instituta. Nõ enim sufficit religionem aliquam ad aliquid institui, nisi sit taliter ordinata obseruationibus & modis viuendi, quòd ad suum finem sine impedimento pertingat, sicut si duæ religiones sunt institutæ ad contemplandum, illa per quam homini liberior contemplatio redditur, debet per-
B fectior iudicari. Sed quia vt dicit August. Nemo potest nouam vitam inchoare, nisi veteris eum vitæ pœniteat, quælibet religio per quam homo nouam vitam inchoat, quidam pœnitentiæ status est, vt homo à veteri vita purgetur: & hoc tertio modo possunt comparari religiones, vt illa dicatur perfectior, quę maiores austeritates habet, sicut in ieiunio, vel paupertate, vel alijs huiusmodi, quia opera satisfactoria debent esse pœnalia: sed primæ comparationes sunt magis religioni essentiales, & ideo secundum eas est magis perfectio religionis iudicãda, & præcipue cum perfectio vitæ magis consistat in interiori iustitia, quàm in exteriori abstinentia. Sic ergo patet quid sit religio, & in quo perfectio religionis consistat.

C

Secunda pars principalis totius operis.

HIs igitur visis procedendum est ad ea excludenda, quibus aduersarij religionis religionem opprimere conantur, hoc modo procedentes.

Primo enim inquiremus, vtrũ alicui religioso docere liceat.

Secundo, vtrum religiosus possit esse de collegio secularium magistrorum licite.

Tertio, vtrum religioso liceat prædicare, & confessiones audire, si curam non habeat animarum.

Quarto, vtrum religiosus teneatur proprijs manibus laborare.

D *Quinto, vtrum liceat religioso omnia sua relinquere ita quòd nihil sibi possidendum remaneat nec in proprio, nec in communi.*

Sexto, vtrum possit viuere de eleemosynis, & de mendicatis præcipue.

CAP. II.

An religioso liceat docere.

DOctrinam autem religiosorum, ne scilicet, docere possint, multipliciter excludere nituntur. Primo, authoritate Domini dicentis. Matth. 23. Vos autem nolite vocari rabbi: quod consilium quidam dicunt à perfectis esse obseruandum, vnde cum omnes re-
E ligiosi perfectionem profiteantur, à magisterio abstinere debent. Secundo, authoritate Hierony. in episto. ad Riparium & Desiderium contra Vigilantium, & habetur. 16. q. 1. Monachus non doctoris habet, sed plangentis officium. & 7. q. 1. ca. Hoc nequaquam, dicitur. Monachorum vita subiectionis habet verbum, & disciplinatus, non docendi, vel præsidendi, vel pascendi alios, & ita cum canonici regulares, & alij religiosi monachorum iure censeantur, vt dicitur extra, de postulando, Ex parte. & de statu monachorum, Quòd Dei timor, relinquitur quòd nulli religioso docere liceat. Ad idem addunt, quòd docere est contra religionis votum, per votum enim religionis mundo abrenuntiatur. Omne autem quod est in mundo, est concupiscẽtia carnis, concupiscentia oculorum, &

superbia vitæ, per quæ tria intelligunt diuitias, delitias, & honores: magisterium autem honorem esse dicunt, quod probant per gloss. quæ dicit Matth. 4. super illud, Statuit illum supra pinnaculum. In Palestina, plana desuper erant tecta, & ibi erat sedes doctorum, vnde populo loquerentur, vbi multos decepit diabolus vanagloria, honore magisterij inflatos: vnde concludunt, quòd docere est contra religionis votum. Item, religiosi tenentur ad perfectam humilitatem, sicut ad perfectam paupertatem: sed ita tenentur ad perfectam paupertatem quòd non licet eos aliquid proprium possidere. ergo debent ita humilitatem seruare quòd nullo honore potiantur: magisterium autem est honor, vt probatum est. ergo magisterium est illis illicitum. Item, Diony. 5. ca. ec. hierar. distinguit vtranque hierarchiam in tria, scilicet in sacras actiones, & in communicantes eas, & in eos qui eas tantum recipiunt. Actiones autem sacras diuidit in tria in eodem. c. scilicet, in purgantes, quod est diaconorum: in illuminantes, quod est sacerdotum: in perficientes, quod est episcoporum. Recipientes etiam diuinas actiones diuidit in tria in 5. c. scilicet in immundos, qui purgantur per diaconos: in sacrum populum, qui illuminatur per sacerdotes: in monachos, qui sunt altioris gradus, qui perficiuntur per episcopos. ergo patet quòd monachorum non est sacra alijs communicare, sed ab alijs recipere: sed quicunque docet, sacra alij communicat. ergo monachus non debet docere. Item, magis est remotum à vita monastica scholasticum officium quàm ecclesiasticum, sed vt dicitur. 16. quæst. 1. nemo potest & ecclesiasticis officijs deseruire, & in monastica regula ordinate persistere. ergo multo minus potest monachus scholasticis officijs vacare docendo, vel audiendo. Addunt etiam quod est contra doctrinam Apostolicam. 2. Corinth. 10. Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ qua mensus est nobis Deus. gloss. Tanta potestate vtimur, quanta concessa est ab authore, nec mensuram, vel modum egredimur. vnde dicunt, quòd quicunque religiosus vltra illum modum egreditur, qui sibi ab authore suę regulæ est statutus, seipsum superextendit contra apostolicam doctrinam veniés, vnde nulla religio in sui principio habuit magistros, ergo nulli religioso licet ad magisterium promoueri. Vlterius autem & si non ex toto doctrinam religiosorum impedire possunt, eam saltem attenuare nituntur dicentes, quód in vno religiosorū collegio doctores plures esse non debent, inducentes illud quod dicitur Iac. 3. Nolite plures magistri fieri, fratres mei. glo. Plures in Ecclesia ne velitis esse magistri: sed vnum religiosorum collegium est vna ecclesia. ergo in vno religiosorum collegio non debent esse plures magistri. Item, Hier. ad Rusti. & habetur etiam 7. q. 1. In apibus princeps est vnus, grues ordine literato vnam sequûtur. & infra. Vnus gubernator in naui, in domo vnus Dominus. ergo & in vno collegio religiosorum non debet esse nisi vnus magister. Item, cum multa sint religiosorum collegia, si vnum collegium haberet plures quàm vnū doctorem, sequeretur tanta multiplicatio religiosorum doctorum, quòd sæculares magistri excluderentur propter auditorum paucitatem, præcipue cum oporteat in vno studio esse determinatum numerum magistrorum, ne ex doctorum multitudine doctrina sacra veniat in contemptum. Huiusmodi autem errorum assertores, priorum errātium semitas imitantur. Est. n. errantium consuetudo, vt quia in medio veritatis non possunt consistere, vnum errorem declinantes in cōtrarium dilabantur. Sic euitans diuisionem essentię, quam Arrius introduxit, in confusionem personarum Sabellius declinauit, sicut dicit Aug. Sic etiam Euthices declinans diuisionem personarū in Christo, quam Nestorius asserebat, confusionem naturarum in Christo posuit, sicut dicit Boet. Idem etiam patet de Pelagio & Manichęo, & de multis alijs hęreticis, propter quod dr̄ 2. Tim. 3. Homines corrupti mente, reprobi circa fidem glo. & nunquā in fide, quia in circuitu impij ambulant in medio non

F sistentes. Fuit ergo quondam quorundā religiosorum pręsumptuosorum error, qui ex hoc ipso quòd monachi erant, de sua vita præsumentes, authoritate propria sibi docendi officium vsurpabant, & in hoc pax ecclesiastica turbabatur, vt habetur. 16. q. 1. Quidam monachi nihil habentes sibi iniunctum à proprio Episcopo, veniunt ad ciuitatem Constantinopolitanam & in ea perturbationes tranquillitati ecclesiasticæ inferunt, quod etiam plenius in ecclesiastica narratur historia, quorum præsumptiones sancti patres conati sunt reprimere rationibus & decretis. Eorum autem dictis quidam peruersi nostri temporis abutuntur, ea indocti atq; instabiles deprauantes, sicut & cæteras scripturas ad suam ipsorum perditionem, vt dicitur 2. Pet. vlt. intantum quòd in contrarium errorem labuntur asserentes, quòd non licet religioso doctoris officium exercere, vel suscipere, & quòd non debet ei iniungi, quod quidem

G falsum esse primo ostēdamus, postmodum ad eorum probationes respondentes. Primo ergo inducatur Hieron. authoritas ad Rusti. quæ habetur 16. quæst. 1. Sic viue in monasterio, vt clericus esse merearis: multo tempore disce, quę post modum doceas. Item, ad eundem in cap. sequen. Si clericatus te titillat desiderium, discas quod possis docere. Ex quibus accipi potest, quod monachi possint suscipere docendi officium: hoc idem ostenditur exemplis sanctorum, qui in religione viuentes docuerunt, sicut patet de Gregor. Nazianzeno, qui cum monachus esset, Cōstantinopolim est adductus; vt sacram scripturam ibi doceret, vt ecclesiastica narrat historia: hoc etiam patet de Dama. qui cum monachus esset, scholares docuit non solum in sacra scriptura, sed etiam in liberalibus artibus, vt patet

H in ibide miraculis beatæ Virginis. Hierony. etiam in prologo Bibliæ, licet monachus esset, doctrinam sacræ scripturæ promittit Paulino monacho, scilicet quòd eum docebit, quem etiam ad studium sacræ scripturæ hortatur. De Aug. etiam legitur, quòd postquàm monasterium instituit, in quo cępit viuere secundum regulam sub sanctis Apostolis institutam, scribebat libros, & docebat indoctos: hoc etiā patet de alijs Ecclesiæ doctoribus, scilicet Gregor. Basilio, Chrys. & alijs multis, qui religiosi fuerunt, & præcipui Ecclesiæ doctores: hoc etiam rationibus ostendere facile est. Doctrina enim sacræ scripturæ operibus comprobatur; Act. 1. Cœpit Iesus facere, & docere glo. Quod cœpit facere & docere bonum doctorem instruit, qui quod docet facit. Doctrina autem euāgelica non solum præcepta, sed & consilia cōtinet.

I Conuenientissime ergo doctrinam euangelicam docet, qui non solum pręcepta, sed etiam consilia seruat, cuiusmodi sunt religiosi. Item, qui moritur alicui vitæ, ab illis operibus decidit, quæ illi vitæ congruunt: & qui viuere incipit aliqua vita, illa opera tunc sibi fiunt maxime conuenientia, quæ illi vitæ competunt, vnde Diony. 2. c. ec. hierar. ostendit, quòd ante baptismum per quem homo diuinam vitam accipit, non potest exercere diuinas operationes, quia sicut ipse dicit, oportet primum existere, & deinde operari: sed religiosus per votum religionis sęculo moritur Deo viuens. ergo per hoc quòd religiosus est, interdum sibi operationes sæculares, sicut mercationes, & alia negotia sæcularia, non autem actiones diuinæ, quæ scilicet, hominem in Deo viuentem requirunt. Talis autem est diuina confessio, quæ fit per doctrinam. Psalm.

K 113. Non mortui laudabunt te Domine, sed nos qui viuimus &c. & ita religiosi per votum religionis à doctrinæ officio non excluduntur. Præterea, illi maxime sunt idonei ad docendum, qui maxime diuina per contemplationem capere possunt, vnde Gregor. in 6. moral. Quieti contemplantes sorbeant quod occupati erga proximos loquentes refundant: sed ad vacandum contemplationi præcipue religiosi sunt deputati. ergo per hoc quòd sunt religiosi, redduntur magis ad docendum idonei quàm impediantur. Item, ridiculum est dicere, quòd ex hoc aliquis à doctrina repellatur, per quod magis quietus ad vacandum studio & doctrinæ redditur, sicut ridiculum esset, quòd à cur-

tendo

rendo impediretur, qui impedientia cursum relinquit: sed A religiosi per triplex votum reliquerunt illa quibus animus maxime inquietatur, vt ex prædictis patet. ergo eis maxime docere & studere competit Eccl.38. Sapientiam. gl. diuinam, scribe in tabulis cordis, idest, disce in tempore vacuitatis: & qui minoratur actu, percipiet sapiêtiam. Item, pauperibus Christi maxime competit notitiam scripturarum habere, vt patet per Hier. in prolo. hebraicarum quęstionum super Gen. Vt nos humiles & pauperes, nec habemus diuitias, nec oblatas dignamur accipere, ita & illi nouerint nó posse notitiam scripturarum, idest, Christi, cum mundi habere diuitijs: eis autem competit docere, qui notitiam habent scripturarum: ergo religiosis qui paupertatem profitentur, maxime competit docere. Item, sicut supra probatû est, ad quodlibet opus misericordiæ exequen B dum potest aliqua religio institui: sed docere est actus misericordiæ, vnde inter eleemosynas spirituales côputatur. ergo potest aliqua religio institui specialiter ad docêdum. Præterea, magis remota videtur à religionis proposito corporalis militia, quæ corporalibus armis exercetur, quàm militia spiritualis quæ vtitur armis spiritualibus, scilicet sacris documentis ad errorum impugnationem, de quibus dicitur 2. ad Corinth. 10. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, &c. Sed religiones aliquæ prouide institutæ sunt ad exequendam militiam corporalem in tutelam Ecclesiæ ab hostibus corporalibus, quamuis non desint Ecclesiæ principes sæculares, qui ex officio Ecclesiam defendere debent. ergo & salubriter institutæ sunt aliquæ religiones ad docendum, vt sic per eorum doctrinam Ecclesia ab hostibus defendatur, quamuis etiam sint alij ad quos perti- C net hoc modo Ecclesiam defensare. Item, qui idoneus est ad hoc vt possit assumi ad id quod maius est, & in quo aliud includitur, idoneus debet reputari ad id quod minus est, & quod in maiori includitur: sed religiosus etiam si religio eius non sit ad docendum instituta, potest assumi ad prælationis officium, vt patet de monachis per multa capitula. 16. quæst. 1. Cum ergo prælationis officium sit maius quàm officium doctoris, quod magistri legentes in scholis exercent, & tamen prælationis officium simul habeat etiam doctrinam adiunctam, non debet inconueniens reputari, si monachus authoritate eius ad quem spectat, ad prædictum doctrinæ officium assumatur. Item, minora bona pro maioribus intermitti possunt, vt dicit gl. super illud Luc. 9. Tu autem vade, & annuntia regnum D Dei: sed bonum commune præfertur bono priuato. cum ergo monachus in claustro ordinem suum seruans priuato bono insistat, scilicet tantum suæ saluti, doctrinæ autem officium quo plurimi erudiuntur, in commune bonum totius Ecclesię redundet, non est inconueniens si monachus extra claustrum viuat, ad doctrinæ officium assumptus de licentia eius ad quem spectat. Nec valet quod dicunt, quòd hoc posset fieri quando necessitas immineret, quæ nunc nó apparet, cum magistrorum sæcularium iam copia habeatur, quia vtilitas communis non solum debet procurari vt sit quocunque modo, sed vt sit optimo modo quo fieri potest. Quanto autem doctores magis multiplicantur, tanto vtilitas communis quæ ex doctrina prouenit, magis crescit, quia vni manifestatur quod alteri nódum notum est. Propter quod dicitur Sapient. 6. Multitu- E do autem sapientium sanitas est orbis terrarum. Quo zelo Moyses ductus dixit Numer. 11. Quis tribuat vt omnis populus prophetizet? glo. Fidelis prædicator optat si fieri valeat, vt veritatem quam solus loqui non sufficit, ora cunctorum sonent, & infra, Prophetare omnes voluit, qui bonum, quod habuit, non inuidit. Item, Eiusdem est verbo præsentes, & scripto absentes docere, vt habetur. 2. Cor. 10. Quales sumus verbo per epistolas absentes, tales & præsentes in facto: sed nullus dubitat quin religiosi possint docere absentes scripto, cum omnia armaria plena inueniantur operibus, siue libris quos religiosi fecerunt ad Ecclesię instructionem. ergo & præsentes possunt verbo docere. Ea

A autem quæ in contrarium opponuntur facile est soluere. Quod enim primo dicunt esse Domini consilium de vitando magisterio, patet multipliciter esse falsum. Primo, quia supererogationes, de quibus dantur consilia, habent præmium eminentius, vt patet ex hoc quod dicitur Luc. 10. Et quodcúque supererogaueris, ego cum rediero reddam tibi. Quod gloss. de supererogatione consiliorum exponit: vnde abstinere ab illis actibus quibus excellens debetur præmium, sub consilio cadere non potest. Doctoribus autem debetur præmium excellens, sicut & virginibus, scilicet Aureola, vt patet Danielis 12. Qui ad iustitiam erudiunt multos. gloss. verbo & exemplo: quasi stellæ in perpetuas æternitates. Sicut ergo inconueniens esset dicere, quòd declinare virginitatem, & martyrium sub consilio caderet, ita inconueniens est dicere, quòd abstinere ab B actu docendi sub consilio cadat. Item, consilium non potest esse de eo quod contrariatur côsilio, vel præcepto: sed docere cadit sub præcepto, vel sub consilio, vt patet Matthæi vltimo. Euntes, docete omnes gentes, &c. Galath. 6. Vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis. non ergo de non docendo potest esse consilium. Item, consilia quæ Dominus proposuit, immediate ab Apostolis obseruari voluit, vt eorum exemplo alij ad obseruanda consilia prouocarentur. Vnde Paulus 1. Corinth. 7. consilium de virginitate proponens, dixit. Volo omnes homines esse sicut meipsum: sed obseruatio huius quod dicunt consilium, scilicet abstinere à docendo, ad Apostolos non pertinebat, cum ipsi ad docendum in vniuersum orbem mitterentur. non ergo abstinere à docendo sub C consilio cadit. Nec potest dici quòd sub consilio cadat abstinere ab his quæ ad solênitatem docendi pertinent: quia ea quæ ad solennitatem docendi pertinent, non fiunt causa elationis, aliàs enim essent ab omnibus vitanda, quia quilibet tenetur elationem vitare, sed sunt ordinata ad authoritatem officii ostendendam: & ideo sicut perfectioni nihil deperit, si sacerdos supra draconem sedeat, & sericis ornetur vestibus, ita non obstat perfectioni, si quis magistralibus insigniis vtatur: & hoc est quod dicit quædam glo. super illud Matth. 23. Amant primos recubitus. Magistros, inquit, primos sedere non vetat, sed eos arguit qui hæc habita, vel non habita appetunt. Adhuc autem est magis ridiculum dicere, quòd & si abstinere à docendo sub consilio non cadat, abstinere tamen à magisterij nomine D sub consilio cadit. Non enim potest esse præceptum, vel consilium de eo quod non est in nobis, sed in alio. In nobis quidem est docere, vel non docere, de quo non esse consilium probatum est: sed doctores atque magistros vocari non est in nobis, sed in eis qui sic nos nominant. non ergo potest sub consilio cadere vt non vocemur magistri. Item, cum nomina sint imposita ad significandum res, ridiculum est dicere quòd nomê sit prohibitum, cum res non sit interdicta. Item, consiliorum obseruatio maxime ad Apostolos pertinuit, quibus mediâtibus ad alios peruenit. Magistri ergo nomen nullo consilio est interdictum, cum ipsi Apostoli seipsos magistros & doctores nominauerint. 2. Timoth. 2. Veritatem dico, non mentior, doctor gentium in fide & veritate. 2. Timot. 1. In quo positus sum ego prædicator, & Apostolus, & magister gen- E tium. Restat ergo dicendum, quòd Dominus dixit, Nolite vocari Rabbi, nó sit consilium, sed præceptum ad quod omnes tenentur, nec prohibentur actus docendi & magisterij nomen, sed ambitio magisterij: vnde cum subiungit, Nec magistri. glo. nec appetatis vocari, nec quemlibet appetitum interdicit, sed inordinatum, vt ex gloss. prius inducta apparet, & ex hoc etiam quòd de inordinato appetitu pharisæorum præmiserat dicens. Amant primos recubitus &c. Potest tamen aliter intelligi, secundum gloss. vt etiam ex circunstantia literæ patet. Simul enim Dominus prohibet ibidem patris nomen ac magistri, quia vnus est pater noster qui est in cœlis, & quia magister noster vnus est Christus, Deus enim vt glo. dicit ibidem, & ma-

& magister natura dicitur. Homo autem dicitur indulgen
tia pater, & magister ministerio. Prohibet ergo Dominus,
ne authoritas vitæ naturalis, seu spiritualis, aut etiam sa-
pientiæ alicui homini attribuatur: vnde dicit gloss. Vos au
tem nolite vocari magistri, ne quę Deo debentur, vobis
præsumatis: neque alios rabbi vocetis, ne diuinum hono-
rem hominibus deferatis. Vnde in alia gloss. dicitur, quòd
pater vocandus est aliquis, vt honor ætati deferatur, non
vt author vitæ habeatur. Magister ex consortio veri magi-
stri tanquàm eius nuntius, & pro reuerentia eius à quo
mittitur honoratur. Sic ergo patet quòd Dominus non
prohibuit simpliciter nec præcepto, nec consilio nomen
patris, aut magistri, aliàs quomodo sancti patres sustinuis-
sent vt illi qui præsunt monasterijs, Abbates, idest, patres
vocarentur? Quomodo etiam Christi Vicarius qui debet
esse perfectionis exemplum, Papa, idest, pater diceretur?
August. etiam & Hieronym. Episcopos quibus scribunt,
Papas, idest, patres frequenter nominant. Stultissimum est
ergo dicere, quòd hoc quod dicitur. Nolite vocari rabbi,
sit consilium. Dato etiam quòd sit consilium, non sequi-
tur quòd omnes perfecti ad istud consilium teneantur.
Non enim qui statum perfectionis profitentur, ad omnia
tenentur consilia, sed ad ea tantum, ad quæ ex voto se obli
gant, aliàs Apostoli qui in statu perfectionis erant, tene-
bantur ad hanc supererogationem quam Paulus faciebat,
vt non acciperent stipendia ab Ecclesijs quibus prædica-
bant, & peccabant cum hoc non obseruarent; vt patet 1.
Corinth. 9. Sequeretur etiam ex hoc religionum confusio,
si omnes ad omnes supererogationes & omnia consilia te
nerentur. Quicquid enim vna supererogaret, omnes su-
pererogare tenerentur, & sic inter eas nulla distinctio re-
maneret, quod est inconueniens. Non ergo ad omnia con
silia perfecti tenentur, sed solum ad ea, ad quæ se obligant.
Quod etiam secundo objiciunt, quòd monachus non do-
centis, sed plangentis habeat officium, pro eis non facit.
Ibi enim Hierony. ostendit, quòd monacho ex hoc quòd
est monachus, competat pœnitentiam agere non docere,
sicut illi sibi vsurpabant, de quibus diximus, quòd ex hoc
ipso quòd monachi erant, docere volebant: vel intendit
ostendere quòd monachus ex hoc quòd est monachus,
non obligatur ad docendum. Sic enim Hieronym. indu-
cit hoc in epistola contra Vigilantium. Non autem sequi-
tur, si monachus non habeat officium docendi, quòd acci
pere non posit, sicut non sequitur, si subdiaconus non ha
beat officium legendi Euágelium, quòd ad hoc officium
assumi non posit: & hoc est quod Gratianus dicit. 16. q. 1.
Superiuri. Voluit ergo Hieronym. distinguere inter per-
sonam monachi & personam clerici, ostendens quid cui-
que ex proprio officio conueniat. Aliud enim conuenit
cuique ex eo quòd monachus est, aliud ex eo quòd cleri-
cus est. Ex eo quòd monachus est, sua & aliorum peccata
deflendi habet officium: ex eo quòd clericus est, docendi
& pascendi populum. Ex quo etiam patet intellectus alte-
rius capituli supradicti, in quo Gratianus loquitur in illa
quæstio. de doctrina prædicationis, quæ ad prælatos per-
tinet, non autem de doctrina scholastica, cui prælati non
multum intendunt: vnde hęc obiectio procedit in æquiuo
co. Item dato quòd monacho docere non liceat, non se-
quitur quòd canonicis regularibus nō liceat docere, cum
canonici regulares inter clericos computentur, de quibus
August. in sermone de communi vita clericorum, & habe
tur 12. quæstio. 1. Nemo. Qui habuerit proprium, vel ha-
bere voluerit, & de proprio viuere, parum est vt dicam nō
mecum manebit, sed nec clericus erit. Ex quo patet quòd
illi qui sub beato Augustino sine proprio viuebant, inter
clericos computabantur. Quàmuis autem August. postea
reuocauerit hoc generale interdictum quod fecerat, vt nul
lus clericus esset, nisi sine proprio viueret, non tamen reuo
cauit quin illi qui sine proprio sub eo viuebant, clerici es-
sent, vt patet per cap. Certe ego sum quæst. eadem. Quod
autem objiciunt, quòd canonici regulares & monachi ad

F paria censentur, intelligendum est in illis quæ sunt com-
munia omni religioni sicut viuere sine proprio, abstinere
à negotiationibus, & ab officio aduocandi in causis, & hu
iusmodi: aliàs possunt similiter concludere, quòd canoni-
ci regulares tenerentur abstinere à lineis indumentis, quia
monachi ad hoc tenentur. Multo etiam fortius licet illis
religiosis docere, quorum religio est ad hoc statuta, etiam
si monachis non liceret, sicut Templarijs licet armis vti,
quod non licet monachis. Quod autem tertio objiciunt,
quòd assumere magisterij officium est contra votum reli-
gionis, patet multipliciter esse falsum. Religiosi enim per
votum religionis non hoc modo abrenuntiant mundo, vt
rebus mundi vti non posint, sed mundanæ vitæ, vt scilicet
mundi actionibus non occupentur: vnde & sunt in mun-
do inquantum rebus mundi vtuntur, & non sunt de mun
do inquantum à mundanis actionibus sunt liberi: vnde
non est contra votum eorum, si vtantur diuitijs, vel etiam
G quandoque delitijs, aliàs quandocunque delitiose come-
derent, mortaliter peccarent, quod non est dicendum: vn
de non est contra votum eorum, si quandoque honoribus
vtantur. Item, mundo secundum quod ibi accipitur non
solum religiosi, sed etiam omnes homines abrenuntiare te
nentur, quod patet ex hoc quòd supra præmittit Ioan. Si
quis diligit mundum, non est charitas patris in eo; quo-
niam omne quod est in mundo &c. gloss. Omnes dilecto-
res mundi nihil habent nisi hæc tria, quibus omnia vitio-
rum genera comprehenduntur: vnde patet quòd ad mun-
dum dicuntur ibi pertinere non diuitiæ & delitiæ simpli-
citer, sed inordinatus appetitus earum, & sic non solum
H religiosis, sed etiam omnibus interdicitur non quidem
honor, sed ambitio honoris gloss. Ibi superbia vitæ, idest,
omnis ambitio sæculi. Item, dato quòd honor simpliciter
ad mundum pertinere intelligatur, non tamen hoc potest
dici de quolibet honore, sed de honore qui consistit in re-
bus mundanis: non enim potest dici quòd honor sacerdo
tij pertineat ad mundum, & similiter nec honor magiste-
rij, cum doctrina quam consequitur talis honor, sit de spi
ritualibus bonis. Sicut ergo religiosi non abrenuntiant per
votum sacerdotio, ita nec magisterio. Item, hoc falsum
est, quòd magisterium sit honor: est enim officium cui
debetur honor. Dato etiam quòd religiosi cuilibet hono-
ri abrenuntiassent, non tamen abrenuntiauerunt eis qui-
bus debetur honor, aliàs renūtiassent operibus virtutum.
Honor enim secundum Philosophum in 1. Ethic. est præ-
I mium virtutis. Nec propter hoc aliquis debet abstinere à
magisterio, quia diabolus aliquos inflatos honore magi-
sterij decipit, sicut nec à bonis operibus, quia August. di-
cit. Superbia etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant.
Ad illud autem quod quarto objiciunt, quòd religiosi pro
fitentur perfectam humilitatem, dicendum quòd est fal-
sum: non enim vouent humilitatem, sed obedientiam. Hu
militas enim sub voto non cadit, sicut nec aliæ virtutes,
cum actus virtutum sint necesitatis, quia sunt in præce-
pto, votum autem est de eo quod est voluntarium. Simili-
ter etiam nec perfectio humilitatis sub voto cadere po-
test, sicut nec perfectio charitatis, cum perfectio virtutis
non sit ex nostro arbitrio, sed ex Dei munere. Dato au-
tem quòd ad perfectam humilitatem tenerentur, non se-
k quitur quòd non possent aliquibus honoribus potiri, si-
cut non possunt posidere diuitias propter hoc, quòd pro
fitentur summam paupertatem, quia posidere diuitias
paupertati opponitur: non autem potiri honoribus oppo
nitur humilitati, sed in honoribus se inordinate extollere:
vnde vt Ber. dicit in libr. de consideratione. Nulla splendi-
dior gemma humilitate, scilicet, in omni ornatu summi
Pontificis. Quo enim celsior cæteris, eo humilitate appa-
ret illustrior & seipso. & Ecclesiast. 3. dicitur. Quanto ma-
gnus es, humilia te in omnibus. Quis enim audeat dicere,
quòd Gregorio aliquid de perfectione humilitatis depe-
rierit, quia ad summum apicem ecclesiastici honoris pro-
motus est? Patet etiam ex dictis, quòd magisterium non

est

est honor, & sic ratio illa penitus nihil valet. Ad id quod quinto obijciunt, dicendum quòd Diony. distinguit monachos contra diaconos, presbyteros, & Episcopos. Patet etiam quòd loquitur de monachis, qui clerici non erant tempore ecclesię primitiuæ, vt patet 16. q. 1. Superiori Monachos vsque ad tempus Eusebij, Zosimi, & Siritij clericos non fuisse ecclesiastica testatur hystoria, & sic non potest concludi per dictum Diony. aliquid de monachis qui sunt Episcopi, vel presbyteri, vel diaconi. Procedit etiam eorum ratio ex malo intellectu Dionysij. Vocat enim actiones sacras ecclesiastica sacramenta, baptismum dicēs esse purgationem, & illuminationem: sed confirmationem & Eucharistiam perfectionem, vt patet in 4. cap. ecclesi. hierar. & hæc dispensare non licet, nisi prædictis ordinibus, sed docere in scholis non est de istis sacris actionibus, de quibus Diony. loquitur, aliàs nullus posset docere in scholis nisi esset diaconus, vel sacerdos. Item, monachi clerici possunt conficere corpus Christi, quod non nisi sacerdotibus licet. ergo multo fortius docendi vti possunt officio, ad quod sacer ordo non requiritur. Ad aliud quod sexto obijciūt, quòd nullus potest ecclesiasticis officijs deseruire, & in monastica regula ordinate persistere, & ita multo minus scholasticę, intelligendum est non de his quę ad substantiam religionis pertinent, vt etiam per apparatum ibi patet quia hæc bene seruare possunt ecclesiasticis vacantes officijs, sed intelligitur quantum ad alias obseruantias, sicut silentium, & vigilias & huiusmodi, quod etiā patet ex hoc quod sequitur in prædicto capitulo, vt ipse districtionem monasterij teneat, qui quotidie in ministerio ecclesiastico cogitur deseruire. A quibus obseruantijs regularibus non est inconueniens si aliqui abstineant, vt vtilitati communi vacent docendo, sicut patet in illis qui ad prælationis officium assumuntur, cum etiam in claustris manentes, in talibus quandoque dispensationem accipiāt propter aliquam causam. Et præterea, aliqui religiosi sunt qui in claustris suis manentes, districtionem sui ordinis seruantes, scholastico insistunt officio, quod ex institutione sui ordinis habent. Ad illud quod septimo obijciunt, dicendum quòd ille se superextendit supra mensuram suam, vt patet per glos. ibidem, qui se extendit vltra quàm ei concedatur. Illud autem intelligitur concessum, quod nulla lege prohibitum inuenitur. Vnde si religiosus aliquid faciat quod non sit sibi per regulam suam prohibitum, non superextendit se supra mensuram, quamuis de illo faciendo in regula nulla mentio fiat, aliàs non liceret religiosis aliquibus, qui habent regulas latiores, assumere sibi perfectioris vitæ consuetudines, & statuta, quod est contra Apostolum ad Philip. 3. qui ea quæ retro sunt obliuiscens, ad ea quæ sunt priora se extendebat. Et præterea, aliqui religiosi sunt qui doctrinam ex institutione sui ordinis habēt, & patet quòd contra eos dicta obiectio non procedit. qđ autem adiungunt, quòd in vno religiosorum collegio duo doctores esse non debeant, manifeste patere potest iniquū esse. Cum enim religiosi non sint minus humiles quàm sæculares, vt suprà probatum est, non debet in docendo religiosi peior esse conditio, quàm sæcularis. Esset autem secundum positionem prædictam, quia non maior via pateret toti vni multitudini religiosorum veniendi ad magisterium, quàm vni sæculari, qui singulariter per se studet, qui magister fieri potest, si in studio proficiat. Item, secundum hanc positionem profectus studij in religiosis impeditur. Sicut enim pugnanti esset impedimentum ad pugnam, si præmium pugnæ ei subtraheretur, quia vt Philoso. in 3. Ethi. dicit, fortissimi pugnatores esse videntur, apud quos sunt timidi inhonorati, fortes honorati, ita studenti esset impedimentum ad studium, si ei magisterium subtrahatur, quod est studentium præmium. Item, hoc reputaretur in pœnam infligi alicui, si ei post quàm in studio profecit, magisterium denegaretur. Si ergo religiosus in magisterio consequendo plusquàm alij impediatur, ex hoc ipso ꝙ religiosus est, punietur, & hoc est punire homines pro bono, quod iniquum est. Ad primum ergo quod inducunt dicendum, quòd illa authoritas non magis ad religiosos pertinet, quàm ad sæculares Fratres enim in nouo testamento omnes christiani appellantur, vt per se patet: quorumlibet etiam christianorum collegium ecclesia dicitur. Non tamen numerus magistrorum interdicitur per authoritatem prædictam religiosis, seu sæcularibus, quia vt Aug. dicit. Multi magistri dicuntur, quia contraria docent, & multi docentes vnus magister sunt: & sic contrarietas, non pluralitas doctorum prohibetur: vel magis secundum literam prohibetur, vt non quilibet indifferenter ad magisterium assumatur, sed discreti & in scripturis edocti, vt dicit gloss. & hoc paucorum est. Et alia glo. dicit, quòd non eruditus in verbo fidei ab officio verbi remouet, vt non impediat veros prædicatores. Vel loquitur de magisterio

B quod competit prælatis ecclesiarum. Prohibetur enim ne vnus pluribus ecclesijs, aut plures vni ecclesiæ præsint, vnde glos. In pluribus ecclesijs, aut plures in vna ecclesia ne velitis esse magistri, id est, prælati, qui soli sunt ecclesiarum magistri: non enim qui de aliquo collegio docet, ecclesiæ magister est, quamuis collegium de quo est ecclesia dicatur. Ad secundum dicendum, quòd plures magistri qui sunt de vno collegio non præsunt illi collegio sicut rector in naui, vel principes in apibus, sed sicut vnusquisque præest in sua schola: vnde per authoritatem prædictam non potest probari quod intendunt, sed solum quòd in vna schola nō possunt esse plures magistri. Ad tertium dicendum, quòd per hoc quòd in vno religiosorum collegio multiplicantur plures magistri, non excluduntur sæculares à doctrina, quamuis sint multa religiosorum collegia: quia non sem-

C per de quolibet religiosorum collegio inueniuntur plures ad docendum idonei, sicut nec aliquis à docendo impeditur propter hoc, quòd de qualibet diœcesi possunt esse tot magistri, quot ad hoc inueniuntur digni ratione eadem. Et si etiam multi inuenirentur idonei, de vtrisque essent magis idonei præeligendi siue religiosi, siue sæculares sine personarum acceptione. Nec tamen ex multitudine doctorum sacra scriptura venit in contemptum, dummodo sint sufficientes, sed magis ex insufficientia etiam si sunt pauci: vnde non est conueniens determinatum numerum magistrorum esse, ne hac occasione idonei à magisterio repellantur.

CAP. III.

D *An religiosus licite possit esse de collegio sæcularium magistrorum.*

ADhuc autē sua malitia eos instigante conantur ostendere, quòd religiosi sæcularibus in his quæ ad studiū pertinent, communicare non debent, vt si non ex toto doctrinæ amittant officium, tamen in executione officij aliquo modo impediantur. Ad hoc autem ostendendum, inducunt primo illud quòd habetur. 16. q. 7. c. In noua actione, vbi dicitur. In vno eodemque officio non debet esse dispar professio: quod etiam in lege diuina prohibetur, dicente Moyse. Non arabis simul in boue & asino, id est, ho-

E mines diuersæ professionis in vno officio simul non sociabis: & infra. Nam cohęrere & coniungi non possunt, quibus & studia, & vota sunt diuersa. Cum ergo religiosis & sæcularibus sit professio dispar, in vno docendi officio sociari nō possunt. Item, cum quilibet morem gerere debeat illis quibus conuiuit, secundum Augustinum, inconueniēs videtur, vt vnus & idem sit de religioso & sęculari collegio simul & semel: non enim potest simul vtrorumque actus imitari. Sic ergo religiosus qui est de collegio suæ religionis, non potest esse de collegio sæcularium doctorum. Itē, secūdum iuris ordinationem statutum est, vt vnus & idem nō sit in diuersis collegijs sæcularibus, nisi forte per dispensationem, multo igitur minus religiosus, qui est de collegio suæ religionis, poterit esse de collegio sęcularium magistrorum.

gistorum. Item, quicunque sunt de aliquo collegio obseruare tenentur ea, quę ad illud collegium spectant: religiosi autem obseruare non possunt ea quæ competunt collegio doctorum & scholarium sæcularium, non enim possunt se obligari ad quæ alij se obligant, nec iurare quæ alij iurant, vel alia huiusmodi seruare quæ alij seruant, cum non sint sui iuris, sed sub potestate alterius constituti, & ita videtur quòd non possint esse de collegio eorum. Adhuc autem amplius in sua procedunt malitia, vt quos à societate vidēt se non posse efficaci ratione diuidere, saltem infamando seiungant. Dicunt enim per religiosos offendicula & scandala excitari, & ideo se debere eorum vitare consortium, secundum præceptum Apostoli ad Rom. vlt. Rogo autem vos fratres, vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis faciunt, & declinate ab illis. Dicunt etiam quòd religiosi otiose viuunt, vnde vitari debent, secundum præceptū Apostoli. 2. ad Thes. 3. Denuntiamus autem vobis fratres in nomine Domini nostri Iesu Christi. glo. Per Iesum præcipimus vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate glo. id est, nō communicetis eis qui ambulant inordinate, & non secundum traditionem quam acceperunt à nobis: & subiungit de labore manuum, dicēs. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos &c. & infra expressius. Si quis nō obedierit verbo nostro per epistolam scilicet de operando manibus, hunc notate, & ne commisceamini cum illo vt confundatur. Imponunt etiam religiosis, quòd ipsi sunt actores periculorum in nouissimis diebus futurorū, vnde sunt vitandi secundum præceptum Apostoli. 2. Tim. 3. Hoc autem scitote, quòd in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati. & infra. Habentes quidem speciem pietatis, id est, religionis, secundum glos. virtutem autem eius abnegantes, & hos deuita: sed sicut in eodem capitulo dicitur, mali homines & seductores proficient in peius errantes, & in errorem mittentes, vnde non contenti religiosorum infamia, etiam Apostoli eam authoritatem euacuare conantur dicentes, quod nec etiam Apostolica authoritate cogi possunt, vt ad suam societatem religiosos admittant, quia secundum iuris ciuilis ordinem nullus ad societatem compelli debet, cum societas voluntate firmetur: vnde nec ipsi compelli possunt aliqua authoritate, vt religiosos in suam societatem admittant. Item, Apostolica authoritas non se extendit nisi ad ea quæ ad cathedram pertinēt. Vnde Apo. dicebat. 2. Corin. 10. Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulę qua mensus est nobis Deus. Ad cathedram autem vt dicunt, non pertinet studentium societas, sed collatio beneficiorum, administratio sacramentorum, & alia huiusmodi: vnde authoritate apostolica cogi non possunt vt religiosos ad suam societatem admittant. Item, potestas ministris Ecclesiæ collata est, non in destructionem, sed in ædificationem, vt dicitur 2. Corinth. vlti. Vnde cum in destructionem ordinetur societas religiosorum & sæcularium, vt ex præmissis ostendere conantur, compelli non possunt apostolica authoritate, vt religiosos ad suam societatem admittant. Hæc autem eorum sententia inuenitur esse damnosa, falsa, & friuola. Damnosa quidem est, quia derogat ecclesiasticæ vnitati, quæ consistit secundum Apostolum ad Roman. 12. in hoc, quòd multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius mēbra. glos. Sumus alter alterius membra, dum sumus alijs seruientes, alijs indigentes. Ideo dicitur, singuli secundum glos. quia nullus excluditur maior, vel minor: vnde patet quòd ecclesiasticæ vnitati derogat quicunque impedit quod vnusquisq; alterius membrum non fiat ei seruiendo secundum officium sibi competens. Cum ergo religiosis competat docendi officium, de quo post pauca Apost. mentionem facit dicens. Siue qui docet in doctrina. glo. qui habet gratiam docendi sit membrum alterius in exhibitione doctrinæ, manifestum est quòd ecclesiasticæ vnitati derogat quicunque religiosos impedit,

F ne quenquam docere possint, vel à quocunque addiscere. Derogant etiam prædicta charitati, quia secundum Philosophum in 8. & 10. Ethic. in cōmunicatione amicitia fundatur & saluatur, cui cōgruit sententia Salomonis Prouerbiorum 10. Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit quàm frater. Vnde qui prohibet sæculares in studio religiosis communicare, vel econuerso, impedit charitatem, & ex hoc etiam dissensionis & rixæ disseminat incētiuum. Derogat etiam hæc sententia profectui studentium. In omnibus enim negotijs, quæ à pluribus exerceri possunt, plurium societas multum prodest: vnde Prouerb. 18. Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma. & Eccl. 4. Melius est duos esse simul, quàm vnum, habent enim emolumentum societatis suæ. Sed præcipue in acquisitione scientiæ plerunq; societas multorum studentium prodest, quia
G interdum alter ignorat quod alius inuenit, aut quod ei reuelatur. Vnde & Philos. 1. lib. cœli & mundi dicit, ꝙ antiqui philosophi in conuentionibus diuersis veritatem de cœlestibus inuestigauerunt. Quicunque ergo aliquod genus hominum à societate studentium segregat, manifeste commune studium impedit, & hoc præcipue verum est de religiosis, qui quanto sunt à curis sæcularibus absoluti, tanto ad studium inueniuntur magis idonei, secundum illud Eccles. 38. Qui minoratur actu, sapientiam percipiet. Derogat autem prædicta sententia & fidei communitati, quę quia vna debet esse, catholica nominatur. Facile enim contingit vt qui secum in doctrina non communicant simul conueniendo, diuersa & interdum contraria doceant: vnde Apost. de semetipso dicit ad Gal. 2. Deinde post annos 14. iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba assumpto & Tito: ascendi autem secundum reuelationem, & con-
H tuli cum illis Euangelium quod prædico in gentibus, seorsum autem cum his qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. Vnde & in decretis distin. 15. c. Canones, dicitur quòd à temporibus Constantini concilia incœperunt. In præcedentibus namque annis persecutione seruente docendarum plebium minime dabatur facultas: inde christianitas in diuersas hæreses scissa est, quia non erat episcopis licentia conueniendi in vnum. Patet ergo quòd in periculum fidei diuisionem inducit, qui doctores fidei in vnam societatem congregari nō permittit: & sic patet multipliciter prædictam sententiam esse damnosam. Est etiam eadem sententia falsa, quod multipliciter patet: quia est contraria doctrinæ Apostolicę, quę falsa esse non potest. Dicitur enim 1. Petr. 4. Vnusquisque
I sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. glo. Gratiam dicit, id est, quodlibet donum Spiritussancti ad subseruiendum alijs tam in sęcularibus, quàm in spiritualibus, & exemplificat de dono scientiæ dicens. Si quis loquitur, quasi sermones Dei. glos. Si quis habet scientiam loquendi non sibi, sed Deo imputet. Timeat autem ne præter voluntatem Dei, vel authoritatem sanctarum scripturarum, vel præter vtilitatem fratrum doceat, nec etiam quod docendum est taceat. Qui igitur dicit quod religiosi & sæculares in alterutrum donum scientiæ non communicent, manifeste authoritati Apostolicæ contradicit. Item, ex ore sapientis dicitur Ecclesiastic. 33. Respicite quod non mihi soli laboraui, sed omnibus exquirentibus disciplinā: quod
K ad ecclesiasticum doctorem pertinet, vt glos. ibidem dicit, qui non solum sibi, sed alijs scribendo & docendo proficit. Qui omnes dicit, nullum excipit. ergo tā religiosi quàm sæculares doctores omnibus communiter & sęcularibus, & religiosis proficere debent docendo. Item, diuersa officia sunt in Ecclesia, sicut diuersa membra in corpore, vt patet in prima ad Corin. 12. in textu & in glo. Sicut autem oculi sunt in corpore, ita doctores sunt in ecclesia. Math. 5. & 18. per hoc quòd dicitur, Si oculus tuus scandalizat te, doctores & consiliarij, intelliguntur, vt per glo. patet. In corpore autem humano est ita ꝙ oculus omnibus membris prouidet indifferenter, & similiter quodlibet aliud mem-

membrum alteri subseruit in suo officio 1. Corin. 12. Non potest autem dicere oculus manui, Opera tua non indigeo: aut iterum caput pedibus, Non estis mihi necessarij, ergo & quicunq; sumuntur ad officium doctrinæ debent omnibus cuiuscunque conditionis fuerint, docendo proficere, & religiosi sæcularibus, & sæculares religiosis. Item, quibuscunque competit aliquis actus, competit admitti ad societatem illorum qui ordinãtur ad actum illum, cum societas nihil aliud esse videatur quàm adunatio hominũ ad vnum aliquid communiter agendum: vnde & omnes quibus pugnare licet, possunt cõmunicare in eodem exercitu, qui est societas ordinata ad pugnandum. Non enim videmus quòd milites religiosi repellant milites sæculares à suo exercitu, nec econuerso: sed societas studij est ordinata ad actum docendi & discendi. Cum ergo non solum sæcularibus, sed etiam religiosis liceat docere & discere, vt ex prædictis patet, non est dubium quòd religiosi & sæculares in vna societate studij esse possunt. Est etiam prædicta sentẽtia friuola, quia rationes quibus innititur, nullius momenti sunt, & ostendunt ignorantiam eorum qui eas inducũt vel veram, vel fictam. Est enim societas, vt dictum est, adunatio hominum ad aliquid vnum perficiendum, & ideo secundum diuersa ad quæ perficienda societas ordinatur, oportet societates distingui, & de eis iudicari, cũ iudicium vniuscuiusque rei præcipue sumatur ex fine. Et inde est quòd Philoso. in 8. Ethic. diuersas communicationes distinguit, quæ nihil aliud sunt quàm societates quædam secundum diuersa officia; in quibus homines sibi inuicem communicant: & secundum has communicationes amicitias distinguit, sicut eorum qui simul nutriuntur, vel qui simul negotiãtur, aut aliquod aliud negotium exercent. Exinde etiam venit distinctio societatis, quæ distinguitur in publicam & priuatam. Publica autem societas dicitur, secundum quam homines sibi inuicem communicant in vna republica constituenda, sicut omnes homines vnius ciuitatis, vel vnius regni in vna republica sociantur. Priuata autem societas est, quæ ad aliquod negotium priuatum exercendum coniungitur, sicut quòd duo, vel tres societatem ineunt vt simul negotientur. Vtraque autem dictarum societatum distinguitur in perpetuum & temporale. Illud enim ad quod aliqua multitudo, vel etiã duo, vel tres obligantur, quandoque est perpetuum, sicut illi qui efficiuntur alicuius ciuitatis ciues, perpetuam societatem ineunt: quia mansio ciuitatis eligitur ad totum tempus vitæ hominis, & hæc est societas politica. Similiter etiam societas priuata, quæ est inter virum & vxorem, & Dominum & seruum, perpetuo manet propter perpetuitatem vinculi quo colligantur, & hæc societas vocatur Iconomica. Quando verò negotium ad quod multitudo congregatur temporaliter exercendum eligitur, non est societas perpetua, sed temporalis: sicut quòd multi negotiatores ad nundinas conueniunt, non vt ibidem perpetuo morentur, sed donec negotia expleant, & hæc est societas publica & temporalis. Similiter quod duo socij qui idem hospitum conducunt, non ineunt perpetuam societatem, sed temporalem, & hæc est societas priuata & temporalis. De his ergo societatibus diuersimode iudicandum est, vnde qui indistinctè nomine societatis vtis, vel collegij, ignorantiam suam ostendit. Secundum hæc ergo patet de facili responsio ad rationes eorum. Ad illud enim quod primo obijcitur, quòd in vno & eodem officio non debet esse dispar professio, & infra, Homines diuersæ professionis simul non sociabis, Respondetur, quòd intelligendum est quantum ad illud in quo diuersificantur, sicut quòd laici, & clerici socientur in his quæ pertinent tantum ad officium clerici: vnde ante prædicta verba præmittitur. Indecorum est laicum vicarium episcopi esse, & viros ecclesiasticos iudicare. Similiter etiam religiosus non potest sociari sæculari in illo, in quo sæcularis à religioso diuersificatur, vt in negotijs sęculi exercendis, quæ sunt religioso prohibita. 2. Timo. 2. Nemo militans Deo implicat se negotijs

A sæcularibus. Officium autem docendi & discendi est commune religiosis & sæculari, vt ex supradictis patet, vnde nihil prohibet religiosos sæcularibus in vno officio docendi & discendi sociari: sicut diuersæ etiam conditionis homines vnum corpus ecclesiæ constituunt, secundum quod in vnitate fidei conueniunt. Gal. 3. Non est Iudæus neq; Græcus, non est seruus neque liber, non est masculus neq; fœmina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Ad id quod secundo obijciunt, dicendum quòd sicut quædam sunt communia religiosis & sæcularibus, quædam autem sunt in quibus differunt, ita est quoddam collegium quod est tantum sæcularium, secundum quod adunantur quidam homines ad ea perficienda, quæ ad sæculares tantum spectant. Aliquod autem collegium est religiosorum tantum, in quo scilicet aliquid agitur ad religiosam vitam du-

B cendam. Aliquod autem est quod est religiosis & sæcularibus commune, quia in illo adunantur homines ad hoc, in quo religiosi à sæcularibus non distinguuntur, sicut religiosi & sæculares communiter sunt de collegio vnius ecclesiæ Christi, inquantum in vna fide conueniunt quæ vnitatem ecclesiæ perficit. Similiter quia docere & discere communiter religiosis & sæcularibus competit, collegium studij non debet censeri quasi collegium religiosorum, vel quasi collegium sęcularium, sed quasi collegium in se comprehendens vtrosque. Ad id quod tertio obijciunt scilicet quòd nullus potest esse de duobus collegijs, dicendum quòd illa ratio tripliciter deficit. Primo, quia pars non ponitur in numerum contra totum, collegium autem priuatum pars est publici collegij, sicut domus est pars ciuitatis: vnde per hoc quòd aliquis est de collegio alicuius familiæ, ex hoc

C ipso est de collegio ciuitatis quæ ex diuersis familijs constituitur, nec tamen est ex duobus collegijs. Cum ergo collegium studij sit publicum collegium, per hoc quòd aliquis est de collegio priuato aliquorum studentium, sicut qui conueniunt ad conuiuendum in vna domo religiosa, vel sæculari, hoc ipso est de collegio communi studij, nec propter hoc est de duobus collegijs. Secundo, prædicta ratio deficit ex hoc, quòd nihil prohibet aliquem esse de vno collegio perpetuo publico, vel priuato, & simul & semel esse de aliquo collegio publico, vel priuato temporali: sicut ille qui est de collegio alicuius ciuitatis, quandoque est ad tempus de collegio commilitantium in vno exercitu, & qui est de collegio alicuius familiæ, potest ad tempus aliquibus sociari in aliquo hospitio. Collegium autem studij non est collegium perpetuum, sed temporale. Non enim

D ad huc homines ad studium conueniunt, vt perpetuo ibi morentur, sed vadunt & veniunt pro suo libito: vnde nihil prohibet eum qui est de religioso collegio perpetuo, simul esse de collegio scholastico. Tertio prædicta ratio fallit, quia illud quod est speciale ad omnia extendit: hoc autem quòd vnus non possit esse de duobus collegijs, intelligitur de collegijs ecclesiasticis, quia vnus non potest esse canonicus in duabus ecclesijs absq; dispensatione, vel causa legitima: vnde dicitur 21. q. 1. Clericus ab instanti tempore non numeretur in duabus ecclesijs. In alijs autem collegijs locum non habet, vnde vnus & idem homo potest esse ciuis in duabus ciuitatibus: vnde cum collegium scholasticum non sit collegium ecclesiasticum, nihil prohibet

E eum qui est de collegio aliquo religioso, vel sæculari, esse simul de collegio scholastico. Ad id quod quarto obijciũt, dicendum quòd religiosi non possunt esse de collegio sæcularium, nisi quatenus licet eis docere & discere, quod non possunt absque moderamine & licentia suorum superiorum, ex quorum et licentia, & iuramenta, & colligationes licitas & expedientes facere possunt, vt sic in collegio scholastico connumerentur. Sciendum tamen quòd cum perfectio totius consistat in partiũ adunatione, illud toti non expedit, in quo partes conuenire nõ possunt, quia hoc perfectioni totius repugnat: vnde & ordinationes quę in republica statuuntur, tales debent esse, quę omnibus qui ad rempublicam pertinent, coaptentur: magis verò essent re-

muuendæ

mouendæ ordinationes à republica, quæ adunationem ciuium impedirent, quàm aliqua scissura reipublicæ toleranda, quia statuta sunt propter vnitatem reipublicæ conseruandam, & non econuerso. Similiter etiã in collegio scholastico non debent esse aliqua statuta quæ non possint cõgruere omnibus quæ ad studium licitè conueniunt. Verba autem Apostoli, quæ ad suam sententiam asserendam assumunt, pro eis non faciunt. Primo, quia religiosi non sunt similes illis de quibus loquitur Apost. quod patet per singula. Quod enim dicitur ad Rom. 12. Rogo autem vos fratres &c. intelligitur de hæreticis qui homines in fide dissentire faciebant quod patet per hoc quòd dicit, præter doctrinam quam didicistis. glo. A veris Apostolis: quia illi à quibus declinare iubet, de lege agebant, quia cogebãt gentes iudaizare. Similiter illud quod habetur. 2. Thes. 3. An- G nuntiamus autem &c. ad religiosos non pertinet, sed ad eos qui turpia negotia exercent otium sectantes, quod per hoc patet quod dicit Apostol. Audiuimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete nihil operantes, sed curiose agentes. glos. Qui fœda cura sibi necessaria prouident. Fœda autem cura ibi dicitur omne illicitum negotium. Similiter quod dicitur 2. Timo. 3. Hoc autem scito, quia in nouissimis diebus &c. non pertinet ad religiosos, sed ad hæreticos, vt patet per id quod dicit, Blasphemi. gl. in Deum per hæreses: & per hoc quod subdit, Quemadmodum autem Iannes & Mambres restiterunt Moysi, ita & hi. glo. s. hæretici resistunt veritati, homines reprobi, corrupti mente circa fidem. Nec obstat quod dicit Habẽtes quidem speciem pietatis, id est, religionis. Religio enim accipitur ibi pro latria, quæ fidem protestatur. In hac enim significatione re- H ligio est idem quod pietas, vt patet per Augustinum in 10. de ciuita. Dei. Dato autem quòd religiosi, vel omnes, vel aliqui tales essent, non tamen eorum esset à sua communione eos excludere: quod patet per gl. quæ habetur. 1. Cor. 5. super illud, Is qui frater nominatur &c. Cum huiusmodi nec cibum sumere gl. Dicendo, nominatur, ostendit non temere & quolibet modo, sed per iudicium auferendos malos esse ab ecclesię communione, & si per iudicium auferri nõ possunt, tolerentur potius. Non enim à communione quẽquam prohibere possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo iudicio ecclesiastico, vel sæculari nominatum atque conuictum. Hoc ergo dicendo noluit hominem ab homine iudicari ex arbitrio suspitionis, vel etiam extraordinario vsurpato iudicio, sed potius ex lege Dei secundum ordinem Ecclesiæ siue vltro confessum, siue accusatum at- I que conuictum. Patet ergo quòd quamuis religiosi essent tales quales dicunt, non tamen possent eos à sua societate repellere, nisi prius essent in iudicio condemnati. In his autem quæ sequuntur, in quibus Apostolicæ potestati derogant, non solum falsitatis, sed etiam hæresis crimen incurrunt, quia vt dicitur in decretis, distinct. 22. c. Omnes. Qui Romanæ Ecclesiæ priuilegium ab ipso summo omnium ecclesiarum capite traditum auferre conatur, hic proculdubio in hæresim labitur. & infra. Fidem quippe violat, qui aduersus illam agit quæ est fidei mater. Hoc autem priuilegium Christus Romanæ ecclesiæ contulit, vt omnes et sicut Christo obediant; vnde dicit Cyrillus Alexandrinus episcopus in lib. 2. Theausorum. Vt membra maneamus k in capite nostro Apostolico throno Romanorum Pontifice, à quo nostrum est quærere quid credere, & quid tenere debeamus, ipsum venerantes, ipsum rogantes pro omnibus, quoniam ipsius solum est reprehendere, corrigere, & loco illius ligare qui ipsum ędificauit, & nulli alij quod suũ est plenum, sed ipsi soli dedit, cui omnes iure diuino caput inclinant, & primates mundi tamquàm ipsi Domino Iesu Christo obediunt. Vnde patet quòd quicunque dicit non esse obediendum his quæ per Papam statuuntur, in hæresim labitur. Quod etiam obijciunt, quod nullus potest cogi ad societatem inuitus, vt lex dicit, patet quòd intelligitur de priuata societate quæ consensu duorum, vel trium constituitur. Sed ad societatem publicam, quæ non potest

F constitui nisi ex superioris authoritate, aliquis compelli potest: sicut princeps qui præest reipublicæ potest compellere ciues vt in sua societate aliquem recipiant, sicut et collegium alicuius ecclesiæ cogitur vt aliquem recipiat in canonicum, vel in fratrum: vnde cum collegium studij generalis sit aliqua societas, ad eam aliquis induci potest authoritate superioris cogente. Ad illud qđ postea obijciunt, quòd hoc est de illis quæ non pertinent ad cathedram, dicẽdum quòd hoc est falsum. Ad eum enim qui regit rempublicam pertinet ordinare de nutritionibus, & adinuentionibus iuuenum in quibus exerceri debeant, vt dicitur in 10. Ethi. Vnde & in politica, vt in 1. Ethic. dicitur, ordinat quas disciplinas debitum est esse in ciuitatibus, & quales vnumquemque oportet discere, & vsquequo: & sic patet quòd ordinare de studio pertinet ad eũ qui præest reipublicæ, & præcipue ad authoritatem Apostolicæ sedis, qua vniuersalis Ecclesia gubernatur, cui per generale studium prouideatur. Quod autem obijcitur vltimo, procedit ex falsis. Non enim est ad destructionem studij, sed ad eius profectum, si religiosi sęcularibus in studio socientur, vt ex prædictis patet: vnde nulli dubium esse debet sęculares compelli posse authoritate Apostolica, vt ad societatem studij religiosos admittant.

CAP. IIII.

An religioso liceat prædicare, & confessiones audire, si curam non habeat animarum.

NOn solum autem impedire conantur, ne religiosi fructum in ecclesia faciant per doctrinam, veritatem sacræ scripturæ alijs exponendo, sed quod perniciosius est, eos à prædicationibus & confessionibus audiendis amouere conantur, vt nec fructum in populo faciant in exhortatione virtutum, & extirpatione vitiorum: in quo etiam persecutores Ecclesiæ sanctæ se esse ostendunt: vnde dicit Greg. lib. 20. moralium, super illud, Quasi caputio tunicæ &c. Hoc conari persecutores Ecclesiæ specialiter solent, vt ab ea ante omnia verbum prædicationis tollant. Inducunt autem primo id quod habetur. 16. q. 1. Alia est causa monachi, alia clerici. Clerici oues pascunt, ego, scilicet monachus, pascor. & 7. q. 1. c. Hoc nequaquam, dicitur. Monachorum vita subiectionis habet verbum, non docendi, vel præsidendi, vel pascendi alios: prædicare autem est pascere verbo Dei. Ioan. vlti. Pasce oues meas. glos. Pascere oues est credentes ne deficiant confortare. ergo monachi, & alij religiosi, qui omnes monachorum iure censentur, prędicare nõ possunt. Hoc expressius haberi videtur 16. q. 1. c. Adijcimus, vbi dicitur. Statuimus vt præter Domini sacerdotes nulli liceat prędicare siue laicus, siue monachus ille sit, cuiuscunque scientiæ nomine glorietur. Item, ca. Iuxta. Monachos à populorum prędicatione omnino cessare censuimus. Inducunt autem authoritatem Ber. super Can. qui dicit, quòd prædicare monacho non conuenit, nouitio non expedit, non misso nõ licet. Item, illi qui pascunt populum verbo Dei, debent etiam pascere necessaria subministrando, vt patet super illud Ioan. vlti. Pasce oues meas, vbi dicit glo. Pascere oues est credentes confortare ne deficiant, terrena subsidia si necesse est, subditis prouidere: sed religiosi non possunt necessaria prouidere cum paupertatem profiteantur. ergo non possunt pascere verbum Dei prædicãdo. Item, Ezech. 34. dicitur. Nonne greges à pastoribus pascuntur? Per pastores autem, vt dicit glos. ibidem, significantur episcopi, presbyteri, diaconi, quibus grex committitur. ergo religiosi qui non sunt episcopi, vel presbyteri, vel diaconi habentes gregem commissum prædicare non possunt. Item, Rom. 10. dicitur. Quomodo prędicabunt, nisi mittantur? sed non legimus missos à Domino nisi duodecim Apost. Luc. 9. & septuagintaduos discipulos. Luc. 10. Vbi dicit gloss. quòd sicut in Apostolis forma est episcoporum, sic in septuagintaduo forma presbyterorum secundi ordinis,

nis,qui scilicet sunt presbyteri parochiales. Adiūgit autem Apostolus.1.ad Corinth.12.Opitulationes, id est, eos qui maioribus ferunt opem,vt Titus Apostolo,vel archidiaconi episcopis,vt gloss.ibidem dicit. ergo religiosi qui nec episcopi sunt, nec presbyteri parochiales, nec archidiaconi prædicare debent.Item,in decretis dicitur. dist.68. Coepiscopi tam ab hac sacra sede, quàm ab episcopis totius orbis prohibiti sunt. Nimis enim improba eorum institutio est & praua. Et infra. Nam non amplius quàm duos ordines inter discipulos Domini esse cognouimus, id est,duodecim Apostolorum,& 72.discipulorum.Vnde iste tertius processerit ignoramus,& quod ratione caret,extirpare necesse est: & ita ordo religiosorum qui prædicant, & non sunt episcopi,qui sunt successores Apostolorum,vel presbyteri parochiales qui sunt successores 72. discipulorum debent extirpari. Item, Dionysius in 6.capitul. ecclesia.hierar. dicit, quòd monasticus ordo non debet esse alijs prælatus, vel secundum aliam translationem, non est aliorum adductiuus: sed inducuntur homines in Deum per doctrinam & prædicationem. ergo monachi, vel alij religiosi non debent prædicare vel,docere. Item,Ecclesiastica hierarchia constituta est ad exemplar cœlestis, secundum illud Exod. 25.Inspice, & fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est: sed in cœlesti hierarchia angelus inferioris ordinis.Cum ergo monasticus ordo inter ordines inferiores computetur , vt dicitur.6.cap.ecclesiast.hierar. non debent monachi & alij religiosi exercere prædicationis officium , quod est superioris episcoporum, & prælatorum aliorum.Item,si religiosus prædicat, aut prædicat cum potestate,aut sine potestate.Si sine potestate,ergo est pseudoapostolus.Si cum potestate,ergo potest procurationes exigere. Dominus enim mittens Apostolos ad prædicandum præcepit eis ne quid tollerent in via nisi virgam tantum, vt dicitur Marci.6. Per virgam autem , vt gloss.ibidem dicit, potestatem accipiendi necessaria à subditis intelligit : hoc autem non videtur religiosis conuenire vt procurationes exigere possint.ergo nec prædicare debent. Item,episcopi maiorem habent authoritatem prædicādi quàm religiosi, qui non habent curam animarum : sed episcopi extra diœcesim suam prædicare nō possunt,nisi requisiti ab alijs episcopis,vel presbyteris,vt dicitur.9.q.3.Nullus Primas,nullus Metropolitanus diœcesani ecclesiam , vel parochiam, aut aliquem de eius parochia præsumat excommunicare, vel iudicare , & hoc idem habetur per multa alia capitula ibidem . ergo nec religiosi qui omnino diœcesim non habent,nec parochias,prędicare possunt,nisi forte fuerint inuitati . Item , prædicator non debet ædificare super aliud fundamentum , nec gloriari in plebibus alienis ad instar Apostoli dicentis Roma.15. Sic autem prædicaui euangelium hoc nō vbi nominatus est Christus,ne supra alienum fundamentum ædificarem.Et 2.ad Corin.10.dicitur. Non in immensum gloriantes in alienis laboribus, gl. Vbi alius fundamentum fidei posuisset , quod esset vltra mensuram gloriari.& infra,ibi. Non in alia regula.gloss.exponit de his qui sunt de alieno regimine.ergo illi qui nō habent curam animarum non debent prædicare plebibus alijs commissis,sed fundamentum fidei in infidelibus iacere . Vlterius autem ostendere nituntur, quòd confessiones audire non possunt. 16.q.1.c.Placuit, Firmiter & insolubiliter omnes præcipimus, vt aliquis monachus pœnitentias nemini tribuat.Et alio.c.Placuit,dicitur, quòd nullus monachorum præsumat neque pœnitentiam dare, neque filium de baptismo accipere,neque infirmum visitare, & vnctiones facere , neque mortuum sepelire , neque de qualibuscunque negocijs sese implicare.Item cap.Interdicimus,dicitur.Interdicimus abbatibus & monachis publicas pœnitentias dare,infirmos visitare, & vnctiones facere. Ex quibus omnibus videtur quòd monachis & religiosis, qui eodem iure censentur,non liceat confessiones audire.Item,rectoribus ecclesiarum præceptum est Prouerb. 27.Diligenter agnosce vultum pecoris tui , gloss.Pastori ecclesiæ dicitur , dili-

A genter adhibe curam eis quibus te præesse cōtigerit.Agnosce eorum actus,& vitia quę in eis inueneris,citius castigare memento: sed non possunt agnoscere actus & vitia subditorum pastores ecclesiæ , nisi per confessiones.ergo non debent alijs confiteri nisi suis rectoribus. Præterea,extra de pœnitentijs & remiss.dicit.Inno.in cōcilio generali. Omnis vtriusque sexus fidelis , postquàm ad annos discretionis peruenerit , omnia sua solus peccata saltem semel in anno confiteatur proprio sacerdoti : sed ille qui absolutus est à peccatis prædictis non tenetur vlterius peccata confiteri. ergo si aliquis alius quàm proprius sacerdos posset confessiones audire, & absoluere aliquem,ille nō teneretur semel in anno confiteri proprio sacerdoti , quod est contra decretalem inductam . Cum ergo religiosi non sint proprij sacerdotes,quia non habent plebes sibi commissas,videtur

B quòd non possunt confessiones audire & absoluere . Item, fideles debent à proprijs sacerdotibus sacramenta percipere , vt in decretali inducta præcipitur : sed sacramenta Ecclesiæ non debet ministrare sacerdos nisi digno, nō autem potest scire aliquem esse dignum , nisi eius conscientiam nouerit per confessionem . ergo sacerdotes debent audire confessiones subditorum, & ita alij non possunt eos absoluere. Item,in Ecclesia non solum vitanda sunt mala,sed & occasiones malorum,sicut Apostolus de seipso dicit.2.Corint.11.Vt amputem occasionem eorum &c.sed si aliquis posset alteri confiteri quàm proprio sacerdoti, multi possent dicere se esse confessos, & sic inconfessi ad sacramenta accedere, & non possent arctari per proprium sacerdotem latentes sub prætextu confessionis alijs factæ.ergo hoc nullo modo debet esse in Ecclesia,quòd religiosi confessiones

C audiant,qui non sunt proprij sacerdotes. Item,ad eum solum pertinet pœnitentes absoluere, ad quem pertinet corrigere : sed sicut dicit Dionysius in epistola ad Demophilum monachum,correctio non pertinet ad monachos,sed ad sacerdotes.ergo religiosi non possunt confitentes absoluere.Item,cum non habeant aliquas certas prouincias,vel diœceses,vel parochias sibi commissas , si possunt prædicare & confessiones audire , vbique hoc poterunt. ergo ampliorem habent potestatem quàm episcopi , vel primates, vel patriarchæ qui non sunt vniuersalis Ecclesiæ gubernatores, cum etiam Papa vniuersalem Pontificem se vocari prohibeat, vnde dicitur in decretis dist.99 Nullus patriarcharum vniuersalitatis vocabulo vnquàm vtatur. Et hoc idem habetur in sequenti capitulo. Vlterius autem nituntur ostēdere quòd nec ex commissione episcoporum præ-

D dicare possunt,aut confessiones audire. Dicūt enim quòd illud quod dat aliquis,iam non habet.Si ergo episcopi cōmittunt curas plebium parochialibus sacerdotibus, ad eos iam nō pertinet cura ipsarum, & ita ex authoritate eorum non possunt aliqui prędicare plebibus,aut confessiones audire nisi vocati à sacerdote parochiali. Item, quando episcopus committit curam plebis sacerdoti,ipse seipsum exonerat, & periculum remanet super sacerdotem , cui cura committitur , secundum illud.3.Reg.20. Custodi virum istum , qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius : alias essent episcopi in magno periculo , importabile onus totius multitudinis habentes.ergo episcopi non habent se

E vlterius intromittere de plebibus,quas sacerdotibus commiserunt.Item,sicut episcopus subditur archiepiscopo,ita sacerdotes subduntur episcopis : sed archiepiscopi nō possunt se intromittere de illis qui subduntur episcopis nisi forte propter negligentiam episcoporum , vnde dicitur.9. q.3. Archiepiscopus nihil de episcoporum causis absq; illorum consilio agat. ergo nec Episcopi possunt aliquid in plebibus subiectis sacerdotibus parochialibus absque illorum consensu,nisi propter eorum negligentiam, vel defectum.Item,presbyteri parochiales sunt sponsi ecclesiarum sibi commissarum.Si ergo aliqui alij ex commissione episcoporum in plebibus prædictis sacerdotibus commissis prædicent,aut confessiones audiant, Ecclesia habebit plures sponsos , quod est contra id quod habetur.7.q.1.Sicut alte-

alterius vxor nec adulterari ab aliquo, vel iudicari, aut disponi nisi à proprio viro eo viuēte permittitur, [F] sic nec vxor episcopi, quæ eius ecclesia, vel parochia indubitanter intelligitur, eo viuente absque eius consilio & voluntate alteri iudicari, vel disponi, aut eius concubitu, id est, ordinatione frui non conceditur. Hoc autem non solum de episcopis, sed de quibuslibet ecclesiæ ministris intelligitur, vt Gratianus per sequentia capitula probat. Vlterius autem nituntur ostendere, quòd nec priuilegio Apostolicæ sedis possunt prædicare, aut confessiones audire: quia contra statuta patrum aliquid condere, vel mutare, nec Romanæ sedis authoritas potest, vt dicitur. 25. q. 1. cap. Contra statuta. Si cōtra statutum est antiquorum patrum, quòd nullus prædicet, vel confessiones audiat præter Domini sacerdotes, vt dicitur. 16. q. 1. c. Adijcimus, non poterit hoc ex priuilegio Papæ alicui concedi. Item. 25. q. 1. c. Sunt quidam, dicitur. [G] Si enim quod docuerūt Apostoli & Prophetæ destruere, quod absit, niteretur Romanus Pontifex, non sententiam dare, sed magis errare conuinceretur. Si ergo ordinatio est Apostoli. 2. Corin. 10. vt nullus glorietur in plebibus alienis, si Papa dat alicui hoc priuilegium, errare conuincitur. Item scriptum est in iure, quòd si princeps concedit alicui, quòd liceat ei ædificare in loco publico, debet intelligi sine præiudicio alterius, vt. ff. Ne quid in loco publico ædificare. l. 1. §. Si quis à principe. & 25. q. 2. c. De ecclesiasticis, dicit Greg. Sicut nostra defendimus, ita singulis quibusq; ecclesijs sua iura seruamus, nec cuiquam gratia fauente vltra quàm meretur impartior, nec vlli quod sui iuris est ambitu stimulante derogabo. Sed quòd aliquis prædicet in parochia alicuius, vel audiat confessiones eo irrequisito, esset in præiudicium sacerdotis parochialis. ergo si concedatur alicui quòd possit prædicare, vel confessiones audire, [H] nihilominus hoc exequi non poterit sine consensu sacerdotis parochialis. Item, si princeps concessit alicui liberam testamenti factionem, nihil aliud concessisse videtur, nisi vt habeat consuetam & legitimam testamenti factionem. Neque enim credendum est Romanum principem qui iura tuetur, totam testamentorum obseruantiam multis vigilijs excogitatam atq; inuentam vno verbo velle euertere, vt. c. de inoffic. testamento. l. Si quando. Similiter si Papa concedat aliquibus quòd prędicent, vel confessiones audiant, debet intelligi secundum communem formam, scilicet hoc exequatur requisitis sacerdotibus parochialibus. Item, monachus qui accipit sacerdotale officium, non tamen habet executionem officij, vt scilicet sacramenta ministret, nisi super aliqua plebe fuerit canonice institutus, vt [I] dicitur. 16. q. 1. c. Adijcimus. § Monachi autem. Et si aliquibus ex priuilegio Papæ officium prædicandi committatur, hoc exequi non poterunt quandiu plebes non fuerint eis commissę. Item, nec Papa, nec aliquis mortalium potest ecclesiasticam hier. diuinitus ordinatam mutare, aut euertere, cum nulli prælatorum data sit potestas in destructionem, sed in ædificationem, vt dicitur. 2. Cor. 10. Sed, ille est ordo ecclesiasticæ hierar. quòd monachi & regulares sint in ordine perficiendorum, vt patet in 6. c. ecclesiasticæ hierar. ergo nec potest hoc aliter immutare, vt scilicet religiosi perficiendi habeant officium. Item, volunt ostendere quòd etiam in talibus non liceat petere licentiam à presbyteris parochialibus, aut ab episcopis prædicandi, aut confessiones audiendi, [k] quia ambitionis est ingerere se ad officia ecclesiastica: vnde dicitur. 8. q. 1. cap. Sciendum. Cum locus superior imperatur, is qui ad percipienda hæc obedit, obedientiæ sibi virtutem euacuat, si ad hæc ex proprio desiderio anhelat: sed prædicare & confessiones audire pertinet ad officium ecclesiasticum, quod est potestatis & honoris. ergo sine nota ambitionis non possunt petere licentiam prędicandi, aut confessiones audiendi, sed hoc solum facere possunt, cum fuerint requisiti, vnde prędictus error sumpsit originem. Quia verò vt Boetius dicit in lib. de duabus naturis, via fidei inter duas hæreses media est, sicut virtutes medium locum tenēt, omnis enim virtus in medio rerum decora locata consistit. Si quid enim vel infra, vel vltra quā oportuerit, fiat, à virtute disceditur. Ideo videamus quid circa prędicta sit vltra, vel infra quàm quod veritas habeat, vt hoc totum reputemus errorem, mediam autem viam fidei veritatem. Sciendum est ergo quosdam fuisse hæreticos, & adhuc esse, qui potestatem ecclesiastici ministerij in vitæ sanctitate ponebant, vt videlicet qui sanctitate caruerit, ordinis quoque potestatem amittat, & qui sanctitate fulget, etiam ordinis potestate potiatur. Quam quidem sententiam esse erroneam, quia de ea non agitur, supponatur ad præsens. Ex huius autē erroris radice processit quorundam præsumptio, & præcipue monachorum, qui de sua sanctitate præsumentes, ministrorum ecclesiæ officia proprio arbitrio vsurpabant, absoluendo scilicet peccatores, & prædicando absque alicuius authoritate episcopi, quod eis nullatenus licebat: vnde dicitur 16. quęstio. 1. Peruenit ad nos. Vnde valde miramur, quòd quidam monachi & abbates in parochia vestra contra sanctorum decreta episcopalia iura & officia sibi arroganter vendicant, videlicet pœnitentiam dare, & remissionem peccatorum, reconciliationem, decimas & ecclesias cum absque proprij episcopi licentia, vel authoritate sedis Apostolicæ hoc nullatenus præsumere debeant. Sed quidam nimis incaute ab hoc errore recedētes, in errorem contrarium sunt prolapsi asserētes monachos, & religiosos ad prædicta non idoneos esse, etiam si de authoritate episcoporum hoc agant: vnde dicitur. 16. quæstio. 1. Sunt nonnulli nullo dogmate fulti, audacissime quidem zelo magis amaritudinis, quàm dilectionis inflammati, asserentes monachos qui mundo mortui sunt & Deo viuunt, sacerdotalis officij potentia indignos, neque pœnitentiam, neque Christianitatem largiri, neque absoluere posse per sacerdotalis officij sibi diuinitus iniunctam potestatem: sed omnino labuntur. Quidam autem nouellum sibi statuentes errorem in tantam prorumpunt audaciam, vt asserant nō solum propter religiosorum conditionem, sed etiam propter episcoporum impotentiam non posse per episcopos religiosis prędicta committi absque parochialis sacerdotis voluntate. Et quod etiā perniciosius est, non posse eis hoc ipsum asserunt per apostolicæ sedis priuilegium indulgeri. Et sic per viam contrariam ad eūdem finem huiusmodi error elabitur cum prædicto, vt scilicet subtrahant aliquid ecclesiasticæ potestati, sicut & illi qui in vitæ merito potestatem ecclesiæ consistere arbitrantur. Ad huius ergo erroris destructionem hoc ordine procedendum est. Primo, ostendemus quòd episcopi & superiores prælati possunt prædicare, & absoluere eos qui sacerdotibus subduntur sine licentia ipsorum sacerdotum. Secundo, quòd hoc idem possunt alijs committere. Tertio, quòd hoc alijs committi quàm pro parochialibus sacerdotibus expedit saluti animarum. Quarto, quòd etiā religiosi ad officia huiusmodi exercenda ex commissione prælatorum sunt idonei. Quinto, quòd religio aliqua salubriter institui potest ad hæc exequenda de licentia prælatorum. Sexto, respondebimus rationibus quæ ad partem contrariam inducuntur. Quòd autem episcopus in parochia sacerdoti commissa plenam habeat potestatem, probatur per id quod dicitur. 10. quæst. 1. cap. Sic quidam, vbi dicitur, quòd omnia quæ sunt Ecclesię secundum constitutionem antiquam, ad episcopi ordinationem & potestatem pertinent, & hoc idem habetur in sequenti capitulo: sed res temporales Ecclesię ordinantur ad spiritualia. ergo multo fortius spiritualia singularum parochiarum episcopo sunt commissa. Item q. ead. Regenda est vnaquęque parochia sub prouisione ac tuitione episcopi per sacerdotē, vel cæteros clericos, quos ipse cum Dei timore prouiderit. Item in sequenti capitulo dicitur, quòd ecclesia debet gubernari & dispēsari cum iudicio & potestate episcopi, cui totius plebis animæ videntur esse commissæ. Item, sacerdos cui parochia committitur, non potest aliquid in Ecclesia facere, quod non sit de licentia episcopi speciali, vel saltem generali, vnde dicitur. 16. q. 1. Cunctis fidelibus. Et summopere

mopere omnibus presbyteris, & diaconibus, & reliquis clericis attendendum est, vt nihil absque proprij episcopi licentia agant. Non vtique Missas sine eius iussu quisquàm presbyterorum in sua parochia agat, non baptizet, nec quicquam absque eius permissu faciat. ergo patet quòd in parochia presbytero commissa adhuc maiorem potestatẽ habet episcopus quàm sacerdos, qui sine permissione episcopi nihil in ea agere potest. Item. 1. Corin. 1. super illud, In omni loco ipsorum, & nostro, dicit glos. i. mihi primitus commisso, & loquitur de suffraganeis, id est, de parochijs subiectis ecclesiæ Corinthiorum, vt patet per glos. Si ergo episcopi sunt successores Apostolorum ipsorum formam tenentes, vt dicitur Luc. 10. in glo. patet, quòd parochia principalius est commissa episcopo quàm sacerdoti. Non enim potest intelligi quòd ipsa Apostolo fuerit commissa, & postea ab ipso in alterum translata, qui non diceret, In omni loco ipsorum & nostro, si ex quo ipsorum cœperat esse, sua esse destitisset. Item, Apollo erat presbyter Corinthiorum, qui eis sacra ministrabat, vt patet. 1. Cor. 3. Apollo rigauit, glos. baptismo, & tamen Apostolus de Corinthijs se intromittebat, vt patet. 1. Cor. 11. Cætera autem cum venero disponam, & 2. Corin. 2. Nam & ego quod donaui, si quid donaui propter vos, in persona Christi Et 1. Corin. 4. Quid vultis? in virga veniam ad vos &c. & 2. Cor. 10. Secundum mensurã regulæ qua mensus est nobis Deus mensuram pertingendi vsque ad vos. & cap. vltimo. ideo hoc absens scribo, vt non præsens durius agam secundum potestatem, glos. ligandi atque soluendi, quam dedit mihi Dominus. Patet ergo quòd episcopi in plebibus sacerdotibus commissis plenam retinent potestatem. Item, cum sacerdotes succedant in locum 72. discipulorum, episcopi verò in locum. 12. Apostolorum, vt dicitur in glos. Luc. 10. absurdissimum videtur si dicere velint, quòd Apostoli soluere non possunt & ligare, vel alia huiusmodi facere sinè licentia septuagintaduorum discipulorum, quod tamen eos dicere oportet, si hic de episcopis & presbyteris dixerint. Item, Dionysius dicit in 5. capit. eccles. hierar. quòd quàmuis pontificum ordo sit perfectiuus, & ordo sacerdotum illuminatiuus, & ministrantium ordo sit purgatiuus, tamen hierarchicus ordo, scilicet pontificum, non tantum habet perficere, sed illuminare & purgare, & sacerdotum ordo non solum illuminare, sed & purgare. Et subiũgit causam dicens. Ipsæ quidem minores virtutes in ea quæ meliora sunt transmouere non possunt, eo quòd insultum eis sit ad huiusmodi conari maiestatem. Ipsæ autem diuiniores virtutes cum proprijs habent & subiectas operationes, vt patet per expositionem Maximi ibidem. Patet ergo quòd sicut sacerdos potest quicquid diaconus potest, & adhuc amplius, ita & episcopus potest quæcunque potest sacerdos, & adhuc amplius. Si ergo sacerdos potest legere euangelium in Ecclesia non requisito diacono, ita & episcopus potest absoluere, & alia Ecclesiæ sacramenta ministrare quibus voluerit non requisito sacerdote parochiali. Item, qui facit aliquid per alium, & per seipsum hoc facere potest: sed dum presbyteri absoluunt sibi subditos, hoc per eos episcopi facere dicuntur, vnde Diony. dicit in 6. c. eccl. hierar. Is qui secundum nos summus est sacerdos per suos ministros, aut sacerdotes purgans, aut illuminans, ipse dicitur purgare, aut illuminare alijs in ipsum reponentib. proprias sacras actiones. ergo & episcopus cum voluerit, poterit absoluere subditos sacerdotes, vel eis prædicare per seipsum. Item. prælatis ecclesiarum à subditis ecclesiarum obedientia debetur inquantum eorum curam habent: vnde dicitur ad Heb. vltim. Obedite præpositis vestris, & subiacete eis: ipsi enim peruigilant: id est, pro vobis soliciti sunt prædicando, quasi rationem reddituri pro animabus vestris: sed parochianus quisq; magis tenetur obedire episcopo quàm presbytero parochiali, vt patet per glo. ad Ro. 13. vbi dicitur quòd maiori potestati est magis obediendum quàm minori, sicut proconsuli quàm curaturi, & Imperatori quàm procõsuli, quod ad potestatis ordinem per-

A tinet, qui multo magis in spiritualibus potestatibus quàm in temporalibus inuenitur. ergo episcopi qui sunt in superiori potestate constituti, magis habent curam de subditis, quàm etiam ipsi sacerdotes parochiales. Ad curam autem animarum pertinet, quod dicitur Prouer. 27. Diligenter agnosce vultum pecoris tui: quod fit maxime in confessionibus audiendis. Et ita episcopi possunt audire confessiones parochianorum, et conuenientius quàm presbyteri parochiales. Item, sacerdotes dãtur episcopis vt coadiutores, quia soli onus ferre non possunt, sicut septuagintaduo senes dati sunt in adiutorium Moysi, vt patet Numer. 11. Vnde episcopus in ordinatione sacerdotum hoc exemplo, & quibusdam alijs præmissis subiungit. Quanto fragiliores sumus, tanto magis his auxilijs indigemus: sed ille cui datur aliquis adiutor nõ ex hoc amittit potestatem

B operãdi cum sibi vacauerit, immo ipse est principalis operans, & adiutor est agens secũdarius. ergo episcopi possunt omnia agere quæ ad curam plebis pertinent irrequisito sacerdote, etiam magis quàm ipsi sacerdotes. Item, episcopi in Ecclesia tenent locum Domini nostri Iesu Christi: vnde Dionys. dicit in 5. cap. ecclesiasticæ hierarchiæ. Pontificum ordo primus quidem est diuinarum ordinationum, sublimissimus autem & nouissimus: etenim in ipsum perficitur & impletur omnis nostræ hierarchiæ dispositio. Vt enim omnem hierarchiam videmus in Iesum consummatam, sic vnamquamq; in proprium diuinum sacerdotem summum, id est, episcopum: vnde & 1. Petr. 2. dicitur de Christo. Conuersi estis ad pastorem & episcopum animarum vestrarum. Hoc autem præcipue verum est de Romano Põtifice, cui vt Cyrillus dicit, omnes iure diuino caput

C inclinant, & ei tanquam ipsi Domino Iesu Christo obediunt. Et Chrysost. dicit super illud Ioan. vltim. Pasce oues meas, id est, loco mei præpositus, & caput esto fratrum. ergo ridiculum est dicere & blasphemiæ vicinum, quòd episcopus non possit vsum clauium exercere in quemlibet suę diœcesis, sicut & Christus posset. Item, ad hoc quòd aliquis possit absoluere in foro pœnitentiali, sufficit quòd habeat clauem & iurisdictionem in quemlibet suæ diœcesis, per quam materia sibi determinatur, sicut in alijs sacramentis qui habet potestatem ordinis, & materiam debitã potest operari, si formam & intentionem debitam adhibeat, hoc enim semper in potestate eius est: sed episcopus habet clauem cum sit sacerdos, habet etiam iurisdictionem in quẽlibet suæ diœcesis, aliàs non posset eos citare & coram se conuenire. ergo potest quẽlibet suæ diœcesis sine alicuius

D sacerdotis requisitione in foro pœnitentiali absoluere. Itẽ, ideo sacerdotibus necessarium videtur confessiones audire subditorum, quia eis sacramentum eucharistiæ ministrant, quod ab his qui sunt in peccato mortali sumi non debet: sed similiter sacramenta confirmationis & ordinis sumi non debent ab his qui sunt in peccato mortali, quia hæc sacramenta gratiam præsupponunt: hęc autem sacramenta à solis episcopis ministrantur. ergo & pari ratione episcopis competit confessiones audire quorumlibet suæ diœcesis. Item, nemo potest assumere sibi id quod non est in sua potestate: sed sicut communis consuetudo probat, episcopi assumunt sibi casus quos volunt, de quibus ad eos pro absolutione recurratur. ergo etiam antequàm eos sibi

E assumerent, hoc erat in eorum potestate. ergo & de alijs casibus possunt absoluere cum voluerint. Item, secundum Dionysium potestas episcopi in nostra hierar. est vniuersalis, potestas autem sacerdotis & ministrorum est potestas particularis, vt patet in 1. cap. & in 5. eccles. hierar. sed secundum quod probatum est à philosophis, virtus vniuersalis efficacius agit in id quod subijcitur virtuti particulari, quàm etiam ipsa particularis virtus. ergo episcopus magis habet vsum clauium in eos qui subdũtur sacerdotibus, quàm ipsi sacerdotes. Item, nullus potest dare quod non habet: sed episcopi est dare sacerdotibus omnem authoritatem quam sacerdotes habent, nullum autem spirituale amittitur cum datur, quia spiritualia non dantur nisi per

actionem

ectionem datis in recipientem, agens autem non amittit virtutem agendi ex hoc ipso quod agit. ergo episcopus habet communem potestatem quam habet sacerdos parochialis. Deinde ostendendum est quòd aliqui ex commissione episcoporum possunt prædicare, & confessiones audire in parochijs sacerdotum. Nam extra de officio iudic. ordi. c. Inter cætera, dicitur quòd episcopus viros idoneos ad sanctæ prædicationis officium salubriter exequendum assumat. Et infra. Præcipimus tam in cathedralibus, quàm in conuentualibus Ecclesijs viros idoneos ordinari, quos episcopi coadiutores & cooperatores habeant non solum in prędicationis officio, verum etiam in confessionibus audiendis, & pœnitentijs iniungendis, & cæteris quæ pertinent ad salutem animarum. Ex quo patet quòd clerici cõuentualium ecclesiarum alicuius diœcesis, qui non sunt parochiales sacerdotes, possunt prædicare, & confessiones audire authoritate episcopi. Iterum extra de hæreticis, cap. Excommunicauimus. §. Quia verò, dicitur. Omnes qui prohibiti, vel non missi præter authoritatem ab Apostolica Sede, vel catholico episcopo loci susceptam publice, vel priuatim prædicationis officium vsurpare pręsumpserint, excommunicationis vinculo innodentur. Ex quo haberi potest, quòd Papa, vel episcopus potest dare alicui authoritatem prędicandi. Item, constat quòd Apostoli, quorum episcopi sunt successores, per ciuitates & castella presbyteros ordinabant, qui continue cum populi sibi subiectis cõmorabantur, & tamen alios mittebant ad prædicandum, & ad alia exercenda, quæ ad salutem pertinent animarum. 1. Corin. 4. Misi ad vos Timotheũ, qui est filius meus charissimus & fidelis in domino, qui vos commonefaciat vias meas quæ sunt in Christo Iesu. & 2. ad Corinthios 12. Rogaui Titum, & misi cum illo fratrem. glos. i. Barnabam, vel Lucam. Et ad Titum. 1. Huius rei gratia reliqui te Crete &c. ergo & aliqui alij quàm presbyteri parochiales possunt prædicare, & confessiones audire ex commissione episcoporum. Item, prædicare, & confessiones audire sunt iurisdictionis, & ordinis simul: sed ea quæ sunt huiusmodi, possunt committi his saltem qui ordinem habent. ergo cũ episcopus possit prædicare & confessiones audire in parochia non requisito sacerdote, vt supra probatum est, hoc idem & alius poterit ex eius commissione. Item, ad hoc facit consuetudo Romanæ ecclesiæ, ad quàm accedentes à pœnitentiarijs Papæ quoscunque sacerdotes literas impetrant vt eis confiteantur. Item, legati Papæ, & eorum pœnitentiarij confessiones audiunt non petita licentia à parochialibus, & etiam authoritate Papæ vbique prædicant, & ita patet quòd prædicare & confessiones audire potest alijs committi sine licentia sacerdotum parochialiũ. Nunc restat ostendere, quòd religiosi sunt idonei ad hoc, quòd talia eis committantur. Nam. 16. q. 1. cap. Peruenit, dicitur quòd monachi & Abbates absque proprij episcopi licentia hoc nullatenus præsumere debent, vt videlicet pœnitẽtiam dent. Ex quo relinquitur, quòd ex authoritate Papæ & episcopi monachis, & alijs religiosis liceat confessiones audire. Item, quæstione eadem dicitur ex authoritate huius decreti, quòd Apostolico moderamine, & pietatis officio à nobis est constitutum, ꝙ sacerdotibus monachis Apostolorum figuram tenentibus liceat prædicare, baptizare, cõmunionem dare, pro peccatoribus orare, pœnitentias imponere, atque peccata soluere. Item, in sequenti cap. Sunt tamen nonnulli, dicit Bonifacius Papa. Credimus à sacerdotibus monachis ligandi soluendique officium Deo operante digne administrari, si eos digne contigerit hoc ministerio sublimari. Decertantes igitur monasticæ professionis presbyteros sacerdotalis potentiæ arcere officiu, omnino præcipimus, vt ab huiuscemodi ausibus reprimantur in posterum: quia quanto quisque celsior est, tanto & illis erit potentior. Item, episcopi debent diuina iudicia imitari quantum possunt. 1. Corinth. 3. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: sed diuino iudicio aliqui religiosi sunt reputandi idonei, vt eis immediate à Deo prædicationis cõ-

F mitteretur officium, sicut de Equitio monacho Beatus Gregor. narrat in Dial. & etiam de Beato Benedicto. ergo & in iudicio episcoporum aliqui religiosi possunt reputari idonei, vt eis prædicatio committatur. Iterum, omnia quæ licent sæcularibus clericis, licent & religiosis, exceptis eis quæ in sua regula eis prohibentur. Argu. 16. q. 1. Sunt tamẽ nonnulli, vbi dicitur, quòd monachis licet absoluare, & alia huiusmodi facere. Neque enim beatus Benedictus monachorum præceptor almificus huiuscemodi rei fuit interdictor: sed sæcularibus licet ex commissione episcoporum prædicare, & confessiones audire. ergo & religiosis, cum in nulla regula hoc sit prohibitum. Item, maius est prædicationis officiũ ex propria authoritate assequi, quam ex commissione alterius: sed religiosi possunt ad prælationis gradus sublimari, in quo eis competit & prædicare, & alia propria authoritate exequi, quæ ad salutem pertinent animarum. ergo multo magis debent idonei reputari, vt

G prædicationis officium, & alia huiusmodi ex commissione episcopi exequantur. Item, ad illud quod maxime competit perfectis non redditur aliquis minus idoneus ex hoc, quòd in statu perfectionis se ponit: sed prædicationis officium competit maxime perfectis, quem statum religiosi assumunt. Vnde 1. Esdræ. 1. super illud, Omnes reliqui &c. dicit glo. Omnes electi de potestate tenebrarum eruti ad libertatem pertinent gloriæ filiorum Dei, & gloriæ omnes societati sanctæ ciuitatis. i. ecclesię annuntiari lætantur, sed tantum perfectiorum est in ædificatione eiusdem ecclesiæ etiam alijs prędicando laborare. Et quòd intelligat de perfectione religionis patet ex hoc quod sequitur. Eruditores

H multorum cum magis ad cœlestia diligenda auditores instituunt, minus pro terrenis curam gerunt, immo acquisita pro spe æternorum relinquunt. Hoc etiam patet per interlinear. quæ dicit. Omnes reliqui id est diuites qui prędicare non possunt. ergo religiosi non redduntur minus idonei ad exequendum prædicationis officium quàm alij: & ita cum alij possint ex commissione episcoporum prædicare, & confessiones audire, vt probatum est, & religiosi possunt hoc idem. Item. 1. Esdræ. 8. super illud, Promouimus ergo à flumine &c. dicit gloss. Fratrum quoque cohortem religiosam nobis in auxilium vocamus, qua adiuti animas fidelium ad societatem electorum, & arcem vitę perfectionis quasi vasa sancta ad templum Domini efficacius transferamus. Ex quo patet idem quod prius. Item, & hoc apparet ex communi consuetudine orientalis eccle

I siæ, secundum quam fere omnes monachis confitentur. Item, maioris potestatis est legationis officium exercere, episcopos confirmare, & de eis ecclesijs prouidere, quàm prędicare, vel confessiones audire: sed primum inuenitur religiosis esse commissum. ergo & secundum eis committi potest. Item, magis est remotum à religiosorum vita causas audire, quàm confessiones, vel prędicare: sed primum eis committi potest. ergo multo fortius alia. Nunc restat ostendere, quod saluti animarum expediat etiã alijs quàm sacerdotibus parochialibus prędicationem committi, & alia quę ad salutem pertinent animarum. Primo, per hoc quòd dicit Dominus Matth. 9. Messis quidem multa. glos. Turba populorum suscipiendo verbo & ferendo fructui apta. Operarij autem pauci. gloss. prædicatores ad congregandum electorum ecclesiam. Rogate ergo dominum

K messis, vt mittat operarios in messem suam. Ex quo patet, quòd salubre est ecclesiæ per multos Dei prædicari fidelibus, & maxima turba fidelium crescente. Item, potest haberi per illud quod dicitur Sapient. 6. Multitudo sapientium. Interlinearis. Cœtus prædicatorum sanitas est orbis terrarum. Item 2. ad Timo. 2. Quæ audisti à me per multos testes, hęc commenda fidelibus hominibus glo. id est sanæ fidei. Qui idonei erunt. glo. Vita, & scientia, & facundia. Et alios docere. gloss. illis enim debet committi prædicatio diuina, qui apti sunt illi officio. Iterum 1. Esdræ. 3. super illud. Et omnes qui venerant de captiuitate in Hierusalem, gloss. sic dicit. Non solum episcopi & presbyteri plebem.

bem fidelium.i.Dei domum debent ædificare, sed etiam populus de captiuitate Iudæorum ad visionem veræ pacis vocatus, ministerium verbi ab his qui dicere nouerunt, debet exigere. Item, Greg. in 19. mora. super illud Iob. 29. Qñ lauabam pedes meos butyro, sic dicit. Quid ad hæc nos episcopi dicimus, qui commissis nobis verba vitæ impendere non curamus, quando coniugatum virum prohibere non valuit ab officio prædicationis vel sæcularis habitus, vel magnæ occupatio facultatis? Ex quo patet, quòd alij etiam quàm prælati, vel rectores ecclesiarum laudabiliter possunt prædicationis officium exercere. Hoc idem potest ostendi per multa exempla veteris testamēti. Dauid enim laudatur de hoc, q̄ cultum Dei ampliauit, vigintiquatuor sacerdotes constituendo, vt magis posset populis expediri, vt patet 1. Paralipō. 23. & 24. Similiter legitur de Ezech. 2. Paralipo. 30. Pertexerunt cursores cum epistolis ex regis Imperio, & principum eius in vniuersum Israel & Iudam, iuxta id quod rex iusserat prædicantes. Filij Israel reuertimini ad Dominum Deum &c. Assuerus etiam nuntios celeres misit per prouincias, qui nuntiarent liberationem populi Dei, vt legitur Hester. 8. ergo multo magis saluberrime hoc fieri potest, vt alijs quàm sacerdotibus parochialibus prædicationis officium committatur, & alia quæ pertinent ad salutem animarum. Item, Greg. in 5. homel. primæ partis super Ezech. dicit. Hi qui animarum custodes sunt, & pascendi gregis onera susceperunt, mutare loca minime permittuntur. Hi autem qui amore Domini in prædicatione discurrunt, rotę eius ignis ardens sunt, quia cum ex eius desiderio per varia loca discurrunt, vnde ipsi ardent & alios incendunt. Ex quo patet quòd conueniens est, vt præter rectores ecclesiarum qui resident in suis ecclesijs, alijs prædicationis officium committatur, qui per diuersa loca discurrant. Item, q̄ hoc vtile sit & salubre, satis manifestat occupatio rectorum ecclesiæ, quos in alijs rebus pijs & ecclesiasticis oportet frequenter occupari, cum tamen oporteat prædicatorem verbi Dei ab omni alia occupatione liberum esse. Vnde Apostoli dixerunt. Act. 6. Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Vnde patet quòd satis necessarium est eos ab alijs iuuari. Hanc etiam necessitatem maxime ostendit imperitia multorum sacerdotum, qui in aliquibus partibus adeo ignorantes inueniuntur, vt nec etiam loqui latinum sciāt. Paucissimi etiam inueniuntur, qui sacram scripturam didicerint, & tamen oportet prædicatorem verbi Dei in sacra scriptura instructum esse. Vnde satis apertum est multum saluti fidelium detrahi, si solum sacerdotibus parochialibus verbum Dei relinquatur. In cōfessionibus autem audiendis non minor necessitas apparet propter ignorantiam multorum sacerdotū, quæ periculosissima est in confessionibus audiendis. Vnde Aug. in lib. de pœnitentia. Qui vult confiteri peccata sua, vt inueniat gratiam, quęrat sacerdotem scientem ligare & soluere, ne cum negligens circa se extiterit, negligatur ab illo, qui eum misericorditer monet & petit, ne ambo in foueam cadant, quam stultus euitare noluit. Iterum eandem necessitatem ostendit multitudo plebis, quæ interdum vni sacerdoti gubernanda cōmittitur, qui si toto tempore vitæ suæ nihil aliud ageret, vix omnium confessiones diligenter audire posset. Iterum hanc necessitatem ostendit difficultas confitēdi. Quidam enim vt experimento inuentum est, à confessione desisterent, nisi possent alijs quàm suis sacerdotibus confiteri, quandoque propter verecundiam, quia erubescunt confiteri illis peccata cum quibus quotidie conuersantur: quandoq; verò quia suspicantur sacerdotes sibi esse inimicos, & propter multa alia. Vnde pie prælati eorum infirmitati condescendunt, ne omnino in desperationem labantur, de alijs confessoribus eis prouidendo. His visis, ostendendum est aliquam religionem ad hoc specialiter salubriter posse institui ad cooperandum prælatis ecclesiarum in prędicatione & confessionibus audiendis ex commissione prælatorum. Primo per hoc quòd omnis religio ad exemplar vitæ apo-

A stolicæ formata est: vnde dicitur Act. 4. super illud. Et erāt illis omnia communia. glo. Communia græce cœna, vnde cœnobitæ, i. communiter viuentes, cœnobia, id est, habitacula eorum. Hęc autem fuit vita apostolica, vt relictis omnibus per mundum discurrerent euangelizando, & prædicando, vt patet Mat. 10. & in regula quadam quæ eis inscribitur. ergo ad prædicta potest aliqua religio conuenientissime institui. Item, Ioan. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hęc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum: sed illa visitatio maxime est necessaria, quæ fit per eos qui saluti animarum intendunt. ergo conuenientissime potest religio institui ad visitandum homines, qui consolatione indigent, vt per patientiam & cōsolationem scripturarum spem habeāt. Item, Act. 6. super illud, Non est ęquum nos derelinquere verbum Dei, & mi-

B nistrare mensis, dicit interlinearis. Meliora sunt fercula mentis, quàm dapes corporis: sed aliquæ religiones pie & salubriter institutæ sunt ad subueniendum pauperibus in corporalibus dapibus, & alijs necessitatibus corporis. ergo multo conuenientius potest aliqua religio institui ad subueniendum necessitatibus animarum. Item, Augu. Melius est pascere animas in æternū cum Domino victuras, quàm corpora moritura, nimirum cum salus corporum ex salute dependeat animarum, non econuerso. Item, spiritualis militia magis competit religioso quàm sæculari: sed ad militiam sæcularem exercendam aliquæ religiones vtiliter institutæ sunt. ergo multo conuenientius institui possunt ad militiam spiritualem, quæ competit prædicatoribus verbi, de qua dicitur. 2. Timot. 2. Labora sicut bonus miles Christi. gloss. in prædicando euangelium contra hostes fi-

C dei. Item, eis qui procurant salutem animarum, necessariū est vt vita & scientia clareant, ex quibus non de facili possent tot inueniri, qui singulis parochijs per vniuersum mūdum præficerentur, cum ēt propter literatorum inopiam, nec adhuc per sæculares potuerit obseruari statutum Lateranensis concilij, vt in singulis ecclesijs metropolitanis essent aliqui qui theologiam docerent: quod tamen per religiosos Dei gratia cernimus multo latius impletum, quàm etiam fuerit statutum, adeo vt impletum videatur illud Isaiæ. 2. Repleta est terra scientia Domini. ergo saluberrime religio aliqua instituitur, in qua sint homines literati & studio vacantes ad iuuandum sacerdotes, qui ad hoc minus sufficiunt. Item, hoc euidentissime ostēditur ex effectu sequente. Videmus enim talibus religionibus institutis in pluribus partibus hæreticam prauitatem eorum ministe-

D rio extirpatam, infideles etiam nonnullos ad fidem conuersos, multos per vniuersum mundum in lege Dei instructos, quamplurimos ad statum pœnitentiæ conuersos, ita quòd si quis inutilem talem religionem mentiatur, manifeste conuinci possit quasi gratiæ inuidus, quę in eis operatur, in spiritumsanctum peccare. Item. 25. q. 1. dicitur. Nulli fas sit sine status sui periculo vel diuinas constitutiones, vel Apostolicæ sedis decreta temerare. Cum ergo per Apostolicā sedem religiones aliquę sint institutæ ad prædicta, quod etiam ex ipso nomine ostenditur (Nemo enim, vt dicit Augus. in lib. de christiana vita, nomen sine causa sortitur) manifeste se damnabilem reddit, quicunq; talem religionem damnare conatur. Nūc vltimo restat aduersario-

E rum obiectionibus respondere. Quod ergo primo obijcitur, quòd pascere ad monachos non pertinet, sed pasci, intelligendum est ex hoc quòd sunt monachi cōtra illos qui ex sola virtute sanctitatis potestatem ecclesiastici ordinis alicui competere dicebant: sicut etiam potest dici, quòd sæculari clerico non competit pascere, si nō habeat curam animarum, vel nisi sit sibi ab habentibus curam animarum commissum. Vnde propter hoc non concluditur, quin religiosis competat pascere populum verbo Dei, si vel ad prælationem assumantur, vel à prælatis eis committatur. Non enim minus sunt idonei religiosi ad prædicationis officium exequendum quam sæculares, nisi forte quatenus sint sub obedientia constituti, vt sic indi-

geant duplici licentia ad prædicandum, scilicet licentia eorum quibus plebis cura committitur, & licentia prælatorum ordinis sui, sine qua eis nihil agere licet. Similiter est intelligendum quod postea obijcitur. Præter Domini sacerdotes nullus audeat prædicare, verum est quasi propria authoritate, scilicet ordinaria. Similiter quod sequitur. Monachos à populorum prædicatione omnino cessare censemus, intelligendum est vt non propria authoritate ex hoc ipso quòd monachi sunt, officium sibi prædicationis assumant. Similiter quod sequitur, quòd monacho non conuenit prædicare, intelligendum est quasi ex hoc ipso quòd monachus sit, officium habeat prædicandi. Ad aliud quod postea obijcitur, quòd illi qui pascũt populum verbo Dei, debent pascere temporali subsidio, respondetur, quòd intelligendum est si vires suppetant, secundum illud. 1. Io. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrẽ suum necesse habere &c. Aliter Apostoli prædicare non potuissent, qui dixerunt Act. 3. Argentum & aurum &c. Nihilominus tamẽ & illi qui secundum se pauperes sunt, possunt & alijs temporali subsidio prouidere, dum diuites ad eleemosynarum largitatem hortantur, sicut & Paulo ad prędicationis officium assumpto in gentes commissum est vt pauperum memor esset, vt dicitur Gal. 2. Ad illud quod postea obijcitur, quòd greges pascuntur à pastoribus, dicendum est quòd pastores gregem Domini pascere possunt non solum per se, sed per alios, quibus ipsi committunt, quia ille intelligitur aliquid facere, cuius authoritate fit. Ad id quod postea obijcitur, quòd non debent prædicare nisi missi: missi autem à Domino leguntur tantum. 12. Apostoli & 72. discipuli, dicendum quod etiam illi qui sunt missi à Domino, possunt alios mittere, sicut Paulus qui misit Tim. ad prædicandum. 1. ad Cor. 4. Ideo misi ad vos Timotheum &c. Et ita ex commissione episcoporum & presbyterorum possunt etiam alij multi ad prædicta mitti, & tamen illi missi à Domino intelliguntur, qui per potestatem à Domino traditam mittuntur, & omnes illi sic missi à prælatis ecclesiarum, scilicet, episcopis, vel presbyteris inter opitulatores computantur: quia ipsi maioribus opem ferunt, quamuis non sint archidiaconi: quod enim in glo. dicitur, vt Titus Paulo, vel archidiaconi episcopis, per modum exempli ponitur. Vnde non sequitur, quòd qui non sunt archidiaconi, non possint maioribus opitulari: & tamen cum aliquis ex commissione episcopi prædicat, vel confessiones audit, episcopus hoc facere intelligitur, vt patet ex authoritate Diony. supra inducta. Nihilominus tamen & si duo ordines tãtum essent instituti à Domino qui possent prædicare propria authoritate, posset tamen ecclesia tertium ordinem statuere prædicatorum, qui propria authoritate prædicarent, & præcipue Papa, qui habet plenitudinem potestatis in ecclesia: sicut etiam in primitiua ecclesia fuerunt soli duo ordines sacri scilicet presbyteri & diaconi, & tamen postea ecclesia minores sibi ordines instituit, vt Magister in sentent. dicit. Ad id quod postea obijcitur dicẽdum, quòd decretum illud loquitur de quibusdam qui coepiscopi vocabantur, qui non in ciuitatibus, sed in vicis, seu villis ordinabantur, qui aliqua poterant plusquàm alij sacerdotes. i. minores ordines dare, & hi aliquo tempore in ecclesia fuerunt instituti habentes ordinariam potestatem: sed postea, vt in eadẽ di. dicitur, propter insolẽtiam suam qua episcoporum officia sibi vsurpabant, ab ecclesia prohibiti sunt. Et ideo patet quod non est similis ratio de religiosis illis qui ex commissione prælatorum confessiones audiunt potestatem ordinariam non habẽtes. Horum enim ordo in numerum non ponitur cõtra ordines à Domino institutos, cum ille secundum iura facere intelligatur, cuius authoritate fit, quod etiam patet per authoritatem Dion. supra inductã. Ad aliud dicendum, quòd ex illa authoritate Diony. amplius haberi non potest, nisi quia monachi ex potestate ordinaria sui ordinis non habent quòd sint prælati, vel aliorum adductiui. Non autem excluditur quin monachus

P possit accipere potestatem ordinariam, vel commissam ad alios adducendum, præcipue cum in litera dicatur, quòd monasticus ordo non est alijs prælatus, vel aliorum adductiuus, non autem quòd esse non possit, vel non debeat. Ad aliud dicendum, quòd ecclesiastica hierarchia imitatur cœlestem quantum potest, sed non in omnibus. In cœlesti enim hierarchia distinctio donorum gratuitorum, secundum quam ordines distinguuntur, sequitur distinctionem naturæ, nõ autem in hominibus: & ideo cum angelorum natura sit immutabilis, angelus inferioris ordinis ad superiorem ordinem transferri non potest, quod tamen in ecclesiastica fieri potest, sed tamen in cęlesti angelus inferioris ordinis in suo ordine manẽs exequitur actum superioris ordinis superioris virtute. Sicut enim dicit Diony. 13. cœle. hierar. angelus qui purgauit labia Isaiæ, dictus est Seraphin, quia Seraphin officium exercuit. Et Greg. dicit in humelia de centum ouibus, quòd hi spiritus qui mittuntur,
G horum vocabulum percipiunt, quorum officia gerunt. Vnde non est inconueniens si in ecclesiastica hier. aliquis inferioris ordinis exerceat aliquod officium superioris ordinis eius commissione. Ad aliud quod postea obijcitur, quòd aut prędicant cum potestate, aut sine potestate, dicendum quòd prædicant cum potestate prædicandi nõ ordinaria, sed eis ab alijs commissa. Nec tamẽ sequitur quòd possint procurationes exigere, quia hoc non est eis datum, possent tamen si eis daretur ab alijs, in quibus residet prædicta potestas: & sic etiam non sequitur quòd propter hoc esse debeant plures procurationes. Ad aliud quod obijcitur postea, quòd religiosi secundum hoc haberent maiorem potestatem quàm episcopi, vel patriarchæ, dicendum quòd
H non est verum, quia patriarchæ, vel episcopi possunt alicubi prædicare ordinaria potestate, religiosi autem non habentes curam animarum nusquàm: possunt tamen vbilibet prædicare authoritate eorum qui possunt, sicut & episcopus potest episcopalia exercere in aliena diœcesi authoritate illius episcopi, in cuius diœcesi commoratur. Ad id quod postea obijcitur, quòd prædicator non debet ædificare super fundamentum alienum, dicẽdum quod falsum est, & contra Apostolum 1. Corin. 3. Vt sapiens architectus fundamentum posui. glo. prædicationem: alius autem superædificat. Vnusquisque autem videat quomodo superædificet: quod secundum Ambro. in glo. exponitur de superædificatione doctrinæ. Quod autem Apostolus dicit Rom. 15. Sic autem prædicaui euangelium non vbi nominatus
I est Christus, ne supra alienum fundamentum ædificarem, non est intelligendum quasi non liceret, sed quia hoc tunc temporis magis necessarium quàm aliud reputabat. Vnde dicit glo. ibidem, Ne ædificarem supra alienum fundamentum. i. ne prædicarem iam per alios conuersis, non quòd hoc non facerem si contigisset, sed malebam iacere fundamentum fidei vbi non erat, aliàs non licuisset Io. Euangelistæ prædicare Ephesi, vbi Paulus fidem plantauerat: aut Paulo prædicare Romæ, vbi Petrus eum præuenerat. Quid autem dicent, si religiosi contra quos loquũtur, hoc modo distributi sint, vt quidam eorum infidelibus annuntient verbum dei, quidam aũt inter fideles sint in subsidium prælatorum? Nec tñ hoc facit ad propositum, quia non est idẽ prædicare plebi alienæ, & ædificare super alienum fundamentum, vt in pdicta authoritate accipitur, cũ
k et sacerdos parochialis in sua parochia prædicãs, super alienum ædificet fundamentum, quia prædicat conuersis per alios ad fidẽ. Similiter quod dr 2. ad Cor. 10. Non gloriantes in immensum in alienis laboribus, i. vbi alius fundamentũ fidei posuisset, quod esset vltra mensuram gloriari, non est intellectus glos. quòd si Apostolus laborasset, vbi alius fundamentum fidei posuerat, quòd hoc esset in immẽsum gloriari, sed quòd si ipse gloriatus esset quasi fundamentum iaciens fundamento prius ab alio posito, vltra mensuram laboris sui gloriatus esset. Similiter etiam quod sequitur postea, Non habentes spem gloriari in aliena regula id est in his quæ sunt in alieno regimine, gloss. illa male inducitur. Nõ

enim

enim sic habetur in gloss. sed sic: Regulam nostram id est regimen nostrum id est secundum quod à Deo nobis est iniunctum, euangelizare dico in abundãtia scilicet non in paucis locis, immo etiam in illa, supple loca, quæ vltra vos sunt. Nec tamen sumus habentes spem id est nõ speramus gloriari in aliqua aliena regula, nec illi qui vltra vos sunt, de alieno regimine sunt. Si tamen ita esset in gloss. vt dicunt, non intelligitur quin Apostolus potuisset prædicare illis qui erant de regimine alterius Apostoli. Ipse enim prædicauit Anthiochenis & Romanis, qui erant de regimine Petri, sed quia non gloriabatur de eis quasi de subiectis suo regimini, hoc enim esset in aliena regula gloriari. Et præterea illi qui ex commissione prælatorum prædicant, non prædicant in plebibus alienis, sed in plebibus prælatorum qui eos mittunt, quin etiam ipsis operantibus cooperari dicuntur. Ad ea quibus postmodum ostendere nituntur, quòd religiosi confessiones audire non debent, de facili patet responsio. Per illa enim decreta quæ inducunt, nihil aliud ostendunt, nisi quòd religiosi non possunt propria authoritate confessiones audire: non autem excluditur quin possint audire ex authoritate Papæ, vel Episcopi, vt manifeste habetur. 16. q. 1. Peruenit. Nec etiam quòd religiosi sint minus idonei ad huiusmodi, quàm sæculares, vt patet 16. q. 1. Sunt tamen nonnulli. Ad aliud quod postea objicitur, quòd presbyteri parochiales cum sint rectores animarum, debent diligenter agnoscere vultum pecoris sibi commissi, quod non possunt facere, nisi eorum confessiones audiant, dicendum quòd de bonitate, vel malitia alicuius constare potest alicui non solum per propriam confessionem, sed etiam per sentẽtiam superioris de eo latam. Vnde si episcopus subditum sacerdotis absoluat vel per se, vel per alium cui ipse cõmisit, sacerdos parochialis ita debet se reputare cognoscere eum, ac si sibi confessus esset, cũ iam sit per superioris sententiam approbatus, de qua ei iudicare non licet. Et præterea, sacerdos vultum eius satis potest agnoscere, si secundum decretalẽ semel in anno confiteatur ei. Ad illud quod postea objicitur, quòd quilibet tenetur in anno semel confiteri, dicendum quod sacerdos proprius non solum est parochialis; sed etiam episcopus, vel Papa, ad quos etiam magis pertinet cura eius, quàm ad sacerdotem, vt multipliciter ostensum est. Proprius n. hic non accipitur secundum quod diuiditur contra commune, sed secundum quod diuiditur contra alienum. Vnde qui confessus est episcopo suo, vel alicui habenti vicem eius, confessus est proprio sacerdoti. Et præterea, per hoc non excluditur, si semel in anno confitetur sacerdoti proprio scilicet parochiali, dato quòd de eo tantum intelligatur quin possit alijs vicibus alijs etiam confiteri, qui potestatem habeant absoluendi. Ad aliud quod postea objicitur, q̃ non potest scire eum dignum esse vt admittatur ad sacramentum eucharistiæ, nisi audita eius confessione, dicendum quòd falsum est. Potest enim scire per sententiam superioris qui eum in foro pœnitentiali absoluit, cuius sententiæ stari debet, non minus quàm suæ. Ad id quod postea objicitur, quòd si aliquis potest confiteri alteri quàm proprio sacerdoti, datur per hoc occasio multis latendi, dicendum quòd falsum est. Cum enim in foro pœnitentiali cuilibet sit credendum & pro se, & contra se, sacerdos debet credere eum confessum esse, si se confessum fateatur: quia & si sibi confiteretur, posset eum decipere, vt leuioribus confessis maiora taceat. Et præterea, dato quod ex hoc daretur aliqua occasio mali, tamen multum præponderat quod per hoc vitantur multa alia maiora mala, sicut prius ostensum est, q̃ per hoc multis periculis objiciatur. Ad aliud quod postea objicitur, quòd ad monachum non pertinet corrigere, & sic nec absoluere, dicendum quod verum est propria authoritate: sed ex commissione authoritatem habentis vtrumque potest sibi competere, si sacerdotali ordine fungatur. Demophilus tamen cui Dion. scribebat, non erat sacerdos, nec etiam diaconus, vt ex his quæ in eadem epistola dicuntur apparet. Ad illud quod postea obj-

A citur, quòd si possent confessiones audire, eadem ratione vbique possent, & sic essent vniuersales Ecclesiæ gubernatores, dicendum quòd nusquam possunt audire propria authoritate, possunt tamen audire vbicunque eis commissum fuerit: & si committeretur eis quòd vbique audirent ab eo qui toti ecclesiæ præest, possent vbique audire. Nec tamen essent vniuersales ecclesiæ gubernatores, quia non absoluerent authoritate ordinaria, sed commissa. Quòd autem Papa vniuersalem Pontificem se prohibet nominari, non ideo est quia ipse non habeat authoritatem immediatam & plenam in qualibet ecclesia, sed quia non præficitur cuilibet particulari ecclesiæ vt proprius & specialis illius ecclesiæ rector, quia sic cessarent omnium aliorum pontificum potestates: & hoc capitulum inductum inducit pro ratione. Ad ea autem quibus postmodum nitũtur

B ostendere, quòd nec etiam authoritate episcoporum possunt religiosi prædicare, vel confessiones audire, de facili patet respõsio. Quod n. primo objiciũt, q̃d dat aliquis, iam non habet, patet esse falsum in spiritualibus, quæ communicantur non per translationem alicuius dominij, sicut accidit in rebus corporalibus, sed magis per modum emanationis cuiusdam effectus à sua causa, sicut qui communicat alij scientiam, non propter hoc scientiam amittit, sed est etiam in communicante potestas. Qui enim dat alicui potestatem, non amittit eam, sicut episcopus qui dat sacerdoti potestatem q̃ conficiat corpus Domini; dando non amittit eam, vnde de communicatione rerum spiritualiũ dicit Aug. in 1. de doctrina christiana. Omnis res quæ dando non deficit, dum habetur, & non datur, nondum habe-

C tur quomodo habenda est. Et similiter quando dat episcopus potestatem sacerdoti absoluendi aliquos homines, nõ amittit illam potestatem, nisi forte sumeretur potestas, quã habet sacerdos in parochia sua, quasi potestas quam habet miles in villa sua, quod est ridiculum, cum non sint domini, sed ministri, secundum illud. 1. ad Cor. 4. Sic nos existimet homo vt ministros Christi &c. & Luc. 22. Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator. Ad illud quod objicitur postea, quòd episcopus quando committit curam parochiæ, ipse se exonerat, dicẽdum quòd falsum est, quia adhuc pertinet ad eum habere curam totius plebis sibi commissæ, vt habetur. 10. q. 1. c. Quæcunque. Vnde & Apostolus de se dicebat. 2. ad

D Corinth. 11. Præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana solicitudo omnium ecclesiarum. Non tamen sit onus ei importabile, quia habet alios inferioris ordinis adiutores. Dato autem q̃ sit immunis à periculo per hoc quod sacerdoti curam committit, non tamen sequitur q̃ per hoc sit immunis à potestate quam in parochia habet: Ministri n. Christi non solum possunt operari ad salutem plebis ad vitandum periculum sibi imminens, sed etiam ad augendum meritum, & magis fructificandum in populo Dei, sicut etiam Paulus multa supererogabat propter salutem electorum, quæ sine periculo suæ salutis dimittere poterat. Ad aliud quod objicitur. s. quòd sacerdos est sub episcopo, sicut episcopus sub archiepiscopo, dicendum q̃ non est omnino simile. Constat enim q̃ archiepiscopus

E non habeat immediatam iurisdictionem in illos qui sunt de diœcesi episcopi, nisi causa ad eum deferretur; sed episcopus habet immediatam iurisdictionem in parochianos sacerdotis, cum possit quemlibet coram se citare & excõmunicare, quod archiepiscopus non potest in subditis episcoporum, vt dictum est: cuius ratio est, quia potestas sacerdotis naturaliter & ex iure diuino subdit̃ potestati episcopi, cum sit imperfecta respectu illius, vt Dion. probat: sed episcopus subditur archiepiscopo solum ex ordinatione ecclesiæ, & ideo in quibus ecclesia statuit episcopum archiepiscopo subiectum, in illis tantum subiectus est ei. Sacerdos autem qui ex iure diuino Episcopo subditur, in omnibus est ei subiectus: sicut etiam Papa habet immediatam iurisdictionem in omnes Christianos, quia Ro-

mana Ecclesia nullis synodicis constitutis cæteris ecclesijs
prælata est, sed euangelica voce Domini & Saluatoris no-
stri primatum obtinuit, vt habetur in decretis, distinct. 21.
cap. Quamuis. Ad id quod postea obijcitur, quòd presby-
teri parochiarum sunt sponsi ecclesiarum sibi commissa-
rum, dicendum quòd sponsus ecclesiæ, proprie loquendo,
Christus est, de quo dicitur Ioan. 3. Qui habet sponsam,
sponsus est. Ipse enim de ecclesia suo nomine filios gene-
rat. Alij autem qui sponsi dicuntur, sunt ministri sponsi,
exterius cooperantes ad generationem spiritualium filio-
rum, quos tamen non sibi sed Christo generant. Qui qui-
dem ministri, intantum sponsi dicũtur, inquantum vicem
veri sponsi obtinent. Et ideo Papa qui obtinet vicem in to
ta ecclesia vniuersalis ecclesiæ sponsus dicitur, episcopus
autem suæ diœcesis, presbyter autem suæ parochiæ. Vnde
& diœcesis sponsus Papa est, & episcopus parochiæ, nec ta-
men propter hoc sequitur, quòd sint plures sponsi vnius
ecclesiæ quia sacerdotes suo ministerio cooperantur epi-
scopo tanquàm principali, & similiter Episcopi Papæ &
ipse Papa Christo. Vnde Christus Papa, Episcopus, & sacer
dos, non computantur nisi vnus sponsus ecclesiæ. Vnde
patet, quòd ex hoc, quòd Papa vel episcopus audit confes-
sionem parochianorum, vel alij audiendas committit, nõ
sequitur, quod sint plures vnius ecclesiæ sponsi, sequeretur
autem si duo præficerentur eidem ecclesiæ eodem gradu,
sicut duo episcopi in vna diœcesi, & duo presbyteri curati
in vna parochia, quod canones prohibent. Ad ea verò qui-
bus probare nitũtur, quòd nec ex priuilegio Papæ religio-
si prædicare, neç confessiones audire possunt, nunc respon
dẽdum est. Quod ergo primo obijcitur, quod Romanę se
dis authoritas non potest aliquid condere, vel mutare cõ-
tra statuta sanctorum patrum, dicendum, quòd verum est
in illis quæ statuta sanctorum determinauerunt esse de
iure diuino sicut articuli fidei qui determinati sunt per
concilia. Sed illa quæ sancti patres determinauerunt esse
de iure positiuo, sunt relicta sub dispositione Papę, vt pos-
sit ea mutare vel dispensare, secũdum opportunitates tem
porum vel negotiorum. Sancti. n. patres in concilijs con-
gregati, nihil statuere possunt, nisi authoritate Romani
pontificis interueniente, sine qua etiam nec concilium cõ-
gregari potest. Nec tamen Papa quando aliquid aliter fa-
cit, quàm à sanctis patribus statutũ sit, contra eorũ statuta
facit, quia seruatur intentio statuentiũ, et si non seruantur
verba statutorum, quæ non possunt in oĩbus casibus, & in
oĩbus tpibus obseruari, seruata intentione statuentiũ, quæ
est vtilitas ecclesiæ, sicut & in omni iure positiuo accidit.
Derogatur. n. prioribus statutis per statuta sequentia. Nec
tamen hoc, quod aliqui religiosi qui non sunt episcopi,
vel presbyteri parochiales prędicare, & cõfessiones audiũt
est contra decreta patrum, nisi ex sua authoritate hoc fa-
cerent sine authoritate Papæ episcopi, vt ex prædictis pa-
tet. Et p hoc patet solutio ad id, quod postea à obijcitur,
quia Papa ex hoc, quòd dat alicui licentiam, vel priuilegiũ
audiendi confessiones, vel prædicandi, non facit per hoc
contra Apostolum, quia tales religiosi non prædicant ple-
bibus alienis, vt supra dictum est. Nec tamẽ hoc est verum,
quòd Papa non possit aliquid facere contra Apostolum.
Dispensat enim cum bigamo & in pœna quam canones
Apostolorum statuerunt presbytero fornicanti. Ex decre-
to autem inducto, nõ potest amplius haberi, nisi quòd Pa-
pa non potest destruere canonicam scripturam Apostolo-
rum & Prophetarum, quæ est ecclesiasticę fidei fundamen
tum. Ad id, quod postea obijcitur, quòd priuilegia princi-
pum sunt intelligenda sine præiudicio alterius, dicẽdum,
ꝙ præiudicium dicitur fieri alicui, quando subtrahitur ei
aliquid, quod in fauorem eius introductum est, vel quod
ad vtilitatem eius ordinatur, sed subiectio alicuius subditi
ad rectorem ecclesię non est ordinata principaliter ad vti-
litatem præsidentium, sed ad vtilitatem subiectorum. Vn-
de Ezech. 34. dicitur. Væ pastoribus Israel qui pascebant
semetipsos. Nonne greges pascuntur à pastoribus, & ideo

F nullum præiudicium fit rectori ecclesiæ, quando subditus
eius à sua potestate eximitur sine præiudicio eius, sicut Pa-
pa eximit abbatem à potestate episcopi sine eius præiudi-
cio, & similiter episcopum à potestate archiepiscopi. Si au-
tem ipsemet operetur in subditis quæ pertinent ad salutẽ,
vel alijs hoc ipsum committat, non solum nõ facit ei præ-
iudicium sed præstat ei magnum beneficium, quod maxi-
me acceptatur à cunctis rectoribus, qui non quærunt quæ
sua sunt, sed quæ Iesu Christi. Vnde super illud. Num. 12.
Quid æmularis pro me, dicit glos. Greg. Pia mens pastoris
quia nõ propriã gloriam, sed authoris quęrit, ab omnibus
vult iuuari in eo, quod facit. Fidelis enim prędicator optat
si fieri valeat, vt veritatem quam solus loqui non sufficit,
ora cunctorum sonent. Ad id, quod postea obijcitur, quòd
G princeps quando alicui committit liberam testamenti fa-
ctionem, intelligitur tantum concessisse legitimam & con
suetam, dicendum quòd similiter Papa quando commit-
tit alicui, quòd prædicet, vel confessiones audiat, commit-
tit ei vt legitime hoc faciat. Vnde per hãc commissionem
non potest prædicare aliqua quę non decent, sed ex quo ab
eo datur libertas prædicandi, non requiritur ad hoc, quòd
eius prædicatio legitima sit, quòd ab alio potestatem acci-
piat, qa sic inutilis esset eius potestas à Papa accepta, sicut
& ille qui habet licentiam ab Imperatore, quòd testamen-
tum condat, non oportet quod ab alio vlterius licentiam
petat, sed quod obseruet ea quæ pertinent ad debitum mo
dum testandi. Similiter & prædicator cui datur licentia à
Papa prædicandi, debet debito modo prędicare, vt scilicet
alia prędicet pauperibus & alia diuitibus, quod obseruent
H huiusmodi quę Gregor. in pastorali docet. Ad illud, quod
postea obijcitur, quòd monachus cum ordinatur, non ac-
cipit executionem officij, nisi cum cura plebis sibi com-
mittitur, dicendum, quòd potestas ordinis sacerdotalis ad
duo ordinatur. Et primo & principaliter ad corpus Chri-
sti verum consecrandum, & huius potestatis executionem
statim cum ordinatur accipit, nisi sit defectus in ordina-
tione vel in ordinato. Secundario ordinat ad corpus Chri-
sti mysticum per claues ecclesię quę sibi committuntur, &
huius potestatis executionem nõ recipit, nisi cura ei com-
mittatur, vel nisi authoritate alterius habentis curam hoc
agat. Neç tamẽ potestas sacerdotalis frustra datur ei, quia
habet executionem in hoc ad quod sacerdotij potestas
principaliter ordinatur, sed officium prædicationis non or-
dinatur ad aliud, quàm ad prędicandum. Vnde cum priui-
I legium principis non debeat alicui esse inutile, vt iura di-
cunt, oportet ex hoc ipso, quòd Papa committit alicui of-
ficium prędicandi, ꝙ ille habeat executionem officij, qui-
cunq; sit, & tamen quãdo Papa dat priuilegium alicui reli-
gioso, quòd possit prędicare, non propter hoc cõmittit ei
officium, sed magis officij executionem, quia religiosi ta-
les non prędicant, quasi vtentes sua potestate, sed aliena si-
bi commissa, sicut dictum est. Ad aliud dicendum, quòd
sicut supradictum est in 1. questione de doctrina, Dionys.
ibi loquitur de monachis laicis, qui nõ sunt episcopi pres-
byteri vel diaconi, si tamen de omnibus intelligeretur, nõ
destruit ecclesiasticam hierarchiam Papa mittens mona-
chos ad prędicandum, quia sicut supradictum est, in eccle-
k siastica hierarchia ille qui est inferioris ordinis, potest su-
perioris officium exercere, etiam in suo ordine manens,
sicut etiam & in cœlesti, & vlterius potest ad superiorem
ordinem promoueri, quod non est in cœlesti. Vnde & In-
noc. tertius ante concilium generale quosdam Cistertien-
sis ordinis misit ad prædicandum in partibus Tholosanis.
Ad aliud quod vltimo obijcitur, quòd religiosi nõ possunt
petere licentiam prædicandi, quia hoc est ambitionis, di-
cendum quòd falsum est, quia prædicationis officium &
laudabiliter appeti potest ex charitate, exemplo Isaiæ qui
se ad hoc sponte obtulit. Isai. 6. Ecce ego, mitte me: & lau-
dabiliter põt vitari ex humilitate, exemplo Hieremiæ qui
dixit. Ah, Ah, Ah, Domine Deus, nescio loqui, qa puer ego
sum. Hier. 1. vt patet per gl. Greg. ibidem. Et similis senten-
tia

tia habetur. 8.q.1.c.In scripturis. Sciendum etiam quòd ecclesiastica officia duo habent adiuncta scilicet opus, & dignitatem, vel honorem, & ratione honoris laudabiliter recusantur, sed ratione operis laudabiliter possunt quæri 1. Tim.3. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Vnde Augustin. dicit in 19. de Ciuit. Dei. Exponere voluit quid sit episcopatus, secundum scilicet quod desiderari potest, quia nomen est operis, non honoris, vt habetur. 8.q.1. Qui episcopatum. Et hoc idem habetur in gloss. super eodem verbo: & ideo si opus separatur à dignitate, laudabiliter & sine ambitionis periculo potest desiderari, & ideo non est ambitionis, si religiosus petat à sacerdote, vel episcopo licentiam prædicandi, sed est signum dilectionis Dei & proximi.

CAP. V.

An religiosus teneatur manibus laborare.

QVia verò per sufficientes rationes religiosos à fructu animarum arcere non possunt, eos indirecte impedire nituntur, imponentes eis necessitatem manibus operandi, vt vel sic saltem retrahantur à studio, quo ad prædicta redduntur idonei: in quo hostes ciuitatis sanctæ præfati malignantes ostenduntur. Vnde super illud Nehe. 6. Veni, & percutiamus fœdus &c. dicit gloss. Hostes ciuitatis sanctæ suadebant Nehemiæ in campestria descendere, & fœdus pacis secum inire: sic & hæretici, & falsi catholici cum veris catholicis pacis consortium habere volunt non vt ipsi ad arcem catholicæ fidei & operationis ascendant, sed vt potius eos, quos in culmine virtutum commorantes aspiciunt, ad infima operum, vel pauperum dogmatum descendere cogant. Quod autem religiosi manibus operari teneantur, multipliciter nituntur ostendere. Primo per hoc quod dicitur, 1. Thessalonicens. 4. Operamini manibus vestris, sicut præcepimus vobis: sed ad præcepta seruanda tenentur maxime religiosi. ergo debent manibus laborare. Item 2. Thessalonic. 3. Si quis non vult operari, nec manducet, gloss. Dicunt quidam de operibus spiritualibus hoc præcepisse Apostolum, non de opere corporali, in quo agricolæ, vel opifices laborant: & infra. Sed superfluo conantur sibi & cæteris caliginem inducere, vt quod vtiliter charitas monet non solum facere nolint, sed nec intelligere: & infra. Vult Apostolus seruos Dei corporaliter operari vnde viuant, licet ad seruitutem Dei religiosi specialiter deputentur. ergo debent operari secundum Apostoli præceptum. Item, inducunt hoc quod habetur ad Ephes. 4. Laboret operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. glos. Non tantum vnde viuat. ergo religiosi qui non habent aliunde vnde tribuant necessitatem patienti, debent manibus operari. Item, Luc. 12. super illud. Vendite quæ possidetis, dicit glos. Non tantum cibos vestros communicate pauperibus, sed etiam vēdite possessiones vestras, vt omnibus vestris semel pro Domino spretis, postea labore manuum operemini, vnde viuatis, vel eleemosynam faciatis, ergo religiosi qui omnia sua relinquunt, debent de labore manuum suarum viuere, & eleemosynas facere. Item, religiosi maxime tenentur Apostolorum vitam imitari, quia statum perfectionis profitentur: sed Apostoli proprijs manibus laborabant. 1 ad Corinth. 4. Laboramus operantes manibus nostris, & Act. 20. Ad ea quæ mihi opus erant ministrauerunt manus istæ, & in hoc se imitabiles ostendebant alijs. 1. Thessalonicen. 3. Neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte & die operantes, vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. ergo religiosi debent Apostolos in labore manuum imitari. Item, religiosi magis tenentur ad opera humilia, quàm sæculares clerici: sed sæculares clerici tenentur manibus laborare. Vnde dicitur in decretis distinct. 91. Clericus victum & vestitum sibi artificio, vel agricultura absque sui officij detri-

A mento præparet. Item, in sequenti cap. Quilibet clericus verbo Dei eruditus artificio victum quærat. Item, Omnes clerici qui ad operandum validi sunt, artificialia & literas discant. ergo multo fortius religiosi tenentur manibus laborare. Item, Actuum 20. Ad ea quæ mihi opus erāt, & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ. gloss. interlinearis. Exemplum operandi etiam episcopis est signum, quo discernuntur à lupis. ergo multo magis illi qui episcoporum officium exercent prædicando, debent manibus laborare. Item, Hierony. dicit ad Rusticum monachum. Aegyptiorum monasteria hunc morem tenent, vt nullum absq; opere & labore suscipiant, non tam propter victus necessaria, quàm propter animæ salutem, ne vagetur perniciosis cogitationibus. ergo requiritur ad salutem animarum in religiosis, quòd manibus operentur. Item, reli-

B giosi semper debent ad profectum spiritualem conari, secundum illud 1. ad Cor. 12. Aemulamini charismata meliora: sed sicut dicit August. in lib. de opere monachorum, religiosi qui non operantur manibus, illos qui operantur sibi anteponendos esse non dubitent. Et Act. 20. super illud. Beatius est magis dare quàm accipere, dicit gloss. Illos maxime glorificat, qui cunctis quæ possident in semet renuntiantes, nihilominus operando vt habeant vnde tribuant necessitatem patienti. igitur omnes religiosi ad hoc debent tendere, vt manibus operentur. Item, Augustin. in eodem lib. religiosos non operantes cōtumaces nominat, subdens præmissis verbis. Cæterum quis ferat homines contumaces saluberrimis Apostoli monitis resistentes, nō sicut infirmiores tolerari, sed sicut sanctiores etiam prædicari? sed contumacia est peccatum mortale, aliàs pro con-

C tumacia nullus excommunicaretur. ergo sine periculo peccati mortalis religiosi non possunt dimittere quin manibus operentur. Item, si religiosi excusantur à labore manuum, maxime videntur excusari propter hoc quòd vacant Psalmis, orationibus, prædicationibus, & lectionibus: sed propter ista non excusantur. ergo omnino laborare tenentur. Media probatur per hoc quod dicit Augustinus in libro de opere monachorum. Quid agant qui operari corporaliter nolunt, cui rei vacent scire desidero. Orationibus inquiunt, & Psalmis, & lectioni, & verbo Dei. Et singula istorum remouens, dicit primo de oratione. Citius exauditur vna obedientis oratio, quàm decem milia contemptoris, innuens illos esse contemptores & indignos exaudiri, qui manibus non operantur. Secundo quantum ad vacantes diuinis canticis, subiungit Cantica cantare diui-

D na etiam manibus operantes facile possunt: & infra. Quid ergo impedit seruum Dei manibus operantem in lege Domini meditari, & psallere nomini Domini altissimi? Tertio subiungit de lectione. Qui autem dicunt se vacare lectioni, nonne illic inueniunt quod præcepit Apostolus? Quæ est ergo ista peruersitas, lectioni nolle obtemperare, dum vult ei vacare, & vt quod bonum est diutius legatur, ideo facere nolle bonum quod legitur? Quis enim nesciat tanto citius quemque proficere cum bona legit, quantò citius facit quod legit? Quarto subiungit de prædicatione. Si autem alicui sermo erogandus est, & ita occupet vt manibus operari non vacet, nunquid hoc omnes in mo-

E nasterio possunt? Quando ergo non omnes possunt, cur sub hoc obtentu omnes vacare volunt? Quanquam si omnes possent, vicissitudine facere deberent, non solum ne cæteri à necessarijs operibus occuparentur, sed etiam quia sufficit vt audientibus pluribus vnus loquatur. Sciendum verò quòd in ista etiam quæstione viā veritatis relinquentes, dum ab vno errore recedunt, in contrarium dilabuntur. Fuit enim quorundam monachorum error antiquitus, qui dicebant religiosos manibus operari sine suæ perfectionis detrimento non posse, quia qui manibus laborat, non totam solicitudinem in Deum iactat, & ita non implet illud euangelicum. Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis, & corpori vestro quid induamini. Mattheo. 6. Vnde & cogebantur negare Apostolum

manibus operasse, & dicere hoc quod Apostolus dicit. 2. Thes. 3. Si quis non vult operari, nec manducet, de opere spirituali intelligendum fore, non de opere corporali, ne præceptum Apostoli præcepto euangelij contrarium inueniatur. Horum ergo errorem vtpote sacræ scripturæ manifeste contrarium August. reprobat in lib. de opere mona. quia contra tales hunc librum scripsit, vt patet in lib. retractationum. Ex quo quidam peruersi sensus homines contrarij erroris occasionem assumunt, vt dicant religiosos esse in statu damnationis, qui manibus non laborant, in hoc Pharaoni amicos & vnanimes se ostendentes, vt patet per gloss. Exod. 5. super illud. Quare Moyses & Aaron solicitatis populum &c. gloss. Hodie quoque si Moyses & Aaron, id est propheticus & sacerdotalis sermo animam solicitet ad seruitium Dei exire de sęculo, renuntiare omnibus quæ possidet, attendere legi & verbo Dei, continuo audies vnanimes & amicos Pharaonis dicētes, Videte quomodo seducuntur homines, & peruertuntur adolescentes ne laborent, ne militent, ne agant aliquid quod prosit, relictis rebus necessarijs ineptias sectantur & otium. Quid. n. est seruire Deo? Laborare nolunt, & otij occasiones quærunt. Hæc erant tunc verba Pharaonis: hæc & nunc amici eius loquuntur. Vt ergo ab istorum infestatione seruos Dei defendamus, ostendamus omnes religiosos nisi forte in casu, ad manibus laborandum non tantum non teneri, sed etiam manibus non laborantes in statu salutis esse. Primo per glo. quæ habetur Matth. 6. Respicite volatilia cœli; gloss. Sancti merito auibus comparantur, quia cœlum petunt, & quidam ita remoti sunt à mundo, vt iam in terris nil agant, nil laborent, sed sola contemplatione iam in cœlo degunt, de quibus dicitur. Qui sunt hi qui vt nubes volant? Item, Gregor. super Ezech. in secunda homelia secundæ partis. Contemplatiua vita est charitatem Dei & proximi tota mente retinere, & ab exteriori actione quiescere, soli desiderio conditoris inhærere, vt nil iam agere libeat, sed calcatis curis omnibus ad videndam faciem sui conditoris animus inardescat. ergo perfecti contemplatiui ab omni actione exteriori se retrahunt. Item, Luc. 10. super illud. Domine non est tibi curæ, quòd soror mea reliquit me solam ministrare? dicit glo. Ex illorum persona loquitur, qui adhuc diuinæ contemplationis ignari, solum quod didicere fraternæ dilectionis opus Deo placitum dicunt, ideoque cunctos qui Christo deuoti esse velint, huic mancipandos autumant: sed illi qui dicunt religiosos manibus debere laborare, hoc propter fraternæ dilectionis opus dicunt, vt scilicet habeant vnde eleemosynas tribuāt, secundum illud Ephes. 4. Laboret manibus suis, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. ergo illi qui volunt ꝙ omnes religiosi manibus laborent, voce Marthæ vtuntur, quæ de quiete Mariæ murmurauit, vnde à Domino Marię otium est excusatum. Item, hoc exemplo probari potest. Beatus enim Benedictus vt Greg. in 2. dialogorum narrat, tribus annis in specu mansit manibus non laborans, vt ex hoc victum quęreret, quia longe à conuersatione hominū positus erat soli Romano monacho cognitus, qui ei victū ministrabat. Quis tamen audeat dicere eum tunc in statu salutis non fuisse, cum Dominus eum seruum suum nominauerit cuidam sacerdoti dicens, Seruus meus illo in loco fame moritur. Multa etiam alia exempla sanctorum patēt in dialogo, & in vitis patrum, qui sine labore manuum illam vitam transigebant. Item laborare manibus aut est præceptum, aut consilium. Si consilium est, nullus tenetur ad laborandum manibus, nisi qui ad hoc voto se astrinxit. ergo religiosi qui ex regula sua non habent quòd debeant manibus laborare, ad laborem manuum non tenentur. Si autem est in præcepto, cum ad præcepta diuina & apostolica æqualiter teneantur religiosi & sæculares, non magis ad laborem manuum tenentur religiosi, quàm sæculares. ergo si licebat alicui sine labore manuum viuere quando in sæculo erat, idem licebit quando in religione aliqua erit. Item, tempore illo quo dixit Apostolus, Qui non vult

F

laborare, non manducet, non erant religiosi à sæcularibus distincti, vnde illud præceptum communiter omnibus Christianis propositum est: quod etiā patet ex hoc quod dicitur. 2. Thessalonicensium. 3. Subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate. Omnes enim Christiani tūc fratres appellabantur, vt patet 1. ad Corinth. 7. Si quis frater habet vxorem infidelem &c. glos. id est Si quis fidelis. Si ergo religiosi tenentur laborare manibus propter illa Apostoli verba, pari ratione tenentur omnes sęculares, & sic redit idem quòd prius. Item, Augustin. dicit in libro de opere monachorum. Illi qui saltem habebant aliquid in sæculo, quo facile sine opificio sustentarent hanc vitam, quod conuersi ad Deum indigentibus dispertiti sunt, & credenda est eorum infirmitas, & ferenda. Solent enim tales operum corporalium laborem sustinere non posse. ergo illi qui in sæculo de labore manuum non vixerunt, nec in religione ad laborem manuum sunt cogendi. Item, in eodem

G

libro Augustinus loquens de aliquo diuite, qui bona sua alicui monasterio tribuit, dicit quòd bene facit manibus laborando, vt alijs exemplum det: quod quidem si nolit, scilicet laborare manibus, quis eum audeat cogere? Nec differt, vt ibi ipse subiungit, siue monasterio dederit, siue vbicunque diuiserit, cum omnium Christianorum sit vna respublica. ergo idem quod prius. Item, id quod non præcipitur nisi sub conditione & in casu, non obligat nisi conditione illa existente, & in casu illo: sed labor manuum nunquam inuenitur ab Apostolo imperatus nisi in casu, quando scilicet per hoc vitantur aliqua peccata, volens prius homines manibus laborare, quàm in illa peccata in-

H

cidere. ergo qui possunt manibus non laborando talia vitare, non tenētur manibus laborare. Media patet per hoc, quod Apostolus non nisi in tribus locis inuenitur laborem manuum imposuisse. 1. ad Ephe. 4. Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis: in quo apparet quòd laborem manuum imponit ad furtum vitandum, eis scilicet qui à manuum labore abstinentes victum in furto quærebant. Secundo, hoc ipsum præcepit. 2. Thessalonicensium 4. vbi dicit. Operamini manibus vestris, sicut præcepimus vobis, & vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis: in quo laborem manuum indixit ad vitandam concupiscentiam alienarum rerum, quod est furtum mentale. Tertio, de hoc loquitur. 2. The. 3. vbi sic dicit. Cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult ope-

I

rari, nec manducet. Audiuimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes, gl. Qui fœda cura necessaria sibi prouident. His autem qui eiusmodi sunt, denuntiamus & obsecramus in Domino Iesu Christo, vt cum silentio operantes, suum panem manducent: in quo patet quòd laborem manuum imponit illis, qui laborem manuum fugientes, ex turpibus negotijs victum sibi acquirebant. Sic ergo patet quòd religiosi & sæculares, qui & sine furto, & sine cōcupiscentia alienarum rerum, aut sine turpi cura victum habere possunt vndecunque, ex præcepto Apostoli laborare non tenentur. Similiter nec ex præcepto August. in lib. de opere monachorum, cum non inducat nisi ad obseruandum præcepta apostolica, sicut patet inspicienti diligenter verba eius. ergo non

k

tenentur religiosi manibus laborare nisi in casu. Item, illi qui habent aliàs vnde viuant quàm de labore manuum, nō tenentur manibus operari, alioquin omnes diuites, & omnes clerici, & laici qui non laborant, essent in statu damnationis, quod est absurdum. Sed aliqui religiosi sunt qui habent vnde aliàs uiuant, quàm de labore manuum, quia habent possessiones quæ ad eorum vitam sustentandam à fidelibus collatæ sunt: vel habent ministerium prædicationis sibi commissum, de quo viuere possunt. 1. ad Cor. 9. Dominus ordinauit his qui euangelium annuntiant, de euangelio viuere, glo. Sic Dominus rationabiliter disponit de prædicatoribus, vt expeditiores sint ad prædicandū verbum Dei: vnde non potest dici, ꝙ hoc intelligendum sit

solum

solum de prælatis, quibus ex authoritate ordinaria prædicare incumbit, quia tam ipsos, quàm alios quoscunq; qui ex eorum commissione prædicant, oportet expeditos esse ad prædicandum verbum Dei, inter quos possunt esse religiosi, sicut supra probatum est. Similiter aliqui religiosi sunt, qui Ecclesiæ deseruiunt in diuino officio, & de hoc etiam licite viuere possunt: vnde dicitur. 1. Cor. 9. Qui altari deseruiunt, cum altari participant. Et de his duobus dicit August. in lib. de opere mona. de religiosis loquens. Si euangelistæ sunt, fateor, habent scilicet potestatem de sumptibus fidelium viuendi. Si ministri altaris, bene sibi istam non arrogant, sed plane vendicant potestatem. Similiter sunt aliqui religiosi, qui sacræ scripturæ vacant, & de hoc etiam licite viuere possunt. Vnde dicit Hieron. in epist. contra Vigilantium. Hæc in Iudæa vsque hodie perseuerat consuetudo non solum apud nos, sed etiam apud Hebræos, vt qui in lege Domini meditantur die ac nocte, & partem nõ habent in terra nisi solum Deum, synagogarum, & totius orbis foueantur ministerijs. ergo patet quòd non omnes religiosi tenentur manibus laborare. Item, vtilitas spiritualis præfertur vtilitati temporali: sed qui seruiunt vtilitati communi ad pacem temporalem conseruandam, licite accipiunt vnde viuunt, vnde dicitur Roma. 13. Ideo & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsum seruientes. gloss. Dum pugnant pro patria. ergo multo fortius qui in spiritualibus communi vtilitati deseruiunt vel prędicando, vel sacrę scripturæ insistendo, vel Ecclesię deseruiendo, in qua fiunt orationes pro salute totius Ecclesiæ, possunt licitè accipere à fidelibus vnde sustententur. non ergo tenentur manibus laborare. Item, sicut dicit August. in lib. de opere mona. Apostol. ibi manibus operabatur, vbi Iudæis solo die sabbathi prędicare consueuerat, habens reliquum tempus liberum ad manibus laborandum, sicut faciebat cum esset Corinth. Sed quando erat Athenis, vbi poterat quotidie prædicare, manibus non operabatur, sed viuebat de his quę detulerant sibi fratres de Macedonia venientes. Ex quo patet quòd officium prædicationis nõ est propter laborem manuum dimittẽdum. ergo illi qui possunt prædicationi quotidie insistere, & alijs quę ad salutem animarum spectant, siue authoritate ordinaria hoc agant, siue ex commissione alterius, debent omnino à labore manuum abstinere. Item, opera misericordiæ præferuntur corporalibus exercitijs. 1. Timothęi 4. Corporalis quidem exercitatio ad modicum vtilis est, pietas autem ad omnia valet: sed opera pietatis sunt intermittenda vt vacetur prædicationi, Actuum. 6. Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Lucæ 9. Sine vt mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade & annũcia regnum Dei. gloss. Dominus docet bona minora pro vtilitate maiorum esse prætermittenda. Maius est enim animas mortuorum prædicando suscitare, quàm corpus mortui terra abscondere. ergo & illi qui licite prædicare possunt, qualitercunque debẽt laborem manuum propter prædicationem intermittere. Item, non est possibile studio sacræ scripturæ continuo insistere, & de labore manuum victum quærere: sed sicut Gregor. in pastorali dicit, exponens illud quod dicitur Exod. 25. Vectes semper erũt in circulis. Nimirum necesse est, inquit, vt qui ad officium prædicationis excubant, à sacræ lectionis studio non recedant, vt scilicet semper sint parati ad prædicandum, & si non semper prædicent, vt patet per ea quæ ibi subduntur. ergo illi qui ad prędicandum deputati sunt, siue ex propria authoritate sicut prælati, siue ex prælatorum commissione, debent à labore manuum cessare vt studio vacent. Item, quòd religiosi possunt labore manuum dimisso, studio sacræ scripturæ absq; reprehensione vacare, patet per id quod dicit Hieron. in prologo super Iob. Si aut fiscellam iunco texerem, aut palmarum folia complicarem, vt in sudore vultus mei comederem panem; & ventris opus solicita mente pertractarem, nullus morderet, nemo reprehenderet. Nunc autem quia iuxta sententiam Saluatoris, volo operari cibum qui

A non perit, & antiquam diuinorum voluminum viam sentibus virgultisq; purgare, error mihi geminus iniungitur. Et infra. Quapropter, o fratres dilectissimi pro flabello calatis sportulisq; munusculis monachorum spiritualia hæc & mansura dona suscipite. ergo patet quòd Beatus Hiero. qui erat monachus, loco laboris manualis studium sacræ scripturæ assumpserat, de quo tamen ab inuidis reprehendebatur. ergo & alijs religiosis hoc ipsum licet, quantumcunque murmurent detractores. Item, Augustin. in lib. de opere mona. Qui relicta, vel distributa siue ampla, siue qualicunque opulentia inter pauperes Christi pia & salubri humilitate numerari voluerint, si corpore ita valent, & ab ecclesiasticis occupationibus vacant, si & ipsi manibus operentur vt pigris auferant excusationem, multo misericordius agunt, quàm cum omnia sua indigentibus diuise-

B runt. Ex quo patet quod tam illos qui corpore non valent, quàm illos qui ecclesiasticis operibus implicantur, non vult manibus laborare: sed inter ecclesiasticas occupationes prædicatio est vtilior & dignior. 1. Timot. 5. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina. ergo illi qui in prędicatione occupantur, non debent manibus laborare. His ergo visis, restat obiectis in contrarium respondere. Ad illud ergo quod primo obijcitur, quòd laborare manibus est ab Apostolo præceptum, dicendum quòd illud præceptum ab Apostolo propositum non est iuris positiui, sed legis naturalis: quod patet per hoc quod dicitur 2. Thes. 3. Vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, gloss. Aliter quàm ordo naturæ exigit. Loquitur autem

C de illis qui ab opere manuali cessabant. Quòd autem ad manibus operandum ipsa natura inclinet, indicat corporis dispositio: quia natura non dedit homini vestes, sicut pilos alijs animalibus: neque arma, sicut cornua bobus, & vngues leonibus: nec aliquem cibum sibi natura præparauit excepto lacte, vt Auicenna dicit. Veruntamen loco omnium dedit sibi rationem, qua hæc omnia sibi posset prouidere, & manus, quibus prouisionem rationis exequi posset, vt dicit Philosophus in 14. de animalibus. Et quia præcepta legis naturæ communiter omnes respiciunt, hoc præceptum naturalis iuris de labore manuum ad omnes hominum differentias se extendit, nec magis ad religiosos quàm alios: nec tamen dicendum, quòd ad manibus operandum quilibet homo teneatur, quod sic patet. Sunt

D enim quædam legis naturæ præcepta, per quorum impletionem non prouidetur nisi implenti, sicut præceptum de manducando: vnde ad hæc implenda quilibet homo singulariter tenetur. Sunt etiam quædam præcepta legis naturæ, quibus homo sibi non prouidet, sed naturæ communi, sicut præceptum de actu generatiuæ virtutis, quo species humana multiplicatur & saluatur, vel etiam quibus homo non soli ipsi, sed alijs prouidere potest: & ad hæc obseruanda non quilibet obligatur, quia nec vnus ad omnia sufficeret, quibus vita hominum indiget. Non. n. posset vnus homo generationi intendere, & contemplationi, & ędificationi, & agriculturæ, & omnibus alijs exercitijs, quibus indiget vita humana: vnde in his vnus ab alio iuuatur, sicut in corpore membrum vnum ab alio. Et propter mu-

E tuum obsequium, quod homines sibi inuicem impendere debent, dicit Apostolus Rom. 12. Singuli autem alter alterius membra. Horum autem ministeriorum distributio, vt scilicet diuersi homines diuersis ministerijs occupẽtur, fit principaliter ex diuina prouidentia, sed secundario ex causis naturalibus, per quas magis homo inclinatur ad vnũ quàm ad aliud. Sic ergo patet ꝙ in talibus nullus obligatur ex præcepto, nisi quando necessitas incumbit, & per alium sibi non prouidetur: sicut si necessitas incumberet homini vt domo, vel aliquo hmôi vteretur, & nullus alius esset qui ei præparet, ipsemet sibi habitaculum ꝑparare teneretur, aliàs sibi manus inijceret. Et similiter dico, ꝙ ad manibus laborandum nullus tenetur, nisi quando necessitas sibi incumbit vtendi his quæ labore manuum quæruntur, &

ea ab alijs aliunde habere non potest sine peccato. Illud.n. dicimur posse, quod licite possumus: & hoc patet per id quod dicitur. 1.Cor.4. Laboramus operantes manibus nostris, glo. pro nobis necessarijs, quia nemo dat nobis. Vnde & Apostolus laborem manuum nunquàm præcepit, nisi illis qui à labore manuum abstinêtes, causa victus acquirendi in peccata alia incidebant, vt supra probatum est. Et sic ex verbis Apostoli non potest probari nisi quòd quilibet homo vel religiosus, vel sæcularis tenetur manibus laborare potius quàm se mori dimittat, vel victum aliquo modo illicito quærat: & hoc concedimus. Ad illud quod secundo obijcitur, dicendum quòd ex prima parte illius gl. non potest plus haberi, nisi quòd illud verbum Apostoli. Si quis non laborat, nec manducet, intelligitur de opere corporali contra quosdam monachos, qui dicebant illud verbum intelligendum esse de opere spirituali tantum, volentes quòd seruis Dei non liceret operari. Et hûc intellectum glo. aufert, & Augustin. reprobat in lib. de opere mona. vnde glo. sumitur. Habito ergo quòd textus sit intelligendus, Qui non vult operari scilicet corporaliter, non manducet, non sequitur quòd quilibet qui manducare vult, teneatur manibus laborare. Si enim de omnibus hoc diceretur, esset contrarium ei quod paulo ante præmisit. Nocte & die operantes, non quasi non habuerimus potestatem &c. Habebat ergo Apostolus potestatem manducandi sine labore manuum. non igitur vniuersaliter intelligendum est, Si quis non vult operari, nec manducet. Sed de quibus loquatur, patet manifeste per illud quod subditur. Audiuimus enim inter vos quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes, gloss. Qui fœda cura necessaria sibi prouident. His autem qui eiusmodi sunt denûtiamus, vt cum silentio operantes suum panem manducent. Cum enim nullo modo debeant fœda cura, id est, illicito negotio victum quærere, in idem redit eos non operari, & non manducare. Quod autem subiungitur in gloss. vult seruos Dei corporaliter operari, non simpliciter proponitur, sed cum conditione alterius mali vitandi, scilicet inuoluntariæ & coactę mendicationis, quia sequitur. Vt nec compellantur egestate necessaria petere. Esset enim potius manibus laborandum, quàm ad tantam miseriam deueniendû, quod contra suum propositum & voluntatem aliquis mendicare cogeretur. Nec tamen sequitur quòd paupertatem assumentes, & ex humilitate mendicare volentes, laborare manibus teneantur. Ad id quod tertio obijcitur, dicendum quòd Apostolus non pręcepit laborem manuum absolute, sed cum quadam comparatione, vt scilicet quis potius manibus laborare debeat quàm furari: dicit enim, Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret manibus suis &c. Ideo non sequitur quòd religiosi, qui sine furto victum habere possunt, laborare corporaliter teneantur. Ad illud quod quarto obijcitur, dicendum quòd illi qui omnia sua vendunt, vt consilio Christi obediant, debent suis rebus venditis sequi Christum, vnde Petrus dicit Matt. 19. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te &c. Sequi autem potest aliquis Christum non solum opera vitę contemplatiuæ operando, sed etiam opera actiuæ faciendo, vnde qui relictis omnibus contemplationi vacat, consilium Christi implet. Similiter qui relictis omnibus eleemosynas corporales, vel spirituales facit prædicando, vel docendo. glo. ergo inducta ponit vnum illorum, quibus consilium Christi impletur, nec tamen per hoc alia excluduntur, aliàs gloss. contraria esset euangelio. Dicitur enim Luc. 9. quòd Dominus cuidam dixit. Sequere me, qui cum dilationem peteret causa sepeliendi patris, Dominus respondit. Sine vt mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade & annuntia regnum Dei. Voluit ergo aliquos dimissis omnibus se sequi ad annuntiandum verbum Dei. Vel potest dici; quòd cum textus sit consilium, totum quod in gloss. continetur consilium est, & ideo ad hoc nullus tenetur, nisi ad hoc per votum obligetur. Ad id quod quinto obijcitur, dicendum quòd hoc quòd Apostoli manibus labo-

F rauerunt, quandoque quidem fuit necessitatis, quandoq; supererogationis. Necessitatis quidem fuit, quâdo ab alijs victum inuenire non poterant, vt patet. 1. Corin. 4. per glos. prius inductam. Quod etiam supererogationis fuerit patet per id quod habetur 1. Corint. 9. Hac tamen supererogatione tribus de causis Apostolus vtebatur. Quandoque quidem vt occasionem auferret pseudoapostolis prædicandi, qui propter sola temporalia prædicabant, vt patet 2. Cor. 15. Quod autem facio, & faciam vt amputem occasionem eorum &c. Quandoq; propter auaritiam eorum quibus prædicabat, ne grauati si Apostolo seminanti spiritualia prouiderent temporalia, à fide discederent, vt patet 2. Cor. 12. Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris ecclesijs, nisi quòd ego ipse non grauaui vos? Tertio ad
G dandum exemplum otiosis operandi. 2. Thes. 3. Nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus. Et infra. Vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nec tamen Apostolus laborabat in illis locis, in quibus quotidie prædicandi facultatem habebat, sicut Athenis, vt Augustin. dicit in lib. de operi. mona. Et ideo non est de necessitate salutis, quòd religiosi in hoc Apostolum imitentur, cum non teneantur ád omnes supererogationes. Vnde nec alij Apostoli manibus laborabant, nisi forte quando non inueniebant qui eis daret, in quo casu tenetur quilibet manibus laborare. Ad id quod sexto obijcitur, dicendum quòd decreta illa loquuntur de illis clericis, quibus facultates ecclesiæ & oblationes fidelium non sufficiunt ad viuendum, qui debent victum manibus quærere. Ad 7. dicendum quòd Apostolus dat episcopis exemplum labo-
H randi in casibus, in quibus ipse laborabat, quando scilicet laborem manuum ab occupationibus ecclesiasticis non impediuntur, & accipere sumptus esset in grauamê & scandalum subditorum de nouo conuersorum ad fidem. Ad id quod octauo obijcitur, dicendum quòd labor manualis, vt per authoritatem Hiero. inductam patet, non solum assumitur ad victum quærendum, sed ad vanas cogitationes reprimendas, quę nascuntur ex otio & carnis corruptione. Otium autem efficaciter remouetur non solum per opera manualia, sed etiam per exercitia spiritualia, quibus etiam concupiscentia carnis frenatur, vnde dicit Hiero. in eadem epistola. Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis. Vnde quantum pertinet ad corpus domandum, & otium tollendum, labor manualis non est in præcepto, dummodo homo per alia spiritualia exercitia otium eui-
I tet, & corpus castiget alijs pœnitentiæ operibus, sicut ieiunijs, vigilijs, & huiusmodi, inter quæ connumerat Apostolus laborem manuum dicens 2. Corinth. 6. In laboribus, in vigilijs, ieiunijs. gloss. In laboribus operum, quia manibus suis operabatur. Ad illud quod nono obijcitur, dicendum quòd laborare manibus quandoque est melius quàm non laborare, & quandoque econuerso. Quando enim aliquis per laborem manuum non retrahitur ab aliquo vtiliori opere, melius est manibus laborare, vt exinde possit sibi sufficere, & alijs ministrare, & præcipue quando esset in scandalum infirmorum fidelium, vel de nono conuersorum ad fidem, si aliquis à labore manuum abstinens de sumptibus fidelium viuere vellet, in quo casu Apostolus
k manibus laborabat, vt patet per glo. 1. ad Corinth. 9. Et sic loquitur etiam gloss. inducta de Actibus. Quando autem per laborem manuum aliquis ab vtiliori opere impeditur, tunc melius est à labore manuum abstinere, vt patet per gl. Luc. 9. Super illud. Sine vt mortui sepeliant mortuos suos, quæ supra fuit inducta: & sicut patet per exemplum Apostoli, qui ab opere cessabat, quando prædicandi opportunitatem habebat. Facilius autem impedirentur moderni prædicatores à prædicatione per laborem manuum, quàm Apostoli, qui ex inspiratione scientiam prædicandi habebant, cum oporteat prædicatores moderni temporis ex continuo studio ad prædicandum paratos esse, vt patet per authoritatem Gregorij supra inductam, Ad illud quod decimo obijcitur, dicendum quòd

Augustinus illos ab opere desistentes contumaces dicit, qui ex præcepto Apostoli laborare tenentur, quos & Apostolus. 2. ad Thessalonicens. 3. excommunicandos dicit: hi autem sunt qui otiose viuentes ex fœda cura sibi victum acquirunt. Et quòd de talibus Augustinus loquatur, patet ex his quæ supradixerat assignans causam quare illi qui ex rusticana vita ad religionem conuertuntur, laborare debeant. Dicit enim, Nec enim apparet vtrum ex proposito seruitutis Dei venerint, an vitam inopem & laboriosam fugientes, vacui pasci, atque vestiri voluerint, & insuper honorari ab eis à quibus contemni conteriq; consueuerant, quos vult manibus operari. Tales enim manifeste sunt de numero otiosorum, quibus denuntiat Apostolus, vt cum silentio operantes, suum panem manducent, & præcipue contumaces Augustinus nominat illos, qui dicebant non licere seruis Dei manibus suis operari, sensum Apostoli peruertentes. Ad illud quod vndecimo obijcitur, dicendum quòd spiritualibus operibus, quæ obiectio tangit, potest quis vacare dupliciter, scilicet quasi inseruiens vtilitati communi, & quasi insistens vtilitati priuatæ, quod patet per singula. Potest enim aliquis orationibus & psalmis vacare diuinum officium in Ecclesia celebrãdo, quod est quoddam opus publicum ad Ecclesiæ ædificationem ordinatum: & potest etiam prædictis aliquis vacare per modum priuatæ orationis, quod interdum etiam laici faciūt, & sic de aliis loquitur August. non autem primo modo: quod patet ex hoc quod dicit, quòd cantica diuina decantare manibus operantes possunt exemplo opificum, qui fabulis corda & linguas donant, cum tamen manibus ab opere non recedant, quod non licetur in illis qui debent in Ecclesia horas canonicas celebrare. Similiter lectioni aliquis vacat quasi operi publico in scholis docẽdo, vel etiam addiscendo, vt magistri & scholares faciunt religiosi, vel sæculares, sed quasi operi priuato, qui sibijpsis ad consolationem suam scripturas perlegunt, sicut monachi in claustris faciunt, & sic loquitur August. vnde non dicit. Qui dicunt se vacare lectioni. Similiter verbo Dei aliquis insistit, quasi operi publico publice populis prædicando, sed tanquàm priuato opere insistit verbo Dei, qui alicui in communi locutione verba ædificatoria loquitur, sicut monachi in deserto fratribus ad se venientibus multa dicebant ad ædificationem ipsorum. Et sic loquitur August. quod patet ex hoc quod dicit. Nunquid omnes in monasterio possunt venientibus ad se fratribus diuinas exponere lectiones? & ideo etiam non dicit, si prædicatio est eroganda, sed si sermo erogandus est: quia vt dicit gloss. 1. Cor. 2. Sermo est qui priuatim fit, prædicatio autem quæ fit in communi. Illi ergo qui prædictis spiritualibus operibus quasi operibus publicis vacant, suo labore legitime victum acquirunt à fidelibus accipiendo, vtilitati communi inseruientes. Qui autem prædictis operibus quasi priuatis vacant à labore manuum abstinentes, quandoque quidem sunt transgressores præcepti Apostolici, quando scilicet, sunt de illis quibus denuntiat Apostolus, vt cum silentio operantes suum panem manducent, vt dictum est. De his ergo loquitur Augustinus, vt patet ex hoc quod dicit. Cur & non præceptis Apostolicis obseruandis aliquas partes temporum deputamus? Et etiam ex hoc quod dicit. Citius exauditur vna obedientis oratio, quàm decem millia contemptoris, & ex hoc quod dicit. Quæ est ista peruersitas, lectioni nolle obtemperare? Ex quibus omnibus patet, quòd loquitur de vacantibus spiritualibus operibus, qui præceptum apostolicum transgrediuntur. Nec transgrediuntur, nisi qui ad obseruandum obligantur, de quibus prius dictum est. Quandoque autem vacantes prædictis, vt etiam priuatis operibus, Apostoli præceptum non transgrediuntur manibus non operantes, quia non laboriosam vitam ex pigritia fugientes, vacui & otioli volunt pasci, sed abundantia diuini amoris ab omni exteriori opere retrahuntur vt contemplationi vacent, vt per authoritates supra inductas probatum est.

CAP. VI.

An religiosis liceat omnia sua relinquere, & sibi nihil retinere in proprio, nec in communi.

A Prædictis autem non contenti aduersarij veritatis, religionum omnium fundamentum ab ipso Domino firmiter collocatum nituntur euertere, videlicet, paupertatem, dicentes illicitum fore omnibus dimissis pauperem religionem ingredi, quæ possessiones, aut redditus non habeat, nisi forte sub proposito manibus laborandi, inducentes ad confirmationem sui erroris quod dicitur Prouerb. 30. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria, ne forte satiatus illiciar ad negandum, aut egestate compulsus furer, & periurem nomen Dei mei: sed ille qui dimissis omnibus pauperem religionem intrat, quæ possessiones non habet, victum sibi necessarium aufert mendicitati se exponens, præcipue si non habeat propositum labore manuum victum quærendi. ergo committit se periculo furti, & periurij in quo reprehensibilis videtur. Item, Ecclesiast. 7. dicitur. Vtilior est sapientia cum diuitijs. gloss. quàm sola. ergo reprehensibiliter agit qui sapientiam sine diuitijs prælegit diuitias relinquens, vt sapientiæ vacet. Item, Ecclesiast. 27. dicitur. Propter inopiam multi deliquerunt, gl. propter inopiam cordis & operis: sed illud quod est causa periculi, est fugiendum. ergo aliquis se inopem facere non debet omnia sua relinquendo. Item. 2. ad Corinth. 8. Apostolus dat formam fidelibus eleemosynas faciendi sic dicens. Sic voluntas prompta est secundum id quod habet. gloss. vt necessaria retineat tantum accepta est, non secundum id quod non habet, idest, vltra vires. Non enim volo vt alijs remissio, vobis autem tribulatio. gloss. idest, paupertas: sed ille qui omnia dat, non retinet necessaria sibi, sed vltra vires dans paupertatem patitur. ergo inordinate dat, & contra formam ab Apostolo traditam. Item. 1. ad Thessalonic. 5. super illud. Rogamus autem vos fratres, vt noueritis, dicit gloss. Sicut diuitiæ negligentiam pariunt salutis, ita egestas dum saturari quærit, à iustitia declinat: sed illi qui relictis omnibus pauperem religionem intrant, se egestati subijciunt. ergo ponūt se in periculo declinãdi à iustitia, quod videtur reprehensibile. Item. 1. ad Timoth. 6. super illud, Habentes alimenta, & quibus tegamur, dicit gloss. & si nil intulerimus, vel ablaturi sumus, non tamen omnino abijcienda sunt hæc temporalia: sed ille qui dimissis omnibus religionem intrat quæ temporalibus possessionibus caret, omnino temporalia abijcit. ergo inordinate agit. Item, super illud Luc. 3. Qui habet duas tunicas, det non habenti glo. de duabus tunicis diuidendis datur præceptum, quia si vna diuiditur, nemo vestitur. Misericordiæ enim ipsius pro passibilitate humanæ conditionis seruatur mensura, vt non sibi vnusquisq; totum eripiat, sed quod habet cum paupere partiatur. ergo qui omnia pauperibus dat nihil sibi reseruans, vltra mensuram & immoderate dat, & ita peccat. Item, super illud Lu. 12. Nolite quærere quod manducetis. gloss. Non præcipit vt nihil pecuniæ ad vsus necessarios reseruetur à sanctis, cum & ipse Dominus loculos habuisse legatur: sed nisi esset bonum reseruare aliquid sibi, reseruatio prohibita esset, nec Dominus aliquid reseruasset. ergo bonum & expediens est aliquid sibi reseruare & non omnia relinquere. Item, dare danda & non danda est actus prodigalitatis: sed ille qui dat omnia, dat danda & non danda, cum nihil non dandum sibi reseruat. ergo talis peccat vitio prodigalitatis. Item, Rom. 12. Rationabile obsequium vestrum. gloss. Ne quid nimis sit: sed dare omnia est dare nimis, quia excedit medium quod tenet liberalitas in dando, quæ dat aliqua & reseruat quædam. ergo qui omnia dans religionem intrat, non præstat rationabile obsequium Deo. Item, Exod. 20. dicitur. Non occides. gloss. subtrahendo consilium vitæ cui debes dare: sed consilium vitæ conseruandæ adhibetur per bona tempo-

temporalia. ergo qui bona temporalia subtrahit sibi cui maxime debet consilium vitæ adhibere, venit contra illud præceptum Decalogi, Non occides, sibi manus iniiciendo. Item, Treno. 4. Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame. ergo se exponere fami peius est quàm se exponere gladio: sed hoc non licet, dum homo habet quod faciat sine peccato, vt Augustinus dicit. ergo multo minus licet se fami exponere, quod facere videntur qui sua relinquunt nihil sibi reseruantes. Item, plus homo sibi tenetur quàm alij: sed peccaret aliquis qui alteri totum subtraheret, vnde vitam sustentare deberet, & quodammodo ipsum occideret. Ecclesiast. 34. Panis egentium vita pauperis est, qui defraudat illum, homo sanguinis est. ergo peccat seipsum quodammodo occidens, qui omnia relinquit vt religionem intret, in qua communes possessiones nô sunt vnde sustententur. Item, totius perfectionis exemplar vita Christi est: sed Christus habuit vnde vitam sustentaret. Legitur enim Ioan. 12. loculos habuisse. Et Ioan. 4. legitur, quòd discipuli eius iuerant in ciuitatem vt cibos sibi emerent. ergo non est perfectionis quod aliquis omnia det nihil sibi reseruans. Item, omnis religionis obseruatio habet ortum à conuersatione discipulorum Christi. Vnde dicit Hierony. in libr. de illustribus viris, quod tales in primitiua Ecclesia erant omnes christiani, quales modo sunt religiosi etiam perfectissimi. Et hoc idem habetur in collationibus patrum, & haberi potest ex gl. quæ habetur Act. 4. super illud, Multitudinis credentium, &c. Sed de his dicitur Act. 4. quòd erant illis omnia communia, & nullus erat egens inter eos. ergo illi qui dimissis proprijs non habent possessiones in communi, quos oportet esse egentes, non religiosam, sed superstitiosam vitam ducût. Item Dominus mittens discipulos ad prędicandum, duo eis præcepta dedisse videtur, vnum scilicet, vt nihil in via secum ferrent, vt patet Matth. 10. Marc. 9. & Luc. 6. Aliud, vt in viam gentium ne abirent, vt dicitur Matth. 10. Primum autem videtur reuocasse passione imminente. Luc. 22. Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram. Secundum præceptum reuocasse videtur. Matth. vlt. Euntes, docete omnes gentes. Et Marc. vltim. Euntes in mundum vniuersum &c. Sed post reuocationem secûdum præceptum nullatenus est obseruandum, sed magis est euangelium gentibus prædicandum. ergo nec primum præceptum est deinceps obseruandum, vt aliquis scilicet totaliter subsidia vitæ à se abijciat. Item, 12. quæst. 1. dicitur. Expedit facultates Ecclesiæ possideri, & proprias perfectionis amore contemni. Et infra. Satis ostenditur & propria debere propter perfectionem contemni, & sine impedimento perfectionis posse Ecclesiæ facultates quæ sunt profecto communes possidere. ergo & si aliqui omnia sua dimittant ad religionem conuolantes, talem tamen religionem debent eligere, quæ habeat facultates communes. Item, quæst. io. eadem. ca. Videntes, dicitur quòd summi sacerdotes statuêrunt possessiones ecclesiæ conferri, vt inter eos qui in communi vita degunt, nullus egens inueniatur. Si ergo aliqui communibus possessionibus spretis in egestate viuant, côtra statuta sancturum patrum faciunt, & ita peccant. Item, Matth. 4. super illud. Si filius Dei es, mitte te deorsum. gloss. Nemo debet tentare Deum, quando habet ex humana ratione quid faciat. Et infra. Postquam deficit humana ratio, commendet se homo Deo non tentando, sed deuote confidendo: sed ille qui habet diuitias quibus potest resistere his quæ corrumpunt corpus, scilicet calori naturali, & alijs huiusmodi, contra quæ munimur per victum, & vestitum, habet ex humana ratione quid faciat. ergo si his auxilijs sibi subtractis à Deo victum expectet, videtur quòd peccet tentando Deum, sicut si aliquis videns vrsum venientem arma deponeret, quibus vitam suam poterat tueri, videretur tentare Deum. Item, illa quæ quotidie à Deo petimus, non sunt abijcienda. Sed corporalia necessaria ad vitam quotidie à Deo petimus dicentes. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. ergo temporalia non

F sunt omnino abijcienda, vt scilicet aliquis voluntarie se subijciat paupertati. Item, in decret. de consecr. distinctio. 1. cap. Nemo, dicitur quod ecclesia non debet ædificari, antequàm ille qui vult ædificare, prouiderit quæ ad alimenta, & custodiam, & stipendia custodum sufficiant. ergo illi qui possessiones non habent, contra decreta sanctorum patrum viuunt. Item, modus iste cum communibus possessionibus in religionibus est approbatus per antiquos patres Augustinum, Basilium, Benedictum, & multos alios. ergo temerarium videtur alium modum nouum inducere. Item, in nouo testamento discipulis Christi imponitur, vt necessitatibus pauperum subueniant: sed hoc non potest fieri ab illis qui nec proprias, nec communes possessiones habent. ergo talis modus viuendi non est approbandus. Sed quia rerum cognitiones interdum ex sua pen-
G santur origine, prædictæ positionis ortum & processum inuestigemus. Sciendû ergo est hæreticum quendam fuisse Romæ antiquis temporibus Iouinianum nomine, qui in hunc errorem lapsus est, vt diceret omnium baptizatorum, qui suum baptisma seruauerunt, vnam in regno cęlorum esse remunerationem, vt Hierony. narrat in lib. quem contra eum scribit, ex quo intantum processit, vt diceret virgines, viduas, & maritatas, quę semel in Christo sunt lotæ, si non discrepent cæteris operibus, eiusdem meriti esse, & quòd inter abstinêtiam ciborum, & perceptionem eorum cum gratiarum actione nulla esset differentia, matrimonium per hoc virginitati adæquans. In quo consilium de virginitate seruanda eneruabat, quod habetur à Domino. Matth. 19. Non omnes capiunt verbû istud, vt scilicet à nuptijs abstineatur, sed qui potest capere capiat. & ab Apostol. 1. Corint. 7. De virginibus autem præceptum Domini
H non habeo, consilium autem do. Vnde positio eius pro hæresi damnata est, vt August. narrat. Hic autem Iouiniani error in Vigilantio surrexit, vt Hier. dicit in episto. contra Vigilan. qui veritatem fidei impugnabat, vt ibidem dicitur, pudicitiam odio habens, & in conuiuio sæcularium contra ieiunia sanctorum declamans, vt Hieronym. in eadem epistol. dicit. Nec solum contentus fuit Iouinianum imitari, consilium de virginitate euacuans, sed superaddere ausus est etiam, vt consilium de paupertate seruanda destrueret omnino, vnde Hieronym. de eo dicit. Quod autem asserit eos melius facere qui vtuntur rebus suis, & paulatim fructus possessionum pauperibus diuidunt, quàm illos qui possessionibus venundatis simul omnia largiûtur, non à me ei, sed à Deo respondebitur. Si vis perfectus esse,
I vade, & vende omnia quæ habes &c. Matth. 19. Hic autem error per successiones errantium vsque ad hodierna tempora peruenit, & in hæreticis quibusdam qui Cathari nominantur permâsit, & adhuc permanet, sicut patet in quodam tractatu cuiusdam Desiderij hæresiarchæ Lombardi nostri temporis, quem edidit contra catholicam veritatem, in quo inter cætera condemnat statum eorum, qui relictis omnibus egere volunt cum Christo. Nuper autem quòd est horribilius, antiquus error renouatus est ab his qui fidem defendere videbantur, qui more errantium in peius procedentes, non sunt contenti diuitias paupertati æquare, vt Iouinianus: vel diuitias paupertati præferre, vt Vigilantius, sed paupertatem totaliter condemnare, dicen-
K tes non esse licitum sua omnia pro Christo relinquere, nisi talem religionem intret, quæ possessiones habeat, vel nisi talis sit, qui labore manuum viuere intendat. Asserunt etiam paupertatem laudari in scriptura nô actualem, qua aliquis se rebus temporalib. expoliat, sed habitualem qua aliquis rem temporalem contemnit corde, & si re possideat. Ad destructionê igitur huius erroris hoc modo procedemus. Primo enim ostendemus ad perfectionem euangelicam pertinere nô solum paupertatem habitualem, sed etiam actualem quæ fit per abiectionem rerum temporalium. Secundo ostendemus, quòd hæc perfectio manet etiam si possessiones in communi non habeantur. Tertio, quòd hæc perfectio etiam in his qui possessionibus carêt,

non

non semper requirit manuum laborem. Quarto, soluemus ea quæ pro se inducunt. Ad ostendendum autem paupertatem actualem ad euangelicam perfectionem pertinere, assumatur primo illud quod dicitur Matth. 16. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia &c. Sed ille qui sua vendit & pauperibus tribuit, non solum habitualem paupertatem eligit, sed etiam actualem. ergo actualis paupertas ad euangelicam perfectionem pertinet. Item, perfectio euangelica consistit in imitatione Christi: sed Christus non solum voluntate, sed etiam realiter fuit pauper, vnde Matth. 17. super illud, Vade ad mare. gloss. Dominus tantæ paupertatis fuit, vt vnde tributum solueret, non baberet. & Luc. 9. super illud. Vulpes foueas habent &c. Dicit gloss. Ego sum tantæ paupertatis, vt nec hospitium quidem habeam, nec meo vtar tecto, & per multas alias authoritates de facili boc probari potest. ergo actualis paupertas ad perfectionem pertinet euangelicam. Item, perfectio euangelica in Apostolis maxime claruit: sed ipsi actualem paupertatem habuerunt, sua omnia relinquentes, vnde Petrus dixit. Matth. 19. Ecce nos reliquimus omnia &c. & ideo Hieronym. dicit ad Hebidiam. Vis esse perfecta, & in primo stare fastigio dignitatis, fac quod fecerunt Apostoli, Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere Saluatoré, & nudam solamque crucem nuda sequaris & sola. ergo actualis paupertas ad euangelicam perfectionem pertinet. Item, Marc. 10. super illud. Quàm difficile qui pecunias habent &c. gl. Aliud est pecuniam habere, aliud amare. Multi habent & non amant, & multi non habent & amant. Item, alij & habent, & amant: alij vero non habere, nec amare se gaudent, qui tutiores sunt, & quidem cum Apostolo dicere possunt. Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. ergo actualis paupertas, & habitualis simul præferenda est in habituali paupertate. Item, idem potest haberi Matth. 19. per gloss. super illud. Diues difficile intrabit in regnum Dei. gloss. De omnibus tutius est nec habere, nec amare diuitias. Item, Iaco. 2. Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo. glo. Inopes rerum temporalium: hoc autem non est nisi per actualem paupertatem. ergo actualiter pauperes sunt electi à Deo. Item, Luc. 14. dicitur. Qui non renunciat omnibus quæ possidet. gloss. Hoc tamen distat inter renunciare omnibus, & relinquere omnia, quia renunciare conuenit omnibus qui ita licite vtuntur omnibus mundanis quę possidẽt, vt tamen mente tendant ad ęterna. Relinquere est tãtum modo perfectorum, qui omnia temporalia postponunt, & solis æternis inhiãt. ergo relinquere quod pertinet ad actualem paupertatem est euangelicæ perfectionis, sed renunciare quod pertinet ad habitualem, secundum gloss. prædictam, est de necessitate salutis. Item, Hierony. in epistola contra Vigilantium post verba inducta subiũgit. Ad eum loquitur Dominus, qui vult esse perfectus, qui cum Apostolis patrem, nauiculam, & rete dimittit. Iste quem tu laudas, secundus & tertius gradus est, qui scilicet fructum possessionum dat pauperibus, quem & nos recipimus, dummodo sciamus prima secundis & tertijs præferenda. ergo patet quòd præferendi sunt illi qui omnia sua dimittunt illis, qui de fructibus possessionum diuidunt pauperibus. Item, in epistola ad Rusticum Monachum. Si habes substantiam, vende, & da pauperibus: si non habes, grandi onere liberatus es, nudum Christum nudus sequere. Durum, grande, difficile, sed magna sunt pręmia. & multa alia huiusmodi ex epistolis Hierony. accipi possunt, quæ de actuali paupertate necesse est vt intelligantur, quæ causa breuitatis dimittuntur. Item, August. dicit in libr. de ecclesiasticis dogmatibus. Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare, melius est pro intentione sequendi Dominum insimul donare, & absolutum à solicitudinibus egere cum Christo, & sic idem quod prius. Item, Ambros. in libr. de offic. Nullum adminiculum pręstant diuitiæ ad vitam beatam, quod euidenter Dominus in Euangelio demonstrauit dicens. Beati pauperes, quoniam vestrum est regnum Dei.

A & infra. Itaque paupertatem, famem, & dolorem quæ portantur mala, non solum impedimẽtum non esse ad vitam beatam, sed adiumento esse euidentissime pronunciatum est. Sed boc non potest intelligi de paupertate habituali, qua homo diuitias subijcit, quia hæc à nullo putantur impeditiua beatitudinis. ergo oportet quòd intelligatur de paupertate actuali, quæ omnia abijcit. Item, Gregor. dicit in 8. homel. secundæ partis super Ezech. Cum quis suum aliquid Deo vouet, & aliquid non vouet, sacrificium est: cum verò omne quod habet, omne quod viuit, omne ꝙ sapit, omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est: sed holocaustum erat dignissimum sacrificiorum. ergo perfectissimum opus est omnia sua propter Deum dimittere. Item,

B Gregor. in prolog. moral. Cumque adhuc me cogeret animus præsenti mundo quasi specietenus deseruire, cœperunt multa contra me ex eiusdem mũdi cura succrescere, vt in eo iam nõ specie, sed quod est grauius, mente retinere, qui tandem cuncta solicite fugiens, portum monasterij petij, & relictis quæ mundi sunt, vt frustra tunc credidi, ex huius mũdi naufragio nudus euasi. Ex quo patet quòd periculum est res mundi possidere, quia earum possessio periculose mentem retinet, & ideo laudabilius est etiam possessiones rerũ temporalium à se abijcere per actualem paupertatem, vt mens à cura diuitiarum liberetur. Item, Chrys. dicit in libr. Quòd nemo læditur nisi à seipso. Quid Apostolos penuria rerum corporalium lęsit? Nonne in fame, & siti, & nuditate degebant, & pro his clari magis, &

C magnifici habebantur, atque ingentem per hoc fiduciam quæsierunt apud Deum: ex quo patet quòd actualis paupertas, quæ in penuria rerum cõsistit, ad apostolicam perfectionem pertinet. Item, Ber. dicit ad Senonensem Archiepiscopum. Felix qui nihil sibi retentat ex omnibus quæ habet. Non foueam, vt vulpes, non tanquàm volucres nidum, non loculos, quomodo Iudas, non domos sicut nec Maria locum in diuersorio, imitatus profecto illum qui non habebat vbi caput suũ reclinaret. Ex quo patet quòd nihil omnino possidere in mundo, ad christianam perfectionẽ pertinet. Item, 1. q. 2. ca. Si quis. Profecto perfectior est ille qui se rebus mundi expoliat, aut qui cum nihil habuerit, nec habere desiderat, quàm ille qui ex multis quæ possidet, aliquid Ecclesiæ præstiterit. Ex quo patet quòd nihil possidere ad perfectionem christianã pertinet. Item,

D eum qui vacat contemplationi diuinæ magis oportet esse à rebus mundanis liberum, quàm eos qui contemplationi philosophiæ vacabãt: sed philosophi vt libere philosophiæ vacarent, laudabiliter mundi substantiam abiecerunt, vnde Hiero. dicit ad Paulinum presbyterum de institutione monachorum. Socrates ille Thebanus, homo quondam ditissimus, cum ad philosophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abiecit, nec putauit se posse & virtutes simul, & diuitias possidere. ergo multo magis ad vacandum contemplationi diuinę, laudabile est omnia sua relinquere, vnde super illud Matth. 19. Si vis perfectus esse, &c. dicit interlinearis. Ecce contemplatiua quæ ad Euangeliũ pertinet. Item, præmium excellens non debetur nisi merito excellenti: sed præmium excellens, idest, iudiciaria potestas debetur actuali paupertati, sicut patet Matth. 19. Super illud. Vos qui reliquistis &c. Sedebitis &c. vbi dicit

E gl. Qui reliquerunt omnia, & secuti sunt Dominum, hi iudices erunt. Qui licita habentes recte vsi sunt, iudicabuntur. ergo in actuali paupertate meritum excellẽs consistit. Item, 1. Cor. 7. Apostolus consilium dans de virginitate seruanda, rationem assignat, vt scilicet sine solicitudine sint: sed abiectio diuitiarum maxime facit hominem sine solicitudine esse, quia diuitiæ suis possessoribus de necessitate multas solicitudines ingerunt, vnde Luc. 8. Diuitię per spinas significantur, quæ verbum sua solicitudine suffocant in cordibus auditorum. ergo sicut virginitas, ita actualis paupertas ad euãgelicam perfectionem pertinet. Vlterius ostendemus ꝙ ista perfectio quia aliquis reliquit propria, non requirit possessionem diuitiarum in communi. Primordium

mordiū enim perfectionis in Christo & in Apostolis fuit: sed ipsi non legūtur sua relinquentes aliquas possessiones habuisse in communi, immo potius legitur quòd nec etiā domos habebant ad manendum, vt supra probatum est. ergo perfectio paupertatis non requirit aliquas possessiones communes. Item, August. in 3. de doct. christiana dicit, quòd illi qui conuersi fuerunt ex Iudæis ad Christum in primitiua Ecclesia, quia proximi spiritualibus fuerunt, tam capaces extiterūt Spiritussancti, vt omnia sua venderent, eorumque pretium indigentibus distribuendum ante pedes Apostolorum ponerent, & infra: non enim homo vllas Ecclesias gentium fecisse scriptum est, quia non tam prope inuenti erant, qui simulacra manufacta deos habebant. Ex quo patet, quòd August. præfert perfectionem primitiuæ Ecclesiæ Iudæorum primitiuæ Ecclesiæ ex gentibus in hoc, quòd omnia sua vendiderunt pauperibus distribuenda: sed ipsi ita vendiderunt propria, quòd nullas possessiones in communi reseruauerunt sibi. ergo maioris perfectionis est paupertas illa sine possessionibus in cōmuni, quàm illa quę in communi possessiones habet. Item Hierony. ad Helio. de morte Nepotiani irridēdo loquens dicit. Sint ditiores monachi quàm fuerant sæculares, possideant opes sub paupere Christo, quas sub locuplete diabolo non habuerant, & suspiret eos Ecclesia diuites, quos tenuit mundus ante mendicos: hoc autem frequenter contingere potest in religionibus, quæ possunt possessiones habere, non autem in illis quæ possessionibus carent. ergo magis est laudabile in religionibus possessionibus carere, quàm eas habere. Item, Hieronym. ad Lucinum Beticum. Quandiu versamur in rebus sæculi, & anima nostra possessionum ac redditūum procuratione deuincta est, de Deo libere cogitare non possumus. ergo magis expedit religiosis redditibus & possessionibus carere, quàm eas habere. Item, Gregor. dicit in 3. libr. Dialogorum loquens de Isaac seruo Dei. Cumque ei crebro discipuli innuerent, vt pro vsu monasterij possessiones quæ offerebantur acciperet, ille solicitus suæ paupertatis custos, fortem illam suam tenebat sententiam dicens. Monachus qui in terra possessiones quęrit, non est monachus. Sic quippe metuebat paupertatis suæ securitatem perdere, sicut auari diuites solent perituras diuitias custodire. Ex quo patet, quòd maioris perfectionis, & securitatis est possessionibus communibus carere quàm eas habere. Item, inter monachos Aegypti, de quibus in vitis Patrum legitur, perfectiores illi reputabantur, qui in eremo nullas possessiones habuisse legūtur: non ergo possessiones communes ad paupertatem euangelicam requiruntur. Item, communes possessiones auferre in potestate tyrannorum consistit. Si ergo non sunt relinquenda omnia nisi intretur in religionem, quæ possessiones habeat, in potestate tyrannorum erit impedire perfectionem euangelicæ paupertatis, quod est absurdum. Item, ad hoc paupertas consulitur, vt solicitudo de rebus mundi minuatur: sed possessiones communes multas solicitudines ingerunt de ipsis conseruandis, custodiendis, & excolendis. ergo perfectius consilium paupertatis impletur ab illis qui communes possessiones non habent. Vlterius ostendemus, quòd paupertas prædicta laborem manuum non requirit in omnibus de necessitate. Sicut enim dicit August. in libr. de opere monacho. Illi qui habebant in sæculo aliquid quo sine opificio sustentarent hanc vitā, quod conuersi ad Deum indigentibus dispartiti sunt, non sunt cogendi manibus laborare: sed tales laudabiliter voluntariam paupertatem pro Christo assumunt, etiam si cōmunes proprietates non habeant, tales enim fuisse multos in primitiua Ecclesia in Hierosolymis legimus, vt Augustinus ibidem dicit. ergo illi qui paupertatem eligunt, & si communes possessiones non habeant, non tenentur manibus laborare. Item, nullus tenetur manibus laborare quasi ex præcepto, nisi in illo casu quo aliunde licite victum habere non potest: sed illi qui possessiones non habent, non aliūde ad laborem manuum obligantur, quàm

F ex pręcepto, nisi forte ex voto. ergo non simpliciter verum est quòd ad laborem manuum teneantur, sed solum in casu, quando scilicet aliàs licite victum habere non possent, in quo etiam casu quilibet homo teneretur manibus laborare, vel etiam nisi ad hoc ex statuto suæ regulæ teneretur. Item consilium de paupertate à Domino datum ad vitam contemplatiuam ordinatur, vt patet per gloss. Matth. 19. super illud. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia &c. gloss. Ecce contemplatiua vita, quæ ad Euangelium pertinet: sed eos quos oportet victum quærere manuum labore, necesse est plurimum à contemplationis operē retardari. Si ergo qui pauperem vitam eligunt propter Christum, necesse habent manibus laborare, sequitur quòd cōsilium paupertatis magis impediat, quàm promoueat id ad quod ordinatur, & ita erit indiscretum cōsilium, quod dicere est absurdum. Item, si eos qui relinquunt omnia propter Christum, oportet intentionem habere vt manibus laborent, aut ista intentio ordinatur ad laborem ma-
G nuum propter seipsum, aut propter victum quærendum, aut propter eleemosynas faciendas ex his, quæ labore manuum acquiruntur. Sed ridiculum est dicere, quòd spiritualis perfectio quæ in paupertate consistit, ad laborem manualem propter seipsum ordinetur, sic enim labor corporalis spirituali perfectioni præferretur. Similiter non potest dici, quòd intentio eorum debeat ordinari ad laborē manuum propter victum quærendum, tum quia victum habere poterant ex rebus quas dimiserant: tum quia labor manuum pauperibus Christi, qui orationibus & alijs spiritualibus bonis vacant, ad victum non sufficit de facili: vnde etiam si manibus laborent, indigent à fidelibus sustentari, vt dicit August. in libr. de opere monac. Similiter non
H potest dici, quòd labori manuum debeant intendere propter eleemosynas exinde faciendas, quia multo largiores eleemosynas ex rebus processis prius facere potuissent, & sic eos non oportebat propter hoc sua relinquere, vt ex labore manuum eleemosynas facerent. ergo non oportet, quòd illi qui sua relinquentes possessiones communes nō habent, laborare manibus intendant ad hoc, quòd faciant illa quæ supra de labore manuum dicta sunt. Nunc restat respondere his quę ab aduersarijs in contrarium objiciuntur. Ad id ergo quod primo objicitur, Mendicitatem & diuitias & cæt. Dicendum, quòd sicut diuitiæ non sunt in culpa, sed diuitiarum abusus, ita mendicitas, siue paupertas non est in culpa, sed paupertatis abusus, quando scilicet aliquis paupertatem inuitus, & impatienter sustinet:
I tunc enim desiderio diuitiarum in multa peccata quandoque incidit. 1. Timoth. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli &c. & hoc est quod dicit Chrys. super Matt. Audite quicunque pauperes estis, magis autem qui ditari concupiscitis: non pauperem esse malum est, sed non velle pauperem esse. Patet ergo quòd coacta paupertas aliquando pericula habet annexa, quæ à voluntaria paupertate sunt procul. Qui enim sunt in voluntaria paupertate, diuites fieri nolunt. Quod ergo dicit Salomon, Mendicitatem & diuitias &c. intelligitur de paupertate inuoluntaria, quod patet ex hoc quod sequitur, Ne egestate compulsus &c. & etiam gloss. dicit, quòd vir cum quo est Deus, petit ne copia, vel inopia transeun-
K tium rerum in obliuionem decidat ęternorum. Ex quo patet quòd abusum diuitiarum & paupertatis sapiens fugiēdum docet, non ipsas diuitias, vel paupertatem. Ad illud quod secundo objicitur, quòd vtilior est sapientia cum diuitijs, &c. dicendum, quòd verbum illud Salomonis procedit secundum regulam quam Philosoph. docet in 1. lib. Eth. quòd maximum bonum sicut fœlicitas connumeratum minimo bonorum est eligibilius: vnde & si sapientia quę inter maxima bona computatur, connumeretur cum diuitijs quæ sunt de minimis bonis, est eligibilior. Sed secundum hãc regulam maximum bonum connumeratum alteri maximo bono est eligibilius, quàm si cōnumeretur minimo bono, vel per seipsum accipiatur, vnde sapientia

cum

cum perfectione euangelica quæ in paupertate consistit, quæ est de maximis bonis, est eligibilior quàm sapientia per se accepta, vel sapientia cum diuitijs. Ad illud quod tertio obijcitur. Propter inopiam multi perierunt, dicendum ꝙ loquitur de inopia in voluntaria, quę habet de necessitate desiderium diuitiarum annexum: vnde ibi sequitur. Qui quærit locupletari. glo. in mundo, auertit oculum suum. glo. interiorem, à timore Dei. Ad illud, quod quarto obijcitur dicendum, quòd gloss. illa detruncate proponitur, & contra intentionem glossatoris, quod patet, quia post inducta verba subiungitur in gloss. Non hoc ideo dixit quin melius esset dare omnia, sed infirmis timet, quos sic dare monet, vt egestatem non patiantur. Ad 5. dicendum, quòd hoc quod dicitur quòd egestas amicitiam declinat intelligendum est de egestate coacta, quæ habet desiderium diuitiarum annexum, quod patet per hoc quod dicit, Dum saturari quærit. Saturitas enim copiam quandam importat, quam quærunt qui non sunt modicis contenti, secundum illud. 1. ad Timot. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus, vnde subiungit rationem: nam qui volunt diuites fieri &c. quia desiderium prædictæ copiæ à iustitia frequenter declinare facit. Ad 6. dicendum, quòd illud quod dicitur quòd temporalia nõ sunt omnino abijcienda, intelligendum est, quin eis vtamur ad sustentationem vitæ in cibo, & potu, & vestitu, quod patet ex hoc quod dicitur, Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus, non tamen intelligit quin homo possit omnium temporalium curam à se abijcere. Ad illud quod septimo obijcitur dicendum, quòd in rebus temporalibus quædam sunt, quæ sunt necessaria ad sustentationem vitę præsentialiter, sicut vestis qua induor, & cibus, & potus quibus vti debeo ad pręsens. De huiusmodi autem si tãtum suppetat mihi quod & alij sufficiat, debeo indigenti prouidere, & aliàs non debeo mihi totum eripere, vt scilicet nudus remaneam, vel absque cibo & potu tempore comestionis, & de his loquitur glo. Quædam autem sunt temporalia, quę reseruantur ad prouidendum necessitati corporis in futurum, sicut pecunia, possessiones, & huiusmodi: & ista talia possunt à perfectis viris totaliter alijs dari, quia interim antequàm necessitas immineat, potest per diuinam prouidentiam multipliciter subueniri, de qua fiduciam habere monemur in scripturis. Ad illud quod octauo obijcitur dicẽdum, quod quamuis non sit præceptum, quod nihil pecunię ad vsus necessarios reseruetur, est tamen consilium: nec Dominus loculos habuit, quasi aliàs ei non potuisset prouideri, sed vt infirmorum gerens personam, vt sibi licitũ crederent quod à Christo obseruatum viderent; vnde Ioan. 12. super illud, Et loculos habens, dicit glo. Cui ministrant Angeli, loculos habet in sumptus pauperum condescendens infirmis: & super illud Psalm. 103. Producens fœnum iumentis. dicit gl. Dominus loculos habuit in vsus eorum qui cum eo erant, & suos, personam infirmorum magis suscipiens, vt ibi. Tristis est anima mea. Habuit & religiosas mulieres in comitatu, quæ ministrabant ei de substantia sua. Præuidit enim multos infirmos futuros, & ista quęsituros, & tamen loculos quos habebat, ex possessionibus non impleuerat, sed ex his quæ ei à deuotis & fidelibus administrabantur. Ad 9. dicendum, quòd sicut in 2. Ethic. determinatur, medium in virtutibus non accipitur secundum distantiam ab extremis, sed secundum debitam proportionem circunstantiarum, quam facit ratio recta: vnde non oportet quòd medium virtutis sit inter superfluum, & diminutum in vnaquaque circunstantia secundum se considerata, sed in vna circũstantia per comparationem ad alias. Contingit enim quandoque quòd vnius circunstantiæ medium variare oportet secundum variationem alterius circunstantię, verbi gratia. In sobrietate modus huius circunstãtiæ, quis, variatur secundũ varietatem huius circunstantiæ, quid. Constat enim quòd aliquid in cibum sumere est alicui personæ moderatum, quod alteri personę est superfluum, alteri

A verò diminutum: vnde aliquando contingit quòd vna circunstantia in suo maximo existens, moderatur secundum proportionem ad aliam circunstantiam, sicut in magnanimitate contingit. Magnanimus enim secundum Philosophum in 4. Ethic. maxime se dignificat: vnde qui excedit hanc virtutem in superfluitate quem caymum vocat, non magnificat se maioribus quàm magnanimus, sed in hoc excedit virtutis modum, quòd illa quæ erant magnanimo moderata, sibi sunt superflua. patet ergo quod medium virtutis non corrumpitur ex hoc, quòd vna circunstantia in sui summo accipiatur, dummodo per alias circunstantias moderetur. Si ergo in liberalitate consideremus quantum sit dandum, & accipiatur vltimum circunstantiæ huius, videlicet omnia dare aliquibus circunstantijs adiunctis, cadet in superfluitatem, & erit prodigalitatis

B vitium: alijs autem circunstantijs adiunctis erit perfectæ liberalitatis opus, verbi gratia. Si daret aliquis omnia sua vt consulat patriæ, cui periculum destructionis imminet, non reputabitur à morali philosopho prodigus, sed perfecte liberalis. Similiter qui omnia sua dat propter Christi consilium implendum non est prodigus, sed perfectum actum virtutis agit. Si autem non debito fine, aut alijs circunstantijs indebitis omnia daret, prodigus esset: & similiter est dicendum de virginitate, & de alijs huiusmodi, in quibus videtur excessus contra commune medium virtutis. Sic ergo patet ꝙ dare omnia propter Christum, non est dare danda & non danda, sed est dare danda tantum. Quamuis enim nõ omnia sint danda quocunque modo, sunt tamen danda propter Christum. Ad 10. dicendum, ꝙ gratia est perfectio naturæ, vnde nihil quod

C ad gratiam attinet naturam interimit. Sunt ergo quędam quæ immediate ad naturam sustentandam pertinent, sicut potus, cibus, somnus, & huiusmodi, & in istis actus gratuitæ virtutis modum naturę conseruãdę non excedit: vnde si in istis aliquis sibi subtrahat vltra id quod natura sustinere potest, sic rationis mędiũ excedit & vitiosus est, & de his loquitur Apostolus & glo. vnde dicit gloss. Obsequium vestrum in prædictis, scilicet in maceratione carnis, de qua præmiserat, sit rationabile, idest, cum discretione ne quid nimis sit, sed cum temperantia corpora vestra castigetis, vt non naturæ defectu cogantur dissolui. Quædam autem sunt, sine quibus natura conseruari potest, sicut venereorum vsus, & ideo in istis quantumcunque subtrahatur propter Deum, non potest esse superfluum, dummodo ex alia circunstantia vitium non incidat, & propter

D hoc virginitas laudabilis est, quæ ab omni huiusmodi delectabili abstinet, & similiter est in proposito. Potest enim sine dominio possessionum terrenarum natura cõseruari, cum spe diuini auxilij multis modis, vnde quantumcunq; ei subtrahatur, non erit superfluum si propter Deum fiat: & sic patet, ꝙ voluntaria paupertas propter Christum suscepta à medio virtutis non discedit. Ad 11. dicendum, ꝙ licet ille qui dat omnia propter Christum, subtrahat sibi aliquod auxiliũ vitæ, non tamen omne, quia adhuc remanet ei auxiliũ diuinæ prouidentię, quę ei in necessarijs non deerit, & fidelium deuotio. Vnde Aug. in lib. de eleemosyna, inuehitur contra talia obijcientes, sic dicens. Tu christiano, tu Dei seruo, tu bonis operibus dedito, tu Dño suo

E charo aliquid existimas defuturũ? An putas qui Christum pascit, à Christo ipse nõ pascitur? An putas terrena deerũt, quibus cœlestia & diuina tribuuntur? Vnde hæc incredula cogitatio, vnde impia & sacrilega ista meditatio? Quid facit in domu Dei perfidum pectus? Quid qui Christo omninò non credit, appellatur & dicitur Christianus? Pharisæi sibi magis congruit nomen: nam cum in Euangelio de eleemosynis Dñs disputaret, & vt nobis amicos de terrenis lucris faceremus moneret, addidit scriptura dicens. Audiebant hęc omnia Pharisęi qui erant auari, & deridebant eũ, quales in ecclesia quosdam videmus, quorum preclusæ aures, & corda cæcata nullum de spiritualibus & salutaribus monitis lumen admittunt, de quibus non oportet mirari,

quòd contemnant in talibus seruos, quando à talibus videmus ipsum Dominum esse contemptum: & sic patet quod sacrilegium est dicere, quòd illi qui omnia propter Christum dant, se periculo homicidij committunt. Ad 12. dicendum, quòd sicut ex iam dictis patet, ille qui dimittit omnia propter Christum, non se exponit fami, quę ipsum interimat, quia nunquàm à Deo ita deseritur quòd fame moriatur, quod patet Hebr. vlt. super illud. Non te deseram, neque derelinquam. gloss. Sed ne forte dicerent, Quid facturi erimus, si suffragia nobis necessaria defecerint? Protinus subdit consolationem, adhibens testimonium de filio Iesu naue, non te deseram quin dem necessaria, neque derelinquam. Derelinqueretur ille qui fame periret, sed quia hoc non est, nòn sit homo cupidus: & infra. Hoc autem dicit omni speranti in se, sicut Iosue. Hoc enim nobis promittit, si in illo spem nostram ponimus: non tenacibus, nõ cupidis fit ista promissio, sed sperantibus in Deo, & tamen hoc quod assumit est falsum, quia posset homo se exponere periculo gladij propter Christum laudabiliter, ēt si haberet aliud quod faceret, sicut legitur de multis martyribus tempore persecutionis, qui vltro se offerebant in medium nomen Christi publice confitentes, aliàs non liceret militibus ire vltra mare, & exponere se multis periculis propter Christi honorem. Ad 13. dicẽdum, quòd homo rerum suarum est Dominus, non autem rerum alterius, & ideo iniuriam faceret alteri si possessiones ei auferret, non autem si possessiones sibi aufert, iniuriam sibi facit: propter quod dicitur in 5 Ethic. quòd non est iniustitia hominis ad seipsum, proprie loquendo de iniustitia. Et præterea, qui alteri sua aufert, inducit eum in paupertatem inuoluntariam, quæ est periculosa: qui autem sua dimittit, inducit se in paupertatem voluntariam, quę est meritoria, si fit propter Christum suscepta. Ad 14. dicendum, quòd sicut supradictum est, Dominus pecuniam reseruari fecit ad necessarios vsus: vt infirmis condescenderet: & ideo non est reputandum pro superstitione si aliqui perfecti viri pecuniam reseruare nolunt, sicut etiam vt infirmis condescenderet, cum publicanis comedebat & vinum bibens, & alijs cibarijs communiter vtens. Nec tamen reputandi sunt superstitiosi sancti Patres in Eremo, qui à vino & alijs cibarijs delicatis abstinebant, & tamen Dominus quamuis pecuniam reseruari fecerit, non tamen eam de aliquibus proprijs possessionibus habebat, sed magis ei à fidelibus per modum eleemosynæ ministrabatur, vnde dicitur Luc. 8. quòd mulieres quædam sequebantur Dominum ministrantes de facultatibus suis. Ad 15. dicendum, I quòd Apostoli reseruabant pecunias, & etiam colligebãt, vt sanctis pauperibus, qui prædia sua vendiderant propter Christum, necessaria ministrarẽt, nec tamen illas pecunias habebant de aliquibus possessionibus, sed ex eleemosynis fidelium. Quod etiam dicitur, quòd nullus egenus erat inter eos, non est intelligendum quin Apostoli & primitiuæ Ecclesię discipuli multas egestates & penurias sustinuerũt propter Christum, cum dicatur 1. Corin. 4. Vsque in hanc horam esurimus, & sitimus &c. & 2. Cor. 6. In multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus. glo. victus, vel vestitus: sed quia de his quæ haberi poterant, vnicuique secundum quod opus erat, tribuebant, vt quantum eis facultas suppeteret omnium indigentias releuarent. Ad 16. dicẽdum, quòd quamuis illud præceptum, In viam gentium ne abieritis, fuerit post resurrectionem totaliter reuocatum, eo quòd primum oportebat Iudæis verbum Dei loqui, & sic transire ad gentes, vt dicitur Act. 13. tamen hoc quòd Dominus dixerat Apostolis, quòd non secum necessaria ferrent, non totaliter reuocauit in cœna, sed solum tẽpore persecutionis, quando à persecutoribus necessaria habere non potuissent: vnde Luc. 22. Quando misi vos &c. gl. Non eadem viuendi regula persecutionis tempore, qua pacis Discipulos informat. Missis siquidem discipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via præcepit, ordinans scilicet, vt qui Euangelium nuntiat, de Euangelio viuat.

F Instante verò mortis articulo, & tota illa gente pastorem simul & gregem persequente, congruam tempori regulam decernit, permittens necessaria victui, donec sopita persecutorum insania, tempus euangelizãdi redeat, & alia glo. dicit. In hoc nobis quoque datur exemplum, vt nonnunquàm causa instante quædam de nostri propositi rigore sine culpa intermittere possimus, verbi gratia. Si per inhospitales regiones iter agimus, plura viatici causa licet portare, quàm domi habeamus. Sed quia quidam hæretici, quorum est illa obiectio, glo. non recipiunt, ipso textu ostendemus quòd multiplicatis fidelibus discipuli Christi secum necessaria in via non portabant. Dicitur enim in vlt. cano. Ioan. Charissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos: & infra. Pro nomine enim eius profecti sunt nihil accipientes à gentilibus: nos G ergo debemus suscipere huiusmodi. Non autem esset necessarium quamuis à gentilibus nihil acciperent, quòd reciperentur à fidelibus, si secum necessaria ad victum deferrent: quod etiam patet per gloss. ibi quę dicit. Pro nomine eius profecti sunt alieni à rebus proprijs. Ad 17. dicẽdum, quod Ecclesia multos infirmos sustinet, quos non facile sustineret, sine temporalium possessionum solatio. expedit ergo facultates cõmunes in Ecclesia possideri proprijs dimissis, & præcipue propter pauperes sustentandos. Non tamen sequitur quòd non sit expediens perfectis viris, qui sua dimiserunt, vitam religiosam agere sine communibus possessionibus: & quamuis perfectio apostolica non annulletur in illis qui possessiones communes habent, tamen expressius conseruatur in illis qui proprijs dimissis, etiam communibus carent. Ad 18. dicendum, quòd per illud decretum non habetur esse prohibitum alicui quin pauperẽ H vitam eligat propter Christum, sed est præceptum Episcopis, & eis qui ecclesiarum bona possident, quæ pauperum sunt, vt eis de fructibus possessionum ecclesię prouideant, & quantum possunt eorum subleuent egestatem: & hoc patet diligenter inspicienti seriem capituli inducti. Ad 19. dicendum, quòd ille qui dimissis omnibus propter Christum, spem habet vt sustẽtetur à Deo, neque pręsumptuosus est, neque Deum tentat. Qui enim fiduciam debitam de Deo habet, neque pręsumptuosus est, neque Deum tentat. Talem autem fiduciam debent habere de Deo pauperes Christi, & præcipue prædicatores veritatis: vnde glo. super illud Luc. 10. Nolite portare sacculum &c. Tanta prædicatori debet esse fiducia in Deo, vt præsentis vitæ sumptus & si non prouideat, tamen sibi non defecturos certissime sciat, ne dum mens occupatur ad temporalia, minus prædicet æterna: immo magis Deum tentarent, nisi illam fiduciam haberent. 1. Cor. 10. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, gloss. dicentes. Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? Distinguendum tamen est in illis, in quibus se homo totum committit. Quandoq; enim hoc faciens tentat Deum: quandoq; verò non. Sunt. n. quędam, in quibus est impossibile hominem iuuari nisi à Deo miraculose operante, & talibus periculis homo se exponens Deum tentaret, sicut si aliquis de muro se præcipitaret sub spe diuini auxilij, nisi forte à Deo certificatus esset de futuro euentu aliqua inspiratione, sicut Petrus ad iussum Domini se exposuit fluctui maris: sicut etiã K beatus Martinus dixit. Ego signo crucis, non clypeo, protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus: & sicut beatus Ioan. Euangelista venenum confidenter bibit: & sicut beata Agatha quæ dicit, Medicinã carnalem &c. Quædam autem sunt, in quibus possibile est remedium adhiberi ẽt per causas inferiores, & in illis non est tentare Deum, si se aliquis diuino auxilio committit, sicut miles non tentat Deum, qui pugnam ingreditur de diuino auxilio confisus, quamuis de euasione securus non sit. Ex hoc ergo patet quod ille qui omnia sua propter Deum relinquit, non tentat Deum, tum quia plenus fiducia ex diuina authoritate concepta hoc facere debet: tum quia remanent fideles deuoti, per quos satisfieri ei potest, & debet sicut etiam

non

non tentarent Deum, qui ob aliquam causam rationabilem vrso veniente arma deponeret alijs armatis præsentibus, qui eum defendere possent, & deberent. Ad 20. dicendum, quòd temporalia à Deo petere iubemur ad naturæ vsus necessarios: vnde temporalia non debemus abijcere, quin eis vtamur ad necessitatem corporis in cibo, & vestitu. Ad 21. dicendum, quòd statutum illud inductum est in fauorem ministrorum Ecclesiæ, & ideo si aliqui supererogare velint, vt sine possessionibus Ecclesiæ seruiant, laudabiliores existunt, sicut Paulus prædicans Euangelium sine sumptu, qui prædicator erat à Deo ordinatus, vt patet 1. ad Corinth. 9. Ad 22. dicendum, quòd quamuis sancti Patres illum modum approbauerunt, non tamen istum modum reprobauerunt, & ideo non est præsumptuosum hunc modũ sequi, aliàs nihil de nouo posset institui, quod non fuerit antiquitus obseruatum. Nihilominus tamen iste modus antiquitus à multis sanctis fuit approbatus, etiam in Ecclesia primitiua. Ad 23. dicendum, quòd subuenire indigentibus, indicitur illis qui diuitias possident, sicut patet ex hoc quod dicitur. 1. Io. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Sed multo laudabilius est, quòd aliquis omnibus suis datis, etiam semetipsum Deo det, quod ad apostolicam perfectionem pertinet: vnde dicit Hieronym. ad Lucinum Beticum. Seipsum offerre Deo, proprie Christianorum est & Apostolorum, qui totum censum quem habuerant, Domino tradiderunt.

CAP. VII.

An religiosus de eleemosynis uiuere possit.

NOn solum autem prædicti aduersarij Christi paupertatem ratione impugnare nituntur, sed eam totaliter eradicare conantur quodammodo indirecte, dum victum pauperibus Christi crudeliter subtrahere nituntur, dicentes eos de eleemosynis viuere non posse: Ecclesia. 34. Panis egentium vita pauperis est: qui defraudat illum, homo sanguinis est. Ad quod probandum multipliciter nituntur. Primum enim illud inducunt quod dicitur Deutero. 16. Non accipies personam, nec munera, quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum: sed eleemosynæ munera quædam sunt. ergo cum religiosis maxime competat oculos spirituales illuminatos habere, non competit eis de eleemosynis viuere. Item, Prouerb. 22. Qui accipit mutuum, seruus est fœnerantis, multo magis ergo qui accipit datum, seruus dantis efficitur: sed religiosos maxime decet esse liberos à seruitute sæculi, quia in libertatem spiritus sunt vocati, vnde 2. Thessal. 3. super illud, Vt nosmetipsos formam daremus &c. dicit glo. Religio nostra ad libertatem homines aduocat. ergo non debent de eleemosynis viuere. Item, religiosi statum perfectionis profitentur: sed perfectius est dare eleemosynas quàm accipere, vnde dicitur Act. 20. Beatius est magis dare quàm accipere. ergo magis debent manibus laborare, vt habeant vnde tribuãt necessitatem patienti, quàm eleemosynas accipere de quibus viuant. Item, Apost. 1. Tim. 5. præcipit, vt viduæ quæ possunt aliunde sustentari non viuant de eleemosynis Ecclesiæ, ne grauetur Ecclesia, vt illis quæ sunt vere viduæ sufficiat. ergo illi qui sunt validi & robusti debẽt de laboribus manuum viuere, non de eleemosynis quas accipiunt pauperes, qui abunde quàm de eleemosynis viuere non possunt. Item. 1. q. 2. c. Clericos. Hierony. qui bonis parentum, & operibus suis sustentari possunt, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium profecto committunt, & per abusionem talium iudicium sibi manducant & bibunt, ergo si aliquis habebat vnde sustentaretur, quo relicto velit de eleemosynis viuere, sacrilegus est reputandus. Item, 1. Thessal. vlt. super illud, Vt nos metipsos formam daremus &c. gloss. Qui frequenter ad alienam mensam conuenit otio deditus, aduletur necesse est pascenti

A se: sed qui de eleemosynis viuunt, frequenter aliorum mensæ conueniunt, immo magis de mensa aliorum semper viuunt. ergo de necessitate sunt adulatores. Peccant ergo qui se in tali statu ponunt, quòd oporteat eos de eleemosynis viuere. Item, accipere non potest esse actus alicuius virtutis, nisi liberalitatis, quæ medium tenet in dando & accipiendo: sed liberalis solum accipit vt det, vt dicit Philosoph. in 4. Ethic. ergo qui ducunt vitam semper in accipiendo, illiberaliter & reprehensibiliter viuunt. Item, Augustinus in libro de opere monach. reprehendit quosdam religiosos, qui sine labore manuum volebant de eleemosynis viuere, de quibus inter cætera dicit. Isti fratres temere sibi arrogant, quantum existimo, quòd eiusmodi habeant

B potestatem, scilicet viuendi de Euangelio sine labore manuum, & tamẽ illi contra quos loquitur, sua propter Christum reliquerant, & spiritualibus operibus vacabant, scilicet orationibus, psalmis, & lectioni, & verbo Dei, vt in lib. illo dicitur. ergo illi qui sua dimittunt propter Christum etiam si spiritualibus vacant, non debent de eleemosynis viuere. Item, Matth. 6. dicitur. Præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum. glo. Per virgam potestatem accipiendi necessaria à subditis intelligit: sed habere subditos est tantum prælatorum. ergo illi religiosi qui prælati non sunt, non possunt à fidelibus sumptus suos accipere. Item, illud quod est prouisum in solatium laboris, non laborãtibus non debetur: sed viuere de sumptibus fidelium est à Domino prouisum ad solatium eorum qui in Euan-

C gelio laborant, vt patet 1. Corinth. 9. & 2. ad Timot. 2. Laborantem agricolam &c. ergo saltem illi qui non laborãt in Euangelio, non possunt de eleemosynis viuere. Item, Apostolus nolebat accipere sumptus à Corinthijs vnde viueret, vt occasionem auferret pseudoapostolis, vt patet 2. ad Corin. 11. sed nunc etiam multi sunt, qui turpiter de eleemosynis viuunt. ergo saltem ad auferendam eis occasionem religiosi viri debent ab eleemosynis abstinere, vnde August. dicit in libr. de opere monach. Eadem vobis causa est quæ Apostolo fuit, vt amputetis occasionem his qui quærunt occasionem. Item, Apost. ideo stipendia à gentibus non accipiebat, ne scandalum in fide paterentur: vnde Luc. 8. super illud, Et aliæ multæ quæ ministrabant eis &c. glo. Antiquitus mos erat Iudæorum, nec ducebatur in culpam, vt mulieres sua substantia pascerent & vestirent doc-

D tores: sed quia hoc scandalum in gentibus poterat facere, Paulus se memorat abstinuisse, & hoc idem habetur. 1. ad Cor. 9. sed & nunc multi scandalizantur de hoc, quòd religiosi sine labore viuere volunt. ergo saltem propter scandalum debent ab eleemosynis abstinere. Vnde August. in lib. de opere mona. In meditatione vestra exardescat ignis, vt istorum mala opera bonis operibus vestris persequamini, vt eis amputetis occasionem turpium nũdinarum, quibus existimatio vestra læditur, & infirmis offendiculum ponitur. Miseremini ergo & compatiamini, & ostendite hominibus non vos in otio facilem victum, sed per angustam viam & arctam huius propositi regnum Dei quærere. Item, si religiosi qui sunt validi & fortes de eleemosynis viuere possunt sine labore manuum, eadem ratione & alij poterunt: sed si omnes tales vitam agere vellent, tota vi-

E ta humana periret, non enim inuenirẽtur artifices qui necessaria vsibus hominum præpararent. ergo nullo modo est sustinendum quòd religiosi validi & fortes de eleemosynis viuant. Vlterius nitũtur ostendere quòd & si possent aliquo modo de eleemosynis vltro oblatis viuere, non tñ licet ipsis eleemosynas mendicando petere, quia Deut. 15. dicitur. Omnino indigens & mendicus non erit inter vos. ergo prohibitum est mendicare, qui aliũde viuere potest. Item, in Psal. 36. dicitur. Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. ergo illi qui mendicando panem quærunt, non sunt semen iusti, idest, Christi. Item, illud quod alicui sacra scriptura imprecatur, viris iustis non competit: sed huiusmodi est mendicitas, vt dr in Psal. 108. Nutantes transferantur filij eius & mendicent. ergo mendicitas

dicitas perfectis viris non competit. Item, 1. Thess. 4. Ope-
remini manibus vestris, sicut præcepimus vobis, & vt ho-
neste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid de-
sideretis. gl. Quasi ideo opus agendum est, non otiandum,
quia & honestum est, & quasi lux ad infideles, & non desi-
derabitis rem alterius, nedum rogetis, vel tollatis aliquid.
ergo potius est manibus operandum, quàm rogando ali-
quid petere per mendicitatem. Item, 2. Thes. 3. super illud.
Si quis non vult operari &c. gl. Aug. vult seruos Dei corpo-
raliter operari vnde viuant, vt nec compellantur egestate
necessaria petere. ergo magis debent manibus operari quã
necessaria petere mendicando. Item, Hier. ad Nepotianum
presbyterum. Nunquàm petentes, raro accipiamus roga-
ri. Beatius enim est magis; dare quàm accipere. ergo non li
cet seruis Dei petere, aut accipere victus necessaria mendi-
cando. Item, certum est grauius esse delictum, quod seue-
rius vindicandum est, vt habetur 24. q. 1. Non afferamus
stateras dolosas: sed grauissime secundum ius ciuile puni-
tur validus mendicus si prodatur, quia si seruilis est condi-
tionis efficitur seruus prodentis: si liber est, efficitur eius
colonus perpetuus. ca. De mendicantibus validis. l. Vnica.
ergo grauiter peccant religiosi, qui sunt validi, mendican-
do. Item, contra religiosos mendicantes, dicit Aug. in libr.
de opere mon. Tam multos hypocritas sub habitu mona-
chorum vsquequaq; dispersit callidissimus hostis circum-
euntes prouincias, nusquàm missos, nusquàm fixos, nus-
quàm stantes, nusquàm sedentes & infra: Omnes petunt,
& omnes exigunt, aut sumptus lucrosæ egestatis, aut simu-
latæ pretium sanctitatis. ergo videtur quod vita religioso-
rum mendicantium sit reprobanda. Item, illud quod natu
raliter habet erubescentiam adiunctam in se, aliquid tur-
pitudinis habere videtur, cum verecundia non sit nisi de
turpi, vt Dama. dicit: sed petere, vel mendicare naturaliter
erubescit homo, tantoque magis, quanto est melioris na-
turæ, vnde dicit Ambr. in libr. de offi. quòd verecundia pe-
tendi ingenuos prodit natales. & Philosoph. in 4. Ethic. di-
cit de liberali, quòd non est petitiuus. ergo mendicare in
se turpe est, & ita nullo modo mendicare debet, qui aliter
viuere potest. Item 2. Corinth. 9. super illud. Hilarem da-
torem &c. dicit gloss. Qui dat, vt careat tædio interpellan-
tis, non vt reficiat viscera indigentis, & rem & meritum
perdit, sed frequenter sic datur mendicantibus, quia men-
dicantes tædium faciunt petendo. ergo & si aliqui possint
de eleemosynis viuere, non tamen debent mendicare. Vl-
terius, nituntur ostendere, quòd religiosi etiam prædican-
tes, de eleemosynis viuere, vel etiam eleemosynas petere
non debent. Dicit enim Apost. 1. ad Thessal. 2. Neque ali-
quando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: sed præ
dicatores qui mendicant, & de eleemosynis viuunt, opor-
ter adulari illis à quibus pascuntur, quod patet Matth. 21.
super illud, Et relictis illis abijt foras, vbi dicit gloss. Quia
pauper nullíq; adulatus, nullum in tanta vrbe inuenit ho-
spitem, sed apud Lazarum receptus est, & tamen in tantum
erat gratiosus cum prædicaret, quod sicut dicitur Luc. 21.
Omnis populus mane ibat ad eũ in templo audire eum
glo. idest, mane ire accelerabat, & 1. ad Corinth. 4. dicitur,
Vsque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi su-
mus. glo. Libere enim & sine aliqua adulatione veritatem
prædicantes, & gesta prauæ vitæ arguentes, gratiam non
habent apud homines. ergo prædicatores non debent elee
mosynas quærere. Præterea, 1. ad Thessal. 2. Neque fuimus
in occasione auaritiæ, Deus testis est. glo. Non dico in aua-
ritia, sed nec feci, nec dixi etiam in quo esset occasio aua-
ritiæ: sed illi qui petunt eleemosynas sibi dari, faciunt ali-
quid in quo est occasio auaritiæ. ergo prædicatores hoc
non debent facere. Item, 2. ad Corinth. 12. Non ero gra-
uis vobis, non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. & ad
Philippen. vlt. Non quia quæro datum, sed requiro fructu.
gloss. Datum est ipsa res quæ datur, vt nummus, cibus, po-
tus, & huiusmodi: fructus autem bona opera, & recta vo-
luntas datoris. ergo veri prædicatores, non debent quære-
F re ab his quibus prædicant, temporales res, & ita non debẽt
de mendicitate viuere. Item, 2. ad Tim. 2. super illud. Labo
rantem agricolam &c. dicit gloss. Vult Apost. vt intelligat
Euangelista, ꝙ necessaria sibi sumere licet ab eis, in quibus
Deo militat, & quos tanquàm vineam cultor exercet, vel
tanquàm gregem pascit. Non est enim mendicitas, sed po-
testas. Ex quo patet ꝙ viuere de Euangelio potestatis est,
non mendicitatis: sed potestas ista non competit nisi præ-
latis. ergo alij prædicatores, qui non sunt prælati, non de-
bent per mendicitatem de Euangelio viuere. Item, Apost.
1. Cor. 9. volens ostendere, ꝙ ipse de sumptibus fidelium
viuere poterat, prius probat se Apostolum esse. ergo illi
qui non sunt Apostoli, nõ possunt de sumptibus fidelium
viuere: sed religiosi prædicantes non sunt Apostoli, cum
non sint prælati. ergo &c. Item, 1. ad Thess. 2. super illud.
Cum possemus vobis oneri esse vt Christi Apostoli, dicit
glos. Intantum grauat causam pseudo, vt se abnuere dicat
cum liceat illi subsidia requirere ad comprimendum illos
G quibus nec facultas erat, nec pudor poscendi. Apostolicæ
autem potestatis debitum vocat onus propter pseudoapo-
stolos, qui illud indebite vsurpantes, importune à plebi-
bus exigebant. Ex quo patet ꝙ illi qui exigunt victum à
plebibus, cum non sint Apostoli, idest, prælati, sunt repu-
tandi pseudoapostoli. ergo prædicatori qui non est præla-
tus, non licet mendicare. Item, prædicatores qui non sunt
prælati, victum suum ab his quibus prædicant mendican-
do quærentes, aut quærunt quod est eis debitum, aut quod
non est eis debitum, si quod est eis debitum, ergo possunt
illud potestatiue exigere & per coarctationẽ, quod mani-
feste est falsum: si autem petũt quod non est eis debitum.
ergo & indebite, & iniuste petunt, & sic pseudo reputandi
H sunt, vt patet per gl. prius inductam. Item, prælati recipien
tes à plebibus decimas & oblationes tenentur in spiritua-
libus eis prouidere. ergo si alij ab Episcopis dirigantur ad
spiritualia ministranda, iniuria fit plebi, si à plebe victum
recipiant, cum magis Episcopi teneantur eis prouidere.
Item, prælati mittentes aliquos ad prædicandum, tenen-
tur eis in necessarijs prouidere, vt habetur extra, de offic.
ord. Inter cætera. si ergo prædicatores ab Episcopis missi
ab alijs victum requirant, hoc in illorum grauamen cedit
& ita non debent ab alijs sumptus accipere. Item, Domi-
nus Matth. 23. contra Pharisæos dicit. Væ vobis scribæ &
Pharisæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum ora-
tiones longas orantes. ergo & illi semper videntur esse re-
prehensibiles, qui sub prætextu orationis, aut prædicatio-
I nis, aut alicuius huiusmodi eleemosynas petunt. Item,
Matth. 10. Dominus discipulis ad prædicandum missis, di
cit. In quamcunque ciuitatem, aut castellum intraueritis,
interrogate quis in ea dignus sit. glo. Testimonio vicinorũ
eligendus est hospes, ne eius infamia prædicatio negliga-
tur. & alia glo. Ille est dignus qui magis scit se accipere gra-
tiam quàm dare. ergo ad minus in talibus reprehensibile
videtur, ꝙ quandoque ad diuites peccatores declinant, &
ad eos qui sibi hoc pro gratia non reputant. Item, quicun-
que pro re spirituali accipit temporalem, simoniæ crimen
incurrit, siue petat, sicut Giezi: siue recipiat absque peti-
tione oblatum, sicut Elisæus à Naaman recipere noluit.
4. Reg. 5. & siue ante accipiat, siue post, vt per illud patet
K quod habetur. 1. q. 1. ca. Eos, sed ille qui prædicat populo,
spiritualia ministrat. ergo non licet ei accipere tempora-
lia ab eis, ante vel post, neque petendo, neque oblata reci-
piendo. Itẽ, 1. Thes. vlt. Ab omni specie mali abstinete vos.
gl. Si quid speciem mali prætendit, & si non sit malum, no-
lite præcipitanter agere: sed ꝙ prædicator temporalia quæ-
rat ab his quibus prædicat, speciem mali prætendit, vnde
2. Cor. 12. super illud, Non quæro quæ vestra sunt, sed vos,
dicit glo. Non quærebat Apost. datũ, sed fructum, ne quasi
venditor Euangelij putaretur. ergo prædicatores non de-
bent ab his quibus prædicant, victum quærere mendican-
do. Vlterius, nituntur ostendere, ꝙ talibus etiam eleemo-
synæ non sunt dandæ, quia Luc. 14. dicitur. Cum facis con-
uiuium,

uitium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos. glo. à quibus in præsenti nihil potes expectare: sed à talibus mendicis qui sunt validi & fortes, potes in præsenti multa expectare, cum sint familiares potentum. ergo talibus non sunt eleemosynæ dandæ. Item, Augustinus ad Vincentium Donatistam. Vtilius esurienti panis tollitur, si de cibo securus iustitiam negligat, quàm eidem panis frangitur, vt iniustitiæ seductus acquiescat: sed qui non vult operari corporaliter ad victum quærendum cum possit, vel qui potest aliunde victum habere sine peccato, si petat, iniuste agit, vt potest probari per multa quæ superius sunt inducta. ergo talibus debet panis subtrahi. Item, Lucæ.6. super illud. Omni petenti te tribue. gloss. Rem, vel correptionem. & super illud Matth.5. Qui petit à te, da ei, dicit. gloss. Ita scilicet vt nec tibi noceat, nec alij. Pensanda est enim iustitia. Ita enim omni petenti dabis, & si non id quod petit, sed melius, cum iniuste petentem correxeris: sed ille qui potest manibus laborare, si petat sibi eleemosynam dari, iniuste petit, vt probatum est. ergo magis deberet sibi dari correptio, quàm res petita, vt ita ab iniusta petitione auertatur. Item, Augustinus ad Vincentium Donatistam. Sæpe mali persecuti sunt bonos, & boni malos, illi nocendo per iniustitiam, & isti consulendo per disciplinam. ergo boni possunt persequi malos, causa disciplinæ: sed quædam persecutio est, vt panis alicui subtrahatur. ergo aliquibus qui sunt mali, debet panis subtrahi, vt corrigantur, & præcipue si panem petendo peccent. Sed validi mendicantes peccant etiam si prædicent, vt probatum est. ergo talibus debet panis subtrahi. Item, Ambro. in 1. libro de offic. Considerenda est etiam in largiendo ætas, atque debilitas scilicet eius cui datur, nonnunquam etiam verecundia, quæ ingenuos prodit natales, vt senibus plus largiaris, qui sibi labore iam non queunt victum quærere. Similiter & debilitas corporis & hæc iuuanda promptius, tum si quis ex diuitijs cecidit in egestatem, & maxime si non vitio suo, sed aut latrocinijs, aut proscriptione, aut calumnijs, quæ habebat amisit. Ex quo patet, quòd in his quibus dantur eleemosynæ, considerandum est, si sunt debiles corpore, aut verecundi, aut si bona sua latrocinio, aut proscriptione amiserint. Sed pauperes validi, qui se ad mendicandum exponunt, non sunt huiusmodi. ergo eleemosynæ eis non sunt dandæ. Item, eleemosynæ ordinantur ad indigentiam subleuandam. ergo magis indigenti dandum est. Sed magis indigent illi, qui non possunt de labore proprio victum acquirere, vel aliunde habere, quã tales qui aliunde habere possunt. ergo quamdiu magis indigentes inueniuntur, talibus non sunt dandæ. Item, dare eleemosynam est actus misericordiæ. ergo illis solum sunt eleemosynæ dandæ, qui sunt miserabiles. Sed illi qui voluntarie mendicitati se exponunt, non sunt huiusmodi, sed illi solum qui in statum mendicitatis, inuoluntarie incidunt, quia vt Philosophus dicit in tertio Ethicorum. Inuoluntarium, misericordiam meretur, & ignoscentiam. ergo prædictis pauperibus, eleemosynæ non sunt dandæ. Item, Augustinus dicit in primo de doctrina christiana. Cum omnibus prodesse non possis, his potissime consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarunlibet rerum opportunitatibus, constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur. Sed maxime constricti videntur consanguinei & vicini, & alij familiares. ergo alijs extraneis eleemosynæ non sunt dandæ, quamdiu tales indigentes inueniuntur, quibus possint dari. His igitur visis, ne ista positio nouella videatur, errorem prędictum ostendemus tempore primitiuę Ecclesię incœpisse. Dicitur enim in tertia cano. Ioan. His qui amat primatum gerere in eis Dyotrepes non recipit nos. & infra, & quasi ei ista non sufficiant, neque ipse suscipit fratres. gloss. Indigentes. Eos qui suscipiunt prohibet. gloss. Ne impendant curam humanitatis, & de Ecclesia eijcit. gloss. De loco vbi conueniunt, & alia glo. dicit ibidem. Perseuerare debes in elee-

A mosyna, quia vtilitatem tantam in ea intelligo, quòd non solum tibi, sed etiam toti Ecclesię scripsissem, de commendatione eleemosynę, sed hãc necessitate dimisi, quia Dyotrepes non curat nostram authoritatem. Dyotrepes hęresiarcha illius temporis, noua docendo, primatum sibi vsurpat: hęc autem eius erat heretica doctrina, quòd prohibebat, ne impenderetur cura humanitatis fratribus peregrinis, alienis à rebus proprijs, vt per textum & glo. ibidem patet. Hic etiam error in Vigilantio surrexit, vt patet in epistola. Hierony. ad Riparium, & Desiderium contra Vigilantium, vbi sic dicitur. Pręterea, eisdem ad me relatum est epistolis, quòd cotra authoritatem Apostoli Pauli, immo Petri, Ioannis, & Iacobi, qui dextras dederunt Paulo, & Barnabę communicationis, & pręceperunt eis, vt pauperum memores essent, tu prohibeas Hierosolymam B in vsus sanctorum aliqua sumptuum solatia dirigi. Hunc igitur errorem excludere volentes, hoc ordine procedemus. Primo, ostendemus quòd pauperes qui reliquerunt omnia propter Christum possunt de eleemosynis viuere. Secundo, quòd prędicatores & si non sint pręlati, dummodo à pręlatis Ecclesię mittãtur, possunt ab eis quibus prędicant accipere, vnde viuant. Tertio, quòd liceat prędictis eleemosynas petere mendicando, quamuis sint corpore validi. Quarto, quod eis pręcipue sunt eleemosynę dandę. Quinto, soluemus ea, quę in contrarium sunt obiecta. Quod autem pauperes qui reliquerũt omnia propter Christum possint de eleemosynis viuere, probatur primo exemplo beati Benedicti de quo narrat beatus Gre C gor. in 3. lib. dialog. quod tribus annis in specu manens, de his quę à Romano monacho ministrabantur, refectus est, postquàm domum parentis reliquerat, & tamen validus corpore existens no loquitur de labore manuum victum quęsiuisse. Item, 1. q. 2. cap. sacerdos, dicitur, quòd ille qui omnia sua aut reliquit parentibus, aut pauperibus distribuit, aut Ecclesię rebus adiunxit, & se in numero pauperum paupertatis amore constituit, non solum sine cupiditate, sed etiam cum laude pietatis accipit à populo dispensanda, & fideliter dispensat accepta, vt vnde pauperibus subministrat, inde & ipse tanquam pauper voluntarius viuat. Patet ergo, quod pauper qui omnia sua propter Christum reliquit, potest viuere de eleemosynis, quę à populo pauperibus ministrantur. Item, potius debet homo bonum pretermittere, quod sine peccato pretermitti potest, D quàm aliquod peccatum committere. Si ergo illi qui sunt validi corpore, peccant eleemosynas recipiendo, potius debent omnes alias occupationes dimittere, quantumcunque bonas, quàm eleemosynas accipere: hoc autem aperte est falsum, per hoc quod dicit August. in lib. de opere monach. quod illi serui Dei qui etiam manibus operantur, ad ea discenda quę menti oriter recolant, debent habere seposita tempora, quibus scilicet à labore manuũ vacent. Ad hoc enim & illa bona opera fidelium subsidio supplendorum necessariorum deesse non debent, vt horæ quibus ad erudiendum animum ita vacatur, vt illa corporalia opera geri non possint, non opprimat egestate. Ex quo etiam patet, quod August. non intendit, quòd monachi laborent manibus ad totum victum quęrendum ex labore manuum, quia si hoc facerent non relinqueretur ali- E quod tempus vacuum ad spiritualia opera. Item, Aug. in eodem lib. loquens de aliquo diuite, qui bona sua alicui monasterio tribuit, dicit quòd benefacit operando, vt alijs exemplum det, quamuis ipsa res communis monasterij jam facta debeat ei rependere vicem ad vitam eius sustentandam. Quod quidem si nolit scilicet manibus operari, quis audeat cogere? Ex quo patet, quòd ille qui bona sua monasterio dat, potest sine labore manuum de rebus monasterij viuere, sed sicut idem Aug. statim subiungit, cum omnium Christianorum sit vna respublica, nõ differt vbicunque sua reliquerit, vel à quibuscunque accipiat necessaria vitę. ergo illi qui omnia quę habebant, reliquerunt propter Christum, possunt à quibuscunque accipere, vnde

viuant. Item, propositum desistendi quandoque ab aliquo
quod est per se malum, non aufert illi operi rationem pec-
cati, quamuis forte peccatum diminuat. Si ergo paupe-
rem validum ad laborãdum de eleemosynis viuere est per
se peccatum, illi qui cum sint validi ad tempus de eleemo-
synis volunt, quamuis intendant quandoque alio modo
viuere, non excusabuntur à peccato. ergo secundum hoc
peregrini de eleemosynis viuentes, qui sunt corpore vali-
di, peccant, & similiter qui eis tales peregrinationes iniun-
gunt: quod est absurdum. Item, vacare contemplationi di-
uinæ laudabilius est, quàm vacare studio philosophiæ: sed
aliqui sine peccato vt studio philosophiæ vacent, de elee-
mosynis viuunt ad tempus. ergo & aliqui vt contempla-
tioni vacent, ad tempus possunt prætermisso labore ma-
nuum de eleemosynis viuere: sed contemplationi diuinæ
vacare in omni tempore est laudabilius quàm certũ tem-
pus ad hoc præfigere. ergo aliqui possunt vt contemplatio-
ni vacent, toto tempore vitæ suæ prætermisso labore de
eleemosynis viuere. Item, charitas Christi magis facit com
munia quàm amicitia politica: sed si aliquis dat mihi rem
aliquam, licite possum vti illa vt libet. ergo multo fortius
possum viuere de his quæ dantur mihi propter charitatem
Christi. Item, qui potest accipere quod maius est, potest
accipere quod minus est: sed religiosi possunt accipere red
ditus mille marcharum, & de eis viuere sine labore ma-
nuum, aliàs multi religiosi habentes multas possessiones,
essent in statu damnationis: & eadem ratione multi cle-
rici sæculares non habentes curam animarum, qui de pos-
sessionibus ecclesiæ, quæ de eleemosynis proueniunt, vi-
uunt. ergo ridiculum est dicere, quòd pauperes religiosi
non possunt modicas eleemosynas recipere, & ex eis sine
labore manuum sustentari. Item, magis defraudantur pau
peres inualidi ad laborandum, si alijs detur id quod est
debitum & determinatum, quàm si alijs detur id quod
non est eis debitum: sed fructus possessionum ecclesiæ
sunt deputati ad hoc vt pauperibus dentur, vt patet 12.
quæstione. 1. capitulo Videntes. Vnde dicitur 1. quæstione
2. capitulo Clericus. & capitulo. Si quis, quòd clerici qui de
bonis parentum sustentari possunt, non possunt sine pec-
cato viuere de bonis ecclesiæ vnde pauperes sunt victuri.
ergo magis videtur quòd defraudentur pauperes, si aliqui
non laborantes manibus cum sint validi, de possessionibus
ecclesiæ viuant, quàm si viuant pauperes Christi de his
quæ à fidelibus offeruntur de bonis proprijs, quæ paupe-
ribus non sunt deputata. Si ergo primi pauperes non de-
fraudant, multo minus nec secundi. Ad hoc etiam faciunt
multa quę suprà dicta sunt in tractatu de operibus manua
libus. Nunc secundo ostendendum est, quòd etiam præ-
dicatores quamuis non sint prælati, possunt accipere ab
illis quibus prædicant eleemosynas vnde viuant. Aposto-
lus enim dicit. 1. Corinth. 9. Quis militat suis stipendijs
vnquam? quis plantat vineam, & de fructu eius non edit?
quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? quæ
omnia & plura alia exempla inducit, vt glo. dicit, ad osten
dendum quòd Apostoli non sibi aliquid vltra debitum
vsurpant, si sicut Dominus constituit, ex euangelio viuen-
tes panem gratuitum manducabant ab eis sumptum, qui-
bus gratuitam gratiam prædicabant: sed constat quod
militi cuilibet, & plantatori vineæ, & pastori gregis de-
betur victus ex suo opere propter hoc, quòd in opere la-
borant. Cum ergo in euangelio laborem habeant præ-
dicando non solum prælati, sed etiam quicunque alij li-
cite prædicant, vtrique possunt ab his quibus prædicant,
panem accipere vnde sustententur. Item, Apostolus pro-
bat quòd poterant Apostoli temporalia accipere ab eis,
quibus prædicabant, quia eis spiritualia seminabant: quia
qui dat magna, non est mirum si accipiat parua. Vnde di-
cit in eodem capitulo. Si nos vobis spiritualia seminaui-
mus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? sed ea-
dem spiritualia quæ prædicant prælati, prædicant alij ex
eorum authoritate. ergo etiam ipsi possunt ab his quibus
F prædicant, carnalia accipere vnde viuant. Item eodem c.
dicit Apostolus. Dominus ordinauit his qui euangelium
annuntiant, de euangelio viuere. gloss. Hoc rationabiliter
fecit, vt expeditiores sint ad prædicandum verbum Dei:
sed omnes qui ad prædicandum deputantur, oportet esse
expeditos ad prædicandum siue sint prælati, siue authori-
tate prælatorum prędicent. ergo ad eos etiam qui nõ sunt
prælati, ordinatio Domini se extendit, vt de euangelio
viuant: quod etiam patet ex ipsis verbis Apostoli. Non
enim dicit, qui habent ordinariam authoritatem, sed sim-
pliciter qui annuntiant. Item, Luc. 10. Dominus discipu-
lis missis ad prædicandum dicit. In eadem domo mane-
te edentes & bibentes, quæ apud illos sunt. Dignus est e-
G nim operarius mercede sua. Ex quo patet quòd prædica-
tori quasi merces debetur victus ab his quibus prædicat;
vt patet ibidem per gloss. quæ dicit. Nota, quòd vni operi
prædicatorum duæ mercedes debentur. Vna in via, quæ
nos labore sustentat: alia in patria, quæ nos in resurrectio-
ne remunerat: sed merces non debetur potestati, vel au-
thoritati, vel habitui, sed actui, quia solum actibus mere-
mur, inde Philosophus in 1. Ethicorum dicit. Quemad-
modum in olympiadibus non optimi & fortissimi coro-
nantur, sed agonizantes, horum enim quidam vincunt,
ita & eorum qui in vita bonorum & optimorum operan-
tes recte, illustres fiunt. Et hoc est etiam quod Apostolus
dicit. 2. Timot. 2. Non coronabitur nisi qui legitime cer-
tauerit. Ergo illi qui prædicant siue sint prælati, siue non,
dummodo licite prædicent, possunt licite de euangelio vi
uere. Item, magis laborant in euangelio illi qui prædicant
missi à pręlatis, quàm illi ex quorum collegio mittuntur,
vel qui mittunt eos de voluntate pręlatorum: sed illi ex
quorum collegio prędicatores mittuntur, quamuis non
H sint pręlati, possunt viuere de eleemosynis acceptis ab his
quibus euangelium prędicant, quod patet ex hoc quod
dicitur Rom. 15. Probauerunt Macedonia & Achaia col-
lationem aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt in
Hierusalem. Placuit enim eis, & debitores sunt eorum.
Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles,
gloss. eorum, idest, Iudęorum qui miserunt eis prędicato-
res ab Hierosolymis, debent & in carnalibus ministrare
eis: isti autem pauperes nõ possunt tantum intelligi Apo-
stoli, quia non oportebat pro Apostolis solum qui duo-
decim erant, & paruo victu contenti, facere collectas per
omnes ecclesias, & pręcipue cum ipsimet victum accipe-
rent ab his quibus prędicabant, vt patet. 1. Corinth. 9. er-
go multo fortius illi qui prędicant, quamuis non sint prę-
lati, sed à pręlatis missi, possunt de euangelio viuere. Item,
I magis cooperantur prælatis ad euangelium prędicandum
illi qui ex eorum iniunctione euangelium prędicant, quã
illi qui in alijs ministerijs eis obsequuntur: sed pręlati prę-
dicantes euangelium possunt accipere sumptus nõ solum
pro se, sed etiam pro familia sua quę eis ministrat. ergo
multo fortius illi qui euangelium annuntiãt ex commis-
sione prętatorum, possunt de euangelio viuere. Item, ille
qui impendit aliquid gratis ad quod tenetur, non minus
potest recipere vicem, quàm ille qui impẽdit hoc ad quod
tenetur: sed pręlati obligati sunt plebibus ad hoc quòd
eis spiritualia ministrent, vnde dicit Apostolus 1. Corinth.
9. Nam & si euangelizauero, non est mihi gloria, necessi-
tas enim mihi incumbit. Væ enim mihi est, si non euan-
gelizauero. ergo illi qui non sunt prælati, nec in aliquo
K plebibus tenentur, non minus possunt licite accipere tem-
poralia ab eis quibus prędicant. Item, Augustinus dicit in
libro de opere monach. Si euangelistę sunt, scilicet, hi re-
ligiosi, fateor habent potestatem, scilicet viuendi de sum-
ptibus fidelium: sed non soli pręlati sunt euangelistę, sed
omnes qui euangelizare possunt etiam diacones, vnde
Ephes. 4. Apostolus dicit. Dedit quosdam quidem Apo-
stolos, quosdam autem prophetas, alios vero euangeli-
stas, alios autem pastores & doctores, distinguens euan-
gelistas à pastoribus & Apostolis, per quos pręlati intelli-
guntur.

guntur. ergo quicunque prædicant sine sint prælati, siue non, possunt de euangelio viuere. Item, inter omnes occupationes ecclesiasticas dignior est occupatio eorum qui verbum Dei annuntiant, vnde ad hoc Christus venisse se monstrat, Marc. 1. Ad hoc missus sum. Demonstratur etiã Isa. 61. Ad euangelizandum pauperibus misit me. & ad hoc etiam Paulus missum se dicit 1. Cor. 1. Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare: sed illi qui occupationibus ecclesiasticis implicantur, non debent manibus laborare, sed de rebus ecclesiæ viuere, vt dicit August. in lib. de opere monach. de seipso loquens. ergo multo fortius illi qui occupantur in prædicatione verbi Dei possunt sine labore manuum de euangelio viuere. Item, vtilius est prædicationis officium, quàm aduocationis: sed aduocati qui licite aduocationis officium exercent, possunt de suo labore & officio viuere. ergo multo fortius prædicatores possunt de euangelio viuere siue sint prælati, siue nõ, dummodo licite prædicent. Item, quamuis de vsura non possit eleemosyna fieri, tamen prædicatoribus est concessum, vt ab vsurarijs eleemosynas accipiant, si aliter non possint morari in terris vsurariorum hac ratione, quia gerunt negotia eorum quibus vsuræ debentur, dum per prædicationem vsurarios ad vsurarum restitutionem inducunt, vt decretalis dicit extra. de sentent. excom. cap. Cum voluntate: sed ipsi similiter gerunt negotia omnium & diuitum, & pauperum, dum diuites ad dandum eleemosynas pauperibus inducunt, & dum ad alia salutaria opera alios exhortantur. ergo possunt licite accipere eleemosynas ab illis quibus prædicant. Item, in artibus mechanicis videmus quòd non solum illi qui manibus operantur, licite de artificio viuunt, sed & sapiens architectus qui manibus non laborat, alios dirigit: sed ille qui de moribus docet, est quasi architectus respectu omnium officiorum humanorum, vt patet per Philosophum in 1. Ethico. ergo prædicatores possunt de officio prædicationis viuere, etiã si manibus non operentur. Item, sanitas animæ præferenda est sanitati corporis: sed medici dantes consilium de salute corporis, & si nihil manibus operentur, possunt licite accipere vnde viuant. ergo multo fortius illi qui consulunt saluti animarum, etiam si manibus non laborent. Nunc tertio restat ostendere, quòd prædicti non solum viuere possint de eleemosynis sponte oblatis, sed etiam eas petere mendicando: quod probatur exemplo Christi, in cuius persona in Psalm. 33. dicitur. Ego autem mendicus sum & pauper. gloss. Hoc dicit Christus de se ex forma serui: & infra. Mendicus est qui ab alio petit, & pauper qui sibi non sufficit. Item, in alio Psalm. 69. Ego vero egenus & pauper sum. gloss. Sum egenus, idest, petens; & pauper sum, idest, insufficiens mihi, quia & mundanas copias non habet, & intus vbi est diues, semper ambit, desiderat, accipit. Item, in alio Psalm. 108. Persecutus est hominem inopem & mendicum. gloss. scilicet Christum. Et alia gloss. Pauperes insequi sola sæuitia est: alij pro diuitijs, vel honoribus interdum huiusmodi patiuntur. Istæ duæ vltimę glossæ ostendunt manifeste, quòd de mendicitate rerum temporalium prædicta verba intelligere oportet. Item, 2. Corinth. 8. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, gloss. in mundo. Et quod in hoc Christus sit imitandus, patet per glo. quæ ibidem dicit. Nemo se contemnat. Pauper in cella, diues in conscientia: securior dormit in terra, quàm cum auro diues in purpura. Non ergo expauescas cum tua mẽdicitate ad illum accedere, qui indutus est nostra paupertate. Item, quòd Dominus victum petierit, expresse habetur Luc. 19. vbi Dominus dixit ad Zachæum. Zachæe, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. glo. Non inuitatus inuitat, quia & si nondum audierat vocem inuitantis, audierat tamen affectum. Item, Mar. 11. Circunspectis omnibus cum iam vespera esset &c. glo. Circunspectus omnibus, si quis eum hospitio susciperet. Tantę enim paupertatis fuit, & ita nulli adulatus, vt in tan

A ta vrbe nullum hospitium inuenisset. Ex quo patet quòd Christus ita pauper erat, quòd hospitium conducere non posset: sed ab alijs hospitium petebat & expectabat. Vnde blasphemum est dicere, quòd non liceat mendicare. Item, hoc probatur exemplo Apostolorum, qui iussi sunt à Domino necessaria ad victum in via non ferre, vt patet Matt. 10. Marc. 6. & Luc. 9. & 10. constat autem quod ipsi imperiose non poterant accipere. ergo satis euidens est, quòd necessaria victus humiliter petebant, quod est mendicare. Item, hoc etiam patet de discipulis Apostolorum post resurrectionem Christi. Dicitur enim in 3. can. Ioan. Pro nomine eius profecti sunt. gloss. Pro nomine Christi ampliando profecti sunt. gloss. Alienati à rebus proprijs. ergo sine necessarijs viæ ibant: ex quo patet, quòd necesse habebant petere. Item, homo magis debet sibi prouidere

B quàm alijs: sed Apostolus petebat eleemosynas pro alijs, scilicet pro pauperibus sanctorum qui erant in Hierusalem. ergo etiam licet alicui eleemosynas petere pro fratribus suis, vel etiam pro seipso. Item, quòd mẽdicare liceat, patet per exemplum beati Alexij, qui omnibus suis dimissis propter Christum, sine labore manuũ viuebat de eleemosynis, quas mendicando quærebat, ita etiam quòd à seruis patris sui qui eum quærebant, eleemosynas peteret, & de hoc gratias Deo ageret, quòd à seruis suis eleemosynas accepisset: cuius sanctitatis indicium fuit vox cælitus delapsa, audientibus Papa & Imperatoribus Honorio & Archadio, & vniuerso populo Romano in ecclesia beati Petri existentibus, quæ testata est meritis eius Romam sta

C re. Multis etiam miraculis post mortem claruit, vnde & canonizatus est, & festum eius à Romana ecclesia solenniter celebratur. Item, Hiero. ad Oceanum in commendatione Fabiolæ dicit, quòd optabat suis diuitijs pariter effusis pro Christo stipes accipere: in hoc autem non esset commendanda, si peccatum esset mendicare. Item, illud quod est illicitum in ecclesia, non iniungitur alicui in pœnitentiam: sed pro grauioribus peccatis alicui iniungitur quòd extra terram suam sine expensis mendicando peregrinetur. ergo mendicare non est illicitum, sed potest esse pœnitentiæ opus, & ita assumere mendicationem propter Christum ad perfectionem vitæ pertinet, sicut & cætera pœnitentiæ opera, in quibus religiones fundantur. Item, sicut ea quibus maceratur corpus vt ieiunium, vigiliæ, & huiusmodi valent contra concupiscentiam carnis, ita ea

D quę ad humiliationem hominis pertinent, valent contra superbiam spiritus, quæ non minus est fugienda, quàm concupiscentia carnis, cum etiam peccata spiritualia sint maioris culpæ, vt Grego. dicit: sed nihil potest esse inter opera pœnitẽtię quod hominem magis humilem & abiectum reddat quàm mendicatio, vnde naturaliter omnis homo mendicare erubescit. ergo sicut ad statum perfectionis pertinet, quòd homo ieiunium, & vigilias assumat vt carnis concupiscentiam domet, ita ad perfectionem vitæ pertinet, si aliquis mendicationẽ assumat propter Christum, vt spiritum humiliet. Item, charitas Christi liberalior est quàm amicitia sęculi: sed licet ex amicitia sęculi aliquid petere ab amico suo, quo indigeat, & pręcipue si ei in aliquo recompensare potest, nec differt vtrum recompensatio fiat de eodem, vel de alio, vt dicitur in 5. Ethico. ergo multo fortius licet alicui, quamuis sit validus, quòd

E petat illa quibus indiget propter charitatem Christi, & pręcipue cum possit recompensare recipiens danti in orationibus, & alijs spiritualibus bonis. Item, licet petere ab aliquo illud, ex cuius datione fit dantis conditio melior: sed ex hoc, scilicet quòd aliquis dat eleemosynam, fit eius conditio melior, quia per hoc meretur vitam æternam. ergo non est illicitum eleemosynas petere. Item, indigentię pauperum non potest subueniri, nisi eorum indigentia sciatur: sciri autem non potest omnino nisi necessitatem suam petendo exponat. ergo si licitum est aliquibus quòd sint in tali statu, quod rebus alienis indigeant ad sustentationem, licitum est quod eos petant: sed lici-

tum est quòd aliqui in statu egestatis se ponant propter Christum, vt supra probatum est, in quo etiam si manibus operentur, oportet quòd indigeant multis, vt August. dicit in libr. de opere monach. ergo licitum est eleemosynas petere. Nunc quarto ostendemus, quòd prædictis mendicantibus eleemosynæ sunt dandæ. Primo per hoc quòd habetur in 3. Cano. Ioan. Charissime fideliter facias, quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos: & de quibus loquatur subiungit. Pro nomine enim eius profecti sunt. glo. Alienati à rebus proprijs. Et infra. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi. gloss. Ioannes omnia dimiserat, & se diuitibus connumerat, vt alacriores reddat & promptiores ad commiserendum pauperibus. ergo commendabile est dare eleemosynas illis qui pro nomine Christi sine rebus proprijs viuunt. Item, Mat. 10. Qui recipit iustum in nomine iusti. gl. pro eo q̄ nominatur iustus mercedem iusti accipiet. gl. Dicet ergo aliquis. ergo & pseudoprophetas, & Iudam proditorem suscipiemus? Hoc Dn̄s procurans, dixit personas non esse suscipiendas, sed nomina, & mercede non carere suscipientem, licet indignus sit qui suscipitur. Ex quo patet quòd eleemosynæ sunt dandæ his qui habent nomen sanctitatis, etiam si indigni sint. Item, ad Rom. 15. commendat Apostolus Macedones & Achaios de hoc, quòd probauerunt collationem facere in pauperes sanctos, vbi dicit glo. Hi totos se dederunt diuinis obsequijs, nihil mundanum curantes exemplum bonæ conuersationis præbebant credentibus. Istam mittendam fecerant Achaici & Macedones collectam, per quam rem ad huiusmodi opera Romanos Apostolus inuitat. ergo patet quòd prædictis pauperibus eleemosynæ sunt dandæ. Item, 2. ad Corinth. 8. Vestra abundantia illorum inopiam suppleat. gloss. Illorum qui omnia mundi deserunt. ergo idem vt prius. Item, super illud 2. ad Thess. 3. Vos autem fratres, nolite deficere benefacientes. glo. pauperibus. & alia glo. Quia & si operentur, possunt tamen nonnullis indigere: & ideo monet ne illi qui habebant vnde seruis Dei necessaria præberent, hac occasione pigrescerent. Non enim in reprehensionem venit qui humanus est in largiendo, sed hic qui cum possit laborem ferre, otiose vult vitam agere. ergo patet quòd seruis Dei est laudabile eleemosynas dare siue laborent, siue non, etiam quando non laborantes irreprehensibiles sunt. Item, Hiero. contra Vigilantium. Nec nos negamus cunctis pauperibus, & etiam Iudæis, & Samaritanis, si tanta sit largitas, stipes porrigendas: sed Apostolus docet faciendam quidem ad omnes eleemosynam, sed maxime ad domesticos fidei, de quibus & Saluator in euangelio loquebatur. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui vos recipiant in æterna tabernacula. Nunquid isti pauperes inter quorum pannos & illuuiem corporis flagrans libido dominatur, possunt habere æterna tabernacula, qui nec præsentia possident, nec futura? Non enim simpliciter pauperes, sed pauperes spiritu beati appellantur, de quibus scriptum est. Psalm. 40. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. In vulgi pauperibus sustentandis nequaquam intellectu, sed eleemosyna opus est: in sanctis pauperibus beatitudinis intelligentia, vt ei tribuat qui erubescit accipere, & cum acceperit dolet, metens carnalia, & seminans spiritualia. Ex quo patet quòd melius est sanctis pauperibus dare eleemosynas, quàm quibuscunque alijs. Item, 2. Corinth. 9. super illud. Dispersit, dedit pauperibus. dicit gloss. Si huius qui pauperibus largitur, merces magna est, quanta magis eius qui ministrat sanctis? Pauperes. n. dici possunt etiam qui mali sunt. & sic idem quod, prius. Item, Hieronym. super epistolam ad Galath. exponens illud, Communicet autem is qui catechizatur, sic dicit. His qui adhuc imbecilliores, & discipuli carnales erant, imperat vt quomodo ipsi à magistris spiritualia metunt, sic magistris carnalia præbeant, qui totos se diuinę eruditioni & studio tradentes, vitæ huius necessarijs indigent. ergo etiam non laborantibus corporaliter, sed ex toto se studio scriptura-

F. rum dantibus, eleemosynæ sunt dandæ. Item, Hieronym. ad Paulinum. Quem senseris tibi aut semper, aut crebro de nummis loquentem, excepta eleemosyna quæ indifferenter omnibus patet, institorem potius habeto quàm monachum. Ex quo patet quòd monachis, & omnibus alijs eleemosynæ sunt dandæ, & quòd eis licet loqui de eleemosyna petenda. Item, dicitur in decre. distinctio. 42. Si quis despicit eos qui fideliter agapes, idest, conuiuia pauperum exhibent, & propter honorem Domini conuocant fratres, & voluerit communicare huiuscemodi vacationibus paruipendens quod geritur, anathema sit. ergo patet quòd excommunicandus est qui dicit eleemosynas indigentibus non esse largiendas. Item, Prouerbio. 21. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur. gloss. Pauperis generaliter non egeni tantum, vel corporaliter infirmi. Nam qui criminibus alienis affectus non vult condolere, G sed iudicantia mauult tenere censuram, ostendit se nondum vitiorum fæcibus expurgatum, neque auditu diuinæ misericordiæ dignum. Patet ergo quòd omnibus pauperibus eleemosynæ sunt dandæ, etiam corpore validis. Item, super illud. Psalmo centesimotertio. Producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum, dicit gloss. Terra satiabatur producens fœnum, idest temporalia, iumentis, idest, prædicatoribus, vt de euangelio viuant, qui euangelium annuntiant. Nisi terra producat fœnum, idest, temporalia, non est irrigata, sed sterilis: quod si facit, ipse est fructus. Et infra. Debentur prædicatoribus temporalia, qui largiuntur spiritualia, de quibus dicitur. Beatus qui præoccupat vocem petituri. Non ita debes agere boui trituranti vt mendico transeunti. Illi scilicet mendico das, quia legitur, omni H petenti da: huic verò etiam non petenti dare debes. Et infra. Omni petenti da, quicunque sit da, agnoscens in eo eum cui des, sed multo magis da seruo Dei, militi Christi, & non petenti. Ex quo patet quòd omnibus pauperibus etiam non petentibus eleemosynæ sunt dandæ, pręcipue tamen prædicatoribus dari debent à suis auditoribus. Item, Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. glo. Non quoslibet pauperes, sed eos qui possunt vos recipere in ęterna tabernacula: sed maxime possunt in æterna tabernacula recipere pauperes propter Christum, qui etiam iudices cum Christo erunt. ergo eis præcipue sunt eleemosynæ faciendæ. Nunc vltimo restat respondere his quę in contrarium obijciuntur. Ad id ergo quod primo obijcitur, quòd munera excæcant oculos sapientum, dicendum quòd res temporales dupliciter accipi possunt. I Vno modo, ad diuitias augendas & congregandas, & talis receptio munerum ex cupiditate procedit, quę oculos cordis excæcat, & à iustitia declinare facit. Alio modo, ad necessitatem victus & vestitus, & ista munerum acceptio cupiditatem non habet annexam, vnde non excæcat oculos, nec verba iustitiæ facit mutare. Et hæc distinctio probatur per hoc quod habetur. 1. Tim. vlti. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. gloss. Qui vltra tendit, malum inuenit, vnde subditur. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli. Ad secundum dicendum, quòd duplex est seruitus. Est enim seruitus timoris, & amoris. Qui ergo accipit munera ex cupiditate, seruus est timoris, quia quę cum cupidik tate acquiruntur, cum timore possidentur. Et ab hac seruitute liberi debent esse serui Christi. Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed qui accipit munera ex charitate, seruus est amoris, & ab hac seruitute non sunt liberi serui Christi. vnde Apostolus dicit. 2. Corinthior. 4. Non nosmetipsos prędicamus, sed Iesum Christum Dominum nostrum, nos autem seruos vestros per Iesum. Patet ergo q̄ ille qui propter officium charitatis impendum eleemosynas ad corporis sustentationē recipit, non incurrit seruitutem quę sit indigna seruis Christi, sed illam quæ competit seruis Christi. Ad tertium dicen-

cendum, quòd dare secundum se est laudabilius quàm accipere, vnde & Philosophus dicit in 4. Ethico. quòd actus liberalitatis magis est in dando quàm in accipiendo, quàuis liberalis det & recipiat: nihil tamen prohibet receptionem esse meliorem ratione alicuius adiuncti, & hoc est per accidens. Dicendum ergo, quòd si in paupere nihil consideretur nisi receptio eleemosynæ tantum, beatior est diues qui dat eleemosynas, quàm pauper qui recipit: sed talis potest esse causa recipiendi eleemosynam, quòd magis merebitur recipiens quàm dans, vtpote si se in tali statu propter Christum constituerit, vt eleemosynas recipiat non quasi coactus, sed voluntarius pauper. Vnde glo. ibidem dicit. Non illis qui relictis omnibus secuti sunt Dominum, diuites eleemosynarios præponit, sed illos maxime glorificat, qui cunctis quæ possident in semet renunciantes, nihilominus laborant manibus operando, vt B habeant vnde tribuant necessitatem patienti. Et proculdubio hoc est laudabilius in illis duntaxat, qui ab alijs magis necessarijs occupationibus vacant. Et ita etiam tales si possent sine impedimento talium occupationum laborare, & alijs dare, perfectius esset, vt etiam supra dictum est, cum de labore manuum agebatur. Nec tamen concedendum est, quòd religiosi teneantur ad omne id quod perfectius est, sed ad illa tantum ad quę ex voto se astringunt. Ad quartum dicendum, quòd ecclesia non grauatur, si tales de eleemosynis viuunt, quia modicis sunt contenti magnum fructum in ecclesia facientes: immo in hoc ecclesia maxime alleuiatur, quia quod alij qui non sunt ita modicis contenti, cum magnis expensis faciunt, hoc idem per tales cum paruis sumptibus expletur. Nec in hoc paupe- C ribus aliquid subtrahitur, quòd tales de eleemosynis viuunt, quia talium consilio & inductione multo plura pauperibus dantur quàm ipsi accipiāt. Et præterea, ipsi etiam omnia quæ habuerunt, pauperibus sunt largiti, vnde multo plus in sumptibus pauperum posuerunt, quàm illud quod de eleemosynis accipiunt. Ad quintum dicendum, quòd illud decretum peruerse inducitur, quod patet ex hoc quod Gratianus dicit in c. sequenti. Verum his authoritatibus prohibentur ab ecclesia suscipi, nō illi qui quondam fuerunt diuites, & postea omnia reliquerunt, vt Petrus, & Matthæus, & Paulus: aut pauperibus distribuerunt, vt Zachæus: aut ecclesiæ rebus adiunxerunt, sicut illi qui prædia sua vendentes, ponebāt pretia ante pedes Apostolorum, vt essent illis omnia communia: sed illi qui in domibus parentum residentes, vel sua relinquere nolentes, ecclesiasticis facultatibus pasci desiderant. Ad sextum D dicendum, quòd August. loquitur de illis qui sunt otio dediti, qui in nullo possunt esse vtiles illis à quibus pascuntur: tales enim necesse est vt adulentur ad hoc vt pascantur. Tales enim pascere onerosum esset cuilibet, nisi fauorem pascentis saltem adulationibus captarent. Sed illi qui pascuntur propter Christum, à quibus pascentes scilicet sperant spiritualia pro temporalibus quæ largiuntur, non oportet adulari, quia talibus non datur propter eos, sed propter illum cuius sunt serui, qui in eis recipitur, vt dicitur Matthæi. decimo. Qui recipit vos, me recipit, vbi gloss. Quia non aliud recipit in Apostolis, quàm quod in Christo est. Et sic patet quòd illi qui pauperes efficiuntur, & mendicant, & de eleemosynis viuunt E propter Christum, non sibi necessitatem adulationis imponunt. Sed maior necessitas adulationis & seruitutis inest diuitibus, quos oportet adulari principibus vt diuitias amplient, & conseruent. Vnde dicit Chriso. super Matth. Adulari necesse est principes, & milites, & subiectos, & multis indigere, & turpiter seruire, & formidare, & suspicari, & timere eorum qui suspicantur oculos, & calumniantium ora, & auarorum concupiscentias: sed non est paupertas aliquid tale, sed contrarium vniuersum. Ad septimum dicendum, quòd quamuis accipere non sit actus liberalitatis, nisi prout ordinatur ad dandum, tamen accipere necessaria ad victum, actus est humilitatis, in his

A qui tantum se humiliauerunt propter Christum, vt se subijcerent egestati, quæ quidem virtus est eminentior quàm liberalitas. Ad octauum dicendum, quòd August. in libro illo reprehendit monachos, qui volebant de eleemosynis viuere propter duo. Primo, propter errorē in quem inciderant, vt scilicet dicerent manibus operari esse contrarium præcepto euangelico, quod habetur Matth. 6. Nolite soliciti esse corpori vestro & cætera. Secundo, quia propter pigritiam à labore manuum desistebant, laboriosam vitam fugientes, qua in sæculo laborauerunt. Vnde de his dicit, quòd nullo modo decet vt in ea vita, vbi senatores fiunt laboriosi, ibi fiant opifices otiosi: eos autem qui in sæculo possessiones habuerunt vnde viuerent, sine labore manuum, vel qui occupationibus ecclesiasticis occupantur, non prohibet de eleemosynis viuere exem- B plo eorum; quos tales fuisse in primitiua ecclesia Hierosolymis dicit: & hoc manifeste patet verba libri diligenter intuenti. Et quamuis si non prædicent, non habeant potestatem viuendi de eleemosynis quasi operarij de mercede laboris, non tamen eis prohibetur quin sicut pauperes de eleemosynis viuant. Alio enim modo debetur eleemosyna pauperi, & alio modo prædicatori, vt dicit gloss. super illud Psalmo. 113. Producens fœnum iumentis. Ad nonum dicendum, quòd vt dictum est, prælatis victus necessaria à subditis accipere licet, quia laborant in euangelio. Merces enim operi debetur, non potestati, aut authoritati. Cum ergo religiosi ex commissione prædicantes similiter laborent, dignum est vt & ipsi ab his quibus prædicant, necessaria victus accipiant. Sunt tamen & aliæ C causæ, propter quas & religiosi etiam non prædicantes necessaria victus à fidelibus accipere possunt, puta, quia omnia sua propter Christum reliquerunt: vel quia ministrant altari, cuius sacrificium vbicunque agatur, commune est toti populo fidelium: vel quia vacant studio sacræ scripturæ, contemplationi, orationi, & alijs spiritualibus ad communem vtilitatem totius ecclesiæ. Ad decimum dicendum, quòd non est incōueniens illud, quod alicui datur pro mercede, alteri dari gratis & misericorditer. Vnde victus qui ministratur prædicatoribus quasi debita merces laboris, potest omnibus pauperibus misericorditer & meritorie dari nō vt debita merces, sed quasi subsidium charitatis. Ad vndecimum dicendum, quòd maius damnum sequebatur ex prædicatione pseudoapostolorum, quibus prædicandi occasionem Apostolus auferebat de sumptibus fidelium non viuendo, cum contraria fidei prædicarent, quàm de hoc quòd Apostolus se la- D bori manuum implicabat de proprio labore viuēs. Nunc autem est econuerso, quia maior profectus est Ecclesiæ fidelibus de hoc, quòd aliqui exemplum humilitatis præbent in paupertate & mēdicitate viuendo voluntarie propter Christum, & dimisso labore manuum, occupando se in his quæ pertinent ad salutem animarum, quàm sequatur damnum de hoc quòd aliqui turpiter de eleemosynis viuere volunt, & ideo non debent desistere pauperes Christi ab hoc quòd de eleemosynis viuāt, vt alijs occasionem auferant. Ad duodecimum dicendum, quòd apud Iudæos consuetudo erat, vt doctoribus ab alijs subsidia vitæ ministrarentur: ita etiam inter cunctos fideles in consuetu- E dinem venit diuulgata euangelica doctrina, quæ hoc ordinauit, vnde & si à principio conuersionis gentium, quando adhuc in gentibus hoc non consuetum erat, dimittebant sumptus accipere propter scandalum, nunc tamen hoc scandalum non est timendum, & præcipue in illis qui modico victu & vestitu sunt contenti, de quo multo plures ædificantur, quàm scandalizantur. Qui enim de hoc scandalizantur, Pharisæorum scandalum sibi inducunt, quod Dominus paruipendere iubet, Matth. 15. Secus autem esset si eleemosynam acciperent non solum ad necessitatem victus, sed ad laute viuendum, vel ad diuitias congregandas. Ad decimumtertium dicendum, quòd eadem ratione probari posset quòd virginitas non sit bona, quia

hoc Hierony. dicit contra Vigilantium prædictam rationem facientem, Si omnes virgines fuerint, nuptiæ non erunt, interibit humanum genus. & infra. Rara est virtus, nec à pluribus appetitur, atque vtinam hoc omnes essent quod pauci sunt, de quibus dicitur. Multi sunt vocati, pauci verò electi. Ex quo patet solutio prædictæ obiectionis. Opera enim perfectionis tantæ difficultatis sunt, quòd paucorum est se ad ea extendere. Nec dicendum quòd timendum sit quòd dum omnes eis inhærent, mundus pereat. Ad ea autem quibus ostendere nituntur, quòd non liceat mendicando eleemosynas petere, hoc modo respondendum est. Ad primum ergo dicendum, quòd cum dicitur, Omnino indigens & mendicus non erit inter vos, non prohibetur quin aliquis statum mendicitatis, vel paupertatis assumat, sed quia non ita derelinquetur ab alijs, vt in talem statum incidat, in quo eum oporteat de necessitate mendicare: & hoc patet per id quòd præcedit. Ciuem & propinquum repetendi non habebis potestatem, & gloss. ibi dicit. Licet omnes proximi nostri sint, illis tamen maxime misericordia impendenda est, qui Christi nobiscum sunt membra. Ex quo patet quòd vbi præcipitur misericordia, non prohibetur mendicitas. Ad secundum dicendum, quòd gloss. exponit de pane spirituali, vnde dicit. Non vidi iustum derelictum à Deo, nec semen eius quærens panem spiritualem, idest, indigere pane verbi Dei, quia verbum Dei semper cum eo est. Si tamen de pane materiali intelligatur, intelligendum est quòd iusti non quærunt panem ex necessitate quasi derelicti à Deo, cum dicatur Heb. vltim. Non te deseram, neque derelinquam: non tamen excluditur quin illi qui sunt iusti, voluntarie se possint exponere paupertati propter Christum, quod tamen forte temporibus Psalmistæ factum non erat, quia perfectionis opera tempori gratiæ seruabantur. Ad tertium dicendum, quòd non est inconueniens quòd illud quod alicui in pœnam infligitur, ab alio voluntarie assumptum in iustitiam vertatur, sicut aliqui propter scelera quæ committunt, rebus suis spoliantur: & tamen ad perfectionem iustitiæ pertinet, quòd aliquis rebus proprijs se spoliet propter Christum. Et similiter mendicitas quamuis aliquibus malefactoribus indicatur à Deo in pœnam, nihil tamen prohibet quin voluntarie assumpta propter Christum, ad perfectionem iustitiæ pertineat. Ad quartum dicendum, quòd per illam gloss. prohibetur quòd aliquis non petat ex cupiditate, aliàs glo. non concordaret textui; in textu enim dicitur, Vt nullius aliquid desideretis. Ex cupiditate autem quærunt non qui necessaria victus & vestitus petunt, sed qui vltra hoc quærunt, vnde diuites fieri possint, ut patet per hoc quod dicitur 1. Timot. sexto. vt suprà dictum est. Ad quintum dicendum, quòd duplex est mendicitas, coacta scilicet, & voluntaria. Coacta mendicitas, quia contra voluntatem est, periculum impatientiæ habet annexum. Voluntaria autem mendicitas, quæ non ex cupiditate procedit, vt dictum est, humilitatis meritum habet adiunctum. Vnde Aug. per verba illa non prohibet mendicitatem voluntariam, sed docet occasionem necessariæ mendicitatis vitandam esse à pauperibus Christi dũ manibus laborant, quod patet per hoc quod dicit. Vt non compellantur egestate &c. Ad sextum dicendum, quòd Hier. loquitur de petitione & acceptione eorum quæ sunt vltra necessarium victũ, quod patet ex hoc quod loquitur Nepotiano presbytero, qui de rebus mundi sufficienter habebat ad vitam sustentandam: vnde patet quòd non est ad propositum. Ad septimum dicendum, quòd lex illa loquitur de validis mendicantibus, qui nullam vtilitatem reipublicæ afferebant, sed otiose viuentes vsurpabant illud quod alijs pauperibus debebatur, quod patet ex hoc quòd lex eos inertes nominat, sicut sunt guliardi, & alij similes, qui victum ab hominibus quærunt otiose viuentes, quod non nisi peruersissime in religiosos retorqueri potest: & tamen non oportet quòd peccatum semper sit grauius quod grauius punitur;

F quia pœnæ peccatoribus infliguntur non solum propter vindictam culpæ, sed etiam propter correctionem vel eius qui peccauit, vel aliorum. Vnde pro minori peccato aliquando aliquis grauius punitur, quando homines ad peccatũ illud sunt proniores, vt terrore pœnæ magis caueant. Capitulum autem inductum loquitur de pœna quæ indicitur ad vindictam peccati tantum. Ad octauum dicendum, quòd illi de quibus Aug. loquitur, non solum petebant necessaria victus, sed aliquid vltra ad diuitias congregandas: nec habebant veram sanctitatem, sed simulatam. Quòd patet ex hoc quod dicit, quòd exigebãt sumptus lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretium sanctitatis: & hoc procul dubio reprehensibile erat. Ad nonum dicẽdum, quòd

G erubescentia semper est de turpi, turpe autem pulchro opponitur: vnde secundum differentiam pulchri oportet accipere differentiam turpitudinis & ruboris. Est enim duplex pulchritudo. Vna spiritualis, quæ consistit in debita ordinatione animæ, & affluentia bonorum spiritualium: vnde omne quod procedit ex defectu spiritualis boni, vel quod interiorem inordinationem ostẽdit, turpitudinem habet. Alia est pulchritudo exterior, quæ consistit in debita ordinatione corporis, & affluentia exteriorum rerum, quæ ad corpus ordinantur. Et econuerso inordinatio corporis, vel defectus temporalium rerum exteriorem quandam turpitudinem habet. Et sicut vtraque pulchritudo delectat & desideratur, ita vtraque turpitudo erubescentiam parit. Verecundatur enim aliquis de hoc quòd est pauper, vel de hoc quòd est de corpore vitiatus, vel de hoc quòd est inscius, vel inordinata gessit. Quia igitur turpitudo interior semper est reprobanda, ideo omne quod habet erubescentiam prædictæ turpitudinis reprobandum est. Nec est instantia de cõfessione peccatorum, quia con-

H fitens non erubescit de confessione, sed de peccato quod confessio manifestat. Defectus autem exteriorum, vel turpitudo à sanctis viris contemnitur, & quandoque perfectionis studio ab eis assumitur propter Christum. Vnde illud quod habet erubescentiam illius turpitudinis non semper est reprobandum, immo quandoque maxime laudatur, quando propter humilitatem assumitur. Mendicare autem habet erubescentiam huic secundæ turpitudini respondentem: quia omnis mẽdicans se pauperem ostendit, & quodammodo se subijcit ei à quo mendicat, quæ ad defectum exteriorem pertinent: vnde mendicitas propter Christum assumpta non solum non est reprobanda, sed maxime laudanda. Ad decimum dicendum, quòd ille à quo eleemosyna petitur, non debet habere tædium, si ordinate ab eo petatur: & ideo quando aliquis ordinate eleemosynam petit, scilicet ad necessitatem sustentan-

I dam, non est in culpa qui petit, sed ille qui ad tædium remouendum dat. Si autem inordinate petatur, petens etiam peccat. Ad ea verò quibus ostendere nituntur, quòd religiosi prædicantes non possunt de eleemosynis viuere, vel eleemosynas petere, per ordinẽ deinceps respondendum est. Ad primum ergo dicendum, quod quamuis prædicatores de eleemosynis viuant, non tamen sequitur quòd adulentur. Quamuis enim qui sine adulatione prædicant, non habeant gratiam apud malos qui dicuntur homines carnales, habent tamen gratiam apud bonos: & ideo quandoque si sine adulatione prædicant, coguntur defectus multos pati, quando scilicet in illos incidunt, apud quos sine adulatione gratiam habere non possunt,

K quandoque autem sine egestate sunt, quando in illos incidunt, quorum sine adulatione gratiam habent: vnde & Christus hospitium quandoque habere non poterat, quandoque etiam inuitabatur à multis, & mulieres quæ eum sequebantur, de suis facultatibus ei ministrabant, vt dicitur Lucæ. 8. Ita etiam Apostoli quandoque multas penurias sustinebant, quandoque autem abundabant in vtrisque modeste se habentes, Philipen. vltim. Scio & abundare, & penuriam pati. Et has etiam vicissitudines pauperes prædicatores nostri temporis experiuntur frequen-

sequenter. Ad secundum dicendum, quòd prædicatores eleemosynas petentes non faciunt aliquid, in quo sit occasio auaritiæ. Auaritia enim est immoderatus amor habendi: velle autem victum & vestitum ad necessitatem non est immoderatum. 1. Tim. vlt. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus. Vnde pauperes qui petunt necessaria victus & vestitus, & aliorum quæ humana vita exigit, non sunt in aliqua occasione auaritiæ. Ad tertium dicendum, quòd prædicatores non debent quærere temporalia quasi ex principali intentione, vt in eis finem constituant: possunt tamen quærere secundario, vt sustententur ad Euangelium prædicandum, quod primo quærere debent. Matth. 6. Primum quærite regnum Dei, & iustitiam ejus. glo. hic aperte ostendit ista non esse petenda tanquam bona nostra, & si necessaria. Regnum enim petendum est, & in eo finis noster est ponendus, propter quem omnia faciamus, verbi gratia. Manducemus vt euangelizemus, non euangelizemus vt manducemus. Ad quartum dicendum, quòd sicut supra probatum est, sumptus quem prædicatores accipiunt, debetur eis tanquam merces. Merces autem alicui operanti debetur dupliciter. Vno modo, ex debito legalis iustitiæ, sicut quando pactum interuenit inter operantem, & eum cui operatur, ita quod operarius potest alium compellere ad soluendum. Alio modo, ex debito iustitiæ amicabilis, sicut quando aliquis amicabiliter alteri de suo labore, seruit debitū est vt alius ei suo modo vicem rependat, quamuis non possit eum per iudicium compellere: hos enim duos iustitiæ modos Philosophus distinguit in 8. Ethico. Dico ergo quòd quando aliquis prælatus alicui plebi præficitur, hoc modo adinuicem colligantur, quod subditi possunt à prælato spiritualia petere, & prælati à subditis temporalia: sed ab alijs qui non sunt prælati, non possunt subditi spiritualia exigere, nec econuerso ipsi possunt eos cogere ad soluendum temporalia, quamuis ex licentia prælatorum spiritualia seminent, nisi forte quantum ad omnia vicarij prælatorum constituantur. Patet igitur quòd diuersimode accipiunt sumptus pauperes qui omnino nihil impendunt, & religiosi qui non sunt prælati, sed prædicant de licētia prælatorum & prælati: quia alij pauperes totaliter accipiunt gratis, vnde in eis est pura mendicitas. Sed prædicantes qui nō sunt prælati, accipiunt sicut mercedem debitam, vnde habent potestatem accipiendi, quamuis non coactiuam, prælati autem etiam coactiuam habent potestatem. Si tamen ille qui potest aliquid ex potestate accipere, petat non quasi debitum, sed quasi omnino gratuitum, nulli facit iniuriam, sed in se humilitatem commendabilem reddit. Ad quintum dicendum, quòd Apostolus volebat ostendere quòd ipse poterat sumere sumptus à fidelibus eadem ratione qua alij Apostoli accipiebant: & ideo vt ostenderet se eandem habere potestatem, primo ostendit se Apostolum esse, sicut & alij Apostoli erant. Ad sextum dicendum, quòd pseudoapostoli vsurpabant sibi indebite sumptus fidelium tripliciter. Primo, quia falsa prædicabant, & contra euangelicam doctrinam, vt patet Rom. vlt. super illud. Rogamus autem vos fratres, quod glo. de pseudoapostolis exponit, qui credentes cogebant iudaizare. Secundo, quia prædicabant non missi à veris Apostolis, vnde Apostolus vocat eos ad Gal. 2. subintrantes. Tertio, quia authoritatiue exigebant ac si essent Apostoli: & hæc tria deficiunt in proposito, vnde ratio non valet. Ad septimum dicendum, quod prædicti religiosi prædicātes, petunt quod est eis debitum per secundum modum iustitiæ, quia debitum iustitiam respicit, sed in hoc commendabiliores sunt, quia hoc quod est debitum, vt gratuitum petunt. Ad octauum dicendum, quod prælati recipientes a populo decimas & oblationes, & si ipsi soluant per se debito modo spiritualia seminando, possunt tamen ad maiorem plebis vtilitatem etiam alios cooperatores habere, vnde nulla iniuria fit plebi, si plus de temporalibus cōferant, quam sit statutum, quando & plus de spiritualibus eis impendi-

A tur quàm prælati teneantur, & præcipue ex quo non potestatiue accipitur, sed charitatiue & humiliter petitur. Ad nonum dicendum, quòd vnusquisque abrenuntiare potest ei quod sibi debetur: vnde & si prælati ex debito teneantur prouidere eis quos mittunt ad prædicādum, possunt tamen qui mittuntur huic debito abrenuntiare. Nec tamen in hoc aliquod grauamen ingeritur illis ad quos mittuntur, cum ab eis vltra necessaria victus non petant, nec etiam ista exigant coactiue, sed charitatiue prout vnusquisq; destinauit in corde suo, in hoc exemplum Apostoli imitantes 2. Corinth. 8. & 9. cap. Ad decimum dicendum quòd hypocritæ propter hoc à Domino redarguuntur, quia per orationem & alia quæ superstitiose agebant, solum intendebant ad quæstum. vnde gloss. ibi. Væ vobis Scribæ & Pharisæi, qui vestra superstitione nihil intendi-
B tis, nisi vt prædam de subiecta plebe faciatis: hoc autem de aliquo iudicare est temerarium, cum pertineat ad intentionem cordis. Ad vndecimum dicendum, quod ad infames personas prædicatores declinare non debent, ita quod eorum infamia in prædicatores retorqueri possit: sic enim prædicatio venit in contemptum, quia sicut dicit Grego. Cuius vita despicitur, consequens est vt eius prædicatio contemnatur, & sic loquitur gloss. inducta. Si autem ad prædicatores declinent, qui eorum cōsortio meliores reddantur, & ipsi exinde non infamentur, laudabile est, quia hoc dominus legitur fecisse, vnde Matth. 9. Videntes hoc Pharisæi, discipulis eius dicebant, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister? vbi & gl. dicit, quod
C Dominus suis in hoc misericordiæ exemplum dedit. Si tamen illi ad quos declinant, hoc sibi pro gratia non imputant, eorum culpa est, non illorum qui ad eos declinant. Ad duodecimum dicendum, quod illi qui euangelizant, & si accipiant ab eis quibus prædicant necessaria vitæ, non tamen euangelium vendunt, quia non habent finalem intentionem ad ea quæ accipiunt, vt supra dictum est. vnde 1. Tim. 5. super illud. Qui bene præsunt presbyteri &c. dicit gl. Boni dispensatores & fideles non solum honore in sublimi præueniri debent, sed & terreno, vt non cōtristentur. & infra. Necessitatis ergo est accipere vnde viuitur, charitatis est præbere. Non tamen venale est euangelium vt pro his prædicetur, sed pro æternis. Si enim sic vendunt magnam rem, vili vendunt. accipiant ergo sustentationem necessitatis à populo, mercedem dispensationis à Domino.
D Non enim à populo redditur quasi merces, propter quam scilicet finaliter seruiatur illis qui sibi in charitate seruiunt euangelij, sed tanquam stipendium datur, quo vt possint laborare, pascantur. Ad decimumtertium dicēdum, quod quamuis potuerit esse aliqua species mali accipere victum à gentibus, quibus fides prædicabatur, propter hoc quod non erat eis consuetum, vt supra dictum est: tamen nunc species nulla mali apparet diuulgata euangelij doctrina, quæ hæc deberi euangelizantibus ordinauit, & præcipue illis qui nō quærunt ad superfluitatem, sed ad necessitatem, & de quibus constat quod non propter hoc labori euangelij se exponunt vt lucrentur, cum hoc quod propter euangelium accipiunt, multo sit minus eo quod ab eis in sæculo relictum fuit propter Christum. Ad ea vero quibus ostendere nituntur, quod talibus eleemosynæ non sunt dandæ, iam
E per ordinem respondendum est. Ad primum ergo dicendum, quòd cum dicitur, Voca pauperes, à quibus in præsenti nil potes expectare, intelligendum est quod excluditur intentio retributionis in præsenti, non autem possibilitas euentus, cum nullus sit pauper à quo aliquis non possit iuuari in præsenti quandoque aliquo casu emergente. Et quòd ita debeat intelligi, patet per gloss. quæ ibi dicit. Si intendis inuitare vt inuiteris, ibi potes falli. Nec tamen intelligendum est quòd semper retributione æterna careat, si aliquis diuites, vel amicos ad conuiuium vocet, cum hoc possit ex charitate procedere, & propter Deum fieri, vnde gl. ibi dicit, quòd qui pauperes vocat, in futuro præmiū percipiet: qui amicos fratres & diuites vocat, recepit

mercedem suam. Sed si hoc propter Deum facit in exemplo filiorum Iob, sicut cætera fraternæ dilectionis officia, ipse qui iussit remunerat. Nec tamen intelligendum est, quòd si fratres & familiares propter solam familiaritatem vocentur, quòd sit peccatum, quamuis merito æterno careat. vnde glo. ibidem dicit. Fratres, amicos, & diuites alterutrum conuiuia celebrare non quasi scelus interdicit, sed ostendit non valere ad præmia vitæ. Ad secundum dicendum, quòd verbum August. intelligendum est in illo casu, in quo loquitur Sapiens Eccles. 12. Da misericordi, & ne suscipias peccatorem, vbi dicit gl. Peccatoribus pro eo quòd peccatores sunt, noli cõmunicare, sicut qui nutriunt histriones, cum esuriant Christi pauperes. Qui autem dat indigenti peccatori non quia peccator est, sed quia homo est, non peccatorem, sed iustum nutrit, quia culpam non diligit, sed naturam: vnde quando eleemosyna datur alicui propter hoc quod peccator est, vel vt peccator sit, magis esset ei subtrahenda. Nec tamen sequitur, quòd pauperibus Christi qui manibus laborant, eleemosynæ non sint dandæ. Non enim ex hoc iniustitiam incurrunt, cum non laborando non peccant, vt supra ostensum est. Et si etiam peccatores essent, nõ tamen eis daretur propter hoc quòd sunt peccatores, sed quia sunt indigentes. Ad tertium dicendum, quòd ei qui inordinate petit, non est danda res petita, sed correptio: sed ei qui ordinate petit, danda est res si facultas adsit. vnde Grego. 21. moral. super illud Iob. Si negaui quod volebant pauperibus, dicit. Per hæc dicta vir sanctus ostendit non solum ad inopiam pauperibus, sed etiam ad habendi desiderium deseruiisse. Sed quid si ipsa vellent pauperes, quæ fortasse accipere non expediret, an quia in scriptura sacra pauperes humiles dici solent, ea sola æstimanda sunt quæ pauperes accipere volunt, quæ humiles petunt? Et proculdubio oportet vt inconstanter detur quicquid cum vera humilitate requiritur idest quòd non ex desiderio, sed ex necessitate postulatur. Nam valde iam superbire est extra metas inopię aliquid desiderare. Patet ergo quòd petentibus ad necessitatem danda est indubitanter res, sed petentibus ad superfluitatem danda est correptio. Ad quartum dicendum, quòd tunc in pœnam subtrahenda est eleemosyna petentibus, quando ex acceptis occasionem iniustitiæ manifeste accipiunt: nec tamen etiam ita sunt eis subtrahendæ, quin in vltima necessitate eis subueniatur. Religiosi autem pauperes non eleemosynis acceptis ad iniustitiam abutuntur, sed magis per eas ad iustitiæ opera sustentantur, vnde ratio non est ad propositum. Ad quintum dicendum, quòd Ambrosius non dicit pensanda esse in his, quibus datur eleemosyna, debilitatem corporis & verecundiam, quasi rationes dandi, quia ratio dandi est indigentia eius cui datur, sed quasi rationes quare his magis dari debeat. Vnde non sequitur, quòd non debilibus, vel his qui non verecundantur accipere, non sit dandum, sed quòd debilibus, & verecundis magis sit dandum cæteris pauperibus, quia prædictæ duæ conditiones non sunt solæ quæ debeant mouere ad magis dandum, sed multæ aliæ, sicut bonitas personæ, propinquitas, indigentia, & multa huiusmodi. Nec tamen verecundia accipiendi est tantum in illis qui sua violenter amiserunt, sed etiam in illis qui voluntarie sua dimiserunt propter Christum, cum quandoque æqualiter vtrique ingenuos natales habeant, quos verecundia prodit, quamuis forte voluntarij pauperes magis verecundiam rationi subijciant, sicut & cæteras passiones. k Ad sextum dicendum, quòd cum multæ sint conditiones, quare alicui potius sit eleemosyna danda quàm alteri, vt dictum est, non potest ex vna sola conditione absolute concludi, quòd tali sit eleemosyna semper magis danda, vtputa, quòd magis indigenti semper magis sit danda. Vnde si aliæ conditiones præponderent in alio minus indigente, est magis dandum ei. Inter omnes autem conditiones efficacior est debitum, vt dicit Philosophus in 9. Ethi. Quia magis debemus reddere debitum, quàm gratiam impendere, nisi multæ condi-

F tiones ex alia parte pręponderarent, vt ibidem dicitur: vnde cum prædicantibus debeantur necessaria victus quasi stipendia quædam, vt dictum est, his potissime sunt eleemosynæ dandæ, pręcipue si indigeant, nisi multum ex alia parte præponderarent alię conditiones. Ad septimum dicendum, quòd sicut duplex est felicitas, spiritualis scilicet, & temporalis, ita duplex miseria, scilicet temporalis & spiritualis. Quamuis ergo voluntarij pauperes non sint miseri spirituali miseria, quę simpliciter miseria est, cum Dominus beatos eos vocet Matth. 5. & Luc. 6. possunt tamen temporali miserię esse subiecti, vnde & de temporalibus est eis misericordia exhibenda. Ad octauum dicendum, quòd propinquitas est vna de conditionibus, quę facit quòd alicui sit magis dandum, non tamen est sola: & ideo non oportet quòd semper magis propinquis magis detur, vt ex dictis patet.

G

CAP. VIII.

Tertia pars principalis totius operis, in qua ostenditur quomodo religiosorum famam corrumpere nituntur in multis eos friuole impugnando, & primo quòd habitum vilem & humilem deferant.

NVnc accedendum est ad refellendum ea quę à prędictis malignantibus in religiosorum infamiam proferuntur, quòd ex eorum pręsumptione procedit: quia vt Grego. dicit in 5. moral. Nequaquam quis sanctorum neglecta corrigere pręsumeret, nisi de se prius meliora sensisset. Vnde Hieronymus Sabinianum super hac materia sic alloquitur. Ne tibi solus videaris errasse, simulas nefanda de seruis Dei, nesciẽs os iniquitatem in alterum loquaris, & ponas in cœlum quòd tuum. Nec mirum si à te qua-
H lescunque serui Domini blasphementur, cum patrem familias Beelzebub vocauerint patres. Et ne quid eis ad malitiam desit, dupliciter peruertunt iudicium, scilicet male iudicando de rebus, & male iudicando de personis. Et hęc duplex iudicij peruersitas distinguitur in glo 1. Cor. 4. super illud. Nolite ante tempus iudicare, vnde dicit: Cauendum est, ne pernitiosa opinatione fallamur, vt quia non possumus hominum indagare conscientiam, de ipsis rebus habeamus veram certamque sententiam; hoc modo vt si nescimus, an ille vel ille homo sit impudicus pudicusue, vel iustus vel iniustus, oderimus tamen impudicitiam & iniustitiam, & iustitiam pudicitiamque diligamus, & hęc appetenda, illaque vitanda in Dei veritate conspiciamus, vt cũ de ipsis rebus quod appetendum est appetimus, & quod deuitandum est deuitamus, ignoscamus nobis,
I quòd de hominibus aliquando, immo assidue non vera sentimus. Quia verò peruersitas iudicij de rebus pernitiosior est, vt ibidem habetur per gloss. periculosiori morbo primitus occurrentes, primo videamus qualiter iudicium peruertunt in rebus, deinde qualiter in personis. In rebus siquidem peruertunt iudicium dupliciter. Primo manifesta bona quę à religiosis aguntur, praua esse iudicando, secundum illud Ecclesiastici. 11. Bona in mala conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. Secundo, quę bene & male possunt fieri, illicita asserendo. In hoc autem quòd bona quę à religiosis aguntur, iudicant esse mala, seipsos condemnant, & eos contra quos loquuntur, maxime commendabiles ostendunt. Se quidem condemnãt, quia sibi bona displicere ostendunt: vnde de talibus dicit Grego. in 6. moral. Nunc malus bonis derogat, & recta quę agere negligit, hęc in alijs obtrectando lacerare non cessat. Commendabiles etiam ex hoc illos contra quos loquuntur ostendunt, in eis Danielis innocentiam ostendentes, de quo dixerunt principes Babylonis. Daniel. 6. Non inuenimus Danieli huic aliquam occasionem, nisi forte in lege Dei sui. gloss. Felix conuersatio, in qua inimici culpam non inueniunt, nisi in lege quam custodit: ita & prędicti malignantes in lege Dei quam religiosi custodiunt, occasionem detractionis inueniunt eos in contemptum

inducen-

inducentes. Primo, ex ipſo habitu humilitatis, quem deferunt. Secundo, ex officio charitatis quod proximis impêdunt, dum alijs ſeruiunt iuxta poſſe aliorum negotia charitatiue pertractando. Tertio, ex hoc quòd non habentes hic manentem ciuitatem, de loco ad locum diſcurrunt ad fructificandum in populo Dei. Quarto, de hoc quòd ſtudio vacant. Quinto, de hoc quòd verbum Dei ordinate & gratioſe proponunt. Ad hoc etiam refertur, quòd in eis paupertatem, & mendicitatem, & doctrinam contemnunt, & fructum animarum quem in populo faciunt ex licentia prælatorum de quibus ſuprà tractatum eſt. Vilitatem verò veſtium in religioſam vitam agentibus contemptibilem multipliciter nituntur oſtendere. Primo, ex hoc quòd Dominus dicit. Matth. 7. Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimento ouium, eos qui vilibus veſtibus induuntur, ex hoc intendentes ſuſpectos reddere quòd ſint falſi prophetæ. Item, Apocal. 6. ſuper illud. Ecce equus pallidus &c. dicit gloſſ. Videns diabolus nec per apertas tribulationes, nec per apertas hæreſes poſſe ſe proficere, præmittit falſos fratres, quibus habitu religionis obtinent naturam & ruſi, & nigri equi, peruertendo fidem: & ex hoc arguunt vt ſuprà. Item, dicunt antiquis temporibus à ſede apoſtolica epiſcopis Galliæ eſſe mandatum, vt eos corrigant qui diſſimilem habitum alijs volebant aſſumere ſub quadam ſpecie ſanctitatis humilioribus indui, quod mandatum Papæ in regiſtro Romanæ eccleſiæ habetur, vt dicunt, quamuis in corpore decretorum non contineatur. Ex quo volunt habere, quòd homines ad minus in ſæculo viuentes, humilioribus veſtibus non vtantur, quàm alij ſui ſtatus. Item Auguſt. dicit in 3. lib. de doctri. Chriſtiana. Quiſquis rebus temporalibus reſtrictius vtitur quàm ſe habent mores eorum cum quibus viuit, aut intemperans, aut ſuperſtitioſus eſt. Ex quo patet quòd vituperabile eſt quòd aliquis vtatur vilioribus veſtibus quàm illi cum quibus viuit. Item, Hiero. dicit ad Nepotianum. Veſtes pullas æque vita vt candidas. Ornatæ & ſordes pari modo fugiendæ, quia alterum, delitias, alterum gloriam redolet: & ita videtur quòd vituperabile ſit viles veſtes portare. Item, Ro. 14. dicitur. Non eſt regnum Dei eſca & potus. gl. Non intereſt omnino quid alimentorum, vel quantum quis capiat, dum id faciat pro congruentia hominum cum quibus viuit, & perſonæ ſuæ, & pro valetudinis ſuæ neceſſitate. ergo pari ratione nec ad virtutem omnino intereſt quibus veſtibus vtatur homo, dummodò pro congruentia perſonæ ſuæ hoc faciat, & ita videtur eſſe religio in hoc, quòd aliquis in ſignum contemptus mundi habitum vilem exterius portet. Item, hypocriſis videtur eſſe maximum peccatorum, vnde Dominus in Euangelio contra hypocritas plus inuehitur, quàm cõtra alios peccatores. Ex Greg. in 1. paſtor. Nemo amplius in eccleſia nocet, quàm qui peruerſe agẽs, nomen vel ordinem ſanctitatis tenet, ſed ſub vilitate veſtium latet hypocriſis: pretioſitas autem veſtium ad delitias carnis pertinet, vel etiam aliquem motum ſuperbiæ occaſionaliter inducit. ergo vituperabilius eſt excedere in vilitate veſtium, quàm in pretioſitate. Item, in Domino Ieſu Chriſto omnis religionis & ſanctitatis perfectio fuit: ſed ipſe portauit veſtem pretioſam, ſcilicet tunicam inconſutilem, quæ deſuper erat contexta per totum, vt dicitur Io. 19. In quo videtur quòd erat facta tali opere, ſicut panni conſuuntur acu cum auro & ſerico: & quod pretioſa eſſet patet ex eo, quòd milites eam diuidere noluerunt, ſed ſortem ſuper eam miſerunt. ergo hoc ad religionem non pertinet, quòd aliquis vilibus veſtibus induatur. Item, Dominus Papa pretioſis & ſericis veſtibus vtitur, & Reges etiam antiquitus purpureis veſtibus vtebantur: nec laudabile eis eſſet, ſi viliores veſtes aſſumerent. ergo pari ratione, nec in alijs laudabile eſt, ſi viliores veſtes aſſumant, quàm ſuus ſtatus requirat: & ſic per huiuſmodi in contemptum inducunt habitus humilitatem. Hoc autem quantum ſit contrarium veritati, patet per illud quod dici-

A tur. 21. q. 4. Omnis iactantia & ornatus corporalis à ſacrato ordine aliena eſt. Eos ergo epiſcopos, vel clericos qui ſe fulgidis & claris veſtibus ornant, emendari oportet: quòd ſi in hoc permanſerint, epithimia contra dantur. Et infra. Igitur ſi inuenti fuerint deridentes eos qui vilibus & religioſis veſtibus amicti ſunt, per epithimium corrigantur. Priſcis enim temporibus omnis ſacratus vir cum mediocri, aut vili veſte conuerſabatur. Omne quippe quod non propter neceſſitatem ſuam, ſed propter venuſtatem accipitur, elationis habet calumniam, quemadmodum magnus ait Baſilius. Patet ergo quod vilitas veſtium eſt ampleċtenda, & pretioſitas fugienda, & quòd grauiter puniendi ſunt qui contra vilitatem veſtium loquuntur.

B Item, eorum falſitas apparet exemplo Ioannis Baptiſtæ, de quo Matth. 3. dicitur, quòd habebat veſtimentum de pilis camelorum, vbi dicit gloſſ. Qui pœnitentiam prædicat, habitum pœnitentiæ prætendit. In eo vilitas veſtis & cibi laudatur, quorum vſus in diuinite arguitur. Et alia glo dicit ibidem, quòd ſeruus Dei non debet habere veſtimentum ad decorem, vel ad delectationem, ſed tantum ad tegendam nuditatem. Et Marc. 1. ſuper illud. Erat Ioannes veſtitus pilis, dicit gloſſ. conueniens veſtis prædicatori. Ex quibus patet, quòd ſerui Dei & præcipue qui pœnitentiam prędicant, debent vilibus veſtibus indui. Item, probatur exemplo antiquorum prophetarum, de quibus dicitur ad Heb. 11. Circuierunt in melotis in pellibus caprinis. gloſſ. vt Helias & alij. Meloſ eſt animal quod & taxus dicitur, cuius pellis melota dicitur, & eſt valde hiſpida: vel melota eſt veſtis de pilis camelorum, vt patet ibi

C per glo. Item, probatur beati Hilarionis exemplo, & Arſenij & aliorum patrum in eremo, de quibus narratur in eorum geſtis, quòd viliſsimis veſtibus induebantur. Item, Apoc. 11. Dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta amicti ſaccis. glo. id eſt prædicantes pœnitentiam, & exemplo oſtendẽtes. Item, alia gl. ibi. Et ad exemplum eorum debetis prædicare. Ex quo iterum aperte habetur quòd debent vilibus indui, præcipue pœnitentiam prædicantes. Item, quòd vilitas veſtium ſit approbanda, & preſioſitas reprobanda aperte oſtendit Grego. in homelia. Homo quidam erat diues, ſic dicens. Sunt nonnulli qui cultum ſubtilium pretioſarumque veſtium non putant eſſe peccatum, quod videlicet ſi culpa non eſſet, nequaquam ſermo Dei tam vigilanter exprimeret, quòd diues qui torquebatur apud inferos, byſſo & purpura indutus fuiſſet. Nemo quippe veſtimenta præci-

D pua niſi ad inanem gloriam quærit, videlicet vt honorabilior cæteris eſſe videatur. Nam quia pro ſola inani gloria veſtimentum pretioſum quæritur, ipſa res teſtatur quòd nemo vult ibi pretioſis veſtibus indui, vbi ab alijs non poſsit videri. Quam culpam poſſumus melius vilis indumenti uirtute ex diuerſo colligere, quia ſi abiectio pretioſi indumenti uirtus non eſſet, euangeliſta de Io. tam uigilanter non diceret. Erat Ioannes indutus pilis camelorum. Item, 1. Pet. 3. ſuper illud. Quarum non ſit extrinſecus &c. dicit glo. ſicut Cyprianus ait. Serico & purpura indutæ, Chriſtum induere non poſſunt. Auro & margaritis, & monilibus adornatæ, ornamenta cordis & corporis perdiderunt. Quòd ſi Petrus mulieres quoque admonet coercendas, quæ excuſare poſſunt cultus ſuos per

E maritos, quanto, magis ad uirginem obſeruare fas eſt, cui nulla ſui cultus competit uenia? Ex quo patet quòd etiam in clericis multo amplius reprehenſibilis eſt habitus ornatus. Item, illud per quod uirtus mentis manifeſtatur, per ſe loquendo, eſt laudabile, quamuis eo poſsit aliquis in ſuperbiã uti: ſed vilitas ueſtium eſt huiuſmodi. Vnde Hiero. dicit ad Ruſticum monachum. Sordes ueſtium candidæ mentis indicia ſunt. Vilis tunica contemptum ſæculi probat ita duntaxat ne animus tumeat, ne habitus ſermoque diſſentiant. ergo uilitas ueſtium ſecundum ſe eſt ſectanda, dummodo ſuperbia remoueatur. Item, illud quod diuinam miſericordiam promeretur, non po-

teſt

test esse malum: sed per vilitatem vestium diuinam misericordiam promeruerũt etiam maximi peccatores. Vnde. 3. Reg. 21. dr de impijssimo Achab, ꝗ cum audisset sermones Heliæ, scidit vestimenta sua, & operuit cilitio carnem suam, ieiunauitque & dormiuit in sacco. Vnde Dominus de eo dixit ad Heliam. Nonne vidisti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. Et tamen non fuit vera humilitas cordis, vt ibidem. gloss. dicit, & Ionæ. 3. dicitur, quòd abiecit rex vestimentum suum à se, & indutus est sacco, & sedit in cinere, & hoc idem alijs præcepit. ergo vilitas vestium est Deo accepta. Item, philosophus probat in 10. ethi, quòd virtutes non solum in interioribus actibus, sed in exterioribus etiam consistunt, & loquitur de moralibus virtutibus: humilitas autem quædam moralis virtus est, non enim est intellectualis, neque theologica, ergo non solum in interiori consistit, sed etiam in exterioribus. Cum ergo ad humilitatem pertineat quòd homo contemnat seipsum, hoc etiam ad humilitatem pertinebit quòd contemptibilibus exterius vtatur. Item, malum nunquam palliatur nisi sub eo quod habet speciẽ boni: sed hypocritæ sua mala palliant sub vestium vilitate. ergo vilitas vestium quantum est in se, habet speciem boni. ergo secundum se commendabilis est, & si ea aliqui abuti possint. Item, sicut ieiunium & eleemosyna sunt pœnitentiæ instrumentum, ita & vilitas vestium est laudabilis: sed ieiunium, & eleemosyna per se sunt laudabilia. ergo & vilitas vestium per se est laudabilis, quamuis eis aliqui abutantur. His igitur contentientes, dicimus vilitatem vestium per se loquendo commendabilem, vtpote & pœnitentiæ & humilitatis actum, quamuis etiam aliqui vilibus vtantur vestibus qui pretiosioribus secundum sui status conditionem licite vti possent: sicut qui secundum status sui conditionem licite carnibus vti possent, & non ieiunare, commendabiliter à carnibus abstinent & ieiunant. Per accidens tamen potest esse malum vtrumque, vt si ex prædictis perturbentur illi cum quibus nos socialiter vitam agere oportet: vel etiam si aliquis pœnitentiæ operibus ad inanem gloriam abutatur, sicut & de oratione, & de ieiunio, & de eleemosyna Dominus Mat. 6. docet. Ad primum ergo dicendum, quòd ex hoc quòd falsi prophetæ vestimentis ouium vtuntur ad deceptionem, vilitas vestium non est reprobanda, sed magis commendanda. Non enim vilitate uestium malitiam suam obtegerent, nisi vilitas vestium speciem boni haberet, aliàs scriptura qua hæretici abutuntur, vt dicitur. 2. Petri vltimo, reprobanda esset, & similiter pietas, cuius speciem hæretici habent, vt dicitur 2. Timoth. 3. Vnde & glos. dicit Matth. 7. ibidem, quòd non à veste, sed ab operibus prophetæ falsi cognoscuntur. Et infra dicit, quòd oues non debent pelles suas deponere, & si aliquando lupi eis se contegant. Ad secundum dicendum, quòd diabolus ministros suos sub religionis habitu non obtegeret ad decipiendum, nisi religiosus habitus quantum in se est, speciem boni haberet. Nec tamen boni debent à tali habitu abstinere, nec ex tali habitu aliqui iudicandi sunt mali, vt patet ex glo. inducta, quæ habetur Matth. 7. Vnde & Hiero. dicit in lib. contra Eluidium. Nunquid virginitatis est culpa, si simulator virginitatis in crimine est? Ad tertium dicendum, quòd illa prohibitio non fuit facta quia vilitas vestium reprobanda esset, sed quia forte aliqui ad deceptionem vilitate vestium vtebantur. Ad quartum dicendum, quòd Aug. loquitur quando ex restrictione vitæ turbatur societas inter eos, quos oportet socialiter viuere. Si enim simpliciter esset intelligendum, tunc qui ieiunaret vbi alij non ieiunant, reprehensibilis esset, quòd manifeste apparet falsum. Ad quintum dicendum, quòd Hiero. in verbis præmissis non vilitatem vestium cauendam esse docet, sed abusum, vt scilicet ex vilitate vestium aliquis in elationem non incidat, aliàs sibi contrarius esset, qui ad vilitatem vestium Rusticum monachum inducit, &

F eam in Pammachio viro nobilissimo commendat, vt patet in epistola ad Pammachium de morte Paulinæ. Ad sextum dicendum, quòd vsus exteriorum rerum dupliciter considerari potest. Vno modo, ex natura ipsarum rerum, & sic est indifferens: alio modo ex fine ad quem ordinatur, & secundum hoc in vsu exteriorum rerum illud quod est ordinabile ad meliorem finem, est commendabilius, sicut abstinentia ciborum quæ ordinabilis est ad concupiscentiam carnis domandam, est commendabilior quàm communis victus, quo quis vtitur cibis cum gratiarum actione, cuius contrarium Iouinianus hereticus asserebat, vt patet per Hiero. qui hunc & alios eius errores condemnat. Similiter etiam vilitas vestium ordinatur ad humiliandum animum, & etiam ad corpus domandum vnde etiam pari ratione vilitas vestium secundum se magis commendabilis est quàm habitus communis, &
G hoc modo sicut in ieiunio consistit religio, ita etiam in vestium vilitate. Ad septimum dicendum, quòd ex hoc quòd hyprocrisis quæ sub vilitate vestium latet, est magnum peccatum, non potest haberi quòd vilitas vestrum sit deterior quàm pretiositas. Non enim hoc modo comparatur vilitas vestium ad hyprocrisim, sicut pretiositas earum ad delitias carnis, vel ad superbiã. Pretiositas enim vestium per se & directe ad prędicta vitia ordinatur: vnde excessus in pretiositate vestium, per se loquendo, vitupe rabilis est. Vilitas autem vestium non ordinatur per se directe ad hypocrisim, sed hypocrisis est abusio quædam eius, sicut & cæterorum operum sanctitatis. Et quia quanto aliqua res est sanctior, tãto abusus eius est vituperabilior, ex hoc quòd hypocrisis est magnum peccatum, manifeste commendabilis redditur vilitas vestium, & cætera exte-
H riora pœnitentiæ opera, quibus hypocrisis abutitur. Non tamen concedendum est, quòd hypocrisis simpliciter loquendo, sit maximum peccatorum: quia infidelitas qua quis mentitur de Deo, est grauior quàm simulatio, qua quis mentitur de se ipso. Ad octauum dicendum, quòd non est credibile quòd Dominus Iesus Christus pretiosis vestibus indueretur, qui Ioannem commendabilem ostendit quòd non erat mollibus indutus, alioquin Pharisæi qui exteriorem sanctitatem ostentabant, sicut de eo dicebant, quòd erat vorax, & potator vini, & publicanorum amator, ita & de eo dixissent quòd esset mollibus indutus. Milites etiam qui ei illudebant, non eum veste purpurea induissent in signum regiæ dignitatis, si tunica inconsutilis auro & serico contexta fuisset: sed quod tunicam eius milites diuidere noluerunt, hoc non fuit pro-
I pter pretiositatem vestis, sed propter numerum, quia quatuor partibus superfuerat quas milites de vestibus Christi fecerunt: & si diuisa fuisset, omnino fuisset inutilis, in quo manifeste apparet quòd non erat de pretiosa materia. Nihilominus tamen secundum glos. ibi notatur sacramentum ecclesiasticæ vnitatis. Ad nonum dicendum, quòd quidam sunt status hominum, quibus est habitus determinatus, sicut quælibet religio suum determinatum habitum habet. Ita etiam antiquis temporibus reges & in dignitatibus constituti determinatos habitus habebant, quasi suæ dignitatis insigna, & sic etiam nunc summus Pontifex determinato habitu vtitur. Vnde sicut religioso vnius religionis non licet assumere viliorem habitum, qui suæ religionis metas excederet, quamuis intra metas habitus suæ religionis si vilioribus vtatur, non sit reprehensi-
K bilis, sed laudetur: ita etiam non fuisset laudabile in antiquis principibus, nec modo esset in summo Pontifice, si viliorem habitum assumeret extra metas habitus consueti. Secus autem est de principibus, & alijs hominibus, qui non habent certum habitum & determinatum. In eis enim non est vituperabile, si vilioribus utantur quàm eis conuenire possit secũdum suum statum. Vnde 2. Regum. 6. dicitur, quòd Michol deridens Dauid ait. Quàm gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas seruorum suorum, & nudatus est quasi si nudetur unus de

scurris?

scurris? & Dauid respondit, Ludam & vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis. & Hester. 14. Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meū in diebus ostentationis meæ, & non portem illud in diebus silentij mei. Ex quo patet quòd etiam regibus & principibus est laudabile quod humilibus sint contenti, quando sine scandolo fieri potest, & sine detrimento propriæ authoritatis.

CAP. IX.

Quomodo religiosos impugnant quantum ad opera charitatis.

Nunc secundo videndum est, qualiter in sugillationem religiosorum proponunt quòd religiosi de aliorum negotijs se intromittunt, inducentes illud quod habetur. 1. ad Thes. 4. Operam detis, vt quieti sitis, & vt vestrum negotium agatis. glo. dimissis alienis, quod vobis vtile est in emendationem vitæ. Item, 2. ad Thes. 3. Audiuimus inter vos quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. gloss. De alienis hoc modo merentur pasci, quod factum abhorret disciplina dominica. Item, 2. ad Tim. 2. Nemo militans Deo implicat se negotijs sæcularibus. gloss. quibuslibet: sed frequenter aliena negotia sunt sæcularia: & ita ex his volunt habere, quòd religiosi de aliorum negotijs se intromittere non debeat, quod est expresse contra sententiam Iaco. Apostoli dicentis. Iacob. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribula- B tione eorum. glo. succurrere ei qui caret præsidio in tempore necessitatis. Item, Ro. vltim. Commendo vobis Phæbem sororem nostram. glo. Et pro aliquo negotio tunc temporis Romam profecta est. Vnde subdit Apostolus. Et assistatis ei in quocunque negotio vestri indiguerit. Item, ad Gal. vlt. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Patet ergo quòd commendabile est quòd aliquis ex charitate alterius negotia gerat vt sua: sed tamen hoc potest dupliciter malo fieri. Vno modo, quando aliquis est ita curiosus pertractator aliorum negotiorum, quòd omnino negligit sua, & hoc prohibet Apostolus 1. ad The. 4. dicens. Operam detis vt quieti sitis. glo. à curiositate. Et vt vestrum negotium agatis. glo. dimissis alienis. Ad hoc enim dimittere aliena iubet, vt sua quisque pertractet. Alio modo, quando aliquis cooperatur alijs in turpibus negotijs, vel etiam turpi intentione, & hoc etiam prohibet idem Apostolus. 2. ad Thess. vlt. vnde dicit gloss. super illud. Curiose agentes. Hoc modo merentur pasci, quod factum abhorret disciplina dominica. Eorum enim Deus venter est, qui fœda cura necessaria sibi prouident. In hoc enim quòd ventrem pascere intēdebant, ostenditur turpis intentio: in hoc verò quòd turpi cura hoc agebant, tangitur turpe negotium. Et per hoc patet responsio ad duo prima. Ad tertium dicendum, quòd sæcularia negotia sunt illa, vt glo. ibidem dicit, cum animus occupatur colligendæ cura pecuniæ sine labore corporis, vt faciunt negotiatores, & huiusmodi: & talibus negotijs religiosi se implicare non debent, vt scilicet pro alijs negotientur, vel aliqua huiusmodi exerceantur: sed præter hæc de aliorum negotijs nihilominus se misericorditer intromittere possunt, sicut dando consilium, vel intercedendo, vel aliquo simili modo.

CAP. X.

Quomodo religiosos impugnant quantum ad discursum pro salute animarum.

Nunc tertio videamus, quomodo religiosos incusant de discursu, inducentes illud quod Apostolus dicit. 2. Thess. vlt. Audiuimus quosdam inter vos ambulare inquiete. Ex quo eos gyrouagos appellant. Item, in eorum

A irrisionem induxerunt, quòd Aug. in lib. de opere monach. quosdam monachos notans ait. Nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes. Item, Marci. 7. Quocunque introieritis in domum, illic manete. glo. Ali num est à prædicatore per domos cursitare, & hospitij iura mutare. Item. Lucæ. 10. In eadem autem domo manete. gloss. Non est de domo in domum vaga facilitate demigrandum, vt in hospitali amore seruetur constantia. Item, ad hoc facere videtur quod dicitur. Isa. 30. Ideo clamaui super hoc, superbia tantum est, quiesce. gloss. in terra tua. Item, Hiere. 14. Populus hic dilexit mouere pedes suos, & non quieuit, & Domino non placuit: hæc autem irrisio non est noua, sicut Diony. narrat in epistola ad Apolophanium ipse gentilis existens Paulum irridebat, vocans mundi circuitorem, quippe qui præceptum B Domini diligenter implebat dicentis. Marc. vlt. Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. & Ioan. 15. Dominus discipulis dixit. Ego elegi vos, vt eatis, & fructum afferatis. Hic etiam prædicatorum discursus significatus fuit. Iob. 37. Nubes spargunt lumen suum, quæ illustrant cuncta per circuitum quocunque eas voluntas gubernantis duxerit ad omne quod præcepit illis super faciem orbis terrarum. glo. Nubes spargere, est, prædicatores sanctos exempla vitæ & agendo, & loquendo dilatare, quæ lustrant cuncta per circuitum, quia prædicationis luce mundi fines illuminant. Item, Iob. 38. Quis dedit vehementissimo imbri cursum? quod de cursu præ dicationis glo. exponit, & Gregorius in moral. Item, Zacha. 9. Qui autem erant robustissimi, exierunt, & quærebant discurrere per omnem terram, quòd glos. de aposto- C lis, & alijs prædicatoribus exponit. Item, ad Roma. vltis super illud. Salutate eos qui ex Narcissi domo. glo. Narcissus iste dicitur fuisse presbyter, qui sicut in alijs codicibus legitur, peregrinando confirmabat sanctos fratres. Item, Esa. 27. Qui ingrediuntur impetu à Iacob. glos. ad prædicandum, implebunt faciem orbis semine. glo. Semine prædicationis. & in Psalm. 18. In omnem terram &c. Item, Prouer. 16. Discurre, festina, suscita amicum tuum. glo. A somno peccati, excitatur autem aliquis à somno peccati per prædicationem. ergo discursus prædicantium ad salutem animarum est commendandus. Item, Eze. 1. Hæc erat visio discurrens in medio animalium. Super quo dicit Gregorius in 5. Homel. primæ partis super Eze. Hi qui animarum custodes sunt, & pascendi gregis onera susceperunt, mutare loca minime permittuntur. Hi autem qui D amore Domini in prædicatione discurrunt, rotę eius ignis ardens sunt, quia cum ex eius desiderio per varia loca discurrunt, vnde ipsi ardent, & alios incendunt. Ex hac autem authoritate duo habentur, scilicet quòd alij possunt prædicare quàm prælati, & quòd illi prædicatores debent per diuersa loca discurrere, non in vno loco manere. Item, super illud. Cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum. Homelia. 8. primæ partis super Eze. dicit Gregorius. Alia sunt castra prædicantium qui huc illucque pro colligendis animabus in sancti operis procinctu laborant. Ex omnibus igitur prædictis patet, quòd prædicantium discursus ad salutem animarum procurandam commendandus est. Sciēdum est, quòd discur- E sus tripliciter in sacra scriptura vituperatur. Vno modo, quando ex inconstantia mentis procedit, vel animi leuitate, & hoc præcipue accidit in illis qui sine aliquo fructu discurrunt. Alio modo, quando ex concupiscentia terrenorum ad lucra quærenda discurritur. Tertio modo, quādo per hoc incitatur malitia ad aliqua mala procuranda, & de his tribus habetur in Canon. Iudæ. Væ illis qui in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt, in quo ostenditur intentio nocendi. Hi sunt in epulis suis male conuiuantes, sine timore, semetipsos pascentes, nubes sine aqua, quæ à ventis circunferuntur, in quo tangitur concupiscentia impellens ad motum: arbores autumnales infructuosę, in quo ostenditur quòd ex leuitate

sine

sine fructu discurrunt. Quod ergo Apostolus arguit quosdam de inquietudine, discursum ex leuitate procedentem reprehendit, vel etiam ex concupiscentia, quod patet ex hoc quòd in glo. subiungitur. Qui fœda cura pastum sibi quærebant per curiosam inquietudinem. Similiter quod dicit Aug. quosdam monachos nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes, arguit eorum discursum ex leuitate procedentem, vel potius ex cupiditate. Vnde subiungit, quòd propter lucrum quærendum discurrebant, & in hoc reprehensibiles erant. Quod etiam dicitur Marci. 6. & Lucæ 10. manifeste prohibet discursum de domo in domum, idest, de hospitio in hospitium, ad quod frequenter concupiscentia inducit, vt scilicet contingit in illis, quibus ea quæ habent non sufficiunt lautiora quærentes, vnde de domo in domum discurrunt. Quod autem dicitur Esa. 30. pertinet ad animi leuitatem, per quam homo qui in Deo fixus non est, ad diuersa discurrit, in quibus quietem inuenire possit. Vnde hoc ad literam dicitur contra Iudæos, qui diuino auxilio non contenti, in Aegyptum descendere volebant, vt Aegyptiorum patrocinio saluarentur. Similiter quod dicitur Hier. 14. ad discursum ex leuitate procedentem referendum est, quod patet ex hoc quod dicit. Qui dilexit mouere pedes suos. Eis enim qui ex leuitate mouentur, hoc ipsum quòd circumeunt, appetibile videtur: vnde glo. exponit ibi motum pedum de motu affectuum.

CAP. XI.

Quomodo religiosos impugnant quo ad studium

NVnc quarto videndum est, quomodo in religiosorum sugillationem inducunt, quòd studio vacant. Dicitur enim. 2. ad Tim. 3. in derogationem quorundam, per quos pericula Ecclesiæ iminebunt, quod erunt semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes, & ita ex hoc ipso suspectos eos reddere volunt, quòd studio vacant. Item, Gregorius in 13. lib. moralium, super illud Iob 16. Hostis meus terribilibus oculis me intuitus est. Sicut incarnata veritas in prædicationem suam pauperes idiotas & simplices elegit, sic econtrario damnatus ille homo, quẽ in fine mundi apostata angelus assumit ad prædicandum falsitatem suã, astutos ac duplices, atque huius mundi scientiam habentes electurus est. Vnde ex hoc ipso eos quasi prænuntios Antichristi insimulãt, quia prædicationis officium scientia fulgentes exercent. Item, Apocal. 13. Vidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo similia agni. glo. Descripta tribulatione quę erit per Antichristum & suos principes, subiungit aliã quæ fiet per apostolos suos, quos ipse per totum mundum sparget. Item, gloss. ascedentem, idest, in prædicatione proficientem. Item, super illud, Habebat duo cornua. gloss. Quia simulabunt se habere innocentiam & puram vitam, veram doctrinam, & miracula quæ Christus habuit, & suis discipulis dedit: vel duo testamenta sibi vsurpabunt, & ita videtur quòd illi qui cum scientia duorum testamentorum in prædicatione proficiunt sanctitatem simulantes, sint apostoli Antichristi. Item, 1. Corinth. 8. Scientia inflat, charitas verò ædificat: sed religiosi præcipue humilitatem sectari deberent. ergo deberent à studio scientiæ abstinere. Item, de beato Benedicto qui fuit præcipuus in religionẽ, dicit Gregorius in 2. dial. quòd recessit à studio literarum scienter nescius, & sapienter indoctus. Vnde ad eius exemplum deberent religiosi scientiæ studium deserere. Item, Apostolus. 2. ad Thess. 3. arguit eos qui relicto opere manuali, curiositati vacabant & otio: sed curiositas in studio scientiæ consistit. ergo non deberent religiosi ab opere manuali desistere vt studio vacarent. Huius autem cogitationis ipsi authores non sunt, sed Iulianus apostata, qui vt ecclesiastica narrat historia, seruos Christi à studio literarum coercuit, cuius imitatores se ostendunt, qui religiosis studium interdi-

F cunt, manifeste contra authoritatem scripturæ loquentes. Dicitur. n. Esa. 5. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. gl. Quia noluit habere. Non autem voluntarius defectus scientiæ puniretur, nisi studium scientiæ laudabile esset. Item, Osee. 4. Nocte tacere feci matrem tuam, conticuit populus meus eo quòd non habuerit scientiam, quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi. In hoc etiam manifeste ostenditur, quomodo defectus scientiæ grauiter punitur. Item, in Psal. 118. Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. gl. Bonitatem, idest, charitatem inspira, disciplinam, idest, patientiam da, scientiam, idest, mentem illumina. Scientia enim vtilis est qua sibi homo innotescit. Item. Hiero. ad rusticum mona. Nunquam de manu & oculis tuis recedat liber. Et infra. Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis. Idem in epistola ad Paulinum mon. Sancta rusticitas solum sibi prodest, & quantum G ædificat ex vitæ merito ecclesiam Christi, tantum nocet si contradicentibus non resistat, in quo manifeste sanctorum scientia præfertur simplicium sanctitati. Item, in eadem numeratis sacræ scripturæ libris subiungit. Oro te, frater charissime, inter hæc viuere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihilque aliud quærere. Nonne videtur tibi iam hic in terris regni cœlestis habitaculum? Ex quo patet quòd cœlestis conuersatio est in studio sacræ scripturæ commorari. Quod autem illis, qui ad prædicationis officium deputantur, præcipue studium scripturarum conueniat, patet per illud quod dicit Apostolus. 1. Tim. 4. Dum venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ. Ex quo patet quod exhortari & docere volentibus necessarium est studium lectionis. Item, Hiero. ad Rusticum monac. Multo tempore disce, quæ postmodum doceas: & idem ad eun-H dem. Si clericatus te titillat desiderium, discas quod possis docere. Item, Grego. in pastorali. Nimirum necesse est vt qui ad prædicationis officium excubant, à sacræ lectionis studio non recedant. Item, vita religiosorum præcipue ad contemplationem ordinatur: sed pars contemplationis est lectio, vt Hugo de sancto Victore dicit. ergo religiosis studio vacare competit. Item illud, præcipue sunt ad scientiam capiendam idonei, qui à carnalibus curis magis sunt separati. Esa. 28. Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, paruulos ab vberibus, & Commen. dicit in 7. Phys. quòd castitas, & aliæ virtutes quibus concupiscentiæ carnis reprimuntur, præcipue valent ad acquirendas scientias speculatiuas. Cum igitur religiosi concupiscentię carnis domandę magis inseruiant per continentiam & abstinen-I tiam, eis pręcipue studium literarum competit. Item, quòd non solum studio literarum sacrarum, sed etiam studio literarum sęcularium laudabiliter vacare possint, expresse habetur per Hiero. in epistola ad Pammachium mon. Si adamaueris captiuam mulierem, scientiam scilicet sęcularem, & eius pulchritudine captus fueris, decalua eam, atque illecebras crinium atque ornamenta verborum cum remotis vnguibus seca, laua eam prophetali nitro, & tunc requiescens cum illa, dicito. Sinistra eius sub capite meo, & dextra illius amplexabitur me, & multos tibi fœtus captiua dabit, ac de Moabitide efficietur Israelitis. Ex quo patet, quod & monachis licet sęculares scientias addiscere, dummodo ea ibi quę reprehensibilia in-K ueniuntur, secundum regulam sacrę scripturę resecentur. Item, August. in 2. de doct. christiana dicit. Philosophi qui vocantur, si qua forte vera, & fidei nostrę accommoda dixerunt, maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis tanquã ab iniustis possessoribus in vsum nostrum vendicãda. Item, Daniel. 1. super illud. Posuit autem Daniel in corde suo &c. dicit gl. Qui de mensa regis non vult comedere ne polluatur, si sapiẽtiam & doctrinã Aegyptiorum sciret esse peccatum, nunquam didicisset. Didicit autem non vt sequatur, sed vt iudicet atque conuincat. Si quis. n. imperitus huius artis aduersus mathematicos scri-

bat,

bat,aut expers philoſophiæ contra philoſophos agat,quis etiam ridendus vel ridendo non rideat? Ex quibus omnibus patet ꝙ ſtudium in religioſis eſt commendandum, & præcipue ſanctarum ſcripturarum, & maxime in illis qui ad prædicádum deputátur. Quod ergo dicitur.2.ad Tim. 3. Semper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes, non in reprehenſionem dicitur, quòd ſemper diſcant, ſed quia ad ſcientiam veritatis non perueniunt: & hoc contingit illis quorum ſtudium eos à fidei veritate, ſeu rectitudine errare facit. Vnde & ibidem ſequitur. Homines corrupti mente, reprobi circa fidem: Ad id quod Greg.dicit quòd antichriſtus habebit prædicatores mundi ſcientiam habentes,dicendum quod intelligit de illis qui humana vtentes ſcientia, inducunt populum ad mūdi deſideria & peccata. Vnde Greg.ſtatim ſubiungit authoritatem Eſa. 18. Væ terræ cymbalo alarum quæ mittit in mari legatos ſuos, & in vaſis papyri ſuper aquas, quod exponens ibidem dicit. Ex papyro quippe charta eſt.Quid itaque per papyrum,niſi ſcientia ſęcularis deſignatur? Vaſa igitur papyri ſunt præcordia ſæcularium doctorum. In vaſis igitur papyri legatos ſuper aquas mittere, eſt prædicationem ſuam in ſapientium carnalium ſenſibus ponere, & refluentes populos ad culpam vocare. Ad aliud dicendum, quòd illa gloſ. loquitur de prædicatoribus, quos antichriſtus poſt ſuum aduentum per mundum ſparget, ſicut per multa quæ ibi dicuntur apparet. Nec tamen propter hoc eſt ſcientia duorum teſtamentorum reprobanda in religioſis, quia illi ea abutantur, niſi dicatur quòd innocentia & puritas vitæ ſunt reprobanda,quia illi eā ſimulabunt,quod eſt abſurdum. Ad illud quod obijciunt,quòd ſcientia inflat, dicendum quòd intelligendum eſt, quando ſcientia eſt ſine charitate: vnde gloſ.ibidem dicit.Scientia inflat,ſi ſola eſt.Et infra.Addite ergo ſcientiæ charitatem, & vtilis erit ſcientia: vnde in illis qui charitatis operibus inſiſtunt, minus eſt periculoſa ſcientia, ſi tamen propter hoc vitanda eſſet quia inflat, quandoque pari ratione bona opera vitanda eſſent, quia Aug. dicit quòd ſuperbia bonis operibus inſidiatur vt pereant.Ad id quod.4.obijcitur de beato Benedicto, dicendum quòd ipſe non diſceſsit à ſtudio quaſi ſcientiam horrens, aut ſtudium ſed ſæcularem vitam & ſocietatem formidans.Vnde Greg.de eodem præmittit,quòd Romæ liberalibus ſtudijs literarum traditus fuerat: ſed cum in his multos per abrupta vitiorum pergere cerneret, eum quem quaſi in ingreſſu mundi poſuerat, retraxit pedem, ne ſi quid de ſcientia eius attingeret,ipſe quoque poſtmodum quaſi in immane præcipitium totus iret: & ideo etiam nunc laudabiliter faciunt, qui ſæculari vita ſtudentium relicta, ad religionem tranſeunt, in qua ſtudio vacare poſſunt.Ad vltimum dicendum, quòd curioſitas ſuperfluam curam importat & inordinatam: vnde non ſolum in ſtudio literarum, ſed in omnibus ſtudijs ad quæ animus occupatur,ſuperflua cura, quæ curioſitatem facit,reprehenſibilis eſt. In prædicta tamen authoritate Apoſtoli reprehenditur eorum curioſitas,qui fœda cura alienis negotijs ſe ingerebant,vt ventrem paſcerent,vt patet per glo. ibidem. Dicere autem eos otio deditos, qui ſtudio ſacræ ſcripturæ vacant,eſt contra id quod habetur in gloſ.ſupra illud Pſalm.118. Defecerunt oculi mei, quæ dicit. Sicut non eſt otioſus qui verbo Dei tãtum ſtudet, nec pluris eſt qui extra operatur,quàm qui ſtudium cognoſcendæ diuinitatis exercet. Ita etiam ſapientia maximum opus eſt, & ante fertur Maria quę audiebat,Marthæ quę miniſtrabat,

CAP. XII.

Quomodo religioſos impugnant quo ad ordinatam prædicationem.

NVnc quinto videndum eſt, quomodo in religioſis ordinatam & compoſitam prædicationem vituperant inducentes illud quod habetur. 1. Cor. 1. Non in ſapientia verbi, vt non euacuetur crux Chriſti.glo.ideſt Non in lepore & ornatu verborum: quia prædicatio chriſtiana non indiget pompa & cultu ſermonis, ne videatur eſſe ex verſutia & calliditate humanæ ſapientiæ, non ex veritate: ſicut pſeudoapoſtoli in ſapientia humana Chriſtum prædicabant eloquentiæ ſtudentes. vnde volunt concludere, religioſos eſſe pſeudoapoſtolos,quia eloquenter & ornate verbum Dei proponunt. Item, 1.ad Corinth.2.Ego cum veniſſem ad vos, veni non in ſublimitate ſermonis. gloſ.ſecundum logicam,ſcilicet vt logicis rationibus vterer: aut ſapientiæ.gloſ.ſecundum phyſicam,vt phyſicis ſpeculationibus illud firmarem. Et infra. Et ſermo meus,& prædicatio mea non in perſuaſibilibus humanæ ſapiētiæ verbis. gloſ. Quia & ſi pſuaſibilia fuerunt verba mea, non tamen per humanam ſapientiam, vt verba pſeudoapoſtolorum. Ex hoc autem idem concluditur quod ſuperius. Item, 2. ad Cor.11.Nam & ſi imperitus ſermone,ſed non ſcientia, gloſ.quia non orno verba. Et infra quod ait.Imperitus ſermone, non ad Apoſtolos pertinet,qui non erant eloquentes, ſed ad pſeudo qui componebant verba, quos præferebant Corinthij cauſa accurati ſermonis, cum in religione vis ſermonis neceſſaria ſit, non ſonus vocis, & ex hoc arguunt idem quod prius. Item, Neemiæ vlt.Filij eorum ex media parte loquebantur azotice,& loquebantur iuxta linguam populi & populi: & obiurgaui eos, & maledixi. Per azoticum autem ſermonem,gl. interpretatur eloquiū rhetoricum & phyſicum.ergo excommunicandi ſunt qui verbis ſacræ ſcripturę eloquentiam rhetoricam, vel ſapientiam philoſophicā im miſcent. Item,Eſa.1.Vinum tuum miſtum eſt aqua: vinum autem ſignificat ſacram doctrinam, vt patet per gloſ.ergo illi qui ſacrę ſcripturę admiſcent aquam humanę ſapientię, reprehenſibiles ſunt. Itē, Iſa.15. ſuper illud. Nocte vaſtata eſt Ar. gloſſ. Ar. ideſt aduerſarius, ſcilicet ſapientia ſæcularis, quæ aduerſaria eſt Deo, cuius murus dialectica arte conſtructus nocte vaſtatur, & conticeſcit. Ex quo etiam patet reprehenſibiles eſſe eos, qui in ſacra doctrina ſęculari ſapientia, vel eloquentia vtuntur. Item. Prouerb.7.ſuper illud. Lectulum meum ſtraui tapetibus pictis ex Aegypto. glo. In tapetibus pictis de Aegypto ornatus eloquentię, vel dialecticę artis verſutia, quę ab ethnicis originem ſumpſit, intelligitur, per quam hęretica mens ſenſum peſtilentis doctrinę quaſi meretrix torum facinoris ſe texuiſſe gloriatur.Ex quo etiam videtur, quòd pernitioſum ſit ſapientia & eloquētia ſęculari in ſacra doctrina vti. Item, 1.ad Tim. 3. Oportet autem illum ſcilicet epiſcopum teſtimonium habere bonum ab his qui foris ſunt. vt non in opprobriū incidat. gl. ideſt in contemptum apud fideles & infideles: ſed per hoc quòd aliqui religioſi eloquenter & ornate prędicant, epiſcopi veniunt in contemptum apud populum, qui taliter non prędicant. ergo talis prędicatio religioſorū periculoſa eſt eccleſię Dei. Ad horum autem reſponſionem accipienda ſunt verba Hiero.ita ſcribentis ad magnū vrbis Romę oratorem. Quòd quęris, cur in noſtris opuſculis ſęcularium literarum interdum ponamus exemplū, & candorem eccleſię ethnicorum ſordibus polluamus, reſponſum breuiter habeto. Nunquam hoc quęreres, niſi te totum Tullius poſsideret, ſi ſcripturas ſanctas legeres, ſi interpretes earū omiſſo Volcatio euolueres. Quis enim neſciat in Moyſe, & in prophetarum voluminibus quędā aſſumpta de Gentilium libris, & Salomonem philoſophicis vti, & propoſuiſſe multa, & aliqua reſpondiſſe? Et infra proſequens in tota epiſtola tam oſtendit ſcriptores canonis,quàm expoſitores eorum,omnes à tempore Apoſtolorum vſq; ad ſua tempora ſacrę ſcripturę immiſcuiſſe ſapientiam & eloquentiam ſęcularem: vnde multis doctoribus enumeratis ſubiungit. Qui omnes in tantum Philoſophorum doctrinis atque ſententijs ſuos referſerūt libros, vt neſcias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem ſęculi, an ſcientiam ſcripturarum: & in fine epiſtolę cōcludit.Quęſo vt ſuadeas ei,ſcilicet qui ſuper prędictis eum reprehendebat, ne veſcentium dentibus edentulus

tulus inuidet sibi,& oculos caprearum talpa contemnat. Ex quo patet quòd commendabile est,quod aliquis eloquentiam & sapientiam sæcularem ad obsequium diuinæ sapientiæ trahat,& quòd hoc reprehendentes sunt sicut cæci inuidentes videntibus quæ unque ignorát blasphemantes, vt dicitur in Cano. Iudæ. Item, August. in 4. lib. de doctrina christiana. Porro qui non solum sapienter, verum etiam qui eloquenter vult dicere, quoniam profectò plus proderit si vtrumque potuerit, ad legendos, vel audiendos,& exercitatione imitandos eloquentes eum mittо. Patet ergo quòd in sacra scriptura curandum est, vt homo eloquenter & ornate loquatur, vt magis sermo proficiat audientibus. Item, in eodem lib. Hic aliquis forsan quærit, vtrum authores nostri qui canonem nobis saluberrima authoritate fecerunt, sapientes tantum an eloquentes sint nuncupandi: & ostendit eos loquentes fuisse,& ornatu verborum per colores rethoricos vsos esse: vnde concludit. Qua propter & eloquentes quidem non solum sapientes canonicos nostros authores fateamur, talique eloquentia vsos, qualis personis eiusmodi congruebat. Item, in eodem libr. Oportet eloquentem ecclesiasticum, quando suadet aliquod quod agendum est, non solum docere vt instruat, & delectare vt teneat, sed etiam flectere vt vincat: & hæc tria quomodo à sacris doctoribus fieri habeant, per ornatissimas locutiones sanctorum patrum ostendit. Ex quibus omnibus patet eos qui prædicando, vel legendo sacram scripturam docent, eloquentia vti debere,& sapientia sæculari. Hoc etiam patet per Gre.& Amb. & alios qui ornatissime sunt locuti. Aug. etiam & Dio.& Basil. multa in suis libris de sapientia sæculi interseruerunt, sicut patet legentibus, & intelligentibus eorum scripta. Apostolus etiam Paulus authoritatibus ethnicorum in sua prædicatione est vsus, vt patet Act. 17. & ad Titum. 1. Item, Greg. in 9. lib. mora. exponens illud, Iob. 9. Qui facis Arcturum & Oriones &c. sic dicit. Hæc quippe astrorum nomina à cultoribus sapientiæ carnalis inuenta sunt. Sic ergo in sacro eloquio sapientes Dei sermonem trahunt à sapientibus sæculi, sicut in eo pro vtilitate hominis vocem in se humanæ passionis ipse conditor hominum sumit Deus. Ex quo iterum patet, quòd doctoribus sacræ scripturæ conuenit eloquentia & sapientia sæculari vti. Sciendum est igitur, quod vti sapientia & eloquentia sæculari in sacra scriptura quodammodo commendatur,& quodammodo reprehenditur. Reprehenditur quidem quando aliquis ad iactantiam eis vtitur, & quando eloquentiæ & sapientiæ sæculari principaliter studet. Tunc enim oportet quod illa vel taceat, vel neget quæ sæcularis scientia non approbat, sicut articulos fidei qui sunt supra humanam rationem. Et similiter qui eloquentiæ principaliter studet, homines non intendit inducere in admirationem eorum quæ dicit, sed dicentis. Et hoc modo humana sapientia & eloquentia pseudoapostoli vtebantur, contra quos Apostolus loquitur in epistola 2. ad Cor. vnde 1. ad Cor. 1. super illud. Nó in humanæ sapientiæ verbis dicit, glo. Pseudoapostoli, ne stulti viderentur prudentibus mundi, in sapientia humana Christum prædicabant dupliciter, scilicet eloquentiæ studentes,& quæ mundus stulta iudicat, vitantes. Commendatur autem quádo ad se non ostentandum, sed ad vtilitatem audientium, qui sic quandoq; facilius & efficacius instruuntur, vel conuincuntur aduersarij, vtitur aliquis sapientia & eloquentia sæculari. Et iterum quando aliquis non principaliter eis intendit, sed eis vtitur in obsequium sacræ scripturæ, cui principaliter inhæret, vt sic omnia alia in obsequium eius assumat, secundum id quod habetur. 2. Cor. 10. in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & ita etiam Apostoli eloquentia vtebantur. Vnde August. in 4. de doctrina christiana dicit, quòd in verbis Apostoli erat dux sapientia & sequens comes eloquentia, & sapientia præcedens eloquentiam sequentem non respuebat: sed tamen posteriores doctores magis adhuc

F vsi sunt sapientia & eloquentia sæculari propter eandem rationem, qua cò primus philosophi & rhetores sunt electi ad prædicandum, sed plebei & piscatores, qui postmodum philosophos & oratores conuerterunt, vt scilicet fides nostra non consistat in sapientia hominum, sed in virtute Dei,& non glorietur omnis caro coram illo, vt habetur. 1. ad Cor. 1. in textu & glo. super illud. Videte vocationem vestram fratres &c. Et per hoc patet responsio ad duo prima quæ in contrarium obijciebantur. Ad tertium dicendum, quòd secundum Augu. in 4. de doctrina christiana, videtur Apostolus, vbi ait, Et si imperitus sermone, sed non scientia: quasi concedédo obtrectatoribus sic locutus, non tanquam id agnosceret confitendo: in quo ostendit, quod plus prodest doctori sapientia, quàm eloquentia. Vnde Augustinus subiungit. Scientiam plane non cunctatus est profiteri, sine qua esse doctor gentium non vale

G ret. Si autem hoc assertiue intelligatur, non est intelligendum, quia Apostolus eloquentia vteretur, sed quia non principale studium apponebat ad ornatum verborum, vt rhetores faciunt, vel quia ad literam impeditę linguę erat. Vnde glo. ibi dicit. Nam & si sim imperitus sermone, glo. quia non orno verba, vel quia impeditæ linguæ sum: sed pseudoapostoli principale studium apponebant ad ornandum verba. Vnde ibidem subditur, quod verba componebant,& q Corinthij causa accurati sermonis eos Apostolo præferebant. Ad quartum dicendum, q quando aliquid taliter transit in alterú, non dicitur esse mistio, sed quando est mistio vtrunque miscibilium conuertitur in vnum tertium: & ideo quando aliquid adiungitur sacræ scripturæ de sapientia sæculari, quod cedit in fidei veritatem vinum sacræ scripturæ non est mistum, sed purum

H remanet. Tunc autem mistum fit, quando aliquid adiungitur, quod corrumpit sacræ scripturæ veritatem. Vnde glo. ibidem dicit. Qui præcepta sacræ scripturæ quibus debet auditores corrigere, ad illorum voluntatem emollit, sensu suo admisto vinum corrumpit. Et per hoc patet responsio ad quintum. Ad sextum dicendum, quòd glossa illa loquitur de sapientia sęculari, quæ aduersa est Deo, quòd contingit quando sapientia sęcularis ponitur principalis. Tunc enim sequitur quòd aliquis velit regulare fidem secundum documenta sapientiæ sęcularis,& exinde sequuntur hęreses contrarię Christo. Et hoc modo etiam loquitur gloss. sequens inducta de prouerb. Vnde patet responsio ad septimum. Ad octauum dicendum, quod non sunt prohibendi boni ab his quę bene

I faciunt propter hoc, quòd ex comparatione eorum aliqui contemnuntur, sed magis illi qui se contemptibiles reddunt. Vnde sicut religiosi non sunt prohibendi ab operibus perfectionis propter hoc, quòd aliqui prælati ex eorum cóparatione carnaliter viuentes contemptibiles redduntur: ita nec religiosorum diserta prędicatio reprehendenda est, quamuis aliquorum prelatorum minus diserta prędicatio contemnatur.

CAP. XIII.

Quomodo iudicium peruertunt in rebus religiosos infamando, & primo quia se & religionem suam commendant, & per epistolas commendari procurant.

Nunc restat videre, quando iudicium de rebus peruertunt, ea quę bene & male fieri possunt pręcise repre-

K hendendo. Reprehendunt enim religiosos primo de hoc, quòd se, vel suam religionem commendant, vel commendari per epistolas aliorum procurant. Secundo, quòd detractorum suorum verba non sustinent sed eis resistunt. Tertio de hoc, q in iudicio contendút. Quarto de hoc, quòd persecutores suos puniri procurant. Quinto de hoc, quòd hominibus placere volunt. Sexto de hoc, quòd gaudent de his quę magnifice Deus per eos facit. Septimo de hoc, quod curias regum & potentum frequentant. Quód autẽ seipsos commendare non debeant, iprobare nituntur primo per

mo per illud quod habetur Rom. vlt. super illud. Per dulces sermones & benedictiones. glos. Compositis verbis suam traditionem commendabant pseudoapostoli, quibus simplicium corda decipiebant: vnde cum religiosi suum ordinem commendent, & per hoc aliquos ad suum ordinem trahant, se pseudoapostolos ostendunt, & similes Pharisæis. de quibus dicitur Matth. 23. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam vt faciatis vnum proselytum. Item, 2. Corint 3. Incipimus iterum nosmetipsos commendare, glo. Quasi est aliquis, qui hoc imponat nobis. Absit vt hoc faciamus, & sic idem quod prius. Item, ibidem subditur. Aut nunquid egemus commẽdatitijs epistolis ad vos? aut ex vobis, sicut quidam. glos. idest pseudoapostoli quos nulla virtus commendat? Vtique non egemus: in quo videtur quòd illi qui commendatitias literas procurant, sint pseudoapostoli. Item, 2. Corinth. 4. In manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos. glos. Sine comparatione aduersariorum. ergo religiosi qui se commendantes, religionem suam alijs religionibus præferunt, non sunt veri Apostoli. Item, 2. Corinth 4. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum: sed illi qui seipsos commendant, seipsos prædicant. ergo tales non sunt verorum Apostolorum imitatores. Item, 2. Cor. 10. Non enim audemus inserere, aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant. glos. idest pseudo. ergo illi qui seipsos commendant, videntur esse pseudoapostoli. Item. 2. Corint. 10. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat: ergo illi qui seipsos commendant, non sunt à Deo approbati. Item, Prouer. 27. Laudet te os alienum, & non tuum: extraneus, & non labia tua. Item, Prouerb. 28. Qui se iactat & dilatat, iurgia concitat: ex quibus patet, quam reprobabile sit, quòd aliquis seipsum commendet. Item, Ioan. 8. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. ergo multo fortius qui seipsos commendant, ostendunt gloriam suam nihil esse. Et sic ex omnibus prædictis ostendere nituntur, quòd non liceat alicui seipsum, aut suum statum commendare: sed quòd aliquã do sancti seipsos commendant, hoc manifeste probatur tam ex veteri, quàm ex nouo testamento. Dicitur enim Neem. 5. quòd ipse in sui commendationem dixit. Insuper & annonas ducatus mei non quæsiui: valde enim erat attenuatus populus. Memento mei Deus meus in bonum secundum omnia quæ feci. Item, Iob. 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt nec cogitarem quidem de virgine, & 29. Iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento, & multa alia in vtroque capitulo dicit manifeste ad sui commendationem. Item, Apostolus Ro. 15. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non effecit Christus, & infra. Ab Hierusalem per circuitum vsque ad Illiricum repleui euangelium Christi. Item, 1. Corint. 15. Abundantius illis omnibus laboraui, & 2. Corinth. 11. In quo quis audet, audeo & ego, & multa alia quæ ibi in sui commendationem dicit. Item, Gala. 1. Non acquieui carni & sanguini: & multa alia in eodem & sequenti cap. dicit, quæ ad suam commendationem pertinent. Quòd etiam statum suum commendauerit, expresse patet 2. Corinth. 3. Qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti non litera, sed spiritu: & ibi multa alia subiungit ad commendationem apostolicæ dignitatis: & ita patet quòd religioso licet suam religionem commẽdare, & per hoc alios ad suam religionem adducere. Item, Apost. 1. Cor. 7. virginitatis perfectionem commendans, & alios ad virginitatis statum in quo erat ipse, hortabatur dicens. Volo omnes homines esse sicut meipsum. ergo & religiosi in statu perfectionis possunt suam religionem commendare. Quia ergo commendare seipsum aliquando quidem est laudabile, aliquando verò reprehenditur, qualiter boni seipsos commendare possint, Greg. ostendit in homel. nona primæ partis super Eze. sic dicens. Iusti atque perfecti aliquando suas virtutes prædicant, bona quæ diuinitus acce-

A perunt narrant, nõ vt ipsi apud homines sua ostentatione proficiant, sed vt eos quibus prædicant, exemplo suo ad vitam trahant. Quòd in paradisum ductus sit Paulus, Corinthijs narrat, vt eorum sensum à falsis prædicatoribus auertat: & infra. Quod perfecti cum faciunt, idest, cum virtutes proprias loquuntur, in hoc quoque imitatores omnipotentis Dei sunt, qui laudes suas hominibus loquitur, vt ab hominibus cognoscatur: sed ne passim quisque se laudare præsumat, post pauca subiungit in quibus causis se commendare debeant, vnde dicit. De quibus tamen scilicet iustis, sciendum est quod nunquam bona sua detegunt, nisi eos, vt dixi aut proximorum vtilitas, aut certe nimia necessitas cogat. Vnde Paulus Apostolus cum virtutes suas Corinthijs enumerasset, adiunxit. Factus sum insipiens, vos me coegistis. Fit verò aliquando vt necessi-
B tate compulsi in bonis quæ de se referunt nõ aliorum vtilitatem, sed suam requirant, sicut beatus Iob facta sua enumerat, dicens. Oculus fui cæco &c. sed quia in vulnere doloris positus ab amicis increpantibus impie egisse, & violentus proximis, atque oppressor pauperum fuisse dicebatur, vir sanctus inter flagella Dei & humanæ increpationis verba deprehensus, mentem suam grauiter concuti, atque ad desperationis foueam conspexit impelli, qui iam iam cadere poterat, nisi ad memoriam bene acta sua reuocasset. Quod ergo bona sua enumerat, non innotescere alijs quasi ex laude desiderat, sed ad spem animum reformat. Patet igitur ex prædictis, quòd multis ex causis possunt iusti commendare seipsos non quasi gloriam hominibus quærentes, sed propter animæ vtilitatem suam, vel aliorum: præcipue autem licet perfecto viro sta-
C tum perfectionis commendare, vt alij ad perfectionem sequendam inflamentur, sicut Christiano licet Christianam religionem commendare apud infideles, vt ad fidem conuertantur: & quanto sunt magis sancti, tanto hunc zelum conuertendi alios ad statum perfectionis magis habent. Vnde Paulus dicebat act. 26. Opto apud Deum & in modico, & in magno non tantum te, sed etiam omnes qui audiunt hodie tales fieri, qualis & ego sum. Quod ergo dicitur Ro. vlt. quod pseudo traditiones suas commendabant, patet per glo. ibidem, quòd traditio eorum erat, quod cogebant gentes iudaizare, & hanc traditionẽ compositis verbis commendabant ad simplices peruertendos. Non ergo traditionem nominat aliquem religionis statum, sed falsam doctrinam & hæreticam. Et Mat. 23. Non reprehenduntur Pharisæi de hoc quod soliciti erant fa-
D ciendi proselytos, sed de hoc quod postquam eos conuerterant, falsis doctrinis imbuebant: vel quia proselyti videntes eorum vitia, rursum ad gentilitatẽ reuertebantur, & sic maiori pœna erant digni, vt patet per glo. ibidem. Ad aliud vero quod dicitur, 2. Corint. 3. dicendum, quod Apostoli non commẽdabant semetipsos, quasi gloriam suam quærentes, sed ex causis quas Grego. dicit. Ad tertium dicendum, quod Apostolus non negat quin sit commendatitijs literis vtendum, sed ostendit se eis non indigere quantum ad se, sicut indigebant pseudoapostoli, quos nulla virtus commendabat, vt gl. dicit. Indigent autem sancti quandoque cõmendatitijs literis non propter se, sed propter alios qui eorum virtutem, vel authoritatem ignorant, & hoc
E modo Paulus Timotheum in sua epistola commendauit. 1. Cor. vlt. Si venerit Timotheus, videte vt sine timore sit apud vos. Opus enim Domini operatur &c. Et Phi. 2. Spero autem in Domino Iesu Timotheum me cito mittere &c. Et post. Neminem enim habeo tam vnanimem. Et Col. vlt. Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata &c. Et Rom. vlt. Commendo vobis Phœbem sororem nostram &c. Et ex inde inoleuit consuetudo, vt illi qui mittuntur, à mittentibus literas testimoniales & commendatitias accipiant. Ad quartum dicendum, quòd sicut sancti non commendant seipsos vt gloriam propriam habeant, sed propter vtilitatem aliorum, ita & quãdoque se alijs præferunt. Sic enim quandoque sancti se præte-

præferunt malis, vt mali euitentur à populo qui sanctos imitantur, sicut Apostolus. 2. Cor. 11. Ministri Christi sunt, & ego (vt minus sapiens dico) plus ego. Quandoque etiam bonis præferunt se, vt in authoritate apud homines habeantur, à quibus si contemnuntur proficerere in eis non possunt, & sic Apostolus seipsum prætulit etiam veris Apostolis quantum ad aliquid. 1. Cor. 15. Gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Sed adhuc magis sine reprehensione præferunt statum suum statui aliorum minus perfecto, inquantum talis comparatio minus sapit priuatã gloriam: & hoc modo Apostolus. 2. Cor. 3. pretulit ministros noui testamenti ministris veteris. Hoc etiam modo. 1. ad Tim. 5. statum doctorum, de quorum numero erat, alijs statibus ecclesiæ præfert, dicẽs. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant verbo & doctrina: vel potest dici, qꝫ gl. illa in falso sensu inducitur. Apostolus enim ibi loquitur non de commendatione per verba, sed perfecta, quibus se commendabiles in conscientijs hominum reddebant, vt patet ex ipso textu, & constat quod ex operibus se meliores ostendebant quàm pseudoapostoli facerent, cum meliora opera facerent: vnde quod dicit, Sine comparatione aduersariorum, exponendum est, idest, incomparabiliter plusquam aduersarij, vnde gl. est contra id ad quod inducitur. Ad quintum patet responsio per hoc qđ gl. ibidem dicit. Non enim prędicamus nosmetipsos, i. prædicatio nostra non tendit ad gloriam nostram, vel ad lucra nostra, sed ad gloriam Christi. Sancti enim & si aliquando se commendant, non tamen ex hoc quęrunt gloriam suam, sed Dei per profectum aliorum. Ad sextum patet responsio per gloss. quæ ibi dicit. Non interimus nos quibusdam, idest, pseudo, qui non missi à Deo commendant seipsos aliquibus actibus, non Deus eos. Vnde ex hoc non potest concludi, quin illi qui sunt à Deo per prelatos Ecclesiæ missi, possint commendare seipsos, cum Deus illos commendet largiendo munera gratiarum, ex causis tamen suprà dictis. Et sic etiam patet responsio ad septimum. Ad octauum, & nonum dicendum, quòd authoritates illæ loquuntur de laude qua aliquis seipsum commendat gloriam propriam quærens. Ad decimum etiam patet responsio per interlinea. quæ dicit. Si ego tantum glorifico meipsum: vnde & illorum qui à Deo non glorificantur, si seipsos glorificant, gloria nihil est: secus autem est de illis, quos Deo glorificat per munera gratiarum quæ eis largitur.

CAP. XIIII.

Secundo, de hoc quòd religiosi detractoribus suis resistunt.

NVnc secundo videamus, quomodo nituntur ostendere, quòd religiosi suis detractoribus resistere non debent. Nam 1. Cor. 12. super illud. Nemo potest dicere Dominus Iesus, dicit. glos. Humiliari debent Christiani, vt patiantur se argui, non quærant adulationibus deliniri. ergo religiosi qui non sustinent se argui, ostendunt se non esse veros Christianos. Item, 2. Cor. 12. Signa Apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, gl. Patientiam primam memorat, quæ ad mores pertinet. ergo illi qui Apostolorum officium prædicando exercent, pręcipue debent esse patientes, secundum illud Psalm. 91. Bene patientes erunt vt annuntient. ergo debent sustinere in patientia suos detractores, & non eis resistere. Item, Gala. 4. Ego inimicus vobis factus sum verum dicens vobis? glo. Nemo carnalis se vult argui errantem. ergo qui seipsos argui non patiuntur, ostendunt se carnales esse. Præterea. Phil. 3. super illud. Videte canes &c. dicit glos. idest cognoscite illos esse canes non ratione, sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantes. & infra. Sicut canes consuetudinem magis sequuntur quàm rationem, ita pseudoapostoli irrationabiliter contra veritatem latrant & mordent: & ita illi qui mordent de nouo reprehendentes sua vitia, sunt

F pseudoapostoli. Item, Greg. dicit in pastorali. Qui praua studet agere, & tamen ad hæc cæteros vult tacere, ipse sibimet testis est, quia plus veritate se appetit diligi, quàm contra se non vult defendi. Veritas autem Deus est, vt dicitur Ioan. 14. ergo illi qui non sustinent se argui, ostendunt se plusquam Deum diligere, & ita in statu damnationis esse. Item, adhuc potest melius obijci pro parte, ista. Prouerb. 9. Noli arguere derisorem, ne oderit te: argue sapientem, & diliget te. Item, Ecclesiast. 21. Qui odit correctionem, vestigium est peccatoris. Item, Roma. 12. Benedicite persequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere. Item, Luc. 6. Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos. Item, 1. Corinth. 4. Maledicimur & benedicimus, blasphemamur & obsecramus. Ex quibus omnibus videtur quòd perfecti viri, & præcipue qui officio prædicationis uacant,
G non debeant maledicentibus resistere, Quòd autem apostolici viri aliquando, maledicentibus resistere possint, patet per illud quod habetur Rom. 3. Non sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere, Faciamus mala vt ueniant bona, quorum damnatio iusta est, glo. Quidam peruersi homines non intelligentes, & ad reprehendẽdum procliues, ita imponunt nobis, & horum damnatio iusta est, & ideo non est eis credendum, in quo manifeste detractoribus sui resistit. Item, in 3. cano. Io. Si venero, commonefaciam eius opera quæ facit verbis malignis garriens in nos. vbi glo. dicit. Sicut linguas detrahentium nostro vitio non debemus excitare ne pereant, ita per suam nequitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt meritum nobis crescat: aliquando etiam compescere, ne dum de nobis mala disseminant, eorum qui bona audire
H poterant corda corrumpant. Item, 2. Corith. 10. Epistolæ, inquiunt, graues sunt & fortes, præsentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis: hoc cogitet qui eiusmodi est, quia quales sumus in verbo per epistolas absentes, tales & præsentes in facto: in quo etiam patet quòd Apostolus his qui de se mala disseminabant, restitit. Itẽ, Greg. Homel. 9. primę partis super Ezec. Hi, quorum vita in exẽplum imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, & in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant: perfecti autem viri sunt, quorum vita in imitatione est posita. ergo ipsi debent compescere linguas detrahentium cum possunt. Item, Augustinus in 2. de Trinitate. Gratanter suscipit osculum columbinum pulcherrima & modestissima charitas, dentem autem caninum vel euitat cautissima cautissimaque humilitas, vel retundit solidissima veritas. Ex quo
I patet, quod canini dentes detractorum quandoque sunt euitandi, quandoque retundendi. Item, hoc patet multorum exemplo sanctorum, vt Gregorij Nazanzeni, Hieronymi, Bernardi, & multorum aliorum qui apologeticos fecerunt & epistolas quibus se excusarent ab his, quæ eis imponebantur. Est ergo in reprehendentibus distinguendum, quia aut ordinate reprehendunt & intentione correctionis, & sic sunt non solum ferendi, sed diligendi, aut reprehendendo falsa imponunt apud alios detrahentes. & tunc quandoque sunt patienter sustinendi, quando scilicet talis detractio non multum nocet alijs generando scandalum in cordibus auditorum, quandoque autem si fieri potest, sunt repellendi, non amore priuatæ gloriæ, sed
K communis vtilitatis. Si vero repelli non possunt, nihilominus patienter tolerandi sunt. vnde Grego. in prædicta homil. dicit, Iusti sicut sine arrogantia loquuntur aliquando bona quæ agunt: ita sine zelo priuatæ gloriæ detrahentium sibi linguas redarguunt, quia noxia loquuntur. Cum vero linguæ detrahentium corrigi nequeunt æquanimiter sunt per omnia sustinendæ, nec obtrectationis sermo timendus est, ne dum vituperatio peruersorum metuitur, recti operis via deseratur. Ad primum quidem dicendum, quod veri christiani patiuntur se argui ab his

qui

qui ad correctionem arguunt, resistunt autem his qui ad subuersionem arguunt, & præcipue quando non solum personæ, sed veritas blasphematur. Ad secundum dicendum, quòd Apostolici viri semper habere debent patientiam. Quòd autem aliquando resistunt detractoribus, nõ est ex impatientia, sed ex zelo veritatis, vt dictum est. Ad tertium dicendum, quòd illi qui iniquos reputant charitatiue corrigentes, se carnales ostendunt, non autem illi qui resistunt detractoribus veritatis. Ad quartum dicendum, quòd gloss. illa loquitur de illis qui sine ratione contra veritatem latrant, mordendo prædicatores veritatis. Illi verò qui falsitatem prædicantes sustinerent sub prætextu patientiæ, essent mutis canibus comparandi, de quibus Isai.56. Canes muti non valentes latrare. Ad quintum dicendum, quòd sicut probatur plus se diligere quàm veritatem, qui non vult veritatem contra se defendi, ita ostenditur plus se diligere quàm veritatem, qui veritatis aduersarijs non resistit, vt sibi pacem quærat. & ita ex amore veritatis sancti viri detractoribus resistunt. Ad omnia autem quæ sequuntur, patet responsio, quia in sequentibus authoritatibus præcipitur, vt recte corrigentes diligantur, & prohibetur ne peruerse detrahentes odio, vel impatientia prosequamur: sed eos magis diligamus, & pro eis oremus, quod etiam sancti viri complent in illis quorum detractionibus resistunt.

CAP. XV.

Tertio, de hoc quòd religiosi in iudicio contendunt.

NVnc tertio restat videre, quomodo nituntur ostendere, quòd religiosi in iudicio contendere non debeãt, nec procurare quòd armis defendantur. Primo, inducentes illud quod habet. 1. Corinth. 6. Iam quidem omnino delictum est in vobis, quòd iudicia habetis inter vos, quare non magis iniuriam accipitis, quare nõ magis fraudem patimini? vbi dicit gloss. Perfectis licet sua repetere simpliciter. i. sine causa, sine iudicio, sine lite, sed non conuenit eis inde mouere causam ante iudicem. Cum ergo religiosi sint in statu perfectionis, non debent cum aliquo contendere. Item, Matth. 5. dicitur. & qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium, & sicut patet per gloss. tria præcepta quæ ibi ponuntur perfectionem iustitiæ demonstrant. ergo cum religiosi perfectionem vitæ profiteantur, non debent cum aliquo in iudicio contendere: sed potius sua dimittere. Itẽ, Luc. 6. cap. Ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere: & infra: Qui aufert quæ tua sunt ne repetas. vbi dicit gloss. Quod de vestimento & tunica dicit, etiam in alijs est faciendum. ergo videtur quod religiosi ad quos præcipue ista præcepta pertinent, non debeant auferentes prohibere, nec etiam ablata repetere. Item, Matth. 10. Dominus Apostolis mandat, quicunque non recipit vos, neque audierit sermones vestros exeuntes foras de domo, vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris, & hoc idem habetur Luc. 9. Ex quo videtur quòd Apostoli & apostolici & perfecti viri, non debeant litigare, si in aliqua ciuitate, vel castello, vel aliqua societate non recipiantur. 1. Corinth. 11. Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus. ergo illi qui in iudicio contendunt à forma apostolicę perfectionis declinant. Item, 1. Corinth. 13. Charitas non quærit quæ sua sunt. gloss. Non repetit ablata. ergo qui in iudicio contendentes sua repetunt, charitatem non habent. Item, Gregor. in 13. lib. moral. Cum pro terrena re pax à corde cum proximo scinditur, apparet quòd plus res, quàm proximus amatur, sed hoc est contra charitatis ordinem. ergo qui propter hoc quòd repetit suam rem, turbationem sustinet proximorum, contra charitatem agit. Item, secundum regulam Hierony. Omne quod potest fieri, vel non fieri, salua triplici veritate, omittendum est propter scan-

A dalum, sed aliquis potest dimittere rem suam de qua in iudicio cõtendit, salua triplici veritate. ergo si in iudicio repetat cum turbatione, & scandalo proximorum, contra charitatem facit. Inter omnia temporalia maxime est necessaria corpori ad vitam sustentandam esca, sed esca dimittitur propter scandalum proximi. 1. Corinth. 4. Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum. ergo multo fortius omnia alia temporalia sunt potius dimittenda, quàm aliquis scandalum vel turbationem sustineat proximorum. Sed quòd sanctis viris liceat se per iudicium tueri, patet per quod habetur Actuum vigesimoquinto. vbi Paulus ne Iudæis traderetur, Cæsarem appellauit. Appellatio autem ad iudicium pertinet. ergo viri perfecti possunt se per iudicium defendere. Item, quòd posint procurare quòd armis defendantur: patet exem-
B plo eiusdem Apostoli, de quo dicitur Act. 23. qui procurauit, vt duceretur cum custodia militum armatorum, qui eum defenderent ab insidiatoribus. Item, quòd liceat perfectis viris libertatem sui status defendere præcipue in iudicio ecclesiastico, patet per hoc quod habetur Act. 15. Paulus, & Barnabas contra eos qui volebant credentes ex gentibus in seruitutem redigere legis, Hierosolymam ascenderunt ad iudicium Apostolorum, de quo etiam dicit Galath. 2. Propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent, quibus neque ad horam cessimus subiectioni. ergo cum aliqui volunt in seruitutem redigere religiosos, & perfectos viros, posũt se defendere iudicio ecclesiastico. Item, quòd posint sua temporalia aliquando per iudicium defende-
C re, expresse habetur per Gregor. in 31. libr. moral. super illud Iob 29. Frustra laboraui, sic dicentem. Cum curam rerum temporalium nobis itineris necessitas imponit: quidam dum eas rapiunt, solummodo tolerandi sunt, quidam verò seruata charitate prohibendi: non tam sola cura, ne nostra subtrahant, sed ne rapientes non sua semetipsos perdant. Plus quippe ipsis raptoribus debemus metuere, quàm rebus irrationabilibus defendendis inhiare. Item, Gregor. in eodem super illud Iob: In occursum pergit armatis. Plerunque quieti atque inconcussi relinquimur, si obuiare prauis pro iustitia non curamus, sed si ad æternæ vitæ desiderium animus exarsit: si verum lumen intrinsecus respicit: si in se flammam sancti seruoris, accendit, inquantum locus admittit, inquantum causa exigit, debemus pro defensione iustitiæ nosmetipsos obijce-
D re, & peruersis ad iniusta erumpentibus etiam cum ab eis non quærimur, obuiare. Nam cum iustitiam quam nos amamus, in alijs feriunt, nos nihilominus sua percussione confodiunt, etiam si venerari videantur. Ex quo patet, quòd perfecti viri debent se vltro ingerere ad aliorum iniurias repellendas etiam non prouocati. Item, ad officium charitatis pertinet, quòd aliquis oppressos ab opprimentibus liberet, secundum illud Iob 29. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam. & Prouerbio. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & in Psal. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate: sed aliquis tenetur ad impendenda charitatis officia magis illis, qui sunt sibi magis coniuncti: sed magis coniun-
E cti sunt religioso alicui fratres suæ religionis. ergo debet secundum charitatem resistere illis, qui fratres religionis suæ nituntur opprimere. sic ergo ex omnibus predictis patet, quòd religiosi non solum licite, sed etiam laudabiliter interdum resistũt violentijs & fraudibus malignorum. Sciendum est ergo, quòd aliquando religiosorum aduersarij impugnant ipsam religionẽ, vel religiosorum statum, in his quę ad spiritualia pertinent, aliquando verò in temporalibus: & siquidem in spiritualibus impugnentur, totis viribus resistere debent, & præcipue in illis in quibus nõ solum sibi, sed & alijs prosunt, quia cum religionis statum non assumant, nisi vt spiritualibus vacent, per huiusmodi impugnationem perfectionis propositũ impeditur. Vnde sicut per-

ſectionis eſt, vt homo perfectionis propoſitũ cuſtodiat, ita etiã vt impedientibus reſiſtat. Si aũt pro temporalibus, tũc perfectionis eſt, vt quis damnum patienter ſuſtineat, quod vergit in ſuum proprium detrimentum, niſi forte inferenti violentiam conſulere vellet, eius malitiæ reſiſtendo, vt per authoritatem Gregor. prædictam patet, ſed in illis quę ad detrimentum commune pertinent, etiam temporale, non eſt perfectionis, ſed negligentiæ, vel puſillanimitatis talia incommoda dum poſsit reſiſtere, ſuſtinere, cum aliquis ex charitate teneatur, dum poteſt, primorum incommodis obuiare, ſecundum illud quod dicitur Prouer. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem &c. Ad aliud ergo quod primo obijcitur, dicendum, quòd in illo verbo Apoſtoli aliquid interdicitur omnibus, & aliquid perfectis tantum. Omnibus quidem interdicitur, cum contentione vel fraudulenter, vel apud infideles iudices ſua repetere mouendo cauſam, vt patet per gloſſ. ibidem, ſed perfectis interdicitur, cum lite & in iudiciu pro rebus ſuis repetendis cauſam coram iudice mouere: ſed vt Gratianus dicit 14. quæſt. 1. cap. Epiſcopus. Hoc intelligendum eſt de rerum propriarum petitione, non autem de repetitione rerum communium, quæ licet eis repetere, ſicut habere. & ſic huiuſmodi repetentes in iudicio, non ſua repetunt, ſed res Eccleſiæ, quarum procurationes gerunt, nec coram iudice ſibi, ſed alijs ſtant, quorum negotia agunt. Sciendum tamen, quòd illa gloſſ. non eſt authentica, ſed magiſtralis, quod patet ex hoc quòd eſt quædam concluſio ex verbis Auguſtini illata. Vnde paulo ante præmittitur, Vt autem prędicta verba Auguſtini &c. in quibus Aug. verbis quamuis dicatur, habere iudicium infirmis conceſſum eſſe ſecũdum veniam, non tamen dicitur quòd non liceat perfectis, nec magiſter etiam ſubdit poſtea, quòd eis nõ liceat: ſed quòd eis non conueniat. Si enim his qui ſunt in ſtatu perfectionis in iudicium non liceret aliquem trahere, nec ipſis Epiſcopis hoc licitum eſſet, quorum ſtatus eſt perfectior quàm religioſorum. Aliàs religioſi ad prælationis apicem promoueri non poſſent. Non enim ex hoc quòd aliquis perfectionis ſtatum aſſumit, aliquid ei illicitum redditur, quod prius non erat: niſi ſe ad illud ſpecialiter voto aſtrinxerint. Vnde non plus eſt religioſis illicitum in iudicio cauſam mouere, quàm prius: niſi quatenus voto paupertatis contradicit, & hoc eſt quando aliquis religioſus vellet pro recuperanda, vel acquirenda re propria litigare, quòd ei ſecundum votum ſuæ profeſsionis poſsidere non licet, aut etiam interdum propter ſcandalum. Vel poteſt dici & forte verius, quòd verbum illud glo. non poteſt intelligi de perfectis quo ad ſtatum, ſicut ſunt religioſi, quia tales non habẽt aliquid proprium: vnde nihil eſſet dictum, quod in eadem glo. dicitur quòd ſua poſſunt repetere ſimpliciter. Quod ergo dicitur in gloſſ. intelligendum eſt de perfectis ſecundum gradum charitatis, ideſt, qui perfectam charitatem habent, in quocunque ſtatu ſint: licet enim tales ſua repetendo in iudicio non peccẽt, interdum tamen per hoc eorum perfectioni derogatur: vnde gloſſ. non dicit, quòd talibus non liceat, ſed quòd eis non conueniat. In aliquibus tamen caſibus non eſt ei inconueniẽs in iudicio ſua repetere. Primus caſus eſt, quãdo oritur contentio de re ſpirituali, vnde Act. 15. Cum eſſet orta contentio de obſeruatione legalium, hoc Paulus detulit ad iudicium Apoſtolorum, & de eodem ad Gal. & propter quoſdam falſos fratres, qui ſubintroierunt &c. Secundus eſt, quando oritur contentio de eo, quod poteſt vergere in detrimentum rei ſpiritualis, quamuis ſit temporale, vnde Act. 25. ca. Paulus appellauit Cæſarem, pro liberatione ſua, quia per eius mortem, vel incarcerationem impediebatur fructus prædicationis. Ipſe tamen quantum in ſe erat, cupiebat diſſolui & eſſe cum Chriſto, vt dicitur Philippen. 1. Tertius eſt, quando contentio eſt de aliquo quod vergit in temporale damnum alterius, & maxime pauperum. Reus enim eſt quodammodo rapinæ, qui ſua negligentia alios damnum incurrere permittit, & præcipue in his quæ

F ſunt eius curæ commiſſa. Vnde de hoc non poteſt perfectionis ſacrificium Deo exhiberi. Eccleſiaſtici 34. Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui. Quartus eſt, quando contentio eſt de eo quod vergit in ſpirituale damnum illius, qui iniuſte detinet rem alterius temporalem. Vnde Gregor. in 31. libr. moral. ſuper illud Iob 31. Fruſtra laborauit, dicit. Quidam dum res temporales rapiunt, ſolummodo ſunt tolerandi: quidam vero ſeruata charitate prohibendi non ſola cura ne noſtra ſubtrahant, ſed ne rapientes non ſua, ſemetipſos perdant. Quintus eſt, quando vergit in corruptionem multorum per exemplum rapiendi. Eccleſiaſtic. 8. Quia non profertur cito contra malos ſententia, abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala. Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut gloſſ. ibidem dicit, in tribus præceptis ibidem poſitis perfectio iuſtitiæ oſtenditur, quorum primum eſt. Si quis te percuſſerit in G dexteram maxillam, præbe ei & alteram. Secundum eſt. Qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Tertium eſt quicunque te angariauerit mille paſſus, vade cum eo, & alia duo, quæ tria ad patientiam pertinere noſcuntur. Hoc autem tertium, vt gloſſ. exponit ibidem, intelligendum eſt non tam vt cum eo pedibus vadas, quia hoc nec in Chriſto, nec in alijs hiſtorialiter legimus eſſe completum, ſed vt parato animo ſis ire, cum oporteret. Similiter & primum præceptum, vt Auguſt. dicit in libr. de mendacio, ſic eſt intelligendum, vt homo cor paratum habeat non ſolum ad alias alapas accipiendas, ſed etiam quælibet tormenta pro veritate patienda cum eorum dilectione, à quibus illa paterentur. H Nec intelligitur quòd ad litteram aliquis debeat maxillam præbere ſe percutienti, cum nec Dominus hoc etiã percuſſus impleuerit, nec Apoſtolus Paulus. Vnde patet quòd medium præceptum ſecundum eãdem formam eſt exponendum, vt ſcilicet quilibet habeat cor paratum ad quælibet damna temporalia ſuſtinenda, potius quàm charitatem, vel veritatem relinquat. Poteſt autem ſine præiudicio veritatis, vel charitatis contingere, quòd aliquis in iudicio ſua repetat, vt ex prædictis patet: & propter hoc non ſequitur ratio. Et ſimiliter dicendum eſt ad tertium. Ad quartum dicendum, quòd Dominus præcepit, vt Apoſtoli pedes excutiãt à puluere in teſtimonium eorum qui eos non recipiunt, vnde Matth. 16. cap. dicitur. Excutite puluerem de pedibus veſtris in teſtimonium illis: vnde I ſuper illud Luc. 10. cap. Excutite puluerem, dicit gloſſ. Ad conteſtationem terreni laboris, quem pro eis inaniter ſuſceperunt: & hoc teſtimonium ordinatur ad diuinum iudicium. vnde ſequitur Matth. 10. cap. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum, & Gomorræorum in die iudicij quàm illi ciuitati. Ab illis ergo Dominus diſcipulis ſuis mandat, vt non recepti recedamus, qui finali iudicio pro ſuis ſceleribus reſeruantur, ſicut ſunt infideles, de quibus dicitur prima Corinth. 5. cap. Eos qui foris ſunt, iudicabit Deus: ſed de his qui intus ſunt, ſcilicet, fidelibus, iudicium Eccleſiæ committitur. Vnde ſi aliquis in ſocietate fidelium recipi velit, & ipſi iniuſte contradicant, non debet hoc diuino iudicio reſeruari, ſed ad iudicium Eccleſiæ corrigendum deduci. Ad quintum dicendum, quòd iudicium cum contentione omnibus in- K firmis eſt prohibitum, vt patet per gloſ. 1. Corinth. 6. ſuper illud. Iam quidem omnino delictum eſt &c. Eſt enim contentio impugnatio veritatis per confidentiam clamoris, vt habetur in glo. Rom. 1. ſuper illud, Homicidijs, contentione &c. Vnde illi qui cum veritate in iudicio ſtant non confidentes in clamore, non propter hoc ſunt contentioſi. Ad ſextum dicendum, q; non eſt intelligendum, q; ſalua charitate nullo modo poſsit aliquis ablata repetere, ſed quia charitas non inducit ad repetendum ablata ex cupiditate, vnde gl. Non quærit quę ſua ſunt, ideſt, ablata non repetit, quia non eſt amatrix pecuniæ. Quandoque tamen aliquis ex charitate ſua repetere poteſt zelo fraternę correctionis,

vt pa-

vt patet per authoritatem Gregor. inductam. Ad septimum dicendum, quòd non semper quando aliquis rem suam repetit in iudicio, pacem, quam cum proximo debet habere, à corde suo repellit. vnde quamuis pax cordis nullo modo sit perdenda pro terrena re recuperanda, non sequitur quòd aliquis non possit in iudicio terrenam rem repetere. In ipso enim tumultu iudicij plerunque est salua pax pectoris, cum etiam à bonis viris in bellorum tumultibus non amittatur, aliàs omnia bella essent illicita. Ad octauum dicendum, quòd si aliquis iuste in iudicio sua repetit, ipse non scandalizat scandalum actiue faciens, sed si aliquis scandalizatur, est scandalum passiuum tantum. In quo distinguendum videtur quòd aut est scandalum pharisæorum, cum scilicet quis ex malitia scandalizatur, & scandalum in alijs suscitat, & tale scandalum est contemnendum exemplo Domini, qui audito pharisæorum scandalo, dixit Matth. 15. Sinite eos, cæci sunt, & duces cæcorum: aut est scandalum infirmorum, quod scilicet, procedit ex infirmitate, vel ignorantia, & huic scandalo occurrẽdum est iuxta posse, ita tamen vt pro hoc remouendo aliquod illicitum non committamus. Esset autem illicitum, si aliquis bona Ecclesiæ sibi commissa perire permitteret à prędonibus direpta. Vnde quamuis aliquis scandalo passiuo scandalizetur, nihilominus ille, cui cura Ecclesiæ committitur, debet custodire & defendere iura Ecclesiæ sibi commissæ: vnde beatus Thom. Cantuarien. Episcopus contempto scandalo Regis Angliæ, bona suæ Ecclesiæ defensauit vsque ad mortem: sed si etiam posset sine peccato dimittere illius repetitionem, non oportet quòd propter scandalum passiuum dimittat repetere. Potest enim alio modo scandalo passiuo obuiare, si est scandalum infirmorum, scilicet pacificis verbis se iuste agere ostendendo: & magis ei prodesset, si eum ab iniusta deceptione eriperet, vel consuetudinem similia præsumendi auferret, quàm si ei rem suam dimitteret. Et præterea magis debet aliquis scandalo suo quàm proximi cauere. & ideo si timeret se scandalum perpeti, nisi sua repeteret, non deberet à rei suę repetitione prohiberi. Ad nonum dicendum, quòd quamuis esca simpliciter sit maxime necessaria corpori, non tamen quælibet esca. Si enim aliquis ab vna esca abstineat, potest alia sustentari, vnde aliquo genere escæ magis esset abstinendum pro scandalo euitando, quàm res aliquas alias temporales dimittere, quæ cum maiori nocumento amitterentur: & quandoque cum aliquo periculo peccati esset, si non repeterentur, vt ex dictis patet.

CAP. XVI.

Quarto, de hoc quòd religiosi persecutores suos puniri procurant.

NVnc restat quarto ostẽdere, quomodo nituntur monstrare quod religiosi suis persecutoribus nullam pœnam, aut persecutionem debeãt procurare. Dicitur enim Matth. 5. Benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, & hoc idem dicitur Luc. 6. ergo inimicis persecutionem inferre prohibemur. Qui enim alicui bona debet inferre, multo magis non debet ei nocere. Item, Matth. 10. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum, glo. Qui locum prædicationis suscipit, mala inferre non debet, sed tolerare. ergo si aliqui prædicatores pœnas inferri suis aduersarijs procurent, se falsos prædicatores ostendunt. Item, Rom. 12. Nulli malum pro malo reddentes: & infra. Non vosmetipsos defendentes charissimi, idest, nõ saus referientes aduersarios, ergo contra doctrinam Apostoli faciunt, qui suos aduersarios puniri procurant. Item, in legenda sanctorum Simonis & Iudæ legitur, quòd cum dux Regis Persarum vellet punire sacerdotes idolorum contrarios Apostolis, Apostoli proiecerunt se ad pedes Ducis, rogantes vt eis parceret, ne essent alicui interemptionis occasio, qui ad communem salutem venerant procurandam. ergo illi qui pro-
A curant, vt sui aduersarij à principibus puniantur, non sunt veri, sed falsi Apostoli. Item, gloss. 4. Quomodo tunc is qui secundum carnem natus est, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc, glo. August. Qui sunt secundum carnem nati, dilectores mundi, amatores sæculi. Qui sunt secundum spiritum nati, amatores regni cœlorum, dilectores Christi. ergo illos qui alijs persecutionem procurant, apparet esse amatores mundi. Item, Galath. vltim. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi. glo. Inanis gloria est vincere velle vbi præmium non est: sed illi qui aduersarijs suis persecutionem procurant, victoriam quærere videntur. ergo hoc ad inanem gloriam pertinet. Ex his ergo cõcludere volunt, quòd nullo modo sanctis viris liceat aliquibus persecutionem concitare. Item, Luc. 9. cap. dicitur quòd Iacobus & Ioan. dixerunt. Domine vis dicamus, vt
B ignis descendat de cœlo, & consumat illos? & conuersus increpauit illos dicens. Nescitis cuius spiritus estis. Ex quo videtur quòd illi qui sunt spiritu Dei repleti, punitionem aliorum non debeant procurare. Sed quòd sancti viri pœnas aliquibus inferant, vel inferri procurent, probatur primo exemplo ipsius Christi, de quo dicitur Ioan. 2. quòd vendentes, & ementes de templo eiecit, & nũmulariorum effudit æs, & mensas subuertit. Item, exemplo Petri, qui Ananiam, & Saphyram verbo suo morti condemnauit, quia fraudauerant de pretio agri. Act. 5. Item, Act. 13. dicitur, quòd Paulus repletus Spiritu sancto, intuens Elimam magum dixit. O plene omni dolo & omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis iustitiæ, non desinis subuertere vias Domini rectas? Et nunc ecce manus Domini super te, &
C eris cæcus non videns solem vsque ad tempus: in quo patet quòd verbis eum exasperauit, & pœnam cæcitatis inflixit. Item, 1. Corinth. 5. Iam iudicaui vt præsens eum, qui sic operatus est in nomine Domini nostri Iesu Christi congregatis vobis, & meo spiritu cũ virtute Domini Iesu, tradere hominem Sathanæ in interitum carnis. gloss. Vt Sathanas corporaliter eum vexet, quam quidem constat magnam pœnam esse, & sic idem quod prius. Item, Cant. 2. Capite nobis vulpes paruulas. gloss. Debellate & comprehendite schismaticos & hæreticos, quia vt in alia gloss. ibidem dicitur, non sufficit nobis vitam nostram alijs in exemplum proponere, & bonam prædicationem facere, nisi errantes corrigamus, & infirmos ab insidijs aliorum defendamus. Item, Diony. in 4. cap. de diui. nomi. dicit, quòd
D Angeli non sunt mali, quamuis interdum malos puniant, sed Ecclesiastica hierarchia exemplata est à cœlesti. ergo sine malitia potest esse hominis alicuius, quòd malis pœnam inferat, vel inferri procuret. Item, 23. quęst. 3. cap. Qui potest, dicitur. Qui potest obuiare & perturbare peruersos, & non facit, nihil est aliud quàm fauere impietati eorum: nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare. Ex quo patet quòd non solum licet malis resistere, & eos perturbare, sed etiam hoc sine peccato dimitti non potest. Item, Iob 39. dicitur de equo, per quem prædicator intelligitur. In occursum pergit armatis, gloss. Quia praue ac male agentibus se pro defensione iustitiæ opponit. Et interlinearis. Etiam cum ipse non quæritur: ex quo patet quòd sanctorum Prædicatorum est iniquos perturbare, etiam eos qui eis molestias non in-
E ferunt. Sed tamen hoc non faciunt sancti ex odio, sed ex amore, vnde 1. Corinth. 5. super illud, Tradere huiusmodi hominem Sathanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus fiat, dicit gloss. Ex his verbis manifestat Apostolus se non odio, sed amore illud fecisse: & infra. Sic & Helias, & alij viri boni nonnulla peccata morte punierunt, quia sic viuentibus vtilis metus incutiebatur: & illis qui morte puniebantur, non ipsa mors nocebat, sed peccatum quod augeri posset si viuerent, minuebatur. Vnde non proprie persecutio potest dici, quam sancti malis inferunt, cum non totaliter eos insequantur, vt in malo eorum finem constituãt, sed in bono eorum, vt corrigantur, vel à peccato desistant, vel saltem in bono aliorum & me-

tu coerceantur, vel ab impijs liberentur. Aliquando tamen persecutionis nomen accipit prędicta punitio propter pœnæ similitudinem. Vnde August. ad Bonifacium comitem & habetur 23. quæst. 4. cap. Si Ecclesia. Si verum dicere, vel cognoscere volumus, persecutio est iniusta, quam impij faciunt Ecclesiæ Christi: iusta quam facit Ecclesia Christi impijs. Item, in Psalm. 17. Persequar inimicos meos donec deficiant. & alibi Psalm. 100. Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar. Ad id ergo quod primo obijcitur, dicendum quòd sicut iam probatum est, sancti non ex odio, sed ex amore malos puniunt, vel puniri procurant: in hoc enim eis non nocent, sed prosunt, vt supra dictum est. Ad secundum dicendum, quòd prædicatores nó debent alijs mala inferre, vt eorum intentio in malis eorum quiescat quasi pœnis delectentur: debent tamen G mala pœnæ inferre vel per se, vel per alios propter bonum vel eius qui punitur, vel aliorum, vt prius dictum est. Ad tertium dicendum, quòd ille qui ex zelo charitatis alicuius punitionem procurat, non reddit malum pro malo, sed magis bonum pro malo, cum ipsa pœna sit vtilis ei qui punitur. Sunt enim pœnæ medicinæ quædam, vt 2. Ethic. dicitur. & Diony. dicit in 4. cap. de diui. nom. Puniri non est malum, sed fieri pœna dignum. Similiter hoc quod prohibemur aduersarios referire, intelligendum est ne referiamus ex odio, vel liuore vindictæ. Ad quartum dicendum, quòd sancti sicut dictum est, alios non puniunt, vel puniri procurant, nisi propter correctionem eorum, vel aliorum. Quandoque autem aliqui ex impunitate insolentes redduntur, & ad peccatum proniores, Ecclesia. 8. etenim quia non profertur cito contra malos sententia, absque vllo H timore filij hominum perpetrant mala. & tunc sancti contra malos pœnis vtuntur. Quandoque autem clementia magis proficit ad correctionem, & túc sancti pęnas impediunt, vel remittunt. vnde Luc. 9. super illud. Nescitis cuius spiritus estis, &c. gloss. Non semper in eos qui peccant est vindicandum, quia nonnunquam magis prodest clementia tibi ad patientiam, lapso ad correctionem, & hac de causa Simon & Iudas aduersariorum pœnas impediuerunt. Ad quintum dicendum, quòd dilectores mundi iniuste persequuntur eos, qui sunt dilectores Dei: sed iuste ab eis persecutionem patiuntur, vt patet ex authoritate August. supra inducta. Ad sextum dicendum, quòd vt iam patet ex dictis, sancti non procurant aliorum pœnam, nisi propter aliquam vtilitaté, & hanc vtilitatem pro præmio computant, vnde ex hoc non incurrunt notam inanis glo I riæ. Ad septimum dicendum, quòd sicut glo. ibidem dicit, Apostoli adhuc rudes & modum medicandi ignorantes, non ex amore correctionis aliorum, vel malitiæ finiendæ in illis: sed ex odio vindictam desiderabant. Hanc autem ignorantiam Dominus reprehendit. Postquam veró eos de vera dilectione docuit, aliquando potestatem tribuit tales vindictas exercendi, sicut Petro in Ananiam, & vxorem eius, quorum mors viuentibus vtilem metum mortis incussit, & in illis qui puniebantur peccatum, quod augere poterant si viuerent, finiuit. & hoc idem habetur in gl. 1. Corinth. 5. super illud. Tradere huiusmodi hominem Sathanæ &c. Vel dicendum, quòd ideo Dominus increpauit discipulos pœnam Samaritanorum petentes, quia videbat k eos clementia facilius posse conuerti, vnde gloss. ibidem dicit. Denique Samaritani citius crediderunt, à quibus hoc loco ignis arcetur.

CAP. XVII.

Quinto, de hoc quòd religiosi placere hominibus volunt.

NVnc quinto restat videre, quomodo ostendere nituntur, quòd religiosi non debeat quærere, vt hominibus placeant, quia in Psal. 52. dicitur. Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placét, cófusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Item, ad Gal. 1. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. ergo religiosi qui se seruos Chri F sti profitentur, non debent quęrere vt hominibus placeát. Item, 1. Cor. 4. super illud, vsque in hanc horam esurimus, & sitimus, &c. glo. Libere & sine aliqua adulatione veritatem prædicantes, & gesta prauæ vitæ malorum arguentes, gratiá non habent apud homines. Si ergo religiosi debent sine adulatione libere veritaté prædicare, non debent quęrere q hominibus placeant. Item, Greg. in pastor. Adulterinæ cogitationis reus est, si placere puer sponsę oculis appetit, per quem sponsus dona transmisit. Sponsam autem ibi Ecclesiam vocat, puerum autem Dei ministrum. ergo si religiosi, qui se Dei ministros profitentur, hominibus placere quærant, adulterinę cogitationis rei sunt. Item, desiderium hominibus placendi procedit ex amore sui: sed sicut dicit Gregor. in pastor. Actori reddit aliquem extra G neum amor suus. ergo per hoc quod aliquis homini placere quærit, Deo extraneus redditur. Item, illud quod in vitium sonat præcipue à religiosis cauere debet, sed esse placidum sonat in vitium, vt patet per philosophú in 4. Ethi. ergo religiosi quærere non debent, vt hominibus placeát. Ex huiusmodi igitur probare volunt, quòd nullo modo aliquis debeat quærere hominibus placere, sed hoc esse falsum, multipliciter ostenditur: dicitur enim ad Rom. 15. Vnusquisque proximó placeat in bonum ad ædificationé. Item, 1. Cor. 10. Sine offensione estote Iudæis & gentibus & Ecclesiæ Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo. Item, Rom. 12. Prouidentes bona, non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Hoc autem non esset necessarium, si non oporteret curare, quomodo omnibus placeremus. ergo quilibet curare debet, vt hominibus H placeat. Item, Matth. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est: sed nullus mouetur ad gloriandú ex bonis operibus, nisi per hoc quòd sibi placent. ergo quilibet studere debet, vt opera sua sint talia, quæ alijs placere debeant. Ad horum ergo euidentiam, sciendum est q tribus modis prohibetur, ne aliquis hominibus placere desideret, vel quærat. Vno modo, ne propter seipsum placere quærat, quasi in humano fauore finem constituens: sed hoc q hominibus placere curat, debet aliquis referre vlterius ad aliquod bonum scilicet, ad Dei gloriam, vel proximorum salutem. & hoc est quod Greg. dicit in pasto. Sciendú est quod oportet, vt rectores boni placere hominibus appetant, scilicet, vt suæ æstimationis dulcedine, proximos in affectum veritatis trahant, non vt se amari desiderent: I sed vt dilectionem suam quasi quandam viam faciant, per quam corda audientium ad amorem conditoris introducant. Difficile quippe est, vt quantumlibet recta denunciet prædicator qui non diligitur, libenter audiatur. & infra. Quod bene Paulus insinuat, cum sui nobis studij occulta manifestat dicens. Sicut & ego per omnia omnibus placeo. Qui tamen rursus dicit. Si adhuc hominibus placerem Christi seruus nó essem. Placet ergo Paulus & non placet, quia in hoc quod placere appetit, non se, sed per se hominibus veritatem placere quærit. Alio modo, quando aliquis vt placeat hominibus facit aliquid, per quod Deo displicet, & hoc est quod Hieronym. dicit super Epistolam ad Gal. exponens illud, si hominibus placerem &c. Si in- k quit, fieri potest, vt pariter Deo & hominibus placeamus, placédum est & hominibus. Si autem aliter non placemus hominibus, nisi Deo displiceamus, Deo magis quàm hominibus placere debemus. Tertio modo, quando aliquis quod in se est facit exterius, & tamen ab alijs temerarie iudicatur. Tunc ergo sibi debet sufficere, quòd Deo placeat in conscientia, non curans quòd hominibus non placeat, qui peruerse iudicant. & hoc est quod habetur in gloss. ad Galath. cap. 1. super illud, si adhuc hominibus placerem &c. Sunt homines temerarij iudices, detractores, susurrones, murmuratores, quęrentes suspicari quod non vident, quærentes etiam iactare quæ non suspicantur. Contra tales, sufficit testimonium conscientiæ nostræ. Et secundum hoc, de facili patet responsio ad omnia obiecta.

Quod enim dicitur, dissipauit ossa eorum qui hominibus placent, intelligendum est de his, qui ita hominibus placere volunt, quòd in hoc finem constituunt, & qui vt hominibus placeant, Deum offendunt. Et similiter intelligendum est, quod dicitur ad Galath. 1. si hominibus placerem &c. vt ex dictis patet. Ad tertium dicendum, quòd quamuis illi qui veritatem annunciant, malis displiceant qui corrigi nolunt, tamen ex hoc ipso bonis placent qui correctionem amant, vnde dicitur Prouerb. 9. Argue sapientem & diliget te. Ad quartum dicendum, quòd verbum Gregorij intelligendum est, quando aliquis ita hominibus placere quærit, vt in hoc finis constituatur, vt scilicet, eo modo ametur, quo Deus amari debet, ne scilicet aliquid quocunque modo contra Deum fiat, quod patet ex hoc quod immediate præmittit, Hostis inquit redemptoris est, qui per recta opera quæ facit huius vitæ, ab ecclesia amari concupiscit. Ad quintum dicendum, quòd verbum August. est intelligendum de inordinato sui amore, ex quo procedit, vt aliquis propter se hominibus placere quærat. Ad sextum dicendum, quòd placidus secundum Philosophum non dicitur, qui qualitercunque hominibus placere quærit: sed qui in hoc excedit, dum scilicet, placere quærit plusquam oportet, vel in quibus non oportet. Eum enim qui secundum quod oportet alijs placere studet, amicum ibidem vocat.

CAP. XVIII.

Sexto d: hoc quòd religiosi gaudent de his quæ per eos Deus magnifice operatur.

SExto, videamus quomodo nituntur ostendere, quòd religiosi gaudere non debent de his quæ Deus magnifice per eos operatur. Luc. enim 10. dicitur. In hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subijciantur. ergo eadem ratione nec de alijs magnifice per eos factis gaudere debent. Item, Iob. 31. dicitur. Si lætatus sum super diuitijs meis multis, & quia plurima reperit manus mea. Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare, & lætatum est in abscondito cor meum, quasi dicat. Male mihi accidat: quod exponens Gregor. in 22. libr. moral. dicit. Quia sanctum virum intelligentia scientiæ non corrupit, de multis diuitijs gaudere despexit. Quia verò eum magnitudo operis non inflauit, solem fulgentem non vidit. Quia autem illum nec fama laudis extulit, clare incedentem lunam minime attendit. ergo patet quòd non debent, nec de scientia, nec de fama, nec de operibus gaudere. Item, gaudio alicuius rei gloria circa illam rem adiungitur: sed homo non debet gloriari de bonis proprijs, secundum illud Hierem. 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitijs suis. ergo nec de bonis quæ per eum fiũt, aliquis gaudere debet: & sic videtur ostendi, quòd nullo modo aliquis gaudere debeat de bonis quæ per eum Deus facit. Sed quòd hoc sit falsum, manifeste ostẽditur per illud Act. 11. vbi dicitur, quòd multus numerus credentium conuersus est ad Dominum, scilicet ad prædicationem quorundam fidelium. Peruenit autem sermo ad aures Ecclesiæ super illis, & miserũt Barnabam vsque ad Antiochiam, qui cum peruenisset & vidisset gratiam Dei, gauisus est. Gaudebant ergo Apostoli de hoc, quòd per eorum fratres & socios fructus fiebat in Ecclesia. Item, Act. 15. dicitur de Paulo & Barnaba, quòd deducti ab Ecclesia pertransibant Phœnicem & Samariam narrantes conuersionem gentium, & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus &c. Ex hoc etiam habetur idem quod prius. Item, Philip. 4. Itaque fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum, & corona mea. ergo patet quòd Apostolus gaudebat de illis, quos ad Christum conuertebat. ergo & religiosi, & alij perfecti viri gaudere possunt in illis quæ Deus magnifice per eos facit, præcipue in conuersione aliorum. Item, nullus agit gratias de hoc, in quo non credit sibi gratiam esse

A factam: sed nullus reputat sibi gratiam fieri de eo quo non gaudet. si ergo non est gaudendum de his quæ Deus magnifice per eum operatur, non sunt de hoc gratiæ agendæ, quod est omnino absurdum. Item, secundum Philosophũ in 1. Ethic. Nullus est iustus qui non gaudet iustis operationibus, & huic concordat quod dicitur in Psalm. 99. Seruite Domino in lætitia: sed nihil magnificentius Deus per aliquem facit, quàm opus iustitiæ quo ei seruitur. ergo sancti viri gaudere debent de his quę Deus magnifice per eos operatur. Ad horum ergo euidentiam sciendum est, quòd gaudium non est nisi de bono, vnde secundum ordinem bonorum est de his gaudendum: & ideo finis lætitiæ in solo summo bono ponendus est, quo proprie dicimur frui. Alijs autem rebus hoc modo gaudere debemus, vt in tali gaudio finis nõ ponatur, sed referatur ad vltimum finem.

B Qui ergo gaudet de bonis quæ Deus per eum operatur, hoc gaudium in Deum referens recte gaudet, quod contingit dum aliquis propter hoc gaudet de his quæ Deus per eum facit, quia videt hoc in gloriam Dei cedere, & suam, & aliorum salutem. Si autem aliter gaudeat, suis operibus fruitur & peccat. Vnde Gregor. in 22. lib. moral. exponẽs præfata verba Iob, sic dicit. Nonnunquàm etiam sancti viri de sua bona opinione gaudent: sed cum per hãc ad meliora proficere audientes pensant, non iam de opinione sua, sed de proximorum vtilitate gaudẽt, quia aliud est fauores quærere, & aliud de profectibus exultare: & per hoc de facili patet responsio ad obiecta. Quod enim dicitur Luc. 10. In hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subijciuntur, est intelligendum quòd de hoc gaudere non debeant quantum pertinet ad spirituum depressionem,

C sed quantum pertinet ad Dei & suam exaltationem: vnde dicit gloss. ibidem. Prohibentur gaudere de humiliatione diaboli, qui propter superbiam cecidit, sed gaudeant de sublimatione. Vel dicendum, quòd de hoc non debent gaudere quasi de maximo bono, cum hoc possit fieri sine merito eius qui talia operatur, vt glo. ibidem dicit: sed principale gaudium eorum esse debet de his, quæ eos ordinant ad vitam ęternam, vnde & sequitur. Gaudete autem quòd nomina vestra scripta sunt in cœlis. Ad secundum dicendum, quòd verba Iob sunt intelligenda de gaudio elationis: & hoc etiam patet in verbis Gregor. inductis. Superbum autem gaudiũ est, quando aliquis de bonis quæ Deus per eum facit, quasi propria gloria delectatur. Ad tertium dicendum, quòd ille qui gaudium de quo agitur, refert in Deum, non in seipso gloriatur, sed gloriatur in Deum in

D quem refert hoc, de quo gloriari posset.

CAP. XIX.

Septimo, de hoc quòd religiosi curias principum frequentant.

NVnc septimo restat ostẽdere, quomodo nituntur probare, quòd religiosi non debent in familijs principum & magnatum conuersari. Matth. enim 11. cap. dicitur. Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus Regum sunt: sed mollibus vestiri religiosis non competit, cum statum pœnitentiæ profiteantur. ergo in domibus regum & principum religiosi esse non debent. Item, gloss. ibidem di-

E cit. Rigida vita & prædicatio debet declinare mollium palatia, quæ frequentant mollibus induti, videlicet adulantes: & sic idem quod prius. Item, Luc. 9. super illud. Loquebatur illis de regno Dei, dicit gloss. Illis non otiosis, non in ciuitate Synagogæ, idest, sæcularis dignitatis residentibus, sed inter deserta Christum quærentibus, cœlestis gratiæ alimonia impartitur. Si ergo religiosorum vita ad hoc est ordinata, vt aliquis alimoniam cœlestis gratiæ consequatur à Christo, non debent religiosi cum his qui sunt in sæculari dignitate commorari. Item, Hieronymus ad Paulinum presbyterum. Multitudines hominum, & officia, & salutationes, & conuiuia, veluti quasdam cathenas fugias voluptatum: sed in curijs prin-

cipum conueniunt multitudines,& conuiuia frequentantur. ergo religiosi ibi morari non debent. Item, Boetius dicit in libr. de consolatione, quòd illi qui in potentia gloriantur, quærunt vel regnare, vel regnantibus adhærere: sed hoc est reprobabile in religiosis, qui humilem vitam elegerunt, quòd in potentia glorientur. ergo regnantibus adhærere non debent. Item, cum honores ad superbiam vitæ pertineant, quæ est vnum de tribus quæ in mundo reprobantur, religiosi qui mundo abrenuntiauerunt, debent ab his quæ ad honorem pertinent abstinere: sed hoc videtur ad honorem pertinere, quòd aliquis prædicet in curijs regum, vel principum, vel synodis, vbi multitudo hominum congregatur. ergo religiosi de talibus se intromittere non debent, & sic nituntur concludere, quòd religiosi nullatenus debent in curijs regum, vel principum conuersari. Sed hoc manifeste falsum ostenditur ex hoc, ꝙ multi sancti viri cum regibus & principibus commorati sunt. Ioseph enim commoratus est in curia Pharaonis, de quo in Psalm. 104. dicitur. Constituit eum Dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ. Moyses etiam in domo filiæ Pharaonis nutritus est, & instructus omni sapientia Aegyptiorum perhibetur. Act. 7. Nathan etiam propheta inter familiares Dauid & Salomonis computatur. Daniel etiam in curia regis Babylonis constitutus est princeps super omnes prouincias Babylonis, & postulauit à rege, & constituit super opera prouinciæ Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago. Ipse autem Daniel erat in foribus regis, Dan. 2. gl. A regis latere non recedens honoratus, familiaris. Nehemias etiam pincerna Regis Persarum fuit, vt habetur Nehemi. 1. Mardochęus etiam factus est princeps in curia Assueri, Hester 8. In nouo etiam testamento in regum palatijs aliqui sancti morati fuisse leguntur. Vnde Phil. vlt. dicitur. Salutant vos sancti, maxime qui de domo Cæsaris sunt. Sebastianus etiam in curia Diocletiani, inter primos palatij fuisse legitur: similiter Ioannes & Paulus fuerunt de familia Constantini Augusti. Et Greg. in prolog. moral. narrat quòd in terreno palatio excubabat, vbi multi ex monasterio fratres germana charitate coniuncti secuti sunt eum. Non est ergo illicitum viris perfectis, & viris religiosis in curijs regum commorari. Vt ergo appareat quid in ista controuersia sit tenẽdum, sciendum quòd sancti viri aliquid propter se quærunt, aliquid propter alios. Propter se quidem quærunt Christo per contemplationem inhærere, vel in hoc mundo, quantum præsentis vitæ infirmitas patitur, vel in futura vita vbi eum plenissime contemplentur: sed propter alios interdũ coguntur à desiderata contemplatione discedere, & se actionum tumultibus implicare. Sic ergo & in desiderio habent quietem contemplationis, & tamen propter salutem proximorum patienter sustinent laborem actionis. Vnde Paul. Phil. 1. Coarctor è duobus, desiderium habens dissolui & esse cum Christo, permanere autem in carne necessarium propter vos. Gregor. etiam in homel. 42. partis super Ezech. ait. Menti sponsum suum fortiter amanti vna solet esse cõsolatio, si per hoc quòd ipsa à visione differtur, aliorum animæ per eius verba proficiant, & ad cœlestem sponsum amoris facibus inardescant. Ex hac necessitate contingit quòd sancti, quandoque multitudinibus se ingerant, & magnatum gratiam & consortia quærant, non fauore humano, vel potentia delectati, sed vt plures ad viam salutis trahere possint, quia vt dicit August. 8. confess. Multis noti multis sunt authoritati ad salutem, & multis pręeunt secuturis, quia vt ipse infra dicit. Plus hostis vincitur in eo quem plus tenet, & de quo plures tenet. Plus autem superbos tenet nomen nobilitatis, & de his plures nomine authoritatis: ideo vrgente charitate nobilium & authoritatem habentium sancti consortia quærunt, vt per eos pluribus possint proficere ad salutem, & nisi hoc facerent, essent merito arguendi. Vnde dicit Gregorius in pastoral. Qua mente is qui proximis profuturus enitesceret, vtilitati cæterorum secretum proponit suum, quando ipse

F summi patris vnigenitus, vt multis prodesset, de sinu patris egressus est ad publicum nostrum. His igitur visis facile est respondere ad obiecta. Quod enim dicitur Matth. cap. 11. Qui mollibus vestiuntur &c. satis aperte ostenditur, quòd de his loquitur qui in curijs regum morantur, vt ibi suas perficiant voluptates; similiter quod dicit gloss. Luc. 9. Non otiosis, &c. intelligitur de illis qui in ciuitate, vel sæculari dignitate resident, ibi quietem habentes: sed sancti quietem suam in Deo solum habent, & in ipso resident. Quòd autem eos oporteat in dignitatibus, vel cum multitudine commorari, magis laborem reputant quàm quietem. Quod autem dicit Hieronym. Multitudines hominum &c. patet quòd loquitur de frequentantibus multitudines, & huiusmodi, non ad fructificandum, sed ad delectandum, quod patet ex hoc quod sequitur, Quasi catenas fugias voluptatum. Similiter quod Boetius dicit, Illi qui in potentia &c. manifeste apparet verum esse. Non
G tamen sequitur, si illi qui in potentia gloriantur, volunt potentibus adhærere, quòd econuerso omnes qui potentibus adhærent, vel adhærere volunt, in potentia delectentur, cum hoc possit fieri propter aliam causam, vt dictum est. Similiter etiam quamuis prædicare multitudini sit honorificum, non tamen sancti in hoc gloriam suam quærunt, sed Dei, imitantes eum qui dicit Io. 7. Ego gloriam meam non quæro, sed eius qui misit me.

CAP. XX.

H *Quomodo peruertunt iudicium in infamiam personarum religiosorum, primo mala si qua in eis sunt extendendo.*

VIso igitur quomodo blasphemantes peruersi homines iudicium de rebus peruertunt, nunc videndum est quomodo peruertunt iudicium de personis. Forte autem posset alicui videri, quòd detractiones quæ personis irrogantur, essent tolerandæ, sine contradictione, tum quia vt Gregor. dicit 9. Homel. primæ partis super Ezech. Peruersorum derogatio vitæ nostræ approbatio est: quia iam ostenditur nos aliquid iustitiæ habere, si illis displicere incipimus, qui non placent Deo, iuxta illud quod dicitur Ioan. 15. Si mundus vos odit &c. tum etiam quia humana iudicia sunt paruipendenda, secundum Apostolum. 1. ad Corinth. cap. 4. Mihi pro minimo est vt à vobis iudi-
I cer, aut ab humano die: & pręcipue cum nostræ conscientiæ Deum testem habeamus, secundum illud Iob 16. Ecce in cęlo testis meus &c. sed interius considerantibus apparet huiusmodi detrahentium linguas esse efficaciter reprimendas propter tria. Primo, quia eorum detractio nõ ad vnam personam, aut ad plures determinatas fertur, sed ad totum religiosorum collegium. Vnde eorum temeritati est viriliter resistendum, ne oues Christi passim luporum morsibus lacerentur. In detestationem enim mercenarij dicitur Ioan. 10. quòd mercenarius videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit. Lupus autem, vt gloss. ibidem dicit, est vel violentus, qui corporaliter vastat, vel diabolus qui spiritualiter dissipat. Reprehenduntur etiam quidem Ezech. 13. cap. Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel. Secundo, quia eo-
K rum vitam denigrare nituntur, quibus non solum conscientia necessaria est propter seipsos, sed etiam fama, vt in proximis per prædicationem proficere possint. De istis enim detractoribus, super illud ad Galath. 4. Eijce ancillam & cæt. dicit gloss. Omnes qui in Ecclesia terrenam felicitatem quærunt, adhuc ad Ismael pertinent. Ipsi sunt qui contendunt spiritualibus proficientibus, & detrahunt illis, & habent labia iniqua, & linguas dolosas: & ideo talibus detractoribus resistendum est. Vt enim dicit Gregor. in Homel. prædicta. Hi quorum vita in exemplum imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non

audiant,

audiant, qui audire poterant, & in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant: vnde & Ioannes detrahentis sibi verba compescuit in Epistola ad Gaium cum dixit, Si venero, commoneam eius opera quæ facit, verbis malignis garriens in nos, Et Paulus 2. ad Corinth. 10. Epistolæ, inquiunt, graues sunt &c. Tertio, quia non in hoc sistunt vt infament, sed ad hoc tendunt vt totaliter extirpent. Quod manifeste apparet ex hoc quòd prælatos inducunt vt eos faciant ab omnibus euitari, vt in necessarijs eis non prouideatur, & ad eorum consortium nullus admittatur. Quod quidem consilium significatur Isa. 7. Eo quòd consilium inierit contra te Syria in malum, Ephraim, & filius Romeliæ dicentes. Ascendamus ad Iudam, & suscitemus eum, & auellamus eum ad nos: sed vt ibi dicitur, Non stabit, & non erit istud. Ista etiam sunt consilia de quibus dicitur Hierem. 2. Cogitauerunt super me consilia dicentes. Eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius: sed in consilium eorum non veniat anima mea, dicit Iacob Genes. penult. Vnde eorum crudelitas non debet amplius tolerari. Vt enim dicitur Hester 7. Traditi sumus ego & populus meus, per eorum scilicet peruersa consilia, vt conteramur, & iugulemur, & pereamus. Atque vtinam in seruos & famulas venderemur, essetque tolerabile malum, & gemens tacerem. Dicitur enim Ecclesiast. 4. Ne accipias faciem aduersus faciem tuam, nec aduersus animam tuam mendacium. Vt ergo eorum detractionibus resistatur, sciendum est, quòd ipsi in sua detractione quadrupliciter procedunt. De viris enim spiritualibus mala, si qua sunt vera, extendunt, dubia asserunt, falsa confingunt, bona peruertunt. Extendunt siquidem mala, quæ in religiosis inueniri possunt tripliciter. Primo, quantum ad tempus, videlicet ea quæ ante conuersionem ab eis perpetrata sunt in eorum contumeliam commemorando. Exponentes enim hoc quod dicitur 2. Timoth. 3. Erunt homines seipsos amantes, &c. contra religiosos, dicunt in eorum opprobrium hoc de eis intelligi, quia ex statu in quo huiusmodi peccatis detinebantur, ad statum religionis peruenerunt, quam ipsi detractores sectam penetrantium domos appellant: sed in hoc manifeste errare conuincuntur, quia vt dicit Greg. in 18. moral. super illud Iob 28. Ferrum de terra tollitur. Tunc ferrum de terra tollitur, dum fortis propugnator Ecclesiæ à terrena, quam prius tenuit, actione separatur. Non ergo debet in eo despici quod fuit, quia iam cœpit esse quod non fuit. Et Apostolus 1. Corinth. 6. post multorum enumerationem peccatorum subiungit. Et hoc aliquando quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis &c. Expositio etiam eorum contra intentionem Apostoli est. Non enim vult quòd prius fuerint tales quales prædixerat, & postea penetratores domorum efficiantur: sed quia similiter dum domos penetrant, sunt de numero eorum peccatorum, quos prius enumerauerat. Secundo, extendunt quo ad personas, vt videlicet quod ab vno, vel duobus geritur, toti religioni imponere præsumant, sicut cum dicunt, quòd non sunt cibis sibi appositis contenti lautiora quærentes, & multa huiusmodi, quæ etiam si ab aliquibus aliquando fiant, nullatenus sunt totali collegio imponenda. Vnde dicit August. ad Vincentium Donatistam, & habetur. 23. quæstione 7. Quicunque. Qui res pauperum, quas sub nomine Ecclesiæ tenebatis non per iustitiam, sed per auaritiam tenet, displicet nobis, sed nec facile ista monstratis. Nonnullos toleramus, quos corrigere, vel punire non possumus, neque propter paleam relinquimus aream Domini, neque propter pisces malos rumpimus retia Domini & cæt. Non ergo propter hoc infamandum est religiosorum collegium, si aliqui ex eorum numero grauia etiam peccata committūt: aliàs simili modo & Apostolorum collegium vituperabile fuit propter hoc quod dicitur Ioan. 6. Nonne duodecim vos elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Vnde etiam Cantic. 2. dicitur. Sicut lilium inter spinas, sic

A amica mea inter filias. gloss. Gregor. Nec mali sine bonis, nec boni sine malis esse possunt: sed tamen de his dici potest, quod dicitur 1. Ioan. 2. Ex nobis prodierunt, sed ex nobis non erant. Tertio, extendunt religiosorum mala secundum quantitatem, videlicet eorum peccata leuia vltra modum aggrauando. Non enim potest homo in hoc mundo sine peccato viuere, secundum illud 1. Ioan. 1. Si dixerimus quoniam peccatum, &c. sed tamen peccata leuia, quæ etiam in quibuscunque perfectis inueniuntur, quasi grauia exaggerant, contra illud Prouerb. 24. Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti. Et ad hoc pertinet quod religiosos pseudoapostolos esse dicunt his signis, quòd quærunt opulentiora hospitia, in quibus melius procurentur, quòd procurant aliena negotia, vt sic

B mereantur hospitia, quòd recipiunt bona temporalia illorum quibus prædicant, & alia huiusmodi, quæ & si in vitium sonent, non tamen sunt tam grauia, vt pro eis dici possint peccatores qui hæc committunt, nedum vt pro eis possint dici pseudoapostolis: vnde super illud Galath. 2. Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores, dicit gl. Hoc nomen non est vsitatum in scriptura de illis qui cum iuste & laudabiliter viuant, non tamen sunt sine peccato. Et sic eis conuenit quod dicitur Matth. 7. quòd scilicet vident festucam in oculo fratris sui, & trabem in oculo suo non vident, vbi dicit gloss. Multi præuenti maioribus, leuiora in fratre malūt vituperare & damnare, quàm emendare pleni odio, & inuidia, & malitia. Implent etiam quod dicitur Matth. 23. Colantes culicem, camelum autem glutientes, minima religiosorum peccata mordaciter arguen-

C tes, sua grauia non curantes.

CAP. XXI.

Secundo, dubia asserendo, quòd scilicet religiosi fauorem mundi quærunt & suam gloriam, & non Christi.

Nunc videndum est, quomodo dubia asserunt in religiosorum infamia. Dubia autem maxime sunt futura, & etiam occulta cordis, de quibus etiam iudicare præsumunt. De futuris quidem, cum dicunt quòd erunt finaliter in moribus reprobi, & tandem in fide erunt corrupti. De occultis verò cordium, cum dicunt, quòd quærunt fauorem mundi, quòd quærunt suam gloriam & non Christi, & multa huiusmodi, in quibus manifeste temera-

D rij iudices conuincuntur, vt patet per hoc quod habetur. Rom. 14. Non ergo amplius inuicem iudicemus: vbi dicit gloss. In his duobus temerarium iudicium, scilicet cum incertum est quo animo quid factum sit, vel cum incertum est qualis futurus sit, qui nunc bonus, vel malus manifeste apparet, vel superbia, vel inuidentia est de his iudicare, quod maxime faciunt, qui magis amant clamare & vituperare, quàm corrigere & emendare. In hoc etiam sibi quod solius Dei est, vsurpant, scilicet scire futura & secreta cordium. Vnde dicitur Esai. 41. Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos. Et Hier. 17. Prauū est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus &c. Vnde 1. Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare &c. gl. Aliter. n. iniuria iudici fit, si ante sententiam eius à seruo procedat sententia, quod intelligendum

E est in illis quorum sibi Dominus iudicium reseruauit.

CAP. XXII.

Tertio, falsa confingendo, quòd scil. cet religiosi sunt pseudoapostoli, pseudoprophetæ, & pseudochristi.

Iam restat videre, quomodo in diffamationem religiosorum confingunt. Et quia vt diximus, ad conterendum cor eorum, vt dicitur Esa. 10. non sunt contenti quolibet mala contingere, sed grauissima quibus eos suspectos reddant, & hominum societate indignos, & omnibus odiosos, & vt eos sua detractione plenius opprimant, eis imponunt mala illa quæ in Ecclesia pessima inueniri possunt, & secūdum eius initium, vt in primitiua Ecclesia,

& secundum eius progressum, sicut secundum tempus quod nunc agitur, & secundum eius terminum, sicut erit temporibus Antichristi. Dicunt enim eos esse pseudoapostolos, qui in primitiua Ecclesia vituperantur. Dicunt eos esse fures, & latrones, & penetratores domorum, quales per totum tempus Ecclesiæ sunt cauendi. Dicunt eos nuntios Antichristi nouissimorum temporum pericula procurantes, quales in finali Ecclesia sunt timendi: à quibus tribus eos per ordinem defendamus. Et primo quantum ad hoc quòd pseudoapostoli dicuntur. Vt ergo appareat quàm fallaciter hoc nomen religiosis imponãt, quid hoc nomine significetur, videamus. Inueniuntur enim in sacra scriptura multa quæ ad idem pertinent, sicut pseudoprophetæ, & pseudoapostoli, & pseudochristi, quæ omnia in falsitatem sonant, & ad idem pertinent, vnde de eis simile est iudicium: quod patet ex hoc quod habetur. 2. Petr. 2. Fuerunt & pseudoprophetæ in populo, sicut & in vobis erunt, magistri mendaces. Prophetæ autem & Apostoli officium est, vt sit mediator inter Deum & populum verba Dei populo annunciando, sicut habetur. 2. Corinth. 5. Pro Christo legatione fungimur tanquàm Deo exhortante per nos. Vnde ex duobus dicitur aliquis falsus propheta, & falsus apostolus. Primo ex hoc quòd à Deo non est missus, prout dicitur Hierem. 13. Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Secundo ex hoc quòd verba Domini non proponunt, sed falsa de suo confingunt, vnde in eodem cap. dicitur. Nolite audire verba prophetarum qui prophetant vobis & decipiunt vos, Visionem cordis sui loquuntur, nõ de ore Domini. Et Ezech. 13. hæc duo tanguntur. Vident, inquit, vana, & diuinant mendacium dicentes, Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos. Et additur tertium quod ad pertinaciam falsitatis pertinet, cum subditur. Et perseuerauerunt confirmare sermonem: vnde cum Hieremias quasi falsus propheta condemnaretur, hæc duo à se remouit Hierem. 26. inquiens. In veritate misit me Dominus ad vos, quantum ad primum: vt loquerer in auribus vestris omnia verba hæc, quantum ad secundum. Et hæc duo in nouo testamento pseudoapostolos constituunt, videlicet quòd non mittuntur à Domino, & quòd falsam doctrinam disseminant. Intelliguntur autem à Domino mitti, etiam quando à prælatis Ecclesiæ mittuntur: vnde August. ad Orosium. Apostolus interpretatur missus. Apostolorum quatuor sunt genera, à Deo, à Deo & per hominem, & per hominem tantum, & ex se. A Deo sicut Moyses: à Deo & per hominem, sicut Iesus Naue: per hominem tantum, sicut nostris temporibus multi fauore vulgi in sacerdotium subrogati sunt: ex se, sunt ipsi pseudoprophetę. & postea subiungit. Illum cognosce missum à Deo, quem non paucorum hominum laudatio, vel potius adulatio eligit, sed illum quem vita & mores optimi, & apostolicorum exactio commẽdat sacerdotum. Quod etiam pseudoapostoli dicãtur illi qui doctrinam hæreticam disseminabant, patet ex hoc quod habetur in glo. ad Galat. 1. super illud. Nisi quòd sunt aliqui qui vos conturbant. glo. Hi erant pseudoapostoli, qui dicebant aliud Euangelium esse, & aliud legem Moysi. & Marc. 13. super illud. Exurgent pseudochristi, & pseudoprophetæ &c. dicit gloss. De hæreticis accipiendum est, qui contra Ecclesiam venientes, se Christos esse mentiuntur, quorum primus est Simon magus: extremus Antichristus. Ad hoc autem quòd aliquis non missus prædicet, vel falsam doctrinam prædicet, ex aliqua mala radice mouetur, vtpote vel ex auaritia lucrum quærentes, vel ex superbia, vel inani gloria. Contingit etiam huiusmodi homines gratia Dei desertos per multa vitia defluere, & magna, & parua: non tamen ex omnibus his radicibus, vel huiusmodi vitijs dicuntur pseudoapostoli, vel pseudoprophetæ, quia non omnis qui propter lucrum prædicat, vel propter fauorem mundi, pseudoapostolus est, aliàs non esset differentia inter mercenarium & pseudoapostolum. Qui enim aliud quàm fructum ani-

F marum, & honorem Dei per prædicationem quærunt, mercenarij dicuntur, siue vera, siue falsa annuncient, & siue missi, & siue non missi: sed pseudoapostoli, seu pseudoprophetæ dici non possunt nisi quando non sunt missi, vel falsa annunciant. Similiter etiam non omnes peccatores qui verbum Dei annunciant, vel sacramenta ministrant, sunt pseudoapostoli, vel pseudoprophetæ. Veri enim prælati sunt veri Apostoli, qui tamen peccatis exigentibus interdum peccatores inueniuntur. In hoc etiam detractorum, contra quos agimus, insipientia, siue malitia ostenditur, qui religiosos, pseudoapostolos, vel pseudoprophetas nominare præsumunt ex quibusdam signis, quorum quædam peccata leuia sunt, quædam verò grauia, non tamen ad duo prædicta pertinentia, vtpote, quia quærunt
G honorem proprium, quia quęrunt de inimicis vindictam, & quædam alia huiusmodi, quæ etiam si omnia congregata essent in aliquo homine prædicante, non tamen eum pseudoapostolum constituerent, vel ostenderent, dummodo vera prædicaret & missus. De falsitate autem prædicationis nihil proponere audent: sed de hoc quod dicunt eos prædicare non missos, quod ad rem pertinet, quàm inaniter dicant, patet ex his quæ suprà dicta sunt, cum de eorum prædicatione ageretur. vnde relinquitur in hoc esse mendaces, quòd eis tantum crimen imponere præsumunt, religiosos, pseudoapostolos nominando. Possent autem eadem astutia, vel ipsimet, vel quilibet alij de simili crimine infamari. Cum enim pseudoapostoli multa egerint, quæ etiam alij peccatores agunt, & interdum etiam iusti, licet ex alia causa, in promptu esset arguere, pseu-
H doapostoli leguntur hoc vel illud fecisse, vnde & illi qui hoc vel illud faciunt, sunt pseudoapostoli reputandi: sed in hoc argumento manifeste vanitas inueniretur, vt ex dictis patet.

CAP. XXIII.

Quarto, crimina imponendo, quę Ecclesia toto temporis processu patitur: scilicet, quòd religiosi sunt lupi, fures, latrones, & penetrantes domos.

NVnc videndum est, quomodo religiosis crimina imponant, quæ Ecclesia toto temporis sui processu patitur, vtpote quod dicunt eos lupos, latrones, & penetrantes domos. Quòd enim sint fures & latrones, per hoc volunt ostendere, quia vt dicunt non intrant per ostium in
I ouile ouium, dum confessiones audiunt & prædicant & docent aliunde quàm per ostium. Ex quo manifeste insipientiæ conuinci possunt, quia ostium Christus est, vt per gloss. ibidem patet. Nec prælatus ostium dici potest. Vnde glo. ibidem dicit, quòd ostium sibi soli Christus retinuit. Non ergo intelligitur intrare, non per ostium, qui non intrat per prælatum, sed qui non intrat per Christum, sicut Iudæi, Gentiles, philosophi, pharisæi, & hæretici, vt ibidem gloss. exponit. Isti ergo fures dicuntur, quia quod alienum est, suum dicunt, idest, oues Dei suas faciunt, non cõuertendo ad doctrinam Christi, sed ad suam. Latrones, quia quod furantur occidunt, retrahendo à fide, vt ex verbis glossarum ibi accipi potest. Et tamen dato quòd fures
k & latrones dici deberent qui Christum annunciant secundum veram doctrinam non per prælatos Ecclesiæ, quàm hoc sit à religiosis alienum, ex prædictis manifeste apparet, nisi illum errorem aliquis sapiat, quod Episcopus vel Papa non sit immediatus prælatus cuiuslibet, qui parochiali subditur sacerdoti. Lupos autem rapaces eos dicũt, per hoc quòd accedunt ad ministrandum fidelibus Christi spiritualia alimenta, intrinsecus autem intendunt refici de bonis carnalibus eorum, sicut lupi accedunt ad oues, vt de carnibus earum reficiantur. In quo & manifeste desipere conuincuntur. Manifeste enim Io. 10. Dominus distinguit inter mercenarium & lupum. Hoc autem quod lupo imponunt, gloss. mercenario attribuit, quæ sic dicit. Mercenarius est, qui quęrit quę sua sunt, non quæ Christi,

qui

qui ſeruit Deo, non propter Deum, ſed pro aliqua mercede. Iſti ergo qui in hoc tantum oſtendunt, quòd intendunt temporalia accipere & pro eis prædicant, mercenarij ſunt non lupi, niſi ipſi vel corporaliter mactent per potentiam, ſicut tyranni, vel ſpiritualiter diſsipent ſicut diabolus & eius miniſtri hæretici, vt per glo. ibidem patet. Hoc etiam apparet, per hoc quod dicitur Act. 20. Scio quoniam intrabunt poſt diſceſsionem meam lupi rapaces in vos. glo. Hæretici callidi in fraude, fortes in diſputatione, crudeles in occiſione. Et per hoc etiam quod habetur Matth. 7. Intrinſecus autem ſunt lupi rapaces, quod gloſ. ſpecialiter exponit de hæreticis, qui venenatu animo & intentione nocendi, lupi rapaces ſunt, vel exterius ſi detur copia perſequendo, vel interius corrumpendo. Quomodo etiam hoc ſit temerarium iudicium, iudicare de aliquibus, quòd carnalia principaliter intendāt, quamuis ſpiritualia ſeminantes carnalia accipiant, ex dictis patet. Dicunt etiam eos eſſe penetrantes domos per hoc, quòd confeſsiones audiunt ſine licentia ſacerdotum. Sic enim penetrant domos conſcientiarum, quod probant per quandam expoſitionem gloſ. quæ habetur. 2. Tim. 3. ſuper illud. Ex his ſunt qui penetrant domos &c. glo. Penetrant domos, id eſt rimantur proprietatem cuiuſque, & quos idoneos inueniunt, captiuos ducūt. Proprietatem autem cuiuſq; rimari non poſſunt, niſi confeſsiones audirent. Quia ergo huic authoritati multum innituntur, videamus intellectum eius. Prædixit enim Apoſtolus, quòd in nouiſsimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſeipſos amantes &c. Nouiſsimi autem dies vt Aug. dicit in epiſtola ad Heſitium, quandoque dicuntur etiam ipſa Apoſtolorum tempora. vnde illud quod dicitur Ioel. 2. in nouiſsimis diebus effundam de ſpiritu meo &c. Petrus dicit eſſe completum in die Pent. Act. 2. Quandoque etiam nouiſsimus dies dicitur omnium vltimus. Io. 6. Ego reſuſcitabo eum in nouiſsimo die. Hic autem oportet vt intelligantur nouiſsimi dies, qui ſunt illi nouiſsimo propinquiores, eo quòd Apoſtolus in futurum loquitur. Inſtabunt inquit tempora periculoſa & erūt &c. quod ad illud pertinere videtur, quod habetur Matth. 24. quòd refrigeſcet charitas multorum & abundabit iniquitas, vnde gloſſ. ibidem dicit, vnde Apoſtolus. Erunt homines ſeipſos amantes. Non ergo verba Apoſtoli ſunt intelligenda, quaſi vitia quæ commumerat, vllo ſæculo vnquàm defuerint, ſed quia abundantie maſitia, in futuris temporibus creſcent. Quidam tamen in primitiua eccleſia erant, qui etiam illis vitijs abundabant: aliàs fruſtra diceret, Et hos deuita: & quaſi Timothæo quærenti, quomodo poſſum vitare quæ nondum ſunt? Reſpondet Apoſtolus. Ex his tam ſunt illi qui penetrant domos &c. Illa igitur vitia quæ ſuprà poſuerat, ad futurum pertinere vult: ſed hoc qđ dicit ex his ſunt qui penetrant domos, ad præſens. Vnde dicit penetrant, non penetrabunt, captiuos ducunt, non ducent. Nec putandum eſt hoc loco pro temporis futuri verba præſentis temporis poſuiſſe, vt Augu. in eadem epiſtola dicit. Erant ergo in primitiua eccleſia aliqui ex hoc actu noti, quia penetrabant domos &c. quos vult intelligi illis vitijs eſſe irretitos, qui in nouiſsimis temporibus abundabunt. Qui autem ſunt iſti expreſsius exponit ad Titum. 1. vbi ſic dicit. Sunt multi inobedientes & vaniloqui & ſeductores, qui de circunciſione ſunt, quos oportet redargui, qui vniuerſas domos ſubuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Sic ergo quod dicit, ex his ſunt qui penetrant domus, de illis intelligit, qui latenter circuibant domos, falſam doctrinam diſſeminando, ſiue intelligatur de domo conſcientiæ, ſiue de domo materiali; & captiuabant vinculis erroris. vnde ſubiungit Apoſtolus. Homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Nec eſt intelligēdum vt ipſi volunt, quòd hoc quod dicunt reprobi circa fidem, accipiatur pro futuro: quaſi dicat. Qui nunc penetrant domos, erunt reprobi circa fidem: quod patet tum ex hoc q̄ dicit præſentialiter, ſi reſiſtunt veritati, tum ex hoc quod ſequitur, ſed vltra non proficient. Inſipientia enim eorum manifeſta erit. gloſſ. per bonos, præſertim per Io. Apoſtolum, per quem in Aſia deſtruendos hæreticos prædicit. Ex quo etiam patet qnòd de hæreticis Apoſtolus loquitur: vnde dato quòd religioſi confeſsiones audirent ſine licentia prælatorum, dummodo hæreticam doctrinam non ſeminarent, iſtis verbis Apoſtoli non notarentur. Et ſic etiam excluſum eſt totum eorum figmentum, quo confingere nituntur occaſione horum verborum per religioſos qui confeſsiones audiunt, nouiſsimorum temporum pericula imminere. Quomodo autem religioſi licite & vtiliter confeſsiones audiant, ſuprà dictum eſt, cum de hoc ageretur.

CAP. XXIIII.

Quomodo mala quæ in finali eccleſia timentur, religioſis imponunt, probare volentes quod è vicino inſtent tempora antichriſti.

IAm videamus quomodo mala quæ in finali eccleſia timentur, religioſis imponant, dicentes eos eſſe nuntios antichriſti. Ad quod perſuadendum, ad duo oſtendenda conantur. Primò, quòd nunc quaſi è vicino tempora antichriſti immineant: ſecundo, quia nuntij antichriſti ſint ſpecialiter religioſi, qui prædicant, & confeſsiones audiūt, de quibus per ordinem agemus. Quod autem non longe ſint tempora nouiſsima, ex hoc probare volū, quod Apoſtolus dicit. 1. Cor. 10. Nos ſumus in quos fines ſæculorum deuenerunt. & 1. Io 2. Filioli nouiſsima hora eſt. & Heb. 10. Adhuc modicum aliquantulumq; qui venturus eſt veniet, & nō tardabit. & Io. 5. Ecce Iudex ante ianuam aſsiſtit. Ex quibus omnibus habere volunt, quòd cùm à temporibus Apoſtolorum quando hæc dicebantur, iam tantum tempus ſit elapſum, quòd nunc prope immineat tempus antichriſti. Quæ quidem verba ſi ſic intelligant, vt tempus antichriſti propinquum eſſe denuntient, eo modo loquendi, quo temporis quantumque ſpatium in ſacra ſcriptura breue ſolet accipi in comparatione æternitatis, ſecundum quē modum dicitur. 1. Cor. 7. Tempus breue eſt, in nullo reprehenſibiles inueniuntur. Sed tamen hæc eorum aſſertio ad ſuam ſententiam confirmandam efficaciam non habebit, qua videlicet volunt aſtruere quòd nunc ſunt cauenda illa pericula, quæ propinquiſsimis temporibus antichriſti prędicantur futura, & quòd per religioſos qui nunc ſunt, eueniunt, de quibus inquiri volunt à prælatis. Si autem ex his verbis aliquod diffinitum tempus ſignari volunt, vtpote q̄ antichriſtus veniet infra ſeptem annos, aut centum, aut mille, inueniuntur præſumptuoſiſsimi multis authoritatibus conuicti. Dominus enim Act. 1. quærentibus diſcipulis de hoc ipſo, reſpōdit. Non eſt veſtrum noſſe &c. Ex quo argumentatur Augu. in epiſtola ad Heſitium, quòd ſi non eſt eorum noſſe, multo minus aliorum. Et Mat. 24. De die autem illa nemo ſcit neque angeli cœlorum. Et idem habetur Mat. 13. & 2. Theſ. 2. Non moueamini à ſenſu veſtro, quaſi inſtet dies Domini. Et Augu. dicit in epiſtola ad Heſitium loquens. Dixiſti, Euangelium dicit, De die illa & hora nemo ſcit. Ego autem, inquit, pro poſsibilitate intellectus mei dico, neque menſem, neque annum aduentus ipſius ſciri poſſe. Ita enim videtur ſonare tanquàm non poſſit ſciri quo anno venturus ſit, licet poſſet ſciri qua hebdomade annorum, vel qua decade: & infra. Quòd ſi nec hoc comprehendi poteſt, quæro vtrum ſic ſaltem poſsit intelligi tempus aduentus eius, vt eum venturum dicamus infra iſtos, verbi gratia, vel quinquaginta, vel centum annos, vel quorumlibet ſeu maioris numeri, ſeu minoris annorum: & infra. Si autem nec hoc te comprehendiſſe præſumis, hoc ſentis quod ego. In primitiua eccleſia, vt Hiero. narrat in lib. de illuſtribus viris, & Euſebius in eccleſiaſtica hiſtoria, quorundam doctrina reprobata eſt propter hoc, quod aduentum Domini inſtare dicebant, ſicut & iſti nunc videntur dicere. Non ergo poteſt quantumlibet ſpacium determinari, aut paruum, vel magnū tempus, quo finis mundi in

di in quo Christus & antichristus expectantur, expectetur. Et propter hoc dicitur. 1. Thessal. 5. quòd dies Domini sicut fur veniet. & Matth. 24. Sicut autem in diebus Noe nõ cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis: vnde & Aug. in epistola ad Hesitium proponit tres aduentum Domini expectantes, quorum vnus citius, alter tardius Dominum putat esse venturum, tertius suam de hoc ignorantiam confitetur, & hunc magis cõmendat, primum verò magis increpat. Ad astruẽdam etiam suam intentionem, tali ratione vtuntur. Ab aduentu Christi vltima ætas incipit: aliæ verò ætates non durauerunt vltra mille annos, vnde cum iam ab aduẽtu Christi multo plures quàm mille anni transierint, in breui huius ætatis est terminus expectandus. Cui rationi obuiat August. in lib. 83. q. 60. sic dicens. Senectutes autem solet etiam tantum tenere temporis, quantum reliquæ omnes ætates. Senectuti aut comparat istam vltimam ætatem, vnde concludit. ætas igitur vltima generis humani, quæ incipit à Domini aduentu vsque ad finem sæculi, quibus generationibus computetur incertum est. Et hoc vtiliter Deus voluit latere, sicut in euangelio scriptum est, & Apostolus attestatur dicens, Diem Domini tanquàm furè in nocte esse venturum. Inducunt etiam octo signa, quibus propinquum antichristi aduentum ostendere volunt, quorum primum videtur sumi ex hoc quod dicitur Danie. 7. de antichristo. Putabit quòd possit mutare tempora. gloss. In tantam eleuatus superbiam, vt leges & cæremonias mutare conetur: vnde cum quidam iam Christi euangelium mutare conentur in quoddam aliud euãgelium, quod dicunt æternum, manifeste dicunt instare tempora antichristi. Hoc autem euangelium de quo loquuntur, est quoddam introductorium in libro Ioachim compositum, quod est ab ecclesia reprobatum. Vel etiam ipsa doctrina Ioachim, per quam vt dicunt, euangelium Christi mutatur. Quo supposito, istud signum nullum est, quia temporibus Apostolorum quidam euangelium Christi mutare voluerunt, vt patet Gal. 1. Miror quòd sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi in aliud euangelium. Secundum signũ assumunt ex hoc quod habetur in Psal. 9. Constitue Domine legislatorem super eos. gloss. antichristum legis prauæ latorem: vnde cum doctrina prædicta, quam legem antichristi dicunt, sit Parisijs exposita, signum est antichristi tempus instare: sed doctrina Ioachim, vel illius introductorij, quamuis alia reprobanda contineat, esse doctrinam quã prædicabit antichristus falsum est. Ipse enim prædicabit se esse Deum, vt habetur 2. Thessalo. 2. Ita vt in templo Dei sedeat ostendens se tanquàm sit Deus: quia si doctrinam antichristi intelligunt omnem falsam doctrinam, sicut & antichristi dicuntur omnes hæretici, tunc istud signum nullum est. A primitiua enim ecclesia nullũ tempus fuit, in quo doctrinæ hæreticæ non proponerentur. 1. Ioan. 2. Nunc antichristi multi facti sunt. gloss. antichristi sunt omnes hæretici. Tertium signum assumunt ex hoc, quod habetur Daniel. 5. & Esa. 21. Visa est in Babylone reproba manus scribentis. Mane, Techel, Phares. Hanc etiam scripturam iam dicunt esse visam in Babylone dilecta scilicet ecclesia. Mane enim interpretatur, Numerauit regnum tuum & compleuit, id est, finiuit. Per scripturam autem supradictam numeratur regnum Christi. Dicitur enim quod durabit vsque ad mille ducentos & septuaginta annos. Techel exponitur, Appensus es in statera, & inuẽtus es minus habens, quia in scriptura prædicta Euangelio Christi præfertur aliud Euangelium æternum. Phares interpretatur, Diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis. Et similiter dicunt, quod regnum ecclesiæ finietur, & ad alios transferetur, vnde sicut scriptura illa significat terminum Babylonis instare, ita etiam hæc scriptura signat terminum ecclesiæ. Sed hoc signum apparet esse friuolum ex hoc quod dicit August. 18. de ciuit. Dei, quod quidam dixerunt, quòd cultus nominis Christi debebat durare per trecentos sexagintaquinq; annos, deinde com-

F pleto memorato annorum numero, sumeret finem. Iam ergo ante tempus Augu. aliqui fuerunt qui tempus Christi numerauerunt, & sic ista scriptura nõ est de nouo visa. Vnde per hoc non potest probari, quòd aduentus antichristi iam de propinquo immineat. August. etiam ibidem narrat suo tempore quosdam fuisse, qui computabant annos ab ascensione Christi vsque ad vltimum eius aduentum, quidam quadringẽtos, quidam quingentos, & quidam mille, quos omnes confutat authoritate Domini dicentis. Non est vestrum nosse tempora, vel momenta. Ibidem etiam hunc modum argumentandi quo isti vtuntur, improbat in quibusdam, qui ex decem plagis Aegypti volebãt sumere numerum persecutionum quas ecclesia passura est, quas dicit esse coniecturas humanas nulla veritatis firmitate roboratas. In hoc etiam signo euidenter scripturæ, quam re-
G probant, assentiunt, cum & ipsi dicant Babylonem dilectã cito esse destruendam, sicut & scriptura quam improbant asserebat. Patet etiam nullam similitudinem esse, quia scriptura illa quæ visa est in Babylone, diuinitus est ostensa, vnde erat indicium veritatis: sed scriptura de qua loquuntur, est ex errore conficta, vnde ex ea nullum potest sumi argumentum. Alia verò quinque signa sumunt ex euangelio Matthæ, vbi Dominus videtur ponere signa aduentus sui. Quartum quidem signum est ex hoc quod dicitur Matth. 24. Occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Dicunt enim quòd hoc nunc impletur, quia quidam qui in ecclesia videntur esse sanctiores, correptionem non sustinentes, suos correptores tradunt in tribulationem, & mortem, & in odium hominum. Hoc vero signum omnino nullum est, cum huiusmodi tribulationes sanctorum maxime fuerint in ipsis Apostolis & in marty-
H ribus, de quibus Dominus hæc prædicebat: nec adhuc aliquæ persecutiones similes illis apparent, vnde non est magis signum propinquitatis aduentus Christi, quàm tunc erat. Quintum signum sumunt ex hoc quod subditur ibi. Et tunc scandalizabuntur multi &c. Quod dicunt nunc impleri, quando religiosi diffamãtur, & ex hoc homines scandalizantur. Sed ista expositio est contra gloss. quæ ibi dicit. Scandalizabuntur id est discedent à fide timore, vel pœ̃tentis, vel immanitate tormentorum, vnde patet hoc esse completum temporibus martyrum. Et iterum non est nouum si sancti viri ab impijs infamentur, cum dicatur etiam ipsis Apostolis Matth. 5. Beati estis, cum maledixerint vobis homines, & dixerint omne malum aduersus vos mentientes. In ecclesiastica etiam historia recitatur, quomodo ty-
I ranni procurabãt fideles Christi turpissimis vitijs infamari. Sextum signum accipiunt ex hoc quod sequitur ibi. Et multi pseudoprophetæ surgent, & seducent multos. Quod dicunt nunc apparere, quando religiosi quidam apparent, quos pseudoprophetas nominant propter hoc, quod seipsos commendant, & propter alia quædam huiusmodi. Sed hæc eorum expositio patet esse peruersa per glo. quæ habetur Mar. 13. vbi hęc eadem verba leguntur quę pseudoprophetas dicit esse intelligendos hæreticos, vel illos qui in populo Iudæorum fuerut seductores post Christi passionem ante euersionem terrenæ Hierusalem. Ad huius etiam destructionem sufficit, quod suprà dictum est de pseudoprophetis. Septimum signum accipiunt ex hoc quod ibi etiam
K subditur. Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum: quod dicunt nunc impleri, quando quidam qui vidẽtur in ecclesia maxime fidei zelatores, dimittunt euangelium Christi, & adhærent euangelio æterno, in quo ostenditur charitatem quam habere debẽt ad Christum refriguisse. Sed in hoc plane mentiuntur, quia illi de quibus loqui videntur, euangelium Christi non dimittũt, nec alteri euangelio adhærent. Et præterea dato quòd hoc esset, nunquid à multis retroactis temporibus aliqui qui in ecclesia videbantur perfecti, nouas hæreses confinxerunt, Christi euangelium dimittentes, vt Pelagius, Nestorius, Eutiches, & multi alij huiusmodi? Nec tamen in hoc illorum charitas refrigescere ostenditur, quod & si prædictam do-

ctrinam

strinam non sequantur, tamen non persequuntur. Non enim persecutione indiget, in quo defensor nõ inuenitur, immo hoc esset errores extirpatos sub specie correctionis suscitare, & auribus populi inculcare, quod est maxime periculosum: vnde, Greg. dicit in 14. mor. quòd mortuo Euthicio hæretico, quia forte non erat qui eius doctrinam sequeretur, dissimulauit eius dicta persequi, ne in fauillas videatur verba iaculare. Octauum signum sumunt ex hoc quod ibi subditur. Prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe: quod impleri dicunt per seipsos, qui hæc signa & pericula annunciant quæ ab omnibus annuntiari volunt, secundum illud. 2. Timot. 4. Prædica verbum, insta opportune, importune: in tantum quòd eos qui huiusmodi signa non prædicant, dicunt esse pseudoapostolos, quia non habent oculos ante & retro, id est, ad cognoscendum preterita & futura, sicut animalia, de quibus legitur Apoc. 4. Sed hoc etiam eorum signum omnino nullum est. Quidam enim eorum vanitati similes etiam à tempore primitiuæ ecclesiæ huiusmodi signa conficta annuntiabant, qui ab alijs catholicis & grauibus reprimebantur, vt habetur in ecclesiastica historia. Et Marc. 13. in glo. super illud. Multi venient in nomine meo, quæ sic dicit. Imminente excidio multi venerunt, qui se esse Christos dicerẽt, & iam tempus libertatis adesse mentirentur. Multi etiam in ecclesia temporibus Apostolorum inter cætera diem Domini instare minati sunt. Sic ergo illi qui huiusmodi signa prænuntiãt, non computantur in numero illorum qui euangelium annuntiant, sed in numero eorum qui seducent multos. Vnde quod Dominus dicit, prædicabitur hoc euangelium regni &c. non refertur ad prædicationem horum vanorum signorum, sed ad prædicationem fidei Christianæ, quæ in vniuerso orbe ante Christi aduentum debet annuntiari. Vnde & Augu. in epistola ad Hesitium probat non instare adhuc diem dominicum, cum adhuc suo tempore essent gentes, in quibus certissimum erat euangeliũ Christi nondum esse prædicatum. Patet etiam, quod in hoc signo incidunt etiam in foucam quam fecerunt, dum imponunt alijs, quòd quandam nouam doctrinam euangelium regni nominant, & ipsi manifeste hæc signa quę annuntiant euangelium regni dicunt. Hæc etiam quinq; vltima signa vana & nulla esse patet per Augus. in epistola ad Hesitium. vbi sic dicit. Fortasse omnia quæ à tribus euangelistis dicta sunt, de Christi aduentu diligentius inter se collata atque discussa inuenientur ad hoc pertinere, quod quotidie euenit in corpore suo, quod est ecclesia, de quo aduentu suo dixit, Ammodo videbitis filium hominis venientem vel sedentem &c.

CAP. XXV.

Quomodo probare nituntur, quòd religiosi nuntij sunt antich. isti.

NVnc videamus quomodo nituntur inuestigare, qui sunt illi per quos pericula nouissimorum temporum imminebunt, quos appellant nuntios antichristi. Et procedunt tali destructione. Certum est, inquiunt, quòd isti seductores non erunt de barbaris gentilibus & Iudæis. Hoc autem est contra id quod habetur Apoc. 20. Seducet gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ Gog, & Magog. gloss. Has duas gentes ad literam prius seducet, & per has ad alias procedet. Vel secundum aliam expositionem, ibidem per Magog, intelliguntur omnes persecutores diabolum intra se tegentes, & tandem ad apertam persecutionem procedentes. Non ergo Barbari à persecutione antichristi excluduntur, vt dicunt. Procedunt autem vlterius ad ostendendum, quòd erunt Christiani per hoc quòd dicitur 2. Tim. 3. Habentes speciem quidem pietatis. gloss. 1. Christianæ religionis. Et loquitur de illis per quos pericula nouissimorum temporum imminebunt, sed in hoc errare noscuntur: quia illa vitia quæ ibi numerantur ab Apostolo, non sunt ita accipienda, quasi omnia eisdem opor-

A teat inesse, sed quædam his, quędam alijs. Vnde non oportet, quòd omnes illi, per quos imminent illa pericula, habeant species pietatis, sed eorum aliqui. Sicut etiam in primitiua ecclesia patiebantur Apostoli persecutionem & à fidelibus, & ab infidelibus, vt patet. 1. Corin. 11. Periculis ex gentibus, periculis ex falsis fratribus. Vlterius procedunt, quòd isti nuntij antichristi non reperientur inter aperte malos. Hoc est autem expresse contra glos. super illud Psal. 34. Deus quis similis erit tibi, quæ totum illum Psal. 34. exponit de persecutione antichristi, & inter cæteros antichristi ministros, per Philistijm, dicit significari illos, qui sunt ebrij luxuria secularium. Greg. etiam in 20. mora. exponẽs illud Iob. 30. Nunc autem derident me &c. Dicit hæc esse
B verba ecclesię ab aduersarijs suis extremis tẽporibus pressæ. Et postea subiungit. Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo, & vita ipsa putabantur indigni. Quæ postea & multa sequentia de aperte malis, & carnaliter viuentibus exponit. Dicunt etiam, quòd tales antichristi ministri inter eos qui videntur boni inueniuntur. Quod probant per illud quod dicitur Matth. 7. Attendite à falsis Prophetis. & per aliquas alias huiusmodi authoritates: sed quamuis tales aliqui sint futuri, per quos antichristus seducet, nihilominus & alij non excluduntur, sicut etiam in primitiua ecclesia fideles per vtrosque persecutiones patiebãtur. Quod etiam dicunt, quòd nullus potest seducere, nisi sit apparẽs bonus, patet esse falsum, cum multo plures seducantur delitijs huius mundi, & terroribus, quàm etiam specie ho-
C nestatis. Procedunt vlterius, quòd nuntij antichristi inueniuntur inter eos qui vacant studio literarum, quod probare nituntur per hoc quod habetur. 2. Tim. 3. Semper discẽtes, & nunquàm ad scientiam veritatis peruenientes. Quæ probatio quàm sit inepta apparet, cum hoc referatur ad mulierculas seductas, vt ipse textus ostendit, magis quàm ad homines seducentes. Dato etiam quòd ad seductores esset referendum, ad illos pertineret qui studio vacantes, deuiant à fidei veritate, cum de hæreticis verba illa sint exponenda, vt suprà dictum est. Hoc idem probare nituntur per hoc quod dicit Greg. in lib. 13. mora. super illud Iob. 16. Hostis meus terribilibus oculis &c. Sicut incarnata veritas in prędicatione sua pauperes idiotas & simplices elegit. Sic contrario antichristus ad prædicandum falsitatem suam astutos ac duplices, atque huius mundi scientiam haben-
D tes, electurus est: sed qui sint isti prędicatores literati, quos antichristus mittet, Greg. infra statim exponit vtens authoritate Esaiæ. 18. Qui mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas, quod exponens dicit. Mittit in mare legatos, quia prædicatores suos in sæculo spargit. In vasis papyri super aquas. Vasa papyri sunt corda sæcularium doctorum. In vasis ergo papyri super aquas legatos mittere est prædicationem suam in carnalium sapientium sensibus ponere, & defluentes ad culpam populos vocare. Illi ergo literati sunt prædicatores antichristi, qui sæculariter viuentes, populos ad lasciuias inducunt. Nec tamen si per literatos antichristus pericula in ecclesiam inducet, sequitur ꝙ solum per eos. Procedunt vlterius deducendo, ꝙ inter illos literatos inuenientur nuntij antichristi, quorum cõsilium reputatur pretiosum, maximum, & optimum, quasi siquis
E consuleret Deum, vt dicitur de Achitophel. 2. Reg. 16. Et quòd seductores finalis ecclesiæ per Achitophel significentur, probant per hoc, quòd Achitophel prius fuit cum Dauid, & postea cum Absalon, sic isti prius erunt cũ Christo, postea cum antichristo, vnde dicitur 2. Tim. 3. Habentes speciem pietatis. Et postea sequitur. Homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Et per illud quod dicitur 1. Ioan. 2. Ex nobis prodierunt. glos. Nobiscum in sacramentis communicant: sed ista probatio non est efficax, quia non est intentio Apostoli in verbis præmissis, quòd prius habeant speciem pietatis, & postea eam deponant ad infidelitatem conuersi, sed simul dum speciem habent pietatis superficietenus virtutem eius abnegant, infideles existẽtes. Multi etiam hæretici, qui cum ecclesia in sacramentis conueniunt,

tiæ, vt opera bona quæ in religioſis reſpiciunt, hypocriſim nominent, quam grauiſsimum aſſerunt eſſe peccatum, etiã in hoc Phariſæis ſimiles, qui Domino eijciente dæmonium dixerunt. In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia, vt habetur Matthæi 12. & Lucæ 11. Quibus ſimiles ſunt, qui bona opera quæ in alijs vident, ſtatim ad hypochriſim referunt, vnde Dominus ad eos confutãdos dicit. Si quidem ex fructibus arbor cognoſcitur, in hoc etiam quàm ſit periculoſa eorum aſſertio facile patet, quia ſic homines à perfectionis operibus retraherentur, ſi iſtud iudicium procederet, & in cordibus hominum cõfirmaretur, quòd propter opera perfectionis exterius apparentia aliquis eſſet hypocrita iudicãdus: vel ſi etiam poſtquàm perfectionis ſtatum aſſumpſerit, ex quocunque peccato commiſſo hypocrita diceretur, hypocriſi exiſtente tam graui peccato, vt dicunt. Sed hoc remouet Greg. 31. lib. mo. ſuper illud Iob 39. Fruſtra laborauit nullo timore cogente: vbi ſic dicit. Sciendum verò eſt, ꝙ ſunt nonnulli quos charitatis gremio nutriens mater Eccleſia tolerat, quouſq; ad ſpiritualis ætatis incrementa perducat, qui nonnunquàm, & ſanctitatis habitum tenent, & perfectionis meritum exequi non valent: & infra. Hos nequaquàm credendum eſt in hypocritarum numerum currere, quia aliud eſt infirmitate, aliud malitia peccare. Illi ergo ſoli ſunt hypocritæ dicendi ex ſententia beati Greg. qui ea intentione opera perfectionis aſſumunt, vt malitiã ſuam occultius exerceant, & magis nocere poſsint: non autẽ illi quos contingit ex infirmitate peccare, et poſt habitum perfectionis aſſumptum.

A

Epilogus, & totius operis concluſio.

SIc igitur diuina auxiliante gratia malignorũ detractionibus repreſsis euidenter apparet, quòd nihil damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant, ſed crucem Domini baiulantes, operibus ſpiritualibus inſiſtunt, carnalia deſideria contemnentes. Pateret ſiquidem locus multa replicandi contra prædictos detractores, ſed eos diuino iudicio reſeruamus, cum eorum nequitia poſsit eſſe omnibus manifeſta ex his quæ ex corde ſuo nequiſsime protulerunt, ſecundum ſententiã Domini dicentis. Matth. 12. Quomodo poteſtis bona loqui, cum ſitis mali? Ex abũdantia enim cordis os loquitur. Si quis ergo emundauerit ſe ab iſtis, vt habetur 2. Tim. 2. Eorum ſcilicet iniquitati non conſentiens, erit vas in honorem ſanctificatum, & vtile domino ad omne opus bonum paratum. Qui verò iſcis conſentiunt, cæci cęcos ſequentes, ſimul cum eis in foueam cadent, à qua vt liberemur, hæc dicta ſufficiant Domino adiuuante, cui ſit honor, & gratiarum actio in ſæcula ſæculorum, Amen.

B C D

Explicit Opuſculum decimumnonum, videlicet diuinum opuſculum Sancti Thomæ de Aquino contra impugnantes Dei cultum & religionem.

INCIPIT DIVI THOMAE AQVINATIS OPVSCVLVM

Vigeſimum de Regimine Principum

AD REGEM CYPRI.

INCIPIVNT RVBRICAE, CAPITVLORVM PRIMI LIBRI.

ARGVMENTVM OPERIS

E

Ogitanti mihi quid offerrem regiæ celſitudini dignum, meæque profeſsioni congruũ & officio, id occurrit potiſsime offerẽdum, vt regi librum de regno conſcriberẽ, in quo & regni originem, & ea quæ ad regis officiũ pertinent ſecundum ſcripturæ diuinæ authoritatem, philoſophorum dogma, & exempla laudatorum principum diligẽter depromerem, iuxta ingenij proprij facultatem, principium, progreſſum, & conſummationem operis ex illius expectans auxilio, qui eſt rex regum, & Dominus Dominantium, per quem reges regnant, Deus, magnus Dominus, & Rex magnus ſuper omnes Deos.

Cap.

CAP. I.

Quòd necesse est homines simul viuentes ab aliquo diligenter regi.

Rincipium autem intentionis nostræ hinc sumere oportet, vt quid nomine regis intelligendum sit, exponatur. In omnibus autem quæ ad finem aliquem ordinantur, in quibus cõtingit sic, & aliter procedere, opus est aliquo dirigente, per quod directè debitum perueniatur ad finem. Non enim nauis, quam secundum diuersorum ventorum impulsum in diuersa moueri contingit, ad destinatum finem perueniret, nisi per gubernatoris industriam dirigeretur ad portum: hominis autem est aliquis finis, ad quem tota vita eius & actio ordinatur, cum sit agens per intellectum, cuius est manifeste
G propter finem operari. Contingit autem diuersimode homines ad finem intentum procedere, quod ipsa diuersitas humanorum studiorum & actionum declarat. Indiget igitur homo aliquo dirigente ad finem. Est autem vnicuique hominum naturaliter insitum rationis lumen, quo in suis actibus dirigatur ad finem. Et siquidem homini conueniret singulariter viuere, sicut multis animalium, nullo alio dirigente indigeret ad finem, sed ipse sibi vnusquisque esset rex sub Deo summo rege, inquantum per lumen rationis diuinitus datum sibi, in suis actibus seipsum dirigeret. Naturale autem est homini vt sit animal sociale, & politicum, in multitudine viuens, magis etiam quàm omnia alia animalia: quod quidem naturalis necessitas declarat. Alijs enim animalibus natura præparauit cibum, tegumenta pilorum, defensionem, vt dentes, cornua, vngues, vel saltem velocitatem ad fugam. Homo autem institutus est nullo
H horum sibi à natura præparato, sed loco omnium data est ei ratio, per quam sibi hæc omnia officio manuum posset præparare, ad quæ omnia præparanda vnus homo nõ sufficit. Nam vnus homo per se sufficienter vitam transigere non posset. Est igitur homini naturale, quòd in societate multorum viuat. Amplius alijs animalibus insita est naturalis industria ad omnia ea quæ sunt eis vtilia, vel nociua, sicut ouis naturaliter existimat lupum inimicum. Quædam etiam animalia ex naturali industria cognoscunt aliquas herbas medicinales, & alia eorum vitæ necessaria. Homo autem horum, quæ sunt suæ vitæ necessaria, naturalem cognitionem habet solum in communi, quasi eo per rationẽ valente ex vniuersalibus principijs ad cognitionem singulorum, quæ necessaria sunt humanæ vitæ, peruenire. Non
I est autem possibile, quòd vnus homo ad omnia huiusmodi per suam rationem pertingat. Est igitur necessarium homini, quòd in multitudine viuat, vt vnus ab alio adiuuetur, & diuersi diuersis inueniendis per rationem occuparentur, puta, vnus in medicina, alius in hoc, alius in alio. Hoc etiam euidentissime declaratur per hoc, quod est proprium hominis locutione vti, per quam vnus homo alijs suum conceptum totaliter potest exprimere. Alia quidem animalia exprimunt mutuo passiones suas in communi, vt canis in latratu iram, & alia animalia passiones suas diuersis modis. Magis igitur homo est communicatiuus alteri, quàm quodcunque aliud animal, quod gregale videtur, vt grus, formica, & apis. Hoc ergo considerans Salomon in
K Ecclesiaste ait. Melius est esse duos, quàm vnum. Habent enim emolumentum mutuæ societatis. Si ergo naturale est homini quòd in societate multorum viuat, necesse est in hominibus esse, per quod multitudo regatur. Multis enim existentibus hominibus, & vnoquoq; id quod est sibi congruum prouidente, multitudo in diuersa dispergeretur, nisi etiam esset aliquis de eo, quod ad bonum multitudinis pertinet, curam habens, sicut & corpus hominis, & cuiuslibet animalis deflueret, nisi esset aliqua vis regitiua communis in corpore, quæ ad bonum commune omnium membrorum intenderet. Quod considerans Salomon dicit, Vbi non est gubernator, dissipabitur populus. Hoc autem rationabiliter accidit: non enim idem est quod proprium, & quod commune. Secundum propria quidem differunt, secundum autem commune vniũtur: diuersorum autem diuersæ sunt causæ. Oportet igitur præter id quod mouet ad proprium bonum vniuscuiusque, esse aliquid, quod mouet ad bonum commune multorum. Propter quod & in omnibus quæ in vnum ordinantur, aliquid inuenitur alterius regitiuum. In vniuersitate enim corporũ per primum corpus, scilicet cœleste, alia corpora ordine quodam diuinæ prouidentiæ reguntur, omniaque corpora per creaturam rationalem. In vno etiam homine anima regit corpus, atque inter animæ partes irascibilis & concupiscibilis ratione reguntur. Itemque inter membra corporis vnum est principale, quod omnia mouet, aut cor, aut caput. Oportet igitur esse in omni multitudine aliquod regitiuum. Contingit autem in quibusdam quæ ordinantur ad finem & rectè, & non rectè procedere. Quare & in regimine multitudinis & rectum, & non rectum inuenitur. Rectè autem dirigitur vnumquodque quando ad finem conuenientem deducitur, non rectè autem quando ad finem non conuenientem. Alius autem est finis conueniens multitudini liberorum, & seruorum. Nam liber est, qui sui causa est: seruus autem est, qui id quod est, alterius est. Si igitur liberorum multitudo à regente ad bonum commune multitudinis ordinetur, erit regimẽ rectum, & iustum, quale conuenit liberis. Si verò non ad bonum commune multitudinis, sed ad bonum priuatum regentis regimen ordinetur, erit regimen iniustum atque peruersum: vnde & Dominus talibus rectoribus comminatur per Ezechielem dicens. Væ pastoribus qui pascebant semetipsos, quasi sua propria commoda quærentes. Nonne greges à pastoribus pascuntur? Bonum siquidem gregis pastores quærere debent, & rectores quilibet bonum multitudinis sibi subiectæ. Si igitur regimen iniustum per vnum tantum fiat, qui sua commoda ex regimine quærat, non autẽ bonum multitudinis sibi subiectæ, talis rector tyrannus vocatur nomine à fortitudine deriuato, quia scilicet per potentiam opprimit, non per iustitiam regit: vnde & apud antiquos potentes quique tyranni vocabantur. Si verò iniustum regimen non per vnum fiat, sed per plures, siquidem per paucos, holigarchia vocatur, id est, principatus paucorũ, quando scilicet pauci propter diuitias opprimunt plebem, sola pluralitate à tyranno differentes. Si verò iniquum regimen exerceatur per multos, democratia nuncupatur, id est, potentatus populi, quando scilicet populus plebeorum per potentiam multitudinis opprimit diuites. Sic enim & populus totus erit quasi vnus tyrannus. Similiter autem & iustum regimen distingui oportet. Si enim administretur per aliquam multitudinem, communi nomine politia vocatur, vt puta cum multitudo bellatorum in ciuitate, vel prouincia dominatur. Si verò administretur p paucos virtuosos autem, huiusmodi regimen aristocratia vocatur, id est, potentatus optimus, vel optimorũ, qui propterea optimates dicuntur. Si verò iustum regimen ad vnum tantum pertineat, ille propriè rex vocatur; vnde Dominus per Ezechielem dicit. Seruus meus Dauid Rex super omnes erit, & pastor vnus erit omnium eorum. Ex quo manifestè ostenditur, quod de ratione regis est, quòd sit vnus qui præsit, & quòd sit pastor, commune multitudinis bonum, & non suum commodum quærens. Cum autem homini competat in multitudine viuere, quia sibi non sufficit ad necessaria vitæ si solitarius maneat, oportet quod tanto sit perfectior multitudinis societas, quanto magis per se sufficiens erit ad necessaria vitæ. Habetur siquidem aliqua vitæ sufficientia in vna familia domus vnius, quantum scilicet ad naturales actus nutritionis, & prolis generãdæ, & aliorum huiusmodi: in vno autem vico, quantum ad ea quæ ad vnum artificium pertinent, in ciuitate verò quæ est perfecta communitas, quantum ad omnia necessaria vitæ, sed adhuc magis in prouincia vna propter necessitatem compugnationis & mutui auxilij contra hostes: vnde qui per-

fectam communitatem regit, id est, ciuitatem, vel prouinciam, Antonomastice rex vocatur: qui autem domum regit, non rex, sed paterfamilias dicitur. Habet tamē aliquam similitudinem regis, propter quam aliquando reges populorum patres vocantur. Ex dictis igitur patet, quòd rex est qui vnius multitudinem ciuitatis, vel prouinciæ, & propter bonum commune regit: vnde Salomon in Ecclesiast. dicit. Vniuersæ terræ rex imperat seruienti.

CAP. II.

Quod vtilius est multitudinem hominum simul viuentium regi per vnum, quàm per plures.

HIs autem præmissis requirere oportet, quid prouinciæ, vel ciuitati magis expedit, vtrum à pluribus regi, vel vno. Hoc autem considerari potest ex ipso fine regiminis. Ad hoc enim cuiuslibet regentis ferri debet intentio, vt eius quod regendum suscepit, salutem procuret. Gubernatoris enim est nauem contra maris pericula seruando, illæsam perducere ad portum salutis. Bonum autem & salus consociatæ multitudinis est, vt eius vnitas cõseruetur, quæ dicitur pax, qua remota socialis vitæ perit vtilitas, quinimmo multitudo dissentiens sibijpsi fit onerosa. Hoc igitur est ad quod maxime rector multitudinis intendere debet, vt pacis vnitatem procuret. Nec rectè cõsiliatur, an pacem faciat in multitudine sibi subiecta, sicut nec medicus, an sanet infirmum sibi commissum. Nullus enim consiliari debet de fine quem intendere debet, sed de his quę sunt ad finem. Propterea Apost. commendata fidelis populi vnitate, Soliciti, inquit, sitis seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Quanto igitur regimen efficacius fuerit ad vnitatem pacis seruandam, tanto erit vtilius. Hoc enim vtilius dicimus, quod magis perducit ad finem. Manifestum est autē quòd vnitatem magis efficere potest quod est per se vnũ, quàm plures. Sicut efficacissima causa est calefactionis, qđ est per se calidum. Vtilius igitur est regimen vnius, quàm plurium. Amplius, manifestum est, quòd plures multitudinem nullo modo conseruarent, si omnino dissentirent. Requiritur enim in pluribus quædam vnio ad hoc, ꝙ quoquo modo regere possint, quia nec multi nauem in vnam partem traherent, nisi aliquo modo cõiuncti. Vniri autem dicuntur plura per appropinquationem ad vnum. Melius igitur regit vnus quàm plures ex eo quòd appropinquant ad vnum. Adhuc, ea quæ sunt ad naturam optime se habent, in singulis enim operatur natura, quod optimum est: omne autem naturale regimē ab vno est. In membrorum enim multitudine vnum est quod omnia mouet scilicet cor, & in partibus animæ vna vis principaliter præsidet scilicet ratio. Est etiam apibus vnus rex, & in toto vniuerso vnus Deus factor omnium, & rector, & hoc rationabiliter. Omnis enim multitudo deriuatur ab vno. Quare si ea, quę sunt secundum artem, imitantur ea quæ sunt secundum naturam, & tanto magis opus artis est melius quanto magis assequitur similitudinem eius quod est in natura, necesse est quòd in humana multitudine optimum sit, quod per vnum regatur. Hoc etiam experimentis apparet. Nam prouinciæ, vel ciuitates quæ non reguntur ab vno, dissensionibus laborant, & absque pace fluctuant, vt videatur adimpleri, quod Dominus per Prophetam conqueritur dicens. Pastores multi demoliti sunt vineam meam. Econtrario verò prouinciæ, & ciuitates quæ sub vno rege reguntur, pace gaudent, iustitia florent, & affluentia rerum lætantur: vnde Dominus pro magno munere per Prophetas populo suo promittit, quòd poneret sibi caput vnum, & ꝙ Princeps vnus erit in medio eorum.

CAP. III.

Quòd sicut dominium vnius optimum est, quando est iustum, ita oppositum est pessimum, probaturque multis rationibus & argumentis.

SIcut autem regimen regis est optimum, ita regimen tyranni est pessimum. Opponitur autem politiæ quidem A democratia, vtrumque enim sicut ex dictis apparet, est regimen, quod per plures exercetur: Aristocratiæ verò holigarchia, vtrumque enim exercetur per paucos: regnum autem tyrannidi, vtrumque.n. per vnum exercetur. Quòd autem regnum sit optimum regimen, ostensum est prius. Si igitur optimo opponitur pessimum, necesse est ꝙ tyrannis sit pessimum. Adhuc, virtus vnita magis est efficax ad effectum inducendũ quàm dispersa, vel diuisa. Multi enim congregati simul trahunt, quod diuisim per partes singulariter à singulis trahi non posset. Sicut igitur vtilius est virtutem operantem ad bonum esse magis vnam, vt sit virtuosior ad operandum bonum: ita magis est nociuum, si virtus operans malum sit vna, quàm diuisa. Virtus autem B iniuste præsidentis operatur ad malum multitudinis, dum commune bonum multitudinis in suiipsius bonum tantum retorquet. Sicut igitur in regimine iusto, quanto regens est magis vnum, tanto est vtilius regimen, vt regnum melius est quàm aristocratia, aristocratia verò, quàm politia: ita econuerso erit & in iniusto regimine, vt videlicet quanto regens est magis vnum, tanto magis sit nociuum, magis igitur est nociua tyrannis, quàm holigarchia: holigarchia autem quàm democratia. Amplius, per hoc regimen fit iniustum, quòd spreto bono communi multitudinis quæritur bonum priuatum regentis. Quanto igitur magis receditur à bono communi, tanto est regimen magis iniustum: plus autem receditur à bono communi in holigarchia, in qua quæritur bonum paucorum, quàm in C democratia, in qua quæritur bonum multorum: & adhuc plus receditur à bono communi in tyrannide, in qua quęritur bonum tantum vnius. Omni enim vniuersitati propinquius est multum quàm paucum, & paucum ꝙ vnum solum. Regimen igitur tyranni est iniustissimum. Similiter autem manifestum fit considerantibus diuinæ prouidentiæ ordinem, quæ optime vniuersa disponit. Nam bonum prouenit in rebus ex vna causa perfecta, quasi omnibus adunatis quæ ad bonum iuuare possunt, malum autem singillatim ex singularibus defectibus. Non enim est pulchritudo in corpore, nisi omnia membra fuerint decenter disposita: turpitudo autem contingit, quodcunque membrum indecenter se habeat. Et sic turpitudo ex pluribus causis diuersimode prouenit: pulchritudo autem vno modo ex vna causa perfecta, & sic est in omnibus bonis & D malis, tanquàm hoc Deo prouidente, vt bonum ex vna causa sit fortius, malum autem ex pluribus causis sit debilius. Expedit igitur vt regimen iustum sit vnius tantum ad hoc vt sit fortius. Quod si in iniustitiam declinet regimen, expedit magis vt sit multorum, vt sit debilius, & se inuicem impediant. Inter iniusta igitur regimina tolerabilius est democratia, pessimum verò tyrannis. Idem etiam maxime apparet, si quis consideret mala quæ ex tyrannis proueniunt, quia cum tyrannus contēpto communi bono quærit priuatum, consequens est vt subditos diuersimode grauet, secundum quod diuersis passionibus subiacet ad bona aliqua affectanda. Qui enim passione cupiditatis detinetur, bona subditorum rapit: vnde Salomon. Rex iustus erigit terram, uir auarus destruet eam. Si verò iracundiæ passioni subiacet, pro nihilo sanguinem fundit: vnde per E Ezechiel. 22. dicitur. Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem. hoc igitur regimen fugiendum esse sapiens monet dicens. Longe esto ab homine potestatem habente occidendi, quia non scilicet pro iustitia, sed per potestatem occidit pro libidine uoluntatis. Sic igitur nulla erit securitas, sed omnia sunt incerta, cum à iure disceditur, nec firmari quicquam pōt, quod positum est in alterius uoluntate, ne dicam libidine. Nec solum in corporalibus subditos grauat, sed etiam spiritualia eorum bona impedit, quia qui plus præesse appetunt quàm prodesse, omnem profectum subditorum impediũt, suspicantes omnem subditorum excellentiam suæ iniquæ dominationi præiudicium esse. Tyrannis enim magis boni quàm mali suspecti sunt, semperq; his aliena uirtus formidolosa

midolosa est. Conantur igitur prædicti tyranni, ne ipsorum subditi virtuosi effecti magnanimitatis concipiant spiritũ, & eorum iniquam dominationem non ferat, ne inter subditos amicitiæ fœdus firmetur, & pacis emolumento adinuicem gaudeant, vt sic dum vnus de altero non confidit, contra eorum dominium aliquid moliri non possint. Propter quod inter ipsos discordias seminant, exortas nutriũt, & ea quæ ad fœderationem hominum pertinent, vt connubia, & conuiuia prohibẽt, & cætera huiusmodi, per quæ inter homines solet familiaritas & fiducia generari. Conantur etiam ne potentes, aut diuites fiant, quia de subditis secundum suæ malitiæ conscientiam suspicantes, sicut ipsi potentia & diuitijs ad nocendum vtuntur, ita timent ne potentia subditorum & diuitiæ ei nociuæ reddantur. Vnde & Iob 15. de tyranno dicitur. Sonitus terroris semper in auribus eius, & cum pax sit, nullo scilicet malum ei intentante, ille semper insidias suspicatur. Ex hoc autem contingit, vt dum præsidentes qui subditos ad virtutes inducere deberent, virtuti subditorum nequiter inuident, & eam pro posse impediunt, sub tyrannis pauci virtuosi inueniantur. Nam iuxta sententiam Philosophi apud illos inueniuntur fortes viri, apud quos fortissimi quique honorantur, & vt Tullius dicit, Iacent semper & parum vigent, quę apud quosque improbantur. Naturale etiam est, vt homines sub timore nutriti, in seruilem degenerent animum, & pusillanimes fiant ad omne virile opus & strenuum: qd experimento patet in prouincijs, quæ diu sub tyrannis fuerunt. Vnde Apostolus Collossens. 3. dicit Patres nolite ad indignationem prouocare filios vestros, ne pusillo animo fiant. Hæc igitur nocumenta tyrannidis rex Salomon considerans dicit. Regnantibus impijs ruinæ hominum: quia scilicet per nequitiam tyrannorũ subiecti à virtutum perfectione deficiunt, & iterum dicit. Cum impij sumpserint principatum, gemet populus: quasi sub seruitute deductus: & iterum. Cum surrexerint impij, abscondentur homines, vt tyrannorum crudelitatem euadãt. Nec est mirum, quia homo absque ratione secundum animæ suæ libidinẽ præsidens nihil differt à bestia: vnde Salomon. Leo rugiens, & vrsus esuriens princeps impius super populum pauperem: & ideo à tyrannis se abscondunt homines sicut à crudelibus bestijs, idemque videtur tyranno subijci, & bestiæ sęuienti substerni.

CAP. IIII.

Quomodo variatum est dominium apud Romanos, & quòd interdum apud eos magis aucta est respublica ex dominio plurium.

QVia igitur optimum & pessimum consistunt in monarchia, id est, principatu vnius, multis quidẽ propter tyrannorum malitiam redditur regia dignitas odiosa. Quidam verò dum regimen regis desiderant, incidunt in sæuitias tyrannorum, regesque quàm plures tyrannidem exercent sub prætextu regiæ dignitatis. Horum quidem exemplum euidenter apparet in Romana republica. Regibus enim à populo Romano expulsis, dum regium vel potius tyrannicum fastum ferre non possent, instituerunt sibi consules & alios magistratus, per quos regi cœperunt & dirigi, regnum in aristocratiam commutare volentes, & sicut refert Salustius, incredibile est memoratu, quãtũ adepta libertate in breui Romana ciuitas creuerit. Plerunque nanque contingit, vt homines sub rege viuentes, segnius ad bonum commune nitãtur, vt pote extimantes id quod ad commune bonum impendunt, non sibi ipsis conferre, sed alteri, sub cuius potestate vident esse bona communia. Cum vero bonum commune non vident esse in potestate vnius, non attendunt ad bonum commune quasi ad id quod est alterius, sed quilibet attendit ad illud quasi suum: vnde experimento videtur, quod vna ciuitas per annuos rectores administrata, plus potest interdum,

F quàm rex aliquis, si haberet tres, vel quatuor ciuitates: paruaque seruitia exacta à regibus grauius ferunt quàm magna onera, si à communitate ciuium imponantur, quod in promotione Romanæ reipublicæ seruatum fuit. Nam plebs ad militiam scribebatur, & pro militantibus stipẽdia exoluebant, & cum stipendijs exoluendis non sufficeret commune ærarium, in vsus publicos opes venere priuatæ, adeo vt pręter singulos anulos aureos, singulasque bullas, quæ erant dignitatis insignia, nihil sibi auri ipse etiam senatus reliquerit. Sed cum dissensionibus fatigaretur continuis, quæ vsque ad bella ciuilia excreuerunt, quibus bellis ciuilibus eis libertas, ad quam multum studuerant, de manibus erepta est, sub potestate imperatorum esse cœperũt, qui se reges à principio appellari noluerunt, quia Romanis fuerat nomẽ regium odiosum. Horum autem quidam more regio bonum commune fideliter procurauerũt, per quorum studiũ Romana respublica & aucta, & cõseruata est. Plurimi verò eorum in subditos quidem tyranni, ad
G hostes verò effecti desides & imbecilles, Romanam rempublicam ad nihilum redegerunt. Similis etiam processus fuit in populo Hebræorum. Primo quidem dum sub iudicibus regebantur, vndiq; diripiebantur ab hostibus. Nam vnusquisque, quod bonum erat in oculis suis, hoc faciebat. Regibus vero eis diuinitus datis ad eorum instãtiam, propter regum malitiam, à cultu vnius Dei recesserunt, & finaliter ducti sunt in captiuitatem. Vtrinque igitur pericula imminent siue dum timetur tyrannus, euitetur regis optimum dominium; siue dum hoc consideratur, potestas regia in malitiam tyrannicam conuertatur.

H

CAP. V.

Quòd in dominio plurium magis sæpe contingit dominium tyrannicum, quàm ex dominio vnius, & ideo regimen vnius melius est.

CVm autem inter duo, ex quorum vtroque periculum imminet, eligere oportet, illud potissime eligendum est ex quo sequitur minus malum. Ex monarchia autem si in tyrannidem cõuertatur, minus malum sequitur quàm ex regimine plurium optimatum, quando corrumpitur. Dissensio enim quæ plurimum sequitur ex regimine plurium, cõtrariatur bono pacis, quod est præcipuum in multitudine sociali, quod quidem bonum per tyrannidem nõ tollitur, sed aliqua particularium hominum bona impen-
I duntur, nisi fuerit excessus tyrannidis, quod in totam communitatem desęuiat. Magis igitur præoptandum est vnius regimen quàm multorum, quamuis ex vtroque sequantur pericula. Adhuc, illud magis fugiendum videtur, ex quo pluries sequi possunt magna pericula: frequentius autem sequuntur maxima pericula multitudinis ex multorum regimine quàm ex regimine vnius. Plerunque enim contingit, vt ex pluribus aliquis ab intentione communis boni deficiat, quam quod vnus tantum. Quicunque autem ex pluribus præsidentibus diuertat ab intentione communis boni, dissensionis periculum in subditorum multitudine imminet, quia dissentientibus principibus consequens est vt in multitudine sequatur dissensio. Si verò vnus præsit,
K plerunque quidem ad bonum commune respicit: aut si à bono communi intentionem auertat, non statim sequitur vt ad subditorum depressionem intendat, quod est excessus tyrannidis, & in malitia regiminis maximum gradum tenens, vt suprà ostensum est. Magis igitur sunt fugienda pericula quæ proueniunt ex gubernatione vnius. Amplius non minus contingit in tyrannidem verti regimẽ multorum, quàm vnius, sed forte frequentius. Exorta namq; dissensione per regimen plurium, contingit sępe vnum super alios superare, & sibi soli multitudinis dominium vsurpare: quod quidem ex his quæ pro tempore fuerunt, manifeste inspici potest. Nam fere omnium multorum regimẽ est in tyrannidem terminatũ, vt in Romana republica ma

nifeste

nifeste apparet. Quæ dum diu per plures magistratus administrata fuisset, exortis simultatibus, dissensionibus, & bellis ciuilibus, in crudelissimos tyrannos incidat, & vniuersaliter siquis præterita facta, & quæ nunc fiunt diligenter consideret, plures inueniet exercuisse tyrannidem in terris quæ per multos reguntur, quam in illis quæ gubernantur per vnum. Si igitur regimen quod est optimum regimen, maxime vitandum videatur propter tyrannidem, tyrannis autem non minus, sed magis contingere solet in regimine plurium quàm vnius, relinquitur simpliciter magis esse expediens sub rege vno viuere, quàm sub regimine plurium.

CAP. VI.

Conclusio, quòd regimen vnius simpliciter sit optimum, ostendit qualiter multitudo se debet habere circa ipsum, quia auferenda est ei occasio ne tyrannizet, & quòd etiam in hoc est tolerandus propter maius malum vitandum.

QVia ergo vnius regimen præeligendum est, quod est optimum, & contingit ipsum in tyrannidem conuerti, quod est pessimum, vt ex dictis patet, laborandum est diligenti studio, vt sic multitudini prouideatur de rege, vt non incidant in tyrannum. Primum autem est necessariũ, vt talis conditionis homo ab illis ad quos hoc spectat officium, promoueatur in regem, quòd non sit probabile in tyrannidem declinare. Vnde Samuel Dei prouidentiam erga institutionem regis commendans, ait. 1. Regum 13. Quæsiuit sibi Dominus virum secundum cor suum: deinde sic disponenda est regni gubernatio, vt regi iam instituto tyrannidis subtrahatur occasio. Simul etiam sic eius temperetur potestas, vt in tyrannidem de facili declinare non possit. Quæ quidem vt fiant, in sequentibus considerandum erit. Demum verò curandum est, si rex in tyrannidem diuerteret, qualiter posset occurri. Et quidem si nõ fuerit excessus tyrannidis, vtilius est remissam tyrannidem tolerare ad tempus, quàm tyrannum agendo multis implicari periculis, quæ sunt grauiora ipsa tyrannide. Potest. n. contingere, vt qui contra tyrannum agunt, præualere non possint, & sic prouocatus tyrannus magis desæuiat. Quod si præualere quis possit aduersus tyrannum, ex hoc ipso proueniunt multoties grauissimę dissensiones in populo, siue dum in tyrannum insurgitur, siue post deiectionem tyranni, erga ordinationem regiminis multitudo separatur in partes. Contingit etiam vt interdum dum alicuius auxilio multitudo expellit tyrannum, ille potestate accepta tyrannidem arripiat, & timens pati ab alio quod ipse in alium fecit, grauiori seruitute subditos opprimat. Sic. n. in tyrannide solet contingere, vt posterior grauior fiat q̃ præcedens, dum præcedentia grauamina non deserit, & ipse ex sui cordis malitia noua excogitat: vnde Syracusis quondam Dionysij mortem omnibus desiderãtibus, anus quædam vt incolumis & sibi superstes esset, continue orabat: quod vt tyrannus cognouit, cur hoc faceret interrogauit. Tum illa, Puella, inquit, existens cum grauem tyrannum haberemus, mortem eius cupiebam, quo interfecto aliquantulum durior successit, eius quoq; dominationem finiri magnum existimabam, tertium te importuniorem habere cœpimus rectorem: itaque si tu fueris absumptus, deterior in locum tuum succedet. Et si sit intolerabilis excessus tyrannidis, quibusdam visum fuit, vt ad fortium virorum virtutem pertineat tyrannum interimere, seq; pro liberatione multitudinis exponere periculis mortis: cuius rei exemplum etiam in veteri testamento habetur. Nam Aioth quidam Eglon regem Moab, qui graui seruitute populum Dei premebat, sica infixa in eius femore interemit, & factus est populi iudex. Sed hoc Apostolicæ doctrinę nõ congruit. Docet enim nos Petrus non bonis tantum & modestis, verum etiam discolis Dominis reuerenter subditos esse. 2. Petr. 2. Hæc est enim gratia, si propter conscientiam

A Dei sustineat quis tristitias patiens iniuste: vnde cum multi Romani Imperatores fidem Christi persequerentur tyrannice, magnaque multitudo tam nobilium, quàm populi esset ad fidem conuersa, non resistendo, sed mortem patienter & animati sustinentes pro Christo laudantur, vt in sacra Thebæorum legione manifeste apparet: magisque Aioth iudicandus est hostem interemisse, quàm populi rectorem, licet tyrannum: vnde & in veteri testamento leguntur occisi fuisse hi qui occiderunt Ioas regem Iuda, quamuis à cultu Dei recedentem, eorumque filij reseruati secundum legis præceptum. Esset autem hoc multitudini periculosum & eius rectoribus, si priuata præsumptione aliqui attentarent præsidentium necem etiam tyrannorum. Plerunque enim huiusmodi periculis magis exponunt se mali quàm boni. Malis autem solet esse graue do-

B minium nõ minus regum quàm tyrannorum, quia secundum sententiam Salomonis: Dissipat impios rex sapiens. Magis igitur ex huius præsumptione immineret periculũ multitudini de amissione regis, quàm remedium de subtractione tyranni. Videtur autem magis contra tyrannorum sæuitiam non priuata præsumptione aliquorum, sed authoritate publica procedendum. Primo quidem, si ad ius multitudinis alicuius pertineat sibi prouidere de rege, non iniuste ab eadem rex institutus potest destrui, vel refrenari eius potestas, si potestate regia tyrannice abutatur. Nec putanda est talis multitudo infideliter agere tyrannũ destituens, etiam si eidem in perpetuo se ante subiecerat: quia hoc ipse meruit in multitudinis regimine se non fideliter gerens, vt exigit regis officium, quòd ei pactum à subditis non reseruetur. Sic Romani Tarquinium super-

C bum, quem in regem susceperant, propter eius & filiorum tyrannidem à regno eiecerunt substituta minori, scilicet consularia potestate. Sic etiam Domitianus, qui modestissimis Imperatoribus Vespasiano patri, & Tito fratri eius successerat, dum tyrannidem exercet, à Senatu Romano interemptus est, omnibus quæ peruerse Romanis fecerat per senatusconsultum iuste & salubriter in irritum reuocatis. Quo factum est, vt Beatus Ioannes Euangelista dilectus Dei discipulus, qui per ipsum Domitianum in Pathmos insulam fuerat exilio relegatus, ad Ephesum per senatusconsultum remitteretur. Si verò ad ius alicuius superioris pertineat multitudini prouidere de rege, expectandum est ab eo remedium contra tyranni nequitiam. Sic Archelai qui in Iudæa pro Herode patre suo regnare iam cœperat, paternam malitiam imitantis, Iudæis contra eum

D querimoniam ad Cæsarem Augustum deferentibus, primo quidem potestas diminuitur ablato sibi regio nomine, & medietate regni sui inter duos fratres suos diuisa: deinde cum nec sic à tyrannide compesceretur, à Tyberio Cæsare relegatus est in exilium apud Lugdunum Galliæ ciuitatem. Quòd si omnino contra tyrannum auxilium humanum haberi non potest, recurrendum est ad regem omnium Deum, qui est adiutor in oportunitatibus in tribulatione. Eius enim potentiæ subest, vt cor tyranni crudele conuertat in mansuetudinem, secundum Salomonis sententiam. Prouerb. 12. Cor regis in manu Dei, quocunq; voluerit inclinabit illud. Ipse enim regis Assueri crudelitatem, qui Iudæis mortem parabat, in mansuetudinem ver-

E tit. Ipse est qui ita Nabuchodonosor crudelem regem conuertit, q; factus est diuinæ potentiæ prædicator. Nunc igitur, inquit, ego Nabuchodonosor laudo, & magnifico, & glorifico regem cœli, quia opera eius vera & viæ eius iudicia, & gradientes in superbia põt humiliare, Dan. 4. Tyrannos verò quos reputat conuersione indignos, potest auferre de medio, vel ad infimum statum reducere, secundum illud Sapientis Ecclesi. 10. Sedem ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Ipse est qui vidēs afflictionem populi sui in Aegypto, & audiens eorum clamorem Pharaonem tyrannum deiecit cum exercitu suo in mare. Ipse est qui memoratum Nabuchodonosor prius superbientem non solum eiectum de regni solio, sed & de

hominum consortio in similitudinem bestiæ commutauit. Nec enim abbreuiata manus eius est, vt populum suum à tyrannis liberare non possit. Promittit enim populo suo per Esaiam requiem se daturum à labore & confusione, ac seruitute dura, qua ante seruierat. & per Ezech. 34. dicit. Liberabo meum gregem de ore eorum scilicet pastorum, qui pascunt seipsos. Sed vt hoc beneficium populus à Deo consequi mereatur, debet à peccatis cessare, quia in vltionem peccati diuina permissione impij accipiunt principatum, dicente Domino per Osee. 13. Dabo tibi regem in furore meo, & in Iob. 34. dicitur, quod regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Tollenda est igitur culpa, vt cesset à tyrannorum plaga.

CAP. VII.

Hic quærit sanctus doctor, quid præcipue monere debeat regem ad regendum, vtrum honor, vel gloria, & ponit opiniones circa hoc, quid sit tenendum.

QVoniam autem secundum prædicta, regis est bonum multitudinis quærere, nimis videtur onerosum regis officium, nisi ei aliquod propriū bonum ex hoc proueniret. Oportet igitur cōsiderare, in quare sit boni regis conueniens præmium. Quibusdam igitur visum est non esse aliud, nisi honorem & gloriam: vnde & Tullius de repu. diffinit principem ciuitatis esse alendum gloria, cuius rationem Aristoteles in lib. Ethicor. assignare videtur: quia princeps cui non sufficit honor & gloria, consequenter tyrannus efficitur. Inest.n. animis omnium vt proprium bonum quærant. Si ergo contentus non fuerit Princeps gloria & honore, quæret voluptates & diuitias, & sic ad rapinas & subditorum iniurias conuertetur. Sed si hanc sententiam receperimus, plurima sequuntur inconuenientia. Primo nanque hoc regibus dispendiosum esset, si tot labores & solicitudines paterentur pro mercede tam fragili. Nihil enim videtur in rebus humanis fragilius gloria & honore fauoris hominum, cum dependeat ex opinionibus hominum, quibus nihil mutabilius in vita hominum: & inde est quod Esa. Prophe. 40. huiusmodi gloriam nominat florem fœni: deinde humanæ gloriȩ cupido animi magnitudinem aufert. Qui enim fauorem hominum quærit, necesse est vt in omni eo, quod dicit aut facit, eorum voluntati deseruiat, & sic dum placere hominibus studet, fit seruus singulorum. Propter quod & idem Tullius in libro de officijs, cauendam dicit esse gloriæ cupidinem. Eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Nihil autem principem, qui ad bona peragenda instituitur, magis decet quam animi magnitudo. Est igitur incompetens regis officio humanæ gloriæ præmium. Simul etiam est multitudini nociuum, si tale præmium statuatur principibus: pertinet enim ad boni viri officium, vt contemnat gloriam sicut alia temporalia bona. Virtuosi enim & fortis animi est pro iustitia contemnere gloriam sicut & vitam: vnde fit quoddam mirabile, vt quia virtuosos actus sequitur gloria, ipsa gloria virtuose contemnatur, & ex cōtemptu gloriæ homo gloriosus reddatur, secundum sententiam Fabij dicentis, Gloriam qui spreuerit, verā habebit: & de Catone dixit Salustius. Quo minus petebat gloriam, tanto magis assequebatur illam: ipsique Christi discipuli, se sicut Dei ministros exhibebant per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam. Non est igitur boni viri conueniens præmium gloria, quam contemnunt boni. Si igitur hoc solum bonum statuatur prȩmium principibus, sequetur bonos viros non assumere principatum, aut si assumpserint, impræmiatos esse. Amplius, ex cupidine gloriæ periculosa mala proueniunt. Multi enim dum immoderate gloriam in rebus bellicis quȩrunt, se ac suos perdiderunt exercitus libertate patriæ sub hostibili potestate redacta: vnde Torquatus Romanus princeps in exemplo huius vitandi discriminis, fi-

F lium, qui contra Imperium suum prouocatus ab hoste iuuenili ardore pugnauit, licet vicisset, occidit, ne plus mali esset in præsumptionis exemplo, quàm vtilitatis in gloria hostis occisi. Habet etiam cupido gloriæ aliud sibi familiare vitium, simulationem videlicet. Quia enim difficile est, paucisque contingit veras virtutes assequi, quibus solis honor debetur, multi gloriam cupientes virtutum simulatores fiunt. Propter quod sicut dicit Salustius. Ambitio multos mortales falsos fieri coegit. Aliud clausum in pectore, aliud promptum habere in lingua, magisque vultum quàm ingenium habere. Sed & Saluator noster eos qui bona opera faciunt, vt ab hominibus videantur, hypocritas, id est, simulatores vocat. Sicut igitur periculosum est multitudini, si princeps voluptates & diuitias quærat pro præmio, vt raptor & contumeliosus fiat, ita periculosum est cum detinetur gloriæ præmio, ne prȩsumptuosus & simulator existat. Sed quantum ex dictorum sapientum intentione apparet, non ea ratione honorem & gloriam pro præmio principi

G decreuerunt tanquàm ad hoc principaliter ferri debeat boni regis intentio, sed quia tolerabilius est si gloriam quærat, quàm si pecuniam cupiat, vel voluptatē sequatur. Hoc enim vitium virtuti propinquius est, cum gloria, quam homines cupiunt, vt ait August. nihil aliud sit, quàm iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido enim gloriæ aliquod habet virtutis vestigium, dum saltem bonorum approbationem quærit, & eis displicere recusat. Paucis igitur ad veram virtutem peruenientibus tolerabilius videtur, si præferatur ad regimen, qui vel iudicium hominum metuens, à malis manifestis retrahitur. Qui enim gloriam cupit, aut vera via per virtutis opera nititur vt ab hominibus approbetur, vel saltem dolis ad hoc contendit at-

H que fallacijs. At qui dominari desiderat, si cupiditate gloriæ carens non timeat bene iudicantibus displicere, per apertissima scelera quærit plerunque obtinere quod diligit, vnde bestias superat siue crudelitatis, siue luxuriȩ vitijs, sicut in Nerone & Cæsare patet, cuius vt Augu. dicit, tanta luxuria fuit vt nihil putaretur ab eo virile metuendum, tanta crudelitas vt nihil molle habere putaretur. Hoc autem satis exprimitur per id quod Aristoteles de magnanimo in ethicis dicit, quod non quærit honorem & gloriam quasi aliquid magnum, quod sit virtutis sufficiens præmium, sed nihil vltra hoc ab hominibus exigit. Hoc enim inter omnia terrena videtur esse præcipuum, vt homini ab hominibus testimonium de virtute reddatur.

I

CAP. VIII.

Hic declarat sanctus doctor, qualis est verus finis regis, qui mouere ipsum debet ad bene regendum.

QVoniam ergo mundanus honor & hominum gloria regiæ solicitudinis non est sufficiens præmium, inquirendum restat, quale sit eidē sufficiens. Est autem conueniens, vt rex præmiū expectet à Deo. Minister enim pro suo ministerio præmium expectat à Domino: rex autem populum gubernando minister Dei est, dicente Apostolo Ro. 13. quod omnis potestas à Domino Deo est, & quod est Dei minister vindex in iram ei qui male agit. & in lib. Sap. reges Dei esse ministri describuntur. Debent igitur reges

K pro suo regimine præmium expectare à Deo. Remunerat autem Deus pro suo ministerio reges interdum temporalibus bonis, sed talia præmia sunt bonis malisque communia: vnde Dominus Ezech. 29. dicit. Nabuchodonosor Rex Babylonis seruire fecit exercitium suum seruitute magna aduersus Tyrum, & merces non est reddita ei, nec exercitui eius de Tyro pro seruitute qua seruiuit mihi aduersus eam, ea scilicet seruitute, qua potestas, secundum Apostolum, Dei minister est vindex in iram ei qui male agit: & postea de præmio subdidit. Propterea hæc dicit Dominus Deus. Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Aegypti, & diripiet spolia eius, & erit merces exercitui eius. Si ergo reges iniquos contra Dei

hostes

hostes pugnantes, licet non intentione seruiendi Deo, sed suis odiis & cupiditates exequendi, tanta mercede Dominus remunerat, vt de hostibus victoriam tribuat, regna subijciat, & spolia diripienda proponat, quid faciet bonis regibus, qui pia intentione Dei populum regunt, & hostes impugnant? Non quidem terrenam, sed æternam mercedem eis promittit, nec in alio quàm in seipso, dicente Petro pastoribus populi Dei 1. Pet. 5. Pascite qui in vobis est gregem Domini, vt cum venerit princeps pastorum, id est, Rex regũ Christus, percipiatis immarcescibilem gloriæ coronam, de qua dicit Esa. 28. Erit Dominus sertum exultationis, & diadema gloriæ populo suo. hoc autem ratione manifestatur. Est enim mentibus omnium ratione vtentium inditum, virtutis præmium beatitudinem esse. Virtus enim vniuscuiusque rei describitur, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Adhuc autem quisq; bene operando nititur peruenire, quod est maxime desiderio inditum: hoc antem est esse felicem, quod nullus potest non velle. Hoc igitur præmium virtutis conuenienter expectatur, quod hominem beatum facit. Si autem bene operari virtutis est opus, regis autem opus est bene regere subditos, hoc etiam erit præmium regis, quod eum faciat esse beatum. Quid autem hoc sit, hinc considerandum est. Beatitudinem quidem dicimus vltimum desideriorum finem. Neque enim desiderij motus vsque in infinitum procedit: esset enim inane naturale desiderium, cum infinita pertransiri non possint. Cum autem desiderium intellectualis naturæ sit vniuersalis boni, hoc solum bonum vere beatum facere poterit, quo adepto nullum bonum restat quod amplius desiderari possit: vnde & beatitudo dicitur bonum perfectum, quasi omnia desiderabilia in se comprehendens, tale autem non est aliquod bonum terrenum: nam qui diuitias habent, amplius habere desiderant, & simile patet in cæteris. Et si ampliora non quærunt, desiderant tamen vt ea permaneant, vel alia in locum eorum succedant. Nihil enim permanens inuenitur in rebus terrenis, nihil igitur terrenum est quod quietare desiderium possit. Neque igitur terrenum aliquod beatum facere potest, vt possit esse regis conueniens præmium. Adhuc, cuiuslibet rei finalis perfectio, & bonum completum ab aliquo superiore dependet, quia & ipsa corporalia meliora redduntur ex adiunctione meliorum, peiora verò si deterioribus miscẽantur. Si enim argento misceatur aurum, argentum fit melius, quod ex plumbi admistione impurum efficitur. Constat autem terrena omnia esse infra mentem humanam: beatitudo autem est hominis finalis perfectio, & bonum completum, ad quod omnes peruenire desiderant, nihil igitur terrenum est, quod hominem possit beatum facere, nec igitur terrenum aliquod est præmium regis sufficiens: non enim vt Augu. dicit, christianos principes quia diutius imperarunt, vel Imperatores filios morte placida reliquerunt, vel hostes reipublicæ diminuerunt, vel ciues aduersum se insurgentes & cauere, & opprimere potuerũt: sed felices eos dicimus, si iuste imperant, si malunt cupiditatibus potius quàm gentibus quibuslibet imperare, si omnia faciunt non propter ardorem inanis gloriæ, sed propter charitatem felicitatis æternæ. Tales Imperatores christianos felices dicimus interim spe, postea re ipsa futuros, cum id quod expectamus aduenerit. Sed nec aliquid aliud creatum est, quod beatum hominem faciat, & possit regi decerni pro præmio. Tendit enim vniuscuiusque rei desiderium in suum principium, à quo esse suum principium causatur. Causa verò mentis humanæ non est aliud quàm Deus, qui eam ad suam imaginem facit. Solus igitur Deus est qui hominis desiderium quietare potest, & facere hominem beatum, & esse regi conueniens præmium. Amplius, mens humana vniuersalis boni cognoscitiua est p intellectum, & desideratiua per voluntatem: bonum autem vniuersale non inuenitur nisi in Deo. Nihil ergo est quod possit hominem beatum facere eius implendo desiderium, nisi Deus, de quo dicitur in Psal. 102. Qui replet in bonis desiderium suum: in hoc ergo rex suum præmium statuere debet. Hoc igitur considerans Dauid Rex, dicebat Psa. 72. Quid mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? Cui quæstioni postea respondens, subiungit. Mihi autem adhærere Deo bonum est, & ponere in Dño Deo spem meam. Ipse enim est qui dat salutem regibus non solum temporalem, qua communiter saluat homines & iumenta, sed etiam eam de qua p Esa. 51. dicit. Salus autem mea in sempiternum erit, qua homines saluat, eos ad æqualitatem angelorum perducens. Sic igitur verificari potest, quòd regis præmium est honor & gloria. Quis enim mundanus & caducus honor huic honori similis esse potest, vt homo sit ciuis & domesticus Dei, & inter Dei filios computatus, & hæreditaté regni cœlestis assequatur cum Christo? Hic est honor quem concupiscens & admirans Rex Dauid dicebat Psalm. 138. Nimis honorati sunt amici tui Deus. Quæ insuper humanæ laudis gloria huic comparari potest, quã non fallax blandientium lingua, non decepta hominum opinio profert, sed ex interioris conscientiæ testimonio producitur, & Dei testimonio cõfirmatur, qui suis confessoribus repromittit, quòd confiteatur eos in gloria patris coram angelis Dei? Qui autem hanc gloriam quærũt, eam inueniunt, & quam non quærunt gloriam hominum, consequuntur, exemplo Salomonis, qui non solum sapientiam quam quæsiuit, accepit à Domino, sed factus est super reges alios gloriosos.

CAP. IX.

Hic declarat sanctus doctor, quòd præmium regum & principum tenet supremum gradum in beatitudine cœlesti, & hoc multis rationibus ostenditur & exemplis.

Considerãdum autem restat vlterius, quòd & eminentem obtinebunt cœlestis beatitudinis gradum, qui officium regium digne & laudabiliter exequũtur. Si enim beatitudo virtutis est præmium, consequens est vt maiori virtuti maior gradus beatitudinis debeatur. Est autẽ præcipua virtus qua homo aliquis nõ solum seipsum, sed etiam alios dirigere potest, & tanto magis, quanto plurium est regitiua: quia & secundum virtutem corporalem tanto aliquis virtuosior reputatur, quanto plures vincere potest, aut põdera plura leuare. Sic igitur maior virtus requiritur ad regendum domesticam familiam, quàm ad regendum seipsum, multoque maior ad regimen ciuitatis & regni. Est igitur excellentis virtutis bene regium officium exercere, debetur igitur ei excellens in beatitudine præmium, Adhuc in omnibus artibus & potẽtijs laudabiliores sunt, qui alios bene regunt, quàm qui secundum alienam directionem bene se habent. In speculatiuis enim maius est veritatem alijs docendo tradere, quàm quod ab alijs docetur capere posse. In artificijs etiam maius existimatur, maiorq; conducitur pretio architector qui ædificiũ disponit, quàm artifex qui secundum eius dispositionem manualiter operatur, & in rebus bellicis maiorẽ gloriam de victoria consequitur prudentia ducis, quàm militis fortitudo. Sic autem se habet rector multitudinis in his quæ à singulis secũdum virtutem sunt agenda, sicut doctor in disciplinis, & architector in ædificijs, & dux in bellis. Est igitur rex maiori p̃tio dignus, si bene subiectos gubernauerit, quàm aliquis subditorum, si sub rege bene se habuerit. Amplius, si virtutis est vt per eam opus hominis bonum reddatur, maioris virtutis esse videtur, quòd maius bonum per eam aliquis operetur. Maius autem & diuinius est bonum multitudinis, quàm bonum vnius: vnde interdum malum vnius sustinetur, si in bonum multitudinis cedat, sicut occiditur latro, vt pax multitudini detur. Et ipse Deus mala esse in mũdo non sineret, nisi ex eis bona eliceret ad vtilitatem & pulchritudinem vniuersi. Pertinet autem ad regis officium, vt bonum multitudinis studiose procuret. Maius igitur præmium debetur regi pro bono regimine, q̃ subdito pro bo-

na actione. Hoc autem manifeſtius fiet, ſi quis magis in ſpeciali conſideret. Laudatur enim ab hominibus quæuis priuata perſona, & ei à Deo computatur in præmium, ſi egenti ſubueniat, ſi diſcordes pacificet, ſi oppreſſum à potentiore eripiat, denique ſi alicui qualitercunq; opem, vel conſilium conferat ad ſalutem. Quanto igitur magis laudandus eſt ab hominibus, & pręmiandus à Deo, qui totam prouinciam facit pace gaudere, violẽtias cohibet, iuſtitiam ſeruat, & diſponit quid ſit agendum ab hominibus ſuis legibus & præceptis? Hinc etiam magnitudo regiæ virtutis apparet, quòd præcipue Dei ſimilitudinem gerit, dum agit in regno quod Deus in mundo: vnde & in Exod. 22. iudices multitudinis, dij vocantur. Imperatores etiam apud Romanos dij vocabantur. Tanto autem eſt aliquid Deo acceptius, quanto magis ad eius imitationem accedit: vnde & Apoſtol. monet Epheſ. 5. Eſtote imitatores Dei, ſicut filij chariſsimi. Sed ſi ſecundum Sapientis ſententiam, Omne animal diligit ſimile ſibi, ſecundum quod cauſæ aliqualiter ſimilitudinem habent cauſati, conſequens igitur eſt bonos reges Deo eſſe acceptiſsimos, & ab eo maxime præmiandos. Simul etiam vt Gregorij verbis vtar. Quid eſt tempeſtas maris, niſi tempeſtas mentis? Quieto autem mari recte nauem etiam imperitus dirigit, turbato autem mari tempeſtatis fluctibus etiam peritus nauta confunditur: vnde & plerunq; in occupatione regiminis, ipſe quoque boni operis vſus perditur, qui in tranquillitate tenebatur. Valde enim difficile eſt, ſi vt Aug. dicit, inter linguas ſublimantium & honorantium, & obſequia nimis humiliter ſalutantium non extolluntur, ſed ſe homines eſſe meminerint. Et in Eccl. 31. dicitur Beatus vir qui poſt aurum non abijt, nec ſperauit in pecuniæ theſauris. Qui potuit impune tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus: & facere mala, & non fecit. Ex quo quaſi in virtutis opere probatus inuenitur fidelis: vnde ſecundum Biantis prouerbium. Principatus virum oſtendit. Multi enim ad principatus culmen peruenientes, à virtute deficiunt, qui dum in ſtatu eſſent infimo, virtuoſi videbantur. Ipſa igitur difficultas, quę principibus imminet ad bene agendum, eos facit maiori præmio dignos, & ſi aliquando per infirmitatem peccauerint, apud homines excuſabiliores redduntur, & facilius à Deo veniam promerentur, ſi tamen vt Auguſt. ait, pro ſuis peccatis humilitatis, & miſerationis, & orationis ſacrificium Deo ſuo vero immolari non negligunt. In cuius rei exemplum de Achab rege Iſrael, qui multum peccauerat, Dominus ad Heliam dixit. Quia humiliatus eſt mei cauſa, nõ inducam hoc malum in diebus ſuis. Non ſolum autem ratione oſtenditur, quòd regibus excellens præmium debeatur, ſed etiam authoritate diuina firmatur. Dicitur enim in Zachar. 12. quòd in illa beatitudinis die qua erit Dominus protector habitantibus in Hieruſalem id eſt in viſione pacis æternæ, aliorum domus erũt, ſicut domus Dauid, quia ſcilicet omnes reges erunt, & regnabunt cum Chriſto, ſicut membra cum capite: ſed domus Dauid erit ſicut domus Dei quia ſicut regendo fideliter Dei officium geſſit in populo, ita in præmio Deo propinquius erit & inhærebit. Hoc etiam fuit apud gẽtiles aliqualiter ſomniatum, dum ciuitatum rectores atque ſeruatores in Deos tranſformari putabant.

CAP. X.

Quòd rex & Princeps ſtudere debet ad bonum regimen propter bonum ſuipſius, & vtile quod inde ſequitur, cuius contrarium ſequitur regimen tyrannicum.

CVm regibus tam grande in cœleſti beatitudine præmium proponatur, ſi bene in regendo ſe habuerint, diligenti cura ſeipſos obſeruare debent, ne in tyrannidem conuertantur. Nihil enim eis acceptabilius eſſe debet, quàm quòd ex honore regio quo ſublimantur in terris, in cœle-

F ſtis regni gloriam transferantur. Errant verò tyranni, qui propter quædam terrena commoda iuſtitiam deſerũt, qui tanto priuantur præmio, quod adipiſci poterant iuſte regendo. Quàm autem ſtultum ſit pro huiuſmodi paruis & temporalibus bonis maxima & ſempiterna perdere bona, nullus niſi ſtultus, aut infidelis ignorat. Addendum eſt ẽt, ꝙ hæc temporalia commoda, propter quæ tyranni iuſtitiam deſerunt, magis ad lucrum proueniunt regibus, dum iuſtitiam ſeruant. Primo nanque inter mundana omnia nihil eſt, quod amicitiæ digne præferendum videatur. Ipſa nanq; eſt quæ virtuoſos in vnum conciliat, virtutem conſeruat atq; promouet. Ipſa eſt qua omnes indigent in quibuſcunque negotijs peragendis, quæ nec proſperis importune ſe ingerit, nec deſerit in aduerſis. Ipſa eſt quæ maximas delectationes affert, in tantum vt quæcunque delecta-
G bilia in tædium ſine amicis vertantur. Quælibet autẽ aſpera, facilia, & prope nulla facit amor: nec eſt alicuius tyranni tanta crudelitas, vt amicitia non delectetur. Dionyſius enim quondam Syracuſanorum tyrannus cum duorum amicorum, qui Damon & Pythias dicebãtur, alterum occidere vellet, is qui occidendus erat, inducias impetrauit, vt domum profectus res ſuas ordinaret: alter verò amicorum ſeſe tyranno ob fidem pro eius reditu dedit. Appropinquante autem promiſſo die, nec illo redeunte, vnuſquiſque fideiuſſorem ſtultitiæ arguebat. At ille nihil ſe metuere de amici conſtantia prædicabat. Eadem autem hora qua fuerat occidendus, redijt. Admirans autem amborum animum tyrannus, ſupplicium propter fidem amicitiæ remiſit, inſuper rogans vt eum tertium reciperent in amicitiæ gradu. Hoc autem amicitiæ bonum, quamuis deſiderent tyranni, conſequi tamen non poſſunt. Dum. n. com-
H mune bonum non quærunt, ſed proprium, fit parua, vel nulla communio eorum ad ſubditos. Omnis autem amicitia ſuper aliqua communione firmatur. Eos enim qui conueniunt vel per naturę originem, vel per morum ſimilitudinem, vel per cuiuſcunq; ſocietatis communionem, videmus amicitia coniungi. Parua igitur, vel potius nulla eſt amicitia tyranni & ſubditi: ſimulq; dum ſubditi per tyrannicam iniuſtitiam opprimuntur, & ſe amari non ſentiunt, ſed contẽni, nequaquàm amant. Nec habent tyranni vnde de ſubditis conquerantur, ſi ab eis non diliguntur: quia nec ipſi tales ſeipſis exhibent, vt diligi ab eis debeant. Sed boni reges dum cõmuni profectui ſtudioſe intendunt, & eorum ſtudio ſubditi plura cõmoda ſe aſſequi ſentiunt, diliguntur à plurimis, dum ſubditos ſe amare demonſtrãt
I quia & hoc eſt maioris malitiæ, quàm ꝙ in multitudine cadat, vt odio habeantur amici, & benefactoribus rependatur malum pro bono: & ex hoc amore prouenit, vt bonorum regum regnum ſit ſtabile, dum ꝓ ipſis ſe ſubditi quibuſcunq; periculis exponere nõ recuſant, cuius exemplum in Iulio Cæſare apparet, de quo Suetonius refert, ꝙ milites ſuos vſqueadeo diligebat, vt audita quorundam cæde capillos & barbam ante non dempſerit quàm vindicaſſet: quibus rebus deuotiſsimos ſibi & ſtrenuiſsimos milites reddidit, ita ꝙ pleriq; eorum capti, conceſſam ſibi ſub ea conditione vitam, ſi militare aduerſus Cæſarem vellent, recuſarent. Octauianus ẽt Auguſtus, qui modeſtiſsime Imperio vſus eſt, intantum diligebatur à ſubditis, vt pleriq; morien-
k tes, victimas quas deuouerant, immolari mandarent, quia eum ſuperſtitem reliquiſſent. Non eſt ergo facile vt princi pis perturbetur dominium, quem tanto conſenſu populus amat: propter quod Salomon dicit, Prouer. 29. Rex qui iudicat in iuſtitia pauperes, thronus eius in æternum firmabitur. Tyrannorum verò dominium diuturnum eſſe non poteſt, cũ ſit multitudini odioſum. Non poteſt. n. diu conſeruari, quod votis multorum repugnat. Vix enim à quoquam præſens vita tranſigitur, quin aliquas aduerſitates patiatur. Aduerſitatis autem tempore occaſio deeſſe non poteſt contra tyrannum inſurgendi: & vbi adſit occaſio, non deerit ex multis vel vnus qui occaſione non vtatur. Inſurgentem autem populus votiue proſequitur: nec

de facili

de facili carebit effectu, quod cum fauore multitudinis attentatur. Vix ergo potest contingere, quòd tyranni dominium protendatur in longum. Hoc etiam manifeste patet, si quis consideret vnde tyranni dominium conseruatur. Non enim cóseruatur amore, cum parua, vel nulla sit amicitia subiectæ multitudinis ad tyrannum, vt ex præhabitis patet: de subditorum autem fide tyrannis confidédum non est. Non enim inuenitur tanta virtus in multis, vt fidelitatis virtute reprimantur, ne indebitę seruitutis iugum, si possint, excutiant. Fortassis autem nec fidelitati cótrarium reputabitur secundum opinionem multorum, si tyránicæ nequitiæ qualitercunque obuietur. Restat ergo vt solo timore tyráni regimen sustentetur: vnde & timeri se à subditis tota intentione procurant. Timor autem est debile fundamentum. Nam qui timore subduntur, si occurrat occasio qua possint impunitatem sperare, contra præsidentes insurgunt eò ardentius, quò magis contra voluntatem ex solo timore cohibebantur. Sicut si aqua per violentiam includatur, cum aditum inuenerit, impetuosius fluit. Sed nec ipse timor caret periculo, cum ex nimio timore plerique in desperationem inciderint. Salutis autem desperatio audacter ad quælibet attentanda præcipitat. Non potest igitur tyranni dominium esse diuturnum. Hoc etiam non minus exemplis, quàm rationibus apparet. Si quis.n. antiquorum gesta, & modernorum euentus consideret, vix inueniet dominium tyranni alicuius diuturnum fuisse. Vnde & Aristoteles in sua politica multis tyrannis enumeratis, omnium demonstrat dominium breui tempore fuisse finitum, quorum tamen aliqui diutius præfuerunt, quia non multum in tyrannide excedebant, sed quantum ad multa imitabantur regalem modestiam. Adhuc autem hoc magis fit manifestum ex consideratione diuini iudicij. Vt enim in Iob 34. dicitur. Regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Nullus autem verius hypocrita dici potest, quàm qui regis assumit officium, & exhibet se tyrannum. Nam hypocrita dicitur qui alterius repræsentat personam, sicut in spectaculis fieri consueuit. Sic igitur Deus præfici permittit tyrannos ad puniendum subditorum peccata. Talis autem punitio in scripturis ira Dei consueuit nominari. Vnde per Oseę. 13. Dominus dicit. Dabo vobis regem in furore meo. Infęlix est autem rex qui populo in furore Dei conceditur. Non enim eius stabile potest esse dominium: quia non obliuiscetur misereri Deus, nec continebit in ira sua misericordias suas: quinimmo per Ioe. 2. dicitur, quòd est patiens, & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia. Non igitur permittit Deus diu regnare tyrannos, sed post tempestatem per eos inductam populo, per eorum deiectionem trãquillitatem inducet. Vnde Eccle. 10. dicitur. Sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Experimento etiam magis apparet, quòd reges per iustitiam magis adipiscuntur diuitias, quàm per rapinam tyranni. Quia enim dominium tyrannorum subiectæ multitudini displicet, ideo opus habét tyranni multos habere satellites, per quos contra subditos tuti reddantur, in quibus necesse est plura expendere, quàm à subditis rapiant. Regnum autem dominium, quod subditis placet, omnes subditos pro satellitibus ad custodiam habet, in quibus expendere opus nõ est, sed interdum in necessitatibus plura regibus sponte donant, quàm tyranni diripere possint: & sic impletur quod Salomon dicit, Prouerbior. 11. Alij, scilicet reges diuidunt propria benefaciendo subiectis, & ditiores fiunt. Alij, scilicet tyranni rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Similiter autem iusto Dei contingit iudicio, vt qui diuitias iniuste congregant, inutiliter eas dispergant, aut etiam iuste auferantur ab eis. Vt enim Salomon dicit, Eccles. 4. Auarus non implebitur pecunia, & qui amat pecunias, fructum non capiet ex eis, quinimmo vt Prouer. 15. dicit. Conturbat domum suam qui sectatur auaritiam. Regibus verò qui iustitiam quærunt, diuitiæ adduntur à Deo, sicut Salomon, qui dum sapientiam quæsiuit ad faciendum iudiciũ, promissionem de abundantia diuitiarum accepit. De fama verò superfluum videtur dicere. Quis enim dubitet bonos reges non solum in vita, sed magis post mortem quodammodo laudibus hominum viuere, & in desiderio haberi: malorum verò nomen aut statim deficere, vel si excellentes in malitia fuerint, cum detestatione eorum rememorari? Vnde Salomon dicit, Prouerbiorum 10. Memoria iusti cum laudibus, nomen autem impiorum putrescet: quia vel deficit, vel remanet cum fœtore.

CAP. XI.

Quòd bona etiam mundalia, vt sunt diuitiæ, potestas, honor, & fama magis proueniunt regibus quàm tyrannis, & de malis in quæ incurrunt tyranni etiam in hac vita.

EX his ergo manifestum est, quod habilitas potestatis diuitiæ, honor, & fama magis, regibus quàm tyrannis ad votum proueniunt, propter quæ tamen indebite adipiscenda declinat in tyrannidem princeps. Nullus enim à iusticia declinat nisi cupiditate alicuius commodi tractus. Priuatur insuper tyrannus excellẽtissima beatitudine, quæ regibus debetur pro præmio, & quod est grauius, maximũ tormentum sibi acquirit in pœnis. Si enim qui vnum hominem spoliat, vel in seruitutem redigit, vel occidit, maximam pœnam meretur, quantum quidem ad iudicium hominum mortem, quantum verò ad iudicium Dei damnationem æternam, quantò magis putandum est tyrannum deteriora mereri supplicia, qui vndique ab omnibus rapit, contra omnium libertatem laborat, pro libito voluntatis suæ quoscunque interficit? Tales insuper raro pœnitent, vento inflati superbiæ, merito peccatorum à Deo deserti, & adulationibus hominum delibuti, rarius digne satisfacere possunt. Quando enim restituent omnia quæ præter iustitiæ debitum abstulerunt? Ad quæ tamen restituenda nullus dubitat eos teneri. Quando recompensabunt eis quos oppresserunt, & iniuste qualitercunq; læserunt? Adijcitur autem ad eorum impœnitentiam, quòd omnia sibi licita extimant, quæ impune sine resistentia facere potuerunt: vnde non solum emendare non satagunt quæ male fecerunt, sed sua consuetudine pro authoritate vtentes, peccandi audaciam transmittunt ad posteros: & sic non solũ suorum facinorum apud Deum rei tenẽtur, sed etiam eorum quibus apud Deum peccandi occasioné reliquerunt. Aggrauatur etiam eorum peccatum ex dignitate suscepti officij. Sicut enim terrenus rex grauius punit suos ministros, si inuenit eos sibi contrarios: ita Deus magis puniet eos quos sui regiminis executores & ministros facit, si nequiter agant Dei iudicium in amaritudinem conuertentes. Vnde & in libro Sapientiæ. 6. cap. ad reges iniquos dicitur. Quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, neque custodistis legem iustitiæ nostræ, nec secundum voluntatem Dei ambulastis, horrende & cito apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum in his qui præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur. Et Nabuchodonosor, per Esa. 14. dicitur. Ad infernum detraheris in profundum laci. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient, quasi profundius in pœnis submersum. Si igitur regibus abundant temporalia bona, & proueniunt, & excellens beatitudinis gradus præparatur à Deo, tyranni autem à temporalibus bonis quæ cupiunt, plerunque frustrantur, multis insuper periculis subiacentes, & quod est amplius, bonis æternis priuantur ad pœnas grauissimas reseruati: vehementer studendum est his qui regendi officium suscipiunt, vt reges se subditis præbeant, non tyrannos. De rege autem quid sit, & quid expediat multitudini regem habere: adhuc autem, quod præsidi expediat se regem multitudini exhibere subiectæ, non tyrannum, tanta a nobis dicta sint.

CAP. XII.

Procedit ad ostendendum regis officium, ubi secundum viam naturæ ostendit regem esse in regno sicut anima est in corpore, & sicut Deus est in mundo.

CONsequens autem ex dictis est considerare, quod sit regis officiũ, & qualẽ oporteat esse regem. Quia verò ea quę sunt s m artem imitantur ea quę sunt secundum naturã, ex quibus accipimus vt secundum rationem operari possimus, optimum videtur regis officium à forma regiminis naturalis assumere. Inuenitur autem in rerum natura regimẽ & vniuersale, & particulare. Vniuersale quidem secundum quod omnia sub Dei regimine continentur, qui sua prouidentia vniuersa gubernat. Particulare autem regimẽ maxime quidem diuino regimini simile est, quod inuenitur in homine, qui ob hoc minor mundus appellatur, quia in eo inuenitur forma vniuersalis regiminis. Nã sicut vniuersa creatura corporea & omnes spirituales virtutes sub diuino regimine continentur, sic & corporis mẽbra & cæteræ vires animæ à ratione reguntur: & sic quodammodo se habet ratio in homine, sicut Deus in mundo. Sed quia sicut supra ostendimus, homo est animal naturaliter sociale in multitudine viuens, similitudo diuini regiminis inuenitur in homine non solum quantum ad hoc quòd per rationem regitur vnus homo, sed etiam quãtum ad hoc quòd per rationem vnius hominis regitur multitudo, quod maxime pertinet ad officiũ regis, dum & in quibusdam animalibus quæ socialiter viuunt, quædam similitudo inuenitur huius regiminis, sicut in apibus, in quibus & reges esse dicuntur non quòd in eis per rationem sit regimen, sed per instinctum naturæ inditum à summo regente, qui est auctor naturæ. Hoc igitur officium rex se suscepisse cognoscat, vt sit in regno sicut in corpore anima, & sicut Deus in mundo. Quæ si diligenter recogitet, ex altero iustitię in eo zelus accenditur, dum considerat ad hoc se positum, vt loco Dei iudicium regno exerceat: ex altero verò mansuetudinis & clementiæ lenitatem acquirit, dum reputat singulos qui suo subsunt regimini, sicut propria membra.

CAP. XIII.

Assumit ex hac similitudine modum regiminis, vt sicut Deus vnamquamq. rem distinguit quodam ordine, & propria operatione, & loco; ita rex subditos suos in regno, & eodem modo de anima.

OPortet igitur considerare quid Deus in mũdo faciat: sic enim manifestum erit, quid immineat regi faciendum. Sunt autem vniuersaliter consideranda duo opera Dei in mundo. Vnum quo mundum instituit: alterum quo mundum institutum gubernat. Hæc etiam duo opera anima habet in corpore. Nam primo quidem virtute animæ informatur corpus, deinde verò per animam corpus regitur & mouetur: horum autem secundum quidem magis proprie pertinet ad regis officium. Vnde ad omnes reges pertinet gubernatio, & à gubernationis regimine regis nomen accipitur. Primum autem opus non omnibus regibus cõuenit. Non enim omnes regnum, aut ciuitatem instituunt in quo regnant, sed regno ac ciuitati iam institutis regiminis curam impendunt. Est autem considerandum, quod nisi præcessisset qui institueret ciuitatem, aut regnum, locum non haberet gubernatio regni. Sub regis enim officio comprehenditur etiam institutio ciuitatis & regni. Nonnulli enim ciuitates instituerunt, in quibus regnarent, vt Ninus Niniuem, & Romulus Romam: Similiter etiam ad gubernationis officium pertinet, vt gubernata conseruet, ac eis vtatur ad quod sunt constituta. Non igitur gubernationis officium plene cognosci poterit, si institutionis ratio ignoretur. Ratio autem institutionis re-
F gni ab exemplo institutionis mundi sumenda est: in quo primo consideratur ipsarum rerum productio, deinde partium mundi ordinata distinctio. Vlterius autem singulis mundi partibus diuersæ rerum species distributæ videntur, vt stellæ cœlo, volucres aeri, pisces aquæ, animalia terræ: deinde singulis ea quibus indigent, abundanter diuinitus prouisa videntur. Hanc autem institutionis rationem Moyses subtiliter & diligenter expressit. Primo enim rerũ productionem proponit dicens. In principio creauit Deus cœlum & terram: deinde secundum ordinem conuenientem omnia diuinitus distincta esse denuntiat, videlicet diẽ à nocte, à superioribus inferiora, mare ab arida. Hinc cœlum luminaribus, auibus aerem, mare piscibus, animalibus terram ornatam refert, vltimo assignatum hominibus terræ animaliumq; dominium. Vsum verò plantarum tam ipsis quàm animalibus cæteris ex prouidentia diuina denuntiat. Institutor autem ciuitatis & regni de nouo producere homines, & loca ad inhabitandum, & cætera vitæ sub-
G sidia nõ potest, sed necesse habet his vti quæ in natura præexistũt. Sicut etiam cæteræ artes operationis suæ materiam à natura accipiunt, vt fabri ferrum, ędificator ligna & lapides in artis vsum assumunt. Necesse est igitur institutori ciuitatis & regni, primum quidem congruum locum eligere, qui salubritate habitatores conseruet, vbertate ad victum sufficiat, amœnitate delectet, munitione ab hostibus tutos reddat. Quòd si aliquid de dicta opportunitate deficiat, tanto locus erit conuenientior, quanto plura, vel magis necessaria de prædictis habuerit. Deinde necesse est vt locum electum institutor ciuitatis, aut regni distinguat secundum exigentiam eorum, quæ perfectio ciuitatis, aut regni requirit. Puta, si regnum instituendum sit, oportet
H prouidere quis locus aptus sit vrbibus constituendis, quis villis, quis castris, vbi constituenda sint studia literarum, vbi exercitia militum, vbi negotiatorum conuentus, & sic de alijs quæ perfectio regni requirit. Si autem institutioni ciuitatis opera detur, prouidere oportet quis locus sit sacris, quis iuri reddendo, quis artificibus singulis deputandus. Vlterius autem oportet homines congregare, qui sunt congruis locis secundum sua officia deputandi. Demum verò prouidendum est, vt singulis necessaria suppetant secundum vniuscuiusque constitutionem & statum: aliter enim nequaquàm posset regnum, vel ciuitas commanere. Hæc igitur sunt, vt summarie dicatur, quæ ad regis officiũ pertinent in institutione ciuitatis, aut regni ex similitudine institutionis mundi assumpta.

I

CAP. XIIII.

Quis modus gubernandi competat regi, quia secundum modum gubernationis diuinæ, qui quidem modus gubernandi à gubernatione nauis sumpsit initium, vbi et ponitur comparatio sacerdotalis dominij, & regalis.

SIcut autem institutio ciuitatis, aut regni ex forma institutionis mundi conuenienter accipitur, sic & gubernationis ratio ex gubernatione sumenda est. Est tñ præconsiderandum, quòd gubernare est id quod gubernatur conuenienter ad debitum finem perducere. Sicut etiam nauis gubernari dicitur, dum per nautæ industriam recto itinere ad portum illæsa perducitur. Si igitur aliquid ad finem
K extra se ordinetur, vt nauis ad portum, ad gubernatoris officium pertinebit non solum vt rem in se cõseruet illęsam, sed q; vlterius ad finem perducat. Si verò aliquid esset cuius finis non esset extra ipsum, ad hoc solum intenderet gubernatoris intentio, vt rem illã in sua perfectione conseruaret illæsam. Et quamuis nihil tale inueniatur in rebus post ipsum Deum, qui est omnibus finis, erga id tamen quod ad finẽ extrinsecum ordinatur, multipliciter cura impẽditur à diuersis. Nam forte alius erit qui curã gerit, vt res in suo esse conseruetur: alius aũt vt ad vlteriorem perfectionem perueniat, vt in ipsa naui, vnde gubernationis ratio assumitur, manifeste apparet. Faber.n. lignarius curam habet restaurandi,

staurandi, si quid collapsum fuerit in naui, sed nauta sollicitudinem gerit, vt nauem perducat ad portum: sic etiam côtingit in homine. Nam medicus curam gerit vt vita hominis conseruetur in sanitate: Oeconomus, vt suppetant necessaria vitæ: doctor autem curam gerit, vt veritatem cognoscat: institutor autem morum, vt secundum rationem viuat. Quòd si homo non ordinaretur ad aliud exterius bonum, sufficerent homini curæ prædictæ. Sed est quoddam bonum extraneum homini quandiu mortaliter viuit, scilicet vltima beatitudo, quæ in fruitione Dei expectatur post mortem. Quia, vt Apostolus ait 2. ad Corinth. 5. Quandiu sumus in corpore, peregrinamur à domino. Vnde homo Christianus, cui beatitudo illa est per Christi sanguinem acquisita, & qui pro ea assequenda Spiritussancti arrham accepit, indiget alia spirituali cura, per quam dirigatur ad portum salutis æternæ: hæc autem cura per ministros ecclesiæ Christi fidelibus exhibetur. Idem autem oportet esse iudicium de fine totius multitudinis, & vnius. Si igitur finis hominis esset bonum quodcunq; in ipso existens, & regendæ multitudinis finis vltimus esset similiter, vt tale bonum multitudo acquireret, & in eo permaneret: & si quidem talis vltimus siue vnius hominis, siue multitudinis finis esset corporalis, vita & sanitas corporis, medici esset officium. Si autem vltimus finis esset diuitiarum affluentia, œconomus rex quidam multitudinis esset. Si verò bonum cognoscendæ veritatis tale quid esset, ad quod posset multitudo pertingere, rex haberet doctoris officiû. Videtur autem vltimus finis esse multitudinis congregatę, viuere secundum virtutem. Ad hoc enim homines congregantur, vt simul bene viuant, quod consequi non posset vnusquisque singulariter viuens: bona autem vita est secundum virtutem. virtuosa igitur vita est congregationis humanæ finis. Huius autem signum est, quòd hi soli partes sunt multitudinis congregatæ, qui sibi inuicem communicant in bene viuendo. Si enim propter solum viuere homines côuenirent, animalia & serui essent pars aliqua congregationis ciuilis. Si verò propter acquirendas diuitias, omnes simul negotiantes ad vnam ciuitatem pertinerent: sicut videmus eos solos sub vna multitudine computari, qui sub eisdem legibus, & eodem regimine diriguntur ad bene viuendum. Sed quia homo viuendo secundum virtutem ad vlteriorem finem ordinatur, qui consistit in fruitione diuina, vt suprà iam diximus, oportet eûdem finem esse multitudinis humanæ, qui est hominis vnius. Non est ergo vltimus finis multitudinis congregatæ viuere secundum virtutem, sed per virtuosam vitam peruenire ad fruitionem diuinam. Siquidem autem ad hunc finem perueniri posset virtute humanæ naturæ, necesse esset vt ad officium regis pertineret dirigere homines in hunc finem. Hunc enim dici regem supponimus, cui summa regiminis in rebus humanis committitur: tanto autem est regimen sublimius, quanto ad finem ulteriorem ordinatur. Semper enim inuenitur ille ad quem pertinet vltimus finis, imperare operantibus ea quæ ad finem vltimum ordinantur: sicut gubernator ad quem pertinet nauigationem disponere, imperat ei qui nauem constituit, qualem nauem nauigationi aptam facere debeat: ciuilis autem qui vtitur armis, imperat fabro qualia arma fabricet. Sed quia finem fruitionis diuinæ non consequitur homo per virtutê humanâ, sed virtute diuina, iuxta illud Apostoli Romano. 6. Gratia Dei, vita æterna: perducere ad illum finem non humani erit, sed diuini regiminis. Ad illum igitur regem huiusmodi regimen pertinet, qui non est solum homo, sed etiam Deus, scilicet ad Dominum nostrum Iesum Christum, qui homines filios Dei faciens in cœlestem gloriam introduxit. Hoc igitur est regimen ei traditum quod non corrumpetur, propter quod non solum sacerdos, sed rex in scripturis sacris nominatur, dicente Hiere. 23. Regnabit rex, & sapiens erit: vnde ab eo regale sacerdotium deriuatur. Et quod est amplius, omnes Christi fideles inquantum sunt membra eius, reges & sacerdotes dicuntur. Huius ergo regni ministerium, vt à terrenis essent spiritualia distincta, non terrenis regibus, sed sacerdotibus est commissum: & pcipue summo sacerdoti successori Petri Christi Vicario Romano Pontifici, cui omnes reges populi Christiani oportet esse subditos, sicut ipsi Domino Iesu Christo. Sic enim ei ad quem finis vltimi cura pertinet, subdi debent illi, ad quos pertinet cura antecedentium finium, & eius Imperio dirigi. Quia igitur sacerdotium gentilium, & totus diuinorum cultus erat propter temporalia bona conquirenda, quæ omnia ordinantur ad multitudinis bonum commune, cuius regi cura incumbit, conuenienter sacerdotes gentilium regibus subdebantur. Sed & quia in veteri lege promittebantur bona terrena non à dæmonibus, sed à Deo vero religioso populo exhibenda, inde & in lege veteri sacerdotes regibus leguntur fuisse subiecti. Sed in noua lege est sacerdotium altius, per quod homines traducuntur ad bona cœlestia: vnde in lege Christi reges debent sacerdotibus esse subiecti. Propter quod mirabiliter ex diuina prouidentia factum est, vt in Romana vrbe, quam Deus præuiderat Christiani populi principalem sedem futuram, hic mos paulatim inolesceret, vt ciuitatum rectores sacerdotibus subiacerent. Sicut enim Valerius Maximus refert, omnia post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit, etiam in quibus summæ maiestatis decus conspici voluit. Quapropter non dubitauerunt sacris imperia seruire, ita se humanarum rerum habitura regimen extimantia, si diuinæ potentiæ bene atque constanter fuissent famulata. Quia verò etiam futurum erat, vt in Gallia christiani sacerdotij plurimum vigeret religio, diuinitus est permissum, vt etiam apud Gallos gentiles sacerdotes quos Druidas nominabant, totius Galliæ ius diffinirent, vt refert Iulius Cæsar in libro quem de bello Gallico scripsit.

CAP. XV.

Quòd sicut ad vltimum finem consequendum requiritur vt rex subditos suos ad viuendum secundum virtutem disponat, ita ad fines medios. Et ponuntur hic quæ sunt illa quæ ordinant ad bene viuendum, & quæ impediunt, & quod remedium rex apponere debet circa dicta impedimenta.

Sicut autem ad vitam, quam in cœlo speramus, beatam ordinatur sicut ad finem vita, qua hic homines bene viuunt: ita bonum multitudinis ordinatur sicut ad finem quæcunque particularia bona per hominem procurantur siue diuitiæ siue lucra, siue sanitas, siue facundia, vel eruditio. Si igitur vt dictum est, qui de vltimo fine curam habet, præesse debet his qui curam habent de ordinatis ad finem, & eos dirigere suo Imperio, manifestum ex dictis fit, quòd rex sicut Dominio & regimini quod administratur per sacerdotij officium, subdi debet: ita præesse debet omnibus humanis officijs, & ea Imperio sui regiminis ordinare. Cuicunq; autem incumbit aliquid perficere quod ordinatur in aliud sicut in finem, hoc debet attendere, vt suum opus sit congruum fini. Sicut faber sic facit gladium, vt pugnæ conueniat, & ædificator sic debet domum disponere, vt ad habitandum sit apta. Quia igitur vitæ, qua in præsenti bene viuimus, finis est beatitudo cœlestis, ad regis officium pertinet ea ratione vitam multitudinis bonam procurare sm quod congruit ad cœlestem beatitudinem consequêdam, vt. s. ea præcipiat, quæ ad cœlestê beatitudinem ducunt, & eorum contraria sm quod fuerit possibile intercidat. Quę autem sit ad veram beatitudinem via, & quæ sint impedimêta eius, ex lege diuina cognoscitur, cuius doctrina pertinet ad sacerdotum officium, secundum illud Malachiæ. 2. c. Labia sacerdotum custodiunt scientiam, & legem requirent de ore eius. Et ideo in Deutero. 17. Dominus præcipit. Postquàm sederit rex in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine accipiens

exempla à sacerdote Leuiticæ tribus, & habebit secum, le- F
getq; illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Do-
minum Deum suum, & custodire verba, & ceremonias
eius quæ in lege præcepta sunt. Per legem igitur diuinam
edoctus, ad hoc præcipuum studium debet intendere, qua-
liter multitudo sibi subdita bene viuat: quod quidem stu-
dium in tria diuiditur, vt primo quidem in subiecta mul-
titudine bonam vitam instituat: secundo, vt institutam
conseruet: tertio, vt conseruatam ad meliora promoueat.
Ad bonam autem vnius hominis vitam duo requiruntur,
vnum principale, quod est operatio secundum virtutem.
Virtus enim est qua bene viuitur: aliud verò secunda-
rium, & quasi instrumentale, scilicet corporalium bono-
rum sufficientia, quorum vsus est necessarius ad actum vir
tutis. ipsa tamen hominis vnitas per naturam causatur:
multitudinis autem vnitas, quæ pax dicitur, per regentis G
industriam est procuranda. Sic igitur ad bonam vitã mul-
titudinis instituendam tria requiruntur. Primo quidem,
vt multitudo in vnitate pacis constituatur. Secundo, vt
multitudo vinculo pacis vnita dirigatur ad bene agẽdum.
Sicut enim homo nihil bene agere potest nisi præsupposi-
ta suarum partium vnitate, ita hominum multitudo pacis
vnitate carens, dum impugnat seipsam, impeditur à bene
agendo. Tertio verò requiritur, vt per regentis industriam
necessariorum ad bene viuendum adsit sufficiens copia.
Sic igitur bona vita per regis officium in multitudine con
stituta, consequens est vt ad eius conseruationem inten-
dat. Sunt autem tria quibus bonum publicum permanere
non sinitur, quorum quidem vnum est, natura proue-
niens. Non enim bonum multitudinis ad vnum tantum
tempus institui debet, sed vt sit quodammodo perpetuũ.
Homines autem cum sint mortales, in perpetuum durare H
non possunt. Nec dum viuunt, semper sunt in eodem vi-
gore, quia multis variationibus humana vita subijcitur, &
sic non sunt homines ad eadem officia peragenda æquali-
ter per totam uitam idonei. Aliud autem impedimentum
boni publici conseruandi ab interiori proueniens in per-
uersitate voluntatum consistit, dum vel sunt desides ad ea
peragenda quæ requirit respublica, vel insuper sunt paci
multitudinis noxij, dum transgrediendo iustitiam alio-
rum pacem perturbant. Tertium autem impedimentum
reipublicæ conseruandæ ab exteriori causatur, dum per
incursum hostium pax dissoluitur, & interdum regnum,
aut ciuitas funditus dissipatur. Igitur circa tria prædicta
triplex cura imminet regi. Primo quidem de successione
hominum, & substitutione illorum qui diuersis officijs I
præsunt, vt sicut per diuinum regimen in rebus corrupti-
bilibus, quia semper eadem durare non possunt, prouisum
est, vt per generationem alia in locum aliorum succedant,
vt vel sic conseruetur integritas vniuersi, ita per regis stu-
dium conseruetur subiectæ multitudinis bonum, dum
solicite curat qualiter alij in deficientium locum succe-
dant. Secundo autem vt suis legibus & præceptis, pœnis &
præmijs homines sibi subiectos ab iniquitate coerceat, &
ad opera uirtuosa inducat, exemplum à Deo accipiens, qui
hominibus legem dedit, obseruantibus quidem mercedẽ,
transgredientibus pœnas retribuens. Tertio imminet regi
cura, vt multitudo sibi subiecta contra hostes tuta redda-
tur. Nihil enim prodesset interiora uitare pericula, si ab k
exterioribus defendi non posset. Si igitur bonæ multitu-
dinis institutioni tertium restat ad regis officium perti-
nens, ut sit de promotione solicitus, quod fit dum in sin-
gulis quæ præmissa sunt, si quid inordinatum est corrige-
re, si quid deest supplere, si quid melius fieri potest, studet
perficere. Vnde & Apost. 1. Corinth. 12. fideles monet, vt
semper æmulentur charismata meliora. Hæc igitur sunt
quæ ad regis officium pertinent, de quibus per singula di-
ligentius tractare oportet.

Explicit Liber primus, de regimine principum.

INCIPIVNT RVBRICAE, CAPITVLORVM SECVNDI LIBRI.

Expliciunt Rubricæ capitulorum secundi libri.

INCI-

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

Qualiter ad regem pertinet inſtituere ciuitatem, vel caſtra ad gloriam conſequendam, & quòd eligere debet ad hoc loca temperata, & quæ commoda ex hoc regna conſequantur, & quæ incommoda de contrario.

Rimum igitur præcipue oportet expone re regis officium ab inſtitutione ciuitatis, aut regni. Nam ſicut Vegetius dicit, potentiſſimæ nationes & principes nominati nullam maiorem potuerunt gloriam aſſequi, quàm aut fundare nouas ciuitates, aut ab alijs conditas in nomen ſuum ſub quadam amplificatione transferre, quod quidem documentis ſacræ ſcripturæ concordat. Dicit enim ſapiens in Eccleſiaſt. 40. quòd ædificatio ciuitatis confirmabit nomen. Hodie nanque nomen Romuli neſciretur, niſi quia condidit Romam. In inſtitutione autem ciuitatis, aut regni, ſi copia detur, primo quidem eſt regio per regem eligenda, quam temperatam eſſe oportet. Ex regionis enim temperie habitatores multa commoda conſequuntur. Primo nanque conſequuntur homines ex temperie regionis incolumitatem corporis, & longitudinem vitæ. Cum enim ſanitas in quadam temperie humorum conſiſtat, in loco temperato conſeruabitur ſanitas: ſimile nanque ſuo ſimili conſeruatur. Si autem fuerit exceſſus caloris, vel frigoris, neceſſe eſt quòd ſecundum qualitatem aeris corporis qualitas immutetur: vnde quadam naturali induſtria animalia quadam tempore frigido ad calida loca ſe transferunt, rurſum tempore calido loca frigida repetendo, vt ex contraria diſpoſitione loci temporis temperiem conſequantur. Rurſus, cum animal viuat per calidum & humidum, ſi fuerit calor intenſus, cito naturale humidum exiccatur, & deficit vita: ſicut lucerna cito extinguitur, ſi humor infuſus cito per ignis magnitudinem cõſumatur. Vnde in quibuſdam calidiſsimis Aethiopum regionibus homines vltra. 30. annos non viuere perhibentur. In regionibus verò frigidis in exceſſu, naturale humidum de facili congelatur, & calor naturalis extinguitur. Deinde ad opportunitates bellorum, quibus tuta redditur humana ſocietas, regionis temperies plurimum valet. Nam ſicut Vegetius refert, omnes nationes quæ vicinæ ſunt ſoli, nimio calore ſiccatæ, amplius quidem ſapere, ſed minus de ſanguine habere dicuntur, ac propterea conſtantiam atque fiduciam de propinquo pugnãdi non habent, quia metuunt vulnera, quia modicum ſanguinem ſe habere nouerunt. Econtra ſeptentrionales populi remoti à Solis ardoribus in conſultiores quidẽ, ſed tamen largo ſanguine redũdantes ſunt ad bella promptiſsimi. His qui temperatioribus habitãt plagis, & copia ſanguinis ſuppetit ad vulnerum mortiſque contemptum, nec prudentia deficit, quę modeſtiam ſeruet in caſtris, & non parum prodeſt vti in dimicatione conſilijs. Demum temperata regio ad politicam vitam valet. Vt enim Ariſtoteles dicit in ſua politica. Quę in frigidis locis habitant gentes, ſunt quidem plenæ animoſitate, intellectu autem & arte magis deficientes, propter quòd liberę perſeuerant magis. Non viuunt autem politice, & vicinis propter imprudentiam principari non poſſunt. Quæ autem in calidis ſunt, intellectiuę quidem ſunt, & artificioſæ ſecundum animam, ſine animoſitate autem, propter quod ſubiectæ quidem ſunt, & ſubiectæ perſeuerãt. Quæ autem in medijs locis habitant, vtroque participant: propter quod & liberi perſeuerant, & maxime politice viuere poſſunt, & ſciunt alijs principari. Eſt igitur eligenda regio temperata ad inſtitutionem ciuitatis, vel regni.

CAP. II.

Qualiter eligere debent reges & principes regiones ad ciuitates, vel caſtra inſtituenda, in quibus aer ſit ſalubris, & oſtendit in quo talis aer cognoſcitur, & quibus ſignis.

POſt electionem autem regionis, oportet ciuitati conſtituendæ idoneum locum eligere, in quo primo videtur aeris ſalubritas requirenda. Conuerſationi enim ciuili præiacet naturalis vita, quæ per ſalubritatem aeris ſeruatur illæſa. Locus autem ſaluberrimus erit, vt Vegetius tradit, excelſus, non nebuloſus, non pruinoſus, regionesq; cœli ſpectans, neque æſtuoſas, neque frigidas, demum paludibus non vicinas. Eminentia quidem loci ſolet ad aeris ſalubritatem conferre, quia locus eminens ventorum perflationibus patet, quibus redditur aer purus: vapores etiam qui virtute radij ſolarijs reſoluuntur à terra, & ab aquis multiplicantur magis in conuallibus, & in locis demiſsis quàm in altis. Vnde in locis altis aer ſubtil or inuenitur. Huiuſmodi autem ſubtilitas aeris quæ ad liberam & ſinceram reſpirationem plurimum valet, impeditur per nebulas & pruinas, quæ ſolent in locis multum humidis abundare: vnde loca huiuſmodi inueniuntur ſalubritati eſſe contraria. Et quia loca paludoſa nimia humiditate abundant, oportet locum conſtruendæ vrbi electum à paludibus eſſe remotum. Cum enim auræ matutinæ Sole oriente ad locum ipſum peruenient, & eis ortæ à paludibus nebulæ adiungentur, flatus beſtiarum paluſtrium venenatorum cum nebulis miſtos ſpargent, & locum facient peſtilentem. Si tamen mœnia conſtructa fuerint in paludibus quæ fuerint prope mare, ſpectentque ad ſeptentrionem, vel circa, hæque paludes excelſiores fuerint quàm litus marinum, rationabiliter videbuntur eſſe conſtructa. Foſsis enim ductis exitus aquæ patebit ad litus, & mare tẽpeſtatibus auctum in paludes redundando non permittet animalia paluſtria naſci. Et ſi aliqua animalia de ſuperioribus locis venerint, inconſueta ſalſedine occidẽtur. Oportet & locum vrbi deſtinatum ad calorem & frigus temperate diſponi ſecundum aſpectum ad plagas cœli diuerſas. Si enim mœnia maxime prope mare conſtituta ſpectabũt ad meridiem, non erunt ſalubria. Nam huiuſmodi loca mane quidem erunt frigida, quia non reſpiciuntur à Sole, meridie vero erunt feruentia propter ſolis reſpectum. Quę autem ad occidentem ſpectant, orto ſole tepeſcunt, vel etiam frigent, meridie calent, veſpere feruent propter caloris cõtinuitatem & ſolis aſpectum. Si verò ad orientem ſpectabunt, mane quidem propter ſolis oppoſitionem directam temperate calefcent: nec multum in meridie calor augebitur, ſole non directe ſpectante ad locum, veſpere verò totaliter radijs ſolis aduerſis loca frigeſcent. Eademque, vel ſimilis temperies erit, ſi ad Aquilonem locus reſpiciat vrbis. econuerſo eſt quod de meridie reſpiciente eſt dictum. Experimento autem cognoſcere poſſumus, quod in maiorem calorem minus ſalubriter aliquis transmutatur. Quæ enim à frigidis locis corpora traducuntur in calida non poſſunt durare, ſed diſſoluuntur, quia calor ſugendo vaporem, naturales virtutes diſſoluit: vnde etiam in ſalubribus locis corpora æſtate infirma redduntur. Quia verò ad corporum ſanitatem conuenientiũ ciborum vſus requiritur, in hoc conferre oportet de loci ſalubritate qui conſtituendæ vrbi eligitur, vt ex conditione ciborum diſcernatur qui naſcuntur in terra, quod quidem explorare ſolebãt antiqui ex animalibus ibidem nutritis. Cum enim hominibus alijſque animalibus commune ſit vti ad nutrimentum his quæ naſcuntur in terra, conſequens eſt, vt ſi occiſorum animalium viſcera inueniuntur benè valentia, quod homines etiam in loco eodem ſalubrius poſſunt nutriri. Si vero animalium occiſorum appareant morboſa membra, rationabiliter accipi poteſt, quod nec homini-

bus

bus illius loci habitatio sit salubris. Sicut autem aer tempe- F ratus, ita salubris aqua est requirenda. Ex his enim maxime dependet sanitas corporum, quæ sæpius in vsum hominum assumuntur. Et de aere quidem manifestum est, quia quotidie ipsum aspirando introrsum attrahimus vsque ad ipsa vitalia: vnde principaliter eius salubritas ad incolumitatem corporum confert. Item, quia inter ea quæ assumuntur per modum nutrimenti, aqua est qua sæpissime vtimur tam in potibus, quàm in cibis, ideo nihil est præter aeris puritatē magis pertinens ad loci sanitatem quàm aquarum salubritas. Est & aliud signum, ex quo considerari potest loci salubritas, si videlicet hominum in loco commorantium facies bene coloratæ appareant, robusta corpora, & bene disposita membra, si pueri multi & viuaces, si senes multi reperiantur ibidem. E conuerso, si facies hominum deformes appareant, debilia corpora, exinanita membra vel morbida, si pauci & morbidi pueri, & adhuc pauciores senes, dubitari non potest locum esse mor- G tiferum.

CAP. III.

Qualiter necesse est talem ciuitatem construendam à Rege, habere copiam rerum victualium, quia sine eis ciuitas esse perfecta non potest, & distinguit duplicem modum istius copiæ, primum tamen magis commendat.

OPortet autem vt locus construendæ vrbi electus non solum talis sit qui salubritate habitatores conseruet, sed vbertate ad victū sufficiat. Non enim est possibile multitudinem hominum habitare, vbi victualium non suppetit copia. Vnde, vt vult Philosophus, cum Dinocrates ar- H chitector peritissimus Alexandro Macedoni demonstraret in quodam monte ciuitatem egregiæ formæ construi posse, interrogasse fertur Alexander, si essent agri, qui ciuitati possent frumentorum copiam ministrare. Quod cum deficere inueniret, respondit vituperandum esse, si quis in tali loco ciuitatem construeret. Sicut enim natus infans non potest ali sine nutricis lacte, nec ad incrementum perduci, sic ciuitas sine ciborum abundantia frequentiam populi habere non potest. Duo tamen sunt modi, quibus alicui ciuitati potest affluentia rerum suppetere. Vnus, qui dictus est, propter regionis fertilitatem abunde omnia producentis, quæ humanæ vitæ requirit necessitas. Alius autem per mercationis vsum, ex quo ibidem necessaria vitæ ex diuersis partibus adducantur. Primus autem motus conue- I nientior esse manifeste conuincitur. Tanto enim aliquid dignius est, quanto per se sufficientius inuenitur, quia quod alio indiget, deficiens esse monstratur. Sufficientiam autem plenius possidet ciuitas, cui circumiacens regio sufficiens est ad necessaria vitæ, quā illa quæ indiget ab alijs per mercationem accipere. Dignior enim est ciuitas si abundantiam rerum habeat ex territorio proprio, quàm si per mercatores abūdet. Cum hoc etiam videtur esse securius, quia propter bellorum euentus, & diuersa viarum discrimina, de facili potest impediri victualium deportatio, & sic ciuitas per defectum victualium opprimeretur. Est etiam hoc vtilius ad cōuersationem ciuilem. Nam ciuitas quæ ad sui sustentationem mercationum multitudine indiget, necesse est vt continuum extraneorum conuictum patiatur. Ex- K traneorum autem conuersatio corrumpit plurimum ciuium mores, secundum Aristotelis doctrinam in sua politica: quia necesse est euenire vt homines extranei alijs legibus & consuetudinibus enutriti, in multis aliter agant quā sint ciuium mores, & sic dum ciues exemplo ad agenda similia prouocantur, ciuilis conuersatio perturbatur. Rursus, si ciues ipsi mercationibus fuerint dediti, pādetur pluribus vitijs aditus. Nam cum negotiatorum studium maxime ad lucrum tendat, per negociationis vsum cupiditas in cordibus ciuium traducitur, ex quo conuenit vt in ciuitate omnia fiant venalia, & fide subtracta locus fraudibus aperitur, publicoq; bono contempto proprio commodo quisque deseruiet, deficietque virtutis studium, dum honor virtutis præmium omnibus defertur: vnde necesse erit in tali ciuitate ciuilem cōuersationem corrumpi. Est etiam negociationis vsus contrarius quàm plurimum exercitio militari. Negociatores enim dum vmbram colunt, à laboribus vacant, & dum fruuntur delitijs, mollescunt animo, & corpora redduntur debilia, & ad labores militares inepta, vnde secundum iura ciuilia negociatio est militibus interdicta. Denique ciuitas illa solet esse magis pacifica, cuius populus rarius congregatur, minusque intra vrbis mœnia resident. Ex frequenti enim hominum concursu datur occasio litibus, & seditionibus materia ministratur. Vnde secundum Aristo. doctrinam vtilius est quidem quod populus extra ciuitates exerceatur, quàm quòd intra ciuitatis mœnia iugiter commoretur. Si autem ciuitas sit mercationibus dedita, maxime necesse est vt intra vrbē ciues resideant, ibique mercationes exerceant. Melius igitur est quòd ciuitati victualiū copia suppetat ex proprijs agris, quàm quòd ciuitas sit totaliter negociationi exposita. Nec tamen negociatores omnino à ciuitate oportet excludi, quia non de facili potest inueniri locus, qui sic omnibus vitæ necessarijs abundet, quòd non indigeat aliquibus aliunde allatis, eorumq; quę in eodē loco superabundant; eodē modo redderetur multis damnosa copia, si per mercatorū officium ad alia loca transferri non possent. Vnde oportet quòd perfecta ciuitas moderate mercatoribus vtatur.

CAP. IIII.

Quòd regio quam rex eligit ad ciuitates & castra instituenda, debet habere amœnitates in quibus ciues sunt arcendi, vt moderate eis vtantur, quia sæpius sunt causa dissolutionis, vnde regnum dissipatur.

EST etiam constituendis vrbibus eligendus locus, qui amœnitate habitatores delectet. Non enim facile deseritur locus amœnus, nec de facili ad locum illum confluit habitantium multitudo, cui deest amęnitas, eo quòd absque amęnitate vita hominis diu durare non possit. Ad hanc autem amœnitatem pertinet, quòd sit locus camporum planicie distentus, arborum ferax, montium propinquitate conspicuus, nemoribus gratus, & aquis irriguus. Verum quia nimia amœnitas superflue ad delitias homines allicit, quod ciuitati plurimum nocet, ideo oportet ea moderate vti. Primo namque homines vacātes delitijs, sensu hebetantur. Immergit enim earum suauitas sensibus animam, ita quod in rebus delectantibus liberum iudicium habere non possunt. Vnde secundum Aristot. sententiam, prudentia iudicij per delectationem corrūmpitur: deinde delectationes superfluæ ab honestate virtutis deficere faciunt. Nihil enim magis perducit ad immoderatum augmentum, per quod medium virtutis corrumpitur, quàm delectatio, tum quia natura delectationis est auida, & sic modica delectatione sumpta præcipitatur in turpium delectationum illecebras, sicut ligna sicca ex modico igne accēduntur: tum etiam quia delectatio appetitum non satiat, sed gustata sitim sui magis inducit: vnde ad virtutis officium pertinet, vt homines à delectationibus superfluis abstineant. Sic enim superfluitate vitata facilius ad medium virtutis peruenietur. Consequenter etiam delitijs superflue dediti mollescunt animo, & ad ardua quæque attentanda, nec non ad tolerandos labores & pericula abhorrenda pusillanimes fiunt, vnde & ad bellicum vsum delitiæ plurimū nocent: quia, vt Vegetius dicit in lib. de re militari. Minus timet mortem, qui minus delitiarum se nouit habuisse in vita. Demum delitijs resoluti plerunque pigrescunt, & intermissis necessarijs studijs & negotijs debitis, solis delitijs adhibent curam, in quas quæ prius ab alijs fuerant congregata, profuse dispergunt: vnde ad paupertatē deducti, dum cōsuetis delitijs carere non possunt, se furtis & rapinis exponunt, vt habeant vnde possint suas voluptates explere. Est igitur nociuum ciuitati vel ex loci dispositione, vel ex quibuscunq; alijs rebus, delitijs superfluis abundare. Op-

pottunum

portunum est igitur in conuersatione humana modicum delectationis quasi pro condimento habere, vt animus hominum recreetur: quia vt Seneca dicit de tranquilitate animi ad Serenum. Danda est animis remissio. Meliores enim aptioresque requieti resurgunt, quasi prosit animo temperatè delitijs vti, vt sal in ciborum coctura pro ipsorum suauitate, quod superflue immissum illos corrũpit. Amplius autem, si id quod est ad finem, vt finis quæritur, tollitur & destruitur ordo naturę. Sicut si faber quærit martellũ propter seipsum, aut carpentarius serram, siue medicus medicinam, quæ ordinantur ad suos debitos fines. Finis autem quem rex in ciuitate sui regiminis debet intendere, est viuere secundum virtutem: cęteris autem quilibet vti debet, sicut his quę sunt ad finem, & quantum est necessarium in prosequendo finem. Hoc autem non contingit in his qui superflue delectationibus innituntur, quia tales delectationes non ordinantur ad finem iã dictũ, immo queri videntur vt finis: quo quidem modo videbantur velle vti illi impij, qui in libr. Sapientiæ dicuntur non rectè cogitantes, vt dicta scriptura testatur. Venite, fruamur bonis quæ sunt: quod ad finem pertinet, & vtamur creatura, tanquàm in iuuentute celeriter & cętera quę ibidem sequũtur. In quibus immoderatus vsus delectabilium corporis vt iuuenalis ętatis ostenditur, & digne à scriptura reprehenditur. Hinc est, quòd Aristoteles in Ethicis vsum delectabilium corporis vsui ciborum assimilat, qui amplius minusve sumpti sanitatem corrumpunt: qui autem commensurati sunt, & saluant; & augent. Ita de virtute contingit circa amœnitates & delitias hominum.

CAP. V.

Quòd necessarium est regi & cuicunque domino abundare diuitijs temporalibus, quæ naturales vocantur, & ponitur causa.

HIs igitur sic deductis, quę ad substantiale esse ciuilitatis, siue politiæ, seu regalis regiminis requiruntur, ad quorum institutionem & prouidentiam rex principaliter debet intendere, agendum est de quibusdam, quæ ad regem pertinent in relatione ad subditos, vnde & suum regimen quietius gubernetur. Et quamuis supra aliqualiter sit tactum in genere, nunc in specie est tractandum ad maiorem declarationem eorum quæ sunt agenda per principẽ. Primum quidem vt in singulis partibus sui regiminis abũdet in diuitijs naturalibus, quas sic vocat Aristot. in primo suæ politicæ, vel quia naturalia sunt, seu quia homo ipsis naturaliter indiget, vt sunt vineta, nemora, siluæ, viuaria diuersorum animaliũ, & auium genera, de quibus Paladius Platinus comes Valentiniano Imperatori ad præfata exhortans, luculentissimo stylo ac diffusius documentum tradidit. Hinc etiam Salomon Rex volens ostendere magnificentiam sui regiminis, Aedificaui, inquit, mihi domos, plantaui vineas, feci hortos & pomeria, & conserui ea cuncti generis arboribus: extruxi mihi piscinas ad irrigandum siluam lignorum germinantium. Cuius quidem triplex ratio sumi potest. Vna sumitur ex parte vsus ipsius rei, qui quidem delectabilior esse videtur in re propria quàm aliena, eo quòd magis vnita. Vnio enim est amoris proprietas, vt tradit Dionys. Ad amorem autem sequitur delectatio. Cum enim adest quod diligitur, etiam delectationem secum affert. Amplius autem & ipsa diligẽtia operis exercita circa prædicta, in qua quidem homo sibi congaudet, quanto est opus difficilius. Magis enim amamus cum non est facile, quod sumitur, vt Philosophus dicit. Ex qua ratione & filios diligimus, & quælibet nostram facturam secundum mensuram operis. Adhibendo igitur solicitudinem circa proprias diuitias naturales iam dictas, gratiores iam fiunt quàm alienæ: & si gratiores, delectabiliores ipsas dicemus. Secunda ratio sumitur ex parte officialiũ regis. Si enim ipsos oporteat recurrere ad conuicaneos pro necessarijs vitę sui domini, interdum scandala generan-

A tur in subditis vel ex rerum commercio, in quo vel lædit auaritia, quæ ementem vel vendentem concomitatur, vel fraus conturbat, vnde in Prouerb. 20. cap. dicitur. Malum est, dicit omnis emptor: & cum recesserit, tum gloriabitur quasi fraude vendentẽ præuenerit. & in Ecclesiastico monemur cauere à corruptione emptionis & negotiatorum, quasi hoc sit proprium eorum in mercando. Amplius autem ex commercio contrahitur familiaritas ad fœminas, per quod vel ex incauta locutione in alterutrum, aut aspectu, aut gestu, causatur zelotipia inter ciues, & inde contra regimen prouocantur. Sed etiam tertia ratio hoc idem confirmat, quam accipimus ex parte rerum venalium. Victualia enim quę venduntur, vt in pluribus non carent sophismate, & ideo non sunt tantę efficaciæ sicut propria ad nutriendum: vnde idem Salomon in Prou. 5. Bibe, inquit,
B aquam de cisterna tua: in hoc comprehendens omne nutrimẽtum, sed pręcipue potum, quia facilius potest sophisticari, & ipsum minus à sua natura & puritate remotum, citius de ipsius malitia indicat. Rursus, propria victualia sunt maioris securitatis in sumendo, quia possunt facilius ab extraneo venenari, vel esse nociua, quàm si in proprio horreo, vel cellario reponantur. Vnde & propheta Esai. 33. in exaltatione retributionis viri iusti, Panis, inquit, datus est ei, & aquæ eius fideliores sunt, quasi propria cibaria, & potabilia securiora sunt ad sumendum.

CAP. VI.

Quòd expedit regi habere alias diuitias naturales, vt sunt armenta & greges, sine quibus domini bene regere terram non possunt.

C NOn solum autem prædicta ad naturales diuitias pertinent, sed & diuersa genera animantium ex eadem ratione & causa, vt in pcedentibus est ostensum. In quibus primo patri tanquàm prædominanti toti humanæ naturæ, datum est priuilegium regendi & dominandi, vt in Genes. scribitur. Crescite, inquit Dominus, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cęli, & cunctis animantibus quæ mouentur super terram: vnde ad regiam maiestatem pertinet his omnibus vti & abundare, & quanto plus in his dominatur, tanto plus primi domini principatum habet similiorẽ, cum omnia sint ad vsum hominis deputata in creationis primordio. Propter quod Philosoph. dicit in 1. pol. quòd venatio animalium syluestrium naturaliter est iusta, quia per eam
D homo sibi vendicat quod suum est: & de piscatione, & aucupatione similiter dici potest, vnde & natura aues rapaces prouidit, & canes ad huiusmodi officium exercendum. Quia verò in piscibus non est aptitudo loci ad talia ministeria, loco canum & auium homo retia adinuenit. Ad supplementum igitur & decorem regni, rex indiget supradictis, quibusdam quidem ad vsum & esum, vt sunt pisces & aues, armenta boum, & greges ouium, quibus Salomon abundauit, vt scribitur in Ecclesiaste, & in tertio libro Regum, ad sui magnificentiam ostendendam. Alijs autem animalibus rex indiget ad ministerium, vt sunt equi & muli, asini & cameli ad diuersa ministeria deputati, secun-
E dum varias consuetudines regionum. Horum igitur omnium rex copiam habere debet, quantum eidem est possibile, siue de animantibus deputatis ad esum, siue ad ministerium, & propter causam iam dictam de alijs diuitijs naturalibus: quia res propriæ delectabiliores sunt, vt superius est ostensum, & tanto plus, quanto plus habent de ratione vitæ, vnde magis accedunt ad diuinam assimilationem, quæ est maior causa amoris. Adhuc, aliæ sunt causæ in prędictis, propter quas expedit regi ipsis abundare vt proprijs. Primò autem ad hoc mouet natura quæ delectatur ex suo opere, dum considerat in eo nouum continue modum procedendi in suis actibus siue in viuendo, siue in generando, siue in parturiendo, ex quibus consurgit in dominis admiratio, & ex admiratione delectatio. Quò d au-

tem nutritiua sit causa dilectionis, & per consequens delectationis, apparet in Exodo in filia Pharaonis, quæ Moysen nutriri fecit. & postea ibidem subiungitur, quòd post nutritionem ipsum sibi adoptauit in filium. Qua ratione dicit Dominus in Oseæ. 11. Ego quasi nutritius Ephraim: in hoc insinuans suum affectum ad populum. Amplius autem & ipsorum venatura siue syluestrium animalium, siue aliorum pro quibus se principes & reges gymnasijs exponunt, & filios suos submittunt, valet ad robur acquirendum corporis, & conseruandum sanitatem, & cordis vigorandam virtutem, si temperate vtantur, vt Philosophus tradit in Ethicis, & hoc cum in pace quiescunt ab hostibus, vt solent Reges Franciæ, & Angliæ talibus vti, & vt de Germanis in gestis Francorum scribit Ammonius. Rursus equitatura ad hoc idem mouetur, qua reges esse debent ornati ad decorem regni, & eiusdem contra hostes defensionem, ad quod aptiores redduntur & expeditiores, si propria habeant equorum arméta, vt mos est regibus ac principibus orientis: quemadmodum & de Salomone scribitur in 3. Regum 4. quòd in sua florens prosperitate habebat quadraginta millia præsepia equorum curialium, & vndecim millia equorum equestrium, quos custodiebant supradicti regis præfecti. Præterea, si de animantibus agatur quæ ordinantur ad esum, adhuc magis competit habere propria siue quadrupedia, siue reptilia, idest, pisces, quia omnibus his homo delectabilius vtitur ex hoc, quòd melius nutriuntur, & aptiora efficiuntur ad esum, tum quia re cognita in vtendo magis gaudemus: tum etiam quia securius & liberius nobis offerútur ad esum, quod est actus magis nostræ proportionatus naturæ, ex quo & delectabilius agit. Amplius autem & causa communis iam dicta superius ad hoc facit, scilicet vitatio commercij cum ciuibus, quod potest esse scádali adminiculum præcauendum officialibus regis. Rursus, hoc exigit magnificentia regis, vt transeuntibus in cibis & potibus vberius administretur, & largius: hoc autem fit expeditius, si reges abundent gregibus & armentis. Concluditur ergo ex prædictis, quòd diuitiæ naturales necessariæ sunt regi, vt in singulis regionibus proprias habeat ad sui regiminis & regni munimen.

CAP. VII.

Quòd oportet regem abundare diuitijs artificialibus, vt est aurum, & argentum, & nummisma ex eis conflatum.

SEd & de artificialibus diuitijs, vt est aurum, & argentum, & alia metalla, & ex ipsis conflata nummismata, necessaria sunt regi ad munimen regiminis sui. Supposito enim quòd collegium sit necessarium secundum naturam ad regimen constituendum, siue politiam, & per consequens rex & quicunque Dominus, qui multitudinem regat: oportet vlterius concludere de sibi connexo, videlicet thesauro, vt est aurum, & argentum, & ex eis conflatum nummisma, sine quo suum regimen rex congrue & opportune exercere non potest: quod quidem ostédi potest multiplici via. Prima quidem manifestatur ex parte regis. Homo enim in commutationibus faciendis, auro vel argento, siue nummismate vtitur vt instrumento. Vnde Philosophus dicit in 5. Ethi. quòd númisma est quasi fideiussor futuræ necessitatis, quia continet omnia opera, sicut ipsarum pretium. Si ergo quilibet indiget, multo magis rex, quia si simpliciter ad simpliciter, & magis ad magis. Rursus, virtus proportionatur naturæ, & opus virtuti: natura autem status regalis quandam habet vniuersalitatem, eo quòd communis est populo sibi subiecto. ergo & virtus, & similiter opus. Si ergo status dominorum secúdum suam naturá est communicatiuus: ergo virtus & operatio: hoc autem esse non potest sine nummismate, sicut nec faber, nec carpentarius sine proprijs instrumentis. Item, ad idem secundum Philosophum in 4. Ethic. Virtus magnificentiæ magnos sumptus respicit: magni autem sumptus ad magnanimum pertinent, qui est Rex, vt ipse Philosophus tangit ibidem. Vnde in Hester 1. scribitur de Assuero, qui in oriente dominabatur 127. prouincijs, quòd inconuiuio quod fecit principibus sui regni, ministrabatur in cibis & potibus prout exigebat magnificentia regis: hoc autem sine instrumento vitæ fieri non potest, quod est nummisma, siue aurum, vel argentum. quare idem quod prius. Concluditur ergo ex parte regis, eidem thesaurum esse necessarium, qui artificiales diuitias continet. Secunda via sumitur in comparatione ad populum siue in genere, siue in specie, quia ad hoc debet rex abundare pecunijs, vt possit suæ domui prouidere in necessarijs, & suorum subuenire necessitatibus subditorum. Vt enim tradit Philosophus in 8. Ethic. Sic se rex habere debet ad populum, sicut pastor ad onera, & sicut pater ad filios: sic se habuit Pharao ad totam terram Aegypti, vt in Genes. scribitur. De publico enim ærario frumentum emit, quod ingruente fame distribuit secundum prudentiam Ioseph, ne populus fame deficeret. Salustius etiam narrat sententiam Catonis in Catelinario, qualiter respublica profecit Romanis, quia ærarium publicum viguit Romæ, quo deficiente ad nihilum est redacta, vt temporibus eiusdem Catonis dicit accidisse. Amplius autem quodlibet regnum siue ciuitas, siue castrum, siue quodcunque collegium assimilatur humano corpori, sicut ipse Philosophus tradit, & hoc idem in Policrato scribitur: vnde comparatur ibidem commune ærarium regis stomacho, vt sicut in stomacho recipiuntur cibi, & diffunduntur ad membra, ita & ærarium regis repletur thesauro pecuniarum, & communicatur atque diffunditur pro necessitatibus subditorum & regni. Rursus, & in specie hoc idem contingit. Turpe est enim & multum regali reuerentiæ derogat à suis subditis mutuare pro sumptibus regis, vel regni. Amplius autem ex hac subiectione mutui sustinetur à dominis, vt per subditos, siue quocunque fiant super regnum exactiones indebitæ, vnde status eneruatur regni. Item ad idem. In mutuis sæpe mutuans scandalum patitur, quia hæc est natura mutuantis, vt difficile sit ei mutuú reddere. Vnde sententia fertur esse Bianti vnius de septem sapientibus. Amico à te mutuante pecuniam & ipsum, & pecuniam perdis. Necessarium est igitur regi artificiales diuitias cógregare ex causis iam dictis in comparatione ad populum siue in genere, siue in specie. Tertia autem via ad hoc idem probandum accipitur in respectu ad rem, siue personam extra rerum dominiú constitutas: quarum quidem duo sunt genera. Vnum vide licet inimicorum, cótra quos oportet ærarium publicum regis esse plenum. Et primo pro sumptibus suæ familiæ: secundo pro stipendijs militum conductorum, cum contra hostes mouet exercitum: tertio ad prælidia reparanda, vel constituenda, ne hostes inuadant terminos sui regni. Aliud autem genus in augmentum tendit sui regni, vnde & necessarius regi est thesaurus. Contingit enim interdú regiones grauari vel penuria, vel onere debitorum, aut etiam ab hostibus, & recurrunt tunc ad regni subsidium, quibus subueniendo cum instrumento vitæ, quod est aurum, vel argentum, vel quodcunque nummisma, subijciuntur eidem, & sic augmentatur regnum. Liquet ergo ex dictis, regi necessarias esse artificiales diuitias ad conseruationem sui regiminis ex tribus causis iam dictis. Vnde etiam in Iudith scribitur, quòd Holofernes princeps Nabuchodonosor, quádo inuasit regiones Syriæ, & Ciliciæ cum exercitu magno, tulit aurum, & argentum multum nimis de domo regis paratum, videlicet ad expeditionem contra suos hostes. Et hoc idem de Salomone scribitur in libro superius allegato inter actus regalis magnificentiæ. Coaceruaui inquit, mihi aurum & argentum, & substantiam regum ac prouinciarum, substantiam vocans nummismatum thesauros propter tributa ab ipso exacta & patris sui Dauid, vt patet 2. & 3. Reg. Et hoc ideo, quia secundum Philosophum in Ethic. humanæ vitæ sunt instrumentum, vt dictum

A vt dictum est supra. Nec istud contradicit diuino præcepto tradito à Domino in Deuteronomio per Moysen, quantum ad reges & principes populi. Ibi enim lex scribitur de rege, quòd non habeat auri, vel argenti immensa pondera. Quod quidem intelligendum est ad ostentationem, siue fastum regalē, vt de Crœso rege Lydorum narrant historiæ, ex qua causa ruinam passus est, quia captus à Cyro Rege Persarum, nudus in alto monte patibulo est affixus: sed ad sustentationem regni omnino est necessarium propter causas iam dictas.

CAP. VIII.

Qualiter ad regimen regni, & cuiuscunque dominij necessarij sunt ministri, vbi incidenter distinguitur de duplici dominio politico & despotico, ostendens multis rationibus quòd politicum oportet esse suaue.

B Non solum autem diuitijs oportet regem esse munitum, sed etiam ministris. Vnde & ille magnus rex Salomon in præallegato libr. dicit de seipso. Possedi seruos & ancillas, & familiam multam nimis. Quod autem possidetur, in dominio videtur esse possidentis: & ideo hoc distinguendum est circa dominium incidenter. Duplex enim principatus ab Aristotele ponitur in sua politica, quorum quilibet suos habet ministros, licet plures ponat in 5. politicorum, vt supra est distinctum, & infra etiam declarabitur, politicus videlicet, & despoticus. Politicus quidem, quando regio, siue prouincia, siue ciuitas, siue castrum, per vnum vel plures regitur secundum ipsorum statuta, vt in regionibus contingit Italiæ, & præcipue Romæ, vt per senatores & consules pro maiori parte ab vrbe condita. Horum autem dominium conuenit amplius quadam ciuilitate regere, eo quòd in ipsa fit continua de ciuibus, siue extraneis alternatio: sicut de Romanis scribitur in 1. lib. Machab. 8. vbi dicitur, quòd per singulos annos committunt vni homini magistratum suum dominari vniuersæ terræ suæ. Vnde duplex est in tali dominio ratio, quare subditi non rigide possint corrigi, vt in regali dominio. Vna sumitur ex parte regētis, quia temporaneum est eius regimen. Ex hoc enim diminuitur eius sollicitudo in sibi subditis, dum considerat suum tam breui tempore dominium terminari. Propter quod & iudices populi Israel qui politice iudicabant, moderatiores fuerunt in iudicando, quàm reges sequentes. vnde Samuel qui dictum populum certis iudicauit temporibus, sic ait ad ipsos, volens ostendere suum regimen fuisse politicum, & non regale quod elegerant. 1. Regum 17. Loquimini, inquit, de me coram domino & Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim, aut asinum, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu alicuius munus accepi: quod quidem qui regale dominium habent, non faciunt, vt infra patebit, & in 1. Regum dictus propheta ostendit. Amplius autem modus regendi in dictis partibus vbi politicum est dominium, mercenarius est: mercede enim domini conducuntur. Vbi autem merces pro fine præfigitur, non tantum intenditur regimini subditorum, & sic per consequens temperatur correctionis rigor. Vnde & Dominus in Ioan. 10. dicit de talibus. Mercenarius autem & qui non est pastor, cui non est cura de ouibus, quia scilicet ad tempus præponitur, videt lupum, & fugit. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, quasi ipsa merces sit sibi finis regiminis, & subditos sibi postponat: propter quod & antiqui Romani duces, vt scribit Maximus Valerius, curam gerebant reipubl. sumptibus proprijs, vt M. Curius, & Fabritius, & multi alij: vnde reddebantur ad curam politiæ audaciores, & magis soliciti, quasi tota in hoc esset eorum intētio & maior affectus: & in talibus verificatur Catonis sententia, quam Salustius refert in catelinario. Vnde respublica ex parua effecta est magna, quia in illis domi fuit industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius. Secunda autem ratio vnde dominium politicum oportet esse mod. ratum, ac cum moderatione exercitum sumitur, ex parte subditorum, quia talis est eorum dispositio secundum naturam proportionata tali regimini: Probat enim Ptolomeus in quadriparti to, regionum homines esse distinctas secundum constellationes diuersas, quantū ad mores & regimen, circūscripto semper secundum ipsum super stellarum dominium Imperio voluntatis. Vnde regiones Romanorum sub Marte ponūtur ab ipso, & ideo minus subijcibiles. Propter quod ex eadem causa præfata gens esse ponitur insueta pati cum suis terminis, & subdi nescia, nisi cum non possit resistere, & quia impatiens alieni arbitrij, & per consequens superiotis inuida. Inter Romanos prætides, vt in 1. Machab. 8. scribitur, nemo portabat diadema, nec induebatur purpura: & vlterius subditur effectus illius humilitatis, quia non est inuidia, nec zelus inter eos. Quadam igitur placabilitate animi, vt natura requirit subditorum illius regionis, & inceslu humili rempublicam gubernabant, quia vt tradit Tullius in Philippicis. Nullum maius armatorum præsidium charitate & beneuolentia ciuium, qua oportet principantem esse munitum, non armis. Et hanc etiam sententiam refert Salustius de Catone, quantum ad antiquos patres Romanos. Rursus ad idem, confidentia subditorum sine de exoneratione dominij regentium, siue dominandi in suo tempore congruo, reddit ipsos ad libertatem audaces ne colla submittant regibus, vnde oportet politicum regimen esse suaue. Amplius autem est certus modus regendi, quia secundum formam legum siue communium, siue municipalium, cui rector astringitur, propter quam

C causam & prudentia principis, quia non est libera, tollitur, & minus imitatur diuinam. Et quamuis leges à iure naturæ trahant originem, vt Tullius probat in tractatu de legibus, & ius naturæ à iure diuino, vt testatur Dauid propheta. Psalm. 4. Signatum est, inquiens, lumen vultus tui super nos Domine: deficiunt tamen in particularibus actibus, quibus omnibus legislator prouidere non potuit ex ignorantia subditorum futurorum. Et inde sequitur in regimine politico diminutio, quia legibus solum rector politicus iudicat populum, quod per regale dominium suppletur, dum non legibus obligatus per eam censeat, quæ est in pectore principis, propter quod diuinam magis sequitur prouidentiam, cui est cura de omnibus, vt in libr. Sapient. dicitur. Patet igitur qualis est principatus politicus, & modus eius regendi. Nunc videndum est de principatu despotico.

D

CAP. IX.

De principatu despotico, quis est, & qualiter ad regalem reducitur, vbi incidenter comparat politicum ad despoticum secundum diuersas regiones & tempora.

Est autem hic aduertendum, quòd principatus despoticus dicitur qui est domini ad seruum, quod quidem nomen græcum est. Vnde quidam domini illius prouinciæ adhuc hodie despoti vocantur, quem principatum ad regalem possumus reducere, vt ex sacra liquet scriptura. E Sed tunc est quæstio, quia Philosophus in 1. politicorum diuidit regale contra despoticum. Hoc autem in sequenti libro declarabitur, quia ibidem occurrit discinendi materia, sed nunc sufficiat per diuinam scripturā probare quod dicitur. Traduntur enim leges regales per Samuelem prophetam Israelitico populo, quæ seruitutem important. Cum enim petijssent regem à Samuele iam ætate defecto, & filijs suis non iuste dominantibus modo politico, vt iudices alij dicti populi fecerant, consulto Domino respondit 1. Reg. 8. Audi, inquit, vocem populi in his quę loquuntur. Veruntamen contestare eos, & prædic eis ius regis. Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi currus & equites, & præcursores quadrigarum suarum, & constituet aratores agrorum suorum, & messores segetum,

tum, ac fabros armorum suorum: filias quoque vestras faciet sibi focarias, vnguentarias, ac panificas: & sic de alijs conditionibus ad seruitutem pertinentibus, quæ in 1. libr. Regum traduntur, per hoc quasi volens ostendere quòd regimen politicum, quod erat iudicum, & suum fuerat, fructuosius erat populo, cuius tamen superius contrarium est ostensum. Ad cuius dubij declarationem sciendum est quòd ex duplici parte regimen politicum regali præponitur. Primo quidem, si referamus dominium ad statum integrum humanę naturę, qui status innocentiæ appellatur, in quo non fuisset regale regimen, sed politicum eo quòd tunc non fuisset dominium quod seruitutem haberet, sed præeminentiam & subiectionem in disponendo & gubernando multitudinem secundum merita cuiuscunque, vt sic vel in influendo, vel in recipiendo influentiam quilibet esset dispositus secundum congruentiam suæ naturæ. Vnde apud sapientes & homines virtuosos, vt fuerũt antiqui Romani, secundum imitationem talis naturæ regimen politicum melius fuit. Sed quia peruersi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus, vt dicitur in Ecclesiastic. in natura corrupta regimen regale est fructuosius: quia oportet ipsam naturã humanam sic dispositam, quasi ad sui fluxum limitibus refrenare: hoc autem facit regale fastigium. Vnde scriptum est in Prouerbio. 20. cap. Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malũ intuitu suo. Virga ergo disciplinæ quam quilibet timet, & rigor iustitiæ sunt necessaria in gubernatione mundi, quia per ea populus, & indocta multitudo melius regitur. Vnde Apostolus ad Rom. 13. dicit loquens de rectoribus mundi, quòd non sine causa gladium portat, vindex in iram Dei ei qui male agit. Et Aristoteles dicit in Ethicis, quòd pœnæ in legibus institutæ sunt medicinæ quædam. ergo quantum ad hoc excellit regale dominium. Amplius autem & situs terrę secundum stellarum aspectum regionem disponit, vt dictum est suprà: vnde videmus quasdam prouincias aptas ad seruitutem, quasdam autem ad libertatem. Propter quod Iulius Celsus, & Amonius qui describunt gesta Francorum, & Germanorum, eos mores & actus attribuunt eisdem, in quibus etiam nunc perseuerãt. Romani autem ciues aliquo tempore vixerunt sub regibus, à Romulo videlicet vsque ad Tarquinium superbum, cuius cursus annorum. 264. fuit vt historiæ tradunt. Sic & Athenienses post mortem Codri Regis sub magistratibus vixerũt, quia sub eodem climate constituti. Considerantes enim quòd dicta regio magis apta foret ex causis iam dictis ad politicum regimen, sic ipsam rexerunt vsq; ad tempora Iulij Cęsaris sub consulibus, dictatoribus, & tribunis, quod fuit quadringẽtorum quadraginta quatuor annorum. In quo quidem tempore, vt dictum est supra, tali regimine multum profecit respublica. Patet igitur quia consideratione politiam regno, & regale dominium politię præponimus.

CAP. X.

Habita distinctione dominij, hic distinguitur de ministris secundum differentiam dominorum, & quædam genera ministrorum ostendit omnibus dominis communia. Postea probat seruitutem in quibusdam esse naturalem.

His igitur sic deductis, videndum est de ministris qui ad regiminis sunt complementũ: quia sine eis quodcunque dominium transire non potest, vt per eos secundum gradum personarum exerceantur officia, distribuantur opera, & administrentur necessaria siue in regno, siue in quacunque republica, & secundum merita cuiuscunque in ea contenti. Vnde & primus dux in Israelitico populo Moyses à Iethro cognato suo merito redarguitur, vt patet in Exod. 18. cap. quia ipse solus satisfaciebat populo suo sine ministris. Stulto, inquit, labore consumeris tu, & populus iste qui tecum est, & vltra vires tuas est, nec poteris sustinere. Prouide, inquit, viros potentes, & timen-

F tes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios ac denarios, qui iudicent populum. Hoc idem & de Romanis inuenitur: quia cum regum regimen cessasset ab vrbe, Brutus factus consul, parum in consulatu solus vrbem rexit, sed mouẽtibus bellum Sabinis eidem per senatum adiunctus est dictator, qui dignitate consules pręibat, quorum primus Lamius vocatus est. Hoc etiam tempore adiunctus est magister equitum, qui dictaturæ obsequeretur, quorum primus Spurius Cassius. Post hæc quasi circa idem tempus instituti sunt tribuni, qui in fauorem populi essent: quod pro tanto sit dictum, ad ostendendum quod regimen cuiuscunque collegij, siue prouinciæ, siue ciuitatis vel castri, sine ministerio diuersorum officialium bene regi non potest. Sed circa hoc distinguendum de eis videtur secundum diuersitatem regiminis: quia oportet ministros dominis cuiuscunque regiminis esse con-
G formes sicut membra capiti: vnde regimen politicum ministros requirit, secundum qualitatem politiæ. Propter quod hodie in Italia omnes sunt mercenarij sicut & Domini, & ideo agunt, sicut mercede conducti non ad vtilitatem subditorum, sed ad lucrum suum præstituentes in mercede finem. Quando vero gratis ministrabant, vt antiqui Romani, tunc eorum solicitudo figebatur ad rempublicam sicut ad finem, & inde proficiebant, sicut maximus Valerius narrat de Camillo, qui precatus est quod si alicui deorum felicitas Romanorum nimia videretur, eius innidia suo & non reipublicæ incommodo satiaretur. Sed regalis regiminis alij sunt ministri perpetuis officijs deputati ad ministrandum regi pro suo suique populi fructu, vt
H sunt comites, barones, & milites simplices, feudatarij qui ex suo feudo & ipsi, & sui successores ad regni gubernacula sunt obligati perpetuo. Vnde patet & ministros esse necessarios cuicunque dominio, & secundum ipsius dominantis conditionem ministros debere constitui. Propter quod & in Ecclesia dicitur. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Distinguuntur autem & alia quatuor genera ministrorum à Philosopho in politica, qui haberi possunt regimini magis coniuncti. Quidam enim sunt, quos habet ciuilitas, siue regimen omnino necessarios ad vilia officia exercenda dominorum, de quibus natura prouidit vt sint gradus in hominibus, sicut & in alijs rebus: videmus enim in elementis esse infimum & supremum, vide-
I mus etiam in mixto semper esse aliquod prędominans elementum. In plantis etiam quædam deputata sunt ad humanum cibum, quædam ad fimum, & eodem modo in animalibus: sed & in homine inter membra corporis similiter erit. Hoc idem consideramus in relatione corporis ad animam, & in ipsis etiam potẽtijs animæ in alterutrum comparatis: quia quædam ordinatæ sunt ad imperandum & mouendum, vt intellectus & voluntas, quædam ad seruiendum eisdem secundum gradum ipsarum: ita inter homines erit, & inde probatur esse aliquos omnino seruos secundum naturam. Amplius autem contingit aliquos deficere à ratione propter defectum naturę: tales autem oportet ad opus inducere per modum seruile, quia ratione vti non possunt, & hoc iustum naturale vocatur, hæc autem omnia Philosophus tangit in primo politicorum. Sunt au-
k tem & alij ministri ad idem deputati officium alia ratione, vt in bello deuicti: quod lex humana non sine ratione sic statuit ad acuendum bellatores pro republica fortiter pugnandum, vt videlicet victi subijciantur victoribus iure quodam, quòd Philosophus in prædicto loco iustum legale appellat. Vnde illi quamuis vigeant ratione, ad statum tamen rediguntur seruorum quadã militari lege ad acuendum corda bellantium, & hunc modum obseruauerunt Romani. Vnde tradunt historiæ T. Liuium tantę eloquentię virum à Romanis captum, in seruitutem redactum, sed propter suam probitatem à Liuio nobilissimo Romano, sub cuius ditione traditus erat, manumissus ab ipso co-

gnomen

gnomen accipiens Titus Liuius est vocatus, quem libertati tradidit pro suis filijs instituẽdis liberalib. artibus, cui ante non licuisset secundum principũ instituta: hoc etiam & lex diuina præcepit, vt in Deuteronomio patet. Sunt autem & alia duo genera ministrorum in familia assistentium, videlicet vel mercede cõductorum, seu seruientium quadam beneuolentia & amore ad sui honoris cumulum, vel virtutis profectum, vt sunt ministrantes principi in domestica domo siue de re militari, siue aucupij, siue venationis, siue in alijs rebus familiaribus domus, de quibus non est modo dicendum per singula, & pro quibus quis captat vel amicitiam, vel gratiam dominorum, vel mercedem reportat, vel virtutis laudem acquirit: vnde in Prouerbijs dicitur, quòd acceptus est regi minister intelligens. & in Ecclesiastico. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi sicut anima tua. Concludendum est igitur, quòd ad complementum regni, & fulcimentum regiminis, quæ dicta sunt suprà de diuitijs & ministris, princeps debet esse munitus. propter quod Philosophus dicit in 8. Ethico. quòd non est rex qui per se non est sufficiens, & omnibus bonis superexcellens, quibus omnibus superabundauit rex Salomon, vt patet in tertio libro Regum: sed præcipue in ornatu & ordine ministrorum, de quo admirata Regina Saba, Maior est, inquit, sapientia tua quàm rumor quem audiui. Beati viri tui, & serui tui, hi qui astant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.

CAP. XI.

Quòd necessarium est regi, & cuilibet domino in sua iurisdictione munitiones habere fortissimas, & rationes quare ibi multæ ponuntur.

POst hæc autem ad robur dominij siue regalis, siue politici, necessarię sunt munitiones, ad quas se conferant domestici regis, vel ipse rex. cuius rei documentum accepimus à rege Dauid, qui postquam cœpit Hierusalem, accepit montem Sion pro suo munimine, ibique arcem ædificauit, vbi domatum fistulæ ducebantur vsque ad Mello, ipsamque arcem suam vocauit ciuitatem. Hoc autem vbique reges obseruãt, quòd in singulis ciuitatibus & castris speciale habent præsidium, siue arcem, vbi degit regis familia & officiales eiusdem. cuius quidem rei multæ sunt causæ. Vna sumitur ex parte principum, quia expedit eis esse in loco tuto, vt regendo, corrigendo, & gubernando sint magis securi, & in exequendo iustitiam efficiantur audaces. Vnde & Romani consules, & senatores tutiorem elegerunt locum, videlicet Capitolium, de quo narrant historiæ, quòd tota occupata ab hostibus vrbe Roma, in ipso permanserunt illæsi. Amplius autem & regis suæque familiæ maior honestas hoc exigit, ne vel earum commercio cum subditis vilificetur in conspectu populi ipsorum maiestas, vel ex incauto aspectu, vbi maxima requiritur pudicitia, sicut senes populi Troiani se habebant ad Helenam, vt Philosophus dicit in 2. Ethic. populus regis indignationem incurrat, vel ipse & sui se dehonestandi in subditis occasionem assumant: in quem casum lapsus est rex Dauid, circa vxorem Vriæ scutiferi Ioab, quam lauantem vidit de solario domus regiæ, vt scribitur in secundo libro Regum. Secunda ratio sumitur ex parte populi, qui magis sensibilibus mouetur, quàm ratione ducatur. Cum enim vident magnificos sumptus regum in munitionibus, facilius ex admiratione inclinantur ad obedientiam, & ad suis parendum mandatis, vt Philosophus dicit in 6. politicorum. Amplius autem minorem causam habent rebellandi, seu subijciendi se hostibus, dum nimium infestantur. Cum enim ministros reges munitionibus habent præsentes, solicitantur audacius ad defensionem sui. Sic & Iudas Machabæus fecit de arce Sion, quam deuictam cinxit muris fortissimis, & turribus altis pro defensione patriæ contra hostes, vt scribitur in primo Machabæorum. Et similiter in Bethsuram munitiones fortissimas extruxit con-

A tra faciem Idumææ. Rursus, ad idem necessariæ sunt munitiones principibus pro conseruandis diuitijs, quibus abundare debent, vt dictum est supra, & vt eisdem possint cum sua familia liberius vti, vnde & ministri fiant ad præparandum necessaria promptiores, quod est delectabilius ac honorificentius etiam in domestica domo. Hoc enim est proprium in humanis actibus, quòd ex ordine debito causant speciem, siue pulchritudinem tanquam in re proportionata & commensurata in suis partibus: vnde consequitur in nobis spiritualis lætitia, quæ ex se quasi extasim facit, quam passa videtur Regina Sabba in aspectu ordinis ministrorum curiæ Salomonis, vt superius est ostensum.

B

CAP. XII.

Quòd ad bonum regimen regni, siue cuiuscunque dominij pertinent stratas, siue quasi vnque vias in regione, vel prouinciæ habere securas & liberas.

EST & aliud necessarium regi ad bonum regimẽ regni, ad quod ordinantur ipsæ munitiones, vt videlicet stratas faciant securas & aptas ad transeundum siue pro aduenis, siue pro indigenis, vel regalibus suis. Viæ enim communes sunt omnibus quodam iure naturæ & legibus gentium: propter quod prohibentur à nemine occupari, nec vlla præscriptione, nec quocunq; temporum cursu ius de eisdem posset alicui acquiri. Vnde in libro Numerorum, C via publica via regia nominatur ad significandum eius ciuitatem. Vbi August. in glo. dictum verbum exponit, quia pro tanto sic appellatur, quia debet esse libera cuilibet trãseunti innoxio, ratione humanæ societatis. Propter quod & ibidem scribitur, quòd Amorræis contradicentibus, ne filii Israel transirent per eos, cum sola via regia gradi permitterent, hoc est, sine læsione aliqua regionis, Dominus mandauit ipsos deleri. Vt autem stratæ in sua communitate sint liberæ, & transeuntibus forent securæ, iura principibus permittunt pedagia. Vnde & eis seruantibus quæ viatoribus sunt prædicta, officiales principum ipsa merito possunt exigere, & proficiscentes debite obligantur persoluere. Amplius autem & viarum securitas in regimine regni principibus est fructuosa, quia illuc magis confluunt mercatores cum mercibus, vnde & regnum in diuitijs crescit: qua ratione in vrbe aucta fuit respublica propter vias D circa quas solicitabantur expeditas habere, & stratæ vocabantur Romanę, vt homines magis redderentur securi ad deferendum merces, ac sub simulatione callida sub nominibus librarij permutatis, vt latrones ignorarent tempus, sicut compunistæ scribunt, cum in vrbe celebrarẽtur nundinæ, sic eos decipiebant. Quædam etiam extra vrbem institutæ fuerunt per Romanos principes, eorumque sunt intitulatæ nominibus, vt ex hoc maiorem obtinerent firmitatem, & loca tutiora aduenientibus redderentur, vt forum Iulij, quod in cõfinibus multarum prouinciarum & diuersis regionibus adhuc nomen remansit. Amplius autem & per diuersos consules ac senatores Romanos stratę E sunt institutæ extendentes se ad diuersas prouincias, quorum titulis autenticari viderentur, ad liberiorem, ac securiorem accessum ad vrbem, vel ad ipsorum memoriam clariorem, vt via Aurelia ab Aurelio principe, via Appia ab Appio senatore, quarum prima tendebat versus Reatem, vbi historiæ prouinciam Aureliam ponunt: secunda verò in Campaniam suum habebat progressum, ac sic de singulis alijs siue consulibus, siue senatoribus, vt Flamminio, vel Aemilio, à quibus stratæ, vel prouinciæ sunt nominatæ propter causam iam dictam. Rursus & diuinus cultus in hoc augetur, propterea quòd promptiores sunt homines ad reuerentiam diuinam, cum liber est aditus viarum ad indulgentiam, siue ad aditum sancti. Vnde & præcipuum motiuum Romanorum fuit stratas faciendi securas, diuinus, videlicet idolorum cultus, pro quo multum zelabat

respu-

respublica, vt Maximus Valerius scribit in principio libri sui. Sacra etiam scriptura in Esdra refert reuerentiam templi impeditam fuisse propter hostes in circuitu, propter quod & tardata fuit ædificatio templi, Iuxta quod Domino dicitur in Ioan. 2. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in triduo reædificabis illud?

CAP. XIII.

Qualiter in quolibet regno, & quocunque dominio necessarium est nummisma proprium, & quot bona ex hoc sequuntur, & quæ incommoda si non habeatur.

His igitur expletis agendum est de nummismate, in cuius vsu vita hominis regulatur, & sic per consequens omne dominium, sed præcipue regnum propter varios prouentus quos ex nummismate percipit. Vnde & Dominus quærens à pharisæis simulatorie tentantibus ipsum: Cuius est, inquit, imago hæc & suprascriptio? Cumque respondissent, Cæsaris: sententiam quæsiti super ipsos retorsit dicens. Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo, quasi ipsum nummisma sit causa vt in pluribus tributa soluendi. De materia autem nummismatis, & qualiter sit regi necessarium talibus abundare, supra satis est pertractatum. Sed nunc ipsum accipiamus, prout est mensura quædam, per quam superabundantia & defectus reducuntur ad medium, vt Philosophus in 5. Ethico. dicit. Ad hoc enim inuentum est nummisma, vt soluantur lites in commercijs, & sit mensura in commutationibus. Et licet multa sint genera commutationum, vt ex Philosopho habemus 1. politicorum, ista tamen expeditior est inter omnes, propter quod inuentum dicitur esse nummisma. Vnde & politia Licurgi, qui Parthis & Lydis primo leges tradidit in quibus nummisma prohibebat, & solam commutationem ex alterutrorū mercibus permittēs per Philosophum reprobatur, vt ex iam dictis apparet. Vnde & ipse concludit in eodem ii. Ethic. nummisma constitutum propter commutationis necessitatem, quia per ipsum expeditius fit commercium, ac tollitur in commutando materialitis. Quam quidem habemus ab Abraham patre nostro, qui per multa tempora fuit ante Licurgum, & omnes Philosophos. Vnde de ipso scribit in Genesi, quod agrum emit pro sepultura suorum pretio quadringentorum siclorum publicæ ac probatæ monetæ: sed quamuis ex se nummisma sit necessarium, proprium tamen in omni regimine, sed præcipue regis sicuti duæ sunt causæ. Vnā accipimus ex parte regis, aliam verò ex parte populi subiecti. Quantum ad primum, nummisma, siue moneta propria, ornamentum est regis, & regni, & cuiuslibet regiminis, quia in ea repræsentatur imago regis, vt Cæsaris, sicut dictum est supra: vnde in nulla re tanta potest esse claritas memoriæ eius, eo quòd nihil sic per manus hominum frequentatur quod ad regem, vel quemcunq; dominum pertineat, quantum nummisma. Amplius autem inquantum moneta regula est & mensura rerum venalium, intantum monstratur sua excellentia, vt videlicet imago ipsius sit in nummo regula hominum in ipsorum commercijs. Vnde moneta dicitur, quia monet mentem, ne fraus inter homines, cum sit mensura debita, committatur, vt imago Cæsaris sit in homine quasi imago diuina, sicut Augustinus exponit pertractans dictam materiam. Nummisma verò dicitur, quia nominibus principum effigieq; designatur, vt tradit Isidorus. Per quod manifeste apparet, quòd ex nummismate maiestas dominorum lucet: & ideo ciuitates, siue principes, siue prelati hoc pro sua gloria singulariter ab Imperatoribus impetrant, vt habeant speciale nummisma. Rursus, nummisma proprium cedit in commodum principis, vt dictum est supra, quia per ipsum mensurantur tributa, & quæcunque exactiones quæ fiunt in populo, vt in lege mandabatur diuina, circa oblationes videlicet, & redemptiones qualscunque sacrificij loco. Am-

F plius autē ex ipsius factura propter authoritatem principis causatur commodum regi: quia nulli alij licet sub eadem figura & superscriptione cudere, vt iura gentium mādant. In qua quidem & si liceat suum ius exigere in cudendo nummisma, moderatus tamen debet esse princeps quicunque, vel rex siue in mutando, siue in diminuendo pondus, vel metallum, quia hoc cedit in detrimentum populi, cum sit rerum mensura, sicut suprà dictum est: vnde tantum est mutare monetam, siue nummisma, quantum stateram, siue quodcunque pondus. Hoc autem quomodo Deo displiceat, in Prouerbio. 20. cap. scribitur. Pondus, inquit, & pondus, statera & statera, vtrunque abhominabile est apud Deum: de quo & grauiter rex Aragonum reprehenditur ab Innocent. Papa, quia nummisma mutauerat diminuendo in populi detrimentum. Propter quod &

G filium obligantem se per iuramētum dictam seruare monetam, à dicto absoluit iuramento, eidem mandans vt ipsam ad pristinum statum reformaret. Iura etiam in nummismatibus fauent mutuis, & pactionibus quibuscunque. Mādat enim solui mutua, & pacta seruari iuxta illius temporis nummisma in omni mensura qualitatis & quantitatis. Concluditur ergo qualiter vnicuique regi nummisma proprium est necessarium. Sed etiam ex parte populi adhuc nummisma regis proprium est necessarium, vt etiam ex iam dictis apparet. Primo, quia expeditior est in commutationibus mensura: rursus, quia certior inter populares est. Multi enim sunt qui alias monetas ignorant, & sic de facili possunt simplices præueniri fraude, quod est contra formam regalis regiminis, circa quod Romani princi-

H pes prouiderunt. Vnde tradunt historiæ, quòd tempore Domini nostri Iesu Christi in signum subiectionis Romanorum vnum erat nummisma in toto orbe terrarum, in quo erat Cæsaris imago, quam statim cognouerunt pharisæi sciscitati à domino Iesu Christo ad discoperiēdum eorum fraudem: & istud nummisma decem viuales valebat denarios, quod soluebat quilibet teloncarijs prædictorum principum, siue eorum gerentibus vicem in prouincijs, vel ciuitatibus, seu castris. Rursus proprium nummisma fructuosius est. Cum enim extraneæ monetæ commutantur in permutationibus, oportet recurrere ad artem campsoriam, cùm talia nummismata non tantum valeant in regionibus extraneis, quantum in proprijs: & hoc sine damno esse non potest. Et præcipue accidit in partibus Theutoniæ, & regionibus circunstantibus: propter quod

I coguntur cum de loco ad locum transeunt, massam auri, vel argenti secum deferre & quantum in commutationibus rerum venalium indigent, tantum vendūt. Vnde Philosophus in lib. 4. politicorum, species pecuniarum distinguens, siue artis pecuniariæ, siue nummismaticam, siue campsoriam obolostaticam & cathos, primam solam dicit esse naturalem, quia ad commutationem rerum naturalium ordinatur, quod facit proprium nummisma & nō aliud, vt ex iam dictis apparet. Propter hoc ipsam solam commendat alijs supradictis spretis, & de quibus infra dicetur. Concludēdum est igitur in omni regimine pro conseruatione dominij, & præcipue regalis, necessarium esse nummisma proprium siue ex parte populi, siue ex parte

k regis, vel regiminis cuiuscunque.

CAP. XIIII.

Qualiter ad bonum regimen regni, & cuiuscunque dominij siue politiæ, pondera & mensuræ sunt necessariæ, exemplis & rationibus persuadetur.

POst hæc autem agendum est de ponderibus & mensuris, quæ necessaria sunt ad dominij cuiuscunque regimen conseruandum, sicut & nummisma: quia cum eis soluuntur tributa, seu etiam quia per ipsa lites diminuuntur, & in emptionibus, & venditionibus fidelitas seruatur; vel quia sicut & nummismata vitæ sunt humanæ instrumenta, immo

ta, immo plus imitantur naturalem actionẽ quàm nummisma,quia scriptum est in libro Sapientiæ 11.cap. quòd omnia disposuit Deus in numero, pondere, & mensura. Si ergo omnes creaturæ his tribus limitibus terminantur, magis videtur quòd pondus & mensura à natura trahant originem quàm nummisma, & ideo magis necessaria in republica,siue in regno. Amplius autem pondus & mensura inquantum talia, semper ordinantur ad mensurata & ponderata, aliter per se nihil sunt: sed nummisma, quamuis sit mensura & instrumentum in permutationibus,tamen per se aliquid esse potest, puta,si conflatur,erit aliquid, videlicet aurum, vel argentum. ergo semper non ordinabitur ad permutationes. Et hoc etiam habet veritatem in alijs speciebus pecuniarum, immo amplius, vt in campsoria, quæ non propriè ordinatur vt sit mensura rerum venalium, sed magis ad permutationem nummis-
B matis. Item,in obolostatica, quæ consistit circa ponderis excessum in permutationibus,quibus inuenitur,supra pondus in metalla resoluuntur, vt sunt ponderatores in trabuchetis, & alijs ponderibus. Item, nec cauchos, idest, ars furnaria, quæ magis ordinatur ad nummisma sicut ad finem alijs permutationibus exclusis: de quibus speciebus in 4.politicorum agit Philosophus, & infra dicetur, & supra est tactum. Rursus,illi actus sunt maximè necessarij in republica, siue in regno, qui ex iure naturæ procedunt,quia leges institutæ per principes, idem habent initium,aliàs iustæ leges non essent: sed talia sunt de iure naturæ, quia adæquant naturalem iustitiam. sic ergo ad naturam regni,siue politiæ mensuræ & pondera sunt necessa-
C ria. Hinc est quòd primus dux Israelitici populi, videlicet Moyses, vt describit Isidorus, tradendo leges diuinas quæ primæ fuerunt, simul cum illis pondera & mensuras constituit siue pro cibis & potibus,vt Ephi.& Gomor, & modius,& sextarius, siue in terris & pannis quæ cubitales habent mensuras, siue in auro & argento, & nummismatibus,quæ sunt statera, & alia pondera. Vnde cum dictus Moyses in Leuitico exhortaretur populum ad iustitiam faciendam, statim subiungit regulas naturalis iustitiæ,vt Origenes ibidem exponit. Non facietis,inquit, iniquum aliquid in pondere & mẽsura. Statera iusta & æqua sint pondera,iustus modius, æquusque sextarius. Refert iterum Isidorus, quòd Sidon Argus Græcis mensuras dedit, vbi tunc florebat Argiuorum regnum circa tempora præfati ducis Moysi.Narrant etiã historiæ Ceretem mensuras agriculturæ & frumenti Græcis Siccione tradidisse. Vnde & dea frumentaria,& demetra est vocata. Ex his er-
D go apparet, quòd naturaliter oportet regem, vel quemcunque dominum ad bonum ipsorum regimen mensuras & pondera populo sibi subiecto tradere, propter causas iam dictas, & exemplo dictorum principum, de quibus nunc est actum.

CAP. XV.

Hic sanctus doctor declarat,quòd oportet regem, & quemlibet dominum ad conseruationem sui status adhibere solicitudinem, vt de ærario publico prouideatur pauperibus, & hoc exemplis & rationibus probat.

E St autem & aliud quod est ad bonum regimen pertinens regni, siue prouinciæ, vel ciuitatis, vel cuiuscunque principatus, vt videlicet de communi ærario prouideatur per principem, qui præsit indigentijs pauperum, pupillorum, & viduarum, ac aduenis, & peregrinis assistat.Si enim natura quæcunque non deficit in necessarijs, vt Philosophus dicit in 3.de cœl.& mundo, multo minus & ars, quæ imitatur naturam. Inter omnes autem artes ars viuendi & regẽdi superior & amplior est,vt tradit Tullius de tusculanis quæstionibus. ergo reges & principes in necessarijs deficere non debent indigentibus, immo potius subuenire. Præterea, reges & principes vices Dei ge-

A runt in terris,per quos Deus mundum gubernat sicut per causas secundas. Vnde & Samuel propheta spretus in dominio, cum querelam proponeret coram Deo, responsum habuit, quòd non ipsum Israeliticus populus spreuerat, sed Deum, cuius videlicet vices gerebat. Et in Prouerb.dicitur. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: sed Deo specialiter est cura pauperum, ad naturæ ipsorum defectum supplendum. Propter quod sic agit diuina prouidentia circa indigentem, sicut pater erga filios impotentes, de quibus amplior incumbit solicitudo propter ampliorem necessitatem. Vnde & ipse Dominus sibi reputat fieri specialiter quod fit pauperi ipso attestante, qui dicit. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. ergo ad istum defectum pauperum supplendum, sicut vices Dei gerentes in terris, & princeps & prælati sunt debitores,& sicut patres quos cogit officium esse auxiliatores subditorum, vt Philosophus dicit in 8. Ethicorum, ipsorum cum effectu beneficij specialem debent curam habere. Talem autem solicitudinem habuit Philippus rex Macedo circa Phisiam, quem, vt scribit Vegetius lib.3.de re militari, cum prius haberet offensum, audiens ipsum licet nobilem habere tres filias, & cum ipsis inopia premi, ab admonentibus de hoc, quærens vtrum melius foret partem ægram corporis abscindere, quàm curare, familiariter accersiuit, & accepta de facultatum domesticarum pecunia instruxit,& fideliorem habuit. Amplius autem quia reges & principes communes habent actiones, & vniuersalem diligentiam subditorum, cum non sufficiat homo solus ad proprias actiones, oportet
C quòd in multis deficiant,quia talis actio, siue actiones quæ sunt populum gubernare, iudicare, ac vnicuique suorum subditorum secundum merita prouidere,transcendit virtutem naturæ: propter quod dicitur quòd est ars artium regimen animarum. Et arduum est valde,vt qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, index fiat vitæ alienæ. Secundum quam causam Sauli assumpto, & inuncto in regem per Samuelem prophetam præcipitur,quòd ascenderet ad cuneum prophetarum, vt ibidem per eleuationem mentis prophetando cum eis, circa populum gubernandum ex diuina influentia haberet notitiam agendorum: quod & factum fuit, vt patet 1. Regum. 10. Vnde impossibile est reges & principes non errare propter dictam causam, nisi ad illum qui omnia gubernat, & omnium est conditor se conuertant. Et propter hanc causam dicitur in Ecclesiastico de regibus Israelitici populi, quòd præter David, Ezechiam, & Iosiam, qui fuerunt viri spirituales, & à Deo illuminati, omnes peccauerunt Domino. Isti autem defectui subuenitur per eleemosynæ beneficium, vnde pauperes sustententur: sicut per Danielem prophetam dictum est illi principi ethnico regi Babylonis Nabuchodonosor,qui in toto oriẽte generalis erat monarcha. Peccata tua eleemosynis redime,& iniquitates tuas in misericordijs pauperum conuerte. Sunt ergo ipsæ eleemosynæ, quas faciunt principes indigẽtibus, quasi quidam fideiussor coram Deo pro ipsis ad soluendum debita peccatorum, vt Philosophus dicit de nummismate respectu rerum venalium. Et sicut nummisma est mensura in permutationibus pro vita corporali,ita eleemosyna in vita spi-
E rituali: propter quod in Ecclesiastico dicitur. Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam oculi conseruabit. Ex his igitur satis est manifestum,qualiter opportunum est regibus,& cuicunq; Domino in ipsorum. Dominio de communi ærario reipub. siue regali,pauperibus prouidere. Hinc est quòd in singulis prouincijs, ciuitatibus, & castris, ad talia ministeria exercenda sunt hospitalia instituta siue per reges, siue per principes,& ciues ad pauperum inopiam subleuandam,& non solum apud fideles, sed etiam infideles. Domos enim instituebant hospitalitatis ad pauperum subueniendum, quas Iouis hospitalia nominabant, vt patet in libro 2.Machab.propter effectum beneuolentiæ,& pietatis,qui eidem

attribuitur planetæ, secundum astrologos. De Aristotele etiam tradunt historiæ, quòd Alexandro exhortatorias literas destinauit, quòd pauperum inopiæ memor esset ad prosperitatem sui regiminis augmentandam.

CAP. XVI.

Hic sanctus doctor declarat qualiter oportet regem, & quemcunque dominantem, ad cultum diuinum intrudere, & quis fructus ex hoc sequatur.

HIs habitis agendum est de cultu diuino, ad quem reges & principes studere debent toto conatu & solicitudine, sicut ad finem debitum. Et ideo hic in hoc vltimo capitulo traditur, de quo rex ille magnificus Salomon in Ecclesiast. 12. capit. scribit. Finem loquendi omnes pariter audiamus. Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim homo. Et quamuis iste finis omnibus sit necessarius diuinus videlicet cultus, & reuerentia per obseruantiam mandatorum, vt iam dictum est, regi tamen magis competit, & huius rei est magis debitor propter tria quæ sunt in ipso, quia videlicet homo, & quia Dominus, & quia rex. Quia homo singulariter à Deo creatus: cæteras enim creaturas Deus dicendo fecit, cum verò hominem creauit, dixit. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Vnde Apostolus in Act. Apostolorum 17. cap. refert verba Arati poetæ dicentis, Ipsius enim genus Dei sumus. Ex hac ergo parte debitores sumus omnes Deo in generali ad diuinam reuerentiam, quod est primum præceptum primæ tabulæ: vnde dicitur populo Israelitico in Deuteronom. cap. 6. per Moysen, & per consequens nobis. Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Quasi ipse solus sit, cui debetur reuerentia & honor, inquãtum ab ipso solo creati sumus, & singulari quadam prærogatiua producti. Et propter hoc habita consideratione tanti beneficij subdit Moyses in eodem statim loco, dicens. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota fortitudine tua: in hoc volens ostendere quòd totum Deo debeamus quod sumus. Et in recognitione eius præceptum de decimis fuit institutum, ad quod quilibet obligatur non in quantitate numeri, sed cuiuscunque rei ex dicta iam causa. Sed quamuis quilibet ad hoc sit obligatus, plus tamen princeps etiã sicut priuata persona, inquantum plus participat de nobilitate humanæ naturæ ratione sui generis vnde trahit originem, & inde nobilitatem, vt Philosophus probat in sua rhetorica. Qua consideratione motus Cæsar Augustus, qui & Octauianus, vt historiæ tradunt, diuinos honores non sustinens, qui eidem exhibebantur à Romano populo propter corporis eius pulchritudinem, & animi probitatem, suum creatorem & factorem quæsiuit à Sybilla Tyburtina, quem & inuenit & adorauit, prohibuitque edicto publico ne ipsum vlterius aliquis de dicto populo adoraret, vel Deum, aut Dominum vocaret. Amplius autem inquantũ Dominus, quia non est potestas nisi à Deo, vt Apostolus dicit ad Romanos 13. capitul. Vnde & vices Dei gerit in terris, vt dictum est supra. Propter quod tota virtus Dominij ex Deo dependet, sicut eius ministri. Vbi autẽ est dependentia in Dominio, necessaria est superioris reuerentia, quia per se nihil est, vt in ministris regalium curiarum contingit. Propter quod in Apocalypsi quotienscunque agitur de cœlestium spirituum ministerio, qui per seniores tãquam maturiores in actionibus, & animalia quæ potius aguntur quàm agant, ex vehementi irradiatione diuina, & in ministerio designantur, semper de eisdem subiungitur, quòd ceciderunt in facies suas, & adorauerunt Deum. Qui quidem duo actus sunt latriæ, seu diuini cultus. Vnde & ille Nabuchodonosor monarcha in oriente, vt scribitur in Daniele, quia suum dominium non recognoscebat à Deo, secundum suam imaginatio-

F nem, in bestiam est translatus, & dictum est ei. Septem tempora mutabuntur super te, donec scias quòd dominetur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit, det illud. Circa quod etiam monitus Alexander, vt historiæ tradunt, cum proposito vadens in Iudæam destruendi regionem, cum appropinquanti Hierusalem ei irato in albis summus pontifex occurrisset cum ministris templi, mansuefactus, & de equo descendens, ipse eum vice Dei reueritus est, & ingressus templum, maximis honorauit donis, & gentem totam pro diuina reuerentia libertate donauit. Non solum autem sicut homo & dominus ad diuinum obligatur cultum, sed etiam sicut & rex, quia inunguntur oleo consecrato, vt patet de regibus Israelitici G populi, qui oleo sancto inungebãtur manibus prophetarum: vnde & Christi domini vocabantur propter excellentiam virtutis & gratiæ in coniunctione ad Deum, quibus prædit esse debebant: secundum quam vnctionem consequebantur quandam reuerentiam & delationem honoris. Propter quod etiam Dauid, quia præcidit clamidem regis Saulis, percussit pectus suum in pœnitudinis signum, vt scribitur in 1. libr. Regum. Rex etiam Dauid cum lamentabiliter deplorat mortem Saulis & Ionathæ, ita querelam proponit de Allophilorum irreuerentia, quæ sic occiderant regem Saul, quasi non esset vnctus oleo, vt in fine scribitur secundi libri Regum. Cuius sanctitatis etiam argumentum assumimus ex gestis Francorum, & beati Remigij super Clodoueum regem primum Christianum inter reges Francorum, & delatione olei desuper per columbam, quo rex præfatus fuit inunctus, & inunguntur posteri signis, & portentis, ac varijs curis apparentibus in eis ex vnctione prædicta. Amplius autem & in dicta vnctione, vt Augustinus ait de ciuitate Dei, figurabatur rex verus & sacerdos, iuxta Danielem prophetam, H nono capitulo. Cum venerit, inquit, sanctus sanctorum cessabit vnctio vestra. Inquantum igitur figuram gerunt in hac vnctione illius qui est rex regum, & dominus dominantium, vt dicitur in Apocalyp. 19. capit. qui est Christus Dominus noster, debitores sunt reges ad ipsum imitandum, vt sit debita proportio figuræ ad figuratum, vmbræ ad corpus, in quo verus ac perfectus cultus diuinus includitur. Patet igitur quàm necessarium sit cuilibet domino, vt sit Deo deuotus & reuerens, sed præcipue regi ad conseruationem sui regiminis, cuius exemplum trahimus quidem à primo vrbis rege, videlicet Romulo, vt historiæ tradunt. In primordio enim sui regiminis in vrbe Romana fabricauit asylum, quod templum pacis nominabat multis amplians gratijs, pro cuius numine & reuerentia omnem sceleratum qui ad ipsum confugeret, cuius- I cunque status esset, reddebat immunem. Qualem autem habuerint exitum posteri eius, qui in diuino cultu fuerunt negligentes, & qui fuerunt feruentes, scribit Valerius Maximus in principio libri sui. Quid verò dicam de deicolis regibus siue veteris, siue noui testamenti? Omnes enim qui ad diuinam reuerentiam fuerunt soliciti, feliciter suũ consummauerunt cursum: qui verò econtra, infelicem consecuti sunt exitum. Tradunt etiam historiæ quòd in qualibet monarchia ab initio sæculi tria se inuicem per ordinem comitata sunt, diuinus cultus, sapientia scholastica, & sæcularis potentia. Quæ quidem tria se inuicem per ordinem consequuntur, & in rege Salomone ex suis meritis conseruata sunt, quia per diuinam reuerentiam K cum descendit in Ebron locum orationis, assumptus in regem consecutus est sapientiam, & ex vtroque vlterius in regali virtute super reges sui temporis excellentiam. Cum verò à vero cultu Dei recessit, infelicem exitum habuit, vt patet in 3. libro Regum. Hæc igitur de pertinentibus ad regimen cuiuscunque dominij, sed præcipue regalis, in hoc libro in tantum sint dicta.

Explicit Liber Secundus.

INCIPIVNT CAPITVLA TERTII LIBRI.

Expliciunt capitula Tertij Libri.

A

IN HOC PRIMO CAPITVLO CONSIDERATVR,

Et probatur omne dominium esse à Deo, considerata natura entis.

CAP. I.

ET quia cor regis in manu Dei, quocunq; voluerit inclinabit illud, & in Prouerb. 21. c. scribitur, quod & ille magnus monarcha in Oriente Cyrus, videlicet rex Persarum, per publicum confitetur edictum. Post victoriam enim de Babylonia consecutam, quam vsque ad solum destruxit, ac occiso Baltasar rege ibidem, sicut historiæ tradunt, sic ait vt in principio libri Esdræ patet: Hæc dicit Cyrus rex Persarum Omnia regna mundi dedit mihi dominus Deus cœli. Inde manifeste apparet à Deo omne prouenire dominium sicut à primo dominante: quod quidem ostendi potest triplici via, quam Philosophus tangit, quia vel inquantum ens, vel inquantum motor, vel inquantum finis. Ratione quidem entis, quia oportet omne ens

C ad ens primũ reducere sicut ad principium omnis entis, & vt omne calidum ad calidum ignis, vt patet per Philosophum in 2. Met. Qua ergo ratione omne ens ex ente primo dependet, eadem & dominium, quia ipsum super ens fundatur: & tanto super nobilius ens, quanto & ad dominandum super homines in natura eisdem præponitur. Vnde & causam habet non superbiendi, sed humane suum populum gubernandi, vt Seneca dicit in epistola ad Lucillum. Propter quod in Ecclesiastico dicitur 32. c. Rectorem te posuerunt, noli extolli, sed esto in illis quasi vnus ex illis. Sicut ergo omne ens ab ente primo depẽdet, quod est prima causa, ita & omne dominium creaturæ à Deo sicut à primo dominante, & primo ente. Amplius autem omnis multitudo ab vno procedit, & per vnum mensuratur, vt patet per Philosophum in 10. primæ philosophiæ

D ergo eodem modo & multitudo dominãtium ab vno dominante trahit originem, quod est Deus. Sicut videmus in regalibus curijs, quòd in diuersis officijs multi sunt dominantes, sed omnes ex vno depẽdent, videlicet rege. Propter quod Philo. in 12. primæ philosophiæ dicit, quòd sic se habet Deus, siue prima causa ad totum vniuersum, sicut dux ad exercitum, à quo tota multitudo castrorum dependet. Vnde & ipse Moyses in Exod. 15. c. Deum ducem populi vocat. Dux, inquit, fuisti in misericordia tua populo quem redemisti. à Deo igitur omne dominiũ habet initium. Rursus ad idem. Virtus est proportionata enti cuius est virtus, & adæquatur ei, quia virtus fluit ab essentia rei, vt patet per Philosophum in 1. 2. libr. de cœlo: Sicut ergo se habet ens creatum ad increatum, quod est Deus, ita virtus cuiuslibet entis creati ad virtutem increatam, quæ etiã est Deus;

E quia quidquid est in Deo, Deus est: sed omne ens creatum ab ente increato trahit originem. ergo virtus creata ab increata. Hoc autem in dominio præsupponitur, quia non est dominium, vbi non est potentia, siue virtus. ergo omne dominium erit ab increata virtute, & hæc est Deus, vt supra dictum est, & sic idem quod prius. Vnde Apostolus dicit ad Heb. quòd Deus portat omnia verbo virtutis suæ. In Ecclesiastico 1. c. etiam scribitur, quòd vnus est altissimus creator omnium omnipotens, rex potens, metuendus nimis, sedens super thronum, dominans Deus. In quibus verbis satis apparet, à quo omnis creatura habet esse, virtutem, & operationem, & per consequens dominium, & multò amplius rex, vt superius est ostensum.

CAP. II.

Hoc idem probat ex consideratione motus cuiuslibet naturæ creatæ.

NOn solum autem ratione entis, sed ratione etiã motus probatur à Deo prouenire dominium. Et primo quidem assumenda est ratio Philosophi.in 8.physicorum. Quia omne quod mouetur, ab aliquo mouetur,& in mouentibus & motis non est abire in infinitum: ergo oportet venire ad aliquod primum mouens immobile, quod est Deus, siue causa prima. Inter omnes autem homines qui plus habent de ratione motus,sunt reges & principes, & omnes qui præsunt siue in gubernando,siue in iudicando,siue in defendendo,& sic de alijs actibus,qui ad curam regiminis pertinent. Vnde Seneca de consolatione fratris ad Polibium sic loquitur de Cæsare, exhortans eũ ad contemptum mundi. Cum voles omnium rerum obliuisci, cogita Cæsarem. Vide quantam huius vitæ indulgeotiæ fidem, quantam industriam debeas, intelliges non magis tibi incuruari licere, quàm illi. Si quis modo est fabulis traditus,cuius humeris mundus innititur, Cæsari quoque ipsi,cui omnia licent, propter hoc ipsum multa nõ licent. Omnium domos illius vigilia defendit, omnium otium illius labor,omnium delitias illius industria,omnium vacationem illius occupatio. Ex quo se Cæsar orbi terrarum dedicauit,sibi se eripuit,& syderum modo,quæ irrequieta semper cursus suos explicant, nunquam illi licet nec subsistere, nec quicquam suum facere. Si ergo reges & alij domini tantum habent de ratione motus, ipsum nõ possunt perficere, nisi per influentiam & virtutem mouentis primi,quod est Deus, vt superius est probatũ. Propter quod in lib. Sapientiæ, vbi connumerantur effectus diuinæ virtutis per suam sapientiam, volens author ostendere qualiter omnia influentiam diuini motus participant, subdit statim,Omnibus mobilibus mobilior est sapientia: attingit aũt vbiqui propter suam munditiam:munditiã vocans absolutam & supergredientem ac immistam diuinam virtutẽ ad omnia mouendum ad similitudinem corporalis locis,q̃ ex hac parte naturam imitatur diuinam. Rursus ad idem.Omnis causa primaria plus est influens in suum causatum, quàm causa secundaria: causa autem prima Deus est.ergo si in virtute primæ causæ omnia mouentur,& influentiam primi motus omnia recipiunt,& motus dominorum erit ex virtute Dei, & ex Deo mouente. Amplius autẽ si est ordo in motibus corporalibus, multo magis & in spiritualibus erit. Sic autem videmus in corporibus, q inferiora per superiora mouẽtur, & omnia reducuntur ad motum supremi,q est nona sphera secundũ Ptolomæum in prima distinctione almagesti: sed secundum Arist.in 2. de cœlo,est octaua. Si ergo omnes motus corporales regulantur per primum,& à primo habent influentiam, multo magis spirituales substantiæ propter maiorem assimilationem quam habent in alterutrum. Vnde aptiores sunt ad recipiendam influentiam primi & supremi mouentis, siue motoris,quod est Deus: quem quidem motum nobis tradit beatus Dionysius in lib.de diuin.nom. & de cœlesti hierarchia, distinguens in eis motum sicut & in corporibus,videlicet circularem,rectum, & obliquum. Qui quidem motus sunt quædam illuminationes quas recipiunt à superioribus ad agendum, vt idem doctor exponit: ad quas quidem illuminationes recipiendas necessaria est dispositio mentis,in qua fit ista influentia motus. Inter omnes autem homines qui paratiores esse debeant,sunt reges & principes, & alij dominatores orbis tum ex exercitio quod habent,tum ob vniuersales actiones regiminis,vnde & mens magis eleuatur ad diuina: tum etiam quia hoc eis incumbit vt se disponant,vt cura eis imposita in gubernando, gregem,& alia quæ sunt necessaria in actibus regiminis quæ supra ipsum sunt, & naturam particularem excedunt, per talem motum diuinæ influentiæ sufficientius

F deducãtur: sic enim Dauid rex se disposuit. Propter quam causam ex motu illuminationis præfatæ supra omnes reges & prophetas meruit in suis psalmis spiritum propheticæ intelligentiæ,vt doctores scripturæ sacræ tradunt. Ex cuius contrario acti principes ethnici, de quibus Daniel propheta mentionem facit, vt Nabuchodonosor & Balthasar pater & filius meruerunt obumbrari, vnde & influentia diuinæ illuminationis mouit eorum phantasiam in imaginatiuis visionibus, vt in Daniele est manifestum, vt scirent quid circa regale regimen eis esset agendum: sed quia mens ipsorum non erat disposita, sed inuoluta tenebris peccatorum, ad ipsam notitiam non potuerunt venire. Propter quod insignito lumine prophetiæ Danieli dictum est. Tibi datus fuit spiritus intelligentiæ ad ista interpretandum: vt verificetur quod per Salomonem dicitur in prouerbijs. Meum est consilium & æqui-
G tas, mea est prudentia, & mea est fortitudo: per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. Et sic manifestum est, qualiter omne dominium est à Deo in consideratione motus.

CAP. III.

Hic sanctus doctor hoc idem probat per considerationem finis.

SEd & respectu finis adhuc hoc idem apparet. Si enim est hominis agere propter finẽ ratione sui intellectus, qui finem in vnaquaque eius actione præstituit, vnaquæque natura quãto est magis intellectiua, tanto magis propter finem agit. Cum ergo Deus sit summa intelligentia, & purus actus intelligendi, sua actio magis finem inclu-
H dit. Ergo oportet dicere, quod in vnoquoque fine vniuscuiusque rei creatæ præexigatur actio intellectus diuini, quam & nos diuinam prudẽtiam vocamus,per quam dominus cuncta disponit, & in debitum finem deducit, vt Boetius de consolatione philosophiæ ipsam nominat, secundum quam rationem dicitur in lib. Sapientiæ, q diuina sapientia attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Concluditur ergo ex hoc, q qualibet res quanto ordinatur ad excellentiorem finem, tanto plus participat de actione diuina. Huiusmodi autem est regnum cuiuscunque communitatis, seu collegij, siue politiæ, siue regalis, siue cuiuscunq; conditionis: quia cum intendat nobilissimum finem, vt Philosophus tangit in Ethicis.& in 1.politicorum,in ipso diuina præintelligitur
I actio, & suæ virtuti dominorum subijcitur regimen. Et hinc forte trahit originem veritatis, quòd bonum commune dicitur potentia à Philosopho in Ethic. Amplius, in regimine legislator semper debet intendere vt ciues dirigantur ad viuendum secundum virtutem, immo hic est finis legislatoris, vt Philosophus dicit in 2.Ethic. Propter quod & Apostolus dicit ad Thimotheum, q finis præcepti est charitas. Sed ad istum finem venire non possumus sine motione diuina, sicut nec calor calefacere sine virtute caloris ignis, nec lucidum lucere sine virtute lucis. Et tanto altius & excellentius motio primi mouentis, quanto virtus diuina supergreditur & transcendit virtutem creatam & omne genus operis, sed & fortius influit in actum, vt dicat ille Esaias propheta.26.cap. Omnia opera nostra
K operatus es in nobis domine. Et vox euangelica. Sine me nihil potestis facere. Rursus ad idem. Finis mouet efficientem,& tanto efficacius, quanto finis nobilior & melior reperitur, vt bonum gentis respectu boni ciuitatis, vel familiæ, sicut Philosophus dicit in 1.polit. Finis autẽ ad quem principaliter rex intẽdere debet in seipso & in subditis, est æterna beatitudo, quæ in visione Dei consistit. Et quia ista visio est perfectissimum bonum, maxime debet mouere regem, & quemcunque dominum, vt hunc finem subditã consequantur: quia tunc optime reget, si talis in ipso sit finis intentus. Tali autem modo suos regebat & gubernabat

bat

bat rex ille, & sacerdos Christus Iesus, qui dicebat in Ioan ne. 10.c. Ego vitam æternam do eis. & iterum: Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant. Hoc autem maxime facit rex, quando super gregem suum sicut bonus pastor inuigilat: quia tunc super eum diuina lux irradiat ad bene regendum, vt pastoribus in ortu Regis nostri & Saluatoris. Et irradiationis iam dictæ ad bonum regimen & in principe, & in subditis motum circularem accipimus rectum & obliquum, de quibus distinctum est supra, & beatus Dionysius loquitur in 4.c. de diuinis nominib. Hic enim motus ideo rectus dicitur, quia fit per diuinam illuminationem super principe ad bene regendum, & super populum meritis principis. Sed obliquus vocatur, quando per diuinam illuminationem sic subditos regit, quòd virtuosè viuunt, & insurgit in eis diuina laus & gratiarum actio, vt sit quasi quædam arcualis figura, ex chorda recta & arcu obliquo. Sed circularis motus diuinorũ radiorum dicitur, quãdo diuina illuminatio irradiat principem, vel subditum, ex qua quidẽ eleuantur ad Deum contemplandum & diligendum, qui ideo circularis motus vocatur, quia est ab eodem ad idem, & à puncto ad pũctum, quod circularis motus est proprium. Quẽ quidem motum Philosophus etiam ponit in 12. Meta. vbi dicitur, q; motor primus, siue causa prima, qđ est Deus, mouet alia sicut desideratum, hoc est, ratione finis, qui est ipse, de quo & propheta Dauid loquitur in Psal. 71. licet secũdum sacros doctores adaptetur ad Christum regem nostrum. Deus, inquit, iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio. Suscipiãt montes pacem populo, & colles iustitiam. Quæ quidem omnia deprecatiua sunt regis, & cuiuslibet domini ad Deũ pro bono regimine populi, ad quod principaliter conari debent, vt dictum est suprà. Et quia mentem sic dispositam habent ad diuinam influentiam recipiendum pro salute subditorum, statim subditur. Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. Per quæ omnia satis manifestum est, quod Dominium est à Deo in relatione ad finẽ sine remotum, qui est ipse; siue propinquum, qui est operari secundum veritatem.

CAP. IIII.

Hic sanctus doctor declarat, qualiter dominium Romanum fuit à Deo prouisum propter zelum patriæ.

ET quia inter omnes reges & principes mundi Romani ad prædicta magis fuerunt soliciti, Deus illis inspirauit ad bene regendum, vnde & digne meruerunt imperiũ, vt probat Aug. in lib. de ciuit. Dei, diuersis causis & rationibus, quas ad præsens perstringendo, ad tres reducere possumus, alijs vt tradatur compendiosius resecatis, quarum intuitu meruerunt dominium. Vna sumitur ex amore patriæ: alia verò ex zelo iustitiæ: tertia autem ex zelo ciuilis beneuolentiæ. Prima iam dicta virtus satis erat digna dominio, qua participabant quandam naturam diuinam, eo q; ad communitatem suus fertur effectus. Versatur.n. ad vniuersales actiones populi, sicut Deus est vniuersalis causa rerum. Vnde & Phil. dicit in 1. Ethi. q; bonum gentis est bonum diuinum. Et quia regale regimen, & quodcunque dominium communitatem importat, communitatem diligens dominij communitatem meretur, vt sic ipsum concomitetur præmium secũdum meriti qualitatem: & hoc repetit conditio diuinæ iustitiæ vnicuique mercedem rependere, iuxta virtutis opus, vt verbum scriptum in Apoc. impleatur in eis. Opera eorum sequuntur illos. Et iterum in Matth. 25. c. scribitur, q; Dominus dedit vnicuique secundum propriam virtutem. Amplius autem, Amor patriæ in radice charitatis fundatur, quæ cõmunia proprijs, non propria communibus anteponit, vt beatus Aug. dicit

A exponens verbum Apostoli de charitate: virtus autem charitatis in merito antecedit omnem virtutem; quia meritum cuiuscunque virtutis ex virtute charitatis dependet: ergo amor patriæ super cæteras virtutes gradum meretur honorum: hoc autem est dominium. ergo ex amore digne consequitur quis principatum. De hoc autem amore patriæ dicit Tullius in lib. de officijs, q; omnium societatum nulla est gratior, nulla charior, quàm ea quæ cum republica perseuerat. Vnicuiq; enim nostrum chari sunt parentes, chari sunt liberi, chari sunt propinqui ac familiares, sed omnes omnium propinquitates patria sua charitate cõplexa est, pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si eidem sit profuturus? Quantus verò fuerit amor patriæ in antiquis Romanis, Salustius refert in Catilinario ex sententia Catonis, quasdam de eis connumerando virtutes, in quibus dictus amor includitur. Nolite inquit existimare maiores nostros armis rempublicã ex parua magnam fecisse, quippe amplior nobis quàm ipsis armorum est copia: sed quia in eis fuit domi industria, foris autem iustum imperium, in consulendo animus liber neque delictis, neque libidini obnoxius pro his nos habemus luxuriam atq; auaritiam, publice egestatem, priuatim opulentiam; laudamus diuitias, sequimur inertiam, inter bonos & malos nullum discrimen, omnia virtutis præmia ambitio possidet. Rursus, amor patriæ primum & maximum mandatorum continere videtur, de quo euangelium Lucæ mentionem facit, quia in zelando rem communem assimilat sibi naturam diuinam, inquantum vice Dei diligentem circa multitudinem adhibet curam. Item, proximi dilectionem adimplet, dum totius populi sibi commissi ex affectu pa-
C terno solicitudinem gerit, & sic adimplet mãdatum præfatum, de quo dicitur in Deut. 6. cap. Diliges Dominum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, & proximum tuum sicut teipsum. Et quia in isto præcepto diuino non cadit dispensatio, inde est q; Tullius dicit de republica, quòd nulla causa interuenire debet, vnde propria patria denegetur. De isto autem amore patriæ exemplum accipimus, vt historiæ tradunt. Et beatus Augustinus in 5. de ciuit. Dei, de Marco Curtio nobili milite, qui armatum equo sedentem in abruptum terræ hiatum se præcipitem dedit, vt pestilentia cessaret ab vrbe. Item, de M. Regulo, qui salutem reipublicæ suæ præferens consultus à Romano populo, & inter prædictum populum & Pœnorum gentem mediator pacis existens, in Africam rediens à Carthaginensibus est occisus. Quàm
D mundas etiam habuerunt manus à muneribus principes eorum pro conseruanda republica, patet de M. Curio, de quo scribit Maximus Valerius libro quarto quomodo Samnitum diuitias cõtempsit. Cum enim post victoriam de ipsis habitam, legati eorum ad ipsum aditum habuissent, ipsumque reperissent in scamno sedentem, & catino ligneo cœnantem, magnumque auri pondus offerrent, suis inuitatus verbis vt eo vti vellet, vultum protinus risu soluens, superuacue inquit, Narrate Samnitibus. M. Curium malle locupletibus imperare, quàm locupletem fieri. Et mementote me non acie vinci, nec pecunia posse corrumpi. Simile etiam refert idem author libro eodem de Fabritio, qui cum honore & authoritate omnibus in
E ætate sua maior, censu verò par esse vnicuique pauperrimo, requisitus à Samnitibus, quos in clientela detinebat, pecuniam & seruos sibi missos contempsit, ac frustratos remisit. Continentiæ suæ beneficio & zelo patriæ sine pecunia prædiues, & sine vsu familiæ abunde comitatus, quia locupletem illum faciebat non multa possidere, sed pauca desiderare. De talibus autem concludit dictus doctor, quod eisdem non datur dominandi potestas, nisi summi Dei prouidentia, quando res humanas iudicat talibus donis esse dignas. Multa similia ibidem dicit, per quæ diffinire videtur eorum dominium fuisse legitimum, & eis à Deo collatum. Sed & Mathathias & filij quamuis fuerint de sacerdotali genere, propter zelum le-

gis & patriæ in populo Israelitico meruerunt dominium, ut patet in 1. & 2. Machab. Cum enim morti esset vicinus, sic filios suos alloquitur. Aemulatores, inquit, estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum, quod pro republica accipimus in populo prædicto: & postea subditur. Et accipietis gloriam magnam, & nomen æternum quod ad filiorum referimus principatum, quorum vnus alteri successit, Iudas videlicet, & Ionathas, & Simon, & quilibet eorum sacerdos & dux in eodem floruit populo.

CAP. V.

Qualiter Romani meruerunt dominium propter leges sanctissimas quas tradiderunt.

EST autem & alia ratio, vnde digne Romani dominium sunt adepti, zelus videlicet iustitiæ. Quo quidem modo acquisierunt principatum quodam iure naturæ, à quo habet exordium omne iustum dominium. Primo quidem, quia vt idem doctor scribit, consulebant patriæ consilio libero, auaritiam relegantes à dominio, siue turpis lucri gratiam, neque delicto, neque libidini obnoxij, pro quibus iam stans dominium dissipatur. Trahebátur enim homines ad ipsorum amorem, vt propter ipsorum iustissimas leges se sponte eisdem subijcerent. Vnde & ipse Apostolus Paulus cum à Iudæis nimijs iniurijs vexaretur, coram Festo principe circa partes Cæsareæ Palestinæ, vt in actibus Apostolorum traditur, ad Cæsarem appellauit, ac se subiecit legibus Romanis. Quales autem fuerint eorum leges, & quàm sanctæ, sic in eisdem actibus Apostolorum scribitur de dicto Festo, quia cum Hierosolymis esset, adierunt ipsum principes sacerdotum, & sacerdotes postulantes aduersus Paulum damnationem mortis, quibus dictus Festus respondit, prout dictis legibus Romanorum subiectus, quòd non est consuetudo Romanis damnare aliquem, siue donare, nisi præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Propter quod dicit idem doctor Aug. in 18. lib. præfato, quòd Deo placuit orbem terrarum per Romanos debellare, vt in vnam societatem reipub. legumque perductum longe lateque pacaret. Amplius autem ad hoc, quia de iure naturæ est, vt quis gerens curam alterius mercedem reportet, eo quòd vt scribitur in Prouerb. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Ex qua quidem ratione iura concedunt, quòd quis rem alienam contractare possit, & expensas deducere, ac præmium accipere iuxta meritum actionis, cum dicta bona male tractantur à prædonibus, vel quibuscunque raptoribus. Hoc ergo supposito, consonum videtur naturę vt dominiũ sit concessum pro pace ac iustitia conseruanda & iurgijs ac discordijs resecandis. Itẽ, ad hoc videtur prouisum, vt mali puniantur, & boni promoueantur: & hoc est officium dominorum, in hoc quasi officium gerentium proximorum, vt inde suam reportent mercedem, quia ex hoc sua recipiunt vectigalia & tributa. Vnde cum Apostolus ad Roma. ostendisset à Deo prouenire omne dominium. Nõ est inquit, potestas nisi à Deo, &c. quæ ibi ponuntur ad dominium pertinentia, vltimo concludit. Ideo & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsum seruientes. Inquantum igitur homines virtuosi ac sua probitate præpollentes pro gubernanda populi multitudine, quę regi indiget, & rectorem nõ habet, curam assumunt, & sub legibus populum dirigunt, non tantum instinctu Dei moueri videntur, sed vicem Dei gerunt in terris, quia conseruant hominum multitudines in ciuili societate, qua necessario homo indiget, cum sit animal naturaliter sociale, vt Philoso. dicit in 1. politic. vnde & in isto casu dominium videtur esse legitimum. Quod quidem probat Aug. in 4. de ciuit. Dei, dicit enim sic. Remota iustitia quid sunt ipsa regna, nisi quędam latrocinia? Ergo ipsa supposita regnum, & quodlibet dominium esse videtur concessum. Introducit autem ad suum probandũ intentum exemplum de quodam pyrata, qui vocabatur

F Dionides, qui cum fuisset captus ab Alexandro, quæsiuit ab eo cur mare haberet infestum. Ipse libera contumacia respõdit. Quod tibi vt orbem terrarum. Sed quia ego exiguo nauigio id facio, latro vocor: tu verò quia magna classe, diceris imperator. Ista ergo ratione Romanis à Deo collatum fuit dominium. Vnde & idem doctor in 5. eiusdem libri dicit. Quia propter leges ipsorum sanctissimas nisi sunt tanquam recta via ad honores, imperium, & gloriam, nec habent vnde conqueri debeant de summi & veri Dei iustitia: perceperunt. n. mercedem suam, iuste videlicet dominando, ac legitime gubernando. Quantus autem fuerit zelus iustitiæ apud Romanos consules antiquos cõtra malos, de multis est manifestum. Vnde scribit Aug. in 5. sæpe iam dicto libro, quòd Brutus filios suos occidit, quia bella concitabant in populo: ex quo vigore militiæ mortem merebantur. G Vicit enim in eo, vt ait Poeta, amor patriæ, laudumque immensa cupido. Narrat etiam de Torquato, quòd idem fecit de filio, quia contra edictum patris inuasit hostes iuuenili quodã prouocatus ardore: & licet victoriosus extiterit, quia tamẽ castra suæ gentis discrimini exposuit, ipsum morti adiudicauit iuxta militares leges, vbi idem doctor causam suæ mortis insinuat, dicens. Ne plus mali esset in exemplo imperij contempti, quàm boni in gloria hostis occisi. Maximus autem Valerius dicit de ipso, quòd maluit proprio nato carere, quàm disciplinæ militaris transgressionibus indulgere. Sic ergo patet qualiter zelo legalis iustitiæ Romani dominium meruerunt.

CAP. VI.

Quomodo concessum est eis dominium à Deo propter ipsorum ciuilem beneuolentiam.

H TErtia verò virtus, per quam subiugauerunt Romani mundum, & meruerunt dominium, fuit singularis pietas ac ciuilis beneuolentia: quia vt tradit Maximus Valerius libr. 5. Humanitatis dulcedo Barbarorum ingenia penetrat: & hoc experimantum habet. Vnde & in Prouerb. 6. c. dicitur, quòd verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Item in eodem. Responsio mollis frangit iram: sermo durus suscitat furorem. cuius quidem ratio sumitur ex generositate animi, vt dicit Seneca, qui magis ducitur, quàm trahatur. Habet enim mens quoddam sublime & altum ac impatiens superioris, sed delectatione cuiusdam subijcitur reuerentiæ, seu lenitatis, per quam suspicatur ad paria posse conscendere, & à suo non resilire gradu. Propter quod Philosophus dicit in 8. Ethicorum, I quòd beneuolentia est principium amicitiæ. Quantum autem antiqui Romani in hac excelluerint virtute, vnde exteras nationes ad suum traherent amorem, seque eisdem sponte subijcerent, exempla ipsorum deducantur in medium. Primo quidem de Scipione, qui vt refert Maximus Valerius libr. 4. cum esset in Hispania dux Romani exercitus contra gentem Hannibalis, ac vigesimumquartum agens annum, Carthaginem ibidem à Pœnis conditam in suam redegisset potestatem, in ipsa virginem cœpit eximię venustatis, quam vt desponsatam agnouit & nobilem, ipsam inuiolatam parentibus reddidit, & aurum quod in redempoone eius traditum fuerat, doti eius adiecit. Ex quo facto ad amorem Romanorum hostes adduxit, admirantes de casta moderatione continentiæ dicti principis: quia cum idem author ipsum referat K solutioris vitæ in iuuenili ætate fuisse, seipsum in tanta libertate & potestate consistens ab omni delicto conseruauit immunem. Vnde Titus Liuius de bello Punico narrat, Scipionem sponsum dictæ virginis allocutum fuisse, in quo sermone suam ostendit pudicitiam digne principibus imitabilem, & dominij meritoriam. Scribit & idem Titus de ipso quædam beneuolentiæ inductiua in prædicta victoria. Cum enim misit obsides Romanis, primo quidem hortatus est vniuersos bonum habere animum, venisse. n. eos in Romanorum potestatem, qui be-

nchcio

nescio quàm metu obligare homines mallent, exterasque gentes fide, ac societate iunctas habere, quàm tristi subiectas seruitio. De hoc etiam dicit August. 1. de ciuit. Dei, quòd proprium ipsorum fuit parcere subiectis, & debellare superbos, acceptaque iniuria ignoscere quàm persequi mallebant. Refert etiam idem doctor in eodem libr. de Marco Marcello, qui cum Syracusam vrbem cepisset, ante illius ruinam suas illi effudit lachrymas, tantæque fuit pudicitiæ & continentis animi, benignæque mentis, quòd priusquam oppidum iussisset inuadi, publico edicto constituit, ne quis corpus liberū violaret. Quid pluribus exemplis insistimus? Cum etiam Machabæi, Iudas videlicet Ionathas, & Simon de genere Iudæorum, quorum est proprium aliarum nationum aspernari cōsortium, tum quia Saturnini sunt, sicut Macrobius dicit super somnium Scipionis: tum quia legibus prohibebatur eisdem: considerata beneuolentia Romanorum, cum ipsis statuerūt amicitiam, vt in 1. Machabæorum scribitur, vbi inter alia com mendabilia de ipsis, vnde populos gentesque diuersas ad suum trahebant amorem & subiectionem politicam, seu despoticam, sub compendio interseritur, quòd inter præsides Romanos nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, vt magnificaretur in ea. Et quia curiam fecerunt, & consulebant quotidie trecentos viginti, consilium agentes semper de multitudine, vt quæ digna sunt gerant. Et committunt vni homini magistratum suum per singulos annos dominari vniuersæ terræ, & omnes obediunt vni, & non est inuidia, neque zelus inter eos. Vbi attendendum quàm ordinatum erat tunc temporis regimen politicum in vrbe, quod erat præcipuum motiuum cuiuscunque nationis & prouinciæ ipsorum appetere dominium, & eisdem sua colla subijcere. Aliud etiam erat in eis prouocatiuum subiectionis, quia ex cupidine dominandi non se dominos vocabant, sed socios & amicos. Vnde & de Iulio Cæsare in Suetonio scribitur, quòd milites suos non sibi subiectos, sed socios & commilitones vocabat. Sic & antiqui consules de Iudæis fecerunt, qui quidem & si modicum haberent in oriente dominium, cum Romanis tamē confœderati sunt fœdere amicitiæ. Et cum amplam haberent Romani monarchiam in oriente & occidēte, & alijs mundi plagis, vt ex prædicto lib. Machab. est manifestum, non tamen dedignati sunt cum Iudæis societatem inire, & ad paria se publico in alterutrum attestari edicto. Patet igitur ex iam dictis, quòd meritum virtutis in Romanis antiquis meretur dominium: vnde etiam aliæ nationes allectæ sunt ad ipsorum dominium tum ex dilectione patriæ, pro qua omnia contemnebant: tum ex vigore iustitiæ, propter quam contra omnem malefactorem & perturbatorem pacis se opponebant: tum ex ciuili ipsorum beneuolentia, in qua cæteras nationes ad sui amorem trahebant. Pro quibus omnibus ex merito virtutum in ipsis diuina bonitas consensisse videtur ad ipsorum principatū ex causis & rationibus assignatis. Sic enim quis meretur dominium, vt Philosophus in 5. Ethic. tradit, vbi dicit, quod non sinimus principari hominem in quo est natura humana tantum, sed illum qui est perfectus secundum rationem, sicut dictum est suprà.

CAP. VII.

Hic sanctus doctor declarat qualiter Deus permittit aliquod dominium ad punitionem malorum, & quod tale dominium est quasi instrumentum diuinæ iustitiæ contra peccatores.

Fuit autem & alia causa, vnde dominium est à Deo permissum, quam à sacra accipimus scriptura, nec philosophorum & sapientum huius sæculi sententijs contraria, videlicet propter merita populorum, quam beatus Augustinus assignat in 19. de ciuit. Dei. Probat enim ibi seruitutem introductam propter peccatum. Vnde & sacra scriptura dicit in Iob 35. videlicet quòd facit regnare hominem hypocritam propter peccata populi. Quod quidem apparet, quia primo dominantes in mundo fuerunt homines iniqui, vt historiæ tradunt, sicut Cain, Nembroth, Belus, Ninus & Semiramis vxor eius, qui & dominium habuerunt in prima & secunda ætate mundi. Causa autem vnde habuerunt istud dominium assumi potest ex parte subditorum, vel dominantium: quia tyranni sunt instrumētum diuinæ iustitiæ ad puniendum delicta hominum, sicut rex Assyriorum super Israeliticum populum, & rex Gothorum flagellum Dei super Italiam, vt historiæ narrant. Item, Dionysius in Sicilia, sub quo captiuatus est populus, & tandem ab ipso libertate donatus, vt scribit Maximus Valerius lib. 4. De rege verò Assyriorum quomodo ad puniendum delicta sui populi est destinatus, sic ostenditur per Esaiam prophetam. Assur virga furoris mei, vnde & baculus ipse est: in manu eius indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi vt auferat spolia, & diuidat prædam, & ponat illud in conculcationem quasi lutum platearum: quæ omnia verificata sunt, quando Hierusalem obsessa est à Caldæis per Nabuchodonosor regē Assyriorum capta & combusta, captis principibus eius cum rege Sedechia, eius confossis oculis, & occisis filijs, sicut in fine 4. lib. Reg. traditur: per quæ verba satis ostenditur, qualiter Deus punit peccatorem per manum tyranni. Vnde concluditur ipsos esse instrumentum Dei sicut dæmones, quorum potestas iusta à sacris doctoribus ponitur, voluntas tamen semper iniqua. Quod etiam ostendit nobis tyrannicum regimen, quia nō ordinatur nisi ad onus & molestiam subditorum. Tyranni enim proprietas est, propriam & solam sui vtilitatem & commodum quærere, vt dictum est supra. & Philosophus tradit in 8. Ethicor. Vbi ponit quòd sic se habet tyrannus ad subditos, sicut dominus ad seruos, & sicut artifex ad organum & instrumentum. Hoc autem pœnale est subditis, & contra naturam dominij, sicut superius est probatum. Sed ex parte dominantium tale dominium videtur à Deo concessum. Primo in casu supposito, vel Deo disponente pro subditis, quod est ad exitum meliorem, quando videlicet princeps ad Dei placitum studet quamuis peccator, vt de Cyro rege Persarum scribitur in Esa. Hęc inquit, dicit dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam. Aperiam ante faciem eius ianuas, & portæ non claudentur: quod quidem adimpletum fuit, vt historiæ tradunt, quando subito desiccato alueo Euphratis & Tygris, qui per mediam Babyloniam transibant, ciuitatem intrauit, occiditque Balthasar ipsorum regem cum gente sua, ipsamque ciuitatem destruxit, ad Medos transferens monarchiam, vbi tunc regnabat Darius Cyri propinquus, vt Iosephus scribit. Hoc autem Deus sic disposuit, quia dictus Cyrus humanitatem ostendit in suis fidelibus Iudæis, qui captiui tenebantur in Assyria, quos postea remisit liberos in Iudæam cum vasis templi, & ipsum templum reædificari mandauit, ex quibus bonis & virtuosis operibus quæ exercuit circa diuinum cultum & Dei populum, totius Orientis obtinuit monarchiam, vt superius est ostensum. Prædictus verò Balthasar occisus fuit, vt ex sententia Danielis apparet, quia Deo ingratus, & quia vasis templi domini in vno conuiuio est abusus: vnde dictum est ei per Danielem. Quia nō humiliasti cor tuum, sed aduersus dominatorem cœli eleuatum est, & vasa domus eius allata sunt coram te, & tu, & optimates tui, & vxores vinum bibistis in eis, porro Deum cęli qui habet flatum tuum in manibus suis, & omnes vias tuas, non glorificasti: idcirco ab ipso missus est articulus manus contra te, quod pro sententia diuina accipimus contra ipsum, vt rei postea probauit euentus. Narrat enim historia Danielis quòd dum Balthasar rex Babyloniorum persisteret in Dei contumelia, vt ex dictis liquet, ex opposito mensæ sui conuiuij videbat digitos manus in

pariete scribentis, ex qua scriptura perterritus est, quasi ipsa esset nuntius suæ mortis. Refert enim scriptura Dan. quòd ex aspectu scribentis, cuius imaginem non videbat nisi digitorum manus, facies eius perterrita est, & cogitationes eius perturbabant eum, compages renum eius dissoluebantur, & genua eius ad inuicem collidebantur: quæ omnia insinuatiua erant timoris immensi, & futuri iudicij super eum. Sed hanc scripturam rex non discernēs, vocatus Daniel interpretatusque sub tribus nominibus, ipsum denuntiauit moriturum, videlicet Mane, Techel, Phares. quod exposuit scriptura Mane. Numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud, hoc est, in termino posuit, sicut res numerata, quæ tollitur & separatur ab aceruo pecuniæ. Techel. Appensus es in statera, & inuentus es minus habens, vnde & dignus es morte. Phares. Diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis, vt superius est ostensum. Ex quibus omnibus satis est manifestum, quòd illæ clausulæ non proprie sunt significatiuæ secundum aliquod idioma linguarum, sed secundum dispositionem diuinam, sicut & factum quoddam, in quo Propheta comprehendit diuinam circa nos voluntatem. Sit ergo hoc conclusum, quòd in illa scriptura suam insinuauit sententiam contra principem Babyloniæ, quia propter peccata sua dignus erat morte, & priuatione regalis principatus, iuxta illud. Regnum de gente in gentem transfertur propter iniustitias & diuersos dolos.

CAP. VIII.

Hic sanctus doctor declarat, quòd interdum tale dominium cedit in malum dominantium, quia propter ipsorum ingratitudinem in superbiam elati grauiter deprimuntur.

Sed adhuc insistendum est circa diuinam prouidētiam in dominio. Contingit enim interdum quòd cum quis assumit principatum, erit homo virtuosus, & aliquo tempore perseuerabit in eo. Sed aliquo tempore procedendo ex fauore humano & prosperitate rerum regalium eleuatur quis in superbiam, & de beneficijs sibi à Deo collatis ingratus eidem efficitur. Vnde Philosophus dicit 5. Ethi. quòd principatus virum ostendit, sicut accidit de Saule, de quo scribitur, 1. Regum, quòd in tota tribu Beniamin non erat vir melior illo. Sed post duos annos à suo regimi ne factus est Deo inobediens, vnde dictum est prophetæ Samueli de ipso. Vsquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel? quasi ex diuina sententia irrefragabili sit repulsus. Propter quod vltimo dictus princeps fuit occisus cum filijs, totaque eius progenies à dominio est auulsa. vnde in Paralipomenon de ipso concluditur, quòd mortuus est Saul propter iniquitates suas. Hoc autem & de Salomone accidit, qui magnificatus est super omnes reges qui fuerant ante eum, vt scribitur in Ecclesiaste. Et vniuersa terra desiderabat audire sapientiā Salomonis. Sed vt dicit Aug. 17. de ciuit. Dei. Secundæ res prædicto regi fuerunt noxiæ, quia lapsus in luxuriam, ruit in idolatriam, ex quo factus est abominabilis populo, intantum vt serui eius rebellarent ei diripientes spolia suæ regionis, & vastantes terram absque resistētia aliqua, cum tamen prius omnes obedirent ad nutum, sicut testatur regina Sabba, vt patet in 3. lib. Reg. Ad magna igitur promotus in principio sui regiminis propter diuinam reuerentiam quam exhibuit, in fine sui regiminis decidit in vilia propter delicta quæ commisit: quia miseros facit populos peccatum. Tradunt tñ Hebræi, vt Hiero. refert in cōmento super Ecclesiaste, ꝙ in fine vitæ suæ ex multis vexatus suum recognouit errorem, seque disposuit ad pœnitentiam in commissis, librumque præfatum composuit, in quo sicut expertus cuncta distinit vanitati subiacere, subijciens se diuino timori ad suorum obseruantiam mandatorum. Vnde in fine prædicti libri concludit. Finem loquendi pariter audiamus Deum time, & mandata eius obserua, hoc est enim omnis homo. Sed & præter reges

F deicolas quid de principibus ethnicis dicam? qui quandiu fuerunt Deo grati, virtutumque cultores, floruerunt in dominio. Cum verò ex elatione dominij ad cōtrarium se conuerterunt, mala morte vitam finierunt, sicut contigit de præfato Cyro Rege Persarum monarcha. Tradunt enim historiæ de ipso, quòd cum totam subiugasset Asiā, Parthiam, Scythiamque ferro prodomuit, tandem longum certamen Scythis inferens, dominante tunc Tamari regina dictæ gentis, quæ Massagetia vocabatur, primo quidem cum filio dictæ reginæ adolescentulo dimicauit, ipsumque vicit & occidit, nullique parcens ætati, ingētem multitudinem peremit. Quia ergo crudelitatem exercuit & in Babylonia, & in regno Lydiæ, quia in vtroque reges

G & principes mala morte trucidauit, & in regno Massagetarum similiter fecit, in hoc eodem iudicio similiter eum Deus puniuit. Narrant enim historiæ quòd dicta regina congregauit exercitum contra ipsum, Scythas videlicet, Massagetas, & Parthos, & in quibusdam montibus dicta regina insidijs compositis inuasit castra eiusdem: & sic impetu armatorum absorbuit, quòd ducenta milia fuerunt occisa præfati principis, & ipse captus, cui amputato capite regina ipsum in vtre sanguine pleno mandauit includi, & sic inuectiue acclamabat eidem. Sanguinem sitisti, sanguinem bibe. quasi ipsa mors ignominiosa quam passus est, inerit argumentum suæ atrocitatis. Omnes etiā monarchæ ipsum sequentes, vt in Græcia magnus Alexander, quandiu cum reuerentia suos tractauit Macedones, vocans milites suos patres tanquam antiquiores, optime processit in monarchia: sed eisdem existens ingratus, à fo rore venenatus est: & præcipue, quia post victoriam Darij accepta filia in coniuge, militaria cœpit post ponere luxui vitæ intēdens, & sui immemor factus, dolorosa mor

H te vitam finiuit: & sic de multis alijs principibus ethnicis exemplum potest adduci, vt de Iulio Cæsare & Hannibale, qui propter abusum dominij diro necati sunt exitu, vt eis conueniat quòd in Ecclesiaste scribitur. Interdum dominatur homo homini in malum suum. Necnon & illud Esa. prophetæ, quod in omnibus tyrannis locum habet. Cum enim ostendisset ipsos esse diuinæ iustitiæ exactores contra peccatores, sicut carnifices dominorum, vt manifestum est supra cum dixit. Assur virga furoris mei & c. statim subdit. Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius nō sic extimabit, quasi sic agat vt Dei instrumentum, ad conterendum erit cor eius, & ad interfectionem gentium nō paucarum, dixit enim, Nunquid non principes nostri simul reges sunt? attribuens videlicet suę virtuti & non Dei qui mouet ipsum ad puniendum transgressores diuino-

I rum mandatorum. Hanc autem ingratitudinem ad presumptionem tyrannorum dominus statim ibidem redarguit, & grauissime punit, vt in iam dictis principibus patet. Vnde subdit Propheta in eodem loco. Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? An exaltabitur serra contra eum qui se secit? Quomodo si eleuetur virga contra eleuantem eam, & exaltetur baculus qui vtique lignum est? Vbi consideranda est similitudo, quia valde congrua est. Sic enim se habet virtus dominātis ad Deum, sicut virtus bacuii ad percutientem, & sicut virtus serrę ad artificem. Constat autem quòd virtus serrę, vel securis in artificio nulla est nisi per artificem mouentem & dirigentem: ita & de virtute dominantis contingit, quòd nulla

K est sine Deo mouente & gubernante. Ergo stultum & pręsumptuosum est gloriari de sua virtute. Ista autem ratio satis aperta esse videtur, & haberi potest ex verbis Philosophi supra inductis. Quia virtus cuiuslibet mobilis à virtute dependet primi mouentis, & eius instrumentum erit: & hinc est quòd talis gloria est displicibilis, quia tales detogant diuinę potentię. Propter quod scribitur in Iudith, quod de sua virtute gloriantes Deus humiliat. & ideo subiungit dictus propheta Esa. Propter hoc mittet dominator dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, & subtus gloriam eius succensa ardebit quasi cōbustio ignis.

In quo

In quo ſignificatur pœna ſenſibilis, quę talibus infertur tyrannis, & annihilatio principatus, vt in prædictis eſt manifeſtum. Relinqnitur igitur à Deo omne eſſe dominium ſiue legitimum, ſiue tyrannicum, ſecundum varias vias ſuæ inueſtigabilis prouidentiæ.

CAP. IX.

Hic ſanctus doctor declarat, quòd homo naturaliter dominatur animalibus ſyluestribus, & alijs rebus irrationalibus, & quomodo, quod probatur multis rationibus.

NVnc igitur accedendum eſt ad diuerſas ſpecies dominandi, ſecundum diuerſos modos & gradus in hominibus dominij & principatus. Et primus quidem generalis eſt omnium, qui competit homini ſecūdum naturam, vt tradit Auguſt. 18. de ciuit. Dei: in quo caſu & Philoſophus cōcordat in 1. politicorum. Hoc autem & ſcriptura ſacra confirmat, quando in ſui creatione tanqnam naturę inditæ dixit. Dominamini piſcibus maris, & volatilibus cœli, & vniuerſis animantibus quæ mouentur ſuper terram: in quibus oſtenditur quòd naturæ inſtitutæ humanæ talem indidit poteſtatem. Qui enim dixit, Germinet terra herbam virentem, & ex tali dicto data eſt poteſtas arboribus germinandi, dixit & nobis ſimiliter, Dominamini piſcibus maris &c. Et ſic ex iam dictis apparet quòd dominium hominis ſuper cæteras creaturas eſt naturale. Vnde & Philoſophus probat ſecundum eandem rationem, quòd venationes & aucupia ſunt à natura. Et Aug. in prædicto lib. hoc probat per dominium quod antiqui patres ſoliti erant habere, vt paſtores eſſent pecorum, quæ & diuitiæ naturales diffinitæ ſunt ſuprà. Et quamuis tale dominium diminutum ſit propter peccata, quia etiam vilia animalia dominantur in nobis, & facta ſunt nobis nociua, qnod nō contingit in homine niſi propter dictam cauſam, tanto magis tamen participamus de dicto dominio, qnanto magis ad ſtatum attingimus innocentiæ: quod etiam vox euangelica nobis promittit, ſi eius imitatores fuerimus in iuſtitia & ſanctitate. Cum enim Dominus exhortaretur diſcipulos ad animarum ſalutem verbum Dei prædicando, ſic de eiſdem virtutem denuntiat dicens. In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent: & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Quod experimento didicimus in virtuoſis & perfectiſsimis viris, vt in geſtis ſanctorum patrum ſcribitur. Et de beato Paulo traditnr in Actibus Apoſtolorum, quia vipera ipſum non læſit, nec beatum Ioannem Euangeliſtam venenum: & ſic de multis alijs ſanctiſsimis patribus qui ſuper cocodrillos atrociſsimas beſtias, ſiue venenoſa reptilia nilum vadabant, vt impleretur in eis quod Dominus in Luca dixit diſcipulis. 10. Ecce dedi vobis poteſtatem calcādi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſupra omnem virtutem inimici. Huius autem dominij in prima hominis inſtitutione collati ex triplici via ratio congruentię aſsignari poteſt. Primo quidem ex ipſo naturę proceſſu. Sicut enim in generatione rerū naturalium intelligitur quidam ordo quo de imperfecto ad perfectum proceditur, nam materia eſt propter formam, & forma imperfectior eſt propter perfectiorem, ita & in vſu rerum naturalium: nam imperfectiora cedunt in vſum perfectorum. Plantæ enim vtuntur terra ad ſuum nutrimentum, animalia verò plantis, homo autem plantis & animalibus. Vnde concluditur, ꝙ homo naturaliter dominatur animalibus: propter quod, ſicut ſuperius eſt tactū, Philoſophus probat in 1. politicorum, ꝙ uenatio animalium ſylueſtrium eſt iuſta naturaliter, quia per eā homo ſibi uendicat quod naturaliter eſt ſuum. Secundo apparet & hoc ex ordine diuinę prouidentię, quæ ſemper inferiora per ſuperiora gubernat: vnde cum homo ſit ſupra cętera animalia, vtpote ad imaginē Dei factus, conuenienter hominis gubernationi alia animalia ſubdūtur. Tertio apparet idē ex proprietate hominis & aliorum animaliū. In alijs. n. animalibus inuenitur ſecundū eſtimationem naturalem quędam participatio prudētię ad aliquos particulares actus: in homine verò, reperitur quædam vtilis prudentia, quę eſt rō naturalium agibiliū. Omne autem quod eſt per participationem ſubditur ei, quod eſt per eſſentiam vniuerſaliter: vnde patet quod eſt naturalis ſubiectio aliorum animalium ad hominem: ſed vtrum dominium hominis ſuper hominem ſit naturale, vel à Deo permiſſum, vel prouiſum ex iam dictis veritas haberi poteſt, quia ſi loquamur de dominio per modum ſeruilis ſubiectionis introductum eſt propter peccatum, vt dictum eſt ſuprà: ſed ſi loquamur de dominio prout importat officiū conſulendi & dirigendi, iſto modo quaſi naturale poteſt dici, quia etiam in ſtatu innocentię fuiſſet. Et hæc eſt ſententia Aug. 19. de ciui. Dei: vnde iſtud dominium ei competebat inquantum homo eſt ſociale naturaliter, ſiue politicum, vt dictum eſt ſuprà. Talem autem ſocietatem oportet adinuicem ordinari. In his autē quę ſunt adinuicem ordinata, oportet ſemper aliquid eſſe principale & dirigens primū, vt tradit Philo. in 1. Politic. Hoc etiam oſtendit ipſa ratio ordinis, ſiue natura, quia vt per Auguſt. ſcribitur in prędicto li. ordo eſt pariū diſpariūque rerum ſua cuique tribuēs diſpoſitio. Vnde manifeſtum eſt, ꝙ nomē ordinis inęqualitatem importat, & hoc eſt de ratione dominij. & ideo ſm hanc conſiderationē dominium hominis ſuper hominem eſt naturale, & eſt in angelis, & fuiſſet in primo ſtatu, & eſt etiam modò, de quo nunc per ordinem eſt dicendum, ſecundum ipſius dignitatē & gradū.

CAP. X.

Hic ſanctus doctor declarat de dominio hominis ſecundum gradum & dignitatem, & primo de dominio Papæ qualiter præfertur omni dominio.

REcipit igitur diuiſionem dominium quadrimembrē ex eadē cauſa & ratione. Quia qnoddam eſt ſacerdotale, & regale ſimiliter: aliud autem eſt regale ſolum, ſub quo imperiale ſumitur, & ſic de alijs, vt infrà patebit. Tertium verò Politicum. Quartum autem iconomicum. Primum autem cæteris antefertur multiplici via: ſed præcipua ſumitnr ex inſtitutione diuina, videlicet Chriſti. Cum enim eidem ſm ſuam humanitatem omnis ſit collata poteſtas, vt patet in Mat. 16. c. dictam poteſtatem ſuo communicauit vicario cum dixit. Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Et tibi dabo claues regni cęlorum, & quodcunq; ligaueris ſuper terram erit ligatum in cœlis, & quodcūqne ſolueris ſuper terram erit ſolutum & in cęlis. Vbi quatuor ponuntur clauſulę omnes ſignificatiuę dominij Petri ſuorumq; ſucceſſorum ſuper omnes fideles, & propter quas merito ſummus pontifex Romanus epiſcopus dici poteſt rex & Sacerdos. Si enim dominus noſter Ieſus Chriſtus ſic appellaē, vt Aug. probat 17. de ciui. Dei, non videtur incongruum ſuū ſic vocare ſucceſſorē, circunſcriptis rationibus quę poſſent adduci, quia ſatis eſt clarum: ſed redeundum eſt ad clauſulas iam dictas, quarum vna ſumitur ex nominis impoſiti magnitudine, ſecunda verò ex dominij fortitudine: Tertia autē ex dominij amplitudine. Quarta ex dominij plenitudine. Primam igitur partem præfatam accipimus, cū dominus dicit. Ego dico tibi, qa tu es Petrus & ſuper hāc petram ædificabo eccleſiam meam. In hoc. n. nomine, vt ſacri exponunt doctores, ſicut Hilarius & Aug. Dominus potentiam Petri inſinuat, quia à petra quæ eſt Chriſtus, vt dicit Apoſtolus cuius confeſsionem Petrus pręmiſerat, Petrus eſt appellatus, vt ſm etiam quandam participationē nomen acquirat & poteſtatem, & audire mereatur. Et ſuper hanc petram ędificabo eccleſiam meam, quaſi totum dominium inter fideles ex Petro dependeat. in eius ſucceſſores. Secūda verò clauſula dominij importat fortitudinē. Quod ſignificat verbum quod ſequitur, & portæ inferi non prę ualebunt aduerſus eam, quę ſunt curię tyrannorum

rum & persecutorum ecclesię, vt doctores sacri ibidem tradunt, sic dictę, quia sunt causa omnium peccatorum intra ecclesiam militantē. Ad tales enim principes omnes scelerati recurrunt, vt accidit in curia Federici & Coradini & Manfredi: sed tales non præualuerunt aduersus ecclesiam Ro. Immo omnes mala morte extirpati sunt, quia vt dicitur in lib. Sapien. 3. c. nationes iniquæ diræ sunt consumationis. Dominij verò amplitudo ostenditur cum subiungit dominus: & tibi dabo cla. regni cęlor. In hoc. n. insinuatur nobis potestas Petri & successorum suorum, quę se extendit ad totam ecclesiam scilicet militātem & triunfantem, quæ per regnum cęlorum designantur, & quę clauduntur clauibus Petri. Sed dominij plenitudo ostenditur cum vltimo dicitur, & quodcunque ligaueris super terram erit ligatum & in cęlis, & quodcunq; solueris super terram, erit solutū & in cœlis. Cum. n. summus pōtifex sit caput in corpore mystico omnium fidelium Christi, & à capite sit omnis motus & sensus in corpore vero, sic erit in proposito. Propter quod oportet dicere in summo pontifice esse plenitudinem omnium gratiarum; quia ipse solus confert plenam indulgētiam omnium peccatorum, vt competat sibi quod de primo principe domino dicimus, quia de plenitudine eius nos omnes accepimus. Quòd si dicatur ad solam referri spiritualem potestatē, hoc esse non potest, quia corporale & temporale ex spirituali & perpetuo dependet, sicut corporis operatio ex virtute animæ. Sicut ergo corpus per animam habet esse, virtutem, & operationem, vt ex verbis philosophi & Aug. de immortalitate animę patet, ita & temporalis iurisdictio principium per spiritualē Petri & successorum eius. Cuius quidem argumentum assumi potest per ea quæ inuenimus in actis & gestis summorum pōtificum & imperatorum, quia temporali iurisdictioni cesserunt. Primo quidem de Constantino apparet, qui Syluestro in imperio cessit. Item, de Carolo magno quē Papa Adrianus, imperatorem constituit. Idem de Ottone 1. qui per Leonem creatus & imperator est constitutus, vt historiæ referunt: sed ex dispositione principum authoritate apostolica facta, satis apparet ipsorum potestas. Primo enim inuenimus de Zacharia hanc potestatem exercuisse super regem Francorum, quia ipsum à regno deposuit, & omnes Barones à iuramento fidelitatis absoluit. Item, de Inn. 3. qui Ottoni quarto imperium abstulit: sed & Federico secundo hoc idem accidit per Honorium Innocentij immediatum successorem. Quamuis in omnibus istis summi pontifices non extenderunt manum, nisi ratione delicti, quia ad hoc ordinatur eorum potestas, & cuiuslibet domini, vt prosint gregi: vnde & merito pastores vocantur, quibus vigilantia incumbit ad subditorum vtilitatem. Aliàs non sunt legitime domini, sed tyranni, vt probat philosophus, & dictum est suprà: vnde dominus vtitur in Ioanne quadam importuna interrogatione, ter quęrēs à suo successore beato Petro, quod si ipsum diligit, gregem pascat. Petre, inquit, amas me? pasce oues meas. Io. 21. Quasi in hoc consistat tota pastoralis cura profectus videlicet gregis. Hoc ergo supposito, quòd pro vtilitate gregis agatur sicut Christus intendit, omne supergreditur dominium, vt ex dictis apparet: quod ex visione prima Nabuchodonosor satis est manifestum de statua, videlicet quam vidit, cuius caput aureum, pectus & brachia de argento, venter & femur de ære, tibiæ verò ferreæ. Pedum autem quædam pars ferrea, quædam fictilis: sed dictam statuam dum cōtemplatur, abscissus est lapis de mōte sine manibus & omnia prædicta contriuit. Hic autem lapis factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram. quam quidem visionem Daniel propheta, vt Hieronymus & Aug. exponunt ad quatuor monarchias adaptat, Assyriorum, videlicet pro aureo capite. Medorum & Persarum, pro argenteo in brachijs & pectore. Græcorum vero monarchiam pro æreo ventre & femore: sed Romanorum vltimo pro tibijs ferreis & pedibus partim ferreis, partim vero fictilibus: sed post hæc subcit abit, ait

F Propheta, dominus Deus cœli, regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius populo alteri non tradetur, comminuetque vniuersa regna, & ipsum stabit in æternum, quod totum ad Christum referimus: sed vice eius ad Romanam Ecclesiam, si ad pascendum gregem eius intendat. Attendendum etiam quòd diuina institutio destitui non potest, quia solum dispensatores & ministros assumpsit suos vicarios Christus, sicut Apostolus dixit 1. ad Cor. Sic nos, inquit, existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Solus enim Christus fundauit ecclesiam, cuius ministerium Petro & pastoribus commisit. Fundamentum autem aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Vnde sacri doctores quandam potestatem Christo attribuunt, quam Petrus non habuit, nec sui successores, & ipsam potestatem excellentem nuncupant, & sic potestas Petri & successorum eius non adæquatur potestati Christi,

G immo omnino transcendit. Potuit enim Christus, sine baptismo saluare, propter quod & Hieronymus dicit super Matthæum, quòd nullum sanauit in corpore, quem non sanauit in mente, & tamen sine baptismo, quod tamē Petrus non potuit: vnde & Cornelium Centurionem, vt in actibus Apostolorum legitur, cum tota sua familia baptizauit, etiam post aduētum Spiritussancti. Potuit etiam mutare Christus formam sacramentorum & materiam, quod Petrus non potuit, nec successores eius. Hæc ad præsens dicta sufficiāt, subtiliora sapientibus relinquendo, & altiora quæ dici possent. In hoc tamen sistat cōclusio præsentis capituli, Vicarios Christi pastores Ecclesiæ cunctis debere præferri, ex iam dictis causis.

CAP. XI.

H *Hic sanctus doctor declarat de dominio regali, in quo consistit, & in quo differt à politico, & quomodo distinguitur diuersimode secundum diuersas rationes.*

NVnc autem ad regale dominium est procedendum, vbi est distinguendum de ipso secundum diuersas regiones, & prout à diuersis varie inuenitur traditum. Et primo quidem, in sacra scriptura aliter leges regalis dominij traduntur in Deuteronomio per Moysen, aliter in 1. Regum per Samuelem prophetam: vterque tamen in persona Dei differenter ordinat regem ad vtilitatem subditorum, quod est proprium regum, vt Philosophus tradit in 8. ethic. Cum, inquit, constitutus fuerit rex, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum, equitatus numero subleuatus, non habebit vxores plu-

I rimas, quæ alliciant animam eius, neque argenti, aut auri immensa pondera: quod quidem qualiter habet intelligi, suprà traditur in hoc lib. describetque sibi Deuteronomium legis huius, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere dominum Deum suum, & custodire verba eius & cæremonias, & vt videlicet possit populum dirigere secundum legem diuinam: vnde & rex Salomon in principio sui regiminis hāc sapientiam à Deo petiuit, ad directionem sui regiminis pro vtilitate subditorum, sicut scribitur in 3. lib. Regum. Subdit verò dictus Moyses in eodem li. Nec eleuetur cor eius in superfluum super fratres suos, neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, vt lōgo tempore regnet ipse & fi-

k lius eius super Israel. Sed in primo Regum, traduntur leges regni, magis ad vtilitatem regis, vt suprà patuit in lib. 2. huius operis, vbi ponuntur verba omnino pertinentia ad conditionem seruilem, & tamen Samuel leges quas tradit cum sint penitus despoticæ, dicit esse regales. Philosophus autem in 8. ethi. magis concordat cum primis legibus. Tria enim ponit de rege in eo. li. videlicet, quòd ille legitimus est rex, qui principaliter bonum subditorum intendit. Item, qui per se sufficiens reperitur, & qui omnibus bonis superexcellit, ne videlicet subditos grauet. Item, ille rex est, qui curam subditorum habet, vt bene operen-

tur quemadmodum pastor ouium. Ex quibus omnibus manifestum est, quod iuxta istum modum despoticum multum differat à regali, vt idem Philosophus vr dicere in 1. polit. Item, quod regnum, nō est propter regem, sed rex propter regnū, quia ad hoc Deus prouidit de eis, vt regnum regant & gubernent, & vnumquenque in suo iure conseruent: & hic est finis regiminis, quòd si ad aliud faciunt in seipsos commodum retorquendo, non sunt reges, sed tyranni. Contra quos dicit Dominus in Ezec. Væ pastoribus Israel, qui pascunt semetipsos. Nonne greges pascuntur à pastoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis: gregem autem meum non pascebatis: quod infirmum fuit, non consolidastis, & quod ægrotum non sanastis, quod confractum non alligastis, quod abiectum non reduxistis, & quod perierat non quæsistis: sed cum austeritate imperabatis eis & cum potentia. In quibus verbis nobis sufficienter forma regiminis traditur redarguendo contrarium. Amplius autem regnum ex hominibus constituitur, sicut domus ex parietibus, & corpus humanum ex mēbris, vt Philo. dicit in 3. politic. Finis ergo regis est, vt regimen prosperetur, quòd homines conseruentur per regem. Et hinc habet cōmune bonum cuiuslibet principatus participationem diuinæ bonitatis: vnde bonum commune dicitur à Philosopho in 1. Eth. esse quod omnia appetunt, & esse bonum diuinum, vt sicut Deus qui est rex regum, & dominus dominantium, cuius virtute principes imperant, vt probatum est suprà, nos regit & gubernat non propter seipsum, sed propter nostram salutem: ita & reges faciant & alij dominatores in orbe. Sed quia nemo militat stipendijs suis vnquam, & quodam iure naturæ de suo labore vnusquisque debet reportare mercedem, vt probat Apost. in 1. epistola ad Cor. hinc habemus quòd licet principibus à suis tributa percipere, & annuos census: vnde cum Apostolus ad Romanos, probasset omne dominium à Deo esse prouisum, vltimo persuadet eisdem retribuere pro labore. Ideo, inquit, & tributa pręstatis. Ministri enim Dei sunt in hoc ipsi seruientes. Aug. etiam eadem verba pertractans de verbis Domini, hoc idem probat. Concludendum est ergo legitimum regem secundum formam in Deuteronomio traditam, sic debere regere & gubernare. Ad hoc etiam exemplis monemur, quia omnibus agentibus contrarium male cessit. Primo, quidem regibus Romanis, quia propter eorum superbiam & violētiam quam exercebant eiecti sunt à regno, vt Tarquinius superbus cū filio, sicut historiæ tradunt. Item, Acab & Iezabel vxor eius mala morte interierunt pro violentia quam fecerunt Naboth de vinea sua, vt in 4. Regum scribitur. Traditur etiam ibi quòd canes linxerunt sanguinem suorum cadauerunt in prædicta vinea in argumentum maleficij in Naboth commissi: sed non sic rex Dauid, vt scribitur in 3. li. Regum. Cum enim vellet altare condere ad Deum placandum pro numeratione populi fastuosa nimis offensum, aream emit ab Hareuma Iebusæo. Ipsoque offerente gratis, recusauit rex. & vt scribitur in 1. Paralypomenon, pro præfata area dedit Dauid sexcentos siclos auri iustissimi ponderis: per quod habemus, quòd principes suis debent esse contenti stipendijs, nec subditos suos grauare possunt in bonis eorum & rebus, nisi in duobus casibus, videlicet ratione delicti, & pro bono communi sui regiminis. Primo enim modo, propter ingratitudinē suos priuat feudo fideles, alios autem titulo iustitiæ, propter quam sunt concessa dominia, vt dictum est supra: Et in prouerbijs dicitur, quòd iustitia firmatur thronus regis. Vnde & lex diuina transgressores diuinorum præceptorum mandat lapidari, & diuersis cruciari pœnis: quod quidem consonum videtur, si attendamus ad quamcunque rem creatam, & præcipue ad corpus humanum, quia vt nobilior pars conseruetur, abijcimus viliorem. Amputamus enim manum, vt conseruetur cor & cerebrum, in quibus principaliter hominis vita consistit, quod lex euangelica appro

A bat. Si, inquit, oculus tuus scandalizat te, & siue manus, siue pes, quod pro gradu hominum accipit August. erue eum, & proijce abs te: quia melius est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quàm duos oculos & duas manus habentem mitti in gehennam. Item, quòd pro bono reipubli. possit exigere, sicut pro defensione regni, vel pro quacunque alia causa pertinēte rationabiliter ad bonum commune sui dominij, ratio est in promptu: quia supposito quòd humana societas sit naturalis, vt probatum est suprà, omnia necessaria ad communem conseruationem dictæ societatis erunt de iure naturæ: hoc autem est in proposito. Sic igitur supposito legitimo dominio regali, potest rex exigere à subditis quod ad bonum ipsorum requiritur. Præterea, ars imitatur naturam inquantum potest, vt Philosop. in 2. Phys. tradit: sed natura non deficit

B in necessarijs. ergo nec ars: sed inter omnes artes ars viuendi est melior & amplior, vt tactum est suprà, & probat Tullius in Tusculanis quæstionibus, eo quòd cæteræ artes ordinantur ad ipsam, sic & in necessitatibus regni, quod pertinet ad conseruationem socialis humanæ vitę, rex qui est artifex architectus dictæ societatis, non debet deficere, sed omnem defectum supplere cum ipsa societate: & ideo concludendum est, quòd isto casu possunt legitime exactiones, & talliæ, ac census, siue tributa imponi, dūmodo non transcendant necessitatis metas. Vnde Aug. de verbis domini exponens illud Matthæi. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Igitur, inquit, quod Cæsar præcipit, ferendum est, quod imperat tolerandum: sed fit intolera-

C bile, dum prædam exactores accumulant, & postea exponens verbum Ioannis Baptistæ, quod militibus dixit. Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, sed estote contenti stipendijs vestris. Hoc, inquit, sumi potest de militibus, prætoribus, cunctisque rectoribus. Quicunque enim sibi stipendia publice decreta consequitur, si amplius quęrit, tanquam calumniator & concussor sententia Ioannis condemnatur. Ex hac ergo duplici parte principatus despoticus ad regale reducitur: sed præcipue ratione delicti propter quod seruitus est introducta, vt Aug. dicit 18. de ciui. Dei. Licet enim etiam in primo statu fuisset dominium, non tamen nisi officio consulendi & dirigendi non libidine dominandi, vel intentione subijciendi seruiliter, vt dictum est suprà. Leges verò traditæ de regali dominio Israelitico populo per Samuelem prophetam hac

D consideratione sunt datæ: quia dictus populus propter suam ingratitudinem, & quia duræ ceruicis erat, merebatur tales audire. Interdum enim dum populus non cognoscit beneficium boni regiminis, expedit exercere tyrannides, quia etiam hæ sunt instrumentum diuinæ iustitiæ: vnde & quædam insulæ & prouincię, secundum quod historiæ narrant, semper habent tyrannos propter malitiam populi, quia aliter nisi in virga ferrea regi non possunt. In talibus ergo regionibus sic dyscolis necessarius est regibus principatus despoticus non quidem iuxta naturam regalis dominij, sed secundum merita & pertinacias subditorum. Et ista est ratio Aug. in prædicto iam lib. Phil. etiam in 3. pol. vbi distinguit genera regni, ostendit apud quasdā Barbaras nationes regale dominium esse omnino despoticum, quia aliter regi non possent, quod quidem domi-

E nium præcipue viget in Græcia, & apud Persas, saltem quātum ad regimen populare. Hæc igitur de dominio in tantum sint dicta, & qualiter principatus despoticus ad ipsum reducitur, & vnde diuiditur, contra politicum, quod in capitulo de dominio politico adhuc clarius ostēdetur.

CAP. XII.

Hic sanctus doctor declarat de dominio imperiali, vnde istud nomen habuit originem, & de quibusdam alijs nominibus, vbi incidenter distinguuntur monarchiæ, & quantum durauerunt.

DE imperiali verò post prædicta dominia, congruum videtur esse dicendum, quia medium tenet inter politicum

liticum & regale, quamuis vniuersalius, & ideo quantum F
ad hæc præponi deberet regali: sed alia causa est quare
postponitur, quam nunc prætermittimus. Circa hoc qui-
dem tria pro nunc sunt attendenda. Vnum de nomine,
quia nomē istud à supremo dominio fastuose & elate tra-
hit originem, quasi omnium dominus: vnde & ille super-
bus Nichanor, cum rogaretur à Iudæis vt deferret honoré
diei sanctificationis, hoc est sabbatho, cum arrogantia ab
eisdem quærens si erat potens in cœlo qui imperauit agi
diem talem, responsoque accepto quód erat potens in
cœlo dominus Deus, Et ego, inquit, cum fastu non mo-
dico sum potens super terram, qui impero arma sumi.
Propter quam causam ipse postea diuinitus turpiter à Iu-
da Machabæo, vt scribitur in 2. Macab. captus in bello, G
amputatisque capite & manu dextera, quam contra tem-
plum erexerat, mala morte vitam finiuit. Quædam au-
tem alia nomina istius dominij assumpta sunt à quibus-
dam excellentibus viris dicti principatus propter aliquam
prærogatiuam in eis repertam, vt Cæsar à Iulio, vt histo-
riæ tradunt, sic dictus, quia vt scribit Isidorus lib. etymo-
logiarum nono, quia casu mortuæ matris vtero prolatus
est, vel quia cum Cæsarie natus. A quo imperatores sequen
tes sic vocati sunt, quia comati essent: sed Augustus ab
augendo rempublicam, primus vocatus est Octauianus,
vt idem Isidorus scribit. Secundum autem quod hic atten-
dimus est de processu istius imperij, quia suprà est tactum
de quadruplici monarchia: sed nos quintam possumus
addere, & de qua infra dicemus. Prima fuit Assyriorum,
cuius caput Ninus fuit tempore Abrahæ patriarchæ, quæ
durauit 1240. annos, vt scribit August. lib. 4. de ciui. Dei,
vsque ad Sardanapalum, qui propter merita muliebria
perdidit principatum: sed Arbaces transtulit ad Medos
& Persas. Quo tempore regnauit Procax dux Romano- H
rum, vt idem doctor in 18. dicit. Secunda verò monar-
chia, videlicet Medorum & Persarum durauit vsque ad
tempora Alexandri 233. annos, quando videlicet deuin-
citur Darius à prædicto principe, vt scribit idem doctor
in eod. lib. 12. Sed monarchia græcorum in Alexandro
incæpit, & in eodem finitur. De quo dicitur in 1. Mach.
quòd regnauit Alexander annis 12. & mortuus est: sed
quamuis græci non habuerint vniuersale dominium, vi-
guit tamen regnum Macedonum vsque ad mortem Ale-
xandri, de quo & prædictus liber mentionem facit an-
nis 485. vt August. scribit in eodem 12. li. In quo prædi-
ctus princeps suum inchoauit dominium patri suo in eo-
dem regno succedens, vt historiæ tradunt. Post hanc au-
tem monarchiam Romanus principatus vigere incæpit.
Tempore enim Iudæ Machabæi qui immediate quasi I
post mortem floruit Alexandri, cum Ptolomæo Lagi con
currentes in lib. 1. Machabæorum, multa de Romanis
traduntur. In quibus ipsorum potentia ad omnes mun-
di plagas videbatur diffusa sub consulibus tamen, quia
superstitibus regibus cum finitimis solicitabantur re-
gionibus, & modicæ adhuc erant virtutis. Durauitque
consulatus, immo monarchia, vsque ad tempora Iu-
lij Cæsaris, qui primus vsurpauit imperium: sed parum
in ipso superuixit à senatoribus quidem occisus propter
abusum dominij. Post hunc Octauianus filius sororis
suæ succeſsit, qui vindicta exercita contra occisores Iu-
lij interfectoque Antonio, qui monarchiam tenebat in
oriente solus ipsam obtinuit. Et propter suam mode- K
stiam longo tempore in eo principatum habuit, ac in
42. anno sui regiminis completa septuagesimasexta heb-
domada secundum Daniel sui dominij cessante regno
& sacerdotio in Iudæa nascitur Christus, qui fuit verus
rex & sacerdos, & verus monarcha: vnde post resurre-
ctionem suam apparens discipulis suis dixit. Data est
mihi omnis potestas in cœlo, & in terra: quod quidem
ad humanitatem oportet referre secundum Augustinum
& Hieronymum, quia de diuinitate nulli est dubium,
quin semper habuerit.

CAP. XIII.

*Hic sanctus doctor declarat, de monarchia Christi, quomo-
do [illegible] exercitio, & de [illegible] Augu-
sti, [illegible].*

Et hæc quinta monarchia quæ successit Romanis se-
cundum veritatem omnibus præcellit ex triplici par-
te. Primo quidem ex annorum quantitate, quia plus dura-
uit & adhuc durat, & durabit vsque ad mundi renouatio-
nem, vt patet in visione Danielis, vt dictum est suprà, &
adhuc nunc magis declarabitur. Secundo, apparet eius ex-
cellentia ex dominij vniuersitate, quia in omnem terram
G exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.
Nullus enim angulus mundi est, nulla plaga in quo no-
men Christi non adoretur. Omnia enim subiecit sub pedi
bus eius, vt introducit Apostolus in fine 1. epistolæ ad Co-
rinth. in prin. etiam Malachiæ prophetæ ostenditur illud
dominium. Ab ortu, inquit, solis vsque ad occasum ma-
gnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sa-
crificatur & offertur nomini meo oblatio mūda, quia ma-
gnum est nomen meum in gentibus dicit dominus exerci
tuum. In quo verbo satis apparet, quód dominium Chri-
sti ordinatur ad salutem animæ, & ad spiritualia bona, vt
iam videbitur, licet à temporalibus non excludatur, eo
modo quo ad spiritualia ordinantur, & inde est, quod
quamuis Christus adoraretur à Magis, glorificaretur ab
angelis in signum vniuersalis sui dominij, humili tamen
loco iacuit, vilibus inuolutus pannis. Qua quidem via ho-
mines melius ad virtutem trahuntur, quàm armorum vir-
tute. Et hoc quidem intendebat, licet sæpius sua vteretur
potentia, vt verus dominus. In humilitate ergo vixit, &
H demum in Augusto subsistuit, vt describeretur vniuersus
orbis in ortu domini, vt Luc. Euangelista testatur. Et in
hac descriptione soluebatur census siue tributum, vt hi-
storiæ tradunt, in recognitionem debitæ seruitutis, non
sine mysterio, quia ille natus erat, qui verus erat mundi
dominus, & monarcha, cuius vices gerebat Augustus, licet
non intelligens, sed nutu Dei, sicut Cayphas prophetauit.
Vnde hoc instinctu dictus Cæsar mandauit tunc tempo-
ris, vt narrant historiæ, ne quis de Romano populo domi-
num ipsum vocaret. quas quidem vices monarchiæ post
Christi ueri domini natiuitatem gessit Augustus, qua-
tuordecim annos toto orbe terrarum subacto, quia vt
acta principum Romanorum describunt, dictus Cæsar
Augustus quinquaginta sex annos & menses sex tenuit
principatum. Tyberius etiam qui eidem Augusto succes-
I sit, vt narrant historiæ Christum tanquam verum domi-
num inter deos transferri voluit, licet impeditus fuerit à
superbo & fastuoso senatu impatiente alicuius dominij.
Tertio autem apparet excellentia monarchiæ Christi su-
per alias quatuor præcedentes, ex dominantis dignitate,
quia Deus & homo. Secundum quam considerationem
humana natura, in Christo participat infinitam virtutem,
ex qua maioris fortitudinis est & virtutis suprà huma-
nam fortitudinem & virtutem. Quam quidem describit
Esaias quantum ad virtutem temporalem Christi, vnde ip-
sum monarcham appellamus. Paruulus, inquit, natus est
nobis, & filius datus est nobis. Et factus est principatus su-
per humerum eius. Et vocabitur nomen eius, Admirabi-
K lis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps
pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit fi-
nis. In quibus verbis omnia tanguntur, quæ requiruntur
ad verum principem. Immo transcendit metas omnium
dominorum, vt in sequenti cap. declarabitur, & aspicienti
patet. Hic ergo principatus, siue dominium, omnes mo-
narchias siue dominia transcendit, annihilat, & cōfrin-
git, quia omnia regna subijciuntur eidem: quod per eun-
dem prophetam prænuntiatum est. Viuo ego, dicit domi-
nus, quia mihi curuabitur omne genu. Et Apostolus Pau-
lus ad Phil. in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestiū,

terre-

terrestrium, & infernorum. De hac monarchia concludit Daniel, exposita Nabuchodonosor sui somnij visione. In diebus inquit illis, hoc est post illas quatuor monarchias Assyriorum, Persarum, & Medorum, Græcorum, & Romanorum, suscitabit dominus regnum cœli quod in æternum non dissipabitur & regnum eius alteri non tradetur, & comminuet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum. Cuius quidem ratio æternitatis satis est in promptu, quia iste principatus æterno coniungitur, cum iste dominus Deus, & homo sit. Et sic completus est circulus à puncto ad pũctum, quia probatum est suprà, à Deo omne dominium originem trahere. In isto verò principatu percursis hominum motibus, terminatur principatus sicut in re immobili, vltra quam non est motus. Et sic oportet ex dictis concludere, quòd istud dominiũ non potest deficere. B

CAP. XIIII.

Mouetur quæstio de monarchia Christi, quo tempore incœpit, & quomodo latuit, & quare, & duplex assignatur causa suæ occultationis, & primo ponitur vna.

SEd tunc oritur quæstio de isto domini principatu, quã do incœpit, quia constat multos postea imperasse, ipse verò abiectam vitam elegit. Vnde in Matt. dicitur. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Item, in Ioan. scribitur, quòd cum pauisset multitudinem abscondit se, quia volebant eum populi rapere, ac regem facere. Item, in eodem ipse dicit. Regnum meum non est de hoc mundo. Ad hanc autem quæstionem est responsio, quia principatus Christi incœpit statim in ipsa sui natiuitate temporali. Cuius argumenta sunt in eodem die, angelorum ministratio & denuntiatio. Vnde in Luca scribitur, quòd angelus ad pastores ait. Annuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis Saluatur mundi. Item, Magorum adoratio. Vnde in Matth. dicitur. Cum natus esset Iesus in diebus Herodis regis, ecce Magi venerũt ab oriente Hierosolimam dicentes. Vbi est qui natus est rex Iudæorum, Vidimus enim stellam eius in oriẽte & venimus adorare eum. In quibus actibus satis est notus principatus eius; ac temporis exordium: prophetatus quidem & pronuntiatus per Esaiam in verbis suprà præmissis. Et attendendum quòd in sua instantia plus apparuit virtutis & potentiæ prætendentis eccellentiam sui dominij, quàm in adulta ætate, ad insinuandum suam infirmitatem esse voluntariam, non necessariam, quæ assumpta est ab ipso, & non publice visus, nisi in casibus propter duplicem causam quæ ad presens sufficiant. Vna est ad docendum in principibus humilitatem, per quam quis redditur in regimine gratiosus. Quia humilitas meretur gratiam, iuxta illud. Humilem spiritum suscipit gloria. Et iterum in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris. Et in Canonica beati Iacobi. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam: sed tanto amplius in principe est necessaria, quanto per eminentiam sui status, dentibus, inuidiæ superiorem non patientis, laceratur. Quod considerans Dauid Rex saltuosę regis filiæ, videlicet Michol insultanti & dicenti ꝙ coram ancillis suis se discooperuisset ad Dei laudem & reuerentiam diuinę arcę, quę tũc pro numine habebatur, responsum dedit, vt patet in 2. Regum. Ludam inquit ante dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum; & quàm omnem domum eius, & præcepit mihi, vt essem dux super populum domini in Israel. Et ludam & vilior fiam, plusquam factus sum; & ero humilis in oculis meis. Quam regulam Christus seruare voluit in seipso secundum voluntatem Dei patris, per prophetam Zachariam prænũtiatam, quam Euangelista Mat. in Christo adimpletam esse pronuntiat. Ecce inquit Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam & pullum filium subiugalis. Quod si principes mundi de humilitate com-

A mendantur & paupertate, per quæ gratiosi facti sunt subditis, & ipsorum prosperatum est dominium, quare non magis commendabimus perfectam humilitatem Christi? Scribit enim Valerius Maximus libr. 11. de Codro Atheniensi rege, & Aug. de ciui. Dei. Quòd cum Peloponnenses pugnarent contra Athenienses, ex cõsultatione Apollinis certioratus est quòd ille exercitus præualeret, cuius dux morti dicaretur. Vnde rex Codrus pro salute suæ gentis, in effigie pauperis se hostibus interficiendum obtulit. Ipsoque mortuo in fugã versi sunt hostes. Propter quod Athenienses ipsum inter Deos asserebant fuisse translatum. Tradit etiam idem Aug. in præfato libr. & Valerius Maximus de quibusdam consulibus Romanis, & de Lucio Valerio quòd in tanta mortuus est indigentia, vt cogerentur amici collectam facere nummorum pro eius sepultura. Fabri- B tius etiam consul de hoc ipso summe commendatur. Vnde scribit idem Valerius Maximus, & Vegetius de re militari lib. 4. Et dictum est suprà, quòd cum esset par vnicuique pauperi & legati Epirotarum magnum auri pondus eidem offerrent eo recusante, narrate, inquit, Epirotis me malle hæc habentibus imperare, quàm ipsa possidere. Quid plus insistimus? Omnes magni principes & monarchæ cum humilitate subiugauerunt mundum, sed cũ fastu elationis perdiderũt dominiũ, vt superius est tactum. Propter quod in Ecclesiastico scribitur. Quanto magnus es humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Amplius autem si virtus humilitatis & beneuolentię in quocunq; principe cõmendatur, multo magis laudari debet in principe nostro Christo, tanquam in supremo C gradu virtutis constituto. Concluditur ergo, quòd Christi humilitas & paupertas fuit consona rationi, quamuis legitimus esset dominus propter causam iam dictam.

CAP. XV.

Secunda causa assignatur, quare dominus assumpsit vitam abiectam & occultam, licet esset verus dominus mundi, & exponuntur verba Esaiæ prophetæ ac Christo.

ESt & alia ratio quare dominus noster statum humilem assumpsit quamuis dominus mundi, ad insinuandam videlicet differentiam inter suum & aliorum principum dominium. Quamuis enim temporaliter esset dominus orbis, directe tamen ad spiritualem vitam suum ordinauit principatum, iuxta illud Ioannis. Ego veni, vt vitam habeant & abundantius habeant. Hinc etiam veri- D ficatur suum verbum superius allegatum. Regnum meum non est de hoc mundo. Propter hoc igitur humiliter vixit, vt suos fideles exemplo sui traberet ad operandum secundum virtutem, cuius via aptior est humilitas ac mundi contemptus; vt Stoici & Cynici poluerunt, vt de ipsis August. & Valerius Maximus referunt. Ipse etiam Seneca idem ostendit, qui perfectus Stoicus fuit, in libello de Dei prouidentia, & de breuitate vitæ ad Paulinum, per quam quis efficitur dignus ad regnum æternum. Ad quod consequendum, sui dominij fuit principalis intentio. Vnde ipse dominus in Luca discipulis suisque sequacibus dixit. Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus re- E gnum vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Voluit igitur dominus sequaces suos humiliter viuere exemplo sui, ex causa iam dicta, iuxta illud Mat. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde: ac suum temporale dominium ad hoc ordinare, vnde vita spiritualis fidelium regnum cœlorum uocatur, quia differt in viuendo, à regno mundano, & quia ad verum regnum ordinatur æternum, non ad temporale dominium tantum. Ad tollendam igitur suspicionem de cordibus hominum, quod quasi principatum assumpserit, vt in mundo dominaretur, & hoc esset finis eius, vt aliorum dominorum, vitã abiectam elegit, & tamen verus erat dominus & monarcha;

quia

quia factus est principatus super humerum eius, vt dictum est suprà per Prophetam: quod optime fuit in præmissis verbis Esaiæ prænuntiatum, quia primo præponitur humilis & abiectus. Paruulus, inquit, natus est nobis. Postea subiungitur cum ista paruitate virtus & excellentia sui dominij propter coniunctum. Et filius, inquit, datus est nobis. Quia enim humanitas in Christo coniuncta erat diuinitati filij tanquam instrumentum eius, omnipotentis erat virtutis: & ideo Propheta ibidem circumloquitur ineffabile eius dominium multis clausulis singularis potentiæ, quæ omnes distincte habent intelligi, vt Hieronymus exponit ibidem, vt per ordinem clausularum est manifestum. Primo si quidem quantum ad dominij securitatem & soliditatem. Cuius, inquit, principatus super humerum eius. Ea enim quæ portantur in humeris, firmiora sunt: sic enim onera solidius vehuntur. Secundo quantum ad dominij nouitatem, vnde scribitur. Et vocabitur nomen eius Admirabilis. Admiratione enim dignum est, quia humilis & pauper, & tamen dominus mundi. Tertio quantum ad sapientiæ claritatem, quod est præcipue principibus necessarium, quia væh terræ cuius rex puer est, vt dicitur in Ecclesi. Quod accidit quando princeps per se nihil potest, sed innixus aliorum agit consilio siue agitur, vt melius dicatur, vnde subiungitur Consiliarius. Quarto quantum ad dominij dignitatem, quia Deus. Cum enim in ipso sit vnum suppositum & vna persona, in qua sunt vnita diuina & humana natura, principatus Christi in virtute agit diuini suppositi, & ideo sequitur, Fortis. Recipit enim influentiam Christi principatus ex diuina virtute, quę in ipso personaliter erat, qua potentia vsus est Christus circa passionem, cum Iudæi vellent eum occidere, & ipsum quærerent, quo dicente, Ego sum, statim ceciderunt in terram, vt in Ioanne scribitur: quæ quidem fines sui successoris excedit, quia constat quod vicarius Christi non est Deus, & in hoc transcendit sua potestas potentiam sui successoris: ex quo Christus multa potuit circa ordinationem suorum fidelium & regimen, quæ beatus Petrus non potuit, nec sui successores, vt superius est ostensum. Et ex eadem parte, videlicet quod iste paruulus erat, subditur sexta conditio singularis sui principatus, quæ est regendi benignitas. Quia pater futuri sæculi, quod ad plenitudinem gratiæ referre possumus, qua quidem qui pleni sunt, omne iugum legis leuiter portant. Qua ratione Apost. dicit ad Gal. 5. Si spiritu ducimini, non estis sub lege: vnde talibus ad regendum virga ferrea non est necessaria, & hoc singulare est in principatu Christi. Septimum, & vltimum sumitur ex eadem causa, quod est regendi tranquillitas, cum subditur. Princeps pacis, & si non corporis, tamen pectoris. Et hanc quidem suis fidelibus Christus rex noster & princeps & viuendo offert, & moriendo reliquit. In mundo, inquit, pressuram habebitis, in me autem pacem, & hoc etiam est singulare in suo principatu. In humilitate ergo & paupertate suum fundauit dominium, & in aduersitatibus, & laboribus, & ærumnis: quomodo aucta fuit respublic. Romanorum, non videlicet fastu, vel pompis superbiæ, vt Salustius refert ex sententia Catonis, & Valerius Maximus hoc idem probat.

CAP. XVI.

Hic sanctus doctor declarat, quòd isto modo aucta fuit respub. per exempla antiquorum Romanorum, & postea subdit de Constantino.

EE hinc est quod rex noster Christus principes sæculi permisit dominari & eo viuente, & eo moriente ad tempus, quousq; videlicet suum regnum esset perfectum & ordinatum in suis fidelibus operationibus virtuosis, & eorum sanguine laureatum. Si enim Regulus qui & Marcus appellatur, pro zelo suæ patriæ à Carthaginentibus est

F occisus, si Marcus Curtius in bruptū terræ hiatum se proiecit ad liberationem patriæ, si Brutus & Torquatus filios occiderunt pro iustitia & disciplina militari conseruandis, vt historiæ tradunt, quorum zelo respublic. ex parua facta est magna, item si Seleucus apud Locros dominans, vt Valerius Maximus refert lib. 6. filium vno orbauit oculo, alteroque seipsum pro adulterio commisso, vt iustitia seruaretur, contra prædictum delictum per filium perpetratum, sicque admirabili æquitatis temperamento se inter misericordem patrem & iustum legislatorem partitus est: quare non magis christiani reddi debēt laudabiles, si se exponunt passionibus & tormentis pro zelo fidei, & amore Dei, ac virtutibus varijs conantur florere, vt regnum consequantur æternum, ac Christi principatus accrescat in eorum meritis? Hæc autem August. de ciuita. Dei quasi per totum subtiliter valde ac diffuse G petractat. Propter quod & dictum librum fecit, quod & factum fuit intermedio tempore à passione Domini, vsque ad tempora beati Siluestri & Constantini, quo quidem sæculi spatio infinita populi multitudo per mortem Christo domino suo dedicata est & coniuncta, ac suum ducem & principem est secuta. Primo quidem primi duces Apostoli, & alij Christi discipuli, omnes Christi vicarij & Petri successores, quod fuit tempus 350. annorum, in quorum sanguine & corporibus, ac ipsorum vitæ meritis fundata est Ecclesia tanquam lapidibus viuis & pretiosis, ac ineffabili fundamento, contra quod nec uenti, nec pluuiæ, nec quęcunque procellæ diuersarum passionum, vel quarumcunque perturbationum sæuiant, ipsum possunt obruere. Opportuno igitur tempore, vt manifestaretur mundo regnum Christi compositum, H virtus principis nostri Iesu Christi principem mundi sollicitauit, Constantinum videlicet, percutiens eum lepra, ac ipsum curans supra humanam virtutem. Qua probata in dominio cessit vicario Christi beato videlicet Siluestro, cui de iure debebatur ex causis & rationibus superius assignatis: in qua quidem cessione spirituali Christi regno adiunctum est temporale, spirituali manente in suo vigore: quia illud per se quæri debet à Christi fidelibus, illud verò secundario tanquam administrans primo, aliter autem contra intentionem fit Christi. Tunc adimpletum est quod post illam clausulam scribitur in Esaia 9. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Apertæ sunt enim Ecclesiæ ab eo tempore, & cœpit Christus prædicari publice, quod ante non poterat sine periculo mortis. Et eodē anno quo Constantinus curatus I est à lepra, & conuersus est ad fidem, baptizati sunt circa partes Romanas plusquam centum millia hominum ex virtutibus ostensis per dictum Christi vicarium, sed attendendum quod dicit propheta. Et pacis non erit finis. Constat enim post mortem Constantini filium eius hæresi Arriana fuisse infectum, & ecclesiam perturbasse. Vnde sub eo passi sunt exilium solennes ecclesiæ doctores. Hilarius Pictauiensis, & Athanasius Alexandrinus Episcopi, ac Eusebius Vercellensis, & multi alij ecclesiarum doctores & clerici, necnon & caput ecclesiæ summus pontifex Liberius in veritate fidei vacillauit ex multa persecutione Constantij, vt historiæ tradunt, post ipsum fuit Iulianus apostata, frater Galli & consobrinus Constantij. Hic secundam intulit persecutionem fidelibus, sub quo passi sunt Ioannes, & Paulus Germani. Vnde ergo verificatur K verbum domini per prophetam iam dictum? Oportet autem prædicta ad pacem pectoris reducere non corporis. Vnde ipse dominus quando pacem offert discipulis in Ioanne, de tali pace loquitur. Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis. Manifestum est enim illa verba discipulis imminente passione dicta. Tunc autem constat ipsos persecutionem passos. Vnde dictum est eis in eodem temporis momento. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Hanc ergo pacē electi Christi fideles perdere non possunt, nisi velint. Quòd si sicut

stoicis

stoicis dicere, bona hominis quæ virtutes appellant in homine semper manere, nec auferri posse virtuosis inuitis, vt refert A. Gellius in libr. noctium Atticarum de Dion, stoico, & August. de ciuit. Dei li. 5. quare non magis dicemus de mentibus fidelium, quòd pacis eorum non erit finis: cum inhæreant fini, qui fine fine viuit?

CAP. XVII.

Qualiter imperatores Constantinopolitani sequentes à Constantino, fuerunt obedientes, & reuerentes ecclesiæ Romanæ, & hoc ostendit per quatuor concilia, quibus dicti principes se subiecerunt.

His autem peractis, Iuliano in bello Persarum interfecto, reddita est pax ecclesiæ per Iouinianum fratrem eius virum catholicum: licet parum regnauerit. Istud autem notabile ab inde vsque ad tempora Caroli magni, de imperatoribus reperitur: omnes quasi obedientes & reuerentes fuisse Romanæ ecclesiæ tanquam ipsa principatum teneret, sine respectu spiritualis dominij: sicut sancta synodus Nicena diffinit, siue temporalis: vnde Gelasius Papa Anastasio imperatori scripsit, imperatorem indicio Papæ dependere, vt historiæ tradunt, & non econtrario. Valentinianus etiam qui immediate Iouiniano successit, sic fertur dixisse, vt ecclesiastica historia refert, cum Archiepiscopi Mediolanensis instaret electio. Talem inquit nobis in pontificali instituite sedę, cui nos qui gubernamus imperiũ, sincere nostra capita submittamus, & eius monita dum tanquam homines deliquerimus, necessario veluti curantis medicamina suscipiamus. & quia ista materia est fructuosa ad ostendendam reuerentiam principum circa vicarium Christi, de imperatoribus vsque ad tempora Caroli est hic agendum. Vlterius autem à Carolo vsque ad Ottonem primum, inter quæ tempora facta est diuersitas in tribus. Primo, quantum ad modum eligendi. Secundo, quantum ad modum succedendi. Tertio, quantũ ad modum prouidendi, & vt appareat, tradendum est hic aliud de processu imperatorum à tempore Cõstantini, qui subiecti fuerint ecclesię præter iam dictos tyrannos. Sicut enim narrant historiæ, postquam Constãtinus cessit imperium vicario Christi, transtulit se cum satrapis & principibus suis in prouinciam Thraciæ. Vbi Asia maior incipit, & terminatur Europa, ibique vnam ciuitatem assumpsit, quæ vocabatur Bisantium. Quam quidem vt historię tradunt, quasi adęquauit vrbi & suo nomine appellauit. In hac ergo fuit imperialis sedes, vsque ad Carolum, in cuius persona Adrianus Papa congregato concilio in vrbe imperium à græcis transtulit ad Germanos. In quo apparet imperatores Constantinopolis à Vicario Christi summo videlicet pontifice dependere, vt Gelasius Papa Anastasio scribit imperatori: vnde ipsorum imperium ad exequendum regimen fidelium secũdum mandatum summi pontificis ordinatur, vt merito dici possit ipsorum executores esse cooperatores Dei ad gubernandum populum christianum. Quod quidem ostenditur, primo, de quatuor imperatoribus qui in isto medio tempore regnauerunt, necnon & præsentes fuerunt quatuor concilijs solennioribus, & vniuersalioribus, & approbantes ipsorum statuta & eisdẽ se humiliter subijcientes. Primum fuit Nicenum trecentorum decem & octo Episcoporum tempore Constantini, vbi condemnatus est Arrius presbyter Alexandrinus, vt historiæ tradunt, qui filium Dei asserebat minorem patre: vbi de dicto principe fertur: quòd eidẽ concilio omnes sumptus fecit, quasi in hoc recognoscens suum dominum vicarium Christi. Cuius vices totum gerebat cõcilium, quia beatus Siluester absens fuerat ab eodem ex speciali causa. Secundum autem concilium fuit Constantinopoli, sub Ciriaco Papa celebratum. Quidam tamen dicunt sub Damaso præsente Theodosio seniore, vt historiæ tradunt, centumquinquaginta Episcoporum. In quo multę fuerunt hæreses condemnatę: sed præcipue Macedonij Episcopi Constantinopolis, qui spiritumsanctum negabat esse Deum, patri consubstantialem & filio. Hic autem Theodosius tantę reuerentiæ fuit ad ecclesiam quòd vt scribit Gelasius Anastasio imperatori: beato Ambrosio prohibente eidem ingressum ecclesiæ, non fuit ausus intrare, quin potius excommunicauit eum, quia consensit in necem multitudinis Thessalonicæ, eo quòd suum iudicem occidissent, vt narrat historia Tripartita. Quod totum princeps catholicus patienter tulit, & tandem durissime reprehensus ab ipso publicam prius egit pœnitentiam, quàm publicum haberet ecclesiæ ingressum. Tertium autem concilium celebratum fuit sub Theodosio iuniore Arcadij filio apud Ephesum, ducentorum episcoporum tempore Cœlestini primi, licet præsens non fuerit, sed eius vices gessit Cyrillus Alexandrinus Episcopus confidentia Theodosij, qui tantæ fuit honestatus & maturi consilij & reuerẽtiæ ad diuinum cultum, quod etiam in tenella ætate permissus est imperare, vt historiæ tradunt. Synodus autem prædicta contra Nestorium Constantinopolis Episcopum congregata fuit, qui duas personas ponebat in Christo & duo supposita, per quæ tollebatur vera vnio vtriusq; naturę. Quartum autem concilium fuit celebratum in Calcedonia sexcentorum trinigita Episcoporum sub Leone primo, præsente principe Marciano, de quo pro reuerẽtia Romanæ ecclesię, sic dixisse fertur in actione septima pręfatę synodi. Nos inquit, ad fidem confirmandam, non ad potentiam ostendendam, exemplo religiosissimi viri Constantini, huic concilio interesse volumus, vt inuenta veritate, non vltra multitudo prauis doctrinis attracta discordet. Per quod habeo, quod tota intentio principum antiquitus erat ad fauendũ fidei, & Ecclesiæ Romanę reuerentiæ & honori. In hoc aũt concilio dãnatus est Euitices cũ Dioscoro episcopo Alexãdrino: qui sicut Nestorius, ponebat naturas & personas distinctas: hic isti asserebant confusas & admixtas.

CAP. XVIII.

De duobus concilijs sequentibus post alia quatuor celebratis tempore Iustiniani & Constantini iunioris. Et quæ fuit ratio quare imperium translatum fuit à Græcis ad Germanos.

Multa etiam & alia fuerunt concilia, licet ista fuerint principaliora à tempore Constantini vsque ad Carolum, in quibus principes se subiectos Ecclesiæ ac fideles ostendunt: sed præcipue Iustinianus post cursum quartæ synodi centumuiginti episcoporum præsidente Iulio Papa. Hoc enim manifestum est ex suis legibus, quas in fauorem condidit ecclesiastici status. Item, ex epistola quam celebrato consilio in Constantinopoli per totum orbem terrarum direxit, in qua institutis Ecclesiæ se subiecit, mãdans populis eidem in omnibus obedire, replicans etiam super quatuor cõcilιorum memoratorum statuta, & eadem confirmans sanctas sanctiones, siue leges subijciens ecclesiasticis institutis: sed præcipue in vsuris & matrimonio, in quibus tota vita ciuilis versatur: quæ quidem synodus celebrata fuit cõtra Theodorum, & eius sectatores Constantinopoli, qui aliud dicebant esse verbum Dei, & aliud Christum, negantes etiam beatam Mariam. Sexta autem synodus celebrata fuit in vrbe regia prælata Constantino iuniore procurante centumquinquaginta episcoporum rogatu Agatonis contra Macharium Antiochenũ episcopum, & eius socios, qui vnam operationem & vnam voluntatem in Christo asserunt iuxta perfidiã Euthicetis. In qua quidem synodo dictus Constantinus, qui fuit post Iustinianum principem ad 150. annos, fidei multũ fauit, destruens Monothelitas hæreticos, quorum pater & auus fuerunt fautores, restaurauit ecclesias per ipsos destructas. Hæc pro tanto sint dicta ad ostendendum quòd Constantinopolis imperatores fuerũt Romanę Ecclesiæ protectores, ac propugnatores vsque ad tẽpora Caroli magni. Tunc

igitur grauata ecclesia Longobardis, & Constantinopolis imperio auxilium non ferente, quia forte non poterat eius potentia diminuta, aduocauit Romanus pontifex ad sui defensionem contra prædictos Barbaros regem Francorum. Primo quidem Pipinum Stephanus Papa, & successor Zachariæ contra Aistulphum regem Longobardorum: deinde Adrianus & Leo Carolum magnum contra Desiderium Aistulphi filium, quo extirpato & deuicto cum sua gente, propter tantum beneficium Adrianus concilio celebrato Romæ centum quinquaginta quinque episcoporum, & venerabilium abbatū imperium in personam magnifici principis Caroli à græcis transtulit in Germanos, in quo facto satis ostēditur qualiter potestas imperij ex iudicio Papę depēdet. Quandiu enim Cōstantinopolis principes Romanam ecclesiam defenderunt, vt fecit Iustinianus per Bellisarium contra Gothos, & Mauritius cōtra Lōgobardos, ecclesia dictos principes fouit. Postquam verò defecerunt, vt tempore Michaelis contemporanei Caroli, de alio principe ad sui protectionem prouidit.

CAP. XIX.

Qualiter diuersificatus est modus Imperij à Carolo magno vsque ad Ottonem tertium, & vnde plenitudo potestatis summo pontifici conuenit.

ET tunc diuersificatus est modus imperij, quia vsque ad tempora Caroli in Constantinopoli in eligendo seruabatur modus antiquus. Aliquando enim assumebantur de eodem genere, aliquando aliunde, & aliquādo per principem fiebat electio, aliquando per exercitum: sed instituto Carolo cessauit electio, & per successionem assumebantur de eodem genere, vt semper primogenitus esset imperator, & hoc durauit vsque ad septimam generationem, qua etiam deficiente, tempore Ludouici à Carolo separati, cum ecclesia vexaretur ab iniquis Romanis, aduocatus est Otto primus dux Saxonum in ecclesię subsidium, liberataque ecclesia à vexatione Longobardorum & impiorum Romanorum, ac Berrengarij tyranni, in imperatorem coronatur à Leone septimo genere Alamano, qui & imperium tenuit vsque ad tertiam generationem, quorum quilibet vocatus est Otto. Et ex tunc, vt historiæ tradunt, per Gregorium quintum genere similiter Theutonicum prouisa est electio, vt videlicet per septem principes Alemaniæ fiat, quæ vsque ad ista tempora perseuerat, quod est spatium ducentorum septuaginta annorum, vel circa: & tantum durabit, quantum Romana ecclesia, quæ supremum gradum in principatu tenet, Christifidelibus expediens iudicauerit, in quo casu, vt ex verbis Domini supra inductis est manifestum, videlicet pro bono statu vniuersalis ecclesiæ, videtur vicarius Christi habere plenitudinem potestatis, cui cōpetit dicta prouisio ex triplici genere. Primo quidem diuino, quia sic videtur voluisse Christus ex verbis superius introductis, & infra etiam ostendetur. Secundo vero ex iure naturali, quia supposito ipsum primum locum tenere in principatu, oportet eum dici caput, à quo est omnis motus & sensus in corpore mystico, per quod habemus quòd omnis influentia regiminis ab ipso dependet. Amplius autem in communitate oportet attendere ad conseruationem ipsius, quia hoc natura requirit humana, quæ sine societate viuere non potest. Conseruari autem nequit, nisi per dirigentem primum in quolibet gradu hominum: & hoc est in actibus hominum primus hierarcha, qui est Christus: vnde est primum dirigens, & consulens, & mouens, cuius vices summus Pontifex gerit. Rursus autem dictum est supra in primo libro, quòd princeps est in regno sicut Deus in mundo, & anima in corpore. Cōstat autem quòd omnis operatio naturæ ex Deo dependet sicut gubernante, mouente, & conseruante, quia in ipso mouemur & sumus, vt dicitur in Actibus Apostolorum. & propheta Esa. 26. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Similiter & de anima dici potest, quia omnis actio naturæ in corpore in triplici genere causæ dependet ex anima. Hoc autem videmus in Deo q gubernando & dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro conseruatione totius, sic & natura facit pro conseruatione humani corporis ex virtute animæ. Simile contingit in principe totius regni, quia pro conseruatione regiminis super subditos ampliatur eius potestas imponēdo talias, destruendo ciuitates, & castra pro conseruatione totius regni. Multo igitur magis hoc conueniet summo & supremo principi idest Papæ ad bonum totius Christianitatis. Propter quod & prima synodus Nicena præsente Cōstantino eidem primatū attribuit in primis canonibus quos instituit. Iura etiam sequentia dictum concilium in his singulariter dictum principatum attollunt, dicētia quòd sic debet reputari eius sententia, tanquam ab ore Dei prolata: & hoc idem Carolus magnus cōfitetur ibidem. Item, non licet appellare ab eius sententia. Item, ipse est qui superiorem non habet. Item, ipse est qui vices Dei gerit in terris. Et hæc est tertia via, siue ratio per quam ostenditur & concluditur summum pontificem in dicto casu plenitudinem potestatis habere. In duobus igitur casibus ampliatur eius potestas, vt patet supra, vel ratione delicti, vel ad bonum totius fidei: quod eleganter nobis ostēdit propheta Hieremias, cui in persona vicarij Christi dicitur. Ecce, inquit, constitui te super gentes & regna vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, quod ad rationem delicti referimus: vbi in quatuor illis vocabulis diuersa genera pęnarum accipimus, quæ infligi possunt vnicuiq; fideli, siue subdito cum dicit, super gentes: siue domino, cum dicit, & super regna. Secūdum autem est, vnde accipimus ampliatam summi pontificis potestatem, cum postea dicitur. Et ædifices, & plantes, quod ad prouidentiam vicarij Christi pertinet pro bono vniuersalis ecclesiæ.

CAP. XX.

Comparatio regalis dominij inter imperiale & politicum, qualiter conuenit cum vtrisque.

HIs habitis videnda est comparatio imperialis dominij ad regale & politicum: quia vt ex dictis apparet, conuenit cum vtroque, & cum politico quidem quantum ad tria. Primo enim considerata electione. Sicut enim consules Romani & dictatores, qui politice regebant populum, assumebantur per viam electionis, siue à senatoribus: ita & de imperatoribus contingebat, quòd assumebantur siue à Romano exercitu, vt Vespasianus in Palestina, vt historiæ tradunt, & similiter Focas ex militari seditione in Oriente assumptus est contra Mauritium Imperatorem, quem postea interfecit. Aliquando autem eligebantur imperatores à senatoribus, vt Traianus & Diocletianus, quamuis vnus de Hispania esset, alter verò de Dalmatia. Et similiter Helius pertinax à senatoribus est assumptus. Item, non semper de genere nobili, sed de obscuro, vt in prænominatis liquet Cæsaribus, Vespasiano & Diocletiano, sicut historiæ tradunt. Sic de consulibus & dictatoribus Romanis contingit, sicut supra patuit de Lucio Valerio & Fabritio. Et Aug. refert in 5. de ciuit. Dei de Quinto Cincinnato, qualiter cum solum quatuor haberet iugera ad colendum, factus est dictator maior. Item, alia est comparatio, siue similitudo, quod ipsorum dominium non trāsibat in posteros, vnde statim ipso mortuo dominium expirabat. Quantum autem ad ista duo exemplum habemus etiā modernis temporibus q electi sunt imperatores, videlicet Rodolphus simplex comes de Ausburg, quo mortuo, assumptus est in imperatorem comes Adolphus de Anaxone, quo occiso ab Alberto Rodolphi filio, eodem modo assumptus est. Hoc ergo generale est, nisi forte vel ipsorum probitate cōtingeret ipsos assumi, vel ex gratia patris ipsorum, vt de Arcadio & Honorio filijs antiquioris Theodosij contingit, & similiter de Theodosio iuniore Honorij filio. Num quia

quia bene rexerunt rempublicam, & Imperialem aulam, meruerunt in suo genere aliquo tempore perseuerare dominium. Similiter accidit de Romanis consulibus, quòd licet singulis annis eligerent consules, saltem quantum ad magistratum, vt patet in libr. 1. Machabæorum, sæpius tamen contingebat quòd propter probitatem personæ, vel generis, transibat in posteros, vt de Fabio Maximo contigit, de quo scribit Maximus Valerius, quòd cum à se quinquies, & à patre, auo, & proauo, maioribusque suis sæpe consulatum gestum conspiceret, animaduersione quàm constanter potuit cum populo id egit, vt aliquando vacationem Fabiæ genti darent, ne maximum Imperium in vna tantum continuaretur familia. Accidit quoque quandoque per quandam violentiam vsurpari imperium, non ex merito virtutum, sicut fertur de Gaio Caligula scelestissimo, qui fuit nepos Tyberij, sub quo Christus passus est. Et similis de Nerone verificatur sententia. Hoc idem accidit de consulibus vrbis, quòd ex eorum impietate, vt historiæ narrant, vsurpauerunt dominium, sicut Sylla, & Marius commotores vrbis & orbis. Ex quibus omnibus patet conuenientia imperialis dominij cum politico. Sed & cum regali ex triplici parte conuenientia ostenditur. Primo quidem ex modo regendi, quia iurisdictionem habent vt reges, & eisdem quodam iure naturæ sunt vt regibus tributa & vectigalia instituta, quæ & transgredi non possunt sine peccato, nisi sicut in iure regali superius distincto, quod consules nequeunt, nec etiam quicunque alij ciuitatum rectores in Italia, qui politico regunt regimine, vt iam dicetur. Tributa enim & vectigalia ad ærarium publicum deducuntur: & de hoc Salustius refert, qualiter reprehendit Cato in sua concione Romanos consules sui temporis. Cum enim commendasset eos, quòd eis fuit domi industria foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neque libidini, neque delicto obnoxius, subiungit. Pro his nos habemus luxuriam atque auaritiam, publice egestatem, priuatim opulentiam. Secunda conuenientia imperatorum cum regibus est corona, quia coronantur vt reges. Duplicem enim habent coronam, & recipiunt electi in Imperatorem. Vnam quidem prope Mediolanum, in villa quæ dicitur Modoetia, vbi sepulti sunt Reges Lombardorum: quæ quidem corona ferrea dicitur esse in signum quòd primus Imperator Germanus Carolus Magnus colla regum Longobardorum suæque gentis perdomuit. Secundam coronam quæ aurea est, à summo percipit Pontifice, & cum pede sibi porrigitur, in signum suæ subiectionis, & fidelitatis ad Romanam Ecclesiam. Huius autem fastigij dignitatem nec consules, nec dictatores habebant in vrbe: quia vt scribitur in lib. primo Machabæorum inter prelides Romanos nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, quorum vtrunque faciunt Imperatores & reges. Tertia verò conuenientia quam Imperatores habent cum regibus, & differunt à consulibus, siue rectoribus politicis, est institutio legum, & arbitraria potestas, quam habent super subditos in dictis casibus. Propter quod & eorum dominium maiestas appellatur, Imperialis videlicet & regalis, quod consulibus & rectoribus politicis non conuenit, quia agere ipsis non licet, nisi secundum formam legum eis traditam, & vel ex arbitrio populi, vltra quam iudicare non possunt. Patet igitur de qualitatibus Imperialis regiminis secundum diuersitatem temporum, & comparationem ipsius ad regimen politicum, & regale.

CAP. XXI.

De dominio principum, qui subsunt Imperatoribus, & Regibus, & de diuersis nominibus eorum quid importent.

DEterminatis his quæ ad regimen regale & Imperiale pertinent nunc de dominijs eisdem annexis est dicen-
A dum, vt sunt principes, comites, duces, marchiones, barones, castellani, & quibusdam alijs nominibus ad dignitatem pertinentibus secundum diuersas consuetudines regionum. Sunt etiam alia nomina dignitatum sub regibus, de quibus scriptura sacra mentionem facit, vt satrapæ. Vnde in Daniele scribitur. Congregati sunt satrapæ regis Babyloniæ, magistratus & iudices. Et ibidem etiam fit mentio de optimatibus regis. In 1. etiam Machab. quatuor ponuntur nomina dignitatum. Vbi dicitur quòd contra Nicanorem Iudas constituit populo duces, tribunos, & centuriones, & pentacontarchos, & decuriones. Gesta etiam Romanorum quibusdam singularibus nominibus suos rectores appellant, post exactos reges, videlicet consules, dictatores, magistratus, tribunos, senatores, patricios, & præfectos. Item, Scipiones, censores & censorinos. De qui-
B bus omnibus sub duplici titulo est agendum. Primo quidem de nominibus proprijs Imperatorum, & Regum & annexis statui, vnde traxerunt originem, & quale fuit ipsorum regimen. Postea verò de proprijs pertinentibus ad politicum Principatum. Propria autem nomina dignitatum deseruientium Imperatoribus & Regibus, sunt quidem principes, domini, videlicet prouinciarum, quasi primum locum tenentes sub Regali, vel Imperiali dominio. Vnde & dominantur baronibus, & comitibus interdum, vt in Theutonia, & regno Siciliæ patet. Quamuis etiam scriptura istud nomen sepius extendat ad omne genus dominij, & precipue nobilis, ad cuius similitudinem quidam Angelorum ordo vocatur principatus, quia dominantur toti prouinciæ. Vnde & in Daniel scribitur. Princeps Persarum restitit viginti vno diebus. Item, etiam Iosephi qui
C secundus erat à rege in Aegypto, se principem vocat, vt in Genes. scribitur. Secundum nomen est comitum, quod quidem nomen fuit assumptum, primo à populo Romano post exactos reges. Eligebant enim singulis annis, vt tradit Isidorus 1. etymologiarum, duos consules, quorum vnus rem militarem, alter verò rem administrabat ciuilem. & isti duo consules primo vocati sunt comites, à commeando simul per veram concordiam. Vnde aucta fuit Respubl. vt Salustius tradit de bello Iugurthino. Processu verò temporum istud nomen abolitum est à Romano regimine, & translatum est ad statum aliquem dignitatis, sub regibus & Imperatoribus deputatum. Vnde dicuntur comites, à comitando, quia ipsorum officium est præcipue reges & Imperatores sequi in rebus bellicis, vel quacunque re militari, & in alijs quibuscunque gerendis pro
D totius regni vtilitate. Duces autem à ducatu populi dicti sunt, sed præcipue in castris. Est enim ipsorum officium, exercitum dirigere, & ipsum in pugna præire. Vnde cum filij Israel impugnarentur à Cananæis, quæsiuerunt à se inuicem, vt scribitur in libr. Iudicum. Quis ascendet ante nos, contra Cananæum, & quis erit dux belli? Et hoc nomen tali rectori proprie conuenit, propter difficultatem regendi quando quis est in pugna. Vnde ab excellentia regiminis, congruissime dux vocatur. Qua ratione Iosue siue Iesus Naue, quia pugnauit bella domini, sic vocatus est, sicut testificatur de ipso ille egregius princeps Matathias in 1. Machabæorum. Iesus dum implet verbum, factus est Dux in Israel. Sic etiam dixerunt zelatores legis Iudaicæ
E Ionathæ mortuo Iuda Machabæo. Eligimus te in principem & ducem ad bellandum bellum nostrum. Aliud autem nomen dignitatis deseruiens Imperatoribus & Regibus est Marchio, qui comitatui æquipollet: sed hoc nomen sortitur à seueritate iustitiæ. Dicitur enim Marchio, marcha, quòd est singulare diuitum pondus, per quod significatur recta, & rigida iustitia. Hoc autem satis congrue apparet in dictis principibus, quia vt communiter reperitur in regionibus nobis notis, omnes tales principes qui isto nomine nuncupantur, sunt in prouincijs asperis. Propter quod & confinia regionum, quæ sunt loca montuosa, & rigida, apud aliquos appellantur marchiæ, vel in prouincijs laicis, quorum vtrumque genus rigo-

re iustitiæ conseruatur. Est & aliud nomen, quod baro dicitur, à labore dictum, siue quia in laboribus fortes, vt Isidorus tradit in commemorato libr. Bara enim Græce, Latine grauis, siue fortis vocatur. Hoc autem proprium est principum, vt in continuis sint gymnasijs, sicut in partibus Galliæ & Germaniæ est solitum, siue in venationibus vel aucupijs, siue in torneamentis, vt mos fuit ipsorum antiquitus, vt Ammonius historiarum scriptor egregius scribit. Cuius ratio ponitur à Vegetio de re militari. Quia oportet ipsos esse primos ad bellandum pro subditis, & assuetudine efficiuntur audaces. Vnde ipse subdit ibidem, quod nullus attentare dubitat, quod se bene didicisse confidit. Et quia ad omnes principes laboris exercitium pertinet, ideo istud nomē omnibus est commune, siue ad principes, siue ad comites, & sic de alijs sub regali dominio existentibus.

CAP. XXII.

De quibusdam nominibus dignitatum singularibus in quibusdam regionibus. Et quale sit omnium istorum regimen.

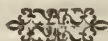
SVnt autem & alia nomina consequentia regale, vel Imperiale dominium in quibusdam regionibus, siue prouincijs, quæ aliquid important, vt nomen Satrapæ & optimatis apud Persas & Philisthæos. Quorum primum significat promptitudinem seruiendi. Vnde Satrapæ dicuntur quasi satis parati. Quod est officium principis propter fidelitatem quā iurāt suo superiori, vel satis sapientes, quod videtur importare ipsum nomen, cum sit fastuosum, vt ex ipsa sacra scriptura est manifestum. Optimatum autem nomen significare videtur supremum gradum sub principe, ab optimo dictum. Magistratus à præeminentia consilij & doctrinæ dicti sunt in regimine. Quomodo & maiores curiæ Regis Franciæ sic vocantur, quasi maiores statu. Steron Græce, Latine statio dicitur. Iudices verò quasi ius dantes populo, qui proprie assessores dicuntur, qui etiam prætores quasi præ alijs locum tenentes in curia: sed præses nomen est sacræ scripturæ, sic dictus, vt tradit Isidorus, quia alicuius loci tutelam præsidialiter tenet. Sunt & alia duo nomina ad dignitatem pertinentia in curia Regis, de quibus fit mentio inter officiales curiæ Salomonis in lib. 3. Regum, vt à commentarijs, & scriba qui in officijs distinguebantur, quia vnus præerat legionibus scribendis per principem institutis, quod idem videtur quod magistratus: alius autem præpositus erat responsiuis regum, quem & nos cancellarium appellamus. Præter hæc autem sunt & alia duo nomina visitata quidem in partibus Galliæ, forte ex proprio idiomate alicuius gentis, in quibus nos ab ipsis talem possumus etymologiam sortiri, vt est mariscallus, & senescallus, qui proprie rectores expositi sunt ad vniuersalia negotia regionis, quod vtrunque nomen importat, vt mariscallus, idest, dominus laborum. Maris enim syriace domina, vel dominus latine, callus autem laborem importat, Senescallus autem à senes, propter maturitatem regiminis, & callus calli. In tali enim officio non debent exponi, nisi homines magnæ experientiæ & laboris assidui. Apud Hispanos autem omnes sub Rege principes diuites homines appellantur, & præcipue in castella, cuius est ratio: K quia Rex prouidet in pecunijs singulis baronibus secundum merita sua, vel secundum complacentiam hos deprimit, hos exaltat. Vt in pluribus enim munitiones & iurisdictiones non habent, nisi ex voluntate regis, & inde vocantur diuites homines, quia cui in maiori summa prouidetur per regem, ille maior est princeps, quia pluribus potest militibus prouidere, quem modum adhuc obseruant Romanæ militiæ, eo quod sub stipendijs viuunt. Sunt ibi & alij qui vocantur infantes, & alij infansones, quorum primi sunt de genere regio, qui filij, vel nepotes sic dicti ab innocentia populi, quia nullum debent lædere, sed conseruare, ac in iustitia souere, & regi sicut infantes

F in omnibus obedire, quod hodie male obseruatur ibidē. Secundi verò sic sunt dicti, quia primos debent sequi sicut maiores. Sunt enim nobiles qui plus virtutis habēt, quàm miles simplex, & aliquorum castrorum, & villarum domini, qui & alicubi castellani dicuntur. Dicti autem sunt infansiones, quia minus possunt inter alios principes lædere propter impotentiam suam, sicut pueri ab infantia recedentes. Si enim lædant subditos suos, rebellant maioribus principibus adhærentes, & sic perdunt dominium. Item, nec potentiam habent maiorum principum, sicut nec puer respectu viri. Hæc igitur de principibus subiectis, & subalternatis regibus dicta sufficiant, & quid significēt, vel quid importent. De cæteris verò dignitatibus supra præmissis; quia vt in pluribus pertinent ad politiam, licet aliqua sint communia, infra in sequenti opere declarabitur. Nunc enim videndum est quale est dictorum principum regimen, circa quod est respondendum secundum sententiam sacræ scripturæ. Dicitur enim in Ecclesiastic. G Secundum iudicem populi, sic & eius ministri sunt, & qualis est rector ciuitatis, tales habitantes in ea. Tales enim principes modum habent communiter regendi, regaliter, vel imperialiter, nisi forte in aliquibus locis propter consuetudinem vsurpatam, vel ex tyrannide, vel propter malitiam gentis, quia aliter domari non possunt, vt dictum est suprà, nisi tyrannico regimine, vt accidit in insula Sardiniæ & Corsicæ: item, in quibusdam insulis græciæ: item in Cypro, in quibus dominantur, nobiles principatu despotico, vel tyrannico: vnde & de insula Siciliæ tradunt historiæ, quòd semper fuit nutrix tyrannorum: in partibus etiam Italiæ comites & alij principes, nisi forte per violentiam tyrannizent, oportet subditos suos regere more politico & H ciuili. Inueniuntur etiam apud eos quædam nomina dignitatum ex iure imperij dependentium, & supra simplicem militiam transcendentium, vt sunt Valuasolli & Cathani, qui & proceres appellantur, iurisdictionem super subditos habentes, quamuis hodie per ciuitatum potentiam sit diminuta, vel subtracta totaliter. Valuasolli autem vocantur à valuis, quia deputati erant ad custodiendum portas palatij regalis, siue imperialis, quos nos hostiarios appellamus. Cathani ab vniuersalitate operum in curia principum & strenuitate super alios simplices milites sunt dicti, qui & proceres quasi ante alios procedentes dicuntur. Catha. enim vniuersale græco nomine significamus. Multa etiam sunt alia nomina secundum diuersas regiones & linguas ad beneplacitum principum insti- I tuta. Sed hoc ad præsens sufficiat, reliqua reseruando ad regimen politiæ, de quo specialis debet esse tractatus propter diffusionem materiæ, vbi de nominibus dignitatum agetur, prout patietur natura regiminis secundum diuersos prouinciarum mores, vt philosophi, & historici tradunt scriptores.

Explicit Liber Tertius.

INCIPIVNT RVBRICAE CAPITVLORVM QVARTI LIBRI.

EXPLICIVNT RVBRICAE CAPITVLORVM QVARTI LIBRI.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

CAP. I.

De differentia inter principatum regni, & principatum politicum quem diuidit in duos.

Onſtitues eos principes ſuper omnẽ terram, memores erunt nominis tui domine. Licet dominium omne ſiue principatus à Deo ſit inſtitutus, vt ſuprà eſt declaratum in 3. libr. diuerſus tamen in ipſo traditur modus à Philoſopho, & per ſacram ſcripturam. quia ergo ſupra in præfato iam libro actum eſt de monarchia vnius, puta de dominio ſummi Pontificis, Regali, & Imperiali, ac ipſorum naturam concomitantibus, nunc hic congrue agitur de dominio plurium, quod communi nomine politicum appellamus, deſcriptum nobis in præſumptis verbis dupliciter & quantum quidem ad modum aſſumendi, & quantum ad modum viuendi. Modus autem aſſumendi in hoc gradu electiuus eſt in quocunq; hominis genere, non per naturæ originem, vt de regibus accidit, quod verbum inſtitutionis importat, Conſtitues, inquit, eos principes: ſed addit ſuper omnem terram, in hoc oſtendens generalem regulam in principatu politico, vt generalis ſit, per viã electionis, vt ſtatuatur princeps: ſed quod ſit virtuoſus: vnde ſubdit. Memores erunt nominis tui domine, in conſideratione, ſcilicet diuina ſuorumque præceptorum, quæ ſunt regentibus quædam recta ratio agendorum. Propter quod in prouerbijs dicitur, quòd mandatum Domini lucerna eſt, & lex lux. Maximus etiam Valerius de Cæſare dicit, quòd cœleſti prouidentia virtutes per ipſum fouebantur, & vitia vindicabantur. De hoc autem principatu in præſenti lib. eſt pertractandum, quem philoſophus ſic diſtinguit in 3. poli. vt ſupra oſtenſum eſt in principio libri: quia ſi tale regimẽ gubernatur per paucos & virtuoſos, vocatur Ariſtocratia, vt per duos conſules, vel etiam dictatorem in vrbe Romana in principio expulſis regibus. Si autem per multos veluti per conſules, dictatorem, & tribunos, ſicut in proceſſu temporis in eadem contigit vrbe, poſtea verò ſenatores, vt hiſtoriæ narrant, tale regimen, politiam appellãt, à polis, quod eſt pluralitas, ſiue ciuitas, quia hoc regimen proprie ad ciuitates pertinet, vt in partibus Italiæ maxime videmus, & olim viguit apud Athenas, poſt mortem Codri, vt Aug. refert de ciuita. Dei. Tunc enim a regali dominio deſtiterunt, magiſtratus Reipub. aſſumentes ſicut in vrbe: ſed quocunque modo diuiditur contra regnum, ſiue monarchiam, & ipſorum oppoſitum contra oppoſitum: quia ſi propoſitum in propoſito, & oppoſitum in oppoſito. Et quoniam vtrunque pluralitatem includit, iſta duo ad politicum ſe extendunt, prout diuiditur

contra regale seu despoticum, vt Philosophus tangit in 1. & 3. politic. de hoc ergo hic est agendum. Et primo quidem in quo differt à regali, siue imperiali, siue monarchico, quod ex supradictis in 1. & 3. libr. aliqualiter videri potest: sed nunc etiam differentia est addenda, quia legibus astringuntur rectores politici, nec vltra possunt procedere, in prosecutione iustitiæ, quod de regibus & alijs monarchis principibus non conuenit, quia in ipsorum pectore sunt leges reconditæ, prout casus occurrunt. Et pro lege habetur, quod principi placet, sicut iura gentium tradunt: sed de rectoribus politicis non sic reperitur, quia nō audebant aliquam facere nouitatem, præter legem conscriptam. Vnde in 1. Machabæorum scribitur, quòd Romani curiam fecerunt, & quòd quotidie consulebant trecentosuiginti consilium agentes semper de multitudine, vt quæ digna sunt gerant. Per quod habetur quòd in regimine Romano à regum expulsione dominium fuerit politicum, vsque ad vsurpationem imperij, quod fuit quando Iulius Cęsar prostratis hostibus, videlicet Pompeio occiso & filijs, subiugatoque orbe, singulare sibi assumpsit dominium & monarchiam, conuertitque politiam, in despoticum principatum siue tyrannicum. Nam sicut historiæ tradunt, post prædicta ad contemptum senatorum videbatur intendere. Ex quo prouocati maiores vrbis, ipsum in capitolio vigintiquatuor pugionibus perforauerūt, authoribus Bruto & Cassio, plurimoque senatu. Aduertendum etiam hic, quòd quamuis vnus dominaretur singulis annis, vt in dicto libro Machabæorum scribitur, sicut in ciuitatibus Italiæ etiam modò contingit, regimen tamen dependebat ex pluribus, & ideo non regale, sed politicum appellabatur, sicut & de iudicibus Israelitici populi accidit, cum tamen non regaliter, sed politice populum regerent, sicut dictum est suprà. Considerandum etiam, quòd in omnibus regionibus, siue in Germania, siue in Scithia, siue in Gallia, ciuitates politice viuunt, sed circumscripta potentia Regis, siue Imperatoris, cui sub certis legibus sunt astricti. Est etiam alia differentia, quia rectores sępius exponuntur examini, si bene iudicauerunt, aut rexerunt secundum leges eisdem traditas, & ex contrario subijciuntur pœnis: vnde ipse Samuel, sicut in 1. Regum scribitur, quia populum Israeliticum iudicauerat prædicto modo, tali se sententiæ exponit, assumpto in regem Saule. Ecce, inquit, præsto sum, loquimini de me coram domino, & Christo eius, scilicet Saule, vtrum bouem cuiusquam tulerim, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu alicuius munus accepi. Sic etiam de consulibus Romanis tradunt historiæ. Propter quam causam accusatus Scipio Africanus ab impijs ęmulis, quòd pecunia corruptus fuisset, vrbem reliquit. Ex talibus falsis æmulationibus in processu temporis exorta sunt bella ciuilia: quod in regibus vel imperatoribus locum non habet, nisi quòd regiones interdum eis rebellant, si iura regni transcendāt, sicut in partibus Hispaniæ, & Vngariæ frequentius accidit, & inde etiam in oriente sæpius machinantur mortem dominis, vt apud Aegyptum de Soldano contingit, & in Perside, & Assyria, de principibus Tartarorum. Ex qua causa quia principes sæpe efficiuntur tyranni quædam regiones indignum iudicant, vt etiam Philosophus narrat in sua politica, quòd Reges in ipsorum prouincijs perpetuentur in filijs, hoc est quòd filij regum succedant in regno, sed ipso mortuo eligit populus quem magis ornatum moribus comprehendunt, sicut fiebet de Imperatoribus, vt supra patuit in 3. libr. & in Aegypto adhuc obseruatur modernis temporibus. Quæruntur enim pueri elegantes in diuersis regionibus, & præcipue in partibus Aquilonis, quia sunt staturæ proceræ, & ad militarem disciplinā idonei. Hi de ærario publico nutriuntur, exercitantur in gymnasijs, & disciplinis scholasticis, in ciuilibus actibus, & rebus bellicis assistunt Soldano in ministerio sicut traditur, & post mortem eius qui probati inueniuntur, ad principatum assumuntur. Interdum tamen impeditur ex violentia

F siue ex tyrannide, aut fastu ambitionis. Sunt & aliæ differentiæ circa regimen, quantum ad tempus regiminis, & alias circunstantias, de quibus Philosophus mentionem facit in libr. 4. politicorum, sed ista sufficiant, & quæ dicta sunt supra in secundo & tertio libro.

CAP. II.

Hic ostendit necessitatem constituendi ciuitatem, propter communitatem necessariam humanæ vitæ, circa quam præcipue consistit principatus politicus.

ET quia regimen politicum maxime consistit in ciuitatibus, vt ex supradictis apparet, prouinciæ enim magis G ad regale pertinere videntur, vt in pluribus reperitur, excepta Roma, quæ per consules & tribunos ac senatores gubernabat orbem, vt in dicto lib. Machab. est manifestum, quibusdam alijs Italiæ ciuitatibus, quæ licet dominentur prouincijs, reguntur tamen politice, ideo de ipsius constitutione nunc est agendum. Et primo quidem ostendenda est eius constituendæ necessitas, & quæ eius communitas. Secundò verò quot sunt partes eius, siue ex quibus hominum generibus componitur. Necessitudo autem, apparet primo quidem considerata humana indigentia per quam cogitur homo in societate viuere, quia vt in Iob 13. scribitur. Homo natus de muliere breui viuens tempore repletur multis miserijs, idest, necessitatibus vitæ, in quibus miseria manifestatur: vnde secundum naturam est animal sociale siue politicum, vt philo. probat in 1. poli. & inde concludit communitatem ciuitatis esse necessariam pro necessitatibus humanæ H vitę. Amplius autem natura prouidit cęteris animalibus ornamenta & munimēta in sui exordio, vnde ex virtute naturæ extimatiua, vitat contraria, & conuenientia diligit, nullo dirigente præuio, vt opus naturæ sit in eis opus intelligentiæ, sicut Philosophus tradit in 2. phys. sed in homine non sic, immo instructore indiget ad eligēdum proportionata naturæ, propter quod nutricem habet ad ista docenda. Rursus ad idem vestes & tegumenta quibus ornantur animalia & plantę, statim sicut nascuntur, & homo caret, significatiua sunt indigentiæ, pro quibus oportet recurrere ad hominum multitudinem: vnde ciuitas constituitur. Propter quod Dominus ostendit in hoc lilia agri, & volucres cœli, & sic de similibus melioris esse conditionis, quàm homo, referendo indigentiam ad I illum magnificum regem Salomonem, qui tam excellenter abundauit. Respicite, inquit, volucres cœli, quia nō serunt, neque metunt, neque congregant in horrea. Considerate lilia agri, quoniam non laborant, neque nent. Postea subdit. Dico vobis, quòd nec Salomon in omni gloria sua, coopertus est sicut vnum ex istis, quasi maioris fuerit indigentiæ quantum ad victum & vestimenta ac tegumenta, quàm plantæ & animalia. Amplius autem ferocitas animalium, quę facta sunt homini nociua post lapsum Adæ, ad hoc ipsum inducit. Ad maiorē enim securitatem hominis cuiuscunque rei timendæ, necessaria est communitas hominum, ex quibus ciuitas constituitur, vnde homo reddatur securus. Et inde motus fuit Caim ciuitatem k construere, vt in Genesi scribitur: vnde & in Ecclesiastico dicitur, quòd ædificatio ciuitatis confirmabit nomen. Rursus præter necessitatem in corpore sano, sunt & aliæ conditiones necessitatis pertinentes ad corpora ęgra, quibus homo frequenter subijcitur. Ad sui autem reparationem sibi homo solus non sufficit, quemadmodum animalia cum patiuntur, quibus natura prouidit, vt sine hominum medicina curentur, cognoscentia per extimatiuam eis inditam herbas sanatiuas eorundem, seu quæcunque alia ordinata ad ipsorum salutem. Homo autem horum ignarus, indiget medicis, medicina, & omnium ministerio, quæ omnia multitudinem requirunt hominum, quæ ciuitatē facit, & sic idem quod prius. Amplius autem

quia

quia casus sunt multi, in quos homines incidunt per inopinatum euentum, quibus releuantur in societate: vnde in Ecclesiast. 4. cap. scribitur. Ve soli, quia si ceciderit, non habebit subleuantem se. Si autem fuerint duo souebuntur mutuo. Ex quibus omnibus concluditur, ciuitatem esse necessariam homini constituendam propter communitatem multitudinis, sine qua homo viuere decenter non potest: & tanto magis de ciuitate quàm de castro, vel quacunque villa, quanto in ea plures sunt artes & artifices ad sufficientiam humanæ vitæ, ex quibus ciuitas constituitur. Sic enim August. diffinit eam in 1. de ciuit. Dei, quòd est multitudo hominum in vno societatis vinculo colligata. Aduertendum autem quòd superius in principio primi libri probatum est societatem humanam esse necessariam, & hic similiter, sed aliter & aliter vtrobique, quia ibi secundum quod ordinatur ad principem: hic autem secundum quod partes multitudinis sibi inuicem sunt necessariæ, propter quam causam necessario sunt institutæ ciuitates & castra, prout ordinantur ad politicum regimen.

CAP. III.

Hic declarat hoc idem ex parte animæ, siue ex parte intellectus, siue voluntatis, scilicet constitutionem ciuitatis esse necessariam.

NOn solum autem ex parte corporis, hoc est, quantum ad sensitiuam virtutem, habet persuasionem, & veritatem continet, quòd secundum naturam constructio ciuitatis est necessaria, sed etiam ex parte animæ rationalis hoc est manifestum: & tanto amplius, quanto homo inquantum est rationalis, quòd ex parte intellectus prouenit, societatem magis requirit. Circa partem autem rationalem duplex distinguitur potentia & actus, videlicet intellectus & voluntas. Quantum autem ad partem intellectiuam duplices sunt actus, iuxta quos versatur politicum regimen, videlicet speculatiuus & practicus. In practico quidem includuntur virtutes morales, quæ referuntur ad opus, & non ad scire tantum, sicut Philosophus dicit in secundo libro Ethicor. vt sunt temperantia, fortitudo, prudentia, & iustitia: quę quidem omnes ad alterum ordinantur, & sic requirunt multitudinem hominum, ex quibus constituitur ciuitas, vt iam dictum est suprà. Et quamuis dictæ virtutes non omnes habeant pro subiecto intellectum. (Fortitudo enim est in irascibili, temperantia in concupiscibili, quæ ad partem sensitiuam pertinent) participant tamen rationem inquantum regulantur ab ipsa, vnde prudentia est ipsarum directiua. Est enim prudentia recta ratio agibilium, vt Philosophus dicit in sexto libro Ethicor. Amplius autem & ipsa sacra scriptura dictas virtutes morales ad hoc idem ordinat. Sic enim de istis virtutibus dicit in libr. Sapient. loquens de eo, quòd sobrietatem & sapientiam docet, iustitiam & virtutem, quibus vtilius nihil est in vita hominibus. Deinde subdit de merito istarum virtutum. Habebo, inquit, per hanc, videlicet scientiam, siue experientiam harum virtutem claritatem ad turbas, & honorem apud seniores, & multa alia ibidem subduntur, quæ ad multitudinem hominum pertinẽt: sed de speculatiuo intellectu adhuc est manifestum, quia vt vult Aristot. in 2. libr. Ethic. homo maxime ex doctrina augmentum accipit, & scientiæ generationem, & experimento indiget & tempore: quæ omnia respiciunt hominum multitudinem, ex quibus ciuitas constituitur. Rursus, duo sunt disciplinabiles sensus, vt tradit Philosophus de sensu & sensato, visus videlicet & auditus: auditus autem multitudinem respicit. ergo idem quod prius. Præterea, Philosophus dicit in 1. Metaphysic. quòd sapientis est ordinare: ordo autem multitudinẽ requirit. Est enim ordo, vt August. dicit de ciuita. Dei parium disparium que sua cuique tribuens dispositio, quòd sine multitudine esse

A non potest. Amplius autem & ipsa loquela quæ manifestatiua est cordis, ad partem intellectiuam pertinet, vt Philosophus dicit, & ad alteram ordinatur: propter quod in Ecclesiastico. 10. ca. scribitur. Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas vtriusque? Hoc idem & de scriptura dici potest, quia respicit multitudinem, sine qua nec fieri, nec explanari valeret: sed ex parte voluntatis quæ potentia rationalis ponitur à Philosopho, hoc idem dici potest. Duæ enim sunt virtutes in ipsa, quæ ad alteram ordinantur, ac multitudinem requirunt. Vna quidem est iustitia, quam respectu voluntatis ius gentium sic distinit. Iustitia est constans, & perpetua voluntas, ius suum vnicuique tribuens: quæ quidem siue legalis, quæ dominatum iustum vocatur à Philosopho, siue distributiua, siue commutatiua, quæ partes iustitiæ omnes sunt, politiæ in

B ciuitatibus sunt præcipue necessariæ, immo sine eis exerceri non possunt, vt Philosophus tradit in libr. 5. Ethicor. nec etiam ipsæ ciuitates conseruari. Per quod concluditur ciuitatis constructionem esse necessariam secundum naturam respectu talis virtutis. Secunda verò quæ in voluntate ponitur, & ad multitudinem refertur, est amicitia, quæ principaliter communitatem requirit multitudinis, & sine ea non est ista virtus, de qua Philosophus dicit in libr. 8. Ethicor. quòd maxime est necessaria ad vitam humanam, eo quòd nullus eligeret viuere sine amicis: vnde idem Aristotel. connumerat vtilitates istius virtutis, ad ostendendam ipsius necessitatem, semper tamen respectu multitudinis. Primo quidem in infortunijs, quia in talibus recurritur ad amicos. Item, in infortunijs, quia per amicos conseruantur: vnde præcipue opus habent ami-

C cis, qui diuitias possident, & sunt in principatibus, vt Philosophus idem ait. Amicis autem indigent iuuenes, vt retrahantur à concupiscentijs, & ad non peccandum. Senes verò ad famulatum, & sic de singulis generibus hominum: per quæ colligitur communitatem multitudinis hominibus esse necessariam secundum naturam, & per consequens constructio ciuitatis, in qua si amicitia vigeat, & nutriatur concordia, ciuitas quandam causat harmoniam & animæ suauitatem, vt August. de ciuitat. Dei dicit lib. 2. ex summis, videlicet infimis, & medijs ordinibus quibus moderatur. Propter quod Propheta dicit Psalm. 132. Ecce quam bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Idem etiam August. duas constituit ciuitates in dicto libro secundum duos amores. Præter hæc verò est alia ratio ad ostendendum communitatem multitudinis ho-

D minum esse necessariam, appetitus videlicet humanus ad communicandum opera sua multitudini, vt molestum sit eidem aliquid virtutis agere absque hominum societate: vnde Tullius dicit in libro de amicitia, quòd natura nihil solitarium amat. Verum est enim quòd ab Archita Tarentino, vt opinior, dici solitum esse à senibus nostris audiui. Siquis in cœlum ascendisset, naturamque mundi ac syderum aspexisset, pulchritudinem insuauem illi sine amico, vel socio admirationem fore. Ipsæ etiam diuitiæ nisi effusæ in multitudine non clarescunt, vt Boetius dicit. Patet igitur hominem siue ex parte corporis, siue partis sensitiuæ, siue considerata sua rationali natura, necesse habere viuere in multitudine. Ex qua par-

E te necessaria est secundum naturam constructio ciuitatis: vnde Philosophus dicit in libro primo Politicorum, quòd natura quidem omnibus inest ad talem communitatem, qualis est ciuitatis communitas. Et quamuis primos institutores ciuitatum malos homines scriptura referat, vt Cain fratricidam, Nembroth oppressorem hominum, qui ædificauit Babylonem, Assur qui ædificauit Niniuem, vt in Genesi scribitur, à Nembroth fugatus: moti tamen fuerunt ad constituendum ciuitates propter hominum commoditates iam dictas, retorquendo tamen in suum dominium, pro quo conseruando necessaria erat in vnum multitudinis congregatio.

CAP. IIII.

De communitate ciuitatis, in quo consistat, vbi Aristoteles refert opinionem Socratis, & Platonis, quam hic author declarat.

HAbita igitur necessitate constituendæ ciuitatis propter communitatem hominum, nunc quærendum videtur in quo consistat ista communitas. Circa quod diuersi philosophi & sapientes, diuersas constituerunt politias respectu communitatis, vt Philosophus refert in sua politic. vbi primo narrat opinionem Socratis & Platonis in 2. pol. quòd communitatem ponerent in sua politia quantum ad omnia, vt videlicet omnia essent communia, tam diuitiæ quàm vxores & filij, moti quidem ex bono vnionis in communitate, per quam respublic. commendatur & crescit. Amplius autem cum bonum sit diffusiuum & sui communicatiuum, quanto res communior est, tanto plus de bonitate habere videtur. ergo omnia communicare plus habet de ratione virtutis & bonitatis. Præterea, amor est virtus vnitiua, vt Dionysius tradit. Vbi est ergo vnionis maior ratio, ibi plus vigebit virtus amoris, qui ciuitatem constituit & conseruat, vt August. dicit, & dictum est suprà. ergo omnia habere communia tam diuitias quàm vxores & filios, habet rationem maioris bonitatis. Hæ autem rationes sunt, & multæ aliæ quas Philosophus refert iuxta opinionem Socratis & Platonis, licet non per eadem verba, sed à sententia non discordat. Et si attendimus ad qualitatem dictorum philosophorum, quia fuerunt homines virtutibus dediti super omnes philosophos, eo quòd solas virtutes bonum hominis ponebant, non videtur credibile talem communitatem eos posuisse eo modo quo Arist. videtur eis imponere in prędicto lib. quia hoc videtur magis bestiale, quàm humanum, fœminas scilicet esse communes, quantum ad mistionem carnis. vnde & sacra scriptura matrem separat à filijs, & filiam à patre, & virum vxori coniungit, ac solum cum sola distinguit in coniugio in primo hominis præcepto. Propter quòd in Genesi dicitur. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Non autem dicit plures: sed & de filijs est impossibile, quia in actu generationis duo fęmina conueniunt, sed vnum solum ex parte viri. Propter quod ipsa etiam animalia suos natos cognoscunt, quanto tempore est necessarium ad nutrimentum filiorum, vt in pullis auium maxime contingit, antequam aduolare possunt. Quòd ergo dicamus dictos philosophos minus compositos animalibus videtur absurdum, qui ad componendos mores corrigendosque totam suam struxerunt philosophiam, vt Augu. tradit de Socrate li. 8. de ciuit. Dei, cuius doctrinã Plato eius discipulus fertilissime sortius est, vt Valerius Maximus scribit, qui cum sapientissimus omnium esset sui temporis, & à iuuenibus studiosis certatim quæreretur Athenis in Aegyptum descendens à sacerdotibus illius gentis geometriæ multiplices numeros cœlestium rationum obseruate percepit, & in Italiam peragrans ab Archita & Arione Pythagoræ præceptis instructus est. Talibus ergo & tantis viris talem politiam attribuere, vnde ordo destrueretur naturæ, non est sine admiratione: sed & ipsi commentatores Aristot. hoc idem attribuunt, quòd non plene retulerit aliorum opiniones, & præcipue Socratis & Platonis, sicut Eustratius dicit super 1. Ethic. circa ideam bonitatis, & Simplicius in fine primi de cœlo de generatione mundi. August. autem in libr. 9. de ciuit. Dei hoc idem refert de opinione Stoicorum circa passiones animi, quòd aliqui attribuebant Stoicis, quorum princeps Socrates fuit, quod in sapientem non caderet, vt idem Aristot. in libr. 2. Ethic. præfato imponit philosopho. Et tamen August. idem dicit esse falsum, ex sententia A. Gellij in lib. noctium Atticarum. Sed hæc omnia referenda sunt ad effectum amoris. Quia ergo

F dicti philosophi virtutibus erant præditi, & ad hoc sollicitabatur eorum conatus: virtus autem amoris ad paria nobis cum proximo pręcipitur, Diliges, inquit Saluator, proximum tuum sicut teipsum, cum ipsi sub quibusdam metaphoris soliti essent loqui, volentes persuadere ad conciues amorem, per quem ciuitas proficit, communitatem posuerunt in vxoribus & filijs in dilectione mutua: sed in possessionibus in communicatione necessaria. Quia si quis viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo amor Dei manet in eo? quod fuit præcipuum Stoicorum. Rerum enim exteriorum, siue diuitiarum contemptiui erant, vt de Socrate refert Hierony. Per hoc autem patet responsio ad obiecta, quia vnio & amor habet gradum in interioribus entibus: quoniam perfectior est vnio in corpore animato, si in diuersis organis virtus animæ diffundatur ad diuersas operationes vnitas in vna substantia animæ, sicut apparet tam in animatis perfectis, quàm in animatis quæ habent solum sensum ta-
G ctus, vt sunt vermes, & quædam animalia quæ Arist. vocat in 2. de anima, animalia imperfecta. Propter quod & Apostolus comparat corpus mysticum, idest, Ecclesiam verò corpori & naturali, in quo sunt membra diuersa sub diuersis potentijs & virtutibus, in vno principio animæ radicatas vnde & vnionem allegatam reprobat Apost. in 1. Epist. ad Cor. dicens. Si totum corpus oculus, vbi auditus? Et si totum auditus, vbi odoratus? quasi necessarium sit in qualibet congregatione, quę pręcipue est ciuitas, esse distinctos gradus in ciuibus quantum ad domos & familias, quãtum ad artes & officia: omnia tamẽ vnita in vinculo societatis, quod est amor suorum ciuium, vt dictum est suprà, & de quo etiam Apost. dicit ad Col. Cum. n. connumerasset quę-
H dam opera virtuosa, ad quæ ciues adinuicem obligantur, statim subdit. Super hæc autem omnia charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis, & pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua vocati estis in vno corpore distincto, videlicet per membra iuxta ciuium statũ. Ex qua diuersitate artium & officiorum, quanto in eis multiplicatur amplius, tanto ciuitas redditur magis famosa, quia sufficiẽtia humanæ vitæ propter quam necessaria est constructio ciuitatis, magis reperitur in ea: quod si forte allegatur de discipulis Christi, quibus omnia fuerunt cõmunia, non importat legem communem, quoniam status eorum omnem modum viuendi transcendit. Ipsorum. n. politia non ordinabatur ad vxores & filios, sed ad ciuitatem cœlestẽ, in qua neque nubent, neq; nubentur, sed sunt sicut Angeli
I Dei: sed quãtum ad diuitias bona erant communia. Quod solum perfectorum est, & Dominus dicit in Euangelio. Si vis, inquit, perfectus esse, vade & vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Hoc & Socratici fecerunt & Platonici, sicut contemptiui rerum temporaliũ, vt de Plotino scribit Mercurius Trimegistus, & Macrobius super somnium Scipionis. In cæteris autem ciuibus communis status expedit possessiones habere distinctas ad vitanda litigia. Sicut enim & de Abraham & Loth scribitur in Genesi. Cum enim contentio oriretur inter ipsorum pastores pro pastura gregum, ne quæso dixit Abraham ad Loth, sit iurgium inter me & te, & pastores meos & tuos. Fratres enim sumus. ecce vniuersa terra coram te est. Si ad
K sinistram ieris, ego dextram tenebo. si dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. per quod habemus, quod inter ciues expedit ad societatem seruandam, ipsorum diuitias esse distinctas. & sic patet responsio ad prædicta.

CAP. V.

De opinione Socratis & Platonis circa mulieres, quomodo sint exponendæ rebus bellicis.

SEd ad eandem politiam sedeundo prædictorum Philosophorum, quædam alia Aristotel. eisdem attribuit in pre-

in prælato libr. quia volebant mulieres instruendas in rebus bellicis. Quorum argumentum inducit secundum ipsos, quia videmus in auibus rapacibus feroces esse fœminas, & efficacius pugnare, hoc idem & de bestijs liquet, sicut præcipue in ferocibus animalibus est manifestum. Amplius autem corporale exercitium confert fœminis, quantum ad virtutem corporis & fortitudinem, sicut in ancillis familiarum, & mulieribus rusticanis est manifestum, quia fortiores sunt & saniores. Virtutis autem proprium est, quòd bonum faciat habentem, & opus suum bonum reddat. Si ergo in gymnasijs ac rebus bellicis magis confortatur fœminea virtus, congrue opera bellica videntur eisdem competere. Amplius autem proportio qualitatum primarum ad hoc idem inducit, vt calidi, & humidi, frigidi & sicci, ex quibus ad medium deductis, fortificatur mistum in sua virtute. Sic enim videmus ligna viridia ex quo in eis humidum est consumptum, & ad medium deductum, quòd fortius ardent. Sic etiam videmus in auibus rapacibus, quòd fœminę ratione sui motus sunt fortioris naturæ & maioris corpulentiæ. Cum igitur in mulieribus abundet humidum, sicut in pueris, per motum consumitur & venit ad temperamentum, & vires recipit. Huius autem argumentum assumitur de regno Amazonum, quod fortissimum fuit in oriente, & quasi totam Asiam tertiam partem orbis subiugauerunt sibi, vt historiæ narrant, quæ de Scythis orientalibus traxerunt originem: vnde & apud ipsos Scythas, de quibus descenderunt Tartari, mulieres in rebus bellicis exponuntur, & cum suis militant viris. Ex quibus omnibus moti forte fuerunt præfati philosophi in constitutione politiæ, mulieres fore ad opera bellica exponendas. Sed contra hanc politiam rationes sunt fortes, quibus difficile est respondere. Vna quidem est Arist. in 2. Politicorum: quia non est eadem ratio de animalibus & hominibus, eo quòd animalia non subijciũtur dominio iconomico. Solus autem homo gubernationi intendit familiæ. Quæ quidem fieri non potest, vbi mulieres exponerentur armis, quia sicut in politica officia sunt distincta, ita & in iconomia, vt pater familias ad exteriora negotia intendit: mulieres autem ad intrinsecos actus familiæ. Cuius quidem argumentum assumere possumus ex parte Romanę reipublicæ, quæ vt tradunt historiæ, duos babebat consules. Vnus intendebat bellicis rebus: alter rempublicam gubernabat. Hoc idem & de Amazonibus scribitur. In quorum regno seu monarchia duæ erant Reginę, siue monarchæ, quæ sic distinguebantur in officijs, sicut de Romanis consulibus est dictum. Secũda ratio sumitur ex ipsa membrorum muliebrium ineptitudine ad pugnandũ. Sic enim philosophus distinguit de gestis animalium inter masculum & fœminam, quia masculus habet superiora membra grossiora, brachia, manus, neruos, & venas, ex quibus vox grossior generatur, nates verò & ventrem & alia circunstantia subtiliora. mulieres autem econuerso. Et hoc vt in actu generationis sint aptiores. Amplius autem & mamillas ad nutriendam prolem, quæ omnia sunt impeditiua pugnæ: vnde & de Amazonibus scribitur, quòd puellis mammillas amputabant dextras, sinistras autem comprimebant, ne impedirentur à sagittando. Tertia ratio sumitur ex dispositione animę. Tradit enim philosophus de gestis animalium, quòd mulier est masculus occasionatus: vnde sicut deficit in complexione, ita & in ratione. Et inde est, quòd propter defectũ caloris & complexionis sunt pauidæ & mortis timidæ: quod in bellis maxime fugiendum est. Propter verò defectum rationis, carent astutijs bellicis, quibus pugnantes vt plurimũ sunt victores, sicut Vegetius tradit de re militari: vnde tradunt historię quòd Alexander quibusdam astutijs, & blanditijs deuicit Amazones, magis quàm bellandi fortitudine. Quarum regnum temporibus eius fortissimum, & potentissimum erat in Asia. Quarta ratio sumitur ex periculoso commercio viri & mulieris, quia actus venereus corrumpit existimationem prudentiæ, vt tradit Philosophus in septimo libro Ethi-

A corum, & impossibile est in eo aliquid intelligere. Ex qua causa virilis animus eneruatur: vnde ferunt historiæ Iulium Cæsarem cum bellum immineret iussisse suas omnes delitias separari à castris, & præcipue mulieres. Cyrus etiam Rex Persarum, cum Lydos superare non posset quia fortissimi erant, & ad labores assueti, tandem per ludos & vsum veneris ibidem constitutos, virtute & fortitudine eneruatos per domuit. De ipsis insuper Romanis antiquis, sic scribit Vegetius in principio lib. 1. Ideo ipsos perfectos ad bellum semper, quia nullis voluptatibus, nullisque delitijs frangebantur. Quid plura, quia etiam equi fortissimi, qui aliàs sunt audacissimi ad pugnandum, & procul odorant bellum, ex præsentia equæ distrahuntur à pugna. B Propter hanc ergo causam, ipsæ Amazones, vt historiæ narrant, nullum virum in sua recipiebant acie. Patet igitur ex iam dictis mulieres à rebus bellicis excludi debere.

CAP. VI.

Assignat alteram partem, quòd non est conueniens mulieres exponi debere bellicis rebus, & respondet ad argumenta in contrarium facta.

SEd quia motiuum dictorum philosophorum probabi- C litatem habuit, sicut in argumentis apparet, soluendæ sunt ipsorum rationes, & cum reuerentia pertractandæ: quod enim ponitur exemplum de auibus rapacibus & quibusdam bestijs, quòd audaciores & fortiores sunt fœminę ad pugnandum & capiendum prædam: ergo similiter erit in mulieribus. Ad hoc est responsio, quia non est simile de auibus, & bestijs, & mulieribus. Vt enim dictum est supra homo naturaliter est ciuilis & iconomicus, & in gubernatione suæ familię proprius actus est mulieris siue in nutritione filiorum siue in honestate seruanda in domo, siue in prouisione victualium: quæ omnia fieri non possent, si rebus bellicis intenderent, & propter hæc natura ipsam sic disposuit, vt ab ipsa pugnandi occasio tolleretur, quia vt Philos. vult in lib. de animalibus, mulieres debiliora habẽt corpora quàm viri, & sunt minoris caloris, & sola illa mẽ- D bra grossiora in eis videmus, quæ ad actum ordinantur generationis & gestum, vt venter & nates, ac ad nutrimentũ mamillæ. Omnia autem alia habent subtiliora & debiliora quàm viri, & minus neruosa, in quibus fortitudo cõsistit, vt sunt pedes & crura, manus & lacerti, & sic de singulis membris, vbi fortitudo fundatur, vt dictum est suprà. Quod verò dicitur ꝙ fortitudo augetur in eis per exercitium, hoc est verum, ergo pugnare expedit eis. Ad hoc responderi potest, quòd sola fortitudo non sufficit ad vincẽdum in pugna, vt probat Vegetius de re militari in principio, sed astutia bellãdi, qua mulieres carent. Rudis enim & indocta multitudo exposita est semper ad necem. Sic autem breuitas corporum Romanorum aduersus Germanorum proceritatem præualuit, vt ibidem dicitur, & propterea mulieres non debent actibus exponi, ex quibus à virtutibus excludantur, quod contingit si rebus bellicis de- E putentur propter incentiuum libidinis, quod in eis est & respectu sui, & ex consortio viri: propter quod natura mulieri multa fræna prouidit, vt est verecundia, quæ est præcipuum vinculum eius, vt Hieronymus scribit ad Cellantiam virginem. Talares vestes, annulus in digito, seruitus viri. Sic enim scriptura sacra testatur, Quoniã sub viri potestate eris: bellicis autem rebus intendere in republic. libertatem meretur, vnde & militibus iura gentium speciales apices priuilegiorum concedunt. Quod autem tertio obijcitur super idem medium de fortitudine ad bellandum, locum haberet, si sola fortitudo esset causa victoriæ, & aptitudo membrorum esset in fœminis ad pugnandum, sicut in viris, cuius contrarium est probatum. Et præterea natura mulieris est à viro pati, & non agere: pugnare autem summa est actio, cum sit actus fortitudi-

nis qui solus sit laudabiliter exerceatur, mereretur coronam. Dicendum est ergo simpliciter mulierem non debere exponi bellicis rebus, sed in domo quiescere, curam gerere rei familiaris, vt dictum est supra: vnde & in hoc Salomon in fine Prouerb. fortitudinem mulieris commendat speciale de ipsa componens Canticum, sub litteris hebraici alphabeti, ac totum circa eam ad domesticam referens actionem. Mulierem, inquit, fortem quis inueniet? Procul & de vltimis finibus pretium eius, quasi multum sit reuerenda, si habeat quæ sequuntur: vnde primo ponit artem filandi. Quęsiuit, inquit, lanam & linum, & operata est consilio manuum suarũ, per hoc volens ostendere, quòd istud sit proprium earum officium: propter quod & in gestis Caroli Magni scribitur, quòd filiabus suis quas intime dilexit, colo & suso mandauit insistere, & operosas esse. Vlterius Salomon subiungit alios actus mulieris, qui referuntur ad domesticam domum, vt est filiorum curam habere, familiam dispensare, suæ domui prouidere, amicos viri sui honorare, ac defectus eius supplere, quæ sunt propriæ operationes coniugis, & ad bona matrimonij pertinentes, vt de Abigail vxore Nabal carmeli scribitur, sicut patet in 1. Reg. Sed quia talis solicitudo multas habet pturbationes, vt de Martha dicitur in Luca. Martha Martha, solicita es, & turbaris erga plurima, cum talia sint obiectum virtutis & fortitudinis: ideo dictus sapiens talem mulierem fortem vocat non quidem fortitudine ad opera belli, sed ad patienter gubernandam familiam, vt superius est ostensum.

CAP. VII.

Refert aliam opinionem dictorum Philosophorum quantum ad principatum, quem volebant esse perpetuum, circa quam disputat ad vtranque partem.

Est autem & alia conditio, quam Philos. in 2. poli. attribuit politiæ dictorum philosophorum, videlicet magistratus ad regimen iuxta morem Atticæ regionis, cuius caput sunt Athenæ, post mortem videlicet Codri Regis: quos quidem magistratus Romana respublica Senatores vocabat. Hos præfati philosophi voluerunt esse perpetuos, & quoscunq; officiales in sua politia constitutos; quorum motiuum fuit imitatio naturę, vt Arist. eis imponit. Videmus enim in terra, quòd partes eius eodem modo semper se habent, vt in mineris contingit, quia minera auri in eadem parte terræ semper generat aurum, & minera argenti argentum. Vnde in Iob 28. dicitur. Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est, in quo conflatur. Ex hoc ergo principio sic concludunt, quòd si locus auri nunquam mutatur, & argenti, vt fiat locus plumbi, vel ferri: nec locus plumbi vel ferri, vt fiat locus auri, vel argenti. Sic & in principatibus contingere debet, quia nec principes, nec sui officiales mutari debent, vt fiant aliquãdo subditi, vel quòd subditi fiant officiales, vel principes, quia ars imitatur naturam inquantum potest. Amplius autem ad hoc idem probandum sic argumẽtum assumi potest: quia vt Philosoph. dicit in principio suæ meta. experientia facit artem, & inexperientia casum. & Vegetius de arte militari. Sciẽtia, inquit, rei militaris nutrit audaciam. Nemo enim facere metuit, quod se bene didicisse cõfidit. Ex his autem arguitur, ꝙ si fiat mutatio rectorum, vel principũ, seu magistratus interdum assumitur inexpertus, ex quo multi cõtingunt errores in politia. Rursus ad idem. Talis vicissitudo regimini derogat, vt dictum est supra in 2. libro: quia datur occasio subditis non obediẽtiæ ex spe euadendi manuum principis, vel veniendi ad dictum principatum, & sic motiuum dictorum philosophorum Socratis videlicet & Platonis, videtur consonum rationi. Sed econuerso fuit motiuum sapientum vrbis, siue Romanæ reipublicæ, quia post expulsionem regũ statuerunt consules, vnde in 1. Machab. scribitur inter alia commendabilia de Romanis, ꝙ committunt vni homini magistratum suum per singulos F annos dominari vniuersæ terræ suæ, & omnes obediunt vni. Causam autem assignant historiæ, vt nec insolens diu maneret, & moderatior cito succurreret. Quam quidem causam Philosoph. etiam tangit in 2. poli. quia mutare aliquando principatum ac dignitatem, magistratus personis idoneis distribuere, causa est maioris pacis in ciuitate, & in politia quacunque. Alia autem causa assumitur ex vno principio Philosophi 5. Ethic. vbi dicitur, quòd principatus virum ostendit. Contingit enim interdum personam assumptã ad dignitatem esse hominem virtuosum in gradu, sed postquam statum principatus accepit, eleuatur in superbiam, & tyrannus efficitur. Sicut accidit de Saule, de quo dicitur in 1. Regum quòd quando assumptus est in regem, inter filios Israel non erat melior vir illo, & solis duobus annis in sua permansit innocentia. Postquàm autem G factus tyrannus & Deo inobediens, dictum est ei per Samuelem. Quia abiecisti sermonem Domini, & non obedisti voci eius, abiecit te Dominus ne sis rex. Amplius autem gradus quidam est in natura hominis, quantum ad virtutes & gratias. Quidam enim sunt ad subiectionem dispositi, sed ad regimen minus valent: quidam autem econuerso. Ex tali ergo opinione, quia bonus est subditus, assumptus est male regẽs, si perpetuetur cum principatu est causa scissuræ in ciuitatem, conueniens est mutare rectores. Rursus, appetitus honoris inest homini, vnde Valerius maximus dicit, quòd nulla est tanta humilitas, quæ hac dulcedine non tangatur: & hinc sequitur aliud, scilicet quòd est superioris impatiens. Dare ergo principatum vni soli est causa seditionis in multitudine: & ista est etiam ratio Aristot. in 2. poli. vbi dicit, quòd Socrates semper facit eosdem principes, quod seditionis est causa apud nullam di- H gnitatem possidentes. Videntes enim se omnino statu carere, si contingat eos esse viriles & animosos, ad discordias nituntur ciuium. Propter quod Valerius Maximus refert de Fabio Duce Romano. libr. 10. & de quo dictum est supra, quòd cum sæpius consulatum habuisset, & in sua progenie talis dignitas à longo tempore per successionem cõtinuata esset, id egit cum populo, vt aliquando vacationem eius honoris Fabiæ genti darent. Laudabilis igitur politia est, in qua secundum merita vnicuique ciui vicissim distribuuntur honores, vt antiqui fecerunt Romani, quam etiam Phil. magis commendat.

CAP. VIII.

Hic declarat melius esse in politia non perpetuare rectores, I & respondet ad partem oppositam, vbi etiam dicit, nullum in Lombardia habere dominium, nisi per uiam tyrannicam, Duce Venetiarum excepto.

Sed quod pro se inducũt de mineris præfati philosophi, non habet similitudinem, siue necessitatem in arguendo, eo quòd mineræ, siue auri, siue argenti, siue cuiuscunque metalli recipiunt impressionem à corpore cęlesti, quę est ad vnum determinata: vnde sicut ficulnea semper ficus producit & non alium fructum propter eadem principia quæ sunt in ipsa, & mediante influentia cœlesti: ita & eadem pars terræ sic disposita, vt sit minera auri, semper faciet aurum. Sed non sic est de voluntate humana, quæ k syderibus non subijcitur, vt Ptolemæus probat in Centilogio, quia volubilis est: vnde actus humani ponuntur à Philosopho in Ethicis de contingenti materia, & inde variantur de bono in malum, & econuerso, & ideo perpetuatio est periculosa. Sed quod postea dicitur de experientia, hoc supponi debet, vt eligatur expertus qui possit & sciat regere, & ciues dirigere ad virtutem, aliàs si eligitur vnus insufficiẽs pretio, vel amore, iam politia est corrupta. Formã enim eligendi tradit ille Ietro Moysi cognato suo, vt in Exod. scribitur loquens de principibus & assessoribus populi. Prouide, inquit, viros potentes de omni populo, quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue in ex eis tribunos, & centuriones, quinquagenarios, & decanos,

nos,qui iudicent populum.Philos.etiam in 5. Ethic.dicit, A quòd non finimus hominem principari,in quo est natura humana tantum, sed illum qui est perfectus secundum rationem: quia si aliter fiat assumptus ad principatum, dat sibi plus de bonis,& tyrannus efficitur. Quòd autem inducitur vltimo de derogatione regiminis, si principatus imitetur,hic attendendum est sicut tactum est suprà. in 2.lib. quòd regiones diuersificantur quantum ad homines,& in complexione,& in modo viuendi, sicut cætera viuentia secundum aspectum cœli,vt Ptolemæus tradit in quadripartito. Si enim plantæ transferuntur ad aliam reginnem,ad eius naturam conuertuntur: simile est de piscibus & animalibus.Sicut ergo de viuētibus,ita & de hominibus.Gallici enim qui se transferunt in Siciliam, ad naturam applicantur Siculorum: quod quidem apparet, quia vt narrant B historiæ, iam ter est populata dicta insula de præfata gente.Primo enim tempore Caroli Magni, secundo ad trecentos annos tempore Roberti Guilcardi, & temporibus nostris per regem Carolum, qui iam imbuerunt ipsorum naturam. Hoc ergo supposito dicendum est,quòd regimen & dominium ordinari debet secundum dispositionē gentis,sicut ipse Philosop.in politicis tradit. Quædam autem prouinciæ sunt seruilis naturæ, & tales gubernari debent principatu despotico, includendo in despotico etiam regale.Qui autem virilis animi & in audacia cordis & in confidentia suæ intelligentiæ sunt,tales regi nō possunt nisi principatu politico, communi nomine extendendo ipsum ad aristocraticum. Tale autem dominium maximè in Italia viget: vnde minus subijcibiles fuerunt semper propter dictam causam, quòd si velis trahere ad despoticum princi- C patum,hoc esse non potest nisi domini tyrannizent: vnde partes insulares eiusdem quæ semper habuerunt reges & principes,vt Sicilia,Sardina,& Corsica, semper habuerunt tyrannos.In partibus autem Liguriæ,Aemiliæ,& Flaminiæ, quæ hodie Lombardia vocatur, nullus principatum habere potest perpetuum,nisi per viam tyrannicam, Duce Venetiarum excepto,qui tamen temperatum habet regimen vnde principatus ad tempus melius sustinetur in regionibus supradictis.Quod enim dicitur derogare politiæ, non est verum si eligantur idonei,aliàs vt dictum est, corrumpitur politia. Idoneos autem Arist.tradit in politicis lib.4. medeocres ciuitatis,hoc est, nec nimis potentes, quia de facili tyrannizant,nec nimis inferioris conditionis, quia statim democratizant.Cum enim se in alto cōsiderant sui im- D memores, & sicut ignari regiminis, in erroris barathrum submerguntur, vel de improuida cura ad subditos, vel de præsumptuola audacia ad aliorum grauamina,vnde & politia corrumpitur & inquietatur.Assumendi igitur sunt rectores vicissim in politia siue consules,siue magistratus vocentur, siue quocunque alio nomine,dummodo idonei reperiātur.Amplius autem nec periculum imminet,quia iudicant secundum leges eis traditas, quibus sunt per iuramentum astricti: vnde non est materia scandali puniēdo, quia tales leges ab ipsa multitudine sunt institutæ.Rursus, nec dominio derogat, si leuiter puniat secūdum naturam gentis subiectæ, quia aliquando in talibus regionibus melius politia seruatur dissimulando culpam,vel dimittendo pœnam.In quo facto virtus epicietis,de qua Philos.loquitur in 5.Ethic.videtur locum habere,quæ iustum legale diminuit.In quo etiam regimine regulæ illius summi pastoris sunt attendendæ,videlicet beati Gregorij in registro & pastorali, in quibus modum correctionis tradit secūdum personarum statum & qualitatem.

CAP. IX.

Hic disputat de communitate bonorum quantum ad possessiones, quam quidam philosophus nomine Pheleas dicit debere adæquari in omnibus,et quòd est falsum,quòd Licurgus philosophus sensit.

Et quia opiniones dictorum philosophorum versabantur circa communitatem possessionum,congruum videtur de alijs dicere,qui circa ipsas suam constituerunt politiam. Duo enim fuerunt philosophi,qui considerantes litigia generari in ciuitatibus ex eo quòd vnus abundat, & alter caret,voluerunt in sua politia adæquare in ciuitatibus suis possessiones. Vnus fuit Pheleas Calcedonius, de quo Philosophus loquitur in 2.politi. Alter fuit Licurgus Spartanorum regis filius, qui Lacedemonijs iura constituit, vt tradit Iustinus,vt æquata possessio neminem potentiorem altero redderet.Modus autem quem teneri voluit Pheleas in adæquando,narratur à Philosopho,vt fieret videlicet in ipsa constitutione ciuitatis habita consideratione multitudinis ciuium & camporum , aliàs difficile iudicabat, & vt hoc perseueraret, ordinabat matrimonia contrahi inter maiores & minores, & sic per hoc tollebantur iurgia, mouebantur iniuriæ,auferebantur arrogantiæ, vel superbiendi materia. Ad hoc etiam mouebat exemplum in alijs politijs: quia vbi est bonorum temporalium inæqualitas,contingit sæpius perturbatio. Ibi enim est inuidendi occasio: inde cupiditas oritur, quæ iuxta Apostolum, radix omnium malorum est.Ipse etiam Licurgus propter hanc causam in legibus quas Lacedemonijs tradidit, pro ipsorum conseruanda politia,artificiales subtraxit diuitias, siue numismata in commutationibus rerum venalium, in solis naturalibus diuitijs tales permutationes relinquens. Sed hanc positionem Philoso.reprobat in 2. politic.ostendens hanc adæquationem omnino impossibilem, & per consequens contra rationem: & primo ex parte humanæ naturæ, quæ non semper in familijs multiplicatur æqualiter, quia cōtingit vnum patrem familias habere multos filios, alium autem nullum. Quòd ergo illi duo haberent æquales possessiones, esset impossibile, quia vna familia deficeret in victualibus,altera superabundaret, & hoc esset contra prouisionem naturæ: quia quæ familia plus multiplicatur in prolem, amplius cedit ad firmamentum politiæ propter ipsius augmentum quàm quę in generatione prolis deficit, & quodam iure naturæ magis meretur à republica,siue politia prouideri. Amplius autem natura nō deficit in necessarijs, vt dictum est suprà, ergo nec ars quæ ciuilis est regiminis: sed hoc cōtingit,si in familijs adæquantur possessiones, quia videlicet ciues moriuntur penuria, vnde politia corrumpitur.Non tantum autem ex parte naturæ humanæ sequitur inconueniens adæquare possessiones,sed etiam ex gradu personæ. Est enim differentia inter ciues,quemadmodum inter membra corporea,cui politia est superius comparata, in diuersis autem membris virtus diuersificatur & operatio.Constat enim q maiores expensas cogitur facere nobilis, quàm ignobilis: vnde & virtus liberalitatis in principe magnificentia vocatur propter magnos sumptus.Hoc autem fieri non posset,vbi possessiones essent æquales: vnde & ipsa vox euangelica testatur de illo patrefamilias, siue rege qui peregre profectus est, qualiter seruis suis bona distribuit,sed nō æqualiter, immo vni dedit quinque talenta,alteri duo, alij verò vnum, vnicuique secundum propriam virtutem.Amplius autem nec ipse ordo naturæ hoc patitur,in quo diuina prouidentia res creatas in quadam inæqualitate constituit siue quantum ad naturam, siue quantum ad meritum: vnde ponere æqua- E litatem in bonis temporalibus, vt sunt possessiones, est ordinem in rebus destruere, quem Aug.respectu inæqualitatis diffinit de ciui.Dei.Est enim ordo parium & disparium rerum sua cuique tribuens dispositio, & ex hoc Origenes in Periarchon reprehenditur,quia omnia dixit æqualia ex sui natura, sed facta sunt inæqualia propter defectum sui, hoc est,propter peccatum. Non ergo ex adæquatione possessionum vitantur litigia,quin potius augmentātur, dum in hoc destruitur,siue tollitur ius naturæ, quando subtrahitur indigenti qui plus meretur. Item,quia contra rationem est esse omnia æqualia in politia,cum omnia Deus instituerit in numero,pondere,& mensura,vt in lib. Sapient. dicitur, quæ gradum inæqualitatis ponunt in entibus, & per consequens in ciuilibus, siue politijs.

CAP. X.

Agitur rursus de politia Platonis & Socratis, quantum ad genera hominum qui requiruntur in ea, quæ sunt quinque, vbi multum disputatur de numero bellatorum.

Sed redeundum est ad politiam Socratis & Platonis, quia quædam alia constituerunt in ipsa præter ea quæ dicta sunt suprà. Suam enim ciuilitatem distinxerunt in quinque genera hominum, videlicet in principes, consiliarios, bellatores, artifices, & agricolas. Quæ quidem diuisio satis videtur sufficiens ad perfectionem ciuitatis, quia omnia genera hominum comprehendit, quæ ad regimen politicum pertinent. Sed Arist. in hoc prædictos philosophos videtur reprehendere, tum quia numerum ponebant bellatorum excedentem proportionem ciuitatis: ponebant enim mille bellatores ad minus, vel ad plus quinq; millia. Secundum quod Philoso. reprehendit, est quia sic distinguebant bellatores ab alijs, quòd nullo modo se exponerent bellicis rebus alij ciues à bellatoribus. Sed quantum ad primum non videtur determinatus numerus posse poni, eo quòd omnes ciuitates non sunt æqualis potentiæ & virtutis: vnde consideranda est multitudo populi in ciuitate, & secundum numerum constituere bellatores. Item, latitudo regionis, vt sit sufficientia pascuorum & victualium: vnde Arist. dicit in 2. polit. quòd si tanta debeat esse multitudo bellatorum in ciuitate, oportet ipsam adæquari ciuitati Babyloniæ, quæ videlicet excedit in genus multitudine, & in latitudine camporum. Sed si attendimus ad ipsum numerum bellatorum, qui est mille, vt historiæ tradunt, secundum vnam expositionem politia Platonis & Socratis cum ciuilitate concordant Romuli primi constructoris vrbis, à quo & illud nomen miles originem habuit, vnde & miles dicitur electus ad bellandum ex numero mille, quia mille erant tunc expediti bellatores ab ipso electi ad pugnandum contra aduersarios vrbis, vt contra Sabinos primo, vlterius verò contra Samnites, & sic in hoc concordabat Romulus cum Socrate & Platone, licet primus conditor vrbis per longum tempus philosophos antecesserit sæpe dictos. Alio modo dicitur miles quasi vnus ex mille, iuxta quod scriptura volens commendare sanctum Dauid de constantia & fortitudine, Dilectus inquit, meus candidus & rubicundus electus ex milibus, vt sic importet quandam excellentiam in pugnando, quos scriptura sacra expeditos vernaculos appellat in Genesi. Sic enim scribitur de Abraham, quòd contra quatuor reges processit cum trecentis decem & octo expeditis vernaculis, qui quinque reges deuicerunt capto Loth nepote eiusdem Abrahę cum tota familia: vnde satis credibile videtur, quòd maiorem habuit multitudinem ad pugnandum, sed isti nominantur propter ipsorum probitatem ad inuadendum. Sic & Gedeon trecentos elegit de populo Israelitico ad pugnandum contra castra Medianitarum, vt in libro Iudicum traditur, quos probauit diuino mandato esse aptiores ad pugnam, ex eo quòd transiens populus quasdam aquas, omnibus ex populo bibentibus ex aquis prædictis & genua flectentibus, illi soli lambuerunt vt canes non poplite flexo. Tales igitur sic electos nō videtur possibile mille in ciuitate reperiri, & multo minus quinq; milia, & sic vera est sententia Aristotelis contra Socratem & Platonem, si sic intendant. Secundum verò quod Arist. improbat, est de distinctione bellatorum, quasi alij ciues sint immunes à bello, vt consiliarij, & artifices: quod non est verum vbi sit aggressus multitudinis hostium cōtra ciues. Quamuis autem bellatores sint aptiores ad pugnam, quia experientiam habent, & pugnandi artem, & vt ait Vegetius, Nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit, impetum tamen multitudinis sustinere non possent nisi cum multitudine. Sic enim Iudas Machabæus defecit, quia cum paucis pugnauit cōtra multitudinem Bacchidis principis Demetrij regis. recedente

F ab ipso multitudine suæ gentis, sicut patet in 1. lib. Machabæorum. Hinc est etiam quòd quamuis Saul elegerit tria milia virorum ad defensionem sui regni (duo. n. milia erāt cum ipso, vbi ipse curiam tenebat, vt in Magmas, & in Bethel, mille vero cū Ionatha in domo propria, vt in Gabaa Beniamin) nihilominus contra multitudinem hostium multitudine vsus est: vnde cum Naas Ammonites rex eiusdem regionis obsideret cum multitudine Iabes Galaad, trecenta milia de filijs Israel congregauit in castris, & triginta milia de tribu Iuda ad expugnandum Ammonitas præfatos, vt scribitur 1. Reg. Sed aduertendum quòd militaris disciplina Vegetij in 3. lib. secundum sententiam Lacedæmoniorum, siue Atheniensium, restringit numerum in exercitu armorum, videlicet ad decem milia peditum, & duo milia equitum, vel ad plus viginti milia peditum, & quatuor milia equitum, ostēdens magnam multitudinem esse damnosam, tum quia difficilius regitur, tum quia G laboriosius in victualibus prouidetur. Ibidē etiam cum exercitu computat non solum tyrones, sed etiam auxiliatores, quod ad alios ciues referimus, qui non erant militię deputati: & præterea idem Vegetius in 1. lib. vbi docet eligi tyronem, ad agricolas & artifices magis remittit, eo quòd assueti sunt ad labores. Assumendi sunt igitur ciues ad pugnam non solum bellatores distincti in quocunque genere sint, siue consiliarij, siue artifices, siue agricultores, dummodo dispositionem corporis habeant, vnde non impediantur à pugna, vt sunt homines corpulenti & ponderosi ad ambulandum. Ciues nimijs delitijs dediti, homines etiam prouectæ ætatis, quos emeritos habebant antiqui Romani, H homines etiam quos diuina lex prohibet ad pugnam, hos excludere à pugna dignum videtur, vt patet in Deutero. quos lex prædicta prohibet, instante exercitu, & acclamante pręcone. Vbi quatuor genera hominum ponuntur, qui à pugna excipiuntur ibidem, videlicet qui ædificasset nouam domum, & non ea fuisset vsus: vel qui plantasset nouam vineā: & qui in proximo vxorem duxisset. Quæ quidem tria intentionem distrahunt à pugnante, & ex hoc efficitur minus audax. Quartum genus est nimis timentium mortem, qui à sacra scriptura formidolosi vocātur. Vegetius etiam in principio primi libri, inter artifices quinque genera hominum dicit excludenda à castris, videlicet piscatores, aucupes, dulciarios, id est, qui delitijs intendunt, lenciunes, id est, qui molles sunt & flexibiles. Item, qui videntur intendere ad ginecia, id est, ad opera muliebria, vt sunt opera I textrina, siue venerea. Cæterum de ordine castrorum, siue exercitus, & ipsius rectoribus, seu motoribus, non est præsentis negotij: quia nostrum non videtur congruum docere pugnare, vel de eiusdem pugnæ gymnasijs agere, sed solam veram tradere politiam, per quam si ad veram pertingamus, disponimur ad viuendum secundum virtutem, & quasi participamus cœlestem, quæ est ciuitas Dei, de qua gloriosa dicuntur.

CAP. XI.

Hic declarat de politia Hippodemi Philosophi, qui reprehenditur quantum ad genera hominum, quia ponit solum tria, & quantum ad numerum populi.

k PRæter has autem quamuis Philoso. in 2. politic. multas pertractet politias, inter alios tamen à supradictis qui multum de politia tractauerunt, fuit Hippodomus philos. Euriphōtis filius, sed Milesius patria, vnde Thales vnus ex septem sapientibus originem traxit. Hic enim suam politiam ex multis, & ad plura ordinauit, & primo quidem in ea numerum multitudinis determinatum tradidit ciuitatis circa decem milia virorum: quem numerum sufficienter putabat in omni ciuitate, cuius forte fuit motiuū, quod superius traditum est de castris, quia melius gubernantur, & in ductualibus potest per rectores congruentius

proui-

prouideri. Dictam autem multitudinem ad tria genera hominum reducebat, ad bellatores videlicet, artifices, & agricolas. In qua quidem diuisione sic ponebat eos esse distinctos, quod nec bellator ad cultum terræ, nec ad negotiationes, nec agricola ad arma transiret. Horum autem genera hominum sufficientiam dicebat esse, quia ordinantur ad conseruationem humanæ vitæ. Agricolæ quidem quantum ad victum, artifices autem quãtum ad tegumentum, sed bellatores ad bonorum suorum firmamentum, siue custodiam. Sed si ad ea quæ dicta sunt suprà, & infra est dicendum, faciliter errorem dicti Philosophi percipere possumus ex iam dictis: quia in politia determinatum numerum dare non possumus, sed multiplicatur in ea populus vel propter amænitatem loci, vel propter famam regionis, vel propter fœcunditatem gentis. Rursus, videmus ciuitates, quòd quanto magis abundant in gente, tanto maioris potentiæ & famosiores iudicantur, nec propter hoc impediuntur in regimine, si per officiales bene disponantur & rectores, quia pœnæ in legibus iustitiæ hominum arcent malitiam, & sunt in politia medicinæ quædam, vt tradit Philos. in 2. Ethic. Nec iterum distingui sic debet, quin cum opportunitas hoc requirit, illa tria genera sint admixta: quia artifices & agricolæ aliquando sunt bellatores, cum de istis duobus generibus hominum præcipue eligantur tyrones, vt dictum est suprà ex verbis Vegetij, & econuerso dicimus de bellatoribus ad artifices & agricolas, cũ de eis sæpius assumantur, sed & sua diuisio de solum tribus generibus hominum non est sufficiens, quia relinquit consiliarios & sapientes, qui sunt principalis pars politiæ, sine quibus conuenienter politia ipsa non regitur: vt enim historiæ tradunt, Demosthenes Atheniensis præfatos viros peritos vel quoscunque senes expertos sic se habere ad politiam diffinit, vt canes ad gregem, quorum custodia arcetur lupi, sic & se habent sapientes & aduocati in ciuitatibus, quia canes sunt populi, vnde Tullius scribit in libro de officijs quòd Solon plus profuit reipublicæ ciuitatis Atheniensis, quæ legibus & institutis eius erudita fuit, quàm victoria Themistoclis: quod bellum gestum fuerat consilio magistratus siue senatus instituti ab eodem sapiente, qui fuit vnus de septem: vnde & in Eccl. 16. c. scribitur. Melior est sapientia, quàm arma bellica. Vegetius etiam de arte militari, & Valerius Maximus de Aristotele referunt, quòd cum esset vitæ supremæ, reliquias senilibus atque rugosis membris in summo literarum otio vix custodiens, adeo valenter pro salute patriæ incubuit, vt eam hostilibus armis quasi solo æquatam, in lectulo, Athenis iacens eriperet, & quantum ad hoc simile in eod. lib. Ecclesiastæ. 9. ca. scribitur de sapiente. Ciuitas parua & pauci in ea viri, venit contra eam rex magnus, & vallauit eam, extruxitq; munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio, sicut accidit de Athenis per Philippum regem Macedonum, vt historiæ tradunt. Inuentus est in ea vir pauper & sapiens vt dicti philosophi, quorum fuit proprium mũdum spernere, & quasi vitam religiosam eligere, sicut Hiero. scribit, & postea subditur in eodem lib. quòd liberauit vrbem per sapientiam suam. Concluditur ergo ex præmissis, consiliarios non debere excludi à politia. Eodem etiam modo, nec rectores, cum sint caput vniuersitatis ciuilis, ex quo totum corpus dependet.

CAP. XII.

Refert etiam opinionem eiusdem, quantum ad possessiones, quas in tres partes diuidit, & in quo falsatur sua positio.

SVnt autem & alia, quæ dictus Hyppodomus posuit in sua politica, vt est de distinctione possessionum, quia in tres partes distinguebat possessiones totius regionis ciuitatis. Quasdam enim deputabat ad rem sacram, quæ scilicet diuino cultui dicabantur, vt sunt hodie bona ecclesiastica, quasdam autem assignabat communes, quæ bellatoribus dispensabantur, quasdam verò proprias, quæ agri- A colis debebantur. Artificibus verò nihil assignabatur, eo quod ex arte sufficienter viuere possent. Sed hæc diuisio, & si insufficiens videbatur in multis, inquantum tamen ad aliquid laudabilis erat, in eo videlicet quòd diuinę reuerentiæ deferebat. Quam quidem & iure naturę, & iure diuino debemus, sic enim mos fuit apud Antiquos Romanos, vbi viguit disciplina. Vnde Genes. 47. scribitur, quod tota terra Aegypti imminente fame tempore Ioseph, in seruitutẽ redacta est regis, præter terram sacerdotum quæ videlicet sic erat dedicata Deo, quod alienari non poterat, sicut nec hodie possessiones Ecclesię, nisi multum legitimis casibus. Philos. etiam refert in sua Metaphysica, quod Aegyptij fuerũt de primis Philosophiæ vacantibus, & præcipue in mathematicis artibus, cuius rationem assignat, quia gens illa sa- B cerdotalis plus vacare permissa est ex abundantia, videlicet eorum quam habebant ex possessionibus eis concessis, per quæ tollitur solicitudo in quærendo victum, & quamuis lex Mosaica prohibeat sacerdotibus inter fratres suos possessiones habere, plus tamen eisdem concessit, dum omnium ciuium possessiones in partem fructuum percipiunt, videlicet decimarum. Vnde Malach. 3. scribitur. Afferte, inquit, omnem decimationẽ vt sit cibus in domo mea, & de hoc quasi de opere perfectæ iustitiæ se ille Pharisæus extollit in Luca. Decimas inquit do, videlicet sacerdotibus & leuitis, omnium quæ possideo. Rationabile ẽt erat, quod Hyppodomus debellatoribus seu militibus ordinauerat, vt stipendia perciperent de bonis communitatis sicut communitati deseruiunt. Sic etiam Romana respub. statuit, vt de publico ærario viuerent. Quo quidem titulo dicit Ioannes Ba- C ptista militibus, vt in Luca scribitur. Estote inquit contenti stipendijs vestris, & Apostolus in prima epistola ad Cor. 9. Quis inquit, militat stipendijs suis vnquàm? Sed in hoc sua deficiebat politia, inquantum solis agricolis proprias assignabat possessiones, nisi forte hoc dicatur ratione agriculturæ, quia sic est proprius eorum actus: vnde agricolæ proprias dicuntur possessiones habere, quantum ad culturam. Cæteri vero ciues, quantum ad vsum. Alias esset imperfecta politia & defectiua. Constat enim possessiones vt dictum est supra in 2. lib. inter naturales diuitias computari, quæ sic vocantur, quia homo ipsis naturaliter indiget vt necessaria humanæ vitæ, & propter ipsarum amænitatem, ad refocillationem animę: vnde primus homo primo vsus est eis diuino mãdato, quia collatus est in paradiso, quem D Dominus plantauerat diuersis arborum generibus, vt operaretur & custodiret illum operatione quidem delectabili sine fatigatione, vt Aug. exponit 8. lib. super Genes. ad literam. De primis etiam filijs Adæ videlicet, Cayn & Abel historia Genes. narrat, quod prima ars quam didicerunt, fuit gubernare diuitias naturales, quia Cayn factus est homo agricola. Abel autem custos ouium. In hoc volens ostendere, ipsas esse institutas ad indigentiam vitæ. ergo non solis agricolis erant assignãdæ possessiones, vt Hyppodomus dicit. Ad perfectionem igitur politiæ requiritur, vt non solum agricolæ proprias habeant possessiones, sed etiam alij, nisi eo modo quo suprà est declaratum, & tanto amplius abundent, quanto in altiori culmine sunt constituti, vt su- E pra de regibus est dictum, vt iam patuit, ne forte ex nimia cura rerum temporalium distrahantur a rebus bellicis, vel ipsorum nimia amęnitate mollescãt, quod cedit in politiæ non modicũ detrimentũ. Vnde & ipse Hyppodomus proprias eis auferebat possessiones, vt solis armis intenderent.

CAP. XIII.

Ponit opinionem eiusdem circa iudices, & assessores politiæ, [illegible] & [illegible], [illegible] per iudices.

ET quia Phil. de dicto Hyppodomo longum adhuc sermonem fecit circa suam politiam, & de ipsa multum est dictum, sub compendio accipiẽda est sua traditio quæ restat. Omnium enim referre politias, cum qualibet certas

tas suam habeat & diuersam, laboriosum esset scribere, & fastidiosum audire. Illud autem in quo multum institit dictus Hyppodomus, fuit de iudicijs, vt refert Arist. in 2. pol. Primo quidem de iudicijs respectu sui, quia omnia iudicia ad tria reduxit, in quibus homines litigant, videlicet vel de damno rerum, vel de iniuria in personam: & hoc dupliciter, vel de offensa in verbo, vel de gestu quod dehonorationem Aris. appellat, secundum dictum philosophum, vel est de laesione siue percutiendo, siue vulnerando, quam Philo. mortem vocat, quia ad mortem ordinatur, de quibus longus est sermo in iure ciuili, & haec iniustificationem vocat ibidem, quia contra iustitiam exercentur. Distinguebat etiam de iudicijs ex parte iudicantium, quia ad duo genera referebat, videlicet ad patronum ordinarium. Secũdum verò erat prouocatorium, quod ipse principale vocat, in G quo erat appellationis refugium, & istud, vt Philoso. narrat in 2. polit. volebat constitui ex senioribus electis ciuitatis, qui male iudicata reuocarent, quos Thusci antianos, vel priores vocant, & ad hoc sunt inuenti. Interdum autem est sindicus constitutus ad idem, sic nominatus quasi curam gerens politiae, ne laedatur per iniustitiam, vt faciunt collegiorum oeconomi. Itẽ, statuit dictus Hyppodomus in sua politia in vtroq; praetorio tam ordinario, quàm principali, vt iudicia fierent sine collectione sapientum sed quilibet scriberet singillatim in pugillaribus de sententia ferenda suum consilium, quam ordinario, vel iudici appellationis secreto porrigeret, cuius causam Arist. assignat, ne forte timore ciuium deieraret, & declinaret à verò: quem modũ hodie politiae Thuscorum obseruãt ponendo fabam, siue denarium in pyscidibus deputatis ad affirmatiuam, vel ne- H gatiuam super rebus agendis pro republica, siue pro condemnando, siue pro absoluendo ciuem. Item, statuit idem Hyppodomus in sua politia quasdam leges pietate plenas, & iuri naturae consentaneas circa quaedam genera hominum. Primo quidem quantum ad sapientes, vt si ex eis aliquis ordinaret expediens ciuitati, vel castro, honorem consequeretur iuxta meritum operis, sicut factum est Ioseph per Pharaonem, vt in Genesi scribitur, & sic accidit Mardocheo per Assuerum, & hic propter beneficia quae vterq; contulerat, vnus quidem regioni, alter verò principi. Hoc idem etiam de bellatoribus praecipit, vt si aliqui eorum morerentur in bello ob defensionem patriae & bonum ciuitatis, ipsorum nati acciperent cibum de aerario publico. In quo quidem Romana respublica maxime conatum adhibuit victoriosos milites honorare siue in morte, siue in vi- I ta, vt historiae tradunt: sed praecipue in filijs, quia in eis cũ sint ipsorum similitudo, satis perpetuatur memoria, vt verum sit quod in Ecclesiastico scribitur. Mortuus est enim, & quasi non est mortuus. Similem enim reliquit post se, videlicet in beneficio adepto causa patris. Item, statuit ꝙ totus populus, videlicet tã bellatores, quàm artifices, quàm etiam agricolae, principem eligerent: nolebant enim principem per successionem, quemadmodum pro maiori parte obseruant ciuitates Italiae. Item, statuit, ꝙ princeps de tribus haberet curam praecipue, videlicet de rebus communibus, de peregrinis, & orphanis: Orphanos vocans omnes impotentes, qui non possunt sua iura consequi. Quod & lex diuina specialiter praecipit, eo quòd eosdem alij de facili se- k dunt propter impotentiam resistendi. Ista sunt igitur quae de politia tradit idem Philos. Et quamuis idem Philoso. in 2. polit. ipsam reprehendat in multis quae disputabilia sunt in vtranque partem, sicut actus humani cum sint de materia contingenti, multa tamen laudabilia scribit, & quae cum politia Romana concordant, sicut infrà videbitur Et haec de ipso intantum ad praesens sint dicta.

CAP. XIIII.

De politia Lacedemoniorum, quam reprehendit circa regimẽ seruorum, & mulierum, & circa bellatores.

NVnc igitur ad alias politias procedendum, quas Philoso. refert in praedicto li. 2. vt Cretensium & Lacedemoniorum, quae clarae videbantur & ex fama regionis, & ipsarum antiquitate, & earum authore. Et licet in multis Aristoteles commendet politiam praedictam, multa tamen ibidem reprehendit. Primo quidem de remissione quantum ad seruos, quia non vt subditos, sed vt amicos eos habebant, & inde lasciuiebant, & efficiebantur elati, & concitabant rixas in confinibus Lacedemoniorum contra tyrannos, vt de eis illud competeret, quod in Prouerb. 29. c. dicitur. Qui delicate à pueritia nutrit seruum suum, postea illum sentiet contumacem. Item, ibidẽ dicitur. Seruus verbis non potest emendari, quia quod dicis intelligit, & respondere contemnit. Sed forte hoc non sine ratione contingit interdum, quando imminent pugnae cum hostibus, quia tunc serui manumittuntur, eo quòd audaciores sunt ad aggrediendum. Vnde in 3. lib. Regum scribitur, quòd rex Achab per pedissequos ciuitatis ex mandato Dei Syriã percussit & fugauit. Propter quod historiae Romanae tradunt, quòd post conflictum ipsorum apud Cannas tanta fuit ipsorum strages, quòd coacti sunt relegatos & proscriptos reuocare, ac seruos libertate donare, ex quibus aciem fecerunt ad defensionem vrbis. Quia ergo Lacedemonij infestos habebant confines, ideo seruos seusus tolerabant. Lacedemonij enim confines erant, vt ipse Arist. dicit, duabus regionibus, Arcadiae videlicet, & Mysenae, item Thessalonicae: ab alia autem parte Achaiae & Thebaeis, qui antiquitus multum viriles fuerunt. Reprehenduntur ergo Lacedemonij si populares, quos seruos vocant, sustinent non refrenando eorum stultitias ex iam dicta causa. Sed tolerari possunt, si cõmes sunt nimis infesti, vt dictum est supra, quia praedictis seruis datur audacia ad inuadendum & refrenandum malitiam hostium, & ex eadem causa dabatur libertas mulieribus, vnde efficiebantur lascinae. De hoc enim à Philosopho reprehenduntur, quòd suas mulieres non restringebant à discursibus, quod mulieri est laqueus libidinis, vt de Dina accidit filia Iacob, sicut in Genesi c. 34. scribitur, quae oppressa fuit à Sichem filio regis Emor, quia sine custodia discurrebat per regiones. Vnde in Ecclesiast. 29. cap. dicitur. In filia non auertente se, firma custodiam, ne inuenta occasione, abutatur se. Ita & de Lacedemonijs contingebat, quòd viuebant voluptuose propter nimiam libertatem. Sed eos excusat Aristoteles propter ipsorum nimia bellorum exercitia, quae habebant Lacedemonij: vnde vxores eorum cogebantur discurrere ad gubernationem familiae: sed si alias sustinuissent ipsorum viri, mala erat politia. Tertium autem quòd Aristoteles disputat de Lacedemoniorum politia, est circa milites, vtrũ deberent vxores habere, vel mulieribus coniungi: quia si hoc est, distrahuntur à pugna. Ex actu enim carnalis delectationis mollescit animus, & minus viribus redditur, vt dictum est suprà: & sententia est Platonis, vt Theophrastus refert, quòd militaribus rebus intentis non expedit nubere. Sed Aristoteles illud reprobat dicto 2. lib. quia bellatores naturaliter sunt proni ad luxuriam. Causa autem assignatur in quodam libello, de problematibus, translato de graeco in latinum Fredrico Imperatori. Sed Philosophus ibidem introduxit Hesiodi poetae fabulam, quae Martem cum Venere iunxit: vnde si abstineant à mulieribus, pro- k labuntur in masculos, & ideo Aristoteles in hoc reprobat Platonis sententiam: quia minus malum est mulieribus carnaliter commisceri, quàm in vilia declinare flagitia. Vnde Aug. dicit, quòd hoc facit meretrix in mũdo, quod sentina in mari, vel cloaca in palatio. Tolle cloacam, & replebis foetore palatium: & similiter de sentina. Tolle meretrices de mũdo, & replebis ipsum sodomia. Propter quam causam idem Aug. ait in 13. de ciui. Dei, quòd terrena ciuitas vsum scortorum licitam turpitudinem fecit. Hoc etiã vitium sodomiticum ipse Philoso. in 7. Ethic. dicit accidere propter vitiosam naturam & peruersam cõsuetudinem: & horum etiam non est conuenientiam, vel inconuenientiam assignare, cum non sint per se delectabilia humanae naturae, vnde medium virtutis ibi esse non potest: & hoc con-

concordat cum Apoſtolo ad Ro. 1. qui tales actus ignominiæ paſsiones appellat. A Quartum autem quòd Ariſtoteles reprehendit in Lacedęmoniorum politia, eſt de inæqnali diuiſione poſſeſsionum, quia vnus ciuis quaſi totam occupabat regionem, ex re videlicet pecuniaria, ſicut ſæpius accidit de fœneratoribus: alij verò ciues expoliati fugiunt, & ſic remanet politia nuda. Item, circa vxores, quia in bonis defuncti vxor ratione dotis duas occupabat partes, ſicut accidit in Francia de medietate bonorum: reſiduum verò diſtinguebatur, ſeu diſtribuebatur hæredibus, & pro ſuis legatis. Sed quantumcunque toleretur apud Lacedęmonios de alijs ciuibus diminutio poſſeſsionum, quantum tamen ad bellatores ſuſtineri non debet, quia per eos ciuitas conſeruatur in ſua virtute. Hoc autem Ariſt. accidiſſe Spartiatis, hoc eſt, Lacedęmonijs dicit, quia ad nihilum ſunt redacti propter dictam cauſam, B cum tamen ſoliti eſſent habere decẽ millia bellatorum, quod non erat modicum apud veteres. Iſti autem ſunt illi Spartiatæ, de quibus agitur in 2. Macha. qui propter virilitatem animi cum Iudæis & Romanis ſpecialem babebant amicitiam.

CAP. XV.

Reprehendit etiam dictam politiam quantum ad leges filiorum & iudicium, mouens quæſtionem, vtrum pauperes ſunt eligendi ad regimen politicum.

Est & aliud quod reprehendit Ariſt. in dicta politia, de generatione videlicet filiorum. Satuerant enim in ſua politia ad prouocandum ciues, ꝙ zelarent multiplicationem prolis, C quòd qui tres baberet filios, aſſumeretur ad dignitatem publicorum negotiorum: et qui quatuor, eſſet ſine vectigali. Hoc autem erat cauſa depauperandi ciues: vnde fiebant impotentes ad inuadẽdum hoſtes, & hoc fuit in eis cauſa diſſenſionis, vnde regio diminuta eſt in virtute. Iſtud autem reprehẽſibile eſſe in ratione ſundatur: quia quòd quis generet plures, non eſt virtutis, ex qua quis meretur præeminentiam, puta, vt in bellando pro rep. quod eſt virtutis fortitudinis, vel in conſulendo ciuitati, quod pertinet ad prudentiam, vel in regendo ciues, quod pertinet ad iuſtitiam, vel in conuerſando honeſte cum eis, quod pertinet ad temperantiam. Sed quòd in generando quis mereatur præmium in Repu. hoc non eſt virtutis, quia & vilis homo poteſt habere virtutem generatiuam meliorẽ: D vnde quod in hoc honoretur, non eſt dignum, quia honor non debetur niſi propter virtutem, vt Philo. dicit in 1. Ethi. In omnibus igitur actibus politiæ inter ciues æqua debet eſſe ponderatio oneris & honoris, præter quam in prædictis, vt verum ſit quod dixit Dauid, ſicut in 1. Reg. ſcribitur recuperatis ſpolijs de Sicelech contra Amalechitas. Aequa, inquit, erit portio euntis ad bellum, & remanentis ad ſarcinas. Et quamuis lex moſaica ſterili maledictionem imprecetur, vt in Exod. & Deuter. eſt manifeſtum, & ad multiplicandam generationem plurium vxorum ſit facta conceſsio, hoc non fuit ibi conceſſum niſi ad virtutem, referendo ad cultum diuinum, ſicut Aug. dicit de ciuit. Dei. Aliud autem quod reprehendit Philoſ. in Lacedęmonijs, vnde ipſorum corrupta fuit politia circa electionem iudicum eſt: E quia eligebãtur pauperes, qui egeſtate compulſi, corrumpebantur pecunijs à maioribus, & inde opprimebatur iuſtitia, & exercebantur tyrannides. Comparatione ergo iſtius politiæ, democratiam Philoſ. magis commendat: quia deficientibus in ciuitate hominibus virtuoſis ad regimen, ex quibus conſtituitur principatus, qui ariſtocratia vocatur, melius regitur p diuites malos, ex quibus conſtituitur principatus, qui appellatur democratia. Nõ ergo expedit politiæ pauperes aſſumi & cupidos ad iudicandũ. Vnde narrant hiſtoriæ, quòd duo viri per conſules Romanos fuerant electi ad gubernandum Hiſpaniam, quorum vnus nimis pauper, alter nimis erat auarus. Cumque delatio facta fuiſſet in Capitolio de ipſis, quia de hoc litigabant, A Scipio Africanus de neutro conſuluit, vtrunque corruptnrem diffiniens politiæ, ſiue cuiuſcunque regiminis, quia ſe habent ad ciuitatem velut ſanguiſugæ ad corpus humanum. Vnde in Prouer. 30. dicitur. Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ dicentes, Affer, affer: quaſi ad hoc ſit principalis eorum intentio extorquere pecunias. Sed quid dicemus de Fabritio conſule, q pauperrimus fuit, vt ſcribit Valerius Maximus? Item, de Lucio Valerio, de quo dictum eſt ſuprà, qualiter in ſumma paupertate mortuus eſt? Ad hoc autem diſtingui oportet de duplici indigentia, voluntaria ſcilicet & neceſſaria. Voluntariam habuit Chriſtus & ſui diſcipuli, & hanc habuit Fabritius & alius conſul Romanus, qui vt fideliter gubernarent rempu. diuitias contempſerunt. Maluit enim Fabritius diuitibus imperare, quàm locupletem fieri, vt dictum eſt ſuprà de ipſo. Hęc ergo non B repellitur à regimine, ſed ſecunda neceſſaria: quia talis raro, vel nunquàm bene regit, vel conſulit, niſi ſuo appetitui vacuo ſatis detur, cuius ratio & differentia de vtraque paupertate haberi poteſt ex diuerſitate finis. Finis autem paupertatis voluntariæ eſt bonum honeſtum, ſiue bonum virtutis. Finis verò neceſſarię inopiæ eſt bonum vtile, ad quod appetitus eius eſt pronus: hoc autem eſt cuius gratia aliquid agitur, vt Philoſ. dicit. Quicquid ergo agũt qui talem habent indigentiam, ad hunc finem deducunt vt ſuum impleant ventrem & burſam. Sed qui voluntariam, ſicut contemptiui diuitiarum, ordinãt omnia ad virtutem: & ideo eum gubernant, vel regunt ciues, ſemper in eis bonum virtutis intendunt, quod eſt bonum humanum, vt idem Ari. dicit in 1. Ethi. Amplius autem natura nihil fruſtra operatur, vt dicit Philoſ. in 1. de cœlo. C Appetitus verò eius qui non habet diuitias ex neceſsitate, & non voluntate, ſemper tendit ad habendum diuitias. Si ergo non conſequitur, erit fruſtra: & ideo natura appetitus ad hoc impellit, ſicut refugiens vacuum, quod ſuſtinere non poteſt. ergo difficile eſt vitare, vt non inſequatur quocunque modo ad habẽdum diuitias. Periculoſum eſt igitur politiæ, ſiue reipu. pauperem aſſumi ad conſulatum ſiue ad iudicatum, vt Philoſophus dicit, niſi quando paupertas eſt placida: quia tũc eſt reſecata cupiditas, quæ omnium malorum eſt radix, vt ſcribit Apoſto. Talis enim indigens ad regimen politiæ eſt optimus, de quo in Eccleſiaſt. ſcribitur, quòd inuentus eſt, vir pauper & ſapiens, qui liberauit vrbem per ſapientiam ſuam, nulla videlicet cupiditate impeditam. D

CAP. XVI.

Redit adhuc ſuper politiam Lacedęmoniorum quantum ad ipſorum regem, reprobans modum quem tenebant circa ipſum, oſtendens inconuenientia quæ ſequebantur ex hoc.

Poſt hoc autem & ſuper Lacedęmoniorum regimen eſt agendum. Volunt enim hiſtorici, vt Iuſtinus Hiſpanus magnus geſtorum ſcriptor, dictam ciuitatem babuiſſe regem, & ipſe Ariſto. in 2. polit. hoc affirmat, quòd rex eſſet reſpectu regionis & prouinciæ, ſicut in Vrbe contingit. Hoc etiam videmus in multis partibus Europæ occidentalis & borealis, ꝙ regem habent, & quælibet ciuitas ſuas leges, E & politiam, puta, Francia, Hiſpania, Gallia, & Germania. Lacedæmonij igitur, qui Spartiatæ, ſiue Spartani, regem habuerũt, in quib. Cateſlus regnauit, cuius Licurgus, vt tradit idem Iuſtinus, in pupillari ætate curam ſuſcepit, vt in Cretenſi politia patebit. Circa quod quidem regimen regis Spartiatarum, ſeu Lacedęmoniorum procedit Philoſophus in politi. reprehendens ipſum de multis. Primo, de prouiſione regis, quia non ſuſtinebant occaſione inuenti, quòd regimen eſſet perpetuum. Sed nec etiam ad vitam, modum rectorum politicorum ſeruare volentes, quod ſit prędiudicium non modicum videbatur eſſe regiminis: quia in hoc eneruabatur ipſorum poteſtas, & ſubditis dabatur occaſio reſiſtendi à legibus obſeruandis, & ſic non poterat

ipsorum regesfacere viros perfectos & virtuosos, propter F
quam causam, licet dictus Philosophus non faciat men-
tionem, historiæ tamen tradunt Lacedęmonios fuisse gen-
tem indomabilem, nisi quòd per dictum Licurgum fuit
morum maturitate, ac præclaris legibus regulata, de quib.
infra dicetur. Sequebatur etiam istud inconueniens, quòd
si quando ciuitas legatos mitteret, vt ipse Philosophus di-
cit, ad aliquam ciuitatem, vel prouinciam, siue regionem,
cum quidam ex eis pugnarent pro rege, quidam autem
hostes forent, cognoscebatur ipsorum dissensio: vnde mi-
nus erant chari, & de sua legatione raro reportabant inten
tum. Et aduertendum ꝙ quamuis consules in vrbe annua-
les essent, vt dictum est suprà, & assignata causa est, sicut &
magistratus Athenis, tamen non sic erat faciendum de re-
ge, immo si non sit perpetuus, valde periculosum est ciui-
bus. Dictum est enim suprà, quòd hæc est differentia inter
regem & rectorem politicum, quòd alter, videlicet politi-
cus, solis legibus suæ ciuitatis populum iudicat. Regalis ve- G
rò princeps vltra leges quas inuenit, vel ante statuit, oppor-
tunis temporibus legibus, quas in pectore defert, vtitur pro
meliori exitu sui regiminis, ac suæ gentis salute. Si ergo ta-
les principes ad tempora regnent, contingit ipsos ad iudi-
candum esse præcipites siue contra ciues, qui de ipso amo-
uendo fuerunt soliciti, siue alicuius rei adipiscendæ cupi-
dine, vel vt amicis præstent gratiam, quam si regnassent nõ
fuissent facturi. Quantum autem ad primum, habemus
exemplum illius qui dixit in Luca. c. 19. exponendo vt lite-
ra sonat. Verumtamen inimicos illos qui noluerunt me re
gnare super se, adducite huc, & interficite ante me. Hoc
eodem modo vt historiæ tradunt, Herodes occidit multos
ex nobilibus Iudęorum, qui conabãtur sibi regnum aufer- H
re. Quantum autem ad secundum, exemplum assumi pos-
set de villico iniquitatis in eodem Euangelio: quod exten
di potest ad omnem gradum regiminis, quia gerũt vicem
dominorum in terra, quod & principes orbis faciunt in
respectu Dei. Cum enim timent amoueri ab officio, de ęra
rio publico dominij sui iugiter sibi amicos copulant. Ex
quibus omnibus manifestum est, quòd maximum est pe-
riculum alicui temporali rectori conferre regendi arbi-
trium in faciendo iustitiam. Sed si dominium est perpe-
tuum, rector curabit de subditis sicut de re propria, ad quã
quotidie & continuo solicitatur quasi ad suas diuitias na-
turales, & ad indeficientem thesaurum. Propter quod sic
ipse eos gubernat sicut pastor gregem, & sicut hortulanus
plantam, quorũ qualiscunq; læsio eis efficitur scandalosa. I

CAP. XVII.

*Ex eadem causa ponit quędam in dicta politia Lacedęmo-
nia reprehensibilia, quæ erant materia dis-
sensionis in populo.*

INerat etiam quędam consuetudo talibus dominis in po
litia Lacedęmoniorum ex eadem causa trahens forte ori
ginem, quia tales principes de Rep. non curabant vt in eo-
rum solennitatibus & ostẽtationibus principum fierẽt exa-
ctiones in populum, vnde grauati pauperes seditionẽ con-
citabant, & sic eneruabatur politia. Propter quod vt de pu-
blico fieret æratio, Philos. in 2. lib. polit. magis commẽdat:
quam quidem consuetudinem dicit in Creta fuisse, siue le-
gem constitutam. Exactiones enim, siue vectigalia multi-
plicata in populo, nisi pro vrgenti causa, vt puta pro con-
seruatione ciuitatis, vel religionis, ipsam cõturbant, & sunt
in ea causa dissensionis & litis. Ex hac etiam eadem ratio-
ne sequebatur aliud inconueniens, quòd naualis princeps
distinguebatur ab ipsa, ex qua sequebatur diuisio animo-
rum, & per consequens dissensio politiæ, quod non acci-
disset, si fuisset princeps perpetuus, quia quicunque fuisset
dux ciuitatis, fuisset ei subiectus. Facit autem mentionem
de nauali bello, quia Lacedæmonij multum dominaban-
tur mari. Concluditur etiam ex eodem forte malam esse
politiam prædictorum, quia viri militares non assumeban
tur qui essent fortes virtute, videlicet fortitudinis quæ est
vna de principalibus inter quatuor, qua ciues exponunt se
morti pro Republica, sicut Regulus apud Pœnos: sed ha-
bebant dicti milites, siue principes partem virtutis, quam
Philosophus increpat in sua politica. Distinguit enim Ari
stoteles in 3. Ethic. duplicem fortitudinem, quarum alte-
ram hic tangit, quæ militaris dicitur, quæ solis viribus in-
nititur corporis, & hanc Philosophus vocat partem vir tu-
tis, siue fortitudinis, quia requiritur interdum in vera for-
titudine. Alia est quæ gratia Reipublicæ se exponit, & non
cedit, neque fugit periculis excrescentibus, de qua Seneca
dicit in li. de Dei prouidentia. Fortissimos, inquit, sibi pa-
res fortuna quærit. Ignem experitur in Mutio, paupertatẽ
in Fabritio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, vene-
num in Socrate, mortem in Catone: & de qua etiam dici-
tur in 1. Mac. per Mathathiam de filio. Iudas, inquit, fortis
viribus à iuuentute sua sit vobis princeps, & ipse aget bella
populi: pro qua hostibus gratia reipublicæ non cedens,
sed pro ea dissolutus corde in cęde oppressus occubuit. Pri-
ma autem fortitudo est imperfecta, secunda autem perfe-
ctissima virtus. Assumere igitur ad bellandum siue princi-
pem, siue quemcunque militem qui non sit fortis secunda
fortitudine, non est bonæ politiæ, quia sæpius tales conuer
tuntur in tyrannos, vel periculis cedunt, vt dictum est su-
prà. Item, ex eadem causa, quia videlicet princeps non per-
petuus erat, nec ad vitam conngebat, non erant in poli-
tia Lacedęmoniorum expensæ communes pro bellatori-
bus, & inde sequebatur quòd experti milites non gerebant
bella populi propter defectum stipendiorum, quibus re-
spublica prouidere non poterat, sed exponebantur idiotæ,
id est, inexperti, plebei videlicet, & amatores pecuniarum:
& hoc Aristoteles reprobat in dicto libro, quia sæpius erãt
causa ruinæ populi. Hæc igitur de politia Lacedęmonica
intantum dicta sufficiant.

CAP. XVIII.

*Hic declarat de politia Cretensi, & differentia eius ad La-
cedemonicam, de authoribus dicta politia, &
de legibus Licurgi.*

PErtractat etiam dictus Aristoteles in dicto libro de po
litia Cretensium, quam dicit traditam à Licurgo fra-
tre regis Lacedęmoniorum, cui nomen Polibita, patre Ca I
silli, vt Iustinus refert. Item à Minoe rege eiusdem insulæ,
qui fuerunt primi legum inuentores in Græcia, ad quas di-
scendas profectus est Pythagoras, ipsasque Cretenses per-
docuit, sicut idem tradit Iustinus, de quibus etiam duobus
Philosophus in prefato libro mentionem facit. Et licet di-
uersæ historiæ de Licurgo diuersimode loquantur, nos ta-
men relationi eiusdem Iustini magis insistimus, qui præ-
clarissimus fuit historiarum scriptor antiquus: & hinc for
te contigit Lacedęmonicos cum Cretensibus eandem ha-
buisse politiam: vnde Philosophus dicit Lacedęmonios in
hoc imitari Cretenses, quasi ab ipsis leges habuerint. Licet
igitur in multis conueniant, differunt tamen quantum ad
conuiuia & festiuitates, quia fiebant de communi ærario
apud Cretenses, quod dabatur ab incolis de fructibus & pe k
coribus quæ offerebantur in sacrificijs in his quæ ad Deos
pertinent, quo modo inuentæ sunt decimæ. Alia differen-
tia erat de mulieribus, quia Lacedęmonij zelabant multi-
plicationem prolis, Cretenses non tantum. Tertia differen
tia erat de agricultura, quia terras Lacedęmoniorum cole-
bant serui: terras vero Cretensium colebant incolæ, per
quos oblationes fiebant iam dictę. Quarta differentia erat,
quia apud Cretenses eligebantur consules, siue sapientes,
quos Bolmoym, id est, ornatos senes vocabant non de om
nibus sed de maioribus, & erant plures numero: sed Lace-
dęmonij de omnibus, quos Ephoros dicebant, id est, pro-
curatores Reipublicæ, sed pauciores: & hoc quidem Ari-
stotelis

ſtoteles magis commendat, quòd minor erat occaſio concitandi turbam. Ratio autem diſſenſionis apud Cretenſes, quia olim habuerunt regem, de quo dictum eſt ſuprà, ſed tempore Ariſtotelis non habebant niſi ducem quem dicti ſapientes eligebant: vnde quia populus nunquàm habebat electionem, fomentum erat inuidiæ, & per conſequens odij. Sed Lacedæmonij & ſi haberent regem ſecundum beneplaciti tempus, eligebatur tamen à ſapientibus aſſumptis de omnibus gradibus ciuium, & hoc videbatur conſonum rationi, vt conſenſu totius conſilij aſſumpti ad regimen populi fieret rex, vt hodie communiter faciunt ciuitates Italiæ. Sic enim ciuitatis nomen importat, quæ eſt ſecundum Auguſtinum 1. de ciuit. Dei, hominum multitudo, aliquo ſocietatis vinculo colligata: vnde ciuitas, quaſi ciuium vnitas. Cum ergo nomen ciuitatis omnes ciues includat, rationabile quidem videtur ad regimen eius de ſingulis generibus ciuium debere requiri, prout exigunt merita ſingulorum, ac ciuilis regiminis ſtatus. Politia ergo Lacedæmoniorum quàm Cretenſium in hoc melior videbatur. In multis igitur conuenientes dictæ regiones, vt Philoſophus tradit, in aliquibus tamen differebant eo modo quo dictum eſt ſuprà. Et hæc de politia Cretenſium ſufficiant quantum ad ſententiam Ariſtotelis. Sed quia de Licurgo mentionem facit, quid hiſtoria de ſuis legibus narrat, congruum videtur hic interſerere. Tradit enim idem Iuſtinus hunc Lacedæmonijs & Cretenſibus ſcripſiſſe canones, ad quos obſeruandos ſub iuramẽto Lacedæmonios obligauit vſque ad reditum ſuæ peregrinationis, quam ad templum Apollinis ſimulabat, ibidem conſulturus de ipſorum ſalute. Dictus ergo legiſlator in Cretam ſe tranſtulit, ibique moriens, ſuaſque leges eiſdem tradẽs, oſſa ſua in mari iactari præcepit, vt ſuis ciuibus daret æternitatẽ, quibus ipſe primum documentum operis dedit. Leges igitur quas tradidit ſub compendio idem Iuſtinus refert. Primò quidem auri, argentique materiam ſuſtulit populo. Legendi ſenatum, vel creãdi quos vellet magiſtratus poteſtatem permiſit. Fundos omniũ æqualiter inter eos diuiſit, vt æquata patrimonia neminem potentiorem altero redderent. Conuiuari omnes publice iuſſit, ne cuiuſquàm diuitiæ, vel luxuria in occulto eſſent. Iuuenibus vero non amplius vna veſte toto anno veſtiri permiſit, nec aliquẽ cultius quàm alterum progredi, nec epulari opulentius. Emi ſingula nõ pecunia, ſed compenſatione mercium iuſsit. Pueros puberes non in forum, ſed in agrum duci mandauit, vt primos annos non in luxuria, ſed in opere agerent & labore, nihil eos cauſa ſomni ſuſtinere, vitam ſine pulmento degere: neque prius in vrbem redire, quàm viri facti ſorent, iuſsit. Virgines ſine dote nubere voluit, vt vxores non pecuniæ cauſa eligerentur, ſtrictiuſque viri ſua matrimonia coercerent, cum nullis frenis dotis tenerentur. Maximum honorem non diuitum & potantum, ſed ſenum eſſe ſtatuit: nec viquàm terrarum locum honoratiorem, quàm ſenectuti ſtatuit. Hæ igitur ſunt leges politiæ Licurgi, de quibus Philoſophus mentionem nõ facit, & de quibus diſputare quales ſint, longus eſſet ſermo, & ideo omittitur ad plens, non tñ contradicunt his quæ à Philoſopho dicta ſunt de ipſo.

CAP. XIX.

Hic declarat de politia Calcedoniorum, qualiter famoſa fuerit: & in quo conueniebant Lacedæmonij, & Cretenſes cum ipſis, & in quo differebant.

SEd & de politia Calcedonienſi, nunc eſt agendum, quã Ariſtoteles multum commendat, dicens iſtas tres politias Lacedæmoniorum, Cretenſium, & Calcedoniorum apud Græcos magis fuiſſe famoſas, quia magis ordinatæ fuerunt ſecundum virtutem. Eſt autem Calcedonia ciuitas in Thracia ſita, vbi celebratum fuit concilium quartum ſexcentorum triginta epiſcoporum ſub Leone primo præſente Martiano principe, quod non fuit ſine magna copia A regionis facultatem habere ad prouiſionem tantæ multitudinis prælatorum. Huius ergo politiam Ariſt. in 2. polit. præfert cæteris, quamuis præcedentes duæ eidem plurimũ ſunt propinquæ, cuius quidem perfectionis & bonitatis Ariſt. tria ſigna ſubiungit. Vnum, quia officiales eiuſdem viuebant ordinate, & ſua tranquille exequebantur officia cum quadam ſtabilitate morum. Secundum verò, quod inter eos in miniſterio reipublicæ ſatis videbatur eſſe concordia, nec vnquàm eſt ibi concitata ſeditio talis, vnde dignum eſſet in ſcripturis, vel quocunque modo de ipſo facere mentionem. Tertium autem argumentum ſuæ bonitatis ſumit Philoſophus ex quieto dominio. Nunquàm enim inter eos ſurrexit ſiue dominus, ſiue nobilis, ſiue cuiuſcunque B potentiæ, qui ibidem tyrannidem exerceret. Subiungit autem Ariſt. communitatem quam habebant Lacedæmonij cum Calcedonijs, ſed Calcedonij excellentiori modo. Primo quidem in conuiuijs & feſtis, quæ fiebant in demonſtrationibus honorabilium perſonarum quæ faciebant vtrique per contributionem: ſed Calcedonij honeſtiori modo, quia ſine oppreſſione pauperum. Secundum autem in quo conueniebant, erat electio ſeniorum & regis: ſed in hoc differebant, quia Lacedæmonij aſſumebant quoſcunque de populo, quos ephoros vocabant, & erant pauci ad quos pertinebat electio regis: ſed Calcedonij plures eligebant & ex melioribus, quos & Ariſt. principes appellabat, & erant in Calcedonia cẽtumquatuor: quos ideo principes nominat propter virtutem ſui regiminis, in quo nemo melius principatur. Iſtos eoſdem Philoſophus geniſios, id eſt, honoratos nuncupat, quorum officium erat & C aſsiſtere regi, & ipſum eligere. Item, in hoc differebant à Lacedæmonijs, quia non eligebant de quocunque genere, nec ex indifferentibus, ſed ex eligibilioribus ſecundum virtutem, cuius rei cauſam aſsignat Ariſt. quia de vili loco aſſumpti ad principatum, vt plures lædunt politiam, & læſerunt aliquando Calcedoniam, iuxta illud poetæ Aſperius nihil eſt humili cum ſurgit in altum. Vnde & in Eccleſiaſte ſcribitur 9. c. quaſi hoc ſit in magnum detrimentum regiminis: Eſt, inquit, malum quod vidi ſub ſole, & quaſi per errorem egrediens à facie principis, poſitum ſtultum in dignitate ſublimi, & diuites ſedere deorſum. Vidi ſeruos in equis, & principes ambulare quaſi ſeruos ſuper terram. Itẽ non ſemper eligebant de eodem genere, quia natura deficit ſæpius in ſucceſſu ſuæ prolis: ſed aſſumebant Calcedo-D nij vbicunque reperirent meliorem ſiue principem, ſiue geniſios, id eſt, honoratos ſenes, & in hoc imitabantur politiam ariſtocraticam, quæ eſt principatus ex paucioribus & virtuoſis: quod quidem verum erat apud Calcedonios; quia rex cum aliquibus hominibus honoratis & virtuoſis tractabat, quæ agenda erant in ciuitate non requiſito populi conſenſu, vt de Romanis ſcribitur in 1. Macha. 8. conſilium agebant trecentum viginti de multitudine, vt quæ digna ſunt gerant. Quamuis autem illud rex poſſet cum prædictis honoratis, interdum tamẽ requirebat populum de quibuſdam agendis, & licitum erat populo conſentire, vel non, ita vt locum non haberet, niſi fuiſſet acceptatum, poſtquàm fuiſſet propoſitum populo, & tunc reducebatur E ſtatus politiæ ad principatum democraticum, quia hæc fiebant in fauorem gentis plebeæ. Aliquando vero committebatur aliquid paucis, & tunc principatus oligarchicus vocabatur. Eligebantur enim quinque ex diuitibus, quos Ariſto. pentaconarchos appellat, ad quos pertinebat illos centum quatuor aſſumere honoratos, ſiue geneſios, & fuit proprium politiæ Calcedoniorum: quem modum hodie obſeruant ciuitates Italiæ, & præcipue Tuſciæ. Hic etiam ritus ſeruatus fuit in vrbe toto tempore quo conſulatus durauit. Primo enim creati ſunt conſules qui erant duo, poſtea dictator, & magiſter equitum, vt hiſtoriæ tradunt, ad quos pertinebat totum ciuile regimen, & ſic principatu ariſtocratio regebatur. Vlterius inuenti ſunt tribuni in fauorem plebis & populi, ſine quibus conſules & alij prædicti regimen exercere non poterant, & ſic adiunctus eſt democraticus

craticus principatus. Proceſſu verò temporis ſenatores ac- F
ceperunt regendi poteſtatem, licet ſenatores primo à Ro-
mulo ſint inuenti. Diuiſit enim totam ciuitatem in tres
partes, in ſenatores, milites, & plebem, & tunc exiſtentibus
regibus, in vrbe tenebant locum ſenum, qui erant in Lace-
dæmonia, qui Ephori dicebantur, ſiue in Creta quos
boſmoym appellabant, ſiue in Calcedonia, quos nomina-
bant geniſios, vt ſuprà dictum eſt: & quia ſenatores cum
primis erant in multitudine, ideo tunc principatus Roma
norum politicus dicebatur. Quando verò corrumpebatur
politia per potentiam aliquorum, puta, tempore quo exor
ta ſunt bella ciuilia, tūc regebatur oligarchico principatu.
Hæc pro tanto ſunt dicta ad oſtendendum regimen Græ-
corum multum concordare cum noſtro etiam tempore
Ariſtotelis. G

CAP. XX.

*Quomodo Ariſt. tradit in politia Calcedoniorum documen-
tum de electione principis, vtrum diues, vel pauper ſit
eligendus, et qualiter pauper virtuoſus ſuſtentari debeat,
& vtrum vni principi competant plura dominia.*

TRadit etiam documentum idem Philoſ. in dicta poli-
tia Calcedoniorum quantum ad electionem, vt non
arte, vel ſortialiter eligant, ſed virtuoſos: quia contingit ali
quando talem ſortem ſuper pauperem cadere, cuius prin-
cipatus eſt periculoſus: quia vt ipſe dicit, & ſupra eſt oſten
ſum, impoſsibile eſt egentem bene principari, ac legitime
negotijs publicis poſſe vacare. Propter neceſsitatem enim H
inhiat lucris, & recedit à virtute, nec ſibi ipſi vacare poteſt vt
quieſcat animus, ſeu vt dicit Saluſtius de antiquis Roma-
nis, ſit animus in conſulendo liber. Tradit etiam docomē-
tum Philoſ. quod & Calcedoniæ dicit contigiſſe in ſua po-
litia, vt ſi quādo reperiretur pauper qui foret virtuoſus, ad
tollēdam occaſionem ne ſe lucris immergat illicitis, vt res
publica ei prouideat in neceſſarijs: vnde & in omni regi-
mine ſunt inſtituta ſtipendia, ſiue de ærario publico, vt Au
guſt. dicit de verbis Domini, ne forte dum ſumptus quæri-
tur, prædo craſſetur: ſiue de bonis cuiuſlibet ſub regimi-
ne conſtituti, vt ſunt tributa & vectigalia, quæ dominis
debentur quodam iure naturæ, ſicut probat Apoſt. ad Ro.
13. Ideo, inquit, & tributa præſtatis: miniſtri enim Dei
ſunt, in hoc ipſum ſeruientes. Item, in prima epiſtola ad
Corinthios. Quis, inquit, militat ſtipendijs ſuis vnquàm? I
Quis paſcit gregem, & de lacte eius non manducat? Sed
tunc mouetur quæſtio, quam Ariſt. tangit in dicta politia.
Vtrum ad principatum ſemper diues eligi debeat, quia in
hoc datur materia vt homines ſint amatiui pecuniarum
quocunq; modo, eo quòd natura humana ſemper eſt appe
titiua honoris, vt ſcribit Maximus Valerius. Ad quod ipſe
Philoſophus multa dicit comparans oligarchiam ad ari-
ſtocratiam, quia ſecundum primum principatum eligitur
diues, ſed iuxta ſecundum ſemper aſſumitur virtuoſus. Si-
ue ergo pauper, ſiue diues, dummodo viuat ſecundum vir-
tutem, aſſumēdus eſt in vera politia. Sed minus periculum
eſt de diuite, quia inſtrumenta ſibi adſunt humanæ vitæ,
per quæ honeſte ſuum poteſt officium exequi, ſalua tamē k
iuſtitia ſubditorum. Multa alia ſcribit Philoſop. de politia
Calcedonienſi, comparans adinuicem principatus: duo ta
men concludit reprehenſibilia de ipſis Calcedonienſibus.
Vnum quòd ſuſtinebant principem plures principatus ha-
bere, quod Ariſt. reprobat, oſtendens multo melius eſſe, vel
dignius plures eſſe, vel conuenire ad vnum principatum,
quàm quòd vnus habeat plures. Ratio autem huius ex ver-
bis Philoſophi haberi poteſt ibidem, quia in diuerſis prin-
cipatibus actus vnius per alium impeditur; vnde dat iſtud
principium, ex quo argumentum aſſumitur quòd ab vno
vnum opus optime perficitur, cuius rei gratia duo ponit
exempla. Vnum de fiſtulizantibus, ſiue cytharizantibus &
coriarijs, quia in opere ſibi contrariantur, & in inſtru-
mentis. Fiſtula enim, ſiue cythara requirit hominem intel
ligentem in melodijs, & manus agiles & ſubtiles. Sed co-
riarius nihil horum requirit, quia ſufficit homo etiam ru-
ſticanus cum manibus ſcabroſis. Ita & de diuerſis contin-
git dominis quòd contrariantur ſibi inuicem, ſicut fiſtu-
lans coriario. Aliud exemplum introducit de nautico bel-
lo & campali, quia non eſt conueniens vt vtrobiq; ſit vnus
rector, cum non habeant ſimiles actiones. Alius eſt enim
modus pugnandi in campo, & alius in aquis, & alia inſtru-
menta requirit campale bellum, & alia nauale, & per con-
ſequens alias actiones: vnde concluditur inconueniens eſſe
vnum dominum habere plura dominia, & ea bene poſſe
gubernare propter contrarias actiones & inſtrumēta. Am-
plius autem & virtus eſt debilis in agente, quia vix homo
ſufficit ad ſui regimen. Durum eſt enim vt qui neſcit tene-
re moderamina vitæ ſuæ, iudex fiat alienæ, vt Gregor. ait.
Multo ergo difficilius eſt habere multa regimina propter
cauſas iam dictas.

CAP. XXI.

*De politia Pythagoræ, quam didicit à prædictis Philoſophis
Minoe & Licurgo, & quomodo totus ſuus conatus
ad hoc fuit, aſſuefacere ſcilicet homi-
nes ad virtutes.*

PRæter dictas autem politias, quas Philoſ. tangit in ſua
politica, inuenitur vna philoſophica, de qua Ariſt. mentionem non facit, videlicet Pythagoræ, qui ipſum præceſ-
ſit per duas hominum ætates, à quo nomen Philoſophi ex-
ordium habuit, vt ſcribit Maximus Valerius. Nō eſt enim
auſus ſe nominare ſapientem, neque ſe in numero ſeptem
ſapientum computare, qui ipſum præceſſerant, ſed ſe phi-
loſophum appellauit, id eſt, ſapientiæ amatorem. Hic vt
tradit Iuſtinus Hiſpanus, cum peragraſſet Aegyptum ad
perdiſcendos ſyderum motus, originemque mundi, inde
regreſſus Cretam, & Lacedæmoniam profectus eſt ad co-
gnoſcendum leges Minois & Licurgi, de quibus dictum
eſt ſuprà, & in quibus ſuam fundauit politiam. Sed præter
leges iam dictas, idem Iuſtinus hoc de ipſo ſcribit, quòd Cro-
tonam veniens, populum in luxuriam lapſum ſua authori-
tate ad vſum frugalitatis reuocauit. Laudabat quotidie vir
tutem, & vitia reprimebat, caſumque ciuitatum hac peſte
perditarum enumerabat. Tantum quoque ſtudium ad fru
galitatem perdiſcendam multitudini perſuaſit, vt aliquos
ex eis luxuriatos fuiſſe incredibile videretur. Tradit etiam
Tullius de ipſo, quòd quibuſdam armonijs vitia in ho-
minibus extinguebat luxuriæ. Vnde dicit, quod Tauromi-
tanum iuuenem quendam libidine flagrantem, cum audi-
uiſſet Pythaguras ad oſtium amicę meretricis inſanire, iuſ-
ſit pſalterium ſpondæum canere, & ſic eum ad ſanam men
tem reuocauit. Matronarum quoq; ſeparatarum à viris do
ctrinam, & puerorum à parentibus frequenter habuit, vt
de ingreſſu religionis frequenter contingit ex ignito ſer-
mone prędicationis, vel ex virtuoſa operatione & excellen
ti vita docturis. Docebat aūt nunc hos pudicitiam, nunc il
los modeſtiam, literarumq; ſtudium. Vt matronę aure as
veſtes, cæteraq; dignitatis ſuæ ornamenta deponerent, ve-
lut quædam luxuriæ inſtrumenta, omniaq; in Iunonis ędē
deferrent, eidemq; conſecrarent ſuadebat, aſſerens matro-
narum vera ornamenta pudicitiam fore. Hic autem cum
annos viginti eſſet Crotonæ, Metapontum ſe tranſtulit,
ibidemq; deceſsit, cuius tanta fuit admiratio, vt de eius do-
mo templum facerent, ipſumq; pro Deo colerent. Scribit
etiam Hiero. de ipſo contra Iouinianum, quòd filiam habuit
tantæ pudicitiæ, vt virginitatem ſeruans, choro ſimul virgi
num iam præeſſet, eaſque caſtitatis inſtruxit doctrina. Per
quod apparet quòd in ſua politia ad hoc tota ſua ferebatur in-
tentio, ſuuſque conatus, vt homines traheret ad viuendum
ſecundum virtutem, quod & Ariſt. in politica docet: quin etiam
omnis vera politia corrumpitur, ſi ab hoc fine declinetur.

CAP.

CAP. XXII.

De documentis pythagoricis sub figuris, & aenigmatibus traditis, & de duobus pythagoricis fidelissimis amicis.

Tradit etiam Hieronymus vbi supra quasdam leges Pythagoricas ob obseruationem suae politiae sub quibusdam paradigmis & parabolis more antiquorum traditas. Fugienda, inquit, sunt modis omnibus & abscindenda, languor quidem à corpore, imperitia ab animo, luxuria à ventre, à ciuitate seditio, à domo discordia, & in commune à cunctis rebus intemperantia. Pythagoricorum etiam sunt ista, Amicorum omnia esse communia, & amicum se alterum esse in quo maxime fuit eorum conatus. Vnde narrat Maximus Valerius de duobus Pythagoricis, seu Pythagorae discipulis, Damone & Pythia, quod tam fidelem inter se iunxerunt amicitiam, quòd cum alterum eorū Dionysi. tyrannus morti adiudicasset, & is tempus ab eo impetrasset, vt priusquàm periret profectus domum res domesticas ordinaret, alter vadem pro altero se tyranno dare non dubitauit. Appropinquante autem diffinita die, nec illo redeunte, cum vnusquisque tam temerarium sponsorem stultitiae damnasset, is nihil se amici constantiam metuere praedicabat. Eodem itaque momento, eademq; hora per Dyonisium constituta, qui eam acceperat, superuenit. Admiratus tyrannus amborum animum, supplicium remisit, eorumque fidei se coniungi desiderans, eos, vt ipsum in societatem suae amicitiae reciperent, rogauit. Scribit etiam Hieronymus alia documenta seu leges, quas Pythagoras in sua tradidit politia duorum videlicet temporum maxime curam habere, mane videlicet & vespere, id est, eorum quae acturi sumus & eorum quae gessimus, Post Deum veritatem colendam, quae sola homines proximos Deo facit. Refert etiam Hieronymus super Ecclesiasten, Pythagoricam fuisse doctrinam, vt homines scholastici vsque post quinquennium taceant: postea verò eruditi loquantur. Item, alia documenta & leges de ipso reperiuntur sub aenigmatibus tradita, quae Hierony. narrat contra Iouinianum. Stateram inquit ne transilies, id est, ne praetergrediaris iustitiam. Ignem gladio ne fodias, id est, iratum & tumidum animum verbis maledicis ne lacessas. Coronam minime carpendam, id est, leges vrbium obseruandas. Cor non comedendum, id est, moerorem de animo expellendum. Per viam publicam ne ambules, id est, ne multorum sequaris errores. Hyrundem in domo non habeas, id est, garrulos & verbosos in tua societate non suscipias, & multa alia documenta vel his similia leges, quae in sua politia praedictus Philosophus tradidit magis ordinata ad regimen animae, quàm corporis, qua regulata, corporalia facilius disponuntur. Et haec ad praesens de diuersorum politijs dicta sufficiant. Nunc verò de vera vita politica, siue per Philosophum tradita, siue per alios sapientes, in sequentibus est agendum.

CAP. XXIII.

In quo constat perfecta politia, ex qua accipitur foelicitas politica, scilicet quando partes politiae sunt bene disposita & sibi adinuicem correspondent.

Quia verò cum de politia agitur ad ciuitatem referuntur, modus agendi de ipsa ex qualitate ciuitatis dependet. Ciuitas autem vt Augustin. dicit in 1. de ciuitate Dei, est hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata, quae vera virtute beata redditur. Haec autem diffinitio à sententia Philosophi non discordat, qui in perfecto politiae regimine foelicitatem ponit politicam, vt ex 1. Etymologiarum patet. Virtus.n. qua rector politicus ciuitatē gubernat architecta est respectu cuiuslibet aliarum virtutum, quae sunt in ciuibus, quia caeterę virtutes ciuiles ordi-
A nantur ad istam, sicut ad militarem equestris & sagittaria. Et ideo in operatione eius cum sit virtus suprema, cōsistit foelicitas politica, vt Philosophus videtur velle in commemorato iam libro. Sic enim de vera & perfecta politia contingit, quemadmodum de corpore bene disposito, in quo vires organicae sunt in perfecto vigore. Et si virtus suprema quae est ratio, caeteras dirigat inferiores potentias & ad suū moueantur imperium, tunc insurgit quaedam suauitas, & perfecta delectatio virium in alterutrum, quam harmoniam vocamus: vnde Aug. dicit in 3. de ciui. Dei, q; Respu. siue ciuitas bene disposita melodiae vocibus comparatur, in qua diuersis sonis proportionatis adinuicem, fit cantus suauis & delectabilis auribus, quae proprie fuit in statu innocentiae regulata ex virtute originalis iustitię praeter actū diuinae cognitionis: vnde causabatur contemplatiua foe-
B licitas, & etiam modo secundum quandam participatam virtutem in viris perfectis, vt nihil velint nisi quod regula mandat rationis, & quod Deo placet. Et ex hac quidem ratione motus fuit Philosophus assimilare Rempub. seu politiam naturali & organico corpori, in quo sunt motus dependentes ex vno mouente, siue ex duobus, vt sunt cor & cerebrum, & tamē in qualibet parte corporis est operatio propria primis motibus correspondens & in alterutrū subministrans: vnde hoc corpus diuini muneris beneficio animari asserit, & q; summae aequitatis nutu Dei agitur moderamine rationis: quod & Apostolus confirmat in 1. epist. ad Cor. ostēdens totam ecclesiam esse vnum corpus distinctum in partibus, sed vnitum vinculo charitatis. Ad veram igitur ciuilitatem siue politiam requiritur, vt membra sint conformia capiti & adinuicem non discordent, & sint om-
C nia sic disposita in ciuitate, vt iam est dictum. Amplius autem in causis & causatis & mouentibus & motis, ita videmus, quòd est debita proportio ipsorum adinuicem quantum ad influentiam, quia inferiora mouentur secundum superiorem motum, & superiora mouent quantum est inferiori conueniens, cum natura non deficiat in necessarijs. Si igitur talis est ordo superiorum ad inferiora & econuerso in qualibet natura creata, multo magis esse debet in natura intellectuali, quanto perfectior est inter entia. Si ergo talis dispositio suauitatem facit contemplando, multo magis operando. Et hinc Pythagorici moti fuerunt in coelestibus corporibus ponere melodiam, vt Philosophus dicit in 2. de coelo, propter ordinatos motus quos habent & indeficibiles, vnde insurgit summa suauitas: & quia ipsa fore dicebant animata, ex hac parte eisdem dabant foelicita-
D tem. ergo sic politice viuere perfectam & foelicem vitam facit. Praeterea ordo est parium dispariumq; rerum, sua cuique tribuens dispositio, vt Augu. dicit 18. de ciui. Dei. Per quam diffinitionem habemus diuersum gradum in politia, tam in executione officiorum, quàm in subiectione siue obedientia subditorum: vnde tunc est perfecta socialis congregatio, quando quilibet in suo statu debitam habet dispositionem & operationem. Sicut enim aedificium est stabile, quando partes eius sunt bene sitae, sic de politia contingit, q; firmitatem habet & perpetuitatē quando quilibet in suo gradu, siue rector, siue officialis, siue subditus debite operatur, vt suae conditionis requirit actio. Et quia
E ibi nulla est repugnantia, cōsequenter ibi erit summa suauitas & perpetua firmitas status, & hoc est proprium foelicitatis polit. vt Philosophus tradit. Hos aūt tales rectores ciuitatis siue politiae pro conseruando in pace populo, describit nobis in Exod. c. 18. Ietro cognatus Moysi, Prouide inquit de plebe viros potentes in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos & centuriones & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore, & postea subditur. Si hoc feceris implebis Imperium domini, & praecepta eius poteris sustinere, & omnis hic populus reuertetur in pace ad loca sua. Quasi omnia subsistant in quadam suauitate mentis & pace temporis, ex quibus insurgit foelicitas hominis, si tales sint gubernatores Reipub. quales hic ordinantur. Tale & Salustius

dicit fuisse rectores Romanos: vnde Respu. ex parua facta est magna, quia in eis fuit domi industria, foris iustum Imperium, animus in consulendo liber, neque libidini neque delicto obnoxius. In quibus tales actus virtuosi regiminis nobis traduntur, vnde perfecta & fœlix ostenditur politia.

CAP. XXIIII.

Diuidit politiam tripliciter, & vnumquemque partem prosequitur, & primo qualiter in partes distinguitur integrales secundum opinionem Socratis & Platonis.

Nunc igitur de his in specie est agendum, in quas, siue in quas partes ciuilitas, siue politia diuiditur. Quas quidem oportet accipere vel respectu totius ciuilitatis, cui partes integrales respondent: vel respectu sui regiminis, aut vt ad negotia ordinatur bellica: quia secundum hanc diuisionem diuersa sortiuntur vocabula à diuersis historiarum scriptoribus & authoribus legum. Quantum autem G ad primum modum tradendi, diuisionem accipere possumus superius tactam, quæ est Socratis & Platonis, qui totam politiam in quinque colligebant partes. In rectores scilicet, consiliarios, bellatores, artifices, & agricolas. Aliam autem quæ est Romuli primi principis vrbis Romæ, qui vt historiæ referunt, diuisit multitudinem sui populi in tres partes, videlicet senatores, milites, & plebem. Politia verò Hyppodomi per tria genera hominum dicebatur & ipsa constitui, per bellatores, artifices, & agricolas, vt supra est traditum. Harum autem quælibet sustineri potest, & rationem habet. Prima enim quæ quinque hominum genera comprehendit, satis videtur conueniens. Si enim vires animæ consideremus, quarum respectu nostra attenditur indigentia, vnde accipitur constituendi ciuitatem necessitas, manifestum est dictam diuisionem esse sufficientem. Patitur enim homo indigentiam respectu partis intellectiuæ, vt possit viuere secundum virtutem, propter quod est sibi prouisa directio in agendis, ad quod ordinatur consilatiua, quæ ponitur à Philosopho inter intellectuales virtutes: Vnde in Ecclesiastic. 32. ca. scribitur. Fili, inquit, sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis: & ideo in repub. siue in politia consiliarij sunt optima pars eius, propter quod à Plutarcho comparantur oculo, qui inter partes corporis est nobilior. Indiget etiam refrænatiua concupiscentiæ, siue affectiuæ, quæ inordinata est, vt ipse Philosophus tradit: vnde ipsas ægritudines in 7. Ethicorum appellat. Et inde necessarij sunt rectores ad I corrigendum hominum malitiam: propter quod Apostolus dicit, quòd non sine causa gladium portat vindex in ira ei qui male fecit. Ex qua ratione institutæ sunt leges per principes & rectores, vt per Philosophum patet, & ipse Apostolus in epistola ad Galat. 3. cap. Lex, inquit, propter transgressores posita est: & iterum. Iusto non est lex posita. Sunt etiam & aliæ indigentiæ humanæ vitæ, quæ respondent alijs potentijs animæ, vt est tegumentum, ornamentum, & nutrimentum. Duo quidem prima indigentiam supplent partis sensitiuæ hominis, quod artificium est officium siue in ædificijs, siue in vestimentis, siue calceamentis, siue quibuscunque alijs artificialibus rebus, quæ aspectum, vel auditum, vel odoratum, siue tactum delectant, vel eisdem conferunt supplementum. Sed ad indigentiam k supplendam humanæ vitæ quantum ad nutrimentum, quod respondet parti vegetatiuæ, ordinantur agricolæ siue in pane, siue in vino, siue in fructibus siue in gregibus, siue in armentis, siue in volatilibus, quæ omnia de iure ad ciuitatem per agricolas deferuntur & transportantur. Bellatores autem congrua sunt pars politiæ, ordinata quidem contra impulsores aliarum partium & ad ipsarum munimen. Ad hoc enim constituitur miles in ciuitate, vt se pro sua patria contra hostes opponat: vnde ad hoc iuramento astringuntur cum ad gradum militarem ascendunt, pro republica non recusantes mortem, vt in Policrato traditur, vbi de sacramento militis agitur. Est ergo bellator in republica necessarius, & pars præcipua politiæ: quia eius officium F est assistere principi pro exequenda iustitia, vt dicitur in commemorato lib. & fideliter, & constanter contra hostes pugnare pro conseruanda patria, & sic non solum particeps politiæ, sed toti militaris gradus in republica singulariter est fructuosus. Ex quibus omnibus manifeste patet sufficientia politiæ Socratis & Platonis quantum ad partes eius.

CAP. XXV.

Hic ostendit sufficientiam partium integralium politiæ, quas Hyppodomus tradidit & Romulus.

Sed & de duobus alijs modis iam dictis, adhuc diuisio tolerari potest, quia comprehenduntur cum prima, cuius sufficientia est iam ostensa. Et quidem in diuisione Romuli cum de senatoribus agitur, rectores accipimus politicos & sapientes eis adiunctos, siue assessores, siue quoscunque alios iurisperitos. Plus enim principes politici sunt consiliatiui, quàm regales, vel imperiales. Sicut & de Romanis scribitur. 1. Machabæorum. 8. quòd consulebant quotidie trecentos viginti de multitudine, vt quæ digna sunt gerant. Cuius ratio esse potest, quia regimē politicum solis roboratur legibus, vt dictum est supra. Regale vero, siue imperiale, & sine legibus gubernetur, in casibus tamen opportunis ac gerendis quibuscunq; negotijs regimē consistit in arbitrio principis, quia pro lege habetur quod principi placuerit, vt iura diffiniunt. Concludendum est igitur in dominio politico consiliarios maxime fore necessarios, quos in nomine senatorum includimus: vnde Isidorus dicit in . 11. Etymologiarum quòd senator à consulendo & H tractando est dictus, qui sic se habet vt consulat, & nulli noceat: vnde & Augustinus de ciuitate Dei, senes inter senatores connumerat. Comprehendimus etiam in nomine senatoris rectores, sicut idem Isidorus tradit in prænominato iam lib. ex verbis Salustij dicentis, quòd Senatores patres vocati sunt propter diligentem curam regiminis. Nam sicut patres filios, ita illi rempublicam gubernabant. Patet igitur quòd in nomine senatorum, quos Romulus distinxit à militibus & plebeis, etiam rectores & consiliarios comprehendit, quos Socrates & Plato in sua politia posuerunt distinctos: sed in nomine plebis artifices & agricolas accipere possumus, quia vtrunque genus de gente plebea accipitur. Et apparet quòd diuisio multitudinis in ciuitate per præfatos philosophos à diuisione quam fecit Romulus, non discordat. De distinctione tamen Hyppodomi iam prætacta videtur esse dubium, quia nulla fit ibidem mentio de consiliarijs & rectoribus, nec ad partes reduci valent per dictum Philosophum assignatas, cum actus & naturę ipsarum penitus sint diuersa: sed si attendimus ad ea quę de ciuitate eius sunt tradita, quęstio facilius soluitur. Pertractat enim de iudicibus & assessoribus, vbi circa ipsos suam ponit distinctionem, & nos ex ea possemus accipere consiliarios, & rectores, de quibus pro tanto mentionem non facit cum de partibus agit politię, eo quòd illas partes solum assumit, quę ad indigentiam referuntur corporalis vitę: vnde & sua positio quantum ad substantiam à prima, videlicet Socratis & Platonis, non videtur differre. Hęc igitur de partibus politię ex quibus constituitur, dicta sufficiant. Vnum tamen de eis adhuc considerandum uidetur de bellatoribus, uidelicet, quia omnes politię de ista parte faciunt mentionem: cuius quidem rationem habere possumus à Vegetio de arte militari in fine 1. lib. quia omnes regiones & ciuitates per bellatores in suo sunt conseruatæ uigore, & quòd respub. diminuta est per dissuetudinem bellandi in urbe post primum bellum Punicum per annos uiginti in pace uitam deducens: unde Romanos ubique uictores sic eneruauit, ut in secundo bello Punico Hannibali pares esse non possent. Tot itaque consulibus, tot exercitibus amissis, tunc demum ad uictoriam peruenerunt, cum exercitium militare condi-

condiscere potuerunt, & postea concludit. Semper ergo legendi exercitandique sunt iuniores. Vtilius enim constat suos erudire armis, quàm alienos mercede conducere. Necessarij igitur sunt bellatores omni tempore in republica tum pro pace ciuium conseruanda, tum pro incursu hostium euitando, quorum considerato fructu in republica amplior eis inter ciues confertur honor, tanquàm magis necessarijs ad conseruationem politiæ, & propter periculum cui se pro ipsa debent exponere. Propter quod eisdem solis dabatur victoriosis corona. Hinc est quod in Policrato assimilantur manui, quæ secundum Aristo. in 2. de anima, est organum organorum. Inra etiam ipsos milites ampliori decorant priuilegio inter omnes ciuiles siue in testamentis, siue in donationibus, seu in quibuscunque negotijs, sed præcipue dum sunt in castris, ac suum exercent officium.

CAP. XXVI.

Agit vlterius de alijs partibus politiæ respectu regiminis, vbi verba exponuntur diuersorum officialium.

DE partibus autem politiæ respectu regiminis, quia Romana respub. magis ordinem præcipuum tenuit, & post Tarquinium expulsum à regno gradus officialium ponitur ab historiarum scriptoribus, de ipsis specialiter tanquàm aliorum exemplaribus est agendum. Narrant enim primo consules institutos, Brutum videlicet qui maxime egerat vt expelleretur Tarquinius, & Tarquinium Colatinum maritum Lucretiæ, sie dicti vel à consulendo, ciuibus, vel à regendo cuncta consilio: quos mutandos ideo elegerunt per singulos annos, vt dictum est supra, vt nec insolens diu maneret, & moderatior cito succurreret. Propter hoc autem duo pares erant, quia vnus rem ciuilē, alter verò rei militaris curam gerebat. Processu autem temporis, i. quinto ab exactis regibus anno, inuenta est dictatura, occasione habita alicuius nouitatis in vrbe. Dum. n. gener Tarquinij ad vindicādum regis iniuriam magnum congregasset exercitum contra ciuitatem, ad confortationem gentis noua instituta est dignitas, quam dictaturam appellarunt, maior potestate ac Imperio consulatu. Item, tempore excellentior, quia de quinto in quintum annum ipsorum expirabat officium, consulatus autem per annū. Hi dictatores magistri à populo vocabantur, quam dignitatem ferunt historiæ habuisse iulium. Eodem etiam anno tradunt magistrum equitum institutum, qui dictatori obsequebatur. Dictator autem primus, vt scribit Eutropius, fuit Lartius, sed magister equitum Spurius Cassius. Sexto autem anno, quia consules nimis grauabant plebem, à populo instituti fuerunt tribuni, sic dicti, vt tradit Isidorus lib. 9. etymologiarum, eo quod iura populo tribuant, quem locum in ciuitatibus Italiæ tenent anziani, ordinati ad defensionem gentis plebeæ. Sed auertendum hic, quòd senatores semper fuerunt ex quo sunt à Romulo instituti, vnde tradunt historiæ, ꝙ quia consules cum senatoribus populo erant infesti, inuenti fuerunt tribuni in fauorem plebis. Sunt autem & alia nomina officialium vrbis, de quibus historiæ faciunt mentionem, sed præcipue Isidorus lib. 9. etymologiarum, videlicet censores, patritij, præfecti, prætores, patres conscripti, proconsules, ex consules, censorini, decuriones, magistratus, & tabelliones, de quibus omnibus sub compendio est dicendum. Censoria autem dignitas apud veteres Romanos erat, quæ apud modernos est dignitas iudicialis, censere enim iudicis est. Dicuntur etiam censores patrimoniorum, vt tradit idem Isidorus, à censu æris appellati, quod est officium speciale curæ in ciuitate, siue in tutoribus dandis, siue actoribus, siue curatoribus, vel quibuscunque causis & negotijs pupillorum & viduarum, vel etiam rebus patrimonialibus diuidendis: sed patritij ideo dicuntur, quia sicut patres filijs,

A sic illi ciues Romanæ reipub. curam gerant, qualis fuit domus Fabia, de qua dictum est supra. Patritiatus igitur non erat officium in republic. sed quædam paterna reuerentia populi ad aliquam progeniem ciuitatis pro zelo politiæ Romanæ quem gerebant: vnde & iura gentium patritiatum omni eminentiæ, siue principatui præferunt, sicut pater omni curæ tutoriæ. Præfecti autem dicti sunt, eo quod prætoria potestate præsint, vnde & prætores idem quod præfecti dicuntur. Importat enim tale officium omnimodam factionem quasi præcipuus sit operator & executor iustitiæ. Scriptura tamen sacra ad exteriores refert actiones, vt in principio Exodi scribitur, quòd præcepit Pharao præfectis operum & exactoribus populi dicens. Nequaquam vltra dabitis populo paleas ad conficiendos lateres. Hi autem & prætores vocabantur ex prosecutione iustitiæ.

B Patres autem conscripti appellabantur senatores ratione officij. Vt enim refert Isidorus, cum Romulus ipsos instituit in decem curias, ipsos eosdem elegit, & nomina eorū præsenti populo in tabulas aureas contulit, atque inde nominati sunt patres conscripti, quos etiam in tres ordines distinxit: Primi vocabantur illustres, secundi spectabiles, tertij autem clarissimi, quorum verba ex ponere longum esset. Proconsules autem dicti sunt coadiutores consulum quasi proiecti, siue adiecti consulibus, nec consulatu fungebantur simpliciter, sicut nec procurator curatoris, siue actoris: vel procul dicebatur assessor, qui vice consulum iudicabat. Ex consul verò dicebatur consul amotus ab officio peracto vicis suæ anno, vnde exconsul quasi extra consulatum existens. Habebat tamen aliqua fastigia sui con-

C sulatus siue alicuius immunitatis, siue alicuiuscunque signi eminentiæ, per quod cognoscebatur fuisse consul. Censorini autem minores iudices dicebantur, sed actus censoriæ curiæ, vel regiminis deputati, de qua dictum est supra quasi inferiores cēsores: sed decuriones ad omnem actum curialis officij sic dicti, vt dicit Isidor. quia sunt de ordine curiæ, & quia officium curiæ administrant: sic vocatus est Ioseph ab Arimathia nobilis videlicet decurio, ac vir iustus, & bonus, qui pro domino nostro Iesu Christo mercatus sindonem officiosissimam & reuerendissimam contulit sepulturam. De magistratu autem in fine superioris libri satis est declaratum. Nunc autem agendum est de altero officio, & infimo cuiuscunque regiminis, quod est tabellio, sic dictus, vt tradit Isid. quoniam portitor sit tabellarū &

D susceptor, in quibus acta geruntur siue reipu. siue personæ priuatæ. Idem etiam & scriba publicus vocatur, quia ea solus scribit gesta quæ publica vocantur, quem & iura gentium seruum publicum appellant. Restat autem de vno solo nomine dignitatis diffinire quantum ad regimen politiæ, quod Scipio appellatur, quod quidem secundum proprietatem vocabuli baculus dicitur, cui quasi ad sui ducatum innititur & sustentatur, quo pater Cornelij Scipionis indiguit. Hunc autem patrem tradunt historiæ fuisse cœcum, vnde cum baculo, siue Scipione veniebat in forum. Ad huius igitur similitudinem filius eius Publius Cornelius, qui sustentauit rempubli. contra Hannibalem & Carthaginem, vocatus est Scipio: & quia totam Aphricam subiugauit Romanis, dictus est Scipio Aphricanus ad differentiam alterius Scipionis nepotis eius qui Hispaniam de-

E uicit, & vocatus est Lucius Cornelius Numantinus, à Numantia quam subiecit ac prostrauit. Scribit etiam Augu. 1. de ciui. Dei tertium fuisse Scipionem, qui & Nasica est vocatus frater maioris Scipionis, qui ne Carthago destrueretur prohibuit, asserens ipsam esse medicinam Romanis. Ex his igitur propter probabilitatem tantorum virorum considerato principio, vnde nomen Scipionis ortum habuit, Scipionem legislatores vocarunt virgam, quam princeps portat in manu cum sceptro quasi semper victoriosus, ut ille magnus Scipio fuit. Vnde narrat Isidor. in 17. etymologiar. quod triumphantes purpuram palmatam & togatam habebant vestem, & Scipionem cum sceptro gerebant in manuad imitationem victoriæ Scipionis. Hec

igitur de nominibus dignitatum respectu regiminis intantum sint dicta.

CAP. XXVII.

Hic declarat de partibus politiæ quantum ad bellatores, quos distinguit secundum triplicem considerationem.

SEd & de partibus ordinatis ad bellum, quæ sunt partes politiæ, & eidem necessariæ, vt superius est probatum, congruum videtur tradere: quæ quidem bene dispositæ pulchritudinem & decorem causant, & delectationem generant. Ex quo etiam ingens cordis augmentum, audaciasque reddunt animos ad arduorum aggressum. Vnde Salomon in Canticis, exercitum dispositum ad bellandum pulchritudini sponsæ assimilat & decori. Pulchra, inquit, es & decora filia Hierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata. Sic enim pulchritudo allicit, vt extasim faciens nihil aggredi timeat, vel formidet, quod in excessiuis amantibus maxime est manifestum. Ita etiam de acie bene ordinata contingit, & ideo ipsam terribilem vocat siue ad pulchritudinem sponsæ, siue ad aciem referēs ex causa iam dicta. Propter quod non immerito de dictis partibus est agendum, quia ad ornatum faciunt politiæ, & quia homo in bello præcipue regimine indiget propter difficilem & terribilem actum quem exercet, inde opportunum videtur in castris exercitum diuidere in numerum certum, cuilibet assignando ducatum, per quem regatur & dirigatur ad pugnandum cum hostibus. Quem quidem accipere possumus à Vegetio in 1. lib. de re militari, vbi exercitus diuiditur in legiones, in quo dicit duas sufficere cuilibet duci, vel consuli. Legionem diuidit in decem cohortes, sed cohors prima numero & merito antecedit. Nam genere quidem & literarum instructione viros electissimos quærit, vt idem tradit Vegetius: quod pro tanto dicit, vt castra magis confidant, si tanti viri in prima exponantur acie, & quia maxime requiritur sapientia, vbi periculum totius dependet exercitus. Hæc autem cohors aquilam suscipit signum præcipuum Romanorum castrorum, & totius legionis insigne: quod & Imperatoribus posterioribus est relictum, cuius quidem ratio assignari potest, quia vt idem dicit Vegetius, militaris Romana disciplina primas acies faciebat alares. Inter omnes autem auium alas aquilinæ sunt fortiores. Vel aliter dici potest, quòd ideo signum aquilæ eis traditur ex præeminentia, videlicet in mundo, quantum ad dominium propter cœlestem & diuinum effectum, quem implorare debent continue, vt faciebat ille princeps Iudas Machabæus, qui in pugnando auxilium de cœlo petebat: quod præcipue eis competit propter periculum cui se committunt, vel quia merentur apud Deum vt sint victoriosi, eo quòd morti se exponunt pro populo. De qua aquila dicitur in Ezechiele loquente de Nabuchodonosor orientis monarcha. Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis & varietate, venit ad libanum, & tulit medullam cedri. Post hoc subdit Vegetius numerum primæ cohortis, quam millenariam vocat, eo quòd mille centum pedites in eo sunt, equestres autem centum trigintasex. Cæteras autem vocat quinquagenarias, quia in qualibet ponit quingentos quinquagintaquinque pedites, equestres autem sexagintasex, vt quilibet eques certum numerum peditum habeat. Disponit etiam in quinta cohorte milites fortiores, quia sicut prima dextrum tenet cornu, ita & quinta sinistrum. Multa alia dicit ibi Vegetius quæ enumerare nimis esset longum, & verba eius tanquàm inusitata modernis temporibus maiori indigerent expositione. Hæc autem tantum ad præsens sufficiant. Quòd si multitudo populi in politia sub certis limitibus in gradu & numero disponitur quantum ad sui directionem, multo magis in castris, in quibus maxima & periculosissima est difficultas regiminis, tum ex parte operis quod eis incumbit, quia ad finem terribilium ordinatur, quod est mors: tum ex parte hostium qui infestant. Vnde sicut in Exodo consulitur Moysi à cognato suo Ietro, vt onera diuideret per officia diuersa in iudicando populum, vbi ait. Prouide viros potentes, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos qui iudicent populum. Ita & Iudas Machabæus cum infestaretur ab hostibus, sua castra diuisit in eodem numero constituendo duces, per tribunos videlicet, centuriones, pentacontarcos, & decuriones, qui quidem numerus satis proportionatus est in militibus ad distinctionem exercitus: vnde vnus in altero continetur, vt facilior sit ad coniunctionem vnius cum altero, cum bellandi necessitas hoc requirit. Distinctio verò quam facit Vegetius ex dispositione acierum, attenditur cum campalle bellum ordinatur, licet etiam ipse cohortes ad centurias reducat, & decurias ex certis causis & rationibus.

CAP. XXVIII.

Hic declarat de nominibus ducum, & de numero cohortum, & quid significat vnumquodque.

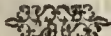
SEd quia de nominibus agitur ducum, videndum est de ipsis prout scriptura sacra denominat, & Romana respu. ac moderni describunt. Et primo quidem de tribuno, quod quidem nomen dicit Vegetius ex tribu originem habere, quia præerat militibus quos Romulus elegerat, qui ex tribu originem traxerunt. Isidor. autem in 9. etymologiarum dicit, quod tribuni dicti sunt, quòd plebeis iura præbent: vnde in fauorem eorum sunt instituti proconsules. Alibi verò dicitur, quòd tribuni dicebantur qui mille militibus præerant, quos græci chyliarchos appellant, sicut centuriones à centum militibus sunt nominati. De quinquagenarijs, siue pentacontharchis, quod idem est, Vegetius mentionem non facit, sed scriptura sacra in præfatis iam lib. & in 4. lib. Regum, quos ad imprecationem Heliæ iuxta eorum meritum flamma combussit: sed decanos, siue decuriones sic dictos, quòd decem militum curam habent in castris, Vegetius sub vno conturbenio & vno papilione disponit. Nomina verò generalia multitudinis armatorum ad pugnandum dispositæ hæc sunt, videlicet exercitus ab exercitio, siue ab exercitando dictus. Vtrunque. n. in prædicta requiritur multitudine, vocantur & castra à castitate dicta, vt tradit Isidorus, eo quò d ibi debet castrari libido. Subtrahebantur enim delitiæ à castris cum incumberet hostium pugna, vt Vegetius scribit: vnde castra filiorum Israel deuicta fuerunt à Madianitis, quia fornicati sunt cum filiabus eorum, vt scribitur in Numeris. Propter quod in Deuteronomio scribitur, quòd Dominus ambulabat in medio castrorum Israelitici populi, vt sint castra eorum sancta, nihilque in eis appareat fœditatis. Vel castra dicebantur propter munitionem exercitus in aggeribus & vallibus, ac alijs clausuris fortissimis, quibus Romani principes vtebantur cum inuadebant hostes. Propter quod fossores, fabri, ac latomi assumebantur ad militarem disciplinam, vt haberent in promptu artifices necessarios ad tuitionem exercitus. Est & aliud nomen, per quod & multitudo pugnatorum exprimitur, videlicet legio ab electione dicta, vt tradit Isidorus, eo quòd milites in ea contenti eligebantur ab alijs tanquàm magis experti. Quædam autem alia nomina sunt partium legionum, siue exercitus, quæ à Vegetio traduntur in 2. libr. & ab Isidoro libr. 9. vt manipulus, qui est numerus ducentorum militum, sic dictus quòd mane hostes impeteret, siue quòd pro signo manipulos stipulæ, siue alicuius herbæ ferret secum, de quibus Lucanus. Conuocat armatos ex templo ad signa maniplos. Alij vocantur velites, à volitando dicti propter suam agilitatem. Romana

na enim reſpublic. quoſdam iuuenes agiles habebat in militia legionum, qui cum innaderent hoſtes, conſidebant poſt equitum terga, tunc ſubito deſilientes de equis turbabant hoſtes. Tales autem milites Hannibali, vt ſcribit Iſidorus, multum fuerunt infeſti, per quos elephanti eius in maiori parte ſunt interempti: qualis fuit ille Eleazarus, de quo traditur in 1. Machab. quòd exiliens in medium legionis contra caſtra regis Antiochi beſtiam inuaſit elephantinam loricatam loricis regis, ipſamq; beſtiam occidit. Eſt & aliud genus armatorum, quod acies nuncupatur ab acuitate dicta, vt Iſidorus dicit, quod audaciam importat in aggrediendo hoſtes, de qua ſcriptura ſacra ſępius mentionem facit: vnde & de vna tribu Iſraelitici populi ſcribitur in Paralypomenon, quòd egrediebantur ad pugnam in acie prouocantes contra hoſtes. Aliud etiam nomen eſt, quod cuneus appellatur quaſi coiteus, quod eſt in vnum collecta multitudo ad pugnandum, & maxime neceſſarius in bellando, de quo in Deuteron. dicitur, quòd vnuſquiſque ſuos cuneos præparabit ad bellum, à quo forte Conoſtabulus vocabulum trahit apud modernos vſitatum, quaſi caput cunei ſtabilis, hoc eſt, conſtantis & fortis. Eſt & aliud nomen tuum apud Thuſcos de prima cohorte, & quaſi eiuſdem Romanæ cohortis ſimilitudinem gerens, qua cenſu, genere, literis, forma, virtute pollentes milites innitebantur, vt dicit Vegetius, cui tribunus præerat armorum ſcientia, virtute corporis, ac morum honeſtate præcipuus, quam trapellum dicunt, ad perforandum acies hoſtium appellata: hoc enim verbum trapellationis importat. Sed & de officialibus caſtrorum multa tradit Vegetius in 2. li. ſed hæc quæ dicta ſunt ſub compendio ad præſens ſufficiant quantum pertinet ad politiæ tractatum in hoc 4. libr. Reſtat vlterius de principatu œconomo, hoc eſt de regimine domus, quod eſt patrisfamilias: qui quidem materiam habet omnino diſtinctam ab alijs principatibus. Et ideo cógruum videtur hoc per ſe opus componere, diſtinguendo per lib. ſiue tractatus & ſua capitula, prout natura facti requirit, qua in re Philoſophus eundem modum tenet. Eſt vltimum de virtutibus quę requiruntur ad partes regiminis in quocunque genere ſiue ſint ſubditi, ſiue rectores, ſiue principes, ſiue ſubiecti fideles: quia ſic requirit ordo doctrinæ in arte viuendi, & nó ſimul ac mixtim tractare de ipſis, vt quidam fecerunt, quia hoc eſt impedire intellectú diſcentis, & eſt contra normam dicentis.

Explicit Opuſculum vigeſimum, videlicet de regimine principum beati Thomæ Aquinatis ordinis prædicatorum ad Regem Cypri.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM VIGESIMVM PRIMVM,

De regimine Iudæorum.

AD DVCISSAM BRABANTIAE.

CAP. I.

XCELLENTIAE veſtræ recepi literas, ex quibus & piam ſolicitudinem circa regimen ſubditorum veſtrorum, & deuotam dilectionem quam habetis ad fratres noſtri ordinis plenarie intellexi, Deo gratias agens, qui veſtro cordi tantarum virtutum ſemina inſpirauit. Quod

A tamen in eiſdem à me requirebatis literis, vt vobis ſuper quibuſdam articulis reſponderem, vtique mihi difficile fuit, tum propter occupationes meas, quas requirit operatio lectionis: tum quia mihi placeret, vt ſuper his requireretis aliorum conſilium magis in talibus peritorum. Verum quia indecens reputaui vt veſtræ ſolicitudini negligens coadiutor inueniar, aut dilectioni ingratus exiſtam, ſuper propoſitis articulis vobis ad præſens reſpondere curaui abſque præiudicio ſententiæ melioris. Primo ergo veſtra requirebat excellentia, Si liceat vobis aliquo tempore, & quo exactionem facere in Iudæos. Ad quam quęſtionem ſic abſolute propoſitam reſponderi poteſt, quia licet, vt iura dicunt, Iudæi merito culpæ ſuæ ſint, vel eſſent perpetuæ ſeruituti addicti, & ſic eorum res terrarum domini poſſint accipere tanquàm ſuas: hoc tamen ſeruato

B moderamine, vt neceſſaria vitæ ſubſidia eis nullatenus ſubtrahantur. Quia tamen oportet nos honeſte ambulare etiam ad eos qui foris ſunt, ne nomen Domini blaſphemetur, vt Apoſtolus fideles admonet ſuo exemplo, vt ſine offenſione ſimus Iudæis, ac Gentibus, & Eccleſiæ Dei, hoc ſeruandum videtur vt ſicut iura determinant, ab eis coacta ſeruitia non exigantur, quæ ipſi præterito tempore facere non conſueuerunt: quia ea quæ ſunt inſolita, magis ſolent animos hominum perturbare. Secundum igitur huius moderationis ſententiam poteſtis ſecundum conſuetudinem prædeceſſorum veſtrorum exactionem in Iudæos facere, ſi tamen aliud non obſiſtat. Videtur autem quantum conijcere potui, circa hoc dubitatio veſtra augeri ex his quæ conſequenter inquiritis, quod Iudæi terræ veſtræ nihil videntur habere niſi quod acquiſierunt

C per vſurariam prauitatem: vnde conſequenter quæritis, ſi liceat aliquid ab eis exigere, cum reſtituenda ſint ſic extorta. Super hoc ergo ſic reſpondendum videtur, quod cum ea quæ Iudæi per vſuras ab alijs non poſſint licite retinere, conſequens eſt vt ſi etiam vos hæc acceperitis ab eis, non poſſetis licite retinere, niſi forſan eſſent talia quæ à vobis, vel anteceſſoribus veſtris hactenus extorſiſſent. Si qua verò habent quæ ex torſerunt ab alijs, hæc ab eis exacta illis debetis reſtituere, quibus Iudęi reſtituere tenebantur: vnde ſi inueniuntur certæ perſonæ à quibus extorſerunt vſuras, debet eis reſtitui, alioquin debet in pios vſus ſecundum conſilium diœceſani epiſcopi, & aliorum proborum, vel etiam in communem vtilitatem terræ, ſi neceſſitas immineat, vel expoſcat communis vtilitas erogari: nec eſſet illicitum, ſi à Iudæis exigeretis talia de nouo,

D ſeruata conſuetudine prædeceſſorum veſtrorum, hac intentione, vt in prædictos vſus expenderentur. Secundo verò requirebatis, ſi peccauerit Iudæus, vtrum ſit pœna pecuniaria puniendus, cum nihil habeat præter vſuras. Reſpondendum videtur ſecundum prædicta, quod expedit eum pecuniaria pœna puniri, ne ex ſua iniquitate commodum reportet. Videtur etiam mihi quòd eſſet maiori pœna puniendus Iudæus, vel quicunque alius vſurarius, quàm aliquis alius, quanto pecunia quæ aufertur ei, minus ad eum noſcitur pertinere. Poteſt etiam pecuniariæ alia pœna ſuperaddi, ne hoc ſolum ad pœnam ſufficere videatur, quòd pecuniam alijs debitam deſinit poſſidere. Pecunia autem pœnæ nomine ab vſurarijs ablata re-

E tineri non poteſt, ſed in vſus prædictos debet expendi, ſi nihil habeant aliud quàm vſuras. Si verò dicatur, quòd ex hoc Principes terrarum damnificantur, hoc damnum ſibi imputent, vtpote ex negligentia eorum proueniens. Melius enim eſſet vt Iudæos laborare compellerent ad proprium victum lucrandum, ſicut in partibus Italiæ faciunt, quàm quòd otioſi viuentes ſolis vſuris ditentur, & ſic eorum Domini ſuis redditibus defraudentur. Ita enim & per ſuam culpam Principes defraudarentur redditibus proprijs, ſi permitterent ſuos ſubditos ex ſolo latrocinio, vel furto lucrari. Tenerentur enim ad reſtitutionem eius quodcunque ab eis exigerent.

Tertio quærebatur, si vltro offerat pecuniam, vel aliquod encenium, an recipere liceat. Ad quod respondendum videtur, quòd licet recipere, sed expedit quòd sic acceptum reddatur his quibus debetur, vel aliter vt supra dictum est, expendatur, si nihil aliud habeant quàm vsuras. Quarto quæritur, si plus accipitur à Iudæo, quàm ab eo Christiani requirant, quid sit de residuo faciendum. Ad quod patet responsio ex iam dictis. Quòd enim christiani minus requirunt, potest esse propter duo, vel quia forte Iudæus aliquid habebat præter vsurarium lucrum, & in tali casu licet vobis illud retinere seruato moderamine supradicto: & idem videtur dicendum, si illi extorserint vsuras eis qui postea bona voluntate donauerunt, cum tamen Iudæi prompte se offerrent ad restituendum vsuras. Vel potest contingere, quòd illi à quibus acceperunt, sint sublati de medio vel per mortem, vel in terris alijs morantes, & tunc ipsi debent restituere. Si tamen non apparent certæ personæ quibus restituere teneantur, procedendum est vt suprà. Quod autem de Iudæis dictum est, intelligendum est & de cauorsinis, vel quibuscunque alijs insistentibus vsurariæ prauitati. Quinto quærebatis de baliuis & officialibus vestris, si liceat eis officia vendere, vel mutuo ab eis recipere aliquid certum, donec tantum recipiant ex officijs. Ad quod dicendum videtur, quòd quæstio ista duas difficultates habere videtur, quarum prima est de officiorum venditione. Circa quam considerandum videtur quod Apostol. dicit, quòd multa licent, quæ non expediunt. Cùm autem baliuis & officialibus vestris nihil committatis nisi temporalis officium potestatis, non video quare huiusmodi officia nō liceat vobis vendere, dummodo talibus vendatis, de quibus possit præsumi id quòd sint vtiles ad talia officia exercenda, & non tanto pretio vendantur officia, quòd recuperari non possit sine grauamine vestrorum subditorum. Sed tamen talis venditio expediens non videtur. Primo quidem, quia contingit frequenter quòd illi qui essent magis idonei ad huiusmodi officia exercenda, sunt pauperes vt emere non possint, & si etiam sunt diuites illi qui meliores sunt, talia officia non ambiunt, nec inhiant ad lucra ex officio acquirenda. Sequitur igitur quòd vt plurimum illi officia in terra vestra suscipiant, qui sunt peiores, ambitiosi, & pecuniæ amatores, quos etiam probabile est subditos vestros opprimere, & vestra etiam commoda non sic fideliter procurare: vnde magis videtur expediens, vt bonos homines & idoneos ad suscipiendum vestra officia eligatis, quos etiam inuitos, si necesse fuerit, compellatis, quia per eorum bonitatem & industriam maiora accrescent vobis & subditis vestris, quàm de prædicta officiorum venditione acquirere valeatis, & hoc cōsilium dedit Moysi eius cognatus. Prouide, inquit, de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit charitas, & qui oderint auaritiam: & constitue ex eis tribunos, & cēturiones, & quinquagenarios, & decanos qui iudicent populum omni tempore. Secunda verò dubitatio circa hunc articulum esse potest de mutuo. Circa quod dicendum videtur, quòd si hoc pacto mutuum dant, vt officium accipiant, absque dubio pactum est vsurarium, quia pro mutuo accipiunt officij potestatem: vnde in hoc datis eis occasionem peccandi, & ipsi etiam tunc tenentur resignare officio taliter acquisito. Si tamē gratis officia dederitis, & post ab eis mutuum acceperitis, quod de suo officio possint recipere, hoc absque omni peccato fieri potest. Sexto quærebatis, si liceat vobis exactiones facere in vestros subditos Christianos: in quo considerare debetis, quòd principes terrarum sunt à Deo instituti non quidem vt propria lucra quærant, sed vt communem populi vtilitatem procurent. In reprehensione enim quorundam principum dicitur in Ezech. 22. Principes eius in medio eius quasi lupi rapaces, positi ad effundendum sanguinem, & ad quærendas animas, & auaritiæ lucra sequenda: & alibi dicitur per quendam Prophetam. Væ pastoribus Israel, qui pascebant semet-

F ipsos. Nonne greges pascuntur à pastoribus? Lac comedebatis, & lanis cooperiebamini, quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Vnde constituti sunt redditus terrarum principibus, vt ex illis viuentes à spoliatione subditorum abstineant. Vnde in eodem Propheta Domino mandante dicitur, quòd principi erit possessio in Israel, & non depopulabuntur vltra principes populum meum. Contingit tamen aliquando, quòd principes non habent sufficientes redditus ad custodiam terræ, & ad alia quæ imminent rationabiliter principibus expetenda: & in tali casu iustum est vt subditi exhibeant vnde possit communis eorum vtilitas procurari. Et inde est, quòd in aliquibus terris ex antiqua consuetudine domini suis subditis certas collectas imponunt, quæ si non sunt immoderatæ, absque peccato exigi possunt, quia secundum Apostolum. Nullus militat stipendijs suis. Vnde princeps, qui militat vtilitati communi, potest de communibus viuere,

G & communia negotia procurare vel per redditus deputatos, vel si huiusmodi desint, aut sufficientes non fuerint, per ea quæ à singulis colliguntur. Et similis ratio esse videtur si aliquis casus emergat de nouo, in quo oportet plura expendere pro vtilitate communi, vel pro honesto statu principis conseruando, ad quæ nō sufficiunt redditus proprij, vel exactiones consuetæ, puta, si hostes terram inuadant, vel aliquis similis casus emergat. Tunc enim & præter solitas exactiones possent licite terrarum principes à suis subditis aliqua exigere pro vtilitate communi. Si verò velint exigere vltra id quod est institutum pro sola libidine habendi, aut propter inordinatas & immoderatas expensas, hoc eis omnino non licet. Vnde Ioannes Baptista

H militibus ad se venientibus dixit. Neminem concutiatis, nec calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris. Sunt enim quasi stipendia principum eorum redditus, quibus debent esse contenti, vt vltra non exigant, nisi secundum rationem prædictam, & si vtilitas est communis. Septimo quærebatis, si officiales vestri absque iuris ordine aliquid à subditis extorserint, quod ad manus vestras deuenerit, vel non forte, quid circa hoc facere debeatis. Super quo plana est responsio, quia si ad manus vestras deuenerint, debetis restituere vel certis personis si potestis, vel in pios vsus expendere, siue pro vtilitate communi si personas certas non potestis inuenire. Si autem ad manus vestras non deuenerint, debetis compellere officiales vestros ad consimilem restitutionem, etiam si non fuerint

I notæ vobis aliquæ certæ personæ, à quibus exegerint, ne à sua iniustitia commodum reportent: quinimmo sunt à vobis super hoc grauius puniendi, vt cæteri à similibus abstineant in futurum, quia sicut Salomon dicit, Pestilente flagellato stultus sapientior fit. Vltimo quæritis, si bonum est, vt per prouinciam vestram Iudæi signum distinctiuum à Christianis deportare cogantur. Ad quod plana est responsio, & secundùm statū concilij generalis, Iudæi vtriusque sexus in omni Christianorum prouincia, & in omni tempore aliquo habitu ab alijs populis debent distingui. Hoc eis etiam in lege eorum mandatur, vt scilicet faciant fimbrias per quatuor angulos palliorum, per quos ab alijs discernantur: Hæc sunt illustris & religiosa domina, quæ vestris quæstionibus ad præsens respondenda occurrunt, in

K quibus vobis non sic meam sententiam ingero, quin magis suadeam peritiorum sententiam esse tenendam. Valeat dominatio vestra per tempora longiora.

Explicit Opusculum vigesimumprimum diui Thomæ Aquinatis, de regimine Iudæorum ad Ducissam Brabantiæ.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM VIGESIMVM SECVNDVM.

De forma absolutionis, ad Generalem magistrum sui ordinis.

CAP. I.

PERLECTO libello à vobis exhibito, inueni assertionem cuiusdam valde temerariam, dicentis quòd sacerdos absoluendo vti non debet hac forma, Ego te absoluo. Quod quidē præsumptuosum iudicio, quia repugnat euangelis dictis. Dicit enim Dominus Petro Matth. 16. Quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis, quod ad vsum clauium pertinere ostenditur. Nam præmiserat, Et tibi dabo claues regni cœlorum. Et post quasi vsum clauium exponens dicit, Et quodcunque solueris. Patet ergo ex dictis Saluatoris, quòd habens claues absoluit. Præsumptuosum est ergo, ne dicam erroneum, vt sacerdos dicere non posit, Ego absoluo te, quem Dominus absoluere confitetur. Magis autem ex verbis Domini colligitur hanc esse formam debitam absoluendi, Ego te absoluo. Sicut enim Dominus discipulis dixit, Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos. Matth. vlt. ita dicit, Quodcunque solueris super terram. Vnde sicut conueniens est forma baptismi, vt minister dicat, Ego te baptizo, quia Dominus ministris actum baptizandi attribuit, ita conueniēs forma est, vt dicatur, Ego te absoluo, quia Dominus ministro actum absoluendi attribuit. Dionysius etiam expressè in 13. cap. angelicæ hierar. sic dicit. Nihil igitur inconueniens si purgare dicitur theologum Seraphin. Nam sicut Deus purgat omnes, eo quòd omnis purgationis est causa. Magis autem propinquo vtar exemplo, quemadmodum qui secundum nos est hierarcha, id est, Episcopus per ipsius diacones, aut sacerdotes purgans, aut illuminans, ipse dicitur purgare, aut illuminare. Patet ergo per authoritatem Dionisij, quòd licet Deus vt principalis author purget & illuminet, minister tamen dicitur purgare & illuminare. Ad hoc etiam est communis consuetudo tali forma vtentium, cui aliquem contrariari non paruę præsumptionis est. Apostolus etiam 2. Cor. 2. dicit. Ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi. gloss. Si ergo magister petitione discipulorū donauit cui voluerint peccatum, multo magis discipuli prece magistri idem facere debent: & vt ratum ei cui donauit ostēderet apud Deum, subdit, Et hoc feci in persona Christi, id est, ac si ipse Christus condonaret: donare autem peccatum, est absoluere à peccato. ergo conuenienter minister dicit, Ego te absoluo à peccato. Non est etiam parua authoritas eius, quod in ecclesia cantatur. Iam bone Pastor Petre clemens accipe vota precantium, & peccati vincula resolue tibi potestate tradita: potestas autem tradita Petro est potestas clauium. potest ergo habens claues ex tradita sibi potestate dicere, Ego te absoluo. Non solum autem hoc conuenienter dicere potest, sed & necessarium esse videtur. Sacramēta enim nouæ legis efficiunt quod figurant. Figurant autem, seu significant & ex materia, & ex forma verborum, vt in sacramēto baptismi apparet. Nam ablutio corporalis quę fit per aquā significat interiorem ablutionem, & sacramentaliter efficit eam: similiter verba, quæ dicuntur, Ego te baptizo, idem significant: & idem apparet in sacramento confirmationis, in quo forma est, Consigno te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis &c. Quia verbis manifestè effectus sacramenti figuratur. In sacramento etiam Eucharistiæ sacerdos ex persona Christi loquens dicit. Hoc est corpus meum; hic est calix sanguinis mei, hoc significans, qd

A in sacramento efficitur. Similiter etiam in sacramento matrimonij requiruntur verba exprimentia consensum de præsenti, & copulam coniugalem. In sacramento verò ordinis, quia fit traductio potestatis, est forma imperatiui modi, cum Pontifex dicit, Accipe potestatem faciēdi hoc, vel illud. In solo autem sacramento extremę vnctionis forma verborum est sub modo deprecatiuæ orationis, sicut cum dicitur, Per istā vnctionem, & suam sanctam ac piissimam misericordiā indulgeat tibi Deus quicquid deliquisti per visum &c. Seruatur autem hoc in hoc sacramento propter authoritatem sacrę scripturę. Dicitur enim in Iac. 5. vbi de hoc sacramento loquitur. Oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit,
B remittentur ei: vbi etiam ratio huius singularis obseruantiæ assignari videtur. In alijs enim sacramentis nihil corporaliter agitur, quod non statim ex operatione ministri sequatur. Sicut statim in baptismo fit ablutio corporalis, quæ spiritualem designat, & sacramentaliter causat: sanatio autem corporalis non statim sequitur ex vnctione, sed petitur præstanda à Deo, vnde & interior sanatio quæ per eam signatur, sub deprecatione à Deo poscitur. In sacramento autem pœnitentiæ verba scripturæ, quæ maxime sunt sectanda, non faciunt mentionem de aliqua deprecatione, sed magis verbo indicatiuo vtitur. Non enim dicit, Quæcunque petieris esse soluenda, erunt soluta, sed quæcunque solueris, erunt soluta. Si ergo illa tantum dicuntur esse soluta quæ habens claues soluerit, qui autem petit aliquid esse soluendum non soluit, miror qua temeritate ali-
C quis asserat esse solutum, quem habens claues non significat se soluere, sed solum rogat esse soluendum. Non autem similis ratio est vtendi deprecatiua oratione in hoc sacramento, sicut in sacramento extremæ vnctionis, quia nihil hic corporale expectatur futurū quod non statim fiat, vt in extrema vnctione, quinimmo certissimum est in hoc sacramento per claues Ecclesiæ remissionem peccatorum conferri, nisi sit impedimentum ex parte confitentis, sicut etiam accidit in baptismo. Dicit enim Aug. Non erit turpis, nec difficilis post patrata & purgata adulteria reconciliatio coniugij, vbi per claues regni cœlorum non dubitatur fieri remissio peccatorum. Non ergo sub incerto modo deprecatiuæ orationis significanda est in hoc sacramēto remissio peccatorum, sed sub certitudine per indicatiuam orationem. Non ergo est forma in sacramento pœni-
D tentiæ, Absolutionem & remissionem tribuat tibi omnipotens Deus, sed Ego te absoluo.

CAP. II.

Obiectiones cum resolutionibus.

SIcut autem temerarius est in asserendo, ita vaniloquus in probando, dum friuola quædam pro rationibus inducit. Primo enim inducit quandam postillam super summam Raimundi, quæ dicit ꝙ in talibus, scilicet absolutione ab excommunicatione, licet verba exigantur, non tamē præscripta est forma verborum, sicut in sacramento baptismi & eucharistiæ: vbi primo derisorium est in tanta re postillam summæ pro authoritate adducere. Deinde, vt postil-
E latori non fiat iniuria, dicamus quòd alia ratio est de absolutione ab excommunicatione quæ non est sacramentalis, sed magis iudiciaria iurisdictionem cōsequens: & aliud de absolutione à peccatis in sacramento pœnitentiæ, quæ consequitur potestatem clauium, & est sacramentalis. In illa enim verba habent efficaciam ab intentione dicentis, vnde non refert quibuscunque verbis vtatur ad exprimendam suam intentionem: in sacramentis autem verba habent efficaciam ex institutione diuina, vnde tenenda sunt verba determinata consonantia diuinæ institutioni: institutioni autem dicentis, Quodcunque solueris & c. ista verba conueniunt, Ego te absoluo, sicut institutioni dicentis, Euntes docete omnes gentes, baptizantes, &c. conueniunt ista verba, Ego te baptizo &c. Sicut ergo est tenēda forma in baptismo, Ego te baptizo, ita in pœnitētia, Ego te absoluo.

Secundo autem ponit, quòd magiſter qui ſententias com-
pilauit, non poſuit hanc formam, nec aliquem ſanctorum
legimus hac forma vſum fuiſſe. Contra quod dicendum
eſt, quòd nec magiſter formam poſuit, nec legitur de alia
forma, qua aliquis ſanctorum ſit vſus, nec etiam legitur, ꝙ
aliquis iſtam formam negauerit. Legitur autem quòd ipſe
inſtitutor ſacramenti dixit, Quodcunq; ſolueris, quod eſt
maius omni authoritate. Tertio ad hoc inducit, quòd in
quibuſdam abſolutionibus quas Eccleſia facit in Prima &
in Completorio, ante Miſſam, & poſt prædicationem ſe-
cundum morem Romanæ Eccleſiæ, & in die cinerum, &
cœnæ Domini, non fit abſolutio per orationem indicati-
uam, ſed deprecatiuam. In quo miror eum non aduertere,
quòd huiuſmodi abſolutiones non ſunt ſacramentales, ſed
ſunt quædam orationes quibus dicuntur venialia peccata
dimitti, ſicut per orationem dominicam, qua dicitur,
Dimitte nobis debita noſtra. Quarto autem inducit ſic
ſenſiſſe quoſdam antiquos & famoſos magiſtros, ſcilicet
magiſtrum Gulielmum de Antiſiodoro, & magiſtrum Gu
lielmum quondam epiſcopum Pariſienſem, & dominum
Hugonem quondam Cardinalem, de quibus quòd ita ſen-
ſerint, non conſtat. Sed & ſi ita ſenſerunt, nunquid eorum
opinio præiudicare poterit verbis Domini dicentis Petro,
Quodcunq; ſolueris &c? Nunquid etiam ſi nunc viuerẽt,
præiudicare poſſent communi ſententiæ magiſtrorum Pa-
riſijs regentium, qui contrarium ſentiunt decernentes ab-
ſque his verbis, Ego te abſoluo, abſolutionem non eſſe per
ſolam deprecatiuam orationem? Quinto verò proponit
de eo quod agitur in ſacramento extremæ vnctionis, quod
ſupra ſolutum eſt. Sexto obijcit de hoc, quòd Matth. 9. Cũ
dixiſſet Dominus paralytico, Remittuntur tibi peccata
tua, dixerunt. Hic blaſphemat. Nam peccata dimittere ſo-
lius eſt Dei, non ergo ſacerdotis. Hoc etiam per verba Dio
nyſij ſupra ſolutum eſt, quia Dei eſt authoritate peccata
dimittere, hominis autem eſt miniſterium ad remiſſionẽ
exhibere, dum in perſona Chriſti peccata condonat, ſicut
dicit Apoſtolus. Septimo obijcit, quòd in ſuſcitatione La-
zari, ſecundum Auguſtinum & Gregorium ſignificata, eſt
ſuſcitationis peccatorum præoperatio, quia Lazarus eſt
prius à Domino viuificatus, quàm traderetur diſcipulis
abſoluendus. Ex quo arguit, quòd nihil valet abſolutio ſa-
cerdotis antequàm homo ſit à Deo viuificatus per gratiã,
& ſuſcitatus à morte culpæ. ergo ſacerdos non poteſt ſuper
culpam: quę quidem ratio multiplices defectus habet. Pri-
mo quidem, quia arguitur ex metaphoricis locutionibus,
ex quibus non eſt arguendum, vt Dion. & Aug. dicunt. Se-
cundo, quia ratio ſua non eſt ad propoſitum. Conſtat. n. ꝙ
Dominus Lazarum ſuſcitauit, & diſcipulis ſoluendũ man-
dauit. ergo diſcipuli abſoluunt. Per hoc ergo non oſtendi-
tur, quòd ſacerdos non abſoluat, aut non debeat dicere.
Ego te abſoluo, ſed quòd eum non debet abſoluere in quo
ſigna contritionis non videt, per quam homo iuſtificatur
interius à Deo culpa remiſſa. Quia verò dicit, quòd ſacer-
dos non poteſt habere ſuper culpam poteſtatem, & hoc ha
bere poteſt calumniam. Sciendum eſt, ꝙ ſi intelligat, quòd
ſacerdos ſua authoritate ſuper culpam potentiam non ha-
bet, dicit verum. Si autem intelligit ꝙ ſacramentum quod
ſacerdos vt miniſter tradit, non ſe extẽdat ad remiſſionem
culpæ, falſum dicit. Sicut enim per baptiſmum dimittitur
omnis culpa & originalis, & actualis: ita per ſacramentum
pœnitentiæ remittitur actualis culpa. Contingit autem
quandoq; in baptiſmo, quòd aliquis antequàm ſacramen
tum baptiſmi actu percipit dum habet ſacramentum in
voto, vel in propoſito, conſequitur iuſtificationem à ſolo
Deo, & tamen ſi ante conſecutus non fuerit ex vi ſacra-
menti, niſi obicem opponat, iuſtificationem conſequitur
ſacramentum ſuſcipiendo: ita omnino eſt de pœnitentia.
Nullus enim reputatur contritus, niſi habeat propoſitum
ſubijciendi ſe Eccleſiæ clauibus, quod eſt habere ſacramẽ-
tum in voto. Vnde quandoque aliqui conſequuntur iuſti-
ficationem in ipſa abſolutione, quam ante non fuerant aſ-
F ſecuti. Octauo obijcit, quòd paris poteſtatis eſt baptiſmo
abluere interius, & à culpa mortali abſoluere: ſed Deus nõ
communicauit poteſtatem interius baptizandi, ne ſpes po
neretur in homine. ergo nec abſoluendi ab actuali pecca-
to, in quo ſuam vocem ignorare videtur contra ſeipſum
obijciens. Sicut enim ſolus Deus interius baptizat, & tamẽ
quia homo miniſterium exterius exhibet dicit, Ego te ba-
ptizo: ita Deus per ſeipſum à peccato abſoluit, & tamen
homo qui exterius miniſterium exhibet dicere debet, Ego
te abſoluo. Nono obijcit, quòd remiſſio peccatorum fit
per gratiam quam homo dare non poteſt: cui dicendum
eſt, quòd licet homo non poſſit dare gratiam, poteſt ta-
men dare gratiæ ſacramentum, per quod fit remiſſio pec-
catorũ. Decimo obijcit, quòd Dominus dixit ad Moyſem.
Loquere Aaron & filijs eius, Sic benedicetis filijs Iſrael &
G dicetis eis. Benedicat tibi Dominus, & cuſtodiat te, Nume.
6. Et ſubditur. Inuocabuntque nomen meum ſuper filios
Iſrael, & ego benedicam eis: quod videntur imitari præla-
ti, cum dicũt, Benedicat vos Deus, vel diuina maieſtas, nec
dicunt, Ego te benedico. Hic aperte decipitur, quia bene-
dictio iſta non eſt ſacramentalis, ſed vbi ſacramentalis be-
nedictio occurrit, ſicut in ſacramento Euchariſtiæ, tunc
ipſi ſacerdotes benedicere dicuntur. vnde Apoſtolus dicit
Corin. 10. Calix benedictionis, cui benedicimus. gloſſ. Cui
nos ſacerdotes quotidie benedicimus. Nec eſt verum quòd
ſubdit, per hoc quòd dicitur, Abſolutionem & remiſſio-
nem tribuat tibi &c. ſit forma, aut pars formæ. Non enim
conueniunt verbis ſcripturæ, quæ dicit. Quodcunque ſol-
ueris &c. Et quorũ remiſeritis &c. Nec hoc quod dicitur,
Benedictio Dei omnipotentis &c. pars eſt formę, cum hoc
ex ſcriptura trahi non poſſit, nec in vſu communi habea-
H tur, licet aliqui hoc dicant. Vndecimo obijcit, quòd cum
clauis ſit poteſtas quæ eſt in miniſtro, ſi extenderet ſe ad
culpæ abſolutionem, hoc eſſet per modum efficiẽdi, quod
ſoli Deo competit, cuius ſolutio iam ex dictis patet. Pote-
ſtas enim clauium ſe extendit ad abſolutionem culpæ, non
ſicut cauſa efficiens principalis, hoc enim Dei eſt, ſed ſicut
inſtrumentum, ſicut & aqua baptiſmi, de qua Auguſ. dicit,
quòd corpus tangit, & cor abluit. Duodecimo obijcit, ꝙ
Dominus idem voluit oſtendere dicens. Quodcunque ſol-
ueris &c. & Quorum remiſeritis, &c. Nullus autem dicit,
Ego tibi remitto peccata. ergo nec debet dicere, Ego te ab-
ſoluo. Sed obliuiſcitur eius, quod Apoſtolus dicit, ſe do-
naſſe peccatum non propria authoritate, ſed in perſona
Chriſti. Donare autem idem eſt quod etiam remittere. Pa-
I pa etiam ſe relaxare dicit aliquam partem de pœnitentia
iniuncta: ideo enim in abſolutione ſacramentali potius
vtimur verbo abſolutionis, quàm remiſſionis, vt forma ab-
ſolutionis conueniat verbis inſtitutionis, quia Dominus
exponens clauium poteſtatem, his verbis vſus eſt. Quod-
cunque ſolueris &c. Tertiodecimo obijcit ex authoritate
Hieronymi reprehendentis quoſdam de eo quod putant
ſe damnare innoxios, vel abſoluere noxios. Non enim ſa-
cerdos à peccatis abſoluens noxios ſoluit, qui voluntate no
xij remanerent, ſed qui pœnitendo recedunt à noxa culpa.
Quartodecimo obijcit de hoc, quòd Hieronymus dicit ſu
per Leuiticum, quòd leproſi iubentur oſtendere ſe ſacer-
dotibus, quos illi non faciunt leproſos, vel mundos, ſed di-
k ſcernunt, ita & hic. Decipitur autem, quia ſimilitudinem
nimis extendit. Abſit enim vt ſacramẽta nouæ legis ſolum
ſignificent, & nihil faciant, ſicut veteris legis ſacramenta.
Si autem ſacerdos ſolum diſcernendo denuntiaret pecca-
toris abſolutionem, nihil faceret, ſed tantum ſignifica-
ret. ergo facit aliquid miniſterium abſolutionis impen-
dendo, non tamen facit idoneos accedentes ad ſacramen-
tum. Hoc enim ſolus Deus facit, qui ad ſe hominum cor-
da conuertit. Et reſpectu huius idoneitatis non habet ſa-
cerdos niſi diſcretionem, ſicut & ſacerdos legalis circa
lepram. Quintodecimo obijcit, quod Ambr. dicit, quòd
ſolus ille peccata dimittit, qui pro peccatis mortuus eſt.
Auguſtinus etiam dicit, quòd nemo tollit peccata mun-

di, niſi

di, nisi solus Christus. Hoc soluit Apost. dicens, quòd ipse donauit in persona Christi, scilicet tanquam Christi minister, qui sua passione remissionem meruit peccatorum, à qua passione efficaciam habent claues Ecclesiæ, sicut & cætera sacramenta. Sextodecimo obijcit de leprosis mundatis à Christo. Mat. 8. & Luc. 17. ca. quibus dixit, vt ostenderent se sacerdotibus, tñ antequam se ostenderent, mundati sunt. Quod similiter soluendum est, sicut id quod de Lazaro supra posuit. Decimoseptimo resumit, quòd cum Dominus dixisset paralytico. Dimittuntur tibi peccata, Iudæi dixerunt, Hic blasphemat. Hoc supra solutum est, nec oportet reiterare.

CAP. III.

Quomodo aduersarius nititur quandam absolutionem fingere.

His autem rationibus positis, nititur quandam absolutionem fingere, quæ est. Si aliquis talis dicat, quòd ad ministerium sacerdotis pertinet oratio absolutionem Dei impetrans, postea tamen debet dicere indicatiue, Ego te absoluo, idest, absolutum te ostendo. Quam quidem absolutionem nec ego approbo, si simpliciter, vt verba sonat, intelligatur. Non enim oratione sacerdotis impetratur remissio peccatorum, sed passione Christi. Alioquin si sacerdos esset in peccato mortali, absoluere non posset. Præmittitur autem oratio, vt impetretur confitenti idoneitas ad suscipiendum effectum sacramẽti. Quæ quidem oratio licet plus valeat à iusto, quàm à peccatore oblata propter meritum personæ quod additur, tamen etiam à sacerdote peccatore oblata non est cassa, quia proponitur ab eo in persona totius Ecclesiæ. In formis autem sacramentorum non plus facit verbum à peccatore, quàm à iusto prolatum, quia non operatur ibi meritum hominis, sed passio Christi & virtus Dei. Similiter non sufficit illa expositio, Ego te absoluo, idest, absolutum te ostendo, quia secundum hoc in sacramentis nouæ legis non esset, nisi ostensio, vel significatio, quod idem est: sed est sensus. Ego te absoluo, idest, sacramentum vel ministerium absolutionis tibi impendo: nisi forte sicut aliquis dicitur ostendere, non solum significando, sed etiam faciendo. Si tamen dicta responsio sustineatur, non inutile erit considerare, quàm friuolis eam rationibus impugnet. Obijcit enim primo, quòd Dominus dedit potestatem discipulis sanandi omnes infirmitates corporales & spirituales, sed in sanatione corporalium infirmitatum nõ dicebant, ego sano te, sed sanet te Dominus Iesus. ergo nec in sanatione spirituali debet dicere sacerdos, ego te absoluo. Non aduertit autem qui hoc obijcit, quòd potestas sanandi infirmitates, erat gratia specialiter homini data, non ad sanandum, sed ad sanitatem impetrandam. Potestas autem clauium non computatur inter gratias gratis datas, sed virtus sacramentalis, quæ principaliter residet in Christo, instrumentaliter autem seu ministerialiter in sacerdotibus claues habentibus. Vnde verbum dicentis, Sanet te Dominus, non sanabat: sed sanationem impetrabat. Verba autem sacramentalia efficiunt, quod figurant, vt suprà dictum est. Secundo obijcit, quòd temerarium videtur denuntiare aliquem esse ab omnibus peccatis absolutũ, quia sic esset sicut Angelus Dei. Sed multo magis est temerarium dicere, quòd per claues Ecclesię non fiat certa remissio peccatorum, vt Augustinus dicit. Nunquid enim est abbreuiata manus Domini, vt qui in baptismo ab omnibus peccatis mundat, in sacramento pœnitentiæ hoc non faciat? Tertio obijcit, quòd dicere ostendo te absolutum, non est cum ostendere absolutum, sicut dicere comedo non est comedere. In quo decipitur non considerãs, quòd formæ sacramentorum non solum sunt verba significatiua, sed factiua. Quarto obijcit, quòd cum dicitur ego te baptizo, non est baptizare nisi sequatur immersio vel in-

A tinctio. Sed hoc est valde ridiculum, quia in sacramento baptismi elementum materiale requiritur cum forma sacramenti, sed in sacramento pœnitentiæ elementum exterius non adhibetur. Quinto obijcit, quòd temerarie sacerdos dicit, Ostendo te absolutum cum ignoret an Deus absoluerit. Sed secundum hanc eandem rationem temerarium esset dicere, ego te baptizo, cum ignoret an Deus interius baptizet. Neutrum autem est temerarium, quia sacramenta habent certos effectus, licet impediri possint per fictionem recipientis. Vnde sacerdos dicens, ego te absoluo, vel ego te baptizo, cum certitudine denuntiat sacramenti effectum. Similiter dicitur ad id quod 6. & 7. obijcit de incertitudine dimissionis pœnæ. Octauo obijcit, quòd non potest dicere ostendo te absolutum, nisi forte alicui sit reuelatum, sicut Ioanni Euangelistæ, vel beatæ

B Virgini. Ad quod etiam super id, quod dictum est, addendum est, quòd si iudex absque temeritate testibus auditis potest pronuntiare aliquem innocentem, quamuis forte sit nocens secundum rei veritatem, non temerarie ostendit sacerdos aliquem absolutũ in foro pœnitentiæ, in quo creditur pęnitenti pro se & contra se. Ex quo etiam patet, quòd non est periculosum sacerdoti dicere, ego te absoluo, illis, in quibus signa contritionis videt, quæ sunt dolor de præteritis, & propositum de cætero non peccandi, aliàs absoluere non debet. Periculose autem solam orationem dicit, quia hoc non est absoluere, sed sub dubio pœnitentiæ relinquere. Orare autem pro aliquo vt absoluatur, potest, siue sit contritus, siue non.

C

CAP. III.

Impositio manus non est de necessitate huius Sacramenti.

Vlterius autem non minus temerarie asserere præsumit, quod impositio manus sit de necessitate huius sacramenti. Primo quidem propter hoc, quòd Act. 8. dicitur. Imponebant manus super illos & accipiebant Spiritum sanctum. Illa enim impositio fuit loco sacramenti confirmationis, quòd datur per maiores ministros. Secundo obijcit quòd Matth. vlt. dicitur. Super ęgros manus imponent &c. Sed hoc est ridiculum, quia non loquitur de impositione sacramentali, sed de signis faciendis. Tertio

D obijcit, quòd August. dicit, quòd sacramentum nouæ legis debet esse signum sacræ rei, & per naturalem similitudinẽ (quod de suo addit) per hoc volens dicere, quòd sola verba non faciunt, nec perficiunt sacramentum. Sed patet in omni sacramento, quòd verba ad materiam accedentia perficiunt sacramentum. In sacramento enim Eucharistię sola verba prolata super materiam consecrandam perficiunt sacramentum. In baptismo etiam verba prolata super aquam tantum non faciunt sacramentum, sed super aquam adhibitam in baptismo, quia totum est loco materiæ. Ipse autem peccator confitens, est sicut materia in hoc sacramento. Vnde verba absolutionis super eum prolata efficiunt pœnitentiæ sacramentum. Quarto obijcit, quod dicitur Matt. 19. quòd oblati sunt paruuli, vt eis manus imponeret. Sed hoc non potest referri ad pœnitentiæ

E sacramentũ, quod paruulis impendi non consueuit. Oblati sunt autem ei, vt manus imponeret benedicendo, secundum consuetudinem Iudęorum, vt dicit Remigius. Quinto obijcit, quod dicitur Actuum 8. Cum vidisset Symon, quòd per impositionem manuum Apostolorum &c. Hoc autem pertinet ad impositionem manuum, quæ fit in confirmatione, vt suprà dictum est. Sexto obijcit ad hoc authoritatem magistri Gulielmi Auerni, qui an hoc dixerit nescio, sed scio eum non fuisse tantæ authoritatis, vt eius dicto standum sit in tanta re, præsertim cum Dominus Petro potestatem clauium exponens non dixerit. Cuicunque manus imposueris, sed quodcunque solueris.

CAP.

CAP. V.

Obiectiones contra prædicta, & earum solutiones.

VLtimo redit ad primum, resumens rationes prius adductas, quòd non debet sacerdos dicere, Ego te absoluo, tum quia hoc pertinet ad potestatem Dei: tum quia sacerdoti incertum est an ille absoluatur: quæ iam suprà soluta sunt. Addit etiã obijciendo, quòd vix 30. anni sunt, quòd omnes hac sola forma vtebantur, Absolutionem & remissionem &c. Sed quomodo de omnibus potest testimonium perhibere, qui omnes non vidit? Sed hoc certum est, quòd iam sunt mille ducenti anni & amplius, quòd dictum est Petro, Quodcunq; solueris &c. Quare autem non dicatur in forma, Ego tibi remitto, sicut ego te absoluo, iam supra dictum est. Obijcit autem vlterius, quòd si sacerdos potest absoluere à peccatis, vtilius esset absolui quã accipere crucem transmarinam: quod quàm ridiculum sit dictum, de facili potest aduerti. Non enim crux transmarina datur valitura nisi absoluto à peccatis ad remissionẽ totius pœnæ pro peccatis debitæ. Obijcit autem vlterius, quod væ imminet viuificanti animas quæ non viuunt, vt dicitur Ezech. 13. Et sic sacerdos se committit discrimini, cum nesciat quòd viuant. Sed hoc iam solutum est: quia & si nesciat quòd viuant, scit tamen quòd Sacramentum iustificare potest. Vlterius obijcit, quod sicut dicit Ambr. Dominus parem vim esse voluit ligandi & soluendi: sed sacerdos non ligat vinculo peccati, sed propriorum quisque peccatorum vinculis constringitur, vt dicitur Prouerb. 5. ergo sacerdos non absoluit à vinculo culpæ. Contra quod dicendum, quòd hoc sacerdos facit ligando & soluendo per ministeriũ, quod Deus dedit per authoritatem. Deus enim absoluit à peccato directè gratiam apponendo, & ligat, vel trahit in peccatum gratiam non apponendo, vt dicitur Rom. 1. Similiter sacerdos tanquàm minister à peccato soluit sacramentum gratiæ apponendo, & ligat non apponendo propter hoc quod ligat ad pœnam quam iniungit. Inducit autem vltimo authoritatem Hilarij, quòd soli Deo de se credendum est, & sic absolutionem à culpa quam solus Deus facit, sacerdos ostendere non potest. Itẽ, quod Dionys. dicit, quòd sacerdotibus non est vtendum virtutibus hierarchicis, nisi quo deitas voluerit eos: sed hæc ex superioribus sunt soluta multoties, & iterare non oportet. Ad extremum inducit quòd ante potestatem clauium Petro traditam, fit mentio de reuelatione sibi facta, quasi oporteat semper reuelationem diuinam sacerdotẽ expectare antequam clauibus vtatur. Non aduertit autem quod reuelatio facta Petro non fuit de idoneitate absoluẽdorum, sed de potestate Christi, per quam sacramenta gratiæ certissimos effectus habent. Hæ sunt igitur rationes quas pro se inducit, quæ non solum demonstrationes non sunt, sed vix apparentes rationes iudicari possunt. Voluntas aũt Dei fuit, vt pro defensione potestatis Petro traditæ, in festo Cath. Petri hoc opus de vio mandato compilans laborarẽ.

Explicit Opusculum vigesimumsecundum Sancti Thomæ Aquinatis de forma absolutionis.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XXIII.

Videlicet expositio primæ Decretalis ad Archidiaconum Tudertinum.

Aluator noster discipulos ad prædicandum mittens, tria iniunxit. Primo quidem vt docerent fidem: secundo, vt credentes imbuerent sacramentis: tertio, vt credentes sacramentis imbutos ad obseruandum diuina mandata inducerent. Dicitur enim Matt. vlt. Euntes, docete omnes gentes, quantum ad primum: baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quantum ad secundum: docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis, quantum ad tertium, inter quæ tria decẽter fidei doctrina præmittitur. Est enim fides omnium bonorum spiritualium fundamentum, secundum illud Apostoli Hebræo. 11. Est autem fides substantia, idest, fundamentum sperandarum rerum. Est enim fides per quam anima viuificatur per gratiam, secundum illud Apostoli ad Galath. 2. Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei. Et Abacuch. 2. Iustus ex fide sua viuit. Ipsa est per quam anima à peccatis purgatur. Act. 15. Fide purificans corda eorum. Ipsa est per quam anima iustitia ornatur. Romanorum 3. Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi. Ipsa est per quam anima Deo desponsatur. Oseæ 2. Spõsabo te mihi in fide. Ipsa est per quam homines in Dei filios adoptantur. Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius. Ipsa est per quam acceditur ad Deum. Hebr. 11. Accedentem ad Deum oportet credere. Ipsa denique est per quam homines æternæ vitæ brauium consequuntur, secundum illud Ioan. 6. Hæc est voluntas patris mei qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Conuenienter ergo Christi Vicarius propositurus mandata quibus Ecclesia per Apostolorum prædicationem fundata pacifice gubernatur, titulum de fide præmittit. Sed considerandum est, quòd cum multi sint articuli fidei, quorum quidam videntur pertinere ad diuinitatem, quidam vero ad humanam naturam, quam filius Dei in vnitatem personæ assumpsit, alij verò ad diuinitatis effectum: fundamentum tamen totius fidei est ipsa prima veritas diuinitatis, cum omnia alia ea ratione contineantur sub fide, inquantum ad Deum aliqualiter reducuntur. Vnde Dominus discipulis dicit. Ioan. 14. Creditis in Deum, & in me credite: per quod datur intelligi, quòd in Christum creditur inquantum est Deus, quasi fide principaliter de Deo existente. Inter ea verò quæ de Deo fide tenemus, hoc est singulare fidei christianæ, vt Trinitatem personarum in vnitate diuinæ essentiæ fateamur. Sub hac enim professione Christo per baptismum sumus consignati, vt patet per id quod suprà inductum est. Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Alia vero quæ de Deo asserimus, nobis & alijs communia esse inueniuntur, puta, quòd Deus est vnus, omnipotens, & si qua alia de Deo fide tenentur, quæ etiam Iudæi & Saraceni non diffitentur: vnde ad insinuandum proprium & singulare dogma fidei christianæ, non prætitulauit sidei tractatum de Deo, sed de Trinitate. Addit autem, Summa, quia diuina Trinitas arcem quandam tenet inter plurimas Trinitates ab ea deriuatas. Deriuatur enim ab illa Trinitate, diuina quædam Trinitas in anima nostra, secundum quam ad imaginem Dei sumus secundum memoriam, intelligentiam, & voluntatem. Deriuatur & ab ipsa aliæ Trinitates in singulis creaturis, prout modum quendam, & speciem, & ordinem habent, secundum quæ in eis diuinæ Trinitatis quasi quoddam vestigium inuenitur, vt Augustinus in libro de Trinitate. Ad discretionem igitur harum omnium Trinitatum quæ à diuina descendunt, dicitur, De summa Trinitate: sed de hac Trinitate diuini diuersi hæretici diuersa errãtes dixerunt, quorum Sabellius abstulit personarum distinctionem, dicens, Patris, & Filij, & Spiritus sancti esse vnam essentiam & personam, sed eos solum differre nominibus. Arrius verũ posuit trium personarum esse diuersas substantias in dignitate & duratione differentes: quæ omnia & consimilia fides condemnat catholica. Quia igitur de summa Trinitate, & alijs ad fidem pertinentibus hic tradere intendit, quod fides catholica tenet, ideo additur, Et fide catholica. Dicitur autem fides Ecclesia catholica, idest, vniuersalis, vt Boetius dicit in libro de Trinitate, tum propter vniuersalium præcepta regularum, tum propterea quia eius cultus per omnes pene mundi terminos emanauit: hæreticorum verò errores sub certis terrarum angulis includuntur.

Prima Decretalis de reprobatione errorum tam hæreticorum, quàm Philoſophorum.

QVia de fide ſanctæ Trinitatis conſiderandum eſt, primo oportet ſcire, quòd duplex eſt actus fidei, ſcilicet corde credere, & ore profiteri, ſecundum illud Roma. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Vterque autem actus aliquid requirit ad ſui perfectionem. Nam interior actus fidei exigit firmitatem abſque omni dubitatione, quæ firmitas prouenit ex infallibilitate diuinæ veritatis cui fides innititur. Vnde dicitur Iacob. 1. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans: ſed confeſſio fidei debet eſſe ſimplex, ideſt, abſque ſimulatione, ſecundum illud. 1. ad Timoth. 1. cap. Finis præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Debet etiam eſſe ſimplex, ideſt, abſque erroris permiſtione, ſecundum illud. 1. ad Theſſalonicenſ. 2. Exhortatio noſtra non fuit de errore. Debet etiam eſſe abſq; variatione 2. ad Corinth. 1. cap. Sermo noſter qui fuit apud vos, non fuit in illo eſt, & non. Quantum ergo ad primum actum fidei dicit, Firmiter credimus: quantum ad ſecundum dicit, Simpliciter confitemur. Vltimo autem conſiderandum eſt, quòd fidei chriſtianæ articuli à quibuſdam duodecim, à quibuſdam quatuordecim computantur. Secundum illos qui computant quatuordecim, ſeptem articuli pertinent ad diuinitatem, ſeptem verò ad humanitatem. Illi autem qui ad diuinitatem pertinent, ſic diſtinguuntur, vt vnus ſit articulus de diuinæ eſſentiæ vnitate, qui tangitur in Symbolo cum dicitur, Credo in vnum Deum. Secundus eſt de perſona patris, qui tãgitur cum dicitur, Patrem omnipotentem. Tertius eſt de perſona filij, qui tangitur cum dicitur, Et in Ieſum Chriſtum filium eius. Quartus de perſona Spiritus ſancti, qui tangitur cum dicitur, Et in Spiritum ſanctum. Quintus eſt de effectu, quo à Deo creamur in eſſe naturæ, qui tangitur cum dicitur, Creatorem cœli & terræ. Sextus eſt de effectu Dei ſecundum quod reuertimur in eſſe gratię, qui tangitur cum dicitur, Sanctam Eccleſiam catholicam, ſanctorum communionem, & remiſsionem peccatorum. Quia enim per gratiam Dei in vnitate Eccleſiæ congregamur, ſacramenta communicamus, & remiſsionem peccatorum conſequimur. Septimus articulus eſt de effectu Dei, quo perficimur in eſſe gloriæ & quantum ad corpus, & quantum ad animam: & hoc tangitur cum dicitur, Carnis reſurrectionem, & vitam ęternam. Articuli verò ſeptem ad incarnationem pertinentes ſic diſtinguuntur, vt primus ſit de Chriſti conceptione, qui tangitur cum dicitur, Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto. Secundus autem eſt de eius natiuitate, qui tangitur cum dicitur, Natus ex Maria Virgine. Tertius eſt de eius paſsione, qui tangitur cum dicitur, Paſſus, mortuus, & ſepultus. Quartus eſt de deſcenſu ad inferos. Deſcendit ad inferos. Quintus de reſurrectione, Tertia die reſurrexit à mortuis. Sextus de aſcenſione, Aſcendit ad cęlos, Septimus de aduentu ad iudicium, Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Alij verò ponentes duodecim articulos, ponunt vnum articulum de tribus perſonis, & articulum de effectu gloriæ diuidunt in duos, vt ſcilicet, alius articulus ſit de reſurrectione carnis, & alius de vita æterna: & ſic articuli ad diuinitatem pertinentes ſunt ſex. Item conceptionem, & natiuitatem Chriſti ſub vno articulo comprehendunt & ſic etiam articuli de humanitate ſiunt ſex, vnde omnes ſunt duodecim. Primo ergo proſequitur articulum primum de eſſentiæ vnitate, vnde primo ponit vnitatem diuinę eſſentiæ. Vnus eſt ſolus & verus Deus, ſecundum illud Ioan. 17. cap. Vt cognoſcant te ſolum verum Deum. Leuitic. 6. cap. Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Deus vnus eſt, per quod excluditur error gentilium ponentium multos Deos. Deus autem verus qui eſt eſſentialiter & naturaliter Deus, vnus eſt. Dicuntur enim aliqui dij non veri, ſed per adoptionem, vel per participationem diuinitatis, ſiue nuncupatione, ſecundum illud

A Pſalm. 81. Ego dixi, dij eſtis. Dicuntur etiam aliqui dij ſecundum opinionem errantium, ſecundum illud Pſal. 95. Omnes dij gentium dæmonia. Deinde oſtendit excellentiam diuinæ naturæ, ſiue eſſentiæ. Et primo quantum ad hoc quòd non comprehenditur tempore, quod ſignificatur, cum dicitur, Aeternus. Dicitur enim æternus, quia caret principio & fine, & quia eius eſſe non variatur per præteritum & futurum. Nihil enim ei ſubtrahitur, nec aliquid ei de nouo venire poteſt. vnde dicit ad Moyſen. Exod. 3. Ego ſum qui ſum, quia ſcilicet eius eſſe non nouit præteritum & futurum, ſed ſemper præſentialiter eſſe habet. & Apoſtol. dicit ad Roman. vltim. Nunc pateſactum eſt per ſcripturas prophetarum ſecũdum præceptum ęterni Dei.

B Secundo oſtenditur quòd eius magnitudo excedit incomparabiliter omnium magnitudinem creaturarum, cum dicitur, Immenſus. Illud enim menſurari poteſt per aliquid aliud, quod ſi excedat in magnitudine, tamen exceſſus eſt ſecundum aliquam proportionem. Sicut binarius menſurat ſenarium, inquantum ter duo faciunt ſex. Senarius autem excedit binarium ſecundum proportionem aliquam ſecundum quam binarius menſurat ſenarium, quia eſt triplum eius. Deus autem excedit magnitudine ſuæ dignitatis omnem creaturam in infinitum, & ideo dicitur immẽſus, quia nulla eſt commenſuratio, vel proportio alicuius creaturæ ad ipſum: vnde dicitur in Pſalm. 47. Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis.

C & Baruch. 4. dicitur. Magnus eſt, & non habens finem, excelſus, & immenſus. Tertio oſtenditur, quòd excedit omnem mutabilitatem, cum dicitur. Incommutabilis, quia ſcilicet nulla eſt apud ipſum variatio, ſecundum illud Iacob. 1. Apud quem non eſt transmutatio, nec viciſsitudinis obumbratio. Quarto oſtenditur, quòd ſua poteſtas tranſcendit omnia, cum dicitur. Omnipotens, quia ſimpliciter omnia poteſt: vnde ipſe dicit Geneſ. 17. Ego Deus omnipotens. Et ſi quis obijciat id quod Apoſtolus dicit, 2. ad Timoth. 2. Ille fidelis permanet, negare ſeipſum non poteſt, & ita non eſt omnipotens. Dicendum, quòd negare ſeipſum, eſt deficere à ſe, non poſſe autem deficere non eſt ex defectu potentiæ, ſed ex potentiæ perfectione, ſicut etiam apud homines ex magna fortitudine eſt, quod aliquis vinci non poſsit.

D In hoc ergo vere Deus omnipotens oſtenditur, quòd omnia poteſt facere, & in nullo poteſt deficere. Quinto oſtenditur, quod excedit omnium rationem & intellectum, cum dicitur. Incomprehenſibilis. Illa enim comprehendere dicimur, quæ perfecte cognoſcimus, quantum cognoſcibilia ſunt. Nulla autem creatura tantum poteſt Deum cognoſcere, quantum cognoſcibilis eſt, & propter hoc nulla creatura poteſt eum comprehendere. Vnde dicitur Iob. 11. Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & vſque ad perfectum omnipotentem reperies? quaſi dicat, non. Et Hierem. 33. dicitur, Dominus exercituum nomen tibi, magnus conſilio, & incomprehenſibilis cogitatu. Sexto oſtenditur, quòd excedit omnem locutionem, cum dicitur. Ineffabilis, quia ſcilicet nullus poteſt ſufficienter effari laudem ipſius, vnde dicitur Eccleſia. 43. Exaltate illum quantum poteſtis: maior eſt omni laude.

E Deinde accedit ad articulum Trinitatis, ponens quidem primo nomina trium perſonarum, cum dicit, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus: quæ quidem exprimuntur Matth. vlt. Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Sed circa hæc tria nomina diuerſimode aliqui errauerunt. Sabellius enim dixit, quòd Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus ſolis nominibus diſtinguuntur, dicens eundem in perſona eſſe, qui quandoque dicitur Pater, quandoque Filius, quandoque Spiritus ſanctus propter rationes diuerſas: & ad hoc excludẽdum ſubditur. Tres quidem perſonæ: alia eſt enim perſona Patris, alia Filij, alia Spiritus ſancti. Arrianus vero poſuit, quòd Pater, & Filius, Spiritus ſanctus, ſicut ſunt diuerſa nomina, ita ſunt diuerſæ ſubſtantiæ: & ad excludendum hoc ſubdit, Sed vna ſubſtantia. Verum quia ſubſtantia ſecun-

dum

dum vsum vocabuli aliter sumitur apud nos,& aliter apud
Græcos, ne circa hoc posset fieri aliqua deceptio, subdit,
Seu natura. Apud Græcos enim hypostasis, idest, substan-
tia accipitur, sicut apud nos persona pro re aliqua subsi-
stente, quam dicimus suppositum, vel rem naturæ: sicut
hic homo est suppositum, vel res humanæ naturæ. Apud
nos verò secundum communem vsum loquendi, substan-
tia dicitur essentia, vel natura rei, secundum quod huma-
nitas dicitur natura hominis. Sic igitur datur intelligi, ꝙ
in diuinitate tres sunt subsistentes, scilicet Pater, & Filius,
& Spiritus sanctus, sed vna numero simpliciter natura est
in qua subsistunt, quod in rebus humanis contingere non
potest. Petrus enim, & Paulus, & Ioannes sunt quidem tres
subsistentes in natura humana. Sed natura humana & si
sit vna specie in istis tribus, non tamen est eadem nume-
ro, & ideo tres homines sunt, non vnus homo. Quia verò
in Patre, & Filio, & Spiritu sancto est vna numero diuina
natura, dicimus quòd Pater, & Filius, & Spiritus sanctus
sunt vnus Deus, & non tres dij. Posset autem aliquis praue
intelligere vnam essentiam trium personarum, ita scilicet
quòd vna pars illius naturæ esset in Patre, alia in Filio, alia
in Spiritu sancto, sicut si diceremus vnam aquam esse in
tribus riuis defluẽtibus ab vno fonte, ita scilicet quòd vna
pars aquæ est in vno riuo, alia in alio, tertia in tertio. Si au-
tem sic esset vna natura trium personarũ, sequeretur quòd
diuina natura esset composita ex pluribus partibus: & ideo
ad hoc excludendum subdit, Simplex omnino, idest, nul-
lam compositionem habens. Omne enim compositum
posterius est his ex quibus componitur: sic igitur aliquid
esset prius Deo, quod est impossibile. Sed posset aliquis
quærere, Si trium personarum est vna simplex natura, vn-
de ergo tres personæ distinguuntur? & ideo ad hoc respon
dens subdit. Pater à nullo, Filius à patre solo, ac Spiritus san
ctus pariter ab vtroque. Vbi considerandum est, quòd
quicquid in diuinis absolute dicitur, commune est & vnũ
in tribus personis, sicut quod dicitur, Deus bonus, sapiens,
& omnia huiusmodi. Ibi enim solum inuenitur distin-
ctio, vbi aliquid inuenitur pertinens ad relationem origi-
nis, quia scilicet pater à nullo est, & secundum hoc inna-
scibilis dicitur. Filius autem dicitur filius, quia à patre est
per generationem, secundum illud Psalm. 2. Ego hodie
genui te, & secundum hoc patri attribuitur paternitas, &
filio filiatio. Spiritus autem sanctus ab vtroque procedit,
& secundum hoc Spiritui sancto attribuitur processio, pa-
tri verò & filio communis spiratio, quia scilicet commu-
niter spirant Spiritum sanctum. Sic igitur quinque sunt
notiones, secundum quas distinctiones personarum desi-
gnantur in diuinis, scilicet paternitas, quæ est constituti-
ua patris, per quam ostenditur quòd genuit filium. Filia-
tio, per quam ostenditur quòd filius est à patre: & proces-
sio, per quam ostenditur quòd Spiritus sanctus est à patre
& filio. Innascibilitas, per quam dignoscitur quòd pater
à nullo est. Communis spiratio, per quam ostenditur quòd
pater & filius communiter spirant Spiritum sanctum. Sed
rursus posset alicui occurrere falsa cogitatio, vt quia in re-
bus humanis filius à quodam principio temporis à patre
generatur, & generatio eius non semper durat, sed certo
termino temporis finitur: sic etiam sit circa originem di-
uinarum personarum, vt scilicet filius ab aliquo tempore
incœperit à patre generari, & aliquo tempore eius gene-
ratio fuerit finita, & similiter de Spiritu sancto. Ideo ad
hoc excludendum subdit, Absque initio semper ac sine
fine pater generans, filius nascens, Spiritus sanctus ab vtro
que procedens: cuius exemplum aliqualiter in creaturis in
ueniri potest, licet imperfectum. Videmus enim quòd à
sole radius procedit, & statim quando fuit sol, radius pro-
cessit ab eo, nec vnquam desinet radius procedere quan-
diu sol erit. Sic enim filius procedit à patre, vt radius à so-
le, vnde dicit Apostolus ad Hebræos. 1. Qui cum sit splen-
dor gloriæ: Spiritus autem sanctus ab vtroque procedit,
sicut calor à sole & radio. Vnde dicitur in Psalm. 8. Nec est

F qui se abscondat à calore eius. Sed hoc exemplum deficit
quantum ad hoc quod sol non semper fuit, & ideo nec ra-
dius eius semper ab eo processit, quia verò Deus pater sem
per fuit, semper ab eo processit filius, & ab vtroque Spiri-
tus sanctus. Potest & aliud exemplum poni in anima hu-
mana, in qua verbum interius conceptum à memoria pro
cedit, & ab vtroque procedit amor. Et ita etiam à patre
procedit filius sicut verbum eius & Spiritus sanctus, sicut
amor communis vtriusque. Sed hoc exemplum deficit in
duobus. Primo quidem, quia intellectus humanus non
semper fuit. Secundo, quia non semper verbum in cor-
de suo actualiter concipit: sed intellectus diuinus semper
fuit, & semper absque intermissione intelligit, vnde sem-
per in eo oritur verbum quod est filius, & procedit amor
G qui est Spiritus sanctus. Quia verò hæretici Arriani filium
patri postponebant, & Spiritũ sanctum vtrique, ideo hoc
consequenter excludit. Est autem considerandum, quòd
Arriani postponebant filium patri. Primo quidem quan-
tum ad essentiam, dicẽtes quòd essentia patris est dignior
quàm essentia filij: & ad hoc excludendum subdit. Con-
substantiales, quia scilicet essentia patris & filij vna est, &
in nullo differens. Secundo verò quantum ad magnitudi-
nem, non quòd in Deo sit magnitudo molis, sed magni-
tudo virtutis, quæ est perfectio bonitatis suæ. Dicebant
enim patrem esse filio maiorem etiam secundum diuini-
tatem: & ad hoc excludendum subdit, Coæquales. Secun-
dum humanitatem verò Dominus dicit Ioan. 14. cap. Pa-
ter maior me est. Tertio quantum ad potestatem, dicen-
tes filium non esse omnipotentem: & adhoc excluden-
H dum subditur. Et coomnipotentes. Quarto quantum ad
durationem, quia dicebant filium non semper fuisse: & ad
hoc excludendum subdit. Coæterni. Quinto quantum ad
operationem. Dicebat enim quòd pater operabatur per
filium sicut per instrumentum suum, vel sicut per mini-
strum: sed ad hoc excludendum subdit. Vnum vniuerso-
rum principium. Non enim filius est aliud principium re-
rum quasi inferius quàm pater, sed ambo sunt vnum prin-
cipium, & quod dictum est de filio, intelligendum est
etiam de Spiritu sancto. Deinde accedit ad alium articu-
lum, qui est de creatione rerum, vbi varias opiniones ex-
cludit. Fuerunt enim aliqui hæretici sicut Manichæi, qui
posuerunt duos creatores, vnum bonum, qui creauit crea-
turas inuisibiles & spirituales: alium malum, quem dicunt
creasse omnia hæc visibilia & corporalia. Fides autem ca-
I tholica cõfitetur omnia præter Deum tam visibilia quàm
inuisibilia à Deo esse creata. Vnde Paulus dicit Actuum
17. cap. Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt,
hic cœli & terræ cum sit Dominus & cæt. Et Hebræorum
11. cap. Fide credimus aptata esse sæcula verbo Dei, vt ex
inuisibilibus visibilia fierent: vnde ad hunc errorem exclu
dendum dicit. Creator omnium visibilium, & inuisibi-
lium, spiritualium & corporalium. Alius error fuit ponen
tium Deum quidem esse primum principium productio-
nis rerum, sed tamen non immediate omnia creasse, sed
mediantibus Angelis mundum hunc esse creatum, & hic
fuit error Menandrianorum: & ad hunc errorem exclu-
dendum subdit. Qui sua omnipotenti virtute, quia scili-
k cet sola Dei virtute omnes creaturæ sunt productæ, secun
dum illud Psalm. 8. Videbo cœlos tuos opera digitorum
tuorum. Alius fuit error Origenis ponentis quòd Deus à
principio creauit solas spirituales creaturas, & postea qui-
busdam earum peccantibus creauit corpora, quibus quasi
quibusdam vinculis spirituales substantiæ alligarentur, ac
si corporales creaturæ non fuerint ex principali Dei inten
tione productæ, quia bonum esset eas esse, sed solum ad pu-
niendum peccatum spiritualium creaturarum, cum ta-
men dicatur Genes. 1. cap. Vidit Deus cuncta quæ fecerat,
& erant valde bona: vnde ad hoc excludendum dicit, Si-
mul ab initio temporis vtranque de nihilo condidit crea-
turam, spiritualem & corporalem, angelicam videlicet &
mundanam. Alius error fuit Arist. ponentis quidem om-

nia à Deo producta eſſe, ſed ab æterno, & nullum fuiſſe principium temporis, cum tamen ſcriptum ſit Geneſ. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram: & ad hoc excludendum addit. Ab initio temporis. Alius error fuit Anaxagoræ, qui poſuit quidem mundum à Deo factum ex aliquo principio temporis, ſed tamen materiam mundi ab æterno præextitiſſe, & non eſſe eam factam à Deo, cum tamen Apoſtolus dicat Roman. 4. Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt tanquam ea quæ ſunt: & ad hoc excludendum addit. De nihilo. Fuit autem alius error Tertulliani ponentis animam hominis corpoream eſſe, cum tamen Apoſtolus dicat 1. ad Theſſalonicenſ. 5. Ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos per omnia, vt integer ſpiritus veſter, & anima, & corpus ſine querela in aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur, vbi manifeſte à corpore animam & ſpiritum diſtinguit: & ad hoc excludendum ſubdit. Deinde ſcilicet condidit Deus, humanam ſcilicet naturam quaſi communem, ſcilicet ex ſpiritu & corpore conſtructam: componitur enim homo ex ſpirituali natura & corporali. Secundum autem prædictum Manichæorum errorem ponentium duo principia, vnum bonum, & vnum malum, non ſolum attendebatur diſtinctio quantum ad creationem creaturarum viſibilium, & inuiſibilium, vt ſcilicet inuiſibilia ſint à bono Deo, viſibilia à malo, ſed etiam quantum ad ipſa inuiſibilia. Ponebant enim primum principium eſſe inuiſibile, & ab eo quaſdam inuiſibiles creaturas eſſe productas, quas dicebant eſſe naturaliter malas, & ſic in ipſis Angelis erant quidem naturaliter boni ad boni Dei creationem pertinentes, qui peccare non poterant: & quidam naturaliter mali, quos dæmones vocamus, qui non poterant non peccare, contra id quod dicitur Iob 4. Ecce qui ſeruient ei, non ſunt ſtabiles, & in Angelis ſuis reperit prauitatem. Similiter & circa animas hominum errabant, dicentes quaſdam eſſe bonæ creationis, quæ naturaliter bonum faciunt: quaſdam autem malæ creationis, quæ naturaliter faciunt malum, contra id quod dicitur Eccleſiaſtes 7. Deus fecit hominem rectum, & ipſe immiſcuit ſe infinitis quæſtionibus: & ideo ad hoc excludendum, dicit. Diabolus autem ſcilicet principalis, & alij dæmones quidem à Deo natura creati ſunt boni, ſed ipſi per ſe mali facti ſunt, ſcilicet per liberum voluntatis arbitrium: homo verò Diaboli ſuggeſtione peccauit, ideſt, non naturaliter, ſed propria voluntate. Deinde accedit ad articulum incarnationis: & quia Euangelium Chriſti, ſicut dicit Apoſtolus Roman. 1. cap. Deus ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis, ideo præmittit de prænunciatione prophetarum, circa quam errauerunt multi. Nam Manichæi & alij hæretici vetus teſtamentum dixerunt non à Deo bono qui eſt pater Chriſti, ſed à malo Deo eſſe traditum, & per conſequens doctrinam veteris teſtamenti ſemper fuiſſe mortiferam: quod manifeſte falſum oſtenditur per hoc quod Dominus dicit Ioan. 2. cap. loquens de templo Iudæorum. Nolite facere domum patris mei domum negotiationis, vbi manifeſte patrem ſuum dicit Deum veteris teſtamenti, qui in templo Iudæorum colebatur. Arriani verò dixerunt, in veteri teſtamento diuerſis viſionibus filium apparuiſſe, non autem patrem, quod manifeſte falſum oſtenditur ex hoc quòd Abrahę in figurá Trinitatis tres viri apparuerunt, vt legitur Geneſ. 18. cap. Cataphryges etiam poſuerunt prophetas veteris teſtamenti quaſi arreptitios eſſe locutos non intelligentes quæ loquebãtur, contra id quod dicitur Danielis 10. ca. Intelligentia opus eſt in viſione. Ad hos igitur errores excludendos dicit, quòd hæc eſt ſancta Trinitas, de qua dictum eſt, quæ ſcilicet, eſt ſecundum communem eſſentiam indiuidua, & ſecundum proprietates perſonales diſcreta per Moyſem, & ſanctos prophetas, aliosque famulos ſuos. Vbi videtur diſtinguere vetus teſtamentum, ſcilicet in legem quæ per Moyſem data eſt, & prophetas, ſicut fuit Iſaias, Hieremias, &c. & in eos qui agiographa conſcripſerunt, ſicut fuit Salumon, Iob, & alij

A huiuſmodi, quos famulos Dei hic nominat. Secundum quam diſtinctionem Dominus dicit, Luc. vltim. Oportet impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege, & in prophetis, & in Pſalmis de me. Iuxta ordinatiſsimam diſpoſitionem temporum, quod ponitur ad excludendum errorem gentilium, qui irridebãt fidem chriſtianam ex hoc quòd poſt multa tempora quaſi ſubito Deo in mentem venerit legem euangelij hominibus dare. Nun autem fuit ſubitum, ſed conuenienti ordinatione diſpoſitum, vt prius humano generi per legem & prophetas fieret pronunciatio de Chriſto, tanquam hominibus tunc paruulis & minus eruditis, ſecundum illud Galath. 3. cap. Lex pædagogus noſter fuit in Chriſto: & hoc eſt quod dicit quòd iuxta ordi-

B natiſsimam diſpoſitionem temporum doctrinam humano generi tribuit ſalutarẽ, non mortiferam, vt Manichæi dicebant. His igitur præmiſsis accedit ad ipſum incarnationis myſterium explicandum, in quo etiam diuerſos errores excludit. Vbi primo ſciendum eſt, quòd Sabelliani confundentes diuinas perſonas concedebant patrem eſſe incarnatum, quia dicebant eũdem in perſona eſſe patrem, & filium. Econtrario autem Arriani diuidentes ſubſtantiam diuinitatis ex hoc quòd filius eſt incarnatus, & non pater, volebant concludere aliam eſſe eſſentiam patris, & aliam filij, & aliam operationem vtriuſque. Fides autem catholica media via inter vtrunque incedens, propter diſtinctionem perſonarum dicit filium ſolum eſſe incarnatum. Eſt enim facta incarnatio per vnionem in perſona, non in natura, vt infra dicetur. Propter vnitatem autem

C naturæ & operationis in tribus perſonis, dicit Trinitatem totam operatam fuiſſe incarnationem, & hoc eſt quod dicit, Et tandem vnigenitus Dei filius Ieſus Chriſtus à tota Trinitate communiter incarnatus fuit. Fuit etiam error Eluidij qui poſuit Mariam quidem concepiſſe Virginem, & peperiſſe, ſed poſt partum non ſemper Virginem permanſiſſe, ſed ex Ioſeph poſtmodum alios filios genuiſſe: & ad hoc excludendum dicit, Ex Maria ſemper Virgine. Alij verò, ſcilicet, Ebionitæ, grauius errauerunt dicentes Chriſtum ex Ioſeph ſemine eſſe conceptum: & ad hoc excludendum ſubditur, Spiritu ſancto cooperante eſt conceptus. Fuerunt autem alij, ſcilicet Manichæi, qui dixerunt Chriſtum non veram carnem accepiſſe, ſed phantaſticam, contra id quod Dominus diſcipulis poſt reſurrectionem æſtimantibus eum phantaſma eſſe, dixit Luc. vlt.

D Spiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere: ad quod excludendum, dixit, Verus homo factus. Arriani verò dixerunt, quòd filius Dei aſſumpſit ſolam carnem ſine anima, & quòd verbum fuit carni loco animæ. Sed poſtea Apolinariſtæ dixerunt eum habere animam ſenſitiuam tantum, contra id quod dicitur Matth. 26. cap. Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. Et Ioan. 10. Poteſtatem habeo ponendi animam meam: & ideo ad hoc excludendum dicit. Ex anima rationali. Alij verò ſcilicet ſequaces Valentini poſuerunt corpus Chriſti nõ eſſe aſſumptum de Virgine, ſed de cœlo allatum, contra id quod dicitur ad Galath. 4. Factum ex muliere. Ad Romanos 1. cap. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem: &

E ad hoc excludendum, dicit, Et humana carne compoſitus. Circa autem ipſam vnionem contrarie errauerunt Neſtorius, & Eutices, quorum Neſtorius poſuit vnionem eſſe factam ſolum ſecundum inhabitationem gratiæ, ſicut etiam in alijs ſanctis Deus dicitur eſſe per inhabitantem gratiam, vt ſic Dei & hominis ſit alia & alia perſona, contra id quod dicitur Ioan. 1. cap. Verbum caro factum eſt, ideſt, filius Dei factus eſt homo, quod nun poteſt dici de alijs, quos per gratiá inhabitat. Eutices verò poſuit quod facta eſt vnio Dei & hominis in vnam naturam, ita ſcilicet quòd Chriſtum aſſerebat eſſe ex duabus naturis, non autem in duabus, quia ſcilicet intendebat quod ante incarnationem erant duæ naturæ Dei & hominis, ſed poſt incarnationem facta eſt vna natura: vnde ad vtrunque excludendum, dicit. Vna in duabus naturis perſona viam vi-

ia: ma-

tæ manifestius demonstrauit. Fuerunt enim quidam Euticis sectatores, scilicet Theodusius & Galanus, qui ponentes vnam naturam in Christo quasi ex diuinitate & humanitate confectam diuersimode errauerunt. Nam Theodosius posuit illam naturam esse corruptibilem, & passibilem, Galanus autem incorruptibilem & impassibilem: & ad hos errores excludendos, dicit, Qui cum secundum diuinitatem sit immortalis & impassibilis, secundum humanitatem factus est passibilis & mortalis. Deinde accedit ad articulum passionis, dicens. Qui etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus est & mortuus. Post quem ponit articulum de descensu ad inferos, dicens. Descendit ad inferos. Postea verò ponit articulum de resurrectione Christi, dicens. Et resurrexit à mortuis. Ac deinde ponit articulum de ascensione, dicens, Ascendit in cœlum. Sed notandum est, quòd horum articulorum veritatem prædictus Arrij & Apollinarijs error saluare non potest. Si enim Christus animam non habuit, sed verbum fuit carni loco animæ, & in morte separatum fuit à carne, consequens est quòd illud quod carni conuenit, de filio Dei dici non possit, vnde non potest dici, quod filius Dei iacuit in sepulcro, vel quòd à mortuis resurrexit. Similiter etiam dici nõ poterit, quòd ad inferos descendit, quia diuinitati secundum seipsam cum sit omnino immobilis, ascendere vel descendere conuenire non potest: & ideo ad excludendum prædictum errorem, prædictorum articulorum veritatem explicat subdens. Sed descendit in anima, & resurrexit in carne, ascenditque pariter in vtroque. In morte enim Christi anima est separata à carne, sed diuinitas indiuisibiliter vtrique, scilicet animæ & carni mansit vnita. Vnde cum anima Christi descenderit ad inferos, dicitur filius Dei descendisse secundum animam sibi vnitam. Similiter etiam cum caro Christi quæ in morte quodammodo ceciderat, resurrexit ad vitam, dicitur filius Dei, qui secundum diuinam naturam mori non poterat, secundum carnem resurrexisse per hoc quòd caro iterato animam resumpsit, & sic secundum vtrunque, idest, secundum animam & corpus ascendit in cœlum. Deinde ponit articulum de aduentu ad iudicium, dicens, Venturus in fine iudicare viuos & mortuos. Dicit autem viuos eos qui reperientur viui in aduentu iudicis, mortuos autem eos qui ante fuerunt præmortui: quod non est sic intelligendum, quasi aliqui sint futuri qui non moriantur: sed quia in ipso aduentu iudicis morientur, & statim resurgent. Vel viuos & mortuos intelligere spiritualiter possumus, idest, iustos & peccatores. Et quia aliqui fuerunt ponentes quòd in finali iudicio aliqui saluabuntur non proprijs meritis, sed precibus aliquorum sanctorum donati, ideo ad hoc excludendum subdit, & redditurus singulis secundum opera sua tam reprobis quàm electis. Deinde ponit articulum resurrectionis generalis, quæ pertinet ad effectum gloriæ, dicens, Qui omnes tam reprobi quàm electi cum suis proprijs resurgent corporibus, quæ nunc gestant: quod ponitur ad excludendum quorundam hæreticorum errorem, qui dicunt quòd resurgentes non habebunt eadem corpora, quæ nunc per mortem deponunt, sed quædam corpura de cœlis allata: quod est contra illud Apostoli 1. ad Corinth. 15. cap. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Consequenter autem assignat causam resumptionis corporum, cum dicit, Vt recipiant secundum opera sua, siue bona fuerint, siue mala. Quia enim homo, aut bene, aut male operatus est in anima simul & corpore, iustum est vt in vtroque damnetur, aut præmietur. Et quia Origenes posuit quòd pœna damnatorum non erit perpetua, similiter nec gloria beatorum, ideo ad hoc excludendum dicit, Et illi cum diabolo pœnam æternam, & illi cum Christo gloriam sempiternam. Sicut enim inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum, vt dicitur Sapient. 2. ita per gratiam Christi reparamur ad vitam, secundum illud Ioan. 10. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant. Deinde accedit ad ar-

F ticulum qui est de effectu gratiæ. Et primo tãgit effectum gratiæ quantum ad Ecclesiæ vnitatem, cum dicit, Vna est fidelium vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus saluatur omnino. Vnitas autem Ecclesiæ est præcipue propter fidei vnitatem. Nam Ecclesia nihil est aliud quàm aggregatio fidelium: & quia sine fide impossibile est placere Deo, ideo extra Ecclesiam nulli patet locus saluti. Salus autem fidelium consummatur per Ecclesiæ sacramenta, in quibus virtus passionis Christi operatur: & ideo consequenter exponit, quid fides catholica sentiat circa Ecclesiæ sacramenta, & primo circa Eucharistiam, cum dicit. In qua, scilicet Ecclesia, ipse idem Christus est sacerdos & sacrificiũ, quia scilicet ipse obtulit seipsum in ara crucis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis, vt dicitur ad Ephe. 5. In cuius sacrificij commemoratione quotidie in Ecclesia offertur sacrificiũ sub specie panis & vini. Circa quòd sacrificium tria determinat. Primo quidem veritatem rei sub sacramento contentæ, cum dicit. Cuius corpus & san-
G guis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter continentur. Dicit autem, veraciter, ad excludendum errorem quorundam qui dixerunt, quòd in hoc sacramento non est corpus Christi secundum rei veritatem, sed solum secundum figuram, siue sicut in ligno. Dicit autem, sub speciebus panis & vini, ad excludendum errorem quorundam qui dixerunt, quod in sacramento altaris simul continentur substantia panis & substantia corporis Christi, quod est contra verbum Domini dicentis. Hoc est corpus meum. Esset enim secundum hoc dicendum magis, Hic est corpus meum. Vt ergo ostendat quòd in hoc sacramento non remaneat substantia panis & vini, sed solum species, idest, accidentia sine subiecto dicit, sub spe-
H ciebus panis & vini. Secundo ostendit quomodo corpus Christi incipiat esse sub sacramento, scilicet per hoc quòd substantia panis conuertitur miraculose in substantiam corporis Christi, & substantia vini in substantiam sanguinis, & hoc est quod dicit, Transubstantialis pane in corpus, & vino in sanguinem potestate diuina ad mysterium perficiendum vnitatis, idest, ad celebrandum hoc sacramentum, quod est signum ecclesiasticæ vnitatis. Accipiamus igitur ipsi de suo, quod ipse accepit de nostro. In hoc enim sacramento accipimus de corpore & sanguine Christi, quæ filius Dei accipit de nostra natura. Tertiu determinat ministerium huius sacramenti, in quo etiam tangit ordinis sacramentum: & hoc est quod dicit, Et hoc vtique sacramentum nemo potest conficere, nisi rite fuerit sacer-
I dos ordinatus: quod est contra hæresim pauperum Lugdunensium, qui dicunt, quemlibet hominem istud sacramentum posse conficere. Addit autem, Secundum claues Ecclesiæ quas ipse concessit Apostolis & eorum successoribus Iesus Christus: quod dupliciter potest intelligi, vel quia sacerdos rite ordinatus claues Ecclesiæ suscepit, vel quia secundum potestatem clauiu sacerdotalis ordo confertur. Sunt autem claues Ecclesiæ authoritas discernendi, & potestas iudicandi. Deinde accedit ad sacramentum baptismi, circa quod primo tangit formam, cum dicit. Sacramentum vero baptismi quod ad inuocationem indiuiduæ Trinitatis, videlicet Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Hæc est enim forma baptismi, Ego te baptizo in nomine
K Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vt traditur Matth. vltim. Secundo ponitur materia, cum dicitur, Consecratum in aqua. Non enim in alio liquore potest hoc sacramentum perfici, nisi in vera aqua. Tertiu ostenditur quibus sit conferendum hoc sacramentum, cum dicit. Tam paruulis quàm adultis: quod ponitur ad excludendum errorem Pelagianorum, qui dicebant paruulos non habere peccatum originale, propter quod oporteat eos ablui per baptismũ. Quarto tangit ministerium huius sacramẽti cum dicit. In forma Ecclesiæ à quocunque rite collatum proficit ad salutem: quod est contra errorem Donatistarum, qui baptizatos ab hæreticis dicebant non suscipere verum baptisma, sed esse rebaptizandos. Fides autem catholica recognoscit

esse

esse verum baptisma à quocunque fuerit collatum in forma Ecclesiæ supradicta. Deinde accedit ad sacramentum pœnitentiæ, dicens. Si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram pœnitentiam semper potest reparari: quod ponitur ad excludendum errorem Nouatianorum, qui dicebant quòd peccantes post baptismum, non possunt reparari per pœnitentiam. Deinde accedit ad sacramentum matrimonij dicẽs. Non solum autem virgines & continentes, verum etiam coniugati per fidem rectam, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire: quod ponitur ad excludendum errorem Tacianorum & Manichæorum qui nuptias damnabant. De alijs autem sacramentis mentionem non facit, quia circa ea non fuit specialiter erratum.

Explicit Opusculum vigesimumtertium, videlicet Expositio primæ Decretalis secundum beatum Thomam Aquinatem ad Archidiaconum Cudertinum.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM VIGESIMVMQVARTVM,

In exposit. super secundam Decretalem, ad eundem.

DAmnamus ergo & reprobamus &c. exposita forma catholicæ fidei in præcedentibus, in hac Decretali damnatur error Ioachim, reprobare volentis doctrinam Magistri Petri Lombardi, circa vnitatem diuinæ essentiæ & Trinitatem personarum. Et vt vtriusq; intentio plenius videatur, accipiendum est id, quod in præcedenti est dictum, quòd scilicet, sancta Trinitas secundum communem essentiam est indiuidua, & secundũ proprietates personales discreta: vt enim supra expositum est, persona patris non distinguitur à persona filij, nisi paternitate, & filius distinguitur à patre filiatione, inquantum scilicet pater genuit filium, filius genitus est à patre: & similiter Spiritus sanctus distinguitur à patre & filio, inquantum procedit ab vtroque. Persona igitur in diuinis distinguitur, inquantum persona generat, vel generatur, vel procedit. Si ergo essentia diuina generat vel procedit, consequens est quòd distinguatur in tribus personis, & quòd sicut est alia persona Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti, ita etiam sit earum alia & alia substantia, vel essentia. Quod in Arrio damnauit Nicęna Synodus asserens filium homousyon patri, idest, coessentialem, & consubstantialem. Quod magister Petrus sequens docuit, quòd vna est essentia, vel substantia communis Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quę nec generatur, nec procedit, vt sit penitus indistincta, vt patet in quinta distinctione primi sententiarum eius. Ioachim autem Abbas Florensis monasterij non bene capiens verba Magistri prædicti, vtpote in subtilibus fidei dogmatibus rudis, prædictam Magistri Petri doctrinam hæreticam reputauit, imponens ei quòd quaternitatem induceret in diuinis, ponens tres personas, & communem essentiam, quam credebat sic poni à magistro Petro, quasi aliquid distinctũ à tribus personis, vt posit dici quasi quartum. Credebat enim, quòd ex hoc ipso quòd dicitur essentia diuina, nec est generans, nec genita, nec procedens, distinguatur à Patre qui generat, & Filio qui generatur, & à Spiritu sancto qui procedit. Et ideo ipse Ioachim protestatur, quòd in diuinis non est aliqua res vna quæ sit, Pater & Filius & Spiritus sanctus, siue illa res vna dicatur substan-

A tia, siue essentia, siue natura, his enim tribus nominibus idem intelligimus. Sed ne videretur totaliter à fide Nicenæ synodi recedere, concedebat, quòd Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sunt vna essentia, vna substantia, vna natura, quasi vna essentia posit prædicari de tribus personis, vt dicamus tres personę sunt vna essentia, non autem econuerso, vt dicatur vna essentia est tres personæ. Sed in hoc, ipso quòd concedebat tres personas esse vnam essentiam, vel substantiam, vel naturam, non habebat sanum intellectum. Non enim ponebat vnitatem essentiæ trium personarum esse veram, realem, & simplicem, sed quasi similitudinariam & collectiuam, idest, quasi ex pluribus congregatã, sicut multi homines dicuntur vnus populus, & multi fideles dicuntur vna Ecclesia, secundum illud Act. 4. ca. B Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna, & secundum illud Apostoli 1. ad Corinth. 6. ca. Qui adhæret Deo vnus spiritus est, scilicet cum ipso, & primę ad Cor. 3. Qui plantat & qui rigat vnum sunt. Præterea 1. ad Corint. 12. & ad Rom. 12. Multi vnum corpus sumus in Christo, & 3. Regum 22. dixit Iosaphat Rex Iuda ad Regem Israel. Populus meus & populus tuus vnum sunt. In quibus omnibus significatur vnitas collectiua, & non vera & simplex. Quod autem secundum hunc modum diceretur esse vna substantia, vel essentia, vel natura trium personarum, probare nitebatur quibusdam authoritatibus. Dicitur enim C Ioan. 17. quòd Dominus pro fidelibus suis patrem exorãs inter cætera dixit, Volo pater vt sint, scilicet fideles mei vnum in nobis, idest, in me & in te per fidem & charitatem, sicut & nos vnum sumus, & tandem in patria sint consummati in vnum. Ex quo sic arguebat. Fideles Christi non sic sunt vnum, vt sit aliqua vna res quæ communis sit omnibus, sed sunt quodammodo vnum collectione, idest, vna Ecclesia propter vnitatem catholicæ fidei, & tandem erunt in patria vnum regnum propter vnionem indissolubilis charitatis: quia charitas vitæ dissolui potest per peccatum, charitas autem patriæ indissolubilis est. Inducebant enim ad suæ opinionis assertionem, quod dicitur primæ Ioan. vltimo. Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, pater, verbum, & Spiritus sanctus. Pater quidem cum dixit, Hic est filius meus dilectus, & hoc in baptismo, vt dicitur Matth. 3. D & in transfiguratione vt habetur Matth. 18. Filius verò dedit testimonium fidei Christianæ per doctrinã & miracula. Vnde dicit Ioan. 8. Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso, & testimonium perhibet de me qui misit me pater. Spiritus sanctus testimoniũ perhibuit in specie columbæ super Christum apparens in baptismo, & per aduentum suum in discipulos Christi, & ad insinuandam vnitatem trium personarum, subditur. Et hi tres vnum sunt, quod quidem dicitur propter essentiæ vnitatem. Sed hæc Ioachim peruerse trahere volens ad vnitatem charitatis & cõsensus, inducebat consequentem authoritatem. Nam subditur ibidem, & tres sunt qui testimonium dant in terra, scilicet spiritus, aqua, & sanguis, In quibusdam libris attenditur, & hi tres vnum sunt. Sed hoc in veris exemplaribus non habetur, sed in quibusdam libris dicitur esse appositum ab hæreticis Arrianis, ad per- E uertendum intellectum sanum authoritatis præmissæ de vnitate essentiali trium personarum. Similiter etiam Arriani vtebãtur illa authoritate, vt sint vnum in nobis, sicut & nos vnum sumus, ad ostendendum quòd Pater, & Filius non sunt vnum, nisi secundum consensum amoris, sicut & nos, vt patet per Augustinũ & Hilarium, qui dicunt hunc fuisse peruersum sensum Arrianorum. Vnde manifestum est, quòd Ioachim in errorem Arrianorum incidit, licet non pertinaciter, quia ipse scripta sua apostolicæ sedis iudicio subiecit, vt infra dicetur, & ideo consequenter ponitur determinatio concilij pro veritate. In qua quidem determinatione quinque facit. Primo enim asserit veritatem quam magister Petrus docebat, scilicet quòd diuina essentia est quędam summa res incomprehensibilis cogitatu, & ineffabilis verbo, de qua vere prædicantur tres personæ &

simul

simul & singillatim. Potest enim vere dici, quòd essentia diuina est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Et iterum vere dicitur essentia diuina est filius, diuina essentia est Spiritus sanctus. Quod quidem in nobis non accidit. Non enim essentia Petri est Petrus, sed essentia Dei patris, est ipse pater, quia Petrus est ex multis compositus, non autem persona Patris, neque persona Filij, nec persona Spiritus sancti. Secundo vbi dicit, Et ideo in Deo, &c. soluit rationem quam pro se inducebat Ioachim. Est enim considerandum, quòd nihil connumeratur alijs, nisi quod ab eis distinguitur. Vnde cum animal non distinguatur ab homine, equo, & boue, quorum quodlibet est animal, ideo non possumus dicere, quòd homo, & equus, & bos, & animal, sunt quatuor, sed sunt tria tantum, quia quodlibet illorum est animal. Ita quia quęlibet trium personarum est illa res, scilicet diuina essentia, vel natura, non potest dici, quòd tres personę & illa res sunt quatuor, quia illa res non est aliquid aliud à tribus personis. Quod quidem probat per hoc quòd sola diuina essentia est principiũ creans vniuersa: ita quod nihil potest inueniri præter diuinam essentiã, quod scilicet non sit idem cum essentia diuina, vel non sit creatum ab ea. Tres autem personæ non sunt creatæ à diuina essentia, quia increatus Pater, increatus, Filius, increatus Spiritus sãctus, quin immo possumus dicere, quòd pater est principium vniuersorum, & similiter filius, & Spiritus sanctus. Vnde manifestum est, quòd diuina essentia non est aliquid aliud à tribus personis, vnde non est quaternitas in diuinis, sed Trinitas. Sed quia Ioachim credebat, quòd ex dictis Magistri sequeretur quòd esset essentia distincta in tribus personis, ideo tertio cum dicit, Et illas res non est generans &c. ostendit quòd non sequitur. Verum est enim quòd possumus dicere, quòd diuina essentia non est distincta in tribus personis. Ex hoc enim aliquid est distinctum in diuinis, quòd est generans, vel genitum, vel procedens, vt dictum est. Possumus tamen dicere quòd essentia diuina est ille qui distinguitur, idest, pater qui distinguitur à filio: & similiter possumus dicere, quòd essentia diuina est pater qui generat, & est filius qui gignitur, & est Spiritus sanctus qui procedit. Ita scilicet quòd distinctiones importatæ per hæc tria adiectiua, generans, genitum, & procedens determinant ipsas personas, de quibus prædicantur prædicta adiectiua, non autem essentiam, vel naturam quæ non distinguitur. Non ergo sequitur quod Ioachim putabat. Essentia non est generans: pater est generans. ergo essentia non est pater: quia & si essentia non generat, est tamen ille qui generat, idest, pater: & similiter essentia non nascitur, sed est ille qui nascitur, idest, filius: neque essentia procedit, sed est ille qui procedit, idest, Spiritus sanctus. Quarto cum dicit, Licet igitur alius &c. concludit qualiter secundum fidem catholicam sit signanda distinctio personarum. Circa quod considerandum est, ꝙ in diuinis masculinum genus refertur ad personam, neutrum autem genus refertur ad essentiam, vel naturam. Sicut etiam in rebus humanis per masculinum genus quęrimus de persona, sicut quis currit? Petrus: per neutrum genus quærimus de natura, sicut quid est homo? animal rationale. Quia igitur in diuinis essentia est in distincta, personæ verò distinctę, ideo nominibus distinctiuis vtimur in K diuinis in masculino genere, non autem in neutro. Dicimus enim quòd licet sit alius Pater, & alius Filius, & alius Spiritus sanctus, non tamen sunt aliud & aliud, quia non est alietas in essẽtia, & si sit alietas in personis, sed id ipsum quod est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, quia est eadem essentia trium. Et propter hoc sunt omnino idem, si idem sit neutri generis, quia hoc pertinet ad identitatem essentiæ, non autem sunt idem masculine, quia hoc tolleret distinctionem personarum. Ideo autem oportet quòd sint idem neutraliter, vt credantur esse consubstantiales, secundum fidem orthodoxam, idest, recte gloriãtem, ab orthos quod est rectum, & doxa quod est gloria, & catholicam, idest, vniuersalem, sicut supra expositum est. Hoc enim

F determinatum est in Nicæna Synodo, quòd filius sit homousyon, idest, consubstantialis patri. Quinto, cum dicit, pater enim ab æterno, &c. probat quòd vna & eadem sit essentia trium personarum. Pater enim generando filium, dedit ei substantiam suam, cum generare nihil aliud sit quàm ex substantia sua alium producere. Et sicut ab æterno pater genuit filium non quidem prius non existentem ita etiam ab æterno pater dedit substantiam filio non quidem quasi prius non habenti, sed quia ab æterno eam ab alio habuit, idest, à patre. Et de ista donatione ipse filius Dei testatur. Ioan. 10. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est: id enim quod est maximum est diuina essentia. Sciendum tamen quòd aliter se habet in generatione humana, & aliter in diuina. Quia enim natura humana di-
G uisibilis est, potest homo generans partem substantiæ suæ transfundere in filium. Diuina autem natura est simplex & indiuisibilis, & ideo subiungit quòd non potest dici, ꝙ pater partem substantiæ suæ filio dederit. Similiter etiam non potest dici, quòd pater dans substantiam suam filio, eam sibi non retinuerit, quia sic pater desijsset esse diuina substantia. In corporalibus enim quod datur non retinetur, sicut qui dant equum, non retinent ipsum: sed in spiritualibus simul datur aliquid & retinetur, sicut qui communicat alij scientiam, retinet ipsam. Patet igitur ꝙ filius sine vlla diminutione accepit nascendo substãtiam patris, & pater eam retinet: vnde sequitur quòd pater & filius habeant vnam substantiam, & eadem ratio est de Spiritu sancto, qui ab vtroq; procedit. Pater autem est substantia sua, quia non est in eo aliqua compositio, & similiter filius, &
H Spiritus sanctus. Cum ergo sit vna essentia trium, sequitur quòd vna res quæ est diuina essentia, est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: & ideo irrefragabiliter est probata sententia Magistri Petri Lombardi, & per consequens dictum Ioachim infirmatum vt falsum. Sexto, cum dicit. Cum ergo veritas pro fidelibus &c. ponit authoritates quas male intellectas pro se Ioachim inducebat. Quod enim Dominus orans pro fidelibus dicit, Volo vt ipsi vnum sint in nobis, sicut & nos vnum sumus, sic inducebat Ioachim, ac si eodem modo accipiendum esset hoc quod dicitur vnum, in nobis & in diuinis personis. Hoc autem est falsum, quia in fidelibus sic accipitur, vt intelligatur vnitas charitatis per gratiam in diuinis autem personis sic accipitur, vt intelligatur vnitas eiusdem naturæ. Et hoc probat per simile, quia Dominus dicit Matth. 5. Estote vos perfecti, sicut
I & pater vester cœlestis perfectus est. Non tamen est idem modus perfectionis humanæ & diuinæ, quia non potest esse tanta similitudo inter creatorem & creaturam, quin maior inueniatur ibi dissimilitudo, propter hoc quòd creatura in infinitum distat à Deo.

Explicit Opusculum vigesimumquartum, videlicet expositio secunda Decretalis, secundum Diuum Thomam Aquinatem.

TRACTATVS EIVSDEM,

OPVSCVLVM VIGESIMVMQVINTVM.

De sortibus ad dominum Iacobum de Burgo.

Ostulauit à me vestra dilectio, vt quid de sortibus sentiendum sit, vobis conscriberem. Non est autem fas, vt preces quas fiducialiter charitas porrigit, apud amicum repulsam patiantur. Vnde petitioni vestræ satisfacere cupiens, intermissis paulisper occupationum mearũ studijs solennium vacationum temporibus, quid mihi de sortibus videatur, scribendum curaui. De quibus considerare

ſiderare oportet, in quibus locum ſors hab:at, quid ſit ſortium finis, quis modus, quæ earum virtus, & vtrum eis liceat vti ſecundum chriſtianæ religionis doctrinam.

CAP. I.

In quibus rebus fiat inquiſitio per ſortes.

PRimo igitur conſiderãdum eſt, quòd rerum quędam ſunt ex neceſsitate & ſemper, ſicut eſſe Deum, duo & tria eſſe quinque, ſolem oriri, & alia huiuſmodi, quæ vel ſemper ſunt, vel ſemper eodem modo eueniunt: in his autem ſors locum nõ habet. Deriſibilis enim videtur, ſi quis ſortibus explorandum aliquid eſſe æſtimaret circa eſſe diuinum, vel circa numeros, vel circa motus ſolis & ſtellarũ. Alia verò ſunt quæ naturaliter quidem contingunt, & vt frequentius eodem modo veniunt, quandoque tamen, ſed rarius, aliter cõtingunt, ſicut æſtatem eſſe ſiccam, hiemem verò pluuioſam. Contingit tamen interdum, ſed rarius, euenire contrarium ex eo quòd ſolitus naturæ curſus ex aliquibus cauſis impeditur. In neutris autẽ prædictarum rerum ſecundum ſe conſideratis locum ſors habet. Sed ſi res ſecundo dictæ conſiderantur ſecundum quod curſus earum attingit aliqualiter vſum humanæ vitæ, ſic ab aliquibus ſorte inquiri poteſt, vt an fluuius inundet, & domum, & agrum occupet, an pluuia æſtate abundet. Sed an pluuia, vel fluuius inundet in locis deſertis, in quibus hæc ad vſum humanæ vitæ non pertinent, nullus ſorte inquirere ſtudet. Ex quo patet, quòd ſors proprie in rebus humanis locum habet. Sed quia ad vnumquemq; hominum pertinet ſolicitari de his quæ pertinent ad vſum propriæ vitæ, & eorum cum quibus quocunque modo communionem habet, conſequens eſt, quòd nec ad omnes res humanas inquiſitio ſortis extendatur. Nullus enim in Gallia exiſtens ſorte aliquid inquirendum curat de his quæ ad Indos pertinent, cum quibus nullatenus in vita communicat. Sed de his conſueuerunt homines ſorte aliquid inquirere, quæ qualitercunque ad eos pertinent, vel ad ſibi coniunctos. Rurſus autem, nec in his omnibus ſortes inquiri videntur. Nullus enim ſorte inquirit ea quæ per ſuam induſtriam vel cognoſcere, vel ad effectum producere poteſt. Deriſibile namque videtur ſi quis ſorte inquirat an comedat, fruges ex agro colligat, vel ſi id quod videt eſt homo, vel equus. Relinquitur igitur quòd homines ſorte aliquid inquirunt in rebus humanis aliqualiter ad ſe pertinentibus, quæ per propriam prudentiam non poſſunt cognoſcere, nec ad effectum perducere.

CAP. II.

Oſtenditur ad quem finem ſortes ordinantur.

QVia igitur in his aliquid ſorte requiritur quæ pertinẽt ad vſum vitæ humanæ, neceſſe eſt quòd ad hoc inquiſitio ſortis tendat, ſecũdum quod res aliquo accommodantur vſui vitæ humanæ. Circa ea verò quæ veniunt in vſum humanum, primo quidem ſolicitantur homines, vt ea qualitercunq; habeant: ſecundo verò, vt habitis vtantur: tertio verò, vt futurum euentum vſus cognoſcant. Et quia res vitæ noſtræ deſeruientes in noſtros vſus aſſumere non poſſumus, niſi eas aliqualiter habeamus: res autem ſecundum ſui naturam communes ſunt omnibus, neceſſe fuit ad hoc quòd eis diſtincte homines vti poſſent, vt per aliquem modum inter homines diuiderentur. Quandoq; autem communium rerum diuiſio ex humana induſtria & voluntatum concordia poteſt ad effectum perduci, & tunc ſortibus non indigetur. Sed quando humanus ſenſus non ſufficit ad concorditer diuidendum, tunc conſueuerunt ſorte diuidere, ſecundum illud Prouerb. 18. Contradictiones comprimit ſors. Sicut autem eſt diſtinctio facultatum, ita etiam & honorum, ſiue dignitatum. Vnde quandoque contingit, quòd aliqui non valentes concorditer eligere aliquem, cui dignitas aliqua conferatur, ſor-

A te hoc requirendum exiſtimant. Quod etiam in veteri lege obſeruatum fuit, vt ſorte quadam ad officium ſummi ſacerdotis accederent, vnde dicitur Luc. 1. quòd Zacharias ſorte exijt vt incenſum poneret. Saül etiam ſorte fuit electus in Regem, vt legitur. 1. Regum. 10. Sicut autem contingit dubitari circa diſtributionem honorum, ita & circa diſtributionem pœnarum. Et ideo ſi credatur aliquis puniendus, ignoretur autem quem puniri oportet, ſorte hoc aliquibus inquirendum videtur. Sic enim legimus Ionam fuiſſe in mare proiectum, ſicut & Ioſue Achan de anathemate ſurripientem ſorte puniuit, vt legitur Ioſue. 7. Sic igitur vnò modo ſors ordinatur ad inquirendum quis ſit habiturus vel poſſeſsionem, vel dignitatem, vel pœnam, & hæc vocari poteſt ſors diuiſoria, quia per eam diuiditur id quod ignoratur qualiter ſit diſtribuendum: vnde & ver-
B bum ſortiendi à ſortibus ſumptum eſſe videtur. Sicut autem dubitare contingit quis rem aliquam ſit habiturus, ita dubitare contingit, vtrum re aliqua ſit vtendum, & vniuerſaliter vtrum expediat aliquid agere. Nam omnis actio vſus aliquis eſt vel ſui ipſius, vel rei alterius. Cum igitur talis occurrit dubitatio circa agenda, ſi quidem per humanam prudentiam huic dubitationi ſatisfieri poſsit, ad humanum conſilium recurrendum opinamur. Sed quia vt dicitur Sapien. 9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ, vbi humano conſilio dubitationi plenarie occurri non poteſt, ad ſortium inquiſitionem recurrerunt. Huius exemplum legimus in Heſter, vbi dicitur quod miſſa eſt ſors in vrnam quo die, & quo menſe gens Iudæorum deberet interfici: & quia huiuſmodi ſors ſuccedit loco conſilij, poteſt dici ſors cõſultoria, qua-
C ſi ad conſultandum ordinata. Sollicitantur etiam plerumque homines de futuris euentibus, ex quorum cognitione homo in pluribus agendis, vel vitandis poteſt dirigi: & tamẽ futurorum cognitio excedit humanam induſtriã, ſecundum illud Eccleſiaſtes. 8. Multa hominis afflictio qui ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nuntio. Vnde homines ad aliquid de futuris euentibus cognoſcendum, interdum putant eſſe recurrendum ad ſortes: & huiuſmodi ſortem diuinatoriam vocare poſſumus. Diuini enim dicuntur, qui aliqua de futuris prænoſcunt, quaſi ſibi attribuentes quod eſt proprium Dei, ſecundum illud Eſa. 41. Annuntiate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia dij eſtis vos.

CAP. III.

D *Quis ſit modus inquirendi per ſortes.*

SCire autem oportet, quòd multipliciter aliqui cognitionem exquirunt eorum quæ humanam excedunt induſtriam. Quidam enim manifeſta reſponſa depoſcunt vel à Deo, vel à dæmonibus, quorum primum pertinet ad propheticos viros, qui quadam priuilegiata familiaritate Deo coniuncti, ab eo merentur inſtrui de futuris euentibus, aut de quibuſcunque ſupernaturalibus rebus, ſecundum illud Amos. 3. Non faciet dominus Deus verbum, niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos prophetas. Reuelat autem interdum vigilantibus per manifeſtam viſionem, interdum autem per ſomnium, ſecundum illud.
E Numeri. 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. Huius autem gratiæ particularis plerique homines perfecti admonentur in ſomnis de his quę pertinent ad eorum ſalutem. Vnde dicitur Iob. 33. Per ſomnium viſione nocturna quando irruit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos inſtruit diſciplinam, vt auertat hominem ab his quę fecit, & liberet eum de ſuperbia. Secundum verò pertinet ad Nigromanticos, qui quibuſdã incantationibus & ſacrificijs à dæmonibus aliqua reſponſa exquirunt vel ſermone prolata, vel aliquibus ſignis demonſtrata, & hoc vel in vigilia, vel in ſomno. Quandoq; verò aliquorũ occultorum homi-

nes exquirunt notitiam, quasi signum eorum accipientes ex quibusdam quæ in alijs rebus considerant: cuius quidem inquisitionis diuersæ sunt species. Exquirunt enim quidam occultorum notitiam siue circa futuros euentus, siue circa ea quæ expedit agere per considerationem cœlestium motuũ, inspiciendo scilicet motus & situs eorum, ex quibus futura & occulta se posse cognoscere putant, quod pertinet ad Mathematicos, siue astronomos, qui etiam Genethliaci appellantur propter natalium dierum considerationes. Quidam verò occultorum notitiam exquirendam putant considerando motus & voces aliquorum animalium, & etiam hominum sternutationes, quod totum pertinet ad auguria, siue ad aruspicia, quæ ex inde dicuntur, quia præcipue aues inspiciunt, & earum garritus attendunt. Alij verò sunt qui occultorum notitiam quærunt ex aliquibus, quæ ab hominibus dicuntur, vel fiunt sub aliqua attestatione: quod quidem inquisitionis genus proprie omen vocatur: cuius exemplum ex Valerio Maximo accipere possumus, qui narrat quòd cum Lucius Paulus Consul bellum cum rege Persarum esset facturus, à curia regressus filiam suam tristem inueniens, tristitiæ causam quæsiuit, quæ respondit Persam periisse: Decesserat enim Catulus quidam nomine Persa. Arripuit igitur omen Paulus, & spem clarissimi triumphi animo concepit. Quidam verò quærunt occulta attendendo quasdam figuras in quibusdam corporibus apparentes, vt puta, secundum lineas manus humanæ, quod dicitur chiromantia, vel etiam in osse spatulæ cuiusdam animalis, quod dicitur spatulantia. Tertio verò modo aliqui notitiam occultorum requirunt ex his quæ per eos geruntur, eorum considerantes euentum: quod etiam multipliciter fit. Ad hoc enim genus pertinet geomantiæ vsus, per quem quibusdam punctis descriptis, eos diuersimode secundũ quasdam figuras disponendo, aliquorum occultorum putant per hoc se notitiam posse acquirere. Pertinet etiam ad hoc genus, quòd quibusdam cedulis recõditis in occulto, dum in quibusdam earum diuersa scribuntur, in alijs verò nihil, discernitur quid accipientibus cedulas contingere debeat, vel de eis quid oporteat fieri: cui etiam simile est, quòd quibusdam festucis inæqualibus absconditis, diuersa circa aliquos iudicantur ex eo quòd maiorem, vel minorem accipiunt. Ad quod etiam aliqualiter pertinere videtur taxillorum proiectio, vel si quid aliud fiat, per quod dijudicetur qualiter sit aliquid diuidẽdum, vel quid oporteat agere ad cognoscendum aliquod præteritum occultum, vel futurum. Vnde etiam duella videntur ad hoc pertinere, nisi inquantum per artem, vel virtutem plerumque vnus alium superat. Videntur etiam ad hoc pertinere iudicia ferri iudicantis, vel aquæ, vel alia huiusmodi, nisi quòd in his non est euentus indifferens: vnde in his requiritur expressius diuinæ virtutis iudicium, quàm in alijs supradictis. Nomen autem sortis ad hoc tertium inquisitionis genus videtur pertinere, cum scilicet aliquid fit, vt eius euentu considerato, aliquod occultum innotescat: vnde sortes dicuntur proijci, vel in sinum mitti, vel aliquid aliud additur in commemoratione sortium, quod pertinet ad actum humanum, secundum illud Prouer. 16. Sortes mittuntur in sinum. Patet igitur ex supradictis, quòd sors est inquisitio occulti excedentis humanam industriã per aliquid à nobis factum, scilicet rebus humanis ad nos pertinentibus vel habendis, vel vtendis, vel cognoscendis. Scire autem oportet, quòd quandoque hoc tertium inquisitionis genus, quod ad sortes dictum est pertinere, potest alicui prædictorum generum permisceri. Quandoque quidem propheticæ consultationi, sicut patet in facto Gedeonis, qui vellus expandens in aerea inquisiuit signum roris à Domino, vt legitur Iudicum. 6. Quandoque vero permiscetur nigromanticæ inspectioni, sicut in aruspicio, secundum quod inspiciuntur viscera animalium dæmonibus immolatorum. Quandoque verò astronomicæ considerationi, etiam augurum obseruationi, puta, si hoc, aut il-

F lud facienti, aspectus talis stellæ, vel talis auis occurrat. Quandoque verò diminutioni, quæ fit per obseruationem verborum propter aliud dictorum: ad quod pertinere videtur, quod aliqui in apertione librorum obseruant quid eis occurrat. Et similiter aliæ sortium diuersitates facile colligi possunt secundum commistionem tertij generis ad alia duo. Hæc igitur de modo sortium dicta sint.

CAP. IIII.

Vnde sit sortium virtus.

Oportet autem considerare, an sit efficax prædicta inquisitio sortium. Ad cuius considerationem assumere oportet diuersas opiniones circa rerum humanarum euentus. Quidam enim fuerunt, qui res humanas nullo superiori

G regimine gubernari existimauerunt, sed solum ratione humana, ita quòd quæcunq; præter humanam prouidentiam fiunt in rebus humanis, crederent esse omnino fortuita. Secundum igitur horum sententiam nulla potest esse præcognitio futurorum. Ea enim quæ fortuito fiunt, incognita sunt, vnde totaliter sors diuinatoria tollitur. Similiter etiam nec sors consultoria locum haberet: quid enim vtile sit consultanti, pensatur ex futuris euentibus, vnde si futuri euentus ignorantur, consultatio frustra fiet. Secundum hos tamen sors diuisoria locum potest habere non quod per eam decernatur quid in diuisione rerum magis expediat, sed vt quod ratione diffiniri non potest, saltem relinquatur fortunæ. Sed hæc opinio diuinam prouidentiam, quæ infinita est, certo fine concludit. Dum enim subtrahit à diuina prouidentia res humanas, in qui-

H bus tamen plerunque manifesta indicia diuinæ gubernationis apparent, ipsis etiam rebus humanis facit iniuriam, quas absque regimine fluctuare affirmat. Subtrahit etiam cuiuscunque religionis cultum, & Dei timorem hominibus aufert, vnde penitus est repudianda. Alij verò fuerunt, qui dixerunt omnes actus humanos & euentus eorum, & omnes res humanas necessitati syderum subdi: vnde cum sit certus ordo quo mouentur cœlestia corpora, ex eorum consideratione æstimabant posse per certitudinem futuros hominum euentus prænosci, nisi quatenus ad hoc hominibus experientia deficit. Et quia secũdum horum sententias omnes actus humani ex syderum necessitate proueniunt, consequens est vt etiam ipsi humani actus qui requiruntur ad sortes, secundum syderum dispositioné procedant, vt hoc, vel illud proueniat, puta, si geomãticus pun-

I cta describat in puluere, manus eius moueri asserunt secundum cœli virtutẽ ad hoc quòd talis numerus punctorum proueniat, qui sit conueniens dispositioni cœlesti, idemq; in cæteris similibus dicunt, & sic secundum ea quæ proueniunt ex huiusmodi actibus, dicunt futura posse prænosci, secundum quod procedunt ex virtute cœlestium corporum, ex quibus humanos euentus disponi existimabant: & sic secundum hanc opinionem sors diuinatoria locum habet, per quam considerantur futuri euentus, & per consequens consultoria, quę dependet ex consideratione futurorum euentuum. Diuisoria etiam sors locum habet non solum quantum ad hoc, vt rerum diuisio sortis iudicio relinquatur, sed etiam quantum ad hoc, vt sic possideantur res, sicut dispositio cœlestis requirit. Et quia non solum actus humanos, sed etiam cęterorum anima-

K lium motus, atque omnium naturalium corporum syderibus dicunt esse subiectos, secundum prędictam etiam rationem dicunt per auguria, & alios prędictus inquisitionis modos ad idem genus pertinentes, posse futura prænosci, inquantum hos motus, vel dispositiones ex virtute syderum dicunt procedere: vnde huiusmodi nominant stellas secundas, quia in his impressio quædam apparet cœlestium corporum. Et quia homo dormiens non habet perfectum rationis vsum, sed secundum imaginem communem mouetur, ex prædicta etiam causa dicunt

somnia

somnia vim diuinationis habere, inquantum scilicet motus phantasmatum quæ apparẽt in somnijs, ex corporum cœlestium dispositione procedunt. Sed & hæc opinio expressam continet falsitatem. Non enim est possibile quòd cœlestia corpora in aliquid incorporeum imprimãt, quia quodlibet incorporeum est virtuosius & nobilius quolibet corpore. Intellectus autem humanus neq; est corpus, neque virtus corporei organi, vt Arist. probat, alioquin nõ posset omnium corporum naturas cognoscere: sicut oculus non posset videre omnes colores, si pupilla esset aliquo colore infecta. impossibile est ergo quòd corpus cœleste imprimat in intellectum humanum. Voluntas autem in intellectiua parte est, & mouetur à bono per intellectum apprehenso, vnde pari ratione corpora cęlestia in eam imprimere non possunt: omnes autem actus humani principaliter ex intellectu & voluntate procedunt. non possunt igitur per certitudinem futuri hominum actus prænosci per inspectionem cœlestium corporum, & multo minus per inspectionem quorumcunq; aliorum quæ ab eis mouentur, puta, per garritum auium, per descriptionem punctorum, & alia supradicta. Manifestum est autem ꝙ humanarum rerum euentus plurimi ab actibus humanis dependent, vnde euentus humanarum rerum per prædicta possunt prænosci. Inquãtum tantum humanarum rerum euentus depẽdet ex aliquibus corporeis causis, sicut abundantia frugum ex siccitate aeris, vel pluuiarum descensu, nihil prohibet eos ex inspectione stellarũ posse prænosci, & per consequens ex consideratione aliorum corporum, quæ dispositionem stellarum sequuntur: quia sicut Aug. dicit in 5. de ciuita. Dei, Non vsquequaque absurde dici potest, ad solas corporum differentias afflatus quosdam valere sydereos, sicut solaribus accessibus & recessibus. Videmus etiam ipsius anni tẽpora variari, & lunaribus incrementis atque decrementis augeri, aut minui quædam rerum genera: vnde & nautæ ex consideratione stellarum, & statu animalium prænoscunt ventos & tempestates futuras. Nec tamen erit de sortibus similis ratio, quia per sortes non solum de actibus humanis inquiritur, sed etiam per humanos actus inquisitio ipsa procedit: vnde non potest dici ꝙ ipsa proiectio sortium corporum cœlestium dispositionem ex necessitate sequatur. Quia tamẽ ad actus humanos non solum concurrunt voluntas & intellectus, qui impressioni syderum non subduntur, sed etiam sensitiua pars animæ, quæ in eo quòd corporali vtitur organo necesse est quòd corporibus cœlestibus subijciatur, potest dici ꝙ ex dispositione cœlestium corporum aliqua inclinatio fit in nobis ad hæc, vel illa facienda, inquantum. s. ad hoc inducimur per imaginariam apprehensionem, & per appetitus sensitiui passiones. s. iram, timorem, & alia huiusmodi, ad quæ homo est magis, vel minus dispositus secundum corporalem complexionem quæ subditur dispositioni stellarum. Quia tamen homo per intellectum & voluntatem imaginationis phantasmata, & sensibilis appetitus passiones reprimere potest, ex stellarum dispositione nulla necessitas inducitur homini ad agendum, sed quædam inclinatio sola, quam sapientes moderãdo refrænant. Propter quod Ptolomæus dicit in centiloquio, quod sapiens homo dominatur astris idest inclinationi quæ ex astrorum dispositione relinquitur. Stulti verò omnino secundum eam aguntur, quasi ratione non vtentes, in quo parum discordant à bestijs, secundum illud Psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et quia stultorũ, secundum Salomonem, infinitus est numerus, in paucis autem perfecte ratio dominatur, in pluribus hominum inclinationes cœlestium corporum sortiuntur effectum. Et propter hoc quandoq; astrologi ex inspectione stellarum vera prænuntiant, præcipue circa communes euẽtus, quamuis in particularibus frequenter deficiant propter rationem quæ corporibus cœlestibus non est subiecta: vnde in protractione punctorum geomantiæ, actores hoc ob-

A seruandum putant, vt & ille qui protrahit puncta, absque præmediatione rationis procedat, & ille qui cõsultat quasi interiori solicitudine instigatus, interroget, non quasi ex deliberatione rationis: quod etiã in omnibus talibus consultationibus dicunt esse seruandum. Quamuis autem secundum prædictum inclinationis modum, corpora cœlestia dispõnãt ad aliquos actus humanos necessitatem non imponendo, non tamen ad omnes euentus humanos talis inclinatio se potest extendere: corpora enim cœlestia naturaliter agunt. Est autem hoc naturæ proprium, vt ad vnum aliquid tẽdat, sicut etiam actio rei naturalis ab vno procedit principio scilicet à propria forma rei, quæ est naturalis actionis principium. Intellectus verò agit per formas mente cõceptas, quæ in eodem possunt multiplicari: & ideo potestates rationales non determinãtur ad vnum,

B sed se habent ad multa. Ea verò quę in humanis euentibus casualiter accidunt, per accidens sunt, puta, quòd homo fodiens sepulcrum, inueniat thesaurum. Quod verò per accidens est, non est vnum: vnde nullum agens naturale inclinare potest ad id quod per accidens euenit. Posset igitur esse in homine aliqua inclinatio naturalis, vt sepulcrũ foderet, quia hic hoc aliquid vnum est, & similiter ad hoc quòd thesaurum quæreret, sed hoc quòd fodienti sepulcrum thesaurus occurrat, non potest causam naturalem habere. Non igitur per modum inclinationis ad omnes euentus humanos secundum prædictam opinionem sortium inquisitio efficax esse potest. Sed intellectus potest accipere vt vnum quod euenit per accidens, ex multis vnam compositionem formando: & ideo nihil prohibet aliqua

C quæ per accidens euenire videntur, ab aliquo intellectu esse præordinata, puta, si aliquis lapidem in via ponat, ad quem qui ab eo mittitur, impingens cadat, casus quidem euntis est per accidens non eueniens secundum eius propositum, est autẽ dispositum per intellectum alterius eum mittentis: & secundum hunc modum alij dicunt, quòd ea quæ in humanis euentibus secundum nos videntur esse fortuita, ab aliquo superiori intellectu ordinantur. Supremus autem intellectus Deus est, qui sicut sua sapientia vniuersa in esse produxit, ita etiam eadem sapientia conseruat & mouet, omnia dirigens in debitum finem, secũdum illud Sapien. 7. Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Diuina autem dispositione non solum mouentur corporea, sed etiam hominum mentes ad proprias actiones. A Deo enim illuminatur intellectus humanus ad veritatem cognoscendam: vnde Psalmista petebat. Psalm. 12. Illumina oculos meos, ne vnquam ob-

D dormiam in morte. Eius etiam virtute mouentur hominum voluntates ad desiderandum & agendum, secundum illud Apostoli ad Philip. 2. Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona volũtate. Et quia intellectus & voluntas sunt propria principia actuum humanorum, consequens est quòd humani actus subdantur dispositioni diuinæ, secundum illud Esa. 26. Omnia opera nostra operatus es nobis. Quia igitur & humani actus, & exteriorum rerum motus prouidentiæ diuinæ subduntur, quid vnicuique accidere debeat, ex diuina dispositione procedit, per quam quidam sui propositi debitum finem assequuntur: vnde Psalmista petebat. Psal. 24. Dirige me in veritate tua. Et interdum etiã homines in aliquod bonum

E dispositione diuina inducuntur præter eorum propositum: vnde & Apostolus dicebat ad Ephes. 3. Deus potens est facere omnia superabundanter quàm petimus, aut intelligimus. Similiter etiã ex diuina dispositione procedit, ꝙ homines deficiunt à suo proposito, secũdum illud Iob. 5. Qui dissipat cogitationes malignorũ ne possint implere manus eorum quod cœperant. Interdum etiã ex diuina dispositione deijciuntur aliqui in aduersa, quæ nec cauere potuerunt, sm̃ illud Esa. 23. Ducent eam pedes sui longe ad peregrinãdum, quis cogitauit hęc super Tyrum quondam coronatam? Et postea subditur. Dominus exercituum cogitauit hoc. Et inde est quod dicitur Hiere. 10.

Scio Domine quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambule: & dirigat gressus suos. Ex his igitur paret, q̃ humanarum rerum euentus non subduntur totaliter dispositioni humanæ, sed dispositioni diuinæ, ex qua contingit q̃ aliqui ad ampliora bona proueniunt, quàm excogitare potuissent, qui dicuntur bene fortunati: quidam verò ab his quæ prudenter disponunt deficiunt, & ad inordinata mala deueniunt, qui infortunati dicuntur. Hoc autem nõ solum authoritate diuina firmatur, sed ex sententijs philosophorum pater. Aristoteles enim in lib. de bona fortuna sic dicit. Hominis principium nõ ratio, sed aliquid melius. Quid igitur erit melius sciẽtia & intellectu, nisi Deus? Et propter hoc bene fortunati vocantur, qui si impetum faciant, diriguntur sine ratione existente: habent. n. principium tale, quod est melius intellectu & consilio. Sic igitur secundum prædeterminata ex diuina dispositione inquisitio sortium efficaciam potest habere, inquantum & euentus exteriorum rerum diuinæ prouidentiæ subijciuntur, & per ipsam humani actus diriguntur. Et sic potest contingere Deo faciente, vt humani actus talem sortiãtur effectum, siue processum qui competat exteriorum rerum euentibus: vnde dicitur Prouerb. 16. Sortes mittuntur in signum, sed à Domino temperantur. & Diony. dicit. 5. c. ecclesiast. hierar. de diuina sorte, quæ super Matthiam diuinitus cecidit. Alij quidem dixerunt non religiose tractantes, sicut arbitror, meam autem & ipse intẽtionem dicam. Videntur mihi sacra eloquia sortem nominare thearchicum, idest, diuinum quoddam donum demonstrans illi hierarchico choro, idest, apostolico diuina electione susceptum, per quod datur intelligi ad sortem pertinere cum ex dono Dei per certum effectum humanorum actuũ declaratur hominibus, quid diuina dispositio habeat vel in rebus diuidendis, quod pertinet ad diuisoriam sortem: vel in rebus agendis, quod pertinet ad consultoriam: vel in futuris prænoscendis, quod pertinet ad diuinatoriam. Cõsiderandum tamen q̃ diuina dispositio quorundam spirituum ministerio operatur, secundum illud psalm. 102. Benedicite Domino omnes angeli eius: & postea subditur. Ministri eius qui facitis voluntatem eius: vnde eorum operatio in omnibus diuinę dispositioni concordat, & sic de his quæ per eos aguntur, idem est iudicium, & de his quæ aguntur dispositione diuina. Sunt tamen quidam deceptores spiritus, quos dæmones nominamus, qui quamuis quantum in ipsis est, dispositioni diuinæ renitantur, vtitur tamen Deus eis ad suæ dispositionis impletionem, sicut & malis hominibus vtitur ad implendum suæ propositum voluntatis, vt patet in tyrãnis quorum nequitia vsus est ad coronas martyribus fabricandas. Huiusmodi autem immundi & fallaces spiritus ambiunt honorem diuinitatis sibi ab hominibus deferẽdum: & ideo illis rebus se ingerunt, quæ ad Deum pertinere videntur, vt diuinitatis eis honor ab hominibus deceptis exhibeatur. Et inde est q̃ imaginibus quas à principio fecerat, homines ex inordinato affectu ad mortuos dæmones se incluserunt, in quibus responsa dabant, vt ex hoc diuinum honorem sibi cõquirerent. Similiter autem cum per sortes, vel quolibet alio modo homines præter debitum ordinem occulta exquirunt, ingerunt se dæmones, vt diuinitatis prætextu homines in errorem inducant: vnde Aug. dicit in 2. super Gen. ad literam de mathematicis loquens, qui per astra futuros euentus prænuntiant. Fatendum est, inquit, quãdo ab illis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanæ mentes patiuntur, quod cum ad decipientes homines fit, spirituum immundorum & seductorum operatio est. Et in 2. de doctrina christiana dicit omnia huiusmodi diuinationum genera ad pacta quędã cum dæmonibus inita pertinere. Et ab hoc non discordat sententia Valerij Maximi, qui dicit, quòd hominum obseruatio aliquo contractu religionis innixa est, quoniam nõ fortuito motu, sed diuina prouidentia constare creditur. Patet ex præmissis, vnde sortes efficaciam habent.

F

CAP. V.

Vtrum sortibus liceat vti.

HIs igitur visis de facili patet, vtrum sortibus liceat vti. Et primo manifestum est, quòd nulli christiano licet aliquod pactum societatis cum dæmonibus habere. Dicit enim Apostolus 1. ad Cor. 10. Nolo vos socios fieri dæmoniorum: ad quam societatem pertinent non solum manifestæ dæmonũ inuocationes, quibus nigromantici vtuntur, sed etiam quæcunque occulta pacta cum dæmonibus inita. Et ideo August. 2. de doctri. christiana, præmissis diuersis superstitiosis hominũ obseruationibus, subdit. Omnes artifices huius vel nugatoriæ, vel noxiæ superstitionis

G

ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacta infidelis & dolosæ amicitiæ constituta penitus sunt repudianda & fugienda christiano: vnde & Deut. 10. dicitur. Non inueniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam ducens per ignem, aut qui Ariolos sciscitetur, & obseruet somnia atq; auguria, nec sit maleficus, aut incantator, nec pythones consolat, nec diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Sed adhuc dubitatio restat, quæ sint dicendę superstitiosæ inquisitiones sortium, vel quarumcunque dominationum, per quas pacta cum dæmonibus contrahuntur: cuius quidem dubitationis solutio haberi potest ex præmissis August. verbis, si subtiliter discutiantur. Dixit. n. per artifices nugatoriæ, vel noxiæ superstitionis pacta cum dæmonibus fieri. Noxia autem superstitio dicitur, quæ aliquid manifeste illicitum continet, sicut inuocationes, & sacrificia dæmonum, vel quodcunque huiusmodi. Nugatorium autem dicitur, quãdo aliquis vtitur re aliqua, ad quod virtus eius extendi non potest: hoc enim in vanum fieri videtur. Vana ergo nugatoria dicimus, puta, si æger medicinam assumat contra morbum quem

H

potest sanare, non est superstitiosa nugatio: sed si quis collo alliget quædam quę omnino ad sanitatem non pertinent, etiam secundum sententiam medicorum, hoc ad nugatoriam superstitionem pertinere videtur. Et simile est, cum vestis à soricibus roditur, plus timere suspitionem mali futuri, quàm præsens damnum dolere, & multa huiusmodi exempla August. ponit ibidem. Ad quæ virtus sortium se possit extendere, haberi potest ex pręmissis. Ostensum est enim quòd cœlestium corporum virtus extendit se ad corporales effectus, non autem ad immutandum liberum arbitrium hominis: vnde si quis astrologum cõsulat, vtrum sit æstas futura pluuiosa, vel sicca, non est nugatoria consultatio: sicut si quis consuleret, vtrum sibi fodiendi sepulcrum thesaurus occurrat, vel quid sibi interroganti alius sit responsurus: vnde talis cõsultatio ad societatem dæmo-

I

num pertinet, qui in ordinatis hominum motibus se immiscent: idem quoque est in augurio obseruandum. Si quis enim cornicula frequenter crocitante mox futuram prænuntiet pluuiam, nõ est nugatoriæ superstitionis. Mouentur. n. animalia quodam naturali instinctu ex impressione corporum cęlestium, secundum dispositionem aeris ad temporis cognitionem, secundum quod est necessarium naturæ ipsorum, secundum illud Hiere. 8. Miluus in cœlo cognouit tempus suum, turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui. Similiter etiam si quis ex subito volatu auium denuntiet ibi latere insidias, vnde aues volando recesserunt, non est superstitio, sed humana industria. Si vero per motum, vel garritum auium de humanis

K

actibus pronuntietur aliquid, superstitiosum est. Simile etiam est in sortibus & omnibus similibus obseruandum, quod quicquid aliquam certam causam potest habere vel naturalem, vel humanam, vel diuinam, superstitiosum non est: sed solum id nugatorium dicitur & superstitiosum, quod certam habere nõ potest causam. Et hoc ad societatem dæmonum pertinet, qui talibus rebus efficaciam aliquando præstant, vt vanitatibus animos hominum implicent: vnde in Psal. 39. dicitur. Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates & insanias falsas.

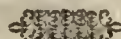
ſal fas. His igitur ſortes ſacri canones damnant, quæ dum noxia, vel nugatoria ſuperſtitione fiunt, ad ſocietatem dæmonum pertinent. Si autem ea quæ naturalem, vel humanam cauſam habent, culpa carent, multo magis ea quę diuino auxilio innituntur. Nam ad beatitudinem hominis pertinet ſecundum. Pſalm. eundem. vt nomen Domini ſit ſpes eius, & ideo ſi per ſortium proiectionem aliqui diuinum requirant iudicium, non eſt ſecundum ſe peccatum. Dicit enim Auguſtinus ſuper illud. Pſalm. 30. In manibus tuis ſortes meæ. Sors non eſt aliquid mali, ſed res in humana dubietate diuinam indicans voluntatem. Sciendum tamen quatuor modis in huiuſmodi ſortibus peccatum poſſe contingere. Vno modo, ſi abſque vlla neceſsitate putet aliquis ad ſortes eſſe recurrendum: hoc enim videtur eſſe tentare Deum, ſi quis habens quod faciat ex humana B induſtria, eo prætermiſſo putet eſſe requirēdum diuinum iudicium. Dicitur enim 2. Paralipome. 20. Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te. Secundo, ſi abſque debita reuerentia & deuotione etiam in neceſsitate ſortibus requirat diuinum iudicium: vnde Beda dicit ſuper Actus Apoſtolorum. Si qui neceſsitate aliqua compulſi Deum putant ſortibus exemplo Apoſtolorum eſſe cōſulendum, videant hoc ipſos Apoſtolos collecto fratrum cętu, & precibus ad Deum fuſis egiſſe. Tertio, ſi diuina oracula ad humana & terrena negotia conuertantur: vnde Auguſtinus dicit ad inquiſitiones Ianuarij. Hi qui de paginis euangelicis ſortes legunt, & ſi optandum ſit vt id potius faciant, quàm ad dæmonia conſulenda concurrant, tamen iſta mi C hi diſplicet conſuetudo, ad negotia ſæcularia & ad vitę huius vanitatem diuina oracula velle conuertere. Quarto, ſi illud quod eſt per diuinam inſpirationem faciendum, aliquis ſorte velit cōmittere ſorti: ſicut ad eccleſiaſticas dignitates ſunt homines promouendi concordia electionis quam ſpiritus ſanctus facit, & ideo illicitum eſt in huiuſmodi electionibus ſorte vti. Faceret enim iniuriam Spiritui ſancto, qui humanum ſenſum inſtruit ad recte iudicandum, ſecundum illud. 1. ad Corin. 2. Spiritualis iudicat omnia. Qui autem ſorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur, vt dicit Ambr. ſuper Lucam: vnde ſicut Beda dicit ſuper actus apoſtolorum. Mathias ante Pentecoſten ordinatus, ſorte quæritur, quaſi nondum Spiritus ſancti plenitudine in Eccleſia effuſa: ſeptem autem diaconi poſtea non ſorte, ſed diſcipulorum electione, Apoſto- D lorum verò oratione & manus impoſitione ſunt ordinati. prædicta autem neceſsitas, in qua licitum eſt per ſortes diuinum iudicium implorare, maxime videtur locum habere quantum ad conſultoriam ſortem, quia & apud antiquos iuſtos frequenter inuenimus aliquos Deum in dubijs negotijs conſultaſſe, ſicut legitur 1. Reg. 3o. quòd conſuluit Dauid Dominū dicens. Perſequar latrunculos hos, & comprehendam eos, an non? Poteſt etiam huiuſmodi neceſsitas ad ſortem pertinere diuiſoriam, quando ſcilicet contradictiones hominum ſuper rerum diuiſione aliter ſopiri non poſſunt, niſi per ſortes diuino iudicio committatur, ſecundum illud Prouer. 18. Contradictiones cōprimit ſors, & inter potentes quoque diiudicat. Nec ſolum in rerum diuiſione neceſsitas diuiſoriæ ſortis poteſt prouenire, ſed etiam in diuiſione eorū quæ ſunt à diuerſis agen- E da: vnde Auguſt. dicit in epiſtola ad Honoratum. Si inter Dei miniſtros ſit diſceptatio, qui eorū perſecutionis tempore maneant, ne fuga omnium: & qui eorum fugiant, ne morte omnium deſeratur Eccleſia: ſi hæc diſceptatio aliter non poterit terminari, quantum mihi videtur, qui maneant & qui fugiant, ſorte eligēdi ſunt. Similiter etiam ſortis neceſsitas imminet, ſi aliquid dandum occurrat pluribus, quod non niſi vni eorum dari poſsit: vnde Aug. dicit in 1. de doctrina Chriſtiana. Si tibi abundaret aliquid quod oporteret dari ei qui non haberet, nec duobus dari potuiſſet, ſi tibi duo occurrerēt, quorum neuter alium vel indigentia, vel egeſtate aliqua, vel neceſsitate ſuperaret, nihil iuſtius faceres quàm vt ſorte legeres cui dandum eſſet, quod dari vtrique nō poſſet. Et quia terrenæ dignitatis officium ad temporalia diſpenſanda ordinatur, poteſt etiam licite ad huiuſmodi ſortes haberi recurſus, ſi aliter electio concors eſſe non poteſt, quamuis enim rector quærendus ſit non ſorte, ſed induſtria prudens, tolerabilius tamen eſt ſorte ſæcularem rectorem quærere, quàm populum diſſentionibus laborare. De rectore verò ſpirituali eſt alia ratio, vt ſupra iam diximus. Sed in diuinatoria ſorte prædicta neceſsitas non videtur occurrere: vnde & Dominus dicit diſcipulis. Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Si qua tamen futura neceſſarium eſt prænoſcere ſiue ad cautelam Eccleſiæ, ſine alicuius ſingularis perſonæ, hæc per ſpiritum ſanctum fidelibus innoteſcunt, de quo Dominus dicit Ioan. 16. Quæ ventura ſunt annuntiabit vobis: vnde & de huiuſmodi futuris licet per modum conſultoriæ ſortis iudicium diuinum requirere, ſicut legitur Iudicum. 6. quod Gedeon quæſiuit à Domino, ſi per manus eius populus Iſrael eſſet ſaluandus petens ſignū in vellere. Sed quia diuiſoria ſors locum poſſit habere etiam ſi res humanæ fortuitò agerentur, vt ſupra dictum eſt, contingit aliquem diuiſoria ſorte vti, non quaſi requirat diuinum iudicium, ſed quaſi committens fortunæ: quod maxime videtur in taxillatorio ludo: hinc autem vitiū vanitatis non caret. In tantum igitur nunc de ſortibus dictum eſt.

Explicit Opuſculum vigeſimumquintum, videlicet de ſortibus, ſecundum beatum Thomam Aquinatem ad dominum Iacobum de Burgo.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XXVI.

DE IVDICIIS ASTRORVM

Ad fratrem Reginaldum ordinis Prædicatorum, ſocium ſuum chariſſimum.

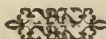
QVIA petiſti vt tibi ſcriberem, an liceret iudicijs aſtrorum vti, petitioni tuæ ſatisfacere volens, ea quæ à ſacris doctoribus ſuper hoc traduntur, ſcribere curaui. In primis ergo oportet te ſcire quòd virtus cœleſtium corporum ad immutanda corpora inferiora ſe extendit. Dicit enim Aug. 5. de ciui. Dei. Non uſquequaq; abſurde dici poteſt, ad ſolas corporum differentias afflatus quoſdam ſyderos peruenire. Et ideo ſi aliquis iudicijs aſtrorum vtatur ad prænoſcendum corporales effectus, puta, tempeſtatem & ſerenitatem aeris, & ſanitatem vel infirmitatē corporis, vel vbertatem & ſterilitatem frugum, & ſimilia quæ ex corporalibus & naturalibus cauſis dependent, nullum videtur eſſe peccatum. Nā omnes homines circa tales effectus aliqua obſeruatione vtuntur corporū cęleſtium, ſicut agricolæ ſeminant & metunt certo tempore, quod obſeruatur ſecundum motum ſolis. Nautæ nauigationem vitāt in plenilunio, vel etiam in lunæ defectu. Medici circa ægritudines criticos dies obſeruant, qui determinantur ſecundum curſum ſolis & lunæ: vnde non eſt inconueniens ſecundum aliquas alias occultiores ſtellarum obſeruationes circa corporales effectus vti aſtrorum iudicio. Hoc autem omnino tenere oportet, quòd voluntas hominis non eſt ſubiecta neceſsitati aſtrorum: alioquin periret liberum arbitrium, quo ſublato non deputarentur homini neque bona opera ad meritum, neque mala ad culpam. Et ideo

certissime tenendum est cuilibet Christiano, quòd ea quę ex voluntate hominis dependent, qualia sunt omnia humana opera, non ex necessitate astris subduntur. Et ideo dicitur Hiere. 10. A signis cœli nolite metuere quæ gentes timent. Sed diabolus vt omnes pertrahat in errorem, immiscet se operationibus eorum, qui iudicijs astrorum intendunt. Ideo Aug. dicit 2. super Gene. ad literam. Fatendum quando ab astrologis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanæ mentes patiuntur: quod cum ad decipiendos homines fit, spirituũ immundorum & seductorũ operatio est, quibus quædam vera de temporalibus rebus nosse pmittitur. Et ideo Aug. dicit 2. de doctr. christ. ꝙ tales astrorum obseruationes referendæ sunt ad quædam pacta cum dæmonibus habita. Est autem omnino Christiano vitandum pactum, vel societatem cum dæmonibus habere, secundum illud Apostoli 1. ad Cor. 10. Nolo vos fieri socios dæmoniorum. Et ideo pro certo tenendum est graue peccatum esse circa ea quę à voluntate hominis dependent, iudicijs astrorũ vti.

Explicit Opusculum vigesimumsextum videlicet de iudicijs astrorum, secundum Sanctum Thomam Aquinatem, ad fratrem Reginaldum socium suum charissimum.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XXVII.

De æternitate Mundi,

CONTRA MVRMVRANTES.

SVPPOSITO secundum fidem catholicam mundum ab æterno non fuisse, sicut quidam Philosophi errantes posuerunt, sed quòd mundus durationis initium habuerit, sicut scriptura sacra quæ falli non potest testatur, dubitatio mota est, Vtrum potuerit semper fuisse: cuius dubitationis vt veritas explicetur, primo distinguendum est quid est in quo cum dicentibus contrarium conuenimus, & quid est illud in quo ab eis differimus. Si enim intelligatur ꝙ aliquid præter Deum potuerit semper fuisse, quasi possit esse aliquid æternũ præter eum ab eo non factum, error abominabilis est non solum in fide, sed etiam apud Philosophos, qui cõfitentur & probant quòd omne quod est quoquomodo esse non possit, nisi causatum ab eo qui maxime & verissime habet esse. Si autem intelligatur aliquid semper fuisse, & tamen causatum à Deo secundum totum quod in eo est, videndum est vtrum hoc possit stare. Si autem dicatur hoc impossibile, vel hoc dicetur quia Deus non potuit facere aliquid quod semper fuerit, aut quia non potuit fieri, etiam si Deus posset facere. In prima autem parte omnes consentiunt, scilicet in hoc ꝙ Deus potuit facere aliquid quod semper fuerit considerando potentiam ipsius infinitam. Restat igitur videre, vtrum possibile sit aliquid fieri quod semper fuerit. Si autem dicatur, quòd hoc non potest fieri, hoc nõ potest intelligi nisi duobus modis, vel duas causas veritatis habere, scilicet vel propter remotionem potentiæ passiuæ, vel propter repugnantiam intellectuum. Primo modo posset dici, quòd antequam angelus sit factus, non poterat angelus fieri, quia non præcessit ad eius esse aliqua potentia passiua, cum non sit factus ex materia præiacenti, tamen Deus poterat facere angelum, & poterat facere vt angelus fieret, quia fecit & factus est. Sic ergo intelligendo, simpliciter concedendum est secundum fidem, quòd non potest causatum à Deo semper esse, quia hoc ponere esset ponere

F potentiam passiuam semper fuisse, quod hæreticum est. Tamen ex hoc non sequitur quòd Deus non possit facere, vt fiat semper aliquod ens. Secundo modo dicitur per repugnantiam intellectuum aliquid non posse fieri, sicut non potest fieri vt affirmatio & negatio sint simul vera, quamuis Deus hoc possit facere, vt quidam dicunt. Quidam verò dicunt, quòd nec Deus potest huiusmodi facere, quia hoc nihil est. Tamen manifestum est quòd non potest facere vt hoc fiat, quia positio qua ponitur esse, destruit seipsam. Si tamen ponatur ꝙ Deus huiusmodi potest facere vt fiat, positio non est hæretica, quamuis vt credo sit falsa, sicut quòd præteritum non fuerit, includit in se contradictionem: vnde August. in lib. contra Faustum. Quisquis ita dicit. Si omnipotens est Deus, faciat vt quæ facta sunt facta non fuerint, nõ videt hoc se dicere. Si omnipotens est, faciat vt ea quę vera sunt, eo ipso ꝙ vera sunt, falsa sint. Et tamen quidã magni pie dixerunt Deum posse G facere de præterito, ꝙ non fuerit præteritum, nec fuit reputatum hæreticum. Videndum est ergo, vtrum in his duobus sit repugnãtia intellectuum, quòd aliquid sit causatum à Deo, & tamen semper fuerit. Et quicquid de hoc verum sit, non erit hæreticum dicere, quia hoc potest fieri à Deo, vt aliquid causatum à Deo semper fuerit. Tamen credo quod si esset repugnantia intellectuum, esset falsum. Si autem non est repugnãtia intellectuum, non solum est falsum, sed etiam est impossibile aliter esse, & erroneum si aliter dicatur. Cum enim ad omnipotentiam Dei pertineat vt omnem intellectum & virtutem excedat, expresse omnipotentiæ derogat, qui dicit aliquid posse intelligi in creaturis, quod à Deo fieri non possit: nec est instantia de peccatis, quæ inquantum huiusmodi nihil sunt. In hoc ergo tota consistit quæstio, vtrum esse creatum à Deo secun H dum totam substantiam, & non habere durationis principium repugnent adinuicem, vel non: quòd autem non repugnent, sic ostenditur. Si enim repugnant, hoc nõ est nisi propter alterum duorum, vel propter vtrunque, aut quia oportet vt causa agens pręcedat duratione: aut quia oportet quòd non esse præcedat esse duratione, propter hoc dicitur creatum à Deo ex nihilo fieri. Primo ergo ostendendum quòd non necesse, vt causa agens, scilicet Deus, præcedat duratione suum causatum, si ipse voluisset. Primo, sic. Nulla causa producens effectum suũ subito, necessario præcedit effectum suũ duratione: sed Deus est causa producens effectum suum non per motum, sed subito. ergo nõ est necessarium ꝙ duratione pręcedat effectum suum. Primum patet per inductionem in omnibus mutationibus subitis, sicut est illuminatio, & huiusmodi. Nihilomi I nus potest probari per rationem sic. In quocunq; instanti ponitur res esse, potest poni principium actionis eius, vt patet in omnibus generabilibus, quia in illo instanti in quo incipit ignis esse ignis, incipit esse calefactio: sed in operatione subita simul tmino idem est principiũ & finis eius, sicut in omnibus indiuisibilibus. ergo in quocunq; instanti ponitur agens producens effectum suum subito, potest poni terminus actionis suæ: sed terminus actionis est simul cum ipso facto. ergo non repugnat intellectui, si ponatur causa producens effectum suum subito non præcedere duratione causatum suum. Repugnaret autẽ in causis producentibus effectus suos per motum, quia oportet ꝙ principium motus pręcedat finem eius. Et quia homi K nes consueti sunt considerare huiusmodi factiones quæ sunt per motum, ideo nõ facile capiunt ꝙ causa agens duratione effectum suum non pręcedat: Et inde est ꝙ multorum inexperti ad pauca respicientes enuntiant facile. Nec potest huic rationi obuiari, quia Deus est causa agẽs per voluntatem, quia non est necessarium quòd voluntas pręcedat duratione effectum suum, nec agens per voluntatem, nisi per hoc quòd agit ex deliberatione, quod absit vt in Deo ponamus. Pręterea, causa producẽs totam rei substantiam non minus potest in producendo totam substantiam, quàm causa producens formam in produ-

ctione

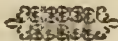
ctione formæ, immo multo magis, quia non producit educendo de potentia materiæ, sicut est in eo qui producit formam: sed aliquod agens quod producit solum formā, potest in hoc, vt forma ab eo producta sit quandocunque ipsum est, vt patet in sole illuminante. ergo multo fortius Deus qui producit totam rei substantiam, potest facere vt causatum suum sit quandocunque ipse est. Præterea, si aliqua sit causa, posita in aliquo instanti non possit poni effectus eius ab ea procedens in eodem instanti, hoc non est nisi quia illi causæ deest aliquid de complemento, causa enim completa & causatum sunt simul: sed Deo nunquam defuit aliquid de complemēto. ergo causatum eius semper potest poni eo posito, & ita non est necessarium, quòd duratione præcedat. Præterea, voluntas volentis nihil minuit de virtute eius, & præcipue in Deo: sed omnes soluentes ad rationes Aristo. quibus probatur res semper fuisse à Deo per hoc, quòd idem semper facit idem, dicūt quòd hoc sequeretur, si non esset agens per voluntatem, ergo etsi ponatur agens per voluntatem, nihilominus sequitur quod potest facere vt causatum ab eo nunquā non sit. Et ita patet quòd non repugnat intellectui, quòd dicitur causa agens non præcedere effectum suum duratione, quia in illis quæ repugnant intellectui, Deus non potest facere vt illud sit. Nunc restat videre, an repugnet intellectui aliquod factum nunquam non fuisse propter hoc, quòd necessarium sit non esse eius esse duratione præcedere propter hoc, quòd dicitur ex nihilo factum esse: sed quòd hoc in nullo repugnet, ostenditur per dictum Anselmi in monologio. c. 8. exponentis quomodo creatura dicatur facta ex nihilo. Tertia, inquit, interpetratio, qua dicitur aliquid esse factum ex nihilo, est cum intelligimus esse quidem factum, sed non esse aliquid vnde sit factum. Per similem similem significationem dici videtur, cum tristatur sine causa, dicitur contristatus de nihilo. Secundum igitur hunc sensum, si intelligatur quod supra conclusum est, quia præter summam essentiam cuncta quæ sunt ab eodem, ex nihilo facta sunt idest non ex aliquo, nihil inconuens sequetur: vnde patet quòd secundum hanc expositionem non ponitur aliquis ordo eius quod factum est ad nihil, quasi oportuerit prius quod factum est nihil fuisse, & postmodum aliquid esse. Præterea, supponatur quòd ordo ad nihil in propositione importatus remaneat affirmatus, vt sit sensus, creatura facta est ex nihilo idest facta est post nihil, hæc dictio, post, ordinem importat absolute: sed ordo multiplex est scilicet durationis, & naturæ. Si igitur ex cōmuni & vniuersali non sequitur proprium & particulare; non erit necessarium vt propter hoc quòd creatura esse post nihil dicitur, prius duratione fuerit nihil, & postea fuerit aliquid, sed sufficit si prius natura sit nihil quàm ens. Prius enim inest vnicuique naturaliter quod conuenit sibi in se, quàm quod solum ex alio habet. Esse autē non habet creatura nisi ab alio, sibi autem relicta in se considerata nihil est: vnde prius naturaliter inest sibi nihil quàm esse. Nec oportet quòd propter hoc sit simul nihil & ens, quia duratione non præcessit. Non enim ponitur si creatura semper fuit, vt in aliquo tempore nihil sit, sed ponitur quòd natura eius est talis, quòd esset nihil, si sibi relinqueretur: vt si dicamus aerem semper fuisse illuminatum à sole, oportebit dicere quòd aer est factus lucidus à sole. Et quia omne quod fit, ex incontingenti fit, idest, ex eo quod non contingit simul esse cum eo quod dicitur fieri, oportebit dicere, quòd sit factus lucidus ex non lucido, vel tenebroso, nō ita quòd nunquam fuerit non lucidus, vel tenebrosus, sed quia esset talis, si sibi soli relinqueretur. Et hoc expressius patet in stellis & orbibus, qui semper illuminantur à sole. Sic ergo patet, quòd in hoc quod dicitur, aliquid factum esse à Deo, & nunquam non fuisse, non est intellectus aliqua repugnantia. Si enim esset aliqua repugnantia, mirum est quomodo Aug. eam non vidit, quia hæc efficacissima via esset ad improbandum æternitatem mundi, cum tamē ipse multis rationibus impugnet æternitatem mundi in

A 11. & 12. de ciuitate Dei. Hanc autem vnde omnino prætermittit? Quinimmo innuere videtur, quòd non sit ibi repugnantia intellectuum: vnde dicit. 10. de ciuit. Dei. 31. cap. de Platonicis loquens. Id quomodo intelligant, viderint, non esse hoc videlicet temporis, sed substitutionis initium. Sicut enim, inquiunt, si pes semper ex æternitate fuisset in puluere, semper ei subesset vestigium, quod tamē vestigium ex calcāte factum nemo dubitaret, nec alterum altero prius esset, quamuis alterum ab altero factum esset. Sic, inquiunt, & mundus, & dij in illo creati semper fuerunt, semper existente eo qui fecit, & tamen facti sunt: nec vnquam dicit hoc non posse intelligi, sed alio modo procedit contra eos. Item, dicit. 11. lib. 4. cap. Qui autem à Deo quidem factum mundum fatentur, non tamen eum temporis volunt habere, sed suæ creationis initium, vt mo-
B do quodam vix intelligibili semper sit factus, dicunt quidem aliquid; vnde sibi Deum videntur velut à fortuita temeritate defendere. Causa autem quare vix est intelligibilis, tacta est prima ratione. Mirum est etiam quomodo nobilissimi philosophorum hanc repugnantiam non viderunt. Dicit enim Aug. in eod. lib. c. 5. contra illos loquens, de quibus in præcedenti authoritate facta est mētio. Cum his enim agimus, qui etiam Deum corporum, & omnium naturarum quæ non sunt quod ipse creator est, nobiscum sentiunt: de quibus postea subdit. Isti philosophi cæteros nobilitate atque authoritate vicerunt. Et hoc etiam patet diligenter consideranti dictum corū, qui posuerunt mundum semper fuisse, quia nihilominus ponunt eum à Deo factum, nihil de hac repugnantia intellectuum sentientes. ergo illi qui tam subtiliter eam percipiunt, soli sunt homi-
C nes, & cum eis oritur sapientia. Sed quia quædam authoritates videntur pro eis facere, ideo ostēdendum est quòd præstant eis debile fundamentum. Dicit enim Damas. in lib. 1. cap. 8. Non aptum natum est quod ex non esse deducitur, coæternum esse ei quod sine principio est & semper est. Item, Hugo. de sancto Victore in principio lib. sui de sacramentis dicit. Inestabilis omnipotentiæ virtus non potuit aliquod præter se habere coæternum, quo in faciendo iuuaretur. Sed harum authoritatum & similium intellectus per hoc patet, quòd Boetius dicit vltimo de consolatione. Non recte quidam cum audiunt visum Platoni mundum hunc nec habuisse initium temporis, nec habiturum esse defectum, hoc modo cōditori conditum mundum fieri coæternum putant. Aliud enim est per interminabilem duci vitam, quod mundo Plato tribuit, aliud in-
D terminabilis vitæ totam pariter complexum esse præsentiam, quod diuinæ mentis proprium esse manifestum est: vnde patet quòd etiam non sequitur quod quidam objiciunt, scilicet quòd creatura æquaretur Deo in duratione. Et quod per hunc modum dicatur, quòd nullo modo potest esse aliquid coæternum Deo, quia nihil scilicet potest esse immutabile, nisi solus Deus, quod patet per hoc quod dicit August. 12. de ciuitate. Dei. capit. 15. Tempus quoniam mutabiliter transcurrit, æternitati immutabili non potest esse coæternum. Ac per hoc etiam si immortalitas angelorum non transit in tempore, nec preterita est quasi iam non sit, nec futura quasi nondum sit, tamen eorum motus quibus tempora peraguntur in futuro io præteri-
E tum transeunt. Et ideo creatori in cuius motus dicendum non est vel fuisse quod iam non sit, vel futurum esse quod nondum sit, coæterni esse non possunt. Similiter etiam dicit. 8. super Gene. Quia omnino immutabilis est illa natura Trinitatis, ob hoc ita æterna est, vt ei aliquid coæternū esse non possit: & similia verba dicit in 11. libr. confessionum. Adducunt etiam pro se rationes quas etiam Philosophi tetigerunt, & eas soluerunt, inter quas illa est difficilior, quæ est de infinitate animarum: quia si mundus semper fuit, necesse est modo infinitas animas esse. Sed hæc ratio non est ad propositum, quia Deus mundum facere potuit sine hominibus & animabus, vel tunc etiā potuit hominem facere, quando fecit, si etiam totū alium mundum

fecisset ab ęterno, & sic non remanerent post corpora animæ infinitæ: & propterea adhuc non est demonstratum, quod Deus non possit facere, vt sint infinita actu. Aliæ etiam rationes sunt, à quarum responsione supersedeo ad præsens, tum quia eis alibi responsum est, quia quædam earum sunt ita debiles, quòd sua debilitate contrariæ parti videntur probabilitatem afferre.

Explicit Opusculum vigesimumseptimum, videlicet tractatus de aeternitate mundi clarissimi doctoris S. Tho. de Aquino ordinis prædicatorum.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM VIGESIMVM OCTAVVM DE FATO.

ARTICVLVS PRIMVS.

An fatum aliquid sit.

VAERITVR de fato, an sit, & quid sit, vtrum necessitatem importat rebus, an scibile sit, & in quo genere causæ incidat. Ad primum obijcitur sic. Nihil diffinitur, nisi quod habet esse: fatum, à Boetio diffinitur in quinto libro de consolatione philosophiæ. ergo habet esse. Item in secundo lib. de generatione dicit Aristotel. quòd vnumquodque mensuratur periodo. Mensuratur enim per aliquid minimum, quod quantitatem mensurati certificat & numerat. Si ergo vita quæ est esse inferiorum, mensura circuli quæ vocatur periodus, mensuratur, est accipere mensuram circuli perfectionem aliquam, quę æquale sibi esse & vitam inferiorum numerando manifestet. Per gradus ergo circuli distinctos secundum domos duodecim certificatur esse & vita inferiorum. Non autem accipitur periodus sine contentis in periodo planetis & stellis, & his quæ accidunt eis ex situ & radicatione. Ergo ex stellis circuli cœlestis, & radiatione, & situ earum, scitur & numeratur omne esse & vita inferiorum: hoc autem fatum vocatur. ergo fatum habet esse. Item, Arist. in 4. phys. dicit, quòd esse in tempore, est à quadam parte temporis mensurari: tempus autem cum sit vnum numero, & non multiplicetur per temporalium multitudinem, oportet quòd per vnum aliquid ad durationem omnium temporalium referatur. hoc autem non est nisi motus cœlestis. ergo per motum circuli cœlestis causatur & numeratur esse & vita omnium inferiorum: & hoc fatum vocatur. ergo fatum est. Nam motus circuli, vt dicit Aristo. est tanquam vita existentibus omnibus. Sed forte dices, quòd ex motu circuli cœlestis inhæret dispositio quædam inferioribus, sed homo vincit quamlibet dispositionem, & vincitur à qualitatibus materiæ, & sic fatum excluditur. Contra. Inferiores causæ quæ sunt in materia, ordinatæ sunt ad superiores, sicut materialia ad sua formalia, & sicut locata ad sua loca, & sicut mota ad sua mouentia. ergo superiora informant, continent, & mouent inferiora: informantia autem continentia & mouentia semper vincunt. ergo omne esse & vita inferioris vincitur & trahitur ad dispositionem superioris. Sed dices, quòd hoc verum est quantum ad corpora, sicut videtur Aug. dicere. 5. de ciuitate Dei, quòd afflatus sydereos possumus dicere valere vsque ad corporum transmutationes, non autem animæ. Contra. Vires animæ vegetabilis & sensibilis non operantur extra sui organa harmoniam. Si ergo harmonia regatur afflatibus cœlestibus sydereis, per consequens & ope-

F rationes animæ vegetabilis & sensibilis afflatibus sydereis regulabuntur. Vlterius etiam de anima rationali videtur, quia dicit Philosophus, quod intellectus noster est cum continuo & tempore, temporalia autem & continua sensu & imaginatione percipiuntur: habitum autem est iam, quod talia subiacent afflatibus sydereis. ergo & operationes intellectus, siue animæ rationalis. Item, dicit Philosophus, quòd anima est instrumentum intelligentiæ, & quod intelligentia imprimit in eam, & illuminat eam. ergo intelligentia mouendo causat formas illuminationis in anima intellectiua: sed inter mouens & motum non est medium, vt dicit Philosophus 7. phys. ergo intelligentia sic mouens erit immediata animæ. Aut ergo per seipsam, aut per aliquod medium deferens causalitatem suam ad animā. Non per seipsam, quia physice loquendo, intelligentia est motor orbis. oportet ergo quòd sit medium defe-

G rens illuminationes eius ad animam: medium autem hic non potest accipi, nisi motus cœli influens per motum inferioribus formas motoris. ergo intelligentia per motum cœli regulat & causat operationes intellectuales animæ, & hoc per simile videre possumus. Cor enim quod secundum Aristo. est principium vitæ, & vegetationis, & sensus, membris à se distantibus virtutes has non influit nisi per vehiculum spiritus, & sic est in omnibus mouentibus & motis, quæ distant abinuicem. Similiter est de intelligentia & anima, quoniam intelligentia distat & imprimit in animam rationalem secundum locum distans ab ea. Non enim physice dici potest quòd intelligentia veniat interius, quia secundum Philosophum, intelligentia in orbe est, & numeratur ad numerum orbium, & ad numerum motuum orbis, & ipse orbis motus secundum

H Arist. componitur ex intelligentia mouente & circulo cœlesti. Item, somnia ex quibus pronosticantur futura, vt dicit Macrobius siue sint oracula, siue intelligentiæ, siue prophetiæ, fiunt in nobis & causantur, vt dicit Philosophus in 1. de somno & vigilia per signum, vel per causam, vel per accidens, quod inquam accidens est per se, & non communiter: est autem somnium passio sensus communis, ergo per aliquid dormitionis accidit somnium dormienti: accidens autem dormitionis quod est pronosticum futuri, non potest causari calido, humido, frigido, & sicco, quæ sunt in materia. ergo oportet quod causetur à forma aliqua quæ est forma ordinis, & regula vitæ inferioris: & hæc forma non potest esse nisi à circulo cœlesti. ergo per circulum cęlestem aliquid inhæret inferioribus, per quod regulatur tota vitæ dispositio, & hoc fatum vocatur. ergo

I fatum est. Item, Ptolemæus dicit, quod coniector mensium pronosticatur per signa futurorum accepta à stellis secundis, stellas secundas vocans effectus stellarum, quæ apparent in inferioribus elementis, sicut in nubibus, vel in aliquo huiusmodi: & ex hoc habetur, quòd effectus stellarum in inferioribus sunt ex quibus futura vitæ dispositio & causatur, & noscatur: hoc autem fatum vocant mathematici. ergo fatum est. Item, Boe. 5. de conso. philosophiæ loquitur de casu & fortuna quæ causantur ex duabus causis per se concurrentibus, sicut quando aliquis intendit fodere thesaurum, & alius in eodem loco intēdens fodere sepulchrum, consequitur quasi à fortuna inuentionem thesauri, & sic causatur ex duabus causis per se cōcurrentibus, dicit Boetius: has autem causas occurrere fecit ordo iste ineuitabili connexione causarum, qui de fonte

K scientiæ Dei procedit. Connexio autem huiusmodi causarum à Boe. fatum vocatur. ergo fatum est. Item. Boe. ibid. Qui summa præuidit prouidentia simpliciter fatum dirigit singula in motum, locis, formis, temporibus distributa. ergo fatum est. Si dicatur quod fatum est ordo pręscientię diuinę, hoc non repugnat his quæ dicta sunt: quoniam præscientia diuina ea quæ ordinauit exequitur, & administrat ministerio causarum naturalium, vt explicitus ordo esse & vitæ ab huiusmodi causis fatum vocetur. Contra. Dicit Grego. in homel. de Epiph. Domini. Absit à

fidelium

fidelium cordibus, vt fatum aliquid esse credatur. Et tradit rationem, quoniam stellæ factæ sunt propter hominem, non homo propter stellas. si ergo stellarum motus non esset in hominis ministerio, stella quæ Magis apparuit, non moueretur ad nutum Domini, quod est inconueniens. Item, Aug. in lib. de doct. cristiana. Fatum dicit nihil esse: & si mathematici aliquando vera de futuris prænuntiare videntur, dicit hoc fieri arte dæmonum ad deceptionem fidelium. Item, si est fatum aut est causa, aut causatum: non causatum, quia hoc regulatur fato, vt dicunt mathematici. Si causa, aut inferior, aut superior: non inferior, quia illa sunt calidum, frigidum, humidum, & siccum, quorum nullum est fatum. Non superior, quia causa superior est cœlestis circulus cum suo motu, quod mathematici non dicunt esse fatum, sed esse fati factiuum: fatum ergo nihil est. Item, res non habent nisi duplex esse, vt dicit August. scilicet in causa prima, in qua sunt vita & lux, quorum neutrum est fatum, & in seipsis: sed esse rei in seipsa non est fatum, vt dicunt mathematici, sed potius regulatur à fato. ergo fatum nihil est. Item, August. dicit, quòd inferiorum causam sufficit dicere voluntatem Dei, quia omnia fiunt Dei voluntate, vel permittuntur: voluntas autem Dei non est fatum. ergo fatum nihil est. Item, si fatum habet esse, tenet ordinem. cum ergo fatum non teneat ordinē, quia videmus indignos exaltari, & dignos deijci quod inordinatum est, & fatum circa talia sit, fatum nihil esse videtur. Item, si fatum est effectus circuli cœlestis, ea quæ sunt vnius circuli, videntur esse vnius fati: sed Iacob & Esau ex vno concubitu Isaac concepti sunt, & sic videntur esse vnius circuli, & tamen non fuerunt vnius fati, sicut consequens probauit euentus. ergo fatum nihil videtur esse.

ARTICVLVS II.

Quid sit fatum.

Secundo queritur quid sit fatum. Boe. enim. 5. de conso. dicit, quòd fatum est dispositio inhærens mobilibus, per quam prouidentia suis quæcunquæ tribuit ordinibus. Hermes autem Trimegistus dicit, quòd fatum quod Græci ymeramonem dicunt, est complexio causarum singulis temporaliter distribuens, quæ sacramento deorum cęlestium sunt præordinata. Respondeo, quòd fatum multipliciter dicitur. Vno modo dicitur fatum mors dispositione periodorum inducta: sic dicitur in Claudiano. Liuor post fata quiescit, & hoc modo decursum vitæ tribus deabus fatalibus Platonici tribuebant, inceptionem scilicet Clotho, Lachesi progressum, & cunclusionem termini Atrope, sicut dicitur. Clotho colum portat, Lachesis tranit. Atropos occat: & hoc modo non quæritur hic de fato. Secundo modo dicitur fatum dispositio prouidentię diuinæ de futuro progressu esse & vitæ inferioris, quæ dispositio cum sit æterna, constat quòd nihil ponit in rebus: & cum explicatur in effectu, tunc effectus iste per res completur temporibus & locis opportunis, sicut præordinatio & prædestinatio alicuius in mente de agendis negotijs suis per nuntium nihil ponit in nuntio, sed tamen per nuntium expletur quando nuntium dirigit, & sibi iniungit negotium, & hoc modo loquitur Boe. de fato: & hoc modo iterum non queritur hic de fato, sed natura tamen huius præordinationis & prædestinationis in mente diuina existens, simplex est & æterna, diuina, immaterialis, incommutabilis: & cum per res temporales explicatur, temporalis fit & materialis, & multiplicata, mobilis, & contingens. Tertio modo dicitur fatum forma ordinis esse & vitę inferiorum causata in ipsis ex periodo cœlestis circuli, quod suis radiationibus ambit natiuitates eorum, & hoc modo Hermes loquitur de fato, vocans stellas & sacramenta deorum immobilem dispositionem esse & vitæ inferioris. Est autem hæc forma non forma dans esse, sed potius forma cuiusdam vniuersalis ordinis esse & vitę simplex & æterna multiplex in virtute. Simplex est à simplicitate circulationis: multipsicitatem autem virtutis habet à multiplicatinne eorum quę continentur à circulo. Fiunt enim à multis stellis & situbus, & spatijs, & imaginibus, & radiationibus, & multiplicibus angulis, qui scribuntur in intersecationibus radiorum cœlestium corporum, & radiorum productionum super rem. Per aspectum enim solis, sicut dicit Proculus, omnes virtutes eorum quę sunt in cœlesti circulo congregantur & adunantur. Hæc autem talis forma medium est inter necessarium & possibile. Necessarium enim est quicquid est in motu cœlestis circuli: possibile autem & mutabile quicquid est in materia generabilium & corruptibilium. Forma autem ista causata ex cœlesti circulo, & inhærens generabili & corruptibili, media est inter vtrunque. Omne enim quod procedit à causa nobili in causatum ignobile, in aliquo tenet proprietatem suæ causæ, tamen esse suum non est, nisi quātum permittit possibilitas eius in quo est: quia omne quod recipitur in aliquo, vt dicit Boet. & Aristo. 5. physic. est in eo in quo recipitur secundum potestatem recipientis, & non secundum potestatem causæ à qua est: hoc possumus videre in his quæ à Dionysio dicuntur. Processiones enim diuinæ, sicut est vita, ratio, sapientia, & huiusmodi secundum quod procedunt longius à Deo secundum gradus entium, efficiuntur magis temporalia & mutabilia, & cōmista, & potentiæ materiali & priuationi admista, cum tamen in Deo sint simplicia, & æterna, & immutabilia, & immaterialia. Et similiter est de forma ordinis esse & vitæ, quæ in cœlesti circulo est necessaria, & ineuitabilis, & inalterabilis. In rebus autem generatis propter mutabilitatem ipsarum esse, est recepta mutabiliter & contingenter: vnde Boetius in 5. de consol. figurat multos circulos, in quorum centro ordo & causa est fati & fatalium, & in circulo distante, in quo continentur generabilia & corruptibilia eiusdem fati, est contingentia & mutabilitas per esse generatorum & corruptorum, & sic est dispositio esse vitæ in mente motoris primi, quam explet circulus iuxta causatum propinquior, & eodem ordine forma dispositionis, prout est in periodo cœlesti, explet dispositionem quæ est in mente primi motoris, & circulus à centro distans designat eādem formam dispositionis, prout mutabiliter adhæret generatis & corruptis. Forma autem cum sit imago periodi, potentialiter & virtualiter præhabet totum esse, & compositionem, & durationem generatorum & corruptorum, & sic licet sit necessaria, est tamen mutabilis & contingens. Huius autem causam optime assignat Ptolemæus in quadripartito dicens, quòd secundum virtutem stellarum per aliud, & per accidens fiunt inferioribus. Per aliud quidem, quia per sphæram actiuorum & passiuorum, per quorum qualitates actiuas & passiuas inhęret inferioribus. Per accidēs autem, quia hæc forma & si affluat à causa necessaria & immutabili, accipit tamen esse in rebus cōtingentibus & mutabilibus accidentaliter. Ex duobus autem habet mutabilitatem, scilicet ex qualitatibus elementorum, per quæ defertur ad generata, & ex esse generatorum, in quibus est sicut in subiecto. hoc ergo est fatum, & sic primæ rationi consentimus. Concedimus enim quòd hoc modo habet esse. Secundam etiam hoc modo concedimus, quòd quæ sunt, mensurantur periodo. Ad tertiam & quartam dicendum, quòd inferiora quidem nata sunt obedire superioribus, sed inferius & superius dupliciter referuntur adinuicem. Si enim relatio fiat per vnam simplicem formam, quam dat superior motor, verum est quòd superiori mouente, de necessitate mouetur inferius, & talis forte relatio est inter motores superiores orbium cœlestium. Si autem inferior motor sit forma vna quam nō accipit à superiori, sed refertur ad ipsum sicut directus ab ipso & instrumentum eius, nihil prohibet quin per contrarium suę formę, vel aliam dispositionem impediatur, ita quòd à superiore motum non suscipiat, & sic est de calido & frigido relatis ad virtutes cęlestium. Calidum enim

per

per propriam formam, non per cœlestem virtutem est congregatiuum homogeneorum, & disgregatiuum beterogeneorum, & frigidum econtrario: & ideo istæ qualitates per contrarietatem inuentam in materia, & diuersitatem dispositionum materiæ, sæpe excludunt dispositionem & effectum motus cœlestis. Propterea Ptolomæus dicit, quòd sapiens homo dominatur astris. Vnde dicit Comentator, quòd si effectus circuli cœlestis in curando humores corpus disponat ad quartanam, sapiens medicus hoc præuidens, per calida & humida corpora disponit ad sanitatem, & tunc excluso effectu cœlesti quartana non inducitur. Ad id quod vlterius obijcitur, dicendum est quòd hoc modo ad cœlum referuntur virtutes operationum vegetabilium, vt sint etiam impedibiles ab oppositis dispositionibus inuentis in anima sensibili. Hoc enim faciunt apprehensa in virtutibus animæ sensibilis, quod faciunt dispositiones actiuarum qualitatum in corporibus: vnde imaginatione mulieris concepta corpus totum transmutatur ad venerea. Propter quod etiam Auic. dicit, quòd quidam ex imaginatione lepræ, leprosus factus est, & patientibus fluxum sanguinis probibet Gal. aspectum rubicundorum. Si ergo huiusmodi apprehensa sint contraria motui cœlesti, excludunt effectum cœli, sicut per contrarias dispositiones & apprehensiones animales iuuatur cœlestis effectus. Et hoc est quod dicit Mesalon, quòd cœlestis effectus, qui vocatur alatre, iuuatur à sapiente astronomo, sicut in producendis terræ nascentibus iuuatur per seminationem & artem. Ad hoc quod obijcitur de causa somniorum, de plano videtur mihi esse concedendum, maxime de somnijs quæ fiunt per imaginarias visiones. Ad hoc quod obijcitur de illuminatione intellectus animæ rationalis secũdum philosophiã, respondendum est dupliciter. Vno modo secundum Stoicos, qui ponunt quòd cum substantia nobilior per imperium habeat mouere inferiorem, & inferior obedit ei: sic in phantasmatibus anima vnius videndo alterum impedit & ligat operationes eius. Dicunt enim quod virtute alicuius naturæ superioris, siue intelligentiæ, siue stellæ, anima vnius ponitur in gradu superiori, & alterius in inferiori, & tunc inferior nata est moueri ab apprehensione superioris, & sic fieri fascinationem. Et cum dicit Aristo. quòd inter mouens & motum non sit medium, non intelligit semper de immediatione loci, siue spatij, sed de immediatione gradus superioris & inferioris, ponens exẽplum quod post inductum est: quia organum imaginationis non est immediatum vasis seminarijs, & tamen ad imaginem mulieris extenduntur vasa seminaria, & effluit semen propter immediationem superioritatis & inferioritatis, quę est inter pręcipiens, & id cui pręcipitur. Hoc autem secundum sententiam Peripateticorum non bene congruit: quia sine dubio inter agens & actum, inter mouens & motum, immediatio debet esse & coniunctio secundum contactũ. Propterea dicimus, quòd, sicut calor digestiuus duplicis est virtutis, & vnam virtutem habet inquantum est calor ignis secundum se consideratus, quæ est alterare & separare ea quæ sunt diuersi generis, & decoquere, alteram habet inquantum est instrumẽtum animæ quæ est principium vitæ, secundum quam terminat digerendo ad formam vitæ: ita etiam cœlestis motus duplicis est virtutis. Vno modo, prout est motus corporis orbicularis, & sic mouet corpora. Alio modo, prout est instrumentum intelligentiæ mouẽtis, & hoc modo effectus eius efficitur in anima sensibili per formas corporum, & in anima intellectuali per formas illuminationis: quia sicut prædiximus, formæ quæ fiunt in aliquo, fiunt secundum potestatem recipientis, & non secundum potestatem agentis. Quæcunque alia ad hanc partem obiecta sunt, plana sunt. Ad dictum Gregorij dicendum est, quòd ipse loquitur de fato secundum quod à quibusdam philosophis & hæreticis necessitatem rebus imponere dicebatur, secundum quod dicit poeta. Periodo Te tua fata trahunt, ne in-

F cœpta relinquere possis. Ad hoc quod quæritur, vtrum fatum sit causa, vel causatum, dicendum quòd est similitudo causæ vniuersi ordinis esse & vitæ, & sic est aliquid causæ, licet non vera causa, & secundum quod adhæret rebus generatis est dispositio causati, licet similitudinem causæ exprimat: est enim forma continens concursum esse & vitæ mobiliter & contingenter. Ad hoc quod obijcitur de gemellis dicendum, quòd licet possemus dicere quòd in vno conceptu semen per vices proijcitur, & per vices à matrice glutiatur, & sic non est vna hora conceptorum geminorum, tamen etiam si diceremus esse vnam horam conceptorum, centrum tamen cordis eorum, à quo incipit conceptus formatio, non est vnum, & mutato centro ne-
G cesse est mutari totum circulum, & sic horizon eorum non est vnus, nec anguli, ideo nec eadem domorum dispositio, & sic tota periodus efficitur diuersa, & per consequens adhærens rebus natis dispositio fatalis necessario variatur: & per hoc patet solutio de his quæ quæsita sunt de hoc articulo.

ARTIC. III.

Vtrum fatum necessitatem rebus imponat.

TErtio quæritur, vtrum fatum rebus necessitatem imponat: & videtur quòd sic. Cuius enim causa est necessaria, ipsum est necessarium: causa fati est cœlestis circulus qui est necessarius ergo fatum est necessarium, & necessitatem rebus imponit. Item, fatum est regula & mensura totius vitæ & esse, regulatum autem necessario refertur ad regulam: sed regula est necessaria ergo &c. Item, fortiora sunt superiora quàm inferiora. ergo superiora trahunt inferiora ad sui dispositionem necessariam: cum autem
H fatum sit vinculum per quod inferiora trahuntur ad superiora, videtur fatum necessitatem rebus imponere. Item Arist. dicit, quòd inter mouentia superiora & inferiora concors est harmonia, sicut in chordis citharę: sed harmonia necessaria est quòd inferiora per omnia consequantur dispositionem superioris. ergo dispositio superioris adhærens inferioribus necessitatem imponit eis. Contra, Fatũ est adhærens rebus mobilibus: sed motis mobilibus mouentur ea quæ sunt in ipsis. ergo fatum est dispositio diuersa mutabilis & contingens. ergo cõtingenter se habet ad res, & non imponit necessitatem. Respondeo. Dicendum, quòd fatum multipliciter dicitur esse causa, vt supra diximus, ideo nullam necessitatem imponit rebus, sed inclinat ad effectus cœlestium, si non sit dispositio fortior in materia ad contrarium mouens: & ideo huiusmodi mo-
I uentia assimilat Philoso. in lib. de somno & vigilia, duplicibus consiliarijs. Sapientes enim consiliarij ex rationibus certis persuadent aliquid vtiliter esse faciendum, quod tamen inferiores propter aduersos casus obuiantes dissuadent. Tunc soluitur lex consilij sapienter, & est verbum suum tale, q superuenientibus consilijs alijs, consilia mutantur sapienter. Regula enim, vt dicit Arist. Lesbia ædificationis mutatur ad ædificatum. Est enim Lesbia insula, in qua lapides non ad rectam lineam sunt dolabiles, & ideo oportet, quod regula secundum quam dolantur, aliquantulum curuetur ad ipsas ędificationes: & ita est de dispositione esse & vitę inferioris, in qua propter causas quæ sunt in materia sępe mutatur dispositio sapiens circuli cœ-
K lestis, & dispositio adhærens mobilibus, quæ fatum vocatur, extra rectitudinem cœlestium declinans exorbitat propter multas oppositas inferiorum transmutationes. Ad primum ergo dicendum, quòd fati causa necessaria est, sed ex hoc non sequitur aliud, nisi quòd sit necessarium ipsum esse, sed non sequitur quòd necessitatem rebus imponat, quia non inhæret eis secundum potestatem cœlestium quæ necessaria sunt, sed secundum potestatem inferiorum, quę omnino mutabilia & contingentia sunt. Ad secundum dicendum, quod relatio quæ est inter regulans & regulatum necessaria est, sicut relatio, quæ est inter pa-

trem & filium: ſed quia mutatio cauſat relationem,& cau ſat relationis deſtructionem, ideo mutatio quæ eſt in rebus mobilibus,cauſa eſt quod regulatum non ſequitur regulam,& non ſequitur ad ipſam,& quo ad hoc etiam non regulator. Ad tertium dicendum,quod licet fortiora ſint ſuperiora quàm inferiora,tamen ex impotentia inferioris contingit, quod non omnino poſſunt in ſuperiorum effectus, & quo ad hoc ex parte ipſorum ſoluitur vinculum. Ad quartum dicendum,quòd ſolutio temperantiæ chordarum diſſonantiam inducit in cithara,& ſimiliter mutatio & alteratio inferioris diſſonantiam facit ad effectum ſuperioris: vnde dicit Damaſ. q ſuperiora inferiorum quędam ſunt ſigna noſtrorum actuum, & nullo modo cauſa.

ARTIC. IIII.

An fatum ſit ſcibile.

QVarto queritur,an fatum ſit ſcibile,& videtur quòd non: quia cum ſit effectus cœleſtis circuli,& ſimilitudo quædam ipſius ſicut forma alicuius ſimilis eſt ipſi cauſæ eiuſdem ordinis: ſed in cœleſti circulo quo ad nos, ſunt infinita conſideranda, ſicut ſtellæ numero, & ſpecie, & virtutibus, & ſitus earum in circulo decliui, & extra ipſum,& diſtantiæ, & coniunctiones & quātitas anguli ſub quo incidit, radius, & pars formæ, & gradus lucidi & vmbroſi in puteis,& in turribus exiſtentes,& huiuſmodi infinita quo ad nos. ergo videtur quòd effectus eius à nullo ſciri poſsit.Item,circulus continet datorem formæ,& datorem ſenſus, & intellectus,qui yles & alchato dicitur à mathematicis, aliter enim non eſſet menſura totius vitæ, quia principium vitę non includeret: hora autem principij omnium eſt hora caſus ſeminis in matrice, ſed hanc quo ad nos non contingit ſciri. ergo ignorabitur forma diſpoſitionis totius vitæ,& ſic ignorata eſt diſpoſitio rerū. Nec etiam videtur ex effectibus.Sunt enim quædam,quorum videtur eſſe vna periodus,& tamen accidentia eorum per ſe,ſicut eſt ſexus maſculinus & fœmininus,non ſunt eadem, & cauſam huius non contingit ſciri ex cœleſtis circuli effectu.Similiter etiam natus octauo menſe moritur, vt frequentius, & in ſeptimo viuit. Similiter in geminis, quorum vnus eſt maſculus,alter fœmina, rariſsime contingit maſculum viuere, fœmina verò aliquando ſuperuiuit, & cauſam impoſsibile,aut difficile eſt aſsignare ex circulo cœleſti. Item,luminaribus exiſtentibus in capite algon,id eſt,gorgonis,ſi ea Mars reſpectu inimicitiæ radiauerit,natus, vt dicit Ptolomæus truncabitur manibus & pedibus, & truncus ſuſpendetur in cruce.Item,dicit quòd luna exiſtente in leone,veſtimenta noua induere malum eſt. Manifeſtum eſt autem quòd hęc omnia ſi eſſent ſcibilia,eſſet deductio ſyllogiſtica ad ea: ſed hoc non eſt,non enim ſequitur, Luna eſt in leone.ergo malum eſt induere veſtes nouas,aut Luminaria ſunt in capite gurgonis. ergo reſpicit ea inimicitia,& radiatio martis à quadrato, vel ab oppoſito diametro. ergo natus tunc ſuſpendetur in cruce. Reſpondeo. Dicēdum,quòd duæ partes ſunt aſtronomiæ, ſicut dicit Ptolomæus.Vna eſt de ſitibus & motibus ſuperiorum, & quantitatibus eorum & paſsionibus proprijs, & ad hanc per demonſtrationem peruenitur. Alia eſt de effectibus aſtrorū in inferioribus quæ in rebus mutabiliter recipiuntur, & ideo ad hanc non peruenitur niſi per coniecturam,& oportet aſtronomum in iſta parte ſecundum aliquem phyſicum habitum inferioris certitudinis eſſe, & ex ſignis phyſicis coniecturari. Coniecturatio autem cum ſit ex ſignis mobilibus,generat habitum minoris certitudinis quàm ſit ſcientia, vel opinio. Cum enim hæc communia ſigna ſint & mutabilia,non poteſt ex ipſis haberi via ſyllogiſtica, eo quòd vt videtur, vt in pluribus includunt ſigna tantum, & fiunt iudicia quædam multis de cauſis mutabilia,ſicut patet per ante dicta,& ideo ſæpe aſtronomus dicit verum, quia dictum ſuum eſt quo ad diſpoſitionem cœleſtium veriſsimum,ſi hæc diſpoſitio ſit à

A mutabilitate rerum excluſa.Ad primum dicendum,quòd multa taliter quo ad nos infinita conſideranda eſſent, ſed conſiderantur pauciſsima, ex quibus alia præcognoſcuntur, de quibus habetur coniecturatio, propter quod dicitur per Ptolomæum,quòd per cœlorum motus non niſi communiter iudicare debemus, & poteſtates rerum conſequētes, quas proprie rerum cauſæ frequenter excludunt. Ad ſecundum,quòd hora talis difficulter cognoſcitur,& ideo inuentum eſt remedium vt accipiatur gradus aſcendens circuli,hoc eſt horę coniunctionum luminarium,cui adęquatur circulus, quia iſte habet influentiam ad communem neceſsitatem, quæ proximo ſequitur, vel accipiatur, aſcendens ad natiuitatem ex vtero. Ad aliud dicendum, quòd via ſyllogiſtica ſciri non poteſt concluſio coniecturalis: ſed tamen imperfectio ſcientiæ,vt dicit Ptolomæus,

B quin hoc ſciatur non impedit vnde ſciri poteſt, ſicut eſt in pronoſticatione ſomniorum. Non enim habitudo ſyllogiſtica eſt inter ſomnium & pronoſticationem ſomnij, & ſic eſt in omnibus æſtimationibus coniecturalibus. Ad aliud quod obijcitur de diſparitate ſexus in geminis, dicendum quòd ſexus fœmineus ſit ſemper propter occaſionem defectus alicuius principiorum. Cum enim ſemē maſculinum factiuum ſit,& formatiuum & incorporatur per virtutem formatiuam quam habet in ſemine ipſo,ſemper inducit formam maſculini de intentione propria,niſi qualitate materię impediatur, & ideo ſexus fœmineus accidit ex defectu naturę particularis, quę nunquam intendit facere fœminam: ſed cum melius fieri non poſsit ex natura vniuerſali, fit adiutorium generationis & non generatorum proprie, & hęc eſt fœmina, & hoc eſt quod Dominus

C intendit dicere.Non eſt bonum eſſe hominem ſolum, faciamus ei adiutorium ſibi ſimile, vnde diſpar ſexus in geminis prouenit ex defectu principiorum naturalium in altera parte ſeminis, & non ex periodo cœleſti.Quòd autem in talibus mas frequentius moritur, prouenit ex hoc, quòd cum tales gemini ex vno ſemine diuiſo generantur, fit materia male terminabilis, à virtute formatiua, quia ſi fuiſſet bene terminabilis vtrumque formaſſet in marem. Materia autem maſculi maiori & multiplici indiget terminatione quàm materia fœminę, & ideo mas remanet ægrotus & debilis in terminatione materiæ, cum habens mortis: fœminę autem parua ſufficit terminatio, & propter mollitiē corporis ſuperuiuit, frequentiſsime tamen ambo moriuntur.Ad idquod dicitur de octauo menſe,dicendum non eſt quod quidam dixerunt,quòd vt frequentius octauo menſe moritur, quia octauus menſis Sa-

D turno attribuitur, cuius frigiditas & ſiccitas natum interficiunt. Hoc enim falſum probatur,quia multi in aſtronomia filij Saturni eſſe dicuntur,qui diu ſuperuiuunt. Cauſa ergo non eſt in circulo, ſed in principijs materiæ. Luna enim eſt menſis dominatiua,ad cuius conuerſionem commenſurantur conceptus & impregnationes,vt dicit Ariſt. Luna enim eſt alter ſol, eo quòd recipit lumen à ſole, & quòd ſol facit in anno, ſuna facit in menſe.A prima enim intentione vſque ad hoc quod eſt dimidia,eſt calida & humida, ſicut tempus veris. A mediatione vſque ad plenilunium eſt calida & ſicca, ſicut eſt æſtas. A plenilunio vſque ad ſecundam mediationem eſt frigida & ſicca, ſicut

E eſt autumnus. A ſecunda mediatione vſque ad coniunctionem eſt frigida & humida, ſicut hyems.Quòd autē nata ſit mouere humorem,patet prout eſt in acceſſu & receſſu maris, qui acceſſus & receſſus maris in media lunatione quæ eſt nouem dierum, recedit ad circulum in aſcendendo & deſcendendo. Si enim minimus ſit fluxus maris, ad idem punctum paruitatis reuerteretur.14.die. Licet enim luna in media lunatione non tranſeat ulla medietatem circuli ſui, tamen motus augis ex oppoſito occurrens ſibi complet aliam circulationem mediam. Luna enim in quolibet menſe bis eſt in auge ſcilicet in præuentione & coniunctione.Luna enim in coniunctione viuificum lumen à ſole accipit,& cum renus nuquam à ſole diſtet longe,&

ge, & venus habeat mouere humorem seminalem, luna quando soli coniunguur, acquirit veneris virtutem, & sic ex virtute propria monet humores, & ex virtute solis influit vitam humori moto, & ex virtute veneris mouet seminis genituram ad formas geniturae conuenientes. Et quia Mercurius habet commiscibilem virtutem ex multis gyrationibus eius quas habet super omnes alios planetas, luna hanc virtutem lucratur ex coniunctione ad ipsum, & ex illa semen viri & fœminæ mouet ad commistionem. Sic ergo luna conuersionibus suis commistiones, conceptus, & impregnationes causat & regulat. Sunt autem in genitura septem mutationes necessariæ, quarum prima est seminis conuersio, & præcipue ad formas cordis. Secunda est materiæ distinctio ad formam membrorum principalium, quæ & causatiuas habent virtutes, sicut hepar causat virtutes naturales, & vasa seminaria virtutes formatiuas conceptuum: & ideo in secunda mutatione seminis adhærent puncto cordis tres vesiculæ quas facit spiritus ad locum cerebri, hepatis, & vasorum seminalium. Tertia mutatio est distinctio materiæ, quando vesicula cerebri ascendit sursum, & vesicula hepatis aliquanto ad dextrum, & ad vltimum descendit vesicula vasorum seminalium, & hunc ascensum & descensum facit spiritus exufflatione qui est in corde. Quarta mutatio est totius materiæ distinctio, vt distribuatur locis membrorum secũdariorum, qui causatrices virtutes non habent, & hanc distinctionem iterum facit spiritus exufflatione cordis, quæ exufflatio perforat, & distendit materiam, & perforando facit viam venarum pulsatilium, & quietarum, & neruorum, extendendo autem distribuit materiam vniuscuiusque membrorum in locum proprium. Quinta mutatio est transmutatio materiæ in figuram membrorum, quam figuram non reciperet, nisi humidum esset in ea, & hanc mutationem facit, cum vis formatiua cordis in locum membrorum per spiritum exufflatur. Membra autem figurata non sunt apta recipere virtutem operatiuam & motiuam, nisi per confœderationem & colligationem. Sexta mutatio est quæ completur per calorem cordis cum spiritu diffuso in membris, qui exsiccans superfluum humidum, consolidat & confortat iuncturas & connexiones. Septima mutatio est motus, scilicet per virtutes motiuas quæ omnibus membris à corde influit: & cum omnis motus genituræ fit à luna, sicut iam dictum est, oportet quòd septem conuersionibus lunæ in homine, quod est perfectissimum seminis, compleatur. Et licet istæ mutationes seminis non sint successiuæ secundum numerum mensium, tamen perfectio earum non completur nisi completo numero conuersionum secundum septem menses, & in animalibus alijs ab homine non hæc ita regulariter obseruantur propter ignobilitatem suarum complexionum, sed aliqua diutius, vt elephas, alia breuiori tempore impregnantur: perfectis etiã conuersionibus habet embrio ea quæ exiguntur ad necessitatem, & sicut dicit Gal. Virtus formatiua tripliciter se habet ad semen, seu ad materiam. Aliquando enim materia est diminuta, & virtus abundans. Aliquando virtus est deficiens, & materia superabundans. Aliquando sunt secundum qualitatem proportionata, & quando quidem virtus est abundans & materia diminuta, terminata est complexio septimo mense, & tunc virtus abundans fortem facit motum ad exitum, & nascitur puer, & conualescit, & efficitur paruus corpore, & agilis valde in operationibus. Quando autem adæquata sunt virtus & materia, & quando est superabundans materia, tunc non est completa complexio septimo mense, sed quiescit per vnam lunæ conuersionem in octauo mense & facit motum ad exitum, & nascitur nono mense, & conualescit, & hoc est vt pluribus fere omnium natiuitas. Sed quando virtus est deficiens & inobediens materiæ ex angustia, facit motum in septimo mense, quando virtus motiua data est, & ex dispositione non

F comprobat ipsum nisi octauo mense, & tunc nascitur & moritur vt in pluribus, & hoc non conuenit ex periodo, sed ex dispositione & corruptione principiorum naturalium. Hæc autem quæ dicta sunt, vt in pluribus sunt vera. Multum enim variationis faciunt complexiones feminarum, & complexiones climatum, propter quod ego vidi vnam quæ peperit in vndecimo mense puerum maxime quantitatis, & Aristote. dicit se vidisse vnam quæ peperit in 14. mense similiter. Ad illud quod obijcitur de capite gorgonis, dicendum quòd illæ stellæ funereæ sunt, & monstruosam indicant vitæ terminationem, propter quod ipse etiam Perseus caput auerso vultu abscissum tenet, sed hoc sicut diximus, non imponit rebus necessitatem: sed facilem & mutabilem inclinationem habet. Ad illud quod obijcitur de noua veste induta luna existente in leone, eodem modo dicendum est. Sicut enim G radiatio periodi dispositionem ordinis esse & durationis imprimit rebus naturalibus, ita etiam imprimit artificiatis, propter quod figuræ imaginum magicarum ad aspectum stellarum imprimuntur, & fieri percipiuntur.

ARTIC. V.

In quo genere causæ fatum incidat.

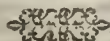
QVinto quæritur in quo genere causæ incidat, & hoc solutum est per accidentia, quia in veritate causa non est, sed est aliquid causæ. Est enim forma ordinis, & vitæ imaginem habens, & virtutem cœlestis circuli, sicut dicimus aliquando, quòd aliqua non sunt vere entia, sed sunt aliquid entis, sicut ea quæ sunt in anima, & secundum aliquos motus & tempus, vt dicit Aui. Quidam H tamen nituntur probare, quòd sit causa, eo quod Plato ponit compares stellas his quæ nascuntur, in quibus sunt formæ quæ sunt causæ rerum generatarum, & regula esse & vitæ earum. Inducit enim Deum deorum dicentem ad Deos corporales quæ sunt stellæ, & dicit, Horum generatorum in inferioribus sementem ego faciam, vt vobis contradam, vestrum erit parare ea. Et præcipit eis, quos similes sibi videt, iustitiam & pietatem colere, & hæc viuent post terreni dissolutionem intellectus. Hoc de hominibus dictum est, quorum immortalis est intellectus, & post mortem sydereas sedes accipient, sicut à semente syderum in generationem descendit. Propterea dicit, quòd descendens per circulos planetarum vires animæ accipit, memoriam, intelligentiam, & voluntatem, sicut exponit Macrobius super somnium Scipionis. Hoc etiam I videtur tangere Ouidius loquens de lacteo circulo, & dicens, Hac iter est superis ad magni tecta tonantis. Hoc etiam videtur per rationem, quia quorum vnus est essentialis actus, illorum videtur esse vna natura: intelligentiæ autem cœlestis & intelligentię hominis ex conceptione viri, videtur esse vnus essentialis actus. ergo vna natura. Inde vlterius, quarumcunque formarum vna natura est, illarum vna relatio est ad corpus vnius naturę, si in aliquo corpore esse dicuntur: sed intelligentię cœlestis relatio est ad stellam, vel ad orbem secundum comparem stellam. ergo & intellectualis naturę in homine erit relatio ad stellam comparem. Hoc etiam videtur per dictum Commentatoris super 11. meta. vbi dicit, quòd finis prosperitatis intellectus hominis est, si post mortem continuetur motori cœlesti. Solutio, dicendum quod fal-K sum & hęreticum est dicere, quòd animę intellectuales descendant à compare stella. Aegyptiorum enim Philosophorum fuit opinio, quod intellectuales animę stellis à Deo deorum factis terreno affectu quo aliquando afficiuntur, grauantur, quę grauatę deprimuntur ad corpora generabilia & corruptibilia, & ibidem deputatę per cultum pietatis & iustiuę recipiuntur ad compares stellas. Affectum autem terrenum ad intellectuales animas peruenire dixerunt eo modo, quo afficitur anima secundum certam dulcedinem nutrimenti corporis. Posuerunt enim

quòd

quòd subtilissimo uapore paludū mectidarum inter duo solstitia positarum, super quas maximus planetarum est discursus, nutriuntur corpora planetarum, ita quòd quando illum attrahunt, ex grauitate deprimuntur & retrograduntur, & quando eundem digerunt eleuantur & cursu diriguntur. Hanc autem subtilitatem in sphæra ignis & aeris nectar deorum vocabant, & hoc modo affectum terrennrum ad animas in stellis positas peruenire dixerunt. Hęretici autem ab hac opinione occasionem erroris sumentes, dixerunt animas esse in cœlo cum angelis factas, & propter peccatum quod commiserunt, in corpora esse detrusas, vt hic purificatæ ad cœlestes sedes recipiantur: & hoc est quod dicit David. Educ de carcere animam meam &c. His ergo refutatis, dicendum est cum Philosopho. 2. de causis proprietatum elementorum & planetarum, quòd cum cadit semen viri in matricem mulieris decoquitur in ea decoctione forti, & fit frustum carnis, & creatur in ea anima influ Dei. Ad primum ergo dicendum, quòd Plato cum dicit sementes animarum esse in stellis, hoc dicit ratione similitudinis proportionis intellectus humani ad intellectum intelligentiæ cœlestis, nec stellæ hoc assequuntur nisi per ministerium, sicut ipse Deus deorum dicit, quòd ipse horum sementem facit. Sementis enim hoc non est in potentia, quæ sit ante actum, sed est ipsa factio naturæ intellectualis. Dictum autem Ouidij in lib. metamor. est, non nisi per viam candidam candore innocentiæ & iustitiæ peruenitur ad magni tecta tonantis. Ad id quod obijcitur per rationem, dicendum quòd quorum vnus est essentialis actus, illorum est vna natura. Intelligere autem & cōtéplari intellecta, non ex æquo est intelligentiæ cœlestis & animæ rationalis, sed per prius & posterius: quia intellectus intelligantiæ est sine continuo & tempore, & sine collatione, & in ista prima rerum veritate: intellectus autem noster est cum continuo & tempore, habens se ad primas veritates rerum sicut oculus vespertilionis ad lucem solis. Sic autem intelligere per prius & posterius conuenit superiori & inferiori, quæ specifice differunt. Ad dictum Commentatoris dicendum, quòd continuatio non est secundum vnam naturam communem, sed secundum vnum commune obiectum speculationis ad beatitudinem post mortem pertinentis, sicut dicit Philoso. lib. cœli & mundi, quòd extra cœlum non est tempus nec locus, sed vita beata, intelligens extra cœlum esse quod est super cursum syderum in loco quietæ contemplationis bonorum.

Explicit Opusculum vigesimumoctauum beati Thomæ de Aquino de fato.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM VIGESIMVMNONVM.

De principio indiuiduationis.

VONIAM duæ sunt in homine potentiæ cognoscitiuæ, scilicet sensus & intellectus, manifestum est illas diuersitatem supponere ex parte obiectorum suorū. Sciendum est autem quòd in congnitione humana fundamentum & origo est sensus, vnde propinquior est rei extraneę supra quam tota actio virium sensitiuarū fundatur secundum Philosophum in li. perihermenias: vnde propter manifestam passionē sensuum à sensibilibus tanquam à propinquo ortā passiones intellectuum dixit esse similitudines rerum. De passionibus vero sensuum nullam mentionem fecit ibi, quod tamen principaliter factum est: quia passiones intellectuę sunt causę vocum immediatius quā passiones sensuum, de quibus tunc agere intendebat. Certum est autem accidentia ipsa siue propria, siue communia esse sensibilia, siue obiecta sensuum, vt habetur in lib. 2. de anima. Vnde cum super proprium obiectum vnius potentiæ altera non feratur nisi per accidens, sicut oculus videt dulce inquantum est album, vel nigrum, impossibile est intellectum ferri super illa accidentia nisi per accidens, inquantum scilicet agit circa ipsa phantasmata quæ sunt à parte ipsorum sensibilium accidentium, & hoc est per modum cuiusdam reflexionis. Reflexio autem est duplex. Vna ab origine potentiæ, altera B ab origine obiecti. Primo nanque quælibet potentia fertur super obiectum suum proprium, & illud habet determinare actum ipsius potentiæ: vnde vltra non transit actus potentiæ quàm sub forma vlteriori ipsius principalioris obiecti, aliter namque non esset id proprium eius obiectum. Proprium enim obiectum est, per cuius informationem potentia actum suum exercet, sicut se habet color ad visum, & sonus ad auditum. Quidditas autem rei sensibilis est obiectum intellectus proprium, vt dicitur in 3. de anima: vnde quocunque anima se vertit, hoc obiectum est sibi ratio agendi. Potest igitur vel redire in se per actum & potentiam suam, vel redire per obiectum in ipsam originem obiecti, scilicet per phantasmata in species sensilium. Ideo isti sunt duo modi reflexionis suæ, quarum altera cognoscit se, & quæ à par- C te sua sunt: altera verò quæ sunt à parte obiecti sui. In vtroque verò modo sua cognitio ad aliquid singulare terminatur. Cum enim in ipso suo obiecto figitur acies, rationem vniuersalis apprehendit, quòd solum in istis inferioribus ad intellectum determinatur vt proprium obiectum, cum omnia singularia apud nos materialia sint. Materia enim impedit intellectum, singulare vero non. Materia namque non est scibilis nisi per anologiam ad formam, vt dicitur 1. Physic. Si autem esset apud nos singulare insensibile & immateriale, quod tamen est impossibile, ipsum per se sine aliqua abstractione cognosceretur, quia singularitas non impedit intellectum, sed materialitas. Cum ergo intellectus tendit in originem sui obiecti, in sensibilia scilicet, reflectitur super obiecta aliarum virium cognoscitiuarum. Cum verò ad se redit, non D tendit in obiectum alicuius alterius virtutis: quia potentialitas animæ rōne cuius ipsa non potest esse completum obiectum intellectus proprij, nisi ducta ad actum per speciem principalis obiecti, vt docet Philoso. in 3. de anima, quia anima intelligit se, sicut & alia, sed intelligit alia per speciem. ergo non est materialitas quæ facit esse vt obiectum alterius potentiæ, facit tamen quendam modum singularitatis, non quia sit alicuius rei completæ in specie, sed quia esse animæ terminatur per receptibilitatem suæ naturæ, cuius potentialitas maior est potentialitate angelorum, quia magis distat à Deo in gradu naturæ quàm angelus. Deus enim actus purus est, & quanto sibi aliquid minus appropinquat, tanto plus potentia- E litatis & minus actualitatis habet. Non solum enim in materia, sed etiam quæcunque potentialitas passiua de ratione obiecti intellectus minus habet: quia dicit Philoso. 9. Meta. quod vnumquodque intelligitur secundum quod est actu ens: vnde anima ad obiecta duplicem cognitionis modum habet, vnum in se, vt separata accipitur: tunc enim cognoscibilis est secundum modum sui esse, quia est actus perficiens suam potentialitatem. Non enim in anima sunt duo actus, scilicet sua essentia quæ est sua potentialitas, & esse suum: sed esse suum est sua actualitas, ratione cuius ipsa essentia animæ est actus corporis. Omnis enim forma participat actum qui est primus per essentiam, sed hoc analogice fit. Duos autem actus eius-

dem

dem ordinis impossibile est aliquod vnum participare simul, sicut impossibile est eandem materiam duas formas substantiales simul participare. Aliud autem modum cognitionis habet à se, inquantum nata est per sensus cognoscere: vnde non est cognoscibilis in statu in quo accipitur aliquid per sensum, nisi per species rei sensibilis, & ideo omnis cognitio sua de se ipsa proprie est reflexa. Nunc ergo restat ostendere, vbi separatur cognitio sensus & intellectus à se mutuo. Manifestum est intellectum incipere vbi sensus desinit, sensus autẽ exteriores ipsa sensibilia accidentia, communia scilicet & propria habent pro suis per se obiectis. Quidditas autem rei particularis in particulari non spectat vt per se obiectum ad illos sensus exteriores, cum quidditas ista substantia sit, & non accidens, nec ad intellectum pertinet vt per se obiectum eius propter suam materialitatem. Ideo quidditas rei materialis in ipsa sua particularitate est obiectum rationis particularis, cuius est conferre de intentionibus particularibus, loco cuius in brutis extimatiua naturalis est: quæ potentia per sui coniunctionem cum intellectu, vbi est ratio ipsa quæ confert de vniuersalibus, participat vim collatiuam: sed quia pars sensitiuæ est, non abstrahit omnino à materia, vnde obiectum suum proprium manet quidditas particularis materialis. Hoc autem non est, quòd illa potentia apprehendat materiam in se, cum ipsa non possit sciri nisi per analogiam ad formam, sed quia collatio de materia in ordine ad formam per ipsam materiam indiuiduatam spectat ad hanc potentiam, sicut considerare de materia in communi in ordine ad formam speciei, spectat ad rationem superiorem. Ex his facile est videre quomodo materia est principium indiuiduationis: hoc enim intendimus ostendere. Sciendum est ergo quòd indiuiduum apud nos in duobus consistit. Est enim indiuiduum in sensibilibus ipsum vltimum in genere substantiæ, quod de nullo alio prædicatur, immo ipsum est prima substantia secundum Philosophum in prædicamentis, & primum fundamentum omnium aliorum. Natura enim formæ materialis, cum ipsa non possit esse hoc aliquid completum in specie, cuius solum esse est incõmunicabile, est multis cõmunicabilis quantum est de ratione sua, sed est incõmunicabilis solum ratione suppositi, quòd est aliquid completum in specie, quod cuilibet formę non conuenit, vt dictum est, ideo quantum est de ratione sua communicabilis est, vt dictũ est. Communicatio autem sua est, vt dictum est, per hoc quòd recipitur in alijs, ideo quantum est de natura sua, communicabilis est, & in multis recipi potest, & recipitur secũdum vnam rationem, cum vna sit ratio speciei in omnibus suis indiuiduis. Sed quia ipsa esse non habet, vt dictum est quia esse est solius suppositi, vt patet per Philosophum 7. Meta. & suppositum incommunicabile est, vt dictum est: ideo ipsa forma materialis diuersificatur secundum multa esse incommunicabilia manens vna secundum rationem multis communicatam: sua autem receptio est in materia, quia ipsa materialis est. Ex quo patet quòd de natura sua sibi relinquitur vnitas rationis in communicatione sua, & quòd redditur incommunicabilis per receptionem suam in materia. Ex quo enim recipitur in materia, efficitur indiuiduum, quod est incommunicabile, & primum fundamentum in genere substantiæ, vt completum aliorum de se prædicabilium subiectum. In via autem generationis semper incompletum est prius completo, licet in via perfectionis sit totum econtrario. Illud ergo quod est primum subiectum omnium in via generationis, & incompletum quod de nullo illius generis prædicatur, materia scilicet, necessario erit primum principium esse incommunicabilis, quod est proprium indiuidui. Aliud est in quo saluatur ratio indiuidui apud nos, determinatio scilicet eius ad certas particulas temporis & loci, quia proprium est esse sibi hic & nunc, & hæc determinatio debetur sibi ratione quantitatis de-

F terminatæ: & ideo materia sub quantitate determinata est principium indiuiduationis. Materia enim sola est principium indiuiduationis, quo ad illud in quo saluatur ratio primi in genere substantiæ, quod tamen impossibile est reperiri sine corpore & quantitate: & ideo quantitas determinata dicitur principium indiuiduationis, nõ quòd aliquo modo causet subiectum suum quod est prima substantia, sed concomitatur eam inseparabiliter, & determinat eam ad hic & nunc. Illud ergo quod cadit sub ratione particulari, est hoc aliquid per naturam materiæ: quod autem cadat sub sensu exteriori est per quantitatem. Sed huic obicij potest, quòd materia de sui natura communis est, sicut & forma, cum possit vna sub pluribus formis esse: vnde hæc communitas sua potest impedire ipsam, ne sit principium primum indiuiduationis. Sed sciendum est quòd impossibile est formam vniri materiæ quin sit particularis, & quòd eam sequatur quanti-

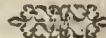
G tas determinata, per quem modum non est vltra communicabilis materia alicui alteri formæ, quia hæc quantitas cum alia forma reperiri non potest cum eadem determinatione & ideo materia non est communicabilis secundum eandem determinationem, sicut forma est, vt dictum est. Ratio enim materiæ sub forma aliqua est alia à ratione sua sub alia forma, quia certificatur ratio sua per determinationem quantitatis, quæ in diuersa proportione & dimensione requiritur ad diuersas formas. Essentia enim materiæ non diuersificatur sub diuersis formis sicut ratio sua: ratio enim materiæ non est vna & communis sicut sua essentia est. Ratio enim formæ in diuersis materijs est vna, licet secundum esse sit diuersa: & ideo communitas secundum essentiam tantum quæ est ipsius materiæ, & non secundum eandem rationem, non

H impedit materiam esse primum principium indiuiduationis. Sed aduertendum est, quòd accidentia non indiuiduantur per materiam primam, sed per subiectum proprium quod est ens actu indiuiduantur, sicut & formæ substantiales per materiam primam, quæ est earum subiectũ. Et hęc de principio indiuiduationis ad pſens sufficiũt.

Explicit Opusculum vigesimumnonum diui Tomæ Aquinatis de principio indiuiduationis.

I

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM TRIGESIMVMPRIMVM,

De principijs naturæ ad fratrem Siluestrum.

QVONIAM quoddam potest esse, licet non sit, quoddam verò iam est: illud quod potest esse & non est, dicitur esse potentia: illud autem quod iam est, dicitur esse actu. Sed duplex est esse, scilicet esse essentiale, siue esse substantiale rei, vt hominem esse, & hoc est esse simpliciter. Est autem

k aliud esse accidentale, vt hominem esse album, & hoc est esse secundum quid: ad vtrumque autem esse, est aliquid in potentia. Aliquid enim est in potentia vt sit homo, vt sperma & sanguis menstruus: aliquid in potentia ve sit album, vt homo. Tamen illud quod est in potentia ad esse accidentale potest dici materia, sicut sperma hominis, & homo albedinis: sed in hoc differunt, quia illud quod est in potentia ad esse substantiale dicitur materia ex qua: quod autem est in potentia ad esse accidentale, dicitur materia in qua. Item, proprie loquendo illud quod est in potentia ad esse substantiale, dicitur materia prima: quod

autem

autem est in potentia ad esse accidentale, dicitur subiectum. Subiectum enim dat esse accidēti scilicet existendi, quia accidens non habet esse nisi per subiectum: vnde dicitur quòd accidentia sunt in subiecto, non autem dicitur quòd forma substantialis sit in subiecto: & secundum hoc differt materia à subiecto, quia subiectum est quod non habet esse ex eo quòd aliquid ei aduenit, sed quod est per se, & habet esse completum, vt homo non habet esse per albedinem: sed materia dicitur quod habet esse ex eo quod sibi aduenit, quia de se esse incompletum, immo nullum esse habet, vt dicit Commentator in 2. de anima: vnde simpliciter loquendo forma dat esse materiæ, accidens autem non dat esse subiecto, sed subiectum accidenti, licet aliquando ponatur vnum pro alio, scilicet materia pro subiecto, & econtrario. Sicut autem omne quod est in potentia potest dici materia, ita omne à quo habet aliquid esse, quodcunque esse sit illud siue substantiale, siue accidentale, potest dici forma, sicut homo cum sit potentia albus, fit per albedinem actu albus, & sperma cum sit potentia homo, fit actu homo per animam. Et quia forma facit esse in actu ideo dicitur quòd forma est actus: quod autem facit esse actu substantiale, dicitur forma substantialis, & quod facit actu esse accidentale, dicitur forma accidentalis. Et quia generatio est motus ad formam, duplici formæ respondet duplex generatio. Formæ substantiali respondet generatio simpliciter: formæ accidentali respōdet generatio secundum quid. Quando enim introducitur forma substantialis, dicitur aliquid fieri simpliciter, sicut dicimus homo fit, vel homo generatur: quando autem introducitur forma accidentalis, non dicitur aliquid fieri simpliciter, sed fieri hoc, sicut quando homo fit albus, non dicitur simpliciter hominem fieri vel generari, sed fieri vel generari album: & huic duplici generationi opponitur duplex corruptio, scilicet simplex, & secundum quid. Generatio verò & corruptio simpliciter non sunt nisi in genere substantiæ: generatio verò & corruptio secundum quid sunt in omnibus alijs generibus. Et quia generatio est quædam mutatio de non esse, vel de non ente ad esse, vel ad ens, econtrario autem corruptio debet esse de esse vel ente ad non esse, vel non ens. Non autem ex quolibet non esse fit generatio, sed ex non ente quod est ens in potentia, sicut idolum ex cupro, quod est idolum in potentia, & non actu. Ad hoc autem quòd sit generatio, tria requiruntur, scilicet ens in potentia, quòd est materia: & non esse actu, quod est priuatio: & id per quod fit actu, quod est forma. Sicut quando ex cupro fit idolum, cuprum quod est in potentia ad formam idoli, est materia, hoc autem quod est infiguratum siue indispositum, est priuatio: figura autem à qua dicitur idolum, est forma, non autem forma substantialis, quia cuprum ante aduentum figuræ habet esse actu, & eius esse non dependet ab illa figura, sed est forma accidentalis. Omnes enim formę artificiales sunt accidentales. Ars enim non operatur, nisi circa id quod iam constitutum est in esse perfecto à natura. Sunt igitur tria principia naturę scilicet materia, & forma & priuatio, quorum scilicet forma, est id propter quod fit generatio: alia duo sunt ex parte eius, ex quo est generatio. vnde materia & priuatio sunt idem subiecto, sed differunt ratione. Idem enim est æs & figuratum ante aduentum formæ, sed ex alia ratione dicitur æs, & ex alia infiguratum: vnde priuatio dicitur principium non per se, sed per accidens, quia scilicet coincidit cum materia, sicut dicimus quòd est per accidens, quòd medicus ædificat. Non enim ex eo quòd medicus, sed ex eo quòd domificator est, quod coincidit in medico in eodem subiecto. Sed duplex est accidens scilicet necessarium, quod non separatur à re, sicut risibile homini: & non necessarium, quod separatur, sicut album ab homine: vnde licet priuatio sit principium per accidens, non tamen sequitur quòd non sit necessarium ad generationem, quia materia à priuatione

A nunquam denudatur. Inquantum enim est sub vna forma habet priuationem alterius, & econtra, sicut in igne est priuatio aeris, & in aere est priuatio ignis. Et sciendum, quòd cum generatio sit ex non esse, non dicimus quòd negatio sit principium, sed priuatio: quia negatio non determinat subiectum. Non videre enim potest dici etiam de non entibus, vt chimera non videt, & iterum de entibus quę non sunt nata habere visum, sicut de lapidibus: sed priuatio non dicitur nisi de determinato subiecto, in quo scilicet natus est fieri habitus, sicut cęcitas non dicitur nisi de his quæ sunt nata videre. Et quia generatio non fit ex non ente simpliciter, sed ex non ente quod est in aliquo subiecto, & non in quolibet, sed in determinato, non enim ex quolibet non igne fit ignis, sed ex tali nō igne, circa quem nata sit fieri forma ignis, ideo dicitur, quòd priuatio est

B principium & non negatio: sed in hoc differt ab alijs, quia alia sunt principia & in esse, & in fieri. Ad hoc enim quod fiat idolum, oportet quòd sit æs, & quòd vlterius sit figura idoli: & iterum quoniā est iam idolum, oportet hæc duo esse, sed priuatio est principium in fieri, & non in esse: quia dum fit idolum, oportet quòd non sit idolum. Si enim esset, non fieret, quia quicquid fit, non est nisi in successiuis, vt in tempore & motu: sed ex quo iam idolum est, non est ibi priuatio idoli, quia affirmatio & negatio non sunt simul: similiter nec priuatio & habitus. Item, priuatio est principium per accidens, vt supra est expositum: alia verò sunt principia per se. Ex dictis ergo patet, ꝙ materia per se differt à forma & priuatione secūdum rationē. Materia

C enim est id in quo intelligitur forma & priuatio, sicut in cupro intelligitur forma & infiguratum: quandoque tamen materia denominatur cum priuatione, quandoque sine priuatione, sicut ęs cum sit materia idoli nō importat priuationem, quia ex hoc quòd dico æs, nō intelligitur indispositum, siue infiguratum: sed farina cum sit materia respectu panis, importat in se priuationem formæ panis, quia ex hoc quòd dico farina, significatur indispositio, siue inordinatio opposita formæ panis. Et q̄a in generatione materia, siue subiectum permanet, priuatio verò non, nec compositum ex materia & priuatione, ideo materia quæ non importat priuationem, est permanens, quæ autē importat, est transiens. Et est sciendum, quòd quędam materia habet compositionem formæ sicut æs, cum sit materia respectu idoli, ipsum tamen æs est compositum ex

D materia & forma, & ideo æs non dicitur materia prima, quia habet formam. Illa autem materia quę intelligitur sine qualibet forma & priuatione, sed est subiecta formæ & priuationi, dicitur materia prima propter hoc, quòd ante ipsam non est materia alia, & hæc etiam dicitur hyle, hoc est chaos, vel confusio, græce. Et quia omnis diffinitio & omnis cognitio est per formam, ideo materia prima non potest per se diffiniri, nec cognosci, sed per comparationem ad formam, vt dicatur quòd illud est materia prima, quod hoc modo se habet ad omnes formas & priuationes sicut est ad idolum & infiguratū, & hæc dicitur simpliciter prima. Potest etiam aliquid dici materia prima respectu alicuius generis, sicut aqua respectu liquabilium, quæ tamen non est prima simpliciter, quia est compositum ex materia & forma, vnde habet materiam priorem. Et sciendum

E est quòd materia prima, & etiam forma non generatur neque corrumpitur, quia omnis generatio est ex aliquo ad aliquid. Id autem ex quo est generatio, est materia, id autem ad quod est generatio, est forma. Si ergo materia & forma generarentur, materiæ esset materia, & formæ esset forma, & sic in infinitum: vnde generatio non est nisi compositi proprie loquendo. Sciendum est etiam, quod materia prima dicitur vna numero in omnibus, sed vnum numero dicitur duobus modis, scilicet quod habet vnam formam determinatam in numero, sicut Sortes: & hoc modo materia prima non dicitur vna numero, cum in se non habeat aliquam formam. Dicitur etiam aliquid vnum numero, quia est sine dispositionibus quæ faciunt

differre secundum numerum, & hoc modo dicitur materia prima vnum numero, quia intelligitur sine omnibus dispositionibus, quæ faciunt differre numero, vel à quibus est differentia in numero. Sciendum etiam quòd licet materia prima non habeat in sua ratione aliquam formam, vel priuationem, sicut in ratione æris non est figuratum, vel infiguratum, materia tamen nunquam denudatur à forma & priuatione. Quandoque enim est sub vna forma, quandoque sub alia, per se autem nunquam potest esse: quia cum in ratione sua non habeat aliquam formam, nõ potest esse in actu, cum esse actu non sit nisi à forma, sed est solum in potentia, & ideo quicquid est in actu, non potest dici materia prima. Ex dictis ergo patet tria esse principia naturæ, scilicet materiam, formam, & priuationem: sed nõ sunt hæc sufficientia ad generationem. Quod enim est in potentia, non potest se reducere ad actum, sicut cuprum quod est in potentia ad idolum, non facit se idolum, sed indiget operante ad hoc quòd forma idoli exeat de potentia in actum. Forma etiam non potest se extrahere de potentia in actum, & loquor de forma generati, quam dicimus esse terminum generationis. Forma enim non est nisi in facto esse, quod autem operatur est in fieri, dum res fit. Oportet ergo præter materiam & formam aliquid principium esse quod agat, & hoc dicitur causa efficiens, vel mouens, vel agens, vel vnde est principium motus. Et quia, vt dicit Arist. in 2. Meta. omne quod agit non agit nisi intendendo aliquid, oportet esse aliud quartum, id scilicet quod intenditur ab operante, & hoc dicitur finis. Et sciendum quòd licet omne agens tam naturale quã voluntarium intendat finem, non tamen sequitur quòd omne agens cognoscat finem, vel deliberet de fine. Cognoscere autem finem est necessarium in his quorum actiones sunt determinatæ, sed se habent ad opposita sicut sunt agentia voluntaria, & ideo oportet quòd cognoscant finem, per quem suas actiones determinent. Sed in agentibus naturalibus sunt actiones determinatæ: vnde non est necessarium eligere ea quæ sunt ad finem, & ponit exemplum Auic. de citharædo, quem non oportet de qualibet percussione chordarum deliberare, cum percussiones sint determinatæ apud ipsum, alioquin esset inter percussiones mora, quòd esset absonum. Magis autem videtur de operante voluntarie quòd deliberet, quàm de agente naturali. Et ita patet per locũ à maiori, quod si agens voluntarie, de quo magis videtur, non deliberat aliquando, ergo nec agens naturale. ergo possibile est agens naturale sine deliberatione intendere finem: & hoc intendere nihil aliud est quàm habere naturalem inclinationem ad aliquid. Ex dictis patet, quòd sunt quatuor causæ scilicet materialis, efficiens, formalis, & finalis. Licet autem principium & causa dicantur conuertibiliter, vt dicitur 5. Meta. tamen Aristo. in lib. phy. ponit quatuor causas & tria principia: causas enim accipit tam pro extrinsecis quàm pro intrinsecis. Materia autem & forma dicuntur intrinsecæ rei, eo quòd sunt partes constituentes rem. Efficiens autem & finalis dicuntur extrinsecæ, quia sunt extra rem, sed per principia accipit solum causas intrinsecas. Priuatio autem non nominatur inter causas, quia est principium per accidens, vt dictum est: & cum dicimus quatuor esse causas, intelligimus de causis per se, ad quas tamen omnes causæ per accidens reducuntur, quia omne quod est per accidens reducitur ad id quod est per se. Et licet Aristo. ponat principia pro causis intrinsecis in 5. physic. vnde vt dicitur 5. Meta. principium proprie dicitur de causis extrinsecis, elementum verò de causis quæ sunt partes rei scilicet de causis intrinsecis, causa verò de vtrisque tamen aliquãdo ponitur vnum pro alio. Omnis enim causa potest dici principium, & omne principium causa: sed tamẽ causa videtur addere suprà principium cõiter dictum, quia id quod est principium siue ex eo consequatur esse posterioris, siue non, potest esse principium, sicut faber dicitur principium cultelli, quia ex eius operatione

F cultelli est esse. Sed quando aliquid mouetur de albedine in nigredinem, dicitur quòd albedo est principium illius motus, & vniuersaliter omne id à quo incipit motus dicitur principium, amen albedo non est id, ex cuius esse consequitur esse posterioris scilicet nigredinis: sed causa solum dicitur de illo principio, ex quo consequitur esse posterioris: vnde dicitur, quòd causa est id, ex cuius esse consequitur aliud, & ideo illud principium à quo incipit motus, non potest dici per se causa, & si dicatur principium: & propter hoc priuatio ponitur inter principia, & non inter causas, quia priuatio est id à quo incipit generatio: sed potest dici etiam causa per accidens, in quantum coincidit cum materia, sicut suprà dictum est. Elementum autem

G tem non proprie dicitur nisi de causis, ex quibus est compositio rei, quæ proprie sunt materiales: & iterum non de qualibet causa materiali, sed de illa ex qua est prima compositio, sicut non dicimus quòd membra sint elementa hominis, quia membra etiam componũtur ex alijs; sed dicimus quòd terra & aqua sunt elementa, quia non componuntur ex alijs corporibus, sed ex ipsis est prima compositio corporum naturalium: vnde Aristo. 5. Metaphy. dicit, quòd elemẽtum est ex quo componitur res primo, & est in ea, & non diuiditur secundum formam. Expositio primæ particulæ scilicet. id ex quo cõponitur res primo patet per antedicta. Secunda particula scilicet. Et est in ea, ponitur ad differentiam illius materiæ quæ ex toto corrumpitur per generationem, sicut panis est materia sanguinis, sed non generatur sanguis nisi corrumpatur panis, vnde panis non remanet in sanguine, vnde non potest dici panis elementum sanguinis, sed elementa oportet aliquo modo manere, cum non omnino corrumpãtur, vt dicitur in lib. de generatione. Tertia particula scilicet. Et nõ

H diuiditur secundum formam idest speciem, ponitur ad differẽtiam eorum quę habent partes diuersas in forma idest in specie, sicut manus, cuius partes sunt caro & ossa quę differunt secundum speciem, sed elementũ non diuiditur in partes diuersas secundum speciem, sicut aqua, cuius quælibet pars est aqua. Non enim oportet ad esse elementi, vt non diuidatur per quantitatem, sed sufficit si non diuidatur sẽcũdum formam: & si etiam nullo modo diuidatur, dicitur elementum, sicut literæ sunt elementa dictionum. Patet ergo ex dictis quòd principium aliquo modo est plus quàm causa, & causa, in plus quàm elemẽtum. Et hoc est quod dicit Commentator in 5. Metaph.

Viso autem quòd sunt quatuor genera causarum, sciẽdum est quòd non est possible quòd idem habeat plures causas, vt idolum cuius causa est cuprum, & artifex

I vt efficiens, cuprum autem vt materia. Nec est impossibile vt idem sit causa contrariorum, sicut gubernator est causa salutis nauis & submersionis, sed huius per suam absentiam, illius per suam pręsentiam, vt dicit Philosophus. 2 physic. Siendum est etiam quòd non est impossibile vt aliquid idem sit causa & causatum, nõ quidem respectu eiusdem, sed diuersimode, vt ambulatio est aliquando causa sanitatis vt efficiens, sed sanitas est causa deambulationis vt finis. Deambulatio enim est aliquando causa sanitatis, & propter sanitatem, & etiam corpus est materia animæ, anima verò forma corporis. Efficiens verò dicitur causa respectu finis cum finis non sit in actu nisi per operationem agentis, sed finis dicitur causa efficientis, cum efficiens non operetur nisi per intentionem finis: vnde efficiens

K est causas illius quod est finis, vt puta daambulatio, vt sit sanitas, non tamen facit finem esse finem, & ideo non est causa causalitatis finis idest non facit finem esse causam finalem, sicut medicus facit sanitatem esse in actu, non tamen facit quòd sanitas sit finis. Finis etiam non est causa illius quod est efficiens sed est causa vt efficiens sit efficiẽs. Sanitas enim facit medicum esse medicum, & dico de sanitate quę fit operante medico, sed facit quòd medicus sit efficiens: vnde finis est causa causalitatis efficientis, quia facit efficiens esse efficiens. Et similiter facit materiam

esse

esse materiam,& formam esse formam, cum materia non suscipiat formam nisi propter finem, & forma non perficit materiam nisi per finem, unde dicitur ꝙ finis est causa causarum, quia est causa causalitatis in omnibus causis: materia etiam dicitur causa formæ inquantum forma nõ est nisi in materia, & similiter forma est causa materiæ inquantum materia non habet esse in actu nisi per formam. Materia enim & forma dicuntur relatiue adinuicem,vt dicitur 2. Physicor. Dicuntur etiam relatiue ad compositum sicut pars ad totum, & sicut simplex ad compositum, & similiter compositum dicitur ad partes. Sed quia omnis causa inquantum est causa, est naturaliter prior suo causato,sciendum est quòd prius dicitur duobus modis,vt dicit Arist. in 3. de animali,per quorum diuersitatem potest dici aliquid prius & posterius respectu eiusdem, & causa, & causatum. Dicitur enim aliquid prius altero generatione & tempore, & iterum substantia & complemeto. Cum enim operatio naturæ procedat ab imperfecto ad perfectum, & ab incompleto ad completum, imperfectum est prius perfecto scilicet generatione & tempore, sed perfectum est prius imperfecto substantia: sicut potest dici, ꝙ vir est ante puerum secundum substantiam & cõplementum,sed puer est ante virum generatione & tempore. Sed licet in rebus generabilibus imperfectum sit prius perfecto,& potentia actu,considerando quòd in vno & eodem prius est imperfectum quàm perfectum, & potẽtia quàm actus, simpliciter tamen loquendo oportet actum & perfectum prius esse, quia quod reducit potentiam ad actum actu est,& quod perficit imperfectum perfectum est. Materia quidẽ est prior forma generatione & tempore. Prius est enim id cui aliquid aduenit, quàm id quod aduenit: sed forma est prior materia substantia & complemento, quia materia non habet esse completum nisi per formam. Similiter etiam efficiens est prius fine generatione & tempore, cum ab efficiente fiat motus ad finem: sed finis est prior efficiente inquantum est efficiens substantia & complemento, cum actio efficientis non compleatur nisi per finem. Ergo istæ duæ causæ scilicet materialis & efficiens sunt prius per viam generationis: sed forma & finis sunt prius per viam perfectionis. Et notandum quòd duplex est necessitas,absoluta & conditionalis. Necessitas quidem absoluta est, quæ procedit à causis prioribus in viam generationis, quæ sunt materia & efficiens, sicut necessitas mortis quæ prouenit ex materia & dispositione contrariorum componentium, & hæc dicitur absoluta quæ non habet impedimentum, dicitur etiam necessitas materiæ. Necessitas autem conditionalis procedit à causis posterioribus in generatione scilicet forma, & fine: sicut dicimus quòd necessarium est esse conceptionem, si debeat generari homo. Et ista dicitur conditionalis, quia hanc mulierem concipere non est necessarium simpliciter, sed sub conditione scilicet si debeat generari homo, & hæc dicitur necessitas finis. Et notandum quòd tres causæ possunt incidere in vnum scilicet forma, finis, & efficiens, sicut patet in generatione ignis. Ignis enim generat ignem, ergo ignis est causa efficiens inquantum generat: & iterum ignis est causa formalis, inquantum facit esse actu quod prius erat in potentia: & iterum finis est inquãtum terminantur ad ipsum operationes agentis,& inquantum est intentus ab agente. Sed duplex est finis scilicet generationis, & rei generatæ, sicut patet in generatione cultelli. Forma enim cultelli est finis generationis: sed incidere, quod est operatio ipsius cultelli, est finis generati scilicet cultelli. Finis autem generationis coincidit cum duabus dictis causis aliquando scilicet quando fit generatio à simili in specie, sicut homo generat hominem, & oliua oliuam,quod non potest intelligi de fine rei generatæ. Sciendum tamen quòd finis incidit cum forma in idem numero, quia est idem numero quod est forma generati & finis generationis: sed cum efficiente non incidit in idem numero, sed in idem specie. Impossibile est enim vt faciens

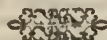
A & factum sint idem numero,sed possunt esse idem specie: vnde quando homo generat hominem, homo generans & generatum sunt in numero diuersi, sed idem specie. Materia autem non coincidit cum alijs: & quia materia ex eo quòd est ens in potentia, habet rationem imperfecti, sed aliæ causæ cum sint actu, habent rationem perfecti: perfectum autem & imperfectum nõ coincidunt in idem.

Viso ergo quòd quatuor sunt causæ scilicet efficiens, formalis, materialis,& finalis,sciẽdum est quòd quælibet ipsarum causarũ dicitur multis modis. Dicitur enim aliquid causa per prius, aliquid causa per posterius; sicut dicimus quòd ars & medicus sunt causa sanitatis. sed ars est causa per prius,& medicus per posterius,& similiter in causa formali, & in alijs causis. Et nota quòd semper de-
B bemus ducere quæstionem ad causam primam, vt si quæratur,Quare iste est sanus? Respondendum est,quòd medicus sanauit eum:& iterum,quare medicus sanauit eum? propter artem sanandi quam habet. Sciendum est etiam, quòd idem est dictum causa propinquior,quòd causa posterior: & causa remota,quod causa prior. Vnde istæ duæ diuisiones causarum, aliqua per prius, aliqua per posterius: & causarum aliqua propinqua, aliqua remota,idem significant. Hoc autem obseruandum est, quòd semper illud quod vniuersalius est, causa remota dicitur, quod autem specialius causa propinqua: sicut dicimus quòd forma hominis propinqua est sua diffinitio scilicet animal rationale,sed animal est magis remotum, & iterum substantia remotior. Omnia enim superiora sunt formæ inferio-
C rum,& similiter materia idoli propinqua est cuprum, sed remota est metallum, & iterum remotior corpus. Item, causarum alia est causa per se,alia per accidens. Causa per se dicitur quæ est causa alicuius rei inquantum huiusmodi, sicut ædificator est causa domus, & lignum materia scamni. Causa per accidens dicitur illa quæ accidit causæ per se, sicut dicimus quòd grammaticus ædificat. Grammaticus enim dicitur causa ædificans per accidens, non inquantum grammaticus, sed inquantum accidit ædificatori quòd sit grammaticus, & similiter est in alijs causis. Item, causarum quædam est simplex, quædam composita. Simplex causa quando solum causa dicitur illud quod per se est causa,vel solum id quod per accidens est, vt si dicamus ædificatorẽ esse causam domus, & similiter si dica-
D mus medicum esse causam domus.Composita autem causa est quando vtraque dicitur causa, vt si dicamus ædificator medicus est causa domus. Potest etiam dici causa simplex, secundum quod exponit Auicenna illud quod sine adiunctione alterius est causa,sicut cuprum est causa idoli sine adiunctione alterius materiæ: ex cupro enim fit idolum, & sicut dicitur ꝙ medicus facit sanitatem, vel quod ignis calefacit. Composita autem causa est,quando oportet plura aduenire ad hoc quòd sit causa,sicut vnus homo non est causa motus nauis, sed multi, & sicut vnus lapis non est materia domus,sed multi. Item, causarum quædam est actu,quædam potentia. Causa in actu est quæ causat rem, vt ædificator dum ædificat, vel cuprum cum ex eo fit idolum. Causa in potentia est,quæ licet non causet rem in actu,potest tamen causare,sicut ædificator non quòd ædificet, sed quia potest ædificare, & cuprum dum
E non est idolum.Et sciendum,quòd loquendo de causis in actu, necessarium est causam & causatum simul esse, ita ꝙ si vnum sit,& alterum. Si enim sit ædificator in actu,oportet ꝙ ædificet, & si sit ædificatio in actu,oportet ꝙ sit ædificator in actu. Sed hoc non est necessarium in causis quæ solum sunt in potentia. Sciendum est autem ꝙ causa vniuersalis comparatur causato vniuersali,& causa singularis comparatur causato singulari, sicut dicimus ꝙ ædificator est causa domus,& hic ædificator huius domus. Sciendum est etiam quòd loquendo de principijs intrinsecis scilicet materia & forma secundum conuenientiam & differentiam principiatorum, & conuenientiam & differentiam principiorum, quædam sunt idem numero, vt Sortes &

F hic homn demonſtrato Sorte: quædam ſunt diuerſa numero, & idem ſpecie, ſicut Sortes & Plato, qui licet differant numero, conueniunt tamen in ſpecie humana. Quædam verò differunt in ſpecie, ſed ſunt idem genere, ſicut homo & aſinus conueniunt in genere animalis. Quædam verò non ſunt diuerſa in genere, ſed ſunt idem ſolum ſecũdum analogiam, ſicut ſubſtantia & quantitas, quæ non conueniunt in aliquo genere, ſed cõueniunt ſolum ſecundum analogiam. Conueniunt.n.ſolum in eo quod eſt ens: ens autem non eſt genus, quia non prędicatur vniuoce, ſed analogice. Et ad huius intelligentiã ſciendum eſt, ꝙ tripliciter aliquid prædicatur de pluribus.ſ. vniuoce, æquiuoce, & analogice. Vniuoce quidem prædicatur aliquid ſecundum idem nomen, & ſecundum eandem rationem, ideſt, diffinitionẽ, ſicut animal prædicatur de homine & aſino, vtrumque enim dicitur animal, & vterque eſt ſubſtantia animata ſenſibilis, quod eſt diffinitio animalis. Aequiuoce G prædicatur, quod prædicatur de aliquibus ſecũdum idem nomen, & ſecundum diuerſam rationem, ſicut canis dicitur de latrabili & de ſydere cœleſti, qui conueniunt in nomine, & non in diffinitione, neque ſignificatione. Id enim quod ſignificatur per nomen eſt diffinitio, ſicut dicitur 4. Meta. Analogice dicitur prædicari, quod prædicatur de pluribus, quorum rationes & diffinitiones ſunt diuerſæ, ſed attribuuntur vni alicui eidem, ſicut ſanum dicitur de corpore animalis, & de vrina, & potione, ſed non ex toto idem ſignificat in omnibus tribus. Dicitur enim de vrina vt de ſigno ſanitatis, de corpore vt de ſubiecto, de potione vt de cauſa: ſed tamen omnes iſtæ rationes attribuuntur vni fini ſcilicet ſanitati. Aliquando enim ea quæ conueniunt ſecundum analogiam & proportionem & comparationem, attribuuntur vni fini, ſicut patuit in prædicto H exemplo ſanitatis. Aliquando vni agenti, ſicut medicus dicitur de eo qui operatur per artem, & de eo qui oparatur ſine arte, vt vetula, & etiam de inſtrumentis, ſed per attributionem ad genus, quod eſt medicina. Aliquando autem per attributionem ad vnum ſubiectum, vt ens dicitur de ſubſtantia, quantitate, qualitate, & alijs prædicamentis. Non enim ex toto eſt eadem ratio qua ſubſtantia eſt ens, & qualitas, & omnia alia: ſed omnia dicuntur ens ex eo ꝙ attribuuntur ſubſtantiæ, quæ eſt aliorum ſubiectum: & ideo ens dicitur per prius de ſubſtantia, & per poſterius de alijs, & ideo ens non eſt genus ſubſtantiæ & aliorum prædicamentorum, quia nullum genus prædicatur ſecundum prius & poſterius de ſuis ſpeciebus, ſed ens prædicatur analogice, & hoc eſt quod dicimus quòd ſubſtantia & quantitas differunt genere, ſed ſunt idem ſecundum anaI logiam. Eorum ergo quæ ſunt idem numero, etiam forma & materia ſunt idem numero, ſicut Tullij & Ciceronis. Eorum autem quæ ſunt idem ſpecie diuerſaque numero, materia & forma non ſunt eadem numero, ſed ſpecie, ſicut Sortis & Platonis: & ſimiliter eorum quæ ſunt idem genere principia, ſunt idem genere, vt anima & corpus aſini & equi differunt ſpecie, ſed ſunt idem genere: & ſimiliter eorum quæ conueniunt ſecundum analogiam, ſiue proportionem tantum, principia quidem ſunt eadem ſecundum analogiam tantum, ſiue proportionem. Materia enim, & forma, & priuatio, ſiue potẽtia & actus, ſunt principia ſubſtantiæ, & aliorum generum. Tamen materiæ, ſubſtantiæ, & quantitatis, & forma ſimiliter & priuatio k differunt genere: ſed conueniunt ſecundum proportionem ſolum in hoc, quòd ſicut materia ſubſtantiæ ſe habet ad ſubſtantiam in ratione materiæ, ita ſe habet materia quantitatis ad quantitatem: ſicut ſubſtantia eſt cæterorum cauſa, ita principia ſubſtantiæ ſunt principia omnia aliorum.

Explicit Opuſculum trigeſimumprimum, de principijs naturæ Sancti Thomæ de Aquino.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM TRIGESIMVM SECVNDVM,

De natura materiæ, & dimenſionibus interminatis.

CAP. I.

Quòd materia prima non poteſt niſi per creationem in eſſe produci, & quòd ipſa eſt primum ſubiectum in generatione phyſica.

OSTQVAM de principijs ſermo habitus eſt, remanſit plenius naturam materiæ conſiderare. Sciendum eſt ergo quòd ad materiam cauſalitas creaturæ non ſe extendit, quia actio creaturæ ſuper aliud fundatur, materia autem non habet ſubiectum aliquod de quo per actionem educi poſsit, quia materiæ non eſt materia, vnde materia non eſt generabilis, nec corruptibilis, quia omne quod generatur, ex materia generatur: & quod corrumpitur, in materiam corrumpitur, quia materia eſt principium primum ex quo aliquid fit, & vltimum in quod abit quod corrumpitur, ſecundum Philoſophum in 1. phyſicor. Vnde ipſa non niſi ex nihilo producitur, & non niſi in nihilum deſinere poteſt. Sicut autem ex nihilo creatura non poteſt aliud producere, ita ex ſubtractione virtutis creatæ corrumpitur aliquid in nihilum. creatura ergo materiam cauſare non poteſt. Et quia omne agens phyſicum mediante inſtrumento corporeo agit, actio agentis phyſici in motu eſt, motus autem in mobili eſt vt in ſubiecto, ſicut dicitur. 3 phyſicor. Materia autem mobilis non eſt, quia in omni eo quod mouetur, neceſſe eſt materiam imaginari, vt dicitur. 2. Metaphy. Omne enim mobile habet partem & partem, materia autem non habet partem niſi ſub quantitate. Subiectum ergo actionis phyſicæ erit mobile inquantum actu exiſtens. Vnumquodque verò mobile mouetur motu proprio per qualitatem ſibi inhærentem, quæ eſt ſibi principium paſsiuum ſui motus, cuiuſmodi ſunt grauitas & leuitas in motu locali. His enim qualitatibus ineſt virtus generantis ad motum localem in iſtis inferioribus: inde eſt ꝙ quandoque hæ qualitates dicuntur principia actiua motus inquantum ſunt inſtrumenta generantis, quod eſt mouens principale grauium & leuium: quandoque verò paſsiua, inquantum ſunt effectus generantis. Effectus enim rationem paſsiui habet, quia per paſsionem ſubiecti efficitur, de quo educitur. Quædam enim agentia non ſolum proprios effectus cauſant, ſed etiam ſimul ſua inſtrumenta, vt generans ignem non ſolum cauſat motum eius, ſed ad motum eius facit leue in igne: vnde leue quandoque actiuum, quandoque paſsiuum principium motus + dicitur. Hæ autem qualitates mobilium non poſſunt eſſe qualitates primæ, quia ſolum ordinantur ad ea quæ ſunt extranea rei ad motum, ſcilicet localem, per quem non acquiritur rei aliqua forma ſubſtantialis, & ideo neceſſe eſt aliquas qualitates præcedere in re, quæ ſunt inſtrumenta generantis in acquiſitione formæ ſubſtantialis. Hanc enim neceſſe eſt præcedere omnẽ motum localem ipſius, quia motus localis requirit quantitatem in mobili, & partem & partem. Forma autem ſubſtantialis omnem quantitatem præcedit: actio autem generantis in productione formæ ſubſtantialis eſt alteratio, cuius terminus eſt ſpoliatio materiæ à forma prioris, & inductio nouæ formæ, & ſic corruptio vnius eſt generatio alterius. Quoniam ergo alteratio eſt actio phyſica, actio autem phyſica per inſtrumentum corporeum perficitur, vt dictum eſt, & omnis talis actio per motum exercetur: ideo alteratio cuius terminus eſt generatio, requirit ſubiectum actu exiſtens, vt mobile graue,

vel leue: alteratio autem motus est, vt dicitur. 5. physico. Quia ergo in termino cuiuslibet motus quædam quies inuenitur secundum naturam ipsius motus, vt in motu locali est quies secundum locum terminans ipsum motum, in motu autem dealbationis, quies est ipsa albedo terminans ipsam dealbationem, ideo in fine dealbationis quies est inductio formæ substantialis. Alteratio ergo per quam spoliatur materia priori forma, in se requirit subiectum actu existens, quia ipsa motus est, vt dictum est. In suo autem termino nõ requirit subiectum actu existens, terminus autem eius est generatio, vnde generatio non requirit subiectum nisi in potentia tantum. Hoc autem solum manet in generatione, quia subiectum necessario manet cum eo cuius est subiectum. Quoniam ergo generatio non est motus, sed mutatio, vt dicitur 5. physicor. cum generatio sit terminus actionis physicæ, scilicet alterationis, quæ propter naturam motus requirit semper subiectum actu existens, materia quæ est subiectum generationis nunquam est sine forma, ideo agens in cuius actione non oportet præcedere aliquem terminum actionis, potest ex materia aliquid educere sine alteratione aliqua siue ex nihil, siue aliquo motu præsupposito. Actio namque sua cum non sit motus, neque terminus motus eius in potentia tantum transmutare potest subito sine vlla alteratione præcedente, quia tempus non requiritur, quod mensuret actionem rei naturalis, nisi propter motum adiunctum: vnde non foret necessarium materiam vniri formæ per actionem diuinam, cui subijceretur forma vnita, sed per actionem physicam, quæ non attingit eos in potentia tantum, sed in suo termino vbi cessat motus. Ex termino ergo actionis physicæ sumi potest via ad naturam materiæ inquirendum, sicut facit Philoso. in 1. physicorum.

CAP. II.

Qualiter per mutationem formarum deuenitur in cognitionem materiæ, & secundum quam rationem materia est principium indiuiduationis.

CONsiderandum est ergo, quòd terminus actionis physicæ est duplex, scilicet primus, & secundus. Primus est generatio quæ est terminus alterationis physicæ. Secundus verò est forma, quæ est finis generationis, licet non semper vi generationis inducatur forma, quæ est finis generationis, sicut patet de anima humana quæ non introducitur per agens physicum; vnde primus terminus actionis physicæ in generatione humana est dispositio sufficiens ad introductionẽ animæ, quæ à Philosopho dicitur generatio in 2. physic. quia homo generat hominem & sol. Propriè verò generatio est quando forma ex natura generantis generato adiungitur, quod fit quando principium actionis non excedit modum agendi in nulla sua virtute, sicut patet de omnibus formis materiæ immersis. Tales. n. formæ non secundum aliquid sui sunt principium agẽdi, quasi aliquid sui sit non immersum materiæ, aliquid verò immersum, sed omnino sunt principium actionis rerum quarum sunt forma, ideo ex vi actionis fit aliquid simile in specie in genere talium rerum. Sed anima hominis excedit modum actionis suę & generationis, quia anima hominis non est forma materiæ penitus immersa. Generatiua enim potentia hominis non est tota virtus animæ humanæ, sed vna pars eius quæ conditiones materiæ non excedit, & ideo in generatione hominis non attingitur ad idem specie ex vi generationis sicut in alijs. Quantumcunque enim materia secundum naturam disponatur ad animam humanam, Deus tamen posset eam non creare. Ex generatione ergo quæ est primus terminus actionis physicæ, accipi potest quæ sit natura materiæ. Cum enim non requiratur aliquod subiectum actu in actione physica nisi propter motum, sicut de alteratione dictum est, & subiectum necesse sit manere in toto motu, sequitur necessario, q quãdiu est aliquid de natura alterationis & motus, subiectũ esse in actu. Cum verò motus alterationis deficit, deficit subiecti actualitas, hæc autem est in eius termino qui est generatio, vnde in generatione necessario tota actualis subiecti alterati peribit. Solum ergo ens in potentia manet in generatione. Ens autem in potentia est materia solum, & ideo materia nuda est subiectum generationis. Cum ergo materia impediat cognitionem, & vnumquodque non cognoscatur nisi secundum quod est actu, vt dicitur 9. Metaphysic. ideo materia non est scibilis nisi in ordine ad formam, vt dicit Philosophus 1. physicor. ideo formam per prius oportet cognoscere, & per eam requirere naturam materiæ: forma enim est terminus actionis physicæ, vt dictum est. Sciendum est ergo quòd in termino cuiuslibet motus nihil est in isto quod per motum derelinquitur, sicut in termino motus localis nihil est de loco à quo incipit motus localis, & in termino dealbationis nihil est de nigro, à quo incipit dealbatio. Cum ergo alteratio ab actu formæ substantialis incipiat, & ipsum compositum alteretur alteratione materiæ ad denudandam ipsam ab omni actu quem prius habebat, vt dictum est, in termino eius necessario denudabitur ab actu primo quem habebat. Primum enim in constitutione est vltimum in resolutione: hoc autem est actus formæ substantialis. Quod ergo manet derelictum à forma substantiali, hoc est materia, quia per actionem creaturæ non deuenimus in nihil, vt dictum est. Sic ergo per formam cognoscibilis est materia.

CAP. III.

Quòd tria sunt genera formarum.

SCiendum autem quòd tria sunt genera formarum. Quędam enim est forma quæ est ipsum suum esse, & non recipitur ab aliquo priori, nec communicatur alicui posteriori, & talis forma est Deus: & ideo ipse solus est infinitus absolute. Aliæ verò sunt formæ, quæ licet non sint receptæ in materia, tamen non sunt ipsum suum esse, cum in eis cadat compositio essentiæ & esse: & ideo ex vna parte sunt finitæ, & ex alia infinitæ. Finiuntur enim secundum suum esse sursum terminatum ab alio, sed non deorsum, cum non recipiantur in aliquo inferiori: & hæc est doctrina Commentatoris in libr. de causis. Aliæ autem sunt formæ, quæ vndique sunt finitæ, quæ & esse aliunde habent, quod est commune omni creaturæ, & nihilominus recipiuntur in aliqua materia, inter quas tamen est magna differentia, quia quanto minus in materia immerguntur, tanto minus finiuntur, & ideo anima humana quodammodo est omnia, vt dicitur tertio de anima. Eo enim quòd non immergitur materiæ sicut aliæ formæ, remanet in ea quædam infinitas. Vnde intellectus ad plura se extendit, sensus verò ad pauciora: nec propter hanc maiorem eius extensionem spargitur ad multa, sed magis vnitus remanet in acceptione plurium intelligibilium, quàm sensus in paucis sensibilibus, & hoc est propter vnitatem maiorem medij, per quod ipsa cognoscit, quod est magis vnũ quàm medium, quo perficitur sensus cognitio. Ex his ergo constat & manifestum est, quòd formę in se acceptæ vnitæ sunt & non dispersæ. Cum verò in materia recipiuntur, & ei immerguntur, patiuntur diuisionem in sui natura, & ideo cum species formam sequatur, in formis separatis à materia non est differentia suppositorum, vel multitudo in eadem specie, seu ratione formali, sed quodlibet suppositum vnite colligit in se totam suam speciem. In formis verò in materia receptis, vna species reperitur in multis suppositis: sed hoc non est a natura materię qualitercunque acceptæ, cum materia sit de natura specierum in rebus materialibus, sed hoc est per receptionem formæ in materia secundum quod est subiectum primum. Cum enim subiectum in aliqua specie, seu aliqua pars subiectiua sit prima substantia, quæ indiuiduum dicitur, illud quod tenet rationẽ primi subiecti est causa indiuiduationis & diuisionis speciei in suppositis. Primum autem subiectum est quod in alio recipi non potest, & ideo formæ separatæ, eo ipso quod in alio recipi non possunt, habent rationem primi subiecti, & ideo seipsis indiuiduantur. Et cum in ipsis non sit nisi forma, est in eis forma secundum rationem formæ, & ideo cum in eis sit idem suppositum, & forma, ex quo seipsis indiuiduantur, inquantum habent rationem primi subiecti ad multiplicationem suppositorum, multiplicatur in eis forma secundum rationem formæ secundum se, & non per aliud, quia non recipiuntur in alio. Omnis enim talis multiplicatio multiplicat speciem, & ideo in eis tot sunt species quot sunt indiuidua. In alijs vero formis vbi est multitudo formę per receptionem in aliquo quod habet rationem primi subiecti, & nõ secundum rationem formæ, manet eadem species in diuersis suppositis. Hoc autem recipiens est materia non qualitercũque accepta, vt dictum est, cum ipsa sit de intellectu philosophicæ speciei, sed secũdum quod habet rationem primi subiecti, & signatio eius est esse sub certis dimẽ-

sionibus, quę faciunt esse hic & nunc ad sensum demonstrabile. Ad hanc igitur diuisionem formæ non requiritur in materia dimensio aliqua interminata. Materia enim est principium indiuiduationis, vt est primum subiectum, vt dictum est, & solum sic. Quandiu enim manet aliquid vlterius receptibile, non inuenitur vltimum quod in nullo natum est recipi: si autem sint dimensiones interminatæ, necessario erunt in materia vt in subiecto. Materia autem cum tribus dimensionibus non est primum subiectum, sed secundum se & in natura sua, per quem modum non pertinet ad naturam speciei, sed prout est in acceptione intellectus, cuius est determinationem, seu intentionem speciei percipere. Cum ergo forma recipitur in materia circunscriptis omnibus per intellectum dimensionibus, fit aliquid existens in genere substantiæ, & vltimum completam habens rationem individui in substantia: sed non fit hic & nunc demonstrabile sine dimésionibus determinatis, & certis, quas habere necesse est, eo quòd forma recipitur in materia, cum impossibile sit eam recipi in materia, quin constituatur corpus substantiæ, sub cuius propria figura sunt dimensiones ipsæ: & ideo dicitur quòd materia sub certis dimensionibus est causa indiuiduationis, non quòd dimensiones causet indiuiduum, cum accidens non causet suum subiectum, sed quia per dimensiones certas demonstratur indiuiduum hic & nunc, sicut per signum proprium indiuidui & inseparabile.

CAP. IIII.

In quo ponitur opinio Commentatoris de dimensionibus interminatis, & reprobatur.

EX dictis ergo patet, quòd Auerroys errauit in libro de substantia orbis, ponendo dimensiones interminatas præ-
H esse in materia, & hoc necessario ad productionem formarum substantialium: cuius ratio potissima est de diuisione, quia diuersæ formæ non possunt recipi in eadem parte materiæ, nec materia habet partem & partem nisi per quantitatem, nec potest quantitas terminata intelligi, nisi præcesserit forma substantialis: ideo dicit Philosophum posuisse dimensiones interminatas necessarias ad constitutionem rerum naturalium, & has præexistere in essentia materiæ quæ in aduentu formæ substantialis terminantur. Essentiam verò materiæ dicit spoliari non posse his dimensionibus, aliter non fieret de corpore corpus, & de dimensionibus dimensiones, quod ipse pro conuenienti habet. Si verò est aliqua forma quæ non diuiditur per materiæ receptionem, sicut forma cœli, non est necesse ponere tales dimensiones, & ideo dicit Auicennam errasse, quia non posuit tales dimensiones, sed voluit primum quod inest
I materiæ, esse formam substantialem, & ideo multa inconuenientia sequitur ex dictis Auicennę secundum Commentator. quia sic non diuideretur forma per materiam, nec reciperetur in materia nisi forma vna tantum, & illa duraret in ea perpetuo. Hæc est opinio Auerroys de dimensionibus interminatis, contra quam rationes ponere necesse est, vt verus modus generationis rerum inueniatur. Posterius verò quomodo impossibile & inconueniens est ponere dimensiones interminatas ostendetur: sic enim credimus intentionem nostram posse impleri. Arguitur itaque sic. Prædictæ dimensiones quæ essentialiter quantitates sunt, & si non actu ad genus quantitatis pertineant, aut sunt eductæ de potentia materiæ et subiectæ, aut non. Si sunt eductæ de potentia materiæ, ergo prius ibi non erant in materia nisi in potentia materiæ per modum aliquorum quæ de potentia materiæ educuntur. Spoliari ergo potest materia talibus dimensionibus, cuius contrarium ipse dicit. Et iterum, quod deducitur de potentia materiæ, edu-
K citur per transmutationem materiæ: non autem est transmutatio in materia nisi transeundo de potentia materiæ in actum formæ substantialis. oportet igitur tales dimensiones sequi inductionem alicuius formæ substantialis in materia: sed omnes dimensiones quæ sequuntur formam, sunt terminatæ secundum eundem. igitur non erunt dimensiones interminatæ eductæ de potentia materiæ. Si verò non sunt eductæ de potentia materiæ, non erunt tantum duo principia in constitutione rerum naturalium, materia scilicet & forma, sed etiam tertium, scilicet dimensiones prædictæ. Omne enim quod manet, &

F non fit ex aliquo, necesse est esse principium, vt dicitur. primo physico. Et iterum, accidentia habent aliqua alia principia à principijs substantiæ, scilicet dimensiones prædictas, quod ipse Commentator habet per se, dicens dimensiones terminatas fieri ex interminatis. Præterea, illę dimensiones interminatæ aut distinguunt partes materiæ abinuicem, aut non. Si distinguunt, cum omnis distinctio sit ab aliquo actu, materia haberet distinctas partes actu, & non ab aliqua forma substantiali, quod est impossibile, cum materia non habeat esse nisi a forma substantiali. Si verò non distinguunt nisi in potentia, ad nihil ponuntur in materia, quia in materia nuda est potentia ad distinctionem partium quam acquirit introducta forma, quod est totum compositum ex diuersis partibus. Præterea, in substantijs prius est intelligere essentias rerum, quàm esse earum, sicut recipiens prius est recepto naturaliter: sed cum accidentia non habeant esse in suis essentijs, sed per eorum receptionem in suis subiectis, in quibus habent esse, natu-
G raliter prius est esse quod habent in suis subiectis, quam essentia in consideratione sui generis. impossibile est ergo dimensionum essentias intelligere in materia sine esse: esse autem est primum omnium actuum. ergo sine actu non est intelligere dimensiones in materia. Præterea, aut fit vnum ex dimensionibus interminatis & ex materia, aut non. Si fit vnum, aut per se, aut per accidens: non per se, quia tunc ex subiecto & accidente fieret vnum per se, quod est contra Philosophum. Si per accidens, cum omne per accidens ad per se habeat reduci, ergo oportet præexistere aliqua, ex quibus fiat vnum per se: hoc autem non est nisi compositum ex materia & forma substantiali. necessario ergo præexistit forma substantialis quibuscunque dimensionibus. Si non fiat vnum ex materia & talibus dimensionibus, tunc esse accidentis connumerabitur illi in quo est, quod est impossibile, nisi essent duo distincta abinuicem. non ergo erunt dimensiones interminatæ in materia ante formam
H substantialem. Præterea, omne quod pertinet ad genus aliquod, aut est contentum in illo genere, vt est species, vel genus, vel indiuiduum: vel est reducibile in illud genus, vt principium reducitur ad genus principiati, & priuatio ad genus sui habitus, & pars ad genus sui totius. Prædictæ autem dimensiones non sunt in genere quantitatis vt species, vel indiuiduum, cum omnis species sit denominata, seu determinata respectu sui generis, & indiuiduum respectu speciei: nec sunt in genere quantitatis vt principium est in genere sui principiati, principium enim dimensionum non est dimensio: prima enim dimensio est linea, cuius principium est punctus, qui omni dimensione caret, cum partem & partem non habeat. Cum ergo quædam indiuisibilia sint principia omnium dimensionum terminatarum, impossibile est ponere dimensiones interminatas in materia vt principia dimensionum terminatarum, nec sunt reducibiles in genere quantitatis vt priuationes, quia
I priuationes non habent essentias: illæ autem dimensiones essentiæ quadam dicuntur. Non reducuntur etiam sicut partes ad totum: totum enim in quantitate habet partes determinatas per certas dimensiones, quantitates autem interminatæ non sunt partes alicuius quantitatis terminatæ. Præterea, quod habet essentiam diffiniri potest, & si esse non habeat, quia diffinitio indicat essentiam rei: sed in accidentibus impossibile est diffinitionem assignare nisi per subiectum in quo esse habent, quia esse eorum non sequitur eorum essentias in proprio genere. Impossibile est ergo ponere essentias accidentium sine esse sui subiecti, materia autem non habet esse sine forma: impossibile est ergo ponere dimensiones in materia sine forma substantiali. Præterea, interminatū aufert certitudinem à quantitate posita, vltra quam, & citra quam nō extenditur consideratio physica secundum Phil. 2. de anima. vnde nec de materia loquitur Philosophus, cum accipitur aliquid citra minimam naturem, vt patet 1. phy. sed est tantum metaphysica, siue intelli-
K gibilis, quia cum de ea loquitur Phylosophus, accipit eam in ordine ad formam physicam, quæ est semper terminata. De dimensionibus ergo interminatis nihil ad naturalem spectat. Ipse tamen commentator dicit Philosophū eas inuenisse, non cōsiderans, quòd Phil. extendit considerationem suam vsque ad mathematicam tanquā ad terminum non sui generis, vnde dimēsio interminata excluditur a consideratione physica, & nō includitur in ea. Præterea, secundū Phil. 1. phy. si generatur homo, de necessitate generatur homo animal ex non hoc animali, & non ex non animali simpliciter: sed si generaretur animal

simpli.

simpliciter, de necessitate generaretur ex non animali simpliciter. A Et hæc est sufficiens ratio ad ostendendum res à Deo esse productas ex nihilo, cum sit causa entis absolute, quod necessario erit ex non ente simpliciter, hoc autem est nihil. Cum ergo dimensiones simpliciter sint dimẽsiones terminatæ & perfectæ, necessario erunt ex non dimensionibus simpliciter: hoc autem est nihil ante dimensiones, & hoc ipse Commentator pro inconuenienti habet. Præterea, principium omnium dimensionum est punctus, vnde in diffinitione lineæ, quæ est prima dimensio, punctus ponitur. Linea enim est cuius extrema sunt duo puncta, vt dicit Euclides: impossibile est autem ponere rem aliquam, & non rei principium. impossibile est igitur lineam sine puncto poni. Punctus autem sicut est principium lineæ, sic est eius terminus, vt patet per diffinitionem lineæ. impossibile est ergo dimensionem interminatam ponere, cum nulla possit esse sine puncto. Punctus autem in terminatus non est, cum ipse sit terminus aliarum dimensionum. ergo B interminatus non est, nec esse potest. Præterea, cum dimensio interminata fiat terminata per introductionem formæ, ipsa autem dimensio interminata aut est in materia sicut in subiecto, aut in composito: sed in materia non potest poni, cum nihil sit immediatius materiæ, quàm forma substantialis, nec iterum foret hæc dimensio mensura ipsius compositi, sed materiæ tantum, quantitas enim solum est mensura sui subiecti, & hoc est falsum: nec erit in ipso composito, quia cum terminatum & interminatum non varient essentiam dimensionum, idem accidens per essentiã mutaretur de subiecto in subiectum: aliud enim est ipsum compositum, & aliud materia nuda. Ex dictis ergo manifestum est, quòd dimensiones interminatas in materia ponere, & præcedere omnem formam substantialem est impossibile, nisi intellectu tantum, sicut ponunt mathematici. Sed de hoc posterius erit sermo. C

CAP. V.

Qualiter res naturales generantur generatione physica ex materia, & de modo constitutionis rei.

NVnc verò restat modum constitutionis rei considerare. Vbi primo attendendum est, quòd nihil est commune penitus formæ & priuationi nisi materia nuda, quia terminus actionis physicæ, scilicet generatio, attingit nudam essentiam materiæ, quia generatio non est motus, vt dictum est. Alteratio enim non attingit nudam essentiam materiæ, cum nullum accidens sit præter suum subiectum. Subiectum autem alterationis est ens actu habens diuersas partes, quia alteratio motus est qui requirit diuersitatem partium. Non enim loquimur de ea quæ semper est abijciens aliquid à re alterata, talis enim alterationis terminus est generatio. D Materiam autem habere diuersas partes secũdum se est impossibile, quia diuersitas partium proprie est ipsius compositi constituti ex partibus diuersis: vnde materia sicut est in potentia ad formam, cuius acquisitio est generatio compositi ex partibus constituti, ita est in potentia ad diuersitatem partium ipsius compositi ex ea generati. Ex materia enim non generatur forma per se, secundum Philosophum, quia illud ex quo generatur aliquid per se, est pars eius: materia autem non est pars formæ, sed ipsius cõpositi, ideo compositum per se generatur, vt dicitur. 7. Meta. Compositum autem dicitur quod habet diuersas partes: vnde diuersitas partium non est materiæ, nec formæ, sed compositi. Compositum autem est nihil aliud esse, quàm materiam trãsmutari ad formam, ad quam erat in potentia. Ex quo manifestum est, quòd non aliunde materia est in potentia ad partes E terminatas & distinctas, quam per id quod est in potentia ad formam, cuius inductio est generatio compositi ex partibus, vt dictum est. Et ex hoc vlterius manifestum est, quòd nulla potentia ponenda est à parte materiæ, nisi illa quæ perficitur per formam substantialem, cum ad idem genus spectent materia & sua forma: potentia autem in qua prædictæ dimensiones ponuntur, non informatur forma substãtiali, cum ad idem genus substantiæ non pertineat. Impossibile est ergo ponere aliquam aliam potentiã ex parte materiæ respectu formæ substantialis, & respectu diuersarum partium ipsius compositi generati per inductionem formæ in materiam. Ex ideo manifestus est error Auerrois, qui posuit dimensiones interminatas in materia potentiam quandam ad dimensiones terminatas, aliam potentiam materiæ respectu formæ substantialis, & de hoc satis dictum est supra. Quando ergo aliqua forma substantialis perficit materiam, sicut potentia materiæ est reducta per formam ad actum, ita per illud idem esse permutatur ad distinctionem & terminationem partium totius compositi. In forma enim substantiali non solum est vis perfectiua materiæ, sed etiam distinctiua totius per partes: & huic necesse est respondere à parte materiæ potentiam, quæ respiciat ipsam perfectionem suam per formam, & etiam partium sequentium diuersitatem. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd si tota materia actiuorum & passiuorum attenditur, inuenitur eius potentia in quadam latitudine esse, quæ nihil aliud est quàm amplitudo proportionis suæ ad omnes formas quæ in ea simul esse possunt. Si enim possibile esset ipsam totam spoliari & denudari ab omni forma quam modo habet, certum est quòd nihil diuersitatis in ea reperiretur in aliqua partium distantia, cum quantitas sine forma substantiali in materia esse non possit, vt dictum est. Sed non propter hoc aliquid de potentia receptabilitatis formarum, quæ de ea educi possunt, si simul de ea omnes formæ quæ modo in speciali inueniuntur, per agens sufficiens educerentur. Si verò aliqua particularis materia, puta ignis, vel aeris à sua forma spoliaretur, manifestum est in ipsa non relinqui tam amplam potẽtiam ad formas de ea educibiles, sicut inuenitur in materia in sua vniuersalitate: vnde nec tot formæ sensibiles, nec tanta quantitas de ea educerentur per quodcunque agens sola sua potentia transmutata ad actum. Patet ergo quòd diuersæ formæ simul in materia recipi possunt, vt sunt quatuor formæ elementares, & diuersæ formæ mistorum ex amplitudine proportionis materiæ ad suas formas, & non ex aliqua diuersitate præexistente in materia per aliquam quantitatem. Vnde ad susceptionem diuersarum formarum, non est necesse in materia præexistere aliquam diuersitatem partium, & subsequi necesse est, & hoc ideo, quia inductio diuersarum formarum est generatio diuersorum cõpositorum habentium partes & formas diuersas, vt dictum est. Præcedit tamen in materia necessario proportio capacitatis, quam scire non possumus, nisi secundum quod videmus in ea simul plures formas, sicut in tota materia, vel vnam tantum, sicut in materia alicuius particularis. Vnde ponere qualemcunque partitionem à parte materiæ, quasi necessariam ad inductionem diuersarum formarum simul, & hanc præexistere, sequitur imaginationem quæ ponit formas dari ab extra, quæ cum in se diuersitatem habeant per suam naturam, sequi videtur materiam diuersitatem partium habere per naturam quantitatis ad suscipiendas diuersas formas, cum in vna parte recipi non possint. Sed cum formæ non educantur ab extra, sed educantur de potentia materiæ per eius transmutationem, secundum Philosophum, materia autem illud quod est in potentia ad formas substantiales quæ sunt actus eius, impossibile est quamcunque partitionem ante formam substantialem in ea ponere, cum inductio formæ sit generatio compositi, cuius solum est habere partes per se, materia autem & forma non habent partes per se, sed tantum per accidens, vnde non diuiditur nisi per accidens ad diuisionem scilicet totius. Ex quo manifestum est, quòd priusquam compositum constitueretur, nulla partibilitas fuit ex parte materiæ, cum hoc non competat sibi nisi per accidens. Ex dictis ergo manifestum est, quòd ratio Commentatoris non cogit ponere dimensiones interminatas necessario præcedere, vel præesse in materia ad inductionem formarum substantialium diuersarum, cum aliud possit esse ratio sufficiens, vt dictum est. Deceptus autem fuit ex cõsideratione materiæ particularis, ad cuius similitudinem locutus est de tota materia. Videmus enim quòd in materia in re particulari habet reperiri duplex totum, scilicet totum essentiæ, & totum quantitatis, & istud totum non debetur materiæ nisi per accidens, & similiter est de forma rei particularis. Materia autem secundum totalitatem suæ essentiæ est in qualibet parte rei, non autem secundum totalitatem quantitatis, & similiter est de forma rei particularis. Tota enim forma ignis secundum totalitatem suæ essentiæ est in qualibet parte suæ materiæ, cum tota diffinitio ignis cuilibet parti eius conueniat, non autem respiciendo totum quantitatis suæ. Quantum autem ad formas particulares sciendum est, quòd anima humana non est quanta secundum se, nec secundum accidens. Per hunc ergo modum opinatus est Auer. ipsam materiã in sua

vniuersalitate secundum totum essentię suæ in qualibet re particulari esse, quæ est pars totius ex materia generati, & ideo posuit in ea quantitatem secundum se totam, vt per quantitatem diuersificetur per accidens, & non esse tota totalitate quantitatis in qualibet re particulari, in qua tamen esset tota totalitate essentiæ. Sed cum de materia non sit loquendum, nisi in ordine ad formam suam secundum Philosophum, manifestum est non esse simile de materia vniuersali, & de materia particulari, sicut non est simile de forma in vniuersali & in particulari. Forma enim in vniuersali est quicquid in materia, vel de materiæ potentia potest educi. Manifesta est ergo differentia, quia forma particularis tota secundum suam essentiam est in qualibet parte materiæ, & materia similiter sub qualibet parte formæ, vt dictum est. Tota autem forma in vniuersali etiam secundum totalitatem essentiæ non est in qualibet parte materiæ, alioquin in materia quæ est sub forma aeris, esset essentia formæ ignis & omnium aliorum quæ de materia generantur. Vnde necessario propter proportionem materiæ ad formam tota materia in communi secundum totum essentiæ suæ non erit sub forma vnius eorum quæ generantur de materia. Hæc ergo totalitas materiæ est ipsa proportio capacitatis suæ essentiæ ad formam, & non aliqua diuersitas introducta per vllam quantitatem. Sicut enim forma in quadam amplitudine essentiæ consistit, in qua comprehenditur quicquid de materia educi potest, ita secundum propriam rationem materiæ corruptibilium inuenitur amplitudo capacitatis eius correspondens, vt dictum est. Alıter enim ex materia in qualibet re particulari totum posset generari quod generatur ex tota materia, quod manifeste est falsum esse, cum ex minimo quod potest esse in igne, nulla alia forma educi possit.

CAP. VI.

Quid sunt dimensiones interminatæ secundum veritatem.

Nunc ergo restat ostendere quomodo possibile sit dimensiones ponere, & quomodo possunt dici interminatæ. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd quidam alio modo & rationabilius eas posuerunt, quàm Auerrois. Dixerunt enim, quòd forma secundi generis, scilicet corporis adueniens materiæ, dat materiæ quoddam esse incompletum ordinabile ad esse actu completum, quod aduenit materiæ per vnam aliam formam perfectiorem. Per illam ergo formam incompletam dicunt in re esse tres dimensiones interminatas, quæ postea terminantur ad aduentum alterius formæ perfectioris. Et pro tanto rationabilius dixerunt isti quàm Auerrois, quia non posuerunt materiam nudam subiectum aliquarum dimensionum, sed compositum ex materia & forma substantiali. Sed isti iterum errauerunt, quia impossibile est ponere plures formas substantiales ordinabiles adinuicem in materia, quia materia est in potentia ad formas, quæ de ea educuntur. Si ergo essent plures formæ substantiales ordinabiles adinuicem in materia, forma completior aut educeretur de potentia nuda materiæ, aut de potentia totius compositi ex materia & tali forma incompleta: sed non educitur de potentia totius compositi ex materia & tali forma, quia sicut dictum est, terminus actionis physicæ, scilicet generatio, attingit nudam essentiam materiæ. Cum ergo forma quæ est terminus actionis sit tantum illius subiecti, quod attingitur per generationem simpliciter, impossibile est quòd talis forma completa educatur de potentia talis compositi ex materia & forma incompleta. Vnde necesse est ponentes plures formas ordinatas adinuicem destruere generationem simpliciter, & consequenter necesse est ponere omnes formas præter vnam, scilicet primam, esse acciden-
K tia. Si autem forma posterior educitur de potentia nuda materiæ: omnis autem forma substantialis solum illam potentiam informat, de qua educitur. ergo formam quam dicunt posteriorem, non erit perfectio talis compositi, sed materiæ nudæ tantummodo, & sic non erit ordo in formis substantialibus in eadem materia commanentibus, & hoc idem dicitur. 7. Metaphys. Sciendum est ergo, quòd omnes dimensiones sunt accidentia quæ sequuntur materiam in ordine ad formam, quam primo materia nata est induere, hæc autem est forma corporis, quia totam materiam necesse est sub forma corporis con-

F tineri. Quod non est intelligendum ita, quòd sit vna creata, vel increata forma corporis, quæ prima materia primo informetur: quia secundum Commentatorem, materia prima primam habilitatem habet ad formas elementares, & postea ad formas mistorum. Ea quo manifestum est, quòd eadem est forma corporis simplicis cum forma elementi & misti corporis, sed oportet primo quòd per has formas constituatur genus corporis, deinde species in perfectarum. Materia namque in quidditate sua indiuisibilis est penitus, ablata enim quantitate substantia manet indiuisibilis, vt dicitur a physicorum. Sed ea corporeitate quam sequuntur dimensiones quantitatis in actu, sequitur diuisio materiæ, per quam materia ponitur sub diuersis situbus, & secundum hoc acquiruntur ea diuersis formæ. Ordo enim in situ corporum ostendit nobilitatem eorum, sicut
G ignis est supra aerem: & hæc autem acquisitio formarum non ostendit ordinem temporis, sed naturæ. Patet ergo quòd dimensiones interminatæ non trahunt originem a quocunque gradu quem facit forma ignis in igne, seu solum à primo, nihilominus ignis secundum totum est subiectum dimensionum, secundum totum etiam mensuratur, & idem necessario inuenitur in formis corporum mistorum. Sed considerandum est, quòd in mistis corporibus quædam formæ trahuntur de potentia materiæ, quædam non, vt hominum animæ quæ diuisionem nullo modo patiuntur, cum non sint dimensionatæ nec per se, nec per accidens. Formæ enim quæ nullo modo sunt eductæ de potentia materiæ, nullo modo diuisionem recipiunt etiam in materia existentes. Vnde animæ humanæ aliter terminant ordinem materiæ ad dimensiones, quàm formæ quæ de materia educuntur. Cum enim accidētia inseparabilia oriantur à principijs rei, in ipsa re constituta in actu eruunt accidentia vt in subiecto. Si autem forma rei sit educta de materia ipsa, quam sequuntur dimensiones, ipsa forma erit, non tamen semper, sed vt in pluribus dimēsionata & diuisibilis per accidens, sicut est in lapide & in ligno, in quibus dimensiones redeunt semper sub per formam ipsarum rerum. Si verò forma non sit educta de
H materia, non redeunt dimensiones super formam, & ideo anima hominis omnino indiuisibilis est. Patet ergo, quòd anima hominis non terminat ordinem materiæ ad formam in acquirendo dimensiones actu nisi altero modo tantum, scilicet constituendo eas in actu, & hoc est in hoc homine, in quo sunt vt accidentia in subiecto. Ordo verò materiæ in acquirendo dimensiones non redeuntes super formam, solum terminatur per formam quæ de ea educitur. Nec propter hoc minus potest anima humana, quàm alia forma, quia hoc accidit illi formæ in quantum educta est de materia, quod non est de ratione formæ vt forma est, aliter omnis forma educeretur de materia, quod est falsum. Quicquid enim potest forma imperfectior vt forma est, potest anima humana, & amplius. Quia ergo dimensionalitas formæ potentiam sonat & non actum, possibile est ponere ordinem materiæ ad talem formam terminari in potentia, & dimensiones in potentia sequi ordinem materiæ ad
I ipsam formam. Et quia dimensio dicit formam propinquam actui, siue ipsi esse, quod per dimensionem acquiritur, ideo dimensiones sequuntur materiam in ordine ad formam, quæ est in maxima propinquitate ad actum, qui est esse. Nec propter hoc erunt diuersæ essentiæ dimensionum in eadem re, quia vnum & idem potest simul esse in actu in vno ordine, & in potentia in alio ordine.

CAP. VII.

Quomodo dimensiones possunt dici interminatæ, & quomodo eædem maneant in generato & corrupto.

Ex his ergo facile est scire, quomodo dimensiones possunt dici interminatæ. Sicut enim essentiæ rerum terminantur per sua esse, quæ sunt in rebus maxime formalia, antequam verò essentiæ dicantur, non considerantur in actu, nec terminatæ, sic dimensiones prædictæ sunt interminatæ antequam dicantur esse in actu, & licet actu sint in homine vt in subiecto in quo habent rationem mensurandi, quod est eis proprium, cum esse actu habent, tamen habent esse in potentia, & non sunt actu in illo ad quod dependet secundum originem, vt in subiecto, & vt redeuntes super formas vtroque modo antequam ipsum actu fuerit, nec mensurant illud, & quia nihil habet propriam mensuram, quod nondum habet proprium esse.

esse. Cum autem corrumpitur homo, succedit forma dans nouum esse, & hæc erat forma in ordine ad quam dimensiones ipsæ sequebantur, vt ad materiam, vel formam redeuntes: vnde eædem dimensiones sunt in viuo & in mortuo per essentiam, quia idem ordo manet in materia & ad eandem formam, sed secundum esse actu non manet nisi in quadam æqualitate, & idem est de alijs accidentibus quæ sequuntur mistionem elementorum, vt album & nigrum, quæ non remanent in mortuo quo ad ipsum esse actu nisi eorum similitudo quædam. Essentiæ verò huiusmodi accidentium non aliter auferuntur nisi destructa origine ipsa cui immobiliter inhærent, & contrahuntur ad esse actu cum materia quam sequuntur in ordine prædicto ad formam vnde homo est homo, & ideo hæc accidentia non migrant derelinquendo suum subiectum, quia quod à subiecto acceperunt in subiecti corruptione corrumpitur, & ideo respectu esse actu posterioris subiecti à quo etiam ordinem, seu originem habent, indeterminatæ erant dimensiones in viuo, interminantur autem cum acquirunt esse actu tali subiecti, ad quod pendent secundum radicem, vnde sunt propria eius mensura etiam homine mortuo. Ex dictis ergo manifestum est necesse esse ponere essentiam alicuius formæ in homine sine esse, per cuius naturam dictæ dimensiones manent prædicto modo, de quo in sequentibus agetur. Manifestum est etiam subiecto eodem manente dimensiones easdem manere, & ipso corrupto redigi in materiam eandem, de qua iterum eædem numero educi non possunt per naturam: vnde si per naturam eædem specie aductæ essent, non forent aptæ stalis ad esse actu eiusdem animæ: si tamen per miraculum educuntur eædem numero, natæ erunt ad eundem actum animæ recipi. Ex quo patet, quòd idem homo numero resurget, & non alius, cum omnia sua principia redeant ad inuicem eadem numero. Anima enim humana simpliciter eadem numero manet post mortem cum plenitudine virtutum suarum ad perficiendum materiã manet eadem numero, cum ipsa sit incorruptibilis. Easdem etiam dimensiones necesse est manere in materia, licet non nisi in potentia, aliter agens physicum easdem numero produceret, quod falsum est. Manent ergo in potentia materiæ eædem numero respectu agentis diuini, quia aliter non foret idem numero indiuiduum, cum dimensiones agant ad indiuiduationem, vt supra dictum est: & ideo ex eadem materia & eisdem dimensionibus cum anima eadem resurget idem homo numero, & non alius.

CAP. VIII.

Quomodo in homine sunt plures formæ secundum essentiam, sed vna tantum secundum esse.

NVnc restat ostendere, quomodo possibile sit essentiam alicuius formæ ponere in homine, sic quòd ad eam non sequatur esse substantiale: hoc enim supposuimus superius. Ad huius ergo euidentiam cõsiderandum est, quòd proprium est substantiæ esse simpliciter, vnde generatio quæ terminatur ad formam, siue esse substantiæ, est generatio simpliciter: proprium verò per accidens est esse secundum quid, sicut generatio rei, quæ terminatur ad esse rei sub forma accidentali, est generatio secundum quid: esse autem simpliciter est esse absolutum non dependens ab esse alterius sicut ei inhærens, licet omnia dependeant à Deo sicut à causa prima. Sic autem aliquid continet perfectam rationem essendi, secundum quod perfecta ratio essendi reperitur in eo, vt in substantia, vt dicitur 6. Metaphys. Ad istud ergo esse absolutum participandum accedunt partes substantiæ, per quod trahuntur ad genus sui totius. Esse verò accidens dependens est per modum inhærentis: vnde accidentia non trahuntur in genus illius cuius inhærent. Ex quo patet differentia inter esse partis alicuius totius, & esse accidentis. Esse autem alicuius totius absolutum aliquando est proprius effectus Dei, scilicet quando tota res secundum omnia principia sua deducitur ex nihilo ad esse perfectum, sicut fuit in prima productione rerum, in qua causalitas Dei extendebatur vsque ad ipsam materiam: quandoque verò esse est effectus creaturæ, scilicet quando agens physicum agit ex suppositione subiecti, non producens totum illud quod pertinet ad esse rei, sed formam tantum, transmutando materiam ad talem, vel talem formam. Ad materiam enim

A actio creaturæ non se extendit, vt supra dictum est. In hoc enim conueniunt agens diuinum cum agente physico, quia vtrumque ad esse absolutum terminat actionem suam, quod est vltimum transmutationis, siue simplicis emanationis, licet in simplici emanatione non sit prius & posterius, nisi secundum intellectum tantum. Cum ergo tale esse absolutum sit terminus vtriusque actionis, vt dictum est: materia autem non est esse vt subiecti, quod est esse absolutum, nec etiam formæ materialis, cum ipsa non sit habens esse, licet sit quo aliquid est, sicut materia est in quo aliquid est, & neutra actio terminatur ad materiam, vel formam materialem, sed ad esse compositi, cuius est per se & absolute subsistere. De intellectu enim cuius est habere esse, quod non est de ratione & intellectu essentiæ. In tali enim composito necessario est compositio duplex, suppositi scilicet, & essentiæ, quæ in re materiali differunt necessario, cum indiuiduum in materialibus multa addat

B supra naturam speciei, quæ essentiam tantum complectitur, & ideo alia est compositio totius rei & sui esse. In rebus verò immaterialibus creatis tantum altera compositio inuenitur, rei, scilicet, & esse. In ipsis ergo non est essentia habens esse per aliquid quod realiter à se differat, cum idem sit essentia & res quæ significatur, vt habens esse. Ideo essentia in eis est non tanquam principium tantum quo aliquid dicitur esse, sed sicut habens esse absolutum non inhærens. In substantijs verò compositis & materialibus, in quibus essentia realiter differt à supposito, essentia non habet esse nisi per suppositum, cuius est esse simpliciter & absolutum, vnde essentia in eis non est vt habens esse, vt reductum ad esse per suppositum aliquod indiuiduum, cuius est habere esse absolutum, ad quod terminatur actio producentis. Cum ergo forma materialis sit ad

C quam non sequitur aliquod suppositum, vel indiuiduum, cuius est habere esse absolutum ad quod terminatur actio producentis, vt dictum est, possibile erit ponere formam aliquam substantialem sine esse, sicut possibile est ponere ens, quod est

H principium sine relatione principij, & sine principiato. In immaterialibus verò non est hoc inuenire, cum in eis non sit essentia quæ non sit suppositum, vnde posita essentia in eis necessario ponitur esse, quod est suppositum. Ad constitutionem autem suppositi materialis, siue indiuidui, quantitas terminata requiritur, quæ vbicunque fuerit, tale indiuiduum necessario erit, cum ipsa sit proprium & inseparabile signum indiuidui, vt supra dictum est. Omnes autem formæ elementares terminatas quantitates requirunt, & diuersas abinuicem: vnde vbicunque fuerit forma elementaris, necessario erit suppositum, cuius est habere esse completum, & terminatam quantitatem. Vnde formæ elementares non possunt

D in essentijs suis simul esse in vna re, vt patet in libro de generatione & corruptione. In multis autem rebus in quibus forma non educitur de materia quantitatis, non sequitur materiam in ordine ad talem formam, licet esse actu per eam in re

I habeat, vt dictum est: cum quantitas semper respondeat illi principio, vel redeat in principium a quo originem sumpsit. Anima autem hominis non est quanta nec per se, nec per accidens, vt dictum est, vnde non repugnat in tali re ponere essentiam formæ a qua dependeat quantitas secundum originem, siue cum esse quod se habeat ad illam formam, vt principium ad principiatum. Vnde tali essentiæ formæ ratio actus non conuenit, sicut nec materiæ, cum esse sit actus communis & primus non solum materiarum, sed etiam formarum, vnde sine esse forma non dicitur actus. Solum enim natura substantialis esse in substantijs impedit duas formas substantiales simul esse in eadem materia, quia esse substantiæ est esse simpliciter: vnde quod aduenit tali esse, est accidens ne-

E cessario. Esse etiam substantiæ habet se sicut vnitas rei, quia vnum & ens conuertuntur: vnde vna res non potest habere duo esse substantialia, nisi amittat vnitatem suam, vnde in re composita ex substantia & accidente non est vnitas nisi secundum quid. Nihil ergo contradictionis sustinebimus, si posuerimus in re aliquas formas, ad quas tamen non sequatur esse simpliciter. Solum enim per naturam ipsius esse simpliciter, quod in substantia reperitur, simpliciter impeditur pluralitas formarum substantialium eiusdem rei. Vnde certum est, & a Philosopho ostensum, quòd impossibile est plura esse substantialia in vna re ponere, sed solum forma ad quam esse sequitur, in re ipsa ponitur: aliæ verò ei non connumerantur. Quomodo autem hoc intelligi possit, diligenter

consideratum est in rerum progressu: Sciendum est igitur, quòd materia est in potentia ad omnes formas, quæ de ea educi possunt. Vnde quanto ad plures earum simul accedit, tanto plus perficitur eius potentia, & ideo in elementis materia est minimè perfecta, quia solùm vnica forma vnius elementi perficitur simul: & si quandoque virtus formæ alterius elementi sibi adsit, hoc non est per modum manentis, sed per modum alterantis, sicut patet quando calor ignis agit in aere ad inductionem formæ ignis. In corporibus verò mistis magis perfecta est materia. Ibi enim cum vna forma misti quæ dat esse, sunt omnes formæ elementorum, virtute tamen & non in essentia, quia quælibet illarum requirit debitam quantitatem & terminatam, vt dictum est: vnde cum vnum sit suppositum misti, & esse vnum vna est forma eius. Supposita autem mista quædam sunt animata, & præcipue homo cuius forma non procedit ex materia disposita per qualitatem misti, vnde conueniens est, vt in animatis sint essentiæ aliquarum formarũ hoc esse. Hoc enim est propinquissimum in quo animata possunt transcendere simplicitatem misti, s. perficiendo suam materiam in acquisitione plurium formarum simul, sicut videmus quod alio modo fit simplex ex mistis, & alio modo ex materia prima, in qua nihil est de actu formæ educendæ antequam fiat, sicut in ære non est aliquid de forma phialæ, antequam phiala fiat, & in ligno similiter nihil est de lecto, antequam fiat. Sic enim se habet materia prima ad ea quæ ex ea fiunt, sicut se habet argentum ad statuã, & lignum ad lectum, vt dicitur 1. Physico. In misto verò manent formæ miscibilium secundum virtutem, secundum Philosophum: virtus autem ad actum pertinet, & ideo in misto est vnde agatur ad generationem alterius miscibilium, secundum quod virtus vnius miscibilium vincit proportionem, in qua saluatur forma misti, vnde corrupto misto generatur corpus simplex. In hac namque transmutatione fit spoliatio omnium quę erãt ipsius misti, nec aliquid manet nisi materia prima tantum, sed in generatione ipsius misti nõ fit spoliatio simplicium vsque ad materiam primam, aliter virtutes simplicium non manerent in misto, nunc autem manent: vnde non est corruptio simpliciter, per quam fit generatio compositi, cum elementa non corrumpantur penitus, sicut dicitur 1. meteororum: quia eorum est mistio, quorum est separatio, non enim miscentur nisi ea quæ apta sunt per se existere. Idem enim est de materia disposita per aliquam alterationem factam circa ipsam & misto: tunc enim virtus formæ inducendæ est in ea potentia. Vnde potentia sua non est iam adeo remota ab actu formæ, sicut ante alterationem. Ante namque alterationem ipsa materia erit in potentia remota ab actu: inchoata verò alteratione incipit potentia appropinquare actui, sicut vincente altero miscibilium appropinquatur ad actum simplicis elementi. Cum verò alteratio magis ac magis intenditur, plus & plus ad actũ acceditur: vnde completa alteratione materia est in actu constituta. Alia igitur est potentia materiæ nudæ, & nondum alteratæ à potentia misti, in qua est virtus alteratiua: vnde hæc est propinquior actui quàm illa & perfectior, quia magis procedit ad suum actum. Si igitur foret in misto forma elementi simplicis, quod est impossibile, sicut supra ostensum est, statim vnico virtutis suæ actu foret per se existens. Esse enim est propinquissimum essentiæ formæ, licet abinuicem differant in materialibus. Ideo licet propinquior sit potentia materiæ in qua sunt miscibilia in misto actui suo quàm potentia materiæ nudæ, in qua nihil de actu est, alteratione tamen indiget ad hoc quod hæc potentia actui suo coniungatur. Vnde miscibilia in misto tunc sunt in potentia maxima appropinquata actui, quando mistum est in optima sui proportione: sed tunc maximè elongata sunt ab actu suo in tali genere, non tamen tantum distant, sicut potentia materiæ nudæ. Potentia autem in qua sunt partes organicæ ad esse per se est in maiori propinquitate ad esse seorsum, quàm sit potentia ipsius misti, quia sicut dicitur 7. Metaph. partes animatorum sunt in potentia propinqua actui eorum proprio per separationem à toto, quod verum est de toto etiam in imperfectissimo gradu suo manente. Vnde quandoque virtus alteratiua quæ in rebus inanimatis inquantum mistæ sunt ex quatuor primis corporibus minimè agit, scilicet quãdo elementa maximè ducta sunt ad medium, vt est in homine, in quo inter omnia mista maxima est elongatio à contrarietate, adhuc tamen partes animatorum sunt in potentia maximè propinqua actui, alteratione tamen maximè distante à suo termino. Ex quo concluditur, ꝙ hæc propinquitas non est per dispositionem materiæ, per alterationem aliquam, cuius terminus sit inductio nouæ formæ per essentiam. Essentia verò formæ noniter induci non potest, nisi præcedente alteratione, cuius terminus est productio formæ de nouo. Constat tamen, quòd in parte à toto separata sit forma substantialis: vnde cum impossibile sit duo esse substantialia in eadem reponere, vt supra dictum est, nec per aliquam alterationẽ præcedentem pars est in potentia in suo toto maximè propinqua actui, nec forma de nouo inducitur nisi per alterationem. Vnde nec cœlum, quod est agens vniuersale respectu istorum inferiorum, nec aliquod particularium agentium aget nisi alteret, & ideo cœlum est primum alterans secundum Philosophum. Necessario ergo sequi videtur aliquam formam in parte rei sine ponere, & ideo partem esse in potentia maximè propinqua actui. Esse enim est maximè propinquum formæ, vt dictum est, quia non requiritur ad hoc ꝙ esse substantię propriam sequatur formam nisi ꝙ res per se ponatur, quod vnica actione fieri potest.

C A P. I X.

Quomodo impossibile est duo esse substantialia simpliciter esse in eodem composito materiali.

EX dictis ergo manifestum est triplicem esse potentiæ differentiam, in qua aliquid dicitur esse scilicet potentia materiæ, in qua nihil est de illo quod de potentia educitur. Secunda est potentia misti, vel materiæ quæ est in alteratione, in qua licet non sit essentia formæ inducendæ, est tamen virtus. Tertia est potentia totius, per quam partes sunt in toto, quæ est maximè actui proprio propinqua secundum Philosophum. Vnde in eis nihil est sicut agens ad proprium actum, sicut est quando harmonia est perfecta necessario erunt essentiæ formarum propinqua esse. Hoc autem facilius sciatur, si gradus & ordo rerum naturalium diligenter discutiatur. Sciendum igitur, quòd communissimus vnitatis modus reperitur in rebus materialibus, quæ est vnitas continuitatis. In omnibus enim rebus materialibus hæc vnitas reperitur. Primum namque accidens, quod sequitur materiam, est quantitas. Super hanc vnitatem reperitur in diuersis rebus vnitas suæ propriæ formæ, in quibusdam quidem magis, in quibusdam vero minus perfectè, vt habetur 4. Metaphy. Vnitas continuitatis in re reperta, maximè potentialis inuenitur, quia omne continuũ est vnum actu, & multiplex in potentia, sicut partes lineæ non sunt aliqua duo actu, sed vnum: ipsa verò linea est duo in potentia, & facta diuisione fit duo actu, sola enim diuisio continui facit esse actu. Vnde in diuisione lineæ non inducitur aliquid noui in ipsis diuisis, sed eadem essentia lineæ quæ prius erat actu vna, & multiplex in potentia, per diuisionem facta est multa in actu. Est tamen hic similitudo cuiusdam corruptionis, quia actus prior qui erat totius, ablatus est, & potentia ducta est ad actum posteriorem per diuisionem solam. Consimile penitus reperitur in lapide, & in igne, & in omnibus corruptibilibus & generabilibus inanimatis. Forma enim totius in eis per quam habent quandam vnitatem suæ naturæ super vnitatem quantitatis secundum totam rationem formæ est in qualibet parte talium rerum: vnde facta diuisione manet essentia eiusdem formæ in partibus abinuicẽ diuersis. Quælibet enim pars ignis est ignis, & quælibet pars lapidis est lapis. Est tamen in illis diuisionibus quædam similitudo corruptionis & generationis, non quod nouæ formæ per diuisionem talium inducantur, sed quia esse, siue actus prior aufertur per diuisionem ipsam & potentia ducitur ad actum proprium. Super hæc autem sunt animata imperfecta, vt plantæ, & quædam animalia imperfecta, vt sunt animalia anulosa, & in ipsis idem inuenitur, quia cum auellitur ramus ab arbore, non aduenit noua essentia vegetabilis, sed eadem essentia vegetabilis, quæ vna erat in arbore tota etiam actu vno simul erat multiplex in potentia, & per diuisionem nouum esse perdit, & actus alius & alius secutus est. Similiter est in animalibus anulosis vna anima in actu & vnum esse, sed multiplex in potentia accidentali: vnde facta diuisione remoto actu priori & vnitate actus sunt multa in actu, & sic facile est videre quomodo essentia alicuius formæ est in potentia accidentali ad esse, quod tamen nondum habet. Et hoc totum contingit propter imperfectionem talium formarum, quia cum sint sub vno actu, simul sunt sub potentia multiplici respectu esse diuersorum, quæ acquiruntur sine aliqua cor-

rupti-

ruptione in suis essentijs, sed sola diuisione. In animalibus verò perfectis, præcipue in homine, forma quæ est vna in actu nó est multiplex in potentia, vt per diuisionem constituatur eadem essentia formæ sub diuersis esse, & sub diuersis actibus, cum anima hominis non diuidatur nec per se, nec per accidés, vt dictum est: vnde cum in homine sit vnitas cuiusdam continuitatis, quæ manifestior est in carne sua & ossibus quam in alijs membris, quæ sibi coniunguntur per naturam ipsam continuitatis, necessario erit alia essentia formæ in eo quæ per solam diuisionem à totó habeat esse actu: hoc etiam in omnibus continuis inuenitur. Hæc enim est forma respectu cuius quantitas sequitur materiam super ipsam formam rediens, vt supra dictum est. Semper namque forma à qua quantitas secundum originem pendet, est diuisibilis per accidens. Et hoc satis manifestum est, quia cum partes hominis sint in eadem propinquitate ad per se esse, sicut partes aliarum rerum perfectarum, B sicut dictum est, ideo nulla noua essentia formæ introducitur per diuisionem, sed esse nouum acquiritur: forma verò hominis diuidi non potest, vt in ea acquirantur multa noua & diuersa esse: ideo necessaria erit in eo alia essentia formæ suæ ab essentia formæ quæ per diuisionem solam esse acquirit. Sed in hoc est differentia inter animalia perfecta & imperfecta, quia imperfectis non erat illa essentia sine esse simpliciter, licet esset sine esse acquisito per diuisionem. In perfectis verò erat sine esse simpliciter sibi debito, quia duo esse substantialia impossibile est simul ponere in vna re, vt dictum est. Est etiam alia differentia à parte diuisionis ipsius, quia cum diuidi non possit nisi quod est actu quantum: quantitas autem in homine nó est actu per formam respectu cuius sequatur materiam vt rediens super formam, sed per solam animá, a qua est totus actus qui est in homine. In igne verò & lapide quantitas est actu per formam, quam ipsa quátitas sequitur in materia, inde est, quod C diuisio in homine est in quátitate actu per animam: sed quod efficitur per diuisionem in esse acquisito, non est aliquid de essentia animæ secundum aliquid esse, sed est aliquid de essentia formæ originalis ipsius quantitatis, cui datur esse actu per diuisionem. In rebus vero imperfectis diuisio est in quanto actu; & hoc per formam ad quam sequitur ipsa quantitas, cui per diuisionem aufertur vnum esse actus prius habitum, & acquiruntur duo, vel plura, sub quibus essentia ipsa diuiditur, quæ prius erat vna, secundum quam erat vnum esse in re ante diuisionem. Licet autem esset vnum esse ante diuisionem in rebus, nihilominus illa eadem essentia formæ erat in potétia actuali ad multa esse simul cum vnó esse actu quod habebat, & eius subiectum erat materia vna & eadem numero. Et tamen constat quód alium respectum habet materia ad esse actu primum, & alios respectus ad alia esse actu per diuisionem acquisita, quibus tamen respectibus materiæ respondebat eadem essentia formæ ante ipsa esse actu. Licet enim potentia materiæ non D differat ab eis secundum quod potentia dicit principium receptiuum, differt tamen secundum quod dicit relationem materiæ ad formam, & isto modo possunt esse in materia multi respectus, essentia tamen eius manente vna. Sicut ergo materia per vnum respectum tantum habet vnum esse, cum alijs tamen respectibus multa habet essentiæ etiam formæ sine esse per diuisionem requisito respondente, ita sub forma perfecta, cuiusmodi est anima humana, reperitur in materia hominis vnum esse tantum, licet in eadem materia sint essentiæ aliarum formarum sine esse, quod tamen eis sola diuisione acquiritur. Huius exemplum est reperire in linea & puncto. Protracta enim vna linea punctus qui eam terminat, esse habet secúdum quod illam lineam terminat, in ipso autem puncto sunt multi & diuersi respectus, secundum quod potest esse terminus multarum linearum, sed per vnum respectum impossibile est nisi E vnam lineam recipi in puncto. Vnde per alias lineas quæ in eo recipiuntur simul cum linea prima protracta non acquiritur puncto aliquod esse in earum terminatione, nec illis non protractis minus haberet punctus esse in terminatione primæ lineæ, per quem modum de materia & eius respectibus imaginari possumus, cum ipsa in sui natura indiuisibilis, & sine partibus sit omnino vt punctus, licet in multis sint dissimilia. Secundum ergo vnum respectum eius esse quasi per vná lineam impossibile est sibi inesse vnam formam quæ det sibi esse, vnde cum prædicata substantiæ accipiantur quasi in vno respectu, veluti cum ex vna parte linea accipitur in puncto, impossibile est vt prædicata contenta in linea prædicamentali substantiæ

A per diuersas formas prædicentur de sorte; sed per vnam & eandem. Secundum alios vero respectus quos habet do[...] ad esse per se, sine tamen esse poterit essentias formarum recipere. Mirabilis enim est potentia materiæ, nec sciri potest nisi cognoscendo ea quę in ea esse habent, scilicet conferendo de formis quæ in ea esse habent, vt patet 5. Physicorum.

Explicit Opusculum trigesimumsecundum S. Tho. Aquin. de natura materiæ, siue de dimensionibus interminatis.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM TRIGESIMVM TERTIVM,

De mistione elementorum, ad magistrum Philippum.

DVBIVM apud multos esse solet, quomodo elementa sint in misto. Videtur autem quibusdá quód qualitatibus actiuis & passiuis elementorum ad medium aliqualiter deductis per alterationę formę substantiales elementorum maneát. C Si enim non remaneant, videtur esse corruptio quædam elementorum, & non mistio. Rursum, si forma substantialis corporis misti sit actus materiæ non præsuppositis formis simplicium corporum, tunc simplicia corpora elementorum amittent rationem. Est enim elementum ex quo componitur aliquid primo, & est in eo, & est indiuisibile secundum speciem. Sublatis enim formis substantialibus non sic ex simplicibus corporibus corpus mistum componetur, est autem impossibile sic se habere. Impossibile est enim materiam secundum idem diuersas formas suscipere elementorum. Si igitur in corpore misto formæ substantiales elementorum saluentur, oportebit diuersis materiæ partibus eas inesse, materiæ autem diuersas partes accipere est impossibile, nisi præintellecta quantitate in materia. Sublata enim quantitate substantia remanet indiuisibilis, vt patet 1. Physic. Ex ma- D teria autem sub quantitate existente, & forma substantiali adueniente corpus physicum constituitur. Diuersæ igitur partes materiæ formis elementorum subsistentes plurium corporum rationé suscipiunt: multa autem corpora impossibile est simul esse. Non igitur in qualibet parte corporis misti erunt quatuor elementa, & sic non erit vera mistio, sed secundum sensum, sicut accidit in congregatione inuisibilium, siue insensibilium corporum propter paruitatem. Amplius, omnis forma substantialis propriam requirit dispositionem in materia, sine qua esse non potest: vnde alteratio est via ad generationem & corruptionem. Impossibile est autem in idem conuenire propriam dispositionem quæ requiritur ad formam E ignis, & quæ requiritur ad formam aquæ, quia secundum tales dispositiones ignis & aqua sunt contraria: contraria autem impossibile est simul esse in eodem adæquate. Impossibile est igitur quód in eadem parte misti sint formæ substantiales ignis & aquæ. Si igitur mistum fiat remanentibus formis substantialibus simplicium corporum, sequitur quód nó sit vera mistio, sed ad sensum solum quasi iuxta se positis partibus insensibilibus propter paruitatem. Quidam autem volentes vtrasque rationes euitare, in maius inconueniens inciderunt. Vt enim mistiones elementorum ab eorum corruptione distinguerent, dixerunt formas quidem substantiales elementorum rema-

nere

nere in misto aliqualiter : sed ne cogerentur dicere esse mistionem ad sensum, & non secundum veritatem, posuerunt quòd formæ elementorum non remanent in misto secundum suum complementum, sed in quoddam medium reducantur. Dicunt enim quod formæ elementorum suscipiunt magis & minus, & habent contrarietatem adinuicem. Sed quia hoc palam repugnat opinioni & dictis Philosophi dicentis in prædicamentis, quòd substantiæ nihil est contrarium, & quòd non suscipit magis & minus, vlterius procedunt & dicunt, quòd formæ elementorum sunt imperfectissimæ, vt pote materiæ primæ propinquiores : vnde sunt mediæ inter formas substantiales & accidentales, & sic inquantum accedunt ad naturam formarum accidentalium magis & minus suscipere possunt, licet habeant contrarietatem adinuicem. Hæc autem positio multipliciter est improbabilis. Primo, quia esse aliquid medium inter substantiam & accidens est omnino impossibile : esset enim medium inter affirmationem & negationem. Proprium enim accidentis est esse in subiecto, substantiæ verò in subiecto non esse : formæ autem substantiales sunt quidem in materia, non autem in subiecto. Nam subiectum est hoc aliquid, forma autem substantialis est quæ facit subiectum hoc aliquid, non autem præsupponit illud. Item, ridiculum est dicere medium esse inter ea quæ non sunt vnius generis, quia medium & extrema oportet eiusdem generis esse, vt probatur in 10. Meta. Nihil ergo potest esse medium inter substantiam & accidens. Deinde impossibile est formas substantiales elementorum suscipere magis & minus. Omnis enim forma suscipiens magis & minus est diuisibilis per accidens, inquantum scilicet potest eam subiectum participare magis & minus. Secundum id autem quod est diuisibile per se, vel per accidens contingit esse motum continuum, vt patet in 6. physicorum, est enim loci mutatio, & augmentum, & decrementum secundum locum & quantitatem quæ sunt per se diuisibilia : alteratio autem secundum qualitates quæ suscipiunt magis & minus, vt calidum & album. Si igitur formæ elementorum suscipiunt magis & minus, tam generatio quàm corruptio elementorum erit motus continuus, quod est impossibile. Nam motus continuus non est nisi in tribus generibus scilicet quantitate, qualitate, & vbi, vt probatur in 5. physicor. Amplius, omnis differentia secundum formam substantialem variat speciem, quòd autem suscipit magis & minus, differt ab eo quod est minus, & quodammodo est ei contrarium, vt magis album & minus album. Si igitur forma substantialis ignis suscipit magis & minus, magis facta, vel minus facta speciem variabit, nec erit eadem forma, sed alia. Hinc est quod dicit Philosophus in 8. Meta. quòd sicut in numeris variatur species per additionem & subtractionem, ita in substantijs. Oportet ergo alium modum inuenire, quo veritas saluetur mistionis, & elementa non totaliter corrumpantur, sed aliqualiter in misto permaneant. Considerandum est igitur, quòd qualitates actiuæ & passiuæ elementorum sunt adinuicem contrariæ, & suscipiunt magis & minus. Ex contrarijs autem qualitatibus suscipientibus magis & minus constitui potest media qualitas, quæ vtriusque sapiat extremi naturam, sicut pallidum inter album & nigrum, & tepidum inter calidum & frigidum. Sic igitur remissis excellentijs qualitatum elementarium constituitur ex eis quædam qualitas media, quæ est propria qualitas corporis misti differens tamen in diuersis secundum diuersam mistionis proportionis proportionem. Et hæc quidem qualitas est propria dispositio ad formam corporis misti, sicut qualitas simplex ad formam corporis simplicis. Sicut igitur extrema inueniuntur in medio, quod participat vtriusque naturam, sic qualitates simplicium corporum inueniuntur in propria qualitate corporis misti. Qualitas autem corporis simplicis est quidem aliud à forma substantiali ipsius, agit tamen in virtute formæ sub-

F stantialis, alioquin calor calefaceret tantum, non autem per eius virtutem forma substantialis educeretur in actū, cum nihil agat extra suam speciem. Sic igitur virtutes formarum substantialium simplicium corporum saluantur in corporibus mistis. Sunt igitur formæ elementorum in mistis non actu, sed virtute: & hoc est quod dicit Philo. in 1. de generatione. Non igitur manent elementa in misto actu, vt corpus & album, nec corrumpuntur, nec alteratur ambo, nec alterum, saluatur enim virtus eorum.

Explicit Opusculum Trigesimum tertium, beati Thomæ de Aquin. de mistione elementorum.

EIVSDEM DOCTORIS

G ## OPVSCVLVM XXXIIII.

De occultis operibus naturæ ad quendam militem.

VONIAM in quibusdam naturalibus corporibus quædam naturales actiones apparent, quarum principia maxime apprehendi non possunt, requisiuit à me vestra dilectio, vt quid super his mihi videatur, transcriberem. Videmus siquidem quod corpus elemētorum in se do-
H minantium motus sequitur, puta quòd lapis mouetur ad medium secundum proprietatem terræ dominantis in eo. Metalla etiam secundum proprietatem aquæ habent frigidandi virtutem. Quæcunque igitur actiones & motus elementatorum corporum sunt secundum proprietatem & virtutem elementorum, ex quibus talia corpora componuntur : tales autem actiones & motus habent manifestam originem, de qua nulla emergit dubitatio. Sunt autem quædam operationes talium corporum, quæ à virtutibus elementorum causari non possunt, puta quòd magnes attrahit ferrum, & quòd quędam medicinę quosdam determinatos humores purgant, & determinatis corporis partibus. Oportet igitur tales actiones in altiora principia reducere. Est autem considerandum, quòd aliquod agens inferius secundum superioris agentis virtutem du-
I pliciter agit, vel mouetur. Vno modo, inquantum actio procedit ab eo secundum formam, vel virtutem sibi impressam à superiori agente, sicut luna illuminata per lumen à sole receptum. Alio modo, agit per solam virtutem superioris agentis nulla forma recepta ad agendum, sed per solum motum à superiori agente mouetur, sicut carpentator vtitur serra ad secandum. Quæ quidem sectio est principaliter actio artificis, secundario verò serræ inquantum ab artifice mouetur, non quòd talis actio sequatur aliquam formam, vel virtutem quæ in serra remaneat post motionem artificis. Si qua enim elementaria corpora à superioribus agentibus aliquas actiones, vel motus participant, oportet altero dictorum modorum hoc esse, s. q. tales actiones consequantur aliquas formas, vel virtutes impressas corporibus elementatis à superioribus agenti-
K bus; vel quòd tales actiones consequantur solam motionem elementatorū corporum à dictis agentibus. Superiora autē agentia, quæ naturam elementorum & elementatorum excedunt sunt non solum corpora cœlestia, sed etiam superiores substantię separatę. Ex vtrisq; autem aliquæ actiones, vel motus in corporibus inferioribus inueniuntur, quæ non procedunt ab aliqua forma inferioribus corporibus impressa, sed solum ex superiorum agentium motione. Aqua enim maris fluens & refluens talem motum sortitur præter proprietatem elementi ex vir-

tute

tute lunæ, non per aliquam formam sibi impressam, sed ex lunæ motione, qua scilicet aqua mouetur à luna. Apparent etiam quarundam nigromanticarum imaginum quidam effectus, qui procedunt non ab aliquibus formis quas susceperint dictæ imagines, sed à dęmonum actione qui in dictis imaginibus operantur: quod quidem quandoque contingere credimus operatione diuina, vel bonorum angelorum. Quòd enim ad vmbram Petri apostoli sanarentur infirmi, vel ad tactum reliquiarum alicuius sancti aliqua ægritudo pellatur, non fit per aliquam formam his corporibus inditam, sed solum per operationem diuinam, quæ his corporibus vtitur ad tales effectus. Patet autem non omnes operationes corporum elementatorum occultas operationes habētium esse tales. Primo quidem, quia dictæ operationes quæ non consequuntur aliquam formam impressam, non inueniuntur communiter in omnibus quę sunt eiusdem speciei. Non enim omnes os, nec omnes reliquiæ sanctorum tangendo sanant, sed aliquorum, & aliquando: nec omnes imagines huiusmodi habent effectus, nec omnis aqua fluit & refluit secundum motum lunæ. Quędam verò operationes occultę in quibusdam inueniuntur corporibus, quæ similiter inueniuntur in omnibus quæ sunt eiusdem speciei, sicut omnis magnes attrahit ferrum: vnde relinquitur tales operationes consequi aliquod intrinsecum principium commune habentibus hanc speciem. Deinde operationes de quibus suprà dictum est, non semper ex huiusmodi habitibus procedunt: cuius euidens signum est, quòd non proueniunt ex aliqua virtute indita & permanēte, sed solo motu alicuius superioris agentis, sicut serra non semper secat lignum sibi coniunctum, sed solum quando ad hunc effectum ab artifice mouetur. Quædam verò operationes occultæ sunt corporum inferiorum, quæ quandocúque adhibentur suis passiuis, similes effectus producunt, sicut reubarbarum semper purgat determinatum humorem: vnde relinquitur talem actionem prouenire ex aliqua virtute indita & permanente in tali corpore. Restat autē considerare, quod sit istud principium intrinsecum permanens à quo tales operationes procedunt. Patet autem hoc principium potentiam quandam esse. Potentiam enim dicimus principium intrinsecum quo agens agit, vel patiens patitur, quæ quidem potentia secundum quod refertur ad vltimum in quo aliquid potest, accipit nomen & rationē virtutis. Talis autem virtus quæ est talium actionum, vel passionum principium, maxime ostenditur ex forma rei specifica deriuari. Omne enim accidens, quod est alicuius speciei proprium, deriuatur ex principijs essentialibus illius speciei. Et inde est quòd ad demonstrandum proprias passiones de suis subiectis, accipimus pro causa diffinitionem designantem essentialia principia rei. Est autem essentiæ & quidditatis principium forma in determinata materia existens. Oportet igitur tales virtutes procedere à formis talium rerum secundum quod in proprijs materijs existunt. Deinde cum natura rei dicatur forma, vel materia illius, si qua virtus rei ab his non deriuetur, non erit tali rei naturalis virtus, & per consequens nec actio, vel passio à tali virtute procedens erit naturalis: tales autem actiones quæ sunt pter naturam nō sunt diuturnæ, sicut qđ aqua calefacta calefacit. Actiones autem occultæ de quibus nūc loquimur, eodem modo se habent semper, vel vt frequenter. Relinquitur ergo virtutes quæ sunt harum actionum principia, essentiales esse, & à forma procedere secundum quod in tali materia existit. Formarum autem substantialium Platonici quidem principium attribuebant in substantijs separatis, quas species, vel ideas vocabant, quarum imagines dicebant esse formas naturales materiæ impressas: sed hoc principium nō potest sufficere. Primo quidem, quia oportet faciens simile esse facto: id autem quod fit in rebus naturalibus non est forma, sed compositum ex materia & forma, ad hoc enim aliquid fit, vt sit. Propriè autem esse dicitur compositum subsistens: forma autem dicitur esse, vt

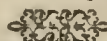
A quo aliquid est. Non igitur forma propriè est id quod fit, sed compositum. Id igitur quod facit res naturales esse, non est formæ tantum, sed compositum. Deinde formas absque materia existentes oportet immobiles esse, quia motus est actus existentis in potentia, quod primæ materiæ conuenit, vnde oportet quòd semper eodem modo se habeant. A causa autem eodem modo se habente procedunt formæ eodem modo se habentes: quòd quidem in formis inferiorum corporum non apparet propter generationem & corruptionem talium corporū. Relinquitur igitur quòd principia formarum talium corporum corruptibilium sunt corpora cœlestia, quę diuersimode se habentia secundum accessum & recessum, generationem & corruptionem causant in his inferioribus. Procedunt tamen tales formæ à substantijs separatis vt à primis principijs, B quæ mediante virtute & motu corporum cœlestium imprimunt formas apud se intellectas in materiam corporalem. Et quia actiones & virtutes corporum naturalium ex formis specificis causari ostendimus, consequens est quòd vlterius reducantur, sicut in altiora principia, in corpora cœlestia, vel in virtute cęlestium corporum, & adhuc vlterius in substantias separatas intellectuales: vtrorumq; autem horum principiorum vestigium quoddam apparet in ipsis naturalium rerum operationibus. Nam quod talia natura opera fiant cum quadam transmutatione, & secundum certum cuiusdam temporis spatium prouenit ex corpore cœlesti, per cuius motum temporis mensura diffinitur: sed à substantijs separatis intellectualibus inuenitur in naturæ operationibus, quod determinatis vijs ad determinatos fines rerum ordine & congruentissimo modo C procedunt, sicut & ea quæ fiunt ab arte, ita quòd totum opus naturæ videtur opus esse cuiusdam sapientis, propter quod natura dicitur sagaciter operari. Opus autē sapientis oportet esse ordinatum. Hoc enim propriè ad sapientem dicimus pertinere, vt omnia congruo ordine disponat. Quia igitur formæ inferiorum corporum proueniunt ex sapientia substantiæ separatæ mediante virtute & motu corporum cœlestium, oportet in his formis inferiorum corporum, quemdam ordinem inueniri, ita scilicet, quòd quædam sint imperfectiores & materiæ propinquiores, quædam autem perfectiores & proximiores superioribus agentibus. Imperfectissimæ vero formæ, & maxime materiæ propinquæ, sunt formæ elementorum, ex quibus inferiora corpora componuntur materialiter: quæ quidem tanto sunt nobiliora, quanto à contrarietate ele- D mentorum magis recedentia, ad quandam æqualitatem mistionis accedunt, propter quam quodammodo assimilantur corporibus cœlestibus, quæ sunt ab omni contrarietate aliena. Illud autem quod est ex contrarijs compositum, neutrum est actu contrariorum, sed potentia tantum. Et ideo quanto talia corpora ad maiorem æqualitatem mistionis accedunt, tanto nobiliorem formam sortiuntur à Deo quale est corpus humanum, quod est temperatissimæ mistionis, vt probat bonitas tactus in hominibus, nobilissimam formam habet, scilicet animam rationalem, virtutes autem & actiones oportet formis proportionari à quibus procedunt: & inde est quod formas elementorum quæ sunt maxime materiales, consequuntur E qualitates actiuæ & passiuæ, puta, calidum, frigidum, humidum, siccum, & alia similia quæ pertinent ad materiæ dispositionem. Formæ vero mistorum, scilicet inanimatorum corporum, puta lapidum, metallorum, mineralium propter virtutes & actiones quas ab elementis participant ex quibus componuntur, quasdam alias virtutes & actiones nobiliores habent consequentes formas eorum specificas, puta, quòd aurum lætificat cor, sapphyrus sanguinem constringit, & sic semper ascendendo quanto formæ specificę sunt nobiliores, tanto virtutes & operationes ex eis procedentes excellentiores existunt intantum quòd nobilissima forma, quæ est anima rationalis, habet virtutem & operationem intellectiuam, quæ non solum

transcen-

transcendunt virtutem & actionem elementorum, sed F etiam omnem virtutem & actionem corporalem. Ex extremis autem formis oportet de medijs iudicium sentire. Sicut enim virtus calefaciendi & infrigidandi est in igne & aqua consequens proprias eorum formas, & virtus & actio intellectualis in homine consequens animam rationalem: ita omnes virtutes & actiones mediorum corporum transcendentes virtutes elementorum consequuntur eorum proprias formas, & reducũtur sicut in altiora principia in virtutes corporum cœlestium, & adhuc altius in substantias separatas. Ex talibus enim principijs formæ inferiorum corporum deriuantur excepta sola rationali anima, quæ ita ab immateriali causa procedit, scilicet à Deo, quòd nullo modo causatur ex virtute corporum cœlestium, alioquin non posset habere virtutem & operationem intellectualem à corpore penitus absolutã. Quia igitur tales virtutes & operationes à forma specifica deriuantur, quæ est cõmunis omnibus indiuiduis eiusdem spe G ciei, non est possibile quòd aliquod indiuiduum alicuius speciei aliquam talem virtutem, vel actionem obtineat, præter alia in diuidua eiusdẽ speciei, ex hoc scilicet quòd est sub determinato situ corporum cœlestium generatum. Possibile tamen est quòd in vno indiuiduo eiusdem speciei virtus & operatio consequens speciem remissius, vel intentius inueniatur secundum diuersam dispositionem materiæ, & diuersum situm corporum cœlestium in generatione huius, vel illius indiuidui. Ex hoc autem vlterius patet, quòd formæ artificiales sunt accidentia quædam, quæ non consequuntur speciem. Non enim potest esse quòd aliquod artificiatum aliquam operationẽ & virtutem à corpore cœlesti in sua operatione participet, vel sortiatur ad producendum ex virtute indita aliquos effectus naturales transcendentes elemẽtorum virtutes. Tales H autem virtutes si quæ essent in artificiatis, ex cœlestibus corporibus nullã formam consequerentur, cũ forma artificis aliud nihil sit quàm ordo, compositio, & figura, ex quibus prodire non possunt tales virtutes & actiones: vnde patet quòd si quas tales virtutes artificiata perficiãt, puta, quòd ad aliquam sculpturam moriantur serpentes, aut immobilitentur animalia, vel lædantur, non procedit hoc ab aliqua virtute indita & permanenti, sed ex virtute agentis extrinseci, quod vtitur talibus sicut instrumentis ad suum effectum. Nec potest dici quòd tales actiones proueniant ex virtute corporum cœlestium, quia naturaliter agunt in illa inferiora, & ex eo quòd aliquod corpus sic, vel sic figuretur, nullam idoneitatem maiorem, vel minorem habet ad recipiendum impressionem naturalis agentis. Vnde nõ est possibile quòd imagines, vel sculpturæ quæ fiunt I ad aliquos effectus singulares producendos, efficaciam habeant ex corporibus cœlestibus, licet sub certis constellationibus fieri videantur, sed solum ab aliquibus superioribus agentibus, qui per imagines & sculpturas operantur. Sicut autẽ imagines ex materia naturali fiunt, sed formam sortiuntur ex arte: ita & verba humana materiam quidem habent naturalem scilicet sonos ab hominis ore prolatos, sed significationem quasi formam habent ab intellectu suas conceptiones per tales sonos exprimente. Vnde pari ratione nec verba humana habent efficaciam ad aliquam immutationem corporis naturalis ex virtute alicuius causæ naturalis, sed solum ex aliqua spirituali substantia. Hæ enim actiones quæ per talia verba fiunt, vel k per qualcunque imagines, vel sculpturas, vel quæuis talia, non sunt naturales, vtpote nõ procedentes à virtute intrinseca sed tantum extrinseca, sed sunt ad superstitionem pertinentes. Actiones verò quas supra diximus consequi formas corporum, sunt naturales, vtpote ex principijs intrinsecis procedentes. Et hæc de operationibus & actionibus occultis ad præsens dicta sufficiant.

Explicit Opusculum trigesimumquartum S. Thomæ Aquinatis, de occultis operationibus naturæ.

EIUSDEM DOCTORIS OPUSCULUM TRIGESIMUMQUINTUM,

De motu cordis, ad magistrum Philippum.

QVIA omne quod mouetur, necesse est habere motorẽ, dubitabile videtur quid moueat cor, & qualis sit eius motus: nõ enim videtur eius motus esse ab anima. Ab anima enim nutritiua non mouetur, quia animæ nutritiuæ operationes sunt generare, alimento vti, & augmentatio & diminutio, quorum nullum motus cordis esse videtur: hæc etiam anima plantis inest. Motus autem cordis animalium proprius est. Nec etiam animæ sensitiuæ motus esse videtur nec intellectiuæ, quia intellectus & sensus nõ mouent nisi mediante appetitu: motus autem cordis inuoluntarius est. Sed nec naturalis esse videtur, cum sit ad contrarias partes. Componitur enim ex pulsu & tractu: motus autem naturalis ad vnam partem est, vt ignis mouetur tantum sursum, & terra deorsum. Dicere autem motum cordis esse violentum, est omnino extra rationem. Manifeste enim hoc motu subtracto, subtrahitur, siue moritur animal, cum tamen nullum violentum conseruet naturam. Videtur autem hic motus maxime naturalis esse cum vita animalis, & hic motus se inseparabiliter consequatur. Dicunt autem quidam hunc motum naturalem esse non ab aliqua particulari natura animalis intrinseca, sed ab aliqua natura vniuersali, vel ab intelligentia: sed hoc ridiculum est. In omnibus enim rebus naturalibus propriæ passiones alicuius generis, vel speciei aliquod principium intrinsecum consequuntur. Naturalia enim sunt quorum principium motus in ipsis est: nihil autem proprium magis est animalibus, quàm motus cordis, quo cessante perit eorum vita. sequitur igitur inesse ipsis animalibus aliquod principium talis motus. Adhuc, si aliqui motus in corporibus inferioribus ex natura vniuersali causentur, non semper eis adsunt, sicut in fluxu & refluxu maris patet, qui sequuntur motum lunæ, & secundum ipsam variantur motus autem cordis semper adest animali: non est ergo à causa separata tantum, sed ab aliquo intrinseco principio. Dicunt autem alij principium huius motus in animali esse calorem, qui per spiritum generatus mouet cor: sed hoc irrationabile est. Illud enim quod est in aliqua re principalius, oportet esse causam: principalius autem in animali videtur esse motus cordis & magis contemporaneum vitæ, quàm quæuis alteratio secundũ calorem. non ergo alteratio secundum calorem est causa motus cordis, sed potius econtra, motus cordis est causa talis alterationis: vnde Philosophus in li. de motu animalium dicit, Oportet quòd futurum est mouere non alteratione tale esse. Item animal perfectum, quod est mouens seipsum, maxime accedit ad similitudinem totius vniuersi. Vnde & homo qui est perfectissimus animalium, dicitur à quibusdam minor mundus. In vniuerso autem primus motus est motus localis, qui est causa alterationis, & aliorum motuum, vnde & in animali magis videtur motus localis esse alterationis principium, quàm econtra: vnde & Philosophus in 8. physicorum hanc similitudinem sequẽs, dicit, quod motus est vt vita quædam natura existentibus omnibus. Adhuc, quod est per se, prius est eo quod est per accidens: primus autẽ motus animalis, est motus cordis, calor autem non mouet localiter nisi per accidens. Per se enim caloris est alterare, per accidens autem mouere secundum locum. Ridiculum igitur est dicere, quòd calor sit principium motus cordis, sed oportet ei assignare causam

sam quæ per se possit esse principium motus localis. Principium ergo huius considerationis hinc oportet accipere, quòd sicut Philosophus dicit in octauo physic. Quorumcunque principium motus in seipsis est, hoc natura dicimus moueri, vnde animal quidem totum natura seipsum mouet, corpus autem eius contingit & natura, & extra naturam moueri: differt enim secundum qualem motum quod mouetur eueniat, & ex quali elemento constet. Cum enim animal mouetur deorsum, est quidam motus naturalis & toti animali, & corpori, eo quòd in corpore animalis elementum graue prædominatur, cuius natura est moueri deorsum. Cum autem animal mouetur sursum, est quidem motus naturalis animali, quia est à principio eius intrinseco, quod est anima, non tamen est naturalis corpori graui, vnde & magis fatigatur animal in hoc motu. Motus autem secundum locum in animalibus causatur appetitu, & apprehensione sensitiua, vel intellectiua, vt Philosophus docet in 3. de anima. In alijs igitur animalibus totus processus motus naturalis est: non enim agunt à proposito, sed à natura. Naturaliter enim hirundo facit nidum, & aranea telam. Solius autem hominis est à proposito operari, & non à natura, sed tamen cuiuslibet operationis suæ principium naturale est. Licet enim conclusiones scientiarum speculatiuarum & practicarum non naturaliter sciat, sed ratiocinando inueniat, prima tamen principia indemonstrabilia sunt ei naturaliter nota, ex quibus ad alia scienda procedat. Similiter ex parte appetitus appetere vltimum finem, qui est felicitas est homini naturale, & fugere miseriam: sed appetere alia non est ei naturale, sed ex appetitu vltimi finis procedit in appetitum aliorum. Sic enim est finis in appetibilibus, sicut principium indemonstrabile in intellectualibus, vt dicitur. 2. physico. Sic ergo cum motus omnium aliorum membrorum ex motu cordis causetur, vt probat Philosophus in li. de motu animalium, motus quidem alij possunt esse voluntarij, sed primus motus qui est cordis est naturalis. Oportet autem considerare, quòd motus sursum est naturalis igni, eo quòd consequitur formam eius: vnde & generans, quod dat formam, est per se mouens secundum locum. Sicut autem formam elementi consequitur aliquis motus naturalis, sic nihil prohibet alias formas sequi alios motus naturales. Videmus enim quod ferrum naturaliter mouetur ad magnetem, qui tamen motus nõ est ei naturalis secundum rationem grauis & leuis, sed secundum quod habet talem formam. Sic igitur & animal inquantum habet talem formam quæ est anima, nihil prohibet habere aliquem motum naturalem, & mouens hunc motum est quod dat formam. Dico autem motum naturalem animalis eum qui est cordis, quia vt Philosophus dicit in lib. de motu animalium. existimandum est constare animal quemadmodum ciuitatem bene ac legitime rectam. In ciuitate enim quando semel stabilitus fuerit ordo, nihil est opus separato monarcha, quẽ oporteat adesse ad singula eorum quæ fiũt, sed quilibet facit quæ ipsius sunt, vt ordinatum est, & fit hoc post hoc propter consuetudinem. In animalibus autem idem hoc per naturam fit, & quia natum est vnumquodque sic constantium facere proprium opus, vt nihil opus sit in vnoquoque esse animam, scilicet inquantum est principium motus, sed in quodam principio cordis existente alia quidem viuere, eo quòd apta nata sunt facere propriũ opus propter naturam. Sic igitur motus cordis est naturalis quasi consequẽs animam, inquantum est forma talis corporis, & principaliter cordis. Et forte secundum hunc intellectum dixerunt quidam motum cordis esse ab intelligentia, inquantum posuerunt animam ab intelligentia esse, sicut Philosophus dicit in 8. physi. motum grauium & leuium esse a generante, inquantum dat formam, quæ est motus principium. Omnis autem proprietas & motus consequitur aliquam formam secundum conditionem ipsius. Sicut formam nobilissimi elementi, puta ignis, consequitur motus ad locum nobilissimum, qui est sursum. Forma autem nobilissima in inferioribus est anima quæ maxime acceditad similitudinem principij motus cœli: vnde & motus ipsam consequens simillimus est motui cœli; sic enim est motus cordis in animali, sicut motus cœli in mundo: sed tamen oportet motum cordis à motu cœli deficere sicut principiatum deficit à principio. Est autem motus cœli circularis & continuus, & hoc ei competit inquantum est principium omnium motuum mundi. Accessu enim & recessu corpus cœleste imponit rebus principium & finem essendi, & sua continuitate conseruat ordinem in motibus, qui non sunt semper. Motus autem cordis principium est omnium motuum qui sunt in animali: vnde Philosophus in 3. de partibus animalium dicit, quòd motus delectabilium & tristium, & totaliter omnes sensus hinc incipientes videntur, scilicet in corde, & ad hoc terminari. Vnde ad hoc quòd cor esset principium & finis omnium motuum qui sunt in animali, habuit quendam motum non circularem, sed similem circulari, compositum scilicet ex tractu & pulsu. Vnde Philosophus dicit in 3. de anima, quòd mouens organice est vbi est principium & finis idem. Omnia autem pulsu & tractu mouentur, propter quod oportet sicut in circulo manere aliquid, & hinc incipere motum. Est etiam ille motus continuus durante vita animalis, nisi inquantum necesse est intercidere morulam mediam inter pulsum & tractum, eo quòd deficiat à motu circulari. Per hoc ergo de facili soluuntur quæ in contrarium obijci possunt. Neque enim dicimus motum cordis esse cordi naturalem inquantum est graue, vel leue, sed inquantum est animatũ tali anima: & duo motus qui videntur contrarij sunt quasi partes vnius motus compositi ex vtroque, inquantum deficit à simplicitate motus circularis, quem tamen imitatur inquãtum est ab eodem in idem, & sic non est inconueniens si quodãmodo sit ad diuersas partes, quia & motus circularis aliqualiter sic est. Nec etiam oportet, q̃ causetur ex apprehensione & appetitu, licet sit ab anima sensitiua. Non enim causatur ab anima sensitiua per operationem suam, sed inquantum est forma & natura talis corporis. Motus autem progressiuus animalis causatur per operationem sensus & appetitus: & propter hoc medici distinguũt operationes vitales ab operationibus animalibus, & dicunt quòd cessantibus animalibus remanent vitales, vitales appellãtes quæ motum cordis concomitantur, quibus cessantibus cessat vita, & hoc rationabiliter. Viuere enim viuentibus est esse, vt dicitur. 2. de anima: esse autem cuique est à propria forma. Hoc autem differt inter principium motus cœli & animam, quia illud principium non mouetur per se, neque per accidẽs: anima autem sensitiua licet non moueatur per se, mouetur tamen per accidens, vnde proueniunt in ipsa diuersæ apprehensiones & affectiones. Vnde motus cœli semper est vniformis, motus autem cordis variatur secundum diuersas affectiones & apprehensiones animæ. Non enim affectiones animæ causantur ab alterationibus cordis, sed potius causant eas, vnde in passionibus animæ, puta in ira: formale est, quod est ex parte affectionis, scilicet quòd sit appetitus vindictæ: materiale autem quod pertinet ad motum cordis, puta, quod sit accensio sanguinis circa cor. Non autem in rebus naturalibus forma est propter materiam, sed econtra, vt patet. 3. physi. sed in materia est dispositio ad formam. Non ergo propter hoc aliquis vindictam appetit, quia sanguis circa cor accendatur, sed ex hoc aliquis est ad irã dispositus: irascitur autem ex appetitu vindictæ. Licet autem aliqua variatio accidat in motu cordis ex apprehensione diuersa, & affectione, non tamen illa variatio motus est voluntaria, sed inuoluntaria, quia non fit per imperium volũtatis. Dicit enim Philosophus in lib. de causa motus animalium, quod multotiens apparente aliquo, nõ tamen iubente intellectu, mouetur cor, & pudenda, & huius causam assignat: quia necesse est alterari alteratione naturali animalia, alteratis autem partibus, hoc quidem augeri,

augeri, hoc autem decrementum pati, vt iam moueatur & permutetur natis haberi permutationibus inuicē. Causæ autem motuum animalis caliditas & frigiditas, quæ de foris & intus existentes naturales & præter rationem vtique facti motus dictarum partium, idest, cordis & pudendi alteratione incidente fiunt. Intellectus enim & phantasia passionem afferunt, vt concupiscentiæ, iræ, & huiusmodi, ex quibus cor calescit, vel infrigidatur; & hæc de motu cordis dicta sufficiant.

Explicit Opusculum trigesimumquintum beati Thomæ Aquinatis, de motu cordis.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XXXVI.

DE INSTANTIBVS.

CAP. I.

Quid sit tempus, & qualiter tempus in istis inferioribus participatur, & quæ sit angelorum & eorum operationum mensura.

VONIAM omnem durationem concomitatur instans, ideo ad naturam durationis aperiendam, de natura instantis oportet aliquid dicere. Horum enim alterius notitia ad alterius cognitionem valet: & quia composita sunt nobis notiora simplicibus, & diuisibilia indiuisibilibus, ideo à temporis notitia incipiendum est, vt per ipsum ad instantis cognitionem, & inde ad diuersarum durationum notitiam facilius possit peruenire. Sciendum est ergo primo, quòd tempus dicitur. 4. phy. numerus motus. Licet enim nihil sentiamus per aliquem sensum exteriorem nisi aliquo motu facto circa corpus, tamen solâ cogitationū successione potest anima prius & posterius percipere in ipsa successione: & ita necessario in successione apprehendit anima duo, vel tria, vel plura, & iste numerus apprehensus in successione est tempus. Sed hoc dubitationem habet. Cum enim tempus sequatur motum primi mobilis vt eius propria mensura, actio autem animæ primo mobili non subiaciet, cum non perficiatur organo corporali, sola enim corpora primo corpori & eius motui subiacent, videtur secundum actionem animæ tempus nō posse percipi, nisi aliqua transmutatio circa corpus contingat. Ad huius ergo euidentiam considerandum est, quòd est vnus primus motus, qui est causa omnis motus secundi: & ideo quæcunque transmutationes sunt circa ista corpora inferiora, fiunt ab illa prima transmutatione. in actionibus autē animę, licet non sit transmutatio ex parte ipsius animæ, tamen est transmutatio ex parte phantasmatum, per quorum naturam in cogitationibus animę est continuum, & tempus, sicut dicitur in 3. lib. de anima: & ideo anima in suis cogitationibus percipit successionem continuam & apprehendit prius & posterius in ea, & in hoc consistit ratio tēporis. Tempus. n. est numerus prioris & posterioris in motu, & ab vnitate primi motus habet tempus vnitatem. Comparatur. n. tempus ad primum motum non solum vt mensura ad mensuratum, sed etiam vt accidens ad subiectum. Impossibile est autem in vno subiecto esse plura accidentia eiusdem speciei, sicut in vna parte superficiei non possunt simul esse duæ albedines. Motus autem primus est vnus & vniformis, vnde tēpus oportet esse vnum. Ad alias autem transmutationes cōparatur tempus solum vt mensura: vnum. n. potest esse mensura plurium, vt vna virga pluriū pannorum: & ideo tempus non multiplicatur ad multiplicationem inferiorum transmutationum, sed manet vnum ipsis multiplicatis. Ex quibus patet, q in substantijs separatis, quæ non intelligunt cum continuo & phantasmate, non est tempus in cuius diffinitione

B cadit motus, qui est subiectū temporis, à quo tempus habet quòd sit continuum: In diffinitione enim temporis ponitur numerus vt formale & vt genus, & motus ponitur oblique vt eius subiectum & loco differentiæ: semper enim cum accidētia in abstracto diffiniuntur, ponitur subiectum loco differentiæ, sicut simitas dicitur nasi curuitas. Secundo nanque loco debet semper differentia in diffinitione poni, & inde est quòd tempus non est absolute numerus sicut duo, vel tria, sed est numerus applicatus rebus, sicut duæ vlnæ panni, & huiusmodi. In substātijs autē separatis non est subiectum temporis sic dicti: vnde mensura actionis in eis non habet aliquam continuationem à materia, nec ab aliquo exteriori. Sed quia nō potest ab eis apprehendi simul nisi vnum, oportet quòd in apprehensione plurium cadat successio prioris & posterioris, sed
G totum hoc est discretum, & non continuum: & tempus est in actionibus earum secundum similitudinem eius quod est formale in eo, non autem secundum eius materiale, à quo habet esse continuum: ideo tempus quo mensuratur successio in actionibus angelorum, est ex indiuisibilibus, sicut numerus componitur ex vnitatibus quæ sunt indiuisibilia quędam. Illa autem indiuisibilia non pertinent ad genus quantitatis, sicut vnitates pertinent, & hoc de facili cognoscitur si natura nostri temporis consideretur. Sciendū est ergo quòd cum ratio mēsurę primo inueniatur in quātitate discreta, & per eius naturam in continua, nihil poterit habere rationem mensuræ in quantitate continua nisi ex adiunctione quantitatis discretæ: & ideo tempus, quod est mensura motus, à quo habet cōtinuitatem, sicut à subiecto formaliter est numerus, & per hoc est mensura, quāuis esse habeat per motum, sicut accidens à suo subiecto. Si ergo tempus nostrum consideretur formaliter, est nu-
H merus, siue etiam quantitas discreta, sed ratione sui subiecti est quantitas continua, vnde tempus non est numerus absolutus, sed applicatus rebus. Quātitas autē discreta habet originem à quantitate continua, vt dicitur 3. phy. propter diuisionem enim continui est additio in numero: nec forent duę vnitates facientes numerum aliquarum rerum, nisi illæ res essent diuisæ ab inuicem, in se tamen retinētes vnitatē. Diuisio autem rerum singularium eiusdem speciei est per materiam non per formam, cum species sequatur formam. species autem vna est. In angelis autem materia non est, & ideo substantię separatę à philosophis vocantur, ex quo patet quòd mensura actionum in angelis cum insit eis vt in subiecto, non pertinet ad quantitatē discretam. Diuisio enim & numerositas quæ est in eis, est solutio formalis, & nullo modo materialis, cum tot sint in
I eis species quot indiuidua, & ideo multitudo quæ est in eis, est de transcendentibus. Certum est enim q vnum & multa diuidunt ens, & patet quòd illud vnum & multa nō sunt in aliquo genere determinata, puta, in quantitate, cū vnitas talis & multitudo possit reperiri vbi nulla est quantitas, vt in angelis. Tempus autem quod mensurat eorum actiones non est continuum, nec numerus qui est quantitas discreta, cum ista oriatur à continua, sed est numerus qui est multitudo q̄ est de transcendentibus, & ex talibus indiuisibilibus componi habet: & ideo non oportet inter duas eius actiones quæ perficiuntur in diuersis indiuisibilibus illius temporis, aliquod medium cadere. Possunt enim duæ actiones immediate sibi succedere, sicut & duæ
K vnitates. Solum enim inter duo indiuisibilia tēporis nostri quod ex talibus componi non potest, cum sit continuum, cadit medium: sed si ex eis componeretur tempus nostrū, nil caderet medium, quia partes rei immediate coirent, & ideo instantia in tempore nostro non sunt partes, cum sibi inuicem immediate succedere non possint. Ex dictis ergo manifestum est non esse transitū, cum angelus aliquid morose intelligit, sicut quando intelligit duo successiue. Apud nos autem successio quædam est, quando intelligimus vnum continue, sicut quando intelligimus plura successiue, & huius ratio dicta est: quia tempus quod mensurat

ſura t actiones noſtras, non eſt in eis ſicut in ſubiecto, ſed eſt menſura earum tantum. In motu verò primo eſt ſicut in ſubiecto, & ab illo habet tranſitum per naturam, qua ſubiectum eius eſt cum eſſentia motus ſicut in quodam tranſitu: & ideo quando intelligimus aliquod indiuiſibile, puta A. oportet quòd ipſum ſolum ſimul intelligamus, cum non habeat quid prius & quid poſterius intelligatur. eſt enim indiuiſibile: ſi moroſe intelligatur, & quieſcat intellectus illud intelligendo, & aliud non transeundo, menſura actionis noſtræ nullum tranſitum habebit, cũ ipſa ſit tota ſimul. Natura enim menſuræ intrinſecæ eſt nihil accipere à menſurato. Tempus autem eſt menſura extrinſeca omnium præterquam ipſius tantum in quo eſt ſicut in ſubiecto, & idem eſt motus primus. Erit ergo tráſitus, quando intelligimus aliquod indiuiſibile non à parte actionis noſtræ cauſatus in ipſo tempore, cum in eo nihil cauſetur B niſi à ſubiecto proprio, ſed à parte ipſius temporis applicati actionibus noſtris tanquam mẽſura menſurato, & non tanquam accidens ſubiecto. Cum autem angelus aliquod vnum intelligit moroſe, nullus tráſitus eſt, ſed eſt vna particula ipſius temporis indiuiſibilis, quo menſuratur actio eius quæcunque mora fuerit in illud intelligendo. Non enim aliquid continuum vnum vniforme eſt tráſitum habens, cuius tempus illud ſit menſura & accidens, vt apud nos: & ideo particulæ illius temporis non habent tranſitum nec à parte intelligibilium ſibi ſuccedentium, cum vnum aliquid indiuiſibile intelligatur: nec à parte alicuius ſubiecti, cuius exiſtentia eſt in continuo motu & tranſitu. Hoc autem imaginationem noſtram tráſcendit, quia imaginatio noſtra nõ tranſcendit continuum & tempus. Vna ergo particula indiuiſibilis illius temporis manere poteſt cum multo tempore noſtro, cuius tamẽ partes illi particulæ commanere non poſſunt: nec tamen propter hoc eſt in illa particula ſucceſsio, vel continuatio aliqua, cum tempus illud non ſit accidens alicuius in ſucceſsione & cõtinuitate exiſtentis, vt dictum eſt. Manifeſtũ eſt ergo, ꝙ vniuerſaliter omne tempus conſiſtit eſſentialiter in quadam moroſa ſucceſsione. Licet autem ei, ꝙ illa ſucceſsio ſit continua, vel diſcreta ratione eorũ quibus applicatur. Diſcretio.n. illa quæ eſt temporis in angelis, nõ eſt eius vt numerus quo numeratur, hoc.n. eſt abſolutũ à tempore, ſed habet eam ab actionibus, quæ ſibi ſuccedunt ſine medio.

CAP. II.

Qualiter in toto tempore eſt inſtans idem re, differens in ratione.

NVnc verò de ipſis inſtantibus ſupereſt agere. Sciendũ eſt ergo, ꝙ ſicut punctus ſe habet ad lineam, ita ſe habet nunc ad tempus. Geometræ autem imaginantur punctum per motum ſuum cauſare lineam: quorum ratio eſt, quia linea non habet niſi vnam dimenſionem, vnde indiuiſibilis eſt ſecundum latum & profundum, & ideo non eſt in linea, vnde punctum excedat in latum. Cum autẽ in lõgum linea excedat punctum, ſi imaginemur punctũ quieſcere, non poterimus imaginari ipſum eſſe cauſam lineæ. Si verò imaginemur ipſum moueri, licet in ipſo nulla ſit dimenſio, nec aliqua diuiſio per conſequens, per naturã tamen motus ſui relinquitur aliquid diuiſibile. Et quia punctus non habet cauſare lineam niſi ſecundũ quòd linea caret latitudine & profunditate, non autem ſecũdum quod habet longitudinem, ideo ex natura motus ſui quod relinquitur erit dimenſionale vna dimenſione, & tale neceſſario erit linea. Iſte tamen punctus nihil eſt de ipſius lineæ eſſentia, quia nihil vnũ & idem realiter omnibus modis indiuiſibile poteſt ſimul in diuerſis partibus eiuſdem continui permanentis eſſe. Neceſſario tamen ſi eſſet de eſſentia lineæ cõſtitutæ per ſuum motum, foret de eſſentia cuiuſlibet partis ſuæ, quia qua ratione pertineret ad vnam partem eiuſdẽ eadem ratione pertineret ad omnes, cum æqualiter ad omnes ſe habeat. Nec poteſt eſſe terminus eius, vel cõtinuatio A aliqua, cum ille punctus ſit aliquid vnum realiter: vnde nõ poſſunt eſſe plures puncti realiter. In linea tamen ſunt plures pũcti & realiter abinuicem diuiſi, vt duo eius termini, & ſimiliter in eius continuatione. Linea.n. eſt quantitas poſitionem habens & manens, nec cum puncto moto tranſiens. Pũctus ergo mathematice imaginatus, qui motu ſuo cauſat lineam, neceſſario nihil lineæ erit, ſed erit vnum ſecundum rem, & diuerſum ſecundum rationem, & hæc diuerſitas quæ conſiſtit in motu ſuo, realiter eſt linea, non identitas ſua ſecundum rem. In hac ergo linea conſtituta per diuerſitatem puncti, erunt puncta quædam duo actu vt eius termini, qui cadunt in eius diffinitione, & infinita alia in potentia ſecundũ quòd ipſa eſt in infinitum diuiſibilis potẽtialiter, per quem modum de inſtanti temporis eſt agendũ, niſi ꝙ inſtans eſt de ſubſtantia temporis. Sciendum eſt ergo, ꝙ mobile eſt cauſa motus non efficiens, ſed materialis. Motus.n. eſt in mobili vt in ſubiecto, ſicut dr in 3. phy. menſura autem ipſius mobilis eſt inſtans, quia inſtans ſequitur id quod fertur, vt dicitur 4. phy. & quidam referunt hoc ad inſtans qui, dicentes ipſum eſſe idẽ ſecundum rem cum inſtanti temporis, differens tamen ratione, dicentes quòd primum mobile cuius menſura eſt inſtans, quia eſſentia ſua eſt tota ſimul, & non in aliqua ſucceſsione, ſicut & eſſentia inſtantis eſt tota ſimul, ideo vnum & idem realiter in toto motu ſuo, ſed diuerſum & diuerſum ratione, & hæc eius diuerſitas eſt totus motus eius, cuius ipſum mobile ſecũdum eſſentiam nihil eſt, ſed eſt penitus extra genus eius, cum ipſum ſit ſubſtantia, motus verò accidens: eodem verò modo inſtans, quod eſt menſura ipſius mobilis ſequens ipſum, eſt vnum ſecundum rem, cum C nihil perdat de ſubſtantia ipſius mobilis, cuius inſtans eſt menſura inſeparabilis, ſed diuerſum & diuerſum ſecundũ rationem, & hęc eius diuerſitas eſt tempus eſſentialiter, cuius ipſum inſtans, quod eſt menſura primi mobilis, nihil ſecundũ eos, & ideo aliud in eſſentia ſua eſt inſtans, ꝙ eſt vnum in toto tempore à quolibet inſtanti quod eſt in toto tempore vel vt continuãs, vel vt terminus. Illud enim inſtans eſt menſura eſſentia primi mobilis ſecũdum quod eſt permanens: nullum autem iſtorum inſtantium eſt mẽſura alicuius, quia ipſum tempus in quo reperiuntur prędicta inſtantia, eſt menſura omnium inferiorum non ſolũ ſecundum ſuos motus, ſed eſt ſecundum ſua eſſe, quia inferiora ſunt tranſmutabilia non ſolum ſecundum locũ, ſed etiam ſm ſuum eſſe, cum ſint corruptibilia, vnde dicunt ꝙ multos decipit ęquiuocatio inſtantis, quæ multipliciter latet in genere, ſecundum Philoſophum. Non enim eſt aliquod inſtans quod menſuret aliquam rem inferius, quod D idem ſit in toto tempore ipſius motus, cũ nullum tempus ſit accidens motus rei inferioris, ſed primi mobilis tãtum, vnde cum res inferior mouetur, motus eius eſt accidens eius, ſed tẽpus eius non eſt accidens huius motus, ſed menſura tantum. Menſura enim eſt accidens primi menſurati tantum in iſto genere, aliorum autẽ menſura tantum, nõ autem accidens: & ideo tempus non eſt in aliquo motu alicuius rei corruptibilis vt in ſubiecto, ſed in motu primi mobilis tantum. Poteſt tamen ratio de iſto tempore cuilibet motui particulari aliquid attribuere, & aſsignare in eo principium & finem per comparationem ad principium E & ad terminum alicuius motus particularis, ſicut facit in die cum accipit ortum & occaſum ſolis tanquam principium & finem temporis.

CAP. III.

Cuius ſit menſura inſtans temporis & æui.

HIs autem eſt aduerſum quod dicit Philo. 4. phyſico. dicens ipſum inſtans ſequi rem motam, ſicut tempus ſequitur motum per hoc quod nos deuenimus in notitiã prioris & poſterioris in motu per ipſum mobile: quia cũ ipſum inuenimus in aliqua parte magnitudinis per quam moue-

mouetur, statim dicimus motum per quem illuc aduenit præterijsse, & motum per quem inde ad aliam partem magnitudinis transibit, futurum esse, & sic per mobile alteratum apprehendimus numerum motus. Similiter est in tempore, quia id quod distinguit partes temporis abinuicem, est nunc, quod est principium temporis vnius, & finis alterius. ergo à commutata proportione, sicut se habet tempus ad motum, ita se habet nunc temporis ad mobile, vnde videtur Philosophum velle nunc temporis sequi ipsum mobile, ita quòd idem nunc sit mensura mobilis, & continuans partes temporis adiuncti. Idem etiam nunc dicit primo mensurare tempus ipsum, quia vnumquodq; mensuratur per id quod est notius in suo genere, vnde illud de genere temporis est: de eodem etiam nunc subiungitur, quòd nihil temporis est, nisi ipsum scilicet nunc, ex quibus patet quòd instãs quod sequitur mobile, sit de substantia temporis, cuius oppositum dicebatur. Ad huius ergo difficultatis solutionem notandum est, quòd instans æui non est accidens primi mobilis, sed mensura tantum secundum illud eius quod est inalterabile scilicet secundum essentiam: accidens verò est primi æuiterni, & sequitur illud sicut accidens subiectum suum, alia autẽ non: vnde manifestum est quòd nõ est idem nunc æui & nunc temporis, quod sequitur mobile. Hoc enim est mensura mobilis secundum quod est idem in toto motu & accidens eius: vnde Philoso. quærens naturam instantis in 4. Physicor. docet quòd nihil temporis est nisi instans, & ad hoc accepit rationem ex habitudine motus ad mobile, dicens quòd sicut loci mutatio, & ipsum mobile sunt similia: sic numerus mobilis simul est cum numero motus localis: sed tempus est numerus loci mutationis. ergo numerus ipsius mobilis semper erit cum tempore: hoc autem nihil aliud est quàm nunc. ergo nunc & tempus sunt simul. Addit autem quòd ipsum comparatur ad id quod fertur non sicut numerus, sed sicut vnitas, cum nunc sit indiuisibile. Ex quibus manifestum est aliam esse naturam instantis quod mensurat mobile secũdum illud quod est, & secundum id quod est idem in toto motu, aliud autem est quod continuat tempus. Patet enim ex parte motus & mobilis mobile esse idem in toto motu realiter, sed alterum & alterum ratione. Sed hæc eius alteritas consistit in quibusdam indiuisibilibus motus quæ dicuntur mutata esse sine tamen interpolatione, & huiusmodi continuant motum, quando quies in aliquo illorum non accidit. Mobile autem nihil est horum, cum quodlibet horum accidat sibi, simul tamen sunt hæc mutata esse cum mobili, quia eius sunt vt subiecti: sicut à parte mobilis, ita & à parte instantis, quod sequitur mobile, est accipere diuersa, & diuersa esse. Et hæc eius diuersitas consistit in ipsis indiuisibilibus temporis, quæ & dicuntur mensurata esse, & ista mensurata esse sine interpolatione sunt instantia quæ continuant tempus: & hæc nihil aliud sunt nisi diuersa & diuersa ratio eiusdem instantis, quod idem est realiter in toto tempore sequens mobile inquantum est idem re in toto motu. Huic autem adiungitur instans æui, quod mensurat mobile secundũ se, sicut aliud nunc est mensura eius inquantum essentia eius coniuncta est motui: vnde sicut bene arguitur, ꝙ nihil motus est, nisi mobile sit, & tamen mobile non est aliquid de substantia, seu de essentia motus, nisi forte sicut subiectum dicitur pertinere ad accidẽs suum cum cadat in eius diffinitione: sed hoc est quia accidentia diffiniuntur per suppletionem subiectorum quæ penitus sunt extra essentias eorum. Ita bene arguitur, ꝙ nihil temporis sit, nisi instans sit, nec tamen ideo sequitur, quòd illud instans sit aliquid temporis, & ideo Philosophus subtilissime cum vellet ostendere nihil temporis esse nisi nunc, non hoc directe conclusit, quod intendere videbatur: sed directe conclusit nunc & tempus esse simul, sicut mobile & motus sunt simul, & cõstat quòd motum esse ipsius mobilis est continuatio ipsius motus, non autem ipsum mobile: sed sicut mobile non separatur à mo-

F to esse, nec à motu, sed semper sunt simul: ita etiam de ipso nunc quòd ipsa diuersa esse sunt essentiæ eius coniuncta: non dico diuersa esse eius, quia diuersitas non attingit essentiam æui, licet ei coniungatur, sed attingit nunc temporis. Vnde hæc diuersa esse ei adiuncta erunt aliquid temporis, & non ipsum nunc, præter quod tamen nihil temporis est. Ipsum verò instans quod in se alteratur diuersa & diuersa ratione quo ad sua esse, est aliquid temporis, sed non tempus. Vnde Philosophus ibidem cum prius vocasset ipsum nunc numerum mobilis, super hoc enim stabat argumentum eius, subiungit nunc non comparari ad mobile sicut numerum, sed sicut vnitatem numeri, quam constat non esse numerum: sed eius replicatio quæ est sibi alterum & alterum esse, est numerus. Ipsa autem, replicatio vnitatis non est ipsa vnitas, sed accidens eius, licet ipsa quoque sit accidens. Instans ergo

G quod est quasi vnitas ipsius primi mobilis, secundum Philosophum, non est instans æui, quia instans æui est aliud per essentiam ab instantibus continuantibus tempus. Ab illo tamen ista deriuantur & oriuntur: sed ipsum est idem in essentia sua, in qua nulla cadit alteratio, sicut in essentia primi mobilis. Nec alterabitur etiam consequenter ad alterationem primi mobilis, quod alteratur secundum vbi, hoc est instans quod nos vocamus æuum, quod est principium temporis. Vnde Boetius. in lib. tertio de consolatione. Qui tempus ab æuo ire iubes: quia ab isto instanti procedit tempus sicut motus à mobili nõ tanquam ab aliquo sui generis, sed exemplariter, sicut dicimus inferiora procedere à superioribus. Ideo subtiliter discernendum est inter illa duo nunc, quia primũ nunc est mensura tantum, secundum verò etiam est accidens, & ad genus temporis pertinens, ideo dicitur mensurare tempus.

H Vnde Philosophus quarto Physicor. per comparationem mobilis ad motũ docet quomodo instans mensurat tempus, quia scilicet vnumquodque mensuratur per id quod est notius sui generis. Inter ea autem quæ ad tempus pertinent, notius est instans, sicut & ipsum mobile notius est in motu, & per ipsum cognoscitur ipse motus. Vbi considerandum est quòd duobus modis aliquid potest esse mensura alterius. Vno modo, quando ipsa mensura semel, vel pluries accepta æquiparatur mensurato, sicut trinarius alium trinarium mensuret, vel nouenarium. Alio modo, quando vnum est ratio cognoscendi aliud, vnde isto cognitio non habetur nisi secundum quod aliud ducit intellectum in cognitionem ipsius, & ideo illud non erit absolute mensura alterius: sed mediante scientia: & ideo Philosophus dicit 10. Metaphysic. quòd scientia est mensura

I scibilis, hoc autem erit per modum illius per quod intellectus ducitur in cognitionem talis rei. Isto modo mobile potest dici mẽsura motus, quia per eius notitiam deuenitur in notitiam motus, vt ibidem dicitur, quia mobile est permanens, motus verò transiens, ideo mobile notius est ipso motu. Similiter instans tale notius est tempore simpliciter, quia permanens est, & idem re, tempus verò transiens: licet quandoque tempus sit nobis notius, quia est aliquo modo subiectum sensui, quia est sensibile commune, cum sit numerus motus. Cum autem dicitur, quòd nihil est præsens de tempore nisi nunc, non significatur aliquod instans quod est continuans partes temporis adinuicem, quod cum tempore labitur, nec perma-

K net, vt iterum signari possit, sicut potest punctus in linea vnus & idem existens bis sumi, inquantum scilicet est principium & finis respectu diuersarum partium lineæ, nihilominus idem nunc est principium vnius partis, & finis alterius in tempore, sicut in linea punctus: sed hoc dicitur de nunc, quod sequitur id quod fertur. Id enim manet idem secundum essentiam in toto tempore, variatum tamen per rationem, & in ista diuersitate eius inueniuntur multa instantia, semper tamen labentia cum tempore. Constat autem nullum talium instantium labentium esse causam temporis, cum nullum ipsorum maneat in

toto

toto tempore: sed transeat cum qualibet parte temporis. Ipsa enim sunt diuersæ rationes ipsius instantis, quod est idem in toto tempore, & ideo vocatur instantia. Quòd autem instans permanens patitur aliquam alterationem sibi adiungi, quia dictum est ipsum nunc habere diuersum esse, hoc accidit quia vnum & idem natum est habere diuersas mensuras, sicut patet de corpore cœlesti, quod secundum suum esse quod est intransmutabile, mensuratur æuo quod est instans permanens: sed quia idem corpus habet transmutationem adiunctam motui, mouetur enim secundum locum, tempus autem est mensura motus, vt dictum est, ideo hoc instans licet sit intrāsmutabile, est tamen mutationi adiunctum ratione sui subiecti, quod mouetur secundum locum, vt dictum est, & sic accidentaliter habet mutationem adiunctā, siue alterationem. Similiter in substantijs separatis reperitur quidam motus affectionum & intellectionum, non autem secundum suum esse: vnde vbicunque reperitur natura istius nunc, semper est reperire motum aliquem adiūctum. Ex quo manifestum est quòd æuum non est vt in subiecto in primo mobili, sed est mensura eius tantum, vt in subiecto autem est in primo æuiterno. Sicut enim tempus respectu primi mobilis est accidens & mensura, respectu autem motuum aliorum inferiorum mensura tantum: ita æuum respectu primi in genere eorum quæ æuo mensurantur est accidens & mensura, respectu autem aliorum est mensura tantum. Et quia primum in quolibet genere est vnum tantum: in vno autem subiecto impossibile est plura esse accidentia vnius naturæ, ab illius vnitate erit tantum vnum æuum omnium quæ æuo mensurantur, sicut tempus est vnum omnium, quia motus primi mobilis est vnus.

CAP. IIII.

Quid mensurat operationes Angelorum.

COnsiderandum est autem quòd nulla actio substantiæ separatæ mensuratur isto nunc, cum nulla actio sua sit sua substātia. Solius enim Dei actio est eius substantia, & ideo substantia & actio eius est æterna. Cum autem Angelus agit aliquid extra, sicut quando aliquid agit circa ista corpora inferiora illa transmutando, sicut factum est in Angelo Tobiæ, tunc actio sua mensuratur tempore nostro. Si autem actio sua non fuerit ad extra, cuiusmodi est intelligere, tunc si intelligit in verbo, actio sua mensuratur æternitate participatiue. Sic enim actio sua naturam suam transcendit; quia per naturam suam non videret res in verbo. Si verò intelligat per species suas, tunc actio sua, cum sit successiua, mensurabitur tempore quod non est cum nostro, nec etiam cum eo quod formale est in ipso: & huius temporis vna particula cum multo tempore nostro esse potest nullo medio intercidente, quamuis in tempore nostro multa media cadant propter eius continuitatem. Cum verò intelligibilia sibi succedūt, erit ibi tempus perfectum ex multis particulis indiuisibilibus in seipsis, & hæ particulæ non sunt instantia: quia nulla istarum est eadem in toto tali tempore sicut est instās temporis in tempore. Nec aliqua istarum est continuatio temporis, sed quælibet est pars sicut vnitas numeri. Ex his manifestum est, quòd tempus nostrum non causatur ab illo tempore, sed ab æuo quod est idem in toto tempore: æuo autem nulla actio mensuratur, sed esse ipsorum æuiternorum, & ipsa æuiterna. Aeuum autem non se habet ad tempus sicut aliquid eiusdem speciei, sed tanquàm causa analoga. Per prius enim inuenitur ratio mensuræ in æuo quàm in tempore: vnde à parte æui quod toti tempori nostro coexistit, & cuilibet eius instanti inferri potest primum Angelum toti tempori nostro coexistere, sed non quòd mensuretur æuo. Tempus enim nostrum concomitanter se habet ad Angelum ratione æui, cui tempus nostrum est adiunctum: vnde si aliquo modo diceretur Angelus commetiri, seu mensurari tempori, quod est mensura motus, ne-

A cessario hoc foret per concomitantiam, & hoc conuenienter posset dici, si tempus non haberet finem, sicut est Philosophi opinio: tunc enim tempus indeficienter sequeretur æuum. Sed quia tempus non semper durabit, cessabit namque motus, non est concordia, seu concomitātia temporis, & æui, nisi vt nunc. Tempus verò quod mensurat actiones Angelorum, concomitatur simpliciter ipsum æuum: semper enim Angeli intelligent per species rerum proprias quas apud se habent. Quia ergo hoc tempus absolute æuum concomitatur tempori, tempori autem nostro in nullo proportionatur, nisi forte accidentaliter (potest enim vna particula indiuisibilis illius temporis toti tempori nostro commanere, & vltra hoc secundum moram quam faceret Angelus super idem intelligibile) ideo **B** per naturam illius temporis non potest inferri, quòd intelligere Angeli mēsuretur tempore nostro, nec etiam quòd tempus nostrum commetiatur vnicam eius intellectionem, vt ostensum est, nisi ex suppositione, vt si ponatur vna particula illius temporis, in qua intelligit vnum intelligibile coexistere alicui particulari tēpori apud nos. Tunc enim ex hypothesi sequeretur tempus nostrum commetiri ipsi intelligere Angeli non tanquam propria mensura eius, sed tanquam quid eam concomitans, & adhuc remotius quàm æuum, quia tempus nostrum non comparatur illi tempori, siue illi intelligere nisi per æuum, à quo effluit vtrunque tempus.

CAP. V.

C

Quid sit subiectum æui.

NVnc verò restat ostendere cuius sit æuum vt subiecti. Ad cuius euidentiam considerandum est quòd sicut dicitur 10. Metaphy. Vnumquodque mensuratur per simplicius sui generis. Est autem accipere simpliciter simplicissimum secundum multitudinem, sed non secundū magnitudinem: & hoc vel simpliciter, sicut vnitas est mensura omnis numeri: vel in ipso genere habens rationem generis, sicut binarius est numerus simplicissimus minimā habens compositionem, sed non mensura simpliciter, sed tātum numerorum parium. Simplicissimum autem in motibus secundum multitudinē est primus motus, quo mensurantur alij motus. Secundum verò magnitudinem non **D** est accipere simplicissimum, quia magnitudo est diuisibilis in infinitum. Ex statuto tamen significatur minimum secundum magnitudinem, ad quod omnia mensurantur, vt pedale, vel huiusmodi; & in aliquo istorum semper erit ista mensura vt in subiecto. Ad alia autem comparatur vt mensura tantum, ideo tempus est in primo motu vt in subiecto. Quia verò in rebus ordinatis inter se supremum infimi attingit infimum supremi, ideo tempus in supremo sui, vbi est sicut in subiecto, coniungitur æuo quasi infimo sui, quia æuum non pertinet ad cœlum nisi sicut mensura tantum. Oportet ergo æuum esse vt in subiecto in re tali, cui coniungitur æternitas in ratione mensuræ: nulla autem creatura secūdum esse suum est æterna. Potest tamen secundum actionem suam participare æternitatem, sicut Angelus qui intuetur res in speculo æternitatis. Hæc enim **E** est perfectio essentiæ naturæ angelicæ, scilicet visio gloriæ. Aeuū ergo vt in subiecto erit in illo, qui magis participat tali visione. Illius enim essentia est magis perfecta, & natura sublimata. Et ideo supposito quòd Lucifer fuisset maximus Angelorum si stetisset, in eo foret æuum vt in subiecto. Sed quia eius natura non est perfecta perfectione gloriæ æternæ, non est in eo aliquid quod sit alijs mensura, sed in eo qui magis inter omnes est gloriæ particeps. Manifestum est enim quòd in corpore perfectissimo, quod est maxime à corruptione remotum, vt puta cœlesti, est vnde alia mensuratur: eius autem perfectio sequitur naturam suam, quia non est aliquis nixus ad oppositum suæ perfectionis in eo. In Angelis autem non est tota perfectio à natura, quia potest in eis esse motus ad oppositum,

sicut patet de illis qui peccauerunt, in quibus aliqui perfectiorem naturam habebant multis qui steterunt, quorum natura perfecta est per gloriam: & ille qui perfectiorẽ naturam habet in gloria, habet in se vnde alij mensurentur, & ideo secundum Commentatorem 10. Metaph. dicitur. Deus qui est simplicissimus, est mensura omnium simpliciter non tanquam eiusdem generis, sed quia vnumquodque tantum habet de esse & bonitate, quantum ad illum plus appropinquat qui est ipsa bonitas & ipsum esse, à quo omnia bona sunt, qui est Deus benedictus in sęcula. Amẽ.

Explicit Opusculum trigesimumsextum eiusdem Beati Thomæ de Aquino, de instantibus.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM TRIGESIMVMSEPTIMVM.

De quatuor oppositis.

CAP. I.

Quòd contradictio est maxima oppositio, & quòd eam immediatè sequitur oppositio priuatiua.

QVoniam quatuor sunt oppositiones, vt dicitur in prædicamentis, ideo de eis breuiter agere intẽdimus. Primo enim considerandũ est quòd oppositio contradictionis prima est, & maior inter alias, cuius rationem assignat Philoso. in libr. posteriorum dicens, quòd contradictio est oppositio, cuius secundũ se non est medium. Medium enim ostendit distãtium conuenientiam, & ideo minuit rationem oppositionis. Cum igitur in omnibus alijs oppositionibus sit inuenire medium, ideo omnes diminuunt de ratione oppositionis contradictoriæ. Aliæ enim oppositiones medium habent, quędam tamen plus, quædam minus: & secundum hoc magis & minus participant de ratione oppositionis contradictorię & consequenter magis & minus opponuntur. Primum enim in quolibet genere est causa omnium quæ sunt in illo genere, vt patet 10. Metaphy. & ideo quanto magis aliquæ participant ratione primi in genere oppositionum, tanto minus conueniunt in medio. Conuenire autem in medio est dupliciter. Aliqua enim conueniunt in medio eiusdem generis cum eis, & iterum in medio materiæ, sicut album & nigrum conueniunt in medio colore, & iterum in subiecto. Aliqua verò conueniunt in medio materiæ tantum, sicut contraria immediata, & habitus, & priuatio. Contraria namque immediata subiectum commune habent, & similiter habitus & priuatio. Sed in his differentia est, quia in quibusdam priuatiue oppositis, seruatur ordo respectu subiecti, & ideo non fit reditus à priuatione ad habitum. Similiter est de quibusdam contrarijs immediatis, sicut est de quibusdam infirmitatibus, quæ sunt incurabiles, & tam in his quàm in priuationibus non relinquitur aliqua virtus in subiecto ad habitum. Alia autem sunt contraria immediata, sicut est sanitas & ægritudo, quę indifferenter, licet ordine quodam, respiciunt suum subiectum, & tamen per vnum eorum nõ aufertur potentia ad reliquum. In relatiuis verò neutro modo est cõuenientia: non enim conueniunt in subiecto. Idem enim non est pater & filius secundum quod pater refertur ad filium. Nec conueniunt in medio sui generis, cum non sit in relatiuis magis & minus, habent tamen quendam specialem modum conueniendi, quia vnum illorum secundum illud quod est, dependet ad alterum. Relatiua enim se mutuo includunt, & ponunt, & perimunt, secundum Philosophum. In contradictorijs verò nihil horum reperitur. Non enim habent medium sui generis, cum alterum extremum sit non ens

F simpliciter extra omne genus, nec in subiecto conuenire possunt, cũ nõ ens subiectum habere non possit, nec etiam illud in quo saluatur perfecta ratio entis quod est substantia, nec conueniunt secundum dependentiam suorum intellectuum, sicut relatiua. Ens enim nõ ponit suum oppositum, scilicet non ens, sicut pater ponit filium, & ideo contradictio simpliciter est secundum se non habẽs medium, vnde minime conueniunt contradictorie opposita, & maxime opponuntur. Post oppositionem autem contradictionis sequuntur aliæ oppositiones ordine quodam, & ideo secundum magis & minus reperitur in eis oppositio. Priuatiue ergo opposita cum non habeant medium sui generis, sicut aliqua contraria habent, nec dependentiam ad inuicem, sicut relatiua, cum non habent subiectum commune, primum locum tenent post contradictionem. In his autem alterum extremum, priuatio. s. nihil ponit, vnde de se negatio est & non ens. Priuationes enim secundum Philosophum, sunt de genere non entium. Sed quia non
G est negatio absoluta, sed talis habitus qui requirit subiectum, ideo priuatio est negatio in subiecto. Priuatio enim de se est tanquam alterum extremum contradictionis, sed ratione habitus quẽ sequitur, determinatur ad subiectum & ad genus sui habitus, & ideo priuatio est negatio in genere; & etiam in subiecto, vt dictum est. Sed considerandum est quòd non conueniunt omnino in subiecto, quia priuatio cum incidit, aufert à subiecto rationem contrarietatis prius habitæ, cum habitus induci non possit. Hoc autẽ non facit omnis contrarietas: vnde manifestum est priuatiue opposita maxime opponi, & maxime attingere oppositionem contradictionis, ex quo de facili ostenditur, cui priuatio nata est opponi, & quomodo. Priuatio nam-
H que id quod oppositionis habet, accipit à cõtradictorijs, vbi inuenitur negatio absoluta, nõ esse, scilicet. Vnde cum priuatio sit de genere non entium quantum in se est, quia de natura sua attingit vilius extremum contradictionis, & si deficiat, quia omne quod est post, deficit à primo, vnde alterum extremum contradictionis terminatur ad subiectum, & ad genus priuatiuum, illud cui opponitur priuatio per se erit aliquod esse in subiecto, sicut esse absolutum est cui opponitur non esse primo, & per se in contradictione. Sicut ergo non esse, quod est alterum extremum contradictionis, opponitur ipsi esse absolute primo & per se, ei autem ad quod sequitur ipsum esse simpliciter, sicut formæ substantiali, vel etiam materiæ, ex consequenti solum opponitur, quia materia est aliquid quod requirit ad hoc
I quòd totum ens habeatur, opponitur ex consequenti: ita non esse in subiecto quod est priuatio, primo, & per se alicui esse opponitur, quod est natum reperiri in tali subiecto: ei autem ad quod sequitur tale esse, idest, habitui, opponitur ex consequenti. In ordine enim principiorum formalium primũ est esse, quia esse est primus actus, nec aliquid designatur in actu, nisi per esse. Non enim aliquis habet sanitatem actu, nisi sanitas ponatur esse in eo: Ideo omnes formæ sequuntur ipsum esse in ordine actuum, siue principiorum formalium, vt dictum est. Sed inhærendo econtrario est: Forma enim per prius inhæret, & per ipsam ipsum esse, & ideo considerando ipsam inhærentiam, esse sequitur formam; & hoc facile est videre in re materiali, vt
K puta in lapide, vbi esse non est ipsius formæ primo, sed ipsius rei lapidis, scilicet materiæ: materiæ autem & formæ ex consequenti. Videmus enim quòd esse in re tali per medium, & quasi distanter se habet ad formam. Ipsum enim esse in lapide est actus rei immediate & primo, & per rem ipsam ipsum esse actus formæ realis rei non vt entis, sed vt eius quo aliquid est, ex quibus patet quòd esse prius est in ordine actuum, quàm forma. Sed quia materia immediate habet coniungi formæ, cui ipsa est proportionata, ex qua coniunctione resultat compositum, cuius actus est ipsum esse: ideo forma est medium in acquirendo esse ipsi materiæ, & ipsi composito, quia ipsum coniunctum non esset nisi forma inhærens esset materiæ, & ideo secundum

ctum inhærentiam prior est forma, & esse posterius, vt dictum est. Priuatio ergo secundum id quod oppositionem contradictionis attingit, non esse scilicet, quod est negare primum actum directe, opponitur alicui esse, & ex consequenti opponitur illi, ad quod esse sequitur: secundum verò quod deficit à contradictione, quia accipitur vt in subiecto, & per modum inhærentis, primo repugnat habitui, quia habitus est prior in inhærerendo, vt dictum est. Sed manifestum est, quòd hoc debetur priuationi inquantum deficit à perfecta ratione oppositionis. Ex dictis ergo manifestum est quòd plus requiritur ad oppositionem priuatiuam, quàm contradictoriam: sed tamen id quod addit oppositio priuatiua supra contradictionem, non auget oppositionem, sed minuit. Sed dubium est, quomodo oppositio contradictoria maior sit quàm priuatiua. Cú enim oppositio non sit nisi elongatio potentiæ ab actu, sicut calor facit potentiam sui subiecti distare à frigido, priuatio autem omnino remouet à suo subiecto potentiam ad habitum, cum impossibile sit habitum induci post priuationem, vnde non magis potest natura de cæco facere videntem, quàm ex non ente ens, non minus videtur opponi visus & cæcitas, quàm ens & non ens. Sciendum est etiam quòd dupliciter elongat aliquid potentiam ab actu. Vno modo, ipsam potentiam remouendo, ita quòd nihil eius relinquatur, & illo modo in oppositione contradictoria elongatur potentia ab actu, quia in non ente simpliciter nihil potentiæ est ad esse. Alio modo, interponendo obstaculum, ne potentia ducatur ad actum: sed hoc contingit dupliciter. Vno modo ad tempus & mobiliter, sicut albedo facit subiectum suum distare à nigredine. Alio modo immobiliter, & sic priuatio remouet potentiam sui subiecti ad habitum, non quòd potentia omnino auferatur, sed quia obstaculum indelebile ponitur in ipso subiecto, & ideo dicitur quòd priuatio aufert potentiam ad actum: vnde magis miraculum est in quolibet die animas creare, licet hoc minus miretur, quàm cæcum illuminare quod tamen quia rarius est, mirabilius putatur.

CAP. II.

De oppositione contraria quod magis distat à contradictoria quàm priuatiua.

POst priuationem sequitur oppositio contraria, in qua inuenitur magis conuenientia quàm in prædictis. Est tamen in ea quidem accessus ad prędictas oppositiones, & quicquid in ea oppositionis est, totum efficitur per participationé oppositionis priuatiuæ & contradictoriæ. Quædam nanque contraria non habent medium suæ naturæ, sicut est sanum & ęgrum secundum Philosophum: tamen conueniunt in subiecto, & in illis vbi non fit reditio, vt ab ægritudine ad sanitatem, magis acceditur ad naturam priuationis & habitus. In illis verò in quibus fit reditio, minus acceditur ad naturam priuationis, semper tamen in contrarijs omnibus alterum extremum est vt priuatio, & alterum vt habitus. Priuatio enim & habitus faciunt contrarietatem, vt dicitur 1. phys. & ideo omnes contrarietates reducútur in habitum & priuationem tanquam in primam oppositionem quæ est in genere, sed in oppositionem contradictionis reducitur omnis contrarietas, vt in primam oppositionem simpliciter. In ipsa enim oppositione contradictionis alterum extremum est nihil simpliciter, & simpliciter nihil sibi determinans tanquam subiectum, quia nobilius eius extremum, scilicet ens, nullum subiectum requirit: quod manifestum est ex eo in quo saluatur ratio eius perfecta, quod est substantia, cuius est non esse in subiecto, secundum Philosophum. In oppositione verò priuatiua alterum extremum vilius nihil est simpliciter, cum sit de genere non entium, tamen aliquid sibi determinat pro subiecto, quod patet ex altero eius extremo, quod requiritur subiectum & hoc est habitus ipse. Semper enim nobilius extremum trahit ignobilius ad subiectum, si ipsum habuerit subiectum, & si ipsum non habuerit subiectum, nec aliud habebit. In oppositione autem contraria vtrunque extremum aliquid est realiter, licet imperfectius deficiat magis à ratione entis, per quem modum dicit Philos. in lib. de sensu & sensato, quòd nigredo est priuatio albedinis, & similiter vtrunque extremum requirit idem subiectum: vnde oportet quòd oppositio contraria magis distet ab oppositione contradictoria quàm priuatiua. Veruntamen quicquid oppositionis in ea est, totum est per naturam contradictionis, secundum videlicet quod alterum extremum pertinet ad ens, alterum verò ad nó ens. Album enim & nigrum sunt album & non album, sicut videns & cęcus sunt videns & non videns, & in contradictione ens & non ens, sed differenter: quia in contradictione absoluta ens & non ens accipiuntur vniuersaliter: in priuatione verò non videns non accipitur vniuersaliter. Lapis enim est non videns, non tamen illud non videns opponitur visioni per modum priuationis, sed non videns, quod tamen natum est videre: hoc autem est non videns in particulari acceptum. Similiter non album opponitur albo, sicut nigrum, non quidem non album æthiopis, sed non album quod tamen natum est esse album. Ex dictis ergo manifestum est, quòd contradictio secundum quod contradictio est, nihil negat in genere, sed simpliciter extra genus. Quod autem contradictoriæ propositiones, vt communiter accipiútur in genere, vt puta homo albus, homo non albus, homo currit, homo non currit, hoc non est per naturam cótradictionis simpliciter, sed per resolutionem propositionum, contraria in cótradictorias, ex quibus naturam oppositionis accipiunt. Idem enim est homo niger & homo non albus, homo non currens, & homo stans, & ideo omnes tales contradictiones habent extrema in genere. Inde est quòd sophistæ decepti sunt putantes alterum extremum contradictionis non esse, scilicet in genere contineri, quia viderunt propositionem vná non esse alteri contradictoriam, nisi de eodem subiecto idem re vere affirmaretur, & falso negaretur, & hoc in eodem tempore, quod acceperunt in prędicatis contrarijs resolutis tamen in contradictoria: quę quidé prædicata contraria necesse est conuenientiam habere in subiecto & genere, vt patet de albo quod opponitur nigredini: nam quod non est simpliciter, non est album. Adeo nanque vera est propositio, in qua negatur esse album de eo quod non est, sicut est illa, in qua affirmatur esse de eo quod est, & ideo cum dicitur Sortes est albus. Sortes non est albus non est contradictio absolute: sed contradictio participata in contrarijs, in albo. s. & nigro, & ideo in omnibus talibus propositionibus vtrunq; extremum est in genere: in contradictorijs verò absolute neutrum extremum est in genere, huiusmodi. n. sunt esse & non esse. Manifestum enim est quòd ens non est in genere, nec suum oppositum, & ideo sicut omnes res quæ sunt in genere, est reducere ad ens quod non est in genere: ita oés oppositiones rerum in genere existentium, est resoluere in oppositionem illam, cuius termini non sunt in genere: & sicut res tanto perfectiores sunt, quanto magis participant de ente, sicut substantia est perfectior accidente, quia in ea reperitur perfecta ratio entis: ita oppositiones rerum táto perfectiores sunt in genere oppositionum, quanto magis accedunt ad participandam oppositioné, cuius extremum est ens, & hoc reperitur in priuatione & habitu, quæ sunt extrema primæ oppositionis pertinentia ad substantiam.

CAP. III.

De oppositione relatiua.

OPPOSITIO autem relatiua minimum habet de contradictione, non quia habeat medium sui generis, quod in alijs minuit rationem oppositionis, sed quia non requirit extrema realiter diuersa. Sunt enim quædam relationes quæ sequuntur actionem intellectus, sicut est de relatione identitatis, & de genere, &

de specie, & huiusmodi in quibus nulla est diuersitas, nisi quam facit intellectus. In alijs verò relatiuis, quæ fundantur super quantitate, vel actione, est diuersitas realis, vt patet de duplo & dimidio, Patre, & Filio, & huiusmodi. In omnibus autem alijs oppositionibus est reperire diuersa extrema, sicut patet de albo & nigro quæ sunt contraria, de visu & cæcitate quæ sunt priuatiue opposita. In contradictorijs verò absolute non sunt extrema realiter diuersa, quia non ens non est aliqua res. Sunt tamen extrema contradictionis semper realiter non eadem, quod tamen in relatiuis quandoque deficit, vt dictum est. In alijs autem scilicet relatiuis, quorum esse est ad aliud, propter dependentiam eorum ad se mutuo adhuc minus de contradictione est, quàm in oppositionibus alijs quarum extrema non includunt se inuicem, nec ponunt, immo cum vnum inest, reliquum impossibile est inesse, & hoc vniuersaliter verum est in omnibus oppositionibus, quarum extrema conueniunt in aliquo subiecto, vt est de albo & nigro, visu & cæcitate, & ideo transmutatur subiectum secundum illa, alterum relinquens & alterum requirens, & sic generatio vnius est corruptio alterius.

CAP. IIII.

Quomodo diuersi modi transmutationum sequuntur oppositiones prædictas.

NVnc ergo restat videre de modis transmutationum, quæ sequuntur oppositiones prædictas. Sciendum est ergo quòd secundum doctrinam philosophorum, res productæ sunt à Deo ad esse suum: vnde non solum est Deus causa motus cœli, sed etiam substantiæ eius, vt dicit Philosoph. Sicut ergo cum per naturam fit aliquid ex suo opposito, sicut esse animal fit ex non esse animal, ita necesse est esse simpliciter, quod est proprium Dei effectus, emanare ex non esse simpliciter, & hoc est alterum extremum contradictionis, non quòd ipsum non esse necesse sit duratione præcedere ipsum esse, sed natura tantum. Propria ergo causalitas Dei attingit extrema contradictionis, quę extra genus sunt, & ideo actio sua nihil supponit necessario, & hæc actio est creatio quæ non est de genere motuum, cum non habeat aliquod subiectum tanquam principium motus sui. Motus autem semper est in mobili, vt in subiecto: inde est quòd hæc actio sua solummodo est, & nulli creaturæ communicatur. Actio enim rei non excedit principia ipsius per quæ agit: omnis autem res creata in genere est, vnde impossibile est creaturā ad id quod non est in genere attingere tanquam subiectum suę actionis. Huiusmodi autem sunt esse & non esse, quæ sunt extrema contradictionis & creationis, & ideo nulla creatura creare potest. Ad huius euidentiam considerandum est, quòd esse diuersimode se habet ad creationem, vel ad generationem. Esse enim est prima rerum creatarum secundum authorem libri de causis, non quòd creatio sit vt in subiecto in ipso esse, cum creatio passiua sit accidens, cuius est habere subiectum, sed vt in subiecto est in ipsa creatura. Sed creatio secundum quod relatio est, terminat respectum per se ad ipsum esse rei creatæ, & ad rem per ipsum esse, quod patet: quia extremum relationis ipsius realiter est in creatura, quod non contingeret, nisi creatura haberet esse realiter. Ipsum tamen esse nullius accidentis est susceptiuum, sed ipsum quod est: & ideo in re habente esse secundum illud quod relatio habet commune cum alijs accidentibus, relatio pertinet ad rem, sed secundum propriam rationem eius quæ est referri ad alterum, pertinet ad ipsum esse rei per se, per quod res refertur ad Deū. Esse namque diuinum proprie est ratio creandi: quia per creationem omnes res communiter accedunt ad participandum esse quantum est eis possibile, non autem naturam diuinam. Ipsa enim non participatur à creatura, licet ibidem sit esse, & natura, & sapientia, & potentia, siue

F quodcunque huiusmodi: huiusmodi enim in paucis reperitur. In generatione verò non dicitur generatum ipsum ad participandum esse generantis, sed ad participandum naturam eius, aliter cum esse sit suppositi, in tali natura foret participatio in supposito, & sic Sortes generaret Sortem: ideo in generatione Sortes non generat Sortem, cum suppositum non habeat nisi vnum esse incommunicabile, sed homo generat hominem. Natura enim manet vna secundum rationem naturę, cum diffinitio sit vna. Deus verò non creat Deum: Deus enim nomen naturæ est, sicut homo. Ens tamē creat ens, ideo relatio creaturæ ad Deum fundatur super esse creaturæ. Relatio verò vnius rei ad aliam super ipsas res principaliter fundatur, vt dictum est: ideo proprie actio creaturę, ad rem terminatur, vnde com

G positum est quod generatur, secundum Philosophum. 7. Metaphysic. Compositum enim habet naturam generantis, ad ipsum autem esse ex consequenti, cum compositi sit esse. Actio verò Dei qua producit totam rem simul constitutam ex suis principijs, ad ipsum esse terminatur, quod est intimum & maxime formale in re, cum in ipso esse rei saluetur alterum extremum relationis, vt dictum est. Ex dictis ergo manifestum est quòd actio Dei, quæ dicitur creatio, totam rem producit simul cum principijs suis, ex quibus res constituitur in esse suo, quod est obiectum creationis, vt dictum est: & ideo illa non dicuntur creata, quorum non est tale esse, cuiusmodi est forma materialis, & materia, vel ipsa etiam per se accidentia talis rei, sed omnia hæc potius dicenda sunt concreta. Anima verò humana, licet sit forma, quia tamen habet esse per se, licet in cor

H pore hoc sibi acquisitum sit & non extra, quia etiam non producitur de materia, sicut aliæ formæ, magis proprie dicitur creata, quàm aliæ formæ. Si enim consideretur terminus à quo in creatione, qui est nihil, siue non ens simpliciter, cum anima sit non ex materia aliqua, simpliciter creatur. Si verò consideremus terminum ad quem, qui est esse ad quod terminatur creatio, animæ autem humanæ in principio sui non acquiritur esse, sed homini, sicut docet. Aui. ipsa proprie non dicitur creata. Sed hoc idem esse animæ est corpori communicatum, quod non reperitur in alijs formis, & ideo creatio in generatione hominis miscetur. In alijs autem operibus naturæ, vel artis, creatio tantum supponitur, in quibus omnino materia in essentia sua non efficitur, sed compositum per transmutationem materiæ. De prædictis autem dubitari potest.

I Nam cum esse sit terminus creationis, vt dictum est, non solum autem compositum quod subsistit, dicitur esse, sed etiam ipsa materia, vel etiam ipsa accidētia, videtur quòd creatio terminetur ad materiam, & ad accidentia. Omnia enim quæ habent essentiam in rerum natura, necessario esse habebunt per naturam essentiæ suę, & si aliunde illud eis acquiratur, nihil acquiritur: vnde fit quasi implicatio cuiusdam contradictionis cum dicitur. Materia est essentia quædam, sine esse tamen. Quod enim est essentia, aliquo modo est, vt videtur, & quod est, habet esse: quod autem est sine esse, nō habet esse: vnde videtur quod essentia quæ ponitur sine esse, simul habeat esse, & non habeat esse. Ad huius ergo euidentiam considerandum est,

k quòd licet illud quod est aliquid aliud extraneum à natura sua possit habere adiunctum secundum Boetium, ipsum tamen esse nihil potest secum compati, quod ad ipsum non pertineat, & ideo esse separatum, quod Deus est, simplicissimum est. Cum autem in quibuscunque rebus inueniatur aliquid præter naturam ipsius rei quasi sibi aduenıens, certum est illam rem non esse idem quod suum esse, & hoc est commune omni creaturæ. In omnibus enim creaturis sunt accidentia quædam præter illud quod spectat ad speciem rei, & in hoc differt omnis creatura à Deo. Vlterius in ipsis creaturis est differentia, quia in quibusdam idem est res naturæ, & natura ipsa secundum id quod ad genus pertinet rei, licet res naturæ subiectum accidentium fuerit, & sic differt res na-

turæ

turæ à natura, quia sic in re naturæ accipitur suppositum speciei cum omnibus ipsum contingentibus, & hæc sunt accidentia omnia quæ sequuntur indiuiduum. Sed res naturæ & ipsa natura vnum & idem sunt, quod simpliciter respondet conceptioni speciei & indiuidui in ea. In alijs verò vt in rebus materialibus, differt indiuidnum, siue res naturæ ab ipsa natura non solum per accidentia quæ contingunt ipsum indiuiduum, cuiusmodi est quantitas, & huiusmodi, sed per aliquid quod sui generis est: & sicut in eis non ab vno simplici accipitur ratio generis & differentiæ, sed à materia accipitur genus, & à forma differentia, ita in eis aliunde accipitur ratio speciei, à forma scilicet, aliunde verò ratio indiuidui, quia à materia. Forma enim facit speciem, & ideo dicitur differentia constituere speciem, & materia indiuidnum. Manifestum ergo quòd per aliquid sui generis differt indiuiduum in rebus materialibus à specie, & non solum per accidentia. In rebus verò simplicibus indiuiduum solum per accidentia differt à specie, & non per aliquid sui generis, & ideo in eis tot sunt species, quot sunt indiuidua. Sed quia dictum est genus sumi à materia, & differentiam à forma, & materiam causare indiuiduum, & formam speciem, ideo sciendum est quòd idem est differentiam sumi à forma, & formam constituere speciem. Differentia enim specifica sumpta facta est species, & idem est genus sumi à materia, & materiam causare indiuiduum. Nam genus fit per actum intellectus abstrahentis vniuersale à materia particulari, quæ est principium indiuiduationis: inde est quòd sicut materia est prius in constitutione rei quàm forma, ita genus prius est differentia. Ex dictis ergo manifestum est quòd in Deo solum idem est esse, & natura, & suppositum omnibus modis. In rebus verò immaterialibus idem est natura & suppositum in omnibus quæ ad idem genus pertinent. In compositis verò omnia prædicta adinuicem differunt. In Deo ergo esse æqualiter respicit naturam ipsam, & rem naturæ, & ideo natura diuina non habet esse ab aliquo supposito diuinæ naturę: & ideo essentia diuina est habens esse, & si non significatur vt habens esse, sed vt quo aliquid est: quòd autem essentia diuina sit habens esse, manifestum est, cum nihil operetur nisi quod habet esse. Cum ergo diuina essentia creat, & gubernat omnia, habet ipsum necessario esse: inde est quòd non est necesse ponere in diuinis suppositum aliquod essentiæ ad hoc quòd essentia habeat esse, licet non habeat modum suppositi, cuius est habere esse: sed de perfectione ipsius essentię diuinæ est quòd ipsa est suum esse, & ideo non solum est id quo aliquid est, sed in se est perfecte subsistens, & perfectum esse habens. In rebus verò simplicibus cum idem sit suppositum & essentia, vt dictum est, & differant secundum rationem, necessario essentia erit habens esse, sicut & suppositum absolute. Sed quia ratione differunt, essentia enim est vt quo aliquid est, suppositum verò vt habens esse, ideo cum essentia non sit suum esse, dicitur essentia in eis habere esse per suppositum, cum quo tamen realiter idem est, vt dictum est. In rebus verò materialibus, in quibus differunt res naturæ, & ipsa natura, & vtrunque ab ipso esse, vt dictum est, ipsa non babet esse nisi in re naturæ, quæ est vt habens esse. Semper enim suppositum in qualibet natura est habens esse in illa natura. Suppositum autem & res naturæ in genere substantiæ est prima substantia, secundum Philosophum in prædicamentis, cuius est per se esse, vt ibidem dicitur, & non in alio sicut accidens, nec sicut pars, & non solum hoc, sed nec habet dici de alijs in quo differt ab alijs secundis substantijs, quæ de alijs dicuntur, licet non sint in alijs. Cum ergo proprium sit suppositi in genere substantiæ per se esse, nam omnia alia vt accidentia, & partes, & ipsa vniuersalia quæ intellectus facit, non per se subsistunt, sed à prima substantia dependent, qua destructa impossibile est aliquid aliorum remanere sub rationibus proprijs. Non enim manet homo, vel animal destructis indiuiduis omnibus vtriusque; nec ma-

A nebit aliquid habens rationem partis istorum, nec aliquid accidens eorum ipsis destructis: Essentia in rebus materialibus non habet esse, cum differat à suo esse, sed ipsum suppositum est habens esse, à quo iterum ipsa essentia differt: vnde in rebus materialibus esse non sequitur essentiam, nisi quando principia ipsius essentiæ, materia, scilicet, & forma constituunt suppositum per se existens, quod est prima substantia, quæ non potest esse dependens ab aliquo, sed per se subsistit in esse perfecto. Inde manifestum est quòd partes animatorum, vt manus, & pedes, & huiusmodi, quæ sunt in potentia propinqua ad actum seorsum qui eis acquiritur sola diuisione à toto, sine alicuius nouæ essentię productione, habent aliud esse de no-

B uo, quod ad prædictam essentiam non sequebatur, quia ipsa eius principia non constituebant aliquod oppositum habens esse actu, siue primam substantiam, cuius solum est habere esse per se, quod per ipsam suæ essentiæ conuenit, & non aliunde, cum essentia non habeat esse nisi per suppositum ipsum, cuius est habere esse, vt dictum est. Ex dictis ergo manifestum est, quòd non est dicendum omne id habere esse in rerum natura, esse dico quod sequatur essentiam, de quo propositio formari potest: ideo cum dicitur. Cæcitas est in oculo, non designatur cæcitatem habere esse sequens essentiam, cum priuatio non habeat essentiam, sed significatur potius quòd oculus careat quodam esse. Similiter cum dicitur, Materia prima est non ens per accidens, non significatur quòd aliquod esse sequatur essentiam materiæ ipsius, quia esse actus est qui in ma-

C teria prima de se non reperitur cum sit pura potentia, sed significatur quòd essentia materię est subiecta priuationi, ratione cuius dicitur non ens non simpliciter quod est nihil, sed in genere, sicut est ipsa priuatio quæ est participatio non entis simpliciter, quod est alterum extremum contradictionis, & propinquius quàm alterum contrariorum, quod ponit aliquid in natura rei ipsius: & propter hoc dicit beatus Augustinus, quòd materia est prope nihil, quod est propter priuationem adiunctam. Ex dictis facile est soluere ea quæ superius obiecta sunt. Hoc enim solum creari dicitur, quod habet esse, & hoc est suppositum, siue prima substantia, cuius est esse per se. Materia vero non dicitur esse nisi per tale suppositum, nec etiam accidentia, & ideo concreata dicuntur potius quàm creata, nec est etiam implicatio contradictionis cum dicitur,

D Materia est quędam essentia, si esse non sequitur ipsam essentiam: quia cum dicitur quòd materia est essentia quædam, idem prædicatur de se, quia materia est sua essentia, quod in omnibus simplicibus inuenitur. Non autem per hoc denotatur aliquod esse sequi essentiam, quia in omni re creata differt esse ab ipsa re. Nec oportet quòd quandocunque in propositione aliqua ponitur est, aliquod esse etiam respondere in re, vt dictum est.

CAP. V.

Quomodo ex contrario fit contrarium.

E NVnc restat ostendere, quomodo ex contrario fit contrarium. Cum enim per naturā non possit fieri transmutatio inter extrema contradictionis, nec à priuatione ad habitum, vt dictum est, huiusmodi nanque motus non sunt, relinquitur per naturam solum transmutationem esse inter contraria, inter quæ attenditur motus secundum Philosophum. Sciendum est ergo quòd contrarietas proprie reperitur in qualitatibus actiuis & passiuis, quæ sunt proprie passiones corporum naturalium: vnde spoliari nō potest corpus ab his qualitatibus nisi ipsum corrumpatur, sicut calor non potest auferri ab igne nisi corrumpatur ignis, Calor enim ignis sequitur formam substantialem ipsius ignis inseparabiliter, & ideo corrupto calore necesse est ignem corrumpi. Secundum has autem qualitates attenditur alteratio quæ consistit in actione, & passione.

Pasiones verò proprie dicuntur, per quas semper abijcitur aliquid à re, & ideo cum alteratio fuerit perfecta, & in termino sui, necessario abijcietur contraria qualitas, & corrumpetur suum subiectum, quod est ens actu, & nihil relinquetur nisi materia prima tantum sub forma nouiter inducta, cum corruptio vnius sit generatio alterius, secundum Philosophum in libro de generatione & corruptione, vnde impossibile est generationem fieri sine alteratione præcedente: & hoc est manifestum cum ex vno elemento fit aliud, quæ sibi contrariantur in qualitatibus, vt est ignis & aqua. Sed in his quæ in qualitatibus conueniunt, sicut in habentibus symbolum, vt est ignis & aer, non videtur alteratio ita manifesta. Sed quia impossibile est eandem qualitatem in diuersis corporibus manere, cum accidens non migret de subiecto in subiectum, necesse erit alterationem ponere in generatione ignis ex aere: ideo aduertendum est quòd diuersimode fit alteratio. Quælibet enim qualitas corporum naturalium duos terminos habet, vnde vltra illos non inuenitur illa qualitas, nec citra. Secundum hoc ergo habet considerari natura alterationis: nam aliter se habet in his quæ generantur per intentionem, & aliter in illis quæ generantur per remissionem. Cum enim ex aere generatur ignis, generatio fit per intentionem caloris aeris, & ideo in tota alteratione nihil caloris aufertur, sed semper intenditur. Et quia terminum habet vltra quem intendi non potest, ideo cum calor ignis vltra intenditur, simul totus calor aeris aufertur, & non pars post partem auferendo: vnde priuatio facta in aere magis & magis aliquid abijcit non partem, aut partem auferendo vt in alijs, sed quia magis & magis facta, plus & plus promouet ad totum similiter auferendum. Sed cum ex igne fit aer, minuitur paulàtim calor ignis, hoc enim fit per remissionem. Sicut enim videmus quòd ignis in materia aliena, vt in ligno, minus caloris habet quàm in propria: ita cum materia sua disponitur ad aliam formam, tanto plus remittitur eius calor, & quanto plus disponitur, tanto calor eius minuitur: & similiter cum elementa non habentia symbolum ex se generantur alteratio semper fit per remissionem. Quando ergo dicit Philosophus, quòd in habentibus symbolum facilior est transmutatio, non ideo dictum est, quòd eadem qualitas maneat in vtroque, sed quia minor resistentia, & minor elongatio potentiæ ab actu est, in elementis conuenientibus in symbolo quàm in alijs: quod patet ex eo, quòd tota simul caliditas aeris manet cum calore ignis vsque ad eius corruptionem. Sed adhuc notandum est, quòd in elementis habentibus symbolum, vt sunt ignis & aer, facilius ex vno eorum fit alterum quàm econtrario. Facilius enim ex aere fit ignis, quàm econtrario ex igne aer, quia qualitas ignis inter omnes qualitates elementares est maxime actiua, & ideo non de facili patitur. In corporibus autem diuersimode accipiuntur termini, infra quos natura rei saluatur. Vno modo, à parte ipsius mistionis: alio verò modo à parte diuersarum specierum, ad quas requiruntur diuersæ proportiones miscibilium. A parte namque ipsius mistionis sunt termini, quibus transitis fit continuo elementum simplex, cuius virtus dominabatur in misto super alia elementa: à parte verò proportionis miscibilium, quæ requiritur ad diuersas formas, & ad diuersa esse, sunt termini similiter, & ideo cum vna proportio deficit, succedit forma dans nouum esse. Considerandum est tamen, quòd vna forma misti, vt puta anima humana, non saluatur in aliquo indiuisibili ipsius proportionis, sed in quadam latitudine, infra terminos tamen naturæ certos, nec ea remota necesse est statim formam simplicis elementi induci, sed alium mistum potest sequi: vnde magis distant à se termini mistionis simpliciter, in quibus saluari potest natura misti, quàm termini infra quos saluatur homo, vel quodcunque animatum. Cum autem termini ipsius mistionis simpliciter transiti sint, non fit nisi simplex: vnde cum simplex elementum sit vltimum in quod

F resoluitur mistum, necessario simplex elementum fuit primum in eius constitutione non tanquam potentia tantum, sed sicut illud cuius virtus in ipso manet, secundum Philosophum: & hæc virtus mutatur à proportione vna in aliam, generando & corrumpendo species mistorum, donec ad naturam propriam redeatur: vnde cum vnum mistum fit ex alio, non est necesse elementa ex nouo conuenire, immo virtutes elementorum causando diuersas proportiones mistionis causant diuersa mista: vnde cum ex viuo fit mortuum, vtrunque infra terminos mistionis saluatur, sed non infra terminos proportionis necessarios ad speciem determinatam. Cum verò ex misto fit simplex elementum, transitur non solum terminos proportionis miscibilium, sed etiam terminus mistionis, vtrunque tamen fit per virtutem formarum elementorum quæ manent in misto, secundum Philosophum. Ex quo patet quòd virtus formæ elementaris dominantis in misto habet non solum soluere mistum & inducere propriam G formam talis elementi, sed transmutare mistum de vna proportione miscibilium in aliam quousque in ipsam formam propriam deueniatur: & ideo licet forma corporis mortui non fuerit virtute in viuo, quia corpus mortuum non venit in constitutione corporis viui, quod tamen facit quicquid virtute continetur in alio, sicut patet in elementis quæ constituunt mistum, est tamen in viuo virtus elementaris, quæ nata est soluere proportionem miscibilium, in qua saluatur vita, ad hoc sequitur quòd succedat alia forma dans nouum esse. Manifestum est enim quòd nulla virtus erat in misto agens per illam formam, quod tamen contingeret, si virtute esset in misto: sed hæc forma fuit in misto in virtute non propria, sed formæ ele-H mentaris, vt dictum est. Ex dictis manifestum est, quòd licet extrema contradictionis absolutæ, & etiam oppositionis priuatiuæ non subsint potentiæ creatæ, tamen contrarietatis extrema ei subiecta sunt. Vtrunque enim ponit aliquid in rerum natura, & ideo manifestum est alterum extremum contrarietatis minus elongare potentiam materiæ ab actu alterius extremi, quàm in contradictorijs, vel priuatiue oppositis, super quæ non potest nisi potentia infinita, vt dictum est. Sed de hoc dubitari potest, quòd termini generationis physicæ sunt esse & non esse, quæ sunt contradictoria, & propter hoc generatio simpliciter terminatur ad substantiam. Substantiæ autem nihil est contrarium secundum Philosophum: vnde ex his duobus videtur, quòd extrema contradictionis ma-I gis subsint potentiæ naturali quàm extrema contrarietatis. Ad huius ergo euidentiam considerandum est, quòd esse est terminus generationis, & ideo quantumcunque aliquid acquiratur ante ipsum esse, non dicitur res generari, & hoc est esse simpliciter, secundum Philosophum. Et quia vna res non potest habere simul duo diuersa esse simpliciter, aliud autem esse quàm simpliciter non inuenitur in substantia, sed in accidentibus, in quibus est magis & minus, & ideo semper cum vnum esse acquiritur, aliud abijcitur, & econuerso, & sic generatio & corruptio sese consequuntur, secundum Philosophum. Hoc autem esse non est esse in communi, sed esse hoc, vel illud compositum in specie determinata. Omne enim agens natu-K rale est in specie aliqua, & ideo sua actio non extenditur ad esse quod non est in sua specie, cuiusmodi est esse in communi acceptum, quod est alterum extremum contradictionis absolutæ, vt dictum est. Similiter non esse, quod est terminus à quo in generatione simpliciter, non est non esse absolute, sed non esse hoc, esse tamen aliquid vt non esse actu, est esse in potentia, secundum Philosophum. Esse autem in potentia ad vnum necessario adiungitur esse actu aliud, quia nunquam est esse in potentia pura sine aliquo actu, alias materia esset sine forma, & propter hoc ista extrema subsunt potentiæ naturali. Esse enim in potentia propter esse actu adiunctum subest agenti naturali. Agens enim naturale semper requirit

subiectum

subiectum actu in quod agat, & ideo finis actionis suæ est spoliatio actus prioris & inductio noui actus. Ex his manifestum est, quòd illud non est esse simpliciter extra genus, sed est negatio existentis in genere, vt principium est in genere. Actus enim est alterum eorum principium quæ sunt in genere, quia genus diuiditur per actum & potentiam: ideo negatio huius, vel illius actus ad idem genus pertinet, quia negat in illo genere, & non in alio: ideo non esse, quod est terminus in generatione simpliciter, pertinet ad genus substantiæ. Est ergo inter ista extrema contradictio per resolutionem, vt dictum est supra de non albo, quod opponitur nigro. Nihil enim non album sic est non album, quòd non sit nigrum, vel medio modo coloratum. Diuersimode tamen fit hic, & ibi resolutio oppositionis posterioris in contradictionem. Nam in qualitatibus istis vtrunque extremum est aliquid actu in se, sicut nigredo & albedo, & ideo ex vtraque parte potest sumi negatio. Potest enim dici nigrum & non nigrum, licut dicitur album & non album. Sed in generatione simpliciter alterum extremum non est aliquid actu in se, vt patet de materia prima, licet habeat actum adiunctum, & ideo non potest ex vtraque parte sumi negatio, sed ex altera tantum. In generatione ergo simpliciter fit resolutio contrariorum extremorum in contradictoria, quia vnus terminus esse, scilicet hoc, vel illud quod acquiritur per generationem ratione qualitatis suæ opponitur actui adiuncto ipsi esse in potentia propter eius qualitatem, sicut ignis contrariari ipsi aquæ propter naturam calidi & frigidi. Sicut ergo dicitur non album quod tamen est nigrum, vel medium opponi albo, & nullum alium non album, ita non esse actu hoc, siue esse in potentia hoc, cui tamen adiunctum est esse actu aliud, opponitur esse actu hoc. Ex dictis ergo manifestum est, quod ad alterum extremum contradictionis simpliciter ad esse, scilicet, pertinent ambo extrema generationis, esse scilicet hoc, & non esse hoc, quod est esse in potentia. Esse enim in potentia aliquo modo ad esse pertinet. Sed comparando vnum eorum ad alterum, esse in potentia est quasi non esse, quia quod est in potentia non est, secundum Philosophum, & similiter esse album, & non esse album, quod est esse nigrum, vel medio colore coloratum ad esse pertinent, licet nō esse album, vel esse nigrum comparatum ad esse album sit quodammodo non ens, cum ad vltius extremum contradictionis spectet. Quòd autem ista non sint absolute contradictoria, manifestum est ex dictis. Nam non esse quod est alterum extremum generationis, non est non esse simpliciter, secundum Philosophum, sed illud non esse idem est quod esse in potentia, & ideo manifestū est quòd talis non esse & esse oppositi est commune subiectum, materia scilicet, & similiter est de nigro, vel non albo, quod est idem, & albo. Horum enim est commune subiectum quod est ens medium. Sed contradictoria medium non habent secundum Philosophum, vt supra dictum est: vnde a ista sunt contradictoria per resolutionem aliarum oppositionum in contradictorias, quia oppositio contradictoria includitur in omni alia oppositione, vt supra dictum est, sicut prius includitur in suo posteriori. His obijciunt sophistæ, dicentes vtrunque extremum contradictionis in genere esse: quorum ratio est, quia illud quod nihil est, nihil potest negare: vnde non ens quod est extra genus, nihil negat. Addunt etiam quòd contraria possunt simul esse falsa, contradictoria verò non, vnde non videtur eis quòd oppositio contraria possit resolui in contradictoriam. Dicendum est ergo eis, quòd ens vno modo dicitur, quod significat veritatem propositionis, vt dicitur 5. Metaphysic. Ideo enim ita vera est negatio entis de eo quod nō est, sicut eius affirmatio de eo quod est, & per oppositum, necessario erit falsa affirmatio entis, de eo quod non est, & negatio entis de eo quod est. Eo enim quòd res est vel non est, oratio dicitur vera vel falsa secundum Philosophum, & ideo id quod nihil est, non negat aliquid

A quod est esse, sed negat aliquid quod non est esse, & ideo duplex est sermo quo dicitur, quod non est nihil negat. Vno modo, à parte prædicati, & hoc est illud quod negatur: & sic verum est id quod non est nihil negare, quia quod non est nihil est aliquid, & esse aliquid aliquid est, & hoc negatur per alterum contradictorium. Alio modo, à parte subiecti, & sic de eo quod non est, vere potest esse remoueri. Vnde cum negare pertineat ad compositionem quæ communis est subiecto & prædicato, ipsa cum à parte ipsius subiecti nihil habeat, rationem non entis habet: à parte verò prædicati aliquid habet ipsa compositio, & ideo à parte subiecti remouet naturam rei & proprietatem subiecti, à parte verò prædicati naturam non remouet, sed inhærentiam tantum. Quod autem dicunt contraria simul falsa, contradictoria verò non, hoc est in propositionibus ratione signorum, quę in contrarijs sunt vniuersalia ex vtraque parte, in contradictorijs verò non, sed ex vna tantum. Cum enim prædicatum aliquod contingenter insit alicui subiecto, non potest vniuersaliter de eo affirmari, vel negari nisi falso, & ideo falsitas quæ est in talibus propositionibus accidit, quia accipitur vt subiectum subiectum, quod non est subiectum secundum se, sed secundum aliquid sui, non tamen quòd secundum se denominari potest: vnde falsitas attenditur à parte subiecti, & non à parte contrariorum, & ideo causatur ex additione signorum: signa autem subiectis habent addi.

C Si verò attendatur natura ipsorum contrariorum tantum inter quæ est oppositio, non erit conuenientia in falsitate. Si enim accipiatur subiectum secundum quod natum est subijci contrarijs vt corpus, impossibile est simul falso affirmare & negare de eo alterum contrariorum, vt puta, si accipiatur aliquis homo vt subiectum sanitatis & ægritudinis, affirmatio vnius contrariorum de eo est negatio eiusdem quod est affirmatio alterius: & ideo nec simul veræ sunt, nec simul falsæ, sicut nec duæ contradictoriæ absolute. Considerandum est ergo quando aliquid reperitur in contrarie oppositis, vtrum hoc sit à parte subiecti, aut à parte extremorum. Si à parte extremorum, attribui debet ipsi oppositioni secundum se. Si autem à parte subiecti, non nisi per accidens, & ideo accidit quòd duæ

D propositiones contrariæ sunt simul falsæ à parte subiecti propositionis, & non ratione extremorum, vt dictum est, & ideo quando negatur alterum extremorum de subiecto aliquo, vt album, patet quòd ipsa negatio supponit aliquid, à quo remouet albedinem, scilicet subiectum, & similiter quo remouetur. In contradictorijs autem absolute non præsupponitur aliquid tanquam subiectum, cum non habeant medium, vt dictum est. In oppositis verò relatiue non est transmutatio, sed tamen ipsa relatio quandoque sequitur transmutationem, sicut sunt relatiua quæ sequuntur actionem, vt paternitas & filiatio, quæ sequuntur generationem naturaliter. In alijs verò generibus, super quæ generatio fundatur, vel est transmutatio inter ipsa extrema, sicut generatio inter esse & non esse, & hoc pertinet ad genus substātię: vel ipsum genus consistit in ipsa transmutatione, vt actio & passio.

E Trāsmutatio autem multas habet species, vt patet in lib. Phys. sed motus qui est vna species, non existit in tribus generibus, vt ibidem patet. & hæc de quatuor oppositis dicta sufficiant.

Explicit Opusculum trigesimumseptimum Beati Thomæ de Aquino, de quatuor oppositis.

EIUSDEM DOCTORIS OPUSCULUM TRIGESIMUMOCTAUUM.

De demonstratione.

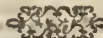
AD habendum cognitionem de demonstratione, sciẽdum quòd demonstratio est syllogismus ex veris, primis, & immediatis, prioribus, notioribus, causisque conclusionis, & hæc est demonstratio potissima. Aut ex talibus quæ per aliqua vera, & prima principium suæ cognitionis sumpserunt, & hæc est demonstrario non potissima: vnde sciendum est, quòd tria exiguntur ad demonstrationem, scilicet subiectum, passio, & dignitas. Subiectum est de quo prædicatur passio. Passio autem est accidens per se conuertibile cum subiecto de quo prædicatur. Est ergo demonstratio potissima, quando prædicatur passio de subiecto vniuersali per medium, quod est diffinitio dicens quid & propter quid. Subiectum autem vniuersale passionis alicuius est quod est conuertibile cum sua passione, & quod habet causam intra se suæ passionis: vnde triangulus est subiectum vniuersale huius passionis, quæ est habere tres angulos, quod est conuertibile cum sua passione, quia quicquid est triangulus, habet tres angulos &c. & econuerso: & triangulus in eo quòd triangulus est, habet tres angulos. Subiectum particulare est, quod non est conuertibile cum illa passione, & non habet causam intra se suæ passionis, vt isocheles, qa non quicquid habet angulos tres, est ysocheles, quia ysocheles in eo, quòd ysocheles, non habet tres angulos, sed in eo quòd triangulus. Diffinitio verò dicens quid, est diffinitio data per essentialia, & est diffinitio subiecti, vt triangulus est figura plana tribus lineis contenta. Diffinitio verò prupter quid, est diffinitio data per causam, & quæ est diffinitio passionis, quia diffinitio passionis dicit causam inhærẽtiæ passionis in subiecto, per quod subiectum passio habet esse, verbi gratia. Habere tres angulos æquales duobus rectis, est habere angulum extrinsecum æqualem duobus rectis intrinsecis sibi oppositis, & propter hoc passio inest triangulo per suam diffinitionem. Si autem quæratur propter quid habet triangulus &c. Respondetur quòd habet angulum extrinsecum inæqualem duobus rectis sibi oppositis, & dico q diffinitio dicens quid & propter quid, quę scilicet est ex oppositis, ita ex diffinitione subiecti, & passionis est medium in potissima demonstratione, propter quam prædicatur passio propria de subiecto vniuersali & adæquate, verbi gratia. Omnis figura plana tribus lineis contenta, habens angulum extrinsecum ęqualẽ duobus intrinsecis sibi oppositis, habet tres angulos, &c. In hac propositione maiori cadit secundus modus dicendi per se, qui est quando diffinitum prædicatur de diffinitione; sed omnis figura plana tribus lineis contenta habet angulum extrinsecum ęqualem duobus intrinsecis sibi oppositis. In hac minori cadit primus modus, qui est quando diffinitio, vel pars diffinitionis prędicatur de subiecto, qui est cum reduplicatione causæ, vt Luna propter interpositionem terræ deficit, & interemptus propter interemptionem interijt. Aliud exemplum est de potissima demõstratione. Omne corpus naturale illuminatum à sole priuatum luce a terræ obiectu deficit: luna est huiusmodi. ergo luna deficit, & probatur passio per diffinitionem dicentem quid & propter quid. Demonstratio verò non potissima fit multipliciter, scilicet, quando prædicatur passio de subiecto particulari per medium, quod est subiectum illius passionis, quia scilicet subiectum est causa proxima passionis in subiecto particulari, vt si probatur habere tres de isochele per triangulum, scilicet. Omnis triangulus ha-
F bet tres: isocheles est triãgulus. ergo isocheles habet tres, vnde iste syllogismus potest esse sophisticus, vel dialecticus, vel demonstratio particularis. Syllogismus enim sophisticus est, si probetur de subiecto particulari tanquam de subiecto vniuersali & conuertibili propter identitatem quam habet isocheles cum triangulo. Quando enim propter idẽtitatem in parte subiecti cum prædicato mouetur ad credendum quicquid dicatur de vno & de altero, est fallacia accidentis. Syllogismus dialecticus est prout probatur passio de illo, vt de isochele, vt de subiecto particulari per triangulum, inquantum est commune prædicabile quoddam de pluribus. Manifestum est enim quòd in syllogismo dialectico est commune prædicabile de pluribus. Item, demonstratio particularis est, quando passio de isochele vt de subiecto particulari per triangulum, secundum quod est causa proxima passionis in subiecto particulari. Triangulus enim est causa proxima, quare isocheles habet angulos tres, non enim isocheles in eo quòd iso-
G cheles, habet tres, sed in eo quòd triangulus. Aut demonstratio non potissima fit aliter, scilicet quando probatur effectus per causam remotam, vel quando probatur causa per effectũ, vt si probetur habere tres de isochele non per triangulum qui, est causa proxima & immediata isochelis, vt dictum est, sed per figuram planam &c. quæ est diffinitio trianguli & suę passionis, dicẽs quid & propter quid, qd est causa proxima respectu subiecti vniuersalis, & causa remota respectu subiecti particularis. Item, aliter fit demonstratio non potissima, quando probatur causa per effectum, vt si de planeta probetur prope esse per non sintillare hoc modo. Omne corpus luminosum nõ sintillans est prope positum visui: sed planeta est huiusmodi. ergo pro-
H pe ponitur nobis. Hic.n. demonstratur causa per effectum, quia prope positus est causa eius, quod est non sintillare & non ęconuerso. Non enim quia planeta non sintillat, est prope positus, sed quia prope positus non sintillat. Si verò per corpus luminosũ demonstretur non sintillare, demonstrabitur effectus per causã. Simile est si probetur de luna, quod sit circularis, quia augeť circulariter hoc modo. Omne corpus luminosum, vel aptum illuminari in quo lumen augetur circulariter, est circulare: luna augetur circulariter, ideo est circularis, sed qa circularis & sphęrica est luna, ideo lumẽ circulariter augetur, & sic patet, quod diximus.

Explicit Opusculum trigesimumoctauum Sancti Thomæ de Aquino, de demonstratione.

I

EIUSDEM DOCTORIS OPUSCULUM TRIGESIMUMNONUM.

De fallacijs, ad quosdam nobiles artistas.

Quòd duplex est modus ratiocinandi, scilicet rectus, & non rectus.

K

QVia Logica est rationalis sciẽtia, & ad ratiocinandum inuenta. Ratiocinari autem contingit recte, & non recte: vtrunq; enim ad logici consideratione spectat, vt per rectam ratiocinationẽ ad rei veram cognitionem perueniat, & falsam ratiocinationem vitãdo errorem falsitatis euitet. Vterq; ratiocinandi modus cõpetit vni homini, & ad seipsum ad alium, nam & secũ aliquis considerans potest recte & non recte ratiocinari, & cum alio conferẽs. Sed cum aliquis secum considerans ratiocinatur non recte, præter intentionem hoc accidit, quia nullus suijpsius deceptionẽ intẽdit.

Cum

Cum autem ad alium ratiocinantur non recte, contingit quandoque ex intentione ratiocioantis, cum scilicet aliquod de altero iotendit vel experimeotum sumere, vel victoriam habere ad sui gloriam. Ratiocinatio autem quæ ad seipsum est, syllogismus dici potest, sine aliqua alia specie argumentationis. Sed ratiocioatio quæ est ad alterum non solum est syllogismus, vel argumentatio, sed disputatio, vertitur enim inter duos, scilicet ioter opponentem & respondentem, & ideo de falsis ratiocinasionibus tractaturi, primo de disputatiooe incipieodum est.

CAP. I.

De disputatione.

Disputatio est actus syllogisticus vnius ad alterum ad aliqood propositum ostendendum. Per hoc quòd dicitur actus, tangitur disputatioois genus: & per hoc quòd dicitur syllogisticus, tangitur disputatioois instrumentum scilicet syllogismus sub quo comprehendontur omoes aliæ species argumentationis & disputationis sicut imperfectum sub perfecto, & per hoe distinguitur disputatio ab actibos corporalibus, vt currere, vel comedere: & ab actibus voluotarijs, vt amare & odire: nam per hoc quòd dicitur syllogisticus, ostenditur quòd est actus rationis, per hoc quòd dicitur vnius ad alterum, tāguntur duæ personæ oppooentis & respondentis, inter quas vertitur disputatio: etiam hoc additur ad differentiam ratiocinationis, quam habet qui secum ratiocinatur. Per hoc autem quod dicit ad propositum ostendendum, tangitur disputationis effectus, siue terminus, aut finis proximus, & per hoc distinguitur disputatio à syllogismis exemplaribus, qui non inducuntur ad ostendendum propositum aliquod, sed ad formam syllogisticam exemplificandam.

CAP. II.

De quatuor speciebus disputationis.

Disputationis autem quatuor sunt species, scilicet doctrinalis, dialectica, tentatiua, & sophistica, quę etiam alio nomine dicitur litigiosa. Doctrinalis, siue demonstratiua est quæ ad scientiam ordinatur procedens ex primis, D & veris, & per se notis, & proprijs priocipijs illius scientiæ, de qua fit disputatio, & hoc vertitur inter docētem & addiscentem. Dialectica verò disputatio etiam est ex probabilibus procedens, & ad opinionem vel propositum tendens. Probabilia autem dicuntur quæ videntur omnibus, vel pluribus, vel sapientibus, aut omnibus, vel præcipuis, & maxime ootis. Tentatiua autem disputatio est quæ ordinatur ad experimentum sumendum de aliquo per ea quæ videotur respoodenti. Sophistica autem est tendens ad gloriam, vt sapiens esse videatur, vnde dicitur sophistica quasi apparens sapientia, procedit ex his quæ videntur esse vera, siue probabilia, & non sunt, vel simpliciter falsas propositiooes assumendo, quæ videntur esse veræ, vel in virtute falsarum propositiooum argumentando: locales enim argumentationes suns in virtute verarum propositionum, ex E quibus tota virtus argumentationis pendet, sicus ista argomentatio. Sortes est homo. ergo Sortes est animal, procedit ex virtute huius propositionis, De quocunque prædicatur species, & genus, quæ est simpliciter vera, sophistice sic argumentatur. Sortes est animal. ergo est homo, quæ in virtute huius propositionis falsæ procedit, De quocunque prædicatur genus & species. Relictis alijs disputationibus, ad præsens de his quæ ad sophisticam pertinent intendimus: quia verò sophistica vt dictum est, ad gloriam tendit, volens sapiens videri, hoc autem assequi studet per hoc, quòd de aduersario cum quo disputat victoriam habeat apparentem, quod quidem fit cum ipsum ad aliquod incoueniens ducat, ideo terminus disputationis sophisti-

A cæ est aliqood incoouenieus, ad quod sophista ducere nititur respondentem, & hoc dicitur Meta. i. finis, vel terminus, vnde de duobus oportet tractare, primo de huiusmodi metis, secundo de modis argumentandi, qnibus sophistæ nituntur ad metas ducere respondentem. Sunt autem metæ quinque, scilicet redargutio, falsum, inopinabile, solœcismus, & negatio. Redargutio est prænegati concessio, vel præcōcessi negatio in eadem disputatione vi argumentationis factæ, vt si respondens negaoerit se carnes crudas comedisse, sophistice contra arguit sic. Quicquid emisti comedisti: carnes crudas emisti. ergo carnes crudas comedisti. Si vi hoiusmodi argumentationis respondens concedas quod prius negauerit, est redargutus: & talis modus argumentandi dicitur elenchus si bonus sit syllogismus: B vel dicitor apparens elenchus si videatur & non sit aut syllogismus, aut cōtradictio. Est autem elenchus syllogismus contradictionis. Si autem non in eadem disputasione, vel vi argumenti, sed propria voluntate aliquis negat concessum, vel concedat negatum, non est redargutio. Falsum autem secundum quod hic sumitur, est aliquod manifestum falsum, vel concessio alicuius manifeste falsi, quod respondens concedere cogitur vi sophisticæ argumentationis, sicut hic. Omnis canis est latrabilis: cœleste sydus est canis: ergo cœleste sydus est latrabile. Inopinabile est quod est contra communem opinionem omnium, vel plurium, quod tamen non est falsum. Differt autem à falso, quia omne falsum est inopinabile, sed non cōuertitur, quia aliquid est contra opinionem communem, quod tamen non est falsum, erit tamen inopinabile, sicut stellam esse maiorem C terra, & aliquem regem diuitem & felicem esse miserum & infelicem & infortunatum, si ipse sit peccator. Ad quod potest sophistice sic aliquis duci, Quemcuoque contingit ab aliquo vinci, est infœlix, quia ille qui vincitur est infelix: sed regem contingit ab hoste vinci. ergo est infelix. Solœcismus est vitium in cootextu partium orationis contra regulas artis grammaticę factum, vt vir alba, & homines currit, & ad hoc potest aliquis sic sophistice duci, Tu scis hoc? hoc autem est lapis. ergo tu scis lapis, quod grammaticæ ooo dicitur. Nugatio autem est eiusdem rei ex eadem parte inutilis repetitio, vt homo homo currit: dico autem ex eadem parte, quia si ponasur idem in subiecto & in prædicato non erit nugatio, vt hic homo est homo. Inutilis autē repetitio dicitur, quia si idem repetatur ad maioreṁ expressionem non erit nugatio, vt cum dicitur. Deus Deus meus respice in me. Ad hoc potest aliquis sic duci sophistice. Iste natus est simus: sed simus idem est quòd nasus simus. igitur iste natus est nasus nasus simus. Et est sciēdum quod ista inconuenientia respiciunt diuersas scientias. Nā redargutio est contra metaphysicam, ad quam pertinet consideratio huius primi principij, Contradictoria non sunt simul vera. Falsum verò est contra scientiam naturalem, quæ considerat res sensibiles, io quibos veritas & falsitas est manifesta, & similiser cōtra mathematicam, in qua est maxima certitudo. Inopinabile verò est contra dialecticam, quæ procedit ex probabilibus quæ sunt secundum opinionem omniom, vel plurium sapientum. Solœcismus est contra grammaticam. Nugatio est contra rhetoricam, E cuius est ornate loqui, & sic dum in scientijs singulis ad inconueniens sophista ducit respondētem, apparet circa omnia sciens esse. Nunc restat videre de modis argumentationum, quibus ad prædicta inconuenientia sophista nititur ducere respondentem. Est autem sciendom, quòd sicut argumentatio dialectica firmitatem habet ex loco verò, ita argumentatio sophistica apparentem firmitatem habet ex loco apparenti. Locus autem verus firmitatem dialecticæ argumentationi præstans, est habitudo inferentis ad illatam, quæ dicitur maxima, vel differentiæ maximæ, vt genus, species, totum, & pars. ex quorum habitudine veritas maximæ proportionis oritor, super qnam fundatur veritas dialectici argumeoti: sicus ex habitudine speciei ad genus sumitur hæc maxima, De quocunque prædicatur species

cies

cies & genus, ex qua hoc argumentum formatur. Sortes est homo. igitur Sortes est animal, & similiter locus sophisticus consistit in habitudine inferentis ad illatum, ex qua sumitur aliqua falsa propositio, sed apparens vera secundum quam procedit sophisticum argumentum, sicut cum dicitur, Cognosco venientem: coriscus est veniens. ergo cognosco coriscum. Hic enim proceditur ab accidente ad subiectum scilicet à veniente ad coriscum secundum virtutem huius maximæ. Quicquid est verum de accidente & de subiecto: quæ quidem maxima falsa est propter diuersitatem accidentis & subiecti, videtur tamen vera propter conuenientiam vtriusque: vnde ad prædictum locum sophisticum duo currunt, vnum quod est causa apparentiæ, quod facit argumentum apparere bonum, & dicitur etiam principium motiuum, quia mouet hominem ad hoc, vt argumento sophistico assentiat, & hoc est in prædicto argumento vnio accidentis ad subiectum. Aliud est principium defectus, quia scilicet facit defectum necessitatis in argumento, & vocatur etiam causa non existentiæ quæ in prædicto argumento est diuersitas subiecti & accidentis. Ex his autem duobus contingit hominem falli, quia scilicet apparet aliquid & non est: vnde locus sophisticus alio nomine fallacia dicitur, quia scilicet est causa fallendi quantum est de se, licet aliquis non fallatur per ipsum in actu, nisi ignorantia adueniente. Sicut autem loci dialectici distinguuntur penes diuersas habitudines, ex quibus maxime causatur firmitas argumenti, & argumenta ipsa sumuntur: ita & loci sophistici, siue fallaciæ distinguuntur penes principia motiua, ex quibus apparet esse firmitas in sophisticis argumentis. Hoc autem contingit dupliciter. Vno quidem modo, ex parte vocis, quando propter vnitatem vocis creditur esse vnitas rei per vocem significatæ, sicut illa quæ per nomen canis significantur, vnum esse videntur, quia hoc nomen canis, est vnum. Alio modo, ex parte rei ex eo scilicet quòd aliquæ res quæ aliquo modo conueniunt, simpliciter vnum esse videntur, sicut supra dictum est de subiecto, & accidente.

CAP. III.

De fallacia in dictione.

Locorum igitur sophisticorum, siue fallaciarum quædam sunt in dictione, quædam extra dictionem. In dictione quidem locus sophisticus, siue fallacia est, quando I principium motiuum siue causa apparentię est ex parte vocis: extra dictionem verò quando est ex parte rei. Ex parte autem vocis est principium motiuum, siue causa apparentiæ ex eo quòd vna vox multa significat, quod contingit per multiplicationem vocum. Est autem multiplex triplex scilicet actuale, potentiale, & phantasticum. Actuale est quãdo vna vox in nullo variata multa significat, & hoc si fit in vna dictione dicitur æquiuocatio, vt in hoc nomine, canis, pro latrabili, cœlesti sydere, & pro pisce marino, si in oratione dicitur Amphibologia, vt liber Aristotelis. i. ab Aristotele factus vel possessus. Multiplex potentiale est, quando vna vox aliquo modo secundum prolationem variata multa significat, quod quidem est in dictione secundum accentum, vt pendere, secundum quod graui, vel acuto accentu profertur, multa significat. In oratione vero est secũdum compositionem & diuisionem, vt duo & tria sunt quinque, hæc enim oratio diuersa significat composite, vel diuisim prolata. Phantasticum verò, id est, apparens, multiplex est, quando vna dictio secundum rei veritatem vnum significat, & videtur etiam aliquid aliud significare, sicut hoc nomen, homo, significat quale & quid, & videtur significare hoc aliquid, vt dicitur in prædicamentis, & dicitur figura dictionis, quasi dictionis similitudo. Sunt igitur loci sophistici in dictione sex, scilicet æquiuocatio, amphibologia, accentus, compositio, diuisio & figura dictionis.

F

CAP. IIII.

De fallacia æquiuocationis.

Primo igitur est dicendum de æquiuocatione. Est autem æquiuocatio vnius & eiusdem nominis diuersa significatio. Fallacia autem ęquiuocationis est deceptio proueniens ex eo quòd vnum nomen plura significat. Principium autem motiuum huius fallaciæ, siue causa apparentiæ in æquiuocatione est vnitas dictionis eiusdem simpliciter, quod dicitur ad differentiam accentus, in quo non est dictio vna simpliciter, sed solum in potentia. Principiũ autem motiuum esse non existentiæ, siue defectus, est diuersitas rerum significatarum: species autem, siue modi æquiuocationis sunt tres. Prima species est, quando vna dictio principaliter plura significat, vt hoc nomẽ, canis, principaliter significat latrabile animal, & marinam belluam,
G & cœleste sydus, & formatur sic paralogismus, id est, apparens syllogismus. Omnis canis est latrabilis: cœleste sydus est canis, igitur cœleste sydus est latrabile. Sed non sequitur, quia hoc nomen, canis, aliud significat in prima, & aliud in secunda, secundum quod vtraque accipitur vera, & sic non est verus syllogismus, cum non sit idem terminus medius. Si autem accipiatur vt idem significãs in vtraque, sic altera præmissarum est falsa. Sicut autem oportet in syllogismo idem mediũ bis sumi in præmissis, ita oportet duas extremitates bis sumi in syllogismo, in præmissis scilicet semel, & semel in conclusione: vnde eadem ratione potest fieri paralogismus, si sit æquiuocatio in altera extremitatum, vt Grammatici discunt: & grammatici sunt
H scientes. igitur scientes discunt. discere enim æquiuocum est. Nam vno modo discere idem est quod intelligere docentem, & sic scientes discunt. Alio modo, idem est quod accipere scientiam ab aliquo, & sic scientes non discunt. Secunda species est, quando vnum nomen principaliter vnum significat, & aliud metaphoricè, siue transumptiue, sicut hoc verbum, ridet, principaliter significat actum hominis proprium, metaphorice autem, siue transumptiue significat prati floritionem, & formatur sic paralogismus. Quicquid ridet, habet os: pratum ridet. ergo pratum habet os: vel sic, Quicquid currit, habet pedes: tyber currit. igitur tyber habet pedes. Non sequitur, quia ridet & currit primo sumuntur proprie, & postea transumptiue: & ad hanc speciem reducitur multiplicitas nominum analogorum, quæ dicuntur secundum prius & posterius, sicut sanum dicitur aliquando de animali, vrina, & diæta, & formatur paralogismus sic. Omne sanum habet vitam: sed vrina est sana: ergo vrina habet vitam. Non sequitur, quia sanum primo sumitur pro eo quod principaliter significat scilicet habere sanitatem, secundo pro eo quod posterius significat scilicet pro signante sanitatem. Ad hanc etiam speciem reducitur multiplicitas propositionum, quia propositio vnam habet habitudinem per prius, & aliam per posterius, & formatur sic paralogismus. In quocunque est sanitas, illud est animal: sed sanitas est in humorum adæquatione. ergo humorum adæquatio est animal. Non sequitur, quia hæc propositio in primo designabat habitudinem accidentis ad subiectum: secundo habitudinem effectus ad causam. Tertia species est, quæ prouenit ex diuersa consignificatione, quæ quidem attenditur circa accidentia partium orationis, sicut secundum tempus, numerum, genus, personam, & similia, & sic formatur paralogismus. Quicunque surgebat, stat: sedens surgebat, ergo sedens stat. Non sequitur, quia sedens in minori propositione sumebatur vt est præteriti temporis imperfecti, in conclusione secundum quod est temporis præsentis. Similiter. Quicunque sanabitur, sanus est: laborans sanabitur. igitur laborãs sanus est. Minor & conclusio sunt duplices, quia hoc participium, laborãs, significat tempus præsens & præteritum imperfectum, vnde significat laborantem tunc, & nunc laborantem, & ideo si teneretur pro laborante, tunc minor est fal-

est falsa, quia simul esset sanus & laborãs, quod falsum est. A Si autem teneatur pro laborante nunc, vera est, quia potest esse nunc laborans, & tunc poterat esse sanus, & econuerso de conclusione.

CAP. V.

De amphibologia.

SEquitur videre de amphibologia. Sicut autem æquiuocatio prouenit ex eo quòd dictio penitus eadem plura significat, sic amphibologia ex eo quòd vna oratio penitus eadem plura significat, vnde dicitur amphibologia ab amphi quod est dubium, & bole quod est sententia, & logos sermo, quasi dubia sententia sermonis. Fallacia autem amphibologiæ est deceptio proueniens ex eo quòd vna B oratio penitus eadem plura significat: & dico penitus eadem, ad differentiam orationis quæ composita & diuisa plura significat. Causa apparentiæ, siue principium motiuum amphibologiæ est vnitas orationis plura significantis. Causa verò non existentiæ, siue principium defectus est diuersitas significationis. Species autem amphibologiæ sunt tres. Prima species prouenit ex eo quòd vna oratio principaliter plura significat manente eadem constructione propter diuersam habitudinem constructorum, sicut hæc oratio. Liber Aristotelis plura significat, si semper istæ duæ dictiones construantur eodem modo, sed tamen propter diuersam habitudinem diuersa significant. Potest autem intelligi secundum habitudinem effectus ad causam, vel possessi ad possidentem, & formatur sic paralogismus, Quicquid est Aristotelis, possidetur ab Aristotele: iste li- C ber est Aristotelis. ergo possidetur ab Aristotele. Non sequitur, quia primo construebatur nominatiuus cum genitiuo in habitudine possessionis ad possidentem, secundo in habitudine effectus ad causam. Secunda species prouenit ex eo, quòd vna oratio plura significat propter diuersam ordinationem partium ex eo; quòd aliqua dictio potest construi cum alia transitiue, vel intransitiue, sicut hic. Quicquid videt aliquis, hoc videt. sed columnam videt. ergo columna videt. Non sequitur, quia hæc dictio, hoc, construitur cum hoc verbo, videt, transitiue, & est accusatiui casus, & sic est vera, & est sensus, Qui videt rem aliquam, est videns eam. Alio modo potest construi intransitiue, & tunc est nominatiui casus, & tunc est falsa, & est sensus. Qui videt rem vnam, illa res videt, & sic procedit conclusio: & similiter hic. Quoscunque volo me D accipere, volo quod ipsi recipiant me: sed pugnantes volo me accipere. ergo volo quòd ipsi recipiant me. Non sequitur, quia me, potest construi cum hoc verbo accipere transitiue & intransitiue, & in vno sensu est vera, & in alio falsa. Similiter hic. Quicunque sunt Episcopi, sunt sacerdotes. isti asini sunt Episcopi. ergo isti asini sunt sacerdotes. Non sequitur, quia minor est duplex, ex eo quòd episcopi potest esse nominatiui casus, & construi intransitiue, & sic est falsa: vel potest construi transitiue, & sic est genitiui casus, & est vera. Et est attendendum quòd diuersitas casuum pertinet ad fallaciam amphibologiæ, quia casus accidunt dictioni secundum quod construitur cum alia E dictione: diuersitas verò aliorum accidentium pertinet ad æquiuocationem, quia alia accidentia accidunt dictioni secundum quod in se considerantur. Tertia species est, quando vna oratio principaliter significat vnum, & aliud metaphorice, siue transumptiue, sicut hæc oratio, Littus aratur, principaliter significat littoris scissuram, transumptiue verò operis amissionem, & formatur sic paralogismus. Quandocunque littus aratur, tunc terra scinditur: sed quando indocilis docetur, littus aratur. ergo quando indocilis docetur, terra scinditur. Non sequitur propter multiplicitatem prædictam.

CAP. VI.

De fallacia compositionis & diuisionis.

SEquitur de fallacia compositionis & diuisionis, in quibus sicut supra dictum est, deceptio prouenit ex potentiali multiplici vnius orationis. Dicitur autem vna oratio potentialiter multiplex pro eo quòd dictiones eædem diuersimode componi possunt adinuicem, vel abinuicem distingui, sicut cum dicitur. Quicquid viuit, semper est, hæc dictio semper, potest componi cum hoc verbo viuit, vel diuidi ab eodem: & quia oratio per constitutionem partium constituitur, & ipsæ partes se habent ad orationem sicut materia, compositio verò sicut forma, vbi sunt ergo eædem partes, sed nõ eadem compositio, est oratio eadem multiplex potentialiter & materialiter, sed non formaliter & actualiter, & propter hoc est multiplex potentiale, quia oratio quæ est vna formaliter, potentialiter plura significat, & in hoc differunt illæ fallaciæ ab amphibologia, quia in amphibo. semper in eodem ponitur cum eodẽ, licet non vniformiter, vnde est eadem compositio, & per consequens eadem oratio formaliter, & actualiter vna est, secundum multiplex actuale: hic autem non est actualis vnitas & formalis, sed solum potentialis, quia vnum componitur cum diuersis. Differunt autem hæ duæ fallaciæ, scilicet compositionis & diuisionis. Quando enim oratio in sensu cõposito est falsa, tunc est fallacia secundum compositionem: quando autem in sensu diuiso est falsa, tunc est fallacia secundum diuisionem. Et nota quòd tunc oratio est composita, quando partes magis debite ordinantur: & tunc est diuisa, quando partes minus ordinantur. Causa autem apparentiæ, siue principium motiuum est vnitas potentialis orationis plura significantis. Causa verò non existentiæ, siue principium defectus est diuersitas significationis, secundum quod intelligitur composita, vel diuisa. Sunt autem tres modi, siue tres species vtriusq; fallaciæ, Primus modus est quando aliquod dictum potest supponere verbo vel ratione totius, vel ratione partis. Si ratione totius supponat, erit oratio composita: si ratione partis, erit diuisa oratio, & tunc si sub composito sensu falsa oratio erit, fallacia est compositionis. Si autem in sensu diuiso est falsa, erit fallacia diuisionis. Si autem in vtroque sit falsa, vel vera, tũc nulla fallacia est, quod etiam in alijs multiplicibus intelligendum est, & formatur sic paralogismus. Quemcunque possibile est esse album, possibile est quod ipse sit albus: sed nigrum possibile est esse album. ergo possibile est quòd niger sit albus. Nõ valet, quia illud dictum, nigrum esse album, potest supponere ei quod dicitur possibile, vel ratione subiecti, & tunc possibilitas attribuitur subiecto dicti, & est modalis de re, & tunc est diuisa & vera, est enim sensus quòd ille qui est niger, potentiam habet quòd sit albus: uel potest idem supponere ratione totius dicti, & sic est modalis de dicto, & est composita & falsa, & est sensus quòd hoc dictum, album esse nigrum sit possibile, vnde est fallacia compositionis. Et potest etiam formari sic paralogismus. Quodcunque esse nigrum est impossibile, ipsum non potest esse nigrum: sed album esse nigrum est impossibile. igitur album nõ potest esse nigrum. Non valet, quia minor est duplex, sicut supra dictum est, & in sensu composito est uera, & in diuiso est falsa, unde est fallacia diuisionis. Secundus modus prouenit ex eo quòd aliquando prædicatum, in quo plura adunantur per coniunctionem copulatiuam, uel disiunctiuam, potest attribui subiecto coniunctim, uel diuisim. Si coniunctim, est oratio composita: si diuisim, oratio est diuisa, & tunc si in sensu composito oratio est falsa, est fallacia compositionis: si in sensu diuiso est falsa, est fallacia diuisionis, ut patet in his paralogismis. Quicunque numerus componitur ex duobus & tribus, est duo & tria: sed quinque non sunt duo & tria. ergo quinque non componitur ex duobus & tribus. Non sequitur: media enim siue minor est duplex

F ex eo quòd hoc prædicatum, duo & tria, potest intelligi & remoueri à subiecto diuisim, & sic est vera. Est enim sensus quòd quinque nec sunt duo, nec tria: vel potest remoueri à subiecto coniunctim, & sic est falsa. Est enim sensus, quòd duo & tria simul iuncta non sunt quinque, vnde in hoc sensu procedit conclusio, vnde est fallacia compositionis. Et potest sic formari paralogismus. Quæcunque sunt duo & tria, sunt duo: sed quinque sunt duo & tria. ergo quinque sunt duo. Hæc similiter minor est duplex, quia in sensu composito est vera, & in sensu diuiso est falsa, vnde est fallacia diuisionis. Simile est si in prædicato ponatur coniunctio disiunctiua, sicut hic. Omne animal est rationale, vel irrationale: sed omne animal est rationale. ergo G omne animal est irrationale. Non valet, quia prima est duplex, eo quòd prædicatum potest attribui coniunctim subiecto, & sic est composita & vera. Est enim sensus, quòd de quolibet animali est verum dicere, quòd est rationale, vel irrationale: vel potest attribui diuisim, & sic est falsa. Est enim sensus quòd altera istarum sit vera. Omne animal est rationale, vel omne animal est irrationale, cum tamen vtraque sit falsa, vnde est fallacia diuisionis. Potest etiam sic formari paralogismus. Quicquid non est rationale vel irrationale, nec est rationale nec irrationale: sed non omne animal est rationale vel irrationale. ergo animal est quod nec est rationale, nec irrationale. Non sequitur, nam minor est in sensu diuiso vera, in sensu composito falsa, vnde est fallacia compositionis. Est autem sciendum quòd quãdo prædicatum comparatur ad subiectum coniunctim, tunc coniunctio coniungit terminos, & sic accipitur in vi vnius propositionis, quia duo termini coniunctim accepti sumuntur vt vnum prædicatum, & cum simul attribuantur subiecto, subiectum erit etiam vnum: ex vno autem subiecto, & vno prædicato fit vna oratio. Quando verò termini in prædicato positi copulato, vel diuiso diuisim subiecto attribuuntur, sic accipiuntur vt duo prædicata, & per cõsequens vt duo subiecta eis respondentia, & sic intelliguntur quasi duæ orationes per coniunctionem copulatiuam vel disiunctiuam. Tertius modus est, quando vna dictio potest cõiungi diuersis dictionibus in locutione positis: erit autem tunc secundum hoc composita oratio, quando coniungitur cum dictione cui magis apparet, vel apta nata coniungi: diuersa verò, quando ab ea disiungitur, sicut in hoc paralogismo patet, Quod I potest vnum solum ferre, plura potest ferre: sed quod solum vnum potest ferre, non potest nisi vnum ferre. ergo quod non potest nisi vnum solum ferre, potest plura ferre. Non valet: nam prima est duplex ex eo quòd hæc dictio, solum, potest cõiungi cum hac dictione, potest, cum qua magis videtur coniungi, & sic est composita & falsa. Est enim sensus, quòd ille qui nõ potest portare nisi vnum solum pondus, potest plura portare: vel potest diuidi ab hoc verbo potest, & coniungi cum hac dictione ferre, & sic est diuisa & vera. Est enim sensus, quòd ille qui modo potest ferre vnum solum pondus, potest quandoque plura ferre, vnde est fallacia compositionis. Item, Quicunque viuit, semper est: iste asinus viuit. ergo semper est. Non sequitur: nam prima est duplex ex eo quòd hoc aduerbium, semper, potest componi cum verbo, est, cum quo magis videtur componi, & sic est composita & falsa: vel diuidi ab eo, & componi cum hoc verbo, viuit, & sic est diuisa & vera, unde est fallacia compositionis, econtrario est fallacia diuisionis, vt patet in his paralogismis, Quocunque vides hunc percussum, illo percussus est: sed oculo vides hunc percussum. ergo oculo percussus est. Non valet, quia minor est duplex, eo quòd iste ablatiuus, oculo, potest componi cum hoc verbo, vides, cum quo magis videtur componi, & sic est composita & vera: vel diuidi ab eo, & componi cum hoc participio, percussum, & sic est diuisa & falsa, vnde est fallacia diuisionis. Item, Quicunque est hodie natus, hodie primo incœpit esse: sed tu es hodie natus, constat enim quod hodie es, & es natus. ergo hodie cœpisti esse. Non valet, quia minor est duplex, ex eo quòd hoc aduerbium, hodie, potest componi cum hoc verbo, es, & sic est composita & vera: vel cum hoc participio, natus, & sic est diuisa & falsa. Et est notandum, quòd obliqui & aduerbia magis videntur determinare verbum quàm participium, & magis verbum principale quàm secundarium, quod implicatur in subiecto. Cum enim dicitur, Quicunque currit, mouetur, mouetur est verbum principale, currit secundarium in subiecto implicatum.

CAP. VII.

De fallacia accentus.

Sequitur de fallacia accentus. Accentus autem secũdum quod hic sumitur, est modus pronuntiandi aliquam dictionem. Fallacia autẽ accentus est deceptio proueniens ex eo quòd aliqua dictio diuersimodè pronunciata diuersa significat. Sicut enim fallacia secũdum compositionem & diuisionem est eadem oratio materialiter, diuersificata secundum formam: ita hoc est eadem dictio materialiter diuersificata secundum diuersum modum pronuntiandi, & ideo sicut ibi est potentialis multiplicitas orationis, ita est hic potentialis multiplicitas dictionis. Causa apparentiæ huius fallaciæ est materialis vnitas dictionis: causa nõ existentiæ est diuersitas significationis, siue dictionis diuersimode pronuntiatæ. Sunt autem quatuor modi huius fallaciæ, secundum quod quatuor modis contingit diuersificari modos pronuntiandi dictionem. H Primo nanque variatur per diuersos sonos, siue accentus qui sunt tres, scilicet accentus grauis, acutus, & circunflexus. Accentus acutus, siue sonus, est qui acuit, siue eleuat syllabam, sicut patet in media syllaba cum dicitur Martinus, media syllaba acuitur, siue eleuatur. Grauis autem accentus est qui deprimit syllabam & deponit, sicut patet in media syllaba huius dictionis Dominus, & vltima syllaba huius dictionis Dominus, & vltima syllaba huius dictionis Lucas. Circunflexus verò accentus est, qui acuit syllabam, & postea deprimit, vt Rom. Primus ergo modus huius fallaciæ est qui prouenit ex eo quòd aliqua dictio potest pronuntiari graui accentu, vel acuto, vel circunflexo. Acuto vt patet in hoc paralogismo. Quoscunque iustum est pendere, iustum est pati pœnam: I sed bonos viros iustum est pendere. ergo bonos viros iustum est pati pœnam. Non sequitur, quia in prima pendere sumebatur prout fertur acuto accentu, in secunda ut fertur graui, & sic idem est pendere, quòd donare pœnam. Secundo modo, variatur modus pronuntiandi accentus secundum diuersa tempora, quæ sunt duo, scilicet productio in syllaba longa, & correptio in syllaba breui. Secundus quidem prouenit ex eo quòd aliqua syllaba alicuius dictionis potest corripi, vel produci, ut patet in hoc paralogismo. Omnis populus est arbor: sed aliqua gens est populus. igitur aliqua gens est arbor. Non valet, quia hæc dictio, populus, aliud significat secundum quod prima syllaba eius producitur, quia sic significat arborem quandam, & aliud secundum quod corripitur, quia sic significat gentem. K Tertio modo, variatur modus pronuntiandi dictionem secũdum diuersitatem spiritus, qui quidem diuersificatur secundum asperum, vel lene: asper quidem spiritus designatur per hanc figuram, h. lenis verò spiritus est, quando sine aspiratione syllaba profertur. Tertius modus huius fallaciæ prouenit ex eo quòd syllaba potest leniter, vel aspere proferri, vt patet in hoc paralogismo. Quicquid hamatur, hamo capitur: sed vinum amatur. igitur vinum capitur. Nõ ualet, quia primo, hamatur, profertur aspere, postea leniter. Similiter hic. Omnis ara est in templo: stabulum porcorum est hara. igitur stabulum porcorum est in templo. Non sequitur, quia hoc nomen, ara, primo profertur leniter, postea aspere. Quartus modus prouenit ex eo quod aliquid potest proferri vt vna dictio, uel plures, ut hic. Tu es qui es: sed quies idem est quod requies,

ergo

ergo tu es requies. Non sequitur, quia hæc dictio, quies, primo sumitur vt oratio, postea vt dictio vna. Similiter hic. Quicquid Deus fecit inuitus: sed ramos fecit in vite, igitur racemos fecit inuitus. Non sequitur, quia primo hęc dictio, inuite, sumitur vt vna dictio, postea vt plures. Patet ergo ex prædictis, quòd accentus denominatus secundùm quod ab eo denominatur hæc fallacia, communior est quàm accentus qui diuiditur per grauem, & acutum, & circunflexum, quia comprehendit sub se & hunc accentum, & alios tres, vt dictum est.

ARTIC. VIII.

De fallacia figuræ dictionis.

SEquitur de fallacia figuræ dictionis. Figura dictionis, prout hic sumitur, est similitudo vnius dictionis ad alteram, sicut aliquid dicitur ad figuram alterius factũ quod ei assimilatur: vnde fallacia figuræ dictionis est deceptio proueniens ex eo quòd aliqua dictio similis alteri dictioni videtur habere eundem modum significandi, cum tamen non habeat, vt hæc dictio, homo, videtur significare hoc aliquid propter similitudinem quam habet cum nominibus significantibus substantias particulares, & sic in hac fallacia non est multiplex verum, sed phantasticum: quia vna dictio non significat plura secundum veritatem rei, sed habet vnum modum significandi, & videtur habere alium. Causa apparentiæ est similitudo vnius dictionis cum alia dictione: causa verò non existentiæ est diuersus modus significandi. Sunt autem tres modi huius fallaciæ. Primus modus prouenit ex eo quòd dictio quæ significat masculinum, sumitur ac si significaret fęmininum, vel neutrum, aut econuerso, vt patet in hoc paralogismo. Quæcunque substantia coloratur albedine, est alba: Papa coloratur albedine. igitur Papa est alba. Non sequitur, quia cum Papa sit nomen viri, non significat fœminam, licet videatur propter similitudinem quam habet cum nominibus fęminis: vnde non debet sumi sub distributo fęminino. Vel sic, Omnis substantia colorata albedine, est alba: sed vir est substantia colorata albedine. igitur vir est alba. Non sequitur, quia masculinum mutatur in fœmininum. Secundus modus prouenit ex eo quòd aliqua dictio quæ significat per modum vnius prædicamenti, potest videri significari per modum alterius, sicut hic. Quicquid heri vedisti, hodie vides: album heri vidisti. ergo album hodie vides. Non valet, quia mutatur quid in quale, vel, Quantumcunque emisti, comedisti: sed carnes crudas emisti. ergo carnes crudas comedisti. Non sequitur, quia mutatur quantum in quale, vel sic. Quotcunque digitos olim habuisti, modo habes: sed olim habuistis paruos. ergo modo habes paruos. Non sequitur, quia mutatur quantum quantitatis discretæ, in quantum quantitatis continuæ. Et est notandum, quòd non facit fallaciam figuræ dictionis mutatio prædicamentorum quantum ad rem significatam, sed quantum ad modum significãdi. Albedo enim significat qualitatem, sed significat eam per modum substantiæ, quia non significat eam vt inhærentem. Album autem significat eam per modum qualitatis, quia significat eam vt inhærentem. Et contingit hoc, quãdo quale quid mutatur in hoc aliquid, vnde hic non est fallacia figuræ dictionis. Quicquid heri vidisti, hodie vides: albedinem heri vidisti. igitur albedinẽ hodie vides. Erit autem fallacia figuræ dictionis, si procedatur sic. Album heri vidisti. ergo album hodie vides. Tertius modus prouenit ex eo quòd aliqua dictio quæ significat quale quid, significare videtur hoc aliquid, & dicitur significare quale quid, quod significat naturam communem generis, vel speciei, secundum quod pertinet ad tertiũ modum: hoc aliquid verò significat substantiam particularem. Si autem sumatur quale quid secundum quod pertinet ad genus qualitatis, sicut mutare quale quid in hoc aliquid, pertinet ad secundum modum, vt Album currit:

A Sortes est albus. ergo Sortes currit, & formatur sic paralogismus. Sortes est alter ab homine: & ipse est homo. igitur est alter à seipso. Non sequitur, quia proceditur ab homine ad Sortem, & sic mutatur quale quid in hoc aliquid: & ad hunc modum reducitur omnis deceptio proueniens ex mutata suppositione terminorum, vnde cum dicitur, Homo est species: Sortes est homo. igitur Sortes est species. hic proceditur à simplici suppositione ad discretam, quæ mutat quale quid in hoc aliquid.

CAP. VIIII.

De fallacijs extra dictionem.

B SEquitur de fallacijs extra dictionem, quæ in hoc differunt à fallacijs in dictione, vt supra dictum est: quia in fallacijs in dictione principium motiuum, siue causæ apparentiæ est ex parte vocis, in fallacijs autem extra dictionem est ex parte rei. Sicut enim in fallacijs in dictione deceptio prouenit ex eo quòd vnum nomen plura significãs accipitur ac si significaret vnum, ita in fallacijs extra dictionem deceptio prouenit ex eo quòd aliquæ res aliquo modo conuenientes, vel differentes accipiuntur vt eædem simpliciter, vel diuersæ. Sunt autem fallaciæ extra dictionem septem, quarum prima est secundum accidens, secunda secundum quid & simpliciter, tertia secundum ignorantiam elenchi, quarta secundum petitionem principij, quinta secundum consequens, sexta secundum non causam vt causam, septima secundum plures interrogationes vt vnã.
C Accipiuntur autem hæ fallaciæ secundum quasdam generales entium conditiones. Nam ens aliud est per se, & aliud per accidens, & secundum hoc accipitur fallacia accidentis. Item, secundum perfectum & imperfectum accipitur fallacia secundum quid & simpliciter. Secundum autem oppositum & non oppositum est fallacia secundum ignorantiam elenchi. Secundum verò idem & diuersum est fallacia petitionis principij. Secundum verò prius & posterius est fallacia consequentis. Secundum causam & causatum est fallacia secundum non causam vt causam. Secundum autem vnum & multa est fallacia secundum plures interrogationes vt vnum.

D

CAP. X.

De fallacia accidentis.

DIcendum est ergo primo de fallacia accidentis. Vbi sciendum, quòd accidens hic accipitur prout distinguitur contra per se. Per se autem dicitur inesse aliquid alicui, quòd inest ei secundum rationem propriæ diffinitionis: præter hoc autem quicquid inest alicui, dicitur inesse per accidens, vnde ad hoc quod est inesse per se, aut per accidens, tripliciter aliquid potest se habere. Quædam enim sunt quæ omni modo sunt eadem secundum substantiæ rationem, vt vestis & indumentum, & in his est solum per se, & nullo modo per accidens. Quædam sunt, quorum vnum est omnino extraneum à ratione alterius, vt album & homo, & in istis est solummodo per accidens, & nullo
E modo per se. Quædam verò sunt, quorum vnum ad alterius rationem aliquo modo pertinet, licet non sint omnino eadem secundum diffinitionem, sicut se habet superius & inferius: nam superius ponitur in diffinitione inferioris, tamen non est omnino eadem diffinitio inferioris, & superioris, vt animalis & hominis, cum diffinitio inferioris addat super diffinitionem superioris, & simile est de proprio & de specie: nam species ponitur in diffinitione proprij, nõ tamen species & proprium sunt omnino idem in diffinitione, & in his est quodammodo per se, & quodammodo per accidens, in quantum partim secundum diffinitionem conueniunt, & partim differunt. In his ergo quæ primo modo se habent, necesse est quòd quicquid verum de vno sit, sit etiam verum de alio, eo quòd talia sunt

penitus eadem secundum rem, & differunt secundum no- F
men solum, vnde in his non contingit esse fallaciam accidentis: sed in omnibus alijs nō est necessarium, quòd quicquid est verum de vno, sit etiam verum de altero. Et ideo si ex hoc quòd aliquid est de vno verum, concludatur esse verum de altero, est fallacia accidentis. Contingit autem quandoque, vt quod est verum de vno, concludatur esse verum de altero, scilicet quando aliquid attribuitur vni secundum quod est idem alteri: tunc enim quod inest vni, & alteri inerit. Si verò attribuitur vni secundum quod est ab altero diuisum, non inerit alteri: si autem vt non diuersum ab altero, erit & alterius, sicut si album attribuatur animali inquantum est idem homini, oportet quòd conueniat homini. Si autem animali vt est diuisum ab homine, non oportet quòd conueniat homini, & si cōcludatur inesse, erit fallacia accidentis, sicut si dicatur, Animal est quadrupes: homo est animal. igitur homo est quadrupes. Quadrupes enim non prædicatur de animali vt animal est ho- G
mo, sed secundum quod est ab homine diuersum: vnde patet quòd in prædicto argumento medium diuersimode accipitur. Nam primo accipiebatur secundum quod erat diuersum ab homine, sed in secundo secundum quod est idem homini, & ideo quando est fallacia accidentis, semper est diuersa acceptio medij. Dico autem diuersam acceptionem medij esse, quando medium secūdum quod conuenit cum vna extremitatum, est diuersum ab alia. Fallacia accidentis est deceptio proueniens ex eo quòd aliquid significatur simile vtrique eorum quæ sunt aliqualiter per accidens vnum. Ex quo patet quòd in fallacia accidentis semper inueniuntur tres termini, sicut in syllogismo, quorum duo per accidens aliquo modo coniunguntur, qui H
quidem se habent sicut medium, & minor extremitas: tertium verò quod assignatur vtrique inesse, est maior extremitas. Causa verò apparentiæ in hac fallacia est vnitas quedam, & identitas eorum quæ per accidens quodammodo coniunguntur: causa verò non existētiæ est diuersitas eorundem. Nam sicut dicit Philosophus in 1. elenchorum, fallacia accidentis fit ex eo quòd aliquis non potest indicare idem & diuersum, vnum & multa. Sunt autem tres modi huius fallaciæ. Primus modus prouenit ex eo quòd proceditur ab accidente ad subiectum, vel econuerso, sicut hic. Cognosco Coriscum: Coriscus est veniens. igitur cognosco venientem. Non sequitur, quia veniēs & Coriscus sunt vnum per accidens, & non per se. vnde non sequitur quòd quicquid est verum de vno, sit verum de alio. Hoc I
enim fallit, quando aliquid est verum de vno secundum quod est diuersum ab altero, sicut hic, cognosco Coriscū. Coriscus enim non subiacet cognitioni secundum quod est idem venienti: vnde patet quòd est diuersificatio medij, & sic est fallacia accidentis. Similiter hic, Iste canis est tuus: & est pater. igitur est tuus pater. Canis enim & pater sunt vnum per accidens: vnde non sequitur quòd quicquid est verum de vno, sit verum de alio: secundum enim quod canis est pater, non conuenit ei esse tuum. Secundus modus est, quando illud quod conuenit superiori, concluditur in inferiori, vel econuerso, sicut hic, Homo & animal est animal: & animal est genus. igitur homo est genus. Nō sequitur, superius enim & inferius aliquo modo sunt vnū per accidens, licet alio modo sint vnum per se: vnde ex dictis patet, quòd si idem verificatur de vno eorum secundū k
quod idem est alteri, necesse est de altero verificari, & secundum hoc sumuntur argumenta dialectica à genere & specie, siue à superiori ad inferiora: quod autem verificatur de vno eorum secundum quod differt ab altero, non oportet de altero verificari, tunc autem est variatio medij & fallacia accidentis, sicut est in proposito. Nam esse genus non prædicatur de animali, secundum quod est idem homini, sed secūdum quod ab eo differt, sicut superius ab inferiori. Similiter est hic, Triangulus est figura: sed proprietas trianguli est habere tres angulos. igitur est proprietas figuræ. Non sequitur, quia triangulus & figura nō sunt omnibus modis idem, vnde non oportet quod verificatur de vno, de altero verificari. Similiter est hic. Sortes est alius ab homine: ipse autem est homo. igitur est alius à se. Tertius modus prouenit quando proceditur à specie ad proprium, vel econuerso, sicut hic, Homo est risibilis, sed risibile est proprium, igitur homo est proprium, vel homo est species. Non sequitur, quia risibile & homo non sunt omnino idem secundum diffinitionem, & ideo aliquo modo vnum se habet ad alterum per accidens & extraneum, & propter hoc non est necesse quòd quicquid verificatur de vno, verificetur de altero. Et est sciendum quòd non est inconueniens, si in aliquibus prædictorum paralogismorum sint assignatæ duæ fallaciæ scilicet figuræ dictionis, & accidentis: quia secundum quod prouenit deceptio ex similitudine dictionis, est fallacia figuræ dictionis: secundum verò quod prouenit ex conuenientia rerum, fallacia accidentis est. Homo enim & Sortes quantum ad rem conueniunt, & quantum ad nomen similitudinem habent. Sciendum est etiam, quòd sicut est paralogismus accidētis ex propositionibus categoricis, ita ex hypotheticis, ex eo quòd medium diuersimode sumitur, prout scilicet comparatur ad vnam extremitatem, est diuersum ab alia, sicut hic. Si nullum tempus est, dies non est, per locum à toto in quantitate. Et si dies non est, nox est, per locum ab oppositis. ergo si nullum tempus est, nox est: sed si nox est, aliquod tempus est. igitur si nullum tempus est, aliquod tempus est. Patet ergo quòd illud medium, quod est diem non esse, est diuersum ab eo quod est noctem esse, secundum quod sequitur ad hoc quod est nullum tēpus esse. Ex hoc enim est quòd diem non esse, non sequitur noctem esse, nisi supposito tempore, secundum quod sequitur ad hoc quòd est nullum tempus esse, supposito tempore, sicut ex hoc quod est videntem non esse, sequitur cœcum esse supposito animali quod est natum videre.

CAP. XI.

De fallacia secundum quid & simpliciter.

Sequitur de fallacia secundum quid & simpliciter. Simpliciter autem hic dicitur, quod nullo modo addito dicitur, vt cum dicitur, Sortes est albus, vel Sortes currit. Secundum quid autem dicitur, quod cum aliquo addito dicitur, vt iste currit bene, vel Sortes est albus secundum dentem. Hoc autem quod additur, dupliciter se habet ad id cui additur. Nam quandoq; non diminuit de ratione eius cui additur: & tunc potest procedi ab eo quod est secundum quid ad hoc quod est simpliciter, vt cum dicitur. Iste currit velociter, igitur currit. Velocitas enim nihil diminuit de ratione cursus, & est in prædicto argumento locus à parte in modo. Quandoque verò id quod additur, diminuit aliquid de ratione eius cui additur, vt cum dicitur. Aethiops est albus secundum dentem. Nam hæc determinatio, dentem, diminuit aliquid de ratione eius quod dicitur albus. Non enim potest dici albus, nisi qui totus est albus, vel secundum plures & principaliores partes: & ideo si cōcludatur. Aethiops est albus dentem. ergo est albus, est locus sophisticus, vel fallacia secundū quid & simpliciter, & est deceptio proueniens ex eo quòd dictū secundum quid accipitur ac si esset dictum simpliciter. Causa apparentiæ in hac fallacia est conuenientia eius quod est secundum quid, ad id quod est simpliciter: causa verò non existentiæ est diuersitas eorundem. Sunt autem quinq; modi huius fallaciæ. Et primus modus est, quando determinatio addita habet oppositionem ad illud cui additur, vt in hoc argumento. Cæsar est homo mortuus. ergo est homo. Nō sequitur: nam esse hominem mortuum, habet oppositionem ad hominem, eo q̄ viuum est de ratione hominis, cū homo sit animal, & animal est substantia animata sensitiua: & sic patet quòd hæc determinatio, mortuus, tollit hominis rationem. Similiter. Iste est bonus latro. igitur est bonus:

nus: nam bonum per se suppositum, oppositionem habet ad latrocinium. Similiter hic. Mendax dicit verum dicendo se dicere falsum. ergo dicit verum. Non sequitur: nam dicere verum opponitur ei quod est dicere falsum, & econverso. Secundus modus prouenit ex eo quòd aliqua determinatio addita pertinet ad animæ actum. Nā aliqui actus animæ possunt esse circa existentiam, & circa non existentiam, sicut hic. Chymera est animal opinabile, igitur chymera est animal. Non sequitur: nam opinabile additum animali, diminuit de eius ratione. Similiter hic. Cæsar est in memoria hominum. igitur Cæsar est. Similiter hic. Tu habes felicitatem in tua volūtate. igitur habes felicitatem. Tertius modus est, quando determinatio addita significat aliquid in potentia esse, sicut hic. Ouum potentialiter est animal. ergo est animal. Non sequitur: nam esse in potentia diminuit de ratione eius quod est esse simpliciter. Quartus modus est, quando determinatio addita significat partem, sicut hic. Aethiops est albus dentem. ergo est albus. Non sequitur, quia esse in parte diminuit de ratione eius quod est esse simpliciter. Sciendum tamen quòd si à parte sit natum denominari totum, non accidit fallacia, vt patet in hoc processu. Iste est crispus secundum capillos. ergo est crispus. Bene sequitur, quia homo denominatur crispus secundum capillos, & hic modus se extendit ad alias partes scilicet loci, vel temporis, vel aliorum totorum. Si verò aliquid additur toti in loco mediante parte in loco, à qua parte totum non est natum denominari, accidit fallacia in his processibus, vt, Hæc diæta est bona in locis ęgrotatiuis, significat partē in loco. Similiter est de toto & parte in tempore, sicut hic. Bibere vinum est malum ægrotanti. ergo est malum, & eadem ratio est in omnibus similibus. Quintus modus est, quando determinatio addita cogit terminum, cui additur, stare materialiter, sicut hic. Sapiens vult amittere malum. ergo vult malum. Non sequitur: nam amittere malum non dicit malum simpliciter, sed secundum quid. Similiter hic, Fur vult sumere bonum. igitur vult bonum, & est eadem ratio in alijs similibus. Sic ergo patet ex dictis, quòd hæc fallacia prouenit secundum rationem perfecti & imperfecti. Nam determinatio diminuit, eo quod significat aliquid esse imperfectum.

CAP. XII.

De fallacia secundum ignorantiam elenchi.

Sequitur de fallacia secundum ignorātiam elenchi. Est autem elenchus syllogismus contradictionis, qui quandoque est vnus, quandoque duo. Vnus quidem quando concludit contradictoriam alterius propositionis prius datæ, sicut si detur aliquod animal esse incorruptibile, & procedatur sic. Omne compositum ex contrarijs est corruptibile: omne animal est huiusmodi. ergo omne animal est corruptibile. Hæc enim conclusio est contradictoria propositionis datę. Duo enim syllogismi constituunt elenchum, quando ex duobus syllogismis concluditur contradictorie, sicut si supradicto syllogismo cōtraponatur alius talis syllogismus. Nullum beatum est corruptibile: & aliquod animal est beatum. igitur aliquod animal nō est corruptibile. Quia igitur de ratione elenchi est syllogismus, & contradictio, ideo quicquid est contra diffinitionem syllogismi & contradictionis, est contra diffinitionem elenchi. Et ideo cum in qualibet fallacia defectus accidat propter hoc, quod aliquid omittitur de diffinitione syllogismi & contradictionis, ideo omnis fallacia reducitur ad ignorantiam elenchi sicut ad generale principium. Quia verò in diffinitione elenchi ponitur contradictio quasi differentia quę constituit speciem, ideo specialiter omissio eorum quæ ad contradictionem requiruntur, ignorantiam elenchi constituit secundum quod est fallacia specialis. Sed quia fallacia esse non potest si apparentia desit, oportet ad hoc quod circa contradictionem sit fallacia, vt sit apparēs

A contradictio, & cum hoc aliquid ad veritatem contradictionis desit. Apparens autem cōtradictio esse non potest, nisi sit vnius & eiusdem, quia nisi sit ibi vnum & idem, nō videbitur esse contradictio, vt dicendo. Homo currit, asinus non currit. Ex vera autem contradictione non potest deficere nisi ex defectu vnius & eiusdem: vnde hoc obseruato ex defectu aliquorum quę ad contradictionem requiruntur fit fallacia. Est autem contradictio oppositio vnius & eiusdem non rei tantum, sed rei & nominis simul, secundum idem ad idem similiter & in eodem tempore. Fallacia autem secundum ignorātiam elenchi est deceptio proueniens ex eo quòd non obseruantur ea quæ sunt necessaria ad diffinitionem elenchi, & præcipue ex parte contradictionis, vnde dicitur ignorantia elenchi, quia accidit deceptio solum per hoc quòd diffinitio cōtradictionis ignoratur.

B Causa autem apparentiæ in hac fallacia est similitudo apparens contradictionis deficientis ad contradictionem perfectam: causa verò non existentiæ est diuersitas eorundem. Modi huius fallaciæ sunt quatuor. Primus peccat contra hanc particulam ad idem, vt hic, Duo sunt duplum ad vnum, & non sunt duplum ad tria, igitur sunt duplum & non duplum. Non sequitur, quia omisso hoc quod est esse ad idem, non est contradictio. Secundus autem peccat cōtra hanc particulam, secundum idem, sicut hic. Hoc est duplum ad illud secundum longitudinem, & non est duplum secundum latitudinem. ergo idem est duplum & non duplum. Non sequitur, quia omittitur hæc particula, secundum idem, quæ requiritur ad contradictionem. Tertius peccat contra hanc particulam, similiter, sicut hic, Cęlum mouetur circulariter, & non mouetur sursum & deorsum.

C ergo mouetur & non mouetur. Non sequitur, quia omissio huius particulæ, similiter, tollit contradictionem. Quartus est contra hanc particulam, in eodem tempore, sicut hic, Domus est clausa in nocte, non est clausa in die. ergo est clausa & non est clausa. Non sequitur, quia diuersitas temporis impedit contradictionem. Et est sciendum, quòd hæc fallacia conuenit cum fallacia secundum quid, & simpliciter in hoc, quia in vtraq; proceditur ab eo quod dicitur cum determinatione ad id quod dicitur simpliciter. Sed hæc differentia, quia in fallacia secundū est quid & simpliciter determinatio diminuit de ratione eius quod est simpliciter esse, quod non de necessitate accidit in hac fallacia: sed hæ determinationes additæ diminuunt de ratione cōtradictionis. Bene enim sequitur. Hoc est duplum ad illud secundum latitudinem. igitur est duplum ad illud:

D non tamen sequitur quòd sit contradictio si ad diuersa referatur. Patet etiam ex dictis, quòd hæc fallacia prouenit secundum generalem entium contradictionem, quæ est oppositio: nam est omnis contradictionis principium.

CAP. XIII.

De fallacia petitionis principij.

Sequitur de fallacia petitionis principij. Principium hic dicitur principale propositum. Tunc igitur aliquis petit principium, quando petit sibi concedi principale propositum quod debet probare: quod quidem si sub eodem nomine petat, nulla fit fallacia, sed petens videbitur deri-

E dendus, sicut si velit probare, homo currit, & petit eandem sibi concedi. Si verò petat id quod vult probare sub alio vocabulo, poterit esse fallacia, & tūc proprie petit illud quod est in principio, id est illud quod in se continet principale propositum. Fallacia ergo petitionis principij est deceptio proueniens ex eo quod idem assumitur ad probationem sui ipsius sub alio vocabulo. Causa ergo apparentiæ in hac fallacia est diuersitas apparens. Similitudo conclusionis est ex præmissis, causa verò non existentiæ est identitas earundem. Sunt autem modi huius fallaciæ quinque. Primus modus est, quādo diffinitum petitur ad diffinitionis probationem, vel econuerso, vt si debeat probari quòd homo currit, & petatur concedi quòd animal rationale mortale currat,

curratquo concesso arguatur sic. Animal rationale mortale currit, igitur homo currit: hęc nulla probatio est, quia similiter dubitatur de præmissa & conclusione. Secundus modus est, quando vniuersale petitur ad probationem particularis, vt si debeat probari quòd omnium cótrariorum eadem est disciplina, & assumatur ista, Omnium oppositorum eadem est disciplina, ergo omnium contrariorum eadem est disciplina: hæc præmissa non est magis nota quàm conclusio. Tertius modus est, quando petuntur omnia particularia ad probationem vniuersalis, vt si debeat probari quòd omnium oppositorum est eadem disciplina, & assumatur ista. Omnium contrariorum est eadem disciplina: omnium priuatiue oppositorum eadem est disciplina, & sic de alijs: igitur omnium oppositorum est eadem disciplina: hæc etiam conclusio in pręmissis petitur. Quartus modus est, quando petitur diuisim, quod debet probari coniunctim, vt si debeat probari quòd medicina sit scientia sani & ægri, & sumatur ita, Medicina est scientia sani, & medicina est scientia ęgri. ergo medicina est sciẽtia sani & ægri: hic etiam petitur id quod deberet probari. Quintus modus est, quando petitur vnum correlatiuorum ad probationem alterius, vt si debeat probari quòd Socrates sit pater Platonis, & sumatur ita, Plato est filius Socratis. igitur Socrates est pater Platonis: hic etiam petitur quod deberet probari ab alijs verbis. Et est sciẽdum quòd hæc fallacia non peccat contra vim illatiuam argumentandi, quia bene sequitur conclusio datis præmissis, cum seruetur debita habitudo inferentis ad illatũ, sed peccat contra probationem argumenti: nam probatio debet esse magis manifesta, quod hic non obseruatur, vnde hic non accidit deceptio ex eo quòd conclusio non infertur ex præmissis, cum illationes prædictæ sint secundum locos dialecticos: sed accidit deceptio ex eo quòd petitur idem concedi ac si esset diuersum: vnde si in præmissis modis argumentandi accipiantur præmissæ ex eo quòd sint magis notæ, & non quasi petitæ, non erit argumentum sophisticum, sed dialecticum. Patet autem ex prædictis, quòd hęc fallacia prouenit secundum idem & diuersum, prout non discernitur inter ea.

CAP. XIIII.

De fallacia consequentis.

SEquitur de fallacia consequentis. Consequens autem vt hic sumitur, est quod sequitur ad antecedens in propositione conditionali, vt cum dicitur. Si Sortes est homo, est animal: Sortem esse animal est consequens, Sortem verò esse hominem est antecedens. Est ergo fallacia consequentis deceptio proueniens ex eo quòd consequens æstimatur esse idem cum antecedente omnino. Ex hoc enim contingit aliquem credere quòd si consequẽs sequitur ad antecedens, ita econuerso antecedens sequatur ad consequens: vnde patet quòd hæc fallacia consequentis in duabus consistit consequentijs, quarum vna est vera, & altera falsa, sicut si dicatur. Si aliquis currit, mouetur: sed Sortes mouetur. igitur Sortes currit. Hæc enim consequentia. Si Sortes currit mouetur, quæ primo ponitur, est vera: sed ista ad quam proceditur est falsa. Si mouetur, igitur currit. Vbi verò tantum ponitur vna consequentia, non est fallacia consequentis: vnde si dicatur, Sortes est animal, igitur Sor. est homo, non est fallacia consequentis ex modo argumentandi, sed magis fallacia accidentis. Nam sicut fallacia consequentis prouenit ex eo quòd consequens existimatur omnino esse idem antecedenti cum non sit: ita fallacia accidentis prouenit ex eo quòd prædicatum existimatur omnino idem esse subiecto: vnde hæc fallacia denominatur à consequendo, illa autem ab accidendo, quod est inhærere. Et inde est quòd quando proceditur argumẽtando solum ab aliqua cathegorica, per quam significatur aliquid inesse, est fallacia accidentis, quando ab aliqua cõditionali est

F fallacia consequentis: & ideo Philosophus dicit, quòd fallacia accidentis est in vno, & fallacia consequentis in pluribus scilicet consequentijs: & ex hoc etiam patet quòd in consequentijs consequens est aliquo modo pars accidentis. Nam omne quod sequitur, aliquo modo accidit: sed non omne quod accidit, sequitur. Non enim sequitur, Si est homo, est album, sit vera, quòd ly homo sit albus, & ideo vbicunq; est fallacia consequentis aliter ordinatis terminis, potest fieri fallacia accidentis, sed non conuertitur. Causa apparentiæ in hac fallacia est conuenientia consequentis cum antecedente: causa verò non existentiæ est diuersitas eorundem. Sunt autem modi huius fallacię duo. G Primus modus procedit ex consecutione magis communis ad minus commune, siue magis commune sit genus, siue accidens, vt patet in his paralogismis. Si aliquid est asinus, est animal: sed tu es animal. igitur tu es asinus, non sequitur. Non enim consequentia prius posita cõuertitur. Similiter hic. Si aliquod est mel, est rubeum: sed fel est rubeum. igitur fel est mel. Similiter hic. Si aliquis est fur, errat de nocte: sed tu erras de nocte. igitur tu es fur. In his enim omnibus putatur consequentia conuerti, quę non conuertitur, vnde est fallacia consequentiæ. Si autem sumantur propositiones cathegoricæ in eisdem terminis, est fallacia accidentis, sicut Asinus est animal: tu es animal. igitur tu es asinus, & hæc. Mel est rubeum, & fel est rubeum. igitur mel est fel. Secundus modus est, quando proceditur à consequentia oppositi ad similem consequentiam in alio opposito, vt si dicatur. Si aliquid est generatum, habet principium: H sed anima non est generata. igitur anima non habet principium; sed semper fuit. non sequitur. Est enim in oppositis duplex consequentia, vna in ipso, altera in contrario. In ipso quidem est consequentia, quando sicut ad antecedens sequitur consequens, ita ad oppositum antecedentis sequitur oppositum consequentis, vt Si est iustum, est bonum. igitur si est iniustum, est malum. Consequentia econtrario est, quãdo sicut ad antecedens sequitur consequens, ita ad oppositum consequentis sequitur oppositum antecedentis, vt Si est homo, est animal. igitur si non est animal, non est homo. In oppositis enim secundum affirmationem & negationem non est consequentia in ipso, sed in contrario: & ideo quando proceditur in huiusmodi oppositis ac si esset consequentia in ipso, est fallacia consequentis, sicut in exemplo patet. I In his autem terminis est fallacia accidentis cathegoricis propositionibus sumptis, vt si dicatur sic. Omne generatum habet principium: sed anima non est generata. igitur non habet principium. Et est sciendum, quòd sicut primus modus peccat contra cõsequentiam procedendo à positione consequentis ad positionem antecedentis, ita secundus peccat procedendo à destructione antecedentis ad destructionem consequẽtis. Est autem contrario modo procedẽdum, scilicet à destructione consequentis ad positionem antecedentis. Patet enim quòd hæc fallacia prouenit secundum rationẽ prioris & posterioris. Et nota quòd quoddam consequens est in plus suo antecedente, & quoddam in minus. Consequẽs in plus est in terminis vniuersalibus, sicut cum dico, K Homo est, ergo animal est. Consequens in minus est, sicut totum in quantitate, & eius pars, vt cum dicitur, Omnium oppositorum eadem est disciplina, ergo omnium contrariorum.

CAP. XV.

De fallacia secundum non causam vt causam.

SEquitur de fallacia secundum non causam vt causam. Causa autẽ hic dicitur quod est causa inferendi, secundum quod præmissæ dicuntur causa conclusionis esse. Est ergo fallacia secundum non causam vt causam, quãdo inter præmissas ex quibus sequitur conclusio, ponitur propositio aliqua quæ nihil ad conclusionem operatur, & sic non est causa, Tamen ad hoc quòd fiat fallacia, oportet

quòd

quòd videatur esse causa, quod quidem fit per hoc quòd conuenit cum alijs propositionibus, quæ sunt causæ conclusionis in terminis. Ex hoc autem quòd propositio quæ non est causa, sumitur vt causa, non prouenit aliqua deceptio nisi quando ex conclusione reditur ad præmissas, & intermittitur aliqua præmissarum: quod quidem fit in syllogismis ad impossibile, in quibus per hoc quòd conclusio est impossibilis, ostenditur aliquam præmissarum impossibilem fuisse. Et ideo hæc fallacia non habet fieri nisi in huiusmodi syllogismis. In syllogismis enim ostensiuis, in quibus aliud directè ostenditur, ad nullum in conueniens duci potest respondens, si sumatur in præmissis aliqua propositio quæ non est causa conclusionis ac si esset causa. Est ergo causa apparentiæ in hac fallacia conuenientia propositionis, quæ non est causa cum illis quæ sunt causæ. Causa verò non existentiæ est defectus habitudinis debitæ inter propositionem inferentem & propositionem illatam. Formatur autem secundum hanc fallaciam hoc modo paralogysmus, Putas ne anima & vita sunt idem? quo dato proceditur sic. Anima & vita sunt idem, & mors & vita sunt contraria, & generatio & corruptio sunt contraria: sed mors est corruptio. ergo vita est generatio. igitur viuere est generari, quod est impossibile. Nam qui viuit non generatur, sed iam generatus est. ergo & primum fuit impossibile, scilicet quòd anima & vita sint idem. Non sequitur, quia ista propositio. Anima & vita sunt idem, quæ accipiebatur in præmissis, non fuit causa conclusionis impossibilis: quod ex hoc patet, quia ea remota, adhuc sequitur conclusio, vnde per hoc quòd conclusio est impossibilis, non potest ostendi quòd prædicta propositio sit impossibilis, sed quòd magis ista sit impossibilis ex qua sequitur, quæ est ista, Mors & vita sunt contraria: ex huius enim falsitate sequitur falsitas in conclusione. Mors enim & vita non sunt contraria, sed opponuntur vt priuatio & habitus. Patet ergo quòd hæc fallacia peccat contra rationem causæ & causati.

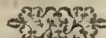
CAP. XV.

De fallacia secundum plures interrogationes vt vnam.

Sequitur de fallacia secundum plures interrogationes vt vnam. Est autem idem secundum substantiam, enunciatio, propositio, interrogatio, & conclusio: sed dicitur enuntiatio secundum quod significat simpliciter aliquid esse, vel non esse. Interrogatio secundum quod sub dubitatione proponitur, propositio secundum quod sumitur ad alterius probationem. Conclusio verò secundum quod ex alijs probatur: & ideo sicut enuntiatio est vna, vel plures, ita interrogatio, propositio, & conclusio. Est autem enuntiatio vna, in qua dicitur vnum de vno, vt homo est animal, vel est albus. Enuntiatio verò plures, quando dicuntur plura de vno, vt sortes est albus & musicus: vel vnum de pluribus, vt Socrates & Plato sunt albi: vel plura de pluribus, vt Sortes & Plato sunt albi & musici. Sciendum est autem quòd quando plura prædicantur de vno, ex quibus fit vnum per se, est enuntiatio vna, vt cum dicitur. Homo est animal rationale mortale nam ex partibus diffinitionis fit vnum per se, quod est de natura speciei. Si autem plura prædicantur, ex quibus fit vnum per accidens, tunc est enuntiatio plures, vt cum dicitur, Sortes est homo albus: ex homine enim & albo fit vnum per accidens. Prouenit ergo hæc fallacia ex hoc, quòd ad interrogationem quæ est plures, datur vna responsio, eo quod sub vno modo interrogandi proponitur, vt si dicatur, Putas ne Sortes & Plato currunt? ex eo enim quod simul interrogatur de duobus, videtur esse vna interrogatio cum sint plures. Causæ apparentiæ in hac fallacia est vnitas ex parte modi interrogandi: causa vero nõ existentiæ est pluralitas interrogationis. Modi autẽ huius fallaciæ sunt duo, Primus modus est, quando interrogatio est plures, eo quòd vnum de pluribus in singulari prædicatur, & econuerso. Sicut hic, Putas ne homo & asinus sunt animal rationale mortale? Si dicam sic, procedatur sic. Homo & asinus sunt animal rationale mortale. igitur asinus est animal rationale mortale &c. Si dicatur quòd non, procedatur sic. Homo & asinus non sunt animal rationale mortale. igitur homo non est animal rationale. Deceptio enim hæc prouenit, quia ad interrogationem prædictam cum sit plures, non est danda vna responsio, vt dicam simpliciter sic, vel non, sed duæ, vt dicatur sic. Homo est animal rationale, & asinus est animal irrationale, vel non est animal rationale. Similiter hic. Putas ne tu es homo & asinus? si dicatur non, igitur tu non es homo: si dicatur sic, concludatur ergo tu es asinus. Similiter hic. Putas ne æthiops est homo albus? si dicatur quòd sic, concludatur. ergo est albus: si dicatur quòd non, concludatur. ergo non est homo. Secundus modus est, quando interrogatio est plures ex eo quòd plura subijciuntur, vel prædicantur in plurali numero, sicut hic, Putas ne mel & fel sunt dulcia? si dicatur, non, concludatur. igitur mel non est dulce? si dicatur, sic concludatur. igitur fel est dulce. In omnibus enim his non est vna responsio, sed plures, vt sic mel est dulce, & fel non est dulce. Patet ergo quòd hæc fallacia prouenit secundum vnum & multa. Et hæc de fallacijs dicta sufficiant.

Explicit Opusculum trigesimumnonum sancti Thomæ de Aquino de fallacijs ad quosdam nobiles artistas.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM QVADRAGESIMVM

De propositionibus modalibus.

QVIA propositio modalis à modo dicitur, ad sciendum quid sit propositio modalis, oportet prius scire quid sit modus. Est autem determinatio adiacens rei, quæ quidem fit per adiectionem nominis adiectiui, quod determinat substantiuum, vt cum dicitur, homo est albus: vel per aduerbium quod determinat verbum, vt homo currit bene. Sciendum etiam quòd triplex est modus. Quidam determinat subiectum propositionis, vt homo albus currit. Quidam determinat prædicatum, vt Sor. est homo albus, vel Sor. currit velociter. Quidam determinat compositionem ipsam prædicati ad subiectum, vt cum dicitur, Sortem currere est possibile, & ab hoc solo modo dicitur propositio modalis. Aliæ verò propositiones quæ modales non sunt, dicuntur de inesse. Modi autem qui compositionem determinant, sunt sex scilicet verum, falsum, necessarium, impossibile, possibile, contingens. Verum autem & falsum nihil addunt supra significationes propositionum de inesse. Idem enim significatur cum dicitur Sor. non currit, & Sor. currere est falsum: & Sor. currit, & Sor. currere est verum. Quod non contingit de alijs quatuor modis, quia non idem significatur cum dicitur Sor. currit, & Sor. currere est possibile: & ideo prætermisso de vero & falso, de alijs quatuor consideremus. Quia verò prædicatum determinat subiectum, & non econuerso, ideo ad hoc quòd propositio sit modalis, oportet quòd quatuor prædicti modi prædicentur, & verbum importans compositionem ponatur pro subiecto. Quod quidem fit, si pro verbo indicatiuo propositionis sumatur infiniti-

finitiuus, & pro nominatiuo accusatiuus: & dicitur dictum propositionis, sicut huius propositionis, Sort. currere est possibile, dictum est Sort. currere. Quando ergo dictum ponitur pro subiecto, & modus pro prædicato, tunc est propositio modalis, vt cum dicitur Sor. currere est possibile. Si autem conuertatur, erit de inesse, vt possibile est Sor. currere. Propositionum autem modalium quædam est de dicto, quædam est de re. Modalis de dicto est, in qua totum dictum subijcitur, & modus prædicatur, vt Sor. currere est possibile. Modalis de re est, in qua modus interponitur dicto, vt Sor. possibile est currere. Sciendum est autem quòd omnes modales de dicto sunt singulares, eo quòd modus prædicatur de hoc, vel de illo sicut de quodam singulari. Modalis autem diiudicatur vniuersalis, particularis, indefinita, vel singularis secundum subiectum dicti, sicut de propositionibus de inesse: vnde hæc. Omnem hominem possibile est currere est vniuersalis, & sic de alijs. Item sciendum est, quòd propositio modalis dicitur affirmatiua, vel negatiua secundum affirmationem, vel negationem modi, & non dicti: vnde hæc, Sor. non currere est possibile est affirmatiua: hæc verò Sort. currere non est possibile est negatiua. Attendendum est autem, quòd necessarium habet similitudinem cum signo vniuersali affirmatiuo, quia quod necesse est esse, semper est: impossibile cum signo vniuersali negatiuo, quia quod est impossibile esse, nunquàm est. Contingens verò & possibile similitudinē habent cum signo particulari, quia quod est contingens & possibile quandoque est, quandoque non est & ideo necesse est esse & impossibile est esse, sunt contrariæ, & possibile est esse & possibile est non esse, sub contrariæ. Necesse est esse & possibile est esse subalternantur, & similiter impossibile est esse, & possibile est non esse. Sed necesse est esse & possibile est non esse, contradictoriantur. Similiter impossibile est esse & possibile est esse, vt patet in sequenti figura. Notandum, quòd omnes propositiones quæ sunt in eodem ordine, æqui pollent. Lex autem, & modus argumentandi in contrarijs, subalternis & contradictorijs eodem modo attenditur in his, sicut in propositionibus de inesse. Sciendum est autem circa modalium æquipollentias, quòd idem operatur negatio posita ad modum, sicut in propositionibus de inesse: negatio in modalibus præposita modo facit æquipollere suo contradictorio, vt non necesse est esse, & impossibile est non esse æquipollent, negatio verò apposita dicto, facit æquipollere contrario. Negatio verò apposita vtrique subalterno: vnde sciendum, quòd possibile & contingens idem significant, vnde propositiones de possibili contingenti similiter ordinatæ æquipollent. Omnes autem propositiones sibi inuicem æquipollentes sunt in vno ordine: vnde patet quòd quatuor sunt ordines. Primus ordo est, possibile est esse cum suis æquipollentibus. Secundus, possibile est non esse cum suis æquipollentibus. Tertius, impossibile est esse cum suis æquipollentibus. Quartus, necesse est esse cum suis æquipollentibus. Ex quo patet, quod quartus ordo contrarius est tertio. ergo primus subcontrarius secundo, tertius contradictorius primo, quartus secundo contradictorius, primus quarto sub alternus, & secundus tertio. Vnde versus.

Tertius est quarto semper contrarius ordo.
Pugnat cum quarto contradicendo secundus.
Sit subcontraria lineatibi prima secundæ.
Tertius est primi contradictorius ordo.
Primus subest quartæ vicem particularis habens.
Sed tacet ad tertiem se lege secunda sequentem.
Vel ordo subalternus sit primus siue secundus.
Primus amabimus, edentulique secundus.
Tertius illiace, purpurea reliquus.
Destruit u. totum sed a. confirmat vtrumque.
Destruit e. dictum, destruit i. que modum.

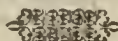
F

Purpurea		Illiace
Non possibile est non esse.		Non possibile est esse.
Non cōtingens est nō esse.	*Contrariæ*	Nō cōtingens est esse.
Impossibile est non esse.		Impossibile est esse.
Necesse est esse.		Necesse est non esse.
Subalternæ		*Subalternæ*
Possibile est esse.		Possibile est non esse.
Contingens est esse.	*Subcontrariæ*	Contingēs est nō esse.
Non possibile est esse.		Impossibile est nō esse.
Non necesse est non esse.		Non necesse est esse.
Amabimus		Edentuli.

G

Explicit Opusculum quadragesimum S. Thom. de Aquino, de Modalibus.

INCIPIT PROLOGVS B. THO. IN LIB. ERVDIT. PRINCIPVM

Qui in Bibliothec. vaticana repertus, nunc primum in lucem editus est.

H

CVM pars illustris Ecclesiæ sit cœtus principum, & initium ab eis dependeat vitæ minorum, non est negligenda cura eorum ab his, qui Ecclesiæ habent zelum. Iudith. 5. Cor meum diligit principes Israel. Non negligebat eos Paulus, cum scribens Tim. 5. obsecraret fieri obsecrationes, orationes, postulationes pro regibus & alijs in sublimitate constitutis 1. Tim. 2. glo. Aymonis. Obsecrationes sunt adiurationes pro rebus difficilibus, vt pro conuersione impij vel malis remouendis. Orationes sunt vt quando iam conuersis virtutes & bona orantur. Postulationes sunt, vt quando iam iustis gloria cœlestis oratur. Nec mi-
I rum quòd hæc faciebat Paulus: sciebat enim bonitatem eorum valde vtilem esse Ecclesiæ Dei: multumque dolendum esse his qui Ecclesiam regunt, cum conspiciunt in optimatibus deteriorationem, in generosis degenerationem, & deformitatem in illis qui debuerunt esse præcæteris speciosi. Ad te Domine clamabo, ait Propheta. Psal. 27. Quia ignis comedit speciosa deserti, Ioel. t. desertum vocat mundum propter spiritualium bonorum defectum ibi. Comitantur se, temporalium bonorum abundantia, & spiritualium indigentia. In mundo frequenter sunt deformiores qui videntur esse speciosiores, intus enim igne infernali sunt exusti, igne videlicet iræ, vel cupiditatis, vel luxuriæ. Multum plangere debent qui habent zelum Dei, si
K videant cæcum principem statuæ Nabuchodonosor assimilatum, cuius caput fuit ex auro optimo, membra verò inferiora multum erant capiti dissimilia. Quàm deuoti Deo & Ecclesiæ olim principes fuerunt, nouerunt qui antiquas historias legunt, sed quātum ad multos, magna mutatio in ipsis facta est, & non in bonum: vnde hodie habet locum illa admiratio Tren. 4. Filij Sion induti & amicti auro puro, quomodo reputati sunt in vasa testea? Propterea ego in ordine fratrum prædicatorum minimus à quodam principe rogatus, & ad acquiescendum eius precibus à maioribus meis, quibus obedire debebam inductus, ad gloriam beatissimæ Trinitatis colligere volui aliqua ad instructionem, & ad exhortationem principum vtilia, non de meis confisus viribus, sed de benignitate Saluatoris, qui

qui potentes non abijcit, cum sit & ipse potens, & in mun- A
do natus reges voluit de se instruere, & eis in splendore si-
deris apparere. Opus verò istud decreui in septem libros
distinguere, vt ea quæ in ipso continentur & facilius inue-
niantur, & melius in memoria teneantur. In primo libro
agitur in communi de quibusdam, quæ ad principes per-
tinent. In secundo ostenditur, quomodo ad Deum & Ec-
clesiam eius habere se debeant. In tertio, quomodo ad se-
ipsos. In quarto, quomodo ad eos qui sunt circa ipsos. In
quinto, quomodo ad eos qui sunt ex ipsis, scilicet ad filios.
In sexto, quomodo ad populum sibi subditum. In septi-
mo, quomodo ad eos qui sunt contra ipsos, scilicet ad ho-
stes. Primus liber continet octo partes. In prima, agitur de
potestate terrena. In secunda, de sapientia habenti pote- B
statem necessaria. In tertia, de bonitate sine qua potestas &
sapientia sunt nociua. In quarta, de nobilitate vera, quæ
principem multum decet. In quinta, de humilitate princi-
pum. In sexta, de veritate quam debent diligere. In septi-
ma, de eorum clementia. In octaua de pietate.

INCIPIVNT CAPITVLA PRIMI LIB. ERVDITIONIS PRINCIPVM.

INCIPIT LIBER PRIMVS.

CAP. I.

Quòd potestas terrena potius est timenda quàm appetenda.

VM inordinatus amor potestatis terre-
næ multum noceat, iuxta illud Bern. in
lib. de consideratione. Nullum tibi vene-
num, nullum gladium plus formido quã
libidinem dominandi. Diligenter atten- E
dendæ sunt conditiones huius potesta-
tis, ex quibus manifestum erit, quòd ip-
sa est timenda, & non propter se appetenda, licet aliquan-
do suscipienda sit propter Dei ordinationem, & populi vti-
litatem. Sciendum ergo, quòd potestas terrena, qua homo
super alios homines est, non est res naturæ, sed sequela cul-
pæ, hæc potestas multum habet impotentiæ, breuis est du-
ratione, videtur altitudo esse & dominium, cum potius sit
subiectio & ministerium, honor est contemptibilis, mul-
tum habet periculi, multum oneris, multum inquietudinis
multum punctionis, & vt frequenter nociua est eã haben-
ti, non est res naturæ, sed sequela culpæ. Non. n. datum est
homini ab initio, vt pẽesset hominibus, sed vt pręesset crea-
turis irrationabilibus Gen. 1. Faciamus hominem ad ima-
A ginem & similitudinem nostram & præsit piscibus maris,
& volucribus cœli, & bestijs terræ. Naturaliter æquitas est
inter homines non prælatio. Greg. Omnes homines natu-
raliter sunt pares. Item, idem. Non est data homini præla-
tio vt dominetur hominibus, sed bestijs terrę & volucribus
& piscibus, id est, hominibus in eo quòd induunt faciem
horum. Vbi enim nõ delinquimus, pares sumus, cum præ-
latio quam multi appetunt, & subiectio q̃ multi fugiunt,
se comitentur, non est laudabilis appetitus quo aliquis ap-
petit suam prælationem per aliorum subiectionem, nisi
hoc velit propter Dei ordinationem, vel populi vtilitatem.
Non est hic appetitus naturalis nec virtutis, sed vitij 1. Cor.
14. Charitas non est ambitiosa, non habet homini velle
B alienum malum, propter suum bonum. Sapiens si videas
murem velle dominari alij muri, nunquid risum teneas?
Asinus auribus intumescit cum se videt per cõparem com
prehendi Philos. sæuitia est in obsequium cogere quod vo-
bis fratres eadem natura conuenit. i. ex his quibus nobiscũ
conuenire ostendit. Hęc potestas multum habet impoten-
tiæ, cum à subditis dependeat. Nullius. n. valoris est pote-
stas terrena, si in subditis desit obedientia. Qui magnæ po-
testatis reputantur, non possunt se defendere à pulicibus,
& muscis, frequenter in se infirmiores sunt cæteris & ex
parte animæ, & ex parte corporis. Ex parte animę, quia mi-
nus possunt resistere diabolo & vitijs: ex parte corporis,
quia facilius ægrotant, & minus potentes sunt abstinentię,
& laboris. Arundinea est hæc potestas, exterius habet nito-
rem, interius vacuitatem, ad homines habet apparentiam,
C in ipsis qui præsunt non habet existentiam. Potestas ter-
rena baculus arundineus est Isa. 36. Ecce confidis super ba-
culum arundineum. Duratione est breuis. Eccl. 10. Omnis
potentatus breuis vita. In eodem, Rex hodie est, & cras
morietur. Quàm parum durauit regnum Magni Alexãdri
duodecim annis dicitur regnasse: sed in septimo illorum
annorum pugnauit, vnde patet quòd in miseria fuit: an-
nis numero quinque in pace regnauit. Hæc potestas vide-
tur esse altitudo, sed est locus infimus tanquàm inferno
proximus, & à cœlo remotus, facile enim inde ad infernũ
descenditur, & difficile in cœlum ascenditur. Qui potesta-
tem recipit, sublimari videtur, sæpe tamen dicitur secun-
dum illud Psal. 72. Deiecisti eos dum alleuarẽtur. Frequen-
ter. n. talis dignitas ab indigno, & per indigna obtinetur,
& cum eam aliquis obtinuerit, indigna operatur: vnde cu
D multum Deum despiciat, multum à Deo despicitur & vi-
lior est quàm prius 1. Rom. 11. Qui me contemnunt, erunt
ignobiles. Luc. 16. Quod altum est hominibus abomina-
tio est ante Deum. In lib. consol. Boetij. Quanto maior est
dignitas, tanto despectiores improbos facit, & non impu-
ne. Reddunt namque improbi parem dignitatibus vicem,
quas sua contagione cõmaculant. Sapiens non sit tibi am-
bitio ad dignitatem, quæ nisi per indigna te non adducet.
Ideo caue honores, quos sine culpa tenere non potes. sub-
limitas honorum magnitudo scelerũ est. Dominium esse
videtur, cum potius sit subiectio: ministeriũ potest homo
habere in talibus: sed verum dominium illius est, qui ait.
Ego Dominus, ego Dominus. Leui. 19. & cui Ecclesia dicit.
E Tu solus Dominus. Augustus Cæsar cum toti mundo pre-
esset, prohibuit ne aliquis eum dominum vocaret. Superbi
in dignitate positi terrena pręter pessimam seruitutem dia
boli & vitiorum in quibus sunt, etiam illis seruiunt quibus
dominari videntur, quibus prouidere tenentur. Et quantũ
ad hoc minus sunt liberi, quàm illi, cum habeant multis
seruire, illi verò vni. Hæc potestas honor videtur esse con-
temptibilis nõ desiderabilis, quã peccati ignominia intro-
duxit, quam ignominia seruitutis multorum comitatur,
qua aliquis ministerium habet in his quæ Deus non ex cor
de suo operatur. f. inflictione pœnarum. Tren. 3. Non hu-
miliauit se ex corde suo, & abiecit filios hominum. Viles
personæ reputantur qui sententias iudicum pœnales exe-
quuntur mutilando homines, vel suspendẽdo, vel aliter pu
niendo. Potestas ista multum habet periculi. Aug. Quanto

quis in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur.
habenti potestatem istam ex omni parte timendum est.
Dæmones, qui cœlestem altitudinem amiserunt, positis in
terrena altitudine inuidentes eos maxime impugnant, re-
putantes sibi honorabilius si eos sibi subiecerint, & scien-
tes quòd per eos pluribus poterunt dominari, sicut in exer
citu hostes visibiles ducem exercitus capere vel occidere
conantur, eo quòd ipso capto, vel occiso exercitus disper-
gatur, sic hostes inuisibiles eum qui præest maxime perse-
quuntur. 1. Reg. vlt. Totum pondus prælij conuersum est
in Saul. Subditi etiam volunt eos peruertere, alij eis obse-
quendo, alij persequendo & bonis, & malis: volunt eos in-
ducere vt eorum voluntatem faciant, & Dei voluntatem
deserant. Hæc potestas locus est præcipitij. Bern. Facile est
in alto se continentem obstupescere, & de vita periclitari.
2. Reg. 1. Inclyti Israel super montes interfecti sunt, in eo-
dem. Ionathas in excelsis occisus est. Status ille periculosus
est & quantum ad animam, & quantum ad corpus. Quan-
tum ad animam, quia difficile est in statu illo cauere à pec
cato. Inter reges Iudæorum omnes se male habuerunt ex-
ceptis tribus. Eccl. 49. præter Dauid, & Ezechiam, & Iosiā
omnes reges commiserunt peccatum, nam dereliquerunt
legem potentis reges Iuda, & cōtempserunt timorem Dei.
glo. Hi tres comparatione aliorum non dicuntur peccasse,
quod enim peccauerunt condigna pœnitentia deleuerūt,
& deuotione ex pietate Deo placuerunt. Hier. 5. Ibo ad op-
timates &c. & subditur. Ecce hi magis confregerunt iugū,
ruperunt vincula. In maiori etiam periculo corporis sunt.
Hierony. Honores secum pericula trahunt, cito periclita-
tur potestas: quanto maior honor tanto maiora pericula.
Idem, Altissimi montes crebis fulminibus feriuntur: Alij
principes in sua ciuitate sine armatis non audent ire, quod
est valde miserum. Sap. Non ne milites melius est perire,
quàm in ciuitate sine armatorum præsidio non posse viue-
re? Alexander Magnus cum dominium mundi adeptus
esset, sumpto veneno vsum linguę amisit, & mortuus est. Iu
lius Cæsar postquàm Pompeio præualuerat, cum per trien
nium & octo menses tenuisset Imperium, dolo Bruti &
Cassij occisus est. Principibus specialiter Deus commina-
tur. Sap. 7. Audite reges & intelligite &c. Horrēde & cito
apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum in his qui
præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: poten
tes autem potenter tormenta patiētur. In eodem Fortiori-
bus fortior instat cruciatio, quia status habentis potestatē
periculosus est, ideo Saluator cum vidisset quòd venturi
essent vt raperent eum, & facerent eū regem, fugit in mon-
tem solus. Io. 6. Qui quærentibus se ad mortem se vltro
obtulit, Io. 18. volens ostendere quòd aliquibus magis ex-
pediret esse mortuos, quàm terrenam potestatem habere.
Heb. 12. dicitur de Christo quòd proposito sibi gaudio su-
stinuit crucem. Hæc potestas multum habet oneris: mul-
tum oneratus est qui vnam ciuitatem, vel comitatum vnū,
vel regnum habet super humeros. De hoc onere conque-
ritur Moyses Numer. 12. dicens Domino. Cur imposuisti
pondus vniuersi populi huius super me? Peccata populi
principi imputātur. Num. 25. dixit Dominus ad Moysem.
Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra so-
lem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israel. glo. hoc
si cogitarent homines, principatus non ambirēt. Multum
habet punitionis hæc potestas, & maxime in principibus
malis. In eis enim corona est spinea. Postquàm Saul reces-
sit à Deo, spiritus malus eum exagitabat. 1. Rom. 16. Am-
bitio ambitientium crux, quo modo omnes torquens om
nibus places? nil acerbius cruciat. Multum habet status
iste inquietudinis, locus enim est ventis expositus, perflant
altissima venti. Gregor. Quid est potestas culminis, tempe-
stas mentis? specialiter perflat ibi aquilo, iuxta verbum lu-
ciferi dominanus. Sedebo in lateribus aquilonis. Isa. 14. lo-
cus est frigidus sine calore charitatis, flatus Aquilonis est
suggestio diaboli ad discordiam & odium, sic flatus Spiri-
tussancti est exhortatio ad amorem & concordiam. Fre-

F quenter hæc potestas nociua est habenti. Eccl. 8. Interdum
dominatur homo homini in malum suum: verum hono-
rem vt frequenter hic honor impedit, scilicet statum gra-
tiæ & gloriæ, aufert homini etiam seipsum, vt non habeat
tempus cogitandi de se, & operandi salutem suam, & cum
cætera eum habeant, ipse se non habet. Bern. Eugenio Pa-
pæ. Cum omnes te habeant, esto etiam te ex habentibus
vnus. Si maledictus qui partem suā facit deteriorem, quid
ille qui se penitus reddit expertem? Sap. Inæstimabile bo-
num est suum esse, locus est bonis spiritualibus deficiens,
quia secundum August. alta siccantur, ima replentur. Sta-
tus talis mons est, qui vix à Domino visitatur, & si ab eo vi
G sitaretur irrigatione gratiæ, flatu ventorum exsiccaretur,
vt frequenter propter vtilitatem subditorum ponitur ali-
quis in tali statu potius quàm propter suam: cappa pluuia-
lis cæteris vestibus superponitur ad earum conseruationē,
non propter suum bonum, non quia charior habeatur, sed
potius vt sola deturpetur. Greg. Misericors Deus quod te-
nere diligit, ab extremis actionibus abscondit. Nam & pa-
ter familias ad eum laborem seruos mittit, à quo subtiles
filios suspendit, & inde filij sine cessatione decori sunt, vn-
de serui in puluere deturpantur. Ex prædictis patet quòd
potestas temporalis non est propter se appetenda, sed est
multum timenda, locus vero humilis eligendus est secun-
dum consilium Saluatoris dicentis, Recumbe in nouissi-
mo loco Luc. 14. Hic locus est congruens homini qui ter-
ra est & cinis Eccl. 10. Quid superbis terra & cinis? Terræ
non congruit esse in alto, quæ est infima elementorum. Ci
H neri etiam non expedit vt in alto sit, ne dispergatur à ven-
to. Status humilis locus est quietus, & tutus, & abundans
bonis. Quietus est, quia non est ventis expositus. Isa. 32.
Erit vir quasi qui absconditur à vento, & celat se à tempe-
state. Tutus est cum sit in imo. August. Humilitas in imo
est, & non habet quo cadat, bonis spiritualibus abundat
velut vallis fertilis in Psal. 64. Valles abundabunt frumento,

CAP. II.

Quòd habenti potestatem terrenam necessaria sit sapientia.

HAbenti potestatem terrenam multum necessaria est
L sapientia. Si enim desit ei, nescit potestate vti. Bonum
vero potestatis & aliarum rerum temporalium non est po
situm in earum magnitudine, sed in earum laudibili vsu.
Sap. Stulto nulla re opus est, nulla enim re scit vti: & ma-
xime nescit vti potestate, quia valde difficile est bene vti.
Sic sicut insanus periculose tenet gladium ne inde lędat se,
vel alium, sic periculosum est potestatem habere insipien-
ti, ne noceat sibi, vel alteri. Ad amorem sapientiæ monet
eos qui præsunt & natura, & sacra scriptura, & multa exem
pla. Natura monet, quia in corpore humano caput quod
inter membra præeminet, & sensibus abundat, quinque
sensus habens, cum cætera membra habeant vnum, scili-
cet tactum, sic in eo qui cæteris hominibus præest, sapien-
tia abundare debet. Non dedit natura eorum cornua asi-
K no stolido, per quę in scripturis intelligitur potestas. Qui-
dam Rex Romanorum scribens cuidam regi franco-
rum, & hortans eum vt liberos suos instrui faceret libe-
ralibus disciplinis, adiecit. Rex illiteratus est quasi asinus
cornutus. De admonitionibus verò scripturæ paucas po-
nere sufficiat. Legitur Sapientiæ 6. Si delectamini in se-
dibus & sceptris, o reges populi, diligite sapientiam vt re-
gnetis in perpetuum. Item in eodem. Diligite lumen
sapientiæ omnes qui præestis populis. Item ibidem.
Concupiscentia sapientiæ deducet ad regnum perpetu-
um, gloss. Tunc bene regitur respublica, cum Philoso-
phi regnant, & reges philosophantur. Magnum amo-
rem habuit ad sapientiam Salomon cunctis rebus Sapien-
tiam præferens, cui cum dixisset Dominus. Postula
quod vis vt dem tibi, ait Domino. Seruus tuus in medio
est

est populi quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest præ multitudine. Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt possit iudicare populum tuum, & discernere inter bonum & malum. 3. Reg. 3. Amor sapientiæ in principe Deo multum placet, principem sapientia multum decet, & populo multum vtilis est. Primum patet ex hoc quod subditur post verba prius posita. Placuit sermo coram Domino, quòd Salomon rex rem huiuscemodi postulasset. Prouerb. 14. Acceptus est regi minister intelligens, regi inquam cœlesti: iracundiam eius inutilis sustinebit. Inutilis dicitur non intelligens. Principem multum decet sapientia. Indecens valde est quòd ille qui alios dirigere habet, in se cæcitatem habeat, & in singulos alio duce indigeat. Vtile valde est populo quòd ipsius rector sapientiam habeat. Rex enim sapiens populi stabilimentum est, Sapientiæ 6. Econtrario rex insipiens perdet populum suum, Ecclesi. 10. Necessaria est sapientia illi qui pręest & propter se, & propter populum. Propter se, cum sit in maiori periculo quàm cæteri, à quo periculo non est liberatio nisi per sapientiam. Prouerb. 10. Iusti liberabuntur scientia. Propter populum etiam necessaria est ei sapientia. Primo, quia mederi habet, sed non igne & ferro: lumen verò sapientiæ necesse est igne & ferro medentibus, sicut & illis qui aliter medentur. Saluberrimum omnium medicamentorum est sapientia. Sapientiæ. 11. Per sapientiam sanati sunt omnes qui placuerunt tibi ab initio. Secundo, quia subditos habet regere vt dux eorum. Cæcitas verò inutilem reddit hominem ducatui, secundum illud Matth. 11. Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in foueā cadunt. Tertio, quia bona subditorum debet portare, non eos grauare: si verò desit sapientia, vt frequenter subditos grauat, secundum illud Prouerb. 28. Dux indigens prudentia multos opprimet per calumniam. Sapientiam concomitatur temporalium abundantia, vt patet in Salomone 3. Reg. 3. Et Prouerb. 8. Mecum sunt diuitiæ & gloria &c. dicit sapientia. Econtrario, defectum sapientiæ concomitatur temporalium indigentia, quam sequitur calumnia ad extorsionem pecuniæ facta, & oppressio subditorum. Quarto, quia subditos à periculis liberare debet, ad quod multum valet sapientia. Ecclesi. 10. Ciuitas parua, & pauci in ea viri, venit contra eam rex magnus, & vallauit eam, & extruxit munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio, inuentusq; in ea vir pauper & sapiens, & liberauit vrbem per sapientiam suam. Quinto, quia debet populum defendere, ad quam defensionem multum valet sapientia, plus etiā quàm fortitudo Prouerb. 24. Vir sapiens fortis est, & vir doctus robustus & validus &c. Ecclesi. 9. Dicebant ergo meliorem esse sapientiam fortitudine. Ibidem 10. Melior est sapientia quàm arma bellica. Sap. 5. Melior est sapientia quàm vires, & vir prudens quàm fortis. Sexto, quia ab eo qui præest, procedere debet ordinatio in populo: si verò desit sapientia, potius procedit inde confusio & turbatio. Prouerb. 26. Quasi qui mittit lapidem in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. Apud gentiles Mercurius Deus est mercatorum. Qui lapillulis computando mittens lapidem in aceruum lapillorum, quibus fit computatio, computum turbat: sic qui insipienti dat honorē, turbat populum. Septimo, quia potestatem habens in hoc tenet locum Dei, & vices Dei debet agere, & secundum ipsius voluntatem populum regere, quæ per legem ipsius ei indicatur: vnde non debet esse omnino ignarus legis diuinæ. Ideo pręcepit Dominus deut. 18. Postquàm sederit rex in solio regni sui, describet sibi deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus leuiticę tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt sciat timere dominum Deum suum. Item, cum Dominus commisisset regnum populi Iosue, dixit illi. Non recedat volumen legis huius ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt facias & custodias omnia quæ scripta sunt in eo. Rex secundum cor Dei scilicet Dauid, de quo Dominus ait. Inueni Dauid filium Iesse virum se-

A cundum cor meum, qui faciet omnes volūtates meas, Act. 13. Valde magnum amorem ad legem Dei habuit, vt patet ex multis verbis ipsius, in Psal. 118. Quomodo, inquit, dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio mea est. Item, Bonum mihi lex oris tui super millia auri & argenti. Iosias etiam rex bonæ memoriæ magnum amorem ad legē Dei habuit. & Eccl. 49. Memoria Iosue in compositione odoris facta est, opus pigmentarij, in omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria. Cum lectus fuisse ei liber deuteronomij, & audisset maledictiones scriptas in eo in transgressores legis, sciens populum transgressum fuisse legem, multum fuit iratus, & scidit vestimenta sua ipse, & misit in omnem prouinciam, & cōgregauit omnem populum in Hierusalem, & stans supra gradus legit cūctis audientibus omnia verba libri, & percussit fœdus coram Domino, & com-
B pulit omnes sacramenta præstare vt leges Moysi per omnia custodirent, & deleuit quæ ad cultum idolatriæ pertinebant. Legitur etiam de Ptolemæo Philadelpho Rege Aegypti, qui erat infidelis, quòd cum nuntiatum esset sibi apud Iudæos esse legem ore ipsius Dei editam, & digito eius scriptam, voluit eam habere, & petijt ab Eleazaro pontifice Iudæorum vt mitteret sibi Iudæos hebrææ, & grææ linguæ peritos cum lege Dei, qui ad eam transferendā sufficerent: & misit ei Eleazarus 72. Interpretes, qui legem ei trāstulerunt, & sciscitatus est ab eis pręcipue de duobus, de cognitione Dei, & regni gubernatione. Si amorem habuit Ptolemæus ad legem veterem, & voluit eam habere, verisimile est quòd magnum amorem habuisset ad legem clementiæ scilicet ad Euangelium, si tradita esset, & hoc ei innotuisset. Hanc multum desiderabat Iob, cum diceret.
C Quis mihi tribuat auditorem vt desiderium meum audiat omnipotens, & librum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portem illum? Iob. 31. Si literatus est princeps scripturam salubrem, libenter debet legere: si non est, prædicationem libenter debet audire, in quo quidem principes multum reprehensibiles sunt, qui raro, vel nunquàm prædicationem audire volunt, qui in vanum videntur accepisse animas suas, de refectione corporis nimiam solicitudinē habentes, refectionem verò animæ omnino negligentes, Quātum ad illos impleta est in Ecclesia prophetia illa Isa. 5. Nobiles eius interierunt fame: esurientes enim & sitientes anima eorum in ipsis defecit. Debet princeps, si potest, procurare vt secum habeat sapientes, quorum sapientia & doctrina proficiat. Sene. Qui nihil videntur agere, maiora agunt, humanaq; & diuina simul tractant. Prou. 1. Audiens
D sapiens sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Item, in eodem. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus autem stultorum similis eis efficietur. In Psal. 2. Erudimini qui iudicatis terram. Cum sapiētia pretiosior sit cunctis opibus, & præualeat etiam regno & sceptris, nō est negligenda pro aliqua re temporali. Sap. 7. Præposui eā sedibus & regnis, sicut anima quæ habet corpus regere, nobilior est ipso corpore, & potentia videndi nobilior est suo organo: sic sapientia qua regnum regitur, ipsi regno est præponenda. Legitur magni principes magistros habuisse, vt Alexander magnus Aristotelem, Nero imperator Senecam Eccle. 6. Si dilexeris audire, sapiens eris. Initium sapientiæ est verissima disciplinæ concupiscentia, Sap. 6.
E

CAP. III.

Quòd habenti potestatem & sapientiam multum necessaria sit bonitas.

OStensum est φ habēti potestatem valde necessaria sit sapientia: nunc ostendendum est φ habenti potestatem & sapientiam bonitas multum sit necessaria. Notandum ergo φ si bonitas potestatem & sapientiam concomitetur, eis bene vtitur, & est hoc multum vtile Ecclesiæ Dei. Si verò bonitas desit, & malitia adsit, male vtitē eis, & est Ecclesię valde noxium, vt patet in diabolo habente magnā potestatē & astutiā sine bonitate. Si princeps malus, sit astutu-

do potestatis eius mons pestifer est, vnde multa mala populo proueniunt. Hier. 51. Ecce ego ad te mons pestifer, qui corrumpis vniuersam terram. Nocet talis princeps populo mala imperando, mala non corrigendo, exemplo malo ad malum prouocando. Prouerb. 28. Regnantibus impijs ruinæ hominum. In eodem, Leo rugiens, & vrsus esuriens, princeps impius super populum pauperem. Ibidem 29. Cum impij sumpserint principatum, gemet populus. Dignitas principis impij cathedra pestilentiæ est: beatus est qui in illa non sedit. Et notandum quòd multum desideranda est bonitas, sed maxime bonitas eorum qui præsunt: bonum per se amabile est, bonitas ratio est quare aliquid sit amandum. August. Notio veri, & amor boni nobis naturaliter insita sunt. Septem vero sunt quæ ad amorem propriæ bonitatis debent homines incitare. Primum est patris cœlestis bonitas, à qua degeneramus si boni non sumus. Sen. Pudeat eum tanto patri vixisse degenerem. Multum periculosa est hæc degeneratio, quæ pijssimum patrē nobis conuertit in hostem, vt nos odiat ad mortem, & ad mortem æternam. Secundum est hoc quod bonum dominum habemus, qui summe odit malitiam, cuius potentiæ non possumus resistere, & cuius sapientiæ nihil possumus abscondere, quin malitiæ subditorum, si finalis fuerit, non parcet. Daniel. 3. Thronus eius flamma ignis. Mala. 3. Quis stabit ad videndum eum? Isa. 30. Ardens furor eius, & grauis ad portandum. Tertium est hoc, quòd cum tantum in omnibus rebus nostris bonitatem amamus: magnæ corruptionis est quòd aliquis non amet bonitatem in se, qui in omnibus suis eam amat. Aug. bona vis habere, & bonus non vis esse? quid est quod te malum velis habere? nihil omnino non vxorem, non filium, non seruum, non tunicam, postremum non caligam, & tamen vis habere malam vitam? Rogo te præpone vitam tuam caligæ tuæ. Itē, quid te offendit vita tua quam solam vis habere malam? Seneca. Nihil est cuique se vilius. Quartum, est hoc quòd Deus tātum amat bonitatem nostram, quòd propter eam in mundum misit vnigenitum suum. Immittit etiam cordibus nostris spiritum suum. Propter hanc etiam spiritus angelicos mittit in ministerium, hanc petentibus paratus est dare. Luc. 11. Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se? Quintum hoc est, quòd bonitas nostra tanti valoris est, ꝙ cū homo præualeat toti mundo, bonitas eius bonitati totius mundi videtur præualere. Hæc est quæ maxime Deo assimilat, comparatione huius I cætera non reputantur. Sen. In homine nihil ad rem pertinet quòd à multis salutetur, quàm pretioso recumbat lecto, quàm per lucido bibat poculo, sed quàm bonus sit. Sextum est hoc, quòd à bonitate hominis bonitas rerum dependet. Si homo non sit bonus, non sunt vere bona opera ipsius, sed bonorum imagines. Sapiens. Apud sapientem sunt honesta, apud vulgus simulacra rerum honestarum. Plus valet vnum opus viri iusti, quàm infinita peccatoris. Sapiens. Vnus dies hominum eruditorum plus valet quàm imperiti longissima ætas. Bona etiam temporalia peccatori sunt mala, & noxia. Fit enim iusto Dei iudicio cum aliquis est malus vero dominio, quòd illa ei sint mala quibus dominatur, quasi vindicantia creatorem suum. Sapi. Nihil homini bonum sine se bono. Eccles. 8. Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia. Sicut sanguis K non est bonus corpori qui est ei materia infirmitatis, sic non pecunia homini quæ materia est peccati. Septimum est hoc, quòd sicut homo si sit bonus, melior est cæteris creaturis vilibilibus, sic si malus inferior est illis: quia non solum malus est malitia pœnæ, sed etiam culpæ, debitor est & mortis temporalis & æternæ, in quo deterioris conditionis est serpentibus & bufonibus. Simile inuenitur in angelo, qui si bonus sit, valde bonus est: si malus sit, valde malus est, vt diabolus. Multum desideranda est bonitas eius qui præest Ecclesiæ Dei vt sit vtilis. Si enim bonus est, bonos diligit & custodit, malos corrigit & à malis com-

F pescit, exemplo ad bonum prouocat, bona imperat & promouet, & mala dissipat. Prouerb. 20. Rex qui sedet in solio iudicij intuitu suo dissipat omne malum. In solio iudicij sedet, qui secundum æquitatem iudicat. Multum conformantur subditi ei qui præest in malo, vel in bono. Eccles. 10. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis est rector ciuitatis, & tales qui habitant in ea. Mat. 2. Herodes rex turbatus est, & omnis Hierosolyma cum eo glos. propter fauorem, quia sæpe populus eis insulte fauet, quos crudeles sustinet. Bern. Patet quantum noceat iniqua potestas, quomodo caput impium subiectos quoque conformat impietati. Misera plane ciuitas, in qua regnat Herodes, quoniam herodianæ malitiæ particeps erit. Magnum periculum est quòd hostis Ecclesiæ sit in capite eius, super quo plangit Hieremias dices. Facti sunt hostes eius in capite. Iam dominium diabolus habet, ex quo aliquis de suis præest, fiduciam hostis habere potest quod totum occupet, ex quo iam arcem tenet. Non videtur dicendus esse rex, princeps, cui bonitas deest. Isidor. Reges à recte regendo vocati sunt, atque recte faciendo regis nomen tenetur, peccando amittitur.

CAP. IIII.

De erroribus qui sunt circa nobilitatem.

CVm Salomon dicat, Beata terra cuius rex est nobilis, Eccles. 10. patet quòd nobilitas in principe est laudabilis: sed quia multi circa nobilitatem errant, credentes eos nobiles qui non sunt, tangendum est de erroribus hominum circa nobilitatem, & declarandum est quæ sit no-H bilitas vera, & signa ponēda. Vnus error circa nobilitatem est, quòd multi credunt se, vel alios esse nobiles propter nobilitatem corporis, licet habeant ignobilitatem mentis, & sint serui vitiorum & diaboli. Sapiens. Non est quòd sibi aliquis de nobilitate generis blandiatur, si ex meliori parte sui sit famulus. Multo indignius est mente seruire quàm corpore. August. Malus tot dominorum seruus est, quot vitiorum. Ber. An non seruus qui dominatur iniquitas & maxime nisi tu forte indignius iudices hominem tibi, quàm vitium dominari. Secundus error est quòd aliquem nobilem reputant propter nobilitatem alienam. Nō est aliquis sapiens propter sapientiam quam pater habuit, vt in filio Salomonis patet, qui fuit valde stultus, cum pater eius fuerit sapientissimus, nec aliquis diues propter diuitias quas parentes eius habuerunt, quæ ad eum non peruenerunt: sic non est aliquis gloriosus nobilitate quam parentes eius habuerunt, si ipse degenerauit. Sapi. Nemo in gloriam vestrorum vixit, nec quod ante nos fuit, nostrum est: animus nobilem facit. Tertius error est, quòd credunt aliquos esse nobiles, quia à nobilioribus originem habuerunt, qui error multipliciter potest manifestari. Primo, quia si habeatur respectus ad primam causam, scilicet hominum, ab vno omnes originem habemus, vnde quantum ad hoc omnes homines sunt æque nobiles. Malachiæ. 2. Nunquid non Deus vnus creauit nos, quare despicit fratrem suum vnusquisque vestrum? si respectus habeatur ad causam creatam, omnes habemus primum patrem & primam matrem, Adam scilicet & Euam. Omnes ergo vel sumus nobiles, vel sumus ignobiles. Non legitur Deus fecisse vnum hominem argenteum, vnde essent nobiles, & vnum luteum vnde essent ignobiles: sed vnumquemque de limo terræ plasmauit Malach. 2. Nunquid non pater vnus omnium nostrum? Augustin. Adam & Euam intendamus, & omnes fratres sumus. Præterea, & ex eadem radice exeunt vile & nobile, & ex eadem radice procedunt flos sarinæ & furfur, tamen furfur cibus vilis est, quo porci pascuntur, ex flore verò fit nobilis panis, vnde pascuntur reges. Item, ex eadem radice procedunt rosa & spina. Rosa creatura nobilis est, benefica his qui iuxta eam sunt, gratum odorem suum vndique diffundendo, spina verò vilis est pungens eum qui iuxta ipsam

sam est: sic ex eisdem parentibus possunt nasci duo, quorum vnus erit nobilis, alter verò ignobilis. Vnus ad modũ rosæ vicinis suis erit beneficus, & hic nobilis erit: alter verò ad modum spinæ vicinos pungere nõ cessabit in ignem infernalem sicut spina mittendus, & hic erit ignobilis. Ex eadem arbore nascuntur duo poma, vnum sanum, & aliud putridum, vel vermem habens. Ex eodem libero arbitrio procedit bonum & malum: si nobile esset, quiquid à nobili procedit, pediculi, & aliæ superfluitates quæ à nobilibus generantur, essent nobiles. Quod non sit homo nobilis eo quòd ortum habeat à nobilibus, ipsi Philosophi perpenderunt. Nemo altero nobilior, nisi cui rectius est ingenium, & bonis artibus aptius. Item, nihil aliud est nobilitas, quàm antiquitate diuitiæ. Item, quis est eques, aut seruus, aut libertinus? nomina ex ambitione, vel iniuria nata. Plato ait neminem regem nisi ex seruis oriundum esse, neminem seruum nisi ex regibus: omnia ista longa varietas miscuit, & sursum deorsum fortuna versauit. Quartus error est, quòd ipsi iudicant vnum altero nobiliorem secundum corpus quod est seruilis cõditionis, datum enim est ad seruiendum spiritui: quod ridiculum est illud iudicium, sicut si aliquis indicaret seruum, vel rusticum alijs seruis, vel rusticis nobiliorem. Quintus error est, quòd indicant homines habere nobilitatem per visis portionis à corpore parentum traductionem. Non sic sentiebat Iob 16. qui ait. Putredini dixi pater meus es. Sextus error est, quòd nobilem reputant eum qui per ignauiam nobilitatem amisit, & non illum qui virtute eam acquisiuit, illum reputant nobilem qui à probitate destitit, non illum qui in probitate perstitit, nobilem eum reputant qui degenerauit, & genus suum obscurauit, & nõ illum qui genus suum ornauit & illustrauit. Sapiens. Pulcbrum est nobilitati respondisse, pulchrum est humilius genus factis illustrasse, laudabile est homini à statu suo surgere, caput esse generis sui decus est. Econtrario verò erubescibile est ei à statu suo cadere, esse caudam generis sui & dedecus. Septimus error est, quòd eos reputant nobiles, quos Deus iudicat viles, scilicet homines sibi seruire nolentes, qui sunt rustici 1. Reg. 2. Qui me contemnunt, erunt ignobiles, seu viles. Simpliciter iudicandus est rusticus, qui Deo est rusticus. Nobilitas corporis est possessio magni oneris, & parui valoris si sit sine nobilitate mentis, & sequelæ pestilentis. Magni honoris comitatus, vel magni episcopatus non sufficient ad soluendum censum quo onerata est, & faciendum expensas quas requirit: immo vltra redditus quos habent, oportet sicut nobiles aliqui recognoscunt, vt se diabolo & obligẽt, & regnum cœlorum impignorent, vt onus nobilitatis portare possint. Vtilitas huius nobilitatis est refrenatio à malis. Hieronymus. Nihil aliud video in nobilitate appetendum, nisi quòd nobiles quadam necessitate astringuntur, ne ab antiquorum probitate degenerent. Sap. Ad hoc tantum nobilitatis meminimus, vt cum claritate generis morum sanctitate contendas, & cum nobilitate corporis animi nobilitate proficias. Sequelam pestilentem habet, quia secundum verbum sapientis, commune malum nobilitatis est superbia, quam multa mala sequuntur. Regina etenim vitiorum est, vnde non vadit sola: immo comitantur eam multa mala Eccl. 10. Initium omnis peccati superbia est, qui tenuerit eam, adimplebitur maledictis.

CAP. V.

De vera nobilitate.

Vera nobilitas animi est secundum illud. Nobilitas sola est animum quæ moribus ornat. Et hęc duplex est, quædam naturalis, de qua dixit sapiens. Quis est generosus ad virtutem? bene à natura compositus. Item, nemo altero nobilior nisi cui rectius est ingenium, & bonis artibus aptius. Altera est gratuita, quæ filios Dei, & Christi cohæredes facit. Ad veram principis nobilitatem pertinet vt ip-

A se sit sine ignobilitate, sine erubescibili seruitute, à nulla rusticitate superari se permittat, turpitudinem omnem abhorreat, ad largitatem bonorum bene se habeat, bona sua libenter & liberaliter tribuat, subiectis sit clemens & pius, in rebelles seuerus, parua despiciat, magna appetat, aggrediatur ardua, non vano timore ab eo quod aggressus est citra consummationem desistat. Non enim est nobilitas vera, quæ non est pura, sed ignobilitati admista est, vel sociata, qualis est in eo qui habet nobilitatem carnis cum ignobilitate mentis. Non est vere nobilis qui seruit diabolo & vitijs: non est vere nobilis, in quo corpus seruilis conditionis dominatur. Quomodo enim nobilis est, qui serui sui seruus est? Non est iste vere nobilis, qui seruus est ventris sui, quales erant de quibus dicitur Roma. vlti. Huiusmodi Christo domino nostro non seruiunt, sed suo ventri. Qui

B ventrem habent pro domino, dominum habent valde vilem, & improbum exactorem, multas expensas requirit eius seruitium. Non est vere nobilis, qui seruus est membrorum erubescibilium, quæ generationi sunt deputata, & adeo subiectus est eis, vt obediat cum ei imperat mortem suam. Potius eligendum esset seruũ esse vnius leprosi, quàm esse in seruitute tali. Vere nobilem nulla rusticitas superat eum sibi assimilando: rusticus est qui rusticitatem facit, quia vult Deus filios perfecte esse nobiles, vt nullius rusticitatis occasione sibi facta rusticitatem faciant. Parum nobilis est qui primo rusticitatem nulli facit, prouocatus tamen eam reddit, cum non exeat de sacco nisi quod est in eo. Aliquid rusticitatis videtur esse in eo, qui occasione sumpta ab alio rusticitatem facit. Vere nobilis turpitudinem abhorret, & illam quæ est immunditiæ peccati, & illam quæ est perditionis. Immunditiam peccati, quæ aliam

C immunditiam excedit, pro posse suo cauet, & si contingat eam incurrere, diu eam sustinere non potest. Vere nobilis omnibus fidem inuiolabiliter seruat, & cauet ne erga aliquem proditiose agat, & maxime erga Deum, qui dominus est ipsius super alios dominos. Proditiose erga Deum agit, qui ex eius bonis viuit & senescit, si eum impugnat, & diabolo inimico Domini & sui adhæret. Hæc proditio coram toto mundo, si non de ea satisfecerit, ipsi obijcietur. Vere nobilis ad largitorem bonorum bene se habet. In corde nobili plus proficiunt bona, in corde seruili plus mala. Serui non emendantur nisi supplicijs, Prouerbior. 29. Seruus verbis erudiri non potest. Multi qui reputantur nobiles, in hoc magnum patiuntur defectum nobilitatis: multas enim rusticitates Deo faciunt bonorum om-

D nium largitori, quas homini non facerent. Qui beneficium recepit, & benefactoris & beneficij dicitur reminisci: ipsi verò quanto plura beneficia à Deo recipiunt, tanto minus ipsius memores sunt, Osee. 13. Adimpleti sunt, saturati sunt, & eleuauerunt cor suum. vnde Gregor. Qui felicitatem qualitam in terris inuenit, authorem qui eam tribuit non requirit. Item, Qui homini gratias agunt de minimo xenio, non agent gratias Deo de maximo beneficio? Item, Minus Deum diligunt, qui plura ab eo recipiunt, & minus ab eius offensa se custodiunt: & quanto maiorem terram ab eo tenent, tanto minus seruitium ei exhibent. De bonis etiam domini quæ in manibus suis habent, nolunt Deo per pauperes petenti dare, vel ad centu-

E plas vsuras commodare, quod vni Iudęo, vel Saraceno facerent, si sine peccato hoc facere possent. August. ad auarum. Dixit tibi Christus, Da mihi ex eo quod tibi dedi, de meo quæro, da & redde: habuisti me largitorem, fac me debitorem. Parum est qđ dixi, habuisti me largitorem, habeam te fœneratorem: pauca tradas, plura reddam: temporalia mihi das, æterna restituam. Vere nobilis bona sua libenter communicat, imitator Dei, qui est nobilissimus & liberalissimus. Tanta est eius liberalitas, vt non solum sua, sed etiam seipsum largiatur, nec solum seruientibus sibi, sed etiam hostibus suis bona sua communicat. Ipse enim solem suũ oriri facit super bonos & malos, pluit super iustos & iniustos, Mat. 5. Ipse propter liberalitatem tecit quęcun-

que fecit, creaturas rationales vt eis daret, alias vt eas daret. Leo animal nobile & rex animalium liberalis est, vnde Aristotelis dicit illum esse communicatiuum. Et sicut liberalitas signum est nobilitatis, sic rapacitas signum est rusticitatis: vnde aliqui qui reputatur nobiles, rusticissimi sunt, eo quòd bonis suis spolient pauperes, sicut ostendit magister Alanus quibusdam militibus, qui audito quòd tantus clericus esset, quòd ad omnia interrogata responderet, accedentes ad eum de communi consilio, quæsierunt ab eo quæ esset maxima curialitas, qui respondit eis, quòd curialissimum esset dare, qui responsionem eius acceptauerunt. Tunc ipse dicit eis vt habito consilio de responsione adinuicem sibi dicerent, quæ esset maxima rusticitas: & cum habito consilio de responsione conuenire non possent, ipse increpauit eos dicẽs, quòd posuerat eos in via per quam possent inuenire responsionem. Sicut enim dare curialissimum, ita auferre quod est ei contrarium rusticissimum est, & subdidit. Vos ergo qui non cessatis auferre pauperibus, rusticissimi estis. Vere nobilis clemens est subiectis & pius: sicut leo animal nobile hominibus prostratis ante se & infirmioribus animalibus parcere dicitur, in repugnantia verò sæuire. Vere nobilis parua despicit, & magna appetit. Non est vere nobilis qui terræ amore adhærens, de regno cœlorum non curat: sicut cor nobile non habet qui terram vnius pauperis militis ad se pertinentem ex parte matris, vni magno regno pertinenti ad se ex parte patris præponeret. Ex parte matris nostræ Euæ pertinet ad nos miseria præsentis exilij, ex parte patris cœlestis regnum cœlorum. Ad vere nobilem pertinet dicere illud cum Dauid, Psal. 71. Quid mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? Vere nobilis leoni similis nullo vano timore terretur, Prouerb. 30. Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum.

CAP. VI.

Quòd principibus superbia sit cauenda & timenda, & humilitas amanda.

QVia potestatem terrenam frequenter comitatur superbia, ostendendum est quod superbia principibus multum sit timenda & cauenda: humilitas verò multum amanda. Vt principes superbiam caueant, vult Dominus vt ruinam superbi angeli attendant: vnde Ezech. 28. Cherub, in terram proieci te, ante faciem regum dedi te vt cernerent te: & quibusdam interpositis subditur. Nihil factus es, & non eris in perpetuum. Multum timendus est mons superbiæ, in quo angelus adeo deterioratus est Bern. Nonne hic est mons, in quem angelus ascendit, & diabolus factus est? Attendere etiam debent principes ad illos reges, qui propter superbiam suam sunt deiecti, & vt causa exempli de multis paucos proferamus in medium. Saul humilis in regem est sublimatus: superbus vero à regno est deiectus. 1. Reg. 15. ait ei Samuel. Nonne cum esses paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? & quibusdam interpositis subditur. Quia proiecisti sermonem Domini, proiecit te Dominus ne sis Rex super Israel. De Ozia legitur 2. Paral. 26. quòd cum roboratus esset, eleuatum est cor eius in interitum suum, & neglexit dominum Deum suũ, & volens vsurpare officium sacerdotale, percussus est lepra, & fuit leprosus omnibus diebus vitæ suæ. Et Dan. 4. sic legitur. Deambulabat rex Nabuchodonosor in aula Babylonis, & ait. Nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui in domum regni in robore fortitudinis meę, & in gloria decoris mei? Cumque adhuc esset sermo in ore regis vox de cœlo ruit. Tibi dicitur Nabuchodonosor rex. Regnum tuum transit à te. ibidem. 5. Quando eleuatum est cor Nabuchodonosor, & spiritus eius obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui, & gloria eius ablata est. Isa. 37. Dicit Dominus Sennacherib. Superbia tua ascendit in aures meas &c. subditur ibidẽ de eius deiectione. Egressus angelus Domini percussit in

F castris Assyriorum centumoctuagintaquinque millia hominum, & reuersus est rex Sennacherib rex Assyriorum, & cum adoraret in templo Deum suum, filij eius percusserunt eum gladio. Eccles. 10. Sedes ducum superborum destruxit Deus. Non debet princeps reputare se magnum, eo quòd in altitudine potestatis sit positus, sicut nec granum milij magnum est, licet in monte sit. Sap. Nemo istorum quos diuitiæ & honores in alto fastigio posuerunt, magnus est, sed tibi magnus videtur, quia cum bassi illum metiris, non est magnum milium, licet in monte constiterit. Non debet superbire princeps ex hoc quòd in alto positus est. Aliquando enim in alto milia leuantur, & pretiosa in immo remanent: tenet granum locum in infimum, palea verò est sursum. Non debet se reputare meliorem his

G quibus præest, nec eos despicere. Et si caput corpore humano sit altius, corpus tamen est maius: corpus regitur à capite, sed caput portatur à corpore: non minus indiget caput corpore, quàm corpus capite. Caput habet à corpore quòd sit in alto, corpore subiecto, quod quantum in se est esset in imo. Sic princeps à subditis habet potestatem, & quòd in alto sit, & cum eos despicit, aliquando potestatem & altitudinem suam amittit, sicut accidit Roboam filio Salomonis stulto, & superbo 3. Reg. 12. Dicit Roboã populo. Pater meus aggrauauit iugum vestrum, ego autem addam iugo vestro: pater meus cecidit vos flagellis, ego cedam vos scorpionibus, propter hoc amisit maiorem partem regni. Scorpio dicitur rubus aculeatus, vel flagellum virgarum nodosum. Multum voluit Dominus regem populi sui cauere superbiam: vnde Deuter. 17. Non poteris al-

H terius gentis hominem tibi regem facere, qui non sit frater tuus: cumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos. Item, in eodem. Describet sibi Deuteron, ne eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos nimium. Dan. 4. Dominatur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit dabit illud, & humillimum hominum constituet super eos. Multum dissuadet scriptura sacra superbiam his qui præsunt. Eccles. 11. In die honoris tui ne extollaris. Ibidem 32. Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis. Superbia in eo qui præest multum ipsi est periculosa, & Deo, & hominibus multum exosa, subditis nociua & onerosa, principi periculosa tanquàm infirmitas quæ in eo difficile sanatur: materiam enim magnam habet superbiendi, & quasi adhærens est materiæ, vnde difficile euacuatur. Dignitates enim multum

I amantur, & difficile relinquuntur. Præterea, superbiam tanquàm vitiorum reginam multitudo vitiorum comitatur. Eccles. 10. Initium omnis peccati superbia. Cum status habentis potestatem multum sit ex se periculosus, secundum illud Augustin. quanto quis in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur. Superbia etiam multum fit periculosa, secundum illud Eccles. 4. Synagogæ superborum non erit sanitas, addito periculo ad periculum: si princeps superbiam non vitat, vix est quin peccet, cum scriptum sit Eccles. 10. Odibilis coram Deo & hominibus est superbia. Multum est cauenda ei qui præest, qui secundum verbum Augustini plus debet appetere amari à subditis quàm timeri. Ad Deum etiam, à quo honorem habet, &

K cuius minister est, sic se debet habere vt ab eo non odiatur, sed ametur. Speciale odium habet Deus ad superbiam, quæ eum primo inhonorauit. Multum comminatur Deus in sacra scriptura superbiæ eorum qui præsunt. Isa. 28. Væ coronæ superbiæ. In eodem, Pedibus conculcabitur corona superbiæ. Abdiæ. 1. Si exaltatus fueris vt aquila, & inter sydera nidum tuum posueris, inde extraham te dicit Dominus. Iob. 20. Si ascenderit in cœlo superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur. Nociua est superbia principis, & eam sequitur ira, odium, iurgium, guerræ. Iam prius principem malum designans secundum Iosephum ex se ignem producit, sic princeps superbus, iracundus, odiens vicinos suos, iurgia & guerras faciens, Prouerb. 13. Inter superbos semper iurgia sunt. Ibidem

dem 32. Arma & gladij in via superbi. Ecclef. 27. Effusio sanguinis in rixa superbi: In Psalm. 9. Dum superbit impius, incenditur pauper. Quicquid delirant reges plectuntur achiui. Onerosa est superbia principis subditis, quia magnas expensas requirit, vnde frequenter comitatur eam paupertas, secundum illud Ecclesiast. 21. Domus, quæ nimis locuples est, annullabitur superbia: paupertatem verò principis sequitur grauamen exactionum in subditis. In dignitate positum plus debet magnitudo oneris, quod habet supra se ad humilitatem inclinare, quàm altitudo honoris in superbiam eleuare, Ecclesiast. 3. Quanto maior es, humilia te in omnibus. Super omnia eos qui præsunt, debet ad humilitatem inducere Christi humilitas, qui regũ est rex & caput Ecclesiæ, qui humillimus fuit. Magna B peruersitas & deformitas est, quòd aliquod membrorum corporis altius sit capite. Indecens est valde quòd rege sedente ad terram, serui eius sedeant in alto. August. loquens de illo verbo Apostoli ad Philippens. 2. cap. Humiliauit semetipsum. Ecce habemus humilitatis exemplum, superbiæ medicamentum. Princeps tuus humilis est, & tu superbus? Caput est humile, & membrum superbum? licet hominibus cunctis medicina tumoris sit humilitas Christi, specialiter tamen his qui præsunt Isai. 44. cap. Vtinam disrumperes cœlos, & venires, à facie tua montes defluerent; idest, principes humiliarentur. Peruersitas magna est, quòd superbiat qui habet solum ministerium, cum humiliari videat eum qui habet dominium. Pulchrum ornamentum in principe est humilitas. Bernar. Nescio quo pacto vis humilitatis maior in maioribus: clamor in clamoribus com- C probatur. Idem. Non est magnum in abiectione esse humilem, magna prorsus & rara virtus est humilitas honorata. Quantumcunque homo in hac vita in alto sit, tamen terra est, & cinis, vnde non est ei superbiendum. Ecclef. 10. Quid superbis terra, & cinis? In principe salubris est copula, vt cogitás se esse summum, cogitet se esse cinerem vilissimum, hæc humilitas in principe multú ad hoc iuuat, vt à terrena dignitate transeat ad cœlestem. Pauperum enim spiritu, scilicet humilium, regnum cœlorum est. Matth. 5. Apocalip. 3. Ecce dedi hostium apertum coram te, quod nemo potest claudere, quia modicam habes virtutem, scilicet, humilitatem, superbia verò multum hoc impedit, Matth. 18. cap. Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum.

CAP. VII.

Quòd principi sit cauendum mendacium.

CVm multum deceat principem veritas, ostendendum est, quòd tam falsitas quàm vanitas veritati opposita, principi multum sit cauenda, & veritas multum amanda. Quòd princeps vanitatem, & falsitatem cauere debeat, intellexit rex Salomon, qui ait Domino. Vanitatem & verba mendacij longe fac à me. Prouerb. 30. Cauendum est principi mendacium vt venenum. Caueant sibi principes multum à corporali veneno, amplius cauendum est eis à veneno mendacij, quod adeo mortiferum est, quòd adhuc existens in ore hominem occidit, secundum illud Sapient. 1. Os quod mentitur occidit animam. Hoc venenum habuit in ore serpens, qui Euam matrem nostram decepit, cum ait. Nequaquam moriemini, Genes. 3. hoc venenum occasio dicitur fuisse quòd serpens venenum corporale habeat in ore. Cauendum est mendacium, eo quòd ei multum noceat, Deo multum displiceat, & eum opprobrium hominum faciat. Quę differentia est inter denarium bonum & falsum, est inter principem mendacem & veracem, vilis est denarius falsus respectu boni, centum enim falsi non valent vnum bonum, sic princeps mẽdax parui valoris est, cum princeps nolit vnum de denarijs suis falsum esse, quomodo se velit esse falsum & mendacem, videtur se habere viliorem denario vno. Cum principes monetæ falsarios

A grauiter puniãt, quid faciet princeps summus de illis principibus qui seipsos falsificant? qui enim debent habere in se veritatem; Ioan. 24. cap. destructa ea habent falsitatem, & mendacitatem diaboli imaginem, de quo dicit Saluator, Ioan. 8. Dum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius. Aliquando, auditurus est princeps mendax, Cuius est hæc imago? & cum responsum fuerit diaboli, dicetur; reddite quod est diaboli, diabolo, & cum ipso mittetur in ignem æternum. Mẽdacium multum displicet Deo in quocunque homine, siue princeps sit, siue de populo: vnde enumeratur lingua mendax inter ea quæ specialiter odit. Prouerb 6. Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius, Oculos su- B blimes, linguam mendacem &c. Mendacium est immunditia membrorum nobile maculans, scilicet os, vnde Saluator falsum testimonium enumerat inter ea quæ coinquinant hominem. Matth. 25. Debet ergo homo abominari mendacium, quod si non facit, si ei placet, ipse Deo abominabilis efficitur, secundum illud Prouerb. 12. Abominatio sunt Deo labia mendacia, specialiter est abominabilis Deo princeps mendax, qui immunditiam oris cauere debuit, nec solum propter membri, quod maculat nobilitatem, sed & propter generis nobilitatem, & dignitatis sublimitatem: nec solum displicet Deo princeps mendax, sed & hominibus, secundum illud Ecclesiast. 25. Tres species odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum, pauperem superbum, diuitem mendacem, senem fatuum, & insensatum. versus. Tres species vere Salomonis C displicuere. Vir mendax, fatuusque senex, pauperque superbus. Diues mendax, est princeps mendax, plus habens in bonis temporalibus, quàm centum, vel mille alij homines. Mendacium principem opprobrium hominum facit. Ecclesiast. 20. opprobrium nequam in homine mendacium, & subdit, Potior est fur, quàm assiduus vir in mendacijs. Cum mendacium sit opprobrium, & princeps plus debeat cauere opprobrium quàm illi qui sunt de populo propter suam nobilitatem, & propter dignitatem; plus debet cauere assiduitatem mentiendi, quàm furtum. Primo, quia plus sibi nocet, plus etiam nocet Deo, & proximo. Sibi quia cum furtum, vt frequenter sit omnibus hominibus occultum, solam conscientiam furantis lædit & non famam, mendacium verò lædit famam Deo etiam amplius nocet, ad cuius ministerium principem in magna D parte reddit inutilem, cum eum ad ministerium eius pertineat, scilicet, populum docere, & ei imperare, authoritatem docendi perdit si mendax fuerit: ideo Salomon specialiter à Deo sapientiam petijt, vt eius populum posset docere 3. Regum 3. Proximo etiam plus nocet: furtum enim nocet proximo in re contemptibili, scilicet terrena, quæ est bonum minimum, mendacium verò nocet personæ ipsius non ex parte corporis, sed in nobiliori parte eius, scilicet anima nobilem partem ipsius, scilicet oculum intellectus obtenebrando, faciendo eum errare. Mendacium principem, qui debuit esse filius Dei, filium facit diaboli, quod non est paruum opprobrium, Ioan. 8. cap. Dicit Saluator de diabolo. Ipse est mendax, & pater eius, scilicet E mendacij. In eodem dixit de Iudæis. Vos ex patre diabolo estis. Deus virtutis amator veritatis voluit esse tutor: vnde sui nominis assumptione veritatem voluit cõfirmari. Vult etiam quòd princeps qui eius locum tenet, eius sit tutor, & scriptura sua, & sigillo suo eam confirmet: sed cum viuæ voci principis mendacis non credatur, quomodo scripturæ & sigillo eius credetur? Mendacium ex magna parte aufert validitatem sermonis, maxime tanquam est respectu proximi. Deo enim cui omne cor patet, & omnis voluntas loquitur, non est sermo, tam necessarius, sed ad hoc est sermo necessarius, vt homines per eum sibi inuicem suas indicent voluntates: sed si quis mendax est, & sibi non creditur, eius sermone voluntas alteri non manifestatur. Cum autem princeps nõ solum voluntatem suam, sed etiam diuinam sermone populo habeat indicare, mul

tum

tum eius mendacium obest: qui hanc vtilitatem aufert, quodammodo os Dei est, eius voluntatē indicando, quod nepharium est mendacio inquinare. Cauere debet princeps mendacium non solum in his quæ asserit cū iuramento, sed etiam verbo simplici. Sapient. Cuius dictum non habet pondus iusiurandi, eius iusiurandum quodlibet vile est. Multi verò principes adeo facti sunt mendaces, vt etiam iuramentis eorum non credatur. Mendacitas infidelitas est, vt ostendit August. in libr. de doctr. christia. dicens. Omnis qui mentitur inique facit. Nemo enim mentiens in eo quòd mentitur seruat fidem: nam hoc vtique vult, vt mentitur, sibi fidem habeat, quam tamen mentiendo ei non seruat, omnis autem fidei violator impius est. Idem insinuat Salomon Prouer. 12. qui post illud, Abominatio est dominio labia mendacia, subdit. Qui autem fideliter agunt, placent ei. Infideliter agit qui fidem ei non seruat, de quo vult vt sibi fidem adhibeat: fideliter verò agit, qui contrarium facit. Cum igitur nobilitatem principis vitium infidelitatis, vel proditionis nullo modo deceat, omnino indecens est quòd princeps mendax existat.

CAP. VIII.

Quòd principi contemnenda sit vanitas.

Contemnenda est vanitas principi. Sapien. Fundamentum bonæ mentis est non gaudere vanis: fundamentum esse dixi: culmen est. Vana est omnis creatura comparatione creatoris qui verissime est. Vana est, scilicet vadens in nihilum. Sicut enim ex nihilo est, sic quantum in se est, ad nihilum tendit. August. Deus ex nihilo omnia fecit, & si se subtraheret, in nihilum redigerentur. Gregor. Esse omnium quæ de nihilo sunt, in nihilum tenderet, nisi ea omnium author manu regiminis retineret: quia nihil est creatum, respectu creatoris: vnde super illud Ecclesiast. 1. cap. Natiuitatem &c. Dicit gloss. De creatis possumus ea bona quidem per se dicere, sed Deo cōparata quasi nihil esse, vt lucerna in solis comparatione nec cernitur lucere, & stellarum lumina orto sole obscurantur: specialiter vana sunt temporalia & transitoria ratione corruptibilitatis, & mutabilitatis, contemptibilitatis, vel vilitatis. Ratione corruptibilitatis sunt vadentia in nihilum, cum corrumpantur. Ratione mutabilitatis sunt vana, mutantur enim in se, in eodem enim statu non permanent, mutantur etiam transeundo de possessore in possessorem Bernard. Erras si mansuras putas tibi diuitias, quæ per tot manus hominum transierunt. Ratione contemptibilitatis, vel vilitatis sunt vana valentia nihil, vel parum, respectu verorum bonorum, quę sunt gratia Dei, & gloria. Signa contemptibilitatis eorum sunt, quòd sunt bonis & malis communia, & plus dat Deus de illis inimicis quàm amicis, & pluribus sunt noxia quàm vtilia. Grego. contemptibilibus contemptibilia dantur, gratia & gloria sunt vera bona, bonis, & amicis Dei propria, habentibus ea semper vtilia, cum eis nemo male vtatur. Temporalia bona principi sunt contemnenda tanquàm bona infima, quæ non congruunt eius magnanimitati, & tanquam bona vt frequenter maioris boni impeditiua, scilicet, cœlestis dignitatis. Princeps terrenus in præsenti regno se debet habere fideliter, vt in futuro regno fœliciter audiat illud dulce verbum Saluatoris. Euge serue bone fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam Matth. 25. Vana sunt temporalia, cum non conferant plenitudinem continenti, secundum illud Ecclesiast. 5. Auarus non implebitur pecunia. nec fulcimentum innitenti, secundum illud, Qui confidunt in diuitijs corruunt, Prouerb. 11. Nec fructum optatum & speratum in eis laboranti, secundum illud, Qui amat diuitias fructum non capiet ex eis Eccles. 5. Et licet temporalia sint vana, tamen amicis Dei vana non sunt, qui ordinate se habent ad ea diligendo, & vtendo, in eis enim bona temporalia, gratiæ Dei deseruiunt, & ad glo-

F riam contemplandam vel acquirendam adminicula sunt: vanitantium est vanitas, non eorum qui veritatem sectantur, qualis fuit Dauid Rex secundum cor Dei, qui ait. Viam veritatis elegi. Salomon secundum aliam litteram, Vanitas est vanitatum, & omnia vanitas. August. in libr. de vana religione. Non frustra additum est vanitatum, quia si vanitates detrahas, qui tanquam prima sectantur extrema, non erit, cor vanitas, sed in suo genere, quamuis extremam pulchritudinem sine vllo errore monstrabit. Vanitates sunt qui extrema bona sectantur, ac si essent prima, de quibus dicit Hierem. 2. Ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt. Bona temporalia quæ habent sectantur, sicut seruus sequitur illum qui sibi dominatur. Ea verò quæ non habent sequuntur, & vt frequenter non assequuntur, & vani fiunt vanitate mutabilitatis, sicut ea quæ ipsi diligunt: conformantur enim eis, vt secundum variationem in eis factam, affectiones doloris, vel gaudij, timoris, vel spei, in ipsis varientur.

G

CAP. IX.

De vanitate diuitiarum.

Vanæ sunt diuitiæ, vaniores delitiæ, gloria verò mundana, gratia & laus sunt vanissimæ. Vanæ sunt diuitię non solum comparatione Dei, vel comparatione gratiæ & gloriæ, sed etiam comparatione animæ, quam replere non possunt triplici ratione. Primo, propter suam modicitatem, & animæ capacitatem. Cum enim anima capax sit Dei, non potest repleri minori Deo. Cum ergo orbis H terrarum sit quasi gutta roris ante lucem respectu Dei Sapient. 11. orbis terrarum respectu animæ est quasi vna gutta roris, vnde non potest eam replere. Secundo, propter diuitiarum indigentiam: sicut homo habet aliquem defectum, sic & aliæ creaturæ, quem secum afferunt, cum acquiruntur, vnde cum auro, vel argento venit defectus clauis & serræ, & cum vinea acquiritur, venit defectus cellarij, doliorum, & multorum aliorum, & datur necessitas plura expendendi, secundum illud Ecclesiast. 5. Vbi multæ opes, multi qui comedunt eas. Ideo verum est plurimis indigere, qui plurima possident. Hierem. 4. Aspexi terram, & ecce vacua erat. August. in libr. de vera religio. Temporalium specierum multiformitas ab vnitate Dei hominem lapsum per carnis sensus dominabatur, & mutabili varietate multiplicauit eius affectum: & ita facta est laboriosa I abundantia, & si dici potest, copiosa egestas. Sapient. congregatum in te, Quicquid multi diuites possident ex his maiora cupere disces. Idem. Altera cupiditatum ex fine alterius trahitur. Qui sitim cupiditatis diuitijs vult extinguere, similis est illi qui sitim corporalem aqua salsa vellet extinguere: aqua salsa inquantum aqua habet sitim sedare, inquantum salsa prouocare, sic diuitiæ inquantum aliquem defectum supplent ad sedandam cupiditatem valent, inquantum verò multos defectus secum afferūt, eam prouocant. Tertio, quia diuitiæ corporales sunt, anima verò res spiritualis est: & sicut arca quæ est corporalis, sapientia, quæ est spiritualis nō impletur, sic nec anima quæ res spiritualis est, diuitijs corporalibus, maxime cum non K inirent animam diuitię, sed earum similitudines. Quomodo frumentum quod ponitur in arca, vel vinum quod ponitur in dolio animam implebit, in qua nō ponitur? Quid in præsenti replet animam nisi gratia? Bernard. Non plus satiatur cor hominis auro, quàm corpus aura. Vnde verissimum est quod dicit beata Virgo, diuites dimisit inanes. Luc. 2. Sapient. Animus humanus non arca diues appellari solet, quamuis illa plena sit, cum inanem te videbo, diuitem non putabo. Contentum esse suis rebus sunt maximæ certissimæque diuitiæ. Quasi diues potest esse cupidus, sed vere diues non erit, Prouerbio. 13. cap. Est quasi diues cum nihil habeat: & potius habetur à diuitijs quæ ei dominantur, quàm ipse eas habeat.

CAP.

CAP. X.

De vanitate delitiarum.

MVltum vanæ sunt carnales delitiæ. Ecclesiast. 2. Dixi in corde meo vadam, & affluam delitijs, & fruar bonis. Vidi quòd hoc quoque esset vanitas. Ibidem 11. Adolescentia & voluptas vana sunt: carnales delitiæ vanæ sunt ratione suæ breuitatis, ratione suæ vtilitatis, & ratione adiunctæ afflictionis: breues sunt duratione. Sapient. Voluptas breuis fastidio obiecta, quo auidius hausta est, citi' in contrarium recidens. Idem. Improbæ voluptates non sunt solidæ, non sunt fideles, etiam si non nocent fugiunt Bern. Voluptas gutturis quę tanti hodie æstimatur, vix duorum habet digitorum latitudinem. August. in lib. confes. Quod si quid arrisisset, per spiritum credebat apprehẽdere, quia prius quàm pene teneretur aduolabat. Delitię carnales viles sunt. Sapient. In voluptate nihil est magnificum, nihil quod naturam Deo proximam deceat. Membrorum vilium ac turpium ministratio veniens, exitu fœdam adiunctam habet afflictionem, Boetius. Dulcedo fœlicitatis humanæ multis amaritudinibus est respersa: labor est in parando aliquando maior, quàm sit voluptas in vtendo: appetitus habet anxietatem. Hieronym. Appetitus fornicationis anxietas est, satietas pęnitentia. Abusum delitiarum sequitur amaritudo duplex, scilicet, grauamen naturæ ex excessu qui frequenter est cum cibi sunt delicati. Luc. 21. Attendite vobis ne forte grauẽtur corda vestra crapula, & ebrietate: & remorsio conscientiæ Ecclesiast. 7. cap. Inueni amariorem morte mulierem: hæc mulier est voluptas animam separans à Deo, & ideo amarior est morte corporis, quæ animam separat à corpore, cum Deus melior sit anima eius: separatio vel amissio peior est & amarior palato cordis infecto de febre iniquitatis: vnde sancti potius elegerunt mortẽ corporis sustinere, quàm morti culpæ consentire. Carnales delitiæ vanæ sunt ad spirituales quas impediunt, quæ multo meliores eis sunt. Bernar. Delicata est diuina consolatio, & non datur admittentibus alienam. Spiritus sanctus per columbam designatus, fugit aquam carnalis voluptatis. Bernar. loquens de illo verbo, Nisi ego abiero, paraclitus non veniet ad vos. Io. 17. Quis audeat de cætero carnis illecebris phantasticis deditus, paraclitum expectare? Ecclesiastic. 30. Non est oblectamentum super cordis gaudium. Sapient. Aliquod bonum mansurum circumspice, sola virtus præstat gaudium æternum, & securum. Item, carnales delitiæ vanæ sunt comparatæ ad pœnę æternæ amaritudinem, ad quam ducunt. Gregor. Momentaneum est quod delectar, æternum autem quod cruciat: sunt & vanę comparatæ ad æternas delitias, ad quas anima creata est, quas ei auferunt. Item, vanæ sunt comparatione ad animam delitiarum æternarum capacem, quoniam modicitate sua replere, vel satiare non possunt. Hieronym. Voluptas habita famem, non satietatem parit. Ioan. 4. cap. Qui bibit ex aqua, sitiet iterum. Ecclesiast. 1. Non satiatur oculus visu, nec auris auditu impletur. August. Anima humanæ delectationis auida, ex quo ab vnitate recessit, cum rerum qualitate satiari non possit, rerum satietate satiari desiderat. Item, vanæ sunt carnales delitiæ, quia amatoribus suis multum sunt noxiæ: nocent autem eis quasi proditione, quanto enim recipiuntur lætius, nocent amplius. Vnde de vino dicitur Prouerb. 23. Ingreditur blande, in fine mordebit vt coluber. Sapient. Voluptates inter res vilissimas præcipue æstima, quæ more latronum in hoc nos amplectuntur, vt iugulent. Delitiæ carnales videntur esse infirmitatis humanæ medicamenta, & sunt nocumenta. Ex eis enim infirmitas recipit incrementa. Gregor. Ipsum medicamen in vulnus vertitur, quia exquisito remedio paulo diutius inhærentes, ex eo grauius deficimus quod prouide ad refectionem paramus. Qui delitijs carnalibus assuescit, miseræ seruituti se subijcit, & hosti suo super se malam consuetudinem acquirere permittit. Sapiens de amatoribus voluptatum. Voluptatibus se immergunt, qui

A in consuetudinem adductis carere non possunt, & ob hoc misertimi sunt quòd illis quæ sunt superuacua facta, sunt necessaria. Nocent carnales delitiæ & corpori, & animæ. Corpori, quia multoties sunt occasio infirmitatis, vel mortis. Sap. Potest autem nostra prouidentia huic corpusculo moram prorogare lõgiorem, si voluptates quibus maior pars corporum perit, poterimus regere, & coercere. Idem. Voluptates in tormenta vertuntur. Idem. Quis hostis in quenquam tam contumeliosus fuit, sicut in quosdã voluptates suæ sunt? Sufficit alicui si hostẽ suum excæcet, sed voluptates non solũ excæcant voluptuosos; sed etiam impotentes reddunt, & contractos, & leprosos, & alijs infirmitatibus eos affligunt, & tandem interficiunt. Chrys. Hi, qui in delitijs, & luxurijs vitam ducunt, resoluta corpora, & omni

B cæra molliora circumferunt, atque infirmitatibus repleta animæ nocent: quia carni quæ concupiscit aduersus spiritum, sunt in adiutorium, & sic de spiritu triumphant. Bernard. ad fratres de monte Dei. De condimentis sufficit vt comestibiles fiant cibi nostri, non etiam concupiscibiles, vel delectabiles: sufficit enim concupiscentiæ malitia sua, quæ cum vix, aut nullo modo pertransire possit ad finem explendæ necessitatis, nisi per viam quantæcunque delectationis, si cœpit habere irritamenta, fiunt duo contra vnum, & periclitatur conscientia: & licet delectatio illa quę necessitatem comitatur vix possit caueri, illa tamen quæ est præter necessitatem contemnenda est, & cauenda. De prima delectatione dicit Gregor. loquens de illo verbo Psalm. 24. De necessitatibus meis erue me. Necessitates corporales hoc habent periculosum, quia in eis mi-

C nime sæpe dinoscitur, quid circa eas vitio, vel vtilitatis studio agatur. Has necessitates Psalmista cupit euadere, sciens plerunque voluptatum culpas ex actione necessitatis prorumpere. August. sumenda sunt alimenta tanquàm medicamenta: sed dum ad quietem satietatis gaudio ad indigentiam transitur, in ipso transitu laqueus concupiscentiæ insidiatur. Frequenter enim accidit, quod adiungit se periculosa necessitas, iucunditas, & plerunque percurrit vt eius causa fiat, quod causa salutis fieri debuit, & gaudet infœlix anima vt obtentu salutis obumbret negotium voluptatis. Præter necessitatem sunt delectationes pertinentes ad curiosos & periculosos respectus, & ad auditum cantilenarum instrumentorum musicorum, & ol-

D factum rerum odoriferarum. Aspectus curiosos & periculosos multum dehortatur scriptura sacra. Ecclesiast. 9. c. Ne respicias mulierem multiuolam, ne forte incidas in laqueos illius. In eodem. Virginem non conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius. In eodem, Noli conspicere in vicis ciuitatis nec aberraueris in plateis illius. Auerte faciem tuam à muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt & hæc est concupiscentia, qua ignis exardescit. Contemnendus etiam est & aspectus ludorum vanorum, etiam illorum qui in auibus cœli fiunt, & aliorum. Item, cauendus est auditus cantuum lasciuorum, & colloquium mulierum. Ecclesiast. 9. Dicitur de saltatrice. Ne audias illam, ne forte pereas in efficaciam illius. Ibidem dicitur de muliere aliena. Colloquium illius, quasi ignis ardescit. Con-

E temnenda sunt instrumenta musica homini in valle lacrymarum existenti, ad mortem incessanter tendenti. Iob 21. Tenent tympanum & cytharam, & gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos & in puncto ad inferna descendunt. Specialiter indecens est ei qui cæteris dominatur sensibus suis esse subiectum: vnde Antigonus Alexandri pędagogus cytharam eius fregit & subiecit dicens, Aetati tuæ iam regnare conuenit, pudeatque in corpore regis voluptatem luxuriæ dominari. indecens autem est quod ille qui donis Dei vtitur, delectatione eorum ita demergatur, quòd datoris eorum omnino obliuiscatur, nec membris ipsius compatiatur Isai. 5. Cithara, & lyra tympanum, & tibia, & vinum in conuiuijs vestris, & opus Domini non respicitis, quo mirabiliter nos pascit. Amos 6.

Væ qui

Væ qui opulenti estis in Syon, &c. Qui canitis ad vocem psalterij bibentis in phialis vinum & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebatur super contritione Ioseph, idest, Christi per Ioseph designati. Item, contemnenda sunt odorifera timore fœtoris infernalis, in quem sunt commutanda, secundum illud Isai. 3. Erit pro suaui odore fœtor, vna pęna inferni erit fœtor sulphuris, secundum illud Psal. 10. Ignis sulphuris, & spiritus procellarum pars calicis eorum Isa. 30. Flatus Dom. quasi torrens sulphuris succendens eã.

CAP. XI.

De vanitate gratiæ mundanæ.

MVltum contemnenda est gratia mundana, tanquam valde vana, similiter & laus & gloria. Prouerb. vltim. Fallax gratia & vana pulchritudo. Fallax est gratia qua aliquis mundo placet. Vana est laus qua aliquis sermone hominum extollitur. Vana est gloria qua aliquis opinione hominum magnus habetur. Vere gratia mundi fallax est. Primo, quia parum, vel nihil, vel minus quàm nihil valet, & multum constat. Secundo, quia nocet. Tertio, quia frequenter accidit, quòd non habetur cum haberi creditur. Quarto, quia cum habetur facile amittitur minus quàm nihil valeat, & cum mundi gratia, potius eligenda est eius ira quàm gratia Ecclesiast. 7. Melior est ira risu, per iram enim corrigitur animus linquentis. Amicus mūdi est amicus proditoris, & eius osculum est fraudulentum. Prouerbio. 28. Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis: vnde ad dęmones est illud verbum Matthę. 26. Quemcunque osculatus fuero ipse est, tenete eum: sic facit mūdus illi quem amare se simulat, sicut fecit Ioab Abner, quem quasi osculans occidit. 2. Regum 20. Prosperitas hominem excæcat, quem aduersitas illuminat: ideo magis est timenda prosperitas, quàm aduersitas. Gregor. Cum omnis fortuna timenda sit, magis timenda est prospera quàm aduersa. hæc enim leuiendo erudit, illa blandiendo seducit. Multum constat mundi gratia, propter eam habendam fiunt vestes pulchræ & pretiosæ, conuiuia superba, vasis aureis & argenteis ornata, & habetur familia magna, & equorum multitudo, & fiunt tantæ expensæ, quòd ad eas regna, & ducatus, comitatus, & Episcopatus non sufficiunt. Magnam gratiam apud Deum homines haberent si medietatem eorum quæ pro gratia mundi expendunt, pro gratia Dei expenderent. Gratia mundi amatoribus suis multum nocet, quia gratiam Dei pretiosissimam eis aufert: gratia Dei pretium est regni cœlestis, secundum illud Roman. 7. cap. gratia Dei vita æterna & in Psalm. 52. Confusi sunt qui hominibus placent, quoniam Deus spreuit eos. Galath. 5. cap. Si hominibus placerem, seruus Dei non essem. Iacob. 4. Adulteri nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Deo? Quicunque ergo vult esse amicus huius sæculi, inimicus Dei constituitur, Aliquando gratia mundi creditur haberi cum non habetur: abscondunt enim odium labia mendacia. Prouerb. 10. & si aliquando habetur cito amittitur, sicut patet in Christo, quia ante passionem venit Hierusalem, magnam gratiam erga populum habuit, sed cito gratia illa fuit amissa. Bernard. ab eodem populo, in eodem loco, & ipso tempore paucissimis diebus interpositis, primo cum tanto triumpho susceptus, postea crucifixus est. O quam dissimile est. Tolle tolle crucifige eum, & benedictus qui venit in nomine Domini. Osanna in excelsis. Quàm dissimile est Rex Israel, & non habemus Regem nisi Cæsarem. Quàm dissimile est regnum & Crux, flores & spinæ, cui prius proflue- bant vestimenta aliena, ecce suis exutus & sors mittitur super illa. Mundus hominem in prosperitate diligit, in aduersitate deserit. Ecclesiast. 6. Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in tempore tribulationis. Cum fueris felix multos numerabis amicos: tēpora si fuerint nubila solus eris. Sapient. Amicus qui causa vtilitatis assumptus est, tandiu placebit, quàm diu vtilis erit. Mul-

F tum contemnenda est, laus vel gratia, tanquàm multum vana amatoribus suis noxia, proximo iniuriosa, Deo contumeliosa. Multum vana est cum nihil valeat, & mutabilissima sit: vnde eius amatores valde sunt mutabiles, ipsi sunt sicut galli in turribus Ecclesiarum, & sicut arundo quæ ad omnem vētum mouetur, & sicut paleæ quas ducit ventus. Eccle. Ne te ventiles in omnem ventum, Iob 21. ca. Erunt sicut paleæ ante faciem venti. Bernar. Qui conscientias suas in alienis linguis posuerunt, modo paruimodo nulli videntur sibi, prout linguis hominum eos laudare, vel vituperare placuerit, tales vento pascuntur quo inflati cruciantur. Oseæ. 2. Effraim pascit ventum ipsi pascuntur digitis hominum, & popularibus auris, pascuntur etiam folijs verborum, vt aliqui viles vermiculi. Tales appetunt
G triplex esse vanum, scilicet esse in hominum visione, opinione, & dictione. Primum appetunt quòd omnia opera sua quæ faciunt videantur. Matth. 23. cap. Quod vere vanum est, idest, nihil valens ei qui videtur: Non est secundum naturam, vt sensatum delectetur in hoc quod sentitur, sed sensus in sensato habet delectari: non delectatur cibus in hoc quod comeditur, sed potius comedens delectatur in cibo. Multum ergo fatue agunt, qui tot & tantis expensis procurant diuersas pulchritudines, vt in eis oculi hominum delectentur. Qui appetunt esse in opinione hominum, appetunt quasi esse chimericum, quod est in fictione & est valde vanum, nihil valens chimera de qua fit fictio. Similiter & esse in dictione hominum vanum est, cum dici possit & quod est, & quod non est. Dictio vtilis est dicenti, cum per eam alij voluntatem indicet. Vtilis
H etiam esse potest illi cui dicitur, quia per eam scientia loquentis ei communicatur: illi verò de quo dicitur, qui aliquando non est, inutilis esse videtur in dictione, cum esset in signo, significante ad placitum. sicut insignia regia ei qui non est rex ad derisionem sunt, sic ei qui falso laudatur est laus ad verecundiam secundum illud Sapient. Qui falso prædicantur, necesse est vt suis laudibus erubescant.

CAP. XII.

De vanitate mundanæ laudis & glorię.

VAlde noxia est amatoribus suis, laus & gloria mundana: aufert enim eis non solum bona spiritualia, sed etiam temporalia. Magnas enim expensas pro illis faciunt, ita quòd magni redditus eis non sufficiant, sicut ventus ve-
I hemens arboribus aufert fructus, sic ventus vanitatis amatoribus vanæ laudis & vanæ gloriæ, aufert bona sua. Ventus iste licet videatur leuis, tamen in mari huius mundi multas naues perire facit, etiam ne veniant ad portum salutis impedit, & multas magnas arbores euertit, & à regno Dei transfert in regnum diaboli. Ventus iste contrarius est austro, spiritus scilicet in cœlum ducenti, cum ad infernum impellat. Amatores laudis & gloriæ mundanæ multum iniuriantur proximo: de his enim quæ pauperibus subtrahunt, oculos diuitum pascunt. Bernar. Clamant nudi, clamant famelici, & conquæruntur, nobis, inquiunt, fame & frigore miserabiliter laborantibus, quid conferunt tot mutatoria, vel extensa in porticis, vel plicata in
k manticis? Nostrum est quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis. Illud inueniunt curiosi quo delectentur, & non inueniunt miseri quo sustententur. Tales Deo magnam contumeliam inferunt, cuius gloriæ gloriam hominum, quæ in valore nihil est, præferunt Ioan. 8. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Non est appetenda laus mundi, primo quia mundus est senex fatuus est, & insensatus, ideo non est curandum de verbis eius, stultus enim fatua loquitur, Isai. 33. Nec timenda est vituperatio, nec quærenda eius laudatio Ecclesiast. 21. Tres sunt species quas odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ eorum, Pauperem superbum, diuitem mendacem, senem fatuum & insensatum. Pauper superbum est corpus humanum, quia secundum corpus homo

nudus

nudus egreditur de vtero matris tuæ. Ita quisquis mandatum euangelicum implens de duabus tunicis, dat vnam homini non habenti, vt dicit August. diues homo mendax est, qui plus potest quàm credat, qui in his quæ ad Deum pertinent toties mendaciter dicit, non possum. Bernard. in Epistola ad fratres de Monte Dei. Ignosce Domine, ignosce, excusamus, tergiuersamur, vix est aliquis qui in his quæ ad te sunt, experiri velit quid possit, etiam quod promptissime potest secundum carnem, vel secundum seculum, siue timor impulit, siue cupiditas traxit senex fatuus & insensatus mundus est, Deo exosus: ad cuius instructionem Deus studiose operatus est, & semper est leuior, & vanior. Hic mundum intellige eos, qui amant bona transitoria mundi, vsque ad contemptum Dei. Mundus iste Saluatorem non cognoscit. Ioan. 5. cap. Nec spiritum veritatis potest accipere. Ibidem 14. cap. Dedit ei Dominus legem naturalem Mosaycam, doctrinam propheticarum, doctrinam philosophicam, doctrinam euangelicam doctrinam Apostolorum, doctrinam sanctorum expositorum, Et quia doctrina & flagella omni tempore, est sapientia Ecclesiast. 22. Deus flagellauit eum multipliciter. Adhuc habet supra dorsum de illa virga, qua percussus est pro peccato primorum parentum septem frusta, scilicet famem, sitim, calorem, frigus, laborem, infirmitatem, & mortem. Virga enim in dorso eius qui indiget corde, idest, Sapientia Prouerbio. 10. Præterea dedit ei Dominus exemplar speciosissimum viuendi in seipso, quia longum est iter per præcepta, breue & efficax per exempla, secundum verbum sapiētis, Sed si neque sic sapiens factus est, quid fiet amplius ei? Isai. 5. super quo percutiam vos vltra addentes præuaricationem? Secundo laus mundi appetenda non est, quia mundus diligit malum, & odit bonum, ideo non est ei credendum, nec contra malum, nec pro malo. Amorem, vel odium, veritatis nescit indicium iuxta verbum Bernard. Mich. 3. Nunquid non vestrum est scire iudicium qui odio habetis bonum, & diligitis malum? Amatores mundi similes sunt auibus, quarum oculos nox illuminat, & lux cæcat. Non est curandum de laude, vel viruperio eorum qui dicunt bonum malum, & malum bonum, sicut non esset credendum testimonio noctuæ contra lucem, vel pro nocte. Ipsi sunt velut iumenta viros sanctos despicientes, sicut iumenta aurum, & argentum, & lapides pretiosos pedibus conculcarent. Prouerb. 14. Ambulans recto itinere & timens Deum, despicitur ab eo qui infami graditur via. Ibidem 29. Abominantur impij eos qui in recta via sunt. Cum quidam diceret sapienti cuidam, homines te contemnunt, ait, & illos asini, sed non illi asinos, nec ego illos curo. Despiciunt & derident mali bonos, & hoc tale est ac si cæcus despiceret & irrideret videntem, & claudicans recte ambulantem, sed contemptus eorum contemnendus est, & irrisio irridenda. Sapient. Aequo animo, audienda sunt imperitorum conuitia, & ad honestatem tradenti, contemnendus est ipse contemptor. Tertio, laus mundi appetenda non est, quia maledictus est. Isai. 5. ca. Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum, ad singulas transgressiones mandatorum Dei habet maledictum super caput suum. in Psalm. 108. Maledicti qui declinant à mandatis tuis. & Deuteronom. 28. dicitur. Transgressori mandatorum Dei. Maledictus eris in ciuitate, & maledictus in agro, &c. A maledicto quomodo egreditur benedictio? Benedictio mundi habet maledictionem annexam, & maledictio benedictionem, ideo potius timenda est eius benedictio, quàm maledictio. In Psalm. 108. Maledicent illi, & tu benedices. Matth. 5. Beati estis cum maledixerint vobis homines. Benedictio mundi homini est venenata: maledictio verò ei est medicinalis. Magis ergo eis timenda est benedictio mundi, quàm maledictio. Sapient. Habet suum venenum blanda oratio. Gregor. Iccirco Dominus linguas detractorum in electos laxat, vt si quid elationis in eis surrexerit, lingua detractoris eradat, quo verbo apparet quantum Dominus malos

A despiciat cum de lingua eorum quod est membrum nobile, velit seruiri bonis abstersione sordium eorum. Prouerbio. 11. Qui stultus est, seruiet sapienti. Lingua laudatoris timenda est sicut nouacula acuta faciens dolum, iugulat enim eum quo credit, decorari Hieronym. Adulatores vt inimicos caue, quorum sermones super oleum molles, & ipsi sunt iacula. Corrumpunt fictis laudibus leues animos & male credulis mentibus blandis vulnus infligunt. Idem, Adulator apud philosophos diffinitur blandus inimicus. Cum lingua adulatoris decipiat, lingua verò vituperatoris erudiat, magis timenda est adulatio quàm vituperatio. Isai. 3. cap. Populi meus qui te bearum dicunt, ipsi te decipiunt. Idem 9. Erunt qui beatificant populum istum, seducentes. Cum amatores mundi sint vituperabiles, contemnenda est laudatio & glorificatio eorum. Non enim

B facit hominem laudabilem laudes eorum habere qui non sunt laudabiles, nec facit hominem gloriosum habere gloriam apud eos qui sunt inglorij. Sapient. Tam turpe sit tibi laudari à turpibus, quàm laudari ob turpia. Idē, Amor turpium nisi turpi ratione conciliari non potest. Item, malis displicere laudare est. Præterea, cum homines bonitatem nostram, quæ in corde est, sint quasi cæci cum eam non videant, nec videre valeant, tale est cum quis laudatur ab hominibus, ac si cæcus naturaliter iudicaret de coloribus. 1. Regum 13. Homines vident quæ apparent, Deus autem intuetur cor. Prouerb. 16. Spirituum ponderator est Dominus. Item, Cum principem audacia deceat, non est appetenda ab eo laus, vel gloria: amor enim talium hominem timidissimum facit, vt sonitus folij eum terreat, secundum illud Leuit. 27. Terrebit eos sonitus folij volan-

C tis. Folium volans est verbum vituperium sonans. Sapient. Relinque ambitionem, ambitio timenda est, res vana ventosa. Item, cum principem deceat virilitas, verecundari debet cum se lactari quasi puerum ab adulante videtur, & propinanti sibi lac adulationis multum indignari potest. Prouerb. 11. Si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Ibidem. 24. Non lactes quenquam labijs tuis. Item, cum ad principem pertineat vt se & alios sapienter regat, multum cauendum est ei ne ad verba hominum in regimine sui & aliorum respectum habeat, stulte enim operaretur: ad voluntatem Dei operando respicere debet, non ad verba hominum, sicut dictum est de Dauid, qui fuit rex iuxta cor Dei. Sicut Angelus Dei, sic est Dominus meus rex, vt nec benedictione, nec maledictione moueatur. Ange-

D lus respicit ad voluntatem Dei, non ad verba hominum.

CAP. XIII.

Quòd veritas multum sit amanda principi.

Veritas multum est amanda principi. Omni rei temporali debet eam præponere: nec timore temporalis damni, nec amore lucri, nec etiam timore scandali debet eam deserere, cuius contrarium multi principes faciunt modica occasione veritatem vitę, vel iudicij relinquentes, vt in eis impletum sit illud Dan. 8. Prosternetur veritas in terra. Veritas in terra prosternitur, cum pro vitando damno terreno, vel lucro requirendo veritas deseritur. Prouer. 28. Qui cognoscit in iudicio faciem, non bene facit, & pro

E bucella panis deserit veritatem. Laborare debet princeps vt veritatem agnoscat, & cauere ne in sermone veritatem amittat. Prouerb. 24. Veritatem eme. Veritas emitur quando cum labore magno, & expēsis, & damno temporalium veritatis cognitio acquiritur. Ad hoc quòd in sermone nō amittatur veritas, multum valet sermonis raritas. Veritas enim in multiloquio periclitatur, iuxta verbum beati Bernar. Princeps potestatem suam veritati debet subijcere, vt dicat illud Apostol. 2. Corinth. 13. Non possumus aliquid aduersus veritatem, sed pro veritate. Princeps debet veritatem defendere cum à peruersis impugnatur, ne veritas ruinam patiatur. Isai. 28. Corruit in platea veritas. Si princeps in præsenti potestatem habens, pro veritate fuerit, in

futuro

futuro iudicio pro eo veritas erit, vbi nihil contra verita-
tem fieri poterit,& eum liberabit.Ioan.8.Veritas liberabit
vos. Eſdræ.2. Veritas manet, & inualeſcit in æternum, &
viuit,& obtinet in ſæcula ſæculorum.

CAP. XIIII.

Quòd clementia multum deceat principem.

CLementia multum decet principem. Eſt autem cle-
mentia, vt dicit ſapiens, virtus, per quam animus in
odium alicuius temere concitatus, benignitate retinetur.
ſecundum Senecam, Clementia eſt temperantia animi in
poteſtate vlciſcendi,vel poteſtate ſuperioris aduerſus infe-
riorem in pœnis conſtituendis. In hoc conueniunt fideles
& infideles quòd clementia neceſſaria ſit principi. Domi-
nus primum principem populi ſui Moyſen conſtituit,qui
erat mitiſsimus ſuper omnes homines qui morabantur in
terra.Nume.12.& 3.Regum 20.legitur,Audiuimus quòd
reges domus Iſrael clementes ſunt. Iſaias petit clemẽtem
dominatorem. Emitte,inquit, agnum Domine domina-
torem terræ.Iſai.16.& talis miſſus eſt.Matth.21.cap. Ecce
rex tuus venit tibi manſuetus.Lex eius vocatur lex clemen
tiæ. Prouerb. vlum. & in ſignum clementiæ vnguntur re-
ges chriſtiani. Aſſuerus qui infidelis erat,Heſter.13.voluit
potentiæ nequaquam abuti magnitudine, ſed lenitate &
clementia gubernare ſubiectos. Seneca.Nullum ex omni-
bus clementia magis quàm regem, aut principem decet.
Item, clementia efficit vt inter regem & tyrannum ſit dif-
ferentia. Ad virtutem clementiæ pertinet mediocritatem
ſeruare in parcendo & vlciſcendo. Seneca. Tam omnibus
ignoſcere crudelitas eſt,quàm nulli parcere:modum enim
tenere debemus. Sed quia difficile temperamentum eſt,
quicquid plus æquum futurum eſt, in partem humanio-
rem præponderet. Princeps maxime debet eſſe tempera-
tus in vltione propriarum iniuriarum.Sene. Quemadmo-
dum magni animi non eſt qui de alieno liberalis eſt, ſed
ille qui quod alteri donat,ſibi detrahit: ita clementem vo
co non dolore alieno facilem, ſed eum qui cum ſuis ſtimu
lis exagitetur,non proſilit, qui intelligit magni animi eſſe
iniurias in ſumma patientia pati, nec quicquam eſſe glo-
rioſius principe impune læſo.Idem.Magni animi propriũ
eſt placidum eſſe,& iniurias atque offenſiones ſuperne de-
ſpicere. Clementia principem ſeruat, ne impatientia, vel
aliqua alia inordinata affectio vltionem præcipitet. Cic.
Optandum eſt vt qui reipublicæ præſunt, legum ſimiles
ſint, quæ ad puniendum non iracundia, ſed æquitate du-
cuntur. Ita viri iniuſtitiam operatur. Iacob.1.cap. Iuſtitia
enim Dei eſt cum tranquillitate, ira verò habet perturba-
tionem. Quomodo habere ſe princeps debeat in vlciſcen-
do oſtẽdit Seneca his verbis. In hac tanta facultate rerum
non ira me ad iniqua ſupplicia compulit,non iuuenilis im
petus, non tenuitas hominum & contumacia, quæ ſæpe
tranquilliſsimis quoque pectoribus patientiam extorſit.
Idem. Alterius ætate prima motus ſum, alterius vltima,
quoties inueni nullam miſericordiæ cauſam, tamen pe-
perci. Et notandum eſt quòd ſunt ſeptem quæ principem
incitare debent ad clementiam. Primum eſt humana na-
tura,cui manſuetudo congruit:eſt homo animal manſue-
tum natura,crudelitas verò hominem beſtialem facit. Se-
neca. Quid iſtud delectari ſono catenarum, quocunque
ventum eſt, multum ſanguinis effundere, aſpectu ſuo ter-
rere & fugare? quæ alia vita eſſet ſi leones vrſique regna-
rent? ſi ſerpentibus in nos, ac noxiſsimo animali cuique
daretur poteſtas? Ipſamet rationis inexperta natura ab-
ſtinet à ſuis,& ſtatuta etiam inter feras ſimilitudo morum
eſt.Ariſtot.in lib.de natura animalium dicit,quòd non eſt
auium vnius ſpeciei, vt ſe comedant. Secundum eſt nobi-
litas animorum qui regendi ſunt. Senec. Remiſsius impe-
ranti, melius paretur. Nam contumax eſt animus huma-
nus,& in contrarium atque arduum nitens,faciliuſque ſe-
quitur quàm ducatur. Tertium eſt exemplum:inter exem
F pla verò præcipuum eſt exemplum ſummi principis, ſcili-
cet Dei, de quo legitur Ioel 2. quòd benignus, & miſeri-
cors,& præſtabilis ſuper malitia eſt.Sapient.12.Parcis om
nibus quoniam tua ſunt. Senec. Si Deus placabilis eſt, &
delicta potentũ non ſtatim fulminibus perſequitur, quan
to æquius eſt hominem hominibus præpoſitum miti ani-
mo exercere imperium? Etiam in his creaturis inferiori-
bus inuenitur clementiæ exemplum. Seneca ponit exem-
plum de rege apum,dicens. Iracundiſsimæ, ac pro captu
corporis pugnaciſsimæ ſunt apes, & aculeum in vulnere
relinquunt. Rex ipſe ſine aculeo eſt, noluit ipſum natu-
ra nec ſæuum eſſe, nec vltionem in magno conſtitutum
petere, telumque detraxit, iramque eius inermem reli-
quit: exemplum hoc omnibus regibus ingerens. Pudeat
ab exiguis animalibus non trahere mores. Tanto mode-
ratior homo eſſe debet,quanto vehementius nocet. Quar
tum eſt humani ſanguinis pretioſitas,quo parciſsime vten
dum eſt. Seneca. Clementia ſanguini alieno tanquam ſuo
G parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodigè vtendum.
Quintũ eſt finis, propter quem principes ſunt ſuper alios
conſtituti,ſcilicet vt hominibus medeantur:vnde verecun
dum eſt principi,ſi eum occidit,cuĩ mederi debuit. Senec.
Non minus ſunt turpia principi multa ſupplicia,quã me-
dico multa funera. Idem. Sapiens multa remittit. Multos
parum ſani, ſed & ſanabilis ingenij ſeruabit. Agricolas bo-
nos imitabitur,qui non tantum rectas, proceraſque arbo-
res colunt, ſed illis quoque quos aliqua deprauauit cauſa,
vincula quibus innitantur applicant. Idem, Princeps alios
ex ciuibus ſuis,quia vtiles ſunt & boni, libens videat, alios
in numerum relinquat, quoſdam eſſe gaudeat, quoſdam
eſſe patiatur. Sextum eſt quòd clementia principi ſecurita
H tem dat & in præſenti,& in futuro. De præſenti ſecuritate
dicit Seneca. Errat, ſi quis exiſtimat ibi tutum eſſe regem,
vbi à rege nihil tutum eſt. Securitas ſecuritate mutua pa-
ſcenda eſt.Non eſt opus latera montium abſcondere mul
tiplicibus muris,& turribus ſepire. Saluum regem clemen
tia in aperto præſtabit: crudelitas hoſtes multiplicat. Se-
neca. Oportet voluntas antè ſæuiendi deficiat, quàm cau-
ſa: alioquin quemadmodum præciſæ arbores pluribus ra-
mis repullulant, & multa ſatorum genera,vt denſiora ſur-
gant,reſcinduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum
numerum tollendo. Parentes enim liberique eorum qui
interfecti ſunt & propinqui,& amici eorum in locum ſin-
gulorum ſuccedunt.In futuro dat ſecuritatem,quia in ex-
tremo iudicio Deum clementem habebit, qui in inferio-
I ribus ſe in præſenti clemens fuerit. Luc.6. cap. Cum qua
menſura menſi fueritis, remetietur vobis. Septimum eſt
quòd clementia regnum roborat,vnde dicitur Prouer.20.
de rege, quòd roboratur clementia thronus eius.

CAP. XV.

Quòd pietas neceſſaria ſit principi.

PIetas multum decet principem, cum locũ eius teneat,
cui proprium eſt miſereri ſemper & parcere,& de quo
ſcriptum eſt Pſalm.144. Miſericordia eius ſuper omnia
opera eius. Princeps enim cuius miniſter eſt, maxime de-
bet imitari in miſericordia.Sapien.Maximam poteſtatem
K accipiens, datorem poteſtatis iuxta poſsibilitatem ſuam
imitari debet. In hoc Deum maxime imitabitur, ſi nihil
iudicauerit quàm miſereri pretioſius. Vir miſericordiæ
debet eſſe princeps, ſicut & Chriſtus fuit princeps princi-
pum, de quo dicit Auguſt. Quæ miſericordia eum de cœ-
lo deſpoſuit, & carne induit, ipſa pro pauperum redem-
ptione eum vendidit. Auguſt. de ipſo, redemit venditus.
Princeps contra aſtutias peruerſorum debet conſilium,
pauperibus debet compaſsionem, imbecillibus contra vio
lentiam potentum defenſionem: ad illum pertinet illud
Iob 29.Oculus fui cæco,& pes claudo, pater eram paupe-
rum.Propter pauperes venit filius Dei in mundum,ſecun-
dum illud Pſal.11.Propter miſeriam inopum & gemitum
pauperum,

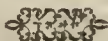
pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus, & propter simplices, pauperes, & impotentes, ordinauit Deus in Ecclesia principes. Multum valet pietas ad hoc q aliquis princi patu fit dignus. Vnde Machab.2. Dauid in sua misericordia obtinuit sedem regni in sæcula, & cum Dauid misericorditer egisset cum Saul nolens interficere eum cum posset, ait. Nunc scio quòd certissime regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel 1. Regum 24. Princeps Dei præ cæteris misericordia indiget, quia in maiori periculo est quàm alij. Quanto enim aliquis in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur, sicut dicit August. Deus enim misericors erit, si ipse proximo misericors fuerit. Matth. 5. cap. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Cum omne animal diligat sibi simile, quomodo misericordia Dei misericordiæ hominis propitia non erit? Augustin. Riuus fluit, & B fons siccabitur, Isai.58. Frange esurienti panem tuum &c. tunc inuocabis, & Dominus exaudiet te. Non potest esse quòd riuus misericordiæ nostræ fluat ad proximum, & fons diuinæ misericordiæ siccus sit nobis. Nihil est vtilius principi pietate, prima ad Timoth.4.cap. Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Ipse pauperes facit stipendiarios nostros. Gregor. Pauperes sunt contemnendi vt egeni, sed exorandi vt patroni. Ecclesiastic.9.& 20.cap. dicitur de eleemosyna. Super scutum, & lanceam pugnabit pro te, aduersus inimicum tuum. Pietas est per quam princeps maxime placet Deo & populo. August. Non est, quod ita Deo amabiles faciat vt pietas. Ecclesiast.4. Esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri eorum, & eris tu velut filius altissimi. Licet virtutes communiter in principe placeant populo, plus tamen quia populus miserijs premitur, misericordia ipsius ei dulcius sapit. Prouerbio.19. Qui pronus C est ad misericordiam, benedicetur. Multum necessaria est principi misericordia: custodit enim eum ne ignis zeli eum destruat. Prouerbio.20. Misericordia & veritas custodiunt regem. Ignis zeli ardere debet in oleo misericordiæ: deficiente verò hoc oleo ignis zeli destruit principes, sicut ignis si desit oleum materiale destruit lampadem. Gregor. super Ezech. Zeli sancti destructio de virtute misericordiæ necesse est vt ardeat. Fleuit Saluator ex pietate destructionem Hierusalem, quæ erat facienda ex iustitia. Misericordia debet mouere principes ad naturam, zelo verò iustitiæ contra culpam. August. Duo sunt nomina, homo, peccator: quia peccator est, corripere: quia homo est, miserere, sicut dicit gloss. super illud, Matth.5. D Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Iustitiæ lumen est misericordia: iustitia sine misericordia est cæcus furor, & est vt cæcus sagittarius occidens hominem, cum debet occidere vitium, sicut Lamech qui sagittauit Cain, & occidit volens sagittare feram. Debet princeps attendere pauperem suum esse fratrem, ne eum despiciat & opprimat. August. Adam & Euam intendamus, & omnes fratres sumus. Isai.58. Carnem tuam ne despexeris. Leuit. 25. Fratres vestros non opprimetis per potentiam. Item, attendere debet princeps pauperem membrum esse cum ipso illius corporis, cuius Christus est caput, vt ei compatiatur & amore capitis, & quia membrum eiusdem corporis, cuius & ipse. 1. ad Corinthio.12.cap. Si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Item, attendere debet princeps Christum tantum amorem habere erga pauperes, vt quod fit pauperi, sibi reputet fieri. Matth.25.cap. E Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis: & debet honorare Christum in paupere amplius cæteris, sicut Deus præ cæteris ipsum honorauit. Prouerbio.14. Honorat Dominum qui miseretur pauperis. Multum displicet Deo cum pauperes ab hominibus inhonorantur, quos Deus tantum honorauit. Iacob. 2. Non ne Deus pauperes elegit in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni, &c. Vos autem exhonorastis pauperem. Attendere etiam debet princeps pauperibus regnum cœlorum esse datum, &

A sic se habere ad eos, vt cum principatus eius defecerit, in regno æterno à pauperibus recipiatur.

Primus liber eruditionis principum explicit.
Benedictus Deus qui incœpit
& compleuit.

INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI SECVNDI.

INCIPIT LIBER SECVNDVS ERVDITIONIS PRINCIPVM.

PROOEMIVM.

Declaratis quibusdam in præcedēti libro, quæ communiter decent principem, ostendetur in hoc secundo libro, quomodo princeps habere se debeat ad Deum, & eius Ecclesiam. Et primo, tangetur de fide ipsius: secundo, de spe: tertio, de timore: quarto, de amore.

CAP. I.

Quòd fides sit necessaria cuilibet homini.

Fides multum necessaria est cuilibet homini, sine qua nullus placet Deo, iuxta illud Hebr. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Hæc virtus præstat Deo primum obsequium, subijciens illi intellectum nostrum: ideo multum placet ei, iuxta illud Ecclesiastic.1. Beneplacitum est Deo fides. Respectus diuinæ misericordiæ specialiter est ad fidem Hierem.5. Domine oculi tui prospiciunt fidem. Vbi amor, ibi oculus. Non est remissio peccatorum extra fidem, nec opus aliquod vere bonum. Ioan.3. Qui incredulus est filio, non videbit vitam æternam, sed ira Dei manet super eum. August. super illud Roman.3. Arbitramur hominem iustificari per fidem. Bona, inquit, opera ante fidem inania sunt. Ita enim mihi videntur esse vt magnæ vires, & cursus celerrimus præter viam. Nemo ergo computet vere opera sua bona ante fidem. Vbi vera fides non erat, vere bonum opus non erat: bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Fides principium est gratiæ, & ordinatrix, & causa vitæ æternæ. Hebr.10. Iustus ex fide viuit. Galath.2. In fide viuo filij Dei. 1. Ioan.5. Vitam habebitis æternam qui creditis in nomine filij Dei. Extra fidem nihil viuit vita spirituali, sicut in mari mortuo nihil viuere potest vita corporali. August. Tantam gratiam

tiam Deus fidei contulit, vt mors, quam constat vitæ esse contrariam, instrumentum fieret, per quod transitur ad vitam. Fides radix est omnium bonorum. Augustin. super Ioan. Sicut in radice arboris nulla prorsus apparet species pulchritudinis, & tamen quicquid est in arbore pulchritudinis & decoris, ex illa procedit: sic ex fidei humilitate quicquid meriti, quicquidue beatitudinis animæ susceptũ est, procedit. Fides cæteris virtutibus lumen ministrat: vnde sine ipsa aliæ virtutes sunt quasi in tenebris. Fides lucerna est, ad quam in nocte præsentis vitæ ambulatur 1. Cor. 5. Per fidem ambulamus, & non per speciem. Non est aliquis reputandus spiritualiter sanus, qui veram fidem non habet, licet multum abstineat, & eleemosynas multas faciat. Attendendum est quod nihil prohibet aliquem habere os sanum, vel manum, qui tamen habet oculum infirmum. Coruus infernalis multum conatur oculum fidei corrumpere, sicut coruus corporalis primo currit ad oculum cadaueris. Greg. fidem vocat sapientiam. Hæc est sapientia illa, de qua habetur Sap. 7. Sapientia verò vincit malitiam, attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Vere fidem non vincit malitia: peccata enim firmitati fidei non præualent, iuxta illud Matth. 16. Portæ inferi non præualebunt aduersus eam scilicet aduersus firmitatem fidei. Peccata vocantur portæ inferni: inter portam & domum solum limen est medium, & inter mortale peccatum & infernum corpus est medium. Anima enim separata à corpore quasi in puncto descendit ad infernum, iuxta illud Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Sapientia illa attingit à fine vsque ad finem. i. à creatione mundi vsq; ad extremum iudicium, per beneficium creationis inuitans homines ad Dei seruitium, & per districtionem iudicij exterrens à Dei offensa, ipsa attingit à cœlo vsque ad infernum, à delectationibus trãsitorijs separans homines amaritudinibus suppliciorum infernalium, & amaritudines quę occurrunt in seruitio Dei, dulcorans magnitudine præmiorum. Grego. Si dulcia quærimus, necesse est vt amara toleremus. Ecclesia. 1. Vsque in tempus sustine patiens, & postea redditio iucunditatis. Sic sapientia disponit omnia suauiter guttas amaritudinis præsentium, immensa dulcedine futurorum bonorum condiens, fide cognoscit homo eum à quo est, & ad quẽ est rediturus, & secundum merita sua ab eo recepturus, sine qua cognitione nullus sapiẽter se regit.

CAP. II.

Quòd specialiter fides sit necessaria principi.

Specialiter fides necessaria est principi, qua cognoscit eũ sub quo est, cui seruiturus est, cui fructuosissime bene seruitur, periculosissime male. Bene autem non seruitur ei nisi seruiatur ad voluntatem suam: nec ad voluntatem suã seruitur ei, nisi ipsa cognoscatur non à casu. Voluntatem ergo eius necesse est principem agnoscere. August. Initium obedientiæ est quid præcipiatur velle cognoscere, & pars seruitij est didicisse quid facias. Indubitanter accidere potest vt voto obsequendi aliquis offendat, qui prius non didicit qualiter obsequi debeat. Fide agnoscitur quòd nec in rebus quæ reputantur nostræ, habeamus dominium, sed ministerium: vnde multum cauendum est principi, ne à ministerio transire velit ad dominium, & ne in illis in quibus debuit habere respectum ad Dei voluntatem, & eius gloriam quærere, sequatur propriam voluntatem, & quærat gloriam propriam. De hoc punitus est Nabuchodonosor, quia ministerio regni transierat in dominium, reputans se regni sui dominum. Dan. 4. Tibi dicitur Nabuchodonosor rex, Regnum tuum transibit à te, & ab hominibus eijcieris, & cum bestijs & feris erit habitatio tua, fœnum quasi boa comedes, & septem tempora mutabuntur super te, donec scias quòd dominetur excelsus in regnu hominum, & cuicunque voluerit, det illud. Quòd verum dominium solius Dei sit, apparet ex hoc quod totiens habetur in lege veteri: Ego Dominus: & ex hoc quòd Ecclesia dicit Christo, Tu solus Dominus. Hoc videtur intellexisse Gedeon. Iud. 8. qui cum diceretur ei à filijs Israel, Dominare nostri tu, & filius tuus. Respondit. Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur Dominus. Idem videtur intellexisse Cæsar Augustus, qui cum imperaret toti mundo, prohibuit tamen ne aliquis vocaret eum dominum. Et sicut multum displicet Deo vsurpatio dominij, sic multũ placet ei intellectus ministerij, iuxta illud Prouerb. 14. Acceptus est regi minister intelligens, intelligens inquam, se tantum ministrum esse. Et notandum quòd quatuor sunt quæ videntur pertinere ad eum, qui se tantum ministrum reputat. Primum est, vt solicitus sit quòd domini sui voluntatem impleat, sperans quòd cum necessitas fuerit, dominus voluntatem eius implebit, & hoc specialiter sperandum est, quando dominus bonus est. Sap. 1. Sentite de Domino in bonitate. Secũdum est vt sic operetur, quasi de omnibus rationem domino redditurus, quod specialiter agendum est, quando dominus est talis quòd nihil possit ei occultari. Boetius in lib. de consola. Magna nobis, si dissimulare non volumus, indicta est probitatis necessitas, cum ante oculos iudicis agamus cuncta cernentis. Tertium est, quòd si Dominus abstulerit ei illa quorum habet ministerium, ipse non offendatur nec indignetur, sed dicat. Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Iob. 1. Attendere debet minister & onus, & periculum administrationis, & mercedem quam expectat. Amore ergo mercedis administrationem patienter sustineat, si propter onus & periculum administrationis ipsam timeat, & eius ablationem pro magna remuneratione habeat. Quartum est, ne cum Dominus petijt in suis pauperibus de bonis suis, ipse ad dandum se difficilem nõ exhibeat. Matth. 25. Amen dico vobis, quicquid fecistis vni ex his fratribus meis minimis, & mihi fecistis, & vt verbo vno multa comprehendam, ad voluntatem Domini, non ad suam respectum debet habere minister, bona domini sui seruando, vel largiendo. Multum displicet incredulitas Deo in principe, qui locum eius tenet. De hac punitus est Moyses & Aaron, qui synagogæ præfuerunt. Nu. 20. Quia nõ credidistis mihi, vt me sanctificaretis coram filijs Israel, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis. In eodem: Non intrabis Aaron terram quam dabo filijs, eo quòd incredulus fueris ori meo ad aquas contradictionis. Eccl. 7. In gente incredibili exardescet ignis. Mat. 17. O generatio incredula & peruersa vsquequo vos patiar? Apoc. 21. timidis & incredulis pars illorũ est in stagno igne ardenti & sulphure. Fides in bello corporali & spirituali triumphare facit homines, etiam dæmones vincens. Heb. 11. Fide muri Hierico corruerunt, fides à Deo fortitudinem recipit. 2. Paral. 16. Præbet fortitudinem his qui perfecto corde credunt in eum. Ibidem 20. Credite in dominum Deum vestrum, & securi eritis. Fides à periculis eripit, iuxta illud 1. Macha. 3. Ananias Azarias Mizael credentes liberati sunt à flamma. Etiam fide informi quæ sine charitate est, miracula fiunt, vt patet in Alexandro, qui cum venisset ad montes Caspios, & petijssent filij captiuitatis decem tribuum ab eo licentiam egrediendi, ipse cognita causa inclusionis eorum, quod scilicet aperte recessissent à Deo Israel vitulis aureis immolando, & per Prophetas Dei prædictum eis quod à captiuitate non essent redituri, respondit quòd arctius includeret eos: cumque angustas vias eorum obstruere vellet molibus bituminatis, videns laborem humanum non sufficere, orauit Deum Israel, vt opus illud compleret, & accesserunt ad seinuicem prærupta montium, & factus est locus inmeabilis, vt dicit Iosephus. Quid facturus est Deus pro fidelibus suis, si tantum fecit pro infideli? Sicut fides bello corporali triumphare facit, iuxta illud Iosue 1. Confortare, & esto robustus, noli metuere, & noli timere, quia tecum est Dominus Deus tuus: sic defectus fidei facit hominem vinci, iuxta illud Eccles. 2. Væ dissolutis

lutis corde, quoniam non credunt Deo, & ideo non protegentur ab eo. Etiam fides informis facit triumphare, sicut accidit in Alexandro, cui per somnium Deus apparuit in habitu summi Sacerdotis, dum adhuc ipse in Litia ciuitate Macedoniæ esset constitutus, dumque cogitaret vtrum Asiam posset obtinere, iussit eum confidere: nam ipse exercitum eius perduceret, & principatum Persarum ei traderet, qui promissioni eius credidit, & secundum fidem suam factum est ei. Et cum Alexander iratus veniret Hierosolymam, & Pontifex Iudæorum præcepto Domini pontificalibus indutus, & reliqui sacerdotes cum eo stolis legitimis induti exirent obuiam ei extra ciuitatem, Alexander intuens antistitem pontificali stola insignem, & super cidarim laminam, in qua scriptum erat nomen Domini, descendit de equo, & adijt eum solus, & nomen Domini adorauit, & Pontificem veneratus est, & obstupuerunt principes exercitus, putantes mentem Regis ludificatam, solus Parthemins quæsiuit cur sacerdotem gentis Iudeæ adorasset, & respondit. Non hunc adoraui, sed Deum, cuius principatum sacerdotij gerit: nam in tali habitu per somnium Deum conspexi. Fides ostendit misericordiam, & iustitiam Dei in seruos suos, & exhibitam, & exhibendam, iustitiam in offendentes, misericordiam in debito modo seruientes. Ostendit etiam thesaurum regni cœlestis, quod Deus daturus est seruientibus sibi debito modo.

CAP. III.

Qualis debeat esse fides Principis.

Fidem principis decet esse magnam, viuam & stabilem. Ad fidei magnitudinem quinque videntur pertinere. Primum est vt homo de Deo magna sentiat, vt Centurio Matth. 8. cap. Qui credebat Deum solo verbo posse sanare seruum suum, & se indignum esse vt Christus intraret sub tectum ipsius, vnde dictum est de eo à Domino, Non inueni tantam fidem in Israel. Secundum est, vt homo bona transitoria intuitu æternorum contemnat. Hebr. 11. ca. Fide Moyses grandis factus, negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. Maiores diuitias æstimans thesauro Aegyptiorum, improperium Christi: aspiciebat enim in remunerationem. Tertium est, vt in aduersis de Deo confidat. Matth. 14. capit. Modicæ fidei, quare dubitasti? Quartum est, vt ad longam credentiam bona sua Deo tradat. Magni enim principes credentiam requirunt. Isai. 28. Qui crediderit, non sustinet. Prouer. 20. Hæreditas ad quam festinatur in principio, benedictione carebit in nouissimo. Ecclesiast. 20. Hodie fœneratur quis, & cras repetit, & odibilis est homo huiusmodi. Quintum est, vt cum homo aliquid petit à Deo, & non statim accipit, non ideo à proposito desistat. Dictum est mulieri in oratione stanti. O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Matth. 15. cap. Ad impetrandum multum valet fidei magnitudo. August. super Ioan. Quantum vas fidei attulerit quis ad fontem, tantum implet. Bernar. super Cantica. Magna siquidem fides, magna meretur. Fidem principis oportet esse viuam: fides mortua est, quæ est impotens ad suas operationes Iacob. 2. Si fides non habet opera, mortua est in semetipsa. Fides viua est quasi arbor florens per firmum propositum Deo seruiendi, & folia debita habens, scilicet sermonem qui sit ad ædificationem fidei, & det gratiam audientibus, & fructum debitum bonorum operum proferens. 2. ad Corinthio. 13. Si estis ex fide vos probate per opera. Fidem etiam principum oportet esse stabilem. Thob. 2. Vitam illam expectamus quam Deus daturus est his, qui fidem suam nunquam mutant ab illo. Valde reprehensibiles sunt, qui fidem illam in qua nutriti sunt, & tamdiu vixerunt, & quam parentes eorum tenuerunt, pro fide alicuius hæretici relinquunt, contra illud Prouerb. 1. Ne dimittas legem matris tuæ. Et sicut qui

A iam est in possessione rei, non de facili permittit, sibi eam auferri, sic non debet homo de facili relinquere fidem, in qua nutritus est. In tali casu, qui cito credit leuis est corde Ecclesiast. 19. Nec debet homo moueri, si aliquos hæreticos videat vel abstinentes, vel misericordes, cum plures tales inueniantur, qui sunt fidei catholicæ: vel si aliqui qui sunt fidei catholicę, inueniantur mali. Multi enim magnæ malitiæ sunt inter hæreticos, sed occultant eam quantum possunt, nec mirum cum & seipsos occultent.

CAP. IIII.

Explanatio descriptionis spei.

Dicto de fide principis, dicendum est de spe illius. Spes est certa expectatio futuræ beatitudinis, veniens ex
B Dei gratia, & meritis præcedentibus. Ad spei certitudinem, duo valent, scilicet, consideratio liberalitatis Dei, qui seruientes sibi remunerat super merita prout decet ipsum, & hæc liberalitas vocatur gratia in descriptione spei prius posita. Valet ad idem consideratio meriti. Cum enim Deus promiserit se redditurum mercedem seruientibus sibi debito modo, & ipse verax sit, quod promisit soluit, vnde spes quasi duabus basibus innititur, scilicet Dei liberalitati, seruientes sibi vt eum decet remuneranti, & Dei iustitiæ promissa soluenti.

CAP. V.

Quòd spes sit necessaria cuilibet homini.

C Spes omni homini necessaria est, sicut & fides. Fides hominem in via regni cœlestis dirigit, sed cum illa via sit ardua, necessaria est spes quæ cum omnipotenti innitatur, hominem potentem ad perueniendum facit: spes in hac valle miseriæ hominem beatum efficit, Psalm. 33. Beatus vir qui sperat in eo. Prouerbio. 16. Qui sperat in Domino, beatus est. Omnes beatitudines illæ, quas ponit Saluator Matth. 5. cap. dicens, Beati pauperes &c. spei sunt. spes in deserto huius mundi delitijs affluit, iuxta illud Cant. vlt. Quæ est ista quæ ascendit in deserto delitijs affluens, innixa super dilectum suum? Multum debet mouere hominem ad sperandum in Deo hoc, quòd Deus monet eum. Ad hoc Augustin. Quare Dominus toties nos ad inniten-
D dum sibi moneret, si supportare nos nollet? Non est illusor Deus, vt se ad supportandum nos offerat, & nobis innitentibus ei se subtrahat. Roman. 5. cap. Spes autem non confundit. August. Confunditur qui quod sperat non inuenit, cum Deus non fallatur, nec fallere possit, sperans in eo non confunditur. Ecclesiast. 2. cap. Nullus sperauit in eo, & confusus est. Vanitas est non præstare fulcimentum innitenti. Veritas verò est, non negare fulcimentum innitenti: vnde cum Deus sit veritas, innitenti sibi, se non subtrahit. Item, ad sperandum mouere debet imbecillitas, & insufficientia nostra. Paruulum qui non habet vires ad standum, vel ambulandum monet natura, vt rei stabili quæ iuxta eum est adhæreat, & sic casum vitet. Erubescere debet adultus, si nesciat facere quod naturaliter facit
E infans, vt scilicet cognita infirmitate, & imbecillitate sua Deo adhæreat, & spe innitatur. Spes omnipotenti innititur, & iuxta fontem bonitatis plantata est. Ex hoc quòd omnipotenti innititur, habet securitatem, & fortitudinem, ex hoc quòd est iuxta fontem bonitatis, habet bonorum vbertatem. De primo dicitur in Psalm. 124 Qui confidunt in Domino sicut mons Syon, & sudit, Dominus in circuitu populi sui. Isai. 26. cap. Vrbs fortitudinis nostræ Syon. Psalm. cor ponetur in ea, murus & ante murale. murus est virtus diuinitatis, ante murale est meritum humanitatis, & vtrunque facit ad securitatem nostram. In Psalm. 17. Protector est Dominus omnium sperantium in se. Ex hoc quòd spes est, iuxta fontem bonitatis abun-

danter influit ei bona. Treno. 3. Bonus est Deus sperantibus in eum in Psalm 31. Sperantem in Domino misericordia circundabit. Spes arbor benedicta est, fructus vberes habens, cum à misericordia Dei abundanter irrigetur. Hierem. 18. Benedictus vir qui confidit in Domino, & subditur. Erit quasi lignum quod plantatur super aquas & ad humorem mittit radicem suam, & non timebit cum venerit æstus. & in Psalm. 1. dicitur de viro adhærente Deo. Erit sicut lignum quod plãtatum est secus decursus aquarum. Spes in præsenti tempore, quæ est quasi quædam vigilia solennitatis ęternę, habet quasi iuge conuiuium, cum securitatem habeat. Prouerbio. 15. cap. Secura mens quasi iuge conuiuium: ipsa in hyeme præsentis exilij habet quasi tempus vernum & floridum. Prouerb. 17. Animus gaudens ætatem floridam facit. De spei gaudio legitur Rom. 12. cap. Spe gaudentes.

CAP. VI.

Quòd spes sit necessaria maximè Principi.

PRincipi maxime necessaria est spes tanquam illi qui ea facturus est, ad quæ omnino ex se insufficiens est. Non solum enim habet regere se, sed etiam alios. Ad sui regimen non sufficit, nec quantum ad regnum cordis, nec quantum ad regnum corporis. De regimine cordis patet, cum primum actum cordis, qui est cogitare, non sufficiat regere, iuxta illud 2. Corinth. 3. Non quòd sufficientes simus aliquid cogitare à nobis quasi ex nobis. De regimine etiam corporis patet hoc, cum non sufficiat regere linguã modicum membrum corporis, immo Domini est gubernare linguam. Prouer. 6. Sicut creatio mundi ad eum pertinet, ita & gubernatio. August. Vbi dixisti sufficit, ibi defecisti. Negotium principis qui locum Dei tenet, & voluntatem eius facere intendit, & gloriam ipsius quærit, supra vires hominis est: vnde oportet infirmitati humanæ Dei omnipotentiam associari, vt negotium valeat implere, spe firma innitendo Deo. In Psalm. 25. Sperans in Domino non infirmabor. Onus importabile est homini habere super se populum vnius comitatus, vel ducatus, vel regni. De hoc conqueritur Moyses, Numer. 10. ca. dicens Domino. Cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? Tria requiruntur ad hoc, quòd infirmitati principis Dei omnipotentia associetur, scilicet, excellens status principis, insufficientia hominis, grauitas oneris. Princeps diuina habet agere, ideo diuina potestate indiget adiutrice. Insufficientia hominis valde magna est: insufficiens enim est ad subsistendum, & ad bene viuendum. Ad subsistendum tripliciter est insufficiens. Primo, quia sicut ex nihilo est, ita in nihilum redigeretur, nisi à Deo in esse conseruaretur. Bernard. in libr. de diligendo Deo. Natura ita condita fuit, vt habeat iugiter necessarium protectorem, quem habuit conditorem, vt qui per ipsum non valuit esse, sine ipso non valeat subsistere. August. Ex nihilo Deus omnia fecit, & si se subtraheret, in nihilum redigerentur. Secundo, insufficiens ad defendendum se ab hostibus suis: à dæmonibus enim valde cito perimeretur, nisi à Deo defenderetur. Treno. 3. Misericordia Domini est quòd non sumus consumpti. Bernard. Si boni spiritus se à nobis elongauerint, impetum malorum quis poterit sustinere? Tertio, insufficiens est ad subsistendum, quia cibo indiget sustentari, aliter cibo deficeret. Hanc sufficientiam non habet Angelus, nec etiam lapis. Tripliciter est homo insufficiens ad bene viuendum. Primo, quia non sufficit bonam vitam inchoare: secundo, quia non sufficit in ea proficere: tertio, quia non sufficit in ea perseuerare. Potest se homo occidere peccando, sed non potest se occisum suscitare. Sap. 16. Homo per malitiam occidit animam suam. Oseæ 13. Perditio tua ex te Israel, tantummodo ex me auxilium tuum. Item, insufficiens est in bono inchoato perseuerare. Greg. Cito bonum amittitur, nisi à largiente custodiatur. Insuf-

F ficiens etiam in bono inchoato proficere. Bernar. super illud Cantic. 1. Trahe me post te, dicit in persona Ecclesiæ. Domine scio me nequaquam peruenire ad te, nisi gradiendo post te: sed nec hoc quidem nisi adiuuante te, ideo precor vt tu trahas me post te. Beatus siquidem cuius est auxilium à te. Magnitudo hominis ostensa est prius.

CAP. VII.

De his quæ aduersantur spei.

G DVo videntur spei aduersari, scilicet diffidẽtia de Deo, & confidentia in creatura. Diffidens, siue desperans de Deo, similis est Cain. Caput cordis habet tremulum, vagus & profugus est, à procella tentationis, à terra viuentium proiectus, eo quòd non habeat anchoram spei, qua retineatur. Desperatio est peccatum in Spiritum sanctum: vnde super illud Gene. 4. Maior est iniquitas mea quàm vt veniam merear, dicitur. Desperatio est blasphemia in Spiritum sanctum, quæ non remittitur neque in hoc sæculo, neque in futuro: quia aut putant Deum nolle dimittere, aut non posse, tanquam aut omnia non possit, aut inuideat saluti. Confidentia in creatura triplex est, scilicet, præsumptio de se, confidentia in homine, confidentia in re inferiori homine, vt in diuitijs. De prima dicitur Prouer. 28. Qui confidit in corde suo, stultus est de se præsumẽs, cum homo valde sit insufficiens, vt prius ostensum est. Confidentes de se maledicti sunt. Isai. 5. Væ qui sapientes estis in
H oculis vestris. Confidentia verò in homine fallax est hominem confundens. Isa. 20. Confundentur ab Aethiopia spe sua. & Ibidem 36. Ecce confidit super baculum arundineum confractum istum super Aethiopum, cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam: sic Pharao rex Aegypti omnibus qui confidunt in eo. Confidentes in homine maledicti sunt. Hierem. 17. Maledictus qui confidit in homine, & Isai. 29. Væ qui descendunt in Aegyptum ad auxilium &c. & non sunt confisi super sanctum Israel, & Dominum non exquisierunt. Confidentia in rebus inferioribus valde periculosa est. Greg. super Iob. De Creatore desperassem, si spem in creatura posuissem. Item, Quasi in aquis defluentibus fundamentum ponere, est in rebus labentibus spei fiduciam velle solidare. Sap. 5.
I Spes impij quasi lanugo, quæ à vento tollitur, & tanquam spuma gracilis quæ à procella dispergitur. Iob 31. Si putaui aurum robur meum, supple, mihi male accidat. Prouer. 11. Qui confidit in diuitijs suis, corruet. Ecclesiast. 31. Beatus diues qui non sperauit in pecunię thesauris. 1. Timo. 6. Diuitibus huius sæculi præcipe, non sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo. Cum aurum & argentum vix possint haberi secure, etiam in arcis ferratis, fatuus est qui ex his securitatem vult sibi facere. Quomodo enim possũt securitatem dare quam non habent? Principem decet spe Deo totaliter innitens, meritum adiunctum habens, in tribulatione non deficiens, sed vires suas ostendens. De primo dicitur Hester. 14. Exaudi vocem illorum qui nullam spem aliam habent nisi in te. De secundo dicit Bernar. su-
k per Cantica. Integra Ecclesiæ consolatio cum non solum quid sibi sit expectandum, sed vnde sit pręsumendum nouerit. De tertio habetur Iob 13. Etiam si occiderit me, in ipso sperabo, in Psalm. 26. Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Cauenda est principi, spes maledicta, quæ Deum offendit, quia de magnitudine misericordiæ eius confidit. De qua Bern. in sermonibus, est infidelis fiducia, solius vtique maledictionis capax. Cum videlicet in spe peccamus, hic peccat in bonitatem Dei Rom. 2. An diuitias bonitatis eius & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Item, cauenda est ei spes præsumptuosa, qua aliquis sperat, se futurum, cum voluerit, quod vires eius excedit, vt cum aliquis præsumit se à malis conuertendum, cum voluerit, de quo Ecclesiast. 29. cap. Repromissio nequissima multos perdidit. Item, cauenda est ei,

spes

ſpes falſa, qua aliquis ſperat qnod ſuturum non eſt, vt cum quis promittit ſibi longam viram qui cito moriturus eſt, vt ille cui dictum eſt, Luc.12. Stulte hac nocte repetent animam tuam à te. Iſa.28. Poſuimus mendacium ſpem nſam.

CAP. VIII.

Quòd timor Dei neceſſarius ſit omni homini.

DIcto de fide & ſpe principis, dicendum eſt de timore ipſius, timor Dei neceſſarius eſt omni homini, quoniam Spiritns ſanctus principium & radix ſapientiæ. Prouerb.2. Timor domini principium ſapientiæ. Eccleſiaſt.1. Radix ſapientiæ timere Deum. Et notandnm quod cum ſapientia ſit ſapore virtutum condita ſcientia, duo verò pertinent ad ſapientiam, ſcilicet cognitio & affectio, quantum ad cognitionem timor eſt principium ſapientiæ. Primo, quia mundat cor, iuxta illud. Eccleſiaſt.1. Timor domini expellit peccatum. Mundãdo verò cor facit oculum cordis videre clarius. Bernard. ſincero oculo veritas patet. Secundo; quia cum ſit fuga mali, fugit errorem, & cauet qui eſt malum rationis, homo timoratus non leuiter credit quod à ratione accipitur, ſed diligenter illud examinat. Tertio, qnia cum repellit omnem negligentiam, ſecundum illud Eccleſiaſt.7. Qui timet Deum, nibil negligit: cauet negligentiam in ſtudio, & per diligens ſtudium in ſapientia proficit. Quarto, quia tumorem ſuperbiæ expellit, quæ ſuſceptionem ſapientiæ impedit, & humilitatem introducit quæ ad ſapientiam diſponit. Bernard. ſuperbo oculo veritas non videtur. Prouerb.11: Vbi humilitas ibi ſapientia. Quantum ad ſaporem, timor eſt principium ſapientiæ, quia eſt prima affectio. Primo enim oportet animæ deſipere mala, vt poſt ei ſapiant bona. Bernard. bene initium ſapientię timor Domini, quia tunc Deus primo animæ ſapit cum eam afficit ad timendum, non cum inſtruit ad ſciendũ. Timor cæteras virtutes purificat, opera eorum ſcrutatnr, ſi quid mali in eis inuenitur, facit illud corrigi, etiam tuta pertimeſcit, Iob.9.ca. Verebat omnia opera mea. Abundantiam bonorum operum illis procurat, Eccleſia.15. Qui timet Deum faciet bona. Ibidem 40. Timor Domini ſicut paradiſus benedictionis. Qui habet timorem Domini ſemper timet, ne faciat parum, plus eligit abundare quàm deficere: vnde verum eſt illud Eccleſiaſtic.40. In timore Domini non eſt immoratio. Ibidem 19. Timor Domini in plenitudine commorabitur. timor etiam cæteras virtutes conſeruat. Hieronym. in Epiſto. Timor Domini virtutum cuſtos eſt, ſecuritas ad lapſum facilis. Timor virtutes comprimit ne euaneſcant. Eccleſia.8. Niſi te inſtanter tenueris in timore Domini cito ſubuertetur domus tua. Timor declinat pericula, quod multum valet ad conſeruationem, Prouer.16. In timore Domini declinatur à malo. Timentes Deum ſacra ſcriptura multum beatificat, in Pſalm.111. Beatus vir qui timet Dominum, Eccle.25. Beatus cui donatnm eſt habere timorem Domini. Timens Deum quod vult à Deo impetrat in Pſalm.32. Oculi Domini ſuper metuentes eum. Oculi inquam quantum ad reſpectum miſericordiæ. Item, quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt Dominus timentium ſe. Item voluntatem timentium ſe facit. De timore Domini, dicitur Eccleſiaſt. Nihil melius quàm timor Domini. Bernar. ſuper cantica, in veritate didici, nihil æque eſſe efficax, ad gratiam promerendam, retinendam, & recuperandam ſi omni tempore coram Deo inueniaris, non altum ſapere, ſed timere. timor Dei hominem fortem facit, & iuxta illud, in via Domini timor operatur fortitudinem, in via ſæculi debilitatem, timor Dei multum meliorat hominem, facit enim vnum præualere mille iuxta illud Eccl.15. Melior eſt vnus timens Deum, quam mille filij impij. Bona etiam temporalia meliorare videtur iuxta illud, Prouerbio.15. Melius eſt parum cum timore Domini, quam theſauri magni inſatiabiles. & vt breuiter dicamus, finis ſalubris doctrinæ videtur eſſe, timor Domini iuxta illud. Ec-

A cleſiaſt.vlt. finem loqnendi omnes pariter audiamus, time Deum & mandata eius obſerua hoc eſt omnis homo. De timore Dei dicitur Iſa.11. q̄ Chriſtum repleuerit, cum de alijs donis tantummodo dicatur, quòd in Chriſto requieuerint. timor Dei replere debet viros ſanctos. Ber. loquens de ſpiritu timoris. Iſte eſt nimirum, qui te eum hominem, ſibi debeat vendicare. Idem. Non eſt quo admittas ſuperbiam, repletus timore Domini. Viri ſancti timent ſemper & vbique Eccleſ.18. Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Quòd ſemper ſit timendum oſtendit. Bern. ſuper Cantica dicens. Cnm adeſt gratia time ne indigne opereris ex ea, amplius time ſubtracta gratia, qnia reliqnit te in cuſtodia tua, ſi redierit gratia multo amplius tunc timendum, ne
B forte contingat pati recidiuum, recidere enim quàm incidere deterius eſt. Alię tres cauſæ timoris aſsignari poſſunt, quarum prima tangitur, in Pſal.18. Delicta quis intelligit. Multi ſunt qui licet non committant peccatum mortale neſciũt tamen, vtrum omittendo mortaliter peccent. Alia cauſa timoris poteſt aſsignari eſſe quia multa videntur homini bona, quæ Deus intelligit eſſe mala. Greg. plerunque in conſpectu ſordet interni iudicis, quod intẽtione fulget operantis. 1. Corint.4. Nihil mihi conſcius ſum: ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Clarius videt Dens quàm homo. Tertia cauſa eſt quia neſcit homo, qualis futurus ſit finaliter, licet in præſenti ſit bonus, Eccl.9. Sunt iuſti atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen neſcit homo vtrum amore an odio dignus ſit, intellige finaliter. Poteſt enim homo in momento cadere, ita vt non adijciat vt re-
C ſurgat. Vbiq; timendum eſt, quia de quolibet ſtatu aliqui damnantur, Oſeæ 13. Conſolatio abſcondita eſt ab oculis noſtris, quia ipſe inter fratres diuidet. loquitur de inferno. Matth.24. Duo in lecto, vnus aſſumetur, & vnus relinquetur. lectum intelligas quietem contemplationis. timendum eſt homini ex omni parte, homo enim eſt ſicut caſtrum vndique portas habens per quas capi poteſt: portæ iſtæ ſenſus ſunt. Eſt etiam homo ſicut caſtrum obſeſſum, ab hoſtibus vndique. Sap.14. Creaturæ Dei in odium factę ſunt, & in tẽtationem animæ hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium. Viri ſancti non ſolum timent in malis, ſed in bonis. Iob. verebar omnia opera mea. Gregor. in 2. parte moralium, Iuſti omne quod agunt metuunt, dum caute conſiderant, ante quantum iudicem ſtabunt.

D

CAP. IX.

Quòd maxime ſit timendum Principi.

ET licet timendum ſit omni homini, tamen timendum eſt maxime Principi. Sap.6. horrendum & cito apparebit nobis, iudicium duriſsimum in his, qui pręſunt fiet. Durum erit iudiciũ & his qui præſunt & his qui ſubditi ſunt, propter iudicis inflexibilitatem, ſententiæ irreuocabilitatem, pœnæ quæ infertur grauitatem. De primo habetur Prouerb.5. Zelus & furor viri non parcet, in die vindictæ, nec acquieſcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima. Nõ erit locus appellationi poſt illam ſententiam. grauitas pœnæ erit & quantum ad acer-
E bitatem, & quantum ad durationem, ſed illis qui præſunt erit iudicium valde durum, quinque de cauſis. Primo quia iudicando peccauerunt, & per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Sapient.40. Secundo propter annexam ſuperbiam, quam ſolet habere poteſtas iudiciaria. In Pſalm.30. Retribuet abundanter facientibus ſuperbiam. ſuperbia in principio inhonorauit Deum: ideo Deus ſpeciale odium habet ad eam. Tertio, quia grauius erit illis iudicari, qui iudicare conſueuerunt, ſicut grauius eſt, pauperem eſſe illi qui fuit diues. Quarto, quia iudicabuntur pro ſe, & pro alijs. Hebr. decimoquarto cap. Obedite præpoſitis veſtris & ſubiacete eis. ipſi enim peruigilant quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris. Quinto, quia iudicium Domini eſt, ideo multum diſplicet ei, quando ſcilicet ille qui locum Dei tenet, & qui operari debuit vt Deus, ope-

ratur vt diabolus, vnde ait. Iosaphat. 2. Paralipom. 1 t. cap. F loquens iudicibus. Videte quid faciatis, non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini, & quodcunque iudicaueritis in vos redundabit, sit timor Domini vobiscum, & cum diligétia cuncta facite. Non est enim apud Deum vestrum iniquitas, nec acceptio personarum nec cupido. Status principis periculosus est valde, nec est res propter se appetenda, sed magis timenda, licet aliquádo propter Dei ordinationem, & populi vtilitatem, sit sustinenda. De periculo principis require supra. 1. lib. cap. 1. Qui voluntarius est, ad statum illum, & inordinate vult ascendere iniuriam facit Deo ad quem pertinet ponere hominem loco sui, Lucæ. 6. Nolite iudicare, & non iudicabimini, super illud. 1. ad Timoth. 3. Si quis Episcopatum desiderat, &c. dicit gloss. Aug. locus superior sine quo populus regi non potest, & si ita teneatur atque administretur vt decet, tamen indecenter appetitur. Qui ad principatum est volútarius ramnum G se esse ostendit. Legitur Iudic. 9. Quæsierunt ligna vt vngerent super se regem. Dixerunt oliuę impera nobis, quæ respondit, núquid possum deserere pinguedinem meam qua Dij vtútur & homines, & venire vt inter ligna promouear. Dixeruntque ligna ad arborem ficum. Veni & super nos regnum accipe, quę respondit eis, nunquid possum deserere dulcedinem meam, fructusque suauissimos, vt inter cætera ligna promouear? Locutaque sunt ligna ad vitem veni & impera nobis, quæ respondit eis, nunquid possum deserere vinum meum, quod lętificat Deum & homines, vt inter cætera ligna promouear? Dixeruntque omnia ligna ad ramnum veni & impera super nos, qui respondit eis, si vere me regem constituistis venite & sub vmbra mea requiescite. Ligna super se regem vngút, quando aliqui aliquem H eligunt, vt eis dominetur. Notabiliter autem dicuntur vngere, occasionem enim ei dant, vt vncte & mansuete erga eos se debeat habere, in hoc quòd sibi eum præficiunt, valde enim peruersum est, eos exhonorare qui eum in honore posuerunt, & potestate de manu aliquorum accepta vti in oppressionem eorundem: quæ peruersitas figurata est. Matth. 27. in hoc quòd milites præsidis, acceipientes arundinem de manu Christi, percutiebant inde caput eius. in arundine enim quę vacua est, potestas terrena intelligitur, quæ nihil habet soliditatis. In oliua designantur qui operibus misericordiæ insistunt: In ficu verò contemplatiui, Dei dulcedinem sentientes. Per vitem propter feruorem vini intelligitur homo perfectæ charitatis, & feruentis. Ramnus verò genus rubi est, quod vulgo senticem appellát aspe I rum nimis & aculeatum, sicut sentes, & secundum Iosephum ad impetum véti ignem naturaliter producit & est in principio mollis, sed postea indurescit. vnde signat aliquem malum ambitiosum, qui spinis vitiorú spinosus est. Qui spoliat subditos suos, sicut spinæ spoliant lana oues contingentes eas. Qui ex se emittit ignem peruersæ conuersationis, quo se & subditos suos comburit incendio Infernali, qui se subditis suis mollem in principio exhibet, & mansuetum, deinde verò durum: quia vt tyrannidem exerceat, talis Principatum non recusat.

CAP. X.

De his quæ valent ad hoc quòd Princeps ametur à Deo.

Dicturi de amore principis primo dicemus de amore Dei, secundo de amore proximi. Circa Dei amorem K ostendentur aliqua quę valent, ad hoc quòd princeps ametur à Deo: secundo tangetur de signis, quibus perpenditur quòd Deus ametur ab ipso. Tertio verò sunt quæ ad hoc valere possunt quod Princeps à Deo ametur. Primum est sapientia. Sap. 7. sapientia infinitus est thesaurus hominibus, quo qui sunt participes effecti sunt amicitię Dei, in eo dem. Neminem diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Stulti in sapientia habitare nequeunt: stultitia enim q̃ sapientię est contraria, hoc non patitur: sicut aqua ignem non sustinet. Nouit Dominus q̃ de amicitia stultorum, pronenit ad damnum & dedecus. Ideo non vult habere amicitiam cum stultis, Prouerb. 14. Acceptus est regi minister intelligens. regi inquam gloriæ. Secundum est munditia quæ est effectus sapientię. Iaco. 3. quæ de sursum est sapientia primum quidem pudica est, id est, pudicum faciens. propter munditiam vocatus est Ioannes Discipulus, quém diligebat, Ioan. vlt. Cant. 2. Dilectus meus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia, puritate enim delectatur, & mundis familiaris est. Sapien. 6. Incorruptio facit proximum esse Deo. Tertium est mansuetudo, quæ multum assimilat Deo, cuius bonitatem alicuius malitia non perturbat, & ideo Deo amabilem facit. Propter mansuetudinem Moyses qui erat másuetissimus super omnes homines qui morabantur super terram. Numer. 12. specialiter amicus Dei fuit. Ecclesiast. 45. Dilectus Deo & hominibus Moyses. Quartum liberalitas, quæ multum assimilat Deo, qui liberalitate fecit quicquid fecit. creaturas rationales vt eis daret, alias creaturas, vt eas daret. Senec. Qui dat beneficia Deum imitatur, maxime imitatur eum qui dat pauperibus. Balaam Deum maxime imitatur, qui nihil iudicauerit quàm misereri pretiosius. Liberalitas ergo ratione similitudinis hominem Deo reddit amabilem. 2. Cor. 9. Hilarem datorem diligit Deus. Quintú est humilitas, propter quam Dauid fuit vir secundum cor Dei. 1. Rom. 15. cap. Matth. 9. In signum amoris quem habet Deus ad humiles Dominus amplexatus est paruulum. Et Beniamin frater minimus, vocatur amantissimus Domini, Deuter. 33. Sextum est dilectio, diligit enim dominus eos qui se diligunt, alioquin esset infidelis. Bernar. in epistolis. Nemo se amari diffidat, qui cum amat libenter, Dei amor nostrum præuenit, subsequitur. Ná quomodo reamare pigebit quos amauit necdum amantes. Septimum est temporalium contemptus. Matth. 19. Si vis perfectus esse &c. perfectus inquam, in dilectione Dei. Seneca, nemo dignus Deo qui opes non contempserit, temporalia amata inquinant, iuxta verbum Ber. Ideo anima temporalia amás indigna est Dei amore.

CAP. XI.

De signis quibus perpenditur, quòd Deus ametur à Principe.

Nouem sunt signa quibus perpenditur quòd Deus ab aliquo ametur. Primum est si de eo libenter cogitat. Vbi enim amor ibi oculus: super illud Ioan. 20. Domine si tu sustulisti eum dicito mihi, vbi posuisti eum. sic habetur. Non dicit qua quia in animo agere solet vis amoris vt quę semper cogitat nullum alium ignorare credat. Sap. 6. Cogitare de illa sensus est consumatus. loquitur de sapientia increata. Secundum est cum aliquis amat quem credit à Deo amari, & odit quem credit à Deo odiri. Cicer. idem velle, idem nolle, ea demum vera est amicitia. Deus peccata summe odit, nihil. n. odit nisi peccatum, vel propter peccatú. virtutes verò amat. Virtutes princeps debet amare, peccata odire & persequi. Vnde dixit Valerius Maximus in libr. cuidam principi, tua pronidentia virtutes benignissime fouentur: vitia sæuissime vindicantur. Dauid, iniquos odio habui. Ideo, Nonne qui oderunt te domine oderam? Item, defectio tenuit me, pro peccatoribus. Et item, Vidi prǽuaricantes & tabescebá Amb. super. Beati immaculati. Si is qui non relinquit parentes suos pp nomen Dei nó est Deo dignus, tanto magis, quia diligit eius inimicos, acceptus Deo esse non poterit. Hier. in epist. Nationes aduersariorum in mortali odio, persequimur. Blasphemantibus Deum clementem porrigamus manum. Ambr. in Exameron. Quid nos dignum nostro referimus creatori, cuius, cibo vescimur, & dissimulamus iniurias. Tertium, est cum aliquis pro Deo libenter patitur. Eccl. 2. In igne probatur aurum & argentum: homines autem receptibiles in camino humiliationis, Io. 18. Calicem quem dedit mihi pater meus non vis, vt biba illum? Greg. in 1. parte moral. Pœna

quippe

quippe interrogat ſi quietus quis veraciter amat. Quartum, eſt amnr ſacrorum locorum, cum ſcilicet libenter eſt in domo Dei, & immunitates loci ſacri ſeruat, & facit ſeruari. Lucæ. 2. cap. dicitur de Anna quòd non diſcedebat de Templo, quæ meruit intereſſe præſentationi diuinæ in Templo. & Chriſtus cum eſſet duodecim annorum, inuentus eſt in Templo, Luc. 2. cum Matri ſuæ & Ioſeph, ait neſciebatis quia in his quæ Patris mei ſunt oportet me eſſe? & ſuper illud Matth. 20. ca. Intrauit Ieſus in Templum. ſic habetur. Ingreſſus Vrbem primo Templum adijt, dans formam religionis, vt quocunque ibimus, primo domum orationis, ſi ibi eſt adeamus. Chryſoſtom. proprium erat vt veniens primo ad domum, boni filij curreret patris, tu autem imitator Chriſti factus cum aliquam ingreſſus fueris ciuitatem primo ante omnem actum ad Eccleſiam curras. Quintum, eſt amor miniſtrorum Dei, ſicut qui eos ſpernit, Deum ſpernit. Matth. 10. cap. ſic qui eos honorat Deum honorat. Eccleſiaſt. 7. ca. In omni virtute tua dilige eum qui te fecit & miniſtros eius ne derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica ſacerdotes. Sextum eſt cum libenter de Deo libenter loquitur. De hoc habemus exemplum in Magdalena, quæ Chriſtum dilexit multum, cuius verba quæ habentur in Euangelio, vel de Deo vel cum Deo fuerunt. Vnum habes Ioan. 15. Domine, inquit, ſi fuiſſes hic frater meus non fuiſſet mortuus, alia tria habes. Ioan. penult. Tulerunt inquit Dominum meum, & neſcio vbi poſuerunt eum. & paulo poſt, Domine ſi tu ſuſtuliſti eum dicito mihi, & ego eum tollam. Septimum eſt cum aliquis libẽter Deum audit, audita à Deo memoriter retinens. Luc. 2. cap. Maria conſeruabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo. Eiuſdem 10. cap. Maria ſedens ſecus pedes Domini audiebat verba illius. Ioan. 13. Qui audit mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me. Octauum eſt cum aliquis dat libenter pro Deo, Cant. vlt. Si dederit homo omnem ſubſtantiam, pro dilectione Dei, quaſi nihil deſpiciet eam, & Luc. 7. cap. Dicitur de Magdalena, propter beneficia eius enumerata. Dimiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum, & Ioan. 3. Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuũ neceſsitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Nonum eſt cum mandatis Dei, aliquis obedit. 1. Ioan. 5. Hæc eſt charitas Dei, vt mandata eius cuſtodiamus, & Item, Io. 2. Hæc eſt charitas Dei, vt ſecundum mandata eius ambuletis, Ioan. 14. Si quis diligit me ſermonem meum ſeruabit. Specialiter ſignum diuini amoris eſt, ſi quis ſeruat illud mundatum quod ſpecialiter Saluator dicit ſuum. Ioan. 15. Hoc eſt præceptum meum vt diligatis inuicem. 1. Ioan. 4. cap. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum. Maxime amor pauperum ſignum eſt, quòd aliquis amet Deum. Illi non amãt propter ſe ſed propter Deum. Prouerb. 19. A paupere etiam amici quos habuit ſeparantur. In eodem. Fratres hominis pauperis oderunt eum, & amici procul receſſerunt ab eo. Attendere debet princeps in ſe dilectionem Dei, meditatione amoris, quam Deus nobis exhibuit. ſicut enim ignis non melius quàm igne accẽditur, nec amor ita melius quàm amore. Nutrire etiam debet in ſe Dei dilectionem, lignis beneficiorum diuinorum generalium, & ſpecialium quæ à Deo recepimus, & continue recipimus, vt de feruenti Dei amore, abundãtia operum perfectæ bonitatis procedat, ita vt in eo locum non habeat pigritia, vel negligẽtia, vel faſtidium, nec amor vanæ laudis, vel vanæ gloriæ, vel alicuius terreni emolumenti charitati opus præripiat & ſibi vſurpet. Vt Princeps immunitatem ſacrorum locorum cuſtodiat, & cuſtodiri faciat, attendere debet quod legitur. 2. Mchabæorum. 3. De Elyodoro qui locum ſacrum volebat ſpoliare pecunijs ibi commodatis. ſicut enim ibi legitur, apparuit quidam equus terribilem ſeſſorem habens optimis operimentis adornatus, isque cum impetu Elyodoro priores calces eliſit. Qui autem inſidebat, videbatur habere arma aurea. alij

A etiam apparuerunt duo iuuenes, qui circundederunt eum & ex vtraque parte flagellabant ſine intermiſsione, ſubito autem Elyodorus concidit in terram: & in ſella geſtatoria deportatus eſt ex ærario, & iacebat mutus, atque omni ſpe, & ſalute priuatus: ſed poſtea precibus Oniæ vita ei donata eſt. Item, cum Pompeius veniſſet Hieroſolymam, irruentes Romani prophanauerunt Templum, equos in porticibus ſtabulauerunt, ob quam rem Pompeius creditur de cætero nunquam pugnaſſe, quin vinceretur, qui hactenus fuerat fortunatiſsimus.

CAP. XII.

De his quæ incitare debent Principem ad amorem proximi.

B AD amorem proximi primo incitare debet principem ſcriptura ſacra, quæ multum ad hoc monet. Matt. 22. & Luc. 10. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Io. 13. Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem. Et ſpecialiter illa ſcriptura debet ad hoc incitare, quæ oſtendit præceptum de dilectione proximi, ſpecialiter præceptum eſſe Saluatoris. Ioan. 15. Hoc eſt præceptum meum vt diligatis inuicem. Legitur in vita beati Ioannis Euangeliſtæ, quòd cum ipſe deueniſſet ad vltimam ſenectutem, & vix inter diſcipulorum manus, ad Eccleſiam deferretur, nec poſſet plura dicere verba, ad quamlibet pauſam dicebat. Filioli diligite alterutrum. Tandem diſcipuli & fratres qui aderant audientes, quòd eadem verba ſemper diceret, dixerunt, Magiſter quare ſemper hoc loqueris? qui reſpondit, C Quia præceptum Domini eſt, & ſi ſolum fiat, ſufficit. ſecundo debet eum incitare ad amorem proximi amor, qui videtur inter animalia irrationabilia eiuſdem ſpeciei Eccleſiaſt. 13. Omne animal diligit ſimile ſibi, & omnis caro ad ſimilem ſibi coniungitur, ſi lupus, leo & ſerpens, non exercent illam ferocitatem in animalia ſuæ ſpeciei quam exercent in alia, quid dicendum eſt de homine qui deſæuit in alium hominem, nunquid ferocior eſt lupo, leone, & ſerpente? Ipſa aqua quę naturaliter habet pugnam cum igne, pacem habet cum alia aqua, quæ eſt eiuſdem ſpeciei cum ea. Tertio, debet incitare ad amorem proximi fraternitas naturalis quæ eſt inter omnes homines. Auguſtinus in libro de doctrina chriſtiana, Si putamus non eſſe proximos, niſi qui de iiſdem parentibus naſcuntur, Adam vel D Euam intendamus, & omnes fratres ſumus. Idem. 12. libr. de ciuitat. Dei. Nihil tam diſcordioſum vitio, tam ſociale natura quàm genus humanum. Propterea voluit Deus creare parentem vnum de quo multitudo propagaretur, vt hac admonitione etiam in multis concors humanitas ſeruaretur. Quòd verò illi fœmina ex eius latere facta eſt, etiam hic ſatis ſignificatum eſt, quàm chara mariti & vxoris debet eſſe coniunctio. Malach. 2. Nunquid, pater vnus non eſt omnium noſtrum? Quare ergo deſpicit vnuſquiſque noſtrum fratrem ſuum? Voluit Dominus vnicum hominem formare, ex quo omnes procederent, vt tanquam fratres omnes homines ſe amarent. Non ſic legimus factũ in Angelis, vel animalibus brutis. Seneca, hæc ſocietas diligenter & ſancte obſeruanda eſt, quæ nos omnes omni- E bus miſcet, & iudicat aliquod eſſe commune ius generis humani. Ius illud videtur contineri in illis duobus mandatis. Quod ab alio oderis tibi fieri, vide tu ne aliquando alteri facias. Thob. 4. & Matth. 7. cap. Quodcunque vultis vt faciant vobis homines & vos eadem faciatis illis. Seneca. Sapientiæ homo pro amico eſt: ſtultitię amicus non eſt pro homine. Quarto, fraternitas ſpiritualis de qua Auguſtinus de doctrina chriſtiana. Omnes quidem fratres ſecundum quod homines ſumus, quanto magis, ſecundum quod chriſtiani ſumus. ad id quod homo eſt, vnus pater fuit Adam, vna mater fuit Eua: ad id quod chriſtianus, vnus pater eſt Deus, vna mater eſt Eccleſia. hęc fraternitas tanto melior eſt fraternitate naturali, quanto meliorem habet

patrem Deum. Matth. 23. cap. Et patrem nolite vocare vo-
bis super terram. Vnus est enim pater vester qui in cœlis
est. Item, quanto mater Ecclesia melior est matre carnali,
est melior hæreditas cœlestis quàm temporalis. Hebr. 10.
Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, co
gnoscentes vos habere meliorem, & manentem substan-
tiam. Si amandi sunt fratres illi qui diuidendo hæredita-
tem, portionem vniuscuiusque minorem faciunt, quan-
tum amãdi sunt fratres illi, qui portionem vniuscuiusque
augent? Quanto enim plures erunt electi tanto amplius
gaudebunt. Quinto, debet mouere ad amorem proximi
exemplum Christi. Non enim est despiciẽdus, quem Chri-
stus ita charum habnit, quòd pro eius redemptione mori G
voluerit, appretiandus est proximus hoc pretio ne nobis
vilescat, Apo. 1. Qui dilexit nos & lauit nos à peccatis no-
stris in sanguine suo. Timoth. 2. ca. Qui dedit semetipsum
pro nobis. Exemplo suo voluit Christus, nos ad hoc inci-
tare cum dixit. Sicut dilexi vos. Ioan. 15. cap. Ad id inci-
tare debet exemplum Angeli, qui adeo amat hominem, vt
custodiat eum in omnibus vijs suis. Non est despiciendus
homo ab homine, qui adeo charus est Angelo. Matth. 18.
Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis. dico enim vo-
bis quia Angeli eorum semper vident faciem patris mei,
qui in cœlis est. Ad idem debet etiam incitare similitudo
quam habet proximus ad Deum, licet aliquis amet omnes
filios amici sui, tamẽ specialem amorem habet ad Deum,
qui amico suo amplius est similis: sic licet ad omnia ope-
ra Dei amorem habere debeamus, tamen specialiter ad
hominem, quem constat esse factum ad imaginem & simi
litudinem Dei. Genes. 1. Ad idem incitare debet, quod pro.
ximus membrum est corporis, cuius Christus est caput.
1. Corinth. 2. Vos estis corpus Christi. non amat caput qui
non amat membra. Præterea proximus tuus membrum
est eiusdem corporis, cuius est tu. Naturaliter verò amor
est inter membra corporis. Rom. 13. Multi vnum corpus
sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Ad
idem incitare debet emolumentum multiplex, quod se-
quitur ex hac dilectione Ecclesiast. 4. Melius est duos esse
simul quàm vnum: habent enim emolumentum suæ so-
cietatis. Vnum emolumentum est adiutorium Prouer. 18.
frater qui iuuatur à fratre quasi ciuitas firma. Tullius de
amicitia, virtutum amicitia adiutrix à natura data est, non
vitiorum comes, vt quia solitaria non posset virtus ad ea, I
quæ summa sunt, peruenire, coniuncta, & consociata ad
eam perueniret. Aliud emolumentum est, mutua exhor-
tatio. Ecclesiast. 4. ca. Vnus quo modo calefiet? Tertium est
conlolatio, Prouerb. 27. Vnguento & varijs odoribus dele-
ctatur cor. & bonis amici consilijs anima dulcoratur. Vl-
timo incitare debet ad amorem proximi, damnum quod
facit odium vel discordia. hoc enim facit in corpore Eccle
siæ, quod facit diuisio continuitatis in corpore humano,
ex qua sequitur dolor magnus, & quandoque mors: ideo
Saluator multum rogat pro vnitate Ecclesiæ. Ioan. 17. cap.
Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi
vt sint vnum sicut & nos. Idem in eodem. Non pro eis ro-
go tantum, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eo-
rum in me, vt omnes vnum sint. Incitare debet principem k
ad amorem cleri amor, quem in corpore humano vide-
mus inter manum & oculum, si oculo immineat pericu-
lum, manus se opponit oculum protegens, & ictum susci-
piens. Secundo hoc, quòd Deus reputat sibi fieri, quod mi
nistris eius exhibetur. Matth. 16. cap. Qui vos audit, me
audit: & qui vos spernit, me spernit. Tertio, hoc quòd pa-
rentes sunt spirituales, quibus honor & amor debetur. Ba-
silius. Parentes nostros vt propria viscera diligamus. Quar-
to, hoc quod ministrant spiritualia, ideo merito debentur
eis temporalia. Matth. 10. Dignus est operarius cibo suo.
2. Timoth. 2. Laborantem agricolam oportet primum de
fructibus percipere. Galath. 6. Communicet is qui catechi-
zatur, verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. 1. Ti-
moth. 5. cap. Qui bene præsunt presbyteri, duplici hono-
F re digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & do-
ctrina. Duplici honore sunt digni, quia bene viuunt, &
bene præsunt, secundum Ambrosium. Digni sunt hono-
re sublimi, & terreno honore: sublimi vt eis obediatur,
terreno vt eis necessaria ministrentur. 1. ad Thessalonicen.
5. cap. Rogamus vos fratres, vt noueritis eos qui laborant
inter vos, & præsunt vobis in Domino, & monent vos, vt
habeatis eos abundantius in charitate.

CAP. XIII.

*Quæ pertineant ad bonum principem, à diversis au-
thoribus collecta.*

QVæ pertineant ad bonum principem ostendit Cypria
nus in libr. de 12. abusionibus sæculi his verbis. Iusti-
tia Regis est neminem iniuste per potentiam opprimere,
Sine acceptatione personarum inter virum & proximum
suum iuste iudicare, Aduenis pupillis & viduis defensor es-
se, Cohibere furta, Adulteria punire, Iniquos non exalta-
re, Impudicos, & histriones non nutrire, Impios de terra
perdere, Parricidas & perimentes non sinere viuere, Eccle
sias defendere, Pauperes eleemosynis alere, Iustos super re-
gni negotia constituere, Senes & sapientes & sobrios con-
siliarios habere. Magorum, & ariolorum, pythonissarum-
que superstitionibus non intendere, Iracundiam suam dif-
ferre, Patriam suam fortiter & iuste contra aduersarios de-
fendere, Prosperitatibus animum non eleuare, Cuncta ad-
H uersantia patienter tolerare, Per omnia in Domino con-
fidere, Fidem catholicam in Domino habere, Filios suos
non sinere impie agere, Certis horis orationibus insistere,
Ante horas congruas cibum non gustare. Hæc regni pro-
speritatem in præsenti faciunt, & regem ad cœlestia per-
ducunt. Item, August. in libr. de ciuit. Dei, ostendit ea quæ
ad principem pertinent his verbis. Felices dicimus Impera
tores si iuste imperant, si inter linguas sublimiter honoran
tium, & obsequia nimis humiliter salutantium non extol
luntur, si se homines esse meminerint, si suam potestatem
ad Dei cultum maxime dilatandum maiestati eius famu-
lam faciunt, si Deum colunt, diligunt, timent, si plus amãt
illud regnum, vbi non timent habere consortes, si tardius
vindicant, facile ignoscunt, si eandem vindictam pro ne-
I cessitate regendæ tuendæque reipublicę, non pro saturan-
dis inimicitiarum odijs exercent, si eãdem veniam non ad
impunitatem iniquitatis, sed ad spem correctionis indul-
gent, si quod aspere coguntur plerunque decernere, mini-
me lenitate, & beneficiorum largitate compensant, si lu-
xuria tanto est ei castigatior, quanto posset esse liberior, si
malunt cupiditatibus suis, quàm quibuslibet gentibus im
perare, & hæc omnia faciunt non propter ardorem inanis
glorię, sed propter charitatem felicitatis æternæ: si pro suis
peccatis humilitatis, & miserationis ad orationis sacrifi-
cium Deo suo vero immolare non negligunt. Tales chri-
stianos Imperatores dicimus esse felices interim spe, po-
stea re ipsa futuros, cum id quod expectamus aduenerit.
k Item, Gregorius ea quæ ad principem pertinent ostendit
his verbis, Summum bonum est in regibus iustitiam co-
lere, ac sua cuique iura seruare, & in subditos non sinere
quod potestatis est fieri, sed quod æquum est custodire.
Idem, Tunc regnum bene regitur, cum regnandi gloria
animo non dominatur. Item, Bernardus. Restringen-
da sub ratione potestas est, nec quicquam agendum est
prius quàm concitata ad tranquillitatem mens redeat:
quoniam commotionis tempore iustum ira putat quod
fecerit.

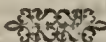
Secundus liber eruditionis principum explicit.
Benedictus Deus qui incæpit
& compleuit.
Amen.

INCIPIT

INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI TERTII.

Expliciunt capitula.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

PROOEMIVM.

Stensum est in praecedenti libro, quomodo princeps habere se debeat ad eũ qui est super eum, scilicet ad Deum, vel eius Ecclesiam: in hoc tertio libro ostendetur, quomodo princeps habere se debeat ad seipsum. Cauendũ est principi primo, ne circa alios occupatus seipsum negligat. Secundo ne relictis aliquibus vitijs, aliqua vitia retineat quibus pereat. Tertio, ne subditis suis bona eorum auferat, propter quae ipsos subditos amittat. Principi etiã multum necessarium est vt actionem consideratione praeueniat, prudentia fortitudinem suam cohibeat. Trina consideratione quod facturus est, debet praeuenire, scilicet an liceat, an expediat, an deceat. Frequenter etiam de se debet cogitare quid sit, quis, qualis.

CAP. I.

Ne princeps, se neglecto circa alios occupetur.

SI princeps se neglecto circa alios occupetur stulto labore consumitur, sicut dixit Iethro principi Synagogae Moysi. Vere stultus est labor talis: cum Sapiens dicat, proprium est stultitiae aliena vitia cernere, & sua obliuisci, valde fatuum est quòd princeps se neglecto, alijs intendat, cũ ipse sit in maiori periculo quàm alij. Quanto enim quis in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur, iuxta verbum. Aug. Principi ex omni parte timendum est. Daemones, qui cęlestem altitudinem amiserunt, positis in terrena altitudine inuidentes, eos maxime impugnant: reputantes sibi honorabilius, si eos sibi subiecerint, scientes quòd per eos pluribus poterunt dominari, sicut in exercitu hostes visibiles ducem exercitus capere vel occidere, conantur, eo ꝙ ipso capto, vel occiso exercitus dispergatur. Sic hostes, inuisibiles eũ qui praeest maxime persequuntur. 1. Reg. vlt. Totum pondus pręlij versum est in Saul. De periculo principis require, supra lib. 1. cap. 1. Si neglexerit princeps suam salutem, non deerit qui eius non negliget damnationem, sed eam non negligenter procurabit, cum iuxta verbũ Sapientis inaestimabile bonum sit, suum esse. Multũ est principi nociua occupatio, quae hoc bonum ei aufert. Non est suus, qui in periculo positus sibi intendere non potest: si vult princeps totus esse omnium instar Apostoli qui omnibus omnia factus est, laudabilis est humanitas, sed si plena sit. quomodo autem plena? eo excluso. Ipse homo est ergo vt plena & integra humanitas sit, colligat ipsum intra se sinus, qui omnes recipit: cum omnes eum habeant A sit ipse ex habentibus vnus: si maledictus qui partem suam facit deteriorem: quid ille qui se penitus reddit expertem? Quid prodest principi si vniuersum mundum lucretur, se vnum perdens? Nouerit licet omnia mysteria, lata terrae, alta coeli, profunda maris, si sę nescierit, erit similis aedificanti in fundamento ruinam, non structuram faciens. Non est sapiens, qui non est sapiens in acquisitione salutis: nemo eo ipsi germanior.

CAP. II.

Vt princeps se perfecte scrutetur.

MVltum cauendum est principi ne aliquibus vitijs relictis, vitia aliqua retineat quibus pereat. Sunt aliqui qui de hoc confidentes, quòd sunt continentes, in alijs B vitijs remanent, periculum suum non agnoscentes: superbi enim sunt ventosi, inuidi, iracundi, accidiosi, raptores, mendaces, blasphemi, detractores, malorum fautores, bonorum oppressores, in iudicio personarum acceptatores. Talibus necessarium esset, vt in speculo scripturę sacrae frequenter se suspicerent. Gregor. Specula sunt diuina praecepta, in quibus animae sanctae semper inspiciunt, & si quae sunt in eis fęditates, deprehendunt. Ioan. in Epistolis. Impossibile est quenquam Deo placere, qui quid ei placeat ignorat, fieri potest vt obsequendi voto offendat, si quomodo obsequi debeat ante non didicit. Bernard. Eugenio Papę. admoui speculum, fędus se in eo vultus agnoscat. Inspice ne forte & si sit, vnde merito placeas tibi, etiam in quo debeas displicere, non desit: nolo glorieris testimonio conscientiae. Omnia illi desunt qui nil putat sibi desse. Prin C cipi multum cauenda est personarum acceptio in iudicio: Bernat. Eugenio Papę. Caliginis duę sunt causae, ira & mollior affectus. is indicij censuram eneruat, illa praecipitat. Turbatus prae ira oculus, clementer nil intuetur, suffusus quadam fluxa & muliebri mollicie animus, rectum non videt. Non eris innocens si aut punias eum cui fuerat forte parcendum, aut parcas ei qui fuerat puniendus. Impunitas nociua est valde. Bernar. in lib. de consideratione. Impunitas est incurię soboles insolentiae mater, radix impudentię, transgressionum nutrix. Multum decet principem vt sit sine macula, cum teneat locum eius qui est sine macula, & vult habere ministros sine macula, iuxta illud Ps. 110. Ambulans immaculate hic mihi ministrabit. Populus etiam multum ad eum respicit, vnde ei bene conuenit illud 1. ad Corinth. 3. spectaculum facti sumus mundo: & sic Sapien D tiae 7. dicitur de Christo qui est speculum sine macula: ita ipsi pro possibilitate sua, debent esse speculum sine macula, in quo pure reluceret Christi imago: si macula fuerit in speculo, illam videt qui in eo faciem videre quaerebat: sic si macula fuerit in principe, ad eam respiciet populus, & secundum eam se maculabit. Praeterea macula in principe macula est in gloria, in statu scilicet glorioso, cum perfectio christianę religionis sit immaculatum se custodire ab hoc saeculo, Iacobi primo. Princeps qui super alios est, perfectius hoc debet facere. Et notandum quòd multiplex est macula, quam aliquis contrahit ab hoc saeculo. Prima est superbiae, quę multum timenda est homini: hęc luciferum ipsis sideribus clarius emicantem, in diabolum conuertit: E haec macula multum excaecat oculum cordis Bernard. superbo oculo veritas non videtur. Secunda macula est auaritiae, quae valde deformis est. Sapiens. Tertius auaritia, vitium nullum est. Ecclesiast. 31. cap. Beatus vir qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abijt. Tertia, est macula luxuriae, de qua Ecclesiast. 47. cap. Inclinasti femora tua mulieribus, & paulo post subditur. Dedisti maculam in gloria tua: loquitur ad Salomonem: haec macula valde turpis est: Gregorius, superbia eo quòd minus turpis creditur, minus vitatur, luxuriam eo magis erubescunt homines, quia omnes turpem nouerunt. Quarta, est peccatum gulae de qua habetur in Epistola Iudae hi sunt in epulis suis maculae conuiuantes: varietate enim & delectabili-

stabilitate ciborum, occasio sunt vt conuiuantes cum eis maculentur. Quinta macula est loquacitatis, de qua Iacob. 4. lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus.

CAP. III.

Quòd princeps subditis suis bona eorum non auferat.

MVltum cauendum est principi ne subditis suis bona eorum auferat, propter quod ipsos amittat. Bernar. in libr. de considera. parui deiectique animi est, de subditis non profectum quęrere subditorum, sed quæstum proprium: non mediocris glorię est vox illa Apostoli, Non requiro datum sed fructum. Indecens est valde principi, voluntate pro lege vti. Non est maior Domino suo qui ait, Non veni facere voluntatem meam. Non minus deiecti quàm elati animi est, veluti rationis expertis, non pro ratione sed pro libito agere, nec iudicio agi, sed appetitu. Quid tam bestiale, & tam indignum, cuiuis vtenti ratione, quàm viuere vt pecus? Quis in te rectore omnium, tantam contumeliam naturæ honoris iniuriam ferat sic degenerando, generale opprobrium fecisti tibi proprium. Psalm. 48. Homo cum in honore esset non intellexit comparatus est iumētis insipientibus &c. Quid tam indignum tibi quàm vt totum tenens, non sis contentus toto, nisi minutias quasdam atque exiguas portiones ipsi & tibi creditæ vniuersitatis, tanquam non sint tuę, satagas nescio quomodo, ad huc facere tuas? Vbi etiam meminisse volo te parabolæ Nathan de homine qui centum oues habēs, vnam quæ erat pauperis concupiuit. Hoc quoque veniat factum immo facinus Regis Achab, qui rerum summam tenebat, & vnam vineam affectauit, auertat Deus à te quod ille audiuit, cæcidisti, & possedisti. Non debet princeps subditos cōtemnere, sed ad eos humiliter se habere. Cyprianus. Qualem cupis erga te Deum esse, talis esto ipse erga seruum tuum. Seneca. Cum inferiore sic viuas, quemadmodum superiorem velis tecum viuere. Idem. Quemadmodum stultus est qui equum empturus non ipsum aspicit, sed stratū & frænos, sic stultissimus est qui hominem, aut ex veste, aut ex conditione quæ vestis modo nobis circundata est, existimat. Item, Seneca. Serui sunt, immo homines: serui sunt, immo conserui: serui sunt, immo humiles amici. Video istos qui turpe existimant cum seruo suo cęnare. Virga omne murmur compescitur, tota nocte ieiuni perstant. Sic fit vt isti de domino loquātur, quibus coram domino loqui non licet, at illi quibus non tantum coram dominis sed & cum dominis sermo erat, quorum os non cōsuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem: in conuiuijs loquebantur, sed in tormentis iacebant. Coloss. 3. Domini, quod iustum est & æquum seruis præstate, scientes quoniam & vos Dominum habetis in cœlo. Specialiter princeps debet diligere, & honorare subditos sensatos & fideles. Ecclesiast. 7. Seruus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua. Ibidem 33. cap. Si est seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta.

CAP. IIII.

Quòd princeps actionem consideratione præueniat.

MVltum necessarium est principi vt actionem consideratione præueniat. Ad considerationem monet, Bernar. scribens ad Eugenium populi rectorem, multum commendans eam ipsi his verbis. Non te totum, nec semper des actioni, sed considerationi aliquid tui & cordis, & temporis sequestra. Consideratio ipsius actionis partes benigna præsumptione suas facit quodammodo peragendo & ordinando quæ agenda sunt necessario. Caue ne forte quæ præuisa poterant esse proficua, præcipitata magis fiāt periculo. Consideratio primo ipsum fontem suum, idest, mentem de qua oritur, purificat, deinde regit affectus, dirigit actus, corrigit excessus, componit mores, vitam honestat & ordinat, postremo diuinarum rerum & humanarum scientiam confert. In minori mundo, scilicet homine, est defectus considerationis, quod in maiori mūdo est defectus illuminationis. Tria sunt in maiori mundo ab illuminatione, scilicet decor, directio, & securitas. Deficiente illuminatione decor deest mundo, vel non prodest cum non delectet, eo quòd non videatur, & est confusio, & inordinatio, & nulla securitas: sic in homine si desit consideratio, deest decor honestatis, deest ordinatio. Confusa est enim vita, & in periculo imago existens miseriæ infernalis, vbi non est decor nec ordo, sed horror. Periculum istud verum Solem fecit nasci in mundo isto, iuxta illud Lucæ. 1. Visitauit nos oriens ex alto. Illuminare his qui in tenebris sunt, & in vmbra mortis errant. Imminet mors talibus intus & exterius, iuxta illud Tren. 1. Foris interficit gladius, & domi mors similis est. Qui habent defectum considerationis, inconsiderati volunt, loquuntur, & operantur. Voluntas eorum mortem vitæ prælegit. Eccl. 12. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Item, cum mors & vita sint in manibus linguæ, Prouerb. 15. Si non dirigatur lingua consideratione, mors præeligitur vitæ. Prouerb. 15. Qui custodit os suum, custodit animam suam: qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala. Loquens inconsiderate sentit hæc mala, scilicet conscientiæ remorsionem. Ecclesiast. 20. Qui multis vtitur verbis, lædit animam suam. Item, gratiæ euacuationem. In eodem, Sapiens in verbis amabilem se facit: gratiæ autem fatuorum effundentur. Item, confusionem. Prouerb. 10. Os stulti confusioni proximum est. Ibidem 13. Impius confundit & confundetur. Item, damnationem, Matth. 13. Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Si desit consideratio, præeligitur via ducēs ad mortem viæ quæ ducit ad vitam, & societas quæ ducit in infernum illi quæ ducit in paradisum. Ex consideratione est desertio periculosæ viæ, in Psalm. 118. Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos. Homo consideratione nō vtens est vt animal brutum, vel eo deterior. Bernard. An non tibi bestijs bestialior videtur homo rationem habens, & ratione non vtens? Pecus quidem si ratione se non regat, excusationem habet à natura. Versari debet consideratio nostra circa opera eius qui supra nos est, iuxta illud Ecclesiast. 7. Considera opera Dei, quæ scilicet virtuti diuinæ sunt possibilia non humanæ. Hæc consideratio ad hoc vtilis est, ne ea temere præsumamus, hæc consideratio fidei est: si ipsa desit cum Dei iniuria quod Dei proprium est, ab homine vsurpatur, & creaturæ attribuitur, quod est quasi idolatria. Et si contingat quòd ad exhortationem alicuius aliquis corrigatur, eloquentiæ, & sapientiæ suæ hoc attribuit, & inde gloriam suam, & laudem hominum quærit. Si verò non corrigatur, offenditur, & peccatori indignatur, & irascitur, incorrigibilitatem ipsius, suam contumeliam reputans, non attendens quòd correctio peccatoris non est opus humanæ virtutis, sed diuinæ. Ferens lucernam, non confert visum gradienti: & cibum ministrans, non confert vitam illi cui ministratur: & ad pugnam incitans, non dat virtutem prędiandi, adminiculantia sunt ista, sic prædicator non dat gratiam, qua peccator corrigatur: Deus est qui correctionem operatur. Vnde iuxta verbum Salomonis. Nemo potest corrigere quem ille despicit. Quosdam Deus appretiatur, quos de manu inimica quasi violenter eripit tribulationibus multis: quosdam verò despicit, quos velut fragmenta vasorum, & pānos irreparabiles in luto diuitiarum & delitiarum putrescere permittit. Opera eius qui contra nos est, scilicet diaboli, considerare debemus, vt eorum destructioni intendamus exemplo Saluatoris, qui mundo visibilis apparuit, vt eius exemplo ad horum operum destructionem incitaremur, iuxta illud Ioan. 3. In hoc apparuit

filius

filius Dei, vt dissoluat opera diaboli: ad hoc debet esse stu- A
dium & labor eorum, qui curas habent vt peccata in paro-
chijs eorum destruantur. Isai. 27. cap. Iste omnis fructus, vt
auferatur peccatum eius. Opera etiam nostra frequenter
considerare debemus: distinctè.n. examinabuntur à Deo
etiã verba otiosa. Iob 11. Verebar omnia opera mea, sciens
quòd non parcis delinquenti. Prouer. 13. Astutus conside-
rabit omnes gressus suos. Opera etiam eorum qui sunt in-
ter nos, considerare debemus, vt inde exempla sumamus.
Prouerb. 6. Vade ad formicam, ò piger, & considera vias
eius, & disce sapientiam. Quòd corrigere aliquem Dei sit,
non hominis, intelligebat qui dicebat. Sana me Domine,
& sanabor, Hiere. 17. Si cupiditas cor hominis occupaue-
rit, nunquam sanabitur cor illud sine Dei operatione, si-
cut ex verbis patet Domini, Matth. 19. qui ait, cum iuue-
nis habens multas possessiones abijsset tristis audito verbo
ipsius de contemptu diuitiarum, Amen dico vobis, diues B
difficile intrabit in regnum cœlorum. Item, facilius est ca-
melum intrare per foramen acus, quàm diuitem in regnũ
cœlorum, & cum hoc audito dixissent discipuli, Quis po-
terit saluus esse? Respondit. Apud homines impossibile est
vt scilicet per se à suis cupiditatibus conuertantur: apud
Deum omnia possibilia sunt. Idem intelligendum est de
alijs corruptionibus. Si enim amor illicitus alicuius mulie-
ris cor occupauit, sine virtute diuina nõ sanabitur, Isai. 43.
Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Oseæ. 13.
Perditio tua Israel, tantum ex me auxilium tuum. Iob 13.
Quis potest facere mundum de immundo conceptum se-
mine? nonne tu qui solus es? Eccl. 21. Quasi rhomphæa bis
acuta omnis iniquitas plagæ illius, non est sanitas, virtute
scilicet humana: sicut ad Deum pertinet creatio, ita recrea- C
tio. Peccatum hominem ad nihilum redigit, & quodam-
modo ad deterius. Bonum etiam esset ei si natus non fuis-
set, vel nihil omnino fuisset, nisi correctio secutura sit: vn-
de virtutis diuinæ non humanæ est ad statum bonum il-
lum reducere, cum gratia sit supra naturam, & solius Dei
sit naturam animæ in esse perducere, ipsius solum erit gra-
tiam infundere, in Psal. 83. Gratiam & gloriam dabit Do-
minus, Iacob. 1. Omne datum optimum, & omne donum
perfectum desursum est. Non sufficiunt ad correctionem
verbera, quæ sunt maioris efficaciæ quàm verba, iuxta il-
lud Prouerb. 27. Si contuderis stultum in pila quasi ptisa-
nas, desuper feriente pilo, non aufertur ab eo stultitia eius:
multominus ad eorum correctionem sufficit verbi exhor-
tatio, cor non sanat nisi quod cor intrat. Nõ fit correctio D
sine gratia, quæ est immediate à Deo, cum datur gratia,
datur spiritus, scilicet, qui non datur nisi à Deo, cum sit
donum optimum: cum gratia datur, fit filius Dei cui da-
tur. Datur ei ius regni, pœna æterna remittitur, quæ om-
nia ad Deum constat pertinere. Multũ necessaria est prin-
cipi, vt prudentia fortitudinem suam cohibeat. Bernard.
Eugenio Papæ. Aduerte suauissimum amplexum virtu-
tum, atque alteram pendere ex altera, matrem fortitudi-
nis esse prudentiam: nec fortitudinem esse, sed temerita-
tem quemlibet ausum, quem non parturiuit prudentia.
Hæc item est, quæ inter necessitates & voluptates media,
quasi quædam arbitra sedens, vtrinque certis limitibus di-
sterminat fines, istis assignans, & præbens quod satis est,
illis quod minus est demens, & sic ex alterutro tertiam E
formans virtutem, quam dicunt temperantiam, nem-
pe intemperantem ipsa consideratio censet tam eum qui
necessarijs pertinaciter demit, quàm qui indulget super-
fluis. Non est temperantia in solis resecandis superfluis,
est & in admittendis necessarijs, tamen de iustitia necesse
est mentem consideratione præueniri, vt se formet in ea.
Se enim necesse est prius cogitet, vt ex se normã ducat iu-
stitiæ, non factura vtique alteri quod sibi nolit fieri, nec
quod sibi fieri velit alteri negatura. Non est laudabilis in
principe nimia audacia. Bernar. in libr. de consideratione.
Ego multo mihi tutius iudico apud maiestatem timidi-
tate, quàm temeritate periclitari.

CAP. V.

Quòd princeps trina consideratione quod facturus est, præueniat.

PRinceps quod facturus est, trina consideratione debet
præuenire, scilicet an liceat, an expediat, an deceat. 1. ad
Corint. 10. Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt,
loquitur Apostolus de comestione eorum quæ immola-
ta sunt idolis, vt non omnia quæ licent expediunt, idest,
adiuuant in cursu prædicationis, sed magis impediunt. Ec-
clesiast. 37. Non omnia omnibus expediunt: & subditur
ab Apostolo ad explanationem, omnia mihi licent, sed nõ
omnia ædificant: licent omnia potestate liberi arbitrij, &
doctrina legis naturalis qua omnia munda sunt. Domini
est terra & plenitudo eius. Vnde licet omnia comedere, sed
ad vitandum scandalum proximi, à tali comestione absti-
nendum est. Prouerb. 13. Sapiens mulier ædificat domum
suam. Insipiens extructam quoque destruet manibus: &
subdit Apostolus. Nemo quod suum est quærat, supple tan-
tum. 1. Corinth. 13. Charitas non quærit quæ sua sunt tan-
tum, vt dicit August. ibi. Philippens. 2. Non quæ sua sunt
singuli considerantes, sed quæ aliorum. Siquis tamen obij-
ciat de cibis prohibitis populo Iudæorum, Leuit. 11. cap.
& Deutero. 14. Dicendum, quòd illi cibi non fuerunt pro-
hibiti propter se, sed in onus populi, & propter significa-
tionem, & ad restringendum peccatum gulæ, quod in po-
pulo illo multum regnabat. Apostolus etiam reuocauit
prohibitionem illam, Tit. 1. dicens. Omnia munda mun-
dis. Cum princeps considerare habeat, an deceat quod fa-
cturus est, quod ad disciplinam pertinet, sciendum quòd
secundum Hugo. de Sancto Victo. disciplina est omnium
membrorum motus ordinatus, & dispositio decens in om-
ni habitu & actione. Idem. Disciplina est conuersatio bo-
na, & honesta, cui parum est non mala facere, sed studet
in his quæ bene agit, per cuncta irreprehensibilis appare-
re. Hęc descriptio videtur esse sumpta ex verbis Augustini,
dicentis in incessu, statu, habitu, & in omnibus motibus
vestris non fiat quod cuiusquam offendat aspectum, sed
quod vestram deceat sanctitatem. Ista disciplina idem vi-
detur esse quod modestia, de qua loquitur Philoso. Cuius
est decorem, seu decentiam seruare in exteriori conuersa-
tione, & est decor iste respectu hominum. Ad videndum
autem vtrum aliquid sit decorum, seu decens, vel non, at-
tendendum est an sit naturæ consentaneum, & an sit per-
sonæ dignum, quæ hoc agit, vel cum qua agitur. Attenden-
dum est etiam ad congruentiam temporis, vel loci. Decor
est in homine quod est consentaneum excellenti naturæ
hominis, & est aliquid indecens in homine quod non esset
indecens in bruto. Item, aliquid indecens est in persona
prælati, quod non esset indecens in persona priuata. Item,
aliquid indecens est in religioso, quod non esset in perso-
na seculari. Item aliquid est indecens congruentia tempo-
ris, secundum illud Ecclesiast. 20. Ex ore fatui reprobabi-
tur parabola, quia non dicit illam in tempore suo. Ratio-
ne etiam loci aliquid est indecens, vt cum in sacro loco ali-
quid fit indecenter, quod alibi fieret decenter: sacro loco
magna est exhibenda reuerentia. Et notandum quòd reue-
reri multipliciter accipitur: aliquando enim dicit motum
qui est fugiendo, seu resiliendo ab altitudine alicuius rei
in propriam paruitatem, & vocatur motus iste motus re-
uerentiæ, & huic motui interiori respondet exterius elon-
gatio, vel fuga, qua humiles prius elongant se ab his qui
sunt in potestate positi non audentes eis appropinquare,
quoniam reuereri dicit honorem quem aliquis exhibet al-
teri gratia dignitatis, ad ostendendum quòd ipse subie-
ctus sit ei, & paratus voluntatem eius sequi, vt est assur-
gere venienti, assistere sedenti, inclinare transeunti, in-
cedentem sequi: & genuflexio exhibetur, & honor alicui
propter prioritatem temporis, vel naturæ dignitatem, vel
excellentiam in aliqua gratia. Propter superioritatem ex-
hibetur honor, iuxta illud Roman. decimotertio capitu.

Cui honorem honorem. 1. Petr. 2. Regem honorificate. Item, propter prioritatem temporis, vt Leuit. 19. Coram ca no capite consurge, & honora præsentiam senis. Item, propter dignitatem naturæ, vt Exo. 20. Honora patrem tuum & matrem tuam. & Malac. 1. Si ego pater, vbi honor meus? Propter excellentiam in aliqua gratia honor exhibendus est omnibus. Debemus enim credere quòd omnes excedunt in aliqua gratia. 1. Pet. 1. Omnes honorate. Ro. 2. honore inuicem præuenientes. Phil. 2. In humilitate superiores sibiinuicem arbitrantes. Augustin. Non hoc ita debemus arbitrari, vt nos æstimare fingamus, sed vere æstimemus aliquid posse esse occultum in aliquo, quo nobis superior sit, etiam si bonum nostrum, quo illo videmur superiores esse, non sit occultum. Et notandum quòd dignissima species honoris creaturæ exhibendi, est honor qui debetur humanæ naturæ, quam filius Dei assumpsit: specialiter verò est honoranda humana natura in Christo propter inhonorationem quam in cruce sustinuit, iuxta illud Phil. 2. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum. Propter hoc ex institutione Ecclesiæ fit adoratio crucis, in qua is cui exhibetur honor, ille est Christus passus: ignominia verò crucis est causa illius adorationis. De adoratione humanæ naturæ à filio Dei assumptæ dicit August. super illud, Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Scabellum est quod in Christo terra est id est caro, quæ sine impietate adoratur. Post naturam humanam à filio Dei assumptam exhibendus est honor Beatæ Virgini, in qua, & ex qua filius Dei carnem assumpsit. Damas. Dei genetricis imaginem non materiam, sed figuram adoramus, figuram hic intellige figuratum, seu significatum per imaginem, & subdit Damascenus. Honor enim qui est ad ipsam, ad eum qui ex ea incarnatus est, reducitur. Hoc dicit ideo, quia mater propter filium honoratur. Tertio, exhibendus est honor beatis angelis & sanctis qui sunt in statu gloriæ ab his qui sunt in statu miseriæ: status enim miseriæ inferior est statu gloriæ. Matth. 11. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista: qui autem minor est in regno cœlorum, maior est illo. Quarto, exhibendus est honor his qui præsunt in ecclesia militante, qui scilicet sunt in gradu superiori ab his qui sunt in gradu inferiori. Qui enim præsunt, sunt in loco Dei, ideo honor eis exhibendus est, vnde & Dij vocantur. Exod. 23. Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices. Præcipue honor exhibendus est his qui præsunt quantum ad spiritualia, iuxta illud 1. Timot. 5. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Quinto, honor exhibendus est amicis Dei, & in statu viæ qui sunt notæ sanctitatis: vnde qui se reputant peccatores, cum genu flexione suffragia solent petere à talibus: status enim eorum secundum suam reputationem est inferior statu aliorum, sicut status serui à statu Domini, vel filij: filius domini à seruis Dominus vocari solet. Mat. 15. Non est bonum sumere panem filiorum, & dare canibus. Canes vocant peccatores: filios, iustos: & subditur. Nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Intelligit illos dominos, qui primo vocati sunt filij. De hoc honore, dicitur ad Ecclesiam, Isa. 49. Vultu in terram demisso adorabunt te. Et notandum quòd reuerentia quæ debetur rebus Deo dicatis, vt templo, vel cœmiterio, vel his quæ pertinent ad ornatum templi, vel sancto tempori, videtur esse quidam timor quo timemus intrare templú illotí, vel non sanctificati, vel appropinquare altari, vel alijs rebus sacris, vel inquinare nos in loco sancto, vel commina opera ibi exercere. De hoc timore habetur. Gen. 28. Quàm terribilis est locus iste? non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cœli. Mal. 2. Leui à facie nominis mei pauebat. Cum dominus sanctus sit in sanctitate, vult appropinquari ad eius ministerium Exo. 28. Aaron sanctificatus ministret mihi: qui verò Deum non ostendit sanctum ad ministerium eius in

F sanctitate appropinquando, ipse ostendet eum sanctum pro immunditia sua pœnam à Deo recipiendo. Leuit. 10. Arreptis Nadab, & Abiud filij Aaron turibulis imposuerunt ignem, & incensum, insuper offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat, egressusque ignis à Deo, deuorauit eos, dixitque Moyses. Hoc est quod loquutus est Dominus, Sanctificabor in his qui appropinquant mihi. Non legitur Christum in euangelio tantam iram per zelum ostendisse, quantum ostendit cum vidit quòd templo non exhibebatur debita reuerentia Io. 2. & Matth. 21. Tunc impletum est illud, Zelus domus tuæ comedit me. Matth. 11. legitur quod non sinebat vt quisquam transferret vas per templum. post illud verbum Apostoli, Omnia mihi licent, subdit Apostolus, Si cum gratia participo, quid blasphemor? id est, cur cado in blasphemiam imperitorum, pro eo quòd gratias ago? siue ergo manducatis, siue bibitis, siue al ud quid facitis, omnia in Dei gloriam facite, id est, in laudem Dei. Ambr. Cum in-

G uocatione creatoris, vt in actibus & conuersatione nostra laudetur Deus. August. Si hæc recte fiunt, laudes Dei sunt. Idem. Cum laudatur Deus de bono opere tuo, Deum laudas: & cum blasphematur Deus de malo opere tuo, deum blasphemas. Item idem, Si quod manducas & bibis, ad refectionem corporis sumis, reparationemque membrorum suorum, gratias agens ei qui tibi præbuit mortalis & fragilis supplemétorum solatia, cibus tuus & potus laudat Deum: si verò modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedas, & vinolentia te ingurgites, quantumlibet laudes Dei lingua tua sonet, vita blasphemas. De his qui sine benedictione & gratiarum actione eleemosynarum col-

H lationem comedunt, dicitur in canonica Iudæ. Hi sunt in epulis suis cum maculæ, conuiuantes sine timore, semetipsos pascentes.

CAP. VI.

Quòd princeps frequenter cogitet de se quid sit, quis, qualis.

FRequenter debet princeps cogitare de se quid sit, quis, qualis: quid in natura, quis in persona, qualis in moribus. Quid, verbi gratia homo: quis, rector, vel princeps, qualis benignus, mansuetus, & similis. In diffinitione hominis qui est animal rationale mortale considerantí is occurret fructus, vt mortale quod est rationale humiliet, &

I rursum rationale mortale confortet, quorum neutrum erit contemptum homini circumspecto. Multum amanda est humilitas principi, vnde ad eam admonet Ecclesiast. 3. Quanto maior magnus es, humilia te in omnibus. Humilitas in maioribus est laudabilior, Deo gratior, & ipsis vtilior. Ber. in lib. de consideratione. Cum omni indifferenter personæ humilitas sit quædam turris fortitudinis à facie inimici, nescio quo pacto vis eius maior in maioribus, & clarior in clarioribus comprobatur. Idem. Non altum sapere, sed humilibus consentire nil Deo charius, vel rarius apud homines. Greg. in moral. Mirum est cum in cordibus sublimium regnat humilitas morum. Bern. Non est magnum esse humilem in abiectione, magna prorsus & rara virtus humilitas honorata. Idem loquens de illo verbo

K Matth. 3. quod dixit Saluator præcursori. Sine modo, sic decet nos implere omnem iustitiam, sic plane sic decet, vt vincat, & humilitate quem sublimitate vincebat. Humiles Deus ad principatum elipit, superbientes verò abijcit 1. Reg. 15. dictum est Sauli. Non ne cum paruulus esses in oculis tuis caput in tribubus Israel factus es? Saul abscondit se domi cum quæreretur in regem. 1. Reg. 10. & de Dauid sublimando in regem dicitur ibidem 16. Abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico. Moyses humilis princeps constituitur à Domino Exo. 3. Quis sum ego, ait Moyses, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israel ex Aegypto. Iob. 5. Ponis humiles in sublime. Ibidem. 33. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Humilitas præparat ad sapientiam,

pientiam, quam conſtat principi multum eſſe neceſſariam. Ber. in lib. de conſideratione. Simia in tecto rex fatuus in ſolio ſedens. Prouerb. 11. Vbi humilitas, ibi ſapientia. Mat. 11. Reuelaſti ea paruulis. Ptolomæus Philoſophus. Inter ſapientes eſt ſapientior qui exiſtit humilior. Beda. Humilitas eſt clauis ſcientiæ. Gregor. Prima ſtultitia angeli fuit elatio cordis. Vera ſapientia efficitur hominis humilitas ſuæ æſtimationis. Humilitas facit principem diligi. Chryſoſt. Nutrix dilectionis eſt humilitas: odij mater eſt ſuperbia. Bernar. Sola virtus humilitatis læſæ eſt reparatio charitatis.

CAP. VII.

Quòd humilitas eſt aſtutiſſima.

HVmilitas eſt aſtutiſsima, ſicut apparere poteſt in diuiſione mundi, quam ipſa facit cum ſuperbia. Humilitas accipit in terra, ſuperbia extra: vnde ſuper illud. Io. 6. Eum qui venit ad me non eijciam foras, ſic habetur. Superbiæ eſt foras eijci, quæ nihil habet in bono interiori nec hic, nec in futuro, Seneca. Sapiens in terra, ſe omne bonum terminabit. Ad humiles peròinet illud. Gloria noſtra, hoc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. 2. Cor. 1. Humilitas vult habere croſſellum, ſuperbia operimento contecta eſt. Humilitas vult habere nucleum, ſuperbia verò corticem: humilitas accipit imum, ſuperbia verò altum: hæc montes vult habere, illa verò valles, ideo ſuperbia habet vẽtum. Perflant enim altiſsima venti, habet etiam ariditatem, iuxta illud Auguſtini, Alta ſiccantur, ima replentur. Habet duritiem & ſterilitatem, & propinqua eſt præcipitio. Ber. Facile eſt ſe in alio continentem obſtupeſcere, & de vita periclitari: oppoſita verò his habet humilitas. Superbia accipit florem, iuxta illud, Leuit. 28. Date flores Moab, Moab interpretatur ex patre, & ſignificat ſuperbos qui de paterna nobilitate gloriantur, humilitas verò accipit fructum. Superbia accipit pulchrum, humilitas bonum: ſuperbia accipit paleam, & humilitas granum: ſuperbia accipit imaginem, ſiue picturam honeſtatis, humilitas verò honeſtatem. Sapiens. Apud ſapientes ſunt honeſta, apud vulgus ſimulacra rerum honeſtarum, opera ſcilicet in mortali, & cum ſiniſtra intentione facta: ſuperbia quod eſt contentionis, humilitas verò quod eſt pacis. Humilitas recumbit in nouiſsimo loco, iuxta illud Saluatoris Luc. 14. ſuperbia verò gloriam quærit: gloria verò res cõtentionis eſt. Cum vnus laudat ſuperbiam, duo eum vituperant. Humilitas laudem fugit: laus verò ſequitur eam tanquàm laude dignam. Econtrario ſuperbus laudem ſequitur, laus verò fugit eum tanquàm laude indignum. Superbia in ore hominum ſe & ſua ponit, ideo non eſt mirum ſi morſum detractionis frequenter ibi ſentit: humilitas verò altiſsimum ponit refugium ſuum. Ipſa enim dicit illud. 1. Cor. 4. Qui iudicat me, Dominus eſt, ideo morſus detractionum cauſa non attingit: humilitas verò turris fortiſsima eſt, iuxta verbum Ber. Ideo multum neceſſaria eſt principi, qui eſt in maiori periculo quàm cæteri. Multum cauendum eſt principi ne ſuperbiat de multitudine populi cui præeſt. Rex Xerſes cum coram ſe videret exercitum ſuum multitudinis innumerabilis, attendens quòd totus ille exercitus infra centum annos in puluerem conuertendus eſſet, dixiſſe fertur, regem tanti exercitus & tam fortis me vocant homines, ego verò fateor me regem pulueris. Princeps tanquàm prudens non ſolum quod ſitum eſt ante oculos debet intueri, ſed quod & futurum eſt, quod ita certum eſt ac ſi iam fuiſſet. Cum obſediſſet Senacherib Hieruſalem, eadem nocte Angelus Domini percuſsit in caſtris Aſsyriorum. 185. millia. Porro Hieroſolymitæ videntes ſtragem hoſtium, egreſsi ſunt & ſpoliauerũt caſtra, ſpolia verò mortuorum tollentes excuſſerunt ex eis puluerem tantum. Nã ignis diuinus latenter eorum corda incinerauerat. Talis eſt principi ſapienti ſuus exercitus, qui non ſolum præſentia, ſed & futura intuetur, ideo de illo non ſuperbit. Humi-

A

litas ſupplet in homine defectus aliorum bonorum. Ber. Apud Dominum, fratres, ius habere non poſſumus, quoniam in multis offendimus omnes, ſed nec fallere eum, ipſe enim nouit abſcondita cordis: quanto magis opera manifeſtantur: nec reſiſtere viribus quoniam omnipotens eſt. Quid ergo reſtat niſi ad humilitatis remedia tota mente confugere, & quicquid in alijs minus habemus, de ea ſupplere? Debet princeps attendere quis ſit, quoniam alijs eſt prælatus: ſed cum hoc etiam debet cogitare humilem ſtatum, vnde ad hoc aſſumptus eſt, & infirmitatem quam habet, qua cæteris infirmior eſt, ne euaneſcat ſalubris copula, vt cogitans ſe ſummum, attendat pariter ſe cinerem viliſsimum non tantum fuiſſe, ſed eſſe. Imitetur cogitatione naturam,

B

imitetur etiam, quod dignius eſt, actorem naturæ ſumma imaque conlocians. Nonne enim in parte hominis viliſsimo vitæ ſpiraculum colligauit? Nonne actor naturæ in ſua parte verbum limumque contemperauit? Multum timenda eſt principi proſperitas: incautis enim proſperitas eſt ad diſciplinam quod ignis ad ceram, quod ſolis radius ad niuem, vel glaciem. Sanctus Dauid, ſapiens Salamon fuit, ſed blandientibus nimia ſecundis rebus, alter ex parte, alter ex toto deſipuit. Magnus, qui incidens in aduerſa, non excidit vel parum à ſapientia: nec minor cui præſens felicitas ſi arriſit, non irriſit; quamquam facilius inueneris qui ſapientiã retinuerit contraria ſibi fortuna, quàm qui propitia non perdiderit. Tullius in prima rhetorica, Difficile eſt illi virtutes habere, qui ſecunda ſemper fortuna vſus ſit. Conſiderare etiam debet princeps qualis ipſe ſit.

C

Hæc conſideratio tenet eum in ſe, nec ſinit eum à ſe euolare, nec ambulare in magnis ſuper ſe. In ſe debet conſiſtere nõ infra deijci, non ſupra attolli, non euadere longius, nõ extendi in latius: longum dico cum ſibi homo promittit vitam longiorem, cum ſuperfluis animus extenditur curis: altum, cum de ſe plus præſumit: profundum, cum ſe plus deijcit, longitudo extremum habere ſolet, dilatatio ſciſſuram, altitudo ruinam, profundum abſorptionem. In hoc fortis non deiicietur, prudens longioris vitæ non abducitur incerto, modeſtus moderabitur, curas, temperabit à ſuperfluis, non deerit neceſſarijs. Multum cauenda eſt principi otioſitas mater nugarum, nouerca virtutum. Cum omnia ad humilitatem hominem incitent, mirum eſt quomodo humiles non ſumus, & quomodo adhuc in nobis ſuperbiam retineamus.

D

ARTIC. VIII.

De incitantibus ad humilitatem.

INcitat nos ad humilitatem terra infimum elemẽtorum, quam cum inſpicimus, quaſi cœmiterium & ſepulchrum noſtrum videmus, quia in terram reuerſuri ſumus, iuxta illud Gen. 3. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua ſumptus es. Terra quæ nunc eſt ſub pedibus noſtris, quandoque futura eſt ſuper caput noſtrum. Ad humilitatem etiam incitare nos poteſt, quòd tantum terra indigemus. Ipſa eſt quæ nos ſuſtentat ſi ipſa diſrupta fuerit ſub pedibus noſtris, ſicut fuit ſub pedibus

E

Datã & Abiron Num. 16. viui in infernum deſcendemus, ipſa ẽt miro modo Dei virtute ex ſe producit vnde paſcimur: quod ſi non faceret, fame periremus. Item, ſi ligna nõ produceret, quibus poſſemus nos calefacere, periremus frigore. Aer ẽt ad humilitatem multum nos incitat, ſi attendamus quòd ſine aere nec ad momentũ poſſumus viuere. Niſi n. ad cordis refrigerium aerem attrahamus, ſuffocamur. Itẽ, ſi aer à vento frigido commotus fuerit, multum nos affligit: ſi peſtilens fuerit, nos interficit. Aqua etiam materiam humilitatis magnam nobis miniſtrat, quæ ſi defuerit, immundi erimus, & terra exiſtẽte arida & ſterili fame peribimus. Ignis etiam ad humilitatem nos incitat, qui ſi nobis defuerit, vnde cibaria noſtra coquamus, & nos calefaciamus, non habebimus, & fame & frigore peribimus. Pro-

pterea

pterea ignis paratus est in tormentum impijs. Deuter. 32.
Ignis succensus in furore meo, & ardebit vsque ad inferni
nouissima. Quomodo ergo superbit homo facinorosus,
ad cuius combustionem fornax iam succensa est? In terra
& eis que de terra nascuntur, & brutis animalibus multam
materiã humilitatis inuenimus, cum multa bona habeant,
quibus nos caremus, vt est fulgor auri, pulchritudo florum
Matth. 6. Considerate lilia agri quomodo crescunt, non
laborant, neque nent. Dico autem vobis quoniam nec Sa
lomõ in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis.
In auibus etiã est suauitas cantus sine magisterio alicuius
creaturę, ad quam suauitatem homo multis annis edoctus
non potest pertingere. Item, inuenitur in brutis velocitas,
fortitudo, pulchritudo, vestitus abundans. Hominem verò
ab eis oportet mendicare, vnde nuditatem cooperiat, &
pulchritudinem suam ornet, & tarditatem suam & debili-
tatem suam iuuet. In luminaribus etiam cœli magnam
materiam illuminandi nos habemus, quorum luce multũ
indigemus: sine luce enim oculi nostri sunt inutiles. In
nobis multas causas humiliationis inuenimus & ex parte
corporis, & ex parte animæ. Ex parte corporis siue respicia-
mus eius originem, siue finem, siue statum eius pręsentem.
Bern. Vide vnde venis, & erubesce vbi es, & ingemisce quo
vadis, & contremisce. Si attendatur vnde corpus venit, in-
uenitur quòd ex putredine. Iob. 17. Putredini dixi pater
meus es. Si attendatur ad quem finem deueniat, puluis &
cinis fit. Gen. 3. Puluis es, & in puluerem reuerteris. Item,
Gen. 18. dixit Abraham. Loquar ad Dominum meum, cũ
sim puluis & cinis. Non est mirum si miles erigat se contra
Dominum suum, qui habet castrum super rupem inexpu-
gnabile: sed valde fatuus est qui non habet domicilium,
nisi de palea, quæ facillime potest comburi, si contra do-
minum suum potentem se erigat: sic homo fatuissimus
est, cuius habitatio scilicet corpus, ad calorem febrilem in
ignem redigitur, nec ad eius incinerationem ignis requi-
ritur, si cõtra Deum se erigat. Multum deberet hominem
humiliare corpus spiritui ad ipsius humiliationem datum,
quod est saccus stercorum, & materia vermiũ, iuxta illud
Machab. 2. vbi dicitur de peccatore. Gloria eius est stercus
& vermis. Ipse vnde cõfundi debuit, gloriatur. Statum præ-
sentem corporis attendebat, qui dicebat. Humiliatio tua
in medio tui, Micheæ. 2. & Hierony. Quomodo superbiat
qui semper secum sentinam portat? Ex parte animæ mul-
tas causas humiliationis possumus inuenire. Aut enim sci-
mus nos esse in mortali, aut non: si sic in inferiori statu su-
mus quàm canis, vel porcus, vel bufo, cum simus debitores
duplicis mortis, scilicet temporalis & æternæ: illa verò vni
cam mortem debeant. Item, miseriam habemus culpæ &
pœnæ. Si verò nesciat se esse in mortali, nescit tamen se esse
in statu salutis, scit se aliquando fuisse in statu damnatio-
nis, & nescit vtrum adhuc peccatum sit sibi dimisum. Eccl.
9. Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei:
& tamẽ nescit homo vtrum amore vel odio dignus sit, sed
omnia in futurum reseruantur incerta. Greg. ad hoc. Cun-
cta nobis de meritis nostris incerta sunt, vt vnam certam
gratiam teneamus humilitatem, etiam si sciremus nos esse
in statu salutis. Ad humilitatem nostram possent ista vale-
re negligentia proficiendi, quam in nobis videmus, diffi-
cultas standi, facilitas cadendi: ad sibilum enim vnius ver-
bi deijcitur aliquis, difficultas resurgendi, debilitas vitia
minima vincendi. Item, in eis quæ sunt iuxta nos multam
materiam humiliationis inuenimus. Si attendamus mul-
tos de fratribus nostris esse leprosos, multos cecos, multos
paralyticos, multos mendicos, & alijs miserijs afflictos. Itẽ
magnam materiam humiliationis inuenimus, si attenda-
mus eos qui contra nos sunt, scilicet hostes inuisibiles, qui
& fortiores & astutiores nobis sunt, & nos strangularent,
si Deus hoc eis permitteret. Tren. 3. Misericordia Domini
quia non sumus consumpti. Item, supra nos causas humi-
liationis inuenire possumus, si attendamus Dei omnipo-
tentiam paratam ad vindictam superborum. Tribus de

F causis solet aliquis se inclinare, vel dimittere, vel quia gla-
dius eius capiti imminet, vel quia trãsiturus est per ostium
humile, vel propter societatem alicuius magnæ personæ,
quam ad terram videt sedere: similibus causis debet homo
per humilitatem se inclinare, si per superbiam se erexerit.
Gladius omnipotentis Dei est euaginatus super caput eius
1. Pet. 5. Humiliamini sub manu potentis Dei. Item, neces-
se habet per ostium humile paradisi intrare. August. super
Io. 10. Ego sum ostium: ostium humile est: si sano capite
volumus intrare, oportet caput demittere. Item, Altissimus
in mundo isto & sancti valde se humiliter habuerũt. Mat.
10. Sufficit seruo si sit sicut Dominus eius. & Io. 15. Me-
mentote sermonis mei, quem ego dixi vobis. Non est ser-
uus maior Domino suo. Et bona & mala nostra debent
G nos humiliare. In bonis non verum dominium, sed onus &
periculum habemus, pro illis censum debemus, & nõ so-
lum illa perdere, sed etiam pro illis perdi possumus. Mala
verò nostra, si sint mortalia peccata, multum debent nos
humiliare, cum pro illis patibulo infernali adiudicati si-
mus. Mirum est, cum habeamus tot humiliantia, quomo-
do remanet in nobis superbia? O mira vanitas, O mira fa-
tuitas cordis nostri, cuius elationem perfectè dimittere, cu
ius ceruicosos motus omnino domare humilitatis mate-
ria tanta non sufficit, quin adhuc superbiat terra & cinis.

CAP. IX.

De Mortis memoria.

ET notandum quòd multum valet ad humilitatem,
H mortis memoria, sicut docet Ecclesia in principio qua
dragesimæ capitibus fidelium cineres imponens, dicens.
Memento quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Debet ho
mo se cinerem reputare & ex parte animæ, & ex parte cor-
poris. Ex parte corporis propter propinquitatem & certi-
tudinem quam habet ad hoc quòd in cinerem redigatur.
Sic. n. loqui solet scriptura sacra, vt aliquid quod futurum
est, dicat iã esse propter propinquitatem & certitudinem.
Greg. Fere se mortuum considerat qui se moriturum non
ignorat. Ro. 8. Corpus mortuum est propter peccatum, id
est, necessitati moriendi addictum. Quantum verò ad ani-
mam, debet homo se cinerem reputare quantum ad tria.
Primo, quantum ad vilitatem: cinis valde est vilis, licet
materia ex qua factus est fuerit pretiosa, sic qui est in statu
peccati quasi nullius valoris est respectu valoris in quo erat
I ante peccatum. In Psal. 14. Ad nihilum deductus est in con
spectu eius malignus. Immo minus quàm nihil videtur es-
se: melius enim esset ei non esse, quàm malum esse, si in ma
litia perseueret. Secundo, quantum ad hoc quod cinis non
potest resistere modico flatui quin ab eo dispergatur: sic
peccator non potest resistere sibilo verbi modici, iuxta il-
lud. Psal. 1. Non sic impij non sic, sed tãquàm puluis quem
proijcit ventus. Tertio, quantum ad hoc quòd sicut cinis
non potest ex se redire ad statum materiæ vnde factus est,
sed sola Dei virtute, sic peccator non potest reduci ad sta-
tum bonum nisi Dei virtute. Principi qui iam habet coro-
nam temporalem, & cui desideranda est æterna, multum
expedit vt sua reputatione cinis sit: pro cinere enim coro-
k na promittitur. Isa. 61. Ad annuntiandum mansuetis misit
me, vt darem coronam eis pro cinere. Multum est vtilis
mortis memoria. Eccle. 7. In omnibus operibus tuis memo
rare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Hierony.
in epistolis. Platonis est sententia, Omnium sapientum vitã
meditationem esse mortis. Sap. Summa philosophia est as-
sidua mortis meditatio. Specialiter mortis memoria iuue-
ni est necessaria, vnde post illud Tre. 3. Bonum est viro cũ
portauerit iugum in adolescentia sua, subditur. Ponet in
puluere os suum. Os sapientum est in corde ipsorum. Eccl.
25. Os ergo in puluere ponit qui cogitat quòd puluis sit. In
hac meditatione proijcienda est cupiditas, & vanitas sæcu-
li: vnde Leui. 1. præcepit Dominus vt faciẽs holocaustum
de turturibus, vel pullis columbę, proijceret vesiculam gut-
turis,

turis,& plumas in locum cinerum. Holocaustum facit de turture, qui dat se Deo vt ei seruiat in claustro: de columba facit holocaustum, qui dat se Deo vt ei seruiat in mundo. Turtur enim amat solitudinem, columba gregatim volat. Vesicula gutturis, quæ est quasi horreum auium, cupiditatem designat, pluma verò leuitatem. In loco cinerum vesiculam proijcit, qui consideratione mortis suæ cupiditatem à se abijcit non curans acquirere quæ in breui perdat, & à quibus perdatur. Bern. Vtinam congregata tantum perirent, & non congregator eorum. Tolerabilius esset insudare labori perituro quàm perempto. Plumam in locum cinerum proijcit, qui consideratione mortis vanitatem huius mundi refugit, intelligens fatuum esse in via ad mortem gaudere. Augustin. Nihil aliud est tempus præsentis vitæ quàm cursus ad mortem. Memoria mortis valet ad contemptum mundi. Hierony. Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum. Ecclesiast. 11. Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, & dierum multorum, qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita. In morte vanitatis arguitur omne quod est in mundo, scilicet concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Concupiscentia oculorum in hoc quòd homo nudus reuertitur in terram. Iob. 1. Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. Manifeste apparet quòd fatuum fuit tantum concupiscere terrena, cum spoliandus esset eis. Concupiscentia carnis in hoc quòd corpus delicate nutritum vermibus esca datur, satis apparet in hoc quòd delitiæ non sunt quærendæ carni: non multum curandum est qualem escam vermes comesturi sint. Superbia vitæ in hoc quòd ille qui volebat esse super homines, ponitur sub terra, & ambulant super eum porci & canes. Satis ex hoc apparet, quòd valde fatuum fuit velle esse super alios. Qui vult nauem regere, ponit se in fine nauis: sic sapiens consideratione finis regit se in his quæ sunt ad finem. Illum quidicebat, Anima mea multa bona habes posita in annos plurimos, requiesce &c. Dominus posuit in fine vitæ dicens. Stulte, hac nocte repetent animam tuam à te, Luc. 12.

CAP. X.

Vt princeps à seruitute diaboli & vitiorum se custodiat.

Multum est necessarium principi vt à seruitute diaboli & vitiorum se custodiat. Sene. Recte putandus est fortior qui cupiditates quàm qui hostes vicerit. Studium magnum & diligentiam adhibere debet vt se debito modo regat. Senec. Vis habere magnum honorem, magnum Imperium dabo tibi, impera tibi. Qui baptizantur cum ad regnum cœlorum eligantur, tripliciter inunguntur, scilicet in vertice, vt moneantur superiori parte sui, scilicet rationi principatum, seu dominium seruare. Prouerb. 30. Per tria mouetur terra, & quartum quod non potest per seruum cum regnauerit. Asperius nihil est humili cum surgit in altum. Si corpus dominium habeat in homine, magna est inordinatio: simile est sicut si in corpore humano pedes essent in superiori parte, & caput in inferiori. Item, inungitur in scapulis, vt moneatur mansuete portare onus præceptorum diuinorum. Inungitur & in pectore, vt moneatur ad proximum viscera pietatis habere. In principe valde indecens est si seruituti vitiorum & dæmoniorum se subijciat, si Deo superiori suo non obediat, si ad proximum impie se habeat.

Tertius liber eruditionis Principum explicit. Benedictus Deus qui incœpit & compleuit.

INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI QVARTI.

Expliciunt capitula.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

PROOEMIVM.

IN præcedenti libro ostensum est quomodo princeps habere se debeat ad se ipsum: in hoc quarto libro ostendendum est quomodo habere se debeat ad eos qui sunt iuxta ipsum. Turpius est principi quod eo præsente perperam agitur, ideo illi quos præ oculis habet, ita debent esse ordinati & informati, vt sint speculum & forma aliorum.

CAP. I.

Quòd duabus de causis cauendum est principi ne habeat iuxta se malos.

Multum cauendum est principi, ne sint mali qui sunt iuxta illum. Ber. in libro de consideratione. Ne te dixeris sanum dolentem latera, hoc est, ne te dixeris bonum, malis innitentem, non sit tuta tibi tua bonitas obsessa malis, non magis quàm sanitas vicino serpente: non est quo te subducas malo intestino. Et è regione bonum domesticū, eo amplius quo sæpius iuuat. Dupliciter nocent mali collaterales principi, scilicet conuictu suo eum corrumpendo, & peruerse ei consulendo. Cum peccatum sit morbus contagiosus, multum timenda est malorum societas. Non est tutum sano cum leprosis habitare. Ecclesiastes 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam. 1. Cor. 15. Corrumpunt bonos mores colloquia praua: similiter, immo amplius opera mala. Prouerb. 13. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus autem stultorum similis eis efficietur. Qui vult ire ad sanctum Iacobum, non ponit se in societate eorum qui Romam vadunt: societas non ducit nisi quo vadit. Qui vult ire in paradisum, declinare debet societatem eorum qui vadunt in infernum. Noluit Iacob habere Esau socium itineris sui. Gen. 33. Senec. Conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit: malignus comes quamuis candido & simplici rubiginem suam affricuit. Ecclesi. 20. Quis miserebitur ei qui comitatur viro iniquo? Sicut non est tutum agnum habitare inter lupos, ita nec bono habitare inter malos. Eccle. 13. Sicut communicabit lupus cum agno aliquando, sic peccator iusto. Multum nocent mali collaterales peruerse consulendo. Malus consiliarius

filiarius est oculus eruendus, iuxta verbum Domini, Mat. 5. Si oculus tuus scandelizat te, erue eum & proijce abste.

CAP. II.

Quòd necessarium sit principi vt ad consilia bene se habeat.

MVltum vtile est principi si ad consilia bene se habeat. Et notandum quòd circa hoc quinque sunt cómendabilia, scilicet gratia consilium requirendi, gratia consiliarium eligendi, gratia consilium dandi, gratia consilium examinandi, gratia acquiescendi consilio. Gratia requirendi consilium est in eo qui non est præceps ad operandum. Ille cui deest hæc gratia, offendit frequenter, iuxta illud Prouerb. 19. Qui festinus est, pedibus offendit. Ad requirendum consilium monet scriptura sacra, Tob. 4. Consilium semper à sapiente require. Prouerb. 11. Vbi non est gubernator, corruit populus: salus autem vbi multa consilia. simile habetur ibidem. 24. Erit salus vbi multa consilia sunt. ibidem 13. Astutus omnia agit cum consilio: fatuus autem aperiet stultitiam suam. In eodem. Qui agūt omnia cum consilio, reguntur sapientia. Tullius in officijs. Parua foris sunt arma, nisi consilium sit domi. 1. Machab. 5. In illa die ceciderunt sacerdotes in bello, dum volunt fortiter facere, dum sine consilio exeunt in prælium. Consilium regere debet fortitudinem. Ecclesiast. 36. Sine consilio nihil facias. Ibidem. 37. Ante omnem actum præcedat consilium stabile. Omne quód faciendum est tractare debet princeps apud se, & cum eis qui eum diligunt. Tractandum autem est ante factum, quia post factum sera retractatio est. Prouidere debet princeps vt tales secum habeat, quibus omnia sua secreta secure committat, consilia communicet, quibus se totum quasi alteri sibi refundat, qui si velit aliquatenus deuiare non sinant, frænent præcipitem, dormitantem excitent, extollentem reprimāt, excedentem corrigant, quorum constantia nutantem firmet, erigat diffidentem, qui ad ea quę sunt honesta, & amabilia, & bonæ famæ prouocent, qui vulgus non spernant, pauperes non grauent, sed foueant, qui cum humilibus humiles, cum innocentibus innocentes, durus dure redarguant, malignantes coerceant, & superbis retributionem reddant. Ad eligendum consiliarium monemur Ecclesiast. 6. Multi, inquit, pacifici sint tibi, & consiliarius tibi sit vnus de mille. Pro consiliario ante omnes eligendus est Deus. Tob. 4. Omnia consilia tua in ipso permaneant. Deinde recurrendum est pro consilio ad viros bonos. in Psalm. 88. Deus qui glorificatur in concilio sanctorum, Ecclesiastic. 37. Anima sancti viri annuntiat aliquando vera, quasi septem circumspectores sedentes in excelso ad speculādum. Matth. 11. Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Non est requirendum consilium à malis. Isa. 19. Sapientes consiliarij dederunt Pharaoni consilium insipiens. Prouerb. 12. Consilia impiorum fraudulenta, Ecclesiast. 37. A consiliario malo serua animam tuam. Iob. 21. Consilium impiorum longe sit à me. Item, à fatuis non est habendum consilium. Ecclesiastic. 8. Cum fatuis non habeas consilium: non enim poterunt diligere nisi quę eis placent, In capite libri Psalmorum scriptum de capite Ecclesiæ. Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum: vnde in alio Psalmo dicitur. In capite libri scriptum est de me. De principe verò qui quasi caput populi est, & locum Dei tenet, ante omnia necessarium est vt non abeat in consilio impiorum. Cum homo habeat vnum angelum cōsiliantem bonum, habeat alium angelum malum consulentem malum, si homines mali malum consilium habent, sunt plures contra vnum, & non sine magno periculo. Item, non est quærendum consilium à iuuenibus. Roboam pro magna parte regnum amisit, quia consilio iuuenum acquieuit relicto consilio senum. Ecclesiast. 25. Quàm speciosa est veteranis sapientia, & gloriosus intelle-

F ctus, & consilium. Non est consilium quærendum ab homine de negotio quod eum tangit, vel de eo quod nimis odit, vel nimis diligit, ne forte vel fallatur, vel fallere velit. Eccles. 37. Noli consiliari cum socero tuo de aliquo quod videatur esse contra vxorem. Non est requirendum consilium à socero, id est vxoris patre, vel ab amicis carnalibus de his quæ sunt contra carnem. Bern. Amicos consulat qui nō legit quód inimici hominis domestici eius. Iacob ignorante Laban socero suo, de Mesopotamia recessit in terram Chanaam Genes. 33. Commendabilis etiam est gratia dandi consilium, iuxta illud Machab. 2. Ecce Simon frater vester, scio quia vir consilij est, ipsum audite semper. Præcipue commendanda est hæc gratia in his qui habent alios regere. Gratia etiam examinandi cōsilium commendabilis est. Sene. Prudentis est proprium examinare consilium, & non cito facili credulitate ad falsa prolabi. Item, commendabilis est gratia acquiescendi consilio. Prouerb. 12. Via stulti recta in oculis eius: qui autem sapiens est,
G audit consilium. Moyses acquieuit consilio Ietro, licet minor esset Ietro. Exo. 18. Prouide, inquit, tibi de omni plebe viros potentes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderunt auaritiam. Magnam discretionem & diligentiam debet habere princeps in eligendo, vel assumēdo qui secum habitent. Huic negotio non se ingerat rogans, consilio non prece agendum est: alius pro alio, alius pro se forte rogat, pro quo rogatur fit eis suspectus: qui rogat pro se minus est admittendus. Debet princeps collaterales suos ad amorem iustitiæ multum monere, ad quam iustitiam duo obtinent, scilicet nulli nocere, & communem vtilitatem quærere. Tullius. Fundamentum iustitiæ est ne cui noceas, deinde communi vtilitati deseruias. Multum
H placet Deo innocentia, & multum est vtilis homini. Augu. Nihil Deo dignius, vel charius esse potest, quàm vt innocentia tota obseruatione teneatur. Licet enim quis in alijs operibus deuotus appareat, si illam non habuerit, sibi frustra blanditur. in Psal. 36. Custodi innocentiam. Ambrosius. Beatam vitam efficiunt tranquillitas conscientiæ, & securitas innocentiæ: quasi in statu beatorum est homo innocentiam seruans, nihil enim amittit, ipsa seruata omnia bona seruantur. Dum Adam innocentiam seruauit, nihil ei nocuit: nihil etiam nocet hodie his qui innocētiam seruant. Ecclesiast. 8. Qui custodit præceptum, non experietur quicquam mali, Matth. 10. Omnes capilli capitis vestri numerati sunt. Quæ videntur noxia innocenti sunt vtilia. Ro. 8. Scimus quoniam diligentibus Deum omnia co-
I operantur in bonum &c. Innocentia est armatura Dei, quā si habueris, cum tuis saluus eris. Iob. 22. Saluabot innocēs. Ibidem 4. Quis vnquàm innocens periit? Tales debent esse collaterales principis, iuxta consilium Ietro, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, veritas inquam iudicij, quam multum impedit auaritia munera recipiens.

CAP. III.

Quòd acceptio munerum multum sit cauenda & timenda principi.

ACceptio munerum multum timenda est & cauenda
K iudicibus: multa enim mala facit eis, de quibus septē ponere sufficiat. Notandum enim quód munus acceptum iudicem excæcat, mutum eum reddit, eum corrumpit ad minus quantum ad famam, in seruitutem redigit, maledicum facit, ad omnem iniquitatem inclinat, & tandē morti æternæ condemnat. De excæcatione legitur Exo. 33. Nó accipias munera quæ excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum. & Deu. 16. Non accipies præmium, neque munera, quæ excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. De secundo malo dicit Gregor. Non potest constanter argui à quo accipitur. Apostolus noluit accipere, ne dum acciperet, authoritatem magisterij amitteret. Et Isa. 56. dicitur de principibus. Canes muti non valentes

tes latrare. De his duobus malis dicitur Ecclesiastic. 20. xenia, & dona excæcãt oculos iudicum, & quasi muto in ore auertit correctiones eorum. De tertio malo dicitur Isa. 1. Principes tui infideles socij furum: & subditur causa. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones: & licet aliqui non corrumpantur per munera, tamen præsumptio habetur contra eos de corruptione, quia secundum Hieronymum, sicut matrona non est casta, quæ cum rogatur munera accipit: ita nec iudex munuscula accipiens à corruptione immunis iudicatur. De quarto malo habetur 1. Cor. 6. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate, loquitur Apostolus de sumptibus recipiendis, & innuit quòd si ab eis sumptus reciperet, iam sub eorum potestate esset. De quinto malo legitur Deuto. 17. Maledictus qui munera accipit vt percutiat animam innocentis. Isa. 5. Væ qui iustificatis impium pro muneribus. Cupidus munus accipiens credit se solum benedictionem accipere, vnde munus vocatur benedictio, vbi dicit Naaman Elisæo. 4. Reg. 5. Obsecro vt accipias benedictionem à seruo tuo: sed latet maledictio quam Giezi sensit, cum lepra Naamã ei adhæsit. De sexto malo habetur in Psal. 25. In quorum manibus iniquitates sunt, & subditur causa. Dextera eorum repleta est muneribus. De septimo malo dicitur Iob. 15. Ignis deuorabit tabernacula eorum qui libenter munera accipiunt. Quis sanæ mentis in hospitio suo libenter recipiat eum à quo debeat excæcari, & tot alia mala pati? Quis sapiens amet ea quæ suis tantum amatoribus sunt noxia?

ARTIC. IIII.

De quibusdam quæ sunt reprehensibilia in acceptatoribus munerum.

SPecialiter reprehensibile est in acceptatoribus munerũ si extorqueant, vel etiam oblata recipiãt ea, ad quorum restitutionem sciant dantes teneri, vt sunt vsuræ & rapinæ, qui secundum Hieronymum, similes sunt illis qui minores pisces deuoratos à magnis comedunt, qui cibus vilis est, & viui humano minus aptus. Item, reprehensibile est in acceptatoribus munerum, cum habent ministros inferiores impios procurantes, vt ipsi à subditis aliquid valeant extorquere. Illi ministri sunt quasi aucupes, iuxta illud Hie. 5. Inuenti sunt in populo meo impij insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes & pedicas ad capiendum viros. Reprehensibiles etiam sunt acceptores munerum, cum accipiunt munera pro causa, pro qua non debent, vt iudices munera accipientes vt deferant iustitiam, vel vt iustitiam faciant, quam gratis debent facere, aliter nolentes facere. Sicut enim iniquus esset, qui capam meam mihi vendere vellet: ita iniustus est qui iustitiam, quam debet gratis ex officio facere, non vult facere nisi accepto munere. Has iustitias iudicabit Dominus, iuxta illud in Psal. 74. Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Iustitiam venditam Dominus iudicabit, & pro ea venditorem damnabit. Prohibere debet princeps collateralibus, & inferioribus ministris ne aliquam iniustitiam faciant, vel vt ei placeant, vel vt ei aliquid acquirant: prohibere etiam debet eis vt occasiones accipiendi munera non habeant. Ambrosius super illud Luc. 2. Neminem concutiatis. Singulis generibus hominum tribuit Ioan. Baptista responsum, publicanis ne vltra præscriptum exigant, militibus ne calumniam faciant, prædam non requirant, docens idcirco stipendia constituta militiæ, ne dum sumptus quæritur, prædo grassetur, id est, latrocinetur. Item, debet prouidere ne ministri inferiores aliquas falsas accusationes subditorum afferant, propter quas bona eorum ab eis extorqueantur. Prouerbiorum 29. Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes ministros habet impios.

A

CAP. V.

Quòd multum sit timenda rapina principi in se, & collateralibus, & ministris inferioribus.

MVltum timenda & cauenda est rapina principi & in se, & suis collateralibus inferioribus. Multũ est enim Deo & sanctis exosa, diabolo placida, homini nociua. De Dei odio habetur Isa. 41. Ego Dominus amans iudicium, & odio habens rapinam in holocaustum. Exosa est Deo rapina, etiam cum inde ei obsequium exhibetur. Ecclesi. 34 Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. Cum substantia pauperum vita sit eorum, qui offert Domino eam, quasi vitã, vel sanguinem pauperum, qui sunt filij Dei, ei offert: vnde substantia pauperum sanguis vocatur. Hierem. 2. In alis

B

tuis inuentus est sanguis animarum pauperum. Aliæ sunt pretiosorum palliorum extremitates, in quibus sanguis animarum inuenitur, cum de rapinis pauperum fiunt. Cum his alis non de facili volant in cœlum. Item Ecclesiast. 34. rapina occisio dicitur, vbi sic habetur. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum: cum raptor pauperi vitam aufert, quasi infert ei mortem. Auferre enim vitam, & inferre mortem conuertibilia esse videntur. Sancti adeo oderunt rapinam pauperum, vt quasi propter eam displiceat eis præsens vita. Et de Deo sustinente hoc videtur murmurare Ecclesi. 4. Verti me ad alia quę sub sole geruntur, & vidi calumnias, & lacrymas innocentium, & consolatorem neminem, nec posse resistere eorum violentiæ cũctorum auxilio destitutos, & laudaui magis mor-

C

tuos quàm viuentes, & feliciorem vtroque iudicaui qui nondum natus est, nec vidit mala quę sub sole fiunt. Abac. 1. Vsquequo Domine clamabo, & non exaudies? vociferabor, à te vim patiens, & non saluabis? Quare respicis contemptores, & taces conculcante impio iustiorem se? Non est mirum si Deus odit rapinam inter Christianos, cum sit proditio. Christiani enim omnes fratres sunt & fraternitate naturali, de qua Augustinus. Adam & Euam intendamus, & omnes fratres sumus: & fraternitate spirituali, de qua idem Augustinus. Fratres quidem secundum quod homines sumus, quanto magis secundum quod Christiani sumus? ad id quod homo es, pater fuit Adam vnus, vna mater Eua: ad id quod christianus es, vnus pater est Deus, vna mater Ecclesia. Non est sine crimine proditionis quod aliquis deprædetur fratrem suum innocen-

D

tem: propterea qui deprædatur seruum, in eo deprædatur Dominum, proditiose ergo agit in vtrunque, vtrunq; deprædando. Multum placet diabolo, multum assimilans hominem ei. Ipse fuit primus raptor volens Dei altitudinem rapere cum ait. Ero similis altissimo, Isa. 13. Et adhuc incessanter laborat, vt bona nostra rapiat.

CAP. VI.

Quòd in aliquibus raptores diabolo sunt deteriores.

NOn solum assimilantur raptores diabolo, sed in aliquibus eo sunt deteriores, & specialiter in tribus. Pri-

E

mum est, quòd diabolus torquet eos qui mala agunt, sed raptores eos deprędantur & torquent, qui à malo recedũt, Isa. 59. Qui recessit à malo prædæ patuit, Prouerb. 29. Viri sanguinum oderunt simplicem. Potest diabolus se iustificare comparatione raptorum in die iudicij dicendo Domino. Ego illos solos afflixi qui te offenderant: sed raptores isti illos deprædauerunt & afflixerunt qui non meruerunt. Secundum est quod diabolus defert angelo bono ad custodiam hominis deputato, vt ei quem custodit violentiam corporalem non inferat, quod raptores non faciunt. Tertium est quod diabolus torquet homines in inferno, qui locus est tormentum, vt habetur Luc. 16. sed raptores torquent homines in mundo isto, vbi homines deberent habere

habere libertatem faciendi de se, & de rebus suis quod volunt. Ad ostensionem magnæ malitiæ vocat eos in specie, scilicet lupos, Sophoniæ.3.dicens. Iudices tui lupi vespere non relinquebant in mane. Peccatum rapinæ homini insultum nocet, macula est valde adhærens, vix enim deletur: vix enim aliquis perfecte restituit quæ rapuit. Videmus eos qui habent vestes pretiosas nouas diligenter cauere eis ab oleo & alijs liquoribus, quorum maculæ remoueri non possunt. Dicût enim, Perdita esset vestis, si tale quid caderet super eam: sic iuuenis qui nondum rapuit, debet sibi cauere à rapina, & dicere. Perditus sum, si rapere incœpero: nunquam enim de cætero restituetur.

CAP. VII.

Quòd Deus multum sit puniturus raptores.

MVlta sunt quibus perpenditur, quòd Dominus multum sit puniturus raptores, qui sua auferunt pauperibus. Primo per hoc quòd ita districte iudicat eos qui sua non largiuntur pauperibus. Si enim damnantur qui sua pauperibus non distribuunt, quid fiet illis qui bona eorum auferunt? vnde super Luc.16.habetur. Non repræhenditur diues quod aliena rapuerit, sed quòd sua non erogauerit. Ad idem facit illud Matth.25. Tunc dicet rex his qui à sinistris erunt. Discedite à me maledicti in ignem æternû: & subditur causa, Esurij, & non dedistis mihi manducare. Raptoribus verò poterit dicere, Esuriui, & abstulistis mihi quod debebam manducare: ori meo subtraxistis quod porcis & canibus dedistis. Porci sunt homines voluptuosi: canes detrectatores qui auferunt de ore Dei quod ponunt in ore diaboli. Os pauperis os Dei est: os diaboli os impij est. Ipse enim seruus diaboli, & sic quæ ipsius sunt, diaboli sunt. Ad literam etiam de rapinis pauperum pascunt canes & aues. Secûdo per lacrymas viduarum & pupillorum quibus iniuriantur, quæ contra eos multum prouocant Dominum, de quibus legitur Eccles.35. Non despiciet Dominus preces pupillorum, nec viduam si effundat loquelam gemitus: non ne lacrymæ viduæ ad maxillam descendût, & exclamatio eius super deducentem eas? à maxilla enim ascendunt vsque ad cœlum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis. Minus dicit, & plus significat, immo multum offendetur. Ad idem facit parabola quæ habetur Luc.18. de iudice iniquo, qui Deum non timebat, nec hominem reuerebatur, qui nolebat per multum tempus vindicare viduam quandam de aduersario eius, sed post dixit intra se. Et si Deum non timeo, nec homines reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam. Et subdit Dominus, Videte quid iudex iniquitatis dicat: Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, & patientiam habebit in illis? Multum est timendum raptoribus de salute sua: preces enim eorum non exaudiuntur propter peccatum rapinæ. Isa.1. Cum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Orationes bonorum pro eis factæ non exaudiuntur, quia aduersantur eis lacrymæ pupillorum, & viduarum, quæ violentæ sunt in precibus, vt dicit Aug. super illud Psal.38. Auribus percipe lacrymas meas. Ad hanc contrarietatem pertinet illud Eccles.33. Vnus orans, & vnus maledicens, cuius vocem exaudiet Dominus? immo multi maledicentes: non facile quis exaudiet in aliqua curia iusta qui ius non habet, cum habet ibi multos aduersarios fortes. Tertio per magnum amorem quem Deus habet ad pauperes, qui tantus est, quod sibi reputat fieri quod eis fit, Matth.25. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis: propter eos venit in mundum istum. In Psal.11. Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus. In primo etiam verbo nouæ legis communicauit eis regnum suum dicens. Beati pauperes &c. Vnde verisimile est, quòd districte iudicaturus sit pauperum oppressores, iuxta illud Psalm.71. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios

F pauperum, & humiliauit calumniatorem. Prouer.23. Non attingas terminum paruulorum, & agrum pupillorum ne introeas: propinquus enim illorum fortis est, & ipse iudicabit contra te causam illorum. Ibidem.22. Non facias violentiam pauperi, quia pauper est, nec conteras egenum in porta: quia Dominus iudicabit causam ipsius, & configet qui confixerunt animam eius. Quarto, per hoc quòd pauperes quos spoliauerunt erunt iudices, iuxta illud Iob.35. Pauperibus iudicium tribuit. Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum, Sap.5.

CAP. VIII.

G *De pœnis quas Deus infert raptoribus in præsenti.*

IN mundo isto punit Deus raptores multipliciter, paupertate, sterilitate, mortis acceleratione, & quod gladio moriuntur: filij etiam eorum mendici fiunt, & gladio pereunt. De paupertate habetur Prouerb.11. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Huius paupertatis potest causa quadrupliciter assignari. Prima est quòd ipsi Deo relicto qui est fons, & causa, & origo bonorum, de indigentijs pauperum repleri volunt, de quo conqueritur Dominus. Hiere.2. Dereliquerunt me fontem aquæ viuæ. Deberent milites Deo seruire, & ab eo necessaria sperare, non laboribus pauperum inhiare: de paupertate enim non colligitur abundantia. Secunda causa est, quia alij deprædantur eos sicut ipsi spoliant pauperes Isa. 53. Væ qui prædaris, non ne & ipse
H prædaberis? Abac. 2. Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis. Tertia causa est, quia Deus non dat libenter illis qui sibi auferunt in pauperibus, vnde raptores plus amittunt quàm auferant: amittunt enim quod liberalitas erat eis datura. Nec mirum si Deus multum offendatur, cum pauperi aliquid aufertur, cum ipse sit liberalissimus. Tales verò extorsiones auaris solent fieri, non illis qui libêter dant bona sua. Quarta causa est, quia creaturæ in locis sibi deputatis conseruantur & quiescunt: in locis verò vbi violenter ponuntur, non quiescunt, vt ponderosa quiescunt in infimis locis, leuia in supernis. Si verò in alijs locis ponuntur violenter, ad sua loca reuertuntur: sic accidit de diuitijs, quæ à raptoribus violenter occupantur. Multotiens sterilitas pœna raptorum est: cum enim contra Deum acquirere velint quę
I possideant, Dominus negat eis, vel eorum successoribus qui ea possideant non dando eis hæredem. Eccles.40. Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos. De mortis acceleratione dicitur, in Psal.5. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. Prouerb.2. Impij de terra perdentur, & qui inique agunt, auferuntur. Quòd raptores gladio moriantur, habetur Hierem. 22. Væ qui ædificant domum suam non in iustitia: & quibusdam interpositis subditur. Propter hoc dicit Dominus. Non plangent eum, væ frater, & væ soror non concrepabunt ei: væ dominæ, & væ inclytæ, sepultura asini sepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Hierusalem, & propter hoc spiritus eius à dæmonibus rapietur, iuxta verbum Gregorij dicentis. Qui
k mihi visibiliter rapit vrgente necessitate, subito inuisibiliter rapietur. De hoc quod filij eorum mendici fiant, & gladio pereant, habetur Naum 2. Leo cepit sufficienter catulis suis, & negauit leęnis, & impleuit pręda speluncas suas: & subditur. Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, leunculos tuos comedet gladius, & exterminabo de terra prędam tuam. Iob.27. Hæc est pars impij apud Deum, & hæreditas violentorum, quam ab omnipotente suscipient, si multiplicati fuerint filij eius in gladio erunt, & nepotes eorum non saturabuntur pane. Rapinæ sunt quasi molę asinariæ sunt amoris collo raptorum suspésæ, in profundum inferni eos submersuræ, iuxta illud. Prouerb. 21. Rapinæ impiorum detrahent eos. Et notandum quòd rapina multum indecens est in principe sicut & furtum, immo plus

quàm

quàm furtum. Vniuersaliter enim maius malum est manifeste peccare quàm occulte, vt patet in adulterio. Magis ergo peccat raptor pauperi rem suam manifeste auferens, quàm fur qui subtrahit eam ipsi occulte.

CAP. IX.

De vitijs quæ in principibus & ministerio eorum solent abundare.

PRinceps quantum potest, debet facere vt & ipse, & qui sunt cum eo, immunes sint ab illis vitijs, quæ in principibus & ministris eorum solent abundare, de quibus causa breuitatis sex sufficiat ponere. Primum est vulpina astutia ad rapiendum, ad quod pertinet quod dicit Dominus, Luc. 14. de Herode. Dicite vulpi illi. Tullius in 2. officiorum. De re familiari impertiendum est, sed moderate. Quid stultius quàm quòd libenter facias, curare vt diu facere non possis? Ibidem. Sequuntur largitionem rapinæ. Cum enim dando egere cœperint, alienis bonis manus inferre coguntur: ita cum beneuolentiæ comparandæ causa benefici esse velint, non tanta studia eorum assecutur quibus dederint, quanta odia quibus ademeruut. Idem. Nullum vitium deterius auaritia, præsertim in principibus & rempublicam gubernantibus. Habere quæstui rempublicam uon modo turpe est, sed & sceleratum & nefarium. Secundum est vitium curiositatis, de quo habetur exemplum Luc. 34. in Herode qui cupiebat Saluatorem videre non causa suæ salutis, sed causa suæ curiositatis. De ipso sic legitur. Herodes viso Iesu gauisus est valde: erat enim ex multo tempore cupiens videre eum. Tertium vitium est contemptus simplicium, & irrisio: vnde subditur ibi. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit. Quartum est grauamen minorum propter maiores. Comparat enim gratiam potentem oppressione innocentum, quæ negotiatio est valde iniqua & diabolica: vnde subditur. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in illa die. Quintum est immisericordia, seu crudelitas, ad quam pertinet quòd milites illusuri Domino turbam conuocauerunt, vt amplius erubesceret, & quòd ei obtulit vnus ex eis acetum, & alius latus eius iam mortui lancea aperuit: sic milites quodam modo lanceant Christum in membris suis, cum pauperibus non parcunt, quorum vita quoddam genus mortis est: aceto etiam eum potant, qui ad hoc subditos suos cogunt, vt illis meliora quæ habent dantes, deterioribus vtantur. Sextum vitium est quòd ipsi spoliant Ecclesias bonis, quæ ipsi, vel antecessores eorum contulerunt eis. Ad hoc pertinet, quòd milites induerunt Dominum veste purpurea, qua postea spoliauerunt eum. Multum est vtilis principi iustitia, multum noxia auaritia. Prouerb. 29. Rex iustus eriget terram, vir auarus destruet eam. In eodem. Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius firmabitur in æternum.

CAP. X.

Quòd Princeps cum discretione debeat eligere quem constituat super familiam suam.

QVærendum est principi cum discretione & diligentia quem constituat super familiam suam, qui si fidelis non fuerit, fraudabit: si verò non fuerit prudens, trudabitur. Quærendum est ergo ei fidelis & prudens, & danda ei potestas, vt quod videbitur sibi agendum facere possit, contra quem clandestinæ & susurratæ delationes non sunt recipiendæ. Fidem debet ei princeps habere exemplo illius Aegyptij qui omnibus traditis Ioseph, ignorabat quid habebat in domo suo. Ber. Erubescat christian' christiano sua non credens: homo sine fide, fidem tñ habuit seruo super omnia bona sua cōstituens eum, & hic erat alienigena.

Quartus liber eruditionis Principum explicit. Benedictus Deus qui incœpit & compleuit.

INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI QVINTI.

INCIPIT LIBER QVINTVS.

CAP. I.

Quòd parentes generaliter debent esse soliciti de eruditione prolis.

Eneraliter de eruditione filiorum & filiarũ soliciti debent esse parentes, sed amplius principes. Ecclesi.7. Filij tibi sunt, erudi illos. Eruditionem eorum requirit status, in quo sunt pueri post peccatum primorum parentum, habent enim ignorantiam, & inordinatam concupiscentiam. Aug. in lib. de ciuitate Dei. Quis ignorat cum quanta veritatis ignorantia, quæ iam infantibus est manifesta, & cum quantæ vanæ cupiditatis abundantia, quę incipit apparere in pueris, homo in hanc vitam veniat, vt si viuere dimittatur vt velit, & facere quicquid vult, in omnia, vel in multa facinorum & flagitiorum genera perueniat? Nec sufficit contra ista eruditio verborũ, immo necessaria est & disciplina verberum. Augu. in eodẽ. Quid sibi volunt multimodæ formidines, quæ cohibendis paruulorum adhibẽtur vanitatibus? quid pædagogi, quid magistri, quid ferulæ, quid virgæ, quid his pęnis agitur nisi vt imperitia debelletur, & praua cupiditas infrænetur, cum quibus malis in hoc sæculo viuitur? Flagella magnæ efficaciæ sunt in erudiendo & corrigendo: his erudiuntur & corriguntur etiam animalia irrationabilia, & non solum flagellis proprijs, sed etiam alienis, vt patet in leone, cui timor incutitur flagellato coram eo catulo. In hominibus sunt etiam magnæ efficaciæ. Qui.n. verbis erudiri non potest, eruditur verberibus. Prouer.22. Stultitia colligata est
F in corde pueri, sed virga disciplinæ fugabit eam. Ibidẽ.28. Virga atq; correctio tribuit sapientiam. Ecclesi.22. Flagella & doctrina omni tempore sapientia, id est causa sapiẽtiæ. Disciplina vsq; ad liuorem peccata fugat, secundum illud Prouer.20. Liuor multis absterget mala. Et non solum sunt erudiendi pueri ignorantiæ expulsione, sed etiam morum informatione. De prima eruditione exemplum Prouer.4. In Salomone loquente de seipso. Ego inquit fui filius patris mei tenellus & vnigenitus coram matre mea, & docebat me, atque dicebat. Suscipiat verba mea cor tuum. De alia legitur Iob. 1. Qui ab infantia docuit filium suum timere Deum, & abstinere ab omni peccato.

CAP. II.

Quòd negligentia parentum circa hanc eruditionem multum est reprehensibilis.

NEgligentia parẽtum circa custodiam & eruditionem
G filiorum valde reprehensibilis est, quod potest multipliciter ostendi. Et primo, per diligentiam quam habent circa res viles: diligentes.n. sunt circa pecora sua custodienda, & opportuno tempore edomanda. Chariores videntur habere multi porcos suos, quàm filios. Dixit Cæsar Augustus de Herode qui proprios filios suos occiderat. Malim esse porcus Herodis, quàm filius: quia cum ipse sit porcus, pascit porcos, & filios occidit. Quodammodo filios occidunt qui defectu custodiæ & disciplinæ eos perire permittunt. Secundo potest idem ostendi per hoc quòd ad diligẽtiam circa custodiam & eruditionem filiorum multum incitat natura. Naturalis est dilectio parentum in filios, ex qua dilectione sequi debet in eorum custodia & eruditio-
H ne. In arboribus mittit truncus ad ramos humores, vnde nutriuntur & augentur ad custodiam, rami & fructus cortice operiuntur: aliqui etiam fructus non solum corticis, sed etiam testę operimentum habent. In animalibus brutis naturalis est amor ad fœtus suos, & habent curam de eorum custodia & eruditione. Gallina vt pullos suos custodiat sub alis suis eos congregat, iuxta verbum Saluatoris. Matth.23. Aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitãs. Ouem etiam docet natura vt lupum sibi nociturum æstimet, & eum fugiat. Tertio, potest idem ostendi per hoc q eruditionem, & specialiter ad illam quę fit per flagella, multum monet scriptura. Prouerb.29. Doce filium tuum, & refrigerabis te, & dabis delitias animæ tuæ. Ibidem 22. Noli subtrahere à puero disciplinam: si.n.
I percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animam ipsius de inferno liberabis. Negligentia ista est verecundia periculosa, damnosa, & Deo multum exosa, verecunda est: vnde Ecclesiasticis.22. Confusio patris est de filio indisciplinato: culpa filij imputatur patri circa eius eruditionem negligenti. Ibidem.41. De Patre impio queruntur filij qui propter eum sunt in opprobrio, scilicet propter defectum disciplinæ. Econtrario diligensia patris circa filiorum disciplinam est ei gloriosa Ecclesiast.30. Qui docet filium suum, laudabitur in illo. Prouer.50. Gloria patris filius sapiens. In eodem dicitur de docente filium suum. In medio amicorum gloriabitur in illo. Ibidem. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudine illius offendas. Turpitudo conuersationis filij re-
K dundat in turpitudinem patris circa eius eruditionem negligentis. Periculosa est negligentia ista. Prouerbior.13. Qui parcit virgæ, odit filium suum: qui autem diligit, instanter erudit. Ecclesiast.30. Qui diligit filium suum, assiduat ei flagella, vt lætetur in nouissimo suo. Non amat pater ordinate filium suum, qui non amat in eo amplius quod valet amplius, vt scilicet amet amplius animam quàm corpus: & qui non desiderat ei pretiosiora, scilicet sapientiam & virtutes. Pretiosior est sapientia diuitijs. Prouerbior. 16. Posside sapientiam, quia auro melior est. De virtutibus dicit Augustin. quòd sunt vel ambiendæ, vel abijciendæ. Plus debent parentes desiderare

filiis

filijs cœlestis partis hæreditatem, quàm suam: sicut pater habet à Deo filium, sic debet eum nutrire, & erudire ad Dei seruitium. 1. Paralip. vltimo. Quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Honor coniugum est, quòd filium cum Deo communem habeant, vt qui est filius eorum secundum carnem, sit Dei filius per gratiam. Augus. Bonum prolis est, vt qui geniti sunt filij sæculi, generentur filij lucis. Plus debent amare in filijs quod sunt filij Dei, quàm quòd sunt filij eorum, & quod boni sint, quàm quòd sunt. Non sunt necessarij Deo homines impij. Eccles. 15. Non concupiscit Deus filiorum infidelium multitudinem, & inutilium. Ipsis si sunt damnandi, bonum esset si nati non fuissent. Ibidem. 16. Ne iucunderis in filijs impijs, si multiplicentur: melior est enim vnus timens Deum, quàm mille filij impij: & melius est mori sine liberis, quàm relinquere filios impios. Non debent parentes gaudere si genuerunt filium gehennæ, quem coram toto mundo videbunt duci ad patibulum infernale. Non plus de tali filio gaudere debent, quàm si genuissent bufonem, vel serpentem. Vnde Luc. 23. dicit Saluator, Filiæ Hierusalem nolite super me flere, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros: quoniam ecce venient dies, in quibus dicent, Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt: Plus videntur pueri indigere custodia & eruditione quàm animalia irrationabilia. Illa enim sibi nociua timent & fugiunt, & salutem suam appetunt: pueri verò noxia cupiunt, & salubria negligunt. Manet columba super aquas, vt videns vmbram accipitris eum fugiat. Cant. 5. dicitur de columbis quæ resident super fluenta plenissima. Secundo, Hier. Aues cæteraque animalia in easdem pedicas retiaque non incidunt. Item, mittens lapidem in volatilia deijciet ea. Ecclesiastic. 21. Vix potest ita caute lapis accipi, & auibus proijci, quin aues cognoscant & fugiant: si proijciatur canis in aqua, natando tendit ad littus. Ista amore salutis facere videntur: pueri verò se habent aliter, vnde Prouerb. 1. Vsque quo paruuli diligitis infantiam, & stulti quæ sibi sunt noxia cupient? Periculosa est ignorantia in brutis, & in hominibus: defectus enim cognitionis causa est captionis. Eccles. 10. Sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo, sic homines capiuntur in tempore malo. Piscis escam videt & non hamum, & capitur. Si hamum vt escam videret non caperetur: nec auis caperetur si ita videret laqueum vt frumentum: sic capiuntur à diabolo, qui considerant delectationem momentaneam, & non pœnam æternam, quæ inde sequitur. Greg. Momentaneum est quod delectat, æternum autem quod cruciat. Isa. 5. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. Multum damnosa est negligentia circa eruditionem filiorum: bona enim quæ non agnoscuntur, non desiderantur, non quæruntur, non obtinentur. Econtrario verò si agnoscantur, desiderantur, quæruntur, & obtinentur. Magna bona scilicet gratiæ, vel gloriæ adultis à Deo vix dantur, nisi multum desiderentur. August. Seruat tibi Deus quod non vult cito dare, vt magna discas magne desiderare. Multum fructuosa est diligentia patris circa custodiam & eruditionem filiorum: viuens enim, & moriens in filio docto lætatur, immo mortuus quodammodo in ipso viuit. Prouerbior. 23. Qui sapientem genuit, lætabitur in illo: dolor verò patris filius stultus. Ibidem. 29. & Ecclesiast. 30. dicitur de docente filium in vita sua. Vidit & lætatus est in illo, in obitu suo non est contristatus, nec confusus coram inimicis: reliquit enim defensorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam. Ibidem, Mortuus est pater, & quasi mortuus non est, similem enim reliquit post se. Negligentia ista multum est exosa Deo, vt patet in Heli primo Reg. 3. Suscitabo aduersum Heli omnia quæ loquutus sum, super domum eius, eo quòd nouerat indigne agere filios, suos, & non corripuit eos. Ibidem. 4. Mortui sunt in bello duo filij eius, & ipse cecidit de sella retro, & fractis ceruicibus expirauit.

CAP. III.

Quòd principes de hac eruditione debent esse soliciti.

Debent principes magis esse soliciti de filiorum eruditione, quia sapientia eorum poterit pluribus vtilis esse, qui habebunt se & populum regere. Sapiens. Neminem magis decet quàm principem meliora, vel plura noscere, cuius doctrina poterit omnibus subiectis prodesse. De hac materia require primo lib. c. 2. Sapientiæ studium principi est valde necessarium ad vitandum otij periculum, & variarum occupationum, & habendum honestum solatium. Cum magnates labori corporali non intendant vt cæteri homines, necessaria est eis literarum occupatio, sine qua frequenter erunt otiosi, quod est valde periculosum: multam enim malitiam docuit otiositas, Eccl. 33. Sene. Otium sine literis mors est. Prouerb. 12. Qui sectatur otium, stultissimus est, non solum stultus vel stultior: multotiens enim habebunt vanas occupationes, si non habeant salubres. Præterea, cum spiritus rationalis nobilis sit, & ad delitias creatus, non potest esse sine delitijs, & si non habeat spirituales, volet habere carnales: ideo necessarium est el solatium sapientiæ, de quo legitur Sap. 8. Intrans in domum meam, conquiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conuersatio illius, neque tædium conuictus illius, sed lætitiam & gaudium.

CAP. IIII.

Quòd pueritia ætas optima est eruditioni, & morum informationi.

Cvm iuxta verbum Salomonis, omni negotio tempus sit & opportunitas. Tempus in quo fieri potest est: opportunitas, in quo melius fit. Eligendum est tempus opportunum filijs erudiendis & informãdis in moribus. Puerilis verò ætas ad hoc est opportunior, vt patet ex multis scripturis, & astrui potest varijs exemplis. Legitur Eccles. 6. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapientiam. Libenter & cito intendendum est sapientiæ: & quia in breui homo ibi proficit, & toto tempore vitæ suæ vsque etiam ad canos, ad proficiendum ibi inuenit. Eccl. 6. In opere ipsius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus, id est de fructibus illius. Ibidem. 7. dicitur de filijs. Curua illos à pueritia eorum. Item. 30. Curua ceruicem eius in iuuẽtute, & tunde latera eius dum infans est, ne forte induret, & nõ credat tibi. Quintil. Aetas hominis tunc maxime formanda est, cum simulandi nescia est, ac præcipientibus facilius cedit: frangitur enim citius quàm corrigas, qui in prauum durauerit. Ioan. vltimo, monet beatis Dominus ad pascendum agnos, semel monens ad pascẽndum oues, innuens multum esse intendendum iuuenum eruditioni, & morum informationi. Facilius impressionem recipit mollis cera, & facilius informatur in bonis moribus ætas tenera. Flexibilior est virgula trabe, & dirigi potest. In iuuentute bruta do. entur, domantur, & domesticantur. Tren. 3. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua.

CAP. V.

Quòd multa bona sequuntur ex hoc quòd aliquis ab adolescentia portat iugum Domini.

His qui iugum Domini ab adolescentia tollunt, multa bona proueniunt, de quibus septem ponere sufficiat. Primum est, quòd bonitas profundius infigitur, cum inueniat subiectum magis tenerum. Philosophus. Sapiunt vasa quicquid primum acceperint. Poeta. Quo semel est imbuta recens seruabit odorem testa diu. Secundum est, quod seruitium Deo in adolescentia exhibitum gratius est illi: vnde Ioannem Euangelistam specialiter dilexit, quia ad eius seruitium adolescens venit. Nec mirum si amplius diligit illum qui ad eius seruitium adolescens venit, quàm illum

illum qui in ſenectute hoc facit: adoleſcens enim offert Deo de meliori vitæ ſuæ, de flore, de vigore ſuo, ſenex verò de fæce: ideo timere debet ne de fæce inferni bibat, ſecundum illud Pſalm. 74. Fex eius non eſt exinanita, bibent omnes peccatores terræ. Adoleſcens offert ei ſimilam mundiſsimam, ſenex verò offert ei furfur. Ipſi ſenes offerunt ei ſpicas corroſas cum Cain venientes ad Dei ſeruitiũ in ſenectute, diabolo & mundo tanquàm dominis, quod pulchrius eſt & melius de vita ſua primo offerunt, reliquias verò & id de quo mundus non curat, Deo dare volũt, cum tamen electa velit Deus ſibi offerri, Num. 18. Omnia quæ offertis ex decimis, & in donaria Domini ſeparabitis, optima & electa cuncta erunt, Eccleſ. 14. Dignas Deo offer oblationes. Offerenti quod deterius eſt, dicitur Malac. 1. Offer illud duci tuo, ſi placuerit, ac ſuſceperit faciem tuam. Ibidem, Maledictus qui habet maſculum in grege, & votum faciens offert Deo debile, quia rex magnus eſt, &c. Tertium eſt, iucunda facilitas a ſueſactionem ſequẽs. Sap. 1. Optima forma viuendi aſſumenda eſt, quam iucundam reddet aſſuetudo. Quartum eſt ſecuritas in vita & in morte, quod non eſt bonum modicum. Prouerbior. 25. Secura mens quaſi iuge conuiuium. De ſecuritate in vita dicit Seneca. Pulchrum eſt ante mortem conſummare vitam, deinde expectare ſecure reliquam temporis partem. Incertus de ſalute ſua moritur, quem in fine vitæ ſuæ pœnitet. Aug. Siquis poſitus in vltima neceſsitate voluerit accipere pœnitentiam, & accipit, hinc vadit, fateor vobis non ei negamus quod petit, ſed quòd ſecure exeat non præſumimus: pœnitentiam poſſumus dare, ſecuritatem verò non. Qui ab adoleſcentia Domino ſeruierunt, ſecuri de ſalute ſua decedunt, quod non eſt modicum bonum. Grego. Initium retributionis eſt in obitu ſecuritas mentis. Quintum eſt maioritas præmij. Habet Deus vnde melius remuneret eos qui diutius ſibi ſeruierunt: & licet ſaluetur qui tarde conuertitur, ſi conuertitur vere, tamen in domo patris cœleſtis manſiones multæ ſunt. Sextum eſt exultatio, vel minoratio cruciatus purgatorij: licet ille ſaluetur qui vere in ſenectute ad Dominum conuertitur, tamen ſaluus erit quaſi per ignem. 1. Cor. 3. Grauis eſt multum ignis purgatorij. Auguſt. Mirò modo grauis eſt ignis ille, licet non ſit æternus, exſuperat enim omnem pœnam, quàm aliquis in hoc mundo perpeſſus eſt.

CAP. VI.

Quòd multa mala ſequuntur ex hoc quòd aliquis ab adoleſcentia portat iugum diaboli.

E Contrario illi multiplex malum euenit, qui iugum diaboli ab adoleſcentia ſua portauerit. Primum eſt, quòd obſtaculum gratię recipit: ſecundum, quòd naturalia bona amittit, vel conſumit: tertium, amiſsio opportuni temporis: quartum malum eſt prauæ conſuetudinis. Qui in adoleſcẽtia ſua male agit, in terra ſpinas ſerit, quam ſpinis purgare debuit, ſpinas, inquam, vitiorum, ligna madefacit, quæ accendere intendit. Cum aqua igni ſit contraria, difficile ignem ligna vel candelæ ſuſcipiunt, quæ habent aquam, aqua enim reſiſtit: ſic malitia ſi primo adoleſcentem occupauerit, bonitati reſiſtit. Non eſt ponenda primo immunditia in vaſe, in quo debet quis pretioſum liquorem ponere. Non eſt veriſimile quòd Deus in vaſe ſordido, vbi immunditia diu fuit, balſamum gratiæ ſuæ adeo libenter ponere velit, ſicut in vaſe in quo immunditia nunquàm fuit. Habent pueri virtutes naturales, ſcilicet virginitatem, innocentiam, humilitatem, propter quas talium dicitur eſſe regnum cœlorum, Matth. 16. illorum ſcilicet qui habent per gratiam, quæ paruuli per naturam. Luc. 18. Quicunque non receperit regnum Dei vt puer, non intrabit in illud. Facilius bonis terrenis ditari poteſt, qui habet multa bona à parentibus ſibi dimiſſa, quã qui nulla habet. Hæ virtutes naturales peccando amittuntur, vires etiam naturales peccato corrumpuntur: pecca-

F tum enim ignis eſt vſque ad conſumptionem deuorans, & omnia eradicans germina. Iob. 31. Magnum eſt damnum amiſsio temporis. Tempus enim eſt res valde pretioſa. Bern. Nihil pretioſius eſt tempore: ſed, heu, ab homine nihil vilius reputatur. Hæc pretioſitas ex hoc apparet, quòd hora vna modica cum Dei adiutorio poteſt aliquis à debito mortis æternæ liberari, gratiam acquirere, & regnum cœlorum promereri: propter hoc tempus diligenter eſſet ſeruandum, Eccleſ. 14. Fili conſerua tempus. Ibidem 24. Particula diei bonæ non te prætereat. Maxime verò ſeruandum eſt tempus opportunum negotio maxime neceſſario, ſcilicet negotio ſalutis. O quantum gauderent qui in inferno ſunt, ſi vna hora temporis eis concederetur, in qua Dei gratiam acquirerent, à debito mortis æternæ libera- **G** rentur, & regnum cœlorum promererentur. Malum prauæ conſuetudinis multum timendum eſt, quia non eſt modicum: conſuetudo enim mala eſt quaſi catena ferrea qua aliquis ligatur, & ligatus à diabolo tenetur. Auguſt. in libro confeſſ. Suſpirabam ligatus non ferro alieno, ſed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & conſtrinxerat me, quippe ex voluntate peruerſa eſt facta libido, & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſsitas. Prouerb. 5. Iniquitates ſuæ capiũt impium, & funibus peccatorum ſuorum quiſque conſtringitur. De hoc ſeruit diabolo qui peccat, quòd opere ſuo malo ſe ligat, & ligatum tradit ſe diabolo cruciandum. Difficile conſuetudo mala relinquitur, cum ſit quaſi natura. Naturam expellas furca, tamen vſque recurret. Prouerb. 22. Prouerbium eſt, Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam **H** cum ſenuerit, non recedet ab ea. Hier. 13. Si mutare poteſt æthiops pellem ſuam, & pardus varietatem ſuam, & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. In reſuſcitatione Lazari, quo figuratus eſt qui aſſuetus eſt peccatis, Dominus fremuit, lacrymatus eſt, clamauit quia difficile ſurgit quem moles malæ conſuetudinis premit, vt dicitur ſuper Io. 11. Conſuetudo mala eſt velut languor inueteratus, qui difficile curatur. Eccleſ. 10. Languor prolixior grauat medicum. Ibidem 18. Ante languorem adhibe medicinam. Seneca. Minus negotij habet medicus ſi ad recens vitium adhibetur. Sequuntur teneri, & rudes recta monſtrantem. Non potuerunt Diſcipuli expellere malignum ſpiritum à quodam, in quo fuerat ab infantia Matth. 9. Baſilius. Sicut non poteſt quis dediſcere linguam maternam, ſic vix peccati longam conſuetudinem. Conſuetudo mala eſt ſicut **I** gutta quæ ſubintrauit oſſa, quæ vix expellitur. Iob. 20. Oſſa eius replebuntur vitijs adoleſcentiæ. Difficile trahuntur ad ſalutem, qui vi conſuetudinis trahuntur ad damnationem. Prouerb. 24. Eos qui trahuntur ad interitum, liberare non ceſſes. Sicut difficile eſt retinere equum, qui inchoauit curſum ſuum, ſic difficile eſt eum corrigere qui aſſuetus eſt malis. Hie. 8. Nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo dicens, quid feci? Sed omnes conuerſi ſunt ad curſum ſuum, quaſi equus cum impetu vadẽs ad prælium. Negligentiam addiſcendi in adoleſcentia ſequitur verecundia. Seneca. Turpis & ridiculoſa res eſt elementarius ſenex, iuueni parendum, ſeni vertendum. Eccleſ. 25. Quæ in iuuentute tua non congregaſti, quomodo inuenies in **k** ſenectute tua? Negligentiam addiſcendi improperat Apoſtolus quibuſdam Iudæis Hæb. 5. dicens. Cum deberetis eſſe magiſtri ſecundum tempus, rurſum indigetis vt doceamini quæ ſint elementa exordij ſermonum Dei.

CAP. VII.

Quòd negligens in adoleſcentia ſua informationem in moribus valde eſt culpabilis.

QVi in adoleſcentia informationem in bonis moribus negligit, male ſe habet ad Deum, male ſe habet ad angelum ſibi à Deo ad cuſtodiam deputatum, & male ad ſe ipſum. Ad Deum, cum Deus ipſum ſibi habitationẽ facere cupiat: ipſe verò diaboli habitatio eſſe p̃elegit. Apoc. 7.

Ego

Ego sto ad ostium, & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo &c. Prouerb.8. Delitiæ meæ esse cum filijs hominum. Item, Deus ab eo pasci quęrit: ipse verò in esca eius fel apponit. Pascitur Deus puritate nostrorum operum. Cant.1. Qui pascitur inter lilia. Fel est amaritudo peccati. Item, ipse bona quæ à Deo recipit, Deo contempto in seruitium inimici eius expendit. Ad Angelum male se habet, qui à tempore natiuitatis eius custodiæ intendit, propter quam in hac valle miseriæ moram facit: ipse vero consilijs & exhortationibus eius non acquiescit, reuerentiam non exhibet, sed quod coram vno gubernatore facere non auderet, coram angelo facere audet. Bern. In quouis diuersorio, in quouis angulo, reuerentiam exhibe angelo tuo, nec audeas ipso præsente, quod me præsente non auderes. Ad se ipsum male se habet, q̃m plus vult esse malum quàm bonum, diaboli seruum q̃ Dei filium, in statu latronis quàm in statu regis. Qui in mortali est, in statu latronis est infernali patibulo adiudicatus: qui habet gr̃am, in statu regio est ad regnum cœleste inunctus.

CAP. VIII.

De repromissione nequissima, quæ huius negligentiæ causa existit.

ITem notandum, q̃ vitæ longæ repromissio multotiens est causa q̃ adolescens non seruiat Deo Eccle.29. Repromissio nequissima multos perdidit. Hæc repromissio est nequam, quia repromittens sibi vsurpat quod est Dei, s. disponere de tempore futuro. Act.1. Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Bern. Quid de futuro miser temerarie præsumis tanquàm pater tempora & momenta in tua & non magis sua posuerit potestate? Nequior est, quia cum tempus infiniti valoris sibi à patre cœlesti concessum fatue expenderit in contumeliam Dei, damnum sui, & scandalum proximi, tamen pręsumit q̃ Deus multum temporis ei daturus sit. Nequissima verò est, quia tempus dandum in patris cõtumeliam expendere proponit. Talis fatuissime agit, cum hora mortis incerta sit Matth.24. Veniet Dominus serui illius in die qua non sperat. Luc.12. Qua hora non putatis filius hominis veniet. Eccl.9. Nescit homo finem suum. Plures moriuntur ante senectutem, quàm senes: plures pelles agnorum feruntur ad forum, quàm ouium. Secundum August. Deus promittit pœnitenti peccatorum remissionem, sed nulli promittit crastinum diem. Sen. Iuuenes mortem habent à tergo, senes ante oculos: non minus timendus est hostis qui est à tergo, quàm qui est ante oculos. Præterea, cum maioris rei bonitas sit magis optanda, & prauitas magis timenda, si certum esset quod vita futura esset longa, magis esset prouidendum q̃ esset bona. Aug. Quid differs in crastinum, vita longa erit, ipsa longa bona sit: si lõga erit, melius bona erit. Infinitos diabolus hoc mendacio duxit in infernum: promittebat.n. q̃ in matura ætate Deo seruirent, & ipsi sperabant se aliquãdo Deo seruituros, nunc sunt in inferno nunquàm pœnitentiam facturi. Væ illis qui adhuc patri mendacij tale mendacium dicenti, credunt. Qui Deũ cõtemnit in iuuentute, multum potest timere ne ipse contemnatur à Deo in senectute: Isa.33. Væ qui spernis, nonne & ipse sperneris? Augu. Hac iusta animaduersione percutitur impius, vt moriens obliuiscatur sui, qui dum viueret oblitus est Dei. Multum timere potest qui tanto tempore indignum se fecit Dei adiutorio, sine quo bonam vitam inchoare non potest. Prouerb.1. Quia vocaui, & renuistis, ego quoque in interitu vestro ridebo.

CAP. IX.

De his quæ requirenda sunt in electione magistri disponentis ad hoc vt bene doceat.

IN magistro qui eligitur, quinque sunt requirenda, scilicet mens ingeniosa, vita honesta, humilis scientia, eloA quentia, docendi peritia. Mens ingeniosa, vt inter ea quæ doceri possunt, sciat eligere meliora, nec totum ex alienis scriptis accipiat, sed aliqua inueniat. Sap. Illum eruditorem elige, quem magis mireris in suis quàm alienis. Nil magnificum docebit, qui à se nil didicit, falsoque magistri nuncupantur auditorum narratores, ac sic audiẽdi sunt vt qui recensent rumores. Requirenda est vita honesta, quia turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum. Sunt qui in discipulis suis puniunt quod ipsi faciunt, super quo conqueritur Augustinus de magistris suis in libro confess. dicens. In scholam datus sum vt literas discerem, ludere delectabar, & in nos vindicabatur ab his qui talia agebant: sed maiorum nugæ negotia vocantur, puerorum autem cum sint à maioribus puniuntur. Multum iuuat vita honesta doctrinam. Sene. Plus viua vox tibi & conuictus, quàm oratio B proderit. Homines amplius oculis, quàm auribus credunt. Longum est iter per præcepta, breue & efficax per exempla. Idem. Illum elige auditorem, quem magis imiteris cum videris, quàm cum audieris. Verecundum est magistro bene docere, & male viuere: quasi enim lucernam defert ante se, qua immunditiam suam alijs ostendit. Prouerbior.6. Mandatum lucerna est, & lex est lux. Literas propriæ damnationis publicat. Rom.2. In quo alium iudicas, teipsum condemnas. In li. Prosperi. Beneloqui, & male viuere, nil aliud est quàm se sua voce damnare, seipsum confundere. Hierony. Non confundant opera tua sermonem tuum. Eccles.29. Confirma verbum, & fideliter age cum illo. Bonum opus verbum confirmat, malum verò illud infirmat. Vita mala suspectam reddit doctrinam. Quis credat dicenti sibi cibum aliquem esse venenatum, si eo viC dente ipsum sumat? Delectatio prohibita est quasi venenata. Quis credat alicui asserenti viam aliquam latronibus plenam, & transeuntes per eam spoliandos esse & iugulandos, si post illam assertionem viam illam sibi eligat? Sicut exemplum boni operis plus ædificat quàm sermo, sic exemplum mali operis magis corrumpit. Hieron. Procliuis est malorum æmulatio: vnde græca historia narrat Alexandrum orbis dominatorem Leonidis pędagogi sui non potuisse vitijs carere in incessu & moribus, quibus adhuc paruulus infectus fuerat. Indignum est cœlestem doctrinam esse in vase immundo. In Psalm.49. Peccatori dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas? Parum proficit eius doctrina, cui repugnat vita. August. in lib. de doctri. christiana. Non obedienter auditur qui seipsum non audit. Greg. in moralib. Cum imperio docetur, cum prius agitur quod D dicitur. Prouerb.5. Bibe aquam de cisterna tua: & subditur. Et deriuentur fontes tui foras. Requirenda est humilis sapientia. Poeta. Quod temere nouit, nemo docere potest. Hieron. Multo tempore disce quod doceas. Idem super Eccles. Pythagoricorum disciplina fuit tacere per quinquẽnium, & postea eruditos loqui. Eccles.18. Antequàm loquaris, disce. Ibidem 32. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi gratia. Prouerb. 18. Qui respondet priusquàm audiat, stultum se esse demonstrat. Socrates cuidam interroganti quomodo posset optime discere, Si nil, inquit, dixeris nisi quod bene scieris. Humilis debet esse scientia, illa enim quæ inflat, non est pura, nec vera scientia: habet enim multos errores annexos, q̃a superbia meretur illudi, E vt ait Aug. sed scientia humilis vera est. Prouerb.11. Vbi humilitas, ibi sapientia. Superbus multa credit scire quæ nescit. 1. Cor.8. Si quis existimat se aliquid scire, nondum cognouit quemadmodum oporteat eum scire. Scientia inflans scientia est diabolica, à qua etiam dæmones nominantur, Dæmon enim sciens interpretatur, Iac.3. Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Qui de magnitudine scientiæ inflatur & gloriatur, fatuissime agit, cum glorietur de hoc quo est magnus dæmon, sic sciens. Eloquentia requirenda est: vnde dicitur in prologo rhetoricæ. Sapientia sine eloquentia parum prodest. Cicer. Nihil est quod in de narrando non possit deprauari. Iuuat ad eloquentiam natura, conscientia, &

gestus. Natura, quia sicut dicit sapiens, Philosophia simulari potest, sed eloquentia non potest. Conscientiis, quia sicut dicitur. Eccles.6. Lingua eucharis, id est, grata in bono homine abundabit. Sene. Oratorem te puta, si tibiipsi ante omnes quod oportet persuaseris. Sap. Melius alijs suadebit, qui prius sibi suaserit. Gestus, vnde Sapiens. Eloquentię ornamenta in pronuntiatione apta in conuenienti corporis motu consistit. Simplex debet esse eloquentia. Sene. Oratio quæ veritati dat operam, incomposita esse debet, & simplex. Item, oratio quæ in sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet. Item, aliæ artes ad ingenium pertinent, hic animi negotium agitur: non quærit æger medicum eloquentem, non erit quare gratuletur si inciderit in medicum disertum. Augustin. in libro de doctrina christiana. Quid prodest clauis aurea, si apperire quod volumus non potest? & quid obest lignea, si potest, quando nihil quærimus nisi patere quod clausum est. Peritia docendi requirenda est, ad quam quinque pertinent, scilicet apertio, breuitas, vtilitas, suauitas, & maturitas. Aperta debet esse doctrina, vt ab omnibus intelligatur. In libro Prosperi de vita contemplatiua dicitur. Tam apertus debet esse sermo docentis, vt ab intelligẽtia sua nullos, quàmuis imperitos, excludat. Vtendum est plano sermone vt nummo, vbi est publica forma: vsitatis tutius vtimur. Prouerb.29. Doctrina prudentum facilis. Eccles.4. Ne abscondas sapientiam tuam in decore eius. Ad hoc quòd doctrina sit manifesta, multum valent exempla. Sapi. Lucidissimum genus docendi est exemplorum subditio: & hoc multum est vtile minus capacibus. Sap. Pars est prima prudentiæ ipsum cui præcepturus es parem extimare. Mat. 25. Vnicuique secundum suam virtutem. De his qui simplicibus ingerunt subtilia, dicitur Isa. 19. Confundentur qui operiebantur linum plectentes & retexentes subtilia. Laudabilis est breuitas in docente si sit moderata. Hieron. super Hiere. Nimia prolixitas onerat sensus legentium, & immoderata breuitas præscindit studiorum desiderium. Est autem breuitas, vt dicitur in ipsa rhetorica, cum nullũ nisi necessarium assumitur verbum: vñ bene Eccl.21. Verba sapientum statera ponderabuntur. August. in libro de doctri. christiana. Sicut ingratus est qui incognita obnubilat, sic onerosus est qui cognita inculcat. Poeta. Omne superuacuum pleno de pectore manat. Vtilitas requiritur in doctrina. Isa.48. Ego Deus tuus docens te vtilia. Senec. Non multis opus est, sed efficacibus. Suauitas laudabilis est in doctrina. Eccles.40. Tibiæ & psalterium suauem faciunt melodiam, & super vtranque lingua suauis. Ad suauitatem iuuat eloquentia, valet etiam ad eam doctorum bonitas, vel vtilitas. Prouerb.13. Doctrina bona dabit gratiam supple ipsi doctori, & auditori. Valet etiam ad idem varietas in ipsa rhetorica. Narrationem magnopere varie oportet narrari: quoniam in omnibus rebus similitudo mater est satietatis. Sap. Hoc nobis sæpe accidit, vt cum optimis satiati sumus, varietas tamen nobis ex vilioribus grata sit. Item, Sap. Gaudet natura varietate. Maturitas id est mediocritas inter velocitatem & tarditatem laudabilis est in doctrina. Sen. Inopia verborum & exilitas minus intentum faciunt auditorem interruptæ tædio tarditatis: facilius tamen incidet qui expectatur, quàm qui prętervolat. Idem, Philosophi pronuntiatio sicut vita debet esse composita. Nihil ordinatum est quod præcipitatur, & properat, æque stillare eum volo & currere. Idem, Dicendi celeritas philosophiæ non satis decora est, quæ ponere debet verba, non proijcere. Tertio debet doctor in doctrina intendere, scilicet vt instruat, placeat, & ad bonũ moneat. August. in libro de doctrina christiana. Dixit quidam eloquens, & verum dixit, ita debere dicere eloquentem, vt doceat, vt delectet, vt flectat: docere necessitatis est, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Docendi necessitas in rebus est constituta, reliqua duo in modo quo dicimus. Qui dicit, quandiu nõ intelligitur, non se existimet dixisse quod vult ei quem vult docere: si verò intelligitur,

F quocunque modo dixerit, dixit: qui si delectare vult eum cui dixit, aut flectere, interest quomodo dicat. Sicut autem vt teneatur ad audiendum delectandus est auditor, ita flectendus vt moueatur ad agendum: & sicut delectatur si suauiter loqueris, ita flectetur si amet quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quòd arguis. Item, August. in eodem. Quis audeat dicere aduersus mendacium, in defensoribus suis inermem debere consistere veritatem, vt scilicet illi qui res falsas persuadere conantur, nouerint auditorem vel beneuolum, vel intentum, vel docilem procemio facere, isti autem non nouerint? Illi falsa aperte, breuiter, verisimiliter, & isti vera sic narrent, vt audire tædeat, intelligere non pateat, credere postremo non libeat? Illi fallacibus argumentis veritatem oppugnent, asserant falsitatem: isti nec vera defendere, nec falsa valeant refutare.

CAP. X.

G *De his quę disponunt ad hoc quòd aliquis bene addiscat.*

DIcto de his quæ disponunt ad hoc quòd aliquis laudabiliter doceatur, vel doceat, dicẽdum est de his quę disponunt ad hoc quòd aliquis bene addiscat, inter quæ bene iuuat, quòd volens addiscere bene viuat. August. Errat quisquis veritatem se cognoscere posse putat, si adhuc nequiter viuat. Eccles.1. Fili concupiscens sapientiam, serua iustitiam, & Dominus præbebit tibi eam. Ibidem.27. Volatilia ad sibi similia conueniunt, & veritas ad eos qui operantur eam reuertetur. Qui male viuunt, quasi spurcitia manuum suarum lumen diuinæ sapientiæ à se repellũt. Susceptionem sapientiæ impediunt vitia, sicut ostendi H potest discurrendo per ea. Impedit hoc superbia: vnde Aug. in libro confess. loquens Deo de se, secundum pristinum statum. Tumore meo separabar à te, & facies mea inflata non sinebat me videre verum. Gregor. de superbis. Tanto à longe à luce Dei sunt, quanto apud se humiles non sunt. Ber. Superbo oculo veritas non videtur sicut patet. De inuidia dicitur, Sap.6. Cum inuidia tabescente iter non habebo, quoniam talis homo non erit particeps sapientiæ. Inuidi sunt vt noctuæ, lucem bonorum operum odientes, & tenebrosa opera amantes. Iob.5. Per diem incurrent tenebras. Opera bona proximi sunt vt candelæ lucem boni exempli nobis ministrantes: sed inuidi candelis istis oculos sibi eruunt. De ira dicit Sapiens. Impedit ira animum, ne possit cernere verum. In Psalm.17. Supercecidit ignis, I ignis inquam iræ, & non viderunt solem. Ira ita excæcat, sicut vrsus dicitur excæcari ad peluim ardentem. De odio patet quòd lumen sapientiæ impedit. Bernar. Amor, vel odium veritatis nescit iudicium. De pigritia idem patet quòd hominem dormire facit, & quasi oculos ei claudit. Prouerbior.19. Pigredo immittit soporem. Ibidem 24. Vsquequo piger dormies? Pigrum mittit Salomon ad formicam, à qua doceatur, vt verecundia talis magnæ à somno pigritiæ excitatus sapientiam discat. Prouerb.6. Vade piger ad formicam, & considera vias eius, & disce sapientiam. De vitio gulæ idem patet. Hieronym. Venter pinguis non gignit tenuem sensum. Excessum cibi & potus sequuntur fumositates, quæ lucem sapientiæ im-K pediunt. De ebrietate hoc planum est, quæ hominem quasi insanum reddit. Oseę 5. Cœperunt furere principes à vino. Seneca Nihil aliud est ebrietas, quàm voluntaria insania. Bernar. Vinum modice sumptum intellectui videtur acumen inferre: non modice verò potatum rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam eneruat. De luxuria idem patet, quæ hominem multum carnalem efficit: hæc Salomonem infatuauit. Fornicatio est vnum eorum quæ cor auferunt id est sensum. Oseę 2. Amans aliquam fatuo amore, credit eam esse pulchram, quam omnes alij sciunt esse turpem. De vitio cupiditatis, & auaritiæ patet idem. Cupidi enim & auari habent oculos velatos solicitudine temporalium. Excæcatus est

Tobias calidis ftercoribus hirundinis: fic ardens amor ad temporalia, quæ Apoftolus arbitratus eft vt ftercora, oculos cordis excæcat. Auguft. in lib. confeff. loquens Deo. Spargis pœnales cæcitates fuper illicitas cupiditates. Secundo multum valet adhoc quòd aliquis bene addifcat, vt oratione lectionem, vel ftudium præueniat. Cum fapientia donum Dei fit, non debet aliquis attentare violentia ftudij Deo irrequifito, eam aquirere. Iac. 1. Si quis indiget fapientia, poftulet eam à Deo. Auguftin. Oratione melius foluuntur dubia quàm inquifitione alia. Tertio, humilitas. Matth. 11. Reuelafti ea paruulis. Pfal. 108. Declaratio fermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Specialiter humilitas neceffaria eft volenti addifcere fcripturam facram propter humilem modum loquêdi quem habet, qui à fuperbis contemnitur. Auguftin. Scriptura facra inuitat omnes humili fermone: ideo loquens de fe fecundum ftatum ante conuerfionem fuam, Vifa eft mihi, inquit, fcriptura facra indigna quàm Tullianæ dignitati compararem. Tumor enim meus refugiebat modum eius. Idem. Mira profunditas eloquiorum, quorum ecclefiæ ante nos fuperficies, blandiens paruulis, fed mira profunditas Deus meus. Ad humilitatem volentis addifcere pertinet vt ignorantiam fuam fateri non erubefcat, & quod nefcit, humiliter quærat. Auguftin. Non eft erubefcendum homini confiteri fe nefcire quod nefcit, nedum fe fcire mentitur, nunquàm fcire mereatur. Idem. Nulla res magis memoriæ mandanda eft, quàm illa verborum loquutionumque genera, quæ ignoramus, vt cum peritior occurrerit, quæri pofsint. Item, vt ab omni parte addifcat. Sicut qui ab omnibus accipiunt, fiunt ditiores, fic qui ab omnibus addifcunt, fiunt fapientiores. Clemens Papa Nullus Epifcopus propter opprobrium fenectutis, vel nobilitatem generis à paruulis etiam, vel minimis eruditis, inquirere negligat, fi quid forte veritatis eft, atque falutis. Sen. Quid ftultius eft quàm quæ non didiceris, nolle etiam à malis addifcere? Auguftin. in lib. de doctrina chriftiana. Audiuntur vtiliter qui vtiliter non agunt: fua enim quærere ftudent, fed fua docere non audent. Qui folum à bonis volunt addifcere, fimiles funt illis qui folum in fcyphis argenteis, vel aureis volunt bibere, nec tamen in faccis, vel purpureis, vel aliter preciofis frumentum recipitur, quorum fames, vel fitis miferanda non eft. Quarto, valet ad hoc timor Dei Prouerb. 6. Timor Domini principium fapientiæ. Timor addifcentem declinare facit à malo, fcilicet ab errore addifcendi præfumptione, à finiftra intentione, à negligentia implendi quod addifcitur. Ecclefiaf. 7. Qui timet Deum, nihil negligit. Si addifcenti defit timor Dei, quod legit, vel audit ad alios refert, non vult fecundum ea fe dirigere, fed potius alios. Prudenti verbum Domini lucerna eft pedibus eius non aliorum. Prouerb. 15. Vir prudens dirigit greffus fuos, & imprudens neglectis proprijs dirigit alienos. Quinto, manfuetudo, qua authoritati facræ fcripturæ credatur. Auguftin. in lib. de doctri. chriftiana. Mitefcere opus eft pietate, neque contradicere diuinæ fcripturæ feu intellectæ, feu non intellectæ, fed cogitare potius & credere id effe melius & verius quod ibi fcriptum eft, etiam fi lateat, quàm id quod per nofmetipfos fapere poffumus. Sexto diligentia, quæ eft tam in correctione librorum, quàm in indagatione fcripturarum. De primo dicit Auguftin. in lib. de doctrina chriftiana. Codicibus emendandis primitus debet inuigilare folertia eorum, qui fcripturas nofcere defiderant. De fecundo, dicit idem Auguftin. in eodem libro. Erit diuinarum fcripturarum folertifsimus indagator, qui prius totas legerit, notafque habuerit, & fi nondum intellectu, iam tamen lectione duntaxat eas quæ vocantur Canonicæ: nam cæteras fecurius leget fide veritatis inftructus. Cauenda eft nimia velocitas in tranfcurrendo: animus enim tranfcurrens non videt latentem fententiam. Sapien. Nihil magnum cito effici voluit, præpofuitque cuilibet pulcherrimo operi difficultatem. Cauenda eft curiofitas, quæ eft non magnæ vtilitati nimiam operam impendere. Seneca. Quid te torques in illa quæftione, quam vtilius eft contempfiffe quàm foluere? Cauenda eft inftabilitas in legendo. Sen. Vide ne lectio actorum & omnis generis voluminum habeat aliquid vacuum & inftabile. Cauenda eft etiam rixa, quæ peritos in arte logicali multum folet vexare. Auguft. Cauenda eft rixandi libido, & puerilis quædam oftentatio aduerfarium decipiendi. 2. Timot. 2. Noli verbis contendere. Auguftin. Verbis contendere eft non curare quomodo error veritate vincatur, fed quomodo tua dictio dictioni alterius præferatur. Septimus modus quantum ad ordinem, affectum, intentionem. Hugo de Sancto Victo. Scolares noftri aut nefciunt, aut nolunt modum congruum in addifcendo, & idcirco multos quidem inuenimus ftudentes, paucos verò fapientes. Octauo, inftantia ftudij. Sapiens. Artium mater eft inftantia, nouerca eruditionis negligentia eft. Petrus in epiftola Clementis. Ignorantia eft mater omnium malorum, qua malitia & ignauia gignitur. Honor labor exercitij. Ecclef. 10. Si retufum fuerit ferrum, & nunc prius fi hebetatum fuerit, multo labore exacuetur. Ferrum vocatur humanum ingenium, quod otium obtundit, denigrat, rubiginat, & confumit: vfus verò exacuit, dealbat, elimat, & à corruptione rubiginis conferuat. Hierony. Otio ingenium hebetatur, & defidia eft quafi quædam rubigo fapientiæ. Vtilis etiam eft ad addifcendum humilis collatio, & pacifica difputatio Prouerb. 24. Ferrum ferro acuitur, & homo acuit faciem amici fui. Refert tamen in quibus doctrinis fenfus difcipulorum exerceatur, & maxime puerorum. Non enim exercendi funt in fabulis poeticis & luxuriofis figmentis: vnde Valerius Maximus refert quòd Lacedæmonij libros Archiloci à ciuitate fua fecerunt exportari, eo quòd parum verecundam ac pudicam arbitrarentur lectionem: noluerunt enim ea liberorum fuorum animos imbui, ne plus eorum moribus obeffet, quàm ingenijs prodeffet. Ifidorus in libro fententiarum. Ideo prohibetur chriftianis poetarum figmenta legere, quia per oblectamenta fabularum nimium mentem excitant ad incentiua libidinum. Auguftinus etiam in lib. confeff. peccata fua confitens, inter alia de hac inordinatione fic loquitur. Tenere tunc cogebar Aeneæ nefcio cuius errores, oblitus errorum meorum, & plorare Didonem mortuam, quæ fe occidit ob amorem, cum interea meipfum in his à te morientem, non à te amantem ficcis oculis mifertimus ferrem, quid enim miferius mifero non miferante feipfum? Decimo, quòd laboret addifcens, vt quòd addifcit, memoriæ infigatur. Ecclef. 35. Sapientiam fcribe in tempore vacuitatis. Scriptura eft durabile fignû: fapientiam fcribit, qui eam memoriæ infigit. Non minor eft virtus quàm quærere, parta tueri. Quid prodeft quòd canis feram rapit, fi eam ftatim dimittit? Aqua de facili imprefsiones recipit, fed hoc inutile eft, quia eas non cuftodit. Scriptor lente fcribit, tamen quia quod fcribitur manet, in vno anno bibliam fcriptam habet ad bene addifcendum: vnde difpofitus eft homo ante, fi habeat bonum ingenium, & bonam memoriam. Ingenium fapientiam inuenit, memoria cuftodit. Si verò hæc defint, tarditatem ingenij fupplere debet inftantia ftudij: defectum verò memoriæ crebra ruminatio & fcriptura: parum prodeft vnum illorum, fi defit reliquum. Hierony. Diuinæ fcripturæ femper in manibus & iugiter in mente voluantur. Idem. Diuinas fcripturas fæpius lege, immo nunquàm facra lectio de manibus tuis deponatur. Vndecimo, quòd ad doctorem fuum fe bene habeat, familiaritatem cum eo habendo, eum diligendo, fubiectum fe ei exhibendo. Ecclef. 7. Si videris fenfatum, euigila ad eum, & gradus hoftium illius exterat pes tuus. Duodecimo, vt de fapientia à Deo accepta non fit ei ingratus, fed datorem fuum glorificet. Ecclefiaft. vltim. Danti mihi fapientiam, dabo gloriam.

CAP. XI.

Quomodo diligenter pueri in bonis moribus sunt informandi.

STudiose & diligenter in bonis moribus pueri sunt informandi: quia in puero est ætas mollis, & apta regi. Ostendenda sunt ei Dei beneficia & mandata, iuxta illud Deuter.6. Narrabis ea filijs tuis. Docuit Tobias filium ab insantia timere Deum,& recedere ab omni peccato. Apostolus ad hoc monens Ephes. 6. sic loquitur parentibus de filijs. Educate eos in disciplina & correptione Domini.gl. Disciplina verborum. Ad morum informationem pertinet coertio à malo,& exhortatio ad bonum. Iustitia correctoris sunt increpationes, & comminationes, virgæ, ferulæ, quibus secúdum Augustinum imperitia debellatur, & praua cupiditas refrænatur. G Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia. Gen.10. Ideo in pueris huic prauitati occurrendum est, ne in actum exeat, sed diuersimode secundum puerorum diuersitatem. Aliqui enim sunt habiles ad suscipiendam disciplinam, quos nó oportet trahere, vel cogere, sed sufficit eos ducere. Alios verò oportet trahere, vel cogere, & si à principio profectus non appareat, non propter hoc est diffidendum. Sen. Initium eundi ad virtutes arduum est: quoniam hoc primo imbecillis & egræ mentis est formidare inexperta, itaque cogenda est vt incipiat, deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat dum sanat, Prouerb.19. Erudi filium tuum, & ne desperes. Multum potest vsus assiduus. Philosophus. Vsus assiduus vni rei deditus & ingenium,& artem sæpe vincit. H Ethnicus. Nihil assuetudine maius. Ber. ad Eugenium Papam. Quid non mutat consuetudo? quid non vsui cedat? Primo aliquid videbitur intolerabile, deinde si assuescat, non adeo graue, postea verò leue, tandem etiam delectabile. Præcedere debet disciplinam comminatio, sicut excommunicationem præcedit admonitio,& aliquando vtilior est comminatio quàm flagellatio, quia pueri timidi sunt: & ideo sola comminatione à suis voluntatibus coercentur. Eruditor puerorum nobilium magnam solicitudinem, & diligentiam debet habere circa eorum informationem: confusio est enim ei si indisciplinate se habeant. Plutarchus philosophus Traiani Imperatoris instructor in quodam libello quem ei scripsit sic ait. Modestiam tuam olim non appetere principatum noui, quem tamen semper morum elegantia merens induisti, I quo quidem tanto iudicaris dignior, quanto à crimine ambitionis iudicaris remotior. Itaque fortunæ meæ,& tuæ congratulor virtuti, quòd probe meruisti, alioquin me detrahentium linguis subiectum non dubito, cum ignauiam Imperatoris Roma non ferat, & sermo publicus delicta discipulorum in præceptores refundere soleat. Seneca. Neronis sui merito detrahentium linguis carpitur: adolescentium suorum temeritas in Quintilianum refunditur: & Socrates in populum suum fuisse clementior criminatur. Tu verò quoque quod vis geres rectissime, si non recesseris à te. Si primo te composueris ad virtutem, recta vniuersa procedent: politicæ constitutionis maiores tibi vires sculpsi, cui si obtemperas Plutharcum habes authorem viuendi, alioquin præsentem paginam testem inuoco, quòd in K perniciem imperij non perges, authore Plutharco.

CAP. XII.

Quomodo deridendum est illud prouerbium stultorum. Sanctum iuuenem futurum diabolum senem.

DErendendum est illud detestabile prouerbium stultorum, quo dicitur, Sanctum iuuenem futurum diabolum senem. Differunt stultorum & sapientum prouerbia. Stultorum prouerbia sunt noxia, & raro contingentia: sapientum verò prouerbia sunt vtilia, & semper valent in F pluribus veritatem habentia. Contingere potest quòd pueri, in quibus apparuerunt bonæ conuersationis initia, mali fiant vel societate praua, vel educatione remissa, vel seueritate nimia. Bonitas enim eorum est modica,& quasi tenera,& nondum firma: infirmis autem causa pusilla nocet. Aliquando verò in pueris non est vera simplicitas, vel bonitas, sed simulata vel ob parentum, vel magistri fauorem, vel flagellorum timorem, quibus cessantibus malitia quæ latebat, erumpit. Tullius. Omnia ficta celeriter tanquàm flosculi decidût, nec quicquam simulatum potest esse diuturnum. Nemo personam fictam ferre diu potest. Sene. Cito in malitiam recidunt, quibus veritas non subest: quæ autem ex solido nascuntur tempore, in melius proficiunt. Ex virga recta speramus trabem rectam, licet virgula dum tenera est, torqueri possit,& fieri torta. Non est periti medici ex signis bonis præsumere mortem infirmantis: nec G sapientis est ex bono initio præsumere malum finem. Non est sapientis agricolæ ex zizania quam in agro videt pullulare, frumentum sperare, nec zizaniam ex frumento. Quæ seminauit homo, hæc & metet. Non colliguntur ex spinis vuæ, nec ex tribulis ficus. Non est sapiens qui caput animalis quod aspicit, cognoscens esse asini, ex hoc præsumit caudam esse vituli, cum cauda capiti soleat respondere. Cum dispositioni respondeat habitus, fatuissimum est ex hoc quod homo facit opera virtutum in iuuentute, præsumere quòd vitiosus futurus sit in senectute. Prouerbio dicto improbabili & stulto præponendum est sapientiæ prouerbium, quo dicitur, Ex studijs suis intelligitur puer, si munda & recta sint opera eius. Prouer.20. Studia illius dicuntur opera, ad quæ est voluntarius, quibus intelligitur qualis est fu- H turus, vt cum munda sunt & recta opera eius, præsumitur quòd sit bonus. Opera puerorum faciunt munda timor Dei, & hominum pudor. Timor facit declinare à malo, pudor est fuga rei indecentis, amor facit recta. Cant. 1. Recti diligunt te.

CAP. XIII.

In quibus disciplina correctionis corporis, cui primum intendendum est, consistit.

PVerorum eruditor volens eos in bonis moribus informare, primo debet disciplinæ correctionis corporis intendere, quæ circa sex attenditur, quæ sunt, gestus, habitus, I loquela, sumptio cibi & potus, continentia coniugalis, vel maioris perfectionis. Admonendi etiam sunt pueri ad humilitatem & patientiam, & specialiter ad patientiam disciplinæ, & ad filialem obedientiam, sociabilitatem, puerilium euacuationem. accedente virili ætate perseuerantiam, siue stabilitatem.

CAP. XIIII.

Quid sit disciplina.

ET notandum quòd disciplina duobus modis dicitur. Vno modo dicitur disciplina quæ ad alicuius correctioné adhibetur siue verba, seu verbera: sic sumitur Heb. 12. cum dicit, In disciplina perseuerate, Item, si extra disciplinã estis, cuius omnes participes facti sunt. ergo estis K adulteri, & non filij. Alio modo dicitur disciplina ordinatio conuersationis exterioris. Cyprianus. Disciplina est morum ordinata correctio, & maiorum præcedentium patrum regularum obseruatio. Hugo de Sancto Victo. Disciplina est membrorum omnium motus ordinatus, & dispositio decens in omni habitu & actione. Disciplina decorem & decentiam prouidet in exteriori conuersatione. Ad cognoscendum verò an aliquid sit indecens, vel non, attendendum est ad naturam, & personam, & tempus,& locum. Ad naturam an scilicet consentaneum sit naturæ. Aliquid indecens est naturæ rationali, quod non est indecens brutali. Attendendum est ad personam,

quæ

quæ agit, vel cum aqua agitur. Aliquid esset indecens personæ nobili, & coram rege, vel Episcopo, quod non esset indecens coram aliquo qui non esset positus in dignitate. Aliquid etiam est indecens, quia deest congruitas temporis, vel loci. Ecclesiast.20. Ex ore fatui reprobabitur parabola, quia non dicit eam tempore suo. Aliquid indecens est tempore sacro, quod non esset indecens alio tempore: & aliquid est indecens in loco sacro, quod non est indecens alibi. Sicut Deus corpus Adæ primo formauit, post in faciem eius spiraculum vitę inspirauit, & sicut in vtero materno corpus primo formatur, post rationalis spiritus ei infunditur: sic magister puerorum primo debet intendere informationi & disciplinæ correctionis corporis. 1. Corin. 15. Non prius quod spirituale est, sed quod animale. Non est negligenda homini cura corporis sui, quod datum est spiritui in adiutorium: propter quod si peccat, subueniri potest ei per pęnitentię remediũ, quod Angelo non potest. Gen.7. Nõ permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Spiritus ibi dicitur indignatio: in eo solũ susceptibilis est gratiæ spiritus hominis, in eo solo est ei locus viuendi.

CAP. XV.

Commendatio disciplinæ.

AD commendationem disciplinæ facit quod ab homine brutalem similitudinem expellit, corpus spiritui subdit, & ipsum Dei habitationem efficit. Brutalem similitudinem expellit, dum prauitatem quam ex corruptione habet, ad bona infima compescit. Hieronym. Qui post carnem ambulãt in ventrem & libidinem proni tanquam irrationabilia iumenta reputantur. In Psal.48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Puto iumenta dicerent, si loqui fas esset, Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est. Hæc pronitas indecens est in homine. Aliter se debet habere corpus quod regit solus spiritus brutalis: aliter etiam se debet habere corpus quod regit Spiritus sanctus, quàm illud quod regit spiritus malus. Disciplina spiritui corpus subdit contra hominem quem ad statum innocentiæ reducit. Sicut corpus aliter dispositum congruit in statu gratiæ quàm in statu gloriæ: sic aliter dispositum congruit in statu gratiæ, quàm in statu solius naturæ corruptæ. Disciplina est corporis honestas, idest, honoris status. Habet corpus humanum magnum honorem propter spiritum cui associatum est: ex hoc enim est corpus nobilissimum, ad quod alia corpora sunt ordinata. Ex hoc etiam magnum honorem expectat, scilicet, glorificationem cum spiritu, cum & maximum honorem iam recepit in Christo: associatum enim est diuinitati, & conglorificatum spiritui Christi creato nobilissimo. Ideo valde decens est vt in honore se custodiat, & non faciat spiritum inglorium contemnendo eum qui fecit eum gloriosum. Vbi disciplina deest, spiritus qui naturaliter debet esse corporis Dominus, est corporis seruus. Seruitus verò ista multum est ignominiosa, aspera, sumptuosa. Ignominiosa est, cum spiritus sit creatura valde nobilis: corpus verò comparatione spiritus creatura valde vilis est. Hieronym. Nihil vilius quàm à carne vinci. Prouerb.20. Non decet seruum dominari principibus. Specialiter indecens ei est qui est nobilis genere, si seruus sit ignobiliori sui parti, & illius qui seruus eius debuit esse. Aspera est, quia asperius nihil est humili cum surgit in altum. Prouer.30. Per tria mouetur terra, & quartum substinere non potest, scilicet per seruum sinum cum regnauerit. Corpus tanquàm vilis seruus, si dominetur, vilia imperat, vt scilicet intendat refectioni vnius sacci, scilicet corporis, quem Dominus vocat saccum, dicens Psalm.29. Concidisti saccum meum: & repletionem loci immundi, scilicet, ventris sumptuosam. Seruitur enim dominæ gulæ, cui singulis diebus parantur varia fercula, & multotiens pluries in die, de quibus nihil retinet, sed postquàm gustauerit ex illis, in locũ turpitudinis & quasi perditionis transmittit. Ioel.1. Vlulate qui bibitis vinũ in dulcedine: perijt enim ex ore vestro. Bern. Voluptas gutturis, quæ tãti hodie extimatur, vix duorum habet latitudinem digitorum: non durat delectatio illa nisi quantum durat transitus ille per gulam. Periculosa est hæc seruitus: corpus enim tanquam seruus maliuolus noxia imperat, aliquando etiam mortem spiritus. Disciplina corpus humanum Dei habitationem facit: vnde Spiritus sanctus dicitur Spiritus disciplinæ. Sap.1. & 1.Cor.6. Nescitis quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui habitat in vobis: Sicut Deus habitationem suam cœlestem voluit esse ornatam, secundum illud Iob.26. Spiritus eius ornauit cęlos: sic terrestrem habitationem suam vult esse ordinatam. Ornatus huius habitationis est disciplina. Spiritus malus cognoscitur in domibus suis, vt cognoscebatur in Saul, quem spiritus nequam exagitabat. 1.Reg.5. & 16. sic spiritus cognoscitur, scilicet in suis, scilicet in viris disciplinatis. Ia. 1e ctus disciplinæ nuditas est turpitudinẽ hominis ostẽdens, secundum illud. Ecclesiast.19. Amictus corporis, & risus dentium, & incessus hominis enunciant de illo. Disciplina corporis Dominum glorificat, sicut ornatus templi ipsius, 1.Cor.6. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro. Aug. Si nõ parcis tibi propter te, parce tibi propter Deum, qui fecit te sibi domum. Proximum ędificat, Matth.5. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Disciplina est quasi vestis grati odoris Deo & hominibus. Isaac sentiens vestimentorum fragrantiam filij sui benedixit ei, Gen.27. Cant.4. Odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. Multum displicet Deo indisciplinata conuersatio: multum doluit Iacob videns tunicam filij sui sanguinolentam, Gen.37. Isa.9. Vestimentum mistum sanguine erit in combustionem. Multum offensus est rex inueniens in nuptijs non habentem vestem congruentem, Matth.22.cap.

CAP. XVI.

De disciplina in gestu.

ERuditor puerorum nobilium curare debet ne gestus indisciplinatus habeant. Gestus est motus, vel dispositio corporis, qui indicat motum, vel dispositionem animi, sicut effectus causam. Bernar. Ex cordis thesauro procedit quicquid foris apparet vitiorum. Vanum cor vanitatis notam ingerit corpori. Ad disciplinam in gestu monet Seneca dicens. Si continens es, & animi tui & corporis motus obserua, ne indecori sint. Ad id monet Hug. de S. Victore. Vnumquodque membrũ opus suum tam decenter ac modeste impleat, vt per indisciplinam oculos sapientium non offendat. Idem. Discretio actionũ in membris conseruanda est, vt scilicet id agat vnumquodq; ad quod factum est, vt nec loquatur manus, nec os audiat, nec oculus linguæ officium assumat. Sunt enim qui nesciunt auscultare, nisi buccis patentibus, alij loquentes digitum extendunt, supercilia erigũt. Specialiter reprimendi sunt pueri ne appareat in eis superbia in gestu, vel colli extensione, vel brachiorum ventilatione, vel humerorum gesticulatione, vel tibiarum extensione vel aliter. De superbia in gestu habetur Prouer.6. Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius, oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferẽtem mendacia, testem fallacem, & septimum eum qui seminat inter fratres discordias. Isai.3. Ambulauerunt collo extenso. Reprimendi etiam sunt pueri à risu indisciplinato. Est autem risus multipliciter indisciplinatus, aliquando quia est de his de quibus non est ridendum, sicut accidit in his qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Prouerb.1. Indisciplinatus est risus inuidiæ, de quo Poeta. Risus abest vbi quem vidi fecere dolores. Item, risus perfidiæ, de quo Prouerb.10. Quasi per risum stultus operatur scelus. Item, risus insaniæ, qualis est

risus

riſus phreneticorum, de quo Aug. Malunt ſapientes ſe habere ſanos lugentes, quàm phreneticos ridentes. Eccleſ.7. F Sicut ſonitus ſpinarum crepitantium ſub olla, ſic riſus in ore ſtulti. Sene. Odibilem hominem facit riſus, aut ſuperbus & clarus, aut malignus, & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Secũdum Hugonem de ſancto Victore. Indiſciplinatus eſt riſus, qui eſt cum dentium oſtenſione: ſecundum Senecam qui eſt cum cachinno. Riſus, inquit, ſit ſine cachinno. Indiſciplinatus etiam eſt qui eſt cum vocis exaltatione. Eccleſ.15. Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam: vir autem ſapiens vix tacite ridebit. Item, riſus indiſciplinatus eſt ſi ſit nimius. Rarus debet eſſe riſus in mundo iſto. Primo, quia loco in quo ſumus non congruit, vallis enim la- G crymarum eſt: hoc oſtendit puer natus lacrymans. Verecundum eſt viro adulto ſi non agnoſcat quod oſtendit ei puer naſcens. Super illud Eph.5. Redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt, dicit Aug. Puer qui naſcitur à ploratu incipit, nec ridere poteſt: ſtatim natus plorat propheta ſuę calamitatis, non dum loquitur, & iam prophetat. Non cõgruit etiam tempori. Eccleſiaſt.3. Tempus flendi, & tempus ridendi: tempus flendi eſt in præſenti. Nunc enim magnam materiam flendi habemus, & lacrymæ ſunt in valore ſuo. Mala præſentis vitæ per ſe ſunt materia fletus: bona verò temporalia per conſequẽs, quia peccatorum ſunt occaſio. Eccleſiaſt.11. Si diues fueris, non eris immunis à delicto. Electi in Paradiſo non habent materiam flendi: lacrymæ verò reprobatorum in inferno nullius ſunt valoris. Item, maledictus eſt riſus à Domino. Luc.6.cap. Væ vobis qui ridetis. Vix guſtaret aliquis cibum maledictum ab aliquo ſancto: quantum ergo cauendus eſt, & timendus riſus, cui maledictionem ipſe fecit Deus?

CAP. XVII.

De diſciplina in habitu.

AD diſciplinam in habitu pertinet, vt in veſtibus quæratur neceſsitas, nec ametur in eis nimia pretioſitas, vel extraneitas. Veſtium ſuperfluitas non habeatur, earum ſuauitas contemnatur, gloriatio in eis caueatur, & intelligatur ornatũ corporalem magis eſſe erubeſcibilem quàm honorabilem. Ornatui corporali præponatur ſpiritualis, & caueatur macula, & ſpecialiter macula ſanguinis. In veſtibus quærenda eſt neceſsitas. Vnde Aug. Tibi veſtis puta I circundetur non ad pulchritudinem, ſed propter neceſſarium tegumentũ, ne dum exquiſitis veſtieris, alteram turpitudinem aſſumas, ſcilicet ſpiritualem. 1. Timoth.6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. Bernat. loquens de illo verbo Act.4. Diuidebatur ſingulis prout cuique opus erat. Hoc eſt, inquit, quantum ad indumenta, quibus & nuditatem tegeret, & frigus repelleret. Non eſt amanda nimia pretioſitas in veſtibus: vnde ſuper illud Luc.16. Induebatur purpura & byſſo, dicitur. Si cultus pretioſarum veſtium culpa non eſſet, ſermo Dei non tam vigilanter exprimeret, quòd diues purpura, & byſſo indutus apud inferos torquetur Grego. Nemo pretioſa indumenta niſi ad inanem gloriam quærit, ſcilicet vt hono- K rabilior cæteris videatur. Nemo vult ibi pretioſis veſtibus indui, vbi à nemine poteſt videri. Cum Deus ſpiritum pretioſum vili carne induerit, nõ eſt veriſimile quòd carnem vilem pretioſis indui voluerit. Ad idem facit quod rex gloriæ conuerſaturus cũ hominibus ſacco noſtrę carnis mortalis ſe induit, de quo in Pſalm.29. ait. Conciſiſti ſaccum meum. Sapiens mercator troſellum etiam pretioſum vilibus induit: vnde patet ꝙ inſipienter agit qui corpori ſuo vili veſtes pretioſas quærit. Non eſt quærenda extraneitas, vel diſsimilitudo in veſtibus. Soph.1. Viſitabo ſuper omnes qui induti ſunt veſte peregrina. Cauendum eſt à multitudine veſtium ſuperflua. Ber. Clamant nudi, clamant famelici, & conqueruntur nobis fame & frigore miſerabiliter laborantibus. Quid conferunt tot mutatoria, vel extenſa in perticis, vel plicata in manticis? Iac.5. Agite nunc diuites, plorate vlulantes &c. Veſtimenta veſtra à tineis comeſta ſunt. Debent viri veſtium ſuauitatem contemnere: potius congruit veſtis ſuauitas mulieribus q̃ viris. Exo 22. Non induetur vir veſte fœminea. Cauenda eſt in veſtibus gloriatio. Eccle.9. In veſtitu ne glorieris vnquàm. Ornatus veſtium erubeſcibilis eſt, cum ſit ſequela peccati. Ber. Qui gloriatur de veſte, ſimilis eſt furi qui gloriatur de cauterio: quia propter peccatum Adæ introductus eſt vſus veſtium. Verecundum etiam eſt nobili creaturæ, ſcilicet homini, à vilibus creaturis ſuam pulchritudinem mendicare, ſcilicet à pannis, & ſimilibus. Præponendus eſt ornatus ſpiritualis corporali. Aug. Non affectetis veſtibus placere, ſed moribus. Potius intendendum eſt ornatui dominæ, ſcilicet animæ, quàm ancillæ, ſcilicet carnis. Ber. Magna abuſio & nimis magna dominam ancillari, & ancillam dominari. Pulchritudo corporis contemptibilis eſt reſpectu pulchritudinis animæ, quę eſt Dei imago. Macula, vel immunditia laudabiliter caueri poteſt. Sene. Non ſplendeat toga, nec ſordeat. Hieron. Ornatus & ſordes pari modo ſunt fugienda. Item, Nec affectatæ ſordes, nec exquiſitæ delitiæ laudem pariunt. Valde cauendum eſt, ne veſtis ſanguinolenta ſit ſanguine peccati, quia eſt male acquiſita. Hiere.2. In alis tuis inuentus eſt ſanguis animarum. Hæ alæ intelligi poſſunt extremitates palliorum, quas habent vxores vſurariorum & raptorum de lacrymis pauperum. His alis volatur in infernum, non in cœlum: in his alis ſanguis duplex inuenitur, ſcilicet ſanguis pauperum, id eſt, ſpolia eorum quæ iudicio ſacræ ſcripturæ vita pauperum erant. Eccleſiaſt.33. Panis egentium vita pauperum eſt: qui defraudat eum, homo ſanguinis eſt. Alius ſanguis eſt perſonæ quæ illud defert, ſciens illud eſſe emptum de re iniuſte acquiſita: mors enim & damnatio eius vt frequẽter latet ibi.

CAP. XVIII.

Quòd multum neceſſaria eſt diſciplina in locutione.

SEquitur de diſciplina in locutione, & notandum ꝙ maxime eſt neceſſaria oris diſciplina: in cuſtodia oris pro magna parte eſt cuſtodia cordis. Prouerb.13. Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam. Os eſt quaſi porta in homine, & ſicut cuſtodia caſtri eſt cuſtodia portæ. Valet cuſtodia oculorum ad cuſtodiam cordis, quia frequẽter per oculos mors intrat ad animã: ſic intrauit ad animam matris noſtræ Euæ, Gen.3. Videns enim quòd bonum eſſet lignum ad veſcendum, & pulchrum oculis aſpectuque delectabile, tulit de fructu eius, & comedit. Simile accidit in Dauid, cui aſpectus mulieris occaſio fuit adulterij, & homicidij. 2.Reg.11. Cuſtodia etiam aurium valet ad cuſtodiam animę. Frequẽter enim per aures mors intrat ad animam. Hiere.9. Aures portæ ſunt multum timendæ, & diligenter cuſtodiendæ, cum ſint ſemper apertæ, vnde ſepiendæ ſunt, ſecundum illud Eccl.28. Sepi aures tuas ſpinis, & noli audire linguam detrahentem. Aures ſepiuntur cum oſtenſione triſtis faciei detractor repellitur. Prouerb.25. Ventus aquilo diſsipat pluuias, & facies triſtis linguam detrahentem. Hiero. Nemo inuito auditori libenter narrat. Præcipue ad cuſtodiam cordis valet cuſtodia oris, quia nõ ſolum nocent animæ quę per os intrant, verum etiam quę de ore exeunt, ſecundum illud Matth.15. Quæ de ore procedunt, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. Habet os duo officia, ſcilicet oſtium ſumendi cibum & potum toti corpori & officium loquendi: vtrobique verò poteſt accidere periculum. Quantum ad primum, maius periculum eſt, ſi oris cuſtodia negligatur, quàm oculorum, quia per oculos intrãt rerum ſimilitudines, per os verò intrant ipſæ res manſuræ corpori vniendæ, quæ hominem multum immutant: vnde qui cuſtodit os ſuum quantum ad ſumptionem cibi & potus, cuſtodit animam ſuam: quia cuſtodit vitam & naturę, & gratię. Vitam naturę quia hoc multum valet ad ſanitatem. Eccl.37. Qui abſtinens eſt, adijciet vitam. In Eccleſ.37. In multis eſcis non deerit infirmi-

tas,

tas, valet etiam hoc ad custodiendam vitam gratiæ: sobrietatem enim comitatur continentia, vnde super Matt. 4. dicit gl. Diabolus victus de gula non tentat de libidine. Si tentetur aliquis de ira, vel luxuria, vel loquacitate post excessum in cibo & potu, facile acquiescit: non est sic, si sobrietatem seruauerit. Custodiendum est os à cibis & potibus quasi à proditoribus: quanto cum maiori gaudio recipiuntur, plus nocent. Prouer. 23. dicitur de vino. Ingreditur blande, & in fine mordebit vt coluber. Senec. Voluptates inter res vilissimas præcipue extirpa, quæ more latronum in hoc nos amplectuntur vt iugulent. Custodia verò oris quantum ad locutioné specialiter valet ad custodiam animæ, & pro illa videtur specialiter Salomon dixisse illud: Qui custodit os suum &c. vnde subdit. Qui autem inconsideratus est ad loquendū, sentiet mala. Loquentem inconsiderate sequuntur hęc mala. Primo conscientiæ remorsio. Qui multis vtitur verbis, animam suam lædit, Ecclesiast. 20. Secundo gratiæ euacuatio. Ecclesiast. 20. Sapiens in verbis amabilem se facit, gratiæ autem fatuorum effundentur. Tertio, confusio. Prouerb. 10. Os stulti confusioni proximum est. Ibidem 13. Impius confundit & confundetur, in futuro verò dãmatio. Ibidem 18. Mors & vita in manibus linguæ.

CAP. XIX.

Quòd magna diligentia adhibenda est circa custodiam linguæ.

QVadruplici ratione magna diligentia adhibẽda est circa custodiam linguæ. Primo, quia eius custodia est valde difficilis: secundo, quia est valde vtilis: tertio, quia valde indecens est circa eius custodiam negligentia: quarto, C quia hæc negligentia est valde periculosa. Difficultatem custodiendi linguam primo ostendit nobis natura, quæ linguam inclusit, sicut solent includi crudelia animalia & indomita ne noceant. Secundo scriptura. Psalm. 140. Pone Domine custodiam ori meo, & ostium &c. Propter difficultatem custodiendi linguam, rogat Dauid dominum de eius custodia. Prouer. 16. Domini est gubernare linguam: non sufficit ad hoc virtus, vel discretio humana, Eccles. 21. Quis dabit ori meo custodiam? Ibidem 28. Ori tuo facito ostia, vt possit custodiri lingua. Iac. 3. Omnis natura bestiarum & volucrum, & serpentum, & cetorum domantur, & domita sunt à natura humana, linguam autem nullus hominum domare potest, & subditur. Est. n. inquietum malum. D Vtilis est valde custodia linguæ: si. n. lingua modo debito regatur, de fructu eius potest homo ditari. Prouer. 12. De fructu oris sui vnusquisque replebitur bonis. Pretiosi fructus linguæ quã Spiritus sanctus regit, qui in specie linguæ apparere voluit, sunt modestia in loquendo, oratio, Dei laudatio, gratiarum actio, peccatorum confessio, proximi eruditio & consolatio. Linguæ vtilitatem ostendit Salomon. Prouer. 10. dicens. Vena vitæ os iusti. Sermo est instrumentum sapientiæ, circa quod intendunt tres magnæ scientiæ, scilicet grãmatica, logica, rhetorica, & circa idem pro magna parte intendit diuina scientia. Magnum reputatur scire ea quæ tres dictę scientię circa sermonem attendunt: sed valde magnū est seruare ea quę in sermone scientia diuina requirit. Iaco. 3. Qui in lingua non offendit, hic E perfectus est vir. Prouer. 10. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est, non solum prudens, vel prudentior. In sermone perpenditur, an aliquis sit sapiens. Eccle. 4. In lingua sapientia dignoscitur. Ibidem 27. Ante sermonem non collaudes virum: hoc. n. tentatio est hominum Hier. In pondere verborū probatio existit humanæ vitæ. Valde indecens est cum linguę custodia negligitur, & lingua inquinationi exponitur. Lingua enim est membrum nobile, rationis organum speciale, in quo membro homo specialiter honoratus est à Deo, quod specialiter deputatum est diuino officio electum specialiter à Spiritu sancto, quo sit instrumentum gratiæ & sapientiæ, scilicet sermo. Valde seruandum est ab inquinatione os humanum & quantum ad la-

A bia, & quantum ad linguam. Indecens valde est ibi immunditia propter eius nobilitatem. Qui ori suo ab inquinatione non parcit, ab homine quasi degenerauit, & in porcum transijt. Porcus non plus parcit ab inquinatione oris quàm pedis: vbi enim ponit pedẽ ponit & os. Lingua quantum ad vsum loquelæ rationis organum est, nec inuenitur quantum ad vsum istum naturaliter nisi in habente rationem, ideo à ratione regi debet, & ad eius imperium in actum suum exire. Cum ad iumentum non pertineat loquela, iuste posset Deus illi loquelam auferre, qui vt iumentum factus est, & ratione linguam suam non regit. Cum in membro isto homo præ omnibus creaturis à Deo sit honoratus, valde ingratus est si eo Deum inhonorat. Creaturæ irrationales vt aues lingua sua Deum laudando honorant, vnde multum potest ostendi Deus videns se B sola lingua humana inhonorari, à qua maxime debuit honorari. Lingua deputata est diuino officio: ea enim homo Deum & orat, & laudat, quia illa Deus oratur. Multum cauendum est ne Deus ea offendatur, quia cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur. Item, quia Deus ea laudatur, à peccato seruanda est, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Ecclesiast. 15. Cum electa sit à Spiritu sancto, non debet seruire spiritui maligno. Sermo instrumentum est sapientiæ, Sapientia est in corde quasi in quiete, in sermone enim est quasi in vehiculo: per sermonem enim quasi transfertur ab vno in alterum, etiam gratiæ est quasi vehiculum; quia sermone datur audienti gratia. Ephes. 4. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed si quis est ad ædificationem fidei, vt qui det gratiam audientibus: vnde verba Christi dicuntur verba gratiæ. Luc. 2. Mirabantur omnes in verbis gratiæ quæ procedebant de ore eius. Negligentia circa custodiam linguæ est valde periculosa, multum enim nocet si non seruetur, vnde Iacob. 3. dicitur de ipsa, quod est inquietum malum, plena veneno mortifero; & ibidem dicitur. Lingua nostra ignis est, vniuersitas iniquitatis. gloss. vniuersitas, quia per eam fere cuncta facinora, aut continuantur, vt latrocinia, stupra: aut patrantur, vt periuria, falsa testimonia: aut defenduntur, vt cum quilibet ipsius scelus excusat quod commisit. Nocet lingua ei qui loquitur euacuando mentem eius bonis. Bernard. Leuis res sermo, sed grauiter vulnerat, aptissimum euacuandis cordibus instrumentum. Eccles. 28. Multi ceciderunt in ore gladij, sed non sic quasi qui interierunt per linguam suam. In D eodem. Flagelli plaga liuorem facit: plaga autem linguæ comminuet ossa. Nocet lingua audienti. Bernard. Vnus est qui loquitur, & tantum vnum verbum profert, & tamen vnum verbum vno momento multitudinis audientium dum aures inficit, animas interficit. Nocet his de quibus loquitur etiam valde remotis: lingua eius qui est in Gallia, nocet ei qui est vltra mare, vel in Hispania dum eum infamat: immo lingua eius qui est in terra, nocet ei qui est in cœlo, dum eum blasphemat. Psal. 72. Posuerunt in cœlum os suum &c. Et notandum quod cum homo constet ex corpore & spiritu, sermo qui est eius instrumentum, habet aliquid quasi corporale, scilicet vocem, & aliquid quasi spirituale, scilicet significationem, ratione cuius attingit non solum creaturam, sed etiam creatorem, qui sermone oraE tur, laudatur, vel blasphematur. Item, attingit spiritum creatum: sermone enim voluntas vnius spiritus alteri manifestatur. Item, attingit non solum præsentia, sed etiam præterita & futura, & non solum propinqua, sed etiam remota: ideo multum potest facere. Vna mala lingua, scilicet vnius mali consiliarij, destruit patriam vnam. Eccl. 28. dicitur. Lingua tertia ciuitates muratas diuitum destruxit.

CAP. XX.

Quæ pertinent ad disciplinam in locutione.

AD disciplinam in locutione pertinet attendere quis loquatur, & cui, & de quo. Item quid dicendum est,

& vbi,

& vbi,& quando,& quomodo. Volens loqui attendere de- F bet personam loquentis. Aliquis enim sermo decet senem, qui non decet iuuenem:& aliquis sermo decet sapientem, qui non decet simplicem: & iustum qui non decet peccatorem. Prouerb.14. Non decent stultum verba composita. Ecclesiastic.20. Non est speciosa in ore stulti parabola. Stultum intellige non solum illum cui deest scientia, sed illum cui deest bona vita. Attendere debet volens loqui ad personam cui locuturus est, an scilicet sit locuturus sapienti vel insipienti, beneuolo vel derisori, extraneo vel familiari. Prouer.28. In auribus insipientium ne loquaris, quia despicient doctrinam tuam. Ecclesia.22. Cum stulto non multum loquaris. Prouerbio.20. Noli arguere derisorem, Matth.7. Margaritas noli spargere ante porcos. Sap. Quidam ea quæ solis amicis committenda essent, his quos habuerint obuiam narrant. Ecclesiast.19. Sagitta infixa fœ- G mori canis, sic verbum in ore stulti. In eodem. A facie verbi parturit fatuus: parturiens non quiescit donec partum emiserit, nec fatuus donec verbum protulerit. Attendere etiam debet de quo loquatur, de Deo, vel de alijs. Cum reuerentia & timore de Deo debet loqui. Seneca. Vitiosum est de re seria delicatum inferre sermonem. Attẽdere etiam debet quid dicendum sit. Ephes.4. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed si quis bonus est, ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Attendere etiam debet, vbi dicendum sit: aliquid in loco sacro non est dicendum, quod alibi dici posset. August. In oratorio nemo aliquid aliud agat nisi ad quod factum est. Attẽdere etiam debet quando sit dicendum. Ecclesiast.3. Tempus tacendi,& tempus loquendi. Ecclesiast.26. Homo sapiens tacebit vsque ad tempus. Ibidem 28. Ex ore fatui reprobabitur H parabola, quia non dicit eam in tempore suo. Attendere etiam debet quomodo sit dicendum: in locutione reprehensibilis est nimius clamor. Isai.42. Non clamabit. Seneca. Vox sit sine clamore. Et notandum quòd ad condimentum sermonis facit quòd sermo sit purus, opportunus, dulcis, & vtilis. De primo, dicitur Prouerb.15. Sermo purus pulcherrimus est. Purus debet esse à falsitate, & à noxietate proximi, & contumelia Dei. De secundo, legit Prouerb.15. Sermo opportunus optimus est. De tertio, Ecclesiast.6. Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Prouerb.16. Qui sapiens est corde, appellabitur prudens: qui dulcis est eloquio, maiora reperiet. Magis enim proficiunt qui habent dulcedinem linguæ, quàm qui habent sapientiam magnam. De quarto, dicit Seneca. Ser- I mones vtiles magis quàm facetos & affabiles ama; rectos potius quàm obsecundantes. Ibidem. Non erit tibi scurrilis, sed grata vrbanitas, vrbanitas tua sine dente sit.

CAP. XXI.

De quibusdam quæ multum valent ad linguæ custodiam.

ITem notandum est quòd quatuor sunt quę multum valere possunt ad linguæ custodiam. Primum est, quod ante portam oris barræ ponantur: secundum est, quòd hæc porta raro aperiatur: tertium, vt aperta cito claudatur: quartum, vt in ea clauis habeatur. Quasi barræ ante portam oris, sunt proposita declinãdi illas personas, cum qui- k bus per linguam peccare solemus: vel loca illa, in quibus habemus occasionem peccandi per linguam, vel propositum tacendi illis horis in quibus lingua facile labitur, vt post sumptionem cibi & potus. Prouerb.18. Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma: & iudicia quasi vectes vrbium propositas ex iudicio rationis facta sunt quasi vectes, vel quasi barræ. Raro aperienda est porta oris, & cito claudenda. Sapien. Ad summam perfectionem volo te esse breuiloquum, tardiloquum, & submissa voce loquentem. Iacob.1. Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. Sene. Tardiloquum te esse iubeo, & propẽ eras tibi Deus. Idem. Aurem verbis frequentius quàm linguam accommoda. Sic multiloquium frequenter habet peccatum, secundum illud Prouerb.10. In multiloquio non deerit peccatum: sic breuiloquium valet ad vitandum peccatum. Ecclesiast.19. Qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. Clauis valet ad linguæ custodiam, quæ est firmum propositum non loquendi sine deliberatione. Hieronym. Prius veniet sermo ad limam quam ad linguam. Eccles.5. Ne temere quid loquaris. Ibidem 4. Noli esse citus in lingua. Ibidem 21. Verba prudentium statera ponderabuntur. Sapiens habet os in corde, idest cordis, scilicet potestate & dispositione: stultus verò habet cor in ore. In eodem. In ore fatuorum cor eorum, & in corde sapientum os illorum. Qui non habet discretionem loquendi, habeat discretionem tacendi. Seneca. Taciturnitas homini stulto pro sapientia est. Prouerbio.18. Stultus si tacuerit, sa- G piens reputabitur. Raro tamen gratia tacendi in stulto reperitur. Sapient. Nemo stultus tacere potest. Specialiter etiam loquacitas in mensa cauenda est. Hugo de Sancto Victore. Lingua quæ omni tempore prona ad peccatum labitur, periculosius cum per crapulam inflammata fuerit, ad loquendum relaxatur. Propterea enim diues qui inter epulas loquacitati seruiuit, post in inferno positus vehementius in lingua ardebat.

CAP. XXII.

Quæ attendat disciplina circa sumptionem cibi, & potus.

CIrca sumptionem cibi, & potus notandum quòd di- H sciplina in mensa multum est commẽdabilis. In membro enim illo seruat munditiam, in quo immunditia maxime est indecens, scilicet in ore: & in loco illo immunditiam cauet, in quo ipsa hominibus multum displicet, scilicet ad mensam. Per eam Dei offensam cauemus, quando eam multum cauere debemus, scilicet quando bonis eius vtimur. Magna peruersitas est Deum offendere, cum in mensa eius sumus. Cauent latrones aliquot diebus ne eis noceant cum quibus comedunt. Per eam fit vt cum pascitur homo pascatur & Deus: puritatem enim seruat qua Deus delectatur. Cant.1. cap. Qui pascitur inter lilia. Disciplina mensæ attendit cibi, & potus qui sumendus est, quantitatem, qualitatem, tempus sumendi, & modum.

CAP. XXIII.

De quantitate eorum quæ sumuntur.

CIrca quantitatem eorum quæ sumuntur, cauendum est ne nimis sumatur, & ne ferculorũ multitudo ametur, paretur, vel quæratur, & ne frequenter homo reficiatur. Multum noxia est animæ & corpori sumptio nimij cibi & potus. Ecclesiastic.37. Propter crapulam multi obierunt. Luc.21. Attendite ne grauentur corda vestra crapula & ebrietate. Crapula est cruda epula. cruditas ista frequenter accidit in his qui nimis sumunt. Seneca. Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatem. Multum vtilis est moderata sumptio & animæ & corpori. Chrysost. Nihil sic salutem, nisi sic sensuum acumen operatur, nihil sic ęgritu- k dinem fugat, sicut moderata refectio. Multitudo ferculorum frequenter est occasio quòd nimis sumatur de cibo; vnde nociua est & animæ, & corpori. Sene. Fastidientis stomachi est multa degustare, quæ vbi varia sunt, inquinant non alunt. Eccles.37. In multis escis erit infirmitas. Senec. de antiquis loquens. Simplex erat, & ex esca simplici valetudo, multos morbos multa fercula fecerunt. Circa frequentiam refectionis notandum quòd homini qui habet intendere studio sapientiæ, vel orationi, vel alij operi spirituali, expediret, si aliud necessitas non requireret, quòd semel in die reficeretur, & tunc ita temperate, quòd alta refectione non impediretur à spirituali opere. Seneca. Vir

magnus

magnus, & prudens animum deducit à corpore, & multum cum meliori ac diuina parte versatur, cum hac querula & fragili, quantum necesse est. Pythagoras. Docto homini viuere est cogitare.

CAP. XXIIII.

De qualitate eorum quæ sumuntur.

CIrca qualitatem cauendum est ne amentur, vel quærantur pretiosa, vel delicata, vel curiose parata. Ad primum debet mouere pietas, quam homo debet habere ad pauperes Dei filios & fratres, inter quos multi sunt qui etiam panem non possunt habere. Qualis est fraternitas quòd alij non habeant necessaria, alij habeant superflua? Magna peruersitas quòd seruus pretiosa quærat, cum dominum suum in pauperibus egere sciat. Non videtur vere membrum esse illius corporis, cuius Christus est caput, qui indigentiæ membrorum eius non compatitur, prima Corinthio. duodecimo cap. Siquidem compatitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra, Ecclesiastic. vigesimosecundo capit. Fidem posside cum amico tuo in paupertate illius, vt in bonis eius læteris. Bernardus. Noli putare gratuitum quod impendis proximo, velis nolis, debitor es. Secundo, periculum quod est in acquirendo: frequenter enim sumptus quibus pretiosa habentur, acquiruntur vel cum periculo eius qui eis vtitur, vel illius à quo datur. Noluit Dauid bibere aquam, quam sibi attulerant tres fortes, sed libauit eam Domino dicens, Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hanc rem, non sanguinem hominum istorum qui profecti sunt, & animarum periculum bibam. 2. Reg. 23. Melius est sine periculo tantum panem & aquam sumere, quàm cum periculo pretiosa habere. 2. Macha. 5. Iudas secesserat in desertum locum, ibique inter feras cum suis vitam in montibus agebat, & fœni cibo vescentes demorabantur, ne participes fierent coinquinationis. Tertio, conditio corporis. Cum enim corpus vas sit vbi corrumpitur quod infunditur, fatuum videtur esse ibi pretiosa ponere. 1. Corin. 1. Vlulate qui bibitis vinum in dulcedine: perijt enim ex ore vestro, non sic est in alijs sensibus. Non enim corrumpitur res pulchra cum semel visa fuerit, nec res odorifera cum semel odorem eius aliquis perceperit. Non videtur quòd Deus voluerit hominem quærere pretiosos cibos, qui eandem escá assignauit ei cum iumentis. Genes. 1. Ecce dedi vobis herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quę habent in semetipsis sementem sui generis, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ. Quod cibi pretiosi quæruntur, frequenter accidit vel ex delectationis amore, vel ex ambitione: & ex vtrobique est magna fatuitas. Fatuum enim est sumptus magnos facere pro breui delectatione, quæ tantum durat quantum transitus cibi per guttur solum durat. Item, valde fatuum est & peruersum pascere oculos mundi de hoc quod subtrahitur in pauperibus famelico ori Dei. Seneca. Hanc sanam & salubrem formam vitæ tene, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini satis est. Durius etiam tractandum est ne animus male pereat, cibus famem sedet, potio sitim extinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corpori: hanc vtrum sepes erexerit, an varius lapis gentis alienæ nihil interest. Scitote homines tam culmo bene quam auro tegi, cótemnite omnia quæ superuacuus labor velut ornamentum ac decus ponit, cogitate prçter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil est magnum. Multis de causis fatuum est corpori suo delitias procurare. Primo, quia qui delicatis vtitur, infirmitati corporis sui medium adhibet vnde infirmitas aggrauatur. Secundum Augustinum, sumenda sunt alimenta sicut medicamenta. Sed sicut dicit Grego. ipsum medicamentum in vulnus vertitur, quia exquisito remedio paulo diutius inhærentes, ex eo grauius defecimus quod prouide ad refectionem paramus. Secundo, quia cum aliquis delicatis

A vtitur, hosti eius consuetudo mala super eum acquiritur, quæ vix excutitur. Sen. Voluptatibus se immergunt quibus in consuetudinem adductis carere non possunt, & ob hoc miserrimi sunt quod eo peruenerunt, quòd illis quæ sunt superuacua, facta sunt necessaria. Consuetudo mala pertinens ad vitium gulæ vix deponitur. Coruus non legitur reuersus ad arcam. Gen. 8. Actus vnde grauatur hoc vitium & augetur, multum frequentatur: ideo hoc vitium vix dediscitur, glutinum est valde forte, & quasi indissolubile. Luc. 14. Vxorem duxi, & ideo non possum venire: ad matrimonium partium indissolubilitas. Vxor ista est voluptas carnis: in hoc matrimonio in quo diabolus coniungit, solus Deus separat. Tertio, quia qui delicata corpori suo parat, adiutoria suo hosti procurat. In libro de vita

B solitaria, de condimentis. Sufficit vt comestibiles fiant cibi nostri, non etiam concupiscibiles, vel delectabiles. Sufficit enim concupiscentiæ mala sua, quæ cum vix, aut nullo modo pertransire possit ad finem explendo necessitatis nisi per viam quantæcunque delectationis, si cœperit accipere irritaméta ab eis qui perpetuum susceperunt bellum aduersus eius oblectamenta, fiunt duo circa vnum, & periclitatur conscientia. Quarto, quia vsum delitiarum frequenter excessus comitatur: vnde infirmitas corporis, & sæpe mors sequitur Senec. Potest nostra prouidentia huic corpusculo moram prorogare longiorem, si voluptates, quibus maior pars corporum perit, poterimus regere & coercere. Idem. Ipsæ voluptates in tormenta vertuntur. Idem. Quis hostis in quenquam tam contumeliosus fuit, sicut in quosdam voluptates suæ sunt? Sufficit alicui si ho-

C stem suum excæcat, sed voluptates non solum excæcant voluptuosos, sed etiam impotens reddunt, & contractos, & læsos, & alijs infirmitatibus affligunt eos, & tandem interficiunt. Crysost. Hij qui luxurijs & delitijs vitam ducunt, resoluta corpora & omni cera molliora circumferunt, atq; infirmitatibus repleta, quibus ad cumulum malorum podagræ tremor, & immatura senectus accedit, & Semper vita in medicis & medicaméntis, sensus autem tardi, graues & obtusi, & quodammodo sepulti. Sen. Victus tibi sit ex re facili, nec ad voluptatem, sed ad cibum accede, palatum tuum fames excitet non sapores, cum os non solum sibi cibum sumat, sed toti corpori: nec quod sumit sibi retineat, sed ad membra transmittat. Non est habendus respectus in sumptione cibi ad os tantum, sed ad cor-

D pus. Aliquando enim quod nimis est corpori, parum est gulæ, & quæ gulæ sunt delectabilia, corpori sunt noxia: vnde si ille qui habet multitudinem ciborum delicatorum tantum inde vult sumere, quòd gula sit satiata, potest inde incurrere infirmitatem, vel etiam mortem. Similiter potest accidere in illo qui in cibis non attendit, nisi quod gulæ sint delectabiles: quod enim gulæ delectabile est, potest esse corpori mortiferum. Non congruunt delitiæ tempori in quo sumus Ber. Vniuersum tempus pœnitentiæ vigilia quędá est solennitatis magnę & ęterni sabbathi quod ptstolamur. Delitię solennitati congruunt non vigilię. Non congruunt ét delitiæ loco in quo sumus: locus. n. exilij vallis miseriarum nó locus delitiarum. Non eiecit hominem

E Deus de loco delitiarum vt sibi delitias procuraret. Item, non congruunt delitiæ statui corruptionis, in quo nunc est humana natura. Quæ facile corrumpuntur, melius seruantur in aqua salsa quàm in aqua dulci. Homo etiam in statu naturæ bene institutæ positus delitijs corruptionem incurrit, quæ tribulatio quasi aqua salsa etiam in statu naturæ destitutæ custoditi non congruunt etiam delitiæ seruili conditioni corporis. Seruo maliuolo tortura & compedes congruunt non delitiæ. Prouerb. 19. Qui delicate à pueritia nutrit seruum suum, postea senuet eum contumacem. Item, non congruunt delitiæ stultitiæ corporis, ad cuius correptionem virga necessaria sit. Prouer. 10. Virga in dorso eius qui indiget corde. Ibidem. 19. Non decent stultum delitiæ. Per stultum cibo satiatum mouetur terra. Prouer. 30. Stultus cibo satiatus est homo carnalibus deli-

cijs

tijs repletus. Non congruunt etiam delitiæ statui christiano. Ber. Christus qui non fallitur, elegit quod carni molestius est, id ergo melius, id vtilius, id magis eligendũ. exemplo ergo ipsius Christi non carni delectabilia, sed molesta debet christianus eligere. Gal. 5. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs. Matt. 11. Qui non accipit crucem & sequitur me, nõ est me dignus. Christianus debet potius eligere habere cum populo Dei carnis afflictionem, quàm inordinatam cũ seruis diaboli consolationem, sicut de Moyse legitur. Heb. 11. magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. Specialiter cauendum est ne pueri delicate nutriãtur. Quintilianus. Vtinam liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus: infantium enim statim delitijs soluimus. Nam illa, quam indulgentiam vocamus, educatio mollis neruos omnes frangit mentis. Sen. Educatio & disciplina mores facit, & id sapit quisque quod didicit. Non congruunt etiam delitiæ homini qui studet sapientiæ. Iob. 28. Non inuenitur in terra suauiter viuentium. Hieronym. Pulchre dicitur apud Græcos. Pinguis venter non gignit sensum tenuem. Senec. Copia ciborum subtilitas impeditur: abstinentia à delitijs valet ad intelligentiam. Pueri qui cibos regios cõtempserunt cibis grossis contenti, intelligentiores cæteris inuenti sunt. Dan. 1. De curiositate præparandi notandum, quòd qui studiose & laute cibos præparari facit, gladium hostis sui acuit. Bern. loquens de hac curiositate. Tanta, inquit, accuratione & arte cocorum cuncta apparantur, vt quatuor, vel quinque ferculis deuoratis, prima non impediant nouissima, nec satietas minuat appetitum. Venter quidem dum nescit oneratur, sed varietas tollit fastidium. Quia enim puras, vt eas natura creauit, epulas fastidimus, dum alia alijs multifarie permiscentur, & spretis naturalibus, quos Deus indidit rebus, quibusdam adulterinis gula prouocatur saporibus, transitur nimirum meta necessitatis, sed necdum delectatio superatur. F G

CAP. XXV.

De tempore, & modo sumendi cibum.

ATtendendum est ne tempus comedendi præueniatur. Qui enim præuenit, non expectat donec salsa parata sit, scilicet, fames: vnde cibum insipidum comedit. Senec. Solus panis bonus tibi fiet, cum tenerum & similaginem fames reddet: ideo non est ante edendum quàm illa imponat. expectabo ergo, nec ante edam quàm aut bonum panem habere potero, aut malum fastidire desiero. Bernard. Prudenter sobrieque conuersanti satis est ad omne condimentum sal cum fame. Sapien. Desiderijs omnia condiũtur. Ad modum sumendi cibum pertinet munditia & temperantia. Secundum sæculum valde verecundum est si homo adultus nesciat se pascere, quin se maculet corporaliter: & secundum Deum valde verecundum est si homo nesciat se pascere, quin animam suam maculet. Vtraque ergo immunditia cauenda est in mensa & corporalis, & spiritualis. Temperantia etiam ibi seruanda est, vt non comedatur cum festinatione nimia, & appetitus cibi, vel potus refrænetur, & effusio super escam vitetur. Ecclesiast. 38. Noli esse auidus in omni epulatione, nec te effundas super omnem escam. Augu. Fieri potest, vt sine omni vitio cupiditatis, vel voracitatis pretiosissimo cibo sapiens vtatur, insipiens autem fœdissimæ gulæ flamma in vilissimum cibum ardescat, & sanctus quisque Domini more maluerit piscibus vesci, quàm lenticula more Esau. Non propter hoc continentiores sunt nobis pleræque bestiæ, quia vilioribus cibis aluntur. Effusio vultus interioris super escam est, quando ad cibum sic ardore animus trahitur, vt aliud cogitare non sinatur. Comitari solet fœdam auiditatem inordinate scindendo panem, & sumendo cibum: valet contra hanc auiditatem psalmi interpositio cum aliqua oratione. I K

CAP. XXVI.

Quòd in ætate adolescentiæ monendi sunt qui non possunt continere ad matrimonium.

CVm in ætate adolescentiæ maxime sæuiat ardor concupiscentiæ, admonendi sunt iuuenes qui non possunt, nec volunt continere, vt concupiscentiam refrænent coniugij lege. Sic monebat Salomon, Prouerb. 5. cap. Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ: & subditur. Quare seduceris, fili mi, ab aliena, & foueris in sinu alterius? Ad id monet Apostolus. 1. Corinthio. 7. Propter fornicationem vnusquisque vxorem habeat: fornicationem, inquit, vitandam, & subditur. Melius est nubere quàm vri. Item, Hebr. vltim. Honorabile connubium in omnibus, supple sit, & torus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus, idest, damnabit. Admonitio ista fit non valentibus continere, & non illis qui valent, & volunt continere: illud enim melius est. Vnde. 1. Corinthio 7. Qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit: & qui non iungit, melius facit. In eodem. Volo omnes homines esse sicut me, scilicet continentes. Commendandum est coniugium vt ametur, & ad doctrinam sanæ regulæ dirigẽdum, vt modo debito contrahatur, & contractum custodiatur. Ad commendationem ipsius quatuor faciunt. Primo, honor ei à Deo exhibitus: secundo, pretiosius eius fructus: tertio, hoc quod sacramentum est: quarto, magna eius efficacia. Circa primum notandum quòd Deus honorauit coniugium illud instituendo, & in diluuio coniuges saluando: honorauit etiam illud in incarnatione, & in nuptijs, & adhuc honorat in Ecclesiæ benedictione. Quantum ad eius institutionem quatuor pertinent ad eius honorem. Primo institutionis authoritas, cum alios ordines instituerent aliquis sanctus, vt Augustinus, vel Benedictus, ordinem matrimonij instituit ipse Deus qui errare non potest: vnde si culpabilis est qui ordinem Benedicti transgreditur, constat valde culpabilem esse qui transgreditur ordinem matrimonij à Deo institutum. Secundo, locus in quo institutum est, scilicet Paradisus. Institutum enim est immisso sopore in Adam. Genes. 2. cap. Et raptus est Adam in spiritu, & inter fuit curiæ cœlesti, vbi agnouit virtutem matrimonij, & eius rei esse sacramentum, & erat Adam tunc corpore in Paradiso Terrestri, mente verò in Paradiso cœlesti. Tertio est antiquitas. Non enim de nouo institutum est ordo iste, immo antiquitate excedit omnem ordinem in terris institutum. Quarto, status innocentiæ in quo est institutum. Institutum enim est illo felici tempore, in quo homo nondum peccauerat.

CAP. XXVII.

Commendatio matrimonij.

TEmpore diluuij solos coniuges saluauit. In arca enim saluati sunt Noe, & vxor eius, & tres filij eius, & eorum vxores. Si qui erant concubinarij, si quæ meretrices, omnes diluuio perierunt. Hunc ordinem beata Virgo intrare voluit, licet proposuisset seruare virginitatem, quod non parum facit ad honorem matrimonij. Noluit Deus filius carnem ex ea sumere, nisi donec esset in matrimonio. Matrimonium est pallium, quo beata Virgo vsa est, quo occultaret cœlestem conceptum. Sub hoc pallio celatum est diabolo mysterium redemptionis nostræ. Infelices & maledictæ sunt illæ quæ potius eligunt esse in confusione diaboli, quàm in ordine beatæ Virginis. Confusio diaboli est status meretricum, quæ quandoq; peccat cum patre, post cum filio, quandoque cum duobus fratribus, vel cognatis, quandoque cum solutis, quandoq; cum coniugatis, quandoque cum sacerdotibus, quandoque cum

religiosis,

religiosis, quandoque cum leprosis. Infelices etiam sunt A adulteræ coniugio non deferentes, nec timentes pallium beatæ Virginis inquinare. Honorauit etiam coniugium in hoc quòd voluit interesse nuptijs cum matre sua, & discipulis suis, vbi voluit facere primum miraculum aperte, quod fecit coram Discipulis mutando aquam in vinum. Honorat etiam coniugium in excellenti benedictione, quam Ecclesia facit coniugibus iuxta altare ad Missam in præsentia Dominici corporis. Qui potius vult esse concubinarius quàm in coniugio, potius vult habere maledictionem quàm benedictionem: quamdiu est enim in peccato, maledictus est quicquid agat. Psalm. 108. Noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Concubinarij habebunt maledictionem, audient enim illud Matth. 26. cap. Discedite à me maledicti in ignem æternum. Qui autem bene se habent in matrimonio, audient illud. Venite bene- B dicti patris mei. Ad commendationem matrimonij facit preciosus fructus qui à matrimonio sequitur: generantur inde filij huius sæculi, qui post per adoptionem sunt filij Dei. Si quis haberet vineam quæ annuatim ferret mille modios vini, valde amaret eam. quantum ergo amandum est matrimonium, vnde pueri procreantur, cum puer vnus præualeat toti vino quod in mundo est? Ex matrimonio generantur virgines, vnde si virginitas multum amanda est, & matrimonium multum est amandum. Hierony. Laudo coniugium, quia virgines generat: lego de spinis rosam, de concha margaritam. Item, ad commendationem matrimonij facit, quòd est vnum de sacramentis Ecclesiæ, vnde Apostolus loquens de ipso dicit. Sacramentum magnum est, ego autem dico in Christo & Ecclesia, Ephes. 5. cap. Ad commendationem etiam ipsius facit magna eius efficacia, quæ potest ostendi multipliciter. Primo per hoc quòd opus carnale, quod sine eo esset mortale, cum eo est veniale, vel omnino sine peccato. Secundo per hoc, quòd remedium est contra mala quæ ex meretricio sequuntur, quæ sunt sterilitas, prolis interfectio, incestus. Tertio per hoc quòd adeo efficax est ad concordiam faciendam, quæ multum placet Deo, sicut discordia multum ei displicet. Tota patria vna vno matrimonio quandoque ad concordiam reducitur. Prouerb. 6. cap. Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius. Septimum quod detestatur est, qui seminat inter fratres discordias. Quarto, per hoc quòd defendit hominem ex ea parte qua diabolus eum fortius impugnat. Iob 40. Fortitudo eius in lumbis eius. Ad statum coniugalem pertinet vt vir debito modo se habeat ad vxorem, & prolem, & D domus, & familiæ gubernationem. Ad vxorem verò eam ducendo, & post cohabitando. Ducendo verò attendere debet qualis ducatur, & qua intentione. Qualis ducatur attendendum est, quia vt ait Philosophus, Rara auis est in terris bona vxor. Ecclesiastic. 7. cap. Virum vnum de mille reperi, mulierem ex omnibus non inueni. Ideo in eligenda vxore adhibenda est diligentia, ne contingat errare errore quem homo non possit emendare. Sapient. Nulla est vxoris iam coniunctæ probatio, sed qualiscunque obuenerit est habenda, & iugiter retinenda, etiam si iracunda, si fatua, si deformis, si superba, si fœtida. Fulgentius. Vxor aut perpetuale refugium, aut perenne tormentum. Vxor bona virum iratú mitigat, vnde mulier dicitur, quasi molliens virum, & ad Deum conuertit. 1. Corinth. 7. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem. De hoc exemplo habetur in beata Cæcilia, quæ desponsata mox sponsum conuertit ad Christum. Prouerbio. 12. cap. Mulier diligens corona est viro suo: propter hoc & his similia dicitur Ecclesiastic. vigesimosexto cap. Mulieris bonæ beatus vir: & post. Pars bona, mulier bona. Periculosum est habitare cum muliere mala. Vnde Ecclesiastic. vigesimoquinto cap. Leoni & draconi placebit magis commorari quàm habitare cum muliere nequam. Tria dicuntur hominem expellere de domo, scilicet, fumus, stillicidium, & mala vxor.

CAP. XXVIII.

Quomodo ducendo vxorem se debet habere.

Eligenda est pro vxore mulier bona: adiutorium enim debet esse salutis, secundum illud Genes. 2. cap. Faciamus ei adiutorium. Si bona sit, magnum est adiutorium salutis cum sit familiarissima: si verò sit mala, magnum impedimentum salutis. Sed quia nullus potest habere vxorem bonam nisi à Deo detur, volens inire coniugium, orando, & orari faciendo, & eleemosynas dando debet eam à Deo quærere. Prouer. 30. Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino verò proprie vxor prudens, Ecclesiast. 26. Pars bona mulier bona, in parte bona timentium Deum dabitur viro pro factis bonis. Attendendum est, etiam quòd sit de bona progenie. Timendum est ducere etiam filiam vsurarij, vel raptoris. Hæc fuit vna de causis diluuij: videntes enim filij Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant, Genes. 6. Filij Dei vocantur qui erant de stirpe Seth; filij hominum qui erant de stirpe Cain. Debet eligere vxorem sibi similem, scilicet, nobilem si est nobilis, ignobilem si sit ignobilis. Genes. 2. cap. Faciamus ei adiutorium simile sibi. De costa viri formauit Deus mulierem, ne posset vnus contra alterum gloriari se esse de nobiliori genere. Non formauit Deus mulierem de capite, ne crederetur formata ad dominationem: nec de pede, ne crederetur subijcienda in seruitutem, sed de medio vt traheretur tanquàm socia. Poeta. Si qua voles apte nubere, nube pari. Paritas illa non solum attendenda est quantum ad nobilitatem, sed etiam quantum ad iuuentutem & pulchri- C tudinem. Quando enim iuuenis & pulchra nubit seni, & deformi, habet eum exosum, & adultera efficitur. Paritas ista bene in anulo ostenditur, qui si strictior sit, digito non congruit, si verò latior decidit. Sic se habent inter coniuges si sint dispares, quia simul manentes sunt concordes, vel vnus ab altero discedit. Volens inire coniugium debet habere intentionem rectam: non enim debet eam ducere causa luxuriæ, sed causa prolis procreandæ, & fornicationis vitandæ, & vt habeat hæredem Dei cultorem. Desiderium debet habere generandi filios secundum carnem, qui post fiant filij Dei per adoptionem. Tob. 7. cap. Dixit Angelus Tobiæ minori in eos qui coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se & sua mente excludant, & suæ libidini vacent sicut equus & mulus, quibus nõ est intellectus, Habet super eos dæmon potestatem. In eodem. Accipies virginem cum timore Domini, & amore filiorum magis quam libidine ductus. Ibidem 8. cap. Dixit Tobias minor. Nunc Domine tu scis quoniam non luxuriæ causa accipio vxorem meam, sed sola posteritatis dilectione, in qua nunc benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum.

CAP. XXIX.

Quomodo se debet habere cum vxore sua.

Postquam verò vxorem duxerit, debito modo ad eam se debet habere, discrete & temperate eam amando, E eam honorando, temperate ea vtendo, & benigne eam tractando. Sapient. Adulter est in vxorem propriam amator ardentior. Hieronym. in epistola ad Iouinianum loquens de quodam nimis amante vxorem suam. Origo, inquit, amoris honesta erat, magnitudo deformis: nihil autem interest ex quàm honesta causa quis insaniat. Sapiens ergo iudicio debet amare vxorem, non affectu: nihil est fœdius quàm vxorem amare quasi adulteram. Honorare debet eam tanquàm sociam. 1. Pet. 3. Quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem. Temperate debet ea vti vt nec loco, nec tempore, nec modo indebito ei commisceatur. Tob. 6. Dixit Angelus. Tu cum acceperis eam, per tres dies continens esto. Benigne debet eam tractare, cum

cum matrem,& patrem, & alios sibi attinentes propter ipsam reliquerit. Colossen. 3.cap. Viri diligite vxores vestras, & nolite esse amari ad illas. Ad prolem sic debet se habere sicut docet Augustinus,vt scilicet amanter suscipiatur,benigne nutriatur, religiose educetur. De amore vxoris & prolis dicitur Prouerb.5.ca. Cerua charissima, & gratissimus hinnulus. Valde chara debet esse vxor quæ sic fornicatores sicut cerua serpentes per sequitur: & filius valde debet esse gratus qui ad modum hinnuli bona est agilis, visu fidei perspicax, virtutum varietate ad distinctus. Ad gubernationem domus pertinet, vt Dominus eius bonis moribus & actibus eam ornet.Senec.Non velis dominum esse notum à domo,sed domum à domino. Item,Qui domum intrauerit, nos potius miretur quàm supellectilem nostram. Econtra dicit Tullius Salustio. Non est quicquàm turpius domi tuæ, quàm tu ipse. Diogenes cum illi domum suam homo turpis ostenderet, omnibus in ea locis lapidibus,& auro nitentibus, in faciem domini expuit, dixitque, nihil aliud vilius illa domo respexisse. Quantum ad personas domus suæ sic debet se habere, vt domesticos diligat,contineat,& promoueat. 1.Timoth.5.cap. Si quis suorum,& maxime domesticorum, curam non habet, fidem negauit,& est infideli deterior. Non debet esse nimis austerus familiæ suæ. Ecclesiast.4. Noli esse quasi leo in domo tua euertens domesticos tuos. Extraneos hilariter & curialiter debet recipere. Rom.12.hospitalitatem sectantes. Hebr.13. Charitas fraternitatis maneat in vobis: per hanc enim placuerunt quidam Angelis in hospitio receptis. Cicer. Ampla domus Domino fit dedecori, si est in ea solitudo, & maxime si sub alio Domino solita est frequentari. Item, Cicer. Decorum est valde domos illustrium virorum illustribus hominibus patere: & intelligas viros illustres non solum illos qui sunt præditi potentia & honore istius sæculi, sed magis iustitia & bonitate conspicui,etiam si pauperes sint & abiecti. Luc.14.cap. Cum facis prandium,aut cœnam,noli vocare amicos tuos,nec vicinos diuites, ne forte hi reinuitent te, & fiat tibi retributio:sed cum facis conuiuium voca pauperes, & debiles, & cæcos,& claudos, & beatus eris, quia non habent vnde retribuant tibi: retribuetur enim tibi in retributione iustorum. Circa rei familiaris administrationem instruenda est, vt temporalia bona solerter, & fideliter multiplicet, caute seruet, & prudenter dispenset.

CAP. XXX.

Quod volens continere non sit prohibendus.

SI aliquis adolescentium Dei inspiratione voluerit continere,vel etiam religionem intrare, non est à parentibus prohibendus, secundum illud Prouerb.3. Noli prohibere benefacere eum qui potest, sed si vales, & ipse bene fac. Timendum est in talibus Spiritum sanctum contristare,vel extinguere, vel prohibere: peccatum enim in Spiritum sanctum videtur esse, Ephes.4.cap. Nolite contristare Spiritum sanctum. Ibidem 5. Spiritum nolite extinguere. Act.11.ait Petrus. Ego quis eram qui possem prohibere Dominum? Spiritus malignus non spiritus bonus eum ducit,qui Spiritui sancto resistit. Dicitur Sapient.3.de Spiritu sancto, quòd amat bonum actum, & nihil vetat benefacere. Non est ergo à Spiritu sancto quòd aliquis prohibet propositum bonum impleri. Quando aliquis intrat religionem,præsumendum est quòd Spiritus sanctus eum ducat. Cum Maria concepisset, & incertus esset Ioseph an res bona,vel mala esset, Angelus in meliorem partem hoc determinauit. Interpretatio in meliorem partem est angelica, interpretatio verò in deteriorem partem est diabolica. Genes.3. Fecit diabolus talem interpretationem Euæ dubitanti. Cum per spiritum concepit aliquis salubre propositum, magna crudelitas est extinguere conceptum ipsius. Herodiana malitia est,& babylonica crudelitas

F paruulos natos extinguere: herodianam verò & babylonicam malitiam videntur excedere,qui ante natiuitatem spiritualem conceptum in hominibus suffocant. In hoc videntur esse peiores dracone infernali, qui stetit ante mulierem quæ erat paritura,vt cum peperisset, filium eius deuoraret. Apocalip.12.cap.& 1.Corinth.7.cap. Bonum est homini mulierem non tangere. In eodem dicitur de viduis & virginibus. Bonum est illis si sic permanserint,propter duo. Bonum est eis si sic permanserint propter prærogatiuam virginitatis, & incommoda vitæ coniugalis. Prærogatiua virginitatis inferius ostendetur: incommoda verò vitæ coniugalis ostendit Hieronym. in Epistola aduersus Iouinianum in his verbis. Fertur aureolus Theophrasti liber de nuptijs,in quo quærit an vir sapiens ducat vxorem,& cum diffinisset,si pulchra esset, si bene morigerata,si honestis parentibus,si ipse sanus ac diues,sic sapien- G tem aliquando inire matrimonium, statim intulit. Hæc autem raro in nuptijs vniuersa concordant. non est ergo vxor ducenda sapienti. Primum enim impediri studia philosophiç,nec posse quenquam libris & vxori pariter inseruire. Multa esse quæ matronarum vsibus necessaria sint, pretiosæ vestes, aurum, gemmæ, sumptus, ancillæ, supellex varia,lecticæ & esseda deaurata, deinde per noctes totas garrulæ conquestiones: si totam ei domum regendam commiseris, seruiendum est, si aliquid tuo arbitrio reseruaueris, fidem sibi habere non putabit, sed in odium vertetur ac iurgia, & nisi cito consulueris, parabit venena. Anus intromiseris & aruspices, periculum pudicitiæ est: si prohibueris, suspitionis iniuria. Verum quid prodest etiam diligens custodia, cum vxor seruari impudica non H possit, pudica non debeat? Infida enim custos est castitatis necessitas,& illa vere pudica dicenda est,cui licuit peccare, sed noluit: pulchra cito adamatur, fœda facile concupiscit. Difficile custoditur quod plures amant: molestum est possidere quod nemo habere dignetur, minori tamen miseria deformis habetur, quàm formosa seruetur. Nihil tutum est, in quo totius populi vota suspirant, alius forma,alius ingenio,alius facetijs, aut liberalitate sollicitat: aliquo modo,vel aliquando expugnatur,quod vndique incessitur. Quòd si propter dispensationem domus, & languoris solatia,& fugam solitudinis ducuntur vxores, multo melius seruus fidelis dispensat obediens authoritati Domini,& dispensationi eius obtemperans,quàm vxor quæ in eo se æstimat dominam,si aduersum viri faciat vo- I luntatem, idest, quod placet, non quod iubetur. Assidere autem ægrotanti magis possunt amici & vernulæ beneficijs obligati, quàm illa quæ nobis imputat lacrymas suas. Sapiens autem nunquam solus potest esse,habet omnes qui sunt,quique vnquàm boni fuerunt, & animum liberum quocunque vult,transfert. Quod corpore non potest,cogitatione complectitur: etsi hominum inopia fuerit,loquitur cum Deo, nunquam minus solus erit, quàm cum solus fuerit. Porro liberorum causa vxorem ducere, vt vel nomen nostrum non intereat, vel habeamus senectutis præsidia,& certis vtamur hæredibus,stolidissimum est. Quid enim ad nos pertinet recedentes e mundo,si nomine nostro alius nominetur, cum & filius non statim vocabulum referat, & innumerabiles sint qui eodem vocantur nomine? Aut quæ sunt senectutis auxilia enutrire do- k mi, qui aut prior te forte moriatur,aut peruersissimis moribus sit,aut certe cum ad maturam ætatem venerit, tarde ei videaris mori? Hæredes autem meliores, & certiores sunt amici, & propinqui, quos cum iudicio eligas, quàm quos velis nolis habere cogaris.

CAP. XXXI.

Quòd nobilibus multum sit necessaria humilitas.

MOnendi sunt adolescentes nobiles ad humilitatem. Conueniens ornatus nobilium est humilitas. Bern. Nescio quo pacto vis humilitatis maior in maioribus, & clarior

clarior in clarioribus comprobatur. Item, idem loquens de humilitate Saluatoris petentis à Ioanne baptizari. Sic plane, sic decet vt vincat humilitate, qui sublimitate vincebat. Adolescenti multum est necessaria humilitas, quæ non solum est gratia, sed etiam vas & receptaculum aliarum gratiarum. Deus enim humilibus dat gratiam. Iac. 3. & 1. Pet. 5. Nō patitur natura vacuum quin illud impleat, nec gratia humilitatem, quin illi se infundat. Humilitas hauris gratiam vt vas inclinatum. Ecclesiast. 13. Humiliare Deo, & expecta manus eius, manum scilicet condonantem mala, & donantem verba bona. Humilitas fundamentum est ædificij spiritualis, ideo necessaria est adolescenti tamquàm vitam bonam inchoanti. Augusti. Construere vis fabricam magnæ celsitudinis, de fundamento cogita profundæ humilitatis. Hierony. Prima virtus Christianorum est humilitas. Greg. Origo virtutis est humilitas: illa in nobis virtus veraciter pullulat, quæ in radice propria, idest, in humilitate perdurat. August. arborem attendite, figit radicem in humili, vt vertice tendat ad cœlum. Idem loquens ei qui sine humilitate vult proficere, sine radice auras petit, ruina est non crementum. Humilitas reddit adolescentem Deo & hominibus amabilem, sicut superbia facit eum odiri. Ecclesiastic. 10. Odibilis est Deo & hominibus superbia. Multum valet humilitas adolescenti ad hoc vt studio sapientiæ proficiat. Prouerb. 11. Vbi humilitas, ibi sapientia. Matth. 11. Reuelasti ea paruulis. Propter defectum humilitatis dixit Didymus philosophus Alexandro. Deus præsto est largiri tibi sapientiam, sed non habes vbi eam recipias. Ptolomæus in almagesto. Inter sapientes sapientior comprobatur, qui humilior existit. Beda. Humilitas est clauis scientiæ: ipsa humilitas videtur esse pars sapientiæ. Gregor. Prima stultitia est elatio cordis, vera sapientia efficitur hominis humilitas suæ æstimationis. Augustin. in libro de verb. Domini. Quanto humilius sedebat Maria, tanto amplius capiebat: confluit enim aqua ad humilitatem vallis de supercilio montis. Multum etiam valet adolescenti humilitas ad hoc vt in bonis moribus valeat informari, nam sine illa non informatur. Hug. de Sancto Victore. Sciendum quòd sicut cera nisi prius emollita fuerit, formam non recipit, sic & homo per manum actionis alienæ ad formam actionis non flectitur, nisi prius per humilitatem ab omni actionis rigore molliatur: nec enim per exemplum alterius poteris in melius reformari, qui adhuc per elationis vitium bona aliena oppugnat, & mala sua defendit. Valet ad humilitatem adolescentis quòd non detur ei potestas festina in bonis paternis. Ecclesiastic. 30. dicitur de puero. Ne des illi potestatem. Damnosum fuit filio prodigo quòd a patre data est ei portio substantiæ quæ eum contingebat. Luc. 16. Prouer. 13. substantia festinata minuetur. Greg. Nummum puero subtrahimus, cui tamen totam hæreditatem reseruamus. Gal. 3. Quanto tempore hæres est paruulus, nihil differt à seruo, quantum ad subiectionem & disciplinam, de qua Ecclesiasti. 26. & virga, & onus asino, panis & disciplina & opus seruo.

CAP. XXXII.

De radice, à qua paterna disciplina procedit.

AD suscipiendam disciplinam libenter, vel saltem patienter, primo mouere debet radix vnde procedit vel pietas, vel charitas paterna: secundo, vtilitas disciplinæ: tertio, bonum patriæ. Primum ostendit Saluator Petro volenti impedire tribulationem passionis suæ dicens. Ioa. 18. cap. Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum? Gregor. Ille solus de flagello murmurat, qui animum percussoris ignorat. Apocalip. 4. Ego quos amo, arguo, & castigo. Augustin. Non omnis qui parcit amicus est, nec omnis qui verberat inimicus: melius est cum seueritate diligere, quàm animi lenitate decipere. Idem, Ex

A qui phreneticum ligat, & qui letargicum excitat, ambobus molestus ambos amat. Prouer. 27. Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis. Amari & chara debent haberi quæ a patre amantissimo dantur: nihil sinistrū suspicari debemus in eo quod ab eo recipimus.

CAP. XXXIII.

De vtilitate quæ in præsenti ex disciplina prouenit, & periculo quod proijcietus eam incurrit.

CIrca secundum notandum, quòd virga disciplinæ non est fugienda, sed apprehendenda. Psalm. 2. Apprehendite disciplinam, glo. etiam si fugiat. Prouer. 3. Tene disciplinam, & ne dimittas eam. Amanda est, non timenda B virga aurea: nam ferrea signum est dementiæ, vt virga Assueri, & debet eam osculari ille cui ostenditur. Non est virga conterens, sed virga fructum salubrem ferens: sicut uirga Aaron virga est dilectionis filios Dei dirigens in via regni cœlestis. Virga ista non est proijcienda: proiecta. n. vertitur in colubrum qui occidit, Exo. 4. cap. Qui tribulationem sustinere non vult, mortem æternam incurret. Percussio istius virgæ lenis est & breuis, & liberat a culpa æternæ damnationis. Prouerb. 23. Si percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animam eius de inferno liberabis. Virga disciplinæ sicut virga Moysi de petra aquam producit: habentes enim corda lapidea, cum infirmitate, vel aliter a Deo percutiuntur, vt in lacrymas resoluantur, Deo deuoti efficiuntur. Virga disciplinæ stultitiam fugat, & sapientiam inducit. Pro- C uerb. 22. Stultitia colligata est in corde pueri, sed virga disciplinæ fugabit eam. ibidem. 29. Virga atque correctio tribuit sapientiam. Ecclesiasti. vigesimosecundo cap. Flagella & doctrina omni tempore sapientia, idest, causa sapientiæ. Si sapientia habeatur, amittitur, si disciplina abijciatur, vt patet in Salomone, de quo Gregor. in pastorali. Cor Salomonis idcirco sapientia funditus deseruit, quoniam ipsam nulla disciplina exterius custodiuit, ideo dicitur Sap. 3. Sapientiam & disciplinam qui abijcit infelix est. Disciplina vitia extinguit, virtutes perficit. Gregor. dicit de beato Benedicto, qui propter tentationem carnis proiecit se in spinis, quòd vulnere corporis sanauit vulnus mentis. Idem. Quis nesciat quòd multo melius est ardere flammis febrium, quàm igne vitiorum? Idem, Durum non æstimes esse quod pateris, dum D exterius cruciatibus ab interna passione liberaris. 2. Corin. 12. Virtus in infirmitate perficitur. Tribulatio uelut ignis aurum virtutum purgat, vitia annihilando hostem debilitat, scilicet corpus ut a spiritu possit superari necasionem dat vt Deus gratiam augeat. 1. Corint. 12. Fidelis est Deus qui non permittit uos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, idest gratiæ augmentum, vt possitis sustinere. Item, virtutem ad viriliter agendum prouocat, Seneca. Multum addit sibi virtus lacessita. Gregor. Ignis flatu exprimitur vt crescat, his modis tribulatio virtutem perficis. Non est timenda disciplina, qua pater cœlestis filios suos corripit, sed gladius quo hostes occidit. Hebr. decimotercio cap. Si E extra disciplinam estis, cuius omnes participes facti sunt, ergo adulteri estis, & non filij. Augustin. Si exceptus es a passione flagellorum, exceptus es a numero filiorum. Idem. Noli esse iniquo sensu, & pueriliter dicas, plus amat pater meus fratrem meum, cui permittit facere quicquid vult, quàm me: quia si me mouero contra eius iussionem, flagella inuenio. Potius gaude in flagellis, quia tibi seruatur hæreditas, illis ad tempus parcit, quos in æternum damnabis. Idem. Quid mirum si flagellas custodiens paruulos Dominus, quos grandes quærit hæredes? Idem. Non timeas flagellari, sed exhæredari. Greg. Electi feriri paterna correptione desiderant, & dolorem vulneris salutis medicamina putant. Habet disciplina

amaritudinem propter quam aliqui eam proijciunt, si-
cut simia proijcit nucem propter corticis amaritudinem,
& ideo non peruenit ad nuclei dulcedinem : vir autem sa-
piens eam non proijcit, sed ad modum disciplinæ eam
inuoluit, quasi sub quadam nebula præsentis vilitatis, vel
admiscet zucarum æternæ dulcedinis. Hebr. 12. cap. Om-
nis disciplina in præsenti non videtur esse gaudij, sed mæ-
roris, postea autem fructum pacatissimum exercitatis per
eam reddet iustitiæ. Disciplinam sequitur consolatio &
in præsenti, & in futuro. Deuter. 8. cap. Afflixi te penuria,
& dedi tibi manna. Matth. 5. cap. Beati qui lugent, quo-
niam ipsi consolabuntur. Ioan. 16. cap. Vos contristabi-
mini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Baruch. 4.
Qui inducit nobis mala, ipse rursus adducet nobis sempi-
ternam iucunditatem cum salute nostra. Mutatio ista
tribulationis significata est. Ioan. 2. in mutatione aquæ in
vinum. Præeligenda est aqua tribulationis in vinum gau-
dij mutanda, vino gaudij temporalis mutando in aquam
tribulationis æternæ. Exemplum huius mutationis ha-
bes Luc. 16. in diuite, & Lazaro. Dicit Abraham diuiti.
Fili, recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala :
nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris. Apes nu-
triuntur, & si pungant, quia mellificant : punctura tole-
ratur, quia iucunditas sequitur. Ecclesiastic. 1. cap. Vsum
ad tempus sustinebit patiens, & postea redditio iucundi-
tatis. Gregor. Si illic dulcia appetimus, necesse est vt prius
hic amara toleremus. Pueri innocentes sunt sicut noui
palmites Christo adhærentes. Ioan. 15. cap. Ego sum vitis,
& vos palmites. psalm. 24. Innocentes & recti adhæserunt
mihi. Qui palmites putat partem eorum amputando,
eis videtur nocere, & ipsi palmites lacrymantur, & tamen
secundum veritatem est ad palmitum vtilitatem, purgan-
tur enim & postea melius fructificant : sic est in pueris
qui patienter disciplinam suscipiunt. Ioan. decimoquinto
ca. Omnem palmitem in me non ferentem fructum pur-
gabit eum, vt fructus plus afferat. Lacrymas bonorum
puerorum Deus absterget. Apocalip. vigesimoprimo cap.
Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum.
Bernard. Felices lacrymæ, quas pia manus conditoris
absterget.

CAP. XXXIIII.

De bono patientiæ.

CIrca tertium notandum, quòd ad suscipiendum pa-
tienter disciplinam, mouere nos debet bonum sapien-
tiæ, quę compatiendo acquiritur & perficitur, quod bo-
num est valde magnum. De bono patientiæ edidit quen-
dam libellum Beatus Cyprianus martyr, in quo patiētiam
commēdat his verbis. Patientia est virtus nobis cum Deo
communis. Quæ autem gloria Deo similem fieri? quan-
ta felicitas habere in virtutibus quod diuinis possit æqua-
ri laudibus? Ille summe innocens, & iustus inter facino-
rosos deputatur, & falsis testimonijs premitur, iudicatu-
rus iudicatur, & Dei sermo ad victimam tacens subditur,
& cum ad crucem eius confundantur sydera, contremi-
scat terra, turbentur elementa, ille nec loquitur, nec mo-
uetur, nec maiestatem suam profitetur, vt in eo plena &
perfecta patientia consumetur. Porro sudatur hic quàm
diu hic viuitur & laboratur, nec sudantibus & laboranti-
bus possunt magis alia quàm patientiæ subuenire solatia,
nec aliud magis iustos & iniustos discernit, quàm quod
in aduersis per impatientiam blasphemat iniustus & quæ-
ritur, & patientia iustus probatur. Secundum Plato-
nem, Patientia est rubur totius philosophiæ. Prouerbio
decimoquarto. Qui patiens est, multa gubernatur sa-
pientia : qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam.
Cum ira furor sit, secundum illud. Ira furor breuis est,
impatiens quasi furiosus stultitiam exaltat, magnam stul-
titiam agens. In eodem, impatiens operabitur stultitiam,

F inimicissima se subdit, iræ scilicet & furori, vt se vindicet
de isto qui sibi mederetur si ipse sustineat patienter. Ber.
Mira peruersitas, irascitur medicanti, & non irascitur sa-
gittanti. Prouer. 19. Doctrina viri, Christi scilicet & homi-
nis, multum per patientiam noscitur. Gregor. Tantò quis
ostenditur minus doctus, quanto quis minus patiens con-
uincitur, psal. 91. Bene patientes erunt vt annuntient. Cum
Deus qui est sapientissimus, sit patientissimus, in fine mū-
di suas iniurias est vindicaturus. Qui est magis patiens, ma
gis est sapiens. Multū est necessaria nobis patientia in hoc
loco exilij pleno malis. Heb. 10. Patientia vobis necessaria
est. Apoc. 13. Hæc est patiētia, & fides sanctorum. In cœlo
G non est ita necessaria patientia, vbi mala non sunt : nec in
inferno, quia mala quæ ibi sunt, patientiam excedunt, sed
in hac valle miseriæ multum est necessaria. Qui patiētiam
hanc non habet, etiam seipsum non habet, immo ira, vel
furor ei dominatur. Luc. 21. In patientia vestra possidebi-
tis animas vestras. Hoc dominium in hoc attenditur, quia
cohibet hominem interiorem ab illicito appetitu vindi-
ctæ : exteriorem etiam cohibet, linguam a contumelia,
manum a violentia. Vnde sicut dicitur de garrulo quòd
non potest tenere linguam suam, de homine verò in ver-
bis modesto dicitur contrarium : sic homo patiens potens
est cohibere se interius & exterius ab his quæ pertinent ad
vindictam. Impatiens si quid habet, cito emittit illud :
ignis enim iræ omnia bona spiritualia ei aufert : vnde di-
citur Prouer. 19. Qui impatiens est, sustinebit damnum. &
Ecclesiast. 7. de his qui perdiderunt sustinentiam. Qui non
H habet patientiam, est in magno periculo : sicut homo iner-
mis qui est in medio hostium suorum. Cum militia sit vi-
ta hominis super terram, & continue sit homo in bello pe
riculoso, multum indiget patientiæ scuto. Patientia pos-
sessori suo mala conuertit in bona. Si patiens mortiferum
quid biberit, non ei nocebit : sermo enim venenatus qui
alium interficeret, ei non nocet. Ipsa in igne tribulatio-
nis hominem illæsum custodit, sicut pueros seruauit illæ-
sos in fornace Babylonis. Dan. 3. Isa. 43. cap. Cum ambula-
ueris in igne, non combureris. Patientiam habens in ignē
tribulationis positus, est aurum, in quo impatiens est pa-
lea. August. in libro de ciuitate Dei. Sicut vno igne aurum
rutilat, & palea fumat, & vbi paleæ comminuuntur, fru-
menta purgantur : ita una eademque uis irruens bonos
I probat, purificat, eliquat, malos damnat, vastat, extermi-
nat. Vnde in eadem afflictione mali Deum detestantur
& blasphemant, boni Deum deprecantur & laudant. Pa-
tientiam habens ad ignem tribulationis emittit odorem
Deo & hominibus gratum : impatiens verò fœtorem Deo
& hominibus exosum. Gregor. in moralibus. Sicut aro-
mata odorem suum cum incenduntur, expandunt, ita vi-
ri sancti omne quod de virtutibus redolet, in tribulatio-
nibus innotescunt. Augustin. in libro de ciuitate Dei.
Non qualia, sed qualis quis patiatur interest : nam pari
motu exagitatum & exhalat horribiliter cœnum, & sua-
uiter fragrat vnguentum. Patientia hominem inuinci-
bilem facit. Seneca. Facilius est gentem vnam quàm vi-
k rum vnum vincere. Idem loquens de quodam qui pa-
tientia sua vicit ignem, & duos reges. Ego, inquit, non
dubito quin magis laudem truncam illam manum Mu-
tij, quàm cuiuslibet fortissimi saluam : stetit hostium
flammarumque contemptor, & manum in hostili focu-
lo distillantem spectauit, donec iussum est vt inuito ignis
eriperetur. Hoc tanto maioris fortitudinis putem, quan-
to rarius est manu amissa hostem vicisse, quàm armata.
Fecit bellum inermis & mancus, & illa manus trunca
duos reges vicit. Hoc Ethnicus. Maxima virtutum pa-
tientia, pugnat inermis, Armatosque solet vincere sæ-
pe uiros. Exemplum habemus de hoc in beato Vin-
centio, qui patientia sua vicit Datianum. Legitur
quod Socrates positus in carcere, cum esset qui permit-
teret eum fugere, noluit exire, ut duarum rerum gra-
uissimarum hominibus metum auferret, mortis scili-
cet, &

cet, & carceris. Patientia glorioſe triumphat, ita vt eius triumphus triumpho fortitudinis præferatur. Prouer.16. Melior eſt vir patiens viro forti, & qui dominatur animo ſuo expugnatore vrbium. Rarior eſt hæc victoria, & vincenti vtilior. Sene. Innumerabiles ſunt qui populos, qui vrbes habuerunt in ſua poteſtate, paucisſimi qui ſe: patiens vincit hoſtem qui iam eſt ſecum in arce. Difficilius eſt hoſti reſiſtere cum iam intrauit in caſtrum, & iam in arce eſt, quàm quando eſt extra. Præterea, qui fortior eſt fortiori, fortior eſt minus forti. Cum aliquis multas vrbes expugnauit, ſi poſtea ſe ipſum ſuperauerit, nobilior eſt iſte triumphus præcedentibus, quo vrbium victor eſt deuictus. Hoc genus vincendi ſolius creaturæ rationalis eſt, cum vincere alium ſit etiam brutorum. Patientia malis omnibus dominatur, omnia ſeruiunt ei, etiam mors. Illa ſeruit tenebroſum carcerem corporis confringendo, & amicos Dei de manu perſequutorum liberando.

CAP. XXXV.

Quòd ad ſuſcipiendam libenter diſciplinam exempla multorum poſſunt mouere.

AD ſuſcipiendam libenter diſciplinam etiam multorum poſſunt mouere exempla, ſicut exemplum Tobiæ & Iob Tob. 2. Hanc tentationem permiſit Deus euenire illi, vt poſteris daretur exemplum patientiæ eius, ſicut & ſancti Iob. Iac. 5. cap. Sufferentiam Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis. Gregor. Facta præcedentium patrum conſideremus, & non erunt grauia quæ toleramus. Item, exemplum præcipuum eſt exemplum Chriſti. Ber. ſuper cant. Vtrunque es mihi, Domine Ieſu, & ſpeculum patiendi, & præmium patienti: vtrumque fortiter prouocat, ac vehementer accendit. Gregor. Si ipſe hinc ſine flagello non exijt, qui ſine peccato venit, quo modo ſine flagellis digni non erunt, qui huc cum peccato venerunt? Idem. Si paſsio Domini ad memoriam reuocetur, nihil adeo durum quod non æquo animo toleretur. Quòd memoria paſsionis Chriſti aquas tribulationis dulcoret, ſignificatum eſt Exod. 15. vbi ſignum oſtenſum eſt Moyſi a Domino, vnde aquæ dulcoratæ ſunt. De diſciplina Chriſti Iſaias multum loquitur. Iſa. 1. cap. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non auerti ab increpantibus & conſpuentibus in me. Litera ſecundum Hæbraicum ſic habet. Dorſum meum poſui ad flagella, & genas meas ad alapas. Ibidem. 54. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum. & liuore eius ſanati ſumus. & Tren. 3. Dabit percutienti ſe maxillam. Hæc Chriſtus paſſus eſt non quia correctione indigeret, ſed vt exemplum patiendi nobis daret. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum vt ſequamini veſtigia eius, qui peccatum non fecit &c.

CAP. XXXVI.

De his quæ ad obedientiam monent, quæ ſunt ſacra doctrina, ſanctorum exempla, omnis creatura.

MOnendi ſunt pueri ad obedientiam filialem. Ad obedientiam multam monet ſacra doctrina, ſanctorum exempla, & vniuerſa creatura. Item, obedientia multum Deo placet, homini multum prodeſt. Inobedientia enim multum Deo diſplicet, homini multum nocet. De admonitione ſacræ doctrinæ pauca ponere ſufficiat. Deuterono. 11. cap. Propono vobis benedictionem, ſi obedieritis præceptis Domini. Ibidem. 17. Facies quæcumque dixerint qui præſunt loco quem elegit Dominus. Eccleſiaſt. vlt. Time Deum, & mandata eius obſerua. Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Rom. 13. cap. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit,

A Heb. 13. cap. Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis. Inter exempla ſpecialiter ad exemplum Abrahæ, & exemplum Chriſti. Cum homo receſsiſſet a Deo per inobedientiam, Deus volens formare populum ſibi acceptum, ſecundum illud Iſa. 43. cap. Populum iſtum formaui mihi, laudem meam narrabit. Abraham ex quo populum ſibi formaturus erat, in obedientia voluit probare, & per eam ei placuit. Triplici verò præcepto probauit eius obedientiam. Primum fuit de patriæ deſertione. Geneſ. 12. cap. Egredere de terra &c. Secundum fuit de circumciſione, ibidem. 17. Tertium, de filij immolatione, ibidem. 27. Primo præcepto voluit Dominus ſeparare Abraham ab his, à quibus ipſe ortum duxerat. Tertio verò ab eo quod duxerat originem ab eo. Medio verò præcepto voluit eo ſeparare a ſeipſo quantum ad carnalia deſideria.

B Circuncíſio enim facta in carne monebat ad reſecationem ſuperfluorum deſideriorum carnalium, ideo fiebat in membro illo in quo maxima concupiſcentia ſæuiebat. Circa præceptum vero tertium, quod fuit de filij immolatione duodecim poſſumus attendere pertinentia ad difficultatem illius operis, in quo Abraham Deo præcipienti voluit obedire. Primum eſt, quòd amicisſimum voluit occidi. Secundum eſt, quòd voluit eum occidi coram ſe, & etiam a ſe ipſo proprijs manibus. Aliquis enim ſuſtineret quòd filius eius occideretur, tamen non poſſet hoc aſpicere, vel propria manu facere. Tertium eſt quòd filius ille erat vnigenitus: non enim habebat alium filium ex libera vxore. Quartum eſt, quòd habuerat eum miraculoſe, quia de vxore vetula & ſterili, cum ipſe iam eſſet ſenex. Quintum, quòd magna promisſio

C facta erat Abrahæ de ipſo. Sextum, quòd ipſe ſolatium erat matri ſuæ: vnde dicebatur Iſaac, quod interpretatur riſus. Dixit enim mater ipſo dato. Riſum fecit mihi Deus, quicunque audierit, corridebit mihi. Geneſ. 21. Quid dixiſſet mater pueri ſi Abraham reuertẽs de filij immolatione dixiſſet ei, Immolaui filium tuum. Septimum, quod non ſolum voluit eum occidi, verum etiam incendi: vnde dictum eſt ei, Offer eum in holocauſtum, quod interpretatur totum incenſum. Noluit ei parcere nec viuo, nec mortuo. Octauum, quòd voluit eum Deus duci per triduum ad locum immolationis, vt longitudine temporis tentatio augeretur, & curis creſcentibus paterna viſcera cruciarentur. Nonum, quòd non apparebat aliqua præcepti vtilitas. Quæ enim vtilitas innocentem oc-

D cidere? damnum verò erat manifeſtum. Decimum eſt, quòd non excuſaſſet eum authoritas præcipientis, cum nullus teſtis affuiſſet: nec crederetur ei ſi diceret Dominum hoc ſibi præcepiſſe. Vndecimum eſt, quòd erat rationi contrarium, nec præceſſerat huius obedientiæ exemplum. Duodecimum eſt, quòd omnium, ad quorum notitiam perueniſſet, imminebat ſcandalum. Abraham verò accepto hoc præcepto tam difficili, nec ſe excuſauit, nec cauſam præcepti quæſiuit, ſicut quidam faciunt imitatores diaboli, qui ait. Cur præcepit vobis Deus vt non comederetis &c. Geneſ. 2. Item, non diſtulit mandatum exequi, nulli conſilium communicauit: ſi aliquod iſtorum feciſſet, forſitan meritum amiſiſſet, quia Dominus dixiſſet ei. Nolebam quòd faceres hoc, ſed ad proban-

E dum te hoc dixi. Item, attendendum eſt quantum vtile ſit promptum eſſe ad obediendum. Abraham filium nõ immolauit, & tamen tanti meriti eius obediẽtia fuit. Gen. 22. Quia non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum. In eodem. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes, quia obediſti voci meæ. Homo qui promptam habet voluntatẽ ad obedientiam, Deo in omnibus placet, etiã pro infinitis rebus quas numquàm facturus eſt. Greg. Non eſt manus vacua a munere, ſi arca cordis plena ſit bona voluntate. Itẽ, voluit Deus ipſum probare per obedientiam, in quo volebat ſibi formare populum nouum. Chriſtus non terram, ſicut Abraham, ſed cœlum reliquit. Ipſe matrem ſuã dilectisſimam

reliquit, quando gladius erat transiturus animam eius. Luc. 2. Ipse domum reliquit, quia nullam habere voluit. Matth. 8. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Ipse formam spiritualis circumcisionis dedit, quando voluntati suæ voluntatem patris præposuit Matth. 25. Non sicut ego volo, sed sicut tu. Ipse mandato patris in holocaustum seipsum obtulit. Io. 14. Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Christus obedientiæ vitam tenuit & in mundum veniens, & in mundo manens, & de mundo transiens. Primum ostendit Ioan. 6. dicens. Descendi de cœlo non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Ipse per obedientiam veniens in mundum intrauit Virginis vterum, quia statim in vtero eius se recepit, cum illa verbo eius per angelum misso obediuit, dicens, Ecce ancilla Domini &c. Secundum ostendit Io. 3. dicens, Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me. Tertium ostendit ibidem. 14. Vt cognoscat mundus quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Surgite eamus hinc scilicet ad locum passionis. Bern. Mementote fratres. Christus ne perderet obedientiam, perdidit vitam. In signum huius filialis obedientiæ inclinato capite emisit spiritum. Io. 19. Ad obedientiam monet nos omnis creatura: etiam creatura insensibilis vniuersaliter obedit suo creatori. De creatura cœlesti dicitur. psal. 148. Præceptum posuit, & non præteribit. De mari & ventis dicitur Matth. 8. Venti & Mare obediunt ei. De terra dicitur psalm. 103. Ascendunt montes, & descendunt campi in locum, quem posuisti eis: terminum posuisti quod non transgredientur. Soli dęmones & mali homines Deo non obediunt. Ambros. Non mediocris pudor est, Imperio Dei insensibilia elementa parere, & homines non obedire, quibus spiritus tributus est ab auctore. Obedientia in homine mul- multum Deo placet, nec mirum: ipsa enim vere eum honorat, vere diligit, & propter eam Deus hominem fecit. Vere Deum honorat: vere enim Deum habet pro Domino. Inobediens Deum pro Domino vere non habet, & si ore Dominum vocet. Luc. 6. Qui vocatis me Domine Domine, & non facitis quæ dico &c. Inobedientes ostendet Deus non fuisse seruos suos, cum ianuam regni cœlestis eis claudet. Matth. 8. Non omnis qui dicit mihi Domine Domine intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit. Cum obediens vere honoret Deum, merito a Deo honorabitur, secundum illud Isa. 58. Si glorificaueris Deum dum facis vias tuas &c, extollam te super altitudinem terræ. 1. Reg. 2. Quicunque honorificauerit me, glorificabo eũ &c. Ecclesiasti. 10. Semen hominum honorabitur hoc quod timet Deum: semen autem hoc ex honorabitur, quod præterit mandatum Domini. Obedientia vere Deum diligit. Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. In eodem. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. 1. Ioan. 5. Hæc est charitas vt mandata eius custodiamus. Item. 1. Io. 2. Hæc est charitas Dei vt ambulemus secundum eius mandata. Propter obedientiam Deus hominem fecit, secundum illud Ecclesiast. vlt. Time Deum, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo: vnde si hoc non faciat ad quod factus est, iusto Dei iudicio destruendus est. Iustissima ergo fuit sententia illa. Quacunque die comederis ex eo, morte morieris: ad nihilum etiam in valore, licet non in substantia redactus fuit præceptum Dei trasgrediendo, secundum illud verbum Bernardi loquentis de illo. Hoc est omnis homo. Si hoc est omnis homo, sine hoc nihil est homo, nihil, inquam, in virtute & valore, non in substantia. Sicut inobedientia est imago veteris hominis, qui Deo displicuit: sic obedientia est imago & similitudo noui hominis, in quo Deus sibi complacuit. vnde obediens multum places Deo, sicut similis eius filio charissimo. 1. Corin. 15. Sicut portauimus imaginem terreni, ita & portemus imaginem cœlestis. Ad

F hanc similitudinem induendam monet nos Apostolus Ephes. 4. dicens. Induite nouum hominem, idest, similitudinem noui hominis, qui secundum Deum creatus est, idest, opere diuino conceptus non humano. Tantum placet Deo obedientia, quòd ipse diligit obedientem quasi omni genere attinentiæ. Matth. 12. Quicunque fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, & soror, & mater est: immo diligit eũ quasi seipsum. Eccl. 33. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic tracta eum. Obedientia tantum Deo placuit, quòd pro ea addiscenda & docenda filius Dei in mũdum venit, & plusquàm triginta annis hic mansit, & mortem ignominiosam sustinuit. Obedientię & discipulus, & Do- G ctor esse voluit: multum eam dilexit, qui tam care emere ipsam voluit. Hebr. 5. Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex his quę passus est obedientiam: didicit inquam per experiẽtiam, vel in membris suis ex his quæ passus est propter aliorum inobedientiam. Exemplo ipsius ex his malis quæ propter inobedientiam priorum parentum continue patimur, obedientiam discere debemus.

CAP. XXXVII.

Quòd obedientia homini multum prodest.

OBedientia homini multum prodest. Per eam homo bene se habet ad eum a quo est, & sub quo est. Item, ad eum, qui iuxta eum est, & ad id quod sub ipso est. Ho- H mo inobediens Deo, & illi qui loco Dei est, est illi a quo est, ingratus: & ideo eius beneficijs indignus. Ber. Ingratitudo est ventus vrens, siccans sibi fontem pietatis. Item, ei sub quo est, est inutilis seruus: & ideo ira ipsius dignus, secundum illud Prouer. 14. Iracundiam eius inutilis sustinebit. Quantum ad eum qui iuxta ipsum est, seruus est nequam: conseruum enim diligens, nec ei parcens quantum ad id quod sub ipso: seruus est infidelis in eo in quo solum habet dispensationem vel ministerium, vsurpans sibi dominium. Perfecte verò obediens in his omnibus bene se habet, voluntatem Dei mandato eius ostensam, non suam voluntatem in his implendo: & eum ad Deum non solum vt bonus seruus, sed vt bonus filius se habeat, necesse est vt Deum non solum bonum Dominum, sed etiam bonum patrem sentiat. Hic cum impleat patris man- I datum, sperare potest regnum promissum, secundum illud. 1. Pet. 1. Sperate in eam quæ vobis offertur gratiam in reuelatione Iesu Christi quasi filij obedientiæ. Filijs inobedientibus parata est pœna non gloria, secundum illud Deuterono. 17. cap. Qui superbierit nolẽs obedire sacerdotis Imperio, morietur. Ibidem, 21. Si genuerit homo filium contumacem, qui non audiat patris, aut matris Imperium, & coercitus obedire contempserit, lapidibus obruet eum populus. Cum Dei bonitas hominem sine eius meritis tantum honorauerit ad imaginem & similitudinem eius creando, & super tot creaturas eum constituendo, verisimile est quòd eum multum honorare debeat, si ad eum modo debito se habeat. Obedientia est mater virtutum, nouerca vitiorum, ad meritum potens, ad salutem efficax: de hoste triumphat, quod vult a Deo impetrat, hominem reddit benedictum, & efficit beatum. Secundum Gregor. Obedientia non tam est virtus quàm mater virtutum: ipsa etiam est quæ cæteras virtutes menti inserit insertasque custodit, sicut idem Gregor. dicit. Sicut in arbore syluestri fit ramorum abscisio, & rami arboris nobilis inseruntur, & sic arbor nobilis efficitur fructum pretiosum producens: sic a mente sensus proprius, & voluntas propria per obedientiam abscinduntur, & sensus diuinus, & diuina voluntas assumuntur, & efficitur mens velut arbor nobilis producens fructum, quo Deus, & Angeli, & homines sancti lætificantur. Obedientia est nouerca vitiorum: libidinem enim, siue improbam voluptatem quæ radix est omnium

vitiorum,

A vitiorum, multum destruit. 1. Pet. 1. Castificantes animas vestras in obedientia charitatis. Cum aliquis Dei amore pure facit quod iubetur a Deo, vel eo qui est loco Dei, nô habet ibi locum. Libido multum obest ad meritum: unde Aug. super Gen. Oportebat ut homo sub Domino positus, ab aliquo prohiberetur ut esset ei virtus merendi obedientia. Dum intendit aliquis propriam voluntatem facere, non videtur in hoc mereri nisi apud semeipsum: ab illo enim merces expectatur, cuius voluntas fit. Non videtur ergo apud alium mereri nisi qui vult facere volūtatem alienam, quod est obedientiæ. Greg. Sola est obedientia, quæ meritum fidei possidet. Fides sine obedientia videtur esse ad cumulum damnationis. Ber. Ad Cumulum damnationis videtur nobis relicta fides futuræ promissionis. Fides cum sit cognitio dominij Christi, aggrauat culpam, & per consequens pœnam, sicut ignorantia attenuat. Maior est contemptus in eo, qui agnoscit dominium, & negat obsequium, quàm in illo qui non agnoscit dominium: si agnosceret, libenter redderet. Obedientia multum efficax est ad salutem: sacrificium est sine quo salus non est, & cum quo non est damnatio, secundum illud Ecclesiast. 25. Salutare sacrificium est attendere mandatis. Obedientia de hoste triumphat. Prouer. 21. Vir obediens loquitur victoriam. Populus iudaicus cum legem transgrediebatur, vincebatur. Iosu. 7. Anathema in medio tui Israel: non poteris stare coram hostibus tuis. Similiter Adam factus inobediens suo superiori, inobediens habuit suum interius. Gen. 3. Comedit, & aperti sunt oculi eius. Glo. Augustini. Anima rationalis motus bestiales in carne sua erubuit: & subdit. Motus iste de transgressione veniebat. & 3. Reg. 11. legitur de Salomone. Fecit Salomon quod non placuerat coram Domino: & subdit. Et suscitauit Dominus aduersarium Salomoni. Vir obediens potest loqui victoriam, quia habet nobilissimum genus triumphi, sicut antiqui patres habita victoria solent cantare canticum laudis, & gratiarum actionis. Nobilissimum genus triumphi est vincere seipsum, quod facit vir obediens: unde super illud. Melior est obedientia &c. dicit Glo. Gregorij. Vir obediens loquitur victorias. Dum enim alienæ voci humiliter subdimur, nosmetipsos in corde superamus. Prouer. 17. Melior est qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Multi urbes & regna sibi subiugauerunt, qui tamen ad hunc nobilem triumphum non peruenerunt. Hic triumphus proprius est hominis. Vincit leo cætera animalia, sed seipsum vincere non potest. Obedientia quod vult a Deo impetrat. Gregor. Si obedientes fuerimus præpositis nostris, obedit Deus orationibus nostris. Augustin. in libro de opere Monachorum. Citius exauditur una oratio obedientis quàm decem milia contemptoris. 1. Io. 3. Si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus quòd quicquid petierimus accipiemus, quia mandata eius custodimus. Obedienti obediunt & creator, & etiam creaturæ. De creatore habet Iosue. 10. Non fuit postea tam longa dies obedienti Deo voci hominis. Obedientia hominem benedictum reddit: dignus enim est qui Deo obedit ut Deus ei abundanter bona temporalia & spiritualia largiatur. Deuterono. 11. Propono vobis benedictionem, si obedieritis mandatis Domini. Ibidem. 28. Venient super te omnes benedictiones istæ, & apprehendent te, si tamen præcepta eius audieris, benedictus tu in ciuitate &c. Ad ostendendum hoc Saluator in cœlum ascensurus, in Bethania discipulis suis benedixit, quod domum obedientiæ sonat. Obedientia beatum efficit in præsenti certa spe, in futuro in re. Prouer. 29. Qui custodit legem, beatus est, & Simon beatificatur. Matth. 16. Beatus es Simon &c. In signum huius de Bethania Dominus in cœlum ascendit, Luc. ult. Obedientia clauem paradisi inuenit, quam inobedientia amisit. Matth. 18. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

CAP. XXXVIII.

Quòd inobedientia Deo multum displicet, & homini multum nocet.

INobedientia in homine multum Deo displicet, nec mirum: hominem enim Deo aufert. Greg. in moral. De inobediente quasi iugum dominationis a se excutit, cum per inobedientiam subesse cōtemnit. Hanc displicentiam multum ostendit pœna de inobedientia primorum parentum humano generi inflicta. Idem ostendunt flagella quæ populo Iudæorum intulit, cum ei inobediens fuit. Inobedientia homini multum nocet, Deum enim & eius beneficia ei aufert. Merito Deum amittit inobediens, qui de se ei iniuriam facit: nec dignus est recipere eius benefi-
B cia, cuius non vult implere mandata. Greg. Dignum est ut ab eius beneficijs sit quilibet extraneus, qui eius iussionibus non vult esse subiectus. Inobedientia lignum mortis est, sicut obedientia est lignum vitæ. Ber. Inobedientiam causam mortis omnes experimur, omnes morimur propter illam.

CAP. XXXIX.

De septem laudabilibus conditionibus quæ ad perfectam obedientiam pertinent.

ET notandum quòd septem sunt laudabiles conditiones ad perfectam obedientiam pertinentes. Prima est obedire libenter: secundo, obedire simpliciter: tertia,
C obedire hilariter: quarta, obedire velociter: quinta, obedire viriliter: sexta, obedire humiliter: septima, obedire perseuerantêr. Multum valet voluntatis intētio ad hoc quòd obediētia sit grata, & obedienti fructuosa. Spirituum ponderator est Dominus, Prou. 16. Ibidem. 21. Appendit corda Dominus. 1. Reg. 16. Deus intuetur cor. Greg. Cor, & non substantiam Deus pensat: nec perpendit quid in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur. Hiero. Quæ offeruntur non sui pondere, sed offerentium voluntate pensantur. Sen. Non quidem refert, aut quid fiat, sed qua mente: regum æquauit opes, qui exiguum tribuit, sed libenter. Parum placet sacrificium diuinæ maiestati, nisi placeat & offerens: nec mirum cum bonorum nostrorum non egeat, & utilitas ad nos pertineat. Coacta sacrificia ei non placent: unde Exod. 35. ait Moyses. Iste est sermo quem præ-
D cepit Dominus. Omnis voluntarius & pronus animo offerat primitias Domino. Dauid psal. 53. Voluntariè sacrificabo tibi. 2. Cor. 8. Si voluntas prompta est secundum id quod habet, accepta est. Utilius cum homine agitur cum donum eius a Deo suscipitur, quàm cum ei datur. Ber. Quis mihi tribuat ut oblationem meam dignetur tanta maiestas suscipere? Duo minuta habeo Domine, corpus & animam, utinam hæc perfectè tibi possem in sacrificium laudis offerre. Bonum mihi longeque gloriosius est atque utilius ut tibi offeram, quàm deleram mihi ipsi. 1. Paralip. ult. Quod de manu tua accepimus, dedimus tibi. Simplicitas obediētiæ Deo imperanti vel per se, vel per
E eum qui est loco sui, multum est gloriosa: & ideo valde ei accepta, cum scilicet aliquid eo quod a Deo dicitur, creditur verum: eo quod ab ipso iubetur, creditur bonum. Gloriosum est principi si simplici verbo eius credatur absque cautione pignoris, vel iuramenti, vel fideiussoris: contrarium vero est ei ignominiosum. Hippocras & Pythagoras indixerunt hanc legem discipulis suis, ut non essent ausi in sententijs suis interrogare propter quod, sed esset eis pro rat one dicentis authoritas. Multum placuit in Abraham Deo obedientiæ simplicitas. De hac commendat Saluator primitiuam Ecclesiam dicens. In auditu aurium obediuit mihi. Ber. in libro de consi. Omnibus nobis in initio conuersionis nulla virtus magis est necessaria quàm simplicitas humilis, & gratuitas

uitas verecunda. Augustin. Obedientia nisi humilium esse non potest. Ad hanc simplicitatem pertinet illud Psalm. 76. Deduxisti sicut oues populum tuum. Diabolica quæstio est, Cur præcepit nobis Deus? Genes. 3. & Luc. 10. cap. Qui vos audit, me audit. Bernard. Non te moueat magister imperitus, indiscreta potestas, sed memento quia non est potestas nisi à Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Idem. Quicquid vice Dei præcipit homo, quod tamen non sit certum displicere Deo, non aliter omnino accipiendum est quàm si præcipiat Deus. Quid enim interest vtrum per se, aut per suos ministros siue homines, siue Angelos innotescat suum placitum Deus? Hilaritas etiam obedientis multum est grata imperanti. 2. Corinth. 9. cap. Hilarem datorem diliget Deus. Bernar. Serenitas in vultu, dulcedo in sermone multum colorant obedientiam obsequentis. Cum operibus obedientiæ pascatur Deus, quasi fel in escam Dei ponit, qui cum tristitia obedit. Psalm. 68. Dederunt in escam meam fel. Item, grata est imperanti obedientiæ velocitas. Seneca. Omnis benignitas properat, & proprium est libenter facientis cito facere: vnde placet principibus cum præcepta eorum velociter implentur. Prouerbio. 22. cap. Vidisti hominem velocem in opere suo? coram regibus stabit. Necessaria est virilitas ad perfectionem obedientiæ. Bernard. loquens obedienti. Manum tuam misisti ad fortia, agendum est instanter, & constanter obediendum, nec inter asperitatem verborum tam regalis est semita relinquenda. Semitam obedientiæ etiam pro ignominiosa morte noluit Christus relinquere. Philippens. 2. cap. Factus est obediens vsque ad mortem. Item, necessatia est humilitas obedienti, quę obedientiam custodiat ne euanescat, & in vitium transeat. Bernard. Magna est virtus humilitatis, sine cuius obtentu virtus fortitudinis non solum virtus non fit, sed etiã in superbiam erumpit. Luc. 18. cap. Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt, dicite, Serui inutiles sumus, quod facere debuimus, fecimus. Sicut ramus arboris tanto magis inclinatur, quanto magis fructu est oneratus, sic humilior esse debet qui plura bona opera habet, cum omnia sint Dei dona. primæ Corinthio. 3. cap. Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, cur gloriaris quasi non acceperis? Laudabilis est valde perseuerantia in obedientia, quæ summi regis singularis est filia, hæc sola est regni cœlestis hæres. Bernard. Quid currere prodest, & ante metam cursus deficere? sic currite vt comprehendatis. Specialiter puerorum voluntas, cum sit volatilis & vaga, obedientia regi debet sub voluntate aliena. Sicut virga multum flexibilis paxillo stabili alligatur, ne vento agitata destruatur: sic puer si à parentibus voluntati suæ dimittatur, parentes inde confunduntur. Prouerb. 29. cap. Puer qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam. Et specialius pueri regales necesse habent obedientiam addiscere, qui aliquando debent alijs imperare, sicut legitur de filio Dei. Hebr. 5. cap. Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex his quæ passus est obedientiam. Tullius. Qui bene imperat, necesse est aliquando quod paruerit: & qui modeste paret, videtur aliquando quòd imperare dignus sit. Filialis obedientia, & lege vniuersali est debita, & Deo multum grata est. Ephes. 6. cap. Filij, obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim iustum est: vnde inuenitur hæc obedientia etiam in brutis. Coloss. 3. Filij, obedite parentibus vestris: hoc enim beneplacitum est Domino.

CAP. XL.

Quòd pueri nobilium malam societatem debent cauere.

MOnendi sunt pueri nobilium, vt malam societatem caueant, bonam diligant, socijs suis societatem bonam exhibeant. Dirigendi sunt in societatis electione & custodia. Multum est noxia malorum societas. Pecca-

F tum est morbus contagiosus, vt lepra. Non est tutum sanis habitare cum leprosis, nec bonis est tutum habitare cum malis. Ecclesiastic. 13. cap. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam. Seneca. Malignus comes quamuis candido & simplici rubiginem suam affricuit. Prouerbio. 13. Amicus stultorem, similis illis efficietur. 1. Corinthio. 13. Corrumpunt bonos mores colloquia praua, & amplius opera praua: efficacior enim est vox operis quàm vox sermonis, vt dicit Bernar. Non est tutum agnis habitare cum lupis Ecclesiast. 13. cap. Si communicabit lupus cum agno aliquando, sic peccator iusto. Qui vult ire ad sanctum Iacobum non ponit se in societate eorum qui vadunt Romam, societas enim non ducit, nisi quo vadit: sic qui vult ire in paradisum, declinare debet societatem eorum quã vadunt in infernum. Econtrario societas bonorum valde est vtilis homini. Prouerb. 13. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit. Senec. Cum his conuersare qui te meliorem facturi sunt. Carbo mortuus cum viuis positus viuificatur, sic malus inter bonos bonus efficitur. Psalm. 17. Cum sancto sanctus eris. Qui est in societate bonorum, exemplis eorum ad bonum prouocatur quasi ad manum in paradisum trahatur, sicut de Paulo legitur Act. 9. cap. Ad manus autem eum trahentes introduxerunt Damascum. Sicut apes floribus se pascunt, sic qui in bona societate est, exemplis bonis sociorum reficitur. Quintilianus. Prudentis est, quod in quocunque optimum est, si possit suum facere. Ad societatem incitat natura. Tullius H in libro de amicitia. Natura nihil solitarium amat, nec aliquid appetentius est sui similium quàm natura. Societas vera non est nisi inter bonos, & habet multum iucunditatis & commodi. Seneca. Nullius rei possessio iucunda est sine socio. Eunti in paradisum socius bonus est quasi vehiculum. Macrobius. Comes facundus in via pro vehiculo est. Tullius in libro de officijs. In quibus eadem studia voluntatesque sunt eædem, in his fit vt alter altero æquæ delectetur vt se ipso, sicque fiat vnus ex pluribus. De commodo societatis dicitur Ecclesiastic. decimoquarto cap. Melius est duos esse simul quàm vnum, habent enim emolumentum societatis suæ.

CAP. XLI.

I

Quòd filij nobilium societatem bonam socijs suis debent exhibere.

MVltum monendi sunt filij nobilium, vt socijs suis societatem bonam exhibeant, amare & amari ab eis studeant, blandos & affabiles se eis exhibeant, & infirmitates eorum tam morum quàm corporum supportent patienter. Ad hoc quòd aliquis amet proximum, primo incitat natura: secundo, scriptura: tertio, gratia: quarto, ad id valere possunt exempla: quinto, potest ad hoc valere si ostendatur dilectionis vtilitas magna: sexto, si ostendantur odij damna. Natura ad hoc incitat eum naturaliter k præcepta iuris naturalis scripta sint in corde hominis, quorum primum habetur Tob. 4. Quod ab alio tibi odis fieri, vide ne aliquando alteri facias. Secundum habetur Matthæ. 7. cap. Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. Amor est debitum naturale: etiam creaturæ irrationales amorem habent ad indiuidua suæ speciei. Eccles. 13. Omne animal diligit simile sibi, & omnis caro ad sibi similem coniungetur. Ibidem 27. Volatilia ad sibi similia conueniunt. Scriptura ad idem incitat. Ioan. 14. capit. In hoc cognoscent omnes quòd Discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Ibidem. 15. capit. Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem. Gratia hominem ad idem incitat, quæ ostendit hominem esse factum ad imaginem Dei. Licet aliquis amet omnes filios amici sui, tamen specialem amorem habet ad eum qui amico suo est similior: sic licet ad opera Dei

commu-

communiter amorem habere debeamus, tamen specialiter ad hominem ad eius imaginem, & similitudinem factum, Gene. 1. cap. Gratia ostendit proximum membrum esse illius corporis, cuius Christus est caput. 1. Corinth. 12. Vos estis corpus Christi. Non amat caput, qui non amat membra. Item, Gratia ostendit homini proximum esse Dei filium, Christi fratrem, & cohæredem, & æternæ gloriæ secum participem futurum. Si amandi sunt fratres qui diuidendo hæreditatem portionem vniuscuiusque minorem faciunt, quantum amandi sunt illi fratres qui portionem vniuscuiusque augent? Quanto enim plures erunt electi, tanto amplius gaudebunt. Plus gaudebit vnus electorum de gloria animę alterius, quàm de gloria propria corporis. Ad amandum proximum possunt incitare etiam exempla, & primo exemplum Christi. Non est despiciendus quem Christus ita charum habuit, quòd pro eius redemptione mori voluit. Appendere debemus proximum hoc pretio, ne nobis vilescat. Apocalip. 1. cap. Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Timot. 2. cap. Qui dedit semetipsum pro nobis. Secundo, exemplum Angeli, qui adeo amat hominem, vt custodiat eum in omnibus vijs suis. Non est despiciendus homo ab homine, qui adeo charus est Angelo. Matth. 18. cap. Videte ne contemnatis vnum ex illis pusillis. Dico enim vobis, quia Angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cœlis est. Tertio, exemplum sanctorum. Legitur in vita beati Ioannis Euangelistæ, quòd cum ipse deuenisset ad vltimam senectutem, & vix inter discipulorum manus ad Ecclesiã deferretur, nec posset plura docere, verba hæc ad quamlibet pausam dicebat: Filioli, diligite alterutrum. Tandem discipuli, & fratres qui aderant, audientes quòd eadem verba semper diceret, dixerunt. Magister, quare semper hoc loqueris? Qui respondit: quia præceptum Domini est, & si solum fiat, sufficit. Incitare etiam potest ad idem magna dilectionis vtilitas. Dilectio membra in illo nobilissimo corpore, cuius Christus est caput, vnit, & per virtutem membrorum vnitam aduersario resistit; & ad perfectionem perducit. De primo habetur. Collossen. 3. cap. Super omnia charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis. De alio dicit Tullius. Virtutum amicitia adiutrix à natura data est, non vitiorum comes, vt quia solitaria non posset virtus ad ea quæ summa sunt peruenire, coniuncta & consociata cum altero perueniret: Damna etiam quæ odium facit, ad idem incitare possunt. Hoc facit odium fraternum in corpore mystico, quod facit diuisio continuitatis in corpore humano, ex qua sequitur dolor magnus, & quandoque mors.

CAP. XLII.

De his quæ valent ad hoc quòd aliquis à proximo ametur.

SVnt autem quinque quæ valere possunt ad hoc, vt aliquis à proximo ametur. Primum est discretio: vnde sapientia dicitur esse mater pulchrę dilectionis Ecclesiast. 24. ca. Fatuitas nescit acquirere, vel conseruare amicitiam. Ecclesiastic. 20. cap. Fatuo non eris amicus. Secundum est modestia in sermone. Ecclesiastic. 20. cap. Sapiens in verbis amabilem se facit: gratia autem fatuorum effundetur. Tertium est similitudo. Ecclesiastic. 27. cap. Volatilia ad sibi similia conueniunt. Ambrosius. Est insitum bonis, vt vnusquisque virtutes suas in alijs amet. Econtrario dissimilitudo facit ad odium. Oderunt hilarem tristes, tristemque iocosi. Quartum est virtus. Tullius. Nihil est virtute amabilius, vel quod magis alliciat ad diligendum, quippe cum propter virtutem, & probitatem etiam eos, quos nunquam vidimus, quodammodo diligamus. Idem. Tanta est vis probitatis, vt eam vel in eis quos nunquam vidimus, vel quod maius est, in hoste diligamus. Specialiter valet ad hoc virtus mansuetudinis. Ecclesiastic. 3. cap. A Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligeris. Mansuetudo ad modum adamantis vim habet attractiuam. Ezech. 3. cap. Vt adamantem, & silicem dedi faciem tuam. Item, specialiter valet ad hoc virtus humilitatis. Sicut odibilis est Deo & hominibus superbia, sic amabilis est Deo & hominibus humilitas. Superbia dum se exaltat, alios deprimit, ideo non est mirum si ab alijs odiatur: humilitas verò dum se demittit, alios exaltat & honorat, ideo merito ab eis amatur. Maxime inter omnia valet ad hoc quòd aliquis ametur, si ipse primo amauerit. Augustin. Nulla est maior ad amorem inuitatio, quàm præuenire amando, vel nimis durus est animus qui dilectionem si nolit impendere, nolit rependere. Seneca in Epistolis. Quæris quomodo amicum facturus sis cito? ego monstrabo tibi amatorium sine medicamento, sine herba, sine vllius veneficæ carmine. B Si vis amari, ama. Quintum est obsequium, vel beneficium. Terent. Hoc tempore obsequium amicos, veritas odium parit. Ignis amoris lignis beneficiorum nutriendus est, alioquin deficit. Beneficia etiam feras ad amorem incitant, & inimicos efficiunt amicos. Roma. duodecimo cap. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi, hoc enim faciens carbones congeres super caput eius, idest, cor eius accendes ad te amandum. Et notandum quòd beneficium non parat amicitiam nisi discrete detur: vnde dicitur de fatuo, Ecclesiast. 20. cap. Quòd non erit gratia bonis illius. Qui enim edunt panem illius, si falsę linguę sunt, quotiens, & quanti irridebunt eum? Sen. Nullum habet maius malum lucuples homo ex bonis suis obsessus, quàm quos amicos sibi putat, quibus ipse non est, C quòd beneficia sua efficacia iudicat ad conciliandum amicos, cum quidam quo plus debent, magis oderint. Quid ergo? beneficia non parant amicitias? parant, si accepturos licuit eligere, si collocata, non sparsa sunt. Idem. Hoc consilio sapientum vtere, vt magis existimes pertinere ad rem quis, quàm quid acceperit. Tullius. Apud bonos melius quàm apud fortunatos beneficium collocatum est.

CAP. XLIII.

De his ad quæ habendus est respectus in socij electione.

ELigendo socium habendus est respectus ad fidelitatem, morum habilitatem, & similitudinem. D Ad fidelitatem pertinet vt mentiendo socium non fallat, arcanum ei commissum non reuelet, in rebus eum non damnificet, in aduersis eum non deserat. Odiosa est mendacitas homini prudenti. Eccle. 21. Potior est fur, quàm assiduitas viri mendacis. Fidelis non est qui arcanum reuelat. Prouer. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum. Eccles. 27. Qui denudat arcana amici, fidem perdit. Non est fidelis qui in rebus socium damnificat. Tullius in lib. de officijs. Societas arctissimum vinculum est arbitrari magis contra naturam esse hominem aliquid homini detrahere commodi sui causa, quàm omnia subire incommoda. Non est fidelis qui socium deserit in aduersis. Bernar. Discipulus prudens aliquo consorte gaudeat, cui propriam conscientiam detegere E valeat, qui nubila fortuna diligenter subueniat. De fideli societate ponit exemplum laudabile Valerius Maximus. 4. libro dicens. Duo discipuli pithagorici tam fidelem inter se iunxerunt amicitiam, vt cum alterum ex his Dionysius Syracusanus tyrannus interficere vellet, & is tempus ab eo quod prius quàm periret, domũ profecturus vt ordinaret res suas impetrasset, alter vadẽ se pro eius reditu tyranno dare non dubitauit. Appropinquante aũt prẹfinita die, nec illo redeunte vnusquisque stultitiæ temerarium sponsorem dãnabat: at is nihil se de amici cõstantia metuere prẹdicabat. Eodẽ itaque momẽto & hora à Dionysio cõstituta occidendus superuenit, & admiratus tyrannus amborũ aĩum supplicium huic remisit, eosq; insuper vt ipsum in societatẽ

amicitiæ tertium reciperent, rogauit. Habilitas morum respicienda est eligendo socium. Prouerb. 18. ca. Vir amabilis ad societatẽ magis amicus erit quàm frater. Ad amicabilitatem tria pertinent, scilicet vt sit benignus, prudens, & constans. Benignus vt non faciat molestas amicitias nimis amicum onerando, vel aspere corripiendo, sed potius se oneret negocijs amici. Prudens, vt sciat discernere quid, quando, & quomodo amico imponendum sit. Constans, vt non de facili moueatur ad amicum odiendum, vel minus diligendum, vt faciunt quidam qui irascuntur, nisi fiat quod desiderant, dicentes. Nisi hoc feceritis, amittetis amorem meum, quorum amor tenui filo dependet. Similitudo etiam morum respicienda est. Tullius in libro 1. de officijs. Nihil est amabilius, nec copulatius quàm morum similitudo bonorum. Societas inita firme custodienda est sicut domus. Sodales vetustos nũquàm pro sequentium nouitate fastidias, aliter videberis sic amicis vti quasi floribus: flores enim sunt grati dum sunt recentes. Ecclesiastic. 9. cap. Ne derelinquas amicum tuum antiquum: nouus: enim non erit similis illi. Vinum nouum amicus nouus, veterascet & cum suauitate bibes illud. Legitur de Augusto Cæsare quòd amicitias non facile admisit, sed constantissime retinuit. Ad societatem seruandam multum valet humilitas, qua homo minus sentit de se quàm de alijs: vnde sensum aliorum meliorem quàm suum reputans, facile sensum suum pro sensu aliorum dimittit, & alijs credit. Cato. Vincere cum possis, interdum cede sodali. Gregor. Sæpe dum quosdam maior scientia erigit, à cæterorum societate disiungit, & quasi quo plus sapiunt, eo à virtute concordiæ desipiscunt. Valet ad idem patientia. Prouerbio. decimoquinto capit. Vir iracundus suscitat rixas: qui autem patiens est, mitigat suscitatas. Valet ad idem taciturnitas. Cato. Consilium arcanum tacito committe sodali, & cæt.

CAP. XLIIII.

Quòd in adolescentia specialiter monendi sunt filij nobilium ad amorem disciplinæ.

POstquam filij nobilium ad ætatem adolescentiæ peruenerint, specialiter admonendi sunt ad amorem disciplinæ & quia tunc plenius habent vsum rationis, & quia illa ætas prona est ad malum, & ideo magis indigent disciplina qua refrænentur. Gene. 8. Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Ambrosius loquens de illo verbo Iob 8. Consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ. Pulchre, inquit, principium ætatis ad querelam arripuit, quia magis ad vitium esse lubricum consueuit. Iob 20. cap. Ossa eius implebuntur vitijs adolescentiæ suæ. August. in libro confess. loquens de se. Exarsi, inquit, Domine aliquando satiari inferius in adolescentia, & syluescere vmbrosis amoribus ausus sum.

CAP. XLV.

De malis, ad quæ prona est adolescentia.

AD tria mala prona est specialiter adolescentia, ad superbam impetuositatem, luxuriam, & lasciuiam. De primo, dicit Seneca. Iuuenile est vitium non posse regere impetum. De secundo, dicitur Prouerb. 7. cap. Considero vecordem iuuenem, qui transit per plateas, & ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio præparata: & subditur. Statim eam sequitur quasi bos ductus ad victimam. De tertio, dicit Seneca. Torpent ingenia desidiosæ iuuentutis, nec vllius honestæ rei labore vigilant, sed cantandi potius saltandiq; obscœna studia effeminatos tenent. Idem. Cum fœminis stare & immundis se munditijs extollere nostrorum adolescentum pecimen est, idest, documentum. Illorum est illud Sapient. 2. cap. Non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis antequàm marcescant. Adolescentibus necessaria est maiorum exhortatio, sicut Ioannes Euangelista exhortabatur dicens. Scribo vobis adolescentes, quoniam vicistis malignum. Item, Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum, prima Ioan. 2. cap. Proponenda sunt etiam eis exempla fortium adolescentium, vt est illud 2. Machab. 2. Septem fratrum, quorum vnus sic ait. Parati sumus mori magis quàm patrias Dei leges præuaricari. Horum vnus linguam postulatus ad cruciatum, cito protulit, & manus constanter extendit, & cum fiducia ait, A cœlo ista possideo, sed propter Dei leges, hæc ipsa despicio. Item, muniendi sunt armis spiritualibus. Ephes. 6. cap. Induite vos armaturam Dei. Orationi etiam instare debent, vt Dei gratiam recipiant, quæ à dictis malis eos custodiat. Sapien. 8. cap. Vt sciui, quoniam aliter non possum esse continens nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientia, scire cuius hoc esset donum, adij Dominum, & deprecatus sum illum. Si verò contingat adolescentem cadere, ad pœnitentiam debet recurrere exemplo illius adolescentis, de quo legitur Luc. 15. cap. quem pater cum gaudio suscepit, & ibidem 7. dictum est adolescenti filio viduæ mortuo. Adolescens tibi dico, surge. Vix senes malis consueti resurgunt. Prouerbio. 22. Prouerbium est, Adolescens iuxta viam suam etiam cum senuerit, non recedet ab ea. Incerta est vita adolescentium. Prouerb. 30. cap. Tria sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro, viam Aquilæ in cœlo, viam colubri super terram, & viam viri in adolescentia. Secundum Tullium in lib. 1. de Officijs. Prima adolescentis commendatio proficiscitur à modestia, deinde à pietate in parentes, & in suos beneuolentia. Cognoscitur etiam eius bonitas si ad viros sapientes, & claros ac bene consulentes republicæ se contulerit, & cum eis assiduus sit. Huic consonat illud Ecclesiastic. 6. cap. In multitudine presbyterorum prudentium sta, & sapientiæ eorum ex corde coniungere, vt omnem narrationem Dei possis audire. Multum est necessarius sermonis Dei auditus. Psalm. 118. In quo corriget adolescẽtior viam suam in custodiendo sermones tuos? Ad hæc monentur adolescentes exemplo Saluatoris, qui cum esset duodecim annorum, sedit in medio Doctorum non quidem docens, sed audiens, & interrogans. Luc. 2. cap. de quo sic Bernar. loquitur, O humilitas virtutis Christi quantum cõfundis superbiam nostræ vanitatis? Parum aliquid scio, vel potius scire mihi videor, & silere non possum impudenter & imprudenter me ingerens & ostentans, promptulus ad loquendum, velox ad docendum, tardus ad audiendum. Christus cum tanto tempore silebat cum seipsum abscondebat, nunquid inanem gloriam timebat? vtique, sed nobis non sibi. Contra tria mala prædicta informandi sunt adolescentes tribus virtutibus: contra superbam impetuositatem, humilitate: contra luxuriam, castitate: contra lasciuiam, maturitate. Monendi sunt vt humiliter se habeant, & sapientes consulendo, & maioribus obediendo. De primo dicit Sydonius. Plurimum laudis iuuenes suis moribus acquirunt, quotiens de negotiorum meritis ambigentes ad peritorum consilia recurrunt. Propter defectum huius humilitatis Roboam filius Salomonis partem regni sui amisit. Derelicto enim consilio senum, acquiescens consilio iuuenum, volens populi aggrauare iugum decem tribus amisit, tertij Regum 12. capit. Vnde dicitur Ecclesiastic. 47. cap. quòd Salomon dereliquit post se gentis stultitiam Roboam imminutum à prudentia qui auertit gentem consilio suo. Ad secundum monentur iuuenes. prima Petri secundo cap. Adolescentes, subditi estote senioribus. Cyprianus martyr. Sicut in senibus sobrietas & morum perfectio reperitur, sic ab adolescẽtibus obsequium & subiectio rite debetur. Bernar. Eligat homo fidelis subiectus esse magistro, sub quo voluntas eius frangatur, & obedientiæ freno concupiscentia reprimatur. Idem.

Non

Non est dedignandum seruo quod præcessit in domino: siquidem non est seruus maior domino suo. Ipse namque cum iam ætate & sapientia apud Deum & homines creuisset, cum iam duodenis in Hierusalem remansisset, à beata Virgine & Ioseph in medio doctorum audiens illos, & interrogans, inuentus descendit cum illis, & erat subditus illis. Contra luxuriam monendi sunt adolescentes ad verecundiã & sobrietatem. Ipsi enim in ardore luxuriæ æstuantes solent esse procaces ad rogandum, vel etiam ad rapiendum mulieres, à quibus verecundia cohibet, de qua dicit Seneca. Verecundia in adolescente bonum est signum. Sobrietas etiam multum valet ad castitatem: quia secundum Bernardum. Periclitatur castitas in delitijs, sicut pietas in negotijs: Hierony. Quicquid seminarium est voluptatis, etiam venenum puta. Tit. 2. Iuuenes hortare vt sobrij sint. Contra lasciuiam monendi sunt ad maturitatem & taciturnitatem. Habet enim lasciuia inordinationem gestuũ, & leuitatem verborum. Contra primum est necessaria grauitas, quæ multum placet Deo in seruis suis. Dauid. Psal. 34 In populo graui laudabo te. Tullius in libro de Sene. Adolescentem probo, in quo est aliquid senile. Hæc grauitas dat authoritatem: vnde Apostolus scribens Timothæo dicit. Nemo adolescentiam tuam contemnat, idest, taliter te exhibeas vt propter ætatem non contemnaris. Hierony. ad Heliodorum Nepotianum de hac grauitate commendat dicens. Nepotianus iuuenis curam habuit, vt nullam in se daret fabulam rumoris obsceni, vt qui mordebant ad eius ętatem stuperent ad cõtinentiam, hilaritatem frontis temperabat grauitate morum. Taciturnitas adolescentibus est necessaria contra garrulitatem. Eccl. 22. Adolescens, loquere in causa tua vix cum necesse fuerit. Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum, in multis esto quasi inscius, & audi tacens simul & quærens, & loqui in medio magnatorum non præsumas, & vbi sunt senes, non multa loquaris.

CAP. XLVI.

Quòd adolescentes non differant induere bonos mores.

Hoc multum debet adolescentes incitare, vt non differant bonos mores induere, qui vix in senectute induuntur. Eccl. 25. Quæ in iuuentute tua non congregasti quomodo inuenies in senectute tua? Ad idem incitare debet horæ mortis incertitudo. Anselmus. Nihil morte certius, sed nihil incertius hora mortis. Amb. Mors est iuuenibus in insidijs, quæ senibus est in ianuis. Tullius in libro de senectute. Frustra sperat adolescens, vel promittit se diu victurum. Quid enim stultius quàm incerta pro certis habere? Quid etiam? quod illa ętas habet multas mortis causas: facilius enim in morbos adolescentes incidunt, grauius ægrotant. Mors etiam adolescentium grauior est: ratio est quia mors contingit adolescentibus aduersante & repugnante natura, & ideo grauius: senibus verò venit quasi sponte, nulla vi habita, & ideo leuis. Sicut ergo poma ex arboribus si cruda sunt vi auelluntur, sed matura & cocta decidunt, sic vis adolescentibus vitam aufert, senibus maturitas.

CAP. XLVII.

Quòd monendi sunt filij nobilium, cum ad ætatem virilem peruenerint, puerilia euacuare.

Monendi sunt filij nobilium, cum ad virilem ætatem peruenerint, vt puerilibus se euacuent, exemplo Apostoli dicentis. 1. Cor. 13. Cum essem paruulus, loquebar vt paruulus, cogitabam vt paruulus, sapiebam vt paruulus. Quando autem factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli. Monstruosum est hominem in senectute, vel virili ætate puerilia retinere: sicut monstruosum esset si aliqua arbor flores haberet, quando habere debet fructus maturos: &

A etiam erubescibile esset alicui homini barbato ad mamillam matris pendere, immo quasi insania videretur, iuxta illud. Ludere par impar, equitare in arundine longa. Si quem delectat barbatum, insania vexat. Odibile est etiam Deo & hominibus. vnde Eccle. 25. Senex fatuus enumeratus est inter tres species hominum qui odiuntur. Maledictus est, & morte dignus senex puerilis, iuxta illud Isa. 55. Puer centum annorũ maledictus erit. Sicut vinea q̃ viginti annis sine fructu debito fuisset, extirparet: sic qui ad senilẽ ætatem peruenit, & non facit debitum fructum, à Deo occideretur, nisi misericordia Dei eum sustentaret: & vt breuiter dicam, sicut peius est esse bestialem quàm esse bestiã, eo quòd esse bestiam est à natura, esse verò bestialem est ex vitijs, sic esse puerilem peius est quàm esse puerum. Sed

B Plurimumque est, quòd non pueritia, sed quod grauius est, puerilitas remanet.

CAP. XLVIII.

Quòd octo puerilia ab eis sunt euacuanda.

Notandum quòd octo sunt puerilia, quæ ab eis euacuanda sunt, quorum tria primo tangit Apostolus. Primum est, loqui pueriliter, id est, sine præmeditatione. Loquuntur paruuli quicquid eis in os venerit: econtrario autem vir non loquitur sine præmeditatione: vnde de viro iusto dicitur Psal. 36. Lingua eius loquitur iudicium, id est, examinatam sententiam. Sene. Tardiloquum te esse iubeo, & prope erit tibi Deus. Triplici ratione debemus examinare verba nostra. Primo, vt possint transire per illud di

C strictum iudicium, in quo debent examinari. Matth. 12. De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Secundo, quia multum verbum potest nocere, nisi homo sibi caueat. Bern. Sermo leuis est, sed grauiter vulnerat, aptissimum euacuandis cordibus instrumentum. Tertio, quia verbum prolatum de proximo est testimonium vel pro eo, vel contra eum, ideo quasi testimonium cum deliberatione proferendum est: Seneca. Loquens de proximo tuo scito te pro eo, vel contra eum testimonium proferre. Secũdo euacuandum, est sapere pueriliter, id est, sapientem esse circa modica, vt sunt nuces, munera plumbea, & similia. Hanc sapientiam habent illi qui circa temporalia bona quæ modica sunt, sapientes sunt: circa spiritualia verò, vel æterna insipientes. Prætulit Esau lenticulam hæreditati suæ. Hanc pueri-

D litatem dissuadet nobis Apostolus dicens. Nolite pueri effici sensibus. 1. Cor. 14. Tertio, euacuãda est cogitatio puerilis, quæ est de solis præsentibus, vt non solum præsentia, sed etiam futura præuideamus, ad quod monemur Prouerbior. 6. vbi sic legitur. Vade piger ad formicam, & considera vias eius, quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. Quarto, euacuanda est à nobis immunditia puerilis. Solent pueri residere in luto, & deturpare ornamenta sua, si qua habẽt. Similis puerilitas in multis est, qui sunt iam senes, vel in virili ætate, & tamen non erubescunt morari in immunditia peccatorum suorum. Hier. 48. Fertilis fuit Moab ab adolescentia, & requieuit in

E fæcibus suis. Ad Tim. 1. Infidelibus nihil est mundum, sed coinquinatæ sunt mens eorum & conscientia. Nesciunt pueri se pascere, quin se maculent. Infiniti sunt barbati, in quibus inuenitur hæc puerilitas. Multi etiam dignitates quas habent, male viuendo deturpant: vnde sapiens dicit de Nerone, quòd cum quosdam vellet ornare, non ipsos ornauit, sed ornamenta deturpauit. Quinto, euacuanda est à nobis pueriis mutabilitas, qualis est in illis qui vna die aggrediuntur viam paradisi, & alia die redeunt ad viam inferni: vna die ædificant, alia die destruunt. Eccle. 34. Vnus ædificans, & alius destruens, quid prodest illis nisi labor? Mutabilitas est signum stultitiæ. Prouerb. 15. Cor stultorũ dissimile erit. Ecc. 27. Homo sanctus in sapientia manet sicut sol: nam stultus sicut luna mutatur. Vir iustus debet

in præsenti quodammodo æternitatem inchoare per constantiam, & per perseuerantiam. Ber. Quid tantæ leuitati, & æternitati? Sexto, euacuandus est timor puerilis. Solent enim pueri timere falsa, vt socios suos laruatos: leuia etiam magis timent quã grauia pericula, vt virgam matris magis timent quàm gladium hostis. Talis puerilitas in multis senibus est qui diuites sunt, qui velut homines laruati adeo timent, vt non audeant eis in aliquo contradicere. Seneca. Pueri quos amant, cum quibus ludere assueuerunt, si personatos videant, expauescunt. Idem. Omnium istorum, quos supra capita hominum, supraque turbam delicatos lectica suspendit, personata felicitas est contemnes si spoliaueris. Periculosum est valde timere hominem: vnde Prouer. 29. Qui timet hominem, cito corruet. 1. Macha. 2. A verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius stercus & vermis. Saccus est stercorum, & materia vermium. Multi etiam sunt qui præsentia mala quæ leuia sunt, & quasi vmbræ futurorum malorum, valde timent, qui sunt velut equi vmbratici qui trepidant vbi non est timor. Sen. Authoritatem habemus senum, & vitia puerorũ, nec puerorum tantum, sed etiam infantium: illi leuia, hi falsa formidant, nos vtraque. Timor puerilis est eorum qui timent contemptum contemnendorum, & irrisiones irridendorum, qui non audent benefacere ne à malis irrideantur. Cum male agentes irrideant bene operantes, tale est ac si cæcus irrideret videntem, & claudus rectè incedentem, eorum irrisio irridenda est. Sene. Aequo animo audienda sunt imperitorum conuitia, & ad honesta vadenti contemnendus est ipse contemptus. Idem. Nondum felix es, si nondum turba te deridet. Prouerb. 14. Ambulans recto itinere, & timens Deum, despicitur ab eo qui infami graditur via. Ibidem 29. Abominantur impij qui in recta via sunt. Septimo, est euacuandus à nobis amor puerilis. Solét pueri concupiscere quæcunque pulchra quæ vident, licet sint sibi nociua: vnde quandoque arripiunt manu vel carbonem, vel gladium propter pulchritudinem quam ibi vident. Exemplum habemus de hoc in Moyse, de quo narrat Iosephus, quòd cum Moyses puer allatus fuisset coram Pharaone, videns Pharao elegentiam pueri & pulchritudinem, posuit diadema suum super caput eius: puer autem videns imaginem idoli in corona, proiecit eam ad pedes suos, & conculcauit, quod videntes magi Pharaoni dixerunt hoc esse signum, quòd per puerum illum destrueretur regnum Aegypti. Alij volentes eripere puerum, dixerunt quòd ex pueritia hoc fecerat, & fecerunt ei afferre carbonem viuum, quem posuit puer ad os suum, & linguam suã combussit, ex qua causa factus est impeditioris linguæ. Similis puerilitas est in multis, qui quam cito vident pulchritudinem alicuius mulieris, concupiscunt eam, non attendentes quod dicit Hieronym. quòd gladius igneus species mulieris. Pueri etiam lusum amant: vnde Iob. 21. Infantes eorum exultant lusibus. Modica ex magnis quandoque præeligunt, vt pomum quandoq; pro castro: plus dolent quandoque de amissione pomi, quàm de amissione regni. Hæc puerilitas dissuadetur nobis. Prouerb. 1. vbi dicitur. Vsquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea quę sibi sunt noxia cupient? Octano, euacuanda est à nobis inuerecundia puerilis. Solent enim pueri mammillas inuerecunde à matre suscipere, quals puerilitas est in eis, qui lac adulationis, vel illicitæ consolationis sibi oblatum inuerecunde suscipiunt, contra illud Prou. 1. Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Valde timenda est puerilitas filijs nobilium, qui dominaturi sunt populo. Valde. n. nociuum est populo, & ex magna Dei ira est q̃ tales dominos dat, sicut cōminatur Isa. 2. Dabo pauperes principes eorũ, et effeminati dominabunt eis, & corruet populus.

CAP. XLIX.

Quòd filiæ ab euagatione sunt cohibendæ.

Dictum est de custodia & eruditione filiorum: nunc dicendum est de custodia & de eruditione filiarum,

F ad quam parentes monentur. Eccles. 7. Filiæ tibi sunt, serua corpus earum, & non ostendas hilarem faciem ad illas: ideo magna diligentia adhibenda est circa filiarum custodiam, quia vt dicit Hierony. Tenera res impudicitiæ fama quali flos ad leuem marcescit auram. Cohibendæ sunt filiæ ab euagatione & discursu, ne accidat eis sicut Dinę quę egressa est vt videret mulieres regionis illius, & occasione ista à Sichem corrupta est, Genes. 34. Reprehensibile est in muliere quòd garrula sit & vaga, quietis impatiens, non valens in domo sua consistere pedibus suis. Prouerb. 7. & 1. Tim. 5. dicit Apostolus de quibusdam. Otiosæ discunt circuire domos, non solum autem otiosæ, sed & verbosæ. Exemplum absconsionis habet in beata Virgine, de qua legitur. Isa. 7. Ecce Virgo concipiet, secundum Hieronymum, pro virgine habetur in hebræo, Alma, quæ græce dicitur apocrypha, latine virgo abscondita, videlicet quæ nunquàm aspectibus viri apparuit, sed magna parentum diligẽtia custodita sit. Mariam, sicut idem Hierony. ait, angelus in pe-
G netralibus inuenit. Bern. Suspicandum non est quòd apertum inuenerit Angelus ostiolum Virginis, cui nimirum in proposito erat hominum fugere frequentias, vitare colloquia, ne vel orantis perturbaretur silentium, vel continentis castitas tentaretur. Maria verebatur etiam Angeli salutationem. Dicit Ambrosius de ipsa quòd mansit apud Elisabeth tribus mensibus, nó quia domus aliena, eam delectaret, sed quia in publico frequenter videri displiceret. Ber. Soleant virgines esse pauidæ, vt caueant timenda, & etiã tuta pertimescant. Ad vitandam euagationem monet Hierony. Eustochium virginem his verbis. Rarus in publicum sit egressus, martyres tibi quærantur in cubiculo: nunquã deerit causa prodeundi, si semper quando necesse est pro-
H cessura sis. Timeat virgo exire in publicum, si vult mundã seruare cor suum. Exemplum huius habetur. Tob. 3. in Sara virgine dicente. Mundam seruaui animam meam ab omni concupiscentia: & subditur modus viuendi quem habuit, quo hoc facere valuit. Nunquàm cum ludentibus miscui me, nec cum his quæ in leuitate ambulant participem me præbui. Maxime custodiendę sunt filię nobilium, quarum parentes magis debent timere & cauere opprobrium, quod frequenter ex negligentia circa custodiam filiarum incurritur. De patre discreto legitur Eccl. 42. Filia patris abscondita est vigilia, & solicitudo eius aufert somnum, ne forte in adolescentia sua efficiatur adultera. In eodem: supra filiam luxuriosam scilicet ad luxuriam pro-
I nam in adolescentia confirma custodiam, nequando faciat te in opprobrium venire inimicis. Ibidem. 26. In filia non auertente se, firma custodiam, ne inuenta occasione abutatur se. Filia quæ ab occasionibus peccandi se voluntarie non auertit, nisi ab alio custodiatur, facile in peccatum ruit.

CAP. L.

Quòd valde vtile est filias nobilium, dum sunt in custodia, literis imbui, & semper aliquo opere occupari.

K Dum filiæ nobilium sunt sub diligenti custodia, valde est vtile vt literis imbuantur. Valde enim est necessarium eis sapientiæ studium, & ad vitãdum otij periculum, & vanarum occupationum dispendium, & ad habendum honestum solatium, sicut ostensum est supra cap. 1. huius libri. De filijs nobilium Chrysostomus super Matth. Mulier in quiete sedens inclusa, facile in peccatum carnis labitur, maxime quia vitium hoc euacatione & otio facile nascitur. Ideo dicit Hieron. ad Lætam de instructione filiæ. Filia tua Paula mundi cantica ignoret, turpia non intelligat, & hæc tenera lingua Psalmis dulcibus imbuatur, procul sit ætas lasciua puerorum, fiant ei literæ eburneæ, & ludat in eis: & vt ludus eius eruditio sit, habeat & in discendo socias quibus inuideat, dolens ab alijs in bono superari.

Idem

A Idem ad Eustochium. Crebius lege, quàm plurima disce, tenenti te codicem somnus obrepat, & cadentem faciem pagina sancta suscipiat. Idem Hiero. Marcellam commendans de scripturarum amore ac studio, dicit. Cette cum Romæ essem, nunquàm tam festina me vidit, vt non de scripturis aliquid interrogaret. Ne autem sub repente fastidio interrumpatur lectio, iungenda sunt lectioni oratio & operatio. De oratione dicit Hiero. ad Sabinam de morte Nebridij. Semper in manibus tuis diuina sit lectio, & tam crebræ orationes, vt omnes tentationum sagittæ, quibus adolescentia percuti solet, huius clypeo repellantur. De operatione dicit idem ad Demetriadem virginem. In desiderijs, vt legimus, est omnis otiosus. Nec ideo tibi ab opere cessandum est, quia Deo propitio nulla re indiges: B sed ideo cum omnibus laborandum est, vt per occupationem operis, nihil aliud cogites nisi quod ad Dei pertinet seruitutem: & si omnem censum in pauperem distribuas, nihil apud Christum erit pretiosius quàm cum manibus tuis ipsa confeceris, vel in vsus proprios, vel in exemplum virginum cæterarum. Idem ad Rusticum monachum, quod tam feminis quàm viris est necessarium, Aliquid operis fac, vt semper te diabolus inueniat occupatum: si quidem & Aegyptiorum monasteria tenent hunc morem, vt nullum absque opere & labore recipiant, non tam propter victus necessaria, quàm propter animæ salutem. Legitur in libro de duodecim Cæsaribus, quòd Cæsar Augustus filiam & neptes ita instituit, vt & lanificio assuescerent. De his tribus, in quibus consistit puellarum honesta occupatio, dicit Hieron. ad Lætam de filia instruenda. Manè hymnos C decantet, orationi verò lectio, ac lectioni succedat oratio: discat & tenere colum, tortare fusum, stamina pollice ducere. Sicut dictum est prius de filijs nobilium, quòd in tenera ætate instruendi sunt in bonis moribus, sic intelligendum est & de puellis nobilibus, & specialiter debent informari in castitate, humilitate, pietate, mansuetudine, & taciturnitate. Hæ gratiæ multum decent puellas nobiles. Ad has primo incitandæ sunt exemplo nobilissimæ Virginis Mariæ, in qua multum splenduerunt. Ipsa propter castitatem thronus eburneus dicitur 3. Reg. 10. Ipsa castitatem elegit edocta à Deo, non inducta humano exemplo, vel scriptura aliqua, vel exteriori verbo. Ber. in expositione super Missus est, O virgo prudens, Virgo deuota, quæ iustitia, quæ pagina veteris testamenti vel præcipit, vel consulit, vel hor- D tatur in carne non carnaliter viuere, & in terris angelicam ducere vitam? nec præceptum, nec consilium, nec exemplum habuisti. Vnctio docebat te de omnibus, & sermo Dei viuus & efficax ante tibi factus est magister quàm filius: prius instruxit mentem, quàm induit carnem. Humilitas in Maria multum splenduit, in qua tanta materia superbiendi fuit. Bern. Non est magnum in abiectione esse humilem. Magna prorsus & rara virtus humilitas honorata: humilitatem eius in terra existentis filius Dei sensit in cœlis, secundum illud Cant. 1. Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit suauitatem odoris. Nardus humilis herba calidæ naturæ designat humilitatem ex Dei amore procedentem, qualis fuit in Beata Virgine. In aliquibus est humilitas ex cognitione multorum defectuum, E quos habet. Non talis fuit humilitas beatæ Virginis, quam filius Dei in sinu Patris descendens sensit: vt Deo placeret eius virginitas, fecit humilitas. Bern. Sine humilitate audeo dicere, nec virginitas Mariæ Deo placuisset. Humilitatem Deus in ea respexit, vt ipsa ait in Cantic. Magnificat anima mea Dominum &c. postea sequitur. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ &c. De pietate & mansuetudine Mariæ dicit Bern. Quid ad Mariam trepidat humana fragilitas? nihil in ea austerum, nihil terribile, tota suauis est, plena pietatis & gratiæ, plena mansuetudinis & misericordiæ: affectu compatiendi, & subueniendi abundat effectu, inuocantibus subuenit vniuersis. Idem. Sileat misericordiam tuam, Virgo beata, si quis est qui eam inuocatam in necessitatibus suis sibi meminit defuisse. Item, de eius mansuetudine dicit idem Bernar. Reuolue totam seriem euangelij, & si quid durum, siquid asperum inueneris in Maria, demum eam suspectam habeas, & ad eam accedere verearis. Gratia discretæ taciturnitatis multum in ea splenduit. Ipsa enim fuit lignum vitæ, quæ illum qui vita est, nobis peperit, cuius lignum folium non defluxit. Verba eius quæ in euangelio inueniuntur, sunt pauca, breuia, & vtilia. Pauca, quia septem solum: breuia, quia nullum prolongauit excepto solo illo quod ad Dei laudem protulit, scilicet Magnificat &c. Tria prima pertinét ad propriam vtilitatem, quæ angelo dixit: tria vltima ad vtilitatem proximi: medium ad laudem Dei. Primum verbum quod dixit angelo, fuit verbum discretæ interrogationis, scilicet. Quomodo fiet istud? Secundum, humilis responsionis, scilicet. Ecce ancilla Domini. Tertium, fidelis orationis. Fiat mihi secundum verbum tuum, Luc. 1. Inter verba pertinentia ad vtilitatem proximi, primum fuit verbum mansuetæ correctionis. Fili, quid fecisti nobis? Luc. 2. Secundum verbum suffragij, scilicet Vinum non habent. Io. 2. Tertium verbum cõsilij, scilicet. Quodcunque dixerit facite, ibidem.

CAP. LI.

Quòd fornicatio ponit in statu vili, castitas in statu nobili.

Puellę nobiles specialiter possunt induci ad amorem castitatis ostensione vilis status, in quo contrarium castitatis, scilicet fornicatio, ponit, & ostensione nobilis status, in quo castitas ponit. Requirit hæc nobilitas carnis vt vilitatem timeant & caueant, & nobilitatem spiritualem diligant. Vilissimum esse statum fornicantis ostendit scriptura sacra in multis locis. Propter hanc vilitatem Salomon Prouerb. 11. comparat pulchram & fatuam mulierem circulo aureo in naribus suis, qui omni immunditiæ exponitur, dicens. Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra & fatua: & Eccl. 9. dicitur. Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur. & Psal. 82. dicitur de luxuriosis. Facti sunt vt stercus terræ. & Ioel. 1. Computruerunt iumenta in stercore suo. Gregor. Iumenta in stercore suo computrescere, est homines in fœtore luxuriæ suæ vitam finire. De hac vilitate dicit Hieron. Nihil vilius quàm vinci à carne: qui ab ea vincitur, vilium membrorum seruus efficitur. Seneca. In voluptate nihil est magnificum, nihil quod naturam Deo proximam deceat, turpium membrorum ministerio veniens, exitu fœda. Dicunt magistri, aliquos esse dæmones, qui memores suæ antiquæ nobilitatis non dignantur de peccato luxuriæ tentare. Signum huius est. Lucifer tentans Dominum in deserto, non tentauit eum de hoc peccato. Castitas in statu valde nobili ponit, ipsa filiabus regis domos eburneas facit, in quibus tegem gloriæ delectant, iuxta verbum Psalmistæ: ipsa angelis assimilat. Origenes. Castitas est status qualitatis angelicæ. In carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cœlestis. Multum decet puellas nobiles decor castitatis, qui valde magnus est. Sap. 4. O quàm pulchra est casta generatio. Bern. Castitas non mediocris est decoris, qui diuinos quoque delectare possit aspectus. Quid magis decorum castitate, quæ mundum de immundo conceptum semine, & angelum de homine facit? Differunt inter se homo pudicus & angelus, sed felicitate, non virtute: illius felicior, istius autem fortior esse cognoscitur. Sola est castitas quæ in hoc mortalitatis loco & tempore statum immortalis gloriæ repræsentat. Castitas est thesaurus niuens. Iob. 38. Nunquid ingressus es thesauros niuis? Thesaurus est propter pretiositatem. Eccle. 25. Non est digna ponderatio continentis animæ: niueus propter puritatem. Castitas est principium pulchritudinis spiritualis, quæ in candore & rubore consistit, secundum illud Cant. 5. Dilectus meus candidus & rubicundus. Ipsa in ornatu sponsæ Dei byssus est. Prouerb. vlt. Byssus & purpura indumentũ eius: byssus,

byssus,inquam,castitatis,& purpura charitatis. Ber. Optabilis valde ornatus, qui & Angelis possit esse inuidiosus. Hoc dicitur propter hoc quòd castitas hominis quodammodo est gloriosior quàm angeli quantum ad hoc, quod est fortior,vt prius dictum est. Sicut in picturis corporum albus color substernitur,& alij colores superponuntur: sic castitas quasi substramentum est, super quod Deus alias gratias ponit. Eccl.25.Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata. Castitas Dei amicum & familiarem facit. Sap. 6.Incorruptio facit esse proximum Deo. Puritas magna, quæ fuit in Ioanne Euangelista, amicitiæ & familiaritatis eius cum Christo occasio fuit.

CAP. LII.

Quòd puellæ monendæ sunt ab his quæ inimicantur castitati abstinere.

VT puellæ nobiles castitatem possint seruare, admonendæ sunt ab his quæ castitati sunt inimica, abstinere: & ea quæ ad castitatem iuuant, amare. Multum inimicatur castitati superfluus cibus & potus, vinum forte, & sal sæ acutę,& alia corpus inflammantia. Hier.5.Saturaui eos, & mœchati sunt. Prouerbior.20. Luxuriosa res est vinum. Eph.6.Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Hieron. ad Eustochium. Virgo Christi vinum fugiat vt venenum. Idē. Quicquid seminarium est voluptatis, venenum puta. Idem ad Furiam. Si Apostolus castigauit corpus suum,& in seruitutem redegit, ne cum alijs prædicasset reprobus efficeretur, quomodo tu iuuencula adhuc in feruore iuuentutis posita, dapibus & vino plena de castitate eris secura? Item, idem Hieron. Difficile inter epulas seruatur pudicitia. Ber. Periclitatur castitas in delitijs, econtrario abstinentia multum iuuat ad castitatem Hierony. ad Demetriadem virginem. Cœlesti rore, & ieiuniorum frigore calor puellaris extinguitur, & humano corpori angelorum conuersatio imperatur. Idem. Quandiu Eua in paradiso abstinuit, virgo fuit: quàm cito præceptum abstinentiæ violauit, corruptionem sensit. Item, Inimicatur castitati otium. Item, ea quæ fuerunt causa iniquitatis Sodomæ enumerantur Eze.16. Ouid. Quęritur Egistus quare sit factus adulter, in promptu causa est, desidiosus erat. Otia si tollas, periere cupidinis arcus: Otiosus erat Dauid, cū in peccatū adulterij cecidit. 2.Reg.11. Inimicatur etiam castitati somnus intẽperatus. Cat. Plus vigila semper nec somno deditus esto. Nam diuturna quies vitijs alimenta ministrat. Cauendum est etiam à balneis non necessarijs volenti seruare castitatem. Hieron. Si virgo ieiunijs ac vigilijs corpus suum macerat, & in seruitutem redigit, cur econtrario sopitum ignem suscitat balneorum somentis? Inimicatur etiam castitati impudica societas, quæ lędit dupliciter, scilicet exemplo, & suggestione: ideo scribit Hiero. ad Letham de instructione filiæ. Trade, inquit, ei comitem societatis, cuius sermo, & incessus, & habitus doctrina virtutum sit: nunquàm absq; te in publicum procedat, nullus ei iuuenis cincinnatus arrideat. Nolo etiam vt de ancillis suis aliquam plus diligat, cuius crebro auribus insusurret, sed quicquid vni loquetur, hoc sciant omnes: placeat ei comes nequaquàm compta atq; formosa, quæ liquido gutture carmen dulce moduletur, sed grauis, pallens, tristis. Idem ad Demetriadem virginem. Graues fœminæ, maximæque virgines & viduæ tibi comites eligantur, quarum conuersatio sit probata, sermo moderatus, verecundia sancta: fuge antem lasciuiam puellarum.

CAP. LIII.

Quòd puellæ nobiles plus bonitatem quàm corporalem pulchritudinem debent diligere.

ADmonēdæ sunt puellæ nobiles, vt amplius bonitatem quàm corporalem pulchritudinem diligant, ornatū

F spiritualem corporali præponant, & ideo non multum placere studeant. Abominari debent quæ meretrices facere solent, vt capillorum vnctionem, faciei depictionem, rugas vestimentorum, & similia. Ab amore corporalis pulchritudinis quatuor debent eas compescere, scilicet: quòd hæc pulchritudo est vana, & frequenter deformitatis spiritualis causa, multum nociua & maledicta. Vana est, secundum illud Prouerb.vlti. Fallax gratia & vana pulchritudo: vana est cito vadens in nihilum, propter quod flori comparatur Isa. 40. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Licet flos sit magnæ pulchritudinis, tamen satis parum amatur ipsius pulchritudo, quia cito pertransit: sic parum amanda est pulchritudo corporis, quia cito amittitur, aufert eam modica febris, ad minus in morte amittitur: tunc deficit quando magis esset necessaria, quando eundum est ad curiam cœlestis regis, quando debent

G præsentari Deo & angelis eius. Frequenter est pulchritudo causa deformitatis spiritualis: & frequenter corpore pulchriores sunt spiritu deformiores, & quæ immūditiam plus abhorrere deberent, peccando se amplius inquināt, & quas Deus plus honorauit pulchras faciendo, plus eum inhonorant peccata committendo. Immunditia spiritualis abominabilem reddit in eis decorem corporis, iuxta illud Ezech.16. Abominabilem fecisti decorem tuum. Frequenter quę pulchra est corporaliter, exposita est immunditiæ peccati, secundum illud Prouerbior. 11. Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra & fatua. Si circulum aureum in naribus haberet, immundissimis rebus illum inficeret: non enim plus parcit nari vel ori quàm pedi, sic nec mulier parcit decori faciei, immo præ cæteris mem-

H bris illam operit iniquitate & impietate sua. Multum est nociua pulchritudo corporis. Est enim pulchritudo exurens, qualis est pulchritudo vulnerans, qualis est pulchritudo splendentis gladij. Vnde Hierony. Gladius igneus est mulieris species. Pulchritudo corporis bonitati aduersatur, non enim de facili bonitas habetur cum ea: vnde Poeta. Lis est cum forma magna pudicitiæ. Timenda potius est pulchritudo corporis quàm desideranda, cum rem meliorem auferat quàm ipsa sit. In magno periculo est pulchritudo mulieris, quæ non absconditur, est enim velut thesaurus qui portatur in publico. Gregor. Deprædari desiderat, qui thesaurum in via publice portat. Fatuæ sunt quæ neglecta bonitate pulchritudinem quærunt. Similes sunt pueris qui pira, vel poma vermes habentia cæte-

I ris præeligunt, quia pulchriora sunt. Præcipue fatuæ sunt illæ, quæ naturaliter deformes sunt, & tamen laborant ad hoc quod pulchræ fiant, cum hoc nullo modo obtinere possint: ad hoc autem quod sint bonæ laborare nolunt, quod tamen melius est, & ab eis obtineri potest. Mulier quæ ad hoc laborat vt sit pulchra, & non ad hoc quòd sit bona, videtur plus amare vtilitatem alterius quàm suam: quia si pulchra fuerit, alij pulchra erit, cuius oculos pascet eius pulchritudo. Si autem bona fuerit, sibimet bona erit, secundum illud Prouerbior. 9. Si sapiens fueris, tibi metipsi eris. Sapiens est qui vadit ad regnum: stultus verò qui sciens & volens vadit ad infernale suspendium. Hæc est differentia vera inter stultum & sapientem, iuxta illud Ecclesiast. 6. Quid habet amplius stulto sapiens, nisi quod pergit vbi est vita? Pulchritudo corporis est pulchritudo

k maledicta, secundum illud Iob. quinto capit. Maledixi pulchritudini eius: statim sequitur de stulto. Sapiens attendens quòd pulchritudinem stulti concomitatur culpa, quam sequitur pœna, statim pulchritudini eius maledicit, iudicans quod eam habeat ad malum suum: stultus vero talia non attendens, eam laudibus extollit. Ad malum suum fuerunt pulchræ, quæ propter pulchritudinem suam damnabuntur: vere est maledicta pulchritudo talis. Multis potius expediuisset quod fuissent leprosæ, vel naso, vel auribus mutilatæ quàm quod fuissent pulchræ.

CAP.

CAP. LIIII.

Quòd spiritualem ornatum debent corporali præponere.

DEbent puellæ nobiles spiritualem ornatum præponere corporali. Habere debent indumenta ad necessitatem, quam necessitatem determinat Bern. de quo require supra eod. lib. c. 16. De disciplina in habitu. Non debent appetere talia indumenta, vnde vanam gloriam habeant, vel quibus alicui male placeant, vel quorum suauitate caro, quæ ad malum prona est, delectetur. Ornatus decet animam dominam, non carnem ancillam. Bernar. Magna abusio & nimis magna, dominam ancillari, & ancillam dominari. Ornatum pretiosum dissuadet scriptura per exempla, & quæ proueniunt ex eo mala. Dissuadet illum Paulus. 1. Tim. 9. dicens. Volo mulieris orare in habitu ornato, id est, honesto, cum sobrietate & verecundia ornantes se, non tortis crinibus, aut auro, & margaritis, vel veste pretiosa. Idem dissuadetur. 1. Petr. 3. vbi dicitur. Mulieres subditæ sint viris suis: & subditur. Quarum non sit exterius capillatura, aut circundatio auri &c. Idem dissuadetur multis exemplis. Dissuadet hoc Creator in psalmatione hominis, qui pretiosum spiritum sub vili sacco carnis abscondit. Non est verisimile quòd voluerit vile corpus pretiosum tegumentum habere, qui pretioso spiritui vile tegumentum voluit dare. Idem dissuadet natura, quæ sub terræ vilitate aurum, & alia pretiosa abscondit, & sub vilitate corticis nuclei dulcedinem. Sæpe etiam sub palliolo sordido latet sapientia, sicut dicit sapiens. Mercatores etiam trosellis de panno pretioso coopertnram faciunt de vili panno. Quis fatuum non iudicaret illum qui vili trosello pretiosam coopertnram faceret?

CAP. LV.

Quòd multa mala ex superbo, & pretioso ornatu proueniunt.

EX superbo & pretioso ornatu multa mala proueniut. Primo, spiritualem ornatum impedit. Cyprianus. Serico & purpura indutæ Christum induere non possunt: auro, & margaritis, & monilibus adornatę ornamenta cordis & pectoris perdiderunt. Secundo, famam lædit: vnde super illud. 1. Tim. 2. Non in tortis crinibus, dicit glo. Ambros. Superbus habitus non recta facit de se credi. Tertio, ad ignominiam & verecundiam hominis facit. Primo, quia sequela & signum est peccati primorum parentum. Sicut rosæ color naturalis ad decorem sufficit, & soli claritatis propria, nec alio ornatu indiget: sic primis parentibus ante peccatum ad decorem sufficiebat proprius color naturalis, sed per peccatum senserunt in se vnde erubescerent, propter quod vestis operimento indiguerunt. Ber. Qui gloriatur de veste, similis est furi glorianti de cauterio: quia propter peccatum Adæ vsus vestium introductus est. Secundo, quia remedium est turpitudinis & erubescentiæ. Sicut ergo ad gloriam loripedis non cedit pes ligneus, licet sit depictus, sic nec ad gloriam hominis cedit vestium ornatus. Tertio, quòd qui se superbe ornat, à creaturis se vilioribus pulchritudinem suā mendicat, quod ignominiosum est excellentiæ humanæ naturæ. Guido Cartusiensis. Quomodo enim gloriabitur de pulchritudine, qui gloriatur de turpitudine? vestes te ornant, pulchritudo etiam si eas ornares. Quarto, superbus ornatus Deo contumeliam facit, cum pulchritudo animę ad imaginem & similitudinem Dei factæ despicitur & inquinatur. De pulchritudine verò corporis, in quo iumētis similis factus est, magna cura habetur, de qua peruersitate deus multum offenditur, cum scilicet pulchritudo corporis, quæ adeo parua est, quòd pellibus murium, & stercoribus vermium adiuuari indiget, pulchritudini animæ, quæ similis est di-

A uinæ, præponitur. Quinto, superbus habitus diaboli subiectionem ostendit. Ipse enim est rex super omnes filios superbiæ, Iob. 41. Gregor. Euidentissimum signum reproborum est superbia, humilitas verò electorum. Cum ergo quam quisque habeat cognoscitur, sub quo rege militet inuenitur: ideo puellæ nobiles superbum ornatum abominari debent, sicut regina Hester quæ dicebat Domino. Tu scis quòd abominor signum superbiæ & gloriæ, quod est super caput meum in die ostensionis meæ. Sicut aliqua persona nobilis indignaretur, si signo seruitutis super caput eius posito per ciuitatem duceretur: sic puellæ cor nobile habentes superbum ornatum abominari debent. Signo crucis signati debent esse Christiani: sic signatus erat Paulus qui dicebat. Stigmata Domini Iesu in corpore

B meo porto, Gal. vltimo. Glo. Augustini. Stigmata appellauit quasi notas pęnarum de persecutionibus quas patiebatur. Stigma enim dicitur punctum, vel nota aliquo ferro facta. Præcipua in capite debent apparere signa humilitatis pœnitantiæ, ideo his qui baptizantur, vel confirmantur, imprimitur signum crucis in fronte: & in capite ieiunij capita fidelium asperguntur cinere. Sed hoc signo aurato multo aliter signantur, quibus gladius Dei non parcet, secundum illud quod legitur de non habentibus Thau. Ezech. 9. Non parcat oculus vester, neque misereamini. Thau figura fuit crucis. Crux enim tantum tria brachia habuit ad modū. T. literæ: sed post addita est tabula quædam à parte superiori ad scribendum titulum. Sexto, Dei filios occidit. Chrysos. super illud Matth. 6. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam &c. Mulier, inquit, si

C se decorauerit, & oculos hominum ad se vocauerit, & si plagam non intulerit, extremam vindictam dabit: venenum enim intulit, & si nullus qui bibat inuentus sit. Septimo, exemplo malo corrumpit: alijs enim mulieribus occasio est ruinæ vel per inuidiam, vel per discordiam ad maritos, similes ornatus eis nisi procurēt, vel per adulterium, vt habeant ornatum ab extraneis, quæ non possunt habére à maritis. Octauo, fructum orationis eis aufert: vnde super illud. 1. Tim. 2. Non in tortis crinibus, dicit glo. Ambrosij. Qui vult audiri, inclinare se debet amota à se pompa, vt misericordiam Dei prouocet. Habitus enim superbus non impetrat. Quomodo à Deo impetrabit, quæ superbiam quam Deus summe odit, secum adducit? Causa huius odij est hæc. Superbia enim primam contumeliam intulit Eccles. 10. Initium omnis peccati superbia. Oratio

D humiliantis se nubes penetrabit. Eccles. 35. Non sic oratio superbientis. Psal. 101. Respexit in orationem humilium, & non spreuit precem eorum. Iudith. 10. Humilium & mansuetorum semper placuit tibi deprecatio. Non parum damnificatur quæ pauper est spiritualiter, quando fructum orationum suarum amittit, in quibus magna pars bonorum quæ agit, consistit.

CAP. LVI.

Quòd studere debent puellæ nobiles, vt filio Dei nobilissimo placeant.

E STudere debent puellæ nobiles, vt ei qui vere nobilis est, placeant, scilicet filio Altissimi. Hic nobilis in regionem longinquam abijt. Luc. 19. Eius nobilitas in fine mundi apparebit, cum mundum iudicaturus in maiestate, seu gloria sua veniet. Prouerb. vltim. Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Vt autem ei perfecte placere valeant, necessarium est eis vt gratiam & amicitiam mundi despiciant. Amicitia mundi inimica est Deo: & qui voluerit amicus esse mundi, inimicus Dei constituitur, iuxta verbum Iaco. 4. in Psal. 52. Confusi sunt qui hominibus placent, quoniam Deus spreuit eos. August. 2. lib. confes. Computrui coram oculis tuis placens mihi, & placere cupiens oculis hominum. Gal. 1. Si hominibus placerem, Christi seruus non essem. Ber. in epistolis. Volens pla-

cere hominibus, Deo non placet. Deo potius placent puellæ nobiles ornatum corporis despiciendo, quàm de ipso curam magnam habendo. Ambr. de virginitate. Deiecta decoris cura plus placet, & hoc ipsum quod nos non ornat, plus est. Secundum nobilitatem Dei debet esse in puellis nobilibus studium placendi, & ea quę ei placent inquirendi. Tanto maiori studio placere Deo opus est, quanto maior est cui placendum est. Impossibile est quemquam Deo posse placere, qui quid ei placeat ignorat: fieri potest vt obsequendi voto offendat, si quo modo obsequi debeat ante non didicit. Indignari debent puellæ nobiles obsequi mundo: indignus est enim earum obsequio. Senex est fatuus & infatuatus, contemptibilis est, & per indigna gratia eius acquiritur. Quæ gratia care emittitur, parum vel nihil, immo minus quã nihil valet: quia melior est ira eius risu. Eccl. 7. & cito amittit. Puellæ nobiles quæ sic abominãtur meretricum statum, abominari debent meretricum ornatum. Exhibere etiam debent reuerentiam conditori suo, & cauere ne immutando faciem ab eo cõditam, eum offendant & confundant. Naturalis amor est opifici ad opus suum, & temeraria eius corruptione offenditur, confusionem suam hoc reputans. Ecclesiast. 4. Non assumas faciem contra faciem tuam. De immutante faciem à Deo sibi datam, dicit Hieron. in epistolis. Qua fiducia erigit ad cœlos vultus, quos conditor non agnoscit? Crinibus proprijs contentę esse debent, nec est earum capillum nigrum album, vel flauum facere. Cum nolint venales esse signa venalitatis non debent in eis apparere.

CAP. LVII.

Quòd monenda sunt ad amorem pietatis.

ITem monendæ sunt puellæ nobiles ad amorem pietatis. Pietas enim eas Deo amabiles reddet, iuxta illud August. Nihil est quod ita Domino amabilem faciat vt pietas. Pietas etiam eas de hoste triumphare facit: vnde super illud Psalm. 143. Misericordia mea & refugium meum habetur quòd de nullo sic vincitur inimicus diabolus, vt de misericordia. Item, gratiam custodit, iuxta quod legitur de eleemosyna Eccle. 19. Gratiam eius quasi pupillam conseruabit. Pietas, seu misericordia loco, in quo sumus, multum congruit, qui est vallis lacrymarum, vel miseriæ. Populo misero multum placet, iuxta illud Bernardi. Misericordia miseris dulcius sapit: habenti eam multum vtilis est, iuxta illud. 1. Tim. 4. Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Non solum enim in futuro remuneratur, sed etiam in præsenti. Pietas à Deo quod vult impetrat. Eccles. 19. Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & ipsa exorabit pro te. Isa. 58. Frange esurienti panem tuum &c. & subditur. Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis & dicet. Ecce adsum, quia misericors sum Dominus Deus tuus. Misericors de Dei misericordia sperare potest, iuxta illud Psal. 51. Ego sicut oliua fructifera in domo Dei speraui in misericordia Dei. Cum omne animal diligat omne simile sibi, Eccl. 13. verisimile est quòd Dei misericordia misericordiam diligat in homine. Non potest esse quòd misericordia nostra fluente debito modo ad proximum, fons diuinæ misericordiæ nobis siccetur. Aug. Fluit riuus, & fons siccabitur? Misericordia loca in regno cœlorum assignat, iuxta illud Eccles. 16. Omnis misericordia faciet vnicuique secundum intellectum peregrinationis illius, & secundum meritum operum illius. Puella nobilis cum nupserit, pauperum refugium esse debet. Habent naturaliter mulieres corda tenera, cum viri habeant corda dura, earum est emollire viros, & cum ipsæ in domibus suis stabiles, viri autem earum frequenter sint absentes, quando viri cum hostibus suis pugnant armis, vxores debent cum eis pugnare eleemosynis. Eccles. 29. dicitur de eleemosyna. Super scutum & super lanceam aduersus inimicum tuum pro te pugnabit. Si mu-

F lier in domo non fuerit, pauper ad domum veniens refrigerium non inuenit, iuxta illud Eccles. 36. Vbi non est mulier, ingemescit egens. Debent puellæ nobiles, quæ habent nobilitatem carnis, habere magnum desiderium veri honoris, qui pietate acquiritur, iuxta illud Matth. 25. Accipite regnum quod vobis est paratum ab origine mundi. Esuriui enim & dedistis mihi manducare &c.

CAP. LVIII.

Quòd puellæ monendæ sunt ad mansuetudinem.

ITem monendæ sunt ad mansuetudinem puellę nobiles, ad quam natura eas incitat, cum iuxta verbum sapientis, homo sit animal mansuetum. Nam habentes nobilitatem carnis, decet habere nobilitatem mentis: vera autem nobilitas mentis est mansuetudo, quæ in rege nostro splenduit, & quam suos habere voluit. Hæc est nobilitas, quam
G nulla superat rusticitas. Super Matth. 5. habetur. Mansuetudo est dulcedo animi, quam non vincit amaritudo. Inter amatores mundi aliqui habent imperfectam nobilitatem, quia nulli primo rusticitatem faciunt, sed si aliquis eis rusticitatem fecerit, eã reddunt qui sine rusticitate non sunt. Cum enim de sacco exire non possit nisi quod in eo est, rusticitas in illis est. Serui verò Dei perfectam habent nobilitatem insuperabilem à rusticitate. Quicquid enim eis dicatur, vel fiat, nobilitatem suam retinent. Mansuetudo multum facit diligi, iuxta illud Eccl. 3. Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligeris. Mansuetudo habet virtutem adamantinam. Adamas ad se ferrum trahit: mansuetudo verò corda dura, &
H quasi ferrea ad sui amorem attrahit. Mansuetudo locum parat, vbi anima cum Deo quiescat. Immansuetos & impatientes spiritus malus exagitat, vt patet in Saul. 1. Reg. 16. Puellis nobilibus si contingat eas nubere, multum necessaria est mansuetudo, qua virorum crudelitas refrænetur. Mansuetudo ad impetrandum à Deo quod nobis necessarium est, multum iuuat, iuxta illud Iudith. 9. Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Et Dominus ait beato Dionysio in carcere posito. Benignitas & dilectio, quam semper habuisti, faciunt vt quicquid petieris aliquibus, impetres. Mansuetudo virtus regia est: vnde Dominus primum principem populi sui Moysen constituit, qui erat mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Num. 12. & 3 Reg. 20. legitur. Audiuimus
I quòd reges domus Israel clementes sint. Cum hac nobili conditione petit Isa. 16. regem mundo promissum dicens. Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ.

CAP. LIX.

Quòd monenda sunt ad taciturnitatem.

ITem monendæ sunt puellæ nobiles ad taciturnitatem. Communiter adolescentes parum debent loqui, iuxta illud Eccles. 32. Adolescens, loquere in tua causa vix cum necesse fuerit. Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum. Cum in adolescentibus parum sit discretionis,
K parum debet esse in eis locutionis. Cum discretione enim loqui oportet, eo quòd indiscrete loqui valde sit periculosum: mors enim & vita est in manibus linguæ, Prouer. 18. Verba etiam nostra examinanda sunt in districto Dei iudicio, iuxta illud Matth. 12. De omni verbo otioso quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Taciturnitas via est ad modestam & disciplinatam loquelam. Si adolescens raro loquatur, ad hoc peruenire poterit vt loquatur modeste, iuxta doctrinam sapientis. Qui vult addiscere artem scribendi, non debet in principio intendere ad hoc quod multum scribat, sed ad hoc vt bene scribat. Si hoc solum intenderet vt multum scribat, nunquàm ad hoc perueniet vt scribat bene. Cito scriben-

du non

do non fit vt bene scribatur: bene scribendo fit vt cito perueniat. Similiter se habet de loquela: multum enim tacendo potest addiscere adolescens loqui modeste. Ecclesiast. 3. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Grego. Prius tacendi præmittit tempora; & postmodum subdit loquendi: quia non loquendo tacere, sed tacendo debemus loqui discere. Idem: Recte per excrescentem gratiam sermonem accipit, qui ordinate antea per humilitatem tacere. Valet ad hoc taciturnitas, ne innoxia lingua labatur. Greg. Valde difficile est vt qui multa loquitur, non etiam mentiatur. Idem. Qui verba sua metiri nesciunt, proculdubio ad otiosa verba dilabuntur: in quibus se minime reprehendunt, statim ad noxia & cõtumeliosa verba prosiliunt. Isti quippe sunt casus culpæ crescentis, vt lingua cum non restringitur, nequaquàm vbi ceciderit iaceat, sed semper ad deteriora descendat. Idem. Dum otiosa verba caucre negligimus, ad noxia peruenimus, vt prius loqui aliena libeat, & postmodum detractionibus eorum vitam, de quibus loquitur, lingua mordeat. Sapie. Qui nescit tacere, nescit loqui. Proximus ille Deo est, qui scit ratione tacere. Specialiter puellas nobiles decet taciturnitas, in quibus decet abũdare verecundia, quæ est fuga rei indecẽtis, & timor in turpi facto. Valde enim indecens est si de nobili puella possit dici illud Hiere. 3. Fons mulieris meretricis facta est tibi, quia noluisti erubescere. Ambro. in lib. de virginitate. Malo sermonem virgini deesse, quàm superesse. Nam si mulieres etiam de rebus diuinis iubentur in Ecclesia tacere, domi viros suos interrogare, de virginibus quid putamus, in quibus pudor ornat ætatem, taciturnitas commendat pudorem? Fatua mulier à Salomone ostenditur esse garrula. Prouerb. 9. Decet omnes virgines abhorrere omnem immunditiam & cauere, & specialiter in membris illis, vbi ipsæ magis solent displicere scilicet in ore & lingua. Ad cauendam verò hanc immunditiam multum valet taciturnitas. Sap. 1. A detractione parcite linguæ. Nobilitas huius membri debet sufficere ad hoc, quòd detractione, vel alijs verbis inhonestis non maculetur. Debent nobiles mulieres multum intendere orationi, cum operibus seruilibus non intendant; ideo linguam à Dei offensa multum debent custodire: quia secundum Gregor. Cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur.

C A P. L X.

Quòd puellæ nobilis nuptura consensus est requirendus, & facienda sunt ei admonitiones, quæ factæ sunt Saræ, quæ habentur Tob. 10. cap.

Si puella nobilis nuptui tradenda fuerit, requirendus est eius consensus, cum sine consensu nullum sit matrimonium, & cum inuitæ nuptiæ soleant habere malum euentum. Eliezer nuntius Abrahæ iam alias obtinuerat consensum Laban, & matris Rebeccæ, vt Rebeccam duceret Isaac in vxorem. Ipsa autem volente recedere, dixerunt mater eius & pater. Vocemus puellam, & quæramus voluntatem eius, Gen. 23. Et licet melius sit continere quàm nubere, tamen quia continentia de facili perditur, sine culpa viro nuptui traditur. Eccle. 7. Filiæ tibi sunt, serua corpus illarum. In eodem Trade filiam, scilicet nuptui, & grande opus feceris, & homini sensato da illam. Puellæ nobili nubenti faciendæ sunt admonitiones illæ, quæ factæ sunt Saræ, quæ habentur Tob. 10. Apprehendentes filiam suam parentes, osculati sunt eam, & dimiserunt ire cum viro, monẽtes illam honorare sanctos, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, & seipsam irreprehẽsibilem exhibere. Prima admonitio pertinet ad humilitatem & patientiam: nam sicut scripsit Terentius, & recitat Hiero. Omnes socrus vno animo oderunt nurus: ideo dicitur Ecclesiast. 37. Noli consiliari cum socero tuo. Secunda admonitio est maritum diligere. vnde Tit. 2. Adolescentulas

A hortare vt viros suos ament. Huius autem amoris quatuor signa viris debent ostendere. Primum est, vt voluntario eis se subdant, vnde Gene. 3. Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Tripliciter debet esse subiecta vxor viro. Primo, debitum ei reddendo, deinde eum timendo, & ipsi seruiendo. 1. Corin. 7. Vxori vir debitum reddat, & vxor viro. Eph. 5. Vxor timeat virum suum August. Subditas, & pene famulas lex esse voluit vxores: vnde Sara obediebat Abrahæ Dominum eum vocans 1. Pet. 3. Solicita debet esse vxor vt viro placeat, vt sic ab eo diligatur, & ipse ab adulterio retrahatur. Patienter debet viri defectus sustinere: vnde refert Hieron. quòd Duellus, qui prius Romæ nauali certamine triumphauit, Iliam virginẽ vxorem duxit, quæ tantæ pudicitiæ erat, vt illo quoque sæculo pro exemplo

B fuerit, quo impudicitia non vitium, sed monstrum erat. Is ergo iam senex ac trementi corpore in quodam iurgio sibi os fœtidum exprobrari audiuit, & tristis se domum contulit. Cumque apud vxorem conquestus esset, cur se nunquam vt huic vitio mederetur, admonuisset. Hoc, inquit, dixissem, nisi os omnibus viris olere putassem, & addit Hieronym. Laudanda est in vtroque pudica & nobilis femina, etsi viri sui vitium ignorauit, & si patienter tulit, & quod maritus infelicitatem corporis sui non vxoris fastidio, sed inimici maledictis sensit. Debet vxor viro suo corpus suum castum custodire. Tit. 2. Hortare adolescentulas esse castas. Debent autem esse castæ non castitate coacta, sed voluntaria. Amor vxoris in virum debet esse pudicus, ad quam pudicitiam tria pertinent, scilicet vt eum quasi sponsum, non quasi adulterum diligat, vt zelotipiam abij-

C ciat, nec aliquid indecẽs faciat vt pulchritudine ei placeat, non se pingendo, vel modo indebito ornando. Multum timenda est zelotipia: si enim maritus merito habet suspitionem de vxore, vel vxor de viro, vix habent pacem. De muliere zelotipa potest intelligi illud Eccl. 7. Inueni amariorem morte mulierem. Eccle. 26. Dolor cordis & luctus mulier zelotipa, id est, causa doloris. In eodem. In muliere zelotipa flagellum linguæ, omnibus communicans, nulli scilicet parcens à contumelia, vel detractione. Tertia admonitio est, familiam regere, vt scilicet filios & filias, famulos & ancillas secundum Deum diligat, & erudiat, nihil indisciplinatum, vel impudicum in eis sustinens. Quarta admonitio est, gubernare domum, iuxta illud quod legi-

D tur Tit. 2. Admone illas esse prudentes, curam domus habentes. Quinta admonitio est, irreprehensibilem se exhibere; vt scilicet gratiosa sit apud omnes Eccle. 24. Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata: sancta apud Deũ per sanctum timorem, pudorata apud homines per honestam conuersationem. Multum cauendum est puellæ nobili & garrulitas, & litigiositas. Garrulitas proprietas est fatuæ mulieris. Prouerb. 7. Litigiositas verò quieti est inimica, iuxta illud. Prouerb. 27. Tecta perstillantia in die frigoris, & mulier litigiosa comparantur. Sicut sub tecto perstillãte in frigore non potest homo quiescere, sic nec cum litigiosa muliere. Si contingat adolescentem viro mortuo viduam remanere, attendat illud 1. Cor. 7. Mulier alligata est viro quanto tempore vir viuit, quod si dormierit vir eius, liberata est, cui vult nubat, tantum in Domino. Hie-

E rony. Non damno bigamos, immo nec trigamos, sed si dici potest nec octogamos. Ambros. loquens de illo verbo Apostoli 1. Cor. 7. Beatior erit si sic permanserit secundum meum consilium, scilicet innupta. Primæ, inquit, nuptæ sub benedictione Dei sublimiter celebrantur: secundæ autem etiam in præsenti carent gloria, sed propter incontinentiam conceduntur. Gloriani vocat propter ipsam benedictionem solennem, qua sponsus & sponsa in primis nuptijs benedicuntur, sed non in secundis, vbi rectus ordo seruatur, licet in quibusdam ecclesijs fiat contrarium. Aug. in libro de bono cõiugij. Bonum quidem Susannæ in coniugali castitate laudamus, sed tamen ei bonum Annæ viduæ, sed multo magis Virg inis Mariæ anteponimus. Sed quid esset si omnes continere vellent? si in charitate essent, multo

multo citius ciuitas Dei impleretur. Sed hoc est timẽdum quòd omnes contineant, nam paucorum est continentia: vnde dictum est à Domino Matth. 29. Qui potest capere, capiat.

CAP. LXI.

Quòd quatuor requirebantur ad hoc; quòd aliqua vidua de bonis Ecclesiæ sustentaretur.

ET notandum quòd in primitiua Ecclesia de viduis cura specialis adeo fuit, vt quædam earum de bonis ecclesiasticis sustentarentur. Sed ad hoc quatuor oportebat concurrere, scilicet vt essent ætatis prouectæ, monogamæ, probatæ vitæ, mundi solatio destitutæ. De primo habetur 1. Tim. 5. vidua eligatur non minus sexaginta annorum. De secundo ibidem, Quòd fuerit vnius viri vxor. De tertio ibidem. In operibus bonis bonum testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne bonum opus subsequuta est. Ibidem. Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. In eodem. Si qua vidua filios, aut nepotes habet, discat primo domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus: hoc enim acceptum est coram Deo. In eodem dicitur. Si quis fidelis viduas habet, subministret illis, vt non grauetur ecclesia.

CAP. LXII.

Quòd virginitas matrimonio sit præponenda.

VLtimo in hoc libro agendum est de excellentia virginali, quæ nobilibus puellis multum congruit, quæ matrimonio præponenda est, nisi timor de incontinentia aliud suaserit. 1. Cor. 7. Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. In eodem. Mulier innupta, & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu: quę autem nupta est, cogitat quę sunt mundi, quomodo placeat viro. Porrò hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis inijciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi. In eodem. Dico non nuptis & viduis, bonum est illis si sic permanserint sicut ego: quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere quàm vri. Et notandum quòd virginitas corporis parum valet cum corruptione mentis. Hieron. Nihil prodest carnem habere virginem, si mente quis nupserit. Aug. in lib. de virginitate. Felicior mihi videtur mulier nupta, quàm nuptura virgo: habet enim illa quod ista cupit, prę sertim si nondum sponsa cuiquàm sit. Illa vni studet placere cui data est, hæc multis, quia incerta cui danda est. Hæc vno pudicitiam cogitationis defendit à turba, quod non adulterum, sed maritum quærit in turba.

CAP. LXIII.

De virginitatis speciositate.

AD commendationem virginitatis tria specialiter faciunt, scilicet eius speciositas, virtuositas, gloriæ eius specialitas. Propter speciositatem thesaurus dicitur. Matth. 13. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit. In agro corporis nostri absconditus est thesaurus virginitatis, quem qui inuenit eius pretiositatem agnoscendo, abscondit. Sæculo enim renuntians, monasterium sibi eligit, vbi in abscondito faciei Dei viuit. Ber. Necessarie habemus abscondere si quod habemus boni, quoniam thesaurum regni cœlestis qui inuenit, abscondit: propter quod in claustro & syluis abscondimur, nec hoc infructuose. Credo enim nullum esse hic, qui si quartam partem quæ facit, actitaret in sæculo, qui non sicut sanctus adoraretur, reputaretur vt ange-
F lus, nunc autem quotidie tanquàm negligens interpretatur. Ad hanc pretiositatem pertinet illud Eccl. 26. Non est digna ponderatio continentis animæ. Thesaurus iste regno cœlorum similis est: vita enim virginum cœlesti vitæ multum assimilatur. Matth. 25. Simile est regnum cœlorum decem virginibus. In resurrectione non nubent, nec nubentur. Ibidem. 22. Virginitas in hoc mortalitatis loco & tempore quendam statum immortalis gloriæ repræsentat. Cyprianus. Imaginem eius qui de cœlo est portat virginitas. Hierony. In carne præter carnem viuere non terrena vita est, sed cœlestis. Virgines etiam regno cœlorum similes sunt Dei inhabitatione. Deus enim habitat in eis Luc. 12. Regnum Dei intra vos est. Vita virginum, regina est. Cum ipsæ sponsæ sint regis cœlestis, & ideo reginæ ipsæ, & regnant in regno corporis sui. Virginitas thesaurus niueus est. Iob. 38. Nunquid ingressus es thesauros niuis?
G Thesaurus est propter pretiositatem, niueus propter speciositatem.

CAP. LXIIII.

De eius speciositate secundum quod lilio comparatur.

PRopter puritatem, seu speciositatem lilio comparatur. Cant. 2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Ibidem dicitur de sponso qui pascitur inter lilia, puritate enim virginali delectatur. Virginitas flos est, qui si debito modo seruetur, non decidit: quem ventus temporalis prosperitatis non deicit, nec hyems aduersitatis lædit. Hũc Ioannes Euangelista fere centum annis seruauit. Hic est
H flos qui fructum terrenum excedit, cum & fructui coniugali præponatur. Hac occasione beatus Matthæus occisus est, quia noluit consentire quòd Ephigenia, quæ virginitatem vouerat, cuidam regi nuberet. Flori virginitatis Deus pro fructu succedit. Sap. 3. Felix sterilis, & incoinquinata quę nesciuit torum in delicto, habebit fructum in receptione animarum sanctarum. Super hunc florem spiritus sanctus quiescit. Isa. 11. Flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini. Non est virgo arbor sterilis & maledicta, sed terreno fructui præponit cœlestem, & carnali spiritualem. Hierony. Nuptiæ terram replent, virginitas autem paradisum. Et notandum quòd lilium habet sex folia candida, & aliqua grana aurea velut sex folia. in virgine sunt sex quæ valent ad conseruationem
I incorruptionis. Primum est sobrietas, quod folium lacerat excessus in cibo & potu quasi quædam spina, quæ est via ad luxuriam. Lot inebriatus perpetrauit incestum, Genes. 19. Prouerb. 20. Luxuriosa res est vinum. Secundum est labor, & quasi spina lacerans, est quies ignauiæ, vel otiositas quæ est via ad luxuriam. Ezech. 16. Hæc fuit iniquitas sororis tuæ Sodomæ, superbia. Saturitas panis, & abundantia, & otium. Poeta. Quæritur Aegistus quare sit factus adulter, in promptu causa est, desidiosus erat. Tertium est, habitus asper & humilis. Bern. in epistolis. Non ætatem teneram ordinis asperitas terreat, sed memento quòd asperitas cardui pannum facit leniorem, & conuersationem conscientia. Velut spina lacerans est superbus habitus, vel mollis, quia via est ad luxuriam: & filij Israel fornicati sunt cum mulieribus Moabitarum quæ se ornauerant. 1. Tim.
k 2. Non in tortis crinibus, vel auro &c. Quartum est custodia sensuum, præcipue illorum qui nobis remota ostendunt, vt est visus, vel auditus. Quasi spina lacerans est curiositas videndi vana, vel audiendi noua, quæ via est ad luxuriam, vt patet in Dina, quæ egressa est vt videret mulieres regionis illius, & corrupta est a Sichen filio Emor. Gen. 24. Quintum est modestia sermonis. Velut spina lacerans est loquacitas, vel turpitudo sermonis. Sene. A verbis turpibus abstineto, quia licentia eorum impudentiam nutrit. Prouer. 7. Ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio præparata ad capiendas animas garrula. 1. Cor. 15. Corrumpũt bonos mores colloquia praua. Sextum est fuga occasionum

num peccandi. Velut spina lacerans est nimia domesticitas. Virgo debet esse aliquantulum Syluestris. Syluestria animalia solent habere pulchriorem pellem quàm domestica. Opportunitas peccandi via est ad luxuriam, vt patet in Thamar corrupta ab Amon fratre suo, quia solus cum sola fuit. 2. Reg. 13. Gen. 19. Nec stes in omni circa regioné. Solent virgines quæ veræ virgines sunt, esse pauidæ, & nunquam securæ esse, & vt caueant etiam timenda, & tuta pertimescere. Quasi grana aurea sunt tres modi diligendi Deum, quos Bernardus distinguit dicens. Disce amare dulciter, amare prudenter, amare fortiter. Dulciter ne illecti, prudenter ne decepti, fortiter ne oppressi ab amore Domini auertamur. Grana aurea etiam possunt intelligi motus diuini amoris ex diuersis causis procedentes. Amandus est enim Deus, quia creator, quia remunerator. Virginitas est principium spiritualis pulchritudinis. Pulchritudo sponsæ Christi sicut & sponsi consistit in candore & rubore, iuxta illud Cantic. 5. Dilectus meus candidus & rubicundus. Dignior species candoris spiritualis est virginitas, & est quasi campus totius picturæ spiritualis: super eam ponit Deus picturam aliarum gratiarum. Ecclesi. 25. Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata.

CAP. LXIIII.

Quòd sex sunt timenda virginibus.

ET notandum quòd sex sunt multum timenda virginibus. Primum est superbia. Aug. in lib. de virg. Non solum est prædicanda virginitas vt ametur, sed & monenda ne infletur. Idem. Superbia amplius amplioribus insidiatur. Non ego talibus magnam curam humilitatis ingero, in quibus superbia ipsa confunditur: quo magis est alicui vnde sibi placeat, eo magis vereor ne sibi placendo illi displiceat qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiá. Bern. Pulchra permistio virginitatis & humilitatis: Non mediocriter placet Deo illa anima, in qua virginitas exornat humilitatem, & humilitas commendat virginitatem: potest placere humilitas quæ virginitatem deplorat amissam. Sine humilitate, audeo dicere, nec virginitas Mariæ Deo placuisset. Secundum est, fatuitas. Hanc fatuitatem intelligo defectum charitatis. Si dilectio Dei est honorabilis sapientia, vt habetur Ecclesiast. 1. Defectus diuinæ dilectionis est fatuitas detestabilis. Magna fatuitas est non cauere defectum illius rei, sine qua cætera non prosunt, scilicet charitatis. Fatuæ virgines non sumpserunt oleum secum cum lampadibus, Matth. 25. Bernard. in epistolis. Castitas sine charitate, lampas sine oleo est: subtrahe oleum, lampas non lucet: tolle charitatem castitas non placet. Tertium est tepiditas, quæ solet accidere in virginibus ex hoc, quòd considerant se parum peccasse, contra quod dicit Aug. in lib. de virgi. Quoniam veritas dixit quòd ille cui modicum dimittitur, modicum diligit, vos vt ardentissime diligatis, cui diligendo à coniugiorum nexibus liberæ vacatis, deputate vobis tanquàm omnino dimissum, quicquid à vobis non est illo regente commissum. Multo attentius debes diligere illum, qui flagitiosis ad se conuersis quæcunque dimisit, in ea te cadere non permisit. Quid habes quod non accepisti, aut qua peruersitate minus diligis, à quo plus accepisti? Noli modicum diligere quasi à quo modicum tibi dimissum est: sed potius dilige multum, à quo multum tibi tributum est. Contra hanc tepiditatem valet virginibus, si habeant frequenter vinum sacræ scripturæ, quod est vinum germinans virgines, Zacha. 9. id est, virginales affectiones. Ad idem valet meditatio Dominicæ passionis. Trenorum. 1. Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda. Istud torcular fuit pressura crucis, vnde virginibus stillat vinum feruoris. Quartum est macula peccati, quæ in virgine est macula in gloria. Macula est turpior in veste alba, virginitas est quasi vestis alba, quæ byssus vocatur. Prouerb. vlti. Byssus & purpura indumentum

7.

A eius: vnde macula peccati valde indecens est in virgine. Hierony. Præclara est virginitas, & pudicitiæ virtus, si non alijs macularum lapsibus infirmetur. Vt sponsa Christi valeat cauere maculam peccati, frequenter debet inspicere in speculo sacræ scripturæ. Gregor. Specula sunt Dei præcepta, in quibus animæ sanctæ semper aspiciunt, & si quę in eis sunt fœditates, deprehendunt. Cantic. 5. Oculi eius, sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident super fluenta plenissima. Columba lacte lota est sponsa Christi cum puritate virginali, quæ super fluenta scripturæ est, vt vmbram accipitris infernalis ibi videat, & eum caueat. Quintum est diuisio cordis. Augustin. loquens virginibus. Toto vobis figatur in corde, qui pro vobis fixus est in cruce: totum teneat in animo nostro, quicquid voluistis occupari connubio: Væ duplici corde, Ecclesiast. 2. Duplici corde est virgo, quæ vult placere Deo & mundo. Bern. in epistolis. Volens placere hominibus, Deo non placet. Signum quòd virgo habeat cor diuisum, & velit mundo placere, est exterior ornatus. In Psal. 44. Omnis gloria filiæ regis ab intus. Ambros. de virginitate. Deiecta decoris cura plus placet, & hoc ipsum quòd vos non ornatis, ornatus est. Bern. in epistolis. Filiæ Babylonis quarum vera filia in confusione est, induuntur purpura & bysso, & sub his conscientia pannosa iacet, fulgent monilibus, & sordent moribus: econtra tu foris pannosa, intus sponsa resplendens, sed diuinis aspectibus, non humanis. Sexto timendum est ne desit perseuerantia. August. in lib. de virginitate. Sequimini agnum, tenendo perseueranter quod vouistis ardenter: facite cum poteritis, ne bonum virginitatis à vobis pereat, cui facere nihil potestis vt redeat. Virginitas amissa non recuperatur, sicut lampas fracta non reintegratur. Bernard. in epistolis. Studeto perseuerantiæ, quæ sola coronatur. Idem. Scias diabolum soli semper perseuerantiæ insidiari, quam solam nouit coronari.

CAP. LXV.

De virtuositate virginitatis.

SEquitur de virginitatis virtuositate, quæ primo apparet ex hoc, quòd membra illa refrænat, in quibus concupiscentia maxime sęuit, & secundum Hieronymum, interius libido virginibus maiorem parit famem. Dulcius enim æstimatur quod nescitur. Virtuositas etiam eius apparet ex hoc quod dicit Ambrosius. Maior, inquit, est victoria virginum, quàm angelorum. Angeli enim sine carne viuunt: homines verò virgines in carne triumphant. Bernar. in Epistolis. Angelus habet virginitatem, sed non carnem, sane felicior quàm fortior in hac parte. Optimus & optabilis valde ornatus ille, qui & Angelis possit esse inuidiosus. Ad virtuositatem etiam ipsius pertinet, quòd Dei amicũ & familiarem facit & proximum esse Deo. Sapien. sexto capit. Incorruptio facit proximum esse Deo. Ioannes virgo vocatur discipulus quem diligebat Iesus. Ipse tanquàm familiaris recubuisse dicitur super pectus Domini, Ioan. decimo tertio cap. Beda super Luc. Sicut Christus in summa pace natus est, vt se pacem diligere ostenderet: ita de virgine natus est, vt se virgineum decus diligere monstraret. Christus virgo fuit, virginem matrem habere voluit, & virginem præcursorem. Ioseph creditur etiam fuisse virgo, & Ioannes eius familiaris virgo fuit.

(Margin letters beside this column: B at "clesiast. 2.", C at "deat.", D at "ex hoc quod dicit Ambrosius", E at "deret:")

CAP. LXVI.

De specialitate gloriæ eius.

SEquitur de specialitate gloriæ virginitatis. Virginitas in præsenti est gloriosa, iuxta illud Cypriani. Virginitas est portio illustrior gregis Christi. Augustin. Nunc nobis ad virgines sermo est, quarum quo gloria sublimior, ma-

ior & cura. In futuro verò non solum virgines habebunt communem gloriam, de qua in Psal.149. Gloria hæc est omnibus sanctis eius, sed etiam habebunt aureolam, sicut martyres & prædicatores. De aureola illa quæ debetur virginitati, sic habetur super Exo.25. Ad hanc coronam pertinet canticum nouum, quod virgines tantum coram Agno concinunt. Et super illud Apoc. 14. Cantabant quasi canticum nouum antem sedem Dei, id est, de integritate animæ & corporis exultabunt. Multum gaudebunt de hac speciali similitudine, quam cum Christo habuerunt. Merito in futuro virginibus cumulabitur gloria, quæ gloriam filiorum in præsenti amore Dei contempserunt. Item, merito specialiter à Christo glorificabuntur, quæ specialiter in præsenti in corporibus suis illum glorificant, iuxta illam sententiam Augustini in sermone de virginibus. Quanto, inquit, fragilior est sexus, quanto infirmius vasculum quod deportat ab hoste triumphum, tanto diabolus maiori opprobrio confusionis induitur, tantoque mirabilior Deus in sanctis suis agnoscitur. Magna gloria Dei quòd virgo castrum debile corporis sui virtute sibi data à Christo tenet aliquando sexaginta annis, vel amplius, contra illud de quo legitur Iob. 41. Non est potestas in terra, quæ ei valeat comparari.

Explicit quintus liber eruditionis Principum. Benedictus Deus qui incœpit, & compleuit.

INCIPIVNT CAPITVLA SEXTI LIBRI.

Expliciunt capitula.

INCIPIT LIBER SEXTVS.

PROOEMIVM.

IN præcedenti libro ostensum est quomodo princeps se habere debeat ad eos qui sunt ab ipso, scilicet ad filios & filias. In hoc sexto libro ostenditur quomodo habere se debeat ad eos qui sunt sub ipso, scilicet ad subditos.

CAP. I.

De doctrina Ioannis data militibus.

AD cognoscendum hoc, animo attendendum est ad doctrinam à Ioanne Baptista militibus datam, Luc.3. dicente eis. Neminem concutiatis, nec calumniam faciatis, & estote contenti stipendijs vestris. Debet princeps ad subditos habere mansuetudinem, veritatem, iustitiæ rectitudinem: vnde summo principi dicitur Psalm.44. Regna, propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. Neminem concutiatis comminatione pœnæ eum terrendo: nec calumniam faciatis, culpam falsam imponendo ei: & estote contenti stipendijs vestris, quæ erant statuta pro
F defensione reipublicæ. Mansuetudo in principe vim irascibilem debet refrænare, ne inordinate ab eo exeat ignis iræ. Ne princeps sit rhamnus ad impetum vēti superbiæ, ignem infernalem, ignem scilicet iræ ex se producens: sed sit oliua, vitis, vel ficus. Veritas vim rationalem eius dirigere debet, ne fallitatem circa subditos inueniat, vel inuentam ab alijs admittat, vt bona eorum valeat extorquere. Rectitudo verò iustitiæ vim cōcupiscibilem debet frænare, vt cum Deo voluntatem vnam habeat, & bona subditorum inordinate non appetat. Duo coniungunt hominem Deo, scilicet innocentia & rectitudo, iuxta illud Psalm. 24. Innocentes & recti adhæserunt mihi: vnitate voluntatis maxime adhæret quis Deo, voluntatem vnam habens cum eo. Vnam cum Deo habemus, si irascibilis sit sine peruersitate, & concupiscibilis sine curuitate. Primum facit innocentia, secundum rectitudo. Innocentia aduersatur malignitati, quæ est appetitus alieni mali: rectitudo curuitati, quę est appetitus inordinatus transitorij boni. Hæ duæ gratiæ reddunt hominem conformem Deo, & sic faciunt eum ipsi adhærere, Psal.24. Rectus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo.

CAP. II.

De magnitudine malitiæ impiorum principum in subditos.

MAgnitudinem malitiæ impiorum principum in subditos suos multum ostendit Spiritussanctus in scriptura sacra dicens eos excoriare pauperes, atterere, com-
H molire, pascere, comedere, deuorare. Mich. 3. habetur de primo. Odio habetis bonum, & diligitis malum, qui violenter tollitis pelles eorum desuper eos, & carnem eorum desuper ossibus eorum. De secundo & tertio Isa.3. Rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? De quarto Eccles.13. Venatio leonis est onager in eremo, sic pascua diuitum sunt pauperes. De quinto, Prouerb.30. Generatio quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus suis vt comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. De sexto Ezech.19. Factus est leo, & didicit prædam capere, & homines deuorare. Sed qualiter Spiritussanctus, qui hoc dentibus inspirauit, ea intellexit? Respondeo. Raptores hoc pauperibus dicuntur facere, quando ea faciunt rebus quæ vitæ eorum sunt necessariæ. Cum raptor excoriat vnū
I bouem, quem habet pauper homo, tale est pauperi ac si eum excoriaret: vnde Dauid.2. Reg.12. cum proposuisset ei Nathan parabolam de diuite habente oues & boues plurimos valde, qui abstulerat pauperi homini vnicam ouem quam nutrierat vt filiam, & valde charam habebat, parcēs suis, & parans ex ea conuiuium cuidam peregrino qui ad illum diuitem venerat, respondit raptorem illum esse morte dignum, quasi homicidium commisisset. Viuit, inquit, Dominus, quoniam filius mortis est vir qui hoc fecit. Secundum hunc modum raptor molit pauperem cum frumentum pauperi necessarium molit. Alter raptor pauperem excoriat, cum illa ei aufert, quæ per amorem ita adhærent pauperis cordi, sicut pellis adhæret corpori, im-
K mo plus adhærere viderentur. Cum enim pauper ad mortem infirmatur, potius permittit animam separari à corpore, quàm id quod habet det medicis vt sanetur. Ex hac adhæsione potest patere qualis sit dolor pauperum in illorum bonorum ablatione. Carnem & sanguinem auferunt raptores pauperibus, cum auferunt eis illa quæ ipsi acquisierunt labore & sudore, & proprij corporis consumptione, quæ etiam proprio corpori subtraxerunt, vt in carnem conuerterentur & sanguinem. Plus raptor facit pauperi quàm si eum excoriaret: tunc enim suam pellem ei auferret, sed nunc pauperi aufert quod non suum est, sed quod ei accommodatum est ab vsurarijs, & quod iam comedit & bibit. Expendit enim pauper multotiens frumentum

&vinum antequàm illa colligat. Pauper à raptore commolitur, quia inter spem euasionis, & metum deprædationis quasi inter duas molas affligitur. Item, facies pauperum commolitur: ad tantam enim maciem faciunt eos deuenire præ nimia paupertate, quòd videntur genæ eorum depressæ fuisse inter duas molas. Ad ostensionem magnæ malitiæ impiorum principum Spiritussanctus diuersis bestijs crudelibus eos comparat, vt leoni, & vrso. Prouer. 28. Leo rugiens, & vrsus esuriens princeps impius super populum pauperem. Lupo etiam comparatur princeps impius. Boetius in lib. consolationum dicit de tali. Auaritia feruet, alienarum opum violentum ereptorem, lupi similem dixeris. Malitiæ magnitudinem quæ in talibus est, ostendit Salomon Prou. 30. dicens. Generatio quę pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus suis &c. velut dentes præcisiui sunt taxatores emendarum: quasi molares sunt mali collaterales: quasi vngues sunt præpositi. Dentes sunt, quia pauperes comedunt & deuorant: gladij verò sunt, quia eos occidunt, dum vitam eorum eis auferunt, iuxta illud. Ecclesiast. 34 Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum.

CAP. III.

De impietate iniustarum talliarum.

CIrca principes qui in subditos suos sunt crudeles, specialiter attendenda est impietas iniustarum talliarum. Et primo ostendetur circa hoc magnitudo culpæ. Secundo, magnitudo pœnæ. Tertio, quàm miserabilis sit status aliquorum principum, qui dicunt se à talibus tallijs non posse cessare, cum tamen sciant quòd facere eas ipsis sit damnabile. Ad culpæ magnitudinem quatuor pertinent, scilicet infidelitas, Dei ingratitudo, cõtemptus Dei, & contemptus angelorum eius. Cum eandem fidem debeat dominus subditis, quam subditi ei, & Dominus fidem velit sibi seruari à subditis, magna infidelitas est cum ipse eis fidem non seruat. Si subditus caperet Dominum suum, vel alio modo malum ei faceret, proditor esset: sic Dominus proditor est, si subditum capit nisi ille culpam commiserit, quæ hoc requirat. Nec minus indecẽs est si Dominus absq; culpa subditi eum capit, quàm si subditus Dominum caperet. Dicunt aliqui milites, & aliqui principes, Si aliquis mihi subditus non esset, & ei facerem malum; tunc bene scio quòd peccarem: sed si subdito malo meo malum facio, non credo peccare, vel tantum peccare. Quibus potest dici, quòd secundum hoc dominatio eorum diabolica est. Diabolus enim talis Dominus est, quòd sibi subditis loco retributionis afflictionem reddit, & illis qui melius ei seruiunt, plura mala facit. Præterea, quis sanæ mentis dubitet minus licitum hostem esse in suos, quàm in extraneos? Quis nesciat causam proditionis esse cum amicis inimicitias exercere? Subditi, secundum verbum sapientis, sunt humiles amici, cum cõstet ꝙ princeps, vel miles fidem debeat pauperi homini antequàm faceret ei homagium tanquàm fratri suo christiano, nec pauper eum a fide illa absolueret, cum ei homagium fecit, sed ex homagio recepto magis est ei obligatus: sic quomodo à crimine proditionis immunis est cũ subdito malum facit, nisi ei prius significet, ꝙ non vult ei fidẽ illam seruare, & ꝙ non vult eum de cætero tanquàm subditum, sed tanquàm hostem habere?

CAP. IIII.

De fidelitate Domini ad subditum, & subditi ad Dominum.

DE fidelitate domini ad subditum, & subditi ad Dominum sic legitur in Decretis. 22. causa. q. 5. Qui Domino suo fidelitatem iurat, ista sex in memoria semper debet habere, incolume, tutum, honestum, vtile, facile, possibile. Incolume, videlicet ne sit in damnum Domino de corpore suo. Tutum, ne sit ei in damnum de secreto suo, A vel de munitionibus suis, per quas tutus esse potest. Honestum, ne sit ei in damnum de sua iustitia, vel de alijs causis quæ ad honestatem pertinere videntur. Cauere debet ne cum eius vxore adulteretur, vel cum nepte, vel cum filia eius fornicetur. Vtile, ne sit ei in damnum de suis possessionibus. Facile, vel possibile, ne id bonum quod Dominus suus leuiter facere poterat, faciat ei difficile: vel ne id quod possibile erat, reddat ei impossibile, vt fidelis hoc caueat iustum est. Sed quia non sufficit abstinere à malo, nisi hoc faciat quod bonum est, restat vt in sex prædictis Domino suo fidelis consilium & auxilium præstet, si beneficijs dignus videri vult, & saluus esse de fidelitate quam iurauit. B Dominus quoque fideli suo his omnibus vicem reddere debet, quod si non fecerit, merito censebitur maleficus: sicut ille qui in Domini præuaricatione vel faciendo, vel consentiendo deprehensus fuerit, perfidus & periurus est.

CAP. V.

De peccato ingratitudinis, & contemptu Dei & angelorum in principibus impijs.

PEccatum ingratitudinis diuinæ ibi est. Deus enim honorauit eum alijs hominibus ipsum præficiendo: ipse verò ex hoc inhonorat Deũ in pauperibus eos opprimendo. In hoc similis est militibus qui Dominum crucifixerunt, qui arundine de manu Domini accepta caput eius percutiebant. In arundine signatur terrena potestas, quam C milites à Deo accipiunt, & postea ex ea in pauperibus eum percutiunt. Contemptus etiam Dei & angelorum est ibi. Licet enim Deus tradiderit pauperes custodiendos potentibus huius sæculi, tamen ipse noluit eos esse absque custodibus cœlestibus: immo vnusquisque homo habet angelum bonum sibi ad custodiam deputatum; quem ille contemnit, qui pauperem hominem opprimit, & cum angelo Deum contemnit, cuius ministerium non reueretur.

CAP. VI.

De pœna principum impiorum.

PRima pœna principum, qui in subditos suos crudeles sunt, est paupertas. Dominus enim videns eos iniquos D in paucis bonis temporalibus eis commissis, non vult eis amplius dare, sciens quòd qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est, vt habetur Luc. 16. vnde frequenter videmus milites qui tallias faciunt, pauperes: illos autem qui non faciunt, diuites. Secunda est principatus diminutio, vel amissio: subditi enim eorum fugiunt eos. Iusto enim iudicio fit, vt qui plus volebant habere quàm deberent, non habeant etiam quod deberent habere. Vnde legitur in lib. Reg. 12. quòd Roboam filius Salomonis volens aggrauare iugum filiorum Israel, dominium decem tribuum amisit. Tertia est à maiori & fortiori oppressio. Vult enim Deus eos opprimi ab aliquo potentiori, sicut ipsi minus potentes opprimunt, iuxta illud. Psal. 57. Deus E conteret dentes eorum in ore ipsorum: molas leonum confringet Dominus. Per dentes & molas leonum intelligitur potestas deuorandi pauperes & conterendi, quam interdum Dominus eis aufert. Quarta est cruciatus magni in futuro: durum enim iudicium apud Deum merentur. Ea enim mensura qua mensi fuerint hi quibus præsunt, remetietur eis ab eo qui præest illis: vnde non credant Deum misericorditer acturum cum eis, cum ipsi non agant misericorditer, immo nec iuste cum subditis suis. Ad hæc pertinet quod legitur Sapien. sexto capi. Cito apparebit vobis regibus, quoniam iudicium durissimum his qui præsunt, fiet. Exiguo enim concedetur misericordia, potentes potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet personam cuiusquam Dominus, qui est omnium dominator, nec verebitur magnitudinem cuiusquam. Pusillum, & magnum ipse facit, & æqualiter illi cura

est de omnibus: fortioribus autem fortior instat crucia-F tio. Quinta est, cœlestis regni amissio: sic enim Dominus dicturus est illi qui fidelis est in temporalibus istis, Euge serue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: & ita dicturus est illi qui se habuit infideliter, quia super pauca fuisti infidelis, supra nulla te constituam, intra in carcerem Domini tui, qui paratus est diabolo, & Angelis eius. Mira insania potentum huius mundi, qui cum receperint aliquid terrenum à Deo, non curāt de eo ac si nihil aliud haberet, quod dare posset: & qui plus tenent de terra ab eo, minus curant de eo, & quia plus habent de terra quàm alij, de cœlo non curant. Status talium valde miserabilis est Deo & hominibus exosus, multum est ignominiosus, dicunt se à talibus tallijs non posse cessa-G re, cum tamen eas facere sciant esse damnabile. Sicut lupus odio habetur ab hominibus, & à cæteris animalibus, quia non viuit nisi ex eis quæ rapit: sic tales odio habentur. In hoc tamen est differentia, quia lupi non exercent rapinam contra lupos, sed contra animalia alterius speciei: sed raptores homines exercent rapinam cōtra homines qui sunt eiusdem speciei cum eis. Ignominiosus est status talium: sicut gloriosum est dare, sic vile est quærere, & tanto vilius est genus quærendi, quanto vilior est persona à qua quæritur, & nobilior est persona quæ quærit. Vilitas ista quæ est in quærendo, multum debet reprimere principes & milites, ne vltra vires expenderent. Plus enim est ignominiæ in quærendo, si ipsi scirent hoc intelligere quàm sit honoris expendendo prodige. Tales sunt in tali statu in quali esset aliquis positus in carcere, cui non apponeretur nisi H tossicata, & sic cogitaret, Non possum viuere nisi comedam, & si comedo, comedo mortem meam. In magno dolore animi debent esse tales, & totam vitam suam contemnere. Ridiculosa est excusatio talium, vt patet ex verbis Augustin. in lib. de verbis Domini, dicentis. Sunt nonnulli qui aut militiæ cingulo detinentur, aut in actu suna publico constituti. Cum peccant grauiter, assolent se prima voce à peccatis suis excusare quòd militant, & ne bene aliquando faciant, occupatos se malis actibus conqueruntur. Indubitanter inexcusabilis est qui sciens & volens malam viam tenet, cum agnoscat viam bonam, & possit incedere per eam.

CAP. VII.

De pertinentibus ad bonum Principem.

PRinceps qui locum Dei tenet, & eum imitari debet, magis appetere debet à subditis amari quàm timeri: frequenter cogitare debet quòd in illo extremo & districtissimo iudicio oportebit de subditis Deo rationem reddi. Bona sua, si necesse fuerit, debet eis liberaliter communicare. Multum decet principem liberalitas. Hæc est leonina nobilitas, iuxta verbum Aristo. in fine priorum. De labore quem habet pro subditis pauperibus, & de beneficijs eis impensis debet retributionem à Deo non ab homine expectare. Debet eos à malis protegere, nec sustinere debet maiores minores opprimere, ministros pauperibus subditis misericordes debet habere. Princeps subditos suos maiores opprimentes minores, fortiter debet reprimere, sicut ostendit Valerius maximus in lib. de disci. militari dicens. Aspero castigationis genere militaris disciplina indiget, quia vires armis constant, quæ vbi à recto tenore desciuerint, oppressuræ sunt nisi opprimantur. Cum Seraphim Deo familiarissimi & propinquissimi sint, qui habent nomen ab excellentia dilectionis, & post illos Cherubini, qui nomen habent ab excellentia cognitionis, terreni principes exemplo summi principis habere debent familiarissimos & propinquissimos homines Dei amore incensos, & post illos homines scientia præcellentes. Principes qui in hoc mundo vices Dei habet agere, totis viribus ad hoc conari debet, vt principem huius mundi, scilicet diabolum, qui huius dominium vsurpat, possit eijcere. Item cum sciat principes districtissime, seu durissime iudicandos, iudicium diuinum ante oculos mentis quasi continue debet habere, & iudicio proprio illud præuenire, Scriptum enim est. 1. Corin. 6. Si nos metipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. Bernard. Bonum iudicium quod me illi districto subducit iudicio & abscondit, volo vultui iræ iudicatus apparere, non iudicandus. Idem, Iudicemus interim fratres, & terribilem illam expectationē studeamus præsenti declinare iudicio. Idem, Qui iudicari dissimulant iudicio quo princeps mundi huius eijcitur foras, iudicem expectent, vel magis timeant, à quo cum ipso principe suo foras eijcientur & ipsi. Debet princeps sic se habere, vt in eo possint alij exemplum bonum accipere. Isidorus. Qui rectè vtitur regni potestate, formam iustitiæ factis magis quàm verbis instituit. Ille nulla prosperitate erigitur, nulla aduersitate turbatur, non innititur proprijs viribus, nec à Domino recedit cor eius, fastigio humili præsidet animo, non eum delectat iniquitas, non inflammat cupiditas: sine defraudatione alicuius pauperes diuites facit, & quod iusta potestate à populis extorquere poterat, sæpe misericordi clementia donat. Multum nocet exemplum principis mali. Bernard. in epistola. Principis error multos inuoluit, & tantis obest, quantis præest ipse: exemplum verò bonum principis & Deo multum placet, & hominibus multum prodest. Ber. in epistola. Minime quidem Deus est acceptor personarum, nescio tamē quo pacto virtus plus in nobili placet, an forte quia plus claret? Siquidem ignobilis cum caret gloria, non facile liquet, vtrum careat quia nolit, aut quia non possit habere. Laudo factam de necessitate virtutem, sed plus illam quam elegit libertas, non induxit necessitas. Princeps de bonis quæ habet Deo gratias agere debet. Augustin. ex his quæ habes, age gratias tanquàm fonti bonitatis vnde habes, atque in omnibus bonis actibus tuis da illi claritatem. Multum debet princeps cauere ne potestatē quam à Deo habet, indignis communicet, qui ea abutantur: mala enim ab eis facta ei imputarentur, sicut patet ex verbis Domini, Ioan. 19. Cum dixisset Pilatus, Potestatem habeo crucifigere te, & potestatem dimittere te, Respondit ei Dominus. Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi tibi esset datum desuper, propterea qui tradidit me tibi maius I peccatum habet. Laudabiles mores debet habere princeps, vnde Augustin. loquens principi, vel militi. Ornet mores tuos pudicitia coniugalis, ornet sobrietas & frugalitas. Valde enim turpe est vt quem non vincit homo, vincat libido, & obruatur vino qui non vincitur ferro.

CAP. VIII.

Quòd cauendum sit superbia principi.

NEcessarium est principi à superbia cauere, si vult ab alijs vitijs abstinere. Vitium superbiæ quasi rex est vitiorum, coronam habet, sed maledictam, iuxta illud. Isa. 28. Væ coronæ superbiæ. Quando hoc vitium venit ad aliquem, non venit solum, sed adducit magnam societatem K ad modum regis, iuxta illud Ecclesiastic. vigesimo capit. Initium omnis peccati superbia: qui tenet eam, adimplebitur maledictis, id est, vitijs. Super quem locum sic habetur. De superbia nascuntur hæreses, schismata, detractiones, inuidia, verbositas, iactantia, contentiones, & huiusmodi. Hoc vitium ad modum regis magnas expensas requirit, ita quòd superbis hominibus non sufficiant episcopatus, ducatus, vel regna: vnde dicitur Ecclesiast. 21. Domus quæ nimis locuples est, annullabitur superbia. Et cum superbia maiores expensas requirat quàm cætera vitia, tamen minus vtilitatis habere videtur. Ex vitijs enim pertinentibus ad concupiscentiam oculorum, videtur consequi aliqua vtilitas, saltem corporalis: superbia verò animæ nocet, corpori verò non uidetur prodesse: vnde Sa-

de Sapien. 6. dicunt damnati qui sunt in inferno. Quid nobis profuit superbia? & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Vitium superbiæ ex quo habet dominium in aliquo non de facile amittit: sicut reges non de facile amittunt castrum quod semel possident, quia potēter illud defendunt. Multum timendum est vitium superbiæ. Infirmitas enim est quæ vix sanatur, iuxta illud Eccles. 3. Synagogæ superborum non erit sanitas. Si in tanto timore sunt infirmi cum eis dicitur quòd infirmitatem habent incurabilem, in quanto timore debent esse qui laborant vitio superbiæ, cum Spiritussanctus ostendat eis infirmitatem insanabilem habere? Vitium superbiæ caput est antiqui serpentis, cuius capitis contritioni maxime esset insistendum: vnde Gene. 3. dictum est serpenti de muliere quæ tenet figuram Ecclesiæ. Ipsa conteret caput tuum. Serpens modica percussione capitis occiditur: si capiti parcatur, frustra cætera membra ipsius percutiūtur, amputata enim cauda nihilominus viuit. Sic frustra alia vitia à se amputare nititur, qui superbiam non relinquit. Hieron. Lubricus est antiquus serpens, & nisi capite teneatur, totus statim illabitur. Eccles. 21. Quasi à facie colubri fuge peccata. Sicut in colubro caput specialiter fugimus, sic superbia fugienda est quæ caput est vitiorum. Eccles. 25. Non est caput nequius super caput colubri: contrito hoc capite facile cætera vitia destruuntur. Crys. Tolle vitium hoc, vt non velint homines hominibus parere, & sine labore omnia alia vitia resecantur. Vitium superbiæ primogenitus Pharaonis infernalis, in cuius morte filij Israel liberantur. Golias in capite percussus à Danide cecidit in faciem suam, & sic Dauid præualuit aduersus eum: sic qui superbiam, quę caput diaboli est, in se viriliter percusserit, aduersus diabolum præualebit alijs vitijs in fugam conuersis. Superbia in campo remanet non cessans ab impugnatione hominis, dum homo viuit, & iuxta illud. Cum bene pugnaris, cum cuncta subacta putaris. Quæ post infestat, vincenda superbia restat. Superbia altitudo est quasi quædam turris alia vitia defendens, & ea expugnari non permittēs, vt patet in vsurarijs, & raptoribus, qui ab vsuris & rapinis cessare nolunt, quia videtur eis quòd si ab eis cessarent, inter vicinos suos honorifice viuere non possent. Si vult princeps à malis abstinere, necesse habet excessum refrenare, qui superbiam sequi solet & in se, & in vxore, & filijs, & filiabus, in familia, & in ministris, in ornatu corporis, in equis, in multitudine familiæ, in conuiuijs, aut in vasis aureis & argenteis, & ædificijs, & multis alijs. Laus Domini est vbi munda est possessio, & innocens familiæ disciplina. Multum cauendum est principi ne subditorum negligendo correptionem habeat crudelem miserationem. Augu. in epistolis. Modestus est medicus furenti frænetico, & pater indisciplinato filio, ille ligando, ille cedendo, sed ambo diligendo. Si autem illos negligant, & perire permittant, ista potius falsa mansuetudo crudelis est. Bern. super Psalmum illum. 90. Qui habitat. Quantum ergo compatiar, & si quid solatij possem impendere, quàm libenter id facerem, nouit ille quem nil latet: veruntamen si de pœnarum diminutione solatium præbere voluero, crudelis & immisericors ero. Quātum. n. subtraham de pœna, tantum de corona furabor: tantum defraudabo fructus, quantū de semente subtraxero. Modica subtractio seminis nō modicum est messis detrimentū.

A B C D E

Explicit liber sextus.

INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI SEPTIMI.

INCIPIT LIBER SEPTIMVS.

PROOEMIVM.

VLTIMO in hoc opere eruditionis principum ostendendum est, quomodo principes se habere debeant ad eos qui sunt contra ipsos, scilicet ad hostes. Et primo agemus de militum officio, quibus principes in hoc negotio plurimum indigent. Dei ordinatione milites circundant Ecclesiam protegentes eam. Zach. 9. Circundabo domum meam ex his qui militant mihi. Deo militant qui Dei gloriam non propriam quærunt.

CAP. I.

Quòd officium militiæ sit laboriosum, honorabile & periculosum.

NOtandum quòd magni principes habent in seruitio diuersa genera hominum. Aliqui enim seruiunt eis in his quæ pertinent ad victum: aliqui quæ pertinent ad vestitum: aliqui in custodia equorum: aliqui verò seruiūt in officio militari, quod officium est graue, & laboriosum, honorabile, seu gloriosum, & periculosum. Quia graue est & laboriosum, oportet quod milites sint fortes non solum corpore sed & animo. Fortitudo animi nobilior est quàm corporis, hæc hominem inuincibilem reddit. Tob. 5. Fortis animo esto ait angelus Tobiæ. Sene. Facilius est gentem vnam quàm virum vnum vincere. Mat. vlti. dicit Christus discipulis. Confidite, ego vici mundum, Mundus vincitur, cum nec bona eius amantur, nec mala timentur. Officium istud ostendit Apostolus laboriosum esse. 2. Tim. 2. dicens. Labora sicut bonus miles Christi. Honorabile est officiū: milites enim nobiles reputantur, & nobiliter viuunt opera vilia declinando, inter quæ vilissimum est peccatum, qđ specialiter à militibus est cauendum, si vere nobiles esse volunt. Tullius. Is liber æstimandus est, qui nulli turpitudini seruit. Nobilitas carnis, si sola sit, res est contemptibilis. Sap. Non est quo aliquis sibi de nobilitate generis blandiatur, si ex meliore parte famulus sit. Multo indignius est mente seruire quàm corpore. De vera nobilitate naturali dicit Seneca. Quis est generosus à natura bene ad virtutem compositus. Nobilitas gratuita est cū aliquis Dei gratiam habet, quia Dei filius est. Sap. De illa nobilitate glorieris, quæ filios Dei & cohæredes facit. Ad honorem officij militaris pertinet quòd milites principi familiares sunt, & in equis vadunt. Item, q́ sæcularibus negotijs se non implicāt reputantes hoc non decere nobilitatem sui officij. Periculosum est hoc officium, ideo cum aliquis fit miles, gladius ei traditur, & in collo percutitur. Alij officiales principum non habent aduersarios, sed nec oportet eos armari cum faciunt officium suum: milites vero oportet armari ita q́ soli eorum oculi appareant vbi etiam aliquando vulnerantur: nec sufficiunt eis arma corporalia, immo etiam necessaria est eis sapiētiæ armatura, quæ nobilior est, iuxta illud Eccl. 9. Melior est sapientia quàm arma bellica. Vere nobilior est quę partem nobiliorem militis protegit, s. animam.

CAP. II.

Quòd patientia valde sit necessaria principi & militibus.

PRinceps Ecclesiæ Christus potins triumphauit de hoste patiendo, quàm percutiendo. Exemplo ergo eius milites christiani patientiam multum debēt amplecti tanquàm multnm eis necessariam, iuxta illud Hebr. 10. Patientia vobis necessaria est, vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Portant serui Dei ad iudicem meritum, & reportant præmium. Cum mundus sit plenus malis, mala illa multos faciuns deuiare à via bona patientiam G non habentes, sine ipla inter tot mala nullus sapienter se regit. Prou. 14. Qui patiens est, multa gubernatur sapientia: qni autem impatiens est, exaltat stultitiam suam. Qui impatiens est, ad ducatum cæci ambulat, & ad consilium insani operatur. Ira enim cui obedit excæcat eum, quæ etiam breuis furor est. Homo qui non habet patientiam, est velut homo inermis inter inimicos suos, vnde in magno periculo est: vix pertransit dies quo iratus non sit, & aliquando tanta est ira quòd in se manus inijcit, dum per odium malitiæ consentit, juxta illud Sapien. 17. Homo per malitiam occidit animam suam. Aliquādo fratrem suum vel verbis, vel verberibus aggreditur, immo quod plus est, ipsum Deum aggreditur blasphemando: ipse igne iræ domum suam & bona sua incendit, vnde verissimum est illud Prouerb. 19. Qui impatiens est, sustinebit damnum. Eccle. 2. Væ his qui perdiderunt sustinentiam. Ad hoc quòd ali- H quis tribulationes patienter sustineat, quatuor multum possunt valere. Primum est, si tribulationes quas Dominus eius sustinuit, attendat: August. Magna consolatio membris ex capite. Bern. Videntes angustias Domini nostri, léuius vestras portabitis. Ioan. 15. Memētote sermonis mei, quem dixi vobis. Non est seruus maior Domino suo. Dominus proposito sibi gaudio sustinuit crucem; Hebr. 12. Melius est esse cum filio Dei in fornace Babylonis, quàm cum Pharaone in delitijs. Heb. 11. Fide Moyses grandis factus, negauit se esse filium Pharaonis magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimans thesauro Aegyptiorum improperium Christi: aspiciebat enim in remunerationem. Secundum est quod attendant ad eos tribulatio- I nes dari amicissimis eius & filijs. Potius debemus velle q̃ Deus faciat nobis vt amicis & filijs, quàm vt inimicis & adulteris. Item, quòd facias nobis sicus ægris, de quorum salute speramus, quàm sicut ægris desperatis, quibus omnia concedantur. Tertium est vt attendatur vtilitas quæ in præsenti ex tribulatione prouenit, sicut consolatus est Dominus beatum Paulum petentem stimulum carnis à se remoueri. Sufficit, inquit, tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur, quo audito Paulus consolatus, respondit. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Quartum est, vt attendatur vtilitas tribulationum futurarum, quæ duplex est, scilicet absolutio à debito pœnæ futuræ, & remuneratio gloriæ. k Sancti pœnam temporalem lucrum putant, quia pro illa magnitudinem pœnæ futuræ se euasuros æstimant. In hac verò absolutione talis esset misericordia, qualis esset si aliquis debens marcas absolueretur pro fabis quibus computatum est. Plus enim est pœna futura comparatione præsentis, quàm marca respectu fabæ. De magnitudine verò gloriæ habetur Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Spiritualibus armis specialiter oportet Christi militem esse armatum tanquàm illum qui custodiæ cordis plus intendit quàm corporis, secundum illud Prouerb. 4. Omni custodia serua cor tuum. Tripliciter armatus esse debet, scilicet Dei verbo. Prouerbior. 30. Omnis sermo Dei clypeus ignitus est sperantibus in se. Clypeus, quia à malo protegit: ignitus verò, quia ad amorem Dei & bono- F rum operum accendit. Exemplis bonis, & specialiter exemplo Christi 1. Pet. 4. Christo in carne passo, & vos eadem cogitatione armamini. Tren. 3. Dabit eis scutum cordis laborem tuum. Labor Christi consideratus quali quoddam scutum est Christi militibus. Item, operatione bona quæ multum valet ad custodiam. August. Non facile capitur à tentatore qui bono vacas exercitio.

CAP. III.

Quomodo princeps, vel miles se debeat habere armando, ad pugnam exeundo, & ciuitatem obsidendo.

SIcut Infirmi qui credunt se proximos morti, paratissimi volunt esse ad moriendum: sic milites pugnaturi parati debent esse mori, cum sint morti propinqui. Multum debent cauere offensam Dei tanquàm illi qui multum indigent gratia diuini adiutorij. Deutero. 24. Quando egressus fueris aduersus hostes tnos in pugnam, custodies te ab omni re mala. Cum pugnaturus in duello deuotus sis Deo & sanctis eius, quantum deuotus debet esse qui cum multitudine est pugnaturus? Miles cum armatur ad pugnam, cogitare debet à quo habet fortitudinem, vt pugnando ipsius gloriam quęrat. Augustin. in epistola. Primum hoc cogita quando armaris ad pugnam, quia virtus tua etiam ipsa corporalis donum Dei est: si enim sic cogitabis, de dono Dei non facies contra Deum. Spem & fiduciam debet H habere miles in Deo non pusillanimiter acturus, sed fortiter vinere, vel mori paratus exemplo illorum militum strenuissimorum, de quibus legitur primi. Mach. 4. Videns Lisias suorum fugam, & Iudæorum audaciam, & quòd parati essent aut viuere, aut mori fortiter, abijt Antiochiam. Iuxta verbum Senecæ. Pernitiosior est hostis fugientibus. Multum iratus fuit Iosue irridens populum Domini fugientem. Domine Deus, inquit, quid dicam videns Hierusalem hostibus suis terga vertentem. Aristoteles in libro de natura animalium ostendit duo membra valde nobilia esse in corpore humano, scilicet cerebrum, & manum. De cerebro dicit quòd est membrum diuinum, cuius operatio est intellectus & sensus. De manu verò dicit quòd est organum organorum. Conuenit, inquit, potentiæ potentiarum organum organorum manus. In corpore Ecclesiæ I quasi cerebrum est clerus, quasi manus est militum cœtus. Clerus intellectu & sensu præcellit: cœtus verò militum clerum protegit, & si totam Ecclesiam debeat defendere, maxime tamen clerum: ab eo habet directionem, & debet ei protectionem. Hanc Dei ordinationem qua Deus vult inter clerum & milites magnam esse dilectionem, multum innititur inimicus humani generis impedire, sciens concordiam & amorem eorum valde vtilem esse Dei Ecclesiæ, discordiam verò valde noxiam. Debet princeps & cœtus militum bellando pacem intendere, iuxta illud Augustin. in epistola. Esto in bellando pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincendo perducas. Beati k enim pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Idem. Pugnantem hostem necessitas perimat non voluntas: sicut bellanti & resistenti violentia redditur, iam victo vel capto misericordia debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur. Idem 19. lib. de ciuitate Dei. Constat pacem belli esse optabilem finem. Deuterono. vigesimo cap. Si quando accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem. In eodem. Quando obsideris ciuitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis vt expugnes eam, non succides arbores de quibus vesci potes, nec per circuitum securibus debes vastare regionem, quoniam lignum est, & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. Si qua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, & in alios vsus apta, succides, & instrues machinas donec capias ciuitatem, quæ contra te dimicat.

CAP.

CAP. IIII.

Quòd vanagloria sit timenda principi, & militibus.

PRincipes & milites multum debent cauere & timere gloriam vanam. Greg. Stultum est inde transitoria quęrere, vnde possumus æterna habere. Peccatum vanægloriæ Deo est multum iniuriosum, amatoribus suis infructuosum, damnosum, & periculosum. A maior vanægloriæ, cui Deus bona sua quæ totaliter erant ipsius, tali conditione dedit, vt deus haberet gloriam, homo verò vtilitatem: Deo partem suam scilicet gloriam subripit, & ideo partẽ suam scilicet vtilitatem à Deo sibi concessam merito perdit. Ipse iudicium vilium personarum, scilicet adulatorum & histrionum Dei iudicio præponit, laudem eorum appetens, de laude Dei non curans, dominio eorum se submittens dum iudiciũ eorum timet, quod non timeret nisi aliquo modo eis subiectus esset. 1. Cor. 4. Qui me iudicat, Dominus est. Ipse seruus est adulatorum & histrionum redimẽs se erga eos vestes veteres eis dando. Beatus Martinus medietatem pallij sui dedit pauperi, vt in paupere indueret Christum. Principes & milites vanæ gloriæ amatores in seruis diaboli integro pallio & alijs vestibus induunt diabolum: adulatores & histriones eos nunc magnificant, & nunc adnihilant. Bern. Qui conscientias suas in alienis linguis posuerunt modo parui, modo magni, modo nulli sibi videntur, prout linguis hominum eos laudare, vel vituperare placuerit: ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos. Fatuum est de iudicio talium vel gloriari, vel offendi, cum ipsi quasi cæci sint quantum ad bonitatem nostram quæ primo cordis est, & cum à Deo iudicari debeamus. Ber. Vt quid alieno, vel mei ipsius testimonio sum cõtemptus, cuius nec vituperio reprobus, nec laude dignus inueniar? Si ad tribunal vestrum iudicandus astarem, merito de laude vestra gloriarer: nũc autem cum solius Christi iudicio sim præsentandus, quantæ insaniæ est mei, vel alterius iudicio gloriari? Idem, Fidelis non sui met cultos, non tutum arbitratur labijs hominum committere gloriam suam arcæ sine claue & sine sera. Multum damnosum est peccatum vanæ gloriæ amatoribus suis: bona temporalia eis aufert, quæ pro gloria humana prodige expendunt. Aufert etiam spiritualia bona, quæ etiam inutilia fiunt eis, quia corrupta intentione fiunt. Via conuenientior ad gloriæ acquisitionem eis esset contemptus gloriæ: quia secundum verbum Sapientis, hoc solum habet humana gloria gloriosum, quòd appetentes se fugit, & fugientes appetit. Periculosus est valde amor vanæ gloriæ in principibus & militibus: facit enim eos periculis exponere, & labores & dolores multos sustinere, vt quasi fratres diaboli sint, mortem pro humana gloria sustinendo. Vanagloria est flos qui à pueris, vel potius puerilibus huius mundi colligitur. Isa. 40. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius sicut flos agri. Cito arescit flos iste, iuxta illud Isa. 28. Erit flos decidens gloria exultationis. Fideliter se debent habere & principes, & milites, gloriam quam Dominus vult ei reddendo: vnde cum offertur eis, debet offerre ei regi gloriæ cuius est, dicentes. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Si apud eos Deus fuerit rex gloriæ, ipse erit eis Dominus virtutum dando virtutem & fortitudinem. Huius fidelitatis exemplum habemus in Ioab Principe militiæ Dauid, quoniam non sibi, sed Domino suo volebat gloriam: vnde secundi. Reg. duodecimo cap. scripsit Dauid in hunc modum. Dimicaui aduersus Rabat, & capienda est vrbs aquarum: nunc congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam, ne cum à me vastata fuerit vrbs, nomini meo ascribatur victoria. Bernard. Fidelis reuera famulus es, si de multa gloria Domini tui, & si non exeunte ex te, tamen transeunte per te, nil manibus tuis hærere contingat.

CAP. V.

Quòd ira principi valde sit periculosa.

CVm multum periculosa sit ira in principe, valde cauendum est ei ne secum habeat homines iracũdos, à quibus exuratur, & ne ab ipsa ira superetur, & ne ira in sinu cordis sui diu moretur: cum ira ignis sit, non est tutum esse propinquum & familiarem homini iracundo. Prou. 22. Noli esse amicus homini iracundo. Ibidem. 15. Vir iracundus prouocat rixas: qui autem patiens est, mitigat suscitatas. Ibidem 26. Sicut carbones ad prunam, & ligna ad ignẽ, sic homo iracundus incendit litem. Caueat princeps ne pro consiliarijs habeat homines præcipites & iracundos, secundum illud Sapientis. Duo sunt maxime contraria consilio, scilicet festinantia, & ira. Quòd ira principis sit refrænanda ostendit Seneca, exemplum ponens de rege apum. Iracundissimæ, inquit, ac pro captu corporis pugnacissimæ sunt apes, aculeum in vulnere relinquunt, rex ipse sine aculeo est: noluit ipsum natura nec sæuum esse, nec vltionem in agone constitutum petere, telumque detraxit, & iram eius inermen reliquit, exemplum hoc omnibus regibus ingerens. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores. Tanto moderatior animus esse debet, quanto vehemẽtius nocet. Intolerabilis est princeps, si sit iracundus. Prouerb. 18. Spiritum ad irascendum facilem quis poterit sustinere? Multum cauendum est principi ne ab ira superetur. Iob. 36. Non te superet ira, vt aliquem opprimas. Debet princeps iram hostem valde nociuum reputare, & amplius timere superari ab ira, quàm superari ab homine. Zelus iustitiæ, qui est quasi ignis, ardere debet in oleo misericordiæ. Ignis absque oleo lampadem destruit, sic zelus iustitiæ, si desit oleum misericordiæ, nocet homini. Saluator destructionem Hierusalem, quam ex iustitia facturus erat, prius fleuit, Luc. 19. Super illud Matth. 5. Beati qui esuriũt, & sitiunt iustitiam, sic habetur. Iustitiæ lumen est misericordia: iustitia sine misericordia cæcus furor est. Princeps qui locum Dei tenet, Deum indicando imitari debet, qui sine perturbatione iræ iudicat, secundum illud Sap. 12. Tu dominator virtutum cum tranquillitate iudicas. Diogenes cum seruus suus eum offendisset, ait illi. Nisi iratus essem, iam te verberibus enecassem. Sine mora ira à sinu cordis est auferenda. Eccles. 7. Ira in sinu stulti requiescit. Iob. 5. Virum stultum interficit iracundia. Cum ira ignis sit internalis, vere stultus est qui à sinu cordis sui eam sine dilatione non excutit. Ipsa ad modum trabis cordis oculum à cognitione veritatis impedit, iuxta illud Sapientis. Impedit ira animum, ne possit cernere verum. Cum festucam de oculo corporis quàm citius possumus auferamus, mirum est quomodo de oculo cordis trabem auferre non festinamus. Ephes. 4. Sol non occidat super iracundiam vestram. Item, mirum est quomodo trabem habens in oculo iræ, vel odij, alios præsumit iudicare & corrigere. Mat. 7. Hypocrita, eijce primo trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui.

CAP. VI.

Quòd gratiam multum sit cauenda et timenda principi.

PRinceps gratiam multum debet timere & cauere. Attendere debet Deum, qui sapientissimus est, esse patientissimum, & vindicaturum iniurias suas in fine mundi. Bene debet sufficere vni vermiculo quòd ita cito vindicetur de inimicis suis, sicut Deus. Aug. Summę religionis est imitari quem colis. Sic se habet homo ad sapientiam, sicut ad patientiam. Prouer. 14. Qui patiens est, multa gubernatur sapientia. Ibidem 19. Doctrina viri per patientiam noscitur. Gregor. Tanto quis minus doctus ostenditur, quanto minus patiens conuincitur. Magis patiens, Deo magis assimulatur sapientissimo & patientissimo. Prouer. 14. Vir patiens operatur iustitiam. Non debet principem mouere ad

F vindicandum se, quòd ignominiam sibi reputat, si se non vindicet: hoc enim honor est, non ignominia in multis casibus, vt quando ille qui iniuriatur, insanus est, vel est vilis persona, vt leprosus, vel loripes: tunc enim homines magni cordis dedignantur vindicare se de illis nolentes maculare ibi manus suas. Sen. Quibusdam libenter parcas, à quibus te vindicare fastidias: ab his non aliter quàm ab animalibus paruis & inquinantibus reducenda est manus. Quando aliquis ergo non potest vindicare se absque speciali inquinatione manuum, & quando ille qui infert iniuriam in hoc insanus est, non est ignominia, sed honor si aliquis nolit se vindicare. Senec. Magni animi est iniurias in summa patientia pati. Prouerb. 20. Honor est homini qui separat se à contentionibus. Omnes autem stulti miscentur G contumelijs, nec possunt ab illis separari: mistio enim est inseparabilis vnio. Sicut honor est separare se à contentionibus, sic ignominia est in contentione os suum alicuius conuitio maculare. Senec. Si magnanimus fueris, nunquàm dices tibi contumeliam fieri. De inimico dices, Non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit: & cum in potestate tua videris eum, vindictam putabis, vindicare potuisse. Scito honestum, & melius genus vindicãdi esse ignoscere. Multum debet principem à guerra retardare guerra periculosa, quam habet cum inuisibili hoste, de qua dictum est ad serpentem Gene. 3. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius. Et Iob. 7. Militia est vita hominis super terram. Solent principes cum guerra habere debent cum potente, alias guerras si quas habent, pacificare, vt sic in guerra illa periculosa possint triũphare. H Periculosa est guerra, quam habemus cum hoste inuisibili propter eius potentiam, astutiam, & malitiam, & pugnæ continuitatem. Ipse enim assidua tentatione nos pulsat, vt saltem tædio nos vincat. Astutiam magnam habet & propter subtilitatem naturæ, & diuturnitatem experientiæ. Malitia eius sanguinem nostrum incessanter sitit, ideo sanguisuga vocatur. Prouer. 30. In hoc bello magnum est damnum si quis vincatur: regnum enim æternum amittit, & supplicio æterno condemnatur. Si verò vincat, multum lucratur: regno æterno remuneratur. Et (ut breuiter dicatur) sicut diabolus peior est homine, sic guerra quæ habetur cum dæmonibus, periculosior est illa quæ habetur cum hominibus: ideo princeps multum debet laborare ad eius pacificationem, quia principes habent guerras diuersas, ideo de facili vincuntur: non enim sufficiunt I diuersis hostibus resistere. Vnde dicitur de diabolo Abac. 1. Ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt.

CAP. VII.

Quòd peccatum multum debet odiri.

NOn debet homo odire hominem, maxime christianus christianum suum fratrem: sed peccatum odire debet, quod & Deus odit, & omnium malorum quæ in præsenti ex illo patimur, nobis causa existit, ad cuius odiũ Dauid monet dicens Psal. 96. Qui diligitis Dominum, odite malum. Si aliquis interfecisset alicui patrem suum, multum eum odiret, si sine Dei offensa hoc facere posset. Quãtum ergo debet odire peccatum, quod omnes amicos nostros mortuos occidit, & nos, & amicos qui nobis remanserunt, interficiet? Nullus enim moreretur, si non esset peccatum. Rom. 6. Stipendia peccati mors.

CAP. VIII.

De malis quæ ex guerris sequuntur.

MVltum debet mouere principem ad hoc quòd guerram timeat, & quantum potest, caueat, hoc quod scit quòd multa mala ex guerris sequuntur, & multa bona impediuntur: & paruus, vel nullus fructus frequenter inde habetur. Item, hoc quòd scit pacem tantum à Christo, & sapientibus diligi. Ex guerra sequuntur odia: propter guerram vnam innumerabiles sunt aliquando in peccato odij, & sic sunt homicidæ, iuxta illud 1. Io. 3. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est: & frequenter qui in bello moriuntur, morte æterna moriuntur, quod est irremediabile malum. Sequuntur inde incendia, rapinæ, & furta: filij agricolarum fures efficiuntur, filiæ prostituuntur, eleemosynæ, & alia bona impediuntur, & specialiter mala inferuntur pauperibus, qui non meruerunt. Isa. 60. Qui recessit à malis, prædæ patuit. Hor. Quicquid delirant reges plectuntur achiui. In Psal. 9. Dum superbit impius, incenditur pauper. Qui pauperi aufert modicum quod habet, multum eũ grauat. G In amissione vnius gallinæ plus grauatur, quàm vnus multum diues grauaretur i mille marchis, sicut patet ex iudicio Domini Luc. 19. de paupercula vidua mittente duo æra minuta in gazophilacium, quam iudicauit plus posuisse quàm omnes alios. Quantum damnificasset eam qui ea ipsi abstulisset? Vix est qn male accidat his qui guerras faciunt, aut enim malum infertur eis, & sic male eis accidit: aut ipsi inferunt malum alijs, & tunc deterius accidit eis. Melius est enim humiliari cum mitibus, quàm diuidere spolia cum superbis, Prouerb. 16. Ad talem statum deueniunt qui guerris intersunt, quòd difficile est eis consulere, & in viã salutis eos ponere. Cum enim vnus natus sit iuuare alium, & fortiores sint ex eo quòd sunt simul, vnusquisque videtur occasio malorum quæ fiunt ibi, secundum quod legitur Iob. 41. de corpore diaboli. Corpus enim quasi scuta fusilia, & compactum squamis se se prementibus. H Paruus, vel nullus fructus videtur ex guerra sequi. Cum aliquis guerrã facit vt sua recuperet, plus valet quod in guerra expendit, quàm quod ibi acquirit. Quando verò guerram facit vt attinentem sibi occisum vindicet, hoc non est vtile occiso: vtilius esset ei quòd occisor pro eo, vel vltra mare iret, vel mitteret, vel suffragia aliqua ei procuraret. Inhumanum valde est christianum cum christiano guerrã facere. Sen. Ferina est rabies ista, sanguine & vulneribus lætari, hoc est abiecto homine in syluestre animal transire. Naturales inimicitiæ videntur esse inter hominem & serpentem, sed serpens alij serpenti non nocet. Sen. Immitissimus est homo homini: leo leoni non nocet, lupus lupum non lædit. Canes videntur esse homines cum alijs hominibus bellum facere desiderantes.

CAP. IX.

De amore Christi & sapientum ad pacem.

CHRISTVS pacem multum dilexit, quem amorem ostendit in mundum veniendo, nascendo, prædicando, prædicatores mittendo, in die cœnæ pacem discipulis relinquendo, in passione pacem nostram carissime emendo, & post resurrectionem discipulos ad pacem monendo. Noluit nasci in mundo isto donec per totum mundum pax fuit. Ipso nato multitudo angelorum pacem hominibus commendauit dicens. In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Luc. 2. prædicans verò ait. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Matth. 5. Econtrario maledicti sunt, qui guerram facere cupiunt, quoniam filij diaboli vocabuntur. Mittens verò prædicatores voluit vt ad pacem monerent. Matth. 10. Intrantes domum salutate eam dicentes: Pax huic domui. In die cœnæ relicturus eos, pacem tanquàm hæreditatem eis reliquit. Ioan. 14. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Apparens discipulis post resurrectionem, ad pacem eos monuit, Io. 20. Pacem nostram carissime emit: mori enim voluit vt reconciliaret nos Deo. Adhuc & pacem peccatoris care paratus est emere. Quicunque enim peccauerit, si pæniteat, Deus paratus est remittere omnem offensam, & emere pacem eius regno æterno. Honorabilis est pax ista peccatori: si haberet Deum in carcere suo, non deberet honorabiliorem

pacem

pacem requirere ab eo. Homines sapientes multum guerram fugiunt. Salomon qui sapientissimus fuit, in pace summa regnum suum tenuit quasi quadraginta annis. Licet tantum bonum sit pax quòd suo contrario quæratur, tamen cum pax & guerra sint contraria, & maxime a se distent, longa via est per guerram ad pacem peruenire, ideo alia via incedendum est. Citius perueniet homo ad pacem patiendo, quàm bellum faciendo: & citius acquirit largiendo quàm auferendo. Item, mouere debet principem ad hoc vt guerram timeat, & caueat, varius euentus belli. Aliquando enim ei qui fortiorem se credit, deterius in bello accidit. 2. Reg. 11. Varius est euentus belli, & nunc hunc, nunc illum consumit gladius. Qui fortis est, inuenit æque fortem, iuxta illud Hieronÿ. 46. Fortis impegit in fortem, & ambo pariter corruerunt. Si quis malus est, vix erit quin inueniat æque malum, iuxta illud Prouer. 7. Semper iurgia quærit malus, angelus autem crudelis mittetur contra eum vel post hanc vitam vt eum deferat in infernum, vel in præsenti mittetur ei aliquis homo malus ad refrenandum malitiam eius.

CAP. X.

Quòd peccatum incendiariorum exosum debet esse principi.

SPecialiter debet esse exosum principi peccatum incendiariorum. Incendiarius verò dicitur, qui propria authoritate incendit ciuitatem, vel vilam, vel domum aliquam, vel segetem, vel rem similem malo studio, vt pro vindicta. Si autem hoc faceret authoritate illius qui habet potestatem indicendi iustum bellum non iudicaretur incendiarius ex quo guerra esset iusta. Hoc peccatum multum est Deo exosum tanquam bono hospitalitatis contrarium, quæ multum placet Deo, secundum illud Hebr. vlt. Hospitalitatem nolite obliuisci: per hâc enim quidam placuerunt angelis hospitio receptis. Origines. Domos hospitales ingressi sunt angeli: domum verò hospitibus clausam ignis & sulphur succendit. Domus quas angeli ingressi sunt, fuerunt domus Abrahæ, & domus Lot: domus verò succensæ fuerunt domus Sodomorum & Gomorræorum. Hospitalitas tantum placet Deo, quòd Deus in propria persona legitur ad hospitales homines declinasse. Refert Gregor. in quadam homelia, quòd quidam paterfamilias multum fuit hospitalis, & quadam die cum peregrinos susciperet, & aquam daret manibus ex humilitate, vnus fuit inter eos, in cuius manibus aquam debuit fundere, & cum reuersus vrceum accepisset, non inuenit eum in cuius manibus aquam debuit fundere, cûque hoc factum apud se miraretur, eadem nocte Dominus ei per visionem dixit. Cæteris diebus me in membris meis, hesterno autem die me in memetipso recepisti. Peccatum hoc est diabolicum, peccatum in Spiritumsanctum, actori suo, & ei cuius bona incenduntur, valde damnosum, salutis multum impeditiuum: in præsenti punitur grauiter, sed in futuro grauius est puniendum. Diabolicum est hoc peccatum: diabolus igne impugnat homines in inferno, incendiarius verò in hoc mundo: vnde cum sit similis diabolo in hoc facto, merito erit ei similis in tormento. Peccatum in Spiritumsanctum est, cum sit peccatum malitiæ puræ sine aliqua vtilitate: valde damnosum est suo actori cum ad emendam rei incensæ teneatur, damnosum valde illi cuius bona incenduntur. Cum enim aliquis domum suam amisit, oportet eum ire mendicando per dumos aliorum, & vxorem & familiam, quod valde graue est homini non consueto talibus. Ecclesiastic. 19. Vita nequam hospitandi de domo in domum, & interdum accidit quòd nunquâ redit ad statum, in quo erat ante incendium, & filij eius fures efficiuntur, filiæ prostituuntur, & omnium istorum reus est qui domum eius incendit. Hoc peccatum multum impeditiuum est salutis & propter re-

A stitutionem rei incensæ, ad quam incendiarius tenetur: & propter maledictiones quæ fiunt ei. Quando enim pauper sustinet aliquem defectum occasione illius incendij, vel videt filios suos lugentes in alieno hospitio, maledicit ei, quæ maledictio incendiario ignis infernalis erit occasio. Ecclesiastic. 4. Maledicentis tibi in amaritudine animæ tuæ exaudietur deprecatio: exaudiet autem eum qui fecit illum. Ibidem. 34. Deprecationem læsi Dominus exaudiet, nec despiciet preces pupilli, nec viduam si effundat loquelam gemitus. Incendiarius secundum leges humanas in præsenti punitur vel capitis amputatione, vel ignis crematione. Hoc enim æquum est vt qui dolo ignem apposuit, igne crémetur: nec debet absolui nisi damno resarcito, & præstito iuramento, quòd ignem vlterius non apponat: & frequenter accidit quòd tales morte mala moriuntur. Le-
B gitur. 2. Reg. 14. de Absalon quòd fecit succendi messem Ioab, qui post suspensus, occisus est tribus lanceis missis in cor eius. Legitur & 13. Iudicum, quòd Samson succendit segetes Philisthinorū, qui postea captus est à Philisthæis, & excoulatus, & semetipsum interfecit. Hospitalitatis amator multum puniet in futuro eos, quibus non solum dicere poterit, Hospes eram, & non collegistis me, Matth. 25. sed poterit eis dicere, Domum ubi colligi debebam in membris meis, in qua nihil iuris habebatis, incendendo mihi hospitio abstulistis.

CAP. XI.

Quòd peccatum homicidij timendum & cauendum sit principi.

C SIcut peccatum incendij timendum est & cauendum principi, sic & peccatum homicidij quantum fieri potest salua vtilitate reipublicæ. Inexcusabilis est homo qui mortem hominis desiderat, cum natura etiam bruta animalia incitet ad hoc, quòd animalia quæ sunt eiusdem speciei cum ipsis diligant. Ecclesiast. 13. Omne animal diligit simile sibi: etiam lupus vnus alterum diligit. Præterea, peccatum hoc multum est contra illam partem iuris naturalis, vel scripti in corde hominis, quæ dictat quòd non est faciendū homini, quod odit aliquis fieri sibi. Tob. 4. Vnde cum mortem multum odio habat, cauere debet ne eam alteri inferat. Hoc peccatum est diabolicum, & diabolo multum assimilat, de quo habetur Ioan. 8. Ille ho-
D micida erat ab initio: ipse fuit primo homicida sui, præterea primorum parentum. Sicut primum homicidium fuit fratricidium, secundum quod Dominus dixit Cain, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra: sic & alia homicidia. Omnes enim eosdem parentes habuimus quos Cain & Abel: vnde August. Adam & Euam intendamus, & omnes fratres sumus. Hoc peccatum multum voluit Dominus puniri. Genel. 9. Quicunque fuderit sanguinem hominis, fudetur sanguis illius, & Matth. 26. Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit. Apocalip. 13. Qui in gladio occiderit, oportet eum in gladiu occidi.

CAP. XII.

E *De peccatis quæ dicuntur clamare ad Deum.*

TRia peccata dicuntur clamare ad Deum, sicut homicidium, scilicet oppressio innocentum. Exo. 1. Ascendit clamor filiorum Israel ad Deum. Peccatum contra naturam. Genel. 18. Clamor Sodomorum & Gumorræorum multiplicatus est. Et detentio mercedis mercenariorum. Iac. vlt. Ecce merces operariorum vestrorum, quæ fraudata est a vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit. Illa tria clamare dicuntur, sicut homicidium, quia homicidio assimilatur. In peccato contra naturam effunditur quod corporis humani potuit esse materia: in oppressione verò innocentum, & detentione

mercedis

mercedis aufertur pauperibus vita illorum: ideo a Deo quasi homicidium reputatur. Ecclesiastic. 34. Panis egentium vita pauperum, qui defraudat eum homo sanguinis est. Ibidem. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum. Item ibidem. Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Item, ad hoc quòd princeps peccatum homicidij refugiat, mouere debet eum hoc quòd fideles filij Dei sunt. 1. Ioan. 3. Filij Dei sumus. Item, homo ad imaginem Dei creatus est. Quicunque fuderit sanguinem hominis, fundetur sanguis illius. Subditur causa huius. Ad imaginem Dei factus est homo. Item, hoc quòd Deus ita care emit hominem: noluit destrui leuiter, quod ita charum habet. Si quis verò hæc vera esse credat de morte iustorum, & non iustorum: respondeo, quòd mors iniustorum quantum ad aliquid est periculosior. Mors enim peccatorum pessima, porta

F est, per quam est transitus ad mortem æternam: ideo refugienda est magis, nisi fiat imperio diuino, quod est quando fit à necessitate legis diuinę, aliter non placet Deo. Eze. 18. Numquid voluntatis meæ est mors impij? In eodem. Nolo mortem morientis, sed vt conuertatur & viuat. Mirum est, quomodo postquàm humana natura diuinæ associata fuit in vna persona, ausus fuerit quis occidere hominem nisi de imperio, cum cruci tanta reuerentia exhibeatur, eo quòd corpori Dominico ad modicum tempus fuerit associata.

Explicit liber eruditionis principum editus per fratrem Thom. de ordine fratrum Prædicatorum.

Deo gratias.

Ego Iacobus de Castello de Organiano Vrgellensis diœcesis scripsi hunc librum Tolosæ ad opus mei, currente anno ab incarnatione Domini. M CCCIII.

FINIS.

INCIPIT EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XLI. DE NATVRA ACCIDENTIS.

Voniam omnis cognitio humana a sensu incipit, senlus autem propria obiecta sunt accidentia, ideo & accidentia magnā partem conferunt ad cognoscendum quod quid est, vt dicitur.2.de anima: de accidente igitur, & eius origine aliqd breuiter dicemus, quo facilius intellectus in quidditem rei ducatur. Sciendum igitur est, quòd accideus dicitur dupliciter, naturaliter, scilicet & logice. Naturaliter, sicut accidens diuiditur contra substantiam, & hoc continet nouem genera accidentium. Logice verò dicitur accidēs vnum de quinque vniuersalibus, de qoibus loquitur Prophyrius: ideo primo modo dictum sequitur oaturam rei. Accideos verò secundo modo dictum sequitur operationem intellectus, qui facit vniuersalitatem in rebus, vt dicit Commentator 3. de anima. Cum autem natura rei precedat actum intellectus, ideo primo est de accidēte primo modo dicto agendum. Sciendum est igitur ꝙ ens non dr̄ de accidente boc nisi mediante substantia, de qua per prius dicitur. Hæc enim est natura omnis analogi, ꝙ illud de quo primo dicitur, erit in rauone omnium quæ sunt post, sicut sanum quod prius dicitur de animali quàm de vrioa, vel medicina: & ideo sanitas animalis cadit in diffinitione vtriusque sanitatis. Vrina enim dicitur sana inquantum est signum sanitatis in animali, & similiter medicina, quia est causa sanitatis animalis. Per quem modū cum ens dicatur per prius de substantia quàm de accidente, ideo ratio entis in substaotia necessario cadit in diffinitione entia in accidēte. Dicitur enim quantitas ens, quia est mensura per se entis, idest substantię: & qualitas, qa est dispositio per se entis, dicitur ens, & sic vniuersaliter de alijs. Et quia esse est actus entis, hoc autē verbum, inesse, est designans inhærentiam accidentis, ideo inesse rei perfectæ est esse accidētis, quod extraneum a rei natura esse necesse est. Non enim significatur per hoc inesse, quòd accidentis esse sit in ipso esse substantiæ, cum esse sit formalissimum omni rei. Et ideo esse, solū per se existentibus conuenit, sed natura accidētis est inesse, siue inhærere ipsi rei. Et hoc quidē manifestum est, quia quædā accidētia sunt, quibus tm̄ hoc conuenit. s. inesse rei secuodum suum esse quod in hoc solum consistit, verum tū eorū subiectū propriū nō est esse substātiale ipsius rei, sed accidens aliquod, sicut quantitas est subiectum qualitatis. Constat igitur ꝙ esse qualitatis est inesse quātitati, hoc etiam reperitur sine subiecto substātiæ, vt in sacramento altaris. Quantitas aūt in rebus naturæ est primum & proximū accidens substātię naturalis, cū tū sit extraneū ab ipsa natura rei, cū non sit de cōstitutione ipsius substantiæ, sicut sunt sua naturalia principia, licet non sit mensura extranea, sicut sunt locus & tempus, sed intranea, & tātum vna eiusdem rei, quod non est verum de loco, cum vna res multa loca mutet, nec erit vt io subiecto in ipso esse rei quod est maxime intimum rei, sed in ipsa re cuius esse est actus. Hoc.n. esse est substantiale, nō accidentale, cuiusmodi est esse quo designatur ens esse secundo modo, & nō primo, vt dr̄.5.met. Et ideo hoc esse formalius se babet ad rem constituendam in genere entis, quàm ipsa forma rei, quæ hoc ipsum esse dat, vel materia cui datur, ex quibus compositum resultat, cuius est hoc esse vt entis. Intimus ergo ad rem ipsam quæ est ens inter oīa est ipsū esse eius, & post ipsum ipsa forma rei qua res habet ipsum esse. Et vltimo ipsa materia quæ licet sit fundamentum in re inter omnia, ab ipso tamen esse rei magis distat, cui propinquissimum est ipsa res, vt cuius est, cum per rem insit & formæ, & materiæ, nisi in homine, vbi esse formæ communicatur toti, & illud esse est formæ vt a qua est, quia ipsa est principium ipsius esse, & vltimo est ipsius materiæ vt eius in quo recipitur. Materia igitur rei cuius est esse, plus à re distat quàm ipsa forma a qua est esse, & ideo materia non est ens de sua natura, sed per ipsum compositum, vel per ipsam formam. Cum igitur esse accidentis, & omne accidens à principijs rei extraneum sit & alterius naturæ, primum inter omnia accidentia, scilicet quantitas materiam quæ à re maxime distat sequetur, & reliqua ipsa mediate, licet quædam a- A liorum naturam formę magis sequi videantur, sicut sunt qualitates, inquantum sunt media ad aliquas actiones. Omnis enim actio rei formam sequitur, cum idem sit principiū essendi & operandi, vel agendi. Quomodo igitur quantitas sequatur materiam, considerandum est à parte formarum, quæ natæ sunt materiam informare, cum materia non sit scibilis nisi per analogiam ad formas, vt dicitur.1.physic. Ad huius igitur euidentiam sciendum est, quòd in vna & eadem materia oatæ sunt inesse quædam formæ generales, & quędam speciales, quarum natura est in materia facere quicquid formæ generales natæ sunt facere, & adhuc amplius, vt dicit Boet. Forma autem nihil est nata facere, nisi id quod ad actū pertinet, & ideo si quid fuerit sequens esse materiæ in ordine ad aliquam formam distioctam in essentia sua ab alia forma, si hoc non perti- B oeat ad esse actu ipsius materiæ per ipsam formam, non fit id, oisi per aliam formam certam. Vt puta, in materia est poteotia ad formam aliquam generalem, sicut ad formam corporeitatis, quæ dat esse corpus, cum introducta fuerit materia ad illā transmutata, hoc idē facit forma perfectior, & adhuc amplius, hoc.n. ad actum pertinet. Quòd autem ad materiam refertur, noo fiet ab utraque forma indifferenter: hoc.n. esse actualitatis non est, nec ad esse pertinens, sed ad ipsam suam essentiam. In materia namque est potentia ad formam corporis, ut dictum est, & hoc facit in illa cum ei infuerit: hoc etiam facit forma profectior, vt dictum est. Sed forma profectior licet faciat idē quod facit forma generalis, noo tū eandem perficit potentiā, quā perficeret forma generalior si inesset: & hoc manifestum est. Nam materia sub forma perfecta existens, est impotētia ad C talem formam, quod nō contingeret, si eius potentia ad illam formam esset perfecta per aliam formā. Id igitur quod potest fieri in materia per diuersas formas, indifferenter se hēt ad plures, & ad vnam perfectam: hoc.n. spectat ad ipsum constitutū ex materia & forma, cuius est esse actu, in quo cum nō possint esse plura esse substātialia sub una forma, quàm sub aliqua alia forma, per vnam formā sequunt omnia quæ in diuersis per diuersas formas cōtingunt. Proportiones verò quæ peruuēt ad istā materiam, ordinant eā ad diuersas essentias formarū determinate, ita ꝙ potentia sua quæ est ad vnā formā, non perficitur per aliam, licet alia fuerit abūdans in virtute & perfectione ad faciendum quicquid aliæ formæ facere consueuerunt, & amplius. Si qua igitur accidentia sunt consequentia materiam in ordine ad formam generalem, necessario consequuntur eam, D vel secundum esse actu quod ab illa recipit, vel secundum perfectionem potentiæ suæ per illam formam solū, quæ nō potest per aliam formam perfici. Quando igitur talis forma sola perficit materiā, & facit esse actu in ea, tunc accidens quod materiā consequitur in ordine ad illam formam quæ perficit potētiam materiæ secundum certum respectum in essentia, scilicet essentiæ materiæ perfectę, non nudę, sed secundum actū illius compositi: & hæc est materia, in qua accidens babet esse. Est enim aliquod subiectum accidentis, secundum quod est actu, ex quo facile est scire, quid sit accidens sequi materiam in ordine ad formam generalem, vel in ordine ad formā specialem. Hoc.n. non respicit esse actu accidentis, cū boc indifferenter fit in materia ab vna forma, & a multis, sed respicit essentiam eius respectu potentiæ materiæ, quæ non potest perfici indifferenter, sed E per certam formam essentiæ illius materię proportionatam. Si enim referendum esset ad esse actu accidentis, numquam distingueretur inter accidentia quæ sequuntur materiam in ordine ad vnam formam, vel ad aliam formam, cum esse actu, & quicquid ad ipsum pertinet, indifferenter fit a quacunque forma perfectiore, ut dictum est: vnde cum aliqua forma perfecta in materia recipiatur, quæ facit quicquid aliæ formæ facere solent de his quæ ad actum pertinent, omnia accidentia secundū esse quod habent, sequūtur esse actu illius compositi, quod habet ab illa forma perfecta: esse verò accidentis ipsius non sequitur esse actu, sed sequitur materiam in ordine ad formā, cuius solū est illam essentiam perficere secundum potentiam ad eam ordinatam, & tale accidens est quantitas, & ea quæ sunt

secundum diuersas proportiones in mistis, vt albedo & nigredo: & ideo talia accidentia, forma perfecta ablata & destructa, specie, manent in essentijs suis aliud & aliud esse actu habentia. Non enim re perfecta pereunte perit ordo materiæ ad formam generalem, sed potius per eam perficitur in esse actu, & ideo in viuo, & mortuo quantitas dimensiua manet, & similiter albedo & nigredo, & vestigia vulnerum quæ in quantitate in recepta sunt, nec est accidentium transitus propter hoc. Manet.n. origo & radix accidentis eadem materia in ordine ad formam generalem remanente, licet sit transitus in esse actu. Inde est quod diuersimode mutatur color in viuo & mortuo, quod nõ contingeret, nisi aliud & aliud esse actu haberet, quod est ratione diuersorum actuum existentium, quorum tamen alterũ in esse non est mutatũ, & illud sequebantur prædicta accidentia. Accidentia autem quæ sequuntur materiam in ordine ad formam specialem, cuiusmodi est figura, in qualibet enim specie est certa figura, & ideo inter omnia alia accidentia certa sola figura speciem rei cuiuslibet demonstrat. Alia est enim figura hominis, & alia equi, destructa specie rei, non possunt manere, nisi æquiuoce. Manet tamen eadem figura indiuidui hominis, sicut est quantitas in qua est. Est enim figura qualitas in quantitate. Omnia enim accidentia indiuidui sunt communia accidentia, sed speciei accidentia non: & ideo sequuntur materiam in ordine ad formam generalem, cum materia sit principium indiuiduationis sub dimensionibus certis, quæ sunt quædam accidentia communia. Si qua autem accidentia sunt, quæ sequuntur formam, sicut qualitas, & quædam quæ sunt principia actionum & passionum, non manent forma destructa nisi æquiuoce, cum non possint in easdem actiones amplius: alia autem accidentia sunt sequentia formam, quæ nec etiam similitudinem aliquam post se relinquunt, vt risibile, & alia huiusmodi.

CAP. II.

De accidente logica.

NVnc restat de accidente secũdo modo dicto agere. Sciendum est igitur quòd omnia accidentia vniuersalia quædam sunt sequentia res secundum esse quod habent in anima, quia intellectus est qui facit vniuersalitatem in rebus, vt dicit Commentator 2. de anima, & non solum operatur circa substantias, sed etiam circa accidentia ipsa in rerum natura, vtriusque enim intentionem tribuere potest. Et inde est quòd illa vniuersalia quæ fiunt per actionem animæ circa substantias, specialia nomina habent, vt genus, species, & differentia, & hæc nomina sunt designatiua ipsarum accidentalium intentionum. Sed hæc non sic circa substantias fieri dicuntur, quasi in accidentibus locum non habeant, cum & in eis sint genus, differentia, & species: sed quia non subest res in natura, cui ratio generis conueniat in accidentibus per modum apium generi & speciei, sic cum nihil sit in accidentibus per se subsistens: similiter intellectus facit accidens vt per se subsistens, cum eũ nominat noie abstracto, & sic sibi rationem generis & speciei tribuit. Cum autem circa accidentia operatur specialiter non eis tribuendo quod substantijs tribuit, sed alias intentiones quæ substantijs non conueniunt, nomina specialia non ponit, sed per nomina rerum rationem vniuersalis exprimit. Et ideo duo vniuersalia proprium, scilicet & accidens, quorum vtrumque verum accidens est in rerum natura, nomina propria propter intentionem vniuersalis non mutant, sicut homo est nomen rei naturæ humanæ, & nomen speciei, sed æquiuoce: ita proprium & accidẽs sunt nomina gentialia quorundam accidentium, & præter hoc sunt vniuersalium nomina: & hoc certum est æquiuoce contingere. Non enim si proprium est vniuersale, & risibile est proprium, risibile erit vniuersale. Variatur enim medium secundum æquiuocationem, sicut cum arguitur. Sortes est species, quia est homo, & de homine species prædicatur. Et hæc de natura accidentis sufficiant.

Explicit Opusculum quadragesimumprimum Diui Thomæ Aquinatis, de natura accidentis.

F
EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XLII.
DE NATVRA GENERIS.

CAP. I.

De ente.

QVoniam omnis creatura generis limitibus continetur, ne circa naturas rerum aliquis error insurgat, de genere & difficultatibus ipsum contingentibus aliquid, quo facilius scientiarum a se inuicem diuersarum ortus processusque discerni possit, dicere intendimus, initium sumentes ab illo, ad quod intellectum omnem incipere,
G & resoluere necesse est: hoc autem dicimus ens. Ens namque est obiectum intellectus primum, cum nihil sciri possit, nisi secundum quod est ens actu, vt dicitur in 9. metaph. Vnde nec oppositum eius intelligere potest intellectus, non ens, scilicet nisi fingendo ipsum ens aliquo modo, quod cum intellectus apprehendere nititur, efficitur ens rationis, de quo modo entis dicitur in 5 metaph. quòd ens vno modo dicitur, de quo possunt propositiones formari, etiam si essentiam non habeat. Ens igitur est cuius actus est esse, sicut viuentis viuere. Sic enim se habent hæc tria adinuicem, ens, esse, & essentia, sicut viuens, vita, & viuere. Vita enim est principium quo viuens viuit: & essentia est principium quo ens est, nisi quòd vita & viuere significant actum, vita in abstracto, viuere verò in concreto, sicut cursus & currere, vnde non est vita siue viuere, essentia tamen non semper constituit esse. In ente autem sic accepto duplex
H analogia reperitur. Dicitur enim ens de Deo & creatura, sed per prius de Deo, & per posterius de creatura: licet verius sit Deum esse super omne ens, quàm esse ens, sicut dicit Dionysius & Damascenus. Propter hanc tamen analogiam non sequitur ens esse prius vtroque, Deo scilicet & creatura, sicut prius est ens substantia & accidente, de quibus analogice dicitur. Ad cuius euidentiam est sciendum, quòd quando tota ratio analogi reperitur in altero de quibus prædicatur, sicut tota ratio entis absolute in Deo reperitur, tunc non erit prædicatum prius vtroque, cum prædicatum non excedat subiectum. Cum verò tota ratio prædicati in neutro subiectorum est, necesse erit prædicatum prius esse & communius vtroque subiecto, sicut tota ratio entis non saluatur in substantia quæ est genus primum, cum ens diuinum nõ includat. Ens autem genus esse non potest, ut docetur in 3. metaph. & in 3. Nulla enim differentia participat genus, quia genus sumitur a materia, differẽtia vero a forma. Sicut rationale a natura intellectiua, animal
I verò a sensitiua. Forma autem non includitur in materia actu, sed in potentia tantum. Similiter differentia non pertinet ad naturam generis, sed genus continet differentias potestate, & ideo differentia non participat genus, quia cum dico rationale, significo aliquid quod habet rationem, nec est de intellectu rationalis quòd sit animal. Illud autem quod participatur, est de intellectu participantis. Nulla autem differentia potest accipi, de cuius intellectu non sit ens. Vnde manifestum est, quòd ens non potest habere differentias sicut genus habet, & ideo ens genus non est, sed omnibus communiter prædicabile analogice: similiter dicendum est de alijs transcendentibus.

CAP. II.

De transcendentibus.

K SVnt autem sex transcendentia, videlicet ens, res, aliquid, vnum, verum, bonum, quæ re idem sunt, sed ratione distinguuntur. Sicut.n. in demonstrationibus resoluere oportet omnes propositiones vsque ad principia ipsa, ad quæ necesse est stare rationem: ita in apprehensione prædictorum oportet stare ad ens, quod in quolibet cognitio naturaliter cognoscitur, sicut & principium in omnibus propositionibus quæ sunt post principia continetur. Vnde oportet omnia alia aliquid addere supra ens, quod de intellectu entis non sit. Nihil.n. addere possunt, de cuius intellectu ens non sit. Dupliciter igitur contingit addere aliquid super aliquid. Aliquando namque illud, cui fit additio, nõ est de intellectu eius quod additur, sicut indiuiduũ

addit supra rationem speciei materiam indiuidualem, de cuius intellectu non est species ipsa, & talis additio est realis. De intellectu tamen constituti ex specie & illo addito, est species ipsa, sicut de intellectu Sortis est homo. Aliquando autem illud cui fit additio, est de intellectu eius quod additur, sicut ens est de intellectu omnium. Aliqua tamen addere dicuntur supra ens, quia aliquid important, quod de ratione entis non est: & talis additio non potest esse nisi rationis tantum, cum nullam rem imponerent, quæ non sit ens, licet aliquid dicant quod ens non dicit. Quòd autem additum sit de intellectu eius cui sit additio, non contingit. Homo enim ponit super animal, & id quod ponit, nō est de intellectu animalis. Animal verò nihil ponit super hominem, quia quicquid animal dicit, homo dicit, & amplius. Supra ens igitur quod additur, vt dicit Auicēna, dicit esse aliquam specialem rationem entis, sicut substantia dicit specialem modum existendi, qui est per se esse. Oppositum autem necessario oportebit addere alium modum entis, scilicet esse per aliud, vnde quod sic addit supra ens, non pōt esse in æquo cum ente. **B** Et isto modo prædicamenta addunt supra ens, quæ adinuicem diuiduntur ſm specialem modum quem vnum quodque supra ens addit. Si autem per additamentum ipsum nō dicatur aliquis specialis modus entis habens in se aliquam oppositionem, quòd se habet ex additione tali ad ens, in æquo erit cum ente. Hoc autem dupliciter contingit. Vno modo, quando additio fit super ens absolute: alio modo, quando fit additio ad ens comparatum ad aliquid, quod habet conueniētiam cum omni ente, cuiusmodi est anima. Quando autem aliquid addit super ens absolute, aut accipitur affirmatiue, aut negatiue. Si affirmatiue, aut dicit ipsam rem habentem esse quod est actus entis, aut dicit vnde hoc inest rei, & hoc est per prius res naturaliter. Non autem habet res aliunde quòd sit, nisi per indiuisionem. Diuisio enim facit rem nō esse, & ideo eorū quæ sunt, quędam sunt indiuisibilia actu & potentia, ut incorporalia: **C** quædam verò sunt indiuisibilia actu, & diuisibilia potētia, vt corporalia. Vniuersaliter tamen vnumquodque inquantum est, indiuisum est. Vnum autem significat indiuisionē quæ æquiparatur enti, & ideo vnum idem est quod ens secundum rem, licet rationem quandam addat super ens, per quā unumquodque habet, quòd sit ens. Omne enim quod est, ideo est, quia vnum numero est, secundum Boetium. Sed cum indiuisio dicat priuationem diuisionis, vnitas autem sit indiuisio, necessario vnitas dicet priuationem diuisionis. Et ideo manifestum est, ꝙ vnitas non importat priuationem multitudinis, quia cum priuatio sit posterior illo quod priuatur, si vnum priuaret multitudinem, sequeretur quòd esset posterius multitudine: & cum habitus sit de diffinitione priuationis, sequeretur quòd vnitas diffiniretur per multitudinem, quod est falsum, quia tunc foret circulus in diffinitione: nam multitudo diffinitur per unitatē. **D** Multitudo enim est aggregatio vnitatum Et ideo vnum quod conuertitur cum ente, non importat priuationem diuisionis entis quę est per quantitatem, quia illa diuisio pertinet ad unū genus particulare entis, & non posset cadere in diffinitione vnius, cum sit particularius quàm ipsum vnum quod diffinitur, sed dicit priuationem formalis diuisionis, quæ est opposita, cuius radix prima est affirmatio & negatio. Illa enim sic diuiduntur, quòd vnum non est aliud. In intellectu igitur primo cadit ens: secundo, diuisio: tertio, vnum quod diuisionem priuat, & consequenter multitudo, in cuius diffinitione cadit vnitas, sicut & in ratione vnius cadit diuisio, & tamen diuisa prędicto modo rationem multitudinis habere non possunt, nisi vnicuique diuisorum ratio vnitatis applicetur. Hoc est igitur quod vnum addit super ens priuationē, scilicet diuisionis, quæ omne ens concomitatur. **E** Si autem dicat ipsum quod habet esse manifestando in supposito illo vnde est, sic res addit super ens, vt Auicen. dicit in metaphy. sua. Vnaquęque enim res habet certitudinem, qua est id quod est. Si autem accipiatur negatiue, sic aliquid addit super ens. Aliqd nāque idem est quod aliud quid, quod idem est quod non hoc. Omne namque ens est aliquid, ita quòd non nisi illud solum. Si autem illud quod additur super ens sequatur ens in comparatione ad animam, quæ quodammodo est omnia, in anima enim est duplex potentia, intellectus scilicet, & voluntas, quarū altera omnia cognoscere potest, altera autem amare, sic accipiuntur verum & bonum. Verum enim addit supra ens rationē cognoscibilis, vnde verum importat ordinem quendam entis ad intellectum, qui non importatur in nomine entis absolute dicti: sed bonū addit rationē appetibilis. **A** Eo enim est ens bonum, quo est appetibile: vnde bonū importat ordinem entis ad appetitū, sicut verū ad intellectū, sed diuersimode: quia motus intellectus est ad seipsum, motus autem appetitus est ad rem extra. Et ideo ſm Philosophum bonū & malum sunt in rebus, sed verū & falsum in intellectu. Ens autē absolute dictum, super quod omnia ista adduntrationes certas, cōmunissimū est in se, & ideo plurimas diuisiones habet, quarum aliquæ trahunt ad naturam generis, de quibus principaliter intendimus agere. De hoc enim aliàs tractatum fecimus specialem, cuius sententiam pro parte recitabimus suppletiones necessarias in certis locis inserendo.

CAP. III.

De quadruplici diuisione entis.

SCiendum igitur est, ꝙ in 5. metaphy. diuiditur ens quadrupliciter. Prima enim diuisio entis ibi posita est, ꝙ ens vno **B** modo dicitur secundum se, alio modo secundum accidēs. Secunda verò diuisio entis est, ꝙ ens vno modo dicitur substantia, alio modo accidens: & hæc est diuisio entis per decē prædicamenta. Ex quo patet, ꝙ hæc diuisio entis non est eadē cum prima, vbi diuiditur ens in ens ſm se dictum, & secundum accidens. Harum autem differentia est, quia ens dicitur substantia, vel accidens secundum absolutam entis considerationem, sicut albedo dicitur accidens, & homo substantia, sed in primo modo oportet accidens subiecto componi: vnde secundū se, vel secundum accidens dicitur, quando aliquid prædicatur de aliquo secundum se, vel secūdum accidens. Ens verò diuiditur in substantiam & accidens, quia in natura sua est substantia, vel accidens, ideo subdit Philosophus, ꝙ ens secundum accidens dicitur dupliciter. Quando accidens prædicatur de subiecto, vel accidens de accidente, vel subiectum de accidente. Diuisio autem entis in substantiam & accidens, est diuisio entis per se **C** dicti. Illa enim per se sunt, quæ continentur in figuris prædicationis, vt ibidem dicitur. Cum autem ens contrahi non possit, sicut genus contrahitur per differentiam, vt dictum est, oportet quòd ens contrahatur ad prædicta per diuersum modum prædicandi. Eorum autem quæ prædicantur, quædam significant quid, quædam quantum, quædam quale, & sic de cæteris, ideo oportet quòd vnicuique modo prædicandi esse idem significet, vt cum dicitur, homo est animal, esse, significat substantiam: cum verò dicitur, homo est albus, esse significat qualitatem, & sic de alijs prædicamentis, de quorum ortu infra dicetur. Tertio modo dicitur ens, quod significat propositionē quam facit intellectus componens & diuidens, cuius compositionis veritas est veritas rei per causam. Eo enim ꝙ res est, vel nō est, oratio dicitur vera, vel falsa. Veritas autem propositio- **D** nis significatur per hoc verbum est, quę comparatur ad existentiam rei sicut effectus ad suam causam. Ex hoc namque quòd aliquid in rerum natura est, sequitur veritas in propositione, quæ illud significat quod ipsum verbū est. Sed quia illud quod in se est non ens, intellectus accipit vt ens, sicut negatio & priuatio, ideo talia dicuntur esse, quando formatur propositio de eis per ipsam copulam, est. Licet non respondeat esse a parte rei, eo ꝙ talia essentias non habeant, quæ sunt principia essendi. Et hoc ideo est, quia accidit rei ꝙ de ea aliquid dicatur vere per intellectum, cum res non referatur ad scientiam, sicut econtrario. Quartus modus quo diuiditur ens, est per actum, & potentiam. In omnibus enim prædicamentis aliquid reperitur in actu, & aliquid in potentia, & ideo hæc diuisio entis est in sua communitate, cum reperiatur in omni genere entis, sine qua nihil est in genere: & ideo Deus in genere non est, cum non **E** sit in eo potentia & actus. Id enim in genere est, quòd determinatum & limitatum est ad aliquem specialem modum entis, sed determinatū est potētiæ ꝑ actū, vnde oē id in gñe est, in quo est potētia & actus. Omne.n. quod est in genere, natū est habere aliquid prius se, respectu cuius est in potentia necessario, quia in diuersis actus necessario est prior potētia: in eodē verò potētia ꝓcedit actū, & ubi reperit potētia & actus, necessario erit ibi genus. Cū igitur in oibus citra primū sit potentia & actus, oia prętes ipsum erunt in genere, ideo licet ens quod est subiectum philosophię primę, nō sit genus, nec in genere, ut dictum est, in nobiliores partes entis substantię, s. separatæ, necessario erunt in genere: & quia accidens est imperfecta pars entis, sed perfecta ratio entis in substantia reperitur, perfectior pars entis ad genus substantiæ spectabit, de quo primo agendum est.

CAP.

CAP. IIII.

Quòd logicus & metaphysicus circa omnia operantur differenter.

Sciendum est ergo, quòd sicut in 4. metaph. dicitur, logicus & metaphysicus circa omnia operantur, differenter tamè. Sicut enim primi philosophi est loqui de ente in communi, ita & logici, aliter non esset circa omnia eius consideratio, nisi haberet pro subiecto ens in communi. Cum enim vnius scientiæ sit vnum subiectum, idem erit subiectum vtriusque. Sed differunt, quia philosophus procedit ex certis & demõstrabilibus, logicus autem ex probabilibus, & hoc ideo est, q eos dupliciter dicitur, scilicet naturæ, & rationis. Ens autem rationis proprie dicitur de illis intentionibus, quas ratio in rebus adinuenit, sicut est intentio generis & speciei, quę non inueniuntur in rerum natura, sed sequuntur actiones intellectus & rationis: & huiusmodi ens est subiectum logicæ, & illud ens æquiparatur enti naturæ, quia nihil est in rerum natura, de quo ratio nõ negotietur. Inde etiam est quòd circa idem dicũtur operari metaphysicus & logicus. Substantiæ ergo separatæ, sicut subsunt enti perfecto, substantię, scilicet naturę, ita & enti rationis, substantiæ, scilicet secundum logicam considerationem acceptæ. Substantia autem, vt dictum est supra, addit super ens specialem modum essendi, qui est per se esse, cui si addiderimus omne illud quod est genere habere potentiam & actum, potentia autem ad actum se non promouet, cum nihil se in esse perducat, inuenimus illud ad genus substantię pertinere, quod per se subsistit, habens tamen esse ab alio. Sed de hac potentia sumpserunt aliqui rationem ad docendum substantias separatas compositas ex materia & forma, dicentes genus substantiæ ex materia & forma cõponi, & omnia quę ad ipsum pertinent: quod & Boetium super prædicamenta sentire dicunt, vbi dicit Aristotelem relictis extremis, materia. s. & forma agere de medio composito ex vtroque prædicamento, scilicet substantiæ. Sed cum ratio substantiæ sit per se subsistere, ita quòd sit in eo compositio potentiæ & actus, non fuit intentio Boetij dicere, prædicamentum substantię esse compositum ex materia & forma, sed ostendere cum materia & forma non possint per se esse, q non sunt in prædicamento substãtiæ, vt species, vel indiuiduũ, & ideo Philosophus omissis materia & forma, agit de composito quod est in substantia, vt species & indiuiduum: & ideo licet in materialibus & in rebus inferioris ordinis, quod est in genere substantiæ, sit compositum ex materia & forma, in substantijs tamen superioribus quæ sunt in vertice rerum, nihil est de natura materiæ, quod patet præcipuè ex earum operatione, quæ est intelligere: & ratio huius satis manifesta est, quia materia non recipit formam inquantum forma simpliciter, sed inquantum est hæc forma: ideo si in aliquo composito ex materia & forma reciperetur forma aliqua, non reputaretur forma intelligibilis actu antequàm per abstractionem intellectus fieret, quod non ponitur in substantijs separatis. Forma enim materialis non efficitur intelligibilis in actu, nisi prius reddatur intellectui proportionata, quod fit per abstractionem eius in materia. Ex quo manifestum est intellectum esse sine materia: ex proportione enim obiecti ad potentiam, sciri potest natura potentiæ. Non igitur propter materiam & formam erit potẽtia & actus in omni re quę est in genere, licet hoc inueniatur in rebus inferioribus, vt dictum est. Cum autẽ omne quod est in genere vt completum existens, componatur ex genere & differentia, genus autem sumatur ab eo quod est in potentia, differentia verò a forma, siue ab actu: in substantijs verò separatis essentia est vt potentia, esse verò vt actus, sequi quibusdam videtur genus eius sumi ab essentia, differentiam verò ab esse. Sed hoc nihil est, quia essentia est aliud ab esse Angeli, sed illud vnde sumitur differentia non est aliud ab essentia rei constitutæ per differentiam, sicut intellectus vnde sumitur rationale non est extra essentiam hominis. Esse autem cuiuslibet rei citra primum accidens est, cum quid sit de essentia rei cadat in eius diffinitione, esse autem non pertinet ad diffinitionẽ rei, cum ens diffiniri possit, & si esse non habeat: ideo super 5. metaph. dicit Commentator, quòd hæc propositio, Sortes est, est de accidẽtali prędicamento, quod verum est secundũ quod esse importat entitatem rei, non autem secundum quod importat ipsam rem rem existentem. Sic enim ens & esse sunt substantialia: vnde manifestum est, quòd differentia in angelis non potest sumi ab esse eorum. Cum igitur in substantijs separatis **F** non sit nisi essentia & esse, in eis ab essentia sumitur genus & differentia.

CAP. V.

Ad cuius euidentiam considerandũ est, quòd sicut Auicenna dicit, omne quod habet esse aliud a sua quidditate, est in genere, quia omne tale habet naturam determinatam per se, vnde comprehendi potest per actum rationis cuius est intẽtiones formare generum & specierum: quod non fieret, nisi sibi aliquid responderet in natura rei, quia eius esse non est aliud ab essentia, ideo in Deo hoc facere non potest intellectus: ideo substantiæ separatæ sunt in genere substantiæ, quæ est primum genus, cuius ratio est habere esse aliud a sua substãtia, seu quidditate, in se tamen & non in alio. Et ideo ex ipsa potentia essentiæ cuiuslibet rei indifferenter, quæ est in prædicamento substantiæ, quæ potẽtia importatur, cum dicitur, habens esse aliud a sua essentia, sumitur nõ generis, sed a perfectione illius quid- **G** ditatis per quã appropinquat ad esse actus, accipitur ratio differentiæ: sed alio modo est hoc in rebus materialibus, & alio modo in simplicibus. Potentialitas enim totius cõpositi in rebus materialibus est a forma, ideo ab ea sumitur genus, perfectio verò totius est a forma, ideo a forma sumitur differentia. Per formam enim ipsum attingit esse actu, ideo aliud & aliud in essentia est, vnde sumitur ratio generis & ratio differentię in cõpositis. Materia enim put est materia respectu formæ, est pars: & forma similiter est pars comparata ad materiam, pars autẽ de toto non prædicatur, ideo genus & differentia non sumitur a materia & forma ad se inuicem comparata, cum genus & differentia prædicetur de toto. Sed quia materia est materia totius, & non solum formæ, & forma est forma totius, & non solum materiæ: ideo nomen designans totum sumptum a forma totius, est differentia, & nomen designans totum sumptum ex vtroque est species. In separatis verò genus & differentia non **H** sumitur a diuersis partibus quidditatis ipsius, cuius aliquid sit potentialitas quædam, & aliud perfectio, cum non sit in eis nisi vna compositio tantum, essentiæ scilicet & esse, sed vtrumque fundatur super vnum simplex & per essentiam indiuisibile, cuius potentialitas attendi potest, quia non habet esse de se, & inde ratio generis accipitur. Sed hæc eadem potentialitas essentiæ in aliquibus minor est, quia magis prope actui primo & puro est natura sua constituta. Quanto enim aliquid actui primo propinquius est, tanto minus potẽtialitatis habet, & ideo quot sunt gradus propinquitatis in eis, tot sunt differentiæ specificę. Hos aũt gradus solum illi norunt, qui suam propinquitatem ad Deum, & elongationem a rebus compositis & corruptibilibus speculantur. Illa ergo essentia simplex supra naturam mobilium existens est res generis metaphysici, nullam compositionem materię & formæ suscipiens, cuius ratio nobis occulta manet, cũ nos lateat natura vnde sumitur ratio generis & differentiæ eius. **I** Sicut enim physica diffinitio hominis est ex anima, & carne, & osse, ita cognoscenti illam naturam simplicem, manifesta est ratio essentiæ suæ, quæ metaphysica diffinitio est dicenda, sicut hominis physica. Illæ ergo substantiæ simplices nullum genus subalternum habent, & ideo vnica differentia sufficit earum perfectioni, quia non colligitur earum perfectio ex multis & diuersis diuisionibus generum, & coniunctionibus differentiarum: & tanto perfectior est earum natura, quanto plura vnite & in vno simplici habet. Sicut enim in physicis res quædam subsunt intentionibus generum & specierum, vt corpus & anima in homine, a quibus accipitur ratio generis & differentiæ, & hoc nobis manifestum est: ita etiam res quædam nobis occulta subest intentionibus quas anima format, & inde est quòd non formamus intentiones logicas in angelis per aliquid conceptum a parte eorum, sed per id quod concipimus in rebus nobis notis propter communitatem quam ha- **K** bent cum angelis in hoc, quòd omnia sunt ab vno primo, & ideo formamus intentiones quæ vniformiter illis & istis conueniunt. Vniuersale enim dicitur dupliciter. Vno modo ipsa natura, cui intellectus, propter aliquid in ea inuentum intentionem attribuit, & sic vniuersalia quæ rerum naturas significant, prædicantur in quid. Animal namque dicitur substantia illius de quo prædicatur, & similiter homo, & illo modo non est vnum in multis, immo natura prædicatorum semper multiplicatur multiplicatis subiectis: quot enim sunt homines, tot sunt animalia. Alio modo dicitur vniuersale natura illa sub intentione vniuersalitatis sibi attributa, & sic propter vni-

formitatem rationis inuentam in tentatione quæ fit propter A remotiorem a materialibus conditionibus & omni diuersitate, est vnum in multis. Sic enim homines sunt vnus homo, & vnum animal. In re igitur nihil est commune multis, quia quicquid est in re, est singulare vni soli communicabile: quod autem commune est, agitur per intellectum. Intellectus enim facit vniuersalitatem in rebus, ut dicit Commentator super librum de anima. Potest igitur intellectus actionem suam extendere ad omne ens, quia ens rationis in æquo est cum ente naturæ, vt dictum est. Vnde cum intellectu substantię, quæ est genus primum, non sit compositio materiæ & formæ, nec eius oppositum, vtrumque potest sibi accidere, sicut patet de substantijs separatis & compositis. Remanet ergo de intellectu generis substantiæ per se esse, quod tamen differens est ab essentia ipsius generis, & hoc solum commune est vtrique substantiæ, mobili scilicet & immobili, seu immateriali, cum in omni re mobili necessario sit materia, vt dicitur in 2. metaphy. & ideo hæc ratio substantię logica est. Nihil enim commune potest esse substantiæ corruptibili & incorruptibili, nisi nominetenus, quæ est logica consideratio, cum nomina sint notæ intellectus, vt dicitur 1. perhiermenias.

CAP. VI.

Quòd substantiæ separatæ & materiales non conueniunt nisi in genere logico.

EX quibus manifestum est, quòd substantiæ seperatæ & materiales non conueniunt nisi in genere logico solum, vnde substantiæ materiales nihil reale habent, per quod dici possint substantię, pręter id quod sunt corpora. Impossibile est enim formam materiæ vniri, quin sit corpus generis substantiæ. Ad hoc enim, quòd forma vniatur materiæ, in qua est aptitudo ad multas formas & diuersas, oportet statim in materia partem & partē ponere: sed non est pars & pars nisi per quantitatem quæ est proprium accidens corporalis substantiæ: impossibile est igitur aliquas formas materiæ vniri, quin sint corpus. Ex dictis igitur patet, genus metaphysicum substantiam esse realem non compositam ex materia & forma, sed simplicem naturam & nobis occultam, ad quam tamen consideratio logica attingit, ratione cuius aliquid commune est vtrique, materiali scilicet & immateriali substantiæ. Licet enim metaphysici sit de omnibus agere sub ratione entis, præcipue tamen ad ipsum pertinet tractare de rebus separatis, tum quia perfectior ratio entis in eis saluatur, quam metaphysicus quęrit: tum quia in particulari eorum natura occulta est, vnde non potest de eis scientia particularis esse: sicut quæ est de rebus particularibus, D quarum quidditates apprehendimus, vnde de entibus particularibus scientiæ particulares sunt. Hoc autem non contingit in substantijs separatis, quia de eis, quod est quid, scire non possumus. Theologi tamen multa de eis per reuelationem nouerunt. Patet igitur natura primi generis substantiæ, scilicet quomodo eius communitas tantum logice accipienda est, cum nulla sit realis conuenientia inter separata & materialia. Sicut enim substantiæ separatæ non descendunt ad genus corporis, sed sunt substantiæ primo perfecte genus subalternum non habentes, ut dictum est: ita res materiales non ascendunt vsque ad substantiam separatam. Summum enim in eis est corpus, vltra quod rem aliquam non attingunt, quam non habeant per corpus. In ipsis namque est compositio materiæ & formæ, ad quæ tamquam ad sua principia prima resoluuntur, nec vltra procedere habent. Ex materia aūt & forma semper constituitur corpus, vt dictum est. Primum ergo genus materiale erit E corpus, vltra quod nihil reale habent, sicut nec vltra sua prima principia. Poterunt tamen aliquid intentionale vltra corpus habere, quod non est corpus, inquantum corpus est, alioquin solum corpus hoc haberet, & hoc est per se esse, quod non solum est corporis, sed etiam substantiæ, ipsis tamen hoc competit quia corpora sunt. Per se autem esse ẜm quod tale est, non inest alicui ꝑ corpus, alioquin omne per se esse esset corporis, quod est falsum. Attingunt ergo materialia per naturā corporis aliquid quod rōne corpus excedit, & hoc est eis logicè conuenire cū substantijs separatis. Si enim nulla substātia separata esset, primū prędicatū foret corpus, alioquin falso diuideretur substantia per corporeū & incorporeū, quæ tñ sunt differentiæ substātiæ immutabiles: nihilominus tñ posset poni substantia, quę diuideret cōtra accidēs, licet substantia separata nō esset.

CAP. VII.

A AD horum euidentiam considerandum est, ꝙ cum genus de toto prędicetur, vt animal de homine, ratio generis non sumitur a materia prout est pars, vt dictum est supra, & eodem modo de differentia dicendum est, cum & ipsa de toto prædicetur: vnde sciendum est, ꝙ aliquando est vnitas a parte naturæ subtractæ intentioni vniuersalis præter illam quam facit intellectus, aliquando autē non: natura autem non. Natura enim quę est subtracta intentioni vniuersalitatis sicut natura animalis tripliciter considerari potest. Vno modo absolute & secundum se, & sic nihil sibi cōuenit, nisi quod est de intellectu eius, vtputa, de intellectu animalis est corpus animatum sensibile. Nihil enim aliud sibi attribui potest secundum hanc considerationem, nisi falso, vt album, vel musicum, vel aliquid huiusmodi. B Alio modo potest considerari hæc natura prout est recepta in aliquo singulari sui generis, & adhuc inerit sibi ratio, quæ de intellectu eius est absolute. Animal enim, quod est Sortes, est substantia animata sensibilis. Sed si recipiatur in pluribus indiuiduis, necessario & natura ipsa, & intellectus suus multiplicabitur. Sortes enim & Plato sūt duo animalia, & duæ substantiæ animatę sensibiles, vnde licet in natura animalis nō sit vnitas, vel pluralitas ẜm quod est nata recipi in pluribus inferioribus, cum possit in vno recipi & in pluribus, est tamen in ipsa natura absolute accepta, ẜm quod non est in inferioribus considerata quædam vnitas, cum diffinitio eius sit vna, & nomen suum, vt patet. Tertio modo potest considerari hæc natura prout est in anima: & quia omne quod est in anima est abstractum ab omni diuisione & diuersitate materiali, attribuitur isti naturæ ratione vniformitatis, quam habet ad omnia ratio vniuersalis, quod est vnum in multis, vnde sic non multipli- C catur hæc natura in suis inferioribus, imo plures homines sunt vnus homo, & vnum animal, participando genus & speciem. Hoc enim modo conuenit talibus naturis secundum rationem generis & speciei. In istis igitur est duplex vnitas, vna scilicet in natura absoluta, quæ natura conuenit singulis suppositis, sed hæc vnitas non descendit ab ipsa natura ad sua supposita, sicut de natura animalis absoluta est substantia animata sensibilis, vt dictum est, sed hoc non dicit totam naturam eius absolutam, sed aliquid eius. In naturæ enim sua absoluta est, quòd possit subesse intentioni vniuersalitatis, quia solum natura absoluta hoc potest, & etiam omnis natura absoluta. Comprehendendo ergo totam naturam eius absolute, dicendo naturam animalis absolutam esse substantiam animatam sensibilem aptam natam subesse intentioni vniuersalitatis, non est de intellectu eius vnitas aliqua, nec etiam pluralitas, quia v- D trumque potest sibi accidere. Alia est autem vnitas naturæ, quam habet ab intellectu, in qua omnia supposita conueniunt, ideo vnitas quam facit intellectus, in tali natura fundatur super vnitatem in re inuentam, quæ vna est illa vnitate. In substantia autem quæ est genus primum, non est recipere aliquam vnitatem a parte ipsius rei, vnde non est aliqua diffinitio eius, per quam illa vnitas ostendatur. Si autem dicatur, quòd ratio substantiæ est esse per se, & non per aliud, & hoc in omnibus substantijs reperitur: hoc etiam non valet, quia hoc competit sibi secundum quod diuiditur contra accidens, & non secundum quod est genus, de quo posterius plenius agetur. Remanet igitur in substantia sola vnitas, quam facit intellectus, & nulla alia, cuius actio fundatur nō super aliquam rem quocunque modo vnam, sed super naturas penitus diuersas, quę tamen participatione generis erunt vna substantia. Corporalia E enim & incorporalia plus differunt, quàm secundum aliquod genus reale: & hoc ideo est, quia non habent aliquam rem vnam eis communem secundum rationem tantum. Si autem dicetur substantia quæ est genus primum componi ex materia & forma, & hoc esse commune eis, sequeretur quòd substantia non esset genus primum. Omne enim compositum ex materia & forma habet vnde sumitur in eo ratio generis, scilicet materiam, & ratio differentiæ, scilicet formam, vnde esset aliquod genus prius substantia: & ideo implicatio contradictionis est dicere genus primum componi ex materia & forma. Inde est quòd si non esset aliqua substantia separata, corpus foret genus primum, ut dictum est, sed tunc ratio corporis logice tantum acciperetur, nec foret in corpore compositio materię & formę secundum quod esset genus. Si enim omnia genera essent vnius rationis, ita scilicet quod in quolibet esset

compo-

compositio materiæ & formæ, non foret statua in genere. Ratio igitur generis conuenit substantię per actum intellectus tantum, qui non fundatur super rem aliquam vnam communem vtrique naturæ, sicut reperitur natura animalis vna quodammodo, cui additur vnitas vniuersalitatis quam facit intellectus: vnde Philoso. in 7. Metaph. docens, quòd ideæ non sunt substantiæ quædam vniuersales, sic arguit. Vniuersale semper habet dici de subiecto aliquo: sed substantia non dicitur de aliquo subiecto. igitur non est aliqua substantia, quę idæa dici possit. In prædicamentis verò docet, vt videtur, oppositũ, quia secundum eum ibi non est contra rationem substantię de subiecto pręducari, licet sit contra rationem substantię in subiecto esse. Sed aduertendum est, quòd secundum logicam considerationem agit in prædicamentis. Logicus enim considerat aliqua secundum quod sumuntur in ratione, & ideo considerat substantiam secundum quod per actionem intellectus subest rationi vniuersalitatis, & ideo quãtum ad prædicationem quæ actum rationis dicit, prædicatur de subiecto, id est, de re extra animã. Sed philosophus primus cõsiderat de rebus prout sunt vere entia, & ideo apud Philos. non est differentia inter dici de subiecto, & esse in subiecto. Ex quo patet, ꝙ ex sola actione intellectus est, ꝙ substantia prædicetur, quod habet inquantum est genus, & non ex aliqua communitate reali, vt dictum est.

C A P. VIII.

EX dictis igitur manifestum est nullam formam, quæ realiter sit substantia, præcedere in re corporea, per quam res est corpus. Cum autem formatio generis & speciei, quæ est actio intellectus, non sit fictitia, sicut est quando fingit non entia, vt montem aureum, cui nihil respondet extra in re, sed ex conceptione montis & auri format, scilicet montem aureum, necessario in re ipsa corporea aliquid erit, super quod intellectus formet vtrumque genus, substantiã, scilicet & corpus, quę inter se solum ordinem prioritatis & posterioritatis ab intellectu conceptum habent, à quo habent rationem generum, non quòd in natura rerum aliquid sit ad aliud ordinabile, enim in vna re non sit prius & posterius respectu sui ipsius, nisi forte in illis, in quibus essentia est in successione, quod non potest substantiæ conuenire: vnde in ipsa non est ordo, vt dicitur 7. metaphy. licet ordo sit in differentijs, quæ ponuntur in diffinitione substantiæ. Tota namque constituitur diffinitio ea vltima differentia. Quod ex hoc patet, quia si aliqua alia differentia replicetur, super illam erit nugatio, vt dicatur, homo est animal bipes, habens pedes, nugatio est: sub bipede enim includitur habens pedes, sicut ternarius in senario. Si autem dicatur habens pedes, & addatur duos, non est nugatio. Hunc autem ordinem inter differentias sola ratio facit, quod ex processu Philos. ibidem manifestum est. Dicit enim quòd vera diffinitio inuestigans substantiam rei, est ea genere primo & differentijs, quæ postea non habent diuidi per differentias per accidens. Ratio autem quare genus primum debet poni in diffinitione est, quia genera intermedia nihil aliud sunt, nisi genus primũ cum differentijs additis, vt si in diffinitione hominis ponatur animal, quod est intermedium genus, manifestum est ꝙ nihil aliud est animal, quàm substantia quæ est genus primum cũ his differentijs, quæ sunt animatum sensibile. Non solum aũt hoc genus diuiditur per differentias, sed differentię illæ iterum per alias differentias diuiduntur: sed hoc fieri necesse est per differentias per se, & non per accidens, puta, animal diuiditur per habens pedes, & non habens pedes. Habens autem pedes non diuiditur per alatum, & non alatum, quia accidit quòd diuidatur sic, sed per se diuiditur per habens pedes duos, vel non habens pedes duos, & sic necesse est differentias diuidi, quia illæ sunt remotiores a genere, quàm primæ. Alatum autem & non alatum, non plus distant ab animali, quàm habens pedes, & nõ habens pedes. Quomodo autẽ vnum fiat ex genere, & his differentijs, docet per hoc, ꝙ genus nõ est præter suas species. Nõ enim est animal, quod non sit homo, vel equus. Si enim inueniretur aliquid præter speciẽ, quod dicatur genus, illud nõ erit genus, sed materia: licet namque idem ſm nomen conueniat generi & materiæ, non tamen erit idem secundum rationẽ. Materia enim cũ sit pars integralis rei, non pręducatur de re, genus verò cũ prædicetur de re, oportet ꝙ totum significet. Corpus nãque quod est materia hominis, habet de intellectu suo tres dimensiones cum aptitudine ad formam hominis superueniẽtem, sine eo ꝙ ipsam contineat implicite, vel explicite. Corpus

F autem vt est genus, est substantia completa vltima forma, indeterminate tamen, cuius species erunt substantiæ perfectæ per easdem formas determinatas, vt per formam hominis, aut bouis. Sicut enim quãdo priuatio est innominata aliquid dicitur fieri ex simplici materia, vt si figura fiat ex ligno, constat ꝙ fie ex infigurato: ita cum forma est sine nomine, simpliciter nominatur ex materia, ideo dicitur fieri ex materia & forma, & hoc ideo est, quia hoc non contingit vbi est aliqua forma determinata, sed vbi est forma cõmunis. Compositum namque ex materia & forma commune est genus, vnde ex hoc est ꝙ animal quod est genus, non est præter speciem aliquam, quia formæ specierum non sunt aliæ a formis generis realiter, sed tantum differentia communis & proprij, siue determinati, & ideo differentia non additur generi, sicut diuersa essentia a genere, sed quasi aliquid in genere cõtẽtũ implicite. Genus ergo licet esse nõ possit sine specie, intelligi tñ posset sine specie, & diuidi per differentias cõmuniores, & pluribus conuenientes q̃ vni speciei, inter quas certus ordo reperitur, aliter non referret quæ

G illarum ante, & quæ post ponerentur, & ideo ipsum sola ratio facit, cui vnum reale respondet, tamen multiplex ratione.

C A P. IX.

NVnc igitur superest ostendere, quomodo genus implicite contineat ea quę sunt in eo. Sciendum est igitur, quòd genus continet differentias potestate. Potentia autem principiũ indistinctionis est, sicut per oppositum actu primo distinguit. Illud igitur pro generalissimo sumendum est, quod est primũ principium indistinctionis aliquorum, vt homo, & equus, licet indistincta sint in animali, animal tamen non est primum principium indistinctionis eorum, nec etiam corpus: statur autem ad substantiam. Nam & si in ente nõ distinguantur, ens tamen non est generalissimum, quia nõ prædicatur de aliquibus vni-

H uoce, quod requiritur ad naturam generis. Ista autem indistinctio aliter est in substantia, & aliter in alijs generibus quę sunt post. In alijs enim generibus reperitur vna natura aliqua, quæ subest intentioni vniuersalitatis, vt dictũ est, ratione cuius cum vniformitate quæ est a ratione, ipsum genus vniformiter se habet ad omnia quæ sibi subsunt, quod est implicite illa cõtinere, sed in substantia non est vna res subiecta intentioni, sed intellectus ex diuersis rebus colligit intentionem quæ vtrique naturę ab intellectu applicatur: vnde in substantia solum est conuenientia in intẽtione, in qua est vniformitas ad omnia quę sunt in genere substantiæ, per quod substantia dicitur implicite omnia continere. Ex dictis igitur sana potest accipi ratio, quare, & quomodo genus de cõtentis sub eo prædicatur. Non enim est prædicatio generis de specie denominatiua, sicut est prædicatio materiæ de re materiali, & accidentis de subiecto. Eadem

I namque res penitus est animal, quod prædicatur de homine, & homo: sed album quod prædicatur de homine, non est penitus eadem res cum homine, cum vnum sit accidens, aliud verò substantia. Cum igitur genus de specie prædicetur, & ratione vniformitatis communiter se habeat ad omnia contenta sub eo, necesse erit ipsum prædicari vniuoce, quod est prædicari secundum nomen, & secundum rationem. Non enim est alia ratio animalis quando prædicatur de homine, & alia quando prædicatur de equo, immo vna & eadem est ratio per quam de vtroque pręducatur, sicut & nomen idem est: & hoc facile est videre, si consideretur natura animalis, vel alterius superioris quod prædicatur de inferioribus suis, quòd natura absoluta prædicabilis est, vel recipit vnitatem, vel pluralitatem a subiectis. Naturam igitur animalis prædicari est, quòd dicat totum respectu illius de quo prædicatur, & non partem, quia pars nõ prædicatur de toto. Non autem accipitur vt totum integra-

K le, quia tale non prædicatur nisi de omnibus partibus simul sumptis, sed vt totum vniuersale quod prædicatur de qualibet parte. Sic igitur accepto animali nihil potest sibi attribui, nisi quod per se est de ratione eius, vt substantia animata sensibilis. Quicquid autem aliud sibi attribuitur, per accidens attribuitur, vt est vnum, vel plura. Si enim vnum esset de intellectu eius, tunc quibuscunque conueniret ipsum genus, & ipsum similiter conueniret, sicut de homine & asino prædicaretur, & ipsum vnum similiter de eis diceretur, quod est falsum, nec multa sunt de eius intellectu, quia cum animal prædicetur de Sorte, tunc Sortes esset multa animalia. Vtrumque tamen potest sibi accidere per aliud, scilicet de quo prædicatur. Si enim illud fuerit vnum, & aliud erit vnum, sicut

quando

quando prædicatur de homine vnò est vnum, quando de pluribus plura, & hoc accidit sibi, quia accidit sibi prædicari de homine. Nō enim est de intellectu animalis prædicari de homine, quia tunc homo prædicaretur de asino, cum animal prædicetur de asino. De quocunque enim prædicatur aliquid, prædicatum esse illud quod est de intellectu eius per regulam Philosophi in lib. prędicamentorum. Quando alterum de altero &c. Similiter esse in æquo cum homine, vel esse in plus non convenit animali prædicato de homine secundum suum intellectum, sed vtrumque potest sibi accidere. Si enim cum dicitur homo est animal, consideretur natura animalis absoluta, sic non erit in plus animal quàm homo, immo in æquo cum homine, aliter absoluta ratio eius nō multiplicaretur ad multiplicationem subiectorum. Vnitas enim illa non descendit sub animali, vt dictum est, & sic nihil reale erit in prædicato, quod nō sit in subiecto. Animal enim non dicit aliquid plusquam homo, & sic accidit sibi non esse plus quàm homo, quia accidit sibi prædicari de homine, vt dictum est. Si autem consideretur hæc natura vt substracta intentioni, vel propter vniformitatem quam accipit ab anima, sic erit in plus & communius quàm subiectum de quo prædicatur, quia à parte prædicati seruatur vniformitas illa, non autem à parte subiecti, & sic non plurificatur prædicatum ad multiplicationem subiectorum, immo manet vnum de multis prædicatum, vt dictum est. Et quia hoc logicum est, ideo secundum eum non conuertitur consequentia subsistendi ab animali ad hominem, ab animali, inquam, quod de homine prædicatur. Similiter autem accipiendo animal sine intentione vniuersalitatis, proprie non est prędicabile, quia sic est prima substantia quę neque in subiecto est, neque de subiecto dicitur. Sed accipiendo animal & hominem sub intentione vniuersalitatis, quo modo indiuiduum accipi nō potest propter repugnantiam vniuersalitatis ad indiuiduationis principia, animal & homo dicuntur secundæ substantiæ, quarum proprietas est de prima prædicari, vt habetur in prædicamentis, quem modum considerationis de substantia Metaphysicus non habet, qui considerat eam solum secundum quod est ens in se, & ideo secundum eum substantia non dicitur de subiecto, nec est in subiecto, vt dictum est supra: Quòd autem substantia prædicetur de subiecto, habet inquantum per actum rationis induit naturam accidentis. Quod ratio enim nostra facit circa substantiam accidens est, & non substantia, & ideo Philosophus in lib. prædicamentorum dicit substantias secundas par quandam nominis similitudinem hoc aliquid significare, quod est proprium substantiæ primæ, vt cum dicitur homo, vel animal, sed secundum rei veritatem magis significant quale quid, inquantum per actum rationis transeūt in similitudinem accidentis, non amittendo substantiam propriam in rerum natura, sed accipiendo rationem vniformitatis in anima. Et ideo dicit illa significare quale quid, quia qualitatem, idest, vniformitatem, per quam fiunt vniuersalia per actum rationis circa substantias quasdam, res, scilicet particulares determinant quæ proprie sunt quid. Ex dictis patet, quòd considerādo entitatem rerum in se, sicut philosophus primus, in substantia nulla foret prædicatio vnius de altero, quę tamen in substantia reperitur secundum logicum, secundum quem substantia quodammodo induit similitudinem inhęrentiæ accidentalis, vbi est proprie dici de altero etiam secundum primum philosophum. Ex quo facile deprehenditur error volentium in natura res multiplicare formas substantiales, vnde fumentur prædicata substantialia, sicut & formæ accidentales multiplicantur in re, de qua multa prædicantur accidentalia realiter, cum tamen in substantia non sit prædicatio aliqua ẜm veram naturā rei, sed per actum intellectus, vt dictum est: vnde ponentes plures formas substantiales in re vna, ignorant naturam & originem propositionum, in quibus aliquid de aliquo prædicatur, & differentiam etiam inter substantiā & accidens.

CAP. X.

NVnc igitur superest ostendere differentiam inter substantiam secundum quod est genus primum, & secundū quod diuiditur contra accidens. Sic enim facilius scietur quomodo prædicatur, & vsque ad quem terminum descendat eius prædicatio ad contenta in suo genere. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd eædem sunt differentiæ diuisiuæ generum, & constitutiuæ specierum. Ens autem non potest habere aliquas

A differentias diuisiuas, vt supra probatum est, sed quosdam modos distinctiuos habet, & ideo in substantia secundum quod est primum prædicamentum, vt in 7. Metaphy. dicitur, ratio entis perfecta reperitur, & non constituitur per aliquam differentiam constitutiuam, & ideo sic est genus, quòd nullo modo species esse potest: ex quo ostendi potest nullam formam realem esse in substantia, secundum quod est genus primum. Ea qualibet enim forma substantiali differentia aliqua trahi potest, & hoc suprà ostensum est. Per quendam igitur modum specialem superadditum enti oportet accipere naturam substantię. Hic autem modus specialis est, non generalis, includens in se oppositionem quandam: vnde omni enti non conuenit ille modus: specialis est ergo, & non generalis, vt dictum est suprà. Est enim per se esse & non in alio, per quem modum substantia diuiditur contra accidens. Sed super hoc ratio generis addit ordinem ad contenta sub eo, qui quidem ordo importatur in

B vniformitate eius ad exteriora: hanc autem vniformitatem habet per actum intellectus, vt dictum est. Potest igitur substantia quæ est primum genus, dici ens per se existens implicite cōtinens in se sua inferiora, ita tamen quòd per se existens non ostendat aliquod vniuersale esse separatum, vt Plato posuit, sed secundum quod per se opponitur ei quod est esse in alio, quod est proprium accidentis, sine quo esse non potest, vt dicitur in prædicamentis. Ex hac igitur diuersitate quæ est in substantia, sciri potest quomodo, & de quibus substantia prędicari habet, secundum tamen quòd genus est implicite continens sua inferiora, quia potestate continet suas differentias, per quarum additionem efficiuntur & constituuntur sua inferiora, & tantum descendit sua prædicatio, quantum & differentiæ constituentes. Diuisio autem differentiarum stat ad species specialissimas, quia sub eis nihil est nisi indiuidua, quæ dicunt primatio-

C nem diuisionis per partes subiectiuas, ideo indiuiduum non habet partem subiectiuam sibi, de qua prædicetur, cum à prima substantia nulla fit prædicatio, vt dicitur in prædicamentis. Vltimum enim de quo prædicatur substantia in linea prædicamētali, erit aliquis homo, vel aliquod suppositum, vt equus, vel bos, respectu cuius ex genere primo & differentia aliquod genus constitutum, s. animal, de ipso prędicatur, vt puta, Sortes est substantia, & est animatus sensibilis, ea quibus constituitur animal, quod de Sorte prędicatur. Isto enim modo facile est scire de quibus prędicatur aliquid vt genus, & de quibus non prędicatur. Vnde manifestum est, quòd de manu hominis, vel pede non prædicatur substantia, secundum quod est genus. Sic n. cum manus sit animata sensibilis, sic cū hoc esset substantia manus, ita foret animal. Vnde manifestum est, ꝙ animatum & sensibile iterum non prædicantur de manu secundum quod sunt differentię generis alicuius, quia differentia non prędicatur de aliquo, de quo non prędicetur genus ipsum. Cum ergo manus

D non sit animal, non erit animata secundum quod animatum est differentia, nec substantia secundum quod est genus. Erit ergo manus substantia, secundum quod diuiditur substantia contra accidens, & tantum sic. Ratio enim eius sic accepta est per se esse, & non in alio, secundum quod est proprium accidentia, quod non potest esse sine eo in quo est. Ipsa enim sic accepta, vna est & non plurificata in suis suppositis, in quibus plurificatur secū dum quod est genus propter multitudinem differentiarum constituentium diuersa supposita diuersarum specierum, vt suprà dictum est. Substantia igitur secundum quod habet naturas rerum sub se diuersas, super quas fundatur, in se vnum quidem est, cuius vnitas non descendit super eo, sed statim in inferioribus multiplicatur, licet sit vnum sub intentione vniuersalis, sicut de alijs dictum est, & sic contra accidens diuiditur. In-

E de est quòd licet substantia prędicetur de duabus manibus hominis, non tamen dicendum est ꝙ duæ manus sint duæ substantiæ, cum potius sint partes vnius substantiæ, quàm duæ substantiæ. Vnde in partibus in toto manentibus non habet substantia multiplicari, cum non prædicetur de eis vt natura in inferioribus, quæ sunt partes subiectiuæ recepta, & consequenter multiplicata, sed vt contra accidens diuiditur, vt dictum est. Manus enim, vel pes est substantia, secundum quod substantia contra accidēs diuiditur, cuius esse est esse in alio, & nō per se, cum accidēs sit in alio vt in subiecto, pars autem est in toto, non vt accidens in subiecto, vt dicitur in prædicamentis. Accidens aūt est in subiecto, tāquam impossibile sit ipsum esse sine eo, vt paulo ante dixit Philosophus. Ex quibus cōcluditur per connexionem Philosophi, cū accidens nō possit esse sine eo in quo

quo est, & pars non est in toto vt accidens in subiecto, quòd pars sic est in toto, quòd tamen sine toto esse possit, non quidē sub ratione partis, cum pars importet relationem ad totum, vnde pars, vt pars, sine toto esse non potest, cum relatiua sint simul, sed secundum quod res quædam est. Cum autem materia non possit esse per se, pars autem per se esse possit, cum in hoc differat ab accidente, sed non secundum quod pars est, quod inest sibi à toto, necessario in eo quòd pars est, erit aliqua compositio materiæ & formæ, non secundum quod pars est, quia hoc habet à forma totius, à qua esse habet actu pars participatiue tantum, cum impossibile sit duo esse substantialia in vna re ponere, nisi illa res sit duo entia, cum esse sit actus entis. Compositum ergo ex illa materia & forma non erit aliquod ens actu: vnde nec istam formam aliquod esse sequitur, cum esse non sequatur formam, nisi quando compositum est per se existens, cuius est esse actus, & ideo substantia secundum quod diuiditur contra accidens, de illo composito non prædicatur. Non enim est per se existens vt totum, neque in toto, vt pars quæ à toto participat esse, sed est in toto in potentia propinqua ad esse debitum sibi secundum essentiam formæ quæ in ea est sine esse, vnde ad genus non spectat per se vt suppositum, vel per eductionem vt pars, quandiu in toto est isto modo in essentia, scilicet sine esse vel per se, vel participatiue, sed potius pertinet ad genus vt principium materiale compositi nondum per se existentis, sed futuri per resolutionem, cum materia per illam formam nondum sit transmutata ad esse actu, quod est finis formæ eductæ de potentia materiæ, cum pars esse actu tantum habeat à forma totius, cum qua solum in rebus diuersarū naturarum poterunt aliæ formæ in esse produci de potentia materiæ, cum partes diuersæ in natura vnam rem constituant cum hoc, quod nata sint per se esse: ideo vt dicit Aristoteles, necesse est per aliud & aliud hoc eis conuenire: cum autem per se existere incipiunt, tunc ad genus spectant, cum habeant rationem subiectiuæ partis adhuc in gradu perfectiori, quàm corpora simplicia. H

CAP. XI.

EX dictis manifestum est, quòd sicut substantia sub ratione generis non prędicatur de parte integrali rei subiectę, sed secundum quod diuiditur contra accidens, potius ostenditur quid parti conuenit, quàm quid conueniat totius necesse est animatum, & sensibile de parte prædicari, non secūdum quod sunt differentiæ, quia non potest differentia prædicari de re, de qua non prædicatur genus, sed secundum quod diuiditur contra inanimatum & insensibile: & ideo rationabile non prędicatur de anima separata secundum quod est differentia, cum anima non sit animal, sed secundum quod designat potentiam animæ, denominat animam. Patet etiam ratio, quare non numeratur substantia in his, de quibus prædicatur. Sic enim hoc conuenit substantię quasi quędam differentia communis. Non I esse nanque in alio communissimum est de omnibus quæ substantiæ debentur. Sub differentia autem communi non numeratur genus aliquod. isocheles enim & isopleuros, & scalenon non numerant figuram quæ est genus sub differentia communi, sed sub differentia trianguli. Diuiditur igitur figura per differentias suas, per triangulare scilicet & quadrangulare, & vna istarum differentiarum sub triangulari scilicet continetur isocheles, & isopleuros, & scalenon. Sed si triangulus constitutus diuidatur per differentias trianguli, vt per tria latera æqualia, vel per duo, vel per omnia inæqualia, non erit vnus triangulus, sed tres trianguli. Quæ igitur sunt vna figura, quia cadunt sub vna differentia, figuræ sunt tres trianguli. Sic igitur substantia secundum quod diuiditur contra accidens, quæ est communis differentia eius licet nulla differentia substantiā constituat, cum substantia genus non habeat, vt dictum est, non multiplicabitur in partibus, de quibus prædicatur. Ideo corpora duo- K rum animalium, prout sunt partes duorum animalium, cum de eis non prædicetur substantia secundum quod est genus, cū non sint partes subiectiuę, sed partes integrales rei, quę pars subiectiua est, & non sunt duæ substantiæ, cum genus sub differētia communi non multiplicetur, sed vna substantia sunt: nec possunt aliquæ differentię superaddi substantię, per quas substātia numero eadem prædicetur de partibus in aliqua re existentibus, cum non possint esse partes subiectiuæ alicuius speciei specialissimæ, ad quam diuisio & multitudo differentiarum stat, vt dictum est. Solum enim per differentias vltimas nume- F ratur genus, quod manifestum est, si diuidatur genus per multas differentias per se & non per accidens, quousque deueniatur ad vltimam diuisionem, per quam species specialissimæ cōstituuntur, quia adhuc vnitatem retinent de natura sua, sed cū forma specifica recipitur in materia indiuiduali, quæ est principium indiuiduationis, & numerositatis. Ex diuisione enim quantitatiua quæ materialis est, causatur numerus, vt dicitur in 3. phys. & numeratur forma specifica, & omnia quæ in intellectu suo continentur, cuiusmodi sunt genera superiora. Compositum autem ex materia indiuiduali, & forma specifica efficitur pars subiectiua, de qua solum prædicantur sua superiora, vt genera subalterna, & species, quorum nihil est pars integralis rei, ideo non numeratur illud, quod dicitur de partibus, ad numerum partium. Quod autem dictum est de substantia, dici debet de corpore, quod est genus secundum, & de alijs generibus, de quibus post dicetur. Corpus enim secundum quod est genus, non prædicatur de corpore hominis, dum est pars eius: G quia si corpus hominis esset corpus idest si de eo prędicaretur corpus, quod est genus, cum corpus hominis sit animatum & sensibile, corpus hominis esset animal, quod patet esse falsum, cum homo sit animal. Idem enim numero non prædicatur de toto, & de parte in heterogeneis. Prædicatur ergo corpus de corpore hominis, secundum quod diuiditur contra incorporeum, & hoc est maxime commune corpori, ideo non numeratur quando prædicatur de diuersis corporibus prout sunt partes. Quando autem mortuis hominibus per se sunt corpora, tunc cum habeant rationem partium subiectiuarum, prædicatur de eis corpus numerose. Manifestum est autem, quòd non numeratur corpus hominis mortui corpori viuo, vt possint dici duo corpora, licet per aliam & aliam formam fuerit corpus in actu in viuente & in mortuo, & non per eandem.

CAP. XII.

AD huius igitur euidentiam considerandum est, quòd nomina primę intentionis sunt, quę rebus sunt imposita absolute mediante cōceptione, qua fertur intellectus super ipsam rem in se, vt homo, vel lapis. Nomina autem secundę intentionis sunt illa, quæ imponuntur rebus non secundum quod in se sunt, sed secundum quod subsunt intentioni, quam intellectus facit de eis, vt cum dicitur, homo est species, animal est genus. Quia igitur in rerum natura inuenitur, quòd essentia rei à supposito differt non solum secundum operationem intellectus, sed in natura sua, vt docetur in 7. Metaphysicorum, ideo res naturæ est nomen primæ intentionis impositum ipsi supposito. Sed quia per actum intellectus super ipsam naturam designatā per modum totius efficiuntur nomina intētionalia, vt species, & genus: ideo super rem naturæ inueniuntur nomina intentionum, vtputa, suppositum, quod est nomen secundæ intentionis I ipsius rei, inquantum per actū intellectus fit prædicatio speciei de re naturæ, & ideo res naturæ vocatur suppositum, cui prædicatum sit superius naturaliter ipsi subiecto. Inquātum verò genus & species dicuntur vniuersalia, res naturæ dicuntur particulares. Nominu autem significantium ipsa particularia, quędam sunt communia omni generi, sicut particulare, indiuiduum, & singulare: quædam autem in genere substantiæ tantum, vt res naturæ, & suppositum, hypostasis, & persona. Cū ergo ratio substantiæ sit per se existere, nullum istorum nominū conueniet nisi naturæ rei complete existenti, & ideo nihil horū dicitur de parte rei, ideo pars rei non est suppositum, vt de ea aliquid prędicetur habens etiam rationem superioris. Nec etiā aliquod aliorum quæ significant particulare in genere substantiæ. Talia.n. habent relationē ad spēciē ipsam per se, & non per reductionē per aliud, & ideo illa non numerantur ad numerū partium. Duæ.n. manus non sunt duo supposita, nec duæ hypo K stases. Illa autem quę significant particulare in omni genere, sicut indiuiduum, & particulare, cū in omni genere sint stare ad aliqua quæ non habent partes subiectiuas, quod importatur in indiuiduo, non requirunt aliquid per se existens, de quo dicātur, cū prædicentur de accidentibus, & ideo de partibus prędicantur. Illa.n. nomina magis oppositionem quandam important ad ipsas species rerum, quā conuenientiā, quod non in alijs reperitur. Indiuiduum nanque dicit priuationem diuisionis in partes subiectiuas, quod tamē speciei conuenit in generibus & corporibus: particulare etiam opponitur vniuersali. Illa igitur cum prædicentur de partibus, habent multiplicari sicut & partes.

Duæ enim manus sunt duæ res particulares: similiter duo singularia, & duo indiuidua. Sed illud conuenit magis particularibus accidentibus, quæ tamen sunt partes subiectiuæ, ad quas stat diuisio in partes subiectiuas, quàm partibus rei, licet de partibus dici possit. Sed indiuiduum dicit negationem talis diuisionis potius quàm statum eius, cum in tota re stet talis diuisio. Inde est, quòd cum corpus non prædicetur secundum rationé generis subiectam intentioni vniuersalitatis de parte hominis, non numeratur in talibus partibus. Non enim sunt duo supposita corporis, sicut nec duo supposita hominis. Si autem prædicetur de eis prout diuiditur cótra incorporeum, cum sic se habeat vt genus sub differentia communi, vt vnum de eis prædicatur, cui si addatur aliquid eorum quæ prædicata de partibus multiplicantur, vt particulare vel huiusmodi, cum hoc sit quasi differentia vltima, cuius est multiplicari & multiplicare superiora inferioribus, numerabitur corpus in eis. Duę nanque partes sunt duo corpora particularia, cum tamen absolute nó sint duo corpora, vt corpus quod est genus in eis multiplicetur. Licet enim corpus acceptum secundum quod diuiditur contra incorporeú non sit genus, vt natura particularis esse possit differentia ipsum diuidens, tamen similitudinem habet cum corpore sub ratione generis cum differentia communi, in qua omnia vt vnum accipiuntur. Sicut nanque omnes figuræ eo quòd figurę sunt, diuiduntur contra infiguratum, ita omnia corpora eo quòd corpora sunt, diuiduntur contra incorporeum, & sic omnia corpora sub ratione vniuersali comprehenduntur, & vnum sunt. Quę quidem vnitas remouetur per additionem oppositam eius, scilicet particulare. Particulare enim dicitur per oppositum ad vniuersale. Et hęc est ratio quare cum additione particularitatis multiplicatur corpus de eis dictum, nó autem absolute cum de illis non prædicetur corpus genus, cum non sint plura supposita, sed corpus condiuisum accidenti, quod habet vnam rationem communem ad omnia corpora, vt dictum est. Corpus autē sic dictū non est aliud realiter a corpore quod est subiectum intentioni vniuersalitatis, quod dicitur corpus genus, immo idem secundú rem & diuersum secundum rationem, cum corpus quod est subiectum intentioni tali sit res nó incorporea. Vnde corpus sic dictum, prædicatur de corpore quod est altera pars hominis, dum est pars. Corpus verò quod est genus, prædicatur de corpore mortuo amissa ratione partis, quia iam potest esse suppositum in genere substantiæ, cum sit per se existens, quod est proprium primæ substantiæ, vt dicitur in prædicamentis: vnde illa non sunt duo corpora diuersa numero, cum corpus quòd est pars, nó ponatur in numero corporum absolute, & sine additione particularis, vt dictú est. Veruntamen est sciendum, quòd corpus mortuum cum sit per se existens, suscipit prædicationem corporis secundum rationem generis, quod tamen est vnum suppositum, & res naturæ. Corpus tamen prout est pars, non sic suscipit, quia nó dicitur de eo corpus quod est genus, sicut nec dicitur de eo homo, vel animal, vt dictum est, cum prędicatio generis de aliquo semper sit per speciem, quæ consequitur formam rei. Corpus autem pars non pertinet ad speciem, vel genus, nisi participatiue, & per reductionē, idest, per naturam totius, quod est in genere. Corpus verò mortuum absolute in genere, & in specie est. Impossibile est autem ab eadem forma substantiali alicui conferri esse absolute, & participatiue, cum esse participatum sit à toto parti communicatum: esse verò absolutum sit totius, cum nihil sibiipsi sit totum, & pars. Necessario igitur per aliam formam substantialem erit corpus mortuum corpus actu, qui est actus absolutus, & corpus viuum corpus actu, qui est participatus.

CAP. XIII.

Ex dictis manifestum est, quòd non potest concludi, quòd corpus viuum, & mortuum sint duo corpora diuersa, & si necessarium sit corpus mortuum per aliam forma esse corpus in actu quàm per illā per quā erat corpus viuum corpus actu. Si autem dicantur duo corpora particularia, ex hoc non sequitur, quòd sint duo corpora realiter diuersa, quia particularis non est differentia aliqua sumpta á forma specifica, quæ realiter aliquid constituat, sicut est rationale. Nec propter hoc erunt vnum simpliciter, sed secundum quid tantum, ratione, scilicet communis, cum nihil de re priori sit iam nisi materia tantum. Et licet hoc corpus mortuum mistum sit habens certam proportionem miscibilium, & certam formam cósequentem, quæ

A est forma misti, per quam efficitur sub corpore misto, cum tamen totum hoc nos lateat, quia nec forma ipsa nobis nota est, nec proportio ipsa: per speciem autem vnumquodque certificari habet, & demonstrari, nihil autem nobis sit certius de illo quàm quòd habet tres dimensiones, & plenam naturá corporis, reliqua, autem nobis incerta sunt, vt dictum est, ideo speciē eius ponimus corpus sub ratione corporis, quia hoc de eo nobis notius est, licet in rerum natura super dimensiones corporis in eo reperiatur aliquid specialius. Illud enim pro specie accipiédum est, per quod certius & determinatius res innotescit, vt dicitur in prædicamentis. Si autem sit aliquod corpus mortuú, quod non habet rationem suppositi, cum non subsistat per se, sicut de corpore Christi in triduo, non videtur, quod de illo corpus sub ratione generis prædicari possit, cum per se non habeat, sicut nec prius prædicabatur de illo viuo, quando erat pars hominis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd res naturæ di-
B citur, quod habet naturam aliquam cui accidit ratio suppositi, inquantum scilicet per se subsistit, quod semper euenit quando principia illius naturæ constituunt suppositum ipsum. Si autem principia alicuius rei naturæ coniuncta adinuicem alicui per se existenti adiungātur, rationem suppositi non habebunt, rem tamen naturæ ipsa constituent in supposito, sed non suppositum: ideo in Christo non sunt duæ res naturæ, sed vna res duarum naturarú, quæ tamen constituta est res illius naturæ humanæ, scilicet per hanc naturam humaná, sed non est constituta suppositum quod dicit aliquod absolutum per se subsistens per humanam naturam. Licet igitur idem sit hoc suppositum, & res naturę humanæ, aliunde tamē est res humanę naturæ aliunde suppositum. Res enim naturæ humanæ est per principia humanę naturæ, sed suppositum non. Cum igitur homo sit
C res naturę humanę per principia naturę humanę cōstitutæ homo ille non per se existens. Homo enim fuit sic assumptus, sed natura in suis principijs ex quibus adinuicē coniunctis suppositum illud per se existens factum est homo, & ideo filius Dei naturam humanam assumpsit, & factus est homo: & ideo ratio suppositi homini conuenit, ille enim homo fuit ab ęterno. Per illum igitur hominem ratione suppositi per se existentia quod homo ille factus est, homo ille per se existere dicitur, non quod aliquid ex principijs naturæ humanę tantum constitutú sit per se seorsum á verbo, sed quia res naturę humanę, quę per naturam humanam constituta est ipsum suppositum diuinum quod per se existit, vnde & homo ille cum sit ipsum suppositum, per se existit in genere substantiæ, & ideo partes naturæ humanæ, corpus scilicet & anima ad genus spectabunt per natura illius totius, quod per se est in genere illo. Patet igitur, quod diuersimode sunt aliorum hominú partes in genere, & partes humanitatis
D Christi: quia in alijs ex principijs naturæ propriæ erit aliquid per se existens, quod per se est in genere, & per ipsum alia ei sūt in genere per reductionem. In Christo autem per principia humanitatis non constituitur aliquid per se existens, sed ipsum suppositum diuinú per se existens complete & perfecte factum est res humanæ naturæ per principia naturę humanę. Vnde res naturæ humanæ propter identitatem cú supposito diuino erit per se existens. Res. n. humanæ naturæ in Christo nó est pars illius suppositi, vt prædicetur de supposito ipso, sed est vt ipsum totú, & ideo per se esse dicitur. Erunt igitur partes naturæ humanæ in Christo pertinentes ad genus & speciem per ipsam rē naturæ humanę, quæ constituta est per principia naturę humanę, vt dictú est, quę tñ res per se esse habet à supposito, cum quo identitatem habet, & non à principijs proprijs, vt dictū est. Ex quibus manifestum est, quod partes humanę naturę in Christo nō reducuntur ad speciem, vel genus per suppositum ipsum, cum
E illud per se non sit in genere, sed per rem naturæ, quæ est vt habens esse per se. Nec refert a quo habeat esse per se aut à suis principijs, aut à verbo cui adiungitur, cum hoc vniuersaliter tenendum sit, quòd principia per illud ad genus reduci habēt, quod per illa constituitur, & hoc semper est res illius naturæ, cuius sunt illa principia, cui quidem rei quandoque accidit ratio suppositi, quando scilicet habet per se esse. Quandoque verò non, quando scilicet alteri adiungitur, vt dictum est. Ex dictis igitur manifestum est, quod corpus Christi mortuú, licet per se non sit sicut corpora aliorum, res tamen est alicuius naturæ habentis sua principia, & ideo genus de eo prædicatur, cum idem sit verbum, & res illius naturæ, ratione cuius identitatis per se esse dicitur. Ratio enim suppositi accidentaliter se habet ad principia naturæ sibi mortuo iuncta, res verò naturæ essen-

tialiter. Ideo semper vbi est res naturæ constituta, erit prædicatum generis illius naturæ, & specierum de re suæ naturæ.

CAP. XIIII.

DE Metaphysica autem, & logica, & earum consideratione quæ ad omnia se extendunt actum est, nunc verò de naturali, & mathematica restat agendum. Sciendum est igitur, quòd antiqui philosophi scientiam naturalem primam philosophiam putauerũt, sicut etiam putauerunt primum ens esse corpus. Sed Philosophus in 6. Metaphysicæ docet, quòd naturalis philosophia est de quodam particulari ente habente in se principium motus, & quietis. Vnde & materiale ens est, quia materia est in omni eo, quod per se mouetur. Subiectum enim philosophiæ naturalis est ens mobile, & ideo sua consideratio secundum Philosophum ibidem est circa ea quę sunt in materia, vt in pluribus, quod dicit propter animam humanam quę pertinet etiam ad physicum, inquantum est forma corporis, licet per se esse possit, ideo scientia naturalis subalternatur Metaphysicæ. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd dupliciter conuenit vnam scientiam alteri subalternari. Vno modo, quando subiectum vnius est species subiecti alterius, sicut homo est species animalis, & animal est species corporis naturalis, ideo scientia de animalibus, subalternata est scientię naturali. Alio modo, quando subiectum inferioris scientiæ non est species subiecti superioris scientiæ, sed se habet ad illud vt materiale ad suum formale, per quem modum perspectiua se habet ad geometriam. Geometria enim agit de linea, & alijs dimẽsionibus absolute & formaliter ad nullam materiam applicando, non enim agit de linea in ligno, vel ære, sed perspectiua agit de linea secũdum quod est in aliqua materia in qua videri possit, vnde agit de linea visuali. Linea enim visualis non est species lineæ, sicut nec triangulus ligneus est species trianguli. Differentia enim non sumitur à materia. & hæc est ratio quare non est aliqua specialis scientia de linea recta, vel circulari, sicut est de linea visuali, quia rectum & circulare sunt propriæ differẽtiæ lineæ, visuale autem non, sed est alterius & extraneæ naturæ, & ideo scientia specialis est de linea visuali, & non de linea recta vel circulari. Isto modo naturalis scientia, quę applicat naturam entis ad naturam sensibilem, est sub Metaphysica, quæ considerat de ente absolute, quia ens mobile non est species entis, cum ens non sit genus, vt dictum est. Ens igitur mobile est subiectũ naturalis philosophiæ, quæ diuiditur secundum diuisionem entis mobilis in suas species, scilicet in ens mobile motu locali tãtum, sicut est corpus cœleste, & in ens mobile motu generationis & corruptionis, & sic de alijs. Hęc tamen diuisio magis pertinet ad Logicum, quam ad Physicum, cum sit generis in suas species. Sicut enim supra dictum est, quòd substantia quæ est primum genus, non habet aliquam vnam rem, supra quam fundatur, sed supra diuersas res, à quibus tamen ratio vnitatem quãdam accipit, ratione cuius dicitur genus vnum, ita ens mobile, quod est subiectum naturalis philosophiæ, nec dico corpus mobile, quia omne corpus probat esse mobile, in lib. phy. Hoc enim secundum genus non habet aliquam vnam rem naturalem supra quam fundatur, sed fundatur supra diuersas res, quas tamẽ quia apprehendimus in pluribus conuenire, scimus corpora superiora cum inferioribus in eodem genere corporis esse, sicut substantias separatas cum materialibus, de quibus supra dictum est. Quòd autem generabilia, & corruptibilia, & mobilia motu locali tantum sint duæ species entis mobilis, de quo in communi agitur in lib. phy. magis ostendit eorum conuenientiam secundum logicum, quam secundum naturalem. Substantiæ enim corruptibili, & incorruptibili nihil est commune nisi logice tantum, cum plus differant, quam genus aliquod reale, vt dictum est. Vnde in 5. Metaph. dicit Phil. vbi docet quæ differũt in genere physico, quòd illa differunt genere, quorum subiectum primum est diuersum, sicut primum subiectum coloris differt à subiecto primo saporis, sicut superficies ab humore, & sic differunt, quia non reducuntur in vnum subiectum, quantumcunque fiat resolutio vtriusque. Si enim posset fieri vnum de illis per aliquam resolutionem realem, non differrent simpliciter in subiecto primo, nec per consequens in genere, vt puta materia ignis differt à materia aeris. Sed si fiat resolutio ignis, & aeris, non remanebũt diuersę materię, & ideo ignis, & aer non sunt duo diuersa genera physice loquendo. Corpus verò cœleste cum corporibus generabilibus differt, cũ

F non conueniant in materia. Si. n. miraculose corrumperetur cęlũ, quia naturaliter incorruptibile est, adhuc essentia materiæ suę diuersa esset à materia elemẽtorum, nec fieret resolutio ad vnum subiectum, quòd testatur potentia materiæ elementorũ, qua nunquam transmutari potest ad forma cęli. Alioquin esset in eo potentia frustra, quam tamen constat in materia cęli esse, cum in ea est forma cęli. Ex quo patet, quod ens mobile motu locali, & ens mobile per generationem, & corruptionem sunt duæ species entis mobilis logice tantum, vt dictum est. Patet etiam, quod vnitas generis physici est ab vnitate primi subiecti. Primum autem subiectum est materia. Illa igitur conueniunt in genere physico, quæ habent eandem materiam, sed differunt specie, propter diuersitatem formæ, sicut ignis & aer. Nec tamen erit aliqua distinctio in materia, cum distinctio dicat actualitatem aliquam quę non est in materia secundum se, sed hęc diuersitas est in potentia passiua tantum, ad quam nõ sequitur aliquid in fundamẽto naturę esse distinctum. Ex dictis igitur patet, quòd ens mobile, quod est corpus communiter acceptum, nõ habet

G à materia aliquam formam communem, per quam est corpus, super quam fundatur actio intellectus, qui facit communitatẽ quandam inter corpora generabilia, & corruptibilia, inquantum facit esse ea diuersas species entis mobilis, cum nulla res communis subsit, nec etiã materia ipsa quæ est incorruptibilis, & ingenita. Si enim esset aliquod compositum tale ex materia scilicet & forma corporis prę̨ter formas ad quas sequũtur qualitates sensibiles, quæ sunt principia generationum & corruptionum, esset inordinabile ad formas tales, & ad alias, ad quas generatio & corruptio non attingit, sicut ad corpus cęleste. Sic autẽ foret necesse si in re generabili & corruptibili præcederet aliqua forma, formam specificam rei, per quã solum est generatio & corruptio in rebus, cum solum ad illam sequantur qualitates actiuæ, & passiuæ, quæ sunt principia generationis & corruptionis, & non ad formam talem imperfectam. Vnde ipsa indifferenter se habet ad formã superuenientem, siue esset prin

H cipium generationis & corruptionis, siue non esset. Tunc. n. cęlum haberet aliquid reale commune cũ generabilibus, & corruptibilibus, quod est directe contra prædicta verba Phil. Et ideo impossibile est in rebus generabilibus & corruptibilibus aliquam formam pręcedere forma specificam, sicut antiqui posuerunt materiam primam esse formã tam quandam formã non elemẽtali, sed imperfecta, quæ sit quasi via ad alias, sicut forma embrionis imperfecta est respectu formę specificę animalis. Vnde Commentator super 9. Meta. dicit prima habilitatem materiæ esse semper respectu formæ elemẽtorum. Vnde non reperiuntur mediæ formę elementi ex elemento, sicut est in generatione animalis, vbi sunt multæ formæ mediæ sibi succedentes per generationes & corruptiones multas vsque ad vltima, quã solam in re manere necesse est, ne dicatur ipsa accidens esse. Ex dictis patet, quod res secundi generis, non est vna, super quã fundatur vnitas eius, sicut nec res primi generis, de quo supra dictũ est.

I Sed anteq̃ de hoc plus agatur, prius de hac vnitate agendum est.

CAP. XV.

AD huius igitur difficultatis notitiam considerandum est, quod cum obiectum intellectus sit quodammodo intra intellectum, & nõ extra, quia intelligere non est motus ab anima, sed ad animam, actus intellectus potest ferri in intelligibile, vel prout est obiectum in natura obiecti, scilicet inquantum terminat eius actionem, & sic nihil sibi tribuit, sed solum cõsiderat quid natura obiecti habeat, vnde possit aliquid formari, quod naturam illius obiecti insinuet, vt puta, diffinitionem aliquam. Alio modo potest actio intellectus ferri in obiectum, non in natura sua, sed prout est abstractum per actũ animæ à conditionibus materialibus, & sic accipitur vt in anima, &

k sic anima attribuit sibi aliquid non cõsiderans quid sibi debetur in natura obiecti, sed quid sibi per actum animæ conuenire potest, & illud attributum est ratio vniuersalitatis, vt puta, intelligendo animal inquantum naturam sensitiuam habet, format eius diffinitionẽ, substantiam scilicet animatam sensibilem, quã manifestum est vnitatem quandam in animali significare. Animal. n. obiectum vnum natura sua est: sed hæc vnitas non descendit ab animali ad aliquas species animalis. Animal enim sic acceptũ, non dicit aliquod ens in natura, cum nõ sit aliquod animal in natura animal solum, sed dicit essentia quæ esse non habet, nisi per habentem essentia, cuius esse est vt actus, ideo quot fuerint habentes

essentiam,

essentiam, tot erunt essentiæ secundũ esse. Habebit igitur essentiam & vnitatem ab habente eam si vnum fuerit, & pluralitatem si plura fuerint. Idem enim est de vnitate & esse, cum vnũ & ens conuertantur, ideo vnitas inuenta in natura aliqua, vt in natura animalis, nõ descendit ad aliquam eius speciem, imo si in vno recipiatur, iam ab illo vnitatem habebit, sicut & esse. Sed alia vnitas quam facit intellectus, descendit ad omnia contenta sub vno communi. Prima igitur vnitate manifestum est, quòd nihil est vnum genere commune corporibus cœlestibus, & generabilibus, super quod intellectus fundare possit rationẽ vniuersalitatis. Licet enim corpus sit substantia corporea non tamen propter hoc erit aliquid vnum reale conueniens corporibus cœlestibus, & inferioribus, super quod intellectus fundare possit intentionem vniuersalis, sed secundum intentionem tantum: quod manifestum est, si fiat resolutio ad primum subiectum corporis, quod est materia quę in se considerata erit diuersa in cœlo & elementis, vt dictum est. Quamuis autem non sit resoluere ad aliquod vnum subiectum commune vtrique, tamen illæ diuersæ res super quas fundatur actus intellectus formantis intentionem vniuersalem, compositæ sunt ex materia & forma, & ideo ex vtraque parte sequitur corpus. Impossibile est enim materiam & formam componi, quin sit corpus, vt suprà dictum est. Materię enim natura est esse primũ ex quo fit aliquid per se, & vltimum in quo aliquid transit per corruptionem, vt dicitur in 1. physicorum. Et ideo ex nullo fieri potest, sicut nec in aliquod præcedens resolui. Simplex ergo materiæ essentia necessario erit, cum simplex per se in nihil resolui possit. Forma enim cum sit simplex essentia, non resoluitur per se in aliquid, sed per accidens. Resolutio enim compositio in materiam, forma resoluitur in eandem, quia nec forma per se fit, sed compositum, vt docetur in 7. Meta. Ex duabus autem essentijs simplicibus coniunctis resultat semper essentia compositi quæ altera est ab vtroque, & hoc necesse est esse corpus, si vna illarum de altera educatur, sicut essentia formę educitur de essentia materiæ. Essentia enim formæ est in essentia materiæ in potentia, de potẽtia autem in actum oportet transitum quendam esse, in quo importatur trãsmutatio quædam. In omni autem transmutatione includitur, vel pręsupponitur motus localis, sicut in alteratione à priori, est motus localis, in motu verò augmenti à posteriori. Quod enim augmentatur mutat locum, non autem ante augmentũ. Sed quod alteratur, mutat locum antequam sit alteratum. Generatum verò medium importat inter alterationem & augmentum, cum sit terminus alterationis & principium augmenti. Nihil enim augmentatur, nisi quòd generatum est. Educi autem per motum localem non potest nisi corpus, vel corpori adiunctum, vt omnia accidentia corporalia. Igitur de potentia materiæ non potest aliquid substantialiter educi, nisi constituatur corpus. Nec refert verũ materia, de qua educitur ipsa forma, prius fuerit sub alia forma, vbi solũ alteratio pręcedit propter subiectum actu existens, cuius materia pręfuit formę educendę, siue non, sicut materia cœli nunquam pręfuit sub alia forma, & ideo alteratio, vel motus localis non præcessit eius esse: vnde cœlum non est genitum, sed per simplicem emanationem tantum ad esse processit à Deo. Motus igitur localis accidentaliter tantum se habet ad eductionem formę de potentia materię, inquantum scilicet accidit materiæ præfuisse sub alia forma, per quam fiebat subiectum actu existens, quod oportuit corrumpi per actionem qualitatum alterantium ad hoc, quod alia forma induceretur. Esse verò corpus in productione formæ de potentia materiæ nõ accidit propter ipsum motum localem, cum corpus cœleste consecutum sit per eductionem suæ formæ de potentia materiæ suę propriæ nullo motu locali, vel alteratione pręcedente. Essentialiter ergo natura corporis sequitur eductionem formę de potentia materiæ, nec hoc adhuc est quia educitur, sed quia fit vnum ex materia & forma educta, quia posito per impossibile, quòd forma educeretur de potentia materiæ, & tamen nõ fieret vnum compositum ex illa cum forma, corpus non sequeretur eductionem formę de potentia materię, cum constet corpus semper compositum esse ex materia & forma. In hoc igitur præcisa ratio corporis consistit, quòd ex materia & forma fiat vnum, quod infallibiliter contingit, quando forma educitur de potentia materiæ. Quandoque etiam hoc fit, & si forma nõ educatur de potentia materiæ, vt patet de anima humana, quæ & si non sit educta de potentia materiæ, cum à materia non traducatur, quia tamen ex ipsa & materia fit vnũ, efficitur

A corpus. Hoc igitur corpus, siue forma educatur de potentia materiæ sine motu, vt cœlum: siue cũ motu vt in generabilibus & corruptibilibus: siue non educatur de potentia materiæ, vt patet in homine, est res physica prima, supra quam intellectus format intentionem generis, & illud est proprium subiectum philosophiæ naturalis, logice tamen: quia si fiat resolutio omnium istorum, non erit deuenire ad aliquod commune cœlo & inferioribus, vt supra dictum est, cum nec in materia conueniãt. Si verò fiat resolutio omnium generabilium & corruptibilium, erit deuenire ad vnum commune principium indifferens ad omnia hęc, & ideo corruptibilia omnia conueniunt in vno subiecto phy. vnitate reali: sed cœlum conuenit cum corruptibilibus in vno subiecto physico non vnitate reali aliqua, sed logica tantum. Huic igitur naturæ intellectus attribuit rationem generis, cui in rebus corruptibilibus respondet quoddam habens quandam vnitatem, quæ sub eo non descendit, vt

B supra dictum est, sed multiplicatur in suppositis suis, in quibus recipitur. Vnde cum de illis prædicetur, oportet iam naturam cõstitui in qualibet re per formam quæ est totius, cum illa natura per intentionem sibi additam de toto prædicetur, non potest illa prędicatio sumi à parte rei, & attribui toti rei, verbi gratia, homo constituitur ex anima & corpore tanquam ex duabus partibus: prædicatum autem quod sumitur a corpore, quod est altera pars conueniens homini, non est corpus, sed corporeum. Idem enim non prædicatur de aliquo denominatiue, & absolute, siue abstracte. Non erit igitur aliqua forma faciens corpus partem rei, alia à forma totius rei, cum corpus secundum intentionem prędicetur de tota re. Nec potest intellectus parti intentionem aliquam, per quam de toto absolute prædicetur, tribuere: quia pars de toto non prædicatur nisi denominatiue tantum. Ex quo satis manifestum est, lapidem, vel ignem vel hominem non per aliam formam esse corpus, quam per il-

C lam per quam sunt illud quod sunt in sua specie, sicut nec per aliam materiam. Non enim est alia materia in homine, per quam homo est corpus, quàm illa per quam est homo.

CAP. XVI.

ET hoc est facile cõsiderare in modo generationis naturæ, quia materia prima primam habitudinem habet ad formã elementi. Si enim debet generari ignis, non transmutatur materia ad formã corporis, & postmodum deuenit ad formã ignis, sed statim in eodem instanti quo corrumpitur forma aeris, vel quo inducitur forma ignis. Qualitas enim actiua ignis nihil intendit, nisi inductionem formæ ignis, cuius ipsa est passio, & in cuius virtute agit. Et certum est, quod non agit in virtute formæ corporis, cum non sit eius accidens propriũ: sed certe sine non habet materia nuda ad formam misti, vnde non habet habilitatem aliquã immediate ad eam, sed oportet eam primo

D indui formas elemẽtorum, cum mistum non possit fieri nisi ex miscibilibus præsuppositis. Has tamen formas, licet materiam ordinent ad formam misti, necesse est materiam deponere in adeptione formæ misti, quia in misto ipso est aliquid, quod natum est agere ad dissolutionem ipsius misti. Forma tamẽ misti immediate inest ipsi materię loco formarum simplicium faciẽs subiectum virtutibus formarum elementorum, vnde ex diuersis proportionibus miscibilium sunt diuersæ formæ substantiales in diuersis mistis. Alia enim est forma mistionis in auro, alia in lapide, alia in argento. In misto namque propter naturã mistionis nulla reperitur diuersitas partium, aliter in omni misto esset diuersitas partium, quod falsum est, cum mista multa sint homogenea, sicut & simplicia, sicut patet de osse, carne, & lapide, quorum quælibet pars suscipit prædicationem sm completam rationẽ ipsius naturę in toto. Quælibet.n. pars ossis est os:

E quod ideo est, quia natura formæ secũdum totum id quod est, essentialiter est in qualibet parte. Cum igitur pars & pars in aliquo sit per quantitatem, quæ est accidens proprium corporis substantiæ cum mensura eius sit, alia autem forma non potest esse secundum totam naturam suam in aliqua re, quam in illa quæ est altera pars compositi, impossibile est aliam formam esse in igne, vel lapide, per quam aliquod istorum sit corpus, quã illam per quam prædicato rei verificatur de parte vniformiter cum toto, & hanc constat esse formam specificam. Sic igitur oportet materiam prius formari formis simplicium corporũ, quas oportet deponere in aduentu formę misti, licet virtute in misto maneant, non autem in essentia. Mistum autẽ ex diuersis miscibilibus fit, itaque cum animatũ aliquod habens magnam

diuersitatem in partibus ex diuersa mistione causatā constituitur, necessario erit vna forma ipsius anima 1. Et hanc certum est esse formam mistionis totius, quam tamen manifestum est non inesse cuilibet parti secundum totam naturam suam, cum non contingat rem prædicari de parte & toto vniformiter. Prędictæ autem partes animati per se non fuerunt, cum ex eis constitueretur totum, sicut simplicia corpora habuerunt esse per se ante misti constitutionem, sed simul agit natura ad eorum eductionem in toto, & totius constitutionem ex eis, sicut patet in animali, vbi vis actiua patris, quæ est in semine, agit ad constitutionem corporis diuersa membra formando. Inter alia tamen primo format cor, & deinde semper operādo ad extrema: quæ, quia est virtus assimilans sibi passum, non corrumpitur formato corde, sed durat quousque menstruum fuerit trāsformatum in illa quæ sunt in eo potentia, & omnibus membris formatis, & destructo menstruo & semine, virtus hæc necessario destruitur & non post formationem, scilicet vnius, vel duorum membrorum, vt dicitur in 16. de animalib. Agens enim instrumentale non cessat, nisi effectus intentus à principali agente prius inducatur, & posterius non est necesse eum applicari effectui. Semen autem continet vim generatiuam, quæ est delatiua potentiæ paternæ, sicut instrumentū defert vim principalis agentis, & ideo virtus quæ est in semine, peracto officio suo corrumpitur. Sciendum est autem quòd in menstruo est potentia ad diuersas partes, in quibus est diuersa proportio miscibilium, ex qua consurgit materialiter multiplex diuersitas in partibus, in quarum tamen qualibet est reperire vniformitatem mistionis. Sicut licet alia sit proportio miscibilium in osse, alia in carne, tamen in carne vniformitas est: quia qualibet pars carnis est caro, & ossis os similiter. Natura enim mistionis est habere vniformitatem in misto. In qualibet igitur parte rei habentis diuersas partes erit aliqua qualitas media quæ fit ex qualitatibus simplicibus alteratis adinuicem, & hæc qualitas erit propria dispositio ad formam misti, sicut calor intensus disponit ad formā ignis. Nec refert verū dicatur esse vna qualitas in re, vel plures: quia si dicatur vna, necessario in diuersis partibus habebit difformitatem, ita q in vna parte sui præualeat humidum vt in cerebro, in alia calidum vt in corde. Si verò plures dicātur, adhuc manifestum est sensui eas ad constitutionem vnius rei ordinari. Illi igitur qualitati siue sit vna, siue plures, necessario respondebit vna forma misti difformis in virtute, quæ licet per essentiā sit tota in qualibet parte rei, non tamen tota virtus eius erit in qualibet parte rei: sicut patet, q vis auditiua non est in oculo, nec visiua in aure. Et quia essentia formæ rei indiuisibilis est, tota enim est in qualibet parte rei, virtutes autem illæ ab ipsa forma separari non possunt, quia qualibet illarum virtutum sequitur totam essentiam, in alia tamen & alia parte in quibus simul tota essentia est, vt dictum est, ideo diuiso aliquo membro à toto, non manet essentia formæ indiuisibilis in parte diuisa, nec virtus, cum virtus ab essentia formæ separari non possit, ideo necessario in parte diuisa, cum & in ipsa proportio miscibilium sit, erit alia forma in essentia a priori forma quę totius rei erat, quæ qualiter eueniat sciri potest ex aliquo misto vniformi, vt puta, in ligno, vel lapide, in quibus est vna forma actu, quę est multiplex in potētia, & ideo facta diuisione ex illa forma, prior quę in toto erat secundum totam suam rationē vna in actu, sed multiplex in potentia, fiunt multæ actu nulla noua forma introducta. Non enim cum ramus diuiditur ab arbore, noua forma inducitur, sed prior forma quæ erat in potētia fit actu, & ideo eadem accidentia manent in ramo abscisso, quæ prius fuerunt secundum essentiam, sed non secundum esse idem actu, quia primo habebant esse actu à toto, nunc autem non. Patet igitur q hoc esse, qd actu ramus iam habet, est aliud ab esse actu, quod habuit in arbore, non tamen habet aliam formam in essentia à priori. Nam hoc esse actu respondet ei quod dictum est continuum habere vnam formam multiplicem in potentia, non autem illi, quod dictum est illam esse actu vnam. Si igitur vna continuitas reperitur in aliqua parte membri viui, sicut in osse, vel carne, cum vna sit forma totius actu, anima scilicet, quæ in animalibus perfectis non est multiplex in potētia, ita quod per diuisionem fiat actu, sicut est in imperfectis, vt patet in animalibus anulosis ratione continuitatis, oportet præexistere in carne, vel osse formam siue esse actu quæ est in toto animato perfecto, cum se habeat ad esse actu sicut in alijs continuis, vt in plantis & lapidibus se habet multiplicitas potētiæ eiusdem formæ. Potentia autem diuersa eiusdem formę nullum esse faciebat in

F continuo, in quo non erat nisi vnum esse tantum, quamuis essentia illius formæ responderat potentiæ, sicut & actui, quem in toto facit. Et ideo cum talis forma ponatur in re præcipuum ratione continuitatis, vbi sola diuisio facit esse actu in partibus, facile est videre quomodo essentia formæ possit esse ibi, & non dare esse ipsi parti. Sicut igitur non alia transmutatione ducitur materia rei continuæ ad formam secundum quod est vna in acto, & alia secundum quod est multiplex in potentia, sed eadem: ita eadē transmutatione qua inducitur forma totius multiplex in virtute, inducitur, & forma illius sine esse, quia non est nisi quidam respectus, quia sicut dum manet res in vno actu, illa potentia quæ est in eadem forma quæ actu esse confert, nihil acquirit illi rei, nisi respectum quendam vniformitatis in natura inter totam rem, & illud quod in ea diuisum est, ita illa essentia formæ in re diuersæ naturæ nihil rei ipsi acquirit, nisi respectum quendam qui est cuiusdā similitudinis ipsius esse actu G partis, & seorsum, cum tamen constet non esse idem esse actu viuum & mortuum.

CAP. XVII.

EX his facile est videre, quomodo corpus mortuum actu prius viuebat. Certum est enim potentiam non diuidi ab actu ad quem ordinata est, nisi per aliquem actum incompossibilem illi, ad quem illa potentia ordinatur. Sicut potentia quæ est in materia ignis ad formam aeris, remota est ab aere, cum forma ignis materiæ insit, non autem forma ignis perficit potentiam materiæ ad aerem, sed manet in potentia in igne non perfecta, occupata tamē a forma ignis. Cum enim forma ignis sit in materia, certum est nihil reale esse in materia, quod non sit occupatum ab igne: aliter si aliquid esset liberum à forma ignis, statim aliam formam indui posset. Sicut igitur potentia ad aerem occupata est per formam ignis, sed non perfecta, ita accipit actum per formam ignis, qui tamen non erit perfectio potentiæ ad aerem, & ideo potentia ad aerem propter conco- H mitantiam materiæ perfectæ per formam ignis, non per se esse actu habet, quia nihil relinquitur in materia non occupatum ab actu ignis, vt dictum est, per quem modum forma alicuius partis organicæ, quæ est potentia ad esse seorsum, nō perficitur per actum formæ totius, cum ad illum non ordinetur. Occupatus tamen essentia talis forma mediante essentia materiæ qua concomitatur ab esse actu, quod est à forma totius. Hoc autem esse non est esse participatum, quod inest à toto ipsis partibus, quia esse partium participatum pertinet per se ad esse totius ex partibus constituti, sed est esse non conferens ad ipsum totum, nisi per accidens, inquantum videlicet impedit esse actu debitum parti a forma propria, quam acquirit pars per dissolutionem à toto: & sicut habet esse actu à toto per concomitantiam, vt dictum est, ita viuere. Vnum igitur esse penitus est, & ipsius totius absolute, & partium participatiue, & talis formæ per concomitantiam, & idem est viuere. Et ideo corpus mortuum ve- I re viuum fuit, non quòd vitæ principium fuerit forma totius compositi ex materia & forma, quam iam habet, sed materia eius tantum per se, cui esse actu conferebat, quod & ipsa forma materiæ inducta concomitanter accepit.

CAP. XVIII.

HIs visis sciēdum est, quòd prima diuisio corporis, quod est genus, est per simplex & mistum ex simplicibus. In simplicibus autem non præcedit in natura aliqua forma ipsam formam elementi simplicis, vt supra ostensum est, & hoc facile est demonstrare. Si enim accipiatur minimus ignis in quantitate, quod possibile est, quia res naturæ habet terminum augmenti & diminutionis, si diuidatur, non manet ignis, nec ex illo aliquod K elementum generari potest. Forma autem ignis non destruitur sola, sed & corpus & substantia destruitur, aliter cum corpus quantum sequatur corpus substantiam, si corpus remaneret destructo igne, cum corpus substantia non dicat quid sensibile, mathematica forent separata a sensibilibus, quod est impossibile. Cum enim aliquid tale contingit, fit mutatio incontinens, quia non potest de potentia materiæ aliqua forma educi. Cum igitur corpus mistum ex simplicibus generetur, quæ sunt media inter primam materiam & ipsum mistum, in misto autem non maneat formæ elementorum, vt dictum est, non erit inuenire in misto aliquam formā mediam inter materiam

primam,

primam, & ipsam formam specificam, quæ est forma misti, cum nulla fuerit media inter materiam & formam elementi. Vnde grossi homines aliam viam generationis ponentes diuertebant à Philosopho, dicentes materiã primo informari forma substantiæ, & postea corporis, & sic descendendo ad vltimam formam quæ est forma specifica, cum tamen Philoso. supradictum modum generationis posuerit, dicens formam elementi immediate materiæ inesse, qua deposita, introducitur forma misti. Si enim primo induceretur in materia forma substantiæ, & postea forma corporis, & postea forma elementi, cum ex quatuor elementis fiat mixtum, depositis formis elementalibus, quibus depositis, si in materia misti, quæ ex elementis fit, necessario fuerit consimilis ordo, cum totum id materiale, quod fuit sub quatuor elementis, sit iam sub misto, sequitur quòd sub vna forma misti maneant quatuor formæ substantiales, quarum quælibet faciet corpus, & quatuor aliæ formæ quarum quælibet faciet substantiam. B Ex illis enim non potest fieri vnum corpus, cum maneant illæ formæ in essentia sua, nec substantia sua similiter. quodlibet ergo mistum est quatuor corpora. Propter naturam enim illius corporis dicunt prædicari corpus de re ipsa. Et similiter erunt quatuor substantiæ eadem ratione: & ideo impossibile est in misto esse aliquam formam misti. Corpus autem mistum multiplex est, quia multæ sunt proportiones miscibilium in misto: vnde necesse est diuersas species mistorum constitui. Quædam enim sunt mista vniformia, sicut lapides & metalla, in quibus est magna multitudo specierum, & talia sunt omnia inanimata. Alia sunt mista difformia, vt plantæ & animalia, & hæc sunt animata, & quanto sunt perfectiora tanto maiorem difformitatem requirunt. Quæ enim nata sunt plures & diuersas operationes exercere, necessario in eis erit maior diuersitas organorũ. Et ideo inter animata minima diuersitas est in plantis, cum C non sint principia multarum operationum, in quibus tamen reperitur magna diuersitas specierum. Sed harum omnium genus proximum, & substantialium est corpus animatum, nec oportet addere eius principium esse animam vegetabilem. Sic enim nihil esset realiter diuersum, cum constet ipsam esse primum principium vitę in omnibus quæ apud nos viuunt. Super corpus autem animatum simplex aliquid reale addit altera eius species animal, quod manifestum est ex operationibus vtriusque, quia super operationes vegetabiles, quæ sunt generare, nutrire, & augmentare, in animali reperitur actio quædam realis superaddita scilicet sentire. Cum igitur in animali cum operationibus quæ apparent in plantis, inueniatur actio superaddita quæ est sentire, necessario oportet dicere sensitiuum animalis in vna essentia vtrumque obtinere, ne si diximus in animali esse vegetabilem distinctam in essentia à sensibili, cogamur in quolibet animali duas animas ponere: quia sequeretur tandem in homine tres animas esse, cum super alia animalia nobilissimam actionem habeat realiter ab alijs actio- D nibus diuersam, intelligere scilicet super quam non inuenitur aliquid, quod addat actionem nobiliorem. Et ideo propter additionem talis differentiæ, super quam nihil inuenitur, animal est vltimum genus. Non solum autem post sensibilem animam, vnde accipitur animalis ratio, diuersitas realis reperitur in homine, sed alijs in quibus differentiæ à se realiter diuersæ secundum rationem formarum, & non solum secundum rationem materiæ reperiuntur, vt patet de equo, & asino, & alijs huiusmodi. Cum autem certum sit quamlibet istarum formarum alicuius misti esse, & propter diuersitatem quæ est in natura formæ vnius ad alteram, diuersitatem materialem esse in mistione, quæ respondet diuersitati formarum, sic in eadem specie diuersitas formarum est propter diuersitatem mistionis, quæ multiplex est. Solum autem simplicia corpora ordinantur ad generationem misti, vt dictum est. Impossibile igitur erit in aliqua re siue animata, siue inanimata, nisi vnam formam ponere, cum formæ elementares manere non possint. Ex dictis facile est videre, quomodo scientiæ diuersæ oriuntur, & diuiduntur, sicut & res subiectæ. Ens enim mobile est subiectum philosophiæ naturalis, vt dictum est, & hoc idem corpus substantia est, cuius prima passio est quantitas, quæ inquantum est terminus corporis, & propria eius mensura, ad eandem scientiam pertinet. Sed inquantum in eo potest proportio attendi, quia considerari potest sine cõsideratione alicuius qualitatis sensibilis, quæ consideratio posterior est: & ideo in proportione sua non est accipere finem, & hoc idem est subiectum mathematicæ, cuius

A subiectum non est realiter accipere distinctum à subiecto philosophiæ naturalis, sed consideratione tantum. De ipso verò ente mobili in communi est liber physicorum, cuius prima species est mobile secundum locum, de quo est liber de cœlo. Corpus autem vel est simplex, vel est mistum; & in vtrisque est generatio & corruptio, ideo de generatione simplicium agit in libro de generatione. Mista autem quædam sunt animata, & quædam inanimata. De generatione verò inanimatorum agit in libro metheororum, vt de mineris, & etiam de generatione impressionum. Animata autem sunt tripliciter, quia de generatione animatorum anima vegetabili agitur in libro de plantis. De generatione verò animalium, in libro de animalibus. De homine, in libro de anima, & de his quæ sibi subijciuntur. In omnibus autem & circa prædicta laborat metaphysicus & logicus. De processu autem metaphysico dictum est sufficienter in physicis operibus nostris.

B

CAP. XIX.

NVnc superest de nouem generibus accidentium tractare. Sciendum est igitur, quòd in accidẽtibus in rerum natura non est aliquid correspondens operationi intellectus, eo modo quo possint rationem generis & differentiarum recipere, sicut est in substantia. Essentia enim accidentis designata in abstracto non videtur ens aliquod significare, cum abstractum significet vt per se existens, accidens autem per se esse non potest: vnde accidens in abstracto non videtur ens aliquod significare. Sed significatio quæ importatur in nominibus, non pertinet ad naturas rerum, nisi mediante conceptione intellectus; cum voces sint notæ passionum quæ sunt in anima, vt dicitur in libro perihermenias. Intellectus autem potest seorsum in- C telligere ea quæ sunt coniuncta. Illud autem quod seorsum accipitur, videtur vt per se existens, & ideo designatur nomine abstracto, quod significat remotionem eius ab alio. Sed nomina abstracta non importani res per se existentes in genere substantiæ, vt humanitas nomen abstractum est, non tamen per se existit. Sic ergo per actionem intellectus nomina abstracta accidentium significant entia, quæ quidem inhærent, licet non significent eas per modum inhærentium. Vnde per actionem intellectus efficiuntur nomina quasi res quædam, quibus idem intellectus postea attribuit intentiones generum & specierum. Nihil verò in natura rerum fuit, super quod intellectus fundasset intentiones vniuersales. Cum autem accidens non sit compositum ex materia & forma, non potest genus & differentia sumi in eo, sicut sumitur in substantia genus à materia, differentia à forma: sed in vnoquoq; accidentium genus debet sumĩ ab eo quod prius in eo reperitur, differentia verò ab ẽo quod post accidit. Primum autem, quod inuenitur in quolibet acci- D dente est specialis modus entis includens diuersitatem quandam ad alios eius modos: sicut in quantitate est specialis modus entis per aliud scilicet quod sit mensura substãtiæ, & in qualitate, quòd sit dispositio eius, & sic de singulis. Quòd autem in genere diuersitas quædam accipi possit, manifestum est. Nam licet res vnius generis non differant ab inuicem propter suum genus, sed potius conueniant, res tamen diuersorum generum suis generibus diuersificantur. Sicut licet rationale differat ab irrationali, quę tamen conueniunt in animali, homo tamen differt à non animali per animal, & ideo in generibus accidentium inuenitur diuersitas alia ab illa, quæ est per differentias generis inter res eiusdem generis. Differentia verò debet sumi in eis per aliquid quod in illo modo à quo genus accidentis acceptum est, implicite continetur, hoc autem inuenitur in diuer- E sitate principiorum, ex quibus causantur. Sicut verbi gratia, ratio mensuræ reperitur in quantitate, & hoc est commune omni speciei quantitatis, & ab hoc est acceptum nomen generis. Sed constat, quòd successiua sunt diuersa principia in natura sua à permanentibus, & ideo naturaliter diuersas habent mensuras. Et inde est, quòd cum diffiniuntur accidentia in abstracto, subiectum ponitur in eorum diffinitione oblique, & secundo loco, & hoc est proprium differentiæ, vt cum dicitur Simitas est curuitas nasi, per qđ differt simitas à curuitate quæ est in ligno. Accidentia autem in concreto dicta non sunt in genere nisi per reductionem, vt album, vel musicum, & huiusmodi. Aliquando autem propria principia accidentis, quæ sunt in loco differentię latent, & tunc loco illorum ponimus eorum effectus. Sicut lucis effectus est disgregare, cum intensa fuerit, quæ

est principium albedinis, ideo aliquando ponimus disgregatiuum in eius diffinitione, sicut dicimus, quòd albedo est color disgregatiuus visus. Disgregatiuum enim non est differentia absoluta in eodem genere cum colore, sicut est rationale cum animali, sed est differentia sumpta a subiecto coloris exprimens excessum quendam in receptione lucis. Vnde accidentia diffinitionem non habent per res proprij generis, cum non dicant quid simpliciter, sicut dicit substantia. Cum enim quæritur quid est albedo, respondetur color. Est.n. color quid albedinis, sicut animal hominis. Sed animal quod dicit quid hominis, dicit substantiam simpliciter, & ideo color qui dicit quid albedinis, magis dicitur substantiale, quam substantia, quia substantiale dicitur quod modum substantiæ induit, & si substantia non sit. Inter omnia autem accidentia quantitas est propinquior substantiæ, & hoc manifestum est, quia sicut subiectum quantitatis est diuisibile per se in partes scilicet essentiales, ita quantitas habet propriam diuisionem per partes, scilicet quantitatis. Et ideo si quatitas esset separata a substantia, non oporteret quòd esset vna tantum, quia potest diuidi propria diuisione in multa. Albedo verò si esset separata, necessario foret tantum vna, cum non haberet in natura sua vnde diuidatur, sed à natura quantitatis.

CAP. XX.

De quantitate igitur primo agendum est.

SCiendum est igitur, quòd quãtitas secundum rationem eius communem, quæ ponitur in 5. Metaphysicæ, est diuisibilis in ea quæ sunt in actu. Quod non est ideo dictum, quasi partes in quas quantum est diuisibile, sint actu in toto, in quo sunt diuisæ: sed hoc est dictum ad differentiam misti, quod non est diuisibile in miscibilia nisi per alterationem, per quam altera forma inducitur. Sed hic sine alteratione aliqua sola diuisione fit para in actu. Vnde quando est in toto actu, esse dicitur, quia quod prope est ad esse, nihil ab esse differre videtur, & ideo statim subiungit, quòd quælibet pars nata est esse vnum aliquid, & hoc aliquid demonstrabile, quod non conuenit partibus essentialibus, vt in materia & forma: quia post diuisionem neutrum manet per se existens, nisi forte fuerit forma & hoc aliquid simul, sicut est anima humana. Quantitatis autem primæ differentiæ sunt continuum & discretum, ex quibus duæ species constituuntur, magnitudo scilicet & multitudo. Magnitudo constituitur per continuum. Vnde magnitudo dicitur quãtitas diuisibilis in partes continuas, sicut multitudo est quantitas diuisibilis in partes non continuas, immo abinuicem discretas. Differentiæ autem secundę continui sunt intraneum & extraneum, quia quædam sunt quæ mensurantur per intraneum, vt linea, & huiusmodi: quædam per extraneum, vt tẽpus. Has autem differentias vocat Aristoteles permanens & transiens, quia tempus est mensura transiens, linea verò permanens. Tertiæ verò differentiæ continui permanentis, siue intranei sunt secundum vnam dimensionem, vel duas, vel tres, quia quantitas intranea vel est diuisibilis in partes continuas secundum vnam dimensionem, & tunc est linea: vel secundum duas, & tunc est superficies: vel secundum tres, & sic est corpus, & hæ omnes sunt species quantitatis per se, vt dicitur in prędicamentis. Sed in 5. metaph. tempus ponitur species quantitatis per accidens, sicut albedo dicitur tanta, quia superficies est tanta. Et huius ratio est, quia logicus considerat quantitatem secundum rationem mensuræ, sic enim potest formare intentiones logicas in quantitate. Et quia sunt diuersæ rationes mensuræ, quia quædã sunt extra, & quædam intra, quarum nulla est ab alia, & ideo logicus ponit tempus & locũ per se species quantitatis continuæ & vniuocæ cum alijs. Primus autem Philoso. considerat quantitatem secundum esse suum, & non sub ratione mensurę, & ideo illa quæ sunt quanta per se ponit per se species quantitatis, vt lineam, superficiẽ, & corpus. Illa autem quæ sunt quãta per aliud, vt tempus est quantum per motum, motus verò per magnitudinem, ponit Philosophus esse quantitates per accidens. Et ideo in prædicamentis locus ponitur species quantitatis, non autem in metaphysica, quia locus habet rationem mensuræ aliam à superficie: quia locus mensurat extrinsece rẽ locatam, in qua locus non est vt in subiecto, superficies autem rem in qua est vt in subiecto. Locus autem non habet aliud esse à superficie, immo est ipsa continentis superficies, siue vltimũ,

F vt dicitur in 4. physic. Aliam diuisionem ponit Philosophus in prædicamentis, quæ eadem est cum præfacta: quia habere partes habentes positionem adinuicem, est habere partes discretas, quod est numerum constituere, licet nõ omne continuum habeat partes habentes positionem adinuicem; sicut tempus quod est continuum materialiter, licet sit discretum formaliter: est enim numerus motus, vt dicitur in 4. physi. Hæc enim positio differt à passione quæ est prædicamentum, quia positio quæ est prædicamentum, dicit ordinem partium totius locati ad locum: sed positio hæc dicit ordinem partium in toto existentium adinuicem. Secunda differentia super discretum est commune & proprium. Commune autem facit numerum qui idem est hominum & equorum, immo omnium numerabiliũ. Licet enim diuersitas sit in numero aptato diuersis rebus, in numero tamen formaliter nulla est diuersitas. Potest enim numerus qui in se discretus est, formaliter à re numerata continuitatem habere, sicut tempus à motu, & vlna à panno. Proprium
G verò facit orationem quæ nõ potest pluribus aptari, sed soluum orationi prolatæ, cuius ipsa oratio est mensura cum qua est, vt dicitur in prædicamentis. Ipsa enim cum voce profertur, quia idem est causa & principium subiecti, & per se passionis eius.

CAP. XXI.

NVnc restat de qualitate aliquid dicere, de qua cum inter omnia accidentia quantitatis sit propinquior substantiæ, cum habeat per se diuisionem sicut substantia, vt dictum est, secundum messe de ea agendum est, & ideo per naturam subiecti sui agendum est de qualitate, sicut de quolibet inhærente agendum est per naturam illius cui inhæret. Illud autem cui inest qualitas vel est corporeum, vel incorporeum. Si incorporeum, aut est de facili transiens, aut de difficili: si de facili, est dispositio, si de difficili, est habitus, licet ista duo
H communiter reperiantur in corporeis, sicut in incorporeis. Sanitas enim corporis habitus quidam est, & dispositio ad ipsum ordinata. Nos enim de proprijs passionibus incorporeorum nihil nouimus, ideo in libro de anima dicitur, quod omnes passiones sunt ipsius coniuncti, & ista pertinent ad primam speciem qualitatis. Si autem illud sit corporeum, sic accipiuntur tres aliæ species qualitatis: secunda tamen species qualitatis quæ est naturalis potentia, vel impotentia à primo philosopho non numeratur inter species qualitatis, sed ponitur potentia quædam passioni resistens. In prædicamentis verò ponitur propter modum denominandi quem habet qui conuenit qualitati, & hoc ad logicum pertinet. De tertia verò specie qualitatis agit Philosophus in philosophia prima, & etiam in prædicamentis, & de quarta similiter, de ad aliquid frequenter iam dictu est. De alijs autem generibus quæ magis principia naturalia sequuntur Philosophus in prædicamentis
I suis parum loquitur, de quibus in physicis latius pertractatur.

CAP. XXII.

HIs de natura generis perspectis considerandum est, quomodo aliqua sunt in genere vno per se, sed ratione alterius adiuncti in aliud genus transmutatur. Sciendum est igitur, quòd per naturam prædicamenti sciri potest in quo genere quid sit ponendum. Cum enim ens diuersimode reperiatur in substantia & accidente, vt dictum est, per diuersum modum essendi importatum in prædicato, cui semper esse est adiunctum, faciliter scietur ipsum prædicatum. Quod autem esse prædicatum sequatur, manifestum est per resolutionem cuiuscunque verbi. Nam facta resolutione semper eodem subiecto manente nouum prædicatum adiungitur, vt puta, si dicatur, homo laborat, & resoluatur ipsum verbum, erit homo
K subiectum vt prius. Sed illud quod prius erat prædicatum laborat, scilicet esse, adiungetur prædicato. Esse enim laborantem contingit hominem. Eodem modo de homine albo, cum album dicat esse quale homo albus in prædicato sumptus ad genus qualitatis pertinet. Si autem ponatur in subiecto, vt puta, si dicatur, homo albus est homo, cum prædicetur esse hominem, & non esse album, ad substantiam spectabit. In alijs autem prædicatis idem reperitur, vt duplum. puta, si dicat subiectum, siue ipsam rem subiectam, ad quantitatem spectat natura dupli. Si autem prædicetur esse duplum, cum hoc includat respectum ad dimidium, duplum in genere relationis est.

Omnia hæc prædicamenta sunt denominatiua, sed prædicatio solius substantiæ de suis inferioribus, & similiter aliorum generum de suis speciebus est vniuoca. Non enim est aliud per essentiam animal & homo, color & albedo, sed idem. Animal enim est quid hominis, vt dictum est, & color albedinis, & ideo animal, inquit, prædicatur de homine, & homo de Sorte, in quo tota natura generis substantiæ reperitur vniuoce non per aliquam aggregationem, sicut est in aceruo lapidum, vel structura domorum, vel aliqua alia colligatione, in quibus nullum adiunctorum prædicatur de toto, sicut animal de homine, & homo de Sorte, sed vniuoce, vt dictum est, cum vnumquodque illorum de toto prædicetur, sub quo non est descensus ad aliquod singulare, & ideo Plato quietem & terminum scientiæ ponit ad indiuidua quæ sunt obiecta propria sensus, quia sensus est singularium, quæ sola sunt per se existentia in rerum natura. Substantiæ enim separatæ singularia quædam sunt, solo tamen intellectu noscuntur earum notitiæ proportionato. Cum igitur ea quæ sunt in prædicamento substantiæ solum per se esse possint, in substantia autem conueniant substantiæ separatæ & materiales, quæ quidem supposita sunt habentia esse per se, esse autem est proprius effectus & terminus actionis diuinæ, ideo tàm hæc, quàm illæ à Deo sunt, qui est super omnia benedictus. Amen.

Explicit Opusculum quadragesimumsecundum, de natura generis secundum diuum Thomam Aquinatem.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XLIII.

DE POTENTIIS ANIMAE.

CAP. I.

Quot sint animæ, quot gradus viuentium, quot genera potentiarum animæ. Et primo determinat de vegetatiua.

T adiutorium homini collatum, & progressum peccati plenius videamus, de anima & eius potentijs aliquid consideremus. In primis ergo oportet supponere cum Philo. in 2. de anima, quòd anima est primum principium vitæ in illis rebus inferioribus. Animata enim viua dicimus, inanimata verò non viua. Ista enim vita duplici operatione manifestatur, cognitione scilicet, & motu, vnde & philosophi vt patet. 1. de anima, per ista duo animæ naturam inuestigauerunt. Pro tanto autem dico primum principium vitæ, quia licet aliquod corpus possit esse principium vitalis operationis, vt oculus visionis, & cor vitalis operationis, non tamen est primum, quia hoc non conuenit eis inquantum sunt corpora, sed inquantum sunt talia corpora, scilicet viua, quod habent per animam: quia quod est actu tale, hoc habet ab aliquo principio, quod est actus eius. Anima ergo quæ est primum principium vitæ, non est corpus, sed actus corporis, & aliquid corpore altius. Nunc autem sic est secundum Philosophum in 2. cœli & mundi, quòd ea quæ sunt infima in entibus, non possunt consequi perfectam bonitatem, sed aliquam imperfectam consequuntur paucis motibus. His vero superiora consequuntur perfectiorem bonitatem motibus multis: superiora verò his perfectam adipiscuntur bonitatem motibus paucis. Summa verò perfectio inuenitur in eo qui absque ullo motu perfecte possidet bonitatem. Quia ergo natura humana est inter corporalem & angelicam naturam constituta, ad maius bonum est ordinata, quam natura corporalis, quæ ordinatur ad aliquod particulare bonum, quia ad æquale cum angelis, scilicet ad beatitudinem, idcirco plures habet virtutes & operationes, quàm corporalia quæ ordinantur ad bonum particu-

A lare, & quàm angeli qui eam in naturalibus excedunt. Sunt ergo in anima humana plures potentiæ ad hoc vt consequi possit beatitudinem, ad quam finaliter ordinatur. Illæ autem potentiæ per actus & obiecta distinguuntur, vt dicitur 2. de anima. Potentia enim secundum id quod est potentia, ordinatur ad actum, vnde oportet rationem potentiæ accipere ex actu ad quem ordinatur, vnde ibi diuersificatur ratio actus, oportet quòd diuersificetur ratio potentiæ: ratio autem actus secundum diuersam rationem obiecti diuersificatur, vt dicitur in eodem. Actus enim potentiæ actiuæ comparatur ad obiectum vt ad terminum & finem eius, vt actionis augmentatiuæ est finis, & terminus ipsum quantum. Actus autem potentiæ passiuæ comparatur ad obiectum vt ad principium actiuum, vt visus ad colorem: ex principio autem & fine omnis actus recipit speciem. Patet ergo, quòd potentiæ animæ distinguuntur per actus & obiecta. Quia ergo vegetare, sentire, &
B intelligere sunt diuersi actus respectu diuersorum obiectorũ, quia vegetare est quanti vt obiecti, & sensus qualis, intellectus autem quidditas rei, patet quòd anima habet tria genera potentiarum in generali, scilicet vegetatiuum, sensitiuum, & intellectiuum. Nec ad præsens fiat vis, vtrum sint in vna essentia animæ, vel in diuersis, quia qualitercunque dicatur, semper aliquo modo dicuntur potentiæ animæ humanæ, quia & si sint tres substantiæ, non tamen tres animæ. Sed contra hoc videtur esse Philosophus 2. de anima, vbi dicit. Potentias autem animæ dicimus vegetatiuum, sensitiuum, appetitiuum, motiuum secundum locum, & intellectiuum. Sed istud non moueat nos, quia si volumus proprie loqui, tres sunt animæ, & quatuor modi viuendi, & quinque genera potentiarum animæ. Diuersitas enim animarum accipitur secundum quòd opera in animæ supergreditur operationem naturæ corporalis. Secundum enim quòd operatio ipsius animæ magis, aut minus de-
C pendet à corpore, secundum hoc nobilior, aut imperfectior anima iudicatur. Anima autem rationalis intantum excedit naturam corporalem, quòd propriam operationem suam exercet sine organo corporali. Anima autem sensibilis dependet à materia corporalis plus, quia suam operationem exercere non potest sine organo corporali, sed tamen illam operationem non exercet mediante qualitate corporea, vnde sensus suam operationem non exercet mediante calido, humido, frigido, & sicco, licet illæ qualitates requirantur ad compositionem, seu dispositionem organi, per quod operationem suam exercet. Anima verò vegetabilis ita est immersa materiæ, quod per organum corporale, & per qualitatem corpoream suam operationem exercet. In hoc tamen excedit naturam corporalem, quia est principium intrinsecum operationum viuorum, operationes verò corporum inanimatorum sunt à principio extrinseco. Quòd autem operatio animæ vegetatiuæ fiat
D per qualitatem corpoream, aperte habetur. 2. de anima, vt dicitur, quòd digestio & omnia quæ digestionem consequuntur, fiunt virtute caloris ab anima regulati. per hanc ergo considerationem animæ distinguuntur. Modi verò viuendi distinguuntur secundum gradus diuersos viuentium. Sunt enim quædam quæ solum habent vegetatiuum, vt plantæ: quædam in quibus cum vegetatiuo inuenitur sensitiuum tantum sine motu, vt animalia imperfecta immobilia, vt cóchilia & huiusmodi. Alia sunt quæ cum istis habent motum localem, vt animalia perfecta, vt equus, & huiusmodi. Alia sunt in quibus inuenitur intellectus, vt in hominibus, & per istam considerationem appetitiuũ non constituit aliquem gradum viuentium, quia in quibuscunque inuenitur sensitiuum, inuenitur appetitiuum, vt patet in 2. de anima. Si verò consideremus
E genera potentiarum, sic distinguuntur secundum diuersitatem obiectorum. Quanto enim potentia respicit minus vniuersale obiectum, tanto est inferior: vnde vegetatiuum est respectu corporis vniti, quia non nutrit nisi corpus sibi vnitum. Sensitiuum autem non solum corpus sibi vnitum, sed corpus sensibile respicit siue vnitum, siue non. Intellectiuum autem respicit omne ens generaliter, eo quòd omne ens est intelligibile, ideo inferior est potentia vegetatiua, superior sensitiua, sed suprema intellectiua: & sic habemus tres potentias animæ acceptas secundum quod res coniungitur ipsi animæ. Secundum verò quod econtrario anima coniungitur ipsis rebus, habemus duas potentias, quia secundum quod anima inclinatur ad rem extrinsecam vt ad finem, qui est principium in intentione, accipitur appetitiuum. Secundum verò quod incl-

clina-

clioatur ad rem extra vt in terminum suæ operationis & motus, accipitur motiuum secundum locum. De vegetatiua anima, & potentia prius considerandum est.

CAP. II.

De anima vegetatiua, & eius potentijs.

ADuertendum tamen prius, quòd dicitur anima vegetabilis à vegetando, siue viuificando. Viuere enim, vt 2. de anima habetur dupliciter accipitur. Vno modo, viuere est actus primus ipsius viuentis, & secundum hoc viuere idem est quod habere vitam, vel viuum esse, & sic viuere viuentibus est esse, vt dicitur 2. de anima. Alio modo, dicitur viuere, vti vita, vel excercere opera vitæ. Viuere primo modo dictum, est ab anima vegetatiua prout est forma substantialis & actus corporis, sed secundo modo acceptum, est à vegetatiuo prout est potentia. Loquendo ergo de vegetatiuo vt est potentia, dicit Philosophus secundo de anima, quòd eius operationes sunt generare, alimento vti, & augmentum. Sicut enim dictum est, potentia vegetatiua habet pro obiecto corpus in quo est, ad quod corpus tria sunt necessaria. Vnum est, quod habeat esse, & ad hoc ordinatur generatiua. Aliud est, quòd habeat esse perfectum: & ad hoc ordinatur augmentatiua. Aliud est, quòd in statu debito conseruetur: & ad hoc ordinatur nutritiua. Inter istas autem potentias generatiua est nobilior, vt dicitur secundo de anima, quia nutritiua & augmentatiua deseruiunt generatiuæ, nutritiua verò augmentatiuæ. Item, quia generatiua excercet suam operationem quodammodo in corpus exterius, quia non generat corpus in quo est, sed aliud, magis accedit ad operationem animæ sensitiuæ, quæ habet operationem suam in res exteriores. Nutritiua quæ est principium conseruationis viuentium per restaurationem deperditi, habet quatuor vires, quæ naturales appellantur, scilicet attractiuam, quæ attrahit alimentum nutritiuum corporis: retentiuà, quæ illud retinet donec digeratur: digestiuam, quæ illud digerit, quod attractiua attraxit, & retentiua retinuit: expulsiuam, quæ residuum ex nutrimento superfluum expellit. Hæ per quatuor qualitates primas operantur. Attractiua enim operatur per calidum & siccum. Retentiua per frigidum & siccum. Digestiua per calidum & humidum. Expulsiua per frigidum, & humidum. Vis verò augmentatiua est principium crementi corporis, & perfectionis debitæ quantitatis. Vis autem generatiua est principium producendi de se tale quale ipsum est, vt ex homine hominem, plantam ex planta. Hæc vis generatiua habet tres vires secundum Auicennam. Prima est seminatiua, quæ in masculis & fœminis semen generat. Secunda est immutatiua, quæ virtutes quæ sunt in seminibus permiscet, cuutemperando secundum quod complexioni cuiuslibet membri corporis formandi conuenit. Tertia est formatiua, quæ ex sic permistis seminibus membra format, & configurat.

CAP. III.

De potentia sensitiua, & quinque sensibus exterioribus.

VIso de potentia vegetabili, videamus de sensibili potentia. Hæc autem potentia sensibilis diuiditur, quoniam quædam est apprehensiua, & quædam motiua. Apprehensiua autem sensibilis diuiditur in apprehensiua de foris, & in apprehensiuam de intus. Apprehensiua deforis diuiditur in quinque sensus exteriores. Horum autem distinctio secundum Philosophum accipienda est secundum illud, quod per se ad sensum pertinet. Illud autem quod per se ad sensum pertinet, est obiectum exterius, scilicet sensibile, à quo sensus natus est immutari. Vnde secundum diuersitatem immutationum sensus ab exteriori sensibili, accipiuntur illi quinque sensus. Est autem duplex immutatio. Vna, inquantum forma immutationis, vel similitudo formæ accipitur in mutato secundum esse naturale, vt calor in calefacto. Alia est spiritualis immutatio, scilicet quando similitudo immutantis recipitur in immutato secundum esse spirituale, vt similitudo coloris in pupilla, quæ non fit per hæc colorata. Spiritualis autem immutatio essentialis est sensui, quia sine illa non est sensus: propter quod naturalia corpora non sentiunt, licet immutentur naturaliter, quia non immutantur spiritualiter. Est ergo aliquis sensus, in quo inuenitur immutatio spiritualis solum, vt in visu.

[F] In quibusdam autem cum immutatione spirituali inuenitur immutatio naturalis: hoc autem potest esse vel ex parte organi, vel ex parte obiecti. Ex parte obiecti potest esse immutatio naturalis dupliciter, vel secundum sonum, vt patet in auditu, cuius obiectum est sonus, qui causatur ex percussione, & aeris commotione. Alio modo potest contingere immutatio ex parte obiecti secundum alterationem, vt patet in olfactum, cuius obiectum est odor, qui causatur eo quòd calidum alterat corpus ad hoc, quòd spiret odorem, cuius signum est, quòd odor magis sentitur in æstate. Alio modo potest esse immutatio naturalis ex parte organi, & hoc contingit in tactu, & gustu. Manus enim tangens calidum calefit, & lingua humectatur per humiditatem saporis. Horum autem duorum sensuum distinctio ex hoc sumitur, quòd licet sensus gustus comitetur sensum tactus in lingua, non tamen vbique. Vel possumus dicere, quòd organum tactus immutatur primo & per se à qualitate, quæ obijcitur sibi proprie, sed organum gustus ab illa quæ præambula est illi, vnde lingua non fit dulcis, vel [G] amara, sed humectosa, vel sicca. Visus sic diffinitur à Damasceno lib. 2. cap. 18. Visus est primus sensus, cuius organa sunt, qui ex cerebro progrediuntur nerui & oculi, & sentit secundum rationem primam coloris, dignoscit autem & cum colore coloratum corpus. Dicitur autem primus sensus non in constituendo animal, quia sic tactus est primus sensus, vt dicitur 2. de anima, sed in apprehendendo, & etiam quia prior est dignitate. Vnde patet, quòd organum proximum & extrinsecum visus sunt oculi: primum autem & intrinsecum sunt nerui visuales, istius autem obiectum est color. Auditus est vis ordinata in neruis mollibus à cerebro procedentibus ad apprehendendum sonum causatum ex aeris commotione constricti inter percutiens & percussum. Obiectum autem auditus est sonus, qui habet immutare auditum per hoc, quòd habet tangere aerem quietum collectum in concauitate oris auditus. Olfactus est vis ordinata in anteriori parte cerebri, cuius organi [H] sunt nares, & duæ mollities similes capitibus mamillarum, per quas remittit ad cerebrum odorem sibi oblatum ab aere, cui huiusmodi odor permiscetur. Gustus est vis ordinata in neruo expanso supra corpus linguæ, ad apprehendendum diuersos sapores resolutos ex corporibus contingentibus ipsam. Tactus est vis diffusa per ossa, carnem, & cutem, per quem apprehéditur calor, frigus, humiditas, siccitas durities, & mollities, asperitas & lenitas. De vnitate tactus dicit Philosophus 2. de anima, quòd est vnus in genere, & diuiditur in multos secundum speciem, & ideo plurium contrarietatum est. Tamen potest dici vnus, quia & si sit plurium contrarietatum, omnes tamen continentur sub vna contrarietate nobis ignota & innominata. Sicut autem est in visu, quòd vnum habet organum publicum extra, scilicet pupillam, & aliud intra, in quo fit iudicium, sicut vult Philosophus in libro de sensu & sensato, ita est & in tactu, quia organum in quo fit apprehensio, est caro, & [I] quælibet pars secundum æqualitatem mista. Illud autem in quo vltimo fit iudicium, est neruus interior, & cerebrum, quod licet sit de se insensibile, est tamen principium sentiendi ipsi neruo. Est autem caro in tactu & organum, & medium, sed ratione diuersorum: quia ratione æqualitatis commistionis, quæ est in potentia respectu cuiuslibet excellentiæ qualitatum, est organum: ratione verò æqualitatis commistionis consimilis existentis in ea, est medium illud deferens.

CAP. IIII.

De quatuor potentijs sensitiuis interioribus secundum earum naturas.

[k] VIso de virtute sensitiua apprehensiua deforis, videndum est de apprehensiua deintus. Cum enim natura non deficiat in necessarijs, vt dicitur 3. de anima, tot potétias & operationes oportet esse in animali, quot requiruntur ad uitam animalis perfecti. Requiritur autem ad vitam animalis perfecti, vt non solum apprehendat rem cum acto est præsens, sed etiam cum actu est absens: quia cum non habeat omnia necessaria sibi coniuncta, oportet quòd moueatur ad distantiam. Cum autem moueatur per apprehensionem, non posset moueri ad rem distantem & absentem, nisi rem absentem apprehenderet. Cum ergo per sensus exteriores apprehendat rem solum quantum ad sui præsentiam, necesse habuit habere virtutem

sensi-

sensitiuam, per quam rem absentem apprehenderet, & eius speciem retineret. Sicut ergo sensus proprij, & sensus communis ordinantur ad apprehensionem formarum sensibilium in rei præsentia, sic & aliæ vires in rei absentia. Illæ autem vires apprehensiuæ sunt quinque sensus secundum Auic. sed quatuor secundum Auerroim. Prima est sensus communis, secunda est phantasia, tertia imaginatiua, quarta æstimatiua, seu cogitatiua, quinta memoratiua: secundum autem Auerroim phantasia & imaginatiua sunt eadem potentia. Verius tamen dicitur, quòd sunt quatuor: sensus communis secundum Auic. est virtus cui redduntur omnia sensata. Est ergo sensus communis à quo omnes sensus proprij deriuantur, & ad quem omnis impressio eorum renuntiatur, & in quo omnes coniunguntur. Eius enim organum est prima concauitas cerebri, à quo nerui sensuum particularium oriuntur, & hinc est quòd quantum ad distinctionem spiritus animalis, sensus proprij deriuantur à communi: quantum verò ad apprehensionem & renuntiationem sensus communis fit in actu per proprios, quia nihil apprehenderet nisi per hoc, quòd sensus proprij reducunt ad ipsum cum suis lucris, vt dicit Auic. Ista autem potentia est animali necessaria propter tria, quę habet facere sensus communis. Primum est, quòd habet apprehendere omnia sensata communia, quæ sensus proprius non apprehendit. Non enim sensus proprius primo & per se apprehendit figuram, vel motum, sed quasi per accidens, sensus autem communis per se apprehendit sensibilia communia, quæ sunt quinq; secundum Philosophum 2. de anima scilicet motus, quies, magnitudo, figura, numerus. Est enim triplex sensibile, vt ibidem dicit Philosophus. Vnum est proprium, quod. s. non contingit alio sensu sentiri, & circa quod non contingit sensum proprium errare, vt visus circa colorem, auditus circa sonum. Aliud est commune, quod diuiditur in quinque, vt dictum est, quæ per se respondēt sensui communi. Tertium dicitur sensibile per accidens, vt album, quod est Darij filius, quia album sentitur per se, cui accidit Darij filium esse. Secundus actus sensus communis est apprehendere plura sensibilia propria, quod non potest aliquis sensus proprius. Non enim potest animal iudicare album esse dulce, vel non esse, vel ponere diuersitatem inter sensata propria, nisi sit aliquis sensus qui cognoscat omnia sensata propria, & hic est sensus communis. Tertius verò actus est sentire actus propriorum sensuum, vt cum sentio me videre. Non. n. potest hoc sensus proprius, vt probatur 2. de anima, quia visus sensus proprij vnum est obiectum. Vnde cum actus & obiectum visus scilicet color sint duo cognoscibilia, iudicium vtriusque nō pertinet ad vnum sensum proprium. Secunda vis interior est phantasia, quæ est motus factus à sensu secundum actum, vt dicitur 3. de anima, quia phantasia est potentia mota à specie sensibili, per quam & sensus proprius, & sensus communis fit in actu. Non solum autem mouetur ab illa specie, sed etiam ipsam in absentia rei retinet, quam sensus communis recipit. Recipere autem & retinere in corporibus reducuntur ad diuersa principia. Nam humidum bene recipit, & male retinet. Siccum verò econtrario bene retinet, & male recipit. Cum ergo potentia sensitiua sit actus organi corporalis, oportet esse aliam potentiam, quæ recipit species sensibilium, & quæ conseruat, & huius organum est post organum sensus communis in parte cerebri, quæ sic non abundat humido, sicut prima pars cerebri, in qua situm est organum sensus communis, & ideo melius potest retinere formas sensibiles re absente. Tertia vis sensitiua est æstimatiua, & huius necessitas sic patet. Animal enim non solum mouetur propter delectabile & contristabile secundum sensum, quia sic non esset necesse ponere in eo nisi apprehensioné & retentionem formarum, in quibus sensus delectatur, vel horret: sed aliquando fugit, vel quærit aliqua propter diuersas alias commoditates, vel vtilitates, & nocumenta, sicut ouis fugit lupum non propter indecentiam coloris, vel figuræ, sed quasi inimicum suæ naturæ. Similiter auis colligit paleam, non quia delectat sensum, sed quia vtilis est ad nidificandum. Oportet ergo ponere in animali aliquod principiū perceptionis huiusmodi intentionum aliud quàm phantasiam, cuius immutatio est à forma sensibili, non autem perceptio huiusmodi intentionum. Et huiusmodi virtus est æstimatiua, quę est apprehensiua intentionum quæ per sensum nō accipiuntur. Vnde Algazel dicit. Aestimatiua est virtus apprehendens de sensato quod non est sensatum, sicut ouis inimicitias lupi. Hoc enim non facit per oculum, sed per aliam virtutem quæ est in brutis hoc quod est intellectus in hominibus: sicut enim aliquis cognoscit per intellectum, quod non cognoscit per sensum, licet non cognoscat nisi accipiendo à sensu, ita æstimatiua, licet modo inferiori. Organum autem huius potentiæ ponitur in brutis in posteriori parte mediæ partis cerebri. In hominibus autē eius organum ponitur media cellula cerebri, quę syllogistica appellatur. Vnde licet quantum ad formas sensibiles non sit differentia inter hominem & alia animalia, eo quòd fiunt per infusionem à sensibilibus exterioribus, tñ quantum ad intentiones est differentia aliqua, sicut aliqua animalia percipiunt huiusmodi intentiones, quæ sunt bonum, & conueniens, & nociuum solo instinctu naturali homo autē vlt a hoc per quandam collationem. Et ideo quę in alijs animalibus dicitur æstimatiua naturalis, in homine dicitur cogitatiua, quę per quandam collationem huiusmodi intentiones adiuuenit, quæ esse ratio particularis dicitur, quia scilicet est collatiua intentionum indiuidualium, sicut ratio vniuersalis intentionum vniuersalium. Auic. verò posuit vnam potentiam inter æstimatiuam & phantasiam, cuius sit componere & diuidere inter formas imaginatas, sicut cum ex forma auri imaginati & montis componimus vnam formam montis aurei, quam nunquam vidimus. Sed quia hanc operationem non vidimus nisi in hominibus, non debemus propter hoc ponere nouam potentiā sensitiuam. Ad hoc enim sufficit in homine virtus imaginatiua, vel phantasia, vt dicit Auerrois in lib. suo de sensu & sensato. Quarta vis sensitiua interior est memoratiua, vel memoria. Est autem memoria secundum Algazelē, vis conseruatiua harum intentionum quas apprehendit æstimatiua, & ideo est arca intentionum, sicut phantasia, vel imaginatiua est cōseruatiua formarum & arca illarum, & istę intentiones non sunt sensatę, sed à sensibus elicitæ. Organum autem huius potentiæ est in posteriori concauitate cerebri. Vnde Auic. 6. de naturalibus, vis memoralis est quæ est ordinata in posteriori concauitate cerebri, continens quod apprehendit vis ęstimatiuæ de intentionibus non sensatis singularium & sensibilium. Differenter est autem in hominibus & in brutis, quia in brutis memoria sola ꝓprie: reminiscentia autem minus proprie; quia secūdum Auicennā, & Algazelem in brutis instinctus naturę est loco inquisitionis, vt per propriam intentionem veniat in propriam illius formā sensibilē, & ex forma sensibili & propria imaginatione in rem, à qua est accepta in præterito: & sic bruta obseruant tempus vindictæ, & memorantur iniuriarum, & beneficiorum, & ista recordatio subita est. In hominibus verò non solum est memoria, sed etiā reminiscentia, quę fit per quandam collationem intētionum indiuidualium præuiarum ad formas syllogistice discurrendo vsque ad vltimo quæsitum. Istā autem excellentiam non habent in homine æstimatiua & memoratiua per id, quod est proprium partis sensitiuæ, sed per affinitatem & propinquitatem ad rationem vniuersalem per quandam influentia. Semper enim virtus inferior fortificatur ex coniunctione sui cum virtute superiori, eo ꝙ supremū naturæ inferioris attingit infimum naturæ superioris, vt dicit Dionys. His visis patet quomodo est excellentia in potentijs animæ sensitiuæ. Sensus enim prius non potest apprehendere sensata communia primo & per se, sed quasi per accidens: sensus autem communis potest. Item, sensus proprius non potest apprehendere nisi vnum sensatum, sensus vero communis plura. Item, sensus proprius non potest actum proprium cognoscere, quod facit sensus communis. Item, sensus communis non potest aliquid apprehendere, nisi ad præsentiam rei extra: phantasia autem formam rei retinet re absente. Itē phantasia non potest, apprehendere nec retinere, nisi formas a sensibilibus acceptas. Aestimatiua autem potest intentiones circa huiusmodi formas apprehendere. Aestimatiua verò, licet possit huiusmodi intentiones, apprehendere non tamen retinere, quod habet memoratiua, & vltra hoc non potest virtus sensitiua formam rei apprehendere, & abstrahere à conditionibus materialibus, ideo semper forma apprehensa à sensu exteriori siue interiori est particularis.

CAP. V.

De virtute animalis motiua sensitiua.

Viso de virtute sensitiua apprehensiua, videndum est de virtute motiua. Motiua autē sensitiua diuiditur, quia quędam est naturalis, quædam animalis. Naturalis est quæ non manet per apprehensionem, nec est subiecta imperio rationis,

& talis

& talis est virtus vitalis, & pulsatiua quę mouet arterias & cor secundum dilatationem & constrictionem. Et huiusmodi est in corde sicut in proprio organo: vnde solum habet esse in animalibus perfectis pulmonem & cor habentibus. Et hæc vis per spirationem & respirationē est principium contemperandi calorem cordis & corporis. Motiua animalis est, quæ mouet per apprehensionem. & hæc diuiditur, quia quædam mouet per modum dirigentis, quædam per modum imperantis, quædam per modum exequentis. Motiuæ per modum dirigentis sunt phantasia & æstimatiua, inquantum appetitui ostendunt formam, vel intentionem conuenientem, vel disconuenientem. Phantasia enim mouet ostendendo formas sensibiles, æstimatiua ostendendo intentiones: motiuæ autem imperantes & facientes motum, sicut concupiscibilis & irascibilis, quæ sunt partes appetitus sensitiui. Concupiscibilis enim est vis imperans motum, vt appropinquetur ad ea quæ putantur necessaria, vel vtilia, & hoc appetitu delectandi. Irascibilis est uis imperans motum ad repellendum id quod putatur nociuum, vel corrumpens, & hoc appetitu vindicandi, aut vincendi. Vis exequens motum illum est vis exterior, quæ diffusa est in musculis, & lacertis & neruis membrorum. Aduertendum tamen est, quòd sensibilitas & sensualitas differunt, quia sensibilitas comprehendit omnes vires sensitiuas tam apprehensiuas, quàm appetitiuas: sensualitas autem dicit proprie partem animæ sensibilis, per quam est motus ad prosequendum, vel fugiēdum quod apparet consentaneum, vel dissentaneum voluptati animalis, & hoc est secundum ordinem ad imperium rationis. Vnde sensualitas licet præexigat vires sensitiuas apprehensiuas quasi præambulas, tamen ad essentiam eius nō pertinent, sed appetitus sensitiuus. Aestimatiua etiam valde propinqua est sensualitati, quia sibi confinis est, quia sensualitas dicit ordinem quendam ad rationem. Ex quo patet, quòd in brutis non est sensualitas vocans ad peccatum, sed in solis hominibus, in quibus propter ordinem eius ad rationem, est porta corruptionis, & ianua culpæ.

CAP. VI.

De potentia intellectiua.

Viso de potentia uegetatiua, & sensitiua, dicendum est de intellectiua. Potentia autem hæc prima sui diuisione diuiditur in apprehensiuam, & motiuam vel appetitiuam. Hæ duæ potentiæ solum inueniuntur in substantijs spiritualibus, & intellectualibus, vt dicit Commentator super 11. Met. Ratio huius diuisionis est, quia quamlibet formam sequitur aliqua varia inclinatio. Sicut ergo formam naturalem sequitur inclinatio, vel appetitus naturalis, & formam sensibilem sequitur appetitus sensitiuus: ita formam vniuersalem, vel intellectualem apprehensam sequitur appetitus intellectualis. & quia appetitus intellectualis sequitur apprehensionem, ideo prius dicendum est de apprehensiuis, quàm de appetitiuis. Ad apprehensionem intellectualem duo principia sunt necessaria scilicet intellectus, quo est omnia facere idest intellectus agens: & intellectus quo est omnia fieri idest intellectus possibilis, vt dicitur 3. de anima. Sicut enim in qualibet natura sunt principia sufficientia ad generationem propriam, vel operationem, ita in anima. Per vnam autem & eandem potentiam non potest actus intelligendi expleri, quia anima nihil intelligit nisi informetur specie, ad quam est in potentia, sicut pupilla ad colores. Per illam potentiam autem per quam recipit, non potest educi in actum, sed oportet quòd educatur in actum per aliud, quod est actu & respectu intellectus possibilis, & respectu speciei intelligibilis. Cum autem species non recipiatur in intellectu possibili nisi depuretur à sensibilibus materialibus, & hoc non possit fieri nisi per id quod est actu immateriale, patet quòd oportet ponere vltra intellectum possibilem intellectū agentem in anima, ita quòd anima per aliam potentiam est in potentia, & per aliam est in actu respectu specierum intelligibilium, sicut videmus quòd ignis quando agit in aquam, agit in eam per caliditatem quam habet actu, & patitur ab aqua per frigiditatem quam habet in potentia, & aqua habet eam actu: ita anima quia actu est immaterialis, est in actu respectu speciei immaterialis, & in potentia respectu speciei materialis, & cum vult potest eam actu facere, & hoc per intellectum agentem. Est autem in potentia respectu speciei, inquantum

F non habet eam actu, & in tantum potest ab ea pati: ex quo patet quæ sit operatio intellectus agentis, quia abstrahere species à materia, & a sensibilibus materialibus. Ista autem abstractio non est intelligenda secundum rem, sed secundum rationem. Sicut enim videmus in potentijs sensitiuis, quòd licet aliqua sint coniuncta secundum rem, tamen illorum sic coniunctorum visus, vel alius sensus potest vnum apprehendere altero non apprehenso, vt visus apprehendit colorem pomi, quin tamen saporem colori coniunctum non apprehendit, sic multo fortius potest esse in potentia intellectiua: quia licet principia speciei, vel generis nunquam sint nisi in indiuiduis, tamen potest apprehendi vnum non apprehenso altero, vnde potest apprehendi animal sine homine, asino, & alijs speciebus: & potest apprehendi homo non apprehenso Sorte, vel Platone: & caro, & ossa, & anima non apprehensis his carnibus, & ossibus, & sic semper intellectus formas abstractas idest superiora sine inferioribus intelligit. Nec tamen falso intelligit intelle-
G ctus, quia non iudicat hoc esse sine hoc, sed apprehendit & iudicat de vno non iudicando de altero. Obiectum autem quod requiritur ad intelligendum, est phantasma & similitudo rei particularis, quæ est in organo phantasiæ. Vnde sicut visio corporalis completur per tria, scilicet per colorem visum obiectum, per visum recipientem similitudinem coloris, per actum lucis super colorem irradiantis, & de potentia visibili actu visibile facientis: ita intelligere fit per intellectum possibilem vt recipientem similitudinem phantasmatis, & per operationem intellectus agentis speciem immaterialem à phantasmate abstrahentis, & per ipsum phantasma suam similitudinem in intellectum possibilem imprimentis. Aduertendum tamē, quòd phantasma non intelligitur sicut color videtur, sed pro tanto dicitur obiectum intellectus, quia suam operationem nō exercet sine phantasmate. Proprium autem obiectum ipsius intellectus possibilis est quod quid est idest quidditas ipsius rei, vt
H dicitur. 3. de anima. Sicut enim est gradus in potentijs, ita in obiectis: quia sicut sensus exterior non attingit, quantum sensus interior, nec interior, sicut intellectus: ita obiectū sensus exterioris quæ sunt qualitates de tertia specie qualitatis scilicet passibiles qualitates, non est ita altum sicut proprium obiectum sensus interioris, scilicet sensus communis phantasiæ & imaginatiuæ, quod est quantitas quæ immediate adhæret substantiæ. Omnia autem ista excellit substantia rei, quia sicut qualitas nō potest esse sine quantitate, ita nec vtraque sine substantia. Substantia ergo rei est id quod intellectus intelligit. Similitudo autem illius rei quæ est in anima, est illud quod formaliter intellectus rem extra intelligit. Phantasma autem est illud quo quasi effectiue intelligit in acquirendo scientiam. Intellectus autem agens est qui omnia illa actu agit, & facit. Intellectus verò possibilis est qui speciem recipit, & actum intelligendi elicit, & sic solus intellectus possibilis est, qui est subie-
I ctum scientiæ maxime acquisitæ. Intellectus autem agens est qui nihil recipit, sed est potentia animæ, quo omnia facit actu intelligibilia, quæ per naturam suam sunt potentia solum intelligibilia, cum habeant materiam quę intellectum impedit, quia vnumquodque intelligitur inquantum habet esse immateriale. Intellectus autē possibilis, cuius solius est recipere speciem intelligibilem, quadrupliciter potest considerari. Vno modo, secundum quod est omnino in potentia ad scientiam, & sic est ante intelligere: & hoc modo appellatur à philosophis materialis idest, potentialis quasi nullo modo actu. Secundo modo potest considerari, vt habet aliquam dispositionem ad scientiā, sed incompletam, vt cum habet principia per se nota alicuius scientiæ: & sic appellatur intellectus dispositus. Tertio modo potest considerari prout habet habitum scientiæ, non tamen vtitur habitu: & sic appellatur intellectus perfectus in habitu. Quarto modo secundum quod actu considerat secundum ha-
K bitum: & sic dicitur intellectus adeptus in actu, & de isto intellectu volunt quidam intelligi illud verbum Philosophi in 3 de anima, quòd intellectus non quandoque intelligit, quandoque non, sed semper. Hic autē intellectus possibilis licet secundum diuersas eius perfectiones, & operationes diuersimode nominetur, non tamen potest aliquo modo multiplicari secundum substantiam potentiæ, cuius ratio est, quia vt dictum est, potentia non diuersificatur nisi secundum diuersam rationem obiecti. Nunc autem sic est, quod quando potentia aliqua ordinatur ad aliquod obiectum sub ratione vniuersali obiecti, non diuersificatur potentia illa secundum diuersitatem particula-

rium

rium differentiarum obiecti. Vnde visus, quia respicit colorem sub vniuersali ratione coloris, non diuersificatur secundum diuersitatem albi & nigri, quia nec album, nec nigrum considerat, nisi inquantum colorum. Cum autem intellectus possibilis sit quo est omnia fieri, vt dicitur 3. de Anima, respicit obiectum suum sub ratione communi entis, & ideo secundum nullam differentiam entis potest diuersificari potentia intellectiua apprehensiua. Respectu tamen illius obiecti diuersificatur intellectus agens, & intellectus possibilis, quia respectu obiecti eiusdem oportet esse aliam potentiam actiuam, & aliam passiuam, vt dictum est. Ex hoc patet, quòd idem sit intellectus speculatiuus & practicus, cuius ratio est, quia illud quod accidentaliter habet se ad rationem obiecti, quam respicit aliqua potentia non diuersificat potentiam: quia enim accidit colorato, quòd sit magnum, aut paruum, homo, vel asinus, ideo omnia ista per vnam potentiam visiuam apprehenduntur. Constat autem quòd accidit apprehenso per intellectum, quòd ordinetur ad opus, vel non ordinetur: vnde cum secundum hoc differant intellectus speculatiuus & practicus, quia finis speculatiui est sola veritas, practici verò opus, vt dicitur 2. Metaph. manifestum est, quòd sunt vna potentia, quod aperte vult Philosophus. 3. de Anima, vbi dicit, quòd intellectus speculatiuus extensione, scilicet apprehensi ad opus fit practicus, ea quo patet, quòd solo fine differunt. Ex hoc etiam apparet, quòd intellectus & intelligentia non sunt diuersæ potentiæ, sed differunt secundum quod intelligentia accipitur à Philosopho, non quidem sicut potentia à potentia, sed sicut actus à potentia. Intelligentia enim est actus ipsius intellectus, qui est intelligentia, iuxta illud Philosophi 3. de Anima. Indiuisibilium intelligentia est, in quibus non est falsum. Intelligentia tamen aliquando à Philosophis accipitur pro natura, vel substantia separata, quæ intelligentia dicitur, quia semper intelligit. Intellectus autem à ratione differre non potest, quod patet si eorum actus diligenter consideretur. Intelligere est veritatem simplici intuitu considerare. Ratiocinari autem est de vno intellecto ad aliud procedere ad veritatem intelligibilem cognoscendam, vnde ratio incipit semper ab intellectu, & ad intellectum terminatur. Vnde patet, quòd ratiocinari & intelligere differunt, sicut moueri, & quiescere. Constat autem secundum Philosophum 2. cæli & mundi, quòd per eandem potentiam mouetur aliquid ad locum & quiescit in loco in corporalibus. ergo multo fortius in spiritualibus per vnam & eandem potentiam ratiocinamur, & intelligimus, veritatem inquirimus, & inuenitam intelligimus. Ratio etiam superior & inferior diuersæ potentiæ esse non possunt, quia ratio inferior ex hoc dicitur, quòd rebus inferioribus intendit, ratio superior, quia superioribus. Superioribus autem intendere potest dupliciter, vno modo speculando ea in seipsis: alio modo accipiendo ex ipsis regulas inferiorum agendorum. Ista autem duo obiecta, scilicet, temporalia, & æterna comparantur ad cognitionem nostram dupliciter. Vno modo, secundum viam inuentionis, & sic temporales sunt nobis via deueniendi in æterna, iuxta illud Rom. 2. cap. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Alio modo, per viam resolutionis & iudicij, & sic per rationes æternorum temporalia disponimus. Nûc autem sic est, quòd licet medium, & illud ad quod per medium deuenitur, possint ad diuersos habitus pertinere, nunquam tamen ad diuersas potentias, sed ad eandem: vnde licet principia & conclusiones pertineant ad diuersos habitus, quia principia ad habitum intellectus principiorum, conclusiones ad habitum scientiæ conclusionum, tamen vtraque pertinet ad eandem potentiam. Ergo consideratio æternorum, licet ad alium habitum pertineat quàm consideratio temporalium, quia illa ad sapientiam quæ est de æternis, ista ad scientiam quæ de temporalibus, tñ oportet ad eádem potentiam pertineat vtrorumque consideratio. Dicitur tamen pars superior & inferior, quia pars à partitione dicitur: ibi autem licet non sit partitio potentiarum, tamen partitio habituum & officiorum est ibi, & ideo dicuntur ab Augustino duæ partes.

CAP. VII.

De voluntate, & libero arbitrio, quòd sunt idem.

Visso de apprehensiua intellectiua, videamus de motiua, vel appetitiua, quæ dicitur voluntas. Voluntas autem est A duplex. Vna naturalis, alia deliberatiua. Potest enim voluntas moueri motu naturali sicut aliæ potentiæ, & hoc ad salutionem naturæ, & sic dicitur voluntas naturalis. Alio modo potest moueri ad aliquid, secundum quod abundat ab alijs in libertate, sequendo suum motorem, qui est intellectus, vel phantasia, & sic est indeterminata respectu intelligibilium, vnde sic est deliberatiua. Nec tamen sunt diuersæ voluntates, sed vna diuersimode mota, vel mouens seipsam. Illa autem voluntas per irascibilem & concupiscibilem non diuiditur, sicut appetitus sensitiuus, quia respicit bonum sub particulari ratione boni, sicut & sensus particularem rationem boni apprehendit, ideo secundum particulares rationes bonorum diuersificantur appetitus sensitiui. Cócupiscibilis enim respicit propriam rationem boni, inquantum est delectabile secundum sensum, & conueniens naturæ. Irascibilis autem respicit particularem rationem boni, secûdum quod est repulsiuum & pugnatiuum B eius quod infert nocumentum. Voluntas autem respicit bonum sub vniuersali ratione boni, & ideo non diuersificantur in ea potentiæ secundum diuersas particularium bonorum rationes secundum concupiscibilem & irascibilem. Voluntas autem deliberatiua & liberum arbitrium idem sunt. Non enim potest esse habitus, vt quidam dixerunt, quia per habitus nos habemus determinate ad passiones & actus bene, vel male, vt dicitur 2. Ethicorum. Liberum autem arbitrium indifferenter se habet ad bene agendum vel male, vnde oportet dicere, quòd sit potentia eadem, scilicet cum voluntate. Non tamen nominat volûtatem absolute, sed per comparationem ad rationem, inquantum scilicet, manet in ea virtus rationis deliberantis: vnde sicut velle est voluntatis, absolute, ita eligere est liberi arbitrij, inquantum in ea manet virtus rationis. Licet autem sit potentia, tamen per actum suum aliquando nominatur, vnde dicitur liberum arbitrium quasi liberum de ratione iudicium. Facultas etiam dicitur, quia potentia est expedita ad C operandum. Dicitur etiam habitus à Bernardo, non prout habitus diuiditur contra potentiam, sed prout dicit aliquam habitudinem per quam aliquis eodem modo se habet ad actum, vnde breuiter eodem modo comparatur liberum arbitrium ad voluntatem, sicut ratio ad intellectum: quia sicut ratio per discursum vnius ad alterum cognoscit, quod intellectus simpliciter & absolute facit, sic liberum arbitrium est appetitus alicuius ad aliquid consequendum, vnde est eorum quæ sunt ad finem. Voluntas autem est appetitus rei absolute: vnde dicitur esse ipsius finis, qui propter se appetitur.

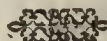
CAP. IIII.

In quibus potentijs animæ est peccatum, & in quibus non.

D Visso de potentijs animæ, videndum est in quibus potest esse peccatum, & in quibus non. Dicendum est ergo secundum Gregorium, quòd omnis creatura nomine homo intelligitur, quia cum omni creatura habet aliquid commune. Habet enim esse cum lapidibus, viuere cum arboribus, sentire cum bestijs, intelligere cum Angelis. Ratione verò qua homo habet esse, non conuenit ei aliquis motus, quia sic motus conueniret omnibus entibus. Ratione verò qua viuit, sentit, & intelligit, conuenit ei triplex motus, scilicet naturalis, animalis, & rationalis. Motus autem naturalis est secundum necessariam inclinationem præter alicuius delectabilis apprehensionem: & quia vbi necessaria est inclinatio, ibi nulla subiectio, vel obedientia ad rationem, ideo motus naturalis in homine sicut est motus nutritiuæ, augmentatiuę, generatiuæ, se-E cundum quod sequuntur naturæ necessitatem, & antecedunt apprehensionem, non possunt esse subiectum peccati, eo quòd peccatum aliquo modo est voluntarium & rationi subiectum, vnde in actibus partis vegetatiuæ non potest esse peccatum. Motus verò animalis sequitur delectabilis apprehensionem, & habet esse in appetitu sensitiuo, qui est rationalis per participationem, vnde dicit Philosophus 1. Ethico. in fine. Est itaque aliquo modo obedibile rationi, & si non simpliciter propter corruptionem & infectionem. Vnde quia peccatum est actus moralis & ordinatus, potest esse in illa potentia, quæ subiacet aliquo modo principio morali, idest, voluntati. Quia tamen actus isti, vel motus animales non omnino subiunt imperio voluntatis, quia non eliciuntur, nec imperantur à voluntate sicut motus

motus deliberationem sumentes, sed solum permittuntur à ratione & voluntate, ideo licet habeant rationem peccati, tamen incompleti, quod est peccatum veniale, non autem completi, quod est mortale. Quia ergo peccatum attribuitur, vt subiecto potentiæ, quæ ipsum elicit, vel est principium eius, ideo in sensualitate quæ nominat appetitum sensitiuum in homine, vt dictum est in distinctione potentiarum animæ, potest esse peccatum veniale, tanquam in subiecto, non autem peccatum mortale. Motus autem rationalis est qui est secundum rationem liberum, per quam debet actus ordinari in debitum finem. Vnde si deordinetur à debito fine, habet actus rationem peccati, cum rationis sit actum suum ordinare. Ratio autem habet duplicem actum. Vnum secundum se, per comparationem ad obiectum suum, quod est cognoscere aliquod proprium verum, qui est tunc inordinatus, quando ratio non recte se habet circa ea ad quæ tenetur & debet, & sic inordinatio causatur ex ignorantia. Alium actum habet ratio, inquantum est directiua humanorum actuum, & iste actus est imperare, vel coercere vires inferiores, & per illum actum peccat, quando imperat quod non debet imperare, vel non coercet quod debet coercere. Nec contra istud est, quòd peccatum dicitur esse in voluntate. Ratio enim quodammodo præcedit voluntatem, quodammodo voluntas rationem: quia ratio dirigit voluntatem, & voluntas mouet rationem, & ideo motus voluntatis dicitur rationalis, & motus rationis voluntarius. In ratione etiam superiori potest esse peccatum tam mortale, quàm veniale. Ratio enim superior habet fieri in obiectum proprium, & in obiecta virium inferiorum. In obiecta virium inferiorum non fertur, nisi in consulendo eis leges æternas, & ideo in ea fertur per modum deliberationis, vnde si obiectum virium inferiorum est de genere suo mortale peccatum, actus etiam motus superioris rationis est mortale peccatum. Si autem sit in genere peccati venialis, erit veniale, vt patet cum quis consentit in verbum otiosum. Circa proprium autem obiectum habet ratio superior duplicem motum, vnum scilicet simplicem intuitum sui obiecti, & iste motus potest esse subitus circa diuina & inordinatus: & quia inordinatio subita sine deliberatione non est peccatum mortale, ideo talis actus est peccatum veniale, vt subitus motus infidelitatis, quamuis infidelitas sit peccatum mortale. Alius est actus superioris rationis circa obiectum proprium per deliberationem, vt cum occurrit motus infidelitatis de resurrectione mortuorum, & statim occurrat resurrectionem mortuorum à lege Dei traditam: si post conscientiam legis habeat motum infidelitatis, tunc ille motus deliberatus est, & est peccatum infidelitatis completum, & mortale. Et sic patet, quòd ratio inferior potest peccare venialiter & mortaliter, sed non sine consensu, vel negligentia superioris. Ratio verò superior, quandoque venialiter, quandoque mortaliter, & in comparatione ad obiecta virium inferiorum, & in comparatione ad obiectum proprium. Ipsa autem voluntas maxime subiectum peccati habet esse, quia nullus actus est peccatum, nisi aliquo modo sit voluntarius, sicut actus animæ ipsius voluntatis, cum nullus actus sit ita proprie bonus, vel malus bonitate, vel malitia morali, sicut actus voluntatis. Et quia actus voluntatis non transit in exteriorem materiam, sed manet in agente: cuius est perfectior, ideo talis actus est in voluntate sicut in subiecto. Vnde & in voluntate completissime habet esse peccatum, & in alijs potentijs secundum quod voluntati subduntur, vt visum est.

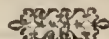
Explicit Opusculum quadragesimumtertium Diui Thomæ Aquinatis, de potentijs animæ.

F

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XLIIII.

DE TEMPORE.

CAP. I.

Quòd tempus habet esse extra materiam.

G Icut vult Philosophus 2. Metaphysicæ, difficultas in cognoscendo veritatem causatur ex duobus, quia causatur quandoque ex parte nostra, quandoque ex parte rerum cognoscibilium. Cum enim vnumquodque cognoscatur secũdum quòd est in actu, quæ secundum se sunt maxime actu, secundum se sunt maxime cognoscibilia. Vnde quòd intellectus noster ad eorũ cognitionem non attingat, hoc non est ex parte eorum, sed ex parte nostra. Illa verò quę minimam entitatem habent secundum se, sunt minime cognoscibilia. Vnde quòd ea ignoremus, hoc non solum est ex parte nostra, sed etiam ex parte eorum. Talia autem sunt materia prima, quæ secundum se non est ens in actu & omnia successiua, quæ secundum se tota non extant, sed secundum aliquid indiuisibile sui, de numero quorum est tempus. Ex quo sequitur, quòd difficile est cognoscere quid sit tempus. Ad cognoscendum tamen quid sit, oportet cognoscere an sit, quia impossibile est cognoscere de aliquo quid sit ignorato, an sit. Dubitatur ergo primo, an tempus sit, & videtur quòd non, quia illud quod componitur ex partibus quæ non sunt, videtur non esse. Entitas enim totius videtur consurgere ex entitate partium. H Tempus autem componitur ex præterito & futuro, quæ non sunt, præteritum enim fuit & non est, futurum autem nondum est. videtur ergo tempus non esse. Nec potest dici, quòd aliqua pars temporis sit, scilicet, ipsum nunc, quia nunc pars temporis non est. Omnis enim pars aliquotiens accepta mensurat totum, aut saltem omnis pars cadit in compositione totius. Nunc autem multotiens acceptum, non mensurat totum tempus, nec iterum ex ipsis nunc componitur tempus, vt probatur 6. Physic. eo quòd ex indiuisibilibus non potest componi aliquod continuum. Vnde manifestum est, quòd nunc non est pars temporis. Nihil ergo, quod sit pars temporis, de tempore existit. Respõdeo dicendum, quòd necessarium est tempus esse, quod patet, quia omnia generabilia & corruptibilia tempore mensurantur. Accipiunt enim principium & finem sui esse in tempore, vt vult Philosophus 4. Physic. Si ergo tempus non esset, nihil esset generabile, vel corruptibile, quod est inconueniens. I Tempus ergo est. Fuerunt tamen quidam, qui propter rationem superius inductam, dixerunt tempus non esse nisi in anima, qui ad confirmandam suam positionem adducunt duas rationes. Prima est, quia cum tempus sit numerus motus, aut erit in materia numerabili, aut in anima numerante: non primum, quia materia numerabilis temporis non est nisi prius, & posterius in motu, in quibus nihil potest esse, cum ipsa sint non entia. Sequitur ergo, quòd tempus solum sit in anima numerante. Secunda est ratio, quia si tempus esset in re extra tanquàm numerus alicuius motus exterioris, tunc sequitur, quòd qui non apprehenderet motum exteriorem, non apprehenderet tempus, cuius oppositum vult Philosophus 4. Physic. qui dicit, quòd si sumus in tenebris, & nihil patiamur per visum ab exterioribus visibilibus, nec sentiamus aliquem motum exteriorum K corporum, dum tamen fiat aliquis motus in anima per successionem cogitationum, vel imaginationum semper sentimus tempus. Ex quo sequitur, quòd tempus semper sequatur motum, qui est in anima, & quòd solum sit in anima. Huius opinionis fuit Galenus, cui etiam in tãtum consentit Auerroys, quòd dixit tempus secundum quid esse extra animam, secundum verò complementum sui esse solum in anima. Illud non potest habere veritatem, quia cum tempus sit numerus motus, & sit numerus numeratus, sic est necesse esse tempus, sicut & motus. Constat autem, quòd motus est in re extra. ergo & tempus est in re extra. Item, quantitas continua est vera

res extra animam: tempus autem eſt vera quantitas continua. ergo impoſsibile eſt, quòd ſit in anima. Et ideo dicendum, quòd tempus ſit in re extra. Ad cuius intellectum conſiderandum eſt, quòd cum numerus ſit in rebus numeratis, ſicut dependet rerum eſſe numeratarum ab intellectu numerante, ita & numerus. Eſſe autem rerum numeratarum non dependet ab intellectu noſtro, ſed ab intellectu qui eſt cauſa rerum, ſicut eſt intellectus diuinus. ergo nec numerus rerum dependet ab intellectu noſtro. Tempus autem numerus motus eſt, & ideo ſicut motus non dependet ab intellectu noſtro, ita nec tempus. Sunt tamen quidam, qui dicunt etiam motus dependere ab anima quia cum motus ſit aliquod ſucceſsiuum, partes eius quæ ſunt prius & poſterius, non habent eſſe in re extra, ſed ſolum in anima comparante priorem diſpoſitionem mobilis ad poſteriorem, & ideo ſolum habet eſſe in anima ſimpliciter, & quantum ad eſſe ſuum perfectum. In re autem extra habet eſſe ſolum ſecundum aliquod indiuiſibile ſui, & iſtud eſſe eſt imperfectum eſſe, & ſecundum quid: & idem dicunt ipſi de tempore. Iſtud non poteſt ſtare, quia illud in quo motus eſt ſecundum eſſe ſuum completum & perfectum, neceſſario mouetur. Si ergo motus ſecũdum eſſe ſuum completum eſſet in anima, anima neceſſario moueretur, quod eſt inconueniens: & ideo intelligendum eſt, quòd omne eſſe ab actu eſt. Actus autem eſt diuiſibilis, vt vult Philoſophus 9. Metaphyſic. Eſt enim actus quidam totus ſimul exiſtens, ſicut anima, aut albedo. Et eſt alius actus ſucceſsiuus, vt dies, & agon, infinitum, & vacuum, de numero quorum ſunt & motus, & tempus. Cum ergo eſſe ſequatur actum, & modus eſſendi ſequetur modum actus. eſſe igitur quod eſt ab actu primo, eſt eſſe ſimul, & tale eſt eſſe completum quod debetur rei perfectæ per primum actum. Eſſe verò quod eſt ab actu ſecundo, ſcilicet ab actu ſucceſsiuo, eſt eſſe ſucceſsiuum. Et tale eſt eſſe perfectum, quod debetur tali actui, vel rei perfectæ per talem actum: & ideo eſſe perfectum ipſius motus & temporis, quod debetur vtrique ſecundum rationem propriæ ſpeciei, non eſt eſſe ſimul exiſtens, ſicut ipſi dicunt, ſed eſt eſſe in ſucceſsione quod eſt ſecundum aliquid indiuiſibile ipſorum. Ad rationes in oppoſitum patet ſolutio. Ad primum dicendum, quòd præteritum & futurum non ſunt ſic, vt ſimul ſint, nec hoc requiritur ad eſſe temporis, cum ſit ſucceſsiuum, vt declaratum eſt, habet tamen eſſe per aliquid indiuiſibile ſui, quod continuat ea, ſcilicet per ipſum nunc. Ad alias rationes probantes tempus eſſe in anima dicendum eſt. Cum arguitur, tempus cum ſit numerus, aut habet eſſe in materia numerabili quæ ſunt prius & poſterius, dicendum quòd tempus habet eſſe in priori & poſteriori motus. Et cum dicis, quòd hæc non ſunt, verum eſt ſub eſſe permanenti, habent tamen eſſe ſucceſsiuum, vt dictum eſt. Ad aliud dicendum, quòd tempus motum ſequitur exteriorem aliquem, ſcilicet primum motum: nec obſtat hoc, quia apprehenſo quocunque motu comprehenditur motus primus ſaltem virtualiter, eo quòd ipſe eſt cauſa omnis tranſmutationis. Quia verò dictum eſt, quòd tempus cum ſit ſucceſsiuum, habet eſſe ſolũ per aliquod indiuiſibile ſui quod eſt nunc, non irrationabiliter dubitatur, vtrum ſit vnum & idem nunc in eodem tempore, an aliud & aliud. Videtur enim, quòd ſit vnum & idem, quia ſicut impoſsibile eſt duas partes temporis ſimul eſſe, niſi vna contineat aliam, ſicut annus menſem, menſis ſeptimanam, ſeptimana diẽ: ita impoſsibile eſt duo nunc in tempore ſimul eſſe, cum vnum non contineat alterum. Si ergo primum nunc non poteſt ſimul eſſe cum poſteriori, neceſſe eſt primum eſſe corruptum. Omne autem quod eſt corruptum, corruptum eſt in aliquo nunc. Nunc ergo, quod eſt corruptum, aut eſt corruptum in ſeipſo, aut in aliquo poſteriori: non in ſeipſo, quia tunc eſt: nec in aliquo poſteriori, quia aut hoc eſſet in nunc mediato, aut in nunc immediato: non in nunc immediato, quia vnum nunc non eſt continuum alij nunc, ſicut nec punctus puncto, vt probatur 6. Phyſic. Nec poteſt corrumpi in nunc mediato, quia inter quælibet duo nunc, eſt tempus medium, ſicut inter quælibet duo puncta eſt linea media. In quolibet autem tempore ſunt infinita nunc. Si ergo nunc prius corrumperetur in nunc poſteriori mediato, ſequitur quod haberet eſſe cum infinitis nunc medijs, quod eſt impoſsibile. Impoſsibile eſt ergo duo nunc eſſe in tempore. Oppoſitum huius videtur dupliciter. Primo, quia cuiuſlibet continui finiti ſunt duo termini ad minus: nunc autem terminus temporis eſt, & eſt accipere tempus finitum. ergo ad minus ſunt duo nunc in tempore.

A Secundo, quia illa dicuntur ſimul eſſe, quæ ſunt in eodem nunc temporis. Si ergo non eſſent plura nunc in tempore, ſed vnum tantum, ſequitur quòd ea quæ fient poſt milleſimum annum, ſimul eſſent cum his quæ ſunt hodie: hoc autem eſt impoſsibile. Intelligendum, quòd ſicut dictum eſt, eſſe ſucceſsiuorum conſiſtit in hoc, quòd exiſtant ſecundum aliquid indiuiſibile ſui, quod manifeſtari poteſt, quia quælibet pars cuiuſlibet ſucceſsiui diuiſibilis eſt in diuerſas partes. Si ergo aliquod ſucceſsiuum exiſteret, non ſolum ſecundum aliquid indiuiſibile ſui, ſed ſecundum aliquam ſui partem, ſequitur quòd multæ partes alicuius ſucceſsiui, ſimul eſſent, quod eſt contra rationem ſucceſsiuorum. Specialius autem poſſumus hoc probare de tempore, quia quælibet pars temporis eſt tempus. Si ergo aliqua pars tẽporis exiſteret, ſequitur quod tempus ſecundum ſe exiſteret, quod eſt falſum. Exiſtit ergo tempus ſecundum aliquid ſui indiuiſibile, illud autem eſt nũc.

B Hoc ſuppoſito dicendum eſt, quòd vnum & idem nunc eſt in toto tempore ſecundum ſubſtantiam, differens ſecundum eſſe & rationem. Cuius ratio eſt, quia ipſi nunc quod eſt in tempore, aut ſuccedit aliud nunc, aut aliqua pars temporis, nõ aliud nunc: quia vnum nunc non poteſt continuari alij nunc: non aliqua pars temporis quia nulla pars temporis ſecũdum ſe exiſtere poteſt, vt probatum eſt. ergo impoſsibile eſt quòd vnum nunc ſuccedat alij nunc in tempore. Præterea. Sicut ſe habet illud quod fertur ad motum, ita nunc ad tempus, quia ſicut per illud quod fertur, cognoſcimus motum, & prius & poſterius in motu, inquantum videmus illud quod mouetur, aliter & aliter ſe habere, ita per nunc determinatur prius in tempore. Sed quod fertur vnum eſt & idem ſecundum ſubſtantiam in toto motu, aliud & aliud ſecundum eſſe inquantum eſt alibi & alibi. ergo & ipſum nunc vnum & idem eſt in toto tempore ſecundum ſubſtantiam, aliud & aliud ſecundum eſſe, inquantum ſcilicet conſideratur in alio & alio ſucceſſu temporis.

C Nec valent rationes prius adductæ. Cum enim dicitur, quòd cuiuſlibet finiti ſunt duo termini ad minus, dicendum, quòd cuiuſlibet continui finiti permanentis ſunt duo termini differentes ſecũdum rem, continui verò finiti ſucceſsiui non oportet quòd ſint duo termini ſecundum ſubiectum, ſed ſolum ſecundum rationem. Et prçterea falſum ſupponit ratio, in hoc quòd ponit quòd eſt dare tempus finitum. Non enim eſt accipere aliquod tempus actu finitum, & terminatum per nunc, niſi ſecundum imaginationem noſtram, vel per relationem ad aliquem motum, qui in tempore terminatur. Totum enim tempus ſecundum ſe continuum eſt, nec eſt actualiter vna pars diuiſa ab alia. Ad aliud dicendum, quòd non dicuntur eſſe ſimul ſecundum tempus, quæcunque ſunt in nunc eodem ſecundum ſubſtantiam, ſed quæ ſunt in eodem nunc ſecundum eſſe & ſecundum rationem. Illa autem quæ ſiunt poſt milleſimum

D annum, & quæ ſunt hodie, licet ſint in eodem nunc ſecundum ſubſtantiam, non tamen ſunt in eodem ſecundum eſſe, & ideo non oportet quòd dicatur eſſe ſimul.

CAP. II.

Quòd tempus non eſt motus, ſed aliquid eius.

Viſo ergo quòd tempus ſit, inquirendum eſt quid ſit. Eſt autem conſiderandum, quòd tempus non eſt motus, ſicut quidam opinati ſunt tempus eſſe motum cœli, qui circulatio dicitur, quia quælibet pars temporis eſt tempus. Si ergo tempus eſſet circulatio, ſequeretur quod quælibet pars circulationis eſſet circulatio, quod tamen falſum eſt. Item omnis

E motus eſt velox, vel tardus: tempus autem nec tardum eſt, nec velox. ergo tempus non eſt motus. Minor patet, quia velox, & tardum determinantur tempore, tempus autem non determinatur tempore nec quantum ad quantitatem ſuã, nec quantum ad qualitatem. Secundo conſiderandum, quod licet tempus non ſit motus, non tamen eſt ſine motu. Cum enim nos non tranſmutamur ſecundum cognitionem noſtram per ſucceſsionem cognoſcibilium, tunc non apprehendimus tempus, quia nec apprehendimus motum, ſicut accidit his quos fabulantur dormiſſe in Sardo apud Heroes: ibi enim reddebantur aliqui inſenſibiles propter quaſdam incantationes, qui excitati dicebant ſe vidiſſe quædam mirabilia. Tales autem qui excitabantur, non percipiebant tempus quod fluxerat, eo quòd copulabant primum nunc, in quo dormire cœperant, poſteriori

nunc,

nunc, in quo excitati fuerant, ac si non fuisset tempus medium. F Sicut ergo si nihil fuisset medium inter illa duo nunc, non fuisset tempus: ita quia non percipiebant medium, non percipiebant tempus. sic ergo non percipimus tempus, quia non percipimus motum. Cum autem percipimus motum, & determinamus prius & posterius in ipso, tunc percipimus tempus. Relinquitur ergo, quòd licet tempus non sit motus, non tamen est sine motu. Quia ergo simul cognoscimus motum & tempus, manifestum est quòd tempus est aliquid ipsius motus. Motus autem sequitur magnitudinem quantum ad duo, scilicet, quantum ad continuitatem, & quantum ad prius & posterius, & similiter tempus motum. Prius autem & posterius motus, licet sint idem & subiecto cum motu, differunt tamen ratione, eo quòd in diffinitione motus assignantur in 4. Physic. Et ideo restat inquirere, ratione cuius tempus sequitur motum, vtrum scilicet ratione motus absolute, aut ratione prioris, & posterioris. Dicendum, quòd hoc est ratione prioris & posterioris, quia ex priori & posteriori in motu cognoscitur tempus. ergo tempus sequitur motum ratione prioris & posterioris, ita G quod intelligendum est, quòd prius & posterius in motu possunt considerari dupliciter. Vno modo, prout sunt sub forma continui absolute, & sic cognoscendo prius & posterius, simul cognoscimus motum. Alio modo, vt sunt sub forma discreta, inquantum, scilicet, anima dicit posterius esse aliud à priori, & ipsa esse duo, & non vnum, & sic tempus non est motus absolute, nec prius ac posterius motus absolute, sed est prius & posterius motus vt numerata sunt. Ex quo possumus concludere diffinitionem temporis, quòd tempus est numerus motus secundum prius & posterius. Quòd autem tempus sit numerus, patet. Numero enim iudicamus aliquid plus vel minus, tempore autem iudicamus motũ esse minorem & maiorem. ergo tempus est numerus. Numerus autem est duplex. Est enim numerus absolute quo numeramus, vt vnum, duo, tria & cæt. Et numerus numeratus, vt numerus decem hominum. Tempus enim non est numerus, quo numeramus, sed nu- H merus numeratus: est enim prius & posterius, vt numerata sunt in motu. Et licet numerus quo numeramus, sit aliquid discretum, tamen tempus est aliquid continuum, sicut decem vlnæ panni sunt continuæ, licet numerus denarius sit aliquid discretum. Quia ergo tempus & est aliquid discretum, & aliquid continuum, relinquitur quòd in tempore est dare aliquo modo numerum minimum, & aliquo modo nõ. In numero enim simpliciter est dare minimum, sicut vnitatem: vel minimum, quod habet rationem numeri, sicut est binarius. In numero autem numerato, sicut in multitudine linearum est dare minimũ secundum multitudinem, sicut vnam lineam, aut duas: secundum magnitudinem autem non est dare minimam lineam, eo quòd omnis linea diuisibilis est in alias lineas. Sicut etiam in tempore est dare minimum tempus secundum multitudinem, puta, vnam diem, vel duos dies in genere dierum: minimum I autem tempus secũdum magnitudinem non est dare, eo quòd omne tempus diuisibile est in infinitum, sicut & quodlibet continuum. Quia autem tempus & est numerus, & est cõtinuum, inde est quod dicitur multum & paucum, breue & longum, non autem velox, vel tardum. Multum enim & paucum sunt passiones numeri, & ideo tempus, quia est numerus, dicitur multum & paucum. Longum autem & breue sunt passiones continui, vnde linea dicitur longa, vel breuis: & quia tempus est continuum, ideo dicitur longum, vel breue. Velox autem, aut tardum non dicitur, quia cum tempus sit numerus motus, si diceretur velox, aut tardum, aut hoc esset ratione numeri, aut motus: non ratione numeri, quia numerus neque velox, neque tardus dicitur: neque ratione motus, quia licet tempus sit aliquid motus, non est tamen dicere quòd tempus sit motus. Et ideo non oportet passiones motus, quæ sunt velox & k tardum, dici de tempore: quia velox & tardum determinantur tempore, & ideo tempus non dicitur velox, nec tardum. Continuitas autem in tempore est ex continuitate motus non cuiuscunque, sed primi: & ideo quia motus primus vnus est, tempus est vnum mensurans omnes motus simul factos. Prius autem & posterius temporis altera sunt, sicut prius & posterius motus. Vnde sicut reiteratur eadem circulatio secundum speciem, & non secundum numerum, ita tempus reiteratur idem secundum speciem & non secundum numerum. Mensuramus autem motum tempore, & tempus motu, inquantum determinamus quantitatem vnius per quantitatem alterius.

Motum enim mensuramus tempore, quia tempus secundum id quod est, est numerus motus: tempus etiam mensuramus, inquantum scilicet, per quantitatem motus nobis notam determinamus quantitatem temporis. Dicimus enim, quod tempus est multum, quia motus qui factus est in tempore est multus, & hoc rationabiliter accidit. Motus enim sequitur magnitudinem quantum ad continuitatem, & prius & posterius, & tempus similiter motum. Per magnitudinem autem mensuramus motum, & econuerso. Dicimus enim quòd motus est multus, quia magnitudo supra quam est motus, est multa: & similiter dicimus, quòd magnitudo est multa, quia motus supra magnitudinem factus est multus. Quare & similiter determinamus quantitatem temporis per motum, & quantitatem motus per tempus.

CAP. III.

Quæ sunt illa quæ mensurantur tempore, & quæ non.

DEterminato de tempore secundum se, considerandum est de ipso secundum relationem ad ea quę tempore mensurantur. Est autem considerandum, quòd aliter comparatur tempus ad motum, & ad alias res. Cum enim motus sit continuus & successiuus essentialiter, ideo non solum mensuratur tempore quantum ad suum esse, & suam successionem vel durationem, sed etiam quantum ad id quod est, quia eius essentia in successione consistit. Mobilia verò quantum ad id quod sunt, sicut homo, aut lapis non mensurantur tempore: quia essentia eorum est in quolibet nunc temporis, nec habet prius, nec posterius, siue successionem, vnde his respondet nũc temporis, & non tempus. Mensurantur autem tempore, quantum ad suum esse & suam successionem, vel durationem, quia duratio eorum non est tota simul. Sicut ergo motum esse in tempore est ipsum mensurari tempore quantum ad id quod est, & H quantum ad suam durationem, ita alias res esse in tempore, est ipsas mensurari tempore non quantum ad id quod sint, sed quantum ad suam durationem: & quòd hoc sit verum patet. Esse enim in tempore, aut est esse dum tempus est, aut est esse sicut in numero: esse autem in tempore non est esse quando tempus est, sicut nec esse in loco, est esse quando locus est. Sic enim sequeretur, quòd omnia essent in eodem loco, cum omnia sint quando vnus locus est: sicut etiam sequeretur, quòd cœlum esset in grano milij, quia cœlum est, quando granum milij est: sed esse in tempore est mensurari, & contineri à tempore, sicut esse in loco est mẽsurari & contineri loco. Propter quod sequitur, quòd esse in tempore, est esse sicut in numero. In numero autem aliquid est dupliciter, aut enim est aliquid ipsius numeri, sicut vnitas, par vel impar: aut quia numerus est eius, sicut rei numeratę. Sic ergo cum tempus sit numerus, aliqua dicuntur esse in tempore, quia sunt aliquid ipsius tem- I poris, vt nunc, prius & posterius. Aliqua autem sunt in tempore, non quia sunt aliquid eius, sed quia mensurantur tempore, & continentur sub tempore, sicut ea quæ sunt in numero continentur sub numero: quia ergo esse in tempore est sicut esse in numero, omni autem eo quod est in numero, est dare maiorem numerum, inde est quòd est dare tempus maius omni eo quod est in tempore. Hæc est ergo prima cõditio omnium eorum quæ tempore mensurantur. Secunda conditio eorum est, quòd quæcunque sunt in tempore patiuntur sub tempore, sicut consueuimus dicere, quòd tempus tabefacit & corrumpit ea quę sunt in tempore, & quòd obliuio fit propter tempus. Huius autem causa est duplex. Prima est, quia videmus aliqua corrumpi in tempore, dato quòd non appareat nobis aliquod exterius corrumpens, sicut est in corruptione quæ fit ex senio, k quam maxime attribuimus tempori. Nihil autem fit in tempore, nisi appareat aliquid exterius faciens, propter quod non dicimus quòd tempus sit causa generationis, sicut corruptionis, aut quod tempus sit causa disciplinæ, sicut est causa obliuionis, quia ex hoc solo quòd aliquis diu viuit, non efficitur sciens. Secunda causa est, quòd tempus est numerus motus, motus autem facit distare mobile à dispositione in qua prius erat, & est magis causa corruptionis & generationis, cuius ratio signatur triplex. Prima ratio est, quia motus facit id quod mouetur distare à prima dispositione sua, vt dictum est. Hæc autem distantia attenditur respectu termini à quo, qui corrumpitur in motu, & ideo motus per se est causa corruptionis.

Quòd autem per motũ generetur aliquis terminus ad quem, hoc non est de ratione motus absolute, sed conuenit ei, vt finitus est. Rationem autem finiti habet ea determinata intentione mouentis, cuius est mouere ad aliquem determinatum terminum. Vnde generatio termini ad quem magis est attribuenda formæ ipsius mouentis, ratione cuius mouens mouet, quàm ipsi motui. Secunda ratio est, quia illud quod mouetur, dum mouetur, neque est omnino in termino à quo, neque in termino ad quem, sed deficit ab vtroque: & ideo motus diu est causa quare mobile sit sub priuatione termini à quo, & termini ad quem. Cum autem mobile factum est sub termino ad quem, tunc non est motus: & ideo motus magis est causa corruptionis vtriusque termini dum est, quàm generationis termini ad quem, quia cum terminus ad quem generatus est, tunc motus non est. Tertia ratio est, quia vt patet ex 3. Physic. motus trahitur ad rationem actionis, secundum quod consideratur vt ab hoc, ad rationem autem passionis trahitur, vt consideratur vt in hoc. Constat autem quòd omne accidens veriorem habet comparationem ad subiectum, quàm ad causam agentem, ideo verior est consideratio motus sub ratione passionis, quàm sub ratione actionis. Passio autem est causa corruptionis per se. De ratione enim eius est, quòd ipsa magis facta plus, & plus abijciat à substantia: factio autem magis attribuitur actioni. Et quia sicut dictum est, verius consideratur motus sub ratione passionis, quàm sub ratione actionis, inde est quòd motus magis est causa corruptionis, quàm generationis. Tempus autem, vt dictum est, est mensura motus, & ideo magis est causa corruptionis, quàm generationis, sicut & motus: neutrius tamen est causa per se. Ex his duabus conditionibus quæ apparent in rebus quæ sunt in tempore, possumus concludere, quòd ea quæ sunt sẽper, non sunt in tempore. Primo, quia sicut dicit prima conditio, omni eo quod est in tempore est accipere tempus maius: sempiternus autem nõ est aliquid maius tempus accipere, cum ipsa semper sint. ergo ea quæ semper sunt, non sunt in tempore. Præterea sicut dicit secunda conditio, ea quæ sunt in tempore patiuntur in tempore, corrumpuntur in tempore: ea autem quæ semper sunt, non patiuntur a tempore, nec corrumpuntur, neque senescũt, quare manifestum est, quòd non sunt in tempore. Ex his autem quæ dicta sunt, posset aliquis credere, quod ea quæ quiescunt, cum semper dum quiescunt similiter se habeant, sicut sempiterna, quòd non mensurarentur tempore: hoc autem est falsum. Et ideo dicendum est, quòd sicut tempus est mensura motus per se, ita est mensura quietis per accidens. Non enim oportet quòd omne quod est in tempore, actu moueatur, sicut omne quod est in motu necesse est actualiter moueri, quia tempus non est motus, licet sit numerus motus. In numero autem motus conuenit esse nõ solum illud quod mouetur, sed etiam illud quod quiescit. Quiescens enim non dicitur quodcunque quod non mouetur, sed quod non mouetur, aptum tamen natum moueri, & omne tale est mobile. Esse ergo rei quiescentis est esse rei mobilis: esse autem rei mobilis mensuratur tempore. ergo & esse rei quiescentis. Mensuratur autem id quod quiescit, & id quod mouetur quantum ad quantitatem quietis, vel motus: motus tamen per se, quies autem per accidens. Dicimus enim ꝙ aliquid quieuit vno die, quia cessauit à motu vna die. Iuxta quod intelligendum est, quòd mobile potest considerari dupliciter, vel quantum ad suam substantiam, seu essentiam, vel quantum ad suum esse. Si consideratur quantum ad suam substantiam, sic non mensuratur tẽpore, eo ꝙ substantia mobilis in quolibet nunc tẽporis est, nec habet successionem, nec prius, nec posterius. Si aũt consideretur quantum ad suum esse, hoc potest esse dupliciter, quia aut cõsiderari potest quantum ad suum esse substantiale, aut quantum ad suum esse, quod habet in motu, quod est suum moueri. Si cõsideretur primo modo, sic non mensuratur tempore: secundo aũt modo mensuratur tempore. Moueri .n. mobilis non est totũ simul, sed successiuum. Viso ergo ꝙ non omnia entia sunt in tempore, & ꝙ non omnia non entia sunt in tempore, & hoc breuiter comprehendamus, dicendum est ꝙ illa non entia quæ impossibile est esse, non mensurãtur tempore. Et ratio huius est, quia sicut dictũ est, omni eo quod est in tempore, est accipere maius tempus. Constat autem ꝙ non est accipere maius tempus entitate eorum quę impossibile est esse, & ideo non entia talia non sunt in tempore. Ea autem quę possunt esse & non esse, sunt in tempore, quia est dare tẽpus maius entitate eorum, & nõ entitate.

A **CAP. IIII.**

De differentia æternitatis æui & temporis, & quid sit vnumquodque eorum.

VIso ergo de tempore secundum se, & per resolutionẽ ad temporalia, considerandum est per relationem ad alias mensuras, quæ sunt æternitas, & æuum. Primo ergo videndum an æternitas sit, & quid sit. Dubitant enim aliqui an æternitas sit, & probant ipsi quòd non quia infiniti inquantum infinitum est, non est mensura: causa autem prima infinita, est cuius mensura ponitur æternitas: ergo videtur quòd æternitas non possit esse in genere mensuræ. ergo æternitas nihil est. Item, omnis mensura certificat aliquam quantitatem: causa autem prima nullam quantitatem habet. ergo æternitas non potest esse mensura causæ primæ, nec per consequens aliquid esse, cũ non
B ponatur esse nisi in genere mensuræ. Item, nihil vno modo se habens potest mensurare: æternitas autem est vno modo se habens. ergo non potest habere rationem mensuræ: non ponitur autem esse æternitas, nisi vt mensura quædam. ergo æternitas non est. Intelligendum, quòd æternitas tripliciter accipitur. Vno modo dicitur æternitas mensura durationis rei semper similiter se habentis, nihil acquirentis in futuro, & nihil admittentis in præterito; & sic proprijssime sumitur æternitas. Secundo modo dicitur æternitas mensura durationis rei habentis esse fixum & stabile, recipientis tamen vices in operationibus suis, & æternitas sic accepta propriè dicitur æuum. Aeuum enim est mensura eorum quorum esse est stabile, quæ tamen habent successionem in operibus suis, sicut intelligentię. Tertio modo dicitur æternitas mensura durationis successiuæ habentis prius & posterius, carentis tamen principio & fine, vel carentis fine, & tamen habẽtis principium, & vtroque
C modo ponitur mundus ęternus licet secũdum veritatem sit tẽporalis, & isto modo improprijssime dicitur æternitas: rationi enim æternitatis repugnat prius & posterius. Vtroque autem istorum modorum dicta æternitas verissimam entitatem habet. Nec valet illud quod arguitur, quòd infiniti inquantum infinitum est, non est mensura: quia licet causa prima infinita sit eo quòd careat principio & fine, tamen finitissima est, eo quòd in se ipsa manens nihil sui habet extra se. Ad aliud, cum dicitur quod omnis mensura certificat aliquam quantitatem, dicendum quòd non est vniuersaliter verum, nisi accipiatur quantitas valde large pro quantitate virtutis & magnitudinis. Licet autem prima causa non habeat quantitatẽ magnitudinis, habet tamen quantitatem virtutis, & hoc sufficit. Ad aliud, cum dicitur, illud quod vno modo se habet, non mensurat, dicendum quod verum est quòd non mensurat, vt numerus, sed vt vnitas, vnde æternitas magis dicenda est vnitas rei
D æternæ, quàm numerus. Nunc ergo considerandum est, quid sit æternitas. Ad quod sciendum, considerandum est, quòd æternitas dicit interminabilitatem quandam. Dicitur enim æternum quasi extra terminos existens. Sicut autem dicit Philosophus 8. Physicorum. In omni motu est aliqua generatio, & aliqua corruptio, inquantum mobile desinit esse in termino à quo, & incipit esse in termino ad quem: ex hoc patet, quòd omnis mutabilitas repugnat æternitati. Includit ergo æternitas non solum interminabilitatem essendi, sed etiam immobilitatem: ex motu autem causatur prius & posterius in tempore. Et ideo cum motus repugnet æternitati, ex consequenti repugnat ei habere prius & posterius. Propter quod Boetius diffinit ęternitatem dicens. Aeternitas est interminabilis vitę tota simul & perfecta possessio. Quęcunque ergo cum indeficientia
E essendi habent immobilitatem, & sunt absque successione temporali, ipsa dicuntur esse æternaliter, & mensurantur æternitate. Vnde a quibusdam diffinitur æternitas, ꝙ est mora & non mora temporis, sed dicitur mora essendi, idest, indeficientia. Spatium verò dicitur eo ꝙ ambit totum esse indeficiens. Continuum verò dicitur, non eo ꝙ habeat partes, sed quia nunquã deest, nunquam defuit, nunquam deerit: non interiectum verò dicitur, quia non habet partes quę vacant de potentia ad actũ, sicut tempus cuius pars prior pręterijt, & pars posterior futura est. Propter quod dicit Boetius, quòd nunc stans, & non fluens causat æternitatem. Occasione huius dubitant aliqui, quomodo verba pręteriti temporis & futuri, verificantur de Deo. Ad quod dicendum est, ꝙ æternitas est mensura rei indeficientis, sicut dictum est. Huic tamen accidit quòd comparetur ad pręteritum

teritum, vel futurum, & hanc comparationem, vel concomitantiam ex indeficientia eius causatam, dicunt verba præteriti & futuri temporis. Vnde primа causa dicitur fuisse in præterito, quia in toto tempore præterito nunquam defuit, & dicitur fore in futuro, quia nunquam deerit. Ex his quæ dicta sunt, potest assignari differentia inter æternitatem, æuum, & tempus, quia æternitas est mensura rei incommutabilis non recipientis vices in operatione: æuum autem est mensura rei cuius esse est incommutabile, quod tamen recipit vices in suis operationibus: tempus verò est mensura rei secundum omnem modum mutabilis, & successiuæ. Constat autem quòd æternum quod immutabiliter se habet, causa est æuiterni, quod incommutabiliter se habet quantum ad esse, recipit tamen vices in suis operationibus, & similiter æuiternum causa est temporalis. Et sicut est in his, sic & in instrumentis eorum, quia æternitas causa est exemplaris ipsius æui. Aeuum enim imitatur æternitatem quantum potest, deficit tamen ab æternitate. Aeuum autem est causa exemplaris ipsius temporis, eo quòd tempus imitatur æuum quantum potest, deficit tamen ab æuo. Vnde non est dubium, quòd sicut tempus est primo mensura vnius, scilicet primi mobilis, qui est velocissimus, & æternitas primo est mensura primi esse quod est essentiæ simplicissimæ, ita æuum est primo mensura alicuius vnius, quod licet recipiat vices in operationibus suis, est tamen propinquissimum primo actui. Et ideo quicquid dicatur sicut est vnum tempus & vna æternitas, ita & vnum æuum. Ex hoc confutatur error quorundam dicentium, quòd est idem nunc æternitatis & temporis, quòd nituntur probare, quia stans & mouens se, non videtur differre secundum substantiam, sed solum secundum rationem: nunc autem æternitatis est stans, & nunc temporis fluens, quare non videtur differre, nisi ratione sola. Istud non potest habere veritatem, secundum ea quæ determinata sunt. Visum est enim, quòd æternitas & tempus essentialiter differunt, quia nunc æternitatis, & nunc temporis essentialiter differunt. Item, quæcunque se habent vt causa & causatum, essentialiter differunt, nunc autem æternitatis cum non differat ab æternitate nisi sola ratione, causa est temporis, & nunc ipsius vt dictum est. Quare nunc temporis, & nunc æternitatis, essentialiter differunt. Præterea, nunc temporis & nunc æternitatis essentialiter differunt, quia nunc temporis est continuatiuum præteriti cum futuro, vt patet 4. Physic. Nunc autem æternitatis non est continuum præteriti cum futuro, quia in æternitate non est prius, nec posterius, nec præteritum, nec futurum, sed tota æternitas est tota simul. Neque valet ratio in oppositum, cum dicitur quòd stans & fluens non differunt per essentiam. Verum est in omni eo quod contingit & stare & fluens esse, tamen stans quod nullo modo contingit fluere, & fluens quod nullo modo contingit stare differunt per essentiam, talia autem sunt nunc æternitatis, & nunc temporis. Et præterea, si nunc temporis, & nunc æternitatis essent mensura vnius, & eiusdem rei quam contingit stare, & fluere, tamen adhuc differrent essentialiter, eo quod vnum & idem secundum aliam & aliam rationem mensurari potest alia & alia mensura, quia nos videmus in opposito, quòd diuersa mensurabilia, quæ tamen participant vnam rationem, possunt mensurari eadem mensura, sicut loci mutatio & alteratio quæ mensurantur tempore, inquantum conueniunt in ratione successiui, habentes prius & posterius. Vnde manifestum est, quòd quorũ mensurabilia differunt inquantum mensurabilia sunt, & ipsa differunt: fluens autem & stans, licet possint esse vnum & idem secundum substantiam, quia non differunt, nisi in eo quòd stans est aliud à fluente, & fluens in eo quòd fluens est aliud à stante, ideo mensurantur alia & alia mensura, in eo quòd stans & fluens. Et ideo nunc æternitatis quod est mensura rei vt stans, & nunc temporis quod est mensura rei vt fluens, de necessitate differunt abinuicem.

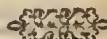
∴

Explicit Opusculum quadragesimumquartum Beati Thomæ de Aquino, de natura temporis.

F

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XLV.

De pluralitate formarum.

Voniam sanctum est honorare veritatem præ cæteris amicis, vt dicit Philosophus in 1. Ethicorum, ideo virtuosi homines non dimittunt propter veritatem amicis displicere, ea quę contraria reputant veritati reprobando. Sed plerumque verum a falso non rectè discernentes, eo quòd quædam falsa probabiliora sunt quibusdam veris,

G falsum quandoque iudicent verum propter apparentiam veri, ac per hoc dum putant falsum prosequi, ipsum tanquam amicum prosequuntur, & repugnant veritati. Inter veritates siquidem de principijs naturæ de vnitate formę in vno indiuiduo ad plurimas se extendit veritates, quam agnoscunt aliqui, sed ipsam esse falsitatem putantes, tractauerunt irreuerenter, & penitus repudiauerunt. Quòd verò ex eius cognitione multa dependent consequentia, expediens videtur ipsam manifestare amatoribus veritatis, vt ab eis agnita, non amplius impugnetur, sed potius tanquam præcipua amica honoretur, ipsi autem per eius cognitionem ad videndum multas veritates illustrentur. Nec tamen oportet nouas adducere rationes ad sui manifestationem, sed sufficiat ad præsens quasdam rationes

H nes communes in scriptis adductas contra cauillationes fortificare, authoritatibus scilicet Philosophi & sui Commentatoris eas confirmare, & tandem rationes dissoluere, quæ mentes aliquorum ligant, ne dictam videant veritatem. Ostenditur autem propositum tribus vijs ad præsens. Prima sumitur ex distinctione formarum à se inuicem. Secunda, ex ratione entitatis. Tertia, ex ratione vnitatis. Secundum primam viam arguitur communiter, quia formæ rerum sunt sicut numeri & figuræ quantum ad hoc, quòd vna forma addit perfectionem super aliam, sicut vnus numerus addit super alium, & sicut vna figura super aliam, & virtute continet ipsam, forma ergo perfectior virtute continet formam imperfectiorem, posita ergo forma perfectiori, superfluit ponere imperfectiorẽ. cum ergo in natura nihil sit superfluum, non permittit natura, quòd in

I eodem composito sint duæ formæ, quarum vna sit perfectior alia. Ad huius rationis euidentiam considerandum est, quòd formæ substantiales non distinguuntur abinuicem, sicut distinguuntur calor & sapor, quæ sunt diuersorum generum physicè loquendo: sed omnes formæ materiales distinguuntur, sicut figuræ quæ sunt eiusdem generis physici. Formetur ergo principalis ratio sic. Impossibile est duas formas eiusdem generis physici simul perficere idem subiectum: sed omnes formæ substantiales sunt eiusdem generis physici. ergo impossibile est duas formas substantiales simul perficere eandem materiã. Huius rationis primo declaranda est secunda propositio, quia eius declaratio vtilis est ad ostensionem primæ. Probatur autem tripliciter. Primo quidem per transmutationem formarum abinuicem. Illæ enim formæ sunt eiusdem generis physici, inter quas est transmutatio per se, ita scilicet, quòd vna sit terminus a quo per se, non autem per accidens, scilicet cum adiunctione sui cum termino à quo, & alia sit terminus ad quem per se non per accidens, ex hoc quòd adiungitur alicui

K alteri. Verbi gratia. Quando album mutatur in nigrum, si illud etiam mutetur in dulce, est transmutatio albi in dulce per accidens, sed albi in nigrum per se: & hoc ideo, quia album & nigrum sunt in eodem genere. Vnde dicit Philosophus 10. Metaphysicæ, quòd ea quæ sunt diuersa genere, non habent viam, idest, transmutationem adinuicem, nunc autem inter formas substantiales per se est transmutatio. Et hoc manifestum est de formis, quas omnes concedunt esse specificas. In talibus enim manifestum est, quòd vna abijcitur in inductione alterius, & hoc non est per accidens ad inductionem, & abiectionem aliarum quæ sunt termini transmutationis per se, sicut per se fit ignis ex aqua, vel econuerso, vel pluuia ex vapore. Non enim generatio quæ est in substantia, est per se ex aliquo accidente, vt ex albo, vel etiam quæ est per se terminatur

minatur ad aliquod accidens, puta, ad nigrum. Reliquitur ergo quòd sit per se inter duas formas substantiales, quorum vna abijcitur, & alia inducitur. Omnes ergo formæ substantiales sunt eiusdem generis. Si verò ponantur aliquæ formæ quæ non sint specificæ, sicut aliqui ponunt in homine formam corporis aliam ab anima, adhuc oportebit per illam rationem ponere talem esse eiusdem generis cum alijs quæ sunt specificæ, eo quòd inter illas formas & formas specificas est per se transmutatio. Corpus enim hominis quod post mortem putrescit, resoluitur in elementa. Fit enim corpus tale ex semine, & semen ex alimento, & elementum ex alimentis. Ex eisdem enim nutrimur & sumus. Forma ergo corporis est eiusdem generis cum formis elementorum: formæ autem elementorum sunt eiusdem generis cum alijs formis specificis. ergo & forma corporis in animali est eiusdem generis vniuersaliter cum alijs formis specificis. Præterea, quòd non sit instantia in aliqua forma materiali, quantum ad hoc ostenditur per hoc, quòd in substantijs semper generatio vnius est corruptio alterius, & econuerso, vt dicit Philosophus in libro de generatione & corruptione, vbi determinat de generatione & corruptione in vniuersali. Vniuersaliter ergo inter formas substantiales est transmutatio, sic quòd in inductione vnius est abiectio alterius, & econuerso: talis autem inductio & abiectio non potest esse per accidens ad inductionem & abiectionem aliorum quæ sunt per se termini generationis & corruptionis, quia in generatione substantiæ, vel corruptione nihil potest per se esse terminus, nisi forma substantialis. est ergo transmutatio inter qualscunque formas vniuersaliter. Oportet ergo dicere vniuersaliter, quòd omnes sunt eiusdem generis, & hæc est prima probatio propositionis. Secundo, probatur per locum à diffinitione. Dicit enim Philosophus 5. Metaphysica quòd diuersa genere sunt quæ non habent idem susceptiuum. Omnes ergo actus qui habent idem susceptiuum, sunt eiusdem generis. Hoc est manifestum tàm de accidentibus transeuntibus, quæ sunt operationes, quàm de formis permanentibus. Visio enim albi, & visio rubei sunt actus eiusdem generis, cum habeant idem proximum susceptiuum, scilicet potentiam visiuam. Similiter albedo & rubedo sunt formæ eiusdem generis, cum sint in eodem susceptiuo, scilicet in superficie corporis terminati. Et huius ratio est, quia potentiæ distinguũtur per actus, ita quòd actus diuersorum generum habent diuersas potentias. Proximum autem susceptiuum cuiuslibet actus est potentia nata perfici per illum actum: vnde oportet quòd omnes actus qui habent idem susceptiuum proximum, sint eiusdem generis: nunc autem omnes formæ substantiales habent idem susceptiuum, quia sunt perfectiones eiusdem potentiæ. Materia enim est illud quod est potentia quædam ordinata ad formas omnes materiales tanquam ad suos actus, siue perfectiones, & est susceptiua omnium formarum materialium, sicut lignum est susceptiuum omnium formarum artificialium, vt dicitur 1. physic. Omnes ergo formæ materiales sunt eiusdẽ generis. Sed huic probationi potest obuiari de anima, quæ est actus corporis physici organici. Non enim videtur esse actus primæ materiæ tanquam potentiæ immediatæ, vel proximæ, sed solum tanquam remotæ: videtur autem esse actus corporis tanquam immediatæ. Vnde Philosophus dicit in 2. de anima, quòd ex corpore & anima fit vnum tanquam ex potentia & actu, & sic videtur, quòd eius susceptiuum immediatum sit alterum à susceptiuo aliarum formarum, licet idem habeant susceptiuum remotum. Et ex hoc videtur sequi prædictum, quòd anima non sit eiusdem generis cum formis materialibus, cum illa sint diuersa genere, quæ non habent idem susceptiuum proximum. Non enim oportet quòd illa quæ habent idem susceptiuum remotum sint eiusdem generis: sic enim color, & sapor essent eiusdem generis, cum sint in eadem substantia. Potentia autem dicitur non quodcunque principium actus, sed principium immediatum ipsius. Materia ergo si sit potentia, siue susceptiuum aliarum formarum non sequitur quòd sit animæ: sequitur ergo vt videtur, quòd anima sit alterius generis ab alijs formis. Ad hoc dicendum, quòd necesse est idem susceptiuum esse animæ & aliarum formarum. Si enim accipiamus corpus in actu per aliam formam quàm sit anima, quod quidem corpus maneat post mortem secundum aliquos, tale corpus non potest esse potentia respectu animæ: quia si sic, posset post mortem suscipere animam, quia quandiu manet potentia, tandiu

A potest per agens duci ad actum naturaliter, sicut quandiu in oculo manet potentia visiua, potest duci ad actum videndi: nunc autem corpus mortuum per nullum agens naturale potest animam suscipere, sed tantum per agens supernaturale, quod est Deus. Ex mortuo enim non fit viuum naturaliter, nisi per resolutionem ad primam materiam: corpus autem mortuum nunquam fuit idem numero potentia respectu animæ. Eodem modo etiam potest argui de quocunque accepto in corpore mortuo, quod sit compositum: nihil enim tale potest accipi, quod possit fieri viuum sine corruptione. Fit enim resolutio corporis mortui vsque ad primam materiam, antequam ex ipso generetur viuum, & ita relinquitur quòd materia prima sit potentia immediata respectu animæ, si accipiamus animam secundum suam propriam rationem, sicut est potentia immediata respectu aliarum formarum. Tamen si consideremus corpus in actu per ipsam animam, tunc ipsum
B corpus sic consideratum est potentia respectu animæ, & secundum quod ipsa dat esse viuum, & sensitiuum, & sic deinceps: & sic loquitur Philosophus in 2. de anima cum dicit, quòd ex corpore & anima fit vnum sicut ex potentia & actu: & similiter quando dicit ibi quòd anima est actus corporis, ideo autem sic loquitur, quia in diffinitione formæ debet poni materia prout appropriata est illi formæ, non autem secundum quod communis est sibi & alijs: & similis est modus loquendi cum dicitur, Anima est actus corporis, ac si diceretur, calor est actus calefacti, non autem id cuius calor est actus, est qualificatum alia qualitate priori quam sit calor, quia calor est de primis quatuor qualitatibus, sed intelligitur quòd sit qualificatum primo calore, qui est actus eius. Nec potest dici, quòd dispositio susceptiui, per quam appropriatur potentia actui, det ipsi susceptiuo rationem potentiæ, ita scilicet
C quòd illa dispositione distructa non sit amplius potentia respectu talis formæ: sicut si diceretur, quòd propria harmonia facit quòd corpus est potentia respectu animæ, & ideo ipsa harmonia destructa, vel soluta iam non est potentia, scilicet susceptiua respectu ipsius. Si enim hoc esset verum, tot essent potentiæ quot actus, & non responderet vna potentia diuersis actibus eiusdem generis, quia diuersi actus requirunt diuersas dispositiones in potentia susceptiua. Videmus enim actus actiuorum esse in patiente & disposito, vt dicitur 2. de anima. Vnde etiam formæ elementorum, de quibus manifestum est quòd habent idem susceptiuum proximum, requirunt in suo susceptiuo dispositiones contrarias, puta, forma ignis calorem, forma aquæ frigiditatem. Nec valet si dicatur, quòd hoc sit propter defectum agentis naturalis, quia illa potentia passiua quæ est corpus mortuum, non potest duci ad actum vitæ, quia cuilibet potentiæ passiuæ respondet aliqua potentia actiua, quæ possit eam ducere ad actum: alioquin illa potentia passiua esset otiosa. Vnde ex hoc quod non
D est aliqua potentia naturalis, quę possit disponere corpus mortuum ad actum vitæ, sequitur quòd ipsum non est potentia respectu talis actus, & per consequens etiam non est idem corpus secundum formam, quod fuit viuum. Illud enim corpus viuum erat potentia respectu animæ, sed anima dat esse viuum & vlteriores perfectiones, licet materia sit eius potentia, secundum quod constituit esse substantiale & esse corporeum, sicut dictum est. Sic ergo oportet quòd omnes formæ materiales sint eiusdem generis, eo quòd omnes habent idem susceptiuum proximum, scilicet materiam primam: & hoc est secundæ propositionis probatio. Ostenditur hoc idem ex habitudine formarum ad se inuicem quantum ad suas essentias. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd formæ diuersorum generum sic se habent, quòd vna nihil habet in sua
E natura de virtute alterius, sed sunt penitus diuersæ naturæ, quarum nulla continetur in alia, puta color, & sapor, quorum neutrum est virtute in altero, & ex hoc sunt diuersa secundum genus: sed formæ eiusdem generis sic se habent, quòd semper vna virtute continet aliam, illa scilicet quæ est perfectior in se continet imperfectiorem cum alio addito, sicut videmus quòd vna figura, continet aliam, & aliquid amplius. Tetragonum enim continet trigonum, & addit vnum angulum: pentagonum continet tetragonum, & addit vnum angulum, & ita de cæteris, & sicut est in genere rectilinearum figurarum, ita est in alijs generibus. Cum enim in omni genere sit vnum primum quod est mensura omnium, quæ sunt in illo genere, oportet quòd diuersæ formæ eiusdem generis sint

ab inuicem distinctæ per recessum à primo sui generis, & quòd multiplicetur secundum quod magis recedunt ab illo primo, quædam minus, & quædam magis, vt scilicet tot sint formæ, quot modis fit recessus ab illo primo, puta, in genere coloris tot sunt species, quot modis fit recessus ab illo primo in genere coloris, & mensura totam perfectionem sui generis comprehendente. Vnde & philosophus 10. Metaph. nigrum quod maxime distat ab albo, dicit esse priuationem albi, eo quòd minime habet perfectionem coloris albi, & ita est in alijs contrarijs. Omnia enim contraria sunt in eodem genere, vnde vnũ contrariorum semper est priuatio respectu alterius quod est habitus, eo quòd continet totam perfectionem sui generis. Ex his concludi potest, quæcũque formæ sic se habent adinuicem, quòd semper perfectior continet in se imperfectiorem, & super eam addit aliquid, sunt eiusdem generis. Sic se habent omnes formæ substantiales, tunc enim formæ sunt vt numeri, quorum species resultant, per hoc quòd maior addit vnitatem supra minorem, sicut dicitur 8 Metaph & 9. Omnes ergo formę substantiales materiales sunt eiusdem generis. Sicut enim numeri diuersi resultant secundum progressionem naturalem ab vnitate, ita quòd primus numerus super vnitatem addit vnitatẽ, & sic deinceps, ita formę materiales accipiuntur secundũ quendam à materia recessum secundum perfectius & imperfectius. Formæ siquidem elementorum sunt propinquissimæ materiæ primæ, & sic imperfectissimæ secundum Commentatorem, & quasi parum a materia recedentes. Vnde corpora elementalia dicuntur prima corpora tanquam à primis formis & materia prima constituta. Illas autem formas propter sui propinquitatem ad materiam non sequitur aliqua operatio excedens qualitates actiuas & passiuas. Consequenter autem magis reducũt ab imperfectione, & potentialitate materiæ primæ formæ mixtorum, vtpote habentes in se quicquid habent formæ elementorum, & adhuc amplius, vnde & ipsas consequuntur operationes excedentes qualitates actiuas & passiuas elementorum, puta, adamas trahit ferrum, iaspis restringit sanguinem, & sic de alijs: & in istis etiam sunt multi gradus. Similis est etiam comparatio plantarum ad inanimata, quòd scilicet formæ plantarum excedunt omnium inanimatorum formam, ex quo quidem excessu habent in seipsis principium sui motus actiuum, puta, nutritionis, & augmentationis, quod nulli inanimato competit. Similiter etiam formæ animalium excedunt formas plantarum, & plus elongantur à terrestreitate materiæ, propter quod habent in se principium sui motus, sed & cognitiones aliarum rerum. Anima verò humana inter omnes formas receptas in materia perfectissima est. Vnde non solum est principium cognitionis, quæ est per organum corporale, sed quia eleuata est super materiam, naturaliter habet cognitionem & intelligentiam separatam à materia, vnde oportet quòd sit perpetua, sicut innuit Philosophus 12. Metaphy. quòd inter omnes formas ipsa sola manet post corporis corruptionem. Sic ergo cum sit perfectissima inter omnes formas materiales, & contineat virtualiter vegetatiuam plantæ, & sensitiuam bruti, oportet quòd contineat virtute omnes alias formas materiales, & ita quantum ad hoc quod est perfectio corporis, est eiusdem generis cum alijs formis corporalibus, vel materialibus: & sic considerari potest quòd semper forma substãtialis quæ est perfectior continet in se imperfectiorem & amplius, & ita relinquitur, quòd omnes sunt eiusdem generis: & hæc est tertia & vltima probatio propositionis. Prima verò propositio eiusdem rationis probatur ex his quæ dicta sunt. Primo quidem per transmutationem formarum adinuicem. Si enim aliquæ duæ formæ perficiunt simul idem subiectum, illæ sunt contingentes nullam repugnantiam habentes. Inter formas autem contingentes non cadit transmutatio per se. Contingens enim nõ fit ex contingenti nisi per accidens, nec per consequens corrumpitur contingens nisi per accidens, sicut dicitur 1 phy. Si autem inter formas quæ simul sunt in subiecto, non cadit transmutatio per se, sequitur quòd non sint eiusdem generis, quia inter formas eiusdem generis cadit transmutatio per se, vt prius ostensum est. Impossibile est ergo duas formas eiusdem generis simul perficere idẽ subiectum. Secundo ostenditur idem per hoc quòd formę eiusdem generis habent idem susceptiuum immediatum. Non est autem possibile, quòd duæ formæ habeant idem susceptiuum numero immediatum simul, quia oportet esse ordinem naturalem inter formas, nec etiam ponuntur duæ formæ tales in

F eodem subiecto, nisi inquantum vna est ordinata ad aliam: nam tra etiam perficitur per aliam, eo quòd perfectibile præsupponitur perfectioni. Si ergo dicatur quòd duarum formarum vna perficit susceptiuum mediante alia, sequitur quòd non habent idem susceptiuum immediatum, & per consequens quod non sint eiusdem generis. Impossibile est ergo duas formas aliquo modo perficere idem susceptiuum. Nec etiam valet si dicatur, quòd vna forma est dispositio ad susceptiuum, & alia est actus eiusdem, quia diuersæ formæ eiusdem generis requirunt diuersas dispositiones, per quas receptiuum eis appropriatur, & licet in via generationis vna disponat ad inductionem alterius, tamen in via essendi dispositio propria vnius repugnat alteri. Si enim dispositio vnius staret cum dispositione alterius, iam esset communis dispositio,

G & nullius propria. Forma autem non est in materia, nisi sit disposita & propria. Si essent duæ formæ in materia simul, neutra haberet propriam dispositionem: tota enim dispositio materiæ esset communis vtrique, ex quo vtraque forma stat cum illa dispositione. Non solum ergo verum est quòd vna forma non pertinet ad dispositionem alterius propriam, sed nec etiã compatitur secum aliam in eodem subiecto. Et hæc potest esse tertia probatio sumpta ex incompossibilitate dispositionum. Quarto, ostenditur idem sic. Semper forma perfectior continet imperfectiorem, sicut est in numeris & figuris quod quinarius continet quaternarium, & pentagonus tetragonum, vt prius ostensum est. Forma ergo perfectiore existente in materia, frustra esset in ea forma imperfectior, ex quo continetur in forma perfectiore, & sic cum forma imperfectiore eiusdem generis in eodem subiecto. Quinto, persuadetur sic per ea quæ apparent sensui. Videmus enim in formis sensibilibus,

H quæ sunt eiusdem generis, quòd non compatiuntur se in eodem subiecto. Non enim idem corpus in eadem sui parte est album & rubeum, nec etiam calidum & frigidum, & sic etiam videmus non solum in illis vbi est contrarietas, sed etiam in alijs. Non enim aliquod corpus potest esse simul triangulare, & quadrangulare. Cum ergo per sensibilia deuenimur ad cognitionem intelligibilium, impossibile est quòd formæ eiusdem generis quæ non sunt sensibiles, cuiusmodi sunt formæ substantiales, compatiantur se in eodem subiecto. Sexto probatur idem sic. In formis vbi inuenitur contrarietas, puta, in coloribus & saporibus, duo est considerare, scilicet quòd intenduntur & remittuntur, & quòd sunt eiusdem generis. Manifestum est autem quòd in talibus duæ formæ sunt incompossibiles adinuicem. Aut ergo sunt incompossibiles, quia intenduntur & remittuntur, aut quia sunt eiusdem generis: nec apparet aliqua alia causa incompossibilitatis nisi alterum istorum.

I Sed non potest dici quòd sunt incompossibiles, quia intenduntur & remittuntur, quia per intensionem & remissionem formæ in subiecto fit quodammodo accessus ad aliam formam eiusdem generis, vel perfectiorem, vel imperfectiorem, & sic per hoc tollitur aliquid impossibilitatis vnius ad alteram. Relinquitur ergo quòd sint incompossibiles propter hoc, quia sunt eiusdem generis. Cum ergo posita causa ponatur effectus, oportet vniuersaliter quòd omnes formæ quæ sunt eiusdem generis, sint es hoc incompossibiles. Septimo, arguitur sic. Forma imperfectior alicuius generis distinguitur à perfectiore non secundum aliquid positiuum, quod sit in ea, & non in perfectiore, quia sicut dictum est, perfectior continet imperfectiorem totaliter & adhuc amplius. Per hoc ergo distinguitur ab ea, quòd forma perfectius aliquid ponit in subie-

k cto, cuius priuationem ponit imperfectior. Cum ergo impossibile sit aliquod subiectum simul habere in se aliquid positiuum, & priuationem eiusdem, impossibile est ergo quòd forma perfectior & imperfectior eiusdem generis simul sint in eodem subiecto. Octauo, arguitur. Omnis actus quandiu suam potentiam perficit, totaliter eam perficit, & occupat, & continet. De ratione enim actus est perficere, terminare, & complere suam potentiam: sed susceptiuum occupatum & completum nihil suscipit quousque euacuetur. ergo cum formæ eiusdem generis habeant idem susceptiuum, impossibile est quòd recipiat vnam formam post aliam, nisi priore obiecta. Nono, & vltimo arguitur. Omnis transmutatio per se est de opposito in oppositum, de non albo enim fit album, & de non igne ignis: sed inter duas formas eiusdem generis est per se transmutatio, sicut dictum est. ergo vna forma denominat ipsum opposita denominatione à prima, qua denominat ipsum

alia

alia forma eiusdem generis, & hoc apparet in formis sensibilibus. Corpus enim quod est rubeum, est non album, & est non nigrum, & non viride: eodem etiam modo album est non rubeum, & non viride, & sic de alijs. Si ergo duæ formæ eiusdem generis simul perficerent idem subiectum, opposita simul inessent eidem subiecto, puta, si in eodem subiecto esset albedo & rubedo, denominaretur idem subiectum per rubedinem non album, & per albedinem album, & ita esset album & non album: hoc autem est oppositum primi principij, & ita sufficienter ostensum est, quod diuersæ formæ eiusdem generis non possunt simul perficere idem subiectum: prius autem probatum est omnes formas substantiales esse eiusdem generis. relinquitur ergo quòd non est possibile aliquod subiectum simul perfici diuersis modis substantialibus, sed vna sola. Sumpta est autem hæc via ex sententia Philosophi in diuersis locis, & præcipue ex 10. Metaphysic. vbi dicit quòd sicut in coloribus est vnum primum, quod est mensura omnium colorum, scilicet color albus, & in vocibus est vnum primum illius generis, scilicet diesis, & in figuris rectilineis est vnum primum, scilicet trigonum: ita est in alijs generibus, & si ita sit, in passionibus & qualitatibus, & substantijs, necesse est similiter se habere. Similiter enim se habet in omnibus. Ex istis verbis Philosophi habetur expresse, quòd substantiæ omnes, de quibus hic loquitur, sunt vnius generis physici, loquitur autem de substantijs materialibus, quia nondum peruenit ad determinandum de substantijs immaterialibus. Dicit etiam in eodem quòd priuatio est principium contrarietatis, & quòd vnum contrariorum est priuatio respectu alterius. Vbi etiam dicit Commentator, quòd omnia contraria opponuntur secundum priuationem & habitum. Vni enim contrariorum accidit vt sit priuatio perfectionis, quia alterum contrariorum est perfectus habitus, & alterum diminutus. Ratio autem istorum dictorum Philosophi & sui Commentatoris est, quia contraria sunt in eodem genere, & ideo distinguuntur secundum priuationem & habitum sui generis, vt supra expositum est. Consequens ergo est, quòd eodem modo distinguantur formæ eiusdem generis, vbi non est contrarietas, vt pote, in figuris, & in substantijs, vt semper vna perficiat subiectum cum priuatione alterius: sed vnum contrariorum est vt priuatio propter sui maximam distantiam à suo contrario, quod est habitus perfectissimus eiusdem generis, ita & media inter duo contraria cum sint ex ipsis contrarijs, aliquid habent de priuatione, & aliquid de habitu secundum magis & minus, propter quod quodlibet eorum est incompossibile alteri in eodem subiecto. Cum ergo eadem causa in compositis reperiatur, & in alijs generibus, vbi non est contrarietas, non poterunt duæ formæ eiusdem generis simul perficere idem subiectum. Dicit etiam Philos. in eodem libro, quòd non est permutatio ex vno genere in aliud genus, nisi per accidens: & quanto aliud est perfectius, tanto est simplicius & minus compositum, vt patet in formis accidentalibus eiusdem generis. Albedo.n. quæ est color perfectissimus, est simplicior: & alij colores inquantum ab eo distant, vel ei appropinquant, sunt compositiores, vel simpliciores. Et præterea, formarum eiusdem generis vna continet aliam virtualiter. s. perfectior imperfectiorem, & imperfectior si coniungeretur cum perfectiore, nullam perfectionem daret, sed esset frustra. In natura autem nihil est frustra, non ergo sic poterit fieri additio in speciebus, vt forma præexistens maneat cum alia superueniente. Oportet ergo similitudinem prædictam sic intelligere, vt forma perfectiore adueniente corrumpatur præexistens, vt semper in composito maneat vna forma tantum, continens tamen imperfectiorem & amplius, & per consequens addens super ipsam: vt sicut numerus maior cōtinet in se numerum minorem seorsum ab eo existentem, & addit super ipsum, vt quaternarius continet in se virtualiter quantitatiue seorsum ab eo existentem ternarium, & addit vnitatem, ita quòd forma perfectior super formam imperfectiorem, quam virtualiter continet, addit aliquam perfectionem. Licet ergo in numeris sit quòd minori numero, puta, ternario potest fieri additio vnitatis nouæ, quæ cum tribus vnitatibus constituat quaternarium qui est numerus maior, tamen ille modus in formis non est possibilis, vt forma adueniens cum forma præexistente in materia constituat perfectiorem formam. Et huius diuersitatis ratio est duplex, quia additio numeri super numerum est secundum partes integrales, siue quantitatiuas, inquantum vnus

A numerus excedit alium. Ad talem autem excessum habendum nihil refert verum accepto minore numero addamus aliquid faciendo ipsum minorem numerum partem maioris, vel quòd accipiamus maiorem numerum seorsum omnino ex omnibus vnitatibus. Vtroque enim modo vnus numerus excedit alium secundum quantitatem. Sed additio formæ super formam eiusdem generis est secundum perfectionem: tota autem perfectio quæ est in forma, imperfectior est in forma perfectiore per se, & ita nulla perfectio cresceret ei ex forma imperfectiore, si poneretur cum perfectiore, & ideo omnis forma est simplex, & nulla est composita ex formis, & tanto forma est simplicior, quanto maior est & perfectior, licet in numeris sit econtrario, quia quanto numerus est maior, tanto est compositior, & ideo non potest fieri additio formæ existenti, sicut fit in numeris additio numeri præexistenti. Alia ratio huius diuersitatis est, quia numerus non est

B quid vnum simpliciter, sed vnum aggregatione vnitatum. Et ideo sibi competit habere plures partes, quarum qualibet est in actu, & ideo quocunque modo fiat additio partis ad partem resultat numerus maior, sed substātia materialis est vnum quid simpliciter, & ideo non possunt in ea esse plures actualitates, vt infra dicetur: & ideo adueniente vna forma substantiali, necesse est aliam cedere. Et secundum hoc conuenientior est similitudo formarum ad figuras, quàm ad numeros, eo quòd figura sequitur formam continui, quam similitudinem ponit Philosophus in 2. de anima, sic inquiens. Similiter se habent ei quod de figuris est, & quæ secundum animam sunt. Semper enim in eo quod est consequenter est potentia, quod prius est in figuris & in animatis, vt in tetragono quidem trigonum, in sensitiuo autem vegetatiuum. Manifestum

C est autem in figuris, quòd ad habendum speciem maiorem trigono manenti non est illi addenda aliqua linea vt habeatur tetragonus, quia qualitercunque addatur illa linea non esset figura maior, quia non esset alia clausio quàm prius. Nec etiam trigono præexistenti potest addi nouum quaternarium ad constituendum cum ipso maiorem figuram, quia non compatiuntur se in eodem subiecto siue corpore secundum numerum duæ figuræ eiusdem generis, sed oportet ad hoc quòd corpus trigonum fiat tetragonum, amouere per decisionem de corpore, vt destruatur figura triangularis, vel in flexibilis, vel ductibilis oportet in ipso aliam curuationem facere, vt habeantur quatuor anguli destructis primis angulis qui fuerunt in figura triangulari. Sic ergo necesse est additionem, vel subtractionem in substantijs rerum fieri, vt adueniente noua forma corrumpatur illa quæ præexistebat, sicut in figuris patet, & sicut in numeris quorum vnus accipitur post

D alium seorsum ex alijs vnitatibus omnibus, cum vnus plures vnitates continuat quam alter, & sic cadit super ipsum. Patet etiam, quòd tota illa via procedit secundum sententiam Philosophi, quia propositiones ex quibus ostensum est propositum, ab eo sumptæ sunt, & secundum sensum quem intellexit. Sed vnum dubium restat videre, quia videtur esse probatum, quòd in homine non sint plures formæ substantiales, quia anima rationalis cum sit incorruptibilis, non videtur esse eiusdem generis cum alijs materialibus quæ sunt corruptibiles, quia corruptibile & incorruptibile differunt secundum genus, vt dicitur 10. metaphysicorum: & ita anima rationalis compatitur secum quasdam formas corporales in homine, vt sint duæ formæ in homine, scilicet anima rationalis, & forma corporis. Ad hoc dicendum est, quod propter hoc anima constituta est in confinio substantiarum separatarum quæ sunt incorporales, & formarum materialium quæ sunt corporales.

E Est enim infima formarum incorruptibilium, & suprema formarum corruptibilium: & propter hoc est partim separata à materia, & partim in materia, secundum intellectum namque & voluntatem separata & incorruptibilis est, & quantum ad hoc pertinet ad genus substantiarum separatarum, sed secundum alias potentias est actus materiæ, & secundum illas est corruptibilis, & sic pertinet ad genus formarum materialium, quæ sunt corruptibiles. Quod patet ex hoc, quòd per potentias illas, scilicet sensitiuam & vegetatiuam continet perfectionem quæ reperitur in formis brutorum, sed eminentius. Vnde impossibile est quòd compatiatur secum aliam in eodem subiecto, cum sit eiusdem generis cum vnaquaque, sicut & omnes formæ aliæ sunt incompassibiles propter hoc quod sunt eiusdem generis, vt ostensum est.

Sequitur de secunda via ostendendi propositum, quæ sumitur ex potestate essentiali formæ substantialis, ea hoc scilicet quòd quælibet forma substantialis constituit ens simpliciter, & ne fiat disceptatio de vocabulo, voco ens simpliciter illud, quod est hoc aliquid & subsistens. Hoc aliquid enim subsistens à nullo dependet in essendo, quod autem dependet, est ens secundum quid, vnde Philosophus accidentia vocat entia secundum quid, substantias autem entia simpliciter: similiter generationem accidentium vocat genus secundum quid, genus substantiarum genus simpliciter. Quòd autem quælibet forma substantialis constituat ens subsistens, posset probari ea prima via supposita incompossibilitate formarũ. Ex hoc enim statim sequitur, quòd omne subsistens materiale, cum sit vnum subiectum vnam tantum habens materiam, quòd tantum sit vna forma cuiuslibet, quæ faciat eum esse subsistens: sed tamen vt appareat, quòd ista via in se sit sufficiens, ideo ea proprijs huius viæ est procedendum. Pro principio autẽ huius viæ sumẽdum est, quòd omnis forma naturalis est principium alicuius motus naturalis & quietis. Omnis ergo forma naturalis quæ primo

G

aduenit materiæ, constituit aliquod corpus aptum natum moueri aliquo motu naturali, tale autem est corpus dimensionatum graue vel leue, durum vel molle. ergo ad quamcunque formam primo aduenientem materiæ sequuntur aliqua accidentia quæ sunt necessaria ad motum: sed talia accidentia necessario fundantur in aliqua substantia subsistente. ergo omnis forma naturalis substantialis quæ immediate vnitur materiæ constituit ens subsistens. Præterea, omne quod per se mouetur, est per se ens, & per se subsistens. Vnumquodque enim sicut est, ita operatur: sed omnis forma primo adueniens materiæ constituit ens quod per se mouetur, scilicet corpus physicum. ergo est ens per se subsistens, & hoc specialiter considerandum est de forma corporis humani, quam quidam ponunt esse aliam ab anima. Cum enim secundum omnes forma illa corporis maneat in materia post mortem, apparet autem sensui, quòd tale corpus est quoddam subsistens, sequitur quòd ipsa constituit ens per se subsistens. Præterea, hoc ostenditur vniuersaliter de omni forma substantiali sic. Forma substantialis, sicut ea hoc quòd est forma, vel actus, aliquid in actu constituit, ita ea hoc quòd substantialis est, substantiam debet constituere. ex hoc ergo quòd est forma substantialis debet constituere substantiam in actu, & per consequens dare esse subsistens: sed esse substantiæ est subsistere, sicut esse accidentalis alteri inesse. omnis ergo forma substantialis constituit substantiam subsistentẽ. Præterea hoc persuadetur per signum, videmus enim formas imperfectas, cuiusmodi sunt formæ elementorum secundum Philosophos, similiter formam vaporis, pluuiæ, grandinis, & huiusmodi imperfectorum constituere hoc aliquid subsistens: quanto autem forma est perfectior, tanto dat esse perfectius, perfectius autem est esse subsistens, quam esse quo aliquid non subsistit. Irrationale ergo est dicere, quòd formæ perfectiores, cuiusmodi sunt formæ mistorum, non debeant esse subsistentes. Sic ergo ostensum est, quòd omnes formæ substantiales faciunt rem subsistere. Vlterius considerandum est, quòd omne quod aduenit rei subsistenti, oportet esse accidens, & hoc probatur per præmissa. Primo, si enim omnis forma substantialis constituit ens subsistens, nulla forma substantialis poterit aduenire subsistẽti præexistenti: sed necessario constituit aliquod subsistens, & per consequens aliquod suppositum, & sic non aduenit supposito præexistẽti. omne ergo quod aduenit rei subsistenti, tanquàm ipsam informans, accidens est. Præterea, omne quod aduenit rei subsistenti, & consequitur esse substantiale, non potest esse de essentia rei, quia tota essentia rei intelligitur vt principium susceptiuum ipsius esse, comparatur enim essentia ad esse, sicut potentia ad actum. tota ergo essentia rei, siue substantia præintelligitur ipsi esse. non ergo quod aduenit rei subsistenti est de essentia rei, erit ergo per accidens. Istas autem rationes putant quidam fallaciter infringere dicendo, quòd aliquid est subsistens completum in esse specifico, & omne quod aduenit tali cum habeat esse completum, est extra eius substantiam, & est accidens ipsius. Aliquid autem est subsistens incompletum non habens secundũ se esse specificum: & ideo sibi aduenit forma substantialis complens eius existentiam, & eius essentiã. Sed istud sufficienter exclusum est per prædicta. Omne enim subsistens quantumcunque incompletum, fit separatum secundum esse ab alio subsistente. Cum ergo duæ formæ substantiales constituant duo subsistentia, vt ostensum est, se-

F

quitur quòd neutra alteri aduenit in eodem indiuiduo, sed constituunt duo indiuidua separata secundum esse. Duo enim subsistentia quantumcunque incompleta sint, sunt duo distincta indiuidua. Et præterea, genera non subsistunt nisi in suis speciebus. esse ergo subsistens quantumcunque incompletum sit habet esse specificatum, & per consequens essentiam completam quantum possibile est secundum gradum suum. Propter hoc quidam adinuenerunt aliam cauillationem, dicendo quòd forma substantialis completa perfecta adueniens rei subsistenti dat ei nouum esse subsistentiæ, sed non manet esse quod præfuit, quia sic essent duæ subsistentiæ, & ideò dicunt quòd primum esse corrumpitur in aduentu formæ secundæ, & ideo est tantum vnum subsistens. Sed illud est magis irrationale, quia esse per se consequitur formam immediatius etiam quàm prima passio suum subiectum proprium: esse enim est actualitas formæ, quod autem per se consequitur aliquid, non potest auferri per naturam ipso manente. Vnde nec propria passio potest separari per naturam a suo subiecto, dum subiectum manet, licet forte per miraculum hoc possit fieri, quod non est ad propositum. Non ergo forma aliqua, ad quam sequitur esse, potest illud esse amittere absque sui fundamenti destructione. Præterea, nihil aliud est formam acquirere esse, quam ipsam ad actum produci, vel generare, vnde generari non solum est via ad esse, sed etiam ad formam. Forma enim est terminus generationis. ergo cum corruptio opponatur generationi, nihil aliud est formam acquirere esse, quam ipsam deperdi, vel corrumpi. Istis ergo sufficienter intellectis manifestum est, quòd impossibile est in vno indiuiduo esse duas formas substantiales. Vlterius esset possunt concludi manifestissima inconuenientia ex istis. Statim enim sequitur quòd forma quæ ponitur aduenire subsistenti, & esse substantialis est substantialis ex hypothesi & non substantialis, sed accidentalis vt ostensum est: & ita de ipsa dicentur duo contradictoria. Erit enim accidens, & non accidens, substantia, & non substantia: & præsertim de

H

anima, quæ ponitur ab omnibus esse substantia sequitur quòd sit accidens, cum ponatur aduenire corpori constituto in esse per aliam formam. Vlterius etiam si forma substantialis sit accidens, inductio autem formæ substantialis sit generatio simpliciter inductio verò accidentis sit alteratio, sequitur quòd generatio simpliciter sit alteratio extendendo nomen alterationis ad productionem cuiuslibet accidentis, penes quòd potest attendi aliqua alteritas in re, sicut Sortes in foro dicitur alter à seipso in theatro: proprie tamen alteratio est secundum qualitatem. Sumpta est autem ista via probandi propositum a sententia Philosophi & sui comentatoris in pluribus locis & diuersis, quantum ad diuersa quæ assumpta sunt & probata. Quòd enim primo probatum est, quòd omnis forma substantialis constituit hoc aliquid, hoc acceptum est à principio 2. de anima, vbi diuidit Philosophus substantiam in tria, scilicet materiam, formam, & compositum. Et materiam quidem quæ secundum se non est hoc aliquid: & for-

I

mam secundum quam iam est hoc aliquid, & tertium quod est ex his, scilicet hoc aliquid. Vnde dicit Commentator, quòd omnia de quibus dicitur substantia, sunt tribus modis, quorum vnus est vt sit materia prima, quæ per se non est formata, nec aliquid per se in actu. Secundum autem est forma, per quam habet esse hoc indiuiduum. Tertium autem est quod fit ex illis ambobus. Vult ergo Commentator, quòd substantia non dicitur de aliqua forma, nisi de illa per quam indiuiduum est hoc aliquid, quod quidem hoc aliquid dicitur fieri ex illis ambobus, scilicet, forma & materia tali, & non dicitur ipsum fieri ex istis ambobus & aliqua alia forma. Insufficiens enim esset hæc diuisio Philosophi de substantia, maxime ad propositum suum concludendum de anima, si esset aliqua forma quæ constitueret hoc aliquid, & aliqua quæ non constitueret hoc aliquid, nisi hoc poneret in sua diuisione. Consequenter Commentator in eodem loco hoc ponit expressius.

k

Volens enim ostendere quòd anima sit substantia quæ est forma, accipit de nius probationem quod forma substantialis in hoc differt ab accidente, quòd subiectum accidentis est compositum ex materia & forma, & est aliquid existens in actu, quod non indiget in suo esse accidente: subiectum autem formæ substantialis non habet esse actu nisi per illam formã, & indiget forma vt sit actu, & postea in quibusdam interpositis dicit, quòd formæ naturales sunt substantiæ, quia cum fuerint ablatæ, aufertur nomen quod demonstrat ens secundum quod est

indiuiduum

indiuiduum substantiæ: & similiter diffinitio quæ fit secundum illud nomen, quia auferuntur genus, & differentia, & nihil remanet quod sit aliquod indiuiduum, & hoc valde manifestatur, vt dicit, in formis rerum simplicium, quoniam cum forma fuerit ablata, nihil remanet. Circa ista verba Commentatoris considerandum est, quòd quamuis non sit ita manifestum de anima, sicut de alijs formis, quòd subiectum eius non sit aliquid actu, nisi per animam, & quod ipsa ablata nihil remaneat in materia, tamen omnia ista adducit ad habendum cognitionem de anima specialiter, vt patet ex processu suo. Accipit enim quòd anima est prima perfectio corporis, sicut ipse dicit in diffiniendo animam: & ex hoc sequitur, quòd non sit aliqua forma prior, per quam sit corpus. Si enim esset aliquis actus prior, subiectum animæ esset compositum ex materia & forma, & ita anima esset accidens secundum differentiam quam prius assignauit inter substantiam & accidens, nec haberet corpus esse per animam: quod cum sit impossibile, relinquitur quòd sit prima perfectio corporis, ita quòd nulla sit prior in corpore, & quòd subiectum eius nullum esse habeat nisi per ipsam, sed indigeat anima, vt sit in actu: & hoc magis expresse dicit idem Commentator in 8. Metaph. in fine, quod corpus & anima non est duo diuersa, & corpus non existit sine anima. Vult ergo commentator quòd vniuersaliter subiectum cuiuslibet formæ substantialis, nihil sit in actu nisi per illam formam, & specialiter hoc probat de substantia animæ, & hoc bene considerandum est, quia hoc de subiecto animæ ab aliquibus præcipue negatur. Quòd autem conclusum est superius, quòd omne quod rei aduenit post quamcunque formam substantialem sit accidens, hoc satis dicit Commentator. Dicit enim primo phy. quòd si materia haberet aliquam formam substantialem sibi propriam, nullam aliam reciperet ipsa præsente, sed statim corrumperetur, quàm cito alia generaretur. Et paulo post dicit, quòd si haberet aliquam formam, vel formæ essent accidentia, vel formæ esset forma: ista autem nõ sequerentur, si esset aliqua forma quæ posset aliam formam immediate super se recipere. Si enim esset aliqua talis propria materia, etiã si esset de substantia materiæ, non oporteret eam corrumpi in aduentu alterius formæ, sed potius perficeretur: nec etiam oporteret formam superuenientem esse accidens. Ad hoc autem, vt dictum suum habeat veritatem, oportet quòd nulla forma sit quæ non constituat hoc aliquid, ita quòd omnis forma adueniens sit accidens. Et propter hoc antiqui ponentes principium materiale esse corpus aliquod, puta, ignem, aut aerem, dixerunt tanquam necessarium suum consequens poni, quòd omnes formæ essent accidentia. Vnde Cõmen. in 3. phy. dixit quòd si formæ elementorum remanerent in actu differentes ab alijs formis, necesse esset vt nullum ens generaretur ab eis diuersum in forma substantiali, sed tantum in accidentibus. Quòd autem conclusum est superius de anima, quòd ipsa esset accidens, si adueniret alicui formę, hoc satis habetur ex verbis Commentatoris iam dictis 2. de anima. Quòd autem vlterius concludebatur, quòd generatio esset alteratio, satis diffuse diffamari potest ex verbis Philosophi. Dicit enim 1. de generatione, dans intentionem suam, quòd vniuersaliter determinandum est de generatione, & corruptione, & alteratione, & cæteris transmutationibus. Vbi notandum quòd hoc dicit vniuersaliter, ne quis dicat quòd quæ sequuntur non se extendant ad omnia generabilia, sed ad quædam: & cito post subiungit, quòd quicunque putauerunt omnia ex vno aliquo principio materiali quòd sit corpus, puta ignis, vel aer, necesse habebant ponere generationem alterationem esse, & quod prius generatur solum alterari: cuius causam assignat postea dicens. Semper enim manet secundum eos, vnum & idem subiectum in actu, tale autem alterari dicimus. vnde ipsi ponentes consequenter suis principijs generationem nihil aliud esse dicebant, quàm alterationem, vt ibidem dicitur. Vult ergo Philosophus quòd in quacunque transmutatione manet subiectum aliquod in actu, illa transmutatio est alteratio: & si ponatur quòd illa transmutatio est generatio, generatio dicetur alteratio. Istud patet etiã ex processu sequenti magis expresse, quia sequitur ibi, vniuersaliter ergo de generatione & corruptione simplicis. Assignat enim causam, quare vniuersaliter sit dictũ de generatione omni, dicens quòd Plato insufficienter determinauit de eis. Non enim scrutatus est de omni generatione, & corruptione, sed de ea quæ est elementorum. Ex verbis ergo Philosophi patet, quod ea quæ ibi determinauit de generatione, sunt vniuersaliter ad ge-

A neratiouem cuiuslibet substantiæ pertinentia. Ibi autem secundum sententiam propriam determinauit manifeste, quòd ipsa quo est generatio, & id ex quo est corruptio, est substantia in potentia tantum, nec est actu quid, nec quantum, nec qualem, & sic de alijs. Tale autem non est aliquid, nisi materia in electa sine forma omni, & ideo oportet per intentionem Philosophi, quòd in illo ex quo generatio est, nulla forma remaneat apud generationem, nec substantialis, nec accidentalis. Illud enim quod manet, est illud ex quo est generatio. Vnde vult, quòd illud ex quo est generatio, est non ens, & quod illud non est alterum contrariorum, sed materia, & ideo semper in substantijs vnius generatio est alterius corruptio, & ecõtrario. Vnde dicit quòd nihil actu manet apud generationem, & quòd patet ex consequentibus, quia consequenter assignans differentiam inter generationem & alterationem, dicit quòd alteratio est quando manente substantia sensibili, fit transmutatio in pas-

B sionibus, puta, quando corpus sanum fit languidum vnum & idem manens: quando autem totum transmutatur non manente aliquo sensibili in eodem subiecto, sicut ex semine toto fit animal, & ex aqua aer, tunc est eius generatio, & alterius corruptio, & addit expresse postea sic. Quando nihil manet, cuius alterum sit passio, vel accidens, vel generatio & corruptio est materia proprie & maxime subiectum generationis & corruptionis susceptibile. Ex isto processu habetur maxime secundum sententiam Philosophi, quòd nunquam in generatione aliqua vna forma aduenit alicui subiecto existenti in actu per priorem formam quæ remanet, sed oportet cum inductione vnius esse abiectionem alterius, & solam materiam esse subiectum, alioquin generatio esset alteratio. Istud autem potest ostẽdi esse de mente Philosophi, si consideremus quomodo 5. physic. ostendit generationem non esse motum propter hoc, quòd illud quod generatur non est ens. Distinguit enim primo

C non ens, dicens, quòd omnis mutatio est de subiecto in subiectum, vel de subiecto in non subiectum, vel de non subiecto in subiectum, & quod non subiectum, siue non ens dicitur dupliciter, vno modo simpliciter, alio modo secundum quid, vt apparet magis de quo ente dicat, vel intendat, & inter alios modos accipit non ens, quod nihil est in actu. Vnde manifestum est, quòd non potest moueri, & ex hoc sic arguit. Illud quod non est aliquid in actu, sed simpliciter non ens, non mouetur, quod antẽ generatur, est non ens simpliciter. ergo quod generatur non mouetur, & per consequens generatio non est motus. Ad hoc autem quòd illa ratio valeat, oportet quòd illud quod generatur, sit non ens simpliciter sic vt non sit mobile. Si autem esset ens per aliquam formam quantumcunque imperfectam, quæ constitueret corpus, iam esset aliquo modo ens, sic vt moueri posset, licet non esset in specie completa. Oportet ergo, quòd ipsius quod generatur nulla sit

D forma in materia, vt sic sit simpliciter non ens, & ita sola materia remanebit apud generationem, & nulla forma eius quod generatur. Et vt illud manifestius appareat, excludam cauillationem quæ istum processum impedire videtur secundum quosdam. Dicunt enim aliqui, quòd ratio Philosophi non accipit, quòd illud quod remanet in generatione sit simpliciter non ens, sed quòd illud quod generatur sic, sit simpliciter non ens actu. Licet autem præexistat generationi quandoque quoddam corpus quod manet, & per generationẽ perficitur: tamẽ illud corpus præexistens non est illud corpus quod generatur, nisi potentia tantum, generatũ autem actu est ipsum compositum ex præexistente subiecto & forma per generationem. Sed ista verba vana sunt, quia si recte consideremus, nõ differt quantum ad propositum, vtrum accipiatur in ratione Philoso-

E phi, quòd subiectum generationis sit non ens simpliciter, vel tertio modo, vel quòd illud susceptiuũ formæ quod manet apud generationem sit non ens simpliciter: quia quodcunque dicatur, oportet quòd ratio ad hoc quòd valeat, procedat ex non entitate eius quod manet. Non enim potest ratio procedere ex nõ ente generato secundum illam formam solam quæ inducitur per generationem, vt intelligatur non ens solum propter carentiam illius, ita quòd sit ens per aliam formam. Sic enim est in omni motu, quòd id quod producitur, nondum est per formam, quæ est terminus motus. Puta cum fit homo sanus, dum mouetur ad sanitatem, non est sanus, quia deficit sanitas quæ est terminus motus: sed tamen illa non entitas non sufficit ad ostendendum, quòd sanatio non est motus, eo quòd illud susceptiuũ sanitatis quod manet in sanatione, sit ens quod

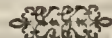
moueri possit cum sit homo talis ergo non entitas non excludit transmutationem sibi contingentem non esse motum. Procedit ergo ratio Philosophi es non entitate generati simpliciter, vt scilicet nihil eius sit in actu, quod maneat in generatione, & hoc patet ea litera Philosophi ibidem. Dicit enim quòd aliquid est non ens, aut non album, aut non sanum, quod tamen contingit moueri per accidens, est enim homo. Quod autem simpliciter est non ens actu, vel non aliquid, hoc nullo modo contingit moueri. Hoc autem ideò dicit vt appareat, quòd ratio sua non procedit de non ente tali, quod vno modo est aliquid actu, licet alio modo sit non ens, alias ratio sua nullius esset vigoris. Si enim maneret aliquod corpus apud generationem, illud esset ens ad motum se habens passiue. Quod autem accipitur in ratione, quod id quod generatur, ante generationem suam non sit in specie completa, sed etiam quod nullo modo actus eius sit quòd maneat apud generationem, verum est, & hoc est nihil in actu, sed per solam materiam subijci generationi oportet. Et hoc est quod Commentator dicit ibidem, quòd cum esse materiæ primæ non admisceatur actus, impossibile est quòd moueatur. Et paulò post addit, quòd generatio in substantia non est motus, quoniam quod generatur in ea est non ens simpliciter, & ens in potentia, quoniam transmutatur, & exit de potentia in actum. Et non est ita de generatione accidentis, transmutatum enim sin ea est ens in actu, licet transmutetur secundum quod est in potentia. Ecce secundum Commentatorem, quòd ratio Philosophi procedit per causam, & per consequens demonstratiue generatio non est motus, vt ibidem dicit. Qui ergo concedit quòd generatio non est motus, & tamen apud generationem manet aliquid in actu, ipse concedit effectum, & negat causam ipsius. Aliam cauillationem alij ponunt dicentes propositionem Philosophi, scilicet, Quod generatur est non ens, simpliciter veram esse in rebus animatis non autem in rebus inanimatis quantum ad generationem, quæ est inductio vltimæ formæ. Sed illud est impossibile, tum quia scientia libri physicorum est de vniuersalibus natura, & ita se extendit tam ad animata, quàm ad inanimata: tum etiam quòd litera sua hoc manifeste concludit. Postquàm enim ostendit quòd generatio & corruptio non sunt motus, sed mutationes per contradictionem, concludit ex hoc quòd tantum necesse est illam mutationem esse motum, qui est ea subiecto in subiectum: talem autem dicit solum esse inter contraria: vel media, & ita cum in substantijs nunquàm sit contrarietas, sequitur quod vniuersaliter probatum sit de omnibus substantijs, quòd generatio earum non est motus. Et præterea, illa cauillatio prius expulsa est per literam Philosophi, lib. 1. de generatione, vbi dicit hoc idem. Patet ergo secundum Philosophum, quòd oportet dicere, quòd nulla forma maneat in generatione, vt vitemus hoc inconueniens, scilicet, generationem esse alterationem. Commentator enim in multis locis ad intentionem Philosophi dicit lib. 1. Physicorum, quòd si materia prima haberet aliquam formam sibi proportionatam, tunc generatio in substantia esset alteratio. Dicit enim in libro de substãtia orbis, quòd generatio & alteratio differunt in hoc, quòd Aristoteles vocat transmutationem indiuiduorum in suis substantijs cogere suum subiectum non esse ens actu, & non habere formam quæ subijciatur. Si enim haberet formam nullam aliam reciperet, nisi illa destructa. Vnum enim subiectum habere, nisi vnam formam impossibile est. Ecce quòd Commentator assignat causam, quia materia dum habet vnam formam, non potest recipere aliam, quia impossibile est quòd vnum subiectum habeat nisi vnam formam. & huius ratio supradicta est, quia scilicet vna includit priuationem alterius in materia. In libro autem suo de generatione multa dicit ad istam quæstionem, & similiter in libro physicorum. Sed quia eadem est sententia cum supradictis, ideò pertranseo, ne propter multitudinem authoritatum, lectori fastidium generetur.

Explicit Opusculum quadragesimumquintum Sancti Thomæ de Aquino, de pluralitate formarum.

Opusculum quadragesimumsextum Sancti Thomæ de dimensionibus interminatis, quod incipit. Postquàm de principijs. Hic tractatus est eiusdem cum Opusculo trigesimosecundo, superius posito, qui de natura materiæ, & dimensionibus interminatis intitulatur, require ibidem. Et quia magister Petrus de Bergamo, in tabula sua hoc Opusculum diuidit in duos distinctos titulos, scilicet, de natura materiæ seorsum, & de dimensionibus interminatis seorsum, ideo ad eius ordinem, & numerum obseruandum hunc titulum hic interseruimus.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XLVII.

De natura syllogismorum.

Voniã scire est causam rei cognoscere, causæ autem cuiuslibet entis per se sint quatuor, scilicet efficiens, materialis, formalis, & finalis, ad perfectè cognoscendum vnumquodque, oportet has quatuor causas cognoscere. Est ergo causa efficiens syllogismi anima rationalis formans ipsum: vnde syllogismus est actus rationis. Materia verò eius sunt tres termini vt materia remota, & duæ propositiones vt propinqua. Et hæc similiter est in syllogismo, sicut in alijs rebus constantibus ex materia & forma, quod scilicet est in eis reperire duplicem materiam, quæ dicta est. Finis autem eius est facere fidem, seu notitiam ignotæ conclusionis. Forma verò eius est virtus, seu potestas inferendi conclusionem ex præmissis: & hæc tangitur per diffinitionem syllogismi. Hanc autem formam circumloquuntur figura & modus. Figura enim est dispositio medij secundum subiectionem & prædicationem, quæ scilicet, dispositio tripliciter variatur, quia aut medius terminus subijcitur, & prædicatur semel in præmissis, & sic est prima figura. Dicitur autem hæc dispositio prima figura, quia medium habet perfectiorem rationem medij, quod participat naturam extremorum in subijciendo, minoris extremitatis, & maioris in prædicando. Aut prædicatur bis, & sic est secunda figura, quæ secunda dicitur, quia deficit à perfectione medij. In prima enim figura medium est medium secundum rationem, & secundum positionem: in secunda autem est primum secundum positionem, cum sit supra extremitates. Aut subijcitur bis, & sic est tertia figura, quæ dicitur tertia, quia medium est tertium secũdum positionem, cum sit infra extremitates. Sciendum autem quòd figura propriè reperitur in mathematicis, transumptiue autem in syllogismo, & hoc ad similitudinem figuræ trianguli. Nam sicut triangulus est clausio trium linearum in tribus angulis, ita syllogismus est concursus trium propositionum, scilicet maioris, minoris, & conclusionis in tribus terminis. Modus autem est determinata qualitas & quantitas propositionum præmissarum ad hoc vt ex eis sequatur conclusio, quæ quidem ex certis regulis traditis à Philosopho in 1. priorum colligitur, quarum quædam sunt communes tribus figuris, quædam speciales. Communes sunt duæ. Primò, quòd ex puris particularibus, vel indefinitis, vel singularibus nihil sequitur in aliqua figura, sub particulari intelligendo tam indefinitum, quæ in materia contingenti æquipollet particulari, vt Philosophus dicit, quam singularem. Oportet ergo vt dicit alteram esse vniuersalem. Ratio huius regulæ est, quia non sequitur, quòd si aliqua duo participant aliquod medium particulariter, quòd propter hoc illa duo sint eadem. Verbi gratia Album & grammaticum participant idem medium quod est homo, cum quidam homo sit albus & grammaticus, sed ex hoc non sequitur quòd album, & grammaticum sint eadem simpliciter. Vnde non valet hæc argumentatio. Quidam homo est grammaticus: quidam albus est homo. ergo quoddam album est grammaticum, imò est fallacia consequentis, vel secundum quid & simpliciter. Alia ratio potest esse quam Philosophus inducit, quia tunc non erit syllogismus, & hoc quia petetur principium, aut non erit ad propositum. Vt sit hæc conclusio probanda. Musica est studiosa, & assumantur hæ præmissæ. Quædam voluptas est studiosa: musica est voluptas. ergo & cæt. Maior cum sit

sit particularis, aut stabit pro illa voluptate particulari quæ est musica, & tunc petitur conclusio probanda: aut stabit pro aliqua alia, & tunc syllogismus erit quidem, sed non ad conclusionem intentam. Sic ergo oportet quòd altera præmissarum capiatur vniuersaliter, vt sit syllogismus. Sed contra dictam regulam videtur esse Philosophus, qui docet syllogizare ex puris particularibus per syllogismum expositoriũ in tertia figura. Ad hoc dicendum, quòd cum dicitur ex puris particularibus nō fieri syllogismum, intelligitur vere, & simpliciter syllogismum, qui habet perfectam rationem syllogismi. Syllogismus enim expositorius non est vere syllogismus, sed magis quædam sensibilis demonstratio, seu quædam resolutio facta ad sensum, ad hoc vt consequentia, quæ vera erat secudum intellectualem cognitionem, declaretur in sensibili. Secunda regula est, quòd ex puris negatiuis nihil sequitur, nec fit syllogismus. Huius autē ratio potest esse, quia omnis syllogismus, aut affirmat aliquid de aliquo, & est affirmatiuus: aut negat aliquid ab aliquo, & est negatiuus. Si affirmat aliquid de aliquo in conclusione, oportet quòd hoc fit per aliquid conueniens, quod quidem erit medium, & ideo vtraque præmissarum necessario erit affirmatiua. Si autem remoueat aliquid ab aliquo, oportet quòd hoc fit per aliquod tertium conueniens vni illorum, & repugnans alteri, quod sic quidem erit medium. Et sic patet quòd in syllogismo negatiuo oportet alteram esse affirmatiuam. Sunt autem quædam quæ rectificant primam figurā, & sunt duæ regulæ: quædam secundam, & sunt etiam duæ; quædam tertiam, & est vna. In prima figura regula prima est, quòd maior debet esse vniuersalis, aliàs nō fieret syllogismus. Cuius ratio est, quia maiori existente particulari, contingeret medium esse communis extremis, de quo particulariter sumpto posset prædicari maior extremitas affirmatiue, vel negatiue. Si affirmatiue, contingeret capere extrema cum medio repugnantia, & tunc non sequeretur vera cōclusio affirmatiua, vt si fieret sic. Quoddam animal est asinus: omnis homo est animal, deberet sequi hæc cōclusio. ergo quidam homo est asinus, quæ esset falsa præmissis existentibus veris. Rursus, si capiātur negatiue & particulariter, continget esse conuertibilia, vel vt superius & inferius, & tunc falso negaretur vnum de altero in conclusione, cum tamen ex qualitate præmissarum deberet sequi conclusio negatiua, vt si fiat sic. Quoddam animal nō est homo: omne risibile est animal, ex his deberet sequi hæc conclusio. ergo quoddam risibile non est homo, quæ quidem, esset falsa, præmissæ tamen veræ. Patet ergo ex quo cum tali dispositione aliquando cum præmissis veris stabit conclusio falsa, quod non est secundum formam syllogismi. Omnis quidem dispositio facta secundum regulas syllogismorum semper eandem conclusionem syllogizat in omni materia, si præmissæ sint veræ. Secunda regula est, quòd in prima figura minor non debet esse negatiua, cuius ratio est, quia si aliter fieret, accideret fallacia consequentis, procedendo scilicet cum negatione medij de minori extremitate, quod quidem est inferius, ad negationem maioris extremitatis quæ est superior ad medium, vt si fiat sic. Omnis homo est animal: nullus asinus est homo, non sequeretur. ergo nullus asinus est animal. Posset autem vtriusque regulæ alia communis ratio assignari, quia scilicet syllogismi primæ figuræ perficiuntur per dici de omni, & dici de nullo: his autem præmissis repugnat maiorem esse particularem, vel minorem negatiuam, vt patet intuenti rationes dictorum principiorum. In secunda figura prima regula est, quòd maior debet esse vniuersalis, cuius ratio est, quia eius syllogismi descendunt à syllogismis primæ figuræ per conuersionem maioris in terminis, & ideo sicut ibi oportet maiorem esse vniuersalem, ita & hic. Vel potest ostendi necessitas huius regulæ per instantiam in terminis, vt dictum est suprà. Nam si maior capiatur particulariter, continget maiorem extremitatem esse supra medium, & supra minorem extremitatem. Nihil enim prohibet inferius prædicari de superiori particulariter sumpto, & ita medium posset prædicari de maiori extremitate particulariter, & contingeret extrema esse conuertibilia, vel se habere vt superius & inferius, & tunc non sequitur conclusio negatiua vera. Affirmatiua autem non potest sequi, quia in hac figura semper concluditur negatiue, vt si fiat sic. Quoddam animal non est homo: omne rationale est homo, non sequitur quòd nullum rationale sit animal. Secunda regula est quòd oportet alteram præmissarum esse negatiuam, quia ex vtrisque affirmatiuis in secunda figura nihil sequitur.

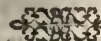
A Cuius ratio est, quia si vtraque sit affirmatiua, tunc medium erit superius ad extrema disparata, quorum neutrum de altero prædicatur in conclusione. Non enim sequitur. Si aliquod vnũ inest duobus, quòd propter hoc vnum insit alteri. Posset etiam vnum superius affirmari de duobus inferioribus, quorum vnũ esset sub altero, & ita non posset vnum de altero negari, & ita non sequitur conclusio affirmatiua, nec negatiua, vbi vtraque præmissarum sit affirmatiua. Sed tunc quæritur, si oportet alteram esse negatiuam, quare non determinate maior, vel minor, sed indifferenter alteram? Dicitur quòd huius ratio est, quia & non determinato altero medium æqualiter respicit extrema tanquam sub se posita, & ideo quantum ad syllogismum nō refert de quo affirmetur, vel negetur. Vtroque enim modo fit syllogismus, licet diuersimode. In tertia figura est vna regula, scilicet quòd minor semper est affirmatiua, cuius ratio est, quia non sequitur quòd si aliquod inferius sit repu-
B gnans alicui tertio, quòd propter hoc & superius, quod oporteret fieri hic, si minor esset negatiua, quod sic patet. Medium enim est sub extremitatibus: maior autem est supra medium & minorem extremitatem, & ideo non oportet quòd eidem repugnet maior in conclusione, vt si fiat sic. Omnis homo est animal: nullus homo est asinus, non sequitur. ergo quidam asinus non est animal, & sic non sequitur conclusio negatiua vera. Item nec affirmatiua, quia potest esse quòd extrema sibi repugnent, vt patet si capiantur hi termini, animal, lapis, homo. Vel potest esse huius ratio, quia tertia figura descendit à prima per conuersionē minoris: & ideo sicut oportebat ibi minorem esse affirmatiuam, ita & hic. Non aũt lateat nos, quòd aliquando contingit syllogismum contra prædictas regulas concludere veram conclusionem: sed hoc nō erit ex necessitate formæ
C syllogisticæ, sed ex necessitate materiæ, quia s. vel termini sunt conuertibiles, vt quando concluderetur conclusio affirmatiua: vel repugnantes, vt quando concluderetur negatiua. Addantur dictis regulis quædam aliæ respicientes magis conclusionem quàm præmissas, quarum quædam sunt communes, quædam propriæ. Communes sunt duæ. Prima in omni figura. Si aliqua præmissa est particularis, oportet conclusionem esse particularem, cuius ratio esse potest, quia si altera præmissarum est particularis, medium conuenit alteri extremitati particulariter in illa præmissa. Et quia non est conuenientia inter extremitates, nisi per naturam medij, non plus conueniet extremitas cum extremitate particulari, quàm altera extremitas cum medio. Vnde in conclusione oportet extremitatem extremitati conuenire particulariter, sicut in præmissa medium conueniebat particulariter alteri extremitatum. Idem est si sit particularis negatiua: quia extremitas disconuenit ab extremitate par-
D ticulariter in conclusione, sicut medium ab extremitate in præmissa. Secunda regula est. Si altera præmissarum est negatiua, oportet conclusionem esse negatiuam, cuius ratio est, quia quæ disconueniunt in tertio, oportet quòd inter se disconueniant. Cum ergo extremitates disconueniant in medio, quia quod vni conuenit alteri repugnat, necessario inter se disconueniunt: quare cum conclusio fit ex extremitatibus, oportet vnam ab alia remouere, & sic conclusio erit negatiua, altera præmissarum existente negatiua. Sed præmissarum quædam spectant ad primam figuram, quædam ad secundam, & quædam ad tertiam. Pro prima sunt duæ. Prima est quòd conclusio semper assimilatur maiori in qualitate, & minori in quantitate: cuius ratio est, quia conclusio est pars maioris quantum ad prædicatum, habet enim idem prædicatum cum maiori, & minoris quantum ad subiectum, qualitas autem est dispositio prædicati quasi formæ, quantitas autem est dispositio subiecti quasi materiæ. Vnde cum conclusio participet præ-
E dicatum à maiori, & subiectum à minori, assimilatur maiori in dispositione prædicati, & minori in dispositione subiecti. Secunda regula est quòd omnia problemata concluduntur per primā figuram, hoc est tam vniuersale quam particulare, tam affirmatiuum quam negatiuum. In secunda figura est vna regula. s. quòd in ea nō concluditur nisi negatiue: cuius ratio est, quia oportet alteram præmissarum esse negatiuā, vt ostensum est, & quando ita est necesse est conclusionem esse negatiuam. In tertia est vna similiter, scilicet quòd semper conclusio est particularis, & nunquam vniuersalis: cuius ratio est; quia licet duo conueniāt in vno tertio, etiam quod vniuersaliter tertium illis conueniat, non ideo oportet, quòd illa duo inter se totaliter conueniant, vel sint idem: quod ideo est, quia contingit

ingit maiorem extremitatem in minus esse quàm minorem. F Vnde in conclusione maior non prædicabitur de minori vniuersaliter. Vt omnis homo est risibilis: omnis homo est animal, non sequitur, ergo omne animal est risibile, sed bene, ergo quoddam animal est risibile.

HAbitis ergo regulis cum suis rationibus, quæ rectificant syllogismos de inesse, restat breuiter tangere regulas rectificantes syllogismos de modo. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd triplex est syllogismus. Quidam constat ex propositionibus simplicis inhærentiæ, de quo dictum est: quidam constat ex vtraque præmissa de modo: quidam ex altera de modo, & altera de inesse, & dicitur syllogismus mistus. Si ex vtraque modali, aut erit ex vtraque de necessario, aut ex vtraque de côtingenti. Sub necessario aût intelligit & impossibile contrarie sumptum, idest, cum negatione apposita verbo. Vnde G idem est, necesse est esse, & impossibile est non esse: idem enim est iudicium vtriusque. Sciendum etiam quòd hic tam in præmissis, quam in conclusione semper accipitur contingens non necessarium, quod dicitur in côtingenti nato & indefinito, seu ad vtrumlibet. Si ergo fit syllogismus ex vtraque de necessario, saluatis regulis præhabitis in omni figura, potest fieri bonus syllogismus concludens de necessario, & per consequens de inesse. Si verò fiat ex vtraque de contingenti, semper fit in prima, seu ambæ sint affirmatiuæ, seu negatiuæ, seu altera tantum, hoc solo excepto, quòd si maior sit vniuersalis, conclusio erit de contingenti, & non de inesse. Si autem fuerint ex vtraque negatiua, conuersa minori, vel vtraque in affirmatiuam erit syllogismus. Est autem sciendum, quod omnes propositiones de contingenti non necessario habent affirmatiuam figuram, & conuertuntur ad se inuicem affirmatiuæ negatiuis, & econtra, vt probat Philosophus 1. priorum. In secunda autem H figura, ex vtrisque de contingenti non fit syllogismus cuius ratio ex superioribus patet, quia scilicet ex puris affirmatiuis in secunda figura non est syllogismus. Propositiones autem de contingenti, vt dictum est, affirmatiuæ sunt omnes in secunda figura. In tertia verò figura ex vtrisque de contingenti non fit syllogismus, nisi vtraque fit particularis. Si verò fiat syllogismus mistus, aut ex vna de inesse & altera de necessario, aut ex vna de contingenti & altera de inesse, aut ex vna de necessario & altera de contingenti. Pluribus enim modis non fit mistio. Sciendum ergo quòd in omni tali mistione, scilicet de inesse & contingenti, semper de inesse debet accipi simpliciter, & non de inesse vt nunc. Dicitur autem propositio de inesse simpliciter, in qua prędicatum per se inest subiecto, seu sit de quidditate eius quantum ad primum modum per se, seu non, sed fluat ex principijs eius, vt cum propria passio dicitur de subiecto quantum ad secundum modum. Dicitur etiam de inesse. I simpliciter, quando prædicatur aliquod accidens commune, quod sequitur totam speciem secundum omne tempus, sicut nigredo inest coruo & Aethiopi. Quando autem nullo istorum modorum prædicatur aliquid de subiecto, est de inesse, vt nunc, vt hæc, Omnis homo currit. Si ergo sit mistio de inesse & necessarij in prima figura, est talis regula. Maiore existente de necessario, & minori de inesse simpliciter, & non vt nunc, sequitur conclusio de necessario. Si autem econuerso fiat, scilicet maiore de inesse, & minore de necessario, sequitur conclusio de inesse, & non de necessario: quorum ratio est, quia cum conclusio participet cum maiore in prædicato, vt dictum est, modus autem necessitatis & côtingentiæ sit dispositio prędicati in comparatione ad subiectum, conclusio participabit eodem modo, quod non potest fieri quando minor est de ne- k cessario & maior de inesse, bene tamen tunc sequitur conclusio de inesse. In plus enim est inesse simpliciter, quàm necessario. Quæ enim necessario insunt, insunt simpliciter, & non è contra. In secunda verò figura est talis regula. Vniuersali negatiua de necessario existente & altera de inesse, sequitur conclusio de necessario. Si verò aliter fiat, non sequitur de necessario, quia si affirmatiua fuerit de necessario, & negatiua de inesse, sequitur conclusio de inesse: cuius ratio est, quia secunda figura quantû ad omnes suos modos descendit à secundo modo primæ figuræ, in quo maior est vniuersalis negatiua, & in ipsum reducitur, vt supra patet. Et ideo sicut ibi oportebat vniuersalem negatiuam quæ est maior esse de necessario, vt sequeretur talis conclusio, ita in hac figura oportet quòd talis negatiua post reductionem in prima sit maior. Ex quo patet, quòd in quarto secundæ figuræ non potest fieri vniuersalis mistio quantum ad conclusionem de necessario, cum non habeat aliquam vniuersalem negatiuam. In tertia figura est talis regula in modum affirmationis, & negationis. Vniuersali affirmatiua, vel negatiua existente de necessario, sequitur conclusio talis, aliter non, cuius potest reddi eadem causa quæ & supra, quia post reductionem ad primam figurâ vniuersalis fiet maior, quam oportet in prima esse de necessario. Per quod patet quòd circa primum & secundum tertię fiunt quatuor syllogismi vniuersaliter misti, accipiendo vtrobique de necessario. Sequitur de secunda mistione, scilicet, de inesse & contingentis. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd vt dicit Philosophus 1. priorum, contingens capitur vno modo, vt etiam necessarium dicitur contingens, idest, non impossibile: alio modo vt etiam non necessarium. De his autem duobus modis dicitur contin- G gens æquiuoce, sicut de duobus signis significatis: alio modo capitur vt stat in sua communitate, nô respiciens hoc, vel aliud tantum, sed indifferenter vtrunque non tamen quòd sit tertium significatum. Et hoc modo captum dicitur contingens possibile, seu secundum rationem suæ communitatis, sicut clarius loquendo, animal potest capi tribus modis. Vno modo pro rationali, & alio modo pro irrationali isti duo modi sunt eius differentiæ. Tertio modo potest considerari, non pro hoc, aut pro illo tantum, sed pro sua forma vniuersali, in quantum scilicet est animal solum. Quòd autem necessarium sit contingens, probat Philosophus in libro perihermenias. Quomodo autem hoc sit, sic potest ostendi. De ratione contingentis quod dicitur de necessario, & nô necessario, est solum quòd habeat potentialitatem ad esse sine positione alterius differentiæ, sicut dicitur de genere. Vtrunque autem dictorum habet hanc potentialitatem, licet æquiuoce, quia necessarium habet possi- H bilitatem semper actui coniunctam, aliud verò distantem ab actu, ideo vtrunque dicitur contingens. Hoc autem necessarium, duas habet species. Vna est contingens natum, quod quidem habet causam quare possit esse: sed quia talis causa aliquando impeditur, est non necessarium, sicut canescere in senectute. Alia est contingens infinitum, idest, indeterminatum, vel incertum, siue ad vtrumlibet. Dicitur autem sic quia nullam causam habet quare magis se habeat ad vnam partem, quàm ad aliam, sicut habet contingens naturæ: qualiter enim potest esse & non esse. Et de isto dicit Aristoteles in libro perihermenias quòd non sequitur ad necessarium.

Explicit Opusculum quadragesimumseptimum. Beati Thomæ Aquinatis, de natura syllogismorum.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XLVIII.

De totius logicæ Aristotelis summa.

OMnes homines natura scire desiderant. Scire autem est effectus demonstrationis, est enim demonstratio syllogismus apodicon, idest faciens scire. Ad hoc autem quòd tale desideriû naturale compleatur in homine, necessaria est demôstratio: non enim potest esse effectus inquantû huius sine causa. Et quia vt dictum est, demonstratio est syllogismus ad cognoscendum eam, necesse est præcognoscere syllogismum. Syllogismus autem cum sit quoddam totum aggregatum ex partibus, cognosci non poterit partibus ignoratis. Ad cognoscendum ergo syllogismum oportet primo cognoscere partes eius: partium autem syllogismi quædam sunt propinquæ, vt propositiones, & conclusio quę omnes enuntiationes dicuntur. Quędam verò sunt remotæ, vt termini qui sunt partes enuntiationis, ideo ista oportet tractare, scilicet, de enuntiatione, & de terminis, antequam de syllogismo tractetur. Quilibet autem terminus, qui sine complexione dicitur, significat substantiam, aut quantitatem, aut qualitatem, aut aliquid aliorum prædicamentorum,

mentorum, & ideo antequam de enuntiatione tractetur, oportet determinare de prædicamentis. Et quia prædicamentum ut hic sumitur, nihil aliud est quàm ordinatio prædicabilium in ordine prædicamentali, ideo ad cognoscendum prædicamenta, oportet præcognoscere prædicabilia. Ad hoc ergo ut perueniamus ad ipsum scire ab omnibus naturaliter desideratum, iste debet esse ordo quem cum auxilio Dei tenebimus, ut primo tractetur de quinque prædicabilibus: secundo, de decem prædicamentis: tertio, de enuntiatione: quarto, de syllogismo simpliciter: quinto, de syllogismo applicato ad materiam demonstratiuam, seu de demonstratione. De syllogismo verò applicato ad materiam probabilem, qui pertinet ad partem logicæ quæ dialectica dicitur, de quo tractatur in libr. Topicorum, & de syllogismo applicato ad materiam sophisticam, qui opponitur syllogismo dialectico, de quo tractatur in libr. Elenchorum, non intendo me ad præsens intromittere.

CAP. I.

Quid sit vniuersale, & quomodo originetur.

AD cognoscendum quinque vniuersalia, seu prædicabilia, quæ Porphyrius ponit, sciēdum est quòd quia intellectus noster est separatus à materia. (Non enim est potentia affixa organo corporali, seu materiali, & omne quod recipitur in aliquo recipitur per modum recipientis) ideo illud quod obiectiue in actu recto intellectui repræsentatur, oportet esse denudatum à materia, & à conditionibus materiæ, quæ sunt hic & nunc. Et dico hic denudatum à materia, non simpliciter ab omni materia, sed a materia signata. Res enim naturales intelliguntur cum materia & propter hoc dictum est, quòd debet esse denudatum à conditionibus materiæ. verbi gratia. In nostra phantasia est phantasia, seu forma repræsentans hūc hominem, secundum quod fuit in aliquo sensu exteriori, quæ forma virtute intellectus agentis egit in intellectum possibilem, sicut colores virtute luminis agunt in potentiam visiuam, & causatur tunc in intellectu possibili quædam forma, quæ dicitur species intelligibilis, vel secundum alios actus intelligendi, vel verbum, quæ forma repræsentat hominem, non tamen ut est hic & nunc, sed abstractum à talibus conditionibus, & hoc dicitur esse vniuersale. Vnde in homine sic intellecto, est duo considerare, scilicet ipsam naturam humanam, seu habens eam, & ipsam vniuersalitatem, seu abstractionem à dictis conditionibus materiæ. Quantum ad primum, homo dicit rem, quantum verò ad secundum dicit intentionem. Non enim in re inuenitur homo qui non sit hic & nunc, & ipsa natura, ut sic dicitur esse prima intentio. Sed quia intellectus reflectitur supra se ipsum, & supra ea quæ in eo sunt siue subiectiue, siue obiectiue, considerat iterum hominem sic à se intellectum sine conditionibus materiæ, & videt quòd talis natura cum tali vniuersalitate, seu abstratione intellecta potest attribui huic, & illi indiuiduo & quòd realiter est in hoc & illo indiuiduo, ideo format secundam intentionem de tali natura, & hanc vocat vniuersale, seu prædicabile, vel huiusmodi. Secundum ergo prædicta res ut est intellecta dicitur vniuersalis, secundum autem quod intellectus talem vniuersalitatem considerat, secundum hoc attribuit sibi aliquid, scilicet esse in pluribus, vel dici de pluribus, & sic dicitur secunda intentio. De quibus secundis intentionibus nunc dicemus, scilicet, de quinque vniuersalibus, seu prædicabilibus, quæ vniuersalia dicuntur prout intellectus attribuit eis esse in pluribus: prædicabilia verò dicuntur prout intellectus attribuit eis dici de pluribus. Sunt autem hæc, genus, species, differentia, proprium, & accidens.

CAP. II.

Quid sit genus, & vnde originem habeat.

GEnus ut hic sumitur, est quod prędicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quid. Ad videndum autem particulas huius descriptionis, sciendum est, quòd genus dicitur prędicari de pluribus speciebus, seu diuiditur in plures species. Et cum non sit vnum re, sed solum secundum rationem, ideo non diuiditur secūdum rem. Et quia genus non est vnum re, ideo partes subiectiuæ, seu species in quas diuiditur, sunt realiter diuersæ & distinctæ inter se, ideo oportet quòd ali-

A quod reale habeant in se, per quòd reale vna sit diuersa ab alia. Vbi nota, quòd vna & eadem res per suam essentiam cum essentia alterius rei habet aliquam conformitatem, seu conuenientiam, & aliquam difformitatem realem, quæ conformitas, vel difformitas potest esse maior, vel minor per comparationem ad diuersas res. verbi gratia. Sortes per essentiam suam quæ est ex hac anima & hoc corpore conformatur Platoni, & huic equo, & huic plantæ. Sortes enim per suam essentiam est rationalis, sensibilis, & viuus: in omnibus his tribus est conformis Platoni. Huic autem equo est conformis in duobus, scilicet, in sensibili & in viuo, & in vno est difformis, quia in eo est realiter ratio, quod non est in hoc equo: huic verò plantæ conformis est in viuo, scilicet, in viuo. Quæ verò intellectus noster ea quæ in re sunt coniuncta potest distinguere, quando vnum eorum non cadit in ratione alterius, & cum rationale in se consideratum non sit de ratione

B sensibili, nec sensibile de ratione viui, ideo ista in Sorte separatim accipit, ut dictum est per respectum ad diuersa. Quando ergo intellectus considerat in re illud, in quo conuenit cum alijs rebus, illi rei conceptæ attribuit intentionem vniuersalitatis. Et quia in qualibet re singulari est considerare aliquid, quod est proprium illius rei, inquantum est hæc res, sicut in Sorte est considerare aliquid quod est ita proprium Sortis inquantum est hic homo, quod nulli alij conuenit. Res ergo sic concepta attribuit intellectus intentionem singularitatis, & vocat illud singulare, vel indiuiduum, & hæ secundæ intentiones sunt, scilicet, vniuersalitas, & singularitas. Vnde licet supra dictum fuerit, quòd intentiones sunt ab intellectu, tamen oportet quòd aliquod fundamentum habeant in re extra. Nam intentioni singularitatis respondet extra illud quod est proprium Sortis inquantum est hic homo: intentioni verò vniuersalitatis respondet extra, ut fundamentum illud

C in quo Sortes est conformis cum alijs rebus. Cum igitur ea quæ in vno conformentur, & in alio sunt difformia, dummodo talis difformitas sit secundum formam, & non secundum materiam signatam, vel secundum illud quod est proprium huic indiuiduo inquantum huiusmodi illi, vni in quo talia conueniunt, attribuit intellectus intentionem generis, & vocat genus. Vbi nota secundum Auicen. quòd duplex est forma. Quædam est quæ est pars compositi, sicut anima est forma hominis. Ex anima enim & corpore componitur homo. Quædam autem sequitur totum compositum, ut humanitas, quæ etiam est forma hominis, & isto modo sumpta forma dicitur quidditas, & est illud quod intellectus intelligit de re. Quando ergo intellectus intelligit prędictam formam, seu quidditatem, ut est determinata ad hanc materiam, puta humanitatem, ut est in hac materia signata, scilicet, in his carnibus, & in his ossibus, & huiusmodi, tunc faciendo concretum, puta hunc hominem, intelligit singulare, & huic attribuit inten-

D tionem singularitatis. Si verò dictam formam intelligit, non ut est determinata ad hanc materiam, quia omnis talis forma de se plurificabilis est ad hanc, & ad illam materiam, habenti talem formam intellectus attribuit intentionem vniuersalitatis, vnde homo est vniuersale. Et si ea quæ in hac forma conueniunt, non habent inter se difformitatem pertinentem ad dictam formam, sed solum sunt difformia per materiam signatam illius, vel illius, in qua dicta forma determinata est in isto, vel in illo secundum modum qui dicetur in tractat. de specie, illa dicuntur solum differre numero, & concretum substantiuum huiusmodi formæ acceptæ, ut plurificari potest, puta homo, dicitur species specialissima. Si verò ea quæ conueniunt in aliqua forma plurificabili, ut dictum est, sunt inter se difformia non solum quantum ad materiam signatam, ut di-

E ctum est, sed quantum ad difformitatem specificam, puta, quòd talis forma est animalitas, in qua conueniunt Sortes, & hic equus, qui inter se non solum sunt difformes quantum ad has carnes, & hæc ossa, sed in hoc quia hic homo habet formam humanitatis, & ille equinitatis, talia dicuntur differre specie, & talis formæ in qua conueniunt in concreto sumptæ, puta, animal est genus: & quia ut dictum est, talis natura sumpta in concreto de pluribus formaliter differentibus, quæ sunt in diuersis speciebus, dici potest, hinc est quòd tali naturæ intentio generis potest attribui: ideo dicitur quod genus prædicatur, idest, prædicabile est de pluribus differentibus specie, seu dicitur diuidi in plures species. Et hoc quod dictum est in concreto sumptum, intelligitur solum in prædicamento substantiæ:

stantiæ: in alijs verò prædicamentis, & maxime in absolutis, sumitur genus & species in abstracto. Dicitur autem genus prędicari in eo quod quid est, idest, substantiue secundum grammaticos, vt animal quod de homine & de equo prædicatur, est substantiuum & non adiectiuum. Sensibile enim quod de animali prædicatur, quamuis sit de essentia animalis, non tamen dicitur prædicari in quid, sed in quale, & causa est quia est adiectiuum. Sciendum est autem quòd quia ea quæ in quid prædicantur sunt de essentia, seu quidditate eorum de quibus prædicantur, ideo prædicari in quid non solum potest dicere modum significandi, vt dictum est, sed etiam dicit quidditatem ipsius de quo prædicatur, & patet quid sit genus.

CAP. III.

Quid sit species, & vnde sumat originem.

B Species est quæ prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid. Licet autem hæc prædicta descriptio speciei ex dictis possit intelligi: tamen ad maiorem declarationem aliquorum quæ supra dicta sunt, sciendum est, quòd licet principium indiuiduationis proprium sit à materia signata, vt supra dictum est, non tamen est intelligendum quòd aliqualiter non sit à forma. Vbi nota, quòd aliquid distingui ab aliquo per formam, dupliciter potest esse. Vno modo, quòd talis distinctio sit per formam ratione formæ, secundum quod in formis diuersi gradus inueniuntur, & quæ sic distinguuntur necesse est vt differant specie, vt supra dictum est. Alio modo, potest aliquid distingui ab alio per formam, non secundum absolutam rationem formæ, sed secundum quod est hæc forma, & sic differunt numero duæ quantitates separatæ, siue C sint separatæ per intellectum, vt in mathematicis: siue sint separatæ à materia secundum rem virtute diuina, vt quantitas duarum hostiarum consecratarum. Quantitas enim quædam forma est: & sic etiam differunt animæ separatæ numero. Non enim differunt per materiam quam non habent, nec ei coniunguntur nec per relationem ad materiā cui coniungibiles sunt, cum relatio sit posterior ipsi relato. Vbi nota, quòd omnis forma sub se habens multa, idest, quæ vniuersaliter sumitur, habet quandam latitudinem. Nam inuenitur in pluribus, & dicitur de pluribus. Duplex autem potest esse latitudo in formis. Vna secundum gradus formales, quorum vnus secundum se nobilior, & perfectior est altero, & hæc, vt dictum est, latitudo generis est, sub quo sunt diuersi gradus formales specificæ differentes. Alia latitudo est secundum plurificationem nu- D meralem in eodem gradu: & quia ista latitudo non est secundum absolutam rationem formæ, oportet quòd forma, ju qua est talis latitudo, importet in sua ratione aliquid per quod conueniat sibi talis latitudo, quod sit aliud ab absoluta ratione formæ. Et si loquamur de illa forma quæ est pars compositi, puta de anima rationali, illud propter quod sibi talis latitudo conuenit, est imperfectior quædam, secundum scilicet, quod nata est habere rationem partis alicuius totius, nō solum quòd sit pars secundum rationem, quia etiam formæ specificæ sunt partes secundum rationem, sed quòd sit pars secundum rem. Nam anima rationalis est pars realis hominis; & albedo est pars realis hominis albi. Vnde ad hoc quòd tales formæ multiplicentur sub specie, oportet quòd habeant illam potentialitatem quæ facit partes reales, & secundum hoc illa potentialitas per quam anima rationalis per essentiam suam nata est esse pars compositi, dat ei quandam latitudinem multiplicationis secundum eundem gradum, non obstante quòd sit separata, & actu non informet materiam. Et quia talis potentiali- E tas non competit essentiæ Angelorum, ideo Angeli non differunt inter se numero, sed quilibet Angelus facit speciem per se. Non enim est apta nata natura, seu essentia Angeli esse pars compositi, ex qua compositione consequetur speciem, sicut anima humana. Potentialitas ergo formæ quam forma habet, scilicet, vt inguatur materiæ, facit sub ea multiplicari indiuidua, & sic debet intelligi quod supra dictum est, quòd scilicet humanitas quæ est forma sequens totum compositum, si consideretur vt est determinata ad hanc materiam signatam, facit singulare. Humanitas enim, vt dictum est, dicit animam, & corpus; vnde dicendo, hoc corpus, & hanc animam, dicit singulare. Et quia anima in eodem gradu existens non posset diuidi in plura, vt dictum est, nisi propter potentialitatem quam

A habet vt vniatur materiæ signatę, ideo dicendum est quòd materia signata est principium indiuiduationis, forma autem non nisi per materiam, ad quam habet naturalem potentiam, vt sibi vniatur, & sic patet quid est species. Sciendum tamen est, quòd licet forma specifica, vt dictum est, de se plurificabilis sit propter potentialitatem, quam habet vt materiæ vniatur, tamen aliquando talis plurificatio accidentaliter impeditur, puta si omnes homines morerentur, & vnus solus remaneret, tunc humanitas non esset in pluribus materijs. Vel potest impediri propter conditionem materiæ, sicut modo est vnus tantum sol, non quòd repugnet naturæ solari esse in pluribus secundum considerationem formæ, sed quia est alia materia nō susceptiua talis formæ: vnde sol est species in vno indiuiduo.

CAP. IIII.

De origine differentiæ, & quid ipsa sit secundum rem & intentionem.

Differentia, vt hic sumitur, dupliciter describitur. Primo sic. Differentia est quæ prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quòd quale. Secundo sic. Differentia est qua species abundat à genere. Ad videndum autem primam descriptionem sciendum est, quòd vt supra dictum est, in aliquibus formis potest esse latitudo in eadem forma secundum gradus formales, quorum vnus secundum se est nobilior & perfectior alio, & ab hac forma sumitur genus. Vbi nota, quòd in entibus sunt diuersi gradus essendi, siue sint gradus substantiales, siue accidentales, qui gradus licet in aliquibus entibus sint dispersi, tamen aliquando inuenitur aliquod vnum plures gradus perfectionis substantiales, vel accidentales comprehendens. Verbi gratia. Vegetabile, sensibile, rationale, sunt gradus entium substantiales. Planta enim substantialiter est vegetabilis: canis verò substantialiter est sensibilis: & homo substantialiter est rationalis, & isti gradus dispersi in multis, aliquando inueniuntur in vno solo, puta, in homine. Homo namque per suam formam substantialem quę est in vna, habet omnes istas tres perfectiones: nam est vegetabilis, & est sensibilis, & est rationabilis. Vnde Sortes per vnam suam essentiam conformatus plantæ, & cani, & Platoni, sicut supra dictum est. Hæc autem conformitas quæ est Sortis ad plantam, potest esse vna duorum. Sicut enim similitudo duorum nigrorum est vna amborum, quia vnius vt subiecti, & alterius vt termini, sic talis conformitas est Sortis, vt subiecti, & illius plantæ vt termini. Nec propter hoc dico quòd talis conformitas sit relatio secundum esse, sed est relatio secundum dici, vt fundamentum relationis secundum esse. Talis autem conformitas quæ realiter vna est, vt dictum est, mouet intellectum nostrum ad vnum conceptum, puta, viuum, à quo conceptu sumitur genus, vel aliquando species, vt ex supradictis haberi potest, vnde talis conformitas se habet ad genus, vt fundamentum remotum. Conceptus verò viui ad quem talis conformitas mouet intellectum, se habet ad genus vt fundamentum propinquum, & sic licet vnitas generis sit vnitas rationis, tamen aliquo modo habet fundari in vno secundum rem. Difformitas verò quæ est inter Sortem & plantam, est, quia Sortes sentit, non autem planta, à qua difformitate sumitur differentia, quæ diuidit viuum quod commune est homini & plantæ. Vnde per hanc differentiam ostenditur, quod viuum inuenitur in habente aliquam aliam perfectionem, quæ non est in planta. Et quia in tali perfectione, puta, sensibili, conuenit Sortes cum cane, similiter inter eos est vna conformitas mouens ad vnum conceptum, à quo si sumatur in concreto substantiue, ita quòd tale concretum de suo significato dicat explicite, & viuum, & sensibile, sumitur aliud genus, scilicet animal. Si verò sumatur in concreto adiectiue, ita quòd de suo significato dicat solam illam perfectionem explicite, scilicet, sensibile, sumitur differentia, puta, inquantum dicitur sensibile, & sic de alijs vsque ad vltimam differentiam specificam, infra quam non est perfectio formalis. Cum ergo de eo possit dici sensibile, de quo dicitur animal, sed animal quod est genus, prædicatur de pluribus differentibus specie, similiter & sensibile quod est differentia, prædicatur de pluribus differentibus specie. Notandum quòd forma substantialis habet duplex esse. Vnum est obiectiue in intellectu, & secundum hoc esse intellectus attribuit sibi nomen abstractum. Considerat enim eam intellectus

intellectus non considerando materiam in qua est, & propterea dat sibi nomen abstractum, vt humanitas. Aliud esse habet in materia, ad quam habet duplicem habitudinem. Vna est, quia inhaeret ei tanquam salvata in ipsa, & sic aliquo modo habet modum accidentis, & sic dat ei intellectus nomen concretum adiectiuum, quale est nomen accidentis, vt humanum. Secunda comparatio quam habet ad materiam, vt complens & perficiens ipsam, & sic non habet modum accidentis, sed modum substantiae, & sic dat ei intellectus nomen concretum substantiuum, vt homo. Notandum, quòd animal differt a sensibili, quia animal dicitur ab anima sensibili: sensibile autem dicitur a sensibilitate. Et quia anima à sensibilitate se habet, sicut potentia ad actum: ideo differentia magis est actualis, quàm id cuius est differentia, licet tantum ambiant ambo. Dicitur autem differentia praedicari in quale, idest, adiectiue: huius ratio est. Vt enim dictum est, differentia diuisiua alicuius generis sumitur à perfectione, quam non habent omnia quae sunt sub genere, quae perfectio comparata ad illud vnde sumitur genus, se habet vt quoddam perfectum, & per consequens vt formale, & quia adiectiua communiter à formis sumuntur, quae formae habent adiacere, ideo ad designandum quòd differentia sumitur à solo formali, & illud solum dicit explicite, perfecta est differentia per modum adiectiuum in in sui praedicatione. Ad videndum autem secúdam diffinitionem differentiae, sciendum quòd impossibile est partem de toto praedicari, sed quicquid de alio vere praedicatur, oportet quòd dicat totum. Cum autem de Sorte praedicetur homo, & animal, & rationale, oportet quòd homo dicat totum formale, quod est in Petro: & dico formale, loquendo de forma quae sequitur totum compositum. Similiter oportet quòd animal dicat totum formale, & similiter rationale dicat totum formale, sed diuersimode. Nam rationale dicit totum illud quod dicit homo, non tamen explicite, sed implicite. Rationale enim dicit habens rationem. Vnde de suo principali significato dicit solum rationem: sed quia dicit habés rationé, in hoc quòd dicit, habens, intelligitur implicite homo quicunque sit ille, & sic dicit totum quod dicit homo aliquid tamen explicite, & aliquid implicite. Similiter etiam animal dicit totum quod dicit homo, non tamen explicite, dicit enim animal habens vitam & sensum: vnde de suo principali significato solum dicit vitam & sensum, sed in hoc quòd dicit, habens implicite, intelligitur homo, homo verò dicit explicite totum formale quod est in Sorte. Nam dicit habens humanitatem, quae humanitas dicit explicite motum & sensum, quòd dicit animal, & rationem quam dicit rationale, vnde homo de suo principali significato dicit animal rationale: comparando enim significata istorum explicite, cum genus & differentia, vt dictum est, non significent quodlibet eorum nisi partem, species verò explicite significet illud quod significant, vtrunque ergo significatum explicitum speciei excedunt significatum explicitum generis in significato explicito differentiae. Similiter etiam excedit significatum differentiae in significato generis. Bene ergo dicitur in praedicta descriptione, quòd differentia est, qua species abundat à genere, quia species abundat, idest, excedit in suo significato etiam illud, quod explicite significat differentia, & sic patet quid est differentia secundum sui rationem.

CAP. V.

De genere generalissimo, & subalterno, & quòd ens non potest esse genus.

Diuiditur autem genus in genus generalissimum, & genus subalternum. Genus generalissimum est illud supra quod non est aliud superueniens genus: quod sic debet intelligi. Vt enim dictum est, genus sumitur à conceptu conformitatis aliquorum quę in aliquibus alijs perfectionibus formalibus sunt difformia, à quibus perfectionibus formalibus sumuntur differentiae. Sicut animal est genus: quia dicit motum & sensum, in quibus homo & equus conformantur, qui tamen sunt difformes in aliquibus alijs perfectionibus, puta quia in homine est ratio quae non est in equo, à quo sumitur differentia, scilicet rationale. Conformatur etiam homo cum planta in viuo, ex qua conformitate sumitur aliud genus, scilicet animatum corpus, & haec est minor conformitas, quam prima, & quia ad plura se extendit animatum corpus quàm animal, ideo hoc est superius genus. Cum lapide verò conformatur in corporeitate, a qua sumitur aliud genus superius, scilicet corpus. Cum Angelo verò conformatur in substantia, quae vltima est remotior conformitas, à quo sumitur aliud genus, scilicet substantia. Si verò esset homo difformis alicui rei in substantia, nulla eis conformitas remaneret, nisi entitas. Cum autem ens non possit esse genus, vt dicetur, restat quod substantia sit genus generalissimum, reliqua vero genera quae sub substantia diximus, scilicet corpus, animatum corpus & animal, sunt genera subalterna, quae aliquando ponuntur esse genera, & aliquando species. Quodlibet enim eorum est species respectu superioris generis, & est genus respectu inferioris speciei. Ex his potest patere, quomodo vna & eadem differentia est diuisiua, & constitutiua. Si enim animatum quod est differentia, addatur corpori, cum illud quod significat corpus, inueniatur in non habentibus hanc perfectionem quae est animatum, haec differen-
B tia diuidit corpus, quod modo est genus, & constituit vnam speciem, scilicet animatum corpus. Vnde haec differentia, animatum, modo est diuisiua generis, & constitutiua speciei. & sic est accipere in alijs generibus, vsque ad species specialissimas, quarum non sunt differentiae diuisiuae. Quae autem sint species specialissimae, ex dictis haberi potest. Quòd autem ens non possit esse genus, sic patet, vt enim dictum est, illud est genus, quod ita se habet ad suam differentiam diuisiuam quòd differentia significat aliquid explicite, quod non significat ipsum genus, licet implicite ambo totum dicant, vnde genus est extra intellectum differentiarum: & datur exemplum in rebus compositis ex materia & forma. Ignis enim & aqua conueniunt in materia prima, differunt autem in forma, quia alia est forma substantialis ignis, & alia aquae: vnde ignis & aqua sic conueniunt in materia, quòd materia est pars essentialis eorum, forma verò ignis & aqua conueniunt in materia, sicut in
C quodam diuerso ab essentia eorum, determinabili tamen per ipsas. Sic suo modo species aliter conueniunt in genere, quam differentiae. Nam species conueniunt in genere, sicut in eo quod includitur in ratione ipsarum, & in earum principali significato, in ratione enim hominis, & in eius principali significato includitur animal. Sed differentiae conueniunt in genere, sicut in quodam determinabili secundú rationem per eas, quod est extra intellectum earum, sicut rationale & irrationale conueniunt in animali. Cum ergo nihil possit inueniri extra, cuius intellectum sit ens, nihil poterit esse differentia entis, nec per consequens ens poterit esse genus. Assignatur etiam alia ratio, quare ens non sit genus, quia non potest esse vniuocum ad substantiam & accidens. Notandum, quòd in praedicto exemplo aliter sumitur, materia, quam sumebatur primo, quando dictum est, quòd indiuidua distinguuntur per materiam, & quod materia est principium indiuiduationis. Est enim materia prima, & materia signata, seu haec quae vide-
D licet quantitate signatur, & alijs accidentibus indiuiduantibus. Dicitur autem materia prima illud quod est in potétia ad omnes formas substantiales, quia consideratur solum in sua nuda potentialitate, quae dicitur vna per remotionem omnium formarum, inquantum consideratur vna quidem natura potentialis perfectibilis per formas absque hoc, quòd actu perfecta sit, & de ista materia loquebamur in exemplo supraposito. Materia vero signata, seu haec dicitur prout habet esse cum hac quantitate, & hac qualitate, & in alijs accidentibus: & sic considerata non est vna omnium, sed per qualibet indiuidua est diuisa, sicut diuisa sunt praedicta accidentia vniuscuiusque indiuidui. Et quia omnia indiuidua, & quodlibet eorum habet partem primae materiae, considerando illam partem non vt est si-
E gnata ex his, vel his accidentibus, dicitur ignis & aqua conuenire in vna materia, vt in dicto exemplo dictum est. Patet ergo de tribus praedicabilibus essentialibus, quae concurrunt ad ordinandum praedicamentum, scilicet de genere, & specie, & differentia, quae dicuntur essentialia, quia sunt de essentia eorum, de quibus praedicantur &c.

CAP. VI.

De origine proprij, & quomodo insit omni indiuiduo speciei, & semper.

Nunc dicendum est de duobus praedicabilibus accidentalibus, scilicet de proprio & accidente. Dicuntur autem

acciden-

accidentalia, quia non sunt de substantia, siue de essentia subiectorum de quibus prædicantur. Notandum, quòd ens reale diuiditur in substantiam, & accidens, vnde sic sumendo accidens prout diuiditur contra substantiam, proprium est accidens, & inter accidentia computatur: non enim est de substantia eius, cuius est proprium, nec potest esse in prædicamento substantiæ. Alio modo sumitur accidens, non vt diuiditur contra substantiam, sed vt est vnum de quinque prædicabilibus, & sic proprium non est accidens, immo contra illud diuiditur: describitur autem proprium sic. Proprium est quod inest, vni, soli, & semper, & conuersim prædicatur de re. Ad videndum autem particulas huius diffinitionis, quia valde est nobis necessarium scire proprium, quod Philosophus propriam passionem vocat, quia in demonstratione nihil aliud concluditur, nisi propria passio de subiecto. Sciendum quod aliquid de aliquo dici seu, prædicari contingit dupliciter, scilicet per se, & per accidens. Prædicatio per accidens potest fieri tripliciter. Vno modo, quando accidens prædicatur de subiecto, vt homo est albus. Alio modo, quando subiectum prædicatur de accidente, vt album est homo. Tertio modo, quando accidens prædicatur de accidente, vt album est musicum. Prædicatio verò per se fit multipliciter, vt patebit in tractatu de demonstratione. Quorum secundus modus dicendi per se est, quando proprium prædicatur de eo cuius est proprium, vt homo est risibilis. Cum ergo proprium prædicatur de subiecto, quia non prædicatur per accidens, sicut dictum est de accidentibus respectu suorum subiectorum, sed per se aliam habitudinem habet ad subiectum suum, quàm habent accidentia communia. Illa namque nullam habitudinem habent ad sua subiecta, nisi vt ad causam materialem, sumendo hic materiam pro subiecto quod est in potentia ad accidentia, sicut ad quosdam actus sibi inhærentes. Vnde si proprium solam hanc habitudinem haberet ad subiectum, vt scilicet subiectum solummodo esset passiuum, & receptiuum eius, tunc cum illud quod est receptiuum tantum alicuius, non imponat necessitatem essendi ei respectu cuius est tale, sequitur quòd proprium non de necessitate sequatur subiectum, nec per consequens per se posset prædicari, & tamen vidimus oppositum. Nam in rebus naturalibus videmus quasdam operationes quæ conueniunt semper omnibus quæ sunt eiusdem speciei, sicut attrahere ferrum, semper conuenit omni magneti: vnde oportet quòd tales operationes sequantur aliquod principiū intrinsecum permanens in illis corporibus. Hoc tamen principium dicitur potentia siue virtus, quia virtus est potentia quę fertur ad vltimum quod fieri potest. tale ergo principium necessitatem essendi habet à forma specifica illius rei. Nec potest dici quòd tali virtuti subiectum non imponat necessitatem essendi, sed generans, quia si subiectum nullam habeat necessariam habitudinem ad tale proprium, quantumcunque generans semper generet subiectum cum tali passione, tamen talis propria passio per respectum ad subiectum esset per accidens, & non per se, & sic non posset demonstrari, cuius oppositum infra patebit. Restat ergo quòd subiectum habeat ad suum proprium habitudinem causæ efficientis, quod sic potest patere. Nam propriæ qualitates agunt vt instrumēta formarum substantialium, agunt enim ad productionem formarum substantialium, sicut calor ignis agit in ligna ad generandum ignem, quod non posset facere, nisi esset instrumentum formæ substantialis huius agentis. hoc ergo est, quia recipiunt virtutem à formis substantialibus agendi hoc, nec recipiunt tales qualitates à formis substantialibus aliquam virtutem differētem ab eis. nihil ergo aliud recipiunt, nisi seipsas, formæ ergo substantiales subiectorum sunt causa effectiua suorum priorum. Verum circa hoc videtur magnum dubium, nam sequitur quòd idem subiectum sit secundū idem agens & patiens, & quòd idem sit causa agendi & patiendi respectu eiusdem, ad minus in substantijs separatis, quæ non habent partem extra partem: vnde eadem substantia Angeli secundum idem, quia indiuisibilis est, esset causa effectiua propriæ passionis, & receptiua, quod videtur inconueniens; ad quod intelligendum sciendum est, quòd sicut se habet res in patiendo, sic suo modo se habet in agendo: in patiendo autem non solum dicitur passiue se habere illud quod recipit aliud, sed etiam illud quod illud disponit ad hoc recipiendum. Verbi gratia. Cera quæ recipit figuram, dicitur passiue se habere ad figuram, & non solum ipsa cera passiue se habet respectu figuræ, sed etiam mollities disponens ceram ad talem re-

F ceptionem passiue se habet respectu figuræ: licet enim mollities non sit in quo recipiatur figura, sicut in eo quod est ratio recipiendi, est tamen aliquo modo dispositio ratio suscipiendi, sic etiam suo modo principium originans aliquid quodam ordine, & quadam necessaria connexione mediante aliquo alio aliquid producit, etiam illud quod producit respectu illius quod producitur se habet actiue: sicut clauus infixus trabi: si semper motus daretur trabi mediante clauo, quamuis totus motus effectiue esset ab homine mouente vtrunque, scilicet trabem, & clauum, tamen clauus ad motum se heberet actiue respectu trabis, sic suo modo se habet de subiecto respectu suæ propriæ passionis. Nam subiectum est sicut clauus, passio sicut trabs, generans, sicut mouens vtrunque, & dans esse vtrique, scilicet subiecto, & passioni, sicut motus in clauo & trabe causatur à mouente: & sic saluatur vtraque opinio, & omne dubium remouetur. Ex dictis ergo possunt patere duæ particulæ diffinitionis proprij, scilicet, quòd proprium inest omni, & semper. Si enim proprium necessariam G & naturalem connexionem habet ad formam specificam, vt dictum est, oportet quòd inueniatur in omnibus in quibus est forma specifica: sed forma specifica inuenitur in omnibus indiuiduis eiusdem speciei. ergo proprium competit omni contento sub specie, & semper sibi conuenit, quamdiu formam illam specificam participabit, & sic patent duæ particulæ diffinitionis proprij, &c.

CAP. VII.

Quòd proprium inest soli speciei, & conuersim de ipsa prædicatur.

AD videndum autem aliam particulam diffinitionis proprij, scilicet, quomodo conuenit vni soli speciei, sciendum quòd vt supra dictum est, diuersi sunt gradus perfectio- H nis in entibus, quos Philosophus 8. Metaphysicæ comparat numeris. Vnde dicit, quòd species rerum sunt sicut numeri, & ideo sicut numeri respectu vnitatis diuersos habent gradus formales, sicut alius est gradus quaternarij, quàm quinarij, & sic de alijs, ita diuersi sunt gradus formales specierum rerum per respectum ad quodcunque primum principium incompositum: nec est inuenire duas species in eodem gradu, sicut nec duos numeros specie differentes. in qualibet ergo specie est vna forma specifica nullo modo existens in gradu essendi, vel operandi formæ specificæ alterius speciei. Cum autem, vt dictum est, proprium sequatur propria principia speciei, nec potest esse nisi in vna specie, propter hoc in diffinitione dicitur quòd inest vni. Sciendum est autem quòd licet proprium stricto modo sumptum, solum conueniat vni speciei specialissimæ, tamen largo modo nihil prohibet proprium etiam conuenire speciei subalternæ, quæ videlicet potest esse genus. Di- I cimus enim quòd proprium trianguli est habere tres angulos æquales duobus rectis, & tamen triangulus multas continet sub se species. Ex dictis patet illud quod dicit Porphyrius, quòd proprium prius conuenit speciei, & posterius indiuiduis: quod oppositum autem est de accidente communi. Si enim proprium respicit indiuidua inquantum participant formam specificam. per prius ergo verificatur de specie, quam primo respicit, quam de indiuiduis, & per consequens indiuiduis conuenit, quia conuenit speciei: accidens autem cum non respiciat subiectum, nisi ratione inhærentiæ, & per prius conuenit substare indiuiduis, quam secundis substantijs, vt infra dicetur: accidens ergo conuenit speciei ratione indiuidui. Deinde in diffinitione proprij ponitur ista particula, quòd scilicet conuersim prædicatur de re. Vbi nota quòd vt infra dicetur, K differt aliquo modo prædicari per se, & prædicari primo. Ea enim per se prædicantur, quæ necessariam habent connexionem ad subiecta de quibus prædicantur: sed ea prædicantur primo, quæ prædicantur dicto modo, & tantum ambit prædicatum quantum subiectum. Vnde licet risibile per se prædicetur de Sorte, non tamen primo, quia proprium, vt dictum est, per prius respicit speciem quam indiuidua: & cum tanti ambitus sit proprium quanti sunt species, ideo dicitur prædicari primo, seu conuersim de specie. Notandum quòd licet proprium vni speciei conueniat, tamen nihil prohibet proprium vnius speciei participatione multis alijs speciebus conuenire, sicut proprium est igni, quòd sit calidus, & tamen multis

alija

alijs speciebus hoc conuenit, inquantum hoc participant ab igne. Sciendum est etiam, quòd proprium alicuius speciei aliquando sumitur sub vno nomine, & vno significato, vt risibile est proprium hominis. Aliquando verò sub duobus oppositis cum disiunctione, vt proprium est numeri, quòd sit par, vel impar, & sic patet de proprio &c.

CAP. VIII.

De origine accidentis, & dictione ipsius.

ACcidentis verò est, quòd contingit eidem inesse, & non inesse præter subiecti corruptionem. Ad quod intelligendum sciendum est, quòd vnum potest dependere ab alio dupliciter. Vno modo, sicut ab eo quod est prius eo ad minus natura, & isto modo vna res dependet ab alia quatuor modis, secundum quod quatuor sunt causæ. Dependet enim in homine corpus ab anima sicut à forma, & anima à corpore sicut à materia, & homo à Deo sicut à causa efficiente, & à beatitudine sicut à causa finali. Alio modo potest esse dependentia alicuius rei ab alia sicut ab eo quod se habet ad ipsam consecutiue. Sicut corpus dependet à figura, & linea à rectitudine, vel curuitate. Non enim potest inueniri corpus, in quo non sit figura, vel linea in qua non sit rectitudo, vel curuitas, & isto modo dependet omne subiectum a propria passione. Vnde quæcunque dependentia sit in rebus, siue causalis, siue consecutiua, & vna res ita dependet ab altera, quòd esse suum nec actu, nec aptitudine sine tali re possit conseruari, certum est quòd illa sine illa à qua sic dependet, non potest intelligi esse: non enim posset intelligi materia esse sine forma, vbi nota quòd intelligere aliquam rem sine alia potest dupliciter contingere. Vno modo in prima operatione intellectus, in qua scilicet intellectus intelligit solum significatum termini. Alio modo in secunda operatione intellectus, in qua intelligit componendo, vel diuidendo per esse, vel per non esse, sicut cum intelligo Petrum esse, vel non esse album. In prima autem intellectione possum intelligere corpus sine figura, & omne subiectum sine propria passione: non enim figura est de essentia corporis, cum corpus sit in genere quantitatis, figura verò in genere qualitatis, & ideo intellectus potest intelligere corpus non intellecta figura. Non tamen posset intelligere corpus isto modo non intellecto continuo, quia continuum est de essentia corporis: in secunda verò operatione intellectus non possum intelligere corpus esse sine figura, quia corpus nunquam potest esse sine figura, nec subiectum sine propria passione, vt dictum est. Cum autem subiectum non habeat talem dependentiam ab accidente communi: non enim necessario sequitur subiectum, sicut figura sequitur principia essentialia corporis, nam si corpus est, necessario habet positionem partium in toto, vt infra dicetur, quia positio est differentia quantitatis: ad hanc autem necessario sequitur figura, quod non contingit de accidente communi respectu sui subiecti. ergo subiectum potest intelligi non intellecto accidente communi, & potest intelligi esse non intellecto accidente communi. Sine accidente verò proprio non potest intelligi esse, cum sine accidente proprio esse non possit; nam ablata figura non erit situatio partium, & per consequens non erit corpus. ergo non poterit intelligi esse sine eo. potest ergo accidens inesse, & non inesse præter subiecti corruptionem, cum esse subiecti non dependeat aliquo modo ab esse suo, vt dictum est, & sic patet prædicta descriptio accidentis. Sciendum tamen est, quòd aliquod accidens commune potest inueniri, quod respectu huius subiecti singularis ita se habet, quòd causatur ex principijs essentialibus eius puta nigredo corui, quæ causatur ab hac, siue ex hac materia signata corui necessario. Loquendo igitur de tali accidente dico, quòd non posset intelligi hoc subiectum esse sine eo, & hoc dicitur accidens inseparabile, quòd ita se habet ad principium singulare, sicut accidens proprium ad principium speciei. Et quia materia signata est extra intellectum speciei (de intellectu enim hominis est habens humanitatem, & nō plus. Vtrum autem tale habens sit hoc signatum, vel illud, non est de intellectu explicito hominis, sicut differentiæ sunt extra intellectū generis, vt suprà dictum est) ideo potest intelligi coruus, siue species corui esse sine nigredine, vel etiam cum albedine, & propter hoc accidens inseparabile collocatur cum accidente communi, & non cum proprio: licet aliquo modo conueniat cum vtroque, vt dictum est. Sic ergo accidens quoddam est in-

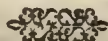
A separabile, & quoddam est separabile. Accidenti inseparabili conuenit prædicta diffinitio accidentis, scilicet quòd subiectum potest intelligi esse sine eo, si sumatur subiectum pro specie, & non pro singulari. Sciendum est autem quòd licet subiectum possit separari ab alio accidente, vt dictum est, non tamen accidens potest separari à subiecto actu, vel aptitudine, & dico aptitudine. Nam licet Deus posset aliquod accidens separare à subiecto, vt communiter tenetur de accidentibus hostiæ consecratæ, tamen quòd illa accidentia non habeant aptitudinem ad subiectum, hoc est impossibile. Quod enim est de ratione propria alicuius, ab eo separari non potest, sed inesse actu, vel aptitudine subiecto, est de ratione propria accidentis: quia accidentis esse, est inesse. ergo ab eo separari non potest. Hoc autem potest patere ex his, quæ supra dicta sunt de specie. Cum enim accidentia, & omnes formæ substantiales non sint actus purus, qui de se plurificabilis non est, si ipsa B plurificentur numero, hoc est propter potentialitatem quam habent essentialiter, vt scilicet sint pars realis alicuius compositi siue substantialis, siue accidentalis. Vnde sicut materia & forma sunt partes rei substantiales, ita accidentia sunt partes rei accidentales, sicut albedo quæ est pars huius compositi, quod est homo albus: cum autem omnia accidentia sint talia. ergo necessario oportet quòd insint subiecto actu, vel aptitudine: & sic patet de accidente, & de quinque prædicabilibus &c.

Explicit tractatus primus de quinque vniuersalibus secundum rem, & secundum intentionem logicam.

C

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATVS SECVNDVS,

De prædicamentis.

CAP. I.

De diuersis modis prædicandi.

D

NVnc dicendum est de prædicamentis: & quia prædicamentum dicit quædam prædicabilia ordinata in ordine prædicamentali, videndum est, quot modis fit prædicatio. Vbi nota quòd aliquid de aliquo dicitur prædicari tripliciter, idest, vniuoce, æquiuoce, & denominatiue. Vniuoce dicuntur prædicari, quæ non solum conueniunt his, de quibus prædicantur quantum ad nomen, sed etiam quantum ad rationem essentialem: & dico hic rationem illud quod per diffinitionem dicitur, seu significatur, vel per aliquid quòd sumatur loco diffinitionis, sicut animal prædicatur de homine, & de boue. Vnde non solum hoc nomen animal conuenit homini & boui, sed etiam diffinitio eius essentialis, quæ est corpus animatum sensibile. Non solum enim vere dicimus quòd homo est animal, sed etiam quòd homo est corpus animatum sensibile, & similiter est de boue. Aequiuoce verò dicuntur prædicari, quæ de pluribus prædicantur secundum idem nomen, non tamen secundum eandem rationem, & isto modo prædicatur E canis de latrabili, & de marino. Licet enim secundum idem nomen canis de vtroque prædicetur, tamen alia ratione conuenit cani latrabili, quam marino. Ratio enim latrabilis est, quòd est animal gressibile quadrupes, quæ non conuenit marino. Sciendum est autem quòd sub æquiuocis comprehenduntur analoga. Prædicantur enim analoga de pluribus, inquantum dicuntur ad vnum, vt sanum dicitur de animali primo & proprie. Est enim sanum adæquatū in humoribus, quòd non potest esse nisi in animali. Dicitur tamen sanum de vrina, & medicina. Nam dicimus, hæc vrina est sana, quia est signum sani quod est in animali: & hæc medicina est sana, quia est causa sani, quod est in animali. Vnde licet hoc nomen sanum, de animali & de vrina dicatur, tamen ratio sani non potest dici de vrina. Non enim vrina est adæquata in humoribus, sed est

signum

signum talis adæquationis, & sic prædicatio analoga aliquo F modo conuenit cum æquiuoca, vt dictum est, & aliquo modo cum vniuoca. Licet enim sanum quod de vrina dicitur, non dicat suam rationem, scilicet adæquationem humorum in vrina, non tamen dicit aliam rationem, sed eandem adæquationem humorum dicit, cuius vrina est signum. Denominatiue verò dicuntur prædicari, quæ concreta sunt adiectiue, & ab aliquibus accidentibus abstractis denominantur, seu deriuantur, vt album de homine prædicatur, & de equo denominatiue: quia album deriuatur ab hoc abstracto quæ est albedo, quæ est in homine, quæ sic in abstracto sumpta de homine prædicari non posset. Nulla enim pars, vt supra dictum est, potest de toto prædicari. Albedo enim est quædam pars accidentalis hominis albi, & sic de eo prędicari non posset. Concernitur autem & dicitur album, quod idem est quod habens albedi- G nem, & tale potest de homine prædicari. Ad videndum prædicamenta, sciendum est quòd prædicamentum, seu genus generalissimum dupliciter potest accipi. Vno modo, pro ipsa intentione prædicamentali, seu vniuersalitatis. Alio modo, pro ipsa re, in qua talis intentio fundatur, vt dictum est. Primo modo, prædicamentum est ens rationis: secundo modo, est ens reale. Ad maiorem autem notificationem horum sciendum est, quòd ens in sua maxima vniuersalitate diuiditur 5. Metaph. in ens per accidens, & in ens per se. Ens autem per accidens tot modis diuiditur, quot modis aliquid prædicatur per accidens, de quibus suprà dictum est. Ens per se diuiditur, quia quoddã est in anima, & quoddam extra animam. Ad sciendum autem quid sit ens in anima, nota quòd tripliciter aliquid potest esse in anima. Vno modo, effectiue, sicut dicimus, quòd arca est in mente artificis antequam fiat. Alio modo, subiectiue, sicut dicimus quòd scientia est in anima, vel actus intelligendi, vel verbum, quæ sunt in anima sicut accidens in subiecto. Tertio mo- H do aliquid dicitur esse in anima obiectiue, sicut lignum intellectum dicitur esse in anima obiectiue. Duobus primis modis ens in anima est ens reale, & dico reale, non vt hoc nomen res dicitur à reor reris, sed vt dicitur à ratus rata ratum, idest firmum. Tertio modo sumpto ente, scilicet vt est obiectiue in anima, in eo possumus duo cõsiderare, scilicet id quòd est obiectiue in intellectu, puta lignum, & istud adhuc est res: vel illud quod conuenit ligno solum, vt est obiectiue in intellectu, & non conuenit sibi secundum esse reale, scilicet esse abstractum ab hoc ligno, & ab illo: & hoc modo ens in anima non est res, sed intentio, cui ei nihil extra animã respondet nisi pro fundamento remoto, & sic attribuitur esse non enti. Dicimus enim quòd cæcitas est in oculo. Cum autem cæcitas sit non ens, quomodo ergo habet esse, quia dicimus cæcitas est? certe solum esse intentionis, quod nihil habet facere cum ente rea- I li, sed ex opposito ab eo diuiditur. Et si quæratur de tali ente vbi sit subiectiue, dicitur quod est nusquam. Si enim esset in aliquo subiectiue, esset accidens, & per consequens ens reale, sed solum habet esse obiectiue. Ens autem reale diuiditur in decem prædicamenta, quæ sunt decem genera rerum. Et quia res est fundamentum intentionis remotum tamen, secundum illã duplicem diuisionem possunt dupliciter accipi prædicamenta. Ad sciendum autem prædicamenta oportet diuidere ens reale. Vbi nota, quòd licet ens non possit esse genus, quia non inuenitur differentia contrahens illud tamen contrahitur per modos essendi. Modus autem essendi alicuius rei potest accipi dupliciter. Vno modo, vt est proprietas realis alicuius realiter differens ab eo, sicut dicimus de aliquo, Iste habet bonum modum, quia est mansuetus vel concors. Constat autem quòd mã- K suetudo & concordia quas diximus modos, res sunt differentes ab eo cuius sunt. Secundo modo dicitur modus res concepta: vno modo, respectu suijpsius, vt est concepta: alio modo, qui quidem diuersi modi considerandi non sumuntur ex diuersis in re existentibus, sed ex habitudine ad diuersa, sub qua habitudine res intelligitur. Verbi gratia. Substantia secundum quod est subiectum accidentium significatur per modum substantiæ, quia substantia dicitur à substando, secundum autem quod a nullo priori dependet eui innitatur, significatur vt ens per se, & isti modi sunt idipsum quod substantia, differentes sola ratione animæ concipientis ipsam secundum diuersas habitudines, quæ ratio non est ficta, sed accipitur à re, ita enim in re est. Nam & substantia substat accidentibus & nulli innititur, tamen istæ non sunt duæ res distinctæ sed distinctio inter ista solũ est ex ratione. Vnde tales modi sunt ens reale, scilicet substantia, quæ & substat accidentibus & nulli innititur, distinctio tamen eorum est à ratione. Contrahunt autem ens per modos, non quòd modus sit aliqua differentia contrahens ipsum, sed quia in ente reali communiter sumpto inueniuntur aliqua entia habentia inter se diuersos modos essendi, quibus non respondet vna & eadem res, nisi forte ipsum ens in vniuersali. Primi autem modi quibus contrahitur ens, sunt esse per se, & esse in alio. Esse autem per se est modus prædicamenti substantiæ, esse verò in alio est modus aliorum nouem prædicamentorum. Alio modo adhuc contrahitur ens per duos modos, quorum vnus est esse ad esse, & iste modus comprehendit tria prædicamenta absoluta, scilicet substantiã, quantitatem & qualitatem. Secundus est esse ad aliud, & iste modus comprehendit septem prædicamenta respectiua, scilicet relationem, actionem, passionem, quando, vbi, situm, & habere: quæ omnia qualiter inter se differant, dicetur infra. Notandum est autem quòd diuisio entis in decem prædicamenta non est diuisio vniuoci, sed analogi. Ens enim analogice dicitur de eis, per prius enim dicitur de substantia in qua maxime saluatur sua realitas, de alijs verò dicitur inquantum sunt aliquid ipsius substantiæ. Quantitas enim est materia extensa, vel extensio substantiæ. Qualitas verò est eius affectio, idest dispositio, & sic de alijs. Vnde de eis prædicatur ens sicut sanum prædicatur de animali vrina & medicina. Diuiditur ergo ens in decem prædicamenta, quæ sunt substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, quando, vbi, situs & habere seu habitus, de quibus sigillatim dicendum est, & primo de substantia.

CAP. II.

Quid sit substantia secundum intentionem logicam.

Est autem substantia ens per se existens. Ad videndum particulam huius descriptionis, sciendum quòd licet de ente plura dicta sint, tamen ens est quod primo occurrit nostro intellectui. Nos enim sumus rationales, idest discursiui, quicquid enim intelligimus, fere cum discursu intelligimus. Occurrunt autem intellectui nostro primo magis confusa. De potentia enim reducimur ad actum per medium, scilicet per actum imperfectum, quo intellectus non intelligit determinatam rem, & discurrendo determinat se ad perfectionem sicut possibile est intelligi rem, vt ponit Philosophus primo phys. exemplum in sensibilibus. Videndo enim in magna distantia aliquid, primo percipio quòd sit corpus, deinde accedendo video quòd sit aliud, deinde cognosco quòd sit homo, deinde quòd sit Pesrus. Sic intelligendo discurrit intellectus noster. Primo enim de re concipit quòd sit ens, deinde quòd sit substantia, deinde quòd sit corpus, & sic vsque ad speciem specialissimam. Confusius autem quod intelligi potest, est ens. Ens ergo est illud quod primo occurrit intellectui nostro. Et sic patet qualiter in prædicta notificatione substantiæ sumitur ens. Sed quia dictũ est, quòd substantia est ens per se, notandum quòd per se diuiditur contra per accidens, sicut dicimus quòd homo est animal per se, est autem albus per accidens, & hoc modo nunc sumitur hic per se. Nam quantitas & qualitas non sunt entia per accidens, sed per se, vt dictũ est, quia ens per se diuiditur in decem prædicamenta. Alio modo esse per se diuiditur contra esse in alio. Secundo modo solum substantiæ conuenit esse per se, & iste est modus proprius eius. Vel potest dici quòd substantia est ens per se existens, eo quòd sibi proprie conuenit existere: alijs verò accidentibus conuenit existere per eam. Sicut ignis per se est calidus, quia omnia sunt calida per eũ, est enim eius proprietas esse calidum. Sciendum tamen est quòd substantia diuiditur in materiam formam, & compositum. Materia enim non dicitur proprie esse per se, cum non habeat esse nisi per formam. Similiter etiam forma non dicitur esse per se, cum solum habeat esse in materia. Compositum autem proprie dicitur esse per se, & dico compositum scilicet integratũ ex suis partibus, licet enim partes integrales sint cõpositę, non tamen dicuntur proprie esse per se. Compositum enim directe est in prędicamento, vt Boetius in cõmentario prædicamentorum dicit, licet etiam possit dici quòd forma & materia & partes integrales sint per se, quia non sunt in alio, sicut accidens in subiecto. Notandum quòd licet hic describatur substantia composita, tamen dupliciter potest esse substantia composita,

scilicet

A scilicet natura, & suppositum. Dico autem hoc naturam, vt est humanitas, suppositum autem non sumo hic pro singulari in genere substantiæ, sed pro concreto naturæ vt homo. Humanitas enim licet forma dicatur, est tamen composita ex materia & forma, vt supra dictum est: dicit enim humanitas animã & corpus. Ita tamen humanitas, siue quæcunque natura dicit formam substantialem & materiam, quòd de suo principali significato præscindit omne aliud à prædicta forma, & materia: non autem sic est de supposito, quod est homo. Homo enim de suo principali significato dicit habens humanitatem, seu habens talem formam & materiam, quam dicit humanitas. Et quia habens humanitatem potest esse suppositum non humanum, vt patet de humanitate Christi, quæ suppositatur supposito diuino: vel potest habere aliqua alia, puta accidentia, quæ humanitas omnino præscindit, ideo in creaturis differunt suppositum & natura. Et quia natura, puta humanitas, est quid habitum existens in habente, licet sit composita, tamen sibi non

B proprie conuenit esse per se. Propriè ergo ens per se dicitur substantia composita quæ est suppositum & hæc est causa quare genera & species substantiæ sumuntur in concreto, & non in abstracto, non autem aliorum prædicamentorum. Forma autem substantialis quæ est pars compositi, de se non substat accidentibus, sed compositum, forma verò quæ est natura, seu essentia & humanitas, quamuis sit composita ex materia & forma, & tamen in suo signato præscendit substare accidentibus. Alia verò accidentia ita se habent, quòd eorum genera & species sunt formæ, cum tamen ex eis cum subiecto non fit vnum per se. Dicitur autem postea quòd existens. Vbi nota quòd in creaturis esse essentiæ & esse actualis existentiæ differunt realiter, vt duæ diuersæ res. Quod sic patet, Illud enim quod est extra essentiam alicui differt realiter ab ea, esse autem actualis existentiæ est extra essentiam rei, nam diffinitio indicat totam essentiam rei: esse autem actualis existentiæ est extra diffinitionem, quia in diffinitione ponitur solum genus, & differentia, &

C nulla fit mentio, vtrum res diffinita existat vel non existat. Apparet etiam hoc manifeste. Nam impossibile est posse intelligere aliquam rem, non intelligendo ea quæ sunt de essentia eius. tamen constat quòd ego intelligo rosam non intelligendo vtrum actu sit, vel non, ergo actu esse, vel esse actualis existentiæ differt realiter ab essentia. Vnde circa primum in quatunque substantia creata est compositio esse & essentiæ, quæ non est compositio materię & formæ, sed est compositio duorum principiorum suppositi, quorum essentie est potentia, & esse est actus, vnde esse respectu essentiæ dicitur accidens, quia est extra essentiam rei, & dicitur substantia, quia est in genere substantiæ sicut principium suppositi, & est actus simpliciter, quia in genere substantiæ, licet non sit forma, quæ est actus materiæ, & est actus secundum quid, quia essentia cui aduenit, non est pura potentia, sicut est pura materia. Sciendum tamen est, quòd esse essentiæ per prius conuenit speciebus, quia vt supra

D dictum est, sola species diffinitur, & diffinitio significat esse essentiæ, & per posterius dicitur de indiuiduo, seu conuenit ei. Esse autem existentiæ per prius conuenit indiuiduis. Ablato enim esse indiuiduorum impossibile est aliquid aliud remanere, vt Philosophus dicit libro prædicamentorum; posterius autem conuenit ipsis speciebus. Vnde existere sic de genere & specie dicitur, sicut accidentia communia. Sic enim dicitur, homo existit, quia Petrus existit. sicut homo currit, quia Petrus currit.

CAP. III.

De prima & secunda substantia, quid sint, & de ordine substantiæ.

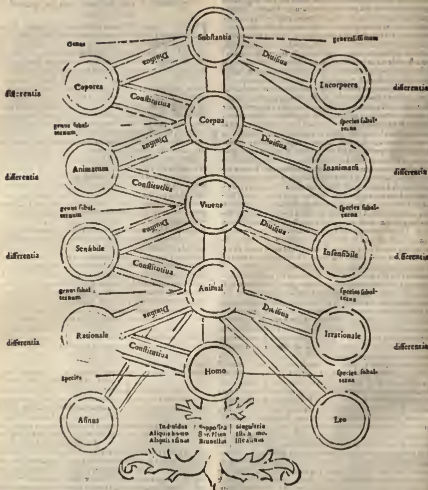
A Diuiditur autem substantia in primam & secundam. Est autem prima substantia, quæ propriè principaliter, & maximè dicitur substare, quæ nec in subiecto est, nec de subiecto dicitur. Ad videndum autem prædictam descriptionem, sciendũ est, quòd substare dicitur dupliciter, scilicet pro substare accidentibus, sicut dicimus quòd substantia substat accidẽtibus, & pro substare vniuersalibus, sicut dicimus q minus vniuersale substat magis vniuersali: stat enim sub eo in ordine prædicamentali. Vnde maius vniuersale de minus vniuersali prędicatur. Si substare sumatur primo modo, sic prima substantia propriè substat. Sicut enim supradictum est, illud inest alicui proprie, quod inest per se ei, & non per aliud, sicut calor proprie

B inest igni, sic eodem modo inest primæ substantiæ substare accidentibus. Licet enim superficies substet colori, & linea curuitati, tale substare habent non per se, sed per aliud, scilicet per substantiam primam. Remota enim inhærentia superficiei & lineæ, quam habent ad primam substantiam actu & aptitudine, non erit superficies nec linea. Substat igitur accidentibus, quia substantia prima substat eis. Proprium ergo primæ substantiæ est substare accidentibus. Ex quo sequitur q substare accidentibus inest principaliter, & primo substantiæ primæ. Illud enim prime conuenit alicui, quòd conuenit sibi, & non per aliud. Petro enim non conuenit primo esse risibile, quia sibi per aliud, scilicet per hominem, vnde homini cõuenit primo esse risibile. Sic licet substare accidentibus conueniat substantiæ primæ, & secundæ, tamen secundis substantijs. s. generibus, & speciebus conuenit secundario, quia conuenit eis per indiuidua, quę sunt primæ substantiæ. Non enim homo currit, nisi quia Petrus, vel Sortes currit, & sic patet qualiter prima substantia substat pro-

C prie & principaliter. Sed dicitur quòd substat maxime, & sumitur substare secũdo modo, scilicet pro esse sub alio, sicut minus vniuersale sub magis vniuersali. Cum autem primæ substantiæ subijciantur omnibus speciebus & generibus, quæ sunt supra se: species verò & genera non subsunt eis. ergo primæ substantiæ respectu secundarum isto modo maxime dicuntur substare. Dicitur postea quòd non dicuntur de subiecto, quia non sunt prædicabilia de alijs, sicut species & genera, & nõ sunt in subiecto, quia non sunt accidentia. Sola enim accidentia sunt in subiecto, vt hic sumitur esse in subiecto, & sic patet descriptio primæ substantiæ, seu indiuidui. Secundæ verò substantiæ dicuntur species & genera, quæ sunt in prædicamento substantię. Differentiæ verò quæ cadunt ex latere, non proprie dicuntur substantiæ, quia non proprie dicuntur esse in prædicamento, nisi forte reductiue. Dicuntur autem secundæ substantiæ, quia secundo, vt dictum est, substant accidentibus. Inter secundas autem substantias dicuntur magis substantiæ species quàm gene-

D ra, non quòd substantia suscipiat magis, & minus, vt infra dicetur, sed quia vtroque modo substandi magis substant species quàm genera, vt ex dictis haberi potest. Species verò specialissimæ dicuntur æqualiter substantiæ, quia æqualiter omnibus substant, & sic patet de primis & secundis substantijs. Qualiter autem prædicamentum substantiæ sit ordinatum, patet in arbore Porphyrij, quam gratia exempli ponimus, licet non in toto reperiam eam veram. Nam rationale animal non est genus, vt ipse ponit, nec dij sunt rationales, vt ipse dicit.

Arbor Porphyrij

C A P. IIII.

Quòd substantia non suscipit contrarietatem: nec magis & minus: licet sit subiectum vtriusque per sui mutationem.

Restat nunc dicere de communitatibus & proprietatibus substantiæ. Habet autem substantia duo communia cum aliquibus accidentibus, scilicet quòd non suscipit contrarietatem, & quòd non suscipit magis & minus. Ad quæ intelligenda sciendum est, quòd quædam formæ habent in se latitudiné, quædam verò non, & quia quædam formæ habent prædictam latitudinem, ideo habent contrarietatem: licet non semper sit verum in omnibus. Ad sciendum autem prædictam latitudinem, nota quòd in rebus spiritualibus augmentum transfertur à quantitate corporali, dicitur autem in quantitate corporali aliquid magnum, secundum quod ad debitam perfectionem quantitatis perducitur. Vnde aliqua quantitas reputatur magna in homine, quæ non reputatur magna in elephante. Sic etiam in formis dicitur aliquid magnum ex hoc quòd est perfectum: perfectio autem formæ dupliciter potest considerari, vel secundum ipsam formam, vel secundum participationé subiecti. Primo modo dicitur ipsa forma parua vel magna, vt parua albedo. Secundo modo dicitur magis vel minus: vt magis vel minus album. Formæ ergo quæ de se indeterminatæ sunt: vt magis vel minus, seu perfectius & imperfectius sint in subiecto, illæ formæ dicuntur prædictam habere latitudinem, & prædictos gradus intensionis & remissionis. Ad sciendum autem quæ sint illæ formę, nota quòd in forma tria possumus considerare. Primo, si agens potest se diuersimode habere ad eam. Secundo, si subiectum eam recipiens, aliquando fit magis vel minus dispositũ ad ipsam. Tertio, qualiter ipsa forma participatur à subiecto. Vnde in illis formis in quibus agens non se habet diuersimode: nec aliquãdo subiectũ est magis, & aliquando minus dispositũ: illę formę non habebunt prędictam latitudinem,

dinem: sed in vltima perfectione suæ speciei, semper recipiuntur in subiecto. verbi gratia. Si enim aer esset semper eodem modo dispositus ad recipiendum lucem, & illuminans aerem eodem modo semper se haberet, numquam lumen in aere reciperetur magis, nec minus, nec aer esset magis vel minus illuminatus, sed quia aliquod istorum variatur, ideo aliter se habet de lumine. Cum autem in formis substantialibus semper eodem modo se habeat agens, & subiectum quod est materia prima sit semper æque dispositum, forma ergo substantialis non habebit latitudinem prædictam. Quòd ipsa materia prima sit semper æque disposita, non oportet probare, quia clarum est. De agente verò seu producente formam substãtialem patet. Licet enim tale agens diuersimode se habeat abijciendo dispositiones contrarias ab ipsa materia, & hoc faciat virtute formarum accidentalium, seu qualitatum, tamen formam substantialem introducit virtute suæ formæ substantialis, quæ vniformiter se habet in omnibus generalibus eiusdem speciei. Et idem & eodem modo potest concludi de proprijs passionibus quæ simul cum subiecto producuntur, & subiectum respectu earum aliquo modo se habet actiue, vt supradictum est. Tam igitur formæ substantiales quàm propriæ passiones, & quia agens ad eas producẽdas nõ se habet diuersimode, & quia subiectum eas recipiens semper eodem modo est dispositum, ideo non suscipiunt magis nec minus. Si verò subiectum non esset eodem modo dispositum ad formam, vel agens, adhuc diuersimode se haberet, oportet considerare tertium quod dictũ est, scilicet qualiter ipsa forma participatur a subiecto. Nam si participatur secundum rationem indiuisibilitatis, talis forma non suscipiet magis nec minus, sicut patet de speciebus numeri, quę consistunt in diuisibile vnitate, & de speciebus quantitatis continuæ, secundum numeros, vt bicubitum, tricubitum, & de aliquibus relationibus, vt duplum & dimidium, & de figuris, vt trigonum, & tetragonum: & quia omnes quantitates & figuræ sic recipiuntur in subiectis, ideo quantitas & figura, & hę relationes non suscipiunt magis nec minus. Non solum autem de quantitatibus sic consideratis, sed simpliciter loquendo de quantitate, vt linea, superficies, & corpus, verum est quòd non suscipit magis nec minus. Cuius ratio est, quia perfectio & imperfectio quantitatis est secundum maiorem vel minorem extensionem, secundum quã aliquid dicitur maius aut minus, nõ autem maior vel minor extensio est causa sufficiens, quòd aliquid dicatur magis vel minus, quia non dicitur esse secundum extensionem, vt patet in alijs formis in quibus est extensio, & non intensio, sicut in formis inanimatorum & brutorum: quorum formæ sunt extensæ, & non dicuntur secundum magis & minus. Patet ergo quæ formę suscipiunt magis & minus, & quę non. Quia videlicet habentes prædictam latitudinem, suscipiunt magis & minus. Ex his scitur statim, quæ formæ recipiũt contrarietatem, & quæ non. Nulla enim forma quæ non recipit magis & minus, recipit contrarietatem. Vbi nota, ꝙ formę quę habent latitudinem prędictam, quædam habent eam solam seruando eandem speciem, quędam verò in genere & in specie. Nam tales gradus latitudinis, sunt vsque ad vltimũ in quo saluatur species illa: quem gradum si transeat forma variabit speciem & remanebit sibi idem genus: & in ista secunda specie, habet etiam gradum quandiu perueniat ad vltimum, quem si transcenderet, non esset in eadem specie: verbi gratia. Croccũ habet gradus, & fit magis croceum quandiu veniat & fiat rubeum, & licet rubedo sit alia species quã croceitas, sunt tamen eiusdem generis. Conueniunt enim in hoc quòd est participare lucẽ incorporatã, & de rubeo venitur ad nigrũ vsque ad vltimum gradum nigri, qui in eodẽ genere transcendi nõ põt. Si etiã croceitas remittatur, fit pallíditas & postea albedo, & istæ formæ istorum duorum graduum, scilicet albedo, & nigredo sunt contrariæ. Nota, quòd multi moderni tenent, ꝙ duo gradus faciunt vnam cõtrarietatem, sicut albedo & rubedo, albus & magis albus, & apud ipsos duplex est contrarietas, scilicet completa & incompleta. Prima est inter extrema maxime distantia, scilicet inter albedinem summam, & nigredinem summam. Secunda est inter gradus medios, quia duo gradus distincti numero, nõ compatiuntur se adinuicẽ, & denominatiue in eadem parte subiecti, sicut gradus, vt duo & gradus, vt tria, & sic de singulis. Vnde talis latitudo, scilicet perfectius & imperfectius participari a subiecto, sequitur formas, aut ratione formæ, aut ratione subiecti. Ratione formæ, vt patet in coloribus. Nã lux incorporata magis vel minus participata, causat species contrarias. Nam species quæ perfectius participat de tali luce, puta albedo, est contraria speciei, quæ imperfectius talem lucem participat, puta nigredo, & in talibus inuenitur cõtrarietas. Quando verò, tali latitudine non participat ratione formæ, sed solum ratione subiecti, vt patet de magis vel minus illuminato, tunc talis forma, licet recipiat magis vel minus, tamen non habet contrarium, lumini enim nihil est contrarium, & tamen constat quòd aer est aliquando magis illuminatus, & aliquando minus. Vbicunque enim est contrarietas, ibi est magis & minus, & latitudo prædicta in formis. Vbicunque verò talis latitudo non est, ibi non est vera contrarietas. Et dico vera contrarietas, quia quædam dicuntur contraria, quæ opponuntur secundum habitum & priuationem, sicut rationale, par & impar: sicut dicimus, & in vnoquoque genere est vna prima contrarietas, quæ non est vere contrarietas, sed magis est habitus & priuatio, & hoc idem dico de omnibus contrarijs immediatis, scilicet ꝙ non opponuntur vere contrarie, licet sint habitus & priuatio. Sanitas enim & ægritudo sic opponuntur. Nam si sanitas est humorum æqualitas, & ægritudo inæqualitas, & quia æquale & inæquale opponuntur priuatiue, melius diceretur, quòd sanitas & ęgritudo opponuntur per modum habitus & priuationis quàm contrarie, & est causa quare non dicuntur habere medium. Sciendum est autem ꝙ licet vt dictum est in aliquibus inueniatur latitudo & gradus, nõ tamen est intelligẽdum, ꝙ cum vna forma intenditur, quòd augeatur per additionem gradus ad gradum, ita ꝙ sint ibi duo gradus distincti, quorum vnus addatur alteri, & posset ab eo distinctè signari, sed sit tale augmẽtũ inquãtũ forma imperfecta fit perfecta, ita ꝙ ipsa perfecta habet plusquã prius, non secundum partes signabiles diuersas, sed virtute, ita ꝙ primus gradus continetur in secũdo virtute, sicut imperfectum continetur in gradu perfecto. Ex istis patet, ꝙ quia substantia non suscipit magis vel minus, vt dictum est, quòd substantiæ nihil est contrarium. Et sic patent communitates substantiæ. Proprium autem substantiæ est, quòd secundum sui mutationem sit susceptibilis cõtrariorum. Dicitur autem hoc esse proprium substantiæ, quia sibi soli per se conuenit, & si aliqua dicuntur suscipere contraria, sicut linea dicitur recta vel curua, tamen linea nõ suscipit ista, nisi ratione substantiæ. Datur etiam instãtia de oratione & opinione, quę eadem manens, aliquando est vera, aliquando est falsa. Ad quam respondet Philosophus, quòd hoc non fit secundum mutationem orationis vel opinionis. Non enim mutatur oratio vel opinio, dum Sortes sedet eo surgente, sed mutatur res. Non enim per sui mutationem, oratio vel opinio dicitur esse susceptibilis contrariorum, sed per mutationem rei significatæ. Soli ergo substantiæ huiusmodi conuenit, & si alijs conuenit huiusmodi est ratione substantiæ, in qua habent esse, vt patet de superficie quæ est susceptibilis albedinis, & nigredinis, de cuius ratione est actu vel aptitudine esse in substantia, vt supradictũ est, & sic patet de prædicamẽto substãtiæ, &c.

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATVS TERTIVS,

De prædicamento quantitatis.

CAP. I.

De numero qui est quantitas discreta.

Vantitas diuiditur in cõtinuam & discretã. Dicitur aũt discreta quãtitas, cuius partes inter se ita se habent, ꝙ sunt separatæ, & ad vnum cõmunẽ terminũ nõ copulãtur. Partes n. huius numeri qui est decẽ, ad nullum cõem terminũ copulãtur. Nõ. n. in numero qui est decẽ inuenitur aliqua particula, ad quã copulentur aliæ particulę, cum omnes particulæ eius sint separatæ vna ab alia. Continua verò quantitas dicitur, cuius partes ad vnum communem terminũ copulantur, quia omnes sunt coniunctæ, & non sunt actu separatæ, sed sunt separabiles, vt infra dicetur. Diuiditur aũt quantitas discreta in numerũ & orationẽ. Est autem numerus, multitudo ex vnitatibus aggregata. Aliter aũtẽ diffinitur numerus sic.

Numerus est multitudo mensurata per vnum. Ad videndum autem prædictas diffinitiones, sciendum est quòd vnum conuertitur cum ente,& vnum est principium numeri. Vnum autem primo modo sumptum, nihil aliud est quàm ens indiuisum. Addit autem vnum supra ens negationem seu priuationem diuisionis, & quia omne ens est vnum isto modo sumptũ, ideo vnum sic sumptum non solum est in genere quantitatis, sed in omnibus generibus, sicut & ens,& ideo vnũ est de transcendentibus, & multitudo causata per vnum isto modo sumptum, non est numerus, qui est species quantitatis, sed est de transcendẽtibus. Dicimus enim esse quatuor angelos,vel tres personas in diuinis, & tamẽ nec in angelis,nec in Deo est quantitas. Vnum autem quod est principium numeri, addit super vnum quod conuertitur cum ente non rem aliquam, sed concernit illud addendo sibi duas rationes, scilicet quia dicit non omnem indiuisionem, idest, non dicit omne ens inquantum est indiuisum, sed dicit ens indiuisum quantitatis continuę, & dicit rationem mensurę discretę. Quia enim numerus, qui est species quantitatis, causatur ex dictione continui, supponatur quòd diuiderem9 vnam lineam in multas partes, cum qualibet pars lineę quę sic diuiditur sit indiuisa,& linea sic cõsiderata est vnum: vnde vnum nihil aliud est quàm continuum indiuisum. Vnum ergo quod conuertitur cum ente, dicit ens indiuisum,quodcunque sit illud. Vnum autem quod est principium numeri, dicit ens continuum indiuisum, & numerus ex talibus vnitatibus aggregatur, vbi sunt multa continua diuisa abinuicem,& in se indiuisa. Secunda ratio quam addit vnum, quod est principium numeri, supra vnum quod conuertitur cum ente, est ratio mensuræ discretæ: vbi nota, quòd mensurari discreto potest sumi dupliciter. Vno modo, vt idem sit quod certificari apud intellectum,quot sunt aliquæ res inquantum aliquis per vnum aliquotiens replicatum certificatur de numero illorum quæ numerat, & isto modo sumpta, mensura est proprietas accidentalis ipsius numeri,& conueniẽ etiã vni, quod conuertitur cum ente. Alio modo, sumitur mensurate pro eo quod est facere tot res formaliter, sicut albedo formaliter facit album, & talis mensura est de ratione vnius, vel numeri. Habemus ergo quid est vnum,ex cuius aggregatione fit numerus,& qualiter sit mensura essentialiter & accidentaliter. Ad videndum autem quid sit multitudo, sciẽdum quòd, vt supradictum est, primũ quod intellectus noster intelligit est ens, secundo verò intelligit negationem entis,prout intelligitur aliud non esse hoc ens. Ex his duobus statim intelligit diuisionem,vnde diuisio est distinctio per ens & non ens. Tertio intelligit vnum, quod priuat diuisionem. Est enim vnum ens in quo non est prædicta diuisio, & sic intellectus vnius posterior est intellectu diuisionis, sicut intellectus priuationis posterior est intellectu habitus quem priuat. Quarto intelligit multitudinem quæ dicit duas negationes, quarum vna est, quòd hoc non sit illud,& altera est, quòd quodlibet eorum non sit diuisum,& per consequens sit vnum,& propterea multitudo diffinitur per vnum: quia nunquàm dicuntur multa, nisi quodlibet eorum sit vnum, seu ens indiuisum. Et sicut modo sumpsimus ens,& diuisionem,& vnum, & multitudinem in transcendentibus,sic sumatur in quantitate, ita quòd sicut sumebatur ens, ita hic sumatur continuum, licet aliqua differentia sit inter ea, vt supra dictum est. Sciendum quòd hæc multitudo quæ est in quantitate, est multa continua, quorum vnum non est aliud, & quodlibet eorum est indiuisum in se, siue vnum, quod idem est,& sic patet prima diffinitio numeri, scilicet. Numerus est multitudo ex vnitatibus aggregata. Patet etiam secunda diffinitio. s. Numerus est multitudo mensurata per vnum. Nam quia vnum multotiens replicatum causat multitudinem, per hoc certificamur de multitudine quanta sit discrete, & sic vnũ est mensura multitudinis,& patet de numero &c.

CAP. II.

De secunda specie quantitatis discretæ, scilicet de oratione.

ORatio est vox aggregata ex distinctis syllabis eam mensurantibus, & in partibus suis non habens permanentiã. Ad intelligendum autem prædictam diffinitionem, sciendum quòd vox non ponitur hic pro qualitate. Est enim vox in tertia specie qualitatis, vt infra patebit, sed pro aliquo, quod fuit in voce: quia in tali voce sunt multæ dictiones & syllabæ, quæ licet indiuisibiles sint, tamen sunt successiuæ. Nam vna succe-

F dit alteri: vnde in talibus syllabis est duo considerare, scilicet indiuisibilitatem earum,& successionem. Talis autem indiuisibilitas non est indiuisibilitas vnita is, alioquin oratio esset numerus: sed est indiuisibilitas mensurans durationem, secundum quod tales plures syllabæ indiuisibiles plus durant, quam vna: vnde si in oratione consideramus indiuisibilitatem syllabarum, per hoc conuenit cum numero. Si verò ibi consideratur mensura durabilitatis, quæ tamen non est semper stans, sed est successiua, in hoc conuenit cum tempore, quod est mensura successiua,& successiuorum,vt infra patebit. Non tamen oratio est numerus simpliciter, sed est numerus pertinens ad mensuram durationis: nec est tempus continuum, quod nihil aliud est quàm successio continuata semper diuisibilis, sed est successio aliquorum indiuisibilium, puta, syllabarum. Sciendum est autem, quòd Philosoph. lib. prædicamen. dicit, quòd oratio mensuratur syllaba breui & longa. Alius textus habet, quòd syllaba breuis & longa mensuratur oratione. Mensura-

G tur autem oratio syllaba eo modo sicut dictum est, quòd numerus mensuratur vnitate quę indiuisibilis est, inquantum huiusmodi. Similiter etiam oratio mensuratur syllaba, quæ vt dictũ est, indiuisibilis est. In hoc autem intelligendum quòd dicitur talis syllaba breuis vel longa, non est intelligendum quòd talis breuitas, vel longitudo pertinet ad tempus continuum, ita videlicet quòd oratio sit aggregata ex multis temporibus continuis, alioquin non esset alia species a tempore. Partes enim temporis non faciunt aliam speciem a tempore, sed multiusibili durationi syllabæ aliquando coexistit tempus continuum, seu simul cum eo existit, quod tempus aliquando est breue, & aliquando longum: vnde tempus continuum est mensura successiuorum, quæ sunt in motu. Syllabæ verò existunt in quodam indiuisibili, & sine motu, licet sint cum mutatione & successione, sub aliqua tamen mensura, vt dictum est. Vnde mensura quę est tempus,& mensura quę est ipsius syllabæ, licet sint

H diuersę mensuræ durationum, seu durabilium, tamen possunt simul existere, sic syllaba dicetur breuis vel longa, non ex longitudine vel breuitate continua, quæ sit in ea, cum ipsa sit indiuisibilis, sed ex longitudine & breuitate temporis continui, quod ei coexistit. Aliqui tamen dicunt, quòd licet syllabæ non sint motus, tamen fiunt per motum: cum autem omnis motus mensuretur tempore continuo, propter hoc syllabæ dicuntur longæ,vel breues, ex longitudine, vel breuitate temporis continui mensurantis motus per quos syllabæ fiunt. Alij dicunt aliter de oratione. Secundum enim eos cum numerus causetur ex diuisione continui, & nihil addat supra continuum nisi diuisionem in qua quodlibet est indiuisum, & tamen est alia species quantitatis quam continua, ita accidit de oratione respectu temporis. Nam oratio est multa tempora diuisa, quorum quodlibet est indiuisum, & tamen est alia species a tempore, & sic patet de quantitate discreta &c.

I

CAP. III.

De quantitate continua in communi secundum logicam intentionem.

COntinua verò quantitas est cuius partes ad vnum communem terminum copulantur. Notandum, quòd aliqui sic intelligunt hoc scilicet quòd partes continui copulentur ad vnũ terminum communem. Nam partes lineæ terminantur ad vnũ punctum, quæ actu eam terminat non ad punctum in potentia: similiter superficiei partes copulantur ad lineam, quæ actu eam terminat, & partes corporis ad superficiem terminantem illud. Ad quod intelligendum, sciendum est, quòd nos debemus imaginari punctum, quod est indiuisibile in linea moueri, & motu suo causare lineam, & lineam motam causare superficiẽ, & superficiem motam causare corpus, & nunc motum causare

K tempus. Quibus sic causatis & imaginatis, licet non ita sit realiter, intelligemus prædictam diffinitionem. Si enim punctus motus causat lineam, omnes partes lineæ per punctum copulantur: & quia in qualibet parte lineę imaginari secundum istam viam punctum aliquem ad quem se continue habet alia particula sine alia decisione, ideo dicitur linea esse continua. Eodem modo se habet de superficie respectu lineæ a qua mota, vt dictum est, imaginamur eam causari. Nam partes eius per lineam & ad lineam continuantur. Similiter etiam se habet de corpore respectu superficiei, & quia locus superficies quædam est, eodem modo habet terminum communem suarum

rum particularum, sicut superficies. Sciendum tamen est, quòd A
Philos. lib. prædicament. dicit, q partes loci copulantur ad eundem terminum, ad quem copulantur partes corporis. Quod non bene intelligitur, si locus est superficies corporis cótinentis. Cum enim terminus cómunis partium corporis sit superficies, sequitur q terminus loci sit superficies, & sic superficiea erit terminus superficiei. Vbi nota, q locus potest dupliciter considerari. Vno modo, pro superficie corporis continentis, & tunc terminus partium eius dicitur linea, vt dictum est: alio modo sumitur locus pro toto corpore locante, sicut aer dicitur esse locus aquæ, & ignis locus aeris, & isto modo dicit Philosoph. q partes loci copulantur ad eúdem terminum, ad qué copulantur partes corporis. Partes auté temporis copulantur ad nunc, & sic patet de diffinitione quantitatis continuæ.

CAP. IIII.

De quantitate habente positionem, & de requisitis ad ipsam. B

HAbet autem quantitas continua positionem, licet non omnis. Notandum, q positio idem est quod ordo partiú in loco, & hæc est vnum de decem prædicamentis, quæ etiam dicitur situs, de quo infra dicemus. Alio modo, dicitur positio ordo partium in toto, & sic positio est differentia quantitatis: ad hoc auté q quantitas habeat positionem, requiruntur tria. Primo, q habeat partes suas continuas signabiles, & non signatas. Secundo, q sm hanc signabilitatem habeat partes inter se ordinatas, vnam videlicet post aliam. Tertiò q partes illæ habeant permanentiam. Ratione primi, numerus qui habet partes suas non signabiles sed signatas, quantúcunque habeat eas ordinatas, puta duo post vnum, & tria post duo, & sic de alijs, non habet positionem. Ratione tertij licet tempus habeat partes continuas signabiles & non signatas & ordinatas, quia tamen non habet eas permanentes, ideo non habent inter se positionem. C Oratio verò partes suas neque continuas habet, nec etiam permanentes, vt dictum est: ideo non habet positionem in partibus suis. Species ergo quantitatis habétes positionem, sunt linea, superficies, corpus, locus: & licet punctus non sit quantitas, quia est quid indiuisibile, & principium quantitatis, quia est principium lineæ, quia tamen habet ordinem ad partes lineæ, dicitur habere positionem. Nam communiter dicitur, punctus est indiuisibile habens positionem, cum sit finis prioris partis, & initium posterioris. Vnitas verò est indiuisibile, non habens positionem, & sic patet quæ quantitas habet positionem, & quæ non.

CAP. V.

De speciebus quantitatis continuæ, & primo de linea. D

NVnc dicendum est de prædictis speciebus quantitatis continuæ, & primo de linea. Est autem linea longitudo sine latitudine & profunditate, cuius extrema sunt duo puncta. Ad quod intelligendum, sciendum est, q cum quantitas sit mensura, sine extensio substantiæ, vt supra dictum est, substantia corporea inquantum huius tripliciter mensurari, seu extendi potest, secundù quod tripliciter diametri in angulis rectis possunt se intersecare, & nó pluries. Si.n. vnus diameter debet intersecare aliú í angulis rectis, oportet q fit ad modú crucis sic.

Vbi sunt duo anguli recti ex parte superiori, & duo ex parte inferiori. Dicitur autem angulus rectus, qui causatur ex ductu lineæ perpendiculariter cadentis super lineam rectam sic. Vnde si talis linea cadit in medio, causat duos angulos rectos, vt dictum est. Habemus ergo duos diametros, se in angulis re- E
ctis in cruce supposita intersecantes. Si verò tertius diameter debet prædictos duos diametros intersecare in angulis rectis, oportet q transeat per punctum, vbi quatuor anguli recti iunguntur. Nec potest quartus diameter prædictos tres diametros intersecare, quin causet angulum rectum. Vnus ergo diameter dictarum trium dicitur longitudo, secundus latitudo, tertius verò profunditas, quę dicuntur tres dimensiones: vnde si consideretur longitudo sine alijs duabus dimensionibus, dicitur linea. Extrema verò lineæ, si habet extrema, quod dico propter lineam circularem, quæ non habet extrema, sunt duo puncta: terminát enim lineam ad indiuisibile secundum illam dimensionem. Si enim semper esset dare diuisibile secundum illam dimensionem, cum huiusmodi dimensio sic linea, vt dictum est, tunc linea nunquàm terminaretur. Superficies verò continet duas dimensiones de prędictis, scilicet longitudinem, & latitudinem, cuius extrema sunt duæ lineæ, vel vna: quod dico propter superficiem circularem, quæ vna linea terminatur. Sicut enim dictum est, ad hoc quòd linea terminetur, ad indiuisibile secundum illam dimensioné, sic oportet quòd superficies terminetur ad indiuisibile secundum latitudinem, & hæc est linea. Corpus autem continet omnes prędictas tres dimensiones, seu ipsum corpus est ipsa trina dimensio, sicut superficies est duplex dimensio, & linea vna. Terminatur autem corpus ad superficiem, quæ indiuisibilis est secundum profunditatem, vel ad lineam quæ indiuisibilis est secundum latitudinem. Notandum, quòd licet corpus sit trina dimensio, scilicet longitudo, latitudo, & profunditas, tamen ratio corporis perficitur ex sola profunditate. Similiter etiam licet superficies contineat duas dimensiones, scilicet longitudiné, & latitudiné, tñ ratio eius specifica cópletur ex sola latitudine, sicut ratio specifica hominis completur ex rationali: quáuis homo sit sensibilis, & viuus. Ratio verò bruti ex sensibili completur, licet etiá cú hoc sit viuú. Lineæ verò ratio specifica perficitur ex sola longitudine. Et quia quantitas continua hoc habet, q semper sit diuisibilis, si corpus in quátú corpus terminari debet ad indiuisibile, terminabit ad superficié, q licet sit diuisibilis, nó tñ sm profunditaté in qua cósistit ratio specifica corporis, vt dictú est, & similiter de superficie respectu lineę. Et sic patet de tribus speciebus quátitatis cótinuę.

CAP. VI.

De loco, qui est species quantitatis continuæ.

SEquitur de loco. Est auté locus superficies corporis cótinétis immobilis. Licet enim locus sit superficies, nó tamen sequitur quòd locus sit in genere superficiei, sed est aliud genus quantitatis propter aliam differentiam specificam superadditam, quæ non conuenit superficiei inquantú superficies est, nec sibi disconuenit, scilicet immobilis. Sciendum, quòd cum non sit dare vacuum in natura, oportet omne corpus alio corpore circundari. Dimittamus modo de vltima sphæra. Vnde superficies corporis circundantis illam, quæ contiguà est corpori circundato, dicitur esse locus. Nec propter hoc talis superficies dicitur locus, quia circundat, alioquin nauis quæ uadit cum D
flumine, cum semper sit circúdata superficie eiusdem aquæ, eo q ipsa semper descendit sicut aqua descendit, diceretur esse in eodem loco, quod tñ falsum est. Similiter etiam nauis ligata ad ripam fluminis, cum propter fluxum aquæ semper mutet superficiem, tunc semper mutaret locum: quod etiam falsum est. Non ergo ratio loci est ratio superficiei, nec econuerso, sed ratio loci consistit in hoc q est immobilis. s. secúdum situm vniuersi: vnde dato q mundus esset vacuus, & esset solum cœlum continens vacuum, & vnus lapis esset in centro, quantumcunque non circundaretur superficie corporis continentis, tamen adhuc esset in loco, quia esset in parte, quæ per respectum ad situm vniuersi, seu cœli, esset immobilis, & sic patet de loco.

CAP. VII.

De tempore, quomodo est quantitas successiua.

E TEmpus autem est numerus motus primi mobilis secundú prius & posterius. Ad intelligendum autem prædictá diffinitionem, sciendum quòd duplex est numerus. s. quo numeramus, vt duo, tria, & huiusmodi, & illa est prima spęcies quantitatis discretæ, de qua dictum est. Alius est numerus numeratus. s. istæ res, quibus nos illum numerum applicamus inquantum numerantur, vt duo canes, vel tres lineæ, & illo modo sumitur hic numerus. Sciendum q in omni motu est quantitas successiua faciens ipsum formaliter quantú quantitate successiua, quę quantitas successiua non est motus, sed accidens eius. Motus autem primi mobilis. s. vltimi cœli, quia est regularissimus, & simplicissimus omnium motuum, ideo quantitas eius successiua est regularissima, & simplicissima omnium aliarum

quantitatum successiuarum: & ideo applicando illam ad omnes alios motus, qui vt dictum est, successiui sunt, certificamur de duratione ipsorum, & hoc est mensurari, vt supra dictum est. Quia verò anima in illa successione motus primi mobilis, considerat prius & posterius, illa successio sic numerata, vel mēsurata ab anima per prius & posterius dicitur esse tempus. Sicut diem vocamus successionem vnius partis motus primi mobilis, prout scilicet partes eius mouentur ab oriente in occidentē. Vnde tale prius in successione, prout scilicet pars primi mobilis mouebatur in oriente, & tale posterius prout scilicet pars mouebatur in occidente, considerata ab anima faciūt dictum tempus, puta diem, & sic de alijs, & hoc tempus, vt dictum est, applicando ad omnia successiua, de eis certificamur quantum ad ipsorum durationem in tali successione. Patet ergo qualiter tempus est numerus motus secundum prius & posterius. Notandum, quòd quia vt dictum est, tempus est subiectiue in motu primi mobilis, sicut est passio in suo subiecto, secundum ea quæ sunt in illo motu, dicimus aliqua esse in tempore. Vnde in motu est cōsiderare mobile, & indiuisibile ipsius motus, quod dicitur mutatum esse, quod se habet ad motum, sicut punctus ad lineam: & sicut in qualibet parte lineę est imaginari punctum, sic in qualibet parte motus est cōsiderare mutatum esse, omnis enim motus si terminabilis est, terminatur ad mutatum esse, sicut ad terminum intraneum, sicut linea ad punctum. Vnde illi motui respondet tempus dupliciter, quia & sicut eius passio, quia est successio eius, vt dictum est, & sicut eius mensura. Non enim tempus solum mensurat alios motus, sed etiam partes motus primi mobilis: dicimus enim quòd vna circulatio facta est in vna die. Ipsi verò mutato esse, quod est indiuisibile in motu, respondet in tempore nunc, quod est indiuisibile temporis, vel est idem re, licet possit ratione differre, & in omni tempore est signare nunc, sicut in linea punctū, & si tempus terminaretur, vtique ad nunc terminaretur. Patet ergo de tempore.

C A P. VIII.

Quòd quantitas non suscipit magis, nec minus, nec habet contrarietatem, sed secundum esse aliquid dicitur æquale, vel inæquale alteri.

COmmune est autē omni quantitati, non suscipere magis & minus, nec suscipere cōtrarietatem. Quod qualiter intelligatur, supra de prædicamento substantiæ dictum est. Sciendum autem ꝙ a Philosopho lib. prædicamentorum, ponitur instantia de magno & paruo, quę videntur esse in quantitate, & videntur esse contraria. Et respondet primo, quòd magnum & paruum non sunt in genere quantitatis, licet sint passiones ipsius quantitatis, sed sunt in genere relationis. Non enim magnum dicitur aliquid absolute, alioquin non diceretur milium magnum, & mons paruus, nisi per respectum ad aliud milium, vel per respectum ad montem magnum. Secundo respondet, quòd dato quòd magnum & paruum essent in genere quantitatis, non tamen essent contraria. Idem enim non potest esse contrarium sibiipsi, & tamen vna & eadem quantitas dicitur magna per respectum ad minorem, & parua per respectum ad maiorem. Proprium autem quantitatis est secundū eam æquale, vel inæquale dici. Ad quod intelligendum, sciendum est quòd quantitas dupliciter potest sumi. Vno modo pro magnitudine molis alio modo pro magnitudine perfectionis. Primo modo, quantitas pertinet ad hoc prædicamentum, quia ista est prior & notior acceptio quantitatis. Secundo modo, quantitas est de transcendentibus, quia in multis generibus inuenitur, sicut & perfectum. Dicimus enim, iste est magnus medicus, idest, perfectus: & ista est magna similitudo, & secundum quantitatem vtroque modo sumptam dicitur æquale & inęquale. Dicimus enim duas lineas esse æquales, & duas albedines similiter, & quia quantitas primo modo est notior, & magis propria. Secundo autem modo dicitur transumptione ab illa, ideo æquale, vel inæquale dicitur proprie secūdum quantitatem primo modo sumptam. Notandum, quòd vnum conuertitur cum ente, & sic quicquid est ens, est vnum: cum autem substantia, quantitas, & qualitas sint entia, oportet quodlibet eorum esse vnum, & cum in substantia, quantitate, & qualitate possint esse plura entia, ergo in eis possunt esse plura, quorum quodlibet est vnum, quæ sunt multa, in quolibet ergo istorum prædicamentorum est vnum, & multa. In

F vno autem in substantia fundatur relatio, quæ dicitur identitas. In vno verò in quantitate, fundatur relatio, quæ dicitur æqualitas. In vno in qualitate, fundatur relatio quæ dicitur similitudo: diuersimode tamen. Nam vnum dicitur tripliciter, scilicet vnum numero, vt Sortes, vel Plato. Quilibet enim per se est vnus numero. Aliud est vnum specie, vt Sortes & Plato sunt vnum in homine. Aliud est vnum genere, vt homo & equus sunt vnum in animali. Identitas autem quæ fundatur in vno in substantia, non fundatur in vno in genere, nec in vno in specie, sed in vno numero, ac si essent duæ substantiæ. Vnum verò numero est idem sibiipsi, prout nunc sumitur idem, licet etiam in substantia possit dici idem specie, & idem genere, tamen non sic modo sumitur identitas. Vnde talis identitas non est relatio realis, sed rationis, vt infra dicetur. Aequale verò & simile, non fundatur in vno secundum numerum, quia nihil est æquale, vel simile sibiipsi, sed fundatur in vno secundū speciem: nam duas lineas dicimus æquales, & duas albedines similes.

G Notandum, quòd æquale & simile sumuntur communiter, scilicet pro vtroque fundamento æqualitatis, & vtroque eius termino. Aequalitas enim est duorum, vnius fundamentaliter, & alterius vt termini, & econuerso: similitudo autem est multa terminis. Nam ad similitudinem sufficit participatio quantitatis secundum eandem speciem: Quę enim sunt alba, sunt similia, & quæ participant diuersas qualitates quantum ad speciem, sunt dissimilia, vt album & nigrum, non est autem sic de æqualitate. Non enim sufficit ad æqualitatem, quòd sint duæ quantitates eiusdem speciei, alioquin omnes lineæ quæ sunt eiusdem speciei, essent æquales, quod tamen falsum est: sed requiritur, quòd sint duæ quantitates eiusdem speciei cum priuatione maioris & minoris, vt scilicet vna omnino non sit maior, nec minor altera. Inæqualia verò non sumitur secundum diuersas species quantitatis, vt dictum est de simili in qualitate, sed in eis quę sunt eiusdem speciei sine pri-

H uatione maioris & minoris: & sic patet quid sit idem, quid ęquale, quid simile. Sciendum quòd licet fundamentum identitatis sit substantia, vt dictum est, tamen potest dici de alijs prædicamentis, & in eis fundari. Dicimus enim, quòd hæc albedo est eadem sibiipsi, & hæc linea est eadem sibiipsi, & ideo non est proprium substantiæ secundum eam dici idem, vel diuersum, cum hæc conueniant alijs prædicamentis, licet conueniat substantiæ principaliter. Proprium autem quantitatis est secundum eam dici æquale, vel inęquale, quia nihil dicitur æquale vel inæquale, nisi secundum quantitatem. Proprium vero qualitatis est secundum eam dici simile, vel dissimile: & sic patet de prędicamento quantitatis.

I EIVSDEM DOCTORIS
TRACTATVS

De prædicamento qualitatis.

C A P. I.

Quid sit qualitas in genere.

Vnc dicendū est de prędicamēto qualitatis. Describit aūt qualitas sic. Qualitas est s̄m quàm quales dicimur. Sciendū ꝙ prædicamenta diffiniri nō possunt. Cū.n. in diffinitiō ne ponat genus & dr̄ia diffiniti: genera aūt generalissima, cuiusmodi sūt substātia, quātitas, qualitas, & hmōi nō habeāt genus

K supra se, vt supra dictū est, ergo diffiniri nō possunt. Possunt aūt per aliqua nobis magis nota describi, seu notificari. Notificādū, ꝙ vt ex supradictis colligi pōt, ītellectus noster nō solū abstrahit vniuersale a particularibus, sed ēt formam ab habente talem formā. intelligit.n. humanitatē precise non intelligendo cū ea habentē humanitatem, scilicet hoīem, in quo non solum est humanitas, sed etiā multa alia entia, scilicet albedo, & hmōi. Eodem modo intelligit albedinem abstrahendo ab habente ipsam, quod vocamus albū. Vnde licet albedo non inueniatur sine subiecto, tñ intellectus eā intelligit abstrahendo a subiecto, eo videlicet nō intellecto, & s̄m hoc magis pertinet ad intellectum accidens in abstracto, quàm cōcreto. Et quia cognitio nostra ortū habet a sensu, minus sensibilia

sunt

sunt nobis minus nota abstracta autem vt dictum est, sunt minus sensibilia. ergo conuenienter notificantur per concreta, sicut per prius nota. Bene ergo data fuit notificatio qualitatis, quæ est abstracta per quale, quod est cõcretum, dicendo. Qualitas est secundum quam quales dicimur. Sciendum est, quòd est differentia inter quantitatem, & alia accidentia: nam in ea prędicatur concretum de abstracto. Dicimus enim. Hęc linea est quanta, quod non contingit in alijs prædicamentis accidentium. Non enim potest dici, quòd hæc albedo est qualis, & inde est, quòd quantitas in abstracto non diffinitur, seu describitur per concretum. Si enim vnum de alio prædicatur conuersim, ita erit male notum vnum, sicut reliquum, & sic patet de descriptione qualitatis.

CAP. II.

De prima specie qualitatis, quæ est habitus & dispositio.

B Sunt autem quatuor species qualitatis, quę sunt genera subalterna. Prima est habitus, seu dispositio. Vbi sciendum est, quòd dispositio est genus ad habitum. Omnis enim habitus est dispositio, non tamen omnis dispositio est habitus: nam qualitas facile mobilis est dispositio, non tamen est habitus. Vnde si sumatur dispositio pro qualitate quæ est facile mobilis, tunc est vna species qualitatis condiuisa habitui. Si verò sumatur dispositio, prout dicitur tam de qualitate facile mobili, quàm de difficili mobili, tũc est genus ad habitum & dispositionem, quæ habitui condiuiditur. Diffinitur autem habitus 5. metaph. sic. Habitus est dispositio qua aliquis disponitur bene, vel male siue secundum se, siue ad aliud. Ad quam diffinitionem intelligendam sciendum est, quòd dispositio est ordo rei habentis partes non solum partes quantitatiuas, sed etiam essentiales, vel potentiales. Vnde ordo illarum partium inter se, vel ad aliquid aliud, dicitur dispositio. Ad rationem quidem habitus **C** requiruntur plura siue sint partes, siue potentiæ, vel actus, quæ sunt adinuicem commensurabilia diuersis modis, ita quòd in eis possit inueniri aliquis modus medius commensurationis, & talis modus dicitur habitus. Verbi gratia. Sanitas est debita commensuratio humorum diuersimode adinuicem commensurabilium, quæ tamen reducuntur ad sanitatem, sicut ad determinatum modum commensurationis, & ideo sanitas est habitus: nam quia qualitates elementales in ipsis elementis secundum vnum modum mensurantur, & nõ diuersimode, ideo in eis non est habitus. Bene ergo dicitur, quòd habitus est dispositio, seu ordo partium diuersimode commensurabilium bene, vel male, idest, secundum modum medium determinatum. Sed quia dicitur siue secundum se, siue ad aliquid aliud, sciendum quòd duplex habitus inuenitur. Vnus dispositio rei secundum modum & naturam rei intra, prout partes natu-**D**rales adinuicem secundum vnum modum medium commensurantur, vt dictum est de sanitate, quæ est debita commensuratio quatuor humorum. Similiter pulchritudo, quæ est debita commensuratio membrorum, est hoc quod dicitur in diffinitione habitus, scilicet secundum se. Alius modus habitus est, qui est dispositio rei in ordine ad finem: & quia finis potentiarum sunt operationes, medius modus determinatur secundum quod ad suas operationes bene, vel male ordinantur, sicut sunt virtutes & vitia, & propter hoc in diffinitione habitus dicitur siue ad aliud, scilicet ad finem, & tales habitus sunt difficile mobiles. Quia enim habitus virtuosus ex multis actibus iteratis generatur, ideo non est ita de facili mobilis: qui verò ex paucis actibus inciperet vel disponi, vel habituari ad virtutẽ, ille diceretur habere dispositionem quæ facile mobilis **E** est, loquendo de dispositione, nõ prout est genus ad habitum, sed vt est species sibi condiuisa, & sic patet de prima specie qualitatis &c.

CAP. III.

De secunda specie qualitatis, quæ est naturalis potentia, vel impotentia.

Secunda species qualitatis est naturalis potentia, vel impotentia aliquid facile faciendi, vel patiendi. Ad intelligendum autem hanc speciem qualitatis, sciendum quòd potentia potest sumi dupliciter. Vno modo, vt est de transcendentibus. Potentia enim & actus diuidunt omne ens, vt patet 5. metaphy. & in eo genere in quo est actus, est etiam potentia: nam **A** si linea in actu est in genere quantitatis, sic & linea in potentia est in eodem genere: de tali autem potentia non loquimur modo. Alio modo sumitur potentia, prout est principium transmutandi aliud in quantum aliud, vel quod est principium transmutandi ab alio, in quantum aliud. Notandum, quòd sicut agens artificiale requirit instrumentum per quod agat, & propter limitationem suæ virtutis non potest habere simul illud quod est in ipso, & in instrumento necessarium ad agendum, ita & nulla substantia creata potest esse per se sufficiens principium ad agendum & essendum: vnde requiritur aliud principium in ea, quod immediate se habeat ad operationem, & hoc principium dicimus potentiam: quod quidem si actiuum est, sicut sunt potentiæ nutritiuę in animatis, dicitur potentia actiua, quæ est principium transmutandi aliud, in quantũ est aliud: & dico, inquantum aliud, quia nihil simul potest esse actiuum **B** & passiuum respectu eiusdem. Vnde si potentia actiua est principium transmutandi, non erit principium transmutandi se, sed aliud inquantum aliud. Si verò tale principium sit passiuum, vt sunt potentiæ sensitiuæ in animali, tũc est principium transmutandi ab alio inquantum est aliud. & ad hanc speciem qualitatis pertinet durum & molle, pugillator & cursor, & huiusmodi. Ita quòd non sumitur pugillator ab arte pugillandi, quia sic esset in prima specie qualitatis, sed pro potentia naturali, & sic patet de secunda specie qualitatis.

CAP. IIII.

De tertia specie qualitatis, quæ est passio, vel passibilis qualitas.

Tertia verò species qualitatis dicitur passio, vel passibilis qualitas. Notandum, quòd passio, vt est in motu, est vnũ de decem prædicamentis, & sic non sumitur hic passio, sed di-**C**citur passio, vel passibilis qualitas, quia infertur per aliquam passionem primo modo sumptam, vel quia infert aliquam passionem. Verbi gratia. Calor & frigus dicuntur passibiles qualitates, eo quòd inferunt sensui tactus aliquam passionem: sed albedo & nigredo dicuntur passibiles qualitates, quia generantur ex aliquibus passionibus illatis. Propter enim magnum æstum agentem in corpora Aethiopum, Aethiopes sunt nigri, Germani sunt albi propter frigus, licet etiam albedo & nigredo possint dici passibiles qualitates, eo quòd inferunt passionem sensui visus: videre enim est quoddam pati. Vbi nota, quòd licet quędam entia absoluta non habeant speciem ab aliquo extrinseco, quod non est de essentia eorum, & quòd distinguantur se ipsis, vt patet in simplicibus. Albedo enim seipsa distinguitur realiter a nigredine, vel ab aliqua parte intrinseca sui, sicut homo distinguitur ab equo, & econtrario per formas eorum. (Nihil enim extrinsecum quod non est de essentia rei **D** constituit, vel distinguit aliud ab alio specifice) tamen nihil prohibet, quin aliquando aliqua distinguantur causis extrinsecis, scilicet finali, & efficiente. Sicut dicimus, quòd potentiæ distinguuntur per actus tanquã per fines, & actus distinguuntur per obiecta, tanquam per causas efficientes: & licet hoc modo extrinseca distinguentia non sint de essentia distinctorum, tamen per tales distinctiones cognoscitur ratio specifica eorum: per actus enim diffinitur potentia, quia est principium transmutandi, vt dictum est, sicut per manifestionem suæ rationis specificæ, & per obiecta diffiniuntur actus, sicut dicimus quòd videre est visum moueri a colore: sic est in proposito. Licet enim passio & passibilis qualitas, vt formæ simplices, se ipsis sint in esse specifico, tamen quædã diffiniuntur per actus sicut per fines, quia scilicet habent causare passionem in sensu, **E** quandoque verò per causas efficientes, quia scilicet habẽt causari ex passionibus. Differunt autẽ passio & passibilis qualitas, quia passio cito transit, sicut rubedo quæ fit ex verecundia, & palliditas quæ fit ex timore, dicuntur passiones, quia cito transeunt: nec per talẽ rubedinẽ, vel palliditatem in lingua græca denominantur rubei, vel pallidi, licet forte nõ sic in lingua nostra, sed pro nunc denominantur verecundans rubeus, & timẽs pallidus: & quia ira, amor, & odium, & huiusmodi, quæ omnia Philosophus 2. ethicorum passiones vocat, fiunt cũ aliqua passione, & transmutatione corporis, & parũ durant, sub illis passionibus computantur. Passibilis verò qualitas dicitur quæ nõ cito transit, sicut dictum est de frigore, & calore. Si verò ira, amor, odium, & hęc quæ hic Philosophus passiones secũdum animam vocat, diu durarent, passibiles qualitates dicerentur.

CAP. V.

De quarta specie qualitatis, quæ est forma, vel circa aliquid constans figura.

QVarta verò species qualitatis est forma, vel circa aliquid constans figura. Sciendum, quòd forma potest sumi dupliciter. Vno modo, vt est actus quidam, & sic est de transcendentibus, quia in pluribus prædicamentis inuenitur, ideo etiam forma est de transcendentibus, quia inuenitur in prædicamento substantiæ, quantitatis, & qualitatis, & huiusmodi, & isto modo non sumitur forma hic. Ad videndum quid importatur hic per formam, primo videamus de figura, quæ est nobis magis nota. Vnde sciendum, quòd vt supra dictum est, proprium totius prædicamenti quantitatis est secundum eam æquale, vel inæquale dici: vnde ipsa primo, vel secundario omnis res quanta est. Ratio est, quia illud dicitur esse proprium alicuius, quod immediate causatur a principijs suæ essentiæ: sed positis duabus quantitatibus eiusdem speciei, statim sequitur quòd sunt æquales, vel inæquales, hoc statim sequitur tamquàm immediate causatum ex principijs essentialibus. quantitatis ergo æquale & inæquale quantumcunque sint in genere relationis, tamen sunt proprium quantitatis. sic ergo se habet figura respectu quantitatis continuæ habentis positionem, cuiusmodi sunt linea, superficies, & corpus, & locus. Nam ad lineam sequitur rectum, vel curuum. Ad superficiem sequitur triangulare, & quadrangulare, & huiusmodi. Ad corpus sequitur pyramidale, cubicum, & huiusmodi. Ad locum materialiter sumptum sequitur variatio figuræ secundum variationem contenti: omnia autem prædicta figuræ sunt, quæ sunt in quarta specie qualitatis. Non enim figura est quantitas, sed qualitas immediate causata à prædictis speciebus quantitatis, & inde est quòd figura magis ducit nos in cognitionem substantiæ tam indiuidualis, quàm specificę, quam aliquod aliud accidens. Quantitas autem licet sit fundamentum aliorum accidentium, tamen sequitur materiam: & quia materia de se non est causa cognitionis, sed sola forma, ideo quantitas non bene ducit nos in cognitionem substantiæ in qua est. Sed quia figura est tanquàm quid formale, & forma absolute se habet immediate ad quantitatem, a qua non potest absolui quantitas, vt dictum est, quod non est sic de alijs speciebus quantitatis: ideo figura perfectius ducit in cognitionem substantiæ, vt clare patet de figuris animalium, vel hominum sculptis, & sic patet de figura: forma autem, vt hic sumitur, differt a figura, licet ad idem genus reducantur. Figura enim, vt dictum est, sequitur quantitatem continuam habentem positionem, forma verò sequitur animam habentem aliqua sacramenta. Character enim impressus est in essentia animæ ex receptione aliquorum sacramentorum, quod est signum distinctiuum inter habentes illud sacramentum, & non habentes: sic forma quæ est in quarta specie qualitatis, non posset dici figura, quia ibi non est quantitas continua. Licet aliqui dicant, quòd omnis figura etiam forma dici possit, & quòd sint sicut synonyma.

CAP. VI.

De qualitate, & conditionibus eiusdem ex tribus modis eius.

QVale autem sumitur a qualitate. Ad quod intelligendum sciendum est, quòd omnium prædicamentorum duplex est modus intelligendi, vel significandi, scilicet abstractus & concretus. Omne enim quod intelligimus, vel cognoscimus vt quo est, est habitum: vel ut quod est, est habens. Humanitas enim intelligitur vt quo est aliquid: humanitate enim homo est homo. Similiter se habet de albedine: albedine enim aliquid est album, homo verò & album intelligitur vt quod est, & vt habens humanitatem, & vt habens albedinem. Describitur autem quale sic. Quale est, quod secundum qualitatem denominatur. Secundum enim logicum album, denominatur ab albedine, & non econuerso: nam verè denominatiua tria debent habere. Primo, quòd conueniant in voce cum eo a quo denominantur, scilicet in principio. Secundo, quòd differant in fine. Tertio, quòd idem significent, vnum tamen vt quo aliquid est, & alterum, vt quod est, & vt habens, sicut se habet de albedine & albo. Conueniunt enim albedo & album in prin-

F cipio quantum ad vocem, & differunt in fine vocis, & significant idem, licet diuersis modis. Sciendum, quòd quædam sunt qualia, quæ omnia illa tria perfecte habent, vt album: quædam verò sunt qualia, quæ differunt ab his, a quibus denominantur in significatione, sicut cursor, & pugillator, prout sunt in secunda specie qualitatis. Cursor enim & pugillator denominantur ab arte currendi, & pugillandi, & non a potentia, quia non est nomen impositum tali potentiæ. Vel dicuntur denominatiue à cursu, & pugna, quæ non sunt in secunda specie qualitatis, & ideo non conueniunt in significatione cum his, a quibus denominantur. Aliqua verò qualia dicuntur denominatiua, quæ cum his, a quibus denominantur, nullo modo conueniunt nec in uoce, nec in principio, nec in fine, nec in significatione, vt a virtute dicitur studiosus. Et sic prædicti duo vltimi modi qualis, diminute dicuntur, quia non dicuntur perfecte denominatiue, & sic patet de qualitate.

G

CAP. VII.

De communitatibus, & proprietatibus qualitatis.

INest autem qualitati cōtrarietas, licet non omni: quod qualiter intelligatur dictum est in prædicamento substantiæ. Dicit autem Philosophus quòd dubitatur, vtrum qualitas suscipiat magis & minus, non autem dubitatur de quali: nam dubitatur vtrum iustitia sit magis, vel minus, non autem vtrum iustus, quia dicitur iustior, seu magis iustus: quod qualiter intelligatur, ibidem dictum est. Proprium verò qualitatis est secundum eam simile, vel dissimile dici, quod in prædicamento quantitatis declaratum est, & sic patet &c.

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATVS QVINTVS,

H

De prædicamento ad aliquid:

CAP. I.

Quòd sit aliquid secundum intentionem logicam.

DIcto de prædicamentis absolutis, dicendum est de respectiuis. Et primo de relatione. Notãdũ, ꝙ quia relatio parum habet de entitate, ideo de ipsa non tractat Philosophus, sed solum de relatiuis, quæ propter concretionē magis a nobis possunt cognosci: vocat enim relatiua ad aliquid, & diffinit ea sic. Ad aliquid talia dicuntur, quæcunque hoc ipsum quod sunt, aliorum dicuntur, vel quomodolibet aliter ad aliud. Ad intelligentiam huius diffinitionis sciendum, ꝙ quædam sunt relatiua secundum dici: quædam secundum esse: quędam sunt relatiua realia, quædam verò secundum rationem. Relatiua se
I cundum dici ea dicuntur, quæ de suo principali significato dicunt rem alterius prædicamenti, secundario autem dicunt relationem, seu dicunt respectum: sicut scientia de suo principali signãto dicit habitum animæ, & sic est in prima specie qualitatis: secundario aũt dicit respectũ ad scibile, & sensus ad sensibile, quæ est quædã potentia in secunda specie qualitatis, & talia sunt relatiua sm̄ dici. Relatiua verò sm̄ esse sunt quæ de suo principali signãto significant respectũ ad aliũ. Relatiua realia sunt quæ habent referri realiter circũscripto omni actu intellectus, vt patet & filius. Circunscripto enim omni actu intellectus, pater refertur ad filium, & filius ad patrem, quia realiter pater genuit filium, & filius a patre fuit genitus. Notãdum ꝙ ad hoc vt relatio sit realis, quinque requiruntur, duo ex parte subiecti, duo ex parte termini, & vnum ex parte relatorũ. Pri-
K mum ex parte subiecti est, quòd relatio supponat aliquod fundamentum reale in eo, cuius est ut subiecti: vnde non entis nō potest esse relatio realis. Secundum ex parte subiecti est, quòd in eo sit ratio fundamentalis quare refertur, vt videlicet illud secundum quod dicitur referri, includat aliquod reale, sicut mouens in eo quòd mouet, includit potentiam actiuam secundum quam potest agere: vnde propter defectum huius conditionis res intellecta non refertur realiter ad intelligentē, quia res intellecta in eo ꝙ huius denominatur ab actu intelligendi, qui nihil secundum rem ponit in re intellecta, sed solum in intelligente. Tertium quod requiritur, & est primum ex parte

termi-

termini, est, quod terminus ad quem est relatio, sit res quædã. Quartum est, quòd terminus sit diuersus realiter ab alio correlatiuo, quia eiusdem ad se ipsum nõ est relatio realis. Quintum autem, quòd ratio ex parte correlatiuorum est quòd sint eiusdem ordinis, ita videlicet quòd ambo sint limitata ad genus, & speciem, vel ambo sint extra genus, ita quòd ex æquo respondeat eis ratio generis, aut speciei. Quacunque autem harum conditionum non existente in quocunque relatiuo, non erit relatiuum reale, sed secundum rationem: vnde Dei ad creaturam non est relatio realis, quia quicquid est in Deo, non est in genere relationis. Vnde licet Deus realiter sit Dominus creaturæ, & creatura realiter serua, tamen Dominus non est in Deo relatiuum reale, quia illud dominium non est in genere relationis ex æquo vt opposita species seruituti creaturæ correspondans. De alijs quatuor conditionibus iam exemplificatum est. Notandum quòd dominium ea parte Dei est quid infinitum, cui non adæquatur vt possit correspondere seruitus creaturæ quæ est finita: infinitum autem non correspondet finito, quia plus habet. dominium ergo Dei est relatio rationis, seruitus verò creaturæ est relatio realis: ex his patet descriptio relatiuorum supra posita. Nam ipsa comprehendit omnia relatiua tàm secundum dici, quàm secundum esse, tam relatiua realia, quàm relatiua rationis. Omnia namque dicuntur ad alia, scilicet ad correlatiua, vel in habitudine casus genitiui, propter quod dicit, aliorum dicuntur, vt pater filij pater, siue quomolibet aliter, id est, in habitudine cuiuscunque casus, siue dicti, vt similis simili similis, siue accusatiui, vt mons magnus ad paruum montem, siue ablatiui, vt maius minore maius: & sic patet prima diffinitio.

CAP. II.

De secunda diffinitione relatiuorum, quæ conuenit relatiuis secundum esse, & realibus.

Diffinitur secundo. Ad aliquid sic. Ad aliquid sunt, quibus hoc ipsum est esse, ad aliud quodammodo se habere: hæc diffinitio conuenit solum relatiuis secundum esse, & realibus, eorum namque esse est ad aliud se habere. Notandum, quòd ad constitutionem relationis duo requiruntur. Vnum vt fundamentum, aliud vt terminus, sine quibus relatio non solum non posset esse, sed etiam non posset intelligi. Verbi gratia. Similitudo requirit duo alba realia, quorum vnum est fundamentum, alterum terminus. Similitudo enim Sortis albi ad Platonem album, in albedine Sortis est vt in fundamento, in albedine verò Platonis est vt in termino. E conuerso se habet de similitudine Platonis ad Sortem: semper enim in duobus similibus sunt duæ similitudines. Vna vnius vt fundamentum, & alterius
D vt terminus, & alia est e conuerso: cum autem dico, quòd similitudo Sortis habet albedinem eius vt fundamentum, non est intelligendum, quòd similitudo Sortis sit aliqua res in Sorte alia ab ipsa albedine, sed solum est ipsa albedo, vt se habet ad albedinem Platonis vt ad terminum. Si enim similitudo adderet supra albedinem Sortis aliquam rem, nullo modo posset aliquis alicui fieri similis sine sui mutatione, sit autem homo similis alicui sine sui mutatione, vt patet: nam si quis in India fieret modo albus, fieret similis mihi, & ego sibi, nulla in me facta mutatione. Similitudo enim in me nullam rem addit supra albedinem, quæ realiter sit in me, vt patet.

CAP. III.

Quòd relatio differt à suo fundamento realitate extrinseca solum.

Sed hic oritur dubium. Cum enim decem prædicamenta sint decem genera rerum inter se realiter differentia, si relatio nullam rem addit supra fundamentum, ergo non erit alia rés à fundamento, & sic nõ erit in alio genere similitudo, quàm albedo, quod omnino falsum est. Dicendum, quòd diuisio entis in decem prædicamenta est diuisio in decem diuersa secundum rem, vel quantum ad hoc, quòd dicant diuersas res intrinsece, & realiter, sicut substantia, quantitas, & qualitas, quæ comparata ad inuicem, sunt diuersæ res: vel in quantum dicunt diuersas res extrinsece, quia vnum importat aliquam rem diuersam, quam non importat reliquum, & sic relatio differt à suo fundamen-
A to, quia importat oppositum relatiui. Sicut enim dicimus, quòd totum differt à sua parte, non sicut res à re, sed sicut illud quod importat plus quàm pars (homo enim differt, ab anima, quia importat materiam, quam non importat anima) sic relatio differt à suo fundamento, quia relatio dicit rem fundamenti, & oppositum terminum quam non dicit fundamentum. Ex his patet secunda diffinitio relatiuorum. Si enim verum esse relatiuorum in hoc consistit, scilicet quòd importat aliquid vt fundamentum, & aliquid vltra, scilicet terminum, esse ergo eorum est ad aliud se habere.

CAP. IIII.

Quòd entitas relatiuorum sumitur à fundamentis.

B Et quia entitas relatiuorum quasi tota est à fundamentis, ideo vidẽdum est in quibus possit relatio fundari. Notandum quòd vt communiter dicitur, relatio fundatur in tribus, scilicet in actione & passione, in mensura & mensurato, & in vno, nihil tamen obstat quin relatio non possit fundari immediate in substantia, cum materia secũdum suam essentiam non per aliquid sibi additum referatur ad formam, & creatura similiter ad creatorem, sed communiter relatio in tribus prædictis fundatur. Fundamentum enim paternitatis est actio, scilicet generatio qua quis genuit filium: & fundamentum filiationis est passio, scilicet generatio passiua, qua quis genitus est: & similiter se habet de Domino & seruo. Duplum vero & dimidium, & triplum & subtriplum, & huiusmodi fundantur in mensura & mensurato: similiter & relatio quæ est inter sensum & sensibile, & scientiam & scibile, fundatur super mensura, & mensurato. Scibile enim ad scientiam, & sensibile ad sensum, se habent vt mensura ad mensuratum. In vno verò in sub-
C stantia, fundatur identitas: in vno in quantitate, æqualitas: in vno in qualitate, similitudo, vt supra dictum est. Vnde secundum illa diuersa fundamenta possunt sumi diuersæ species relatiuorum: possunt & assignari aliter eorum species, scilicet superpositionem vt pater, & Dominus: subpositionem, vt filius & seruus: & æquiparantiam, vt æqualis & similis &c.

CAP. V.

De communitatibus & proprietatibus relatiuorum.

Quæ autem relatiua suscipiunt magis & minus, & contrarietatem, & quæ non, sciendum quòd cum relatiua quorum fundamenta & termini suscipiunt magis & minus, & contrarietatem, ipsa etiam suscipiunt magis & minus & contrarietatem: quorũ verò fundamenta & termini non suscipiunt magis & minus, nec contrarietatem, nec & ipsa suscipiunt. Notandum quòd quædam relatiua quæ fundantur in vno, quantitatiuo quia non suscipiunt ipsorum fundamenta magis, nec minus, ipsa tamen suscipiũt magis, vel minus, vt inæqualior, vt dictum est, & ita fundatur in vno secundum speciem, & cum hoc additur cum priuatione maioris vt minoris, & quia talis priuatio non consistit in indiuisibili, sed potest intendi & remitti, inde est quòd æquale suscipit magis & minus, & sic de alijs. Dicuntur autem omnia relatiua ad conuertentiam, vt pater filij pater, & filius patris filius, & hoc conueniunt omnibus relatiuis, nec oportet quòd conuertentia fiat semper in omnibus casibus similibus. Dicitur enim scientia scibilis scientia, & scibile scientia scibile, & non dicitur scientiæ. Ad hoc autem quòd talis conuertentia fiat, oportet quòd fiat ad aliud, & secundum id nomen, secundum quod ad aliud dicitur: non enim dicitur secun-
E dum conuertentiam caput ad animal. Si enim dicitur caput animalis caput, non tamen potest dici animal capitis animal, quia non refertur caput ad animal, secundum hoc nomen quod est animal, sed secundum aliud nomen, scilicet capitatum. Vnde hæc dicuntur ad conuertentiam, caput capitati caput, & capitatum capite capitatum, & ideo si aliquando tale nomen non inuenitur, licet illud fingere, vt remus non dicitur nauis remus, sed fingamus nomen, & dicamus remus rei remitæ remus, & sic omnia relatiua dicuntur ad conuertentiam. Sunt autem omnia relatiua simul natura: si enim esse relatiui est ad aliud se habere, vt dictum est, posito vno relatiuo, statim ponitur suũ correlatiuum, & ideo posita se ponunt, & perempta se perimunt. Proprium autem relatiuorum est, vt qui diffinite nouit vnum, diffinite noscat & reliquum. Si enim diffinitio est oratio

tio quid est esse rei significans, ad esse autem vnius relatiui requiritur necessario correlatiuum, qui ergo cognoscit esse vnius relatiui, oportet quòd cognoscat esse sui correlatiui, & sic patet de prædicamento ad aliquid &c.

C A P. I.

De sex prædicamentis, & eorum prædicatione in communi.

NVnc dicendum est de alijs sex prædicamétis, quæ sex principia dicuntur. Notandum, quòd quia prædicaméta sunt ordinationes prædicabilium, vt supra dictum est, ideo per prædicari, seu denominare cognoscuntur: dupliciter autem potest aliquid de alio prædicari denominatiue, siue illud denominare. Vno modo, quòd talis prædicatio, seu denominatio fiat ab aliquo quod sit intrinsecum ei de quo fit talis prædicatio, seu denominatio, quod videlicet ipsum perficiat siue per identitatem, siue per inhærentiam: & hoc adhuc contingit dupliciter. G Vno modo, quòd talis denominatio fiat absolute & in se, & sic denominant tria prædicamenta absoluta, scilicet substantia, quantitas, & qualitas. Vnde dicimus Sortes est substantia per identitatem, vel est quantus & qualis per inhærentiam. Alio modo, quòd talis denominatio fit ab intrinseco, importando tamen aliquid extrinsecum vt terminum, ad quem se habet illud quod denominatur, & isto modo denominat relatio, vt cũ dicimus, Sortes est æqualis, vel similis Platoni. Secundo modo fit denominatio ab extrinseco, scilicet ab eo quod non est in denominato formalis, sed est aliquod absolutum extrinsecũ, à quo fit talis denominatio, vt cum dicitur, Sortes est agens, talis denominatio est ab ipsa forma fluente quæ in passo acquiritur: calor namque causatus in passo ad hoc quòd denominet aliquid calidum, quæ denominatio est intrinseca, nihil aliud requirit vt sic denominetur per ipsum, nisi subiectum in quo est. H Sed ad hoc vt denominetur tale aliquid, puta, calefaciens, de necessitate requirit aliam rem à subiecto, scilicet causam effectiuam caloris, quia requirit passum in quo est talis calefactio. Similiter est etiam de loco qui est superficies quædam: superficies enim ad hoc vt denominet illud cuius est superficies, nõ requirit nisi subiectum in quo est, scilicet corpus côtinens, sed ad hoc vt denominet aliquid, sicut locus locatũ, requirit aliud à subiecto superficiei. Et isto modo denominant illa sex prædicamenta: & talia sic denominantia denominatione extrinseca important aliam realitatem quàm rem denominatã, quam non important alia prędicamenta quę intrinsece denominant, licet ipsæ res à quibus accipitur talis denominatio sint eædem, & talis diuersitas sufficit ad distinguendum prædicamenta, & isto modo ista sex prædicamenta à primis quatuor distinguuntur, scilicet per res extrinsecas, quas denominant, quod non faciunt illa quatuor. I Sciendum est autem, quòd denominatio ab extrinseco requirit aliquem per se respectum inter extrinsecũ denominans, & denominatum ab eo, quia oportet quòd per se & ex conditione rerum talis modus denominandi consequatur res, & ideo oportet quòd illud à quo fit talis denominatio, sit fundamentum per se alicuius habitudinis: & quia habitudo rerum non est per se fundamẽtum habitudinis, alioquin iretur in infinitum, ideo talis denominatio non fit à respectu. Habere enim aliquid à se productum, quod pertinet ad actionem, dicit quendam respectum, & habere locum, & sic de alijs. Ista tamen prædicamenta nõ dicunt hos respectus, quia ille respectus pertinet ad genus relationis, sed prædicta prædicamenta solum dicunt absolutum, vt denominans extrinsece. Calefactio enim quæ est actio, dicit calorem qui est forma absoluta, & denominat causam efficiẽtem scilicet calefacientem, & sic de alijs. K Alij verò aliter dicunt. Secundum enim eos respectus est de transcendentibus, & non omnis respectus est in genere relationis, sed dicitur respectus de septem prædicamentis, scilicet de relatione, & de sex principijs. Hæc est autem differentia inter respectum qui est in relatiuis, & in sex principijs. Nam in relatiuis omnis respectus coexigit in termino ad quem alium respectum sibi correspondentem, & dico in veris relatiuis, sed in sex principijs respectus non requirit in termino ad quem aliquem respectum sibi correspondentem. Actio enim prout est vnum de sex principijs, dicit respectum in motu ad agens. Vnde illud quod fit inter agens & patiens, scilicet motus respectu agentis dicitur actio, respectu verò patientis dicitur passio: tamen nec in agente, nec in patiente est respectus ad motum prædictum,

F licet sit respectus agentis ad patiens, & econuerso, qui respectus non sunt actio & passio, sed duæ relationes scilicet actiui & passiui. Similiter etiam quando dicit respectum temporis ad rem temporalem, & sic de alijs, vt patet.

C A P. I.

Quid sit actio secundum rationem prædicamentalem, iuxta vtranque opinionem.

ACtio est forma secundum quam in id quod subijcitur agere dicimur. Ad quod intelligendum sciendum, quòd duplex est actio. Vna quæ vocatur actio immanens, vt calere. Alia quæ dicitur transiens, vt calefacere. Actio immanens non est causa effectiua rei, vt sit in actu, sed est idẽ quod esse in actu. Calere enim idem est quod esse in actu caloris, & secundum talem actionem dicitur agere aliquid quod est formaliter tale, G sicut calor facit, seu agit formaliter calidum illud in quo est. Calere enim comparatur ad calorem, sicut actus secundus ad primum. Notandum quòd actus primus, & secundus potest dici tripliciter. Vno modo sic, quòd actus primus sit forma aliqua, & actus secundus sit actio transiens, differens realiter ab ea, sicut se habet calor ignis, & eius calefactio: & isto modo calere non est actus secundus caloris. Secundo modo dicitur actus primus forma quæ subditur, & actus ei inhærens dicitur actus secundus, vt sunt superficies, & calor, nec etiam isto modo calere est actus secũdus caloris. Tertio modo, dicitur actus primus & secundus, secundum quod vnus & idem actus potest accipi vt consideratur in se, & prout consideratur vt alicuius habentis ipsum actualiter. Sicut consideratur calor vt est quædam forma in se: calere verò importat eandem formam in habitudine ad aliquod habens, quia calere est habere calorem, vel esse in actu caloris. Similiter intelligere & sentire sunt H actiones immanentes, quia dicunt actum intelligendi, vel sentiendi esse actu in intelligente, vel sentiente. Hæc autem actio immanens, non est directe in prædicamento actionis, ideo de ipsa satis dictum sit. Secunda verò actio quæ dicitur transiens, facit prædicamentum actionis. Notandum, quòd vt habetur 3. Physicorum, actio, & passio, & motus sunt vna & eadem res. Vnde calefactio nihil aliud est quàm calor vt est in fluxu, prout scilicet est actus existentis in potentia, quod idem est quod motus. Verbi gratia. Dato quòd aqua calefieret ab igne, certum est q in ea esset aliquis calor causatus a calore ignis, qui calor quantum ad esse suum consideratus, est forma quæ est qualitas in tertia specie qualitatis. Secundum autem quod est in fluxu, scilicet quia magis & magis participatur in aqua, dicitur motus. Secundum autem quod denominat ignem calefacientem, dicitur actio. Nam ignis secundum eum dicitur calefaciens I iuxta primam opinionem, & secundum quòd habet respectum ad ignem vt ad causam efficientem est actio iuxta secundam opinionem, & dicitur calefactio actio. Calefactio verò passio dicitur, vt denominat, vel importat respectum ad aliquod recipiens in comparatione ad id, à quo recipit. Vnde ratio actionis prout est prædicamentum, consistit in hoc quòd actio dicit formam in motu, vel mutatione vt est à causa efficiente. Vnde causa efficiens quam denominat, vel ad quam habet respectum, est de ratione actionis: nec propter hoc sequitur quod actio quamuis sit eadem fundamentaliter cum calore, quòd sit in eodem prædicamento cum calefactione vt est passio, sicut etiã supradictum est in prædicamento relationis, licet similitudo sit eadem res cum albedine, tamen quia similitudo importat aliquid aliud quod non importat albedo, scilicet terminum ad quem, est in alio prædicamento quàm sit albedo. K Sic in proposito, licet calefactio vt est actio, dicat calorem in motu, quia tamen dicitur actio vt denominat agens, iuxta primam opinionem, vel dicit respectum ad agens, iuxta secũdam opinionem, ad quod non habet respectum calor, nec calefactio vt est passio, ideo calefactio actio est in alio prædicamento, quàm calor, vel calefactio passio. Ex his patet descriptio actionis supraposita, scilicet, Actio est forma secundum quam id quod subijcitur agere dicimur. Est enim forma quæ est in motu, seu in mutatione, secundum quam dicimur seu denominamur agentes iuxta primam opinionem, vel quæ habet respectum ad nos qui agimus, sicut ad causam efficiẽtem, scilicet quia agimus in rem quæ subijcitur, id est, in rem quæ patitur, iuxta secundam opinionem, & sic patet quid est actio. Sciendum quòd author sex

princi-

principiorum quædam dicit de actione corporea, vel incorporea, quæ vel simpliciter reputo falsa, vel extorta indigent expositione. Dicit enim quòd actio corporea necessario est cum motu agentis, quod non reputo verum in omnibus actionibus corporum. Magnes enim non mota vllo genere motus attrahit ferrum, & de multis alijs agentibus posset hoc inueniri, ideo omnia talia quæ ille ibi ponit, prætermitto.

CAP. II.

Quæ actio suscipit magis & minus, & contrarietatem, & quæ non.

Recipit autem actio magis & minus, & contrarietatem, non tamen omnis. Notandum, quòd actio vel dicit formam quæ est in motu, vt calefactio, quæ solum dicit calorem in motu, vt denominat agens, vel vt habet respectum ad aliud: vel dicit formam quæ est in mutatione, & non in motu, vt generatio substantiæ, & creatio. Et quia vt dictum est, actio supra formam quam dicit, nihil addit nisi quia denominat, iuxta primam opinionem, vel dicit respectum ad agens, iuxta secũdam opinionem, si forma quam dicit est in motu, dicetur actio suscipere magis, vel minus; vel ipsum agens quod est concretum, sicut in prædicamento qualitatis dictum est, quod abstracta nõ suscipiunt magis & minus, sed concretá, ita in isto dicitur aliquid, scilicet calefacere, suscipere magis vel minus, quia est magis vel minus calefaciens. Si verò forma quam dicit actio, non fit in motu, sed in sola mutatione, cum talis forma non sit apta suscipere magis vel minus, nec per consequens contrarietatem, sumendo contrarietatem proprie, nec etiam talis actio suscipit magis, vel minus. nec per consequens contrarietatem, sumendo contrarietatem proprie. Vnde generans, vel creans non dicitur magis, vel minus generans, vel creans, & sic patet & cæte.

CAP. III.

Quòd proprium actionis est ex se inferre passionem.

Est autem proprium actionis ex se inferre passionem. Notandum, quòd licet actio & passio & forma qua aliquid mouetur, sint vna res, tamen propter diuersam denominationem quam important, vel propter diuersum respectum importatum sunt diuersa prædicamenta. Habent autem se actio, & passio in hoc ordine: nam ad omnem actionem egredientem ad extra sequitur passio. Si enim agere nihil aliud est, quàm causare formam in passo cũ motu, & pati nihil aliud est, quàm talem formam recipere, necessario sequitur, quòd ad omnem actionem sequitur passio, ad omne agere sequitur pati. Bene ergo dictum est, quòd proprium est actionis causare passionem in passo, & sic patet de actione.

CAP. I.

Quid sit passio formaliter, vt est prædicamentum.

Passio est effectus, illatioque actionis. Notandum quòd actio & passio sunt vna res & eadem, scilicet forma quæ est in fluxu, vel fieri, vnde non videtur quòd passio sit effectus actionis, Si enim considerantur inquantum sunt vna forma, tunc cum idem non possit esse causa & effectus suiipsius, passio non erit effectus actionis. Si verò considerentur inquantum sunt duo, quia actio denominat agens, & passio patiens: nec adhuc sequitur, quòd passio sit effectus ipsius agentis. non ergo passio est effectus ipsius actionis. Sciendum quòd aliquid potest dici effectus alicuius dupliciter. Vno modo proprie, prout scilicet causatur, vel causatum est ab eo, & isto modo passio non est effectus actionis. Alio modo, quia quando vtcunque sit, ita sunt simul, quòd vnum necessaria connexione intelligitur esse post aliud. Vnde primum dicitur esse quodam modo causa efficiens respectu secundi, quemadmodum in tractatu de proprio dictum est de clauo & ligno cui infigitur, qualiter se habeant ad A motum, sic suo modo se habet de passione respectu actionis. Nam actio & passio sunt ab ipso agente ordine quodam necessario. Prius enim intelligitur agens agere, quàm aliquid à se pati, & sic passio dicitur effectus actionis.

CAP. II.

Quòd denominatio passionis est formaliter ab intrinseco.

Dubium autem oritur contra ea quæ dicta sunt, videlicet quòd ista sex principia denominant substantiam extrinsece. Dictum est enim, quòd actio quæ subiectiue est in patiente, denominat agens: hoc enim non videtur esse verum de passione: nam ipsa denominat passum in quo est formaliter & subiectiue. Dicendum, quòd forma in fluxu, quæ est ipse motus, B secundum se accepta, est in prædicamento absoluto, puta calor qui causatur in aqua prout est in fluxu, est in prædicamento qualitatis, quia motus est in prædicamento termini ad quem est, prout autem est in fluxu dicitur motus: prout verò habens talem calorem, scilicet aqua quæ calefit, transmutatur ab igne calefaciente, talis denominatio pertinet ad passionem prout est prædicamentum. Non enim aqua dicitur calefieri, quia in ea est calor, sed quia talis calor est à calefaciente. Vnde si non esset calefaciens, quantumcunque calor esset in aqua, non propter hoc diceretur calefieri, vel pati, sed dicitur calefieri & pati inquantum talis calor est à calefaciente. Talis ergo denominatio, vel respectus passi est formaliter ab extrinseco, ex quo importat agens, quod est extrinsecum. Sic ergo passio extrinsece denominat subiectum, vel dicit respectum ab extrinseco. Recipit autem passio magis, vel minus, & contrarietatem eodem modo quo dictum est de actione: quod intelligitur sicut C supra de actione expositum est, & sic patet de prædicamento passionis, &c.

CAP. I.

De prædicamento quando quid sit, quia est tempus, vt denominat temporale, seu respectus temporis ad temporalia quæ mensurat.

Qvando est quod ex adiacentia temporis relinquitur. Vocatur autem hic adiacentia temporis mensura eius, prout scilicet ipsum tempus est mensura temporalium. Ad sciendum autem particulas prædictæ descriptionis, & quid est quan D do, notandum, quod de ratione mensuræ est quòd applicata per intellectum ad mensurata certificet nos de ipsorum quantitate, & quia duplex est quantitas, scilicet extensionis, & perfectionis, ideo vtrobique inuenitur mensura. Dicimus enim quòd mensura omnium colorum est albedo. Quia enim albedo plus continet de perfectione, & participatione lucis; quàm alij colores applicando ipsam ad alios colores per intellectum, certificamur de quantitate perfectionis ipsorum, non tamen de quantitate extensionis. Similiter per lineam bicubitalem applicatam ad pannum, certificamur de quantitate suæ extensionis. Cum autem tempus nihil aliud sit, quàm quantitas successiua ipsius motus, secundum hoc tempus potest accipi dupliciter. Vno modo large, scilicet pro omni quantitate successiua motus, etiam accipiendo tempus, quot sunt mo E tus, tot sunt tempora, quia omnis motus habet quantitatem successiuam facientem ipsum formaliter quantum quantitate successiua, & talis quantitas non est motus, sed accidens eius faciens ipsum esse quantum formaliter, vel est accidens ipsius mobilis inexistens ei mediante motu, sicut qualitas aliqua, scilicet color inest substantiæ mediante superficie, vt supra dictum est, & propter hanc successionem Philosoph. quinto cap. Metaphysic. posuit motum in genere quantitatis, vnde motus non est in alijs generibus, nisi forte ratione termini motus, prout dicimus quòd augmentum & decrementũ sunt in quantitate non ratione qua motus sunt, sed ratione termini ad quem sunt. Sed eius successio dicitur tempus, large sumpto tempore, & tali tempore sicut mensura intrinseca habet omnia

nis motus mensurari, quia tantus est motus, quantum eius successiones certificat de eius quantitate: & quia aliquando talis successio est nobis magis nota, ideo per eam mensuramus successionem primi mobilis, vt Phil. 4. Physicor. dicit. Mensuramus enim tempus per nostras actiones, vt per tantam vitam viuimus, ergo tot temporis horæ transierunt. Alio modo tempus stricte & magis proprie dicitur quantitas successiua primi motus, seu motus primi mobilis, quæ successio est vniformissima, & simplicissima, & per consequens est apta nata nos certificare de alijs quantitatibus successiuis applicata ad eas, iuxta quod dicimus, quòd durauit per horam, vel per diem: & quia talis successio est vna numero, ideo est vnum numero tempus omnium temporalium, per quod mensurantur sicut mensura extrinseca, omnes alij motus, vt successiui sunt. Sciendum, quòd prædicta successione primi motus mensurantur omnes alij motus vt mensura extrinseca, & mensurantur partes motus primi mobilis, vt scilicet pars illius motus mensuretur parte temporis mensura intrinseca, sicut dicimus hęc circulatio cœli fuit in ista die, & illa fuit in illa die, sicut est de alijs motibus qui mensurantur suis successionibus mensura intrinseca. Sciendum, quòd mensura vniuscuiusque potest considerari dupliciter. Vno modo absolute, scilicet prout applicabilis est: alio modo, prout applicatur ad ipsum mensurabile. Cum autem tempus sit quædam mensura, poterit his duobus modis considerari, vno modo absolute, & sic dicitur tempus: alio modo applicata ad motus successiuos, siue sint partes motus primi mobilis, siue sint alij motus, vel ad mobilia inquantum mobilia sunt. Et quia talia vt sic mensurata à tempore sic mensuráte denominantur, sicut dicimus ambulationem hodiernam, ideo à tali absoluto, scilicet tempore sic denominante, sumitur prædicamentum quando, iuxta primam opinionem: iuxta verò secundam opinionem quando est respectus temporis vt mensurátis ad ipsum temporale, propterea dicitur, quòd quando est quod relinquitur ex adiacentia, seu mensura temporis. Tempus enim vt mensurat temporale, denominat illud denominatione extrinseca, & hoc relinquit, & hoc dicitur quando, iuxta primam opinionem. Iuxta verò secundam, quando relinquitur ex adiacentia temporis, quia ex mensuratione quæ est à tempore, relinquitur respectus temporis mensurantis ad mensuratum, quod dicitur quando, & sicut sunt partes ipsius temporis, scilicet præsens præteritum, & futurum, sic etiam sunt partes quando, quia ab omnibus talibus partibus denominétur temporalia. Dicimus enim hæc est operatio hodierna, vel crastina, vel hesterna. Et sic patet quid est quando, quia nihil aliud est quam forma absoluta, quæ est tempus prout denominat temporale: vel iuxta secundam opinionem, quando nihil aliud est quàm respectus prædictæ formæ absolute ad temporalia quæ mensurat.

CAP. II.

Quòd quando non est respectus rei mensuratæ ad tempus, sed econuerso.

SCiendum quòd aliqui dicunt, quòd quando non est respectus temporis mensurantis ad rem temporalem, sed econuerso est respectus rei mensuratæ ad ipsum tempus. Hoc non reputo verum, quia secundum istos, quando non esset denominatio extrinseca, sed intrinseca, & sic nó esset vnum de sex principijs quę extrinsece denominant, vt supradictum est. Et sequeretur iuxta secundam opinionem, quòd quando esset relatio, quia esset respectus ab intrinseco, quod falsum est. Sciendum, quòd successio primi motus quæ tempus dicitur, potest esse mensura partium motus primi mobilis, & isto modo est mensura intrinseca, & ex tali mésura fit denominatio, quæ pertinet ad prædicamentum quando, sicut dicimus quòd hęc circulatio est hodierna, vel fuit hesterna. Et isto modo in quo est tempus, in eo etiam quando: quia in motu primi mobilis est tempus subiectiue, & ideo talis denominatio est in partibus eius quæ denominantur à partibus motus, vt dictum est, vel iuxta primam opinionem in primo motu est tempus, quod est fundamentum respectus qui est quando. Etiam in eo est terminus ipsius respectus, partes scilicet motus mensuratæ quæ sunt terminus talis respectus, & hoc est quod dicit author sex principiorum, quòd in quo est tempus, in eo est etiam quando. Alio modo tempus potest esse mensura aliorum motuum extrinseca, ex quo tunc

F fit denominatio quæ pertinet ad prædicamentum quando, sic dicimus, hæc ambulatio fuit hesterna, & sic quando non est in eo in quo est tempus, quia tempus est subiectiue in motu primi mobilis, & denominatio facta ab eo est in ambulatione. Vel iuxta secundam opinionem, quando est respectus fundatus in tempore, cuius tamen terminus est ambulatio, & sic aliquo modo, non est in ea in quo est tempus &c.

Quòd quando non suscipit magis, nec minus, nec habet contrarium, & quod quando est in omni eo quod incipit esse.

NOn suscipit autem quãdo magis, vel minus, nec etiam ipsi quando est aliquid contrarium. Nam hoc prædicamentũ sumitur à forma absoluta denominante; vel est respectus talis formæ: & quia tempus à quo sumitur quando non suscipit magis, vel minus, nec habet contrarium, igitur nec quando ista
G suscipit. Est autem proprium quando esse in omni eo quod incipit esse. Notãdum, quòd res quadrupliciter incipit esse. Quædam enim incipit per motum solum, vt calor in aqua quæ calefit, incipit esse per motum calefactionis, immo motus ponitur in genere talium. Alteratio enim est in genere qualitatis, in qua alteratio inuenitur. Quædam verò incipit esse per mutationem sequentem motum necessario, sicut forma substantialis inducitur in materiam per generationem sequẽtem alterationem, cuius ipsa est terminus saltem extrinsecus. Quædã autem incipit esse per mutationem sequentem motum, sed non ex necessitate, sicut illuminatio nostri hemisphærij de mane, quam illuminationem præcedit motus localis solis, per quem nobis præsens fit, talem autem mutationem non ex necessitate præcedit motus, quia in primo instanti quando creatus est sol, nullo præcedente motu solis fuit aer illuminatus à sole. Quædam
H autem incipit esse per simplicem emanationem, & non per motum, nec per mutationem, sicut illa quæ creantur. Sciendum est autem, quòd tempus siue sit continuum, siue discretum, & æuũ sunt quædam mensuræ secundum quas actus quidam nati sunt mensurari, quia scilicet habent durare, tantum vel tantum: quidam autem actus est in quo vno numero existente est successio, & eius duratio consistit in accipiendo partem post partem, sicut sunt ea de quibus dictum est quòd incipiunt esse solum per motum, & tales actus quando fiunt, siue quando facti sunt, cum scilicet sunt in quiete, mensurantur tempore continuo. Eorum enim fieri est motus, & factum esse est quies. Motus autem & quies mensurantur tempore continuo. In omni autem tali actu est quando, sicut in tempore, vt dictum est. Et hoc est proprium quando esse in omni tali actu, qui sic incipit esse: talis enim actus quia proprie tempore mensuratur, pro-
I prie etiam sumitur denominatio à tempore, vt dicatur de ambulatione hodierna, vel hesterna, & hoc est quando, vt dictum est. Vel iuxta secundam opinionem, tempus vt mensurans proprie habet respectum ad actus tales, & hic respectus est quando. Proprium ergo quando est esse in omni tali actu qui sic incipit esse vt in termino, vt dictum est. Aliquis verò actus est, cuius duratio non consistit in accipiendo successiue partem post partem, sed consistit in hoc, quòd idem indiuisibile manẽs stat, & iste actus est duplex. Quidam enim est actus indiuisibilis, in quo nulla est successio, tamen natus est ei alius actus succedere, & ipse natus est succedere alteri, sicut formæ substantiales corruptibiles cogitationes, & volitiones successiuæ angelorum. Horum enim actuum vnusquisque est indiuisibilis, & vnus succedit alteri. Vna nanque forma succedit alteri in materia prima, & tamen esse talis formæ in indiuisibili est, & sic est de dictis cogitationibus & volitionibus angelorum. Vnde
k tales actus mensurantur tempore discreto, vnusquisque enim talium actuum mensuratur nunc temporis discreti, & successio quæ est inter tales actus mensuratur tempore discreto, tempus autem discretum, est in illo genere quantitatis discretæ, in quo ponitur oratio. Nó enim oratio ibi ponitur pro sono, cum sonus sit qualitas, nec pro numero syllabarum: quia sic non esset alia species à numero, nec pro pluribus tẽporibus continuis syllabarum, quia sic non esset alia species à tempore continuo. Plures enim partes temporis non faciunt aliam speciem à tempore, vt supradictum est: sed ponitur pro mensura prolationis

illius

illius soni. Ibi enim non solum est dare plura, sed est dare plus dotate secundum quòd talia plura indiuisibilia plus durant quam vnum, ideo oportet ibi ponere aliquem numerum pertinentem ad mēsuram alicuius durationis, hoc autem est discretum in talibus, quæ sic incipiunt esse. Et quæ sic habent esse nō est quando, secundum quòd hic sumitur quando, prout relinquitur ex adiacentia temporis continui, & si in eis esset quando ex adiacentia ipsius nunc temporis discreti, esset alterius rationis quàm quando de quo nunc agitur. Alius verò actus indiuisibilis est qui non est aptus natus succedere alteri, nec alius sibi, sicut est actus essendi angelorum, & animæ rationalis, & corporum cœlestium, & intellectio Angeli, qua videlicet intelligit se, quæ non est successiua, & beata visio angelorum & animarum. Et tales actus mensurantur æuo, quod est totum simul. Vnde licet talis actus incœperit esse per simplicem emanationem, tamen in eis non est quando. Non enim habent mensurari tempore. Possumus autem dicere, quòd in omnibus dictis actibus sit quando per quandam coexistentiam, quam habet tempus continuum cum durationibus eorum. Dicimus enim quando fuit Angelus? & respondetur heri vel hodie, non tamen, Angelus quantum ad suum esse, mensuretur die hesterno vel hodierno, sed quia dies hesterna vel hodierna simul fuit cum dicta duratione Angeli, scilicet cum suo æuo, vel æuum suum simul coexistit tempori hesterno vel hodierno, Et sic de alijs, & patet de quando.

De prædicamento vbi quid sit formaliter, & in quo sit subiectiue.

CAP. I.

VBI est circunscriptio corporis a loci circūscriptione proueniens. Ad intelligendam prædictam descriptionem, & quid est vbi, sciendum, quod locus est superficies corporis continentis immobilis. Dupliciter autem potest aliquid esse in loco, scilicet diffinitiue & descriptiue. Diffinitiue sunt in loco ea quæ licet quanta non sint, nec per se, nec per accidens, tamen non sunt vbique, sed ita sunt in vna parte mundi, quòd non sunt in alia, sicut sunt angeli & animæ separatæ. Vnde dicuntur esse in loco diffinitiue, id est determinatiue, quia ita determinate sunt in vna parte mundi, quòd tunc non sunt in alia, & de talibus non potest proprie dici esse in vbi. Nam ea quæ sunt in vbi continentur in loco. Sed huiusmodi magis continent locum, quam continentur à loco, non ergo proprie sunt in vbi. Circunscriptiue verò dicuntur esse in loco omnia quanta. Dimittamus modo de vltima sphæra qualiter sit in loco. Vnde quantitas quæ formaliter facit subiectum materiam quantam efficienter facit eam esse in loco. Vnde corpus locatum per suam superficiem tangit superficiem corporis locantis. Et sicut est signata superficies corporis locati, ita & superficies locantis. Superficies autem corporis locantis, potest dupliciter considerari. Vno modo, vt est in corpore locante, & denominat illud, & sic est quantitas. Alio modo, vt denominat corpus locatum, & sic facit prædicamentum vbi, quod nihil aliud est secundum rem, quam locus, vt denominat locatum denominatione extrinseca, sicut dicitur ciuis à ciuitate, & pragensis à praga. Vel iuxta secundum opinionem, prædicamentum vbi est respectus loci circunscribentis locatum. Ex prædictis patet, quòd motus localis non est in loco inquantum huiusmodi, sed est in prædicamento vbi, motus autem subiectiue est in eo, quod mouetur, seu in mobili. Dicitur autem motus esse in genere formæ, quæ acquiritur per motum quæ est terminus motus, nō autem mouetur locus cum sit terminus contiuentis immobilis, mouetur autem locatum, locus autem inquantum huiusmodi, nō est forma quæ acquiratur in locato, sed est forma locantis. Nihil ergo acquiritur in re mobili nisi vbi, quod est respectus loci ad locatum, vt circunscribit illud. Vel est denominatio supponens prædictum respectum, iuxta primam opinionem. Hic autem respectus terminatiue est in ipso locato, & secundum extensionem loci, cuius est talis respectus, vt fundamentum acquiritur in re quæ mouetur ad aliud & aliud vbi, vsque ad terminum motus. Ex his patet, quòd in aliis speciebus motus in ipso mobili acquiritur forma intrinseca. Nam in alteratione quæ fit de frigore ad calorem, acquiritur calor qui est forma intrinseca inhærens ipsi calefacto. Et in augmento & decremento acquiritur certa quantitas, quæ etiam est forma inhærens intrinsece. Sed in motu locali acquiritur vbi, quod denominat extrinsece. Vel iuxta secundam opinionem est respectus extrinsecus fundatus in locante, & terminatus in locato, vt dictū est. Patet ergo descriptio ipsius vbi scilicet, quòd est circunscriptio corporis, id est denominatio corporis locati circunscripti proueniens à circunscriptione loci, id est ab ipso loco circunscribente. Vel iuxta secundam opinionem, est circunscriptio corporis locati, id est respectus terminatus in corpore circunscripto, proueniens à circunscriptione loci, id est fundatus in loco prout circunscribit locatum.

Quòd vbi non suscipit magis nec minus, nec habet contrarietatem, & quòd est in omni corpore terminato superficie.

CAP. II.

VBI verò non suscipit magis nec minus, & nō suscipit contrarietatem. Vt enim dictum est, vbi nihil aliud est quam locus, vt denominans rem locatam quam circunscribit. Vel iuxta secundam opinionem est respectus extrinsecus fundatus in loco circunscribente & terminatus in re locata. Qui respectus nihil reale addit supra fundamentum, nisi terminum ad quem, vt supra de relatione dictum est. Vnde nullam rem dicit diuersam à loco. Sed locus non recipit magis vel minus, nec in loco aliquid est contrarium, vt supradictum est, ergo nec vbi suscipit magis vel minus nec contrarietatem. Proprium autem vbi est esse in omni corpore terminato vel denominatiue, vel iuxta secundam opinionem terminatiue: licet enim quædam alia accidentia sint in corpore, vt calor, dulcedo & huiusmodi, & quidam etiam respectus terminentur ad corpus, vt æqualitas & inæqualitas, tamen non ita proprie conueniunt corpori, sicut vbi. Corpus enim est quod superficie vel superficiebus terminatur, & hoc est de ratione corporis inquātum est corpus. Sed quia natura non sustinet vacuum, oportet quòd statim sibi contiguatur alia superficies, quæ et immobilis est, locus dicitur & circunscribit illud, & hoc est vbi. Vnde proprie vbi est in corpore, quia immediate sequitur ipsum corpus inquantum huiusmodi. Et dico, quòd proprium est vbi esse in omni corpore, supple, & non in alio, quia indiuisibili inquantum huius non debetur locus. Si enim locus est quantitas cōtinua, oportet quòd sit diuisibilis. Locatum autem & locus adæquantur. Vnde si alicuius indiuisibilis esset locus, sequeretur, quòd locus ille esset indiuisibilis. Notandum, quòd indiuisibile dupliciter potest sumi. Vno modo mathematice, & sic solus punctus est indiuisibilis, cui vt dictum est, non debetur proprie locus. Alio modo sumitur indiuisibile naturaliter, est enim deuenire ad minimā carnem, quæ si diuidatur, non erit amplius caro. Hoc tamen indiuisibile est quantum, & non punctus, & nullus prohibet tale indiuisibile esse in loco, igitur in eo est vbi. Dico etiam, quòd vbi est in corpore terminato. Si enim esset corpus infinitum, vt ponebant priores Philosophi esse extra cœlum tale corpus, non esset in vbi, & sic patet de vbi &c.

De prædicamento situs, an aliquid sit secundum rationem formalem.

CAP. I.

POsitio est ordo seu ordinatio partium in loco. Ad intelligendum autem prædictam descriptionem, sciendum est, quòd pars multipliciter dicitur, sicut & totum. Est enim triplex totum, scilicet vniuersale, potentiale, & integrale, Et est aliud totum dicitur, vt totum in quantitate, totum in tempore, totum in loco, ad ista tria reducuntur. Dicitur autem totum vniuersale genus, cuius partes subiectiuæ sunt species. Totum verò potentiale dicitur aliquid in quo sunt potentiæ, quæ nec partes integrales dici possunt, nec partes subiectiuæ, sicut anima respectu suarum potentiarum est totum potentiale & quælibet eius potentia dicitur vis potentialis. Totum verò integrale est duplex. Vnum est, quod constituitur ex partibus integrantibus essentiam eius componentibus. Quarum partium vnaquæque per se accepta non est nata esse naturaliter sine alia, sicut sunt forma & materia. Aliud vero totum integrale est, cuius partes sunt nata diuisa à toto quælibet per se esse, sicut diuiso ligno toto in duo ligna vnaquæque partium potest per se esse, & hæc est

passio quanti, in eo quòd quantum est, vt dicitur quinto Metaphysicæ. Et quia tales partes sicut sunt diuisibiles, ita per intellectum signari possunt: quamuis non sint diuisæ, & quia in se consideratæ inter se habent aliquem ordinem in toto: quia vna consideratur proprie esse centrum totius: & alia post aliam, & sic de alijs talis ordo dicitur potentia quæ est differentia quantitatis, vt supra dictum est. Nec tamen est credendum, quòd talis ordo qui dicitur potentia, sit relatio: quia differentia quantitatis non potest esse in alio prædicamento à quantitate. Sed potest esse relatio secundum dici sicut dicimus, quòd scientia est relatio vel relatum secundum dici. Est enim scientia in prima specie qualitatis per prius, secũdario autem dicit quendam respectum ad scibile. Alio modo possunt considerari prædictæ partes integrales, vt comparantur ad locum, prout scilicet, cuilibet parti sic ordinatæ in toto correspondet pars loci, & talis ordo seu ordinatio partiũ in loco dicitur positio, quæ est prædicamentum situs. Notandum, quòd manente eodem toto locato & eodem toto loco, possunt partes diuersæ locati diuersis partibus loci applicari, & ideo est aliqua diuersitas inter cõ- G parationem totius locati ad totum locum, & inter comparationem partium ad partes: & sic potentia quæ dicit ordinem partium locati ad diuersas partes loci est aliud prædicamẽtum quàm prædicamentum vbi, quod dicit circumscriptionem locati à loco. Notandum quòd superficies corporis continentia quæ locus dicitur, & superficies corporis contenti, sic est figura loci, seu superficiei continentis, & ideo secundum situationem partium & eius diuersitatem in corpore locato, necesse est locum diuersam habitudinem habere ad locatum. Vnde à prædicto loco sic diuersimode locante partes locati denominant ipsum locatum ratione suarum partium. Dicitur prædicamentum situs seu positionis, sicut dicitur humo sedens, quia partes loci sic circunscribunt partes locati. Vel iuxta secundam opinionem respectus fundatus in loco ratione suarum partium, & terminatus in locato ratione suarum partium est potentia seu situs. Patet ergo quid est situs seu positio.

Quòd positio est denominatio seu respectiue sumptus à partibus loci ratione partium locati.

CAP. II.

SCiendum est, quòd quidam dicunt quòd situs seu potentia non est denominatio siue respectus sumptus à partibus loci ratione partium locati, sed potius est respectus sumptus à partibus locati ad partes loci. Et si obijciatur eis, quòd si hoc esset sequeretur quòd talis denominatio nõ esset ab extrinseco, quia respectus fundatus in partibus locati iuxta secundam opinionem, ad quam sequitur talis denominatio iuxta primam opinionem, quæ est prædicamentum situs, non est extra totum locatum. Vnde sequitur quòd situs esset relatio. Ad hoc respondent, quòd de situ accidit, sicut de passione supradictum est, quæ licet sit subiectiue in passo, tamen ab ea denominatur patiens denominatione extrinseca, quia non denominat illud nisi ratione agentis quod est extra, & sic dicunt quòd partes locati sic ordinatæ non denominant totum in prædicamento isto, nisi ratione partium loci ad quas habent respectum. Et quia, vt supradictum est, ista prædicamenta non fecit Arist. & ille qui fecit, nõ fuit tantæ authoritatis nec habuit aliquem expositorem alicuius authoritatis, ideo de eis quilibet modernorum dicit sicut sibi videtur. Vtraque tamen opinio posset saluari: sed prima magis stat ad saluandum, quòd hoc prædicamentum dicat formam extrinsecus aduenientem. Secunda verò videtur magis stare cum significato dictionum, quæ importãt positionem. Nam sessio & cubatio magis videntur dicere dispositionẽ partium locati per respectum ad partes loci, quàm econuerso. Et similiter se habet de aspero & leni: Asperum enim est cuius partes non porriguntur æqualiter. Lene verò cuius partes æqualiter porriguntur. Quæ autem istarum opinionum sit probabilior legentis iudicio relinquo &c.

Quòd situs non suscipit magis nec minus, nec habet contrarietatem, & quod proprium eius est proxime assistere substantia.

CAP. III.

SItus autem seu potentia non recipit magis nec minus, siue sit respectus partium loci ad partes locati, siue econuerso,

F quia nec partes loci, nec partes corporis locati suscipiunt magis vel minus, ideo nec situs suscipit magis vel minus. Similiter nec recipit contrarietatem, vt ex supradictis potest patere. Est autem proprium situs proxime assistere substantiæ materiali. Ad quod intelligendum, sciendum est, quòd assistere vt hic sumitur est esse respectiuum. Notandum, quòd quantitas efficit rem materialem prius quam aliquod accidens. Vnde primam materiam prius natura informat forma substantialis quæ dat sibi esse. Ad quam informationem prius natura sequitur quantitas, quàm aliquod aliud accidens, vt autem supradictum est, propria passio quantitatis est, quòd sit diuisibilis in partes integrales. Et ideo quinto Metaphysicæ à Philosopho sic describitur. Quãtum est, quod est diuisibile in semper diuisibilia. Ad quas partes integrales terminatur situs, qui est respectus quidã licet fundetur in loco: vel secundum alios fundatur in partibus quantis & terminatur ad partes loci, ad quem respectum sequitur denominatio quæ facit prædicamentum situs, iuxta primam opinionem. Proximus ergo respectus substantiæ materialis siue terminatiue siue fundamentaliter est situs siue potentia & cæt.

De habitu secundum quod est prædicamentum quid sit formaliter.

C A P. I.

HAbitus est corporum & eorum quæ circa corpus sunt adiacentia. Ad intelligendum autem prædictam descriptionem sciendum, quòd habere aliquid dicit quẽdam respectum. Quædam enim dicuntur habere aliquas res, sed inter habẽtem & res habitas est solus respectus rationis, vt cum aliquid dicitur habere substantiam, vel partes substantiæ, sicut pedem vel manum, vel habere quantitatem, vel qualitatem & tamen inter habens & res habitas nullus est respectus realis, sed solum rationis. Vnde hoc habere pertinet ad prædicamenta absoluta. H Quædam verò dicuntur habere aliquas res, ita quòd inter habentem & res habitas est respectus realis & conuersiuus, sicut pater dicitur habere filium, & filius patrem, & dominus seruũ, vel possessionem & seruus vel possessio Dominum. Patris autem ad filium & filij ad patrem est respectus realis. Et similiter est de Domino & seruo. Et istud habere pertinet ad prædicamentum relationis. Quædam autem dicuntur habere aliquas res & inter habentia & res habitas est respectus realis, sed non conuersiuus, sed est respectus habentis ad rem habitam. Et isto modo tempus dicitur habere temporalia, & locus locatum, & partes loci partes locati, & continens contentum. Et istud habere pertinet ad prædicamenta quando, & vbi & situs. Nam continens ita dicitur habere contentum, quòd reducitur ad prædicamentum vbi, sicut tempus temporale, quod reducitur ad prædicamentum quando, & situs situatum quod pertinet ad prædicamentum situs. Nam vas est locus mobilis, & locus est vas immobile, vt dicitur. 4. Physicorum. Quædam autem dicuntur habere aliquas res. & inter habentia & res habitas est respectus realis non conuersiuus, ita videlicet, quòd respectus talis est rei habitæ ad ipsum, quod habeat eam, sicut homo dicitur habere tunicam & respectus est tunicæ ad ipsum hominem habentem, & non econtrario. Et hoc habere pertinet ad illud prædicamentum scilicet habitus. Notandum, quod vt Philosophus dicit. 15. de animalibus natura prouidit alijs animalibus de vestimentis & de armis. Vnde quædam pro vestimento habent pilos, quædam verò corium grossum vel corticem, vel aliquid huius. Similiter etiam aliquibus pro armis dentes dedit, alijs cornua, alijs verò vngues, & huiusmodi, homini autem nihil horum dedit, sed dedit ei intellectum & manus, vt per eas posset sibi prouidere, & de rebus, exterioribus faceret sibi vestimenta & arma. Vnde in alijs animalibus tã vestimenta quàm etiam arma sunt partes substantiales eorum, & inter habentia K & habita non est aliquis respectus realis, sed solum rationis, vt dictum est. Vnde denominatio quæ fit in eis, vel à vestimentis vel ab armis eorũ naturalibus nõ pertinet ad hoc prædicamentum. Sed inter vestimenta & arma nostra & nos est respectus realis, & ideo vestimenta & arma prout denominant nos habentes ea, sunt prædicamentum habitus. Vel iuxta secundam opinionem, respectus eorum ad nos est prædicamentum habitus. Vnde hoc prædicamentum solum conuenit hominibus. Verum est autem, quòd etiam quædam animalia vestimus &

armamus

armamus vestimentis, & armis exterioribus. Vestimus enim simias, & phaleramus equos, & illo modo hoc prædicamentum potest ad ea pertinere. Et sic patet &c.

De habitu secundum quod est prædicamentum quid sit formaliter.

C A P. II.

Videtur autem esse dubium, siue hoc prædicamentum sit denominatio sequens respectum, siue iuxta secundam opinionem ipse respectus, quomodo hoc prædicamentum pertinebit ad genera accidentium. Constat enim ꝙ vestimenta, siue arma sunt in genere substantiæ. Denominatio autem sumpta à substantia, non ponitur in alio genere a substantia. Similiter iuxta secundam opinionem quomodo fundabitur respectus immediate in substantia, cum respectus nihil reale addat supra fundamentum, vt supradictum est, ideo sequitur, ꝙ substantia vel erit accidens, vel ꝙ habitus non erit accidens. Ad quod dicendum, ꝙ non est inconueniens, ꝙ respectus realis in substantia fundetur. Substantia enim creata inquantum huius, realiter refertur ad creatorem, & talis respectus immediate in ea fundatur, nec propter hoc substantia est respectus, vel accidens. Notandum ꝙ differt accidentalitas quantitatis, & qualitatis quæ sunt accidentia absolute, ab accidentalitate aliorum septem prædicamentorum. Nam accidentalitas absolutorum consistit in hoc, ꝙ adueniunt enti in actu per inhærentiam, & illo modo substantia non potest esse accidens. Accidentalitas autem aliorum septem prædicamentorum consistit in hoc, ꝙ accidit formæ seu subiecto formæ habere terminum ad quem. Et quia forma substantialis seu substantia composita potest habere talem terminum, isto modo non est inconueniens ꝙ sit accidens, i. vt accidentaliter alteri adueniat, vnde accidit vestimento vt adiaceat corpori, & vt talem respectum habeat ad ipsum: & sic siue sumatur vestimentum vt denominans, accidit sibi sic denominare, & sic est prædicamentum habitus iuxta primam opinionem, & est accidens; vel iuxta secundam opinionem accidit vestimento habere corpus pro termino, ad quem vt adiacens habet respectum. Vel potest dici, ꝙ non ex omni substantia indifferenter fiunt arma, & vestimenta, sed arma fiunt ex substantia habente aliquam qualitatem, puta duritiem & hmôi. Similiter vestimenta fiunt non ex qualibet substantia indifferenter, sed ex habente talem qualitatem, puta molliciem & plicabilitatem vel hmôi, & super his qualitatibus fundatur respectus qui est habitus, vel à dictis substantijs, inquantum habent tales qualitates. Est ergo habitus adiacentia corporum, & eorum quæ circa corpora sunt, quod sic intelligitur. Habitus est adiacentia, i. denominatio corporum, sicut eorum quæ denominantur, & eorũ quæ sunt circa corpus, i. eorum à quibus fit talis denominatio, sicut à vestimentis quę sunt circa corpus, dicitur & denominatur homo vestitus. Vel iuxta secundam opinionem, Habitus est adiacentia, i. respectus corporum terminatiue. Talis enim respectus, s. vestimenti, terminatur ad corpus vestitum, & est eorum quæ sunt circa corpus fundamentaliter. Nam fundamẽtum talis respectus est ipsum vestimentum, vt dictum est, & sic patet descriptio habitus. Notandum, quòd licet ista sit denominatio totius habentis talem habitum, nam homo dicitur vestitus & calciatus, tamen conuenit sibi ratione habitus qui adiacet parti. Licet enim homo dicatur calciatus, tamen dicitur ratione calciamenti, quod adiacet pedi, qui est pars integralis hominis, cum totum corpus nõ sit vestitum, sed ratione illius partis cui adiacet vestimentum. Patet ergo de habitu &c.

C A P. III.

Quòd habitus suscipit magis & minus, licet non omnis, & quòd habitus non habet contrarietatem.

Recipit autem habitus magis & minus, licet non oĩs. Qualiter autem habitus recipit magis & minus videtur esse dubium. Sic enim respectus intantum recipiunt magis & minus, inquantum fundamenta recipiunt intensionem & remissionem, & secundum illos respectus denominantur termini respectus magis, vel minus. Sicut dicitur magis, vel minus calefactens à maiori, vel minori calore quem efficit. Sed cum fundamentum habitus sit substantia, vt dictum est, quæ non suscipit magis, vel minus, ergo nec habitus suscipit magis vel minus. Ad quod intelligendum sciendum est, ꝙ vt dictum est, ista sex prædicamenta nihil aliud dicunt nisi absolutum, vt denominat aliquid extrinsecum, quæ denominatio sequitur aliquem respectum realem qui est inter denominans, & denominatiuo, qui tamẽ respectus est in genere relationis. Vel iuxta secundam opinionem dicunt prædictum respectum, & talis respectus est communis dictis sex principijs. Vnde tale denominatum dicitur magis, vel minus ab intensione, vel remissione illius absoluti denominantis, vt dictum est. Aliquñ verò denominatur magis vel minus, nõ ab intensione vel remissione denominantis, sed si plura fuerũt denominatiua eiusdem rationis à quibus denominatum secundum vnumquodq; quod est, eo denominatur, sicut dicimus, ꝙ ignis calefaciens tria ligna magis calefacit, quam si calefaceret duo eodem gradu caloris. Constat enim ꝙ omnes illæ tres calefactiones sunt eiusdem rationis, quibus respondet ignis secundũ vnam potentiam calefactiuam, & illo modo calefaciens potest dici magis vel minus, licet in calefactionibus vel in quibuscunque actionibus non sit consuetum dicere isto modo magis vel **B** minus, & simile est si sumatur hic iuxta secundam opinionem, quia si plures respectus vnius rationis, quibus vnus respicit terminos denominant terminum magis, pauciores verò minus, habitus primo modo non suscipit magis, vel minus. Ab vno enim vestimento, vel calciamẽto, s. vno numero nunquam aliquis dicetur magis vel minus vestitus, vel calciatus, & sic intelligitur, ꝙ non oĩs habitus suscipit magis, vel minus, quia nec vestimentum, nec calciamentum suscipit intentionem, vel remissionem. Secundo verò modo habitus suscipit magis vel minus, quia vnus & idem homo à pluribus vestimentis põt denominari magis vestitus, & à paucioribus minus vestitus, & sic de alijs. Hoc autem non conuenit prædicamento quando, cum ipsum denominans sit vnum oĩum temporalium. Nec ẽt conuenit prædicamento vbi, cum vnius corporis vnus tantum sit locus. Nec prædicamento situs, cum cuilibet vni parti locati vna respõdeat pars loci. Potest aũt conuenire illo modo dicendi magis vel minus alicui relatiuo, & alicui agenti vel patienti. Et sic patet qualiter **C** habitus suscipit magis, vel minus, & qualiter non. Vel dicendũ, ꝙ respectus habitus non immediate fundatur in substantia, ut supra dictum est, nisi mediate aliqua qualitate, puta duritie uel mollitie, & hmôi, quę qualitates sunt fundamentum talis respectus. Cum aũt dictæ qualitates suscipiant magis, & minus, ergo & habitus, non tñ recipit habitus contrarietatem. Vt enim supradictũ est extra receptione magis & minus causa contrarietas, quia magis & minus est sm gradũ intensionis & remissionis in speciebus eiusdem generis, vt patet de albo & nigro, talis autem intẽsio non est in habitu, vt dictũ est. Ergo in habitu non est contrarietas.

C A P. IIII.

Quòd proprium habitus est existere tam in corpore, quam in his quæ circa corpus sunt secundum diuisionem partium.

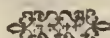
D Est autem sciẽdum, ꝙ proprium habitus est existere tam in corpore, quàm in his quę circa corpus sunt in pluribus secundum diuisionem partium. Hoc aũt qualiter intelligatur dictum est. Denominatur enim aliquid ab habitu secũdum quod habitus adiacet alicui parti integrali signatę, sicut dr homo calciatus a pedibus, & galeatus à capite, & sic de alijs; hoc autẽ nulli aliorum prædicamentorum conuenit. Licet enim in prædicamẽto situs fiat denominatio totius ratione partium quibus adiacent partes loci, non tamen ratione alicuius partis signatæ, sed ratione omnium, quibus adiacent partes loci aliquando vno modo, & aliquando alio. Sed in prædicamento habitus fit denominatio totius ab una parte signata, cui adiacet singularis habitus. Et quia sicut consideratur in hoc prædicamento corpus habens habitum quantum ad suas partes organicas signatas, **E** sic habitus partium signatarum sunt diuersi & diuisi. Nam in habitu unius hominis diuisa est pars uestimenti a calciamẽto, & sic de singulis: ideo dicitur esse proprium habitus existere secundum diuisionem partium corporis, scilicet habentis, & secundum diuisionem eorum quę sunt circa corpus secundum diuisionem habitus, & sic patet de prędicamento habitus, & de omnibus prædicamentis hoc modo. Notandum, ꝙ prædicamenta pertinent ad primam operationem intellectus, in qua nulla fit compositio per esse, nec diuisio per non esse. Quæ autem pertinent ad talem primam operationem possunt dupliciter considerari. Vno modo, quantum ad rea intellectas, & sic de eis iam dictum est. Omnia enim quæ sic pertinent ad talẽ primam

operationem per decem prædicamenta significantur, vt ex dictis patet. Alio modo possunt considerari quantum ad modum significandi, inquantum scilicet significatur per nomina & per verba, & per alias partes orationis, & de his dicetur immediate, propterea logica non solum est scientia rationalis, vt puta de syllogismo qui pertinet ad discursum rationis, sed est etiam scientia sermocinalis. Tractat. n. de syllogismo, & partibus eius quantum ad modum significandi, ponendo quid est nomen, & quid est verbum, & ponendo signa vniuersalia & particularia, quæ omnia ad modum significandi pertinent, de quibus omnibus infra dicetur.

De decem Prædicamentis, quæ genera rerum dicuntur Tractatus feliciter finit.

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATVS

De interpretatione, seu Enunciatione.

CAP. I.

De nomine quid sit secundum intentionem logicam.

DICTO de his quæ quantum ad rem significatam, pertinent ad primam operationem intellectus, quæ est indiuisibiliũ intelligentia, vt in 3. de anima dicitur, quia videlicet res cognoscitur quantum ad suam quidditatem: nunc dicendum est de his quæ pertinent ad secũdam operationem intellectus, quæ ibi compositio, vel diuisio nominatur, qua scilicet intellectus noster vnam rem cum alia componit, vel ab alia eam diuidit, per esse, s. & nõ esse. Et dicitur tractatus iste de enunciatione, seu propositione, large sumpta propositione. Si enim stricte sumeretur, tunc enunciatio esset genus eius. Propositio. n. solum dicitur de præmissis ipsius syllogismi, sed enunciatio dicitur tam de præmissis, quàm de præconclusione. Ad cognoscendum autem dictam enunciationem dicendum est primo cũ Aristotele de partibus suis, s. de nomine & verbo, & de eius genere, quod est oratio. Nomen est vox significatiua ad placitum sine tempore, cuius nulla pars significat separata, finita, & recta. In ista nominis diffinitione ponitur vox pro genere. Notandum, ꝙ vt habetur. 2. Metaphysicæ hæc est dña inter diffinitionem suppositorum, & diffinitionem formarum siue substantialium, siue accidentalium. Nam in diffinitione suppositorum nihil ponitur, quod sit extra essentiam diffiniti, sed omnes particulæ diffinitionis sunt de essentia diffiniti. Formæ verò, quia non possunt per se esse, sed in alio, s. in subiecto, vel in materia in sui diffinitione requirunt subiectum, vel materiam, quæ tamen nõ sunt de essentia earum, & ideo ipsarum diffinitiones dicuntur esse per additamenta, vnde formæ accidentales in sui diffinitione requirunt subiectum. Hæc est aũt differentia inter eas diffiniendo. Nam formæ abstractæ aliter requirunt subiectum in earum diffinitionibus quàm formæ sumptæ in concreto, formæ abstractæ requirunt subiectum loco differentiæ, vt cum dicimus, crispitudo est contractio capillorum, vbi capilli qui sunt subiectum crispitudinis, ponuntur loco differentiæ. In concreto verò requirunt subiectum loco generis, vt cum dicimus crispum est capillus contractus. Hoc habito sciendum est, ꝙ nomen, verbum, & oratio sunt quædã artificialia, & per consequens accidentia, eorum autem subiectum est vox quæ est quid naturale. Ars enim in voce vt in subiecto format nomina verba & orationes & ideo in eorum diffinitionibus debet poni vox vt subiectum. Et quia concreta sunt, ideo in eorum diffinitionibus ponitur vox pro genere. Dicitur autem vox significatiua, ad dñam vocum non significatiuarum quæcunque sint illæ quæ videlicet pro nihilo proferuntur. Ad placitum autem dicitur, ad differentiam vocum significatiuarum naturaliter, vt sunt latratus canum qui significant iram, prout natura dictauit eis, quæ non significat secundum institutionem humanam. Sine tempore verò dicitur ad dñam verbi & participij. Vbi no

F ta, ꝙ vt supra in alio tractatu dictum est, actio passio & motus sunt vna res, verbum aũt significat per modum actionis vel passionis, & per consequens per modum motus, seu mutationis. Primum aũt quod habet mensurari tempore, est motus, verbũ verò significat cum tempore. Sciendum, ꝙ actio & passio dupliciter possunt significari, vel per modum abstractum, vt sunt quædam res, & tunc non significant cum tempore, significãt. n. per modum habitus & quietis, s. sine motu, & sic significantur à nomine. Alio modo significantur per modum actionis prout sunt egredientes à subiecto, & sic significãtur vt motus, vel mutationes, & per consequens, vt mensurantur tempore, & sic significantur à verbis formaliter, & non materialiter sumptis; & etiam à participijs, non à nomine. nomen ergo significat sine tempore. Deinde dicitur, ꝙ nominis nulla pars significat separata, ad dñam orationis, cuius partes significant separatæ. Vbi nota, ꝙ significatio se habet ad nomen, vt forma eius, litera ve-
G rò & syllabę sunt vt materia eius, seu vt partes integrales. Cum autem nulla pars sit quæ non habeat formã totius in toto, ideo nulla pars separata habebit per se significationem, nisi solum aliam quam habet totum. Vnde in nominibus compositis, vt sunt terranoua, castrum Ioannis, si significatum esset diuisum, puta ꝙ intelligeretur pro terra quæ esset noua, tunc non esset nomẽ, sed oratio, si verò significatum suum esset vna res, puta villa vel huiusmodi, tunc erunt nomina. Deinde dicitur finita, ad dñam nominum infinitorum, sicut est non homo. Vbi nota, ꝙ omne nomen accipiendo etiam pronomen pro nomine, aut significat determinatam naturam, vt homo, aut determinatam personam, vt ego & tu, aut determinatam naturam & personam, vt Sortes Plato, cum autem nomẽ infinitum nihil horum significet, non vere poterit dici nomen. Quod autem nihil horum significet, patet. Nam nomen, quod imponitur à priuatione ad minus requirit subiectum existens, non. n. cæcum dicitur
H nomine animalis, sed supponit, ꝙ illud quod est cęcum, sit aptũ natum habere oculos. Nomen aũt infinitum cum à negatione imponatur, nihil supponit, potest. n. dici de ente, sicut de nõ ente. Dicimus. n. ꝙ chimera est nonhomo, vt equus est nõhomo, vnde talia significant solum per modum nominis, quia ad minus est suppositorum in comprehensione. Deinde dicitur recta, ad differentiam casuum obliquorum, qui cadunt à recto seu nominatiuo per quandam originem declinationis. Solus. n. nominatiuus dr̃ nomen principaliter, quia per ipsum facta est impositio nominis ad aliud significandum. Non aũt pertinent obliqui directe ad logicum, qui versatur circa verũ & falsum, quia tales casus, s. obliqui cum hoc verbo sum es est, in quod omnia verba resoluuntur, non dicunt verum vel falsum. Nihil tñ prohibet eos cũ aliquibus verbis impersonalib. iungi, & significare verum vel falsum, vt pœnitet me lectionis, & sic patet de noĩe &c.

I
CAP. II.

De uerbo quid sit formaliter secũdum descriptionẽ logicam.

VErbum est vox significatiua ad placitum, cuius nulla pars significat separata finita, & recta, & semper est significatiuum eorum quæ de altero prædicantur. In illa diffinitione, vox significatiua ad placitũ cuius nulla pars significat separata, intelliguntur eodem modo quo in nomine dicta sunt. Dr̃ autem finita ad differentiam verborum infinitorum, vt sunt non currit, non amat, quæ non propriæ sunt verba. Vbi nota, ꝙ propriũ est verbi significare aliquid per modum actionis & passionis, ut supra dictũ est. Prædictæ aũt dictiones hoc non faciunt, imo remouent actionem, uel passionem potius, quàm aliquã determinatam actionem, uel passionem significent. nõ ergo propriè
K sunt uerba. Sciendũ, ꝙ licet hæc propriè non sint uerba, tamen aliqua posita in diffinitione uerbi eis conueniunt, primo quia significant cum tempore. Sicut. n. agere & pati sunt in tẽpore, ita & priuatio eorum, unde & quies tempore mensuratur, dictiones aũt prædictæ significant priuationem actionis & passionis, ut dictum est. Secundum est, quia ponitur in diffinitione uerbi, quod semper ponitur ex parte prædicati, quia est significatiuum eorum quæ de altero prædicantur, quod sic intelligatur. Quia. n. subiectum enunciationis significatur, ut id cui aliquid inhæret, uerbum aũt significat actionem per modũ actionis, ut dictũ est, de cuius rõne est, ꝙ inhæreat: ideo semper ponitur ex parte prędicati, & quia in oĩ prædicatione oportet ꝙ sit uerbum, cum uerbum importet cõpositionem qua p̃dicatum cõponitur subiecto. Vñ sicut uerba significãdo actionẽ, uel passionem

A sionem significant aliquid vt in alio existens, propter quod semper ponuntur ex parte prædicati, ita etiam prædicta verba infinita, quia significant remotionem actionis vel passionis, semper ponuntur ex parte prædicati. Negatio.n. reducitur ad genus affirmationis. Sciendum, quòd verba infinitiui modi aliquando ponuntur ex parte subiecti, vt cum dicimus currere est moueri, & hoc est quia habent vim nominis. Vnde Græci addunt eis articulos, sicut nominibus, hoc idem facimus nos in logica vulgari. Nam dicimus el corere mio, vbi ly, el, est articulus. Intellectus.n. noster processum actionis vel passionis, seu inhærentiam eius in subiecto apprehendit, & significat, vt est res quædam, & sic habet vim nominis. Si autem verba aliorum modorum aliquando ponuntur ex parte subiecti, vt cum dicimus curro est verbum, tunc non sumitur verbum formaliter, sed materialiter, secundum quod significat ipsam vocem, quæ accipitur vt res quædam, vnde verba & orationes & omnes partes orationis, quando sic ponuntur materialiter, sumuntur B in vi nominis. Deinde ponitur in diffinitione recta, ad differentiam verborum obliquorum, s. præteriti & futuri temporis, quę non sunt simpliciter verba. Cum.n. verba proprie dicta significent agere vel pati, hoc erit proprie verbum, quod significat agere vel pati in actu, quod est agere vel pati simpliciter, hic autē significant verba præsentis temporis, agere autem vel pati in præterito vel in futuro est secundum quid, & ideo verba præteriti & futuri temporis non sunt simpliciter verba, sed secūdum quid. Dicuntur autem casus verbi præsentis temporis, quia aliquo modo significant tempus præsens. Præteritum enim & futurum tempus dicuntur per respectum ad præsens. Est enim præteritum tempus, quod fuit præsens: & futurum, quod erit præsens, & similiter verba aliorum modorum, quam sit verbū indicatiui modi, casus verbi dicuntur, quia earum variatio respicit ipsam actionem, vel passionem, sicut & variatio temporum: & quia variatio verborum in numero, & persona non reC spicit ipsam actionem, vel passionem, sed solum subiectum, cui actio vel passio inhæret, ideo non faciunt casus verbi &c.

CAP. III.

De oratione quid sit, & de speciebus eius.

ORatio est vox significatiua ad placitum, cuius partes significant separatæ. Qualiter autem huius diffinitionis particulæ sint intelligendæ, dictum est in diffinitione nominis. Diuiditur autem oratio in imperfectam, & perfectam. Oratio imperfecta dicitur, quæ imperfectum sensum generat in animo auditoris, vbi nota, quod vt dicitur 5. Metaphysicæ, Perfectum est cui nihil deest in genere suo: sensui autem quem generat oratio imperfecta in animo auditoris aliquid deest, quia deest sibi compositio, vel diuisio. Si.n. dico, homo albus, quæ est oratiō D imperfecta, nihil dico sibi inesse, vel non inesse, & per consequens sensus huius orationis facit stare animum suspensum; quia sibi aliquid deest, ideo est imperfectus. Sciendum tamen, quòd nō sine causa oratio perfecta & imperfecta diffinitur per generare sensum. Vbi nota, quod licet oratio, & qualibet eius pars sint quędam res artificiales, & non naturales, nec etiam sint instrumenta naturalia virtutis interpretatiuæ, vt Plato dicebat. Eius namque virtutis instrumēta naturalia sunt pulmo, guttur, palatum, lingua, dentes, & labia, sunt tamen instrumenta ipsius intellectus, qui non est virtus materialis, sed supra omnem naturam corpoream: instrumentum autem diffinitur ex fine, qui est vsus eius, vsus autem vocis significatiuæ est significare audienti conceptum intellectus dicentis. Bene ergo diffinitur oratio perfecta & imperfecta per generare sensum, seu significare. E Vnde oratio perfecta dicitur, quę perfectum sensum generat in animo auditoris propter complexionem quam dicit. Orationum autem perfectarum quinque sunt species, scilicet enunciatiua, vocatiua, interrogatiua, imperatiua, & deprecatiua. Sciendum quod ratio non solum concipit ipsas res: sed etiam per suum conceptum alia dirigit & ordinat, concipiendo autem res in se format orationem indicatiuam, seu enuntiatiuam: ordinando autem alia, format alias orationes. Dirigitur autem & ordinatur aliquis ab aliquo ad tria. Primo ad mente attendendum, & ad hoc pertinet oratio vocatiua. Secundo, ad voce respondendum, & ad hoc pertinet oratio interrogatiua. Tertio, ad opus exequendum, & ad hoc pertinet quantum ad inferiores oratio imperatiua, quantum verò ad superiores oratio de-

A precatiua, ad quam reducitur oratio optatiua, quia respectu superioris homo non habet vim innatam, nisi per expressionem sui desiderij: suppositiua verò, id est conditionalis, & dubitatiua reducuntur ad interrogatiuam. Et quia istæ quatuor species orationis non significant verum, vel falsum, sed quendam ordinem ad ista consequentem, ideo non pertinet ad præsens negocium, quod directe ordinatur in scientiam demonstratiuam, in qua actus hominis per rationem adducitur ad considerandum verum ex his quæ sunt propria rei: sed magis pertinēt ad rhetoricam, vel poeticam, quæ inducunt ad assentiendum per dispositionem audientis. Sola autem enunciatiua, quæ significat verum vel falsum, ad hoc negocium spectat, & si quæ aliæ orationes ad eam reduci possunt.

CAP. IIII.

B *De enunciatione quid sit et quid est verum, & falsum.*

ENunciatio est oratio verum vel falsum significans. Ad intelligendum autem hanc diffinitionem, primo videndum est quid sit verum vel falsum, secundo videndum est quare soli enunciationi conuenit significare verum vel falsum. Quantum ad primum sciendum, quod vt communiter dicitur, veritas est adæquatio rei ad intellectum, secundum Isaac, verum dicitur adæquatum, falsum verò nō adæquatum. Hæc autem adæquatio, seu conformitas non potest esse relatio realis, alioquin verum non conuerteretur cum ente. Quod enim est in vno prædicamento tantum, non potest esse de transcendentibus, est ergo relatio rationis, & sic verum est relatiuum secundum rationem, quod nihil prohibet ipsum esse in pluribus prædicamentis, vel in omnibus. Quę autem sit hæc conformitas, dico quòd in intellectu quædam sunt subiectiue, vt species intelligibiles, actus C intelligendi, & huiusmodi: quædam sunt obiectiue, vt ea quæ intellectus intelligit. Quando ergo res quæ est in intellectu obiectiue est conformis sibi ipsi, ut est in rerum natura, tunc talis conformitas dicitur veritas. Vnde in hoc consistit veritas, quòd res sic apprehenditur ab intellectu sicut est in rerum natura, & per oppositum falsitas est in difformitate rei, vt apprehensa est ab intellectu ad seipsum, vt est in natura sua, & propter hoc Philoso. 4. Metaphy. dicit, quòd verum est esse quod est, & non esse quod non est: falsum verò est esse quod non est, & nō esse quod est. Vnde quando intellectus intelligit rem sic esse sicut est in rerum natura, vel non esse sicut non est, talis conformitas dicitur veritas. Quando verò apprehendit rem esse vt non est, vel non esse vt est, tunc falsitas. Sciendum, quòd in tali conformitate quę veritas dicitur, est considerare quatuor scilicet rem vt est intellecta, seu vt est in intellectu obiectiue, & ipsum intellectum eam intelligentem, & actum intelligendi, qui est subiectiD ue in intellectu, & rem vt est in natura sua. In re autem vt est intellecta, seu ut est obiectiue in intellectu est per prius ueritas, quam sit in intellectu, uel quàm sit in actu intelligēdi, uel quàm sit in re ut est in sua natura. Intellectus enim, & actus intelligendi, non dicuntur ueri, nisi quia sunt de vero obiecto. Intellectus enim dicitur verus, quia apprehendit verū, & actus intelligendi dicitur verus, quia est apprehensio alicuius veri, & res in natura sua dicitur vera, quia nata est apud intellectum causare apprehensionem conformem entitati suæ. Notandum quòd talis conformitas rei, vt intellecta est ad seipsam, vt est in natura sua, potest esse vel in intellectu practico, vel in intellectu speculatiuo. In intellectu quidem practico, quando scilicet, sic est res per suam formam, sicut apprehendit eam artifex per artem E suam. Cum autem omnes res naturales per formam suam sint conformes sibi ipsis vt apprehensæ sunt ab arte diuina, ideo qualibet res secundum quod habet propriam formam dicitur vera, & sic verum & ens conuertuntur. In intellectu verò speculatiuo est talis conformitas, quia intellectus intelligit rem sicut est. Non enim intellectus sic intelligit, sicut res in intellectu practico, sed quia sicut res est, ita eam intelligit intellectus: & ideo intellectus practicus comparatur ad artificialia vt mensura ad mensuratum, econuerso autem intellectus speculatiuus comparatur ad ea quæ intelligit vt mensuratum ad mensuram. Notandum quòd aliqui tenent, quòd veritas est conformitas rei ad intellectum informatum similitudine rei: falsitas verò est difformitas intellectus sic informati ad rem. Et hæc opinio probabiliter potest teneri. Sic ergo patet quid est veritas, & falsitas &c.

CAP. V.

Quòd veritas & falsitas sunt tantum in enunciatione, & quare.

QVantum ad secundum scilicet, quare veritas & falsitas sunt in enunciatione tantum, sciendum quòd veritas non est in uoce significatiua, siue sit nomen, vel verbum, vel oratio, nisi sicut in signo, sunt autem huiusmodi signa conceptionum intellectus. Secundum ergo, quod in conceptionibus intellectus erit verum, vel falsum, sic dicetur esse in ipsis signis. Sciendum q vt dicitur tertio de anima, duplex est operatio intellectus, s. indiuisibilium intelligentia, quando. s. intellectua intelligit quidditatem rei in se: & compositio & diuisio, scilicet quando vnam rem conceptam componit per esse, vel diuisio quãdo diuidit per non esse, & in vtraque operatione intellectua inuenitur veritas. Vbi nota, quòd sicut dictum est, veritas est relatio rationis, entia autem rationis nulquàm sunt subiectiue, nisi largo modo intelligatur, secundum illud cui ratio attribuit talem respectum rationis, habet ergo veritas solum esse obiectiue, & similiter dico de falsitate. Vnde si cõsideramus illud quod primo verum est, scilicet rem vt est intellecta, & vocemus verum, dico q tale verum potest esse in prima operatione intellectus. Nam intellectus intelligit ipsam rem vt est in se, & sic intelligit verum: falsum autem non intelligit intellectus in prima operatione sua, quia vel attingit naturam rei, & tunc intelligit verum, aut non attingit, & tunc ignorat, & non est ibi proprie difformitas rei intellectæ ad naturam eius, quia nec talis res est intellecta: sed aliqua alia, & ideo non est ibi falsitas, quę proprie importat deceptionem, & non ignorantiam solam: & inde est quòd Philosophus tertio de anima dicit, quòd intellectus comprehendens quod quid est, semper est verus. Hoc autem non est perfecte comprehendere veritatem, quæ est conformitas vtriusque, s. rei vt intellecta est, & rei in sua natura, sed est cognoscere vnum conforme, seu verum. In secunda verò operatione intellectus est perfecte & completiue veritas obiectiue. Nam apprehendere veritatem, est apprehendere conformitatem rei intellectæ ad se ipsam secundum suam naturam, vt dictum est: hoc autem fit comparando vnum alteri, vel idem ad seipsum secundum aliud & aliud esse, quod non potest fieri nisi per secundam operationem intellectus. ergo perfecte veritas non est nisi in intellectu componente, vel diuidente, & similiter dico de falsitate. Tenendo verò secundam opinionem prędictam, erunt clariora. Nam si veritas est cõformitas rei ad intellectum informatum similitudine rei, in prima operatione intellectua erit verum, quia erit ibi talis conformitas, non tamen erit verum tunc in intellectu, vt in cognoscente verum. Non enim intellectus aliter cognoscit verum, nisi componendo, vel diuidendo secundum suum iudicium, quod iudicium si consonet rebus, erit verum, puta cum intellectus iudicat se esse informatum similitudine rei, vt res est. Et oppositum est de falso, & hoc totum pertinet ad secundam operationem intellectus, & non ad primam. Ex dictis potest patere, quod in sola enunciatione sit veritas, vel falsitas, vt in signo. Si enim sola enunciatio est signum eorum quę sunt obiectiue in secũda operatione intellectus, & solum in illum est verum & falsum, in enunciatione erit verum, vel falsum, & non in aliqua alia voce, siue sit dictio, siue oratio: & sic patet quid est enunciatio.

CAP. VI.

De enunciatione cathegorica, & hypothetica, affirmatiua, & negatiua.

DIniditur autem ab Aristotele enunciatio tripliciter, & primo, vt analogum in sua analogata. Dicit enim q enunciationum quædam est vna simpliciter, quædam cõiunctione vna: Enunciatio vna simpliciter est enũciatio cathegorica, seu prædicatiua. Est autem enunciatio cathegorica quæ habet subiectum & prędicatum principales partes sui, vt homo est animal, homo est subiectum, animal est prædicatum, hoc verbum est, quia prædicatur tertium adiacens, dicitur coniunctio, seu copula verbalis. Coniunctione verò vna dicitur enunciatio hypothetica, seu suppositiua, vt si homo est, animal est. Hæc etiam diuisio enunciationis est analogi in sua analogata, de quibus p prius & posterius dicitur, nam vnum simpliciter est prius vno coniunctione. Secũdo diuidit enunciationem, vt genus in suas species: diuidit. n. eam in affirmationem & negationem, quæ sunt species enunciationis. Licet. n. affirmatio sit prior negatione, non tamen propter hoc enunciatio de eis analogice prædicatur, sicut dictum est, q prædicatur de simpliciter vna, & coniunctione vna. Notãdum q vnum diuidentium aliquod commune potest esse prius altero dupliciter. Vno modo, secundum proprias rationes, aut naturas diuidentium. Alio modo, secundum maioré participationem rationis illius communis, quod in ea diuiditur. Primum autem non tollit vniuocationem generis, vt manifestum est in numeris, in quibus binarius secundum propriam rationem naturaliter est prior ternario, sed tamen æqualiter participant rationem communis, scilicet numeri. Nã ita ternarius sicut & binarius est multitudo mensurata per vnũ. Secunda autem prioritas impedit vniuocationem generis, & propter hoc ens non potest esse genus substantię, & accidentis, quia in ratione entis prius habet esse substantia, quę est ens per se, quàm accidens, quod est ens in alio, vel in aliud. Sic in proposito Licet affirmatio primo modo, s. secundum suam naturã, sit prior negatione, non tamen secundo modo, immo æqualiter participant rationem enunciationis, vtraque. n. est oratio verum, vel falsum significans. Est autem secundum suam naturam affirmatio prior negatione. Nam affirmatio est enunciatio alicuius de aliquo, vt hõ est animal: negatio verò est enunciatio alicuius de aliquo, vt homo est lapis. Cum autem enunciatio, vt dictum est, sit vox significatiua, non immediate significat rem, sed mediante conceptu intellectus. Vnde in omni enunciatione est tria considerare, scilicet ipsam vocem, quæ est signum conceptus intellectus, & ipsum conceptum intellectus, qui est ipsa similitudo rei, & ipsam rem. Quantum ad vocem, prior est affirmatio negatione, quia minus habet de compositione, quàm negatio, plures enim dictiones sunt, Sortes nõ currit, quam Sortes currit, & per consequens est magis composita. Ex parte intellectus prior est affirmatio, quæ significat compositionem, quàm negatio, quæ significat diuisionem. Posterior enim est diuisio compositione, sicut non est corruptio nisi generatorum, sic non est diuisio nisi compositorum. Ex parte etiam rei affirmatio quæ significat esse, prior est negatione quæ significat non esse, sicut habitus naturaliter prior est negatione. Tertia verò diuisio ipsius enunciationis est in vniuersalem, particularem, indefinitam, & singularem. Sufficientia autem dictarum diuisionum, potest sic sumi. In ipsa. n. enunciatione est considerare totam suam entitatem quæ est ex subiecto, & prædicato, & ipsorum coniunctionem. Et quia omne quod est, ideo est quia vnum numero est, ideo consideratur vtrum sit vna simpliciter, vel vna coniunctione, & ista diuisio dicitur pertinere ad substantiam enunciationis. Secundo est in ea considerare ipsum prædicatum, vt componitur subiecto sine negatione, vel cum negatione: & quia prædicatum est pars formalis enunciationis, ideo hæc diuisio dicitur pertinere ad qualitatem enunciationis, qualitatem, s. essentialem, secundum quod dr̃ia significat quale quid, vt supra dictum est. Tertio est in ea considerare ipsum subiectum, prout. s. est prædicabile de pluribus, vel de vno, & sic fit tertia diuisio, & hæc dicitur pertinere ad quantitatem enunciationis, nam quãtitas sequitur materiam. Vnde versus. Quæ, ca. vel hyp. qualis, ne vel aff. quãta, vni. par. in fin. Hic autem versus sic intelligitur. In eo nãq; sunt tria nomina interrogatiua, s. Quæ quod quærit de substantia. Qualis, quod quærit de qualitate. Et quanta, quod quęrit de quantitate. Vnde quando fit interrogatio per quæ, quærendo, s. de substantia enunciationis, respondetur cathegorica, vel hypothetica. Quando fit interrogatio per qualis, respondetur negatiua, vel affirmatiua. Quando verò fit interrogatio per quanta, respondetur vniuersalis, particularis: indefinita, vel singularis. De prima diuisione enunciationis dicetur in tractatu de enunciationibus hypotheticis. De secunda verò eius diuisione, satis dictum est.

CAP. VII.

De quantitate propositionum cathegoricarum de inesse, scilicet de vniuersali, particulari, indefinita, & singulari.

REstat dicere de tertia diuisione, quę est secundum quantitatem. Vbi nota q enunciationum cathegoricarum quędã sunt de inesse, quædam verò modales. Dicitur autem enunciatio de inesse, quæ est de simplici inhærentia prædicati ad subiectum, vt homo est animal. Modalis verò in qua inhærentia prędicati ad subiectũ modificatur, vt sortem currere est possibile,

vel

vel homo est animal necessario. Vnde primo dicendum est de quantitate, æquipollentijs, oppositionibus, quę quantitatem sequuntur in enunciationibus de inesse, secundo de eis in enunciationibus modalibus. Ad videndum autem quantitatem ipsarum enunciationum de inesse, sciendum ꝙ ea quæ intellectus apprehendit, quædam sunt vniuersalia, videlicet quæ apta nata sunt in pluribus inueniri: quædã sunt singularia, videlicet quæ non sunt apta inueniri nisi in vno. Vniuersale autem potest dupliciter considerari. Vno modo quasi separatum à singularibus scilicet secundum esse quod habet in intellectu obiectiue: alio modo secundum esse quod habet in singularibus. Primo modo considerato vniuersali, aliquid de eo potest dupliciter enunciari. Vno modo, quando ei attribuitur aliquid, quod pertinet ad solam actionem intellectus, vt cum dicimus, homo est prædicabilis de multis, vel homo est vniuersale, vel homo est species. Huiusmodi.n. intentiones format intellectus, & attribuit eas naturæ intellectæ, puta homini secundum quod comparat ipsam ad res quæ sunt extra animam. Alio modo, enunciatur aliquid de vniuersali sic sumpto, quando attribuitur sibi aliquid prout ipsa natura intellecta apprehēditur ab intellectu vt vnũ, illud tamen quod ei attribuitur, non pertinet ad actum intellectus, sed ad esse quod habet ipsa natura intellecta in rebus quæ sunt extra animam, puta si dicatur, homo est dignissima creaturarum, hoc enim conuenit naturæ humanæ, secundum quod est in singularibus. Nam quilibet homo singularis est dignior alijs creaturis irrationalibus, sed tamen omnes homines singulares nõ sunt vnus homo extra animam, vt dicitur in prędicta enunciatione, homo est dignissima creaturarum, vbi ly homo, stet pro omnibus singularibus, sed solum in acceptione intellectus est vnus. Et quia communiter non est apprahensum quòd vniuersalia extra singularia subsistant, ideo communis vsus loquendi non habet aliquam dictionem, seu aliquod signum, quod addatur vniuersali, secundum dictos modos, quibus aliquid de eo prædicatur. Sed Plato qui posuit vniuersalia subsistere extra singularia, inuenit quasdam dictiones, quas addebat vniuersalibus in talibus modis prædicandi. Dicebat.n. per se homo est species, vel homo prædicabilis est species. Secundo modo enunciatur aliquid de vniuersali, secundum quod est in ipsis singularibus, & hoc dupliciter. Vno modo cum attribuitur sibi aliquid ratione ipsius vniuersalis, quod videlicet ad essentiam ipsius pertinet, vel consequitur principia essentialia ipsius, vt cum dicitur, homo est animal, vel homo est risibilis. Alio modo quando, attribuitur ei aliquid ratione singularis, in quo inuenitur. s. quando attribuitur sibi aliquod accidēs indiuiduale, vt cum dicitur, homo ambulat. Et quia iste modus enunciandi aliquid de vniuersali, cadit in communi apprehensione hominum, ideo inuentæ sunt quędam dictiones ad designandum modum attribuendi aliquid vniuersali sic accepto. Vnde si attribuitur sibi aliquid primo modo, scilicet ratione ipsius, vt vniuersale est, quia hoc est vniuersaliter de eo aliquid prædicari, ideo adinuentum est hoc signum, omnis, quod designat, quòd prædicatum attribuitur subiecto vniuersaliter quantum ad totum illud quod sub subiecto continetur. In negatiuis verò prædicationibus ad idem inuenta est hæc dictio, nullus, per quam significatur, quòd prædicatum remouetur à subiecto vniuersaliter, secundum totum quod continetur sub eo. Si verò attribuitur ei aliquid secundo modo, scilicet ratione singularis, ad hoc designandum in affirmatiuis inuentum est signum particulare, scilicet hæc dictio, quidam, vel aliquis, per qua designatur, quòd prædicatum attribuitur vniuersali subiecto ratione ipsius particularis. Sed quia indeterminate formam alicuius singularis significat, ideo designat vniuersale sub quadã indeterminatione. Vnde & dicitur indiuiduum vagum. In negatiuis verò non est inuenta aliqua dictio, seu aliquod aliud signum, sed dicimus, quidam homo nõ currit, vel nonnullus homo currit. Sic ergo sunt tria genera affirmationum in quibus de vniuersali aliquid prædicatur. Vna, in qua de vniuersali aliquid prædicatur vniuersaliter, vt omnis homo est animal. Secunda, in qua de vniuersali aliquid prędicatur particulariter, vt quidam homo est albus. Tertia, in qua aliquid de vniuersali prędicatur absque determinatione vniuersali, vel particulari, vt homo est animal. Prima enunciatio dicitur vniuersalis: secunda particularis: tertia indefinita, quibus si addatur singularis, in qua aliquid de singulari prædicatur, vt sortes currit, erunt quatuor modi enunciationum, quę possunt esse negatiuæ, sicut sunt affirmatiuæ. Et sic patet &c.

A CAP. VIII.

De oppositione propositionum cathegoricarum existentium in figura quantum ad enunciationes de inesse.

NVnc dicendum est qualiter prædictæ enunciationes vniuersales, particulares, & indefinitæ opponantur. Notandum ꝙ aliquid alicui quatuor modis potest opponi. Vno modo relatiue, vt pater & filius: alio modo contradictorie, vt Sortes currit. Sortes non currit, tertio modo priuatiue, vt visus & cæcitas, quarto modo contrarie, vt albedo, & nigredo. De oppositis relatiue, dictum est in prædicamento relationis. Contradictio verò est oppositio cuius secundum se non est medium. Inter esse.n. & non esse non est medium. Ad hoc autem quod sit contradictio inter aliqua, requiruntur septem. Primo, quòd opponantur duæ propositiones, quarum vna sit affirmatiua, & altera negatiua. Secundo, ꝙ tales enunciationes sint eiusdem
B subiecti. Tertio, ꝙ sint eiusdem prædicamenti. Quarto, ꝙ non fiat prædicatio secundum diuersas partes subiecti, sicut cum dr̄, Sortes est albus dentes, & Sortes nõ est albus manum. Quinto, ꝙ non sit diuersus modus ex parte prędicati, sicut cum dicitur, Sortes currit tarde, & Sortes non currit velociter. Sexto, ꝙ non sit diuersitas ex parte mensuræ loci, & temporis. Septimo, ꝙ non sit diuersitas ex habitudine ad aliquid extrinsecum, sicut cũ dicitur, decem homines sunt multi in domo, & non sunt multi in theatro. Priuatio verò est negatio in subiecto apto nato. Licet.n. cæcitas neget visum, non tamen simpliciter, sed in subiecto nato apto videre. Bene.n. dicitur animal cæcum sed non lapis cæcus. Contrarie autem opponuntur, quæ in eodem genere posita maxime à se distant, & vicissim eidem subiecto insunt. Non.n. albedini opponitur albedo, sed nigredo, quæ à se maxime distant. Sciendum, ꝙ oppositio non prædicatur de dictis oppositionibus sicut genus de suis speciebus, sed vt analogum
C de suis analogatis. Vera nanq; oppositio est oppositio simpliciter, quæ dicitur contradictio. Aliæ verò dicuntur oppositiones secundum quid, & in tantum sunt oppositiones, inquantum aliquo modo dicunt contradictionem, s. esse, & non esse. Sciẽdum etiam est, ꝙ in contradictione ita opponitur negatio affirmationi, quod nihil ponit. In priuatione autem ita opponitur priuatio habitui, ꝙ supponit subiectum. In contrarietata verò ita est oppositio, ꝙ supponitur subiectum, & aliqua forma: ita.n. albedo opponitur nigredini, ꝙ supponit aliquod subiectũ, propter quod dicitur, vicissim insunt, & albedo etiã ponit aliquam formam, quod non facit negatio, nec priuatio. Sciendum, quòd vniuersalis affirmatiua opponitur vniuersali negatiuæ eiusdem subiecti & prædicati contrarie. Vnde omnis homo est albus, & nullus homo est albus, sunt contrariæ. Ratio est, quia vt dictum
D est, contrarie opponuntur, quæ maxime à se distant. Non.n. nigrum dicitur aliquid ex hoc solo, ꝙ non est album, sed super hoc, ꝙ est non esse album, quod significat remotionem albi, addit nigrum extremam remotionem ab albo. Sic ergo id quod affirmatur, per hanc enunciationem, omnis homo currit, oportet quòd remoueatur per hanc negationem, non omnis homo currit, oportet enim quòd negatio remoueat modum quo prędicatum dicitur de subiecto, quem designat hoc signum, omnis, sed super hanc remotionem addit hęc enunciatio, nullus homo currit, totalem remotionem quæ est in extrema distantia. Merito ergo dicuntur contrariæ, omnis homo currit, & nullus homo currit. Particularis autem affirmatiua, & particularis negatiua nullo modo opponuntur contrarie, id est, contraria oppositione. Contrarie nanque differunt extrema distantia, particularis autem affirmatiua, & particularis negatiua, se habent si-
E cut media inter contraria: media autem non sunt contraria, nec etiam opponuntur contradictoria. Vt enim dictum est, hoc signum, quidam, quod facit propositionem esse particularem, designat vniuersale, seu terminum communem indeterminate, vnde non determinat illud ad hoc singulare, vel ad illud. Et propter hoc affirmatio, & negatio non erunt in eodem subiecto singulari, quod requiritur in contradictione, vt supra dictum est, ideo nullo modo sibi opponitur. Dicuntur tamen sub contrariæ, quia sub contrarijs continentur. Vniuersalis autem affirmatiua, & particularis negatiua: vniuersalis negatiua, & particularis affirmatiua, opponuntur contradictorie. Cuius ratio est, quia contradictio consistit in sola remotione affirmationis per negationem, vniuersalis autem affirmatiua remouetur per solam negationem particularem, nec ali-

quid aliud ex necessitato exigitur. Sicut per hanc, quidam homo non curriι, remouetur hæc, omnis homo currit. Particularis autem affirmatiua, non potest remoueri per particularem negatiuam, quia sibi non opponitur, vt dictum est, oportet ergo, quòd remoueatur per vniuersalem negatiuam. Sic ergo istę, scilicet, omnis homo currit, quidam homo nõ currit, & nullus homo currit, quidam homo currit, sunt contradictoriæ. Quælibet autem particularis dicitur subalterna suæ vniuersalis. Et sic patet de oppositionibus propositionũ, in quibus sunt signa, & singularium. Indefinitę aũt sequuntur regulã particularium.

C A P. IX.

De æquipollentijs enuntiationum cathegoricarum de inesse.

RESTAT nunc dicere de æquipollentijs dictarum enunciationum, vbi nota quòd negatio pręposita ante signum, & per consequens ante enunciationem, æquipollet suæ contradictoriæ. Posita verò post signum in compositione, s. enunciationis, facit eam æquipollere suæ contrariæ. Præposita verò, & postposita facit eam æquipollere suæ subalternæ. Causa autem istarum æquipollentiarum est. Nam in enunciationibus prædictis est considerare quantitatem, videlicet vniuersalitatem, particularitatem, & qualitatem, s. negationem, & affirmationẽ, hoc est. n. natura negationis, vt neget, & tollat totum quod inuenit post se. Sic ergo ista enunciatio, omnis homo currit, est vniuersalis, & affirmatiua, cui si præponatur negatio, s. non omnis homo currit, ista negatio tollit vniuersalitatem, & sic remanet particularis, vel indefinita, s. sine signo, quæ æquipollet particulari, & tollit affirmationem, & per consequens remanet negatiua. Aequipollet ergo huic, scilicet quidam homo non currit, quæ erat sua contradictoria. Similiter sit hæc enunciatio, nullus homo currit, certum est, quòd hoc est, cui si vniuersalis, & negatiua pręponatur sibi negatio, & dicatur, non nullus homo currit, G negatio tollit vniuersalitatem. ergo erit particularis: tollit etiam negationem, & sic erit affirmatiua, hæc scilicet, quidam homo currit, quæ erat sua contradictoria. Et idem erit de particularibus. Nam hæc, non quidam homo currit, æquipollet huic, nullus homo currit, & propter hanc causam hęc, non quidam homo non currit, æquipollet huic, scilicet, quilibet homo currit. Similiter etiam si sumatur hæc enunciatio, omnis homo currit, & postponatur negatio signo vniuersali, & ponatur ad compositionem sic, omnis homo non currit, quia negatio non inuenit post se signum, non negat illud, & per consequens remanet vniuersalis enũciatio, aufert autem negatio affirmationem, & sic facta est enunciatio negatiua, & vniuersalis, æquipollet ergo suæ contrariæ, s. huic, nullus homo currit. Similiter hæc, nullus homo currit, est vniuersalis & negatiua: nam signum negatiuum negat compositionem enunciationis. Postponatur ergo ei negatio, & dicatur, nullus homo non currit, quia nega- I tio non habet signum post se, remanet enuntiatio vniuersalis, & quia erat negatiua quantum ad compositionem, aufert negationem, & remanet affirmatiua hæc scilicet, omnis homo currit, quæ erat sua contraria. Similiter etiam sumatur ista, omnis homo currit, quæ est vniuersalis, & affirmatiua, & præponatur sibi, & postponatur negatio sic, non omnis homo non currit, certum est, quod secunda negatio negat eius compositionem. Vnde dato quòd illa esset negatiua, hæc scilicet, omnis homo non currit, præposita ergo negatio inuenit post se vniuersalitatem quam tollit, & sic facit eam particularem, inuenit & negationem quam tollit, & facit eam affirmatiuam, & erit hæc scilicet quidam homo currit, quæ erat sua subalterna. Et sic est de omnibus alijs si præponatur, & postponatur in eis negatio: quia æquipollent suo subalterno, siue sit vniuersalis, siue particularis. Notandum quòd aliquando contingit quod in eadem enunciatione sunt duo signa vniuersalia negatiua, vnum videlicet in subie- K cto, & alterum in prædicato, sicut in hac, nullus homo nullum animal est: dico, quod ista æquipollet huic, omnis homo aliquod animal est. Ratio est, quia quodlibet dictorum signorum & est vniuersale, & habet in se negationem: & quia non præponitur negatio primo signo, remanet enunciatio vniuersalis. ergo negatio inclusa in primo signo, quod est signum vniuersale & negatiuum præponitur negationi, seu secundo signo, quod est signum vniuersale, & signum negatiuum: & quia inuenit vniuersalitatem, destruit ergo vniuersalitatem, & remanet particulare, destruit negationem, & sic remanet enunciatio affirmatiua,

F hæc scilicet omnis homo aliquod animal est. Vel dicatur, sicut communiter dicitur, quòd nullus non, æquipollet ei, quod est omnis, & dico non scilicet negationẽ quæ continetur in secundo signo, non nullus verò æquipollet ei quod est quoddam, & nullus non, sumo pro negatione, quæ est in primo signo, & sic remanet, omnis homo aliquod animal est. De omnibus his æquipollentijs, datur versus. Præ contradict. post contra. præ postque subalter. Qui sic intelligitur præ, id est negatio præposita contradic. id est facit æquipollere suo contradictorio, post, id est negatio postposita, facit æquipollere suo contra, id est contrario. Præ postque id est negatio quæ præponitur, & post ponitur facit æquipollere suo subalterno. Et sic patet de æquipollentijs cathegoricarum.

C A P. X.

Quomodo enunciationes cathegoricæ de inesse sitæ in figura se habent ad veritatem & falsitatem.

MODO dicendum est quomodo se habent prædictæ enunciationes quantum ad verum & falsum. Vbi nota, quòd sicut supradictum est, de vniuersali secundum quod est in ipsis singularibus dupliciter potest aliquid enuntiari, s. affirmatiue, & remoueri negatiue. Vno modo quando attribuitur sibi aliquid ratione ipsius vniuersalis, vel quod pertineat ad eius essentiã, vel quod sequatur principia eius essentialia, vt cum dicitur, homo est animal risibile, & hæc vocatur materia naturalis, seu necessaria. Quod autem isto modo ab vniuersali remouetur ratione ipsius naturæ, s. vniuersalis, dicitur materia remota, seu impossibilis, vt homo est asinus. Secundo modo, quando attribuitur sibi aliquid ratione alicuius singularis, in quo hæc natura vniuersalis inuenitur, vt cum dicitur, homo currit, & hæc dicitur materia contingens. Sciendum quod in materia naturali, & in materia remota, si vna cõtrariorũ est vera, reliqua est falsa, & ecõuerso. Et causa hæc est, quia si illa dicitur materia naturalis, quę prouenit secundum naturam vniuersalis, ipsa ergo conuenit omni contento sub eo, sic quod vniuersalis affirmatiua erit vera, vniuersalis autem negatiua, quæ remouet hanc materiam ab omni contento sub eo, necessario erit falsa: dicit. n. non esse quod est, quod est falsum, s. dicere nõ esse quod est, vel esse quod non est. Similiter etiam in materia remota, vniuersalis negatiua est vera, quia remouet tale prædicatum ab omni contento sub tali vniuersali. Vniuersalis ergo affirmatiua, tunc etiam dicetur falsa, quia dicit esse quod non est: & simili modo se habebit de suis particularibus sibi subalternis. Materia. n. naturalis, quia omnibus contentis sub vniuersali cõuenit, ideo in tali materia particularis affirmatiua erit vera, negatiua verò falsa, econtra se habebit in materia remota. In materia verò contingenti, ambæ contrariæ possunt esse falsæ, & causa potest haberi ex dictis. Si. n. in tali materia non attribuitur vniuersali aliquid nisi ratione particularis alicuius contenti sub eo, affirmare illud de omnibus particularibus falsum est, quia dicitur, quod non est esse: similiter etiam illud negare ab omnibus particularibus, seu singularibus falsum est, quia dicitur, quod est non esse. Ambę ergo sunt falsæ. Particulares verò, quia quælibet potest saluari in vna singulari, ambæ sunt veræ. Aliam rõnem assignat Arist. Nam vt dicit, contraria mutuo se expellunt, ambæ illæ contrariæ non potuerunt simul esse, quod est verum, remotiones tñ earum nihil prohibet simul esse, sicut album & nigrum non possunt esse simul, remotiones tamẽ amborum nihil prohibet esse simul, falsum. n. est remotio amborũ. In omni materia siue naturali, siue remota, seu contingenti, si vna contradictoriarum est vera, reliqua est falsa, & econuerso. Contradictorię. n. enunciationes, vel sunt singulares, vt dictum est, vel vna est vniuersalis & altera particularis, & hoc habent, quia vna remouet aliam. Vnde si vna est negatiua, altera est affirmatiua, & si affirmatiua erit vera, dicit esse quod est, & hoc est verum, vt dicitur. 4. Metaphysicæ, verum. n. est esse quod est, & non esse quod non est. Falsum autem est non esse quod est, & esse quod nõ est. Negatiua verò sibi contradictoria, quia dicit non esse, quod est, erit falsa. Similiter si negatiua est vera, dicit non esse quod non est, & affirmatiua tunc dicit esse quod non est, quod est falsum. Et sicut inter esse & non esse non est medium, & vnum remouet alterũ, quia impossibile est dici de eodem, & verificari simul esse & non esse, sic etiam contradictoriæ, quia vna ponit de eodem esse, & altera de eodem non esse, ideo vna semper remouet alteram. Et quia in tali esse, vel non esse consistit verũ, vel falsum, vt di-

ctum est. ergo sine medio si vna est vera, reliqua est falsa, & econuerso. Et sic patet de veritate, & falsitate dictarum propositionum de inesse, &c. A

CAP. XI.

Quid sit propositio modalis, & de eius quantitate.

NVnc restat ponere, vel dicere de propositionibus modalibus. Modus autem, vt hic sumitur, est adiacens rei determinatio, id est, determinatio facta per adiectiuum. Est autem adiectiuum duplex, scilicet nominis, vt album & nigrum, & verbi cuiusmodi sunt aduerbia, quia enim aduerbium stat iuxta verbum & semper nititur verbo, ideo dicitur esse adiectiuum verbi. Et sic modus erit duplex, scilicet nominalis, vt cum dicitur cursus velox, & aduerbialis, vt cum dicitur currit velociter. Notandum, quòd aduerbia multipliciter possunt determinare verba. Quædam determinant ipsum ratione actionis, vel passionis, quam verbum significat, vt curro velociter: vel ago fortiter, & hoc faciunt aduerbia qualitatiua. Quædam verò ratione temporis, vt aduerbia temporalia. Alia vero ratione modi, vt aduerbia vocandi, & optandi. Quædam verò determinat verbum ratione compositionis quam facit in oratione, & ista sunt sex, scilicet necessario impossibiliter, possibiliter contingenter, vero, & falso. Cum enim dicitur. Sortes currit velociter significatur quod cursus eius sit velox: sed cum dicitur, necessario Sortes currit, non significatur, quod cursus eius sit necessarius, sed quod ista compositio, s. Sortes currit, sit necessaria, & sic de alijs quoq; aduerbijs iam dictis. Sciendum quod prædicta sex aduerbia faciunt veras enunciationes modales: quia possunt facere propositiones modales aduerbialiter sumpta, vt cum dicitur Sortes currit necessario & nominaliter, vt cum dicitur, Sortem currere est necesse, & sic de alijs. Verum est autem, quod duo istorum modorum, s. vero, & falso, non variãt enunciationem quantum ad oppositiones, æquipollentias, & huiusmodi, sed eodem modo se habent, seu eodem modo sumuntur in eis, sicut in cathegoricis de inesse, ideo de eis prætermittamus. Sed quia alia quatuor aduerbia, s. possibiliter, impossibiliter necessario contingenter, prædictas enunciationes variant, ideo de ipsis dicamus. De his autem ad præsens videbimus quatuor, scilicet quantitatem, qualitatem, oppositiones, & æquipollentias, quia de conuersione ipsarum dicetur in tractatu de syllogismis, vbi etiam dicetur de conuersione enunciationum de inesse. Ad sciendum autem earum quantitatem, notandum quod quædam sunt propositiones modales de dicto, vt Sortem currere est necesse, in quibus. s. dictum subijcitur, & modus prædicatur: & istæ sunt vere modales, quia modus hic determinat verbum ratione compositionis, vt supra dictum est. Quædam autem sunt modales de re, in quibus videlicet modus interponitur dicto, vt Sortem necesse est currere, non enim modo est sensus, quòd hoc dictum sit necessarium, s. Sortem currere, sed huius sensus est, quòd in Sorte sit necessitas ad currendum. Et clarius apparet de possibili. Cum. n. dicitur Sortem currere est possibile, sensus est, quod hoc dictum, s. Sortem currere, est possibile. Sed cum dicitur Sortem possibile est currere, sensus est quod in Sorte sit possibilitas currendi. Sunt autem & aliæ enunciationes, quæ videntur modales, & non sunt, quando videlicet modus subijcitur, & dictum prædicatur, vt possibile est Sortẽ currere. Ratio huius est, quia denominatio debet sumi à forma, formale autem in enunciatione est prædicatum, & ideo à prædicato debet denominari. Cum ergo in enunciatione prædicatur modus, erit modalis: cum verò prædicatur dictum non erit modalis. Sciendum quod omnes enunciationes modales de dicto sunt singulares, quantumcunq; sit in eis signum vniuersale. Vnde hæc omnem hominem currere est possibile, est singularis, & sic de omnibus alijs. Ratio huius est. Nam vt supra dictum est, enunciatio dicitur singularis quia in ea subijcitur singulare, seu terminus singularis, vt Sortes currit. Sed in talibus enunciationibus subijcitur hoc dictum signatum. s. omnem hominem currere, quod totum accipitur pro vno termino signato, omnes ergo tales enunciationes sunt singulares. In modalibus verò de re, & in his quæ videntur modales, & non sunt, sumitur quantitas secundum quod in dicto sunt termini, & signa. Vnde hæc possibile est omnem hominem currere, est vniuersalis, & hæc, possibile est aliquem hominem currere, est particularis, & sic se habet de modalibus de re. Patet ergo de earum quantitate.

CAP. XII.

De qualitate propositionum modalium quo ad affirmationem, & negationem.

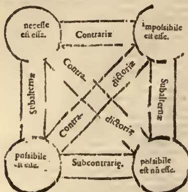
SEquitur de ipsarum qualitate. Vbi nota, quod in enunciationibus de inesse, est tria considerare, s. subiectum prædicatum, & compositionem vtriusque, quæ ita se habent quodammodo, sicut in naturalibus. In homine. n. est considerare corpus, & animam, & humanitatem. Corpus est materia: anima est forma, quæ est pars compositi, vnde forma est respectu corporis, humanitas verò est forma respectu vtriusque, s. respectu corporis, & animæ. Sic in proposito, in enunciatione subiectum est sicut materia: prædicatum verò sicut forma, quæ est pars compositi Vnde est quasi forma respectu subiecti, compositio verò est forma vtriusque. Vnde in eis affirmatio, & negatio sumitur
B secundum compositionem, vel diuisionem: vbi est negatio. Vnde quando in compositione non est negatio, erit enunciatio affirmatiua, si verò in ea est negatio, est enunciatio negatiua. In modalibus autem sicut se habet in illis de inesse prædicatum, sic se habet modus, qui est vt forma respectu dicti, & ideo si modus componitur cum dicto affirmatiue: modalis erit affirmatiua, si verò negatiue, propositio erit negatiua. Hæc enim Sortẽ non currere est possibile: est affirmatiua, quia compositio modi cum dicto affirmatur. Hæc autem Sortem currere non est possibile, est negatiua, quia talis cõpositio negatur. Et hoc clare apparet in veritate, & falsitate earum. Affirmatio. n. de eodẽ singulari opponitur contradictoriè negationi, & per consequẽs si vna est vera, reliqua est falsa: sed istæ. Sortem currere est possibile. Sortem non currere est possibile, ambæ sunt veræ, quia Sortes potest currere, & potest non currere, & de vtroq; dicto verificatur possibilitas: non ergo est vna affirmatiua, & alia ne
C gatiua. Sciendum, quod licet enunciatio modalis dicatur affirmatiua & negatiua à modo affirmato, & negato, tamen quælibet potest quadrupliciter variari: quia, vel habebit vtrumque, s. dictum, & modum affirmatum, vt Sortem currere est possibile. Vel vtrunq; negatum, vt Sortem non currere non est possibile, vel dictum negatum, & modum affirmatum, vt Sortem nõ currere est possibile. Vel dictum affirmatum, & modum negatum, vt Sortẽ currere non est possibile. Et sic patet de eius qualitate.

CAP. XIII.

De oppositione, & æquipollentia enunciationum modalium.

NVnc videndum est de earum oppositione. Vbi nota, quod modales huiusmodi variantur secundum affirmationẽ & negationem in dicto, & in modo sicut immediate dictum est, & sic faciunt inter se oppositiones. Sed quia diuersi modi sibi inuicem opponuntur, ideo primo dicendum est de oppositionibus
D bus modalium secundum diuersos modos: postea reducemus vnum modum ad alium per æquipollentias, & sic patebunt omnium oppositiones. Notandum, quod possibile dupliciter potest sumi, vel in toto suo significato, & tunc comprehendit necessarium, & contingens & sic, quod necesse est esse, possibile est esse, & quod contingẽs est esse, possibile est esse. Alio modo sumitur solum pro contingenti, & sic sumitur in istis oppositionibus. Vnde licet quatuor sint enunciationes modales, tres tñ earum faciunt diuersitatem in oppositionibus, & æquipollẽtijs, quia illa de contingenti, & illa de possibili pro eodem sumuntur. De istis ergo tribus modis dicamus, s. necesse impossibile possibile. Et licet vt dictum est, quando modus subijcitur, & dictum prædicatur, enunciatio non sit modalis, tamen cito reducitur ad modalem, & sic modo enunciationibus illis vtemur. Sciendum, quod sicut di
E ctum est in enunciationibus de inesse, hoc signum omnis designat, quod prædicatum enunciationis attribuitur subiecto quantũ ad totum illud, quod sub eo cõtinetur, hoc verò signum nullus remouet à subiecto totum quod sub eo continetur, & propter hoc vniuersalis affirmatiua, & vniuersalis negatiua, sunt contrariæ. Sic in istis enunciationib. modalibus, iste modus necesse, facit significare totam inhærentiam subiecti ad prædicatum, quia quod necessario inest omni tali inest, & ideo tenet eundem locum, s. modalis affirmatiua de necessario, & vniuersalis affirmatiua de inesse. Et sicut nullus totum remouet, ita etiã impossibile, quia quod impossibiliter inest, nulli tali inest, & ideo propositio de impossibili tenet locum vniuersalis negatiuæ. Et sicut quidam affirmando non totam inhærentiam ponit, similiter etiam negando non totum, quod sub subiecto continetur remouet, sic

Iste modus possibile, quia quod possibiliter inest, non inest om ni, & quod possibiliter non inest, non inest nulli, & iden possibile affirmando tenet locum particularis affirmatiuæ, & possibile negando tenet locum particularis negatiuæ. Secundum ergo prædicta, istæ enunciationes, Necesse est esse, & impossibile est esse, sunt contrariæ. Necesse est esse, & possibile est non esse, sunt contradictoriæ. Impossibile est esse, & possibile est esse, sunt contradictoriæ. Possibile est esse, & possibile est non esse, sunt subcontrariæ. Necesse est esse, & possibile est esse, sunt subalternæ. Impossibile est esse, & possibile est non esse, sunt subalternæ, vt patet in figura sequenti.

His visis, statim patebit de æquipollentijs earum, & de oppositionibus ipsarum: quando variantur per negationes positas in dicto, vel in modo. Aequipollentię nanque modalium, eodem modo fiunt sicut in enunciationibus de inesse, secundum videlicet versum illum, Præ contradic. post contra. præ postque subalter. Negatio enim pposita modo, facit æquipollere suo contradictorio, vnde hæc non necesse est esse, æquipollet huic, possibile est non esse. Et hæc, non impossibile est esse, æquipollet huic, possibile est esse. Negatio verò postposita, scilicet modo, facit æquipollere suo contrario, vnde hæc, necesse est non esse, æquipollet huic, impossibile est esse. Et hæc, impossibile est nō esse, æquipollet huic, necesse est esse. Præ postque subalter, i. negatio præposita, & postposita modo facit æquipollere suo subalterno: vnde hæc, non necesse est nō esse: æquipollet huic, possibile est esse, & similiter hæc, non impossibile est non esse, æquipollet huic, possibile est non esse. Ex dictis potest patere qualiter oppositiones propositionum eiusdem modi variantur per negationes. Verbi gratia. de enūtiationibus de necessario, ista, necesse est esse, & hæc: non necesse est esse, sunt contradictoriæ, & istæ, non necesse est non esse, & necesse est esse, sunt subalternæ, & sic se habet de singulis alijs enūtiationib. modalium, per hūc versum. Amabimus edētuli: illiace, purpurea, vt satis patet.

CAP. VIIII.

De enuntiatione hypothetica, & de tribus speciebus eius.

Restat nunc dicere de enuntiationibus hypotheticis, seu suppositiuis, quod idem est. Diffinitur autem enuntiatio hypothetica sic. Enuntiatio hypothetica est quæ habet duas cathegoricas principales partes sui, vt Si homo currit, homo mouetur, patet quòd hęc homo currit, est vna enuntiatio cathegorica, & illa. homo mouetur est altera. Et dicit principales partes, quia termini sunt principales partes propositionis cathegoricę, non tamen sunt principales partes propositionis hypotheticæ, sed remotæ, sicut lapides sunt partes domus remotæ, & in hoc differt enunciatio hypothetica ab enūtiatione cathegorica. Nam principales partes cathegoricæ sunt termini: principales autem partes hypotheticæ sunt duæ cathegoricæ. Alia etiam differentia est inter propositiones cathegoricas & hypotheticas. Nam in cathegorica subiectum suscipit nomē pdicati. Cum enim dicitur homo est animal, homo recipit nomen animalis, cum homo dicetur esse animal. Non autem sic in hypo-

F theticis: quia vnum de altero non prædicatur: sed tantum aliquid dicitur esse, si alterum fuerit. Verbi gratia. Cum dicitur si peperit, cum viro concubuit: non est sensus, quòd parere sit cum viro concubere: sed est sensus, quòd partus esse non potuisset, nisi cum viro concubuisset. Similiter etiam cum dicimus, si homo est animal est: non est sensus quòd homo sit animal, sed est sensus: quòd si aliqua res est homo, necesse est quòd aliqua res sit animal: Diuiditur autem propositio hypothetica in tres species: quia quædam est conditionalis: quædam disiunctiua, & quædam copulatiua. Conditionalis est illa in qua coniunguntur duæ propositiones cathegoricę per hanc coniunctionem si, vt si homo est animal est, hæc autem conditionalis potest fieri tam ex parte subiecti quam ex parte prædicati. Ex parte subiecti, vt si dicatur, si homo non currit animal currit, ex parte verò prædicati, vt si dicatur: si homo currit, homo mouetur. Prima autem propositio, siue enūciatio cathegorica quæ est in his enunciationibus hypotheticis dicitur antecedens. Secunda verò dicitur consequens, & propter hoc dicitur consequentia.

G Ad cōditionalem autem reducuntur rationales, vt Sor. est homo, ergo Sor. est animal. Et omnis causalis: vt quia Sor. est homo, Sor. est animal, & temporalis, vt quando Sortes est homo: Sortes est animal, & omnes huiusmodi. Notandum, quòd Hamonius ponit duplicem hypothesim, vna est quando supponitur aliquod impossibile, ad quod tamen necessario sequitur aliud impossibile: ad quod tamen necessario sequitur aliud impossibile. Verbi gratia. Supposito quòd quatuor sint tria: quaternarius numerus erit impar. Constat enim quòd hypothesis supponit impossibile, & impossibile subinfert: tamen stante hypothesi necessario infertur. Ex quo potest intelligi, quòd conditionalis potest esse vera, & tamen ambæ eius partes sunt falsæ. Vnde ista est vera, si homo est asinus: homo est rudibilis tamen vtraque cathegoricarum est falsa. Secunda verò hypothesis est quòd quandoque aliquid dicitur esse, vel non esse si quid fuerit,

H vel non fuerit, vt si homo est animal est, vel si homo est lapis non est. Ex dictis potest patere, quòd veritas enunciationis hypotheticæ est in consequentia terminorum qui sunt in consequente: ad terminos qui sunt in antecedente, quia enim animal necessario sequitur ad hominem: certū est quòd quicquid fuerit homo: erit animal, & si ad currere sequitur moueri, sequitur ergo quòd quicquid currit mouetur. Si ergo est homo, est animal, & si currit mouetur. Cuicunque ergo vere, vel falsè attribuetur currere, attribuetur & moueri. Vnde ista est vera: si immobile currit immobile mouetur. Et propter hoc dicitur quòd ad veritatem eius requiritur quòd antecedens non possit esse verum sine consequente, quia tanta est necessitas consequentis ad antecedens: quòd sicut se habet antecedens ita se habet consequēs. Si verò aliter se haberet. s. quòd antecedens esset verum, & consequens falsum: falsa esset consequentia, quia terminus in consequente positus non necessariam haberet connexionem cum

I termino posito in antecedēte, vt hic: si homo est albus: homo est musicus, certum est quòd hæc falsa est, non. n. necessario ad albū sequitur musicum. Et inde est quòd omnis conditionalis vera est necessaria, & omnis falsa est impossibilis, quia vt dictum est: terminus consequentis necessario sequitur terminum antecedentis. Qualiter autem conditionalis varietur per affirmationem, & negationem dicetur: cum de syllogismis hypotheticis agetur. Disiunctiua verò est illa in qua coniunguntur duę enunciationes cathegoricæ per coniunctiones species disiunctiuę, vt hic, animal aut est sanum aut est ęgrum. Veritas autem prædictę enunciationis est, quòd si vnum ponitur alterum remouetur, & si vnum remouetur alterum sumatur. Vnde videtur quòd nō valeat ista, aut est sanum: aut est ægrum: quantum illa conditionalis. Si non est sanum est ægrum. Et licet in prædicta materia verum sit, tamen non semper in omni materia istæ duæ sibi

K æquipollent in veritate. Nam conditionalis est vna parte negata: & ex altera affirmata saluatur in contradictorijs: contrarijs, & disparatis, & erit semper vera. Vera n. est ista, si est album nō est nigrum, ista tamē est falsa, aut est album aut est nigrum, posset. n. aliquid esse quod nec album esset: nec nigrum, & sic etiam est de disparatis. Differt. n. disiunctiua à tali conditionali. Vnde ad veritatem disiunctiuæ requiritur quòd de tali materia sit: in qua vnum omnino ponatur, & alterum remoueatur: vel econuerso: & propter hoc ad eius veritatem requiritur quòd altera eius pars sit vera. Et si vtraque pars eius erit vera, vel falsa, ipsa enunciatio disiunctiua erit falsa. Copulatiua verò enunciatio est illa in qua coniunguntur duæ enunciationes cathegoricæ

goricæ per coniunctionem copulatiuam, vt Sortes currit, & A mouetur, in iſta enunciatione nulla ponitur cōditio, ſed ſolum coniunctio enunciationis. Et quia copulatiua coniunctio ſemper debet ſimilia copulare, ſi antecedens erit verum etiam con ſequens neceſſe eſt quòd ſit verum, & econuerſo. Et ſic patet qualiter dictæ enunciationes hypotheticæ ſe habent ad veritatem. Nam conditionalis poteſt eſſe vera: vtraque eius parte exiſtente falſa. Disiunctiua eſt vera vna eius parte exiſtente falſa. Copulatiua verò ad hoc quòd ſit vera: vtraque eius pars neceſſario debet eſſe vera, & ſic patet de enunciationibus hypotheticis. Siquidem autem hoc de ipſis omiſſum eſt, dicetur cum de ſyllogiſmis hypotheticis agetur, &c.

De enunciatione tractatus feliciter finit.

EIVSDEM DOCTORIS B
TRACTATVS
De Syllogiſmo ſimpliciter.

CAP. I.

Quid ſit ſyllogiſmus, & quæ ad ipſum requiruntur conſtituendum.

MODO dicendum eſt de tertia parte, videlicet de his quæ pertinent ad tertiam operationem intellectus, licet enim, vt dictum eſt à Philoſopho, ponantur duæ operationes intellectus, ſcilicet ſimplicium intelligentia & cōpoſitio, vel diuiſio, tamen additur tertia operatio quæ eſt diſcurſus ab vno compoſito, vel diuiſo ad aliud: hoc autem fit per argumētationem. Eſt autem argumentatio: oratio ſignificatiua diſcurſus rationis ab vno cognito ad aliud incognitum, vel à magis incognito ad minus cognitum. Sunt autem argumentationis quatuor ſpecies, ſcilicet ſyllogiſmus, enthimema, inductio, & exēplum. Siue hæc diuiſio ſit generis in ſuas ſpecies, vel analogi in ſua analogata nihil ad propoſitum. Et quia ſyllogiſmus perfectior eſt omnibus alijs: ad quem aliæ ſpecies argumentationis reducuntur, ſicut imperfectum ad perfectum, ideo de ipſo dicēdum eſt. Diffinitur autem ſyllogiſmus ſic. Syllogiſmus eſt oratio in qua quibuſdam poſitis, & conceſsis neceſſe eſt aliud euenire per ea D quæ poſita ſunt, & conceſſa. Oratio hic eſt genus ſyllogiſmi, vt enim in tractatu de enunciatione dictum eſt, nihil prohibet orationem eſſe plures, & vnam cuiuſmodi eſt in ſyllogiſmo. In hoc autem quod dicit quibuſdam poſitis tangit propoſitiones ipſius ſyllogiſmi. Per hoc quòd dicit neceſſe eſt aliud euenire, tangit concluſionem. Vnde oportet ſcire quid eſt propoſitio. Eſt autem propoſitio, vt hic ſumitur enunciatio, qua poſita ad eam aliquid ſequitur. Non enim omnia enunciatio, eſt propoſitio: ſed ſolum illa quæ ponitur in aliqua ſpecie argumentationis, ad quam ſequitur concluſio. Verbi gratia. Cum dicitur omnis homo eſt animal: omne riſibile eſt homo, ergo omne riſibile eſt animal, iſta omnis homo eſt animal: eſt propoſitio, & ſimiliter illa omne riſibile eſt homo, proponuntur enim vt ad eas ſequatur illa, omne riſibile eſt animal. Hæc autem omne riſibile eſt animal: licet ſit enunciatio, conſtat enim ex terminis, non tamen eſt propoſitio. Eſt autem terminus in quem reſoluitur propoſitio, vt ſubiectum, & prædicatum. Cum enim dico homo eſt animal homo eſt terminus qui dicitur ſubiectū, animal eſt terminus qui dicitur prædicatum. Sciendum quod licet propoſitio ex terminis componatur, & in eis reſoluatur, non tamen in diffinitione termini ponitur compoſitio propoſitionis, ſed reſolutio huius cauſa eſt. Nam logica, vt Boetius in ſua Topica dicit, duas habet partes, ſcilicet inuentiuam, & iudicatiuam. Eſt autem inuentio excogitatio rerum verarum, aut veriſimilium, quæ alteram partem contradictionis probabilem reddūt. Probabile autem eſt quod videtur omnibus aut pluribus aut ſapiētibus, & his ſcilicet ſapientibus, aut omnibus aut pluribus aut maxime notis. Huic autem parti logicæ deſeruiunt duo libri: ſcilicet Topicorum, & Elenchorum. Iudicium autem vt hic ſumitur eſt recta determinatio rationis, in his quorum eſt iudicium. Rectè autem determinat ratio quando principiata reſoluit in principia. Et ideo ſcientia quæ eſt recta determinatio ſcibilium eſt per cauſas, ſcilicet cum ratio reſoluit cauſata in cauſas, & propterea hæc pars logicæ, ſcilicet iudicatiua dicitur analytica, ſeu reſolutoria, quia reſoluit principiata in principia. Huic autem parti logicæ deſeruiunt duo libri, ſcilicet priorum & poſteriorum. Et quia de materia libri priorum hic intendimus, ideo hic diffinitur terminus per reſolutionem propoſitionis. Eſt autem ſubiectum de quo aliquid dicitur. Prædicatum verò quod de altero dicitur, ſeu ſit dicere mentis, vel rationis, ſeu ſit oris, vel vocis. Dicitur autem terminus eo quòd ſic per ipſum terminatur propoſitio, quòd non vltra progreditur. In hoc autem tractatu dicemus de ſyllogiſmo ſimpliciter. Eſt autem ſyllogiſmus ſimpliciter, in quo non conſideratur materia in qua talis vel talis ſyllogiſmus ſit, id eſt nō conſideratur vtrum talis materia ſit probabilis, vel neceſſaria, ſed ſolum conſideratur ſyllogiſmus ad ſuam ordinationem, in omni autem materia exiſtentibus veris, vel probabilibus præmiſsis ſemper ſequitur concluſio vera, vel probabilis. Quòd autem talis ordinatio ſit bona, probatur per duo principia per ſe nota. Dico autem principia hic primas propoſitiones per ſe notas. Hæc autem principia ſunt dici de omni, & dici de nullo. Eſt autem dici de omni, quando nihil eſt ſumere ſub ſubiecto, de quo non dicatur prædicatum. Dici verò de nullo eſt, quando nihil eſt ſum ere ſub ſubiecto, à quo non remoueatur prædicatum. de his autem inferius melius dicetur. Sciendum quòd quia ſyllogiſmi variantur per diuerſas figuras, vt infra dicetur, ideo aliqui ſyllogiſmi non poſſunt immediate probari per dicta duo principia, & propterea tales ſyllogiſmi indigent vno alio principio, per quod poſſunt reduci ad dici de omni, vel ad C dici de nullo. Hoc autem principium eſt. Quando ex oppoſito conſequentis infertur oppoſitum antecedentis primæ concluſionis, tunc prima conſequentia fuit bona. Vnde omnes illi ſyllogiſmi, in quibus non poteſt rectè ſaluari dici de omni, vel dici de nullo, cum dicto tertio principio reducuntur ad formam in qua ſaluatur dici de omni, vel dici de nullo: & hæc reductio vocatur ab aliquibus per impoſsibile, à Philoſopho verò per ſyllogiſmum conuerſiuum. Similiter etiam reducuntur prædicti tales ſyllogiſmi ad prædicta duo principia per cōuerſionem propoſitionum. Sed quia conuerſiones non probantur eſſe bonæ, niſi per tertium principium, ideo dicendum eſt, qui ſyllogiſmi reducuntur ad illa duo principia ſolum in virtute tertij principij. Qualiter autem fiant conuerſiones, & per dictum tertium principium probentur, dicamus: & primo in propoſitionibus de ineſſe, deinde in propoſitionibus modalibus.

CAP. II.

De conuerſione propoſitionum de ineſſe, & de ſpeciebus eius.

CONuerſio autem propoſitionis, vt hic ſumitur, eſt facere de ſubiecto prædicatum, & de prædicato ſubiectum, ita quod exiſtente conuerſa vera, etiam ea in quam conuertitur, ſit vera. Verbi gratia, iſta propoſitio, Omnis homo eſt animal, ſi conuertatur in iſtam, Omne animal eſt homo, bene fit de prædicato ſubiectum, & de ſubiecto prædicatum: tamen prima propoſitio eſt vera, ſecunda verò falſa, ideo talis cōuerſio non eſt bona. Eſt autem in propoſitionibus terminorum finitorum, de quibus hic intendimus, duplex conuerſio. ſ. ſimplex, & per accidens. Dicitur autē conuerſio ſimplex, quando de prædicato E fit ſubiectum, & de ſubiecto prædicatum, manente ſecunda propoſitione in eadem qualitate, & quantitate cum prima. Per accidens verò dr̄, quando de ſubiecto fit prædicatū, & econuerſo manente eadem qualitate propoſitionis, ſed mutata quātitate. Primo modo conuertuntur propoſitiones, vniuerſalis negatiua, & particularis affirmatiua. Secundo modo cōuertuntur vniuerſalis affirmatiua, & vt aliqui dicunt, vniuerſalis negatiua, ſed non eſt neceſſariò hoc ponere. Si. n. ad hanc, Nullus ho eſt lapis, ſequitē, nullus lapis eſt homo, & iſta eſt vera, neceſſario ſequitur hanc eſſe veram, quidam lapis non eſt ho. Vt. n. ſupradictum eſt, exiſtentib. vniuerſalibus veris, ſemper particulares ſunt veræ, licet non econuerſo. Primo probemus conuerſionē ſimpliciter, & primo vniuerſaliū. Et quia vt dictū eſt, in talib. ſyllogiſmis, & eorum propoſitionib. non curatur qua materia ſint, ideo vte-mur

mur terminis transcendentibus, loco quorum possunt poni termini quicunque. Sit ergo propositio conuertenda ista. Nullum b. est a. Et semper supponatur quòd pro b. & pro a. sumantur tales termini significatiui qui faciant propositionem veram: sicut si pro b. sumatur homo, & pro a. lapis, dico ergo quòd prædicta propositio cõuertitur in illam, Nullum a. est b. quod probo per dictum tertium principium sic. Quando ex opposito consequentis infertur oppositum antecedentis, prima consequentia fuit bona: sed sic est in proposito. ergo, &c. Cum ergo dico, nullum b. est a. ergo nullum a. est b. facio consequentiam, cuius antecedens est, nullum b. est a. consequẽs verò est nullum a. est b. modo videamus si ex opposito cõsequentis infertur oppositum antecedentis vere. Huic autem propositioni, scilicet nullũ a. est b. quæ est consequens, potest esse duplex oppositum, scilicet contrarium, & contradictorium: sumamus ergo contradictorium eius, scilicet quoddam a. est b. particularis enim affirmatiua, & vniuersalis negatiua sunt contradictoriæ: ad istam autem, scilicet quoddã a. est b. sequitur ista, scilicet quoddam b. est a vt probabo: sed hæc, quoddam b. est a. & illa quæ fuit antecedens, scilicet nullum b. est a. sunt oppositæ contradictoriæ. ergo ex opposito consequentis sequitur oppositum antecedentis: prima ergo consequentia quam vocamus conuersionem, fuit bona. Nunc oportet probare quomodo ad illam, quoddam a. est b. sequitur illa, quoddam b. est a. hoc autẽ probatur per syllogismum expositorium. Ponam ergo propositiones primas in terminis significatiuis, & sicut dicimus, quoddam a. est b. dicamus, quidam homo animal, & sicut dicimus, quoddam b. est a. dicamus, quoddam animal est homo. Accipiamus primam, scilicet quidam homo est animal: signetur ille homo, & hoc animal. si enim illa est vera, quidam homo est animal, oportet quòd ipsa sit vera in aliquo homine signato, puta Sorte, vel Platone, & si in nullo homine signato erit vera, nullo modo erit vera. signetur ergo illa res in qua animalitas, & humanitas signatur, & vocetur Sortes, modo fiat syllogismus expositorius sic. Sortes est hic homo. Sortes est hoc animal, ergo hoc animal est hic homo, & per consequens, quoddam animal est homo. ergo ad hanc quidam homo est animal, quæ sumebatur loco huius, quoddam b. est a. sequitur quoddam a. est b. ergo ad hanc quoddam a. est b. sequitur, quoddam b. est a. & hoc est quòd volebamus dicere. Et sic patet de conuersione vniuersalis negatiuæ. Particularis affirmatiua conuertitur simpliciter, sicut quoddam b. est a. ergo quoddam a. est b. & probatur per idem principium. Ex opposito ergo consequentis infertur oppositum antecedentis. prima ergo consequentia, seu conuersio fuit bona. Potest autem probari hæc conuersio per syllogismum expositorium, vt dictum est. Vniuersalis autem affirmatiua conuertitur per accidens sic. Omne b. est a. quoddam a. est b. Et probatur eodem modo. oppositum enim huius Quoddã a. est b. est hoc. Nullum a est b. quæ conuertitur in illam nullum b. est a. hæc autem est contraria primæ quæ erat. Omne b. est a. ex opposito ergo consequentis infertur oppositum antecedentis. prima ergo consequentia, seu conuersio fuit bona. Particularis verò negatiua non conuertitur, quia ex opposito consequentis non infertur oppositum antecedentis. Verbi gratia. Sit propositio conuertenda illa, quoddam b. non est a. conuertatur ergo: quia vel conuertetur in vniuersalem negatiuam, vel in particularem negatiuam. In vniuersalem negatiuam sic, quoddam b. non est a. ergo nullum a. est b. huius oppositum est. vel omne a. est b. vel quoddam a. est b. sed vtraque istarum propositionum, scilicet omne a. est b. vel quoddam a. est. b. conuertuntur in istam, quoddam b. est a. quæ non est oppositum antecedentis, quod erat, quoddam b. non est a. quia subcontrarietas non est oppositio, vt supra patuit, ergo non valet ista cõuersio. Idem etiam sequitur si conuerteretur in particularem, scilicet in illam, quoddam a. non est b. cuius oppositum est, omne a. est b. quæ conuertitur in hanc, quoddam b. est a. quæ proprie non est opposita, vt dictum est. Quod etiam talis conuersio non valeat, patet, quia non tenet in omni materia, & potest ostendi in terminis significatiuis. Licet enim illud sequatur, quidam lapis non est homo. ergo quidam homo non est lapis, tamen illud nõ sequitur, quoddam animal non est homo: ergo quidam homo non est animal, imo omnis homo est animal. Fit autem de prædictis conuersionibus quidam versus sic. Feci simpliciter, conuertitur eua per acci. Per a. enim hic sumitur vniuersalis affirmatiua, per e. vniuersalis negatiua, per i. particularis affirmatiua. per o. particularis negatiua. Construitur autem versus sic.

F Fe. id est vniuersalis negatiua, ci id est particularis affirmatiua conuertuntur simpliciter, E. id est vniuersalis negatiua, a. id est vniuersalis affirmatiua. conuertuntur per accidens. Et sic patet de conuersione propositionum de inesse.

C A P. III.

De conuersionibus propositionum modalium, & differenti modo earum.

NVnc dicendum est de conuersionibus propositionum modalium. Sciendũ quòd propositiones de necessario & impossibili eodem modo conuertuntur, sicut propositiones de inesse, & per idem principium probantur. Propositiones verò de possibili, & contingenti non eodem modo conuertuntur. Sed quia oppositiones non eodem modo sumuntur in propositionibus modalibus, sicut in propositionib. de inesse: ideo oportet manifestare probationes prædictarum propositionum, &
G sicut ostendimus de propositionibus de necessario, sic erit de propositionibus de impossibili. Sit ergo propositio ista conuertenda, Necesse est nullum b. esse a. quæ conuertitur in hanc, necesse est nullum a. esse b. quia ex opposito secundæ propositionis infertur oppositum præcedentis, oppositum huius. Necesse est nullum a. esse b. est illud, non necesse est nullum a esse b. sed ista æquipollet huic, possibile est aliquod a esse b. Nã non necesse non esse, æquipollet huic quod est possibile esse: quia nonnullus æquipollet huic quod est aliquis, ergo ista, non necesse est nullum a. esse b. æquipollet huic, possibile est aliquod a. esse b. Ad hanc autem sequitur, possibile est aliquod b. esse a. quod potest probari per syllogismum expositorium, vt supra dictum est de particulari affirmatiua, sed ista, possibile est aliquod b. esse a. est contradictoria antecedentis, quæ erat, Necesse est nullum b. esse a. Ex opposito ergo consequentis infertur oppositum antecedentis. Prima ergo consequentia, seu cõuersio
H fuit bona. Particularis affirmatiua conuertitur eodem modo, & probatur per idem principium sic. Necesse est quoddam b. esse a. ergo necesse est quoddam a. esse b. Cuius oppositum est, Non necesse est aliquod a. esse b. quæ æquipollet huic, Possibile est nullum a. esse b. quæ conuertitur in illam, Possibile est nullum b. esse a. Non enim sumitur hic, possibile, prout idem est quod contingens, quia non conuertitur, sicut infra patebit: sed sumitur modo possibile in suo toto significato, vt comprehendit necessarium & contingens vt supra in alio tractatu dictum est. Hæc autem, Possibile est nullum b. esse a. est contradictoria huic, Necesse est quoddam b. esse a. quæ erat antecedẽs: Eodem etiam modo prior conuersio vniuersalis affirmatiuæ per accidens, scilicet per conuersionem per accidens factam. Notandum quòd hæc est differentia inter concreta accidentalia prædicata, & substantialia, seu ipsorum subiecta. Nam ex parte prædicati dicunt formam, ex parte verò subiecti dicunt illud
I quod habet illam formam. Cum enim dico, Sortes est albus, ly albus, dicit solam formam albedinis: sed cum dico Quoddam album est Sortes, ly album, dicit habens albedinem. In tali, ergo materia deficit conuersio modalium affirmatiuarum. Nam hæc est vera, Necesse est quoddam album esse corpus, & tamẽ hæc est falsa, Necesse est quoddam corpus esse album: quia hæc est contingens. Et sic patet de conuersionibus propositionum de necessario. Eodem modo fiunt illæ de impossibili in suo toto significato. Conuersiones autem propositionum de contingenti, & de possibili, vt est idem quod contingens, fiunt in terminis. Vt Contingit nullum b. esse a. conuertitur in hanc, contingit omne b. esse a. Vnde istæ conuersiones alio modo, & opposito se habent ad conuersiones propositionum de inesse, & modalium dictarum. Nam in illis semper de subiecto fit prædicatum, & econuerso, & semper in eis seruatur eadem qualitas, licet non semper eadem quantitas. In ista verò, quod fuit
K subiectum, vel prædicatum, eodem modo remanet, & mutatur qualitas. Ratio horum est: quia vt dictum est, illa est bona conuersio, in qua sicut est veritas in propositione conuersa, ita est in illa in quam conuertitur. Si autem propositio de contingenti conuerteretur sic, quòd de subiecto fieret prædicatum, & econuerso, non inueniretur in omni materia vera, sed in aliqua materia esset antecedens verum, & consequens falsum. ergo mala esset conuersio. Verbi gratia, In terminis significatiuis contingit nullum hominem esse albũ, hęc est vera: quia contingere hoc posset, si conuertatur sic, contingit nullum album esse hominem, hæc est falsa. Ponatur ergo modo quòd Sortes esset albus, quia est

albus,

albus, nunquàm poterit contingere Sortem nō esse hominem. Fit autem ista conuersio in diuersa qualitate. Nam triplex est contingens, vel ad vtrumlibet, vt contingit hominem esse album: vel vt in pluribus, vt contingit hominem habere duos oculos: vel vt in paucioribus, vt contingit hominem esse monoculum. Contingens autem ad vtrumlibet dicitur: quia quot sunt inesse, tot possunt remoueri, ergo negatiua & affirmatiua sunt simul veræ. Contingens autem vt in pluribus non conuertitur in contingens vt in pluribus, sed in contingens vt in paucioribus. Vnde illa, contingit nullum hominem esse cæcum, conuertitur in istam, contingit omnem hominem esse cæcum. Prima enim est contingens vt in pluribus, secunda verò vt in paucioribus. Eodem modo conuertitur contingens vt in paucioribus sicut contingens vt in pluribus, & eodem modo sumitur eorum conuersio, sicut dictum est de contingentibus ad vtrumlibet. Nam si contingit in pluribus, deficit in paucioribus & si contingit in paucioribus, deficit in pluribus, & sic patet de conuersionibus modalium. Notandum quòd aliquæ propositiones ponuntur quæ carent conuersione, cum nihil faciant ad propositum, quia nulla earum posset poni in aliquo syllogismorum qui reducendi sunt, ita videlicet quòd illæ indigeant conuersione, & sic de dictis tractare est superfluum.

CAP. IIII.

De syllogismis ostensiuis de inesse quo ad modum & signum.

HIs habitis, modo dicendum est de syllogismis, & primo de syllogismis de inesse. Secundo de modalibus. Tertio, de hypotheticis. Syllogismorum autem de inesse quinam sunt ostensiui, quidam verò ad impossibile, vnde primo dicendum est de syllogismis ostensiuis. Sciendum quòd omnis syllogismus ostensiuus constat ex tribus orationibus, quarum duæ vocantur propositiones seu præmissæ, vltima verò dicitur conclusio. Verbi gratia. Omne animal est substantia, omnis homo est animal: ergo omnis homo est substātia. Istę duę, scilicet omne animal est substantia, & omnis homo est animal, sunt duæ propositiones, quarum prima, scilicet omne animal est substantia, dicitur maior: secunda verò dicitur minor, seu assumpta: tertia verò oratio, scilicet omnis homo est substantia, dicitur conclusio. Et licet prædictæ tres orationes sint perfectæ constantes ex subiecto & prædicato, non tamen habent nisi tres terminos, qui sunt, homo, animal, & substātia. Et causa est, quia omnes isti termini sumuntur bis, vnde terminus bis sumptus in præmissis, dicitur medium. Terminus in maiori propositione sumptus cum medio dicitur maior extremitas. Terminus verò sumptus in minori propositione cum medio dicitur minor extremitas. In conclusione verò iterum sumitur maior extremitas cum minori, ita scilicet quòd si conclusio est directa, maior extremitas prædicatur de minori. Si verò indirecta, fit econuerso. Vnde medium nunquàm ponitur in conclusione. Ad sciendum autem causas dictorum nominum, sciendum ꝙ homo est rationalis. Dicitur autē rationalis & non intellectualis: quia intellectus apprehendit quicquid apprehendit, sine discursu. ratio verò licet nō sit alia potentia quàm intellectus, tamen dicitur ratio: quia quicquid apprehendit, apprehendit cum discursu, non ergo venit ad perfectam apprehensionem alicuius rei, nisi discurrat a magis noto ad minus notum. Verbi gratia. Ad cognoscendum perfecte quid sit homo, primo intelligimus ꝙ sit ens, deinde quòd sit substantia, deinde quòd sit corpus, deinde quòd sit animatum corpus, deinde anima, deinde rationalis, & sic veniemus in cognitionem hominis discurrendo. Siue autem talis discursus fiat sine complexione, scilicet intelligendo ens substantiam corpus, non ponendo ibi est, vt scilicet non dicamus hoc est homo: vel fiat cum complexione, nihil ad propositum, sufficit ꝙ discurrendo intelligimus, & talis discursus est a magis noto nobis ad minus notum. Magis autē nota nobis sunt magis vniuersalia, vt 1. phy. dicitur: magis confusa. discursus ergo noster in nostra cognitione est a magis vniuersalibus ad minus vniuersalia. Vnde magis & prius cognoscimus ens quàm substantiam, & substantiā quàm corpus, & corpus quàm animatum corpus, & animatum corpus quàm animal, & animal quàm hominem. De tali autem discursu est syllogismus, qui nihil aliud est quàm oratio, seu con-

A gregatio orationum, vt Boetius dicit, in qua est talis discursus. Et licet in tali discursu multa possint esse media, & multæ præmissę ad vnam conclusionem, Verbi gratia: Omnis substantia est ens omnis homo est substātia, quæ est corpus, quod est animal. ergo omnis homo est ens, tamen quia mediū semper duarum extremitatum est medium, in tali discursu multos comprehēdimus syllogismos. Vnus ergo est syllogismus vnius medij, & duarum extremitatum. Et quia in prędicto discursu terminorum primus qui vniuersalior est, & per consequens magis notus, primo intellectui occurrit, dicitur maior extremitas. Extremitas enim dicitur, quia primo occurrit intellectui, & maior, quia vniuersalior & magis nota. Secundus autem terminus qui intellectui occurrit, est qui non est ita vniuersalis, tamen secundum locum tenet post primum in vniuersalitate, vt est corpus post substantiam: huic autem secundo termino iam

B scimus inesse primum terminum, & hæc dicitur maior propositio, quia prior cognitione. Sed quia nondum scimus secundum inesse alicui minus vniuersali termino, discurrit adhuc ratio, & cognoscit corpus inesse animali, vbi sistit. & hæc est minor propositio, & statim cognoscit substantiam inesse animali, & hæc est conclusio. Certe in istis terminis medium fuit corpus, & ipsum fuit causa ꝙ nos sciremus substantiam inesse animali: vltimus autem terminus in prædicto discursu fuit animal, vbi stetit ratio, & propter hoc dicitur minor extremitas. Extremitas enim dicitur, quia ibi stetit discursus rationis: minor verò dicitur, quia minus vniuersalis, & per consequens minus nota nobis. Habemus ergo causas dictorum nominū, & rationes terminorum, & præmissarum, & conclusionis. Ex dictis potest patere quod dicit Philo. 1. posteriorum, ꝙ maior propositio est prius nota conclusione natura & tempore. Natura quia termini eius sunt magis vniuersales, vt dictum est. Tempore verò, quia in discursu rationis prius sciui substan-

C tiam inesse corpori, quàm inesse animali. Minor verò propositio est prius nota natura, non tamen tempore. Natura, quia causa prior est causato: propositiones autem sunt causa conclusionis, & quia etiam iste fuit prior discursus rationis, de medio, scilicet ad minorem extremitatem, non tamen est prius nota tempore. Quia enim sciebam substantiam inesse corpori, in eodem instanti in quo sciui corpus inesse animali, sciui substantiam inesse animali, & sic patet de partibus syllogismi, & nominibus earum. Habent autem syllogismi figuras & modos. Dicitur autem hic figura ordo trium terminorum secundum subiectionem & prædicationem. Sicut enim termini linearum in mathematicis aliter & aliter situati variant species figurarū (nam tria puncta quę faciunt triangulum si inter se æqualiter distabunt, erit species trianguli, quæ dicitur æquilaterus siue hysopleuros. Si verò duo æqualiter distabunt a tertio quorum distantia inter se est minor vel maior distantia eorum & ad ter-

D tium, est species trianguli, quæ dicitur hysocheles. Si verò omnes distantiæ punctorum sint inæquales, est species trianguli quę dicitur gradatus, siue scalenon) sic secundum diuersitatem illorum trium terminorum in subijciendo & prædicando fiunt tres figurę syllogismorum, licet alio modo quàm in figuris superficialibus iam dictis. Si enim medium in vna propositione subijcitur, & in altera prædicatur, dicitur esse prima figura, & merito: quia tunc medium vere est medium, quia sapit naturam vtriusque extremi, scilicet subiecti & prædicati: prædicatur enim & subijcitur, vt dictum est. Si verò medium in vtraque propositione prædicatur, dicitur esse secunda figura, quia licet medium non sit vere medium sapiens naturam subiectionis & prædicationis, tamen quia dignius est prædica-

E ri quàm subijci, ideo hæc figura secundum locum tenet. Si vero medium in vtraque propositione subijcitur, dicitur tertia figura & vltima, quia in ea medium non stat in medio, sicut in prima, & subijcitur semper quod est indignius. Plures figurę non possunt esse, quia tres termini in duabus propositionibus non possunt pluries variari, vnde versus. Sub prę prima, bis præ secunda, tertia sub bis. Qui sic construitur. Prima, idest in prima figura medium sub idest subijcitur & prę, idest prædicatur. Secunda, idest in secunda figura medium præ, idest prædicatur bis, idest in vtraque præmissarum. Tertia, idest idest in tertia figura medium, sub, idest subijcitur bis, idest in vtraque præmissarum. Modus verò vt hic sumitur, est ordinatio duarum propositionum in certa qualitate, & quantitate, & dicitur modus, quia est quædam accidentalis determinatio ipsarum propositionum syllogismi &c.

CAP. V.

De Syllogismis inutilibus in omni figura.

RESTAT nunc dicere de ipsis syllogismis. Vbi nota quod vt supradictum est, in hoc opere tractatur de syllogismo simpliciter, scilicet de forma ipsius syllogismi, inquantum syllogismus est, non applicando ad aliquam materiam, & ideo illa erit vera forma syllogismi, quæ applicata cuicunque materiæ semper si præmissæ erunt veræ, sequetur ex eis conclusio vera. Si verò syllogismos in aliqua materia existentibus præmissis veris, sequitur conclusio falsa, licet in aliqua alia materia sequatur conclusio vera, talis non erit verus syllogismus, sed dicitur inutilis coniugatio. Harum autem inutilium coniugationum quędam possunt fieri in omnibus figuris, quędam verò in duabus, vel solum in vna figura. Quæ fiunt in omnibus figuris, sunt quatuor. Prima est si ambæ præmissæ sint negatiuæ. Secunda, si ambæ præmissæ sunt particulares. Tertia, si ambæ sunt Indefinitæ. Quarta, si ambæ sunt singulares. Tales enim syllogismi siue coniugationes in quacunque figura fiant, in aliqua materia possunt concludere verum, & in alia falsum, & propter hoc dicuntur inutiles. Verbi gratia. De ambabus negatiuis in prima figura aliquando concluditur verum sic. Nullus homo est lapis: nullus asinus est homo. ergo nullus asinus est lapis. Aliquando concluditur falsum sic, nullus homo est lapis: nulla margarita est homo. ergo nulla margarita est lapis, falsa est conclusio: quia omnis margarita est lapis. Et sic potest fieri in secunda & tertia figura. De hac, & de tribus dictis inutilibus coniugationibus datur vna regula generalis, scilicet. In omnibus figuris ex puris negatiuis particularibus indefinitis & singularibus nihil sequitur. Inutiles verò coniugationes, quæ aliquando non sunt in omnibus figuris, sed in aliquibus sunt duæ. Vna est quę conuenit primæ, & tertię figuræ, scilicet quando minor propositio est negatiua. Secunda verò conuenit primæ & secundę figuræ, scilicet quando maior propositio est particularis, & de eis dantur regulæ generales scilicet. In prima & tertia figura minori existente negatiua, nihil sequitur. Notandum quòd in prima figura hic debet intelligi de syllogismis directe concludentibus. Nam sunt in ea duo modi syllogismorum indirecte concludentes, in quibus minor est negatiua, nec tamen sunt inutiles coniugationes. Secunda regula. In prima & secunda figura maiori existente particulari, nihil sequitur. Et similiter in prima intelligitur de concludentibus directe. Dantur autem aliæ duæ regulæ generales, quarum prima est. Si altera præmissarum est negatiua, etiam conclusio est negatiua. Secunda est, Si altera præmissarum fuerit particularis, conclusio erit particularis. Causa est, vt enim dictum est, maior extremitas inest minori in conclusione in virtute medij, inquantum scilicet inest medio in maiori propositione, & medium inest minori extremitati in minori propositione, hoc alio modo sumatur inhærentia dictorum terminorum sicut fit in alijs figuris eo modo quo medium inerit alicui extremitati, vel econuerso, vna extremitas inerit alteri. Sed si aliqua præmissarum fuerit particularis, debet medium inesse extremitati, vel extremitas in medio particulariter, ergo conclusio quæ dicit extremitatem inesse extremitati, erit particularis. Et hoc in syllogismis affirmatiuis sufficit quantum ad secundam regulam. In syllogismis autem negatiuis eodè modo virtute medij concluditur. Si enim medium vni extremitati inest, & econuerso ab altera remouetur, necesse est extremitatem ab extremitate remoueri, & sic erit conclusio negatiua, & hoc quantum ad primam regulam. In eisdem etiam syllogismis, si medium particulariter inerit vel econuerso, vel particulariter remoueatur ab aliqua extremitate vel econuerso, necessario sequitur extremitatem ab extremitate particulariter remoueri, & sic conclusio erit particularis negatiua. Veræ itaq; sunt regulæ prædictę &c. K

CAP. VI.

De Syllogismis primæ figuræ directe concludentibus, & de syllogismis secundæ figuræ.

NVnc dicendum est de syllogismis vtilibus. Et primo de his qui sunt in prima figura, hi autem sunt quatuor. Primus est quando maior & minor propositiones sunt vniuersales affirmatiuæ, & sequitur conclusio vniuersalis affirmatiua sic, ponendo in terminis transcendentibus. Omne b. est a: omne c. est b. ergo omne c. est a. probatur autem syllogismus per hoc principium quod est dici de omni: vt enim dictum est, dici de omni est, quando nihil est sumere sub subiecto, de quo non dicatur prædicatum: sic enim in proposito est. ergo &c. Ponamus ergo in terminis significatiuis, & sit b animal a. verò substantia c autem sit homo: fiat ergo syllogismus sic. Omne animal est substantia: omnis homo est animal. ergo omnis homo est substantia, certum est quòd si ista est vera, Omne animal est substātia, nihil erit sumere sub animali de quo nō dicatur substantia: si ergo omnis homo est animal, tunc omnis homo est sub animali, debet ergo sumi, sicut substantia prædicatur de animali, ita prædicabitur de homine. Secundus modus est: quando ex maiori vniuersali negatiua, & ex minori vniuersalì affirmatiua, concluditur vniuersalis negatiua sic nullum b. est a. omne c. est b. ergo nullum c. est a. & probatur per alterū principium, quod est dici de nullo. In terminis autem significatiuis ostenditur sic. Sit b animal a. verò lapis. c. autem sit homo, si enim nullum animal est lapis: nihil erit sumere sub animali, à quo non remoueatur lapis. Sicut enim omnis quod est signum vniuersale affirmatiuum, est distributiuum, & distribuit affirmatiue pro singulis contentis sub eo cui iungitur: ita etiā nullus pro singulis talibus distribuit negatiue. Tertius modus est, quando ex maiori vniuersali affirmatiua, & ex minori particulari affirmatiua concluditur particularis affirmatiua sic Omne b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam c. est a. & probatur per dici de omni. Quartus modus est, quando ex maiori vniuersali negatiua, & minori particulari affirmatiua concluditur particularis negatiua sic, nullum b. est a. quoddam c. est b. ergo quoddam c. non est a. Et probatur per dici de nullo. Sciendum quòd licet isti duo vltimi syllogismi probari possint per dici de omni, & per dici de nullo, vt dictum est, tamen Philosophus primo priorum reducit eos ad duos modos primos, in quibus verius saluatur dici de omni, & dici de nullo, propter vniuersalitatem minoris propositionis eorum, & hoc faciemus in fine omnium. Secunda figura quatuor habet modos. Primus constat ex maiori vniuersali negatiua, & minori vniuersali affirmatiua, ex quibus sequitur conclusio vniuersalis negatiua sic: nullum b. est a. omne c. est a. ergo nullum c. est b. In isto enim syllogismo non potest ostendi dici de nullo: quia sub b. cui iungitur signum vniuersale, scilicet nullum, nihil sumitur à quo possit remoueri subiectum, & ideo ad hoc quòd probetur per dici de nullo reducatur ad secundum modum primæ figuræ, hoc autem dupliciter potest fieri, vel conuersione maioris simpliciter, vt dicatur sic. nullum a. est b. omne c. est a. ergo nullum c. est b. Et probatur etiam per tertium principium supradictum quod erat, quando ex opposito consequentis infertur oppositum antecedentis, prima consequentia est bona. Sciendum quòd omnis syllogismus est quædam consequentia, in qua antecedens sunt ambæ præmissæ, consequens verò est conclusio, vnde si ex opposito conclusionis cum altera præmissarum infertur oppositum alterius pręmissæ in ordinatione in qua saluatur dici de omni, vel dici de nullo, prima consequentia, seu syllogismus erit bonus. Sic enim in proposito. Consequens enim siue conclusio est, nullum c. est b. quæ duo habet opposita, scilicet contrarium, & contradictio: sumatur eius contrarium, scilicet. Omne c. est b. sumatur modo maior prædicti syllogismi, scilicet. Nullum b. est a. & opposita contraria conclusionis fiat minor, & dicatur sic. Nullum b. est a. omne c. est b. ergo nullum c. est a. iste syllogismus est in secundo modo primę figurę. & ex opposito consequentis, seu conclusionis: infertur illa. nullum c. est a. quæ est opposita vnius præmissæ, scilicet minoris: quia est contraria minori primi syllogismi, quæ erat. omne c. est a. ergo ex opposito consequentis cum vna pręmissarum infertur oppositum alterius præmissæ. prima ergo consequentia, seu syllogismus fuit bonus. Secūdus modus constat ex maiori vniuersali affirmatiua, & minori vniuersali negatiua, ex quibus sequitur conclusio vniuersalis negatiua sic. Omne b. est a: nullum c. est a. ergo nullum c. est b. iste syllogismus reducitur ad secundum modum, primæ figuræ per conuersionem minoris simpliciter, & per transpositionem præmissarum, vt scilicet ista quæ erat maior fiat minor sic. Nullum a. est c. omne b. est a. ergo nullum b. est c. maior illius syllogismi fuit illa in qua conuersa fuit minor primi syllogismi, quę erat, Nullum c. est a. Per tertium verò principium seu per syllogismum conuersiuum reducitur ad secundum modum primæ figuræ sic: sumatur propositio cōtraria conclusioni quę est, omne c. est b.

& fiat

& fiat minor sic. Omne b. est a: omne c. est b. ergo omne c. est a. Hæc autem quæ concluditur in isto secundo syllogismo, scilicet omne c. est a, est contraria huic, nullum c. est a. quę erat minor ex opposito ergo consequentis. Tertius modus est, quando ex maiori vniuersali negatiua, & minori particulari affirmatiua concluditur particularis negatiua sic, Nullum b. est a: quoddam c. est a. ergo quoddam c non est b. Hic reducitur ad quartum modum primæ figuræ per conuersionem maioris simpliciter. Nullum a. est b. quoddam c. est a. ergo quoddam c. nō est b. Reducitur autem per syllogismum conuersiuum ad secundum modum primæ figuræ. Oppositum enim conclusionis quod est, quoddam c. nō est b. est istud, omne c. est b, & fiat minor sic, nullum b. est a: omne c. est b. ergo nullū c. est a. quæ est opposita minoris syllogismi primi quæ erat, quoddam c. est a. Quartus modus est, quādo ex maiori vniuersali affirmatiua, & ex minori particulari negatiua concluditur particularis negatiua sic. Omne b. est a: quoddam c. non est a. ergo quoddam c. non est b. Iste syllogismus potest reduci per conuersionem præmissarum, maior enim quę est vniuersalis affirmatiua, non potest conuerti nisi in particularem affirmatiuam, & minor est particularis. Ex pluribus autem particularibus, vt dictum est, nihil sequitur, reducitur ergo per syllogismum quod aliquando vocatur per impossibile, sicut reducti fuerunt cæteri tres syllogismi supradicti, & reducitur ad primum modum primæ figuræ. Oppositum enim conclusionis, quæ erat, quoddam c. non est b. est istud, omne c. est b. quod fiat minor sic. Omne b. est a: omne c. est b. ergo omne c. est a. hæc autem est opposita minoris quæ erat quoddam c. non est a. Et sic patet de syllogismo primæ & secundæ figuræ.

CAP. VII.

De Syllogismis tertiæ figuræ, & de reductione omnium syllogismorum ad duos primos modos primæ figuræ.

Tertia verò figura sex habet modos. Primus constat ex maiori vniuersali affirmatiua, & ex minori vniuersali affirmatiua, ad quas sequitur conclusio: particularis affirmatiua sic. Omne b. est a: omne b. est c. ergo quoddam c. est a. Iste syllogismus per conuersionem minoris per accidens reducitur ad tertium modum primæ figuræ sic. Omne b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam c. est a. Per syllogismum verò conuersiuum reducitur ad secundum modum primæ figuræ. Sumatur enim oppositum conclusionis quod est. Nullum c. est a. & fiat maior sic. Nullum c. est a: omne b. est c. ergo nullum b. est a. hæc autem est contraria maioris primi syllogismi quæ erat, omne b. est a. Sciendum quòd in reductione per syllogismum conuersiuum hæc differentia est inter syllogismos secundæ & tertiæ figuræ. Nam in syllogismis secundæ figuræ ex opposito conclusionis fit minor propositio, & infertur oppositū minoris propositionis, in syllogismis verò tertiæ figuræ ex opposito conclusionis fit maior propositio, & infertur oppositum maioris propositionis. Secundus modus constat ex maiori vniuersali negatiua, & ex minori vniuersali affirmatiua, ad quas sequitur conclusio particularis negatiua sic. Nullum b. est a: omne b. est c. ergo quoddā c. non est a. hæc per conuersionem minoris per accidens reducitur ad quartum modum primę figuræ sic. Nullum b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam c. non est a. Sed per syllogismum conuersiuum reducitur ad primum modum primæ figuræ si accipiatur oppositum conclusionis, & fiat maior sic. Omne c. est a: omne b. est c. ergo omne b. est a. hæc conclusio est contraria maiori primi syllogismi. Tertius modus constat ex maiori particulari affirmatiua, & minori vniuersali affirmatiua, ex quibus sequitur conclusio particularis affirmatiua sic. Quoddam b. est a: omne b. est c. ergo quoddam c. est a, hæc per conuersionem reducitur ad tertium modum primæ figuræ conuertendo maiorē simpliciter, & transponendo propositiones sic. Omne b. est c: quoddam a est b. ergo quoddam a. est c. per syllogismum verò conuersiuum reducitur ad secundum modum primę figuræ sic. Nullum c. est a: omne b. est c. ergo nullum b. est a. hæc conclusio est contradictoria maioris, quæ erat. quoddam b. est a. Quartus modus constat ex maiori vniuersali affirmatiua, & minori particulari affirmatiua concludentibus particularem affirmatiuā sic. Omne b. est a. quoddam b. est c. ergo quoddam c. est a. hęc per conuersionem minoris reducitur ad tertium modū primæ figurę sic. Omne b. est a:

A quoddam c. est b. ergo quoddam c. est a. Per syllogismum verò conuersiuum reducitur ad quartum primę sic. Nullum c. est a: quoddam b. est c. ergo quoddam b. non est a. hęc conclusio est contradictoria maioris primi syllogismi, quę erat. Omne b. est a. Quintus modus constat ex maiori particulari negatiua, & minori vniuersali affirmatiua concludentibus particularem negatiuam sic. Quoddam b. nō est a: omne b. est c. ergo quoddam c. non est a. hæc non potest reduci per conuersionem, quia maior eius non potest conuerti cum sit particularis negatiua, minor verò conuertitur in particularem. Ex puris autem particularibus nihil sequitur. Per syllogismum verò conuersiuum reducitur ad primum primæ sic. Omne c. est a: omne b. est c. ergo omne b. est a. & hæc est contradictio maioris primi syllogismi quæ erat, quoddam b. non est a. Sextus modus constat ex maiori vniuersali negatiua & minori particulari affirmatiua

B concludentibus particularem negatiuam sic. Nullum b. est a. quoddam b. est c. ergo quoddam c. non est a hæc per conuersionem minoris reducitur ad quartum primæ sic. Nullum b. est a: quoddam b. est c. ergo quoddam c. non est a. hæc per conuersionem minoris reducitur ad quartum primæ figuræ. Nullum b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam c. non est a. Per syllogismum verò conuersiuum reducitur ad tertium primæ sic. Omne c. est a. quoddam b. est c. ergo quoddam b. est a. quæ est contradictoria maioris primi syllogismi quæ erat. Nullum b. est a. Et sic patet de syllogismis directè concludentibus in omnibus figuris, & de eorum probationibus. Philosophus autem reduxit omnes syllogismos ad duos vniuersales primæ figuræ. Vnde tertium modum primę figuræ reduxit per syllogismum conuersiuum ad secundum modum secundæ figuræ, & quartum modum eiusdem primæ figurę reduxit per syllogismum conuersiuum ad primum secundæ, illi autem reducuntur ad

C duos modos vniuersales primę figuræ, vt dictum est. Omnes ergo reducuntur ad duos modos vniuersales primæ figuræ, in quibus saluatur perfectè dici de omni, & dici de nullo. Quod autem reducatur prædicti duo modi primæ figuræ ad vniuersales secundę, puta tertio primæ figuræ, patet sic. Omne b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam c. est a. Oppositum conclusionis est. Nullum c. est a. quæ fiat minor, & fiat syllogismus in secundo secundę figuræ sic. Omne b. est a: nullum c. est a. ergo nullum c. est b. quæ est opposita minoris, quæ erat, quoddam c. est b. Quartus verò reducitur ad primum. Est enim quartus modus sic. Nullum b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam c. non est a. Oppositum conclusionis est. Omne c. est a, quæ fiat minor, & fiat syllogismus in primo secundæ figuræ sic. Nullum b. est a: omne c. est a. ergo nullum c. est b. Patet ergo qua-

D liter omnes syllogismi reducuntur ad duos modos vniuersales primæ figuræ.

CAP. VIII.

De Syllogismis indirectè concludentibus, & de reductione ipsorum.

Restat nunc dicere de syllogismis indirectè concludētibus. Est autem indirectè concludere minorem extremitatem prædicari de maiori in conclusione. Tales autem syllogismi sunt numero decem, quinque enim sunt in prima figura, duo in secunda figura, & tres in tertia figuræ. Sciendum quòd omnis syllogismus concludens aliquam conclusionem quæ conuerti potest, etiam potest concludere illam ipsam conuertibilem. Cum ergo omnes conclusiones dictorum syllogismorum possunt conuerti, exceptis particularibus negatiuis, om-

E nes tales syllogismi possunt concludere indirectè. Tales autem in prima figura sunt tres, scilicet primus modus, secundus, & tertius. In secunda sunt duo, scilicet primus, & secundus. In tertia sunt tres, scilicet, primus, & tertius, & quartus. Adducantur autem in prima figura duo modi, qui sunt contra duo principia, siue regulas datas in prima figura. Nam ambo habent minorem negatiuam, quod est contra illam regulam, In prima figura minori existente negatiua, nihil sequitur. Et alter eorum habet maiorem particularem contra aliam regulam. Doctores autem moderni, scilicet Boetius præmissis quinque, scilicet secundę, & tertiæ figuræ, de solis quinque primæ figuræ fecerunt mentionem. Quorum primus constat ex maiori vniuersali affirmatiua, & minori vniuersali affirmatiua concludentibus indirectè particularem affirmatiuam sic. Omne b. est a. omne c. est b. ergo quoddā a. est c.

Reducitur autem ad primum primæ, si conclusio particularis conuertatur in vniuersalem. Secundus constat ex maiori vniuersali negatiua, & minori vniuersali affirmatiua concludentibus indirecte vniuersalem negatiuam sic. Nullum b. est a. omne c. est b. ergo nullum a est c. Reducitur ad secundum primæ conuersa conclusione simpliciter. Tertius modus constat ex maiori vniuersali affirmatiua, & minori particulari affirmatiua concludentibus indirecte particularem affirmatiuam sic. Omne b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam a. est c. Reducitur ad tertium primæ conuersa cõclusione simpliciter. Quartus modus constat ex maiori vniuersali affirmatiua, & minori vniuersali negatiua, concludentibus indirecte particularem negatiuam sic. Omne b. est a: nullum c. est b. ergo quoddam a. non est c. Et reducitur ad quartum primæ conuersa maiori per accidens, & minori simpliciter, & transpositis propositionibus, vt de minori fiat maior, & de maiori minor sic. Nullum b. est c. quoddam a est b. ergo quoddam a non est c. Quintus modus constat ex maiori particulari affirmatiua, & minori vniuersali negatiua concludentibus indirecte particularem negatiuam sic Quoddam b. est a: nullum c. est b ergo quoddam a. non est c. Et reducitur ad quartum primæ per conuersionem simpliciter vtriusque propositionis, & transpositis vtrique sic. Nullum b. est c. quoddam a. est b. ergo quoddam a. non est c. Et sic patet de syllogismis indirecte concludentibus. Sciendum autem quòd ad memoriter tenendum prædictos syllogismos inuenti sunt quidam versus, qui taliter designantur. Barbara Celarent. Darij Ferio Baralipton. Celantes Dabitis. Fapesmo. Frisesomorum. Cæsare. Camestres. Festino Baroco. Darapti. Felapton. Disamis. Datisi. Brocardo. Ferison. Quorum intellectus talis est. In his versibus sunt. 19. dictiones quæ secundum ordinem suum deseruiunt. 19. modis syllogismorum, scilicet nouem modis primæ figuræ, quatuor concludentibus directe, & quinque indirecte, & quatuor secundæ figuræ, & sex tertiæ figuræ. Omnes autem hę dictiones sunt trisyllabę, quarum prima syllaba deseruit maiori propositioni, secunda minori, tertia conclusioni. Et si in aliqua dictione inueniuntur plures syllabæ, non sunt necessariæ, sed ponuntur causa metri. In prædictis autem syllogismis sunt quatuor vocales, scilicet, a, e, i, o. quæ sic significant A, significat vniuersalem affirmatiuam. E. vniuersalem negatiuam. I. particularem affirmatiuam. O. particularem negatiuam. Vnde barbara qui deseruit primo modo primę figuræ, in omnibus syllabis habet a. quia omnes eius propositiones sunt vniuersales affirmatiuæ. Omnes prędictæ dictiones incipiunt ab his quatuor consonantibus, scilicet, b. c. d. f. primæ autem quatuor dictiones quæ deseruiunt quatuor modis primæ figuræ, directe concludentibus a prædictis quatuor consonantibus incipiunt. Vnde si quæ alię dictiones incipiunt a quacunque harum consonantium significat, quòd tales syllogismi sunt reducendi ad illum modum primæ figuræ, cui deseruit dictio incipiens ab illa consonante. Verbi gratia. Cæsare quæ deseruit primo modo secundę figuræ incipit ab illa consonante C. & significat quòd talis modus per conuersionem maioris reducitur ad secundum modum primæ figuræ, cui deseruit dictio incipiens a. c. s. celarent, & sic de singulis. In prædictis etiam syllogismis aliquando inuenitur illa litera s. post vocalem, & significat quòd illa propositio, vel cõclusio, cui deseruit syllaba debet conuerti simpliciter. Aliquando verò inuenitur. p. & significat quòd illa propositio, vel cõclusio cui deseruit syllaba debet conuerti per accidens. Aliquando verò inuenitur m. & significat, quod præmissæ illius syllogismi debent transponi, vt de maiori fiat minor, & econuerso. aliquando inuenitur C. & significat quòd iste syllogismus non potest reduci per conuersionem, sed solum per syllogismum cõuersiuum, & hoc solum accidit in duobus syllogismis, scilicet baroco & brocardo, vt dictum est. Sciendum, quòd prędictæ regulæ pręterquam regula de litera C. intelliguntur solum de reductione syllogismorum facta per cõuersionẽ, & nõ de ea quæ facta est per syllogismũ conuersiuũ. Et sic patet de syllogismis de inesse cõuersiuis.

CAP. IX.

De inuentione medij termini in syllogismis omnium figurarum tam affirmatiuis, quàm negatiuis.

SCitis syllogismis, vt facilius possimus quácunque conclusionem concludere & syllogizare, sciendum quod omnis conF clusio in se continet ambas extremitates, vt dictum est: totus autem syllogismus ex tribus terminis fit. Habita ergo quacunque oratione concludenda ad complendum syllogismum, egemus vno termino, scilicet medio. Qualiter autem talis medius terminus inueniatur, videamus. Vbi nota, quòd philosophus primo priorum tribus vtitur nominibus terminorum, scilicet antecedente, consequente & repugnante. Dicitur autem terminus antecedens qui potest subijci, vt homo est antecedens ad animal, consequens autem dicitur terminus, qui potest de alio prędicari, & sic animal est consequens ad hominẽ. Et quia termini conuertibiles inter se & subijci & prædicari possunt, vt proprium quod potest prędicari de specie, & species de ipso, & similiter se habet de diffinitione, & diffinito, ideo vnus respectu alterius, & dicitur antecedens, & dicitur consequens. Repugnans verò terminus dicitur, qui alteri subijci nõ potest, nec de eo prædicari, vt homo & asinus, quorum neuter de altero potest prædicari, nec sibi subijci. Sciendum quòd modi G syllogismorum directe concludentium, vt dictum est, sunt 14. scilicet quatuor in prima figura, quatuor in secunda, & sex in tertia: quia de indirecte concludentibus hic non me intromitto. In prima igitur figura sunt duo modi affirmatiui directe concludentes, scilicet primus, & tertius, & duo negatiui, scilicet secundus, & quartus. Ad inueniendum medium in affirmatiuis, considerandus est vnus terminus qui sit antecedens ad prædicatum, & consequens ad subiectum. Verbi gratia. Si debet syllogizari hæc, scilicet omnis homo est substantia, iam habetur minor & maior extremitas. Consequens autem ad subiectum, & antecedens ad prædicatum, est animal. ergo est medius terminus per hunc syllogismum in primo primæ figuræ sic Omne animal est substantia, omnis homo est animal. ergo omnis homo est substantia, si verò debet concludi hæc, quidam homo est substantia: in tertio modo eiusdem figuræ est medius terminus animal, & fiet syllogismus sic. Omne aH nimal est substantia, quidam homo est animal. ergo quidam homo est substantia. In syllogismis verò negatiua eiusdem figuræ sumitur pro medio repugnans prædicato, & consequens ad subiectum. Verbi gratia. Si debet concludi hac. nullus homo est lapis. Vel quidam homo non est lapis, sumatur pro medio animal. Repugnat enim animal lapidi, & potest prædicari de homine: fiat ergo syllogismus in secundo primæ sic. Nullum animal est lapis, omnis homo est animal ergo nullus homo est lapis. In quarto verò sic, nullum animal est lapis, quidam homo est animal. ergo quidam homo non est lapis. Et sic patet de inuentione medij termini in prima figura. In secunda autem figura sunt quatuor modi omnes negatiui, quorum primus, & tertius habent maiorem propositionem negatiuam, minorem verò affirmatiuam. Secundus autem, & quartus econuerso maiorem habent affirmatiuam, minorem verò negatiuam, & ideo aliter vtrobique I sumitur medium. Vnde in primo, & tertio sumitur pro medio repugnans prædicato, & consequens ad subiectum. Verbi gratia. Si debet concludi ista. Nullus homo est lapis, vel ista, quidam homo nõ est lapis: pro medio sumatur animal, & syllogizetur in primo secundæ sic. Nullus lapis est animal, omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis. In tertio modo sic, nullus lapis est animal, quidam homo est animal, ergo quidam homo non est lapis. In secundo verò, & quarto modo sumatur pro medio consequens ad prædicatum & repugnans subiecto. Verbi gratia. Si debet concludi ista. Nullus homo est lapis, vel ista, quidam homo non est lapis, sumatur pro medio inanimatum, quod potest prędicari de lapide & repugnat homini, & syllogizetur in secundo modo sic. Omnis lapis est inanimatus, nullus homo est inanimatus, ergo nullus homo est lapis in quarto modo sic. Omnis lapis est inanimatus, quidam homo non est inanimatus, ergo quidam homo non est lapis. Et sic paK tet de inuentione medij termini in secunda figura. In tertia verò figura sunt sex modi omnes concludentes particulariter, quorum tres sunt affirmatiue, & tres negatiue. In tribus affirmatiuis, scilicet primo, tertio, quarto: sumitur pro medio antecedens ad vtrunque. Verbi gratia. Si debet concludi hæc in primo modo, scilicet quoddam animal est substantia, sumatur pro medio homo, de quo animal, & substantia prædicari possunt, & syllogizetur sic. Omnis homo est substantia, omnis homo est animal, ergo quoddam animal est substantia. In tertio modo sic, quidam homo est substantia, omnis homo est animal, ergo quoddam animal est substantia. in quarto verò sic.

Omnis

Omnis homo est substantia, quidam homo est animal, ergo quoddam animal est substantia. In tribus verò negatiuis sumitur pro medio repugnans prædicato, & antecedens ad subiectum. Verbi gratia, si debet concludi hæc, quoddam animal non est lapis, sumatur pro medio homo quod repugnat lapidi, & de quo animal prædicatur, & syllogizetur etiam in secundo modo sic. Nullus homo est lapis, omnis homo est animal, ergo quoddam animal non est lapis. In quinto verò sic. quoddam homo non est lapis. In sexto autem sic. Nullus homo est lapis, quidam homo est animal, ergo quoddam animal non est lapis. Et sic patet de inuentione medij in tertia figura. Notandum quòd ad inueniendum cito antecedens & consequens termini conuertibiles possunt esse antecedens, & cõsequens indifferenter; quia diffinitio & descriptio & interpretatio sunt termini conuertibiles cũ diffinito, descripto & interpretato. Accipias terminum cuius vis inuenire antecedens & consequens, & diffinias ipsum vel describas, vel interpreteris, postmodum vtere regulis supradictis. Verbi gratia, si vis cõcludere in primo modo primæ figuræ istam, omne currens mouetur, vbi debes sumere antecedens ad prædicatum, diffinias vel describas, vel interpreteris moueri, quod describitur sic. moueri est mutare locum in tempore mouetur, sed omne currens mutat locum in tempore. ergo omne currens mouetur. Et sic potest fieri de diffinitione, & interpretatione. Et sic patet de inuentione medij in syllogismis de inesse ostensiuis.

CAP. X.

De differentia syllogismi ad impossibile ab ostensiuo.

Dicto de syllogismis ostensiuis, & de inuentione medij eorum, dicendum est de syllogismis ad impossibile. Dicitur enim syllogismus ad impossibile ab ostensiuo. Nam ostensiuus ex duabus præmissis veris concludit conclusionem veram. Syllogismus verò ad impossibile non sic facit, sed ex altera præmissarum falsa concludit falsum euidenter. Deinde ex contradictione falsi conclusi iterum concludit contradictionem præmissæ falsæ. Verbi gratia, de vtroque, Dato quòd aduersarius diceret hanc propositionem falsam, scilicet omnis homo currit. contra eam per syllogismum ostensiuum arguo sic, quia sumo duas præmissas veras, & concludo contradictionem propositionis prædictæ sic. Nullum quiescens currit, quidam homo quiescit, ergo quidam homo nõ currit, hæc conclusio contradicit propositioni aduersarij. quæ erat, omnis homo currit: & quia sua est falsa, mea est vera, & econuerso. Si verò volo eam reprobare per syllogismum ad impossibile, sumo eam cum altera propositione vera, & facio eas præmissas alicuius syllogismi, & concludo conclusionem falsam euidenter, & assumo contradictorium istius conclusionis falsæ, & ex ea concludo contradictoriam falsæ præmissæ sic. Omne currens mouetur, omnis homo currit, ergo omnis homo mouetur. sed quidam homo non mouetur. ergo quidam homo non currit. Modo ex falsitate huius præmissæ ostẽdo veritatem huius meæ propositionis, & ex istius veritate ostendo falsitatem illius. Ratio enim veritatis istius vltimæ conclusionis syllogismi ad impossibile est: quia in syllogismis ordinatis in modo, & in figura nunquàm conclusio erit falsa, nisi aliqua præmissarum fuerit falsa. **C** Concluditur autem primo ostensiue conclusio falsa, scilicet omne currens mouetur, ergo propositio aduersarij, scilicet omnis homo currit, est falsa, ergo eius contradictoria, scilicet quidam homo non currit, quæ est vltima conclusio syllogismi ad impossibile ab ostensiuo est vera.

CAP. XI.

De syllogismis ad impossibile, in quibus modis, & in quibus figuris fiant.

Nunc dicendum est in quibus figuris, & in quibus modis syllogismi ad impossibile possunt fieri. Vbi primo sciendum, sicut dictum est, quòd conclusio syllogismi ad impossibile non est illa quæ per syllogismum ostensiuum primo falsæ concluditur, sed quæ vltimo concluditur, scilicet contradictoria præmissæ aduersarij falsæ. Debet autem semper esse contradictoria, & non contraria, quia vt supra in alio tractatu dictum est, lex contradictoriarum talis est, quòd si vna est vera, reliqua

A est falsa, & non econuerso. Vnde si præmissa assumpta aduersarij quæ est falsa, semper sequitur, si conclusio syllogismi ad impossibile est sibi contradictoria quòd sit vera. Si verò esset sibi contraria quantumcunque illa foret falsa, non tamen necessario sequeretur istam esse veram. Duæ enim contrariæ possunt simul esse falsæ, vt supradictum est. Secundum ergo dicta cum in prima figura nullus syllogismus sit qui habeat aliquam præmissarum particularem negatiuam, conclusio in prima figura non poterit concludi per impossibile, sed vniuersalis. Quia verò in primo modo primæ figuræ ambæ præmissæ sunt vniuersales affirmatiuæ, quarum oppositæ sunt particulares negatiuæ, ideo in ea non potest concludi nisi particularis negatiua, si sumatur primo maior falsa, scilicet. Omnis homo est lapis, omne risibile est homo, ergo omne risibile est lapis, sed quoddam risibile non est lapis: ergo quidam homo non est lapis. Si sumatur minor falsa, idem sequitur sic. Omne risibile est homo, omnis lapis est risibilis, ergo omnis lapis est homo, sed quidã lapis non est homo, ergo quidam lapis non est risibilis. In secũdo verò modo primæ figuræ potest concludi particularis affirmatiua, & particularis negatiua sic, nullus homo est animal, omne risibile est homo, ergo nullum risibile est animal, sed quoddam risibile est animal. ergo quidam homo est animal, particularis negatiua sic. Nullus homo est lapis, omnis margarita est homo, ergo nulla margarita est lapis, sed quædam margarita est lapis, ergo quædam margarita non est homo. In tertio verò modo primæ figuræ concluditur per impossibile particularis negatiua, & vniuersalis negatiua. Particularis negatiua sic. Omnis homo est lapis, quoddam risibile est homo, ergo quoddam risibile est lapis, sed nullum risibile est lapis. ergo quidam homo non est lapis. Vniuersalis negatiua sic, Omnis homo est animal, quidam lapis est homo. ergo quidam lapis est animal, sed nullus lapis est animal, ergo nullus lapis est homo. In quarto verò modo concluditur particularis affirmatiua sic. Nullum animal est substantia. quidam homo est animal. ergo quidam homo nõ est substantia, sed omnis homo est substantia. ergo quoddam animal est substantia. Vniuersalis verò negatiua sic. Nullum animal est lapis, quædam margarita est animal. ergo quædam margarita non est lapis, sed omnis margarita est lapis. ergo nulla margarita est animal. Et sic patet de syllogismis ad impossibile, qui possunt fieri in prima figura. Et eodem modo possunt fieri in alijs duabus figuris, vt scilicet ex opposito falsæ conclusionis inferatur oppositum falsæ præmissæ, oppositum scilicet falsæ præmissæ quod est contradictorium eius. Vnde quia in primo modo & secundo modo secundæ figuræ præmissæ sunt vniuersalis affirmatiua, & vniuersalis negatiua, quarum opposita sunt particularis negatiua, & particularis affirmatiua; ergo in eis potest concludi per syllogismum ad impossibile particularis affirmatiua, & particularis negatiua. **D** Particularis affirmatiua: si sumatur maior falsa: negatiua verò si sumatur minor falsa. Et sic fiat in omnibus alijs modis tam secundæ, quàm tertiæ figuræ. Sciendum, quòd vniuersalis affirmatiua per impossibile non potest concludi, nisi in quarto modo secundæ figuræ, & in quinto tertiæ, in his videlicet modis de quibus supradictum est, quòd per cõuersiones propositionum non poterant reduci ad modos primæ figuræ. Et causa est, quia solum illi duo modi habent præmissam particularem negatiuam, & non alij: & dico de syllogismis directe cõcludentibus. Ponamus exemplum de vtroque modo qualiter in eis concludatur per impossibile vniuersalis affirmatiua in quarto modo secundæ figuræ sic. Omnis homo est animal, quoddam risibile non est animal. ergo quoddam risibile non est homo, sed omne risibile est homo. ergo omne risibile est animal. **E** In quinto modo tertiæ figuræ sic, Quidam homo non est animal: omnis homo est risibilis. ergo quoddam risibile nõ est animal: sed omne risibile est animal. ergo omnis homo est animal. Notandum quòd Philosophus secundo priorum facit solum vnam præmissam falsam in quolibet modo omnium figurarum, & cõcludit per syllogismum ad impossibile in quolibet solum vnam conclusionem, & tamen nos in quolibet modo dicimus vtramque falsam, & concludemus per impossibile oppositam vtriusque. Notandum quòd in prima, & secunda figura magis congrue ponitur minor falsa: quia quod subijcitur in opposita conclusionis falsæ subijcitur postea in conclusione syllogismi ad impossibile. Verbi gratia in prima figura sic. Omnis homo est animal, omnis lapis est homo. ergo omnis lapis est animal, sed quidam lapis non est animal. ergo quidam

lapis

lapis non est homo, modo lapis est subiectum in opposita conclusionis falsæ: & in conclusione vltima: si verò ponitur maior falsa, colorari patet, vt dictum est, & communiter sic vtimur. Patet ergo qui syllogismi ad impossibile, & in quibus modis, & figuris fiant.

CAP. XII.

De syllogismis ad impossibile, qualiter reducantur ad syllogismos ostensiuos.

ET quia omnes syllogismi ad impossibile reducũtur ad syllogismos ostensiuos, ideo videndum est qualiter id fiat. Sciendum, quòd syllogismi qui fiunt ad impossibile in prima figura, fiunt ostensiui in secunda, & tertia figura. Si enim concluditur opposita maioris propositionis falsæ, fit syllogismus ostẽsiuus in tertia figura sic. Verbi gratia, in primo modo primæ figuræ quando concluditur oppositum maioris sic. Omnis homo est lapis, omne risibile est homo, ergo omne risibile est lapis, sed quoddam risibile non est lapis, ergo quidam homo non est lapis. Hanc conclusionem, scilicet quidam homo non est lapis, quatuor enunciationes præcesserunt, quarum duæ fuerunt falsæ, scilicet maior, & conclusio illius syllogismi ostẽsiui: duæ verò fuerunt veræ, scilicet minor illius syllogismi, & opposita conclusionis. Ex his duabus veris in tertia figura sequitur prædicta conclusio, scilicet quidam homo non est lapis: ita quòd opposita conclusionis fiat maior, & minor syllogismi ostensiui remaneant minor sic, Quoddam risibile non est lapis, omne risibile est homo, ergo quidam homo non est lapis: hic est quintus modus tertiæ figuræ. Quando verò per impossibile concluditur oppositum minoris, fit syllogismus ostensiuus in secunda figura. Verbi gratia: fit syllogismus ad impossibile iste: omnis homo est animal, omnis lapis est homo. ergo omnis lapis est animal, sed quidam lapis non est animal. ergo quidam lapis non est homo. Auferantur duæ falsæ, scilicet minor, & conclusio syllogismi ostensiui, & fiat syllogismus in quarto modo secundę figurę sic. Omnis homo est animal, quidam lapis non est animal, ergo quidam lapis non est homo. Et sic fit in alijs modis primæ figuræ, vt videlicet si in syllogismo ad impossibile concluditur oppositum maioris reducitur ad tertiam figuram, opposita conclusionis existente maiori, & cum minori vera. Si verò concluditur oppositum minoris fit talis syllogismus ostensiuus in secunda figura, ita quòd oppositum conclusionis fit minor propositio, & maior vera remaneat maior. Syllogismi verò ad impossibile qui fiunt in secunda figura sunt ostensiui in prima figura, & in tertia. Si enim concluditur per impossibile oppositum maioris, fit ostensiuus in tertia figura. Verbi gratia fit syllogismus ad impossibile iste. Nullus homo est animal: omne risibile est animal. ergo nullum risibile est homo: sed quoddam risibile est homo: ergo quidam homo est animal. Auferantur falsæ, & fiat syllogismus in quarto modo tertiæ figuræ sic. Omne risibile est animal: quoddam risibile est homo. ergo quidam homo est animal. Sciendum quòd quando in prima figura syllogismos ad impossibile concludebat oppositum maioris, reducebatur, & fiebat syllogismus ostensiuus in tertia figura, & oppositum conclusionis primi syllogismi ostensiui fiebat maior in secũdo syllogismo, & minor eiusdem syllogismi remanebat minor in secundo syllogismo. Sed hic non fit ita, sed minor primi syllogismi fit maior in secundo syllogismo. Si verò concluditur per impossibile oppositum minoris fit syllogismus ostensiuus in prima figura sic. Nullus homo est lapis omne risibile est lapis. ergo nullum risibile est homo, sed quoddam risibile est homo. ergo quoddam risibile non est lapis. Auferantur omnes falsæ, & fiat syllogismus in quarto modo primæ figuræ sic. Nullus homo est lapis, quoddam risibile est homo. ergo quoddam risibile non est lapis. Eodem modo syllogismi ostensiui aliorum modorum secundę figuræ. Vnde si maior est falsa, & minor vera, tunc minor fit maior, & oppositum conclusionis fit minor. Si verò maior fit vera, & minor falsa, tunc maior remanet maior, & oppositum cõclusionis fit minor. Syllogismi verò ad impossibile qui fiunt in tertia figura fiunt ostensiui in prima figura, & secunda. Vnde si per impossibile cõcluditur opposita maioris: fit ostensiuus in prima figura, ita videlicet quòd oppositum conclusionis primi syllogismi fiat maior propositio in secundo syllogismo, & minor quæ fuit vera remaneat minor sic. Omnis homo est lapis, omnis homo est risibilis. ergo quoddam risibile est la-

F pis, sed nullum risibile est lapis, ergo quidam homo non est lapis, fiat autem ostensiuus in prima figura sic. Nullum risibile est lapis, omnis homo est risibilis. ergo nullus homo est lapis. Ad vniuersalem veram bene sequitur sua particularis vera. Vnde si hæc est vera: nullus homo est lapis, quę est cõclusio istius secundi syllogismi: erit etiam hæc vera, quidam homo non est lapis: quæ fuit conclusio primi syllogismi ad impossibile. Si verò per impossibile concluditur opposita minoris, fiat syllogismus in secunda figura ostensiuus: ita quòd opposita conclusionis primi syllogismi fiat minor in secundo syllogismo, & maior primi syllogismi fiat minor sic. Omnis homo est animal, omnis homo est lapis: ergo quidam lapis est animal, sed nullus lapis est animal. ergo quidam homo non est lapis: fiat ergo syllogismus ostensiuus sic. Nullus lapis est animal, omnis homo est animal. ergo nullus homo est lapis. Ad quam sequitur, quidã homo non est lapis. Eodem modo fiat in alijs modis tertiæ figuræ. Et sic patet de syllogismis ad impossibile. Sciendum quòd

G Philosophus in libro priorum multa alia genera syllogismorum ponit, scilicet irregulares, conuersiuos, ex oppositis, & multa alia. Sed quia solum ista duo genera syllogismorum de inesse apud modernos sunt in vsu, de alijs non me intromisi. Patet ergo de syllogismis de inesse, &c.

CAP XIII.

De Syllogismis modalibus, quantum ad propositiones de necessario.

NVnc dicendum est de syllogismis modalibus. Vbi sciendum quòd quia eodem modo sumũtur propositiones de necessario & impossibili & illæ de possibili, & contingenti, vt supra in tractatu de conuersionibus dictum est, ideo duobus modis fiunt syllogismi modales inter se differentes. Primo dicemus de syllogismis de necessario, ad quos reduci possunt il-

H li de impossibili. Secundo de syllogismis de contingenti, ad quos reducuntur illi de possibili contingenter sumpto. Sciendum quòd syllogismi de necessario aliqui habent ambas propositiones necessarias, & tunc in quacunque figura, vel modo fiant, semper conclusio est necessaria. Verbi gratia. Necesse est omnem hominem esse animal, necesse est omne risibile esse hominem. ergo necesse est omne risibile esse animal, & sic de singulis, &c. Notandum, quòd duplex est necessarium, scilicet necessarium simpliciter, quãdo aliquid inest alicui simpliciter, & non secundum aliquod tempus, vel locum, vel huiusmodi sicut necessarium est hominem esse animal. Aliud est necessarium secundum quid, vel secundum tempus, sicut dicimus quòd omne quod est quando est necesse est esse, vel secũdum locum vel secundum aliquid huiusmodi. Et isto modo non sumitur propositio necessaria Sortes enim quando currit, necessario

I currit, & tamen hæc propositio. Sortes currit non est necessaria, sed contingens. Si verò syllogismi de necessario alteram propositionum habent necessariam, & alteram de inesse: licet semper concludant maiorem extremitatem inesse minori, non tamen semper concludunt ex necessitate: sed quandoque sic: & quandoque nõ. Vbi nota, quòd in prima figura maiori propositione existente necessaria, & minori de inesse, sequitur semper conclusio necessaria. Maiori verò existente de inesse quantumcunque minor sit necessaria: non tamen conclusio erit necessaria: quia inueniuntur termini vbi est sic, & vbi non est sic. Verbi gratia. Omnis homo est animal, omne risibile necessario est homo. ergo omne risibile necessario est animal. Isti autem sunt termini vbi sic. Termini verò vbi non, sunt isti. Omnis homo est albus: omne risibile necessario est homo ergo omne risibile necessario est album. Hæc autem conclusio non est necessaria

K simpliciter. Et sic est de alijs modis primæ figuræ, tam affirmatiuis quam negatiuis. In secunda verò figura in tribus primis modis negatiuis propositione existente necessaria, siue sit maior, siue sit minor, conclusio erit necessaria, ipsa existente de inesse. Affirmatiua verò existente necessaria, & negatiua de inesse, non sequitur conclusio necessaria. Et hoc clare potest apparere reducendo prædictos syllogismos ad modos primæ figuræ. Nam semper in syllogismis reductis, negatiua erit maior. In prima autem figura, vt dictum est, si maior est necessaria, & conclusio: si verò non, nec conclusio. In quarto verò modo secundæ figuræ quacunque propositione necessaria, siue affirmatiua, siue negatiua: dum modo altera sit de inesse, non semper sequitur conclusio necessaria. Nam si vniuersalis affirmatiua

non erit necessaria in eisdem terminis, fiet syllogismus in quibus fiet secundus modus eiusdem figuræ vniuersali affirmatiua existente necessaria, sed vt dictum est, si affirmatiua est necessaria, non sequitur conclusio necessaria quod patet per reductionem eius ad secundum modum primæ figuræ, ergo nec hic sequitur. Si verò particularis negatiua est necessaria: non sequitur semper conclusio necessaria, vt patet in his terminis, scilicet. Omne album est homo. quidam asinus necessario non est homo, tamen non sequitur. ergo quidam asinus necessario non est albus. In tertia verò figura sunt syllogismi affirmatiui, & sunt negatiui. Affirmatiuorum autem quidam habent ambas propositiones vniuersales. quidam verò alteram. Qui habent ambas propositiones vniuersales: quacunque earum existente necessaria, siue maiori, siue minori: sequitur conclusio necessaria, quod patet per reductionem eius ad primam figuram. Qui verò habent alteram vniuersalem: ea existente necessaria siue maiori, siue minori, sequitur conclusio necessaria. Si verò particularis sit necessaria, non sequitur conclusio necessaria, quia si reducitur ad primam figuram, maior est de inesse: vbi, vt dictum est, non sequitur conclusio necessaria. Negatiuorum verò quidam habent propositionē negatiuam vniuersalem, quidam autem particularem. Vnde qui habent propositionem negatiuam vniuersalem, ea existente necessaria non sequitur conclusio necessaria. Qui verò habent negatiuam particularem, & affirmatiuam vniuersalem quacunque earum existente necessaria, non sequitur conclusio necessaria. Verbi gratia sic. Quidam homo non vigilat, omnis homo necessario est animal. ergo quoddam animal necessario non vigilat, & hoc est affirmatiua existente necessaria. Negatiua autem existente necessaria sic, Quoddam album necessario non est animal, omne album vigilat, non sequitur. ergo quoddam vigilans necessario non est animal, cum omne vigilans necessario sit animal. Et sic patet de syllogismis modalibus de necessario.

CAP. XIIII.

De Syllogismis contingentibus.

SEquitur de syllogismis contingentibus. Vbi nota quòd duplex est contingens, scilicet contingens quod inest, & contingens quod potest inesse. Dicitur autem hic cōtingens quod inest, quando prædicatum licet non sit de essentia subiecti, vel proprium eius, tamen est terminus qui potest prædicari, & negari de subiecto, licet nunc actu de eo prædicetur. Et talis propositio licet sit de materia contingenti tamen dicitur de contingenti quod inest. Contingens autem quod potest inesse, dicitur cum prædicatum est de contingenti, sicut de albo respectu hominis, tamen in propositione non dicitur actu inesse, sed possibiliter, vt cum dico, contingit hominem esse album, non est sensus, quòd homo sit albus, sed quòd potest esse albus. Sciendum quòd in prima figura vtraque propositione existente de contingenti, etiam conclusio erit de contingenti sic. Contingit omne album esse musicum, contingit omnem hominem esse album. ergo contingit omnem hominem esse musicum, & sic est de alijs modis. In secunda verò figura, si ambę propositiones sunt de contingenti, siue sint affirmatiuæ, siue altera earum sit negatiua, siue sint vniuersales, siue altera earum sit particularis, nunquam conclusio erit de contingenti. Verbi gratia. Contingit nullum hominem esse album: contingit omne risibile esse album. ergo contingit nullum risibile esse hominē, non sequitur, quia necesse est omne risibile esse hominem, & sic de omnibus alijs. In tertia verò figura, præmissis existentibus de contingenti: siue sint affirmatiuę, siue altera earum sit negatiua: siue vniuersales: siue particulares, semper sequitur conclusio de contingenti, vt contingit omnem hominem esse album: contingit omnem hominem esse musicum. ergo contingit musicum esse album, & sic est in alijs modis. Si verò altera præmissarum sit de contingenti, & altera de inesse, non semper sequitur conclusio de contingēti. Vnde in prima figura maiori existente de contingenti, siue sit affirmatiua, siue negatiua, minori verò de inesse simpliciter, semper sequitur conclusio de contingenti. Vt contingit omnem hominem esse album: omne risibile est homo. ergo contingit omne risibile esse album. Maiori verò existente de inesse, & minori de contingenti, non semper sequitur conclusio de contingenti, vt perfectus sit syllogismus sic. Omne sanum est animal: contingit omnem equum esse sanum, non sequitur. ergo cōtingit omnem equum

A esse animal. Sciendum, quia in qualibet propositione de contingenti potest saluari dupliciter dici de omni secundum duplicem eius sensum supradictum. Vnde cum dico, contingit omnem hominem esse album, comparo hominem ad dici, de quibus potest prædicari, vel secundum esse ipsius albi, vt sit sensus, omne quod est homo, contingit actu esse album. Vel secundum possibilem inhærentiam, vt sit sensus, omne quod est homo, contingit posse esse album. Propositio de inesse habet solum vnum dici de omni, scilicet secundum comparationē subiecti ad sua inferiora secundum actualem inhærentiam prædicati, & ex his sequitur, quòd virtute dici de omni illa de inesse potest sumi sub illa de contingenti. Vnum enim dici de omni sub duobus, quia ad minus in vno est consequentia. Sed illa de contingenti non potest sumi sub illa de inesse. Duo enim dici de omni non cōtinetur sub vno. Et ista est causa quare maiore

B existente de contingenti, minori verò de inesse non sequitur conclusio de contingenti virtute syllogistica, licet sequatur gratia materię. Sciendum quòd propositio de inesse est duplex. scilicet de inesse vt nunc, scilicet quando prædicatum vt nunc solum inest subiecto, vt Sortes currit, & de inesse simpliciter. Vnde ad hoc quòd sequatur conclusio de contingenti, minore existente de inesse, debet esse de inesse simpliciter, quia prædicatum semper sequitur subiectum: ideo sequitur quòd quicquid contingit prædicato, contingit subiecto. Sed quia in propositione de inesse vt nunc, prædicatum non semper sequitur subiectum, non erit semper verum quòd quicquid contingit prædicato, contingit subiecto. Nec est instantia quòd si minor esset de contingenti, quæ tantum valet quantum illa de inesse vt nunc, & maior esset de contingenti, sequitur cōclusio. Nam si minor est de cōtingenti, semper prędicatum contingit subiecto, nam hæc, contingit hominem currere, semper est vera,

C quia semper contingit hominem currere, tamen illa homo nō currit, non semper est vera: ideo aliter se habet de vtralibet. In secunda autem figura in tribus primis modis negatiua existente de contingenti, affirmatiua verò de inesse, non fit syllogismus. Et causa est, quia omnes syllogismi in tantum concludunt, inquantum reducuntur ad primam figuram, vbi est dici de omni, & dici de nullo: tales autem syllogismi non possunt reduci ad primam figuram. Non enim conuertitur vniuersalis negatiua de contingenti, vt de subiecto fiat prædicatum, & de prædicato fiat subiectum, vt supradictum est, sed conuertitur in terminis. Vnde hęc, contingit nullum hominem esse album conuertitur in hanc, contingit omnem hominem esse album. Vnde secundum hoc vniuersali negatiua existente de contingenti in tribus, videlicet modis, non fit syllogismus, quia non

D potest probari per dici de omni. Affirmatiua verò existente de contingenti, & negatiua de inesse, fit syllogismus, quia potest reduci talis syllogismus ad primam figuram, per propositionem negatiuam similiter conuersam, tamen non erit conclusio de contingenti, vt supra dictum est. In quarto autem modo, nullo modo fit syllogismus, siue maior: siue minor sit de contingenti. Talis enim syllogismus non potest reduci ad primam figuram per conuersionem, sed per syllogismum conuersiuum, sed quacunque existente de contingenti, & altera de inesse, non potest fieri talis reductio. ergo ex eo nihil sequitur. Quòd autem maiori existente de contingenti talis reductio fieri non possit patet, sit talis syllogismus. Contingit omnem hominem esse album, quidam lapis nō est albus. ergo quidam lapis non est homo, cuius oppositum est, omnis lapis est homo. fiat ergo syllogismus in prima figura sic. Contingit omnem hominem esse album, omnis lapis est homo. ergo contingit omnem lapidem esse album. Sed hęc non opponitur huic, quidam

E lapis non est albus, quę erat minor. Nam vt dictum est, in propositione de contingenti saluatur dici de omni secundum possibilem inhærentiam, in futuro enim posset esse verum, quòd omnis lapis fieret albus, & quod modo quidam lapis nō sit albus, & sic isto modo non valet coniugatio. Apparet etiam quòd talis syllogismus non valeat. Nam propositionibus existentibus veris, aliquando sequitur conclusio falsa sic. Contingit omnem hominem esse album, quoddam risibile non est album, sequitur. ergo contingit quoddam risibile non esse hominem, quod est simpliciter falsum. Similiter si minor est de contingenti nihil sequitur, & fit syllogismus sic. Omnis homo est animal, contingit quoddam album non esse animal. ergo contingit quoddam album non esse hominem, vt puta ouum, quod est album, contingit quòd aliquando erit animal, aliquando non erit, si

sequitur

ſequitur hæc de ineſſe, ſcilicet quoddam album non eſt homo, non tenet. Oppoſita enim eius eſt, omne album eſt homo. ergo omne album eſt animal, quæ non opponitur huic, contingit quoddam album non eſſe animal, vt ſupradictum eſt. Si verò ſumatur concluſio de contingenti, ſcilicet. Contingit quoddam album non eſſe animal, cuius oppoſita eſt. Neceſſe eſt omne album eſſe animal, idem ſequitur, & fiat ſyllogiſmus in prima figura ſic. Omnis homo eſt animal: neceſſe eſt omne album eſſe hominem, ſequitur. ergo omne album eſt animal, vt ſupra de miſtionibus neceſſarij, & de ineſſe dictum eſt, quæ non opponitur illi minori, ſcilicet, contingit quoddam album non eſſe animal, & ſic eſt inutilis coniugatio. In tertia verò figura maiori exiſtente de contingenti, minori verò de ineſſe, ſequitur concluſio de contingenti. Nam conuerſa minori in quinque modis ſyllogiſmorum fit reductio ad primam figuram. Verbi gratia fiat ſyllogiſmus ſic. Contingit omnem hominem eſſe album: omnis homo eſt animal. ergo contingit quoddam animal eſſe album, conuerſa minori per accidens, fit tertius modus primę figuræ ſic. Contingit omnem hominem eſſe album: omne animal eſt homo. ergo contingit quoddam animal eſſe album, & ſic eſt de alijs quatuor modis. Quintus autem modus tertiæ figuræ reducitur ad primam per ſyllogiſmum conuerſiuum ſic. Contingit quendam hominem non eſſe album: omnis homo eſt animal. ergo contingit quoddam animal non eſſe album. Cuius oppoſitum eſt, neceſſe eſt omne animal eſſe album, deinde ponatur ſub ea minor primi ſyllogiſmi, ſcilicet omnis homo eſt animal, & ſequitur. ergo neceſſe eſt omnem hominem eſſe album, quæ eſt contradictoria maioris primi ſyllogiſmi. Et ſic patet de miſtione propoſitionum de contingenti, & de ineſſe in tribus figuris &c.

CAP. XV.

De miſtione contingentis, & neceſſarij in tribus figuris ſyllogiſmorum.

SEquitur de miſtione contingentis, & neceſſarij. Notandum quòd in prima figura quantum ad modos affirmatiuos, maiori exiſtente de contingenti, minori verò de neceſſario ſyllogiſmus erit perfectus, & concludet concluſionem de contingenti. Verbi gratia. Contingit omne animal eſſe album: neceſſe eſt omnem hominem eſſe animal. ergo contingit omnem hominem eſſe album. Si verò fit econuerſo, ſcilicet maiori exiſtente de neceſſario, & minori de cõtingenti, nullus fiet ſyllogiſmus. Cauſa eſt quia propoſitio neceſſaria haberet vnũ dici de omni ſecundum ſcilicet actualem inhęrentiam prædicati ad ſubiectum, & ad contenta ſub eo: ſed illa de contingenti habet duplex dici de omni, vt ſupra dictum eſt. non ergo poteſt illa ſumi ſub illa de neceſſario per virtutem principij quod eſt dici de omni. Sciendũ q in prædicto ſyllogiſmo, licet concludatur per dici de omni, põt tamen concludi concluſio de contingenti de poſsibili, quod .ſ. cõmuniter ſe habet ad neceſſarium, & contingens in virtute iſtius regulæ. Si aliquod ſubiectum ſit eſſentialiter ſub aliquo prædicato, quicquid contingit ſub ſubiecto, contingit ſub prædicato. In ſyllogiſmis autem negatiuis propoſitione affirmatiua exiſtente neceſſaria, negatiua verò de contingenti, ſequitur concluſio de contingenti ſic. Contingit nullum hominem eſſe album: neceſſe eſſe omne riſibile eſſe hominem, ſequitur. ergo contingit nullum riſibile eſſe album. Si verò propoſitio negatiua ſit neceſſaria, affirmatiua verò contingens, ſequuntur duę concluſiones, ſcilicet aliquando de contingenti, aliquando de ineſſe, quod poteſt patere. Nam ex oppoſito vtriuſque concluſionis, cum altera præmiſſarum, infertur oppoſitum alterius præmiſſæ. Ratio autem quare vtraque concluſio ſequatur ad vnam negatiuam de neceſſario eſt, quia non ſolum prædicatum non dicitur ineſſe ſubiecto, ſed nec etiam poteſt ineſſe. Vnde ſyllogiſmus ſignificat quòd ſubiecto non inſit prædicatum, nec poſſit ineſſe. Vnde cum aliquid contingenter ponitur ſub tali ſubiecto, ſignificatur quòd tale prędicatum remoueatur actu ab eo quod contingenter ponitur ſub ſubiecto, & ſic erit concluſio de contingenti, quia quod actu contingenter remouetur, facit enunciationem contingentem, & ſignificatur quòd nullo modo poſſit ſibi ineſſe, & ſic non ſolum contingenter non ineſt, imo nullo modo ineſt ei, ſi ſit enunciatio de ineſſe. In ſecundo autem figura in tribus primis modis negatiua exiſtente de neceſſario, affirmatiua verò de contingenti, ſequitur etiam duplex concluſio, ſcilicet de

F contingenti, & de ineſſe, quia per conuerſionem propoſitionis neceſſariæ reducuntur ad primam figuram. In quarto verò modo affirmatiua exiſtente de contingenti, negatiua verò de neceſſario, vel econuerſo, inutilis erit coniugatio. In tertia verò figura quantum ad ſyllogiſmos affirmatiuos vniuerſales propoſitiones, vel aliquam vniuerſalem habentes, maiori exiſtente de contingenti, minori verò de neceſſario, ſequitur concluſio de contingenti. Conuerſa ergo minori fit ſyllogiſmus in prima figura. Si autem maior ſit de neceſſario, minor verò de contingenti poſſibili, quia propoſitiones de contingenti poſſibili conuertuntur, ſicut illæ de neceſſario, minori conuerſa fit prima figura, ſicut dictum eſt, quòd maiori exiſtente de neceſſario, minori verò de contingenti, ſequitur concluſio de contingenti poſſibili, licet non per dici de omni, ſed per primam regulam. Quantum autem ad ſyllogiſmos affirmatiuos habentes aliquam pręmiſſam particularem, ſi maior eſt vniuerſalis, ſequitur regulas prædictas. Si verò maior eſt particularis,

G ſequitur ſecundam regulam. Quantum autem ad ſyllogiſmos negatiuos, dico quòd quantum ad duos modos habentes maiorem vniuerſalem negatiuam, maiori exiſtente de contingenti, minori verò de neceſſario, ſequitur concluſio de contingenti, & reducuntur ad primam figuram per conuerſionem minoris. Si autem maior erit de neceſſario, minor verò de contingẽti, non fit ſyllogiſmus: non enim poſſet reduci ad primam figuram. Si verò minor eſſet de contingenti poſſibili, quia conuerti poſſet, ſicut illa de neceſſario, fieret ſyllogiſmus in prima figura, vbi concluderetur duplex concluſio, ſcilicet de ineſſe, & de contingenti, vt ſupra dictum eſt. Syllogiſmus autem negatiuus, cuius maior eſt particularis negatiua, ea exiſtente de cõtingenti, & maiori exiſtente de neceſſario, ſequitur concluſio de contingenti, & reducitur ad primam figuram per ſyllogiſmum conuerſiuum, maiori verò exiſtente de neceſſario, non fit ſyllogiſmus. Et ſic patet de ſyllogiſmis modalibus.

H

CAP. XVI.

De Syllogiſmis conditionalibus ex propoſitionibus ſimplicibus.

DIcto de ſyllogiſmis cathegoricis, nunc dicendum eſt de hypotheticis. Vt tamen ſupra dictum eſt, tres ſunt ſpecies propoſitionum hypothetearum, ſcilicet conditionalis, copulatiua, & diſiunctiua. Syllogiſmi autem qui ſunt ex propoſitionibus copulatiuis, eodem modo ſe habent, ſicut & ſyllogiſmi cathegorici, & ideo de eis prætermittamus. Sed quia ex propoſitionibus conditionalibus, & diſiunctiuis aliter fiunt ſyllogiſmi quàm in propoſitionibus cathegoricis, ideo de eis dicendũ eſt, & primo de conditionalibus. Notandum quòd propoſitiones conditionales, vel ſunt ſimplices, vel compoſitæ. Dico au-

I tem ſimplices, quę tantum ex duabus cathegoricis componuntur, vt hæc, ſi eſt homo, eſt animal. Compoſitæ autem ſunt, quę ex pluribus componuntur, vt hæc ſi eſt homo, cum ſit animal, eſt ſubſtantia. Hæ autem compoſitę tribus modis fieri poſſunt: quia vel erit propoſitio compoſita ex duabus conditionali, & cathegorica, vt hic, ſi eſt homo, cum ſit animal, eſt ſubſtantia: vel econuerſo, erit compoſita ex cathegorica, & conditionali ſic. ſi tu es animatum, tu es homo, aut es animal: vel erit compoſita ex duabus conditionalibus, vt hic, ſi eſt homo eſt animatum, ſi eſt animal. Et quia ſyllogiſmi qui fiunt ex ſimplicibus, facilius ſciuntur illis qui fiunt ex compoſitis, ideo primo ponemus ſyllogiſmos ſimplices, & poſtea breuiter oſtendemus ſecundum eorum ſimilitudinem, qualiter fiunt ſyllogiſmi ex compoſitis. Sciendum quòd ſimplices propoſitiones conditionales ſunt quatuor. Aut enim habent ambas partes affirmatiuas, ſcilicet antecedens, & conſequens, vt hæc, ſi eſt ho-

K mo, eſt animal. Vel antecedens affirmatum, & conſequens negatum, vt hæc, ſi eſt homo, non eſt lapis. Aut conſequens affirmatum, & antecedens negatum, vt hæc, ſi animal non eſt ſanum, eſt ęgrum. Aut ambo negata, vt hæc, ſi non eſt animal, non eſt homo. Syllogiſmi autem qui ex his propoſitionibus fiunt, oportet quòd ſint conſequentiæ quædam. Vt autem dicit Philoſophus 2. topico. duplex eſt conſequentia, ſcilicet in poſitione, ſcilicet quando proceditur pro poſitione antecedentis, & in contraria, ſcilicet quando proceditur a deſtructione conſequentis. Secundum ergo iſta ex prędictis propoſitionibus quæ fiunt figuræ, in quarum vna proceditur a poſitione antece-

antecedentis, in altera verò à destructione consequentis, quarum quælibet quatuor habet modos, secundum quòd quatuor sunt propositiones, vt dictum est. Primus modus primæ figuræ est, si est homo est animal: sed est homo. ergo est animal. Secundus est, si est homo, non est lapis: sed est homo. ergo non est lapis. Tertius est, si animal non est sanum est ægrum: sed animal non est sanum. ergo est ægrum. Quartus est, si nō est animal, non est homo: sed non est animal. ergo non est homo. Sciendum quòd isto homo fiunt syllogismi cum hoc relatiuo qui, vel cum hoc nomine, quicunque faciunt enim prædicta nomina connotantia oppositionem antecedentis, sic, omnis qui currit mouetur: sed Petrus currit. ergo Petrus mouetur, vel quicunque, &c. A destructione consequentis sic. Omnis qui currit, vel quicunque currit, mouetur: sed Sortes non mouetur. ergo Sortes non currit. Et sic habet se in omnibus alijs modis dictarum figurarum. Patet ergo de syllogismis conditionalibus ex propositionibus simplicibus.

CAP. XVII.

De syllogismis conditionalibus ex propositionibus hypotheticis compositis.

SEquitur de conditionalibus compositis, quarum duæ, vt dictum est, consistunt ex tribus cathegoricis. Tertia verò ex quatuor. Sed tres propositiones cathegoricæ secundum affirmationem & negationem octo modis possunt variari. Primo, possunt omnes esse affirmatiuæ, secundo omnes negatiuæ, tertio duæ primæ affirmatiuæ, & tertia negatiua, quarto duæ primæ possunt esse negatiuæ, & tertia affirmatiua, quinto prima affirmatiua, & duæ vltimæ negatiuæ, sexto prima negatiua, & duæ vltimæ affirmatiuæ, septimo prima, & vltima affirmatiuæ, & media negatiua, octauo prima & vltima negatiuæ, & media affirmatiua, ideo in qualibet dictarum potest fieri variatio, & sic sunt octo. Tertia verò conditionalis composita ex duabus conditionalibus, quæ quatuor habent cathegoricas, multipliciter habet variari. De quibus omnibus compositis propositionibus, & earum varietate, & syllogismis qui ex eis fiunt, diffuse dixi in libro quem feci de hypotheticis syllogismis, ideo diffuse de eis nunc tractare prætermitto, sed videamus solum modos syllogizandi in qualibet earum. Fiunt autem secundum quamlibet dictarum propositionum duæ figuræ in quarum vna proceditur à positione antecedentis, in altera à destructione consequentis. Prima enim propositio, vt dictum est, componitur ex conditionali & cathegorica sic. Si est homo cum sit animatum, est animal: sed est homo. ergo cum sit animatum est animal. Et consimiliter fiet talis syllogismus, si aliqua pars eius, vel omnes fiunt negatiuæ sic. Si est homo, cum non sit inanimatus est sensibilis, sed est homo. ergo cum non sit inanimatum est sensibile. A destructione verò consequentis sic. Si est homo cum sit animatum, non est sensibile. ergo non est homo. In negatiua sic. Si est homo cum non sit inanimatus, est sensibilis: sed cum non sit inanimatum, non est sensibile. ergo non est homo. Secunda verò propositio, vt dictum est, composita ex cathegorica, & conditionali sic, si cum est animatum est animal, est homo. Fiunt autem ex tribus propositionibus syllogismi à positione antecedentis sic. Si cum est animatum est homo est animal: sed cum est animatum est homo. ergo est animal. Negando verò aliquam partem sic, si cum est animatum est homo, non est equus. A destructione verò consequentis sic si cum est animatum, est homo, est animal: sed non est animal. ergo cum sit animatum non est homo. Cum parte verò negatiua sic, si cum est animatum, est homo, non est equus: sed est equus. ergo cum sit animatum non est homo. Et quia vt dictum est, quælibet illarum propositionum habet variari octo modis, ex qualibet possunt fieri 16. syllogismi, scilicet octo à positione antecedentis, & octo à destructione consequentis. Tertia verò propositio vt dictum est, composita est ex duabus conditionalibus sic, si est homo est animal, si est animal est substantia. Potest autem hæc propositio variari tripliciter secundum triplicem variationem terminorum. Nam in ea est vnus terminus bis sumptus, cum autem sint duæ conditionales, talis terminus aliquando est antecedens in vtraque sic, si est homo, est animal, si non est homo est insensibile. Aliquando est consequens in vtraque sic, si est homo est animal, si est lapis non est animal. Aliquando est consequens in vna, & antecedens in alia sic: si est homo est animal, si est animal est substantia. Et secundum hoc tripliciter variantur syllogismi, qui fiunt ex huiusmodi propositionibus, & tamen quælibet illarum propositionum multiplicatur in octo secundum affirmationes & negationes partium eius, ex quibus fiunt 16. modi syllogismorum. Quando verò idem terminus in vna est consequens, & in altera est antecedens, fiunt syllogismi sic, si est homo est animal, si est animal est substantia, sed est homo. ergo est substantia, & huiusmodi fiunt à positione antecedentis. A destructione consequentis sic, si est homo, est animal, si est animal est substantia sed non est substantia. ergo non est homo. Et hæc dicitur à Boetio prima figura istarum propositionum. Secunda figura secundum eum fit, quando idem est antecedens in vtraque, ex quo fit syllogismus à positione antecedentis sic, si est homo est animal, si non est homo est insensibilis, sed est homo. ergo non est insensibilis, vel sic, si est homo est animal, si non est homo non est rationalis, sed est homo. ergo est rationalis. A destructione consequentis sic, si est homo est animal si non est homo est insensibilis, sed non est animal. ergo est insensibilis. Vel sic, si est homo est animal, si non est rationalis non est homo, sed non est animal. ergo non est rationalis. Destructo enim animali destruitur homo, quo destructo destruitur rationale. Tertia figura secundum eum est, quando non arguitur à destructione consequentis, sed solum à positione antecedentis sic, si est homo est animal, si est lapis non est animal, sed est homo. ergo non est lapis. Et sic patet de syllogismis conditionalibus.

CAP. XVIII.

De syllogismis disiunctiuis, & de propositionibus reduplicatiuis, & de conuersione per comparationem.

DE syllogismis disiunctiuis nunc dicendum est. Vbi nota quòd sicut vna propositio conditionalis secundum affirmationem vel negationem suarum partium multiplicatur, & sic sunt quatuor, ita etiam se habet de propositione disiunctiua sic, quia aut ambæ partes sunt affirmatiuæ, vt aut est sanum, aut est ægrum: vel ambæ partes sunt negatiuæ, vt aut non est sanum, aut non est ægrum: vel prima est affirmatiua, & secunda negatiua, vt aut est sanum, aut non est ægrum: vel prima negatiua, & secunda affirmatiua, vt aut non est sanum, aut est ægrum. Ad faciendum autem syllogismos de prædictis propositionibus, primo oportet videre quæ dictarum propositionum vni simplici conditionali æquipollet, postea secundum quod fiebat syllogismus ex illa conditionali simplici, vt supra dictum est, sic fiat de ista disiunctiua. Ad hoc enim videndum oportet supponere, quòd ad hoc vt propositio disiunctiua sit vera, semper oportet quòd altera pars sit falsa, ita videlicet quòd prima pars sit falsa, & secunda vera. Et quia posita quacunque propositione falsa si verificatur, debet verificari per suam oppositam. Verbi gratia, si hæc est falsa, non est homo, verificatur per hanc, est homo, & econuerso: ideo videamus in propositione disiunctiua partem primam, vtrum sit affirmatiua, vel negatiua. Si prima pars est affirmatiua, æquipollet antecedenti conditionalis negato. Nam sicut antecedens conditionalis supponitur, quòd debet esse verum, ad hoc quòd tota conditionalis sit vera, ita prima propositio cathegorica, quam vocamus in disiunctiua antecedens, semper debet esse falsa. Ad hoc verò quòd ista duo antecedentia æquipolleant, oportet quòd si vnum est affirmatum, quòd alterum sit negatum quia in vtraque, scilicet conditionali, & disiunctiua consequens est verum; ideo ad hoc quod inter se æquipolleant, oportet quòd si vnum est affirmatum, & reliquum, & si vnum est negatum, & reliquum. Verbi gratia, sit disiunctiua ista, aut est sanum, aut est ægrum, quæ habet antecedens & consequens affirmatiua, ad hoc quòd æquipolleat conditionali veræ, debet conditionalis habere antecedens negatum, & consequens affirmatum sic, si non est sanum est ægrum, & sic de alijs. His habitis, faciliter possunt sciri syllogismi disiunctiui, vt enim supradictum est, quatuor syllogismi conditionales fiunt à positione antecedentis, & quatuor à destructione consequentis. Eodem modo in istis propositionibus. Prima enim propositio conditionalis, ex qua formabatur primus modus, erat ista, si est homo, est animal, secundum ergo dicta, huic

æquipollet iſti. Aut non eſt homo, aut eſt animal. Fiat ergo ſyllogiſmus diſiunctiuus ſic. Aut non eſt homo, aut eſt animal: ſed eſt homo. ergo eſt animal. Secunda propoſitio ſecundi modi erat iſta, ſi eſt homo non eſt lapis, cui æquipollet iſta, aut non eſt homo, aut non eſt lapis,& fiat ſyllogiſmus diſiunctiuus ſic. Aut non eſt homo,aut non eſt lapis: ſed eſt homo. ergo non eſt lapis. Tertia propoſitio erat iſta, ſi animal non eſt ſanum, eſt ægrum, cui æquipollet iſta. Aut eſt ſanum, aut eſt ægrum, & fiat ſyllogiſmus diſiunctiuus ſic. Aut eſt ſanum,aut eſt ægrum:ſed non eſt ſanum. ergo eſt ægrum Quarta propoſitio erat iſta, ſi non eſt animal, non eſt homo, cui æquipollet iſta. Aut eſt animal, aut eſt homo, & fiat ſyllogiſmus diſiunctiuus ſic. Aut eſt animal, aut eſt homo: ſed non eſt animal. ergo non eſt homo. In ſecunda verò figura proceditur à deſtructione conſequentis, & fit primus ſyllogiſmus ſic, Aut non eſt homo,aut non eſt animal: ſed non eſt animal. ergo non eſt homo. ſecundus ſic. Aut non eſt homo, aut non eſt lapis: ſed eſt lapis. ergo non eſt homo. Tertius ſic, aut eſt ſanum, aut eſt ægrum: ſed non eſt ægrum. ergo eſt ſanum. Quartus ſic, aut eſt animal, aut non eſt homo: ſed eſt homo. ergo eſt animal. Et ſic patet de ſyllogiſmis diſiunctiuis. Dictum ergo ſit de ſyllogiſmis hoc modo. De alijs autem speciebus argumentationis non me intromitto. Notandum ad hoc quòd propoſitio reduplicatiua ſit vera, requiritur quòd quatuor propoſitiones exponentes ipſam, ſcilicet tres cathegoricæ,& vna hypothetica ſint veræ, & ſi aliqua ipſarum eſſet falſa, ipſa eſſet falſa. Et quia tales propoſitiones aliquando fiunt gratia concomitantiæ, vt ſi dicatur, homo inquantum corporeus eſt coloratus. Aliquando gratia cauſæ, vt ignis inquantum calidus eſt calefactiuus. Et ideo reduplicatiua gratia cauſæ ad veritatem ſuam non ſolum requirit quòd quatuor eius exponentes ſint veræ, ſed quòd illud ſuper quod cadit reduplicatio exprimat cauſam importati per prædicatum, vel quòd ſit illud cui primo ineſt prædicatum, principale. Verbi gratia, de vtraque dictarum propoſitionum. Ad hoc enim quòd iſta ſit vera,homo inquantum corporeus eſt coloratus, requiritur quòd hæ ſint veræ, ſcilicet homo eſt coloratus, homo eſt corporeus, & omne corporeum eſt coloratum, & ſi aliquid eſt corporeum, ideſt, coloratum. Similiter ad veritatem illius, ignis, inquantum calidus, eſt calefactiuus. Verum eſt quòd ignis eſt calefactiuus, & quòd ignis eſt calidus, & omne calidum eſt calefactiuum, & ſi aliquid eſt calidum, ideſt, calefactiuum, & calidus eſt cauſa calefactionis. Et conuertitur reduplicatiua ſic. Ignis inquantum calidus, eſt calefactiuus: aliquid quod inquantum calidum eſt calefactiuum eſt ignis, & non ſic. Calefactiuum inquantum calidum eſt ignis. Notandum quòd propoſitio vniuerſalis affirmatiua conuertitur ſimpliciter mutatis terminis finitis in terminos infinitos, conſimiliter eſt etiam de particulari negatiua. Cauſa eſt, nam propoſitio vniuerſalis affirmatiua in terminis finitis non conuertitur ſimpliciter, quia inueniuntur termini in quibus ſic, vt omnis homo eſt riſibilis, & omne riſibile eſt homo. Inueniuntur etiam termini in quibus non, vt omnis homo eſt animal, non ſequitur. ergo omne animal eſt homo, quia in plus ſe habet animal, quàm homo. Sed quia terminus qui in plus ſe habet, quàm alius terminus, ſi infinitetur, ſe habet in minus quàm ille, qui in minus ſe habebat. Nam de paucioribus prædicatur non animal, quàm non homo, quia non animal prædicatur de omnibus entibus, præterquàm de animalibus. Non homo verò prædicatur de omnibus entibus, & de animalibus præterquam de homine. poteſt ergo fieri conuerſio. In particulari verò negatiua in terminis finitis non fit conuerſio, quia inueniuntur termini in quibus non, quando videlicet aliqua ſpecies prædicatur negatiue de ſuo genere, vt quoddam animal non eſt homo, ſed non econuerſo: ſed ſi verificantur termini, ſcilicet homo nõ eſt albus, in plus ſe habet non albus quàm nõ homo. ergo poteſt fieri conuerſio, ſcilicet quoddam non album non eſt homo. Et ſic patet de ſyllogiſmis &c.

De ſyllogiſmo ſimpliciter tractatus feliciter finit.

F

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATVS DE SYLLOGISMO *Demonſtratiuo.*

CAP. I.

De ſyllogiſmo demonſtratiuo quid ſit.

Reſtat nunc dicere de demonſtratione. Cum enim ſcientia ſit habitus cõcluſionis demonſtratæ acquiſitus ex ipſius ſpeculatione, ad ſciendum quid ſit ſcientia, & quomodo acquiratur, neceſſe eſt ſcire quid eſt demonſtratio. Eſt autem demonſtratio ſyllogiſmus, procedens ex veris, neceſſarijs, per ſe, G primis, proprijs, per ſe notis, immediatis, & cauſis concluſionis. Sciendum quòd demonſtrationum quædam eſt propter quid, & quædam eſt quia, vnde dicta diffinitio ſolum conuenit demõſtrationi propter quid. In prædicta autem diffinitione quædam ſunt quæ pertinent ad formam demonſtrationis, in hoc quòd dicitur eſſe ſyllogiſmus, quædam ſunt quæ pertinent ad materiam demonſtrationis. ſ. ꝙ ſit procedens ex veris, neceſſarijs &c. Vnde primo exponam particulas pertinentes ad materiam de qua eſt demonſtratio. Secundo ponam ea quæ pertinent ad eius formam, ſcilicet in qua figura, vel modo talis ſyllogiſmus debeat fieri. Quòd. n. demonſtratio procedat ex veris, neceſſarijs &c. hoc poteſt patere per finem ſuum, qui eſt ſcire. Cum enim ſcire nihil aliud ſit quàm cognoſcere cauſam alicuius rei, & non ſolum cauſam vt cauſa eſt, ſed vt eſt cauſa illius rei actu Cognoſcere. n. cauſam alicuius rei, & non cognoſcere effectum eius eſſe in actu, eſt cognoſcere effectum in virtute: H hoc autem non eſt ſcire effectum ſimpliciter, ſed eſt ſcire ſolum ſm quid. Etiam quia ſcire eſt per certitudinem cognoſcere, oportet prædictum effectum neceſſario ſemper ad illam cauſam ſequi. Concluſio ergo demonſtrationis, cuius habitus eſt ſcientia, ſeu ſcire habitualiter, oportet quòd procedat ex talibus præmiſsis, quæ ſint veræ & neceſſariæ cauſæ concluſionis.

CAP. II.

Quid ſit dici de omni per ſe primo, ſeu vniuerſaliter.

AD inueſtigandum autem dictas particulas diffinitionis demonſtrationis pertinentes ad materiam de qua eſt demõſtratio, præmittenda ſunt quædam neceſſaria. Quia enim præmiſſæ demonſtrationis ſunt vniuerſales, ideo oportet ſcire quid eſt dici de omni: & quia in eis prædicatum dicitur per ſe de ſubiecto, ideo oportet ſcire quid eſt per ſe, & quid primo. Eſt au- I tem dici de omni vt hic ſumitur, quando nihil eſt ſumere ſub ſubiecto, de quo non dicatur prædicatum, nec eſt ſumere aliquod tempus, in quo prędicatum tali ſubiecto non conueniat. Hæc eſt autem differẽtia inter hoc dici de omni, & illud quod in tractatu ſyllogiſmi dictum fuit, nam ibi ſumebatur dici de omni, quandocunque aliquid prædicatur vniuerſaliter de aliquo ſubiecto, ſiue ſubiecto inſit prędicatum neceſſario, & omni tempore: ſiue contingenter, vt nunc. Vnde in illa propoſitione, omnis homo currit ſaluatur hoc modo dici de omni. Sed nunc ſumitur dici de omni de eo quod ſemper ineſt ſubiecto, vt omnis homo eſt animal, non enim eſt dare aliquod tempus, in quo homo non ſit animal. patet ergo de dici de omni. Per ſe aũt dicitur quadrupliciter. Primo modo quando prædicatum eſt diffinitio, vel aliqua pars diffinitionis ipſius ſubiecti, K vt omnis homo eſt animal rationale mortale, vel omnis homo eſt animal. Secundo modo dicitur per ſe, qñ prędicatũ eſt propria paſsio ipſius ſubiecti, in cuius diffinitione ponitur ſubiectum, vt omnis homo eſt riſibilis. In diffinitione. n. riſibilis ponitur homo non vt pars eius eſſentialis, ſed vt aliquid extra eſſentiam ſuã, ſine quo cognoſci non poſſet. Cum. n. eſſe accidentis dependeat à ſubiecto, oportet ꝙ diffinitio q̃ ſignificat eſſe ipſius, contineat in ſe ſubiectum. Tertio modo dr̃ aliquid eſſe per ſe, ꝙ ſignificat aliquid ſolitariũ, ſicut ſingulare quod eſt in genere ſubſtantiæ, vt Sortes & Plato, album vel ambulans, iſto modo non dr̃ per ſe, cum non intelligatur aliquid ſolitarium per ſe exiſtens. Dicendo. n. albũ, dico accidens & ſubiectũ: ſed cum

dico

dico Sortes, dico aliquid solitarium, & sic dicitur per se. Sciendum est autem quòd iste modus non est modus prędicandi per se, sed est modus essendi. Quarto modo prędicatur aliquid per se, quando aliquid dicitur de aliquo, quod est immediata & necessaria causa ipsius, sicut dicimus quòd interfectus interiit interfectione. Interfectio enim est immediata & necessaria causa ipsius interitus, & sic patet de per se. Primo autem dicitur aliquid prædicari, quando prędicatum & subiectum ita sunt adęquata, vt prædicatum non possit inueniri extra subiectum, nec subiectum extra prædicatum sicut cum dicimus, homo est risibilis. Ita enim se habet risibile ad hominem, quòd de quocunque dicitur risibile, de eodem dicitur & homo, & econuerso. Vnde dicendo, Sortes est risibilis, licet modo risibile prædicetur de Sorte in secundo modo dicendi per se, non tamen prædicatur primo, quia risibile de pluribus prædicatur quàm de Sorte. Philosophus tamen hoc quod dictum est prædicari primo, vocat vniuersale, non tale vniuersale de quo in primo tractatu dictum est, sed quia prædicatum de subiecto, & subiectũ de prædicato potest vniuersaliter prædicari. Ex his patet quomodo se habent ista tria, scilicet dici de omni, per se, & vniuersale. Neque omne quod primo, seu vniuersaliter prædicatur, prædicatur per se, non tamen econuerso. Risibile enim primo per se prædicatur de homine. Licet autem risibile prædicetur per se de Sorte, non tamen prædicatur primo. Similiter etiam quod per se prædicatur, dicitur de omni, non tamen omne quod dicitur de omni, dicitur per se. Nam dicendo, omne animal est homo, est prædicatio de omni, non tamen per se.

CAP. III.

Quòd demonstratio procedit ex veris & necessarijs.

His visis videamus partes diffinitionis demonstrationis supra positę. Dicitur enim ibi, quòd demonstratio procedit ex præmissis veris. Quod autem sit verum, dictum est supra. Ad hoc autē quod conclusio sit vera ex præmissis sicut ex causis, oportet præmissas esse veras. Licet enim ex falsis possit concludi verum, tamen veritas conclusionis est ex præmissis. Dicimus enim omnis homo est lapis: omnis margarita est homo. ergo omnis margarita est lapis, conclusio modo est vera, licet pręmissæ sint falsæ. Et quia omnis causa assimilat sibi effectum, falsitas dictarum propositionum non potest esse causa veritatis conclusionis, & ideo in 1. Priorum, dicit Philosophus, quòd verum concluditur ex falsis, non propter quid, sed quia. Patet ergo quòd demōstratio procedit ex veris. Deinde dicitur, ꝙ demonstratio procedit ex pręmissis necessarijs: quę autem sit propositio necessaria, dictum est in tractatu syllogismorũ. Notandum ꝙ conclusio demonstrata oportet quòd sit necessaria. Si enim scientia dicit certitudinem, quæ non potest esse de cōtingentibus vt contingentia sunt, sed solũ de necessarijs, oportet quòd conclusio, cuius habitus est sciētia, sit necessaria. Hoc supposito sciendum est, quòd licet conclusio necessaria possit concludi ex pręmissis contingentibus, vel ex altera ad minus, vt supra dictum est, non tamen potest sciri ex pręmissis contingentibus, sed ex necessarijs. Si enim scire, vt supra dictum est, est causam rei necessariam cognoscere, si medium contingenter se habebit ad extremitates, non erit ei necessarium, & per consequens poterit remoueri conclusione necessaria stante. non ergo erit causa conclusionis. Ad hoc ergo quòd sit causa conclusionis, necessario debet se habere ad ambas extremitates, & sic ambæ præmissæ erunt necessariæ. Patet ergo quòd demonstratio procedit ex præmissis necessarijs.

CAP. IIII.

Quòd demonstratio procedit ex præmissis, in quibus est per se, & non per accidens.

Deinde dicitur quòd demōstratio procedit ex his quæ sunt per se, & non per accidens. Sciendum quòd in demonstratione affirmatiua potissima medium est diffinitio subiecti simul sumpta cum diffinitione passionis. Vnde in maiori propositione passio prædicatur de diffinitione subiecti, in qua exprimuntur principia ipsius passionis. Vt enim in 2. tractatu dictũ est, subiectum comparatur ad primam passionem non solum in ratione causæ materialis, sed etiam in ratione causæ efficientis. Diffinitio ergo subiecti simul sumpta cum diffinitione passionis, exprimit causam efficientem ipsius passionis immediatam & necessariam: hic autem est quartus modus dicendi per se, vt supra dictum est. In minori autem propositione prædicatur diffinitio de subiecto, & hic est primus modus dicendi per se. In conclusione verò prædicatur propria passio de suo subiecto & hic est secundus modus dicendi per se. Verbi gratia. Si vellemus demonstrare quòd omnis quaternarius numerus est par, sic fit Omnis multitudo mensurata per vnum, cuius per se non est medium, est par: sed omnis quaternarius numerus est talis multitudo. ergo omnis quaternarius numerus est par. Hic subiectum est quaternarius numerus est par, seu paritas: medium verò quod fuit sumptum, dicit diffinitionem numeri, quæ est multitudo mensurata per vnum, & dicit diffinitionem paris, quia paris secundum se non est medium. In minori propositione passio prædicatur de diffinitione subiecti, in qua exprimitur diffinitio sua, & sic est quartus modus dicendi per se. In minori propositione diffinitio subiecti prædicatur de suo subiecto, & hic est primus modus dicendi per se. In conclusione verò prædicatur propria passio de suo subiecto, & est secundus modus dicendi per se. Patet ergo quòd demonstratio procedit ex his quæ sunt per se. Ratio communis huius sit hæc. Syllogismus qui procedit ex necessarijs, non procedit ex his quę sunt per accidens, sed ex his quæ non per se: sed vt dictum est, demonstratio procedit ex necessarijs. ergo demonstratio procedit ex his quæ sunt per se.

CAP. V.

Quòd demonstratio procedit ex primis, & immediatis.

Deinde dicitur quòd demōstratio procedit ex primis. Vbi nota, quòd in demonstratione potissima prædicatur propria passio de subiecto in conclusione. In præmissis autem vel prædicatur diffinitio de subiecto, vel propria passio de diffinitione subiecti & sua. Hæc autem omnia conuertibilia sunt, & hoc est prædicari primo, vt supra dictum est. Et propter hoc demonstratio superius posita non est potissima, concluditur enim par de numero quaternario, in plus enim se habet par quàm numerus quaternarius, quia dicitur de senario, octonario, & cæteris. Conuenit autem par alicui communi numero, qui est innominatus, & de illo si haberet nomen, prædicatur per se & primo: & de illo posset fieri demonstratio potissima. Sicut dicimus quòd habere tres angulos æquales duobus rectis, cōuenit per se primo triangulo, quia conuertuntur. Omnis. n. triangulus habet tres angulos, & omne habens tres angulos est triangulus. Non autem conuenit hysocheli primo, quia non omne habens tres angulos, est hysocheles. Tales propositiones demonstrationum sunt immediatæ. Mediata. n. propositio est illa, in qua prædicatum inest subiecto propter aliquid prædicatum, quod subiecto per prius conuenit, sicut risibile Sorti, quia per prius conuenit homini. Immediata autem propositio est illa, in qua prædicatum non propter aliud cōuenit subiecto, sicut risibile conuenit diffinitioni hominis, & omnis propria passio diffinitioni sui subiecti & suæ. Patet ergo ꝙ demōstratio procedit ex primis principijs, & immediatis. Sciēdum ꝙ differt primum, & immediatum: nam non omne quod primo inest, dicitur immedium. Risibile. n. primo inest homini, sed non immediate, quia per prius inest diffinitioni hominis & suæ, aliter diffinitio non esset medium ad concludendum risibile de homine. Similiter etiam nō omne quod immediate inest, primo inest: homo enim immediate inest Sorti, non tamen primo, quia de pluribus dicitur homo quàm Sortes: vnde pręmissæ demonstrationis oportet quòd vtrunque habeant. Sciendum est quòd cum prima principia in demonstratione aliquando sint mediata, quia per aliquod medium possunt demonstrari, tamen demonstrator accipit ea vt immediata & indemonstrabilia. Non enim sunt demonstrabilia in illa scientia, de qua est demonstratio, sed scientia superiori: & ideo licet habeant medium, tamen accipiuntur vt immediata.

CAP. VI.

Quòd demonstratio procedit ex proprijs, & non ex extraneis, nec ex communibus.

Deinde dicitur ꝙ demonstratio procedit ex proprijs. Vbi nota ꝙ proprium aliquando dicitur esse aliquid, quia non est extraneum: & aliquando dicitur esse proprium, quia no est cōe. Vtroque autem modo procedit demōstratio ex proprijs,

quia non ex extraneis, nec communibus. Quòd autem non procedat ex extraneis, sciendum quòd in demonstratione sunt tres termini, sicut in quolibet syllogismo, scilicet maior extremitas, quæ est propria passio, minor extremitas quæ est subiectum, & medium quod est diffinitio subiecti cum diffinitione passionis. Si autem medium esset extraneum à maiori, vel minori extremitate, quòd scilicet non esset diffinitio vtrunque comprehendens tunc maior extremitas non prædicatur de eo per se, nec ipsum de subiecto per se prædicaretur: sed probatum est, quòd in maiori propositione maior extremitas prædicatur per se de medio in quarto modo dicendi per se, & in minori propositione prædicatur medium de minori extremitate per se in primo modo dicendi per se: ergo nullo modo demonstratio procedit ex extraneis, sed ex proprijs. Sciendum quòd licet in demonstrationibus non fit descensus ex vno genere in aliud genus extraneum, tamen nihil prohibet aliquando subiectum vnius demonstrationis contineri sub subiecto alterius demonstrationis, & contrahere illus. Verbi gratia, dato q demonstraretur hæc passio, scilicet sensitiuum, per diffinitionem animalis de ipso animali, si eadem passio demonstraretur de homine per idem medium, vel per medium contractum ad diffinitionem hominis, tunc vna demonstratio fieret sub alia demonstratione, & esset subiectum sub subiecto. Sciendum est quòd talis contractio aliquando est in eodem genere simpliciter, sicut dictum est de animali & de homine, quia aliquando contrahitur ad hominem per aliquam differentiam extraneã. Aliquando verò talis contractio, seu descensus fit in eodem genere secundum quid, quia subiectum contrahitur per differentiam extraneam, sicut visuale est extraneum à genere lineę, & sonus est extraneus à genere numeri. Vnde linea quę est simpliciter subiectum geometriæ, & linea visualis quæ est subiectum perspectiuę, non sunt simpliciter vnius generis, sed solum secundum quid: & similiter se habet de numero, qui est subiectum arithmeticæ, & de numero sonoro, qui est subiectum musicæ. Et ideo quando ea quæ sunt lineę simpliciter applicantur ad lineã visualem, fit quodammodo descensus in aliud genus. Vnde in demonstratione quæ fit in scientia perspectiua, & in musica proceditur quodammodo ex principijs extraneis. Patet ergo qualiter demonstratio procedit ex principijs, seu præmissis proprijs, & non extraneis. Quod etiã procedat ex proprijs, & non ex cõmunibus, sciendum q in demõstratione quędam principia cõcurrunt actualiter, quædam verò virtualiter. Quędam verò principia dicuntur dignitates, seu cõmunes animi conceptiones, quia ita naturaliter intellectus noster inclinatur per lumen suum ad ea cognoscenda, q statim cognitis terminis cognoscit illa principia, vt omne totum est maius sua parte. Nam statim q ratio cognoscit quid est totum, & quid est pars, cognoscit hoc esse verum, scilicet omne totum est maius sua parte. Ista autem principia, seu propositiones primæ sunt maius & minus communia. Vnde illud principium cõmune, De quolibet dicitur esse, vel non esse, est commune in omni ente: sed illud principium, Omne totum est maius sua parte, solũ conuenit enti corporeo, & non substantijs separatis quę nec totum habent, nec partem, & sic se habet de multis alijs. Vnde dicta principia non intrant actu demonstrationes quæ fiunt in scientijs, sed virtute: quando enim dico quamcunque propositionem, primũ intrat in eam virtute. Cum enim dico, Petrus currit, certum est vel quia homo est, vel non est. ergo hoc principium, scilicet, De quolibet dicitur esse, vel non esse, virtute est in qualibet præmissarum demonstrationis, & sic est de alijs principijs minus communibus respectu demonstrationum, in quibus sunt virtute. Vnde dicere quòd demonstrationes non procedunt ex his principijs virtute, falsum est. Sed dico quòd talia principia communia actu non intrant demonstrationem. Vnde ille qui voluit demõstrare quadraturam circuli per principia communia sic arguendo. Vbi inuenitur maius & minus, ibi inuenitur æquale: sed inuenitur quadratum maius circulo & minus circulo. ergo inuenitur æquale. male demonstrauit. Ratio est, nam vt supra probatum est, demonstratio procedit ex primis & immediatis, sed vtendo istis principijs, ambæ propositiones demonstrationis non erunt immediatæ, & primæ, quoniam esse maius, vel minus circulo non solum conuenit quadrato, sed etiam triangulo, & multis alijs figuris. non ergo in ista propositione est primum, seu quod primo inest. Nec est immediata, quia per multa media posset hoc probari. non ergo ex talibus procedit demonstratio. Alia verò principia demon-

F strationis sunt quæ actu intrant demonstrationem, quæ etiam dicuntur positiones, suppositiones & diffinitiones. Ad sciendum autem hæc nomina, nota quòd quicquid in demonstratione ante conclusionem ponitur, dicitur positio, eo quòd posita est ante conclusionem. Positionum autem quædam non assumunt esse, vel non esse, & talis est diffinitio: non enim dicitur diffinitio ista, homo est animal rationale mortale: sed diffinitio solum est hoc, scilicet, animal rationale mortale, sine hoc quòd addatur sibi esse, vel non esse, & talis diffinitio est positio. Aliquando positio assumit esse, vel non esse, vt cum dicimus, homo est animal rationale mortale, & hæc dicitur suppositio. Sciendum quòd tales suppositiones non sine causa dicuntur suppositiones. Vbi nota quòd propositio per se nota dicitur, in qua prædicatum est de ratione subiecti, tales autem debent esse præmissæ demonstrationum, vt infra dicetur. Sciendum quòd aliquarum propositionum termini sunt in commu-
G ni omnium notitia, vt sunt ens, verum, bonum, vnum, aliquid, & res, & huiusmodi quæ pertinẽt ad primas conceptiones intellectus, quæ statim vt audiuntur, cognoscuntur. Vnde propositiones quæ ex eis fiunt, non solum sunt per se notæ in se, sed etiam quo ad nos, vt de quolibet dicitur esse vel non esse, vnde tales non dicuntur suppositiones. Aliæ verò propositiones sunt, in quibus licet prędicatum sit de diffinitione subiecti, tamen diffinitio subiecti non est omnibus nota, & per consequens non est omnibus notum, quòd prædicatum sit de eius diffinitione, sicut ista: Omnes anguli recti sunt æquales: æquale.n. est de diffinitione anguli recti. Est enim angulus rectus, qui causatur ex linea recta perpendiculariter cadente super lineam rectam, ita quòd ex vtraque parte anguli reddatur æquales. Quia ergo non omnes hoc sciunt, scilicet quòd æquale sit
H de diffinitione anguli recti: ideo hoc supponitur, & propter hoc dicitur suppositio. Alio modo propositio demonstrationis potest dici suppositio, nam quædam propositiones sunt, quæ probantur per principia superioris scientiæ, vt infra ostendetur, & ideo inferior scientia oportet quòd supponatur. Et quia ex talibus principijs, seu præmissis proprijs procedit demonstratio, quia actu intrant in eam, ideo procedit ex proprijs, non ex communibus. Patet ergo quomodo demonstratio procedit ex proprijs &c.

CAP. VII.

Quòd demonstratio procedit ex per se notis.

DEinde dicitur quòd demonstratio procedit ex per se notis. Per se notæ enim dicuntur propositiones, in quibus
I prædicatum est de diffinitione subiecti, vel immediate causatur ex principijs eius: sed ea ex quibus procedit demonstratio, sunt huiusmodi. Nam in maiori propositione prædicatur propria passio de diffinitione subiecti & sua, quæ est immediata causa sibi, seu exprimit immediata principia eius: in minori verò prædicatur diffinitio de subiecto. ergo demonstratio procedit ex per se notis. Sciendum quòd quædam propositiones sunt per se notæ in se, & non quo ad nos, sicut hæc, Omnis febricitans habet pulsum excitatum. Licet enim hoc sit notum in se, quia febris est causa excitationis pulsus, tamen non est per se notum quo ad nos, sed econuerso cognoscimus febrem per excitationem pulsus: ex talibus autem per se notis non procedit demonstratio. Si enim propter quòd vnumquodque, & illud magis: propter præmissas autem innotescunt nobis conclusiones. ergo oportet quòd præmissæ sint nobis magis notæ. Vnde cõclusiones nullo modo possent nobis fieri notæ, nisi pręmissæ essent magis nobis notæ: demonstrationes autem fiunt vt conclusiones fiant nobis notæ. ergo demonstrationes proce-
K dunt ex notioribus quo ad nos. Quædam autem propositiones sunt per se notæ & in se, & quo ad nos, vt omnis numerus cuius per se non est medium, est par. quia omnis numerus qui nõ habet secundum se medium, dicitur par, & econuerso, & ex talibus procedit demonstratio. Patet ergo q demonstratio procedit ex per se notis, & notioribus nobis. Ex prædictis potest concludi, quòd demonstratio, & scientia quæ est habitus conclusionis demonstratæ, semper fit de incorruptibilibus & sempiternis. Vbi enim saluatur dici de omni, oportet quòd illud sit incorruptibile & sempiternum. Sicut enim supra dictum est, dici de omni, dicitur quòd non aliquando inest, & aliquando non inest, sed semper inest: corruptibilia autem non sunt semper: in eis ergo non saluatur dici de omni, sed solum in sempiternis. Sed in demonstratione potissima quæ habet ambas propo-

bas propositiones vniuersales, saluatur in omnibus dici de omni. ergo demonstratio est de incorruptibilibus & sempiternis: ex quo patet etiam quòd diffinitio est sempiternorum. Licet enim corruptibilia diffiniantur, non tamen diffiniuntur inquantum corruptibilia sunt. Solum enim particularia sunt corruptibilia, particularia autem non diffiniuntur. Vnde diffinitio est corruptibilium per accidens, sempiternorum autem est per se. Sciendum quòd quædam sempiterna, seu æterna, vt ad propositum demonstrationis pertinet, non sunt semper secundum tempus sunt autem per compositionem ad causam: quia nunquam deficit quin posita tali causa ponatur effectus, sicut defectus solis nunquam deficit, quin interposita luna inter nos & solem fit, tamen defectus solis non est semper, nisi tunc. Quædam verò non sunt semper nec per comparationem ad tempus, nec per comparationem ad causam, quæ impediri potest. Non enim semper ex semine hominis generatur homo cum duobus oculis: sed quandoque deficit propter impedimentum causæ agentis, vel materiæ. In vtriusque autem sic ordinandæ sunt demonstrationes ad hoc quòd sint ex sempiternis, vt ex vniuersalibus propositionibus inferatur conclusio vniuersalis, remouendo illa, in quibus potest esse defectus vel ex parte temporis, vel ex parte causæ. Patet ergo quòd demonstratio est ex sempiternis tam in præmissis, quam in conclusione. Scientia ergo quæ est habitus conclusionis demonstrationis, est ex sempiternis.

CAP. VIII.

Quòd demonstratio procedit ex causis conclusionis.

DEinde dicitur quòd demonstratio procedit ex causis conclusionis, quòd dupliciter potest intelligi. Vno modo, quòd præmissæ sint causa quòd maior extremitas insit minori, & hoc non solum est verum in demonstratione, sed etiam in omni syllogismo, in quo ex veris concluditur verum. Vnde in isto syllogismo, scilicet. Omnis homo currit: Sortes est homo. ergo Sortes currit, dato quòd hoc sit verum, scilicet omnis homo currit, & Sortes est homo, sequitur necessario vt effectus, quòd Sortes currit. Alio modo intelligi potest quòd præmissæ sint causa conclusionis, quia in eis continetur causa tam subiecti, quàm etiam prædicati ipsius conclusionis, & sic homo solum conuenit demonstrationi. Sciendum quòd quia, vt supra dictum est, scire propter quid, est causam rei cognoscere, medium autem quod est de demonstratione que est syllogismus faciens scire, est diffinitio subiecti & passionis: omnis autem bona diffinitio datur per aliquam causam. ergo medium quòd stat in præmissis, est causa subiecti & passionis, aliter tamen subiecti, & aliter passionis. Vbi sciendum est, quòd cum quatuor sint causæ, scilicet materialis, formalis, efficiens, & finalis, à qualibet harum potest sumi diffinitio. Verbi gratia, dicendo. Domus est cooperimentum cum lapidibus, cemento, & lignis, est diffinitio per causam materialem. Si verò dicatur. Domus est cooperimentum quadratum, longum & altum, erit diffinitio per causam formalem. Si verò dicatur. Domus est cooperimentum factum ab artifice cum martellis, tegulis & plumbo, erit diffinitio per causam efficientem. Si verò dicatur, Domus est cooperimentum prohibens nos à pluuijs frigore & calore, erit diffinitio per causam finalem. Cum ergo subiectum per tot causas possit diffiniri, medium quòd est eius diffinitio, vt dictum est, se habebit ad illud in habitudine tot causarum. Respectu verò passionis habet se medium in habitudine duarum causarum, scilicet materialis & efficientis. Subiectum enim, vt dictum est, comparatur ad propria passionem & vt subiectum & vt efficiens, & eodem modo se habet diffinitio subiecti respecto passionis. Sciendum quòd quia causæ habẽt ordinem adinuicem, ex vna sumitur ratio alterius. Ex forma enim sumitur ratio materiæ, quia talem oportet esse materiam, qualem forma requirit. Efficiens autem est ratio formæ: quia enim omne agens agit sibi simile, oportet quòd secundum modum agẽtis sit modus formæ quæ ex actione sequitur. Ex fine vero sumitur ratio efficientis, quia omne agens agit propter finem, oportet ergo quod diffinitio quæ sumitur à fine, sit ratio & causa probatiua aliarum diffinitionum, quę sumuntur ex alijs causis, & quæ sumitur ab agente aliarum duarum, & quæ sumitur à forma eius quæ sumitur à materia: & ideo diffinitio quæ sumitur à materia, potest demonstrari per causam finalem, & sic de alijs. Et propter hoc dicit Philosophus 2. posteriorum, quòd diffinitio vel est conclusio demõstrationis, scilicet quando est per

A talem causam, quæ concludi possit ex diffinitione, quæ fiat per aliam causam: vel est principium demonstrationis, s. quando est econuerso ex causa quę sit ratio & causa probatiua alterius: vel est demõstratio sola positione, seu ordinatione differens, scilicet quando tales duas causas cõprehendit. Et sic patet de partibus diffinitionis demõstrationis, quas continet eius materia.

C A P. IX.

Quòd demonstratio potissima affirmatiua sit solum in prima figura, & in primo modo eius.

NVnc restat dicere de eius forma. Nam in eius diffinitione dictum est quòd est syllogismus. Vbi nota, quòd demonstratio aliquando est affirmatiua, aliquando negatiuã. Demonstrationum autem tam affirmatiuarum, quàm negatiuarũ

B quædam sunt potissimæ: quædam verò non potissimæ. Potissimę dicuntur illę, in quibus obseruantur omnia illa quę de demonstratione dicta sunt nullo omisso: si verò aliquid omitteretur, non esset potissima. Vnde videndum est in quibus figuris fiant demonstrationes potissimę, & primo affirmatiuæ. Sciẽdum quòd demonstratio potissima affirmatiua debet fieri solum in prima figura, & in primo modo eius: quod sic potest patere. Nam in ea figura, & in eo modo eius demonstratio debet fieri propter quid, vbi medium est causa passionis & subiecti, ita quòd præmissæ sint per se, in quibus conuenienter potest medium assignari causa passionis & subiecti, sed hoc non potest fieri nisi in prima figura. Nam in secunda figura non concluditur affirmatiua: in tertia verò figura etsi concludi potest affirmatiua, tamen quia medium in vtraque propositione subijcitur in minori propositione, in qua subiectum prædicaretur de sua diffinitione, non esset prædicatio in aliquo modo

C dicendi per se, quod non cõtingit in prima figura, in qua in minori propositione prędicatur diffinitio de subiecto, vt dictum est. ergo in sola prima figura fit demonstratio potissima affirmatiua. Etiam oportet quòd fiat in primo modo eius, vt enim suprà dictum est, in demonstratione potissima tam in præmissis, quàm in cõclusione saluatur dici de omni & primum, quod non posset fieri nisi omnes essent vniuersales: sed hoc solum fit in primo modo primæ figuræ. ergo solum in eo potest fieri demonstratio potissima. Demonstrationes verò non potissimæ possunt fieri & in tertio modo primæ figuræ, & in tertia figura in modis concludentibus affirmatiuam. Patet ergo in qua figura, & in quo modo potest fieri demonstratio potissima affirmatiua.

CAP. X.

D *Quòd demonstratio potissima negatiua debet fieri in secundo modo secundæ figuræ.*

ADsciendum autem qualiter debeat fieri demonstratio potissima negatiua, videamus vtrum talis demonstratio possit esse. Dico quòd licet in demonstratione negatiua non possint esse, nec seruari omnia supradicta de demonstratione (non enim potest in propositione negatiua aliquid per se prædicari, cum dici per se sit affirmatiuæ) tamen sufficit in tali demonstratione quòd pręmissæ sint necessariæ & immediatæ. Qualiter autem tam affirmatiuæ, quàm negatiuæ sint necessariæ, dictum est in tractatu syllogismorum, & qualiter affirmatiua sit immediata dictum est supra. Restat ergo dicere, qualiter negatiua sit mediata, vel immediata. Notandum, quòd quando aliquid negatur de aliquo, & econuerso, & de altero termino ali-

E quid potest vniuersaliter prædicari, de quo alter terminus potest negari, tũc propositio vniuersalis negatiua formata ex primis duobus terminis potest demonstrari mediante illo qui prædicatur vniuersaliter affirmatiue de altero illorum terminorum. Verbi gratia. Homo potest negari de lapide, & econuerso, vt. Nullus homo est lapis: & quia de homine potest prædicari aliquid vniuersaliter, scilicet animal, dicimus enim, omnis homo est animal, & de animali potest negari lapis, ergo illa propositio, scilicet nullus homo est lapis, est mediata. Potest enim probari per medium sic. Nullum animal est lapis: omnis homo est animal. ergo nullus homo est lapis. Et idem sequitur, si aliquid potest prædicari vniuersaliter de lapide quod possit negari de homine, vel de quo posset homo negari,

erit ergo propositio negatiua immediata, quando duo termini negati ab inuicem ita se habebunt, quòd neuter eorum habebit aliquid, quod de ipso vniuersaliter prædicetur, quod ab altero termino negari possit, vel ille terminus ab eo. Verbi gratia. Nulla substantia est quantitas, ista est immediata, nullus enim terminus potest vniuersaliter prædicari de substãtia, qui negetur de quantitate, de substantia enim prædicatur vniuersaliter ens, quod tamen non negatur de quantitate. Similiter etiam duæ diffinitiones duarum specierum sub aliquo genere immediate contentarum faciũt propositionem negatiuam immediatam, vt est ista. Nullum animal rationale mortale est animal irrationale mortale, animal enim rationale mortale est diffinitio hominis, animal verò irrationale mortale est diffinitio bruti, brutum autem & homo immediate sunt sub animali. Et idem est de duabus differentijs ex opposito diuidentibus idem genus, vt. Nullum rationale est irrationale. Secus autem est de speciebus per istas differentias constitutis, vt. Nullus homo est brutum, quia supra hominem est aliquid quod posset negari de bruto, scilicet rationale, & supra brutum est aliquid quod posset de homine negari, scilicet irrationale, ideo sunt mediatæ, licet non proprie possit dici quòd rationale sit supra hominem: nec irrationale supra brutum, & ideo non proprie sunt mediatæ. His habitis statim potest sciri qualiter fiat demonstratio negatiua, & in qua figura. In tertia enim figura, quia non concluditur vniuersalis negatiua, in ea non potest fieri talis demonstratio potissima. Vnde quia in prima & secunda figura potest concludi vniuersalis negatiua, in vtraque potest fieri talis demonstratio eam concludens: sed potissima solum potest fieri in secundo modo secundæ figuræ. Ratio est, quia licet scientia sit de vero, non tamen de omni vero quantumcunque syllogizetur ex immediatis. Vnde dicendo sic, Omnis habitus est qualitas: omnis virtus est habitus. ergo omnis virtus est qualitas, licet talis conclusio sit vera, & ex veris, immediatis, & necessarijs, & per se, non tamen per se ea causabitur scientia: sed in demonstrationibus affirmatiuis solũ causatur scientia ex conclusionibus veris quarũ præmissæ sunt veræ, & immediatæ, & huiusmodi, vt dictum est, in quarum conclusionibus prædicatur propria passio de subiecto proprio. Sic etiam in demonstratione negatiua non causabitur scientia ex habitu eius conclusionis, dato quòd conclusio sit vera, & concludatur ex immediatis, nisi propria passio vere negetur de eo quod non est sibi subiectum. vel ab eo quod non exprimit causam suam, sicut exprimit diffinitio proprij subiecti, & talis vere erit demonstratio potissima: hæc autẽ non poterit fieri ex propositionibus immediatis, nisi in secundo modo secundæ figuræ sic. Omne risibile est animal rationale ad apprehensionem conuenientis emittens spiritum dilatando os: sed nullum irrationale est tale animal rationale ad apprehensionem. ergo nullum irrationale est risibile. Certum est quòd maior est immediata: nam in ea prædicatur diffinitio passionis & subiecti de ipsa passione. Minor etiam est immediata, vt dictum est. In conclusione verò remouetur passio ab eo quod non est sibi subiectum: hoc autem non posset fieri in prima figura, nec in primo modo secundæ figuræ. Si enim in prima figura diceretur sic, Nullum irrationale est risibile: omne brutum est irrationale. ergo nullum brutum est risibile, tunc maior non esset immediata. Et si fieret syllogismus in primo modo secundæ figuræ, licet præmissæ possent esse immediatæ, non tamen concluderetur remouendo passionem à subiecto, sed econuerso sic. Nullum irrationale est animal rationale: sed omne risibile est animal rationale. ergo nullum risibile est irrationale. Potest etiam fieri demonstratio particularis negatiua in quarto modo secũdæ figuræ. Et sic patet de forma demonstrationis, in quibus figuris, & modis fieri debeat. Patet ergo de demõstratione propter quid.

CAP. XI.

Quòd demonstratio quia procedit ab effectu ad causam, vel à causis remotis ad effectum.

NVnc dicendum est de demonstratione, quia. Vbi primo videndũ est quid significetur per hoc quod dicitur propter quid, & quid per hoc quòd dicitur quia. Notandum quòd de re quatuor scire possumus, scilicet quid est, an est, quia est, & propter quid est. Ad quæ intelligenda, sciendum est quòd cum scientia non sit nisi verorum, verum autem & ens conuer-

F tuntur. de esse ergo erit scientia. Vt autem dictum est in tractatu de prędicamentis, duplex esse inuenitur in rebus, scilicet essentiæ, & esse actualis existentiæ: & quia esse essentiæ dicitur quidditas, seu quid est res, ideo cum scimus esse essentiæ alicuius rei, dicimus scire quid est de ipsa: esse autem actualis existentię aliter se habet in substantia, & aliter in accidente. Quia enim accidentis esse est inesse. scire autem esse actualis existentiæ subiecti est solum scire quòd actu sit. & hoc est scire de ipso an est: sed scire de accidente esse actualis existentiæ, est scire de ipso, quia est, vnde scire quia est, nihil aliud est quàm scire hoc inesse huic. Et quia aliquando aliquid inest alicui propter aliquam causam, ideo scire illã causam est scire propter quid. Patet ergo quòd scire quia est de aliqua re, est scire ipsam inesse alicui ignorando causam quare insit: scire autem propter

G quid, est scire aliquam rem inesse alicui, & scire causam quare sibi insit. Demonstratio ergo propter quid est illa, in qua manifestatur causa quare prędicatum inest subiecto in conclusione. Demonstratio verò quia dicitur illa, in qua cõcluditur aliquid inesse subiecto alicui, non tamen assignatur causa quare sibi inest. Vt autem dictum est supra, ad demonstrationem propter quid requiritur quòd procedat ex causis, & ex immediatis: nõ enim sufficit scire causam, sed quoniam est causa eius quod scitur, si erit causa immediata. Demonstratio ergo quia, erit vel quia non procedit ex causis, vel quia non procedit ex immediatis, sed ex causis remotis. Quantum ad primum sciendum quòd vt dictum est, demonstratio dicitur causa innotescendi, scilicet vt per præmissas nobis innotescat conclusio: hoc autem fieri non posset, nisi præmissæ essent nobis magis notæ, & ideo hoc est necessarium, vt, scilicet demonstratio procedat ex notioribus quo ad nos. Contingit autem aliquando vt imme-

H diatus effectus sit nobis magis notus quàm causa, ideo in talibus oportet demonstrationem procedere ab effectu ad causam. Verbi gratia, moueri & sentire est immediatus effectus habentis animam sensitiuam, & est magis notum nobis quòd aliquid moueatur, & sentiat, quia hoc sentimus, quàm hoc quòd habeat animam sensitiuam: & ideo si procedatur sic. Omne quod mouetur & sentit, habet animam sensitiuam: sed omne animal mouetur & sentit. ergo omne animal habet animam sensitiuam. Modo concluditur de animali quòd habet animam sensitiuam, non tamen per causam, sed per effectum, qui est moueri & sentire. Si verò fieret demonstratio & conclusio, esset demonstratio propter quid sic. Omne habens animam sensitiuam mouetur & sentit: sed omne animal habet animam sensitiuam. ergo omne animal mouetur & sentit. Sciendum quòd tales demonstrationes, quia, aliquando sunt in talibus terminis quæ omnes sunt conuertibiles inter se, sci-

I licet medium, maior extremitas, & minor extremitas, sicut est in terminis prædictis. Omne enim animal mouetur, & sentit, & habet animam sensitiuam, & omne quod mouetur & sentit, & habet animam sensitiuam est animal, & omne quod habet animam sensitiuam est animal, & mouetur, & sentit, & in talibus terminis fiunt demonstrationes vniuersales. Aliquando autem accidit, quòd medium scilicet effectus, puta moueri & sentire, se habent in plus quam minor extremitas, & adhuc fit syllogismus, siue demonstratio conueniens sic. Omne quod mouetur & sentit habet animam sensitiuam: sed omnis homo mouetur & sentit. ergo omnis homo habet animam sensitiuam, homo enim in minus se habet, quàm quod mouetur & sentit. Si vero medium in minus se habet quàm minor extremitas, non fit demonstratio sic. Omne quod mouetur & sentit habet

k animam sensitiuam: omne corpus mouetur & sentit, hæc falsa. Ecõtrario autem si medium se habet in minus quàm maior extremitas, fit demonstratio sic. Omne quod mouetur & sentit, est corpus: omne animal mouetur & sentit. ergo omne animal est corpus. Si verò medium in plus se habet quàm maior extremitas, non fit demonstratio. Ex effectu enim, qui est in pluribus causis, nõ potest concludi vna causa sic, ex moueri & sentire non posset concludi rationale. ¶Patet ergo de demõstratione quia, quæ procedit ab effectu ad concludendum causam. Ex causis autem remotis procedit demõstratio quia in eadem scientia, & in diuersis. In eadem scientia, sicut demonstratio Anacharsidis, quæ talis fuit. Vbicunque non sunt vites, non sunt sibillatores, seu cantores: sed apud Scythas non sunt vites. ergo apud Scythas nõ sunt sibillatores, seu cantores. Certe licet vites sint causa cantus, tamen sunt causa multũ remota. Vites enim sunt causa vuarum, vuæ verò sunt causa vini, vinũ

autem

autem cauſa eſt lætitiæ, & lætitia eſt cauſa cantus, certum eſt quòd talis demonſtratio eſt quia. Non enim ſic demonſtrando cognoſcere poſſumus per cauſam immediatam, quare Scythæ non cantant: ſed per multas alias demonſtrationes intermedias factas, & ſic per eam neſcitur propter quid, ſed quia &c.

CAP. XII.

Quòd in demonſtratione aliqua ſunt præcognita ante concluſionem, & aliqua ſunt cognita poſtquam demonſtrata eſt

AD cognoſcendum autem qualiter fiat demõſtratio quia, in alijs ſcientijs, ſciendum eſt quòd in qualibet demonſtratione in quacunque ſcientia fiat, antequam concluſio demonſtretur, aliquid præſcimus, & aliquid de ea ſcimus poſtquam demonſtrata eſt. Vt enim dictum eſt, in demonſtratione ſunt tres termini, ſcilicet ſubiectum, paſsio, & diffinitio vtriuſque, quæ eſt medium, & ſunt in ea prima principia, ſeu dignitates in virtute. Vnde antequàm demonſtremus, præſcimus de dignitatibus, quia veræ ſunt. Non enim poſſunt complexa diffiniri, cum autem dignitates ſint complexæ, ergo non poſſunt diffiniri: de eis ergo non poſſumus ſcire quid ſunt, nec per conſequens ante demonſtrationem præſcire quid eſt de ipſis: ſed præſcimus de eis quia ſunt, debent enim credi eſſe vera, ita enim ſunt nota lumine naturalis rationis, quòd cognitis terminis cognoſcimus, quia vera ſunt, vt ſupra dictum eſt, nec ſcimus de eis propter quid, cum ſint primæ animi conceptiones. De paſsione autem præſcimus quid eſt, quia diffinitionem habet, quàm oportet præcognoſcere antequam fiat demonſtratio. Niſi enim demonſtrator præſciat medium, nunquam ſyllogizabit, medium autem in demonſtratione eſt diffinitio ſubiecti & paſsionis. De ipſa paſsione autem non poſſumus præſcire quia eſt, ſcilicet eſſe actualis exiſtentiæ ipſius. Cum enim accidentis eſſe ſit ineſſe, præſcire illam ineſſe eſt ſcire ipſius eſſe actualis exiſtentiæ, & ſic antequam demonſtremus eam, ſciremus demonſtrationem ipſius. Nam demonſtratio nihil aliud oſtendit, niſi paſsionem ineſſe ſubiecto, vt dictũ eſt: hoc autem eſt falſum, non ergo de ea præſcimus quia eſt. De ſubiecto autem præſcimus quid eſt, quia iam oportet præſcire medium, vt dictum eſt, eius autem diffinitio ſimul cum diffinitione paſsionis eſt medium. Præſcimus etiam de ipſo quia eſt, de ipſo enim eſt quod actu non eſt nihil ſciri poteſt, & dico eſſe actu tam in ſe, quàm in ſuis cauſis. Licet enim roſa iam actu non ſit, quia tamen eſt in cauſa ſua, poſſumus de ipſa aliquam paſsionem demonſtrare. Patet ergo quid in demõſtratione præſcimus: quid autem de ipſa ſcimus poſtquam facta eſt. Ad hoc videndum, nota quòd in demonſtratione ſunt præmiſſæ, & eſt concluſio. Præmiſſę autem vel ſunt primę in ſcientia, vel ſunt ſecundarię. Verbi gratia, in ſcientia de animalibus primum principium eſt, Omne corpus animatum ſenſibile mouetur & ſentit, ſupra iſtud principium nullum inuenitur prius & vniuerſalius in eadem ſcientia, niſi dignitates, quæ vt dictum eſt, non actu intrat demonſtrationem, vnde non continentur in eadem ſciẽtia, ſed in ſcientia communi. Secundaria verò principia ſunt quæ per prima demonſtrantur, & ſunt primo concluſiones, poſtea in eadem ſcientia ſumuntur vt principia ad demonſtrandum alia. Verbi gratia, facio primam demõſtrationem ſic. Omne corpus animatum ſenſibile mouetur & ſentit: omne animal eſt tale corpus, ergo omne animal mouetur & ſentit. Poſtea accipio iſtam concluſionem, & facio eam præmiſſam ſic. Omne animal mouetur & ſentit: omnis homo eſt animal: ergo omnis homo mouetur & ſentit. Iſtud dicitur principium ſecundarium. De primis autem principijs in ſcientia ſcitur ſolum, quia ſunt. Si enim ſciretur propter quid ſunt, oporteret demonſtrari, quod non poſſet fieri niſi per aliqua priora, non ergo fuiſſent prima: ſed ſuppoſitum eſt quòd erant prima. ergo de eis non poteſt ſciri propter quod ſunt in iſta ſcientia. Et propter hoc communiter dicitur, quòd nulla ſcientia probat ſua principia: ſed ſi probari debent, probantur per ſcientiam ſuperiorem, ſicut naturalis ſcientia probat principia ſcientię de animalibus. Eſt enim naturalis de omni corpore mobili. Vel ad minus poſſunt probari per mathematicam, vel per dialecticam, quæ ſunt ſcientiæ omnibus communes, & probãt principia omnium ſcientiarum: ſed mathematica demonſtratiue, dialectica verò probabiliter, ſeu opinatiue. De ſecũdarijs verò principijs in ſcientia ſcitur propter quid, illa enim alibi probantur, vt dictum eſt. Patet ergo quid in demonſtratione ſcimus de principijs, de concluſione autem in demonſtratione propter quid, ſcimus propter quid: in demonſtratione verò quia neſcimus propter quid, quia medium vel non eſt cauſa concluſionis, ſed effectus, vt dictum eſt: vel quia eſt cauſa remota. Notandum quòd duæ ſcientiæ poſſunt eſſe de eodem ſubiecto, vna formaliter, alia naturaliter, ſicut geometria eſt de linea formaliter, perſpectiua verò eſt de linea non inquantum linea, ſed inquantum eſt viſualis. Vnde quicunque per principia lineæ inquantum eſt linea, demonſtraret aliquid de linea viſuali, de concluſione illa ſciret geometra propter quid, perſpectiuus verò ſciret ſolum quia. Verbi gratia, fiat talis demonſtratio. Omnis longitudo ſine latitudine, in qua medium non diſcrepat ab extremis, eſt recta: ſed

B linea tranſiens per tabellas quadratas eſt huiuſmodi longitudo. ergo linea tabellarum quadratarum eſt recta. De iſta concluſione ſcit geometra propter quid, quia ſcit cauſam rectitudinis linearum: ſed perſpectiuus eam ſupponit, quia ignorat cauſam, & ideo de prædicta concluſione ſcit quia, & non propter quid, & ſic de alijs: & tunc ſcientia inferior vocatur ſubalterna, quia ſcilicet eſt materialis. ſuperior verò dicitur ſubalternans, quia eſt formalis. Sciendum quòd aliquando contingit ſcientiam ſubalternam reſpectu alterius ſcientię eſſe ſubalternantem, ſicut perſpectiua reſpectu geometrię eſt ſubalternata, reſpectu verò ſcientię de iride eſt ſubalternans. Cum enim ſcientia de iride ſit pars ſcientiæ naturalis, aſſumit principia perſpectiuæ ad aliquam concluſionem probandam, & de illa concluſione ſolum ſcit quia, perſpectiua verò propter quid. Sciendum quòd aliquæ ſcientiæ non habent ſubiectum materialiter ſumptum ſub formali, & tamen in aliqua concluſione accipiuntur principia alterius ſcientiæ, & de illis concluſione ſciunt quia, & non propter quid. Verbi gratia, quòd vulnera circularia tardius ſanentur, eſt concluſio in medicina, cuius ſubiectum non eſt ſub ſubiecto geometriæ, & tamen hæc concluſio probatur per principia geometriæ, quæ ſunt quòd partes circuli, quia carent angulis, minus ſibi appropinquant: ex hoc ſequitur quòd talia vulnera tardius ſanentur. Patet ergo de demonſtrationibus propter quid, & quia &c.

CAP. XIII.

Quòd ſcientia quæ eſt per cauſam, & quæ dicit formam, eſt certior quàm illa quæ dicit effectum, & quæ dicit materiam.

D DIcto de demonſtrationibus, dicenda ſunt aliqua de ſcientijs, quæ ſunt effectus earum. Circa hoc videnda ſunt duo: Primo, quid requiritur ad hoc quod ſcientia ſit certa. Secundo, quid requiritur ad hoc quòd ſcientia ſit vna. Quantum ad primum ſciendum quòd illa ſcientia ſimpliciter dicitur certior, quæ procedit ex notioribus ſimpliciter, & ex notioribus quo ad nos. Dupliciter autem poteſt eſſe aliquid notius alio ſimpliciter. Vno modo cauſa eſt ſimpliciter notior effectu. alio modo forma eſt ſimpliciter notior materia. Principium enim cognoſcendi materiam eſt ex forma, illæ ergo ſcientiæ quæ dicunt cauſam, & propter quid, ſicut dictum eſt de ſcientijs ſubalternantibus, ſunt certiores illis quæ dicunt materiam. Vnde certior eſt geometria, quæ eſt de linea quantum ad ſua principia formalia, quàm perſpectiua quæ eſt de linea viſuali, & ſcientia de triangulo, quàm illa quæ eſt de triangulo æneo. Et quia vt 7. Metaphyſ. dicitur, duplex eſt materia, ſcilicet materia ſenſibilis vel materia naturalis & materia intelligibilis, vt continuitas, ideo ſcientia quæ ab vtraque materia abſtrahit, eſt

E certior quàm quæ non abſtrahit niſi ab vna. Geometria enim abſtrahit à materia ſenſibili, & licet tractet de corpore, ſicut & ſcientia naturalis, tamen certior eſt ſcientia naturali, quæ non abſtrahit à materia ſenſibili. Arithmetica autem quæ abſtrahit à materia ſenſibili, & continuitate quæ vt dictum eſt, materia intelligibilis eſt, ideo certior eſt geometria. In triplici enim genere ſunt ſcientiæ certiores. Primo, illæ quæ dicunt cauſam & propter quid, ſunt certiores eis, quæ dicunt effectum & quia. Secundo, illæ quæ dicunt formam, ſunt certiores illis quæ concernunt materiam ſenſibilem. Tertio, illæ quæ ita dicunt formam quòd nec etiam concernunt materiam intelligibilem, ſunt certiores eis quæ ſaltem materiam concernunt. Patet ergo de certitudine ſcientiarum &c.

CAP. XIIII.

Quòd vnitas formalis scientiæ sumitur ab vnitate formali subiecti secundum rationem scibilis.

QVantum ad secundũ, scilicet quantum ad vnitatem scientiæ, sciendum est quòd in scientia est duo considerare, scilicet ipsum subiectum de quo est passio, & ipsa principia ex quibus fit demonstratio ad concludendum passionem de subiecto. Ad hoc autem quòd subiectum sit scibile à nobis, oportet quòd habeat partes priores se. Vbi nota quòd processus scientiæ est quasi quidam motus rationis. In motu autem est duo considerare, scilicet principium, & terminum: terminus autem ad quem scientia terminatur, est subiectum, circa quod est scientia. quia in speculatiuis scientijs nihil aliud quæritur, nisi cognitio subiecti, sic in geometria nihil aliud quæritur, nisi cognitio magnitudinis. In practicis autem nihil aliud quæritur quàm constructio ipsius subiecti, sicut in scientia ædificatoria intenditur constructio domus. Subiectum ergo est ter G minus talis motus. principium autem talis motus est à primis principijs subiecti, quæ sunt propriæ partes eius, sicut principium processus scientiæ naturalis est à materia & à forma. Vnde si quæ res est quæ non habeat talia principia priora, ex quibus ratio procedere possit, eius non est scientia secundum quod hic sumitur scientia, vt est demonstrationis effectus. Vnde de substantijs separatis non potest esse scientia isto modo sumpta, quia per scientias demonstratiuas non possumus scire ipsarum quidditates. Licet enim substantiæ separatæ sint per seipsas intelligibiles ab intellectu ad hoc proportionato, non tamen congregatur earum notitia qua cognoscitur quod quid est ipsarum per aliqua propria, sed bene potest per scientias speculatiuas sciri de eis an sint, & quid non sint, ad similitudinem inuentam in rebus inferioribus, & tunc ad earum cognitionem vtimur posterioribus, & prioribus, quæ licet sint posteriora quo ad naturam, sunt tamen priora quo ad nos. H Subiectum ergo scientiæ, prout hic sumitur scientia, oportet quòd habeat partes priores, a quibus fiat processus ad eius cognitionem: & hoc intelligendum est de partibus integralibus subiecti, sicut literæ & syllabæ sunt partes dictionis, quæ est subiectum grammaticæ. Sciendum quòd licet dictum sit quòd terminus ad quem terminatur processus sciẽtiæ, sit subiectum, non est tamen intelligendum quòd sit terminus vltimus: sed vltimus terminus ad quem terminatur consideratio scientiæ est vt passio subiecti manifestetur. His habitis, sciendum est quòd illa scientia est vna, quæ est vnius generis subiecti formaliter sumpti, cuius sunt partes & passiones, & eadem habet principia prima, non simpliciter, sed in scientia: diuersæ verò sunt quæ habent diuersa principia. Quòd autem vnitas scientiæ debeat sumi ab vnitate subiecti, potest patere ex dictis: vnitas enim motus sumitur à termino, subiectum autem est terminus motus rationis in processu scientiæ, vt iam dictum est: I tale autem subiectum debet esse vnum formaliter, inquantum huius. Vbi nota quòd quantum ad hoc sic se habet suo modo subiectum ad scientiam, sicut obiectum ad potentiam: materialis autem diuersitas obiecti non diuersificat potentiam, sed formalis. Sic materialis diuersitas scibilium non diuersificat scientiam, sed formalis. Sumitur autem ratio formalis scibilis, sicut ratio formalis visibilis. Formalis autem ratio visibilis sumitur à lumine, per quòd omnia videntur: etiam formalis ratio scibilis sumitur secundum principia ex quibus aliquid scitur. Vnde quantumcunque sint diuersa scibilia secundum suam naturam, dummodo per eadem principia sciantur, ad vnam tamen pertinent scientiam: quia non sunt diuersa, inquantum sunt scibilia, sunt enim scibilia per sua principia: K sicut patet quòd voces humanæ multum differunt secundum suam materiam à sonis corporum inanimatorum, tamen quia secundum eadem principia attenditur consonantia in eis, ideo musica quæ est de vtrisque, est eadem. Et per oppositum, si sunt eadem scibilia secundum naturam, & tamen per diuersa principia considerentur, pertinent ad diuersas scientias, sicut corpus mathematicum non separatur subiecto à corpore naturali, quia tamen corpus mathematicum cognoscitur per principia quantitatis, naturale verò per principia motus, propterea non est eadem scientia, scilicet mathematica & naturalis. Vnitas ergo & diuersitas scientiarum est ex vnitate & diuersitate formalis subiecti, quæ formalitas consistit secun- F dum rationem scibilis, idest, secundum identitatem & diuersitatem principiorum. Et propter hoc idem est dicere, habere idem subiectum formale, & habere eadem principia, & differre secundum principia, quòd habere diuersa subiecta formaliter. Sciendum est autem quòd principia, de quibus loquimur, sunt principia quæ sunt prima in scientia, & secundum communitatem dictorum principiorum, scientiæ sunt magis, vel minus communes. Cognoscuntur autem prima principia in genere scibilis secundum diffinitionem subiecti, vt dictum est. Et sic patet de vnitate scientiarum. Gratias Deo bonorum omnium largitori.

De demonstratione tractatus vltimus, in quo completur logica Sancti Thomæ de Aquino, ordinis Prædicatorum feliciter explicit.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XLIX.

De sensu respectu singularium, et intellectu respectu vniuersalium.

CIrca considerationem sensus, quare sit singularium, & intellectus vniuersalium, & quomodo vniuersalia sint in anima, sciendum est circa primum, quòd sensus est virtus in organo corporali, intellectus autem est virtus penitus immaterialis, & non est actus alicuius organi corporalis. Vnumquodque autem recipitur in aliquo secundum modum sui. H Omnis autem cognitio fit per hoc quod cognitum est aliquo modo in cognoscente, scilicet secundum similitudinem: nam cognoscens in actu est ipsum cognitum in actu. Oportet ergo quòd sensus corporaliter recipiat similitudinem rei quæ sentitur. Intellectus autem recipit similitudinem eius quod intelligit immaterialiter & incorporaliter. Indiuiduatio autem naturæ communis in rebus materialibus & corporalibus est ex materia corporali sub determinatis dimẽsionibus contenta: vniuersale autem est per abstractionem ab huiusmodi materia & materialibus conditionibus indiuiduantibus. Patet ergo quòd similitudo rei quæ recipitur in sensu, repræsentat rem secundum quod est singularis; sed recepta in intellectu, repræsentat rem secundum rationem naturæ vniuersalis. Et inde est quòd sensus cognoscit singularia, intellectus autem vniuersalia; quorum sunt scientiæ. Circa secundum sciendum est, quòd vniuersale potest capi dupliciter. Vno mo- I do pro ipsa natura communi, vt subiacet intentioni vniuersalitatis. Alio modo pro ipsa intentione secundum se, sicut, album potest dici illud cui accidit esse album, vel ipsum secundum quod iam subest albedini. Ipsa autem natura cui accidit intẽtio vniuersalitatis, puta, natura hominis, habet duplex esse. Vnum quidem materiale, secundum quòd est in materia naturali: aliud autem immateriale, secundũ quod est in intellectu. Primo quidem modo non potest ei aduenire intentio vniuersalitatis, quia per materiam indiuiduatur. Aduenit ergo vniuersalis intentio, secundum quod abstrahitur à materia indiuiduali: non potest autem abstrahi à materia indiuiduali realiter, sicut platonici posuerunt. Non enim est homo, nisi in his carnibus, & in his ossibus, sicut Philosophus probat 7. Meta. Relinquitur ergo quòd natura humana non habet esse præter principia K indiuiduantia, nisi in solo intellectu. Nec tamen intellectus est falsus, dum apprehendit naturam communem præter principia indiuiduantia, sine quibus esse non potest in rerum natura. Non enim apprehendit intellectus quòd natura communis sit sine principijs indiuiduantibus: sed apprehendit naturam communem non apprehendendo principia indiuiduantia, & hoc non est falsum. Sicut si ab homine albo separetur albedo hoc modo, quòd intellectus intelligat eum non esse album, esset apprehensio falsa. Si autem sic separetur albedo ab homine albo quòd apprehendatur homo non apprehensa albedine, nõ esset apprehensio falsa. Non enim exigitur ad veritatem apprehensionis, quòd qui apprehendit rem aliqua, apprehen-

apprehendat omnia quæ rei insunt. Sic ergo intellectus absque falsitate abstrahit genus à speciebus, inquantum intelligit naturam generis, non intelligendo differentias. Et similiter abstrahit speciem ab indiuiduis inquantum intelligit naturam speciei, non intelligendo principia indiuiduantia. Sic ergo patet, quòd naturæ communi non potest attribui intentio vniuersalitatis, nisi secundum esse quod habet in anima & intellectu. Sic ergo solum est vnum de multis, prout intelligitur præter principia indiuiduantia, & vnum in multis, vt indiuiduis, vel inferioribus quæ in superiori sunt vnum. Vnde relinquitur, quòd vniuersalia secundum quod vniuersalia, non sunt nisi in anima: ipsæ autem naturæ, quibus accidit intentio vniuersalitatis, sunt in rebus. Et propter hoc nomina communia significantia naturas ipsas prædicantur de indiuiduis, non autem nomina significantia intentiones. Socrates enim est homo, sed non est species.

Explicit Opusculum quadragesimumnonum Diui Thomæ Aquinatis, de sensu respectu singularium, & intellectu respectu vniuersalium.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM L.

De inuentione medij.

QVoniam principium syllogizandi vnamquamque propositionem est medius terminus, ideo vt possimus habere modum syllogizandi ad vnamquamque propositionem, de inuētione medij termini nunc est determinandum. Cum igitur propositionum alia sit vniuersalis, alia particularis: & vniuersalium alia affirmatiua, alia negatiua, de inuentione medij ad syllogizandum vniuersalē affirmatiuam prius est dicendum. Est ergo sciendum, quòd ad syllogizandum vniuersalem affirmatiuam sumendum est pro medio id quod sequitur subiectum, & antecedit prædicatum. Cuius causa hæc est, quia vniuersalis affirmatiua non concluditur nisi in primo modo primæ figuræ: sed in hoc oportet medium antecedere prædicatum propositionis syllogizando cum vniuersaliter subijciatur ei, & sequi subiectum eiusdem, cum vniuersaliter prædicetur de ipso. Verbi gratia, si hæc propositio est syllogizanda. Omnis homo est animal, conueniens medium ipsius est risibile, quia id semper sequitur secūdum consequentiam ipsum subiectum, & antecedit prædicatum, vt dicatur, omne risibile est animal: omnis homo est risibilia. ergo omnis homo est animal. Ad syllogizandum vniuersalem negatiuam sumendum est pro medio id quod sequitur subiectum, & repugnat prædicato, & hoc quo ad secundum modum primæ figuræ, & primum secundæ: vel quod repugnat subiecto, & sequatur prædicatum, quo ad secundum modum secundæ figuræ cuius causa hæc est: quia vniuersalis negatiua non syllogizatur nisi in tribus modis prædictis, & in duobus primis modis medius terminus sequitur ad subiectum, & repugnat prædicato. In tertio medius repugnat subiecto, & sequitur ad prædicatum. Verbi gratia, si hæc propositio est syllogizanda.
E Nullus homo est lapis, conueniens medium ipsius in duobus primis modis est risibile, quia id sequitur ad subiectum, & repugnat prædicato. In tertio verò syllogismo, conueniens medium est insensibile, quia id repugnat subiecto, & sequitur ad prædicatum. Ad syllogizandum autem particularem affirmatiuam sumendum est pro medio consequens ad subiectum, & antecedens ad prædicatum, & antecedens ad subiectum & prædicatum. Cuius causa hæc est: quia particularis affirmatiua non concluditur, nisi in prima & tertia figura, & vt concludatur in prima, oportet quòd medium antecedat prædicatum, & subijciatur ei, & quod sequatur subiectum cū prædicatur de eo. Si verò concludatur in tertia, oportet medium antecedere vtrunque, s. subiectum & prædicatum cum subijciatur vtrique.
A Verbi gratia, si hæc propositio est syllogizanda, Quoddam animal est substātia, conueniens medium eius in prima figura est sensibile, quia id sequitur subiectum, & antecedit prædicatum. In tertia verò figura conueniens medium est homo, quia antecedit vtrunque, scilicet subiectum & prædicatum. Ad syllogizādum autem particularem negatiuam sumendū est pro medio id quod sequitur subiectum, & repugnat prædicato, vel id quod repugnat subiecto, & sequitur prædicatum, cuius causa hæc est: quia particularis negatiua concluditur in omni figura, & si concludatur in prima, oportet medium sequi subiectum cum prædicetur de eo, & repugnare prædicato cum remoueatur ab eo. Si autem concludatur in secunda, oportet medium sequi subiectum & repugnare prædicato quo ad tertium modum, vel repugnare subiecto & sequi prædicatum quo ad quartum modum. Si verò concludatur in tertia, oportet medium antecedere subiectum cum subijciatur ei, & repugnare prædicato cum prædicatum remoueatur ab ipso. Verbi gratia, si
B hæc propositio est syllogizanda, Quidam homo non est asinus, conueniens medium eius in prima figura, & etiam in tertio secundæ figuræ est risibile quod sequitur ad subiectum, & repugnat prædicato. In quarto autem secundæ figuræ conueniens medium est rudibile, quod repugnat subiecto, & sequitur prædicatum. Conueniens verò medium in tertia figura est risibile, quod antecedit subiectum, & repugnat prædicato. Conuertibilia enim antecedunt, & sequuntur ea, cum quibus sunt conuertibilia, ideo risibile antecedit & sequitur hominem.

Explicit Opusculum quinquagesimum, Diui Thomæ Aquinatis, de inuentione medij.

C
EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LI.

De natura luminis.

COnsiderandum est de natura luminis, & de eius necessitate ad videndum, & de natura diaphani. Circa primum sciendum est, quòd diuersi diuersimode opinati sunt. Nam quidam dixerunt lumen esse corpus, ad quod fallo sūt moti ex quibusdam locutionibus, quibus vtuntur loquentes de lumine. Consueuimus enim dicere, quòd radius transit per aerem, & quòd radij reuerberantur, & quòd radij intersecant, quæ omnia vi-
D dentur esse corporum. Quæ quidem opinio stare non potest propter rationes quas Philosophus ponit in lib. de anima, & plures alias facile est adducere. Non enim facile est assignare, quomodo huiusmodi corpus per totum hemisphærium nostrum subito multiplicetur, aut generetur, aut corrumpatur, quomodo etiā sola interpositio corporis opaci esset causa corruptionis huius corporis in alia parte diaphani. Quod autem dictum est de motu luminis, aut reuerberatione ipsius, metaphorice dictum est, sicut & possemus dicere, quòd calor procedit dum aliqua de nouo calefiunt, vel reuerberatur dum habet obsistculum. Quidam verò alij dixerunt, quòd lux est quædam alia natura, vel qualitas spiritualis, argumentū sumentes ex hoc quod in rebus intellectualibus vtimur nomine luminis. Dicimus enim in substantijs intellectualibus esse quoddam lumen intelle-
E ctuale, seu intelligibile. Sed hoc est impossibile. Impossibile enim est, quòd aliqua spiritualis natura & intellectualis cadat in apprehensione sensus: cum enim sensus sit pars corporea, non potest esse cognitiuus nisi corporalium rerum. Si quis autem dicat, quòd aliud est lumen spirituale ab eo quod sensus percipit, cum eo est consentiendum, dummodo hoc habeatur, quòd lumen quod visus percipit, non est naturæ spiritualis. Nihil enim prohibet commune nomen imponi rebus quantumcunque diuersis. Quod autem lumine & his quæ ad visum pertinent vtimur in rebus spiritualibus, contingit ex nobilitate sensus visus, qui est spiritualior inter omnes sensus, quod patet ex duobus. Primo quidem ex obiecto suo: nam aliqua cadunt sub visu secundum proprietates, in quibus communicant inferiora

inferiora corpora cum cœlestibus. Tactus autem est perceptiuus proprietatum, quæ sunt propriæ elementis, scilicet calidi, & frigidi, & his similium. Gustus verò & olfactus proprietatum quæ competunt mistis secundum diuersam rationem calidi & frigidi, sicci, & humidi. Sonus autem causatur ex motu locali, qui est communis etiam corporibus cœlestibus & inferioribus; sed species motus quæ causat sonum, non competit corporibus cœlestibus secundum sententiam Aristot. Vnde ex ipsa natura obiecti apparet, quòd visus est altior inter sensus, & auditus ei propinquior, & alij sensus magis remoti. Secundo apparet quòd sensus visus est spiritualior ex modo immutationis: nam in quolibet alio sensu non est immutatio spiritualis, sine naturali. Dico autem immutationem naturalem, prout qualitas recipitur in patiente secundum esse naturale, sicut cum aliquid infrigidatur, aut calefit, aut mouetur secundum locum. Immutatio verò spiritualis est, secundum quod species recipitur in organo sensus per modum intentionis, & non per modum formæ naturalis: non enim sic recipitur species sensibilis in sensu, secundù illud esse quod habet in re sensibili. Patet autem quòd in tactu & gustu, qui est tactus quidam, fit alteratio naturalis. Calefit enim & infrigidatur aliquid per tactum calidi & frigidi, & non fit immutatio spiritualis tantum: similiter immutatio odoris fit cum quadam fumali euaporatione. Immutatio soni fit cum motu locali: sed immutatio visus sola est immutatio spiritualis: vnde patet, quòd visus inter omnes sensus est spiritualior, & post hunc auditus. Et propter hoc hi duo sensus sunt maxime spirituales, & soli sunt disciplinabiles: & hæc de his quæ pertinent ad visum. Alij verò dicunt, quòd lux non est nisi euidentia coloris. Sed hoc apparet falsum in his quæ de nocte lucent, & tamen eorum color occultatur. Alij verò dicunt, quòd lux est forma substantialis solis, & lumen à luce descendens habet esse intentionale, sicut color in aere: vtrunque autem horum est falsum. Primum quidem, quia nulla forma substantialis est sensibilis per se, sed solo intellectu comprehensibilis. Et si dicatur, quòd id quod videtur de Sole non est lux, sed splendor, bene concedendum est de nomine, dummodo hoc quod dicimus, quòd visu comprehenditur, non sit forma substantialis. Secundum similiter est falsum, quia quæ solum habẽt esse intentionale non faciunt transmutationem naturalem, radij autem corporum cœlestium transmutant totam materiam inferiorum. Vnde dicimus, quòd sicut corpora elemẽtaria habent qualitates actiuas per quas agunt, ita lux est qualitas actiua corporis cœlestis per quam agit, & est in tertia specie qualitatis. Cum autem sit qualitas primi corporis alterantis, non habet contrarium: & quia luci nihil est contrarium, ideo in suo susceptibili non potest habere contrariam dispositionem. Et propter hoc suum passum, scilicet, diaphanum semper est in vltima dispositione ad formam & propter hoc statim illuminatur. Calefactibile autem, quia habet contrariã dispositionem, propter hoc non est semper in vltima dispositione ad formam, & ideo non statim calefactibile calefit. Ipsa ergo participatio lucis effecta in diaphano, vocatur lumen, & fit secundum lineam rectam ad corpus lucidum, & tunc vocatur radius. Si autem causatur ex reuerberatione radij ad corpus lucens, vocatur splendor. Lumen autem est commune ad omnem effectum lucis in diaphano. His visis secundum naturam lucis de facili apparet ratio, quare quædam corpora sunt lucida actu, quædam diaphana, & quędam opaca. Nam cum lux sit qualitas primi alterãtis, quod est maxime perfectum & formale in corporalibus, illa corpora quæ sunt maxime formalia & mobilia, sunt actu lucida: quæ autem sunt propinqua his sunt receptiua luminis, sicut diaphana, quæ autem sunt maxime materialia, neque habent lumen in sui natura, neque sunt luminis receptiua, sed sunt opaca. Ista parent in elementis, nam ignis habet lucem in sui natura, sed eius lux non apparet nobiscum, nisi in materia aliena propter eius subtilitatẽ. Aer autem, & aqua sunt minus formalia quàm ignis, & ideo sunt tantum diaphana. Terra autem quæ est maxime materialis, est opaca. Tamen est sciendum, quòd quidam dixerunt, quòd lux est necessaria ad videndum ex parte ipsius coloris. Dicunt autem quòd color non habet virtutem vt moueat diaphanum, nisi prope: & huius signum dicunt, quia ille qui est in obscuro, videt quæ sunt in lumine, & non econuerso. Rationem etiam adducunt ad hoc, quòd oportet cum visus sit vnus, quòd visibile non sit nisi per vnam rationem, quod non esset, si color esset per se visibile. Sed hoc est manifeste

F contra Aristotelem 2. de anima, qui dicit, quòd color habet in se causam essendi visibile. Vnde secundum sententiam Aristo. dicendum est, quòd lumen ad videndum est necessarium non ex parte coloris, eo quod facit colores esse actu, vt quidam dicunt, est enim tantum in potentia cum est in tenebris: sed est ex parte diaphani, inquantum facit ipsum esse in actu, vt dicit Aristot. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd omnis forma, inquantum huiusmodi, est principium agendi sibi simile, vnde cum color sit quædam forma, ex se habet quòd causet sui similitudinẽ in medio. Sed tamen sciendum est, quòd differentia est inter virtutem perfectam & imperfectam. Nam forma quæ est perfectæ virtutis in agendo, non solum potest inducere suam similitudinem in suo susceptibili, sed etiam disponere patiens, vt sit proprium eius susceptiuum, quod quidem non potest facere forma imperfecta, cum sit imperfectæ virtutis. Dicendum est ergo, quòd virtus coloris in agendo est

G in perfecta ratione luminis. Nam color nihil aliud est, quàm quædam lux quodammodo obscura ex admistione corporis, vnde non habet virtutem vt possit illuminare diaphanũ quod tamen faceret lux pura. Ex quo etiam patet, quòd cum lux sit quodammodo substantia coloris ad eam reducitur omne visibile actu: nec oportet, quòd color per lumen extrinsecum fiat actu visibilis. Quòd autem colores illuminati videntur ab eo qui est in obscuro, contingit ex hoc, quod medium illuminatur, & hoc sufficit ad visus immutationem.

Explicit Opusculum quinquagesimumprimum, Sancti Thomæ Aquinatis, de natura luminis.

H

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LII.

De natura loci.

AD sciendum naturam loci, cõsiderare oportet, quòd nõ quæreretur locus, nisi esset aliquis motus secundum locum. Sicut enim ex transmutatione diuersarum formarum

I circa materiam scimus materiam esse aliud ab omnibus formis, sic ex transmutatione diuersorum corporum circa eundem locum scimus locum aliquid esse tanquam receptaculum corporum aliud ab omnibus corporibus. Locus autẽ naturalis non nominat solum aliquid continens, sed continens, & conseruans, & formans locata, propter quod vnumquodque corpus naturaliter mouetur ad locum suum tanquam ad conseruatiuum esse sui. Locus verò secundum id quod est, nec materia est, nec forma locati, quia materia & forma non separantur à re, locus autem separabilis est à locato, nec etiam spatium dimensionatũ infra terminos corporis continentis existens, quia nihil est infra terminos corporis continentis circunscripta magnitudine corporis contenti. Cuius ratio est, quia si circunscripta magnitudine corporis contenti esset aliquod spatium infra terminos corporis continentis, tale esset dimensionatum longitudine, latitudine, & profunditate: dimensiones autem

K sunt accidentia, cum sint quantitates. ergo non possunt esse in subiecto, nisi in corpore. Si ergo esset aliquod spatium infra terminos corporis continentis præter magnitudinem corporis contenti, sequitur quòd esset aliquod accidens, sine subiecto, quod est impossibile. Locus ergo neque est materia, neque forma, neque spatium infra terminos corporis continentis consentum. Quòd non sit spatium, probatur aliter sic: quia si locus esset spatium infra terminos corporis continentis, sequitur quòd infinita loca essent simul, sicut deducit Philosophus, quia cum aer, & aqua, & quodlibet corpus, & quælibet partes corporis habeant proprias dimensiones, & proprias distantias, idem faciunt omnes partes in toto quod tota aqua in vase, quia secundum positionem eorum qui tenent sententiam de spatio quòd sit locus, cum aqua est in vase, præter dimensiones

aquę

aquæ sunt ibi aliæ dimensiones spatij penetrantes dimensiones aquæ. Constat autem quòd eodem modo pars continetur in toto, sicut aqua in vase, nisi quòd locatum est diuisum à loco: pars autem non est actu diuisa à toto. Si ergo diuidatur pars à toto præter dimensiones partis essent ibi aliæ dimensiones totius penetrantes dimensiones partium. Manifestum est autem, quòd diuisio non facit de nouo esse ibi dimensiones, sed præexistentes diuidit. Sicut autem post diuisionem sunt ibi aliæ dimensiones totius penetrantes dimensiones partium, sic erunt ante diuisionem. Quot ergo partes conuenit accipere in aliquo toto, quarum vna continet aliam, tot erunt dimensiones se inuicem penetrantes: sed in aliquo toto continuo est accipere infinitas partes, quarum vna continet aliam, eo quòd quodlibet totum continuum diuisibile est in infinitum. ergo in aliquo toto continuo erunt infinitæ dimensiones se inuicem penetrantes. Si ergo dimensiones sunt locus, sequitur quòd infinita loca sunt simul, quod est impossibile. Ex quo ergo locus non est materia, nec forma, nec spatium, sequitur quòd sit quartum, scilicet terminus corporis continentis. Locus autem non solum est terminus corporis continentis, sed etiam est immobilis, & hanc immobilitatem quidam intelligunt esse respectu locati. Locus enim licet moueatur motu continentis, quia eius vltimum est, non tamen mouetur motu locati. Illud est insufficienter dictum, nec est secundum mentem Philoso. qui vult, quòd sicut vas est locus mobilis, ita locus est vas immobile. Maiorem ergo immobilitatem oportet dare loco naturali, quàm vasi. Cum ergo vas sit immobile motu eius quod est in vase, & locus sit magis immobilis, quàm vas, sequitur, quòd locus non sit immobilis motu contenti, sed etiam continentis. Et confirmatur, quòd circa aliquod contentum manens immobile, puta circa domum, vel arborem contingit mutationem fieri continentis, puta aeris. Si ergo locus moueretur motu continentis, sequitur quòd idem manens immobile fieret in diuersis locis, quod est impossibile. Locus ergo non solum est immobilis motu locati, sed etiam motu continentis. Propter quod dicit Philosophus, quòd si nauis sit in aqua fluuij quæ mouetur, magis vtitur ea tanquam vase, quàm sicut loco continente. De natura enim loci est, quòd sit immobilis. Vnde totus fluuius, qui secundum se totum est immobilis, magis debet dici locus nauis, quàm hæc aqua quæ fluit & mouetur. Totus enim fluuius non est locus proprius nauis, sed communis, & ideo locum propriũ nauis in fluuio oportet accipere per comparationem ad totum fluuium, qui est immobilis. Est ergo accipere locum proprium in fluuio non secundum hanc aquam quæ fluit, & mouetur, sed secundum ordinem & situm quem habet ad totum fluuium, qui quidem ordo & situs manet in aqua succedente, qui erat in aqua recedente respectu totius fluuij. Quamuis enim aqua materialiter fluat, tamen quia manet idem ordo & situs respectu totius fluuij, manet etiam idem locus. Et secundum hunc modum debemus intelligere, quòd extremitates corporum naturalium sint locus, scilicet per comparationem, & ordinem, & situm, quem habent ad totum corpus ipsius cœli, quod est primum continens, & conseruans, & locans. Quamuis enim moueatur superficies aeris, vel aquæ secundum quod est vltimum huius corporis, vel illius, succedit tamen aliud corpus, quod eundem situm, & ordinem secundum naturam habet ad primum ordinãs, siue locans, quod est cœlum, propter quod manet idem locus numero. Vnde cessat obiectio quam faciunt aliqui sic. Locus est vltimum continentis: sed continens mouetur. ergo locus mouetur. Hæc enim ratio bene procederet, si vltimum continentis secundum quod hoc continens est, esset locus. Hoc autem non est verum, quia nihil habet rationem loci, vel locantis, nisi per comparationem ad primum locans. Quòd autem diuersitas superficierum non impediat vnitatem loci patet, quia vni locato secundum numerum correspondet vnus locus secũdum numerum simul & semel: sed baculus vnus dimidius existens in aqua, & dimidius in aere, est aliquod vnum locatum secundum numerum. ergo est in aliquo vno loco secundum numerum: sed in diuersis superficiebus aeris & aquæ. ergo diuersitas superficierum non impedit vnitatem loci. Vnitas ergo loci accipienda est secundum ordinem, & situm ad primum locans. Et causa omnium istorum est, quia sicut dictum est prius, locus non solum est continens, sed est continens & conseruans: nihil autem habet rationem conseruantis alium, nisi per virtutẽ & influentiam corporis cœlestis, quam recipit secundum quod est in de-

A terminato situ, & in determinata distantia. Et hæc est causa quare aliquid habet rationem loci, scilicet, per comparationem ad primum locans. Quia verò locus immobilis est, propter hoc medium cœli, quod est centrum. & vltima superficies corporis circularis, quæ est cœlum, sic se habent, quòd hoc dicitur sursum, illud verò deorsum, quæ sunt duæ loci differentiæ: hæc enim maxime manent immobilia. Centrum semper est immobile: cœlum autem licet semper moueatur, tamen semper est in eadem distantia ad nos. Hoc autem quod dictum est de loco, intelligimus de loco naturali, qui est conseruatiuus corporum naturalium, & iste locus naturalis primo debetur elementis elemẽtatis per elementa. Locus enim naturalis ignis est superficies concaua orbis lunę, quę manet semper in eadem distantia ad ignem, & ideo dicitur esse immobilis. Locus autem aeris est superficies concaua ignis, & sic de alijs suo modo. Locus autem omnium elemẽtatorum est locus deorsum, quia
B in omni elementato dominatur terra secundum quantitatem. Contra ea quæ dicta sunt, potest obijci, ꝙ scilicet locus terræ non sit vltimum aquæ, nec locus aquæ sit vltimum aeris, quia vnumquodque corpus naturale mouetur ad locum suum: terra autem non mouetur ad superficiem aquæ, sed mouetur ad centrum. ergo superficies aquæ non est locus terræ, sed potius centrum. Prȩterea, si terra moueatur à loco suo, aqua descenderet, vt vult Philos. 4. cœli & mundi. & similiter aer in locum aquæ si amoueretur aqua. ergo locus aquæ non est superficies concaua aeris, nec locus aeris est superficies concaua ignis, ꝙ est contra prius determinata. Pro solutione horum intelligendum est ꝙ in loco non est tantum continentia locati, sed est ibi virtus conseruans, & formans locatum. Et propter hoc dicit Alpharabius, quòd causa quare ex hac parte materiæ generatur terra, & ex alia aqua vel aer, vel ignis, non est nisi locus cũ virtute cœlesti. Quia enim frigiditas tanta, quanta causatur ex
C distantia, quæ est ex orbe vsque ad centrum, inuenit hanc partem materiæ in loco terræ, propter hoc inspissat eam inspissatione vehementi, ita ꝙ exprimit ex ea humidum, & facit elementum siccum, & frigidum, quod est terra. Frigiditas verò inspissans materiam, sic tamen ꝙ non est ex ea exprimens humidum, sed faciens ad se fluere, generat aquam, & hæc frigiditas est solum in tanta distantia, quanta est locus aquæ ab orbe. Caliditas.n. non consumens humidum, sed secum compatiens, generat aerem, quę quidem caliditas causatur ab orbe in tanta distantia quæ est eius ad locum aeris. Ignis enim cum sit summe calidus, generatur in loco immediato sphæræ lunę ex motu disgregante & calefaciente materiam. Hoc supposito intelligendum est, ꝙ motus locati non est ad ipsam superficiem locantis propter superficiẽ, sed propter virtutem conseruatiuam & formatiuam locati. Et ideo cũ virtus formatiua terrę sit frigiditas, quæ causatur ex tanta distantia ad primum calefaciẽs,
D quod est cœlũ, & inchoatio huius virtutis est in concauo aquę, perfectio autem eius est in centro, ideo terra mouetur ad centrum, & non ad superficiem aquæ, & inde est, ꝙ terra est simpliciter grauis. Virtus autem formatiua ignis est caliditas perfecta, quæ est cõpleta in concauo orbis lunæ, propter quod ignis est simpliciter leuis. Virtus autem formatiua aeris, incipit in concauo ignis, & deficit in conuexo aquæ, perfecta autem est in medio & sic est de aqua suo modo, & ideo motus aquæ est à terra & ab aere ad medium eius, & motus aeris secundum naturam est ab aqua & igne ad medium locum, propter quod aqua & aer non sunt simpliciter leues, neque graues, sed in respectu. Sic igitur patet causa, quare terra mouetur deorsum simpliciter, & non ad concauum aquæ, licet sit locus eius, quia hoc facit virtus formatiua quę est in loco, propter quã vnum-
E quodq; locatum mouetur ad locum suum. Ad aliam rationem respondet Alpharabius, ꝙ motus aeris ad locum terrę non est motus naturalis aeris, vel aquæ, sed est violentus, quod patet, quia est corruptiuus vtriusque. Nam cum aqua mouetur ad locum terrę, inspissatur à frigiditate ipsius loci maiori inspissatione, quàm requiratur ad formam aquę, vnde conuertitur in terram. Similiter cum aer descendit ad locum aquæ, infrigidatur à frigidatione loci illius, & conuertitur in aquam. Qualiter autem hoc non obstate aqua dicatur frigida primo, & terra non, quæuis causetur ex maiori frigiditate, patet ex 2. de generatione.

Quomodo vltima sphæra sit in loco.

EX his quę dicta sunt de loco, quòd locus est vltimum continentis, concludere possumus, ꝙ corpus cui inest aliquid

extra

extra ipsum continens, tale est in loco. Cui autem non est corpus extra continens, ipsum tale in loco non est vnum solum, scilicet vltima sphæra, propter quod vltima sphæra non videtur esse in loco. Sed hic est dubitatio, cum nihil videatur moueri in loco nisi sit in loco, si vltima sphæra non est in loco, motus eius non erit localis, quod est inconueniens. Propter hanc rationem, & quasdam alias, Ioānes Grammaticus dixit, locum non esse terminum continentis, sed spatium quod est infra terminos corporis continentis, vnde dixit cœlum per se esse in loco, & per se moueri in loco, quia per se dixit ipsum esse in tali spatio. Illud non potest habere veritatem secundum ea quæ determinata sunt de loco, cum ostensum sit, quòd locus non est spatium, sed terminus continentis. Est etiam contra intentionem Philo. qui dicit cœlum non esse in loco per se, sed per accidens. Propter quod dixit Alex. cœlum non esse in loco nec per se, nec per accidens, nec moueri in loco, quia non est de ratione corporis vt sit in loco, cum locus non ponatur in diffinitione corporis. Quia tamen oportet omnem motum contineri sub aliqua specie motus, ideo Auicen. secutus eum, dixit motum cœli non esse in loco: sed in situ vel ad situm. Hæc est contra intentionem Philos. 5. physic. vbi dicit motum tantum esse in tribus generibus, scilicet quantitate, qualitate, & vbi. Sed quòd illud sit falsum patet, quia ad nullum genus est motus, cuius specierum ratio cōsistit in indiuisibili: propter quod dicimus, quòd ad substantiam non est motus, quia ratio substantiæ in indiuisibili consistit, non sic autem ratio albedinis, quia potest participare secundum magis & minus à subiecto, nunc autem ista est, quòd ratio situs in indiuisibili consistit. ergo ad situm non est motus. Præterea, situs nominat ordinem partium in loco, locus ergo ponitur in diffinitione situs. Motus ergo qui non potest esse ad locum, non potest esse ad situm: sed motus cœli secundum eos non est ad locum. ergo non est ad situm. Ideo aliter dixit Auempace. Dixit enim quòd linea recta, & corpus rectum vtrumque indeterminata sunt de se. & ideo indigent aliquo finiente, & terminante, & continente. Linea autem circularis per se ipsam finitur, & similiter corpus circulare, & ideo non indiget aliquo finiente, & continente, propter quod dixit non esse de necessitate corporis circularis, vt sit in loco, ideo dixit, quòd cœlum non est in loco, nec habet motum localem. Huius enim opinionis fuit Alpharabius, quem ducit Auempace pro testimonio sui dicti. Sed hoc dictum videtur inconueniens, quia sicut vult Philosoph. 8. physicorum, motus localis est primus motuum: seu sicut dicit ibidem, motus cœli est primus motus. ergo est localis. Præterea, Philosoph. 4. physicorum vult, quòd cœlum sit in loco saltem per accidens. Propter hoc dixit aliter Themistius, quòd cęlum est in loco per partes. Ad cuius intellectum considerandum est, quòd non esset locus, nisi esset aliquis motus secundum locum. Licet enim de ratione corporis non sit locus, est tamen de ratione corporis moti localiter. Vnde secundum quod diuersa corpora succedunt sibi in eodem loco, secundum hoc debetur locus alicui moto localiter. Aliqua.n. inueniuntur moueri motu recto, sicut sunt leuia & grauia. Et hæc secundum se tota mutant locum, & ideo secundum se tota sunt in loco. Quædam autem sunt quæ mouentur motu circulari, & hæc secundum se tota non mutant locum nisi secundum rationem, sed secundum partes mutant locum, & fiunt in alio loco secundum subiectū, propter quod illud quod mouetur circulariter, non de necessitate est in loco secundum se totum, sed solum secundum partes. Et propter hoc vltima sphæra cum moueatur circulariter, non est in loco per se, sed per partes suas. Sed hoc videtur esse falsum, quia toti conuenit moueri, & esse in actu, & non in partibus. ergo & toti conuenit esse in loco & non partibus, quia sicut conuenit alicui motus, sic & locus. Propter hoc dicendum est, quòd partibus sphæræ vltimæ, licet non competat esse in loco actu, sunt tamen in loco in potentia, quia pars si diuidatur à toto, erit in toto, sicut in loco. Sic igitur conuenit cœlo, vel sphæræ, quòd sit in loco per partes, quibus conuenit solum in potentia esse in loco. Et ideo si volumus accipere illud veritatis quod continet hæc opinio, possumus dicere, quòd cœlum simpliciter in loco non est nisi per accidens, quia est circa locum. Ad cuius intellectum sciendum est, quòd sicut vult Auerroys, omne naturaliter quiescens de necessitate est in loco, nō tamen omne motum de necessitate est in loco. Cuius ratio est, quia omne quod quiescit propter cōnaturalitatem ad suum continens quiescit, & ideo omne quod quiescit naturaliter est

F in continenti sibi connaturali, propter quod de necessitate est in loco. Illud autem quod mouetur, non de necessitate est in loco, quia eorum quæ mouentur quædam indigent motu ad suum esse, & ad suam perfectionem: & talia sunt quæ sunt in continente non connaturali, propter quod mouentur ad continens sibi connaturale, & omnia talia de necessitate sunt in loco. Alia sunt quæ non indigent motu ad suum esse, nec ad sui conseruationem, sicut est corpus cœleste, & tale non mouetur ad continens sibi connaturale, nec in continente sibi connaturali, sed mouetur ab intelligentia propter explicationem causalitatis causæ primæ, & tale non de necessitate est in loco. Esse enim in loco non est solum contineri à loco, sed contineri, & conseruari: & ideo quod non indiget conseruante, cuiusmodi est corpus cœleste, & quodcunque incorruptibile, non de necessitate est in loco. Sed secundum prædeterminata oritur duplex dubitatio. Prima est, quare orbes inferiores sunt in loco, cum non sit de necessitate corporis cœlestis esse in loco. Secunda est, propter quid motus cęli dicatur localis, cum cor-

G pus cœleste saltem prima sphæra non sit in loco. Ad primum dicendum, quòd accidit orbibus inferioribus, quòd sint in loco, nec est de necessitate eorum, cum non indigeant conseruante, vt dixit Auempace, propter quod dicentur æquiuoce orbes inferiores esse in loco, & elementa, quia orbes inferiores solum dicuntur esse in loco, quia sunt in aliquo exteriori continente. Elementa autem, & elementata sunt in loco tanquam in continente, & conseruante. Ad secundum patet solutio: quia motus non dicitur localis eo solum quòd sit in loco, sed etiam dicitur motus localis, eo quòd est circa locum. Propter quod dicitur Philos. 1. cœli & mundi, quòd motus localis est triplex, scilicet à medio, ad medium, & circa medium. Motus à medio est leuium, motus ad medium est grauium, motus circa medium est corporis cœlestis, & hæc est intentio. Commentatoris. 4. Physico. Sed iuxta hæc quæ dicta sunt, remanet vnum dubium. Cum superficies corporis continentis dicatur

H locus, quomodo locus & superficies dicantur esse diuersę species quantitatis? Respondeo omissis omnibus alijs opinionibus, quæ sunt circa hoc, dicendū est, quòd propria ratio quantitatis, quæ competit quantitati vt quantitas est, ratio est mensura, propter quod dicit Auerroys, quòd quantitates sunt differentiæ mensurarum. Alia est enim ratio mensurandi aliquid extrinsece, & intrinsece, & ideo vltimum continentis, vt mensura est continentis intrinseca, dicitur superficies, vt aūt mensura contenti & locati extrinseca, est locus. Et ideo superficies, & locus licet sint vnum materialiter, quantum ad id quod quodlibet est vltimum continentis, tñ diuersæ sunt species constitutę per diuersas formales rationes. Et hęc de loco dicta sufficiant.

Explicit Opusculum quinquagesimumsecundum, S. Thom. Aquin. de natura loci.

I

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LIII.

De intellectu et intelligibili.

SCiendum, quòd de ratione eius quod est intelligere, est quòd sit intelligens, & intellectum. Id autem quod est per se intellectum non est res illa, cuius notitia per intellectū habetur, cum illa sit intellecta quandoque in potentia tantum, & sit extra intelligentem, sicut cum homo intelligit res natura-

k les, & lapidem, vel animal, vel aliquid huiusmodi, cum tamen oporteat, quòd intellectum sit in intelligente, & vnum cum ipso, nec etiam intellectum per se est, & similitudo rei intellectę, per quam informatur intellectus ad intelligēdum. Intellectus enim non potest intelligere, nisi secundum quod fit actu per hanc similitudinem, sicut nihil aliud potest operari, secundum quod est tantum in potentia: sed secundum quod fit actu per aliquam formam. Hęc igitur similitudo se habet in intelligendo, sicut intelligendi principium, vt calor est principium calefactionis, non sicut intelligendi terminus. Hoc est igitur primo & per se intellectum quod intellectus in seipso concipit de re intellecta, siue illud sit diffinitio, siue aliqua enuntiatio, secun-

dum

dum quòd ponuntur duę operationes intellectus, vt dicitur in 3. de anima. Hoc autem ſic ab intellectu conceptum, dicitur verbum interius: hoc enim eſt quod ſignificatur per vocem. Non enim vox exterior ſignificat ipſum intellectum, aut formam ipſius intelligibilem, aut ipſum intelligere, ſed conceptum intellectus, quo mediante ſignificat rem, cum dico homo, vel homo eſt animal, & quantum ad hoc non differt vtrum intellectus intelligit ſe, vel alia à ſe. Sicut enim cum intelligit aliud à ſe, format ſibi conceptum illius rei, quam voce ſignificat: ita cum intelligit ſeipſum, format ſui conceptum quem etiam voce poteſt exprimere. Item, in intellectu noſtro aliud eſt intelligere, & aliud eſt eſſe intellectum, & ideo verbum conceptum in intellectu noſtro non vnitur ei natura, ſed ſolum in intelligente. Sciendum quòd in natura intellectuali ſunt duæ ſolum operationes. ſ. intelligere, & velle: ſecundum autem vtramque harum inuenitur aliquid procedens, cum hæ operationes perficiuntur per ipſum. Ipſum enim intelligere nó eſt aliud niſi aliquid in mente intelligentis & concipientis intelligatur & concipiatur, quòd dicitur verbum. Non enim dicimur intelligere, ſed cognoſcere potius aliquid intelligendo, antequam conceptio aliqua in mente noſtra ſtabiliatur, ipſum etiam velle perficiunt ab amante per voluntatem præcedentem, cum amor nihil aliud ſit quàm ſtabilimentum voluntatis in bono volito. Nos igitur cognitionem intellectualem à rebus exterioribus accipimus, & per voluntatem noſtram in aliquid exterius tendimus tanquam in finem: & ideo intelligere noſtrum eſt ſecundum motú à rebus ad animam, velle autem ſecundum motum ab anima ad res. Notandum ꝙ intellectus intelligendo ad quatuor poteſt habere ordinē, ſcilicet ad rem quę intelligitur: ſecundo, ad ſpeciem intelligibilem qua fit intellectus in actu: tertio, ad ſuum intelligere: quarto, ad conceptiones intellectus, quę quidem conceptio à tribus prædictis differt, à re quidem intellecta, quia res intellecta eſt interdum extra intellectum, conceptio autem intellectus non niſi in intellectu: & iterum conceptio intellectus ordinatur ad rem intellectam ſicut ad finem. Ipſe enim intellectus conceptionem rei in ſe format, vt rem intellectam cognoſcat. Differt etiam conceptio à ſpecie intelligibili: nam ſpecies intelligibilis qua fit intellectu in actu, conſideratur vt principium actionis intellectus, cum omne agens agat ſecundum quod eſt in actu per aliquam formam quam oportet eſſe actionis principium. Differt etiam conceptio ab actione intellectus quæ eſt intelligere, quia prædicta conceptio conſideratur vt terminus actionis, & quaſi quidam per ipſum conſtitutum. Intellectus enim ſua actione format rei diffinitionem, vel etiam propoſitionem affirmatiuam, ſeu negatiuam: hęc autem conceptio intellectus in nobis proprie dicitur verbum, hoc enim eſt quod verbo exteriori ſignificatur. Vox enim exterior neque ſignificat ipſum intellectum, neque ſpeciem intelligibilem, neque actum intellectus, ſed conceptionem, qua mediante refertur ad rem. Huiuſmodi igitur conceptio, ſiue verbum quando intellectus noſter intelligit rem aliã à ſe, ab alio exoritur, & aliud repręſentat: oritur quidem ab intellectu per ſuum actum, eſt verò ſimilitudo rei intellectæ ipſum repręſentans. Cum verò intellectus ſeipſum intelligit, verbum prædictum, ſiue conceptio eiuſdem eſt propagatio & ſimilitudo, ſcilicet intellectus ſeipſum intelligentis: & hoc ideo contingit, quia effectus ſimilatur cauſæ per ſuam formam, forma autem intellectus eſt res intellecta, & ideo verbum quod exoritur ab intellectu eſt ſimilitudo rei intellectę, ſiue ſit idem quod intellectus, ſiue ſit aliud. Huiuſmodi autem verbum noſtri intellectus eſt quaſi extrinſecum ab eſſe ipſius intellectus: non enim eſt de eſſentia eius, ſed eſt quaſi quædam paſsio ipſius, non tamen eſt extrinſeca ab ipſo intelligere intellectus, cum ipſum intelligere compleri non poſſit ſine verbo prædicto. Sciendum autem quòd intellectus ſemper habet apud ſe verbum ſecundum interiorem intelligentiam, & dicitur interior intelligentia, quæ eſt ipſius animæ ſecundum ſe, prout eſt quid ſubſiſtens, non autem habuit illud ſemper ſecundum exteriorem intelligentiam, & dicitur exterior intelligentia ſecundum exteriorem cognitionem: & iſta proprie eſt hominis ſecundum quod conuertit ſe cogitando ſuper ipſa phantaſmata, quæ ſunt potentia intelligibilia, & ſicut intellectus ſemper habet apud ſe verbum informe, non autem verbú ſemper formatur. Dicitur autem verbum informe propter indiſtinctam & confuſam cognitionem. Iterum etiam, quia non eſt productum ad exteriorem manifeſtationem per exteriorem cogni-

A tionem: ſed homo non percipit quòd intellectus habeat ſemper apud ſe verbum illud informe, primo propter extraneitatem ſui ad intellectum, ſecundo propter ſui profunditatem; tertio propter ſui ſubtilitatem, & hoc ex parte animę ſimiliter non ex parte corporis, quia anima eſt mole carnis oppreſſa, & ideo non percipit hoc: iterum quia eſt materialium caligine obſcurata. Notandum etiam quòd triplex eſt verbum, verbum cordis, ſiue intellectuale: verbum imaginationis, ſiue imaginabile: verbum oris, ſiue vocale, primum eſt manans, ſecundum diſponens, tertium operans. Notandum etiam, quòd in tribus partibus imaginis eſt ordo naturæ, & ordo temporis, ita quòd memoria pręcedit intelligentiam interiorem, prout eſt generatiua ipſius, oſtendens, vel oſtendens ei ſpeciem quàm habet, & hæc naturaliter præcedit intelligentiam & natura, & tempore. Item, intelligentia interior præcedit naturaliter voluntatem interiorem, & ratio eſt, quia oportet antequàm aliquis velit intelligere, quòd pręconcipiat quid eſt intelligere, & hic intel-
B ligentia naturaliter præcedit voluntatē, memoria verò vtramque, voluntas autem interior præcedit intelligentiam exteriorem. Sciendum, quòd potentia intellectiua primo ſimpliciter aliquid apprehendit, & hic actus dicitur intelligentia: ſecundo verò id quod apprehendit ordinat ad aliquid aliud cognoſcendum, vel operandum, & hæc vocatur intentio. Dum verò perſiſtit in inquiſitione illius quod intenditur, vocatur excogitatio: dum vero id quod eſt excogitatum examinat ob aliqua certa, dicitur ſcire, vel ſapere, quod eſt phrenoſis, id eſt, ſapientiæ, quia ſapere eſt iudicare, vt dicitur in 1. Metaph. Ex quo autem habet aliquid pro certo examinatum, cogitat quomodo poſſit illud alijs manifeſtare, & hoc eſt diſpoſitio interioris ſermonis, ex qua procedit interior locutio. Sciendum, ꝙ ſicut
C ſecundum actionem, quæ tendit in exteriorem materiam, eſt aliqua proceſsio ad extra: ita ſecundum actionem quæ manet in agente, eſt quędam proceſsio ad intra, & hoc maxime patet in intellectu, cuius actio. ſ. intelligere manet in agente. Quicúque enim intelligit, ex hoc ipſo ꝙ intelligit, procedit ad aliquid intra ipſum, quod eſt conceptio rei intellectæ eius notitia procedens, quam quidem conceptionem vox ſignificat, & dicitur verbum cordis ſignatum verbo vocis. Sciendum, ꝙ intellectus ſecundum quod eſt in actu per ſpeciem intelligibilem conſideratur abſolute: & ſimiliter intelligere, quod ita ſe habet ad intellectum, ſicut ens in potentia ad ens in actu. Non enim intelligere actionem nominat ab intelligente manentē. Cùm ergo dicitur, quòd verbum eſt notitia, non accipitur notitia pro actu intellectus cognoſcentis, vel pro aliquo eius habitu, ſed pro eo quod intellectus concipit cognoſcendo. Sciendum, ꝙ hæc eſt differentia inter intellectum & voluntatem, ꝙ
D intellectus fit in actu per hoc, ꝙ res intellecta eſt in intellectu ſecundum ſuam ſimilitudinem: voluntas autem fit in actu non per hoc, ꝙ aliqua ſimilitudo voliti ſit in volente, ſed ex hoc, quòd voluntas habet quandam inclinationem ad rem volitã. Proceſsio autem quæ attenditur ſecundum actionem voluntatis, non conſideratur ſecundum ſimilitudinis, ſed magis ſecundum rationem impellentis & mouentis in aliquid. Vnde quamuis ſimilitudo ſit de ratione amoris, ſicut de ratione verbi, tamen aliter pertinet ad verbum, & ad amorem. Nam ad verbum pertinet inquantum ipſum eſt quædam ſimilitudo rei intellectæ, ſicut genitum eſt ſimilitudo generãtis. Sed ad amorem pertinet, non ꝙ ipſe amor ſit ſimilitudo, ſed inquantum ſimilitudo eſt principium amandi. Item ſicut eſſe conſequitur formam, ita intelligere cōſequitur ſpeciem intelligibilem. Sciendum, ꝙ cum dicitur intellectum in actu exiſtere duo importantia. ſ. res quæ intelligit, & hoc ipſum quod eſt intelligi.
E Ipſa igitur natura cui accidit intelligi, non eſt niſi in ſingularibus, ſed hoc ipſum quod eſt intelligi eſt in intellectu. Sciendú, ꝙ intellectus, & ratio in hoc differunt quantum ad modum cognoſcendi, quia ſ. intellectus cognoſcit ſimplici intuitu, ratio verò diſcurrendo de vno ad aliud. Sed tamen ratio per diſcurſum peruenit ad cognoſcendum illud quod intellectus ſine diſcurſu cognoſcit, ſcilicet vniuerſale. Sciendum ꝙ Philoſo. dicit 1. Metaph. ꝙ difficilia ſunt hominibus ad cognoſcēdum, quæ ſunt maxime vniuerſalia, quod eſt cōtra illud, quod dictum eſt in 1. Phyſic. ꝙ confuſa ſunt magis nota quo ad nos, qualia ſunt vniuerſalia. Ad quod dicendum, ꝙ magis vniuerſalia ſecundum ſimplicem apprehenſionem ſunt primo nota: nam primo in intellectu cadit ens, vt dicit Auicen. & prius in intellectu cadit animal, quam homo. Ita & in generatione

scientię prius in intellectu concipitur animal, quàm homo, sed quantum ad inuestigationem vniuersalium proprietatum, & causarum, prius sunt nota minus communia, eo quòd per causas particulares quæ sunt vnius generis, vel speciei, peruenimus in causas vniuersales. Ea autem quæ sunt vniuersalia in causando, sunt posterius nota quo ad nos, licet sint prius nota secundum naturam, quamuis vniuersalia per prædicationem sint aliquo modo prius nota quo ad nos, quàm minus vniuersalia, sed non prius nota, quàm singularia. Nam cognitio sensus, quæ est singularium, in nobis præcedit cognitionem intellectiuam, quæ est vniuersalium. Facienda est autem vis in hoc, quod dicit maxime vniuersalia non simpliciter esse difficillima, sed fere. Per hoc enim quod dicit maxime vniuersalia, intelligũtur, quæ sunt vniuersalia per essentiam, vel sunt illa quæ sunt penitus à materia separata secundum esse, sicut substantiæ immateriales. Istæ enim sunt magis difficiles ad cognoscendum nobis, quàm etiam vniuersalissima quæcumque secundum prædicationem.

Explicit Opusculum quinquagesimumtertium, de intellectu et intelligibili, secundum S. Thom. Aquin.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LIIII.

De quo est, & quod est.

IN omnibus, in quibus est compositio ex materia, & forma, est compositio ex quo, & quod est. Dicere autem quod, est in materia, quia quod, dicitur suppositum habens esse, materia autem nõ habet esse, sed compositũ ex materia & forma in talibus compositis. Quo est, potest dici tripliciter, potest enim quo est, dici ipsa forma, quæ dat esse materiæ: potest etiam dici ipse modus essendi quo est: ipsa natura qua relinquitur ex coniunctione formæ cum materia, vt humanitas, præcipue secundum ponentes quòd forma quæ est totum, est quidditas, non autem forma partis, de quibus Auicen. Cum autem ratione quantitatis essentię cum sit composita, vel compositionem sequens, poterit inueniri & intelligi quidditas aliqua simplex non consequens compositionem formæ & materiæ. Si autem inuenimus aliquam quidditatem, quæ non sit composita ex materia & forma, illa quidditas aut est esse, aut non esse. Si est esse, sic est essentia diuina, quæ est suum esse, est omnium simplex: si non est esse, oportet quòd habeat suum esse acquisitum ab alio, & sic est omnis quidditas creata. Et quia quidditas posita est non subsistere in materia, non acquiritur ei esse in altero, sicut quidditatibus compositis, immo acquiritur ei esse in se, & ipsa quidditas erit hoc, quod est suum esse, & quo est: & quia omne quod habet aliquid non à se est possibile, respectu illius huiusmodi quidditatis, cum habeant esse ab alio, erunt possibiles respectu illius esse, & respectu eius, à quo habent, in quo nulla eadem potentia, & ita in tali quidditate inuenitur potentia & actus secundum quod ipsa quidditas est possibilis, & est esse eius compositio potentię & actus, de quo est, & quod est, vnde Angelus vel anima potest dici quidditas, vel natura, vel forma simplex, inquantum eorum quidditas non componitur ex diuersis, cum aduenit ei compositio horum duorum, scilicet quidditas, & esse.

Nota quòd hoc Opusculum est imperfectum & valde corruptum, vt puto vitio impressorum, qui illud in Alemania impresserunt, ne autem ordo totius libri destrueretur, ipsum etiam prout illud inuenimus, reliquimus, quia nullibi inueniebatur alia copia, qua melius emendari potuisset.

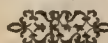
Explicit Opusculum quinquagesimumquartum, S. Thomæ Aquinatis, de quo est, & quod est.

Et sciendum Doctorem sanctum scripsisse de vniuersalibus.
F *Vtrum tamen vnum, aut plura de eis sc. pserit Opuscula, sub dubio relinquimus. Nec mirum si diuersis studentibus ad eorum petitionem diuersa sub eadem materia conscripsit Opuscula, cum plura etiam super materia de verbo inueniuntur S. Thom. opera.*

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LV.

TRACTATVS PRIMVS,

De vniuersalibus.

G CIrca vniuersalia membra multiplex fuit, & diuersorum Philosopho. opinio. Quidam enim, sicut Epicurei, non ponentes distinctionem esse nisi secundum sensum, dicentes summum bonum esse voluptatem, posuerunt nihil esse quod sentitur & videtur, vnde dicebant, quòd nihil est vniuersale. Dicebant etiam animam esse quoddam corpus subtile, & perire cum corpore. Horum autem opinio, quia improbabilis est manifeste, & contra sensum & intellectum omnem, non est necessarium eam refellere, & ideo philosophi tales qui sic posuerunt, appellauerunt porcos. Sed contra eos posset sic argui. Omnes homines natura scire desiderant, vt vult Philosoph. 1. Metaph. sed tale desiderium non est frustra. contingit ergo habere scientiam: sed omnis scientia est vniuersalium. ergo vniuersalia sunt. Minor sic ostenditur, Quæ sunt infinita non possunt sciri, alioquin essent finita: sed singularia sunt infinita. ergo ipsorum non est scientia, & per consequens vniuersalium.
H Alij autem ponentes vniuersalia, incidunt in multa inconuenientia, & isti sunt diuersi, quoniam quidam posuerunt ea esse & subsistere præter singularia & pręter intellectum, & isti fuerunt platonici, quorum caput fuit Plato. Hic siquidem videns magnam & continuam transmutationem & corruptionem fieri in rebus ipsis, inductus fuit ponere vniuersalia stare per se, & incorruptibilia esse, quæ vocabat ideas, quas quidem dixerunt esse causas exemplares, & effectiuas istorum singularium. Hãc autem opinionem in 7. Metaphys. & multis alijs locis destruit Philosophus. Vnde dicit contra Platonem deridendo eum in libro Posteriorum. Valeant genera & species, monstra enim sunt. Sumamus autem necessarium argumentum, quod format Auicenna contra eum sic. Vniuersale quod intendimus, prædicatur de omnibus inferioribus, quorum vnumquodque est
I ipsum: tale autem vniuersale quod Plato ponebat separatum, non prædicatur de suis indiuiduis, nec aliquod ipsorum est ipsum. ergo aut non est ponere vniuersale, aut non est sic ponere separatum, sicut Plato ponebat. Et ideo fuerunt aliqui qui posuerunt vniuersalia solum esse in intellectu, totum oppositum positioni Platonis, & adhuc isti diuersificantur. Nam quidam posuerunt vniuersalia nobis innata, & concreta, & non fieri vniuersalia per actionem intellectus deputantis & abstrahentis, & fulciunt positionem suam per dictum Philosophi in secundo de anima, vbi dicit quòd intelligimus cum volumus, quod non esset dictũ, nisi ipsa nobis vniuersalia innata essent, & semper actu præsentarent ipsi animę. Contra quod est etiam Philosophus, per quem putant se defendere. Dicit enim ipse in fine secundi Posteriorum, quòd vniuersale venatur sensus
k via memoriæ & experientię, & Commentator super proœmio de anima dicit contra eos, quòd intellectus agens facit vniuersalitatem in rebus ipsis. Dictum autem quod inducunt pro se, sane est intelligendum, quod ideo hoc Philos. dicit, quia in nobis est intellectus agens quo est omnia facere, & ideo quando vult potest se conuertere supra phantasmata, & illustrare ea, & facere actu intelligibilia. Alij verò posuerunt, quòd formæ intellectuales effluunt in mentem nostram ab intellectu agente. Ponebant autem intellectum agentem non esse in nobis, sed extra nos, & dicebant istum esse Deum, vel aliquam intelligentiam. Contra istos est Philo. in 3. de anima, quantum ad vtrunque. Dicit enim ibi quòd in anima nostra est intellectus iste,

& dicit & quod est lumen quod facit phantasmata potentia intelligibilia, intelligibilia actu, sicut lumen facit colores potentia visibiles, visibiles actu, & sic diuersimode erratum est circa vniuersalia sententia tamen Aristotelis vera est, scilicet quòd vniuersale est in multis, & vnum præter multa, & tangitur in hoc duplex esse vniuersalis, vnum secundú quod est in rebus, aliud secundum quod est in anima. Et quantum ad istud esse quod est rationis, habet rationem prædicabilis, quantum verò ad aliud esse, est quadam natura, & non est vniuersale actu, sed potentia: quia potentia habet, vt talis natura fiat vniuersalis per actionem intellectus, & ideo dicit Boetius vniuersale dum intelligitur, singulare dum sentitur, quia vna & eadem natura quæ singularis erat & indiuiduatur per materiam in singularibus hominibus, efficitur postea vniuersalis per actionem intellectus depurãtis ipsam à conditionibus quę sunt hic, & nunc: vnde rationem vniuersalis, & prædicabilis accipit ab ipso intellectu, vt dictum est. Et quamuis ab ipsa anima recipiat rationem vniuersalis, tamen non est in ipsa secundum suam essentiá sed secundum suam similitudinem & specem, vnde & Philosophus ait. Lapis non est in anima, sed species lapidis. Hæc autem similitudo, siue species existens in anima est vna numero, & est singularis. Eius autem vniuersalitas non est ex hoc quòd est in anima, sed ex hoc quòd comparatur ad multa singularia se habentia opinata. Eorum igitur iudicium quantum ad ipsam est idem: nec hoc est inconueniens, quia sicut aliquid diuersis respectibus potest esse genus, & species, ita aliquid diuersis speciebus potest esse vniuersale & particulare, siue singulare. Est enim illa in solo intellectu singularis, & est vniuersalis inquantum habet rationem vniformem ad omnia indiuidua, quæ sunt extra animam, prout æqualiter est similitudo omnium ducens in omnium cognitionem, sicut potest apparere in exemplo. Nam si esset vna forma corporalis repræsentans multos homines, constat quòd illa forma, vel species, vel figura statuæ haberet esse singulare proprium secundum quod haberet esse in hac materia: sed haberet rationem communitatis, secũdum quod esset communis per repræsentationem plurium: Quámuis autem dictum sit quòd illa natura quæ est vniuersalis, inquantum est in anima, sit vna numero, nó tamen oportet quòd diuersarum specierum, quarum est idem genus, sit vna essentia, quia vnitas generis ex ipsa indeterminatione procedit, vel indifferentia, non autem ita quòd id quod significatur per genus, sit vna essentia numero in omnibus speciebus, vel diuersis, cui superueniens res aliqua quę est differentia, determinet ipsam, sicut forma determinat materiam quæ est vna numero per priuationem omnium formarum: sed quia genus significat formas, non tamen hanc vel illam determinate, quam determinate differentia exprimit, quæ non est alia ab illa, quæ indeterminate significabatur per genus. Vnde dicit Commentator super primo Meta. quòd materia prima dicitur vna per priuationem omnium formarum: sed genus dicitur vnum per communitatem formarum significatarum, vnde per adiectionem differentiæ, remota illa indetermінatione quæ erat causa vnitatis generis, remanent species per essentiá diuersæ, & hoc est quod dicit Auicenna in sua Metaphy. Impossibile est, scilicet, quòd vna & eadem res numero sit prædicata de multis, ita quòd vnumquodque sit ipsa. Videtur tamé Boetius dicere contrarium in commento, vbi ait, quòd vniuersale ita est commune, vt eodem tempore totum sit in diuersis, quorum essentiam naturaliter constituat, & cum in specie sit vniuersale, per aduenientes differentias, vel formas sit singulare, sine quibus naturaliter in se subsistit, & absque eis actualiter nullatenus permanet. Huic autem dicto adaptat exemplum de cera, sicut si ex cera modo statuam hominis, modo bouis facias, diuersas formas eidem essentiæ vere penitus manenti adaptando, hoc tamen refert, quòd non eodem tempore: sed inconueniens quod sequitur ex ista positione est istud, quòd idem animal esset rationale & irrationale, si eadem essentia generis esset in diuersis speciebus. Sic igitur patet quid dicendum sit de ipsis vniuersalibus, & quomodo habeant se, quia aliquo modo habent esse animę extrinsecum, & aliquo modo non. Consequenter dico, quòd vniuersalia ex hoc quòd sunt vniuersalia non habent esse per se in sensibilibus, quia vniuersalitas ipsa est in anima, & nullo modo in rebus. Cum autem dicimus, quòd natura vniuersalis habet esse in his sensibilibus, siue singularibus, nó intelligimus ex hoc quòd natura cui accidit vniuersalitas, habet esse in istis signatis. Patet ergo quomodo vniuersale corporale,

A & quomodo sit incorporale: quoniam secundum quòd dicit Boetius, incorporale & insensibile in simplicitate suæ vniuersalitatis intelligitur, corporeum autem & sensibile per accidentia subsistunt. Sic igitur declaratæ sunt quæstiones, quas enumerat Boetius de vniuersalibus. Vtrum autem possit esse destructis singularibus, dicendum secundum Auicennam, quòd sic: quia vniuersale est illud, quod secundum intellectum impossibile est non prędicari de multis, & si nullum eorum habet esse in effectu: sicut intentio est præter singulare, quæ vniuersalis est, eo quòd eius natura est prædicari de multis: sed non est necesse esse illa multa, immo nec aliquod illorũ. Vtrum autem sit substantia, vel accidens, dicendum quòd per comparationem quam habet ad animam est accidens, & est dispositio quædam in anima, & est vnum de indiuiduis scientiarum, vel formationum. Auerroys tamen dicit super primo de Anima, quòd vniuersale est qualitas existens in anima, & hoc dico substantialis,

B quæ quidem non est substantia, nec accidens, sed medium, quod non est inconueniens. Quámuis enim quo ad logicum, non tamen quo ad Metaphysicum & naturalem est medium inter ea, vt vult Commentator in multis locis. Sic igitur considerando vniuersale inquantum vniuersale est, scilicet secũdum quod aliqua natura habet intentionem vniuersalitatis, idest, secundum quod consideratur animal, vel homo, vt vnum in multis, vniuersalia non sunt substantiæ, & hoc modo reprobat Philosophus circa finem 7. Metaphysic. quòd vniuersalia non sunt substantiæ, sicut Platonici posuerunt animal & hominem in sua quidditate esse substantias. Nam animal commune & homo communis non sunt aliquæ substantiæ in rerum natura: sed hanc communitatem habet forma animalis, vel hominis secundum quod est in intellectu, qui vnam formam accipit in multis communem, inquantum eam subtrahit ab omnibus indiuiduantibus. Alio modo potest considerari vniuer-

C sale, scilicet ipsa natura cui intellectus rationem vniuersalitatis attribuit, & sic vniuersalia, vt genus, & species, substantias rerum significant, & prędicantur in quid. Animal enim significat substantiam eius de quo prædicatur, & similiter homo: & hoc est quod dicit Philosophus in prædicamentis, quòd genus & species primarum substantiarum sunt substantiæ secundæ. De vniuersalibus autem accidentium accipienda est alia ratio, quoniam talia vniuersalia & quantum ad respectum quem habent in anima, & quantum ad respectum quem habent in suis inferioribus, substantiæ non sunt, prout substantia diuiditur contra accidens, sed sunt substantia, prout substantia accipitur pro essentia in suis inferioribus. Vnde quòd vniuersalia accidentia sunt essentialia suis inferioribus, hoc modo possunt dici substantiæ. Vtrum autem vniuersale sit prius quàm singulare, dicendum quòd vniuersale esse prius contingit dupliciter, scilicet vniuersale in essendo, & vniuersale in cognoscendo: si in essendo, tunc vniuersale accipitur pro specie quę

D est in anima abstracta à conditionibus materialibus, quæ sunt hic, & nunc, forma, & figura. Et sic illo modo patet, quòd prius est singulare, à quo abstrahitur talis forma, & sic est intelligendum quòd dicitur de anima, Vniuersale aut nihil est, aut posterius est. Alio modo consideratur vniuersale, prout est forma realiter existens in rebus, & hoc dupliciter. Aut enim refertur ad operationem naturæ, vel ad intentionem. si primo modo, aut loquimur de vniuersali speciei specialissimæ, aut de superiori ad ipsam. Si de superiori, aut comparatur ad suum proprium singulare, quod mediate continetur ab ipso. si ad proprium, prout animal comparatur ad hoc animal, sic prius est in operatione naturæ hoc animal quàm animal, quia prius terminatur operatio naturæ ad hoc

E animal, quam ad animal, eo quòd omnis operatio est singularium: sed vlterius cum habemus hoc animal intellectus considerans antequàm deueniamus ad formam hominis, apprehendit formam vniuersalis in hoc indiuiduo, scilicet animal. Sed vlterius antequam operetur natura ad formam hominis, præcessit animal per considerationé intellectus, & hoc animal per operationem naturæ, & ideo si tunc formamus vniuersale superius ad singulare non proprium, vt animal ad hunc hominem, sic in operatione naturæ vniuersale præcedit singulare: & sic patet quid sit dicẽdum si loquamur de vniuersali superiori. Si autem loquamur de vniuersali inferiori, vt de specie specialissima, sic quantú ad operationem naturæ singulare præcedit vniuersale, sicut natura prius generat Sortem quam hominem. Si aũt referamus vniuersale quantum ad intentionem naturæ, sic

turæ, sic adhuc distinguendum est, quia loquimur de vniuer- F sali superiori, vt de genere: aut de inferiori, vt de specie specialissima: si loquamur de vniuersali superiori, vt de animali quantum ad intentionem naturæ vniuersalem, si dico quod vniuersale, scilicet animal, & hoc animal singulare suum proprium non intenduntur à natura, quia si sic statim in ipso animali sua operatio cessaret, & nunquam perueniretur vsque ad Sortem, & sic nihil perfecte generaretur. Si autem de vniuersali inferiori, vt de specie specialissima loquimur, cum illud sit primo intentum à natura particulari, dicendum quòd intentione naturæ prius est vniuersale quàm particulare, & hoc est quòd Philosophus dicit in 2. de anima. Nostra virtus inest omnibus quę perfecta, & vt imperfecta, vt animal generat animal, & planta plantam, quamuis ipsum esse diuinum participent secundum quod possunt. Omnia enim illud appetunt, & illius causa agút G quæcunque agunt secundum naturam quæ intendit per se esse diuinum, idest, sempiternum, sicut ipsemet exponit. Quantum ad operationē naturæ sic singulare est prius, sicut natura prius generat Sortem quàm hominem, & sic patet quid sit dicendum de vniuersali quantum ad esse suum. Si autem loquamur de vniuersali quantum ad cognitionem suam, hoc potest esse dupliciter, quia est aliquid notius quo ad nos, & est aliquid notius simpliciter, siue quo ad naturam, quia idem est notius secundum naturam & simpliciter. Simpliciter autem nota sunt, quæ per se sunt nota. Sunt autem plus per se, quæ plus habent de entitate, quia vnumquodque cognoscibile est quantum est ens, magis autem entia sunt, quæ sunt magis in actu: vnde ista sunt magis cognoscibilia à natura, non quòd natura magis cognoscat ea, sed quia sunt nota secundum se, & secundum naturam propriam. Sic igitur species specialissimæ sunt notiores secundum naturam, vtpote per se existentes, & distinctam habentes cognitionē. H Quòd autem completum est actu, est prius natura, & posterius tēpore: genera verò nota sunt priora quo ad nos, & posteriora quo ad naturam, vtpote habentia cognitionem confusam in potentia: quod autē est potentia, est prius tempore, natura autem posterius, sicut sunt genera vniuersaliora & in potentia & magis confusa, quia vniuersalia continent in se sua inferiora in potentia, & qui scit aliquid in vniuersali, scit illud indistincte: tunc autem distinguitur eius cognitio, quando vnumquodque eorum quæ continentur in vniuersali in potentia, scitur actu cognoscuntur. Verbi gratia. Qui scit animal, non scit rationale nisi in potentia. Prius autem contingit scire animal, quàm hominem, & sic intelligendum est illud in 1. Phys. Aliquid prius est in potentia, quàm in actu. Secundum hunc igitur modum quo procedimus de potentia ad actum, & de magis communi ad minus commune, prius est quo ad nos scire animal quàm hominem, & sic intelligendum I est, quod dicitur 1. Phys. quod vniuersalia sunt nobis prius nota quo ad nos, & minus nota naturæ: singularia autem econuerso, quia ibi non accipitur simpliciter: sed secundum quid, sicut est species respectu generis. Si autem accipiatur singulare simpliciter, sicut accipitur in 1. Posteriorum, sic dicendum, quòd quo ad nos singularia sunt notiora secundum quod cognitio sensitiua in nobis præcedit intellectiuam, quę est vniuersalium, sed vniuersalia sunt notiora secundum naturam, & secūdum se simpliciter, quia cognitio vniuersalis est perfectior. Vniuersalia autem sunt intelligibilia in actu, non autem singularia, cum sit materialia. Notandum etiam, quòd aliud est dicere animal inquantum animal, & animal inquantum vniuersale. Et similiter homo inquantum homo, & homo inquantum species: quia animal inquantum animal, est animal solum, & K significat essentiam simplicem, quæ de se non est vna, nec multa, nec existens in his sensibilibus, nec in anima, nec in aliquod horum potentia, vel actu. Vnde significat quandam essentiam, quæ nec est vniuersalis, nec particularis: & ideo dicit Auicen. quòd rationalitas non est differentia, & similiter animalitas non est genus, nec humanitas species, & hoc modo nihil est verum de ea dici, nisi quòd conuenit sibi secundum quod huiusmodi: vnde quicquid aliorum sibi attributum fuerit, falsa erit attributio. Verbi gratia. Homini vt homini conuenit animal rationale, & alia quæ in diffinitione eius cadunt. Album verò, aut nigrum, aut quicquid huiusmodi est, quod non est de ratione humanitatis, non conuenit homini secundum quod homo est. Vnde si quæratur, vtrum ista natura sic considerata possit dici vna, vel plures, neutrum concedendum est, quia vtrumque eorum est extra intellectum hominis, seu humanitatis, & vtrumque potest sibi accidere. Si enim pluralitas esset de intellectu eius, nunquam posset dici vna, cum tamen vna sit secundum quod est in Sorte. Similiter, si vnitas esset de intellectu eius, tunc esset vna & eadem Sortis & Platonis essentia, nec posset in pluribus verificari: & cum ipsi naturæ secundum suam absolutam considerationem non conueniat esse in anima, nec esse in singularibus, falsum est dicere, quòd natura hominis inquantum huiusmodi, habeat esse in hoc singulare, quia si esse in hoc singulari conueniret homini inquantum homo, inquantum homo esset extra hoc singulare. Similiter, si conueniret homini inquantum homo non esse in hoc singulari, inquantum homo esset in eo: sed verum est dicere, quòd homo inquantum homo non habet esse in hoc singulari, vel in illo, aut in anima. ergo patet, quòd natura hominis absolute considerata abstrahit à quolibet esse, ita tamen quòd non fiat præcisio alicuius eorum: & quia humanitati secundum suā absolutam considerationem non conuenit, quòd prædicetur de Sorte, ideo ratio speciei non conuenit sibi secundum suam absolutam considerationem, quia de ratione vniuersalitatis est vnitas & communitas. Naturæ autem humanæ secundum suam absolutam considerationem neutrum conuenit. Si enim communitas esset de intellectu hominis, tunc in quocunque inueniretur humanitas, inueniretur communitas, quod falsum est, quia in Sorte nulla inuenitur communitas, sed quicquid in eo est, est indiuiduatum: & ideo oportet quòd sit de accidentibus quæ consequuntur eam secundum esse quod habet in intellectu, & ideo nomen speciei non prædicatur de Sorte, vt dicatur, Sortes est species, quod tamen de necessitate accideret, si ratio speciei conueniret homini secundum esse quod habet in Sorte, vel secundum suam absolutam considerationem, scilicet inquantum est homo. Quicquid enim conuenit homini inquantum homo, prædicatur de Sorte. Alio modo potest considerari secundum esse quod habet in hoc, vel in illo, & sic de ipso aliquid prædicatur per accidens ratione eius in quo est, sicut dicitur quòd homo est albus, quia Sortes est albus, quamuis hoc non conueniat homini inquantum homo. Hoc autem modo duplex habet esse, vnum in singularibus, & aliud in anima, secundum vtrunque esse consequuntur hanc naturam accidentia, & in singularibus habent multiplex esse secundum singularium diuersitatem. Secundum autem hoc esse quod habet in singularibus, non potest dici quòd ratio alicuius generis vel speciei accidat alicui naturæ, quia non inuenitur in indiuiduis secundum veritatem, vt sit vnum quid omnibus conueniens, quod ratio vniuersalis exigit. Relinquitur ergo quòd ratio generis, vel speciei accidit alicui naturæ secundum esse quod habet in intellectu. Verbi gratia, Ipsa natura humana in intellectu habet esse abstractum ab omnibus indiuiduantibus, & ideo habet vniformem rationem ad omnia indiuidua quæ sunt extra animam, prout est essentialiter similitudo omnium ducens in omnium cognitionem inquantum sunt in eo, quia eius operatio ad omne indiuiduum quod fuit, & est, & erit, est vna, & qualitercunque primum positum fuerit in intellectu, hanc deputationem habebit, & aliud superueniens non augebit. Sic igitur patet, quòd aliud est dicere, animal inquātum animal, & homo similiter: & aliud est dicere, animal inquantum vniuersale, nam animal, & similiter quodlibet aliud vniuersale est animal solum, & est forma intelligibilis secundum formam quam dicimus, & est natura, de qua potest dici quòd esse eius est prius quàm esse naturale, sicut simplex prius est composito, & ipsum eius esse indiuiduum proprie dicitur esse, quoniam tale esse ex quo est animal, est de intentione. Ipsum verò esse cum accidentibus, & ipsum esse huius indiuidui, quamuis determinata intentio, attribuitur tamen naturæ particulari. Animal ergo inquantum est animal, nec est genus, nec species, nec indiuiduū, nec vnum, nec multa quantum de se est, licet concomitetur illud esse aliquod illorum de necessitate. Possunt tamen animal & homo per se considerari, quamuis sit cum alio à se, sed animal inquantum vniuersale, non est animal solum, sed est animal & aliud non animal: consideratum in se, est medium quod cum fuerit animal, & aliud, quod non est animal, tunc erit animal in hoc tanquam pars eius, & homo similiter. ergo vniuersale ex hoc quòd vniuersale, est quoddam cui accidit pluralitas, & est quoddam aliud. Ex prædictis iam manifestum est, qualiter ratio generis & speciei conueniant alicui naturæ, quoniam non conueniunt ei secundū suam absolutam considerationem, nec

est

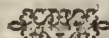
est de accidentibus quæ sequuntur eam secundum esse, quod habet extra animam, vtpote albedo, vel nigredo: sed est de accidentibus quę sequuntur eam secundum esse quod habet in intellectu, & per hunc modum conuenit sibi ratio generis, vel speciei, vel differentiæ, & aliarum intentionum.

Explicit Opusculum quinquagesimumquintum S. Thomæ. de vniuersalibus.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LVI.

TRACTATVS SECVNDVS,

De vniuersalibus.

QVoniam dicit Aristot. primo posteriorum. Scientia est sempiternorum, & eorum quę nota sunt, & quæ impossibile est aliter se habere, hæc autem sunt vniuersalia: ideo vtile esse existimo aliquid narrare de eis secundum quod vniuersale est, vt cognita natura eius secũdum quod est, facilius etiam alia vniuersalia secundum quod sunt cognoscantur. Dico ergo quòd vniuersale secũdum quod vniuersale comprehendit primam rem, quæ de se nata est in pluribus esse secundum intentionem secundam. Sed intentionem secundam appello illud quod intellectus secundo intelligit de re, propter quod intelligẽdum est, quòd cum res sint materiales, & particulares extra animam, & vnumquodque sit intelligibile secundum quod est à materia separabile, manifestum est quòd res secundum quod est in materia particulari intelligi non potest, nisi abstrahatur ab omnibus conditionibus indiuiduantibus. Lapis enim non potest intelligi, nisi per intellectum abstrahatur ab hoc, & nũc, & alijs huiusmodi: sed quia intellectus illud quod intelligit, abstrahit à sensu, oportet quòd lapis prius cognoscatur à virtute imaginatiua, siue phantastica, quæ abstractior est reliquis virtutibus sensitiuis. Hoc autem esse non potest, nisi mediante aliquo phantasmate, ideo oportet ad hoc quòd intellectus intelligat naturam lapidis, quòd abstrahat suam speciem intelligibilem à suo phantasmate, ita quòd prima intentio quæ de lapide est, in intellectu est species lapidis, quæ comperit lapidẽ secundum quod lapis, & ab ista prima intentione hæc vox lapis, imposita est ad significandum naturam lapidis, quæ est extra animam, & hoc accidit ex hoc, quòd species lapidis non est id quod intelligitur, sed quo intelligitur, cum intellectus intelligit naturam lapidis: sicut species corporis in oculo est, qua visus videt, & species illa est qua vox aliquid significat, & non significat, hoc alibi erit manifestum. Tunc videndum est vlterius, cum intellectus intelligit naturam lapidis mediante specie intelligibili, quia sibi non repugnat esse in pluribus, secundo intelligit eam vt est participabilis à pluribus, & secundum diuersum participationis modum sic diuersimode intelligit. Nam inquantum est participabilis à pluribus differentibus specie, intelligit eam sub intellectu generis, & si solum participabilis est à pluribus differentibus numero, intelligit eam sub intellectu speciei. Hoc autem inferius plenius apparebit, & sic patet quòd alius intellectus est intelligere lapidem secundũ quod lapis, & alius intellectus cum intelligit lapidem secundum quod participatur vniuersaliter, vel particulariter, & ille intellectus est prius quod est, quia potentia rei & habilitas rei non sunt de essentia termini, sicut potentia animæ nõ est de essentia animæ. Vnde habilitas essendi in pluribus non est de essentia hominis, quia tunc homo qui est in Sorte, esset habilis ad participationem plurium, quod est impossibile. Et quia vnumquodque potest abstrahi ab eo quod non est de essentia eius, ideo potest intelligi absque hoc ꝙ intelligatur, ꝙ sit participabilis à pluribus. Homo enim secundum quod homo, nec est vniuersalis, nec particularis, quia si homo secundum quod homo esset vniuersalis, iam non posset esse particularis, & si esset particularis, non esset vniuersalis secundum quod homo, sicut Sortes qui est singularis secundum quod Sortes, non posset

A esse vniuersalis. ergo accidit sibi, ꝙ sit singularis, vel vniuersalis. Sed debes scire, quòd homo non dicitur vniuersalis, nisi quia consideratur vniuersaliter. Hæc autem consideratio accidit esse hominis, non secundum quod est in materia extra, nam secundum quod est in materia extra est indiuiduabiliter, & homini secundum quod est indiuiduum, non accidit esse vniuersale, quia tunc oppositum accideret opposito, sed solum accidit homini secundum esse quod habet in intellectu. Vniuersale ergo est vnum, & plura: plura inquantum in pluribus est, alioquin non posset prædicari de pluribus, vt homo in re est plura, quia de pluribus prædicatur. Est autem vnum in cognitione, quia licet plura secundum quod plura non constituunt vnum intellectum, tamen plura secundum quod similia sunt, constituunt vnum intellectum, ita quòd intellectus non potest distingui inter similia inquantum sunt similia: & ideo intellectus apprehendit hominem & asinum inquantum conueniunt B in vna operatione, scilicet sensitiua, vnico intellectu apprehendit, & si in re sint multa, talis tamen vnitas non apponitur illi multitudini: & quia res per idem est ens & vnum, & econuerso, oportet ꝙ vniuersale sit vniuersale per prędictam vnitatẽ, ita ꝙ naturæ talis cognitio facit vniuersale esse in actu vniuersale, & est quoddam formale in vniuersali. Ex quo patet ꝙ intellectus facit vniuersalitatem in rebus, sicut dicit Commentator, quia illa vniuersalitas est ab intellectu: sed quia talis vniuersalitas à re sumit principium, ideo dicit Aristo. ꝙ vniuersale aut nihil est, aut posterius est, quoniam talis vniuersalitas in re nihil est. Quæritur autem vtrum vniuersale sit substantia, vel accidens, & per hoc soluitur ista quæstio, quoniam loquendo de vniuersali secundum quod vniuersale, est solũ in anima, & est accidens: sed loquendo de re subiecta dicitur, ꝙ quandoque est substantia, & quandoque accidens secundum diuersitatem vniuersalium, & similiter per hoc patet qualiter debet in- C telligi illud dictũ, Vniuersale est quod potest prædicari de pluribus, nam secunda intentio quam vniuersale includit formaliter solum est in anima. Illud autẽ quod est in anima non prædicatur de re extra animam, cum oporteat prædicatum inesse subiecto: sed vniuersale prædicari potest secundum naturam realem, quam includit materialiter, ita ꝙ quando dicitur, Vniuersale prædicatur de pluribus, sensus est, ꝙ res subiecta vniuersalitati prædicatur de pluribus, vt homo, vel asinus, quod patet, quia si homo, vel asinus prędicaretur de pluribus, vt de Sorte vel Platone sm quod vniuersale, tũc Sortes esset vniuersale. Relinquitur ergo ꝙ sola illa natura subiecta vniuersaliter prędicetur. Nã dictũ est, licet hõ sit in re extra particularis, tñ hoc accidit sibi sm quod homo poterit cõsiderari absque hoc ꝙ sit particularis, & sic homo est in pluribus, & prædicatur de pluribus, nõ tñ vnus homo in numero, sed vnus in specie: nam homo qui prædicatur de Sorte, idẽ est quod Sortes: & qui prę- D dicatur de Platone, idem est ꝙ Plato, cũ prædicatũ insit subiecto, & impossibile sit vnã rẽ in numero esse in pluribus numero indifferẽtibus, licet homo nõ prædicetur de Sorte sm quod est particularis. Cuius ratio est, quia terminus idem prædicat quod significat. ergo qualiter significat, taliter prædicat. Modo iste terminus hõ, significat naturã humanã absque omni participatione & particulari ratione: ergo sic prædicabit eã, non tñ prædicat sic eã vniuersaliter, quia sicut dictũ est supra, intellectus hominis sm quod homo, alius est à sua vniuersalitate. Sed vnum est aduertendũ, ꝙ cum dicitur, res subiecta intẽtioni secundæ prædicatur, non est intelligendũ ꝙ res illa ita sit subiecta intentioni, ꝙ sit in ea tanquã accidẽs in subiecto, sicut subiectũ scientiæ non dicitur hoc modo subiectũ, vt scientia sit in eo tanquã in subiecto, sed in eo est tanquã in obiecto. Sciẽtia. n. E non est in scibili, sed in sciẽte, vnde proprie loquẽdo nõ dicitur subiectũ, sed obiectum scientiæ, & similiter res subiecta illi intentioni non dicitur proprie subiecta, sed obiecta. Ex hoc patet quando vniuersale est vnum, & quando non est vnum. Non. n. est vnum in substantia, cũ aggreget in se accidens. s. intentionẽ secundã & rem extra anima, quę quãdoque est accidens, vt albedo, quãdoque substantia vt homo: nec est vnũ per accidẽs, siue accidentaliter, cũ accidẽs sit in subiecto. Est igitur vniuersale vnũ vnitate cognitionis, ita ꝙ de ratione vniuersalis non requiritur nisi illa vnitas rationalis, & propter hoc dicit Arist. ꝙ est vnum in multis. s. cognitum. Qualiter vnũ cognitũ sit in multis, dictũ est. Vnde non põt aliquis dicere, ꝙ vniuersale sit vnum relatione, cũ secundę intentiones non referantur ad res, sed potius ad se inuicem, vt species dicitur species respectu

generis, & non respectu naturæ obiectæ. Hoc autem inferius melius apparebit: & ex hoc patet, ꝙ impossibile est vnã & eandem scientiam determinare de vniuersali per se quantum ad illas duas naturas quas includit: sed potius de vno per se, & de alio per accidens. ergo Logica cum considerat vniuersale, non considerat ipsum quantum ad naturam subiectam per se, non enim considerat hominem in eo ꝙ homo, sed in eo ꝙ species, & sic de alijs animalibus: & ideo Logica principaliter est de secundis intentionibus. Sed quia secundæ intentiones principaliter accipiuntur à proprietatibus rerum mediantibus primis, sicut visum est, ideo dicit Auicen. primo suæ metaphy. ꝙ logica est de secundis intentionibus adiunctis primis, & sic patet ꝙ logicus non considerat rem subiectam per se. Aliæ autem scientiæ considerant vniuersale quantum ad rem subiectã, nam philosophus naturalis non considerat corpus mobile, inquantum genus, sed inquantũ mobile corpus, & musica nõ considerat sonum inquantũ accidens, sed inquantum sic. Ex quo patet ꝙ huiusmodi scientiæ nõ considerant vniuersale sub prima ratione vniuersalis, cũ non considerent illud quod facit formaliter vniuersale, sed dicuntur cõsiderare vniuersale, quia cõsiderant res non vt particulares, sed vt singulares. Sed debes scire, sicut vna intentio est genus & species diuersis respectibus, ita vna intentio est vniuersalis & singularis respectu diuersorum. Nam ex hoc aliqua intentio est vniuersalis, inquantũ relationẽ habet ad multa, vt intentio hominis quæ est apud animã, quia cõparatur ad multa, ideo est vniuersalis, & licet hoc sit, tamen huiusmodi intentio est in anima, & est quid singulare, quod est quia vnumquodque recipitur in alio secundum modum recipientis, & non per modum rei receptæ. Cũ ergo anima sit singularis, vt alibi declarabitur, oportet ꝙ quicquid recipitur in anima, singulariter recipiatur, & sit respectu eius singulare, tñ propter hoc non sequitur, ꝙ huiusmodi intentio non sit intelligibilis, nam singularitas ex hoc ꝙ est singularitas, non impedit actionem intellectus, aliter intelligentiæ cum sint singulares, non possent intelligi, quod falsum est: nec volo ꝙ singularitas ex hoc ꝙ sit singularitas, sit intelligibilis, quia tunc Sortes esset intelligibilis. igitur accidit ei inquantum huiusmodi, ꝙ sit sic, vel sic. ergo non opponitur actioni intelligibilis, nisi cũ sit cum materia: sed cum denudatur a materia, erit intelligibilis. Nunc autẽ intentio quæ est in anima, immaterialis est, & oportet ꝙ sit in ea per modum eius, vt supra dictum est. Et licet anima intelligat res materiales immaterialiter, tamẽ intelligit eas esse materialiter, quia ea non intelligeret naturas earum materiales, hoc alibi magis apparebit. Ex per hoc patet quomodo debet intelligi illud verbum Boetij, quo dicitur. Omne quod est, ideo est, quia vnum numero est, quod planum est in particularibus: sed in vniuersalibus aliqui negauerunt, & aliqui dixerunt, ꝙ vniuersale esset vnum numero numerositate essentiæ, hoc autem falsum est. Nam non requiritur ad vnitatem vniuersalis vnitas essentiæ, quoniam genus non dicit essentiam vnam, sed plures, sicut patebit consequenter: sed ideo dicitur vniuersale vnum numero, quia intentio illa quæ est in anima, quæ facit vniuersale esse vniuersale, sicut dictum est, respectu animæ est vna in numero. Non est autem prætermittendum inuestigare, vtrum quamlibet rem subiectam vniuersalitati oporteat esse extra animam, vel non. Ad quæ intelligendum sciendum est, quòd Auic. 5 metaphy. suæ dicit, quòd tribus modis dicitur vniuersale. Vno modo dicitur vniuersale secundum quod prędicatur de multis in actu, ita quòd in multis reperitur, vt homo. Alio modo dicitur vniuersale, quod possibile est prædicari de multis, non tamen prædicatur in actu, nec est in multis, nec aliquo modo extra animam, vt domus octangula, quæ solũ est in mente artificis. Tertio modo dicitur vniuersale, quod non est in pluribus, sed in vno indiuiduo est, tamen sibi non repugnat esse in pluribus, vt Sol, & Luna, & similia. Ad quorum intelligentiam est sciendum, quòd quædam res habent esse à natura, & quædam ab arte, vt artificialia. Sed de rebus naturalibus cognitionem habere non possumus nisi præexistãt quod est quia nostra scientia causata est ab ipsis, & posterior est ipsis, quia noster intellectus non intelligit eas, nisi per similitudines earum. Similitudo autem rei posterior est ipsa re, & ad hoc ꝙ sit effectus, oportet quòd prędexistat causa. Ex quo sequitur, ꝙ destructis rebus, destruitur scientia, & non valet dicere quòd similitudines remanserunt apud animam. Nam de similitudinibus illis non est scientia, sed de rebus, quarum illæ sunt similitudines. Et ad hoc dico, quòd si scientia sit de similitudinibus

F rerum, sequitur etiam quòd destructis rebus destruatur scientia, cuius ratio est, quia scientia est verorum. nunc autem similitudo dicitur vera, quia vere repręsentat rem cuius est similitudo, sicuti est modo similitudo rerum existentium, de quarum ratione est extra animam esse, repræsentat eas vt existentes, alioquin non esset similitudo vera, tunc componitur quòd res extra animam destruatur, si eædem similitudines remanerent quę prius repræsentabant res sicut prius, & hæc est falsa repræsentatio, quoniam repræsentat res existẽtes, quę non existunt. Et si tu dicas, quòd non remanent eædem similitudines sicut prius, vel non eodem modo repræsentant sicut prius, tũc sequitur quòd non remanet eadem scientia quæ prius, & sic sequitur quòd destruatur scientia destructis rebus, scilicet scientia illarum rerum. Et hoc est quod innuit Aristotel. in libro prædicabilium, vbi dicit quòd destructis primis substantijs, impossibile est aliquod aliorum remanere, scilicet vniuersalium, vel secundarum substantiarum. Vniuersalia autem sunt

G subiecta scientiarum, & destructis subiectis scientiarum destruuntur & ipsæ. igitur &c. Sed de rebus artificialibus non est est ita, nam destructis ipsis, non oportet scientiam earum destrui. Quod est, quia species rei artificialis quæ est apud animam est principium rei artificialis extra animam, ita ꝙ scientia artificis est causa rerum artificialium: destructo autem causato, non oportet causam destrui, ideo poterat artifex habere cognitionem rei artificialis absque hoc quòd res artificialis sit in effectu, quia cognita causa cognoscitur effectus, poterit autem apud se habere similitudinem domus habentis tot angulos, quia potest reperiri in pluribus. Et si in nullo reperiatur, de qua artifex habebit scientiam? Ex quo patet solutio quæstionis propositæ, quòd non oportet omnes res quæ sunt subiectæ secundis intentionibus, esse extra animam. Nam licet in rebus naturalibus exigantur in artificialibus tamen non oportet, & generaliter in omnibus rebus quæ sunt ab intellectu nõ

H possunt esse secundæ intentiones subiectæ alijs secundis intentionibus, sicut syllogismus est genus, vel species est accidens, accidens est genus, hoc est, secundum quod diuersimode comparatur, nam species licet sit species generis, tamen respectu animæ accidens est. Et similiter de alijs intentionibus secundis. Et tamen solum habent esse in anima, sicut ex præcedentibus manifestum est. Et ex hoc patet qualiter incertitudinaliter logica est scientia, quia ipsa inter omnes alias scientias incertior est, quod est, quia certitudo scientiæ dependet à certitudine subiecti. Dicitur enim metaphysica certissima eo quòd habet subiectum certissimum, vt ens inquantum ens, & prima principia certissima etiam nota sunt: sed inter omnia subiecta scientiarum debilissimum & incertissimum est subiectum logicæ, quia vnumquodque quantum habet de entitate, tantum habet de veritate, & certitudine,

I vt dicit Aristoteles 2. metaphysicæ, nunc autem secundæ intentiones solum habent esse in anima, & ab anima, ex quo sequitur, quòd habent debilissimum esse. Nam inter omnia genera entium, entia quæ sunt in anima minus participant de entitate, vt patet in multis locis ab Aristotele, & alibi declarabitur, ergo minus participant de veritate: & quia eorum certitudo est veritas, ad plenum sciri non potest, nisi per primas intentiones, nam nunquàm cognita fuisset hominis intentio quæ est species, nisi cognito, quòd homo secundum quod intellectus participabilis erat à pluribus differentibus solum numero, à quo accipit anima hanc intentionem quæ est species, ideo impossibile est logicam scire, nisi fuerit sciens & expertus in alijs scientijs, & specialiter in metaphysi. quę in quolibet ente inquantum huiusmodi facit demonstrationem ad quam logicus inquantum huiusmodi demonstrationem non attingit. Veruntamen quia huiusmodi secundæ in-

k tentiones communes sunt in omnibus entibus: ideo logica est communis omnibus scientijs, & potest arguere in qualibet scientia, nam secundę intentiones ducunt in cognitionem primarum, inquantum fundatæ sunt in eis, ita quòd per istam intentionem quæ est species, possunt cognoscere hominem non inquantum homo, sed inquantum de pluribus differentibus numero prædicatur, & sic per alias intentiones alias species aliarum scientiarum. Sed quia huiusmodi secundæ intentiones applicantur rebus ab extrinseco, quia ab anima, & accidunt rebus, ideo per eas solum potest arguere probabiliter. Nam sicut patebit in Topicis, arguere probabiliter est notificare rem per accidentalia, & per proprietates

commu-

communes. Ex quo patet quòd quia accidentia magnam partem conferunt ad cognoſcendum quod quid eſt, & accidentia propria vt propria notificat logicus, vt patebit capitulo de proprio, ideo logica eſſet ad alias ſcientias adducenda, & hoc manifeſtum eſt, quòd logica notum faciat de omnibus entibus in communi probabiliter, noſtra autem cognitio incipit à communioribus deuenire ad minus communia, vt dicit Ariſtot. 1. Phyſicor. quòd deuenimus in eſſentiam rei per cognitionem accidentium, quæ incipit à ſenſu, cuius accidentia ſunt obiectum. Ideo logica debet addiſci prius omnibus alijs ſcientijs, vt ex ipſa tanquam ex præexiſtente cognitione in alijs ſcientijs procedatur.

Explicit Opuſculum quinquageſimumſextum, videlicet tractatus ſecundus, de vniuerſalibus.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LVII.

Officium de feſto Corporis Chriſti, ad mandatum Vrbani Papæ IIII. dictum feſtum inſtituentis.

Ex chronicâ quæ appellatur ſupplementum chronicarum.

VRbanus Papa IIII. Pontificatu ſuſcepto inſtituit ſolemnitatem corporis Chriſti cum proceſſionibus, & octauis à cunctis fidelibus celebrari, pro quibus indulgentias maximas conceſſit, eiuſque officium ex veteris teſtamenti figuris per Diuum Thomam Aquin. cenſuit eſſe fiendum. Hoc idem habetur in eiuſdem beati Tho. legēda, & in pluribus alijs chronicis, videlicet, Ptolomæi Lucēſis, beati Antonini Archiepiſcopi Florentini, & alibi. Hoc etiam probatum fuit in Apoſtolico Conſiſtorio, in præſentia Dom. Papa Vrbani V. dum de tranſlatione corporis eiuſdem Doctoris S. Tho. tractaretur, quod fuit anno Domini. 1379. Et tunc eius corpus ſanctiſſimum ad conuentum Tholoſanum ordinis Prædicatorum tranſlatum fuit. Nam ab eius obitu feliciter vſque ad illud tempus, in monaſterio Foſſæ nouæ ſub depoſito iacuerat. Et quia ad inſtantiam Romani Pontificis illud officium dictauit, ideo ſecundum morem Romanæ curiæ ipſum compoſuit.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI AD primas veſperas Antiphona.

SAcerdos in æternum Chriſtus Dominus ſecundum ordinem Melchiſedech, panem vinum obtulit. Pſalm. Dixit Dominus. Antipho. Miſerator & miſericors Dominus eſcam dedit timentibus ſe in memoriam ſuorum mirabilium. Pſalm. Confitebor. Antipho. Calicem ſalutaris accipiam, & ſacrificabo hoſtiam laudis. Pſal. Credidi. Antipho. Sicut nouellæ oliuarum eccleſiæ filij ſint in circuitu menſæ Domini, Pſalm. Beati omnes. Antipho. Qui pacem ponit fines eccleſię, frumenti adipe ſatiat nos Dominus. Pſalm. Lauda Hieruſalem.

CAPITVLVM.

DOminus Ieſus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit. Accipite & manducate. Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. Reſpon. Deo gratias.

Reſpon. Homo quidam fecit cœnam magnam, & miſit ſeruum ſuum hora cœnæ dicere inuitatis, vt venirent: Quia parata ſunt omnia. Verſ. Venite comedite panem meum, & bibite vinum meum, quod miſcui vobis. Quia. Gloria. Quia. Hymnus.

A PAnge lingua glorioſi corporis myſterium, ſanguiniſq; pretioſi, quem in mundi pretium, fructus ventris generoſi Rex effudit gentium. Nobis datus, nobis natus ex intacta Virgine, & in mundo conuerſatus ſparſo verbi ſemine, ſui moras incolatus miro clauſit ordine. In ſupremæ nocte cęnæ recumbens cum fratribus, ob eruata lege plene cibis in legalibus, cibū turbæ duodenæ ſedat ſuis manibus. Verbum caro panē verum, verbo carnē efficit, fitque ſanguis Chriſti merū, & ſi ſenſus deficit, ad firmādum cor ſincerū ſola fides ſufficit. Tantum ergo ſacramentum veneremur cernui, & antiquum documentū nouo cedat ritui, præſtet fides ſupplementum ſenſuum defectui. Genitori, genitoq; laus & iubilatio, ſalus honor, virtus quoque ſit & benedictio, procedēti ab vtroque cōpar ſit laudatio. Amen. Verſ. Panem de cęlo præſtitiſti eis. Reſp. Omne delectamentum in ſe habentem. Ad Magnificat, Antipho. O quàm ſuauis
B eſt, Domine, ſpiritus tuus, qui vt dulcedinem tuam in filios demonſtrares, pane ſuauiſſimo de cœlo præſtito eſurientes replens bonis, faſtidioſos diuites dimittis inanes.

ORATIO.

DEus qui nobis ſub Sacramento mirabili paſſionis tuę memoriam reliquiſti, tribue, quæſumus, ita nos corporis & ſanguinis tui ſacra myſteria venerari, vt redēptionis tuæ fructum in nobis iugiter ſentiamus, Qui viuis &c. Ad Complet. Antiph. Miſerere. Pſal. Cum inuocarem, cum cæteris. Ad nunc dimittis. Antiph. Alleluia, Alle. Panis quē ego dedero Alle. caro mea eſt pro mundi vita. Allelu. Alle.

AD Matutinas. Inuitato. Chriſtū regem adoremus dominantem gentibus, Qui ſe manducantibus dat ſpiritus
C pinguedinem. Pſal. Venite. Hym. Sacris ſolemnijs iūcta ſint gaudia, & ex præcordijs ſonent præconia, recedant vetera, noua ſint omnia, corda, voces, & opera. Noctis recolitur cęna nouiſſima, qua Chriſtus creditur agnum, & azyma dediſſe fratrib. iuxta legitima, priſcis indulta patribus. Poſt agnum typicum expletis epulis, corpus dominicum datum diſcipulis, ſic totum omnibus quod totum ſingulis eius fatemur manibus. Dedit fragilibus corporis ferculū, dedit & triſtibus ſanguinis poculum, dicens, accipite quod trado vaſculum, omnes ex eo bibite. Sic ſacrificium inſtituit, cuius officium committi voluit ſolis presbyteris, quibus ſic congruit, vt ſumāt, & dent cæteris. Panis Angelicus fit panis hominum, dat panis cęlicus figuris terminum. O res mirabilis, manducat dominum pauper ſeruus & humi
D lis. Te trine Deitas vnaque poſcimus, ſic nos tu viſitas, ſicut te colimus, per tuas ſemitas duc nos quo tendimus, ad lucem quam inhabitas. Amen.

In primo nocturno Antiph. Fructū ſalutiferum guſtandū dedit Dominus mortis ſuæ tēpore. Pſal. Beatus vir. Antipho. A fructu frumēti, & vini multiplicati fideles in pace Chriſti requieſcunt. Pſal. Cum inuocarem. Antiph. Cōmunione calicis, quo Deus ipſe ſumitur, nō vitulorum ſanguine congregauit nos Dominus. Pſal. Conſerua. Verſ. Panem cœli dedit eis. Reſp. Panem angelorum mādūcauit homo.

LECTIO I.

IMmenſa diuinæ largitatis beneficia exhibita populo Chriſtiano inæſtimabilem ei conferunt dignitatē. Ne
E que enim eſt, aut fuit aliquando tam grandis natio, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut adeſt nobis Deus noſter. Vnigenitus ſiquidē Dei filius ſuæ diuinitatis volēs nos eſſe participes, naturam noſtrā aſſumpſit, vt homines Deos faceret factus homo. Et hoc inſuper quod de noſtro aſſumpſit, totū nobis contulit ad ſalutem. Corpus nāque ſuum pro noſtra reconciliatione in ara crucis hoſtiā obtulit Deo patri. Sanguinem ſuum fudit in pretium ſimul & lauacrū, vt redempti a miſerabili ſeruitute, à peccatis omnibus mūdaremur. Reſp. Imolabit hœdum multitudo filiorū Iſrael ad veſperā paſchæ. Et edent carnes, & azymos panes. Verſ. Paſcha noſtrū immolatus eſt Chriſtus, itaque epulemur in azymis ſinceritatis, & veritatis. Et edent.

LECTIO VIII.

Denique iam exponit quomodo id fiat quod loquitur, & quid sit manducare corpus eius, & sanguinem bibere. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in eo. Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere potum, in Christo manere, & illum manentem in se habere. Ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio non manducat spiritualiter eius carnem, licet carnaliter & visibiliter premat dentibus sacramenta corporis & sanguinis Christi. Sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit, qui immundus præsumit ad Christi accedere sacramentum, quod alius non digne sumit, nisi qui mundus est, de quibus dicitur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Resp. Misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem, Et qui manducat me, viuet propter me. Vers. Cibauit eum Dominus pane vitæ, & intellectus. Et qui.

LECTIO IX.

Sicut me misit, inquit, viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Non enim filius participatione patris fit melior, qui est patri æqualis, sicut participatione filij per vnitatem corporis & sanguinis, quam illa manducatio potatioque significat, nos efficit meliores. Viuimus ergo nos propter ipsum, manducantes eum, idest per Christum, accipientes vitam æternam, quam non habemus ex nobis. Viuet autem ipse propter patrē missus ab eo, qa semetipsum exinaniuit, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me, & ipse viuet propter me, ac si diceret, & ego viuo propter patrem, idest, vt ad illum tanquàm ad maiorem referam vitam meam. Exinanitio mea fecit, in qua me misit: vt autem quisque viuat propter me, participatio facit qua manducat me. Ego autem humiliatus viuo propter patrem, & ille erectus viuit propter me. Non de ea natura dixit, qua semper est æqualis patri, sed de ea in qua minor factus est patre, de qua etiam superius dixit. Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Resp. Vnus panis, & vnum corpus multi sumus. Omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Vers. Parasti in dulcedine tua pauperi Deus, qui habitare facis vnanimes in domo. Omnes. Gloria. Participamus. Vers. Comedi fauum meum cum melle meo. Respo. Bibi vinum meum cum lacte meo.

In laudibus. Antiphona. Sapientia ædificauit sibi domum, miscuit vinum, & posuit mensam. Alleluia. Psalm. Dominus regnauit. Antiphon. Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & panem de cœlo præstitisti eis, Alleluia. Antiphona. Pinguis est panis Christi, & præbebit delitias regibus, Alleluia. Antiphona. Sacerdotes Dei incensum & panes offerunt Deo, Alleluia. Antiphona. Vincenti dabo manna absconditum, & nomen nouum, Alleluia. capit. Dominus Iesus, &c. vt in primis vesperis. Hymn.

Verbum supernum prodiens, nec patris linquens dexteram, ad opus suum exiens, venit ad vitæ vesperam: In mortem à discipulo suis tradendus æmulis, prius in vitæ ferculo se tradidit discipulis. Quibus sub bina specie carnem dedit & sanguinem, vt duplicis substantiæ totum cibaret hominem. Se nascens dedit socium, conuescens in edulium, se moriens in pretium, se regnans dat in præmium. O salutaris hostia, quæ cœli pandis ostium, bella præmunt hostilia, da robur, fer auxilium. Vni trinoque Domino sit sempiterna gloria, qui vitam sine termino nobis donet in patria, Amen. Vers. Posuit fines tuos pacem. Respon. Et adipe frumenti satiat te. Ad benedictus. Antiphona. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi: si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Oratio vt in primis vesperis.

A Ad primam, & ad omnes horas, Antiphonæ. Laudum quarta excepta. Respon. Iesu Christe. Vers. Qui natus es de virgine Maria. & dicatur per totam octauam.

Ad tertiam. Cap. Dominus Iesus. Resp. Panem cœli dedit eis, Alleluia Alle. Vers. Panem Angelorum manducauit homo, Alleluia Alle. Gloria. Panē. Vers. Cibauit eos &c.

Ad sextam. Cap. Quotienscunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat. Respon. Cibauit eos &c. Alleluia, Allel. Vers. Et de petra &c. Alleluia, Allel. Gloria. Cibauit. Vers. Educas panem.

Ad nonam. Cap. Quicunque manducauerit panem, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. Respo. Educas panem &c. Alleluia. Alle. Vers. Et vinum lætificet &c. Alleluia Alle. Gloria. Educas.
B Vers. Posuit fines tuos pacem. Respon. Et adipe frumenti satiat te.

Ad vesper. super Psal. Antiphonæ. Laudum. Psalm. Cap. Hym. Vers. sicut in primis vesperis.

Ad Magnifi. Antiph. O sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mēs impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur, Alleluia, Alleluia. Oratio, vt in primis vesperis. Per octa. Inuitator. Christum panem Angelorum & hominum, Venite adoremus. Ad Benedictus. Antipho. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi, qui manducat ex hoc pane, viuet in æternum. Ad Magnifi. Antipho. Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator Dominus, escam dedit timentibus se. Cetera omnia fiant, sicut in die.

AD MISSAM.

C Cibauit enim eos ex adipe frumenti, Alleluia: & de petra melle saturauit eos, Alleluia, Alleluia, Allelu. Vers. Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo Iacob. Gloria patri & cætera.

GLORIA IN EXCELSIS. &c.

Oratio.

Deus, qui nobis sub sacramento mirabili passionis tuæ memoriam reliquisti, tribue quæsumus, ita nos corporis & sanguinis tui sacra mysteria venerari, vt redēptionis tuæ fructum in nobis iugiter sentiamus, Qui viuis &c.

Lectio Epistolæ Beati Pauli Apostoli, ad Corinthios.

D Fratres, Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit. Accipite, & manducate, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cænauit, dicens. Hic calix nouum testamētum est in meo sanguine: hoc facite quotienscunque sumitis in meam commemorationem. Quotienscunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat. Itaque quicunque manducauerit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus est corporis & sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indi-
E gne, iudicium sibi manducat & bibit non diiudicans corpus Domini.

Respons. Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno. Vers. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione, Alleluia. Vers. Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in eo.

Sequentia.

Lauda Sion saluatorē, lauda ducem & pastorē in hymnis & canticis. Quantū potes tātum aude, quia maior omni laude, nec laudare sufficis. Laudis thema specialis panis

panis viuus & vitalis hodie proponitur. Quem in sacræ mensa cœnę, turbæ fratrum duodenæ, datum non ambigitur. Sit laus plena, sit sonora, sit iucunda, sit decora mentis iubilatio. Dies enim solennis agitur, in qua mensæ prima recolitur huius institutio. In hac mensa noui regis, nouum pascha nouæ legis phase vetus terminat. Vetustatem nouitas, vmbram fugat veritas, noctē lux eliminat. Quod in cœna Christus gessit, faciendum hoc expressit in sui memoriam. Doctis sacris institutis, panem vinum in salutis consecramus hostiam. Dogma datur Christianis, quòd in carnem transit panis, & vinum in sanguinem. Quod non capis, quod non vides, animosa firmat fides præter rerum ordinem. Sub diuersis speciebus, signis tantum & non rebus, latent res eximię. Caro cibus, sanguis potus, manet tamen Christus totus sub vtraque specie. A sumente nō concisus, non confractus, non diuisus, integer assumitur. Sumit vnus, sumunt mille, quantum isti tantum ille, nec sumptus consumitur. Mors est malis, vita bonis, vide paris sumptionis quàm sit dispar exitus. Fracto demum sacramento ne vacilles, sed memento tantum esse sub fragmento, quantum toto tegitur. Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, qua nec status, nec statura signati minuitur. Ecce panis angelorum, factus cibus viatorum, vere panis filiorum, non mittendus canibus. In figuris præsignatur, cū Isaac immolatur, agnus paschæ deputatur, datur manna patribus. Bone pastor panis vere, Iesu nostri miserere, tu nos pasce, nos tuere, tu nos bona fac videre, in terra viuentium. Tu qui cuncta scis & vales, qui nos pascis hic mortales, tuos ibi commensales, cohæredes & sodales, fac sanctorum ciuium, Amen. F

Secundum Ioannem.

IN illo tempore, Dixit Iesus discipulis suis & turbis Iudæorum. Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinē, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me viuēs pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Hic est panis qui de cœlo descendit, nō sicut māducauerūt patres vestri māna, & mortui sunt: qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Credo.

Offertorium. Sacerdotes incensum Domini & panes offerunt Deo, & ideo sancti erunt Deo suo, & non polluent nomen eius, Alleluia.

Secreta.

ECclesiæ tuę, quæsumus Dñe, vnitatis & pacis propitius dona cōcede, quæ sub oblatis muneribus mystice designantur. Præfatio. Quia per incarnati. Sanctum diuinū mysterium semper declaratur, & mens infidelium tumens excæcatur, firma spes credentium fide roboratur. Sanctus. Fides est summopere credere in Deum, panem sanctum edere, & tractare eū: iubēs dicit, Sumite, Hoc est corpus meū. Sanctus. Panis prius cernitur, sed dū consecratur, caro tūc efficitur Christi, sic mutatur quō conuertitur, Deus operatur. Dominus Deus Sabaoth. De vino similiter si fit benedictum, & tūc est veraciter sanguis Christi dictū credamus cōmuniter verum, & nō fictum. Pleni sunt cœli & terra gloria tua osanna in excelsis. Nobis celerantibus istud sacramentum, & cunctis fidelibus fiat nutrimentum, Iudęis negantibus sit in detrimentum. Benedictus qui venit in nomine Domini osanna in excelsis. Cōmunio. Quotienscunque manducabitis panē hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat. Itaque, quicunque manducauerit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini, Alleluia. Post communio. Fac nos, quæsumus Domine, diuinitatis tuæ sempiterna fruitione repleri, quam pretiosi corporis & sanguinis tui temporalis perceptio præfigurat, Qui viuis & regnas cū Deo patre in vnitate spiritussancti Deus, Per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Explicit Opusculum quinquagesimumseptimum S. Thom. de Aquin.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LVIII.

De venerabili Sacramento altaris.

CAP. I.

De tribus causis institutionis Sacramenti corporis Christi.

VEnite, comedite Panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis. Prouer. 9. His verbis Dominus nos inuitat ad salutare conuiuiū, in quo præparauit pretiosum cibum, s. corpus & sanguinem suum, iuxta illud Prou. 6. Causam tuā tracta cū amico tuo, & secretū ne reueles extraneo. Res secreta est altaris sacramētū, quasi sacrū secretū, cuius causa nō infidelibus, sed fidelibus est reuelāda. Nota q̄ causa institutionis est triplex. s. memoria Saluatoris, sacrificium altaris, cibus hominis. Hæc tria disposuit in hoc sacramento diuina sapientia contra tria vetera mala. s. contra obliuionē Dei, contra debitū rapinæ alienæ rei, contra corruptiones pomi mortiferi. Primi enim parentes in hæc tria mala inciderunt serpentina fraude decepti, & per eos successores sunt deprauati. De primo, Eccl. 10. Initium superbiæ hominis apostatare a Deo, quoniam ab eo qui fecit illum, recessit cor eius, scilicet per obliuionem in occupatione damnosæ negotiationis cum serpente: quod sæpe adhuc quibusdam stultis solet euenire. De secūdo, Gen. 3. Videns mulier lignū quod esset bonum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, tulit de fructu, & comedit, deditque viro suo, & sic ambo rapinā cōmiserūt. Huius rapinæ similitudinem faciunt, qui in vsu creaturarū & rerum per alium iustitiæ mensuram excedūt. De tertio, Gen. 3. De ligno scientię boni & mali ne comedas. In quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris: & in bono immortalitatis corporis. Psalm. 13. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt. Sic quia peccati venenum in visum sumunt, animas occidunt & corrumpunt. Igitur contra triplex vetus malum institutum est hoc sacramentū. Luc. 22. Accipite & comedite, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Hoc facite, inquit, in meam commemorationem. Ecce prima causa, scilicet memoria Saluatoris contra obliuionem. Quod pro vobis tradetur, idest, vt agnus Dei offeretur. Ecce secunda causa, scilicet sacrificium altaris contra rapinam. Accipite & comedite. Ecce tertia, scilicet cibus medicinalis contra corruptionem. Memoria ergo Saluatoris cōtra obliuionem est prima causa, vt hoc scilicet admoniti, totam mentem, & omnes sensus nostros quos a Deo auertimus, & cum prauis quandoque cogitationibus & delectationibus vagari permisimus, a noxijs abstrahentes integraliter ad Deum referamus. Hinc dicit, Hoc facite in meam commemorationem. Eusebius. Quia corpus assumptum Dominus ablaturus erat ab oculis, & illaturus syderibus, necessarium erat vt die cœnæ sacramentum nobis sui corporis & sanguinis consecraret, vt offeretur iugiter per mysterium, quod offerebatur semel in pretium, & perennis victima viueret in memoria, & semper præsens esset in gratia. Nota, ad habendam semper memoriam Saluatoris cogunt nos tria argumenta suæ charitatis, scilicet remissio peccatorum, redemptio impignatorum, continuatio beneficiorum. De primo, Isai. 43. Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor, reduc me in memoriam. De secundo. Ecclesiastic. 29. Gratiam fideiussoris tui ne obliuiscaris, quin scilicet eum pro ea diligas, & quin orationibus & bonis

(Margin letters beside right column: G, H, I, K)

& bonis operibus debitum ei reddas. Cantic.5. Aperi mihi ſoror mea, amica mea, quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium. Aperi mihi, ideſt, ſuſcipe me in mentem tuam in memoriam & dilectionem, quia caput meum, ſcilicet diuinitas, plenum eſt rore, ideſt, miſericordia ad dimittendum peccata, & cincinni mei, ideſt, humanitas, guttis noctium, ideſt, effuſione ſudoris lachrymarum, & ſanguinis paſſionum, ad redimendum hæreditatem tuam pro ſatiſfactione peccatorum tuorum impignoratam. De tertio, Deu^er.8. Obſerua, & caue ne quando obliuiſcaris Domini Dei tui, & negligas mandata eius, ne poſtquàm comederis, & biberis, & ſatiatus fueris, habuerisque cunctarum rerum copiam, eleuetur cor tuũ, & non remiſcaris Domini Dei tui. Gloſ. Eccleſiaſtic. 27. Sicut nullum momentum eſt quo non vtitur homo Dei bonitate, ita ſemper debet eſſe in memoria præſens.
B Secunda cauſa inſtitutionis eſt ſacrificium altaris contra quandam quotidianam delictorum noſtrorum rapinam, vt ſicut corpus Domini ſemel oblatum eſt in cruce pro debito originali, ſic offeratur iugiter pro noſtris quotidianis delictis in altari, & habeat in hoc eccleſia munus ad placandum ſibi Deum ſuper omnia legis ſacrificia pretioſum & acceptum. Mala.3. Placebit Domino ſacrificium Iuda, & Hieruſalem quaſi regis & militiæ, ideſt, Chriſti & eccleſiæ. Alexander Papa. Nihil in ſacrificijs eccleſiæ maius eſſe poteſt quàm corpus & ſanguis Chriſti. Nec vlla oblatio hac potior eſt, ſed omnes præcellit, quæ pura conſcientia Deo offerenda eſt, & pura mente ſumenda. Et ſicut potior eſt præ cæteris, ita potius venerari debet. Ad hoc ſacrificium approbandum notatur triplex ratio mutãdi vetus ſacrificium.
C Prima authoris noſtri ſacrificij potentia, ſcilicet Chriſti, qui non ſolum ex eo quòd eſt Dominus & Rex vniuerſæ terræ, ſed ex ſummi ſacrificij ad eum translatione potuit & debuit ſuum in melius ſacrificium commutare. Pſalmus.109. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, &c. Non dicit ſecundum ordinem Aaron, vel ſecundum ritum Leuitarum, qui obtulerunt carnes hircorum & taurorum, ſed ſecundum ordinem Melchiſedech, qui obtulit panem & vinum, Heb.8. Quòd fuit neceſſarium ſecundum ordinem Melchiſedech alium exurgere ſacerdotem, & non ſecundum ordinem Aaron. Tranſlato enim ſacerdotio neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat. Manifeſtum eſt autem quòd ex tribu Iuda ortus eſt Dominus, de qua ſecundum legem non erant ſacerdotes.
D Secunda eſt debitorum noſtrorum exigentia. Tam magnum enim erat debitum primorum parentum ex rapinæ magnitudine, ex raptoris ingratitudine, ex læſi ſcilicet creatoris maieſtate, ψ non ſolum legis ſacrificia, ſed totus mundus cum omni creatura non ſufficit pro ſatiſfactione. Ad Hebr.10. Chriſtus ingrediens mundum dicit, Hoſtiam & oblationẽ noluiſti, corpus autem aptaſti mihi. Glo. ingrediens, ideſt, homo factus dicit. Hoſtiam de animalibus, & oblationem de alijs rebus noluiſti, ideſt, non placuerunt tibi: corpus autem quod præ omnibus ſacrificijs eſt, quia ſine peccato, aptaſti mihi, ideſt, aptum & idoneum dediſti mihi viuendo, quod pro omni redemptione valeat offerri. Pſalm.58. Quæ non rapui, tunc exoluebam, quando ſcilicet pro debitis omnium ſufficiens ſacrificium in cruce offerebam.
E Tertia ratio mutandi eſt ipſorum ſacrificiorum legis inſufficientia. Et hoc probatur a tribus, quia ſcilicet Deo non placuerunt, quia peccata non abſtulerunt, quia gratiam non contulerunt. De primo, Hierem.6. Holocauſta veſtra non ſunt accepta, victimæ veſtræ non placuerũt mihi. Oſee.6. Miſericordiam volo, & non ſacrificium. De ſecundo, Pſalm. 29. Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti. Ad Rom. 3. Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram Deo. Ad Hebr. 10. Impoſſibile eſt ſanguine hircorum & taurorum auferri peccata. De tertio, Ezechiel.20. Dedi præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent: præcepta non bona, ideſt, minus bona, & ſacrificia, ſcilicet cæremonialia, in quibus non viuent, quia vi-

A tam gratiæ non conferebant. Ad Heb.12.cap. Reprobatio quoque fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem, quaſi propter eius ſterilitatem, quia non conferebat gratiam. Tertia inſtitutionis cauſa eſt cibus hominis. Cibus, inquam, medicinalis cõtra pomi mortiferi corruptionem, quæ tam praua infuſa eſt per primos parentes humano generi, vt eſſet incurabilis, niſi ſubueniretur medicina optima, quam poſſet facere prudẽtia Dei. Eccleſiaſtic.38. Altiſſimus de terra, ideſt, carne Virginis, creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit eam. Ambr. Corpus Chriſti medicina ſpiritualis eſt, quæ cum reuerentia deguſtata ſibi deuotos purificat. Ad cognoſcendum rationẽ neceſſitatis medicinæ corporis Chriſti, ſciendum quòd ſerpens malignus infudit homini per venenum cibi vetiti triplicem corruptionem in anima, ſcilicet tene-
B bras ignorantiæ, in corpore morbum prauæ concupiſcentiæ, & mortem vtrobique. contra hoc inſtitutum eſt corporis Chriſti medicamentum tenebras ignorantiæ illuſtrans, morbum concupiſcentiæ ſanans, & mortem noſtram mortificans. Propter hæc tria poteſt comparari triplici dulci cibo & medicinali, ſcilicet melli propter primum, ficui propter ſecundum, fructui vitæ propter tertiũ. De primo Prouerb.34. Comede fili mel, quoniam bonum eſt. Mel corpus Chriſti dulce ſignificat. Hoc bonum eſt, quia tenebras mẽtis illuminat. Primi Reg.14. Vidiſtis, quia illuminati ſunt oculi mei, eo ψ guſtauerim paululum de melle. Eſaiæ.7. Butyrum & mel manducabit omnis qui relictus fuerit, vt ſ. ſciat reprobare malum, & eligere bonũ. Pſal.26. Dominus illuminatio mea &c. Accedite ad eum, & illuminamini. De ſecundo Hiere.24. Ficus ficus bonas,
C bonas valde. Ficus bis dictæ dulce corpus Chriſti Dei & hominis ſignificant. Hæ bis bonæ ſunt valde, quia mentem & carnem a morbo prauæ concupiſcentiæ ſanant. Quarti Regũ 20. Eſaias iuſſit afferri maſſam ficorum, quam cum poſuit ſuper vlcus regis, curatus eſt. Vlcus regis eſt concupiſcentia carnalis, maſſa ficorum corpus Chriſti continens dulcedinem multorum bonorũ ad medicinam malorum deſideriorum. De tertio Lucæ.1. Benedictus fructus ventris tui, corpus ſcilicet Chriſti, quod eſt fructus vitæ valẽs ad deſtructionem gehennæ, & acquiſitionem vitæ æternæ. Prouerb.3. Lignum vitæ eſt his qui apprehenderint eam, ſcilicet ſapientiam Dei incarnatam. Hinc dicitur Oſee.13. Ero mors tua o mors. Ioan.6. cap. Ego ſum panis vitæ &c. Qui manducat meam carnem &c. Item. Qui manducat
D me, viuet propter me. Hilarius. Accepta carne Domini, & hauſto ſanguine, id efficitur vt nos in ipſo, & ipſe in nobis ſit. Hæc eſt ergo cauſa vitæ noſtræ, quod in nobis carnalibus per carnem Chriſtum, qui vere vita eſt, manentem habemus, victuri per eum ea conditione, qua viuit ipſe per patrem qui in eo eſt.

CAP. II.

De prima cauſa inſtitutionis per ſe, ſcilicet memoria Saluatoris, & de præparatione eius ad iudicium.

VEnite comedite panem &c. cauſam tuam &c. Speciale. Item, in memoria æterna. Hoc facite in meã commemorationem. Lucæ, vigeſimoſecundo. Thema. Item,
E Eſtote parati, quia qua hora. Lucæ 12. Prima cauſa inſtitutionis ſacramenti dominici corporis eſt memoria Saluatoris, circa quam tria poſſunt quæri. Primo, quid mali ſequitur, ſi memoria Domini fuerit relicta. Et dicendum quòd triplex, ſcilicet amiſſio gratiæ diuinæ, ſubiectio poteſtatis diabolicæ, magna deformitas culpæ. De primo, Deuteronom.31.cap. Deum qui te genuit, dereliquiſti &c. Et ait, Aſcondam faciem meam, & conliderab:s, ideſt, ſubtraham gratiam. Vbi fons perit, riuus areſcit. Eſaiæ 13. Eris deſerta, quia oblita es Dei creatoris tui. Eccleſiaſtici vigeſimo. Oratio fatuorum effundetur. De ſecundo, Iudic. quarto. Obliti ſunt Dei ſui, & tradidit eos in manus Siſare, id eſt, poteſtati diaboli. Thobiæ 6. Qui coniugia ita

suscipiunt vt Deum à se, & à sua mente excludant, in his F habet potestatem dæmon. De tertio ad Rom. 1. Sicut non probauerunt, idest, noluerũt Deum habere in notitia, tradidit illos in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt. Et, heu, hoc sæpe fit vsque ad mortem. Psalm. 9. Non est Deus in conspectu eius &c. Ioel. 1. Computruerunt iumenta in stercore suo. Iumenta impudica & insipientia sunt homines stulti, carnales, Deum præ oculis nõ habentes. Huiusmodi in stercore suo putrescere, est in luxuria, & alijs peccatis vitam finire. Secundo quæritur de quibus de nostro Saluatore memoria sit habenda. Et dicendum de tribus, de præterito, de præsenti, de futuro. De præterito, vt nostri redemptoris, quia propter nimiã charitatem à morte mala morte sua liberauit nos. De præsenti, vt omnium inspectoris, qui per occultam præsentiam omnia nostra semper cernit. De futuro, vt iusti iudicis, qui G per omnipotentiam suam omne prauum incorrectum di strictè iudicabit. De primo, Trenorum 3. Recordare paupertatis meæ, & transgressionis, idest, maximæ humiliationis. Absynthij & fellis, idest, amaræ passionis. Ezechiel. 9. Signa Thau super frontes virorum dolentium & gementium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in ciuitate hac. Thau, figuram crucis habet, idest, passionis Christi, quæ semper est bonis in mente ferenda. De secundo. Psal. 99. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus, omnia scilicet implens, omnia videns, vbique præsens. Hinc ait, Prouidebam Dominum in conspectu meo semper. Psal. 5. Ecclesiastic. 39. Opera omnis carnis coram Domino, & non est quicquam absconditum ab oculis eius. Cant. 2. En ipse stat post parietem nostrum, idest, induitur parietem carnis nostræ: prospiciens per cancellos, quia licet intus degens oc H cultus à nobis videri non possit, tamen omnia nostra videt. De tertio, Isai. 30. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum. Ecce venit, idest, attendite, quia cito veniet ad districtum iudicium. Matth. 24. Vigilate &c. Hieronymus. Siue comedo, siue bibo, siue aliquid aliud facio, semper intonat in auribus meis quasi tuba vehemens vox illa terribilis, Surgite mortui, venite ad iudiciũ. De omnibus tribus simul. Psal. 110. Memoriam fecit mirabilium suorum, quasi diceret, Dominus dedit nobis escam, scilicet seipsum ad memoriam suorum mirabilium: præteritorum, quòd nos redemit: præsentium, quòd omnia nostra respicit: futurorum, quòd districtè tandem iudicabit. Tertiò, quęritur quid valeat memoria nostri Saluatoris. Dicendum ad tria. Primæ, enim rei, memoria, scilicet passionis Christi valet ad cor I nostrum eius amore inflammandum. Secundæ rei, scilicet eius continuæ inspectionis, valet ad nos à peccato custodiendum. Tertiæ rei, scilicet districti iudicis, valet ad excitandum nos vt præparemur contra futurum iudicium. Primum facit nos bonum diligere, secundum malum odire, tertium imminens periculum præcauere. De primo, Lucę 12. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? Ignem veni, idest, causam amoris mili in mundum beneficio passionis, quæ si pie recordata fuerit, amore magno cor accendit. Psal. 38. Concaluit cor meũ intra me &c. Bernardus. Super omnia te mihi reddit amabilem, Iesu bone, calix quem bibisti, opus redemptionis meæ. Idẽ, Quanto pro me Dominus factus est vilior, tanto mihi factus est carior. De secundo Prouer. 8. Timor Domini odit malũ. Timor inquam quo mens semper Deum præsentem, & K omnia videntem attendit, à peccato custodit: hinc econuerso. Ecclesiastic. 23. Omnis homo qui transgreditur lectum suum contemnens animam suam dicens, quis me videt? tenebræ circundant me, nõ intelligit quoniam omnia videt oculus Domini, & expellit à se timorem Dei. Ezechiel. 8. Certe vidisti, fili hominis, quæ seniores faciunt in tenebris. Dicunt enim non videt Dominus. Gloss. Si Dominum præsentem, & omnia videntem, & iudicantem semper cogitaremus, aut vix, aut nunquàm peccaremus. Boetius. Magna nobis indicta est necessitas bene viuendi, cum

agamus omnia ante oculos iudicis cuncta cernentis. De tertio, Exod. 19. Sanctifica populum, & sint parati in diem tertium: die enim tertio descendet Dominus coram omni plebe, quasi diceret. Mementote, quia Dominus terribilis descendet ad districtum iudicium, & ideo estote parati in diem tertium. Primus dies est dies nostræ natiuitatis: secundus, nostræ conuersationis: tertius dies mortis, vel aduentus districti iudicij. Luc. 12. Estote parati. In præparatione ad iudicium debent tria notari, scilicet modus, prouidentia non præparatorum pœnam euadere, lucrũ cum præparatis vitam æternam possidere. De primo, Eccle. 18. Ante iudicium præpara iustitiam tibi, scilicet pœnitentiã agendo. Matth. 3. Pœnitentiam agite. Appropinquabit enim regnum cœlorum, idest, regis cœlestis iudicium iustum. Ioel. 2. Magnus dies Domini, & terribilis valde, quis sustinebit eum? Nunc ergo dicit Dominus, Conuertimini ad me &c. quasi diceret, Apparate vos ad diem Domini pęnitentiam agendo, & peccata mundi non faciendo. De secundo, Apocalyp. 18. Exite de Babylone popule meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipietis. Exite de Babylone, idest, prępærate vos ad iudiciũ pœnitentiam agendo, & peccata mundi non faciendo: & per talem prouidentiam euadetis eius pœnam. Luc. 12. Si sciret paterfamilias &c. Gloss. Nesciente patrefamilias, domum fur perfodit, quia dum à sui custodia spiritus dormit, improuisa mors carnis habitaculum irrumpit, & animam ad supplicia trahit. Furi autem resisteret, si vigilaret, & aduentum iudicis occulte præuenientem præcauens, tu dici pœnitendo occurreret, & sic vtique dormientium, idest, non præparatorum pœnã euaderet. De tertio, Mat. 25. Cum fatuæ virgines, idest, animæ non paratæ, irent emere ad forum diaboli cum Eua, vel cum Dina, vbi pro modica re dant multa bona, venit sponsus, & quæ paratæ erant &c. Ecce triplex lucrum præparationis ad iudicium, scilicet possessio cœlestis regni, societas amabilis sponsi, delitiæ totius boni. Primum notatur ibi, Intrauerunt: secundum ibi, Cum eo: tertium ibi, Ad nuptias. De primo, Mat. 25. Venite benedicti patris. De secundo, 1. Thessalon. 4. Semper cum Domino erimus, sine quo nulli bene, cũ quo nulli male esse poterit. Ioan. 17. Pater, quos dedisti mihi, volo &c. Vt videant claritatem quam dedisti mihi. De tertio, Isai. 66. Gaudete cum Hierusalem, idest, cum beatorum omnium pacifica & iucunda societate, vt repleamini ab vberibus consolationis eius.

CAP. III.

De secunda causa institutionis Sacramenti Eucharistiæ, scilicet sacrificio altaris.

Venite comedite &c. Item causam tuam &c. Thema proprium. Sacrificium Iuda, quasi regis, & militiæ, idest, Christi & ecclesiæ, Malach. 3. Secunda causa institutionis sacramenti dominici corporis est sacrificium altaris. Circa quod sacrificium notantur tria, scilicet forma offerendi, quæstio de sacrificio legali, & excellentia nostri sacrificij. De duobus primis hic potest dici, de tertio in sequenti. Primo notatur forma, & hæc est triplex. Prima in oblationum veterum præfiguratione, secunda in humanæ formæ veritate, tertia in panis & vini specie. Prima est synagogæ commendata sub lege, secunda charitatis diuinæ oblata in cruce, tertia fidelis animæ consecrata in mensa ecclesiæ. Prima data est in lignum, secunda in pretium, tertia in solatium. De prima Leuitici. quarto cap. Si omnis Israel per ignorantiam peccauerit, offerat pro peccato suo suo vitulum, idest, Christum. dicit Gloss. Hoc autem non erat in persona, sed in figura, Exodi 12. Similiter agnus immaculatus, quem occidebant in Pascha, & eius carnes edebant, figura Christi erat, vt dicit Gregor. De secunda forma Isaiæ 53. Sicut ouis ad occisionem ductus, vulneratus est propter & cæt. Oblatus est, quia ipse voluit. Hoc vere secundum formam humanam in cruce. Hebræorum 10. Sancti-

Sanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel, ſcilicet in cruce. De tertia. Pſal. 109. Tu es ſacerdos in æternum &c. Qui vt dicitur. Geneſis 14. Obtulit panem, & vinum, ſic Chriſtus dat corpus, & ſanguinem ſuum in ſacrificio altaris ſub panis & vini ſpecie. Matthæi 26. Accepit Ieſus panem, & benedixit, & ait. Hoc eſt corpus meum. Et accipiens calicem, id eſt, vaſculum cum vino, gratias egit dicens, Hic eſt ſanguis meus &c. Secũdo notatur breuis quæſtio de ſacrificio legali, in qua tria fiunt. Primo, contra inſufficientiam quæ imponitur ſacrificijs legalibus, opponitur: ſecundo, contrarietas ſoluitur: tertio cauſa illius ſacrificij aſsignatur. Primo contra inſufficientiam, quia Deo non placuerunt, & quòd peccata non abſtulerunt, ſecundum illud Hieremiæ. 6. Holocauſta veſtra non ſunt accepta, victimæ veſtræ non placuerunt mihi, & contra his ſimilia opponitur. Leuitici. 4. Si peccauerit autem quis de populo terræ, offeret capram immaculatam, & adolebit eam ſacerdos ſuper altare in odorem ſuauitatis Domino, & dimittetur ei. Ergo videtur, quòd vtrus ſacrificium placuerit Deo, & propter hoc peccata dimiſit. Hebræorum 11. Omnia pene in ſanguine mundantur ſecundum legem, & per ſanguinem animalium ſacrificatorum remittuntur peccata delinquentium. Ergo illa ſacrificia Deo placuerunt, & peccata dimiſerunt. Secundo, horum contrarietas ſic poteſt ſolui. In ſacrificio ſemper tria fuerunt, ſcilicet ipſum ſacrificium, perſonæ offerentium, peccatorum remiſsio. In ſingulis iſtorum duo attendebantur in ſacrificio caro, & ſanguis animalis quod offerebatur. Et præterea, multo melius, ſ. ret ſpiritualis quæ ibi figurabatur, vt in agno, vel vitulo Chriſtus, in capra pœnitentia, in boue vita robuſta & actiua, in aue ſublimis & contemplatiua, & ſic de cæteris. Item, perſonæ offerentium duæ ſunt ſpecies, aliæ dignæ, aliæ indignæ. Indigni erant qui illa ſacrificia tantum carnaliter attendebant. Digni autem qui ea ſpiritualiter attendebant, & in eis Chriſtum figuratum, vel explicite, vel implicite credebant, & ſecundum intellectum ſpiritualem vitam ſuam regebant. Item, ibi erat remiſsio peccatorum, & hoc quantum ad duo, ſcilicet quantum ad pœnam, id eſt quantum ad legis irregularitatem: vel quantũ ad culpam, id eſt, quantum ad conſcientiæ maculam. His viſis, facile ſoluuntur quæ de ſacrificijs in ſcripturis ſacris contraria dici videntur. Reuera enim illa ſacrificia ſecundum ſe, ſcilicet opera operata, id eſt, carnes & ſanguis hircorum, nec placuerunt Deo, nec propter ea remiſit culpam quantum ad culpam, id eſt, conſcientiæ maculam: ſed tamen apud homines remiſſa reputabantur quantum ad quandam legis pœnam. Vnde cum Apoſtolus vno loco dicat. Impoſsibile eſt ſanguine hircorum auferri peccata, & in alio. Omnia pene in ſanguine mundantur ſecundũ legem. Primum intelligendum eſt quantum ad animæ culpam. Secundum quantum ad carnis pœnam: vnde ad Hebræos. 9. Sanguis hircorum, & vitulorum, & cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis. Gloſſa, ſanctificat, id eſt, à peccato mundat, id eſt à pœna legis, ad emundationem valent non animæ, ſed carnis. Veruntamen iuſtorum ſacrificia non ſecundum ſe, vt dictum eſt, ſed propter fidem Saluatoris, quem in illis venturum, & pro redemptione mundi credebant, Deo placebant, & eis remiſſionem peccatorum quantum ad pœnam ſupradictam, & quantum ad culpam animæ valebant. Ad Gala. 3. Ex operibus legis non iuſtificabitur homo, niſi per fidem Ieſu Chriſti. Hebræorum 11. Fidem plurimam hoſtiam Abel, quàm Caim obtulit Domino: plurimam, id eſt, acceptabiliorem, & plus ſibi valentem. Intellexit enim, & credidit in agno, quem Deo obtulit, hoſtiam meliorem, id eſt, Saluatorem, quod non Caim, & cæteri indigni. Geneſis 10. Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Tertio, cauſa inſtitutionis legalium ſacrificiorum eſt aſsignanda. Cum enim à Deo inſtituta ſint, qui nihil ſine cauſa facit, & tamen mutanda erant, quæri poteſt cauſa inſtitutionis eorum. Ad hoc breuiter dicendum, quòd licet per ſe non valuerat ad

A remiſsionem culpæ, tamen multum vtilia fuerunt ad doctrinam ſapientiæ. Data ſunt quippe ſeruis ad tempus tanquàm ſigna rerum meliorum, & quaſi paruulis tanquã characteres librorum, in quorum proprietatibus, & modulis offerendi proficerent in diſciplina veræ fidei, vt adepta vera ſcientia, deficerent elementa, & collata veritate ceſſarẽt vmbræ, & ſigna. Deuterono. 11. Ponite verba mea in cordibus veſtris, & ſuſpendite pro ſigno in manibus, & ſcribite ea in poſtibus, & ianuis. Ponite in cordibus legalia, ſcilicet quantum ad moralia, quæ ſemper ſunt ſeruanda: ſuſpendite ea pro ſigno in manibus, quantum ad manufacta tabernacula, & huiuſmodi, quæ pro tempore ſunt tollenda: ſcribite in poſtibus, & ianuis ſacrificia, ſcilicet oues, & boues quaſi literas paruulorũ, in quibus multa bona ſunt diſcenda, & præcipue ſcilicet fides Saluatoris, forma de moribus, ſpes de cœleſtibus. Primum poterant diſcere de ſacrificijs ouium: ſecundum in ſacrificio taurorum: tertium in ſacrificio animalium extra caſtra combuſtorum. De primo Iſaiæ 53. Sicut ouis &c. Cum ergo ouis offerebatur, poterãt tria de vera fide diſcere, ſcilicet Saluatoris innocentiã, manſuetudinem humani generis, per mortem Chriſti redemptionem. De ſecundo. Daniel. 3. In ſpiritu humilitatis &c. Sicut in holocauſtis arietum, & taurorum. Cum ergo cornuta animalia in holocauſtum, id eſt, per ardorem ignis in cinerem redigenda offerebantur, poterant de bonis moribus tria diſcere, ſcilicet vt dæmonibus, & vitijs reſiſterent, Dei & proximi amore arderent, cordis & corporis humilitatem in omnibus conſeruarent. De tertio, Leuitici 4. Hebræorum 13. Quorum animalium infertur ſanguis pro peccato in ſancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra, ſanguis animalium ſignificat animas iuſtorũ. Cum hæc fiebant, poterant tria diſcere de ſpe obtinendæ cœleſtis gloriæ, quæ ſunt pœnitentia viuentium, Saluatoris officium, bonorum ſuffragium. Primum diſcimus in illo, quòd corpora extra caſtra cremabantur, eſt fideles extra delitias & voluptates ſeculi pœnitentiam agere. Secundum in eo, quòd ſanguis inferebatur per Pontificem in ſancta ſanctorum, quia hoc eſt animas iuſtorum poſt hanc vitam beneficio Chriſti in cœlum aſſumi. Tertium in eo, quòd ſanguis per Pontificem in ſancta delatus valuit ad remiſsionem peccatorum hominum viuorum: quia hoc eſt animas bonorum iam per Chriſtum in cœlum ſubleuatas intercedere pro peccatis exulum adhuc in mundo relictorum. De primo ſecundæ Timoth. Fidelis ſermo. Nam ſi commortui ſumus, ſcilicet agendo pœnitentiam: & v uemus recipiendo vitam æternam: ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus, Ad Romanos. 8. Nõ ſunt condignæ paſsiones &c. Ecce quòd pœnitentiam agere, & mala in hoc mundo ſuſtinere, valet ad ſpem obtinendæ cœleſtis gloriæ. De ſecundo, Ioannis. 14. Iterum venio, & accipiam vos ad me. ecce quòd domini pietatis officium valet ad ſpem cœleſtium, Canticorum. 5. dicũt huiuſmodi. Quo abijt dilectus tuus ô pulcherrima mulierum? reſpondit Beata Virgo. Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatum, vt paſcat in hortis, & lilia colligat, id eſt, animas beatas, vel caſtas de mundo aſſumat, & ad cœleſtia perducat. De tertio, Oſeæ. 1. Ego exaudiam cœlum, & illi exaudiãt terram, id eſt, ſanctorum precibus qui ſunt in cœlis, ſaluantur qui habitant in terris: ecce orationes ſanctorum valent ad ſpem cœleſtium. Apocalypſis octauo ca. Aſcendit ſumus aromatum de orationibus, ſ. de manu angeli coram Deo, quia ſ. ſancti offerunt orationes pro nobis Chriſto, & Chriſtus patri ſuo, ut peccatorum recipiamus remiſsionem, & ad eorum perueniamus ſocietatem.

CAP. IIII.

De tertio circa ſacrificium notando, ſcili et ſacrificij noſtri excellentia.

Venite comedite &c. Tertio notatur noſtri ſacrificij ſcilicet corporis Chriſti excellentia, quæ præcellit omnia

nia legis sacrificia triplici ratione scilicet honestatis, quo ad sæculum: dignitatis, quo ad Deum: virtutis, quo ad suæ bonitatis effectũ. Primo excellit ratione honestatis, quod probatur à tribus, ab exteriori specie, à virginali origine, à spirituali dulcedine. Primo, probatur huiusmodi honestas ab exteriori specie, quia sub nulla alia qualitate cibi posset tam munde, tam pulchre, tam honeste ministrari, sicut sub specie panis & vini. Non enim sequuntur hoc incõuenientia multa, quę sequebantur illa cruenta legis sacrificia, Prouerbiorum 14. Melior est buccella sicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio. Buccella sicca est sacrificium nostrum sub munda specie panis, & honesta. Zachariæ. 9. Quid bonum, & quid pulchrum eius, nisi frumẽtum electorum, & vinum germinans virgines? Secundo, probatur honestas eius, quòd à nulla corruptione, sed à virginali flore sumpsit exordium. Ecclesiastici 24. Flores mei fructus honoris &c. Quasi diceret. Flores pudicitiæ & virginitatis versi sunt in fructũ nobilissimę & honestissimę prolis. Augustin. Nobilitas matris est ex deitate prolis, & nobilitas prolis ex virginitate matris, Canticorum 3. Egredimini, glossa ab ignorantia infidelitatis, & videte regem, id est, Iesum Christum, in diademate, id est, carne quo coronauit eum mater sua, id est, honestauit in hoc quòd est virgo. Tertio probatur honestas huius sacrificij à spirituali dulcedine pietatis, qua cunctos christianos ad se attrahit. Vt enim dicit Tull. Honestum est, quòd sua vi nos ad se trahit & allicit, vt scilicet res virtuosa, maxime verò talis qui abundat dulcedine pietatis, & talis res est sacramentum dominici corporis, Ecclesiastic. 49. Memoria Iosiæ in compositione odoris facta opus pigmentarij, memoria Iosiæ est memoriale Saluatoris, vel sacrificium altaris. Hoc factum est opere pigmentarij, scilicet ex pretiosis operibus diuinitatis, & humanitatis suæ, vt suauissimo honestatis & pietatis odore ad se trahat fideles ecclesiæ, Canticor. 1. Oleum effusum nomen tuũ. Hic omnes qui vere credunt, ob spem gratiæ & deuotionis ad hoc sacrificium videndum, & adorandum ad ecclesiam frequenter & feruẽter accurrunt. Secũdo excellit ratione dignitatis, quod probatur à tribus rebus pretiosissimis, ex quibus consistit, scilicet ex carne Christi mundissima, anima iustissima, deitate altissima. Hæc tria in agno paschali figurata sunt, in nostro sacrificio vere perfecta sunt, Exod. 12. Caput agni cum pedibus & intestinis vorabitis. Caput agni significat deitatem, intestina animam, pedes carnem: ecce in Christo Deus, anima, & corpus, propter quod dicitur. Aue salus mundi, deitas integra, verus homo: ex carne, scilicet, & anima propter tantæ dignitatis excellẽtiam habet sacrificium nostrum præ alijs triplicem prærogatiuam. Deo nanque secundum se acceptum est, angelis reuerendum, hominibus adorandum. Primum est propter animam iustam, secundum propter carnem mundam, tertium propter diuinitatem summam. De primo Malachiæ. 3. Placebit Deo sacrificium Iuda, id est, Christi iusti regi. Sacrificium Iuda Domino placet, quia corpus Christi oblatum Deus pater approbat, in quo scilicet se maxime humiliauit vsque ad mortem patri obediendo, de diabolo triumphãdo, & genus humanum redimendo. Ecclesiastic. 30. Sacrificium iusti acceptum est, & odor suauitatis in conspectu altissimi. De secundo, Matth. 22. Vbicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur, & aquilæ. Leo Papa. Circa corpus domini aquilę sunt quæ spiritualibus alis circũuolant, videlicet Angeli sancti, spiritus mundi, munditiam amantes, mundũ corpus Domini venerantes, & præsentes fideles protegentes. Gregor. Quis fidelium dubium habere possit in ipsa hora immolationis cœlos aperiri, & in illo Christi mysterio angelorum adesse choros, summa & ima sociari? De tertio Psal. 95. Adorate scabellum. Et Isa. 66. dicitur. Terra autem scabellum pedum meorum. Terra scabellum Dei significat carnem Christi, quæ originaliter de terra est. Hæc est nobis adoranda, quia sancta, quia Deo vnita. August. Sciendum quia in Christo terra, id est, caro sine impietate adoratur. Qui enim terrã

F adorat, non terram intuetur, sed illum potius cuius scabellum est, propter quam adorat. Augustin. Dicunt hæretici, quid est quòd carnem illius, quam creaturam non negas, cum diuinitate adoras, & ei non minus quàm diuinitati deseruis? Respondeo. Dominicam carnem perfectam humanitatem ideo adoro, quia à diuinitate suscepta, & diuinitati in vnitate personæ vnita. Si hominem separaueris à Deo, illi non credo, nec seruio. Velut si quis purpuram, vel diadema regis per se iacens inueniat, nunquàm eam adorabit. Cum verò ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, si eam cum rege adorare contempserit. Sic etiam in Christo humanitatem non solam, vel nudam, sed diuinitati vnitam, scilicet vnum filium Dei, verum Deum & verum hominem si quis adorare contempserit, æternaliter morietur. Alexander Papa. Nihil in sacrificijs maius esse potest, quàm corpus & sanguis Christi. Tertio, excellit ratione virtutis, id est, propter effectum suæ bonitatis. Habet enim
G triplicem bonum actum in triplici statu fidelium, in mundo, in purgatorio, in cœlo. In primo statu peccata relaxat: in secundo pęnam grauem alleuiat: in tertio gaudium magnum generat. Hinc est, quòd tripliciter missæ celebrari solent pro salute viuorum, pro requie defunctorum, & pro gloria beatorum. Vnde & hostia in tres partes frangitur, vt virtus sacrificij corporis Domini in prædicto triplici statu demonstretur. De primo. Leuitici 5. Anima quæ peccauerit per ignorantiam, offeret arietem immaculatum, id est, Christum. Gloss. Vnde canitur. Agnus Dei &c. Gregor. Dominus dedit nobis sacramentum salutis, vt quia quotidie peccamus, & ille iam pro nobis mori non potest, per hoc sacramentum remissionem consequamur. De secundo, Leuitici 27. Dedi vobis sanguinem, vt super altare meũ
H expietis pro animabus vestris, & sanguis pro animæ piaculo sit, & ideo caro & sanguis Christi rectè pro animab. defunctorum offerantur, vt à pœna purgatorij, qua pro residuo pęnitentiæ ligati sunt, absoluantur. Augustin. Orationibus, & eleemosynis sanctæ ecclesiæ, & sacrificio salutari non est dubium defunctorum animas releuari, vt cum eis misericordius agatur à Domino, quàm eorum peccata meruerunt in hoc mũdo. De tertio, Leuitici 10. Pectusculum sacrificij, quod oblatum est, edetis in loco mundissimo tu, & filij tui, & filiæ tuæ tecum. Pectusculum, quod scilicet optimum est & dulcissimum animalis, significat dulcedinem corporis Christi, inquantum comeditur in loco mundissimo, id est, inquantum delectat beatos in cœlo, in eo quòd plurimum gaudent & congratulantur in hoc sacrificio de
I memoria redemptoris, de aspectu nostræ salutis, de admiratione diuinæ bonitatis. Vel certe pectusculum comedetur in loco mundissimo, quia dulcedine corporis Domini, qua hic pascimur in velamine & sacramento, ea fruuntur beati visione manifesta in cœlo, Apocalypsis secundo. Vincenti dabo manna absconditum, gloss. meipsum, qui sum panis vitæ, quod manna & si nunc manet absconditũ, tunc fiet manifestum habens omnis saporis suauitatem. Hinc dicit collecta. Perficiant in nobis, Domine, sacramenta quod continent, vt quæ specie gerimus, rerum veritate capiamus, id est, Christi corpore manifesta visione perfruamur, secundum illud. Qui diligit me, diligitur à patre meo, qui est in cœlis: in illa Domini visione erit nobis omnia
K boni plena fruitio. Psalm. 16. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, satiabor cum apparuerit gloria tua.

CAP. V.

De tertia causa institutionis, quæ est cibus hominis.

CAro mea vere est cibus. Thema proprium, quòd corpus datur in cibum. Tertia causa institutionis est cib. hominis. Circa hoc quòd Dominus corpus suum dat in cibum, triplex potest ratio sapientiæ Dei assignari. s. diuinę liberalitatis magnitudo. Cum enim summe sit bonus, summa eum decet liberalitas: sed nulla hac maior esse potest.

Probatur

Probatur autem eius liberalitas in hoc facto quantum ad tria. Primo, quantum ad magnificentiam doni: secundo, quantum ad nobilitatem dantis: tertio, quantum ad vtilitatem accipientis. Primo, quantum ad magnificentiam doni, quia largitor omnium bonorum in hoc sacramento dat seipsum, & hoc largissime, quia dat proprium corpus in cibum, secundum quod dicit, Accipite & comedite. Hic est summus gradus diuinæ largitatis quantum ad donum. Hic gradus quidam proponi possunt diuinæ largitatis, quibus homini largitus est omnia bona sua, & sic patebit quod hic est summus. Primus gradus est, quòd largitus est homini cœlum & terram, & omnes irrationabiles creaturas ad seruiendum, Ecclesiastici 17. Deus creauit de terra hominem, & dedit ei potestatem eorum quæ sunt super terram, Genesis 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, Deuteronom. 4. Solem, & Lunam, & omnia astra cœli creauit Deus in ministerium cunctis gentibus. Matthæi 5. Deus solem suum facit oriri super bonos, & malos. Actuum 14. Deus non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens, de cœlo dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo, & lætitia corda nostra, non sine testimonio se reliquit benefaciés, id est, per beneficia, & creaturæ se Deum & liberatorem testatus est, Psalm. 8. Quid est homo quòd memor es eius. Secundus gradus est, quod homini largitus est illas nobilissimas creaturas rationabiles, & cœlestes, scilicet sanctos Angelos ad ministrandum, Hebræorum 1. Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis, Matthæi 18. Angeli eorum semper vident faciem patris. Angeli dicuntur, quia vnicuique à natiuitate datus est angelus ad ministrandum. Hinc leguntur hominibus sæpe obsequia impendisse, & faciunt quotidie peccatores conuertendo, multos à malis defendendo, iustos ad cœlos deducendo. Exodi 14. Ecce ego mitto angelum meum, qui præcedet te, scilicet lumen virtutum ostendendo, vt custodiat in via, in igne purgatorij defendendo, & introducat te ad sydera cœlestis regni perducendo. Tertius gradus est, quòd largitus est seipsum. Lucæ 1. Benedictus Dominus Deus Israel. Dedit autem se multis modis. Primo, in socium nostræ peregrinationis. Baruch 3. Hic etiam Deus noster qui adinuenit omnem viã disciplinæ, & tradidit illam Israel dilecto suo, & post hæc in terris visus est &c. quasi diceret. Quia Deus fecit homini vias peregrinationis, dans mandata bonæ conuersionis ne deficiat, & ne via homini videretur grauis nimis, factus homo est Deus, & per hoc socius viæ & peregrinationis. Lucæ 8. Iter faciebat Iesus per castella, & ciuitates prædicans, & euangelizãs regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres quæ erant curatæ à spiritibus immundis, & Maria Magdalena, & Ionna, & Susanna, & aliæ multæ, & turba multa venit ad eum. Et vere bonus se dedit in bonum socium, quia socios viæ lassos optimis verbis confortauit, in periculis liberauit, infirmos curauit, mortuos suscitauit. Quartus gradus, quod dedit se in seruum nostræ necessitatis. Ad Philippenses 2. Exinaniuit semetipsum formã serui accipiens &c. Hinc sitientes potauit, esurientes pauit, discipulorum pedes lauit. Matthæi 20. Filius hominis non venit ministrari &c. Lucæ 22. Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Quintus gradus est, quòd dedit se in pretium redemptionis nostræ. Ad Philippenses 2. Christus dilexit nos, & tradidit se pro nobis hostiam & oblationem Deo in odorem suauitatis. Matthæo. Filius hominis venit dare animam suam in redemptionem pro multis. Sextus gradus est, & summus, quòd dat homini corpus suum in cibum, Oseę 11. Ego quasi nutritius Effraim, & declinaui ad eum vt vesceretur, Ioannis 6. Panis quem ego dabo. Gregorius. Bonus Pastor Dominus animã pro ouibus posuit, vt in sacramento nostro corpus suum, & sanguinem verteret, & oues quas redemerat carnis suæ alimento satiaret, & in hoc est expressio summæ largitatis, & præcipui amoris. Magnum est enim dare se in socium peregrinationis, & in seruum necessitatis, maius in pretium

A redemptionis, tamen tale donum adhuc est in aliqua separatione ab eo cui datur, sed cum datur in cibum, datur nõ ad separationem aliquam, sed ad omnimodam vnionem, Vniuntur enim in vnitate corporis cibus & sumens, Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, in me manet &c. Et sic apparet in tali dono summa largitas diuinæ bonitatis. Secundo, probatur excellés liberalitas Dei in hoc facto quantum ad nobilitatem dantis, quæ tam excellens est in hoc sacramento, vt corpus suum largiatur large & diffuse, quia non solũ dat illud dignis & amicis, sed non subtrahit indignis, malignis, & inimicis. Ps. 26. Appropinquãt super me nocentes, vt edant & cęt. Qui. n. se permisit manibus malignorum semel crucifigi, permittit se sceleratorum manibus tractari & inimicorum, & immundorum dentibus in

B sacramento lacerari. Hinc hosti, & traditori suo Iudæ in cœna cum alijs dicitur corpus suum dedisse. Veritatem. n. præsentiæ suæ ad instar solis oriri facit super bonos & malos exhibens se in hoc sacramento dignis, & indignis, licet non ab omnibus effectus suscipiatur æqualis. Nam dignus effectus bonitatis dei suscipit, indignus seueritatis, exemplum de sole, & oculo ægro & sano. Nota, quòd magnum est dare magna dona proximis & amicis, maius dare seruis & ancillis, maximum ignotis & peregrinis, sed nimis inimicis. Vnde arguuntur de magna ingratitudine, Iob. 19. Quare me prosequimini sicut Deus, & carnibus meis saturamini? Ad Romanos 2. An diuitias bonitatis Dei, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Copiosa bonitas, &

C benignitas, & liberalitas Dei, quæ inimicis, & multis contra eum peccantibus tot bona facit, maxime cum tales corpus eius sumere permittit, vt tanta eos liberalitate conuertat. Tertio, probatur quantum ad vtilitatem suscipientis, quia in hoc sacramento digne suscipiens efficitur deiformis, id est, per gratiam bonitatis, siue per imaginationem imitationis Deo quodammodo similis. Ioan. 1. Quotquot autem receperunt eum & cęt. Id est, per gratiam bonitatis Deo similes. Ambrosius. Quia Dominus Iesus consors est diuinitatis, & corporis, & tu qui accipis carnem eius, diuinæ eius substantiæ in illo participas alimento, diuina substantia bonitas est. In hoc ergo alimento diuinæ substantiæ participare, est assimilari per gratiam diuinæ bonitati, Prouerb. 12. Qui bonus est, hauriet sibi gratiam à Domi-

D no: gratia vero est influẽtia diuinæ bonitatis in animam, per quam assimilata Deo fit ei gratia, & vitæ æternę digna. Non enim sufficit liberalitati diuinæ, quòd in sacramento, vel in cibo intellectum illuminat, quòd affectum sanat, quòd memoriam delectat, quòd totum hominem in bono cõfortat, & corpori suo mystico associat, quin insuper Deo assimiler in præsenti per gratiam, & in futuro per gloriam: non enim potest vlterius promoueri.

CAP. VI.

De duabus alijs rationibus, quibus datur corpus Christi in cibum.

Venite, comedite &c. & alia themata, vt supra. Secunda ratio quare Dominus corpus suum dat in cibum, est

E humanæ naturæ corruptio, quæ huiusmodi cibi exigebat medicamentum, & hoc quantum ad tria. Primo, quantum ad cõgruam curationis inchoationem, quia sicut initium corruptionis & mortis cœpit à cibo vetito, scilicet à ligno scientiæ boni & mali. sic initium mortificationis & vitæ incipere debuit à cibo, scilicet ligno vitę, id est, à corpore dominico. De primo, Genes. 2. de ligno scientię &c. De secundo, Ioan. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis &c. Secundo, exigebat talem cibum quantum ad integram corruptionis curationem. Serpens enim malignus infudit homini p̃ venenum pomi vetiti triplicem corruptionem, in anima tenebras ignorãtię, in carne morbum prauę concupiscentię, & mortem in vtroque. Genes. 3. Serpens decepit me. De primo. Psal. 48. Homo cum in honore esset &c.

Genes.

Genes.1. Tenebræ, id est, ignorantiæ erant super faciem abysi, id est, humani cordis ex diaboli deceptione. De secundo, Ad Gala.5. Caro concupiscit aduersus spiritum, Ad Romanos 7. Video aliam legem in mẽbris meis repugnantem legi mentis meæ. Lex in membris est morbus concupiscentiæ mouens membra ad actum malitiæ. De tertio, Sapien.1. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. De omnibus August. Si angelus de proprio ruens paradiso non esset auditus, non præcipitarent in mortem, sed venit de cœlo lapsus serpens foris, & emisit venenum de proprio, locutus est de suo, gustate, & eritis sicut dij, & illi appetentes quod non erant, amiserunt quod acceperant, scilicet vim intellectiuam, vitæ iustitiam, non moriendi possibilitatem. Quia ergo per cibum venenosum triplicem infudit corruptionem, necesse fuit, vt ad integram curationem medicus, id est, saluator noster, cibum medicinalem contra hæc tria daret, & hoc est corpus suum, quod pie recipientium ignorantiæ tenebras illuminat, morbum prauæ concupiscentiæ sanat, & mortem destruendo triumphat. De primo. Psal.26. Dominus illuminatio mea & cæt. & Psal.33. Accedite ad eum, & illuminamini. Corpus enim Christi est verbum Dei, id est, vera lux in carne, humana quasi in lucerna, qua illuminatur fidelis anima. De secundo. Psal.77. Pluit illis manna ad manducandum &c. Exodi 16. Mane ros iacuit in similitudine pruinę super terram. Panis igitur cœlestis in similitudine pruinæ, rorisque apparebat, quia corpus Domini à feruore prauæ concupiscentiæ refrigerat. De tertio, Ioan.6. Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cęlo descendens, vt si quis manducauerit ex ipso non moriatur, & sic iste cibus mortem destruit. De his tribus supra primo sermone circa finem actum est. Tertio, exigebat talem cibum quantum ad firmam sanitatis conseruationẽ. Quidam enim ad tempus de peccatis compunguntur, & quodammodo curantur, sed tempore tentationis per recidiuum iterum corrumpuntur. Psal.37. Putruerunt, & corruptæ sunt, &c. Ad conseruationem autem sanitatis animæ, & incorruptionis bonæ vitæ, valet cibus iste, Cantic.1. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi. Sicut enim myrrha incorrupta seruat corpora, sic corpus Domini pie sumptũ corda. Tertia ratio sapientiæ Dei, qua Dominus dat homini corpus suum in cibum, est humanæ naturæ cõditio quæ rationalis creata est, & corpori cõiuncta. Rationalis autem creatura potest, tribus modis considerari, & secundum hoc indiget triplici cibo. Primo modo, consideratur secũdum quod est incorporea, & pure spiritualis, vt natura angelica. Secundo modo, secundum quod est corpori coniuncta, sicut dissimilis dissimili, spiritus carni. Tertio modo, secundum quod illæ duæ naturæ, scilicet corpus & anima in singulis personis hominum sunt familiari societate, miroque amore coniunctæ. Sed quocunque istorum trium modorum consideratur rationalis creatura, secundum conditionem suam conuenienti indiget alimonia. Primo modo exigit alimentum, per quod viuat & subsistat, scilicet verbum Dei æternum secundum se incorporeum, quod est æterna Dei sapientia, Thob.12. Ego cibo inuisibili & potu qui ab hominibus videri non potest, vtor. Prouerb.3. Lignum vitę est his qui apprehenderint eam, scilicet Dei sapientiam, Ecclesiastic.1. Fons sapientię verbum Dei in excelsis reficiens, scilicet angelos in cœlis. Secundo modo considerata rationalis creatura, vt est corpori coniuncta, sicut dissimilis dissimili, spiritus carni, pretiosum vili, secundum conditionem vtriusque naturę indiget pro vtroque cibo conuenienti sibi, sed dissimili: quia spiritus spirituali ad modum angeli, corpus corporali ad modum bruti. De primo, Psal. 77. Panem angelorum &c. 1. ad Corinth. 10. Patres nostri omnes eandem escam spiritualem manducauerunt &c. Sapientię.9. Si quis erit cõsummatus inter filios hominum sibi ab illo abfuerit tua, in nihilum computabitur: quia qui spirituali cibo, qui est Dei sapientia caruerit, à vita spirituali deficiet, Ecclesiast.15. Cibauit eum Dominus &c.

F De secundo.2. Regum 12. Pauper quidam habebat ouiculam de pane suo comedens, Ecclesiastici.39. Initium necessariæ rei vitę hominum lac & panis, mel & vuę, & oleum, hęc omnia sanctis in bona, & impijs in mala cõuertentur. De vtroque. Deutero.8. & Matth.4. Non in solo pane &c. August. Sicut anima vita est corporis, sed non viuificat sine cibo corporali: ita Deus vita est animę, sed non viuificat illam sine cibo spirituali, id est, sine verbo Dei: & sic hęc & illa natura hominis sibi dissimiles dissimilem cibum habuerunt, & alio modo, & longe ab inuicem comederunt, nec cibus corporis congruebat spiritui, nec cibus spiritus corpori. Tertio modo, considerata rationali creatura secundum quod illę duę naturę, id est, corpus & anima sunt in singulis personis hominum familiari societate & miro amore coniunctę, tunc exigitur ad ęternam salutationem vtrorumque vnus cibus toti homini, id est, vtrique naturę

G conueniens spiritualis simul & corporalis, scilicet Verbum caro factum, quem simul sub quodam sacramento comedant, cuius virtute anima de præsenti miseria ad vitam ęternę beatitudinis perueniat, & corpus ad modicum tempus seruetur in terra, vt tandem gloriose resurgat. De hoc cibo, Ioan.6. Caro mea, id est, caro Dei, caro humana vnita Dei verbo, vere est cibus, scilicet totius hominis valens animę, & corpori, Ecclesiastici 1. Vnus est altissimus creator omnium, ipse creauit sapientiam spiritu suo, & secundum datum suum præbet illam diligentibus se. Creauit sapientiam spiritu suo, id est, virtute sua, scilicet creaturam carnis de Virgine sumpsit, & sapientię suę vniuit, & secundum datum suum, id est, liberalitatem præbet illam in cibum diligentibus se, scilicet fidelibus, vt prosit, sicut dictum est, corpori & animę. De hoc conuiuio corporis & animę Isa.9.

H Vitulus & vrsus pascentur simul. Vitulus significat corpus, quod in sacrificio Deo est mactandum: vrsus spiritum, qui sicut vrsus bestijs, sic terribilis esse debet bestialibus motibus & moribus. Hi pascentur simul, scilicet vero cibo, id est, carne Christi, vt prosit animę & corpori. De primo Ioan. 6. Qui manducat carnem meam &c. De secundo sequitur. Et ego resuscitabo eum &c.

CAP. VII.

De forma donationis, videlicet qua ex causa det sic velatum hoc sacramentum.

VEnite comedite panem &c. Thema speciale, Quomodo potest nobis carnem suam dare &c. Thema proprium. Sacramentum regis abscondere bonum est, Tho

I biæ 12. Secundum principaliter circa sacramentum dominicum notandum, est forma donationis, & circa hanc tria sunt consideranda. Primum, quòd Dominus corpus suum dat velatum: secundum, quòd dat velatum sub specie panis: tertium, quòd dat velatum sub specie panis triticei. Circa primum sciendum, quòd datur velatum non nudum, secundum illud Apocalypsi.2. Dabo manna absconditum quasi cibum cœlestem velatum: sed quia hic humanus sensus hebitat, & miratur cum aliud videtur, huius velaminis quadruplex est ratio. Prima est in dignitas malorum, quę exigit vt veletur, sicut ęger oculus vt sibi sol, & quodlibet lumen tegatur & in hoc benignissime agit, cum eis misericordia Saluatoris: si praui nudum aspicerent, & hoc à fidelibus manducari, ex ipso aspectu scandalizarentur, & tripliciter male perirent, videlicet in corde per horrorem, in

K ore per detractionem, in anima per spiritualem mortem. De primo, Io.6. Vbi Dominus dicit, Caro mea vere est cibus, &c. Sequitur. Ex hoc multi discipuli abierunt retro, quasi abhorrentes verba de humana carne comedenda. Ambr. Forte dices. Quomodo verus sanguis? quia similitudinem non vides carnis. Attende verba Christi, Audientes, quòd carnem suam daret manducare recedebant, solus Petrus dixit, Verba vitę ęternę habes, ad quem ibimus? Ne ergo plures scandalizarentur, & ne velut quidam esset horror humanę carnis, sed magis maneret gloria redemptor

ptoris, ideo in ſimilitudine accipis ſacramentum: ſed veræ naturæ gloriam virtutemque conſequeris. De ſecundo in eodem, vbi Dominus dixit. Panis quem ego dabo, caro mea eſt &c. Litigabant ideo Iudæi &c. Litigatio hæc murmur & detractio eſt, & ideo debuit velari. Pſal. 54. Si is qui oderat me &c. De tertio. Numeri 4. Aaron & filius eius intrabunt, ipſique diſponent opera, id eſt, operient ſacramenta, alij nulla curioſitate videant quæ ſunt in ſanctuario priuſquàm inuoluantur, alioquin morietur. 1. Regum 6. Percuſsit Dominus multos, eo quòd vidiſſent arcam Domini, quia ſcilicet non licebat eis videre eam detectam. Arca ſignificat corpus Chriſti, quod malignis eſt velandum, ne ſpiritualiter moriantur ſi videant: quia cauſa ſuæ cæcitatis putarent eſſe phantaſticum, Eccleſiaſtes 3. In pluribus operibus Dei non fueris curioſus. Non eſt enim tibi neceſſarium ea quæ abſcondita ſunt videre oculis tuis. Secunda ratio quare velatum datur, eſt fides bonorum, & hæc ratio poteſt in tria diſtingui, quæ exigont hoc velari, ſcilicet fidei eſſe verum, infidelitatis prauæ remedium, fidei meritum. Primo fidei eſſe verum exigit vt velatum detur corpus Chriſti. Ad Hebræos 10. Fides eſt rerum non apparẽtium, vt dicit Auguſt. Fides eſt credere, quòd non vides, ſ. credere verbis de re occulta quæ vere eſt, & tamen eam oculis non vides. Nam de re quam videmus, ſcientiam potius quàm fidem habemus. 1. Petri primo. Chriſtus eſt in quem non videntes creditis. Secundo infidelitatis remedium exigit, vt veletur corpus Chriſti, quatenus culpæ infidelitatis reſpondeat modus cõgruus ſatisfactionis. Vnde ſicut primorum parẽtum incredulitas incœpit ex auditu verbi diaboli ſuadentis cibum habentem mortem velatam, & in eo ſunt ſenſus eorum vane delectati, ſic congruit vt fides ſaluãdorum incipiat ex auditu verbi Saluatoris ſuadentis cibum habentem veram vitam abſconditam, & in quo noſtri ſenſus pie ſunt decepti præter auditum, vt ſit fides ex auditu tãtum, & non ex viſu, vel alijs ſenſibus, auditus autem per verbum Chriſti. Hoc pulchre figuratur, Geneſ. 27. in benedictione Iacob, vbi ſenſus Iſaac ſunt decepti putantis ſentire Eſau, dum ſentit ſimilitudinem eius, qui velatus erat, Iacob. Vnde ſciendum, quòd in illa figura dominici corporis quatuor erant perſonæ, ſcilicet Iſaac, & Rebecca, quaſi maſculus, & fœmina ſignificant duas naturas in nobis, id eſt, corpus, & animam, maſculus qui magis ſolet eſſe manifeſtus, & exterioribus plus intendit, ſignificat exteriorem hominem, id eſt, corpus cum ſuis ſenſibus: fœmina, quæ domi reſidet & familiam regit, interiorem hominem, id eſt, animam quæ ſaluti ſuæ & aliorum gerit curam. Iacob bonus, & formoſus habitans in tabernaculis, quem diligit Rebecca, id eſt, fidelis anima, ſignificat verum corpus Chriſti. Eſau quem amabat Iſaac, id eſt, corpus, eo quòd de cibis ſuis veſcitur, ſignificat ſubſtantiam panis cum ſuis accidentibus, ſcilicet colore, ſapore, &c. Dum itaq; Iſaac quaſi homo exterior, id eſt, ſacerdos benedicere debet, Eſau, id eſt, ſubſtantia panis recedit, ſed ſimilitudo Eſau, ſcilicet veſtes cum odore, pelles pilloſę, cibus cum ſapore, id eſt, accidentia panis, ſiue ſimilitudo, ſcilicet color, ſapor, odor, durities manent circa Iacob, & ſenſus noſtri falluntur. Ibi fallitur viſus Iſaac caliginoſus, id eſt, debilis corporis noſtri, qui putat præ oculis habere Eſau, id eſt, panem, & tantum veſtes eius, ſcilicet ſpeciem panis, & ſub illa latet Iacob velatus, id eſt, corpus Chriſti. Ibi fallitur guſtus, quia putat comedere cibum Eſau, id eſt, panem, & guſtat tantum ſimilitudinem eius. Ibi fallitur olfactus, quia putat ſentire odorem Eſau, id eſt, panis qui vere non eſt ibi: ſed ſentit odorem veſtimentorum eius, id eſt, formam panis quibus veſtitus eſt Iacob, id eſt, corpus Chriſti. Sapiens erit Iſaac, ſed in iudicio cognoſcendi Eſau fallebatur, ſic homo noſter exterior in iudicio panis Altaris fallitur præterquàm auditu, vnde ait. Vox quidem vox, Iacob &c. Manus quas tango ſunt Eſau, nihil falſius: ſed vox quam audio dicentem, ego ſum, vox eſt Iacob, nihil verius. Similiter ſacramentũ quod tango, ſubſtantia panis eſt, nihil falſius: vox Chriſti dicen-

A tis, Hoc eſt corpus meum, nihil verius. Primo igitur infidelitatis remedium exigit, quòd corpus Chriſti velatum detur, vt quia ſenſus primi hominis in cibo perditionis vane delectabantur, ſenſus noſtri corporis in cibo benedictionis ad inſtar Iſaac decipiantur, ita tamen quòd Rebecca, id eſt, anima in fide ſua non fallatur. Credit enim vere in benedictione ſacra eſſe Iacob, id eſt, corpus Chriſti velatum ſimilitudine Eſau, id eſt, ſpecie panis. Tertio fidei meritum exigit, vt veletur corpus Chriſti, quia vt dicit Greg. fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum, ſupple ſufficiens. Velatum dare voluit Dominus corpus ſuum, quia in hoc potius credere verbis ſuis quàm ſenſibus noſtris magnum habet meritum, Io. vlt. Beati qui non viderunt. Huius meritum fidei, ſiue fructus tri-

B plex eſt, ſcilicet ſpiritualium bonorum plena copia, temporalium abondantia, æternorum ſuperefluentia. Hinc ait Rebecca, id eſt, fidelis anima, In me ſit iſta maledictio fili mi, id eſt, hęc triplex benedictio. Det tibi Deus de rore cœli, quantum ad primam: & de pinguedine terræ abundantiam, quantum ad ſecundam: abundantiam frumenti, vini, & olei quantum ad tertiam, De primo Ioan. 7. Qui credit in me, flumina &c. Oſeę. 14. Ero quaſi ros &c. De ſecundo ad Hebr. 11. Sancti per fidem adepti ſunt repromiſsiones, ſcilicet temporalium. Iſaiæ 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Matthęi 6. Primum quærite regnum Dei, recte credendo: & iuſtitiam eius, iuſte viuendo, & hæc omnia &c. De tertio 1. Pet. 1. credentes in Chriſtum quem non videtis, exultabitis lętitia inenarrabili & glorificata reportantes finem fidei veſtræ ſalutem animarum veſtrarum. Prouerb. 1. Qui audierit, abſque terrore requie-

C ſcet, & abundantia perfruetur timore malorum ſublato.

CAP. VIII.

De duabus alijs rationibus, quibus datur corpus velatum.

VEnite comedite &c. Quomodo poteſt ſacramentum regis, Tertia ratio, quare corpus ſuum dat velatum, eſt inſtructio morum. Iob. 28. Trahitur ſapientia de occultis. Tria verò in hoc ſacramento occultantur, in quibus mores inſtruuntur, ſcilicet perſona Saluatoris, pulchritudo magnę claritatis, mirum opus omnipotentis. De primo, Iſa. 45. Vere tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael ſaluator. De ſecundo. Iſai. 7. Expectabo Dominum qui abſcondit faciem ſuam. De tertio. Eccleſia 43. Multa abſcondita ſunt

D maiora his, pauca enim vidimus. In his diſcamus in nobis quandoq; tria virtuoſe abſcõdi poſſe, noſtram perſonam, pulchritudinem corporalem, bonorum operum intentionem. Primum à perſecatorum furore, ſecundum à ſtultorum inſpectione, tertium ab humano fauore. Primo diſcit iuſtus abſcondere perſonam propter tria, vt ſcilicet perſecutor quieſcat, vt præceptum à Domino opus perficiat, vt glorioſiorem coronam acquirat. De primo. Iſa. 26. Vade popule meus abſcondere modicum, donec pertranſeat indignatio mea in perſecutore, quod multi iuſtorum leguntur feciſſe. De ſecundo. 2. cor. 11. Damaſci præpoſitus &c. Similiter Thobias cum eum rex iuberet occidi, fugiens nu-

E dus latuit, vt ſcilicet opera miſericordiæ quæ cœperat, impleret. De tertio 1. Reg. 26. cum fugeret Dauid à facie Saul, abſcõditus eſt in colle Achile, id eſt, in Dominu. Achila interpretatur eum ſuſcipiẽs, vnde Dominus ſuſceptor meus. Abſconditus eſt autem in Domino, vt per inclyta opera glorioſa regni ſibi reſtaret corona. Io. 8. Tulerunt lapides Iudæi, vt iacerentur &c. Secundo diſcit iuſtus abſcondere pulchritudinem corporalem ab omniũ inſpectione, quia exterior pulchritudo, & ornatus multis fuit occaſio caſus. Decor ergo corporalis abſconditur tribus modis, per habitus vilitatem, per ieiuniorum auſteritatem, per boni operis abſidnitatem. De primo, Iob. 16. Saccum conſui ſuper cutem meam, & operui cinere carnem meam. Geneſ. 24. Rebecca conſpectu Iſaac tollens pallium operuit ſe. 1. ad

Cor. 11.

Cor. 11. Mulier debet habere velamen super caput propter angelos, id est bonos. De secundo, Galat. 6. mihi mundus crucifixus est, & ego mundo, quasi diceret. Vilis est mihi mundus propter pœnam suę solicitudinis, & ego vilis mundanis, propter corporis mei macerationem. August. Carnem vestram domate &c. De tertio, Psal. 38. Tabescere fecisti sicut araneam &c. Sicut aranea ex suis visceribus trahens opus naturæ tabescit exinde, sic iustus frequentans opera laboriosa ex vera charitate maceratur, & pallescit in corpore. Ecclesiastici 33. Iugum, & lora curuant collum durum, & seruum inclinant operationes assiduæ. Cantic. 1. Nolite me considerare &c. Sol effectus ardoris, id est, opus amoris, Christus formam serui accepit, in qua claritatem diuinitatis abscondit. Vnde Isa. 53. Non est species ei, neq; decor &c. & absconditus vultus eius, & despectus. Tertio, discit abscondere virtutum & bonorum operum intentionem ab humano fauore, Matth. 13. Simile est regnum cœlorum, gloria, id est, conuersatio iustorum, thesauro, id est, bono operi abscondito in agro, id est, in corde Greg. Sic sit opus in publico, quatenus intentio maneat in occulto, vt de bono opere proximis præbeamus exemplum, & tamen per intentionem, qua soli Deo placere cupimus, semper optemus secretum. Triplex verò bonum præcipue debemus abscondere à fauore hominum, scilicet eleemosynam, orationem, & ieiunium. De primo, Mat. 5. Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, tuba tumoris & iactantiæ, sicut hypocritę faciunt, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat &c. sinistra, id est intētio praua: dextera, id est dilectio pura, vt sit eleemosyna tua in abscondito &c. De secundo, Matth. 5. Et cum oraueris, intra cubiculum &c. i. secretum mētis, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito intentionis, & reddet tibi. De tertio ibidem, cum ieiunas, vnge caput tuum, id est, refice Christum operibus misericordiæ, quod tibi subtrahis, membris eius, id est pauperibus largiendo: & faciem tuam laua, peccata cordis, & sensuum lacrymis pœnitentię purgando, ne videaris ad hominibus ieiunans, sed patri tuo. Quarto, datur velatum ratione imbecillitatis nostræ. Hoc. n. exigebat imbecillitas hominum: quod probatur tribus modis. Primo, à figura legali, Exodi. 30. Videntes filij Israel ex cōsortio domini cornutam faciem Moysi, timuerunt prope accedere, vnde posuit velamen super faciem suam, quando loquebatur ad eos. Facies enim Moysi tam magnam recepit radiositatem ex frequenti & familiari appropinquatione ad diuinum lumen, quòd videbatur humanis oculis quasi cornuta, vnde non poterant claritatem vultus eius sustinere nisi velatā: sic nimirum, immo multo magis corpus Christi in resurrectione eius glorificatum, & spirituale ac deiforme factum, nullus potest mortalibus inspicere oculis, nisi alia specie velatum. Secundo, probatur ex hoc quod accidit matri Dei Mariæ, quæ non potuit sustinere claritatem præsentiæ filij, & gloriam, nisi esset obūbrata. Carne autem virginis velata, maiestas spiritussancti operatione facta etiā possibilis à Virgine, & etiam à nobis videri, vnde verbum caro factum est. Sed carne illa post passionem per resurrectionem glorificata, & ad similitudinem Dei clarificata, secundum illud Io. 17. Clarifica me pater, facta est impassibilis ab oculis mortalium in propria forma nuda videri, nisi esset velata aliqua specie visibili. Ecclesiast. 11. Mirabilia opera altissimi, & gloriosa, & absconsa, & immensa. Exodi 32. Nō videbit me homo, & viuet, scilicet in specie propria 1. ad Cor. 13. Videmus nunc per speculum, s. rationis, & in ænigmate, id est figura panis. Tertio, probatur idem ratione naturali, quæ est nimia dissimilitudo luminis oculi nostri ad claritatem luminis corporis Christi. Oculus. n. noster angustus, æger, & corruptibilis est. Illius verò claritas incorruptibilis, & quodammodo immensa, vt dictum est de informis. Hæc est enim ratio visibilitatis omnis luminis similitudo aliqua videntis ad lumē. Et quanto maior similitudo ad lumen maximum tanto limpidior, & dulcior est

F visio. Hinc est, quòd sanus oculus potest aliquatenus videre nudum corpus solis, & non corpus Christi: quia cum illo habet aliqualem similitudinem luminis & corruptibilitatis, quam non habet corpus Christi. Nisi enim oculus ex aliqua parte cęlesti lumini similis esset, nequaquam illud videre posset, sicut nec auris, aut digitus, aut etiam oculus cæcus, scilicet propter nimiam dissimilitudinem. Quia ergo ob nostrā imbecillitatem, & corporis Christi nimiam claritatem magnificatam, & vsque ad incorruptionem roboratam non possumus videre dulciter oculo ad oculum dominici corporis claritatem, saltem oculo mentali, id est pura cordis intentione ipsum debemus respicere, secūdum illud Lucæ 11. Si oculus tuus simplex fuerit, id est intentio cordis pura, totum corpus tuum lucidum erit ad vidēdam claritatem Christi. 1. Ioan. 3. Scimus quoniam cum apparuerit, similes illi erimus, & videbimus eum sicuti est. Di- G gnum quidem videtur per superiores oculorum fenestras veritatem intrare debere ad animam. Sed hoc nobis, ò anima, seruatur in posterum, cum videbimus eum facie ad faciem. Et hæc visio erit vita æterna.

CAP. IX.

De forma donationis, qua datur sub specie panis.

VEnite comedite. Thema proprium, cibauit eum panē &c. Glo. interlinearis, id est corpore Christi. Secundo dat Dominus corpus suum sub specie panis propter tria. Propter collatam sibi præ cæteris cibis habilitatem. Sub vna enim alia specie cibi tam respectu ministrantiū, quàm accipientium posset actus exhiberi. Et hoc triplici conside- H ratione. Primo, scilicet quantum ad inuentionem habilior est species panis, quàm cibi alterius, quia omni loco, omni tempore facilius inuenitur quàm alius cibus. Item, quantum ad conseruationem habilior est, quia si debet leuari, portari, siue custodiri, cōmodius fit sub specie panis quàm cibi alterius. Psal. 109. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, qui nec oues, nec boues, nec capras, sed panem & vinum obtulit. Item, quantum ad administrationem habilior est, quia mundius & honestius tractari potest, in altari melius diuidi, conuenientius à sanis & infirmis sumi potest, quàm alius cibus. Secūdo, dat sub specie panis propter faciendum signationis suæ cognitionem & fidem. August. Signum est res præter speciem quam ingerit sensibus, I aliquod aliud ex se faciēs in agnitionem venire. Signorum autem tria sunt genera, naturale, artificiale, sacramentale. Signum naturale secundum naturam significat, sicut fumus significat ignem, rubor cœli vespertinus significat futuram serenitatem. Matt. 16. Facto vespere dicitis serenum erit, rubicundum est enim cœlum. Signum artificiale secundum impositionem hominis significat, & hoc est duplex. Aliud enim non continet quod significat, vt circulus vini. Aliud continet quod significat, vt pluuiarum continet pluuias & significat eas, pastillum significat carnes & continet. Signa sacramentalia secundum impositionem Dei significant, & sunt similiter duplicia. Alia enim non continent quod significant, vt sacramenta lega- K lia, sicut serpens æneus erectus in eremo significabat quidem Saluatorem, sed non continebat eum, sicut circulus suspensus ante domum significat vinum, quod tamen non est contentum. Numeri. 21. Fecit Moyses serpentē æneum, & posuit eum pro signo; quem si percussi aspiciebant, sanabantur. Sapient. 16. Habentes signum salutis non per hoc quod videbant sanabātur, sed per te omnium Saluatorem. Similiter agnus paschalis, & circūcisio significabant rem figuratam, sed non continebant, quia secundū se nō iustificabant. Ad Roman. 3. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram Deo. Item, alia sunt signa sacramentalia, quę etiam secūdum impositionem significant, vt sacramenta euangelica, sicut baptismus, & eucharistia. Hugo.

Sacramentum euangelicum eſt materiale elementum fo- A ris ſenſibiliter propoſitum ex ſimilitudine repræſentans, & ex inſtitutione ſignificans, & ex ſanctificatione continens aliquam gratiam ſpecialem. Baptiſmus ſignificat animæ purificationem, & continet eam, quia efficit quod figurat, ſcilicet remiſsionem peccatorum. Actuum 2. Petrus ait. Baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Ieſu Chriſti in remiſsionem peccatorum. Similiter ſacramentum altaris ſignificat vere corpus Chriſti, & vere cōtinet illud, quia poſt conſecrationem panis ſub ſpecie eius, id eſt, ſub illo ſigno panis, quod Deus poſuit ad ſignificandum corpus Domini, totus eſt Chriſtus, ſicut ſub ſigno poſitiuo hominis, ſcilicet in paſtillo, ſunt occultatæ carnes. Matth. 26. Accepit Ieſus panem, & benedixit, & ait. Hoc eſt corpus meum, ſignificatum ſub ſpecie panis. Ioannis. 5. Filius hominis da- B bit vobis panem, qui permanet in vitam æternam. Hunc panem ſignificauit Deus. Igitur ſi cum video ſignum poſitiuum hominis, credo ibi ſub tenui pane eſſe carnes, multo magis cum video ſignum poſitiuum Dei, vt ſacramentum altaris, credere debeo ibi ſub ſpecie panis eſſe verum corpus Chriſti propter rerum ibi ſignificatarum ſimilitudinem. Tres enim ibi res ſignificantur, quarum ſpecies illa panis eſt ſacramentum, id eſt ſacrum ſignum, expreſſam habens in ſe illarum ſimilitudinem. Prima res ibi ſignificata eſt naturale corpus Domini, quod ibi continetur. Secunda res corpus eius myſticum, quod ibi ſignificatur, & non continetur. Tertia res eſt effectus ſacramenti in anima fideli. Primo, ſpecies panis primæ rei ibi ſignificatæ, id eſt, veri corporis Chriſti, habet ſimilitudinem nō ratione ſui, ſed ratione ſubiecti, quod habuit ante conſecrationem, id C eſt, panis qui prius fuit. Sicut enim ex pluribus & puris granis conficitur, ſic corpus Chriſti ex pluribus membris puris & immaculatis conſiſtit. Cant. 7. Venter tuus ſicut aceruus tritici vallatus lilijs. Exodi 25. Arcam de lignis ſethim compingite. Gloſa. Arca corpus Chriſti ſignificat. Hæc fit de lignis ſethim imputribilibus, quia corpus Chriſti conſiſtit ex membris puriſsimis, & ab omni vitio mūdis. Secundo, ſpecies panis ſecundæ rei ibi ſignificatæ tenet ſimilitudinem, id eſt, myſtici corporis Chriſti ſignificati, ſcilicet Eccleſiæ, quæ eſt vnitas fidelium. Sicut enim ex multis granis puris conficitur vnus panis, ſic ex multis fidelibus puris à culpa mortali mundis, & vinculo charitatis vnitis eccleſiaſtica vnitas conſiſtit. Primę ad Corinth. 9. Hic eſt ſcien- D dum, quòd in pane triplex vnio attenditur, per quam triplex fraternitas, ſiue cauſa & vinculum amoris, quod inter fideles eſſe debet, ſignificatur. Primo, grana nobilia & ſimilia colliguntur. Secundo, farina conſpargitur per aquam, & paſta conficitur. Tertio, vt panis ſolidus fiat, igne decoquitur. Primum, grana ſimilia ſignificant fraternitatem, & amorem naturalem, quia omnes de vno, & primo parente ſumus nati. Secundum, ſcilicet paſta, quæ eſt farina aqua perfuſa, ſacramentalem, quia vno ſacramento baptiſmali ſumus regenerati. Tertium, ſcilicet panis igne ſolidatus, ſpiritualem, quia vno ſpiritu, ſcilicet ad vnam chriſtianam religionem ſumus congregati. De primo Geñ. 22. Deſcenderunt fratres Ioſeph vt emerent frumenta in Aegypto, quia humiliauerunt ſe fideles, vt amorem naturalem omnium hominum acquirerent. Eccleſiaſtici. 13. Omne ani- E mal diligit ſibi ſimile, & omnis homo diligit proximum ſuum. De ſecundo primæ ad Corinth. 5. Sitis noua cōſperſio, ſicut eſtis azymi, id eſt, vnum quid per dilectionem ſacramentalem. Primæ. Ioan. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum. De tertio, Exodi. 12. coxerunt farinam cōſperſam, & fecerunt panes, id eſt profecerunt vſque ad dilectionem ſpiritualem. Ioan. 14. Hoc eſt præceptum &c. Auguſt. Non autem carnalis, ſed ſpiritualis &c. Tertio, ſpecies panis ſecundū quod erat panis, habet in ſe ſimilitudinem tertiæ rei ibi ſignatæ, id eſt, effectus ſacramenti in anima fideli. Sicut enim panis tria facit, ſcilicet confortat, ſatiat, vitam conſeruat, ſic panis ſacramenti animam fidelem confortat ad peccatum di-

A mittendum, ſatiat ad ſtadium mundi faciendum, in vita conſeruat ad Deum ſemper laudandū. De primo, Pſal. 103. Panis cor hominis confirmet, ad omne vitium deuincendum, vnde Pſalm. 17. Diligam te Domine &c. qui, ſcilicet præcinxiſti me virtute ad bellum. De ſecundo, Pſal. 104. Pane cœli ſaturauit eos. Ad mundi faſtidium faciendum. Prouerb. 27. Anima ſaturata calcabit fauum. De tertio Eccleſiaſt. 33. Panis egentium, vita pauperum eſt. Ad Deum laudandum, ſcilicet ſemper. Pſalm. 145. Lauda anima mea Dominum &c. 2. Paralypo. in fine. Laudabo te Domine ſemper omnibus diebus vitæ meæ, quoniam te laudat omnis virtus cœlorum.

CAP. X.

B *De forma donationis, qua datur ſub ſpecie panis triticei.*

VEnite comedite. Thema proprium. Conuertentur, & viuent tritico, Oſeę. 14. Vel aliud ſimile de frumento, vel tritico. Tertio, circa formam donationis corporis conſiderandum eſt, quòd Dominus dat illud ſub ſpecie panis triticei, & non alterius, & hoc propter tria. Primo, propter huius grani prę cæteris naturalem nobilitatem. Quod probatur à tribus, quia hoc granum eſt puriſsimum, quia ad panem communiſsimum, quia ad carnem maxime nutritiuum. Primo, granum tritici eſt maxime purum, quia hęc ſpecies ſola inter alias attingit complementum, id eſt, ſummam puritatem. Nam vt dicunt Alchimici, id eſt, aurifices, in ſpeciebus quibuſdam licet multæ ſpecies eſſe videantur, C tamen vna eſt quæ attingit complementum, & aliæ ſunt differentes ab ea quibuſdam ægritudinibus, ſicut patet de auro. Nam omne metallum purgatione materię in aurum dicunt tranſmutari. Sic etiam videmus de granis, quòd bonitate terræ purgatur ſiligo, & in triticum nobilitatur. Et ideo ſimpliciter & abſolute panis triticeus eſt panis ꝓpter excellentiæ puritatem, ſiue nobilitatem. Secundo, granum tritici eſt ad panem communiſsimum, quia competit ſanis & infirmis, immo omni animali panem comedenti. Auibus, vt patet in columbis: beſtijs, vt catulis magis competit panis triticeus, quia libentius eo veſcuntur, & ideo panis triticeus vere eſt panis propter communis conuenientiæ nobilitatem. Tertio, granum tritici eſt ad carnem ma- D xime nutritiuum, quia puritate naturali, & competibilitate communi, & viſcoſitate ſui maxime membris adhæret nutrimentum exinde ſumptum, & quo ad hæc tria maxime nutrit & confortat: & ſic panis triticeus eſt purus, & granum eius præcipuæ nobilitatis propter communis conuenientię nobilitatem. Et hac ratione congruum eſt, vt nobiliſsimum corpus quaſi nobiliſsimus panis filiorum Dei detur filijs ſub ſpecie nobiliſsimi panis. Secundo, dat corpus ſuum ſub ſpecie panis triticei propter fidelium diſcretam in eo ſignificationem. Sicut enim triticum ſecundum triplicem ſtatum habet cōſiderari, ſic fidelium vniuerſitas in tres ſtatus ſolet diſtingui. Tertium autem conſideratur, ſecundum quod ſtat in agris, vel ſecundum quod grana ſeparantur à paleis, vel ſecundum quod iam purgata locantur in granarijs. Similiter inter fideles tres differentię ſunt, E incipientium, proficiētium, perfectorum. Primi ſignificantur per triticum ſtans in agris: ſecundi, per grana quæ purgantur à paleis: tertij, per grana purgata quę locantur in granarijs. Primi, deſiderant doctrinam prædicatorum: ſecundi, frequentem purgationem: tertij, æternam requiem beatorum. De primo. Iob. 37. Frumētum deſiderat nubes, & nubes ſpargunt lumen ſuum, quæ luſtrant cuncta per circuitum. Gregor. Electi ſunt frumentum Dei cœleſtibus horreis recondendi: frumentum nubes deſiderat, quia electus quiſque præſentiam ſanctorum prædicatorum exoptat: lumen ſpargunt, quia prædicatores ſancti exempla vitæ & bene agendo, & loquendo dilatant. Nubes autem cuncta per circuitum luſtrant, quia prædicationis luce mundi fines illuminant. De ſecundo, Iudicum 6. Cum Gedeon excuteret,

cuteret,& purgaret frumenta in torculari, vt fugerent Madiam, apparuit ei Angelus Domini. Gedeon electū quemque significat, qui cum vmbra sanctæ crucis rectitudine iudicij, confessionis virga, quasi cor suum à vitiorum paleis sequestrat, consolatio eum diuina contra tentationes dæmonum confortat. Ecclesiastic.2. Qui timent Dominum, præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabūt animas suas. De tertio. Iob.5. Increpationem Domini ne reprobes, & ingredieris in abundantia sepulchrum, id est lucum in regno Dei præparatum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo, id est, cætera multitudo beatorum. Luc. 3. Veniet fortior me post me, cuius ventilabrum in manu sua, & congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inextinguibili. Tertio, dat corpus suum sub specie panis triticei, propter corporis sui expressam similitudinem. Triticum enim potest considerari tribus alijs modis, scilicet vt iacens in aceruo, vt cadens in agro, vt in panis complemento. Penes primum modum, significat corpus Christi in Virgine conceptum: penes secundum, vt in mundo pro nobis passum: penes tertium, vt in cœlo glorificatum. In primo mater Christi multum honorificatur, in secundo peccator liberatur, in tertio beatus delectatur. De primo Cantic.7. Venter tuus sicut aceruus tritici, venter est corpus Beatæ Virginis. Luc.11. Beatus venter qui te portauit: aceruus tritici, munda membra Christi, vt conseruata in vtero virginali: lilia, decor omnimodæ castitatis, quo ornantur membra & sensus Beatæ Virginis. De secundo, Ioan.12. Nisi granum frumenti &c. (vsq; multum fructum affert.) Christus enim per mortem suam genus humanum de æterna morte liberauit. Ad Romanos 5. Commendat suam charitatem Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Ex hoc quòd Dominus dicit se granum frumenti, habet ecclesia quòd sub nulla specie alia consecrat corpus Christi. De tertio, Zach.9. Quid bonum eius, & quid pulchrum, nisi frumentum electorum? quia panis pulcherrimus, dulcissimus, & nobilissimus est corpus Christi in gloria beatorum. Hinc sciendum, quòd beati habebunt in eo triplex donum, omnium delitiarum præparationem, omnium desideriorum impletionem, omnium bonorum securam & æternam fruitionem. De primo, Gene.49. Aser pinguis panis præbebit delitias regibus. Psal.67 Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. Sap.15. Paratum panem de cœlo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Primæ Corinth.2. Oculus nō vidit, nec auris audiuit &c. De secundo. Psal.147. & 103. Lauda Hierusalem Dominum &c. &, Adipe frumenti satiat te. Item, Benedic anima mea Dominum. Hiere.31. Inebriabo animam sacerdotis pinguedine, & populus meus bonis meis adimplebitur. Sap.16. Sapientiam tuam & dulcedinem quam in filios habes, ostēdebas: & deseruiens vniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat, conuertebatur De tertio, Luc.14. Beatus qui manducat panem in regno Dei, scilicet propter omnium bonorum securam sine fine fruitionem. Isa.62. Iurauit Dominus in dextera sua. Si dedero triticum tuum vltra cibum inimicis tuis, & si biberint filij alieni vinum tuum in quo laborasti, qui congregant illud comedent, & qui comportant illud, bibent in atrijs sanctis meis. Hic comedunt mali cum bonis, ibi erunt mali sub æterno interdicto, & boni securo & æterno Christi conuiuio. Psalm.15. Adimplebis me lætitia.

CAP. XL.

De tribus mirabilibus quæ fiunt in consecratione.

Venite, comedite &c. Thema proprium. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis. Vel aliquid simile de mirabilibus operibus Dei, vel signis. Tertium principaliter notandum circa dominici corporis sacramētum, sunt mirabilia diuinæ operationis tanquàm signa, siue mi-

F rabilia diuinæ virtutis. Hæc mirabilia signa diuinæ operationis consideranda sunt in tribus. In dominici corporis consecratione: secundo, in eiusdem possessione: tertio, in perceptione. Primo enim corpus consecramus, secundo possidemus, tertio percipimus. Primo in consecratione consideranda sunt, & credenda tria mirabilia signa diuinæ operationis. Primum, quòd ibi sub specie panis est verum corpus Christi. Secundum, quòd tota substantia panis mutatur in corpus Christi. Tertium, quòd mutatur in corpus Christi tota substantia panis, ita tamen quòd manent accidentia panis. Primum est mirabile, secundum mirabilius, tertium mirabilissimum. De duobus primis hic potest dici, de tertio in sequenti. Primum mirabile signum in consecratiune sacramenti altaris est, quòd ibi sub specie panis est verum corpus Christi, quod de Virgine sumpsit. Et hoc

G probatur tribus modis. Primo, probatur testimonio fide dignorum: secundo, testimonio signorum positiuorum: tertio demonstratione miraculorum. Primo, probatur primum mirabile testimonio fide dignorum, secūdum quod lex dicit. Deuter.19. In ore duorum, aut trium &c. Audiuntur ergo testes veraces, & idonei sufficientes. August. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramētum, hoc est, Dei verbum institutum à Christo, profertur super panem, & mox fit sacrum secretum, scilicet corpus Saluatoris sub specie panis. Item August. Hoc est quod omnibus modis probare contendimus, sacramentum ecclesiæ duobus constare, visibili elementorum specie, & indiuisibili carne Christi & sanguine, sicut persona Christi constat ex Deo & homine. Ambro. Panem istum quem sumimus in mysterio, vtique intelligo, qui manu sancti spiritus formatus est in vtero

H Virginis, & igne passionis decoctus in ara crucis. Panis enim angelorum factus est cibus hominum. Gregor. Magnum atque pauendum est mysterium, quia aliud videtur, aliud intelligitur. Figura panis & vini videtur, & faciente Domino corpus & sanguis Christi intelligitur. Eusebius. Vere vnica & perfecta Ecclesiæ hostia, fide æstimanda nun specie, neque exteriori censenda visu, sed interiori intellectu, vnde cœlestis cōfirmat authoritas. Accipite, & comedite &c. Recedat ergo omne infidelitatis dubium, quia qui author muneris, ipse est testis veritatis. Secundo, probatur idem ratione signorum positiuorum: ratio autem eorum est rem ita esse vt signum. Est autem signum duplex, scilicet hominis, & Dei: hominis artificiale, Dei sacramentale. Signum positiuum hominis secundum impositionem nominis significat, & est duplex. Nā aliud non continet quod

I significat, vt circulus vini: aliud continet quod significat, vt pastillum, quod significat carnes & cōtinet carnes intus absconditas. Similiter signum positiuum Dei, quod est in sacramentis secundum impositionem Dei, significat, & est etiam duplex. Nam aliud non continet quod significat, vt sacramenta legalia, quæ non efficiunt quod figurant, sicut agnus paschalis, & similia. Et aliud continet quod significat, vt sacramenta euangelica, sicut Eucharistia. Significat enim secundum impositionem Dei rem sacram, scilicet corpus Christi, & continet illud. Vnde ait. Hoc est corpus meum. Signum mansit foris, scilicet species panis, & intus erat corpus Saluatoris. Ecclesiast.3. Innoua signa, & immuta mirabilia, quasi diceret. Quia vetera signa non continebant gratiam quam figurabant: fac noua, quæ continent quod figurant. August. Ideo dicuntur sacramenta quia sacre rei signa, quia in eis aliud videtur, aliud intelligit. Quod

K videtur speciem habet corporalem, quod intelligitur fructum habet spiritualem. In specie enim panis & vini quam videmus, res inuisibiles carnem Christi & sanguinem honoramus. De hoc supra sermone.9. circa mediū. Tertio, probatur idem demonstratione miraculorum. Exod. 34. Signa faciam, quæ nunquàm sunt visa super terram, nec in vllis gentibus &c. Paschasius. Nemo qui sanctorum vitas & exempla legerit, ignorat quòd sæpe corporis Christi & sanguinis sacramenta aut propter dubios, aut certe propter ardentius amantes visibili specie in agni, vel pueri forma,

aut

aut in cernis & sanguinis colorem monstrata sint, vt quod A latebat mysterio, patefieret in miraculo. Beato enim Basilio in die Paschæ mysteria celebranti Hebræus quidam se sicut Christianus populo commiscuit, officij volens explorare mysterium: qui vidit infantem partiri in manibus Basilij, & communicantibus omnibus venit ipse, & data ei hostia vere caro est facta. Et seruans reliquias abijt in domum suam ostendens vxori suæ, narrans quæ propr js ocu lis viderat, Credens ergo ait. Vere horribile, & admirabile est Christianorum sacramentum. In crastinn venit ad Basilium, & baptizatus est cum omni domo sua. Idem, Quidam presbyter erat Aegidius nomine, religiosus valde, qui cum sanctam duceret vitam, cœpit prius precibus pulsare Deum, vt sibi monstraret naturam corporis, & sanguinis Domini. Venit ergo dies vt idem more solito diuina celebr ret, & post Agnus Dei procumbens genibus, Creator, B inquit, & redemptor omnipotens Deus pande mihi exiguo in hoc mysterio naturam corporis Christi, vt mihi liceat eam prospicere in forma pueri, quem olim sinus matris tulit vagientem. Et ecce Angelus de cœlo veniens affatur. Surge propere, si vis Christum videre. Adest præsens corporeo vestitus amictu, quem sacra puerpera gessit. At presbyter pauidus surgens vidit super aram puerum sedentem, Cui angelus. Quia Christum videre placuit, quem sub specie panis verbis sacrasti mysticis, nunc oculis inspice, & tracta manibus. Tunc cęlesti lumine sacerdos fretus (quod mirum dictu est) in vlnis trementibus puerum accepit, & pectus proprium pectori Christi adiunxit, deinde perfusus in amplexus dat dulcia Deo oscula, & suis labijs pressit pia labia Christi. Quibus ita peractis restituit puerum in altari, & rursus humi prostratus deprecatur Dominum, vt di- C gnetur ipse verti in speciem pristinam. Et surgens inuenit corpus Christi remeasse in formam priorem, & sic sub specie debita communicandi eidem. Secundum miraculum in consecratione sacramenti altaris est, quod substantia panis mutatur in corpus Christi, quod sumpsit de Virgine, & hoc fit potestate verbi Dei: quod probatur tribus modis fieri posse, à potestate simili, à minori, à maiori. Primo à pote state simili, quia verbum Dei substātiam vnam in aliā com mutauit. Hinc legitur Ioan. 2. quòd, Dominus ad nuptias aquam in vinum commutauit. sicut ergo potuit ibi, potest & hic. In similibus enim simile est iudicium: vbi similis præcipit virtus, similis obedit effectus. Secundo, probatur à minori, eo quòd res quæ minus possunt quàm verbum Dei, vnam substantiam mutant in alteram. Vnde D sciendum, quòd prouidētia Dei mutationes rerum tribus modis fieri voluit, præter quas verbo Dei facit, arte, natura, gratia, Ars enim hominis vnam substantiam mutat in aliam, vt patet in vitrifice, qui vilem cinerem mutat in preclarum & nobile vitrum. Ergo multo magis virtus verbi Dei potest panem in corpus eius, & vinum in sanguinem commutare. Ecclesiasti. 8. Sermo Dei potestate plenus est, nec dicere ei quisquam potest, quare ita facis? Eusebius. Inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate facit, & commutat. Item, natura vnam substātiam mutat in aliam, sicut in vite aqua mutatur in vinum, & opera apum succus florum per secreta naturæ mutatur in fauum. Similiter in E nobilissimis panis, quem manducamus quotidie, per naturam mutatur in carnem. ergo multo magis virtus verbi dei mutare potest panem in substantiā corporis sui. Item, gratia hominis mutat vnam substantiam in alteram. Hinc Moyses per gratiam specialem mutauit virgam in serpentem, & aquam in sanguinem. ergo multo magis virtus verbi Dei potest mutare panem in corpus suum, & vinum in sanguinem. Ambros. Virgam tenuit Moyses, & proiecit in terram, & facta est serpens, & sic vides Prophetica gratia mutatam esse naturam, & maioris esse potentiæ gratiam, quàm naturam. Quòd si tantum valuit benedictio humana vt naturam conuerteret, quid dicemus de ipsa consecratione diuina, vbi ipsa verba Saluatoris operantur? Si ergo quæris, quomodo potest quod panis est fieri corpus Christi. Respondeo, consecratione, quæ fit Christi sermone. Tertio probatur idem à maiori, quia verbum Dei multo facit maiora, & facere potest, quàm quòd panem in corpus Christi mutet. Vnde in principio erat verbum (vsque omnia per ipsum facta sunt.) Ambrosi. De totius mundi operibus legitur, quòd ipse dixit, & facta sunt &c. Sermo ergo qui potest facere ex nihilo quod non erat, non potest ea quæ sunt mutare in id quod non erat? Non enim minus est dare rebus nouas quàm mutare naturas, & sic qđ erat panis ante cōsecrationem, iam corpus Christi factum est post consecrationem, quia sermo mutat creaturam. Cum itaque irrationalis creatura & inanimata, scilicet panis, mutatur in melius, scilicet in corpus Christi virtute verbi Dei, mirum quòd peccator homo nec multis verbis, nec beneficijs, nec comminatione, nec promissione conuerti potest de mala vita in bonam.

CAP. XII.

De tertio mirabili quod fit in consecratione.

VEnite, comedite &c. Thema proprium. Mirabilia opera tua &c. Tertium mirabile, imo mirabilissimum signum in consecratione sacramenti altaris est, quòd mutatur in corpus Christi tota substantia panis, sic tamen quod manent panis accidentia, id est color, sapor, & huiusmodi. Christi corpus, circunstantia & nostris sensibus obiecta. Quòd enim in consecratione mutatur panis in corpus Christi, iam probatum est, & quòd manent humanis sensibus accidentia, patet. Talis mutatio est supernaturalis, & dicitur proprie conuersio, siue transsubstantiatio, quia similis ei per omnia non inuenitur in natura. Quòd tamen ita fieri possit in hoc sacramento, triplici potest ostendi similitudine. Prima similitudo quòd substantia panis possit mutari, ita φ accidentia maneant, sumitur de gratia prophetali. Hinc est 4. Regum 2. Helisæus misit sal in aquas amaras, & conuertæ sunt in dulces: in qua conuersione quatuor consideranda sunt, scilicet continens & contentum, operans & operatum. Continens est illa species, siue claritas exterior, contentum amaritudo interior, quæ transit atq; mutatur in quartum, s. operatum, id est in dulcedinem, & hoc per tertium, scilicet operās, id est per gratiam propheta lem. Sic est quodammodo in mutatione panis in corpus Christi. Primum, scilicet continens, id est species panis exterior manet. Secundum, scilicet contentum, id est substantia panis mutatur in quartum, s. in corpus Christi, & hoc per tertium, scilicet operans, id est per verbum Dei. Secunda similitudo eiusdem sumitur à conuersione spirituali, de qua 1. Regum 10. dicit Samuel ad Saul, qui significat peccatorem. Insiliet in te spiritus Domini, & mutaberis in virum alium, in qua cōuersione, siue mutatione quatuor iam supradicta consideranda sunt, scilicet continens & contentum, operans & operatum. In statu enim peccati noster homo exterior pulcher, & sanus: sed homo interior amaritudine peccati & veneno plenus est & ægrotus. Hic dum per spiritum Dei conuertitur, specie corporis manēte exterior amaritudo, & lāguor peccati interior in dulcedinem & sanitatem gratiæ commutatur. Primum, scilicet species corporis exterior manet: secundum, s. amaritudo peccati interior transit in quartum, scilicet dulcedinem gratiæ, & hoc per tertium, scilicet p spiritum Dei, & sic sit, vt dictum est, in consecratione corporis Christi. Eugenius ad quendam conuersum. Quanta, & quàm celebranda beneficia vis diuinæ bonitatis operatur, & quòd non tibi nouum & impossibile esse debeat, quòd in Christi substantiam terrena conuertuntur, teipsum interroga, qui præterita vilitate deposita subito nouam indutus es bonitatem, in exteriori nihil additum, totum est in interiori mutatum. Tertia similitudo eiusdem sumitur de mutatione naturali. Videmus enim quòd oua ponuntur sub aue, vt

sub gallina, vel sub columba, & per naturam mutantur in carnem, imo in auiculam viuam. In hac mutatione similiter illa quatuor, quæ iam dicta sunt, possunt inueniri. Ibi enim est continens, scilicet testa, quasi species oui exterior, & contentum, scilicet vitellum quasi substantia oui interior, & operans, scilicet natura, & operatum, scilicet caro pulli. Primum scilicet testa species exterior manet, secundum vitellum, siue substantia interior transit & mutatur in quartum, scilicet in corpus pulli viui, & hoc per tertium scilicet operantem naturam. Et mira similitudo, quia diebus aliquibus integra exterius videtur, quasi adhuc sit ouum, quòd non est ouum, sed viui pulli integrum corpus testa velatum. Sicut ergo in hac re columba per naturam, sic in sacramento altaris spiritus, scilicet per suam omnipotentem virtutem. Si ergo sub aue ponis vnum, vel duo, vel plura oua, vertit ea per naturam interius in carne testa manente exterius, quanto magis vnam hostiam panis, vel G plures in altari manente specie panis exterius, Spiritussanctus eas repente interius in corpus Christi sua virtute conuertit? Nota versus de corpore Christi, de hoc quòd dicit de substantia panis, nó quòd sit materia corporis Christi, sed quòd panis conuertitur in corpus Christi. Corpus de pane, corpus de Virgine natum. Primum conuersum, sed materiale secundum. Hic moraliter notandum est, cum irrationalis creatura, scilicet panis, per verbum Dei & spiritus eius in melius conuertitur, quanta sit peccatoris duritia, qui multis verbis, & Spiritussancti operationibus ad conuersionem non perducitur? Hieremiæ 5. Indurauerût facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Hæc induratio finalis impœnitentia est, cuius triplex est causa. Prima, longa consuetudo peccandi, secunda, incredulitas de iustitia Dei, tertia, seductio inimici. De primo Sapientiæ H 14. Inualescente iniqua consuetudine error tanquàm lex custoditus est. Hieremiæ 13. Si potest æthiops mutare pellem suam, aut pardus varietates suas, & vos potestis bene agere cum didiceritis malum. glos. Consuetudo peccandi quodammodo in naturam transit. Sed quòd hominibus impossibile est, Deo possibile est, vt non æthiops, vel pardus, longæui scilicet peccatores suam naturam per se mutare videantur, sed Deus qui in illis operatur. August. Vocabas me Domine, & suspirabam ligatus non ferro alieno, sed mea propria voluntate. Velle enim meum tenebat inimicus, & inde catenam fecerat & constrinxerat me, quippe ex voluntate peruersa facta est libido, & dum seruitur libidini, facta est consuetudo, & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. De secundo, Sopho. 1. Visitabo super viros defixos in fæcibus suis, qui dicunt in cordibus I suis, non faciet bene Dominus, & non faciet male. Glosa. Tollunt Domini prouidentiam putantes quòd nec bonis bona, nec malis mala possit reddere, sed omnia casu regantur. Psalm. decimo tertio cap. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus, iustus iudex qui iudicat peccata. Vnde sequitur. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis. De tertio Oseę. 5. Non dabunt cogitationes suas vt reuertantur ad Dominum, quia spiritus fornicationis in medio eorum, & Dominum non cognouerunt. Quasi diceret, quia spiritus malignus obledit eos, & excæcat vt Dominum non agnoscant, & promissionibus falsis seducit, ideo conuerti non possunt. Ecclesiastici vigesimo nono capitul. Repromissio nequissima plurimos perdit. Genes. trigesimo quarto capit. Egressa Dina, vt videret mulieres regionis illius. Et vidit eam Sichen Princeps terræ, id est dia- K bolus, adamauit, rapuit, dormiuit cum ea, & conglutinata est anima eius cum ea, tristemque blanditijs deliniuit, quia mundi prospera, peccata leuia, longam vitam false promittit. Tertij Regum vigesimo secundo capit. Dicit Michæas. Egressus spiritus ait, ego decipiam Achab. Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius, qui dicebant regi. Ascende in Ramoth Galaad, & vade prospere, & tradet Dominus inimicos tuos in manus tuas, & in hoc est deceptus. Ingressus e-

F nim prælium, quidam percussit eum casu sagitta inter pulmonem & stomachum, & grauiter vulneratus mortuus est vesperi.

C A P. XIII.

De tribus mirabilibus, quæ considerantur in corporis possessione.

VEnite, comedite. Mirabilia opera tua &c. Hic dicendum est de tribus mirabilibus, quæ fiunt virtute, & perfectione consecrationis, & attenduntur in eiusdem possessione, & post consecrationem adhuc nobiscum habemus. Primum mirabile signum, quòd in possessione Dominici corporis magna res, scilicet, corpus Domini continetur sub tam parua specie panis, cuius assignatur triplex G ratio. Prima ratio est demonstratio magnitudinis sapientiæ artificis tantæ rei, scilicet Spiritussancti. Videmus enim quòd artifices quanto sunt in arte sculpendi peritiores, tanto sculpunt imagines subtiliores. Vnde si artificibus ostenditur gemmæ, vel metalli materia valde parua; & rogetur in ea imago fieri subtilissima, minus subtilis artifex respondebit quòd eam facere non possit, quod maxime subtilis in arte facile facit. Sic ad demonstrandam sapientiam Spiritussancti, sub minima specie sacramenti facile esse facit totum corpus Christi. Hinc Sapien. 6. Spiritussanctus dicitur esse subtilis. Non enim potest ei tam subtilem partem panis proponere in altari, quin sciat & possit eam in verum corpus Christi conuertere. Damasc. Quomodo fiet hoc, ait Virgo, quoniam virum non cognosco. Respondit. Spiritussanctus superueniet in te &c. & tu quæris quomodo H panis fiat corpus Christi? Et ego dico tibi, Spiritussanctus superueniet, & ipse faciet hæc quæ super naturam sunt, & super intelligentiam. Secunda ratio ad idem est similitudo potentiæ Christi cum potentia Dei. Quicquid enim potest Dei filius per naturam, hoc potest filius hominis propter personæ vnitatem. Matth. vltimo. Data est mihi omnis potestas &c. Ambrosius super illud. Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Non ideo erit magnus, quòd ante partum Virginis magnus non fuerit, sed quia potētiam, quam Dei filius ante tempora naturaliter habuit, hic erit ex tempore accepturus, quia sicut in vnam personam, ita in vnam potentiam conueniunt Dei filius & hominis: sed Dei filius verbum patris illam habuit potentiam, quòd anima parte corporis opere Spiritussancti de virtute separata se vestiuit, & illi se inclusit, secundum illud. Verbum ca- I ro factum est. ergo similem potestatē dedit homini Christo, scilicet, vt possit facere corpus suum esse sub minima panis specie, Psalm. 98. Dominus in Sion magnus, Sion interpretatur speculum, vt dicit Papias, & Augustin. Et dubium non est, quòd magna imago tam expresse, tam integre apparet in paruo speculo, sicut in magno. Magnus ergo Dominus in Sion, id est in speculo esse dicitur, quia verum corpus Christi tam integraliter esse sub parua specie panis, sicut sub magna recte creditur. Tertia ratio ad idē, est sufficiens causa ad finem sacramenti. Finis sacramenti est animam fidelem spiritualiter cibare, & contra malum & ad bonum confortare. Causa huius efficiens est corpus Christi, & id potest tam plene esse sub specie panis parua, sicut sub magna, quia sub vtraque æqualiter vnitum est Deo, ex quo fluit omnia virtus in sacramento. Quan- K tacunque enim parua sit species illa panis, ibi est totum corpus Christi per conuersionem, sanguis per connexionem, anima per coniunctionem, & diuinitas integra per vnionem: vnde certum est quòd habet plenam rationem cibandi spiritualiter, & confortandi animam. Exod. decimo sexto capi. Qui minus collegerat, non reperit minus de manna quàm qui plus collegerat. Hilarius. Vbi pars corporis, id est, minima pars sacramenti, ibi est, & totum corpus. Eadem enim ratio est in corpore Domini, quæ in manna, quod in eius figura præcessit, de quo dicitur.

Qui

Qui plus collegit, non habet amplius: neque qui minus A parauerat, habuit minus. Non enim æstimanda est quantitas in hoc visibilis, sed virtus spiritualis: vnde qui multum, vel magnum panem consecrat, non habet amplius quàm verum corpus Christi ad salutem suam. Secundum signum mirabile est, quòd vnum & idem corpus est in pluribus locis, in pluribus hostijs, in pluribus portionibus: & hoc probatur tribus modis. Primo, per Prophetam Malac. 1. ad Iudæos. Non est mihi voluntas in vobis, ait Dominus, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum magnum nomen meum in gentibus, & in omni loco sanctificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Ecce loca plurima exprimit, & vnam oblationem mundam fidelium dicit. Exod. 20. In omni loco, in quo fuerit memoria nominis mei, veniam ad te, & benedicam tibi. Memoria nominis Domini sacrificium est altaris, scilicet corpus Christi, quod fieri iussit in commemorationem eius, hoc fit in multis locis, & in hoc venit vnus Dominus ad benedicendum nobis. Secundo, probatur hoc per manifestam rationem, quæ est quod filius hominis participat potentiam filij Dei propter personæ vnitatem. Ambrosius. Sicut in vnam personam, ita in vnam potentiam conueniunt Dei & hominis filius. Vnde sicut Dei filius est essentialiter in omnibus rebus: ita dedit filio hominis vt corpus eius sacramentaliter esse posit in pluribus locis. August. Intelligendum est corpus Christi esse in vno loco, id est, in cœlo, vbi ascendit ad dexteram patris, id est, visibiliter in forma humana. Veritas tamen eius, id est, diuinitas, vbique est. Veritas etiam eius, id est, verum corpus in omni altari sacramentaliter est vbi celebratur. Innocentius tertius. Disposuit cœlestis altitudo consilij, sicut tres personæ sunt in vnitate essentiæ, scilicet, pater, & filius, & spiritussanctus, ita tres essent substantiæ in vnitate personæ, scilicet diuinitas Christi, corpus, & anima. Cum ergo Christus secundum naturam diuinam tribus modis existeret in rebus, scilicet in omnibus per essentiam, in solis iustis per gratiam, in homine assumpto per vnionem, voluit vt idem ipse secundum humanam naturam etiam tribus modis ex isteret. In cœlo localiter, in verbo personaliter, in altari sacramentaliter. Vnde sicut secundum diuinitatem essentialiter est in omnibus rebus, ita secundum humanitatem sacramentaliter totus est in pluribus locis. Tertio, probatur idem per visibilem similitudinem, quæ cunctis in speculo declaratur. Nam si faciei tuæ plura proponas specula in omnibus æqualiter & integraliter vna apparebit facies, & si vnum speculum in plura frusta etiam parua confringas, perfecta tua facies in singulis erit. Et licet speculum infringatur in plura, facies tua tamen manet in omnibus vna, nec mutatur. Sic est reuera in sacramento Christi, qui speculum dicitur, & imago bonitatis illius. Si ergo speculum, id est, forma panis in partes plures diuidatur, in singulis erit vnita Deo, id est, verum corpus Christi. Hieronymus. Singuli fidelium accipiunt Christum totum, & in singulis portionibus totus est, neque per singulos minuitur, sed integrum se præbet in singulis. Tertium mirabile est, quòd corpus Domini licet sit in pluribus locis, vel hostijs, aut portionibus, tamen per partes non est diuisum, sed manet in se integrum & coniunctum. Primæ Corinth. primo cap. Diuisus est Christus? quasi diceret, non est diuisus, quia licet sit in cœlo localiter, in corde iusti spiritualiter, in multis locis sacramentaliter, tamen manet in se coniunctus: & est huius mirabilis rei ratio, ineffabilis vnio hominis & Dei, carnis & verbi. Vnde sicut verbum Dei vbique est, & totum replet cœlum & mundum manens indiuisum, sic dedit corpori quod assumpsit de Virgine, & dedit Apostolis. Diuinitas enim quæ vbique est, replet illud, & coniungit, & facit vt sicut ipsa vna est, ita veritas corporis Christi vnum corpus sit in veritate. Augustin. Quando manducamus Christum, partes de illo non facimus, sed in sacramento fit hoc vnusquisque quod accipit. Accipit vnusquisque partem suam in sacramento, & manet totus integer in seipso. Manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. Totus enim est apud patrem quando venit in Virginem, impleuit illam, non recessit ab illo. Venit in carnem, vt eum homines manducarent, & manebat integer apud patrem, vt angelos pasceret. Rogandus est ergo Dominus, licet simus corporaliter ab inuicem diuisi, vt simus semper spiritualiter in charitate coniuncti, & digne nos pascat in præsenti suo sacramento, & plena cum Angelis sui visione in futuro. Amen.

CAP. XIIII.

De tribus mirabilibus in corporis Christi perceptione.

Venite, comedite &c. Mirabilia opera tua &c. Hic est dicendum de tribus vltimis considerandis in corporis Christi perceptione. Primum mirabile est, quòd corpus Domini dum manducatur, non minuitur: & hoc est contra hæreticos qui dicunt, si corpus Domini omni monte maius esset, iam diu clerici illud cōsumpsissent. Huius tam mirae rei, scilicet, inconsumptibilitatis corporis Christi in manducatione triplex est ratio. Prima ratio est quotidiana potestas consecrandi: nam quia omnibus diebus, & omnibus fidelium locis, & sub tot hostijs quot sufficiunt fidelibus, verum & vnicum corpus Christi ex præcepto eius consecrare possumus, ideirco dum illud manducamus consumere, vel minuere non valemus. Sicut enim in nobis causa salutis æternæ semper manet affectus illud manducandi, sic & potestas, & effectus consecrandi, & cum iam consecratum manducamus, nequaquam illud minuimus: quia quòd semper in se veraciter integrum perseuerat, ne sacramentaliter in Ecclesia posit deficere, semper consecrando in forma panis, quasi sacramentum nutriendo & renouando conseruamus: quod pulchre figuratum est in panibus propositionis. Exod. 25. Pone super mensam meam panes propositionis in conspectu meo semper. Et quomodo dicitur Leuitic. 24. Accipies panes duodecim, & statues eos super mensam meam, vt sint panes in monimentum oblationis Domini, per singula sabbatha mutabuntur federe sempiterno. Similiter de igne dicitur Leuitic. 6. Ignis in altari meo semper ardebit, quem nutriet sacerdos subijciens ligna mane per singulos dies. Ignis iste nunquàm deficiet in altari, sed mensa illa Iudæorum cum panibus, & ignis cum altari deficit. Quid ergo? mentitus est Deus? Absit, sed vmbra deficit in synagoga, veritas manet, nec deficit in Ecclesia. Sacerdos. n. noster semper sacramentum altaris consecrando nutrit, & corpus Christi, quod in illo semper idem est, nunquàm manducatione fidelium deficit. Secunda ratio est incorruptibilitas vera corporis huius, quod surrexit glorificatum, immortale, immutabile, & impassibile, nec potest corrumpi. Psalm. 15. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Vnde cum illud manducamus, non sicut alius cibus corrumpitur, nec mutatur in corpus nostrum, sed influit nobis sine corruptione sui spirituale nutrimentum. Hoc figuratur. 3. Regum. 17. Vbi pugillus farinæ non deficit in domo viduę per multos dies cibans famē iam totam, iuxta verbum Eliæ. Augu. Qui manducat me, dicit Dominus, viuet propter me. Quando enim manducatur hic panis vita māducatur, nec occiditur quando manducatur: non occidit, sed mortuos viuificat. Viuit manducatus, quia surrexit occisus. Hinc etiam lapidi pretioso cōparatur, de quo virtus exit, vt phantasmata fugandi, vel inflationes sedādi, vel alia sine diminutione sui. Deuteron. 32. Constituit hominem vt sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo. Petra autem erat Christus prima Corinth. 10. cap. Sicut ergo gemma virtutem suam effundendo non minuitur, sic corpus Domini nos pascendo non minoratur. Tertia ratio ad idem, infinita causa pascendi: qui enim ad eum accedere possunt, pastum sufficienter inueniunt, hinc fons, & lux vera dicitur.

De primo Genes. secundo capit. Fons ascendebat à terra, id est, Christus. Dicit glos. Irrigans vniuersam superficiem terræ, id est, inspirans cordi vtilia & honesta. Iere. 2. Dereliquerunt me fontem aquæ viuæ. De secũdo, Ioan. 1. Erat lux vera &c. Sicut ergo fons terram rigat, & sine sui diminutione herbas innumeras & arbores nutrit, sic Christus Ecclesiam pascit. Item, sicut sol non deficit toti mundo lumen suum communicando, sic nec Christus Ecclesiam totam pascendo. Item, exemplum de candela, in qua millesies tantus ignis sumi potest, quantus in ea est, nec propter hoc minuitur lumen eius. Igitur multo potius Dominus nos seipso pascit, nec tamen deficit. Psalm. 144. Oculi omnium in te sperant Domine. Idem. Psal. 101. Tu autem ipse es &c. Secundum mirabile signum in perceptione corporis Domini est, quod si non manducatur, quodam modo minuitur. Ad intelligentiam tam miræ rei sciendum, quòd duo sunt corpora mystica in hoc mundo, scilicet corpus mysticum Christi, & corpus mysticum diaboli, siue Antichristi, ad quorum alterũ pertinent omnes homines mundi. Corpus mysticum Christi sancta est Ecclesia tanquàm ipsius munda & fidelis sponsa, cuius ipse caput est, & singulæ personæ fideliũ sine culpa criminali sunt ipsius membra: & omnes qui corpus eius digne sumunt, ipsius membra fiunt. Primæ ad Corinth. 12. Vos estis corpus Christi, & membra de membro. Sicut enim corpus vnum est, & multa habet membra, sic & Christus. Item. 1. Corinth. 10. Vnum corpus multi sumus, qui de vno pane participamus. Corpus diaboli vniuersitas est iniquorum tanquàm illius nutrix adultera, cuius ipse caput est, & singulæ personæ malorum eius membra. Iob. 41. Corpus eius scuta fusilia compactum squammis se prementibus. Greg. Corpus diaboli sunt omnes iniqui, qui quia per obstinationem duri sunt, & per vitam fragiles, scutis fusilibus comparantur. Sciendum, quòd sicut Christus per se, & per suos semper studet membra diaboli præscindere, & suis membris incorporare, secundum illud Act. 10. Surge Petre occide & manduca: sic diabolus per se & per suos conatur membra Christi tollere, & membris suæ meretricis vilibus vnire. Primæ Pet. 5. Sobrij estote, & vigilate &c. Deuter. 31. Populus iste fornicabitur post Deos alienos, & derelinquet me. Primæ ad Corinth. 6. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? quasi diceret. Absit, vt faciam tantum nefas. Quod tamen, heu, multi faciunt. August. Non possunt simul esse membra Christi, & membra meretricis. Nec dicendi sunt manducare corpus Christi, scilicet spiritualiter, & si manducant sacramentaliter. Sed non manducando spiritualiter corpus Christi, & male viuendo, tollunt Christi membra, & faciunt ea mẽbra diaboli, & sic diminuunt, quantum in se est, corpus Christi. Quod enim diabolo in animabus accrescit, Christo decrescit. Et sic corpus Christi mysticum diminuitur. Tertium mirabile signum in perceptione Dominici corporis est, quòd dum manducatur à fidelibus, tunc augmentatur. Hoc probatur dupliciter, ratione, & similitudine. Primo, probatur ea ratione, quia dum manducatur corpus Christi non ipsum vt alius cibus in manducantem conuertitur, sed econuerso vere manducans in illud spiritualiter conuertitur & mutatur. Nam manducãtem se Dominus sui corporis mystici membrum facit, & sibi eum incorporans cum suo corpore, quod de Virgine sumpsit, quodammodo vnum efficit. Primæ ad Corinth. 12. Vnum corpus multi sumus, qui de vno pane participamus. Idem 1. Corinth. 12. Vos estis corpus Christi, & membra de membro. Augustin. Commendauit Christus in hoc sacramento corpus & sanguinem suum, quod & fecit nosipsos, nam & nosipsi sumus facti corpus eius. Caro enim nostra carni eius vnita & incorporata vnũ cum illo efficitur. Oseę vltim. Conuertentur sedentes in vmbra eius, viuent tritico, quasi diceret, fideles viuent tritico; id est, Dominici corporis sacramento. Quod sacramentum dicitur vmbra Christi, quia dat se ibi non in sua luce, sed

F in velamine, quod sic comedentes conuerterentur, quia in corpus Christi mutabuntur. Et sic patet, dum multi fidelium comedunt corpus Christi, & in illud ipsi mutantur, & membra eius efficiuntur, quòd corpus Christi dum manducatur, augmentatur. Secundo, probatur idem similitudine humanæ scientiæ: nam quãto magis homo scientiam suam alijs distribuit, tanto plus crescit Matth. 25. Domine quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinq; &c. Boetius. Scientia est nobilis animi possessio, quæ auarum dedignatur possessorem. Nisi enim publicetur, elabitur, & distributa suscipit incrementum. Similiter diuina sapientia incarnata multis in cibum donata sapientes facit, & in se quodammodo conuertit, & sic dum comeditur, non minuitur, sed augmentatur. Ecclesiastic. 1. Creator omnium creauit sapientiam spiritu, scilicet, incarnari fecit, & secundum datum suum præbet illam diligentibus se. Et in hoc

G sapientia Dei crescit, dum multos in sapientia crescere facit. Ad Ephes. 4. Crescamus in illo per omnia, qui est caput nostrum Christus, ex quo totum corpus compactum, scilicet, per fidem, & connexum per charitatem, in mensuram vniuscuiusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate.

CAP. XV.

De qualitate nostræ præparationis ad sacramentum.

VEnite, comedite &c. Thema speciale. Probet autem seipsum homo &c. 1. Corinth. 11. Probet, id est, præparet se, examinet, purget. Item, aliud thema. Præparate

H corda vestra Domino. 1. Regum. 7. Quartum principaliter circa sacramentum Dominici corporis notãdum, est qualitas nostrę præparationis. Nam valde iustum est, vt ad tam dignum & venerandum cibum, scilicet, ad ipsum Dominum omnium non incurate & indeuote, sed aliquo competenti modo præparati accedamus. Exod. decimo nono cap. Sacerdotes qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiat eos, similiter & alij. Præparatio nostra considerari potest in tribus. In dignitate ipsius corporis sacri. Nam quia mundissimum, & Deo viuo plenum & vnitum, necesse est illud suscipienti per tria præparari, scilicet, per fidei plenitudinem. Ad Hebræor. decimo cap. Accedamus cum vero corde in fidei plenitudine, cum vero corde, id est cum vero intellectu sine errore. In plenitudine fidei, id est, in plena fide credentes quæ non videmus,

I scilicet, sub specie panis esse totum Christum, verum hominem, & verum Deum. Propter huius fidei magnum meritum, dicitur 2. Petri primo cap. Credentes in Christum quem non videtis, exultabitis lætitia inenarrabili. Secundum præparatiuũ est munditiæ magnitudo, quia congruum est vt vas suscepturum corpus mundissimum, sit mundum. Exod. 21. Sume vas vnum, & mitte manum ibi. Vas vnum quasi singulariter & excellenter mundum. Hinc Apostolus. Hebræor. 9. Vas istud dicit esse vrnam auream. Decet enim cor quasi aurum esse purissimum per magnam munditiam, quod capere debet cœlestem panem. Alexander Papa. Nihil in sacrificijs maius esse potest quàm corpus & sanguis Christi, nec vlla oblatio hac potior est, sed

K omnes præcellit, quæ pura conscientia offerenda est, & pura mente sumenda. Hugo. Pura conscientia est quando non habet de præterito iustam accusationem, de præsenti iniustam delectationem, sed de futuro iustam volũtatem. Matth. vigesimo septimo ca. Ioseph petijt à Pilato corpus Iesu. Et accepto corpore, inuoluit in sindone munda. Glo. Sindone munda inuoluit Iesum, qui pura mente eum suscipit. Hinc etiam mos Ecclesiæ habet, vt sacramentum altaris non serico, non panno tincto, sed puro linteo celebretur. In tribus verò quæ perducunt corporale lineum ad candorem, intelliguntur tria, quæ faciunt ad nostram mundificationem. Primo enim lanatur, secundo torquetur, tertio exiccatur. Si quis ad suscipiendum Do-

minum

minum bene mundus vult fieri, primo debet per aquam lacrymarum emundari: secundo, per opera pœnitentiæ torqueri: tertio, per feruorem amoris Dei à carnalium desideriorum humore siccari. De primo ad Hebr.10. Accedamus aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda, id est, mundati lacrymis à peccatis cordis & corporis. Exod.30. Lauabunt Aaron & filij eius manus & pedes, id est, opera & cogitationes, aqua compunctionis, & confessionis, quando accessuri sunt ad altare ne moriantur. Hierem.4. Laua à malitia cor tuum Ierusalem, vt salua fias, vsquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? Psal. 31. Lauabo per singulas noctes, id est, pro singulis peccatis lectum meum, id est conscientiam &c. De secundo, Exod. 26. cortinas tabernaculi, id est ornatus animę facies de bysso retorta, id est de operibus pœnitentiæ, ieiunijs, orationibus, afflictionibus, & huiusmodi. Primæ ad Corint.9. Castigo corpus meum &c. Ecclesiastici 33. Seruo maliuolo, id est, corpori, tortura & compedes, mitte illum in operationem ne vacet. Psalm.33. Multæ tribulationes iustorum. De tertio, Psal.18. In sole posuit tabernaculum suum, scilicet ad siccandum per amorē diuinum, vt fiat valde mundum & pulchrum. Canticorum 4. Tota pulchra es amica mea &c. quia scilicet bene lota, torta, & exiccata. Numeri 9. Sanctificamini, cras comedetis carnes. Tertium præparatiuum est orationis deuotio. Psal.104. Petierunt, & venit coturnix, & pane cœli saturauit eos. Iob.3. Antequàm comedam, suspiro. Hinc Maria Magdalena, & aliæ deuotæ portabant aromata, dum quærebant corpus Domini, Lucæ 23. Sic nobis accessuris ad corpus Domini prælibanda est orationis deuotio, vt quòd forte minus parati sumus per ieiunium, & confessiones, suppleat spiritualium aromatum, id est, orationum oblatio. Secundi Paralip.30. Magna pars populi quæ sanctificata non fuerat, comederat Phase, & orauit pro eis Rex Ezechias dicens. Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirūt eum, & non imputabit eis quòd minus sanctificati sunt. August. Quàmuis qui peccato mordeatur veniali, peccandi tamen de cætero non habeat voluntatem, satisfaciat lacrymis, & orationibus, & cōfidens de Domini miseratione accedat ad Eucharistiam intrepidus & securus. Secundus modus nostræ præparationis consideratur in hostia panis. Sicut enim grana frumēti arte humana gradatim proficiunt ad panis conplementum, sic anima peccatrix gratia Dei proficit ad bonum statum, in quo licenter suspicit corpus Dominicum: grana ex quibus fit hostia, signant statum peccatoris propter tria. Sunt enim dura, & furfure operta, & ab inuicem distincta, sic peccator durus est in corde, qui non vult conuerti ad dulcem Deum de sua iniquitate. Hie. 5. Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt conuerti. Item, peccator opertus est quasi furfure peccati deformitate. Hierem.2. Quàm vilis facta es nimis iterans vias tuas. Item, peccator diuisus est à poximo suo charitatis priuatione. Oseę.10. Diuisum est cor eorum, nunc interierunt: sed grana ad statum in quo sunt in hostia per hunc modum sunt deducta. Primo, contrita est eorum durities per molam, & in minimas partes redacta: secundo, à furfure sunt mūdata: tertio, commista est farina adinuicem per aquam, & per ignem decocta, & in panem solidata: sic peccator qui dignus erit sumere corpus Domini, debet se per tria quæ in his signantur præparare, per cordis contritionem, per oris confessionem, per proximi dilectionem. De primo, Isa.47. Tolle molam, mole farinam, quasi diceret, fac in te molam spiritualem de duobus molaribus considerando misericordiam Dei, & iustitiam ad emolliendam cordis tui duritiam: misericordiam quasi superiorem lapidem qui nunc operatur & circuit, sed post hanc vitam operari cessabit, Psal.85. Misericordia tua magna est super me &c. Item, considerando iustitiam quasi inferiorem lapidem, qui nunc iacet & quiescit, sed post hanc vitam eleuatur, operatur & circuit. Oseę.8. Iudicabo te iuxta vias tuas, non parcet oculus meus, & non miserabor. Matth.21. Super quem ceciderit lapis iste, conteret eum. Roman.11. Vide Dei bonitatem, & seueritatem. Iob.5. Deus emolliuit cor meum, & omnipotens conturbauit me. Deus cui proprium est misereri. omnipotens quem oportet iuste iudicare Psal.50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. De secundo. Amos nono. Ecce ego mundabo, & concutiam domum Israel, sicut concutitur triticum in cribro, vbi scilicet furfures separantur à nucleo, impurum à puro, sic per confessionem mundatur anima à vili peccato. Psal.95. confessio & pulchritudo &c. primi Mach.3. Dixit Iudas & fratres eius, i. confitentes. Ecce contriti sunt inimici nostri, ascendamus nunc mundare sacramenta nostra. Ecclesiast. 2. Qui timent Dominum, præparabunt corda sua, & in conspectu eius sanctificabunt animas suas. Glosa. Felix anima quæ quotidie mundat cor suum, vt suscipiat habitatorem Deum, cuius possessor nullius eget bono, quia omnium bonorum authorem in se habet. De tertio, Gen.17. Accelera tria sata similę commisce, & fac subcineritios panes, vt sic vitulum optimum cum illis comederet. Qui.n. vitulum optimum, id est, corpus Christi sumere vult prius debet tribus satis similæ panem igne coquendo solidare, id est, ad tres hominum differentias, scilicet superiores, æquales, inferiores veram dilectionem seruare. 1. Corinth.10. Vnus panis, & vnum corpus, multi sumus qui de vno pane & de vno calice participamus. Augustin. Qui accipit mysterium vnitatis, & non tenet vinculum pacis, non mysterium accipit pro se, sed contra se. Matth.20. Intrauit rex vt videret discumbentes, & vidit vnum non habētem vestem nuptialem, id est, charitatem, & ait ministris. Ligatis manibus & pedibus &c. Item eiusdem.5. Si offers munus tuum &c. Glos. Si fratrem læsisti, reconcialiare ei, etiam si aduersarius fuerit, esto beniuolus, vt fiat amicus, & tunc offeres munus tuum, vt sit Deo gratum. Propter prædicta in pane notanda dicitur Exod. vigesimo primo cap. Azyma comedes, id est, panem sine fermento, & erit quasi signum in manu tua, & quasi monimentum ante oculos tuos, quod, scilicet significatur in eo quod dictum est, cordis contritio, oris confessio, proximi dilectio, quibus debemus nos prædararare, ut digne possimus ad Christi corpus accedere.

CAP. XVI.

De præparatione nostra in tertio, scilicet agno paschali.

VEnite, comedite. Item. Probet autem seipsum homo. Thema speciale. Sanctificamini, cras comedetis carnes. Numeri nono. Thema proprium. Ecce agnus Dei, Ioan.1. Hic dicendum est qualiter ex figura agni paschalis consideretur nostræ præparationis modus, de qua Exod. 12. legimus. Hæc figura in tres partes est diuidenda. Prima pars est ipse agnus edendus, secunda fercula cum quibus est edendus, tertia personarum edentium habitus. In prima discimus præparari per, fidei integritatem, in secunda per animi virtuositatem, in tertia per vitæ honestatem. Prima pars istius est ipse agnus, qui secundum legem manducatur, & in hoc tria considerantur. Primo, quando comedendus est, quia in nocte, cum res plene nō videtur, in quo credendum significatur quòd corpus Christi in præsenti nobis dari debuit non manifestum, sed in sacramento velatum. Thobiæ.12. Sacramentum regis abscondere bonum est. 3. Regum octauo capit. Dominus dixit vt habitaret in nebula. In secundo, scilicet quòd non comeditur ex eo crudum, significatur quòd non debemus credere Christum esse hominem purum. Item, quòd non comeditur aqua coctum, significat quòd non debemus credere Christum secundum communem hominum consuetudinem conceptum, aut natum. Item, q̄ comederunt eum tantum assum igni, significat q̄ Christi incarnatio, & eius corporis consecratio credenda est celebrari per potentiam Spiritussancti.

In tertio, scilicet q; caput agni cum pedibus & intestinis vorari pręcipitur, significatur esse credendum quòd in hoc sacramento totus Christus cum diuinitate & corpore, & anima continetur & sumitur. Secunda pars huius figuræ sunt fercula tria, cum quibus solebant agnum manducare, scilicet lactucæ agrestes, panes azymi, & sanguis agni. Exo. 12. Edetis carnes agni, & azymos panes cum lactucis agrestibus: & sument de sanguine agni, & ponent super vtrunque postem, & in superliminaribus domorum. Primum ferculum, scilicet lactucæ agrestes, significant dolorem de peccatis: secundum, scilicet panes azymi, intentionem puram cum operibus bonis: tertium, scilicet sanguis agni, memoriam & imitationem dominicæ passionis, quibus præparati debet anima fidelis. De primo Gregor. super illud. Exod. 12. Lactucæ agrestes valde amaræ sunt, carnes verò agni cum his comedendæ sunt: quia cum corpus Christi accipimus, compungi pro peccatis debemus, vt amaritudo pœnitentiæ abstergat amorem peruersæ vitæ. Isa. 38. Recogitabo tibi omnes annos meos &c. De secundo. 1. Corinth. 5. Epulemur non in fermento veteri, id est, in corruptione superbiæ, quæ fit in Deum: neq; in fermento malitiæ, quæ fit in proximum: & nequitiæ quæ fit in seipsum, sed in azymis sinceritatis, id est in sinceritate à vitijs, & veritate bonorum operum, vt scilicet studeamus esse in nouitate vitæ sine omni fraude de fermento veteri. Gregor. Panes sine fermento comedit, qui recta opera sine corruptione inanis gloriæ facit de fermento malitiæ. Idem. Panes sine fermento malitię manducat, qui opera misericordię sine peccati admistione exhibet, ne peruerse rapiat, quod quasi rectè dispensat: vnde per Amos. 4. increpando dicitur. Sacrificate de fermento laudem. De fermento enim laudem immolat, qui Domini sacrificium de rapina portat de fermento nequitiæ. Exod. 12. Qui comederit fermentatum, peribit anima eius de cœtu Israel. Fermentatum comedere est delectari peccati corruptione, quod committitur in se. Psal. 23. Dixit iniustus vt delinquat &c. De tertio ferculo supradicto. Grego. Sanguis agni super vtrunque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore mentis hauritur, & ad imitationem intenta mente cogitatur. Nam qui sic Redemptoris sanguinem accipit, vt imitari passionem nec dum velit, in vno tantum poste sanguinem ponit. Item, in superliminaribus ponendus est sanguis agni, quia non tantum in memoria, sed in manifesto portari debet crux passionis Christi. Gal. vit. Mihi absit gloriari &c. vnde & stigmata Domini Iesu in corpore meo porto. Tertia pars huius figuræ est habitus, siue tria insignia illorum qui manducauerunt agnum, scilicet cingulus renum, calciamenta pedum, baculus manuum. Exod. 12. Sic manducabitis agnum. Renes vostros accingetis, calciamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus. Primum designat carnis & mentis continentiam, secundum exemplorum patrum custodiam, tertium vitiorum nostrorum correctionem, & exiguntur ad communicātium præparationem. Primum præparatiuum est mentis & carnis continentia in cingulo renum figurata. Gregor. In renibus accipitur carnis delectatio, vnde Psal. 25. Vre renes meos, & cor meum. Qui ergo Pascha comedit, renes accingat: quia qui corpus Domini accipit, voluptatem domat, luxuriam refrænat: hæc præparatio continentiæ attendenda est quantum ad tria genera hominum, scilicet coniugatos, & de incontinentia pœnitentes, & spirituales. Primum ante sacram communionem continentiam debent seruare aliquantam, secundi longiorem, tertij continuam. De primo dicitur ad Dauid. 1. Reg. 21. Si pueri mundi sunt maximè à mulieribus, manducēt, scilicet panem sanctum: respondit Dauid. Si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudius tertius. Dedit ergo eis sacerdos sanctificatum panem. Exod. 19. Descendit Dominus coram omni plebe super montem Sinai, scilicet in igne, & nubis caligine. Estote ergo parati in diem tertium, & ne appropinquetis vxoribus vestris. Si talis continentia seruata est

F ad figuram, quanto magis seruanda est ad corporis Christi veritatem? De secundo, Leuiti. 13. Homo qui fuerit leprosus, aut patiens fluxum seminis, id est, peccans per incontinentiam carnis, non vescetur de his quæ sanctificata sunt mihi, donec sanetur, scilicet per pœnitentiam. Hinc statuti sunt ante Pascha. 40. dies pœnitentiæ, vt his peractis in ieiunijs, & orationibus, & continentia, & bonis operibus, tunc possint communicare pœnitentes cum alijs bonis Christianis. Hinc super illud 1. Corinth. 11. Si nosmetipsos diiudicaremus &c. dicit August. Ab ipsa mente pœnitentis talis sententia proferatur, vt se indignum iudicet participatione corporis & sanguinis domini, vt ad tempus per ecclesiasticam disciplinam à sacramento cœlestis panis separetur. Indigne enim accipit, si tunc accipit, cum debet agere pœnitentiam, id est, quando incipit. ergo se prius iudicet, vt à se iudicatus non iudicetur à Domino. De tertio,
G scilicet de continentia continua & sempiterna, scilicet omnimodam & perpetuam castitatem conseruare. Leuiti. 21. Sacerdotes sancti erunt Domino suo, & non polluent nomen eius. Incensum enim Domini & panes Dei sui offerunt, & ideo sancti erunt. Beda. Si veteris testamenti sacerdotes secundum ordinem vicis suæ intraturi templum ad offerendas legales hostias à proprijs vxoribus oportuit abstinere, quanto magis nostri sacerdotes, quos ad consecrandum sacrosanctum corpus Domini paratos semper esse oportet, & continuam, & sempiternam semper debent castitatem conseruare? Secundum præparatiuum est exemplorum patrum custodia per calciamenta pedum figurata. Gregor. Calciamenta in pedibus habere, est mortuorum patrum vitam aspicere, & nostra vestigia à peccati vulnere custodire. Cantic. 5. Quàm pulchri sunt gressus tui in
H calciamentis filia principis, gressus sunt profectus operum in calciamentis, id est, in consideratione vitæ patrum. Tertium præparatiuum est correctionis disciplina in baculis manuum figurata. Baculus enim significat rectitudinem iustitiæ, qua debemus nosmetipsos de nostris excessibus ante communionem iudicare. Psal. 44. Virga directionis virga regni tui &c. Apprehendite disciplinam &c. 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indigne, quòd si nosmetipsos diiudicaremus &c. Augustin. Ascendas hic aduersus te tribunal mentis tuæ, & constituto in corde iudicio adsit accusatrix cogitatio, & testis conscientia, & carnifex timor Domini, inde quidam sanguis animæ confitentis per lacrymas profluat, & sic cessat vindicta diuina, cum confessio & correctio præcedit humana, & sic homo dignus erit ad sumendum corpus Christi nunc in sacramento, & per-
I fecta fruitione in futuro. De primo, Deutero. 8. Afflixit te Dominus penuria, & dedit tibi cibum manna quod ignorabas: afflixit te, id est, fecit vt affligeres te & corrigeres, penuria, id est, pœna voluntatis tuæ, & voluptatis carentia, & tunc dedit tibi cœlestem panem corporis sui. De secundo, ad Hebręor. 12. Omnis disciplina in præsenti non videtur gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitię. Item, pręparatiuum ad corpus Domini suscipiendum esse potest manducatio spiritualis, secundum quod perfecti manducant ratione meditationis deuotæ, de quo infra sermone decimo nono ante medium, & in medio.

CAP. XVIII.

K *De triplici modo manducandi, & primo de sacramentali tantum.*

VEnite, comedite &c. Thema proprium. Quicunque manducauerit panem hunc, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. 1. Corin. 11. Quintum principale circa sacramentum Dominici corporis notandum, est modus manducationis, & hoc triplex, s. sacramentalis tantum, spiritualis tantũ, sacramentalis & spiritualis simul. Ad hoc intelligendum sciendum, quòd

& in cibo altaris duo sunt, scilicet sacramentum, & virtus Sacramenti. Sacramentum vt dicit Augu. in duobus consistit, visibili panis & vini specie, & inuisibili carne & sanguine Christi. Virtus verò sacramenti est sanatio à damnatione mortis æternæ. Hanc virtutem sacramenti crediderunt & gustauerunt spiritualiter omnes saluādi ab origine mundi, & quotidie gustant omnes boni Christiani. Secundo modo tam boni quàm mali hoc modo dissimili, quia mali manducant sacramentum tantum, id est, sub visibili specie panis corpus Christi: sed non virtutē sacramenti manducant spiritualem, id est, salutem ad vitam æternam: boni verò manducant vtrumq; simul, scilicet sacramentum, & virtutem sacramenti. Ex his patet triplex modus manducandi. Primus sacramentalis tantum, secundus spiritualis tantum, tertius sacramentalis & spiritualis simul. Primo manducant mali Christiani, secundo omnes saluandi, tertio soli boni Christiani. Primi manducant & non manducant, secundi non manducant & tamen manducant, tertij manducant & manducantur. Primus modus manducandi corpus Domini est sacramentalis tātum, quo modo mali Christiani manducant, qui venerandum corpus in peccato mortali ore polluto sumentes, cordis effectum ab influentia virtutis bonitatis eius, peccatis suis immundis & duris quasi luto & lapide claudunt. Ezech. 14. Posuerūt immunditias suas in cordibus suis, & idola, scilicet scādalum iniquitatis suæ statuerunt contra faciem suam. Isti manducant & non manducant, manducant quidem, quia corpus Domini sumunt sacramentaliter, sed tamen non manducant, quia virtutem spiritualem, id est, salutem animæ non percipiunt. Eccles. 6. Est aliud malum quod vidi sub sole, & quidem frequens apud homines. Vir cui Deus dedit diuitias, & substantiam, & honorem, nec tribuit ei potestatem vt comedat ex eo. Hebr. vltim. Habemus altare de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt, id est, peccatis carnalibus. 1. Corinth. 10. Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum. Gregor. Est quidem in peccatoribus & indigne sumentibus vera Christi caro, & verus sanguis, videlicet præsentiali essentia, non salubri efficientia. Augustin. Qui discordat à Christo nec mādducat carnem eius, nec bibit sanguinem, & si tantæ rei sacramentum quotidie sibi sumat ad iudicium. Discordat à Christo qui cordis effectum ab eo auertens ad peccatum conuertit, & talis vere miserabilis dici potest, ad quem tam magnum bonum frequenter venit, & nullum inde spirituale lucrum accipit, siue percipit. Hoc modo, scilicet sacramentaliter manducantium, tria sunt genera, primi maleuoli, secūdi dolosi, tertij præsumptuosi. Primi sunt qui corpus Domini sumunt in peccandi voluntate. Secundi sunt hypocritæ, qui foris boni apparentes occulte sunt praui, & tanquàm iusti accedunt ad altare. Tertij sunt qui maxime mali sunt, & tamen præsumunt communicare, de duobus primis potest hic dici, & de tertio in sequenti. De primo genere malorum communicantium, scilicet de maleuolis. Isaiæ. 19. Appropinquat populus iste ore suo, cor autem eorum longe est à me. Appropinquat ore per sacramenti susceptionem, sed cor longe est per peccandi voluntatem. Tales tria mala sequuntur, peccati sui aggrauatio, à gratia Christi separatio, ad æternam pœnam condemnatio. De primo, Matth. 15. Non est bonum sumere panem &c. Canibus, id est maleuolis. August. Habentes voluntatem peccandi grauari magis dico Eucharistiæ perceptione, quàm purificari. De secundo, Sap. 1. Peruersæ cogitationes separant à Deo &c. De tertio. 1. Cor. 11. Quicunque manducauerit hunc panem &c. Ambros. Indignus est qui non deuota mente accedit ad Eucharistiam, aut in voluntate peccandi manens reus est corporis & sanguinis Domini, id est, ac si Christum occideret punietur. De secundo genere malorum communicantium, scilicet de dolosis, siue hypocritis. 2. Timot. 3. In nouissimis diebus instabunt tēpora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, habētes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius

A abnegantes, speciem pietatis. gloss. id est, religionis, quia eadem sacramenta habent cum pijs virtutem pietatis, id est, charitatem abnegantes, multa, scilicet mala occulte perpetrantes & manifesta fallaciter excusando. Tales similiter tria mala sequuntur, socij Iudæ traditoris efficientur, coram toto mundo confundentur, extra bonorum consortium proijcientur. De primo Io. 13. Qui manducat panem meum, leuabit contra me calcaneum suum. Hoc dicitur de Iuda, & de his similibus, scilicet fictis Domini amicis. Vnde gloss. Qui manducat panem meum non vt proficiat, sed vt lateat, ille me conculcabit, id est, tradet. Qui ergo vult latere in peccatis sub plena specie religionis, & communicationis, similis efficitur & socius Iudæ traditoris. De secundo, Ecclesiastici 1. Ne sis incredibilis timori

B Domini, & ne accesseris ad eum duplici corde, nec fueris hypocrita in conspectu hominum, ne forte reuelet Deus absconsa tua, & in medio synagogæ elidat te, quoniam accessisti maligne ad Dominum, & cor tuum est plenum dolo & fallacia. Naum 3. Ecce ego ad te speciosa dicit Dominus, id est, anima foris pulchra hominibus, speciosa, intus immunda: & reuelabo pudenda tua in facie tua, & ostēdam gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam, & proijciam super te abominationes tuas, & contumelijs te afficiam. De tertio, Matthæi 23. Væ vobis hypocritis, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia, id est, putredine, & verme, & fœtore: sic & vos à foris quidem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate: hy-

C pocrisi, id est, amore vanæ laudis: iniquitate, id est, cupiditate temporalium & odio veritatis, & ideo præmittitur, Væ vobis, id est, extra bonorum consortium miserabilis proiectio. Leuitic. 7. Anima polluta hypocrisi (dicit Interlinearis) quæ ederit de carnibus hostię pacificorum, id est, corporis Christi, quæ oblata est Domino, peribit de populis suis, id est, eijcietur de saluandis ad damnationem æternæ mortis. Sed ecce contra tria magna mala dat leue remedium diuina clementia, quia spiritualis conclusio, scilicet bonum fieri de malo. Psal. 33. Declina à malo, & fac bonum &c. Et ex frequenti bene agere fit homo bonus. Eccum bonus est, sequentur eum tria bona, scilicet pœnę debitæ relaxatio, diuinæ gratiæ restitutio, æternæ gloriæ ac-

D quisitio. De primo 3. Regum primo. Si fuerit vir bonus, nec vnus quidem capillus eius in terra cadet, id est, ab omni peccato erit immunis. Ezechiel. 33. Si dixero impio morte morieris, & egerit pœnitentiam de peccato suo, vitā viuet, & non morietur. De secundo, Psal. 124. Benefac Domine bonis & rectis corde. Prouerbior. 12. Qui bonus est, hauriet sibi gratiam à Domino. De tertio, Matthæi 24. Euge serue bone &c. Euge, id est, bene gaude, serue bone, quia in pauca, id est, in bonis quæ tibi commissa sunt, bene negotiatus es: supra multa te constituam, scilicet æterni gaudij bona. Intra in gaudium, vt, scilicet ex omni parte perfruaris gaudio. Isa. 51. Venient in Sion laudantes, & lætitia sempiterna super capita eorum, quia causa æternæ lætitiæ erit in Domini regis sui contemplatione. Hiere. 31. Venient, & laudabunt in monte Sion, & confluent ad bo-

E na Domini: tunc lætabitur Virgo Beata Maria præcentrix in choro cœlesti, iuuenes, scilicet omnes beati: senes scilicet angeli, simul in Deum laudabunt & in omnibus bonis, id est, sine fide gaudebunt.

CAP. XVIII.

De tertio genere indigne manducantium, scilicet de præsumptuosis.

Venite, comedite &c. Item. Quicunque manducauerit hunc panem &c. De tertio genere malorum indigne communicantium est hoc dicendum, scilicet de præsumptuosis, qui non timent communicare, vel celebrare in ma-

magnis criminibus & manifestis. De his, 1. Corinth. 11. Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, id est, valde malum est illi. Vnde sciendum quòd duplex est effectus corporis Domini, s. bonitatis, quoad bonos: seueritatis, quo ad malos, & tamen ipsum semper immutabile & bonum in se manet, sed iusto iudicio effectus eius mutatur in his qui male eo vtuntur. August. Sancta malis possunt obesse, quia qui manducat corpus Domini indigne, iudicium sibi manducat, non quòd res illa mala sit, sed quia malus quod bonum est, male accipit: huius rei exemplum est in sole & in vino. Nam eandem solis lucem, quam oculus sanus ad delectationem & confortationem, æger suscipit ad turbationem. Et vinum quod sanus homo ad iocunditatem & confortationem, febricitans accipit ad maiorem infirmitatem, vel certe ad mortem. Hinc est quòd indigne communicantes tria mala sequuntur, scilicet magna culpa, Dei offensa, multiplex plaga. Primum malum præsumptuose manducantium est magna culpa. Hierem. 11. Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas, quibus gloriata es? Isidorus. Qui scelerate viuunt in ecclesia Dei, & communicare non desinunt putantes se tali communione mundari, discant nil ad emendationem proficere sibi, dicente eodem propheta. Quid est quòd dilectus meus in domo mea facit scelera multa? nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas? quasi diceret. Non auferunt, sed augmentant. Huius triplex est ratio, s. peruersa intentio. Actionis enim voluntariæ triplex est radix, siue principium, vel natura, vel virtus bona, vel libido. Omnis actio cuius radix est natura, vel virtus, bona est: cuius autẽ radix libido; mala est. Sed eius qui in peccato mortali est scienter, & sumit corpus Christi, non potest esse radix natura, neque virtus aliquo modo dictaret quòd aliquis rem tam pretiosam, ac venerandam in loco, vel vase immundo poneret, vnde peccatoris, qui corpus Domini sumens ponit in ore suo polluto & corpore, radix est libido, id est peruersa intentio, vt lucri temporalis, vel vanæ laudis, vel alicuius deceptionis. Secunda ratio culpæ istorum est diuini præcepti transgressio. Sicut enim Dominus in statu innocentiæ lignum vitæ ad edendum concessit, & in statu culpæ prohibuit, sic nobis in statu bono corpus Christi conceditur, & in malo prohibetur. Mat. 6. Nolite sanctum dare canibus, id est immundis peccatoribus. Leui. 21. Homo qui habuerit maculam, scilicet peccati, non offerat panem Domino, nec accedat ad ministerium eius. Tertia ratio culpæ istorum est maxima ingratitudo. Quæ enim potest esse maior quàm si quis habens Dominum, à quo accepisset quicquid boni haberet, & ipsum insuper morte sua de suspendio liberasset, eundem Dominum in stabulum immundissimum inimici sui traditione duceret, & ibi conculcaret, & rursus occideret? Tanta ingratitudine peccãt, qui corpus Domini sumunt in peccato mortali. Psalm. 34. Retribuebant mihi mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Et iterum. Psalm. 55. Conculcauerunt me inimici mei &c. Hebræor. 10. Quanta putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est? scilicet in morte Christi. Ambros. Christum ille conculcat, qui libere peccat absq; timore, & pœnitentia, & qui eo indigne participat. Idem. Qui indigne Christum sumit, idem est ac si interficiat. Augus. Quàm temerarium est, quàmq; nefarium est cruentis manibus intemeratæ Virginis tractare filium? Quis auditus sustineret aurium? quis oculus non confunderetur ad intuitum? cuius mens non raperetur in excessum, vbi mundi pretium mittitur in sterquilinium? Non enim minus est detestabile in os pollutum, quàm in lutum mittere Dei filium. Secundum malum istorum est magna Dei offensa, Zachariæ. 1. Ira magna ego irascor super gentes opulentas, quia ego iratus sum parum, ipsi verò adiuuerunt in malum, quasi diceret Dominus. Parum irascor hominibus propter peccata quæ cõmittuntur in proximum, sed maxime eo quod peccant in Deum. 1. Regum. 2.

F Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Deum, quis orabit pro eo? Gloss. Quanto maior gloria, tanto maior offensa. Malach. 1. Ad vos, ò sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & offertis super altare meum pollutum panem. Gloss. Corripit sermo diuinus episcopos, & ministros ecclesiæ negligentes, & omnes qui Christi nomine censentur, cur nomen despiciant, quibus aperit causas offensæ, quòd pollutum panem offerunt. Polluit enim panem, id est, corpus Christi, qui indigne accedit ad altare, & mensam Domini si non scelerata voce, scelerato opere despicit, & dum sacramenta violãtur, ipse cuius est sacramentum, violatur. Tertium malum istorum est multiplex plaga, & grauis est iusta Dei vindicta. Sicut enim ab antiquo filijs Israel maximum erat peccatum, & pessimarum causa maledictionum, quòd per idolatriam Deum proiecerunt,
G & postea Iudæis impijs quòd Christum non susceperunt: sic modò Christianis maximum est peccatum, & causa plagarum, quòd corpus Saluatoris indigne suscipiunt. Greg. Creator omnium per incarnationis mysterium Iudæam visitare dignatus est: sed quia non cognouit tempus visitationis suæ, ideo gentibus frequenter in prædam data, nouissime Romanis tradita est, & venerunt super eam omnia genera maledictionum, quæ in libro legis scripta sunt: similiter his qui gratiam Dei ingrati accipiũt, certa est damnatio. Si enim quis irritam legem Moysi fecerit, sine vlla miseratione moritur, quanto deteriora supplicia meretur qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamẽti pollutum duxerit? Hæc supplicia possunt dici triplices plagæ, prima multa damna spiritualium bonorum: secunda, sterilitas terræ, siue caristia temporalium: tertia, pestes cor-
H porum, & strages hominum. De prima Treno. 1. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, quia vidit gentes ingressas sanctuarium tuum, de quibus præceperas ne intrarent ecclesiam tuam. Gloss. Hostis antiquus ad desiderabilia ecclesiæ manum mittit, & spiritualem ornatum aufert in membris suis, fidem contaminans, baptisma rescindens, id est, gratiam in baptismo datam, doctrinã corrumpens, corpus & sanguinem Christi indigne tractans, & vasa pretiosa, id est, oues Christi quasi lupus deuastans: & causa tanti mali redditur, quia gentes, id est, carnem amantes, & Christi circuncisionem nõ habentes, ministri altaris efficiuntur. De secunda plaga. Deutero. 28. Si audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt facias omnia mandata eius, venient super te omnes maledictiones istæ. Maledictus fructus terræ tuæ, armenta boum tuorum, & greges ouium.
I Mittet Dominus super te famem, esuriem, & increpationem in omnia opera tua. Hæ plagæ venient, si audire nolueris mandata Dei, scilicet præcipue de corpore Dominĩ indigne tractando, secundum illud Leuiti. 21. Homo qui habuerit maculam peccati, nõ offerat panem Deo, nec accedat ad ministerium eius, Genes. 3. Quia comedisti de ligno, ex quo præcepi ne comederes, maledicta terra in opere tuo, spinas & tribulos germinabit tibi. De tertia plaga. 1. Corin. 11. Probet seipsum homo &c. Qui enim manducat indigne, iudicium sibi manducat &c. id est, ad iudiciũ mortis se obligat: & multi alij propter scelus vnius sæpe feriuntur, vnde sequitur. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi, scilicet somno mortis, vel Dei verbere, vel præliorum aduersitate. Numeri. 11. Adhuc carnes erant in dentibus eorum, & ecce furor Domini excitatus
K in populum percussit eum plaga magna. Sed ecce contra has plagas, & omnia iam dicta mala, triplex remedium, primum est emendatio vitæ per pœnitentiam voluntariam: secundum est correctio malitiæ per superiorum disciplinam: tertium mutatio incorrigibilis personæ per iustitiæ districtionem. De primo Iohel. 1. Depopulata est regio, luxit humus, id est, habitatores humi, quia perijt messis agri, id est, spiritualia & temporalia. Accingite vos, & plangite sacerdotes, vlulate ministri altaris, & ingredimini & cubate in saccis. Accingite vos sacerdotes, & ministri cingulo pœnitentiæ, & plangite puro corde, vlulate in confes-

sione

fione & oratione, ingredimini eccleſiam per pœnitentiã, vnde exiſtis per culpã, cubate in ſacco, id eſt, delitias, quibus offendiſtis, per vitæ auſteritatẽ recompenſate, vt iram Dei poſſitis mitigare. De ſecundo, Mala. 3. Ecce veniet Dominus quaſi ignis conflans, ſcilicet per iuſtos prælatos, & purgabit filios Leui, id eſt, miniſtros altaris, & erũt Domino offerentes ſacrificia, & ſic vtique plagas mitigabitur ira eius. De tertio, Ezech. 21. Iudicabo vos dicit Dominus, & ſubijciam ſceptro meo, & eligam de vobis tranſgreſſores & impios, ſcilicet ad abijciendum qui in malo perſeuerant, id eſt, incorrigibiles, dicit glo. vt ſcilicet loco eorum iuſti reſtituantur. Iſa. 1. Conuertam manum meam ad te, & excoquam ad purum ſcoriam tuam, & auferam omne ſtannum tuum, & reſtituã iudices tuos, ſicut fuerunt prius, & cõſiliarios tuos, ſicut antiquitus, ſcilicet tẽpore Moyſi, & Machabæorum, & Apoſtolorum. Poſt hæc vocaberis ciuitas iuſti, vrbs fidelis. 1. Machabæorum. 4. cogitauit Iudas de altari holocauſtorum, quod prophanatũ fuerat, quid de eo faceret, & incidit ei conſilium bonum, vt deſtrueret illud, ne forte eſſet illis in opprobrium, quia contaminauerunt illud gentes, & demoliti ſunt illud, & poſuerunt lapides in mõte domus in loco apto, quouſque veniret propheta, & reſpõderet de eis, & acceperunt lapides integros ſecundum legem, & ædificauerunt altare nouum ſecundum id quod fuit prius.

CAP. XIX.

De ſecundo modo manducandi ſpiritualiter tantum.

VEnite, comedite &c. Thema proprium, Patres noſtri omnes eandem ſpiritualem eſcam manducauerunt. 1. Cor. 10. id eſt, omnes boni veteres in manna cibum inuiſibilem, ſcilicet Chriſtum ſpiritualiter intellexerunt, crediderunt, guſtauerunt, & ab æterna morte per eum ſanati ſunt. Secundus modus manducandi Chriſtum eſt ſpiritualis tantum, & iſto modo oẽs ſaluati ab initio mundi manducauerunt, & ſaluandi manducant. Ambr. Non manducans manducat, & manducans non manducat, quia ſcilicet non manducans ſacramentaliter, manducat ſpiritualiter, & econuerſo, Eccleſ. 6. Eſt vir cui dedit Deus ſubſtantiam & honorem, nec tribuit ei poteſtatem, vt comedat ex eo, ſed homo extraneus vorabit illud, ſcilicet cum magno deſiderio ſpiritualiter manducando. Circa ſpiritualem manducationem tria ſunt conſideranda, ſcilicet differentia perſonarum ſic manducantium, ratio ſpiritualiter mãducandi, effectus manducationis. Huius primum eſt differentia perſonarum ſic manducantium, quæ eſt triplex, incipientium, proficientium, perfectorum. Matth. 15. Manducantium fuerunt quatuor millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis. In paruulis incipientes, in mulieribus proficientes, in viris perfecti ſignificantur. Secundum eſt ratio, qua dicuntur iam dicti ſpiritualiter manducare. Vnde ſciendum, primi, ſcilicet incipientes, manducant ſpiritualiter ratione fidei ſalutaris: ſecundi ratione bonæ conuerſationis: tertij ratione deuotæ meditationis. De primis Abacuch. 2. & ad Hebr. 10. Iuſtus ex fide viuit, tanquam ex cibo ſpirituali. Augu. Crede, & manducaſti. Credere enim in Chriſtum, eſt credendo in eum ire, ipſi corde inhærere, in ipſo delectari, & per veram charitatem membris eius incorporari. Secundi, ſcilicet proficientes, manducant ratione bonæ conuerſationis. Io. 4. Ego cibum habeo manducare, quem vos neſcitis: meus cibus eſt &c. Eccleſiaſ. 24. Qui timet Deum, faciet bona, cibauit eum pane vitæ &c. Iſte cibus conuerſationis conſiſtit ex tribus virtutib. quaſi ex tribus ferculis, ſcilicet innocentia, pœnitentia, & miſericordia. De primo. Pſal. 101. Percuſſus ſum vt fœnum, quia oblitus ſum comedere panem meum, ſcilicet innocentiæ, dum delectabar cibo malitiæ. Auguſt. Panem de altari ſpiritualiter manducare, eſt innocentiam ad altare portare, debitoribus peccata dimittere. De ſecundo. Pſal. 126. Surgite poſtquàm ſederitis, qui manducatis panem doloris, ſcilicet pœnitentiæ pro peccatis. Thob. 2. Manducabat panem in luctu & tremore memorans ſermonũ Amos. Dies feſti veſtri, id eſt, gaudij in peccatis, conuertentur in lamentationem & luctum. Pſalm. 101. Cinerem, ſcilicet pœnitentiæ, tanquàm panem manducabam. De tertio. Prouer. 11. Bene facit animæ ſuæ vir miſericors, quia dum pauper ab eo reficitur, ipſe multo magis à Deo ſpiritualiter paſcitur. Apocaly. 3. Ecce ſto ad oſtium, & pulſo in paupere, ſi quis aperuerit mihi &c. Tertij, ſcilicet perfecti, manducant ſpiritualiter ratione deuotæ meditationis: & in hac manducatione tria erunt, quæ in comeſſatione corporali conſiſtunt, ſcilicet appetitus, maſticatio, & delectatio. Primo debemus eſurire ſpiritualiter Chriſtum cibum noſtrũ intimo corde deſiderando: ſecundo, maſticare magna deſtrictione cogitationis: tertio, in eo delectari dulcedinem eligendo. Primo, debemus ſpiritualiter eſurire Chriſtum ardenter deſiderando. Iob. 31. Si non dixerunt viri tabernaculi mei, quis det vt de carnibus eius ſaturemur? quaſi optabant & deſiderabant ſaturari. Eccleſ. 24. Qui edunt me, adhuc eſurient &c. Greg. In ſpiritualibus delitijs ſaturitas appetitum parit: quia quanto magis earum ſapor percipitur, eo amplius cognoſcitur, quod auidius ametur. Iſa. 26. Domine nomen tuum, & memoriale tuum in deſiderio animæ &c. Pſal. 37. Ante te omne deſiderium meum. Secundo, debemus ſpiritualiter maſticare totum Chriſtum, ſcilicet membra & caput, id eſt, nolmetipſos, & ſanctos, & Saluatorem mundi diſtricta diſcuſſione cogitare, nosipſos diiudicando, ſanctorum vitam ad imitandum pertractando, incarnationis Chriſti beneficia deuota mente ruminando. Primo, perfecti maſticant ſeipſos, diligenter ſe examinando & diiudicando. 1. Corint. 11. Probet ſeipſum homo, id eſt, examinet & purget, & nõ alium, ſeipſum totum ſcilicet cor, linguam, manum &c. & ſic poſtea edat. Secundo, ſanctos maſticant mortuos & bonos adhuc viuentes, vitam eorum ad imitandum conſiderando. Matt. 22. Ecce prandium meum paraui, tauri mei & altilia &c. Tauri ſunt prophetæ & Apoſtoli, qui fortitudine fidei quali cornu principibus mundi reſtiterunt, & ab eis paſſi virtutum nobis exempla reliquerunt. Altilia ab alendo dicta, pinguia ſunt volatilia, & ſignificant ſanctos interna charitate ſaginatos, & contemplationis penna alta petentes, occiſa ſunt, vel ab eo quod per pœnitentiam, vel per mortem carnis iam in requie polita: hæc nobis ſunt ſpiritualiter maſticanda, id eſt, ad imitandũ diligenter conſideranda. Deuteron. 14. Omne quod mundum eſt, comedite: quicquid morticinum eſt, ne veſcamini ex eo. Omne mundũ, id eſt, honeſtis verbis & moribus comedite, in corde ponite imitandum: quod autem morticinum eſt, id eſt, peccato contaminatum, ne veſcamini ex eo conſentiendo, vel idem faciendo. Philip. 4. De cætero fratres, quæcunque ſunt vera, quæcunque pudica, quæcunque iuſta, quæcunque ſancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, ſi qua laus diſciplinæ, hæc cogitate: quę audiſtis, & vidiſtis in me, hæc agite, & Deus pacis erit vobiſcum. Tertio, perfecti maſticãt ſpiritualiter carnem Chriſti, ſcilicet incarnationis eius ſacramenta & beneficia deuote meditando. Ioan. 6. Qui manducat carnem &c. id eſt, ſpiritualiter maſticat Auguſt. Hoc pertinet ad virtutem ſacramenti, nõ ad viſibile ſacramentum, qui ſcilicet manducat intus non foris, qui manducat corde non qui premit dente, & hoc eſt quod Apoſtolus vigilanter dicit tantum de bonis, Omnes eandem eſcam manducauerunt. Tertio, debemus in ſpirituali manducatione delectari interna dulcedine, quæ elicitur de Chriſti maſticatione. Iſa. 55. Audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in craſſitudine anima veſtra, id eſt, in dulcedine ſpiritualis gratiæ. Sapien. 8. Intrans in domum meam, conquieſcam cum Dei ſapientia, id eſt cum Chriſto, qui eſt ſapida ſcientia. Nõ enim habet amaritudinem conuerſatio illius, nec tædium conuictus illius, ſed lætitiam & gaudiũ, & in amicitia illius delectatio bo-

na.Psalm.30.Quàm magna multitudo dulcedinis tuę Domine.Gustate,& videte &c. Canti.3. Mel & lac sub lingua tua, idest, dulcedo spiritualis in meditatione cordis, hæc dulcedo spiritualis est quædam prægustatio gaudij cœlestis valens cõtra tria mala quæ sunt in mundo. Ibi est falsa dulcedo in delectabilibus vtendis, grandis amaritudo in aduersis sustinendis, tristis imago in bonis faciendis. De primo Prouer.9.Aquę furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior: sed dulcedo falsa est,quia animæ perditio.Iob.34.Dulcedo illius vermis.Ecclesiast.9. Sicut pisces hamo capiuntur,sic homines tẽpore malo. Esca foris delectat, sed aculeus intus perforat. Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos &c.De secundo, Psalm.103.Hoc mare magnum & spatiosum,quia scilicet in hoc mundo magna & multa amaritudo. Iere.9. Cibabo populum istum absynthio, & potum dabo eis aquam fellis.Iob.13.Homo natus de muliere &c.De tertio, Matt.9.dixit Dominus cuidam diuiti. Vade,quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis & sequere me, qui contristatus in verbo abijt mœrens.1. Regum.25. Dixerunt pueri Dauid ad Nabal, Quodcunque inuenerit manus tua, da pueris tuis, & seruo tuo Dauid. Qui respondit. Tollam panes meos, & aquam, & carnes, & dabo viris quos nescio vnde sint? Gene.4.Factum est post multos dies,vt offerret Cain de fructibus terræ munera Domino, & non respexit ad eũ Dominus,nec ad munera eius. Huius causa fuit, quia male obtulit, scilicet de tristi corde & facie. Contra hoc valet dulcedo spiritualis, quia falsam dulcedinem mundi facit insipidam, grandem amaritudinem facit dulcem,tristem imaginem reddit iucundam. De primo, Prouerb.27. Anima saturata calcabit fauos.Gregor.Gustato spiritu desipit omnis caro. Philip.3. Quæ mihi fuerunt lucra, arbitratus sum propter Christum detrimenta, propter quem omnia arbitratus sum vt stercora. De beato August.dicitur. Displicebat ei quicquid agebat in saeculo &c. De secundo, Deuter.33.Inundatione maris quasi lac sugent, idest,boni repleti dulcedine spirituali vincunt amaritudinem mundi,4. Reg.2.Helisęus misit sal in aquas amaras,& in dulces conuersæ sunt: sic Christus spirituali sapore sanat amaritudinem.Hinc Stephano lapides torrentis dulces fuerunt, & multis sanctis ardentes prunę,candentes vestes vise sunt tanquam rosæ suaues, & multi sancti gaudent in tribulatione. De tertio,Danielis.1. Post dies decem apparuerunt vultus eorum meliores præ omnibus pueris qui vescebantur cibo regio. Vultus eorum quos panis satiauit, qui de cœlo descendit,dicit glos.apparuerunt meliores decore & hilaritate ad benefaciendum. Prouer.15. Cor gaudens exhilarat faciem,Secundę ad Corint.9.Hilarem datorem diligit Deus.Tertium circa spiritualem manducationem notandum est effectus huius mãducationis,& hic est triplex, peccatorũ remissio, ab æterna morte sanatio, vera corporis Christi ad salutem æternã participatio. De primo. Panem nostrum quotidianũ &c. idest, cibum spiritualẽ &c. Ambros. Qui manducant spiritualiter virtutem carnis & sanguinis Christi, dicuntur sumere & vere manducare, quia ipsam corporis Christi efficaciam quotidie sumunt, idest, peccatorum remissionem. De secundo, Ioan.6.Hic est panis de cœlo descendens, si quis ex ipso manducauerit, non morietur.s.morte æterna. Augu. super Acta Apostolorum. Patres nostri eandem escam spiritualem mãducauerunt, quam & nos: corporalem verò alteram, idest, manna, quod significabat Christum, & idem credentibus efficit. Alij verò qui non crediderunt, manducauerunt, & mortui sunt æternaliter, quod non Moyses & alij boni. Quare quia cibum inuisibilem spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustauerunt, vt spiritualiter sanarentur,scilicet ab æterna morte. Similiter & nos spiritualiter manducãdo ab æterna morte liberamur. De tertio super illud, 1. Corinth.10. Vnus panis, & vnum corpus sumus,qui de vno pane participamus, dicit Augu. Nulli dubium est, tunc quemque corporis sanguinisque

F dominici participem fieri, quando membrum Christi efficitur,nec alienari ab illius panis consortio,etiam si antequam panem edat,de hoc sæculo in vnitate corporis Christi constitutus abscedat, quia illius sacramenti beneficio non priuatur, quando ille cum hoc, quod sacramentum significat,inuenitur. Inuenitur antè hoc quod sacramentum significat, quando membrum Christi efficitur,quando credendo & amando spiritualiter manducat, quia sic in corpus Christi vere conuertitur, vt cum ipso æternaliter viuat.

CAP. XX.

De tertio modo manducandi, scilicet de sacramentali, & spirituali simul.

G VEnite,comedite. Accipite, & comedite.Luc.22. Tertius modus manducãdi corpus Christi est sacramentalis & spiritualis simul, quo boni Christiani communicant. Vnde circa hunc modum possunt tria notari.Primũ est multitudo non communicantium, scilicet malorum. Cum enim triplex sit modus manducandi, scilicet sacramentalis tantum, quo mali Christiani manducant, & tamen non manducant. Spiritualis tantum, quo boni non manducant,& tamen manducant. Sacramentalis & spiritualis simul,quo soli boni Christiani manducant,& manducantur. Restat ad diuisionis huius sufficientiam multitudo quædam malorum,qui nec manducant, nec manducantur quia scilicet corpus Christi non mãducant,& ideo æterna morte peribunt. Istorum tres sunt species,siue turmæ. Primi infideles, secundi negligentes, tertij contemnentes.

H Infideles sunt,quorum corda per malitiam fallente diabolo sic excæcata sunt, vt non possint credere,& cõgnoscere diuina sacramenta pro salute mundi mirabili sapientia Dei instituta. Negligentes sunt, qui temporalibus lucris,& sæcularibus negotijs in tantum se occupant,vt sacram communionem debito tempore sumere negligant. Contemptores sunt,qui sceleribus tanto amore inhęrent, quòd corpus Domini sumere paruipendant. De primis, Io.6. Quomodo potest hic nobis carnem suam &c. quasi dic.ret. Non credimus quòd possit dare. Sapien.5. Errauerunt impij excæcauit enim eos malitia eorum, & nescierunt sacramenta Dei. Ioan.3. Qui incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. De secundis,Matthæi 22.Misit Rex seruos suos vocare inuitatos ad

I nuptias dicens. Ecce prandium meum &c. Illi autem negligentes abierunt alij in villam suam, alij in negotiationem suam. Glos. In villam ire est terreno labori immoderate insistere: in negotiationem verò terrenis lucris nimis inhiare. Tales qui prandium diuini Sacramenti negligũt, quamuis fidem,& quædam opera charitatis habere videãtur,tamen nisi pœniteant, peribunt. Ioan.6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis &c.super illud Ephe.3.Oro vt possitis comprehendere quę sit sublimitas, & profundum dicit glos. Profunda charitatis sunt ecclesiastica sacramenta,quæ sunt profunda & inuestigabilia,& sunt fundamentum charitatis, sine quibus nõ valet charitas, idest, exteriora signa charitatis non valent ad salutem æternam sine sacramentis ea negligentibus Numeri 9. Si quis mun-

K dus est,& in itinere non fuerit idest, nõ habet impedimentum iustæ necessitatis, & non fecerit phasẽ, exterminetur anima illa de populis suis, quia sacrificium non obtulit Domino tempore suo, peccatum suum ipse portabit. De tertijs.2. Paralipo. 30. Perrexerunt cursores cum epistolis ex Regis Ezechiæ Imperio & Principum eius,in vniuerso Israel prædicantes. Reuertimini ad Dominum Deum vestrum, & venite ad sacrificium eius, scilicet ad faciendum phase, idest,ad suscipiendum corpus Domini. Et quidam viri acquiescentes consilio venerunt, alijs irridentibus atque subsannantibus eos. Io.3. Hoc est iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem: erant enim eorum opera mala, quasi dicat.

Iusto iu-

Iusto iudicio excommunicantur, & condemnantur qui A plus diligunt peccatis inhærere, quàm se præparare, & Christum suscipere. Canon. Qui pro sceleribus suis duobus, vel tribus annis non communicant, excommunicandi sunt donec pœnitentiam agant. Luc. 14. Nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabunt cœnam meam. Secundum circa hunc modum considerandum, est magnitudo felicitatis bonorum corpus Christi digne sumentium. Et hoc probatur à tribus, ab optimæ partis electione, à Spiritus sancti participatione, ab ipsius Christi certa inhabitatione. Primo, probatur felicitas digne cõmunicantium magna ex optimæ partis electione, quia sicut Beata Virgo sibi tribus propositis, scilicet esse matrem & non virginem, vel esse virginem & non matrem, vel esse virginem & matrem, vltimam & optimam, scilicet esse matrem & virginem simul elegit: sic inter tres modos corpus Christi manducandi elegerunt optimam partem, scilicet sacramentaliter & spiritualiter simul. Hanc vltimam partem, scilicet B de primo modo comedere sacramentaliter, & de secundo modo comedere spiritualiter eligunt, & sic ex vtraque parte quod melius est comedũt, & ideo multum felices sunt. Eccles. 2. Laudaui igitur lætitiam, quòd non esset homini bonum sub sole, nisi quòd comederet, & biberet, atque gauderet. quasi dicat. Expertus sum plurima genera gaudiorum & delectationum carnis & mundi, & hæc omnia vanitas, & finis eorum mœror & luctus. vnde laudaui præ omnibus lętitiam, scilicet veram, idest, testimonium bonę conscientiæ, & quòd non esset homini sub sole, idest, melius in hoc mundo, nisi quòd comederet panem, scilicet qui de cœlo descendit, & biberet vinum quod lętificat cor hominis, scilicet sanguinem Domini. Secundo, probatur C felicitas istorum magna, à Spiritussancti vera participatione. Psalm. 80. De petra melle saturauit eos, quia scilicet feces de corpore Christi sugunt dulcedinẽ Spiritussancti. Sapien. 12. Quàm suauis est Domine spiritus tuus in nobis, qui scilicet fluit in nobis de te tuo corpore. Augustin. Participatione corporis & sanguinis Christi homo viuit non sumens tantum sacramentum, quod & mali faciunt, sed pertingens vsque ad spiritus participationem, vt in corpore Domini tanquam membrum maneat, & eius spiritu vegetetur. Tertio, probatur ab ipsius Christi certa inhabitatione. Ioan. 6. Qui manducat carnem meam &c. Hilarius. Accepta carne Domini & hausto sanguine id efficitur, vt nos in ipso, & Christus in nobis sit. Est enim in nobis Christus per carnem, dum carnem eius accipimus, & D in eo sumus, dum se cum hoc quod nos sumus, in Deo est. Tertium circa hunc modum cõsiderandum est ratio remanducationis digne manducantium, de qua remanducatione dicitur quòd tales manducant, & manducantur. Et huius ratio est, quia dũ corpus Domini digne à fidelibus manducatur, non ipsum vt alius cibus in manducantem conuertitur: sed econuerso illud vere manducans in illud spiritualiter mutatur. Nam manducantem se Dominus sui corporis membrum facit, & sibi incorporans per charitatem vnit, & imagini suæ bonitatis similem efficit. 1. Corinth. 10. Vnum corpus multi sumus, qui de vno pane participamus. Item 12. Vos estis corpus Christi & membra de membro. Quod verò manducando corpus Christi non in nobis, sed nos in illo conuertimur, triplici similitu- E ne probatur. Prima, sumitur de virtute amoris nostri. Hęc est enim vis amoris, trãsformari cor amantis in amatum, idest, amati fortunæ prosperę & aduersæ assimilari. Hugo. Ea vis amoris est, vt talẽ te esse necesse sit, quale id est quod amas, & cui per affectum coniungeris in illius similitudinem ipsa quodammodo dilectionis societate transformeris. Cant. 8. Pone me vt signaculum super cor tuum, super cor tanquam super ceram calidam, puram & mollem, aptam suscipere impressam imaginem. Super cor ergo calidum amore Dei, purum munditia sui, molle pietate proximi, corpus Christi vt sigillũ ponitur, non vt ipsum quod immutabile est, in nos mutetur, sed nos in imaginem bonitatis eius transmutemur. Secunda similitudo ad idem sumitur de virtute rei maioris. Nam si gutta aquæ in magnum vas vini fundatur, virtute multitudinis vini aqua ex toto in illud mutatur: sed virtus Dominici corporis inæstimabilis est magnitudinis, & nos multum exigui respectu illius. Psal. 146. Magnus Dominus &c. Idem, Substantia mea tanquàm nihilum ante te. Isa. 40. Ecce gentes quasi stilla situlę. Magnitudo itaq; virtutis & dulcedinis Christi infusa exiguo & humili cordi nostro, vincit illud, & a se deficere faciens in illam conuertit, vt iam non mundanis hominibus non nobis ipsis, sed Christo in voluntate, sermone, bona conuersatione similes simus. Psalm. 118. Defecit in salutare tuum anima. Tertia similitudo ad idem sumitur de virtute rami arboris. Hæc est enim proprietas surculi bonæ arboris, si trunco inseratur etiam syluestri, quòd naturali virtute præualens illius amaritudinem in suam dulcedinem & nobilitatem conuertit, & similem sibi bonum fructum proferre facit. Sic corpus Christi nobis insitum defectus nostros euacuat, & in suam nos bonitatẽ trahit, vt quales ipse frondes, flores, & fructus iustitiæ facit, tales & nos per eum faciamus. Hinc Spiritussanctus dicit Ezechiel. 17. Sumam de medulla cedri sublimis, & de vertice ramorum eius, & plantabo in montem excelsum, & rumpet in germẽ, & faciet fructum. Cedrus sublimis est Deus pater, rami eminentiores antiqui patres, vertex ramorum beata Virgo, medulla cedri æterna Dei sapientia, pars de ramorum vertice, caro sumpta de Virgine. Spiritus ergo sanctus medullam cedri, & partem de summo ramo sumpsit, quia Christi incarnationem fecit, & hunc quasi surculum nobilissimum plantat in montem excelsum, cum fidelibus a terrenis desiderijs ad cęlestia eleuatis Dominici corporis tribuit sacramẽtum. Hinc fructus erupit, quia cor fidele propria amaritudine relicta vitiorum virtute corporis Domini similes Christo spirituales frondes, flores, fructus virtutum, & bonorum operum facit. Hinc dictum est Augustino. Cibus sum grandium. Cant. 2. Trahe me post te, me scilicet mutando in te violentia meæ dilectionis magnitudine tuæ dilectionis, virtute firmæ insertionis, vt non maneat in me radix amaritudinis: sed præualeat operando in me virtus & dulcedo tuæ bonitatis. Gala. 6. Viuo ego, iam non ego &c.

CAP. XXI.

De duodecim effectibus, siue fructibus corporis Christi contra nostros duodecim languores, & primo de quatuor primis.

Venite, comedite &c. Thema speciale. Pater meus vsque modo operatur &c. Ioan. 5. Aliud. Altissimus de terra medicinam plasmauit. Ecclesiastic. 38. Thema proprium. Benedictus fructus ventris tui. Luc. 1. Ascendam in palmam, idest, in crucem, & apprehendam fructus eius. Cantic. 7. Sextum principaliter circa sacramentum Dominici corporis notandum, est effectus bonitatis sue, siue virtus spiritualis. Nam quia parentes primi per vetiti a Deo pomi gustum corrupti multas infudere miserias suo generi, necessarium fuit medicamento Saluatoris miserijs subueniri. Circa quod sciendum, quòd nostrę miseriæ sunt tres generales, scilicet vincula culpæ, defectus gratiæ, mortis plagæ. De primo, Psal. 118. Funes peccatorum circumplexi sunt me. 2. Parali. 36. in oratione Manasse. Incuruatus sum multo vinculo ferri, idest, peccati. De secundo, Psalm. 138. Imperfectum meum viderunt &c. Item Psalm. 142. Anima mea sicut terra sine aqua tibi. i. sterilis sine fluentia gratiarum & germine virtutum. De tertio, Psalm. 17. Circundederunt me dolores mortis. Item psal. 38. Amoue a me plagas tuas. Iob. 16. Inimicus meus irruit in me, quasi gigas concidit me vulnere super vulnus. In qualibet istarum trium miseriarum generalium intelligutur quatuor mala specialia, quasi xij. languores speciales, ad quos curandos ordinantur xij. dominici corporis effectus, siue fructus

fructus. Apocaly. 22. Ostendit mihi Angelus lignum vitæ afferens fructus xij. per singulos menses, idest, ad curandos nostros xij. defectus, siue languores. Psal. 102. Benedic anima mea Dominum, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis &c. Prima quatuor mala nostra, siue lãguores sunt quasi vincula culpæ, quibus stringuntur animæ, scilicet dęmonis tentatio, fomitis repugnatio, cordis macula, creatoris offensa. Contra hęc valet fructus Virginis, scilicet corpus Saluatoris. De primo languore, ad Ephe. 6. Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. Ecclesiastic. 21. Multæ sunt insidię dolosi, scilicet de diuersis vitijs, & multis modis tẽtat. Primæ Petr. 5. Vigilate, quia aduersarius vester &c. Glos. circuit tanquàm hostis, clausos obsidens muros, explorat an sit aliqua pars murorum minus stabilis, cuius aditu ad anteriora penetret. Offert oculis formas illicitas, & faciles voluptates, vt vsu destruat castitatem, aures per canora tentat, vt Christianum molliat rigorem, linguam conuitio prouocat, manus iniurijs lacessentibus ad cędem instigat, honores terrenos promittit, vt cœlestes adimat. Psalm. 142. Persecutus est inimicus animam meam. De secundo, Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum. Ad Roma. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Augustin. Video aliam legem, idest, fomitem peccati in membris meis, vt in oculo ad concupiscendum, in lingua ad maledicẽdum, in manu ad malefaciendum, & sic de alijs: repugnantem legi mentis meæ, idest, legi Dei. de tertio, Hierem. 2. Si laueris te nitro, tamen maculata es in iniquitatibus tuis coram me. Prouerb. 20. Quis potest dicere, mundum est cor meũ, purus sum a peccato? Eccles. 7. Non est homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet. De quarto, Deuter. 9. Memento ne obliuiscaris quomodo ad iracundiam prouocaueris Dominum Deum tuum. Et quanto maior culpa, tanto maior cõtra peccatorem ira diuina. Zach. 1. Ego iratus sum parum, ipsi autem adiuuerunt in malum. Augustin. Iustitia Dei non sinit esse dedecus culpæ sine decore vindictæ. Contra hæc quatuor mala ordinantur quatuor dominici corporis fructus primi, qui nos liberant a vinculis culpæ: dæmonem fugat, fomitem refrigerat, maculam cordis mundat, iram Dei placat. De primo fructu. Tob. 6. Si cordis particulam super carbones posueris, fumus eius extricat omne genus dæmonum. Flumen, in quo pisces sunt, significat mundum: omnès pisces eius, diuersa genera hominum: piscis ille magnus, gentem Iudæorum; cor piscis, quasi membrum nobilissimum, & ex quo vita procedit, beatam Virginem; particula cordis significat corpus Saluatoris de Virgine sumptum. Hoc debet super carbones poni, idest, fidelibus accensis, igne amoris donari: tunc fumus eius, idest, virtus spiritualis, fugat tentationes dæmonum. Psalm. 67. Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius &c. De secundo fructu, psal. eod. Selmon mons Dei, mons pinguis. Mons Dei est Christus. Selmon interpretatur vmbra: Christus igitur est vmbra nostri refrigerij, quia vt dicit glos. De corpore Christi manat vmbra gratię, quę nobis defensaculum est contra incentiua vitiorum, & carnalis concupiscentiæ: vnde dictum est de Virgine beata. Virtus altissimi obumbrabit tibi, idest, vmbram faciet tibi. Vmbra enim fit de corpore & lumine: lumen est verbum Dei, corpus caro Christi. Accessit lumen corpori, id est, verbum carni. Verbum enim caro factum est. Dum ergo fidelis corpus Christi sumit, spirituale refrigerium percipit quasi de vmbra gratiæ, quę de ipso fluit. Osee 14. Ego quasi ros, & Israel germinabit quasi lilium. De tertio fructu, Isa. 6. Volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus quem forcipe tulit de altari, & dixit. Ecce tetigi labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuũ mundabitur. Lapis iste præcisus sumptus de altari, significat corpus Christi, & dum eo os cordis tãgitur, peccatum veniale mundatur. Gregor. Dominus dedit nobis Sacramentum salutis, vt qui quotidie peccamus, & ille iam mori pro peccato non potest, per hoc remissionem cõsequa-
F mur. De quarto fructu, Prouerb. 21. Munus absconditum extinguit iras. Leui. 2. Si de craticula fuerit oblatio similia conspersa oleo, tollet memoriale de ipso, & adolebit super altare in odorem suauitatis Domino. Panis in craticula coctus, & oblatus, & aspersus oleo, Christus in cruce pro nobis passus, & totus vnctus Spiritu sancto. Huius sacrificij memoriale est hostia, quæ offertur in memoriam passionis dominicæ. Hæc debet & super altari adoleri, idest, accendi, quia in corde fideli cũ feruore desiderij & deuotionis suscipi. Hic odor suauitatis est Domino, idest, tam gratus Deo, vt ob eius gratiam remittat iram suam, & nos sibi reconciliet, & ad æternam pacem perducat. Amen.

CAP. XXII.

De quatuor fructus secundis.

G VEnite, comedite &c. Secunda quatuor mala nostra, siue languores, sunt quatuor defectus gratiæ, quibus multæ laborant animæ, scilicet defectus in cognitione sui, in dilectione proximi, in sapore spirituali, in consumatione boni. Contra hęc valet fructus ventris Virginis, corpus Saluatoris. De primo languore. Genes. 1. Tenebrę erant super faciem abyssi: quia ab antiquo cor hominis obuolutum fuit ignorantia sui. Hierem. 14. Prauum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Psalm. 18. Delicta quis intelligit? &c. quibus scilicet vel alios peccare feci, vel aliorum peccatis consensi. Matth. 7. Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? De secundo, Matth. 23. Quoniam superabundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Eccles. 43. Frigidus ventus
H Aquilo flauit, & gelauit crystallus ex aqua. Defectus amoris probatur ab exterioribus signis. 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem patientem, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Hiere. 9. Vnusquisque a proximo suo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet, & vir fratrem deridebit, & veritatem non loquetur. Prouerbiorum 20. Pondus & pondus, mensura & mensura vtrumque abominabile est apud Deum. Glos. Diuersum pondus, & diuersam mensuram habet in domo sua, vt aliter sibi, aliter proximo metiatur, qui in suis semper actibus quæ laudentur, in proximi quæ vituperentur quærit: sed qui in temporalibus sibi maiorem proximo minorem mensuram dare studet, quia
I defectum dilectionis habet, Deo displicet. Similiter est de eo qui malo verbo, vel facto proximum contristatur, lędit: vel dammificat. De tertio, Hiere. 31. Omnis qui comederit vuam acerbam, obstupescent dentes eius. Gregor. Quid est vua acerba, nisi peccatum? Vua quippe acerba est fructus ante tẽpus. Quisquis enim præsentis vitæ delectationibus satiari desiderat, quasi fructus ante tempus comedere festinat. Sed qui vuam acerbam comedit, dentes eius obstupescunt: quia qui præsentis vitæ, & mundi delectationibus pascitur, interni sensus eius ligantur, vt iam spiritualia sapere nequeant. Hoc figuratum est. Numeri 11. In populo Israel qui in Aegypto carnibus cum allio & cepis satiatus fuerat, & post in deserto talia concupiscens, panem cœlestem, scilicet manna dulcissimum cum nausea respuebat.
k 1. Corint. 2. Animalis homo non percipit ea quæ sunt Dei. August. Animalis dicitur carnalis homo qui fertur dissoluta lascivia animæ suę. De quarto, Gal. 3. Sic stulti facti estis, vt cum spiritu cœperitis, nunc carne cõsummamini. Prouerbiorum 2. Relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas. Luc. 8. Qui supra petram, hi sunt qui cum audiunt verbum, cum gaudio suscipiunt, sed radicem non habent, scilicet stabilitatem firmæ voluntatis, quia ad tempus credunt &c. Can. 7. Mane surgamus, & videamus si floruerit vinea, floret, sed si flores ad partum fructuum conualescunt, quia scilicet non est mirum si quis bona inchoat, sed valde mirabile est si intentione bona in bono opere per-

re per-

re perſeuerat. Contra hæc quatuor mala ordinantur quatuor ſecundi fructus corporis Domini, qui nos hic in gratia perficiunt. Intellectum enim ad ſe cognoſcendum illuminat, voluntatem ſiue affectum in dilectione Dei inflammat, memoriam ſpirituali dulcedine delectat, totum hominem in bono confirmat. De primo fructu. Prouerbiorum.24. Comede fili mel, quia bonum eſt. Mel eſt ſapientia Dei increata in cibum dulcem nobis præparata. Hoc bonum eſt ad ſpiritualem medicinam quia illuminat mentem. 1. Regũ decimoquarto. Vidiſtis quia illuminati ſunt oculi mei, eo quòd guſtauerim paululum de melle? Iſa. 7. Butyrum, & mel manducabit omnis qui relictus fuerit, vt ſciat reprobare malum & eligere bonum. Pſalm. 26. Dominus illuminatio mea: accedite ad eum, & illuminamini, ſcilicet ad cognitionem veſtri. De ſecundo fructu dicitur Iſa. 6. quòd Angelus tulit calculum de altari, & tetigit os Iſaiæ. Calculus eſt carbunculus ſic dictus, quia ignitus vt carbo, & ſignificat corpus Domini de altari ſumptum, & charitate inflammatum, quia accendit amore corda fidelium. De tertia, pſalm. 33. Guſtate, & videte, quoniam ſuauis &c. Eccleſiaſt. 49. Memoria Ioſiæ in compoſitione odoris facta opus pigmentarij in omni ore, quaſi mel indulcabitur. Ioſias qui interpretatur fortitudo Domini, ſignificat Chriſtum, dicit Gloſa. Memoria Chriſti, ideſt Sacramentũ corporis eius, quod in memoriã ſui iuſſit conſecrari, opus eſt odoriferum veri pigmentarij, ideſt, Spiritusſancti, qui illud compoſuit de precioſiſſimis ſpeciebus, ſcilicet de carne virginali, & ſapientia Dei. Hic quaſi mel in ore cordis indulcoratur, ſi virtus eius in ſalutem humani generis pie cogitatur. Cant. 2. Sub vmbra illius quem deſiderabam ſedi. Primo, fidelis anima Chriſtum deſiderat æſtuat ſpiritu & ſiti. Secundo, vmbram deſiderij in ſpe fructum obtinendi ſentit. Tertio, ſedet, expectat, orat vt ſe totum ad ipſam reficiendam & viuificandam fructus infundat. Quarto, infuſam eius dulcedinem ſuauiter guſtat. Nota. Sed diceret aliquis. Ecce ſæpius vt poſſum me præparo, corpus Dominĩ ſumo, ſed nihil ſentio ſolatij ſpiritualis dulcedinis. Reſpondeo. Cibus iſte, ſiue fructus medicina eſt hominis: vnde ſicut medicus peritus quandoque quibuſdam dat medicinam dulcem palato corporis, & quandoque non ſic, ſed dulcem palato mentis, quæ quamuis non gutturi, tamen bene ſapit rationi, pro eo quòd ſanam mentem delectat, Sic Dominus dat ſuis fidelibus dulce ſemper corpus: ſed dulcedinem ſuam alio modo iſtis, alio illis, prout cuilibet expedire nouit. Hinc eſt, quòd quidam dulcedinem iſtam ſapiunt per affectum, & ardentiori delectantur deuotione, & alij eandem dulcedinem ſapiunt per pium intellectum, & ſufficienti reficiuntur vtilitate in eo quòd credũt, & intelligunt per hunc cibum ſanctum veram vitam obtinere. Igitur quamuis non ſapis dulcedinem Domini primo modo, ideſt, per affectum firmæ deuotionis, ſapis tamen ſecũdo modo, ſcilicet per intellectum multæ vtilitatis. De primo, Iſa. 55. Audite audiẽtes me, & comedite bonum. Ambroſ. Panis candidiſſime habens omne delectamentum, & omnis ſaporis ſuauitatem, qui nos ſemper reficit, comedat cor meum & dulcedinem ſaporis &c. Panis dulciſſime ſana pa. &c. vt ſentiat ſuauitatem amoris tui. Sana illud &c. De ſecundo eſt illud. Fructus eius dulcis gutturi meo, ideſt, pie, & fideli menti, quæ credit & intelligit hunc cibum ſanctum ſibi eſſe vtiliſſimum. Gloſ. Dulcis fructus gutturi cordis, quia in eo intelligit cauſam vitæ, dum etiam corporaliter percipit. Hæc dulcedo valet contra tria mala quæ ſunt in mũdo. Require ſupra ſermone decimonono. Poſtmodum de quarto fructu. pſalm. 103. Panis cor hominis confirmet, quia ſcilicet corpus Chriſti fideles ſuos in bona vita confirmat, & confortat. Finaliter, tertio Regum decimonono. Comedit Helias panem quem angelus miniſtrauit & cæt. Horeb interpretatur menſa. Mons ergo iſte eſt mons menſæ Dei, & ſignificat ſatietatem cœleſtis gloriæ. Panis itaque corporis Chriſti confortat nos in vita bona, & bono opere quadraginta diebus & noctibus, ideſt, toto

A tempore præſentis pœnitentiæ vſque ad montem, & menſam Dei, ideſt, quouſque veniamus ad altitudinem ſecuritatis, & ſatietatem dulcedinis æternæ gloriæ. De his quatuor fructibus ſimul per figuram dicitur, quarto Regum. 4. Eliſeus incubuit ſuper puerum, poſuitque os ſuum ſuper os eius, & oculos ſuper oculos eius, & manus ſuper manus eius, & calefacta eſt caro pueri. Per puerum fidelis anima, per Eliſeum Dominus ſignificatur, qui ſicut ſigillum ceræ, ſic ſe cõiungit animæ oculos ſuos ſuper oculos eius ponit, quia intellectũ illuminat, carnem calefacit, quia affectum charitate inflammat: os ſuper hos ponit, quia guſtum memoriæ dulcedine ſpirituali delectat: manus ſuper manus ponit, quia in bono opere vſque in finem conſeruat, & ſic totum hoĩem perficit, vt ad vitam æternã perducat. Amen.

B

CAP. XXIII.

De quatuor fructibus tertijs.

VEnite, comedite. Vel ſimilia de effectu. Tertia quatuor mala noſtra, ſiue lãguores, ſunt quaſi mortis plagæ, quibus multæ grauantur animæ, ſcilicet debitum mortis æternæ, defluxus bonæ vitæ, exilium mundanæ miſeriæ, incineratio corporalis materiæ. Contra hæc valet fructus Virginis, corpus Saluatoris. De primo languore. Ad Romanos. 6. Ego carnalis homo, venundatus ſub peccato. Primi enim parentes vendiderunt ſe & ſuam progeniem ad perpetuam ſeruitutem diaboli, quod eſt ad æternam mortem pro modica delectatione peccati. Geneſ. 2. De ligno ſcientiæ boni & mali ne comedas. In quacunque enim die comederis ex ea, morte morieris, ideſt, te & poſteritatem C tuam ad æternam mortem obligabis. Ad Rom. 6. Per vnũ hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Mors, ideſt, certitudo mortis temporalis, & debitum æternæ mortis, niſi ſubueniret redemptio Saluatoris. Epheſ. 2. Eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri debitores æternæ mortis. De ſecundo pſal. 101. Dies mei ſicut vmbra declinauerunt. Item, pſal. 11. Saluum me fac Domine, quoniam defecit ſanctus. Geneſ. 44. Dies peregrinationis meæ centum triginta annorum ſunt parui & mali, & non peruenerunt ad dies patrum meorum. Item Geneſ. 6. Senſus & cogitatio humani cordis ad malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. De tertio, Geneſ. 3. Emiſit Dominus Adam de paradiſo voluptatis, vt operaretur terram. pſalm. 119. Heu mihi, quia incolatus meus &c. Ad Hebr. 11. Iuxta fidem defuncti ſunt omnes non acceptis repromiſſio- D nibus, ſed à longe eas aſpicientes, & ſalutantes, & confitentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Qui enim hoc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere, & ſiquidem illius meminiſſent de qua exierant, habebant vtique tẽpus reuertendi: nunc autem appetunt meliorem, ideſt, cœleſtem. Hinc flens canit Eccleſia. Salue Regina miſericordiæ. Gloſ. ſuper canonicam Iacobi. Ne indignemini, ſi mali in mundo florent, ſi vos patimini, quia non eſt Chriſtianæ dignitatis in tẽporalibus exaltari, ſed deprimĩ potius. Mali enim nihil habent in cælo, vos nihil in mundo. Vnde ſpe illius boni, ad quod tenditis, quicquid in via contingat, gaudere debetis. De quarto, Geneſ. 3. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua aſſum- E ptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Iob. 4. Memento, quæſo, quòd ſicut lutum feceris me. Eccleſiaſtici 14. Omnis caro fænum, & ſicut folium in arbore viridi. Gloſ. Sicut fœnum in terra, & folium in arbore creſcit, vireſcit, marceſcit, areſcit, & deijcitur, ita caro noſtra. Contra hæc quatuor mala ordinantur quatuor circunſtantiæ fructus Dominici corporis, quæ ſaluant nos à plagis mortis. Ab æterna enim morte liberat, merita bonæ vitæ multiplicat, ad patriam vitæ deducit ad æternam vitam corpus reſuſcitat. De primo fructu Ioan. 6. Ego ſum panis vitæ: patres veſtri manducauerunt manna, & mortui ſunt. Hic eſt panis de cœlo deſcendens, vt ſi quis ex ipſo manducauerit, non moriatur, quia ſcilicet non ſolum ab æterna morte,

quæ

quæ eſt in inferno, ſed etiam ab illa quæ fuit in limbo, virtute corporis Christi liberatur. Et inſuper hæc breuis mors corporis in vitam æternam, quæ eſt in cœlo, eidem commutatur. Oſee. 13. De manu mortis liberabo populum meum. De ſecundo fructu. Ioan.6. cap. Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita, quia pro multiplicandis meritis bonæ vitæ. Sicut enim puer paruulus per cibum corporalem creſcit magnitudine, robore, & decore, ſic fidelis per cibum ſpiritualem proficit meritis bonæ vitę. Ioan. 10. cap. Ego ſum paſtor bonus. & infra. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant, pſalm. 137. Multiplicabis in anima mea virtutem. Ioan. 14. cap. Qui manet in me, & ego in eo &c. De tertio fructu. Ioan.6. cap. Ego ſum panis viuus &c. ideſt, deducam eum de exilio pręſentis miſeriæ ad cœlum. Ambroſius. Dominici corporis figura præceſſit, quando Dominus in deſerto patribus manna pluit, quia ſicut ille panis populum per deſertum ad terram promiſſionis duxit, hęc eſca cœleſtis fideles huius ſæculi deſertum tranſeuntes in cœlum ſubuehit. Vnde recte viaticum appellatur, quia in via reficiens in patriam vſque perducit. Hieremię. 12. capit. Reducam virum ad hæreditatem ſuam. Prouerbiorum. 3. Lignum vitæ eſt his qui apprehenderint eam. Gloſ. ſicut in Paradiſo fuit lignum vitæ, ita per ſapientiam Dei, quæ eſt Christus viuificatur Eccleſia, cuius nunc Sacramento corporis & ſanguinis vitæ æternæ accepit pignus. Si ergo corpus Chriſti ſumptum pignus eſt vitæ æternæ, & pignus non dimittitur donec id pro quo impignoratur accipitur, profecto per hoc ad vitam æternam perducimur. De quarto fructu. Ioan.6. cap. Qui manducat carnem meam, & bibit meum ſanguinem, &c. (vſque in nouiſſimo die.) Verum enim hominem reſuſcitabit. 1. Corinthio. 15. cap. Sicut per vnum hominem mors, ſcilicet omnium: ita per vnum hominem, ſcilicet Chriſtum, reſurrectio mortuorum. Sed hoc valde diſſimile, vnde ſequitur. Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Ad Romanos 14. cap. Omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti & cætera. Primæ Corinth. 15. cap. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque propria corporis, prout geſſit ſiue bonum, ſiue malum: ſed non omne immutabimur, quia ſoli electi propter corporis Chriſti participationem, ſcilicet ſacramentalem, vel ſpiritualem, ſurgent ſole pulchriores: reprobi verò reſurgent infirmi, & deformes. Daniel decimoſecundo cap. Qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt alij in vitam æternam, qui & fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti: & alij in opprobrium, vt viuant ſemper, quos ſcilicet, vt dicitur Eſa. decimotertio cap. Tortiones & dolores vt parturientes tenebunt, & facies combuſtæ vultus eorum. Quale ſemen eſt quod cadit in terra, talis fructus ſurgit de terra. Similiter, qualis eſt vita tua dum morieris, talis erit tempore ſuo reſurrectio tua. Seminatur zizania, & ſurgit ex ea deformis & odibilis herba: ſeminatur triticum, reſurgit frumentum pulchrum. Hæc figurata ſunt. Geneſis decimoquarto cap. in ſomnio regis. Septem ſpicæ pullulabant in culmo vno plenæ atque pulcherrimæ, & ſeptem aliæ de ſtipula oriebantur tenues & percuſſæ vredine, ideſt, vento vrente, qui ſcilicet eas infirmauit, & denigrauit. Septem ſpicæ deformes ſignant omnes reprobos cum magna deformitate in iudicio apparentes: ſeptem pulcherrimæ, omnes electos cum glorioſis corporibus reſurgentes. De primo, Naum. 3. Ecce ego ad te maleſica, ideſt, vniuerſitas damnatorum, dicit Dominus, & reuelabo pudenda tua in facie tua, & oſtendam genti nuditatem tuam, & regibus ignominiam tuam. De ſecundo, Phil. 3. Saluatorem expectamus &c. 1. Corinth. 15. cap. Seminatur corpus corruptibile, ſurget incorruptibile: ſeminatur in infirmitate, ſurget in gloria: ſeminatur corpus animale, ſurget ſpirituale: ſeminatur in ignobilitate, ſurget in gloria. Amen.

F CAP. XXIIII.

De tribus effectibus principalibus.

VEnite, comedite &c. vel alia ſimilia de effectu, vel fructu. Sacroſanctũ corpus Domini tres habet effectus principales. Primus, eſt peccatorum deſtructio. Secundus, bonorum ſpiritualium largitio, vel augmentatio. Tertius, animarum confortatio, vel vitæ ęternę collatio. De primo, Daniel 2. Videbam donec abſciſus eſt de monte lapis ſine manibus, & percuſſit ſtatuam, ideſt, figmẽta peccatorum, & comminuit eam. 1. Ioan. 3. In hoc apparuit filius Dei, vt diſſoluat opera diaboli. De ſecundo, Prouerbiorum 12. Qui bonus eſt, hanriet ſibi gratiam a Domino, quia ipſe fons totius gratiæ. Eccleſiaſtic. 24. In me omnis gratia vitæ eſt (vſque ad me omnes.) De tertio, pſal. 103. Panis cor hominis confirmat. Genes. 18. Ponam bucellam panis, & **G** confortate cor veſtrum. Primus effectus principalis corporis Chriſti eſt deſtructio peccatorum, & hoc ad tria, ad dealbandum maculam cordis, ad mitigandum ſtimulum carnis, ad reſiſtendum cogitationibus prauis. De primo, pſalm. 67. Niue dealbantur in Selmon. Selmon mons Dei eſt, & interpretatur vmbra, & ſicut dicit glo. Corpus Chriſti ſignificat, quia ſicut vmbra fit de lumine & corpore, ita in corpore Chriſti eſt lumen diuinitatis, & caro humanitatis. In hoc monte vmbroſo ſuper niuem dealbabuntur fideles, quia virtute corporis Chriſti incomparabiliter à macula peccatorum emundantur. Iſa. 43. Ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me. De ſecundo, Exod. 17. Mane ros iacuit in ſimilitudinem pruinæ ſuper terram. Gloſ. Panis cœleſtis in ſimilitudinem roris & pruinæ ſem**H**per apparebat, quia corpus Chriſti à feruore peccatorum refrigerat. Pſalm. 88. Tu dominaris poteſtati maris, mare ſignificat multas miſerias hominis, motus fluctuum ſtimulum carnis. De tertio, Canti. 1. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi: Myrrha ſeruat corpora à vermibus incorrupta, ſic corpus Chriſti corda fidelium à prauis cogitationibus illæſa, quia cum dilectum Dominum ſuſcipimus, ſi faſciculum myrrhæ, ideſt, amaritudinem paſſionis eius pia mente cogitamus, vermes malarum cogitationnm à nobis repellimus. Secundus effectus principalis eſt bonorum ſpiritualium augmentatio, & hoc ad tria, ad decorem caſtitatis, ad feruorem charitatis, ad ſaporem ſuauitatis. De primo, Daniel. 1. Apparuerunt vultus eorum meliores præ omnibus pueris, qui veſcebantur cibo regio. Glo. Vultus eorum quos panis ſatiabat, qui de cœlo deſcendit, ap**I**paruerũt meliores decore, ſcilicet caſtitatis. Vnde & pueri illi caſti fuerunt Cantic. 7. Quam pulchra es, & decora chariſſima in delitijs. Sicut enim bonum nutrimentum facit ad decorem corporis, ſic delitię cibi ſpiritualis ad pulchritudinem caſtitatis Ezechiel. 36. Similam, & mel, & oleum comediſti, & decora facta es vehementer. De ſecundo, Eccleſiaſti. 32. Gemmula carbunculi in ornamento auri. Glo. Ardentium gemmarum principatum tenet carbunculus ſic dictus, quia ignitus, vt carbo. Significat autem corpus Chriſti, quod cor accipientis & ornat caſtitate, & inflammat charitate. pſalm. 49. Ignis à facie eius exarſit, carbones &c. Hinc. 4. Regum. 4. Eliſęus incumbens incuruauit ſe ſuper puerum, & calefacta eſt caro pueri. De tertio, Ge**K**neſ. 49. cap. Aſer pinguis panis præbens delitias regibus. Sapien. 16. Angelorum eſca nutriuiſti populum tuum, & panem de cœlo præſtitiſti illis, omne delectamentum in ſe habentem, & omnis ſaporis ſuauitatem: Subſtantiam enim tuam & dulcedinem, quam in filios habes, oſtendebas. Cantic. 5. Comedi fauum cum melle meo, ideſt dulcedinem carnis Chriſti cum dulcedine diuinitatis: bibi vinum cum lacte meo, ideſt, dulcedinem ſanguinis Chriſti cum dulcedine ſpiritualis conſolationis. Tertius effectus principalis eſt animarum confortatio: & hoc ad tria, ad debellandum dæmonia, ad ſuſtinendum aduerſa, ad operandum bona. De primo, 1. Regum. 30. Inuenerunt viri Dauid virum Aegyptium in agro, & adduxerunt eum ad

Dauid,

David, dederuntque ei panem vt comederet, & refocillatus eſt, & adduxit David ad latrunculos, & percuſſit eos. Vir Aegyptius ſignificat peccatorem, quem prædicatores adducunt ad Chriſtum per conuerſionem, qui pane Dominici corporis confortatus fit dux exercitus Chriſti ad debellandos dæmones. Ephe. 6. Confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli. Primi Regum. 7. Factum eſt autem cum offerret Samuel agnum in holocauſtum, exterruit Dominus Philiſtijn, & cæſi ſunt à filijs Iſrael. De ſecundo, 3. Regum 22. Mitte virum iuſtum in carcerem, & ſuſtenta eum pane tribulationis. In carcerem mittitur, qui in hoc mundo aduerſa patitur. Panis tribulationis quo ſuſtentatur, eſt panis vitæ æternæ, quo ad ſuſtinenda aduerſa confortatur. Actum 24. Dicit Apoſtolus exiſtentibus in periculo maris. Rogo vos accipere cibum pro ſalute veſtra, & omnes ſumpſerunt cibum confortati, & animæ quiores facti ſunt. Ad Philip. 3. Omnia poſſum in eo qui me confortat. De tertio, Prouerbiorum vltimo. Mulier fortis de nocte ſurrexit, deditque prædam domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis. Mulier fortis eſt Eccleſia de gentibus: hæc de nocte ſurrexit, quia per auditum verbi de tenebris peccatorum ad Chriſtum ſe conuertit. Prędam domeſticis, & cibaria ancillis dedit, quia ſacramenta Iudææ miſſa, quę ſuſcipere noluit, hæc cum omni deſiderio rapuit, & de eis familiam ſuam, ideſt, fideles pauit. Et hoc vt eos ad tria bona confortaret, ad opera miſericordiarum, ad lucrum animarum, ad emptionem cœleſtium diuitiarum. Vnde ſequitur poſt prædictum cibum. Conſiderauit agrum, & emit eum, de fructu manuum ſuarum plantauit vineam. Primum, notatur per fructum manuum: ſecundum, per plantationem vineæ: tertium, per emptum agrum. Primo, confortamur cibo Domini ad opus bonum. Eccleſiaſtic. 33. Cibaria, & virga, & onus aſino: panis, & diſciplina, & opus ſeruo. Sicut pabulum confortat aſinum ad onera portanda, ſic panis cœleſtis ſeruum Dei ad opera bona perficienda. 2. Thimo. 1. Gratias ago ei qui me confortat in Chriſto Ieſu. Qui enim vere conſiderat in hoc Sacramento immenſam circa ſe Dei liberalitatem, valde confortat eum ad proximi pietatem. Secundo, confortamur ad lucrum animarum, ibidem. Vas electionis eſt mihi iſte &c. nomen meum, ſcilicet Ieſum Chriſtum, quaſi cęleſte oleum ad ſanitatem animarum. Can. 2. Oleum effuſum nomen tuum, de corde Chriſti pleno fluit oleum gratiæ ad ſalutem animę. Tertio, confortamur ad emptionem bonorum cœleſtium. Hinc ſupradictum eſt, quòd mulier fortis poſt cibum conſiderauit agrum, & emit eum, virtutibus ſcilicet, & bonis operibus. Hiere. 32. Agri pretio ementur, & ſcribentur in libro, & imprimetur ſignum, & teſtis adhibebitur. Agri cœleſtis hæreditatis ementur pecunia virtutum & bonorum operum, & ſcribentur tam agri quàm emptores in libro vitæ, & imprimentur in corde emptoris, ſignum ſcilicet crucis Chriſti, & lumen imaginis Dei pro certo pignore, & adhibebitur teſtis, quia in die iudicij coram omnibus teſtis erit Dominus, quòd vere emiſti regnum cœlorum pretio bonorum operum. Vel tertius effectus principalis dici poteſt vitæ æternæ collatio, Ioan. 6. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et hoc in tribus, in omnium delitiarum præparatione, in omnium deſideriorum impletione, in omnium bonorum ſecura & æterna fruitione. Require hoc in ſermone decimo, in fine.

CAP. XXV.

De effectibus corporis Chriſti ſumptis ex tribus eius vocabulis.

VEnite, comedite &c. Vel alia vt ſupra, vel ſimilia de effectu, vel de nominibus corporis Chriſti. Effectus Dominici corporis poſſunt ſumi ex tribus nominibus, quę ſolent eidem aſcribi. Nominatur enim quandoque

A verus panis, quandoque ſacramentum altaris, quandoque ſacramentum charitatis. De primo Ioan. 6. Pater meus dat vobis de cœlo panem verum. De ſecundo, Malac. 3. Placebit Deo ſacrificium Iuda & Hieruſalem. De tertio. 1. Timo. 3. Magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtum eſt in carne, per partum Virginis: prædicatum eſt in gentibus, a ſanctis Apoſtolis: creditum eſt mundo, ideſt conceſſum fidelibus in cibum ſalutis: vnde recte dicitur ſacramentum charitatis. Primo, corpus Domini nominatur panis verus, & ſecundum hoc habet tres effectus. Sicut enim panis tria bona præcipue confert corpori, ideſt, ſatiat, confortat, vitam conſeruat: ſic panis iſte ſatiat ſpiritum ad faſtidium mundi faciendum, confortat animum ad malum culpę deuincendum, conſeruat vitam ad Deum ſemper laudandum. De primo, pſalm. 131. Pauperes eius ſaturabo panibus. Complenda. Satiaſti, Domine, fami-

B liam tuam muneribus ſacris, & hoc ad faſtidium mundi faciendum. Prouerbio. 22. Anima ſaturata calcabit fauum. Gregor. Guſtato ſpiritu deſipit omnis caro. De ſecundo, pſalm. 103. Panis cor hominis confirmet ad malum, ſcilicet culpæ deuincendum: quia qui carent corroboratione huius panis, vincuntur à vitijs. 4. Regum 25. Rex Babylonis & exercitus eius obſedit Hieruſalem, & non erat panis populo terræ, & omnes viri bellatores nocte fugerunt ad hortum Regis, ideſt, ad delitias carnis, & ad campeſtria ſolitudinis, ideſt, ad viam latam, quæ ducit ad mortem. De tertio, Eccleſiaſtic. 34. Panis egentium, vita pauperis eſt. Ioan. 6. cap. Ego ſum panis viuus qui de cęlo deſcendi, Ego viuo propter patrem, & qui manducat me, viuet propter me: & hæc eſt vita ad Deum ſemper laudandum, pſal. 145.

C Lauda anima mea Dominum & cæt. De his ſupra ſermone 9. Secundo, corpus Domini nominatur ſacramentum altaris, & ſecundum hoc habet triplicem effectum, ſcilicet in triplici ſtatu fidelium, ideſt, in hoc mundo, in cœlo, in purgatorio. In ſtatu mundi peccata relaxat, in ſtatu purgatorij pœnam alleuiat, in ſtatu cœli gloriam augmentat. De primo, ſcilicet ſtatu mundi. Leuitic. 5. Anima quæ peccauerit per ignorantiam, offeret arietem immaculatum, ſcilicet Chriſtum, ſine quo non fit remiſſio. Nihil prodeſt capram, ideſt, auſteritatem pœnitentię immolare, niſi ſtudueritis in Chriſti immolatione plenam fiduciam habere, Ioan. 1. cap. Ecce agnus Dei, ecce &c. Paſchaſius. Licet omnia peccata in baptiſmo ſint donata, infirmitas tamen peccati, ideſt, fomes in carne remanet. Et quia ex hoc quod

D quotidie labimur, ſaltem in venialibus, ideo Chriſtus pro nobis quotidie immolatur, vt qui ſemel moriendo mortem deuicit, quotidie recidiua delictorum per hæc ſacramenta relaxet. Ambro. Sicut quod vbique offertur vnum eſt corpus, ita & vnum eſt ſacrificium, Chriſtus ſemel in cruce hoſtiam pro omnibus obtulit, ipſam offerimus, & nunc: ſed quod nos agimus, recordatio eſt ſacrificij illius, nec cauſa ſuæ infirmitatis repetitur, ſed noſtræ, quia quotidie peccamus. De ſecundo, Leuitic. 17. cap. Dedi vobis ſanguinem, vt ſuper altari meo expietis pro animabus veſtris. In hoc figuratum eſt, quòd ſacrificium carnis & ſanguinis Chriſti valet animabus in pœna purgatorij. Hic ſciendum quòd tres turmæ animarum ſunt decedentium. Prima peccantium, ſecunda pœnitentium, tertia innocen-

E tium. Primam ſacrificium non adiuuat: ſecundam pœna alleuiat: tertiam ſine pœna ad cœlum ſubleuat. De primo, 1. Regum 3. Iuraui Heli, quòd non expietur domus eius victimis & muneribus in æternum. Domus eius, ideſt, omnium in peccatis perſiſtentium. Iere. 7. cap. Quia locutus ſum ad vos, & non audiſtis: & vocaui vos, & non reſpondiſtis, proijciam vos a facie mea, ideſt, ab omni bono, quod eſt in cœlo & in terra. Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec aſſumas pro eis laudem, ideſt, ſacrificium laudis, & non obſiſtas mihi, quia non exaudiam te. Prouerbiorum 7. Qui adulter eſt, ideſt, amans & adhærens creaturæ vltra menſuram iuſtitiæ, perdet animam ſuam, quia zelus & furor viri non parcet in die vindictæ: nec ac-

quieſcet

quiescet cuiusquã precibus, nec suscipiet pro redemptione F dona plurima, quasi pretiosissimum Christi sacrificium. De secundo est illud supradictum. Dedi vobis sanguinem, vt super altari meo expietis pro animabus. Sanguinem, idest, sacrificium corporis & sanguinis Christi. Sanguinis pro corpore simul & sanguine pars pro toto, & quia sanguis in altari non est sine corpore, nec corpus sine sanguine, pro animabus, scilicet quæ sunt in purgatorio. August. Orationibus & eleemosynis sanctæ Ecclesiæ, & sacrificio salutari non est dubium defunctorum animas releuari, vt cum eis misericordius agatur à Domino, quàm eorum peccata meruerunt in hoc mundo. Zachar. 13. Partes duæ in terra dispergentur & deficient, idest, infideles, & mali Christiani damnabuntur, & tertia pars relinquetur in ea, idest, pœnitentes: & ducam tertiam partem per ignem, idest, animas pœnitentium per purgatorium: & vram eos sicut G vritur argentum, & probabo eos sicut probatur aurum: ipse inuocabit nomen meum, & exaudiam eum. Ipse scilicet populus Christianus in terra relictus, inuocabit me orationibus, & eleemosynis, & sacrificio altaris pro parte ducta per ignem, idest, pro animabus quæ sunt in purgatorio, & exaudiam eum, alleuiando scilicet pœnam illorum, & abbreuiando. De tertio, Prouerbior. 31. Munus absconditum extinguit iras, iras scilicet Dei, idest, pœnas purgatorij quantum ad animas innocentes: & in præsenti tribulationibus & flagellis satis purgatas. psal. 37. Domine in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi &c. Furor Dei ardet in inferno, ira in purgatorio, sagitta siue correptio amoris in hoc mundo. Qui igitur sagittas dominicæ correptionis patienter portat, furorem inferni, & iram ignis H purgatorij duce Domino illæsus euadet. Isa. 43. Noli timere serue meus, cum transieris per ignem, tecum ero: & flumina non operient te. Cum ambulaueris in igne, non comburreris, quia ego Saluator tuus. Daniel. 3. cap. Angelus Domini descendit cum Azaria, & socijs eius in fornacem, & fecit ignem fornacis quasi ventum roris flantem: & non tetigit eos omnino ignis, nec contristauit. Tunc laudabant Deum dicentes. Benedicite Domino qui eruit nos de inferno, & eruit nos de medio ardentis flammæ. Isa. 55. cap. In lætitia egredimini, & in pace deducemini: montes, & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu. De tertio supra nominato, scilicet quòd sacrificium altaris gloriam beatorum quodam modo in cœlo augmentat. Leuiti. 10. Pectusculum sacrificij quod oblatum est, edetis in loco mundissimo tu, I & filij tui, & filiæ tecum. Pectusculum sacrificij quod optimum & dulcissimum est de animali, signat dulcedinem effectus corporis Christi, inquantum comeditur in loco mundissimo, idest, inquantum delectat beatos in cœlo: quia plurimum gaudent & congratulantur in hoc sacrificio de memoria redemptionis, de aspectu nostræ salutis, de admiratione diuinæ bonitatis. Gregor. Eodem momento rapitur in cælum ministerio Angelorum sociandum corpori Christi, & ante oculos sacerdotis in altari videtur. Rapitur scilicet corpori Christi consociandum, idest, ad beatos lætificandum. Complenda. Sumpsimus, Domine, diuina mysteria, quæ sicut sanctis tuis ad gloriam, ita nobis ad vitam prodesse perficias. Tertio, corpus Domini K nominatur sacramentum charitatis, & secundum hoc tres habet effectus, quia tria maxime bona operatur in nobis, scilicet Spiritussancti veram participationem, ipsius Christi certam inhabitationem, in similitudinem imaginis Dei transformationem. De primo, psalm. 80. Et de petra melle saturauit eos: quia fideles sugunt de corpore Christi dulcedinem Spiritussancti. Sapien. 12. O quàm bonus & suauis est Domine spiritus tuus in nobis, qui scilicet de corpore tuo in nos fluit. Augustin. Participatione corporis & sanguinis Christi homo viuit, non sumens tantum sacramentum, quod & mali faciunt, sed pertingens vsque ad spiritus participationem, vt in corpore Domini tanquam membrum maneat: & eius spiritu vegetetur. De secundo. Ioan. 6. cap. Qui manducat carnem meam &c. Hilarius. Accepta carne Domini, & hausto calice id efficitur, vt nos in Christo, & Christus in nobis sit. Est enim Christus in nobis per carnem, dum eius carnem accipimus; & sumus in eo, dum secum hoc quod nos sumus, in Deo est. Ioan. primo cap. Verbum caro factum est &c. Dum verbum carnem assumpsit, in nostra carne habitauit: & dum nos verbum incarnatum in cibum accipimus, ipsum etiam habitat in nobis. De tertio, Ioan. primo cap. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, idest, deiformes, & Deo secundum imaginem similes: nec potest creatura ad maius promoueri, quàm quod assimiletur suo creatori. Assimilatur autem homo Deo virtute corporis Christi in tribus. In interiori cordis bonitate, in exterioris operis fertilitate, in superiori cælestis regni hæreditate. De primo. 2. Petr. 1. Christus propria gloria sua & virtute, maxima & pretiosa promissa nobis donauit, vt per hoc efficiamur consortes diuinæ naturæ. Maxima promissa, idest, seipsum. Vnde. Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis, vt efficiamur consortes diuinæ naturæ, idest, diuinæ bonitatis: quia natura Dei bonitas est. Ambros. Quia Dominus Iesus consors scilicet est diuinitatis & corporis, & tu qui accipis carnem eius diuinæ substantiæ in illo participans alimento, idest, vere bonus efficieris in eo. De secundo, Ezechiel. decimosecundo cap. Sumam de medulla cedri sublimis, & de vertice ramorũ eius, & plantabo in montem excelsum, & faciet fructum. Medulla cedri sublimis est æterna sapiẽtia Dei, alti rami eius sunt patres sancti, vertex ramorum est beata Virgo, pars de vertice caro Christi sumpta de Virgine. Surculus igitur sumptus de medulla & vertice, est corpus Christi plenum diuinitate. Iste plantatus in montem excelsum, idest, in cor iusti in cœlum eleuatum, facit similem Christo boni operis fructum. De vtroque ad Gal. 2. Viuo ego iam non ego, viuit verò in me Christus, in me scilicet assimilando interiori bonitate, & exteriori bono opere. Hinc dictum est Augustino. Cibus sum grandium, cresce, & manducabis me, nec in me mutabis & cæt. De tertio. Ioan. primo cap. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, ergo & hæredes. Ad Roman. 8. cap. Si filij, & hæredes, cohæredes autem Christi. 1. Petr. 2. Benedictus Deus qui regenerauit nos, idest, de filijs diaboli filios Dei, in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem conseruatam in cœlis, Amen.

CAP. XXVI.

De effectibus sumptis ex tribus alijs corporis Christi vocabulis.

VEnite, comedite & cæter. Thema de effectu, vel de nominibus corporis Christi. Effectus Dominici corporis possunt sumi ex tribus illis nominibus eius iam supra dictis. Dicitur enim quandoque medicina spiritualis, quandoque manna, idest, panis cœlestis, quandoque Eucharistia, idest, bona gratia animæ fidelis. De primo, Ecclesiastic. trigesimooctauo cap. Altissimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit eam. Augustin. Suscepit Christus de terra terram, & de carne Mariæ carnem accepit, & ipsam nobis ad salutem manducandam dedit. De secundo, Apocalyp. secundo cap. Vincenti dabo manna & cæt. quasi dicat. Qui se præparat per victoriam vitiorum, illi dabo manna, idest, cœlestem panem, scilicet corpus meum, in quo secrete reconditum est multiplex bonum. Ioan. sexto cap. Hic est panis qui de cœlo descendit. De tertio, Ecclesiastic. trigesimosecundo cap. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. quasi dicat, Præpara te per auditum verbi Dei & obedientiæ, qua taceas, idest cesses a malo, & serues reuerentiam

A tiam in benefaciendo: tunc dabitur tibi bona gratia, quæ Græce dicitur Eucharistia, idest, corpus Christi, Magister. 4. Sententiarum. Sacramentum altaris excellenter dicitur Eucharistia, idest, bona gratia: quia in ea non solum est augmentum virtutum & gratiæ, sed ille totus ibi sumitur, qui est fons totius gratiæ. Primo, corpus Domini dicitur medicina spiritualis: & secundum hoc habet tres effectus. Serpens ille malignus infudit humano generi per venenum pomi vetiti triplicem corruptionem, in anima tenebras ignorantiæ, in carne morbum prauæ concupiscentiæ, & mortem vtrobique. Ad hæc tria curanda valet corporis Christi medicina. Ignorantiæ enim tenebras illuminat, morbum prauæ concupiscentiæ sanat, & mortem destruendo triumphat. De primo, psalm. 131. Paraui lucernam Christo meo & cætera. Lucerna

B est lumen in diaphano, idest, perlucido corpore: sic corpus Christi est verbum Dei, quod est lux vera in munda carne, quo scilicet pelluntur à nobis tenebræ ignorantiæ. Luca primo capitulo. Viderunt oculi mei salutare tuum & cætera. psalm. 26. Dominus illuminatio mea & cætera. psal. n. 33. Accedite ad eum, & illuminamini. De secundo, Isaias trigesimooctauo. Item, Quarti Regum 2. Iussit Isaias vt tollerent massam de ficis, & cataplasmarent super vulnus regis, & sanaretur. Vulnus, siue vlcus regis, est concupiscentia carnis. psal. 6. Miserere mei Domine quoniam infirmus sum & cætera. De tertio, Luca primo capitulo. Benedictus fructus ventris tui, scilicet corpus Christi, quod est fructus vitæ valens ad curationem mortis æternæ. Prouerbiorum. 3. cap. Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam, scilicet sapientiam Dei incarnatam.

C Oseę decimoquarto capitulo. Ero mors tua o mors. De hac triplici corruptione & medicina, supra sermone sexto post principium. Secundo, corpus Domini dicitur manna, idest, panis cœli, quod manna habet similitudinem saporis frumenti, mellis, & olei. De duobus primis. Exod. decimosexto capitulo. Gustus eius sicut similæ. De tertio, Numeri 16. cap. Gustus eius quasi similæ cum melle. De quarto, Numeri 15. cap. Fecerunt ex eo tortulas saporis quasi panis. De tribus simul Ezechiel. decimosexto capitulo. Gustus eius quia similam, mel, & oleum comedisti: & secundum hęc tria habet corpus Domini triplicem effectum. Operatur enim morum honestatem, cordis suauitatem, proximi pietatem: primum significatur in frumento, secundum in melle, tertium in oleo. De primo, Zacharię 9. capitulo. Quid bonum eius, & quid

D pulchrum, nisi frumentum electorum? panis de frumento bonus est, & pulcher in se, & etiam in effectu, quia facit pulchrum: sic corpus Christi bonum & pulchrum facit honestatem morum. Danie. primo capitulo. Apparuerunt vultus eorum meliores corpulentiores præ omnibus pueris, qui vescebantur cibo regio. gloss. vultus eorum, quos panis satiabat, qui de cœlo descendit. De secundo, Prouerbiorum. 33. cap. Comede fili mel, quoniam bonum est, & fauum dulcissimum gutturi tuo. Sapien. 16. Paratum panem de cœlo præstitisti illis, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. De tertio, Iob. vigesimonono capitulo. Quis mihi tribuat vt sim secundum dies, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo,

E & petra fundebat mihi riuulos olei, idest, gratiam pietatis ad bonum proximi. Prouerbiorum 21. cap. Taurus desiderabilis, & oleum in tabernaculo iusti. Quarti Regum. 4. Offerebant vasa, & mulier infundebat oleum, & ait Helisęus, Vende oleum, & redde creditori tuo: tu autem & filij tui viuete de reliquo. Ecce oleum, idest, opus pietatis proximum reficit, debita soluit, nosipsos pascit. Primum intelligitur in eo quod fundebat oleum in vasa proximorum: secundum in eo quod reddidit per oleum debita creditori tertium in eo quod ipsa & filij de oleo vixerunt. Tertio, corpus Domini dicitur Eucharistia, idest, bona gratia: sicut autem dicunt magistri, Gratia est influentia diuinæ bonitatis in animam, per quam assimilata Deo fit ei grata, & vitæ æternæ digna: & secundum hoc corpus Domini habet tres effectus, similem Deo animam efficit, gratam & charam Deo reddit, vitam æternam tribuit. De primo, secundæ Episto. Petr. primo capitulo. Christus propria gloria & virtute maxima & pretiosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamur diuinæ naturæ consortes, idest, similes Deo per veram bonitatem. De secundo, Canticorum decimo capitulo. Quàm pulchra es & decora in delitijs, quasi diceret. Delicato cibo & potu corporis Christi & sanguinis es nutrita, facta es multum decora, & idcirco grata Deo & chara. De tertio, Ioan. sexto capitulo. Qui manducat carnem meam & cætera, habet vitam æternam. Item, corpus Domini dicitur Eucharistia, idest, bona gratia: & secundum hoc habet valde bonum effectum, scilicet cum illud manducamus, non ipsum vt alius cibus mutatur in nobis, sed nos in illo mutamur. Nam, quia, vt dictum est, gratia est influentia diuinæ bonitatis in animam, per quam similatur Deo, hæc bona gratia, scilicet corpus Christi, influit nobis bonitatem suam, per quam non ipsum nobis, sed nos illi assimilamur, & in eius bonitatem mutamur. Hæc nostra in Christum mutatio potest probari similitudine triplici, prima sumitur de virtute nostri amoris, secunda de virtute rei maioris, tertia de virtute surculi arboris. Hæc require supra in sermone vigesimo ante finem.

CAP. XXXVII.

De consideratione sanguinis Christi tribus modis, & primo de primo vt in cruce funditur.

Venite, comedite panem meum, & bibite vinū quod miscui vobis. Prouerbiorum 9. cap. His verbis Dominus nos inuitat ad salutare conuiuium, in quo præparauit pretiosum cibum & potū corpus & sanguinem suū. Dicto itaque supra de corpore Christi, dicendum est hic de sanguine. Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus, 1. Episto. Ioan. secundo capitulo, Item aliud. Calicem quidem meum bibetis, Matthæ. 20. cap. Thema proprium. Dignus es Domine & cæt. quoniam redemisti nos Deus in sanguine tuo, Apocalyp. secundo capitulo, vel aliud simile. Septimum principaliter circa sacramentum dominici corporis notandum, est consideratio sanguinis sacri. Vnde sciendum, quòd sanguis Domini tribus modis potest considerari. Primo, vt in cruce pro omni salute funditur: secundo, vt in sacramento à fidelibus sumitur: tertio, vt à saluandis spiritualiter bibitur. Primo modo consideratus, ab inestimabili dignitate commendatur. Circa hanc pretiositatem quatuor præcipue possunt notari. Primum est pretiositatis magnæ probatio: secundum, tanti pretij dandi ratio: tertium, virtutis sanguinis magnitudo: quartum, redemptorum sanguine multitudo. Primum circa pretiositatem sanguinis præcipue notandum, est pretiositatis magnæ probatio: & hoc probatur à tribus, à virginali origine, à dignitate innocentiæ, à Dei vnione. De primo, Ecclesiast. 24. cap. Ego quasi vitis fructificaui & cæt. fructus vitis, scilicet, beatę Virginis vua & vinum, idest, corpus Christi & sanguis. Vinum igitur honoris ortum de flore vitis, est sanguis Christi pretiosus natus de virginitate. Multum itaque commendat sanguinis Christi nobilitatem & pretiositatem, quòd à nulla, vt alius sanguis, corruptione, sed à virginali flore sumpsit exordium, De secundo. psalm. 93. Captabant in animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabant. Quanto sanguis innocentior, tanto charior & pretiosior. 1. Epist. Petr. 2. cap. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Iesu Christi. De tertio, Hierem. decimotertio capitu. Agglutinaui mihi omnem domum Israel,

 dicit

dicit Dominus, idest, inseparabiliter mihi vniui totam ho
minis naturam, scilicet animam, corpus, & sanguinem. Ad
Hebrææ.2.cap. Quia pueri communicauerunt carni & san-
guini, & ipse Christus similiter participauit ab eisdem, id-
est, filius Dei pro salute hominis habentis carnem & san-
guinem assumpsit carnem hominis & sanguinem, & ita v-
niuit ea sibi & honestauit, vt vere possint dici caro Dei &
sanguis. Actuum 20. Posuit vos Spiritussanctus regere Ec-
clesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. ergo sanguis
Christi vere est sanguis Dei: ideo tam pretiosus, quòd vna
gutta plus valet quàm totus mundus. Secundum circa
pretiositatem sanguinis Christi præcipue notandum, est
tanti pretij pro homine dandi ratio: & hæc est triplex. Pri
ma, magni debiti necessaria solutio. Secunda, magni amo-
ris demonstratio. Tertia, magni boni perditi recuperatio.
Prima ratio tanti pretij dandi pro homine, scilicet pre-
tiosi sanguinis Dei est magni debiti necessaria solutio. Ma
ximo enim debito obligatus est primus homo, quia tene-
batur Deo satisfacere pro se, & toto humano genere, quod
rapuerat & occiderat pomum vetitum comedendo, vnde
iussus est cum omni progenie mitti in gehennæ carcerem,
donec redderet omne debitum per sufficientem hostiam.
Iustum est enim secundum peccati quantitatem, & læsæ
maiestatis dignitatem fieri satisfactionem: & hoc potest
tribus gradibus distingui. Pro minore enim culpa minor,
pro maiori maior, pro maximo satisfactio maxima est fa-
cienda. Hinc statutum erat in lege pro transgressione di-
uersorum mandatorum pecus aliquod offerri, vel occidi,
& sanguinem eius fundi: sed pro maiori peccato, vel ho-
micidio simplici ipsum homicidam occidi, & sanguinem
eius fundi. Ex hoc sequitur, quòd pro tot homicidijs
primi parentis, qui omnes homines occidit, quia per eum
omnes moriuntur, & pro læsa per hoc maximi creatoris
maiestate tam pretiosa hostia debeat offerri Deo, & occi-
di, & sanguis eius fundi, qui ad minus tantum valeat,
quantum omnes homines qui sunt occisi: sed quia talis
in omni creatura non poterat inueniri, necesse fuit ad sol-
uendum tantum debitum, & ad liberandum de inferni
carcere genus humanum, filium Dei hominem fieri om-
ni creatura meliorem, & ipsum pro debito hominis occi-
di, & sanguinem eius fundi. De primo. Leuitic. quarto
capitulo. Anima quæ peccauerit per ignorantiam in trans
gressione, scilicet quorundam mandatorum Dei, offerat
Deo vitulum, vel agnum, vel aliquid huiusmodi ad occi-
dendum & sanguinem fundendum, ad Hebræo. nono ca-
pitulo. Omnia pene in sanguine mundantur secundum
legem, & sine sanguinis effusione non fit remissio. De se-
cundo, Genesis nono capitulo. Quicunque fuderit san-
guinem hominis, fundetur sanguis illius: ad imaginem
quippe Dei factus est homo, Numeri. 35. Non aliter ex-
piari potest, nisi eius sanguine, qui alterius sanguinem fu-
derit. De tertio, Oseę decimotertio capitulo. De manu
mortis liberabo eos: de morte redimam eos pretio san-
guinis. dicit interlinearis, de morte, idest, de plaga & de-
bito æternæ mortis. Bernar. Filius De iubetur occidi, vt
vulneribus nostris pretiosi sanguinis sui balsamo medere-
tur. Agnosce anima quàm grauia sunt illa vulnera, pro
quibus necesse est Dominum Iesum Christum vulnerari:
nisi enim essent ad mortem æternam, nunquam pro eis fi-
lius Dei moreretur. Secunda ratio tanti pretij dandi est
magni amoris demonstratio. 1. Episto. Ioan. quinto capit.
Tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, &
sanguis. Spiritus quem misit de corpore, aqua quæ fluxit
de latere, & sanguis quem effudit de corde, testes sunt di-
lectionis maximæ psalm. 129. Apud Dominum misericor-
dia &c. vt scilicet, probaretur ad nos amoris eius magnitu
do. Ber. Vere copiosa Christi redemptio, quia vndam san-
guinis per quinque partes corporis largiter effudit, cum
pro redemptione generis humani vna gutta pretiosi san-
guinis eius sufficeret: sed data est copia, vt magnitudine
muneris virtus innotesceret diligentis. Vt enim ostende-
F ret quantum te diligeret, non aliter voluit quàm morien-
do te de morte liberare. Augustin. O anima mea pretiosa
non auro redempta, vel opibus, sed agni immaculati san-
guine, attende quid valeas, quid pro te datum sit cogita:
Noli temetipsam tradere in perditionem, pro qua Chri-
stus suum pretiosum fudit sanguinem. Tertia ratio tanti
pretij dandi est magni boni perditi recuperatio: & hoc est
triplex, scilicet libertas à seruitute diaboli, introitus cœle-
stis Regni, hæreditas filiorum Dei. De primo, Hieremi.
trigesimo capitulo. Redemit Deus Iacob, & liberauit eum
de manu potentioris, scilicet pretioso sanguine Christi.
Ioan. octauo capitulo. Si vos filius liberauerit, vere liberi
eritis. psalm. 105. Redemit eos de manu inimici. Luc. pri-
mo cap. Benedictus Dominus Deus Israel &c. De secun-
do, Hebræ. nono capit. Christus introiuit semel in sancta
æterna redemptione inuenta. & infra. 10. Habentes itaque
G fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Chri-
sti. Hieron. Sanguis Christi est clauis paradisi. In passio-
ne enim Domini cœlum diu clausum, quasi soluto sangui-
nis eius pretio est apertum. Ioan. 19. capit. Vnus militum
latus eius perforauit &c. Glo. Vigilanti verbo vsus est, non
dixit vulnerauit, sed aperuit, vt illic vitæ quodammodo
ostium panderetur, vnde sacramenta Ecclesiæ emanaue-
runt, sine quibus ad vitam non intratur. Sanguis enim fu-
sus est in remissionem peccatorum, aqua in lauacrum,
humanum genus propter debita peccatorum & deformi-
tatem à paradiso cœlesti exclusum, necesse habuit ad redi-
tum, & pretio sanguinis Christi à debito absolui, & aqua
baptismi à sorde lauari. De tertio, Leuitic. 25. cap. Si frater
tuus vendiderit possessiunculam suam, si voluerit propin-
quus eius, potest redimere quod ille vendiderat: hoc fecit
H Christus pretio sanguinis sui. Hinc legitur Numeri. 25.
quòd homicidis expulsis de terra sua, non dabitur libertas
redeundi, nisi post mortem summi Pontificis. Hierem. de-
cimosecundo capitulo. Reducam virum ad hæreditatem
suam. Ecclesiastici 33. cap. Seruus fidelis sit tibi quasi ani-
ma tua, quasi fratrem sic eum tracta: quoniam in sangui-
ne animæ comparasti eum tibi, scilicet quòd hæreditatem
tuam quam redimere non poterat sanguine tuo redemisti à
sibi, vnde tracta eum quasi fratrem, diuidendo secum hæ-
reditatem: hinc Luc. trigesimosecundo capit. Clamat de
cruce latro. Domine memento mei, & dixit illi Iesus.
Amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiso.

CAP. XXVIII.

I

De duobus alijs circa pretiositatem sanguinis Christi notandis.

THema, de sanguine Christi, vt supra, vel similia. Ter-
rium circa pretiositatem sanguinis Christi, vt consi-
deratur in cruce fusus, pręcipue notandum est virtutis ma-
gnitudo: & consistit hæc in tribus, in diaboli destructio-
ne, in mundi redemptione, in Dei reconciliatione. De pri
mo, Iob. 40. secundum aliam literam. Nunquid capies Le-
uiatham hamo, supple, sicut ergo Leuithiam est diabolus
hamus, siue aculeus in esca est Dei filius in carne humana
assumpta absconditus. Isto hamo captus est diabolus, &
K deceptus, quia dum carnem innocentis Christi in cruce
mordere, & effundere sanguinem iniuste præsumpsit, la-
tens aculeus diuinitatis potestatem eius perforando destru
xit. Amos 5. Ego exterminaui Amorræum, idest, amarum
inimicum, cuius altitudo cedrorum altitudo est, & fortis
ipse quasi quercus. Hoc figuratum est. Daniel. 14. cap. Erat
Draco magnus in Babylone, & tulit Daniel picem, & adi-
pem, & pilos, & coxit pariter, & fecit massam, & dedit in os
draconis, & diruptus est. Pix & pili significant similitudi-
nem carnis peccati: adeps, sanguinem Christi: massa ex
his, sacra membra Saluatoris data in potestate hostis: sed
dum hæc iniuste mordere nititur, iuste potestas eius de-
struitur. De secundo. 1. Cor. 6. Empti estis pretio magno.

Ad

Ad Ephes.1.cap. Habemus redemptionem per sanguinem Christi, in remissionem peccatorum. 1. Petr.1.capit. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis &c. Hinc canit Ecclesia. Te ergo quæsumus, tuis famulus subueni, quos pretioso sanguine redemisti. De vtroque Hæbræ.1. capit. Quia pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse Christus similiter communicauit eisdem, vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, diabolum scilicet, & liberauit eos. Augustin. Quid fecit Redemptor captiuatori nostro? tetendit ei muscipulam crucem suam, posuit ibi escam corpus & sanguinem suum. Ille autem sanguinem fudit non debitoris, propter quod iussus est reddere debitores. Hinc canit Ecclesia. O crux gloriosa, per quam diabolus est victus, & mundus Christi sanguine redemptus. De tertio, Ephe.2.cap. Vos qui aliquando eratis longe, facti estis in sanguine Christi prope. Ipse est enim pax nostra, idest, faciens nobis pacem cum Deo. Ad Coloss.1. Christus est caput corporis Ecclesiæ, pacificans per sanguinem crucis siue quę in terris, siue quæ in cęlis sunt. Hinc post passionem & resurrectionem ostendit discipulis cruentas manus & latus dicens. Pax vobis. Hæc pax cum Deo, siue reconciliatio fit per sanguinem Christi triplici ratione. Ratione pretij sufficientis, quod in eo pro nostris debitis soluit. Ratione formositatis, qua nos Deo gratos fecit. Ratione gratissimæ charitatis, quam in hoc facto demonstrauit. De primo. Psal.68. Persecuti sunt me inimici &c. vsque ad mortem crucis, Quę non rapui exsoluebam, scilicet pretio sanguinis pro bono pacis, Matt.26. Sanguis pro vobis fundetur in remissionem peccatorum. De secundo, Ephes.5.cap. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum oblationem & hostiam Deo gratam ad effectum nostræ recõciliationis causa nimiæ dilectionis. Nam si Noe iustus, vt dicitur Ecclesiast.44.cap. In tempore iracundiæ factus est reconciliatio propter iustitiam, multo magis Christus propter nimiam charitatem, quia obtulit pro nobis Deo proprium sanguinem. De tertio, Roman. 5.cap. Iustificati in sanguine Christi, idest, de reis iusti, de fœdis pulchri facti, salui erimus ab ira per ipsum, & glorificamur in Deo per Dominum nostrum, per quem reconciliationem accepimus. Item. 1. capit. Dilectis Dei, vocatis sanctis, idest, sanguine Christi tinctis, gratia vobis & pax. Ioan.13.cap. Misit aquam in peluim. glos. Sanguinem in terra fudit, & cœpit lauare pedes discipulorum, quia scilicet sanguine mundo mundans nos fecit pulchros, & Deo gratos. Apocalyp.1.cap. Dilexit nos, & lauauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos Deo nostro regnũ, & sacerdotes. Ecce peccatores Deus sanguine suo lauit, formosos, roseos, & Deo gratos fecit, & sic reconciliauit, vt in curia Dei principes faceret. Quartum circa pretiositatem sanguinis Christi notandum est, redemptorum multitudo. Tres enim exercitus magni sanguine eius sunt redempti, scilicet manifesti inimici, antiqui iusti, dubij amici. Primi de vinculo peccati, secundi de limbo inferni, tertij de dubietate fidei: propter hæc tria effudit sanguinem de tribus locis, de manibus, de pedibus, de vulnere lateris. Primo de manibus, vt peccatores virtute sanguinis à vinculis peccatorum absolueret, absolutos ad se reuocaret. De primo, Ecclesiastic.50. Porrexit sacerdos magnus manum suam in liberationem, & libauit in sanguine vuæ, vt scilicet peccatorum vincula solueret. psalm.115. Dirupisti vincula &c. Augustin. Christus ob hoc sanguinem suum fudit, vt peccata nostra deleret. Vnde enim diabolus nos tenebat, deletum est sanguine redemptoris, non autem tenebat nos nisi vinculis peccatorum. De secundo, scilicet, vt absolutos reuocaret. Esa.44. cap. Conuertere ad me, quoniam redemi te, glos. sanguine: quod si feceris, cœlum, & terra, & omnia elementa in salute tua lætabuntur. Econtra, si non feceris, omnia contra te pugnabunt. Sapien.5.cap. Armabit creaturam & cætera. Porrexit itaque Christus manum in cruce, & libauit sanguinem, soluens omnes à vinculis peccatorum, & adhuc quasi aufugientem manu cruenta reuocat peccatorem. Isa. quadragesimosexto capitu. Ego sum vocans ab oriente autem quasi de longe, scilicet de statu peccati reuocans instabilem & refugam animam. Secundo, de pedibus fudit sanguinem, vt antiquos iustos de limbo inferni educendos demonstraret, & ad patriam cœlestem deduceret. De primo, Tren. primo capitulo. Torcular calcauit Dominus virgini Iuda. Arbor & tortura arboris significat passionem Christi in ligno crucis: qui verò in torculari calcat, sanguinem vuæ pedibus fudit, vt multos ex eo lætos faciat. Christus ergo virgini Iuda torcular calcauit, qui in passione crucis sanguinem effudit, & iustos in fide corruptos de inferno liberans lætificauit. Zachar. nono capitulo. Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non est aqua, scilicet cœlestis refrigerij. De secundo, vt scilicet eductos de inferno ad cœlestem patriam deduceret. Hebræ. nono capitulo. Christus assistens pontifex &c. (vsque introiuit) & non solus, sed cum magno exercitu iustorum, quos de inferno eruens secum duxit. Psal.67. Ascendens in altum &c. Esa. sexagesimo capitulo. Dicunt Angeli, Quis est iste qui venit de Edom &c. & post. Gradiens in multitudine virtutis suæ, idest, ascendens cum multis fidelibus, quos de inferis potenter secum duxit. Tertio, fudit sanguinem de vulnere lateris & cordis, vt discipulos in fide dubios, & alios multos in fide & bonæ vitæ stabilitate tentatos, & ideo frigidos, & quasi mortuos calefaceret & reuiuificaret, & reuiuificatis suo sanguine iter cœleste significaret, vt post ipsum ruenter currerent. De primo, Ioan. decimonono capitulo. Vnus militum lancea latus eius aperuit, & in quo est vita hominis, vt eos frigidos in fide calefaceret, & quasi mortuos in vita bona reuiuificaret. psal. 101. Similis factus sum pellicano solitudinis. Pellicanus auis est, quæ mox natos & contra eam se erigentes occidens, & mortuos triduo deplorans, cum rostro latus proprium fodit, & sanguinem in eos fundens reuiuificat: sic Christus frigidis in fide, & peccatis mortuis subuenit sanguine cordis. De secundo quasi viuificatis ad instar feræ vulneratæ iter cęleste suo sanguine significat, & sequẽdum demonstrat. Canticorum tertio cap. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, quia attende me vulneratum propter te: vide sanguinem meum, & sequere me. Ioan. vigesimo capitulo. Venit Iesus, & ostendit discipulis manus & latus, scilicet cruentum non solum vt eos in fide confortaret, sed vt per multas tribulationes monstraret. 1. Petr. secundo capitulo. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum &c. Hebræ. decimotertio capitulo. Iesus vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus ergo ad eum extra castra, scilicet delitias carnis fugientes, & passionem eius imitantes. Cantico. in fine. Fuge dilecte mi, & assimilare capreæ hinnuloque ceruorum, quasi diceret. Curre coram nobis, vt fera corde vulnerata, & sanguine tuo cœlestem semitam nobis ostende, donec te comprehendamus, & in te delitias æternas capiamus, primę Epist. Corinthio. nono capitulo. Sic currite, vt comprehendatis. Amen.

CAP. XXIX.

De consecratione sanguinis Christi secundo modo, scilicet vt in Sacramento sumitur.

Bibite ex hoc omnes, Hic est sanguis meus. Matthæ. vigesimosexto capitulo. Sanguis Christi tribus modis potest considerari. Primo, vt in cruce ab infidelibus funditur: secundo, vt in Sacramento à fidelibus sumitur: tertio, vt præter Sacramentum à saluandis spiritualiter bibitur. Primo modo consideratus, commendatur ab inæstimabili pretiositate. Secundo modo, à multiplici vtilitate. Tertio modo, à spirituali suauitate. Quantum ad primum modum, semper est memorabilis: quantum ad secundum, venerabilis: quantum ad tertium, desiderabilis.

De primo. Apocalyp. quinto cap. Dignus es Domine quoniam occiſus es, & redemiſti nos in ſanguine tuo. De ſecundo Matth. 14. capit. Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti. De tertio, 1. Epiſt. Corinthio. 10. cap. Omnes patres noſtri eundem potum ſpiritualem biberunt. De primo modo conſiderationis iam ſupra dictum eſt in duobus ſermonibus: ſecundo itaque modo conſideratur ſanguis Chriſti, vt in ſacramento à fidelibus ſumitur, & circa hoc tria requiruntur. Primo, quare ſacramentum datur ſub ſpecie duplici: ſecundo, quare populus non ſumit ſanguinem ſicut ſacerdos ſub ſpecie vini: tertio, quæ ſit vtilitas ſanguinis Chriſti, vt in Sacramēto à fidelibus ſumitur. Primo, quæritur quare ſacramentum ſumitur ſub ſpecie duplici cibi & potus, ſiue panis & vini: huius triplex eſt ratio. Prima ad Regalis conuiuij perfectionem: ſecunda, ad redemptionis corporum noſtrorum, & animarum ſimul ſaginationem: tertia, ad memoriam paſsionis dominicæ maiorem repræſentationem. De primo, Heſter. primo capit. Rex Aſſuerus tertio anno imperij ſui fecit grande conuiuium cunctis principibus & pueris ſuis. Cibi inferebantur, vinum quoque vt magnificentia Regia dignum erat. Rex iſte ſignificat Chriſtum, qui non primo, vel ſecundo anno, ideſt, ante legem, vel ſub lege, ſed tertio, ideſt, tempore gratiæ facit conuiuium magnis & pueris fidelibus cibi & potus. Vt enim ornatum & perfectionem conuiuij ſui & menſæ demonſtraret, ſub ſpecie panis & vini ſimul Sacramentum altaris adminiſtrat. Nam vbi alterum deeſſet, multum laudabile conuiuium non eſſet. De ſecundo, pſalm. 109. Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech, qui ſcilicet obtulit in ſignum panem & vinum. In pane ſignificans futuram noſtrorum corporum redemptionem, in vino animarum. Magiſter quarto cap. Sententiarum. Quare ſub duplici ſpecie ſumitur ſacramentum altaris, cum ſub altera totus ſit Chriſtus? Ideo, ſcilicet vt oſtendatur totam humanam naturam, ideſt, corpus & animam aſſumpſiſſe, & totam ſimul redemiſſe. Panis enim ad carnem refertur, quam ſcilicet nutrit: vinum ad animam, quia vinum ſanguinem operatur, in quo ſedes eſt animæ, ſecundum phyſicos. Vnde ſi ſub alterius ſpecie tantum ſumeretur, ad alterius tantum, ideſt, corporis, vel animæ, non ad vtriuſque pariter liberationem valere ſignificaretur. De tertio, 1. Epiſtol. Corinthio. vndecimo capit. Hic eſt calix noui teſtamenti in meo ſanguine, hoc facite quotieſcunque ſumitis in meam commemorationem, ideſt, ſanguinem meum bibetis in memoriam meæ paſsionis. Expreſsius enim Chriſti paſsio ad memoriam reducitur per conſiderationem ſanguinis quàm corporis. Exod. decimoſecundo cap. Erit ſanguis vobis in ſignum in ædibus, in quibus eritis. In ſignum. Sicut enim agnus ſine macula occiſus eſt in liberationem Iſrael de Aegypto: ſic ſanguis Chriſti proprium & expreſſum memoriale eſt ſuæ paſsionis 4. Epiſto. Regum tertio cap. Viderunt Moabitæ aquas rubeas quaſi ſanguinem, & dixerunt. Sanguis eſt gladij, pugnauerunt Reges contra ſe, & cæſi ſunt mutuo: Reges, ſcilicet Chriſtus & diabolus, iſte humilium, hic ſuperborum, pugnantes in paſsione Domini, vt quis eorum hominem ad ſuum ſeruitium obtineret, ambo ſunt grauiter vulnerati. De primo, Iob. decimoſexto cap. Hoſtis meus irruit in me, quaſi gigas, concidit me vulnere ſuper vulnus. De ſecundo, Eſaiæ quinquageſimoprimo cap. Nunquid non tu Domine percuſsiſti ſuperbum, vulneraſti draconem? Vulnerauit itaque vulnere graui, qui cum Chriſti carnem innocentem mordere præſumpſit, latens aculeus diuinitatis potentiam malitiæ eius perforando eneruauit. Secundo quæritur, quare populus non accipit ſanguinem ſub ſpecie vini ſicut ſacerdos: huius triplex eſt ratio. Prima eſt ad habendum vas congruum huius ſanguinis contentiuum. Sicut enim vinum vas ſpecialius & diligentius præparatum, in quo ſeruitur, exigit quam panis, ſic ſub ſpecie vini ſanguis Chriſti ſumendus ſolum ſacerdotibus conceditur,

F tanquam vaſis Domini ad hoc ſpecialiter conſecratis, & ſacra religione conſtrictis, & virtutum pulchritudine excellentius prærornatis, hinc triplici vaſi electo comparantur in ſcripturis, ſcilicet altari conſecrato, cratere ſigatæ, aureo ſcypho. De primo, Deuteronomio. decimoſecundo ca. Carnibus hoſtiarum ipſe veſceris: ſanguinem ſundes in altari, ideſt, committes ſacerdoti, qui debet eſſe vas ſpecialiter conſecratum, & ſanctum, & altare dignum ad ſuſcipiendum ſanguinem Domini. Glo. Exod. trigeſimo capit. Altare holocauſti ſignificat vitam iuſtorum, qui carnem ſuam quotidie crucifigunt cum vitijs & concupiſcentijs, atque in hoſtiam Deo viuentem offerunt. Ad Romanos decimoſecundo capitulo. Altare holocauſtorum eſt fides pura, doctrina recta, & conuerſatio bona Chriſti miniſtrorum. pſalm. 83. Altaria tua Domine virtutum &c. quaſi dicat. O quàm ſancta, quàm ornata, quàm dile-
G cta debent eſſe ſanguinis Chriſti vaſa. De ſecundo, Exod. vigeſimoquarto capitulo. Tulit Moyſes dimidiam partem ſanguinis victimarum, & miſit in crateras. Cratera eſt vas vinarium multis circulis circunligatum, ſignificans religioſorum ſacerdotum vitam virtutibus cuſtoditam, ad Chriſti ſanguinem ſuſcipiendum aptam. Eccleſiaſti. ſexto capitulo. Inijce pedem tuum in compedes ſapientiæ, & collum tuum in torques illius. Decor enim vitæ eſt in illa, & vincula illius alligatura ſalutaris. Item infra. Timor Domini ſcientiæ religioſitas. Religioſitas cuſtodiet & iuſtificabit cor, iucunditatem atque gaudium dabit. De tertio, Eccleſiaſtici quinquageſimo capitulo. Sacerdos quaſi vas auri ſolidum, ornatum omni lapide pretioſo, ideſt, omni genere virtutum, dicit Gloſ. Tale itaque vas e-
H xigitur ſpeciale & electum, ad ſuſcipiendum ſub ſpecie vini ſanguinem Chriſti. Secunda ratio eſt vitandi periculum effuſionis propter multitudinem, quæ ſe circa altare comprimit. Hinc eſt quod Dominus in cœna Apoſtolis paucis, & vt ſuis ſacerdotibus non ſolum corpus in ſpecie panis, ſed & ſanguinem in ſpecie vini dedit. Multitudini hominum in deſerto panem ſine potu diſtribuit. Tertia ratio eſt ad præcauendum erroris periculum. Si enim populus rudis acciperet ſanguinem ſub ſpecie vini, vix crederet illum eſſe ſub ſpecie panis, cum tamen veraciter ſit ſub vtraque ſpecie. Nam ſicut ſub ſpecie vini conſecrati Chriſti eſt ſanguis per tranſubſtantionem, ita ibi eſt corpus per annexionem: & ſicut ſub ſpecie panis eſt corpus Chriſti per tranſubſtantiationem, ita ibi eſt ſanguis eius veraciter per annexionem. Hic enim duo, cor-
I pus Chriſti & ſanguis, immo hæc quatuor corpus, ſanguis, anima, & deitas, iam vltra non poſſunt ſeparari: vnde ſicut ſumit ſacerdos ſanguinem Chriſti ſacramentaliter de calice, ſic populus ſumit eum intellectualiter ſub ſpecie panis de ipſo corpore Chriſti, & eſt eis tam vtilis, & tam dulcis, vt ſacerdotibus qui ſumunt eum ſub ſpecie vini de calice. Canticorum primo capitulo. Botrus Cypri dilectus meus mihi, duo ſumo in botro, vnam ſcilicet corpus Domini in cibum, & ex vua ſugo dulcem ſanguinem in potum. Deuteronomio. trigeſimotertio capitulo. Conſtituit eum Dominus vt ſanguinem vuæ biberet meraciſsimum. Per hunc potum refocillat Dominus animam, donec perducat ad vitam æternam. Ioan. ſexto capitulo. Qui bibit meum ſanguinem habet vitam æternam.
k De dulcedine huius ſanguinis habetur infra ſermone 32. circa medium.

CAP. XXX.

De tertio quod circa ſanguinem Chriſti quæritur, & de vtilitate ſanguinis digne ſumpti.

QVæ vtilitas in ſanguine meo, & ſimilia vt prius. Qui bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam.

Tertio,

Tertio, quæritur de sanguine Christi, vt in sacramento sumitur à fidelibus, quæ sit vtilitas, siue effectus. Ad hoc sciendum, quòd sic sumptum possumus considerare tribus modis, scilicet vt potum aquæ viuæ, vt vinum spirituale, vt sacrosanctum mysterium Ecclesiæ. De primo, psal. 77. Percossit petram, & fluxerunt aquæ. Sicut petra significat Christi corpus, ita aquæ illæ sanguinem illius, qui verus & viuus est potus aquæ. De secundo, Prouerbior. 9. cap. Venite bibite vinum, quod miscui vobis, idest, sanguinem Christi multa dulcedine conditom. De tertio, Hebræor. decimotertio cap. Iesus extra portam passus est, vt per suum sanguinem sanctificaret populum. ergo sanguis Chr sti res sanctificans est & sacrosancta. Complenda: Quæsumus, Domine, vt sacrosancta mysteria præsens remedium oobis esse facias & futurum. Iuxta coolideratiomem & simlitudinem cuiuslibet istorum trium habet sanguis Christi triplicem effectum. Primo, potest considerari potus sanguinis Christi, vt potus aquæ viuæ, sed potus aquæ; vt dicunt Physici, est humectatiuus aridorum, extinctiuus incenlorum, delatiuus ad membra ciborum. Similiter potus sanguinis Christi, vt significatur per aquâ, tres habet effectus in anima fideli. Arida eius humectat & coniungit, male incensa refrigerat & extinguit, cibum verbi Dei ad membra vehit, vt bene possint operari. De primo, Isai. quadragesimoquarto capit. Effundam aquam super sitientem, & fluenta super aridam, vt scilicet anima quasi puluis arida ad fontale destua, & ad malum prona potu sanguinis Christi persusa, coniungatur, conglutinetur, & roboretur ad bona. psalm. 1. Non sic impij non sic, sed tanquam puluis quem proijcit ventus à facie terræ, quia tentatio diaboli spargit cogitationes, eorumque desideria, locutiones & opera per diuersa vitia. Exod. quinto cap. Dispersus est populus per vniuersam terram Aegypti ad congregendas paleas, scilicet mũdi vanitates. Econtra. Ioano. vndecimo capitulo. Iesus moriturus erat, supple, & sanguioem suum daturus, non tantum pro gente, sed vt filios Dei qui dispersi erant, congregaret in vnum, scilicet per cordis vnionem, linguæ refrænationem, sensuum & morum disciplinam, vitæ religionem, & fraternam dilectionem. prima Episto. Corinthio. quinto capit. Sitis noua conspersio, sicut estis azymi, idest, per baptismum à vitijs sinceri facti, ita sitis aspersione sanguinis Christi quasi pasta in noua vita & bona compacti. De secundo effectu. psalm. 77. Percussit petram, & fluxerunt aquæ ad refrigerandum, scilicet, prauæ sitis ardorem. Ecclesiastic. tertio capit. Ignem ardentem extinguit aqua, qoia sanguis signatus per aquam destruit feruorem iræ, auaritiæ, & praui amoris & concupiscentiæ. Augustin. Scribe, Domine Iesu Christe, in corde meo vulnera tua pretioso sanguine too, vt legam in eis tuum dolorem ad sustinendum pro te omnem dolorem, tuum amorem ad cootemnendum pro te omnem prauum amorem: quia sic apparet, quòd sanguis Christi ad instar aquæ contra male iocensa in nobis valet. De tertio effectu. tertij Regum decimonono capitulo. Helias comedit & bibit aquam, & ambulauit: potus cibom ad membra vehit, & ad eundum, siue operandum mouet, sic potus sanguinis Christi cibum verbum Dei siue præcepti ad corda defert, vt vires animæ, & membra corporis secundum illud viuant, & regantur, & bene operentur. Prouerbiorum nono capitulo. Comedite bibite, relinquite infaotiam, & viuite, & ambulate per vias prudentiæ. Comedite cibum verbum Dei & præcepti, & bibite sanguinem Christi, qui scilicet præceptum ad cor, ad sensus, ad membra deferat, & praua relinquere, & bona perficere moneat. Secundo, potest considerari sanguis Christi vt vinum spirituale, & secundum hoc habet tres effectus, quia lauat, calefacit, lætificat. Lauat sordes culpæ, calefacit corda charitate, lætifica spirituali dulcedine. De primo, Genesis quadragesimonono capit. Expectatio gentium lauabit in vino stolam suam, & in sanguinem vuæ pallium suum, idest, fidelem animam, prima

A Episto. Ioan. primo cap. Si in lumine ambulamus, societatem habemus adinuicem, & sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato. Ad Hebræ. 9. cap. Si sanguis hircorum, aut taurorum aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi emundabit cõscientiam vestram ab operibus mortuis ad seruiendum Deo viuenti? Apocalypsis vigesimosecundo capitulo. Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni, vt sit potestas eorum in ligno vitæ. De secundo, Deuteronomio. trigesimosecundo capitu. Constituit eum, vt comederet medullam tritici, idest, dulce corpus Christi, & sanguinem vuæ biberet meracissimum, idest, purum & calidum, purum ad maculam iniquitatis, calidum in effectu. Hester. 1. cap. Asuerus, scilicet beatus, post nimiam potationem incaluit mero, idest, accensus est charitate.

B Canticorum 2. capit. Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. Cella vinaria est Ecclesia, vbi propinatur calidum vioum sanguinis Christi ad accendendum corda dilectione Dei & proximi. De tertio, psalm. 103. Vinum lætificat cor hominis. Ecclesiastic. trigesimoprimo capit. Exultatio animæ & cordis vinum moderate potatum, idest, sanguis Christi cum mensura fidei. Cantico. primo cap. Botrus Cypri dilectus meus mihi, quia scilicet sumo cum suo sanguine dulcedinem spiritualis lætitiæ ad obliuiscendum dolorem præsentis miseriæ. Prouerbiorum trigesimoprimo capit. Date siceram mœrentibus, & vinum his qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ. Tertio potest considerari sanguis Christi vt sacrosanctum mysterium Ecclesiæ, idest, vt res sacra & secreta, in qua magna virtus Dei est ab-

C scondita, & secundum hoc habet tres effectus supernaturales. Dæmones enim triumphat, gratiam impetrat, in bona vita conseruat donec ad vitam æternam perducat. De primo, Exod. decimosecundo capit. Cum viderit Dominus sanguinem agni in superliminario, idest, in mente fideli, non sinet percussorem ingredi domus vestras, & lædere. Chrysosto. Hic sanguis abigit dæmones, & longe facit esse. 1. Epist. Macha. 6. cap. Ostenderunt elephantis sanguinem vuæ, & mori ad acuendos eos in prœlium. Multo magis ergo per sumptum sanguinem Christi vincuntur spirituales inimici. Apocaly. decimosecundo cap. Factum est prœlium & cæt. Et post. Ipsi vicerunt eum propter verbum testamenti, & propter sanguinem agni. De secundo. 1. Petr. primo capit. In aspersione sanguinis Iesu Christi

D gratia vobis. Ad Hebræ. decimosecundo capit. Accessistis ad montem Dei, & sanguinis aspersionem melius loquentem quàm Abel, quia scilicet sanguis Abel clamat ad Deũ vindictam, sanguis Christi postulat & impetrat gratiam. Bernardus. O sanguinem Christi summe reuerendum, in altari poculum, in croce pretiom, in cœlo pro nobis ad patrem aduocatum. De tertio, Ioan. 6. cap. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobismetipsis, quòd si biberitis, bonam vitam habebitis. Leuiti. 17. cap. Anima omnis carnis in sanguine est, anima, idest, vita. Philoso. Corruptio & senectus non nisi paucitas sanguinis est, & postquam corpus caruerit, corrumpitur corpus: hinc multi mo-

E riuntur propter vacuitatem sanguinis. Sicut itaque in sanguine nostro vita est corporalis, sic in sanguine Christi conseruatio vitæ spiritualis, & perductio ad statum vitæ immortalis. Ioan. 6. cap. Qui bibit meum sanguinem habet vitam æternam.

CAP. XXXI.

De consideratione sanguinis Christi tertio modo, vt à fidelibus spiritualiter sumitur.

Patres nostri omnes eundem potum spiritualem biberunt, Corinthio. 10. August. Biberunt potum eundem spiri-

ſpiritualem quem & nos, corporalem verò alterum; quia aqua quæ fluxit de petra, fuit ſignum ſanguinis Chriſti, quem nos etiam ſpiritualiter bibimus. Tertio modo, conſideratur ſanguis Chriſti vt præter ſacramentum à ſaluandis ſpiritualiter bibitur. Et circa hoc poſſunt tria inquiri. Primo, locus vbi iſte potus inuenitur: ſecundo, vſus ad quem quæritur: tertio, ſuauitas gratiæ, quæ de vſu eius exoritur. Primo quæritur quis ſit locus, vbi potus ſpiritualis ſanguinis inuenitur. Ad hoc dicendum, quòd tot ſunt loca, quot Chriſti vulnera. pſalm. 77. Percuſſit petram, & fluxerunt aquæ: ſicut ex foraminibus petræ aquam Iudæi, ſic fideles ex vulneribus Chriſti hauriunt ſpiritualem eius ſanguinem. Zacha. tertio cap. Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? Reſponſio, vt ſcilicet ſugamus ex eis ſanguinem ſpiritualem. Iſai. decimoſecundo capit. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris, ideſt, de vulneribus Ieſu Chriſti ſanguinem ſpiritualem ad ſitim malorum extinguendam per piam paſſionis meditationem. Sed ad quid eſt vulnus lateris? Iſai. quadrageſimo capit. Filij tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere ſurgent. Gloſſ. quia perforato in cruce latere Chriſti, effluxit ſanguis redemptionis. Filij ergo de longe venient, quia electi de peccatis pœnitentiam agent, & filiæ de latere ſurgent, quia deuotæ animæ de vulnere lateris Chriſti ſpiritualem deuotionis ſanguinem bibent per piam paſſionis meditationem. Hinc in locis à dextris crucifigi depingitur puella hilari vultu & pulchra facie & coronata, deſignans Eccleſiam, quæ ſanguinem Chriſti reuerenter in calice ſuſcipit, & à ſiniſtris ſynagoga oculis panno ligatis triſti facie inclinans caput, & corona decidente, quæ ipſum ſanguinem fundit, & adhuc contemnit, in quo figuratur, quòd hæc, & omnis mortaliter peccans tria bona perdit, ſcilicet lumen gratiæ, gaudium conſcientiæ, coronam gloriæ. Hinc dicitur. Tre. quinto cap. Væ nobis, quia peccauimus, ideo obtenebrati ſunt oculi noſtri, mœſtum factum eſt cor noſtrum, cecidit corona capitis noſtri. Puella in dextris ſanguinem Chriſti in calicem ſuſcipit, quia fidelis anima cor mundum vulneribus Chriſti applicans, ſanguinem eius ſpiritualiter cum omni deuotione ſumit, vnde lumen in cordis gaudium & æternę gloriæ coronam acquirit. Secundo quæritur quis ſit vſus, ad quem ſanguis Chriſti quæritur. Et ſciendum, quòd ad animam totam cum tribus potentijs ſuis, ſcilicet intellectu, voluntate, memoria perfundendam ſiue potandam. Exod. decimoſecundo capit. Faſciculum hyſſopi tingite in ſanguine, qui eſt in limine, & aſpergite ex eo ſuperliminare, & vtrunque poſtem. Faſciculum hyſſopi ſignificat perfectionem & integritatem fidei: limen domus eſt Chriſtus, per quem conceditur ad cœlum introitus. Faſciculum autem hyſſopi tingere in ſanguine qui eſt in limine, eſt per fidem rectam ſanguinem paſſionis Chriſti deuorare & confirmare: ſed debemus eo vtrunque poſtem & ſuperliminare aſpergere, ideſt, intellectum, affectum, & memoriam ita ſanguine Chriſti perfundere, & ſpiritualiter inebriare, vt intellectus huius ſanguinis circa genus humanum virtutem recognoſcat, affectus tam ingens erga ſe beneficium diligendo ſapiat, & memoria tanti amoris & largitatis ſacramentum nunquam ob liuiſcendo ſemper teneat. Tertio quæritur, quæ ſit ſpiritualis ſuauitas gratiæ, quæ de tali vſu, ſiue de perfuſione prędicta ſanguinis huius exoritur, & poteſt dici quòd facit animam quaſi paradiſum Dei de ſuauitate huius gratiæ. Primæ Petr. primo capit. In aſperſione ſanguinis Ieſu Chriſti, gratia vobis & pax multiplicetur, gratia virtutum, fertilitas, pax, dulcedo cordis, atque ſerenitas. Huius ſuauitas gratiæ per irrigationem ſanguinis Chriſti comparatur paradiſo Dei. De ſuauitate huius gratię. Eccleſiaſtic. quadrageſimo capit. Gratia ſicut paradiſus in benedictionibus, ideſt, ſicut hortus Dei in varijs deliciarum fructibus. Hieremi. trigeſimoprimo capit. Erit anima eorum quaſi hortus irriguus. Irrigata

F enim anima dulcedine ſanguinis Chriſti profert triplicem ſuauitatem gratiæ, ſcilicet, dulces flores virtutum, frondes verborum, fructus operum. Primo ex ſpirituali effuſione ſanguinis Chriſti oriuntur in anima quaſi in paradiſo Dei dulces & varij flores virtutum. Nam ſicut ſanguis hominis triplicem habet colorem, ſanus rubeum, coctus colorem album habet multum vt lac in mamillis, & maxime coctus nigrum: ſic ſpiritualis influentia ſanguinis Chriſti operatur in anima quaſi in paradiſo Dei flores virtutum varij coloris, ſcilicet roſas charitatis, lilia caſtitatis, violas humilitatis. De primo, Eccleſiaſtici quinquageſimo capit. Iuſtus quaſi flos roſarum in diebus vernis, quia ſcilicet rutilat roſeo ſanguine Chriſti virtute charitatis. Canticorum ſeptimo capit. Comæ capitis tui ſicut purpura Regis, quæ ſcilicet tingitur ſanguine cuiuſdam animalis. Comæ capitis eius, ideſt, Chriſti ſunt fi-

G deles bonis eum moribus decorantes. Hi ſunt vt purpura Regis, quia ſpirituali ſanguine Chriſti perfuſi rubent, vt roſa virtute charitatis. De ſecundo, Eccleſiaſtici quinquaſimo capit. Iuſtus quaſi lilia quæ ſunt in tranſitu aquæ, quæ ſcilicet cadent caſtitate, & bene decocti in corde eius Chriſti ſanguinis irrigatione. Apocalyp. Lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine agni. Canticor. quinto capi. Oculi eius, ideſt, fideles, in futurum ſibi prouidentes, ſicut columbæ quæ lacte ſunt lotæ, ideſt, ſicut ſimplicium qui bene excocti in mamillis cordis eorum Chriſti ſanguinis irrigatione dealbati ſunt, & caſti lacti Oſeę decimoquarto capi. Ero quaſi ros, & Iſrael germinabit quaſi lilium. De tertio, Cantico. ſecundo cap. Iam hiems tranſijt, imber abijt & receſſit, flores apparuerunt in terra noſtra. flores primi poſt hyemem ſunt violæ nigri coloris,

H pulchræ boni odoris, & terræ vicinæ. Hi flores ſignificant animas humiles ex conſideratione ſanguinis Chriſti in paſſione multum torti quaſi denigratos, ideſt, ſibi viles & coram ſuperbis deſpectos, Ezechiel. trigeſimoprimo capi. Nigreſcere faciam ſtellas cœli, ideſt, ardentes ſpiritu charitatis & lucentes verbo veritatis, nigreſcere faciam ſanguine Chriſti, vt nigras & pulchras violas virtute humilitatis. Canticorum primo capi. Nigra ſum, ſed formoſa. De his tribus generibus & coloribus florum paradiſi Dei, Tren. quarto capi. Candidiores nazarei eius, ideſt, floridi niue, nitidiores lacte, quia ſimilantur lilio in caſtitate; rubicundiores ebore antiquo, quia ſimilantur roſæ in charitate; ſapphiro pulchriores, quia ſimilantur violæ in humilitate. Secundo, ex ſpirituali perfuſione, ſiue potu

I ſanguinis oriuntur in anima quaſi in paradiſo Dei frondes verborum bonorum & dulcium eloquiorum. Iob. decimoquarto capit. Lignum habet ſpem, ſi pretium fuerit, ſi ſenuerit in terra radix eius ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quaſi cum primum plantatum eſt. Eccleſiaſtic. trigeſimonono capitulo. Florete flores, & frondete in gratiam: quia ſcilicet electi non ſolum flores virtutum, ſed etiam verborum bonorum proferunt ex potu ſanguinis Chriſti ad triplicem gratiam, ſcilicet ad peccatorum conuerſionem, ad inimicorum reconciliationem, ad mœſtorum conſolationem. Hinc arbores irrigatę triplicia proferre leguntur folia, ſcilicet medicinalia, pulcherrima, & viridia. De primo, Apocalypſis vigeſimoſecundo capit. Ezechielis quadrageſimoſeptimo capit. Fo-

K lia ligni paradiſi Dei ad medicinam & ſanitatem gentium, ideſt, peccatorum, quia aquæ eius de ſanctuario egrediuntur. Aqua ſanctuarij ſpirituali potus ſanguinis Chriſti efficit verba ſanctæ prædicationis ad ſalutem peccatoris. Malachiæ, 2. cap. Lex veritatis fuit in ore eius, & multos auertit ab iniquitate. De ſecundo, Danielis quarto capit. Ecce arbor, & folia pulcherrima, & ſubter eam habitabant animalia & beſtiæ, & in ramis volucres cœli, quaſi diceret. Sub folio pulchro animalia ſibi inimica, vt lupus & agnus, columba & vrſus pacificata erant, quia verba ſapientium inimicos reconciliant. Eccleſ. quadrageſimo capit. Tibia, & pſalterium ſuauem faciunt melodiam.

diam, idest, concordiam vocum: & super vtrunque linguæ suauis faciet concordiam inimicorum. Item. 6. Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, & lingua eucharis, idest, bonæ gratiæ, in bono homine abundabit. De tertio, Hierem. 17. cap. Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit tanquam lignum quod transplantatur super aquas, & erit folium eius viride. Viridis color inspectus maxime in herbis & folijs oculos turbatos reparat & confortat. Vnde per huiusmodi folia bonorum verba significantur, quæ tristes & miseros consolantur. Ecclesiastic. quadragesimo capit. Gratiam & speciem desiderat oculus tuus, & super hoc virides sationes. Prouerbiorum 27. Vnguento, & varijs odoribus delectatur cor, & bonis amici consilijs anima dulcoratur. Ecclesiastic. quadragesimooctauo cap. Ezechias consolatus est lugentes in sempiternum. Iob. vigesimonono cap. Cum sederem quasi Rex, eram tamen mœrentium consolator. Tertio, ex spirituali potu sanguinis Christi oriuntur in anima quasi in Paradiso Dei bonorum operum fructus. Ezechiel. vigesimoquarto capit. Rigabo hortum plantationum, & inebriabo partus mei fructum. Rigabo sanguine Christi hortum animæ, inebriabo fructu bonorum operum cœlesti dulcedine, idest, irrigati potu sanguinis Christi faciunt dulcem fructum bonorum operum ad vtilitatem proximi, quem etiam ipsi comedunt in retributione cœlesti. Amos 9. cap. Facient hortos, & comedent fructus eorum. De triplici fructu in sequenti sermone circa finem.

CAP. XXXII.

De triplici potu sanguinis Christi.

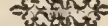
Sanguis meus vere est potus. Ioan. 6. capit. Alia themata, vt supra de sanguine Christi. Potus sanguinis Christi triplex est, vt ex supra dictis iam patet, sacramentalis, intellectualis, spiritualis. Sacramentalis, qui à solis sacerdotibus sumitur sub specie vini de calice. Intellectualis, qui à populis Christianis sumitur sub specie panis de ipso Christi corpore. Spiritualis, qui ab omnibus saluandis sumitur de passione Christi pia meditatione. Primo modo sumptus, peccata quotidiana relaxat: secundo modo, fidelem mentem dulcedine sua delectat: tertio modo, totam animam irrigando fœcundat. Primus potus sanguinis Christi est sacramentalis, qui à solis sacerdotibus sumitur de calice altaris. Matthæi. vigesimosexto cap. Accipiens Iesus calicem benedixit & cæter. Bibite ex eo omnes, scilicet Apostoli, quasi soli sacerdotes. Iste potus digne sumptus peccata quotidiana relaxat, & hoc triplici ratione: quia tria mala sunt in peccato veniali, scilicet quædam macula conscientiæ, quædam pœna tristitiæ, & quædam aduersitas offensæ diuinæ. Contra hæc tria mala propriè valet potus sanguinis Christi, qui est purus, lenis, & pretiosus: ratione puritatis lauat, ratione lenitatis sanat, ratione pretiositatis placat. Lauat dico conscientiam animæ maculam remouendo. Sanat pœnam tristitiæ corda fidelium consolando. Placat offensam diuinæ iustitiæ pro nobis interpellando. De primo, Ad Hebræ. nono cap. Sanguis Christi emundabit conscientiam vestram. Genes. quadragesimonono cap. Expectatio gentium lauabit in sanguine vuæ pallium suum, idest, animas nostras. De secundo, Zachar. 10. cap. Lætabitur cor eorum quasi à vino. Vinum est sanguis vuæ, & significat sanguinem Christi, quem sumimus in altari. Iste potus cor bonorum lætificat, quia conferendo solatium spiritualis lætitiæ sanat à tristitia culpæ. psalm. 22. Calix meus inebrians quàm præclarus est. De tertio, Ad Hebræ. vigesimoprimo cap. Accessistis, ad sanguinis aspersionem melius loquentem quàm Abel, quia sanguis Abel clamat vindictam ad Deum, sanguis vero Christi postulat & impetrat indulgentiam. Bernardus. O sanguinem Christi summe reuerendum, in altari poculum, in cruce pretium, in cœlo pro nobis ad Deum patrem aduocatum. Sciendum, quòd tria genera grauiter arguuntur in scripturis, quæ nimis peccant in sanguine Saluatoris. Primi sunt corpore immundi, secundi corde indurati, tertij procuratores praui. Primi, sanguinem Christi in magnis peccatis indigne sumunt: secundi, ad virtutem sanguinis Christi conuerti nolunt: tertij, lucrum de sanguine Christi ad prauos vsus conuertunt. De primo, primæ Episto. Corinthio. decimo capit. Non potestis bibere calicem Domini, & calicem dæmoniorum. Calix diaboli est luxuria carnis & mundi. Deuteronom. trigesimosecundo cap. Fel draconum vinum eorum. Qui hoc potu turbido & immundo inebriantur, & super eum sanguinem Christi pretiosum fundunt, quantum in se ipsis est ipsum pollutũ, & ideo grauiỏ pœna digni sunt. Genes. quarto cap. Maledictus eris super terram, quę aperuit os suum super terram, idest, plus quàm caro tua. Ad Hebræ. decimo cap. Irritam quis faciens legem Moysi sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur: quanto putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & Spiritui sancto contumeliam fecerit? De secundo, Hierem. quinto cap. Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti, quasi diceret. Quidam pertinaces in sua malitia duriores sunt corde quàm petra, scilicet quàm durus adamas, qui quamuis nulla re possit frangi, scinditur tamen sanguine hirci: sed illi duriores sunt, qui nec virtute sanguinis Christi emolliri possunt, nec à sua prauitate conuerti. Item, duriores sunt quàm petra, scilicet quàm qualibet saxa dura, quia ad clamorem Christi in cruce, & eius sanguinis effusione terra tremuit, & petræ scissæ sunt. Sed isti nec ad terribilem vocem prædicationis, nec ad virtutem sanguinis Christi possunt emolliri, & à sua prauitate conuerti. De tertio, Hieremiæ vigesimosecundo capit. Væ qui ædificat domum suam in iniustitia, qui aperit sibi fenestras, & facit laquearia cedrina, pingit sinopide, scilicet rubro colore, idest, sanguine Christi, dicit Glos. Qui domum ædificat materialem de male acquisitis, vel ornat superflue de sanguine Christi, idest, de rebus Ecclesiæ acquisitis sanguine Christi, grauiter peccat: sed multo grauius qui domum spiritualem, idest, familiam prauam, vt prauas mulieres, filios, filias quasi partes domus vt fenestras, per quas diabolus & fures intrant, & laquearia quasi laqueos diaboli iniuste ædificat & pingit, idest, vnit, vel ornat sanguine Christi. His dicitur væ, idest, grauis increpatio, & æternæ pœnæ comminatio. Secundus potus sanguinis Christi est intellectualis, qui à populo Christiano sumitur sub specie panis de ipso corpore Saluatoris. Nam sicut sub specie panis consecrati corpus Christi est per transubstantiationem, & sanguinis eius per annexionem: sic sub specie vini consecrati sanguis Christi est per transubstantiationem, & corpus eius per annexionem. Vnde sicut sacerdos sumit sanguinem Christi sacramentaliter de calice, ita fidelis populus sumit ipsum intellectualiter. De ipso Christi corpore. Iob. trigesimonono cap. Pulli aquilæ lambunt sanguinem. Pulli aquilæ sunt subditi Ecclesiæ, hi lambunt sanguinem Christi non de calice, sed de ipso corpore Christi. Hic potus fidelem mentem dulcedine sua delectat. Cantico. 1. Botrus cypri dilectus meus mihi. In botro sunt duo, vua in cibum, & in vua dulcis sanguis in potum. psalm. 80. De petra melle saturauit eos. Sicut petra corpus Christi incorruptibile, sic mel de petra significat dulcem sanguinem Christi, quem sugunt fideles de corpore Christi. Hęc dulcedo tria bona facit, scilicet contemptum vitiorum, gratiam bonorum eloquiorum, desiderium æternorum. De primo, Prouerbiorum 27. cap. Anima saturata calcabit fauos. Qui enim de petra corporis Christi melle sanguinis eius saturati sunt, omnis peccati suauitatem con-

temnunt. Iudic. 9. Dicit arbor ficus, idest, fidelis anima. F Nunquid deserere possum dulcedinem meam, vt inter cetera ligna promouear, quasi dicat. Contemno gloriam & delectamenta mundi pulchritudine Dei. De secundo, Cantico. 4. Fauus distillans labia tua, mel & lac sub lingua tua, quasi dicat, quia sub lingua, idest, in corde plena es spirituali dulcedine, idcirco abundas vtili & dulci locutione. Matth. decimosecundo cap. Ex abundantia cordis os loquitur, sicut de vase, sic est de corde. Vas plenum felle effundit amaritudinem, plenum melle, dulcedinem. Vnde Luc. 6. cap. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & econuerso. De tertio, Ecclesiastic. vigesimoquarto cap. Qui bibit me, adhuc sitiet. Gregor. In corporalibus appetitus placet, experientia displicet, spiritualis verò dulcedo quanto magis bibitur, tanto magis sititur: quia dum ex pleno fonte stillatim mundo cordi degustando illabitur, eius plenitudo potanda magis desideratur. G psalm. 64. In stillicidijs eius lætabitur germinans. Idem. psal. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Tertius potus sanguinis Christi est spiritualis, qui ab omnibus saluandis sumitur de passione Christi pia meditatione 1. Epist. ad Corinth. 10. cap. Patres nostri omnes eundem potum spiritualem biberunt. Sicut patres boni de foraminibus petræ aquam biberunt, & in illa sanguinem passionis Christi crediderunt figuratum, & per fidem spiritualem gustauerunt: ita boni Christiani de vulnerum Christi pia meditatione sanguinem eius solent bibere. Isa. 60. cap. Filij tui de longe venient &c. Hic potus totam animam quasi hortum Dei irrigando fructu bono fœcundat. Ecclesiastic. 24. cap. Rigabo hortum plantationum, & inebriabo partus mei fructum, idest, animæ fideles irrigatæ H sanguine Christi facient fructum bonorum operum. Coloss. 1. cap. In omni opere bono fructificantes. Fructus bonorum triplex est, scilicet, honestæ conuersationis, sacræ deuotionis, & iucundæ pietatis. De primo pascit homo seipsum: de secundo Deum: de tertio proximum. De primo. Ecclesiastic. 23. cap. Ego quasi vitis fructificaui &c. Et flores mei fructus honoris & honestatis, idest, honestæ conuersationis. Ad Ephes. 5. cap. Fructus lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate. Quæ autem in occulto fiunt à filijs tenebrarum, turpe est dicere. Matth. 7. Omnis arbor bona fructus bonos facit &c. Fructu bonæ vitæ pascit quisque seipsum. Prouerbio. 17. Qui seruat ficum, comedet fructum eius. Isa. 3. cap. Dicite iusto, quoniam fructum adinuentionum suarum comedet. Prouerbio. 15. Secura mens quasi iuge conuiuium: secura ex honestate vi- I tæ. 2. ad Corinth. primo cap. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali conuersati sumus in hoc mundo. De secundo, Cantico. 4. Hortus conclusus soror mea, emissiones tuæ paradisus malorum punicorum &c. Emissiones istæ sunt fructus deuotionis. Vnde sequitur. Nardus, crocus, cinnamomum, quæ sunt species aromaticæ, & propter odorem bonum & virtutem suam significant fidelium deuotionem Deo gratam, quæ consistit in sacris desiderijs, in varijs virtutibus, gemitibus, & orationibus. His fructibus pascit fidelis anima Dominum: vnde sequitur ibidem. Veniat dilectus meus &c. vt comedat fructus pomorum suorum. Exod. 30. cap. Sume aromata boni odoris, faciesque thymiama. Papias, thymia- k ma, est confectio boni odoris ad incensum cultus Dei. Gregorius. Thymiama ex aromatibus facimus, cum in altari cordis virtute multiplicitate redolemus. Prouerbiorum 8. Delitiæ sunt mihi esse cum filijs hominum, quia scilicet delectatur in amore & deuotione nostra quiescere. De tertio fructu, scilicet pietatis, quo reficitur proximus. Psalm. 51. Ego quasi oliua fructifera in domo Dei. Oliua portat oleum alijs ad lucendum, sanandum, & reficiendum, & significat opus pietatis quod impenditur proximis. Prouerbior. 21. Thesaurus desiderabilis, & oleum in tabernaculo iusti ad refectionem, scilicet proximi. Luc. 10. cap. Samaritanus quidam videns spoliatum quasi pauperem, & vulneratum quasi subsidio indigentem, misericordia motus est, & appropinquans alligauit vulnera eius, idest, subuenit necessitatibus eius, infundens oleum & vinum quasi cibum & potum, & curam eius egit. 1. Epist. ad Thimot. 4. cap. Exerce te ipsum ad pietatem. Pietas enim ad omnia vtilis est promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ, ad quam nos perducat qui est benedictus in secula. Amen.

Explicit Opusculum quinquagesimumoctauum Sancti Thomæ de Aquino de Sacramento Altaris.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LIX.

De Sacramento Eucharistiæ, ad modum decem Prædicamentorum, ad petitionem quorundam Prælatorum & Baronum.

CAP. I.

EMORIAM fecit mirabilium suorum misericors & miserator Dominus, escam dedit timentibus se. Esca illa, de qua loquitur hic psalm. 110. non inconuenienter intelligitur esca sacramentalis, panis scilicet viuus, qui de cœlo descendit, quem cum timore & reuerentia sumunt quotidie in sancta ecclesia serui Dei: de quo pane & esca dicitur. Sap. 16. Angelorum esca nutriuisti populum tuum, paratum panem de cœlo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnem saporem suauitatis. Ille est panis, de quo dicitur Ioan. 6. Ego sum panis qui de cœlo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. In præparatione & in dispositione & ordinatione illius benedicti panis, scilicet sacramenti Eucharistiæ, Deus tot & tanta mirabilia inclusit, quòd in ipso videtur quasi omnium mirabilium, quæ ab initio mundi fecit, memoriam renouasse. Et idcirco dicit Propheta in prædicto versu. Memoriam fecit mirabilium suorum &c. quando scilicet escam pretiosam istud pretiosum sacramentum & gloriosum suis discipulis dedit. Ad intelligendum autem excellentiam & celsitudinem dignitatis illius sacramenti mirifici, notandum est, quòd quamuis omnia sacramenta ecclesiæ virtutem habeant & effectum per fidem passionis Christi, & ex fide, & per fidem prosint solum fidelibus ad salutem, hoc tamen specialiter & specialissime dicitur sacramentum fidei. Vnde in canone vocatur mysterium fidei, idest secretum sacratissimum soli fidei manifestum, quia tot & tanta sunt ibi supra & præter, & etiam contra rationem naturalem, quæ nisi per fidem tenerentur & crederentur, nunquam intelligerentur. Et ideo bene dicitur. Isa. 6. cap. secundum aliam translationem. Nisi credideritis, non intelligetis. Et Apostol. ad Hebr. 11. capit. Credere oportet accedentem ad Deum quòd est, & quia inquirentibus eum remunerator sit. Credentes igitur intelligunt, quia sicut dicit Apostol. Fides adijt, & nulla quæstio remanebit. Hoc autem non est sic accipiendum, quòd credentes per fidem, per rationem intelligant quicquid credunt: quia si sic esset, euacuaretur meritum fidei, secundum dictum Gregor. Fides non habet meritum, vbi humana ratio præbet experimentum. Intelligere autem dicuntur credentes, quia innitentes potentiæ & summæ veritati increatæ, sciunt & supponunt certissime verum esse quicquid à dicta veritate procedit, & quanquam per naturalem

rationem

rationem modum ipsius veritatis non cõprehendant, non ideo minus credunt quod suggerit fides esse verum, quia clarissime hoc intelligunt attestari excellentiæ, & maiestati, & immensitati ipsius primæ veritatis, vt nec in se, nec in suis principalibus effectibus comprehendi possit ab angustia & imbecillitate ipsius intellectus humani, de quo dicitur 2. Metaphysi. quia sicut se habet oculus noctuæ ad radios solis, sic intellectus noster ad manifestissima naturæ. Vnde sicut non est defectus ex parte lucis solaris, quod à noctua clare videri non possit, sed hoc accidit ex parte debilitatis oculi ipsius noctuæ: ita etiam contingit in nobis, quòd intellectus noster non est proportionatus immensitati lucis diuinæ, ideo multa sunt quæ nequimus comprehendere ratione. Propterea clamat Apostolus ad Roman. 11. O altitudo diuitiarum &c. Quamuis autem comprehendere nequeamus, quod nihilominus cõprehendere possumus, quoquo modo, id est ex parte cognoscimus non in toto, quia per speculum nunc videmus in ænigmate. Inde est, quod fidei mysteria per authoritates sacræ scripturæ, cui fides catholica innititur, plene probari possunt atque perfecte, sed per rationes demonstratiuas omnino nequeunt omnia probari, quàmuis forte omnia possunt demonstrari: quia si hoc esset, fides nostra iam non fides, sed scientia vocaretur. Et sicut supra dictum est, meritum nostrum, quod principaliter in fide consistit, omnino tolleretur: nec iam vtique posset dici alicui Christiano, fides tua saluum te fecit. Verum est autem quòd omnes errores infidelium non solum per sacram scripturam, sed etiam per rationes possunt elidi, & multæ etiam suasiones bene per rationem naturalem inueniuntur, quibus intellectus fidelium iam credentium adiuuatur & confortatur ad veritatem clarius & obuiatius amplectendam. Vt igitur ad propositum veniamus, intendimus ostendere aliqua mirabilia, & etiam miracula maxima pro sacrosancto eucharistiæ sacramento, & subiungere aliquas rationes, exempla mirabilia, & quodammodo illis similia in scriptura, & etiam in natura per ea quæ fidei rationabiliter non incredibilia esse videntur. Prædicta verò mirabilia & miracula secundum ordinem prædicamentorum intendimus distinguere, vt melius & apertius capiantur. Et primo de prædicamento substantiæ vt priore & fundamento omnium prædicamentorum.

C A P. II.

PRimo igitur est incipiendum respectu prædicamenti substantiæ. Vbi sciendum est, quòd fides ecclesiæ sanctæ credit circa sacramentum eucharistiæ substantiam panis conuerti in substantiam carnis, & substantiam vini in substantiam sanguinis Christi ex vi sacramenti, & per concomitantiam sub vtraque specie esse totum, id est, animam, & corpus, & diuinitatem ipsius. Et ista transsubstantiatio, id est, conuersio panis in corpus Christi, siue in carnem fit in instanti finitionis & completionis illorum verborum Christi, scilicet. Hoc est enim corpus meũ, dummodo iste qui profert, sit sacerdos, & intẽdat facere quod facit ecclesia, & prædicta verba cum tali intentione proferat super materiam debitam, scilicet panis de frumento. Et idem intelligendum est de conuersione vini in sanguinem, quod similiter fit in continenti completis his verbis. Hic est enim calix &c. Et istud potest accipi penes prædicamentum substantiæ: vnde ista conuersio propriè transubstantiatio appellatur. Quamuis autem istud sit summum miraculum, & solius diuinæ virtutis, scilicet facere incontinenti talem, tantam, & tam ineffabilem conuersionem, & substantiarum mutationem, nihilominus hoc non apparebit impossibile, si consideremus aliqua similia in scriptura, & aliqua similia in natura. Vxor enim Loth, quia retrospexit contra mandatum Dei, subito conuersa est in statuam salis, vt habetur Genes. 19. Virga etiam Moysi conuersa est in colubrum, & postea in virgam Exod. 4. Et diabolus dicebat Christo sciẽs diuinam potentiam, Dic vt lapides isti panes fiant. Matth. 4. Non est enim multum difficile facere de lapide panem, & de pane carnem. In legenda Beati Ioannis Euangelistæ legitur, quomodo conuertit virgas ligneas in aureas, & lapides arenæ in lapides pretiosos, & econuerso. Et in euangelio suo legitur quomodo Christus conuertit aquam in vinum, & multa sunt talia in scriptura. In natura quoque satis similia reperiuntur. Certum est enim quòd sunt quædam aquæ, in quibus lignum conuertitur in lapidem, vel petram, vnde optimæ cotes fiunt. Videmus quoque continue quòd homo comedit panem, & in corpore suo conuertitur in carnem: bibit vinum, & conuertitur in sanguinem, & istud est commune hominibus

A & iumẽtis, quòd eorum cibi & potus in carnem & sanguinem conuertuntur. Si ergo Deus dedit talem potestatem ventri, vel stomacho animalis, non est mirandum si talem potestatẽ etiam contulit suo vicario, vt mediante verbo Dei, virtus diuina, quæ omnia in omnibus operatur, cõuersionem & mutationem efficiat supradictam. Et hanc similitudinem ponit Ioannes Damascenus libro quarto cap. 5. dicens Sicut panis & vinum transeunt per nutrimentum in carnem & sanguinem animalis, ita panis propositionis, id est, qui ponitur in altari, & vinum cum aqua transeunt in corpus Christi, quod prius non erat. Et illa duo, scilicet panis & vinum non sunt duo, sed vnũ corpus Christi. Et in hoc fecit Deus memoriam suorum mirabilium: quia sicut in principio creauit Deus cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt solo verbo suo, secundum illud Gene. 1. Fiat lux &c. & sicut fecit de omnibus & singulis creaturis ab initio creatis, secundum quod psalmista dicit. Psal. 32. Verbo Domini cœli firmati sunt, sic facit Deus in eucharistiæ sacramento: quia secun-
B dum Augustinum, Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum & hoc est quod dicit author. Si tanta virtus est in sermone Domini, vt inciperent esse quæ non erant, quanto magis operatur vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? De hoc etiam dicit Ambrosius. Si tantum valuit sermo Eliæ, vt ignem de cœlo descendere faceret, non valebit tantum sermo Christi, vt substantias mutet? Et Ioan. Damascen. vbi supra Si sermo Dei viuus est & actiuus, qui dixit, Fiat lux, & facta est lux, verbo cuius cœli firmati sunt, & omnis decor eorum, qui ex purissimo sanguine beatæ Virginis se hominem fecit, nõ potest panem & vinum corpus & sanguinem suum facere? Non debet ergo incongruum apparere, si verbum diuinum à sacerdote prolatum accipiat eandem virtutem, & etiam maiorem à Deo, quam accipiat natura, id est, vis insita rebus, per quam in animali cibus & potus in carnem & sanguinem conuertuntur.
C Quod etiam in humanis videmus, quòd verbũ humanum est maioris potentiæ & virtutis, quàm sit proferẽs ipsum verbum. Verbum enim Papæ per suum nuntium promulgatum, facit omnes prælatos ecclesiæ in vnum concilium conuenire, quos sine verbo ipse Papa non potest aliquo modo sua potentia congregare. Et etiam verbum Imperatoris, vel Regis citissime facit exercitum congregari: & quilibet Dominus plus efficit circa subditos suos solo verbo, quàm possit efficere virtute propria sine verbo. Et idcirco non debet quispiam inconueniens iudicare, si Deus verbo suo per suos nuntios sacros sacerdotes prolato contulit eandem efficaciam & virtutem, etiam ampliorem quàm præstiterit naturæ corporali, per quam videmus tot & tanta illis similia prouenire: ideo scriptum est in Psalm. 28. Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia. Et hæc de illa ineffabili transubstantiatione sufficiant quo ad prædicamentum substantiæ.

D
C A P. III.

SEcundo respectu prædicamenti quantitatis, credit sancta mater Ecclesia & fides catholica sub illa parua hostia contineri, & esse veraciter totum corpus Christi ita magnũ & ita perfectum, sicut fuit in cruce, & ita magnum, sicut in die paschæ surrexit. Et hoc est summum mirabile. Cum omne corpus sit in loco, & commensuretur locatum loco, & sub tam parua hostiæ quantitate integrum corpus Christi continetur. Sed in hoc facit Deus memoriam suorum mirabilium, quæ prius fecit in seipso, & in seipso. Primo in natiuitate sua, quando exiuit per portam clausam, ea semper clausa manente, secundum testimonium Ezechielis Prophetæ. Fuit enim beata & gloriosa mater
E Virgo ante partum, Virgo in partu, Virgo post partum, quia semper constitit incorrupta, & penitus illibata. Idem miraculum facit in sua resurrectione, quia resurrexit, & exiuit de monumento omnino existente clauso. Idem etiam miraculum fuit, quando pluries ad discipulos ianuis clausis introiuit. Quæ omnia hæc mirabilia si discutiantur, sunt similia miraculo supradicto huius sacramenti venerabilis. Ad cuius intelligentiam debemus intendere, quod corpus Christi non est sub hostia naturaliter, sed sacramentaliter: & ideo non est ibi vt locatum in loco, nec sub dimensionibus proprijs, sed sub dimensionibus quæ prius fuerunt, scilicet panis & vini. Et ideo cum substantia de se, inquantum substantia, locum non occupet, nec requirat nisi inquantum est sub dimensionibus quantitatis, sequitur ex hoc quod corpus Christi sub sacramento non requirat, vel oc-

cupet

cupet plus locum, vel de loco, quàm dimensiones panis, sub quibus velatur & tegitur, occupant & requirunt: & hoc in sequentibus plenius differetur. In hoc etiam possumus videre aliqua similia in natura. Anima enim nostra, sicut dicit Augustinus, est tota in toto corpore, & in qualibet parte corporis, & ita magna in solo digito, sicut in toto corpore, & ita magna in corpore infantis, sicut in corpore gigantis, quia propter corporis augmentum & diminutionem, seu alicuius membri truncationem ipsa anima non minoratur, vel augetur, & tamen est tota in toto, & tota in qualibet eius parte, nec exceditur, nec excedit. Si homo non potest perfecte hoc intelligere de seipso, & in seipso, quod tamen tam Philosophi infideles quàm etiam doctores catholici verum esse indubitanter affirmant, non est mirum si hoc perfecte non potest intelligi in hoc dignissimo sacramento. Item, tam longa est longitudo turris sicut ipsa turris, & tam lata quàm lata est latitudo, & grossities ita grossa: sed species & figura turris tota comprehenditur in oculo & recipitur, qui est paruus, quia si non esset illa species longitudinis in oculo, non posset homo per aspectum de ipsa longitudine iudicare, quod tamé patet esse falsum, quia solo visu & aspectu potest fieri multoties vera comparatio & æstimatio de mensura. Et ita potest dici de vno mõte, & de Sole, & Luna, & sphęra cœli, & de omnibus talibus, quorum magnitudo cum ut quasi immensa, nihilominus capitur ab oculo ita paruo. Si ergo hoc est mirabile & est certum, non est incredibile corpus Christi posse contineri sub hostia tã parua, quamuis hoc perfecte intelligere nequeamus. Et sicut dictum est de oculo, ita potest dici de speculo, in quo videt quilibet manifeste, quòd in paruo speculo apparet maxima ciuitas, & imago maximi hominis, & montis, & cœli. Dic ergo mihi, quomodo potest hoc esse? & ego dicam tibi quomodo in dominico sacramento est illud. Deus enim voluit in vtroque ita esse.

CAP. IIII.

TErtio respectu prædicamẽti qualitatis, debemus credere, quòd quamuis hostiæ sint figuræ rotundæ, & habeant albedinem & saporem panis, illa tamen accidentia nõ afficiunt corpus Christi, quia non est ita rotundum, nec ita album, nec in sunt, aut inhærent ei illa accidentia hostiæ quæ apparent, species sub esse sacramentali est verum corpus Christi gloriosum. Et quamuis non appareat nobis sensibiliter tale, non tamé debemus propter hoc minus credere ita esse. In hoc igitur fecit nobis Deus memoriam mirabilium suorum similium præcedentium in scriptura. Sicut enim nobis narrant Euangelistæ, Christus adhuc existens mortalis secundum corpus ostendit se in monte in habitu glorioso Petro, Iacobo, & Ioanni, & tamé corpus suum nondum erat glorificatum, sed gloriosum. Item, quando iam post resurrectionem suam corpus suum erat veraciter gloriosum nunquàm amplius habitum gloriæ dimissurum, nihilominus peregrinis euntibus in Emaus se ostendit sub habitu peregrini, & Magdalenæ sub habitu hortulani. Sicut igitur rationabilibus causis talem tunc & taliter se ostẽdit, & non sub habitu glorioso quem gestabat, sic etiam in eucharistia. Rationes verò & causas, quia satis notæ sunt, omitto causa breuitatis. In naturalibus etiam similia videmus. Multa enim apparent aliter quàm sint. Sol enim apparet quasi cubitalis rotunditatis, quàmuis vltra modum quantitatem, seu rotunditatem illam excedit. Aliquando etiam apparet rubeus, vel sanguineus, aut pallidus, aut etiam alterius qualitatis, quamuis in se nullo modo recipiat peregrinas impressiones. Item, baculus apparet curuus, seu fractus in aqua currente, quàmuis in veritate sit integer & rectus. Item, multis tam infirmis quàm sanis, est aliqua palati & linguę passio, quãdoq; dulcia videntur amara, & multis econtrario. Non est ergo insolitum, si in sacramento supradicto sit aliud in veritate, & aliud videatur. Nec tamen in hoc falsitas est vlla, quia illa accidentia quæ apparent ibi, q̃quam vt prædictum est, velent & tegant, non afficiunt corpus Christi. Illa enim accidentia quæ prius inerant substantiæ panis, post consecrationem non insunt corpori Christi, sed sunt ibi sine subiecto alicuius substantiæ, vnde in hoc est miraculũ, & præter ordinem naturalem, quòd quantitas quæ prius erat in substantia, seu in materia panis, post sacramenti consecrationem remanet absque substantia: alia verò accidentia quę ipsi pani inerant mediante quantitate, modo insunt quantitati sicut prius. Vnde & dimensiones, & albedo, & sapor, & figura, &

F alia similia accidentia, sunt ibi sine primo subiecto, id est, sine substantia, sed non sunt sine subiecto proximo, quia modo ipsi quantitati sicut prius insunt. Et quàmuis hoc miraculum sit, & supra naturam, non tamen est contra intellectum: quia dicit Beatus Hilarius. Deus potest diuidere per effectum, quicquid possumus per intellectum. Item, si malefici possunt res aliter, & aliud quàm sunt, vtputa, de festuca trabem, vel serpentem per sua mendosa præstigia facere apparere, non est mirandum, seu discredendum, si Deus per sua vera miracula faciat talia & maiora non ad delusionem, vel deceptionem hominum, sed ad salutẽ. Status enim sub quo sumus, hoc requirit. Sub fide enim modo viuimus, & ambulamus per fidem. Fides autem secundum Augustin. est credere quod non vides. Et secundum Apo. ad Hebr. 12. Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Sacramentorum etiam natura hoc requirit, vt videlicet, quia sua signa aliud intus contineant, vel significent, & aliud exterius videantur, sicuti circulus quidem signum est, significat tamen vinum, & sicut dicit. Hugo. de S. Victor. Sacramentum est materiale elementum extrinsecus oculis suppositum, ex institutione significans, ex similitudine repræsentans, ex sanctificatione gratiam inuisibilem continens. Est ergo conueniens fidei nostræ & dignitati ipsius sacramenti, quòd aliud sit, & aliud significare videatur.

CAP. V.

QVarto respectu prædicamenti relationis credit fides nostra & sancta Ecclesia catholica, quòd verbis consecrationis vnica voce potest consecrari vna hostia, vel plures in numero quantæcunque. Quàmuis enim secundum virtutem naturæ omnium natura constantium sit ratio & terminus magnitudinis & augmenti, secundum quod ait Philoso. 2o lib. de anima, in hoc tamen sacramento quia non natura, sed Dei potentia H operatur, non est limitata ad aliquam certam materię quantitatem, sed vnico solo verbo & actu potest consecrari totus panis triticeus de mundo, & totum vinum, dummodo sacerdos illa præsentialiter & visibiliter ante faciem suam haberet, ita quòd posset vere tanquam præsentia demonstrare. Verum est tamen, quòd aliqui doctores summi & maximi scripserunt & docuerunt, quòd si sacerdos intendens consecrare, iret per omnes plateas vbi panis venditur, & per omnia cellaria vbi vina venduntur, & proferret verba consecrationis super panem, & super vinum, etiam si in hoc nulla esset necessitas, vel vtilitas, sed solum hoc faceret in ludibrium & in opprobrium Iesu Christi, nihilominus totum vere esset cõsecratum, eo quò ibi concurrunt quatuor necessaria in quolibet sacramento, scilicet debitus minister, debita materia, debita forma verborum, & intentio consecrantis. Alij autem dicunt, quòd in tali casu talis sacerdos minime consecraret, quia non solum in sacramentis I requiritur, vel est necessaria intentio ministrantis, vt scilicet intendat facere quod ecclesia intẽdit, vel facit, sed etiam intentio sacramentum instituentis, id est, Christi, qui non intendit q̃ ad talem vsum tanto talique ludibrio celebrentur, aut conficiatur tam nobile sacramentum. Quęcunque autem de his opinio teneatur, in hoc tamen concordant quantum ad potentiam & respectum Dei & sacerdotis, quia panis iste siue sit modicus, siue multus, vnico verbo conuertitur in corpus Christi, & quod nequaquam in minori minus, & in maiori maius, sed par & pariter in vtroque. Cuius memoriale miraculum & exemplum habemus in sancta scriptura de manna, quod corpus Christi figurabat, de quo legitur. Exod. 16. Et collegerunt alij plus, alij minus & mensi sunt ad mensuram gomor, nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec qui minus parauerat, reperit minus, sed singuli iuxta illud q̃d edere poterant, congregauerunt.

K

CAP. VI.

QVinto respectu prædicamenti actionis credit fides catholica, quòd corpus Christi est cibus mentis non ventris, animæ non corporis, vnde in hoc concurrunt duo mirabilia contra vsum naturæ, videlicet, quòd accidentia sine corpore, & sine subiecto nutriunt vere corpus, & corpus verum nutrit, & reficit spiritum. Constat enim quòd si homo multum poneret in sacrificio de pane, & multum de vino post conuersionem panis & vini in corpus & sanguinem Christi, illa accidentia sumpta ab homine ipsum alterarent & nutrirent, ac si substantia pa

nis

nis & vini ibi veraciter eſſet: corpus autem Chriſti nutrit & reficit animam, quia ad hoc eſt illud ſacramentum ſpecialiter inſtitutum. Deus autem inſtituit vnum, quod nos in eſſe gratiæ generaret, vt baptiſmum, & aliud per quod nos in gratia regenerationis roboraret, vt ſacramentum confirmationis, & tertium per quod roboratos nutriret in gratia, & augmentaret, vt ſacramentum euchariſtiæ. Sicut enim in corpore humano calor naturalis conſumeret humidum radicale, niſi potus & cibus extrinſecus ſumeretur, & per cibum extrinſecus ſumptum conſeruatur naturæ neceſſarium, & deperditum reſtauratur, quia aliter vita in homine non duraret: ita ſpiritualiter ad vitæ gratiam conſeruandam & augmentandam cibus ſpiritualis neceſſarius exiſtit nobis. Aeſtus enim vitiorum & concupiſcentiæ carnalis, & diſtractionis, & grauaminis mundi, & infeſtationes ſpirituum malignorum ita agunt quotidie contra humorem noſtræ deuotionis, & ita impugnant animam noſtram, quòd ipſa debilitaretur & deficeret, niſi iſtud benedictum viaticum ſumeret, & cibum acciperet ſpiritualem. Corpus autem Chriſti propter excellentiam ſanctitatis & puritatis, & propter vnitatem diuinitatis ita eſt ſpirituale, quod in ipſo perfectiſsime concurrunt & conueniunt ratio cibi propter corporalitatem, & ratio ſpiritus propter ſanctitatem & puritatem, & vnitam diuinitatem: & ideo placuit Deo per talem cibum corporalem reducere hominem ad ſpiritualem, priſtinam, & primariam puritatem, & finalem ſanctitatem, vt morbo peccati tribueret medicinam congruentem. Homo enim cecidit à vita beata per cibum corporalem à Deo vetitum, & ab homine vſurpatum diabolo ſuggerente: & ideo conueniens exiſtit, vt ſimilia ſimilibus, & contraria contrarijs curarentur, quod ſcilicet homo reduceretur ad vitam, à qua ceciderat per cibum ſimiliter corporalem à Deo præſtitum, & ab homine ſumptum, ipſo Dei filio miniſtrante & imperante. De effectu autem huius cibi, & de actione, dicit Beatus Bernardus. Corpus Chriſti ægrotis eſt medicina, peregrinantibus dieta, debiles confortat, valentes delectat, languores ſanat, ſanitatem ſeruat, fit homo manſuetior ad correptionem, patientior ad laborem, feruentior, ardentior ad amorem, ſagacior ad cautelam, pronior ad obedientiam, deuotior ad gratiarum actionem. Huius autem exemplum habemus memoriale in ſcriptura, 3. Reg. 19. Vbi dicitur, quòd Angelus Domini miniſtrauerat Eliæ ſubcineritium panem, de quo comedit Elias, & ambulauit in fortitudine illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus &c. Si bene attendatur illa hiſtoria, Elias timore Iezabel tunc fugiebat, & erat debilitatus, & cõfractus corde, ita quòd petiuit animæ ſuæ vt moreretur. Sed poſtquàm de illo bis comedit, ſcilicet ſacramentaliter & realiter, ſeu ſpiritualiter: vel bis comedit, quia ſacramentum illud bis ſumitur, dum ſub duplici ſpecie cõſecratur, effectus autem eſt ſortis, ita quòd in fortitudine illius ambulauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, id eſt, toto tempore huius ſæculi, quod per quadragenarium numerum deſignatur, & peruenit in huiuſmodi cibi fortitudine vſq; ad montem dei Oreb. In natura quoque ſatis ſimile eſt, quòd cibus pure corporalis non ſolum nutrit & cõfortat corpus, ſed etiam animam ipſam alterat & delectat corpore mediante. Propter quod in Pſal. 26. dicitur, Panis cor hominis cõfirmat, & vinum &c. Oleo autem, id eſt, ſancti ſpiritus gratia, quæ in illo cibo confertur, tota facies hominis exhilaratur. Item, eſt aliud mirabile in iſto ſacramento reſpiciens prædicamentum actionis, quòd quamuis ſit cibus ſalutis & vitæ, cibus angelicus & diuinus, nihilominus indigne ſumentibus cibus iudicij & mortis eſt: quia ſecũdum Apoſtolum, 1. ad Corinth. 11. Qui manducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat & bibit &c. Et de hoc habemus exemplum memoriale in ſacra ſcriptura. Ioannis 13. Vbi dicitur de Iuda proditore, quod poſt buccellam panis introiuit in eum ſatanas. Hoc etiam fuit figuratum 1. Paral. 26. vbi dicitur, quòd Ozias Rex percuſſus eſt lepra, quia ſacrificium obtulit, quod ſibi non licebat, & Ozia fuit à Deo percuſſus & occiſus, quòd indigne fuit auſus contingere arcam Dei, vt habetur ſecundi Regum octauo. Exemplum huius habemus quotidie in natura, videlicet quòd homini febricitanti multotiens panis & vinum eſt cauſa mortis, quę ſanis proficiunt ad ſalutem. Fructus autem arboris, quem Adam & Eua ſumpſerunt, omnino in ſe ſanus & bonus erat, & tamen propter inobedientiam ſumentibus fuit cauſa mortis: ita de Sacramento Euchariſtiæ dici poteſt. Sicut enim cibus, ſeu medicina corporalis mortuis nullo modo proſunt, & omnino ille inſanus reputaretur, qui homini mortuo daret cibum, aut aliquam medicinam: ita ad ipſius gratiæ conſeruationem ſimiliter augendam, prodeſſet quidem infirmis, id eſt, tentatis, aut peccatis venialibus infirmatis, & his qui ex mortalibus reſurgentes ſunt adhuc debiles & infirmi: mortuis autem in peccato mortali actu, vel propoſito exiſtentibus, nullo modo prodeſt, imo potius obeſt. Et talis ſumptio vere non medicina, ſed inſania iudicanda eſt: & taliter ſumentibus accidunt multa mala, quæ Dauid Propheta enumerat in Pſal. 68. dicens, Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in retributiones, & in ſcandalum. Obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua. Fiat habitatio eorum deſerta, & in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet. Effunde ſuper eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Quoniam quem tu percuſsiſti, perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum, & non intrent in iuſtitiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur &c.

B

CAP. VII.

SExto reſpectu prædicamenti paſsionis in ſacramento mirabiliter prædicatur, quòd ſancti patres ordinauerunt in tres partes hoſtiam frangi conſecratam, ad ſignificandum ſpiritualiter triplicem fracturam, ſeu lacerationem & vulnerationem factam in corpore Chriſti in cruce, ſcilicet pedibus, manibus, & latere. Vel propter tres ſtatus Chriſti, ſcilicet qui fuit aliquando mortalis, aliquando mortuus, aliquando immortalis. Vel propter tres naturas, vel ſubſtantias in vna perſona, ſcilicet diuinitatis, animæ, & corporis. Vel etiam propter fidem & teſtimonium beatiſsimæ Trinitatis, id eſt, trium perſonarum in vnius eſſentiæ vnitate. Quàmuis enim ſic frangatur hoſtia illa in tres partes, ſi etiam plures eſſent, ſiue pauciores, nihilominus tamen corpus Chriſti remanet integrum & illæſum, quia
C illa fractura non afficit, nec attingit ipſum corpus Chriſti, ſed eſt tantum in quantitate extenſiua, ſub qua ante conuerſionem fuit panis, & quæ poſt conſecrationem corpus Chriſti velabat. Et tamen in confeſsione Berengarij, & in quibuſdam dictis ſanctorum, corpus Chriſti dicitur atteri, & frangi dentibus, videlicet quia illa quantitas vere frangitur, & vere dentibus atteritur, ſub qua eſt in omni parte, & poſt fracturã veraciter & ſubſtantialiter corpus Chriſti. Exemplum autem huius memoriale, ſeu figura habetur Gen. 22. cap. Abraham enim volente immolare filium, ligato, & poſito ſuper altare filio ſuo Iſaac, non Iſaac, ſed aries immolatur: quia Chriſtus in ara crucis clauis perforatus, aries, id eſt caro eius per ſacrificium paſsionis immolatur, ſed filius Abrahæ, id eſt Chriſtus inquantum Dominus, illæſus & impaſsibilis perſeuerat. Eo quoque modo in fra-
D ctione hoſtiæ nec frangitur ipſa ſubſtantia corporis, nec ipſum corpus, ſed tantum quantitas dimenſiua, quæ ante cõſecrationem inerat ipſi pani. In natura quoque habemus exemplum in ſpeculo, quod ſi frangitur, non ibi frangitur imago, vel ſpecies quæ in ſpeculo relucebat, ſed in qualibet parte fracti ſpeculi adhuc reſultat imago, ſicut de corpore Chriſti ſuperius oſtenſum eſt. Simile quodammodo eſt in animalibus annuloſis, in quibus integra eſt vna ſola anima ſenſibilis, ſed ſi diuidantur, tot per diuiſionem ſunt animæ, quot partes, ſicut docet Philoſophus 2 de anima. In homine etiam, quòd fracto, vel inciſo membro de corpore hominis, non propter hoc anima rationalis frangi, vel incidi dicitur, ſed integra & incorruptibilis perſeuerat. Similiter & hoſtia fracta, vel inciſa corpus Chriſti, quod nunc eſt incorruptibile & impaſsibile, ſemper integrum permanet & illæſum, & tamen in qualibet parte ſenſibili dictæ
E fracturæ ipſum corpus Chriſti totum eſt perfectum, ſicut in tota hoſtia prius erat: quia ſicut anima rationalis tota eſt in toto corpore, & tota in qualibet eius parte, vt dicit Auguſtinus, ita dicunt alij doctores, quòd corpus Chriſti in hoſtia integra eſt totum, & ſub qualibet eius parte totum. Sicut enim ſub qualibet parte ſenſibilis carnis ſaluatur tota eſſentia carnis, & ſicut quælibet pars panis eſt panis, & quælibet pars vini eſt vinum, ſicut & ipſum totum: ita dicunt quòd quælibet pars corporis Chriſti, vel ipſius hoſtiæ eſt totum corpus Chriſti, & ſub qualibet parte ſenſibili hoſtiæ ſeruatur perfecte tota eſſentia Chriſti, non tamen propter hæc debet dici infinities ibi eſſe: quia licet continuum ſit diuiſibile in infinitum ſecundum partes aliquotas, non tamen ſecundum partes eſſentiales, in quibus conſeruari poterit ratio ſpeciei. Caro enim, ſecundũ Philoſophum

in libro de anima', bene potest diuidi in partes ita minutas, quod in eis non remaneret ratio carnis, & panis,& vinum similiter: & sub talibus partibus corpus Christi non remaueret, nisi videlicet essent partes ita sensibiles, quòd in eis panis & vini ratio & essentia posset conseruari. Quia tamen circa ista vltima diuersæ sont opiniones, ideo ea subtilioribus quæstionibus relinquamus. Item, ipsum corpus Christi veraciter sumitur,& sumi potest ab impijs & peccatoribus,& ab eis sæpissime tractatur indigne. Posset etiam ipsa hostia in lutum proijci, vel bestijs tradi, seu ab animalibus comedi, & indigne multis alijs modis tractari. Quamuis autem talia facientes grauissime peccent, tamen corpus Christi per talia nullo modo coinquinatur, nec vllam in se efficiunt læsionem: sicut radius solis per lutum transiens exinde non inficitur, vel gladijs vulneratur, seu quomodolibet aliter. Et in hoc summæ dignationis diuinæ pietatis, & fidei nostræ certitudo & veritas demõstratur: quia si non posset vere consecrari corpus Christi, sine tangi nisi à iustis hominibus, nunquàm possemus in hoc mundo scire, quando esset veraciter corpus Christi, sicut de aliquo homine in hoc mundo non possemus scire certitudinaliter quis esset iustus, vel iniustus. Sicut ergo Christus corporaliter se portari permiserat à diabolo supra pinnaculum templi. Matthæi 4.& à peccatoribus crucifigi: ita & adhuc se permittit tangi, comedi, & contractari à peccatoribus immundis.

CAP. VIII.

Septimo respectu prædicamenti quod dicitur vbi, credit fides nostra, quòd corpus Christi vere est in cœlo,& vere est in terra, in quolibet altari, & in quolibet loco, vbi est panis triticeus in forma debita per sacerdotem consecratus. In hoc ergo est summum miraculum, quòd vnum & idem corpus numero est in diuersis locis. Quod non solum videtur præter & supra rationem, sed etiam contra, quia intelligibile, seu possibile non videtur. Vnde inter omnia mirabilia quæ sunt in isto sacramento, istud videtur mirabilius & difficilius in intellectu,& ad difficultatem facit: quia dum videmus quòd vnum & idem secundum diuersos respectus,& secundum diuersa potest esse in diuersis locis: secundum quem modum loquitur Dominus in euangelio, quando dicit, Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuũ, & Augustin. quasi dicat. Verius est anima vbi amat, quàm vbi animat. Et beatus Bernard. de quibusdam dicit, quòd corpore sunt i choro,& corde sunt in foro. Aliud est enim esse vere, quo anima est in corpore, sicut eius perfectio & forma, & aliud est esse amoris & perfectionis, quo anima dicitur esse vbi amat. Secundum quem modum loquebatur Apost. Phil. 3. dicens. Nostra conuersatio in cœlis est. Hoc modo loquendi satis potest intelligi, si diceretur quòd corpus Christi secundum esse naturale est in cœlo,& secundum esse sacramentale est in terra. Sed quòd secundum vnum & idem esse idem corpus numero sit in diuersis locis, hoc videtur impossibile omnino communi legi naturæ. Et tamen nos credimus & dicimus, quòd corpus Christi secundum esse sacramentale est in pluribus & diuersis locis, vbicunque scilicet est panis debite consecratus. Et hoc videtur penitus contra veri corporis rationem. Sed adhuc potest dici, quòd ratio quare vnum corpus non potest esse in diuersis locis est, quia naturaliter corpus quod est in aliquo loco, diffinitur & circunscribitur illo loco, & ei commensuratur, ita quod totum corpus superficialiter toti loco,& partes corporis partibus loci commensurantur, ita quòd singulæ partes locati, singulis partibus loci assignantur. Et hoc modo corpus Christi est in pixide, vel in hostia, non tamẽ est ibi localiter eo modo quo supra dictum est, id est, secundum conditionem & commensurationem locati & loci: quoniam corpus Christi, quàmuis sit in loco, non tamen est ibi sub proprijs dimensionibus, nec sub propria quantitate, sed sub quantitata & dimensionibus, sub quibus fuit panis. Vnde in alijs corporibus, quæ naturaliter & communiter sunt in loco, ita est quòd eorum substantia est in loco mediante propria quantitate. Vnde propria & principaliter esse in loco conuenit eorum quantitati, quæ loco commensuratur, sed substantiæ conuenit ex consequenti: sed in corpore Christi sub sacramento est econuerso, quia ipsum est in loco mediante quantitate quæ prius inerat pani. Et quamuis ibi sit vera & propria quantitas corporis Christi, tamen hoc est ex substantia consequente & mediante, quæ sine propria quantitate subsistere non potest. Et hæc est ratio, quare potest

F esse in diuersis locis, sicut supra de anima ostensum est. Quia enim anima indiuisibilis est, nec habet in se quãtitatem molis, nec quantitatem extensiuam, si esset in corpore sicut locatum in loco, oporteret quòd esset in aliqua parte corporis indiuisibiliter, seu minima,& non in alijs partibus. Sed quia non est ibi sicut locatum in loco, sed sicut actus,& perfectio, seu forma.& ideo est tota in toto,& tota in qualibet parte eius: similiter dico quòd Christus totus est non solum in qualibet hostia, sed etiam in qualibet parte sensibili cuiuslibet hostię, quod esse nullo modo posset, si omnino esset ibi sicut locatum in loco,& nihilominus est ibi verissime & substantialiter totũ corpus Christi immolatum in cruce, sicut verissime anima est, tota in toto corpore,& in qualibet eius parte. Non autem credo quòd in scriptura, vel in natura huic aliquid bene valeat assimilari. Sed interdum consueuit poni exemplum de verbo vocali, quod ab ore loquentis vnum & solum procedens, ad aures omnium au-
G dientium defertur vbicunque fuerint audientes, & nihilominus idem remanet in corde proferentis: ita corpus Christi semper manet in cœlo, & tamen veraciter in altari, & in ore omnis sumentis vere existit. Ad quod melius declarandum faciũt aliqui adaptationem secundum diffinitionem de verbo, quam ponit August. 3. de Trinitate. Est enim sicut ibidem dicit, verbum cordis quod mente concipitur, & est verbum oris quod aure percipitur, & est verbum nutus quod oculo cognoscitur, & est verbum scriptum quod in charta legitur. Primum est verbum hominis ad seipsum: secundum est vnius hominis ad alterum præsentem: tertium est similiter ad alium præsentem: quartum est vnius hominis ad alium absentem loco, vel tempore, vel vtroque. Et subdit ibi Augu. quòd cogitatio hominis in corde formata, quæ dicitur conceptus mentis, est verbum cordis, quod neque Græcum, neque Latinum, neque cuiuscunque alterius linguæ est. Et addit, quòd verbum, quod foris fit, id est, quòd foris sonat, est signum verbi quod intus latet, cui
H magis competit nomen verbi. Nam quod ore carnis profertur, vox est verbi. Et docet ibi dictus Augustin. quòd verbum cordis assimilatur filio Dei in sinu patris, verbum autem oris, vel vocis assimilatur filio incarnato. Vnde subdit August. Sicut ergo verbum nostrum vox quodammodo fit assumendo eam, in qua manifestatur sensibus hominum,& sicut verbum nostrũ vox quidem fit, seu mutatur in vocem: ita verbum Dei factum est caro, sed absit, quòd mutetur in carnem. Secundum ergo prædicta distinguitur, quòd filius Dei genitus à patre, & à patre nunquàm decedens, est sicut verbum cordis in mente semper existens: sed ipse idem Dei filius carne vestitus, est sicut verbum in pelle, vel charta scriptum. Ipse quoque idem est sub sacramento, sicut verbum in voce prolatum. Primo autem modo verbum, siue Dei filius est vbique, sicut ipse pater, cum quo semper est tam ipse filius, quàm ipse spiritusſanctus. Secundo modo verbum Dei, siue Dei filius propriæ est in cœlo, vbi ad
I dexteram Dei patris & in vnico solo loco est, ibi modo secundum esse naturale, sicut verbum in charta scriptum non potest esse nisi in vno loco, scilicet vbi est charta, in qua scriptum est. Tertio modo dici potest, quod est verbum, siue filius Dei sub sacramento, videlicet in pluribus locis, vbicunque videlicet est iste panis consecratus, sicut vox est in aure omnium audientiũ. Et sicut vnum & idem verbum habet istum triplicem actum triplicitat sic acceptum, ita per supra scriptam similitudinem dici potest de Domino nostro Iesu Christo. Ista tamen similitudo non est omnino propria, sed dissimilis est in multis. Adhuc tamen a doctoribus solet vna quædam talis ratio assignari. Omne compositum sapit naturam suorum componentium, & habet quodammodo naturam mediam componentium extremorum: sicut videmus in vino aqua misto, quia non est ita
K sicut aqua, nec est ita forte, sicut purum vinum, sed habet quendam vigorem medium vtriusque. Sic est in proposito & quodammodo dici potest. Quamuis enim Christus non est dicendus compositus ex diuinitate & humanitate, tamen per assumptionem humanitatis, & per vnionem ipsius filij Dei cum homine sunt duæ naturæ in vna persona diuina, sicut per compositionem animæ & corporis sunt duæ naturæ, scilicet corporalis & spiritualis in vero homine. Vnde in Symbolo Athanasij dicitur. Sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus. Filius ergo Dei inquantum purus est homo,& verus Deus, est vbique sine dubio: inquantum est caro, est solum in vno loco: sed inquantum est Deus & homo, tenet medium locum vtriusque esse, scilicet in pluribus locis.

Et

Et huius ratio quàmuis posita est à doctoribus magnis, & licet verum concludat, potius tamen quædam adaptatio, quàm similitudo dici debet. Aliqui enim ponunt exemplum in luce solari, quæ cum vnica sit in toto mundo, ab vno, scilicet sole, procedens, in pluribus tamen locis & vbique quodammodo incorrupta est. In vitro relucet, ex quo sequitur sæpe radios aliquos rubeos, aut virides fieri, & ex illo colore vestiri quo depictum est vitrum per quod transeunt radij illustrantes, & tamen illi radij ab illa luce non sunt diuisi, nec à sole separantur. Anselmus enim ponit simile exemplum de fonte, riuo, & lacu: quia sicut filius à patre, & spiritussanctus ab vtroque, ita riuus manat à fonte, & lacus ab vtroque. Et sæpe accidit, quòd solus riuus est quodammodo incorporatus, quando, scilicet per canales plumbeos, aut lapideos, aut alterius materiæ descendit. Tunc enim quàmuis sit eadem aqua in fonte, riuo & lacu, solus tamen riuus, seu solius riui aqua canalibus est vestita: ita licet eadem sit essentia patris & filij & spiritussancti, tamen in solo filio illa essentia est vnita corpori. Et sicut vbi sunt canales, ibi est riuus velatus & absconditus sub corporeo tegumento, alibi tamen illa aqua est libera & patens: ita vbi est panis triticeus debite consecratus, ibi est filius Dei incarnatus. Alibi verò vbiq; est in terra sine corpore, sicut est pater & spiritus, cum quibus est vbique eiusdem essentiæ, seu naturæ. Et sicut riuus potest esse in pluribus locis conclusus canalibus, ita filius Dei potest esse in pluribus locis corpore vnitus sub velamine sacramenti. Hæc etiam similitudo satis grossa est & extranea, quàmuis possit aliqualiter satisfacere deuotioni eorum, qui non rationibus, vel argumentationibus, sed solum fidei principaliter innituntur. Concludendo igitur secũdum theologicam veritatem, dicimus corpus Christi verum esse simul, & semel in pluribus locis & diuersis, quod in Deo quidem non est impossibile, nec contra intellectum: quia licet ipsum corpus Christi, quantum est de se, sit in vno loco tantum secũdum naturam corporalem, tamen quia panis, qui conuertitur, est in locis pluribus, ideo necessario sequitur, quòd ipsum corpus sit in pluribus locis, & non per sui mutationem, sed per alterius conuersionem in ipsum. Et vbicunque est ille panis sic consecratus, substantificatur in ipsam, & ab ipsa persona filij Dei: & quantum ad hoc habet quandam similitudinem speciei, quę vere est in omnibus suis indiuiduis vbicunque sit. Ipsum autem corpus de sui natura restringitur ad vnum locum particularem. Per vnionem, quam habet cum deitate, dilatatur quodammodo & extẽditur quasi ad quendam modum vniuersalem, vt sit vbicunque suum indiuiduum reperitur. Ita enim ordinauit Dominus, vt panis debite consecratus conuertatur & efficiatur corpus Christi. Non debet aliquis ex his rebus assumere materiam, vel occasionem calumniæ, vel erroris, cum protestati fuerimus suprascripta nostro proposito ita adaptari, quòd in ipsorum similitudine & proprietatum comparatione multiplex dissimilitudo & improprietas inuenitur. Et si forte videatur alicui istud, qđ dicitur de corpore Christi, non esse sibi perfecte intelligibile, quomodo, scilicet possit esse in diuersis locis, vel aliquid aliud de prædictis, attendat illud quod dicit Ioan. Damasce. Quomodo fiet istud, dicit Virgo, quia virum non cognosco? cui respondit Angelus. Spiritussanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Et nunc tu interrogas qualiter panis fit corpus Christi, & vinum & aqua sanguis. Dico tibi & ego, Spiritussanctus superueniet hic, & hæc facit quæ sunt supra naturam, & supra intelligentiam. Sufficere debet tibi exemplum de beata Virgine, quæ per fidem quam verbis Angeli adhibuit, Dei filium concepit.

CAP. VIII.

Octauo respectu prędicamenti, quòd dicitur quando, credit fides catholica, quòd ab initio primitiuæ Ecclesiæ vsque in finem sæculi, fideles sumpserunt & sumunt quotidie corpus Christi, & tamen non est diminutum propter hoc in aliquo, nec diminuetur in aliquo, etiam si totus mundus sumeret eodem momento. Cuius ratio est, quia corpus Christi non augetur, nec diminuitur per vnius panis, aut plurium consecrationem, & in corpus Christi conuersionem. Quotcunq; enim panes, seu hostiæ consecrentur, & in corpus Christi conuertantur, nunquàm tamen multiplicatur ipsum corpus Christi, sed tantum vnicum perseuerat, & vnum solummodo est & idem: quantumcunque etiam à quibuscunque hominibus comedatur, semper est vnum, & in nullo diminuitur, sed semper perfectum & integrum perseuerat, cuius memoriale habemus exemplum in sacra scriptura. 3. Regum. 17. De lecyto olei & hydria farinæ, de quibus comederunt Elias & vidua, & eius filius circa tres annos & plus, quæ secũdum naturam per vnum annum eis minime suffecisset. Item, memoriale exemplum habemus de quinque panibus & duobus piscibus, quos Dominus Iesus multiplicauit in tantum, quòd tot milia hominum satiabat, & multæ sportæ de reliquijs sunt repletæ. Non est ergo mirum si Deus conseruat suum corpus, vt comestum non diminuatur, nec consumatur, quia dictos panes non solum sic conseruare potuit, sed etiam augmentare. Exemplum etiam horum habemus in natura, quia iam sunt sex milia annorum & vltra, quòd homines triticeum panem comederunt, & semper per Dei gratiam comedent, & tamen triticum non est diminutum, sed hodie satis plus est de tritico, quàm fuit ab initio, quando homines triticum comedere cœperunt. B Si ergo seruat & multiplicat triticum & alia semina per agriculturam, nonne si vellet, posset omnia multiplicare & conseruare, sicut fecit de panibus supradictis? Habemus simile exemplum de candela, quia ab vna candela accensa, infinitæ candelæ possent accendi, nec primæ candelæ lumen diminuetur, & omnes aliæ tantundem haberent de lumine, sicut ipsa. Et per supradicta patet responsio ad blasphemiam, quam consueuerunt aliqui hæretici opponere, dicendo. Si corpus Christi esset ita magnum sicut mons, à tot comestoribus esset longo tempore iam consumptum. O cæci & insani, ille qui lumen vnius candelæ conseruat absque diminutione, quàmuis aliæ innumerabiles candelę accendantur ab ipsa, non potest eodem modo conseruare corpus suum sine aliqua diminutione, quamuis à multis quotidie comedatur? Et ista est vna ratio, quare fuit ordinatum, quòd Missa sine candela non celebretur, vt videlicet ipsum filium Dei, qui est lumen C ad reuelationem gentium, repræsentaret, vel vt intelligamus veraciter corpus eius esse ita communicabile omnibus, sicut ipsum lumen. Aliæ enim rationes sunt de hoc, quas non oportet ad præsens referre.

CAP. IX.

Nono respectu prædicamenti, quod dicitur Situs, dixerũt quidam corpus Christi fore sub hostia sub eodem situ, sicut est in cœlo ad dexteram patris. Cum enim Deus pater sic vbique, secundum illud. Isai. Cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus. Vbicunque est corpus Christi, ad dexteram Dei sedet, id est, quiescit in potioribus bonis. Nec obstat, vt dicunt, quòd hostia sæpe circumfertur, vel circumgyratur, & transuertitur multis modis: quia sicut homo in naui existens, vel super equum sedens, quantumcunq; moueatur, vel currat nauis, vel equus, nihilominus tamen homo sedet & quiescit, licet anima D moueatur, ita & in proposito dici potest. Ex quo enim corpus est in loco, necessario oportet ei locum aliquem designare. Et conuenientius esse videtur, vt attribuatur ei situs quem habet in cœlo, quàm alius: quia in Christo propter suam vnionem Dei & hominis communicantur sibi idiomata, ita quòd sicut de Christo, ita & de corpore eius glorioso vere dici potest illud Iacobi. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Aliqui tamen magni doctores aliter subtilius & melius, vt videtur, docuerunt, dicentes certum situm corporis Christi sub sacramento non posse assignari: quia supra dictum est, quòd illa conuersio tantum est transubstantiatis substantię, & substantiæ non datur situs, nisi quantũ est sub naturali quantitate, & dimensionibus extensiuis. In sacramento autẽ vi con- E uersionis non est nisi substantia corporis Christi, quàmuis ex consequenti, & per concomitantiam sit ibi propria quantitas, & sint ibi propriæ dimensiones, & alia propria accidentia corporis Christi, sicut est ibi anima rõnalis, & ipsa diuinitas. Prædicta autem accidentia sunt tamen ibi mediante substantia. In alijs autem corporibus & locatis, & situatis accidit econtrario, quia videlicet, substantia est in loco, & in situ mediãte quantitate: & ideo in eis substantia & subiectum sequitur proprias dimensiones, & propriam quantitatem, seu in hoc sacramento fit econtrario. Ista enim conuersio est tantum substantialis, & ideo transubstantiatio vocatur. Et ideo quantitas, & dimensiones, & alia accidentia corporis Christi comitantur & sequuntur ipsam substantiam, nec occupant plus de loco & situ quam ipsa substantia, sicut supra dictum est: manet tamen sub quantitate

ritate & dimensionibus quæ ante conuersionem inerant ipsi pa ni, quia accidentia non mutantur, quia situs substantię non conuenit, vt prædictum est: ideo non deberet in isto sacramento, scilicet corporis Christi, situs assignari. Istud autem & similia, in quibus non est aliquod periculum fidei, subtilioribus disputatoribus relinquamus.

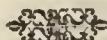
CAP. X.

Decimo respectu prædicamenti, quod dicitur Habitus, credit similiter fides nostra, & ecclesia catholica, corpus Christi gloriosum veraciter esse sub sacramento, & vere in habitu gloriæ ibi esse. Hunc tamen habitum corporalibus oculis non ostendit, eo quòd illam visionem nobis reseruat in patria, & ista ostensio gloriosa non congruit sacramento, nec fidei nostræ, cum adhuc per speculum in ænigmate ambulemus: & de hoc sufficiant quæ in prædicamento qualitatis sunt ostensa. Verum est tamen quòd de hoc forte secundum aliquos diceretur melius, sicut dictum est in præcedenti capitulo de situ. Sicut. n. secundum eos, non est ibi corpus Christi sub aliquo situ corporali, quia substantiæ vt substantiæ non est necesse aliquem habitum talem assignari, sic forte non est ibi sub aliquo habitu. Quid autem horum congruentius dicatur, similiter subtilioribus disputatoribus causa breuitatis nunc relinquamus, quia sufficienter & veraciter alibi determinatum est, dummodo teneamus, & firmiter credamus in hoc sacramento veraciter, & essentialiter existere, seu subsistere verum corpus Christi gloriosum illud idem numero, quod de Virgine natum est, & in cruce passum est, & quod tertia die resurrexit a mortuis, & ascendens in cœlum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.

Explicit Opusculum quinquagesimumnonum Beati Thomæ Aquinatis de Sacramento Eucharistiæ secundum decem prædicamenta.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM SEXAGESIMVM.

De humanitate Iesu Christi Domini nostri.

ARTIC. I.

CHRISTVS Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. 1. ad Timot. 1. In verbis propositis Apostolus describit diuinæ incarnationis, & humanæ redemptionis sacramentum. Primum ibi. Christus Iesus. Dicit enim Damasce. quòd Iesus significat Deum humanatum: Christus verò econtra hominem deificatum, quia duæ naturæ in vna persona filij se circundederunt: quia diuinitas potentiam exercet in actibus humanis, dum leprosus tactu mundatur, mortuus tactu viuificatur, cæcus tactu illuminatur, & sic de alijs: & humana natura propria sua seruans, in potentia diuinitatis se ostēdit, dum solem obscurans moritur, dum petram scindens crucifigitur, dum potestate propria animam ponens, & iterum eam sumens sepelitur. Dicitur autem sacramentum iuxta etymologiam, quasi sacrum secretum. Reuera hoc sacramentum, scilicet dominicæ incarnationis, est & sacratissimum, & secretissimum Sacratissimum, Ioan. 10. Quem pater sanctificauit, & misit in mundum. Luc. 1. Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei, vnde vocatur sanctus sanctorum. Secretissimum quidem, Matth. 11. Nemo nouit filium, nisi pater. Vnde Apostolus dicit ad Ephes. 3. Hoc sacramentum absconditum à sæculis in Deo, id est, in sola Dei notitia, vt dicit glos. Veruntamen sciendum est, quòd hoc sacramentum fuit à principio angelicis spiritibus

F manifestum, dæmonibus verò occultatum, & fidelibus etiam misericorditer reuelatum. De primo dicit Apostolus. 1. Timot. 3. quòd apparuit Angelis illud magnum sacramentum pietatis. vnde Augusti. Sicut fuit illud mysterium absconditum à sæculis in Deo, vt tamen innotesceret principatibus & potestatibus in cœlestibus. Huius autem ratio est, quia omnes sunt administratorij spiritus, ad Hebr. 1. missi in ministerium propter eos qui hæreditatem capiunt salutis: quod quidem fit per incarnationis mysterium, vnde oportuit ipsis omnibus hoc mysterium manifestari à principio. Hæc autem manifestatio fuit in generali, non in speciali: vnde Diony. dicit. 7. cap. cœlestis hierarchiæ, quòd ipsi, tura sacra inducit quasdam cœlestes essentias ad ipsum Iesum quæstionem facientes, perfectius scire cupientes ab ipso huius mysterij rationes, vt patet Isa. 53. vbi quærentibus. Quis est iste rex gloriæ? respondit Iesus. Ego qui loquor iustitiam: vnde Maximus. Vtrum angeli cognouerunt futuram incarnationem ambigere non licet: latuit autem eos

G inuestigabilis Domini conceptio, atque modus qualiter totus in genitore, totus manebat in omnibus, necnon in Virginis cellula. Secundo, fuit sacramentum incarnationis dæmonibus occultatum, vnde dicitur. 1. Cor. 2. Quem nemo principum huius sæculi cognouit, id est, dæmonum, vt dicit glo. Vnde notandum, quòd dæmones non cognouerunt Christum certitudinaliter propter infirmitatem carnis, quam in ipso videbant, sed coniecturaliter propter opera quæ diuinitus faciebat, vnde super illud Lucæ. 4. Scio quòd sit sanctus Dei. dicit glos. i. vehementer opinor. Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent, id est, crucifigi suggessissent, vt dicit glo. 1. Cor. 2. Vnde Rabanus super illud Matth. 27. Multa passa sum per visum propter eum. Tūc diabolus demum intelligens per Christum se spolia sua amissurum, sicut primum per mulierem mortem intulerat, ita modo per mulierem vult Christum de manibus Iudæorum liberare, ne per eius mortem mortis amittat imperium. Tertio. fuit sacramentum incarnationis fidelibus

H misericorditer reuelatum, vnde Luc. 10. Beati oculi qui vident quæ vos videtis, vbi dicit. glos. Bedæ. Non oculi Scribarum & Pharisæorum beati sunt, qui tantum corpus Domini viderunt, sed illi oculi beati, qui possunt eius cognoscere sacramenta, de quibus dicitur, Et reuelasti ea paruulis. Ad Ephe. 3. Mysterium Christi alijs generationibus, & filijs hominū non est agnitum, sicut nunc sanctis Apostolis & Prophetis. glos. ita plene sicut nunc. Notandum verò, quòd sacramentum domin. i. incarnationis primo fuit ab æterno præordinatum, in veteri lege præfiguratum, à Prophetis præconizatum, à sanctis patribus desideratum, ab angelo nunciatum, in beatissima Virgine Maria consummatum. De primo dicitur Prouerb. 8. Ab æterno præordinata sum. Ad Rom. 5. Qui prædestinatus est filius Dei in virtute. gl. Prædestinatio est gratiæ præparatio, quā ab æterno Deus homini Christo, & cunctis quos præsciuit conformes fieri imaginis filij sui, bona sine meritis præparauit. Præclarissimum. n.

I lumen prædestinationis & gratiæ est ipse mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. infra in glos. Apparet itaque nobis in nostro capite ipse fons gratiæ, à quo in cuncta eius membra gratia diffunditur. Sciendum verò, quòd sacramētum istud congruentissime ordinatum fuit ad salutem hominis, quia licet alius modus fuisset Deo possibilis, nullus tamen ita congruus, vt dicit Augustin. Congruebat enim ipsi separatori & reparabili & reparationi: congruebat reparatori, quem decebat suam sapientiam ostendere, potentiam, & bonitatem. Quid autem potius, quàm contungere extrema summe distantia? Magna enim potentia fuit in coniunctione disparium elementorum, maior in coniunctione illorum ad spiritum creatum, maxima verò in vnione ad spiritum increatum, vbi maxima est disparitas. Quid verò sapientius, quàm quod ad completionem totius vniuersi fieret coniunctio primi & vltimi, hoc est, verbi

K Dei, quod est omnium principium, & humanæ naturæ, quæ in operibus sex dierum fuit vltima omnium creaturarum? Quid enim benignius, quam quod creator rerum communicaret se volenti rebus creatis? & hæc benignitas magna fuit in communione sui cum omnibus rebus per præsentia, maior quia communicauit se bonis per gratiam, maxima quia se communicauit Christo homini, & per consequens generibus singulorum in vnitate personæ. Fuit etiam iste modus congruentissimus ipsi separabili, quia homo per peccatum corruit in infirmitatem, ignorantiam, & malitiam, per quæ ineptus factus est ad virtutem diuinam imitandam, ad veritatem cognoscendam, & ad bonita-

A bonitatem diligendam: ideo Deus homo factus eſt, per quod ſe tradidit homini imitabilem, cognoſcibilem, & amabilem. Fuit ſimiliter iſte modus congruentiſsimus noſtræ reparationi, quo Dominus in forma ſerui procuraret ſalutẽ ſerui. Sciendum verò, quòd licet opera trinitatis ſint indiuiſa, tamen ſolus filius incarnatus eſt: exemplum de tribus domicellis induentibus tunicam, de quibus dici poteſt, quicquid facit vna, facit & alia, vna tamen ſola induit tunicam: ita in propoſito, quia incarnatio non ſolum dicit operationem, ſed etiam terminum operationis: ſed licet operatio ſit communis, non tamen terminus. Fuit autem congruum filium incarnari, quæ quidem congruitas attenditur & ſecundum propria filij, & ſecundum appropriata: ſecundum propria, quia filius eſt verbum, imago, & filius: homo verò per peccatum tria perdiderat, ſcilicet cognitionem ſapientiæ, ſimilitudinem gratiæ, & hæreditatem gloriæ, ideo miſſum eſt verbum, imago, & filius. Secundum appropriata etiam magis conuenit, quia in opere

B creationis relucet precipue potentia, in opere recreationis ſapientia, & in opere retributionis bonitas. Secundo ſacramentum dominicæ incarnationis fuit in veteri lege præfiguratum. Vnde dicitur. 1. Corinth. 10. Omnia in figura contingebant illis. vnde Bernard. de diuerſis Chriſtum figurantibus dicit ſic. Manna de cœlis deſcendit, gaudeant eſurientes: de vinea cœli botrus erupit, gaudeant ſitientes: oleũ effuſum eſt, gaudeant ægrotantes: inſpirauit Deus ſpiraculum vitæ, reuiuiſcant morientes: lapis de monte præſciſus eſt, timeant ſuperbientes: fons ad ablutionem patet, redeant præuaricatores, A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris. Idem, quod Moyſi monſtratum eſt in rubo & igne, Aaron in virga & flore, Gedeoni in vellere & rore. Hoc aperto vidit Salomon in forti muliere & eius pretio, apertius precinit Hiere. de fœmina & viro, apertiſsime Iſaias in Virgine & Deo. Fuit autem conueniẽs Chriſtum præfigurari. Primo, quia connaturale eſt homini, vt

C per ſenſibilia deueniat in cognitionem intelligibilium. Ad Ro. 1. Inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur &c. Diony. 1. cap. Cœleſt. hierar. Neq; poſſibile eſt aliter lucere diuinum radium, niſi varietate ſacrorum velamine anagogice circumuelatum, id eſt incluſum diuerſis figuris ſacræ ſcripturæ ipſum repræſentantibus. Secundo, vt mirabili myſterio fidem præberent mirabiliora acta, Lucæ 1. Non erit impoſsibile apud Deum omne verbum. Auguſt. Dicat mihi Iudæus incredulus, quemadmodum virga arida floruit & fronduit, & nuces protulit, & ego dicam illi quemadmodum Virgo concepit & peperit. Tertio, vt infidelibus & indignis diuina myſteria occultarentur. Iſa. 45. Vere tu es Deus abſconditus. Matth. 11. Abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. gloſ. i. humilibus, & ſequitur ibi-

D dem. Ita pater, quoniam ſic fuit placitum ante te, vbi dicit Gregor. His verbis exempla humilitatis accipimus, ne temere diſcutere de aliorum vocatione, aliorumque repulſione præſumamus, quoniam iniuſtum eſſe non poteſt quod placuit iuſto. Tertio, Sacramentum dominicæ incarnationis fuit à Prophetis præconizatum, vnde dicitur Lucæ 1. Benedictus Dominus &c. Et ſequitur ibi. Sicut locutus eſt per os ſanctorum. Fuit conueniens autem Chriſtum à prophetis præconizari. Primo, propter ipſius gloriæ dilatationem. Iſa. 44. A finibus terræ laudes annuntiamus, glo. id eſt prædicari gloriam iuſti, id eſt gloriam Chriſti omnes iuſtificantis. Auguſt. Gloria eſt clara cum laude notitia. Per Prophetas Chriſtus laudabiliter claruit in notitia hominum, ita vt omnes qui præteribant eius aduentum & ſequebantur, clamabant, Oſanna in excelſis filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini. Secundo, propter expectan-

E tium conſolationem. Prouerbior. 13. Spes quæ differtur, affligit animam, glo. Tum propter dilationem bonorum, tum propter illationem malorum. Sancti verò patres totam ſpem poſuerunt in aduentũ Domini, ideo ex eius dilatione affligebantur, propter quod conueniens fuit eos Prophetas conſolari. Iſa. 35. Dicite, puſillanimes confortamini. gloſ. in ſpe, & nolite timere. Tertio, propter condignam præparationem. Amos 4. Præparare in occurſum Domini tui. glo. Vt veniente ad te per myſterium incarnationis, auide ſuſcipias liberatorem. Quarto, ſacramentum dominicæ incarnationis fuit à ſanctis patribus deſideratum, vnde dicitur Aggæi 2. Veniet deſideratus cunctis gentibus. Aug. Sciebant antiqui ſancti patres Chriſtum eſſe venturum, & omnes qui pie viuebant, dicebant. O ſi hic me inueniat illa natiuitas? o ſi quod credo in ſcripturis ſanctis, vi-

A deam oculis meis? Sunt autem tres cauſæ propter quas intantum deſiderabant. Primo, propter inundantiam terrenæ miſeriæ quam ſuſtinuerunt, vnde in Pſal. 17. In tribulatione mea inuocaui Dominum, & exaudiuit de templo ſancto vocẽ meam. gloſ. i. de venturo Chriſti corpore, in cuius incarnatione effectum exauditionis conſecuti ſumus. Exod. 4. Obſecro, Domine, mitte quem miſſurus es. Vide afflictionem populi tui, ſicut locutus es veni, & libera nos. Vbi notatur, quòd afflictio & liberatio populi Iſraelitici fuit figura afflictionis & liberationis totius humani generis. Secundo, propter abundantiam pacis internæ & externæ, quæ in eius aduentu ſuperabundauerunt, vnde in Pſal. 71. Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis. gloſ. i. Pax erit donec morte deſtructa iam non ſit luna, i. carnis mortalitas. Cant. 1. Oſculetur me oſculo oris ſui. Oſculũ enim eſt pacis ſignum. Petit ergo ſponſa incarnationẽ filij Dei, quæ eſt quaſi prælibatio coniunctionis noſtræ ad Deum, vt dicit glo. in qua quidem coniunctione pax cordis noſtri conſiſtit.

B Tertio, propter affluentiam lætitiæ internæ, quam prægustauerunt. Baruch. 4. Circumſpice Hieruſalem ad orientem, & vide iucunditatem quæ veniet tibi à Deo tuo. Hanc iucunditatem ſancti patres videndo prægustauerunt. Ioan. 8. Abraham pater veſter exultauit vt videret diem meum, vidit & gauiſus eſt. glo. Intellexit diem incarnationis meæ. Auguſt. Quale autem gaudium fuit cordis videntis verbum manens, ſplendorem patris piis mentibus refulgentem, apud patrem manentem Deum, & aliquando in carne venturum nunquam de patris gremio receſſurũ? Bernard. Cui nanque noſtrum ingerat tantum gaudium huius gratiæ exhibitio, quantum in veteribus accenderat ſola eius promiſsio? Quinto, Dominicæ incarnationis Sacramentum fuit ab Angelo nunciatum. Vnde dicitur. Lucæ 1. Miſſus eſt Gabriel Angelus. Circa hanc verò annuntiationem tria per ordinem ſunt notanda, videlicet actua miſsionis, modus apparitionis, & ordo executionis. Primum tangitur ibi, Miſſus eſt Ga-

C briel: vbi tria notare debemus, videlicet tanti nuntij dignitatem, tanti myſterij profunditatem, & tanti myſterij congruitatem. Primum ibi. Angelus eſt miſſus. Eſt enim angelus dignisſima creaturarum, eo quòd inter creaturas creatori ſuo ſimilior inuenitur, vnde dicitur de primo angelo, Ezech. 28. Tu ſignaculum ſimilitudinis, vbi dicit glo. Quanto in eis natura eſt ſubtilior, tanto inuenitur imago Dei in eis magis expreſſa. Gabriel autem fuit de numero archangelorum, ideo magnæ dignitatis fuit. Gregor. Ad Mariam Virginem non quilibet angelus, ſed Gabriel archangelus mittitur. Ad hoc quippe myſterium ſummum angelum venire dignum fuit, qui ſummum omnium nuntiauit. Secundum verò innuitur in verbo, Gabrielis, quod interpretatur fortitudo Dei Gregor. Ad Mariam Gabriel mittitur, qui fortitudo Dei nominatur. Illum quippe nuntiare ve-

D niebat, qui ad debellandum aereas poteſtates humilis apparere dignatus eſt, de quo per Pſalmiſtam dicitur Pſal. 23. Tollite portas &c. & infra. Quis eſt iſte Rex gloriæ? Reuera profundum myſterium, in quo, vt dicit Damaſc. monſtratur ſimul bonitas & iuſtitia & ſapientia & potentia. Bonitas quidem, quoniam non deſpexit proprij Plaſmatis infirmitatem, ſed eius viſcera commota ſunt in ipſo cadente, & manum porrexit. Iuſtitia, quia homine victo non alium fecit vincere tyrannum, ſed quem quondam per peccatum in ſeruitutem redegit, hunc rurſus victorem fecit. Sapientia, quoniam inuenit difficillimi ſolutionem decentiſsimam. Potentia, ſiue virtus infinita, quia nihil maius quàm Deum hominem fieri. Tertium ibi. A Deo, Quæ enim a Deo ſunt, ordinata ſunt, Ad Rom. 13. Attingit. n. à fine vſque ad finem fortiter. (Sap. 8.) & diſponit omnia ſuauiter. gloſ. Ab æterno vſque in æternum vbique perfecte opera-

E tur: finis enim perfectionem ſignificat. Reuera huius myſterij magna congruitas. Congruit enim diuinæ ordinationi, ſecundum quam diuina mediantibus angelis ad hominem perueniunt. Dionyſ. cap. 4. cœl. hierar. dicit, quòd cœleſtes eſſentiæ primo in ſeipſas redeunt, id eſt recipiunt illuminationem, & in nos per ſe deferunt, quæ ſuper nos manifeſtationes: & poſtea ſubdit, quòd diuinum Chriſti humanitatis myſterium primum angeli docuere, deinde per ipſos in nos ſcientiæ gratia deſcendit. Sic ergo Gabriel Zachariam Prophetam edocuit, ex quo Ioannem contra ſpem diuina gratia naſciturum prædixit: Mariam quoq; quomodo futurum foret ineffabile diuinæ formationis myſterium: & alius angelorum Ioſeph erudiebat, alius paſtoribus euangelizauit, & cum eo multitudo cœleſtis exercitus illam valde laudabiliter canebant his quæ in terra ſunt do

xologiam

xologiam, id est gloriam: doxa enim gloria dicitur. Congruit etiam humanæ reparationi. Vnde Beda. Aptum profectò humanæ reparationis principium fuit, vt angelus à Deo mitteretur ad Virginem diuino partui consecrandam, quia prima humanæ perditionis fuit causa, cum serpens à diabolo mitteretur ad mulierem spiritu superbiæ decipiendam. Congruit virginali perfectioni, vnde Hiero. Bene Angelus ad Virginē mittitur, quia semper cognata est angelis virginitas: quia in carne præter carnem viuere, non est terrena vita, sed cœlestis. Modus angelicæ apparitionis est triplex secundum triplicem visionem, s. intellectualem, imaginariam, & corporalem. Primo videtur in propria substantia, & iste modus erit in patria. Secundo modo videtur sub quibusdam figuris & similitudinibus rerum corporalium, & sic apparuit Ioseph in somnis. Mat. 2. Tertio modo apparet in assumpto corpore, & sic apparuit beatæ Virgini. August. in persona beatæ Virginis. Venit ad me Gabriel archangelus facie rutilans, veste coruscans, incessu mirabilis. Ambrosius super illud. Lucæ 1. Turbata est in sermone angeli, trepidare virginum est, & ad omnes viri ingressus pauere, & omnes viri affatus vereri. Ex his apparet Gabrielem archangelum apparuisse in visu corporali. Fuit autem talis apparitio conueniens, tum vt ostenderetur incarnatio inuisibilis Dei, vnde & omnes apparitiones veteris legis ad hanc ordinātur, qua filius Dei in carne apparuit: tum etiam quia beata Virgo non solum in mente, sed etiam in ventre Deum erat conceptura. Congruum etiam fuit, vt eius sensus corporei angelica visione fouerentur: tum etiam propter certitudinem eius quod annuntiabatur, quia certius comprehendimus ea quæ sunt oculis subiecta, quàm illa quæ imaginamur. Vnde Chryso. dicit, quòd Angelus non in somnis, sed visibiliter beatæ Mariæ Virgini apparuit: vnde quia magnam valde ab Angelo accepit renunciationem, exigebat tantæ rei euentus visionem solemnem. Quòd autem dicit Augustinus, quòd visio intellectualis sit nobilior quam corporalis, intelligendum est si fuerit sola, Virgo beata non solum percepit visionem corporalem, sed etiam intellectualem illuminationem, vnde talis apparitio nobilior fuit. Fuisset tamen nobilissima, si angelum in sua substantia vidisset, sed hoc non patiebatur status vitæ huius. Ordo etiam executionis fit congruus, nam primo aggressus est ipsam Virginem salutando, secundo turbatam consolando, tertio conceptum & modum conceptus insinuando. In primo, ostenditur Virginis excellentia: in secundo, eius desiderij vehemētia, scilicet quam habuit pro salute humani generis: in tertio, diuinæ pietatis magnificentia. Primum ibi. Aue gratia plena. Hieron. Vere plena, quia cæteris per partes præstatur: Mariæ verò simul se totam infudit gratiæ plenitudo. Vere gratia plena, per quam velut largo Spiritussancti imbre superfusa est omnis creatura. Bernard. De plenitudine eius recipiunt vniuersi, æger curationem, captiuus redemptionem, tristis consolationem, peccator veniam, iustus gratiam, angeli lætitiam, tota Trinitas gloriam, filius hominis humanæ carnis substantiam. Idem. In ventre gratia diuinitatis, in corde gratia charitatis, in ore gratia affabilitatis, in manibus gratia misericordiæ & largitatis. Sequitur. Dominus tecum. Hier. Iam erat in Virgine, qui ad Virginem mittebat angelum, & præcessit nuntium suum Dominus. Augustin. Dominus tecum, magis quàm mecum. Ipse. n. est in tuo corde, fit in tuo vtero, adimpleat mentem, impleat ventrem. Ber. Non tantum dominus filius tecum, quem carne induis, sed & Dominus Spiritussanctus tecum de quo concipis. Sequitur. Benedicta tu in mulieribus, vna præ cunctis mulieribus, vt dicit Græcus. Hiero. Quicquid maledictionis infusum est per Euam, totum abstulit benedictio Mariæ. Notandum, quòd triplici maledicto subiectæ erant mulieres, s. maledicto opprobrij, quo ad non concipientes, vnde Rachel dicit. Gene. 30. Abstulit Deus opprobriū meum. Maledicto peccati, quo ad concipientes, vt in Psal. 50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum. Maledicto pœnæ, quo ad parturientes. Genesis 3. In dolore paries filios. Sola autem benedicta est inter mulieres, cuius virginitati additur fœcunditas, fœcunditati in conceptu sanctitas, & sanctitati in partu iucunditas. Patet ergo in his Virginis excellentia tum propter gratiarum abundantiam, tum propter diuinam præsentiā, tum etiam propter benedictionis excellentiam. Secundum ibi. Ne timeas Maria, inuenisti gratiam &c. Hæc enim sunt verba angelicæ consolationis. Fuerat autem beata Virgo turbata in sermone, sed non in visione angeli. Græcus. Cum assueta his visionibus foret, angelicę non visioni, sed sermoni attribuit turbationem. Petrus Rauennas. Venit Gabriel archangelus blandus

F in specie, sed terribilis in sermone, & leniter sollicitauit visus, nimium turbauit auditus, cui angelus. Ne timeas &c. Bernard. Cōstat eam pro totius generis humani salute fuisse sollicitam, cui dictum est, Inuenisti gratiam apud Dominum. Inuenit. n. gratiam quam quærebat, sed quam gratiam? apud Deum. Ber. Dei & hominum pacem, mortis destructionem, vitę reparationem apud Deum inuenit. Ex his patet vehemens Virginis desiderium circa salutem hominis tum quia salutis humanæ gratiam quęrebat, tum quia quęsita inueniebat, tum et quia inuentam omnibus refundebat. Ber. Vehementia desiderij Mariæ fauore dilectionis, puritate orationis fontem attingit tam sublimem, cuius plenitudinem tanq̃ aquę ductum de corde patris excipiens nobis edidit illum non prout est, sed prout capere poteramus. Notandum autem q̃ Gabriel dixit similiter Zachariæ. Ne timeas. Lucæ 1. Et alius angelus pastoribus, Nolite timere, Lucæ

G 2. quia hoc est propriū boni angeli, vt legitur in vita beati Antonij. Non difficilis est bonorum, malorumque spirituū discretio. Si enim post timorem successerit gaudium, à Deo sciamus venisse Angelum, quia securitas animæ præsentis maiestatis est iudicium. Si autem incussa formido permanet, hostis est qui videtur. Tertium ibi. Ecce concipies & paries. Ecce, aduerbium demonstrantis est: quia mira & inaudita beatæ Virgini non ad sensum, sed ad intellectum, & sub lumine fidei demonstrantur. Vnde Hierony. Quod natura non habuit, vsus nesciuit, ignorauit ratio, mens nō capit humana, pauet cœlum, stupet terra, creatura omnis etiam cęlestis miratur, hoc totum per Gabrielem Mariæ diuinitus nūciatur, & per Christum adimpletur. Reuera hoc magnæ pietatis, & potestatis indicium esse creditur. vnde Lucæ 2. beata Virgo dicit. Quia fecit mihi magna qui potens est. Bernar. Hoc ipsum q̃ me beatificant omnes generationes, non mihi attribuo, non meis meritis ascribo, sed potius qui fecit mihi magna. Magnum est plane quòd virgo sum, magnum quòd mater sum, magnum q̃ vtrunque simul

H & mater & virgo sum. De seipsa fatetur dicens. Quia fecit mihi magna, id est vere magna, quia mater & virgo, & mater Domini. Vnde nec primam similem visa est, nec habere sequentem. Mystice circa angelicam visionem duo sunt notanda, diuini s. luminis emanatio, & humanę mentis in Deum reductio. Primū ibi. Missus est Angelus Gabriel a Deo. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd per angelum significatur diuinum lumen. Est enim Angelus signaculum similitudinis Dei. Ezechielis 28. sic & lumen diuinum signaculum est quo fideles signantur, & ab infidelibus distinguuntur. Vnde in Psal. 88. Signatum est super nos lumen vultus &c. Vbi dicit August. Hoc lumen est totum & verum bonum hominis quo signatur, vt denarius regis imagine: quod autem Angelus Gabriel nuncupatus est, quod interpretatur fortitudo Dei, hoc signat quod diuino lumine intellectus humanus ex diuitus roboratur, & eleuatur supra facultatem naturæ suæ, vt ipsum fontem luminis in suo lumine con-

I templetur. Vnde in Psal. 35. In lumine tuo videbimus lumen. Aug. Sicut solem non videt oculus nisi in lumine solis, sic verum & diuinum lumen non potest videre intelligentia, nisi in ipsius lumine. Quod autem missus à Deo legitur, hoc signat emanationem diuini luminis esse a Deo, qui est fontale principium totius luminis. Vnde Iacobi 1. dicitur, pater luminum, quia ab ipso procedunt quasi radius a sole, vt dicit Glos. Ecclesiastici 24. Ego feci in cœlis, id est, in angelis & animabus, vt oriatur lumen indeficiens Glo. Rationis, & intelligentię. Isaiæ 45. Ego dominus, & non est alter, s. scilicet Deus, formans lucem, scilicet per præsentiam gratiæ, & creans tenebras, per eius absentiam. Secundum ibi. In ciuitatem Galileæ cui Nomen Nazaret, vbi circa reductionem humanæ mentis in Deum tria describuntur

K circa sensum mysticum, videlicet terminus, motus, & fructus. Terminus reductionis est principium emanationis, & insinuatur in nomine ciuitatis. Dicitur. n. ciuitas quasi ciuiū vnitas, vnde significat vnitatem fidelium in Deo, de qua dī Act. 1. Erat illis cor vnum, & aia vna in deo, & hoc est terminus reductionis, vt ipsi Deo vniamur, a quo per creationem exiuimus. Apo. 1. Ego sum alpha, & ω. Dion. 1. c. cœl. hier. Ois manifestationis luminis processio in nos large proueniens, conuertit nos ad congregantis patris vnitatem, quia in ipso congregamur & sm intellectū, & secundum affectum. Recedendo. n. ab ipso dispergimur prima principia cognoscendo, & varias in singulis rebus rones diligendo. Redeundo vero in ipsum in vnū principium & rónem vnam diligendo reducimur. Modus reductionis notatur in no-

mine

mine Galileæ, quod interpretatur transmigratio, quia transmigrando de bono in melius; & proficiendo de virtute in virtutem, in Deum reducimur. Nemo enim repente fit summus, vt ait Ber. Sicut enim diuinum lumen gradatim decrescendo in nos descendit gradatim, quia lex diuinitatis est per prima media, & per media vltima reducere decrescendo, quia non recipitur æqualiter in natura inferiori vt est in superiori, & pro tanto dicuntur dona tam naturalia quàm spiritualia descendere. Iaco. 1. Omne datum optimum &c. ita quòd contrario modo per ipsum lumen in Deum reducimur gradatim & crescendo, vnde Psal. 83. Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Syon. glo. In plenitudine contemplationis. Pron. 4. Iustorum semita sicut lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectum diem. glo. æternam vitam quæ est perfecta dies. Fructus reductionis innuitur in nomine Nazaret, quod interpretatur flos, vel germen. Sumitur autem metaphorice in spiritualibus. Fructus enim flores arboris est bonum vltimum quòd expectatur, & percipitur cum suauitate, vnde significat beatissimam fruitionem Dei. Prou. 11. Fructus iusti lignum vitæ. glo. Hunc fructum vitæ iusti expectant, dum quasi virens folium germinant. Bernard. Da mihi domine fructum dulcem, fructum vitæ, attolle desiderium: altus est, benedictus, sanctifica obsequium: imputribilis, purifica affectum: suauis est, lætifica animum. Huius fructus dulcedinem deuotæ animæ quandoque prægustant. Cant. 2. Sub vmbra illius quem desideraham sedi, glo. Ab æstu desideriorũ carnalium quieui, & fructus eius dulcis gutturi meo. gl. Postquam me protexit vmbra fructus illius, idest, cœlesti dulcedine saturata sum. Notandum verò, quod per eductionem creaturarum in Deum, nihil Deo accrescit. Eccles. 1. Omnia flumina intrant mare, idest, immensitatem Dei, & mare non redundat: quia sicut Deus non deficit amando, ita per refluxum non superabundat, quia dicit Augu. Non habet quo accrescat illa perfectio. Possumus adhuc tria circa hunc angelum iuxta sensum mysticum notare, videlicet diuinæ gratiæ diffluentiam, influentiam, & refluentiam. Primum ibi. Missus est angelus Gabriel à Deo. Ad cuius euidentiam est sciendum, quòd angelus iste qui nuntiando præuenit Virginis conceptum, significat gratiam quæ præuenit in nobis omne conceptum bonæ voluntatis. August. Gratia Dei præuenit nos vt bonum velimus, & sequitur ne frustra velimus. Hac gratia se dicit Apostolus præuentum. 1. Corinth. 15. Gratia Dei sum, id, quod sum. Quòd autem angelus ille missus à Deo legitur, hoc significat efficatiam gratiæ esse à solo Deo. Iac. 1. Omne datum, &c. Notandum autem quòd procedit gratia à Deo tanquã imago ab artifice, ideo per ipsam reformamur: vnde dicit gl. super illud psal. 4. Signatum est super nos, &c. quòd imago recreationis per quam reformatur imago creata, scilicet mens nostra, est Dei gratia, quæ menti reparandæ infunditur. Item, quasi radius à sole, vt dicit glo. Iac. 1. ideo per ipsam ad Deum cognoscendum & amandum eleuamur. Aug. Spiritus rationalis ex dono creationis habilis est ad cognoscendum verum, & amandum bonum: tamen nisi radio interioris lucis fuerit perfusus, & calore succensus, nunquàm consequetur sapientiæ, sine charitatis effectum. Item, sicut riuulus à fonte, ideo per ipsam in bonis operibus fœcundamur, vnde in psal. 1. Erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. gloss. idest, gratiarum. Secundo notatur diuinæ gratiæ influentia ibi. Et ingressus Angelus ad eam ait. Aue, per hunc ingressum gratiæ influentia designatur. Sapien. 4. Gratia Dei, & misericordia in sanctis eius. Notandum autem quòd gratia est in essentia animæ, virtutes in potentijs. Sicut enim per potentiam intellectiuam homo participat cognitionem diuinam per virtutem fidei, & secundum potentiam voluntatis amorem diuinum per virtutem charitatis: ita etiam per naturam animæ participat secundum quandam similitudinem naturam diuinam per quandam recreationem, siue regenerationem: & sicut ab essentia animæ fluunt potentiæ eius, quæ sunt operatiua principia, ita etiam ab ipsa gratia affluunt virtutes in potentias animæ, per quas potentiæ mouentur ad actus. Quod autẽ ingressus dixit, Aue, quòd sonat sine væ, hoc significat quòd per fluxum gratiæ liberatur anima ab omni væ. Est enim triplex væ quod per peccatum incurrit homo, videlicet væ culpæ, pœnæ, & miseriæ. Apocal. 8. Vidi alterum angelum volantem per medium cœli, voce magna clamantem & dicentem, væ, væ, væ habitantibus in terra. Væ propter culpam quam commiserunt, væ propter pœnam quam meruerunt, væ propter

A miseriam quam incurrerunt. Ab hoc triplici væ, liberamur per gratiam. Ad Ephes. 2. Gratia Christi saluati estis, & Conresuscitauit, & consedere fecit nos. gloss. Spe certa quòd futurum est tenemus. Tertium ibi, & recessit ab ea angelus. Beda. Accepto Virginis consensu angelus rediit ad cœlestia, per quod mystice designatur gratiæ refluentia, qua fit per deuotam gratiarum actionem. Ecclesiast. 1. Ad mare vnde flumina exeunt, reuertantur vt iterum fluant. Bernar. Origo fontium & fluminum omnium mare est, virtutum & scientiarũ dominus Christus est: siquidem fluminis aqua si stare cœperit, computrescit, sic plane cessat gratiarum cursus, vbi non fuerit recursus. Refunde igitur in eum qui supra te est: quicquid deuotionis in te, quicquid dilectionis, quicquid affectionis, vt si qua in te est gratia, referatur ad ipsum, nec tuam quæres gloriam, sed ipsius. Idem. Ingratitudo est ventus vrens, siccans fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluenta gratiæ. De sexto dicitur in
B psalmo. 73. Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ, vt dicit Bernar. idest. Virginis Mariæ vtero, quæ mirabili proprietate medium terræ appellatur. Ad ipsum enim respiciunt & qui in cælis habitant, & in inferno, & qui nos præcesserunt, & nos qui sumus, qui sequentur & nati natorum, & qui nascentur ab illis: qui sunt in cœlo vt resarciantur, qui in inferno vt eripiantur, qui præcesserunt Prophetæ vt fideles inueniantur, qui sequuntur vt glorificentur. Idem. Meritò in te respiciunt oculi omnis creaturæ, quia in te, & de te, & per te benigna manus conditoris quicquid creauerat recreauit. Sciendum verò quòd istud sacramentum tunc primum consumatum fuit, cum Virgo diceret. Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. vbi tria commendabilia de beata Virgine tanguntur, mysterium humilitatis, desiderium charitatis, & mysterium credulitatis. Primum ibi.
C Ecce ancilla Domini, vbi dicit Beda. Non singularitate meriti se extollit, sed suæ conditionis, & diuinæ dignationis per omnia memor, illius ancillam se esse fatetur, cuius mater eligitur. Vnde de seipsa dicit. Respexit humilitatem ancillæ suæ. Augustinus. Quid est respexit, nisi approbauit? Idem. Vere beata humilitas quæ cœlum innouauit, mundum purificauit, paradisum aperuit, & sanctorum animas de inferno liberauit. Vere beata humilitas, quæ porta cœli efficitur, paradisi scala constituitur, per quam Deus ad terram descendit. Secundum ibi. Fiat mihi glos. Cum magna deuotione promissum angeli optat adimpleri. Quòd autem optando desiderabat secundum promissum angeli, voluntatem Dei in se adimpleri ex charitate processit. vnde Ber. Maria vehementia desiderij, feruore dilectionis, puritate orationis fontem attingit sublimem. De hoc verbo dicit idem Bernar. Multifarie multisque modis olim Deus locutus est patrib. & aliquibus in aure, alijs in ore, alijs in manu verbum domini fuisse memoratur. Mariæ autem factum est in aure per angelicam salutationem,
D in corde per fidem, in ore per confessionem, in manu per contractationem, in ventre per incarnationem, in gremio per sustentionem, in brachio per oblationem, ideo dicit, Fiat mihi. Tertium ibi. Secundum verbum tuum. Ber. Fiat mihi verbum non declamatorie prædicatum, vel figuraliter, aut imaginarie somniatum, sed spiritualiter inspiratum, personaliter incarnatum, corporaliter inuisceratum. Fiat, quidem generaliter omni mundo, sed mihi specialiter secundum verbum tuum. Magna fuit ista credulitas, & ideo magna apud Deum promeruit: vnde dictum est ei. Luc. 2. Beata quæ credidisti, quoniam perficientur in te. August. Beatior fuit Maria concipiendo fidem Christi, quàm concipiendo carnem Christi. Materna propinquitas nihil in carne profuisset, nisi felicius corde Christum quam carne gestasset. Notandum, quòd huic verbo alludit Ber
E nardus in hunc modum. Audisti quia concipies, & paries filium: audisti, quòd non per hominem, sed per Spiritum sanctum. Expectat angelus responsum tuum. Tempus enim est vt reuertatur ad eum qui misit illum. Expectamus & nos, Domina, verbum miserationis, quos miserabiliter premit sententia damnationis. Hoc supplicat à te, ò pia Virgo Maria, flebilis Adam cum misera sobole sua, hoc Abraham, hoc Dauid, hoc cæteri sancti flagitant, hoc totus mundus expectat. Nec immerito, quia ex tuo ore dependet consolatio miserorum, redemptio captiuorum, liberatio damnatorum, salus denique totius generis tui. Da virgo responsum festinanter. O domina, responde verbum quod expectat terra, inferi, & superi. Ipse quoque omnium Rex & Do-

minus quantum concupiuit decorum tuum, tantum desiderat responsum tuum. Responde verbum, & suscipe verbum: profer tuum, & suscipe diuinum: emitte transitorium, & amplectere sempiternum. Quid tardas, quid trepidas. Crede, confitere, & suscipe. Aperi beata Virgo cor fidei, labia confessioni, viscera creatori. Ecce desideratus cunctis gentibus foris stat, & pulsat ad ostium, surge, curre, aperi. Surge, per fidem, curre per deuotionem, aperi per confessionem. Ecce inquit ancilla Domini, fiat mihi &c.

ARTIC. II.

SVnt autem quatuor vtilitates dominicæ incarnationis. Prima humanæ naturæ exaltatio. Cant. 8. Quis mihi det vt inueniam te foris. gloss. Intus erat dilectus, quando in principio erat verbum, foris fuit quando verbum caro factum est, vt deosculer te. Gloss. idest, facie videam te, & ore ad os loquar ad te, & iam nemo me despiciet. glos. Postquam Christus venit suis infundens spiritum libertatis, etiam ecclesia ab angelis honoratur: vnde Ioanni volenti se adorare dixit angelus. Vide ne feceris, conseruus tuus sum. Leo Papa. Agnosce, ô Christiane, dignitatem tuam, & diuinæ consors factus naturæ noli in veterem vilitatem degeneri conuersatione redire. Secunda est adoptio filiorum. Ad Gala. 4. Misit Deus filium suum. Et infra. Vt adoptionem filiorum reciperemus. Augustinus. Ideo filius Dei factus est filius hominis, vt homines faceret filios Dei. Idem, Multos filios Dei fecit vnicus filius. Emit enim sibi fratres sanguine suo, probauit reprobatus, redemit venditus, honorauit iniuriatus, viuificauit occisus, dubietas nulla, dabit tibi bona sua, qui non dedignatus est recipere mala tua. Notandum verò, quòd filiatio adoptionis est quædam similitudo filiationis naturalis. Filius autem Dei naturaliter procedit à patre, vt verbum intellectuale vnum cum ipso existens. Huic autem verbo potest aliquis tripliciter assimilari. Vno modo secundum rationem formæ, non autem secundum intellectualitatem ipsius, sicut forma domus exterius constitutæ assimilatur verbo mentali artificis secundum speciem formæ, non autem secundum intellectualem: quia forma domus in materia non est intellectualis, sicut erat in mente artificis, & hoc modo verbo æterno assimilatur quælibet creatura, cum sit facta per verbum. Secundo, assimilatur creatura verbo non solum quantum ad rationem formæ, sed etiam quantum ad intellectualitatem ipsius: sicut scientia quæ fit in mente discipuli, assimilatur verbo quod est in mente magistri, & hoc modo creatura rationalis etiam secundum suam naturam assimilatur verbo Dei. Tertio, assimilatur creatura verbo æterno secundum vnitatem quam habet ad patrem, quæ fit per gratiam & charitatem. Vnde Dominus orat. Ioan. 17. Oro vt sint vnum in nobis, sicut & nos vnum sumus: & talis assimilatio perficit rationem adoptionis, quia sic assimilatis debetur hæreditas. ad Rom. 8. Si filij, & hæredes. Tertia vtilitas est interna mentis refectio. Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Augustin. Vt panem angelorum manducaret homo, creator angelorum factus est homo. Bernar. Manna de cœlo descendit, gaudeant esurientes &c. vt supra. Super illud. Luc. 2. Positum in præsepio, dicit gloss. Vt nos carnis suæ frumento satiaret. Quarta vtilitas est beatitudinis augmentatio. Ioan. 10. Per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Augustin. Propterea Deus factus est homo, vt hominem totum in se beatificaret, tota hominis conuersio ad ipsum esset, & tota dilectio esset in ipso, cum à sensu carnis videretur per carnem, & à sensu mentis diuinitatis per contemplationem, & hoc totum bonum hominis erat, vt siue ingrederetur, siue egrederetur, pascua in factore suo inueniret, foris in carne saluatoris, intus in diuinitate Creatoris.

ARTIC. III.

SEcundum membrum principale, videlicet sacramentum humanæ redemptionis tangitur ibi. Venit in hunc mundum peccatores saluos facere. gloss. Augustin. Nulla causa veniendi fuit Christo domino, nisi peccatores saluos facere. Tolle vulnera, tolle morbos, & nulla causa est medicinæ. infra, Venit per quod homo erat, nam per quod Deus erat, semper hoc erat. Possumus distinguere triplicem aduentum Christi, scilicet in carnem, in mentem, & ad iudicium: vnde Bernar. Triplicem aduentum Christi nouimus, ad homines, in homines,

F contra homines. In primo venit in carne & in infirmitate: in secundo in spiritu & virtute: in tertio in gloria & maiestate. In primo fuit Christus redemptio nostra: in secundo est requies & consolatio nostra: in vltimo apparebit vita nostra, de hoc triplici aduentu videamus. Circa primum aduentum, de quo dicitur in verbis propositis, Quòd Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere &c. Notandum quòd omnia quæ Christus fecit mysterio humanitatis assumptæ, nobis fuerunt salutaria, & ideo de omnibus videamus. Primo ergo videamus de eius conceptione, de qua dicitur Lucæ 1. Ecce concipies, & paries filium Dei. Circa quam tria notare debemus, videlicet matris sanctificationem, Spiritussancti operationem, & conceptæ prolis perfectionem. De primo, scilicet matris sanctificatione, potest dici illud psal. 86. Sanctificauit ta- G bernaculum suum altissimus. Vnde Bernar. Quod alijs sanctis legimus concessum esse, fas nō est dicere tantæ Virgini esse negatum: sed sanctificationis beneficium legimus esse concessum Hieremiæ, vt patet Hier. 1. Antequam exires de ventre, sanctificaui te, & de Ioanne. Lucæ 1. Spiritusancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ. ergo non est fas dicere hoc negatum fuisse tantæ Virgini, quæ peperit nobis Christum plenum gratia & veritate. Ioan. 1. Et quia creditur præ alijs priuilegium gratiæ accepisse secundum quòd dictum est ei ab angelo. Lucæ 1. Aue gratia plena &c. & infra. Inuenisti gratiam apud Dominum. Sciendum quòd triplex est effectus huius sanctificationis. Primus est culpæ originalis expiatio, quia sanctificatio est motus ad sanctitatem. Sanctitas autem, vt dicit Dio. 7. cap. de di. no. est ab omni immunditia libera, & perfecta, & H omnino immaculata munditia. Hæc autem sanctificatio non potest intelligi ante animationem, tum quia sanctificatio est emundatio à culpa, culpa autem non expellitur nisi per gratiam gratum facientem, cuius obiectum non est nisi creatura rationalis: tum quia etiam cum sola creatura rationalis sit susceptiua culpæ, ante infusionem animæ proles concepta non est culpæ obnoxia, & si concepta beata Virgo quocunque modo ante animationem sanctificata fuisset, non incurrisset maculam culpæ originalis, & sic non indiguisset redemptione & salute quæ per Christum facta est, de qua dicitur Matthæi. 1. Ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Hoc est autem inconueniens, quòd Christus non sit saluator omnium, vt dicitur. 1. Thimo. 1. Relinquitur ergo quòd sanctificatio Mariæ fuerit post eius animationē, in cuius figura dicitur Exod. vlt. Postquam cuncta perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria Domini impleuit illud. Vnde licet I sit consuetudo aliquarum Ecclesiarum celebrare festum Conceptionis eius, per hoc non datur intelligi quòd eius conceptio fuerit sancta, sed quia quo tempore fuerit sanctificata ignorat, celebratur festum sanctificationis eius potius in die conceptionis ipsius. Secundus effectus est à peccato præseruatio. ¶ vnde Bernard. Ego puto quòd copiosior sanctificationis benedictio in eam quam in alios sanctos ab vtero sanctificatos descenderit, quæ non solum ipsius ortum sanctificauit, verum etiam deinceps vitam eius ab omni peccato immunem conseruauit. Augustin. Si omnes sancti & sanctæ, dum adhuc viuerent, interrogati fuissent, vtrum sine peccato essent, omnes respondissent vna voce. Si dixerimus quòd peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est excepta hac sacra Virgine, de qua propter honorem Christi nullam prorsus volo fieri mentionem cum de peccatis agitur. Vnde scimus quòd plus gratiæ ei collatum fuerit ad vincendum ex omni parte peccatum, quæ illum concipere & parere meruit, quem constat nullum habuisse peccatum. Non K enim fuisset idonea mater Christi si aliquando peccasset, tum quia honor parentum redundat in prolem, secundum illud, Prouerbio. 18. cap. Gloria filiorum parentes eorum, vnde & per oppositum ignominia matris ad filium redundasset: tum etiam quia singularem affinitatem habuit ad Christum qui ab ea carnem accepit. Dicitur autem 2. ad Corinth. 5. Quæ conuentio Christi ad Belial? tum etiam quia Christus qui est sapientia patris, singulari modo habitauit non solum in eius anima, sed etiam in eius vtero. Dicitur autem Sapien. 1. In maliuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Et ideo simpliciter fatendum est, quòd Beata Virgo nullum peccatum actuale commisit nec mortale, nec veniale, vt sic impleatur quod dicitur Canticum. 4. Tota pulchra es amica mea &c. Sciendum tamen quòd

men quòd per sanctificationem in vtero non fuit Virgini sublatus fomes secundum essentiam, sed remansit ligatus non quidem per actum rationis suæ, sicut in viris sanctis, quia non habuit statim vsum liberi arbitrij, adhuc in ventre matris existens (Hoc enim priuilegium speciale Christi fuit) sed per gratiam abundantem quam in sanctificatione recepit, & etiam perfectius per diuinam prouidentiam sensualitatem eius ab omni motu carnis inordinato prohibentem. Postmodum verò in ipsa conceptione filij credendum est, quòd ex prole redundauerit in matrem totaliter fomite subtracto. Et hoc significatur Ezechiel. 43. vbi dicitur. Ecce gloria Dei Israel ingrediebatur per viam orientalem, idest, per beatam Virginem: & terra, idest, caro ipsius splendebat à maiestate eius, scilicet Christi. Tertius effectus est gratiæ plenitudo, siue perfectio, vnde dicitur Luc. 1. Aue gratia plena, vbi dicit Hieron. Bene gratia plena, quia cæteris per partes tribuitur. Mariæ verò se totam infudit plenitudo gratiæ. Quia quanto magis aliquid est propinquius primo principio in quolibet genere, tanto magis participat effectum illius principij. Vnde Dio. ca. 4. Cælest. Hierar. dicit, quòd angeli qui sunt Deo propinquiores magis participant de bonitatibus diuinis, quam homines: Christus verò est principium gratiæ secundum diuinitatem quidem authoritatiue, secundum humanitatem verò instrumentaliter. vnde Ioan. 1. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Beata autem Maria propinquissima fuit Christo, quia ex ea carnem assumpsit, vnde debuit præ cæteris gratiæ plenitudinem obtinere. Sciendum verò quod gratia à malo liberat, & in bono perficit: vnde & beata virgo in sui sanctificatione fuit ab originali peccato purgata: in filij sui conceptione totaliter à fomite mundata: in sui verò assumptione ab omni miseria liberata. In sui etiam sanctificatione adepta est gratiam inclinantem eam ad bonum. in filij autem conceptione confirmata est eius gratia confirmans eam in bono. In sui verò assumptione consummata est eius gratia perficiens eam in fruitione omnis boni. De secundo scilicet Spiritussancti operatione, dicitur Lucæ. 1. Spiritussanctus superueniet in te &c. vbi dicit Beda. Superueniens in Virgine Spiritussanctus duobus modis in ea diuinæ potentiæ suæ efficaciam ostendit, quia & mentem eius adeo quantum humana fragilitas patitur, ad omni vitiorum sorde castificauit, vt cœlesti esset digna partui, & vtero illius sanctum & venerabile Redemptoris nostri corpus sua sola operatione creauit. Notandum verò quòd conceptionem Christi tota Trinitas operata est, quia indiuisa est operatio Trinitatis, vt dicit August. Et tamen Spirituisancto attribuitur, & hoc propter quinque rationes: Prima est, quia Spiritussanctus est amor patris, & filij. vnde Augusti. Spiritussanctus est quo genitus à gignente diligitur, genitoremque suum diligit. Hoc autem ex maximo amore prouenit, quòd Deus filium suum incarnari instituit: Vnde Ioannis. 3. Sic Deus dilexit mundum &c. vnde etiam Bernar. Scias amoris fuisse, quòd plenitudo effusa est, quòd altitudo adæquata est, quod singularitas associata est, conuenienter ergo attribuitur spirituisancto. Secunda, est quia spirituisancto attribuitur bonitas: vnde August. Sicut potentia patri, sapientia filio, ita & bonitas appropiatur spirituisancto. vnde opera in quibus relucet potentia, attribuuntur patri: in quibus relucet sapientia, filio: in quibus verò bonitas, Spirituisancto. In hoc verò opere maxime relucet bonitas: vnde ad Titum. 3. Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei. Bernard. Apparuit potentia Dei in creatione, sapientia in gubernatione, sed benignitas misericordiæ maximè apparuit in eius humanitate. conuenienter ergo spirituisancto attribuitur. Tertia est, quia spiritussanctus est spiritus sanctificationis, vt dicitur Hierem. 1. Et dicit ibi. Gloss. quòd per ipsum omnia sanctificantur. Quicquid autem in Maria gestum est, totum est sanctum & diuinum: vnde dictum est ei ab angelo. Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. conuenienter ergo attribuitur spirituisancto. Vnde dicit Gloss. super illud ad Roma. 1. Secundum spiritum sanctificationis, quòd spiritussanctus formauit & sanctificauit ipsum hominem in vtero Virginis sine virili semine. Quarta ratio est, quia spiritussanctus est omnium gratiarum actor: vnde 1. ad Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus. Gloss. Dator omnium, quia ipse est primum donum in quo omnia donantur. Hoc autem fuit superabundantis gratiæ, quòd humana natura in vnitatem diuinæ personæ assumeretur, quia nul-

A la merita præcesserunt: vnde ad Titum. 3. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos &c. Augustinus. Iste modus quo Christus conceptus est de spiritusancto, insinuat nobis gratiam Dei, qua homo ille nullis præcedentibus meritis ex ipso primo exordio naturæ suæ quando cœpit esse, verbo Dei copularetur in tanta vnitate personæ, vt esset filius Dei. Quinta est, quia verbum humanum in corde existens, gerit similitudinem verbi æterni secundum quod existit in patre: vnde Augustinus. Quisquis potest intelligere verbum non solum antequam sonet, verum etiam antequam sonorum eius imagines cogitatione inuoluantur, iam potest videre aliquam illius verbi similitudinem, de quo dictum est. In principio erat verbum. Sicut autem verbum humanum vocem assumit, vt sensibiliter hominibus innotescat, ita etiam verbum Dei carnem assumpsit, vt visibiliter hominibus appareret. Vox autem humana per spiritum hominis formatur, vnde & caro Dei

B debuit per spiritum formari. Notandum verò, quòd formatio corporis Christi fuit in instanti propter infinitam spiritussancti virtutem corpus illud formantis: vnde Grego. Angelo annuntiante, spiritusancto adueniente, mox intra vterum verbum caro factum est. Simul ergo fuit corporis formatio, & animæ creatio, & vtriusque adinuicem coniunctio, & eorum ad diuinitatem vnio. Notandum etiam, quòd beata Virgo fuit vera mater Christi, quia materiam ministrauit: vnde dicit Grego. super illud Lucæ 1. Virtus altissimi obumbrabit tibi. Vmbra formatur lumine & corpore: Deus autem per diuinitatem lumen est. Quia ergo lumen incorporeum erat in eius vtero corporandum, recte ei dicitur. Virtus altissimi obumbrabit tibi, idest, corpus in te humanitatis recipiet incorporeum lumen diuinitatis. Fuit autem materia corporis Christi purissimus sanguis Virginis: vnde Damascenus. Filius Dei construxit sibi ipsi ex castis & purissimis sanguinibus Virginis carnem animatam anima rationali. Possumus autem

C notare mystice, quòd conceptio Virginis significat conceptionem fidelis animæ. Ambrosius. Si secundum carnem vna est mater Christi, secundum fidem tamen omnium fructus est Iesus Christus. Omnis enim anima concepit verbum Dei, si tamen immaculata & immunis a vitijs, intemerato castimoniâ pectore custodiat. Huic conceptioni congruit mystice locus conceptionis Virginis, scilicet Nazareth. Sit tibi honestas conuersationis tanquam floris species, vel odor bonæ opinionis tanquam flagrantia, vel intuitio æternæ retributionis tanquam is cui fructus non desit. Notandum verò quòd beata Virgo post conceptionem tria legitur fecisse, per quę tria designantur mystice quibus quælibet anima sancta post conceptum spiritualem verbi Dei debet insistere, videlicet, quòd montana conscendit, quòd Elisabeth salutauit, & quòd dominum magnificauit: per primum, significatur virtutum perfectio: per secundum, fraterna dilectio: per tertium, laus & exultatio. Primum

D tangitur Luc. 1: Exurgens Maria abijt in montana cum festinatione, vbi dicit Gloss. Accepto Virginis consensu cœlestia petit angelus, quem Virgo sequitur, quæ in montana progreditur. Sic anima quæ verbum Dei concepit, virtutum cacumina aggressu amoris conscendit, vt ciuitatem Iudex, idest, confessionis & laudis arcem penetret, & vsque ad perfectionem fidei, spei, & charitatis, quasi tribus mensibus, in ea commoretur. In hoc autem ascensu sunt tria, videlicet vallis timoris & humilitatis, ascensus laboris & difficultatis, cacumen amoris, siue charitatis. Vnde Bernard. Virtus vult cum humilitate doceri, cum labore acquiri, cum amore possideri. Et cum hic omnibus digna sit, non aliter doceri, acquiri vel possideri potest. Secundum tangitur ibi. Et intrauit domum Zachariæ, &

E salutauit Elisabeth. Salutatio enim est salutis adoptatio. Salutem autem optare proximo pertinet ad fraternam dilectionem: quia hæc est vera forma diligendi proximum, quæ exprimitur Matth. 22. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Glo. Ad id quod teipsum. Aug. Quisquis recte proximũ diligit, hoc cum eo agere debet, vt etiam ipse toto corde, tota anima, tota mente Deum diligat. Hanc etiam formam diligendi Christus tradidit discipulis suis. Ioa. 15. Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut &c. vbi dicit August. Ad quid dilexit nos Christus, nisi vt possimus regnare cum Christo? Ad hoc ergo & nos inuicem diligamus. Huic ergo dilectioni anima sancta postquam spiritualiter verbum Dei concepit, debet insistere, quia dicitur 1. Ioan. 4. Si diligimus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est. August. Beatus est qui

amat te, & amicum in te, & inimicum propter te. Idem. Vbi vera dilectio est, quid est quod possit deesse? vbi verò non est, quid est quod possit prodesse? Tertium sequitur ibi, Luc. 1. Magnificat anima mea Dominum. Canticum illud est canticum laudis & exultationis, quod quælibet sancta anima concepto verbo Dei potest decantare. Vnde dicit Ambros. Sicut in singulis anima Mariæ Deum magnificat, sic in singulis spiritus Mariæ in Deo exultat. Quid autem sit Deum magnificare, dicit Ambros. Magnificatur Dominus non quòd ei aliquid humana laus adiungat, sed quia magnificatur in nobis, dum anima nostra, quæ ad imaginem Dei est creata, per iustitiam se Christo conformat, qui est imago patris. Et sic dum ipsum Christum imitando magnificat, quadam participatione magnitudinis eius sublimior fit, vt ipsam imaginem splendido bonorum actorum colore, & quadam æmulatione virtutis videatur in se exprimere. Origines. Quanto magnificauero animam meam opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur, & ipse Dominus, cuius imago est, in anima mea magnificatur. Beda. Eius anima Deum magnificat, qui omnes sui interioris hominis affectus diuinis laudibus ac seruitijs mancipat. Eius spiritus in Deo salutari suo exultat, quem nihil in terrenis libet, nulla caducarum rerum affluentia emollit, nulla aduersitas frangit, sed sola illius, à quo speratur salus æterna, sui conditoris memoria delectat. De tertio, scilicet prolis conceptæ perfectione, dicitur Luc. 1. Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Triplicem verò perfectionem habuit proles ista in instanti conceptionis suæ, videlicet naturæ, gratiæ, & gloriæ. De perfectione naturæ dicitur Hierem. 31. Creabit Deus nouum super terram, mulier circundabit virum. Gloss. Perfectus vir in ventre fœmineo continebatur. Hoc autem non dicitur propter quantitatem virilis corporis, sed propter veritatem humanæ naturæ, & integritatem tam corporis, quàm animæ, quam proles ista in instanti conceptionis habuit: vnde Damasc. Omnia quæ in nostra natura plantauit Deus, Dei verbum assumpsit, scilicet corpus, & animam intellectualem, & eorum idiomata. Totum enim assumpsit me, vt totus mihi gratificet salutem, idest, gratis faciat. Idem. Simul verbi Dei caro simul animata rationali & intellectuali anima. Veruntamen sciendum, licet ista tempore simul fuerint, cadit tamen inter ea ordo naturæ, vt dicit August. Quia inuisibilis & incommutabilis veritas per spiritum animam, & per animam corpus accepit. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd ordo naturæ inter aliqua dupliciter potest attendi. Vno modo, per gradum dignitatis, & sic anima media inuenitur inter Deum & carnē: & secūdum hoc potest dici, quòd filius Dei voluit sibi carnem mediante anima. Alio modo, secundum rationem causalitatis, & sic ipsa anima est aliqualiter causa carnis vniendæ filio Dei. Non enim esset assumptibilis, nisi per ordinem quem habet ad animam rationalem, secundum quam habet quòd sit caro humana, quæ præ cæteris est assumptibilis. Similiter per spiritum animam assumpsit, tum propter congruitatem assumptionis, non enim anima est assumptibilis secundum congruitatem, nisi per hoc quòd capax est Dei ad imaginem eius existens, quod est secundum mentem quæ spiritus dicitur, secundum illud ad Eph. 4. Renouamini spiritu mentis vestræ: tum etiam propter ordinem dignitatis, quia intellectus inter cæteras partes animæ est superior & dignior, & Deo similior. Et ideo vt dicit Damasc. Vnitum est carni per medium intellectum verbum Dei. Verumtamen sciendum, quòd Christus humanam naturam assumpsit cum quibusdā defectibus, cuius ratio triplex est. Prima, vt pro nobis satisfaceret. Isa. 53. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores ipse portauit. Secunda, vt veritatem humanæ naturæ ostenderet. Ad Philipp. 2. In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Tertia, vt exemplo virtutum nos conformaret, ad Hebr. 12. Recogitate eum qui talem sustinuit aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes. Ex his etiam patet, quòd non debuit defectum peccati assumere, tum quia peccatum impedit virtutem satisfaciendi. Ecclesiast. 34. Dona iniquorum non probat altissimus: tum quia ex peccato non monstratur veritas humanæ naturæ, cuius Deus causa est, cum sit contra naturam seminatione diaboli introductum, vt dicit Damasc. Tum etiam quia peccando non præberet exempla virtutum, cum peccatum sit virtuti contrarium. Patet ergo, quòd nullum defectum peccati assumpsit, nec originalis, nec actualis, vnde dicitur. 1. Pet. 2. Qui peccatum non fecit, nec in-

F

uentus est dolus in ore eius. Sciendum verò, quòd triplices sunt defectus. Quidam sunt qui contrariantur perfectioni scientiæ & gratiæ, sicut ignorantia, pronitas ad malum, difficultas ad bonum, quos non decuit Christum assumere, qui plenus fuit gratia, & veritate, vt dicitur Ioan. 1. Quidam verò sunt qui proueniunt in hominibus ex quibusdam particularibus causis, sicut lepra, & caducus morbus, & alia huiusmodi, qui quidem defectus causantur quandoque ex hominis culpa ex inordinatione victus, quandoque ex defectu virtutis formatiuæ, quorum neutrum Christo conuenit, quia caro eius ex spiritusancto concepta fuit, qui est infinitæ virtutis & sapientiæ, errare & deficere non valens. Ipse enim nihil inordinate in regimine vitæ suæ exercuit. Tertij sunt defectus qui communiter in hominibus inueniuntur ex peccato primi parentis, sicut mors, fames, sitis, & huiusmodi. Hos Christus suscepit defe-

G

ctus, quos Damas. vocat naturales defectus, & indetractabiles passiones, naturales, quia communiter, quia naturaliter consequuntur totam naturam: indetractabiles, quia defectum gratiæ & scientiæ non important. Notandum insuper, quòd passiones appetitus sensitiui fuerunt in Christo, sed aliter quā in nobis quantum ad tria. Primo quantum ad obiectum, quia in nobis feruntur sæpe ad illicita, quod in Christo non fuit. Secundo quantum ad principium, quia in nobis sæpe iudicium rationis præueniunt, in Christo verò non oriebantur nisi secundum dispositionem rationis, vnde dicit August. quòd Christus hoc eum voluerit motus humana anima suscepit, sicut cum voluit factus est homo. Tertio quantum ad affectum, quia in nobis quandoque huiusmodi motus non sistunt in appetitu sensitiuo, sed trahunt rationem: quod in Christo non fuit, quia omnes motus naturaliter humanæ carni conuenientes sic in appetitu sensitiuo remanebant, quod ratio non impediebatur facere quod conueniebat. Vnde Hiero. dicit, quòd Christus vt

H

veritatem probaret assumpti hominis, vere contristatus est: sed ne passio illius dominaretur animo, per passionem dicitur quòd cœpit tristari, vt passio perfecta intelligatur, quando animo & rationi dominatur, pro passio verò quæ est inchoata in appetitu sensitiuo: sed vlterius se non extendit. De perfectione gratiæ dicitur. Ioannis 1. Verbum caro factum est, &c. Vbi triplex gratia secundum ordinem exprimitur, videlicet, gratia vnionis, gratia habitualis, & gratia capitis. Prima gratia, scilicet vnionis tangitur ibi. Verbum caro factum est, vnde August. in rebus per tempus ortis illa summa gratia est, quòd homo Deo iunctus est in vnitate personæ: notandum verò, quòd sancti patres non meruerunt incarnationem Christi ex condigno, tum quia opera meritoria hominis propria ordinantur ad beatitudinem, quæ est virtutis, & con-

I

sistit in Dei plena fruitione: vnio autem incarnationis cum sit in esse personali, transcendit vnionem mentis beatæ ad Deum, quæ est per actum fruentis: & ita non potest cadere sub merito, quæ est principium gratiæ, secundum illud Ioan. 1. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est: tum etiam quia incarnatio Christi est reformatio totius humanæ naturæ, & ideo non cadit sub merito alicuius hominis singularis, quia bonum alicuius hominis puri non potest esse causa totius boni naturæ: tamen ex congruo meruerunt patres sancti incarnationem petendo, & desiderando. Congruum enim erat vt Deus exaudiret eos qui sibi obediebant: secunda gratia habitualis tangitur ibi. Plenum gratia, & veritate. Gloss. Quia diuinitas in eo fuerat replens eum plenitudine redundante in alios: huius autem plenitudinis ratio potest accipi ex propinquitate ipsius ad Deum: quanto enim receptiuum aliquod propinquius est causæ influenti, tanto abundantius participat influentiam ipsius, influxus autem gratiæ est à Deo iuxta illud. Psal. 83. Gratiam, & gloriam dabit Dominus, vnde cum anima Christi propinquissime attingebat ad Deum, ex eius influentia plenitudinem gratiæ in ipso instanti conceptionis accepit. Notandum verò, quòd plenitudo gratiæ potest accipi dupliciter. Vno modo ex parte ipsius gratiæ, quando scilicet aliquis attingit ad summum bonum gratiæ & quantum ad essentiam, & quantum ad virtutem, quia scilicet habet gratiam in maxima excellentia, qua potest haberi, & in maxima extensione ad omnes gratiæ effectus, & talis gratiæ plenitudo propria est homini Christo. Alio modo potest attendi ex parte habentis gratiam, quando, scilicet aliquis habet gratiam secundū suam conditionem, siue secundum intentionem, prout est in eo intensa gratia vsque ad terminum ei præfixum à Deo, se-

cundum

cundum illud ad Ephes. 4. Vnicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi, idest, secundum quod dator Christus mensurat. Est autem mensura diuisio donorum. Aliud enim habet iste, aliud ille, & quod habet iste non habet ille, siue etiam secundum virtutem, inquantum, scilicet habet facultatem gratiæ ad omnia quæ pertinent ad suum statum, siue officium, sicut dicebat Apostolus Ephes. 4. Mihi autem omnium, scilicet sanctorum minimo data est gratia hæc, illuminare cæcos &c. Talis plenitudo gratiæ non est propria Christo, sed communicatur alijs per Christum: sic beata Virgo dicitur gratia plena. Luc. 2. Quæ habuit gratiam sufficientem ad statum suum, ad quem erat electa à Deo, vt, scilicet esset mater Dei. Sic & beatus Stephanus dicitur gratia plenus. Act. 7. quia habuit gratiam sufficientem, vt esset idoneus minister & testis Christi. Harum autē plenitudinum vna plenior est quàm alia, secundum quòd aliquis diuinitus est præordinatus ad altiorem, vel inferiorem statum. Sic etiam sancti communiter dicuntur pleni gratia, secundum illud Ephes. 4. Vt impleamini in omni plenitudine Dei, quia habent gratiam sufficientem ad merendum vitam æternam, quæ consistit in plena fruitione Dei. Notandum etiam, quòd gratia Christi habitualis dupliciter consideratur. Vno modo secūdum quòd est ens quoddam, & sic est finita, eo quòd est in anima Christi sicut in subiecto finitam habente capacitatem. Alio modo potest considerari secundum rationem gratiæ, & sic potest dici infinita, eo quòd non limitatur, quia, scilicet, habet quicquid potest pertinere ad rationem gratiæ, quia collata est animę Christi sicut cuidam principio satisfactionis, seu gratificationis in humana natura, secundum illud Ephes. 1. Gratificauit nos in dilecto filio suo: sicut si dicamus lucem solis esse infinitam, non quidem secundū suum esse, sed secundum rationem lucis, quia habet quicquid potest ad rationem lucis pertinere, verbum autem illud Ioan. 4 Non enim ad mensuram dat Deus spiritum homini Christo, potest tripliciter exponi. Vno modo de dono, quòd Deus pater ab æterno dedit filio, scilicet diuinam naturam, quę est donum infinitum. Vnde quædam glo. dicit ibidem, vt tantus sit filius, quātus sit pater. Alio modo pōt referri ad donum quod datum est humanę, vt vniatur diuinę personę, quod est donum infinitum, vt dicit glo. ibidem, sicut pater plenum, & perfectum genuit filium, sic plenum & perfectum est naturæ vnitū humanę. Tertio modo potest referri ad gratiam habitualem, inquantum se extendit ad statum gratiæ, vnde Augu. hoc exponens dicit Mensura quædam donorum diuisio. Alij datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, sed Christus qui dat, non mensuram accepit. Sciendum verò, quòd gratia vnionis præcedit in Christo gratiam habitualem, non ordine temporis, sed naturę, & intellectus: vnde dicitur Isa. 42. cap. Ecce seruus meus suscipiam eum, quod quidem pertinet ad gratiam vnionis: & postea sequitur, Et ponam super eum spiritum meum, quod quidem pertinet ad donum gratiæ habitualis. Huius aūt antecessionis ratio potest accipi ex habitudine gratię ad suam causam: gratia .n. causatur in homine ex præsentia diuinitatis, sicut lumen in aere ex præsentia solis. vnde Ezech. 43. dicitur, quod gloria Dei Israel ingrediebatur per viam orientalē, & terra resplenduit à maiestate eius. Præsentia autem Dei in Christo est s̄m vnionem humanæ naturæ ad diuinam personam, vnde gratia habitualis Christi intelligitur vt consequens hanc vnionem, sicut splēdor solem. Sicut autē gratia respicit essentiam animæ, sic virtus respicit eius potentiam. vnde oportet quòd sicut animæ potentiæ deriuantur ab eius essentia, ita virtutes sunt quædam deriuationes gratię. Quanto enim aliquod principiū est perfectius, tanto magis imprimit suos effectus, vnde cum gratia Christi sit perfectissima, consequens est, quod ex ipsa processerint virtutes ad perficiendas singulas potētias animæ, & ita Christus habuit omnes virtutes, fidem tamen & spem non habuit propter ipsarum imperfectionem, sed habuit quæ correspondet eis in patria, s. visionem & comprehensionem, quia fuit verus comprehēsor. Tertia gratia s. capitis, tangitur ibi Io. 1. De plenitudine eius omnes accepimus. Hęc aūt gratia eadem est secundum essentiam cum gratia habituali, differens tamen secundum rationem. Notandum verò, quod Christus dicitur caput ecclesiæ secundum similitudinem capitis humani, quo possumus tria considerare. s. ordinem, perfectionem, virtutem. Ordinem, quia caput est prima pars hominis incipiendo à superioribus: & inde est quòd omne principium caput consueuit nominari, vnde in Psal. 39. In capite libri scriptum est &c. idest, in principio libri.

A Perfectionem, quia in capite vigent omnes sensus tam interiores quam exteriores, cum in cæteris membris sit solus tactus: & inde est quòd dicitur Isa. 18. Senex, & honorabilis ipse est caput. Virtutem, quia virtus, & motus cæterorum membrorum, & gubernatio eorū in suis actibus est à capite propter vim sensitiuam & motiuam ibidem dominātem, vnde & rector populi dicitur caput ipsius, secundum illud. 1. Regum 15. Cum esses paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es. Hæc autem tria competunt Christo spiritualiter. Primo enim secundum propinquitatem ad Deum gratia eius altior & prior est, & si non tempore, quia omnes alij receperunt gratiam per respectum ad gratiam ipsius, secundum illud Ro. 8. Quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Secundo perfectionē habet quantum ad plenitudinem omnium gratiarum, secundum illud Ioan. 1. Plenum gratia & veritate. Tertio virtutem habet, B virtutem, scilicet influendi gratiam omnibus in omnia mēbra ecclesiæ, secundum illud Ioan. 1. De plenitudine eius omnes accepimus: & sic patet, quòd conuenienter dicitur caput ecclesiæ. Notandum verò quod non solum influit quantum ad corpus, sed etiam quantum ad animam: sed principaliter quantum ad animam, secundario verò quantum ad corpus. Vno modo inquantum membra corporis exhibentur arma iustitiæ in anima existente per Christum, vt dicit Apost. ad Rom. 6. Alio modo inquantum vita gloriæ ab anima deriuatur ad corpus, s̄m illud Ro. 8. Qui suscitauit Iesum a mortuis, & viuificabit mortalia corpora nostra propter inhabitantem spiritum eius in nobis. Notandum verò quod Christus est caput hominum secundum diuersos gradus. Primo .n. est principaliter caput eorum qui actu vniuntur sibi per gloriam: secundo, qui actu vniuntur sibi per C caritatem: tertio, qui vniuntur sibi actu per fidem: quarto eorum qui vniuntur sibi potentia nondum ad actum reducta, quę tamen ad actum est reducenda secundum diuinam prædestinationem: quinto eorum qui in potentia sunt sibi vniti, quæ nunquam reducetur ad actum, sicut homines in hoc mundo viuentes, qui non sunt prædestinati, qui tamen ex hoc mundo recedentes, totaliter desinunt esse membra Christi, quia iam non sunt in potentia, vt Christo vniantur: nec solum hominum, sed etiam angelorum Christus caput est, secundum illud ad Colo. 2. Qui est caput omnis principatus & potestatis: quia propinquius se habet ad Deum, & perfectius dona Dei participat. Vnde ipse angelis influit sensum cognitionis ipsum illuminando, purgando, & perficiendo: quia tamen non cōmunicat cum angelis in natura speciei, nō ita propriè dicitur caput angelorum, sicut hominum. Sciendum verò, quod dupliciter caput influit in alia membra. Primo, quodam intrinseco influxu, D prout virtus motiua, & sensitiua à capite deriuatur ad cætera membra. Alio modo, secundum exteriorem quandam gubernationem, prout, scilicet secūdum visum, & alios sensus, qui in capite radicātur dirigitur homo in exterioribus actibus, vtroque modo Christus dicitur caput: sed secundo modo alij etiā possunt dici capita, secundum illud Amos. 6. Optimates capita eorum. Diabolus etiam inquantum gubernat malos ad suum finem, qui est auersio à Deo, dicitur caput omnium malorum. Iob. 41. Ipse est rex super omnes filios superbiæ. Greg. Iniquorum omnium est caput diabolus. De perfectione tertia prolis, scilicet glorię dicitur in Psal. 64 Beatus quem elegisti, & assumpsisti habitabit in atrijs tuis. Quod exponit gl. de Christo. Cōsistit autem beatitudo in visione diuinæ essentiæ, quam anima in instanti creationis suæ perfectissime contemplabatur, & tanto clarius, quanto propinquius verbo coniungebatur. Sunt autem in hac visione gradus secundum quod aliqui acutius Deū vident, qui est omnium rerum causa. Quanto enim causa E aliqua plenius cognoscitur, tanto in ipsa plures effectus cognosci possunt. Non enim magis cognoscitur causa, nisi virtus eius primum cognoscatur, cuius virtutis cognitio sine cognitione effectuum esse non potest. Nam quantitas virtutis secundum effectus mensurari solet, & inde est quòd eorum qui essentiam Dei vident, aliqui plures effectus, vel rationes diuinorum operum in ipso Deo conspiciunt, quàm alij qui minus clare vident, & secundum hoc inferiores angeli a superioribus illuminantur secundum Dionysium. Anima ergo Christi summam perfectionem visionis diuinæ obtinens, inter cęteras creaturas omnia opera diuina, & rationes ipsorū quęcunque sunt, erunt, vel fuerunt, in ipso Deo plene intuetur, vt non solum homines, sed etiam supremos angelos illuminet: & ideo dicit Apo-

stolus ad Colossen.2. quòd in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Et Hebræorum 4. Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius. nulli enim intellectui glorificato deest, quin cognoscat in verbo omnia quæ ad ipsum spectant. Ad Christum autem & ad eius dignitatem spectant quodammodo omnia, inquantum subiecta sunt ei omnia, secundum illud Psalm.8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Ipse est enim iudex omnium constitutus à Deo, quia filius hominis est, vt dicitur Ioan.5. Et ideo anima ipsius in verbo cognoscit omnia existentia secundum quodcunque tempus, & etiam hominum cogitatus, quorum ipse iudex est, ita quòd de eo dicitur. Ioan.3. Ipse enim sciebat quid esset in homine, quòd potest intelligi nõ solum quantum ad scientiam diuinam, sed etiam quantum ad scientiam animæ, quam habet in verbo, in quo etiam cognoscit non solum omnia, quę actu sunt, erunt, vel fuerunt: sed etiã quæcunque sunt, erunt, vel fuerunt in potentia solum creatiue, quia in verbo cognoscit omnis creaturæ essentiam, potentiam, & virtutem, non autem omnia cognoscit quæ sunt in diuina potentia, quia hoc esset comprehendere omnia quæ Deus facere potest, quod esset comprehendere diuinam virtutem, & per consequens diuinã essentiam, quod est impossibile omni intellectui creato. Possumus autem distinguere triplicẽ sciẽtiam, quã habuit anima Christi. Vna est beata, per quam cognoscit verbum, & res in verbo, vt supra dictum est: de hac scientia dicitur Ioan.8. Scio eum, & sermonem eius seruo. Alia est diuinitus influxa. Nam sicut in angelis præter cognitionẽ intuitiuam, qua cognoscunt verbũ & res in verbo, est alia cognitio qua cognoscunt res in proprijs naturis per species intelligibiles diuinitus influxas, ita & in anima Christi præter scientiam beatã est alia scientia indita, siue infusa, qua cognoscit res in propria natura per species intelligibiles influxas humanæ menti proportionatas, vnde dicitur Colos. 2. In ipso sunt omnes thesauri sapientię absconditi, secundum hanc scientiam cognoscit anima Christi quæcunque ab homine cognosci possunt per virtutem luminis intellectus agentis, & omnia illa quæ per reuelationem diuinam hominibus innotescunt. Alia verò est scientia experimẽtalis, siue acquisita. Vnde dicitur Hebręor.5. Didicit ea his quę passus est obedientiam. Secundum hanc scientiam sciuit anima Christi omnia illa quæ possunt sciri per actionem intellectus agentis. Et licet non fuerit omnia expertus, tamen sicut homo ea virtute intellectus agentis potest procedere ad intelligendum effectus per causas, & econuerso, & similia per similia, & econtrario, per contraria, ita ex his quæ expertus est, in omnium deuenit notitiam. Sciendum verò, quòd scientia experimẽtalis ponitur in Christo secundum lumen intellectus agentis, quod est humanæ naturæ connaturale. Scientia verò infusa per lumen desuper infusum, qui modus cognoscendi est proportionatus angelicæ naturæ. Scientia vero beata, per quam ipsa essentia Dei videtur, est propria & connaturalis soli Deo.

ARTIC. IIII.

De natiuitate Christi.

SEcũdo videamus de natiuitate Christi, circa quam tria possumus considerare, videlicet parentis virginitatem, nascentis benignitatem, & natiuitatis vtilitatem. De primo dicitur Isa.7. Ecce Virgo concipiet & pariet filium, vnde Aug. Speculum non rumpit radius solis, integritatem Virginis ingressus aut egressus nunquid poterat vitiare diuinitatis? Notandum verò, quòd fuit conueniens Christũ concipi & nasci de Virgine. Tum quia verbum est patris, cuius similitudinem gerit verbum cordis, quod sine corruptione concipitur, & sine corruptione de corde procedit. vnde etiam conueniens fuit verbum Dei patris sine corruptione concipi & nasci. Vnde in quodam sermone dicitur. Neque verbum nostrum cum patitur, corrumpit mẽtem, neque verbum Dei specialem eligens partum, peremit virginitatem. Tum etiam quia Christus venerat peccati corruptionem tollere, secundum illud Ioan. 1. cap. Ecce Agnus Dei &c. Ideo dicit August. Fas non erat, vt per eius aduẽtum violaretur integritas, qui venerat sanare corrupta. Tum etiam in signum spiritualis regenerationis, quæ non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo, vt dicitur Ioã. 11. Vnde Aug. Oportebat caput nostrum insigni miraculo secundum corpus nasci de virgine, vt significaret sua membra de virgine ecclesia secundum spiritum nascitura. Tum etiam vt imaginem futuræ resurrectionis & gloriæ præferret, vbi neque

F nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in cælo. Matt.25. Fuit autem conueniens, vt de Virgine desponsata viro nasceretur. Sicut dicitur Mat.1. Cum esset desponsata mater Iesu &c. Ideo secundum glos. vt significaret ecclesiam quæ est virgo & sponsa, & vt per Ioseph virgo Mariæ ostenderetur, vel vt Ioseph esset testis castitatis, vel ne tanquam adultera lapidaretur, & virgo viri solatio sustentaretur, & partus virginis diabolo celaretur, & ne virginibus esset excusatio infamiæ, quòd Mater Christi infamata fuerat. De secundo, scilicet benignitate Christi dicitur. Ti.3. Apparuit benignitas & humanitas &c. Vbi notandum, quòd Christus exhibuit nobis benignitatem in diuinitatis suæ communicatione: sed misericordiam in humanitatis nostræ susceptione, primum ibi. Apparuit benignitas. Vbi dicit Bern. Apparuit Dei potentia in rerum creatione, sapientia in earum gubernatione, sed benignitas maximè apparuit in humanitate. Magnum enim indicium benignitatis declarauit, qui humanitati Dei nomen addere curauit. Secundum tangitur ibi. Non ex operibus iustitię quę fecimus

G nos, sed secundum suam misericordiam &c. Vnde Ber. Quid tantopere declarauit eius misericordiam, quàm quòd ipsam suscepit miseriam? Quid tam pietate plenum, quàm quòd Dei verbum propter nos factum est fœnum? Vnde cantat Ecclesia. Christe redemptor omnium, ex patre patris vnice &c. Notandum verò, quòd ratio misericordiæ, & benignitatis differunt in quatuor. Primo in hoc, quia misericordia respicit remotionem defectus, sed benignitas communicationem perfectionis. Secundo in hoc, quòd misericordia propriè loquendo, pertinet ad prouidentiam diuinam, qua bona sua communicat creaturis rationabilibus tantum. Respicit enim miseriam, quæ cum sit contraria felicitati, non potest esse nisi rationabilium creaturarum, quarum est esse felices: sed benignitas respicit prouidentiam diuinam respectu quarumlibet rerum. Tertio in hoc, quòd miseria importat assimilationem quandam prouidentis ad eum cui prouidetur, inquantum prouidens alterius mise-

H riam reputat quasi suam, vnde non potest esse nisi in natura intellectuali, quæ habet æstimationem alienæ miseriæ: sed benignitas habet ordinem ad communicationem simpliciter, vnde cuilibet creaturæ quæ habet perfectionem communicabilem, potest conuenire benignitas. Quarto, quia miseria remouet debitum ab eo cui prouidetur. Non enim dicitur dari misericorditer alteri, quod ei debetur, sed benignitas non remouet debiti rationem ab eo cui aliquid datur: vnde benignitas se habet communiter ad largitionem iustitiæ & misericordiæ. De tertio, scilicet vtilitate Christi, dicitur Isa.9. Paruulus natus est nobis, idest, ad vtilitatem nostram. Sunt autem quatuor vtilitates natiuitatis Christi, quas possumus considerare ex quatuor conditionibus paruulorũ, quæ sunt puritas, humilitas, amabilitas, & placabilitas, quæ in hoc paruulo excellentissimè inueniuntur. Primo, inuenimus in eo summam puritatem, quia est candor lucis æternæ, & speculum sine macula, vt dicitur Sapien.8.

I Hanc autem puritatem demonstrat conceptus & partus virgineus. Non enim corruptionem parere potuit incorruptio. vnde dicit Alcuinus. Factor hominum vt homo fieret, nasciturus de homine talem debuit sibi matrem eligere, qualem & decere sciebat, & sibi placituram nouerat. Voluit ergo esse virginem, de qua immaculata immaculatus procederet omnium maculam purgaturus. Secundo, in hoc paruulo inuenimus summam humilitatem. Ad Philipp.2. Exinaniuit semetipsum &c. Hanc humilitatem ostendit, vt dicit Bernar. locus diuersorij, pannorum inuolutio, & in præsepe reclinatio. Tertio, inuenimus in hoc paruulo summam amabilitatem, quia speciosus forma præ filijs hominum, immo præ millibus angelorum, vt dicit Bernar. Hanc amabilitatem facit vnio diuinitatis cum humanitate. Vnde Bernar. Plenum prorsus omni sua-

k uitatis dulcedine videre hominem hominis cõditorem. Quarto, inuenimus in hoc paruulo summam placabilitatem, quia benignus est, & patiens, & multum misericors, & præstabilis super malitia, Ioel. 2. Vnde Bernar. Christus paruulus est, & leuiter placari potest. Quis enim nesciat quia puer facile donat? ecce si non fuerit nobis magnum, pro minimo possumus reconciliari. Pro minimo, inquam, non sine pœnitentia. Et sicut benignitas apparuit super omnem spem vltra omnẽ æstimationem, similem expectare possumus iudicij districtionem. Primo ergo puer iste natus est nobis, vt eius humilitatem imitemur, vt circa eius amabilitatem afficiamur, vt ex eius placabilitate fiduciam habeamus. Primo ergo natus est nobis paruulus

iste in

iste in sacramentum pietatis. Vnde ipse dicit Matth. 2. Ipse saluum faciet populum suum &c. Bernar. En ipse Christus qui purgationem facit delictorum, ecce sentinam nostram purgaturus aduenit. Hinc etiam August. in sermone de natiuitate dicit. O beata infantia, per quam nostri generis reparata est vita. O gratissimi & delectabiles vagitus, per quos stridores dentiũ, ploratusque æternos euasimus. O felices panni, quibus peccatorum nostrorum extersæ sunt sordes. Secundo, natus est nobis in exemplum humilitatis. Ioan. 13. Exemplum dedi vobis &c. Vnde Bernar. Studeamus effici sicut paruulus iste, discamus ab eo, quia mitis est & humilis corde, nec magnus, videlicet Deus sine causa factus est homo paruulus. Vnde intolerabilis impudentiæ est vt vbi se exinaniuit maiestas, infletur vermiculus & tumescat. Tertio, natus est nobis in augmẽtum charitatis, Luc. 12. Ignem veni mittere in terram &c. Bernar. Magnus dominus & laudabilis nimis factus est paruulus & amabilis. Paruulus, inquit, natus &c. Ipse enim nobis est omne amabile, ipse est pater, frater, dominus, minister, præmium, & exemplum. Idem. Quanto minorem se fecit in humanitate, tanto maiorem se exhibuit in bonitate. Quanto autem maiorem bonitatem exhibuit, tanto magis effectum nostrũ accendit. Quarto, natus est nobis in solatium spei & securitatis. Ad Hebr. 5. Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius. Gloss. primo Christum, in quo regnat gratia, vt per ipsum consequamur misericordiam, idest, remissionem peccatorum præcedentium, & inueniamus gratiam & auxilium opportunum. Glo. Recedamus de hac vita. August. Dies dulcissima natiuitatis Christi, in qua compunctio etiam infidelibus venit: Misericordia tangitur impius, veniam sperat compunctus, reditum non desperat captiuus, remedium desiderat vulneratus, in qua nascitur agnus qui tollit peccata mundi, in cuius natiuitate qui conscientiam habet securam, dulcius gaudet: qui miseram, attentius timet: qui bonus est, affectuosius orat: qui peccator, deuotissime supplicat: dulcis dies & vere dulcis cunctis pœnitentibus, & veniam portans. Promitto vobis, filioli, & certus sum, quia in hac die si quis ex corde pœnituerit, & ad vomitum peccati reuersus non fuerit, quodcunque petierit dabitur ei. Possumus notam mystice notare, quòd partus beatæ Mariæ significat partum pœnitentis animæ, de quo dicitur Isa. 26. A timore tuo domine concepimus, & parturiuimus spiritum salutis. Huic partui conuenit mystice locus natiuitatis Christi, scilicet Bethleẽ. Vnde Bernard. Tu quoque si fueris Bethleem per cordis contritionem, vt sint tibi lacrymæ tuæ panes die ac nocte, & in earum refectione iugiter delecteris. Interpretatur Bethleem domus panis. Et si fueris Iuda per confessionem, ciuitas Dauid per operis satisfactionem, nascetur in te Christus, & dabit cordi tuo gaudium per gratiam in præsenti, & per gloriam in futuro. Notandum verò quòd post partum pœnitentiæ debet anima pœnitentis inuolui pannis charitatis contra turpitudinem peccandi, quæ consistit in interiori mentis deordinatione: reclinari per affectum humilitatis contra superbiam, quæ consistit in auersione: & poni in præsepio asperitatis per condignã pœnitentiam contra peccati delectationem, quæ est in conuersione. De primo dicitur Prouer. 4. Vniuersa delicta operit charitas. Debemus autem in panno hoc ex omni parte inuolui. Primo, vt Deum qui supra nos est, diligamus: secundo, hoc quod nos sumus: tertio, quod iuxta nos est, scilicet proximum nostrum: quarto, quod infra nos est, scilicet corpus nostrum: Hæc quatuor ex charitate sunt diligenda, vt dicit August. De secundo dicitur in Psal. 50. Cor contritum & humiliatum &c. vnde Bernar. Porro humilitas nos Deo commẽdat. Deo facit nos subditos, Deo placet in nobis, sicut ait beata Virgo. Respexit humilitatem ancillæ suæ. De tertio dicitur Lucæ. 3. Facite fructus dignos pœnitentiæ. vnde dicit Bernar. Fuge voluptatem, quia in ea mors posita est secus introitum delectationis. Age pœnitentiam, quia per hanc appropinquat regnum Dei. Hoc tibi prædicat stabulum, illud præsepe clamat: hoc mẽbra illa infantilia loquuntur, hoc lacrymæ & vagitus euangelizant.

ARTIC. V.

De Christi circuncisione.

TErtio videamus de eius circuncisione, de qua dicitur. Lucæ 2. Postquam consummati sunt dies octo, vbi notandum est quòd Christus sicut nobis natus est, ita etiam pro nobis circuncisus est, vbi nota quòd circuncisio Christi fuit nobis medi-

A camentum sanitatis, exemplum humilitatis, documentum sanctitatis, vt scilicet spiritualiter circũcideremur in signum & figuram salutiferæ circuncisionis, quæ erit in generali resurrectione, quando ab omni corruptione circuncidemur. De primo dicitur ad Galat. 4. Misit Deus filium suum factum sub lege &c. Bernar. Quid mirum, si caput accepit pro membris curationem, quam tamen in seipso non habuit necessariam? Nõne & in membris nostris sæpe pro vnius infirmitate alteri adhibetur curatio? Dolet caput, & in brachio fit coctura, dolent renes, & fit in tibia: ita hodie pro totius corporis putredine cauterium quoddam fixum est in capite. Denique quid mirũ, si pro nobis dignatus est mori? Totus mihi siquidem datus est, & totus in meos vsus expensus est. De secundo, dicitur in psal. 8. Minorasti eum paulominus ab angelis. Cui verbo alludens Bernard. dicit. Ideo minoratus est multo minus ab angelis, qui non solum formam hominis, sed & formam habet peccatoris
B & insignitur velut quodam cauterio salutis. Idem. Habes manifestæ humilitatis exemplum. Ad quid enim tibi circuncisio necessaria qui peccatum non fecisti, nec contraxisti? Quòd nec feceris, ipsa manifesta t ætas: quòd non contraxeris, multo certius probat patris diuinitas, & matris integritas. Summus sacerdos es, quem nec super patre, nec super matre contaminandum prophetatum in lege potius est, quam mandatum. Est tibi pater ab æterno, sed Deus est in quem peccatum non cadit: est & mater ex partu, sed Virgo, nec parere potuerat in corruptio corruptelam. Idem. Qui sine peccato est, non est dedignatus peccatorem se reputari, nos & esse volumus, & nolumus æstimari. De tertio dicitur Hierem. 4. Circuncidimini, & auferte præputia cordium vestrorum viri Iuda, & habitatores Hierusalem. Notandum verò quòd spiritualis circuncisio duplex est, scilicet interior, & exterior. Vnde dicit Beda. Quia spiritualis circuncisio est omnium, scilicet interiorum exteriorum: que
C hominis nostri sensuum custodia. Consistit autem exterior circuncisio in tribus, scilicet in habitu, ne sit notabilis: in actione, ne sit reprehẽsibilis: in sermone, ne sit contemptibilis, vt dicit Ber. Interior consistit in tribus, scilicet in cognitione, vt sit sancta: in affectione, vt sit pura: in intentione, vt sit recta, vt dicit idem Bern. De quarto dicitur. 1. Cor. 15. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatem. vnde Beda. Tunc vera, tunc plena erit nostra circuncisio, cum in die iudicij cũctis simul corporis & animę corruptionibus exuti, mox peracto iudicio ad vidẽdam perpetuæ creatoris nostræ faciem, aulá cęlestis regni ingrediemur quod desideratissimum tempus regni introitus illa octaua dies qua circũcisio agitur indicat. Sex enim sunt sęculi ętates, in quibus pro adipiscenda requie sempiterna, ad tempus operari necesse est. Septima ætas non est in hac, sed in alia vita quiescentium vsque ad tempus resurrectionis corporum. Octaua autem dies est dies resurrectionis sine vllo temporum fine beata. Et sicut
D nunc à Christo christiani, ita tunc à Iesu saluati vocabimur.

ARTIC. VI.

De impositione nominis Christi.

QVarto videamus de nominis impositione, de qua dicitur Luc. 2. Et vocatum est nomen eius Iesus. Notandum, quod nomina singularium hominum semper imponuntur ab aliqua proprietate eius cui imponitur, vel à tempore, sicut nomina sanctorum quandoque imponuntur his, qui in eorum festis nascuntur vel à cognitione, vel ab aliqua alia proprietate. Nomina verò quæ diuinitus imponuntur data, semper significant donum aliquod gratuitum diuinitus datum eis quibus imponuntur, sicut Gen. 17. Dictum est Abrahę, Appellaberis Abraham:
E quia patrem multarum gentium constitui te. Et Matth. 16. dictum est Petro, Tu es Petrus, & super hanc petram ędificabo ecclesiam meam. Quia ergo homini Christo hoc munus gratiæ collatum erat, vt per ipsum omnes saluarentur, conuenienter est vocatum nomen eius Iesus, idest Saluator. Sciendum verò, quòd hoc nomen Iesus, est magnæ & multæ virtutis. Est enim pœnitentibus in refugium, ægrotantibus in remedium, pugnantibus in subsidium, orantibus in suffragium, quia confert veniam à peccatis, gratiam sanitatis, victoriam tentatis, virtutem & fiduciam impetrandæ salutis. De primo dicitur 1. Ioann. 2. Scribo vobis filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter eius nomen. Act. 10. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent. August. Quid est Iesus, nisi Saluator? er-

gn propter temetipsum esto mihi Iesus. Noli domine, noli sic attendere malum meum, vt obliuiscaris bonum tuum. Sed attendendum quòd hoc nomen in circuncisione imponitur, per quod significatur, quòd spiritualiter circuncisi saluantur. Vnde Bernar. Nos fratres necesse est circuncidi, & sic nomen salutis accipere, circundi plane non litera: sed spiritu & veritate. De secundo dicitur Cantic. 1. Oleum effusum nomen tuum. Oleū enim leuamen est doloris, sic & hoc nomen Iesus. Ber. Habes anima mea reconditum electuarium in vasculo vocabuli, quod est Iesus, q nulli vnquam pesti inuenitur inefficax. Petrus Rauēnensis. Hoc est nomen quod dedit cæcis visum, surdis auditum, claudis gressum, sermonem mutis, vitam mortuis. De tertio dicitur Prouerb. 18. Turris fortissima nomen domini. Et Marc. vlt. In nomine meo dæmonia eijcient. Luc. 10. Reuersi sunt discipuli cum gaudio dicentes. Domine etiam in nomine tuo dæmonia subijciuntur nobis. Petrus Rauennen. Totam diaboli potestatem de obsessis corporibus virtus huius nominis, scilicet Iesus fugauit. De quarto dicitur Ioan. 14. Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Augu. In nomine meo, quod est Christus Iesus. Christus Regem, Iesus Saluatorem significat, & per hoc quodcunque petimus, in nomine Saluatoris petimus, & tamen ipse Saluator est non solum quando facit quod petimus, verum etiam quando non facit: quoniam quod vidit peti contrarium saluti, non faciendo exhibet se saluatorem. Nouit enim medicus quid pro sua, quid contra salutem suam poscat ægrotus: ideo contrarium poscentis non facit voluntatem, vt faciat sanitatem. Nota verbum Bernardi de Christi circūcisione, & eius nominis impositione. Magnum & mirabile sacramentum, circunciditur puer, & vocatur Iesus. Quid sibi vult ista connexio? Sed agnosce mediatorem Dei & hominum, qui ab ipso suæ natiuitatis exordio diuinis sociat humana, ima summis, nascitur ex muliere, sed cui fœcunditatis fructus sic accedit vt non decidat flos virginitatis. Pannis inuoluitur, sed isti panni angelicis laudibus honorantur: absconditur in Præsepio: sed proditur Stella radiante de cœlo. Sic & circumcisio probat veritatem assumptæ humanitatis, & nomen quod est super omne nomen gloriam indicat maiestatis.

ARTIC. VII.

De apparitione Christi.

QVinto videamus de Christi apparitione, de qua dicitur Matthæ. 2. Cum natus esset Iesus in Bethleem Iudæ &c. Vbi tria commendabilia tanguntur de Magis, quibus Christus per stellam apparuit, videlicet quòd Christum per stellam sapienter cognouerunt, cognitum diligenter quæsierunt, inuentum reuerenter adorauerūt. Primum ibi. Vidimus stellam eius, &c. Benedicitur eius, quia dicit Fulgentius, quòd hæc stella nunquam ante apparuit: sed tunc eam puer ille creauit, & Magis ad se venientibus præuiam deputauit. Idem. Differebat autem hæc stella ab alijs in tribus, in situ, quia non erat localiter in firmamento: sed pendebat in meditullio aeris proxima terræ. In splendore quia splendorem eius non poterat splendor solis obscurare, immo in meridie lucidissima apparuit. In motu, quia præcedebat Magos more viatoris. Non enim mouebatur motu circulari: sed quasi motu animali & processiuo. Notandum verò est, quòd sicut dicit Leo Papa, quòd præter illā stellæ speciem quæ corporeum incitauit obtutum, fulgentior veritatis radius eorum corda perdocuit, & hoc quidem ad illuminationem fidei pertinebat: habebant enim fidem de Christi humanitate, vnde dixerunt. Vbi est qui natus est Rex Iudæorum? & de eius diuinitate, vnde subiunxerunt. Venimus adorare eum. Matth. 2. De secundo dicitur Mat. 2. Vbi est qui natus est Rex Iudæorum? Vbi notandum, quòd diligentia inquisitionis in tribus ostenditur. vnde Aug. O anima mea si diligenter peteres tribus hoc signis ostenderes. Primo enim lumen peteres, ne tenebris impedireris. Secundo sciens interrogares ne quærens oberrares. Tertio in nullo loco quiesceres, donec dilectum inuenires. De primo dicitur, in Psal. 66. Deus misereatur nostri, & benedicat nobis illuminet, &c. vt cognoscamus in terra viam tuam. Glos. Quæ ducit ad cœlum, Prouer. 4. Iustorū semitam quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectum diem. Gloss. Iustorum opera luce scientiæ peraguntur, & æternam ducunt ad vitam, quę est perfecta dies: vnde Magi in lumine stellæ Dominum quæsierunt, sicut de ipsis cantat ecclesia. Ibant Magi quam viderant &c. Notandum ve-

F rò, quòd hoc lumen, scilicet gratiæ per peccatum amittitur. vnde dicit Remigius de lumine stellæ, quòd stellæ gratiam Dei, Herodes diabolum significat. Qui autem per peccatum diabolo subditur, mox gratiam perdit, à quo si per pœnitentiam recesserit, mox gratiam inuenit, quæ non dimittit donec perducat ad domum pueri, idest ecclesiam. De secundo dicitur. Hiere. 6. State super vias vestras, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit bona via, & ambulate in ea, & inuenietis requiem animabus vestris. Vnde etiam Magi venerunt Hierosolymam quęrētes & dicentes, vbi est qui natus est Rex Iudęorum? Aug. Annunciant & interrogant, credunt & quærunt significantes eos qui ambulant per fidem, & desiderant speciem. Sed sciendum quòd heu, multi doctores sunt similes Iudæis, qui Magis demonstrato fonte vitæ mortui sunt siccitate, vt dicit Aug. Quos etiam fabris arcę Noe similes esse dicit, qui alijs vt euaderent præstitarant, & ipsi diluuio perierunt. Similes lapidibus milliarijs, qui viam alijs ostenderunt, nec ipsi ambulare

G potuerunt. De tertio dicitur. Canticor. 4. In lectulo meo quæsiui per noctem, &c. vbi dicit Gregor. Dilectum in lecto quærimus, quando in præsentis vitæ requie aliquantula, in redemptoris nostri desiderio suspiramus. Per noctem quærimus quia & si iam mens in ipso vigilat, tamē adhuc oculus caligat. Sed qui dilectum suū non inuenit, restat vt surgat, circumeat ciuitatem, idest, sanctam ecclesiam electorum, mente & inquisitione percurrat, per vicum eum, & plateas quærat, idest, per angusta & lata gradiens aspiciat, vt si qua in eius vestigia inuenire valeat exquirat. Quia sunt nonnulli etiam vitæ secularis, qui imitandum habent aliquid de actione virtutis. Vnde etiā Magi non quieuerūt, donec dilectum, idest, Christum inuenerunt, cuius signum fuit, quòd tam longum spatium in tam

H modico tempore transierunt. Notandum verò, quòd feruens desiderium diuini amoris non finit animam quiescere donec dilectum inueniat. Quia verò desiderium si compleatur delectat animam, vt dicitur Prouerb. 8 ideo quanto desiderium fuerit feruentius, tāto delectabilius dilectus inuenitur. Vnde Magi qui feruentissimo desiderio Christum quęrebant, ipsum delectabilissime inueniebant. Vnde Matth. 2. Videntes Magi stellam, gauisi sunt gaudio magno valde, vbi dicit. gloss. Ber. quòd gaudio gaudet qui propter Deum, qui est verum gaudium gaudet. Addit & magno quo nihil est maius, & valde gauisi, quia de magno potest alius plus, alius minus gaudere. De quarto Matth. 2. Et procedentes adorauerunt eum. Vnde Aug. O infantia, cui & astra subduntur, cuius est ille magnitudinis & supernæ gloriæ, ad cuius pannos & angeli excubant & Reges trepi-

I dant, & sectatores sapientiæ ingeniculant? Quis est hic talis & tantus? stupeo cum video pannos & intueor cœlum, æstuo cū inspicio in præsepe mendicum, & supra astra præclarum, subueniat nobis fides, quia ratio naturæ deficit. Sequitur. Et apertis thesauris suis pretiosa munera obtulerunt aurum &c. Vbi notandum, q per aurum intelligitur cœlestis sapientia. Tren. 4. Filij Sion incliti & amicti auro puro. Gloss. Ornati cœlesti sapientia. Quomodo. Glo. Quam miserabilis mutatio, reputati sunt in vasa fictea? Gloss. relictis cœlestibus terrena curantes. Ber. Inuenisti plane sapientiam, si prioris vitæ peccata defleas, si huius seculi desiderabilia parumpendas, si æternam vitam toto desiderio concupiscas. Inuenisti sapientiam, si tibi bo cum singula sapiunt prout sunt, & hæc quidem amara & omnino fugienda. Ista quoque velut caduca & transitoria contemnenda: illa verò vt perfecta bona totis desiderijs appetenda, intimo quodam animi sapore dijudices & discernas. Per tus signi ficatur deuota oratio. Vnde in Psal. 140. Dirigatur oratio mea, sicut incensum, &c. Gloss. igne charitatis succensum. Ber. Ora-

K tio quāto efficacior est, callidius ab aduersario impediri solet. Periculum est si fuerit timida, tepida, vel temeraria. Timida siquidem oratio cœlum non penetrat, quia restringit animum timor immoderatus, vt nec procedere queat. Tepida verò in ascensu languescit, eo quòd non habeat vigorem. Temeraria verò ascendit, sed resilit, resistitur enim ei, nec tamen non obtinet gratiam, sed & meretur offensam. Quæ verò fidelis & humilis, & feruens oratio fuerit cœlum sine dubio penetrabit, vnde certum est, quòd vacua redire non potest. Per myrrham significatur carnis castigatio. Cantic. 5. Manus tuæ distillauerūt myrrham, & digiti tui pleni myrrha probatissima. Greg. Per manus operationes virtuosæ, per digitos discretio significatur. Manus ergo distillant myrrham, quādo caro virtuosis operibus castigatur: sed digiti dicuntur pleni myrrha probatissima,

ma, quia castigatio bene probata est, quæ fit cum discretione. De his tribus dicit Gregor. Nota Regi aurum offerimus, si in conspectu illius claritate diuinæ sapientię resplendeamus. Tus offerimus, si cogitationes carnis per sancta orationis studia in ara cordis accendimus, vt suaue aliquid Deo per cœleste desiderium redoleamus. Myrrham offerimus, si carnis vitia per abstinentiam mortificamus. Per myrrham namque agitur, ne caro mortua putrefiat, secundum gloss. Aurum ad tributum, tus ad sacrificium, myrrha ad sepulturam pertinet mortuorum, & per hæc tria in Christo innuantur regia potestas, diuina maiestas, humana mortalitas.

ARTIC. VIII.

De oblatione Christi.

SExto videamus de Christi oblatione in templo, de qua dicitur. Luc. 2. cap. Postquam impleti sunt dies purgationis B Mariæ, &c. Ad cuius euidentiam, sciendum quòd Christus sub lege voluit fieri, vt eos qui sub lege erant redimeret. Ad Galath. 4. cap. August. De prole nata duplex præceptum in lege traditur, vnum quidem generale quantum ad omnes, vt scilicet completis diebus purgationis Matris offerretur sacrificium pro filio, siue pro filia, vt habetur, Leuitic. 12. Et hoc sacrificium quidem erat ob expiationem peccati, in quo proles concepta erat & nata, & etiam ad consecrationem quandam ipsius, quia tunc præsentabatur in templo, & ideo aliquid offerebatur in holocaustum, & aliquid pro peccato. Aliud erat speciale præceptum in lege de primogenitis tam in hominibus, quàm iumentis. Sibi enim deputauerat Dominus omne primogenitum Israel pro eo, quòd per liberationē Israel percusserat primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus, primogenitis Israel reseruatis, & hoc mandatum ponitur Exod. 13. cap. Quia ergo Christus ex muliere natus erat primogenitus, voluit fieri sub lege. Hęc Euangelista Lucas circa eum obseruata fuisse ostendit. Primo quidem id quod pertinet ad primogenitos cum dicit. Tulerunt eum in Hierusalem, vt sisterent eum Domino. Secundo id quod pertinet ad omnes cum dicit, & vt darent hostiam pro eo secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Notandum verò quòd vt dicit Anast. sicut Christus non gratia sui factus est homo, & circuncisus in carne, sed vt faceret nos per gratiam Deos, & vt spiritualiter circuncidamur, sic & propter nos sistitur Deo, vt discamus pręsentare nos ipsos. Ad hęc quatuor sunt necessaria, quę circa oblationem Christi mystice designantur, scilicet, mentis puritas, cordis humilitas, animi tranquillitas, bonorum operum fœcunditas. Primum designatur per oblationis tempus, quòd completis diebus purgationis, per quod mystice innuitur, quòd Deo offerri non possumus, nisi purgati prius ab omni immunditia mentis, & corporis, Ecclesiast. 23. Oculi Domini multo magis lucent super Solem, & ad iniquitatem respicere non possunt. Matth. 18. cap. Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, &c. vbi dicit Beda. Nisi talem habueritis innocentiam, & animi puritatem, sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Apocalyp. 21. Nihil coinquinatum intrabit in eam, duo autem sunt in nobis purganda, vt dicit Bernard. Intellectus, vt nouerit: affectus, vt velit. Secundum designatur propter hoc, quòd secundum legem voluit offerri, qui huic legi subiectus nō erat, quia non ex virili semine, sed mystico spiramine verbum Dei factum est caro. Vnde in signum humilitatis voluit se offerri, vt doceret per humilitatis meritum, nos dignos fieri diuino conspectui, Iob. 28. Omne pretiosum vidit oculus meus. Gloss. id est animam de se abiectam sapientiæ suæ & gratiæ illustratione respexit, quia tanto quis ante oculos Dei pretiosior, quanto ante oculos sui fuerit despectior. 1. Reg. 15. cap. Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, & cæt. Tertio designatur per hoc quòd in Hierusalem oblatus fuit, quæ interpretatur pacifica, siue visio pacis, Ad Hebr. 12. cap. Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua Deum nemo videbit. August. Est autem pax serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis, nec poterit ad hæreditatem Domini peruenire, qui testimonium pacis noluerit obseruare: nec potest concordiam habere cum Christo, qui discors voluerit esse cum christiano. Isai. vlt. Erit Sabbatum ex Sabbato. Gloss. Quia ille quiescet in futuro, qui hic quiescit ab opere malo. Quartum designatur per hoc quòd est A oblatus cum muneribus, Exod. 23. Non apparebis in conspectu meo vacuus. gloss. bonis operibus. Grego. Non erit vacua manus à munere, si arca cordis repleta fuerit bona voluntate. Notandum verò quòd præceptum fuit filijs Israel tribus vicibus per singulos annos festa celebrare, scilicet Pascha, Pentecosten, & Scenopegiam: & ter in anno apparere coram Domino, quod mysterio non vacat. Vnde Gloss. Tribus vicibus per singulos annos hoc est omni tempore præsentis vitæ, in sanctæ Trinitatis confessione per fidem, spem, & charitatem bonorum operum, obsequia Deo creatori vestro exhibebitis. Pascha enim celebramus mense nouorum, cum per sanguinem agni immaculati ab Aegyptia seruitute liberati per spirituales aquas de veteri homine in nouum transimus, non in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus, quo in terram promissionis per gratiam Christi peruenimus. Solemnitatem verò mensis primitiuorum celebramus, cum operum nostrorum volun- B tatem, & sermonum primitias domino consecramus. Solemnitatem verò in exitu anni celebramus, quando congregatis frugibus, idest, virtutum fructibus ad finem vitæ & introitum regni cœlestis peruenire contendimus in tabernaculis septem diebus commorantes, quia per omne tempus vitæ præsentis peregrinos nos esse cognoscimus, nec hic: sed in futuro requirimus sedule curantes, ne in conspectu Domini vacui appareamus.

ARTIC. IX.

De Baptismo Christi,

SEptimo videndum est, de Christi baptismo de quo dicitur Matth. 3. Venit Iesus a Galilæa Iordanem ad Ioannem vt C baptizaretur ab eo: vbi tria per ordinem describuntur, videlicet persona, loca, & officium. vnde dicit Remig. Personæ ponuntur cum dicitur, Venit Iesus ad Ioannem, Dominus ad seruum, rex ad militem, lux ad lucernam. Loca designantur, cum dicitur, A Galilæa: a Galilæa enim interpretatur transmigratio. Quicunque ergo vult baptizari transmigrat à vitijs ad virtutes, & veniens ad baptismum se humiliet. Iordanis interpretatur descensus. August. Multa mirabilia in hoc flumine esse facta scriptura sacra commemorat. Vnde Psalm. 113. dicit. Iordanis conuersus est retrorsum. Ante quidem retrorsum aquæ conuersæ fuerant, modo peccata retrorsum conuersa sunt, sicut enim Helias in Iordane fecit diuisionem aquarum, ita Christus in eodem Iordane fecit separationem, & operatus est peccatorum remissionem. Remig. Officium designatur cum dicitur, Vt baptizaretur ab eo, vt dicit Chrysostom. Non vt ipse reciperet peccatorū remissionem per baptismum; sed D vt sanctificatas relinqueret aquas postmodum baptizandis. Secundo, vt idem dicit, nam quamuis ipse non erat peccator, naturam tamen accepit peccatricem, propterea & si per se baptismate non egebat, tamen in alijs carnalis natura opus habebat. Tertio, vt dicit August. quia voluit facere, quod omnibus facere imperabat, vt bonus magister doctrinam suam non tam verbis insinuaret, quàm actibus exerceret, & hoc est quod dicit Matth. 3. Sic nos decet adimplere omnem iustitiam. Vnde dicebat Ambros. Hæc est iustitia, vt quod iubes alterum facere, ipse prius incipias, vt tuo alios horteris exemplo. Sunt autem tria consideranda circa baptismū Christi diuinitus ostensa, videlicet cœlorum apertio, Spiritus sancti apparitio, paternæ vocis insinuatio. Primum ibi, Ecce aperti sunt cœli. Hiero. Non reseratione elementorum: sed spiritualibus oculis, sicut & Ezech. in principio sui voluminis, cœlos apertos commemorat, & hoc probat Chrysostom. super Matth. dicens, quod si ipsa creatura, scilicet cœlorum rupta fuisset, non dixisset: E aperti sunt ei cœli, quia quod corporaliter aperitur, omnibus apertum est. Secundum ibi, Et vidit spiritum Dei &c. Vbi dicit Augustin. Sicut non oportebat vt filius Dei homines falleret, sic etiam non oportebat vt falleret Spiritus sanctus: sed omnipotenti Deo, qui vniuersam creaturam fabricauit ex nihilo, non erat difficile verum corpus columbæ sine aliarum columbarum mysterio figurare, sicut non fuit ei difficile verum corpus in vtero Virginis Mariæ sine virili semine fabricare. Ex his patet hanc columbam verum animal fuisse, quæ tamen non in vnitate personæ Spiritus sancti assumpta fuit, & quæ postmodum esse desijt: sicut flamma quæ apparuit in rubo, vt dicit August. Ideo autem Spiritus sanctus speciem columbæ accepit, vt dicit Chrysostom. quoniam præ alijs animalibus

cultrix

cultrix est charitatis. Omnes autem species iustitiæ, quas habent serui Dei in veritate possunt habere filij diaboli in simulatione: solam autem charitatem Spiritus sancti non potest immundus spiritus imitari: ideo hanc priuatam speciem columbæ sibi seruauit Spiritus sanctus: quia per nullius testimonium sic cognoscitur vbi est Spiritus sanctus, sicut per gratiam charitatis. Tertium ibi. Hic est filius meus dilectus &c. Aug. Non autem vt ante per Moysen & Prophetas, nec per typos, aut figuras venturum in carne pater filium docuit, sed palam venisse monstrauit dicens. Hic est filius meus dilectus &c. Notandum verò quod pater non demonstratur in voce, nisi sicut actor vocis, vel loquens per vocem. Et quia patri proprium est producere verbum, quod est dicere, vel loqui: ideo conuenientissime pater per vocem manifestatus est, quæ significat verbum. vnde & ipsa vox à patre emissa filiationem verbi protestatur. Et sicut species columbæ, in qua demonstratus est Spiritus sanctus, non est natura Spiritus sancti, nec species hominis, in qua demonstratus est filius, est natura Dei: ita etiam & ipsa vox non pertinet ad naturam verbi, vel patris loquentis. Vnde Ioh. 5. Dominus dicit. Neque vocem eius vnquàm audistis, neque speciem eius vidistis. Mysticè per hæc tria significatur, quòd omnibus per baptismum renatis cœlum aperitur, gratia Spiritus sancti infunditur, & in filios Dei adoptantur. De primo dicit Remig. Ideo dicitur aperti sunt ei cœli, quia omnibus renatis aperitur ianua regni cœlestis. Notandum autem quòd per passionem Christi cœlum aperitur, sicut per causam communem apertionis cœlorum. Oportet tamen hanc causam singulis applicari ad hoc vt cœlum introeant, quod quidem fit per baptismum: & ideo potius fit mentio de apertione cœlorum in baptismo, quàm in passione. De secundo idem dicit Remig. Sicut omnibus per baptismum renatis ianua regni cœlestis aperitur, ita omnes in baptismate donum Spiritus sancti accipiunt. De tertio dicit Hilar. Ex his quæ consummebantur in Christo cognoscimus post aquæ lauacrum de cœlestibus portis Spiritum sanctum in nos aduolare, & cœlestis nos gratiæ vnctione perfundi, & paternæ vocis adoptione filios Dei fieri.

ARTIC. X.

De ieiunio Christi.

Octauo videamus de ieiunio Christi, de quo dicitur Matthæ. 4. cap. Et cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit. Notandum verò, quòd Christi ieiunium fuit salutare & exemplare. Salutare quidem, quia pro nobis ieiunauit, vt nos epulis æternis satiaremur. Vbi notandum, quòd ieiunium assumitur principaliter ad tria. Primo quidem, ad carnis concupiscentias comprimendas. Vnde Hieronym. Sine Cerere & Bacho, Venus friges cit, idest per abstinentiam cibi & potus luxuria tepescit. Secundo, vt mens hominis eleuetur ad superna: vnde dicitur Dan. 10. cap. quòd post ieiunium trium hebdomadarum reuelationem accepit à Deo. Tertio, ad satisfaciendum pro peccatis, vnde Iohelis. 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, &c. Ber. Bonum & salutare ieiunium, quo redimuntur æterna supplicia, dimittuntur peccata: non solum autem obtinet veniam, sed & meretur gratiam: nō solum delet peccata præterita quæ commisimus, sed & repellit futura quæ committere poteramus. Christus verò primo modo non ieiunauit, quia contradictiones in semetipso non tolerabat, vt dicit Greg. Nec etiam secundo modo, quia non indiguit per ieiunium eleuari, quia fuit verus comprehensor: sed tertio modo ieiunauit, vt pro peccato satisfaceret non quidem pro suo, quia peccatum non fecit, vt dicitur 1. Petr. 2. sed pro nostro. vnde & esuries post ieiunium significat desiderium nostræ salutis, vt dicit gloss. super Matth. Fuit etiam ieiunium Christi exemplare, vnde Chryso. Vt autem discas quàm bonum, quàm magnum est ieiunium, & qualiter est scutum aduersus diabolum, & quo nam modo post baptismum non lasciuiæ, sed ieiunio intendere oportet, ipse ieiunauit non eo indigens, sed nos instruens. Bernar. Denique tanto deuotius imitandum est nobis Christi ieiunantis exemplum, quanto certius est eum propter nos ieiunasse, non propter seipsum: debemus autem hoc exemplum imitari secundum possibilitatem nostram. Vnde Gregor. Nazianzenus dicit. Quadraginta diebus Christus ieiunauit nihil manducās. Erat enim Deus, nos autem ieiunium possibilitati nostræ proportionemus. Sciendum verò est, quòd per ieiunium sic vitia carnis sunt refrænanda, quòd tamen naturæ necessitas non subtrahatur. Ad cuius euidentiam est sciendum, quòd necessarium in rebus accipitur dupliciter. Primo modo ad conseruationem vitæ, & tale necessarium per ieiunium subtrahere non licet, sicut nec interimere seipsum: sed hoc necessarium est valde modicum, quia modico natura contenta est. Alio modo dicitur necessarium ad conseruandam valetudinem corporis, quæ quidem accipitur in duplici statu. Primo secundum sufficientiam habito respectu ad ea quæ incumbunt ex officio, ex societate eorum cum quibus viuit, ad quæ conuincitur necessario agenda, & tale necessarium etiam subtrahi non debet. Hoc enim esset de rapina hostiam offerre ieiunij, si aliquis impediretur propter ieiunium ab aliquibus operibus, ad quæ obligatur. Vnde Hieronym. dicit. Qui de rapina holocaustum offert, vel qui ciborum egestate vel manducandi, vel somni penuria immoderate corpus affligit, si etiam sit tanta abstinentia, quòd homo ab operibus vtilioribus impediatur, quamuis ad ea non ex necessitate teneatur, indirectum est ieiunium, & si non sit illicitum. Idem. Rationalis homo dignitatem amittit, qui ieiunium charitati, vel vigilias sensus integritati præfert. Secundo modo accipitur valetudo corporis secundum optimam corporis dispositionem: & quia caro in suo robore consistens difficilius spiritui subditur, ideo ad necessariam valetudinem sic acceptam, etiam si licite accipi potest, tamen laudabiliter subtrahi potest, & talis subtractio non multum mortem accelerat, cum corpus humanum inueniatur frequentius ex superfluitate, quàm ex defectu mortales incurrere ægritudines. vnde Galenus dicit, quòd summa medicina est abstinentia. Notandum tamen super illud Matth. 9. cap. Non possunt filij sponsi, quandiu cum eis est sponsus, ieiunare, quòd ieiunium duplex est, vt dicit Augustinus, scilicet ieiunium luctus, quod cum amaritudine peccatorum, & præsentis vitæ miseria geritur. Aliud est ieiunium exultationis, quod cum spirituali iucunditate à carnalibus vitijs & desiderijs se abstrahit, quia gustato spiritu, desipit omnis caro. In istis ergo semper habitu sponsus præsens est, sed non semper actu, immo quandoque eis præsens est vt iudex, cum sua peccata recogitant vel quæ fecerunt, vel in quæ cadere possunt, nisi carnem cohibeant, & tunc competit eis ieiunium mœroris. Aliquando est eis præsens actu, vt sponsus quando eius dulcedine perfunduntur, & tunc competit eis ieiunium exultationis, non mœroris.

ARTIC. XI.

De Christi tentatione.

Nono videamus de Christi tentatione, & quare tentari voluit, de qua dicitur Matth. 4. cap. Ductus est in desertum a spiritu Iesus vt tentaretur à diabolo, vt dicit Gregor. Tribus modis agitur tentatio, suggestione, delectatione, consensu: & nos cum tentamur plerunque in delectationem, aut etiam in consensum labimur, quia de carnis peccati propagati in nobismetipsis gerimus, vnde certamina toleramus. Deus vero qui in vtero Virginis incarnatus venit in hunc mundum sine peccato, nihil contradictionis in semetipso tolerabat. tentari ergo potuit per suggestionem, sed mentem eius peccati delectatio non momordit, atque ideo omnis diabolica tentatio foris, non intus fuit. Notandum verò quòd Christus tentari voluit, primo quidem, vt nobis contra tentationes exempla ferret Gregor. Non est indignum redemptori quòd voluit tentari, qui venerat occidi, vt tentationes nostras suis tentationibus vinceret, sicut mortem nostram sua morte venerat superare. Omnia enim quæ Christus in mysterio assumptæ humanitatis vel fecit, vel sustinuit, nobis salutaria fuerunt: per eius tentationem, & alia quæ sustinuit, roboramur. Ad Hebr. 12. capit. Recogitate Dominum Iesum qualem sustinuit aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes. Maximus. Si nolumus à diabolo superari, inhæreamus ei qui contra diabolum triumphauit. Magna ergo consolatio membris ex capite. Bernar. In creatione, in redemptione, cæterisque omnibus beneficijs est Deus omnium: sed in tentationibus suis tanquam proprium aliquid habent eum singuli electorum. Sic enim paratus est cadentem suscipere, & eripere fugientem, vt videri possit relictis omnibus ei soli operam dare. Propterea, expedit omni animæ Deum semper intendere tanquam proprium, non tantum auditorem, sed etiam inspectorem.

inspectorem. Vnde legitur de beato Antonio, quòd cum semel à dæmonibus in varias formas mutatis laceratus fuisset, subito quidam radius lucis dæmones effugauit, statimque sanatus, & Christum præsentem intelligens, dixit. Vbi eras bone Iesu? & vos ad eum. Antoni, hic eram, sed expectabam certamen tuum. Secundo, tentari voluit, propter nostram cautelam, vt nullus quantumcunque sanctus, à diaboli tentatione securus sit, Ioan. 13. cap. Non est seruus maior suo Domino. Leo Papa. Nemo de cordis sui puritate confidat, cum ille peruigil hostis acrioribus pulset insidijs, quos maxime viderit abstinere à peccatis. A quo enim dolos suos timeat abstrahere, qui ipsum Dominum maiestatis ausus est tentare? Vnde post baptismum Christum tentauit, quia vt dicit Hilar. super Matthæ. In sanctificatis maxime tentamenta diaboli grassantur, quia victoria magis est ei optanda à sanctis. Ecclesiast. 2. Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in timore. Tertio, propter exemplum, vt dicit Augustin. quòd Christus se diabolo tentandum præbuit, vt ad superandas tentationes eius mediator esset non solum per adiutorium, verum etiam per exemplum. Dedit autem nobis exemplum non solum pugnæ, sed etiam coronæ, vnde super illud Matth. 4. Accesserunt Angeli, & ministrabant ei, dicit gloss. Sicut in hoc agone militia nostra pie instruitur, ita in obsequio Angelorum gloriosa remuneratio edocetur. Vnde etiam Bernard. Ipse Dominus hortatur vt pugnemus, adiuuat, vt vincamus certantes expectat, deficientes subleuat vincentes coronat. Sequitur de modo & ordine tentandi. Et accedens tentator dixit ei. Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant, vbi dicit Grego. Antiquus hostis primum hominem gulæ vitio tentauit, cum ligni cibum vetitum ostendit, atque ad comedendum suasit: Vana gloria, cum diceret, Eritis sicut dij: auaritia, cum diceret, Scientes bonum & malum. Auaritia enim non solum pecuniæ est, sed etiam altitudinis, cum supra modum sublimitas ambitur. eisdem modis secundum hominem tentauit, primo per gulam, vnde dixit. Si filius Dei es, &c. Hilar. Eam conditionem in tentando proposuit, per quam in Deo ex mutatione lapidis in panes virtutem potestatis agnosceret, & in homine oblectando cibi patientiam esurientis illudat. Huic autem tentationi sic resistit dicens. Scriptum est, Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei, vbi dicit gloss. Inferior pars hominis pane sustentatur, altior verò verbo Dei reficitur, quia verò agis de de inferiori parte, patet quòd tentator sis. Secundo tentauit eum per vanam gloriam, vt dicitur Matth. 4. ca. vnde sequitur. Tunc assumpsit eum diabolus &c. Et postea sequitur. Si filius Dei es mitte te deorsum, &c. Hæc tentatio fuit vanæ gloriæ secundum gloss. cui sic resistit. Non tentabis Dominum Deum tuum, vbi dicit gloss. Non debet tentare Deum, quando habet ex humana ratione quid faciat, sed postquam deficit humana ratio, commendet se Deo, non tentando, sed deuote confitendo. Nota etiam, quòd hic dicit gloss. omnia hæc corporalibus sensibus esse completa: quia enim verba inuicem conferuntur, in specie hominis diabolum superasse verisimile est. Tertio tentauit eum de auaritia, vnde sequitur. Assumpsit eum in montem excelsum, & ostendit ei omnia regna mundi, gloss. idest, omnia concupiscibilia in mundo, in quo homines regnant, vel simpliciter totus mundus eo suggerente ab eo visus est, & dixit, Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me, quia auaritia idolorum seruitus, sicut dicitur ad Ephes. 5. Huic autem tentationi sic resistit. Vade Sathanas. Cur indignanter sic respondit? Quia dicit Chrysostom. quòd in proprijs iniurijs quempiam esse patientem laudabile est: Dei autem iniurias simulare, nimis impium est. Notandum verò quid mystice Christi tentatio significet. Vnde Chrysostom. sic dicit. Ieiunium est abstinentia rei malæ: esuries desiderium eius, vsus eius est panis. Qui ergo sibi peccatum conuertit in vsum, lapidem conuertit in panem. Respondeat ergo diabolo persuadenti, quia non in solo pane, idest, vsu illius rei viuit homo, sed in obseruantia mandatorum Dei. Cum ergo quis inflatus fuerit quasi sanctus, ductus est quasi supra templum, & quando æstimauerit consistere in sanctimonij summitate, positus est super pinnam templi, & hæc tentatio sequitur primum, quoniam victoria tentationis gloriã operatur, & fit causa iactantiæ: sed Christus vltro ieiunium suscepit, super templum autem eum diabolus duxit, vt tu ad abstinentiam laudabilem sponte procedas, extolli autem ad fastigium sanctitatis non acquiescas. Fuge exaltationem cordis, & non patieris ruinam. Ascensio au-

A tem montis est processio ad altitudinem diuitiarum, & gloriam huius mundi, quæ de superbis cordibus descendit. Cum ergo volueris diues fieri, quod ostendens incipis cogitare de diuitijs & honoribus acquirendis, & tunc princeps mundi gloriam ostendit regni sui. Tertio loco prouidet tibi causas, vt si volueris illa consequi, seruias ei, & negligas iustitiam.

ARTIC. XII.

De triplici tentatione, scilicet Dei, hominis, & Diaboli.

GLos. super Psalm. secundum dicit, quòd tentat Dominus, tentat homo, tentat diabolus: sed aliter Dominus, aliter homo, aliter diabolus. Tentat Dominus vt erudiat, homo vt discat quod nescit, diabolus vt seducat. De tentatione Dei, dicitur ibidem in Psalm. 25. Proba me Domine, & tenta me. B gloss. Iudica me probatum non tibi, quia omnia probasti sed mihi & hominibus ne quid delicti maneat, tentatio ergo Dei probatio est sicut tentauit Deus Abraham. Genes. 23. Quod autem dicitur. Matth 6 cap. Ne nos inducas in tentationem, intelligendum est, ne nos permittas vinci à tentatione. gloss. In tentationem ducitur, qui in tentatione superatur. non ergo precatur vt non tentetur, quia tentatio necessaria est ad coronam, tanquam si cuiquã necesse est igne probari, non precatur vt non contingatur, sed vt non exuratur, vt dicit gloss. August. de tentationibus hominis sciendum est, quòd tentare est experimentum sumere de eo qui tentatur, sicut Samson proposuit problema Philistæis ad tentandum eos. Iudic. 4. Si quis autem hominum explorat voluntatem, prudentiam, & potestatem Dei, hoc est tentare Deum, quod prohibitum est. Deuteronom. 6. ca. Non tentabis Dominum Deum tuum, vbi dicit gloss. Deum tentat, qui habet quid faciat, ac sine ratione C se committit periculo, experiri volens vtrum possit liberari a Deo. Quando verò propter necessitatem, vel vtilitatem committit se aliquis diuino auxilio, & suis petitionibus & factis, hoc non est tentare Deum. Dicitur enim 2. Paralipomen. 2. ca. Cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros ad te dirigamus. Ad euidentiam autem illius quod dicitur in Psalm. 33. Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus, & illius quod dicitur. Rom. 12. cap. Vt probetis quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens & perfecta. Sciendum quòd duplex est cognitio diuinæ voluntatis, seu bonitatis. Vna quidem est speculatiua, & quantum ad hanc non licet dubitare, nec probare vtrum voluntas bona sit, vel vtrum Deus sit suauis. Alia autem est diuinæ bonitatis, seu voluntatis cognitio affectiua, seu experimentalis, dum quis experitur in seipsum gustum diuinæ dulcedinis, & complacentiam diuinæ voluntatis, sicut de Ierotheo dicit Dionys. 2. cap. de di- D ui. quòd didicit diuina ex compassione ad ipsa, & hoc monet, vt probemus Dei voluntatem, & gustus eius suauitatem. Notandum etiam, quòd dupliciter petit aliquis signum à Deo. Vno modo, ad explorandum diuinam potestatem, aut veritatem dicti eius, & hoc de se pertinet ad Dei tentationem. Alio modo, vt instruatur quid sit circa aliquid faciendum, aut quod factum beneplacitum est Deo, & hoc nullo modo pertinet ad Dei tentationem. De tentatione autem diaboli supra dictum est, huiusmodi autem diabolicæ tentationis rationes, videlicet quare permittit Deus hominem tentari, tangit Chrysostom. dicens. Quisquis post baptisma maiores sustines tentationes, noli turberis: etenim propter hoc accepisti arma, non vt vaces, sed vt prælieris; ideo autem à te tentationes non prohibet E Deus. Primo quidem vt discas, quomodo fortior factus es. Secundo, vt ex magnitudine donorum non extollaris. Tertio, vt diabolus cognoscat, quòd perfecte ab eo abscessisti. Quarto, vt per hoc fortior reddaris. Quinto, vt crediti tibi thesauri signum accipias. Neque enim diabolus superueniret tibi ad tentandum, nisi te in maiori effectu videret.

ARTIC. XIII.

De Christi conuersatione.

DEcimo videamus de Christi conuersatione, de qua dicitur Baruch. 3. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus. Notandum, quòd Christi conuersatio fuit perfectissimum exemplar nostræ conuersationis: sunt in per-

sona eius dicitur. Ioannis 14. Ego sum via, veritas, & vita. Re- F
uera ipse est illa regia via, de qua dicitur, Numer. 21. Via regia gradiemur, & bene dicit quędam glo. super. Qui habitat, quòd via regia est via Christi regis nostri, qui sic viam mundi cucurrit, vt nec prosperis alliceretur, nec aduersis frangeretur, quam etiam nos imitari debemus. Beda. Sequamur iter humanę conuersationis eius, si diuinitatis gloriam volumus intueri, & habitare in domo eius ęterna omnibus diebus vitæ nostræ. Notandum verò, quòd Christus conuersatus fuit secundum legem. Primo quidem, vt veterem approbaret: secundo, vt eam in seipso obseruando consumaret: tertio, vt Iudæis occasionem calumniandi subtraheret: quarto, vt homines a seruitute legis liberaret, secundum illud Galath. 4. cap. Misit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub
lege erant redimeret. A transgressione autem legis tripliciter G
se excusat. Primo quidem modo, quia per præceptum quidem de sanctificatione Sabbati non interdicitur opus diuinum, sed humanum: quamuis Deus in die septima cessauerit à nouis creaturis condendis, semper tamen operatur in rerum gubernatione & conseruatione. Quod autem Christus miracula faciebat erat operis diuini, vt ipse dicit Ioan. 5. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Secũdo excusat per hoc, quòd illo pręcepto non prohibetur opera de necessitate salutis corporalis. Vnde ipse dicit Lucæ 7. Nonne vnusquisque vestrum soluit bouem, aut asinum, & ducit ad aquare? Et infra cap. 14. Cuius vestrum bos, aut asinus in puteum cadit, & non continuo extrahit illum in die Sabbathi? Manifestum est autem, quòd opera miraculorum quæ Christus faciebat, ad salutem corpo-
ris & animæ pertinebant. Tertio, quia illo præcepto non pro- H
hibentur pertinentia ad Dei cultum. Vnde dicitur Matth. 12. An non legistis in lege, quòd Sabbathum sancti violant, & sine crimine sunt? & Ioan. 7. dicitur. Si circumcisionem homo accipit in Sabbatho, vt non soluatur lex Moysi, cur mihi indignamini, quia totum hominem saluum feci in Sabbatho? Quod autem mandauit paralytico in Sabbatho lectum suum portare, ad cultum Dei pertinebat, idest, ad laudem diuinæ virtutis. Notandum quòd Christus habuit refugia, vt dicit Remigius nauim, montem, & desertum, ad quorum alterum quotiescunque à turbis præmebatur, descendebat, & hoc legitur ipsum fecisse propter tria, quandoque propter corporalem quietem. vnde Matthæ. 6. ca. dicitur quòd Dominus discipulis dixit. Venite seorsum in desertum locum, & quiescite pusillum. Erant enim qui veniebant, & redibant multi, & nec spatium manducandi habebant. Quandoque verò causa orationis, vnde Luc. 6. cap. Factum est in illis diebus, exijt orare in montem: & erat per-
noctans in oratione, vbi dicit Ambros. quòd ad præcepta virtu- I
tum suo nos informat exemplo. Quandoque vt doceat fauorem vitare, vnde super illud Matth. 5. cap. Videns Iesus turbas ascendit in montem. Dicit Chrysost. quòd per hoc quòd non in ciuitate & foro, sed in monte & solitudine sedit, erudiuit nos nihil ad ostentationem facere, a tumultibus abscondere, & maxime cum de necessarijs disputare oportet.

ARTIC. XIIII.

De doctrina Christi.

VNdecimo videamus de doctrina Christi, de qua dicitur Matth. 22. Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces. Sciendum verò quòd Christus veritatem doctrinæ confirmauit, tum vitæ sanctitate: tum miraculorum sublimitate. Vitæ sanctitate, quia cœpit facere & docere, vt
dicitur Act. 1. Miraculorum sublimitate, Ioan. 4. Si mihi non K
vultis credere, operibus credite. Notandum insuper, quòd Christus multa docuit in parabolis, vt dicitur Matth. 13. cap. Quod quidem conueniens fuit, tum quia connaturale est homini vt per sensibilia deueniat in cognitionem intelligibilium, vt dicit Dionys. 1. cœlest. hierarch. Nam impossibile est nobis aliter lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum anagogice circumuelatum, idest, inclusum diuersis figuris scripturæ ipsum repræsentantibus. Tum etiam propter simplicitatem quorundam audientium, vt qui cœlestia capere nõ poterant, per similitudinem terrenam audita percipere potuissent, vt dicit Glo. Matth. 4. Et subauditur ibi. in Glos. quòd parabola græce, similitudo dicitur latine, quando quid intelligi volumus per quasdam comparationes iudicamus: vt ferreum dicitur ad aliquod durum, & rem velocem ventis com-
paramus. Est enim parabola, vt dicit Hieronym. rerum natura discrepantium sub aliqua similitudine facta comparatio. Tum etiam vt indignis diuina mysteria occultarentur. Vnde Luc. 8. cap. Vobis datum esse nos mysterium regni Dei. gloss. secreta scripturarum. Et infra. Cæteris autem in parabolis, vt videntes non videant. Matth. 7. Nolite sanctum dare canibus: neque mittite margaritas vestras ante porcos. Glo. Eadem res dicitur sanctum & margarita, idest, euangelium & ecclesiastica sacramenta. Sanctum, quia inuiolabile, nec debet ab aliquo corrumpi. Margarita, quia in abscondito latet, & de figuris quasi de apertis conchis eruitur. Gemma est pretiosa quæ non potest corrumpi: canes verò sunt quia oblatrant, & quod integrum est dilacerant: porci qui vilipendunt, & conculcant. Notandum verò quòd sicut Dionysius secundo capit. cœlest.
G hierarch. dicit, magis conueniens est quòd diuina in scripturis tradantur sub metaphoris rerum corporalium vilium, quàm nobilium: & hoc propter tria. Primo, quia per hoc liberatur magis humanus sensus ab errore. Manifestum autem est quòd hæc non secundum proprietatem dicuntur de diuinis: quod posset esse dubium, si sub figuris nobilissimorum corporalium describerentur diuina, maxime apud illos qui nihil aliud corporibus nobilibus excogitare nouerunt. Secundo, quia hic modus est conuenientior cognitioni quam de Deo habemus in hac vita. Magis enim manifestatur nobis de ipso quid non est, quàm quid est: & ideo similitudines eorum quæ magis elongantur a Deo, veriorem nobis faciunt æstimationem de Deo quid sit supra illud quod de eo dicimus, vel cogitamus. Tertio, quia per huiusmodi diuina magis indignis occultãtur.
H

ARTIC. XV.

De Christi miraculis.

DVodecimo videamus de Christi miraculis, de quibus dicitur Ioan. 11. cap. Hic homo multa signa facit. Vnde notandum quòd miraculi nomen ab admiratione sumitur. Admiratio autem surgit cum effectus sunt manifesti, & causa occulta: sicut aliquis miratur dum videt eclipsim solis, & ignorat causam, vt dicitur 1. Metaphysic. Potest tamen causa alicuius apparentis effectus esse alicui nota, quæ tamen alijs est incognita: vnde aliquid est mirum vni, quod nõ est mirum alijs, sicut eclipsim solis miratur rusticus, non autem astrologus. Miraculum autem dicitur quasi admiratione plenum, quod simpliciter est, omnibus causam occultam: hæc autem est Deus. vnde illa quæ a Deo fiunt præter causas nobis notas, miracula
I dicuntur. Describitur autem miraculum sic. Miraculum dicitur aliquid arduum & insolitum supra facultatem naturæ, & spẽ admirantis proueniens. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd arduum dicitur miraculum non propter dignitatem rei in qua fit, sed quia excedit facultatem naturæ. Similiter insolitum dicitur non quia frequenter eueniat, sed quia est præter naturalem consuetudinem. Supra autem facultatem naturæ est aliquid tripliciter. Vno modo quantum ad substantiam facti, sicut quod duo corpora sint simul, & quòd sol retrocedit: vel quod corpus humanum glorificetur, quod nullo modo natura facere potest: ista & similia tenent summum gradum in miraculis. Secundo modo est aliquid supra facultatem naturæ non quantum ad id quod fit sed quantum ad id in quo fit: sicut resurrectio mortuorum illuminatio cæcorum, & similia, potest natura causare vitam, sed non in mortuo, & potest præstare visum, sed non cæco: & hæc secundum locum tenent in miraculis. Tertio est aliquid supra facultatem naturæ quan-
K tum ad modum, & ordinem faciendi, sicut cum aliquis subito diuina virtute curatur à febre, absque solito & consueto cursu naturæ in talibus: & cum aer condensatur in pluuias diuina virtute absque naturalibus causis, sicut factum est ad preces Helię & Samuelis: & huiusmodi tenent infimum locum in miraculis. Quodlibet autem istorum habet diuersos gradus, secundum quod diuersimode excedunt facultatem naturę. Supra spem etiam naturę miraculum esse dicitur, non supra spem gratiæ quæ ex fide est. Dicuntur autem miracula virtutes, inquantum excedunt facultatem naturæ, signa verò inquantum manifestant aliquid supernaturale. Dicuntur autem portenta, vel prodigia propter excellentiam, quasi procul aliquid ostendentia. Attribuitur autem operatio miraculorum fidei, secundum illud. 1. Corinth. 13. Si habuero fidem vt montes transferam; & hoc propter duo. Primo, quia ordinatur ad fidei con-

firmationem.

firmationem. Secundo, quia procedit ex Dei potentia, cui fides innititur: & sicut præter gratiam fidei necessaria est & gratia sermonis ad fidei instructionem, ita etiam opera miraculorum ad fidei confirmationem. Notandum verò quòd dumtaxat côceditur homini miracula facere. Primo quidem & principaliter ad confirmandum fidem & veritatem quam docet. Quia enim ea quæ sunt fidei, humanam rationem excedunt, ideo non possunt per humanam rationem probari, sed oportet quòd probentur per argumentum diuinæ virtutis. Secundo, ad ostendendum præsentiam Dei in homine per gratiam Spiritus sancti, ad Galat. 3. cap. Qui tribuit nobis spiritum, & operatur virtutes in nobis. Vtrumque autem circa Christum erat hominibus manifestandum, scilicet quòd Deus esset in eo per gratiam non adoptionis, sed vnionis, & quod eius supernaturalis doctrina esset a Deo: ideo conuenientissimum fuit, vt miracula faceret. vnde ipse dicit Ioan. 5. ca. Si mihi non vultis credere, operibus credite: & ibi etiam. Opera quæ dedit mihi pater vt faciam, ipsa sunt quæ testimonium perhibent de me. Facit autem Christus miracula diuina virtute, vnde ipse dicit Ioan. 10. cap. Pater in me manens ipse facit opera. Vnde Leo Papa dicit, quòd in Christo sunt duæ naturæ, vna earum est diuina, quæ fulget miraculis: & alia humana, quæ succumbit iniurijs, & tamē vna earum agit communicatione alterius, inquantum, scilicet natura humana est instrumentum diuinæ actionis, & actio humana accipit virtutem a natura diuina. Blasphemiam verò Iudæorum dicētium in virtute dæmonum eum dæmonia eijcere, Luc. 2. cap. reprobauit. Primo quidem per hoc quòd Sathanas contra se ipsum non diuiditur. Secundo, exemplo aliorum qui dæmonia eijciebāt per spiritum Dei. Tertio, quia dæmonium expellere non posset, nisi ipsum vicisset diuina virtute. Quarto, quia nulla conuenientia in operibus, nec in effectu erat sibi & Sathanæ, cum Sathanas dispergere cuperet quos Christus colligebat. Notandum verò quòd miraculorum quædam non sunt vera, sed phantastica facta, quibus ludificatur homo, vt videatur ei aliquid quod non est: quædam sunt vera facta, sed non habent veræ rationem miraculi, quia fiunt virtute aliquarum naturalium causarum: & hæc duo possunt fieri per dæmones, sed vera miracula non possunt fieri nisi virtute diuina. Operatur enim ea Deus ad vtilitatem hominum: & hoc dupliciter. Vno quidem modo ad veritatis prædicatæ confirmationem, & secundum hunc modum possunt etiam mali miracula facere: vnde super Matth. 12. Nonne in nomine tuo &c. dicit Hieronym. Prophetare, & virtutes facere, & dæmonia eijcere interdum non eius est meriti qui operatur, sed inuocatio nominis Iesu Christi hæc agit, vt homines Deum honorent, ad cuius inuocationem fiunt tanta miracula. Alio modo ad demonstrandam sanctitatem alicuius, & sic fiunt tantum à sanctis, vel in vita eorum, vel etiam post mortem siue per eos, siue per alios. Legitur enim Act. 12. quòd Dominus faciebat virtutes per manus Pauli; & etiam dum super languidos ferebantur eius sudaria, recedebant ab eis languores, & sic nihil prohiberet per aliquem peccatorum miracula fieri, per aliquam inuocationem alicuius sancti: quæ tamen miracula ille non dicitur facere, sed ille ad cuius sanctitatem demonstrandam hæc fierent.

ARTIC. XVI.

De Christi Transfiguratione.

TErtiodecimo videamus de Christi Transfiguratione, de qua dicitur Matth. 17. ca. Et post sex dies assumpsit Iesus, Petrum, Iacobum, & Ioannem: vbi tria per ordinem possumus notare, scilicet, luminosam claritatem Christi transfigurati; gloriosam apparitionem Heliæ & Moysi, gaudiosam delectationem discipulorum Christi. Primū tangitur ibi, Et resplenduit facies eius, sicut Sol: vbi dicit Hieronym. Qualis futurus est tempore iudicij, talis Apostolis apparuit. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd claritas illa fuit claritas gloriæ quantum ad essentiam, non tamen quantum ad modum essendi. Claritas enim corporis gloriosi deriuatur ab animæ claritate, sicut dicit Augustinus. Et similiter claritas corporis Christi deriuata est in transfiguratione à diuinitate eius, vt dicit Damascen. & à gloria animæ ipsius, aliter tamen quàm in corpore glorificato. Nam ad corpus glorificatum redundat claritas ab anima, sicut quædam qualitas permanens, sed ad corpus Christi in transfiguratione deriuata est claritas per modum cuiusdam

A dam passionis transeuntis, sicut cum aer illuminatur à Sole, & est simile quantum ad animam de visione, quam vidit Paulus. Vnde ille fulgur tunc in corpore Christi apparens, miraculosus fuit, sicut & illud quòd super vndas maris ambulauit. Vnde non est dicendum sicut Hugo de sancto Victore dicit, quod assumpsit dotes claritatis in transfiguratione, agilitatis ambulando super mare, subtilitatis egrediendo clauso virginis vtero, quia dos nominat qualitatem immanentem corpori glorioso, sed miraculose habuit ea quæ pertinent ad dotes. Notandum, quòd tria describuntur circa hanc transfigurationem, scilicet temporis opportunitas, discipulorum numerositas, & loci congruitas, idest, quando facta est, quibus, & vbi, quod mysterio non vacat. Primum ibi. Et post sex dies, vbi dicit Orige. Mystice cum aliquis ascenderit sex dies, idest, omnes mundi res sex diebus factas, potest gloriam verbum Dei aspicere, & Iesum transfiguratum ante oculos cordis sui videre. B Diuersas enim habet verbum Dei formas apparentes vnicuique secundum quod videt ei expedire cognouerit; & nemini super quod capit, seipsum ostendit. Secundum ibi. Assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioannem, per quod datur intelligi quod dicit Rabanus, quòd qui nunc fidem sanctæ Trinitatis incorruptam seruant, tunc æterna eius visione lætantur. Tertium ibi. Et duxit illos in montem excelsum seorsum, in quo docet, vt dicit Remig. quòd necesse est omnibus qui Deum contēplari desiderant, vt non in infimis voluptatibus iaceant, sed amore supernorum semper ad cœlestia se erigant, & vt ostendens discipulis quatenus gloriam diuinæ claritatis non in huius sæculi profundo quærant, sed in cœlestis beatitudinis regno. Ducimur autem seorsum, quia sancti viri toto animo, & fidei intentione separati sunt à malis, funditus autem separabuntur in futuro. Secundum principale membrum tangitur ibi. Et apparuerunt illis Moyses & Helias loquentes cum eo: C vbi dicit Hieronym. Considerandum est, quòd Scribis & Pharisæis signum de cœlo petentibus dare noluit: his verò vt Apostolorum augeat fidem, dat signum de cœlo, Helia inde descendente quo conscenderat, & Moyse ab inferis resurgente: quod non est sic intelligendum, quòd anima corpus suum assumpsit, sed quòd anima eius apparuit per aliquod corpus assumptum, sicut Angeli apparent, Helias autem apparuit in corpore proprio, non quidem de cœlo empyreo allatus, sed de aliquo eminenti loco, in quo fuerat curru igneo raptus. Sunt autem plures rationes, quare Moyses & Helias ad medium adducuntur, vt dicit Chrysostom. Prima est, quia dicebant turbæ eum esse Heliam, vel Hieremiam, aut vnum ex Prophetis, capita Prophetarum secum ducit, vt saltem hinc appareat differentia seruorum & Domini. Secunda est, quia Moyses legem dedit, Helias æmulator Domini fuit. Vnde per hoc quòd simul cum Christo apparuerunt, excluditur calumnia Iudæorum accusantium Christum tanquam transgressorem legis, & D blasphemum, sibi gloriam Dei vsurpantem. Tertia, vt ostendat se potestatem mortis & vitæ habere, & esse iudicem viuorum & mortuorum, Moysen iam mortuum, & Heliam adhuc viuentem secum ducit. Quarta, quia voluit vt discipuli eius imitarentur Moysi mansuetudinem, & zelum Heliæ. Tertium ibi. Domine, bonum est nos hic esse. Gloss. Si Petrus videns glorificatam humanitatem nunquam voluit ab eius visione separari, quid putandum est de his qui diuinitatem eius videre meruerunt? Dicitur autem. Matth. 9. quòd non sciebat quid diceret stupore fragilitatis humanæ. Vnde Beda. Sed in hoc sciebat, quòd solum bonum hominis est intrare in gaudium Domini sui, vt dicit Gloss. Remigij. Errauit Petrus, qui voluit vt regnum electorum construeretur in terris, quod Dominus promisit dare in cœlis: errauit etiam, quia oblitus est sui & suos E socios esse mortales, & absque gustu mortis voluit subire æternam fœlicitatem; & in eo quòd in cœlesti conuersatione tabernacula facienda putauit, in qua domus necessaria non erat, cum scriptum sit, Templum non vidi in ea.

ARTIC. XVII.

De cœna Christi.

QVartodecimo videamus de cœna Christi, & institutione Dominici corporis & sanguinis Christi, de quibus dicitur Matth. 26. ca. Cœnantibus illis, accepit Iesus panem &c. Notandum, quòd conuenienter hoc Sacramentum institutum fuit in cœna. Primo quidem ratione continentiæ huius Sacramenti,

menti, continetur enim ipse Christus in Eucharistia sicut in Sacramento, & ideo quando Christus in propria specie à discipulis discessurus erat, in sacramentali specie seipsum eis reliquit, sicut in absentia Imperatoris exhibetur eius veneranda imago. Vnde Eusebius dicit, Quia corpus assumptum ablaturus erat ab oculis corporalibus, & illaturus syderibus, necesse erat vt die cœnæ sacramentum corporis & sanguinis sui consecraret nobis, vt coleretur iugiter per mysterium quod semel offerebatur in pretium. Secundo, quia sine fide passionis nunquam potuit esse salus, secundum illud Roman. 3. Quem posuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine eius: & ideo oportet omni tempore apud homines esse aliquod repræsentatiuum Dominicæ passionis, cuius in veteri lege præcipuũ erat agnus paschalis. vnde dicit Apostol. 1. Corinth. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus. Successit autem ei in nouo testamento Eucharistię sacramentum, quod est rememoratiuũ præteritæ Dominicæ passionis, sicut & illud fuit futuræ præfiguratiuum: & ideo conueniens fuit imminente passione celebrato priori sacramento, nouum instituere. Tertio, quia ea quæ vlti- G mo dicuntur ab amicis recedentibus, magis memoriæ commendantur, præsertim quia tunc magis inflammatur affectus ad amicos: ea verò quæ magis afficiunt, profundius animo imprimuntur. Quia igitur vt beatus Alex. Papa dicit nihil in sacrificijs potest esse maius quã Corpus Christi & sanguis Christi, nec oblatio hac potior, ideo vt in maiore veneratione haberetur, Dominus in vltimo discessu suo à discipulis hoc sacramentum instituit. Et hoc est quod Aug. dicit in lib. sermonum ad Ianuarium. Saluator quo vehementius commẽdaret illius mysterij altitudinem, vltimam hoc voluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum, à quibus per passionem erat discessurus. Notandum verò quòd hoc sacramentum triplicem habet significationem. Vnam quidem respectu præteriti, inquantum scilicet est commemoratiuum Dominicæ passionis, quæ fuit verum sacrificium, & secundum hoc nominatur sacrificium. Aliam autem significationem habet respectu rei præsentis, sci- H licet ecclesiasticæ vnitatis, & vt homines per hoc sacramentũ congregentur, & secundum hoc nominatur communio. Damas. dicit 4. lib. quòd dicitur communio, quia communicamus per ipsum Christo, & quia participamus eius carne & diuinitate, & quia communicamur & vnimur adinuicem per ipsum. Tertiam autem habet respectũ futuri, inquantum præfiguratiuum fruitionis Dei, quæ erit in patria, & secundum hoc dicitur viaticum, quia præbet nobis viam illuc perueniendi. Et secundum hoc etiam dicitur Eucharistia, idest bona gratia Dei vita æterna est, vt dicitur Roma. 6. Vel quia realiter continet Christum, qui est plenus gratia. Dicitur etiam in Gręco metalipsis, idest, assumptio, quia vt dicit Damascen. per hoc filij Dei diuinitatem assumimus. Notandum etiam quòd ipse Christus sumpsit hoc sacramentum in cœna, quod alijs sumendum tradidit, vt dicit Hiero. & habetur de consecratio. distinctio. 4. Dominus Iesus ipse conuiua & conuiuium, ipse comedens & I comeditur. Vnde etiam super illud Ruth. 3. Cumque comedisset & bibisset. dicit glo. quòd Christus comedit etiam & bibit in cœna corporis & sanguinis sui Sacramentum, cum illud discipulis suis tradidit. Vnde quia ipsi communicauerunt, ipse participauit eisdem: vnde quidam metrice dixit. Rex sedet in cœna cinctus turba duodena. Se tenet in manibus, se cibat ipse cibus. Possumus autem distinguere triplicem cœnam Christi, videlicet sacramentalem, spiritualem, & æternam. De prima dicitur Apocalyp. 19. Beati qui ad cœnam nuptiarum agni sunt vocati. Vere beati & in præsenti per gratiam, & in futuro per gloriam. vnde super illud, Sapient. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, dicit gloss. Qui Christum corde suscipit, vel percipit, notitiam omnium hic pariter virtutum habet & gratiam, & in futuro vitam æternam. Hæc est cœna, in K qua lauit Christus pedes discipulorum suorum, idest, effectus nostræ mentis à peccatis venialibus: quia in hoc sacramento fit transformatio hominis ad Christum per amorem. Et quia feruori amoris peccata venialia contrariantur, qui quidem feruor in hoc sacramento excitatur, ideo ex consequenti peccata venialia dimittuntur. vnde Bernar. In sacramento altaris anima cœlesti dulcedine inebriatur, peccatum veniale deletur homo in gratia roboratur. De secunda dicitur Apocalyp. 3. Ego sto ad ostium & pulso gloss. cordi clauso. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam mihi, ad eum intrabo, & cœnabo cum illo. glo. Fide & opere eius delectabor.

F Hæc cœna mystice designata est, Ioannis 12. vbi dicitur, quòd ante sex dies Paschę venit Iesus in Bethaniam, fecerunt autem ei cœnam, & Martha ministrauit &c. Vnde Alchuinus. Mystice cœna Domini est fides ecclesiæ, quæ per dilectionem operatur. Martha ministrat cum fide, cum anima opera suæ deuotionis impendit. Lazarus vnus erat ex discumbentibus, cum his qui post peccatorum mortem resuscitati sunt ad iustitiam, vna cum eis qui in sua iustitia permanserunt, de præsentia veritatis exultant, & cœlestis gratiæ muneribus aluntur. Et bene in Bethania, quæ domus obedientiæ interpretatur. De tertio, Luc. 14. dicitur. Homo quidam fecit cœnam magnam. glo. quia satietatem nobis internæ dulcedinis præparauit: hæc est cœna, in qua Ioannes, idest, quilibet electus, in quo est gratia, recumbit à strepitu vitæ præsentis, quia vt dicit Bernar. Ibi est ecce quies à laboribus, pax ab hostibus, amœnitas de nouitate, securitas de æternitate, suauitas atque dulcedo de Dei visione.

ARTIC. XVIII.

De Christi passione.

QVintodecimo videamus de Christi passione, de qua dicitur Matthæi. 20. Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum &c. Possumus autem sex notare circa passionem Christi, scilicet Christi patientis voluntatem, patiendi congruitatem, passionis acerbitatem, ignominiositatem, & vtilitatem, vltimo persequentium cæcitatem, & peccati grauitatem. De primo dicitur Isa. 25. Oblatus est quia ipse voluit. Ad cuius euidentiam est sciendum, quòd mors Christi fuit nostræ morti conformis quantum ad id quod est de ratione mortis, quod est animam de corpore separari, sed quantum ad aliud mors Christi à morte nostra fuit differens. Nos enim morimur quasi morti subiecti ex necessitate naturæ, vel alicuius violentiæ nobis illatæ: Christus autem mortuus est non ex necessitate, sed ex potestate, & ex H propria voluntate, Vnde ipse dicit Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam. Huius differentiæ ratio est, quia naturalia voluntati nostræ non subiacent, coniunctio autem animæ ad corpus est naturalis, vnde voluntati nostræ non subiacet, quòd anima maneat corpori vnita, vel separetur. Quicquid autem in Christo naturale erat, totum voluntati eius subiacebat propter diuinitatis virtutem, cui subiacebat tota natura. Erat igitur in potestate Christi, vt quandiu vellet, anima eius vnita corpori maneret, & statim, cum vellet, separaretur ab eo. Huius autem diuinæ virtutis iudicium Centurio cruci Christi assistens sensit, cum vidit eum expirare, per quod manifeste ostenditur, quòd non sicut homines ex defectu naturæ moriebatur. Non enim possunt cæteri cum clamore emittere spiritum, cum in illo mortis articulo vix etiam possunt linguam palpitando mouere. vnde quòd Christus clamando expirauit, in eo diuinam virtutem manifestauit. Et propter hoc I dixit Centurio. Vere filius Dei erat iste. Luc. 23. vnde Bernard. in sermone de passione, Vigilate, Quia iam facile cum vulgo obdormias? Magna infirmitas mori, sed plane sic mori virtus immensa. Solus habuit potestatem ponendi animam, & solus facultatem liberam eam resumendi, imperium habens vitæ & mortis. Non tamen dicendum, quòd Iudæi non occiderunt Christum. Ille enim dicitur aliquem occidere, qui causam mortis inducit, non enim mors sequitur nisi causa mortis naturam vincat, quæ vitam conseruat: erat autem in potestate Christi vt natura eidem corruptioni cederet, vel resisteret quantum ipse vellet, ideo ipse Christus voluntarie mortuus fuit, & tamen Iudæi occiderunt eum. Notandum, quòd solum tas patientis excludit necessitatem coactionis, quia dicit Aristotel. in libr. de animalibus, quòd voluntas est animi motus K cogente nullo ad aliquid admittendum, vel adipiscendum, vnde non fuit necessarium Christum pati necessitate coactus. Dicitur autem aliquid necessarium ex suppositione finis, quando scilicet finis nullo modo, aut non ita conuenienter potest esse nisi tali fine præsupposito, & sic necesarium fuit Christum pati necessitate finis, qui quidem finis potest intelligi tripliciter. Primo quidem ex parte nostra, quia per eius passionem liberati sumus, secundum illud Ioan. 12. ca. Oportet exaltari filium hominis. Secundo, ex parte ipsius Christi, qui per humilitatem passionis meruit gloriam exaltationis. Luc. vlti. Oportebat Christum pati &c. Tertio, ex parte Dei, cuius diffinitio est circa passionem Christi prænuntiata in scripturis,

& præfi-

& præfigurata in obseruantia veteris testamenti: & hoc est quod dicitur Luc. 22. Filius hominis vadit secundum quod diffinitum est de illo. & Luc. vltimo. necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me. Sciendum verò, quòd pater dicitur filium tradidisse, secundum illud Roma. 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: vbi duo tanguntur, scilicet Dei seueritas, & bonitas. Seueritas quidem est, quòd peccata sine pœna dimittere noluit, quod significauit Apostolus dicens. Qui proprio filio suo non pepercit. Bonitas verò in eo, quòd cum homo sufficienter satisfacere non posset per aliquam pœnam quam pateretur, satisfactorem filium dedit ei, quem Apostolus signauit dicens, Pro nobis omnibus tradidit illum. Vnde notandum, quòd secundum tria tradidit dominus pater Christum passioni. Vno quidem modo, secundùm quòd sua æterna voluntate præordinauit passionem Christi ad humani generis liberationem, secundum illud. Isa. 53. Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Secundo, inquantum inspirauit ei voluntatem patiendi pro nobis infundendo ei charitatem: vnde ibidem sequitur. Oblatus est, quia ipse voluit. Tertio, non protegendo eum à passione, sed exponendo eum persequentibus: vnde ipse Christus Dixit. Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me. Matt. 28. glo. Dicitur autem Deus eum dereliquisse in morte, quia peccato persequentium eum exposuit: subtraxit enim protectionem, sed non soluit vnionem. De secundo dicitur. Sapien. 8. Attingit à fine vsque ad finem fortiter, idest à summo cœlo vsque ad imum inferni, fortiter eijciendo, scilicet de cœlo superbum, fortiter in inferno spoliando animas, fortiter in medio, scilicet in mundo, superando ibidem malignum, & disposuit omnia suauiter. Suauiter in cœlo stantes angelos confirmando in inferno captiuos à diabolo liberando, in mundo venundatos sub peccato redimendo. Potest autem congruitas tripliciter attendi, idest, ex tempore, ex loco, ex genere passionis. De tempore dicitur Ioan. 13. Ante diem festum Paschæ sciens Iesus quia venit hora vt transeat ex hoc mundo ad patrem &c. Vnde in libr. noui & veteris testamenti dicitur. Omnia proprijs locis & temporibus gessit Saluator. Fuit autem congruũ quòd Christus in iuuenili ætate pateretur, tum vt suam dilectionem magis commendaret, quòd vitam suam pro nobis dedit, quando erat in perfectissimo statu: tum etiam quia non conueniebat, vt in eo appareret naturæ diminutio, sicut nec morbus, vt supra patuit. tum etiam vt in iuuenili ætate moriens & resurgens, futuram resurgentium in seipso qualitatem præmonstraret: vnde dicitur ad Ephes. 4. Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem filij Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. De loco passionis Christi dicitur Luc. 13. Non capit prophetam perire extra Hierusalem. Fuit autem conueniens Christum pati in Hierusalem. Primo, quia Hierusalem fuit locus à Deo electus ad ad sacrificia offerenda, quæ quidem figuralia sacrificia figurabant passionem Christi, quod est verum sacrificium, secundum illud Ephes. 5. Tradidit semetipsum hostiam & oblationem in odorem suauitatis. Vnde Beda dicit in quadam homelia, quòd propinquante hora passionis, Dominus appropinquare voluit loco passionis, scilicet Hierusalem, quo peruenit ante quinque dies Paschæ, sicut agnus paschalis ante quinque dies Paschæ, idest luna decima secundum præceptum legis ad locum immolationis ducebatur. Secundo, quia virtus passionis eius ad totum mundum diffundenda erat, vnde dicitur. Psal. 72. Rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ, idest, in Hierusalem pati voluit, quæ dicitur vmbilicus terræ. Tertio, quia hoc maxime conueniebat humilitati eius, vt sicut turpissimum genus mortis elegit, ita etiam ad eius humilitatem pertinuit quòd in loco tam celebri confusionem pati non recusaret. Vnde Leo Papa in quodam sermone Epiphaniæ dicit. Qui formam serui acceperat, Bethleem elegit natiuitati, Hierusalem passioni. Quarto, vt ostenderet à principibus populi exortam iniquitatem occidentium ipsum, in Hierusalem vbi principes morabantur, pati voluit: vnde Bern. Conuenerunt in ista ciuitate aduersus puerum tuum sanctum Iesum, quem vnxisti Herodes & Pontius Pilatus cum ipsis gentibus & populis Israel. Notandum, quòd Christus extra portam pati voluit propter tria. Primo, vt veritas responderet figuræ. vnde Hebr. 13. Quorum animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra, propter quod Iesus &c. Secundo, vt da-

A ret nobis exemplum exeundi à mundana conuersatione: vnde ibidem subditur. Exeamus igitur ad eum extra castra, idest, conuersatione sæcularium, vel secundum glos. voluptates corporum mortificantes, membra cum vitijs, & concupiscentijs crucifigentes ad eum imitandum, nos dico, portando patienter vt ipse, improperium, eius, idest, passionem crucis, quæ videtur improperium esse infidelibus, nobis autem sanctificatio & redemptio. Tertio, vt Chryso. dicit, improperium passionis Christus pati voluit non sub tecto, nec in templo Iudaico, ne Iudæi subtraherent sacrificium salutare, nec vt putarent pro illa tantum plebe oblatum, ideo foras ciuitatem, foras muros, vt scias sacrificium esse commune, quod totius terræ, est oblatio, quod communis est omnium purificatio. De genere passionis Christi dicitur Philip. 2. Humiliauit semetipsum factus obediens patri vsque ad mortem: mortem autem crucis. Fuit autem conueniens Christum pati hoc genus mor- B tis: primo quantum ad humilitatis exemplum: vnde Apostolus notabiliter dicit. Humiliauit semetipsum formam &c. vbi dicit Gloss. Quanta humilitates humiliauit se Christus vsque ad incarnationem, vsque ad mortalitatis humanæ participationem, vsque ad diaboli tentationem, vsque ad populi derisionem, vsque ad sputa, vincula, alapas, & flagella, & mortem crucis, quæ ignominiosior est. Ecce humilitatis humile exẽplum, superbiæ medicamentum Quid ergo tumescis o homo, & puluis morticinus, quid tenderis, ò sanies fœtida? quid inflaris? princeps tuus humilis est, & tu superbus, caput humile est, membrum superbum? Secundo quantum ad satisfactionis medicamentum, dicitur enim Sapien. 9. In quo enim quis peccat, per hoc & torquetur. Adam vero in ligno peccauit. Gene. 2. Vnde Christus affigi se ligno permisit, vt exolueret quæ C rapuit, vnde Augus. in quodam sermone de passione: contempsit Adam præceptum accipiens ex arbore, sed quicquid Adam perdidit Christus in cruce inuenit. Tertio, quantum ad salutis sacramentum vt ad similitudinem mortis eius moreremur vita carnali, vt spiritus noster in superna eleuaretur, vnde Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. August. Spiritum, animam, & corpus: de hoc etiam sacramento crucis dicitur in Glo. super illud ad Ephes. 3. Vt possitis comprehendere quæ sit latitudo, longitudo, altitudo, & profundum &c. Non frustra tale genus mortis elegit, in quo latitudinis, longitudinis, altitudinis, & profunditatis magister existeret: namque latitudo est transuersum lignum, quod ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo ab ipso transuerso ad terram tendit, vbi corpus crucifigitur, & quodammodo stat, & ipsa statio perseuerantiam significat. Altitudo est, quod ab ipso transuerso ligno sursum ver- D sum eminet, per quod significatur supernorum expectatio. Profundum verò est in illa parte, quæ fixa terræ occultatur, vnde totum illud surgit, quod profunditatem significat gratuitæ gratiæ. Quarto, quia hoc genus mortis pluribus figuris respondet: vnde Augu. in sermone de passione. De diluuio aquarum humanum genus arca lignea liberauit de Aegypto Dei populo recedente, Moyses mare virga diuisit & Pharaonem prostrauit, & populum redemit. Item Moyses lignum in aquam misit & amaram aquam in dulcedinem commutauit, ex lignea virga de spirituali petra salutaris vnda profertur, & vt Amalech vinceretur, contra eum virgam Moyses expansis manibus extendit, vt his omnibus quasi per quosdam gradus ad crucem perueniatur. Tertio, videlicet de acerbitate passionis, dicitur Threno. 1. O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte si est dolor &c. Notandum verò quòd acerbitas passionis, causabat in Christo timorem, tristitiam, & dolorem. De timore, dicitur Mar. 14. Cœpit Iesus pa- E uere, & tædere: vnde Damasc. Omnia quæ à non esse ad esse deducta sunt, à conditore, existendi naturaliter desiderium habent, & non existere naturaliter fugiunt. Et Deus igitur verbum homo factus habuit hoc desiderium, quod demonstrauit per escam, & potum, & somnum, quibus scilicet conseruatur vita, viuere desiderans & naturaliter est experientia horum factus, & econtrario desiderans corruptionis amotionem vnde & tempore passionis, quàm voluntarie sustinuit, habuit mortis timorem naturalem, & tristitiam. Et enim timor naturalis nolens diuidi animam à corpore propter eam, quæ ex principio à conditore imposita est, naturalem familiaritatem, vnde causatur timor in homine. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd timor causatur ex apprehensione futuri mali,

quæ quidem apprehensio si omnimodam certitudinem habeat, non indicat timorem, vnde Philosoph. 2. Rethor. dicit, quòd timor non est vbi aliqua spes non est euadendi malum. Nam quando nulla spes est euadendi, apprehenditur malum vt præsens, & sic magis causat tristitiam, quàm timorem. Sic igitur timor potest considerari, quantum ad duo. Vno modo, quantum ad hoc quòd appetitus sensitiuus naturaliter refugit corporis læsionem per tristitiam si sit præsens, & per timorem si sit futura. Alio modo, potest considerari secundum incertitudinem euentus, sicut quando nocte timemus ex aliquo sonitu, quasi ignorantes quid hoc sit, & quantum ad hoc, timor non fuit in Christo, vt dicit Damascen. in 3. libr. Quod verò dicitur. Prouerb. 18. ca. Iustus quasi leo confidens absque timore erit, intelligendum est secundum quòd timor importat perfectam passionem auertentem hominem à bono rationis, & sic non fuit in Christo, sed solum secundum passionem, vt Hieronym. dicit. Item illud secundum August. in libr. 83. q. signum perfectionis est absque timore esse, intelligendum est de timore seruili, & non naturali. De tristitia autem dicitur, Matth. 26. cap. Tristis est anima mea, vsque ad mortem, vnde Ambros. 3. de Trinit. Confidenter tristitiam domino, qui crucem prædico. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd sicut dolor sensibilis est in appetitu sensitiuo, ita & tristitia, sed differentia est secundum motiuum, vel obiectum. Nam obiectum, siue motiuum doloris est læsio sensu tactus percepta. Obiectum, siue motiuum tristitiæ est nociuum, siue malum, & interius apprehensum, siue per rationem, siue per imaginem. Potuit autem anima Christi aliquid apprehēdere vt nociuum quantum ad se, sicut passio & mors eius, & quantum ad alios, sicut casus discipulorum, & peccatum Iudæorum ipsum occidentium. Vnde potuit perpendi in eo esse naturalis tristitia, sed secundum propagationem, vt dicit gloss. Hieronym. magnitudo autem huius tristitiæ perpendi potest ex tribus. Primo quidem, ex causalitate ipsius, quæ fuit propter tria. Primo quidem peccata omnia generis humani, pro quibus satisfaciebat. Vnde in Psalm. 21. Longe à salute mea verba delictorum meorum. gloss. Delicta sunt causa quare longe es à salute mea. Secundo, specialiter casus Iudæorum & aliorum in morte eius delinquentium, & præcipue scandalum discipulorum, de quo dicitur Matth. 26. cap. Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Tertio, amissio vitæ, quam maximè dilexit propter eius dignitatem. Dicit enim Philoloph. 4. Ethic. quòd virtuosus tanto plus vitam suam diligit, quanto scit eam esse meliorem, vnde & in persona Christi dicitur Hierem. 12. Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum. Secundo, perpenditur magnitudo huius tristitiæ ex animæ perceptibilitate: ipsa enim anima efficacissime apprehendit omnes causas tristitiæ. Tertio, perpenditur huius tristitiæ magnitudo ex eius puritate, nam in alijs mitigatur tristitia interior, & etiam dolor exterior ex aliqua consideratione rationis per quandam deriuationem, seu redundantiam à viribus superioribus ad inferiores, quod in Christo patiente non fuit, quia vnicuique permisit agere quod sibi proprium erat, vnde dicit Damascen. virtus moralis mitigat tristitiam. Sciendum verò, quòd virtus moralis aliter mitigat tristitiam interiorem, & aliter dolorem exteriorem sensibilem. Tristitiam enim interiorem diminuit directe in ea medium constituendo, sicut in propria materia: medium autem in passionibus virtus moralis constituit, non secundum quantitatem rei, sed secundum quantitatem proportionis, vt scilicet, passio non excedat regulam rationis. Et quia Stoici reputabant, quòd nulla tristitia esset vtilis ad aliquid, ideo credebant, quòd totaliter à ratione discordabat, & per consequens esset totaliter sapienti vitanda, sed secundum rei veritatem aliqua tristitia laudabilis est, vt August. probat 14 de ciuitat. Dei, quando scilicet procedit ex sancto amore, vt puta, cum quis tristatur de peccatis proprijs, vel alienis. Assumitur enim vt vtilis ad finem satisfactionis pro peccato, iuxta illud. 2. Corinth. 7. cap. Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et ideo Christus, vt satisfaceret pro peccatis omnium hominum, assumpsit tristitiam maximam quantitate absoluta, non tamen excedentem regulam rationis. Dolorem verò exteriorem sensus tactus virtus moralis directe non minuit, quia talis dolor non obedit rationi, sed sequitur corporis naturam. Diminuit tamen ipsum indirecte per redundantiam à viribus superioribus in inferiores, quòd in Christo non fuit, vt dictum

F est. Notandum verò, quòd superior ratio in Christo tristitiam de proximorum defectibus habere non potuit. Quia enim superior ratio Christi plena Dei visione fruebatur, hoc modo apprehendebatur, quod ad aliorum defectus pertinet, secundum quod in diuina sapientia continetur, secundum quam decenter ordinatum consistit, & quòd aliquis peccare permittitur, & quòd pro peccatis punitur. Et ideo nec anima Christi, nec aliquis beatus videns Deum, de defectibus proximorum tristitiam habere potest. Secus autem est in anima viatoris quæ ad rationem sapientiæ videndam non attingit. Sic igitur de eisdem, de quibus Christus dolebat secundum sensum, & imaginationem, & rationem inferiorem secundum rationem superiorem gaudebat, inquantum ea ad ordinem diuinæ sapientiæ referebat. De dolore dicitur Isai. 35. cap. Vere languores
G nostros ipse portauit, & dolores nostros ipse tulit. Bernard. Volue & reuolue corpus Dominicum, & non inuenies in eo nisi dolorem & cruorem. Ad cuius euidētiam sciendum, quòd ad veritatem doloris sensibilis requiritur læsio corporalis. Corpus autem Christi lædi poterat, quia erat passibile & mortale, nec defuit ei sensus læsionis, quin anima Christi haberet potentias omnes naturales. Vnde nulli dubium debet esse, quin in Christo fuerit verus dolor. Magnitudo verò huius doloris potest perpendi ex tribus. Primo, ex eius causalitate, quę fuit læsio corporalis, quæ habuit magnam acerbitatem. Tum propter generalitatem passionis, quia à planta pedis vsque ad verticem non fuit in eo sanitas, vt dicitur Isaiæ. 1. capit. Tum etiam ex genere passionis, quia mors confixorum in cruce est acerbissima, quia configuntur in locis neruosis, & maxime sensibilibus, scilicet in manibus & pedibus, & ipsum corporis pendentis pondus continue auget dolorem, adhuc etiam tempo-
H ris diuturnitas, quia non statim moriuntur, sicut illi qui gladio feriuntur vel interficiuntur. Secundo potest perpendi magnitudo doloris ex perceptibilitate patientis. Nam & secundum corpus erat optime complexionatus, cum corpus eius fuerit formatum miraculose operatione Spiritus sancti, sicut & alia quæ per miracula facta sunt, alijs potiora fuerunt, vt dicit Chrysostom. de vino, quod de aqua in nuptijs facit. Et ideo in eo viguit maxime sensitiuus tactus, ex cuius perceptione sequitur dolor. Tertio, perpēditur magnitudo doloris ex eius puritate, sicut est dictum supra de tristitia. Notandum verò, quòd innocentia patientis minuit dolorem passionis quo ad numerum, quia nocens non solum dolet de pęna, sed etiam de culpa. Innocens autem solum de pœna, qui tamen dolor in eo augetur ex innocentia, inquantum apprehendit nocumentum illatum, vt magis indebitum, vnde etiam alij sunt magis reprehensibiles, si eis non compatiantur. vnde Isai. 4a. Iustus perit,
I & non est qui recogitet in corde suo. Vtrum verò passus fuit Christus secundum totam animam, notandum quòd totum dicitur respectu partium, partes verò animæ dicuntur potentiæ eius. Similiter considerandum, quòd duplex est passio animæ, vna quidem ex parte corporis, siue subiecti: alia verò ex parte obiecti, quod in aliqua potentiarum eius considerari potest: nam potentia visiua patitur quidem ab obiecto, sicut ab excellenti fulgido visus obtunditur. Ex parte verò organi, sicut cum læsa pupilla visus excæcatur. Si igitur consideretur passio animæ Christi ex parte corporis, sic tota patiebatur & secundum essentiam, & secundum potentias, nam tota animæ essentia coniungitur corpori, ita quòd tota est in toto, & tota in qualibet parte eius, & ideo corpore patiente tota anima secundum essentiam patiebatur. In essentia verò animæ om-
K nes potentiæ radicantur, vnde relinquitur quòd corpore patiente quælibet potentia quodāmodo patiebatur. Si verò consideretur passio animæ Christi ex parte obiecti, sic non omnis potentia animæ patiebatur, sed tantum vires inferiores, quæ circa temporalia operabantur, in quibus inueniebatur aliquid quod erat causa doloris, & secundum hoc superior ratio non patiebatur ex parte sui obiecti, scilicet Dei, qui non erat ei causa doloris, sed delectationis & gaudij. Similiter verò intelligendum est de fruitione, quòd anima potest intelligi & secundum essentiam, & secundum eius potentias. Si autem intelligatur secundum essentiam, sic tota fruebatur inquantum est subiectum superioris partis animæ, cuius est frui diuinitate, vt sicut passio ratione essentiæ attribuitur superiori parti animæ: ita etiam econuerso fruitio ratione superioris partis animæ attribuitur essentiæ. Si verò accipiamus totam animam ratione omnium potentiarum eius, sic non tota fruebatur nec

directe

directe quidem, quia fruitio potest esse actus cuiuslibet partis animæ: nec per redundantiam, quia dum Christus erat viator, non fiebat redundantia gloriæ à superiore parte in inferiorem partem, nec ab anima in corpus: sed quia nec econuerso superior pars animæ non impediebatur circa id quod est sibi proprium per inferiorem, consequens est, quòd superior pars animæ perfecte fruebatur, Christo patiente. Notãdum verò quòd tristitia quæ erat in anima Christi, non erat contraria gaudio fruitionis, tum quia non erat idem secundum idem, sed vel in diuersis potentijs, vel in eadem secundum diuersam operationem: tum etiam quia non erat de eodem: tum etiam quia erat materia alterius, sicut accidit de pœnitente qui dolet, ac de dolore gaudet. De quarto videlicet, passionis ignominiositate, dicitur Sap. 2. Morte turpissima condemnemus eum. glo. id est crucis quæ vsq; ad passionem Christi pœna reorum fuit. Nunc trophæus est victoriæ, ecclesiæ gloria. Augustin. Crux Christi quæ erat supplicium latronum, nunc transit ad frontes imperatorum, si Deus tantum honorem coluit supplicio, quid conferet seruo suo? Notandum verò, quòd passio Christi fuit ignominiosa, tum propter ignominiosum locum. Ioan. 19. Baiulans sibi crucem exiuit in eum qui dicitur Caluariæ locum. Hierony. Extra portam enim & extra vrbem loca sunt, in quibus capita damnatorum truncantur, id est, decollatorum, & Caluariæ sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Iesus, vt vbi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrum: tum etiã propter ignominiosum supplicium. Deutero. 21. Maledictus omnis qui pendet in ligno. glos. super Apostolum ad Gala. 3. dicit, quòd hæc pœna cæteris abiectior & ignominiosior fuit, & ideo in Deu. dictum est, quòd suspensus in vespera deponeretur. Est autem duplex maledictio, vt dicitur ibi in glos. scilicet culpæ & pœnæ. Vnde & maledictum duobus modis dicitur, scilicet actiue & passiue, id est, secundum culpam & pœnam. Suscepit autem Christus sine reatu supplicium nostrum, vt inde solueret reatum nostrum, & finiret etiam supplicium nostrum: tum etiam propter ignominiosum consortium Isa. 53. Et cum impijs & sceleratis reputatus est. Hierony. Sicut enim pro nobis maledictum crucis factus est Christus, sic pro omnium salute quasi noxius inter noxios crucifixus est. Hoc etiam à mysterio nõ vacat. Vnde Aug. super Ioan. Ipsa crux, si attendas, tribunal fuit. In medio enim iudice constituto vnus latro qui credidit, liberatus est: alter qui insultauit, damnatus est, iam significabat quid facturus esset de viuis & mortuis, alios positurus ad dexteram, & alios ad sinistram. Beda super Matth. Latrones qui cum Domino crucifixi sunt, significant eos qui sub fide & confessione Christi, vel agone martyrij, vel quælibet arctioris disciplinæ instituta subeunt, sed qui hæc pro æterna gloria gerunt, dexteri latronis fide designantur, qui verò humanę laudis intuitu sinistri latronis mentem imitantur & actus. De quinto, scilicet passionis vtilitate, dicitur in Psal. 73. Deus autem Rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ, id est, in Hierusalem, quæ dicitur vmbilicus terræ, secundum glos. Est igitur vtilitas passionis Christi salus Christianorum. Notandum, quòd passio Christi causabat nostram salutem multis modis. Vno modo, per modum meriti. Philip. 2. Propter quod Deus illum exaltauit &c. Vnde August. Humilitas passionis Christi claritatis est meritum, claritas passionis humilitatis est præmium. Christus verò clarificatus est non solum in seipso, sed etiam in suis fidelibus, vt ipse dicit Ioan. decimo septimo ca. Ergo videtur quòd ipse meruit salutem suorum fidelium. Sciendum insuper, quòd ad meritum quatuor requiruntur, & sufficiunt. Vnum est agẽs, quod sit in statu merendi: alterum est forma, per quam habet opus præmio dignum, scilicet charitas: tertium est, vt ipsa actio sit voluntaria, & in potestate agentis, & de genere bonorum: quartum est finis debite intentus per actionem. Hæc quatuor fuerunt in Christo, vnde ipse potuit mereri. Alio modo, causabat Christi passio salutem per modum satisfactionis: vnde ex persona ipsius dicitur in Psalm. 68. Quæ non rapui, tũc exsoluebam, quasi dicat, non peccaui, & pœnas dedi, vt dicit gl. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd ille proprie satisfacit pro offensa, qui exhibet offenso id quod æque, vel magis diligit, quam oderat offensam: Christus autem ex charitate & obedientia patiendo magis aliquid Deo exhibuit, quàm exigeret recompensatio totius offensæ generis humani. Primo quidem propter magnitudinem charitatis ex qua patiebatur. Secundo, propter dignitatem vitæ suę, quam pro satisfactione ponebat, quæ erat vita hominis & Dei. Tertio, propter generalitatem, & magnitudinem doloris assumpti: ideo passio Christi non solum sufficiens, sed etiam abundans fuit satisfactio per redemptione generis humani, secundum illud 1. Ioan. 2. ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non autem pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi. Alio modo, passio Christi causabat salutem nostram per modum sacrificij. vnde ad Ephes. 5. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. Quia verò humanitas Christi operabatur in virtute diuinitatis, sacrificium illud efficacissimum erat, propter quod dicit Augustin. 4. de Trinit. quòd conuenienter in omni sacrificio quatuor sunt, scilicet cui offeratur, à quo offeratur, quod offeratur, pro quo offeratur. Ideo ipse vnus verusque mediator per sacrificium pacis reconcilians Deo vnum cum illo manens cui offerebat, vel vnum in se faceret pro quibus offerebat, vnus ipse esset qui offerebat, & quod offerebatur. Item in eodem. Quid tam conuenienter ab hominibus sumeretur, quòd pro eis offerretur, quàm humana caro? & quid tam aptum fuit huic immolationi, quam caro mortalis? & quid tam mundum pro mundandis vitijs mortalium, quàm si de cogitatione carnalis concupiscentiæ caro nata in vtero, & ex vtero virginali? & quid tam grate offerri possit, & suscipi, quàm corpus caro sacrificij nostri, corpus effectum sacerdotis nostri? Notandum verò, quòd homo indiget sacrificio propter tria. Vno modo quidem ad remissionem peccati, vnde Apostolus dicit ad Hebr. 5. quòd ad sacerdotem pertinet offerre sacrificia pro peccatis. Secundo vt homo in statu gratiæ conseruetur semper Deo inhærens, in quo eius pax, & salus consistit: vnde & in veteri lege immolabatur hostia pacifica pro offerentium salute, vt habetur Leuitic. 3. Tertio ad hoc, vt spiritus hominis perfecte Deo vniatur, quòd maxime erit in gloria: vnde in veteri testamento offerebatur holocaustum quasi totum incensum, vt dicitur Leuitic. 1. Hæc autem per humanitatem Christi nobis conferuntur. Primo quidem per eum peccata nostra sunt remissa, secundum illud Roman. 3. Traditus est propter delicta nostra. Secundo, gratiam nos saluantem per ipsum accipimus, secundum illud Hebr. 5. Factus est sibi obtemperantibus causa salutis æternæ. Tertio, per ipsum adepti sumus perfectionem gloriæ, secundum illud Heb. 4. Fiduciam habemus per sanguinem eius introire in sancta Sanctorum, scilicet gloriam cœlestem. Et ideo ipse Christus, inquantum homo, non solum fuit sacerdos, sed hostia perfecta, simul existens hostia pro peccato, & hostia pacifica, & holocaustum. Item, alio modo per modum redemptionis. 1. Petr. 1. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra cõuersione paternę traditionis, sed pretioso sanguine agni immaculati, & incontaminati Iesu Christi. gl. Quanto maius pretium est quo redempti estis à corruptione vitę carnalis, tanto amplius timere debetis, ne reuertendo à corruptione vitiorum vitæ carnalis, tanto amplius timere debetis, ne reuertendo ad corruptionem vitiorum, animum vestri redemptoris offendatis. Bernard. Totus siquidem iste mundus ad vnius animæ pretium æstimari non potest. Non enim pro toto mundo Deus animam daret, quam pro humana anima dedit. Idem. Sublimius igitur animæ pretium est, quæ non nisi sanguine Christi redimi potest. Idem. Cognosce, o homo, quam nobilis est anima tua, & quàm grauia fuerunt vulnera tua, pro quibus est necesse Christum Dominum vulnerari, si non essent hæc ad mortem, & mortem sempiternam, nunquàm pro eorum remedio filius Dei moreretur. Ad cuius euidẽtiam sciendum, quòd per peccatum homo dupliciter obligatus erat. primo quidem seruitute peccati, quia qui facit peccatum, seruus est peccati, vt dicitur Ioan. octauo capit. & 2. Petr. 2. A quo quis superatus est, eius seruus addictus est, quia igitur diabolus hominem superauerat inducendo eum ad peccatum, ideo homo seruituti peccati addictus erat. Secundo quantum ad reatum pœnæ quo homo obligatus erat secundum Dei iustitiam, & hæc erat seruitus quædam. Ad seruitutem enim pertinet, quòd aliquis patiatur quod non vult, cum liberi hominis sit vti seipso vt vult. Quia ergo passio Christi fuit sufficiens, & superabundãs satisfactio pro peccato & reatu generis humani, ideo eius passio fuit quasi quoddam pretium, per quod liberati sumus ab vtraque obligatione. Nam ipsa satisfactio, qua quis satisfacit siue pro se, siue pro alio, quoddam pretium dicitur, quo se redemit à peccato & à pœna, secundum illud Danie. 4. Peccata tua eleemosynis redime. Christus quidem satisfacit non

pecuniam dando, aut aliquid huiusmodi, sed illud dādo quod fuit maximum, scilicet seipsum pro nobis, & ideo passio Christi dicitur esse nostra redemptio. Si verò alicui videatur, quòd nullus emit, vel redemit quod suum esse non desinit, sed homo nunquam desijt esse Dei &c. Dicendum quòd homo dicitur esse Dei dupliciter. Vno modo, inquantum subijcitur eius potestati, & hoc modo homo nunquam desijt esse Dei, secundum illud Daniel.4. Dominator excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit dabit illud. Alio modo, per vnionem charitatis ad illum, secundum quod dicitur ad Roman. octauo capit. Si quis spiritum Christi non habet hic non est eius. Primo modo homo nunquàm desijt esse Dei, sed secundo modo desijt esse Dei per peccatum, & ideo inquantum homo fuit liberatus à Christo à peccato, & Christo passo satisfaciente dicitur per passionem Christi esse redemptus. Notandum insuper, quòd per passionem Christi consecuti sumus culpæ remissionem, pœnæ dimissionem, à potestate diaboli liberationem, Dei reconciliationem, ianuæ cœlestis apertionem. De culpæ remissione facta per Christi passionem, dicitur Apocali.1. Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Vnde Bernard. Triplex peccatum virtus crucis expurgat. Primum originale, quod non solum personam inficit, sed etiam naturam. Secundum personale, grauius quidem cum iam laxatis habenis exhibemus vndique membra nostra arma iniquitatis. Tertium verò singulare grauissimum quidem, quod commissum est in Dominum maiestatis, cum viri impij virum iustum iniuste occiderunt. Hoc peccatum Christus in se pertulit, qui seipsum fecit peccatum, vt de peccato damnaret peccatum. Per hoc enim omne peccatum tam originale quàm personale deletum est, & ipsum quoque singulare eliminatum est per seipsum. Idem de eodem. In ipsa eleuatione manuum tuarum, cum iam sacrificium matutinum in holocaustum transiret vespertinum, in ipsa inquam virtute incensi, quod cœlos ascendebat, & terram aperiebat, infernos respergebat, exauditus es pro tua reuerentia clamans. Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciant. Ad huius verò euidentiam sciendum, quòd passio Christi est remissionis peccatorum causa tripliciter. Primo quidem per modum prouocantis ad charitatem, quia vt dicit Apostolus ad Romanos.5. Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Per charitatem autem consequimur veniam peccatorum, secundum illud Luc.7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Secūdo passio Christi causat remissionem peccatorum per modum redemptionis, quia ipse est caput nostrum. Per suam passionem enim quam ex charitate & obedientia sustinuit, liberauit nos tanquàm mēbra sua à peccatis quasi per pretium suæ passionis, sicut si homo per aliquod opus meritorium quod manu exerceret, redimeret se à peccato, quod pedibus commisisset. Sicut enim naturale corpus est vnum ex membrorum diuersitate consistens, ita tota ecclesia quæ est mysticum corpus Christi, computatus quasi vna persona cum suo capite, quod est Christus. Tertio per modum efficientiæ, inquantum caro Christi, secundum quam Christus passionem sustinuit, est instrumentum diuinitatis, ex quo eius actiones & passiones operantur virtute diuina ad expellendum peccatum. De pœna dimissione facta per Christi passionem dicitur. Isa.53. Vere languores nostros ipse tulit, id est peccata, & dolores nostros ipse portauit. Vnde Bernard. Duo nobis in hæreditate reliquerat ille vetustus Adam, scilicet laborem & dolorem. Laborem in actione, dolorem in passione. Christus enim non solum laborem & dolorem considerauit, sed etiam intrauit, Vide, inquit ad patrem, humilitatem meam & laborem meum, quia pauper ego sum, & in laboribus à iuuentute mea, manus meæ in laboribus seruierunt. De dolore vide quid dixit. O vos omnes qui transitis per viam &c. Et in vita passiuam habuit actionem, & in morte passionem actiuam sustinuit, dum salutem operabatur in medio terræ. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd per passionem Christi liberati sumus à reatu pœnæ dupliciter. Vno modo directe, inquantum, scilicet passio Christi fuit sufficiens & superabundans satisfactio pro peccatis totius generis humani: exhibita autem satisfactione satisfacienti tollitur reatus pœnæ. Alio modo indirecte, inquantum, scilicet passio Christi est causa remissionis peccati, in quo fundatur reatus pœnæ. Sed notandum, quòd satisfactio Christi effectum habet in nobis, inquantum incorporamur ei vt membra capiti: membra autem oportet capiti

F esse conformia. Et ideo sicut Christus primo quidem in anima cum passibilitate corporis habuit gratiam, & per passionem ad gloriam immortalitatis peruenit: ita & nos qui sumus membra eius, per passionem ipsius liberamur quidem à reatu cuiuslibet pœnæ, ita tamen quòd primo in anima recipimus spiritum adoptionis filiorum, quo ascribimur ad hæreditatem gloriæ immortalitatis, adhuc corpus passibile habentes, postmodum verò configurati passionibus, & morti Christi in gloria, & in immortalitate perducimur ad vitam, secundum illud Romano.8 Si filij, & hæredes. Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, vt simul glorificemur. De liberatione a diabolo facta per passionem Christi, dicitur Colossen.1. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit nos in regnum filij dilectionis suæ. glo. Dilecti filij, sui per quem redemit nos. Et infra dicitur in glos. quòd redemptio est destructio diabolicæ potestatis, facultas libertatis, quæ nobis data est fuso illius sanguine. Vnde & ipse Dominus immi-

G nente passione, dicit Ioan. duodecimo cap. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. glo. Diabolus qui dominatur in malis mundo deditis. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd circa potestatem diaboli, quam in homines exercebat ante Christi passionem, tria sunt consideranda. Primum quidem est ex parte hominis, qui suo peccato meruit vt in potestatem diaboli traderetur, per cuius tentationem fuerat superatus. Aliud autem est ex parte Dei, quem homo peccando offenderat, qui per suam iustitiam reliquerat hominem potestati diaboli. Tertium ex parte diaboli, qui sua nequissima voluntate hominem ab assecutione salutis impediebat. Quantum ergo ad primum, homo est a potestate diaboli liberatus per passionem Christi inquantum passio Christi est causa remissionis peccatorum. Quantum ad secundum dicendum est, quòd passio Christi liberauit nos à potestate diaboli, inquantum nos Deo reconciliauit. Quantum ad tertium, passio Chri-

H sti nos liberauit à diabolo, inquantum in passione Christi excessit modum potestatis sibi traditæ à Deo, machinando in mortem Christi, qui non habebat meritum mortis, cum esset absque peccato. Vnde Augustin. decimo tertio cap. de Trini. Iustitia Christi diabolus victus est, qui cum in eo nihil dignum morte inueniret, occidit eum. Inde etiam vtique iustum est, vt debitores quos tenebat, liberi dimittantur, videlicet credentes in eum, quem sine vllo debito occidit. Notandum insuper, quòd potestas diaboli in duobus consistit secundum duas manus eius, vnam qua impellit ad peccatum, alteram qua trahit ad supplicium. Secundum primam primos parentes, & in eis totum genus humanum vicerat: secundum alteram omnes ad infernum trahebat, & detinebat. Primam debilitauit Christus, dum hostem vicit, & hominibus multa auxilia præparauit. Secundam destruxit in omnibus quo ad sufficientiam, in membris verò suis quo ad efficientiam. De reconciliatione facta per

I passionem Christi dicitur. Rom.5 Reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd passio Christi est causa nostræ reconciliationis ad Deum, dupliciter. Vno modo inquantum remouet peccatum, per quod homines constituuntur inimici Dei, secundum illud Sap.4. Simul odio sunt Deo impius, & impietas eius. Et in Psalm. 5. Odisti omnes qui operantur iniquitatē. Alio modo inquantum est Deo sacrificium acceptissimum. Est enim hic proprius effectus huius sacrificij, vt per ipsum placetur Deus, sicut cum homo offensam in eo commissam remittit propter aliquod obsequium acceptum, quod ei exhibetur. Vnde dicitur.1.Reg.16. Si dominus incitat te aduersum me, odoretur sacrificium. Et similiter totum bonum fuit, quòd Christus voluntarie passus est, quòd placatus est super omni offensa generis humani quātum ad eos qui passo Christo coniunguntur. Hinc est, quòd Christus dicitur mediator Dei & hominum: vnde dicit glo. super illud

K 1. Timot.2. Vnus est mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, qui mediator dictus est: quia inter Deum immortalem, & hominem mortalem est Deus homo reconcilians hominem Deo. Dionysi. quarto cap. de diui. nomi. dicit angelos esse medios, quia secundum naturam, sunt infra Deum, & supra homines constituti, & mediatoris officium exercēt non quidem principaliter & perfecte sicut Christus, sed ministerialiter & dispositiue, vnde & Matth.4. dicitur, quòd angeli accesserunt, & ministrabant ei, scilicet Christo. Notandum insuper, quòd Christus dicitur mediator secundum naturam humanam, vnde dicit glo. super illud.1.Timo.2. Vnus est media-

tor

tor &c. In tantum eſt mediator, inquantum homo eſt: inquantum autem verbum non eſt mediator, ſed vnus cũ patre Deus. Ad cuius euidentiam eſt ſciendum, quòd medium dicit ordinem inter primum, & vltimum. Ordo autem iſte importat tria. Oportet enim quòd ſit poſt primum, & ante vltimum: item, quòd contingat vltimum primo: item, quòd participet vtriuſque proprietates aliquo modo, ita quòd in ipſo communicent: has tres inuenimus in Christo, ſecundum quod homo. Sic enim erat infra Deum gradu naturæ, & ſupra cæteros homines propter gratiam vnionis. Item, coniungit homines Deo officio vt cauſa proxima, perficiendo opera, quibus coniunctionis impedimentum remouetur. Item, participat cum vtriſque extremorum, ſcilicet in conditionibus infirmitatis cum homine, & in conditionibus nobilitatis cum Deo: prædictas verò conditiones in Christo ſecundum quod Deus, non inuenimus. De apertione ianuæ cœleſtis facta per Christi paſſionem, dicitur Heb. 10. Habemus fiduciam in introitum ſanctorum in ſanguine Christi. glo. Certi ſumus, quòd intrabimus in ſancta ſanctorum cœleſtia per ſanguinem Christi. Vnde cantat eccleſia. O admirabile pretium, cuius pondere captiuitas redempta eſt mundi, tartarea confracta ſunt clauſtra inferni, aperta eſt nobis ianua regni. Ad cuius euidentiam ſciendum, quòd clauſio ianuæ eſt obſtaculum quoddam prohibens homines ab ingreſſu regni cœleſtis propter peccata, ſicut dicitur Iſa. 35. Via illa ſancta vocatur, & non tranſibit per illam pollutus. Eſt autem duplex peccatum impediens ab ingreſſu regni cœleſtis, ſcilicet originale, & actuale. Per paſſionẽ autem Christi liberati ſumus ab vtroque peccato, quia communicamus eius paſſioni per fidem, & charitatem, & fidei ſacramenta, & ideo per paſſionem Christi aperta eſt nobis ianua regni cœleſtis. Et hoc eſt, quod dicit Apoſtol. Hebræor. 6. Chriſtus aſsiſtens pontifex futurorum bonorum &c. per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta. gl. id eſt in cœleſte habitaculum, ſcilicet in Sancta Sanctorum. In figura huius dicitur, Num. 35. quòd homicida manebat in ciuitate refugij, donec ſacerdos magnus, qui oleo vnctus eſt, moriatur, glo. id eſt in cruce. Notandum verò, quòd tria ſunt conſideranda in paſſione Christi, vt dicit Bernard. videlicet opus, modus, & cauſa. Nam in opere quidem patientia, in modo humilitas, in cauſa charitas commendatur. Patientia autem ſingularis, quòd videlicet ſupra dorſum eius fabricauerunt peccatores, & aduerſus patrem non murmurauit, à quo miſſus fuerat, non aduerſus genus humanũ, pro quo quæ non rapuit exoluit, non denique contra populum peculiarem ſibi, à quo pro tantis beneficijs tanta mala recepit. Plectuntur aliqui pro peccatis ſuis, & humiliter ſuſtinent, & hoc eis ad patientiam reputatur: flagellantur alij non tam purgandi, quàm probandi & coronandique, & maior in his patientia commendatur. Quomodo non maxima in Christo cenſeatur patiẽtia, qui ſicut nullum peccatum omnino habuit nec actu proprio, nec contractu, ſed nec in quo creſcere poſſet habens: humilitas autem admirabilis, nempe in humilitate iudicium eius ſublatum eſt. O nouiſſimum & altiſsimum, o humilem & ſublimem, o opprobrium hominum & gloria angelorum, nemo illo ſublimior, & nemo illo humilior. Charitas verò inæſtimabilis. Io. 15. Maiorem, inquit, charitatem nemo &c. Tu maiorem Domine habuiſti ponens etiam eam pro inimicis. Vix pro iuſto quis moritur: tu verò pro iniuſtis paſſus es moriens propter delicta noſtra, qui veniſti gratis iuſtificare peccatores, ſeruos facere fratres, captiuos hæredes, exules reges. De ſexto patet, videlicet de perſequentium cæcitate, & grauitate peccati eorum, de quibus dicitur 1. Corinth. 2. Si cognouiſſent, nunquàm Dominum gloriæ crucifixiſſent. Et Matth. 23. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum, vbi dicit Chryſoſt. quòd quantum ad veritatem, exceſſerunt menſuram patrum ſuorum. Illi enim homines occiderunt, iſti Deum crucifixerunt. Ad horum autem euidentiam eſt ſciendum, quòd apud Iudæos quidam erant maiores, qui eorum principes dicebantur, qui cognouerunt, vt dicitur in li. veteris & noui teſtamenti, ſicut & dæmones cognouerũt eum eſſe Christum in lege promiſſum. Omnia enim ſigna videbant quæ dixerunt futura Prophetæ, myſterium autem diuinitatis eius ignorabant: & ideo Apoſtolus dixit, Si cognouiſſent &c. Sciendum tamen, quòd eorum ignorantia erat quodam modo affectata. Videbant enim ſigna ipſius diuinitatis, ſed ex odio & inuidia Christi ea peruertebant, & verbis eius, quibus ſe filium Dei fatebatur, credere noluerunt, vnde ipſe de eis dicit Ioan. 15. Si non veniſſem, & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent. Nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. & poſtea ſubdit: Si opera non feciſſem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, vnde peccatum eorum fuit grauiſsimum tum ex genere peccati, tum ex malitia voluntatis. Quidam verò apud Iudæos erant minores, id eſt, populares, qui non plenè cognouerunt ipſum eſſe Christum, nec Dei filium, licet etiam aliqui eorum in eum crederent propter ſignorum multitudinem, & efficaciam doctrinæ, tamen poſtea decepti fuerunt à ſuis principibus, vt eum non crederent nec Christum, nec filium Dei eſſe: vnde & Petrus dixit eis. Act. 3. Scio quòd per ignorantiam feciſtis, ſicut & principes veſtri, qui ſcilicet principes ſeducti erant. Vnde licet grauiſsime peccarent quantum ad genus peccati, in aliquo tamen diminuebatur peccatum eorum propter ignorantiam eorum, vnde ſuper illud Luc. 23. Neſciunt quid faciunt, dicit Beda. Pro illis rogat qui neſcierunt quid fecerunt, zelum Dei habentes, ſed non ſecundum ſcientiam. Multo magis fuit excuſabile peccatum gentilium, per quorum manus crucifixus eſt Christus, qui legis ſcientiam non habuerunt. Nota quòd Iudas tradidit Christum non Pilato, ſed principibus ſacerdotum, qui tradiderunt eum Pilato, ſecundum illud Ioan. 18. Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi. Horum tamen omnium peccatum fuit maius quàm Pilati, qui timore Cæſaris Christum occidit, & etiam quàm peccatum militum, qui mandato præſidis Christum crucifixerunt non ex cupiditate ſicut Iudas, nec ex inuidia & odio ſicut principes ſacerdotum. Notandum tamẽ, quòd eadem actio diuerſimodè iudicatur in bono, & in malo, ſecundum quod ex diuerſa radice procedit. Pater enim tradidit Christum, & ipſe ſeipſum ex charitate, & ideo laudantur: Iudas autem Christum ex cupiditate, Pilatus verò ex timore mundano, quo timebat Cæſarem, & ideo ipſi vituperantur.

ARTIC. XIX.

De morte Christi.

SExtodecimo videamus de morte, qua dicitur Ioan. 11. Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo. Vnde notandum, quòd expediens fuit Christum mori. Primo propter noſtræ redemptionis complementum, quia licet quælibet paſſio Christi habuit infinitam virtutem propter diuinitatis vnionem, non tamen per quamlibet paſſionem conſummata fuiſſet humani generis redemptio, ſed per mortem, vnde Spiritusſanctus notabiliter per os Caiphæ dixit. Expedit vobis vt vnus moriatur &c. Pſal. 30. In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum. glo. Populus fidelis paſſione Christi redemptus, dicit gratias agens. Tu Domine Deus veritatis redemiſti me in capite Christo clamante. In manus tuas Domine commendo &c. Vnde Auguſt. Admiremur, gratulemur, iucundemur, amemus, laudemus, adoremus: quoniam per redemptoris noſtri mortem de tenebris ad lucem, de morte ad vitam, de exilio ad patriam, de luctu ad gaudium vocati ſumus. Notandum verò, quòd propriè alicuius cauſæ effectus conſiderantur ſecundum ſimilitudinem cauſæ: vnde quia mors eſt quædam priuatio vitæ, proprius effectus mortis attenditur circa remotionem eorum quæ contrariantur noſtræ ſaluti, quæ quidem ſunt mors animæ, & mors corporis. Et ideo per mortem Christi dicitur deſtructa etiam in nobis animæ mors, quæ eſt peccatum, ſecundum illud Roman. 4. Traditus eſt, ſcilicet in mortem, propter delicta noſtra, & mors corporis quæ conſiſtit in ſeparatione animæ à corpore, ſecundum illud 1. Corinth. 15. Abſorpta eſt mors in victoria. Secundo fuit expediens mori Christum propter fidei, ſpei, & charitatis augmentum. De augmento fidei dicitur in Pſal. 140. Singulariter ſum ego donec tranſeam. glo. de mundo ad patrem, cum autem tranſiero ad patrem, tunc multiplicabor. Ioan. 12. Niſi granum frumenti &c. Auguſtin. Se dicebat granum mortificandum in infidelitate Iudæorum, multiplicandum fide omnium populorum. De augmento ſpei dicitur Rom. 8. Qui proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illũ, quomodo non cum illo omnia nobis donauit? glo. id eſt in præſenti Dei iuſtitiam, & in futuro æternam vitam, quod minus eſt, quia non poteſt hoc negare, quia minus eſt omnia donare, quàm noſtri cauſa illum morti tradere, quaſi diceret, non poteſt hoc negare. Bernard. Quis non erigatur ad ſpem impetrandi fiduciam, qui attendit crucifixi corporis poſi-

tionem, videlicet, caput inclinatum ad osculandum, brachia extensa ad amplexandum, manus perforatas ad largiendum, latus apertum ad diligendum, pedes affixos ad nobiscum manendum. Cantic. 2. Veni columba mea in foraminibus petræ. glo. i. in vulneribus Christi ecclesia sedet, & nidificat, cum in passione Domini spem salutis suæ ponit, & per hoc ab insidijs accipitris, id est diaboli, se tutandam confidit: de augmento charitatis dicitur. Ecclesiastic. 43. In meridiano exurit tibi, id est, in passionis feruore accendit terrenos ad amorem. Bernar. Super omnia te reddit amabilem mihi bone Iesu, calix quem bibisti, opus nostræ redemptionis, omnino amorem nostrum facile sibi vendicat totum, hoc est quod nostram deuotionem & blandius allicit, & iustius erigit, & arctius stringit, & afficit vehementius. Tertio fuit expediens Christum mori propter sacramentum salutis nostræ, vt ad similitudinem mortis eius huic mundo moreremur. Colo. 3. Mortui enim estis, & vita vestra &c. glo. vanis & caducis. Iob. 7. Suspendium elegit anima mea, & mortem ossa mea. Gregor. Anima est intentio mentis, ossa fortitudo carnis, quod suspenditur ab imo, eleuatur. Anima ergo suspenditur ad æterna, vt moriantur ossa, quia amore æternæ vitæ omnem fortitudinem exterioris vitæ in se necat: huius autem mortis signum est, si à mundo quis despicitur. vnde dicit Gregor. Quia mare viua corpora in se retinet, & mortua mox ex se pellit. Quarto fuit expediens Christum mori, propter perfectæ virtutis exemplum. Vnde 1. Petr. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. glo. Tribulationis contumeliarum, flagellorum, crucis, mortis, vt sequamur vestigia eius. 2. Timot. 2. Si sustinebimus glos. pro Christo tribulationes, & passiones, & conregnabimus. gl. cum illo in æterna beatitudine. Bernard. Quoniam pauci, Domine, post te ire volunt, cum tamen peruenire ad te nemo sit qui nolit, hoc scientibus cunctis, quòd delectationes in dextera tua vsque in finem: propterea omnes volunt te frui, at te non ita imitari: conregnare cupiunt, sed compati non: curant quærere, quem tamen desiderant inuenire, cupientes consequi, sed non sequi. Verum etiam hoc exemplo docemur non solum pro Christo pati, sed etiam pro proximis animas ponere. Vnde 1. Ioan. 3. Quemadmodum Christus animam suam pro nobis posuit, ita & nos debemus pro fratribus animas ponere. Notandum verò, vt dicit Damasce. 3. libr. Et si mortuus est vt homo, & sancta anima eius à corpore separata est, diuinitas inseparabilis ab vtroque permansit. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd id quod per gratiam Dei alicui conceditur, nunquam absque culpa reuocatur. Vnde dicitur Roman. 11. quòd sine pœnitentia sunt dona Dei, & vocatio Dei gloss. Dona Dei, id est, promissio & vocatio Dei, id est, electio ab æterno sunt sine pœnitentia, & mutatione consilij. Multo autem maior est gratia vnionis, per quam diuinitas est humanæ naturæ in persona Christi coniuncta, quam gratia adoptionis qua alij sanctificantur, & etiam magis permanentes ex sui ratione, quia hæc gratia ordinatur ad vnitatem personalem, gratia verò adoptionis ad quandam vnionem effectualem, & tamen videmus, quod gratia adoptionis nunquam perditur sine culpa. Cum ergo in Christo nullum fuerit peccatum, impossibile fuit vt solueretur vnio diuinitatis ipsius à carne, siue ab anima: vnde de filio Dei dicitur quòd sepultus est, quia corpus eius sepultum fuit: & quòd descendit ad inferos, quia anima eius separata a corpore descendit ad inferos.

ARTIC. XX.

De sepultura Christi.

DEcimoseptimo videamus de sepultura Christi, de qua dicitur Isa. 20. Et erit sepulchrum eius gloriosum, id est, ab omnibus honorabitur. De modo autem sepeliendi legitur Io. 19. cap. Fuit autem conueniens Christum sepeliri, tum propter fidem mortis eius, quia sepeliri mortuorum est. Vnde legitur Matth. 25. quòd Pilatus non concessit Ioseph corpus Christi ad sepeliendum, nisi cognito prius à Centurione de morte eius: tum propter spem resurrectionis, quæ datur membris ex capite. Ioan. quinto capit. Omnes qui in monumentis sunt &c. tum propter mysterium sepulturæ spiritualis, qua dicitur Roman. 6. Consepulti enim sumus per baptismum cum illo in mortem, & in illo consepulti in baptismo (supple) ei estis, id est, ad similitudinem sepulturæ eius baptizati sunt, vt non videantur quid fuerunt, scilicet veteres peccatores, sed noui iusti, sicut

F Christus in sepulchro positus non videbatur. Nota etiam, quòd per sepulchrum cœlestis contemplatio significatur. Vnde super illud Iob. 3. Gaudeant vehementer cum inuenerint sepulchrum, dicit Gregor. Sicut in sepulchro corpus, ita in diuina contemplatione anima absconditur mundo mortua, vbi ab omni strepitu sæculi quadam trina immersio per triduum sepulturæ est quieta. Psal. 30. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum, tribulati, & opprobrijs hominum vexati mente intrantes ad vultum Dei non turbantur. Sunt autem tria necessaria ad hanc sepulturam spiritualem Dei, videlicet vt mens virtutibus exerceatur, vt tota munda & candida efficiatur, vt huic mundo funditus moriatur, quæ circa Christi sepulturam mystice sunt demonstrata. Primum signatum est. Marc. 14. Vbi legitur, quòd Beata Maria Magdalena præuenit vngere corpus Iesu in sepulturam, quia vnguentum nardi pystici propter sui pretiositatem virtutes designat, quibus in hac vita nihil est pretiosius, seruandum illud Ecclesiastici 26. Non
G est ponderatio digna continentis animæ. Ideo sancta anima debet prius per exercitium virtutis inungi, quæ vult in diuina contemplatione sepeliri. Vnde Iob. 5. Ingredieris in abundantia sepulchrum. glo. diuinæ contemplationis, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo. glos. quia tempus actionis præmium est æternæ contemplationis, & necesse est vt perfectus prius mentem virtutibus exerceat, & eam post in horreum quietis condat. Secundum signatum est. Ioan 19. vbi legitur, quòd Ioseph mercatus est sindonem &c. quia sindon est pannus lineus, vt dicit Remigius, & cum magno labore ad candorem perducitur. Vnde significat internum mentis candorem, ad cuius perfectionem cum magno labore peruenitur, Apoca. 22. Qui iustus est, iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. Roman. 6. In nouitate vitæ ambulemus. glo. De bono in melius proficiendo per iustitiam fidei, & spem gloriæ. Igitur homines interna candore mundiiæ debent in sepulchro diuinæ contemplatio-
H nis recondi. Vnde super illud Matth. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, dicit Hierony. Mundus Dominus a mundo corde conspicitur. Tertio signatum est Ioan. 19. Vbi subiungit. Venit Nicodemus ferens mixturam myrrhæ, & aloes, quasi libras centum, quia per libras centum myrrhæ, & aloes, quibus caro mortua incorrupta conseruatur, perfecta mortificatio sensuum exteriorum designatur, quia mens mundo mortua conseruatur, ne à vitijs corrumpatur, secundum illud 2. Corinth. 4. Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem. glo. id est, assidue purior efficitur à vitijs per ignem tribulationis. Igitur mens hominis prius debet cum Christo huic mundo mortificari, & postea in secreto diuinæ contemplationis cum ipso tumulari. Vnde Colossen. 3. Mortui estis cum Christo. glo. vanis & caducis: & postea subiungitur, Et vita vestra abscondita est
I cum Christo in Deo. Possumus tamen adhuc circa sepulturam Christi quatuor notare, quibus indigemus ad hoc, quòd corpus Christi in sepulchro cordis recondatur deuoti. Primum est mentis purificatio, quæ per sindonem Ioseph significatur. Vnde dicit Glo. super Ioannem, quòd in sindone munda Iesum inuoluit, qui eum pura mente suscipit. Secundum est corporis castigatio, quæ per myrrham & aloe, quibus caro mortua conseruatur a corruptione, significatur. Vnde Theodo. Decet autem non solum pura anima suscipere corpus Christi, sed etiam puro corpore. De consecratione distin. 2. Omnis homo ante communionem a propria vxore abstinere debet tribus, aut quatuor, aut sex diebus. Ratio autem huius, quia ad sumptionem corporis Christi requiritur eleuatio mentis in Deum per charitatem, & feruorem dilectionis, quæ eleuatio maxime impeditur per delectationem veneream, quæ deprimit ad sensibilia,
K vt dicit Aug. in li. Soliloquiorum. Tertium est totius vitæ innouatio figurata per sepulchri nouitatem. Vnde 1. Cor. 5. dicitur. Itaque epulemur non in fermento veteri &c. Et infra. Sed in azymis sinceritatis, secundum glo. i. nouæ vitæ, & veritatis, vt sine omni fraude simus, ita vt sinceritas nouam vitam faciat, & veritas omnem fraudem excludat. Quartum est deuota Christi meditatio, quæ significatur per sepulchrum excisum in petra. Vnde Theo. Imitemur & nos Ioseph, & conemur Christi corpus suscipere per vnitatem, & ponere in monumento exciso in petra, i. in anima memorante, & non obliuiscente deum. Vnde Luc. 23. Hoc facite in meam commemorationem. Rabanus. Disce quo pacto decet edere corpus Christi, in memoriam. i. obedientiæ eius vsque ad mortem, & qui viuunt, non amplius in se viuat, sed in eo q

pro

pro eis mortuus est, & resurrexit. Notandum insuper, quòd ex peccato consequitur homo post mortem quendam defectum ex parte corporis, videlicet, quòd corpus redditur terræ ex qua assumptum est. Hic autem defectus in nobis attenditur secundum duo, scilicet secundum positionem, & secundum resolutionem, quorum primum Christus pati voluit, non autem secundum, iuxta illud. Psal. 15. Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, quod exponit Damasc. 4 lib. de corruptione, quæ est per resolutionem in elementa. Huius autem ratio est, quia corpus Christi eius materiam assumpsit de humana natura, sed formatio eius non fuit nisi ex virtute Spiritussancti, & ideo propter substantiam materiæ subterraneum locum qui corporibus mortuis deputari solet, pati voluit. Locus enim debetur corporibus secundum materiam prædominantis elementi, sed dissolutionem corporis per Spiritumsanctum formati pati noluit, vnde quantum ad hoc Christus ab alijs hominibus differebat. Sic ergo est in assumpta humanitate signum B conueniens fuit corpus Christi sub terra poni: sed ad ostensionem diuinæ virtutis conueniens fuit, vt non dissolueretur. Vnde Chrysost. dicit, quòd viuentibus alijs hominibus his qui egerunt strenue arrident propria gesta: his autem pereuntibus pereunt, sed in Christo totum est contrarium. Nam ante crucem sunt omnia mœsta & infirma, vt autem crucifixus est, omnia clariora facta sunt, vt noscas non purum hominem crucifixum. Notandum insuper quòd Christus tribus diebus, & tribus noctibus dicitur fuisse in corde terræ, Matth. 12. illo locutionis modo, quo pars pro toto solet poni. Cum ex die & nocte vnus dies naturalis constituitur quacunque parte & diei, & noctis computata, qua Christus fuit in morte, tota illa die dicitur fuisse in morte. Secundum autem sacræ scripturæ consuetudinem nox cum sequenti die computatur, eo quòd Hebræi tempora secundum cursum lunæ obseruant, quæ de sero incipit apparere. Fuit autem Christus in sepulchro vltima parte C sextæ feriæ, quæ si cum præcedente nocte computetur, erit dies artificialis, & nox quasi vnus dies naturalis: nocte verò sequenti sextam feriam computata cum integra die sabbathi, fuit in sepulchro, & sic sunt duo dies. Iacuit etiam in sepulchro sequenti nocte, quæ præcedit diem Dominicum, in qua surrexit media nocte, vel diluculo secundum aliquos. Vnde si computetur nox tota, vel pars eius cum sequenti die dominica, erit dies tertius naturalis. Sicut enim primi dies propter futuri hominis lapsum à luce in noctem, ita isti propter hominis reparationem à tenebris in lucem computantur. Notandum etiam, quòd masculinum genus designat personam, neutrum verò genus naturam. Vnde de Trinitate dicimus, quòd filius est alius à patre, non aliud, secundum hoc Christus in triduo mortis fuit totus in sepulchro, totus in inferno, & totus in cœlo propter personam quæ vnita erat & carni quæ iacebat in sepulchro, & animæ infernum spolianti, & subsistebat in natura diuina in cœlo regnante. D Similiter est dicendum cum vnio animæ cum corpore faciat hominem, quòd Christus in illo triduo non fuit homo, licet caro, & anima vnita essent cum verbo.

ARTIC. XXI.

De descensu Christi ad inferos.

DEcimooctauo videamus de descensu Christi ad inferos, de quo dicitur Ephe. 4. Quod autem ascendit, quid est nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ. gloss. i. ad inferos. Ad cuius euidentiam sciẽdum est, quòd infernus quandoque nominat locum, aliquando nominat supplicium. Vnde dicit glos. Iacob. 2. quòd dæmones semper circumferunt suum E infernum, sicut febricitantes ardorem suum: Christi verò anima non descendit ad inferni supplicia secundum locum. Fuit autem conueniens Christum ad infernum descendere, primo ad suæ dignationis manifestationem: vnde Mat. 11. Tu es qui venturus es, an alium expectamus? ac si aperte dicat. Sicut pro hominibus nasci dignatus es, an etiam pro hominibus mori, & ad inferos descendere digneris insinua, vt exponit Gregorius in Homel. Secundo, ad patrum liberationem: vnde Zacha. 4. Tu autem in sanguine testamenti eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Vnde in persona patrum in inferno existentium cãtat ecclesia. Aduenisti desiderabilis, quem expectamus &c. Tertio, ad dæmonum confutationem: vnde in Psal. 23. Attollite portas principes vestras. gl. Angeli præeuntes Christum A ad infernum, dicunt. O vos principes inferni, tollite portas vestras, id est, auferte potestatem, qua vsque nunc homines detinebatis in inferno. Notandum vero quòd quadruplex est infernus. Primus est damnatorum, in quo est carentia lucis diuinæ, & visionis æternæ, & pœna sensus. Secundus infernus super istum dicitur limbus puerorum, in quo sunt duo prima sine tertio. Tertius super istum est infernus, qui dicitur purgatorium, in quo sunt duo vltima sine primo. Quartus supra istum est sinus Abrahæ, in quo non sunt duo extrema, sed medium, scilicet carentia diuinæ visionis: à primo nunquàm transierũt animæ ad secundum, nec econuerso. A secondo similiter nunquàm transierunt ad tertium, nec econuerso. A tertio vero transierunt ad quartum, sed non econuerso. In hunc verò quartum Christus descendit, & quos ibi inuenit, liberauit: vnde dicitur infernum momordisse, secundum illud Osee. 13. Morsus tuus ero inferne, quia partem inde abstulit. Fuit autem anima B Christi in hoc inferno per triduum mortis suæ cum sanctis patribus, vt simul educeretur & corpus de sepulchro, & anima de inferno. Quod autem dictum est latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Lucæ vigesimo tertio. intelligendum est de paradiso spirituali. Est enim triplex Paradisus. Primus est terrestris, in quo Adam positus fuit, Genesis 2. Secundus cœlestis, de quo dicitur Ezechielis 28. In delitijs paradisi Dei fuisti. Tertius spiritualis, in quo sunt qui diuina gloria perfruuntur, de isto dictum est latroni. Hodie mecum eris in paradiso, quia latro, & alij sancti patres in inferno cum Christo existentes, diuina eius gloria perfruebantur.

ARTIC. XXII.

De Christi resurrectione.

C DEcimonono videamus de Christi resurrectione, de qua dicitur Matthæi vltimo. Iesum Nazarenum quæritis crucifixum, non est hic, sed surrexit. Possumus autem quatuor notare circa Christi resurrectionem, videlicet resurgendi necessitatem, resurgentis qualitatem, resurrectionis veritatem, vltimo resurrectionis causalitatem. De primo, videlicet resurgendi necessitate dicitur Luc. vltimo. Oportuit pati Christum, & resurgere à mortuis: ad cuius euidentiam sciendum, quòd necessarium fuit Christum resurgere. Primò ad diuinæ virtutis ostensionem: vnde dicitur Ioan. 10. Nemo tollet à me animam meam, & sequitur. Potestatem habeo ponendi animam meam: & iterum sumendi eam. Vnde Iudæis signum petentibus dixit. Soluite templum hoc, & post triduum reædificabo illud. glos. virtute Trinitatis 2. Corinth. vltimo. Et si crucifixus est ex infirmitate: sed viuit ex virtute Dei. Est enim solius diuinæ virtutis mortuos resuscitare. Vnde Damasc. Credetur resurrectionem futuram diuina voluntate, virtute, & nutu. D Vbi tria tangit resurrectionem videlicet, voluntatem Dei quę imperat, virtutem quæ exequitur, & facilitatẽ executionis in hoc, quòd nutum adiunxit ad similitudinem nostram. Illud enim nobis facile est facere, quòd ad nutum nostrum fit. Secundo ad diuinæ iustitiæ commendationem, ad quam pertinet exaltando remunerare eos qui ex charitate Dei, & obedientia humiliantur, vnde in persona Christi dicitur in Psal. 138. Tu cognouisti sessionem meam, id est, humilitatem in passione, & resurrectionẽ. glo. glorificationem in resurrectione. Est enim Dei iustitia prima causa resurrectionis omnium, vt scilicet corpora præmientur, vel puniantur simul cum animabus, sicut communicauerunt in merito, vel peccato, vt dicit Diony. cap. 6. eccl. hierar. & Damasc. lib. 3. ad fidei instructionem. Vnde 1. Corinth. 15. Si E Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est fides vestra. Glos. s. inutilis, cum nulla sit remuneratio futura. Vnde in Psal. 29. Quæ vtilitas in sanguine meo. glos. i. in effusione sanguinis mei: dum descendendo, quasi per quosdam gradus malorum in corruptionem, quasi diceret nulla. Si enim statim non resurrexero, corruptumque fuerit corpus meum, nemini annuntiabo, neminem lucrabor. Quarto, ad spei eleuationem. Datur enim ex capite membris spes resurgendi: vnde 1. Corinth. 15. Si Christus prædicatur, quia resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quòd resurrectio non est? Iob. 19. Scio quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, vbi dicit Gregor. Nihil nos certius habere credimus, quam quòd in sinu tenemus. In sinu ergo spem repositã tenuit, quia vere certitudine spẽ resurrectionis.

præsumpsit. Notandum ergo quòd Christus superata morte prius ad immortalitatem resurrexit, vt sicut in Adam peccante primo vita mortalis apparuit, ita & in Christo satisfaciente primo immortalitas vitæ appareret. Redierunt autem alij ad vitam ante Christum vel ab eo, vel à Prophetis suscitati, tamen iterum mortui: sed Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, vt dicitur Roman.6. Vnde quia Christus prius necessitatem moriendi effugit, dicitur primogenitus mortuorum. Apoc.1. quia prius à somno mortis resurrexit iugo mortis excusso: & primitiæ dormientium.1.Corinth.15. quia prius alijs tempore & dignitate surrexit, vt dicit gloss. scilicet ad vitam immortalem. Igitur quia Christi resurrectio nostram præcedit tum ordine temporis, vt dictum est, quia prius ad immortalitatem resurrexit: tum ordine causæ, quia resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis, vt infra patebit: tum etiam ordine dignitatis, quia præ cunctis gloriosior resurrexit, Christus dicitur primogenitus mortuorum. De his autem qui cũ Christo resurrexerunt, dicit Hierony. Et tamen cum monumenta aperta sunt, non ante surrexerunt, quàm resurgeret Dominus, vt esset primogenitus resurrectionis ex mortuis: vnde dicitur Matth. vigesimo septimo cap. quòd exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem. Verũ verò iterum mortui fuerunt, opiniones sunt. Dicit enim Hieronymus. Quomodo Lazarus à mortuis resurrexit, sic & multa corpora sanctorum resurrexerunt, vt Dominum ostenderẽt resurrexisse. Remigius verò dicit, quòd incunctanter debemus credere, quòd qui resurgente Domino à mortuis resurrexerũt ascendente eo ad cœlos, ipsi pariter ascenderunt, quoniam maius illis tormentum esset qui resurrexerunt, si iterum morituri essent, quàm si non resurgerent. Notandum insuper quòd Christi resurrectio non debuit vsque ad finem mundi differri, nec etiam nimis accelerari, vt virtus diuinitatis ostenderetur, & veritas mortis infra triduum approbaretur. Tertia verò die resurrexit, vt in veritate Trinitatis se ostenderet resurrexisse: vnde etiam quandoque dicitur eum pater resuscitasse, quandoque ipse filius propria virtute surrexisse, quod non est contrarium, cum eadem sit virtus omnino patris, & filij, & Spiritussancti. Item, in signum spiritualis resurrectionis, de qua potest dici illud Oseæ.6. Viuificabit nos post duos dies, in tertia suscitabit nos, primus dies est contritio, secundus est confessio, tertius satisfactio. Item, vt in nouitate vitæ ambulemus, ad Roman.6. glo. De bono in melius proficiendo, scilicet per fidem, spem, & charitatem. Item, sicut diem resurrectionis præcessit dies mortis in parasceue, & dies quietis in sabbatho: ita resurrectionem nostram gloriosam præcedat mortificatio vitiorum, & quies contemplationis æternorum. Sciendum etiam, vt dicit August. in lib. de Trinitate quòd Christus in diluculo resurrexit, in quo aliquid lucis apparet, & aliquid noctis tenebrarum: vnde de mulieribus dicitur Ioann.20. quòd cum adhuc tenebræ essent, venerunt ad monumentum. Ratione ergo harum tenebrarum Gregor. dicit Christum media nocte surrexisse non quidem nocte diuisa in duas partes æquales, sed infra illam noctem: illud verò diluculum & pars noctis, & pars diei dici potest propter conuenientiam quam habet cum vtroque. Quòd autem Christus illucescente die resurrexit, mysticè designatur quòd nos per suam resurrectionem ad lucem gloriæ inducebat: sicut iam mortuus est die aduesperascente, & tendente in tenebras, ad ostendendum quòd per suam mortem destrueret tenebras pœnæ & culpæ. De secundo, scilicet resurgentis qualitate, dicitur Philip.3. Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. glo. quam habuit in resurrectione. Hoc idem videlicet, quòd Christus in resurrectione sua habuit corpus gloriosum, patet triplici ratione. Prima quidem, quia resurrectio Christi est exemplar, & causa nostræ resurrectionis, vt habetur.1. Corinth.15. Sancti autem habebunt in resurrectione corpora gloriosa, sicut dicitur ibidem. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Vnde cum causa nobilior sit causato, & exemplar exemplato, multo magis corpus Christi resurgentis fuit gloriosum. Secunda, quia per humilitatem passionis meruit gloriam resurrectionis: vnde & ipse dicebat Ioan. 12. Nunc anima mea turbata est, quod pertinet ad passionem: & postea subdit. Pater clarifica nomen tuum, in quo petit gloriam resurrectionis. Vnde dicit August. Vt Christus in resurrectione clarificetur, humiliatus est in passione, humilitas claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium. Tertia, quia anima Christi à principio suæ conceptionis fuit gloriosa

F per fruitionem diuinitatis. Est autem dispensatiue factum, vt ab anima gloria non redundaret in corpus ad hoc, vt mysterium redemptionis nostræ sua passione impleret: & ideo peracto hoc mysterio passionis & mortis, anima Christi statim in corpus in resurrectione assumptum suam gloriam deriuauit, & ita factum est illud corpus gloriosum. Sunt autem quatuor dotes corporis glorificati, videlicet claritas, impassibilitas, subtilitas, & agilitas. Ad quarum euidentiam sciendum, quòd claritas causatur ex redundantia gloriæ animæ in corpus, & secundum quod anima est maioris meriti, ita etiam differentia claritatis erit in corpore, vt patet 1. Corinthiorum.15. Impassibilitas verò resultat ex virtute animæ corpus suum continentia potenter, vt à nullo exteriori agente valeat immutari. Subtilitas verò est in corporibus glorificatis propter completissimam corporis perfectionem, quæ quidem completio est ex dominio animæ glorificatæ, quæ est forma, scilicet corporis, ratione cuius corpus gloriosum spirituale dicitur, quasi omnino spiritui
G subiectum. Prima autem subiectio quo corpus animæ subijcitur, est ad participandum esse specificum, prout subijcitur ei vt materia formæ, deinde subijcitur ei ad alia animæ opera prout anima est motor: & ideo prima ratio spiritualitatis in corpore est ex subtilitate, & deinde ex agilitate, & alijs proprietatibus corporis gloriosi. Has verò dotes tangit Apostolus primi Corinthiorum 15. dicens. Seminatur in corruptione. glos.i. sepelitur, vel mortificatur, vt corrumpitur: surget in incorruptione, glo. id est immortale, & impassibile. Seminatur in ignobilitate, glo.i. sine omni honore: surget in gloria, id est, gloriosum. Seminatur in infirmitate. glo. quia non valet se mouere, vel regere: surget in virtute. glo. id est vere viuum, & vegetatiuum. Seminatur corpus animale. glos. id est tale, quòd cibis sostentatur, vt viuat: surget spirituale. glos. quia tunc plene spiritui subditur. Corpus enim iam non repugnabit, sed quasi simile spiritui suo erit, quia nec aliquam corruptionem patie-
H tur, nec alimentis indigebit. Notandum, quòd licet Christus haberet corpus gloriosum, tamen cicatrices in corpore suo conseruauit, quod quidem conueniens fuit, primo in signum victoriæ. Dicit enim Beda super Lucam, quòd non ex impotẽtia curandi cicatrices seruauit, sed vt in perpetuum victoriæ suæ circunferat triumphum. Vnde Augustin. vigesimo secundo ca. de ciuita. Dei dicit, quòd fortassis in illo regno in corporibus martyrum videbimus vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt. Non enim difformitas in eis, sed dignitas erit, & quædam quàmuis in corpore non corporis, sed virtutis pulchritudo apparebit, seu fulgebit. Secundo vt discipulos in fide resurrectionis solidaret, vnde Dominus Ioann. 20. ad Thomam. Infer digitum tuum huc. Theo. Qui prius infidelis erat, post lateris tactum optimum se theologum ostendit. Nam duplicem naturam vnitamque hypostasim Christi disseruit: dicendo enim, Dominus meus, humanam naturam, dicendo,
I Deus meus, diuinam confessus est, & vnum & eundem dicendum Deum & Dominum. Tertio, vt pro nobis apud patrem ostensis vulnerum cicatricibus aduocaret. Vnde Rom.8. Iesus Christus q mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. glo. non voce, sed miseratione, & repræsentatione humanitatis, dum quotidie hominem quem assumpsit, & graue genus mortis, quod pro nobis sustinuit, vultui paterno offerat, vt nostri misereatur, cuius postulatio cum tantus sit, non potest contemni. Sed notãdum, vt dicit Gregor. quòd iustus aduocatus iniustas causas non suscipit, neque dare verba pro iniustitia sentit. Vnde oportet nos iuste viuere, si volumus eum patronum habere. Quarto, vt sua morte redemptis, quàm misericorditer sint adiuti propositis eiusdem mortis insinuet signis. Postremo, vt in iudicio
K quàm iuste damnentur annotient. Vnde Apocalypsis. 1. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Vnde in lib. de symbolo dicit, quòd Christus inimicis sit demonstraturus vulnera, vt conuincens eos veritas dicat. Ecce hominem quem crucifixistis. videte vulnera quę infixistis, agnoscite latus quod pupugistis, quoniam & per vos, & propter vos apertum est, & intrare noluistis. De tertio, scilicet resurrectionis veritate, dicitur Lucæ vltim. Surrexit Dominus vere. Sciendum verò, quòd Christus resurrectionis veritatem probauit testimonio angelico, & argumento veridico. De primo dicitur Matth. 28. voce Angeli. Iesum quæritis Nazarenum crucifixum, surrexit, non est hic. Fuit autem conueniens, vt Christi resurrectio angelico denuntiaretur testimonio, quia dicit Apostolus

Roman. 13. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Est hic ordo diuinitus institutus, vt ea quæ supra homines, sunt hominibus reuelentur per angelos, vt patet per Dionysi. 4. capit. cœlest. hierar. Christus autem resurgens non rediit ad vitam communiter omnibus notam, sed ad vitam quandam immortalem, & Deo conformem, secundum illud Roman. 6. Quod enim viuit, viuit Deo. Et ideo conueniens fuit vt angelico testimonio hominibus manifestaretur. Vnde dicit Hilarius super Matthæum. Misericordiæ Dei patris insigne est resurgenti illo ab inferis virtutum cœlestium ministeria mittere, atque ideo ipse prior resurrectionis est iudex, vt quodam famulatu paternæ voluntatis resurrectio nuntiaretur. De secundo dicitur Act. 1. quòd Dominus apparuit discipulis suis per quadraginta dies in multis argumentis. Dicitur autem argumentum hoc loco signum aliquod sensibile, quod inducit ad alicuius manifestationem, & sic Christus argumentis probauit resurrectionis veritatem, & gloriam, veritatem autem resurrectionis probauit dupliciter. Vno modo, ex parte corporis, circa quod tria ostendit. Primo, quòd esset verum corpus & solidum, non phantasticum, vel rarum, sicut est aer: hoc ostenditur per hoc, quando corpus suum palpabile ostendit. Vnde Lucæ vltim. Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet. Secundo ostendit quòd corpus esset humanum, ostendendo eis effigiem veram, vt oculis corporalibus intuerentur quam discipuli eius cognoscentes gaudebant. Vnde Ioan. 20. Gauisi sunt discipuli viso domino. Tertio ostēdit, quòd esset idem corpus numero, quod prius habuit, per vulnerum cicatrices. Vnde Lucæ vltimo. Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipse sum. Alio modo, ostēdit resurrectionis veritatem ex parte animę iterato corpori vnitæ, & hoc per opera virtutum triplicis vitæ. Primo quidem, per opera nutritiuæ vitæ, hoc est quòd cum discipulis suis manducauit & bibit, vt legitur Lucæ vltim. Vbi tamen notandum, quòd Christus, vt dicit Beda super Lucam, manducauit potestate nō egestate, & ponit exemplum tale, quòd aliter absorbet aquam terra sitiens, aliter radius solaris calens: illa indigentia, iste potentia. Vnde cibus ille non cessit in nutrimentum corporis Christi, sed in præiacentem materiam resolutionis fuit. Secundo modo per opera vitæ sensitiuæ in hoc, quòd discipulis ad interrogata respondit, & præsentes salutauit, in quo ostendebat se videre & audire Lucę vltimo & Ioan. 20. Tertio, per opera vitæ intellectiuæ in hoc quòd scripturas discipulis suis exposuit Lucæ vltimo. Gloriam verò suæ resurrectionis ostendit cum ad discipulos suos ianuis clausis intrauit. Vnde Gregorius in Homelia. Palpandam carnem Dominus præbuit, quam clausis ostijs introduxit, vt ostenderet post resurrectionem corpus suum eiusdem esse naturæ, & alterius gloriæ. Similiter ad proprietatem gloriæ pertinebat, quòd subito ab oculis discipulorum euanuit, vt dicitur Luc. vltim. quia per hoc ostendit quòd in eius potestate erat videri & nō videri, claritatem suam ostendere & occultare, quod pertinet ad potestatem corporis gloriosi. Virtutem etiam diuinitatis ostēdit per miraculum, quod fecit in piscibus capiendis. Ioannis. 21. Et vlterius, quòd eis videntibus ascendit in cęlum, quia vt dicitur. Ioan. 3. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis qui est in cœlo. Notandum etiam, quòd Christus quinquies apparuit ipsa die resurrectionis. Primo Mariæ Magdalenæ. vnde Matth. vlti. Surgens Iesus mane prima sabbathi &c. Fuit autem conueniens, vt primo Magdalenæ appareret: tum propter eius vehementiam dilectionis, de qua dicitur, Ioannis 20. Maria stabat ad monumentum foris plorans, vbi dicit Gregor. Pensandum est huius mulieris mentem quanta vis dilectionis accenderat, quæ a monumento Dominico etiam discipulis recedentibus non recedebat. Orige. Amor faciebat eam stare, dolor cogebat eam plorare, stabat & circumspiciebat si forte videret quem diligebat: plorabat, quia ablatum æstimabat quem quærebat: tum propter diligentiam inquisitionis, de qua dicitur. Ioann. 20. Et dum fleret, inclinauit se, vbi dicit Gregorius. Certe iam monumentum vacuum viderat, iam sublatum Dominum nuntiauerat, quid est quòd iterum se inclinat, iterum eundem videre desiderat, nisi quòd amanti semel aspexisse non sufficit, quia vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis? tū propter perseuerantiam expectationis. Vnde Gregor. Quæsiuit prius & minime inuenit, perseuerauerit vt quæreret, vnde cōtingit vt inueniret quia nimirum virtus boni operis est perseuerantia, vnde voce veritatis dicitur. Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. tum etiam propter fiduciam pecca-

A torum. Vnde dicit Beda super Matth. Recte hæc mulier quæ lætitiam resurrectionis primo nuntiauit, à septem dæmonibus curata esse memoratur, ne quisquam digne pęnitens de admissorum venia desperet, & vbi abundauit delictum, superabundasse, & gratiam demonstraretur: tum etiam vt mulier quæ primo fuit nūtia mortis ad honorem, primo etiam hominibus vitam Christi resurgentis in gloria nuntiaret. Vnde Cirill. Fęmina quæ quodammodo fuit ministra mortis, venerandæ resurrectionis mysterium prima percepit & nūtiauit. Ademptum est ergo fęmineum genus ignominiæ absolutionem & maledictionis repudium. Similiter etiam per hoc ostenditur, quòd quantum ad statum gloriæ pertinet, nullum detrimentum patitur sexus, sed qui maiore charitate ferbuerunt, etiam maiori gloria ex visione Dei potiuntur, eo quòd mulieres quæ ab eius sepulchro discipulis recedentibus non recesserant, primo viderunt Dominum in gloria resurgentem. Secundo verò apparuit mulieribus de monumento venientibus. Matth. 28. Et exierūt
B cito de monumento cum timore & gaudio magno. Vnde dicit Hieronymus, quòd primo mulieres meruerūt audire. Auete, vt maledictum Euæ mulieris in mulieribus soluatur. Mystice autem per exitum mulierum de monumēto peccatorum conuersio significatur. Vnde Ezechielis 37. Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris populus meus, quod exponit gloss. de his qui instar Lazari peccatorum suorum fascijs colligati, ad vocem Domini suscitantur, de qua voce dicitur. Ioannis 5. Venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem eius, gloss. in peccatis audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent, id est, obedierint. Quòd autem exierunt de monumento mulieres cum timore & gaudio, per hoc datur intelligi, quòd virtus pœnitentiæ, per quam à monumento peccatorum eximus, timore pœnæ concipitur, secundum illud Isa. 26. A timore tuo domine concipimus, & parturiuimus
C spiritum salutis. Expulso verò timore per charitatem, dolor contritionis in gaudium mutatur, secundum illud Prouerb. 14. Cor quod cognouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur. Per cursum verò mulierum designatur iustitiæ operatio. vnde in Psal. 118. Viam mandatorum tuorum cucurrimus &c. Vbi dicit Augustin. quòd cordis dilatatio est iustitiæ operatio, vt non timore, sed dilectione Dei agatur, quod est donum Dei. Per occursum Christi salutantis designatur diuinæ virtutis subuentio, vnde dicit Rabanus, quòd per hoc ostendit se omnibus iter virtutum inchoantibus, vt ad salutem perpetuam peruenire queant, adiuuando occurrere Iob. 14. Operi manuum tuarum porriges dexteram. Per pedum detentionem, docetur à futuris peccatis præseruatio. Sunt autem pedes Dei secūdum sensum mysticum misericordia & iudicium, quorum vnum sine altero tenere non est securum. Vnde Bernard. Falli-
D tur qui sic osculatur pedem misericordiæ, vt pedem iudicij nō attendat. Tertio, apparuit Petro. Luc. vltim. Surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni. Vnde dicit Chrysost. Quòd ideo videtur primo à Petro, vt qui prius cōfessus est Christum, primò eius resurrectionem videret, & etiám qui prius eum negauerat, prius sibi voluit apparere, consolans eum ne desperet. Vnde etiam Gregorius super illud Matth. vltim. Dicite discipulis eius, & Petro, dicit, quòd vocatur ex nomine, ne desperet ex negatione. Bernard. Magna gratia, & magna pietatis dignatio, quod ei & quasi præ cæteris dignatus est apparere, quem præ cæteris de negatione eius rea conscientia confundebat. Quarto, apparebat discipulis eius duobus euntibus Emaus. Luc. vltim. Apparuit autem eis in alia effigie, vt dicitur. Matth. vltimo. Fuit autem conueniens ipsum sic apparere. Primo, ad designandum prioris status commutationem. vnde dicit Se-
E uerus. Nemo putet Christum sua resurrectione sui vultus effigiem commutasse, sed mutatur effigies, dum efficitur ex mortali immortalis, vt hic sic acquisisse vultus gloriam, non vultus substantiam perdidisse. Secundo, propter discipulorum dubitationem. Sapient. 1. Apparet autem eis qui fidem habent in illum. Prædicti autem eius discipuli de eius resurrectione dubitant. Vnde Gregorius in Homel. dicit. Dominus discipulis de se loquentibus præsentiam exhibuit, sed de se dubitantibus speciem suæ cognitionis abscondit. Tertio, propter nostram instructionem secundū. Corinth. 5. Quam diu sumus in corpore, peregrinamur a Domino, vbi dicit glossa. Quòd Dominus ambulantibus, ac laborantibus ostensus est in aliena effigie, mystice designat, quòd fides hic laborat per vitam actiuā agens, illuc per contemplationem securæ visione regnat. hic per

speculum contuemur imaginem, illic facie ad faciem videbimus veritatem. Sciendum quod Dominus finxit se longius ire non mendacium, sed figura veritatis fuit. Vnde August. lib. 3. de veritate Euangelij. Non omne quod fingimus, mendacium est, sed cum illud fingimus quod nihil est, tunc mendacium est. Cum enim fictio nostra refertur ad aliquam significationem, nõ est mendacium, sed aliqua figura veritatis, alioquin omnia quæ à sanctis & sapientibus viris, & etiam ab ipso Deo figuratiue dicta sunt, mendacium reputabuntur, quia secundum vsitatum intellectum non consistit veritas in talibus dictis: sicut autem dicta sic & facta sine mendacio finguntur ad aliquam rem significandum; & sic Dominus finxit se longius ire, quia à fide discipulorum adhuc peregrinus erat, vt dicit Gregorius, etiam vt Augustinus dicit, quia longe recessurus erat ascendendo in cœlum, qui per hospitalitatem quodammodo detinebatur in terra. Quinto, apparuit discipulis ianuis clausis, quando Thomas non erat cum eis. Ioann. 20. Cum sero factum esset die illo & cæt. Vbi dicit Augustinus, quòd moli corporis vbi diuinitas erat ostia clausa non obstiterunt, cum ille quippe eis non apertis intrare potuit, quo nascente virginitas matris inuiolata permansit. Mystice autem circa hanc apparitionem quatuor sunt notanda, videlicet qualitas temporis, diei solemnitas, clausura firmitas, discipulorum societas. Primum ibi. Cum sero factum esset. Vbi notandum est, quòd tempus serotinum quando dies deficit, & ad occasum tendit, significat virtutem deuotæ mentis, cum præ desiderio æternitatis deficet, & occidit dies mundanæ prosperitatis, seu vanitatis, vnde in Psal. 67. Iter facite ei qui ascendit super occasum. Bernard. Bonus est occasus, cum istae virtus, & cadit vitium. Super occasum hunc ascendit dominus, quia non excipit eum noua vita, nisi vetus ceciderit, vt dicit Augustin. Secundum est ibi. Vna sabbathorum. Vbi notandum, quòd sabbathum idem est quod requies. Est autem triplex sabbathum, siue requies, videlicet corporis tantum, de quo dici potest illud Isa. 1. Sabbathum, & alias festiuitates vestras non feram. glo. id est non sustinebo amplius. Item, quoddam sabbathum est mentis, de quo dici potest illud Exod. 21. Requies sabbathi sanctificata est Domino. Et infra. Maneat vnusquisque apud semetipsum. glo. id est quiescat, & nõ egrediatur ad opus. Item est etiam quoddam sabbathum mentis & corporis simul, de quo dicitur Isa. vltim. Erit sabbathum ex sabbatho. glo. id est, ille quiescet in futuro, qui hic quiescit ab opere malo. Primum sabbathum consistit in corporis otio, siue voluptate, secundum in mentis tranquillitate, tertium in æterna felicitate. Vna ergo sabbathorum venit Iesus, quia in mentis tranquillitate Christus per gratiam ad nos declinat, Quia in pace factus est locus eius, secundum Psal. 75. Sed, heu maligni spiritus, mentis sabbathum nituntur sæpe violare. Vnde dicitur Tre. 1. Viderũt eam hostes, & deriserunt sabbatha eius glo. Maligni spiritus, vocationis nostræ otia ad vacationes, & ad cogitationes illicitas pertrahunt. Tertium ibi Et fores essent clausæ. Vbi notandum, quòd per fores corporis sensus designantur, per quos anima solet egredi, & delectari in his omnibus exterioribus, vt dicit Bernard. Per quos etiam exteriora ingrediuntur ad animam, vt dicitur Ioel. 2. Domos conscendent glo. quas bonis operibus ædificamus, per fenestres intrabunt quasi fur. Fores istæ claudendæ sunt, iuxta illud Isaiæ 26. Vade popolus meus, intra in cubiculum tuum, claude super te ostia tua. Quòd autem fores clausæ fuerunt propter metum Iudæorum, mystice designat quòd per timorem Dei fores sensuum clauduntur. Vnde Ecclesiastici 27. Si non in timore Dei instanter te tenueris, cito subuertetur Domus tua. Quartum ibi, Vbi erant discipuli congregati in vnum. Matthæi 18. Vbi duo, vel tres congregati fuerint in nomine meo &c. Psal. 32. Ecce quam bonum. glo. i. vtile, & quàm iucundum. glo. id est delectabile, habitare fratres in vnum. Et sequitur, Sicut vnguentum in capite. glo. Aaron sacerdos Christum significat, qui fuit victima & sacerdos, in capite eius est vnguentum, quia in eo habitauit plenitudo diuinitatis corporaliter, sed à capite Christo descendit in barbam, id est, fortes & strenuos quos barba significat, quæ est indicium virilitatis, & ab illis descendit in oram vestimenti eius. Vestis Christi est ecclesia, quæ est sine macula & ruga: ora vestis finis est in perfectis hi perfecti, qui in vnum habitant, & est sensus. Ita est illud bonum & iucundum, sicut vnguentum, id est, vnctio Spiritus sancti, quæ prius fuit in capite Christo. Et sequitur. Sicut ros Hermon Nota, montes illi magno interuallo sunt distinti: vnde spiritualiter intelligendum est, quia hæc non tamen

F exaltatum dicitur, & Christus prius in cruce, post in cœlo exaltatus est, à quo ros gratiæ descendit in Sion, id est, ecclesiam. Non enim est in vno ecclesia, nisi eius dono & gratia. De quarto, scilicet, resurrectionis causalitate, sciendum quòd Christi resurrectio est causa nostræ resurrectionis in futuro. Vnde 1. Corint. 15. Christus resurgens ex mortuis primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum, & hoc rationabiliter. Nã principium humanæ iustificationis est verbum Dei, de quo dicitur in Psal. 35. Apud te est fons vitæ, vnde etiam ipse dicit Io. 5. Sicut pater suscitat mortuos, & viuificat &c. Habet autem hoc naturalis ordo rerum diuinitus institutus, vt qualibet causa operetur id quod sibi est propinquius, & per id operetur in alia magis remota, sicut ignis primo calefacit aerem propinquum, per quem calefecit corpora magis remota, & sic ipse Dominus illuminat primo substantias sibi propinquas, per quas illuminat magis remotas, vt dicit Dionys. 13. cap. cœle. Hierar. & ideo verbum Dei primò attribuit vitam corpori sibi naturaliter vnito,

G & per ipsum operatur resurrectionem in omnibus alijs. Notandum vero quòd Christi resurrectio est causa efficiens & exemplaris nostræ resurrectionis, sed non est meritoria. Efficiens quidem, inquantum humanitas Christi, secundum quam resurrexit, est quodammodo instrumentum diuinitatis ipsius, & operatur in virtute ipsius. Exemplaris verò, quia sicut resurrectio Christi est ex eo, quòd corpus illud personaliter est verbo vnitum, est prima tempore, ita etiam est prima dignitate & perfectione, vt dicit glo. 1. Corinth. 15. Semper autem quod est perfectissimum est exemplar, quod imitantur minus perfecti secundum suum modum, & ideo resurrectio Christi est exemplar nostræ resurrectionis, secundum illud Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Licet autem sufficientia resurrectionis Christi se extendat ad resurrectionem tam bonorum quàm malorum, exemplaritas tamen

H eius propriè se extendit ad bonos, qui sunt facti conformes filiationis ipsius, vt dicitur Roma. 8. Non autem Christi resurrectio fuit causa meritoria nostræ resurrectionis, tamen quia Christus iam non erat viator, nec sibi mereri competebat, tum quia claritas resurrectionis fuit præmium passionis, vt patet Phil. 2. Similiter est dicendum, quòd Christi resurrectio est causa resurrectionis animarum, secundum illud Roman. 4. Resurrexit propter iustificationem nostram, quæ nihil aliud est quam resurrectio animarum, & super Psal. 29. Ad vesperam demorabitur fletus, dicit gl. quòd resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis & animæ in præsenti, & corporis in futuro. Est autem resurrectio animarum causa efficiens, & exemplaris. Efficiens quidem, inquantum Christi resurrectio agit in virtute diuinitatis, quæ quidem non solum extẽdit se ad resurrectionem corporum, sed etiam ad resurrectionem animarum. A Deo, n.

I est, quòd viuit anima per gratiam, & corpus per animam. Sicut enim resurrectio Christi habet exemplaritatem animarum, eo quod Christo resurgenti secundum animam conformari debemus, secundum Apostolum Rom. 7. Quomodo Christus resurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus glo. de bono in melius proficiendo per iustitiam fidei, & spem gloriæ: & quomodo Christus resurrexit non moriturus, ita & vos æstimate, vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo in Christo Iesu Domino nostro. gl. Sicut Christus mortuus est semel, ita peccatum moritur in nobis semel, vt non oporteat iterare, & sicut Christus semper viuit, ita & vos semper viuatis in virtutibus, & hoc in Christo Iesu Domino nostro, id est, opere Christi, quia alibi nulla spes. Notandum verò quòd in iustificatione animarum duo concurrunt, scilicet remissio culpæ, & nouitas vitæ per gratiam. Quan-

K tum ergo ad efficientiam quæ est per virtutem diuinam, tam passio Christi, quàm resurrectio est causa iustificationis, quo ad vtrunque, sed quantum ad exemplaritatem propriè passio & mors Christi est causa remissionis culpæ, per quam morimur peccato. Resurrectio autem est causa nouitatis vitæ, quæ est per gratiam, siue iustitiam: & ideo dicit Apostolus Romanor. quarto capit. quòd traditus sit in mortem propter delicta nostra, scilicet tollenda, & resurrexit propter iustificationem nostram; sed passio Christi etiam est meritoria, vt dictum est, non autem ipsius resurrectio. Notandum etiam, quòd sicut Christus resurrectionem suam probauit tripliciter, videlicet aspectu, Lucæ Vltimo. Videte manus meas, & pedes meos, tactu, vnde sequitur. Palpate, & videte, quia

ipsi-

spiritus carnem &c. Gussn, et ibidem infert. Adhuc illis dubitantibus, & mirantibus præ gaudio, dixit, Habetis hic aliquid quod manducetur? sic etiam resurrectio spiritualis demonstratur. Primo quidem aspectu sanctitatis, Matth. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus. Augustin. Non ibi hoc constituat homo, sed referat ad laudem Dei, vnde sequitur, Vt glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Quòd autem dominus ostendit manus & pedes, designat quòd resurrectio spiritualis per affectum diuinæ dilectionis, & effectum bonæ operationis declaratur. Apocal. 3. Nomen habes quòd viuas, & mortuus es, scilicet propter defectum diuinæ dilectionis, & defectum bonæ operationis. Secundò, tactu aduersitatis. Ecclesiastic. 33. Aurum probat fornax, idest, homo tentatur tribulatione. Genesis 27. Accede ad me fili mi, vt tangam te. Iob. 6. Quæ prius nolebat tangere anima mea. gloss. Mœsta sæculi nunc præ angustia cibi mei sunt. glo. Iam dulces cibi sunt præ amore, & desiderio cœli. Quod autem Deus dixit. Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, mystice designat quòd spiritualis homo a carnalibus consolationibus non tangitur, sed ipse cœlestis patriæ etiam aspera pati non formidat. Iob. 6. Et hæc sit mihi consolatio, vt affligens me doloribus non parcat. Tertio, gustu internæ & æternæ suauitatis. Colo. 3. Quæ sursum sunt sapite. Vnde Beda. Quicunque post lamenta pœnitentiæ non ad carnales redit consolationes, sed in fiducia quadam diuinæ miserationis excedit, & ingreditur de terrore in quandam dilectionem & gaudium in Spiritusancto, nec tam compungitur præteritorum recordatione peccatorum, quam delectatur memoria, & inflammatur æternorum desiderio præmiorum, is plane est qui cum Christo resurgit: quia præoccupatum secularibus desiderijs animum delectatio sancta declinat. Nec misceri possunt vera vanis, æterna caducis, spiritualia carnalibus, ima summis, vt pariter sapias quæ sursum sunt, & quę super terram. Quod autem dominus comedit partem piscis assi, & fauum mellis, mystice designat quòd spiritualiter resuscitati debent dulcedinem diuinitatis, & humanitatis ipsius prægustare, quę quidem per piscem assum, & fauum mellis designantur. Gregor. Quid signare credimus piscem assum, nisi mediatorem Dei & hominum passum? ipse enim latere dignatus est in aquis generis humani, capi voluit laqueo mortis nostræ, & quasi tribulatione assatus est tempore passionis suæ: sed qui piscis in passione fieri dignatus est, fauus mellis in resurrectione nobis extitit: & qui in pisce asso figurari voluit tribulationem passionis suæ, in fauo mellis vtramque naturam exprimere voluit personæ suæ. Fauus quippe mel in cera est: mel in cera diuinitas in humanitate.

ARTIC. XXIIII.

De Ascensione Christi.

VIgesimo videamus de ascensione Christi, de qua dicitur Ioan. Ascendo ad patrem meum &c. Augusti. Meum per naturam, vestrum per gratiam. Possumus autem quatuor notare circa Christi ascensionem, videlicet ascensionis conuenientiam, ascendentis virtutem, siue potentiam, loci in quem ascendit eminentiam, & gloriæ ipsius excellentiam. De primo dicitur, Ephes. 4. Qui descendit, ipse est & qui ascendit. Fuit autem conueniens Christum ascendere. Primo propter fidei augmentum, quę est de non visis: vnde dominus dicit Ioan. 16. Spiritus adueniens arguet mundum de peccato, & de iustitia. Vnde dicit August. De peccato, quia non credit in Christum, de iustitia verò eorum qui credunt. Ipsa quippe fidelium comparatio infidelium est vituperatio, vnde subdit: quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Beati qui vident, & credunt. Erit itaque nostra iustitia de qua mundus arguitur, quoniam nonne quem non videtis, creditis? Secundo, ad spei subleuationem: vnde dominus dicit Ioan. 13. Si abiero & præparauero vobis locum, iterum veniam, & assumam vos ad meipsum, vt vbi ego sum, & vos sitis. Per hoc enim quòd Christus humanam naturam assumptam in cœlo collocauit, dedit nobis spem illuc perueniendi, quia vbi fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ, Matthæi 24. Gregor. ac si dicat. Quia cœlesti sedi incarnatus præsideo electorum animas de carne solutas illuc subleuabo. Michea 2. Ascendit iter pandens ante eos. Tertio, fuit conueniens ad erigendum charitatis affectum ad cœlestia. vnde dicit Apostolus Colossen. 3. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Matth. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. In signum huius Christo ascendente stabant Apostoli suspensis

A vultibus in cœlum. Act. 1. Hinc etiam voce sponsæ dicitur. Cantic. 1. Trahe me post te, quasi volentem & non valentem, vt dicit Greg. Huic quidem verbo alludens dicit, Trahe me post te, in te ad te, per dilectionem: post te, vt te imitari valeam: in te, vt tibi conformis in immortalitate & impassibilitate fiam. Quarto etiam conueniens fuit vt fidelibus dona mitteret Spiritussancti, vnde dicitur Ephes. 4. Qui ascendit super omnes cœlos, vt adimpleret omnia. glo. donis suis. vnde etiam ipse dominus dicit, Ioan. 16. Expedit vobis vt ego vadam. Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. glo. Non quòd in terra positus dare non posset, sed quia non sunt idonei recipere nisi eum secundum carnem desinant noscere. Postquam autem ab eis subtractus fuerat, traxit post se corda eorum ad cœlestia & æterna, quibus sic eleuatis cœlestes & spirituales facti sunt, & ideo Spiritussancti capaciores. Vnde ibidem dicit Gloss. Mentibus nostris sic raptis ad cœlestia adorat simul pater & filius. Spirituales enim ex carnalibus B facti, capacius fuerant Deum habituri. De secundo, scilicet ascendentis virtute, siue potentia, dicitur. Isa. 63. Iste formosus in stola sua gradiens in multitudine virtutis suæ. Vnde & Gregor in Homel. Ascensionis. Notandum est, quòd Helias legitur in curru igneo ascendisse, vt videlicet aperte monstraretur quòd homo purus alieno indigebat auxilio. Redemptor autem noster non in curru, nō ab angelis subleuatus legitur, quia qui fecerat omnia sua virtute ferebatur. Ad cuius euidentiam est sciendum, quòd in Christo duplex est natura, scilicet diuina, & humana. Vnde secundum vtramque naturam potest accipi propria virtus eius, sed secundum humanam naturam potest accipi duplex virtus. Vna quidem naturalis, quæ procedit ex principijs naturæ, & tali virtute verum est quòd Christus non ascendit. Alia virtus in natura humana est virtus gloriæ, secundum quam Christus ascendit, quæ quidem procedit ex parte C animæ glorificatæ, ex cuius redundantia glorificabitur corpus. vt dicit August. ad Dioscorum. Erit tanta obedientia corporis gloriosi ad animam beatam, vt dicit 22. de ciuit. Dei, vt vbi vult spiritus, ibi protinus erit corpus, nec vult aliquid quod nec spiritum possit decere, nec corpus. Decet autem corpus gloriosum & immortale esse in loco cœlesti, & ideo ex virtute animę volentis corpus Christi ascendit in cœlum. Si autē corpus efficitur gloriosum ex redundantia animæ glorificatæ: ita vt August. dicit super Ioan. per participationem Dei anima fit beata, vnde prima origo ascensionis in cœlum fuit virtus diuina. Sic ergo Christus ascendit in cœlum propria virtute. Primo quidem virtute diuina: secundo, virtute animæ glorificatæ mouentis corpus prout vult. De tertio, scilicet loci eminentia, dicitur Ephes. quòd ascendit super omnes cœlos. glo. loco & dignitate. Ad Ephe. 1. dicitur, quòd constituit eum super omnem principatum & potestatem, & super omne nomen quod D nominatur siue in hoc sæculo, siue in futuro: quia tanto debetur alicui rei locus altior, quanto est nobilior. Corpus autem Christi, licet considerando conditionem naturæ corporeæ, sit infra spirituales substantias, considerando tamen vnionis dignitatem, qua personaliter est Deo vnitum, excedit dignitatem omnium substantiarum spiritualium: & ideo ratione prædictę congruentiæ debetur sibi locus altior, nō solum super omnem creaturam corporalem, verum etiam spiritualem, vnde Greg. dicit in Homel. Ascensionis. Quia qui fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur. De quarto scilicet gloriæ Christi ascendentis excellentia, dicitur. Matth. vlti. Dominus Iesus postquam locutus est eis, ascendit in cœlum, & sedet a dextris Dei. Vbi notādum, quòd nomine dextræ tria possunt intelligi. Vno modo, gloria diuinitatis: vnde Damasc. Dextram patris dici- E mus gloriam & honorem diuinitatis, in quo filius Dei extitit ante sæcula, vt Deus, & patri consubstantialis. Alio modo patris beatitudo, vnde August. Sedere habitare intelligitur, quomodo dicimus de quocunque homine, in illa patria sedit per tres annos, sic ergo Christum credite habitare in dextra Dei patris. Beatus enim est qui habitat in beatitudine, quæ dextra patris indicatur. Tertio modo nomine dextræ intelligitur iudiciaria potestas. vnde Augu. ipsam dextram intelligite ipsam potestatem, quam accepit ille homo a Deo susceptus, vt veniat iudicaturus, qui prius venerat iudicari. Igitur Christus secundum quod Deus, sedet ad dextram patris, idest, æqualis est patri in diuinitate, secundum primam acceptionem dextræ, Christus verò secundum humanitatem, sedet ad dextram patris, idest, in potioribus bonis paternis in æterna beatitudine habet, a

iudi-

iudiciariam potestatem secundum secundam & tertiam acceptionem ipsius dextræ. Notandum vero est, quòd super illud Rom.6. Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem. dicit glo. Quicquid gestum est in cruce Christi, in sepultura, resurrectione, & ascensione, & sessione ad dexteram patris: ita gestum est vt his rebus mysticè non tantum dictis, sed etiam gestis configuraretur vita Christiana. Et infra dicitur, quòd in cruce est dolor cōfessorum, in sepultura requies absolutorum, in resurrectione vita iustorum, in ascensione profectus perfectorū, in consessu ad dexteram gloria beatorum. De primo, scilicet cruce pœnitentium, dicitur Gal. 5. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs, scilicet desideriorum. Congruit enim deuotioni nostræ, vt qui Domini nostri crucifixi colimus passionem, reprimendarum carnaliū voluptatum crucem nobis faciamus. In hac quidem cruce semper in hac vita debet pendere Christianus, vt sit affixus clauis, idest, præceptis iustitiæ, vt Christus in cruce clauis affixus fuit. glo. super Luc. 22. Tollitur crux, cum spiritu facta carnis mortificantur. Per vnum à dextris, significatur mortificatio carnis pro cœlesti gloria: per alium à sinistris, significatur mortificatio carnis pro aliqua mundi causa. Notandum verò, quòd ista crux debet habere latitudinem, longitudinem, altitudinem, & profunditatem, vnde glo. super illud Ephes.4. Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, altitudo &c. Intelligentes mysterium crucis mundo crucifigamur, extendētes manus in latitudinem bonorum operū & longitudinem vsque in finem perseuerantiam habentes, atque habentes cor sursum vbi Christus est totum, quod non nobis, sed illius misericordiæ tribuentes, cuius profunda omnem scrutatorem fatigant. De secundo, scilicet in sepulchro quiescentium, dicitur Iob.3. Quasi effodientes thesaurum, gaudent vehementer cum inuenerint sepulchrum, quia antiquitus mortui cum diuitijs recondebantur, vt dicit Greg. Sic iuxta sensum mysticum anima sancta gaudet, cum inuenerit sepulchrum internæ quietis: quia nisi à tumultu vitiorum perfectè quieuerit, thesaurum gratiarum & virtutum minime reperire poterit. Notandum verò, quòd sepeliri mortuorum est, vnde nisi anima funditus mundo huic moriatur, in sepulchro internæ quietis non poterit abscondi. Coloss.3. Mortui estis. glo. mundanis, & caducis: & vita vestra abscondita est. glo. Omnibus hic peregrinantibus, sed maximè carnalibus & terrenis cum Christo, qui est vita vestra, quæ vita est in Deo patre qui cum Christo idem est. Videat ergo sancta anima si huic mundo mortua sit, & tūc poterit ad sepulchrum internæ quietis anhelare. Huius autem mortis signum est, si à mundo despicitur, quia mare viua corpora in se retinet, mortua verò mox extra se pellit, vt dicit Gregor. De tertio dicitur Rom.6. Quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Vbi notandum, quòd vetus vita est vita terrestris vetustate peccatorum consumpta, iuxta illud Tre.3. Vetustam fecit pellem & carnem meam. glo. Inde gemit anima, dum exterius quasi pellis inueteratur, consciētia interius decora quasi caro corrupta tabe peccati consumitur. Sed noua vita est vita cœlestis per gratiam de die in diem renouanda, secundum illud Ephes.4. Renouamini spiritu mentis vestræ &c. Igitur quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & in nouitate vitæ ambulemus. Quomodo autem Christus surrexit, subiungitur. Christus resurgens ex mortuis, iam nō moritur. Et infra. Ita & vos æstimate, vos mortuos esse peccato, viuentes autem in Christo Iesu domino nostro. Nota, sicut Christus mortuus est semel, ita peccatum in nobis moriatur semel, & non oporteat iterari: & sicut Christus semper viuit, ita & vos semper viuatis virtutibus, & hoc in Christo Iesu Domino nostro, alibi nulla spes est. Sciendum verò, quòd vita per motum manifestatur: vnde vita vetus per motum terrenæ operationis ostenditur, de qua dicitur in Psalm.16. Oculos suos statuerunt declinare in terram: vita verò noua per motum cœlestis operationis declaratur, de qua dicitur. Col.3. Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum quærite. glos. i. cogitate, inuenta autem cum iucunditate tenete. Et hoc est quòd subdit, Quæ sursum sunt sapite. De quarto dicitur in Psalm.83. Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit. vnde Bernard. Ascendamus duobus pedibus, scilicet meditatione, & oratione. Meditatio quidē quid desit, docet: oratio quod desit, obtinet: illa viam ostendit, ista deducit. Idē. Quatuor esse dicimus gradus ascensionis. Primus est ad cor, secundus in corde, tertius de corde, quartus supra

F cor. In primo, timetur Dominus: in secundo, auditur consiliarius: in tertio desideratur sponsus: in quarto videtur Deus, de quo Eph.2. Resuscitauit, consedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu, nunc quidem in spe, vt dicit glo. postea verò in re, secundum illud, Coloss.3. Cum apparuerit Christus vita vestra, tunc & vos &c. Ioan.17. Volo pater vt vbi ego sum &c. Augu. Quem honorem maiorem poterit recipere adoptatus, quàm quòd ibi sit, vbi est vnicus.

ARTIC. XXIIII.

Sequitur de secundo aduentu.

QVia verò supra secundum Ber. triplicem aduentum Christi esse distinximus, scilicet in carnem, in mentem, & ad iudicium, viso de primo, nunc de secundo videamus. Ad cujus euidentiam sciendum est, quòd aduentus Christi in mentem est per gratiam gratum facientem, quia cum Deus cōmuniter est in omnibus rebus, sicut causa in effectibus bonitatem

G ipsius participantibus, & hoc per essentiam, potentiam, & præsentiam, per essentiam quidem in quibus adest omnibus vt causa essendi, sicut anima in corpore, & in qualibet parte corporis tota est: per potentiam, inquantum omnia potestati eius subduntur, sicut Rex in Regno: per præsentiam, inquantum omnia nuda & aperta sunt oculis eius, sicut paterfamilias in domo, non sic intelligendus est aduentus Dei, vt veniat vbi prius non erat, sed vt nouo modo existat vbi prius erat. Nouus autem modus secundum quem Deus est in creatura rationali, est sicut cognitum in cognoscente, & amatum in amante. Cognoscere autem Deum, & amare Deum inquantum est obiectum beatitudinis, est per gratiam gratum facientem. Vnde aduentus Christi in mentem, secundum gratiam gratum facientem intelligendus est. Hunc ergo aduentum desiderabat sapiens cū dixit Sapien.9. Mitte illam de cœlis sanctis tuis, & a sede ma-

H gnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret &c. glo. Quicquid de sapientia Dei dicimus, ad ipsum referimus qui est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, virtus & sapientia Dei, & imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quasi dicat. Christum mitte Dei virtutem, & Dei sapientiam, vt mecum sit per virtutem gratiæ gratificantis, & mecum laboret per dilectionem gratiæ subleuantis, vt sciam quid acceptum sit apud te per splendorem gratiæ illustrantis. Petit igitur aduentū Christi in mentem, vt gratificetur quo ad modum essendi, vt consoletur quo ad statum viuendi, vt illustretur quo ad actum intelligendi. Primum ibi. Vt mecum sit, idest, me sibi gratificando, vnde Ephes.1. Gratificauit nos in dilecto filio suo. Hic est primus effectus gratiæ, quem solus Deus in nobis sine nobis operatur, vnde dicitur. 1. Cor.15. Gratia Dei sum id quod sum glo. Rectè gratiam nominat. Primum enim sola gratia dat Deus,

I cum non præcedant nisi mala, sed post gratiam incipiunt bona nostra. Sciendum verò quòd aduentus iste per gratiam est occultus, & humano sensui inuestigabilis, vnde Ro.11. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Ad cuius euidentiam sciendum, quod tripliciter aliquid scitur. Vno modo, per demonstrationem quæ fit per propria rei principium. Sic enim certitudo habetur de conclusionibus demonstratiuis per principia per se nota, & vniuersalia. Nullus enim potest scire se habere scientiam conclusionis, si principium illius conclusionis ignoraret. Principium autem gratiæ & obiectum eius est ipse Deus, qui propter suam excellentiam nobis est ignotus, secundum illud Iob.36.cap. Ecce dominus magnus vincēs nostram scientiam. Et ideo præsentia, vel absentia gratiæ per certitudinem demonstrationis sciri non potest, secundum illud Iob. 9.

K Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit, non intelligam. Sciendum autem, quod expedit quandoque præsentiam Dei in nobis per gratiam ignorare. Primo quidem vt timor futuri iudicij nos humiliet, secundum illud, Prouer.28. Beatus vir qui semper est pauidus. glos. pro futura pœna. Qui autem est duræ mentis, scilicet quem non afficit timor futuræ pœnæ, corruet in malum. Timor iste hominem humiliat, propter quod expedit gratiam quandoque ignorare in nobis. Gregor. Ideo Deus bona nostra nobis voluit esse incerta, vt vnam certam gratiam teneamus, scilicet humilitatem. Secundo, ne præsumpta securitas præcipitet. Vnde, idest, Thes.5. Cum dixerint pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Hiero. Timor custos virtutum est, securitas ad lapsum facilis. Tertio, vt vigi-

lanter & desideranter gratiam Dei expectemus Prouer. 8. Bea-
tus qui audit me, & qui vigilat ad foret &c. Ber. Semper debe-
mus vultus suspensos, & sinus expansus habere ad largam Dei
benedictionem. Secundo modo scitur aliquid per coniecturã
& hoc modo secundum quandam fiduciam spei possumus sci-
re Deum nobiscum esse per gratiam. Vnde Iudith. 13. Aperite
portas, quia nobiscum Deus est, qui fecit victoriam in Israel,
Sunt autem tria signa huius coniecturationis, scilicet gratiæ
Dei. Primum est testimonium conscientiæ. 2. ad Corint. 1. Glo-
ria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Vnde Ber.
Nihil hac luce clarius, nihil hoc testimonio gloriosius, cum ve-
ritas in mente fulget, & mens in veritate se videt: sed qualem?
Pudicam, verecundam, pauidam, circunspectam, nihilque ad-
mittentem quod euacuet gloriam conscientiæ attestantis, in
nullo consciam sibi quo erubescat in præsentia veritatis.
Hoc plane est quod super omnia bona animę diuinos delectat
aspectus. Secundum est verbi Dei auditus non solum ad audiẽ-
dum, sed etiam ad faciendum. Vnde Ioan. 8. Qui ex Deo est, ver-
ba Dei audit, vnde dicit Greg. Cœlestem patriam veritatis de-
siderare iubet, mundi gloriam declinare, aliena non appetere,
propria largiri. Penset apud se vnusquisque, si hæc vox Domi-
ni in auribus suis inualuit, & quòd iã ex Deo sit cognoscit. Ter-
tium signum est internus gustus diuinæ sapientiæ, quæ est quasi
quædam prælibatio futuræ beatitudinis, vnde in psa. 33. Gusta-
te, & videte quoniam suauis est dominus, scilicet per gratiam
suam in nobis. August. Quoniam quamdiu sumus in corpore,
peregrinamur à domino, gustemus saltem quoniam suauis est
dominus, qui dedit nobis pignus spiritus, in quo pussamus eius
dulcedinem, & desideremus videre ipsum fontem, vbi sobria
ebrietate mundemur, & irrigemur sicut lignum quod planta-
tum est secus decursus aquarum multarum. Idem, Fac, precor
domine, me gustare per amorem, quod gusto per agnitionem.
Sentiam per affectum, quod sentio per intellectum. Plus ti-
bi deberem quàm meipsum totum, sed nec plus habeo, nec hoc
ipsum per me ipsum totum possum reddere: trahe me, domi-
ne, in amorem tuum hoc ipsum quod sum. Tertio, aliquid scitur
per reuelationem. Et sic Deus ex priuilegio gratiæ quibusdam
reuelauit præsentiam suam gratiosam, sicut discipulis dicens.
Matt. vlt. Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem
sæculi. glo. cum finitis laboribus mecum regnabitis. Vnde Ro.
8. cap. Ipse Spiritus sanctus testimonium perhibet spiritui no-
stro, idest, recognoscere facit, vt dicit glo. quòd sumus filij Dei.
Sciẽdum quòd reuelatio huiusmodi fit quibusdã propter tria.
Primo, vt omnem timorem humanum tam in agendis, quàm
patiendis abijciant, vt dicitur Ierem. 1. Ne timeas à facie eorũ,
quia ego tecum sum. Et psalm. 22. Non timebo mala, quoniam
tu mecum es. gloss. In corde per fidem, vt post vmbram mortis
tecum sim per speciem. Secundo, vt gaudium securitatis ha-
beant in hac vita. Prouerbio. 15. Secura mens quasi iuge conui-
uium. Ecclesiast. 9. Vade, comede in lætitia panem tuum, & bi-
be cum lætitia vinum tuum, quia Deo placent opera tua. Ter-
tio, vt vitam in patientia habentes, mortem cum desiderio
expectent. Qui enim nescit vtrum amore, an odio dignus sit,
formidat mori, vt dicitur Ecclesiasti. 9. Qui verò securus, mor-
tem, cum desiderio habet. Talis fuit Apostolus desiderium ha-
bens dissolui, & esse cum Christo. Philip. 1. vnde Ber. O vita se-
cura vbi absque formidine mors expectatur, immo exoptatur
cum dulcedine, excipitur cum deuotione. Secundum mem-
brum principale tangitur ibi. Et mecum laboret &c. Scilicet
in statu vitæ pręsentis diuinis me consolationibus subleuando,
quod quidem expertus fuit qui dixit. O quàm bonus & suauis,
domine, spiritus tuus in nobis. August. in lib. confes. Quis dabit
mihi vt venias in cor meum, & inebries illud, & obliuiscar ma-
la, & vnum bonum meum amplectar te: iste est aduentus sola-
tij. Sunt autem tria quæ disponũt ad hunc aduentum. Primum
contemptus terrenæ voluntatis, vnde Col. 4. Quæ sursum sunt
sapite, quasi diceret. Non potestis cœlestia simul & terrestria
sapere. Ber. Errat omnino, si quis illam cœlestem dulcedinem
huic cineri diuinum illud balsamum huic veneno, carismata il-
la Spiritus sancti misceri posse huiusmodi illecebris arbitra-
tur. Putas te illum meracissimum spiritum posse suscipere, nisi
carnis istis consolationibus renunciaueris? Re vera cum incę-
peris, tristitia implebit cor tuum, sed si perseueraueris, tristitia
tua vertetur in gaudium. Tunc enim purgabitur effectus, & re-
nouabitur voluntas, vt omnia quæ prius difficilia, imo impos-
sibilia videbantur, cum multa percurrantur dulcedine, & aui-

A ditate. Secundum, deuota meditatio diuinæ voluntatis. psalm.
76. Memor fui Dei, & delectatus sum. Bern. Non deest electis
consolatio de memoria Dei, quibus nondum plena refectio in-
dulgetur. Sed pręcipue bonitas Dei exhibita in homine Chri-
sto recogitantem delectat, vnde super illud psalm. 76. Memor
ero ab initio mirabilium tuorum. dicit gloss. idest, quæ indulsit
Deus humano generi ab initio, scilicet quòd Adam ad imagi-
nem suam fecit, quòd Abel hostiam accepit: similiter Noe fe-
cit, in cuius arca diuersa animalia in mysterium ecclesiæ serua-
uit, quod de Abraham fecit, cuius oblatione Christi filij sui in-
carnationem & passionem designauit, tandem quòd ipse domi-
nus venit, hæc sunt quæ virum sanctum delectant. Tertium est
feruens desiderium charitatis, vnde Ber. tractans illud. psal. 96.
Ignis ante ipsum pręcedet, & inflammabit, dicit, Oportet nam-
que vt sancti desiderij ardor præueniat faciem eius ad omnem
animam, ad quam ipse venturus est, qui omnem consumat rubi-
ginem vitiorum, & sic præpararet locum Domino, & tunc scit
B anima, quia iuxta est Dominus, cum senserit se illo igne succen-
sam. Idem Spiritus Dei est, & concupiscit decorem illius ani-
mæ, quam fortiter aduertit in Spiritu ambulantem, & curam
carnis non perficientem in desiderio, præsertim si sui amore
flagrantem conspexerit. Tali animę frequenter suspiranti, im-
mo sine intermissione oranti, & se affligenti præ desiderio in-
terdum desideratus ille miseratus occurrit, ergo quisquis ita
est vir desiderij, vt cupiat dissolui & esse cum Christo, cupiat
vehementer, sitiat ardenter, assidue meditetur, is profecto su-
scipiet Deum. Si quidem secundum desiderium cordis eius tri-
buetur ei, & adhuc peregrinanti in corpore, ex parte tamen,
idest, ad tempus, & ad modicum tempus. Nam cum vigilijs, &
obsecrationibus, & multo labore, & imbre lacrymarum quæ-
situs fuerit, subito dum teneri putatur, illabitur, & non videbi-
tur nisi iterum requiratur toto desiderio. Ita ergo in hoc cor-
C pore potest esse de præsentia sponsi frequens lætitia, sed non co-
pia: quia & si lætificet visitatio, molestat tamẽ vicissitudo. Nec
tamen vel in transitu præsto erit sic omni animæ, sed illi dunta-
xat quam ingens desiderium, & deuotio vehemens, & prędul-
cis affectus probat sponsam, & dignam ad quam gratia visitan-
di accessurum verbum decorem induat, formam sponsi acci-
piens. De signis verò aduentus verbi & recessus eiusdem, dicit
Ber. Fateor mihi aduentasse verbum, in insipientia dico, & plu-
sies. Cumque sæpius intrauit in me, non sensi aliquotiens, cum
intrauit, adesse. Affuisse recordor interdum, & præsentem po-
tui cognoscere, introitum eius nunquàm potui sentire, sed nec
exitum. Tria ergo in verbis Bern. notanda sunt, scilicet quòd
aliquotiens aduentum potuit præsentire, quòd sensit adesse, &
recordatus fuit affuisse. De primo dicit sic. Cum per seipsum
dignatur Deus animam quærentem se, quæ tamen ad quæren-
dum se toto desiderio, & amore deuouit, & hoc signum illius-
D modi aduẽtus eius sicut ab eo qui expertus est edocemur, ignis
ante ipsum præcedet &c. vt supra. De secundo dicit sic. Quæ-
ris ergo à me, cum ita sint inuestigabiles omnino viæ eius,
vnde adesse nouerim. Viuum & efficax est verbum, mox vt in-
tus venit, expergefecit dormitantem animam meam, mouit &
emolliuit, & vulnerauit cor meum, quoniam durum lapideum-
erat, & male sanum cœpit euellere & destruere, ædificare &
plantare, arida rigare, tenebrosa illuminare, clausa reserare, fri-
gida inflammare, nec non & mittere praua in directa, & aspe-
ra in vias planas, ita vt benediceret anima mea Domino, & om-
nia quæ intra me sunt nomini sancto eius. Igitur ita intrans ad
me aliquotiens verbum, sponsus, tantum ex motu cordis, sicut
prelatus sum, intellexi pręsentiam eius, & ex fuga vitiorum car-
E naliumque affectuum, aduerti potentiam virtutis eius, & ex di-
scussione, siue redargutione occultorum meorum admiratus
sum profunditatem sapientiæ eius, & ex quantulacũque emen-
datione morum meorum expertus sum bonitatem mansuetu-
dinis eius, & ex reformatione, vel renouatione spiritus mentis
meæ, idest, interioris hominis mei, percepi vtcumque speciem
decoris eius, & ex comitatu omnium eorum simul expaui mul-
titudinem magnitudinis eius. De tertio dicit sic. Verum quia hęc
omnia vbi abscesserit verbum, quodam ilico languore torpen-
tia proinde & frigida iacere incipiũt, ac si cacabo bullienti sub-
traxeris ignem, & hoc mihi signum abscessionis eius, & quo-
tiens orabitur, totiens reperitur à me, nec cessabo clamitare
quasi post tergum abeuntis ardenti desiderio cordis vt redeat,
& reddat mihi lætitiam salutaris sui, reddat mihi seipsum. Fa-
teor, fili, nihil interim aliud libet, dum non præsto est quod so-
lum li-

sum libet. Tertium membrum principale agitur ibi. Et scientia, scilicet præsentia ipsius illustratus quid acceptum sit apud te, quia candor est lucis æternæ, & speculum sine macula. Sap. 7. Sunt autem tria quæ disponunt ad æternam mentis illustrationem. Primum est in abstractione transitoriæ dulcedinis. Vnde Isa. 28. Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum? Ablactatum a lacte, & auulsum ab vberibus, scilicet terrenæ consolationis, vel delectationis. Vnde super illud Ioan. 1. Mundus eum non cognouit, dicit Chryso. Mundum vocat homines qui soli mundo affixi sunt, & quæ mundi sunt sapiunt. Nihil autem ita turbat mentem, & liquefieri facit amore præsentium. Secundum est in approximatione ad ipsum fontem luminis: vnde in psalm. 33. Accedite ad eum, & illuminamini. August. Anima inter Deum & creaturas media posita, conuersione ad Deum illuminatur, melioratur, & perficitur: conuersione autem ad creaturas obtenebratur, deterioratur, occiditur. Tertium consistit in interiori mentis dilatatione, quæ fit per conatum hominis ipsius: vnde in psalm. 80. Dilata os tuum. glo. cordis: & ego implebo illud. glo. pane vitæ & intellectus. Vnde Aug. dicit, quòd sicut Deus ingenita liberalitate replet omnes creaturas pro captu earum, sic per Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam veniunt nobis omnia bona, dum in eius aduentum gratificamur quo ad modum essendi, consolamur quo ad statū viuendi, illustramur quo ad actum intelligendi. Sciendum verò quòd non solum filius, sed & pater & Spiritussanctus veniunt per gratiam, & mentem humanam inhabitant, secundum illud Ioan. 14. Ad eum veniemus, & mansionem &c. Isai. 40. cap. Qui dat lasso virtutem, gloss. fidei & operis, & his qui non sunt, fortitudinem & robur multiplicat. Hac fortitudine confortatus Apostolus dixit. Omnia possum in eo qui me confortat. Filius enim venit per sapientiam nos illuminando, quia est lux vera, & illuminans omnem hominem &c. Ioan. 1. gloss. Nullus sine illo illuminatur. Vnde sapiens eius aduentum desiderans est. Mitte illam à sede magnitudinis tuæ &c. & infra. Et
H sciam quid acceptum sit apud te. Sapien. 9. Spiritussanctus venit per bonitatem, nos ad amorem suum inflammando. Tren. 1. De excelso misit ignem in ossibus meis, glo. idest Spiritumsanctum vt timeam. Vnde cantat Ecclesia. Veni Sancte spiritus, reple tuorum corda fidelium, & tui amoris in eis ignem accende &c. Sic igitur per aduentum beatissimæ Trinitatis reformatur in nobis quod per peccatum fuerat deformatum, dum nostrum posse per peccatum infirmatum, confirmatur per patris potentiam: nostrum posse per peccatum obscuratum, illuminatur per filij sapientiam: nostrum velle per peccatum infrigidatum, inflammatur per Spiritussancti benignissimam clementiam. Hæc enim sunt opera gratuita beatissime Trinitatis in nobis mirabiliter operantis vnde in psa. 138. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis. Reuera mirabilia opera Dei in nobis. Nam potentia patris confortando debilitat, & debilitando confortat. Vnde Isa. 40. Qui sperant in Domino, mutabunt
I fortitudinem, glosa, sic vt fortes Deo fiant, debiles mundo, & post mortem carnis fiant immortales: & sequitur ibi. Assumēt pennas vt aquilæ, glo. quibus volent ad Deum: current & non laborabunt. glo. Quia omnia facilia amanti: ambulabunt, scilicet proficiendo, & non deficient. 2. Corinth. 12. Cum enim infirmor, glo. exterius, tunc potens sum. glo. victor efficior. Similiter filij sapientia non videntes illuminat, & videntes excæcat. Vnde Ioan. 9. Ego in iudicium veni in mundum, vt non videntes videant. glos. humiles cæci qui se videre non putant: & qui vident, cæci fiant. gloss. Superbi sapientes qui se videre putant. Greg. super illud Iob. 36. Ecce Deus magnus vincens nostram scientiam. Quicquid de claritate magnitudinis Dei scimus, infra ipsum est, & tanto ab eius scientia longe repellimur, quanto eius potentiam nos comprehendisse suspicamur, cuius tunc aliquid quasi ex parte cognoscimus, quando eum nos digne cognoscere non posse sentimus. Sic etiam bonitas Spiritussancti
K mirabiliter operatur in nobis: vnde Sapiens admirando dicit, Sapien. 12. O quàm bonus & suauis est, Domine, Spiritus tuus in nobis. Vbi notandum quòd valde bonus in nobis est Spiritussanctus, cum nos ad amorem suum accēdit: quia amor Dei fons est totius boni, vt dicit gl. vnde tunc se nobis summe communicat, sed valde suauis in nobis est, dum nos interno gusto suæ dulcedinis lætificat. Vnde super illud Psalm. 144. Suauis Dominus vniuersis. dicit glos. sed maxime se gustantibus. Bern. Solus consolator est qui & inhabitator charitas Deus, qui & iustis nunquàm deest ad meritum, plerunque tamen ad solatium

F abest. illud iucundius, istud vtilius. Habetur igitur, sed latet, dum sensum cordis minime tangit illa suauitas habita: & sicut populus Israeliticus cum primo sibi Dominus manna plueret, admiratus dicit Manhu, idest, quid est hoc? sic deuota anima gustans in intimis diuinæ bonitatis suauitatem admiratur, tum quia talem in rebus creatis experta non est, vnde Ansel. Cogita quale sit illud bonum quod continet omnium bonorum iucunditatem, & non qualem sumus experti in rebus creatis, sed tantum differre, quantum creator à creatura. Adhuc etiam quia verbis non exprimitur tantæ bonitatis suauitas, nec lingua docetur, sed gratia. Apocalyp. 2. Vincenti dabo manna absconditum, quia nullis sermonibus aperitur. vnde Bern. O quia curiosus scire quid sit verbo frui. Para illi non autem, sed mentē, non docet lingua, docet gratia. Amplius etiam, quia excedit omne ingenium, & omne desiderium quod plus est, quia multa scimus, quę non exprimimus. Diuinę verò bonitatis tanta est suauitas, quòd non solum verbis ipsam non exprimimus, verum
G etiam inquirendo deficimus. vnde in Psal. 76. Memor fui Dei. dicit glo. In quo est suauitas: & sequitur, Et exercitua sum, & defecit spiritus meus. Vnde Bernar. dicit, quòd non capit hoc intelligentia, nisi quantum attingit experientia. Sic igitur patet verbum prophetæ dicentis. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis, idest valde, & patris potentiam, & filij sapientiam, & Spiritussancti suauitatem, ex quo se videt deficere in cognoscendo potentiæ magnitudinem, sapientiæ altitudinem, & dulcifluæ suauitatis abundantiam.

ARTIC. XXV.

De vltimo Aduentu Christi.

SEquitur de vltimo aduentu Christi ad iudicium, de quo dicitur Luc. 21. Tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Vbi circa aduentum
H Christi ad iudicium tria describuntur, videlicet quòd veniet patenter, dominanter siue solemniter, & potenter. Primum notatur ibi. Tunc videbunt filium hominis, glo. In hac vita omnis homo Christum videre non potuit, sed in die iudicij, in sede maiestatis & electi, & reprobi pariter videbunt, vt iusti remunerentur, & mali in æternum gemant. Notabiliter autem dicitur quòd videbunt filium hominis, quia in forma humanitatis omnibus apparebit, in qua iudicabitur, secundum illud Ioan. 5. Dedit ei potestatem facere iudicium, quia filius hominis est: nam secundum quod Dei filius est, semper habuit, vt Augusti. dicit. Conueniens enim est, vt in forma humanitatis veniat iudicaturus, in qua venerat iudicandus, secundum illud Iob. 36. Cum tua causa quasi impij iudicata est, causam iudiciumque recipies. vnde August. de verbis Domini. Ad iudicium forma hominis ventura est, forma illa iudicabit quæ iudicata est, sedebit iudex qui stetit sub iudice, damnabit veros reos qui fa-
I ctus est falso reus. Idem in eodem. Rectum enim erat, vt iudicandi iudicem viderent. Iudicandi enim erant & boni, & mali: restabat vt in iudicio forma serui & bonis & malis ostenderetur, forma Dei solum bonis seruaretur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: & quia potestas iudiciaria ad Christi exaltationem pertinet sicut & resurrectionis gloria, Christus in iudicio non apparebit in humilitate, quæ pertinebat ad meritum, sed in forma gloriosa pertinente ad præmiū, vnde dicitur Luc. 21. quòd veniet cum potestate magna, & maiestate &c. quod pertinet ad ipsius gloriam. Vnde Orige. dicit, quòd in consummatione mundi totus apparebit in multa gloria, vt videant eum omnes in gloria. Sciendum verò, quòd visio claritatis Christi electis qui eum toto corde dilexerunt, erit ad gaudium, quod eis promittitur. Isa. 33. Regem in decore suo videbunt, impij autem ad confusionem & luctum: quia iudicantis gloria & potestas damnationem, timentibus tristitiam,
K & metum inducit, vnde dicit in Isa. 26. Videant & confundantur zelantes populi. glo. Inuidentes mihi & meis, & ignis hostes tuos deuoret. glo. Ignis inuidiæ vel gehennæ. Vnde Gregorius dicit, quòd omnipotēs Deus ad iudicium veniens & blandus iustis, & horribilis iniustis apparebit, quamuis in forma gloriosa se ostendat, apparabunt tamen indicia passionis non cum defectu, sed cū decore, & gloria. Apparebit etiam signum crucis in cœlo, vt dicitur Matth. 24. vt ex his visis & electi accipiant gaudium, qui per passionem Christi liberatos se esse recognoscant, & reprobi tristitiam, quia tantum beneficium contempserunt. Vnde Apocalyp. 1. Videbunt in quem transfixerunt,

arrent & plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ. Vnde Chryſoſt. dicit, quòd crux apparebit lucidior exiſtens, & non erit tūc neceſſitas accuſationis cum viderint crucem, & ipſum Chriſtum in corpore ſuo habentem teſtimonia paſſionis. Sciendum verò quòd ſignum crucis non accipitur hic pro ipſo ligno dominicæ crucis, ſed pro aliqua repræſentatione ipſius. Sic igitur videbunt filium hominis in forma carnis glorioſæ habentē indicia paſſionis virtuoſæ cum ſigno crucis victorioſæ, vt ex his habeant & boni lætitiam, & mali triſtitiam: tum etiam vt ex iudicijs paſſionis & crucis appareat glorioſior ſalus electorū, & iuſtior damnatio reproborum. Secundum notatur ibi. Venientem in nube. Vbi Chryſo. dicit, quòd filius hominis in nubibus veniet vt Deus & Dominus, non latenter, ſed in gloria digna Deo. Vbi notandum quòd in primo aduentu venit tamquam ſeruus, in ſecundo verò veniet tamquam dominus & iudex, & ideo primo veniens tamquam ſeruus, conueniens fuit vt ad terras deſcenderet. In ſecundo aduentu tamquam iudex B & dominus, & ideo conuenienter in nubibus veniet, vt liquidè omnibus appareat, quòd ipſe eſt qui conſtitutus eſt a Deo iudex viuorum & mortuorum, vt dicitur Act. 1. Sciendum verò quòd nubes illæ non cauſabuntur ex aliqua euaporatione terræ, quia ceſſante motu cœli nulla erit alteratio, ſed fiet virtute diuina propter communitatem in aduentu Domini ad iudiciū & aſcenſionem, vnde ſuper illud Act. 1. Sic veniet, dicit gloſſ. Creatura vbique obſequitur creatori. Aſtra indicant naſcentem, patienti compatiuntur, aſcendentē nubes ſuſcepit, redeuntem ad iudicium comitabitur. Notandum autem quòd probabiliter creditur Chriſtus venturus ad iudicium circa locum montis Oliueti, & vallis Ioſaphat, quæ ſubiacet monti Oliueti, ſecundū illud Ioel. 3. Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis: tum vt idem oſtendatur eſſe qui deſcendit, & qui aſcendit: tum quia conueniens eſt vt ibi veniat cum gloria iudicaturus, vbi fuerat cum ignominia iudicatus. Poſſumus etiam rationem huius conue- C nientiæ ſumere ex nominibus locorum. Mons enim Oliueti, deſignat miſericordiam. Ioſaphat, quod interpretatur iudiciū, deſignat iuſtitiam. Quia verò in extremo iudicio tractandum eſt opus miſericordiæ, & iuſtitiæ, cōuenienter dicitur Chriſtus venturus ad locum prædictum ad iudicandum. Nō autem deſcendet ad terram, ſed in ſpatio huius aeris ſedebit circa locum montis Oliueti ex quo aſcendit, vt dicit gloſſ. Ioel. 3. Tunc fiet ſeparatio bonorum & malorum. Nam boni qui Chriſto fideliter adhæſerunt, ſecundum Apoſtolum 1. Theſ. 4. rapientur in nubibus obuiam Chriſto in aera, vt conformentur Chriſto nō ſolum configurati gloriæ claritatis eius, ſed loco conſociatæ ei, ſecundum illud. Matt. 24. Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ, & per aquilas ſancti ſignificantur. Signanter in Hebræo Iuhatam dicit, q̄ cadauer ſonat ab eo quòd D per mortem cadat, ſecundum Iero. ad cōmemorandam Chriſti paſſionem, per quā & Chriſtus ibi poteſtatem iudiciariam promeruit, & homines paſſioni eius conformati ad ſocietatē gloriæ ipſius aſſumentur, ſecundum illud Apoſtoli 2. ad Thi. 2. Si compatimur, & conregnabimus &c. Impij verò qui Chriſto non adhæſerunt, remanebunt in terra quam dilexerunt, ſecundum illud Hiere. 17. Domine omnes qui te derelinquunt confundētur, gl. perpetuo Recedentes à te, in terra ſcribentur &c. glo. Deleti de libro vitæ cum his qui terrena ſapiunt. Gregor. O quàm anguſtæ erunt tunc reprobis viæ. Superius iudex iratus, inferius horrendum chaos, à dextris peccata accuſantia, à ſiniſtris infinita dæmonia ad ſupplicium pertrahentia, intus cōſcientia vrens, foris mundus ardens miſer peccator ſic deprehenſus quo fugiet? Latere erit impoſſibile, apparere intolerabile. Sic igitur patet venientis iudicis eminentia, quia in nubibus veniet. Loci iudicij conuenientia, quia circa locum montis Oliueti. Differens bonorum & malorū aſſiſtentia, quia bonis in aera ſubleuatis impij in terra remanebunt ſententiam finalem æternę damnationis pro ſuis meritis recepturi. Tertium notatur ibi. Cum poteſtate magna & maieſtate &c. glo. in poteſtate magna & maieſtate viſuri ſunt, quem in humilitate poſitum audire noluerunt, vt virtutem eius tanto diſtrictius tūc ſentiant, quanto nunc ceruicem cordis ad potentiam non inclinant. Reuera cum poteſtate magna veniet. Nam virtutes cœlorum mouebuntur, Matth. 24. & Luc. 21. Gregor. Quid enim virtutes cœlorum, niſi Angelos, dominationes poteſtates, & principatus appellat quæ in aduentu diſtricti iudicis, tunc viſibiliter oculis apparebūt, vt diſtricte tunc a nobis exigatur hoc

A quod nos modo inuiſibilis cōditor æquanimiter portat? Chryſoſt. Si Rex terrenus proceſſurus ad bellum cōtra aliquem expeditionem mandat in populo, dignitates mouētur, exercitus excitantur, ciuitas tota feruet, quanto magis Rege cœleſti exurgente iudicare viuos & mortuos angelicæ virtutes commouentur terribiles miniſtri terribiliorem Dominum præcedentes? Sciendum verò quòd poteſtas Chriſti iudicantis erit inſuperabilis, inexplicabilis, interminabilis. De primo dicit Chryſoſto. nec reſiſtendi virtus, nec fugiendi facultas, nec pœnitentiæ locus, nec ſatisfactionis tempus tunc erit. Ex anguſtia omnium rerum nihil remanet niſi luctus. De ſecundo, Auguſt. tractans illud Ioan. 18. Vt autem dixit, ego ſum, abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram, ſic dicit. Vna voce turbam odijs ferocem, armis terribilem ſine vllo telo percuſſit, repulit, & ſtrauit virtute latentis diuinitatis. Quid faciet iudicaturus qui hoc fecit iudicandus? Quid regnaturus poterit qui moriturus hoc potuit? quaſi dicat, explicari non poteſt tanti iudicis poteſtas. B De tertio dicitur Dan. 7. Aſpiciebam in viſione, & ecce filius hominis? Et infra poteſtas eius poteſtas æterna. glo. quæ nullo fine claudetur. Multum igitur timenda eſt tanti iudicis poteſtas. Luc. 12. Timete eum qui poſtquam occidit, habet poteſtatem mittere in gehennam. Sicut autem poteſtas Chriſti iudicantis erit inſuperabilis, ita ſapientia ineſtabilis, iuſtitia inflexibilis. Vnde Bernar. Veniet dies iudicij, vbi plus valebunt pura corda quam aſtuta verba, & bona conſcientia quàm marſupia plena: quoniam iudex ille nec falletur verbis, nec flectetur donis. Hæc autem ad faciendum iudicium requiruntur, ſcilicet zelus iuſtitiæ, quo ad iudicium procedatur: lumen ſapientiæ, ſecundum quam ſententia proferatur: virtus potentiæ quā ſententia lata exequatur, quæ excellentiſſime in Chriſto iudice reperientur, vtpote cuius iuſtitia infallibilis, ſapientia ineſtabilis, potentia inſuperabilis ſcripturæ, & ſanctorum teſtimonio comprobatur. Sed notandū ſummopere, quòd tempus aduen- C tus iſtiuſmodi omnibus eſt ignotum, ſecundum illud Matt. 24. De die autem illa & hora nemo ſcit, neque angeli in cœlo, neque filius, niſi pater. Vbi ſciendum quòd tunc Deus dicitur aliquid ſcire, quando alicuius rei notitiam confert, ſicut dixit ad Abraham Genel. 22. Nunc cognoui quòd timeas Deum, id eſt cognoſcere te feci. Sicut etiam filius dicitur ignorare diem aduentus ſui, quia nobis notitiam huius diei non dedit, vnde diſcipulis de hoc die quærentibus. Act. 1. Reſpondit. Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta &c. Ideo autem notitiam huius diei non donauit, quia non expedit, vt ſemper incerti de aduentu iudicis ſic quotidie viuamus quaſi alia die iudicandi, vt dicit gloſa, Matt. 18. Videte, vigilate, & orate: neſcitis enim quando tempus ſit, in quibus verbis Dominus notabiliter tria verba inculcat, ſcilicet videte, vigilate, & orate. Ad cuius euidentiam eſt ſciendum, quòd primo debemus feruenter videre, D diem aduentus iuſti iudicis penſando: ſemper enim ante oculos noſtros ponenda eſt dies illa dies iræ. vnde Deuterono. 32. Vtinam ſaperent, & intelligerent ac nouiſſima prouiderent. Hiero. Siue comedam, ſiue bibam, ſiue ſcribam, ſiue aliud operis quicquam faciam, ſemper ſonat in auribus meis vox illa. Surgite mortui, venite ad iudicium. Secundo debemus vigilare inſtanter operando, vt bonis operibus parati inueniamur. Gregor. Vigilat qui ad aſpectum veri luminis oculos apertos habet, vigilat, qui ſeruat operando quod credit, vigilat qui à ſe corporis & negligentiæ tenebras repellit. Sic igitur vigilandū eſt, quia neſcimus qua hora Dominus noſter venturus ſit ſiue ad iudicium ſingulare, quod erit in obitu cuiuslibet, ſiue ad iudicium vniuerſale & finale. Vnde Auguſt. ſuper illud Matth. 3. Quod vni dico, omnibus dico, Vigilate &c. Tunc vnicuique E veniet dies ille, cum venerit eius dies, vt talis hinc exeat, qualis eſt iudicandus illo: ac per hoc vigilare debet omnis Chriſtianus, ne imparatū eum inueniat Domini aduentus. Imparatum autem inueniet dies ille, quem imparatum inuenerit ſuæ vitæ vltimus dies. Tertio debemus orare feruenter impetrando Chriſti miſericordiam, vt digni eſſe poſſimus omnia quæ futura ſunt mala fugere, & ſtare ante filiu hominis, vt dicitur Luc. 21. Vbi duo tanguntur, pro quibus eſt orandum, ſcilicet pro futuris malis vitandis, & pro futuris bonis adipiſcendis. Primum ibi. Vt digni habeamini fugere iſta omnia. Vnde etiam Matth. 24. cap. dicitur. Orate, ne fuga veſtra fiat in Sabbatho, id eſt, ne tunc velitis fugere, quando non licet, nec poſſitis. Spiritualiter autem orare præcipimur, vt non frigeſcat fides in Deum & charitas, neque otioſi in opere Dei torpeamus virtu-

tum

tum Sabbatho, vt dicit glos. Secundum tangitur ibi. Et stare ante filium hominis: hæc est summa beatitudinis in præsentia iudicis sui securum esse Then. Hæc enim est angelica gloria, sta re ante filium hominis Deum nostrum & faciem eius iugiter cernere. Notandum verò quòd vltimum aduentum Christi quædam sunt antecedentia, quædam verò concomitantia, antecedentia præcipue sunt tria. Primum est, Antichristus cum veritatis contradictione. Vnde Apostolus 2. Thes. 2. Ne terreamini quasi instet dies Domini: quoniam nisi primo discessio venerit, & reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis, qui aduersatur & extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam Deus, dicit glos. Non veniet ad iudicium Dominus, nisi prius fiat discessio a Romano Imperio, siue Ecclesiarum à spirituali obedientia Romanæ Ecclesiæ, vel hominum à fide. Et vbi manifestatus fuerit homo peccati, idest, totius peccati seruus & fons, idest, Antichristus, filius perditionis, idest diaboli, qui aduersatur Christo in membris suis, vnde Antichristus extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, scilicet falsa opinione vt dij gentium, ita vt in templo Dei sedeat à Romanis destructo, quod Iudæi reædificabunt. Nascetur autem Antichristus in Babylone de tribu Dan, iuxta quod Iacob ait, Gen. 49. Fiat Dan coluber in via cerastes in semita. & cum venerit Hierosolymam, circumcidet se dicens Iudæis, Ego sum Christus vobis promissus. Tunc confluent ad eum omnes Iudæi, & reædificabunt templum à Romanis destructum, & ibi sedebit ostendens se tanquam sit Deus. Nam sicut in Christo omnis plenitudo diuinitatis habitauit, ita in Antichristo plenitudo malitiæ, & omnis iniquitas habitabit: quia in ipso erit caput omnium malorum, scilicet diabolus qui est Rex super omnes filios superbiæ. Sciendum verò quòd Antichristus tribus modis sibi populum subiugabit. Primo per falsam miraculorum operationem, vnde Matth. 24 Surgent pseudochristi, & pseudoprophetæ, idest Antichristus & ministri eius, vt exponit Chryso. & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem ducantur, si fieri potest, etiam electi, glo. super illud Apoc. 13. Et fecit signa magna, vt etiam ignem faceret de cœlo descendere, vt Apostolis datus est Spiritussanctus in specie ignis. Glo. super illud 2. ad Thessal. 2. Cuius est aduentus secundum operationem Satanæ in omni virtute, signis, & prodigijs: quia per magicam artē nō veram faciet illa, & per phantasiam deludet homines, sicut Simon magus delusit illum qui putauit eū occidere, arietē decollauit pro eo. Secundo per munerum largitionem, vt dicit glos. super illud Dan. 11. Dabit illis potestatem in multis, & terram diuidet gratuito. Antichristus deceptis multa donabit, & terram suo exercitui diuidet. Quos enim suo terrore subiugare non poterit, auaritia subiugabit. Tertio, per tormentorum illationem. vnde Matt. 24 Erit enim tunc tribulatio magna, glo. tempore Antichristi, qualis nunquam fuit ab initio mundi vsque modo, neque fiet: & nisi abreuiati fuerint dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur dies illi, glo. Erunt enim hæc mala tribus annis & dimidio tantū, vnde Dan. 12. dicitur, quòd iurauit Angelus per viuentem in æternū, quia in tempore, glosa vnius anni: & tempora, glo. duorum annorum: & dimidium temporis, glo. vnius anni. Hoc spatio dicitur futura desolatio sub Antichristo, vt ibidem in glo. subinfertur. Sciendum verò quòd tempore Antichristi, veniet Helias & Enoch verbo & exemplo pœnitentiam prædicantes, & fidem Saluatoris confirmantes: vnde dicitur Iohelis vlt. Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Apoc. 11. Dabo duobus testibus meis, glo. Heliæ, & Enoch, & prophetabunt diebus 1260. gloss. tribus annis, sicut ipse Christus prædicauit, amicti saccis. gloss. prædicantes pœnitentiam, & exemplo ostendentes. Tandem Antichristus occidet eos: Antichristum verò Dominus Iesus Christus interficiet spiritu oris sui, vt dicitur. 2. Thes. 2. glo. idest, in virtute spiritus sui, quia à se procedit potētia virtutis suę, & subiungitur in gloss. Quia secundum Doctores occidetur in monte Oliueti in papilione & solio suo in illo loco, contra quē Dominus ascendit ad cœlos. Illo autem interfecto non statim veniet Christus, sed vt in lib. Dan. intelligitur, concedentur electis dies 45. ad pœnitentiam. Quantū verò Dominus post venturus sit, penitus ignoratur. Secundum quod præcedet vltimū Christi aduentum, sunt signa cum horribili coruscatione, vnde Lucę 21. Erunt signa in Sole, & Luna, & stellis, de quibus expressius dicitur, Matth. 24. quòd Sol obscurabitur, & Luna nō da-

F bit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, idest lumine carebūt, vt dicit glos. Raba. Nihil prohibet veraciter intelligi Solem & Lunam cum cæteris syderibus ad tempus suo lumine priuari, sicut de Sole factum constat tempore passionis: vnde Iohel. 2. dicitur. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis, quod quidē fieri potest virtute diuina, tum vt vicinū iudicem Domini aduentum, secundum glo. tum etiam ad terrorem hominum, vt ad reuerentiam iudicis venturi & subiectionem homines præparentur. Peracto verò die iudicij, mundo innouato, maius lumen recipient, vt dicit glo. super Mat. Tertium quod præcedet vltimum aduentum Christi, est ignis cum vehementi flagratione, vnde in psal. 96. Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Vbi notandum quòd ignis iste quatuor habet effectus. Primus est, quòd mundum purgabit, vnde glo. super illud 1 Corin. 7. Præterit figura huius mundi, idest, pulchritudo, non substantia huius mundi mūdanorum ignium

G conflagratione peribit. Et super illud 2. Thess. 1. In flāma ignis dantis vindictam dicit glo. quòd ignis erit in mundo, qui præcedet totum tantum spatium aeris occupans, quantum occupauit aqua diluuij qui ardebit terram & crassitudinem eius. Purgabit autem mundum à culpæ infectione, & impuritatis commistione, quæ sunt contrariæ dispositiones ad quandam gloriæ perfectionem, quam Christus in aduentu suo mūdo conferet, vt sensus carnis glorificatus delectabilius in ipso mūdo Deum contempletur. Secundus effectus eius est, quòd bonos purificabit, vt dicit glo. super illud 2. Thess. 1. In flamma ignis, quòd ille ignis purificabit electos Domini Iesu. vnde boni, in quibus nihil purgandum inuenitur, nullum dolorem ex igne sentient, sicut nec pueri senserunt in camino, Dan. 3. quamuis eorū corpora nec seruentur integra, sicut puerorum seruata fuerunt, & diuina virtute fieri potent, vnde sine doloris cruciatu resolutionem corporum patientur. August. Hoc erit incendium mun

H di sanctis, quòd fuit caminū tribus pueris, in quibus fuerit aliquid purgandum per illum ignem, alijs verò nullam molestiam ingeret. Sunt autem tres causæ, quare subito illi qui viui reperientur, purgari poterunt. Vna est, quia pauca in eis purganda reperientur, cum terroribus, & persecutionibus præcedentibus fuerint præpurgati. Secunda est, quia viui voluntarie sustinebunt. Pœna autem voluntaria in hac vita suscepta, multo plus purgat quàm pœna post mortem inflicta, sicut patet in martyribus, quòd si quid in eis purgandum fuerit, passionis flamma tollitur, vt dicit Augu. cum tamen pœna martyrum fuerit breuis in comparatione ad pœnam quæ in purgatorio iniungetur. Vnde Augu. Hoc erit incendium mundi vt supra, & tamen iste ignis recuperabit in incensione, quantum amittit in temporis abbreuiatione. Tertius effectus est quòd malos cruciabit, vnde in psal. 96. Ignis ante ipsum præcedet, vnde dicit glo. super illud

I psal. ibidem. Ignis in conspectu eius exardescet. Ignis iste materialis erit, quo comburetur facies huius mundi, & mali puniuntur, boni verò purgabuntur: pœna vero terreat, quos præmia non inuitant. Quartus effectus huius ignis, secundum doctores, est quòd tam bonorum quàm malorum corpora incinerabit, & quantum ad omnes prædictos effectus præcedet iudicium: quantum verò ad inuolutionem malorum, & cruciatū etiam iudiciū sequetur, vnde etiam propter diuersa officia huius ignis præcedentis & subsequentis iudicium, dicuntur esse duo ignes, sicut tangitur in glo. super illud 1 ad Cor. 3. Vniuscuiusque opus quale fuerit, ignis probabit, glo. modo prædicto à Doctoribus exponitur. Similiter concomitantia aduentum iudicis tria sunt. Primum est mortuorum resurrectio: vnde 1. Thes. 4. Quoniam ipse Dominus in iussu, & in voce Archangeli &c. (vsque primi.) Vbi circa resurrectionem tria notantur, videlicet Dominium diuinæ virtutis imperantis, mysterium

K Archangeli cooperantis, signa iudicis venientis & suscitantis. Primum ibi. Quoniam ipse Dominus in iussu, vnde Dam. Crede resurrectionem futuram diuina voluntate, virtute, & nutu. Vbi circa resurrectionem tria tangit, scilicet voluntatem diuinam, quæ imperat, virtutem quæ exequitur, & facilitatem exequendi in hoc, quòd nutum adiungit ad similitudinem eorum quæ in nobis sunt. Illud enim valde facile nobis est facere, quod statim ad nutum nostrum fit. Nutus autem diuinus, ex quo resurrectio fiet, nihil aliud est quam signum ab eo datum, cui tota natura obediet ad resurrectionem mortuorum, de quo patebit infra. Secundum ibi. In voce archangeli. Vnde August. in 3. de Trinitate dicit, quòd corpora crassiora & inferiora

rio; a

riors per subtiliora, & potentiora quodam ordine reguntur, à Deo per spiritum rationalem vitæ: & hoc etiam Grego. in 4. dialogorũ tangit. Vnde in omnibus quæ corporaliter à Deo fiunt, vtitur Deus ministerio angelorum. In resurrectione autem est aliquid ad transmutationem corporum pertinens, scilicet collectio cinerum, & eorum præparatio ad reparationem humani corporis. Vnde quantum ad hoc in resurrectione vtetur Deus ministerio angelorum: sed anima sicut immediate à Deo creata est, ita immediate à Deo corpori iterato vnietur sine aliqua operatione: similiter etiam gloria corporis ipse faciet absque ministerio angelorum, sicut & animam immediate glorificat. Et istud angelorum ministerium vox dicitur, secundum vnam expositionem, quam tangit magister sententiarum. in 4. dist. 43. Illud autem ministerium erit principale vnius archangeli, scilicet Michaelis, qui est princeps ecclesiæ, sicut fuit synagogæ, vt dicitur Dan. 5. qui tamen agit ex influentia virtutum, & aliorum superiorum ordinum. Vnde quod ipse faciet, superiores quodammodo faciunt. Similiter inferiores angeli cooperabuntur ei circa resurrectionem singulorum, quorum custodiæ deputati fuerunt, & sic vox illa potest vnius, vel plurium angelorum dici. Matth. 24. dicitur. Mittet angelos suos cum tuba, & voce magna. glo. tam aperta & intensa voce, quòd vbique à mortuis audiatur, & congregabit electos à quatuor ventis, idest, à quatuor climatibus mundi, scilicet Oriente, Occidente, Aquilone, Austro, vt dicit Remigius. Tertium ibi. In tuba Dei descendet de cœlo. Vbi notandum, quòd Christus dicitur descendere in tuba, tum propter sui aduentus euidentiam, quia manifeste veniet, vt dicit glo. Vnde dicit Gregorius, quòd tubam sonare, nihil aliud est quam mundo vt iudicem filium demonstrare: tum propter suæ vocis efficaciam. Vnde in psal. 67. Dabit voci suæ vocem virtutis, idest, efficaciam resuscitãdi mortuos, qui prius vt agnus sine voce coram tondente se obmutuit, vt dicit gloss. & secundum hoc sonus tubæ est vox Christi imperantis, vt quidam exponunt: tum etiam propter quandam conuenientiam ad vsus tubæ in veteri testamento. Tuba enim congregabantur ad concilium, commouebantur ad prælium, & vocabantur ad festum. Resurgentes autem congregabuntur ad concilium iudicij, ad prælium quo orbis terrarum pugnabit contra insensatos, & ad festum æternæ solemnitatis. Cum igitur Christus sic descenderit in iusso, & voce archangeli, & in tuba Dei, tunc mortui resurgent. Quod autem Apostolus subiungit: Deinde nos qui viuimus, non sic intelligendum est, quòd vini reperti non moriantur, sed vt glo. ibidem dicit, in ipso raptu mors eorum erit, & resurrectio, vt quasi anima per soporem egressa de corpore, eidem in momento reddatur: tunc ventilabitur area ministerio angelorum, & triticum separabitur à palea, quia boni, secundum Apostolum, rapientur in nubibus obuiam Christo in aera impijs in terra remanentibus. Notãdum verò quòd licet determinata hora temporis futuræ resurrectionis pro certo non potest sciri, tamen satis probabiliter à quibusdam dicitur, quòd resurrectio erit quasi in diluculo Sole existente in Oriente, Luna in occidente, quia tali dispositione creduntur Sol & Luna creata, vt sic eorum circulatio compleatur penitus ad reditum ad idem punctum, vnde de Christo dicitur, quòd tali hora resurrexit. Secundum quod comitatur iudicis aduentum, est meritorum retributio, vnde in psalm. 61. Tu reddes vnicuique iuxta opera sua. 2. Corinthio. 5. Omnes nos manifestari oportet ante Tribunal Christi, vt referat vnusquisque glo. A similitudine messorum, propria corporis prout gessit siue bonum, siue malum. gloss. Hic enim omne meritum comparatur, quo post hanc vitam possit quispiam releuari, vel grauari: quia vero meritorum retributio per iudicium fiet, ideo de ipso iudicio videamus. Vnde sciendum, quòd post iudicium singulare quod erit in obitu cuiuslibet, restat aliud iudicium vniuersale, quod erit in nouissimo die: quia licet per mortem vita hominis temporaliter terminetur secundum se, remanet tamen ex futuris secundum quid dependens. Vno modo secundum quod adhuc viuit in memorijs hominum, in quibus quandoque contra veritatem bonæ famæ remanet, vel malæ. Alio modo, in filijs qui sunt quasi aliquid patris, secundum illud Ecclesiasti. 30. Mortuus est pater illius, & quasi non est mortuus, similem enim reliquit sibi post se: & tamen multorum bonorum sunt mali filij, & econtrario. Tertio, quãtum ad effectum operum suorum, sicut ex deceptione Arrij, & aliorum seductorum pullulat error infidelitatis vsque ad finem mundi, & vsque tunc proficit fides ex prædicatione Apostolorum. Quarto

A to modo, quantum ad corpus, quod quandoque traditur honorifice sepulturæ: quandoque verò remanet insepultum, & tandem incinulatum resoluitur omnino. Quinto modo, quantum ad ea in quibus homo suum affectum defixit, puta in quibusdam temporalibus rebus, quorum quædam citius finiuntur, quædam diutius durant. Omnia autem hæc subduntur existimationi diuini iudicij, & ideo de his omnibus perfectum & manifestum iudicium haberi non potest, quandiu huius temporis cursus durat, & propter hoc oportet esse finale iudicium in nouissimo die, in quo perfecte id quod ad vnumquemque hominem pertinet quocumque modo, perfecte & manifeste diiudicetur. Sed circa hoc iudicium tria possumus considerare, scilicet iudicis æquitatem, iudicantium cum Christo dignitatem, & iudicandorum veritatem. De primo dicitur in psal. 25. Iudicabit populos in æquitate. glo. in futuro iudicio, & Matthæi 25. Cum venerit filius hominis in maiestate &c. Ibi iudicis æquitas designatur. Primo, quo ad bonorum & malorum

B separationem, ibi. Et separabit eos quasi pastor segregat oues ab hœdis, idest, bonos à malis, vt dicit gloss. Secundo, quo ad meritorum discussionem, cum dicet bonis. Esuriui, & dedistis mihi manducare &c. Tertio, quo ad sententiæ illationem, cum dicet bonis. Venite benedicti: malis verò, Ite maledicti. Sciendum verò quòd totum iudicium & quo ad discussionem, & quo ad accusationem malorum, & commendationem bonorum, & quo ad sententiam de vtrisque mentaliter perficietur. Si enim vocaliter singulorum facta narrarentur, inæstimabilis longitudo temporis ad hoc exigeretur, sicut etiam dicit Augustinus 20. de ciuitate Dei, quòd si liber ex cuius scriptura omnes iudicabuntur, vt dicitur Apocaly. 20. carnaliter cogitetur, quis eius magnitudinem, & longitudinem valeat æstimare? At quanto tempore legi poterit, in quo scriptæ sunt vitæ vniuersorum? Non enim minus tempus requiritur ad narran-

C dum oretenus singulorum facta, quàm ad legendum, si essent in libro materiali scripta, vnde probabile est, quòd illa quæ dicuntur Matthæi 25. non vocaliter, sed mentaliter intelligenda sunt & perficienda. Fiet ergo virtute diuina, vt statim vnicuique occurrant bona, vel mala pro quibus est præmiandus, vel puniendus, & non solum vnicuique de seipso, sed etiam de alio. Vnde dicitur. 1. Corinthio. 4. Veniet dominus, & illuminabit abscondita tenebrarum. glo. idest, peccatorum, & manifestabit consilia cordium. glol. quæ gesta & cogitata, bona, vel mala, tunc erunt aperta & nota omnia omnibus. Apocalyp. 20. Vidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni, & libri sunt aperti. glo. idest, conscientiæ singulorum, quæ aperta erunt omnibus. De secundo, scilicet iudicantium cum Christo dignitate, dicitur Matth. 19. Sedebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel, vbi dicit gloss. quòd per duodecim sedes vniuersitas mansionum intelligitur. Notandum verò quòd quidam iudicabunt sola comparatione, scilicet boni minus bonos, mali magis malos, secundũ illud Mat-

D thæi. 12. Viri Niniuitæ surgent in iudicio, & condemnabunt generationem istam, non potestate, sed comparationis exemplo. Quidam verò iudicabunt per solam approbationem, & sic omnes iusti iudicabunt, secundum illud Sapien. 3. Iudicabunt sancti nationes. Quidam verò iudicabunt quasi iudiciariam potestatem accipientes à Christo, secundum illud Matthæi. 19. Sedebitis super sedes & cæte. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd cum iudicare importet actionem in alium procedẽtem, ideo proprie loquendo iudicare dicitur, qui sententiã loquendo in alium confert, sed hoc dupliciter contingit. Vno modo ex propria authoritate, & hoc est illius proprie qui habet in alios dominium & potestatem, cuius regimini subduntur

E omnes qui iudicantur, & sic iudicare est solius Dei. Alio modo, est sententiam alterius authoritate latam in aliorum notitiam dicere, quod est sententiam latam pronuntiare, & hoc modo perfecti viri iudicabunt, quia ducunt in cognitionem diuinæ iustitiæ, aut quòd iuste ex promeritis debeatur, vt ipsa reuelatio iustitiæ iudicium dicatur. Vnde Ricar. de Sancto Vic. Iudices coram iudicandis decretorum suorum libros aperire, est ad eorum cordium inspectionem inferiorum, quorumlibet visum admittere, sensumque suum in his quæ ad iudicium pertinent, reuelare. Sciendum verò quod hæc dignitas ad illos pertinet, qui relictis omnibus Christum sunt secuti. Vnde Matth. 19. Petro quærenti, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? dixit Iesus. Amen dico vobis &c. Vnde Gregorius. Quisquis stimulo diuini amoris excitatus

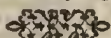
citatus hic possessa reliquerit, illic proculdubio culmen iudiciariæ potestatis obtinebit, vt simul tunc iudex cum iudice veniat, qui nunc consideratione iudicij spontanea se paupertate castigat. Quia enim pauperes voluntarij soli Deo adhærentes non impediuntur rerum solicitudinibus à perceptione sapientiæ, nec retrahuntur rerum cupiditatibus à zelo iustitiæ, & quia etiam depressione paupertatis merentur culmen honoris, & excellentiæ, ideo idonei, & digni iudicantur potestatem iudiciariam possidere. De tertio, scilicet iudicandorum veritate dicit Gregorius, quòd in iudicio erunt quatuor ordines. Alij enim iudicantur, & pereunt: alij non iudicantur, & pereunt: alij iudicantur, & regnant: alij non iudicantur, & regnant. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd ad iudicium etia videntur concurrere. Primo quidem quòd iudici præsentetur iudicandus: secundo, quòd eius merita discutiantur: tertio, quòd sententiam accipiat. Quantum igitur ad primum, omnes boni & mali à primo homine vsque ad vltimū Christi iudicio subdentur, vt dicitur 2.Corinthio.5.cap. Oportet omnes nos assistere ante Tribunal Christi: à quorum generalitate non excluduntur etiam paruuli, qui vel sine baptismo, vel cum baptismo discesserunt, vt dicit glosa, ibidem. Quantum verò ad secundum, scilicet ad meritorum discussionem, non omnes iudicabuntur nec boni, nec mali. Ibi enim necessaria est discussio iudicij, vbi bona malis permiscentur. Vbi verò est bonum absque permistione mali, vel malum absque permistione boni, ibi discussio locum non habet. Bonorum igitur quidam sunt qui totaliter bona temporalia contemnunt soli Deo vacantes, & his quæ Dei sunt. Quia ergo peccatum committitur per hoc, quòd spreto incommutabili bono bonis commutabilibus adhæretur, nulla videtur in his notabilis commistio boni & mali, non quòd absque peccato viuant, cum ex eorum persona dicatur. Ioan.1.cap. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, sed quia in eis leuia quædam inueniuntur quæ feruore charitatis quodammodo consumuntur, vt nihil esse videantur, vnde hi in iudicio nō iudicabuntur per meritorum discussionem. Qui verò terrenam vitam agentes rebus sæcularibus intendentes vtuntur quidem non contra Deum, sed eis plus debito inhærentes, habent aliquid mali bono fidei, & charitatis admistum secundum aliquam notabilem quantitatem, vt non de facili apparere possit quid in eis præualeat: vnde tales iudicabūtur etiam quantum ad discussionem meritorum, similiter etiam est ex parte malorum. Notandum quòd principium accedendi ad Deum, est fides, secundum illud ad Heb. Accedentem ad Deum, oportet credere. qui ergo fidem non habent, nihil boni in eis inuenitur, cuius aliqua mala permissio faciat eorum dubiam damnationem, & ideo damnabuntur absque meritorum discussione. Qui verò fidem habet, charitatem autem non, non habet opera bona, nec aliquid vnde Deo coniungatur, huius necessaria est meritorum discussio, vt euidenter appareat quid in eo præpōderet bonū, vel malū: vnde talis cum discussione meritorum damnabitur, sicut Rex terrenus qui peccantem cum audientia damnat, hostem verò sine omni audientia. Quantum verò ad tertium, scilicet sententiæ prolationem, omnes iudicabuntur, quia omnes ex ipsa sententia vel gloriam, vel pœnam reportabunt. Vnde dicitur 2.Corinthio.5.cap. Vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit siue bonum, siue malum. Tertium verò quod comitatur aduentum iudicis, est mundi innouatio, de qua dicitur Isai.65. Ego creabo cœlos nouos, & terram nouam, & non erunt priora in memoria. Apocalyp. 21. Vidi cœlum nouum, & terram nouam. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd omnia corpora esse facta propter hominem creduntur, vnde & omnia dicuntur ei subiecta. Seruiunt ei dupliciter. Vno modo ad suam sustentationem corporalis vitæ: alio modo ad profectum cognitionis diuinæ, inquantum homo per ea quæ facta sunt, inuisibilia Dei conspicit, vt dicitur ad Roman. 1. cap. Primo ergo ministerio creaturarum homo glorificatus nullo modo indigebit, cum eius corpus omnino incorruptibile fit futurum virtute diuina id faciente per animam quam immediate glorificat. Secundo etiam ministerio non indigebit homo quantum ad cognitionem intellectiuam, quia tali cognitione Deum sancti videbunt immediate per essentiam, sed ad hanc visionem essentiæ diuinæ oculus carnis attingere non potest: & ideo vt eius solatium etiam sibi congruens de visione deitatis præbeatur, inspiciet deitatem in suis effectibus corporalibus, in quibus manifesta indicia diuinæ maiestatis apparebunt, & præcipue in carne Christi, & post hæc in corporibus beatorum, & deinceps in omnibus alijs corporibus: & ideo oportebit, vt etiam alia corpora maiorem influentiam à diuina bonitate suscipiant, non tamen speciem variantem, sed addentem cuiusdam gloriæ perfectionem, & hæc erit mundi innouatio: vnde similis mundus innouabitur, & homo glorificabitur.

F

Explicit Opusculum sexagesimum beati Thomæ de Aquino, de humanitate Christi.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LXI.

G *De dilectione Christi & proximi.*

CAP. I.

Agister, quod est mandatum maximum in lege? ait Iesus. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Hoc est magnum & primum mandatum hoc inquam, est maximum, Magnum, quia mandat hoc lex naturalis in mentibus omnis creaturæ rationalis diuinitus indelebiliter impressa. Maius, quia remādat, & repetens iterum remandat lex Mosayca à Deo data, & per angelos ordinata. Deu.6. Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est.
H Diliges Dominū Deum tuū &c. (vsque ab ostijs domus tuæ.) Maximum, quia illud confirmat lex euangelica per ipsum Dei filium tradita. Mat.22. Diliges Dominum Deum tuum. Mar.12. & Luc.10. & hoc est primum mandatum. Primum tripliciter, primum in intentione iubentis. Finis enim in quolibet, ea quæ ad finem sunt, in intentione præcedit. 1. Thim.1. Finis præcepti est charitas. Finis non terminans, vel consumens, sed consummans, ad quem omne præceptum ordinatur. Roman.13. Plenitudo legis est dilectio. Psal. 118. Omnis consummationis vidi finem. Item primum in necessitate obseruationis. Sunt enim, vt volunt magistri, præcepta quædam primæ, quædam secundæ, quædam tertiæ, quædam quartæ necessitatis. Primæ necessitatis sunt, sine quibus Dei similitudo non saluatur, quæ à principio naturaliter obligant & in generali, & in speciali, tale est diligere Deum. Secundæ necessitatis sunt, quæ à principio, &
I naturaliter obligant in generali, & non in speciali, vt est satisfacere pro peccatis. Tertiæ necessitatis sunt, quæ ex actu humano obligant, sicut votum: vel quæ obligant quosdam, sed non omnes, aut etiam omnes in casu, sicut consilia. Quartæ necessitatis sunt, quæ prælati ecclesiarum instituunt, scilicet quæ instituit Papa, aut Archiepiscopus in Prouincia sua, aut episcopus in diœcesi sua, aut abbas in abbatia sua. Primæ necessitatis est, contra quod omnino dispensari non potest nec ab homine, nec a Deo. Item, primum est in ordine dignitatis. Hic enim actus dignissimus est, cuius dignitas cognoscitur ex tribus, ex subiecto, vel potentia à qua egreditur actus: hæc est voluntas summa, & dignissima potentia animæ. Item, ex habitu, vel dono potentiam informante, & super se eleuante: hoc est charitas quæ est summum donum, quod patet, quia ab ipso summus ordo denominatur, scilicet Seraphin, idest, ardens. Item ex ob-
K iecto, quia in summum bonum dirigitur, scilicet in Deum.

CAP. II.

Diliges Dominum Deum tuum &c. Duplex est dilectio. Vna concupiscentiæ, qua diligimus illud quod nobis volumus, & desideramus, vt diuitias, vel honores: alia amicitiæ, qua diligimus illud cui bonū volumus, vt amicos, vtraque dilectione diliges Dominum Deum tuum. Nota autem tria circa actum dilectionis, scilicet antecedentia, concomitantia, consequentia. Antecedentia considerari oportet, vt ea quæ ad hunc finem sunt. Nam vt ait Arist. ponentes finem aliquem, quomodo, & per quæ intendunt: & si plura videntur fieri, per quid facilius, & melius intendunt. Si autem per vnum perficitur, quomodo

modo per hoc erit, & illud per quod, vſque quo perueniatur ad primam cauſam quæ vltimum erit de intentione. Antecedit igitur naturaliter cognitio, & neceſſario dilectionem, & concupiſcentiam apprehenſio, ratio eſt, quia vires ordinatæ ſuot cognitiua ante affectiuam, & in motibus & motoribus or dinatis deſtructo priori deſtruitur quod poſterius eſt. Auguſt. Inuiſa poſſumus diligere, incognita nequaquàm. Vis ergo Deũ amare, & concupiſcere, prius oportet cogooſcere. Igitur ſecundum philoſophum, delectabile apprehenſum mouet appetitum vt delectabile, Summum igitur delectabile oportet præapprehendere cogitando, vt poſsimus diligere appetendo. Apprehendimus autem ſenſibile auditu, viſu, nonnumquàm guſtu. Verbi gratia. Viũm quod eſt ſenſibile exteriu, alio modo apprehendo audiens narrari de ipſo, viũm illud eſt bonum, magis autem cum video, quia viſus ſecundum Ariſtote. plures rei differentias apprehendit, & ideo certius iudicat de re, magis autem cum prægusto: tunc enim eſt maxima coniunctio ſenſibilis ad ſenſum. Similiter intellectus de ſummo bono intelligit aliquid, aut per alium, & ſic quaſi per auditum: aut per ſe, & ſic quaſi per viſum, ſed plenius apprehendit, cum affectua aliqualiter contingans, vel modice experitur. Audire autem eſt incipientium, videre proficientium, guſtare perfectorũ. Incipiens vis audire vt concupiſcas, videre vt mouearis, quærere vt audias: quærit enim famulus pro potu frigido, quære igitur & to: interroga à Deo & Dei hominibus, à Deo in oratione. Boe. Quid nam agendum ceoles, vt illius boni ſummi ſedem inuenire mereamur. Inuocandum, inquit, omnium rerũ patrem, ſine quo nullum rite fundatur principium. Ab homini bus in ſermone, hinc ſequitur motus. Iſa. 55. ca. Audite audientes me, & comedite bonum. Proficiens vis audire, vt poſsis appetere, vaca vt videas. pſalm. 45. Vacate & videte, vt vaces, negotia poſtpone. Quoniam igitur ſecundum Ariſt. vltimum de intentione, primom eſt in executione, primum pro loco & tempore negotia intermitte vt vaces. Anſel. Eia nunc homuncio, fuge paululum occupationes tuas, & abſconde te modicum à tumultuoſis cogitationibus tuis, abijce nunc oneroſas curas, poſtpone laborioſas diſtentiones tuas, vaca aliquantulum mẽte Deo, & requieſce aliquantulũ in eo, fuge occupationes operationum in homine exteriori, abſconde te à tumultu phãtaſię, & abijce curas rationis, poſtpone diſtentiones voluntatis, & vaca aliquantulum mente: ſed vide quomodo vaces, ne derideat hoſtes Sabbatha tua. Vaca ergo vt videas, vide intellectu vt concupiſcas affectu, cæterum vos perfecti guſtate, & videre, quoniam ſuauis eſt Dominus: guſtate vel modice ad probandum, & videbitis quia bona eſt negotiatio eius, & faſtidietis alia bona præ appetitu iſtius. Ricard. Non poteſt, vt arbitror, ad perfectum exteriorum honorum faſtigium pertingere, qui interiorum dulcedinem bonorum nondum meruit guſtando ſentire. Eſt igitur ordo inter hos apprehenſionis modos. Nam auditu ordinatur ad viſum, vt patet ĩ regina Saba, quæ audita fama Salomonis appetebat videre quod audierat. Homo igitur poſt inceptionem proficiens, ab auditu ad viſum tranſiens, dicit cũ propheta. pſal. 47. Sicut audiuimus, ſic vidimus. Viſus autem ordinatur ad guſtum, quo contra cundam dicitur in lib. 4. Re. 7. Videbis, & inde non comedes. Fac tamẽ interim quod licet tene medium, & expecta perfectum, vide & cogita Deũ, non vt Dominum, vel vt iudicium, ſed vt quandam rem ſummè bonam & delectabilem. Anſelmus. Excita nunc anima mea totum intellectum tuum, & cogita quantum potes quale, & quantum ſit illud bonum. Cognoſce & cogita quòd ipſe præcellit omne concupiſcibile, delectat præ omni delectabili, quod patet inducendo. Concupiſcit ſuperbia honores, auaritia diuitias & res, accidia commodum & quietem, gola & luxuria voluptatem, ea his ſequitur ira contra lædentem nos in his, quia ira eſt vindex læſæ concupiſcentię, vt diffinit Philoſophus, & ſequitur inuidia cõtra habentem, hæc Gre. Si quæ deſideramus, illi inuidemus qui accipit ea penitus, vel partem accipiendo, quantitatem nobis reſtringit. In concupiſcentia igitur horum eſt peccatum, non quia ipſa ſint mala, ſed quia pro his deſeruntur meliora. Aug. Peccatum nõ eſt appetitus rerum malarum, ſed deſertio meliorum. Deus eſt igitur effectiue bonor in commutabilis præ omni re honorante excellenter honorans. 1. Regum. 2. Qui me honorificauerit, honorificabo eum: me honoris ſicar qui me honoos temporali eligendum præponit: ſed ſm Ariſto. ſi ſimplex ad ſimplex, & magis ad magis, & maxime ad maximum, vt ſi voluptas bonum maior voluptas magis bonũ,

A & ſic maxima voluptas maximum bonum. Igitur ſi honor honus ſicut vtique bonus eſt, & ideo appetibilis eſt, ſummus honor eſt ſumme bonus, & ideo ſumme appetendus. Item, Deus eſt res incommutabilis, & ſubſtantia omnem habentem ſe excellenter diuans. Auguſt. Res quibus fruendum eſt Pater & Filius & Spiritus ſanctus eadem Trinitas, quædam ſumma res eſt communis omnibus fruentibus ea. hic ſi conſiderans hanc ſubſtantiam boni incommutabilis præ omni ſubſtantia boni commutabilis concupiſcis. Item, ſi rerum ſubſtantia bona, & ideo appetenda, & ſumma ſubſtantia eſt ſumme bona, & ideo eſt ſumme appetenda. Item, Deus quies incommutabilis, & commodum excellenter quietans. Auguſt. Feciſti nos Domine ad te, & inquietum eſt cor noſtrum donec requieſcat in te, non talis quies accidię, de qua etiam inquietudo ortum habet. Auguſt. Stando laſſatus eras, ſedendo reficeris, & rurſus ſedendo laſſatis, & quicquid eſt vbi fatigato ſuccurritur, alia fatigatio

B exoritur Item, ſi commodum bonum & quies, & ſumma quies eſt ſumme bona. ergo ſumme appetenda. Item, Deus eſt voluptas incommutabilis excellenter delectans. Pſalm 40. Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Igitur ſi voluptas eſt bonum, & appetibile, & ſumma voluptas eſt ſumme bona, ergo eſt ſumme appetibilis: hac inductione inſtantiam non habente, infertur illud vniuerſale. Prouerb. 3. cap. Omnia quæ deſiderantur, huic non valent comparari. Contingit autem comparari tripliciter, ſecundum maius, & minus, & æquale. Comparatur maius ad minus & excedit, vt tricubitum ad bicubitum, talis eſt illa comparatio, Sapient. 7. Luci comparata inuenitur prior. Item, minus ad maius, & exceditur, vt monocubitum ad bicubitum, talis eſt illa. Deuter. 1. cap. Filios Enachim vidimus, ibi, quibus comparati quaſi locuſtæ videbamur. Item, æquale æquali, vel ſimile ſimili, quod neque excedit, neque exceditur, talis illa. Comparatus eſt iumentis inſipientibus. Omnino er-

C go quæ deſiderantur, huic ſummæ deſiderabili comparari non poſſunt, quia nec minora, nec maiora, nec æqualia ſunt, quia reſpectu eius omnino nihil ſunt Hieronymus. Deus ſolus vere eſt, cuius eſſentiæ comparatum noſtrum eſſe non eſt. Comparatur igitur vnitas millenario, ſicut pars toti non in infinitum, minor, ſed nec punctum lineæ, nec centrum punctale toti ſphæræ circumferentiæ, quorum vtrumque finitum in ſe, ſed reſpectu puncti infinitum, & ideo incomparabile. Minus autẽ comparabilis eſt creatori creatura, vtpote bono ſimpliciter infinito, quæ eſt bonum ſimplex & finitum. Confer ergo nunc bonũ, & vide quid concupiſces. Concupiſces enim bonum. Nam, vt ait Auguſt. Bonum eſt aurum, bonæ diuitiæ. Si igitur vnam marcam argenti concupiſcis quia bonum, marcam auri tanto magis concupiſces, quanto magis bonum. Quicquid igitur millies melius eſſet, millies plus concupiſci ratio perſuaderet, & ta meo vnitas pars eſt aliquota millenarij, & ideo comparabilis

D ipſi: ſed Deus cui omnia quę deſiderantur cnmparari non poſſunt, illa marca infinities melior, & ideo infinities concupiſcibilior. Similiter de quolibet concupiſcibili ſimile ſit iudicium. Omnia ergo huic non valent comparari, quomodo igitur ſingula valent? Cuncta igitur bona ſimul appellantur valde bona, vt dicitur Gen. 1. Singula non valde, ſed tantum ſimpliciter bona: minus enim ſingula bona ſunt, quàm omnia collecta, ſed vt dicit Philoſophus. Oſtenſa præeminentia vna duorum, vel plurium, hoc duorum eſt præeligendum, vel præoptandum quod eſt præeminens. Quomodo ergo præoptandum aliquid nihilo, ens non enti, infinitum bonum finito? Anſelmus. Cur ergo per multas vagaris humuncio, quærendo bona animæ tuę & corporis? Ama vnum bonum, quod omne eſt bonum, & ſatis eſt: deſidera ſimplex bonum quod eſt ſummum bonum,

E & ſufficit. Item, riuuli bonorum concupiſcibilium diuerſi, ſons vnus omnium Deus. Melior ergo & concupiſcibilior fons quàm riuulus, cauſa quam effectus, immo incomparabiliter melior, cuius bonitate ſecundum Boetium, paulliſper diſputationis gratia intellecta dicimus, iam nihil erit bonum, & ideo nihil concupiſcibile. Igitur quod per ſe tale, magis tale quàm quod per accidens, & ideo magis concupiſcibile, Pſal. 83. Quapropter concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini. Sed nota, quòd duplex concupiſcentia, vna rei abſentis, hoc mouet ad habendum: altera rei præſentis cauſans fruitionem per præſentiam concupiſcibilis, & ideo delectatur & fruitur concupito. Hęc igitur mouet ad delectandũ, vt patet in vino, quod concupiſcens diligo cum abeſt, & ideo moueor ad operãdum pro pretio, quo emam ad præparandum vas quo recipiam, & cum

abest, non cessat concupiscere, secũdum hoc est charitas viæ diligens & concupiscens Deum vt absentem, & ideo alliciens motus & mouens ad opera meritoria: sed charitas patriæ diligens & concupiscens vt præsentem, & ideo delectans, & finitionem causans. Ecclesiast. 24. Qui edunt me adhuc esurient, & qui bibunt me adhuc sitient, sed desiderium perit cum anima sitim suam, qua bonum naturaliter appetit, per aquam præsentis insipidæ delectationis boni commutabilis extinguit. Bene autem sitis accẽditur, cũ dulcedo summi boni, vel modice prægustatur, quæ tamen prægustatio mirabiliter & sitim crescere facit, & tamen ipsi aliqualiter satisfacit. Augustinus. Angeli illo fruentes iam beati sunt, quo & nos frui desideramus: & quantum in hac vita fruimur, tanto peregrinationem nostram & tollerabilius sustinemus, & ardentius finire cupimus.

CAP. III.

His in apprehensione antecedentibus irritatur affectua, & si potentia voluntatis per habitum amoris disposita sit, in actum exit, & mouens delectabile apprehensum diligens concupiscit. Quem dilectionis motum tria concomitantur, scilicet qualitas, quantitas, & relatio. Qualitas, scilicet nobilitas & excellens bonitas, qua dissimilis est omnibus motibus alijs, & nobilior genere, vtpote prodiens nobilissima potentia, scilicet voluntate, quæ Deo naturali ordine proxima, & ideo liberrima ab omni coactione creatæ iurisdictionis exempta. Itẽ, à nobilissimo habitu, scilicet amore, qui summum Dei donum, etiam personæ diuinæ, meruit æquiuocum esse. Duplex est autem habitus amoris. Vnus naturalis, qui vnus & summus est, tamen trinitatem in anima perficiens, vt dicit Augusl. quæ sunt mens, notitia, & amor. Boetius. Inserta est bonis naturaliter summi boni cupiditas & dilectio. Alius gratuitus, & infusus, qui omnium gratuitorum summus dignitate, proprie dicitur charitas Ro. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, secundum autem Diony. Optimi optima est adducere. a subiecto igitur qualificetur & denominetur actio. Aristo. Non enim quia bonum facimus, boni sumus, sed quia boni sumus bonum facimus. Optima igitur & nobilissima actio dilectio, sed quia motus denominatur à termino in genere suo, summe bonus est motus, cui summum bonum inquantum tale est obiectum & terminus. In productione igitur actus istius anima nobilissima est, quia cognoscendo coniungitur, amando vnitur illi bono, quod in termino nobilitatis & bonitatis nobile est. Cognoscibile enim cum sit perfectio cognoscentis in esse suo, quo nobilius cognoscibile est, eo nobilior & perfectior, cum dilectio & amor transforment amãtem in amatum cum forma Dei sit nobilissima, anima amans Deum fit nobilissima. Item concomitatur & quantitas mesurans motum dilectionis, qui tripliciter mensuratur, scilicet secundum intentionem, durationem, & numerum, vel multitudinem. Contingit enim concupiscere summum bonum intentione vehementer, vehementius, vehementissimè: duratione diu, diutius, diutissime: multitudine, sæpe vel frequenter, sæpius, sæpissime, & secundum hoc dilectio actu maior est, vel est minor dilectione. Igitur si non potest concupiscere vehementer, saltem durat parumper, quod si non diu continuare potest, quoniam secundum Augustinum in viatore sunt cogitationes volubiles, & consequenter necessariæ affectiones, saltem sicut repetendo frequenter. Nam quo frequentius, eo consequenter vehementius concupisces: & quo vehemẽtius, eo diutius. Sed vide quid impedit, sicut se habet diligere ad cognoscere, sic diligere perfecte quod est in patria, sed cognoscere perfecte, sic diligere actu ad cognoscere actu. Scimus autem plura, sed intelligimus vnum solum, vt dicit Aristo. Verum est actu, & ideo diligere possumus actu vnũ solum. Termini autem oppositi disparate sunt creator & creatura, inter quos sita est anima. Augustinus. Anima media inter Deum & creaturas posita conuersione ad Deum illuminatur, melioratur, & perficitur. Conuersione ad creaturas obtenebratur, deterioratur, corrumpitur, & Philos. posuerũt animam creari in horizonte æternitatis & temporis, quæ cum creaturam actu cognoscit, & per consequens actu diligit creatorem, tunc actu cognoscere, & per consequens actu diligere non potest. Item, vnitas motus causatur ab vnitate mobilis, temporis, & termini. Cum igitur anima mobilis sit simplex inter terminos oppositos, simul & semel motibus diuersis eiusdem generis moueri non potest, vnde dum motu affectionis mouetur ad

F creaturam, tunc motu affectionis moueri non potest ad creatorem. Diliges autem dominum Deum tuum vnum, scilicet præ multis. Augustinus. Vnum est necessarium, præponitur enim vnum multis, &c. Anselmus. Cur ergo per multa vagaris homuncio? Hugo. Cor hominis quod prius amori diuino fixum stabile persistit, & vnum amando vnum permansit, postquam per desideria terrena defluere cœpit quasi in tot diuisum est, quot ea sunt quæ concupiscit. Concomitatur & relatio motum concupiscentiæ, secundũ quam refertur in finem. Scis quid desideras, restat propter quid. Deus summum bonum est subiectum, in quod delectando moueris, sed quis finis, vel propter quid ipsum appetis? Vtique propter seipsum, nam hoc est proprium amoris Dei, quia idem ei obiectum & finis, non sic in virtutibus alijs. Nam fides quæ etiam theologica est, ipsum primum verum habet pro obiecto, bonum summum pro fine, vnde credit primæ veritati, vt credendo mereatur accipere & participare bonitatem, sed amor amat bonum propter bonum. Sed restat scire quod bonum propter bonum appetitur, aut

G propter se, aut propter aliud maius. Non enim maius propter minus, sed potius econuerso appetitur. Nota igitur trinam relationem: est enim secundum Aristote. desiderium desiderati duplex. Nam huius vt finis, huius viæ ad finem. verbi gratia. Desidero vinum, desidero pretium quo emam vinum, sed aliter pretium, & magis vinum quàm pretium, quia & pretium propter vinum. Arist. Propter quod vnumquodque & ipsum magis. Similiter amans appeto Deum, appeto virtutem, sed Deum vt finem, virtutem vt ad finem. Aug. Virtutes si propter se appetantur, nec ad aliud referantur, inflatæ sunt, & ideo non iam virtutes, sed vitia appellanda sunt. Sic & à quibusdam propter Deum aliqua temporalia appetuntur, sed quia facile ibi incurvatur ordinis rectitudo, quam deflectit concupiscentia, corrigit & ad finem dirigit castigans disciplina. Psal. 17. Disciplina tua correxit me in finem, sic & Apostolus desiderrũ habet dissolui, & esse cum Christo, primum desiderans propter secun-

H dum. Item, alia relatio desiderij ad desideratum. Est enim desiderium huius per se, huius per accidens, secũdum Arist. vt in vino appetitus dulcis. Nam in vino dulce per se appetitur, vnde non desiderabitur si accesserit. Tertia relatio est qua dulce appetitur vt delectet. Vide ergo ordinem & relationem dicentem primo, pretium desidero propter vinum, scilicet, ad habendum vinum: secundo vinum desidero, quia dulce propter dulce: tertio dulce vt quo delector, quia delector: hæc delectatio quia est passio mulcebris & qualitas derelicta in nte a dulcedine vini, est finis simpliciter secũdum talem viam, quia hæc delectat formaliter vel vt forma, vinum autem dulce materialiter, sed vinum vt obiectum commune, & ideo per accidens, dulce autem vt materia vel obiectum proprium & immediatum: & ideo per se in parte similiter in parte: secus est in proposito. Prima relatio totaliter similis, tertia omnino contraria, secunda medio modo. Primo igitur sicut appeto vinum &

I pretium propter vinum, sic appeto Deum vt finem. virtutes & omnia meritoria & vtilia vt ad finem, & inter hæc quod fini propinquius est melius est secundum Aristote. & ideo appetibilius. Secundo vinum appeto, quia dulce, etiam refertur motus ille ad alium finem, & est vinum vt obiectũ, dulce vt finis, & causa huius est, quia dulcedo vini in re & ratione differt à vino, licet fundetur in ipso, vt accidens in subiecto, quia si dulcedo vino essentialis esset, idem esset secundum rem diligere vinum quia dulce, & diligere vinum quia vinum, propter hoc in proposito partem sic, partem aliter. Omnia enim quæ in Deo sunt, idem sunt secundum rem, & essentialia sunt non accidentalia, sed ratione differunt, non ratione diffinitionis, sed ratione speculationis. Nam vt dicit Aristotel. causa prior & superior est narratione, quia superior est cognitione, sed per

K effectus vtcunque cognoscitur. Roman. 1. cap. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus, sic secundum effectus aliqualiter balbutimur: effectus autem diuersi sunt. Dicitur ergo Deus ens absolute, comparatiue verò bonus, quia se communicat, & diffundit: iustus, quia pro meritis retribuit: seuerus, quia punit: misericors, quia parcit. Omnia hæc in re vnum & idem sunt, & diuina sunt essentia, sed ratione differunt: sed quia Deum non secundum quod est, sed secundum effectus speculamur, & cognoscimus secundum alium & alium effectum, aliter & aliter nominamus, & differentem speculationem differens sequitur effectus. Deum ergo vt Deum

veneror,

veneror, & revereor, vt iustum, vel seuerum tremo & vereor, vt bonum vel dulcem amo & concupisco. Quod si idem esset ratione, sicut idem est re misericordem, vel bonum esse & iustum, vel seuerum esse, identitatem speculationis sequeretur identitas affectionis, & sic diligerem Deum quia seuerus, sicut diligo & appeto, quia dulcis & bonus. Nunc autem illud contremisco, istud concupisco. appeto ergo Deum, quia bonus & suauis, & refertur iste modus ad idem re, & aliud ratione. Tertio dulce vinum appeto, vt delectet. In proposito verò opposita est relatio: nam Dei bonitatem non referimus ad nostram delectationem, scilicet creatam beatitudinem, vel qualitatem, sed potius econtra. Causa autem huius dissimilitudinis patet sic. Omne receptum est in recipiente per modum recipientis, & non per modum recepti. Igitur si receptum est minus nobile recipiente, nobilitatur in ipso, non autem si nobilius ipso. Sicut ergo species rei visibilis recepta in oculo & perficiens ipsam inesse, nobilior est & melior in oculo, quam in materia propria, sic dulcedo rei gustabilis recepta in gustu melior & nobilior est quàm in sua materia: & ideo dulcedo vini melior est in eo quem delectat, quàm in vino. Bonum autem referri habet ad melius, & non econtra, ideo appeto dulcedinem vini propter delectari. E contrario summum bonum & infinitum, quod beatificare, & delectare habet affectum ab affectu, recipitur per modum affectus, scilicet finite, & excedit infinite. Sicut ergo minus bonum ad maius bonum, sic beatitudo ad creata in anima per influentiam beatitudinis increatæ, & summi boni ad ipsum summum bonum quod influit est referenda. In infinitum ergo maior debet esse motus quo appeto Deum & summum bonum, quàm ille quo appeto vitam æternam creatam & fruitionem meam. Nam & istud appeto propter illud, istud vt finem quo quiesco, illud vt finem in quo quiesco. Nota ergo quòd sex sensus habet hæc propositio, Iste diligit Deum propter Deum. Primo diligit Deum propter Deum, supple habendum, vt habere Deum, vel frui Deo sit finis in quo quiescitur, vt iste vadit ad tabernam propter vinum, scilicet bibendum, bibitio & delectatio plus placet illi quàm vinum, & sic diligere est malum, & peccatum, quia refertur creator ad creaturam. Secundo diligit Deum propter Deum, scilicet habendum, vt habitus Dei, vel fruitio creata sit finis, non in quo quiescit, sed quo quiescitur. Beatitudo enim creata potest appeti, vt finis quo quiescamus, quia ipsa habita, nihil est eatũ amplius appetimus: sed non debet poni finis in quo non in ipsa quiescamus, sed per ipsam in Deo. Tertio diligo Deum propter Deum, vt propter, notet causam efficientem, siue motiuam, & vt sit sensus, Deus siue dulcedo Dei est causa mouens istum ad diligendum Deum, sic ille diligit illum propter beneficia sua quæ confert ei, iste motus est magis amicitiæ, quàm concupiscentiæ, De hoc Ioan. vlt. Diligamus Deum, quia ipse prior dilexit nos, & ita meruit redamari. Ber. Dignus plane Deus qui redamatur, præsertim si aduertamus quis, qualis, quantumcunque amauerit. Quarto vt per propter, notetur causa finalis, & est sensus, diligo Deum propter Deum, illud est propter præceptum Dei, & honorem ipsius. Sexto diligo Deum propter Deum, idest, non propter illud, vt notetur exclusio finis vlterius, & omnis commodi mei. ergo est gratissime amare. Primum ergo malum, tria sequentia bona, duo vltima optima. Ber. Non sine præmio diligitur Deus, & si absque præmij intuitu sit diligendus. Psal. 72. Quid enim mihi est in cœlo, & à te &c.

CAP. IIII.

Dilectionem concupiscentiæ secundario quidem plora: principaliter verò quinque consequuntur, scilicet motus, dolor, timor, consolatio, & delectatio. Sicut enim corpora quædam mouentur in loco, vt sphæra, quædam extra locum, vt in motu recto, vt homo sedens mouetur in loco cum surgit, extra locum cum procedit: sic ipsa dilectio concupiscentiæ motus est essentialis, sed quasi motus surgentis. Delectabile enim apprehensum mouet, sed hunc motum sequitur alius motus quasi procedentis, & ipse duplex. Primus quo moueor ad habendum: alius secundus quo moueor ad merendum, qui secundus est intentione, sed prior in esse, vel in executione, sicut vinum diligens primo mouetur motu desiderij ad habendum, vel bibendum: sed quia non habet, mouetur secundo ad illud per quod habeat, & iste modus multiplicatur, si plura sint ad habendum necessaria, vnde mouet homo linguam, ad petendum vel interrogandum, manum ad operandum pro pretio,

A pedes eundo ad tabernam, & sic de alijs qui motus omnes fiunt propter primum procedendum ad terminum. Vnde & terminus primi appetibilior est, & prior in intentione terminis omnium posteriorum, sicut motus motibus, secundum illud: propter quod vnumquodque tale &c. Sic apprehensa suauitate & dulcedine Dei, moueor concupiscens, hoc est diligere: sed cum motus continuus habeat principium, medium, & finem, hunc motum sequitur motus quasi processiuus, nõ sicut alius alium sed sicut pars partem, medium principium, hoc est motus ad habendum, vel fruendum: sed quia non possum habere, vel frui sine meritis, secundo moueor me ad merendum, qui motus multiplicatur secundum quod multis modis mereri contingit. Ex hac parte accidit motus implendi præceptorum affirmatiuorum, tanquam eorum quæ sunt ad habendum necessaria: consiliorum, tanquam eorum quæ sunt vtilia: prohibitionum, tanquam motus ab his quæ impeditiua. hinc est motus ad amandum proximum: quia præceptum. Secundum hoc
B Glo. dicit. Charitas Dei generat amorem proximi, qui motus est principiũ, & causa omnium motuum, qui ordinant ad proximum, etiam extenso nomine motus ad mouere à malo, & moueri ad bonum, secundum hoc dicitur ad Rom. 13. Plenitudo legis est dilectio. Nam non adulterabis &c. Et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur. Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Motus igitur primus, scilicet dilectionis Dei in voluntate, vt eius in subiecto, causat alium motum, scilicet dilectionis proximi in eodem subiecto. Cum voluntas habet imperium super potentias inferiores, & in perfluentiam mota mouet inferiores potentias, etiam organicas in comparatione ad Deum propter se primo, & principaliter: in comparatione ad proximũ propter Deum secundario, & consequen-
C ter, secundum hoc mouet linguam ad Deum laudandum, orandum, & similia: aures ad audiendum de ipso: oculos ad intuendum vestigia eius, scilicet creaturas, & sic de alijs membris, & actibus, sed inter hos motus est ordo. Verbi gratia. Cum lingua mouetur ad orandum, veniam peccati ante omnia petit, & hunc motum motus confessionis naturaliter præcedit quo se peccatorem recognoscit & arguit & sic de alijs. In comparatione ad proximum voluntas mota mouet organa multipliciter, vt patet, pedes ad eundum ad visitandum proximum, manus ad dandum, vel ad iuuandũ, oculos & aures ad similia &c. linguam ad consolandum, corripiendum, instruendum, exercendum, & similia. Hinc patet quòd omnes virtutes motrices sunt, & quasi motores moti ad alia, & secundo mouenti: charitas autem est quasi motor primus. Secundo dilectionem sequitur dolor: nam quo magis moueor ad habendum, eo magis affligor de dilatione, secundum illud. Spes quæ differtur affligit
D animam, quo magis appeto coniunctionem, eo magis doleo, & affligor de dilatione. Hiere. t. Idcirco plorabo, & oculus meus deducet aquas, quia longe factus est a me consolator conuertens animam meam &c. Tertio sequitur timor, nam quo magis cõcupisco habere, eo magis timeo perdere: quo magis coniungi, eo magis separari Poeta. Res est solliciti plena timoris amor. Hic timor nobilissimus inter omnes timores viæ, & vtilissimus in patria, tamen secundum hunc actum euacuandus, solo ibi reuerentiæ actu contentus. Quarto sequitur consolatio ex appropinquatione, sicut exhilarescit esuriens viso, vel odorato cibo, vtpote adhuc distante, sed tamen vicino, hinc intenditur motus: sicut velocius mouetur lapis, quo vicinior est centro. Ber. Qui amat ardentius, currit velocius. Quinto sequitur delectatio de adeptione. Prou. 13. Desiderium si compleatur, delectat animam. Est.n. delectatio sm Aristo. coniunctio conuenientis cum conueniente. Deus igitur sicut præcellit
E omne concupiscibile, sic delectat præ omni delectabili, & hoc tripliciter: quia generalius, intimius, durabilius. Alia.n. delectant particulariter, vt sapida solum gustum, non autem auditum: sonora auditum, non autem visum, sic de singulis. Deus autẽ generaliter, quia generale bonum ipse est, & omnis boni particularis causa. Ansel. Si.n. singularia bona delectabilia sunt cogita intente, quàm delectabile sit illud bonum, quod continet in se iucunditatem omnium bonorum, & non qualem in rebus creatis sumus experti, sed tantum differentem, quantum differt creator à creatura. Item, alia delectant superficialiter, & quasi exterius, Deus autem intime, & ideo profunde: solus n. Deus substantiam animæ substantialiter penetrat, & ideo medullitus delectat. Aug. Cum inhæsero tibi ex omni mẽte mea, nusquam erit labor, & dolor, & tota erit vita mea, tota plena

te. Idem. O domine Deus quid est quod amo cum te amo, non speciem corporis, nec decus téporis, nec cádorem lucis istius amicum oculis, non dulces melodias cantilenarum omnimodarum, non florum & aromatum suaue olentium suauitatem, non manna & mella, non membra acceptabilia carnis amplexibus, non hoc amo cum Deum meum amo, & tamen amo quandam lucem, quandam vocem, & quendam odorem, & quendam cibum, & quendam amplexum. Non amo Deum meum lucem, vocem, odorem, cibum, amplexum exterioris hominis, sed interioris hominis mei, vbi fulget animæ meæ quod non capit locus, & vbi sonat quod non rapit tempus, vbi olet quod non spargit flatus, vbi sapit quod non minuit edacitas, vbi hæret quòd non diuellit satietas, hoc est quod amo cum Deum meum amo. August. Qui intrat in te, intrat in gaudium domini sui, & non timebit, sed habebit se optime in optimo. Item, alia delectant transitorie & terminabiliter, Deus autem æternaliter. August. Miser est omnis animus vinctus amicitia rerum inferiorum, & dilaniatur cum eas amittit, te verò nemo amittit, nisi qui dimittit, & ratio est, quia omnis creatura de se mutabilis est. Sed quoniam anima satiata calcabit fauum, anima quæ creaturas diligens concupiscit quoniam concupiscibile præsens est, & ideo in motu ipsum faciliter consequitur, consequens & adipiscens fruitur & delectatur, quo plenior bono creato, tanto minus esurit increatum, & ideo ieiunandum ab his, vt illud concupiscatur. Psalm. 76. Renuit consolari anima mea. August. Cætera creatura vilescat, vt creator in corde dulcescat: sed quoniam in delectabilibus melius est facere quàm fecisse, vel facturum esse, ideo anima concupiscit concupiscentia respectu boni incommutabilis, vnde Psal. 118. Concupiuit anima mea desiderare &c. econuerso dicitur respecto boni commutabilis male. Psalmus. 105. Concupierunt concupiscentiam in deserto.

CAP. V.

Diliges dominum Deum tuum etiam dilectione amicitiæ. Hæc est dilectio qua diligimus illud, cui bonum volumus. Hac ergo, Dominum diliges, præ omnibus, & etiam pro teipso, & hoc dupliciter. Quantum ad obiectum maius, vt ei velis maius bonum, quod tibi ipsi, vel cuiquam. Item, quantum ad modum volendi, vt magis velis ei bonum quam tibi, vel cuiquam, quod dignum est. Nam potentia volendi ab ipso est, & ideo sua est: & à te non est, sed tibi concessa. potius ergo vult, & magis vult bonum ei à quo est, quàm ei à quo non est. Sed nota quòd Dominus relatiue ad seruum dicitur, quia dominium, & homagium relationem faciunt: nam & illum dominum appello, cuius homo sum, & si seruus non sum. Item nonnunquam aliquis homo fit alterius hominis, non quia illi sibi quicquam de bonis suis porrigat, sed ille bona propria illi assignat, & recipit in feudum vt homo fiat, vtique in tali casu potius homo meus esset, quam econuerso: nam plus à me habet quàm ego ab ipso, ipse à me rei meæ non suæ proprietatem habet & dominium, ego ab ipso, ipse à me rei meæ non suæ proprietatem habet & dominium, & ego ab ipso rei meæ solummodo possessionem & vsum, & tamen dominium hunc appello. Verum multo potius homo Dei sum, à quo sum omnino quod sum, habeo totum quod habeo, expecto totum bonum quod habiturus sum. Dominus ergo & Deus meus est, gloriorque non immerito liberum me esse & nobilem, vtpote immediate imperatori summo subiectum, cum etiam Angelus non sit mihi Dominus, sed conseruus. Cæterum alia relatio est qua refertur homo, vel seruus ad Dominum, alia qua amicus ad amicum, & nobilior secunda quàm prima. August. Obstupesce igitur anima mea dignatione Dei tui erga te, nobilitauit te ò homo Deus inferius constituens dominum irrationabilium. Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Qui dominaris brutis, non mirum esset si Angelorum saltem Seraphin dominio subdereris. Sed nunc non sic, sed nobilis es in relatione ad superius, solus Deus vere est dominus tuus. Sed dilatare vsque ad mortem præ admiratione, cui debueras seruus esse, iubet vt sis amicus. Diliges, inquit, dñm Deum tuum &c. Ioan. 15. Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Stude igitur amicus esse ei à quo amaris, seruus esse ei cui obligaris.

CAP. VI.

Nota igitur quòd animam rationalem est considerare tripliciter, scilicet inquantum natura est, inquantum deli-

F beratiua, & inquantum gratificata. Secundum hoc tripliciter in anima Dei amicitia generatur. Est enim secundum Anselm. triplex exitus rerum in esse, scilicet naturalis, voluntarius, & mirabilis. Anima igitur vt natura, efficitur amans innumeris, & affluentibus beneficijs, hoc patet. Nam & catulus beneficum sibi amplectatur, & ouis sola æstimatiua non discretione viens lupum fugiens, pastorem vt beneficum sequitur. Ioan. 10. Cum proprias oues emiserit &c. & oues illum sequuntur, sic in anima per beneficia Dei amicitia quasi quodam exitu naturali generatur. Anima vt deliberatiua amans Deum efficitur infinitis, & euidentibus præeminentijs. Nam in deliberatione recta præeminens præeligitur, & præamatur, secundum Aristot. Nullus dubitat vtrum beatitudo, vel diuitiæ præeminentes sint magis eligendæ propter nimiam præeminentiam

G beatitudinis ad diuitias. Sic nemo deliberans dubitat an creator amandus sit præ creaturis: hic exitus amicitiæ quodammodo est voluntarius. Anima vt gratificata, amans efficitur per gratiæ influentiam: nam Deo influente gratificatur, & informatur animæ substantia per gratiam vna vni, scilicet Deo per vnam: & sicut Deus dans animæ primum esse creauit substantiam, & concreauit ei potentiam, sic dans secundum esse influit gratiam substantiæ animæ, & charitatem virtutem summa potentiæ. Item, sicut voluntas procedit à substantia animæ, sic charitas ea gratia, sed & aliæ virtutes in potentijs ex gratia sunt: sed omnes præter charitatem informes sunt, & sine gratia esse non possunt. Influxa ergo à Deo essentia: & forma, & gratia in substantia animæ influitur, & habitus charitatis in potentia voluntatis, & hic est amicitiæ exitus mirabi-

H lis. Roman. 5. capit. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris &c. Item hic, quoniam super naturam est, postulatione & oratione opus est magis quàm deliberatione.

CAP. VII.

Primus ergo exitus amicitiæ est quasi naturalis, secundum quem in anima proportionabiliter quodammodo generatur hæc nobilissima forma accidentalis, sicut in materia naturaliter generatur forma substantialis, quod patet sic. Generatio naturalis fit per coactionem, & per contactum: contrarium enim contingens contrarium agit in ipsum & alterat, & si in agendo præualet, sibi assimilat, vt patet cum ignis agit in terram, & caliditate frigiditatem expellens, frigidam facit calidam, & cum actus continuatur, tandem necessitas dispositionem sequitur, & in summo calens terra ignis efficitur, & ex altera fit altera, cum generatio alterationem comitetur. Sic

I Deus amans hominem non amantem, immo amicus inimici. Roman. 5. Cum inimici essemus &c. Ardenter amans vt ignis est. Deuter. 4. Deus noster ignis consumens est. Homo autem frigidus, & non amans vt terra: vnde Genes. 3. Terra es, & in terram ibis &c. Qui ignis terræ appropinquans beneficijs ipsam tangit, & sic tangendo disponit ad formam suam, scilicet amicitiam, & primo calefaciens alterat, secundum illud Psal. 143. Tange montes, & fumigabunt. Tandem frequéter, & continue agens, quia non cessat, vel ad momentum à beneficijs, tandem terram igneam reddit, & inimicitiam expellens, formam amicitiæ in corde hominis introducit. Soph. 3. In igne zeli mei deuorabo terram. Luc. 12. Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi vt accendatur? Breuiter igitur quoniam natura est vis insita rebus ex similibus similia procreans, naturaliter quodammodo amicitia Dei in nobis amicitiam generat, tum amicum etiam si nolis tandem amare cogaris. 1. Io. 4. Diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.

K

CAP. VIII.

Secundus exitus est quasi voluntarius, cum homo Deum diligere incipit, & in amicum suscipit quasi per voluntariam electionem. Deut. 26. Dñm elegisti hodie, vt sit tibi Deus, sed electionem deliberatio antecedit. Ad habendum igitur amicum voluntas deliberat, & tandem eligit. Sene. Tu cum amico tuo omnia delibera, sed de ipso primum: prius vide an tibi in amicitia aliquis recipiendus sit, & cum eum placuerit fieri, toto illũ pectore admitte. Deliberare est diuersa librare, eligere est duobus præiacentibus præoptare alterum alteri. Ecce modo duo libranda, Deus & homo, creator & creatura, quem homo in amicum eligamus, in libra hominis ponderãt multum quædam generalia, & præcipue tria, scilicet naturæ conformitas. Prouer. 13. Omne animal diligit sibi simile: nec est per se vera,

& ideo

& ideo magis ſimile ſibi magis. Prouer.27. Volatilia ad ſimilia ſibi conueniunt &c. Item præſentialitas. Vnde arguit. 1. Ioan. 4. Qui non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum quem non videt quomodo poteſt diligere? Hæc præponderat quandoque conſanguinitati. Prouerb.27 ca. Melior eſt vicinus iuxta, quàm frater procul. Item vtilitas, ſecundum illud Poetæ. Vulgus amicitias vtilitate probat. Quædam ſpecialia multum præponderant in libra hominis, & præcipue tria, vt conſanguinitas, ſecundum quam præponderat pater extraneo, & ſimilia. Item vxor parentibus. Geneſ. 2. cap. Relinquet homo patrem ſuum, & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ. Item fidelitas, item amicabilitas, item gratioſitas. 1. Machab. 10. cap. Aptus es vt ſis amicus Regis. Prouerb. 18. Vir amicabilis ad ſocietatem magis amicus eſt quàm frater. Ex oppoſitis in libra ex parte Dei præponderant multa, quæ ſi præponderant, faciunt deliberationem. Deliberationem ſequitur electio, qua Deus homini præoptatur, & in amicum eligitur. Cantic. 5. cap. Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus. Vide nunc, & pone in libra Dei etiam ea quæ in hominis libra præponderant, & primo ſpecialiter & proprie ea quæ homo non habet, ſed ſolus Deus propter quæ ſit merito diligendus.

C A P. IX.

Es ergo amicus hominis propter naturæ conformitatem, quia homo eſt, ne in hoc præponderaret, & ideo præeligeretur homo Deo, Deus factus eſt homo. Vnde filium hominis Chriſtus creberrime ſe appellat. Hic ergo magis amandus eſt quàm aliquis homo propter tria, ſcilicet cauſam, ſtatum, & durationem. Primo propter cauſam, amicus igitur es hominis, qui tecum ſit, vel factus eſt homo, potius eius qui propter te factus eſt homo, vtique propter te, ſcilicet, redimendum morte humanitatis, propter te nutriendum ſacramento corporis, & ſanguinis. Auguſt. Vt panem Angelorum manducaret homo, creator Angelorum factus eſt homo. Item propter te erudiendum exemplis, & beatificandum dupliciter duabus naturis, vt ingredereris, & egredereris, & paſcua inuenires, ſecundum illud Ioan. 10. cap. Ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. Secundo propter ſtatum: amicus es hominis qui ſimplex homo. ergo debes eſſe amicus potius eius qui ſummus eſt homo, cum etiam inter homines magis appetas eſſe amicus magnatorum. Item propter durationem amicus es hominis, qui quotidie corrumpitur, & tendit ad hoc vt deſinat eſſe homo, quia mortuus homo, non eſt homo, ſed potius eius amicus ſis, qui reſurgens ex mortuis iam non moritur, & ideo incorruptibilis, & nunquàm deſinens eſſe homo. Sed dices, Sic diligo Chriſtum hominem, ſed non ſic Deum. Vide quòd & Deum ſic. Si amari poſſit imago depicta, nonne magis amaret imaginem in mente artificis, & pictoris ſecundum quam facta eſt, quàm imaginem aliam pictam ſibi neceſſario magis diſſimilem cum qua eſt? Sic ſi propter conformitatem hominis amicus eſſe volo, conformitatem inquam in genere logico, & prædicabili, merito ideam meam ſecundum quam in mente Dei ſum, & vita ſum, magis amo. Ioan. 10. cap. Quod factum eſt in ipſo vita erat.

C A P. X.

Amicus es hominis, quia præſens. In hoc autem Deus præponderat tripliciter, quia præſens eſt intime, ſemper, & vbique: homo verò præſens eſt quaſi præ ſenſu ens, quia iuxta te, Deus præſentior, quia intra te. Auguſt. 4. confeſſ. Intimus cordi eſt, & cor aberrauit ab eo. Sed dicis, quomodo non ſentio ſi præſens eſt? Reſpondeo, nec in homine hoc habes, cuius corpus tantummodo vides, quia ſi ſine anima præſens eſſet, malles abeſſe. Patet ergo præſentiam animæ amici tui te magis amare, quam cum non videas, ex motibus corporis præſentem intelligis, & verbis qualitatem eius erga te tibi ſignatis non demonſtrantibus credis. Sic licet prohibente ſtatu viæ Deum qui eſt in te præſens per eſſentiam, videre non valeas in ſe: per effectus tamen cauſam interim potes cognoſcere, & videre, donec intellectu confortato, & mundato facie ad faciem intueri liceat, & cognoſcere poſteriora per priora, effectum per cauſam, creaturam per creatorem. Item homo præſens quandoque, & quandoque abſens eſt neceſſario, ſed nunquam Deus abſens eſt tibi licet tu quandoque elongans te abſentes. Auguſt. 10. confeſſ. Intus eras, &

A ego foras, & ibi te quærebam & in iſta formoſa quæ feciſti deformis irruebam, mecum eras: & tecum non eram. Ea me tenebant longe à te, quæ ſi in te non eſſent, non eſſent. Item homo cuius amicus es, alicubi tibi eſt præſens, alicubi abſens. Deus vbique eſt tibi præſens. Auguſtin. Veritas vbique præſidens omnibus conſulentibus te &c. Vnde enim moriens præſentiam amicorum, qua tunc maxime indigeres, habere non poſſis, huius amici præſentia conſolabiliter potieris. Pſal. 22. Si ambulem in medio vmbræ mortis &c.

C A P. XI.

Amicus es hominis, quia vtilis. In hoc autem triplicitet præponderat Deus. Vide enim circa hominem vtilem tibi quàm magna vtilitas, quàm multa, quàm diuturna, excedit Deus quantitate continua & diſcreta, & duratione, quia ab ip-
B ſo tibi vtilitas maior multiplicior & diuturnior. Quod vt ſaltem in genere pateat, nota quòd trina eſt generalis vtilitas, quam ab amico habere volens, ipſum amas, ſcilicet, adeptio boni ſui, inteoria boni tui, diminutio, vel annihilatio mali tui. Amicus ergo es qui tibi communicat bona ſua. Prouerb. 19. Multi colunt perſonam potentis, & amici ſunt dona tribuentis. Præponderat euidenter Deus qui tibi communicans, & dat ſua, & ſe. Donat inquam dona digniora in ſubſtantia, maiora in quantitate continua, plura in diſcreta quantitate permanentiora in duratione & tempore, meliora in relatione ad finem, opportuniora ſecundum quando & vbi: quia ſecundum Ariſtot. vnumquodque in quo tempore & loco plus valet, magis eſt eligendum. Roman. 8. cap. Qui etiam proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quomo-
C do non omnia cum illo nobis donauit. Iacob. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum &c. Quis amicorum filium ſuum, vel ſpiritum ſuum tibi donaturus eſt vt Deus fecit? Cæterum de donis datis, magna & multa donauit in præterito, donat & donare non ceſſat in præſenti: ſed maxima & plurima donabit in futuro. Cæterum quod homo amicus tibi dat potius eſt mutuum quàm donum: quia redditionem expectat. Luc. 11. cap. Quis veſtrum habet amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet, Amice accommoda mihi tres panes. Sed ſecundum Ariſtot. donum eſt datio irredibilis. Hoc in illo amico ſolum modo locum habet, qui bonorum noſtrorum non eget. Amplius autem idipſum bonum quod amicus tibi dat, non ab ipſo eſt, ſed à ſummo bono, à quo velut à fonte boni per illum fluit ad te. Quem nunc potius amas, an fontem effluentem, an canalem tibi deferentem, quem nimirum etiam ipſe Deus, vt author ad te dirigit potius quàm ad alium
D inclinando voluntatem habentis, vt tibi dare velit qui dedit facultatem qua tibi dare poſſit. Prouerbio. 27. Sicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Dei, quocunque voluerit inclinabit illud: amicus eſt hominis ſecundo qui tecum ſciens bona tua, & communicans ipſa tibi reddit iucundiora. Seneca. Nullius boni ſine ſocio iucunda eſt poſſeſſio, vnde ſecundum Ariſtot. magis eſt eligendum quod contingit amicos participare, quàm quod non. Cæterum hoc amicos non prodit, quoniam in hoc ſecundum ſuperficiem non differt fictus amicus à verò. Eccleſiaſt. 12. Non agnoſcitur in bonis amicus. Non agnoſcitur inquam, vtrum amicus perſonæ vel rerum, tuus vel tuorum. Nam prius inuenies inter homines qui diligat propter tua te, quàm qui tua propter te: quoniam eſt amicus ſocius menſæ, & non permanet in tempore neceſſitatis. Poeta.

Cum fueris fælix multos numerabis amicos,
E *Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.*

Verus autem amicus eſſet, ſi bono tuo propter te congauderet, etiam ſi participaturus non eſſet. Ariſt. Amicos iuſtos eſſe volumus etiam ſi media ſint. Sed in hoc nullus ad amicitiam tibi Deo aptior, qui ſciens bona tua vtpote dona ſua, & de his tibi congaudet, & dans communicare à te, vel participare non eget. Ioan. 2. Gaudeo propter vos, vt credatis. Amicus eſt hominis tertio qui tecum participans mala tua annihilet, vel ad minus diminuat, & talem quære. Quærendus enim eſt, quia difficilius inuenitur, quàm primus vel ſecundus, quamuis vtroque magis iſte ſit neceſſarius. Sed in hoc tertio bono multi deficiunt, quia prima duo fecerunt. Pſalmus 37. Amici mei, & proximi mei aduerſum me appropinquauerunt, & ſteterunt:

amici communicantes mihi bona sua, proximi participantes bona mea. Verum dignitas Dei in hoc tertio signo euidens est, qui cum in natura propria suæ bona mala tecum communicare non posset, naturam tuam assumpsit, in qua tibi compatiens, & pœnæ tuæ socius fines, misero tibi consolationem faceret, & per naturam suam bonam tandem malum tuum annihilaret. Sunt autem secundum Aristotelem quinque mala & terribilia, scilicet opinio mala, inopia, ægritudo, inimicitia, mors, in quorum vltimo euidens est fortitudo. Vide in his malis tuis Christum tecum participantem. De primo. Matth. 27. Seductor ille dicit Ioan. 7. Quidam dicebant, quia bonus est, alij autem non, sed seducit turbam. Luc. 19. Venit filius hominis quærere & saluum facere quod perierat, & vocatur homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. De secundo. Luc. 9. Vulpes foueas habent, & volucres G cœli nidos, filius &c. 2. Corinth. 8. Videte fratres gratiam Dei, quoniam cum diues esset, propter nos egenus factus est. Vt illius inopia nos diuites essemus. De tertio. Esa. 25. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Itẽ, Vidimus eum nouissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitates. De quarto Ioann. 15. Nunc autem viderunt, & oderunt & me, & patrem meum. De quinto, Cant. 8. Fortis est vt mors dilectio, quoniam maiorem dilectionem hac nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Ecce mors, & talis mors. Quid vltra facere debuit tibi, & non fecit: quid vltra debuit pati tecum & non sustinuit? Præ omnibus igitur vtilis, & ideo propter vtilitatem præ omnibus etiam amabilis: amplius autem quia tua mala tecum sentiens, ea tibi alleuiat in præsenti, & eadem annihilat bona sua tibi H plene impartiens in futuro.

CAP. XII.

INter specialia ponderantia etiam consanguinitati præponderat amicabilitas, quia vir amabilis ad societatem magis amicus erit, quàm frater: & hoc in tribus est, quæ sunt hæc, gratiositas in vultu, Hester. 2. Indicibili pulchritudine omniũ oculis gratiosa videbatur, & ideo amabilis. Eccle. 40. Gratiam, & speciem desiderat oculus. Item, affabilitas in conuictu, vel verbo. Prouerb. 22. Propter gratiam labiorum habebit amicum regem. Item, mansuetudo in gustu, vel actu. Eccle. In mansuetudine tua opera perfice, & super hominum gloriam diligeris. Econtra Prouer. 22. Noli esse amicus homini iracundo. Præponderat in his Deus per ordinem. Nimirum enim fallax gratia, & vana pulchritudo, quam confert sanitas, complexionis bonitas & iuuentutis ætas. Apparet enim quoniam aufert ipsam vel ægritudo fugans sanitatem, vel senectus excludens I iuuentutem, vel mors dissoluens complexionem. Cæterum amabilis ille qui gratiosior in facie; cuius facies plena est gratiarum, in quem desiderant angeli prospicere, cuius pulchritudo non languescit, sed intuentes saluos reddit Genes. 32. Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Non senescit, sed iuuenescere facit. Psal. 102. Qui replet in bonis desideriũ tuũ renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Non moritur, sed viuificat in æternum, Ioan. 17. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Tibi ergo tibi domine dixit cor meum exquisiuit te facies mea. Aug. Videbimus, & amabimus, & laudabimus. Item, amabilis ille qui affabilior in sermone. Exo. 19. Loquebatur dominus Moysi, sicut loquitur homo ad amicum suum. Affabilis ergo non solum iustis, quinimo & iniustis, vt pote cui opponitur q fit publicanorum, & peccatorum amicus. Plane K valde affabilis, cuius verbum non est rhetoricum, vel transitorium, sed æternum, quod vt caperetur, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Item, mansuetus in actione Esa. 11. Ego quasi agnus mansuetus.

CAP. XIII.

COnsanguinitas præponderat multum, hoc tripliciter secundum tres lineas consanguinitatis, scilicet ascendentem, in qua, vt proximos diligis parentes, scilicet patrem & matrem, & plusquàm auum, vel auiam. Descendentem, in qua proximi, scilicet filius & filia. Transuersalem in qua frater, & soror in linea ascendenti pondera Deum erga patrem sic. Ex duabus partibus consto, anima & corpore, quarum vna corruptibilis, alia incorruptibilis Sapien. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam &c. Aristo. Hoc solum est separabile, sicut

F incorruptibile à corruptibili, vna imperans, alia obsequẽs naturaliter. Vna assimilans brutis, alia associans angelis. Salust. Omnis nostra vis in animo & corpore sita, illa nobis cum dijs, corpus cum bestijs commune, animi imperio corporis seruitio magis vtimur. Tripliciter igitur nobilior est anima quam habeo à Deo creante, quàm corpus quod à patre generante. Quod enim horum à quo habeatur imago vtriusque testatur, cum corpus patris anima Dei præferat imaginem, quam nimirum Deus immediate sibi similem, & bonam fecit, quæ corpus ad vitam animando perfecit, quam versa vice corpus inficit, & ream ac peccatricem efficit. Veruntamen & ipsum corpus, quod à patre generante natura dedit, Deus naturæ principaliter cooperans vtroque parente nesciente, & ad hoc insufficiente organizauit. 2. Mach. 7. Nescio enim qualiter in vtero meo &c. Amo ergo patrem, à quo solummodo habeo materiam corporis, causam libidinis, originem reatus: potius amabo patrem qui corpus formauit, animam inspirauit. Deuter. 32. Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit, & fecit, & creauit te, fecit corpus, creauit animam, possedit vtrumque. Item, in linea transuersali fratres amantur vt proximi, & specialius diligunt se gemelli, sed filius Dei amabilior frater tibi, amas fratrẽ qui tecum diuidit, diuidendo diminuit tibi paternum affectum. Nam secta bipartita cum mens discurrit amore, alterius vires subtrahit, alter amor. Genes. 37. Videntes Ioseph fratres sui, quòd à patre &c. Diuidet etiam & diminuet diuidendo paternum censum. Luc. 12 Magister dic fratri meo vt diuidat mecum possessionem: amas specialiter tecum genitum, qui statim natus tibi quasi iniurians diminuit lac maternum, & adhærens vberi occupauit locum tuum. Hunc fratrem ama potius, per quem erga te creuit quantum ad affectum amor paternus, per quem hæres efficeris, & ad paternum censum admitteris, quàmuis patri rebellans exhæredari merueris, per quem nullum bonum tibi debitum diminuitur, sed multiplex bonum indebitum tribuitur. Postremo tradit frater fratrem in mortem: sed hic pro fratribus semetipsum tradidit in mortem. Genes. 45. Ego sum frater vester Ioseph, nolite timere &c. Hebr. 2. Non confunditur eos fratres vocare. In linea descendenti vt proximus amatur filius. ergo volens Deus etiam sic ab homine amari, vt proximus factus est filius hominis, quod etiam de se sæpissime repetit, ne tanta consanguinitatis propinquitas dari obliuioni possit: sed dicis, filius quidem est hominis, nec tamen meus, sed Virginis, audi. Quicunque fecerit voluntatem patris mei &c. Voluntatem viri prouocantis faciens aliqua virgo fit mulier, ac deinde mater: tu voluntatem Dei facito, Christi mater eris & virgo. Amat ergo mater filium, & quidem tenerius quàm pater. 3. Reg. 1. Sicut mater vnicum amat filium, ita te diligebam: amat filium quem concipit cum sorde, pregnat cum pallore, non sine timore parit cum periculo vitæ, educat cum solicitudine & labore, qui ingratus post omnia vix præceptis cogitur, promissis allicitur honorem rependere parentibus. Honora, inquit, patrem & matrem, vt sis longæuus super terram. Tu ama potius filium, quem Spiritusancto superueniente in vtero mentis concipis mundius, gestas iucundius, paris securius, educas facilius, qui fit senectutis tuæ baculus, cæcutientis oculus, qui filiali fide in morte tua meminerit tui, cum etiam in morte sua matris oblitus non fuerit. Verum inter sponsum & sponsam non est accipere graduum distantiam, cum duo faciant iam carnem vnam, & duo animi in vnam fœderentur amicitiam; propter quod dicitur Ephes. 5. Viri diligite vxores vestras. Et, Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt &c. Sed quantum res significata præcellit signum, tantum amor, & vnitas Dei ad animam, amorem sponsi ad sponsam, animæ ad Deum, sponsæ ad sponsum. Sacramentum enim magnum est: ego autem dico inter Christum & ecclesiam, inter Deum & animam. Vide hoc euidenter. Tria sunt bona matrimonij, fides contra adulterium, inseparabilitas quæ dicitur Sacramentum contra diuortium, proles contra sterilitatis opprobrium: sed in hoc coniugio fides inuiolabilior, inseparabilitas maior, proles vtilior. Fides inuiolabilior Dei ad animam. Oseę 2. Sponsabo te mihi in fide. Cantic. 2. Dilectus meus mihi, & ego illi. Quinimo fidelior est sponso omni qui fidelis est etiam anima fidem non seruanti. Esai. 57. Iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulterum. Hiere. tertio ca. Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me.

Quare

Quare hoc certe vt per virum fidelem sanctificetur mulier infidelis, adultera per misericordem maritum, peccatris anima per Christum. Sed objicies, Non sola solius vnica vnici eum scriptum sit. Qui amas animas quasi non vnam, sed plures. Sed scriptum est, Act. 4. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Numquid propterea sponsus non vnam sponsam amat, si in ipsa caput, & manus, & pedes, & cætera membra diligat? An indignabitur caput sponsæ fidem debitam sibi violari, si deprehendat etiam sibi pedes vnitos amari? Amplius non diminuitur in indiuiduo species, licet ipsam participent plures, nec plenius indiuiduo species inesset, si sola inesset. Sic miro modo Deus te, ô anima mea diligit, totus totam vt non minus diligat te diligens tecum & aliam, aliam inquam à te in substantia, vnam autem tecum in charitate & amicitia, nec plus te amaret, si solam amaret, quinimo si tibi socias non dedisset, minus forsitan quàm nunc amare posset. Non sic Iacob, cui permissum est plures sponsas habere, nec tamen datum est B vt vnamquamque ipsarum posset vt solam totus amare. Cæterum hoc video in Deo esse omnipotentiæ, & omnipotentis bonitatis. Augustin. in confes. O tu bone omnipotens, qui sic vnumquemque nostrum curas, tanquam solum cures: & sic omnes, tanquam singulos. Item, inseparabilitas maior. Illi enim duo vnum carnaliter effecti inseparabiles dicuntur, quia dum viuunt, nequeunt separari, sed & necessario separantur, quia necessario moriuntur. Roma. 7. Si dormierit vir eius, soluta est à lege viri. Verum inter te ô anima mea, & Deum, matrimonium quod in baptismo initiatum, in bona vita ratum, in patria fuerit consumatum, post illius vnius primum consortium impossibile est esse diuortium: verumtamen & modo dic cum Apost. Roma 8. quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia? Cæterum quod subiungitur, rapto & vnito congruit. Certus sum quòd neque mors, neque vita, neque instantia &c. poterunt nos separare à charitate quæ est C in Christo Iesu. Item, proles vtilior & multiplicior, bonorum scilicet operum. Fœcundat enim sponsus sponsam, Deus animam per gratiam, progrediturque proles ab ambobus vnitis non ab altero tantum, sed à matre vt à principio materiali, à patre vt formali, & ideo principali: sic & proles operum non à gratia sola, nec à libero arbitrio solo, sed à libero arbitrio, vel voluntate vt à principio materiali & incompleto, à gratia vel à Deo vt à completo vel formali, & ideo principali. Ioann. 10. Sine me nihil potestis facere. 1. Corinth. 15. Abundantius omnibus laboraui, non autem ego, sed gratia Dei mecum. Hæc vtilis proles quæ matrem non perimit, sed ei vitam æternam acquirit: sicut econtrario concupiscentia cum conceperit parit peccatum, peccatum autem cum fuerit consumatum generat mortem. Psalm 7. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Hic non Bennoni filius doloris, sed si prius forte filius laboris, postmodum filius gaudij, & hono- D ris: quoniam & si mulier cum sic parit, tristitiam, habet cum autem peperit, iam non meminit pressuræ propter gaudium.

CAP. XIIII.

Amandus est Deus propter fidelitatem.

QVoniam amico fideli nulla est comparatio, amari solet & merito amatur qui fidelis in amicitia comprobatur. Fidelis est autem qui stabilis, & immutabilis est. Sunt autem tria amici fidelitatis experimenta, scilicet nouitas, prosperitas, aduersitas. Fidelem amicum mihi hunc æstimo quem in his erga me immutabilem inuenio, à cuius animo me nouus amicus superueniens non excludit, immo nec á gradu, vel loco quem in animo mihi dedit, immo qui propter superuenientem E nouum non reputet me antiquum. Quod enim antiquatur, & senescit, prope interitum est, nisi forte ad modum vini me quanto antiquiorem, tanto reputet amicum potiorem. Ecclesiast. 9. cap Ne dimittas amicum antiquum, nouus enim non erit ei similis: vinum nouum amicus nouus veterascet, & cum suauitate bibes illud. Luc. 5. Nemo bibens vetus statim vult nouum, dicit enim, vetus melius est. Item, quem prosperitas sua insperata non reddit mihi extraneum, nec diuersitas mea inopinata me sibi ingratum, sed implet illud Eccles. 22. Fidem posside cum amico tuo in paupertate ipsius, & vt in bonis illius cohæres sis. Cæterum homines multi misericordes vocantur. Prouerb. 9. Virum autem fidelem quis inueniet? Lucæ. 18. Cum venerit filius hominis putas inueniet fidem super terram? A Ecce enim omnis homo mendax, & mutabilis, mutatur nouitate. Gaudent enim nouitate moderni, & nouis superuenientibus vetera projiciunt, & si forte aliquantulum fidelis esse volens non projiciat me propter nouum ex animo, quodammodo tamen subordinat gradu, vel post ordinat loco, dicens mihi, da locum huic nouo: sed ille euangelicus inuitator eum quem locum dare iubet, amicum non nominat, sed absolute dicit. Da huic locum, illum verò amicum dicit quem ascendere facit. Amice, inquit, ascende superius, amari me scirem si in affectu cuiusquam ascenderem. Si verò nouo iubeor locum habitum dare, quid ex hoc possum conuenire? saltem medium teneat in gradu, non me dimittat, non ægre feram si nouum vtpote dignum amplius supponat. Cæterum non est Deus vt homo, vt mutetur nouitate, sed vt amicus stabilis & fidelis elegit sine initio, quos diliget sine fine, nullum excludens pro alio, omnes volens superius ascendere, nullum alteri locum dare, de hoc Prouerb. 17. Omni tempore diligit qui amicus est, immo iste amicus ante omne tempus, & post omne tempus. Ioann. 13. Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos, non in finem terminantem, sed in finem consumantem. Psalm. 118. Omnis consumationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis. Item mutantur & prosperitate, quoniam honores mutant mores, & succedentibus prosperis, pincerna sui obliuiscitur interpretis. Gen 40. Item mutantur aduersitate, nam quos felices diligunt, miseros nec cognoscunt. Iob 2. Audientes tres amici &c. (vsque eleuantes autem oculos suos procul non cognouerunt.) Verum apud patrem luminum non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, quoniam nec sua sublimitas eum tibi extraneum, nec tua humilitas te sibi efficit alienum. Psalm. 137. Quoniã excelsus Dominus & humilia respicit. Vbi amor, ibi oculus: vide de hoc exemplum grossum, & ideo sensui ap- C tius in Christo, quem prosperitas sua non mutauit in amicitia. Nam quos in fratres & amicos mortalis & passibilis elegit, glorificatus, & immortalis factus fratres nihilominus recognouit. Ioan. 20. Vade, dic fratribus meis. Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum. Deum meum & Deum vestrum. Confundere nunc anima mea, confundere de infideli amicitia, quæ si impassibilis esses, & de vita corporis diutina non dicam perpetua certa esses, fortasse ipsum quem nunc te diligere æstimas, vix cognoscere velles. Item, nec mutauit Christum, nec diminuit amicitiæ affectum mutatio status in amico, qui aduersitate repentina factus est alter ex altero, miserior ex misero. Io. 11. Diligebat Iesus Mariam, & Martham, & Lazarum, amabat sanum: sed quid ægrum? audisti domine, Ecce quem amas infirmatur, quem amas in præsenti, non quem vt in præterito amasti. Amauit igitur & infirmum, secuta est mors, creuit miseria, non decreuit amicitia. Lazarus, inquit, D amicus noster dormit, amicus noster, non quis amet cum sit mortuus, sed quia ametur. Cedit tempus, corrumpitur corpus, ad tumulum venit Christus, Tollite, inquit, lapidem, aiũt. Domine iam fœtet. Ecce iam tempus est vt erga tam miserum amicitia cessaret. Et si mutabilis esset, fiet Iesus & turbatur, hoc scio: si nares obstruxerit, nescio: ecce inquiunt, quomodo amabat eum. O Iudæi nõ amatis qui nec de amicitia loqui proprie scitis, quinimo, ecce quomodo amabat eum, vt sit in amando præsens perfectum, cuius fletus est signũ non præteritum imperfectum. O si ad talem miseriam Christus deuenisset, quàm paucos amicos retineret. Captus quidem, sed nõ mortuus fuerat, cum ille suus amicissimus se eum non tantũ nõ amasse, sed nec nosse iurabat. Eya non homo stultissime si quæris amicum cur non amas hunc, qui mutatus in honore non mutatur ab E amore, qui te mutat per miseriam, non mutat amicitiam. His omnibus hincinde collatis, & in libra positis: deliberat anima, post deliberationem eligit, & sic tandem confirmatur amicitia. Cæterum hæc analogice quidem, & communia Deo & homini quæ Deus homini contulit, volens etiam hominẽ amari, sed in his eisdem ineffabiliter hominem excellit volens hoie præamari. Sed quis põderabit ea quæ de Deo sunt propria omnipotentiam, omni scientiam, summã bonitatem, & similia? Nimirum hæc digne librari non possunt, vtpote quæ incõprehensibilia & immensa, libram non tantum angusti cordis humani, sed etiam angelici intellectus excedunt. In summa tamen aduerte quis in amicũ eligi dignior debeat creator an creatura, dominus an seruus, princeps an vasallus, omnipotens an infirmus, immensus an modicus, omni sciens an stolidus, diues an

egenus, & postremo, vt multa transeam, summe bonus & beatus, an miser & malus?

CAP. XV.

TErtius exitus est tertius modus quasi mirabilis, cum Deus animam quam per se solus subito mirabiliter creando facit, per se solus subito mirabilius gratificando reficit, & in ipsa charitate efficit, ad quod nec naturæ potentia, nec voluntatis industria sufficit. Vno ergo modo efficitur Deus amicus noster quasi pustulatus, quia pro amicitia sua infundenda orare debemus. Secundo modo vt electus, in quem vel omnes, vel ad minus plures voces desideriorum, & virium concurdant. Nam si sensualitas sola discordet, & amicus eligat alius, non obstat: quia ius eligendi non habet quod perdidit male eligendo. Veruntamen si & ipsa assentiat, & omnes voces habeantur, vt ibi. Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Psal. 83. tunc indubitanter electus confirmabitur. Quamdiu autem vires inferiores excipiunt contra electionem superiorum, quamuis non sit rationabilis exceptio, tamen differtur cõfirmatio, donec post litem diutinam sensualitas succumbat, & victa cedat, vel transiens per arbitrium forsitan electioni consentiat. Sed si ratio in lite religiose præualet vt eius electus, & electio exceptionem transcendat, in expensis merito sensualitas condemnatur, vt opera pœnitentiæ, pro satisfactione portet, pro eo quòd rationem lite indebita fatigauit. Hæc autem validissima contra electionem rationis obstat exceptio, si nimia vltra tempus debitum dilata sit electio. Secundum hoc non in peccantibus primo, quia ratio recta tempus negligit, & differt eligere personam eligibilem, & idoneam in amicum: sensualitas præueniens non eligendum eligit, & rationem ad consensum allicit & trahit. In pœnitentibus contra eligentem & electum, & electione excipitur, & lis mouetur, & cum in contritione cassatur electio, ratio partem sensibilem ad confitendum mouet, quæ in satisfactione refundit expensas. In incipientibus ratio vult eligere, sed reclamat sensualitas. Galath. 5. cap. Caro concupiscit aduersus spiritum, in perfectis, immo perfectissimis caro assentit: in morientibus lis deciditur, & sensualitati silentium imponitur, & electus rationis in amicum sibi perpetuum confirmatur. Primo autem modo habetur vt intrusus, sicut in generatione violenta per actionem prædominantis vna forma destituitur, & alia generatur, & inducitur.

CAP. XVI.

De exitu charitatis.

QVoniam vt dicit Hieronym. Omnis res per quascunque causas generatur, per easdem dissoluitur, versas scilicet in contrarium & secundum Philosophum, idem est causa contrariorum, huius per præsentiam, illius per absentiam. Quot modis, & quibus amicitia generatur, eisdem & tot corrumpitur. Exit ergo charitas in esse modo quasi supernaturali, scilicet cum dat, vel infunditur postulanti, econtrario desinit esse cum peccans deest influenti. Quo contra Apostolus. Ad Hebr. 12. cap. Videte ne quis desit gratiæ Dei. Sicut ergo Sol lucens in aere, causa est efficiens & conseruans luminis, & ideo cessante causa, scilicet, influentia solis, cessat eius effectus, scilicet luminositas aeris, sic Deus continue influens, causa est in animo charitatis. Sed si sole stante, & effluente lumine aer mortuus recederet, ipse sibi tenebræ causa esset, & quod influxum erat non subtrahitur, sed corrumpitur quando non continuatur, sic verus sol fons caloris, & lucis cognitionis & dilectionis stat, quia immobilis effluit, quia diues & liberalis. Sed si animus mouens gratię se absentat, vel nubem peccati interponat, quod influxum erat corrumpitur, quia non continuatur. Secundo modo charitas exit in esse modo quasi voluntario, cum per deliberationem Deus homini præponitur, & in amicum eligitur: econuerso corrumpitur, & desinit esse, cum anima nomen Dei in vanum accipit, & quasi sine re in libram ponit cui hominem, vel aliam creaturam cum circumstantijs generalibus, vel specialibus aggrauantibus proponit, & declinans adhuc hominem, vel creaturam aliquam Deo eligendo præponit, generalia librat illa in Oseæ. 2. cap. Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas, & oleum &c. Et hæc nesciuit, quia ego dedi ei frumentum, vinum, & oleum & cæt. Quòd si scire, & aduertere voluisset Deus præponderasset.

F Specialia ponderant illi, de quibus Matth. 10. cap. Qui amat patrem, aut matrem super me, non est me dignus. Tertio modo charitas exit in esse quasi naturaliter, cum simile a simili generatur, & anima beneficia Dei continue grataniter accipiens amantem redamare cogitur, econuerso desinit esse, & corrumpitur, cum animo ingrata beneficio paulatim torpens ad frigiditatem primam reuertitur. Hierem. 3. ca. Quomodo si contempsit mulier amatorem suum, sic contempsit me Dominus Israel. Matth. 24 cap. Quoniam superabundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Incipit iniquitas in cogitatione, crescit in delectatione, abundat in consensu, superabundat in actu, vel in vsu. Nota igitur, Cor hominis, vel anima quantum ad statum viæ habet se ad charitatem sicut materia ad formam elementarem, per quam appetitus eius non terminatur totaliter, & ideo possibilis est generatio, & corruptio circa ipsam. Quantum autem ad statum patriæ est sicut materia quintæ essentiæ, quæ contenta est forma sua, vtpote terminante appetitum eius, & non mouet ad aliam, & ideo non incidit corruptio circa ipsam. Sic corruptibilis est in via charitas circa

G cor: incorruptibilis in patria ex simili causa. Quoniam igitur, secundum Philosophum, omnes transferentes secundum aliquam similitudinem transferunt, licita fit translatio vbi aliqua, & si non omnimoda similitudo. Sunt autem quatuor elementa vnam communem materiam habentia, cuius pars vni formæ, pars subijcitur alteri, inter quas est pugna, & actio, & passio mutua. Ignis calidus, Deus benedictus, & diligens, aer humidus, carnales amici nostri, quibus humore sanguineo communicamus, aqua fluida bona temporalia, terra deformia & quasi fęx elementorum vitia, & peccata. Cor igitur amando vitia & peccata, fit quasi terra. Psalm. 10. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Dilexisti malitiam super benignitatem. Amando temporalia, immoderate tamen, circa Deum fit quasi aqua. Psalm. 4 Filij hominum vsque quo graui corde. Amando amicos carnales, pure naturaliter fit aer. Greg. Sunt

H qui diligunt proximos, sed per effectum cognationis, & carnis. Amando Deum fit ignis. Cantic. 8. Fortis est vt mors dilectio &c. Lampades eius, lampades ignis: primus amor mortalis: secundus venialis: tertius debitus, sed tamen indifferens, quia naturalis: quartus meritorius, cum sit gratuitus. Ignis aerem vt symbolum secum habentem amplectitur, & facilis est ibi transitus. Aquam vt magis distantem tolerat, quam impugnans diminuit, sed ab ipsa non extinguitur propter distantiam. Cantic. 8. Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem. Sapient. 19. cap. Aqua extinguentis naturæ non obliuiscitur, sed cauendum ne aqua crescens horizonta ignis attingat, quoniam tunc ignem ardentem extinguit aqua, cum amor temporalium venialis excrescendo fit mortalis. Terræ verò sic ignis contrariatur, vt ipsam vel corrumpat, vel corrumpatur. Tria igitur sunt simul in vno animo, vt in vna communi materia, sed in parte alia & alia, quæ tandem in ignem om-

I nia conuertuntur. Sic feruet ignis agens in aquam, tandem etiam propter Deum tantum diligis temporalia, factusque es ignis de aqua. Calefacit ignis aerem tandem, & cognatos tantum propter Deum diligis, & sic ignis fit ex aere. Terra autem incensa quæ igni, & si non naturali oppositione, tamen locali positione, & distantia maxime est remota, in hac metaphora iterum compatitur in eodem animo aquam & aerem, sed fugat penitus, vel fugit ignem quæ secundum suas qualitates, scilicet siccitatem, frigiditatem, & grauitatem, & alias in aquam, & aerem agit, eaque tandem in suam naturam cõuertit. Quasi enim terra ex aqua generatur, cum amor temporalium rerum primum venialis eus postmodum ingrossatur, & mortalis efficitur, sed & aer in terram degenerat, cum amor naturalis nimietate in culpam declinat, secundum illud Matth. 10. ca. Qui

k amat patrem, aut matrem plusquàm me, non est me dignus.

CAP. XVII.

De augmento charitatis.

IN charitate notanda sunt quatuor, essentia, habitus secundum se, radicatio, vel inhærentia in subiecto, motus, vel actus, & feruor in motum, vltima tria augeri possunt, & minui. vnde per veniale diminuuntur, ex quibusdam etiam causis augentur, & intenduntur. Primum autem corrumpi potest, & augeri, non autem minui, quod patet, quia minimam habẽs charitatem, venialiter peccare potest, quod veniale si habitum

tum charitatis minueret, iam aliquid minimo minus eſſet Ariſtot. Nihil minus minimo eſt, augeri tamen poteſt, cuius augmenti cauſam nota & effectum. Circa cauſam nota. Regulariter omnis res per quaſcunque, & ea quibuſcunque cauſis generatur, ea eiſdem ſi eſt nutribilis nutritur, ſi augmentabilis augetur. Habetur autem charitas, & generatur, quia Deus dat, & homo recipit. Duplex igitur cauſa, vna proprie, & propter quam ſcilicet, influentia dantis. Alia proprie, & ſine qua non ſcilicet diſpoſitio recipientis, quæ diſpoſitio conuerſio eſt animæ ad Deum per potentias, ſecundum quas eſt imago Dei. Nota igitur, Deus eſt diues, cuius diuitiæ communicatæ non minouotur, ideo dare poteſt. Ariſtot. Primum principium eſt diues per ſe, & diues in alijs eſt & bonus: bonum autem eſt diffuſiuum ſui, & ideo liberalis, & ideo dare vult, & quia vult dat. Sed quia actio actiuorum eſt in patiente diſpoſito, actio dico quæ eſt ad aliud, ſicut Sol lucet ſemper, non ſemper illuminat, ignis calet ſemper, ſed non ſemper calefacit niſi diſpoſitum, ſic Deus effluit ſemper, ſed non influit niſi recipienti & diſpoſito. Influere eſt dare, ſed cuius eſt dare, eius eſt & augere, vel magis dare. Vnde dicitur, Luc. 17. cap. Adauge nobis fidem. Verum quia receptum eſt in recipiente per modum recipientis, non recepti, quod Deus ſine menſura effluit, tu cum menſura recipis. Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum, & tamen vnicuique noſtrum data eſt gratia, ſecundum menſuram donationis Chriſti. Accipe ergo magis, & ſic augetur quod acceperas, quoniam augmentum eſt præexiſtens additio quantitatis, vt dicit Ariſtot. Sed nota, eſt gratia magna, & eſt maior gratia: gratia datur ſine merito, ſed non ſine diſpoſitione, quæ quandoque large meritum congrui appellatur. Sicut igitur formam naturalem introducendam antecedit poſitio nuda, diſpoſitio, & neceſſitas, quorum primum & vltimum intelligitur ſimplex, & quaſi punctale: medium autem habēs latitudinem, quam contingit diſpoſitioni plus & plus, vt ſic hæc extenſio durationis quaſi lineæ à puncto ad punctum: ſic & hæc eſt potentiam animæ liberum arbitrium accipere, vt nudum, vt diſpoſitum, quæ diſpoſitio eſt per cōuerſionem ad Deum in vſu, vel actu, ſecundum quod patet ex naturalibus & gratis datis. Quando autem facit totum quod poteſt, & quod in ſe eſt, tunc eſt neceſſitas ad habendam gratiam, non neceſſitas coactionis Deo debitum imponēs, ſed neceſſitas immutabilitatis, qua neceſſe eſt Deum eſſe Deum, & ideo bonum, & ideo effluentem, & ideo accipienti dantem: immo nec hanc vltimam diſpoſitionem, & neceſſariam liberaliſſimus dator expectat, ſed aliquo modo conuertenti ſe, & diſponenti, & ſi non ſecundum totum, quod in ſe eſt, multoties dat. Iacob. 1. cap. Qui dat omnibus affluenter. Auguſt. Anima inſtrumenta cognoſcendi, & diligendi Deum habet à natura: cognitionem tamen veritatis, & ordinem dilectionis à gratia. Vaſa nanque quæ creatrix gratia creauit, vt ſint, adiutrix gratia replet, ne ſint vacua ſint. Hæc ſimilitudo cauſat leuitatem. Auguſt. Tu quos imples, ſubleuas eos, & quia tui plenus non ſum, oneri mihi ſum. Sicut veſica plena corpore leui ſurſum mouetur, econtrario vas plenum corpore graui grauatur, ſic & creatura. Pſalm. 4. Filij hominum vſque quo graui corde. Maior autem gratia dupliciter dicitur. Primo, in comparatione ad minorem ab altero habitam: hæc ſine meritis habetur, ſed non ſine diſpoſitione maiori, vt patet in paruulis differentibus in ſubſtantia naturalium, ſed in differentibus in vſu, vel actu ipſorum, & ideo æque diſpoſitis, & æque indiſpoſitis æqualis in baptiſmo datur gratia: adultis attritis diſſimiliter diſpoſitis non in ſubſtantia naturalium, ſed in conuerſione ipſorum ad Deum per actum, & vſum ſine meritis infunditur gratia diſſimilis, ſcilicet, maior, vel minor, quod oſtendit diſſimilitudo contritionis. Anſelm. Gratia datur ſecundum præpurgationem, vel in comparatione ad minorem præhabitam: hæc eſt meritis, quoniam conuerſio qua talis anima ad Deum conuertitur & diſponitur, gratuita eſt, non tantum naturalis, vel gratiæ gratæ, & ideo meritoria. Vnde optime dicit Auguſt. Reſtat vt intelligamus ſpiritum ſanctum habere qui diligit, & habendo mereri, vt plus habeat, & plus habendo plus diligat. Item Auguſt. Gratia meretur augeri non gratiæ ſubſtantia, quoniam hæc non eſt meritoria, ſed vſus. Quoniam igitur natura omnium conſtantium cauſa Deus eſt, & ratio magnitudinis, & augmenti ſimiliter, & conſtātium per alias cauſas. Conſtituit enim terminos eius, qui præteriri non poterunt. Iob. 14. cap. Vnde dicit Auguſt. Charitas vt perficiatur naſcitur: cum fuerit nata, nutritur: cum

A fuerit nutrita, roboratur: cum fuerit roborata, perficitur: cum fuerit perfecta, dicit. Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Signa autem, vel effectus augmenti charitatis tria ſunt. Primum maior perfectio ſubiecti, ſcilicet potentiæ: hæc eſt cauſa propria, neceſſaria, & immediata, & in genere cauſæ formalis, vt patet. Virtus enim eſt quæ habentem perficit, & hæc eſt per ſe. Et ideo ſi ſimplex ad ſimplex, & magis ad magis. Sicut ergo qui habet gratiam eſt Deo gratus, & qui maiorem magis, ſic habens charitatem, Deo charus eſt, & qui maiorem magis. Prouerb. 8 cap. Ego diligentes me diligo, magis & magis. Secundum eſt maior impermiſtio contrarij. Sunt autem contraria charitatis duo, ſcilicet timor, & cupiditas. Timor autem alius ſeruilis, cui opponitur amor charitatis, vt calidum frigido, & ideo non compatiuntur ſe ſimiliter. Alius initialis, cui opponitur vt extremum medio, vt calidum tepido: & ideo ex his quaſi ſit miſtio excellentijs relegatis non habitus, ſed ha-

B beri poſſibilibus, vt in elementis contrarijs in miſto conuenientibus. Cæterum ſi calor augeatur in miſto, fortius pugnabit contra frigidum, & citius prædominabitur, & ideo miſtio diſſoluetur, & ſimiliter ex parte frigidi: ſimiliter omnino in propoſito. 1. Ioan. 1. c. Perfecta charitas, foras mittit timorem, & econuerſo. Timor initialis excreſcens in quantum timor, & degenerans in ſeruilem, foras mittit charitatis amorem. Verum timor caſtus creſcente charitate creſcit vt eius effectus. Nam quem magis amo, magis reuereor, magis offendere vereor. Cupiditas alia mortalis, cui opponitur charitas, vt album nigro. Alia venialis, vel etiam innata, cui opponitur vt album pallido, album & nigrum mutuo ſe expellunt, ſed album pallido quodammodo permiſcetur. Album eſt ergo nigro impermiſtius, & albiſſimum quoque nigro impermiſtiſſimum

C eſt, ſic omnino in propoſito. Auguſt. Concupiſcentia, cum qua nati ſumus, minui poteſt, non finiri dum viuimus. Quod ſi præualuerit concupiſcentiæ cupiditas, expellitur charitas. Matth. 25. cap. Quoniam ſuperabundantia iniquitatis refrigeſcit charitas multorum. Tertium eſt maior extenſio actus proprij, ſcilicet dilectionis, quod ſignum tenet alijs paribus, aliter enim falleret. Hunc enim actum habet forma cum ſubiecto, charitas cum potentia: & ideo ſicut virtus viſiua coniuncta organo expeditur, & impeditur ſecundum ipſum, vnde æque bona potentia viſiua in iuuene & ſene, non tamen æque videt organo impediente, ſic potentia ſubiectum charitatis poteſt ex toto ligare, & prorſus non erit hic actus, vt patet in paruulo furioſo & dormiente, & alijs poteſt occupari, vel expediri: & ſecundum hoc accidit maior, vel minor actus. Vnde maior eſt alicuius viatoris charitas charitate alicuius comprehenſoris, non tamen plus diligit actu, ſed alijs paribus tenet. Qui

D maiorem habet charitatis habitum, maioris elicit actum dilectionis: & qui magis diligit Deum ſiue amando eum, ſiue concupiſcendo ipſum, magis vult, & qui magis vult, magis operatur ſi poteſt. Vnde ſicut voluntas motrix eſt virium inferiorum, ſic charitas omnium virtutum: vnde, Charitas patiens eſt benigna eſt, &c. Augetur autem radicatio duratione, ſecundum illud. Charitas aut proficit, aut deficit. Ephel. 4. In charitate radicati &c. Radicatur potentia in charitate, & charitas in potentia, ſicut eſt digitus in annulo, & anulus in digito. Cum igitur charitas in potentia continuat poſſeſſionem, quodammodo tendit ad faciendam præſcriptionem, vt quo diutius influit, difficilius expelli poſsit. Item, motus creſcit ex frequentatione. Ariſtot. Actus deſiderij ſuum ſimile, & tale addetum tali fit magis tale. Item, feruor duplex eſt. Alius enim ſenſualis, vel ſenſibilis, qui generatur, & augetur quandoque ex diſpoſitione complexionis, vnde alijs paribus ferventius

E amat ſanguineus quàm melancholicus. Quandoque ex recentia, vel nouitate actionis, vnde feruētius amat nouitius, quam ipſe idem prouectus. Alius intellectualis, hæc generatur & augetur ex eo quòd potentia affectiua expedita & libera aliquid per cognitiuam apprehendit circa amatum, ex quo irretatur, & fortificatur ad amandum, vnde feruentior contemplatiuus, actio maioris charitatis, comprehēſor minor viatore maiore.

C A P. XVIII.

Quomodo diligendus ſit Deus.

Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Dilectio cum ſit actio, egreditur a ſubſtantia mediante vi, vel potentia, quia hæc tria ſecundum Dio. ordinate ſe habent ſubſtantia,

stantia, virtua, & operatio. Præcipitur igitur hæc actio dilectionia, secundum quod conuenit homini non Angelo proprie, qui nec cor habet, nec animam. Homo autem substantia composita essentialiter es duobus, scilicet, corpore torer cuius membra cor principale est, & spiritu, qui simplex in substantia, respectu sit duplca. Habet enim respectum ad corpua quod perficit, & vinificat, sie dicitur, anima habet respectum ad Deum, ciuiu imago est naturaliter: sic dicitur, spiritus, vel mena, vel intellectus. & secundum hoc potest esse separata vt Angelus. Tota igitur substantia hominis quodammodo obligatur, cum præcipitur. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua: vt siue in corpore sit, siue extra: sine coniuncta anima sit, siue separata, ad diligendum sit obligata. Sed quia ioter substantiam & operationem intercidit poteotia, secundum illud. 9. Metaphysic. Omoe agena habet potentiam in qua potest. Additur tamen hic, es omnibua viribus tuis. Luc. 10. cap. vel ex tota fortitudine tua. Matth. 22. cap. Et ex tota virtute tua. F G

CAP. XIX.

Quid sit ex toto corde Deum diligere.

Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Corde, ore, & opere contingit mereri, & demereri: sed inter hæc primnm est cor, quod influit super alia in malo, & bono. Matthæ. 15. De corde escunt cogitationes malæ. Matth. 12. ca. Bonua homo de bono thesauro suo profert bona. Ex corde ergo iubemur diligere, vt ordo influentiæ ostendatur. Sine opere etenim sermo non diligit. Ioan. 3. cap. Charissimi non diligamua verbo, neque lingua, sed opere, & veritate. Psalm. 77. Dilexerũt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Sine amore autem cordia, cassa sunt verba, & opera. 1. Corinth. 13. Si linguis hominum loquar &c. Et si distribuero &c. Natura autem humani cordia cognata est actioni dilectionis, vt patet sex proprietatibua eius. Est enim cor in complexione calidum & siccum, hæc est ignea natura, sicut naturale igni calere est, ita naturale est cordi amando ardere. Hugo. Vita cordis amor est, & ideo impossibile est vt sine amore sit cor, quod viuere quærit. Psalm. 38. Concaluit cor meum intra me &c. Calidum consequitur leue, & sursum mobile, sed heu, filij hominum vsquequo graui corde, graues nimirum, quia frigidi. Matth. 24. Quoniam superabundauit iniquitaa. Item secundo est cor in substantia solidum, ne facile à voluptate dissoluatur, quo contra Iudith cor Holofernis eooculsum est. Item tertio quo ad formam, inferius acutum, superius latum: inferiua acutum, vt ad temporalia hic & inferiora modice attingat. superiua latum, vt ad cœlestia dilatet affectum. Isai. 60. Mirabitur, & dilatabitur cor tuum. Item quarto interius concauum, in signum quòd per creaturas sufficienter impleri non valet. Bernar. Capacem quippe Dei rationalem aoimam quicquid Deo minua est, non implebit. Item duplici motu mouetur continue, scilicet constrictionis, quo expelluntur fumositates superfluæ: & dilatationia, quo attrahatur aer ad mitigationem oimij caloria innati. Ex corde ergo amat, qui prudenter discernens expellit superflua & impedientia, & attrahit necessaria ad amandum adiuuantia. August. Prudentia est amor, ea quibus adiuuatur, ab his quibus impeditur, prudenter secernens. Cor ergo quod est secundum Philosophum originale domicilium vitæ, naturali excitatur præcepto, vt suo modo cooperetur ad eliciendum actum vitæ gratuitæ. 1. Ioan. 3. ca. Nos scimus quooiam translati sumus de morte ad vitam, quasi diceret. Qui nõ diligit, manet in morte. Est etiam secundum Arist. primum orgaoum sentiendi, & ideo congrue primi mandati actio ab ipso, & per ipsum debet sensibilis fieri. Sed nota, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde, non dimidio. Diuisio cordis causat mortem. Osee. 1. Diuisum est cor eorom, nunc interibunt. H I k

CAP. XX.

Quid sit ex tota anima diligere Deum.

Diliges dominum Deum tuum ex tota anima, oportet ergu nosse quid sit anima. Aristot. Anima est actus primua corporis orgaoici, idest, forma completiua, & perfectio dans corpori esse, & vitam. Est autem duplex esse, naturale, & moris: & cum viuere viuentibus sit esse, secundum Arist. similiter duplex erit vita, scilicet naturalis, & moralis. Primum esse, & primam vitam habet corpus ab anima tanquam à sua forma substantiali, & completiua. Secundum esse, & secundam vitam habet anima à Deo summa & prima forma, & sui effectiue cõpletiua. Est ergo quodammodo Deus anima animæ, si loqui liceat improprie. Considera ergo te, ò anima, secundum quod es anima, scilicet inquantum habea corpua animare, & cogeris ex hoc animam tuam, idest, Deum amare. Vide trea statua tui corporis, animandi, animati, ex animis, scilicet status in fieri, in esse, post esse. In animando tria sunt, potentia susceptiua animæ, naturalis appetitus ad habendum, virtua dispositiua organizana embrionem, & disponens tandem ad suscipiendum. Completa verò dispositione animatur corpus, & sequitur esse post fieri, & est status secundus, in quo anima adueniens corpori vt forma materię, & vt perfectio perfectibili dat ei tria, viuere, sentire, & moueri: moueri non tantum secundum locum & situm, sed etiam secundum operationem, & nutrimentum, & augmentum. Cęterum si ex aliqua causa vel corrumpantur organa necessaria, vel soluatur harmonia in medio vnionis, soluitur vnio, & separatur anima, exanimatur corpus: & est statua tertiua in quo corpua deterioris conditionis efficitur, quoniam esse nondum animarum amittens irrecuperabiliter in via naturæ tria prædicta, scilicet, motum, sensum, & vitam. Et quod in primo statu tendebat naturaliter ad esse completiuũ continua dispositione, relabitur nunc ad non esse continua corruptione. O anima mea, qualis es ad corpus, talis quodammodo ad te Deua tuus. Ab ipso habea in primo statu tria. Primo, potentiam susceptiuam, quia sui capax es, & ab ipso solo perfectibilis es: habes & naturalem appetitum, quoniam omne incompletum appetit suum complementum, & omne imperfectum perfectibile appetit suam perfectionem, omnis materia suam formam. Habes & virtutem dispositiuã, scilicet potentias naturales, fac ergo anima tuæ vitæ habendæ quod facit corpus suæ. Sicut per virtutem dispositiuam continue sine interpollatione se disponit, vt suscipiat te suam vitam, sic tu per naturales potentiaa ad vitam tuam te disponet quod si feceris, cum sufficienter te disposueris, aoimaberis, perficieris, compleberis. Aug. Anima media est inter Deum & creaturaa posita, conuersione ad Deum illuminatur, *melioratur*, & perficitur: conuersione ad creaturas obtenebratur, deterioratur, corrumpitur. Eris ergo anima io statu secundo habens à Deo too tria, quæ das corpori tuo vitam, sensum, & motum moralem. Et quandocunque corpua te vult abijcere, tunc liceat & tibi vitam tuam, scilicet Deum abijcere. Quòd si hoc est impossibile, fac vitæ animæ tuæ, scilicet, Deo quod corpus suæ. Appete continuam coniunctionem, horre præ omnibus separationem. 1. Ioan. 4 Deua charitas est &c. Cęterum si solutum fuerit, quod absit, medium vnionis spiritualis harmoniæ temperantia, scilicet charitaa, & gratia non abijcit te, sed abijcitur à te anima tua: & tunc sequitur status tertius miserabilis prorsua & longe deterior quam primus, in quo vita & sensu, & motu debito careas, & de die in diem corruptione crescente vilior fias. Soluitur hic medium vniens extrema, & contemperans charitas & gratia, cum prædominatur morbida, & distemperans concupiscentia, quæ cum ex conuersione ad sensibilia nata sit in anima, ex eisdem nutritur & augmentatur, donec tandem charitati prædominetur: & sic per ipsam anima corrumpitur. Augustinus. Anima media inter Deum, & creaturas posita &c. Miraculum est si redeat anima ad corpua quod ipsa deseruit, mirabilius quòd ad animam quę ipsum deseruit reddit Deus, mirabilius quidem si esset rariua, sed nunc propter frequentiam mirabile desijt esse. Quæ nimirum frequentia probat, quòd paratior est Deus vniri animæ, qua penitus non indiget, quàm anima corpori quo multipliciter eget. Taliter igitur ex anima Deus diligitur. Bern. Valde mihi amandua ea domine, per quem sum, viuo, & sapio, quasi diceret aoima, valde à corpore amor, quod habet ista à me. Valde ergo mihi amandus es domine, cum habeam ista potiora à te.

CAP. XXI.

Quid sit diligere ex tota mente.

Diliges dominum Deum tuum ex tota mente, vel intellectu. Substantia illa quæ inquãtum alligatur corpori quod amat, anima dicitur secundum se ratione absolutionis, quia separabilis est, & separata manet vt angelus, spiritus vocatur, qui spiritus à theologicis mens, a philosophis intellectua vocatur.

Arist.

Arist. enim vocat spiritum angelicum intelligentiam in lib. de causis, vt ibi. Omnis intelligentia est plena formis: spiritum humanum intellectum in lib. de animalibus, vt ibi. Solus intellectus est ab extrinseco: quandoque etiam intellectus nominat potentiam eiusdem substantiæ. Similiter mens, quandoque est nomen potentiæ, quandoque autem substantiæ, vt ibi. Renouamini spiritu mentis vestræ. glo. Spiritu, qui est mens: ita nunc sumimus. Ex hac ergo substantia iubetur diligere Deum: quoniam inquantum spiritus est primo propriè diligere Deū potest. Hæc enim diuinæ imago substantiæ substantia est, aut substantię diuinę imago simplex inuisibilis, & incorruptibilis, & ideo valde nobilis, omne sensibile, & omne corruptibile nobilitate, & naturali bonitate transcendens, & ipsam solummodo summum bonum & simplex inuisibile, & immutabile complere, & perficere potest. Hoc igitur ei solummodo propter se absolute amandum & desiderandum est. Aristot. Nam vniuscuiusque desiderare quod melius est. Nolite ergo, ô homo, noli fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus; & ideo inuoluuntur sensibilibus. Aristot. Non habenti intellectum omnino insatiabilis est appetitus delectabilis: sed attende nobilitatem intellectualis substantiæ, & contemne sensibilia, & intellectuali bono intende clamans cum propheta. 15. Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum.

CAP. XXII.

Quid sit diligere Deum ex totis viribus.

Dilige dominum Deum tuum, ex omnibus viribus tuis; hoc quo ad potentiam, quæ interciuit ad actum immediate. Sunt autem tres virium differentiæ in homine, scilicet, rationabiles, sensibiles, & vegetabiles. Rationales sunt propriæ hominis, hæ diuiduntur in intellectum & affectum; vel aliter in voluntatem, & memoriam, & intelligentiam. Voluntas, vel affectus supremum est in anima, & Deo simillimum, & proximū & immediatum. In hac enim libertas, quæ cogi non potest, imperium super alias vires omnes habet. Hæc subiectum charitatis est, & ideo huius est diligere primo, & per se. Voluntate ergo Deum diligis dilectione concupiscentiæ, cum ipsum vis. Esa. 26. Anima mea desiderauit te in nocte, hęc est bona voluntas, immo optima quæ vult summum bonum. Luc. 2. In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Pax eis, quia nemo diminuit quod volunt. Item, dilectione amicitiæ cum voluntatem tuam suæ conformas: quia amicorum est idem velle & nolle, hæc est recta voluntas. Mar. 3. Quicunque fecerit voluntatem patris mei qui in cęlis est, ipse meus frater, soror, & mater est. Voluntas & affectus idem sunt in te. Motus autē affectus affectio est, hæc quadruplex est, scilicet spes, vel concupiscentia, gaudium, timor, & dolor. Istorum autem omnium radix est amor. Igitur si diligis Dominum ex affectu dilectione concupiscentiæ, primo concupiscis & speras, vt habeas. Psalm. 83. Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini, sed quantum concupiscis, tantum secundo gaudes cum habueris. Ioan. 3. Amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet &c. Galath. 5. Fructus spiritus, gaudium, pax. August. Quis bene gaudet, qui bonum non diligit vnde gaudet? quantum gaudes, tantum tertio times amittere, & quarto doles si amiseris. Gregor. Nihil sine dolore amittitur, nisi quod sine amore possidetur. Tren. 1. Idcirco ego plorans, & oculus meus &c. De his August. super Ioan. Affectiones nostræ motus animarum sunt, cupiditas animi progressio, lætitia animi diffusio, tristitia animi contractio, timor animi fuga est. Item, dilectione amicitiæ, si diligis Deum affectu, concupiscis & vis, & appetis ei bonum, scilicet gloriam, & honorem, & similia; & magis quàm tibi, cum diligas eum plus quam te. Psalm. 113. Non nobis Domine, non nobis &c. Secundo quantum appetis, tantum gaudes. Philippens. 1. Siue per veritatem Christus, siue per occasionem annuncietur, in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Tertio quantum gaudes, tantum times. Quarto doles tantum si vadit in contrarium, hic est zelus. Ezech. 9. Signa Tau super frontes virorum gementium, & dolentium. Vis intellectiua diuiditur in memoriam & intelligentiam, quæ vis affectui & voluntati immediate deseruit & supponitur. Vnde & actus eius præcedit voluntatis actum, vt Ioannes Christum, præcursor dominum. In hac ergo, & in omnibus inferioribus viribus est dilectio, & charitas vt in signo, non vt in subiecto, & motus earum sunt charitatis imperatiuæ, non elicitiuæ. Igitur penes intellectum

A est vis inquirens incognita, scilicet ingenium, intelligens inquisita, hæc propriè intelligentia, sed vis qua conseruamus intellecta hæc est memoria. Sic igitur charitas fit in voluntate, & Deum diligis ex affectu, diligis & intellectu dilectione concupiscentiæ, vt inquiras voluntati, & affectui ingenio tuo illud summum bonum, quid sit, quomodo, & per quæ haberi possit, & si plura, per quæ facilius. Facilius enim orando quam legendo. Boet. Quid nunc agendū censes, vt illius summi boni sedem inuenire mereamur? Inuocandum, inquit, omnium rerum patrem, sine quo nullū rite fundatur principium. Item, si amitti potest, quomodo conseruari oportet? Psalm. 33 Inquirentes Dominum, non minuentur omni bono. Anselmus. Excita nunc anima mea totum intellectum tuum, & cogita quantum potes quale, & quantum sit illud bonum. Secundo, vt inquesitum bonum intelligas. Tertio, intellectum in memoria conserues, vt voluntas inueniat cui affici velit. Psal. 144. Memoriam B abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt. Item, dilectione amicitiæ dilige ex intellectu, vt amicum inquiras ingenio si absens est. Cantic. 3. cap. In lectulo meo per noctem quæsiui; August. Quærite quod petitis, sed ibi non est vbi quæritis, beatam vitam quæritis in regione mortis, non est illic. Item, vt inquisitum intelligas Ioan. 3. Amicus sponsi stat, & audit &c. Quo contra Esai. 1. cap. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Psalm. 141. Considerabam ad dexteram, & videbam &c. Item intellectum in memoria reponas, Ecclesiast. 37. Ne obliuiscaris amici tui in animo tuo, nec immemor &c. Vis sensibilis diuiditur in apprehensiuam & motiuam: apprehensiua duplex, exterior quæ in quinque sensibus, interior, scilicet imaginatio, & sensus communis. Diliges ergo ex sensibili in actibus sensuum exteriorum dupliciter, scilicet cohibendo visum, ne videat non videnda, iubendo vt videat videnda: ex auditu similiter dupliciter, & ex odoratu, gustu, C & tactu. Item, in actu sensus interioris dupliciter, cohibendo imaginationem ne imaginetur non imaginanda, & præcipiendo vt imaginetur imaginanda. Si vis scire quæ sint sentienda, quæ non, nota regulam. Sensus est propter intellectum, intellectus propter affectum qui est charitatis subiectum, immediate se habens ad summum bonum, & finem vltimum. Sicut igitur ordinatur potentia ad potentiam, sic actus ad actum, obiectum ad obiectum. Nihil ergo debet sensus recipere, quod per intellectum receptum affectum ab obiecto suo, scilicet, summo bono, possit auertere. Greg. Non licet intueri, quod non licet concupisci. Iob 31. Pepigi fœdus cum oculis meis. Arist. 12. Metaphysic. Quædam non videre melius est, quàm videre; ea verò sensibus apprehendenda sunt, quæ licitè & vtiliter imaginari possunt, & quæ imaginario intellectui offeratur, intellectus affectui, ad actum amoris fortius eliciendum, & obiectum suum citius adipiscendum. In hac via amor, & charitatis præceptum implet alia & affirmatiua, & negatiua ad sensus perti- D nentia, vt est illud, Si oculus tuus nequam scandalizat te, & similia. Motiua similiter duplex, interior, & ista imperans: & exterior exequens motum. Diliges igitur ex motiua exteriori, vt ex amore moueas pedes per vim gressibilem ad ambulandum debite, & ex eodem amore cohibeas ne moueantur indebite. Item, manus similiter amor moueat, & contineat: linguam etiam, & vniuersaliter membra corporis, sic implet charitas præcepta pleraque decalogi & affirmatiua, & negatiua. Honora patrem, & matrem, Non occidas, Non furtum facies, Nō falsum testimonium dices &c. Dilige etiam ex motiua interiori irascibili, & concupiscibili, vt irascibilem amor mansuetudine temperet, vt dissimulet dissimulanda, ne irrationabiliter irascatur, quoniam charitas non irritatur. Humilitate premat, & timeat timenda, ne præsumptuose efferatur, quia E charitas non inflatur, zelo inflammans animam; & continentia corroboret, vt audeat audenda, ne terrore fugiatur, quoniam charitas omnia sustinet, & audacem facit amor. August. Fortitudo est amor facile tolerās omnia propter id quod amatur. Diliges & ex concupiscibili dupliciter, scilicet, cohibendo ne concupiscat quæ impediunt, iubendo vt concupiscat quæ nutriunt charitatem. 1. Corinth. 10. cap. Non simus concupiscentes malorum. Psalm. 118. Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. Diliges & ex vi vegetabili, vt ex amore ordines nutritiuam per abstinentiam, & generatiuam per continentiam; vtrique quidem temperabiliter ministrans necessitatem, ne corpus deficiat amantis animę organum, amputans voluptatem, ne proteruiat in Domini sui,

scilicet

scilicet spiritus, detrimentum. Ecclesiast. 33. Cibaria & virga, & onus asino: panis, & disciplina, & opus servo, idest, corpori proprio. Ad Rom. 13. Carnis curam ne feceritis. Generatrina quæ nunquam bona fide mãsuescit cognata libidinis, semper suspecta est habenda charitati, quam fere facilius est violenter restringere, quàm imperanter domare, cui amor charitatis adhibet continentiam castitatis, quę coniugium præmittit infirmis, vt minus bonum: post coniugium viduitatem consulit, vt magnum bonum: firmis autem virginitatem consulit, vt maius bonũ. 1. Cor. 7. Beatior autem erit, si sic permanserit secundum consilium meum. De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do, tanq̃ misericordiam consecutus.

CAP. XXIII.

Diligendus est Deus ex tota virtute.

Diliges dominum Denm tuum ex tota virtute tua, Matth. 22. Et ibidem. Et ex tota fortitudine tua. Nota, differunt vis & virtus. Vis enim idem est quod potentia: sed secundum Philosophum, virtus est vltimum potẽtiæ, vnde equus habet vim eundi, virtutem currendi, verum ipsa potentia vis gressibilis dicitur quasi à gradiendo, non à currendo. Quælibet igitur potentia habet vltimum, & ideo virtutem & fortitudinem, quæ licet secundum rem idem sint, tamen distingui secundum rationem possunt, vt sit virtus vltimum potentiæ ad agendum, & fortitudo vltimum potentiæ ad sustinendum. Diliges ergo dominum non tantum ex vi, sed etiam ex virtute, cum diligendo & laborando experitis summum potentiæ, quod si in hoc summo & vltimo termino actum dilectionis semper continuares, tunc non tantum ex viriute, sed etiam ex tota virtute diligeres. Verum hoc via non est, nec esse potest. Igitur vt vides, potentia secundum aliquid quod potest, etiam minimum potentia est, vel vis: secundum autem summum vel maximum quod potest virtus est. Inter vim & virtutem quantũ proficias videris, quia & si nec modum diligendi ex virtute in via contingat attingere, contingit tamen magis & magis propinquare, secundum quod in maioribus & pluribus actibus vires studueris exercere, vt proponas cum propheta de futuro dicens. Omnia ossa mea dicent. Domine quis similis tibi: & moriturus gloriaris cum Iacob de præterito dicens. Nosti quod totis viribus meis seruierim tibi. Pone ergo te in terminis extensionem potentię, vt re. mi. fa. sol. la. Totum hoc extensum potentia, vel vis est, solum, la, virtus est. In hac spirituali musica potẽtiarum tuarum actiones diiudica, & erubesce semper in grauibus, & infimis Deo sol. fa. re. cũ videris multos in seruitio diaboli etiam quasi voces mutare, qui non tãtum, la, tenent vt faciant totum quod possunt, sed mutando ascendunt, & cum diaboli adiutorio faciunt quodammodo plusquam possunt. Hiere. Plus fecit quàm potuit, propterea periit. Esai. 48. Superbia eius, & arrogantia eius plusquàm fortitudo eius, eo quòd non sit iuxta eam virtus eius. O Simon dormis, & Iudas non dormit, sed festinat.

I

CAP. XXIIII.

Diligere ex tota fortitudine quid sit.

Diliges dominum ex tota fortitudine tua. Arist. Nullus magis sustinet terribilia quàm fortis. August. Fortitudo est amor facile tolerans omnia propter id quod amatur, qui omnia dixit, nihil excepit. Quinque autem distinguit Arist. terribilia, scilicet malam opinionem, inopiam, ægritudinem, inimicitiam, mortem vltimum & maximum, & in hoc sustinendo proprie patet fortitudo. Diliges ergo dominum Deum tuum fortiter, primo vt pro ipso sustineas inopiam rerum, si oportuerit. Cant. 8. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro charitate, quasi nihil despiciet eam. Matth. 5. Inuenta sapiens negociator vna pretiosa margarita vẽdidit omnia quæ habuit, & emit eam. Sic fortis ille omnia arbitrabatur vt stercora, vt Christum lucrifaceret. Phil. 3. Nondum fortiter, sed heu nimis debiliter diligit Deum, qui mauult peccando perdere Christum summum bonum, quàm modicum corruptibilis substantiæ necessario perituræ. Item diliges Deum fortiter, studendo, si oportebit, malam opinionem, & infamiam patienter sustinere cum illo qui dixit. Mihi autem pro minimo est vt à vobis iudicer, aut ab humano die per infamiam & bonam famã. Nisi sic fortis fueris, detractorem fallo te fama priuantem, & de infamia maculantem, amare vix poteris, quem tamen nisi

F

diligas, manes in morte. Item, diliges Deum fortiter sustinendo pro ipso, si oportet, inimicitiam & damnum fauoris, omnes in Deo habeas amicos generaliter, quosdam & specialiter: sed inter hęc Deum diliges fortiter, vt pro nullius amicitia generali, vel speciali acquirenda, ipsum offendas. Non sic fortiter dilexit Adam qui offendit Deum propter Euam. Augustin. Amicabili quadam beneuolentia plerunque fit vt offendatur Deus, ne offendatur amicus: sed qui amat patrẽ, aut matrem, filium, aut filiam super me, non est me dignus. Item, diliges dominum fortiter sustinendo pro ipso ægritudinem: hic iam agitur in personam. Vocatur autem ægritudo omne incommodum corporis citra mortem. Fortiter vrsus mel diligit, à quo nec verberibus si immineant, nec spinis si interpositæ sibi obuient, auelli poterit: sic Deum fortiter dilexerunt, & diligunt, qui cũ Apostolo dixerunt & dicunt. Quis nos separabit a charitate Dei? Tribulatio, an angustia, an fames, an persecutio, an gladius &c. Item, vltimo Deum fortiter diliges, mortem pro ipso si oportuerit, immo si locus fuerit, sustinendo, hoc est proprie ex fortitudine diligere. Cant. 8. Fortis est vt mors dilectio. Ioan. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Certus sum, inquit ille, quòd neque mors, neq; vita poterunt nos separare à charitate Dei. De hoc Bernard. Disce christiane à Christo quomodo diligas Christum, disce amare dulciter, prudenter, & fortiter: dulciter ne illectus, prudenter ne deceptus, fortiter ne oppressus ab amore Christi auertaris. Possumus ergo & debemus nunc in via diligere dominum Deum nostrum ex corde & anima, ex mente & intellectu, quæ comprehendunt totam compositam diligentis substantiam; & ex viribus, & ex virtute, & ex fortitudine, quæ comprehendunt substantiæ potentiam. Possumus quidem diligere, sed ex parte, quæ imperfectio essentialis est status viæ, sed totum & omne quæ secundum Aristot. idem sunt quod perfectum est, possibilia & debita sunt patriæ. Nam cum venerit quod perfectũ est, euacuabitur quod ex parte est.

H

Propterea Augustin. dicit hoc præceptum non impleri in via, sed in patria. Datum tamen est viatoribus, vt suo modo impleant, & sciant quo tendere debeant, quia non recte curritur, si quo currendum est, nesciatur.

CAP. XXV.

Quare in via nec Deum videre, nec plene in ipso possumus delectari.

INtellectus in viatore nõ potest Deum, quamuis sit præsens, videre in essentia propter suam debilitatem, quæ causatur ex tribus, scilicet conditione naturæ. Nam ordo est inter esse primum, scilicet naturæ, & esse vltimum quod est esse gloriæ, vbi & intercidit esse gratiæ. Quia igitur creaturam rationalem creauit Deus talem, quæ beatitudinem haberet ex meritis, nõ ex natura, cum in visione essentiæ beatitudo consistat & fruitio, non potest ad hoc natura intellectus de se, & ideo per gratiam eleuatur in via plus & plus, vt per gloriam consumatus plene videat in patria in hoc communicat nobiscum intellectus angelicus in statu naturæ, licet maior sit sua naturalis cognitio quàm nostra. Item, ex vnione ad corpus. Licet enim non sit alligatus organo per quod agat, tamen propter vnionem permistus est quodammodo phantasiæ. Aristot. Dispositio intellectus qui est in anima, ad illud quod est in natura valde manifestum, similis est dispositioni oculorum vespertilionis ad lucem solis. In hoc communicat nobiscum primus homo pro primo statu, tamen secundum quod nobilius erat corpus, cui erat vnitus, eo minus impediebatur intellectus. Sap. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Item, & tenebra

k

culpæ, quæ quantulumcunque minima impedit, quia intellectum illi luci improportionabilem reddit. August. Summum bonum non nisi purgatissimis membris cernitur. Igitur anima separata à corpore, vel reunita eidem incorruptibili, & non impedienti mundata ab omni tenebra, etiam veniali, eleuata per gratiam potest dominum videre per essentiam.

CAP. XXVI.

De dilectione affectus circa Deum.

SIcut Deus prima veritas est obiectum intellectus & finis, & ideo quies eius, sic Deus summum bonum est obiectum, &

finis

finis affectus, & quies, quod bonû cum sit præsens affectui, quia vbique, tamen affectus modo non delectatur vsque ad quietem, sed patum. Causa huius triplex. Imperfectio ex conditione naturæ, ex qua est improportionabilis per naturam, nisi eleuetur super se, & perficiatur per gratiam creatam, scilicet charitatem, vt intellectus per fidem: & hoc est, quia creatus est quasi circa finem, per meritum ascensurus in finem. Item, alligatio ad corpus animale, in quo anima mouens secundum indigentiam eius, & consequens in termino motus delectationem sensibilem, retrahitur & impeditur, ne tota virtute moueat potentias superiores ad sua obiecta, & ideo minus consequitur delectationem spiritualem. Grego. Tanto quisque a superno amore disiungitur, quanto inferius delectatur. Aug. Cetera creatura vilescat, vt creator in corde dulcescat. Item, infectio culpæ, quæ relinquit in affectu quasi contrariam qualitatem: quod patet sic. Corpus, quia animale, concupiscit præter spiritum: sed quia infectum & vitiatum concupiscit aduersus spiritum, ex primo est delectatio naturalis, quæ clausa terminis suis non est mala, nec illicita, sed necessaria & debita: ex secundo est delectatio innaturalis ex adeptione superflui & voluptatis, non tantum necessitatis, hæc quandoque venialis, quandoque mortalis. Hinc palatum affectus inficitur, ne Deo delectabiliter pascatur. Augustin. Palato non sano pœna est panis, qui sano est suauis. Primum commune nobis & angelis in primo statu: secundum nobis, & adde in primo statu tertium proprium huic statui, scilicet naturæ lapsæ. Primum impedimentum tollitur à charitate, secundum à morte, quia licet anima in resurrectione vniatur denuo corpori, non tamen animali. Tertium habet duo, scilicet substantiam culpæ, & vestigia, vel reliquias: reliquiæ expurgantur per pœnam, substantia per charitatem, vel gratiam. Sed substantiam delectationis mortalia tollit etiam charitas minima, venialia autem perfecta, & magis secundum quod magis perfecta. Est autem secundum Philosophum delectatio coniunctio conuenientis cum conuenienti, & ideo maior delectatio tripliciter, vel quia magis coniungitur cum magis conuenienti, vel propter vtrumque. Est autê delectatio in Deo alia naturalis, alia gratuita. Naturalis sequitur cognitionem naturalem, gratuita gratuitam. Intuenti patet ex his, quare delectatione naturali vnus angelus alio, angelus homine, vnus homo alio actualiter in Deo magis delectatur, & quare in Deo delectari possit creatura rationalis, & non irrationalis, cum tamen summum bonum essentialiter sit in vtraque indissimiliter quo ad se, licet dissimiliter participetur. Boet. Omne receptum est in recipiente per modum recipientis, non per modum recepti. Aristo. Primum vno modo se habet ad omnia, sed non omnia similiter se ad ipsum. Ex his similiter patet conferenti, quare delectatione gratuita magis delectetur in Deo actualiter minimus comprehensor, quàm maximus viator inquantum talis: magis actualiter imperfectus liber & sine venialibus, quàm perfectus occupatus & contra habens venialia.

CAP. XXVII.

De diuersitate videntium Deum.

DEus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Sicut ergo lux corporalis per seipsam visibilis indissimiliter lucet vbique, quam tamen quædam vident, quædam non vident diuersitatis causa in ipsis existente, non in luce, similiter Deum non videntium, quinque sunt differentiæ. Non videt lapis, & omne insensibile, cui tamen lux præsens est, item catulus ante diem nonum: item dormiens, vel aliter oculos clausos habens: item cæcus: quinto talpa. In lapide non vidente nec aptitudo, nec potentia, nec pœna de non videndo. In catulo & talpa aptitudo, sed non potentia exquisita, expedita scilicet, nec pœna, sed differenter absque potentia, quia catulo ad tempus, talpæ semper, in dormiente aptitudo & potentia, sed non pœna, in cæco aptitudo & pœna, sed non potentia, scilicet expedita. Thobiæ. 5. Quale mihi gaudium est, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video? Lux enim oculorum lætificat animam, sic Deum verum solem. Primam lucem, vbique fulgentem indissimiliter quantum in se est, non videt creatura irrationalis, vt lapis: anima vel intellectus paruuli nascentis, vt catulus: sine baptismo morientis vt talpa: adulti peccatoris viatoris, vt dormiens expergiscibilis: damnati vt cæcus. Videntium verò lucem alia videt ipsum in fonte, scilicet solem in sua sphæra, vt aquila, alia

A tantum in subiecta natura, scilicet aere, vel corpore resplendente, similiter contingit videre Deum. Primum proprium est comprehensorum qui vident Deum facie ad faciem in sua essentia: secundum viatorum, qui vident per speculum & similitudinem. Videre autem corporale egreditur non à potentia visiua tantum, nec ab organo corporali tantum, sed a coniunctio ab organo materialiter, à potentia formaliter. Melius igitur videre est tripliciter, vel propter melius organum, vt linx quàm homo, iuuenis quàm senex, vel propter meliorem potentiam similiter, sic melius homo quam brutum etiam linx, vel propter vtrumque, similiter est de intelligere Deum. Nota igitur regulas. Ex æqualibus causis æquales effectus, ex inæqualibus inæquales. Regula in comparatione ad cognoscendum Deum, Præeminentia in gratia est præeminentia simpliciter, in natura secundum quid. Videre igitur Deum non est gratiæ tantum, sed nec naturæ tantum, sed naturæ vel intellectus gratificati. In

B quibus duobus, scilicet natura & gratia, æquale maius & minus faciunt multas differentias videntium. Verbi gratia, Petrus comparatus ad alium, aut æqualis est in vtroque aut inæqualis in vtroque, aut partim æqualis, partim inæqualis. Secundum membrum habet quatuor differentias, nam cum Petrus est inæqualis in vtroque, aut est in vtroque maior, aut in vtroque minor, aut maior in naturalibus & minor in gratuitis, aut econuerso, maior in gratuitis & minor in naturalibus. Tertium similiter quatuor. Nam cum Petrus est partim æqualis, partim inæqualis, aut est æqualis in naturalibus & maior in gratuitis, aut æqualis in naturalibus & minor in gratuitis, aut æqualis in gratuitis & maior in naturalibus, aut æqualis in gratuitis & minor in naturalibus, & secundum hoc differunt visiones & viatorum, & comprehensorum: hinc patere potest aliqualiter in propositione supposita. Sed nota, nobilitas intellectus alia effluit à creatore in dita absolute secundum quod vnus an

C gelus excellit alium, & vna anima aliam naturaliter: alia accidentalis, hæc duplex. Vna ex vnione ad corpus nobilitus, vnde Aristote. Anima coniuncta corpori complexiones corporis imitatur. Acutius enim quidam in vere, quidam in æstate, quidam in hyeme speculantur, secundum instrumenti complexionem. Ar. ii. Fortes carne, duri mente: molles autem carne, bene apti mente. Alia ex vsu, vel actu quo acquisita est ars, vel habitus perficiens potentiam intellectus, vtraque accidentalis nobilitas viæ est, & sicut opinamur, euacuabitur in patria cû corpus glorificabitur, & acquisita scientia destruetur, & remanebit sola nobilitas prima per gratiam perfecta, & habitus gloriæ de nouo infusus in patria consummata. Nota charitas aufert omne peccatum. Salamon. Vniuersa delicta operit charitas. 1. Pet. 4. Charitas operit multitudinem peccatorum. Vel confert omne meritum. Si linguis hominum loquar & angelum. Hier. Quilibet motus eius valet regnû cœlorum, Qui dederit cali

D cem aquæ frigidæ &c. Facit participare omne bonû per compassionem & gratitudinem, vel est finis omnium præceptorum. Finis præcepti est charitas de corde puro. Vel est summum donorum &c. Augustin. Nullum donum maius est charitate, hoc solum est quod diuidit inter filios regni, & filios perditionis. Dantur & alia per Spiritumsanctum munera, sed sine charitate nihil prosunt. Vel est effectus sacramenti sacramentorum. Corpus enim suum dedit nobis in augmêtum charitatis: vel denominatur à summo choro Angelorum, vel est actiua in summum bonum.

DE DECEM

E GRADIBVS AMORIS,

Secundum Bernardum.

T dicit Bernardus, Magna res est amor, sed sunt in eo gradus. Loquendo ergo aliquantulum magis moraliter quam realiter, decem amoris gradus distinguere possumus, per quos contingit à statu viæ ad statum patriæ scandere ordinate, quos gradus cognosces per actus. Primus, in quo facit languere vtiliter, Secundus, in quo quærere incessanter. Tertius, in quo

operari

operari indefinenter. Quartus, in quo sustinere infatigabiliter. F Quintus, in quo appetere impatienter. Sextus, in quo currere velociter. Septimus in quo audere vehementer. Octauus, in quo stringere inamissibiliter. Nonus, in quo ardere suauiter. Decimus, in quo assimilari totaliter. Est igitur primus gradus, in quo charitas facit languere vtiliter. Cantic. 5. Nuntiare dilecto, quia amore langueo. Super hunc gradum anima pedem affectus ponit, cum primo amare Deum incipiens à peccato languescit, verum infirmitas hæc non est ad mortem, nisi forte ad mortem moritura, scilicet peccati mortalis. O infirmitas. glos. non periculosa. Libenter ergo cum Apostolo gloriabor in infirmitatibus meis. Nimirum vtilis infirmitas hæc multipliciter. Primo, quia animæ aufert gressum ad illicita. Secundo, mutat situm vt faciat prona per humilitatem, quæ stabat erecta per elationem. Tertio, mutat gustum vt amarescat animæ peccatum quod ante libuit, sapiat aliquantulum summum bonum G quod ante non sapuit. Item, mutat pulsum in brachio operis, cuius causa est spiritualis mutatio cordis. Cantic. 8. Pone me vt signaculum super brachium tuum. Igitur per brachium de corde datur indicium. Item, mutat vultum. Poeta, Palleat omnis amans, color hic est aptus amanti. Hic vtrique mutatio dexteræ excelsi omnis naturæ creatæ virtutem excellens, & ad illum solum pertinens, qui pluuiam voluntariam gratiæ segregabit hæreditati suæ vt infirmetur, & ipse perficiet eam, quoniam virtus in infirmitate perficitur.

Secundus gradus.

SEcundus gradus est, in quo facit quærere incessanter. Gregor. Vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis. Super hunc gratum pedem anima ponit, cum per infirmitatem prius mutata Deum quem quæsiuit aliqualiter in lecto ægritudinis, conualescens ad bonum frequenti & diligenti discussionis inquirit dicens. In lectulo meo per noctes quæsiui H quem diligit anima mea, quæsiui infirma infirmiter, surgam & circuibo ciuitatem totam creaturæ vniuersitatem, per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea. psal. 140. Quærite faciem eius semper, semper quærite, sed non inuenietis vbique. August. Quærite quod quæritis, sed ibi non inuenietis vbi quæritis: beatam vitam quæritis in regione mortis, non est illic, quomodo enim beata, vbi nec vita? O anima mea, si sapienter, & cum hoc diligenter quæreres, hoc tribus signis ostenderes, primo quia lumē peteres, ne tenebris impedireris. psalm. 66. Deus misereatur nostri, & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri, vt cognoscamus in terra viam suam. Secundo, sciens interrogares, vt ad inueniendum expedireris. Matth. 2. Vbi est qui natus est Rex Iudæorum? Cantic. 3. Inuenerunt me vigiles, num quem diligit anima mea vidistis? Tertio in nullo, quod à requisito aliud est, I sisteres, sed sine more transiens ad aliud oculos proijceres, donec tandem quæsitum inuenires, vt illa quæ inclinauit se, & vidensin monumento dilecti sui etiam angelos, nec alloquitur ipsos, nec diu intuetur, sed respondens interrogantibus breuiter ab ipsis se auerit, & sequitur. Et conuersa Maria vidit Iesum stantem. Cantic. 3. cap. Paululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea.

Tertius gradus.

TErtius gradus est, in quo amor facit operari indesinenter. Greg. Nunquam est amor Dei otiosus. Operatur. n. magna, si est: si autem operari renuit, amor non est, nimirum probatio dilectionis exhibitio est operis. Beatus vir, inquit Propheta, qui timet Deum in mandatis eius cupit nimis psal. 111. si k vult nimis qui timet, quantum volet in mandatis qui amat? Dilectio enim primogenita est filia gratiæ, & ideo prior & potior timore. Ego, inquit, mater pulchræ dilectionis, & deinde timoris. Timor ergo amorem sequitur, vt posterior dignitate priorem, & tamen qui timet, cupit nimis in mandatis opere implēdis. Amor ergo amplius volet & amplius faciet. Nec primus quidē gradus sine opere est penitus, sed valde dissimilis huic. Super hunc enim gradum anima proprie pedem ponit tripliciter, cum operatur magna & reputat parua, operatur multa & reputat pauca, operatur diu & reputat breue, & videntur ei pauci dies præ amoris magnitudine. Bernard. Labor meus vix est vnius horæ, & si plus est, non sentio præ amore. Nec mirum si amor multa opera pauca reputet, cum in mandatis & si multa faciat, plura tamen cupiat, quoniam in mandatis eius cupit nimis. Si punctus ad omnia haberet concupiscentiam ad quæ habet potentiam, non reputaret multas de se fluentes centum, vel mille lineas, cum habeat potentiam ad infinitas, cæterum amor violentior est quàm potentior. Nec mirum si non reputet amor opus magnum, nō amanti enim aliquid magnum est, amanti nihil. Seneca. Cogitate præter animum principaliter nihil est mirabile, cui magno nihil est magnum, magnus autem est qui magnum amorem habet Bernar. Qui magnam habet charitatem magnus est, qui modicam modicus est, qui nullam nullus est. Augu. Nihil maius est animo habente charitatem, præter eum qui dedit charitatem. Nec mirum si non reputet se amor diu seruisse, etiam multo elapso tempore, cum hoc appetat semper & sine fine facere. Nam in comparatione æui omne tēpus est sicut ad lineam punctus. Vbi nunc G sunt qui in hoc tertio gradu pedem ponunt, qui non in hoc tertio gradu deficiant? pauca tamen est charitas, quæ opera sua numerat, vt multa parua quæ ponderat, vt magna vel difficilia: breuis amor qui mensurat vt longa, sed vos qui tertium gradum calcatis, cum omnia bene feceritis, dicite, serui inutiles sumus. Desidiam quippe, vt dicit Greg. facit in opere bono minor amor Dei, fraudem minus amor sui, sed & si non sit desidia in operando, caueatur superbia in reputando.

Quartus gradus.

QVartus gradus est, in quo amor facit sustinere infatigabiliter. August. Omnia grauia & immania facilia & prope nulla facit amor. gloss. super illud. Ioan. 21. Ducet te quo tu non vis, quantacunque sit molestia mortis, vincit eam vis amoris. Mors secundum Aristo. vltimum est & maximum inter terribilia & sustinenda. Igitur si vincit amor mortem, & infatigabiliter sustinet, quanto magis ea quæ circa mortem? Verum H hic gradus eleuatus valde & prædictis satis altior, & ideo ascensio rarior. Nam & ille præcipuus amator quia omnia reliquerat bene respondens, clauiger deputatus fuerat, in montem ascenderat, in hoc gradu stare se credidit. Paratus sum, inquit, tecum in carcerem, & in mortem ire, sed eadem nocte patuit, quòd nondum in eo pedem posuerit, probatio quidem dilectionis exhibitio est operis, sed validior probatio sustinentia tribulationis. In hoc gradu existentis dominus specialiter semper meminit. Hiere. 2. Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto, meminit inquam, & visitat hic amicum. psalm. 90. Cum ipso sum in tribulatione, vtique gradus ille vtilis est & necessarius, quia secundum Aristote. difficile facit magis eligendum. Magis enim amamus, cum habemus quod non est facile sumere.

Quintus gradus.

QVintus gradus amoris est, in quo facit appetere impatienter Hiero. Hoc habet impatiens amor, vt quod desiderat semper inuenire se credat. Amor impatiens non accipit ex difficultate remedium, neque ex impossibilitate solatium. Amor impatientes, quod amat non potest videre. Nimirum enim vbi amor, ibi oculus, sicut in naturalibus appetitus vehementiam causat inanitio & prægustatio. Stomachus enim sentiens se exinanitum appetit, quòd si esca, vel videri, vel odorari contingat, appetitus crescit. Aristo. Videbit quis aliquos, quando famescunt, lætari odore ciborum, quòd si cibus appetibilis fuerit aliqualiter prægustatus, irritatur appetitus amplius: sic anima exinanita à bono sensibili & mutabili, & prægustans aliqualiter bonum immutabile pedem cum impetu eleuans de quarto gradu quintum cogitur etiam impatienter appetere, secundum illud. Eccl. 24. Qui edunt me, adhuc esurient, imo hic non tantū esurit, sed & bolismum patitur summi boni hiat & inhiat, concupiscit & deficit. psalm. 83. Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. Accipe Rachelem impatiens desiderij exemplar. Da mihi inquit liberos, alioquin morior, præ impatientia flentes vidi, morientes vidisse me non memini, quid vita carnis, quid molestius morte? Nonne ergo impatienter desiderat, qui nititur etiā vitam obijcere, si desiderium non obtineat, malens non esse, quàm sine eo quod adpetit esse, & se, quàm illo carere, sed vide anima mea, mori vult illa, nisi detur quod quando datum fuerit morietur, mortua est enim in partu Beniamin. Cum quanta ergo impatientia & vehementia tibi est appetendum, quo dato non morieris, sed viues in æternum? Dicat ergo laudabiliter in hoc gradu impa-

tiens

tiens anima, summum bonum melius es tu mihi, quam decem filij. Da ergo te mihi, alioquin moriar.

Sextus gradus.

IN sexto gradu facit currere velociter. Bernard. Qui amat ardentius, currit velocius, & apprehendit citius. Nam quia in quinto gradu famem patiuntur vt canes, restat vt sextum ascendant & circumeant ciuitatem, totum scilicet vniuersum, nec tantum circumeant, sed circumcurrant, vt in creaturis moram non faciant, sed post creatorem discurrant. Ad hunc gradum pertinet illud. Psal. 190. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum ita desiderat anima mea &c. Velox est ceruus, piger asinus, desideret ergo vt asinus ille, de quo in Prou. 22. Desiderat vt seruus ille qui dicit Cucurri in siti, sed quomodo cucurristi? respondit, sine iniquitate cucurri direxi. Directus autem est cursus à summo deorsum, vel ab imo sursum. Exultauit enim quidem ad currendam viam à sum. cę eg.ecc. e.& occ.e. Igitur si desiderabis vt ceruus ad fontes aquarum, si in hoc desiderio quasi in siti cucurreris, & dixeris à summo vsque deorsum quinque fontes aquarum, scilicet corpus quintum, quod quinta essentia à Philosophis dicitur, sub qua elemétum ignis, sub quo aer, sub quo aqua, sub qua terra. Primus fons limpidissimus, vltimus turbidissimus: hos si transcurreris velociter, & cursum currens direxeris ab imo sursum, inuenies alia quinque genera substantiarum, velut quinque fontes aquarum, primo mistum, secundo vegetabile, tertio sensibile, quarto rationale, quinto substantiam separatam, scilicet intelligentiam, vel angelum. Primus turbidissimus, vltimus limpidissimus, si in hoc gradu fueris, nusquàm cū mora bibes, sed subito gustu quodammodo probans & experiens, quia summum bonum non sunt, & ideo siti tuæ non sufficiunt, transibis & dices. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum.

Primus fons.

PRimus fons à summo bono deorsum directe currenti occurrens est corpus quintū in quatuor cœlos distinctum, scilicet empyreum, christallinum, sydereum, & cœlum planetarum. Igitur vt dicit Aris. Substantia materię cum forma causa est omnium actuum & passionum. Fons igitur dicitur metaphorice omnis substantia, cum de ipsa fluunt accidentia, vt de causa effectus, de fonte riuus. Ad primi igitur fontis superficiem philosophi venerunt, secundum non inuenerunt, quia christallinum & empyreum ignorauerunt. De ipso tamen quod inuenerūt, biberunt de riuulis accidentium ex substantia fonte fluentium diuersas scientias intellectui potabiles hauserunt, & de vnico riuulo motus huius substantiæ & partiū eius bibit Ptolomæus Astronomiam hauriens mathematice. Arist. scientiam libri de cœlo & mundo hauriēs physice. Verum quia omnia disposita sunt in numero pondere & mensura, Euclydes in substantia & ista & alia considerans quantitatem continuam mensuræ abstraxit mathematice, & hausit scientiam geometrice. Alius autem ad riuulum discretæ quantitatis intellectum posuit, & de rerum numero, arithmeticam bibit. Alius generosius, scilicet proportionem leuitatis & grauitatis & harmoniam proportionalis substantiæ distrahere didicit, & musicam bibit de pondere. Biberunt omnes hi de multis aliqua & consopiti sunt, satiati non sunt. Impossibile enim est humano intellectui per scientiam creaturæ satisfieri. Veruntamen & parum est, quod biberunt respectu eius quod dimiserunt, quia nec Geometer dimensus est cœli altitudinem, nec Arithmeticus dinumerauit stellarum multitudinem. Cæterum de christallino non gustauerunt, cum & ipsum sydereo contiguum in substantia sit, & ideo sine virtute & operatione non sit, & alijs accidentibus scibilibus, & ideo intellectui potabilibus. Prorsus autē indigni fuerunt attingere fontis fundum limpidissimum, scilicet empyreum à fæce materiæ inter omnia corpora depuratissimum, quod sit tamen positione vltimum, & ideo locans non locatum. Nam primum nobilitate summum sine emanationibus non est, sed effluit virtute sua, etiam vsque ad intimum terræ centri punctum. Ar. isto. Omnis causa primaria plus est influens super causatum, quàm causat secundaria vniuersalis. Cæterum totum hoc finitum est, quia creatum est, & ideo intellectui sufficere non potest, quia solo Deo infinito ente perficitatus est: ex quo concludo, quòd si totus fons iste cum om- A nibus suis riuulis totaliter in fauces animæ Deum sitientis flueret, sitim eius nec ad modum guttæ extingueret. Stare ergo ibi non potest, sed vlterius currit in siti: sed ex quo hic remedium sitis non inuenit, currit deorsum & dirigit, & ad alium fontem venit.

Secundus fons.

SEcundus fons huic contiguus, & ab ipso influentiam virtutis reaccipiens, nec tantum proprios, sed & primi fontis riuulos super inferiores fontes influens, est substantia ignis cum accidentibus ab ipsa deriuatis, valde quidem nobilis, sed valde inferior primo vt positione, sic & substantiali nobilitate quantitate, & virtute, & breuiter omnibus accidentium riuulis valde dissimilia. Nihilominus tamen etiam de hoc fonte naturales philosophi gustauerunt, qui naturalia ignis accidentia ex substantia manantia aliqua aliqualiter perceperunt, & B sitim inquisitionis quodammodo etiā calore ignis refrigerūt, & quod biberant digerentes aliqua de igne scripserunt, quòd sit calidus, splendidus & leuis, & sursum mobilis inter elementa subtilissimus, vt actiuissimus, quia virtuosissimus loco & nobilitate supremus: aliqui sitibundi non contenti venis accidentium inuestigantes caput, & principium venarum ex partibus essentialibus, scilicet materia & forma: ipsum compositum intellectu viderunt, alij in partes quantitatiuas ipsam fontis substantiam diuidentes, hoc cœlum in ipso igneum & olympium distinxerunt. Sed & quidam non tantum biberunt, quinimo & in fonte isto submersi sunt, qui ignem pro Deo coluerūt, sicut in primo fonte quidam qui solem & lunam, vel gyrum stellarum rectores terrarum Deos putauerunt. Venit ergo etiam ad hunc fontem in directo cursu suo anima, sitiens respicit, sed respuit, non sitit talia, & ideo non moratur, sed cogente siti ad alia currit, sed directe currit, & ideo ad tertium C fontem venit.

TErtius fons secundo contiguus, sed inferior ipso & in se, & in riuis est elementum aeris cum suorum accidentium riuulis, qui quanto nobis vicinior, tanto ad hauriendum facilior: cæterum fons iste non tam nobilis quàm necessarius & vtilis, nimirum est substantia, sine qua viuere non possunt animalia. Hæc est enim quæ introcedit ad habendum vitalem flatū, cedit ad incessum, introcedit ad sensum, circūcedit ad locum: & cum fons de eodem foramine aquas contrarias non soleat emanare, mirabiliter in hoc fonte secundum diuersam necessitatem bibentium diuersificantur riuuli accidētium. Nam cum sit semper naturaliter calidus, fit quandoque actualiter nunc calidus, nunc frigidus, vt æstatem & hyemem habeamus, & eodem tempore simul, sed in diuersis partibus suis hic calidus, hic frigidus fit, quandoque tenebrosus, quandoque luminosus, vt diem & noctem habeamus, vt vtroque tempore nunc subtilior, & ideo clarior & effectiue lætior, nunc grossior & D obscurior, & ideo tristior. Fit quandoq; quietus & tranquillus, quandoque concitus & tempestuosus, vt impressiones in ipso generabiles, niues, scilicet & imbres quandoque habeamus, quandoque careamus. Dudum ad hunc fontem Aristo. os aperiebat, vt putaret antequam secundum & tertium librum meteororum ebiberet. Sed illi in fonte hoc de quantitatis riuulo gustauerunt, qui cœlum aereum, & cœlum æthereum distinxerunt. Sunt multa valde alia in hoc fonte, quæ intellectus bibit post inquisitionem inueniendo, & corpus realiter vtens imbibit naturaliter delectando, sed & quandoque inebriatur cum in his libidinose delectatur. Ad hunc ergo fontem in cursu suo veniens anima sitiens, corpori quidem suo velut equo indulget potum necessarium, sed dedignatur vt Iacob cum equo bibere, & ideo festinat transcurrere, cum sitiat fontem viuum.

E QVartus fons, à quo & omnes alij metaphorice mutuāt nomen fontis, est substantia aquæ quæ contiguatur aeri superius & terræ inferius, cuius naturam & nobilitatem in accidētibus manifestat locus eius, & ita ex his duabus ripis cognoscitur fontis fluans, de cuius riuulis naturalibus bibit realiter animale corpus vtendo: sed de accidentibus à substantia manantibus bibit figuraliter intellectus, post sitim inuestigationis in cognitione delectatione delectando. De quo aliquantulum Aristo. biberat, cum sicut patet in 2. meteororum maris & fluminum fluxus influxerat. Sitiuit etiam huius fontis riuulos, qui inuestigauerat quomodo sit aqua diaphana per naturam in proprio loco sphærica, per figuram fluibilis, & ideo omnium liquabilium primordiale principium male terminabilis pro-

prio ter-

prio termino, bene alieno, habilis ad recipiendum impressiones magis quàm ad retinendum, secundum qualitates primas frigida & humida, & ideo proprium appetibile sitis. Est enim sitis, vt ipse diffinit, appetitus frigidi & humidi. Item quòd ignis extinctiua, sordium purgatiua, vegetabilium irrigatiua, natatilium propriè contentiua. Qui nimirum fons plus alijs fontibus ripas suas transiens, venas terræ penetrat vt subtilior & virtuosior, non vt grauior, & per virtutem corporis quinti tractus sursum aliam ripam violenter transit, aerem intrans vt fortior, non vt leuior, ibidem vel in naturam fontis illius mutatus aer efficitur, vel peregrinationis suæ signa referens in forma niuis, vel grandinis, vel alterius impressionis ad propria reuertitur. Bibant hæc qui non sitiunt alia, sed transcurrat, hæc & similia Deum fontem viuum sitiens anima.

SEquitur hûc fontem quintus & loco, & natura vltimus omnium fontium turbulentissimus: hoc est elementum terræ quod secundum Aristotel. minimum habet de specie, & plurimum de materia, & ideo fæx elementorum omnium reputatur. Sine riuis tamen hic fons non est, quia substantia creata sine accidentibus nulla est. De quibus riuulis Aristote. aliquid gustare curauit, cum in libro meteororum terræ motum inuestigauit. Verum multi quasi substantiam fontis quantumcunque facultatem glutire conantur, qui terream non tantum intellectu gustantes, sed & toto affectu haurientes bibunt, nec satiantur, sed ad vltimum suffocantur. Absit, absit ab anima has fæces non dico gustare, sed vel respicere, quæ fontem viuum cœpit, Deum scilicet tanto cursu inquirere.

HIs decursis, quia fontem viuum anima non inuenit, os patulum desiderij fauces affectus nusquam apponit. Nimirum ergo dilatione potus & ea vehementia cursus sitis crescit, sed & ea siti cursus intenditur natura, quo amplius sitit, vehementius currere incipit. Non stat ergo anima, sed continuat cursum, & ab immo dirigit sursum, cui ascendenti primum occurrit fons primus nobilis valde, scilicet, substantia misti, in quo fluunt omnes fontes prædicti, elementa quatuor secundum substantiam, quinta essentia secundum virtutem: quoniam elementa cum sint contraria in misto, non fœderarentur nisi per naturam lucis conciliarentur. Hic fons quamuis vnus genere, multis tamen constat ea partibus, quæ partes sunt aurum, argentum, & omnia mineralia, & generaliter singula mista, quis autem inuestigabit omnia? Quod si propter infinitatem non contingit etiam dudum haurientes exhaurire species mistorum, quanto minus riuulos accidentium, cû multa valde & pene innumera sint accidentia singulorum? Nihilominus tamen ad hunc fontem potandum, sed non epotandum tres celebres potatores accedunt, physicus, mechanicus, & auarus. Bibit ergo de purissimo physicus naturalis, qui intellectu speculando considerans haurit misti præcedentem causam, & subsequentem naturam, sic Aristoteles qui propinauit quod bibit in quarto meteororum determinans naturam corporum mineralium. Propinauerunt & alij scribentes de virtutibus gemmarum, quomodo lapis alius ferrum trahit, alius sanguinem stringit: verum infiniti riuuli transierunt, de quibus nunquam gustauerunt. Bibit post hunc de puro quidem, sed non tam puro, artifex manualis, qui intellectu practico hauriens & manum adhibens de materia naturali formam extrahit artificialem, nunc deponendo, vt in figura incisionis & cælaturis, nunc apponendo, vt in picturis, nunc componendo, vt aurum cum gemma, vt compleatur annuli forma, nunc alterando accidente remanente substantia, vt cum variat figuram & facit scyphum de massa argenti, nunc etiam, quod plus est, ipsam resoluendo, & mutando substantiam, vt faciat ex alia aliam, non aliam naturalem, quod est impossibile, quamuis præsumpserit hoc ars alchimiæ, sed aliam artificialem, vt vitrum ex cinere, panem ex aqua & farina. Bernard. Verum merum mechanici potatores bibunt in ordine alius prius, alius post: prius enim ars molendinaria granum conterens farinam facit, post ars pistoria panem de farina, vnus bibens ante lapidem de minera extrahit, & solutum calore artificialiter in æs vertit, alius haurit post, & arte sua æs in varia vasa conuertit, alius arte miranda de cinere vitrum efficit, alius fenestram quã amplius mireris, de vitro conficit. Et cum propter necessitatem hominis ars tota mechanica sit inuenta, posterior artifex semper fini propinquior, & ideo melior. Multi autem horum præter indigentiam necessitatis, etiam curiositatis sitim patientes, bibunt & rebibunt quotidie, nouas formas artificiales

F ex naturalibus materijs hauriunt, sed semper latitant infinitæ. Et quoniam, vt dicit Aristoteles, impossibile est infinita pertransire, necesse est ante potatores quam potum deficere, qui cum sitiant noua semper inquirere, testantur se inuentionibus satiatos non esse. Bibit post hæc de grossissimo, & ideo turpissimo possessor temporalia, qui non intellectu, sed corrupto affectu per auaritiam sitiunt mistorum substantiam, aurumque, scilicet & argentum & alia, ideo inquirens hausit vt biberet, sed hydropicus factus ea nimio potu aquæ, bibens amplius sit, quia quo plus habet, plus concupiscit. Vnde, Crescit amor nummi &c. Sitit miser iste mistorum corpora, secundum quod sunt naturaliter, & aurum & aurea, & argentum & argentea, vtpote cuius sitis maior, & ideo insatiabilior: quoniam cum non possit adipisci solus & ebibere omnia multis æque si-
G tientibus & secum bibentibus, crepabit miser ante, & morietur quam satietur. Quapropter sapiens est anima quæ hunc fontem in cursu sitis suæ respicit quidem, sed despicit, quoniam alium incomparabilem concupiscit. Omnia inquiens detrimentum feci, & arbitror vt stercora vt Christum lucrifaciam & fontem viuum tandem bibam.

Fons tertius.

SEquitur fons in ascensu secundus primo contiguus, scilicet substantia vegetabilis, fons nimirum mirabilis, qui primum includat in se, sicut ternarius binarium, quadrangulus triangulum. Primi igitur fontis naturam secundus sorbet, nomen absorbet, & gloriatur nomine proprio, quod sibi non dat incorporea substantia, quæ in ipso mirabiliter vnita commisso
H per naturam lucis melius temperato sibi dat essentiam propriam & vegetabilem vitam, ea qua primo & per se duo celebres potentiarum riuuli deriuantur, scilicet, nutritiua qua se conseruet, generatiua qua simile generet. Genesis 1. cap. Germinet terra herbam virentem cuius semen &c. Sed & hic fons etiam præter riuulos accidentium, & naturalium proprietatum à substantia manantium late diffunditur per venas differentiarum in capite innumerabilium specierum, quoniam substantia vegetabilis vna genere generali in multa diuiditur genera subalterna. Vlterius subdiuiditur in species specialissimas plures, & pene innumeras: amplius verò in indiuidua, indiuidua sine numero. Aristot. in Elench. Sunt autem nomina finita, rerum verò multitudo infinita, & quoniam impossibile est infinita pertransire, impossibile est & hunc fontem ebibere. Igitur anima non discurrens post hæc infinita deorsum, sed ad caput fontis cursum dirigens sursum, vt subito transire pos-
I sit, miratur tamen prædictos tres præcedentis fontis potatores etiam huius fontis venas & riuos cum maligno appetitu bibentes. Bibit enim primo Philosophus naturalis de limpidissimo causas huius substantiæ, differentias aliquas essentiæ, & naturas, hic physicus plura speculatione contentus. Sic Arist. bibit, & vt naturalis librum de plantis alijs propinabit. Bibit ex eadem vena in parte aliter medicus, qui speculationem intendit ad opus: sic Macer inter vires herbarum de quibus aliquid biberat, etiam alijs scribenda propinat. Sed & Galenus & Hippocrates multas propinauerunt vegetabilium naturas his qui non habuerunt per se, in quo haurirent de ipso puteo naturæ. Qui nimirum pincernæ, quandoque de potu non sufficienter iudicantes, falsum pro verò æstimauerunt, & sicut ipsi biberant, sic in vasis librorum suorum alijs miserunt. Bibunt post hos artifices mechanici prorsus ex eodem foramine eodem modo & ordine quo de fonte primo. De eodem foramine, quia non de limpidissimo vt Philos. nec de grossissimo
K vt cupidi, sed de medio bibere sunt consueti. Eodem etiam modo, quia deponendo, apponendo, componendo facit de lignis lignea, sicut potator mechanicus primi fontis de lapidibus lapidea. Eodem etiam modo, quia nunc substantiam mutando vt in materia transeunte, nunc tantum accidentia alterando, vt in materia permanente. Eodem etiam ordine, quia vnus bibit ante qui de lino fila facit, alius post qui de filis pannum texit, tertius adhuc posterius, qui de pânis vestẽ componit. Bibit tertio cupidus ex eodem foramine eodem modo, cum eadem sitis ariditate, eadem insatiabilitate, eadem ebibendi impossibilitate qua prius. Nimirum aût ad augmentum sitis multum facit etiam ipsa delectabilitas, fontis amenitas, substantiæ vegetabilitas, mirabilis diuersitas, & diuersa vtilitas, virtutum naturalium diuersitas, & delectabilis speciositas, colorum mirabilis diuersitas, & allectiua suauitas odorum in radicibus, in

floribus,

floribus, in fructibus. Ideoque vidit mulier lignum, quòd esset pulchrum visu, & ad vescendum suaue & vidit, & concupiuit, & dedit viro, & ipse comedit. Heu si sic ad fontem istum se iam natura curauit non infecta, & recta, quid faciet curua & infecta? nimirum vt æstimo, bibens bibit. Mirabilem igitur in his quod natura dedit, mirabile & quod ars addidit, ars inquam non tantum per industriam deseruiens necessitati, sed per curiositatem superfluam blandiens voluptati, sed & idola fingens miserrimæ cæcitati. Quid ergo mirum si allicit hic & retinet animam viui fontis ignaram? Præsertim sistit & impedit & ad bibendum inclinat carnalitas, nisi erigatur, & ad transcurrendum expediat illuminata charitas.

Fons Tertius.

SEquitur continue fons tertius includens præcedentem, vt figura figuram, numerusque posterior priorem, substantia sensibilis à qua præter nutritiuam & generatiuam sibi cum vegetabili communes, sed in ipsa nobiliores gemini riui proprij deriuantur, scilicet potentia apprehensiua & motiua. Igitur fons ille vnus in ortu, multiplex in fluxu, & cum substantia sit causa siue subiectum, siue fons accidentium, fundus abundantia accidentium fit fons ille profundus generum & specierum & indiuiduorum latitudine, ripas numeri transiens, & continuæ generationis latitudine vsque ad mundi terminum se extendens. Diuiditur tamen in quatuor principalia capita fons iste sensibilis substantiæ, scilicet in reptilia, gressibilia, natatilia, volatilia. Fons iste quanto nobilior, tanto potatoribus desiderabilior. Accedunt ergo sitibundi tres potatores prædicti etiam hunc expetiri, quasi ab alijs non dum satiati. Excipiuntur à fonte, excipiunt sub trina foraminum distinctione, de quorum summo haurit philosophus, quorum vnus Aristot. scilicet fontis huius gustas dulcedinem, diutius immoratur quàm in alijs fontibus, sed plus hausit, & amplius propinauit, scribens librum magnum de animalibus, alium de sensu & sensato, alium de somno & vigilia, alium de morte & vita. Cum autem secundum Ambros. Omnia mora longa sit desiderio, morosum esset animæ fontem viuum desideranti, de omnibus his non dico inebriari bibendo, sed vel hæc experiri gustando, bibant ea qui nesciunt dulciora. Ex eodem quidem foramine, sed inferius, bibit cum physico medicus, considerans sensibilia secundum conuenientiam & disconuenientiam ipsorum ad vsum rationalium, bibit in theorica, propinauit in practica. Bibunt ea secundo foramine artifices mechanici, modum & ordinem & gradum habentes. Modum in componendo, apponendo, deponendo, mutando, & alterando: ordinem secundum prius & posterius secundum naturam graduum, secundum sub & supra, quantum ad dignitatem. Nam alij biberunt artem sensibilia pascendi, alij capiendi, alij occidendi, alij ad esum præparandi. Quibus alij in ordine succedunt, & partim animalis partes singuli singulas rapiunt, & quod biberunt in theorica, propinant in practica. operanturque alij de pilis, alij de pellibus, alij de cornibus, alij de ossibus, alij de partibus, quorum omnium Reipublicæ quidam propinant necessaria, quidam verò vtilia, & si non vsquaquenecessaria, quidam pro parte vtilia, sed pro maiori parte superflua, quidam verò penitus superstitiosa scientes & vana, vt talos, & consimilia. Ad foramen vltimum vltimus ille cupidus potator accedit, qui nulli propinaturus substantias sensibiles animo sitit, sensibus haurit & quasdam ambit ex spirituali auaritia ad habendum quasdam, & ex carnali concupiscentia ad sumendum. Quanta autem sit sitis auaritiæ, furta probant & rapinæ, & populus ille qui carnaliter flagrauit desiderio carnium, fletu prodidit appetitum. Detinentur & morantur potatores primi & medij, & merguntur vltimi. Nam qui volunt diuites fieri, & cæt. Quæ mergunt hominem in interitum &c. 1. Thim. 6. Sed animæ currenti ad fontem viuum, facilius est per hunc fontem transitus, quoniam omnia subiecta sunt sub pedibus eius, oues & boues vniuersi, insuper & pecora campi.

Fons Quartus.

SEquitur fons quartus immediate substantiæ sensibilis rationalis, quæ animal rationale dicitur, à quo per ordinem primus fons totaliter absorbetur. Nimirum fons iste mirabilis, & præ omnibus prædictis sitibilis, vtpote cunctis nobilitate dissimilis, quem natura inchoat ponens fundum corporis, creator solus consummat creans & infundens substantiam animæ rationalis: quæ præter communes sibi & præmissis fontibus intellectum & affectum quasi proprios ebullit riuos mirabiles. Fons ille & si angustus videatur, eo quòd in modo aliorum non dilatetur per species, nihilominus tamen latus est valde per indiuidua plurima & omnem speciem specialissimam excellit, ac latitudine excedit, excedit & omnes prædictos accidentium profunditate inscrutabili, excedit & durationis longitudine interminabili, præcedit non tantum per generationis continuæ lineam vsque ad terminum mundi fluens, sed per regenerationem vltima æquum temporis æui interminabilitate excedens. Hic est igitur homo, qui cum sit species specialissima, & non habeat riuos specierum, quinque tamen scaturit mirabiles fluuios statuum, scilicet statum naturæ, statum culpæ, statum pœnæ, statum gratiæ, & statum gloriæ. Quorum primus fluit cum omnibus, secundus autem & tertius fluunt ex opposito contra quartum & quintum, nam illi fluunt deorsum, isti saliunt sursum. B De his fluuijs omnibus multi multa quæ sitierant inuestigando, biberant inueniendo, in vasis verborum propinauerunt docendo. Tres tamen inuenies generales huius fontis potatores cum tribus diuersis hauritoribus substantiam sensibilem rationalem, scilicet hominem, haurientes, quorum primus patiens sitim concupiscentiæ haurit cũ affectu corrupto: secundus sitibundus scientiæ, haurit cum intellectu studioso, tertius summus propter æstum charitatis & sitim amicitiæ, haurit cum affectu gratuito & virtuoso. Venit ergo primus, cuius affectus est per superbiam spiritualem, aut per concupiscentiam carnalem, sed si tumet vas per superbiam, currit ad fontem, venit ad hominem, tentat modis omnibus haurire de fundo cordis placentiam, & fauorem, de ore famam & laudem, de operis superficie reuerentiam & honorem. Sed stultum nimis est hic otire, quoniam continue & de facili fons ille turbatur, ex quo oportet vt amarum pro dulci sumatur. C Nam homo nunquam in eodem statu permanet, sed mutatus subito reprobat quod approbauit, & vituperat quod laudauit. Infectus autem per concupiscentiam carnalem alia via & ex alia causa venit ad fontem, scilicet vt hauriat ab homine voluptatem, quæ inchoatur in visu, progreditur in auditu, consummatur in tactu, vilia hæc & fæculenta valde, & ideo brutis relinquenda, rationalibus contemnenda. Accedit ad fontem superius potator secundus, venit cum vase suo intellectu, studiosa sitit, haurit & sibi, & alijs. Sed alius haurit de substantia animæ, & potentijs, secundum quod sunt absolute, & propinat nobis in tertio de anima, & in scientia metaph. Alius haurit de corpore, & propinat scientiam medicinæ propter humanum corpus determinans ęgrum & sanum. Alius haurit de humanis moribus, & propinat vtilem doctrinam Ethicæ distinguentis bonum & malum eligendum & spernendum. Alius haurit de sermonibus, & propinat D scientiam triuiam, docens quòd didicit distinguere per Grammaticam congruum ab incongruo, per Logicam verum à falso, per Rethoricam ornatum ab inornato. Horum igitur aliquis etiam currenti animæ vtile est gustare, sed sitis viui fontis non permittit ebibere, quia non patitur diu stare. Accedit tertio & summo loco potator ille cum affectu virtuoso, consideransque in summo fontem, intuens hominis mentem, cognoscit viui fontis imaginem. Nimirum delectatur & bibit, & ex potu sitis crescit, omniaque inferiora præ isto fonte paruipendit, nec tamen hic sistit, sed imaginem propter rem diligens, rem imaginis vehementius concupiscit. August. Si placent corpora, Deum ex illis lauda, & in artificem eorum retorque amorem, ne in his quæ tibi placent, tu displiceas. Si placant animæ, in Deo amentur, quia & ipsæ mutabiles sunt, & ex illo fixo stabiliuntur: E alioquin irent & perirent, in illo ergo amentur.

Fons Quintus.

SEquitur fons quintus in ascensu summus, quartum nõ includens, sed limpiditate & nobilitate excedens, ad fontẽ viuum signaculo imaginis magis accedens: qui ab ipso simplicissimo simplex, à purissimo purus immediate, sed inordinate profluit, statimq; subito bipartitus est, & pars vna miserabiliter defluxit in mare mortuũ, & pars alia miserabiliter effluxit in suũ principium fontem viuum. Cæterum fons ille altus est, nec omnes in quo hauriant habent. Hausit eis meo & alijs propinauit de hoc fonte Aristot. considerans, & describens intelligentias, quantũ ad esse primum in libro de causis, hausit & propinauit Dionys. in Hierachia sua describens esse secundum. Sed & moderni

multi multa pr opinaue runt, quę magis gustauerunt opinando, quàm biberent sciendo. Verum & hunc fontem transcurrit anima sitibunda dicens. Psal. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. creaturæ magis proprie sunt riui quàm fontes aquarum, quorum veritas, bonitas, & vita aliunde est deriuata, vt vena ab illa fontali veritate, bonitate, & vita. Aduertens ergo anima, quòd per causam effectus plene & certe cognoscitur, & hausto fonte de venis omnibus cognitio habeatur, venarum haustu non contenta clamat. Da fontem lustrare boni, da luce reperta. In te conspicuos animi configere vultus.

Septimus gradus.

SEptimus gradus est, in quo amor facit audere vehementer. De hoc nota tres potentiæ partes rationalis animæ, scilicet rationalis, irascibilis, & concupiscibilis, sunt quasi tres sorores vnius substantiæ, quasi eiusdem matris filiæ, quarum prior rationalis apprehensiua & cognitiua est, & ideo præcedere habet: aliæ duæ non tantum sorores, sed & gemellæ sunt, quia ambæ motiuæ, & ideo diligentius se adiuuant, quàm Maria & Martha, quarum vna motiua & actiua, altera quiescens & contemplatiua, potior tamen & dignior concupiscibilis. Hæ tres sorores tres habitus perfectiuus ducũt, quasi tres maritos, nam rationalis scientiæ, concupiscibilis amori, irascibilis ausui nubit. Igitur concupiscibilis mota sororem mouet, & audacia ex amicitia exultat: vtrique autem rationalis apprehensiua cum sua cognatione deseruit. Facta ergo apprehensione, irascibilis aut disconfortatur, aut confortatur. Si apprehensum est disconfortatiuum, irascibilis statim in principio timens fugit. August. Timor animi fuga est. In medio si continuatur & augetur disconfortatio, timor crescit & pusillanimitas fit, quæ si intendatur tandem in termino desperatio sequitur. Si autem apprehensum sit confortatiuum, irascibilis in principio sperat, in progressu audet, in termino summe confortata certa & secura fit. Igitur anima Deum apprehendens, si apprehendat sub conditionibus disconfortatiuis, timet. Sunt autem sex species timoris secundum Damascen. Segnicies: hæc est timor futuræ operationis: erubescẽtia est timor in expectatione conuitij: verecundia est timor in turpi actu: stupor est timor ex re inconsueta: admiratio est timor ex magna imaginatione: agonia est timor per casum, scilicet per infortunium. Timentes enim infortunate accidens agonizamus. Deus ergo influens mediante rationali apprehensiua super irascibilem motiuam apprehenditur, aut in comparatione, aut absolute. Si in comparatione, si vt iubens, sequitur segnities: si vt cognoscens transgressionem, sequitur verecundia: si vt redarguens, sequitur erubescentia: si vt puniens, sequitur agonia, siue respectu pœnæ damni, siue respectu pœnæ sensus. Si absolute, aut apprehenditur aliquod magnum, vt maiestas Dei, & similia, & sequitur admiratio, aut aliquod rarum, vt Trinitas in vnitate, & similia, & sequitur stupor: omnia hæc timor. Timor animi fuga. Animæ igitur irascibilis disconfortatæ, & ideo non audentis, exemplum habes in Exodo. 3. Moyses perrexit ad videndum rubum &c. respondit Dominus, ne appropies huc. Sic Dominus animæ loquitur ne appropiet, cum influit in apprehensiuam, secundum conditionem irascibilis disconfortatiuam maiestatem, scilicet vel aliam, & ideo anima sistit quasi procedere non audens. Et ait Dominus, solue calceamentum de pedibus tuis. quasi diceret animæ. Affectus tuus nisi nudetur ab habitu brutali pelle pecuali, disconuenit huic itineri. Et addit. Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, quasi diceret, ego sum cuius vna essentia Deus, & Deus, & Deus: cuius tres personæ, quod innuit copula, quæ diuersitatem exigit. Aliter enim sufficisset dicere. Ego sum Deus Abraham, & Isaac, & Iacob. Hæc igitur loquitur Deus cogitationi apprehendenti ipsum esse vnum, & trinum, & sequitur stupor timoris irascibilis motiuę. Vnde abscondit Moyses faciem, nec audebat respicere contra dominũ, hoc per se patet expertis. Quandoque etiam timor, vel stupor intenduntur, vt in anima contẽplante: ex pusillanimitate amentia sequitur, vt figuratur in Hester. Viso enim Rege in Throno maiestatis, Regina corruit & pene exanimata est & 3. Regum. Regina Sabba videns & stupens sapientiam & gloriam Salamonis, non habebat vltra spiritum. Verum quando amor claudit oculum rationalis apprehendentem Deum vt disconfortantẽ, & Deus imprimit in apprehensiuam secundum conditiones confortantes, post apprehensionem irascibilis confortata mouetur progressione, & primo erigens se sperat. 1. Corinthio. 13.

F Charitas omnia sperat, crescit confortatio, & fit audens. Poeta. Audacem faciebat amor. Vide de hoc in amore libidinoso honoris rerum, vel voluptatis. 3. Esdræ. Accipit homo gladiũ, & facit furta &c. & leonem videt &c. & amabili luç aufert. Tandem quando summe confortatur securatur. 1. Ioannis. 4. cap. Perfecta charitas foras mittit timorem. Romanorum. 7. Certus sum quòd neque mors, neque vita &c. poterit nos separare à charitate quæ est in Christo. In hac vita sperare multorum, audere paucorum, securitas paucissimorum, immo nullorum nisi excellentissime priuilegiatorum. Augustinus. In hac vita, quæ tota plena periculis est, nemo debet esse securus, ne qui fieri potuit ex deteriori melior, fiat ex meliori deterior. vide exemplum huius euidens in Genes. 45. cap. Non se vltra poterat cohibere &c. (vsque illud) post quæ ausi sunt loqui ad illum. Historiam oculus legat, affectus exponat. Sic omnino Deus facit animæ in hoc septimo gradu positæ, stupet anima Christo imprimente in cognitiuam se filium Dei esse. Ego sum Ioseph G filius accrescens, filius naturalis, & ideo patri æqualis, non potens crescere. Sed in tua apprehensione crescens & accrescens, sed excrescens inde stupor qui est species timoris, sistens animam & ligans, vnde nec poterant respõdere fratres Ioseph &c. timore perterriti. Variatur impressio inuariato imprimente: mutatur apprehensio immutato apprehendente. Apprehenditur Ioseph secundum conditiones confortatiuas, verba amplexus, oscula, & fletus. Verba triplicia, quia primo aduocat, ad quos ille clementer, accedite, inquit, hoc dissimile illi, ne appropies huc. Secundo consanguinitatem memorat: Ego sum frater vester: hoc dissimile illi, ego sum Deus patris tui. Tertio copulam excusat, non vestro consilio, sed Dei volũtate &c. Nec durum vobis videatur, quod vendidistis &c. hoc dissimile illi. Solue calceamentum de pedibus tuis. Ibi quasi inculpatur affectus interior pecualis: hic excusatur etiam actus exterior bestialis. Non contentus est amor mouere linguam ad H benigne loquendum, mouet & brachia ad amplexandum, & oculos ad fluendum, vel potius cerebrum liquefacit, & resoluit ad lachrymandum. Vnde. Cumque amplexatus recidisset in collum Beniamin, fleuit: recidisset, inquit, quasi non accessisset ad collum, sed cecidisset, nec tantum cecidisset, sed iterum atque iterum cadens, recidisset, mouet & labia ad osculandum vnde osculatus est Ioseph omnes fratres suos, & plorauit super singulos. Et sequitur, post quæ ausi sunt loqui ad eum. Cum illic dicatur, quòd non audebat Moyses vel respicere contra Deum. Omnia tempus habent, tempus timendi, & tempus audendi. Post quæ inquit ausi sunt loqui ad eum, post quæ, non ante quæ. Cum ergo has impressiones à Christo internus senseris, aude & loquere quod vis. Senseris inquam tripliciter vt illi, scilicet auditu, visu, & actu. Cum audieris primo, accedite ad me, scilicet dissimulantem, quod est lux inaccessibilis sistens Moysen, Ne appropies huc ad rubum, scilicet vbi lux est I flammæ sine combustione, sed clemẽter se tibi captabilem præbentem, & te ad se mulcebritate sua clementer allicientẽ. Cum audieris secundo. Ego sum frater vester, quasi tacentem relationem superpositionis, secundum quam est Deus patris tui, sicut dixit Moysi, & insonãtem auribus cordis tui relationem quasi æquiparantiæ, secundum quam est similis tibi homo hominis filius, & ideo frater tuus. Cum audieris tertio, nec durũ vobis videatur, quod vendidistis me, quasi non solum non redarguentem affectum superficialiter brutalem sicut in Moyse, solue calceamentum de pedibus tuis, sed conscientiæ tuæ remittentem & annihilantem actum quemlibet totaliter bestialem, sicut audiuit Magdalena post lachrymas, Mulier remittuntur tibi peccata tua, beati certe quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, psal. 31. Item cum videris visu spirituali qui non fallitur in obiecto non præsumptuose, & phantastice, K imaginando, sed humiliter & certissime intelligendo oculos Iesu erga te distillare. Non adhuc quidem curiose considerantes quid reliqueris, de quo in Iob. 11. Videns iniquitatem nõne considerat? nec furiose flãmantes in testimoniũ indignationis, vt ibi, oculi eius velut flamma ignis, & in Hester. 15. Ardentib. oculis furorem animi indicauit, sed effluentia cuiusdam miri humoris prodentis vehementiam intimi amoris, & ostendẽtis euidentissime summum archanum diuini capitis erga te liquefactum esse. Cum videris secundo brachia Iesu laxari ad amplexandum, quasi oblita percussionis quam merueris peccatis grauioribus, oblitaque & castigationis quæ debetur minoribus

gladio

gladio carentia, sed nec baculum, nec virgam habentia, viresque suas in te non blandiendo, non distringendo, sed astringendo exercentia. Postremo cum senseris tactu qui cognoscit de proximo & in coniunctione maxima, labia illa Iesu labia distillantia myrrham primam, vel non myrrham, sed mellis stillam primam, polluta olim animæ tuæ labia non abominari, sed mirabiliter ipsis imprimi, ineffabiliter osculari, quasi oblita iniunctionis, exploratores estis, oblita comminationis, per salutem Pharaonis non exhibitis. Deinde & quasi oblita iussionis, non Iudicem vel Dominum, vel magnum prætendere metuendum, sed sponsum amantem tenerrime & teneriter reamandum. Post quæ, inquit, ausi sunt loqui ad eum, sic audet illa quæ loquitur. Osculetur me osculo oris sui. Bernardus. O sancta anima reuerentiam habe, quia ipse est Dominus Deus tuus fortasse non osculandus, sed adorandus, fateor: quia honor Regis iudicium diligit, sed præceps amor nec iudicium præstolatur, nec consilio temperatur, nec pudore frænatur, nec rationi subijcitur. Scio tamen quòd ad præcipitium disponeris, si hunc septimum præsumpseris antequàm sex priores transieris.

Octauus Gradus.

OCtauus gradus est in quo facit stringere indissolubiliter. Omnia quidem præcedentia fieri possunt in distantia, verum hic primum est coniunctio amantis cum amato. Qui enim stringit tenet, qui tenet tangit, qui tangit non distat, languens distat, similiter & quærens: nec enim langueret & quæreret nisi distaret, sed & currens distat, & ideo currit ne distet, & sic de alijs. Stringens autem non adhuc distat, sed astat, vel magis instat. In præcedentibus ergo gradibus anima amat & amatur, quærit & quæritur, vocat & vocatur. In hoc autem gradu quodam miro & indissimili modo rapit & rapitur, tenet & tenetur, stringit & stringitur, & vna vni per amoris copulam sociatur. Dionys. Amor est copula amantis cum amato. Trina quidem copula à tribus professoribus traditur, scilicet coniunctionalis à Grammatico, verbalis à Dialectico, carnalis à Iurista, vel Ethico, qui iudicare habet de matrimonio. Prima copulat dictionem dictioni quandoque congrue, quandoque incongrue. Secunda prædicatum subiecto quandoque vere, quandoque falsè. Tertia sexum sexui, fœminam viro quandoque bene, quandoque male, nec talis copula hæc, sed omnem artem, & facultatem transcendens, copulat animam Deo, creaturam creatori, finitum infinito semper congrue, semper vere, semper bene, hoc igitur est astringere. Sed nota aliud est pedem ponere in gradu, aliud stare. Ponens enim nonnunquam retrahit & deponit, statuens autem figit. propter quod. Dan. 9. Daniel vir desideriorum, &c. Et sta in gradu tuo, quasi dicat. Non tactum calca super gradum, sed sta & firmare super ipsum. In hoc gradu quidam sunt hospites & transitorij, quidam verò incolæ & mansionarij, vt hospites, ad hunc gradum eunt, & redeunt, qui stringunt & postea dimittunt. Mansionarij autem sunt, qui insolubiliter stringunt vt illa. Inueni quem diligit anima mea, tenui illum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, non offendat te donec &c. Non enim ponit post, sed negat ante, nam non ideo vult introducere non dimissum, vt dimittat introductum, quinimo quando hac cautela foris inuentum introduxerit, plenius tenebit, fortius stringet, & minus dimittet. Primi autem, scilicet hospites, sunt in triplici differentia, quia tribus modis dimittitur Christus. Primo enim dimittitur non volens à volente, cum brachia quæ stringebat charitas, distringit carnalitas, vel remissa tepiditas, sic dimittere est amittere. Augu. Te nemo amittit, nisi qui dimittit &c. Sic autem dimissus & quasi coactus recedere, cogitur nimirum dimissorem dimittere. psal. 80. Audi populus meus, & côtestabor te, Israel, si audieris me, non &c. Ego enim sum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti in præterito. Dilata os tuum, & implebo quicquid appetis in futuro, & non audiuit populus meus vocem meam, & dimisi eos secundum desideria cordis eorũ. Secundo dimittitur volens non à volente, cũ brachia stringentis affectus corporis corruptibilis infirmitas laxat, necessitas relaxat. Gen. 32. Dixit Angelus ad Iacob. Dimitte me, iam enim ascendit aurora, respondit. Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Hoc dimittere est côtemplationem ex carnis necessitate remittere, sic tamen dimissus dimittenti benedictionẽ præstat, & nomen mutat, quod totum tibi plenius exponet, & planius modica experientia, quàm longa verborum sententia. Tertio dimittitur volens à volente, cum prouidetur vtilitas, & sequitur quasi tracta voluntas, hoc tale dimittere est contemplationem ex vtili causa intermittere, vt vel opposita iuxta se posita & maiora, & minora clarius videantur, vt feruentius appetat, iucũdius excipiatur, firmius stringatur, cuius carentia qualis sit agnoscitur: vide hoc euidenter in Thob 5. Heu me fili mi, vt quid te misimus peregrinari baculum senectutis nostræ, qui sustentat impotentiã nostram. Lumen oculorum nostrorum, quod illuminat ignorantiam, solatium vitæ nostræ, quod solatur tristitiam, & hoc in præsenti. Spem posteritatis nostræ, spem in futurum, & breuiter omnia in te vno habentes, non te debuimus dimittere à nobis, sic dimissus, sic cum fletu desideratus, cum desiderio expectatus rediens refert antidotum cæcitatis, remedium paupertatis, qui legit intelligat. Omnia autem in vno habemus, de quo Roma. 8 Proprio filio suo non pepercit, quomodo autem non cum illo omnia nobis donauit? Hunc igitur dimittere non debuimus, quòd si dimittimus, sic dimittamus: sic rediturum expectemus, & tunc sic recipiemus.

Nonus Gradus charitatis.

NOnus gradus est in quo facit ardere suauiter. Non omnis qui calet ardet, nec omnis qui ardet benè ardet, & benè ardet qui suauiter ardet. Nota ergo originem ardoris, & differentiam in esse naturali, & secundum hoc procede in esse morali. Origo ardoris est calor, nam omne ardens est calidum, sed non econuerso. Calor autem est qualitas corporis inter primas elementares qualitates nobilissima, naturaliter sursum mouens, homogenea congregans, heterogenea disgregans quæ secundum se directè, sed non immediatè frigiditati opponitur, quæ deorsum mouet homogenea disgregat, heterogenea congregat. Est enim calor in corpore quandoque naturalis & innatus, quãdoque accidentalis vel aduentitius, & illa quandoque conueniens, quandoque disconueniens, secundum hæc autem calor spiritus est amor, & hic duplex. Alius innatus: alius additus: & iste duplex. Alius conueniens, & hic est charitas, alius disconueniens & ideo spiritum distemperans, & iste cupiditas. Plane ergo hæc qualitas spiritus, scilicet amor inter primas spiritus qualitates prima & nobilissima 1. Corinthio. 13. cap. Maior horum est charitas, primo sursum mouet vt calor. Augustin. Vnaquæque res suo pondere ad locum suum tendit. Pondus ignis, & olei, & vniuersaliter calidorum secundum se sursum, lapidis & grauium omnium deorsum: quod autem est pondus in corporibus, hoc est amor in spiritibus. Et in hoc motu, quod amor naturalis inchoat, charitas consummat, quæ non permittit spiritum quiescere extra Deũ, sicut calor ignem citra horizonta extra naturalem, & locum proprium. Augustin. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Item heterogenea iste calor disgregat. Heterogenea valde spiritus & corporalia, corruptibile & incorruptibilia, perpetuum, & temporalia dissociat: ergo hoc calidum charitatis. Sed homogenea congregat, coniungens spiritum a corporalibus segregatum cum spiritu incorporeo. 1. Corinthio. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est coniungens incorruptibile incorruptibili à corruptibilibus segregatum, scilicet animam intellectiuam incorruptibili primo bono. Itemque perpetuum à temporalibus segregatum perpetuo & æterno. Augustin. Iunge te æterno, & æternus eris. Nota ergo sicut in naturalibus, ita & in moralibus tria sunt, scilicet frigus, & tepor, & calor, tepidum est medium inter extrema quæ opponuntur vt contraria. Per tepidum est transitus à frigido ad calidum, & sic tepidum laudabile aliquantulum & bonum, quia via est & dispositio ad generationem caloris, sed non sufficiens, quia frigus in ipso non moritur, sed remittitur. Augustin. Non moritur frigus, nisi in calore. Frigus igitur est status culpæ prorsus amoris expers. Tepor status gratiæ gratis datæ: calor gratiæ gratum facientis, vbi primo frigus expulsum à contrario perimitur, & non moritur. Est & per tepidũ reditus à calido ad frigidum, & sic vituperabile. Apoca. 3. Quia tepidus es, incipiam te euomere de ore meo. Item, in calido tres sunt diuersitates, scilicet calens, feruens, & ardens. Calor initium, feruor incrementum, ardor complementum. Differũt ergo vt maius & minus. Nam feruor est calor valde intensus: ardor est feruor summe intensus. Calor ergo in positiuo, feruor in comparatiuo, ardor in superlatiuo, calent incipientes. psal. 38. Concaluit cor meum intra me: feruent proficientes. Roman. 12. Spiritu feruentes, Domino seruientes: ardent perfecti. psal. 38. In meditatione mea exardescit ignis. In ardore,

iam, & tunc primo ignis forma & forma & natura est. Vnde in 2. Metaphysic. Ignis est in fine caliditatis. Sunt autem tres species ignis, secundum Aristot. scilicet carbo in materia terrea, flamma in materia aerea, lux in materia propria. Tres ergo sunt ardoris differentiæ secundum tres status, scilicet pœnitentium, actiuorum, & contemplatiuorum. Status pœnitentium habet ardorem carbonis, vbi est ignis in materia terrea. Isa, 64. Si ablaerit Dominus sordes filiæ Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. Verum in hoc statu, scilicet pœnitentiæ, inueniuntur nonnulli tepentes, pauci verò calentes, pauciores feruentes, paucissimi ardentes. Accipe tamen exemplum ardoris à Magdalena, de qua Gregor. Incendit plene Maria peccati rubiginem, quæ ardet valde per amoris ignem. Gregor. Disce quo dolore ardet, quæ flere inter epulas non erubescit. Item, status progredientium in itinere bonæ actionis habet ardorem flammæ, quæ magis sursum tendit, & de carbone quidem nascens patre suo nobilior est in materia, clarior in forma. Verum & in hoc statu inuenies non omnes ardentes, sed quosdam tepidos, alios calidos, paucos feruidos, rarissimos ardentes, de quibus Luc. 24. cap. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis de Iesu dum nobis loqueretur in via, & aperiret scripturas? Vide ibi, & disce quales itinerantes, & ea quibus causis ardent. Vide in his duo, scilicet motum, & actum. In motu considera quatuor concurrentia, quod ibant duo simul, quales ex discipulis, quando ipsa die, quo in Emaus, in numero concors societas. Prophera. Nunquid ambulabunt duo pariter nisi conuenerit eis? vtile melius est duos simul esse, quàm vnum. Vnus enim quomodo calefiet? & si non calefiet qui vnus & singularis est, quomodo ardebit, in professione humilis docilitas, ea discipulis, inquit, non ex magistris, in tempore lumen discretionis. Ibant enim in die non in nocte. Qui enim ambulat in tenebris, nescit quo vadat, in termino desiderium perfectionis. Ibant in Emaus, quod interpretatur desiderium consilij. Illic eunt, qui non contenti implere mandata, desiderio mouentur etiam ad implenda consilia. Item, actus eorum triplex describitur, scilicet quid cogitarent corda, quid dicerent ore, quid facerent opere. Cogitabant autem passionem Christi, & ideo tristes, non sæculariter gaudentes. Vnde, Ambulantes, & estis tristes? conferebant in verbo non de vanis aliquibus, sed de his omnibus quæ acciderant, scilicet de passione Christi. Quo contra. Io. 9. Ipsi de mundo sunt, & ideo de mundo loquuntur. Exhibebant in facto hospitium peregrino, vt pateret ipsorum tristitiam nô fuisse accidiam quæ tædium boni inducit. Nimirû talibus viatoribus Iesus propinquat, simul vadit, increpat nonnunquam, scripturas aperit, & sic ardorem causat, nec tamen agnoscitur, donec panis frangatur. Tertius est status quiescentium in pace contemplationis, hic habet ardorem lucis: sed tamen & inter contemplatiuos inuenies calentes feruentes, perpaucos autem ardentes. Tales illi in Hierusalem sedentes, & ignem diuinum excipientes. De quibus Gregorius. Dum Deum in ignis visione suscipiunt, per amorem suauiter arserunt. Primi ergo ardent multum vtiliter, sed & multum pœnaliter. Secundi magis vtiliter, & minus pœnaliter. Tertij maxime vtiliter, & minime pœnaliter, & ideo suauiter. Hi scilicet suauiter ardentes in hoc nono gradu sunt Seraphin, in proximo cognationis gradu attinentes, de quibus dicit Dionysius. Seraphio est calidum feruidum & super feruidum, hæc est visio magna ardor sine pœna, luxus non grauis, ita vt Moyses miraretur quòd rubus arderet, & non combureretur.

Decimus Gradus.

IN decimo gradu facit similari totaliter. Sed nota tres sunt similitudinis differentiæ. Prima fundatur super proportionem: sic nigrum in comparatione ad congregare proportionabiliter, simile est albo comparato ad disgregare. Proportionalem ergo similitudinem disperata etiam opposita habere possunt. Secunda fundatur super communem qualitatem, sic album albo similatur. Aristoteles. Similitudo est eadem rerum differentium qualitas. Tertio fundatur super receptionem, sic cera similatur sigillo, speculum rei oppositæ, cuius speciem recipit, aqua rei obiectæ, oculus rei visæ. Secunda similitudo expressior quàm prima, tertia quàm secunda. Similitudine proportionis similatur anima Deo per naturam, & hoc multipliciter, quod patet sic. Diuina enim essentia potest considerari dupliciter, vt comparata ad personas, & vt comparata ad creatu-

F ras: comparata ad personas quarum est, & in quibus est. Repræsentat anima in suprema sui portione tripliciter, scilicet trinitatem personarum in vnitate essentiæ, trinitatem potentiarum in vna mente, item originem & ordinem. Origine & ordine, quia sicut pater origo filij, & ambo simul Spiritussancti, similiter memoria origo intelligentiæ, vtraque voluntatis. Item æqualitatem æqualitate, & circumincessione, vt totum probat Augustinus. Item ad creaturas comparatur dupliciter, vt causans, & conseruans. Vt causans, tripliciter. Efficienter, & sic ab vno Deo omnia, & quodammodo similiter secundum tenuem proportionem ab vnô homine omnis homo. Formaliter, sic idea omnium in Deo spiritualium, & corporalium: similiter intellectus aptus est omnibus similari ideas recipiendo, quas habet Deus non receptas. Aristoteles. Intellectus quodammodo est omnia finaliter. Ecclesiastici. 18. cap. Vniuersa propter semetipsum creauit altissimus. Aristoteles. Sumus quodammodo nos finis omnium. Item vt conseruans: Sic

G Deus in vniuerso totus, & in qualibet eius parte totus, similiter anima in corpore. Sed nota hic, similitudo recipit magis & minus. Est enim duorum similitudo parua conueniens proportionalis in aliquibus paucis, vel modicis: magna in multis, maior in pluribus, maxima in plurimis. Item similitudine qualitatis, similatur anima Deo partim per naturam, partim per gratiam. Sed prænotandum illud Augustini. Credamus Deum sine qualitate bonum, sine quantitate magnû, &c. Est ergo bonitate bonus, cuius bonitas non est qualitas accidentalis, sed veritas substantialis. Anima autem est bonitate, qualitate, & accidente, tamen propter actum consimilem bonitatis huius & illius improprie, & analogice, & existit valde, bono Deo bona anima similis dicitur. Fecit enim Deus hominem ad imaginem & similitudinem in gratuitis. Diuinam igitur essentiam quam vt comparatam repræsentat anima similitudine proportionis vt absolutam, imaginatur aliqualiter similitudine qualitatis. Est enim Deus bonus, simplex, inuisi-

H bilis, immortalis. Fecitque hominem ad suam imaginem, secundum animam hominem simplicem inuisibilem, quæ scilicet in substantia sua sentiri non possit, immortalem. Augustin. Anima non esset imago, si mortis termino clauderetur, naturalia hæc & ideo inamissibilia. Accedunt gratuita naturalibus, accrescit imagini similitudo. Deo sapienti, iusto, & benigno, simul sit anima sapiens iusta, & benigna, & sic de alijs. Dionysius. Oportet autem qui cum benigno Deo loquitur, configurare se maxime similimum, vt est possibile, sibique conscium esse benignæ operationis. Secundum hoc dicit Dominus. Mat. 5. Estote perfecti, sicut & pater vester perfectus est. Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. & in lege. Sancti eritis, quia ego sanctus sum. Hæc similitudo habet exordium in natura, incrementum in gratia, complementum in gloria,

I quando beati eritis, & ex hoc bene similes. Sed ex hoc secunda similitudinis species in qualitatibus, & naturæ, & gratiæ, & gloriæ recipit magis & minus. Nam sicut albo summe parum album, & parum simile, & minus minus, & minime minime, & multum album simile, & plus plus, & maxime maxime. Sic cum Deus omnia in termino habeat, & in summo, immo & vltra terminum, summe simplici anima per naturam simplex similis, & minus minus, & magis magis &c. & sic de alijs naturalibus. Item, summa benigno anima per gratiam benigna simul & minus minus, & magis magis, & sic de alijs gratuitis. Item, summe beato anima per gloriam beatam similis, & minus minus, & magis magis. Excedit autem similitudo similitudinem tripliciter, scilicet quantitate continua tantum, vel discreta tantum, vel vtraque. Proprie loquendo, primum dicitur magis simile, secundum plus simile, tertium magis & plus fortasse. Secundum hæc angelus, & anima in Dei simili-

K tudine habent se vt excedentia & excessa. In tertia similitudine quæ plenissima est, anima Deo similatur non iam imitatione, sed receptione, hoc incho at cognitio, consummat dilectio. Sed vtrunque recipit magis & minus, hoc incipit in via, completur in patria, vtrobique magis & minus. De cognitione 2. Cor. 3. Nos reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur. 1. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Sicut est, non sicut facit, vt modo videmus cum Deum non secundû essentiam, sed secundum effectum cognoscimus, & ersi miles modo non sumus, sed tunc erimus, cum in speculum animæ quasi propriam speciem proijciet, & in intellectû secundû essentiam

cadet.

tadet. De amore Hugo Scio anima mea, quia quicquid diligis, vi amoris in eius similitudinem transformaris. Fit autem huiusmodi assimilatio quandoque ex sola oppositione, vt patet in speculo, & specie: quandoque ex impressione, vt patet in cera, & sigillo. Prima assimilatio fieri potest inter distantia, secunda solum inter coniuncta. Primam gignit intellectus cognoscentis, secundam affectus amantis. Augustinus. Anima eo imago Dei est, quo eius capax & particeps esse potest, capax cognoscendo, particeps amando. Quoniam igitur intellectus praecedit affectum, cognitio amorem necessario, necesse est vt prius speciem Dei capiat intellectus, Deo vt speculum assimilandus, quàm participet affectus, à Deo praesente vt cera sigillandus. In primo diuersificatur similitudo vt sit completior, vel incompletior ex duplici causa, scilicet qualitate recipientis, & distantia recepti. Trina ad minus qualitas in recipiente exigitur ad hoc vt aptum sit ad plenam & euidentem recepti similitudinem. Prima, vt sit terminatum, quod deficit in aere, & ideo licet prius in ipso recipiatur species quae ipso mediante defertur ad speculum, vel ad oculum, non tamen euidens est in seipso. Quòd autem sit in ipso, patet sic. Sit a, b, c, d, aer medius contiguus rei in a, speculo in d, non potest esse species in speculo, nisi prius fuerit, & sit in medio. Secunda, vt stabile & quietum, non mobile, vel fluidum, quod deficit in aqua, quae licet euidenti similitudine receptam speciem repraesentet, propter motum tamen integram repraesentat vt fractam, quietam vt motam. Tertia, vt sit tersum, quod deficit in terra, & quolibet opaco corpore, vnde haec recipit vmbram non speciem: omnia hac in speculo. In vita praesenti anima cognitiua diuinae speciei naturaliter receptiua est, quasi aera per vacuum interminatum vanitatis. Psalm. 93. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt. Roman. 8. cap. Vanitati subiecta est omnis creatura. Psalm. 38. Vniuersa vanitas, omnis homo viuens, & quasi aqua per motum, & fluxum instabilitatis. Augustin. Cogitationes viatorum sunt volubiles, & quasi terra opaca, & indetersa per grossitiem cuiusdam materialitatis, sed in futuro erit vt speculum, quando vanitatem excludet complens, & terminans veritas, fluiditatem sistet quieta stabilitas. Non enim erunt tunc cogitationes volubiles, vt vult Augustinus. Opacitatem absterget, & superficiem terram reddet mundissima limpiditas, de qua Matth. 5. cap. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Distantia autem rei speciem projicientis, & speculi recipientis causat etiam diuersitatem similitudinis. Nam quo minor distantia, maior similitudo. Vera enim facies resultat, & tota secundum veritatem in speculo etiā distante, sed in minus distanti plenius secundum quantitatem. Cuius ratio patet in naturalibus, quia nulla res materialis projiciens speciem, projicit eam sub paralellis: vnde oculus videt rem sub triangulo, cuius angulus est in oculo basis in re visa, eodem modo & speculum recipit obiecta. Causa huius est, quia res habet quantitatem ratione materiae, speciem autem ratione formae, quae simplex est, & indiuisibilis secundum se: elongatio autem à materia & in specie, causat contractionē quantitatis. Quanto autem magis distat speculum, magis concurrunt lineae terminales, sub quibus projicitur species, ex quo non sunt aequidistantes, & tanto minor recipitur species: vnde patet esse possibile, quòd duorum speculorum speciem aliquam recipientium vnum recipiat, & repraesentet totam, aliud non totam, & tamen secundum magis recipere quàm primum. Igitur in proposito, & si in Deo non sit quantitas materialis, est tamen quantitas virtualis, vel potius immensitas, quàm speculum glorificati intellectus cum dimensum sit & finitum, non potest recipere infinite. Totam ergo secundum veritatem recipit Dei faciem, cum simplex sit non habens partem & partem: sed recipit tamen non secundum infinitam quantitatem recepti, sed secundum aliquantam capacitatem recipientis. Et licet in omnibus speculis resultet Dei facies secundum plenitudinem veritatis, tamen secundum minorem, vel maiorem distantiam recipientis & recepti est maior vel minor contractio quantitatis. Quod ergo minima distat, plenissime repraesentat, & intellige distantiam non spatij localis, sed aptitudinis. Dionys. Quilibet ornatus circa Deum diuinior est magis alio distante, & lucidiora simul & magis illuminatiua quae propinquiora sunt verò lumini, & non accipies hoc localiter, sed secundum diuinam similitudinem & propinquitatem. Verum quia regulariter in comprehensoribus, quantum quisque cognoscit, tantum diligit, quantum ergo

A recipit Dei faciem superficies tersi, & specularis intellectus tantum sigillatur ex impressione faciei eiusdem profunditas mollis & cerei affectus, & sic similitudo consummatur, cum anima secundum intellectum & affectum in Deum transformatur. Gradus ergo decimus in quo amor facit assimilari totaliter vltra Seraphin, est qui tam similatur excellenter, vtpote quibus in summo conuenit angeli diffinitio, quam ponit Dionys. Angelus est imago Dei, manifestatio occulti luminis, speculum clarum, clarissimum, immaculatum, incoinquinatum, incontaminatum, totam, si conueniens est dicere, suscipiens in se pulchritudinem omniformis deiformitatis, munde resplendere faciens in se bonitatem silentij. Fecit ergo summus artifex in ostentationem pleniorem artis suae speculum vnum clarissimo clarius, Seraphin tersius & purius, & tantae puritatis, vt purius intelligi non posset, nisi Deus esset, personam scilicet gloriosissimae Virginis. De quo Anselmus: B Dicebat illius conceptio hominis de matre purissima fieret ea puritate qua maior sub Deo nequit intelligi. De huius speculi formatione, Bernardus. Hanc Domine fecisti imaginem bonitatis tuae, in ea valde artifex ostendens magisterium pietatis tuae: sed rursum ex illo mirabiliter produxit aliud nobilius, quod ineffabiliter in vnitatem diuinae personae assumptum vt coniuncta summae & immediatissimae faciei diuinae ipsam plenissima & totali similitudine repraesentat. Nec iam dicitur homo diuinus, vt à Deo sigillatus, sed homo Deus vna persona gemina natura. Sit ergo a. intellectus animae Christi, b. anima beatae Virginis, c. summus angelus de Seraphin. d. summus de Cherubim. e. summus de Thronis. f. summus de Dominationibus, g. summus de Principatibus. h. summus de Potestatibus, i. summus de Virtutibus. K. summus de Archangelis, l. summus de Angelis. Diuina igitur essentia per nudam cognitionem & intimam dilectionem recipitur, & aliquali similitudine repraesentatur ab omnibus his vt C facies à speculis, non secundum indifferentem essentiae veritatem, sed differentem quantitatem, secundum capacitatis & aptitudinis diuersitatem. Quamuis ergo in Deo vnum sint essentialia omnia, & ideo idem virtus & essentia simplex, tamen essentia & virtus est infinita. Ex quo accidit vt etiam cognoscibilis sit & apprehensibilis non sit, & ideo infinitum à finito totum cognoscitur & amatur, quia simplex, sed non totaliter, quia non infinite: hoc enim solum eius cuius tanta sapientia quanta virtus, qui tantum se nouit quantus est, & tantum se diligit quantum cognoscit. Isidor. Trinitas sibi soli nota est, & homini assumpto. Sed sicut nota, ita & amata sibi infinite & humanitati assumptae, & iam infinite, sed sibi infinite simpliciter & absolute, humanitati verò infinite solum respectiue, scilicet in comparatione ad omnem creaturam. Omnis enim creaturae esse & fines humanitas illa in essendo, cognoscendo, & diligendo quodammodo infinite excessit, quae ad ipsum vere infinitum in vnitatem personae acD cessit. Intellige igitur specula nouem sub nouem diuersis gradibus faciem aliquam recipientia, & repraesentantia. Vltimum repraesentabit vere faciem secundum quod est, sed non vere quanta est, quia & essentia nasi, & essentiam, & numerum & figuram oculorum, genas, faciei latitudinem mentum & frontem longitudinem terminantes. Omnia haec in secundo non plura, sed maiora, nec in summo plura, sed maxima: sic omnino in proposito. In h. recipit diuina essentia, potentia, bonitas, & omnia essentialia Trinitas personarum, & omnia ad beatitudinem facientia. Sed & ipsum c. eadem recipit, & non plura, sed maiora, quia maius est, sed tamen non infinite infinita recipit, quia & ipsum finitum est. In g. autem vniuersi communis est finis, & in cognitione & dilectione eius communis est terminus diuinae similitudinis. Verum E ipsum, a. vniuerso melius, quia finem huius infiniti vnione transcendit, ibi per copulam admittitur, vbi omnis creatura excluditur, cum Trinitas sibi soli & homini assumpto nota, & per consequens amata esse dicitur. Pro solo igitur a. amore decimum gradum fecit, quia infinita cognitione, & dilectione amato non quidem aequauit, sed quodammodo totaliter similauit, cui ipsum personaliter vniuit. Sed & mirabiliter inter a, & c, b. medium intercessit, persona scilicet gloriosissimae Virginis, quae in cognoscendo & diligendo omnium quidem creatarum personarum communitatem inaestimabiliter excessit, sed ad personae increatae vnitatem rationabiliter non accessit.

DE DILECTIONE PROXIMI.

CAP. I.

Vluit Dominus, cuius ignis est in Sion, scilicet Ecclesia militante, per fidem speculante: & caminus in Hierusalem in Ecclesia triumphante, iam pacem vidente. Hic ignis ibi locus ignis, non tamen vacuus locus, nec caminus extinctus. Dicit autem Augu. Vnaqueque res suo pondere ad locum suum tendit, pondus autem ignis sursum. Ignis ergo amoris hic est quasi violenter, illic quasi naturaliter. Illinc verò mittitur huc: hinc verò mouetur illuc. Tren. 1. De excelso misit ignem in ossibus meis. Et in Ezech. 10. Ignis de medio Cherubin accipitur, & datur manus viri lineis induti. Ignis verò inferius & ignis superius, quia Deum & in via amamus, & in patria amabimus: sed sursum solummodo proprius ignis locus, & ideo præcipitur, Diliges Dominum Deum tuum &c. Quod mandatum secundum August. hic implere non possumus, cum non sit ignis locus. Sed ideo accipimus vt ad caminum tendere sciamus, vbi totaliter ardendo, mandatum quod hic accipimus, & seruare incœpimus, sine defectione impleamus. Nota ergo quinque conditiones illius ignis. Est in materia nobilis, in forma cognoscibilis, in quantitate magnus, in virtute inextinguibilis, in pondere stabilis. Primum quidem amor in patria, ignis in camino est, & in materia nobilis, cum eius materia sit ipse Deus, quem tunc sic amabimus, vt nihil amemus, nisi quòd ipse sit, vel ab ipso, in ipso, secundum ipsum, & ad ipsum sit: hic verò diuersorum ignium sunt diuersæ materiæ. Alij enim aliud amant, & hoc quod est causa amoris, hoc materia ardoris. Vide ergo quomodo alij pro materia ignis fimum bouũ in larem cordis componunt, alij toruones, alij stramina, alij ligna virida, alij carbones. Voluptuosi fimum bouum incendunt, quia vitia & peccata, & ea quæ brutalia sunt, ardenter diligunt. Verum hic ignis fœtidus, & tantum inficiens, quantum calafacient. Item in affectionibus auarorum cõgesti sunt in pabulum ignis cespites terrestrium, idest, temporalium bonorum. Item, alij de straminibus, & calamis qui vacui sunt ignem faciunt, qui vanos honores diligunt. Ignis stramineus lætabilis quidem dicitur, sed durabilis non esse cognoscitur. In momento flamma in altum consurgit, sed continuo euanescit Lux elata famæ secularis procul aspicitur, & repente non nisi fauilla nigra & inutilis inuenitur, quam sic ventus dispergit, vt locus eius inueniri non possit. psal. 36. Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedrus libani, & transiui, & ecce non erat: quæsiui, & non est inuentus locus eius. Nonnulli etiam de spinis, & tribulis, quæ nec sine pœna tractari possunt, incendium faciunt, scilicet iracundi & inuidi, qui vindictam appetunt, & pœnas aliorum ardenter concupiscunt. Item, alij ligna viridia incendunt, qui vxorem & filios nimis ardenter diligunt. Hic ignis fumum generat, qui & faciem animæ denigrat, & oculos cognitionis vehementer deturpat. Item, alij carbonibus in lare cordis ignem affectionis nutriunt, qui bonos homines diligunt, qui more carbonum in oculis carnalium nigri sunt & despecti: sed siccitate landabili & alijs conditionibus ad ignem sunt aptissimi. Verum vt audiui, & de igne carbonum caput frangitur, nisi sale aspergantur. O quantorum capita insensibiliter facta sunt, & in quandam periculosam insaniam inciderunt, qui sine sale discretionis etiam bonos homines dilexerunt, qui spiritu cœperunt, & carne consummauerunt. Cæterum in camino patriæ ignis in materia nobilis est, vbi pure Deus diligitur in seipso, sed & forte nihil nisi Deus diligitur in proximo. Deuterono. 4. Deus noster ignis consumens est. Mira res, materia ignis nostri tantum agit cum pati debeat. Deus noster non solum amatur, sed & amat, & quia ardenter amatur, ipse est materia ignis interiori: sed quia ardentius amat, ipse est ignis consumens. Finitum enim quantumcunque magnum, infiniti comparatione consumitur. Item, est & ille ignis in forma cognoscibilis, quia non in cineribus sepelitur, sed effusione flammea omnibus aperitur. Canti. 8. Fortis est vt mors dilectio. Lampades eius lampades ignis atque flammarum. Modo quidem ignis charitatis cinere coopertus inuisibilis est à Deo, vt & ipsum hospitem domus lateat, vt tum super larem cordis aliquid de igne charitatis habeat, & timetur aliquotiens non esse, vbi tamen est: & econuerso nonnunquam præsumitur esse, vbi in veritate non est. Ecclesiastic. 9. Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in

F manu Dei, & tamen nescit homo vtrum amore an odio dignus sit. Item, est in quantitate magnus, modo parum cognoscimus, & ideo parum diligimus, & ideo paruum igniculum habemus, vix manum plenam, vt signatur in Ezechiel. 10. capit. Præcipit Dominus viro qui indutus erat lineis dicens. Sume ignem de medio rotarum, quæ sunt inter Cherubim, & ingressus ille stetit iuxta Rotam, & extendit Cherubim manum de medio Cherubim ad ignem qui erat inter Cherubim, & dedit in manus eius, qui indutus erat lineis, qui accipiens ingressus est, & apparuit in Cherubim similitudo, & manus hominis subtus pennas eorum. Cherubim plenitudo scientiæ. Cherub. ergo nobis ignem mensurat, & vix manum plenam dat, quia parua cognitio, & ideo parua dilectio. 1. Corinth. 13. Nunc cognosco ex parte, sed cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, & tunc perfecte videbimus, perfecte amabimus, & vehementer ardebimus. Ioan. 17. Notum feci eis nomẽ tuum, & notum faciam, vt dilectio qua dilexisti me in ipsis sit,

G & ego in ipsis. Nec mirum, si magnus ignis efficitur, vbi de tot cordium milibus quasi infinitis laribus amoris flamma effunditur, & in vnum ignem charitatis inconfuse confunditur. O si interim plenam nobis Cherub mensuret, vt video, quatuor ad hoc habere oportet, scilicet, vt viri simus, lineis induamur, ingrediamur, iuxta rotas stemus. Esto igitur vir virilitate constantiæ, induere lineis continentiæ, ingredere in interiora conscientiæ, sta iuxta rotas scripturæ, sic aliquid de igne accipies quo accepto egredieris, & alios incendes. Item, est in virtute inextinguibilis ignis extra caminum, ignis charitatis extra cœlum virtuosus quidem valde, sed tamen extinguibilis est, & quàm frequenter extinguitur nunc penuria lignorum, nunc inundantia aquarum, cum vel desunt necessaria, vel adsunt contraria. Prouerb. 27. Si defecerint ligna bonorum operum, extinguetur ignis. Similiter, ignem ardentem extinguit aqua fluida, scilicet concupiscentia, ita quidem modo, sed quomodo in futu-

H ro, ita hic: sed qualiter in camino virtus ignis inextinguibilis est, nota. Cant. 8. Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Ex isto sequitur alia conditio illius ignis, scilicet quòd sit duratione perpetuus, & hoc est quod dicit Apostolus. 1. Corinth. 13. Charitas nunquam excidit. Item, est in pondere stabilis. Pondus naturale quòd rem ad locum proprium inclinat, in eodem loco rem sistit, & extra illum quiescere non permittit. Sicut igitur lapis, quem pondus suum deorsum mouet, in centro accipit quietem, sic ignis semper in motu existens, & semper suo pondere sursum tendens in horizonte sphæræ suæ eodem pondere fixus adipiscitur stabilitatem, ibique ab aliena materia absolutus, & propria contentus, in actione sua vniformiter se habet. Nam extra sphæram suam secundum diuersas materias sortitur conditiones diuersas, & pro diuersis conditionibus multiformiter diuersificatur in actionibus. Nunc enim impeditur, nunc expeditur, & secun-

I dum hoc motus eius nunc tardior, nunc velocior: nunc minuitur, nunc augetur, & ex hoc actus eius nunc debilior, nunc fortior. Sic sic omnino ignem amoris pondus suum mouet & agitur, donec in camino patriæ sistat. Hic ergo charitas mouet ad opera, per quæ sursum veniatur, & sic est meritum præmij, ibi sine opere in amati præsentia delectatur, & sic est præmiũ meriti. Hic ergo locus motus & actiui, & passiui. Nam ignis charitatis & mouere habet, & moueri potest: mouere habet, vt dictum est, ad opera: moueri etiam potest quinque speciebus motuum, motu generationis de non esse ad esse, motu corruptionis de esse ad non esse, motu augmenti cum intenditur, motu diminutionis cum habitus per peccatum corruptus in contritione minor reuertitur, motu alterationis vel cũ expedita seruet, vel impedita torpet: & secundũ hoc in motu quem elicit, & in actu quem efficit, fortior, vel debilior est. Nihil horum patitur ignis in sua sphæra, charitas in patria. In camino

K ergo patriæ locus est stabilitatis, vbi pondere suo ignis iste sistitur, vt nec moueat vlterius, nec moueatur. Non enim ibi vlterius mouere habet ad operationem difficilem, sed beatificare habet per fruitionem Dei indicibilem: nec moueri põt, quia nec generari in non habente, nec corrumpi in habente, nec augeri in minoribus, nec minui in maioribus, quia nec illi de hypophania ad Epiphania ascendere per amoris augmentũ, nec illi possunt descendere per ipsius detrimentũ: sed nec alterari põt, cum nec impediri, nec expediri valeat, semper æque expedita in eodem statu, in eodem actu, in eodẽ feruore stabilis perseuerat. Hic est caminus Hierusalem, ad quem mouet & eleuat

bonos

bonos ignis charitatis, cui proposito caminus Babylonis opponitur, ad quem permittit & agitat malos ignis cupiditatis, de quo Matth. 13. Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & stridor dentium, hic erit risus & iubilus gaudentium, ibi poenaliter ardent corpora damnatorum materiali igne inextinguibilis gehennæ: hic suauiter ardent animæ bonorum spirituali igne interminabilis amicitiæ. O si modo respicere detur oculis cordis, qualis ille respectus quo electi respicient sine timore gaudenter, de camino palatij regalis illos miseros sine spe dolentes in camino carceris gehennalis.

CAP. II.

Secundum autem simile est huic. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Similitudo est rerum differentium eadem qualitas. Mandatum igitur proximum est quo iubemur diligere Deum, & secundum quo proximum: quoniam duo mandata sunt numero differentia, & ordine differunt non solum iubendi, sed etiam implendi, quoniam illud primum, & illud secundum non secundum prius & posterius in tempore, sed in dignitate & necessitate: quia dignius, potius, intensius & fructuosius diligimus rem, quàm eius imaginem, Deum quàm hominem, multa tamen conuenientia & similitudo mādati secundi cum primo. Et est triplex conuenientia. Nam idem est actus in specie, vtrobique recipitur, scilicet dilectio. Idem numero habitus charitatis, à quo vterque actus elicitur, & vnus idemque scilicet, Deus, in quem vterque dirigitur, quia propter Deum & Deus, & proximus diligitur. Cum ergo proximus diligitur propter Deum, solus Deus diligitur propter seipsum. Aristot. Vbi vnum propter alterum, vtrobique vnum tantum. Primum igitur mandatum & actus quidem nobilitate, & obiecti dignitate, & implendi necessitate præcedit omnia & excedit, ad cuius similitudinem secundum per multas communes cum ipso qualitates præ omnibus alijs mandatis plenius, & propius accedit. Secundum ergo simile est primo. Primo quidem in obligatione, quia mandatum est sicut primum, non consilium, & ideo non persuadetur ad placitum, sed imponitur ad debitum. Ioan. 13. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem &c. De virginibus (ait Apost. 1. Cor. 7.) præceptum domini non habeo, consilium autem do &c. Et dominus. Matth. 19. iuueni ait, Si vis perfectus esse, vade & vende &c. Possessio ergo castitatis, & abdicatio proprietatis, & quædam similia consuluntur, vt vtilia. Dilectio autem proximi, sicut dilectio Dei mandatur, & præcipitur vt necessaria. Itemque mandatorum aliud diuinum, aliud humanum. Secundum simile est primo, in authoritate, quia diuinum & non humanum, & ideo omnibus humanis præiudicat, cum minor in maiorem imperium non habeat. 1. Ioan. 3. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deū, diligat & fratrem suum: à Deo, inquit, non ab homine. Obedire autem oportet Deo magis, quàm hominibus: & ideo traditiones humanæ tanquàm vanæ non obligant, quæ huic diuino mandato directè, vel indirectè obuiant. Matth. 12. Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit, Honora patrem &c. Vos autem dicitis, Munus quodcunque est ex me, tibi proderit, & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. Col. 2. Si mortui estis ab elementis mundi huius, quid adhuc tanquàm viui decernitis? Ne tetigeritis &c. Quæ sunt omnia in interitum secūdum præcepta, & doctrinas hominum. Item mandatorum diuinorū aliud cærimoniale, vt de oblatione vitulæ rufæ, & similia. Aliud iudiciale, vt de emptione serui, & re leonaria, vt de eruitione oculi, & similia. Aliud morale, directè pertinens ad veritatem morum & vitæ, vt decalogus: omnia hæc diuina. Sed Christus Deus & homo legifer noster, Rex noster, & iudex noster, figuras per veritatis exhibitionem adimplens, cæremonialia generaliter abrogauit, iudicialia derogauit, moralia prorogauit: & secundum hoc finis legis Christus ad iustitiam omni credenti, rigorem mansuetudine temperans, iudicialibus derogauit. Mat. 5. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo &c. Ego autem dico vobis, non resistere malo. Moralia equidem confirmando & amplians interpretando, moralia prorogauit, vnde audistis, quia dictum est, Non occides, Ego autē dico vobis, nolite irasci &c. Non enim veni soluere legem, sed adimplere. Moralia igitur inter mandata diuina firmissima & dignissima sunt. Morale autem est mandatum primum, sed & in hoc simile est illi secundum, & ideo non tollitur abrogatione, non stringitur, vel

A minuitur derogatione, sed extenditur prorogatione. Matth 5. Audistis quia dictum est. Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicū. Ego autē dico vobis, diligite inimicos vestros. Hinc etiam mandatum diligendi proximum nouum dicitur, non quia de nouo mandatum, sed quia nouis discipulis noua interpretatione appositum, & nouis exemplis nouæ hominis euidentius declaratum. Nouum inquam ad differentiā veterū, quæ & veteribus data sunt, & vetustate suæ abrogata sunt. Ioan. 13. Mandatum nouum do vobis &c. Dicendo nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est. Item mandatorum nouæ legis aliud est naturale, quia naturæ inditum, cum natura est conditum: aliud est positiuū, prima præcipiuntur, quia bona: secunda bona sunt, quia præcepta, vt sunt mandata de sacramentis, baptismu, confirmatione, & quibusdam alijs, quibus potestatem suam Deus præalligauit. In quibusdam etiam consuetudo bona pro lege habetur, & mandato æquiualet: quoniam longæuæ & bonæ **B** consuetudinis non est leuis authoritas. Inter hæc ergo naturale magis est firmum, & amplius necessarium. Et in hoc iterum primum mandatum, & secundum similia sunt, quia origine conueniunt. Vtrumque enim naturale, non positiuum, vel consuetudinale. Id enim naturale est, quod natura docuit omnia animalia. Omne animal, natura docente, diligit simile sibi, & ipsa etiam volatilia conueniunt ad sibi similia. Vnde Lælius philosophus. Ipsi in nobis intelligimus à natura gigni sensum diligendi. Ex his sequitur, quòd mandatum hoc idem sit apud omnes. Nam vt dicit Boe. quod natura est, idem apud omnes: consuetudine verò quod apud aliquos permutatur. Item, mandatorum aliud conditionale, aliud absolutum: conditionale dicitur, quod sub conditione explicita vel implicita imponitur, vt illud. Vouete & reddite: & illud, Pœnitentiam agite. Nam si vouerimus, tenemur reddere, & si peccauerimus, præcipimur pœnitere. Et si conditio non existat, **C** præceptum non obligat. Boet. Pœnitentia malum factum comitatur, quod quia in sapiente non contingit, non conuenit, nec pœnitentia. Absolutum autem est, quod non conditione suspenditur, sed pure & præcipue indicitur. Si ultimum iubemur diligere Deum, sic & diligere proximum. In hoc ergo similia sunt mandatū primum & secundum, quia vtrunque non conditionale, sed absolutum, & ideo conditionalibus præferendum. Item mādatorum aliud affirmatiuum, aliud negatiuum. Affirmatiuum, quod est de bono faciendo, & proprie vocatur præceptum: aliud negatiuum quod est de malo cauendo, & dicitur prohibitio. Primum autem mandatum affirmatiuum est, sed & secundum simile est huic, quia & ipsum affirmatiuum est, & ideo negatiuis dignius est: quia plus est bonum facere, quàm malum non facere. Omne etiam mandatum affirmatiuum infert & implicat negatiuū, sed non econuerso. Vnde qui iubetur diligere, consequenter **D** prohibetur odire: non autem econuerso, & sic de alijs. Affirmatiuum ergo dignius negatiuo. Item, mandatorum aliud generale, quod omnes astringit: aliud speciale, quod aliquos tantum. Distinguitur enim in mandatis in sexu, quia quædam obligant mares, & non obligant fœminas, quædam econuerso, vt illud Mulieres in ecclesia taceant. 1. Corinth. 14. In statu, quia quædam prælatos tantum, alia subditos tantum. In conditione, nā aliud dominos, aliud seruos. In professione, aliud clericos, aliud laicos. In fortuna, aliud diuites, aliud pauperes, & sic de alijs hominum differentijs, sed mandatum primum generale est, & secundum simile illi, & sine differentia & distinctione obligans omnes naturam rationalem participantes, & libero arbitrio vtentes. 1. Ioan 3. c. Qui non diligit, manet in morte. Nullus excipitur omnino, nec angelus, nec homo. Huic gene**E**rali nullum derogat speciale. nec solū generale est in subiectis, sed latum etiam in obiectis. Generale respectu eorum quæ iubemur amare, latum respectu eorum quæ iubentur amari. psal. 118. Latum mandatum tuum nimis. gloss. Latum mandatum charitas est, in qua nullæ sunt angustiæ, in qua vniuersa lex pendet & prophetæ. Sicut igitur omnis homo sine exceptione iubetur diligere, ita & oīs diligatur domesticus, extraneus, amiens, & inimicus. Diliges proximū tuū sicut teipsum. Origenes. Vos benigni, vos imitatores mei diligite inimicos vestros, siue paganos, siue hæreticos, omnes amare, erga oēs benigni estote. Et cum terna sit dimensio, scilicet longum, latum, profundum, latum mandatum charitatis, & non profundum dicitur, quia ad damnatos amandos non extenditur. Item, mādatum primum lucidum, vt & interpretatione non egeat, vt plerunque in

simplicibus pleniꝰ quàm sapientibus liqueat, & hoc ad differentia mandatorum, vt legum obscuritate, vel ambiguitate difficilium. Sed & secundum est Emile huic, lucidum valde, nil obscurum continens, admonitione magis, quàm expositione indigens. psa. 18. Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos Item, mādatum primum perpetuum, vt finem non habeat, & hoc ad differentiam temporalium. Temporalia autem sunt, quæ vel relaxantur pro tempore, vt ea in quibus quādoque dispensatur, vel mutantur in tempore vt mādatum de sabbatho, vel terminatur cum tempore, vt mandatum de fide, spe, & patientia, à quibus absoluemur, cum videntes erimus quod credimus, tenentes quod speramus. Credere ergo & sperare vlterius non cogemur summo bono fruentes, & nihil de cætero mali patiemur. Secundum autem simile est huic, ad quod ita ligamur in via, vt non absoluamur in patria, ad quod sic tenemur omni tempore, vt teneamus illud etiam post omne tempus in æternitate, & tunc amplius eo ligemur, cum à plerisque alijs absoluemur. Prouerb. 17. Omni tempore diligit qui amicus est: sed nō semper credet qui fidelis est. 1. Corinth. 13. Charitas nunquàm excidit. Ex his patet aliqualiter quale sit mandatum primum, & huic quàm simile sit secundum, quia vt breuiter epilogetur, vtrumque est præceptum ad differentiam consiliorum, vtrumque præceptum diuinum ad differentiam humanorum, vtrumque morale ad differentiam cæremonialium, vtrumque naturale ad differentiam positiuorum, vtrumque absolutum ad differentiam conditionalium, vtrumque affirmatiuum ad differentiam negatiuorum, vtrumque generale ad differentiam specialium, vtrumque lucidum ad differētiā obscurorum, vtrūque perpetuum ad differentiam temporalium. Greg. Cum cuncta sacra eloquia dominicis sint plena præceptis, de dilectione quasi de singulari mandato Dominus dicit, Ioan. 13. Hoc est præceptum meum, vt diligatis & c Quia quicquid pi acipitur, in sola charitate solidatur. Præcepta ergo dominica & multa sunt, & vnū: multa per diuersitatē operum, vnū in radice dilectionis.

CAP. III.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Primum, aduerte quomodo teipsum diligere debeas, & consequenter quantum proximum tui ex teipso cognoscas. Diligere aliquē, est velle ei bonum, igitur diligere seipsum, est sibipsi velle bonum. Sed refert nō modicum quod bonum mihi velim, & vnde, & quomodo velim, quod obiectum terminet, quæ origo principiet, & quis modus ipsum velle formet. Primum ergo in obiecto distingue, quia aliud est bonum increatum, quod est primum & summum bonum, & ideo à diligente seipsum primo & summe volēdum: aliud creatum, quod ideo bonum est, quia à summo bono profluit vt à principio, & ad ipsum refluit vt ad finem, Genes. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Dion. Optimi est optima adducere. Quamuis autem horum bonorum sit quædam analogica conuenientia, multa tamen differentia. Nam primum bonum est bonum essentialiter, secundum participatiue. Primum finis. secundum ad finem. Primo fruendum, & ideo illud propter se appetendum, & volendum. Augustin. Frui est amore alicui rei inhærere propter seipsam. Secundo vtendum, & ideo propter aliud appetendum. Augustin. Vti est id quod in vsum venerit referre ad optimum id quo fruendum est. Verum inter vtilia ordo est. Nam quædam secundum se magis, quædam minus ad finem dirigunt, & ideo secundum se quædam magis, quædam minus vtilia, & volibilia sunt. Vnde sicut in scibilibus, secundum Aristot. plurima propter se nolumus quidem scire, propter aliud autem volumus, vt per hæc aliquid aliud cognoscamus: ita & in volibilibus aliqua non propter se, sed propter aliud volumus. Bonum autem creatum aliud naturæ, aliud fortunæ, aliud gratię, aliud gloriæ, quorum quodlibet multiplex esse cognoscitur, si à generibus ad species descendatur: sed bona hæc omnia, quoniam non summe bona sunt, magis & minus recipiunt, & regulariter vnumquodque eorum tanto melius, quanto summo bono propinquius. Bonum aliud simplex bonum, aliud secundum quid, vt quod bonum est cum determinatione diminuente, vt bonum nunc vel hic, vel huic. Nota ergo pro regula, cum diligere se sit sibi bonum velle, velle sibi bonum simpliciter est diligere se simpliciter, & velle sibi bonum secundum quid, est diligere se secundum quid. Verbi gratia. Bonum est aurum, vt dicit Augustin. Bonæ diuitiæ, bonæ possessiones. Velle ergo sibi aurum & diuitias, est bonum sibi velle, non ta-

F men est hoc simpliciter se diligere, sed tantum secundum quid, quia & bonum volitum bonum est secundum quid, bonum hic non vbique, nunc non semper, huic bene vtenti non cuilibet abutenti. Gratiam autem & gloriam sibi velle, cum hæc simpliciter bona sint, est simpliciter se diligere. Et quia bono creato malum opponitur, cum multa sint bona, multa & mala. Aliud enim est malum culpæ, aliud pęnę, quorū quodlibet multiplex, vt patet speculanti. Et sicut est bonum bono melius, ita & malum malo peius. Et est malum aliud simpliciter, aliud secundum quid. Nota ergo, accessus ad vnum oppositorum est recessus ab alio. vnde si me diligens, bonū mihi volo, consequenter malum oppositum mihi nolo. & sicut inter bona quæ mihi volo, quædam propter se, quædā propter alia appeto, quædam magis, quædā minus volo, ita & inter mala quæ nolo, quædam propter se, quędam propter alia, quędam magis, quædam minus fugio. Sed vt dicit Aristot. in secundo cœli & mundi, quando vnum cōntrariorum ponitur oppositum alteri, est cognitio
G eorum velocior. Nota ergo, ei quod est diligere contrarium est odire, sicut ergo bonum sibi velle, vel malum sibi nolle est se diligere, ita bonum sibi nolle, & malum sibi velle est se odire. Nam si oppositum de opposito, & propositum de proposito. Sunt autem contraria mediata hæc duo habentia neutrum pro medio, sicut velle & nolle medium habent nec velle, nec nolle. Et sicut volendo sibi bonum simpliciter, vel secundum quid, contingit se simpliciter, vel secundum quid diligere: ita bonum tale, vel tale nolendo, & malum simpliciter, vel secundum quid volendo contingit se odire simpliciter, vel secundum quid. Nihil autem prohibet cōtraria eidem inesse, sed non eodem modo, sed alterum simpliciter alterum secundum quid, vt patet quia æthiops est albus dentem secundum quid, & niger simpliciter: & cygnus econuerso albus simpliciter, & tamen secundum oculum niger secundum quid. Sic aliquando simpliciter me diligens, secundum quid odio, aliquando econuerso.
H De primo. Luc. 14. Si quis venit ad me, & non odit & c. Adhuc autem, & animam suam. Greg. Bene animam nostram odimus, cum eius appetitum frangimus, cum eius desiderijs nō acquiescamus. Ioan. 12. Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitā æternam custodit eam, quam nisi simpliciter diligeret, ad tantum bonum non custodiret. De secundo. psal. 10. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Ioan. 12. Qui amat animam suam, perdet eam. Augustin. Noli amare ne perdas, noli amare in hac vita, ne perdas in vita æterna, cum diligere se sit sibi velle bonum, secundum multiplex velle, multiplex est diligere. Triplex autem velle distinguit August. super illud Apost. Velle mihi adiacet. Est enim velle naturæ, velle vitij, & velle gratiæ. Velle naturæ per se impotens est, nec sufficit ad meritum, sed vincitur à velle vitij, nisi velle gratiæ subueniat, sed velle vitij fugat, & velle naturę liberat. Igitur secundum triplex velle triplex est dilectio, scilicet naturalis, libidinosa, & gratuita. Prima
I indifferens, de qua Apost. Eph. 5. Nemo vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam. Secunda mala, de qua Apost. 2. Thi. 3. In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes. Tertia bona, de qua dicitur. Diliges proximum tuum sicut teipsum, verum quodlibet velle geminum, & consequitur diligere bipartitum. Est enim naturam considerare dupliciter. Primo vt natura est, & sic habet velle naturæ: secundo vt deliberatiua, & sic habet velle rationale. Vnde Dama. distinguit voluntatem duplicē. Naturalē qua volumus nobis bona naturalia, sicut esse, viuere, & intelligere, & similia, quæ non possumus nō velle: & rationalem, qua possumus aliquid velle, & aliquid nolle. Item, vitium aliud sensualitatis, aliud rationis, & secundum hoc velle vitij duplex, vel vitiatæ sensualitatis, vel vitiatæ rationis. Item, gratia duplex, scilicet gratis data, & gratum faciens, vnde & duplex velle gra-
k tiæ. Sex ergo differentiæ ipsius velle, & sex constituunt differentias so diligere, quorum primum est pure naturale, hoc indifferens est, quia propter naturalia nec laudamur, nec vituperamur. Item, necessarium est, quia potentiæ naturales non habent se ad opposita, sed ad alterutrum determinatæ. Vnde sicut necessarium est se amare, sequitur quòd impossibile est naturaliter se odire. August. super illud Ioann. vlt. Ducet quo tu non vis. Amorem vitæ, sicut Petro senectus abstulit. Item, commune est rationabilibus & brutis, & etiam quodāmodo inanimatis, quia sequitur naturam commonem, & qua Aristot. natura inquirimus desiderare quod melius est, melius autem esse quàm non esse, & cum esse sit quoddam bonum, & omnia natural-

ter bonum appetunt, omnia suo modo se diligunt. Secundum deliberatiuum est, siue rationale, hoc proprium est naturæ rationalis inquantum talis sic diligere se præcipitur naturali iure, cuius transgressio sufficit ad demeritum, sed obseruatio per se non sufficit ad meritum. Et quia potentiæ rationales habens se ad opposita, hoc modo possum me diligere, possum & odire, vt patet in his qui bonum, quod naturaliter necessario sibi volunt, hoc ex deliberatione nolunt, & malum oppositum sibi volunt, vt qui seipsos occidunt, vitam nolentes, & mortem volentes, naturæ legem se odiendo transgredientes, & de eipso mortaliter peccantes. Similiter, omnes homines secundum Aristotel. naturaliter scire desiderant, & tamen quidam ignorantiam affectant. Quia vero natura non stetit in sua rectitudine, & integritate, sed vitiata est & corrupta, ex corruptione eius surgit velle vitij, quo sibi homo bonum vult vitiose, & diligit se libidinose. Vult inquam sibi bonum sensibile, vt honores ex vitio superbiæ, diuitias ex vitio auaritiæ, voluptates ex vitio carnalis concupiscentiæ, & sic de alijs: & hæc quidem omnia bona sunt, & ratione qua bona appetuntur, & delectant adepta, sed naturæ rationali mala, quia disconuenientia. Natura enim rationalis non his sensibilibus bonis delectanda est, sed potioribus, scilicet intelligibilibus, à quibus se auertit, cum ad illa fruenda se conuertit, & ideo peccat, quia male se amat, & verius se odit, quàm diligit, quia plus sibi nocet, quàm prosit. Io. 12. Qui amat animam suam, perdet eam. Boet. Vos Deo mente consimiles à rebus infimis excellentia naturæ ornamenta capiatis, nec intelligitis quantam conditori vestro iniuriam faciatis, ille genus humanum terrenis omnibus præstare voluit, & vos dignitatem vestram infra infima quæque detruditis. Nam si omne quod cuiusque bonum est, ideo cuius est constat esse pretiosius, cum vilissima rerum bona vestra esse iudicatis, eisdem vosmetipsos vestra existimatione submittitis. Augustin. in confes. Bonum quod amatis à Deo est, sed quoniam ad illud bonum non refertur quod bonum est & suaue, sed amarum erit iuste, quia iniuste amatur deserto illo à quo est quicquid bonum est. Sed quia semper accessus ad vnum oppositum est recessus à reliquo, quando si amans me volo mihi bonum sensibile, nolo & fugio malum oppositum, vt humiliationem, paupertatem, & similia. Est igitur tertium diligere, quo libidinose me diligo, cum sine consensu rationis per vitium sensualitatis hæc bona sensibilia mihi volo, non secundum exigentiam naturalis necessitatis, vel prouidentiam opportunæ vtilitatis, sed secundum concupiscentiam voluptatis. Quartum est cum vitio sensualitatis ratio vitiosa consentit, & hoc se diligunt, qui plena voluntate hæc omnia sibi non ad vtendum, sed ad fruendum, & abutendum improbe concupiscunt. Sapie. 2. Venite, & fruamur bonis quæ sunt. Vtrunque horum malum est & peccatum, sed primum veniale, & ideo cohibitum. Secundũ mortale, & ideo prohibitum. Hic est amor sui de quo dicit August. quòd est fundamentum ciuitatis diaboli. Ex eo enim quòd diabolus priuato amore nimis se amauit, bonum excellentiæ immoderate sibi appetiuit, & sic æternæ confusionis Babyloniam sibi & suis imitatoribus inchoauit. Item, de hoc Gregor. dicit, quòd sicut in bono opere desidiam facit minor amor Dei, sic fraudem nimius amor sui. Fraudem enim facit in opere Dei, qui vel vires subtrahit, eo quòd diligens se vult sibi bonum commodi per vitium accidiæ, vel opus ad vtilitatem propriam conuertit, volens sibi bonum laudis per vitium vanæ gloriæ. Cauendus igitur valde talis amor, qui & malum initiat, & bonum vitiat. Cæterum gratia naturam vitiatam reparat, & eleuat curuatam, & perficit imperfectam. Duplex autem est gratia, vna gratis data, hæc & multiplex est, sed hic ex causa accipe pro gratis data virtutes informes. Alia gratum faciens, vt gratia charitatis, hæc vera gratia dicitur, quia per hãc primum homo Deo gratus efficitur. Quintum ergo diligere est secundum velle gratiæ gratis datæ, cum rationem naturalem & naturam rationalem virtus adiuuat, vt malas & deformantes circumstantias actui dilectionis per vitium additas abijciat, & bonis aliquibus ipsum vestiat. Et si enim virtus informis, quia informis, non vsquequaque sufficit ad meritum, eo tamen quòd virtus est, arctat vitium, & cauet demeritum. Vnde humilitas etiam informis non permittens hominem bonum pompæ per superbiam sibi velle, diminuit vitiosum diligere, & inde est quod dicit Gregor. Qui non amat gloriam, non sentit cõtumeliam, & sic de virtutibus alijs, & vitijs similiter iudicamus. Sextum autem diligere ex charitate procedit, quod primum filios regni à filijs perditionis diuidit, & ad meritum sufficit. Virtus enim charitatis omni arte certior velle vitij penitus fugans, & velle naturæ penitus liberans, vestit actum dilectionis omnibus circumstantijs debitis & necessarijs, vt diligat homo quod debet, quantum, & quomodo, & cuius gratia debet, & sic de alijs, quod debes, quia se hominem, scilicet corpus & animam, sed propter animam corpus, & ideo magis animam quàm corpus, quàmuis dicat Gregor. Nemo proprie ad semetipsum habere charitatem dicitur, sed dilectionem, ipse in alterum tendit, vt charitas esse possit, quod supplẽdo verificatur, quia homo per charitatem non tantum seipsum, sed & proximum diligit, & etiam cum seipsum diligit, idem est secundum rem dilectum & diligens, alterum tamen secundum rationem, vt agens & patiens. Item, quomodo debet, vt sapienter, scilicet vt cum se diligens bonum sibi velit, magis bonum magis velit, & minus minus, & minimum minime, & maximum maxime. Tria autem distinguit August. bonorum genera, scilicet bona magna, B minima, & mediocria. Virtutes, inquit, quibus recte viuitur, magna bona sunt. Species autem quorumlibet corporum, sine quibus recte viui potest, minima bona sunt. Potentiæ verò animi sine quibus recte viui non potest, media bona sunt. Quid ergo tibi, & proximo eligas, vel respuas, discreta docet charitas. Vnde etiam secundum Bernard. Zelus sine discretione errat, quòd si errat, à charitate degenerat. Item, quantum, ne plus, vel minus debito, scilicet vt minus diligat se quàm Deum, & magis quàm proximum, hoc expectat ad ordinem charitatis, de quo August. Ille est qui inordinatam habet dilectionem, aut qui diligit quod non est diligendum, aut non diligit quod est diligendum, aut æque diligit quod minus, vel amplius diligendum, aut minus vel amplius quod æque diligendum. Item, cuius gratia, id est, propter quid, vt scilicet propter Deum, quem cum summe præ omnibus dilectis charitas diligit, etiam pro-C pter ipsum diligit quicquid amat. Cum diligere se sit bonum sibi velle, refert quomodo velis, vtrum voluntate habituali, an actuali. Si actuali, vtrum absoluta, vel conditionali. Si absoluta, vtrum semiplena, de qua dicitur. Prouerb. 13 Vult & non vult piger, an plena quæ pro facto reputatur, secundum illud Aug. Si desit facultas, non quæritur nisi voluntas. Omnes igitur, vt ait Augustin. volunt esse beati. Beatitudo autem est status omnium bonorum aggregatione perfectus. Omnes igitur si bonum volunt, & simpliciter bonum, & ita omnes simpliciter se diligunt: sed plerique non plene se diligunt, quia illud plenum bonum semiplene sibi volunt. Plenæ autem voluntatis hæc sunt experimenta. Aut enim est respectu habiti, aut respectu habendi. Si respectu habendi, quicquid actuali absoluta, & plena voluntate mihi volo, id si possum acquirere acquiro, & quo plenior voluntas, eo amplius quid possim examino, quid possum per me, & quid per alium, quid possum viribus, quid ingenio D & artibus, quid possum faciliter, quid vix, vel difficulter. Item, si impeditus fuero, doleo, & quo voluntas plenior, amplior & dolor. Item, si adeptus fuero, gaudeo, & plenitudo iucunditatis respondet plenitudini voluntatis. Item, eius oppositum nolo, & ideo si possum effugere effugio: quod verò habitum plena voluntate mihi volo, id si possum conseruare conseruo, & quanto voluntas plenior, tanto solicitudo conseruandi diligentior. Omnibus igitur præmissis collatis, patet esse tres diuisiones generales dilectionis sui. Nam alia simpliciter, alia secundum quid. Item alia naturalis, alia libidinosa, alia gratuita. Item alia plena, alia semiplena. Dilectio autem sui naturalis semiplena est, & non plena. Dilectio autem sui libidinosa, secundum quid est, & non simpliciter. Dilectio autem sui gratuita, & simpliciter est, & plena. Verum ergo ex charitate teip-E sum diligas, & velle gratiæ bonum tibi velis, ex bono volito, & ex volendi modo aliqualiter conijcere potes.

CAP. IIII.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Duplex est proximitas, vel propinquitas. Vna extrinseca secundum conuenientiam localem, secundum quàm procul dicitur, quod in spatio locali distat multum, prope quod parum, propius quod minus, proximum quod minime. Alia intrinseca secundum conuenientiam realem, secundum quod procul est quod parum conuenit, prope quod multum, propius quod plus, proximum quod plurimum, de hac dicitur. Diliges proximum tuum &c. Sed nota, quòd superlatiuus quandoque idem significat

F ficat quod suus positiuus cum hoc aduerbio summe, & tunc propriè ponitur, nec recipit magis & minus: quandoque idem quod positiuus cum hoc aduerbio valde, & tunc propriè recipit magis & minus, ita hic. Vnde inter proximos alius magis, alius minus proximus est. Est autem hæc realis conuenientia generaliter in tribus, in natura, in mutua indigentia, & in gratia, & secundum hæc multiplicatur proximitas. Natura autem hominis bipartitur, quia naturaliter ex corpore & anima componitur: hinc surgit duplex conuenientia, & consequitur proximitas gemina. Vna generalis, qua ratione spiritus cum omnibus rationalibus conueniens, & conformitate naturæ proximi tibi proximus efficeris. Quasi enim procul à te est natura entis inanimati, prope te natura vegetabilis, propior, natura sensibilis, proxima rationalis. Conformitate ergo naturæ rationalis mutuo sibi proximi sunt omnes naturam rationalem participantes anima intellectiua & intelligentia, scilicet homo & Angelus, non distincto verum bonus vel malus sit. Porphyrius. Su-
G mus enim rationales & nos & dij, sed mortale nobis additum separat nos ab his: sed hæc proximitas magis & minus recipit. Nam cum spiritus angelicus, & spiritus humanus specie differant, propior est homo homini, & anima animæ quam Angelus animæ: similiter si angelorum aliqui ab his specie differunt, si qui specie conueniunt, naturali conuenientia mutuo sibi propiores sunt. Alia specialis, qua ratione corporis cum consanguineis conueniens. Quamuis enim omnes tecum ab eodem primo parente descendendo quodammodo generaliter cognati sint, tamen quantum ad specialem sanguinis propinquitatem, quidam tibi quasi procul sunt, quidam prope, quidam propiores, quidam proximi. Et proximi tripliciter, vel in linea ascendente, sicut pater & mater, vel in descendente, vt filius & filia, vel in transuersali, vt frater & soror. Ad hanc proximitatem reducitur legitima affinitas velut ad suam originem, sed hæc magis & minus recipit. Comparamus enim interdum proxi-
H mos lineæ ascendentis ad proximos descendentis, scilicet parentes nostros, & nonnunquam haesitamus quos præponere in diligendo, vel postponere debeamus omnibus alijs circumstantijs paribus. Item, in linea transuersali proximus est frater. Sed differenter prope est mihi frater meus ex matre tantum, propior frater ex patre tantum, proximus frater ex vtroque. Item, sicut homo es per naturam, ita indigens es per necessitatem, & carentiam. Vnde sicut forma conuenit materiæ quam perficit, & econuerso, sic tibi conuenit, & proximus fit qui beneficium impendit, prope enim cogitando propior volendo, proximus faciendo. Luc. 10. Quis tibi videtur proximus fuisse illi qui incidit in latrones? & ait Ille qui fecit misericordiam: qui fecit, inquit, non tantum cogitauit, vel proposuit. Hac conuenientia proximus est Angelus homini quem custodit, magister discipulo quem instruit, & generaliter quilibet alij cui beneficium impendit. Appellatio autem proximi relatiua est: non enim aliquis proximus nisi proximo. Mutuo ergo proximi sunt, & con-
I ueniunt, & qui impendit, & qui recipit beneficium. Potentis n. beneficium impendere, quasi prope est qui indiget, propior qui magis, proximus qui maxime. Geminatur autem quodammodo hæc propinquitas, cum mutua est necessitas, & mutua benefaciendi facultas. Vnde cum vterque proximorum alterius beneficio in aliquo indiget & recipit, in aliquo abundat & indigenti impendit, secundum illud 2. Corinth. 8. Vestra abundantia illorum inopiam suppleat: secundum hanc proximitatem omnem contingit reducere societatem. Beneficium enim mutuo impendit & recipit vir vxori, & vxor viro, Dominus seruo, seruus Domino, & sic de alijs omnibus aliqua societate conuenientibus, de quibus Propheta Amos. 3. Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi conuenerit eis? Sed nota sicut secun-
K dum magis & minus diuersificantur beneficia, sic & ista proximitas. Sicut es homo per naturam, sic gratus & bonus per gratiam, in qua qui tecum conueniunt, & boni sunt, & proximi tui sunt. Tibi enim actualiter bono quasi prope est aliquis per potentiam nudam, qua fieri potest bonus, propior per dispositionem, proximus per necessitatem, quæ conuincta est actui. Sed & hic sunt gradus, quoniam inter bonos alius minus, alius magis bonus, hoc modo proximi sunt comprehensores viatoribus bene initis, quia vna est in specie, licet statu differens gratia gratificans vtrosque. Item, & angeli hominibus, qui licet specie distent, & differant quo ad naturalia, eadem tamen in specie sunt eorum gratuita. Large autem hoc modo tripliciter est tibi aliquis proximus, vel in re, sic quilibet vere bonus: vel

F opinione, sic quilibet qui nescitur malus, & ideo præsumitur bonus: vel spe, sic quilibet viator malus, de quo cum non sit desperandum, & si modo sit malus, speratur tamen futurus bonus, & ita spe conuersionis est proximus, secundum hoc dicit magister in sententijs, quia proximus dicitur quatuor modis, conformitate naturæ, propinquitate sanguinis, beneficiorum exhibitione, spe conuersionis. Prima proximitas & secunda ortum habent à natura, quæ est principium stabile, & ideo stabiles. Tertia & quarta, a voluntate, & ideo mutabiles, quia voluntas est principium mutabile. Cum enim sic potentia rationalis habet se ad opposita, & ideo qui nunc est proximus meus proximitate tertia in beneficium impendendo, potest fieri nō proximus voluntate mutata malum mihi faciendo: & similiter in quarta proximitate contingit, cum bonus à bonorum similitudine se elongans, malus fit, & postmodum in malo finaliter perseuerans damnatione perpetua inconuertibilis factus, spe
G conuersionis proximus esse desistit.

CAP. V.

Diliges proximum tuum &c. Dupliciter proximus, scilicet dilectione amicitiæ, & concupiscentiæ. Primo ergo quantum ad dilectionem amicitiæ, secundum considerationes suprapositas de dilectione sui: nunc procede regulariter in dilectione proximi. Et cum diligere proximum per amicitiam, sit velle ei bonum, ad cognoscendam dilectionem, & bonum volitum, & volendi modum, & voluntatis radicē, vel principium distingue. Sicut enim simpliciter, vel secundum quid semipiene, vel plene naturaliter gratuite, vel libidinose contingit diligere seipsum, similiter & proximum. Item, consideratio radicis, & si difficilior, tamen principalior: si enim radix sancta, & rami. Secundum ergo tres radices volendi tripliciter distinguitur dilectio proximi, scilicet naturalis, gratuita, & libidinosa.
H Quarum prima bona, sed nec meritoria, nec demeritoria, & ideo indifferens quantum ad hoc, secunda bona, tertia mala. Sed cum radicum qualibet sit gemina, sex inde pullulant generales motus dilectionis proximi legi ee conuenientes, ethicæ prætexentes, quorum quatuor consequenter se habent, scilicet naturalis, deliberatiuus, gratuitus a gratia gratis data, & gratuitus à gratia gratum faciente, quorum posterior semper addit super priorem, & completior est ipsō, cum fortassis motus vnus, & idem in substantia sic diuersificatur, sicut eadem linea aliter a Physico, aliter à mathematico consideratur. Primus ergo motus dilectionis in proximum est pure naturalis, surgēs ex natura vt natura, quę etiam in deliberatione circumscripta, tres primas proximitates cognoscit, & super eas motum facit, vnde ratione conformitatis non solum animal rationale, sed omne animal diligit sibi simile. Matth. 23. Ratione consanguinitatis non solum homo, sed etiam gallina congregat pullos
I suos sub alas potius quàm alienos. Ioan. 10 Ratione beneficij impensi ouis lupum fugiens sequitur pastorem. Catulus in extraneos latrans, Domino suo cauda blanditur. Thob. 11. De quo Matth. 5 Si diligitis eos qui vos diligunt &c. Si salutatis fratres vestros &c. Grego. Sunt qui diligunt proximos, sed per affectum cognationis & carnis &c Sed aliud est quod sponte impenditur naturæ: aliud quod præceptis dominicis ex charitate debetur obedientiæ. Secundus est deliberatiuus, vel rationalis surgens ex natura inquantum collatiua, quæ per deliberationem hæc eadem aduertit, & plenius cognoscit. Quicquid enim cognoscit virtus inferior, & superior, sed non econuerso. Naturæ verò inquantum rationalis, indita est lex naturalis, quam conferendo legit, & exinde commonefacta somnus proximum diligit, quia debitum, quia naturale præceptum,
K quia non diligens omittit, odiens in legem committit, omittēs & committens pœnæ reatum incurrunt: Sed quia potentiæ rationales habent se ad opposita, radix hæc vna, sed non vno modo se habens nunc motum dilectionis, nunc motum odij germinat, interdum etiam quasi prorsus à germine vacat, secundum illud Rom. 1. Sine affectione Isa. 49. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? glo. Duritia mentis vincens iura naturæ. Tertius est imperfecte gratuitus surgens ex natura mediante aliqua gratia gratis data, qualis est virtus informis, & similia quæ naturam disponit, vt præmissa intimius aduertat, & insuper ad considerandam in proximo Dei imaginem, & similia deliberationis naturalis cognitionem transcendentia subleuat, eandemque

delibe-

deliberationem adiuuat ad veniendum motum dilectionis aliquibus circunstantijs bonis, ad quod per se deliberatione non sufficeret. Quartus est perfecte gratuitus, & gratus surgens à natura per gratiam gratum facientem perfecte, quàm rationalis potentia, scilicet voluntas deliberatiua per habitum charitatis tres primas proximitates secundario, sed quartam principaliter cōsiderantis adiuta omnibus debitis circumstantijs vestit, & meritorium producit. Septem autem generales circunstantias enumerat Aristotel. in Ethicis. Quis, quid, circa quid, quo, cuius gratia, quantum, & quo modo. Hæc per ordinem in actu dilectionis huius inuenies. Primo quis agens, quia anima gratificata inquantum talis, in quo inuenitur & subiectum agens, scilicet rationalis animæ natura, & forma cuius virtute agitur, scilicet charitas vel gratia, qua circumscripta non esset debitus agens. Virtus enim est quæ habentem perficit, & eius opus bonum reddit. Arist. Non quia bonum facimus boni sumus, sed quia boni sumus bonum facimus. Secundo quid agat, quia diligit, hæc est debita actio quam & natura docet, & lex iubet, lex naturalis, & lex scripta, & vetus, & noua. Roman. 13. Qui diligit proximum, legem impleuit. Hæc est dilectio amicitiæ, quæ in duobus motibus intra consistit. Mouetur enim amans in dilectum, & pro dilecto. Primus motus est complacentia, qua affectus amantis amico per recordationem intellectum actualiter venienti statim occurrit, & vt placenti se aperit, & vt conuenienti cōiunctus est, & quadam dilectione stringit. Prouerb. 27. Ne obliuiscaris amici tui in animo tuo. Matt. 17. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Hoc tamen sic non in Deo intelligas vt in homine. Secundus est à concupiscentia, qua moueor pro amico, cum ipsi bonum volo. Arist. Amicos iustos esse volumus. Tertio circa quid agat, quia circa proximum, hæc est debita materia. Sed nota, sicut visio habet vnam materiam propriā, vel obiectum super quod transit, scilicet colorem, & aliam communem, scilicet substantiam vel quantitatem colori substantem, sic dilectio ex charitatis habitu prodiēs, habet proximum proximitate quarta pro materia principali & propria, alijs autem proximitatibus proximos habet pro materia communi secundaria. Sicut ergo nō coloratum non videtur, sic omne illud in quo est proximitas deficit, si ex charitate non diligitur, sicut sunt damnati, qui quantumcunque consanguinei, vel benefici fuerint, ex charitate nō diliguntur, quia beati non sunt, nec fieri possunt: & ideo cum charitatem habentibus, nec potentia, nec actu conueniunt, sed fortassis naturali amore amantur, ad quem & naturalis compassio sequitur, de qua dicitur Luc. 16. Inter nos & vos &c. Et qui ad vos transire volunt &c. Actus ergo dilectionis initiatur à natura subiecti respectu conditionum naturę obiecti, progreditur in gratiam in subiecto respectu conditionum gratię in obiecto, consummatur in gloria subiecti respectu conditionum gloriæ obiecti. Charitas ergo facit diligere proximum inquantum iustificabilis vel iustus per gratiam, beatificabilis vel beatus per gloriam, & in hoc forsitan tenet regula Aristot. Si simpliciter simpliciter &c. quàmuis ex dilectione naturali feratur substantia. Quarto quo, videlicet instrumento. Nota, potentiæ animæ sunt veluti instrumenta eius ad agendum. Augustinus. Anima instrumenta cogitandi, & diligēdi habet à natura. Duo autem sunt genera instrumentorum, secundum duas differentias potentiarum, scilicet animales & spirituales. Instrumētum igitur dilectionis est potentia voluntatis, siue affectus. Signum autem dilectionis est operis effectus. Est autem affectus duplex, sicut voluntas. Vnus animalis siue sensibilis, vel brutalis, qui coniungitur phantasiæ, & communis est homini & brutis, ex hoc est dilectio sensibilis. Alius rationalis siue spiritualis, qui coniungitur intellectui, qui communis est Angelo & homini. Ex hoc est dilectio intelligibilis. Sed non sufficit potentia ad actum, nisi disponatur per habitum. Potentiam ergo voluntatis ad eliciendum actum dilectionis disponit habitus amoris. Hic autem est duplex. Vnus naturalis, qui condiuiditur contra mentem & notitiam, secundum Augustin. Alius gratuitus, qui condiuiditur contra fidem & spem, secūdum Apostolum, Hæc est charitas. Quo ergo diligendum est materialiter potentia voluntatis, & formaliter habitu charitatis? August. in confess. Aliter non est vera amicitia, nisi tu Domine eam agglutines inter hærentes tibi charitate diffusa in cordibus eorum. Quintus, cuius gratia, hæc est causa finalis. Debito fine charitas motum nescit, quia proximum non vt fruens, sed vt vtens diligit, hic non adhæret amore homini propter seipsum, sed refert vl-

A terius ad finem vltimum, scilicet Deum, qui est summum bonum quo solo fruendum est, quia propter se amandum. Nam & si dicat Apostolus homini. Ego te fruar, addit tamen in Domino. Augustin. Qui homine in Deo fruitur, Deo potius quàm homine fruitur. Sexto, quantum. Nota, duplex est quantitas in dilectione, vna mensurans quasi extra, scilicet duratio, alia mensurans intra, scilicet magnitudo: & hæc duplex, intensionis, & extensionis: facit ergo charitas proximum diligi quantum debet. Quantum durationis, quia semper, id est, finaliter. Prouer. 17. Omni tempore diligit qui amicus est. Amplius quantum intensione, quia magis quàm corpus proprium. Vbi quidam distinguunt inter corpus passibile, & impassibile, dicentes proximum amandum corpore proprio passibili, sed minus impassibili, sed indistincte dicit August. Amplius autem homo diligendus est quàm corpus nostrum, quia propter Deum omnia diligenda sunt, potest nobiscum Deo perfrui, quod non potest corpus &c. De hoc Ioann. 15. Maiorem hac dilectionem nemo

B habet &c. Item quantum, quia multo magis quàm res nostras. Gregor. Prædicatores sancti, vt possent proximos perfecte diligere, studuerunt in hoc sæculo nihil amare, nihil vel affectu possidere. Gregor. Dum rem diligimus temporalem, veram amittimus charitatem, dum pro terrena re pax à corde cum proximo scinditur, apparet quòd plus res quàm proximus amatur. Amplius quantum minus quàm nos. Augustin. de doctrina Christiana. Quatuor diligenda sunt ex charitate. Vnum quod supra nos, scilicet Deus: alterum, quod nos sumus: tertium quod iuxta nos est, scilicet proximus: quartum quod infra nos, scilicet corpus. Sicut igitur Deum nobis, sic nos & proximo præponimus in amando, ad minus in via secundum omnes, quamuis secundum aliquos non sic forsitan in patria. Vnde Ansel. In illa perfecta charitate innumerabilium angelorum, & hominum, vbi nullus minus diligat alium quàm seipsum, non aliter quilque gaudebit pro singulis, quàm pro seipso. Ex hac

C positione plura sequuntur fortian vera, sed valde inopinata, & ideo pertranseo. Amplius quantum in infinitum minus quàm Deum, cum non sit diligendus nisi propter Deum & propter quod vnumquodque tale, & ipsum magis. August. Deus propter se omni homini amplius diligendus est. Amplius quantum in comparatione vnius ad alterum. Ex diuersis causis, aliū alij æque, vel minus vel magis, & hoc tripliciter. Vel secūdum intensionem, & sic magis diligo illum cui magis volo bonum, & minus cui minus, & æque cui æque. Vel secundum intensionē, sic magis diligo illum cui magis volo bonum, vel plura, vel secundum vtrunque. Super hoc quantum fundatur ordo charitatis ad proximum, quæ secundum diuersas causas alios alius magis, vel minus diligit, & secundum hoc præponit, vel postponit. Augustin. Ille est qui ordinat &c. De hoc tamen ordine

D proximorum diligendorum, tam in via, quam in patria, quædam superficialiter aduersa à sanctis dicta inueniuntur, quæ secundum diuersas opiniones diuersimode determinantur. Septimo, quomodo. Nota, modus aliquando significat mensuram, & sic dicit quantitatem. August. Modius modo nomen imposuit. Aliquando dicit quodammodo formam, & sic dicit qualitatem, ita hic sumitur, vnde contra quantum diuiditur. Debito ergo modo charitas diligit proximum, secundum illud Ioan. Mandatum nouum do vobis &c. Christo ergo in amando proximum conformari debemus, vt eo modo quo ipse dilexit, diligamus: sic autem modus in multis est. Quomodo igitur diligendus est? primo discrete non fatue, quæ discretio in tribus est, scilicet, vt discernas in amando inter substantiam & substantiam, inter substantiam & accidens, inter accidens & accidens. Primo inter substantiam & substantiam. Duplex enim

E est in homine proximo substantia, scilicet corpus & anima: anima propter Deum, corpus propter animam est amandum, & ideo magis anima quàm ipsum corpus. Aristote. Propter quod vnumquodque, &c. August. Si placent corpora, Deum &c. Si sic discrete diligis, & corpus non propter se, sed propter animam indifferenter amas masculum & feminam, cum in anima conueniant, licet in sexu corporis differant. Iterum inter substantiam & accidens: substantia enim & natura semper bona, quia à Deo, & ideo semper amanda. Accidens aliquando malum, & contra Deum, & ideo odiendum. Augustin. Sic diligendi sunt homines, vt eorum non diligantur errores. Grego. Et diligamus in proximis quod sunt, & odio habeamus, quod in itinere Dei nobis obsistunt. Psal. 138. Nonne qui oderunt te Domine oderam &c. Cum igitur in eodem subiecto sint natura

tura & culpa, opus Dei & opus hominis, cauendum est discrete, ne vel propter malum bonum odias, vel propter bonum substantiæ malum diligas, sed discrete singula singulis reddas amorem naturæ, & odium culpæ. Luc. 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem & matrem &c. Greg. Constat quia amando debet odisse proximum, qui sic eum odit, sicut semetipsum. Item, inter accidens & accidens. Accidentium enim quædam sunt bona, & ideo amanda, vt virtutes & gratia. Quædam his contraria, & ideo mala, & non amanda, vt vitia. Quædam indifferentia, vt naturalia, sicut pulchritudo, facundia, & similia: vel aduenientia, vt opulentia, scientia, & similia. Hæc omnia quæ in vno subiecto vnum sunt, facile incautum decipiunt, vt nonnunquam aliquis credat se ex charitate diligere Susannam, quia timet Deum, & diligit forsan ex carnalitate, propter id quod præmittitur, pulchram nimis. Sed si inter accidentia discernis hominem bonum, inquantum huiusmodi ex charitate diligis, non curans vtrum senex, iuuenis, pulcher vel deformis, pauper vel diues, & sic de alijs. 1. Ioan. 5. Omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo. Hieron. Illa necessitudo &c. Et hominem inquantum peccator non diligis, sed misericorditer odis. Boetius. Dilige iure bonos, & miserere malis. Augus. Omnis peccator inquantum peccator, non est diligendus, sic Christus dilexit, qui Petrum amicissimum suum propter aliud & aliud accidens, nunc beatum dixit, nunc Sathanam appellauit. Amplius, quomodo? spiritualiter, non carnaliter. Sic Christus dilexit, qui Petrum Ioanni præposuit, & ad matrem vocatus respondit. Quę est mater mea &c. Quicunque fecerit volun atem patris mei &c. Sed & omnes amicos suos tribulationibus transitorijs expoliuit, magis volens eis bonum spiritui vtile, quàm bonum carni delectabile. Apocalip. 3. Ego quos amo, arguo &c. Prouerb. 3. Quem diligit Dominus, corripit &c. Quomodo contra Gregor. Sunt qui diligunt proximos &c. Hi nimirum & proximos diligunt, & tamen illa supernæ dilectionis præmia non assequuntur, quia amorem suum non spiritualiter, sed carnaliter impendunt. Amplius, quomodo? veraciter non fictiue, vel simulate. Rom. 8. Dilectio sine simulatione. 2. Cor. 6. In charitate non ficta. 1. Ioan. 4. Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. Prouerb. 11. Simulator ore decipit &c. Ioan. Senior Gaio, quem ego diligo in veritate. Est autem veritas adæquatio signi ad signatum. Nota igitur, sicut intellectus habet signa, sic affectus suas. Notæ & signa intellectuum sunt voces. Aristo. Sunt ea quæ sunt in voce earum quæ sunt in anima passionum notæ. In hoc signo veritas est, cum significat esse quod est, vel non esse quod non est. Aris. Contingit enuntiare quod est &c. Et quia vt dicit Ica, in maiore minus, & in toto pars intelligitur, & verum signum est quod esse partem significat, cum totum est. Vnde si quatuor currentibus dicta quatuor currere verum significo, similiter si dicam tres currere, verum significo, & adæquatur signum signato. Falsitas autem est in signo, cum deficit adæquatio, quod fit tripliciter. Vel cum significatur plus esse, quàm est, vt si tantum quatuor currentibus, dicam, sex currunt. Vel cum significatur esse quod non est, vt si non album, dicam album, vel significatur id cui contrarium est, vt si album dicam nigrum esse, sic omnino est in signis affectuum & amoris. In his enim est veritas, cum signum adæquatur signato, vel totum significat, vel partem in toto. Veraciter ergo diligit, qui vel tantum interius diligit, quantum se diligere per familiaritatis signa exterius ostendit. Vel plus diligit quàm ostendat, quia totum affectum significare, vel non potest, vel nescit, vel ob aliquam causam non vult. Vnde nec fallaciter Christus dilexit, qui quædam signa dilectionis exterius maiora Ioanni, quem minus, quàm Petro, quem magis dilexit, ostendit, quia Ioannem non minus dilexit quam ostenderet, licet Petrum plus dilexit quàm foris significaret. Nec signauit magis se diligere Ioannem quàm Petrum, sed magis signauit in quibusdam se magis diligere Ioannem, quàm significaret se diligere Petrum. Est autem falsitas in signo dilectionis tripliciter. Magna cum significatur plus esse, quàm est, vt cum diligens significet se magis diligere, quàm diligat. Maior cum significatur quod non est, vt cum diligens se diligere significat. Psal. 77. Dilexerunt Deum in ore suo. Maxima, cum ostenditur id cuius contrarium est, vt cum odiens amorē prætendit. Prouer. 27. Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis. Abac. 2. Væ qui potum dat amico mittens fel. O quàm veraciter Christus nos secundum vtramque naturam amat, qui essentialem, & ideo infinitam dilectionem

F ostendit, qua vt Deus nos diligit beneficium effectibus magnis quidem valde & pene innumeris, sed tamen finita, & ideo infinitum non plene significantibus ostendit: quinimo hanc dilectionem etiam, & tantam quanta est, plene significare creaturæ per effectum aliquem, etiam ipse omnipotentius potenter non potest, quia causæ immensæ effectus ex necessitate mensuram habens æquari non potest. Sed & humanæ dilectionis affectum, quamuis magnum esse erga nos plurima, & maxima in nobis, & pro nobis vt homo faciendo & patiendo significaneat, tota tamen & præcisa quantitas affectiua ostensa nō est, quia effectibus signantibus adhuc maior est. Ecclesiastic. 25. Beatus qui inuenit amicum verum. Si beatus qui inuenit, qualis est qui perdit? Amplius quomodo? Efficaciter non tepide. Gregor. Probatio dilectionis exhibitio est operis. 2. Reg. 15. Ostendisti amicitiam & fidem. O quàm efficaciter Christus nos dilexit, & diligit, qui humanæ dilectionis affectum tantis effectibus ostendit. Ioan. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet &c. 1. Ioan.

G 4. Si Christus nos dilexit, & nos debemus inuicem diligere. Si Christus pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. 1. Ioann. 3. Qui habuerit substantiam &c. Amplius, quomodo? Gratis non mercenarie, vt non hominem propter res, vel dona, sed potius econuerso. Arist. Amicos iustos esse volumus &c. Quo contra. Prouer. 19. Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis, & ideo dicitur. Ecclesiast. 12. Non agnoscetur in bonis amicus. Poeta. Cum fueris felix multos numerabis amicos. Tempora si fuerint nubila, solus eris. Non ita Christus. Psalm. 15. Bonorum meorum non indiges. Amplius quomodo? Stabiliter, non mutabiliter, vel transitorie. Sic Christus. Ioan. 13. Cum dilexisset suos, in finem dilexit eos. Prouerb. 17. Omni tempore diligit qui amicus est. Si omni, ergo tempore prosperitatis propriæ, & tempore aduersitatis alienæ. Quo contra. Ecclesiastic. 6. Est amicus qui conuertitur ad inimicitiam. Vides igitur quemadmodum mo-

H tus dilectionis amicitiæ in proximum producitur à natura, inquantum talis bonus bonitate naturæ. A natura deliberatiua bonus in genere: à natura adiuta per gratiam gratis datam, bonus ex aliqua circumstantia: a natura eleuata per gratiam gratum facientem, bonus meritorie. Verum ex natura vitio libidinis deprauata, quasi ex radice corrupta oritur dilectio inordinata, qua proximum diligēdo peccamus, & si citra Deum, venialiter: si æque, vel supra, mortaliter, Matth. 10. Qui amat patrem, aut matrem supra me &c. Cum autem dilectio, & amicitia in duratione sua habeat principium, medium, & finem, quandoque in principio, quandoque in medio, & quandoque in fine vitiatur, vnde aliquando dilectio ex vitio libidinis nascitur. Nonnunquam etiam amicitia quæ sine vitio naturaliter, vel spiritualiter inchoatur, subintrante vitio carnaliter terminatur. Gala. 3. Sic stulti facti estis, vt cum spiritu cœperitis car-

I ne consummamini. Poeta. Cœpisti melius quàm desinis, vltima primis Cedunt, dissimiles hic vir, & ille puer. Quandoque etiā licet vix & raro contingit econuerso. Sic Dauid Bersabee primum illicite in adulterio, postmodum debite dilexit in matrimonio. Sed via bono peraguntur exitu, quæ malo sunt inchoata principio.

C A P. VI.

Diligitur etiam proximus dilectione concupiscentiæ. Nota propinquitas secundum conuenientiam realem duplex est. Vna logica, quæ est inter similia substantiali, vel accidentali forma conformia, hanc operatur dilectio amicitiæ. Alia Physica, qualis est inter materiam & formam, quæ mutuo appetitu adinuicem inclinantur, donec naturaliter in termino conue-

K nientiæ vniantur, hæc est inter masculum & fœminam. Genes. 2. Erunt duo in carne vna, super hanc fundatur dilectio concupiscentiæ. Sicut enim naturaliter concupiscit homo conueniēs nutrimentum nutritiuæ ad conseruationem indiuidui, sic & generatiuæ ordinatæ ad conseruationem speciei. Hæc dilectio est appetitus, vel desiderium quod semper bonum est bonitate naturæ, sed in genere moris aliquando est bonum. In genere ex circumstantia, vel meritorie aliquando malum venialiter, vel mortaliter. Quando verò bonum, vel malum, & quando magis, vel minus bonum vel malum cognoscitur distinguendo principium a quo est, finem vel terminum ad quem est, materiam in quam, & modum, vel formam secundum quam est. Principium à quo est motus iste est natura. Hæc autem duplex

est,

est, scilicet sensualitatis, & ratio. Sensualitas dupliciter consideratur, vt brutalis, & vt humana. Humana tripliciter consideratur, vt instituta & innocens, vt viciata fomite & corrupta, vt reparata per gratiam & exercitium boni. Et consideratur dupliciter in motu, quia mouet aut per se, aut imperio superioris virtutis, scilicet rationis. Ratio dupliciter consideratur, vt natura, & vt deliberatiua. Hæc triplex in statu, vt instituta vel vitiata fomite, vel luxuria, vel vt reparata, hoc dupliciter, vel per gratiam gratis datam, scilicet per virtutem castitatis informis, & politice, de qua Agit Aristote. in Ethic. Vel per gratiam gratum facientem, scilicet castitatem charitate formatam. Quo ad terminum, vel quo ad finem distinguitur, quia desiderium multiplex secundum Aristote. Huius vt finis, huius ad finem. Finis duplex est. Primus quid intendis facere, secundus quid consequi, vel acquirere. Intentio faciendi terminari videtur in commistione: intentio consequendi in prole, voluptate, vel simili. Potest ergo esse appetitus, & desiderium, vel ipsius finis, vt coeundi & generandi, vel similium: vel eius quod ad finem, vt videndi, & alloquendi. versus. Visus alloquium, contactus & oscula factum. Regulariter, cuius finis malus, & illicitus, & ipsum. Vbi ergo coitus illicitus, & igitur ipsum malum, & ad hunc finem relata: sed secus est si ad hunc finem non referantur, sed sistatur in ipsis, tunc enim iudicabuntur secundum se. Secus si ad finem alium fortasse bonum referantur, cum de se indifferentia sint. Vnde dicitur. Qui viderit mulierem non absolute, sed ad concupiscendam eam, mœchatur. Augu. Fœminas videre non prohibemini, sed appetere &c. Non solum affectu, sed aspectu appetitur, & appetit concupiscentia fœminarum &c. Regula Aristo. Quod fini bono propius est, melius est inquantum tale, quod malo peius. Bonum est igitur homini mulierem non tangere, sed & non sine causa audire, vel videre. Vox enim blanda, & nequam digitos habet. Iob. 31. Pepigi fœdus cum oculis meis &c. Gregor. Non licet intueri quod non licet concupisci. Quo ad materiam supposita vnitate naturæ, diuersitate personæ, vna specie duobus indiuiduis distinguitur inter masculum & fœminam sexu, inter suam & non suam lege, & sic de alijs materiæ circumstantijs, ex quibus fit actio licita vel illicita. Ephes. 5. Viri diligite vxores. Prouerbior. 5. Serua charissimam tibi, in amore illius delectare iugiter. Quo ad modum vel ad formam distinguitur inter voluntatem semiplenam & plenam, inter appetitum moderatum & immoderatum, & hoc vel parum vel multum, vt secundum hoc vel maius vel minus malum veniale, vel mortale. Regulariter item est iudicium generale plenæ voluntatis, & actus. Vnde prohibiti actus prohibita est voluntas, cohibiti cohibita, liciti licita, debiti debita. Sed nota hunc motum dilectionis proprie loquendo non elicit habitus charitatis, cum ipsum secundum diuersitatem personarum, & statuum imperat, tentat, vel tolerat, vel amputat, vel fugiens declinat.

CAP. VII.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio gratuita, cum sit actio vel motus, causas habet & effectus. Causarum quatuor sunt genera, efficiens, materialis, formalis, & finalis. Efficiens causa est vnde principium motus, secundum Aristot. hæc in motu dilectionis duplex est. Motor primus qui mouet non motus, scilicet Deus. Boetius. Stabilisque manens dat cuncta moueri. Hic est Deus qui dat mandatum de diligendo, vt debeamus. Ioan. 15. Hoc est præceptum meum. 1. Ioan. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, non ab homine vel Angelo, sed à Deo, vt qui diligit Deum, diligat &c. Item addit exemplum, vt sciamus. Ioan. 13. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos. Item donat & spiritum, & charitatis habitum, vt possimus. Augus. In terra datur Spiritussanctus, vt diligatur proximus. Item promittit præmium vt velimus: comminatur supplicium, ne omittamus: operatur motum, vt cooperantes agamus. Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. Motor secundus qui mouet motus, est anima rationalis inquantum talis, quæ à Deo grata per formam gratiæ quæ inest substantiæ per potentiam liberi arbitrij, vel voluntatis dispositam habitu naturalis amoris & charitatis producit hunc actum. Cum ergo cognitiua apprehendens obiectum, vel materiam debitam conferendo, aduertit conditiones eius ipsam disponentes respectu motiuæ, & motum prouocantes. Sunt enim decem mouentia per modum efficientis, sex proprie, & quatuor improprie. Pro-

A prie mouet Deus pater, & filius, & Spiritussanctus, qui tres sicut vnus Deus, vnus creator, & ita vnus motor mouens in hunc motum mirabiliter, insensibiliter, suauiter, & vtiliter. Item substantia animæ, forma gratiæ, potentia voluntatis. Voluntas. n. est instrumentum seipsum mouens, secundum Damasc. Habitus naturalis amoris, habitus gratuiti amoris, scilicet charitas improprie & large mouet obiectum dispositum. Delectabile enim apprehensum mouet, sic & amabile, inquantum tale apprehensum intellectu, mouet affectum, & fit intelligendo quasi motus ad animam in diligendo quasi motus ab anima. Item finis Aristo. Finis factiuus non est nisi secundum metaphoram. Principiat enim motum finis, prout est in intentione & spe, terminat autem motum & quietat, prout est in adeptione & re. Item mandatum. Item exemplum. Poeta. Segnius irritant animum dimissa per aures &c. Vtrumque ergo irritat, & ita mouet, licet alterum magis altero. Seneca Homines magis &c. Ad
B Hebræos 10. Considerantes inuicem in prouocatione charitatis. Circa materiam nota. Dilectio cum sit accidens, non habet materiam ex qua, sed in qua, & inquantum est accidens vel forma accidentalis, sic subiectum in quo est, & quod informat, & est eius materia. Inquantum verò est actio vel motus, sic materia eius dicitur obiectum proprium in quo est. Obiectum autem considerari potest dupliciter, scilicet secundum substantiam, vel secundum rationem obiecti, vt patet in colorato, quod est obiectum visus, & materia visionis inquantum coloratum, non inquantum substantia. Est autem duplex habitus amoris, scilicet naturalis, & gratuitus: & secundum hoc duplex actus, & duplex materia, vel obiectum. Ex habitu naturalis amoris dilectione amicitiæ diligo me principaliter & summe, etiam plus quàm Deum. Ex habitu amoris gratuiti, econuerso Deum principaliter & summe, & Deum plus quàm me. Propria ergo materia amoris naturalis ego: gratuiti Deus, vterque amor
C intuetur proximum. Habet enim proximus conuenientiã mecum, secundum hanc cedit in materiam amoris naturalis, habet conuenientiam cum Deo, secundum hanc in materiã gratuiti, scilicet charitatis. Augus. de vera religione. Non sic homo ab homine diligendus est, vt diliguntur carnales fratres, vel filij, &c. Nec hoc inhumanum videri debet. Magis enim inhumanum est non amare in homine quod homo est: sed amare quod filius est. Hoc enim est nõ in eo amare quod ad Deum pertinet, sed amare illud quod ad se pertinet. Similiter si meipsum apprehẽdero tanquam alium, possum ad me vel ad Deum referre, & secundum hæc pro materia amoris naturalis vel gratuiti habere. Nota tamen, quòd sicut diuersi artifices ex vna eademque materia diuersimode operantur, & sicut vnam & eandem lineã aliter considerat physicus, aliter mathematicus: sic amor naturalis, & gratuitus conueniunt in substantia dilecti quasi in communi materia, sed differunt in ratione diligendi &
D modo, quasi in operis forma. Nota etiam, quod sicut ignis aquã alterans naturaliter frigidam, actualiter contra naturam suam calidam facit, & tamen humidam dimittit, licet ipse sicut calidus, ita etiam siccus sit: & gratia charitatis naturam alterans in amorem eius quædam tollit, & ad contrarium actum ipsam eleuat suprà se, & quasi contra se quædam secum compatitur, quæ & si sint cum ea, non tamen ab ea sicut ab igne est, quòd aquam calefacit, calefacta autem humectat, hoc tamen non est ab igne, sed a se. Cum igitur amor gratuitus primo, & principaliter, & summe diligat Deum pura charitate, nec in meipso, nec in proximo aliquid diligo nisi Deum, quamuis naturalis amor quædam non quidem mala, sed imperfecta bona admisceat in statu viæ, quæ charitas non causat, sed tolerat, & euacuat sursum in statu patriæ. 1. Cor. 13. Cum venerit quod per-
E fectum est, euacuabitur &c. Conditiones igitur proximi per relationem ad Deum sunt ratio gratuite diligendi ipsum. Hæ diuersificantur secundum triplex esse naturæ, gratiæ, & gloriæ. Quo ad esse naturæ, quatuor in proximo considero. Primum est, quòd ille quem ex charitate summe diligo, cum fecit, & vtique diligit quem fecit. Sap. 11. Diligitur autem effectus necessario ab eo qui causam efficientem diligit, vt liber, vel scriptura ob amorem scriptoris: pictura ob amorem pictoris, & generaliter omne opus ob amorem amati opificis diligitur. Quamuis autem Deus omnia fecerit, & omnia diligat, ideo qui gratuite, & intime diligit ipsum, omnia generaliter diligat propter ipsum. Hominem tamen specialiter, & Angelum, id est, rationalem creaturam ea arte generali quasi specialius factam, iuxta illud Gen. 1. Faciamus hominem ad imaginem &c.

Secun-

Secundum, quòd amicissimi mei imago est ipsum mihi in multis repræsentans, vt patet supra in 10. gradu amoris magis debeo amare. Chara igitur sunt mihi generaliter omnia etiam irrationabilia, quia dicuntur & sunt charissimi mei quasi vestigia, cum quodlibet ipsorum sint ens, sit vnum, verum, & bonum, & ideo ducit ad illum qui summa & prima essentia est vnitas, & veritas, & bonitas. Sed hæc differenter mihi sunt chara, sicut differenter, secundum magis & minus impressa sunt eis chari mei vestigia. Specialiter tamen charus Angelus, & homo in quo charissimi mei imago est. Sicut enim honor imaginis ad prototypum pertinet secundum Damasc. ita & amor. Diligetur imago Christi per hominem picta in tabula, vel panno debili, & hominem solum non Deum, imo corpus hominis tantum non animam exiliter repræsentans. Similiter imago matris Mariæ cum puero incisa in ebore, vel fusa metallo. Quantum ergo diligenda est ab amatore Dei hæc indelebilis, & incorruptibilis imago Dei facta secundum Deum & a Deo repræsentans non puerum cum matre, sed filium cum patre, & Spiritumsanctum cum vtroque. Quàm clarum speculum esset, quod amanti cernere semper amati speciem repræsentaret. Tertium, quòd amicissimus meus in ipso non tantum vt causa in effectu, quæ ingreditur aliquando secundum virtutem, non secundum substantiam, scilicet efficiens, & finalis, nô vt Rex in regno, qui est secundum potentiam solum, & non semper secundum personalem præsentiam, non vt accidens in subiecto, quod separabile est & continetur & continet, indigetur & indiget, non vt sigilli forma in cera quæ delere potest, non vt facies in speculo, non vt species rei cognitæ in cognoscente, sed verissime, plenissime, & intime in substantia, virtute, & operatione intimius quàm anima in corpore. Quòd si in omnibus sit, & ob hoc omnia mihi chara sunt, quia tamen receptum est in recipiente per modum recipientis in rationabilibus firmius in est, quia perpetua, plenius, quia magis capacia, & ideo magis amabilia. Et licet omnino eminenter in ipso sint, & ideo amabilia specialius, & durabilius, & plenius, tamen rationabilia: & ideo magis amanda, quia in amicissimo meo, ad Rom. 10. Ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. Act. 17 In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Quo ad esse gratiæ sunt quatuor, quæ super præmissa quatuor fundantur. Primum quòd amicissimus meus ipsum perfecit informando, & reformando per gratiam, qui ipsum fecerat formando per naturam. Ex quo sequitur quòd sit amicissimi mei famulus, & filius, & ideo necessario amandus. 1. Ioan. 5. Omnis qui diligit eum qui genuit &c. Item amicus amans, & amatus. Ioan. 16. Iam non dicam vos seruos &c. Item sponsa. Oseæ 2. Sponsabo te mihi in fide &c. 1. ad Corin. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est. Secundum quòd amicissimo meo cuius imago est per naturalia, similis etiam est per gratuita, per iustitiam iusto, per benignitatem benigno, & sic de alijs. 1. Cor. 11. Imitatores Dei estote sicut filij charissimi. Luc. 6. Estote misericordes &c. Matth. 5. Estote perfecti. Tertium quòd amicissimus meus in ipso est secundum effectus gratiæ multipliciter, vel hospes in domo. Chara mihi domus, cuius hospes charissimus, vt hortulanus in horto euellens, & destruens, vt Pontifex in templo consecrans aspergendo, scribendo, & vngendo &c. vt magister in schola docens, vt sponsus in thalamo quiescens, vt gemma in annulo ornans, & similia. Quartum est, quòd ipse est in amicissimo meo speciali modo. 1. Ioan. 4. Deus charitas est &c. Manet inquam mirabiliter, quia multo coniunctius, multoque vtilius sibi quam membrum in corpore, palmes in vite, planta in terra, piscis in aqua, animal spirans in aere, carbo in igne, liquor in vase, scriptura in libro, locatum in loco conueniente & proprio: Et tamen in his omnibus non possum non diligere quod manet, si illum diligerem in quo manet. August. Si placent animæ, in Deo amentur &c. Ex præmissis collige quatuor conditiones in proximo quo ad esse gloriæ, quæ sunt materia & ratio diligendi gratuitæ. Est enim gloria gratia consummata. Secundum hæc igitur video, quod amicissimus meus ipsum perfecit vltima perfectione, & ipse amicissimo meo similis est vltima assimilatione, & amicissimus meus in ipso, & ipse in amicissimo meo vltima completissima, & inseparabili vnione. His omnibus quo ad amorē gratuitum tenet regula. Si simplex ad simplex &c. Præter hæc omnia ratio gratuitæ diligendi proximum est voluntas amicissimi mei hoc volentis, & hoc iubentis, qui & si caluum, vel lapidem, vel minus aliquid propter ipsum diligi non quidem mandasset, sed voluntatem suam tantummodo, vel nutu minimo insinuasset,

F charitati pure perfectæ, & nô impeditæ satis præceptum esset. 1. Pet. 3. Castificantes corda vestra in obedientia charitatis, nô tâtum necessitatis. Vnde etiam ob hoc charitas damnatos simpliciter non amat, quia amicissimi sui æternæ voluntati omnino concordat. Cantic. 1. Recti diligunt te August. Recti sunt qui voluntatem suam dirigunt secundum volûtatem Dei, quæ regula est, & voluntatem melioris præponunt voluntati suæ. De qua forma nota, sicut substantiarum duplex est forma, vna quæ est extra, scilicet forma exemplaris secundum quam facta est. Exemplar enim & idea cuiuslibet rei factæ, siue artificialis, siue naturalis formaliter est in mente factoria, secundum quod distinguit Augustin. Arcam in mente, & arcam in opere. Alia quæ est intra est duplex substantialis dans esse primum, & simplex, vt in homine anima, vel humanitas: & accidentalis dans esse secundum, & secundum quid, vt quantitas, qualitas, & similia, sic & actionum. Dilectio igitur cum sit actio ad substantiam

G relata, cuius accidens est forma eius, sed secundum se considerata quasi triplicem formam habet. Exemplarem in mente diuina: videt enim Deus cum proximum diligo, & videt non solum intellectu speculatiuo, sed etiam practico. Ipse enim facit me diligere, & scit vtique quod facit, cum volens faciat, & ideo non ignorans, scit autem per ideam nô quæ sit in ipso ab actione creata, sed quæ sit actionis causa. Substantialem hæc est bonitas gratuita inseparabilis, quod sic patet. Actionum alia bona, alia mala in genere moris, quamuis omnis bona in genere naturæ. Malarum alia mala in se, vt occidere hominem: alia secundum se, & hæc est mala formaliter, vt mendacium, furtû, & similia quæ non solum dicunt actionem, sed concernunt deformitatem: & ideo hæc ita sunt mala, vt non possint fieri bona, vel saltem non mala, licet aliqua magis, aliqua minus mala, ita ex opposito in bonis. Cum igitur charitas sit forma omnium virtutum, actus eius tantummodo bonus est formaliter in se, &

H secundum se, & ideo non potest non esse bonus bonitate gratuita, quæ in viatore non est meritoria. Omnium autem aliarum virtutum actus informes esse possunt, nec necessario meritorij sunt. Augus. Dilectio Dei & proximi, propria & specialis virtus est bonorum, cum cæteræ virtutes bonis & malis possint esse communes. Accidentalem formam habet hic est feruor, & hic duplex, scilicet feruor in actu, & in affectu. Feruor autem alius sensualis, alius intellectualis, vel rationalis. Canti. vltim. Lampades eius lampades ignis atque flammæ. Et videtur primus esse quasi accidens separabile, sed secundus quasi inseparabile. Stante ergo bonitate gratuita in actu dilectionis quasi substantiali forma, feruor secundum diuersas causas ad modum accidentis nunc intenditur, nunc remittitur, nunc adesse, nunc abesse videtur. De fine loquitur Arist. in 7. Meta. dicens, quòd omne agens habens intellectum, nô agit illud quod agit, nisi propter rem aliquam, quæ est vltimum actionis. Vltimum enim est finis ad quem intenditur. Dicitur autem finis du-

I pliciter, respectiue, scilicet respectu præcedentis, hoc est secundum quid: absolute, hoc est simpliciter, & hoc est vere vltimû, quia non refertur, nec ordinatur vlterius. Primo modo sic ipsum diligere est finis, nam ad ipsum ordinari habent omnes actus cognitiuæ, & inferiorum potentiarum, sicut potentia ad potentiam, & habitus ad habitum. Volo enim proximum noscere, vt agnitum diligam, quia secundum August. inuisa possumus diligere, incognita nequaquàm. Sicut igitur secundum Aristo. somni finis est vigilia, sentire verò & sapere vigiliæ finis, omnibus quidem inest alterum horum. Bona enim hæc, finis autem optimum. Sic diligere quod his melius finis est horum. Ipsum autem diligere vlterius ordinatur, donec ad finē finium veniatur. Habet autem actio diligendi duplicem finem. Primus est id quod intendo facere diligendo proximum: intendo

K autem diligendo implere Dei mandata. Iacob. 2. Si tamē legem perfeceris legalem ad Roma. 13. Qui diligit proximum, impleuit legem. Imitari Christi exemplum. 1. Corinth. 11. Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione. Exercitare in actum habitum donatum. 2. Corinth. 6. Videte ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Dare exemplum, & prouocare proximum ad bonum. 1. Thimot. 4. Exemplum esto fidelium in charitate. ad Hebr. 10. Considerantes inuicem prouocantes in charitate. Lucæ 10. Vade & tu fac similiter. Et horum finis honorare Deum, & Dominum meum charissimum. Honorate charissimi Deum meum, ad cuius gloriam si referre deb eo quod manduco & bibo, multo potius quod diligo. Ad hoc vltimum charitate ordinante tendunt omnia præceden-

cedentia, & vniuntur in ipso. Nec ista ita in numerum ponuntur cum actu diligendi, sicut connumerantur in supposito genus cum specie, vt animal cum homine, nec sicut intentio, vel intellectus cum re, vt homo cum Sorte: nam vbi vnum propter alterum, in vtroque vnum. Secundus finis est id quod intendo consequi vel acquirere. Hoc est autem vitare supplicium, vt finis à quo: assequi præmium, vt finis ad quem. Vitatur autem per dilectionem supplicium, vel pœna duplex: præsens quæ est in odio, & inuidia concomitans & annexa, vt accidens inseparabile. versus. Iustius inuidia nihil est, quia protinus ipsum Auctorem rodit, cor cruciatque suum: futura quæ infligetur pro dilectionis omissione, & oppositi commissione, vtraque multiplex valde. Præmium similiter duplex, præsens & futurum. In præsenti quidem multiplex est vtilitas: primum quidem quoniam si gratuite diligatur proximus, habetur ex hoc certitudo vitæ æternæ. Sicut enim vita naturalis quam habet corpus ab anima, cognoscitur, & diffinitur sensu & motu, sic &

B vita gratiæ, quam habet à Deo substantia animæ. 1. Ioan. 3. Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam. Nota, scitur effectus per causam demonstratione propter quid, sicut scio quòd luna eclipsatur, quoniam terra interponitur. Causa per effectum demonstratione quia, terram interponi scio, quoniam Luna eclipsatur, ita hic per motum gratuitæ dilectionis quasi per proprium effectum vitæ nos viuere cognoscimus. Dicitur ergo, Scimus quoniam translati sumus &c. quasi diceret, non opinamur tantum. Opinio enim est acceptio vnius partis contradictionis cum formidine alterius; scientia verò sine formidine, quoniam translati sumus: hæc ergo mutatio non liberi arbitrij, sed dexteræ excelsi; de morte ad vitam, cum à priuatione ad habitum non sit regressus per naturam. Quoniam diligimus fratres, dilectione gratuita. 1. Ioan. 3. Qui non diligit, manet in morte. Amplius operimentum culpæ. 1. Petr. 4. ante omnia mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum: quod ita

C patet. Peccauimus in proximum ex eo quòd non diligentes ipsum, omittimus facienda: & ex eo quòd odientes, committimus cauenda: sed dilectio superueniens hæc omnia operit non solum vt non appareant, sicut hypocrisia operit, & abscondit peccata, sed etiam vt non existant. Forma enim superueniens deformitatem operit, vt nec appareat, nec existat. Prouer. 10. Odium suscitat rixas; & vniuersa delicta operit charitas. Amplius illuminatio intellectus. 1. Ioann. 2. Qui odit fratrem suum, in tenebris ambulat &c. Et econuerso. Qui diligit fratrem, in lumine est. O quam vtile est in hoc lumine esse, non solum enim clarū, sed dulce lumen, & delectabile &c. In hoc lumine multa necessaria videt homo de faciendis, & cauendis pro proximo quid fieri, vel non fieri conueniat ex debita necessitate, quid ex congrua æquitate, quid ex mera & libera voluntate. Videt quomodo diligendo sic prosit vni, vt non obsit alteri, secundum illud. Noli orare pro amico inimicos proximi. 2. Corinth. 8. Non

D vt alijs sit remissio, vobis autem tribulatio. Videt quomodo erga eundem proximum non mutans charitatis affectum pro loco, tempore, & causa mutet vultum, & exhibitionis effectū, videt & plura his similia, in quibus virtus certior est omni arte, & vnctio diuina docens de omnibus efficacior eruditione humana, quæ deficit in pluribus. Sed nota, quòd differunt lumen videre, & in lumine esse. Lumen quasi videt qui aliqua de dilectione cognoscit per literarum scientiam, vel exempla dilectionis aspicit per diligentium præsentiam: in lumine verò est, qui diligit effectu, vel saltem affectu. Nota ergo quatuor differentias. Quidam enim vident lumen, sed non sunt in lumine, de quibus. Isa. 42. Qui vides multa, nonne custodies? Quidam econuerso. Psal. 70. Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini. August. Surgunt indocti, & cœlum rapiunt, & nos cum literis nostris sine corde sumus. Quidam neu-

E trum, qui discere possunt. In tenebris sedeo, & lumen cœli non video. Tob. 5. Quidam vtrumque. Psal. 15. In lumine tuo videbimus lumen. Amplius, delectatio affectus. Motui enim dilectionis quasi inseparabiliter annexa est delectatio, sicut oppositum opposito, scilicet pœna odio. Gala. 5. Fructus autem spiritus sunt charitas, gaudium &c. Amplius, verum testimonium est, quòd simus filij nobilissimi patris. 1. Ioan. 5. Qui diligit fratrem suum, ex Deo natus est. Matt. 5. Diligite inimicos vestros, vt sitis filij patris vestri, filij non serui. Seruus non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. Filij non nepotes, vel pro nepotes quasi attinentes gradu remoto, sed proximo. O

A vere appetenda nobilitas, cuius tam mira dignitas, tam multa vtilitas. Nam si filij, & hæredes. Amplius, proprium indicium, quòd simus discipuli magistri sapientissimi. Ioan. 13. In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli &c. quasi diceret. In alijs bonis operibus opinabuntur, & præsument, sed in hoc cognoscent, quia mei estis discipuli non mundi, non carnis, vel diaboli, sed nec hominis, vel angeli, nec ipsius Cherubin, qui dicitur plenitudo scientiæ, sed mei qui sum fons sapientiæ. Sed nota, cognoscitur quandoque res per communia, & hæc cognitio est imperfecta; interdum per propria, hæc perfecta. Licet enim ignoratis communibus res ignoretur, non tamen scitis scitur, sed solis proprijs. In hoc igitur quasi in proprio iudicio cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem. Non in hoc si multum ieiunaueritis, quia etiam pharisæi & discipuli Ioannis ieiunauerunt frequenter. Non in hoc si multas cerimonias seruaueritis, vt discipuli Moy-

B si. Ioan. 9. Nos Moysi discipuli sumus: nec etiam in hoc saltem si omnia reliqueritis. Hierony. Hoc etiam Socrates Philosophus fecit, & sui discipuli: tamen Christus dicit. Nisi quis renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest esse meus discipulus &c. Igitur renuntiare omnibus ad minus affectu superius est, & quasi commune ad discipulum esse. Posito autem superiori, non ponitur inferius, quamuis destructo destruatur: nec cognito illo cognoscitur, licet ignorato ignoretur. Diligere autem gratuite proximum, est propriè proprium discipulorum Christi, sicut risibile hominis conuenit omni, & soli, & semper, quia nunc & in futuro. Amplius est efficax meritum, vt augeatur mihi gratia, & influentia datoris liberalissimi. Sicut enim peccatum est pœna peccati præcedentis, sic & meritum causa sequentis meriti. De primo. Apocal. 22. Qui in sordibus est, sordescat adhuc. De secundo, Io. 1. plenitudine omnes, accepimus gratiam pro gratia. Ratio autem merendi primo & principaliter consistit in actu dilectionis. Greg. Non habet aliquid

C viriditatis ramus boni operis &c. Quia verò secundum Ecclesiast. Amor proximorum probatus est non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus, etiam ipsi qui diliguntur intercedendo ad augmentum meriti adiuuant. Ad Ephes. 1. Ego audiens fidem vestram quæ est in Christo Iesu, & dilectionem in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt Deus (Domini Iesu Christi pater) gloriæ det vobis spiritum sapientiæ, & reuelationis in agnitione eius, illuminatos oculos cordis vestri. Sub his septem generalibus vtilitatibus dilectionis proximi, innumeras speciales inuenies, si à genere ad species diuidendo descendas, & ex adiunctis adiuncta, ex antecedentibus consequentia meditando perpendas, hoc quidem in præsenti. Quis autem in futuro finis assequendus, quod præmium dilectionis proximi quis æstimare potest? Magnum quidem, & multiplex bonum creatum tibi, & in teipso pro amato etiam non electo, & in ipsu si electus proinde datur. August. Si quis alius esset quem omnino

D sicut te diligeres, eandem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum, quia minus pro eo quam pro te gauderes. Si verò duo, triplicaretur &c. Sed de bono simpliciter increato maximum erit gaudium omnibus. Aristotel. Summum & vltimum bonum finis est omnium finium: quod secundum Aug. verius cogitatur, quàm dicitur, & verius est quàm cogitatur & dicitur.

CAP. VIII.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Non dicit quātum. Roma. 13. Qui diligit proximum, legem impleuit. In duobus enim mandatis dilectionis vniuersa lex pendet, & prophetæ. Naturalis, scripta vetus, & noua, quorum vnumquodq; ad aliud naturali & artificiali ordine refertur, sicut exemplar ad

E exemplatum, inter quæ assimilatio est non necessaria ad æquatio, quod patet sic: quia sicut secundum exemplar domus aliquantæ & aliqualis potest fieri domus similis, maior tamen vel minor, vel æqualis: & sic in istis non oportet, quòd ista assimilatio sit per omnia adæquata. Item, sicut domus perficitur tecto, & sermo vltimo verbo, & vas decem pugillos capiens impletur pugillo nouissimo, sic tota lex in mandato secundo dilecto proximo. Lex autem vniuersalis in parte vltima duo habet generalia mandata, quæ ex hoc vno valcuntur, & proximū diligendo totaliter implentur, vnum affirmatiuum. Matth. 7. Quæcunque vultis vt faciant vobis homines &c. Quæcunque licita, decentia, expedientia, vultis voluntate rationali, ratione

distin-

distinguente inter debita & indebita. Debita necessitatis, & honestatis indebita, bona quæ consuluntur, & indifferentia quæ in lege non continentur, vt faciant vel dimittant, corde, ore, vel opere, vobis vel pro vobis homines, non bruta: homines inquam tum homines, & vos facite illis in casu simili, facite inquam voluntarie, & pleno affectu, & si potestis opere & effectu. 1. Ioan. 3. Non diligamus verbo &c. Secundum hanc regulam dilectio proximi causat & efficit imperando omnes motus virtutū tendentes ad proximum & interiores, & exteriores. Verbi gratia, motus misericordiæ. Nam qui habuerit substantiam huius mūdi &c. quomodo charitas Dei manet in eo? Amans enim proximum apprehendens per cognitiuam miseriam eius secundum affectiuam necessario mouetur motu compassionis, & est hæc misericordiæ Augu. Cum ipsi patimur miseriā, ex compassione discimus misericordiam. Ex hac compassione si sit sufficiens, est velle releuare pro posse: & hoc est releuare. Primi duo motus interiores sunt, tertius exterior, qui cum fiat per corpus secundum diuersitatem, & multitudinem organorum fit multiplicatio motuum. Mouentur enim oculi ad flendum. Iob. 30. Flebam quondam super eo qui affligit &c. Aures ad audiendū, os & lingua ad consolandum & docendum, manus ad dādum vel ad iuuandum, pedes ad ambulandum & visitandum &c. Ecclesiast. 7. Nō te pigeat visitare infirmum &c. Sed hoc exemplum vide etiam in humilitate, & alijs virtutibus charitatis imperium & processum motuum. Ad Gala. 5. Per charitatem spiritus seruite inuicem. Causat similiter omnes affectiones ad proximum: nam ei quem diligo bonum volo, & cui bonum volo illud ei cupio, & quasi doleo dum ei abest, gaudeo dum adest. Timeo ne oppositum, scilicet malum ei eueniat, doleo si euenerit, & omnia hæc proportionantur, secundum tantum & quantum. August. Quantum quisque diligit alium, tantum eius bono congaudeat. Distingue tamen in affectione sicut in dilectione, inter ea quæ procedunt ex affectu partis sensitiuæ coniuncto phantasiæ secundum se, & ea quæ ex affecto partis intellectiuæ coniuncto intellectui secundum se, & ea quæ præcedūt affectum partis intellectiuæ. Cognitio intellectiua secundum se est, & quæ affectum naturalem & humanum præcedunt est cognitio humana, & rationis discernentis. Primum animale, & pene brutale. Secundum spirituale, & quasi angelicum quod sequitur animam separatam. Tertium humanum proprie, & ideo secundum Aristote. corrumpitur corrupto homine. Aristoteles in primo libro de anima. Intelligere & amare ac odire &c. Ecclesiastic 9. Viuentes sciunt. Interdum igitur sensibiliter minus gaudeo, vel doleo de eo quod intelligibiliter plus diligo. Aliud negatiuum. Quod ab alio rationabiliter odis fieri corde, ore, opere tibi, vide ne tu alteri facias voluntate, ore vel opere, affectu vel effectu. Tobiæ. 4. Secundum hanc regulam dilectio proximi causaliter reprimit, & cohibet omnes motus, & actus vitiorum respectu eius. Verbi gratia. Superbiæ, qua proximum deprimo vt præcellam. Quo contra. Charitas non inflatur, non est ambitiosa. Auaritiæ, non quærit quæ sua sunt. Iræ, non irritatur, omnia suffert, omnia sustinet. Ephes. 4. Supportantes inuicem in charitate. Grego. Quem minus amamus, minus etiam toleramus. Gregor. Quia ab amore recedere læsa charitas nescit. Inuidiæ, congaudet autem veritati. Gregor. Semper inuidia, a bona voluntate discordat. & sic de alijs vitijs generalibus, & specialibus respectu proximi deordinantibus. Cohibet enim dilectio motus omnium virium tam interiores quàm exteriores, qui multiplicantur per genera secundum multitudinem organorum. Ligat enim vniuersaliter omnia membra officialia exteriora, vt oculos, aures, manus, linguam, pedes &c. Et sic implet omnia præcepta negatiua in exterioribus de proximo data. Matth. 19. Non occides, non adulterabis &c. Et si quod aliud est mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ligat etiam interiores, quæ diuersificantur secundum diuersitatem potentiarum. Ligat igitur potentiam motiuam, scilicet voluntatem, vel affectum, ne moueatur volendo malum proximo, & sic implet. Non concupisces vxorem proximi tui, & similia: vel afficiendo, ne de bono proximi quem diligo, timorem, vel dolorem habeam, de malo spem, vel lætitiam. 1. Cor. 13. Non gaudet super iniquitate. Ligat etiam aliquo modo cognitiuam. 1. Corin. 13. Non cogitat malum pœnæ vel culpæ, hoc perfectum est valde. Si enim malum culpæ, vel pœnæ proximo non cogitat, sequitur necessario quòd non vult, nec facit, nec optat. Si malum culpæ proximi non cogitat, sequitur quod non iudicat de ma-

F lo dubio, vel occulto, non despicit de præterito certo, nō damnat de præsenti, non præsumit temere de futuro. Distingue tamen in hac regula inter prohibita quæ facere de proximo est mortale, & cohibita quæ veniale, & dissuasa quæ facere non culpatur, sed non facere consulitur, & laudatur, & indifferentia regulam non contingentia. Charitas enim incipiens diligendo proximum sufficienter cauet prima, proficiens diligenter laborat contra secunda, perfecta etiam solicita est circa sequentia. Et secundum hoc quandoque vnctione docente à licitis quibusdam quasi ab illicitis cohibet ne proximum quem diligit scandalizet. 1. Corinth. 8. Si esca scandalizat fratrem meum &c. & infra. Iam non secundum charitatem ambulas. Secundum hoc sententiat Apostolus generaliter. Roman. 13. Nemini quicquam debeatis &c. glos. Cætera ita soluere debetis, vt nihil teneamini, charitatem autem ita vt semper teneamini.

C A P. IX.

G Diliges proximum tuum sicut teipsum. In terra, in cœlo, in via, in patria: sed aliter hic vbi charitas multipliciter impeditur, aliter illic vbi penitus expedita. Ibi enim semper pure & sinceriter, semper feruēter & vniformiter, semper actualiter, semper manifeste & efficaciter, semper mutuo & familiariter. Hic autem multiformiter, quia nunc minus, nunc magis, nunc nihil, vbi minor est spiritus. Charitatis habitua gratia incipiente, & maior crescente, & nullus deficiente. Hic habens charitatem licet semper diligas habitu, sæpius tamen impeditus non diligis actu. Est autem dilectio motus ab amante in amabile, à subiecto in obiectum, sicut visio actu est visus super visibile. Sicut ergo visio, sic & dilectio impediri potest vel in subiecto, vel in obiecto, vel in vtroque, quod patet sic. Diligere gratuite in via est actus partis motiuæ humanæ, scilicet voluntatis vel affectus, quàm necessario præcedit actus cognitiuæ, scilicet rationis vel intellectus Augustin. Inuisa possumus diligere, incognita nequaquàm. Quia igitur impedito priori & posterius, regulariter omne quod impedit, vel perpetuo, vel ad tēpus actualem cognitionem impedit consequenter & dilectionem. Secundum hanc causam infantes, dormientes, dementes, & occupati alijs actibus intendentes vel oppositis, vel desperatis impediuntur, ne actualiter diligant aliquem proximum, & actu diligens vnum, ne tunc actu diligant alium. Posita verò cognitione, aut apprehenditur proximus sub conditionibus affectum respicientibus, aut non. Et hoc aut quia sine, si sine, aut quia in ipso simpliciter non sunt, sicut in damnatis: aut quia secundum quid sunt mali, vt in præsenti, aut quia sunt boni; ratio tamen auertit nec deliberat, sic super proximum non fit dilectionis motus, sicut abstracto colore super corpus non fertur visus, si autem sub conuenientibus affectui charitate informato, vt sunt illæ

I quæ dictæ sunt in causa materiali & consimiles, & sic actum cognitionis sequitur dilectio actualis, aut sub oppositis & disconuenientibus, & tunc sequitur cognitionem motus oppositi, scilicet odire. Diligere enim & odire sunt motus oppositi contrarie, qui causantur à contrarijs, & causant effectus cōtrarios, & in eodem subiecto respectu eiusdem obiecti mutuo se impediunt: inter hæc est medium per abnegationem vtriusque, scilicet nec diligere, nec odire. Igitur quotiens dicitur vnum oppositorum, & reliquum. Sicut ergo contingit diligere diligendum & non diligendum, sic & odire odiendum, licet bonum. Luc. 14. Si quis venit ad me, & non oderit &c. Greg. Diligamus quod sunt, & odio habeamus quòd in Dei nobis itinere obsistunt. Et odire non odiendum, licet malum aliquando veniale & sic cohibitum, & sic impedit feruorem dilectionis: aliquando mortale, & sic prohibitum, & sic impedit actum pe-

K nitus, quia expellit habitum. Non diligere verò diligendum est dupliciter, negatiue sic nec bonum, nec malum, sic dormientis: priuatiue sic malum sic omittentis. 1. Ioan. 3. Qui non diligit manet in morte. 1. Ioan. 4. Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? Nota igitur vbicunque diligere est bonum, odire est malum, & econuerso, vbicunque bonum diligere, non odire bonum, sed minus. Vbi odire malum & nō diligere priuatiue similiter malum, sed minus. Regolariter igitur omne quod motum odij causat vel impedit, motum oppositum, s. dilectionis impedit, & quicquid tollit odium, est huius impedimenti remediū. Hic puritas & sinceritas plurimum impeditur, quia in dilectione proximi motui charitatis & gratiæ semper, vel sæpissime mo-

tua naturæ animalis & quandoque motus fomitis admiſcetur, A vt proximus charus mihi primo quidem & principaliter propter Deum, ſed aliquantulum plus charus: ſecundario propter aliquam meam vtilitatem & commodum, & adhuc aliquantulum plus propter quendam carnalem affectum. Talis dilectio pro prima parte eſt omnino bona & laudabilis, pro tertia vitioſa & venialiter culpabilis, pro media indifferens. Ariſtote. Propter naturales nec laudamur, nec vituperamur, ac ſi in vno vaſe multo vino forti modicum vel debilis vel minimũ aquæ effundatur, & ad pastam magnam faciendam multo tritico pars ſiliginis & modicum ordei componatur, & ad denarios fabricandos cupri, vel plumbi minimum miſceatur. Inter hæc quantum potes intente diſtingues, ſolicite cauens ne vel modica ſpernens, paulatim creſcentibus ipſis principale corrumpi negligenter permittas, vel rurſus nimis appetens purum, & abhorrens omne mixtum, ſic modicum imperfectionis immoderate reſtringas, vt totum extinguas. Qui.n. nimis emungit, elicit ſanguinem. Prou. 30 Hic tepide proximus diligitur, quia B feruor multipliciter impeditur. Feruet autem animus in diligendo proximum dum deuotus eſt circa ipſum, & promptus & ſuo modo agilis propter ipſum, ſicut in naturalibus calidum & feruidum naturaliter, & leue eſt conſequenter. Hugo. Deuotio eſt feruor bonæ voluntatis, quem mens occultare non valens, certis manifeſtat indicijs. Sed nota, feruor qualificans diligentis animum & dilectionis actum in patria eſt ſicut feruor ignis exiſtens in materia, & ſphæra propria, qui magnus purus & perpetuus. Sed feruor in vis ſicut calor ignis in materia aerea, quem quædam faciunt, & generant vel per ſe, vt carbo incenſus aliud incendit: vel per accidens, vt colliſio, vel confricatio. Quædam nutriunt, vt ligna, & alia materialia, quæ ſicut diuerſa ſunt, ſic differenter nutriunt, vt patet. Si in ignem mittas ligna, ſtipulam, & oleum, & ſic de alijs, hæc conſequenter augent ignem. Quædam excitant, vt flatus & motus: quædam conſeruant, vt cinis carbones, hæc omnia circa feruorem dile- C ctionis in via ſpiritualiter contingunt. Quandoque per ſenſibilia, vt ſunt beneficia. ad Rom. 12 Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum &c. (vſq; carbones ignis.) Item per mutua obſequia. ad Rom. 12. Honore inuicem præuenientes. glo. Aliter non eſt fraternus amor, niſi mutuis ſe præueniant obſequijs, & ſic de alijs. Quandoque per intelligibilia Impeditur ergo feruor primum quidem ex abſentia horum, deinde de pœnitentia oppoſitorum. Sed nota, ſicut cognitiua partis ſenſitiuæ ordinatur ad cognitiuam partis intellectiuæ, ita & affectiua ad affectiuam, & vtrobique cognitiua ad affectiuam. Vnde ſicut ratio per ſenſum quandoq; procurat intellectui ſplendorem in cognoſcendo. Rom. 1. Inuiſibilia Dei à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, ita & per affectum inferiorem quandoque ſuperiorem feruorem in diligendo. Gregor. Re- D gnum cœlorum idcirco terrenis rebus &c. quaſi confricatus mens ſe leuat &c. Sic Heliſæus Pſaltem canere fecit, & ad harmoniam ſecutus eſt Propheta. Et ſicut hi duo affectus quia coordinati ſunt mutuo ferueſcunt, ita quandoq; vicisſim tepeſcunt: ſicut de vtroque ſimile potes videre in duabus candelis, quarum vna ardens, aliam ſi adiungatur accendit, quæ ipſam ſi extincta fuerit, reincendit. Hic dato etiam quòd actualiter proximum diligam ſinceriter & feruenter, impedior tamen ne euidenter. Homo enim ſolum videt in facie: Deus autem intuetur cor, & ideo hic an diligam aliquem, & quantum, & quomodo, præſumptibile quidem eſt homini, ſed euidens ſoli Deo. Sed in cœlo ſecundum Augu. vniuſcuiuſque mentem ab alterius oculis corpulentia non abſcondet, & ideo ibi vbi nuda ſunt omnia, nec ſimulatio, nec præſumptio locum habent. Impedior autem etiam ne efficaciter, quia multoties vel non poſſum, vel neſcio bonum facere proximo in effectu, quod tamen ei volo, & vehementer deſidero in affectu. Poſtremo impedior hic multipliciter ne diligam mutuo, & familiariter: quandoque.n. diligo me non diligentes, vt bonos aliquos non cognoſcentes me, & ideo non diligentes ego ex fama, vel aliter cognoſco, & diligo: vel malos aliquos etiam odientes me, quos tamẽ propter Deum diligo. Math. 5 Diligite inimicos veſtros Pſal. 34. Retribuebant mihi mala pro bonis &c. Quoſdam negatiue nõ priuatiue non diligo actu me forſitan diligentes, cum non cognoſcam, & tunc eſt dilectio tantum, ſed non mutua, & ideo proprie loquendo, non amicitia. Dilectio enim eſt motus ab amante in amatum, ab vno in alium: amicitia verò eſt copula vinculum, vel colligatio duorum, vel plurium mutuo amantiũ, ſecundum motum reciprocum. Vnde videtur relationem dicere, & ſi ſuperpoſitionis vel ſuppoſitionis, ſeu æquiparantiæ ſicut ſocietas, licet quandoque non æquiparetur dilectio hinc inde, ſecundum illud Apoſt. 2. Cor. 12 Licet vos plus diligens, minus diligar &c. Sicut ſimilitudo eſt relatio æquiparantiæ inter duos albos, licet alter magis, alter minus ſit albus. Cum igitur ſuper duos mutuo amantes fundetur amicitia, ſecundum illud Greg. minus quàm inter duos charitas haberi non poteſt: destructo vno relatiuorum, ceſſat relatio, ſcilicet amicitia, non autem dilectio, ſicut ſi duorum alborum ſimilium vnus deſinit album eſſe, ceſſat ſimilitudo, licet maneat alterius albedo. Quandoq; etiam eſt mutua dilectio, ſed quodam modo variatur mutuati ſolutio. Nam inter plures me amantes, & dilectionẽ quaſi mutuo mihi dantes, quandoq; amo eum qui minus amat me, quàm alium qui magis, & econuerſo. Multos igitur hic diligo cum quibus proprie loquendo amicitiam non habeo. quàm ſi large omnis qui vel diligit, vel diligitur, amicus vocetur. Quorundam autem proprie amicus ſum, cum quibus diuerſis cauſis impedientibus hic familiaritatem habere non poſſum. Plus enim eſt familiaritas quàm amicitia, ſicut amicitia plus quàm dilectio. Dilectio.n. transformat amantem in amatum. Hug. Scio anima mea & cæt. Quòd ſi ſit amicus, ſit dupla conformitas & mutua: ſi autem familiaritas, ſit multa conformitas, familiares enim amici conformantur pro poſſe & interius, & exterius. Interius, quo ad intellectum, quia idem ſciunt, communicant ſibi ſecreta. Seneca. Cum amico tuo omnes curas, omnes cogitationes tuas miſce, tam ſecure cum illo loquere quàm tecum. Ioann. 15. Iam non dicam vos ſeruos &c. Vos autem dixi amicos &c Hoc impedit diffidentia. Eccleſiaſt. 11 Non omnem hominem inducas in Domum tuam: ſecretum extraneo non reueles. Quo contra. Seneca. Ante amicitiam iudicandum, poſt amicitiam credendum: tu quidem nihil tibi committe, quod non committere etiam inimico poſsis. Item, idem ſentiunt, C quia confirmant iudicia. Matth. 18. Si duo ex vobis conſenſerint &c. 1. Cor. 1. Sitis perfecti in eodem ſenſu &c. hoc impedit proprij ſenſus pertinacia. Quo contra Iaco. 3. Suadibilis, bonis conſentiens. Item quo ad affectum idem volunt, & nolunt. Act. 4. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Hæc eſt concordia nõ reſpectu finis vltimi, ſed reſpectu eorum quæ ad finem: hoc impedit voluntas propria, quam oportet flectere, & interdum amicitiæ cauſa frangere, ſalua ſemper voluntate Dei, & ſummi amici. Item, idem ſperant & timent reſpectu futuri boni & mali. 2. Ad Cor. 4 Sicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ. Item, idem dolent & gaudent reſpectu præſentis, vel præteriti Ad Philip. 1. Socios gaudij mei omnes vos eſſe. Tre 1. Audite obſecro omnes populi. gl. Talis eſt humanæ naturæ affectus, vt doloris noſtri, & gaudij conſortes quæramus, D quorũ participatione leuius feramus. Multa in his vtilitas eſt, & ideo conſulit Apol. Eph. 4. Soliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis: cõformatur etiam exterius pro poſſe, quia in eodem loco manent, vel manere deſiderant, qui familiariter ſe amant. Ioan 18. Pater quos dediſti mihi, volo &c. Pſal. 132. Ecce quàm bonum &c. Ruth 1. Quæ te morientẽ terra ſuſceperit, in ea moriar Commanſio aũt hæc multis cauſis impeditur, quandoq; ſpiritualibus, vt cum disiunctæ ſunt localiter amantes familiariter pro malo cauendo. Zach. 12. Familiæ ſeorſum, & mulieres ſeorſum. Vel pro maiori bono faciendo, vt dr̃ Thobiæ 2. Confitemini Domino filij Iſrael &c. ideo diſperſit vos inter gentes: qñq; pro temporalibus, vt cum disiungitur præ magna temporalium copia, vt Abrahæ & Loth: vel nimia inopia, & ſic de alijs. Item, idem dicũt. 1. Cor. 1. Idipſum dicatis omnes &c. hoc impedit cõtentio, quo contra ad Tim. 2. Seruum Dei non oportet litigare. Greg. Ego melius credo ſalua fide alieno intellectui E cedere, quàm contentionibus deſeruire. Item, idem faciunt. Pſ. 67. Qui habitare facit vnius moris in domo. 4 Reg. 3. Vt ego, & tu populus meus, populus tuus: hoc impedit ſingularitas. Itẽ, idem patiuntur 2. ad Cor. 7. Si fueritis ſocij paſsionũ &c. 1. Reg. 22. Qui quæſierit animam meã, quæret & tuam. 2. Mach. 10. Quæ noſtra ſunt ſentias nobiſcum 1. Mach 8. Si inſiterit bellum Romania &c. hoc impedit puſillanimitas. Item, idem habẽt Io 17. Omnia mea tua ſunt. Act. 4. Erant illis omnia cõia Sen. Nullius boni ſine ſocio iucunda eſt poſſeſsio. vtile eſt multipliciter talẽ familiaritatem habere, damnoſum carere. Eccl. 4. Væ ſoli, ſi ceciderit &c. Gen. 2. Non eſt bonum eſſe hominẽ ſolum Poet. Triſtis eris, ſi ſolus eris &c. ſed vide cui cõiungaris. Sen. Prius vide an tibi in amicitia aliquis recipiendus ſit, cum placuerit fieri, to-

to illum pectore admitte. Vide ergo ante contractum amicitiæ, qualis sit in se cui adhibes te, ne stultus, quia cum sapientibus gradieris. Prou. 13. Amicus stultorum efficietur similis: ne impius quo ad Deum. 2. Parali. Impio præbes auxilium &c. Item, ne turpis quo ad seipsum. Seneca. Conciliari mihi turpi ratione amor turpium non potest. Item, ne iracundus quo ad proximum. Ecclesiastic. 4. Noli esse amicus hominis iracundi. Vide quid in se diligat qui tecum fœderari desiderat, ne sit amicus temporalis felicitatis, vt multi sunt. Poe. Cum fueris fœlix multos numerabis amicos: vel corporaliter conuiuantis. Ecclesiast. 6. Est amicus socius mensæ &c. vel potentis. 2. Macha. Audiuimus de te, quod vir potens &c. aptus es vt sis amicus. Item, vel donantis. Prouer. 19. Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis, quem igitur pulsabis amando, vt aperiat redamando? Bonum virtuosum Dei amicum, cui aperies pulsanti, Taliter amanti, vt conciliatrix amicitiæ sit virtus, medium vniens Deus. Nihil enim diligitur nisi bonum, & ideo verum bonum veræ amicitiæ nodus est & fundamentum. Verum autem bonum creatum, gratia vel virtus, increatum Deus. Aug. Aliter non est vera amicitia, nisi cum eam tu agglutinas inter hærentes tibi charitate diffusa in cordibus nostrum. Hiero. Illa vera necessitudo & Christi glutino copulata, quam non præsentia tantum corporum: non subdola & palpans adulatio, sed Dei timor, & diuinarum scripturarum studia conciliant. 1. Ioa. 1. Et vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum patre & filio. Ecclesiast. 28. Quemcunque cognoueris obseruare timorem Dei, cum illo assiduus esto, cuius animus est secundum animum tuum. Ezech. 37. Accesserunt ossa ad ossa &c. Seneca. Pares cum paribus facillime congregantur: hoc Christus, in cuius persona vos familiarissime sunt vnita, petiuit simplicissime, Ioan. 17. Pater sancte, serua eos in nomine tuo &c. vt sint vnum, sicut &c. & infra. Non pro his rogo tantum &c. vt omnes vnum sint &c. Et ego claritatem &c. Vt vnum sint, & infra. Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum. Nota, quòd quinquies repetit vnum. Item, mortem pœnalissime Ioan. 11. Iesus moriturus erat vt filios Dei qui dispersi fuerant, congregaret in vnum, sicut lineæ iuxta circumferentiam sparsæ congregantur in centri cum punctum. Sic igitur amicitia initiatur in dilectione, completur in familiaritate: familiaritas verò incipit & proficit in via, perficit in patria. Hæc enim mutabilis virtus, & per consequens amissibilis. Lælius. Cum conciliatrix amicitiæ virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere, si à virtute defeceris, ibi immutabilis vbi non distringitur fibula constringens mentes, non antiquatur cementum compaginans voluntates, non soluitur bitumen affectus conglutinans, non diuiditur punctus animos continuans.

C A P. X.

Contra omne dilectionis impedimentum ex quatuor coniunctis, sufficiens trahitur remedium, quæ sunt meditatio, doctrina, oratio, & exercitium, quoniam ergo non intellecti nulla est curatio morbi, à meditando incipe. Meditare ergo primo dilectionis mandatum, & debitum exemplum diligentium Christi capitis, & membrorum, diligendi fructum & præsentem, & futurum quàm iustum & rationabile, quam facile & delectabile & vtile sit proximum diligere. August. potest mihi aliquis dicere, nõ possum vigilare &c. nunquid potest dicere, non possum amare? Meditare postmodum tuum in diligendo defectum, quam raro, quàm puro, quàm tepido affectu diligis, quàm modico effectu affectum ostendis, quàm diminute amantibus te vicem rependis. De hinc meditare, & causam defectus, scilicet ipsum impedimentum cum circunstantijs eius quid sit, vnde sit, quantum sit, magnum vel paruum, vnum vel plura, & his similia, his propria meditatione inuentis, præmissa oratione aliqua hæc duo conquerere, de hinc ad doctrinam recurre, scriptam quæ in lib. oculis legentis obijcitur, dictam quæ ab ore loquentis per aures ingreditur. Lege ergo si scis, intellige & retine. Luc. 10. In lege quid scriptum est, quomodo legis? Diliges. Verum, vt dicit Hieron. habet nescio quid latentis energiæ viuæ vocis actus &c. Greg. Collocutionis vox plusquam lectionis sermo corda torpentia excitat, & ideo à mortua pelle ad viuum hominem recurre, Deum in homine consule, aperi impedimentum, quære medicamentum, ausculta intente non hominem de se mendacem, sed per hominem Deum veracem respondentem, docentem, consulentem, exhortantem, & disce diligenter, ne sensu proprio pro tollendo impedimento tali

F forsitan vtaris remedio, de quo postmodum nascatur impedimenti maioris occasio, sicut æstuans contra æstum aqua se infrigidat, & exinde postea magis æstuat. Post hæc orando ad Deum conuertere penitus gratias agens, laudans, & obsecrãs, & ora desideranter, supplica humiliter, consideranter, & frequenter, vt qui mandatum dedit interpretetur tibi canonem quem condidit, det quod iussit, conseruet quod dedit, augeat & perficiat quod incæpit, expediat impeditum, compleat incompletum. Postremò quod aperitur discenti, quod datur orãti, exerce in actibus cordis, oris, & operis. Exercitium enim est causa potentiæ, vt probat Aristo. Assueti enim contemnere terribilia, & sustinere, fimus fortes, & fientes maxime possumus sustinere, sic & in castitate exemplificat similiter: ergo in charitate, ad Rom. 9. Nemini quicquam &c glo. Cætera ita soluite, vt non debeatis aliquid charitatem ita soluite, vt semper eam debeatis. Sola enim charitas est quæ etiam reddita semper detinet debitorem. Redditur. n. dum impenditur, debetur etiã
G cum reddita fuerit: quia nullum tempus est, in quo impendenda non sit: nec cum redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur. Habendo. n. redditur non carendo, vt pecunia.

C A P. XI.

IN his duobus mandatis tota lex pendet & Prophetæ. O charitas ordinis, regula electorum, lex vniuersalis vniuersos ligans. virtus virtutum, canon canonum, lex legum non constitutio populi, sed principis placitum, sententia regis regum, quam non solum edidit vel condidit iubendo, sed & edixit & promulgauit personaliter docendo, & adimpleuit seruando, Isa. 33. Dominus legifer noster Dominus rex noster &c. Deut. 33. Dominus de Sinai venit &c. in dextera eius ignea lex. Dilexit & populos &c. quasi lex terrena, mandata iudicialia ad modum terræ grauia, premẽtia non præmiantia, obruentia non
H erudientia, quasi lex aquea madata ceremonialia, quasi lex aerea cætera moralia, sed amandi lex ignea lucens, incendens, sursum mouens, carbo incipientibus, flamma proficientibus, lux perfectis, hoc est lex in dextera, non tantum in corde eius ad dictandum, & adiudicandum: prius enim est, vt dicit. August. iudicare de lege, quàm secundum legem. Erit autem lex, vt dicit Isido. iusta, honesta, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco, temporibusque conueniens, necessaria, vtilis manifesta quoq;, ne aliquid per obscuritatem in captione contineat, nullo priuato commodo, sed communi vtentium vtilitate conscripta, quæ singula huic legi conueniũt singulari excellentia non tantum in labijs ad iubendum, ad docendum, ad exhortandum, secundũ illud Psal. 93. Beatus quem tu erudieris Domine, & de lege tua &c. Iob. 11. Vtinam Deus loqueretur tecum, &c. & intelligeres quòd multiplex sit lex eius, sed in manu, & non in sinistra, sed in dextera ad implen-
I dum, ad cooperandum, ad præmiandum. Psal. 83. Etenim benedictionem dabit legislator &c. Ecce lex Domini conuertens animas, mater & origo legum diuinarum. Magistra & Domina humanarum rationabilium, & æquarum: hostis iniquarum, cuius obseruantia per gratiam in hac vita initiatur, & continuata vsque ad mortem in alia vita consummatur, cum in ea, deseruiente miles de nouitio professus, ac sponsa subharrata, fit coniux consummata, per Iesum principem summæ maiestatis: Abbatem summæ sanctitatis, sponsum diuinæ charitatis, qui cum Deo patre, & Spiritusancto viuit &c.

Explicit Opusculum Sexagesimumprimum Beati Thomæ, de dilectione Dei & proximi.

K EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM LXII.

De diuinis Moribus.

PERFECTI estote, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. In sacra scriptura nihil nobis impossibile consulitur, vel præcipitur. In hoc verbo Domini Iesu non sunt nobis præcepta facta diuina, vel mores diuini, ad quos nemo perfectè põt attingere, sed mutamur vt ad eos imitandos pro possibilitate nostra accedere studeamus, qa

hæc

hæc poſſumus mediante gratia,& debemus, & nihil dignius, vt dicit Ioannes Epiſcopus, quam vt homo ſui conditoris ſit imitator, & ſecundum modum propriæ facultatis diuini operis executor.

Deus immutabilis eſt.

EST igitur vnus mos, ſiue perfectio in Deo, quòd immutabilis eſt in ſua natura, ipſo teſtante in propheta. Ego ſum Deus, & non mutor, & beatus Iaco.1. Apud quem non eſt transmutatio, & ideo immutabilia ſunt opera eius ſecũdum eſſentiam, ſcilicet Angelus, anima, cęlum, & quatuor elementa, & ſi quandoque mittit Angelos, quandoque non mittat: aliquando ſubtrahat gratiam hominibus, aliquando conferat: quandoque peccata vindicet, quandoq; diſsimulet, mutabilitas eſt in creaturis, nullatenus in creatore. Præcipue verò in nouiſsimo die ordinatio ſua circa bonos & malos immutabilis permanebit, cum bonis mercedem ſupra meritum, malis pœnam citra merita menſurabit, & ſic & nobis ſtudendum eſſet ad mentis conſtantiam, vt nec aduerſis fracti, nec proſperis illecti aliquatenus à via rectitudinis flecteremur, ſicut beatus Iob.27. Iuſtificationem, inquit, quam cœpi tenere, non deſeram, ſed & Apoſtol. Roman.8. Certus ſum, quòd neque mors, neque vita &c. poterunt nos ſeparare à charitate Dei. Sed, heu, nimis inconſtantes ſumus in ſanctis meditationibus, ordinatis affectionibus, in conſcientiæ ſecuritate, in recta voluntate. Heu, quàm ſubito mutamur de bono in malum, de ſpe in timorem iniuſtum, & econtrario de gaudio in dolorem iniuſtum, & econtrario, de taciturnitate in loquacitatem, de maturitate in leuitatem, de charitate in rancorem, vel inuidiam, de feruore in acidiam, de humilitate in vanam gloriã, vel ſuperbiam, de manſuetudine in iram, de ſpirituali lætitia, vel amore in carnalem, ita quòd nunquãm vno momento in eodem ſtatu ſtabiles permanemus, niſi quòd, heu, conſtantes ſumus in inconſtantia, in infidelitate, in ingratitudine, in ſpiritualibus defectibus, in imperfectione, in temporis amiſsione, in leuitatibus, in cogitationibus & affectionibus impudicis. Inſtabilitas autem exteriorum ſenſuum, & membrorum mutabilitatem indicat affectionum, & motuum interiorum. Ad hæc tamen merito nitemur, vt nos frequenter vno eodemque modo, id eſt, mature & benigne in ſtatu, & in inceſſu, in omni conuerſatione noſtra æqualiter haberemus.

Bonum Deo placet.

ALiud eſt mos in Deo, ſiue perfectio, quòd omne bonum ſibi ex natura placet omni tempore, & omni loco ſiue in Angelis, ſiue in hominibus, ſiue in alijs creaturis, ſiue ſit bonum naturale corporis, vt eſt pulchritudo, fortitudo, ſuauitas, naturalis maturitas, aut animæ, vt eſt ingenij perſpicacitas, tenax memoria, ſubtilis intelligentia, naturalis bona volũtas, arbitrij libertas, & ſimilia, ſiue bonum gratis datum, vt eſt bene legere, bene cantare, bene prædicare, facundum, continentem, abſtinentem eſſe, compoſitos mores habere, & ſimilia: ſiue bonum gratuitum, quod maxime Deo placet, vt eſt fides, ſpes charitas, humilitas, patientia, obedientia, miſericordia, veritas, temperantia, iuſtitia, prudentia, & ſcientia. Item, omne malum ſibi diſplicet, ſemper & vbique in quolibet, ſicut enim iuſtitia, iniuſtitiæ, immunditiam munditię inimica eſt, ita diuinæ bonitati malitia contraria eſt, quia bonum gratiæ priuat vel diminuit quod bonus Deus naturæ contulit. Similiter nobis placere debet omne bonum, ſemper, & vbique, & in qualibet creatura, & deberemus bonum ſolicite tueri, & fouere, omnibuſque bonum impugnantibus audacter reſiſtere, malum quoque ſemper & vbiq; ex corde deteſtari, & quantum poſsimus quocunque conſilio impedire propter iniuriam Dei, & damnum proximi, & multo amplius propter contumeliam creatoris, quàm propter periculum hominis: ſed, heu, frequenter res vertitur in contrarium. Cum enim laudatur quis, vel diligitur ad gratiam humilitatis, religionis, deuotionis, prædicationis, vel alterius gratiæ, & nos ex hoc triſtitiam concipimus, vel illius gratiam diminuimus, quid aliud quàm quòd bonum nobis nõ placeat demonſtramus? aut cum quis otioſa loquitur detrahit, ridet, & alias leuitates, ſeu peccata committit, & nos condidemus, colloquimur, aut cum delectatione cordis talia mala videmus & audimus, quid aliud facimus, niſi quòd mala nobis non diſplicent, teſtes ſumus.

A *Deus præuidet omnia.*

ALius mos, ſiue perfectio eſt in Deo, quòd omnia futura bona & mala prudenter præuidet, & antequam omnia fiant cognoſcit, & quid boni, & quid mali poſsit ex eis oriri diſcernit: ſicut caſum Angeli, & primi hominis præſciuit, & tentari permiſit, & quid ſequi potuit præcognouit, ſcilicet, generis humani, & quid boni, ſcilicet filij de incarnatione, & ex hoc maior ex vnione quàm ante eſt hominis glorificatio. Similiter prænidenda nobis eſſent omnia verba, & opera noſtra, nutus, & inceſſus noſtri, & quid boni, quid mali nobis, quid ſcandali, quid emendationis ex ipſis alijs poſsit euenire. Item, præcogitandum eſſet, ſi tentationes fortaſsis in futurum inſurgerent, ſiue à dæmonibus, ſiue ab hominibus amicis carnalibus, ſiue ſpiritualibus qualiter reſiſtendum, qualiter tolerandum, qualiter euadendum, quia minus feriunt iacula quæ præuidentur. B Item, præuidendum quid futurum in ſeparatione corporis & animæ: quantus dolor imminet corpori, quantus timor animæ, quantum periculum. Item, vbi manendum, cum Deo vel cum diabolo, in cœlo vel in inferno: quanta iucunditas cum Deo manentibus, quanta infelicitas ab ipſo recedentibus, vtile eſſet omnibus in mente iugiter hoc verſari: ideo Moyſes optauit Deutero.32. Vtinam ſaperent, & intelligerent, & nouiſsima prouiderent.

Deus patiens eſt.

ALius modus, ſiue perfectio eſt in Deo, quantumcunque à creatura ſua offenditur, & contemnitur, nunquàm tamen ipſam naturam odit, ſed vere eam diligit, & bonum eius feruenter Deus deſiderat, licet malum eius deteſtetur, & prouidet ei temporalia abſque ſuo deſiderio, & ſpiritualia ſi ea concupiſcit: facit enim ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Ad hanc perfectionem ſimiliter tenC dere deberemus, vt quantumcunque nos homo læderet, nunquàm tamen naturam ſuam odiremus, ſed omne bonũ ei optaremus, & quantumcunque corporale vel ſpirituale auxilium à nobis expectaret, ſubſidium à nobis protinus inueniret. Perfectum enim odium habet Deus, & nobis licitum eſt, vt non propter hominis dilectionem, vitia diligamus, nec propter deteſtationem vitiorum naturam hominis deteſtemur, ſed naturam diligamus, vitia deteſtantes.

Iuſtitia Dei.

ALius mos in Deo, quòd nunquàm ex parte ipſius vnus de alterius malitia recipit detrimentum. Nihil enim nocet Sancto Michaeli caſus Luciferi, nec Iudæ malitia Beato Petro charitatem diminuit: ſed, heu, nos miſeri vnius religioſæ perſonæ exceſſum in totum clauſtrum refundimus, immo in totum ordinem: ſed & omnes religioſos pro peccato vnius penitus condemnamus, & ſi ab vno inimico noſtro lædimur, toD tam progeniem & multos pauperes innocentes perſequimur, & amicos & familiares ipſius quantum poſſumus indebite moleſtamus, quod Dominus in lege prohibuit dicens. Non portabit filius iniquitatem filij, ſed vnuſquiſque onus ſuum portabit, dicit Apoſt. Gala.6. Heu, quotiens contingit cum aliquis turbatus eſt, quòd etiam ipſe Deus, licet immerito, de hoc frequenter recipit detrimentum, ex eo quòd tunc non vult cantare, vel ſtudere, nec legere, nec orare.

Rectitudo Dei.

ALius mos eſt in Deo, quòd nunquàm propter miſericordiam iuſtitiam deſerit, nec propter iuſtitiam miſericordiam derelinquit. Nunquàm enim aliquem iudicat, vel conE demnat ſine miſericordia, nec alicuius miſeretur ſine iuſtitia: ſed nos miſeri cum iuſtitiam ſeruare contendimus, miſericordia extinguitur, & cum alicui miſericordiam exhibemus, iuſtitia penitus ſepelitur, licet ſcriptura vtrumque ſimul commendet, Prouerb.3. Miſericordia, & veritas, non te deſerant, & Pſal.100. Miſericordia, & iudicium &c.

Patientia Dei.

ALius mos eſt in Deo, cum omnes ſancti, & omnes creaturæ aliquando clament vindictam Dei contra peccatorem; ſicut in Apoc.6. legitur, quòd omnes clamabant, Vſquequo Domine verus & ſanctus nõ iudicas, & vindicas ſanguinem noſtrum

de his qui habitant in terra? Deus tamen patienter & misericorditer expectat peccatorem vsq; ad mortem, vt misereatur sui, si conuerti velit à via sua mala, quia non delectatur misericors Deus in perditione viuorum: sed non impatientes in momento antequàm ad plenum iudicat peccatori foueam male dicentes, & vindictam clamantes, eum proponimus sepelire, improperantes Deo, quare tam diu sustineat peccatorum malitiam, contra bonos, non considerantes quanta bona sapiens Deus ordinauit de malitia impiorum, quia tantum laudandus est Deus, & tantæ misericordiæ est sustinere malum in malitia, ac si mundum conseruaret à peccato, vel eriperet à peccatis. Hoc enim commendat omnipotentiam suam. Non enim est magnæ potentiæ loiquum in foueam inferni demergere, sed misericordiam suam parcendo maxime, & miserando manifestare.

Liberalitas Dei.

Alius est mos Dei, siue perfectio, quòd creaturis communicat quicquid communicabile & ab eis receptibile est, etiam singulis momentis communicat, cum habilitatem inuenit, licet videat in eis non proficere; humanam naturam vniuit cum filio suo in vna persona, quod maximú est, & animam creauit capacem Trinitatis præter alia dona spiritualia reficiés eam carne & sanguine dilecti filij sui. Item, nihil incommunicatum reliquit: hoc est proprium diuinæ bonitatis, nàm quod sibi naturale est, communicauit Deus per gratiam creaturis, Angelis communicauit beatitudinem, nunquàm expertus miseriam, choro Apostolorum potestatem, vt quicquid soluant, vel ligent in terra, solutum & ligatum sit in coelo: choro Prophetarum sapientiam præcognoscendi futura omnia quæcunque facere disposuit: choro martyrum fortitudinem contra aduersa: choro confessorum inter prospera & aduersa constantiam: choro virginum continentiam inter carnis illecebras. Item, quibusdam spiritualiter communicauit aliquod, quod habet ex natura, vt Abrahæ largitatem, Moysi mansuetudinem, qui mitissimus hominum fuit, Ioseph prouidentiam super Aegyptum, Sansoni fortitudinem, Heliæ zelum iustitiæ, patientiam Iob, & Thobiæ, Helisæo mortuorum suscitationem, Danieli iudicij discretionem, Samueli fidelitatem, Dauid contra persequentes misericordiam, Salomoni prudentiam, Ioan. Bap. sanctitatis, & veritatis amorem, Beatæ Virgini humilitatem, Petro charitatem, Ioan. Euan. castitatem, beato Paulo zelum animarum, & cognitionem supernorum, singuli in istis alijs excellebant, licet omnes eandem habuissent, sic nos inuicem communicare debemus, non solum oculos videre pro alijs, aures ad audiendum confessiones, os ad prædicandum, ad dandum consilia, pedes ad ambulandum, cor ad meditandum pro aliorum salute: verum etiam quicquid habemus in spiritualibus siue in temporalibus, quicquid possumus exterius per opera, intus per desideria, & quicquid sumus in corpore, & in anima singulis in purgatorio, & qui nunc viuunt, & postmodum non erunt, vt secundum voluntatem Dei viuant in præsenti & in futuro.

Placabilitas Dei.

Alius est mos Dei, quòd graues & multas iniurias suis statim paratus est remittere, cum quis firmiter cessare, & veraciter emendare proponit, immo propter vnicum gemitum cordis contriti obliuiscitur, sicut dicit scriptura, quod postea nunquàm damnat vlciscendo, si hic pœnam auferit, nec improperat confundendo, nec minus diligit imputando, nec alienatur eidem familiaritatem subtrahendo. Nos verò miseri cum vestigia Dei sequi merito deberemus, vix etiam vnquàm petenti veniam, vt pro posse satisfacienti volumus ex corde modicam iniuriam semel nobis illatam dimittere, aut si dimittimus, via K vnquàm tamen obliuiscimur, quoniam de suo incómodo gaudemus: & si contingit aduersitas, minime dolemus, aut minus quàm ante diligimus: aut si non improperamus illatam iniuriam, vel non conquerimur, quæ duo rara sunt, familiaritatem tamen nostram sibi subtrahimus, & consilium, aut auxilium necessitatis tempore denegamus, cum etiam veniam non petenti, nec emendam exhibenti merito parceremus exemplo Iesu Christi, qui pro crucifixoribus suis veniam non petentibus, sed irridentibus exorauit, cum nihil faciat Deo sic similem, sicut dicit Chrysostomus: quemadmodum malignis & lædentibus esse placabilem, & cum sit cumulus perfectionis inimicos diligere

F & pro ipsis orare, sicut Dominus Iesus fecit, sicut dicit glo. super Matthæum.

Misericordia, vel sufficientia Dei.

Alius est mos in Deo, quòd à nemine quicquàm exigit supra posse in ieiunijs, orationibus, vigilijs, & eleemosynis, castigationibus corporalibus, disciplina regulari, & similibus: & si deficit in magnis operibus ad diluenda peccata, sufficit Deo in minimis, scilicet in lacrymis ex corde procedentibus, vt de Ezechia legitur, cuius lacrymas respexit Dominus, & 15. annos sibi adiecit, mutans sententiam mortis quam protulerat per Prophetam. Similiter lacrymas Beati Petri pro peccato grauissimo misericorditer exaudiuit, cum ea audito gallo fleuit amare pro peccato negationis. Si verò lacrymas quis habere non posset, sufficit Deo in verbo ex corde contrito veniente, sicut legitur de latrone, qui cum diceret Domino, Memento mei &c. respondit. Hodie mecum eris &c. Si vero vsum G linguæ amitteret, gemitum cordis contriti pro pleno Deus reciperet, sicut dictum est. Quæcunque hora peccator ingemuerit, omnium iniquitatum eius non recordabor: sed si anhelitus omnium membrorum vsum abstulisset, quòd nec membrum mouere posset, nec gemere præ debilitate adhuc sufficeret Deo in bona & sincera hominis voluntate pro offensa grauissima. Item, & nos a nullo amplius desiderare quicquàm debemus siue sæculari, siue religioso, quantumcunque sit astrictus voto, si fideliter fecerit pro suo posse.

Compassio Dei.

Alius est mos Dei, quòd nulli imputat defectus corporis naturales, sicut est cæcitas, surditas, membrorum deformitas, qualiscunque: vel defectus naturales in anima, sicut est stoliditas, defectus intelligentiæ, ingenij memoriæ, rationis, aut H timor naturalis, propter huiusmodi defectus Deus neminem abijcit, aut contemnit, sed defectus spirituales, quos auxilio Dei ex facili quilibet posset cuincere, grauiter imputat, scilicet magnitudinem quorumlibet donorum, appetitum superfluorum, tristitiam de profectu bonorum, gaudium de afflictione illorum, bonorum operum peruersionem, seu detestationem, bonæ famæ aliorum denigrationem, vel diminutionem, priuatorum amorem firmiter tenere, singularem sensum nullatenus relinquere, ad placentiam hominum frequenter studere, odire correctionem, amare adulationem, quærere extraneas consolationes, fouere carnales affectiones, & similia. Ita & nos neminem debemus despicere, si non est in eo sanitas, membrorum integritas, corporis fortitudo, formæ pulchritudo, eloquentia vocis, habilitas ad cantandum & legendum, quæ nullus per se habere potest, sed pro habentibus Deo gratias agere, pro non habentibus patientiam habere, & quantum possumus, defeI ctus eorum supplere.

Largitas Dei.

Alius mos est in Deo, quòd vnicuique gratiam præstat secundum suam capacitatem, sicut legitur in euangelio. Quod vni dedit quinque talenta, alij duo, alij vnum, vnicuique secundum propriam virtutem. Vnde quanto magis cor hominis per charitatem Dei & proximi dilatatur, & quanto amplius per bonas meditationes, per feruentes orationes, per iusta desideria, per opera humilitatis & supererogationis habilitatur, tanto maiorem gratiam Deus omnipotens elargitur, & quanto diligentius collata gratia conseruatur, & ea quisque vtitur ad laudem Dei & vniuersitatis vtilitatem, tanto ad vberiorem gratiam præparatur in præsenti, & gloriam in futuro. Dilatandum est igitur cor nostrum, & frequenti desiderio præparandum, vt Deus diues in oés qui inuocant illum secundum suam magnificétiam abundanter super nos possit effundere gratiam suam. Quemcunq; etiam contingit dispensare bona spiritualia in prædicatione, & in consilijs, aduertat diligentissime, ne sanctum det canibus, & margaritas proijciat ante porcos, sed dies diei eructet verbum, & nox nocti indicet scientiam, hoc perfectis perfectiora, imperfectis minus perfecta, tanquàm prudens dispensator prouideat, sicut Apostol. 1. Corin. 2. sapientiam loquatur inter perfectos, sed simplicibus nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Temporalia vero vnicuique indigenti secundum capacitatem, id est secundum puram necessitatem, & non amplius submiuistret.

Discre-

Diſcretio Dei.

ALius mos eſt Dei, quòd ab eo plus exigit, cui plus committit, ſicut dicitur in euangelio Lucæ. Cui enim abundantius prouidet in temporalibus, ab eo exigit vt abundanter procuret eleemoſynas pauperibus. & cui maiorem confert ſanitatem, & corporalem fortitudinem, ab eo ieiuniorum, vigiliarum, orationum, peregrinationum, & bonorum operum magis expedit exercitium. Item, cui plurima & grauia peccata dimittit, ſeu à peccatis cuſtodit, maiorem dilectionem, & digniores pœnitentiæ fructus ab eo requirit. Item, cui excellentiora dona gratuita, ſcilicet virtutes, & meliora naturalia, ſcilicet ingenium, intellectus, memoria, voluntas, arbitrij libertas, & membrorum integritas, & ſpiritualia plura & digniora, ſcilicet deuotio, ſecuritas conſcientiæ, frequentior confidentia, ſpirituale gaudium, maturitas ſermonis, ad perfectionem fidelitas, diligentia ad bona opera, pura intentio, zelus animarum, feruor orationis, à Deo frequentius conceduntur, ab eo frequentiores gratiarum actiones merito exquiruntur. Itē, quem plus benignus Deus ad cognitionem bonitatis, æternitatis, immenſitatis, omnipotentiæ, largitatis, charitatis, ſapientiæ, miſericordiæ, iuſtitiæ, veritatis, fidelitatis, patientiæ, humilitatis, ſuauitatis & nobilitatis ſuæ plenius & frequentius admittit, ab ipſo abundantiorem laudem, & frequentiorem, & feruētiorem requirit. Item, quem ad quærendam & cognoſcendam maiorem perfectionem illuminat, vt eam opere compleat, & in cognitam magis, & magis proficiat, ab ipſo magis expoſtulat, nihilominus neceſſe eſt, vt ipſe ad eandem cognoſcendam & imitandam verbis & exemplis, orationibus, & deſiderijs, quoſcunque habiles cognoſcit quantum poteſt inducat. Prouidendum igitur nobis eſt, vt ſingula prædicta dona nobis commiſſa cum viura Domino reſeruamus, ne in ratione reddenda quod nobis commiſerat, auferri iubeat, & cum ſeruo pigro recondente Domini talentum in ſudario, in tenebras nos miſerabiliter mitti iubeat exteriores.

Iuſtum iudicium Dei.

ALius eſt mos Dei, quòd facta hominum non iudicat ſicut apparent exterius, ſed ſecundum intentiones cordium interius omnia diſcernit in ſua immenſa & ineffabili ſapientia, ideoque opera ſecundum intentionem punit grauiter, vel remunerat excellenter. Similiter, ſecundum viſionem oculorum, aut ſecundum auditum aurium iudicare non conuenit opera hominum, ſed ſiue benignū vultum, ſiue ſeriolum nobis oſtendant, ſiue blande, ſiue aſpere nobis loquantur, ſiue dent munuſcula, ſiue non dent in omnibus quantum poſſumus, non tantum quod fiat, ſed etiam qua intentione fiat ſtudeamus aduertere, & ſecundum talem intentionem regere nos debemus. Potius autem ſuſtinenda ſunt ab amicis veris qui bona intentione emendandi gratia dura verba loquuntur, quàm blanda verba & dulcia ab eis qui non vere diligunt, nec aliquem fructum intendunt, ſed tantum placere concedunt quia meliora ſunt vulnera diligentis, dicit Salomon, quàm fraudulenta oſcula odientis.

Veritas Dei.

ALius mos eſt in Deo, ſiue perfectio, quòd verax eſt in promiſsis. Facilius eſt enim ipſo teſte, cœlum & terram tranſire, quam vnicum verbum ſuum falſificari, vel mutari: non.n. accepit Dominus Ieſus verba in vento, ſicut nos facimus, ſed ſingula verba quæ loquebatur in tempore, dicta ſunt ab æterno in ſua ſapientia. Sicut autem verificauit verba Prophetarum ac alia de ipſo prædicentium, ſcilicet incarnationem, natiuitatem, paſsionem, reſurrectionem, aſcenſionem, Spiritusſancti miſsionem, ita complebit reſurrectionem generalem promiſſam, & iudicium futurum, & ſoluet promiſſum pauperum, cū eos ad iudicādum duodecim tribus Iſrael in iudicio ſuper ſedes duodecim ſublimabit: & promiſſum lugentium, cum ipſos ſicut mater filios perſonaliter conſolabitur: & promiſſum humilium & ſuperborum, cum eos ſecundum quod humiliatī & deſpecti ſunt, exaltabit, & ſuperbos quantum ſe glorificauerunt humiliabit, & promiſſum oppreſſorum, cum de mandato Dei colla opprimentium conculcabit. Nam fidelis Deus in omnibus verbis ſuis, & quæcunque promiſit, potens eſt facere: ſic & nos veraces eſſe decet, vt promiſſum, quo nos in baptiſmo patrini noſtri obligauerunt, fideliter ſeruemus, ſcilicet tenere totam fidem catholicam, & renuntiare diabolo & pompis eius, implere decem præcepta. Inſuper quę poſtea ſponte promiſimus, ſiue obedientiam, ſiue continentiam, ſiue abſtinentiā, ſiue religionem, & ſimilia. Item, veraces eſſe debemus ad proximum, vt ſit ſermo noſter eſt, non eſt, id eſt omne quod loquimur corde intendamus, vt ſi quicquām alicui promiſimus, aut ſi alicui mortuo, aut viuo in aliquo obligati ſumus, ſoluere non tardemus, quia veritatem requiret Deus, & retribuet abundanter veritatem contemnentibus. Heu heu quàm odioſa eſt veritas, quæ optima eſt, per quam eſt omnis ſalus: qui autem odit veritatem, odit Chriſtum, immo etiam ſunt veritatis proditores, vnde. Ioan. Chryſoſto. Non ſolum ille proditor eſt veritatis, qui palam pro veritate mendacium loquitur, ſed etiam ille qui veritatem libere non pronuntiat, quam libere pronuntiari oportet: aut non libere veritatem defendit, quam libere defendi conuenit, proditor veritatis.

Deus non eſt perſonarum acceptor.

ALius mos eſt in Deo, quòd non eſt perſonarum acceptor, ſicut dicitur Act.10. Neque enim in veteri lege potentes, & nobiles, ſed humiles cōſtituit iudices ſuper populum ſuum, ſicut Moyſen, & Ioſue, Gedeon, & ſimiles: neque poſtea elegit ad regnum potētes & nobiles, ſed de humili ſtirpe genitū Saul filium Cis, & Dauid minimum inter fratres de paſcuis ouium in regem ſublimauit. In primitiua etiam Eccleſia non potentes ſapientes, & nobiles, ſed piſcatores ignobiles conſtituit principes ſuper omnem terram, ipſis regimen eccleſiæ committendo, & quæ ſtulta ſunt mundo, elegit, ſcilicet idiotas, vt confundat ſapientes, ſicut dicit Apoſtol. Corinth. 1. Item, hodie nulli confert gratiam gratuitam propter potentiam, nobilitatem, fortitudinem, aut pulchritudinem corporalē, ſed in omni gente qui timet Deum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi, ſicut dicit Pet. Act. 10. Nec ſolum diuites, potentes, & formoſos vocat ad cœlum, ſed etiam pauperes, cœcos, & claudos, debiles, infirmos, & ignobiles compellit intrare, & humiles perſonæ maxime proficiunt in eccleſiam Dei, & in gratijs ſpiritualibus abundant. In poſtremo etiam iudicio perſonas regum & principum non accipiet, ſed magnum & paruum æqualiter iudicabit: nec ſecundum potentiam, nobilitatem, aut pulchritudinem, ſed ſecundum humilitatem, charitatem, vnumquemq; in gloria ſublimabit. Similiter nec nos perſonam cuiuſque debemus accipere, quia vt dicit Greg. hominem ad hoc quòd homo eſt, id eſt, quia ad imaginem Dei factus eſt, debemus honorare non ob aliquid quod circa ipſum eſt, id eſt propter diuitias, veſtes pretioſas, potentiam, nobilitatem, amicorum & cognatorum multitudinem. Nam acceptio perſonarum in ſacra ſcriptura pro magna imperfectione reputatur. Abſit etiam vt prædicator vitam diuitum, nobilium, & potentium habentium hic conſolationem ſuam in prædicatione commendet: vitam verò pauperum & afflictorum hic gementium irrationabiliter reprehendat. Abſit etiam vt confeſſor propter iuuentutem, pulchritudinem, potentiam, diuitias, & nobilitatem, & propter ſuum lucrum & commodum potius audiat quàm alium, vel ad ipſum eat cum labore, aut plus temporis expendat cum ipſo, quàm cum ſene, paupere, infirmo, ignobili, qui forte amplius indigeret: ſed talibus hac intentione amplius eſt inſiſtendum, quia poſſunt magis quàm alij peccare, & plures ad peccandum inducere. Abſit etiam vt dantes eleemoſynas pauperum perſonas accipiant, ſed vbi maior eſt indigentia, maior & frequētius detur eleemoſyna: & qui ad maiorem perfectionem proficere cognoſcuntur, maiori ſubſidio adiuuentur. In omnibus tamen ſecundum doctrinam Apoſtoli, Roman. 13. cap. cui debemus timorem, timorem, & cui honorem honorem, & cui amorem amorem & cui familiaritatem familiaritatem, ratione maioris ſanctitatis, vel prælationis, vel rationis ordinis clericalis.

Cura Dei de creaturis.

ALius eſt mos Dei, quòd ipſi cura eſt de omnibus creaturis, tā de minimis quàm de maximis animalibus natatilibus volatilibus, & de paſſeribus, quorum duo veneunt dipondio, nec vnus eſt in obliuione coram deo. Item, de magnis & paruis vermibus. Hæc.n. omnia in eſſe conſeruat, eiſq; vitæ neceſſaria continue ſubminiſtrat. Item, de quatuor elemētis curam habet, & oium quæ ab eis naſcuntur, vel nutriuntur, ſiue vegetantur, vt herbę & arbores, ſiue viuant, vt cętera animalia. Pręcipue verò

gerit curam hominum, quos ad imaginem, & similitudinem suam fecit, quos membra dilecti filij sui constituit, & templum Spiritussancti ordinauit, singulis singulos ad custodiam deputans, in carne & sanguine pretioso vnigeniti sui reficiens, quodque præstantius est, peccatoribus inimicis suis vitæ necessaria prouidet abundantius quàm amicis. Item, curam gerit animarum, quibus oblationes sacerdotum proficiunt ad pœnarum remedium, licet ipsis sacerdotibus ex eisdem oblationibus indigne offerentibus damnatio generetur. Similiter per desideria triumphantis, & per suffragia militantis ecclesiæ adiuuantur: & licet homines orationibus, eleemosynis, ieiunijs, peregrinationibus extra charitatem factis propria peccata delere non sufficiant, pie tamen credi potest quòd ex eisdem mitigationem, & absolutionem pœnarum ex benignitate Dei suscipiunt, cum pro eis fiunt si viuentes in hoc sæculo meruerunt. Angelorum curam etiam magnam habet, quos in tanta beatitudine creans, absque omnis mali experientia conseruauit immunes, & conseruat. Similiter & nos curam gerere debemus quarumlibet creaturarum, vt singulis secundum Dei ordinationem vtamur, ne in die iudicij ipsas in malitiæ nostræ testimonium habeamus. Item, curam omnium hominum, vt commodum & incommodum singulorum nobis medullitus assumamus, ipsosque ab iniustitia retrahentes desiderijs, orationibus, & bonis exemplis in Domino confortemus. Item, curam animarum in purgatorio, vt ipsarum pœnas operibus misericordiæ frequenter mitigare curemus. Item, curam angelorum, vt præmium quod ipsis ex eorum obsequio & custodia de nostro profectu debetur, ex culpa nostra ipsis nullatenus subtrahatur. Item, curam Dei præ omnibus gerere debemus solicite, vt semper & vbique quicquid ei de nobis maxime placeat, & ad quæ nos maxime ordinauerit, exequamur.

Aequanimitas Dei.

ALius est mos Dei, quod nunquàm turbatur: & licet scriptura sæpe referat de ira & furore Dei, nequaquam credendum tamen est ipsum posse turbari, sed cum peccata vindicat, vel ex iustitia gratiam subtrahat irasci & turbari. Ipse verò impassibilis non habens contrarium, & tantæ simplicitatis, & tanta sibi iucunditas, & felicitas est in natura, quòd in ipso nulla turbatio locum habet. Similiter & nos quantumcunq; possumus, turbationem nostram vitare debemus, quia modica vel potius nulla gratia quiescere potest in anima turbata. Ad vitandum ergo turbationem, necessaria est vehemens circa Deum occupatio, & dilectio fortis vt mors, quæ virtutem mortis operetur in nobis, vt nulla opera proximorum videntes non videamus, & verba noxia, vel nobis contraria audientes, non audiamus: nec corda nostra in talibus occupemus, sed simus quasi cæci & surdi, & quasi muti, & quasi non habentes corda, sicut Dauid de se dicit. Psal. 37. Ego tanquam surdus, & sicut mutus &c. instantes tantum fideliter, & feruenter his quæ Dei sunt, & alios in omnibus propriæ conscientiæ relinquentes siue iudicio prælatorum, siue extremæ vindictæ Dei dicentis, Mihi vindictam, & ego retribuam eis in tépore. Similiter & aliorum turbationem quantumcunque possumus, vitare debemus, ne ipsi nos econtrario perturbent, vt sæpe fieri solet, vt ex hoc remordentem conscientiam ipsi habeamus. Quicquid in sanctis meditationibus, iustis desiderijs, orationibus, alijsque bonis operibus subtrahatur vniuersitati, siue in cœlo, siue in terra, bonis & malis, siue in purgatorio nobis turbationem ex iusta causa promouentibus, omnipotens Deus amator iustitiæ inultum in nouissimo die non relinquet.

Deus non quærit commodum suum.

ALius est mos Dei, quòd in omnibus operibus suis, & ordinatione nihil commodi sui respicit, sed purè & principaliter æternæ & immensæ bonitatis suæ abundantiam, & hoc ad humanæ & angelicæ creaturæ vtilitatem. In creatione quippe, & conseruatione cælorum, quatuor elementorum, & omnium quæ in eis sunt, non cósiderat suum commodum, sed hominum & Angelorum fructum. Similiter quicquid ordinat in creaturis quibuscunque, siue sit temperies, siue intemperies, siue penuria fructuum, siue abundantia, siue sanitas, siue pestilentia: quicquid etiam facit circa homines conferendo gratiam, siue subtrahendo, siue permittit eos sanos esse, fortes, debiles vel infirmos, pauperes siue diuites, viuere siue mori, siue permittit regnare bonos, siue malos, intueri, siue affligere pauperes, siue

F iuste iudicare, siue iudicium peruertere, omnia ordinat, omnia facit, omnia permittit propter suam inæstimabilem bonitatem, & hominum communem vtilitatem. Similiter in omnibus desiderijs, orationibus, ieiunijs, eleemosynis, verbis nostris, & in alijs omnibus quæ facimus, dimittimus, sustinemus à Deo, pura debet esse intentio nostra, vt nec placentiam, nec displicentiam hominum, aut nostrum commodum attendamus, aut gratiam in præsenti, aut gloriam in futuro, sed tantummodo purè, & principaliter propter Dei admirabilem bonitatem, & secundariò proximorum salutem: sed quanto magis & purius partem Dei respicimus, & quanto minus nostram, & aliorum vtilitatem attendimus, tanto acceptabilius est Deo, & tanto vniuersitati fructuosius opus nostrum. Heu, quantum Deo deperit, & vniuersitati, quòd in factis nostris aliquid respicimus, nisi purè Dei bonitatem. Cum enim ventilabro suo separabit paleam à tritico, sicut dicitur Matth. 13. per sapientiam suam purum diuidet ab impuro, tunc solum triticum in horreum assumet, palea comburetur, id est, solum id quod propter Deum
G factum est purè, vel dimissum, vel passum, in cœlo remunerabitur, & vniuersitati vtile redditur, dicente Propheta 17. Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.

Deus omnia bene fecit.

ALius est mos Dei, quòd omnia opera sua in summo bene fecit: opus quippe cœli, & terræ, Angelorum & hominú, & aliarum creaturarum adeo benefecit, vt melius excogitari non posset. Similiter opus redemptionis, quod nemo alius in cœlo, nec in terra facere potuit, sicut legitur in Apoc. In summo bene fecit prudenter vincendo diabolum in ligno quo vicerat, sub humana fragilitate semper celans diuinam potentiam: quia si dæmones cognouissent, vt dicit Apost. 1. Corin. 2. nunquàm Dominum gloriæ crucifixissent, id est, crucifigi per-
H suasissent. Similiter quicquid hodie facit, siue peccata vindicet, siue dissimulet propter pœnitentiam, siue gratiam subtrahat electis, siue conferat: siue fideli animæ quandoq; se familiarem, quandoque alienum exhibeat, siue sit ventus, siue pluuia, siue aura frigida, siue calida, siue sicca sit via siue madida, siue fructus terræ abundet, siue pereat, pro illo tempore melius fieri non posset, quia ex nimia charitate & benignitate immensa sua sapientia singula debito tempore operatur. Opus verò remunerationis in summo benefaciet, cum singulis peccatis, & singulis membris quæ fuerunt arma iniquitatis, reddet iustá pœnam pro quantitate, & qualitate commissionis, & tamen singulis bonis voluntatibus, verbis factis, & exemplis iustam mercedem retribuet pro quantitate charitatis. Similiter & nos, diligentiam apponere debemus, vt singula opera nostra quantum vnquam melius possumus, faciamus ex omni virtute Domini
I nostri Iesu Christi, & cum omni desiderio triumphantis & militantis ecclesiæ, & sub nomine creatoris, quasi tota salus nostra, & omnis laus dei, & vniuersitatis vtilitas ex vno opere dependeat, quasi nunquàm ad id opus reuersuri, neq; opus aliud postmodum incœpturi. Quotiens enim aliquod opus facimus, aut ad aliud opus feruenter properantes ex solo desiderio alterius operis, statim tepescit animus in opere in quo sumus. verbi gratia. Cum sumus in oratione, vel in alio opere, & proponimus scribere, vel aliud opus facere, statim orationem minuit noster affectus, & citius absoluimur ab incœpto.

Benignitas Dei.

ALius est mos Dei, quòd nullum iudicat secundum præteritam, vel futuram malitiam, vel bonitatem quam ipse cognoscit in homine, sed secundum præteritam iustitiam: sicut
K Paulum non damnauit propter præteritam malitiam, nec Iudam saluauit propter præteritam iustitiam. Sed nos miseri, quantumcunque aliquis proficiat in virtutibus vel sanctitate, frequenter tamen præteritæ recordamur iniustitiæ: si autem iustus cadens à via iustitiæ in aliquo semel excidit, & si resipiscat, nequaquàm tamen sanctitatis præteritæ recordamur.

Misericordia Dei.

ALius est mos Dei, quòd nunquàm bis punit in idipsum, si vna pœna sufficiat, & si sequitur correctio inter flagella. Nos autem miserrimi pro vna nobis illata iniuria, centum si esset possibile, grauiores molestias inferremus.

De

De conformatione animæ ad Deum.

FIdelis anima toto nisu conformare se debet prædictis diuinis moribus pro posse suo. Quanto enim conformior erit in istis anima creatori suo in sæculo, tanto conformior erit in futuro: & quanto conformior, tanto beatior. & tanto laudabilius Deo, & vniuersitati vtilius: iam gaudendum est fideli animæ, quia prædictos mores Dei habebit in æterna vita, cum ei similes erimus, & videbimus eum sicuti est.

Oratio.

EIa pijssime Deus, qui animæ nostræ tuam imaginem absq; nostro desiderio impressisti, petimus per omne quod tu es, cum omni quod tu es, prædictos mores misericorditer imprimere nobis digneris, ne in vanum circa nos laboraueris, ne in vacuum, immo periculose viuamus, si non tuum seruitium circa nos ad finem debitum perducamus.

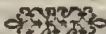
In omnibus non possumus Deum imitari.

SVnt & alij mores in Deo, in quibus non est imitandus, sed potius admirandus, scilicet quod ipse solus occulta cordium scrutatur, solus seipsum perfecte cognoscit, & amat, & fruitur ac laudat, ipse sibi solus sufficit, & non indiget extrinseco: ab ipso solo omne bonum procedit, omnium beatitudo in ipso solo consistit, ipse solus habet immortalitatem, & inhabitat lucem inaccessibilem, ipse solus de nihilo aliquid fecit, ipse solus omnia in esse conseruat, ipse solus peccata condonat, ipse solus scit horam iudicij, ipse solus scit numerum electorum, benedictus Deus, Amen.

Explicit Opusculum sexagesimumsecundum Beati Thomæ de diuinis moribus.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LXIII.

De beatitudine.

BEATI qui habitant in domo tua Domine. Domus Dei est æterna beatitudo, quam naturaliter omnis homo desiderat, vt dicit Augustin. Illa beatitudo consistit in Dei cognitione, dilectione, fruitione, vnione, laude, gratiarum actione, & congratulatione. In præsenti vita cognoscitur Deus per speculum, & in ænigmate, vt dicit Apost. 1. Cor. 13 per fidem, vel per creaturas obscure. Nam magnitudine, pulchritudine, bonitate creaturæ, vt dicitur in libro Sap. cognoscibiliter creator poterit intueri: vnde dicit August. Qui fecit magna, maior est: qui fecit pulchra, pulchrior est: qui fecit bona, optimus est.

CAP. I.

Primum principale cognitionis per Deum.

SEd in illa beatitudine cognoscitur Deus facie ad faciem sicut est, hoc est, Deus per Deum. Vnde Psa. 35. In lumine tuo videbimus lumen, hoc est, Deum patrem in filio Deo, & filium Deum in patre Deo, & Spiritumsanctum in vtroque. Hæc tanta res est, vt dicit August. vt in eius comparatione nihil sit totum. De isto dicit Apostolus 1. Cor. 13. Tunc cognoscam sicut cognitus sum. Deus enim cognoscit nos non per creaturam, sed per se Deum: ita & ipsum similiter cognoscemus. Tunc oculo ad oculum Deus manifestabitur in omni diuina natura sua, s. potentia, sapientia, bonitate &c. de quo dicit Isa. 45. Vere tu es Deus absconditus. Hanc cognitionem non operabitur Angelus in angelo vel in homine, vel homo in Angelo vel homine, dicente Domino per Hiere. 31. Non dicet vir fratri suo, Cognosce Dominum, A minimo. n. vsque ad maximum omnes cognoscent me, dicit Dominus: sed solus filius Dei operabitur in quolibet angelo, & homine illam cognitionem, quia ipso teste. Ne A mo nouit patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare, sicut dicit in Ioan. 15. Pater quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam. Claritas filij, est claritas patris. Hæc ergo beata cognitio iustitiam consummatã facit & immortalitatem adducit: iuxta illud Sapiẽ 15. Nosse te consummata iustitia est, scire iustitiam virtutem tuam, id est, totam diuinam naturam, totam sapientiam, potẽtiam, bonitatem tuam, quæ radix est immortalitatis. De hac sola cognitione gloriandum est electis, iuxta illud Hier 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec diues in diuitijs suis, nec fortis in fortitudine sua, sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me.

Secundum principale cognitionis ad Deum.

ITem cognoscitur ibi Deus ad Deum. In illa beata cognitione quicquid cognoscitur in Deo, vel de deo, vel ad Deum, & in Deum, siue sit potentia, sapientia, bonitas, charitas, & similia. B Tanta est enim in Deo iucunditas & amabilitas, vt cognitus ab anima statim ipsam ad se trahat, eamque vehementer in se absorbeat ad similitudinem adamantis, qui virtute sua fortiter ferrum ad se trahit. Hoc testatur Spiritussanctus in Canticis. Oleum effusum nomen tuum: ideo adolescentulæ dilexeruot, hoc est. Tanta est suauitas quæ à te Domine incessanter effunditur, quòd ad amorem tuum feruentes & fortes animæ perstrabuntur. Sic cognoscẽs Dominum Saulus per vocem dicentem, Ego sum Iesus Nazarenus, mox tractus fuit ad obediendum diuinæ voluntati dicens. Domine, quid me vis facere? Sic & Beata Maria Magdalena, vt cognouit quòd Iesus accubuit in domo Pharisæi, statim venit in feruore, afferens alabastrum vnguenti pretiosi.

Tertium principale cognitionis propter Deum.

ITem, cognoscitur Ipse Deus propter Deum: nam finis C cognitionis ipse est. Licet enim anima ex illa cognitione percipiat æternam beatitudinem, sicut Dominus testatur Ioan. Hæc est enim vita æterna, vt cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum: tiam beatitudinem non percipi: finaliter pro vtilitate sua, sed pro manifestatione gloriæ Dei, vt glorificetur in anima beata trinitas. Ibi limpide cognoscit anima quod intellectus capere non potest, videlicet quomodo æternus Deus & immensus, Deus vnus est in substantia, & trinus in personis. Item, lucide cognoscit quomodo filius æternaliter nascitur à patre, & quomodo Spiritussanctus continue procedit æqualiter ab vtroque. Nec tamen vna persona maior, vel minor est altera, nec dignior vel prior, nec posterior est altera, sed in singulis æternitas vera, coæqualis maiestas. Item, ibi perspicue cognoscit anima quomodo diuinitas, & humanitas inseparabiliter vnita est in vna persona Iesu Christi; & quicquid Deus habet per naturam, habet ille homo per gratiam. Et in hac cognitione trinitatis & vnitatis, diuinitatis & humanita D tis Christi, maxima eius beatitudo consistit. Item, teste Salomone, omnium operum Dei nemo rationem aliquam inuenire poterit in hac vita: & quanto magis inuestigare laborat, tanto minus inueniet. Illic verò manifeste cognoscit anima omnia opera diuina & maxima, & omnium rationem, creationem coeli & terræ, & omnium elementorum ex nihilo, distinctionem ordinum angelicorum, sapientissimam doctrinam donorum gratuitorum naturalium: nam singuli Angeli specie, & numero differunt sicut stellæ. Et in singulis operibus diuinis delectabitur anima supra modum, cognoscens opera Dei esse optima suo tempore, & optimo modo facta, teste Damasceno. Si diuina voluntas est prouidẽtia, omnino necesse est quæ prouidentia fiunt, secũdum certam rationem, & vt optima & Deo decentissima fieri, & vt non est melius fieri. Item, aperte vide E bit anima singula dona à fonte diuino fluentia, non sic effluere tanquam ab ipso recedant, sicut riuus à fonte recedit, sed semper in ipso integraliter manent, sicut lucerna non amittit suam plenitudinem ex eo quòd lucerna alia accenditur ab ipsa, & sine sui diminutione omnibus lumẽ communicat, & diuiditur in multa sine omni sua mutatione & sui diminutione. Ideoq; sine damno omnibus desiderantibus dat affluẽter, vt dicit beatus Iacob. Alioquin si ex donatione pauperior fieret, sicut homo qui quod dat non retinet, iam non esset summe perfectus, immo continue sua perfectio minueretur. Similiter dona sua semper noua sunt, quia nõ est ibi preteritum & futurum, sed semper præsens, & quod semel dat, semper dat: alioquin mutatio

esset apud Deum, ideoque semper merito gratitudo debet esse tanta nobis de singulis donis Dei, sicut cum ipsa percipimus prima hora. Ex eadem ratione singula opera Dei noua sunt, & quicquid semel facit, semper facit propter immutabilitatē suā: vnde patet dici ad filium Psal. 2. Ego hodie genui te, licet multis annis ante fuerit facta diuina generatio, & humana. Ideo cū eadem gratitudine nobis semper debet esse piæ oculis, sicut quando primitus fecit & ea gratitudine omnia opera sua facit. Item, lucidabit anima quod hic occultum est, quomodo Deus ipse idem immutabilis, simplex & indiuisibilis, secundum magis & minus participatur ab angelis, & sanctis: secundū quod magis & minus diuinis moribus similantur, ad instar solis, qui vnum magis, alium minus calefacit. Similiter ad instar cibi, qui vni est occasio infirmitatis, alij sanitatis, qui vni est sapidus, alteri insipidus, secūdum quod plus vel minus natura illorum cum cibo illo conuenit, vel cum sole. Item, ibi cognoscat anima summam bonitatem & sapientiam Dei principium esse omniū creaturarum, & operum diuinorum. Nam bonitas Dei producit in esse creaturas: sapientia verò constituit doctrinam inter ipsas. Ex summa igitur sapientia & bonitate inscrutabili facit auram nunc frigidam, nunc calidam, nunc siccam, nunc madidam, nunc procellosam, nunc tranquillam. Ex eadem sapientia & bonitate facit vnum diuitem, alium pauperem, vnum fortē, alium debilem & infirmum, & alium deformem. Ex eadem sapientia & bonitate modo facit vnam creaturam sensibilem, aliam rationalem, aliam sine ratione, vnidat vnam formam, alteri aliam: ideoque teste Ecclesiastico. 1. Opera Dei omnia bona sunt, & non est dicere. Hoc est nequius illo. Omnia enim tempore suo comprobabuntur, nec est infernus peior cęlo, dicente Isidoro. Sicut coelum sideribus, ita infernus damnatis hominibus & dęmonijs ornabitur: æqualiter enim commendat iustitiam iudicis iniquorum deuastatio, sicut innocentum defensio. Item, licet teste Apostolo, incomprehensibilia modo sunt iudicia Dei de damnandis, & inuestigabiles viæ eius de saluandis: ibi tamen comprehendet anima quòd vniuersæ viæ Domini fuerunt misericordia & veritas ad iudicandum. Misericordia restrinxit iustitiam, ne minus seuere ageret, iuxta illud Tho. 3. Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Et iustitia temperauit misericordiam, ne nimis parceret: nam facilitas veniæ incentiuum tribuit delinquendi. Iustitia semper misericorditer punit, & misericordia semper secundum iustitiam parcit. O quàm occulta sunt in præsenti diuina iudicia. Quis enim inuestigare potest, cum dixerit Dominus Malach. 1. Iacob dilexi, & Esau odio habui, antequàm nati essent, quod vitium detestaretur in Esau, & quam virtutem diligeret in Iacob, cum nullum iudicet, nisi secundum præsentem iustitiam. Similiter cum duo pueri portantur ad baptismum vnus natus de fideli moritur ante baptismum descendens in limbum: alter natus de infideli post baptismum moriens, statim euolat ad coelum. Similiter quare Dominus Iesus vni latroni tantam gratiam dedit, alteri verò nullam. Similiter quare Iudam finaliter cadere permisit, & nullum alium Apostolorum. Et quare ab vno diu grauia, & multa peccata sustinet vt à Dauid, alium verò post primum peccatum damnat sicut Saul. Hæc soluit glos. super Genes. dicens Nouit Dominus cui parcat vsque ad commutationem in melius, sicut pepercit Aaron, quem non perdidit cum alijs in conflatione vituli aurei: sic pepercit Ezechiæ, contra quem dederat sententiam mortis, & tamen postea 15. annos ad viuendum dedit. Item, nouit cui parcat ad tempus, quàmuis præsciuerit eum in melius non mutari: sicut peccatoribus ante diluuium dedit c. annorum spatium poenitendi, & postea omnes homines perdidit per diluuium, præter. 8. Itē, nouit cui non parcat, vt nec mutationem eius expectet, sicut igne, & sulphure cito perdidit Sodomitas, Datan & Abiron terra viuos absorbuit in momento. Hæc omnia lucide uidebit in speculo æternitatis, & quicquid augere potest suam beatitudinem, & de singulis habebit gaudium cum electis. Item, cognoscet ibi anima quomodo sapiens Deus omnia opera diuina, angelica, & humana semper conuertit ad optimum, hoc est, manifestationem gloriæ suæ, & angelis, & hominibus, ad fruitionem diuinæ naturæ, vel sapientiæ. Et licet malum in se nec speciem habeat, nec originem, singula tamen mala opera ordinat ad magnum bonum sapientissimus Deus, qui in domo sua nil inordinatum derelinquit. Mirabilem, & irrecuperabilem casum angelorum, & obstinatam malitiam eorum ordinauit ad exercitium, & coronam iustorum, iuxta illud Ber. Iucūdum

F Dei iudicium est, quòd superbus ille humilium malleator, ipso nesciente fabricat eis coronas perpetuas, ipsos impugnando. Similiter vnicum casum solius hominis Adæ conuertit in admirabilem totius humanæ naturæ exaltationem. Ex hoc enim humana natura diuinæ naturæ inseparabiliter vnita est in persona Domini Iesu non conuersione diuinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. De quo Chrysosto. Reuera magnum & mirabile est carnem nostram sursum sedere, & ab Angelis & archangelis adorari, quod nequaquàm factum fuisset, si Adam non peccasset: vnde Leo Papa. Si homo ad imaginem Dei factus in suæ naturæ honore perstitisset, nec diabolica fraude deceptus à lege sibi posita deuiasset, creator mundi creatura non fieret, nec sempiternus temporalitatem subiret Deus, nec æqualis Deo patri filius formam serui, & similitudinem carnis peccati assumeret. Similiter iniquam venditionem Ioseph mutauit in salutem maximam fratribus venditoribus & Aegypto, qui si venditus non fuisset, tota Aegyptus,

G & circumiacentes prouinciæ inedia perissent, quod proprijs fratribus venientibus in Aegyptum pro annona comparanda testabatur dicens. Nolite timere, pro salute &c. & ipsi similiter testabantur respondentes ei. Salus nostra &c. Similiter grauissimum peccatum quod ab initio factum fuit, cum de consilio, & inuidia promotione Iudæorum venditus fuit filius Dei, & traditus, & blasphematus, ad mortem turpissimam condemnatus, crucifixus, inter latrones suspensus. Hoc malum pessimum ordinauit Dominus Iesus ad peccati destructionem, angelicæ reparationem, diabolicæ potestatis diminutionem, captiuorū in limbo ereptionem, coelestis ianuæ apertionem & reserationem, & vt quilibet peccator multo facilius quam antiqui patres sanctissimi promereri posset immediatum transitum post præsentem miseriam ad diuinam fruitionem. O ineffabilis sapientia, quæ tantum malum conuertit in tantum bonum. Similiter illud graue peccatum beati Petri pro prima negatione

H Domini conuertit ad bonum magnum peccatoribus, vt apud eum quem ecclesia caput habere debebat, vberiorem compassionem & misericordiam inuenirent. Dicit enim Ecclesiast. 34. Qui non est tentatus, qualis sit. Et qui non est expertus, pauca cognoscit. Quomodo enim medicus qui non patitur, compati potest ægroto. Non compatitur famelico saturatus, neq; peccatori iustus, ex eodem casu beati Petri Dominus Iesus præsumptionem omnibus hominibus amputauit. Similiter graue peccatum infidelitatis beati Thomæ redegit Dominus Iesus ad bonum totius Ecclesiæ. Magis enim credi oportebat de resurrectione Dominica beati Thomæ ex visu & tactu cicatricū, quàm beatæ Mariæ Magdalenæ, quę solis verbis crediderat angelorum. Similiter pertinaciam Sauli conuertit Deus in salutem omnibus ecclesiis, cum prostratus sæuissimus persecutor, factus est euangelij fidelissimus prædicator. Valde enim lauda-

I bile fuit nomen Domini Iesu coram regibus, Iudæis, & gentibus constanter annunciare, quod tanto feruore in Damasco expugnare venerat & delere. Similiter graue peccatū, & contumeliam quàm sustinuit in nūtijs suis Prophetis, Apostolis, martyribus, conuertit in fulcimentum nostræ spei cūctis fidelibus: Nisi enim fidem catholicam suo sanguine defendissent, nequaquam Domini Iesu nomē ad nos cum fide catholica cum tanto robore peruenisset, vnde Isa. 1. Nisi Dominus reliquisset nobis semē, supple in Apostolis, & martyribus, sicut Sodoma fuissemus, & quasi Gomorra, &c. Ita etiam sapiens qui olim conuertit aquam in vinum, mutabit omnem tentationem & tribulationem huius miseriæ in statum æternæ gloriæ, & recompensabit æterna & immensa mercede, iuxta illud Apost. 2. Cor. 5. Id enim quod in præsenti momentaneum & leue est tribulationibus supra modum in sublimitate æternum pondus gloriæ operatur in nobis. Ibi enim cognoscet anima vehementem di-

k ligentiam creatoris circa salutem generis humani, quæ in primo apparuit cum vnumquemque hominem ad imaginem, & similitudinem suam fecit. Deinde vnicuique angelum deputauit, qui eum in materno vtero custodiret, natum ab insultu dęmonum defensaret, necessaria corporis singulis momentis conuenientissima ministrauit, deinde ab originali peccato vnde baptismatis animam emundauit conferens Spiritumsanctum cum omnibus donis suis, & singulis virtutibus, in filium quoq; adoptauit, postmodum in adolescentia, quandoque in somnis, quandoque interna inspiratione ad æternam salutem inuitauit. Foris autem per creaturas quas singulis sic instituit, vt ad inuisibilem creatorem animam introducant efficacissima exem-

pla

pla mortuorum hominum, & viuorum. Similiter per sacram scripturam quę nobis viam cœlestem lucidissime demonstrat, qualiter homo se habere debeat ad Deum, qualiter ad proximum, qualiter ad amicos, quomodo ad inimicos, qualiter ad prælatos, qualiter ad subditos, qualiter ad viuos, qualiter ad mortuos: sed quia non omnes scripturam intelligunt, addidit Doctores & nuntios fidelissimos, qui eam exponunt vniuersis fideliter & deuote. In eadem scriptura per Prædicatores nunc minis terret, nunc blanditijs & promissis allicit miseros peccatores ad salutem. Qui nuntij dum quandoque ab exteriorum sollicitudine in contemplatione diuina quiescunt, quod Deo placet super omnia, ad inuendam tamen diligentiam suam circa peccatores, qui forte nunquàm curant saluari, aduocat multitudinem nuntiorum ab ea quiete quæ sibi delitias facit ad sollicitudinem peccatorum, dicens in Canticis. 5. Aperi mihi soror mea, quia caput meum plenum est rore, quod Grego. exponit dicens. Dum sponsa dormit, dilectus ei vt aperiat pulsat, quia dum mens sibi per otium intendit Christus multa opera peccatorum in hoc mundo tolerat, quia nisi spirituales viri ad doctrinam se accingant, nunquam seipsos carnales cognoscunt, vel corrigere curant. Vult igitur sponsus vt aliquando otium dimittatur, & ad edificationem proximorum spirituales quique sollicitantur, quia dum perfecti viri sibi solum per interiorem quietem intendunt, dolet sponsus quòd sæculares magis ac magis, ac ad peiora corruunt, dum eum propter silentium spiritualium minus ac minus cognoscunt. Quoniam autem hæc omnia pro salute minime sufficiebant propter diuersa & grauia vulnera peccatorum, ideo Deus pater ineffabili motus diligentia, misit vnicum filium suum qui diligeret, considerans quomodo in singulis membris omnipotentem Deum peccatores offenderent, abundantiorem emendam quam meruerat genus humanũ, exhibuit in cruce in membris singulis Deo patri, in qua cum clamore valido, & lachrymis in membris singulis vulneratus, salutem perditam humano generi restituat, à patre pro sua reuerentia exauditus. Et ne salus obtenta periret, verba sua, mores, & exempla conscribi fecit in quatuor Euangelijs, ex quorum imitatione salutem perpetuam meremur. Super hæc omnia pro manifestatione diligentiæ suæ, sanctissimũ corpus suum & sanguinẽ consecrauit, & vim dedit consecrandi non tantum vni homini bono, nec tantum vno tempore, vel vno loco, immo sacerdotibus criminosis eandem contulit potestatem, vt omni tempore, & loco in Eucharistia, & sacramentis cæteris consolationem spiritus, & peccatorum medicinam homines inuenirent. Si enim tantum perfecti episcopi & sacerdotes, crisma, & corpus Dominicum consecrare possent, innumerabiles homines sine extrema vnctione, & viatico morerentur. Insuper prælatos spirituales & sæculares constituit, qui etiam inuitos cogerent ad obseruantiam præceptorum, & manifestis criminibus pœnis varijs, & sententijs mortis subditos coercerent. Hæc omnia sine adiutorio nostro & desiderio facere potuit, & fecit, & nihil omisit eorum quæ necessaria fuerunt ad nostram salutem, teste Domino in Isaia 2. Quid vltra debui facere tibi, & non feci? præter hoc solum quòd non violenter ad cœlum nos non trahit, hoc ideo dimittit, quia iustitiæ suæ non conuenit inuitum aliquem coronare, cui liberum arbitrium dederit, in hoc hominem sibi assimilans quòd à nemine cogi potest. vnde August. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. Creauit te nolentem, non iustificabit nisi volentem: & quia consensum liberæ voluntatis exigit, ideo fere tota salus hominum perit. Veniet tempus cum apparebit innocentia creatoris circa salutem humani generis, licet Deus apud plurimos iudicetur reus, quasi saluare nolit quos redemit, quando manifestabitur cum quanto ferio filius Dei pro salute suorum inimicorum laborauit. In tota enim machina mundi, teste Bernard. non tantum laborauit. In alijs enim operibus dixit, & facta sunt: pro hominis verò salute sustinuit in verbis contradictores, in factis obseruatores, in morte illusores. Qui etiam in testimonium diligentiæ suæ cicatrices vulnerum ad cœlum duxit, quibus iram patris fortius mitigaret, & gratiam peccatoribus impetraret.

CAP. II.

Primum principale dilectionis per Deum.

EX illa cognitione beata amabitur Deus per Deum ab anima glorificata, hoc est, per Spiritum sanctum. Quicquid

A amorem creatura facit sub nomine creatoræ, imperfectum est. Illud enim impetrauit Dominus Iesus fidelibus suis, cum dixit ad patrem. Notum feci eis nomen tuum per fidem, & notum faciam per speciem, vt dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit. Et dilectio qua pater diligit filium, est æterna & immensa, scilicet per Spiritum sanctum, qui est nexus vtriusque. Eadem dilectio, dicit glo. qua pater diligit filium, est in omnibus iustis: per eandem enim anima glorificata diligit Deum, & diligitur à Deo, alioquin anima, teste August. quæ non quiescit nisi in Deum, ad quem facta est, nũquàm vere & perfecte quiesceret, nisi creatori suo in amore vicem rependeret. Cum autem teste Bern. Deus animam amet, æternitas amat, immensitas amat, cuius magnitudinis non est finis, cuius sapientiæ non est numerus, necesse est animam Deum immense & æternaliter reamare, si debet in Deo perfecte quiescere. Hoc non fit nisi per Spiritum B sanctum, de quo dicit Apost. Roman. 5. cap. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, vbi dicit gloss. Charitas Dei & Deus est, & donum Dei est. Et quia Deus dilexit nos, vt à nobis diligeretur, Spiritum sanctum dedit nobis. Si autem in charitate, quæ virtus est, in illa beatitudine diligeremus Deum, superflue dedisset sapientissimus Deus Spiritum sanctum. Hæc fuit olim opinio magistri in sententijs. Moderni autem aliter sentiunt, tene quòd placet: sed ad hoc dedit Spiritu sanctum, vt anima beati ipsi vicem rependeret in amore, & sic in ipso quietem omnimodam reperiret. Ad intelligentiam huius, notandum est, quod in Ioanne scriptum est, quòd pater diligit filium. Et iterum scriptum est in persona Christi. Ioan. 17. Ego diligo patrem: hæc dilectio non est minor quàm diligens & dilectus, quia Spiritussanctus est amor patris & filij, nec minus amatur ab amante & amato C ipse amor, quàm amans ab amato, vel amatus ab amante. Et hæc est illa serenissima, iucundissima, & perfectissima trium personarum in vna substantia dilectio, vbi amãs est idem quod amatus, & amatus idem quod amans, amor idem quod amans & amatus, amatus & amans idem quod amor, vbi amans amatus & amor penitus vnum esse communicant, in vno velle conueniunt, vnum nolle habent, idem posse participant, immo totum possident. Ibi vnum summum quod est omne bonum in communi, & tamen insolidum possidetur, nullius ibi boni sine dilectione est possessio. In hac dilectione nullus defectus, nulla omissio, nulla vnquàm turbatio, nulla interpolatio: de hac dilectione totum mutum est quod loquimur, etiam si summo studio loqueremur. Hæc est cuius vnio animam sibi vnitam vere beatam facit: hæc est gaudium de quo dicitur. Ioan. 15. Vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum implea D tur: Quod est gaudium patris & filij nisi amare, & amari, & taliter amari? Quomodo anima famelica saturabitur, nisi huic gaudio vniatur, vt ipsa in hoc gaudio, & gaudium hoc in ipsa sit, & eius sic gaudium impleatur cum amanti ita vnita fuerit & amato, quod se in tam fęlicissima vnione amare sentiat, & amari.

Secundum principale dilectionis ad Deum.

IBi etiam amatur Deus ad Deum. Nam amor Dei vehementer ducit Deum in animam, & animam in Deum, iuxta illud 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, quare? quia Deus charitas est. O quàm felix anima, quæ se absque interpolatione ex omni virtute sanctę Trinitatis ad omne, & propter omne quod ipsa sentit se amari, & Deum tanto amore circa se occupari quasi omnium creaturarum sit oblitus: cuius beatitudo augetur, cum e conuerso amore sanctissimæ Trini E tatis cum omnibus viribus suis penitus se immergit. Tunc implebit illud beatissimum præceptum, quod secundum expositionem beati August. in hac vita impossibile est impleri. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, idest, intellectu sine errore: ex tota anima, idest, memoria sine obliuione: ex tota mente, idest, voluntate sine contradictione. Tunc enim anima nunquam errabit in amore Dei, vt Deo aliquam creaturam æquet, vel præponat: nunquam obliuiscetur ad momentum amoris diuini, qui semper præsens est: nunquam contrarium sentiet amori Dei, sicut, heu, in ista vita frequenter aliquid æquiparat Deo, vel præponderat, vel aliquid diligit, propter quod Deum minus diligit, & sæpe Dei obliuiscitur, vel appetit aliquid diuinæ voluntati contrarium. Ibi etiam implebitur hoc præceptum, secundum expositionem Chrysostomi dicentis. Quid est Deum diligere ex toto corde, nisi vt cor tuum ad

nullius

nullius rei dilectionem magis inclinatum sit quàm Dei, nec delecteris in specie amplius quàm in Deo, non in honoribus, non in auro, non in amicis &c. sed præ his omnibus Deum ames. Si autem in aliquo horum occupatus fuerit amor cordis tui, iam non ex toto corde Deum amas. Pro quanta enim parte fuerit cor tuum ad aliquam rem, pro tanta parte minus est ad Deum. Quid est Deum diligere tota anima? certissimum habere animum in veritate, & firmum esse in fide. Quid est Deum diligere tota mente? vt omnes sensus tui Deo vacent, intellectus, sapientia, cognitio, memoria. Quid ergo aliquid horum occupat circa temporalia, iam non ex tota mente diligit Deum; hoc etiam impossibile est hic impleri.

Tertium principale dilectionis propter Deum.

IBi etiam diligitur Deus propter Deum. Anima enim ibi diligit Deum non ob hoc solum quòd sibi bonus est, largus, & misericors, sed ob hoc multo fortius, quòd simpliciter in se bonus, largus, & misericors est: & quanto sincerius amat Deū propter innatam sibi bonitatem, & non propter participationem beatitudinis ipsius, tanto beatior est anima, licet communicatio beatitudinis diuinæ nequaquàm ipsam moueat ad illā sinceritatem amoris. Ex a quanta iucunditatis animæ nascitur, quando creatori vicem rependit in sinceritate amoris, quam nulla sanctitas, vel bonitas in anima, vel vtilitas traxit ad amorem animæ, sed innata bonitas vt communicaret animę æternam beatitudinem in se ipso, pro qua conferenda cum diligentia maxima laborauit. De hac diligentia dicit Episcopus Parisiensis. Hoc est proprium bonitatis vbique, vt ad sui fruitionem aliquos associet, & se eorum malis portandis atque dolendis omnino exponat. Tanta autem bonitas Dei, cui non est mensura, vel numerus, tantam requirebat societatis coniunctionem, vt de omnibus bonis suis nullum incommunicatum retineret, & de malis suorum nullum insusceptum relinqueret. Ipsa enim bonitatis eiusdem immensitas pro ipsa fontis abyssali copiositate afluxus habere debuit vsque ad vltimum & supremū, vt essent opera misericordiæ, & beniuolentiæ ab ipso fluentia, vltra quæ, & supra quæ quo se extenderet non haberet: & hoc indubitanter erat suiipsius largitio, quo nihil magis in bonis habeat vt conferat, & mortis amicorum susceptio quo nihil amici in malis magis habeat vt ipse suscipiat. Vehementer ibi accenditur ad amorem Dei anima ex singulis quæ in Deo sunt naturaliter, scilicet potentialiter, sapientia, honitate, &c. Specialius tamen inflammatur, cum feruore totius Trinitatis, quasi omnium oblitus totaliter fit, & continue sentiet in fundo, teste Ezechiele. Visus animalium, idest, omnium sanctorum, sunt vt carbonum ignis ardentium. Nam teste Dauid psal. 18. Carbones succensi sunt ab eo, & nō est ibi quisquam qui se abscondere valeat à calore eius. In præsenti vita nunciauit spōsa sponso, quīa amore tuo langueo, vt dicitur in canticis. In prima verò præsentialiter dicitur. Amore tuo incessanter ardeo. Languor homini somnum subtrahit, cibum delicatum insipidum reddit, vires corporis & decorem adimit, omnem ornatum postponit, carnalis amicitiæ obliuionem inducit. Hæc omnia verus amor in anima similiter operatur, ardor etiam humorem exiccat, materiam sibi coniunctam penetrat: ita etiam in patria, fidelis anima per charitatem ab omni carnali concupiscentia separatur, & incessanter diuinis gaudijs penetratur. Et valde mirabile est cum teste Moyse Deus noster ignis consumens sit, & natura ignis sit consumere omnia in se, & iuxta se posita, quòd anima ex tanto feruore non consumitur. Item, licet anima ex singulis Dei operibus paruis & magnis amore Dei accendatur, specialius tamen ex quibusdam Dei operibus Domini Iesu Christi vehementius inflammatur, vt est incarnatio, natiuitas, circuncisio, baptismus, ieiunium, corporis & sanguinis sui consecratio, in cœna humilis pedum ablutio, mirabilis passio, gloriosa resurrectio, mirabilis ascensio, Spiritus sancti missio, suiipsius frequens in Sacramento exhibitio, æquitas circa omnes in extremo iudicio. Nam hæc omnia quælibet anima propter se solam reputat esse facta. Est ibi aliud inflammans animam ad amandum Deum, scilicet diuina humilitas, de qua nimis admiratur anima Nam Deus omnipotens singulis Angelis sanctisque animabus in tantū se subijcit, quasi sit seruus emptitius singulorū, quilibet verò ipsorum sit Deus suus. Ad hoc innuendum transiens ministrabit illis, dicens in Psalm. 81. Ego dixi dij estis: summe quippe perfectus Deus sibi complebit quòd hic docuit; quanto maior es, humilia te omnibus,

F qui quamuis præsit omnibus dignitate, & diuina maiestate, omnibus tamen subijcitur humilitate. O quàm raro conueniunt ista duo omnibus præesse per iustitiam, & tamen omnibus subesse per humilitatis gratiam: ideo numeratur hæc anima cum amore. Valde autem inflammat amicitiam, & conseruat, nunquam velle præesse, vel parem esse, sed omnibus, & in omnibus velle subesse. Hæc autem humilitas causatur ex multitudine bonitatis, & diuinæ nobilitatis, sicut arbor ex multitudine fructuum inclinatur. Similiter inflammat ad diligēdum Deum specialiter humilitas Christi, qui cum in forma Dei esset æqualis Deo patri, non solum minorari voluit ab Angelis, sed & carnis peccati similitudinem assumens, immo etiam excelsos super omnes homines, factus est abiectio plebis, & opprobrium pessimorum hominum. O immensa humilitas quæ Deum impassibilem & immortalem cogit creatorem Angelorum, & hominum inclinari ad infimam partem corporis piscatoris, hoc est ad pedes Apostolum in lotura. Eadem humili-G tas incomprehensibilem Dominum maiestatis cogit frequenter venire sub specie panis ad cōsolationem fidelium in Sacramento. Est & aliud inflammās animam ad amandum Deum, scilicet patientia diuina, quæ ibi apparuit, quando inimicis suis centum annorum spatium ad viuendum dedit, quamuis in eadem malitia eos perdurare præsciuerat. O quanta dissimulauit in illo tempore in paganis, & Iudæis, quando electi sui, & Iudæi præcepta sua contempserunt, ipsumque in deserto varijs malis, & nouis inuentionibus irritauerunt, & cum charissimos prophetas suos nuncios occiderunt, & ipsum morte turpissima damnauerunt, & memoriam ipsius de terra penitus delere disposuerunt, & Apostolos suos, quibus mundus non erat dignus, miserabiliter tractauerunt. Heu, quantas iniurias dissimulat a paganis, iudæis, hæreticis, & falsis Christianis, qui etiā ab his qui Christiani videntur, & boni Christiani, immo etiam religiosi, & in sanctis religionibus constituti tanquàm inimicus H continue impugnatur. Sub veste enim religiosa diuersa crimina infidelium committere non verentur. & gl. dicit super Marc. quòd destabilior est, qui sub nomine fideli agit opera infideliū, quàm aperte paganus. Pro singulis vicibus patientiæ diuinæ à principio mundi vsque ad finem prouocatur anima valde ad amandum Deum æternaliter, quia tanta lucet virtus diuina cum vitia peccatorum dissimulat, quanta lucet cum peccatores à vitijs emundat: & tanta fulget cum damnatos æternaliter cruciat, quanta fulget cum electos in æternum remunerat. Est ibi aliud animam inflammans ad amandum Deum, videlicet cognitio diuinæ fidelitatis, quæ in hoc apparuit, quòd super multiplicem consolationem spiritualem prouenientem ex scripturis & lachrymis, ex desiderijs sanctis, ex diuinis officijs, ex sanctorum doctrinis & exemplis, & laude & gratiarum actione, & oratione & confessione, & similibus, Deus pater corpus & sanguinem vnigeniti dilecti filij sui Domini nostri Iesu I Christi sub specie panis & vini ad delectabilem refectionem animarum tam continue ministrauit, in quo totum quod ipse est, & habet cum Spiritu sancto, in summo dedit. Nihil enim est extra corporalem, & spiritualem, & diuinam naturam. Corporalis verò apprehendit omne quod quinque sensibus percipitur. Spiritualis natura continet Angelos, animas, & omnia dona spiritualia, & virtutes: diuina natura totum quod est optimum naturaliter in se habet. Cum ergo corpus & sanguinē filij sui Deus pater sub Sacramento dedit, tunc corporalem substantiam in summo contulit: quando verò animam eiusdē filij dedit, tunc spiritualem substantiā in summo tradidit, cuius anima omnibus Angelis & sanctis animabus perfectior gratia in omni sanctitate fuit. Insuper in eo totam diuinam naturam obtulit omne bonum in se naturaliter & æternaliter continentem, nec hoc semel tantum, aut bis in tota hominis vita fecit, immo quocunque tempore, quocunque loco, a quocunque sa-K cerdote fideli bono, vel malo salutare illud sacrificium in forma Ecclesiæ oblatum fuerit, toties Deus pater cum Spiritu sancto singulis animabus se totum ad fruendum exhibet. Sed, heu, pauci sunt qui hanc fidelitatē perspicaciter recognoscunt, & heu, pauciores sunt qui ad perceptionem tanti muneris, vt in eis secundum ordinationem Dei continue proficiant, cum debita gratitudine se habilitare contendant. O admirabilis fidelitas Iesu domini nostri, qui mille ducentis annis, & amplius ab indigne conficientibus, & sumentibus, & incantantibus, in Sacramento tantam eligit contumeliam sustinere, vt in hoc tempore posset corpore & sanguine suo vnam animam satiare,

cui

qui nihil sufficit, teste August. quod sit Deo minus. Est & aliud inflammans animam ad amandum Deum totis viribus, scilicet diuinæ nares perfectissimi, de quibus est alias materia specialis. Similiter vehementer accendunt animam ad diligendum Deum exempla sanctissima Iesu Christi, videlicet exempla castitatis, humilitatis, altissimæ paupertatis, obedientiæ, constantiæ, innocentiæ, diligentiæ, patientiæ, sollicitudinis, taciturnitatis, asperitatis, pœnalitatis, fidelitatis, gratuitatis, despectionis, puræ intentionis, perfectionis, zeli animarum, dilectionis inimicorum. Singula exempla gratissima sunt hic animæ, & omne desiderabile in terris his comparari non potest in conspectu ipsius, qui valde æternaliter in singulis delectatur: & quanto magis despecta & pœnalia in sæculo hoc reputantur, tanto ea amici Dei in præsenti & in futuro maiori gratitudine venerantur. Et quicquid bonum & perfectum est, & ab omnibus collaudatur, hoc non tantum ex gratia, immo etiam naturaliter appetitur, & ideo ex facili, & hominum propria placentia coram Deo illius boni præmium minoratur: & quod bonum, & vere perfectum est, & non solum à malis, sed etiam à bonis vituperatur & despicitur, hoc ex gratia tantum appetitur, & non ex natura, ideoque merces eius coram Deo integra reperitur. Et ideo appetenda sunt magis exempla Iesu Christi, & bona opera quæ ab hominibus reprobantur, sed a Deo laudantur. De hoc dicit Hiero. Quis se maledici non deberet, vt mereatur voce Christi laudari, & cœlesti copiosaque mercede remunerari? Vtinam ob domini mei nomen atque iustitiam cuncta infidelium turba me persequatur, & tribulet. Vtinam in opprobrium meum stolidus hic mundus exurgat totum vt ego à Christo merear laudari, & suæ pollicitationis spetare mercedem. Hinc opprobria, & detractiones patienter toleremus, vt Dei laudibus digni esse possimus. Nam si humanam laudem inquærimus, diuinam amittimus. Quisquis enim ab hominibus laudatur, à Christo culpatur, sicut scriptum est Luc. 6. Væ vobis diuitibus &c. Eia, quam beata est ille anima, in qua apparent singula vestigia Iesu Christi. Sic econuerso maledicta est anima illa, in qua vestigia diaboli locum habent. Diaboli vestigia sunt singula peccata mortalia. In quacunque anima singula exempla Christi expressius apparebunt, de illius animæ præsentia omnipotens Deus & omnes electi Dei abundantius æternaliter exultabunt. Est & aliud ibi inflammans animam vehementer ad amorem Dei, scilicet miserabilis & veneranda passio Domini nostri Iesu Christi, de qua Bern. Hoc est quod magis mouet, magis accendit, calix Domine Iesu Christe, quem bibisti, opus redemptionis nostræ, quod opus nemo alius neque in cœlo, neque in terra perficere potuit. In quo opere inæstimabilis fidelitas apparuit amoris. In mente punitus fuit tędio, tristitia, & pauore: in corpore incomparabili dolore, iuxta illud. Tren. 1. Attendite omnes si est dolor, sicut est dolor meus. Caput enim tremendum, dicit Bern. Angelicis spiritibus, spinarũ densitate coronatur. Facies pulchra præ filijs hominum sputis peccatorum deturpatur. Oculi lucidiores sole caligant in morte. Auris quæ audit in cœlis angelicos cantus, audiuit in terris peccatorum insultus, crucifige, crucifige. Os quod docuit angelos, potatur aceto & felle. Manus quæ fundauerunt cœlos, extenduntur in cruce. Dorsum virgarum, & flagellorum percussionibus plenum fuit, miles latus lancea perforauit, nec erat aliquod membrum in eo, quin speciali pœna innocenter pro nostris reatibus plecteretur. De hac innocentia exclamat Ambros. Quid commisisti, dilectissime puer, vt iudicareris? Ego sum culpa occisionis tuæ. O ineffabilis mysterij dispositio, peccat iniquus, & punitur iustus: quod perpetrat seruus, exoluit dominus: quod committit homo, sustinet Deus. Ego inique egi, tu pœna mulctaris. Ego superbiui, tu humiliaris. Eia, quantus in patria animæ amor accenditur, vbi in singulis lachrymis Iesu Christi opprobrijs, irrisionibus, colaphis, alapis, afflictionibus, vulneribus, liuoribus, guttis sanguineis in omni vita sua effusis, æternaliter anima delectatur. Hanc enim passionem quælibet anima totam pro se sola reputat facta esse, secundum quod dicit Apost. de domino Iesu. Gal. 2. Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me: non dicit pro nobis, sed pro me, pro se solo reputans passum dominum Iesum Christum. In præsenti vita singulorum prędictorum memoria cordibus nostris infixa esse deberet cum amaritudine continua ad prouocandum in nobis diuinum feruorem, iuxta illud sponsæ in Canticis 1. Fasciculus myrrhæ, idest cumulus amaritudinis, dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Quanto

A enim inest hic animæ de prædictis tristitia, tanto maior de eo animæ, & cunctis amicis Dei erit lætitia, quando iuxta verbum Christi tristitia in gaudiũ conuertetur. Similiter iugis recordatio pdictorum cedit in cumulum meritorum. Vnde Ber. Ego, fratres, ab ineunte mea conuersione pro aceruo meritorum quem mihi deesse sciebam, hunc mihi fasciculum colligare, & inter vbera mea collocare curaui, collectum ex omnibus anxietatibus & amaritudinibus domini Dei. Primum quidem infantiæ eius necessitatem, deinde laborum quos pertulit in prędicando, fatigationum in discurrendo, vigiliarum in orando, in ieiunando, lachrymarum in compatiendo, insidiarum in colloquendo, postremo periculorum in falsis fratribus, conuitiorum, sputorum, colaphorum, subsannationum, clauorum, horumque similium quæ in salutem nostri generis in Silua Euangelica copiosa legitur pertulisse. Similiter horum frequens memoria monumentum est cuilibet animæ ad rependendam domino

B Iesu vicissitudinem in hac vita, quæ etiam ex sola voluntate vicissitudinis nimium beatificatur, teste Hieron. Vere illa anima fœlix est, & Angelis exęquanda, quæ nomine, & opere Christi tota quanta pro nobis ille sustinuit, voluerit sustinere. Est ibi aliud inflammans animam ad amandum Deum, scilicet veritas diuina in promissis. Quicquid enim figuris, scripturis, figuraliter seu expresse per se, vel per sanctos suos bonis, vel malis Deus omnipotens repromisit, hoc totum absque ambiguitate complebit, sicut omnia compleuit quæ de eo scripta fuerant vsque ad turpissimam mortem crucis: ideo in fine gustato felle dixit. Consummatum est, supple, quicquid de me scriptũ est. Promisit autem malis in Deuteronomio 32. dicens. Congregabo super eos mala. Nunquam tot stillæ pluuiarum descenderunt in terram, sicut diuersa mala impios æternaliter occupabunt, de quibus beatus Augustin. scribit apertius. Væ his quibus paratus est dolor vermium, ardor flammæ, sitis sine

C extinctu, fletus & stridor dentium, oculorum lachrymæ, tenebræ exteriores, pœna interminabilis: vbi nullus ordo, sine cognitio proximi, sed continuus dolor & gemitus: vbi mors optatur, & non dabitur: vbi non est honor senioris & regis, nec dominus super suum seruum, nec mater diligit filium, nec filiam, nec filios honorat patrem, vbi omne malum, omnis indignatio, & fętor, & amaritudo abundat. De hac amaritudine dicit Iob. 3. Quare data est misero lux, & vita his qui in amaritudine animæ sunt, qui quærunt mortẽ propter acerbitatem mortis: ibi autem mori desiderant propter amaritudinem vitæ, & fugiet mors ab eis. Eia quanta miseria vbi depascet eos, tamen mori nequeunt? Ibi in veritate sine fine viuunt, sine fine moriuntur: ibi oderunt Deum & seipsos, & nunquam venient in memoriam ante Deum, sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non est memor amplius. Anselm. ibi tormenta sine fine, sine interuallo, sine temperamento: ibi tortores horribiles, qui nunquam lassescunt, nunquam miserentur, timor

D conturbat mentem, conscientia confundit, cogitationes increpat, fugere non licet, ligatis manibus proijciuntur in tenebras exteriores. De hoc dicitur in Ecclesiast. 40. Factus est super impios cataclysmus, idest, diluuium vniuersale pœnarum. Promittit etiam bonis in Euangelio quod super omnia bona sua constituet eos, & vnumquemque. Quæ ista bona sint, dicit Isa. 64. cap. Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. Sed de his nemo scit, nisi qui accipit, & qui dat: vnde Augu. Facilius inuenitur in æterna vita quid ibi non sit, quam quid ibi sit. Non erit ibi lassari & dormire, non erit ibi esurire & sitire, non erit quiescere, senescere, & crescere: quia nasci non erit ibi, vbi viui integri manent, tamen alibi aliqualiter tangit quid sit in vita æterna in libro de corporis & animæ mi-

E sera vita. O caro, inquit, illam vitam amplecti debuisti, vbi vita est sine morte, iuuentus sine senectute, lux sine tenebris, gaudium sine tristitia, pax sine discordia, voluntas sine iniuria, regnum sine diminutione, hoc est Deus summum & incommutabile bonum carens principio & fine, in quo omne bonum & immensum naturaliter & ęternaliter, a quo omne bonum fluit temporaliter. Ibi dicit Augustin. Nihil extra quod appetatur, nihil intus quod fastidiatur. Nullum bonum deerit neque bonis, neque malis: ex his prædictis patet quia fidelis Deus in omnibus verbis suis. Modo etiam multa latent sub pallio, & infinita quæ videntur valde bona, & non sunt, & infinita videntur mala quę iusta & bona sunt, sed in iudicio in omnibus veritas patebit, quando Deus manifestauit consilia cordium, vnde in Ecclesiast. 11. In fine hominis denudatio operum eius. De quo

August.

August. dicit. Multa facta quæ ab hominibus improbanda vi-
dentur, testimonio tuo, Domine, probata sunt, & multa ab ho-
minibus laudata te teste damnantur, cum sæpe se aliter habeat
species facti, & aliter animus facientis, atque aliter articulus
occulti temporis. Est ibi aliud animam inflammans ad Dei a-
morem, s. diuina misericordia, de qua in Eccl. 2. Secundum ma-
gnitudinem eius, sic & misericordia eius cum ipso est, sed ma-
gnitudinis eius non est finis dicit psalm. 144. Et dominus. Hie-
re. 23. Cœlum & terram ego impleo: ita & misericordia sua
mensuram non habet, & omnia implet quæ sunt in cœlo, & in
terra, & sub terra. In cœlo apparet eius misericordia in Ange-
lis & sanctis, quia singulis contulit beatitudinem plusquam me-
ruerunt, quàm sperauerunt, quàm desiderauerunt, quam cogi-
tauerunt. In terra lucet eius misericordia circa bonos, quia
eos præuenit per gratiam, vt bonum velint, & subsequitur per
gratiam vt bonum volitum perficiant, & in bono opere perse-
uerent, quibus tantum vnitus est per misericordiam, vt quic-
quid eis fit in bono, vel malo, sibi reputet esse factum, iuxta
quod ipse dicit. Qui tangit vos, quasi qui tangit pupillam oculi
mei. Item, Qui vos recipit, me recipit: & qui me recipit, reci-
pit eum qui me misit: & qui vos spernit, me spernit. Et quod
vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis, vbi dicit glo. Minimi
sunt, qui nihil penitus habent in hoc mundo, & iudices erunt
cum Christo. Et Saulo persequenti Christianos dixit. Quid
me persequeris? cum ipsum nunquam tangeret, sed fideles. Cir-
ca malos in terra similiter lucet eius misericordia, cum eis diu
parcit, quos iuste subito damnare deberet pro primo peccato,
& quandocunque necessitas cogit ad pœnitentiam, nec vitæ
enormitas, nec horæ extremitas, si pura sit voluntatis commu-
tatio, excludit à venia, sed mater charitas in sinus amplissimos
filios prodigos recipit pœnitentes, immo dicit Bern. Plene &
misericorditer indulget Deus, non damnat vlciscendo, nec im-
properat confundendo, nec minus diligit imputando. In in-
ferno etiam lucet eius misericordia circa dæmones, & damna-
tos homines, eo quòd singulos punit citra condignum. In tan-
tum enim cõtrariatur vitium summo bono, quòd Deus sapien-
tissimus excogitare non potest pœnam aliquam mortali pecca-
to digne respondentem. Cum Deus immensus sit, & omnipo-
tens qui grauissime per peccatum offenditur, cumque omnis
pœna taxari debeat secundum conditionem eius qui offendi-
tur, & cum Deus omnia disponat in numero, pondere & men-
sura, nequaquam possent ad digne puniendum mille inferni
vnico vitio respondere. In purgatorio, similiter apparet eius
misericordia ea eo quòd ibi purgat animas, quæ sine purgatio-
ne claritatem vultus eius minime ferre possent, qui etiam ex
immensa misericordia ordinauit, vt quibus propria desunt me
rita, alienis suffragijs adiuuentur. In hoc apparet maxima eius
misericordia, cum Deus non exaudiat peccatores pro seipsis,
sicut dicit in Euangelio. Omnia tamen valent eis qui sunt in
purgatorio, quæ à peccatoribus inimicis Dei fiunt pro ipsis. Et
cum sacerdos in mortali peccato Missam celebrat pro defun-
ctis, licet in tali opere damnationem æternam mereatur, ipsa
tamen valet ad pœnarum diminutionem. Deus enim non re-
cipit illud sacrificium in persona sacerdotis mali, sed in persona
eorum qui in charitate de sæculo migrauerunt. Similiter lu-
cet eius misericordia circa eos qui sunt in limbo; quia nulla
pœna corporali punit illos, videlicet fame, siti, vel frigore,
calore, lassitudine, labore, vel ægritudine, quia etiam potius
volunt esse quam non esse: nec illi, nec illi qui sunt in infer-
no Deum non possunt arguere, quia non fecit eis iniuriam,
quibus non tenetur dare gloriam sempiternam. Vnde dicit
glos. supra illud, An non habet potestatem figulus & cæt. To-
tum genus humanum in Apostolica radice damnatum est, vt
etiam si nullus inde liberaretur, nemo tamen posset vitupera-
re Dei sententiam, vnde tamen Dominus dispensauit, vt nec
omnes damnaret, nec omnes liberaret. Si enim omnes libe-
rentur, lateret quid peccato per iustitiam deberetur: si verò
damnarentur, lateret quid gratia largiretur. Est & aliud ani-
mam ad amandum Deum inflammans, scilicet Dei iustitia,
quæ primo ibi apparuit, cum quosdam Angelos sponte auer-
tentes se à summo & æterno bono nullo extrinseco impellente
in miseriam æternam deiecit: alios verò adhærentes summo
bono mox in gratia confirmauit. Post hæc iustitia Dei appa-
ruit, quando ex præuaricatione Adæ solius totum genus hu-
manum pœnalitatibus diuersis & morti subiecit, & merito
quidem. Nam sicut omnes homines, si solus Adam in præce-

F pto Dei continuo perstitisset, æternæ vitæ gloriam percepis-
sent, ita omnes homines de lumbis eius procedentes merito
mortis sententiam acceperunt. Sed in hoc etiam apparuit di-
uina iustitia, quòd Angeli à nullo iuuari poterant, nec debe-
bant, qui per se absque vlla extrinseca tentatione ceciderunt.
Homo verò per virtutem alterius iuuari poterat & debebat,
qui per fraudulentiam alterius suggestionem ceciderat. Et hoc
est factum per Dominum nostrum Iesum Christum. Benedi-
ctus Deus in æternum. Item, ibi apparebit iustitia Dei, quæ
nunc occulta est, quare vni dat gratiam alteri negat, sicut dicit
Apostolus de Esau, quòd propter vnam escam vendidit primo-
genita sua, & postea cupiens hæreditare benedictionem, repro-
batus est, quamuis cum lachrymis inquisisset eam. Sed propter
lachrymas Ezechiæ Regis, sententiam mortis, quam contra ip-
sum tulerat, subito reuocauit, quindecim annos vitæ ipsius a-
dijciens, faciensque magnum prodigium in Sole, quod per de-
G cem lineas quas ierat, retrocessit. Si mulier David petenti
veniam, peccatum indulsit. Sauli verò cum peteret, non indul-
sit, sed pro vindicta peccati regnum illi tradidit quem odiuit.
Similiter quibusdam dat ex occulto iudicio quandoque ma-
gnam & multiplicem gratiam, quos scit secum æternaliter non
mansuros, vt Iudæ, de quo dicit Petr. Sortitus est sortem mini-
sterij huius in signis, & prodigijs faciẽdis. Alijs verò dat mino-
rem gratiam, quos scit secum finaliter permansuros, vnde glos.
super id Roman. 9. Quem vult, indurat: obdurat non impar-
tiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam his qui-
bus non esse impartiendam occulta æquitate, & ab humanis
sensibus remotissima iudicat. Circa eos qui sunt in purgato-
rio lucet Dei magna iustitia, quòd electos suos tantam asperita-
tem permittit ibi pro suis reatibus sustinere, qui in hac vita bre
ui tempore per modicam sententiam omnia peccata teste Au-
gust. poterant abolere, de qua asperitate dicit Augustin. Ignis
H purgatorius, & si æternus non sit, excellit tamen omnem pœ-
nam, nunquam in carne inuenta est tanta pœna, licet martyres
innumerabiles passi sunt tormenta. Item, iustitia summa appa-
rebit in extremo iudicio, cum nullius personam accipiet, sed
iudicabit paruum & magnum, cum nullius acquiescet preci-
bus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima, de quo in
Ecclesiast. 12. Cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium pro
omni errato siue bonum, siue malum sit. Vbi dicit glo. quòd
etiam pro verbo otioso etiam ignoranter prolato. Vnde Aug.
in 2. lib. de domo disciplinę Dei dicit. Quid faciemus in die il-
la, cum cœperit sedere aduersus nos, & vilcepeare, atque ante
faciem nostram peccata nostra statuere, accusatores acerbissi-
mos adhibere, & omnia sua quæ nobis contulit beneficia, com
parare cum nostris sceleribus? Omnia enim appendẽtur in sta-
tera iustitiæ, verba, & facta, & cogitationes nostræ. Non erit
tempus olei mutuandi à prudentibus virginibus, vel comparan
di a vendentibus: non erit tempus illius dilationis, sed terribi-
I le, & iustum iudicium de omnibus perdictia in hac vita meri-
to esset Deus ab anima super omnia diligendus.

CAP. III.

Primum principale fruitionis per Deum.

IBi etiam fruetur anima Deo per Deum. Fruitio est delecta-
tio prouenies ex coniunctione intellectus & affectus in Deũ.
Cum enim anima figit intellectum in æternitatem, immensita-
tem, omnipotentiam, sapientiam, bonitatem, largitatem cha-
ritatem, nobilitatem Dei &c. statim affectus animæ delecta-
tur in singulis intellectis. Non solum autem delectatur in sin-
gulis quæ in Deo sunt, immo etiam fruitur Deo in singulis an-
K gelis & sanctis, & singulis virtutibus & donis eorum gratuitis,
& naturalibus. Et ita secundum Apost. 1. Cor. 15. Deus erit om
nia in omnibus, idest, ipse in omni quod ipse plene & proprie,
possidebitur in singulis quæ ab ipso sunt, scilicet in Angelis, &
sanctis. De hac fruitione dicit Isa. 60. Tunc videbis, & affl ues,
& mirabitur, & dilatabitur cor tuum. Videbis intellectu diui-
nam naturam, & diuina opera, & affl ues delitiando in singulis,
& mirabitur cor tuum trinitatem in vnitate, & vnitatem in tri-
nitate, & singula opera diuina, & quomodo in singulis ipse sit
totus, & dilatabitur cor tuum ad suscipiendam Trinitatem cũ
omni quod habet, & potest. Hanc delectationem non opera-
bitur in anima neque fides, neque spes, neque deuotio, neque
aliqua virtus, sicut modo operatur delectationem in anima,
sed ipse Deus, sicut ipse per Isa. testatur. Quomodo si cui ma-
ter

ter blandiatur, ita ego ipse consolabor vos: quia delitiæ meæ esse cum filijs hominum. Ad hanc delectationem vocabat Dominus olim per prophetam Isa. dicens. 55. Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis pretium, venite bibite absque vlla commutatione vinum & lac. Vinum diuinitatis, & lac humanitatis: & postea cum magno desiderio personaliter inuitauit. Stabat enim in die magnæ festiuitatis, vbi multi conuenerant, & clamabat. Ioan. 7. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Et in Matt. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego ipse reficiam vos, non per aliquos ministros, sed per meipsum. Et in Apoc. gratis affert delectationem dicens. Qui vult accipiat aquam vitæ gratis, neminem ad hoc cogens, quod in hac vita tam frequenter exhibuit, fideliter ibi dabat.

Secundum principale fruitionis ad Deum.

IBi anima fruetur Deo ad Deum. Omnis quippe delectatio quam percipit anima in creaturis in hac vita quamplurimū elongat à Deo, quia non tota reuertitur in Deum, sed hæret aliquantulum in creaturis, iuxta illud Gregor. Anima sine delectatione nequaquam esse potest, aut enim delectatur in infimis, aut in summis. Et quanto acriori cura inardescit ad infima, tanto tempore damnabili frigescit à summis. Cessante verò omni delectatione circa creaturas, in futuro introducet Dominus Iesus fidelem animam in delectationem solius creatoris, per illud verbum psal. 36. Delectare in Domino &c. Quæ delectatio hic tam modica est quod tota intrat in animam, illic verò tanta est quod non potest tota in animam intrare, sed anima intrabit in illam, iuxta illud August. Non totum gaudium intrabit in gaudentes, sed toti gaudentes intrabunt in gaudium. Quod autem ex delectatione creaturarum anima impeditur à delectatione creatoris, hoc præfiguratum est in Iudæis, quibus nequaquam dedit manna durante farina circa triginta dies, quam tulerant ex Aegypto, qua cessante præstitit eis panem de cœlo habentem in se omne delectamentum, & omnem saporem suauitatis, & vniuscuiusque voluntati deseruiens ad id quod quisque volebat conuertebatur. Ergo quanta erit delectatio in creatore, qui tantam delectationem posuerat in pane? Hoc manna promittit Dominus Iesus in Apocaly. 2. Nemo nouit nisi qui accipit, idest, experitur, hoc est ille solus qui gustat iuxta illud. psal. 33. Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus. Amantibus nota est dulcedo quæ timentibus est abscondita & incognita. Aliquantulum tamen explicat Augu. quæ sit illa multitudo dulcedinis, hæc est summus Deus, de quo sic dicit in lib. de Trini. Quicquid amabitur aderit, & summus Deus summum bonum erit, atque fruendum amantibus præsto erit, quodque omninò beatissimum erit, ita semper fore certum erit. O quanta iucunditas ex Dei præsentia, vbi tanta est ex Dei memoria in hac vita. Vnde Aug. Quid est quod in dilecti mei recordatione quandoque me tangere soles, & tam vehemēter, & tam suauiter me afficit, vt à meipso quodammodo alienari & attrahi incipiam, subito totus innouor & immutor, & bene mihi esse incipit plus quam dicere sufficio. Ambr. de eodem. Memoria tua super mel dulcis, meditatio de te plus quàm cibus suauis.

Tertium principale fruitionis propter Deum.

IBi etiam anima fruetur Deo propter Deum, hoc proprium est frui rei amore inhærere propter seipsam, non propter aliud commodum. Delectatio qua anima Deum comprehendit, accendit eam ad desiderandum multo vehementius diuinæ gloriæ manifestationem quam propriam beatitudinem. Valde enim manifestatur diuina gloria, dum se fideli animæ Deus exhibet ad fruendum, & tanta puritate afficitur anima circa Deū, si vnum deberet eligere de duobus, vel æterna carere beatitudine, vel diuinam voluntatem in se, vel in alijs impedire, multo libentius vellet æterna fœliciter priuari, quàm Dei voluntatem in aliquo retardare, & magnam sibi reputaret beatitudinem cum proprio detrimento diuinam in omnibus implere voluntatem. Sic Eleazarus, sicut scriptum est in lib. Machabæorum, potius voluit in inferno perire, quàm præ timore mortis mandatum legis transgredi. Eia quàm iustum est vt creatura multo abundantius intendat in omnibus creaturis quàm sibi, qui tam fideliter curam generis humani peregit, qui pro homine factus homo, vt per hoc fieret homo Deus, qui iam dura sustinuit vulnera, qui in verbis habuit contradictores, in factis obseruatores, in morte illusores. Vnde Apost. Qui viuit, iam non sibi viuat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Cui si vellet homo vicem rependere, non posset, teste Iob, vnum pro mille respondere. Hoc etiam testatur Bern. dicens. In opere creationis me mihi dedit, in opere redemptionis vbi se mihi dedit, me mihi reddidit. Datus ergo & redditus me pro me debeo, & bis debeo. Quid ergo retribuam Deo digne pro se? Nam si millies me rependere possem, quid sum ego ad Deum? ibi etiam fruitur anima bonitate Dei. Deus bonus est, & valde bonus, & solus bonus, & super omnia bonus. Quòd bonus sit, & multum bonus, testantur pariter omnes creaturæ ab ipso procedentes. Nam scriptum est Gen. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant singula per se bona, in vniuerso bona valde. Vnde sicut vnaquæque arbor ex fructu bono bona cognoscitur, ita omnis creatura bona, & multum bona Deum bonum, & valde bonum efficaciter protestatur. Item, ipse solus bonus est, iuxta illud verbum Domini Iesu, cum quidam responderet, Nemo bonus, nisi solus Deus, seipsum & Spiritumsanctum non excludens, cum vterque sit solus & verus Deus, & solus Deus naturaliter est bonus. Bonitas creaturarum visibilium & inuisibilium non est ipsis innata, sed ab ipso solo duxit originem, iuxta illud Iac. 1. Omne datum optimum, scilicet naturale: & omne datum perfectum, scilicet gratuitum, descendens a patre luminum. Item, super omnia bonus est, iuxta illud August. Neque vlla anima poterit cogitare vere aliquid quod sit te melius, qui es summum bonum & optimum bonum. Omnis enim bonitas cœlestium & terrestrium comparata diuinæ bonitati, malitia est. Hæc immensa bonitas neque scribi, neque dici potest, neque cogitari. Si enim omnes cœlestes spiritus & maligni, & omnes animæ creatæ & creandæ scribere vellent bonitatem diuinam, & si quilibet haberet maris abundantiam pro incaustro, & cœlum pro pergameno, tam immensus est Deus, quòd antequam mediam partem bonitatis scriberet, mare cuiuslibet esset siccum, & cœlum cuiuslibet esset repletum, quòd nec capere vnam literam posset: sed verbum citius est dictum quàm scriptum. Et si omnes stellæ, & singulæ guttæ pluuiarum essent linguæ, & proponerent diuinam bonitatem eloqui, tam ineffabilis est bonitas Dei, antequam tertiam partem bonitatis enarrarent, omnes pariter essent mutæ. Citius verò est aliquid cogitatum, quàm vel dictum, vel scriptum. Vnde si tota arena maris, & singula semina orta de terra essent corda, & vellent scrutari bonitatem Dei, tam super bonus est, antequam decimam partem bonitatis eius inuestigarent, omnia corda citius scinderentur. Hæc immensa & æterna bonitas principium est, & causa omnium creaturarum, ad cuius fruitionem æternam Angeli, & homines creati sunt. Vnde August. Credimus rerum creatarum, visibilium & inuisibilium, cœlestium terrestrium non esse causam nisi bonitatem creatoris, qui est Deus vnus & verus. Cuius tanta est bonitas, vt summe bonus beatitudinis suæ, qua æternaliter beatus est, aliquos vellit esse participes, quam vidit communicari posse, & minui omnino non posse. Illud ergo bonum, quod ipse erat & beatus erat, sola bonitate non necessitate alijs communicare voluit, quia summi boni erat prodesse velle, & omnipotentissimi nocere nō posse, quia non valet aliquis beatitudinis eius particeps existere, nisi per intelligentiam, quæ quanto magis intelligitur, tanto plenius habetur. Fecit Dominus rationalem creaturam quæ summum bonum intelligeret, & intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur, & sic æternaliter beatificaretur. Ibi etiam fruetur anima condelectatione patris, & filij, & Spiritus sancti, quæ summum bonum est, & vita æterna. Deus pater supra modum delectatur in beatitudine filij, & filius similiter in beatitudine patris, & pater & filius in beatitudine sancti Spiritus; & similiter Spiritus sanctus in beatitudine vtriusque. Qualibet trium personarum delectatur tantum in altera, quantum in seipsa, nam omnium trium vna est & eadem beatitudo. Et hæc condelectatio est eis ex mutua & verissima charitate vnaquæque trium personarum dicit alteri verbum illud in Ioann. quod dixit Dominus Iesus patri. Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, ideo quicquid tu es, ego sum. Et quicquid ego sum, & vere tu es. Ad desiderium huius condelectationis inuitat fideliter fideles suos Dominus Iesus, Petite, inquit, vt gaudium vestrum plenum sit, & accipietis. Plenitudo æterni gaudij est fruitio condelectationis sanctæ Trinitatis. Hæc est torrens voluptatis, de quo Dauid dicit psalm. 35. De torrente voluptatis tuæ potabis eos. Qui torrens dicitur propter abundantiam, quæ in Deo est. Vnde verò producat iste torrens, dicit psal. ibidem. Apud te est fons vitæ. Fons vitæ est Dei æterna &

na & immẽsa largitas, à qua fontis est gaudium sempiternum. Nec sufficit semel, aut bis, aut millies potare de isto fonte, ideo fidelis anima æternam habebit in illo fonte quietem, & beatissimam mansionem, cum vnicuique dicet Dominus. Intra in gaudium Domini tui. In hac vita gaudium totum diuinum intrat in gaudentes, quia modicum est, & momentaneum quod hic percipitur. Illic verò non totum gaudium intrabit in gaudentes, sed toti gaudentes intrabunt in gaudium, vt dicit August. Qui in hac delectatione sanctæ Trinitatis fruitur, semper quid est quod illi erit, & quid est quod illi non erit? Certe quicquid volet erit, & quicquid nolet non erit, dicit beatus August. Ibi etiam anima valde delectabitur in continua visione delectabilis vultus Dei, de qua dicit gl. super psalmos, quòd visione nihil delectabilius, quia semper amabunt quem semper videbunt. In ea tanta est delectatio, quòd teste Augu. si possent mali, mallent esse in pœnis & Deum videre, quàm esse extra pœnas & Deum non videre. Illa enim facies delectabiliter mirabilis est, & plena gratiarum. Itaque omnis pœna eorum citius deleretur ea intuitu faciei, quàm vna scintilla in medio maris extingueretur. Similiter, nimia delectabiliter in vultu corporeo Iesu Christi, in quem teste beato Petro Angeli desiderant prospicere, vbi causam desiderij ponit gloss. dicens. Tanta est eius, qui pro nobis passus est, hominis gloria posterior, vt etiam Angelicæ virtutes in cœlo, cum sint æterna fœlicitate perfectæ, non solum immortalis deitatis magnificentiã, sed assumptæ eius humanitatis claritatem semper aspicere gaudeant. Sed cur eternete eius faciem desiderant, & nunquam cernere cessant? nisi quòd contemplatio diuinæ præsentiæ adeo Angelos beatificat, vt semper eius visa gloria satientur, & semper eius dulcedinem quasi nouam insatiabiliter esuriant? Ibi ergo Angelicæ virtutes, & beatæ animæ semper esuriunt, & semper satiantur, de qua satietate Greg. Ne in desiderio sit anxietas satiantur, ne autem in satietate sit fastidium, satiari desiderant. Desiderant ergo sine labore, quia desiderium satietas comitatur, & satiantur sine fastidio, quia satietas ex desiderio semper accenditur, ibi singula sputa singulæ, singulæ lachrymæ singulæ guttæ sanguineæ, quæ tempore passionis per illam venerandam faciem defluebant, singulis Angelis, & sanctis generabant specialem delectationem æternam. De hac facie passibili & mortali dixit olim Dominus Iesus discipulis. Luc. 10. Beati oculi qui vident &c. Ergo beatissimi sunt oculi qui continue gloriosam eandem faciem intuentur. Notandum de claritate vultus Iesu Christi, in Euangelio scriptum est. In resurrectione fulgebunt singularia corpora sanctorum sicut Sol, & animæ iustorum multo amplius fulgebunt, & anima lucidior lucidius corpus habebit, insuper singuli angeli clariores sunt Sole. Omnem istam claritatem congregatam excellit claritas vultus Iesu Christi, sicut dies clarissima excellit noctem tenebrosam: & ciuitas cœlestis non eget Sole, neque Luna, neque stellis, sed claritas vultus illius agni, teste Ioan. in Apoc. illuminabit eam. Vultus illius agni est candor lucis æternæ, & speculum sine macula, vt dicitur in lib. Sapien. qui olim dixit ad patrem. Ioann. 17. Quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, vbi dicit glo. Claritatem quam dedisti mihi, des singulis ad fruendum æternaliter. Similiter in hac vita continue deberemus frui Deo tanquàm re plenissime propria in omnibus operibus, & ad omnia opera in omnibus donis, & ad omnia dona. Ad hoc enim teste Isa. filius Dei datus est nobis proprie ad fruendum. Magna cæcitas, & nimia stultitia est in multis qui semper Deum quærunt, continue ad Deum suspirant, frequenter Deum desiderant, quotidie in oratione ad Deum clamant, & pulsant, cum ipsi, secundum verbum Apostoli, sint templum Dei viui, & Deus veraciter habitet in eis, cum anima ipsorum sit sedes Dei, in qua continue requiescit. Quis vnquam nisi stultus quærit instrumentum foris sciens quod habet reclusum, aut quis vtiliter vti potest instrumento quod quærit, aut quis confortatur cibo quem appetit, sed non gustat? Sic etiam vita cuiuslibet iusti Deum semper quærentis, sed nunquam fruentis, & omnia opera eius minus perfecta sunt.

C A P. IIII.

Primum principale vnionis per Deum.

IBi etiam vnitur Deo per Deum, cum consuetudines, & mores Dei non incessanter tenere, vel habere dignoscitur, cum

F diuinæ voluntati & exemplis Iesu Christi sanctissimis conformatur, cum singulis virtutibus & donis Spiritus sancti secundum ordinationem Dei æternam perfruitur, cumque diuinæ potentiæ sapientiæ bonitatis veritatis, & totius diuinæ beatitudinis particeps efficitur. Hæc vnio præsignata est in libro Regum, vbi anima Ionathæ conglutinata est animæ Dauid, & dilexit eum quasi animam suam, quando fidelis anima sic Deo coniungitur, quòd omne communicabile percipit per gratiam, quod Deus per naturam, quia Deus pater dicet vnicuique fideli. Fili, tu mecum semper es, & mea omnia tua sunt. Ideoque singuli electi fiunt dij, iuxta quod in psalm. 81. dicit. Ego dixi dij estis, hæc vnio fidelis animæ ad Deum fit per Dei filiũ, quia ideo naturam assumpsit humanam, vt per ipsam eandem transiret ad vnionem diuinam, hanc vnionem impetrauit filius Dei in oratione deuotissima, dicens ad patrem. Sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, & iterum ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum. Ibi est con-

G summata vnio, vbi pater & filius vnum sunt, & filius existens caput Ecclesiæ cum membris suis, id est, cum cunctis fidelibus, ad paternam transit vnionem.

Secundum principale vnionis ad Deum.

IBi anima vnitur Deo ad Deum, & illa vnio animæ fidelis cũ Deo non habet interpolationem, sed iugiter fidelem animã constringit ad Deum, quia per Deum fit, de qua dicit Dominus. Iterum videbo vos, scilicet in morte vel in extremo iudicio, & gaudiũ vestrum nemo tollet à vobis, videre Iesu Christi nihil aliud est, quàm fidelem animam inseparabiliter vniri Deo patri. Gaudium animæ est quod nemo aufert delectabiliter vniri, & taliter vniri, vt prædictum est Sanctæ Trinitati. In mundo verò vnio ad Deum miserabilis, & inconstans est, quæ nunquàm in eodem statu permanet, teste Iob, quæ ex facili letalissimis tentationibus a Deo penitus separatur, quæ etiam à

H familiaritate Dei, Peccatis venialibus elongatur. Eia quàm vehementer suspirandum esset ad illam beatam vnionem, quantam putas delectationem anima fidelis sentiet in illa beatissima vnione, quæ tantam percipit suauitatem in Domini recordatione, de qua psalm. 76. Renuit consolari anima mea, in aliquibus transitorijs. Memor fui Dei, & delectatus sum, sed quid sequitur illam delectationem? Respondit Isa. Memoria memor ero, de illius vnionis delectatione, & tabescet in me anima mea in eo quod elongor ab eius fruitione: vnde Gregor. super illud Canti. Meliora sunt vbera tua vino, quia in æterna per speciem & per sublimitatem contemplationis transcenditur quicquid de te modo per fidem, vel per scripturam scitur. Et odor vnguentorum tuorum super omnia aromata, id est, bona illa quæ per contemplationem præparas, omnia huius vitæ transcendunt munera.

Tertium principale vnionis propter Deum.

I ITem, anima fidelis vnitur ibi Deo propter Deũ. In illa namque vnione non attendit anima principaliter quod sibi vtile est, sed pure super omnia quod Deo magnificum est. Valde enim magnificum est Deo, & honorificum homini vnire Deo in æterna beatitudine. Vnde Iob. 7. Quid est homo, quia magnificas eum? Istam magnificentiam manifeste pronuntiabunt omnes electi Dei, iuxta illud psal. 144. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia sua narrabunt. Mirabilia sunt infimum vnire summo, & æternaliter coniungere veritatem æternam vanitati. Est autem Deus verax, secundum Apost. Rom. 3. Et omnis homo mendax: & vanitas secundum psalmum. Magna mirabilia sunt, quòd illa vnione obliuiscitur naturæ suæ, hoc est quòd semper super se reflectitur quærens propriam vtilitatem suam, & non alterius, vbi verò nihil quærit, nisi quod est laudabile creatori. Ibi anima vnitur Deo in

K libertate, quæ est de præcipuis donis inter omnia Dei dona, licet libertas in hoc mundo sit initium omnis mali. De hac dicit Apost. Rom. 8. Creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem filiorum Dei, vera libertas est in cœlis, vbi nemo ligatur peccatorum vinculis, quæ vera vincula sunt, iuxta illud Prouerb. 5. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum quisque constringetur. Quòd autem peccatis inuoluti liberi non sint, omnino testatur Dominus in Io. qui facit peccatum, non est liber, sed seruus peccati, vnde dicit Anselm. Peccare non est libertas, nec pars libertatis. Posse enim peccare potius est non esse, quàm posse. Quisque enim hoc quòd

potest

poteſt quod ei non expedit, quanto magis hoc poteſt, tanto magis aduerſitas & peruerſitas poſſunt in illum. Heu, quanta facit,& ſuſtinet miſer homo pro capienda libidineque, grauiſſima eſſent ei qui ex corde peccata odiret non in promptu eſt, quia grauiter peccatorum vinculis conſtrictus eſt. Item, ibi facit quilibet quicquid vult, quia nihil mali vult, ſed omne bonũ quod Deo placet, quia radix omnium operum eſt ibi charitas, de qua dicit Augu. Habe charitatem,& fac quicquid vis. Item, ibi habet quilibet quicquid vult, quia nihil mali vult: nam velle quod non decet, eſt eſſe miſerrimum, vt dicit Auguſt. in lib. de Trinit. Item, vbique vult vnuſquiſque, ibi eſt, hoc eſt in Deo, qui eſt vera quies animæ, de qua nunc dicit anima aliquando, In pace in idipſum, ideſt in eo qui eſt immutabilis, dormiam & requieſcam, & pſal. 114. Conuertere anima mea in requiem tuam, ideſt in Deum. Similiter vbi volet eſſe ſpiritus, protinus erit & corpus. dicit Auguſt. Item, ibi nemo turbat alium, ſed ſedebit, dicit Dominus per Iſa. Populus meus in pulchritudine pacis &c. Quoniam teſte pſal. 147. Confortauit ſeras portarum Hieruſalem,& benedixit filijs ſuis in ea. Item, ibi nullus alteri ſubijcitur. Nam teſte Apoſtolo, ibi ceſſabit omnis prælatio, ſed ſoli Deo omnes ſubiecti ſunt, cui ſubijcere, & ſeruire eſt vere regnare. Item, ibi nihil extra Deum deſideratur. Nam ipſe eſt finis omnium deſideriorum, vt dicit Bern. Item, ibi voluntas cuiuſque per omnia ſemper,& vbique cõplebitur, iuxta illud Auguſti. Omnipotentes erunt voluntatis ſuæ. ſicut Deus ſuæ, quia nihil aliud volunt quam quod Deus vult,& quod ipſe vult, non poteſt non eſſe. In his omnibus vera libertas comprehenditur. Differt autem libertas vnius ab alterius, ſicut differunt claritas corporum, & incrementa virtutum. Quanto enim amplius in hoc mundo quiſque fit ſeruus omnium propter Deum, ſicut Apoſtol. qui cum eſſet liber, fecit ſe ſeruum omnium, quantoque magis homo ſeipſum ſtringit ſponte in vijs præceptorum, & ſemitis conſiliorum ſacræ ſcripturæ obſeruatione regulari, caſtigatione corporali, tanto liberior erit in patria cœleſti: & quanto minus quilibet occupatur vanitatibus, ſollicitudinibus, officijs, adminiſtratione rerum temporalium: & quanto quis minus appetit dignitatem,& honorem, ſæcularem prælationem, hominum laudem, inimicorum vindictam, temporalium rerum affluentiam, carnalem amicitiam, ſæcularem lætitiam, hominum placentiam, & ſimilium, quæ ablegant à Deo, tanto liberior in mundo, & tanto liberior fis in cœlo. Horum ſingulorum appetitus hic & in futuro valde cuiuslibet diminuit libertatem. Item, anima Deo vnitur in perfectione ipſo Deo iubente, Perfecti eſtote, ſicut & pater veſter &c. In duobus diuina perfectio comprobatur in odio vitiorum, & in amore virtutum. Bonus Deus odit vitium, quia bono malum contrarium eſt, ſicut lux tenebris & aqua igni: & quia vitia Dei habitationem polluunt in anima, ſcilicet conſcientiæ puritatem, quia lumen mentis obſcurant, ſcilicet rationem, ne verum à falſo diſcernatur, vel limpide veritas cognoſcatur ſecundum quam viuere oportet, quia liberum arbitrium ſubuertunt, ne melius bonum à viatore eligatur. Omnia gratuita diſpergunt, ſcilicet virtutes, quibus homo Deo gratus efficitur, quia dona naturalia corrumpunt, in quibus eſt imago Dei in anima, ſcilicet memoriam, intelligentiam, voluntatem, quia affectiones animæ à Deo auertunt, ſcilicet ſpem, timorem &c. Per quas Deus delicias habet in anima, ipſo teſte. Prouerb. 8. Deliciæ meæ eſſe cum filijs hominum, quia omnia bona opera viua in charitate facta mortificant. Similiter Deus amat virtutes, & omne bonum ſemper & vbique, quia quilibet diligit naturaliter ſibi ſimile, & quia ipſe ſumme bonus eſt, ideo ſumme amat bonum. Amat autem ideo virtutes, quia vitium enecant, quia firmiter Deo animam iungunt, quia ad omnem gratiam ſpiritualem habilitant, quia opera peccatis mortificata viuificant, quia hominem interius in affectionibus, exterius in moribus ſecundum diuinam voluntatem ordinant: ita etiam ſancta & perfecta anima vehementer in patria odit vitia,& amat virtutes, & omne bonum, ſed hic oportet addiſcere in hac vita, vt ſciat in æterna vita, aliquis abſtinet à vitijs, qui tamen ea non odit. Ille verò peccata odit, qui ea nunquam, niſi cum amaritudine mentis recogitat, qui ſemper cum dolore cordis de peccatis loquitur,& audit loqui, cui grauis eſt pœna videre delinquentes, vel ipſos audire, vel cum ipſis conuerſari, vel cum eis ſedere, qui nunquam ſponte præſens eſt vbi vitia committuntur: & ſi quandoque cogitur ibi eſſe ex hoc grauis ſibi creſcit afflictio ſpiritus, qui deteſtatur omnia

A incitamenta peccantium, ſicut ſunt ſuperflua ornamenta, & organica inſtrumenta. Idem nunquàm in vita ſua præſtat doctrinam,& ſimiliter auxilium, vel fauorem, exemplum, vel occaſionem aliquam ad peccandum, ſed ſemper,& vbique peccata diſſuadet, & prohibet, quantum poteſt: hæc omnia verba ſigna ſunt odij. Qui verò delectabiliter cogitat de peccatis, vel audit loqui, vel de ipſis loquitur, aut videt delectabiliter delinquentes, vel ibi libenter ſedet vbi exercentur, vel aliquos excitat doctrina, conſilio, auxilio, aut fauore, exemplo, vel aliqua occaſione ad peccãdum, nec omnes etiam à peccatis prohibet, aut diſſuadet quantum poteſt, ille nullatenus adhuc odit peccatum. Anima autem in hac vita debet addiſcere virtutes, amare & bona opera, vt ſtatim ſciat in æterna vita. Aliquis exercet ſe in operibus virtutum, nec tamen amat virtutes, ille ſolus amat virtutes & opera virtutum, qui non propter timorem alicuius pœnæ, nec propter fauorem, vel placentiam ho-B minum, nec propter aliquod temporale lucrum, ſed pure & ſimpliciter propter Deum in bonis operibus continue ſe exercet, qui pro virtutibus obtinendis inceſſanter toto niſu laborat, qui mente vehementer affligitur eo, quòd in virtutibus, inceſſanter creſcere ſe non ſentit, & quòd bona opera ſecundum voluntatem ſuam, & ſecundum ordinationem diuinam ſemper,& vbique non perficit, qui veraciter congratulatur omnibus ſpirituales gratias & virtutes habentibus, & in virtuoſis operibus iugiter ſe exercentes, qui omnia impedimenta virtutum & bonorum operum quaſi venenum fugit, qui nullum à virtutibus quacunque occaſione retrahit, nec bona opera cuiquam prohibet, vel diſſuadet: ſed omnes ad hoc promouet doctrinis, cõſilijs auxilijs, exemplis, minis, promiſſis, orationibus, deſiderijs, quantum poteſt: quanto amplius quiſquam in amore virtutum & odio vitiorum creſcit, tanto ſe perfectiorem eſſe cognoſcat in hac vita præſenti,& futura. Ibi etiam anima C vnitur in beatitudine, nam quicquid beatitudinis habet Deus per naturam ipſam habet, per gratiam hoc impetrauit Dominus Ieſus dicens. Pater, quos dediſti mihi volo vt vbi ego ſum, & ipſi ſint mecum, vt videant claritatem meam quam dediſti mihi, & dedi eis. Claritas à patre filio collata eſt beatitudo, quam dedit ſingulis electis ſuis. Deus autem ſumme perfectus eſt in beatitudine, quia omne bonum immenſum naturaliter & æternaliter in ſe habet, & nullum bonum extra ſeipſum quærere oportet,& nullius bono, nullius auxilio, aut conſilio indiget, cum nihil boni ſibi deſit, & nemo quicquam boni ſibi auferre poſſit. Nam bonum ſuum ſibi innatum eſt, & natura nullum ſibi ſubiectum ea facili derelinquit, & à nemine cogi poteſt, quia omnipotens eſt: & nemo ſuper ipſum eſt, nemo ſibi æqualis eſt, & à nullo turbari poteſt, quia mitiſſimus, & nihil contrarietatis habet, & nunquam mutari poteſt in ſua beatitudine, quia idem ſemper eſt, ſicut ipſe dicit Malach. 13. cap. Ego D Deus & non mutor, & nihil ſibi præteritum eſt, aut futurum, ſed ſemper præſens, ſingula horum pertinent ad beatitudinem veram. In hac ergo beatitudine anima vnum fit cum Deo, quæ ibi nullius indiget creaturæ. Nam omne bonum in ſe continentem continet, qui nemo aliquid boni auferre poteſt, promittente Domino Ieſu. Ioan. 17. Gaudium veſtrum nemo tollet à vobis, gaudium animæ eſt vnio ad Deum in illa beatitudine. Itẽ, ibi nullus cogere poteſt, quia nihil aduerſitatis eſt ibi, nam omnia diuerſa ſuperauit: ibi nunquam mutari poteſt, nam ſemper in eodem feruore beatitudinis eſt: ſicut, heu, in hac vita anima miſera nunquam in eodem ſtatu permanet, ſed ſemper mutatur de ſpe in timorem,& econtrario, de amore in odium, & econtrario de bono in malum, econtrario, de facili turbatur, ex facili amore, vel timore, vel fauore cogitur, ex facili gratia E ſibi aufertur. Indiget etiam continue conſilio, & auxilio Angelorum,& hominum,& nihil boni per ſe habet, nec quid boni per ſe poteſt, ideo miſera anima ſemper ſuſpirare deberet ad illam beatitudinem cum Apoſtolo dicens Rom. 7. Quis me liberabit de corpore mortis huius,& cum Dauid. pſal. 41. Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei mei?

CAP. V.

Primum pncipale laudis per Deum.

IBi etiam anima laudat Deum ex omnibus viribus ſuis. Ad hoc enim creata eſt, vt dicit Dominus per Iſa. 43. Populum iſtum formaui mihi, laudem meam narrabit. Ad hoc mouet Eccleſiaſtic. 43. Laudate Deum quantum poteſtis adhuc ſuperualebit,

Perualebit, adhuc dignior est omni laude. Ad hoc monet Ioan. in Apoc. 5. Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius. Ista laus erit per Deum vnigenitum filium Dei, per quem etiam maiestatem Dei omnes Angeli laudant, vt cantatur in præfatione, quia vnionē habent cum ipso inquantum est creatura, sicut & ipsi, hæc laus est tanto amabilior sanctæ Trinitati, tanto vtilior communitati, quam facit anima per Dei filium, quàm si faceret per seipsam, quanto creator dignior est creatura: ita laus est animæ refectio, cui nulla similis videtur delectatio, vt dicit Cassiodorus. Hæc laus procedit ab anima ex nimio feruore charitatis, & ex nimia delectatione ad Deum. O quanta iucunditas vbi omnibus sanctis vna erit lingua iubilationis indefessa, vt dicit Bern. Vbi omnes sancti, & angeli concorditer Deum laudant, & tamen dissimiliter. Sicut enim differunt in cognitione & amore, ita etiam in laude, hoc opus laudis diuinæ non abstrahit, nec elongat a Deo, nec generat laudanti fastidium, licet sit opus continuum, sicut alia opera ex continuatione sæpe G ingerunt tædium in hac vita: & hæc est ratio, quia laus Dei non tantum est operatio, sed & remuneratio, vt dicit Cassiod. super psalmos & de perceptione muneris, & præmij nemo lassatur. In laude verò Dei ipse actus est merces, vt dicit glo. quædam super psalterium.

Secundum principale laudis ad Deum.

LAus ista ducit animam incessanter propter sui detestationē in Deum, & ad Deum, & fidelis anima vere tanto est beatior, quanto in laude Dei frequentior: ideoque sicut homines naturaliter semper appetunt beatitudinem, ita & laudem. Hanc laudem continuam promittit Dominus per Isai. 62. Tota die ac nocte non tacebunt laudantes nomen Domini.

Tertium principale laudis propter Deum.

IBi etiam anima laudat Deum propter Deum. Licet enim anima fidelis in laude Dei sine delectatione magna nequaquam H esse posset, nullatenus tamen ibi Deum desiderat laudare propter proprium commodum, sed pure & simpliciter propter Deum, qui æternaliter ordinauit ab anima se semper laudari non propter suam, sed propter animæ beatitudinem amplian dam: illa puritas æterna causatur ex huius vitæ puritate. Quanto enim anima fidelis in laude Dei propriam partem minus respicit, & quanto amplius Dei partem quærit in hoc mundo, tanto laus eius apparet hic purior, tanto erit excellentior, tanto erit vtilior communitati & iucundior, & tanto consequenter Deus qui talē dedit puritatem, apparebit gloriosior. Eia quantum delectabitur anima in Deo, & Deus in anima, quādo secūdum diuinam generationem omnia singula membra corporis, & singulæ vires animæ in laude Dei continue mouebuntur. Ibi laudabit anima singula per se quæ sunt in Deo per naturam. s. potentiam, sapientiam, bonitatem &c. Et totam virtutem suam I effundet super singula in laude. Similiter laudabit singula in omnibus simul, s. totam potentiam in sapientia, bonitate, charitate, &c. Et sic singula in omnibus coniunctim. Item laudabit omnia simul in singulis singillatim. s. potentiam, sapientiam, bonitatem largitatē, misericordiam, & iustitiam. In potētia singillatim, in sapiētia singillatim, in bonitate singillatim, & de alijs. Hæc figurata sunt quatuor Alleluia in Apoc. 19. alleluia est laus humanis verbis inexplicabilis. Ibi non laudabit anima omnia quæ in Deo sunt successiue. s. modo potentiam, modo sapiētiā, modo bonitatem, & sic de alijs: quia ibi non est successio temporis, & quia omnia videt simul, & cognoscit in Deo, & amat, & fruitur, ideo etiam simul omnia laudabit. Item, non laudabit anima ea quæ in Deo sunt, vnum minus, aliud magis, sed æqualiter omnia, quia æque immensa sunt singula in Deo, & æqualiter K laude digna. Similiter anima cognoscit ibi, & amat singula per se, quæ in Deo sunt, & singula in alijs singillatim, & singula in omnibus communiter, & omnia simul in singulis. Similiter fruitur ibi, & vnitur singulis per se, & singulis in alijs singillatim, & singulis in omnibus in communi, & communiter omnibus in singulis singillatim. Ex hoc delectabitur anima supra modum, ita quòd non similiter hic esset faciēdum. Ibi laudabit anima Deum in singulis actibus, & in singulis momentis secundum dignitatem suam, vt impleatur illud Propheticum ps. 47. Secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua. Si enim non sufficeret digne laudare Deum in vno actu laudis, similiter nec in alio posset, nec in tertio, & sic de alijs, & sic careret pleno gaudio, quod promisit dominus Iesus fidelibus suis. Petite, & accipietis, vt gaudium vestrum plenum sit, Ioan. 15. Gaudij plenitudinem anima percipit, quando Deum in singulis actibus suis, & singulis momentis secundum condecentiam suam laudat. Etiam ibi non compleretur desiderium animæ, quod promittit psal. 102. Replebitur in bonis desiderium tuum. Fidelis igitur anima hic semper desiderat vt Deum secūdum maiestatem suam in futuro æternaliter laudare valeat. Ibi laudabit anima diuinam potentiam, quæ in sua natura nobis incognita in hoc mundo, aliquantulum tamen est diuinis operibus patefacta. Primo magna Dei potentia manifesta fuit, cum Deus ex nihilo cuncta fecit. Dixit enim & facta sunt. Idem, tanta velocitate fecit omnia, sicut si aliquis vnicum proferret verbum: & licet omnes mirentur potentiam & magnitudinem creatoris ex magnitudine creaturæ, magis admirandum est quòd ex tanta potentia tam modica processerunt, & nimis mirabile est quòd superbonus Deus, cuius natura est diffundi & communicare bo- G nitatem sibi innatam tam diu potuit continere, quod non fecit creaturas, quæ bonitate sua & beatitudine fruerentur. Postea apparuit eadem potentia cum omnia viuentia deleuit aquis diluuij præter ea quæ in arca ipso iubente pro semine saluabantur. Item, lucebat potentia sua in diuersis miraculis in Aegypto, & cum populum suum per mare rubrum traduceret sicco vestigio cunctis Aegyptijs insequentibus, descendentibus in profundum quasi lapis: & cum eum populum. s. sexcenta millia, & amplius per annos quadraginta vno cibo pauit. s. manna. Item, centum octoginta quinque millia quasi vna hora per vnicum angelum interfecit. In nouissimis verò temporibus valde eluxit diuina potentia, quando creator potuit fieri creatura, impassibilis potuit pati, immortalis potuit mori, inuisibilis potuit videri, immutabilis potuit & potest sub speciebus panis & vini ab homine sacramentaliter manducari & bibi. Hæc enim non sunt impotentiæ, sed verissimæ & maximæ potentiæ H argumenta. Similiter in hoc tempore valde clarescit diuina potentia in hoc, quòd Deus omnipotens detestans peccata, & vindicans in tertiam & quartam generationem, cōtinere pōt vindictam contra tot Paganos, Iudæos, Hæreticos, falsos Christianos, quorum nihil indiget, ipsum continue tam grauiter offendentes, quos in vno momento delere posset sine suo damno: vnde illud. Deus qui omnipotentiam tuam parcendo maxime & miserando manifestas &c. Et in lib. Sapien. 12. quod omnium Deus es, omnibus te parcere facit. Fragilitatis indicium est subito cōtra inimicos expetere vindictam, sicut fortissimus Samson fecit: sed melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, dicit Salomon, expugnatore vrbium.

CAP. VI.

Primum principale gratiarum actionis per Deum.

I IBi anima fidelis refert gratias Deo pro singulis donis naturalibus & gratuitis animæ & corporis, pro singulis spiritualibus & temporalibus: spiritualibus, & communibus collatis, & conseruatis in terra, & conseruandis in patria, nec gratias aget modo pro istis, modo pro illis donis successiue, sed pro omnibus simul quæ vnquam effluxerunt à Deo, & effluxerint si habilitatem alicubi reperissent. Hæc gratiarum actio erit per Deum Dei filium, sicut Apostol. dicit: Gratias ago Deo meo per Iesum Christum, per ipsum solum gratias referre præsumo, cui sola veraciter cognita est magnitudo, & multitudo donorum, & nobilitas, & vtilitas ipsorum: & per magnitudinem virtutum suarum respondere præsumo magnitudini donorū, & per multitudinem virtutum suarum multitudini donorum, & vtilitatem donorum digne offerre præsumo Deo patri pla- K centiam filij, cui dicit Matth. 12. Tu es filius meus dilectus, in te complacuit mihi, idest, beneplacitum meum summe perfeci. Beneplacitum Dei patris in filio est pro vniuersis donis suis digna gratiarum actio.

Secundum principale gratiarum actionis ad Deum.

ISta gratiarum actio vehementer ducit ad Deum. Quanto enim amplius dantis qualitas, & affectus sinceritas, quantitas donorum, & vtilitas ipsorū ibi ab anima ponderatur, tanto anima Deo gratior efficitur: & quanto omnipotenti Dei fit gratior, tanto fit omnipotenti semper propinquior, ibi tantum anima gratulatur diuinæ sapientiæ, quæ singulis creaturis conuenientissime singula dona reddit & distribuit, quod pro singulis donis angelorum & sanctorum vberiores gratias reddit,

quam

quam si ipsa sola percepisset. & potius singula dona esse vult in singulis quàm omnia in se sola: sicut nemo in aliqua parte corporis membrorum aliud esse vellet, quam diuina prouidentia ordinauit, teste Apost. 1. Cor. 12 In vno corpore multa membra habemus: omnia autem membra eundem actum non habent, ita corpus Christi mysticum, quod est ecclesia, ex diuersis angelis, & sanctis, & ex diuersitate donorum constituitur. Si ergo totum corpus esset oculus, vel manus, vbi corpus? & si vnus tantum haberet omnia dona, & officia, vbi esset Ecclesia? Nec tamen sequitur ex hoc, quòd animam amplius afficiat præmium accidentale, idest gratitudo, quam habet ex donis aliorum, quàm substantiale, idest gratitudo, quam habet ex donis propriis. cum ex vno substantiali magis beatificetur, quàm ex omnibus accidentalibus, sed ex parte qua consideratur ordinationem Dei sapientissimam, & optimam, vult singula dona esse in singulis potius quàm in se sola, sed ea ex parte qua bonum proprium naturaliter magis appetit quam aliorum, potius vellet omnia se habere quam alios: sed vbi gratia superat naturam, fidelis anima diuinam ordinationem magis quàm propriam vtilitatem amplectitur.

Tertium principale gratiarum actionis propter Deum.

IBi etiam anima gratias aget Deo propter Deum. Non enim fidelis anima pmic palmer ad gratias agendum ibi mouebitur, eo quòd ex gratiarum actione grata Deo efficitur, sed pure mouebitur ex diuina largitate, ex qua omnia dona effluxerunt ab initio, & effluent absque fine: & quanto anima minus sibi, & magis Deo intendit in gratiarum actione, tanto beatior erit, licet illam beatitudinem principaliter non intendat, & tanto eius beatitudo communitati iucundior, & tanto Deo gloriosior. Ibi anima gratias aget Deo, quia ei imaginem sanctæ Trinitatis impressit, iuxta illud psalm. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Et quia spiritum sanctum cum donis suis & omnibus virtutibus in baptismo contulit, & quia eam corpore, & sanguine suo delectabili sæpe reficit, & quia ei sacram scripturam concessit diuinam naturam occultam manifestantem, omnem voluntatem suam manifestantem, indicantem nobilitatem & vtilitatem omnium donorum demonstrantem, viam certissimam ad cælestia ostendentem per exempla sanctissima Iesu Christi: & quia sine meritis suis fidē Christianam sibi dedit, quæ ei edere posset sacræ scripturæ promissis & minis, consilijs & doctrinis.

CAP. VII.

Primum principale congratulationis per Deum.

IBi etiam anima continue congratulatur Deo in omnibus operibus suis paruis & magnis, in omnibus iudicijs circa bonos & malos, in omnibus moribus suis perfectissimis, in omnibus exemplis Iesu Christi sanctissimis, in omni beatitudine & perfectione sua, quæ consistit in potentia, sapientia, bonitate æterna & immensa, &c. Similiter in omnibus non successiue, nam hæc omnia prędicta perfectissima in Deo esse cognoscit: & hæc gratulatio erit per Deum Dei filium, in quo solo vere gaudere Deo possumus, qui solus beneplacitum patris semper in summo perficit, & perfecit, sicut ipse testatur Io. 8. Quæ placita sunt ei facio semper: & Dauid dicit de omnibus alijs. psal. 13. Omnes declinauerunt &c. Vsque ad vnum, idest Iesum Christum. & Salomon. Eccl. 7. Vnum virum ex omnibus reperi, q supple Deo pateri per omnia, & in omnibus complaceret. Mulierem autem non inueni.

Secundum principale gratulationis ad Deum.

HAec congratulatio vehementissime ducit in Deum, & ad Deum propter delectationem, quæ in ipsa est. Si enim omnia corda essent vnum cor, inuestigare non posset quantam delectationem habet anima in congratulatione Dei. specialiter congratulatur Deo de redemptione generis humani, ad quam inuitat Dominus Iesus omnes amicos, dicens. Lu. 15. Congratulamini mihi omnes, quia inueni drachmam quam perdidi. Drachmæ perditio fuit totius generis humani à congratulatione separatio: drachmæ inuentio fuit Christi per passionem eiusdem congratulationis recuperatio. Et notabile est, quòd non dicit se emisse, sed inuenisse, licet pretioso sanguine, & aspera passione genus humanum comparauerit, quia intantum desiderauit salutem generis humani, quòd inuentionem reputauit tali modo se posse hominem à potestate diabolica liberare, & ad beatitudinem æternam ad quam creatus fuerat, reuocare. Similiter notabile est, quòd etiam omnes angelos conuocat ad congratulandum, non drachmæ, non homini, sed sibi quasi homo Dei Deus esset, & tota solus diuina in ipsius inuentione dependere, & quasi sine ipso beatus esse non posset.

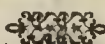
Tertium principale congratulationis propter Deum.

IBi etiam anima congratulatur Deo non propter se, sed pure propter Deum. Tanta enim puritate anima afficitur in cō gratulatione Dei, quòd potius vult ipsum esse beatum, quàm seipsam esse beatam: imo anima fidelis mallet eligere omni beatitudine se semper carere, quam Deum alicuius beatitudinis & perfectionis defectum habere. In omnibus his septem membris prædictis Deus ipse est causa efficiens, materialis, formalis, & finalis: ipse est causa mouens animam ad cognoscendum, ad amandum, ad fruendum, viuendum, laudandum, gratias agendum, & congratulandum. Similiter ipse est materia in se habēs totum quod prouocare potest animam ad cognoscendum, amandum &c. Hoc est sapientiam &c. Item, ipse est causa formalis informans animam, qualiter se habere debeat in Dei cognitione, amore, &c. Similiter ipse est finis, ad quem tendit rationis cognitio &c. De his septem potest intelligi illud Salomonis. Prou. 9 Sapientia diuina ædificauit sibi domū, excidit columnas septem. Domus est cœli empyrei creatio: septem columnarum excisio est septiformis prædicta gratia, in qua consistit plenissima vera beatitudo. Qualiter autem vnusquisque se habere debeat in hac vita, vt ad illam beatitudinem perueniat, docet Anselmus dicens. Tantum desiderium tibi esse debet in hac vita perueniendi ad quod factus es, tantus dolor quòd nondum ibi es, & tantus timor quòd non peruenies, quòd nullam debes sentire lætitiam, nisi tantum de his quæ dant spem, vel auxilium perueniendi. Circa prædicta debet versari intentio nostra & totum negotium nostrum in hac vita, sicut seruus suis fidelibus committit Dominus Iesus in Luc. 19. dicens. Negotiamini dum venio, singulis de commissis sibi negotijs singulos iudicare. Obsecro ergo te Domine propter omnem beatitudinem tibi innatam, præsta cunctis fidelibus in hac misera vita in prædictis crescere de hora in horam, vt manifestetur abundantia gloriæ tuæ per infinita sæcula seculorum. Amen.

Explicit Opusculum sexagesimumtertium. Beati Tho. de beatitudine.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LXIIII.

De modo confitendi, & puritate conscientiæ.

QVoniam fundamentum, & ianua virtutum, omnisque gratiæ, ac spiritualis consolationis principium est conscientiæ puritas, ac cordis munditia, ad quam principaliter & præcipue per puram & veram ac integram & perfectam confessionem peccatorum acceditur, nobis qui vocati sumus ad statum gratiæ, & ad acquirendas virtutes, ac vitanda vitia de sufficienti confessione, ac modo confitendi, vt decet viros ad statum perfectionis electos, cum summa diligentia, & sollicitudine continua præ cæteris mortalibus principaliter est videndum.

Confessio debet esse pura.

ESt igitur primo videndum, quòd cōfessio debet esse pura, quia peccata debēt simpliciter dici absque duplicitate, &

excusatione, sicut homo credit ea manifesta esse coram Deo. Nec debent verba dici palliantia, aut cooperientia, vel minuentia peccatum, sicut faciunt multi magnas phylacterias, & historias longas dicentes antequam peccatum explicent, vt sic per illas ostendant se minus culpabiles de peccato, quòd quidem peccatum in fine illorum verborum superfluorum excludunt. Vitanda sunt igitur superflua, & excusatoria verba, sed pure dic peccata tua ac simpliciter te accusa. Similiter non debet dici quòd cadat in infamiam alicuius, aut quòd possit præbere confessori occasionem turbationis contra aliquem, aut materiam contemnendi. Vnde si expeditet nominare peccata alterius confitendo propria, tunc taliter explicentur, quòd confessor nullo modo possit intelligere personam cum qua peccasti, nec possit venire in notitiam complicis in peccato, sicut si dedisti Petro occasionem peccandi cum peccauit, non debes nominare, sed sufficit tibi dicere, Fui causa committendi tale peccatum cuidam personæ.

Vera.

CONfessio debet esse vera, ita quòd nulla falsitas dicatur scienter, nec aliquod dubiũ affirmetur, sed certa vt certa, & dubia vt dubia sunt dicenda: & ideo quando confiteris, non dicas, Dico meam culpam si feci tale quid, aut si dedi materiam turbationis tali, aut fecissem tale peccatum si potuissem: sed dic simpliciter, feci sic & sic, & appetiui sic & sic, habui voluntatem deliberatam faciendi tale peccatum, & non dimisi nisi quia non potui, vel quia nesciui, vel quia timui verecundiã, aut pœnam temporalem. Sunt tamen quidam qui nescientes, aut verecundantes, aut non curantes specificare peccata, aperte mentiuntur in confessione quam faciunt, dicendo quædam generalia ad quandam cautelam, quibus comprehendant peccata omnia quæ fecerunt. Dicunt enim, Dico culpam meam de quinque sensibus meis male custoditis, scilicet visu, auditu &c. Et tamen si inter rogarentur de quolibet per se, inuenirentur non offendisse in altero præmissorum illorum prædictorũ, maxime postquàm confessi fuerint: & sic dicunt etiam de septem vitijs capitalibus, cum tamen non offenderint in omnibus, sicut sonant verba eorum. Talis ergo modus, ab his maxime qui sæpe confitentur, est vitandus: sed dicant vera & necessaria, & dimittant falsa & superflua. Similiter ante confessionem diligenter seipsos examinent, & dicant primo omnia vitiosa & grauia, quæ pro certo nouerint se fecisse, ita quòd sub humilitatis specie, aut causa quacunque nullatenus mentiantur: sed postea possunt dicere generalia & leuia, quæ non possunt specialiter explicare, sicut sunt cogitationes otiosæ, verba otiosa, negligentia & pigritia circa orationem, amissio temporis, distractio cordis dicendo horas, vel orando, ingratitudo beneficiorum Dei, superflua cura de corpore, & de rebus temporalibus, turbationes leues contra proximum, iudicium leue alieni cordis, despectio proximi quo ad personam, & vitam, siue mores, non contentari de omnibus quæ Deus facit, aut fecit, aut fieri facere permittit, & his similia, quæ cum sint ineuitabilia ab anima infirma, non possunt in numero declarari, sed potius expedit ea quotidie delere cum lacrymis, aut per ipsam infirmitatem animæ recognoscere, & in humilitate debita permanere.

Integra.

CONfessio debet esse integra, vt omnia peccata quæ habes in memoria, aut quæ oblitus fueras confiteri, & modo recordaris, integre confitearis, nec dicas partem vni confessori, & partem alteri, quia nullo modo debes diuidere. Hoc faciunt illi qui timent despici à confessore, vel reputari minus boni, plus timentes humanam verecundiam, quam diuinam offensam: & plus amantes laudem extrinsecam, quam intrinsecam pacem mentis & conscientiæ puritatem. Similiter si oblitus es quando confiteris aliqua peccata, & postea die sequenti, vel alia die recordaris, si potes, debes recurrere ad eundem confessorem, vt confitearis si potes habere copiam, aut alium. alioquin sufficit tibi bona voluntas: quod si non ex obliuione, sed ex malitia, & verecundia oblitus es, vel omisisti confiteri aliquod peccatum, teneris recurrere ad primum confessorem, & si vis recurrere ad alium teneris confiteri omnia peccata prius confessa, & illud quod prius omiseras, & omnia quæ postea cõmisisti prima confessione facta, & teneris confiteri de menda-

F cio, aut simulatione quam commisisti, quia dedisti intelligere confessori tuo, quòd primo integre fuisti confessus.

Locus.

ITem confessio debet esse plena, quia debet continere circumstantias aggrauãtes peccata, quæ sunt locus in quo peccasti, quia grauius est peccare in ecclesia, aut in loco sacro quàm in domo: & grauius est cogitare aliquod inhonestum quando dicis missam vel officium, vel quando horas, quàm quando scribis, & grauius est respicere, vel tangere animo impudico corpus hominis sub pannis, quàm manum vel pedem, quia magis libidinosa delectatio est ibi. Et sic facies differentiam inter locum & locum.

Tempus.

G TEmpus in quo peccasti, quia grauius est cauere à Missa, vel otiari in die dominico, vel in festo solemni, quàm in die alio simplici: & grauius est quodcunque peccatum in magna solemnitate quàm alio tempore: & grauius est non vacare orationi, vel esse dissolutum in lingua, vel relaxatum in gula quando homo debet communicare, & in die quo homo communicat, quàm in alio tempore.

Coram quo.

GRauius est dicere, & facere aliquid coram eo qui potest hoc sumere occasionem peccandi quàm illud dicere, & facere occulte: & grauius est simulare se esse patientem habendo iram in corde, quàm ostendere se esse turbatum sicut est, non dando tamen alicui per hoc turbationis, vel mali exempli occasionem, vt dicit Grego. Et ideo non sufficit dicere, Fui iratus de verbo mihi dicto, sed debet dicere & addere, Et H simulaui me esse patientem in verbis & signis exterioribus, vt reputarer humilis vbi eram superbus, ita quòd cum illa simulatione addidi mendacium ad iram quam occultaui. Adhuc est grauius tangere Bertam osculando, quàm ipsam in eodem loco tangere cum pede: quia ille modus tangendi est magis impudicus. Vnde non sufficit dicere, Tetigi Bertam impudice, sed oportet dicere locum corporis si tetigisti manum, vel pectus supra pannos, vel ad nudum, & dicas modum, scilicet cum ore, manu, vel cum pede & cætera.

Mora quæ contrahitur.

QVoniam ibi maius est peccatum, vbi maior mora contrahitur siue sit delectatio corporalis, siue mentalis, siue irã, siue odium teneas per mensem, aut annum: & diligenter est mora examinanda in peccato cogitationis, quia videndum est si in ipsa mora ratio succumbat sensualitati consentiendo in I opus voluntate deliberata si posset, & tunc non est minor culpa, quàm si peccatum opere perfecisset, quia sic voluntas pro facto reputatur. Si autem succumbat ratio consentiendo in delectationem sensualitati tantum, quam non vult in opus procedere, sed vult tantum interius in delectatione voluptari: tunc licet ibi non sit plenus consensus, tamen est ibi peccatum mortale, sicut dicit Aug. sed est minus graue, quàm primum, vbi est consensus in delectationem, & in opus. Si verò in neutrum cõsentit, sed ibi facit moram inuite, quia scilicet nesciuit, vel non potest expellere, tunc dicat occasionem datam: quàmuis hæc sententia satis dura locum habeat in peccatis carnalibus, siue criminalibus, potest etiam notificari in homicidio, & in alijs multis peccatis. Quicquid autem sit, expedit conscientiæ mun-K dæ facere prædictam examinationem in quibuscunque cogitationibus vitiosis mora sic multum protractis.

Quotiens.

NAm grauius est facere quodcunque peccatum cum corde, aut cũ aliquo sensu corporis bis, quàm semel: & ideo si potes recordari, debes specificare vices cogitationum malarum, aut motus libidinosos in carne, & voluntatem faciendi aliquod peccatum, aut quotiens iterasti respicere in faciem alicuius propter delectationem visus: aut quotiens turbasti aliquẽ, aut murmurasti, & sic de alijs, quòd si non es memor de numero, dic bona fide, secundum quod indicas te totiens iterasse peccata. Et attende quòd cogitationes leues, & leuia verba non sunt numero explicanda, nisi essent occasiones alicuius grauis peccati, vel vitij, aut essent de se in aliquo genere septẽ vitiorum capitalium: si tamen propter aliquam cogitationem

leuem

leuem haberes nimis longam distractionem mentis in oratione, vel in psalmodia, credo quòd bonum esset explicari si esses memor, propter magnum dispendium quod facit. Si etiam propter aliquod verbum solatiolum, vel leue aliquando turbaris, aut oriretur aliqua mala suspitio, aut aliquod malum, tunc debet specificari propter malum ipsius effectus, sic quòd talia otiosa & leuia sunt specificanda, quando propter ea incurritur aliquod graue vitium, vel delictum, aut datur alicui materia peccandi. Sufficit ergo dicere simul omnes distractiones meotis habitas in oratione, & in officio propter cogitationes leues, sic dicendo. Dico meam culpam de nimia distractione, & mentis euagatione quam habui in oratione, audiendo Missam, & dicendo horas, propter cogitationes inutiles & otiosas, in quibus cor meum nimis occupaui, sic quòd ibi non fui intentus vt debui, & potui. Cogitationes autem vitiosæ procuratæ, & cum delectatione receptæ, omnes sunt explicandæ quantum potest homo, quantum ad quantitatem, moram, & vi**B**ces, vt supra dictum est. Cogitationes verò quantumcunque malæ & vitiosæ, si non sunt studiose procuratæ, nec cum delectatione receptæ, nec cum mora seruatæ in corde, nec dedisti occasionem veniendi propter cibi & potus intemperantiam, aut propter occasionem, sed subito venerunt, & recesserunt, & displicentiam habuisti in illis, & statim quando sensisti, vt potuisti, expulisti, aut expellere procurasti occupando te in lectione, aut in meditatione sancta, tales dico non sunt confitenda, quia non solum in istis homo non offendit, sed multum meretur tanquam pugil, pugnator, & victor: vnde Hier. Ille prædicatur beatus qui statim vt cœpit cogitare, cogitatus interficit, & allidit ad petram, idest, Christum. Sed hodie quidam tales cogitationes confitentur potius ad laudem, & vanam gloriam, vt confessor reputet eos spirituales, cum tamen talia essent occultanda, & in confessione tacenda, quia solum confitens debet se simpliciter ostendere peccantem: **C** vnde tales sunt thesauri Dei latrones, quia vanæ gloriæ appetitores, & ideo pœna latronum sunt puniendi. Nam de talibus cogitationibus, quibus sic resistitur, dicit Apost. 1. Cor. 10. quòd Deus facit cum tentatione prouentum: quod ideo dicit, quia homo talibus resistendo meretur, & ideo intelligo quod digni sunt suspendio, qui sub specie charitatis, aut petendi consilij, aut alterius causæ coloratæ, quæ soli Deo sunt aperta, manifestant, & aperiunt malitiose, & sub colo.

De motibus vanæ gloriæ.

QVia grauius est habere vanam gloriam de gratia spirituali à Deo recepta, quam de hominis opere manuali. Vnde confiteri habes de vana gloria, aut spirituali, aut corporali: & grauius est dolere de bono spirituali alterius quàm de bono corporali ipsius: quia primus dolor est de inuidia fraternæ gratiæ, quæ est peccatum in spiritum sanctum, quia est irremissibile. Secundus dolor ex simplici procedit inuidia, & ideo non sufficit dicere, Dolui de bono alterius propter inuidiam, **D** sed debes specificare si de bono spirituali, vel temporali. Et eadem ratione grauius est gaudere de spirituali damno proximi, sicut de peccato quod fecit, aut de ipsius infamia, aut quia amisit Dei gratiam, quam habebat, quam gaudere de temporali damno ipsius. Cauendum tamen est qualiter confitearis prædictum peccatum vanæ gloriæ de gratia spirituali, ne forte incurras maiorem vanam gloriam in confitendo illum defectum. Nam dando intelligere confessori, quòd habuisti vanam gloriam, quia fuisti visus orare, vel in Missa plorare, vel laudatus quòd bene prædicaueris, quòd ex hoc potest incurrere vanam gloriam, siue peccatum vanæ gloriæ, quòd confessor ex hoc reputet te spiritualem. Debes igitur caute explicare confessori tuo gratiam tibi à Deo datam in oratione, seu lacrymis & huiusmodi. **E** Potes tamen dicere sic. Dum dicerem, vel audirem missam, vel prædicarem, feci actum aliquem propter quem personæ aliquæ me videntes cogitaui quòd crederent me habere aliquam spiritualem gratiam ibidem. Et quia in ipsa cogitatione habui complacentiam & consensum, nec dolui, ideo me accuso. Vel sic. Appetiui quòd aliqui sic crederent me habere, cum non haberem, & ad hoc credendum feci aliquos actus cum simulatione, & idem intelligas de alijs peccatis. Similiter caute confitearis vanam gloriam quam habuisti in exercendo aliquos actus virtuosos. Sufficit tibi non explicando dicere. Feci aliquem actum, propter quem non appetiui in totum laudem Dei, sed potius hominum, quia non solum volui reputari ab illo cui feci, vel dixi quoddam bonum, sed etiam appetiui, vt alijs publicaretur.

A Et nota, quòd cogitationes de vana gloria non sunt confitendæ, nisi quando est ibi complacentia, & consensus, & delectatio morosa. Si autem quando veniunt cognoscis eas non debere venire, & ex hoc statim displicet tibi quòd veniant, ac per hoc statim recurris ad Deum, vt eas expellat, aut saltem te consentire non sinat, sis certus quòd in eis non peccas, sed potius per eas coronam acquiris. Dic ergo statim in corde tuo, quando sentis eas. Deus in adiutorium meum intende: vel, Domine vim patior, responde pro me. Et caueas ne per huiusmodi tempestuositates seu tempestuosas cogitationes dimittas aliquod bonum opus incipere, vel inceptum continuare, ex quo principale motiuum est bonum, sicut hodie multi faciunt credentes spiritui diffidentiæ, qui facit credere quòd perdunt quicquid agunt, quòd in bonis actibus suis cogitationes vanas contrahunt. Respondeas ergo tali spiritui, Nec propter te facio, nec facere volo istud bonum, nec propter te dimittam. **B** Vnde quantumcunque habeas in istis cogitationibus aliquando complacentiam & consensum, doleas, & pure confitearis, nec propter hoc cesses à bono propter Deum principaliter incepto, sed pugna viriliter, & constanter, orando Deum, vt custodiat suum opus. Si autem naturaliter es passionatus & stimulatus de vana gloria; sicut sunt quidam qui nihil boni quasi faciunt, aut dicunt sine ipsa, tunc consulo tibi vt non delecteris in loquendo multum de Deo, aut de vita spirituali, docendo alios sub specie charitatis, quia pro certo sub hoc velo charitatis latet dulce venenum: sed puto esse securius, & magis expediens humiliare, & silere à bonis, ne forte curando infirmos, quia mens tua adhoc eget custodia, & frenum necessarium est linguæ tuæ, donec illa pestis in corde tuo fluctuare non cessat: alioquin sicut dixi, saluando & sanando alios, tuam destruis sanitatem. Experto crede, nam docere, & curare alios, est cibus perfectorum. **C** Si verò necessitas ineuitabilis, vel magna, vel rationabilis congruentia loquendi occurrat, tunc loquendum est taliter, quòd ita te sicut & alios videaris arguere, & docere. Et quia illi etiam non deerit spiritus vanæ gloriæ, copiens per hunc modum loquendi reputaberis humilis & discretus. Si etiam occurrit tibi loqui quando tacebis, vel quando de locutione humiliter excusabis, nescio aliud tibi remedium nisi confessionem puram, & lacrymas adhibere contra hanc maledictam pestilentiam. Est autem valde timendum, ne timore despectionis humanæ toties hoc vitium confiteri negligas, quoties ab ipso te noueris superari, nec vt minus verecunderis, mutes sæpius confessorem, imo vt plus confundaris, studeas eidem sæpius, & clarius solito confiteri. Sic enim virtute humilis confessionis spiritus ille citius expellitur. Et si etiam tuæ confessioni se ingerat, vt de pura & humili confessione appetas commendari, certe si te senseris vulneratum, non timeas in fine confessionis detegere ipsum vulnus.

D *De inobedientia.*

ET est sciendum, quòd grauius est esse inobedientem, vel irreuerentem patri, vel matri propriæ, quàm illi cui non sic tenetur obedientiam, vel reuerentiam exhibere. Et grauius est turbare vnum sanctum hominem, aut deridere ipsum, quàm hominem vitiosum. Et grauius est prouocare vnam personam religiosam ad aliquod peccatum, quod est contra professionem eius, quàm vnam personam sæcularem inducere ad idem peccatum. Et grauius est inspicere vnam iuuenem impudicè religiosam mulierem, quàm sæcularem, quia secundum beatum Greg. Non licet intueri, quod non licet concupisci. Et ideo dico esse grauius illud vitiose respicere, quod est grauius concupiscere vitiose. **E** Hoc idem intelligo de tactu, & quocunque actu, & verbo impudico. De conditione personæ cum qua peccasti sufficit exemplum iam dictum. Non ergo sis contentus dicere, Non bene custodiui visum, aut dicere, Iterauí plures aspectum in faciem cuiusdam personæ cum complacentia, & imaginatione impudica, sed qualitatem & conditionem personæ. Et si de visu sic expedit dicere, multo magis de verbo impudico dante prouocationem ad peccatum, & de tactu, aut commotione carnis libidinosa habita ex allocutione, vel appropinquatione ad corpus alterius.

De intentione habita in peccatis.

GRauius est facere quodcunque peccatum cum intentione peccandi, seu prouocandi aliquem ad simile, aut aliquod aliud peccatum, quam ad laetitiam tantum, vt si quis

ris defectum alicuius, facias ipsum despici, aut minus reputari propter inuidiam tuam, vel aliam malitiam. Aut si fecisti aliquem actum cũ oculis aut manibus aduersus aliquem, vel aliquam personam, vt prouocares eam ad malum, & sic de alijs peccatis studiose factis, non tantum in damnum facientis, sed etiam in proximi detrimentum. Quæ quidem peccata non sufficit confiteri, nisi explicentur intentiones malitiosæ. Tales racte assimilantur dæmonibus, & sunt inimici Christi, quia student animas perdere, pro quarum salute Christus sanguinem suum effudit. Item, descensus de peccato in peccatum est diligẽtius perscrutandus: non est ita graue vnum peccatum simplex, sicut est illud cuius occasione plura alia peccata sunt commissa. Vnde si studiose fecisti aliquem defectum tali modo, quòd alius fuit culpatus de hoc, & non excusasti innocentẽ, sed permisisti eum iniuste pati: vel si pro defensione vnius mendacij verba iniuriosa protulisti, aut incurristi plura alia mendacia: aut pro excusatione vnius mendacij, commisisti periurium, & ob hoc fuit suspitio de alio, vel facta iniusta punitio super aliquem, aut ortum est odium, aut turbatio aliqua inter aliquos, omnia hęc, & similia quæ ex peccato primo sunt consecuta, debent cum primo principali peccato plenius explicari.

De occasione & causa peccatorum.

SImiliter de plenitudine confessionis est dicere non solum circũstantias prædictas, vel similes, sed etiam occasiones, & causas peccatorum, propter quas incurristi ipsa peccata, vt dicet quia neglexisti ea vitare, sicut potuisti & sciuisti. Huiusmodi autem causæ sunt taliter dicendæ, quòd ta cum peccatis accuses, & non excuses, sicut quidam faciunt imponẽtes culpam diabolo, sicut Eua quæ dixit, serpens decepit me. Dicunt enim, Me tantum tentauit de tali peccato, quòd oportuit me consentire, nec potui me defendere vllo modo. Sed ista non est confessio, nec expressio causæ peccati, immo est excusatio tui, & accusatio diaboli illius, qui forte non est culpabilis tibi. Non enim omne peccatum fit semper ex suggestione diaboli, nec omnis tentatio est a dęmone. Sed secũdum beatum Iacobum 1. Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, vel illectus. Multi ergo mentiuntur dicentes. Dæmon me seduxit ad tale peccatum, quòd sibi consensi, qui à sola sua cõcupiscentia tentatus cecidit. Et ideo oportet dicere, Cum sentirem me stimulari ad tale peccatum perpetrandum, fui negligens in euitando occasiones me incitantes ad hoc, scilicet locum, tempus, & personam: & fui negligens in adiuuando me cum ieiunio, & oratione, & alijs necessarijs sicut sciui, & potui. Vnde propter negligentiam, & malitiam meam commisi ipsum peccatũ, potius eligens seruire diabolo, superbiæ & carni meæ hoc suggerenti, quàm spiritui sancto mihi per illud non facere inspiranti. Aliqui verò imponunt culpam proximo, sicut fecit Adam quãdo dixit Deo, Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Dicunt enim, Quædam persona tantum institit mihi rogando & blandiendo, & aliqua dona dando, quòd nullus de mundo potuisset se defendisse, sic quòd oportuit me finaliter consentire. Aliqui dicunt, Quidam dixit mihi tantum malum de quodam, quòd fecit me murmurare de illo, & illum despicere. Sed hæc est vitiosa confessio. Dic ergo sic de primo, Cum viderem expresse, quòd locutio & conuersatio cum quadam persona esset mihi inutilis, & periculosa, & sentirem affectum cordis ad ipsam personam, aut ipsius ad me non esse purum, nec secundum Deum, sed potius secundum carnem, & in conspectu & in præsentia eiusdem haberem nimiam complacentiam & sensualem, & ex hoc semper haberem imaginationes impudicas de illa cum libidinosis motibus carnis, & ita propter hoc debebam fugere eam, nihilominus fui secutus voluptatem carnis intantum, quòd ad talem actum deueni cum ea, vnde me & ipsam illaqueaui. De secundo sic dices. Audiens dici aliqua mala de quadam persona, facilius ea credidi quàm credidissem bona si audissem propter leuitatem cordis mei & defectum charitatis: & quando debui compati murmuranti, & excusare in corde meo omnia de quo ille murmurabat, ego statim murmuraui cum illo confirmando malum de quo dicebat, vel addendo ad illud quod dicebat, & per hoc dedi sibi occasionem magis murmurandi. Et nota, quòd hic nõ debet quis murmurantem nominare, nec factum de quo murmurauit, nec personam de qua murmurauit, quando, scilicet talis nominatio esset in excusationem sui, vel infamiam proximi. Item, si te accuses de turbatione proximi, aut de turbatione habita contra aliquem principaliter propter defectum eius, non debes exprimere illum defectum, ne per hoc ostendas te habuisse rationabiles causas turbationis, & sic videaris minus peccasse, aut motus zelo iustitię. Sũt enim quidam qui dicunt in confessione. Vidi fieri talem defectum, vel audiui dici tale verbũ, & de hoc fui valde turbatus, quia erat contra honorem Dei, contra bonos mores, & in malum exemplum aliorum. O stulte hypocrita quid dicis? nam te simpliciter laudas, & nihil penitus confiteris, taces peccatum tuum quod fecisti videndo alienum defectum, & non tuum qui forte fuit grauior quam iste defectus alterius, quia despexisti peccantem cui debebas compati, & mentitus dicendo te fuisse turbatum propter amorem Dei & proximi, cum tamen fueris turbatus propter superbiã tuam, & quia non habes charitatem proximi quæ non permittit aliquem contra proximum turbari. Sic ergo dicas, Videns vel audiens fieri vel dici aliquod quod iudicaui esse malum, & forte esse peius quàm fuit propter malitiam meam, quæ non permisit me excusare factum vel intentionem dicentis vel facientis sicut poteram, & debebam, non fui motus ad compatiẽdum illi, vel ad orandum pro ipso, sicut debui ex charitate sed magis fui commotus ad iram contra ipsum, contemnendo & iudicando ipsum & appetendo statim punitionem eius, vel habere potestatem puniendi, & hoc accidit mihi propter duritiã cordis mei, & quia non recognosco patientiam Dei quæ supportauit me in grauioribus peccatis absque vlla punitione, & sic de alijs. Sunt alij qui se clarius laudant in confessione dicentes, Per gratiam Dei satis bene custodiui me à tali tempore, vel citra a tali & tali peccato. Nam bene continuaui officium, missas, prædicationes, & orationes meas, faciant qui volunt facere mala, quia ergo intendo bene facere facta mea, & me custodire a peccatis melius quàm faciat maior pars vicinorum meorum. Et quia prius me permitterem occidi quàm facere tale peccatum, & in me non sentio alium defectum, nisi quia sum ingratus de beneficijs Dei, nec sum sufficiens ad regratiãdum Deo, qui me liberauit ab his peccatis, quæ faciunt multi alij. O Deus isti sunt similes Pharisęo, qui ascendit in templum vt oraret, cuius oratio fuit tota sui exaltatio super alios. Sic & isti qui debent se simpliciter accusare in confessione, super alios se laudant narrando bona quæ faciunt. De superbia autem & præsumptione quæ latet interius, nihil dicunt. Sunt alij qui confitẽdo peccata sua, totam culpam imponunt Deo, sic enim dicũt, Dominus Deus dedit mihi naturam ita peruersam & promptam ad tale peccatum, quòd non possum mihi cauere. Isti dicũt cum Adam qui dixit. Mulier quam dedisti mihi &c. Quasi diceret, si non dedisses mihi non peccassem. Sed isti aperte mẽtiuntur. Nam secundum Gregor. Diabolus non potest vincere nisi volentem, cum tamen de ipso dicatur, quod non est potestas super terram, quæ illius potestati valeat comparari. ergo multo minus potest quis violentari à concupiscentia naturali. Sunt alij qui dicunt, Fui deceptus à tali tentatione, quia Deus noluit me adiuuare, cum tamen sæpe ieiunarem & orarem, & ad ipsum recurrerem, sed isti non accusant pigritiam suam & negligentiam, qua noluerunt vitare occasionem peccandi, & perseuerare in oratione. Asserunt enim Deum impium & mendacem, qui tamen dicit in psalmo. 90. Clamabit ad me & exaudiam eum. Et alibi. Mat. 11. Venite ad me omnes qui laboratis. Et alibi. Petite & accipietis. Et Apost. 1. Cor. 10. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari vltra quàm potestis, sed faciat cũ tentatione prouentum. Sciant ergo quòd ideo relinquuntur à Deo, quia insipide & sine fide orant, nec volunt pugnare contra seipsos, nec perseuerare patiẽter postulantes auxilium Dei sicut decet, sed volunt habere gratiam statim sine labore, petẽtes etiam illam à domino non humiliter, sed præsumptuose tanquam digni, ac si esset Deus obligatus eis. Orant etiam cum securitate quadam, vt exaudiantur statim vt ipsi volunt, & non sicut ipse vult, sicque putantes ipsum ducere ad auxiliandum, potius prouocant ad derelinquẽdum, quia superbe & præsumptuose accedunt ad ipsum. Causa ergo lapsus eorum est superbia, & negligentia sua, quam debent simpliciter accusare.

Occasiones quæ dantur alijs in peccando.

SVnt etiã in confessione explicandę occasiones datæ alijs ad peccandum: quia omnium peccatorum homo est particeps, quibus occasionem præbuit malitiose, vel non malitiose. Vnde cõfiteri debes, si malitiose vel ignorãter dedisti alicui occasionẽ peccãdi, nec nominare debes directe, vel indirecte personã

cui

cui dedisti causam, sed sola occasio est dicenda. Peccatum verò quod factum est ab alio occasione tui, potest dici explicite, quando est notum confessori, non illum qui fecit. Alioquin dic solam qualitatem delicti, sic dicendo, Feci fieri peccatū quoddam mortale, vel graue propter talia verba quæ dixi, aut propter tale malum exemplum quod dedi. Item, si habuisti turbationem cum socio in itinere, vel in aliquo opere, aut propter locium dixisti male officium, quia male proferebat, non debes dicere, Socius meus turbauit me in tali facto, aut dixi male officium meum propter defectum socij mei, quia sic accusas socium, in cuius notitiam confessor potest venire. Dic ergo, Turbationem habui cum aliquo propter meam superbiam, quia ipsi dixi verba iniuriosa, & ipsum prouocaui ad dicendum mihi. Et si est illius culpa, dic, Habui turbationem cum quodam propter impatientiam meam, quia nolui supportare eum in charitate propter aliqua verba ab eo dicta, vel Dixi male officium cum aliquo in tali hora, & dicente mihi conscientia vt redicerem, propter pigritiam meam non redixi.

De pollutione.

SI habuisti pollutionem carnis vigilando, dic causam expressè. Si dormiendo, dic causam quam dedisse te credis. Causæ possunt esse cibus & potus, intemperantia diei præcedentis, aut alio modo. Aut si dicendo ipsum propterea non dabis intelligere confessori vim dierum præteritorum, cogitationes inhonestæ habitæ ante dormitionem, quas explicare potes, potissimè quando somnias ea quæ præcogitasti. Nec sunt recitanda somnia vitiosa vel inhonesta, nisi ante cogitasses ea, aut post somnum cum delectatione, & mora, & motu carnis cogitasses. Et tunc dicenda tanquam cogitata, magis quam somniata. Si verò somniasti te habere aliquem actum impudicū cum persona ad q̄ habes sensualem affectum, aut quam ante conspexisti oculo impudico, hoc debes exprimere, vt causā illius somnij. Et quia homo plus in talibus delectatur, & multi post somnum gaudent se talia somniasse: vbi verò non fuerit aliqua de prædictis causis, vel similibus, nihil de somnio est dicendum, quia nulla culpa est ibi, sufficit dolere in corde. Et ad quietandum conscientiam, potes dicere, Inhonestum habui somnium, cui si dedissem causam, quam nescio, tunc dico culpam meam.

De causis pollutionis.

SEcundum sanctos patres triplex est causa pollutionis nocturnæ. Prima prouenit ex voracitate gulæ, & superabundantia cibi & potus; quæ est diligenter examinanda ab illis qui vocati sunt ad spirituale exercitium. Nam quandoque accidit aliquos relaxari in gula nimis aliquo tempore, & postea quando abstinent, polluuntur in somnis, credunt quòd hoc non accidat ex culpa immoderantiæ, sed potius ex debilitate & necessitate naturæ, sed errant, quia debent cauere, & iudicare an veneritex nimietate saturitatis præteritæ. Quod enim fuerat per voracitatem & ingluuiem congregatum in medullis, necesse est vt aliquando per pruritum, vel per insensibilitaté corporis ieiunio afflicti egeratur, propter quòd non solum abstinendum est à delicatis cibis, verum etiam a vilibus, & cum æquali continentia temperandum est: tum panis & aquæ satietas est timenda, vt possit in nobis acquisita puritas permanere. Isti ergo qui nondum æqualis continentiæ & moderantiæ gratiam sunt adepti, non minus perfectam pollutionem considerant, quæ ipsis etiam hominibus abstinentibus sic accidit. Secunda causa est, quando per incuriam & immunditiam mentis elabitur. Nam mens spiritualibus exercitijs vacua, & disciplinis interioribus non intenta, seorsū corporis per vanas & immundas cogitationes euagatur, ex quibus merito culpæ eliciuntur humores. Et ideo volentibus obuiare, necesse est priuare, & hanc causam eradicare, videlicet mentis torporem excutere, & sensus refrænare, ne mens ad vana & noxia discurrat, & illis assuefacta excelsibus ad immundissima incitamenta luxuriæ somnians perturbetur. Prædicta ergo negligentia acquirendi munditiam, & euitandi immunditiam, in confessione pure explicetur. Tertia causa potest esse, quando illudentis inimici inuidia pollutio procuratur. Dum enim videt sanctum virum, per sollicitam victus moderationem, & integram & perfectam ac frequentem peccatorum confessionem perpetuam munditiæ puritatem acquirere, conatur eius conscientiam perturbare, maximè in diebus illis quibus considerat diuino aspectui complacere, fluxus illius emissione polluere, vt

A sic à sancta communione trahatur. Quibusdam verò contingere dicitur ex debilitate naturæ, quæ non est ita fortis & valida, sicut antiquitus dicitur extitisse. Hanc causam potest quis in seipso aduertere, quando in illo turpi, moderamine victus frequentius plus solito polluitur absque turpis somnij interuentu, sicut ego quosdam cognoui hac peste certis temporibus ter & quater in hebdomada sordidari, quamuis non minus prædictæ illusioni possit ascribi.

Vtrum propter pollutionem nocturnam sit vitanda sacris altaris perceptio.

SEcundum patrum sanctorum sententiam, vigilanti circumspectione cauendum est ad communionem salutaris conuiuij accedere tempore, quo sentimus nos somnij illusione pollutos. Sed si hostis inuidus taliter mentis nostræ illuserit, vt nobis B cœlestis remedij subtrahat medicinam, dummodo nullus reprehēsibilis interueniat pruritus, aut oblectationis assensus, si fluxus ille fuerit naturalis necessitate profusus, aut impugnatione hostis antiqui procuratus, & absque sensu voluptatis adductus, debemus ad gratiam salutaris cibi nihilominus accedere confidenter. Quod si creditur euenisse occasione vitiosa, die illa debet se humiliter subtrahere ab altari, ne in nobis verificetur sententia Apostoli. 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini, idest non faciens differentiam inter perceptioné cibi cœlestis, & carnalis: nec iudicans ipsum corpus domini esse tale, quod non nisi pura mente & castè liceat manducare. Et ideo subinfert idem Apostolus. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiūt multi, quasi diceret Multi ex hac C præsumptione, & manducatione indigna spiritualiter infirmātur, & somno mortali dormiunt multi per peccatum quod ex ipsa indigna manducatione & assumptione incurrunt. Probet autem seipsum homo, idest examinet seipsum homo antequā sacramentum percipiat, & diligenter se videat, vtrum sit mundus vel immundus, vtrum deuotus vel indeuotus, vtrum reuerens, vel irreuerens, vtrum timens vel præsumens, accedat etiā si certus sit, vel certum se putet quòd non sit vitiose pollutus, vel aliquo tali peccato infectus. Non enim debet volens illum cœlestem panem sumere esse contentus se non habere peccatum mortale, neque præcedenti nocte vitiosa occasione fuisse pollutum, quia licet hæc duo reddant quemlibet ipso cibo indignum, alia tamen plura sunt quibus se homo debet ab hoc subtrahere reuerenter, quę explicare non audeo, quia à sanctis & doctoribus ipsa expressa non reperi atque illustratione gratiæ Dei ea secutus simpliciter relinquenda decreui. Id tamen D quod pro meipso retineo, est verbum illius qui hoc instituit sacramentum, quem non credo illud frustra protulisse. Dixit enim. Hęc quotiescunque feceritis, in meam memoriam facietis. Ex quo quidem verbo arguo mihi ipsi, quòd quotiens volo id agere quòd ille instituit, & modo prædicto reliquit, nequaquam sine remorsu conscientiæ ac præiudicio animæ meæ vnico ad illum posse accedere, nisi præmemorata ipsius institutionis charitate, ac eius passione & morte, in cuius memoriā perpetue recolendam, illud sacramentum debere confici & percipi ipse clare asseruit, & iniunxit. Considerans insuper circa huius sacramenti primordia lotionem pedum factam non absque mysterio, & sacramento ibidem fuisse dictum à domino. Si non lauero te, non habebis partem mecum. Agnosco per hæc, & iudico non sine præsumptionis & grauis offensæ periculo aliquem velle habere partem secum ipsum sacramentum sumendo, non præhabita alicuius gratiæ spiritualis lotione, quam quidem lotionem non solum per compunctio- E nem & lacrymas puto fieri, verum etiam per interiorem mentis deuotionem & fidem, in qua ipse dominus vocat & inuitat animam & trahit, & quodam modo cogit ad ipsum cibum angelicum & cœlestem. Vnde & ipse dixit illis quos lauerat Iam mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis: non dixit, propter aquam qua loti estis, sed propter sermonem. Hoc autem est verbum fidei quod prædicamus, secūdum Apostolum. Vnde in actibus Apostolorum legitur. Fide purificans corda eorum. Hanc autem deuotionem & fidem celebrantis, seu sacramentum sumentis credo esse illam quæ celebrat, & quæ facit ipsum sacramentum percipi cum effectu, sicut & verba Christi sunt illa quibus consecratur, & transubstātiatur panis, & vinum in corpus & sanguinem Christi, quando

quidem deuotionem voco Dei gratiam quæ præuenit & disponit, subsequitur & infundit. Ad hoc ergo sacramentum cum instantia feruenti, & assiduæ orationis procuremus modo prædicto vocari à domino, videlicet præhabita ipsius memoria, atque compunctionis, & deuotionis, & fidei lustione, ad quæ nos præparari oportet per mentis & corporis munditiam, & per linguę & sensuum refrenationem, & per nostrarum passionum continentiam ac moderationem.

De fluxu libidinis.

PRætermittendum quoque non est, quòd quibusdam contingit interdum conscientiæ dubietas & perturbatio magna, vnde ipsis vigilantibus absque vlla commotione carnis, & cogitatione immunda, humor quidam per membrum secretum egreditur sine delectatione, & quasi insensibiliter, ita vt multi de hoc non perpendunt, nisi cùm pannos senserunt madefactos. Cuius causam aliqui ignorantes, turbantur & errant putantes se pollutos esse. Et ideo sciendum, quod illius humoris effusio non est pollutio: quia vt dicunt medici, sine libidinosa delectatione & carnis motione nullus potest pollui vigilando. Ad ipsius tamen effusionem humoris, videtur naturalis conditio causam exhibere primariam, sed deinde id aliud quod ad naturam disponit causa vitiosa & euitabilis perficit & consumit. Quibusdam hoc prouenire agnoui propter solam præsentiam & allocutionem alicuius personæ, in cuius conspectu habuit complacentiam sensualem & vanam, seu ad quam inordinato amore afficitur, aut per tactum impudicum leuem, aut imaginando aliquos actus impudicos fortiter & morose. In his enim casibus, & alijs similibus, multi inueniuntur habere calefactiones, & commotiones carnis libidinosas, dictumque humorem emittere velint nolint: sed eas causas, & similes quæ sunt euitabiles, debet quilibet fugere & euitare pro posse maxime qui sentit de hoc se passionatum, seu ad hoc naturaliter inclinatum siue ex vitio mentis, siue ex debilitate naturæ: & quis occasiones huiusmodi non euitauerit pro posse, vel iuxta posse relinquendo amicitiam, & familiaritatem personarum, ad quas inordinate afficitur, fugiendo etiam allocutiones & aspectum personarum, licet non credam ipsum per dictam effusionem peccare mortaliter, nisi forte aliter concupisceret, aut impudice tangeret personam quæ est causa illius effectus, tamen credo eum grauiter peccare, & magno peccati mortalis periculo: & ideo consilium do sibi, quod absque dilatione morosa ipse sibi violentiam faciat in hac parte fugiendo personas huiusmodi, atque cum eis omnem opportunitatem loci & temporis euitet. Hic itaque prædictus fluxus, qui a quibusdam vocatur libido, si potest euitari ipsius occasio, & studiose non euitetur, est omnino confitendus cum suis occasionibus, & negligentia habita circa ipsas. Si verò contingit ex causa quæ vitari non potest, sicut quando audiuntur verba impudica ex casu, vel loquitur cum persona, vel sedet iuxta eam, de cuius præsentia habet complacentiam vanam, & ab ea separari non valet. In his & similibus credo sufficere, quod tam de occasione habita, & impotentia vitandi, quàm de fluxu illius libidinis dolor est simpliciter habendus: quia tamen dubitare de talibus quæ spectant ad conscientiæ puritatem est quandoque valde proficuum, poteris hoc confiteri propter quietudinem mentis, & pacem, quàmuis expedire non credam.

De complacentia habita in memoria peccati.

SCiendum est, quòd quando cogitas de iniurijs receptis, & in illa memoria turbaris intra te cum aliqua mora, & appetis vindictam fieri, aut factam esse, aut doles quòd non fuit facta per te, aut per alium: aut imaginatus aliquid facere, aut aliquem motum tenere animo vindicatiuo, hæc omnia sunt confitenda, & alia quæcunque similia, si sentis in mente tua rationem illius iniuriæ. Si autem rememorando mala præterita quæ fecisti, non haberes dolorem, sed potius delectationem in eis, & propter hanc delectationem facis moram ibidem, non credo expedire quòd specifices ipsa peccata rememorata, si alias integre confessus es ea, & si non habuisti aliud quàm delectationem in mente, sufficit dicere. Mihi venerunt ad memoriam quædam vindictæ, vel iniuriæ quas feci, vel quædam peccata grauia quæ commisi, de quibus non solum nõ habui dolorem in tali cogitatione, sed de ipsis cum multa complacentia cogitaui, & si aliud tibi occurrit in carne, vel in mente propter dictam complacentiam quod tibi videtur aggrauare peccatum,

F ipsum etiam debes confiteri. Verbi gratia. Si de peccato luxuriæ per te facto habuisti memoriam, & de hoc habuisti motũ carnis & pollutionem, quia ipsum peccatum non fecisti pluries vel cum pluribus, tunc enim debes sic dicere, Ex imaginatione quam habui de quodam peccato luxuriæ, habui motum carnis & complacentiam in mente, & appetiui illum fecisse multoties, & cum multis personis: & sic non oportet te indicare confessori te iam fecisse illud peccatum, nisi forte alias idem indicasses, & nisi pro maiori humilitate & merito velis ipsum ei similiter explicare. Si autem recordaris te habuisse opportunitatem faciendi aliquod peccatum quod non fecisti, & in illa recordatione non gaudes te euasisse illud peccatum, nec congratularis Deo qui custodiuit te ab ipso, & abstulit opportunitatem & voluntatem faciendi ipsum, omnia ista sunt plenius referenda: videtur enim in hoc magna ingratitudo, & peccati commissio voluntaria. Sed si in prædicta recordatione peccatorum, & maxime carnalium, non possis vitare complacentiã, & motus carnis, dũ velles ea studiose recolere, causa te ipsum G excitandi ad compunctionem & dolorem, consulo tibi quòd non ea specialiter recolas, nec etiam alia peccata quæ non potes sine complacentia recolere, sicut est vindicta facta per te, vel per alium de inimico tuo, aut damnum, aut mora eius quẽ occidisti. Debes ergo omnia peccata tua si vis confiteri generaliter, sub duobus, scilicet superbia, & delectatione carnis, cõfitendo s.c. corde meditando, & ore proferendo; Dico meam culpam de superbia quam habui contra Deum & proximum, irascendo, inuidendo, alios prouocando, mundi gloriam appetendo, proximos iudicando, Dei creaturas contemnendo, meipsum bonũ reputando, alios vilificando de Dei operibus, ac iudicijs, & eius permissionibus murmurãdo, bonas eius inspirationes, & omnia beneficia negligendo, impetus vitiosos sectando, blasphemando, & nomen Dei in vanum proferendo, & linguam meam contra veritatem per mendaciones & simulationes, per duplicitates & adulationes, per iuramenta, & mul- H ta alia verba vitiosa laxando, otiose ac accidiose viuendo, de me nimis confidendo, de fide dubitando, de occultis Dei operibus rationem præsumptuose quærendo, plus quam oportet sapere de Deo, & de proximo, & de sæculo scire cupiendo, gratiam Dei non humiliter affectando, dona Dei occulta temerarie propalando, non in veritate, sed in hypocrisi & falsitate coram Deo & hominibus ambulando, & multa alia per superbiã mentaliter, & corporaliter exercendo.

De tempore mortis.

POstquam confessus es, dic animę tuæ maxime quando te vides proximum morti. O anima mea egressus tuus appropinquat, & prope est terminus tuæ superbiæ, & finis delectationis huius mundi, & miseræ carnis tuæ, quam delectationibus corporalibus pertulisti plus ipsam amando quàm Deum, plus sibi compatiendo quàm tibi, plus laborando pro ipsa I quàm pro te, plus obediẽs eius concupiscentijs, quàm diuinis inspirationibus, & consilijs, scilicet dum consensisti sibi satisfacere in delectationibus gulæ, & luxuriæ multis diuersis modis opere, & voluntate, atque satiare eius visum, auditum, gustum, tactum, & odoratum, quantum, & qualiter potuisti consensisti amori ipsius carnis amittere partem maximam tui temporis superflue dormiendo, & acquiescendo in multis operationibus vitiosis, ac occupando in nimia cura, & sollicitudine rerum temporalium, & corporalium te exercendo plus propter auaritiam, & delectationem, quàm propter necessitatem. Consensisti eius pigritiæ quam habuit semper ad operandum bonum, & eius sollicitudini quam habuit ad peragendum malum quod potuit, in his fuit vita mea, in his expendi tempus meum. Vbi ergo es ò vanitas mea, & superbia mea, quo perk ceastis delectationes carnis meæ? quid mihi attulistis? quid mihi reliquistis pro subiectione, & obedientia, qua vobis tot annis deseruiui? Pro vobis commutaui vitam æternam, amisi Deum, & acquisiui infernum, perdidi gaudia infinita, & lucratus sum lamenta æterna. Priuatus sum societate sanctorum, & Angelorũ, & merui fieri socius ciuium infernorum. Considera ergo, ò anima mea qualem te fecit Deus, quia ad imaginem, & similitudinẽ suam, & modo sic es denigrata peccatis, nec aliquam virtutem in te agnoscis. Considera in te potius imaginem tentatoris tui, qui te depinxit colore superbiæ, gulæ, luxuriæ, auaritiæ, vanæ gloriæ, inuidiæ, accidiæ & ingratitudinis, & negligentiæ, odij, & vindictæ. Tibi suasit con-

temptum

temptum Dei, & opposuit amorem sæculi: te induxit contra proximum ad murmurandum, iudicandum, decipiendum, despiciendum, contemnendum, detrahendum, & aliorum defectus ponderandum, & tua grauia vitia non videndum. Non video ergo, ò anima mea, nisi vt prouoceris ad gemitum, fletum, planctum, tristitiam, & lamentum, & clames humiliter, & feruenter ad dominum. Domine, ne in furore tuo arguas me &c. Miserere mei Deus secundum &c.

De cogitationibus inhonestis.

PLerique dubitant, si cogitationes inhonestæ sint exterius explicandæ. Credo quòd hoc facere sit puritatis, & perfectionis, & magni meriti, sed non credo esse necessitatis semper, nisi quando ex nimia mora facta in cogitatione illa homo sentiret se inclinari ad faciendum & perficiendum cogitatum, si opportunitatem haberet quam vellet, aut si pollueretur ex illa vehementi cogitatione morosa, aut si inordinate afficeretur ad aliquam personam, & de ipsa multo molestaretur in cogitatione habendo motus carnis, & imaginando habere aliquos actus impudicos cum ipsa persona. Hunc enim affectum inordinatum debes exprimere cum cogitationibus & motibus carnis procedentibus, dicendo es ipso affectu sic. Habui affectum sensualem & inordinatum ad quandam mulierem, vel quendam iuuenem talis conditionis, & hunc affectum concepi ex complacentia habita in aspectu & collocutione ac præsentia corporali ipsius de ipso, vel de ipsa. Habui tot vicibus ac multotiens imaginationes turpes, respiciendo cum oculis corporeis vel mentis faciem, vel aliam partem corporis eius, & imaginando cum ipsa persona habere amplexus & oscula, vel talem actum impudicum, & in his feci moram per magnũ spatium habendo ibi motus carnis libidinosos. Et specialiter accidit mihi in oratione existendo, aut missam dicendo, & semper fui negligens ad laborandum pro posse ad expellendum talia propter nimia delectationem, quam habebam ibidem, nec curaui, quantum potui refrænare oculos ab aspectu illius personæ, quando habui præsentiam eius. Quicunque igitur tales, & tali modo cogitationes & affectus exprimeret vitiosos, ab eis cito liberaretur, dummodo cum tali confessione continuaret orationem, & custodiam sensuum: quia dæmon non potest sustinere humilitatem puræ confessionis, cum sit superbus & immundus, & omnis humilitatis & immunditiæ inimicus. Et ideo non est melior & facilior ad euadendum tentationes superbiæ & luxuriæ, & omnis cogitationes vitiosas cum suis circũstantijs concurrentibus in carne, vel in mente, q̃ sæpe & claru detegere confessori, & totiens exprimere, quotiens renouatur,

De motibus carnis.

SCiendum est quòd motus in carne, qui non prouenit ex cogitatione impudica absque voluntate & sine causa, scilicet visus, vel auditus sine aliqua causa extrinseca inhonesta, sine dubio prouenit ex nimia repletione prius facta in cibo & potu. Quidam tamen putant, quòd prouenit ex nimia vigilia, quod potest esse, maxime quando constat eis quòd non prouenit eis ex aliqua causa prædicta. Et ideo oportet hominem esse parcum in diæta quo ad qualitatem & quantitatem, quando de talibus molestatur contra voluntatem & cum displicentia. Nam intra corpus oritur causa, quia secundum. Hiero. venter & genitalia proxima sunt. Et hoc intellige, quando non à causa exteriori, & tunc oportet cauere ipsum ab aspectibus, collocutione, & ab approximatione personarum, in quarum præsentia sensit se sensualiter delectari, alioquin ille qui videt motus naturalis, fieret vitiosus. Et quamuis sit securum confiteri tales motus procedentes sine causa vitiosa, quorum intemperantia videtur causa, dum tamen per ipsos non turbetur amor & desiderium puritatis in cordu, corporalis castitas non maculatur. Si verò procedunt á causa vitiosa, confitenda sunt, causæ, locus, & tempus, mora contracta in eis, & vices motuum, sicut supra de circũstantijs peccatorum dictum est: non enim sufficit generaliter dicere culpam de motibus, sed debes dicere sic Dum essem in ecclesia, vel in oratione, vel dũ audirem missam, aut prædicationem, cogitaui talem actum turpem, aut habui memoriam alicuius personæ, in cuius aspectu iam habui vnam concupiscentiam, aut inordinatum amorem: aut aspexi in ecclesia talem personam cum complacentia impudica, cuius causa habui motus carnis impudicos totiens, & per tantam moram. Et si dixisti illi aliqua verba gratiosa prolixe, aut

A fecisti aliquod seruitium malitiose, vt scilicet haberes complacentiam libidinosam, & motus carnales per maiorem moram, totum confiteri debes, maxime quia si verba non dixisses, aut seruitium non fecisses, sic prolixe, de illius præsentia delectationem non habuisses.

De periculo familiaritatis dominarum, vel mulierum.

QVoniam multi videntur negligere vt agnoscunt affectus suos vitiosos, & per consequens non curant confiteri, cũ tamen diligenter sint perscrutandæ, & cum suis vitijs orientibus ea ipsis exprimendæ: ideo prætermittere non intendo, quòd multi nimis afficiuntur ad seipsos, quidã ad aliquas personas, quidam ad honores, quidam ad diuitias temporales. Et quia hæc sunt sicut murus inter Deum & animam, ideo nullus homo habens aliquid de prædictis, potest in via Dei proficere, nec habere puram orationem, & maxime quando est carnalis B affectio ad personam, & de hac intendo loqui modo. Nam talis affectio multos spirituales sub specie amicitiæ spiritualis à statu orationis impedit & impediuit. Hæc est inquietando mentis pestifera, orationem mentis, & oris inficiens & dispergens, & affectus contrarios orationi in mente generat & excitat. Nam sicut oratio pura mente purificat & illuminat, lætificat, fortificat, & impinguat: sic carnalis affectio & immunda mentem inficit & obscurat, contristat, debilitat, & necat, & corpus eiusdem maledictionibus implicatur. Et quoniam spiritualibus loquor, propter quos ista scribuntur, nouerint ipsi, quod licet carnalis affectio sit omnibus periculosa & damnosa, eis tamen perniciosa est magis, maxime quando conuersantur cum persona quæ spiritualis videtur: nam quamuis eorum principium videatur esse purũ, frequens tamen familiaritas domestica commiscet periculum, delectabile detrimentum, & malum occultum bono colore depictum: quæ quidem familiaritas quanto C plus crescit, tanto plus infirmatur principale motiuũ, & vtriusque puritas maculatur. Non tamen de hoc statim perpendunt, quia sagittarius à principio nõ mittit sagittas venenatas, sed solum aliqualiter vulnerantes, & amorem augumentantes. Ad tantum verò in breui deueniunt, vt iã non velut angelus sicut cęperant seinuicem alloquantur & videant, sed tanquàm carne vestitos se mutuo intueantur, & sentiant mentes quibusdam commendationibus, ac verbis blanditorijs, quæ videntur ex prima deuotione procedere. Exinde vnus incipit appetere alterius præsentiam corporalẽ, qui forma, vel species corporis in vtriusque mente concepta incitat eos ad volendum præsentiam corporalem, qua inest eis præsentia mentalis, sicque spiritualis deuotio paulatim conuertitur in corporalem & carnalẽ, & sic ipsorum mentes quę solebant in oratione cum Deo absque intermedio loqui, nunc inter se & Deum alter ponit alterius corporalem effigiẽ, quam velant & obtenebrant ponentes sibijpsis faD ciem Dei cum facie creaturæ: & non minus horrendum est, cum hi proprium errorem percipere & emendare deberent, in ipsius potius nutrimento erroris totum illud iudicant ex maxima charitate procedere, cuius merito puto & sibi inuicẽ mentientes, referunt quòd in oratione vnus alteri præsentatur magis eis delectabile, ac si pro se inuicem orare cogatur gratia & virtute diuina, ac per hoc consolationem simpliciter sensualẽ, quam habent in illarum præsentatione de se inuicem facta in oratione prædicta, æstimant & affirmant, ac asserunt esse spiritualem gratiam & diuinam. Quales autem illusiones recipiunt à sagittario supradicto specialiter mulieres, quę citius fidem adhibẽt illusioni mentali, esset horribile, & quasi impossibile declarare. Sentiunt nãque in oratione præfata & repræsentatione mentali calorem quendam ignitum à sagittario illo illatum, E quem credunt & dicunt esse ignẽ charitatis à spiritusancto trasmissum, volentem coniungere spiritum vnius spiritui alterius vinculo charitatis, cum inde sit ignis libidinosi amoris, prout sequentia manifestant: & tamen deliberant se tanquam spirituales vnitos posse securius ac prolixius simul loqui, atque in hoc tempus non perdere, sed lucrari. Proinde modos insolitos & cautelas mirabiles adinuenerunt, quibus procurant simul colloqui & frequenter, allegantes vnus alteri causas vtilitate ac necessitate depictas, cum tamen in veritate nihil aliud sit causa, nisi onus cui ratio iam succumbit. Sic itaque carnali concupiscentia, seu complacentia excæcati tempus, q̃ olim consueuerunt in oratione expendere, ac spiritualiter occupare, nunc in huiusmodi familiaritatibus, & colloquijs ponunt, & sic (qđ dolendum est) allocutiones diuinas pro carnalibus commutantes,

ammodo nisi mora serotina cogente, aut alia ineuitabili causa, F non possunt ab inuicem discedere, & tunc inuite & tristes discedunt. Hæc autem tristitia est certissimum iudicium, quòd carnis vinculo sunt alligati, & per hoc visitationes & communicationes diuinæ à carnalibus & diabolicis dicerentur. Denique qua suis se in illis exponant periculis, & multa mala incurrant, dum eorum obsceneitatis conscientijs iudicant tanquam spiritualibus sibi quædam esse licita, quæ fieri nequeunt absque periculo & peccato, putaui tamen melius esse non multa de hoc calamo exarare, hæc tamen tacere non valeo, quin aliqualiter referam, maxime quia non longea temporibus illis similia contigerunt. Tandem spirituales prædicti quandoque se deduci permittunt, vt se inuicem familiari et tangant sub specie charitatis, referantes sibijnuicem immensum cordis amorem, quod impudenter charitatem appellant. Sed in hac re G ferationem amoris est summum periculum, quia ea hoc se bricantur sagittæ, quæ mentes eorum vulnerant mortaliter, ac venenant. Et quod super omnia videtur mihi horrendum, Deu, Angelis, hominibus, ac dæmonibus se e unt vel aliquæ spirituales nomine spiritu luxuriæ imbutæ, quæ in osculatione sui libidinis præsumpserunt dicere se habuisse in illis actibus impudicis magna sentimenta de Deo: quod nihil aliud dicendo esse, nisi quoddam incitamentum inductiuum ad sui illa securius intrandum, & peiora perpetrandum. Dic mihi qui talibus credis & adhæres Sunt sunt vere spirituales vt asseris, quid aliud loqui, aut facere deberent, nisi quod à Spiritusancto procedere potest, vel procedit? Ab illo autem nihil spectet unum, sed solum quod vtile & honestum. Quod enim ad Spiritumsanctum de actibus & osculis, aut qualem honorem inde consequitur Deus, & quæ vtilitas, aut qua non sit tibi ad salutem vel alteri, vt hos tactus facias, vel patiaris? Quæ conuenientio spiritus ad libidinem carnis? Quæ igitur tua præsumptio, H vt hanc contumeliam inferas Spirituisancto, vt ei attribuendo sibi tuæ impudicitiæ fœtorem, quem vix dæmones patiuntur? Quæ, inquam, temeritas tua mulier hypocrita à facie Dei proiecta, vt dicas delectationem carnis sibi libidinosam esse gratiam & consolationem diuinam? Recede ergo sera pessima de finibus meis, quia dæmones nequeunt tuam præsentiam ferre. Hæc itaque, fratres charissimi, non in ognte huic operi sunt inserta, vt sciat vnusquisque quòd hæc vene, ola adiectio suo colore spiritus acquisita, summe impedit puritatem confessionis, & cordis munditiam, ut sic hanc fugiat tanquam vitiolam rubiginem, quæ ius potest aboleri de mente, hæc aliquis fuerit applicata, præcipue quia tales personæ quandiu sunt hac sagitta percussæ, quasi numquam pure & integre confitentur, eo quod ipsum morum despectabilem in persona spirituali verecundantur toties detegere plene & integre confessori, quia verentur exprimere aliquas circunstantias tali affectioni annexas, quas vel tacent, vel exprimunt imperfecte, vtentes verbis operientibus dictum morbum, tot occupationem mentis quasi continuam circa personam dilectam & in oratione, & in cunctis actibus suis, & imaginationes turpes de ipsa vana complacentia cordis in memoria & aspectu mentali ipsius, & negligentia in euitando eius præsentiam, & colloquuntur quæ ipsi experiuntur. Propterea sæpe mutant confessorem, aut vellent mutare si possent, sic quòd tristes sunt & accidioss, frequenter tam ratione affectionis fluctuantis in mente, quam ratione confessionis imperfectæ, de qua ipsi met constituuntur. Sed quod peius est, cum ipsi deberent quærere medicos spirituales, cautos, & peritos ac expertos, qui scirent illam ægritudinem & causas eius agnoscere, & congruum remedium adhibere, non solum non faciunt, sed potius si sem. ad aliquem talem peruenerint, ipsum ex tunc fugiunt, nec reuertuntur ad ipsum. Quæ sit ergo confessores idiotas & simplices, qui nec morbum intelligunt, nec causas eius agnoscunt, nec ideo sciunt congruam adhibere medicinam. Tantum de hac materia dixisse sufficiat, vt per hoc animentur per via puram & immaculatam incedere, & fugere periculosam pestem familiaritatem mulierum spiritualium, quæ non melius quam fugiendo vitatur. Satis non posset quia hac sagitta percussus se teiunijs, vigilijs, ac disciplinis affligere & orare, quia si non fugiat personam, & omnem occasionem despiciat, nunquam curabitur ab illo morbo, sed magis augebitur illud vulnus. Propter quod sequamur auxilium, siue consilium B. Hier dicentis. Fœminam quam vides bene conuersantem, mente dilige, non corporali frequentia: quia initium sibi dixis in visitatione mulierum est, & mundus cum mulieribus non melius quàm fugiendo vincitur, quia cum cæteris vitijs & mortis quis possit resistere, huic tamen non potest nisi per fugam. Et alibi, Si mulier potuit vincere eum, qui iam erat in paradiso, non est mirum si eos impediat qui nondum ad paradisum peruenerunt. Et idem. Solus cum sola non sedeas in secreto absque arbitro & teste. Et iterum. Ne sub eodem tecto cum muliere maneas, nec in præterita castitate confidas, quia nec tu Sansone fortior, nec Salomone sapientior. Si forte dicas, iam corpus mortuum est, dicit tibi quoniam diabolus viuit, cuius flatus prunas extinctas ardere facit. Item idem dicit. Omnes virgines Christi & puellas aut æqualiter dilige, aut æqualiter ignora. Item, B. Aug. dicit. Sermo breuis & rigidus cum mulieribus est habendus. Nec tu quia sanctiores fuerint, ideo minus caue idæ. Quo n. sanctiores fuerint, eo magis alliciunt & sub prætextu blandi sermonis immiscet se viscus impijssime libidinis, crede mihi. Eps sum, Epo loquor, non mentior. Cedros lybani, idest, contemplationis altissimæ homines, & gregum arietes, idest, magnos prælatos ecclesiæ sub hac specie corruisse reperi, de quorum casu non magis præsumebam, quam Hier. & Amb. sicut etiam ait Ber. Quomodo conuersaris cum muliere, & continens vis putari? Esto quòd sis, maculam tamen suspicionis portas, scandalum mihi es. Tolle materiam & causam scandali: quia væ homini illi per quem scandalum venit.

De verbis otiosis.

Sciendum quòd verba vitiosa & grauia distincte sunt confitenda secundum differentias suas, & eorum circunstantijs & occasionibus eorundem. De murmuratione quæ fit quando narratur defectus personæ absentis si confiteri habes, dic vtrum vere, vel false, & propter quam causam, scilicet propter odium, vel vindictam si indusisti, vel inducere cogitasti aliquem ad hoc, vel despexisti ea hoc, si alicui ex hoc nocuisti, vel alicui audienti generasti tædium de illo de quo dixisti, vel aliquid male accidit, aut velle accidere desiderasti. Non ergo sufficit dicere. Multoties murmuraui, & de multis, nisi illa explices. Non tamen dicas defectum de quo murmurasti si est verum, nec nomen personæ, si dicatur quali a personæ aggrauans peccatum, sicut si de patre tuo, de fratre, de prælato, & propter quam causam Et si defectus est falsus, cunctis debes defectum & personam cui falsum imposuisti. Et debes reuocare coram illis, coram quibus propalasti, maxime si defectum illi esset graue. Sunt tamen quidam, vt minus displiceant confessori, exprimunt personam cui fecerunt iniurias, vel de qua murmurauerunt, quando ipsa persona reputatur mala quasi ab omnibus, vel quasi omnibus, odiosa, vt per hoc iudicent vt minus peccasse. Sed hoc est vitiose dictum, quia debent in cordibus suis reputare, & per confessionem I ostendere seipsos esse peiores quam illa persona, quam in sui excusationem nominare præsumunt. Quidam adhuc peius faciunt, qui vt placeant confessori, personam exprimunt de qua murmurauerunt, aut offenderunt, aufferendo rem, aut impediendo eius bonum, quia sciunt illam personam displicibilem confessori. Isti grauius peccant sic confitendo, quam fit peccatis confessio, quia contra charitatem proximi dupliciter peccant, quia faciunt confessorem de peccato gaudere quod confitentur, & detrimenta quam alteri inferunt, & sequitur quòd non doleant de peccato quod confitentur, sed potius gaudeat, putantes per hoc captare beneuolentiam confessoris, quæ grauior quam detractio est: quoniam detractio est quoddam homicidium spirituale occultum, sicut quando aliquis audit aliquem laudari de aliqua virtute, & fiducia, conatur auferre de K corde laudantis, aut cuiuslibet audientis, illam bonam opinionem quæ habetur de illo, negando illud, & potius defectum illius declarando, aut hypocritam appellando, quia dicit quod quicquid facit pro humana laude facit. Hoc autem vitium accipit opter inuidiam aut vanam gloriam. Nam detractor quærit laudari super alios, & potissime super illum cui de rahit, aut timet minus reputari, qua ille qui laudatur. Et inde oritur graue peccatum, quia affectant mortem, aut expulsionem, aut tribulationem, aut casum illius de cuius laude tristantur. Et statim sunt dispositi ad audiendum hoc de ipso cum gaudio, quod vitium nonnullos spirituales pulsat, qui nondum paraclitum acceperunt. Quidam autem ore non murmurant, nec detrahunt alijs, nec & ipsi de picientur aut murmuremus de ipsis cappetunt tamen illud ab alijs fieri. Et omnia talia cum motiuis & causis sunt confitenda integre.

De mendacio.

DE duplicitate quæ dicitur mendacium, quædam eſt quando lingua & intentio non concordant, quia facit intelligi & credi, quod non eſt. Tales duplicitates ſunt quandoque proditoriæ, ſicut fuerunt in Iuda, quando dixit: Aue Rabbi. Iſti mel in ore gerunt, & retro pungere quærunt, ſicut fecit Iudas: nam poſt oſculum fecit capi Chriſtum.

De ſimulatione.

DE ſimulatione quæ eſt in verbis, ſignis, & operibus exterioribus cuius contrarium eſt in mente. Hoc eſt proprium hypocritæ. Eſt autem ſimulatio falſitas veritate depicta, vel vitium verbis & actibus virtuoſis opertum. Simulatio in verbis eſt, quando dicis te inſipientem & vitioſum, vt per hoc humilis reputeris, & cum hoc præeligis, vt ſic non credatur, nec reputeris, quia appetis virtuoſus, & ſufficiens reputari, & econtrario turbaris ſi talis reputareris. Eſt ergo humilitas in verbis, ſuperbia in mente. Simulatio in opere eſt, quando fit actus virtuoſus, vt acquiratur fama ſolum. Simulatio in ſigno eſt, quando prætenditur honeſtas in ſenſibus, ſed cor eſt plenum inhoneſtate, nec trahitur quis ab opere, niſi quia caret opportunitate quam vellet. Sic quidam religioſi de die quando videntur, vt putentur ſancti & honeſti, ſenſus ſuos valde componunt, & maxime in officio & in choro inclinationes profundas & ſimilia faciendo, ſed de nocte nulla ſigna deuotionis oſtendunt, dum non ſentiunt ſe videri. Sic quidam ſe macerant abſtinendo, vt religioſi appareant & iudicentur. Aliqui exterius apparent patientes ſubridendo, qui tamen pleni ira & triſtitia, dolent de iniuria eis facta. Et ſic omnis hypocrita eſt ſimulator, duplex & falſus, & per conſequens proditor & inimicus veritatis. Et ideo quia huic vitio multa ſunt annexa alia, cum diligenti examinatione debent in confeſſione euomere virus ſuum. Mendacia ſunt ſecundum ſuas ſpecies confitenda. Quædam ſunt alijs noxia, & hæc grauiora non noxijs. Quædam deliberate prolata, grauiora illis quæ proferuntur à caſu: quædam iocoſa ad gaudium prouocantia: quæ tamen à viris perfectis ſunt cauenda. Qui verò dicunt mendacia per quandam inaduertentiam, ſicut narrantes hiſtorias, aut multum aut prolixe loquentes, debent confiteri quæ noſcunt falſa. Qui verò in prædicationibus narrant miracula non vera, aut hiſtorias deriſiuas ſeu fabulas, aut textum ſanctæ ſcripturæ trahunt indebite, vt coaptent verba, male faciunt, & confiteri debent, quia tot varietates ſunt in ſacra ſcriptura, quæ poſſunt dici: quoniam mendacio non eget Deus. Adulator verba blanditoria ad complacendum proferens, vel vt commendetur, vel vt beneuolus fiat, vel vt ſeruitium recipiat, ſunt confitenda tanquam mendacia exprimendo intentionem quam habuerunt in prædictis, & potiſſime qui adulantur geſtibus corporis & actibus manuum & oculorum, vt oſtendant affectionem & compaſſionem ad aliquem, quia tales omnes mendaces & falſi.

Eruditio vtilis ad omnia iſta ſupradicta.

VT autem ſcias melius confiteri, ſtudeas ſemel in die examinare quomodo tempus expendiſti, & diſcurre per ſingulas horas cogitando in quibus fuiſti, aut quibus perſonis, quid cogitaſti, quid dixiſti, quid audiuiſti, quid feciſti, vt cognoſcas relaxationes linguæ, cordis, & ſenſuum in quibus & quoties offendiſti, aut dediſti alijs materiam offendendi, & ſic ordina in mente tua, ſicut ea fueris memor commiſiſſe, quia memor explicabis omnia quorum fueris memor, & alia pluries pertracta & ordinate repete in mente tua, nec te pigeat in tali examinatione exercere, quia pax & lætitia mentis, quam inde conſequeris, excedit omne mundanum gaudium: quòd ſi abſque difficultate magna & cum multa tranquillitate animi iſtum modum volueris obſeruare, ſtude in paucis delinquere, vt pauca poſſis recolere & confiteri. Confeſſorem eligas compaſſiuum, probatum in tentationibus, & in via contineotiæ exercitantem, cui ſæpe confitearis, & aperias omnes defectus clare & lucide, & ſtimulos quibus moleſtaris. Sit ille caſtitatiuus, & humilis, diſcretus, & intelligens, ſic, quòd poſſis ad ipſum confidenter recurrere, & ſciat tibi remedium adhibere. Aliter autem ſi cæcus cæco ducatum præſtet, ambo in foueam cadunt. Ad iſta melius obtinenda, neceſſaria eſt tribulatio, quæ eſt via primaria ad cordis munditiam, & tu-

A tela ad cuſtodiam. Vnde ſi es religioſus, ſi pacem quæris, hinc minus egredieris, verſus, Cella quaſi cœlum tibi ſit, quæ cœlica cernas. Hic legas, hic ores, mediteris, crimina plangas: Pax eſt in cella, foris autem plurima bella. Si autem es ſæcularis, fuge conſortia, quantum potes, niſi pro euidenti vtilitate, aut neceſſitate. Expedit etiam vt portes in corde propoſitum tibi cauendi pro poſſe ab omni offenſa Dei & proximi, & debes armare te cum oratione dicendo, Deus in adiutorium meum intende, quia ſine auxilio Dei, impoſſibile eſt te à quantocunque peccato liberari. Et quamuis Deus permittat quantumcunque ipſum rogaueris in oratione, ne in aliqua peccata incidas, non tamen propter hoc deſiſtas à bono propoſito bene operandi, quia hoc Deus permittit, vt cognoſcas te infirmum, & continue diuino auxilio indigere, nihilque boni per te ipſum poſſe perficere, quantumcunque cupias & proponas. Propter quod oportet ſemper orare, & non de-B ficere. Ille autem ſemper orat, qui non ceſſat bene facere & mala vitare deſiderat. Si autem ab incœpto bono deſiſteres, eo quòd in oratione non exaudireris, tunc eſt ſignum, quòd ſpiritualis ædificij, quod eſt conſcientiæ puritas, cares principio, cui eſt annexa cognitio propriæ vilitatis, ad quod conſequitur virtus humilitatis, quæ mentem in bono confirmat & facit hominem contentari de omnibus iudicijs & permiſſionibus diuinis, circa omnes creaturas & ſe. Dum enim in veritate te ipſum agnoſcis, omnibus compateris, nullum odis, nulli inimicaris, plus gaudes de paſſionibus & pœnis corporalibus, quam de conſolationibus carnalibus, quia te vides iſta meruiſſe, eſſe vtilia, hæc autem periculoſa. Si ergo omnia præter peccatum diligis, nihil præter peccatum timeas, nihil te præter Deum afficiat, nihil te niſi culpa contriſtet: & quo-C niam cognitio & accuſatio ſuipſius quæ acquiritur per mentis munditiam in ſolitudine, & mentali oratione acquiritur, neceſſe eſt, vt quiſquis ad hanc puritatem peruenire affectat, ſolitudinem velut matrem omnis munditiæ amplectatur, & ibi in lectione & ſui cordis ſcrutatione, ſic ſe quotidie exerceat, quòd omni otioſitate vitata, omniq; humana verecundia poſtpoſita & deſpecta, ad puram & integram & plenam confeſſionem, nunc ſe præparet & diſponat.

Modus cognoſcendi ſeipſum.

POſtremo qui vult ad ſui perfectam cognitionem cito & faciliter venire, ac perfecte pacem conſcientiæ poſſidere, Primo, cor ſuum ſpoliet omni amore, & affectione ſenſuali à quacunque perſona & re temporali, ſic quòd inter Deum, & cor ſuum nullum ſit medium impediens, & nihil diligat extra Deum, & tunc talis affectio non erit medium impediens, ſed D adiuuans, & coaptans. Secundo, exuat cor ſuum ab amore inordinato ad ſeipſum, videlicet quòd non ſit fur & latro honoris, & laudis, appetendo aliquid de his quæ debentur ſoli Deo ſimpliciter, nihil etiam terrenum appetat, niſi pro Dei ſeruitio, & vtilitate animæ ſuæ vel proximi, abneget propriam voluntatem, cupiat alienum velle potius, quam ſuum perficere, nec à voluntate Dei, ac eius permiſſione animus ſuus diſcordet. Tertio, ad ſuæ conſcientiæ ſtimulum frequenter ſe exerceat, memorando præterita delicta, ſe ipſum arguendo de negligentia, concupiſcentia, & nequitia. De negligentia quidem ſe arguat, ſi cor ſuum nò bene cuſtodiuit, ſi tempus ſuum inutiliter expendit, ſi opera ſua in finem debitum non reduxit. Adhuc ſi fuit negligens in oratione, & in lectione, & boni operis executione, quorum vnum non ſufficit ſine altero. Adhuc ſi fuit negligens ad agendum pœnitentiam de commiſſis, ad reſiſtendum tentationibus à Deo permiſſis, ad proficiendum in bonis ſibi oſtenſis. De concupiſcentia autem ſe repreben-E dat, cogitando ſi in ſe viuit, aut vixit concupiſcentia, & voluptas appetendo dulcia, & mollia, & cibaria ſapida, veſtimenta delicioſa, & oblectamenta luxurioſa, cum omnia in primo motu ſint fugienda. Item ſi viuit in ſe, vel vixit concupiſcentia curioſitatis, appetendo ſcire occulta Dei, aut creaturarum, videre pulchra, habere pretioſa, & ſimilia quæ omnia procedunt ex auaritia. Item ſi in ſe viuit, aut vixit concupiſcentia vanitatis appetendo humanum fauorem, vel honorem, laudem, propriam gloriam, hæc omnia quæ faciunt hominem vanum ſunt fugienda à quocunque, & maxime religioſo, qui debet ambulare in veritate coram Deo & hominibus in cunctis bonis operibus ſuis, & ordinare cor, verba, & opera in laudem Dei, & ædificationem proximi, & vtilitatem ſui, nihil ex-

tra

tra Deum vllatenus appetendo. De nequitia verò se arguat, F cogitando si in se viuit, aut vixit iracundia in verbo, in animo, vel in exteriori signo, & si aliquem ad iracundiam prouocauit. Hoc autem vitium non potest corrigi, nisi per spiritum veritatis, vt scilicet homo consideret quid meruit per peccatum mortale, ac per hoc bonitatem Dei attendat, & patientiam, quæ ipsum sustinuit vsque nunc, nec adhuc eum damnare vult, cum iuste posset ac poterit quotiens mortaliter deliquit. Cum ergo veritas ingreditur animam, & ibi permanet, omne cor impatiens & furiosum, efficitur humile & mansuetum, & omne cor durum, & ipsum efficitur pium & compassiuum. Hæc autem virtus ingreditur solummodo in cor mundatum. Item cogitet si in se viuit, aut vixit nequitia inuidiæ, quæ de bono alterius contristatur, & de malo iucundatur, quod vitium directe contradicit Spirituisancto: & ideo ex inuidia ori- G tur peccatum in Spiritum sanctum, quod dicitur inuidentia, contra quod scriptum est in Matthæ. An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? & ideo peccatum hoc non remittitur in hoc sæculo, neque in futuro. Item, cogitet si in eo est, vel fuit nequitia accidiæ, quæ consurgit ex tædio boni, aut ex otiositate nimia, aut ex timore, vel dolore alicuius mali. Et ex hoc oriuntur pessimæ suspitiones, malignæ cogitationes, blasphemiæ, diffidentia de Deo, & finalis desperatio. Ad hanc sæpissime veniunt insolentiæ dediti, & qui se negligunt in bonis exercere, & tempus suum vtiliter expendere: et nec non qui nimis est vitiosus, ambitiosus appetendo excessiue honorem, talis qui appetit supra meritum suæ sufficientiæ, nunquam habet quod appetit, sed peius est quia iusto Dei iudicio, tanto magis ad ima trahuntur, quanto magis seipsos eleuauerunt & procurauerunt H per alios trahi sursum. Qui ergo hoc vitium vitare desiderat, studeat otium euitare, ac mentis & corporis superare pigritiam, eorumque occasiones præscindere, quæ sunt amor quietis, & immoderantia victus, propter has duas causas & peccata pessima perpetrata sunt. Ex his occasionaliter venit ira Dei super Sodomam, & Gomorram. Idcirco sancti patres fugientes de hoc sæculo ad desertum, contra illud vitium accidiæ quæ inficit & dissipat omne bonum, statim armis temperantiæ, & occupationis, & continentiæ, ne otiositatem radicem omnis mali incurrerent, se principaliter muniebant.

Peccatorum origo.

Omnium vitiorum capitalium vnum est initium, scilicet, ingratitudo. Duplex enim radix est, scilicet, timor male humilians, & amor male inflamans. Triplex fomentum est, scilicet concupiscentia carnis, & oculorum, & superbia vitæ, se- I ptiforme caput est superbia, ira, inuidia, accidia, auaritia, gula, luxuria, inter quæ sunt quinque peccata spiritualia, & duo carnalia, cum tamen peccatum mortale non sit aliud quàm recessus à Deo per ipsius contemptum in se, vel in suo præcepto. Contemptus autem Dei fit superbia: igitur necesse est, vt omnis peccati mortalis culpa sumat initium à superbia. Quia verò nullus contemnit Deum, vel suum præceptum, nisi quia aliquid ab ipso timet perdere, aut vellet acquirere: ideo oportet quòd omne peccatum actuale trahat originem ab hac duplici radice, aut amoris, aut timoris. Omnis autem timor habet ortum ab amore, quia nullus timet perdere nisi quod amat: & ideo amor & timor ab eodem fouentur. Et quia amor inordinatus est respectu boni temporalis, & illud est interius excellentia, & exterius pecunia, inferius carnis lasciuia, ideo tria sunt fomenta peccatorum & vitiorum actualium, & radicalia, ad quæ dum anima inordinate fertur, omnia peccata actualia ordinantur: & quia hoc fit secundū septiformem modum, ideo K sunt septem peccata capitalia, ex quibus generatur vniuersitas peccatorum.

Peccata in Spiritumsanctum.

Quamuis omne peccatum sit contra Deum trinum & vnū, appropriatur tamen Deo aliquod peccatum esse in patrem, aliquod in filium, aliquod in Spiritumsanctum. Peccatum autem in Spiritumsanctum est irremissibile in hoc sæculo, & in futuro, non quia in hoc sæculo non possunt dimitti, sed quia non dimittitur, nisi raro, aut vix in hoc sæculo quantum ad culpam, & modicum in futuro, quantum ad pœnam. Huius autem peccati sex sunt differentiæ, inuidia fraternæ gratiæ, impugnatio veritatis agnitæ, desperatio, præsumptio, obstinatio, & finalis impœnitentia. Primum est contra charitatem Dei, inquantum dolet quòd dominus Deus est bonus, qui ex bonitate sua dat gratiam, & est contra charitatem proximi. Secundum est contra veritatem fidei, quæ est fundamentum nostræ salutis. Tertium est contra misericordiam Dei, quia credit se plus peccasse, quàm Deus possit parcere. Quartum est contra iustitiam Dei, quia tantum præsumit de misericordia Dei, quòd credit se non debere puniri de peccatis, ac per hoc se relaxat ad peccandum, & pœnitere non curat. Quintum est contra gratiam pœnitentialem, quæ facit resilire à peccatis commissis. Sextum est contra gratiam pœnitentialem, quæ facit præcauere à committendis, secundum quod ipsa finalis impœnitentia dicitur propositum non pœnitendi, sic enim est species peccati in Spiritumsanctum: secundum autem quod finalis impœnitentia dicit continuationem peccati vsque in finem, sic est sequela omnium mortalium peccatorum quæ in hac vita non remittuntur, & maxime omnium specierum peccati in Spiritumsanctum, & sic omne peccatum initium sumit à superbia, & finem habet à finali impœnitentia, in quam qui deuenit, punitur in gehennam, à qua finali impœnitentia nullus peccans mortaliter potest liberari, nisi interueniat gratia mediatoris Christi.

Peccati descriptio.

Cum omne peccatum dicat recessum voluntatis à suo primo principio, inquantum ipsa voluntas nata est agi ab ipso, & secundum ipsum, & propter ipsum: ideo omne peccatum est inordinatio mentis, siue voluntatis, circa quam natæ sunt esse virtutes & vitia. Peccatum igitur actuale est actualis inordinatio voluntatis: vel secundum Aug. Peccatum actuale est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Inordinatio autem ista, aut est tanta, quòd ordinem exterminat iustitiæ, & sic dicitur peccatum mortale, quod natum est auferre vitam ab anima ipsam separando à Deo, per quem viuificatur anima iusti: aut est tam modica, quod ordinem illum non perimit, sed aliquantulum perturbat, & sic dicitur veniale peccatum, quia de ipso cito possumus veniam obtinere pro eo quòd ipsum non tollit gratiam, nec per ipsum incurritur inimicitia Dei. Ordo autem iustitiæ est, vt bonum æternum præferatur bono temporali, & bonum honestum præferatur vtili, & Dei voluntas præferatur voluntati propriæ, & iudicium rationis præsit sensualitati humanæ: & quia lex Dei præcipit hoc & vetat oppositum: ideo quando æterno temporale, honesto vtile, sensualitas rationi, & voluntas propria præfertur Dei voluntati, committitur peccatum mortale, de quo dicit Ambro. quòd est præuaricatio legis Dei, & cœlestium inobedientia mandatorum. Hæc autem committitur, quando omittitur, quod lex præcipit, siue fit quod lex vetat. Ex quo oritur duplex genus peccati, scilicet delictum, & omissum: quando verò bonum temporale plus debito modo diligitur, sed non præfertur æterno, & honesto præfertur vtile, & voluntas naturalis plus debito amatur, sic tamen quòd non præfertur diuinæ, & caro concupiscit, non tamen præfertur iudicio rectæ rationis, tunc est peccatum tantum veniale, quia licet hoc sit præter legem diuinam, non tamen est directe contra eam. Sensualis autem appetitus non præfertur rectæ rationi, nisi quando ratio ei consentit: & ideo peccatum mortale non committitur sine consensu. Si autem sensualitas inordinate moueatur, cum ista inordinatio ad malum declinet, & hic ratio non consentiat ad aliquod peccatum, quia aliquo modo lædit ordinem iustitiæ, & quia in statu innocentiæ non mouebatur sensualitas, nisi secundum motum rationis: ideo stante hoc non poterat ibi esse veniale peccatum. Nunc autem quia rationi repugnat sensualitas velimus nolimus, ideo necesse habemus committere veniale peccatum aliquod per primos motus: & licet quædam particulariter, ac singillatim possint deuitari, omnia tamē nullo modo possunt caueri, quia sicut peccata sunt, ita & pœnæ peccati originalis & actualis: & ideo merito dicuntur venialia, quia hæc ipsa digna sunt venia. Verum quia ratio his consentire non compellitur, si post consensum delectationis consentiatur in opus, tunc est plenus consensus, ac per hoc est peccati consumatio, quę prouenit vsque ad supremam portionem rationis, ex qua pendet plenitudo consensus. Quia verò non solum consensu in opus, verum etiam in delectationem consensus est, in quo inferior pars sequitur sensualitatem, ideo si in delectationem sensualem ratio sensualitati consentiat & succumbat, propterea fit subuersio ordinis recti, & sic fit subuersio

sio

ſio iuſtitiæ, propter quòd committitur peccatum mortale, quamuis minus graue, quia non ſolum imputatur inferiori parti rationis, ſed etiam ſuperiori, quæ debuit compeſcere & cohibere inferiorem ne conſentiat.

Confeſſio, ſeu humiliatio ſuipſius.

ECce deſcripſi cor mundum & conſcientiam puram. Vir ergo immundus & maculatus multum me ſciens oſtendere, & meipſum neſciens, alienos defectus diiudicans, & meos non inſpiciens, vitia & occaſiones vitiorum vobis aperiens, & ipſa vitia in meipſo corrigere negligens, feſtucã in oculo alieno proſpiciens, & in meo trabem non conſiderans, alienæ vitæ dua eſſe præſumens, & modeтamina vitæ propriæ non tenens, omnium mores diſcutiens, & meos non delerens, erga meipſum cæcus permanens, & circa alios oculatus exiſtens: fraterna tamen charitate coactus: quia omnium fratrum animas ſincere amplector, eo maxime quo eos ſentio perfectam B cordis affectare munditiam mundumque cor ſollicite ac ſtudioſe perquirere, quo ipſam attingere valeatis, vt ſupra ſcriptum eſt, veſtra charitatiua dilectio humiliter & benigne ſuſcipiat vbique, & ſicut in ſpeculo & exẽplo veriſsimo viam & ſemitam per quam ingreditur anima in atrium domus Domini, quod eſt conſcientiæ puritas, diligentiſsime ſpeculetur firmiter attendens, quòd ad dictum atrium nullus vnquam in hac vita peruenit, niſi modo prædicto ſeipſum agnoſcere ſtudeat ſecundum notitiam ſibi datam à domino, ſuamque conſcientiam mundam & immaculatam ſeruare, & per confeſsionem puram, veram, & integram ſuperius memoratam. Ipſe namque modus confitendi ſuper humilitate perfecte fundatur, procedens ex filiali Dei timore, qui non patitur in corde habitare peccatum, nec circunſtantias peccati, quibus putet Deum offenſum: dummodo ſtatim euomat per confeſsionem C ſecundum ſui poſsibilitatem & notitiam habitam de offenſa, & huiuſmodi ſolicitudo ſeruandi cor mundum & conſcientiam puram, eſt ſignum congruum & euidens, quòd quis inter Dei electos filios computetur. Vnde talis anima ſecure poteſt dicere. Domine dilexi decorem domus tuæ, ideſt, munditiam animæ meæ, & locum habitationis gloriæ tuæ, ideſt puritatem conſcientiæ, & ratio, quia in voluntate tua præſtitiſti decori puritatis meæ virtutem, & in iuſtitia apparebo purus & munda in conſpectu tuo, & ſatiabor cum apparuerit gloria tua, ad quam nos perducat ipſe Deus qui viuit & regnat &c.

Explicit Opuſculum ſexageſimumquartum, Beati Thomæ Aquinatis, de modo confitendi, & puritate conſcientiæ.

EIVSDEM DOCTORIS D OPVSCVLVM LXV.

De officio Sacerdotis.

QVia ſacerdotis officium circa tria principaliter verſatur, videlicet circa diuinorum officiorum celebrationem, eccleſiaſticorum ſacramentorum collationem, & populi inſtructionem, de his omnibus aliqua per ordinem ſub breuitate ad laudem & gloriam Dei, & Saluatoris domini noſtri Ieſu Chriſti, & communem vtilitatem & maxime ſimplicium ſacerdotum eruditionem, prout occurret nobis ex inſpiratione Domini & de Sanctis & ſanctorum Patrum, & Sanctarum conſtitutionum regulis melius & ſubtilius deſcribemus. E

De horis canonicis.

DIuina quidem officia in ſeptem horas canonicas diſtinguuntur, ſcilicet, Matutinum, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Veſperas, & Completorium. Has ſeptem horas debet ſacerdos quolibet die domino reddere horis competentibus, vt 91. diſtinct. presbyter mane, & extra de celeb. Miſſ. presbyter, niſi eſſet infirmus, in quo caſu excuſatur. 91. diſtinctio. A Clericus victum. Ex quo patet, quòd non debet miſcere horas ſub vna oratione, ſicut quidam faciunt & male: ſed ſingulas horas dicat & diſtincte. Si verò iuſto impedimento detentus, horis competentibus non poſsit reddere, reddat poſtea quando poterit ar. de do. & contu. Cum dilecti. Debet autem ipſas reddere in Eccleſia ſi poteſt, iuxta illud. In eccleſijs benedicite Deum: aliter reddat vbique & honeſte, quando commode poterit. Ad has ſeptem horas tenetur ſacerdos & alij clerici conſtituti in ſacris ordinibus, ſiue habeant beneficium, ſiue non, & omnes illi qui percipiunt eccleſiaſtica ſtipendia in quocunque ordine ſint. arg. extra, de pol. cap. 1. & ad Hebr. 2 Sunt autem eccleſiaſtici redditus deputati, vt ex eis ſuſtententur qui in Eccleſia reddant domino diuina officia, vt extra de cleric. reſid. in eccleſ. vel præb. cap. Cum ad hoc, & de vit. & hon. cleric. cap. Cum ab omni. In modo verò & ordine officiandi, quælibet Eccleſia ſe conformare debet Eccleſię matrici, ideſt, B Metropoli, vt de conſecrat. diſtinctio 2. Inſtitutio. & 12. diſt. De his. Diebus tamen dominicis. 18 Pſalm. & 9. Lectiones, & 9 Pſalm. dicimus alijs diebus minus ſolemnibus & profeſtis. 12. Pſalm. & tres Lect. In ſeptimana verò Paſchali, & in ſeptimana Penthecoſt. 3. Pſalm. & 3. Lect. dicimus illi verò qui in alijs diebus tantummodo. 3. Pſal. & 3. Lect. celebrare volunt, non ea regula ſanctorum Patrum, ſed ex faſtidio & negligentia probantur hoc facere. & de conſecrat. diſt. in 5. In die Reſurrectionis, nec debet prætermittere officium mortuorum, quando dies ſolemnis non impedit, vt extra de celebra. Miſſ. Quidam. cap. Cum creatura: Miſſas quidem nullus celebret, niſi ieiunus, & ſemel in die, excepto die Natalis Domini, in quo tres Miſſæ celebrantur; vt de conſecrat. diſtinct. 1. Nocte natiuitatis ſanctę. Si verò neceſsitas immineat, puta quia oportet ſacerdotem celebrare pro defuncto, vel pro ſponſalibus, C vel ſcrutinio, & pro die: tunc poteſt bis celebrare, vt de conſecrat. diſtinct. 1. Sufficit, & extra de celebr. Miſſ. Conſuluiſti. Debet autem vino ſacerdos perfundere digitos poſtquàm accepit totum Euchariſtię ſacramentum, & illud ſumere, niſi eodem die aliam Miſſam debuerit celebrare, quia ſi vini perfuſionem eodem die perciperet, non poſſet poſtea celebrare, vtpote non ieiunus, vt extra de cele. Miſſ. Ex parte veſtra. Debet autem ſacerdos ponere in ſacrificio Miſſę, panem azymum infermentatum, ſcilicet hoſtiam, de puro frumento, non de alio blado, & vinum aqua mixtum, vt de conſecrat. diſtinctio. 2. in Sacramento, & debet plus ponere de vino, & longè minus de aqua, vt extra de celebrat. Miſſ. perniciolus. Et quoties celebrat ſacerdos, toties ſanguinem & corpus Domini accipiat, vt de conſecrat. diſtinct. 1. Relatum. Paret autem ſacerdos calicem per ſe, vel paretur ipſo præſente, vel faciat parari coram ſe, non committat vlli ſcholari ſuo tantum, ne omittat vinum, vel aquam ex obliuione, ſicut iam plures ſtulti fecerunt. Si verò non habeat vinum, poteſt vuas maturas in calice compri- D mere, & illud expreſſum aqua mixtum conficere, vt de conſec. diſtinct. 2. Cum omne crimen. Miſſam tamen celebret in ieiunio in hora nona, alias Miſſas celebret in mane ab aurora vſque ad tertiam, vt de conſecra. diſtin. 1. Ieiunus, & cap. Solent. Celebret autem in Eccleſia, & non in alijs locis, vt de conſecr. diſtinct. 1. Sicut non alij. Si verò cogat neceſsitas, puta quia eſt in itinere poteſt celebrare ſub diuo: Ita tamen, quòd habeat ſupra altare, tabulam per Epiſcopum conſecratam, vt de conſe. diſtinct. 2. Concedimus. Debet autem illa tabula eſſe lapidea, non lignea, vt de conſecra. diſtin. 1. Altaria. Calix verò in quo conficitur, debet eſſe aureus, argenteus, vel ſtanneus, vt de conſecr. diſt. 1. Calix. Corporale verò debet eſſe album, nullo colore tinctum, vt de conſecra. diſt. 1. Conſulto. Debent etiam omnia iſta, ſcilicet calix, veſtes & vtenſilia altaris in quibus ſa- E crificatur, conſecrari, & per Epiſcopum benedici, vt de conſe. diſt. 1. cap. 1. vt extra de ſac. vn. Cum veniſſent. Quæ poſtquam fuerint nimia vetuſtate conſumpta, comburantur, & cineres in loco mundo recondantur, vt pedibus tranſeuntium non coinquinentur, vt de conſecrat. diſtin. 1. Altaris palla. Habeat autem ſacerdos crucem ad altare cum celebrat, quia in illo myſterio paſsio Chriſti repræſentatur in memoriam dominicæ paſsionis, ſicut in reuerentiam paſsionis Chriſti facimus feſtum de ſancta Cruce, vt de conſecrat. diſtin. 3. Crucis Domini, & cap. Sextam. Debet autem ſacerdos verba canonis Miſſæ ab illo loco qui pridie, quam pateretur, vſque in finem conſecrationis, cum ſumma diligentia, & ſolicitudine proferre, vt non erret in eis, & non omittet aliquid ibi, nec reiteret, quia cætera quæ

præcedunt

F præcedunt & quæ sequuntur, sunt de solemnitate Missæ, sed illa sunt de substantia Missæ, vtpote in quibus fit consecratio corporis & sanguinis Christi, illis omissis non fieret consecratio, vt de consecr. distinct. 2. Panis in altari est. Debet autem sacerdos perficere totam formam verborum illorum in consecratione panis, scilicet vsque hic. Hoc enim est corpus meum, & tunc, scilicet, quia iam facta est consecratio corporis Christi & ipse dominus noster Iesus Christus est in altari inter manus sacerdotis, cum Angelis sanctis, vt de consecrat. distinct. 2. Quid sit sanguis. Sacerdos se reuerenter inclinet adorans verum corpus Christi. Et postea eleuet in altum spectante populo, vt populus simul adoret. Alias si ante consecrationem eleuaret, faceret idolatrare populum, & populum idolatria deciperet. Habeat autem sacerdos lumen accensum, quando conficit & cum sumit sacramentum Eucharistiæ in Missa, & quando portat illud ad infirmum communicandum, extra de celeb. Miss. Sane, G & cap. Literas. & si distillauerit aliquid de sanguine, lambat illud si potest, & si ceciderit in ligno vel lapide, vel in terra, radat illud sacerdos & comburat, & intus altare abscondat. Si verò ceciderit in pannum, lauet illud tribus vicibus, sumens loturam in calice, & ponat pannum iuxta altare, vt de consecr. distin. 2. Si per negligentiam. Debet autem abstinere à celebratione, si habet conscientiam mortalis peccati, nisi confiteatur primo, vt 2. quæst. 1. Sacerdos. Si verò ex culpa sua ciderit in pollutionem nocturnam, puta quia cogitauit peccatum ex delectatione, & ex hoc pollutus est, debet abstinere donec confiteatur. Si verò sine culpa sua, puta ex naturæ superfluitate, eodem die celebrare potest. Si verò ex alia leui causa, puta ex superflua potatione, seu ingurgitatione, eodem die abstinere debet, nisi immineat necessitas, & non habeat alium sacerdotem, vt de consecrat. distin. 6. Testamentum. Abstineat etiam sacerdos H si sit in notoria fornicatione, vt 32. distin. Qui sciunt, quia peccat ipse mortaliter celebrando, peccant etiam qui audiunt Missam ab eodem, vt 32. dist. nullus ciuicorum, & cap. Quæsitum. Abstineat autem omnino si sit suspensus, vel interdictus, aut excommunicatus, quia efficeretur irregularis per hoc. Et quia talis suspensus est quo ad se, & quo ad alios, peccat qui à tali recipit ecclesiastica sacramenta scienter: si tamen sit ligatus minori excommunicatione, non est suspensus quo ad alios, quia licet ipse peccet in conferendo ecclesiasticum sacramentum, non tamen peccat in hoc, qui ex fide ab ipso recipit, vt extra de cleric. excom. mi. si. Celebrat. de cuha cler. & mu. Vestra. Et propter hoc, quandocunque sacerdos communicat excommunicato in verbis, vel in alijs, faciat se absoluere à quocunque sacerdote si potest. Si verò sacerdos in ipsa celebratione recordatur alicuius peccati mortalis, confiteatur si potest, vel saltem conteratur & perficiat. Si verò non potest confiteri, I nihilominus conficiat, quia grauius peccaret, si deluderet populum, vt extra de celebrat. Miss. cap. Cum homine. Si verò in ipsa celebratione sacerdos suscipitur in aliqua passione, & non possit perficere, alius sacerdos incipiat, vbi ipse dimisit, & perficiat, vt 7. quæst. 1. Nihil. Debet etiam sacerdos habere scholarem in Missa, qui iuuet ipsum, quia illud officium facere non potest solus, extra de fi. presbyr. Proposuit. Immo debet habere duos si potest ad minus, vt illa salutatio, Dominus vobiscum, verificetur, extra de consecrat. distinct. 1. Hoc quoque. Potest autem sacerdos pro pecunia celebrare, & locare operas suas ad annum vel mensem, vel ad diem, sicut voluerit, si ad hoc non tenetur ratione beneficij vel officij, extra de præ. Signatum, & 12. quæst. 2. Charitatem, quia si tenetur, non potest sine peccato pecuniam petere, vel aliquo modo exigere, K vt extra de si. Cum in ecclesiæ corpore, tamen sponte oblatam potest pecuniam recipere, vt 1. quæst. 2. Quam pio. Vnde sacerdos pro diaconis Ecclesiæ suæ non potest ex pacto exigere, neque pignora petere, vt 1. quæst. 1. Placuit vt vnusquisque: sed pro diaconis aliquarum Ecclesiarum potest, quia ad hoc non tenentur, sed si volunt soluere, soluant quod in talibus est consuetum, sacerdos postquam fecerit suum officium, libere & absolute potest illud petere, & ad soluendum illud per superiorem compellere, extra de si. Ad audientiam. Tamen non potest sacerdos illa intentione celebrare vel officiare, vt ex hoc pecuniam consequatur, quia peccaret mortaliter, licet non sit simonia, vt extra de si. Tua nos. Pecunia ergo non debet esse causa celebrandi, sed occasio excitans & inducens. Causa enim debet esse id, ad quod talia sunt inducta, seu instituta. Si verò offerentes habeant corruptam intentionem, credentes talia obtinere pro pecunia, non obest sanæ intentioni sacerdotis, vt 1. quæstio. 1. Iudices. Ita tamen, quòd sacerdos intentione sua, vel in vsu pecuniæ non offendat. Caueat autem sacerdos ne recipiat oblationes pro defuncto excommunicato, vel præciso, vel qui decessit in peccato mortali notorio, quia pro talibus non debet orare. 92. distin. cap. Oblationes, & 13. quæst. 2. Pro obeuntibus. Si verò in confessione vera fidei decessit, etiam si sit in inferno, quia dubium est, tamen licet orare pro ipso, quamuis non possit proficere ei. 13. quæst. 2. Non extimemus. Tales autem non debent sepeliri in cœmiterio Ecclesiæ, immo si postea discerni sepulti, deberent ex humari & ejci extra cœmiterium, extra de sepulcris sacris, cœmiteria in quibus corpora infidelium excommunicatorum sunt sepulta, debent reconciliari aspersione aquæ benedictæ, sicut fit in dedicationibus Ecclesiarum, extra de consecr. Eccle. vel altar. consuluisti. G Soli etenim catholici sepeliendi sunt apud Ecclesias, vt fideles euntes & redeuntes orent pro ipsis, vt 13. quæst. 2. Non extimemus. Vtrum autem celebrare quotidie, vel ex reuerentia aliquando abstinere sit melius sacerdoti, hoc relinquitur intentioni suæ, vt faciat in quo Deo credat magis vel melius placere, & ponitur exemplum de Zachæo & Centurione, quorum vnus placuit recipiendo, alter propter reuerentiam abstinendo, dicens. Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum, de consecrat. distinct. 2. Quotidie. sicut mulier quæ patitur menstruum si vult communicari, & intrare Ecclesiam ex deuotione, non est prohibenda, sed si ex reuerentia vult abstinere, est laudanda, vt 5. distinct. Ad eius vota. Ex negligentia tamen nunquam sacerdos debet omittere, vt extra de celebr. Miss. Cum creatura.

De Sacramentis Ecclesiasticis.

H Visio de officijs ecclesiasticis, videndum est de sacramentis ecclesiasticis, quæ sunt septem, scilicet Baptismus, confirmatio, pœnitentia, Eucharistia, extrema vnctio, ordo, coniugium seu matrimonium. Et primo de Baptismo, qui ordine prior est, & necessarium est. 57. distin. Verum. Est enim ianua, seu fundamentum sacramentorum, extra de presb. non Bapt. Veniens. Vnde siquis omisso baptismo ordinatur, non reciperet characterem, vt 1. quæst. 1. Siquis confugerit, vt siquis presbyter deprehenderet se non esse baptizatum, debet baptizari, & iterum ordinari, extra de presby. non bapt. Veniens. Consistit autem hoc sacramentum in duobus in elemento aquæ, & forma verborum, vt 1. quæst. 1. Detrahe & extra de bapt. & eius effectu. Non vt apponeret. In aqua enim debet baptizari, non in alio liquore, & vndecunque sit illa aqua sufficit siue de mari, siue de fonte, siue imbribus, siue de glacie resoluta: Forma verborum est illa quam Dominus dedit Apostolis dicens. I Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, extra de baptis. & eius effectu. Non vt apponeret: ita quòd nihil omittatur de his verbis: & si omiserit aliquam de tribus personis, non dicitur baptizatus, de consecrat. distin. 4. In synodo. Nec debet omitti hoc verbum, dum dicitur, ego baptizo te, extra de baptis. & eius ef. Si quis puerorum. Si tamen corrumpat verba sacerdos ex ignorantia latinæ locutionis, non nocet sacramento, de consecrat. distin. 4. Retulerunt. Ex satisfactione autem debet immergere ter, secundum huius nostræ regionis consuetudinem, de consecrat. distinct. 4. De terna. Et debet formam verborum ore exprimere, & dum dicit verba baptizando, debet immergere in aquam, vt 2. quæstio. 1. Detrahe. Cætera verba quæ adhibentur ante & post oleum & chrisma, K quæ non sunt de substantia baptismi, sed de solemnitate. Si tamen sacerdos illa omittat ex contemptu, peccat grauiter, quia sunt introducta ex generali consuetudine ecclesiæ, de consecr. distinct. 4. Siue paruuli, & generales consuetudines seruari debent, sicut euangelia, vt 11. distinct. Ecclesiasticarum. Sit autẽ sacerdos cautus, vt per sese immergat, & per se eleuet puerum de sacro fonte propter contingens periculum pueri, & postea tradat eum astantibus, & sciat se patrem spiritualem pueri & compatrem parentum ex sola immersione, sicut alij eleuantes. 30. quæstio. 1. Omnes, ita quòd filia carnalis sacerdotis contrahere nõ potest cum baptizato ab ipso, & matrimonium contractum, & consummatum dissoluetur, sicut inter filios duorum compatrum, extra de cog. spi. Ex literis. Si verò immineat necessitas, vel infirmitas baptizandi, vt non possint solemnitatem obseruari, quia timetur de morte baptizandi, tunc sacerdos habeat aquam paratam in fonte vel in vase & immer-

gat

gat puerum ter in aqua dicendo. Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, & poſtea ſi habeat opportunitatem repetat ea quæ omiſit, extra de ſacrament. vnct. cap. Paſtoralis, & cap. Presbyter. Si verò contingat imminente neceſsitate, quòd puer baptizatus ſit per aliquam mulierem vel laicum, quia ſic fieri aliquando conſueuit presbytero abſente, ſacerdos in tali caſu, quia probabiliter dubitat, baptizet eundem ſub iſta forma verborum. Si tu es baptizatus, non te baptizo: ſed ſi non es baptizatus, ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, vt extra de baptiſm. & eius ef. De quibus. Si autem puer inueniatur in platea, vel cœmiterio, & dubitetur vtrum ſit baptizatus, ſicut ſæpe ſit de expoſitis & proiectis, baptizari debet, de conſecrat. diſtinct. 4. Paruulos. Si verò aliquis magnus & adultus venit ad baptizandum, quẽ ſacerdos præ mole corporis non poſsit immergere, tunc ſacerdos fundat aquam ſuper corpus eius dicens, ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, & ſic recipit baptiſmum. Tali enim adulto non imponitur pœnitentia de commiſſis ante baptiſmum: ſufficit enim tali peccatori baptiſmi ſacramentum ad remiſsionem peccatorum omnium tam originalium, quàm actualium, vt de conſecrat. diſtinct. 4. Sine pœnitentia. Requiritur tamen in eo cordis contritio, ſine qua non ſequeretur venia de actualibus peccatis, vt de conſec. diſt. 4. Omnis. Et talis adultus debet reſpondere de fide per ſe non per alium, cum ſacerdos quærit de articulis fidei dicens. Credis in Deum patrem &c. Credis & in Ieſum Chriſtum &c. vt de conſecrat. diſtinct. 4. Paruulus. Sed paruuli reſpondent per alios, quia per ſe non poſſunt hoc proferre, de conſecra. diſt. 4. Paruulus. Habeat autem ſacerdos orarium, ſiue ſtolam ad collum cum baptizat. 23. diſtinct. Eccl. Habeat etiam cereum accenſum, vt oſtẽdatur ſub typo luminis corporalis lux illa quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ſicut a 1. diſtin. Clericos, vel cleros, vt ex hoc apud homines fides augeatur: ſimiliter extra de celebra. Miſſ. Sane. Admoneat autem ſacerdos parrochianos ſuos, vt in ſeptimana ante paſſionem Domini noſtri mittant pueros ſuos, vt inſtruantur de ſymbolo, de conſecrat. diſtinct. 4. Ante baptiſmum, & c. Ante 20. dies. Credo quòd ſi ſacerdos ſit in tali loco, quòd non poſſit habere aquam de fonte, vel de riuo, vel aliam defodiat terram, ſi poſsit inuenire, & ſi non poterit habere, imploranda eſt bonorum omnium largitoris gratia, vt 20. diſtinct. De quibus. Si enim ſacerdos facit quod poteſt, & quod non poteſt committit Deo tunc ipſe ſupplet defectum, vt 2 a. diſtin. Qui quæritur. Paruuli delati ad baptiſmum reſpondeant per alios, quia per ſe non poſſunt. Idem eſt de mutis, ſurdis, & ægrotis, qui per ſe non poſſunt, vt de conſecrat. diſtinct. 4. Paruuli. Poteſt autem dari baptiſmus quandoque eadem hora quando natus eſt puer, ne interueniente morte, paganus mori valeat, qui redimitur per baptiſmum, vt de conſecrat. diſtin. 4. Beati. Generalis autem baptiſmus non debet celebrari, niſi in Sabbatho ſancto, & Sabbatho Penthecoſt. vt de conſecrat. diſtin. 4. Duo tempora. Nemo autem poteſt baptizare ſeipſum: ſed alter debet eſſe baptizans, & alter baptizatus, vt extra de bapt. & eius ef. Debitum. Iſta duo ſunt neceſſaria homini ad ſalutem, fides & ſacramentũ: ſed vbi alterum deeſt ex neceſsitate, ipſe Deus ſupplet quod deeſt; in puero ſupplet fidem, in adulto ſupplet ſacramentum: vbi vtrunque deeſt, anima in æternum damnatur, vt de conſecrat. diſtinct. 4. Firmiſsime. Compatres verò qui confitentur fidem pro puero in baptiſmo, tenentur inſtruere ipſum puerum iam adultum de fide & charitate, vt de conſecratio. diſtinctio. 4. Vos autem omnia. Cauere autem debet ſacerdos, ne vir teneat filium vxoris ſuæ ad baptiſmum, ſiue habeat de ſe, ſiue de alio, neque vxor filium viri ſui. Si tamen factum fuerit ex ſimplicitate, vel ex malitia non ſunt propter hoc ſeparandi, vt trigeſima quæſtione prima dictum, & extra de cog. ſpi. capitul. Si quis. Si tamen pater vel mater filium ſuum baptizauerit in mortis articulo, cum non poteſt habere alium qui baptizaret, non ſunt ſeparandi: nec aliquo modo peccauerunt, vt trigeſima quæſtione prima ad limina. Poteſt autem ille idem, qui tenuerit puerum ad baptiſmum tenere ad chriſma, cum ex pluribus filijs aliquis compater fieri poſsit. De conſecratio. diſtinctio. 4. In catechiſmo. Iſta tamen qui non baptizatur, vel chriſmatur, nec ad baptiſmum, nec ad chriſma tenere poteſt, vt de conſecratio. diſtinctio. 4. In baptiſmate.

De Sacramento Confirmationis.

DE ſacramento confirmationis, ſiue chriſmationis, breuiter tranſeamus, prout ſpectat ad ſacerdotem, quia illud ſacramentũ ſpectat ad collationem Epiſcopi. Presbyter enim vngit puerum ſacro chriſmate iam baptizatum in vertice, ſed Epiſcopus vngit cum ſacro chriſmate in fronte, vt de conſecr. diſtin. 5. nouiſsime. de hoc plene tractatur, extra de ſacra. vnct. cap. Cumque veniſſet, & in hoc ſacramento contrahitur compaternitas, ſicut in baptiſmo, vt de conſecrat. diſtinct. 4. In catechiſmo. 30. quæſt. 4. Si quis ex vno. Debet enim ſacerdos monere parrochianos ſuos, vt filios ſuos chriſmari faciant, quia in confirmatione vel chriſmatione plene efficiuntur chriſtiani, de conſecrat. diſtinct. 1. Omnes fideles, quia licet omiſsio ſacramenti non obſit puero morienti ad ſalutem, prodeſt tamen viuentibus, quia dat robur ad agones & prælia huius mundi de conſecrat. diſtin. 5. Spiritus ſanctus. Oneſt tamen prælentibus ſi omittant ex contemptu, quia peccant grauiter, cum ſit ſacramentum neceſsitatis.

De cautela in confeſſione habenda.

DE pœnitentia multa in libris ſanctorum Patrum, & ſcripta inueniuntur Doctorum declarata. Quædam tamen quæ in vſu ordinario magis occurrunt, duximus prælibanda, debet namque ſacerdos aduertere vtrum iuriſdictionem habeat in illum vel in illam, quando audit eius confeſsionem, puta ſi eſt parrochianus eius, alias ſi eſſet alterius, non poſſet ipſum abſoluere, ſine petita & obtenta licentia illius ſacerdotis cuius parrochianus exiſtit, vt de conſecrat. diſtinct. 5. placuit, & extra. De pœn. & remiſſ. omnis vtriuſque ſexus, niſi in articulo neceſsitatis, puta ſi pœnitens & percuſſus vel infirmus ad mortem & non poſsit haberi proprius ſacerdos, in tali caſu poſſet cuilibet confiteri etiam laico, & obtinere veniam ex deſiderio ſacerdotis confitendo laico turpitudinem criminis, vt de pœniten. diſtin. 6. cap. 1. Circa pœnitentiale iudicium, duo ſunt neceſſaria ſacerdoti, ſcilicet mundiria vitæ, & ſcientia diſcernendi inter lepram & lepram. Mũditia vitæ neceſſaria eſt, vt in nullo eorum ſit iudicandus, quæ in alijs eſt iudicare paratus, iuxta illud Domini, Qui ſine peccato eſt, prius in illam lapidem mittat. ſcientia iudicandi ſimiliter neceſſaria eſt, vt cognoſcat quid debet iudicare, vt de pœnitent. diſtin. 5 cap. 1. circa medium, vt ex errore non imponat falſas pœnitentias, per quas animæ ad inferna trahuntur, vt de pœn. diſtin. 5. cap. Fratres, quia iuxta ſententiam veritatis, ſi cæcus cæcum præſumat ducere ſecum, in foueam ductor primus cadit inde ſecutor, vt 38. diſtin. cap. Ipſis, & de pœn. diſtin. 6. cap. 1. In primo autem inquirat ſacerdos diligenter in confeſsione peccata & circunſtantias peccatorum, ſcilicet tempus, modum, locum, & cauſam &c. Vt pœnitentes ex ignorantia vel verecundia non celent in confeſsione peccata, vt de pœn. diſtin. cap. 1. circa finem, extra de pœnit. & remiſſ. omnis vtriuſque ſexus. Et dum pœnitens confitetur, ſacerdos ſe exhibeat beneuolum & affabilem & humanum, vt pœnitens non impediatur in confeſsione ſua ex auſteritate ſacerdotis, & audita confeſsione, confortet ipſum vtendo diuerſis experimentes ad ſanandum ægrotum, nunc leuiando, & conſulendo per ſpem veniæ & gaudium æternæ vitæ, poſtea terrendo per pœnas æternas, & incendia gehennæ oſtendendo: ſicut viderit expedire, vt de pœn. diſtinct. 6. cap. 1. In fine, & extra de pœnitent. & remiſſ. Omnis vtriuſque ſexus: ſicut videmus in medico corporali, qui fræneticum per leuia mitigat, & ad ſanitatem reducit, & guloſum animum à vino & à carnibus aſpere prohibet, ne per ea incurrat mortem. In quolibet autem peccato pœnitentia eſt arbitraria, vt ſacerdos conſideret qualitatem peccati & peccantis, vt ſi eſt ſenex, aut iuuenis, aut diues, aut pauper debilis, aut fortis, ſi eſt bene compos, aut compunctus & alia, & omnibus bene conſideratis, imponat ei pœnitentiam, & prout in arbitrio ſuo viderit expedire, vt 26. quæſt. 7. tempora. Et de pœn. diſtin. in menſuram. Ita tamen, quòd iuuenibus maxime mulieribus non imponantur itinera & vagationes propter ætatis fragilitatem, vt 50. diſtin. pœnitentes, quia in eundo & redeundo audit & videt aliquid, per quod mulier iuuenis colligit venenum mortis, & infundit alijs, quia non ſolum tactu & eius effectu, ſed etiam aſpectu quæcunque appetitur, & quiſque appetit concupiſcentiam fœminarum, vt 32. quæſt. 5. non ſolum. Maſculis autem iniungat pœnitentiam, ſcilicet genuflexiones,

flexiones, & alias satisfactiones in Ecclesia faciendas, ad tollendam malam consuetudinem de non veniendo ad ecclesiam diebus dominicis & festiuis. Sit autem sacerdos ita cautus, vt non imponat pœnitentiam, ita grauem & austeram pœnitenti, vt pœnitens totam dimittat, sicut adolescens qui falcem deiecit a tergo, quem super humeros portare non potuit, vt 26. quæst. 4. alligant, sed nec ita leuem imponat, ne peccator contemnat peccatum, & vt ea leuitate pœnitentiæ relabatur libentius ad peccatum, vt 50. distin. cap. t. Faciat ergo quoddam temperamentum ea misericordia & seueritate, vt pœnitentia non sit nimis dissoluta, nec nimis rigida, vt 26. quæst. 5. Sunt namque. tamen tutius est ponere minorem debito, quam maiorem, quia melius excusamur apud Deum propter multam misericordiam, quàm per nimiam seueritatem, vt 26. quæst. 4. Alligant, in fin. quia talis defectus in purgatorio supplebitur. 25. distinct. qualis, & cap. Sc. tamen teneri anti peccatum grauior est pœnitentia iniungenda. Vulnus enim iteratum si incurratur grauius est ad sanandum, vt de pœnitent. distinct. 4. Inanis est pœnitentia. Vt autem sacerdos ad ista sit doctus & cautus, meditetur scripturas sacras & dicta sanctorum, in quibus illa inueniat. Nam propter hoc Dominus posuit verba sua in ore prophetæ, & post committit sibi curam animarum, dicens ad Hier. Ecce dedi verba mea in ore tuo, Ecce constitui te super gentes & regna, vt 36. distin. cap. Ecce. Certe cum videamus medicos corporum reuoluere quotidie, & legere libros physicales & medicinales corporum in quibus docentur curare corpora moritura: magna stultitia est non legere libros sanctorum medicinales animarum in quibus docemur curare animas in æternum victuras. Maius est damnum vnius animæ, quàm de morte innumerabilium corporum, vt 24. quæst. 3. Si habeas, circa finem. Instruat sacerdos confitentem, vt confiteatur omnia peccata pure, & sine palliatione, vt sicut peccata sunt in conscientia confitentis per memoriam, ita sint in ore ipsius per confessionem, nec diuidat confessionem propter verecundiam, vt vnum confiteatur vni & aliud alteri, vt de pœnitent. distinct. 5. cap. t. Vt cautus. & vt confiteatur per se non per nuntium, vel per scripturam, vt de pœniten. distin. 1. quem pœnitet in principio. Veruntamen dum sacerdos inquirit de peccatis, aut de circunstantijs peccatorum, ita caute inquirat, vt non instruat eum ad peccandum, quia nulli debemus parare laqueum. 17. distin. De viduis, sub nullo. Debet autem sacerdos monere parochianos suos, & si opus fuerit cogere, vt saltem semel confiteantur in anno, & communicent in Resurrectione Domini, extra de pœnitent. & remiss. Omnis vtriusque sexus. Si verò sacerdos timeat scandalum alicuius potentis de populo, & timet probabiliter, vt peius inde oriatur, saltem denunciet rectoribus ac superioribus, vt per illos tales potentes inducantur ad pœnitentiam, vt quæ non potest facere per se, faciat per alium. Sufficit enim sacerdoti, vt faciat, quod potest. Si autem pœnitens voluerit de aliquo peccato satisfacere, & in aliquo peccato remanere, puta ab vsuris, & non a fornicatione, sacerdos non debet omnino illam confessionem spernere, & sic secretum dimittere a se inconsultum: sed ipsam audire, & dare sibi consilium, vt ieiunet vel eleemosynat & alia bona faciat & exerceat. Non tamen illum absoluat, nisi de omnibus confiteatur & satisfaciat, extra de pœnitent. & remiss. quòd quidem. Dominus enim noster totum hominem sanauit, & nullum sanauit, quem non omnino liberauit. de pœnit. distinct. 3. Sunt plures. Denunciet tamen, quòd illa bona quæ facit in mortali peccato, non prosunt sibi ad vitam æternam: sed ad hoc prosunt, vt disponant & habilitent ad pœnitentiam, vt legitur de Cornelio. 26. distinct. Deinde prosunt etiam ad præmium temporale, de pœniten. distin. 3. Quid ergo, vel ad ad supplicium in inferno, de pœnitent. distin. 3. Si quis autem. Curet autem sacerdos residere in tali loco, quando audit confessionem maxime mulierum, quòd ab alijs videatur manifeste, sed a nemine audiatur, ne laici qui clericis opido sunt infesti, & sunt proni ad suspicandum malum ex nostra suspitione cordis percutiantur: sed a nullo audiantur quæ ibi dicuntur, vt illud iudicium soli sacerdoti confessori, & pœnitenti confitenti sit notum. Sufficit autem in illo diuino officio testimonium Dei, & sanctorum Angelorum qui illic assistunt, & coram quibus illud iudicium agitur, vt de pœnitent. distin. t. Quem pœnitet, & 50. distin. De his verò. Sacerdos autem summa cura & solicitudine curare debet, ne reuelet aliquid de his quæ dicta sunt sibi in confessione, neque per verbum, neque

F per aliud signum, sed si dubitat de aliquo peccato, & super hoc vult consulere magis peritum, ita caute quærat consilium de peccato, vt nullus aliquo modo percipiat de peccatore, alias esset in causa depositionis, vt de pœn. distin. 6. Sacerdos, & extra de pœn. & remiss. vtriusque sexus, exhibeat se sacerdos multa maturitate ne verbosus, aut loquax sit, ne propter hoc videatur vt suspectus in confessione, nec sedeat in conuiuijs in multitudine frequenter loquentium, ne aliquod verbum cadat ex ore suo, quod noceat ipsi de reuelatione confessionis, & si audiat verbum iniuriosum à parrochianis suis non reddat eis vicem pro vice, ne propter hoc insinuetur reuelare confessionis peccatum. Caueat autem sacerdos ne dum audit confessionem mulierum, respiciat vultum earum, nec aduertat qualitatem membrorum: propter quod bonum est & congruum, vt mulier teneat in confessione locum magis imum, & sacerdos magis altum, vt non de facili se videant mutuo, ne insidiante diabolo illa impediatur in confessione propter verecundiam, vel sacerdos illidatur ea illicita cogitatione: propter quod etiam

G sacerdos expedita confessione iuuencularum mulierum non immoretur illa immiscere verba quæ confessionem pertinebant, vel non adiuuent, nec vltra quam necesse est excogitare confessionem earum inquirendo vitiose motus membrorum suorum & visus, quia vbi talis esca iacet, antiqui hostis stimuli non desunt ad tentandum. 81. distin. Oportet. Nec recipiat sacerdos manus mulierum inter manus suas, sicut aliqui stulti faciunt, vel fecerunt, nec aliquo modo tangat mulierem: quia bonum est omnino sacerdoti non tangere, vt 32. distin. Hospitiolum. Timeat autem sacerdos instigationem versuti hostis, qui cù habeat mille nocendi modos, conatur à principio ruinæ suæ charitatem hominum & bona opera perturbare, vt 16. quæst. 2. Visis. Debet autem sacerdos omni tempore dare pœnitentiam postulanti, & in vltimo artic. vitæ. de pœn. distin. 6. in princip. & 26. quæst. 6. Si presbyter. Nec contrahat moram quandocunque aduocatus fuerit ad pœnitentiam imponen-

H dam, aliter puniri debet. Sed si infirmus petit pœnitentiam, & antequam sacerdos veniat ad eum sit mortuus, vel amiserit loquelam, sacerdos habeat eum pro confesso, & post mortem absoluat eum, vt de pœnit. distin. 1. multiplex: vt extra de sent. excommunica. A nobis. Si autem aliquis confiteatur aliquod peccatum de quo satisfacere non potest, puta rapuit aliena, quæ præ nimia paupertate reddere non potest, sacerdos iniungat sibi pœnitentiam, dicat tamen sibi, quòd si veniat ad pinguiorem fortunam restituat ablatum, si restitui potest, vt 14. quæst. 6. Si res aliena. Item si mulier sibi supposuit partum alienum, vt bona viri sui conuoluerentur ad alias, vel suscepit filium de adulterio quæ nutritur de bonis viri sui, in hoc casu audiat confessionem eius sacerdos, & similibus casibus, si qui tales occurrant, & absoluat eam, vt extra de pœnit. & remiss. officij. Item, si mulier habeat certam & discretam conscientiam ex causa probabili & vera, quòd vir eius sit consanguineus eius, & ob hoc non vult contra conscientiam reddere de-

I bitum viro suo excommunicato, sacerdos audiat confessionem suam, & absoluat eam, & communicet illi in occulto iudicio animarum, vitabit ipsam in publico, extra de restit. spol. Litera, extra de sentent. excommu. inquisitionem. Si autem aliquis confiteatur sacerdoti aliquod peccatum, vel furtum, de quo satisfacere non possit, aut non vult, & mulier, aut Dominus rei furtiuæ petat excommunicationem inde fieri, sacerdos debet excommunicare in genere, non in specie, sed dicat, Excommunico illum, vel illam qui fecit tale furtum, non nominando personam. Persona non debet nominari expresse, nisi conuictus sit aliquis in iudicio: extra de offic. iur. ord. Si sacerdos: & quandocunque sacerdos excommunicat aliquem, scribat causam quare excommunicat, & in scriptis proferat, aliter

K incidit in illam constitutionem, vt extra de senten. excommu. Medicinalis. Caueat autem sacerdos vt non recipiat ad confessionem excommunicatos, interdictos, antequam absoluantur: quia cum tales sint remoti a Sacramentis Ecclesiæ, non posset eos absoluere durante vinculo interdicti, vel excommunicationis: sed si sit excommunicatus ab ipso sacerdote, vel ab antecessore suo, potest ipsum absoluere præmissa satisfactione, & pœnitentiam impendere, vt 11. quæst. 3. si Episc. Si autem sit excommunicatus a sacerdote alio, non posset ipsum absoluere iure ordinario, sicut nec posset aliorum parrochianos excommunicare, vt extra de sent. excom. A nobis: tamen in art. mortis potest vel posset simplex sacerdos à quacunque excommunicatione

nicatione

nicatione abſoluere, extra de ſepulchr. cap. vlt. Poteſt autem ſacerdos de omnibus peccatis venialibus & mortalibus priuatam pœnitentiam iniungere, & abſoluere fideliter confitentes, vt extra de pœn. & remiſſ. Deus. niſi prohibeatur ab homine vel à iure, vt ſi ſint enormia crimina, in quibus requiritur maior pœnitentia, & illa pro quibus requiritur ſolemnis pœnitentia. Solemnem enim pœnitentiam imponit Epiſcopus, non ſimplex ſacerdos. 50. diſt. In capite quadrageſimæ. Inſtruet autem ſacerdos parrochianos ſuos, vt addiſcant ſymbolum, ſcilicet, Credo in Deum, & Pater noſter, & confeſsionem: iſta tria debent ſcire qui neſciunt legere, extra de pœnit & remiſſ. Deus qui Eccleſiam. Et quando homines intrant Eccleſiam aſpergantur aqua benedicta, quam ſacerdos habet ſemper in Eccleſia paratam, quia in conſperſione aquæ benedictæ remittuntur per gratiā peccata venialia, & debilitatur potentia inimici. vt de conſecr. diſtin. 3. Aquam. Et quando ſacerdos audit confeſsionem alicuius, poſt auditam confeſsionem iniungat ei pœnitentiam ſalutarem, deinde faciat confeſsionem generalem, ſcilicet, Confiteor Deo. Et dum facit confeſsionem, inſtruet confitentem ſtare flexum ad terram pro reuerentia abſolutionis, vt ex hoc fides & deuotio augeatur pœnitenti: finita confeſsione, dicat ſacerdos. Miſereatur tui omnipotens Deus &c. Indulgentiam &c Et abſoluat eum à peccatis, & ab excommunicatione reſtituens ipſum Eccleſiæ Sacramentis. Caueat autem ſacerdos, vt ſi quis vult confiteri ei alio audiente, non recipiat eum, ſed quemlibet audiat ſeparatum, ne vnus audiat confeſsionem alterius niſi ſolus ſacerdos, vt extra de pœnitent. & remiſſ. Omnis.

De Sacramento Euchariſtiæ.

DE ſacramento Euchariſtiæ plura dicā ſub eruditione ſimplicium ſacerdotum. Videamus ergo, quoniam iſte tractatus excedit intellectum humanū, & hoc ſacramentum percipitur potius fide, quàm doctrina, iuxta illud dictum domini, Niſi credideritis, non intelligetis. Plus enim in eo operatur credulitas mentis, quàm perceptio corporis, vt de conſe. di. 2. ad quid. Hoc ſacramentum Euchariſtiæ ſequitur pœnitentiam, quia non debet ſacerdos vere pœnitentibus illud denegare, vt de conſe. diſt. 2. Neminem. Eſt enim ſacramentum humanæ reconciliationis ad Deum, in eo quòd filius Dei aſſumpſit carnē humanam, & fecit ſe vnum nobiſcum, vnde dicitur Emanuel, quod eſt nobiſcum Deus. In eo verò quòd nos ſumimus corpus Domini & ſanguinem eius, efficimur vnum cum ipſo, & ſic per ipſum tendimus ad vnitatem cum patre, & ſic per Chriſtum mediatorem reconciliamur æterno patri, vt de conſecr. diſt. 3. In Chriſto pater. Sic ipſe Saluator dicit ad patrem. Volo pater, quòd fideles ſint vnum nobiſcum, ſicut vnum nos ſumus: vt extra de ſum. Tri. & fid. cath. damnamus. Nec debet ſolum iſtud ſacramentum miniſtrari per Epiſcopum, vel per presbyterum: poteſt enim per diaconum miniſtrari, vt de conſec. diſt. 2. peruenit & 93. di. cap. præſente, & ca. diaconos. Eſt enim ſacramentum neceſsitatis, ſicut Baptiſmus, & pœnitentia, vnde dicitur viaticum à ſanctis patribus, vt 26. q. 6. qui recedūt: quia maxime dari debet morientibus, ſicut viatoribus tranſeuntibus: vt extra de pœn. & remiſ. quòd vitę. Vnde ſacerdos debet eſſe ſollicitus, vt poſt pœnitentiam receptam communicet infirmum, vt ſine communione non recedat, vt extra de pœn. & remiſſ. Deus qui Eccleſiam. Ideoque ſacerdos debet ſeruare Euchariſtiam, & habere paratas hoſtias conſecratas pro infirmis communicandis. de conſecr. diſt. 2. presbyter: quam reponat in loco mundo & ſingulari, vbi alia communia non ponantur, de quibus communicet infirmum quandocunq; fuerit opportunum. Et quando ibit ſacerdos ad communicandum, portet plures hoſtias in eundo & redeundo, vt populus ſe inclinās adoret verum corpus Chriſti, quod portatur manibus ſacerdotis. Portet autem ſacerdos illud publice honeſte, & honorifice ante pectus, indutus veſte ſacerdotali, cum reuerentia & timore, cum gauſape mundo & decenti, præcedente miniſtro cum lanterna cum lumine, vel cum candela. Doceat autem ſacerdos populum in Eccleſia, vt quando leuatur corpus Domini manibus ſacerdotis in altari, & quando portatur ad infirmum, omnes ſe reuerēter inclinent flexis genibus adorantes, vt extra de celeb. Miſſ. Sane. Reponat autem ſacram Euchariſtiam, & chriſma & oleum in loco clauſo, & conſignato claui, vt non poſsit aliqua temeraria manu extrahi, vt extr. de cuſto. Euch. cap. 1. Curet autem ſacerdos hoſtias conſecratas reponere

A in loco decenti, vbi non marceſcant: & ſi locus eſſet adeo humidus, quòd non poſſent ibi durare, recenſeat eas & renouat frequenter, quia ex hac cauſa ſacerdos poteſt etiam in tempore generalis interdicti ſemel in hebdomada celebrare, ianuis tamen clauſis, cāpanis non pulſatis, interdictis & excommunicatis excluſis, vt extra de ſent. exc. Permittimus. Quòd ſi marceſcerent & veteraſcerent, ſicut in aliquibus locis aliquando factum eſt, prout audiuimus, iam deſineret ibi eſſe corpus Chriſti, vt de conſecr. di. 2. Qui bene: vnde talis hoſtia non debet dari communicāti. Item dari debet corpus Chriſti ieiuno ſtomacho ante cibum in honore tanti ſacramenti, non poſt. de conſecr. diſt. 2. liquido. Si verò timeatur de morte, dari poteſt quandocunque ante, & poſt. Quando verò oportet ſacerdotem veteres hoſtias renouare, & conſecrare de nouo, ſumat hoſtias veteres & comedendo conſumat ieiuno ſtomacho, vel poſt Miſſam celebratam antequàm ſumat perfuſionē, ſeu ablu-
B tionem digitorum. Illud idem faciat quando ſuperſunt hoſtię conſecratæ communicationi populi, ſicut in feſto Natalis Domini, vel Reſurrectionis, vel in alijs ſolennitatibus, quibus communicant, vt de conſecr. diſt. 2. tribus gradibus. Debet autem ſacerdos dare panem ſeorſum, & calicem ſeorſum, nec debet Euchariſtiam vino intingere, vt de conſecr diſt. 2. cum omne. Caueat autem ſacerdos, vt nunquam porrigat ſano, vel infirmo hoſtiam non conſecratam pro corpore Chriſti, quia non debet populum deludere, cum falſa remedia ſint veris periculis grauiora, vt extra de celeb. Miſſ. de homine. Habeat autem ſacerdos horarium, ſiue ſtolam ad collum ſuum, quando communicat aliquem, vt 23. diſt. eccleſiaſtica. Si verò aliquis ſit infirmus, ita quòd non poſsit hoſtiam totam ſumere, quia forte patitur in gutture, ſacerdos frangat hoſtiam & ſumat inde ali-
C quam particulam, & det ei aliam particulam, quia pro qualibet parte ſumitur corpus Chriſti, quia in ſacramento per partes manducatur, & manet totum integrum, vt de conſecrat. di. 2. Qui manducat. Siue plus, ſiue minus quis inde percipiat, omnes æqualiter, integerrime ſumunt generaliter, & ſpecialiter vnuſquiſque, vt de conſec. diſt. 2. Quid ſit ſanguis Cum autem ſacerdos communicat ſanum vel infirmum, debet in porrectione ſacræ Euchariſtiæ facere ſignum crucis cum ipſa hoſtia in facie recipientis dicens. Corpus & ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti conſeruet, & cuſtodiat te in vitam æternam. Cum verò porrigit calicem, dicat. In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti: quia illud eſt purum vinum cum aqua, & non ſanguis, cum non ſit conſecratum myſtica prece ſacerdotis. Sanguis enim datur cum corpore per modum vnionis, quia non eſt corpus ſine ſanguine. ideo debet dicere ſacerdos qui porrigit Euchariſtiam. Corpus & ſanguis domini noſtri Ieſu Chri-
D ſti conſeruet te in vitam æternam, Amen. Secus eſt in ſacramento altaris, vbi ſacerdos recipit ſeorſum ſanguinem ſub ſpecie vini, tunc ipſe recipit verum ſanguinem Chriſti prece myſtica conſecratum: nam ante conſecrationem erat vinum, poſt conſecrationem verò eſt ſanguis, quia benedictio conſecrauit, vt de conſecr. diſt. 2. Nos autem. Debet autem ſacerdos monere communicantes, vt ſumant de calice tribus vicibus ad minus, non propter aliquod myſterium, ſed vt bene lauentur ora ſumentium, ne remaneant aliquæ reliquiæ inter dentes communicantium, vel gingiuas, & vt maleficæ mulieres non poſſint ita de facili reſeruare in ore corpus Chriſti ad aliquod earum maleficium perpetrandū, ſicut ſæpius intelleximus, quòd plures maledictæ fecerunt. Debet autem teneri dum communicant, aliquod gauſape ante pectus ſub mento ſaltem ante caput illius gauſapis, in quo ſacerdos tenet Euchariſtiam ambabus manibus expanſis, vt ſi tota ceciderit hoſtia, vel aliqua par-
E ticula, non poſsit cadere in terram, vel conculcari: nō eſt enim ſine culpa, quando corpus Chriſti ex negligentia cadit in terram, vt de conſecr. diſt. 2. Qui bene. & 1. q. 1. Interrogo. Si verò aliqui pueri de parrochia ſacerdotis venerint ad communicandum in feſto Natiuitatis, vel Reſurrectionis Domini, & tantæ adhuc innocentiæ ſint, q; nullo adhuc grauati ſint graui peccato, & ſint tantæ diſcretionis & compunctionis, quòd ſumant cum aliqua reuerentia & timore, poteſt ſacerdos dare eis corpus Chriſti poſt aliqualem confeſsionem, quæ inducit in illis deuotionem & aſſuefactionem confitendi: quia licet non habeant actualem diſcretionem confitendi & conterendi, tamen in ipſis operatur ſacramentum, cum non inueniat obicem malitiæ in eis, vt extra de Baptiſm. & eius effectu. Maiores, in fine. Si autem indiſcreti fuerint, & malitioſi, vtpote in quibus

malioa

malitia excedit ætatem, non debet sacerdos indistinctè talibus dare corpus Christi. Paruulis verò tenerioris, quo sumere illud nó possunt, debet sacerdos in mortis articulo vinum cum aqua in calice pro confirmatione porrigere, non quòd sit sacramentum, sed fides & assuefactio sacramenti. Illud autem credo, & rego omnino vitandum, quòd quidam sacerdotes facere consueuerunt, vt videlicet quando portant Eucharistiam ad infirmum non portant vinum de ecclesia sua, sed accipiunt de domo infirmi. Portet ergo sacerdos vinum de Ecclesia sua cum ipsa Eucharistia de segete sua si habet, ad domum infirmi: si verò non habet, acquirat vnde possit, vel emat, & ab Ecclesia sua deferat ad infirmum, ne per hoc lædatur in tanto Sacramento fides illius infirmi, qui sic mortaliter & perniciose sumeret, cum in illo sacramento plus operetur fides percipientis, quam sacramenti perceptio, vt de consecr. distinct. 2. Vt quis. In omnibus enim sacramentis, & in isto præcipue, quia magis caligat oculus rationis, debemus informare viros, & mulieres ad fidem & deuotionem non solum per verba, sed etiam per actus nostros exteriores, vt extra de celebrat. Miss. Sane. Sed si sacerdos sit suspensus, vel excommunicatus, aut interdictus, vel remotus à collatione, & perceptione huius sacramenti, in hoc casu peccat sacerdos in conferendo, & peccat ille qui scienter recipit ab eo. Si verò probabiliter ignoret de facto, non peccat, vt extra de cler. interdi. vel ex. minis. Apostolic. Si verò sacerdos ligatus sit minori excommunicatione tantum, peccat sacerdos in conferendo, sed non peccat ille qui recipit, quia in casu sacerdos, & si sit remotus à perceptione sacramentorum, non tamen à collatione, vt extra de cler. interdict. vel ex. minori. tali. celebrat.

De Sacramento Vnctionis.

EXtrema vnctio debet dari adultis infirmis, pœnitentibus, & petentibus, de quorum morte timetur. Sanis enim, & pueris, & non pœnitentibus dari non debet: & debet dari ab Episcopis, vel presbyteris, & non ab alijs, vt 95. distin. Quòd illud &c. sequenti. Consistit autem hoc sacramentum in vnctione quæ fit ex oleo sancto, & oratione quæ funditur à presbytero super infirmum, vt cap. præallegato. Debet autem adhiberi in hac vnctione oleum benedictum per Episcopū, quod dicitur oleum infirmorum, & non oleum cathecumenorum, quia illud adhibetur in sacramento Baptismi, extra de sacra vnctione, Cum venissent. Vnde peccant sacerdotes qui inungunt de alio oleo: peccant etiam in illa capitula, qui volunt dare illud oleum capellanis suis cum alio oleo, facientes quandam diuisionem sacramentorum ex auaritia, vel ex iactantia, quia faciunt illos errare, dum vngunt infirmos de oleo cathecumenorum. Si verò sacerdos deprehenderit se errasse, & ex errore de alio oleo vnxisse, debet adhuc de alio oleo debito vngere, & supplere quod omisit, vt extra de sacramen. vnctione. cap. 1. Et ille sacerdos qui inungit, debet super infirmum fundere orationem: non enim vnus debet inungere, & alius orationem dicere, sicut quidam fatui sacerdotes facere consueuerunt, vt non sit diuisio sacramenti, vt 23. distinct. Quorundam: possunt tamen alij sacerdotes simul cum ipso sacerdote inungente & orante orare. Et debent etiam plures sacerdotes adhiberi in collatione huius sacramenti, si fieri potest: nec hic est taxatus numerus quot sacerdotes debeant interesse, quia sufficiunt duo, si plures haberi non possunt: possunt etiam communicare centum si volunt: sed quando non possunt esse plures sacerdotes, potest vnus sacerdos cum scholare suo, & ex causa potest solus sacerdos illud sacramentum conferre infirmo, vt extra de verborum significatione, Quæ sunt. Debet autem sacerdos istud oleum, & aliud oleum, & chrisma in die 5. feriæ hebdomadæ sanctæ per singulos annos de anno in annum renouare ad sacramenta conferenda, & vetus in Ecclesia concremare, vt de consecrat. distinct. 3. Litteris: & de oleo nouo per Episcopum benedicto baptizare; & inungere, & non de veteri, alias esset grauiter puniendus, nisi hoc faceret ex graui necessitate, vt de consecrat. distinct. 4. Si quis de oleo. Et si oleum, vel chrisma ex frequenti vsu deficeret, potest sacerdos adhibere oleum non consecratum oleo consecrato, & totum efficitur consecratum, vt extra de consecrat. Ecclesiæ, vel altar. Quod in dubijs. Nec debet sacerdos in collatione huius sacramenti pecuniam exigere, nec aliquo modo petere, quoniam hoc esset simoniacum, sponte tamen oblatum potest recipere. In nullo enim sacramento permittitur pe-

F cuniam postulare, sed dari, vt prima quæstio 3. capitulum. Si verò infirmus voluerit alios clericos præter clericos Ecclesiæ suæ conuocare ad ipsum inungendum, sacerdos parochialis Ecclesiæ licet non debeat pecuniam petere, potest tamen denuntiare sibi, & dicere, Ego & socij mei nihil petimus, parati sumus sine aliqua satisfactione. Alijs verò cum sint extranei, est honestum, & consuetum vt aliqua eleemosyna tribuatur. Item, potest illud sacramentum iterari, sicut & pœnitentia. Nam ista tria sacramenta, scilicet Baptismus, Confirmatio, & Ordo iterari non possunt, reliqua possunt iterari, quæ sunt quatuor: quia enim iteratur morbus peccati, necesse erat vt posset iterari medicina sacramenti. Prodest autem istud sacramentum ad duo. Primo, quia citius sanantur infirmi si sint conualituri, secundo quia tollit peccatum veniale, sicut patet
G authoritate Iacobi, vnde sumitur istud sacramentum, vbi dicitur, Iacob. 5. Alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis fuerit, dimittentur sibi. Si autem infirmus qui petit vnctionem, amisit notitiam vel loquelam antequam sacerdos veniret ad eum, nihilominus vngat eum sacerdos, quia in tali casu debet etiam baptizari, & à peccatis absolui, vt extra de bap. & eius effec. Maiores. Potest autem corpus defuncti lauari, vt moris est apud quosdam, etiam si eadem die qua natus decesserit, quia talis lotio non obest defuncto nec prodest, sed prodest viuis qui per hoc reddunt testimonium fidei suæ, quia tale corpus in generali resurrectione habet resurgere, vt. 12. quæst. 2. Non extimemus.

De Sacramento Ordinis.

H DE sacramento ordinis dicendum est, quòd nouem sunt ordines ecclesiastici, ad quos clericus finaliter promouetur, vt 25. dist. Perlectis, in quorum collatione talis est ordo. In primis enim tonsura efficitur clericus, vt extra de ætate & qualita. ordin. prædic. Cum contingat, qui aliter dicitur psalmista. 25. distinct. Perlectis, vbi ad Psalmistam: deinde efficitur hostiarius, deinde exorcista, deinde lector, deinde acolytus, deinde subdiaconus, deinde diaconus, deinde presbyter, deinde Episcopus, vt 77. distinct. cap. 1. Ad instar cœlestis militiæ, vbi sunt nouem ordines Angelorum, in quibus alij maiores, alij minores, & dum minores exhibent reuerentiam maioribus, & maiores minoribus dilectionem impendunt, fit in eis vera concordia ex diuersitatis contentione, vt 79 distinct. Ad hęc autem. Possunt autem semper recipi minores ordines, sed sacri ordines non possunt recipi nisi septies in anno, videlicet, in quatuor sabbathis temporum, & in sabbatho sancto,
I & in sabbatho ante Dominicam de passione Domini, vt extra de temp. & disp. de eo. Sacros autem ordines dicimus à subdiaconatu & supra, vt 32. dist. Erubescant. Isti enim qui ad hos ordines promouentur, coguntur omnino continere, & profiteri castitatem, vt 38 distin. Nullum facere subdiaconum. Debet autem quilibet clericus à suo Episcopo ordinari, vel de licentia sui Episcopi, vt 9. quæst. 2. lug. Si verò aliquis clericus de ignorantia, vel obliuione omisso aliquo medio fecerit se ad altiorem ordinem promoueri, debet se abstinere ab executione illius ordinis, donec tempore debito & statuto ad hoc receperit ordinem quem omisit, vt 52. distin. Sollicitudo. Et nota, quòd quilibet prædictorum ordinum habet priuilegium fori sui & enormitatis, vnde non potest conueniri nisi in foro Ecclesiæ: & quicunque percutit aliquem clericum, eo ipso incidit in excommunicationem; à qua non potest absolui, nisi in articulo mortis, vel authoritate Papæ, vt 17. quæstio. 4. Si quis suadente. Et debet deferre tonsuram rotundam, non quadra-
K tam, vel fenestratam desuper caput ad modum sphæræ, alias debet puniri, vt 23 dist. Prohibete. Aliter non conceditur ei ministrare ad altare, nisi cum tonsura, & veste congrua, ne faciat inde scandalum alijs. 23. distin. cap. Presbyter. Debent etiam benedicere mensam, quandocunque comedunt, & cibo sumpto gratias referre Deo, vt 43. distin. Non liceat.

De Sacramento Matrimonij.

DE sacramento matrimonij pauca dicemus, quæ spectant ad officium sacerdotis. Est n. sacramentum laicorum, laicis n. concessum est vxores ducere, filios procreare, terram colere, & temporalia possidere. Clericis conuenit ab omni strepitu temporalium cessare, vacare contemplationi & orationi, quod designat rasura capitis, & corona quam habent in signū regni quod expectant in Christo, vtpote in sorte domini electi, vt 12. quæstio. 1.

quæstio.1. Duo sunt tamen quidam clerici possunt habere temporalia ad communem vtilitatem indigentium exemplo domini.12.q.1. Habebat & Dominus,& 12.q 2. Aurum Ecclesia habet. Quicquid enim habent clerici de redditibus, debet esse pauperum, & domus eorum debent esse communes ad susceptionem peregrinorum, vt 16.q.1.c.vlt. Aliter autem si ex auaritia retinent & accumulant, apud strictum iudicem rei sunt omnium illorum quibus conuenire possunt, vt 47. distinctio. Sicut hi. Clerici in minoribus constituti possunt contrahere matrimonium si contrahere volunt, sed in sacris ordinibus à subdiaconatu, & supra nonquam, vt 32.distinctio. De illo cler. perdit tamen beneficium clericus coniugatus: quia non potest habere Ecclesiam & vxorem, seu beneficium ecclesiasticū cum vxore,& extra de cleric.coniuga.Ioan. Potest autem redire ad clericatum si habuerit vnicam vxorem, tamen virginem, vt 32. distinctio. Nemo. Ad sacerdotem pertinet curare ne in parrochia sua contrahantur clandestina matrimonia, & incestuosa, & ideo inueniri debent publica sponsalia, & aliæ solennitates consuetæ, per quas excluduntur & reuelantur ista impedimenta, propter quæ celebrat sacerdos Missam specialem, in qua benedicit spōsam cum sponso, vt 30.q 5. per totum. Requiritur tamen quòd sponsa benedicatur per sacerdotem si sit virgo, vt habeat in se signaculum sacramenti: signat enim ecclesiam quæ virgo Christo nupsit, & virgo in fide permāsit, iuxta illud Apostol.2.Corinth.11. Despondi enim vos in viro virginem castam exhibere Christo, vt notatur extra de biga. Debitum, propter quod etiam mulier corrupta non potest in sacram virginē consecrari, vt 12. q.5. Ille autem, & 26. distinctio. Acutius, & ita quantum ad hoc requiritur maior castitas in muliere quàm in viro. Prius tamen quàm sponsalia contrahantur, sacerdos denunciet publice in Ecclesia personas, inter quas matrimonium debet contrahi, vt quicunque sciuerit aliqua impedimenta, intra certum terminum dicat, aliter sacerdos non celebret sibi Missam, quia grauiter puniretur à iure extra de clandestina sponsa. Cum inhibitio. Illud autem non omitto, quòd quando sacerdos celebrat Missam sponsalium, facta consecratione antequam dicat, pax Domini, benedicat sponsam cum sponso, & peracta benedictione redeunt ad altaria recepturi corpus & sanguinem in altari. Ego autem laudo, & tutius reputo meo iudicio, vt sacerdos prius sumat corpus & sanguinem Domini, propter periculum quod posset interuenire in tanto strepitu hominum de corpore Christi, & propter periculum conscientiæ sacerdotis, & sic peracto illo diuino mysterio, sacerdos vadat ad benedicendum illos, sed ante benedictionem sacerdos interroget illos vtrum vnus consentit in alterum per verba de præsenti, & velit ipsam in coniugem habere, & hoc facto fundat benedictionem super capita amborū, principaliter tamen super mulierem, ratione cuius celebratur Missa, & datur benedictio, sicut patet ex verbis & forma ipsius benedictionis. Et data benedictione, sicut moris est, sacerdos accipiat manum dexteram sponsæ in manu sua inuoluta pallio quo induitur, & assignet eam sponso per verba consueta, & facto signo crucis dimittat eos in pace. In his solennitatibus maxime attenditur consuetudo, quia in quibusdam Ecclesijs hæc solemnitas non seruatur. Debet etiam sacerdos curare, vt aliquis de parrochia non contrahat cum consanguinea sua, vel affine sua vsque ad quartum gradum, nec in ipso gradu, vt extra de consang.& affi. Non debet, & 35.q.5. Aequaliter. Si autē ab vna parte in quinto gradu, ex altera verò in secūdo, vel in tertio, vel quarto possunt contrahere, quia quanto gradu remotior quis distat à stipite, tanto gradu differt à quolibet per aliam lineam descendentium ab eodem, vt extra de consan.& affi.ca.vlt. Nec debet aliquis contrahere cum affine data consanguineo suo, & hoc si sponsalia contracta fuerint post septenniū, quia tale matrimonium non potest contrahi, & contractum dirimitur, extra de spon.impu.c.Literas. Nec inter filios duorum compatrum pōt contrahi matrimonium, si per eos, vel per alterum eorū compaternitas est cōtracta, vt extra de con.spirituali super eo. Nec debet quis contrahere cum adultera quam duxit de facto viuente vxore sua, vel cui dedit fidem contrahendi post mortem vxoris suæ, vt extra de eo qui duxit in matri. quam polluit per adulterium. cap.vlt. Secus si vxor secunda nescia fuit de prima vxore. Nam in hoc casu post mortem primæ vxoris remanet matrimonium cum secūda, nec dissoluitur ad petitionem viri, vt extra de eo qui duxit in matri.c.5.& penult. Nec debet quis contrahere mortua vxore cum illa, cuius filium vxor sua dum

A viueret de sacro fonte leuauit, secus si aliqua leuauit filium ipsius vxoris suæ tantum, quia cum illa posset contrahere, vt 30. q.4. Qui spiritualem, & ca. Post vxoris, quia vir & mulier communicant sibi actiones, & non passiones, vt ibidem notatur: vxor enim viro acquirit compaternitatem, & vir vxori post cōtractum matrimonium, & cōsummatum tā in baptismo, quàm in confirmatione sacri crismatis agendo, idest, tenendo filium alterius ad baptismum, vel ad crisma, secus patiendo. i. si eius filius, vel filia teneatur. Dicit enim magister Hugo, quòd nō solum in baptismo, sed in omnibus præludijs contrahitur compaternitas, vt 3.q. c.1. Vio. & alij dixerunt, quòd non, vt extra de cog.spiritu.cōtracto. Sed quia adhuc sub iudice lis est, ideo de ipsis præludijs quæ præcedunt baptismum, & eorum causis, aliqua disseramus. Cum puer defertur ad Ecclesiam baptizandus, sacerdos primo sufflat in modum crucis in faciem ipsius B pueri, vt proprium sacerdotis mysterium Spiritui sancto cedat fugiens malignus spiritus, vt de conse.distin.4. Postquam. Post sufflationem verò signatur baptizandus signaculo sanctæ crucis tam in fronte, quàm in toto corpore, & vt tunc diabolus recognoscens signaculum suæ mortis, sciat eum iam esse signatum per signaculum alienum, vt de conse.dist.4. Postea. Signatur deinde pabulo salis in ore, vt sapientiæ sale conditus, fœtore careat iniquitatis, ne putrefiat vermibus peccatorum, vt de conse distinct.4 Ex hinc postea tanguntur nares, & aures baptizandi de saliua sacerdotis, & dicitur ei verbum, quod Dominus dixit quando sanauit infirmum mittens digitum suum in auriculam dicens: Effeta, quod est aperire, vt aperiantur nares ad recipiēdum notitiam Dei, & aperiantur ei aures ad audiendum mandata Dei, vt de conse.distin.4. Postea. Deinde vngitur in pectore de oleo sanctificato, vt cor illius confortetur C in fide sanctæ Trinitatis, vt nullæ reliquiæ latentis inimici remaneant in ipso. Vngitur etiam inter scapulas, seu spatulas de eodem oleo sanctificato, vt per Dei gratiam roboretur ad bona opera facienda, vt de consecratione distinctione 4. Deinde post baptismum iam receptum vngitur in vertice, siue cerebro sacro crismate, vt regni Christi particeps fiat, & sit paratus reddere rationem de fide quā suscipit in baptismo, vt de consecra. distinct.4. Postquam. Et nota quòd ante baptismum vngitur oleo sancto, sed post baptismum de crismate sacro, quia sic est Christianus à Christo, ideo vngitur crismate, quia dicitur à Christo, ob hoc etiam omnes baptizati dicuntur Christiani, quasi vncti extra de sacra vnctio. Cum venisset.

Circa instructionem populi, duo sunt necessaria, scilicet doctrina, & vita pura, vt doceat populum verbo & opere, & instruat exemplo. Debet enim frequenter exponere verba sa- D cræ scripturæ, idest, sanctorum patrum exempla, prout iuxta congruitatem temporis & moris viderit expedire ad cognitionem veritatis, & per exempla suæ conuersationis & vitæ ædificare auditores, & approbare quod dicit in cordibus auditorum ad amorem & affectionem veritatis, ad quod designandum in Exod. vestimentis sacerdotis tintinnabula inserta leguntur, vt audiantur sonitus, quando ingrediuntur sanctuarium in conspectu Domini, vt non moriatur, quia contra se iram iudicis cœlestis erigit, nisi vita sacerdotis simul cum linguæ sonitu vniformiter clamitet, modumque teneat in prædicando, vt iuxta capacitatem audientium prædicet vtilia, & intelligibilia, non alta quæ non possunt intelligi, vel quæ aliquo errore vulnerent conscientias audientium: neque superflua, quæ fastidium generant, aut tædium in animas auditorum.43. distinctio. Sit rector. Non enim sufficit vita bona sine doctrina. Si enim sacerdos ex ignorantia, vel negligentia non E prædicet populo suo veritatem, nec exponat eis viam salutis, reus erit apud Deum animarum illarū quæ sub ipso perierunt ex defectu doctrinæ.43. dist. Ipsus & 50 dist. Si quis diaconus. Si verò sacerdos diligenter doceat populum, & quantum in se est annūtiat eis viam salutis, & illi nō acquiescentes ei pereant, sacerdos sine culpa erit in die iudicij apud Deum, & illi soli remansuri sunt in pœnis, vt 47.dist.c.vlt. Aliter autem quantumcunque sacerdos sit bonæ vitæ, non sufficit ei ad salutem, si curam habeat animarum: ex sola enim negligentia, quàm habet ad subditos, damnaretur, vt 40.dist. Sic propterea Heli sacerdos in se sanctus fuit, sed quia filios non erudiuit in omni disciplina & correctione, supinus cecidit, & mortuus est, vt extra de simo. Licet Heli in prin. Nec iterum sufficit doctrina sine vita. Si enim sacerdos malæ vitę sit, perdit fructum doctrinæ, quia cum ipse sit criminosus, nō habet frontem corripiendi

criminosum, vt 25. dist. c. vlt. Laici enim de facili corrumpuntur per exempla malæ vitæ sacerdotis, & ex hoc contemnunt verbum Dei, & sacrificium, & ea prauis exemplis sacerdotis peiores fiunt, vt 50. distinct. De his verò. Cuius enim vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur, vt in quæst. quarta idē restatur. Tot enim sacerdotes digni sunt mortibus, quot ad subditos perditionis exempla transmittunt, vt 11. q. 4. Præcipue. Sacerdos aūt qui nec habet regimen in se, nec rationē, nec delicta detersit, nec filiorum crimen correxit, canis impudicus dicēdus est magis quam Episcopus. 2. q. 4. Qui nec. Sic ergo patet, quod sacerdos debet vtrumque habere, scilicet puritatem vitæ, & doctrinam, quantum cum sit hoc difficile. Nam vt dicit Aug. Nihil in hac vita, & maxime in hoc tempore difficilius, officio Episcopi, vel presbyteri, si perfunctorie, vel adulatorie res agatur: sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militent, quo noster Imperator iubet, vt 40. dist. Ante omnia. Dominus noster Iesus Christus, qui est fons omnium bonorum, de cuius plenitudine oēs accipimus, tales faciat sacerdotes nostris temporibus, quales descripti sunt, qui cum Patre, & Filio, & Spiritu sancto viuunt, & regnant per infinita sæcula sæculorum, Amen.

Explicit Opus. sexagesimumquintum. De officio sacerdotis.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LXVI.

Expositio missæ, quid significant illa quæ fiunt ibi.

N virtute sanctæ crucis, & sacramenti altaris magna est conuenientia, & magna efficacia; cum per vtrumque excludantur contraria, & renouetur & sanctificetur Ecclesia. Duplici autem ratione renouamur, vt scilicet prius cauamur à vetustate, deinde induamur nouitate. Septē sunt quæ in sacramento altaris attenduntur vniuersaliter, scilicet quæ sit causa Missæ, quæ differentia, quis finis, quæ virtus, quis ordo, quæ ratio, & quæ vtilitas. De causa Missæ. Causa Missæ est tripartita, scilicet honor sanctorum, salus viuorum, & requies defunctorū. Præmittitur autem quasi prologus oratio, & inuocatio Trinitatis, in quo prælibatur, & ostenditur quæ sit causa Missæ sequentis. Suscipe sancta Trinitas, &c. Ibi continetur, vt sanctis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem, defunctis ad requiem. Tripartita est ergo differentia: nam secundum differentiam partium ecclesiæ tres sunt missarum differentiæ, vt scilicet alia dicatur pro sanctis, alia pro viuis, alia pro defunctis fidelibus. Sunt enim tres partes Ecclesiæ, scilicet pars in exultatione, pars in peregrinatione, & pars in expectatione. In exultatione sunt viui, subiacentes varietati, & tribulationi: in expectatione sunt fideles defuncti, qui expectant opem, & requiem. Secundum harum trium partium differentiam, sunt tres differentiæ finium missarum, & officiorum. Alium enim finem habet missa pro sanctis, quia Ite missa est: alium finem missa pro viuis, quia Benedicamus domino, & alium finem missa pro defunctis, quia Requiescant in pace. In fine missæ pro sanctis, inuitamur ad illam gloriam, in qua sancti iam requiescunt per Ite missa est. q. d. hostia a patre nobis missa est, vel à nobis ad patrem remissa est, ideo festinate ingredi ad illam requiem. Finis verò missæ pro viuis hortatur nos qui sumus in hac peregrinatione, vt demus iugiter Deo benedictionem, & gloriam. Iuxta illud psalm. 113. Nos qui viuimus, benedicimus Domino, &c. In fine missæ pro defunctis, eis optamus requiem per Requiescant in pace, quod in principio petimus: similiter per Requiē æternam, &c. De virtute missæ crux Christi est, quæ sacramentum est altaris, & quæ sacramentum Ecclesiæ consecrat & sanctificat, de ordine crucis in serie canonis. Et nota quòd septem ordines crucis in serie canonis sunt, quos Spiritussanctus multa sapientia ordinauit. Primus ordo, a, Te igitur clementissime pater, vsque ad, Quam oblationem: secundus est a, Quam oblationem, vsque ad, Qui pridie: & tertius est a, Qui pridie vsque ad Vnde & memores: quartus est ab, Vnde & memores vsque ad, Per quem hæc omnia: quintus est, a, Per quem hæc omnia, vsque ad, Per ipsum. Sextus est a, Per ipsum, vsque ad, Pax Domini: septimus est a Pax Domini, vsque ad finem
F Missæ. In singulis autem ordinibus sunt causæ profundæ, & rationes, quæ rationabiles mouent quæstiones, quas spiritus cui vult aperit. In primo ordine canonis tria apponimus, & pro tribus rogamus Deum, & tria petimus, & ideo tres cruces facimus.

Quare ibi ponimus panem, vinum, & aquam.

TRia apponimus, idest, panem, vinum, & aquam. Quare autem ista tria potiusquàm alia apponuntur, quæstio oritur. Tripartita verò causa. Prima causa, quia inter omnia humanæ vitæ sustentandæ necessaria, præcipua sunt panis, vinum, & aqua, & magis communia, & vtiliora, & magis necessaria: propterea potius debuerūt apponi, quàm alia, & in illud quod melius & vtilius est omnibus, & super omnia ad vitam capessendam magis necessarium transformari, idest, in corpus & sanguinem Christi. Secunda causa est, quia in his res ipsa, & virtus sacramenti intelligitur, sine qua ad hoc sacramentum
G indigne acceditur, & ad iudicium non ad salutem sumitur. In aqua enim intelligitur fides quæ latet, & nutritur in aquis. In vino, quod lætificat, & accendit, intelligitur spes. In pane, qui confirmat & reficit, intelligitur charitas. Vel in pane qui corroborat, intelligitur pater, qui est omnium fortitudo. In vino, quod lætificat, intelligitur filius, qui est gaudium omnium nostrum, quod nemo tollet à nobis. In aqua quæ mundat, & lauat intelligitur Spiritussanctus, vnde Ezechiel. 36. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris: vel in aqua intelligitur munditia castitatis, in pane fortitudo & opera pietatis, in vino quod accendit rectitudo intentionis. Hæc enim tria accedentibus ad altare, ita necessaria sunt, vt sine his cum salute nemo accedere possit, ideo in eminentiori loco paratur altare, vt ascensuri his gradibus studeant seipsos præparare: vnde in quarto ordine canonis antequam dicamus, Panem sanctum vitæ æter-
H næ, & cal. salutis perpe. pro necessario offerimus hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, sed de his in consequentibus dicendum est. Tertia causa est, quare prædicta tria apponuntur, scilicet panis, vinum, & aqua, quia pro tribus generibus hominum rogamus, etiam Trina nobis donari petimus. Igitur secundum hoc, tria panem vinum & aquā ponimus, pro tribus autem rogamus. Primo, simul generaliter pro omnibus, vbi dicimus, In primis quæ tibi offerimus pro Ecclesia, &c. Secundo, pro familiaribus nostris absentibus, vbi dicimus, Memento Domine famulorum famularumque, &c. Tertio, pro circumstantibus, vbi dicimus, Et omnium circumstantium. Tria etiam petimus, primo vt dies nostri disponantur in pace: secundo, vt eruamur ab æterna damnatione: tertio, vt mereamur numerari in dominico grege. quæ omnia ibi habemus vbi dicimus, Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in ele-
I ctorum tuorum iubeas grege numerari. Quia ergo tria ponimus, tria rogamus, tria petimus, propterea tres cruces facimus, vt per virtutem crucis primo quæ apposita sunt benedicantur: secundo, vt hi pro quibus apponuntur roborentur: tertio autem, vt quæ petimus, impetrentur. Quare primo tres cruces facimus. Soluta ergo est hæc quæstio, quare in hoc ordine tres cruces fiant, vt quando dicimus, Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata, scilicet maiestatis diuinæ, vt hæc dona referantur ad naturam, hæc munera ad gratiam, hæc sancta sacrificia illibata ad incorruptionis gloriam. Quare autē hoc sacramentum iteretur, vel quomodo bene sumatur, vel quid bene sumptū oporteat, vel quare sub hac specie sacramenti veritas lateat, rationabiles qōnes oriuntur.

Causa quare hoc Sacramentum iteretur.

QVare hoc sacramentum iteretur, triplex est causa. Prima
K est, vt qui quotidie labimur, per hoc quotidie releuemur. Secundo, vt sicut in medio paradisi erat lignum vitæ, ita sit corpus Christi assidue in medio ecclesiæ, quo criminaliter peccantes arceantur, donec per pœnitentiā satisfaciētes ad hoc, & per hoc recōciliati reuertantur, vel redeāt. Tertia est, vt per hoc vnū corpus efficiamur cū Christo, & mediante Christo, vnum efficiamur cū Deo: vnde Io. 5. Qui mādūcat carnem meam, & bibit meum sanguinē, in me manet, & ego in eo. Deinde bene sumitur, si quis per fidem integram, confessionem puram, & pœnitentiam dignam ad hoc præparatur. Deinde sumptum tria operatur. Primo peccata purgat, secundo virtutes ro-

tes roborat, tertio in vitam æternam resuscitat. Io. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Quare hoc sacramentum speciebus sit velatum. Quare sub specie sacramenti veritas lateat, vel veletur, triplex est causa. Prima est interrogatio fidei. Secunda augmentum meriti. Tertia defectus infirmi. Primo enim homo fidem interrogat, vt interrogando probet & consentiat. Secundo, vt per fidem probatam maius meritum acquirat. Tertio, vt nostræ infirmitati parcat, dum seipsum in suæ maiestatis claritate nõ manifestat: sed sub quodam velamine occultat. In primo ordine, petimus vt quę apposita sunt benedicantur. In secundo verò petimus, vt quæ in primo benedicta sunt, in verum, & summum sacrificium transformentur. Quare secundo facimus quinque cruces. Quinque verò cruces facimus: quia quę benedicta sunt in id transformari petimus, quod in quinque precellit omnibus, scilicet in triplici prærogatiua & charitate gemina: ideo dicimus, benedictam: omni scilicet plenitudine gratiarum, & ascriptam, summa dignitate & honore Ratam, summa & æterna potestate: sed quia hic triplex prærogatiua parum nobis prodesset, nisi charitatem geminam exhiberet, propterea dicimus, vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi: cuius charitas gemina fuit, quam habuit ad patrem & gregem, patri obediendo, & pro grege moriendo, vel charitas gemina, qua corpus & animam posuit. Aliter vel ideo quinque cruces facimus, vt ex prædictis quinque necessaria nobis impetremus, scilicet, ex participatione sanguinis remissionem peccatorum, ex participatione corporis, vnitatem & societatem sanctorum, ex summa & æterna potestate, timorem & solicitudinem mandatorum, ex summa dignitate & honore, honestatem vitæ & morum, & ex plenitudine gratiarum impetremus plenitudinem premiorum.

Quare tertio duas cruces facimus.

IN tertio ordine petimus, vt quæ in primo & secundo benedicta sunt, in verum & summum sacrificium corporis & sanguinis Christi transformentur: & ideo duas cruces facimus. Et nota, quòd iste ordo breuior est, quàm alius: sed profundior & magis sapientia plenus: vnde in hoc duplex quæstio mouetur: prima est quare non nisi duæ cruces fiant: secũda quare in hoc ordine potius, quàm in cæteris substantia panis, & vini in verũ corpus Christi & sanguinem transeat. Solutio primæ quæstionis est: quia nulla alia nisi hominis natura sola duplex redimenda erat, scilicet corpus & anima. In hoc autem ordine, nostra redemptio & reparatio celebratur, per quam humana natura liberatur, & ideo duplex crux fit hic propter redemptionem duplicis naturæ. Solutio secundæ quæstionis est: quia triplex est ordo, scilicet naturę, iustitiæ & gratiæ. Ordine naturæ flos præcedit fructum, ordine iustitiæ pœna sequitur peccatum, ordine gratiæ superabundat gratia peccatum, & misericordia impenditur, vbi nullum præcedit meritum, & ideo nec natura potuit, nec iustitia debuit, vt panis & vinum fieret corpus vel caro & sanguis: sed sola gratia diuina hoc potuit & voluit, hoc fecit & facit. Sicut autem sunt tria tempora: scilicet tempus ante legem, tempus sub lege, & tempus post legem, vel tempus gratiæ. Venit Dominus Iesus Christus qui hoc sacramentum celebrauit & instituit, sicut & in hoc tertio ordine canonis de pane & vino, corpus & sanguinem consecrat & conficit. Et nota, quòd hæc tria ad hoc sacramentum sunt necessaria, scilicet ordo, actio, & intentio. Ordo, vt sit sacerdos, actio, vt verba proferat, quæ Christus dixit in cœna, intentio, vt ad hoc proferat, & hæc tria requiruntur in alijs sacramentis, præterquam in baptismo qui est necessitatis. Quandoque verò proferuntur iocose verba pertinentia ad sacramenta, vel ad instruendum ignaros, & non habent tunc efficaciam illam vel effectum sacramenti. In quarto ordine præsente verò & summo sacerdote, iam apud patrem innotescunt preces nostræ præsente summa, & vera hostia, iam minor prætenditur mora, trium magnalium quæ fecit celebratur memoria, vt tam per eum, quàm per ea quæ fecit patris flectatur clementia.

Quare quarto fiunt quinque cruces.

QVinque ergo cruces facimus, non quòd eum qui præsens est sanctum sanctorum sanctificemus, sed vt per eius pœnitentiam offeramus & sumamus hostiam salutarem, & eidem conformati sanctorum consortijs mereamur admitti:

A Dominus enim Iesus Christus in passione sua fuit hostia pura, in resurrectione fuit hostia sancta, in ascensione hostia immaculata, panis vitæ ęternæ esurientibus, calix salutis perpetuæ, iustitiam facientibus. ei ergo assimilari & conformari debemus, qui ad ipsum offerendum & sumendum accedimus.

Quare sacerdos extendit brachia per modum crucis.

SEd quia hoc nõ potest fieri nisi passionem, resurrectionem, & ascensionem eius studeamus imitari, propterea triũ illorũ memoriam facimus, cum dicimus: vnde & memores Domine nos tui serui, sed & plebs tua sancta eiusdem Christi filij domini Dei nostri tam beatæ passionis, nec non ab inferis resurrectionis, sed & in cęlos gloriosæ ascensionis, vt scilicet ex imaginatione passionis per munditiam castitatis, simus puri, & offeramus hostiam puram, ex imitatione resurrectionis obtineamus rectitudinem intentionis & offeramus hostiam immaculatam, ex perceptione panis sancti, vitæ æternæ obtineamus
B virtutem & fortitudinem charitatis, & participatione calicis salutis perpetuæ, obtineamus magnitudinem & æternitatem. Tria ergo in hoc ordine sanctu præcedere inuenimus, quia tria prædicta necessario primum offerre debemus, vt ad panem sanctum vitæ æternæ, & ad calicem salutis perpetuæ digne peruenire mamus. Alia ratio, quare quinque fiunt cruces in isto quarto ordine, vel ideo quinque cruces facimus, quia propter quinque rogamus, & quia quinque petimus propter quinque rogamus. Primo generaliter pro fidelibus viuis omnibus ibi. Supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris. Secundo specialiter pro altaris sacrificio participantibus: ibi, supplices te rogamus, &c. vt quotquot, &c. Tertio pro defunctis familiaribus, ibi, memento etiã domine famulorum famularumque tuarum, &c. Quarto generaliter pro fidelibus defunctis omnibus, scilicet ipsis & omnibus in Christo, &c. quinque petimus: duo,
C scilicet nobis, idest, viuis, & tria fidelibus defunctis, duo nobis, scilicet vt omni benedictione cœlesti & gratia repleamur. Tria fidelibus defunctis, scilicet refrigerij sedem, quietis beatitudinem, & luminis claritatem. Ideoque in hoc quarto ordine de omnibus patribus qui ante legem fuerunt, scilicet Abel, Abraham, Melchisedech præcipue ponitur memoria: quia in eorum personis & sacrificijs, persona & sacrificium Christi præfigurabatur.

Quare ponuntur duo ordines sanctorum noui testamenti, primo & quarto ordine, & maiores in primo, & plures.

SEd quare in hoc ordine, & in primo ordine canonis duo ordines sanctorum noui testamenti ponuntur, in primo verò ordine plures & maioris auctoritatis sancti commemorantur? Quia cum in isto officio & ministerio, mirabilia & incompre-
D hensibilia agantur, idest, substantia panis & vini in veram carnem & verum sanguinẽ Christi consecretur, maioribus & pluribus auxilijs indigemus. In hoc verò, idest, in quarto ordine, idest, post consecrationem & pauciores, idest, 15. & minores sancti ordinantur, vt per virtutem sacramenti, quod tractamus & offerimus, eorum adiuti præcibus, & meritis, 15. charitatis gradibus ascendamus, & inuicti ad sanctorum consortium trãseamus. Multo ergo maius est & mirabilius substantiam panis & vini in verum corpus & sanguinem Christi conuerti, quàm in sanctorum consortium admitti.

Quare quinto fiunt tres cruces.

IN quinto ordine, vt petitionum nostrarum cõsequamur efficaciam, captamus beneuolentiam triplicem: quia cõmenda-
E mus personam patris, personam filij, & personã Spiritussancti. Commendamus personã patris per ineffabilem potestatẽ, vbi dicimus, Domine sancte pater, &c. personam Spiritussancti per multiplicem largitatẽ, vbi dicimus, & pręstas nobis, personam filij, vbi dicimus per quem hæc omnia, per mirabilẽ sapientiæ profunditatẽ, quia ita ordinauit canonem, vt ad verbum creationis crucem non faciamus, ad tria autem cõsequentia faciamus, scilicet sanctificas, viuificas, benedicis. Et quare ter? hæc est causa: quia humana natura ex statu pristinæ cõditionis, nec habuit profectũ virtutis, nec stabilitatem boni operis: nec consummationem beatitudinis. Ex prima ratione creationis pollebat naturali ratione, gaudebat arbitrij libertate, per se aũt nõ poterat stare nec proficere sine gratia adiutrice, & sanctę crucis virtute. Ex virtute autem sanctę crucis & gratiæ adiutricis

stabilis efficitur & benedicta, propterea ad primum verbum creationis non facimus signum crucis. Et adhuc tria facimus, sanctificas, scilicet fide & remissione peccatorum, viuificas, scilicet sacramento fidei & virtute bonorum operum, benedicis, scilicet plenitudine gratiarum & consummatione bonorum. Ideo ergo tres cruces facimus: quia per eius virtutem & amorem, tria obtinemus, quibus super omnia indigemus, vel commendamus personam filij per multiplicem potestatem, ostendentes eum esse primo Deum naturæ, secundo Deum veniæ, tertio fontem vitæ, quarto Regem gloriæ. Prima potestas est: quia potest omnia ex nihilo creare: secunda est, quia potest peccata dimittere: tertia est, quia potest gratiam & virtutem dare & augere: quarta, quia potest emendatos vel perseuerantes in bono gloria & beatitudine coronare. Et per quem Domine hæc omnia semper bona creas, ecce Deus naturæ, sanctificas: ecce Deus veniæ, viuificas: ecce Deus fons vitæ, & plenitudo virtutis & gratiæ, benedicis: ecce Rex corona æternæ gloriæ. In sexto ordine per eum qui venit in sexta ætate, & per virtutem crucis eius, iam plenius omnem veritatem cognoscimus, & per eum Deum patrem honoramus & glorificamus, vbi maiori sumpta fiducia & audacia, vt ad summam pacis omnium petitionum pertingamus & brauium, colligimus orationem, Pater noster &c.

Quare est ibi tanta diuersitas in crucibus.

IN hoc enim ordine quinque cruces facimus, vt per virtutē, & amorem crucis, quinque gradus in cognitionem veritatis ascendamus, sine quibus salui esse non possumus. Primus gradus est fidei de æternitate patris, secundus de æqualitate filij, tertius de vnitate essentiæ, quartus est de modo essendi, quintus de vnitate Spiritussancti cum vtroque, idest, cum patre & filio. Et nota, quod in hoc ordine longe alius modus & alia ratio quàm in alijs ordinibus obseruetur, eo quod in crucibus faciendis magna diuersitas ostenditur, & corpus Domini integrum manu tenetur, & in eodem oratio dominica continetur, vnde & inde multæ quæstiones oriuntur. Prima quæstio est, quare in crucibus faciendis tanta diuersitas ostenditur. Sed quæ diuersitas ostenditur? prima est, quia crux ex vtraque protenditur vltra calicem, secunda quia calici coæquatur, tertia est quia infra calicem coarctatur, quarta & quinta quia ante calicem deprimitur. In prima ergo cruce æternitas filij cum patre intelligitur, in secunda æqualitas, in tertia vnitas Spiritussancti, in quarta & quinta quod est æternus & vnus Deus. In eo autem quod dicitur, Per ipsum, intelligitur creatio. In eo quod dicitur, Cū ipso, intelligitur operatio: in eo quod dicitur, In ipso, intelligitur conseruatio. Per filium enim pater creauit & creat vniuersam creaturam, cum filio pater &c. cum Spiritusancto regit & disponit & conseruat: vnde dicitur, Est tibi Deo patri omnipotenti in vnitate Spiritussancti omnis honor & gloria.

Quare corpus Christi integrum tunc manu teneatur.

SEcunda quæstio est, quare corpus Christi integrum in eisdem crucibus faciendis manu teneatur, quod ideo fit, quia in sexta ætate ita integer & perfectus homo apparuit, & ipsum perfectum & integrum exhibuit, & pro nobis se obtulit, ideo in sexto ordine eum integrum manu tenemus, quem fide & opere perfecte imitari debemus.

Quare oratio dominica dicatur hic.

TErtia quęstio est, quare in hoc ordine potius quàm in alijs dicatur oratio dominica. Dicendū, quod ideo fit, quia in sexta ætate Dominus iste veniens, orationem dominicam docuit, & ideo in sexto ordine conuenientius quam in alijs ponēda fuit. septimus ordo à pace incipit, & ad pacem tendit: & inde, Pax Domini: est enim pax inordinata superborum, qui contempto superiori obediunt inferiori. Est pax simulata proditorum, Hierem. 20. Eccle. 12. est pax immunda fornicantium, est pax celebrata rebellium & schismaticorum, est pax gratiosa iustorum. Hæc est pax Domini ordinata quæ ordinem diligit, vera quæ neminem fallit, munda quę omnia inquinamenta refugit, pudica & æterna quæ finem nescit. In hoc autem ordine quæstiones multæ oriuntur, quę Spiritusancto reuelante soluuntur. Prima quæstio est, quare tres cruces fiant ibi. Pax Domini, &c. Solutio hæc est, quia tres sunt vitæ humanæ naturæ, prima est animæ simul cum corpore, secunda est animæ relicto corpore, tertia est resumpto corpore. In prima vita pax est necessaria,

F quæ longe faciat à crimine, in secunda quę longe faciat à terrore, in tertia quæ longe faciat ab vtroque consummata gloria & beatitudine, & ideo dicimus, Pax Domini sit semper vobiscum. Secunda quæstio est, quare illæ non supra, vel extra calicem, sed tantum intra fiant. Solutio, quia nec in septima ætate quando accipietur ab octaua pax consummata, non erit quidem vnde exterius sit dolendum, sed vnde interius potius sit gaudendū, propterea cruces non extra, sed intra facimus. Tertia quæstio est, quare tertia particula dominici corporis manu teneatur in crucibus faciēdis. Solutio, tertia pars dominici corporis quam manu tenemus cum cruces facimus, pars est Ecclesiæ quę est in exultatione, & gaudet cum Christo in ęterna beatitudine. Quarta quæstio est, quare eadem particula factis crucibus descendit in calicem. Solutio. Dicendum, quod quia laborē signat & imitationē dominicę passionis, habet suum interius, & suum exterius. Exterius pressuram & tribulationem, interius

G gaudium & consolationem: propterea tertia particula descendit in calicem, quia post laborem cum Christo æternam recipiet requiem. Quinta quæstio est, quare duæ partes extra calicem remaneant. Solutio, duæ partes dominici corporis quæ extra calicem remanent, duę partes sunt Ecclesiæ, vna pars quę est in peregrinatione, alia quæ est in expectatione. Sexta quæstio est, quare agnus Dei dicitur ter, & quare in duobus primis est conuenientia, & quare in vno sit differentia, ibi Dona nobis pacem. Solutio, tria sunt tempora, quorum duo sunt tempora misericordiæ, tertium est pacis & iustitiæ. Quia ergo in tempore tribulationis, speratur & expectatur misericordia, in tempore verò resurrectionis pax conseruatur atque iustitia: propterea quando dicitur Agnus Dei, &c. in duobus primis est conuenientia, in tertio verò est differentia.

Explicit Opusculum sexagesimumsextum, de expositione Missæ.

H

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LXVII.

De emptione & venditione ad tempus, & est absque dubio Sancti Thomæ.

CHarissimo in Christo fratri Iacobo Viterbien. Lectori Florentino, frater Thom. de Aqui. salutem. Recepi literas vestras in quibusdam casibus, super quibus electi Capuani & meam sententiam petebatis, super collatione habita cum electo Capuano eodem,

I & post cū Domino Hugone Cardinali, duxi ad primum casum taliter respondendū. Quòd supposito quod ista consuetudo de dilatione solutionis vsque ad spatium triū mensium, sicut proponitur, fit ad commune bonum mercatorū, scilicet pro expediendis mercantijs, siue mercationibus, & non in fraudem vsurariam introducta, videtur esse distinguendū: quia aut vendit venditor mercationes ad terminum prædictum vltra quantitatem iusti pretij propter expectationem, aut secūdum iusti pretij quantitatem. Si primo modo, nō est dubium vsurarium esse contractum, cum expectatio temporis sub pretio cadat. Nec pōt esse excusatio, si secundus venditor sit primi minister, cū ad nullam causam liceat pro tempore expectationis pe-

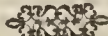
K cuniæ pretium augeri. Si aūt secūdo modo, non est vsura. Non obstat si pro minori daret, si statim sibi pecunia solueretur, quod per simile potest in alijs debitis videri: quia si alicui debeatur aliquid ad certum terminum, quandocūque de eo quod est sibi debitū dimitteret, si sibi citius soluatur, immunis esset à peccato vsurarum talis. Licet enim plus debito accipere propter temporis dilationem vsurā sapiat, minus tamen accipere, vt sibi citius soluatur, vsuram non sapit, maxime ex parte eius qui minus recipit: quamuis ex parte eius qui minus dat, vbi citius soluat, videatur esse aliquis modus vsurę, cum spatium temporis vendat: vnde etiam in casu proposito, plus esset de vsura timendum emptori, qui vt ante tres menses minus soluat, iusta æstimatione pannos emit, quàm venditori qui minus appetit vt citius soluatur. Ex quo patet quid sit ad secundum casum responden-

respondendum, vel dicendum, quia si mercatores Tusciæ per tantes pannos de nundinis Lunsti, vt vsque ad tempus resurrectionis expectent pretium, plus vendant pannos, quàm dabeant secundum commune forum, non est dubium esse vsuram: si autem non plus quam valent, plus tamen quàm accipetent si eis statim solueretur, non est vsura. In tertio casu simili, tet videtur, si illi qui pecuniam mutuo cum vsuris accipiunt, illam vsuram recuperare volunt plus vendendo pannos quàm valeant propter expectationem prædictam, non est dubium esse vsuram, cum manifeste tempus vendatur: nec excusantur propter hoc quòd volunt se conseruare indemnes, quia nullus debet seruare indemnitatem mortaliter peccando. Et licet aliis expensas licite factas, puta, in portatione pannorum, possint licite recuperare de eorum venditione, non tamen possunt recuperare vsuras quas dederant, cum hæc fuerit iniusta datio, & præsertim etiam cum dando vsuras peccauerint tanquam occasionē peccandi vsurariis præbentes, eū necessitas quę ponitur, scilicet vt honorabilius viuant, & maiores mercationes faciant, non sit talis necessitas, quod sufficiat ad excusandum peccatum prædictum. Patet enim à simili, quia non posset quis in venditione pannorum recuperare expensas quas incaute & imprudenter fecisset: patet etiam ex prædictis, quod in quarto casu quærebatur. Nam ille qui ad certum terminum debet, si ante terminum soluit ei de debito aliquid dimittatur, vsuram committere videtur: quia manifeste tempus solutionis pecuniæ vendidit, vnde ad restitutionem tenetur. Nec excusatur per hoc, quòd soluendo ante terminum grauatur, vel quòd ad hoc ab alio inducitur: quia eadem ratione possent vsurarij excusationes: valete.

Explicit Opusculum sexagesimumseptimum. De venditione ad terminum.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM SEXAGESIMVM OCTAVVM.

Epistola exhortatoria S. Thom. ad quendam, in qua proponit idoneum modum salubriter acquirendi scientiam siue humanam siue diuinam.

VIA quæsisti à me in Christo mihi clarissime Ioannes, qualiter te studere oporteat in thesauro scientiæ acquirendo: tale à me tibi super hoc traditur consilium, vt per riuulos non statim in mare eligas introire, quia per faciliora, ad difficiliora oportet deuenire. Hæc est ergo monitio mea & instructio tua. Tardiloquum te esse iubeo, & tarde ad locutorium ascendentem, conscientiæ puritatem amplectere, orationi vacare non desinas, cellam frequenter diligas, si vis in cellam vinariam introduci. Omnibus te amabilem exhibe, nihil quære penitus de factis aliorum, nemini te multum familiarem ostendas, quia nimia familiaritas parit contemptum, & subtractionis à studio materiam subministrat, de verbis & factis sæcularium, nullatenus te intromittas. Discursus super omnia fugias: sanctorum & bonorum imitari vestigia non omittas, non respicias à quo audias: sed quicquid boni dicatur, memoriæ recommenda. Ea quæ agis & audis, fac vt intelligas, de dubijs te certifices, & quicquid poteris in armariolo mentis reponere, satage sicut cupiens vas implere. altiora te ne quæsieris. Illa sequens vestigia frondes & fructus in vineam Domini Sabaoth vtiles, quandiu vitam humeris proferes ac produces: hęc si sectatus fueris, ad id attingere poteris, quod affectas.

Explicit Opusculum sexagesimumoctauum. De modo acquirendi scientiam.

A
EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LXIX.

Expositio in librum Boetij, de hebdomadibus.

Præcurre prior in domum tuam, & illic aduocare, & illic lude & age conceptiones tuas. Eccles. 32. Habet hoc priuilegiū sapientiæ studium, quòd operi suo prosequendo magis ipsa sibi sufficiat. In exterioribus enim operibus, indiget homo plurimorum auxilio. Sed in contempla-
B tione sapientiæ tanto aliquis efficacius operatur, quanto magis solitarius secum commoratur. Et ideo sapiens in verbis propositis hoīem ad seipsum reuocat dicens. Præcurre prior in domum tuam .i. ad mentem tuam ab exterioribus solicite redeas, antequam ab alio occupetur, per cuius solicitudinem distrahatur, vnde dicitur. Sap. 8. Intrans in domum meam conquiescam cum illa, i. cum sapientia. Sicut autem requiritur ad contemplationem sapientiæ, quod mentem suam aliquis præoccupet, vt totam domum suam contemplatione sapientiæ impleat, ita etiam requiritur, quòd ipse totus per intentionem interius adsit, ne scilicet, eius intentio ad diuersa trahatur, & ideo subdit. Et illuc aduocare, idest, totam intentionem tuam ibi congrega. Sic igitur interiore domo totaliter euacuata, & homine tota-
C liter per intentionem in ea existente, quid agendum sit exponit subdens. Et illuc lude. Vbi considerandum est, quòd sapientiæ contemplatio conuenienter ludo comparatur, propter duo, quæ est in ludo inuenire. Primo quidem, quia ludus delectabilis est & contemplatio sapientię maximam delectationem habet: vnde Eccles. 24. dicitur ex ore sapientię. Spiritus meus super mel dulcis. Secundo quia operationes ludi non ordinantur ad aliud, sed propter se quæruntur. Et hoc idem competit in delectationibus sapientiæ. Non ongit enim quandoque, quòd aliquis apud seipsum delectatur in consideratione eorū, quæ cōcupiscit vel quę agere proponit. Sed hęc delectatio ordinatur ad aliquid exterius, ad quod nititur peruenire: quod si deficiat vel tardetur delectationi huiusmodi adiungitur
D non minor afflictio, secundum illud Prouerbior. 14. Risus dolore miscebitur. Sed delectatio contemplationis sapientiæ in seipsa habet delectationis causam, vnde nullam anxietatem patitur, quasi expectans aliquid, quod desit. Propter quod dicitur Sapien. 8. Non habet amaritudinem conuersatio illius: nec tędium conuictus illius, scilicet sapientiæ. Et ideo diuina sapientia suam delectationem ludo comparat. Prouerbiorum 8. Delectabar per singulos dies, ludens coram eo, vt per diuersos dies, diuersarum veritatum considerationes intelligantur: vnde & hic subditur. Et illic age conceptiones tuas: per quas, scilicet homo cognitionem accipit veritatis.

POstulas à me, vt ex hebdomadibus nostris, eius quæstionis obscuritatem quæ continet modum quo substā-
E tiæ in eo, quod sunt bonę, sunt, cum non sint substantialia bona, digeram, & paulo euidentius monstrem. Idque eo dicis esse faciendum, quòd non sit omnibus notum iter huiusmodi descriptionum. Tuus verò testis ipse sum, quàm hæc viuaciter fueris ante complexus. Hebdomadas verò ego ipse mihi commentor, potiusque ad memoriā meam speculata conseruo, quàm cuiquam participo. Quorum lasciuia ac petulantia, nibil à ioco risuque patitur esse coniunctum. Proin tu ne sis obscuritatibus breuitatis aduersus, quæ cum sint archanistia custodia: tamen id habent commodi, quòd cum his solis qui digni sunt loquuntur, vt igitur in Mathematica fieri solet cæterisque disciplinis, proposui terminos regulasque quibus cuncta quæ sequuntur, efficiam. Communis animi conceptio, est enuntiatio quam quisque probat auditam. Harum duplex

modus est. Nam vna ita communis est, vt omnium sit hominũ, veluti si hanc proponas. Si à duabus æqualibus æqualia demas, quæ relinquuntur æqualia esse, nullus id intelligens negat. Alia verò est doctorum tantum, quę tamen ex talibus cõmunis animi conceptionibus venit, vt est quę incorporalia sunt in loco non esse. Et cætera quæ non vulgus sed docti comprobant. Huius ergo exhortationis sectator Boetius de suis conceptionibus librum nobis edidit, qui de hebdomadibus, dicitur, idest, de editionibus: quia in Græco, hebdomada idem est, quod edere. In quo quidem libro Boetius duo facit. Primo enim pręmittit prœmium. Secundo procedit ad operis tractatum ibi. Diuersum est esse & id quod est, & cæt. Circa primum tria facit. Primo ostendit de quo sit intentio, secundo quomodo sit tractandum ibi. (Idque eo dicis esse faciendum, &c.) Tertio tradit ordinem quo procedendum est, ibi. (Vt igitur mathematica fieri solet.) Scribit autem hunc librum ad Ioannem diaconum Romanæ Ecclesiæ, qui ab eo petierat, vt ex suis hebdomadibus, idest, editionibus differeret & exponeret quandam difficilem quæstionem, per quam soluitur quędam apparens contrarietas. Dicitur enim quòd substantiæ creatæ inquantum sunt, bonę sunt, cum tamen dicatur quòd substantiæ creatæ non sunt substantialia bona, sed hoc dicitur solius Dei proprium esse. Quod enim conuenit alicui inquantum est, videtur ei substantialiter conuenire: & ideo si substantiæ creatæ inquantum sunt, bonæ sunt, consequenter videtur quòd sint substantialia bona. Deinde cum dicit. (Idque eo dicis esse) ostendit per quem modum hic tradere velit, idest, non plane, sed obscure. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quòd intendit obscure dicere: secundo ostendit hunc modum esse sibi assuetum. ibi. (Hebdomadas verò.) tertio ostendit quòd hic modus debeat ei esse acceptus, ibi. (Pro in tu nescis.) Dicit ergo primo, quòd ille ad quem scribit hæc, ita petebat prædicta esse scribenda, quòd via eorum quę hic scribenda sunt, non esset omnibus nota, qui non eodem desiderio ad hæc afficiebantur quo ipse, cui Boetius testimonium perhibet, ꝙ prædicta fuerit viuaciter ante complexus, idest, vel perspicaciter intelligendo, vel feruenter desiderando. Deinde cũ dicit. (Hebdomadas verò.) ostendit hunc modum etiam sibi esse consuetum, & dicit, quòd ipse solitus erat sibi commentari, id est, componere vel excogitare quasdam hebdomadas, idest, editiones, seu conceptiones, quas potius conseruabat eas considerans ad sui memoriam, quàm participem eorum faceret aliquem illorum qui propter sui lasciuiam & petulantiam, idest, luxuriam & leuitatem nihil aliud à ioco & risu patiuntur esse coniunctum, idest, ordinatum, vel constructum. Detestantur enim si quis aliquem sermonem coniunxit, aut ordinauerit non ad ludum, sed ad seria pertinentem. D.inde cum dicit. (Pro in tu &c.) concludit ex præmissis, quòd obscurum sermonem debeat gratanter suscipere, vtpote qui talem sermonem ipse petierat, & hoc est quod dicit (proin) quia scilicet hoc fecisti ne iter nostrarum descriptionũ esset omnibus peruium, ne sis aduersus, idest, contrarius obscuritatibus breuitatis, idest obscuritati præsentis libri, quæ est breuitati coniuncta. Ex hoc enim quòd aliqua breuiter dicuntur, magis solent esse obscura. Obscuritas autem cum secretum fideliter custodiat, hoc affert vtilitatis, quòd loquitur solũ cum illis qui digni sunt, idest, cum intelligentibus & studiosis, qui digni sunt ad secreta sapientiæ admitti. Deinde cum dicit. (Vt in mathematica fieri solet.) ostendit quo ordine sit procedendum, vt patet per ea quæ sunt per se nota. Et circa hoc duo facit. Primo ponit ordinem procedendi, secundo notificat illa ex quibus procedere intendit, ibi. (Communis conceptio.) Dicit ergo primo quòd ipse intendit primo proponere quædã principia per se nota, quæ vocat terminos & regulas. Terminos quidem, quia in huiusmodi principijs stat omnium demonstrationum resolutio. Regulas autẽ, quia per eas dirigitur aliquis in cognitionem sequentium conclusionum. Ex huiusmodi autem

F principijs intendit concludere & facere nota omnia quæ consequenter tractanda sunt, sicut fit in geometria, & in alijs demonstratiuis scientijs, & ideo dicuntur disciplinæ, quia per eas discipulis aggregatur scientia demonstratione quam magister proponit. Deinde cum dicit. (Communis animi conceptio est) notificat principia per se nota, & primo per definitionem, secundo per diuisionem, ibi (Harum autem duplex est modus.) Circa primum considerandum est quòd huiusmodi principia quę sunt termini, quia regulæ demonstrationum sunt, vocantur communes animi conceptiones. Diffinit ergo animi conceptionem communem dicens. Communis autem conceptio est enunciatio quam quisque probat auditam, idest, quam quilibet approbat statim vt eam audit. Aliæ enim propositiones quæ his demonstrantur, non statim ex ipso auditu approbãtur, sed oportet ꝙ per alia aliqua fiant nota. Hoc autem G non est procedere in infinitum, vnde oportet peruenire ad aliqua statim quę per se sunt nota: vnde dicuntur cõmunes animi conceptiones, & communiter cadunt in conceptione cuiuslibet intellectus, cuius ratio est, quia prædicatum est de ratione subiecti, & ideo statim nominato subiecto & intellecto quid sit, statim manifestum est prędicatum ei inesse. Deinde cum dicit. (Harum autem duplex est modus.) diuidit prædicta principia dicens, quòd prędictarum communium animi conceptionũ duplex est modus. Quædam enim animi conceptiones sunt communes hominibus omnibus, sicut ista. Si ab æqualibus æqualia auferas, quæ relinquuntur sunt æqualia. Alia verò animi cõceptio est communis solum doctis, quæ deriuatur à primis animi conceptionibus, quæ sunt omnibus hominibus cõmunes. H Et huiusmodi est, incorporalia non esse in loco, quæ non approbatur à vulgo, sed solum à sapientibus. Huius autem distinctionis ratio est, quia cum communis animi conceptio, vel principium per se notum sit aliqua propositio ex hoc quòd prædicatum est de ratione subiecti, si illud idem quod significatur per subiectum & prędicatum cadat in cognitionem omnium, cõsequens est quòd huiusmodi propositio sit per se nota omnibus, sicut quid sit æquale notum est omnibus, & similiter quid sit subtrahi, & ideo prędicta propositio est in omnibus per se nota. Et similiter, Omne totum est maius sua parte, & alia huiusmodi, sed ad apprehendendam rem incorpoream solus intellectus sapientum consurgit. Nam vulgarium hominum intellectus non transcendunt imaginationem, quę est solum corporalium rerum, & ideo ea quæ sunt propria corporum, I puta, esse in loco circũscriptiue, intellectus sapientũ statim remouet à rebus incorporeis, quod vulgus facere non põt.

Diuersum est esse, & id quod est, ipsum enim esse nondum est. At verò id quod est accepta essendi forma est atque consistit, quod est participare aliquo potest, sed ipsum nullo modo aliquo participat. Fit enim participatio cum aliquid iam est: autem aliquid cum esse susceperit, id quod est, habere aliquid præterquam quod ipsum esse potest. Ipsum verò esse nihil aliud præter se habet admistum, diuersum est tamen esse aliquid in eo quod est, & esse aliquid. Illic enim accidens, hic substantia significatur. Omne quod est participat eo quod est esse vt sit. Alio verò participat vt aliqu d sit, ac per hoc id quod est participat eo quod est esse vt sit, est verò vt participare K alio quolibet possit. Omni composito aliud est esse, aliud ipsum est, omne simplex esse suum, & id quod est vnum habet. Omnis diuersitas discors, similitudo verò appetenda est. Et quod appetit aliud, tale ipsum naturaliter esse ostenditur quale est illud ipsum quod appetit. Sufficiunt igitur quæ præmisimus, à prudente viro interprete rationis suis vnumquodque aptabitur argumentis.

SVpra Boetius dixerat hoc ordine se processurũ, vt prius præmitteret quosdam terminos & regulas, ex quibus ad vlteriora procederet, & ideo secundum ordinem prætaxatum, primo incipit præmittere quasdam regulas, siue conceptio-

conceptiones quasdam sapientum, secundo ex illis incipit argumentari, ibi. Quæstio verò huiusmodi est sicut ante dictum est illæ propositiones sunt maximæ, quæ vtuntur terminis quos omnes intelligunt. Ea autem quæ in omni intellectu cadunt sunt maxime communia, quæ sunt ens: vnum, & bonum, & ideo ponit hic Boetius primo quasdam conceptiones pertinentes ad ens, secundo quasdam pertinentes ad vnū, ex quo sumitur ratio simplicis & compositi, ibi. Omni composito,& cæt. tertio ponit quasdam conceptiones pertinentes ad bonum, ibi. Omnis diuersitas discors. Circa ens autem consideratur ipsum esse quasi quiddam commune & indeterminatum, quod quidem dupliciter determinatur: vno modo ex parte subiecti, quod esse habet: alio modo, ex parte prædicati vtpote cum dicimus de homine vel de quacunque alia re, non quidem, quòd sit simpliciter, sed quòd sit aliquid, puta album vel nigrum. Primo ergo ponit conceptiones, quæ accipiuntur secundum comparationem esse ad id, quod est. Secundo ponit conceptiones, quæ accipiuntur secundum comparationem eius, quod est esse simpliciter, ad id, quod est esse aliquid, ibi. Diuersum est tamen. Circa primum duo facit: primo ponit differentiam eius quod est esse, ad id quod est: secundo manifestat huiusmodi differentiam ibi, Ipsum enim esse. Dicit ergo primo quod diuersum est esse,& id quod est. Quæ quidem diuersitas non est hic referenda ad res de quibus adhuc non loquitur sed ad ipsas rationes seu intētiones. Aliud autem significamus per hoc quod dicimus esse,& aliud significamus cum dicimus currere, & aliud per hoc quod dicitur currens. Nam currere & esse significantur in abstracto, sicut & albedo, sed quod est.i.ens & currens significantur, sicut in concreto, velut album. Deinde cum dicit. Ipsum enim esse: manifestat prædictam diuersitatem tribus modis, quorū primus est, quia ipsum esse non significatur sicut ipsum subiectum essendi, sicut nec currere significatur sicut subiectum cursus: vnde sicut non possumus dicere quòd ipsum currere currat, ita nō possumus dicere quòd ipsum esse sit, sed sicut id ipsum quod est significatur sicut subiectum essendi, sic id quod currit significatur, sicut subiectum currendi, & ideo sicut possumus dicere de eo quòd currit, siue de currente, quòd currat inquantum subijcitur cursui & participat ipsum, ita possumus dicere ꝙ ens siue id quod est, sit, inquantum participat actum essendi, & hoc est quod dicit, Ipsum esse nōdum est, quia non attribuitur sibi esse sicut subiecto essendi: sed id quod est accepta essendi forma. s. suscipiendo ipsum actum essendi, est atque consistit. i. in seipso subsistit. Non enim ens dicitur proprie & per se nisi de substantia, cuius est subsistere. Accidentia.n.non dicuntur entia quasi ipsa sint, sed inquātum eis subest aliquid, vt postea dicetur. Secundam differentiam ponit, ibi. Quod est participare, Quæ quidem differentia sumitur secundum rationem participationis. Est autem participare quasi partem capere,& ideo quando particulariter recipit id quod ad alterū pertinet, vniuersaliter dicitur participare illud, sicut homo dicitur participare animal, quia non habet rationem animalis secundum totam communitatē, & eadem ratione Sortes participat hominem, similiter etiam subiectum participat accidens, & materia formam, quia forma substantialis vel accidentalis, quæ de sui ratione cōis est, determinatur ad hoc vel ad illud subiectum, & similiter etiam effectus dicitur participare suam causam,& præcipue quando non adæquat virtutem suę causæ, puta si dicamus ꝙ aer participat lucē solis, quia non recipit eā in ea claritate qua est in sole. Prætermisso autem hoc tertio modo participandi, impossibile est quòd secundum duos primos modos ipsum esse participet aliquid. Non enim potest participare aliquid per modum quo materia vel subiectum participat formā vel accidens, quia vt dictum est ipsum esse significatur, vt quiddam abstractum, similiter autem nec potest aliquid participare per modum quo particulare participat vniuersale. Sic enim etiā ea quę in abstracto dicuntur, participare ali-

A quid possunt, sicut albedo colorem, sed ipsum esse est communissimum: vnde ipsum quidē participatur in alijs, non aūt participat aliquid aliud, sed id quod est siue ens, quamuis sit communissimum, tamē concretiue dicitur, & ideo participat ipsum esse, non per modum quo magis cōmune participatur à minus cōmuni, sed participat ipsum esse per modum quo cōcretum participat abstractum. Hoc est ergo quod dicit, ꝙ id quod est.s.ens participare aliquo pōt, sed ipsum esse nullo modo participat aliquo,& hoc modo probat ex eo quod supra dictum est s ꝙ ipsum esse nōdum est. Manifestum est enim ꝙ id quod non est, non pōt aliquo participare: vnde consequens est ꝙ participatio conueniat alicui cum iam est: sed ex hoc aliquid est, quòd suscipit ipsum esse, sicut dictū est, vnde relinquitur quòd id quod est, aliquid possit participare, ipsum autem esse non
B possit aliquid participare. Tertiam differentiam ponit ibi: Id quod est habere. & sumitur ista differentia per admistionem alicuius extranei. Circa quod considerandū est, quòd circa quodcunque abstracte cōsideratum, hoc habet veritatem, ꝙ non habet in se aliquid extraneū, quod.s.sit præter essentiam suam, sicut humanitas & albedo,& quæcunque hoc modo dicuntur. Cuius ratio est, quia humanitas significatur vt quo aliquid est homo,& albedo quo aliquid est album. Non est autē aliquid homo formaliter loquendo, nisi per id quod ad rationem hominis pertinet,& similiter nō est aliquid album formaliter, nisi per id quod pertinet ad rationem albi, & ideo huiusmodi abstracta nihil alienum in se habere possunt. Aliter autem se habet in his, quæ significantur in concreto. Nam homo significatur, vt qui habet humanitatem, & album, vt quod habet albedinem. Ex hoc autem quòd homo habet humanitatem vel
C albedinē, non prohibetur habere aliquid aliud, quod non pertinet ad rationē horum, nisi solū quod est oppositum his, & ideo homo, & album possunt aliquid aliud habere quàm humanitatē vel albedinē. Et hæc est ratio, quare albedo vel humanitas significantur per modum partis, & non prædicantur de concretis, sicut nec sua pars de suo toto. Quia igitur sicut dictum est, ipsum esse significatur, vt abstractū, id quod est vt concretum, consequens est verum esse quod hic dicitur, ꝙ id quod est potest aliquid habere, præterquā quod ipsum est.s.præter suam essentiam, sed ipsum esse nihil habet admistum præter suam essentiam. Deinde cū dicit, Diuersum tñ est esse, Ponit conceptiones quæ accipiuntur s̄m comparationem eius quod est esse simpliciter, ad id, quod est esse aliquid,& primo ponit vtriusque diuersita-
I tem, secundo assignat differentias, ibi. Illic enim accidens.
D Circa primum considerandū est, ꝙ ex quo id quod est pōt aliquid habere præter suam essentiam, necesse est ꝙ in eo consideretur duplex esse: quia enim forma est principium essendi, necesse est ꝙ s̄m quamlibet formam habitam, habens aliqualiter esse dicatur. Si ergo forma illa non præter essentiam habentis, sed constituat eius essentiā, ex eo quòd habet talem formam, dicetur habens esse simpliciter, sicut homo ex hoc ꝙ habet animam rationalem. Si verò sit talis forma quæ sit extranea ab essentia habentis eam, s̄m illam formā non dicetur habens esse simpliciter, sed esse aliquid, sicut secundum albedinem homo dicitur esse albus,& hoc est quod dicit, quod diuersum est esse aliquid, quod non est esse simpliciter: & ꝙ aliquid sit in eo quod est, quod est
E propriū esse subiecti. Deinde cum dicit. (Illic.n.accidens.) Ponit tres differentias inter præmissa, quarum prima est ꝙ illic.i.vbi dicitur de re ꝙ sit aliquid, & non ꝙ sit simpliciter, significatur accidens, quia forma quæ facit huiusmodi esse, est præter essentiam rei. Hic autem cum dicitur esse aliquid in eo ꝙ est, significatur substantia, quia scilicet forma faciens esse constituit essentiam rei. Secundam differentiam ponit ibi.(Omne quod est participat. (Vbi dicit ꝙ ad hoc ꝙ aliquid sit simpliciter subiectū, participat ipsum esse: sed ad hoc ꝙ sit aliquid oportet ꝙ participet aliquo aliquo, sicut homo ad hoc ꝙ sit albus, participat non solum esse substantiale, sed etiam albedinem. Tertiam differen-

tiam ponit ibi.(Ac per hoc.) Quæ quidem accipitur secundum ordinem vtriusque, & concluditur ex præmissis. Est autem hæc differentia, quòd primo oportet vt intelligatur aliquid esse simpliciter, & postea, quòd sit aliquid, & hoc patet ex præmissis. Nam aliquid est simpliciter per hoc quòd participat ipsum esse, sed quando iam est, scilicet per participationem ipsius esse, restat vt participet quocũque alio, ad hoc.i.quòd sit aliquid. Deinde cum dicit (omni composito) ponit conceptiones de composito & simplici quæ pertinent ad rationem vnius. Est autem considerandum quòd ea quę supra dicta sunt de diuersitate ipsius esse, & eius quod est, est secundum ipsas intentiones, hic autem ostendit quomodo applicetur ad res, & primo ostendit hoc in compositis, secundo simplicibus, ibi. (Omne simplex) Est ergo primo cõsiderandum, quòd sicut esse & quod est differunt in simplicibus secundum intẽtiones, ita in compositis differũt realiter, quod quidem manifestum est ex præmissis. Dictum est enim supra quòd ipsum esse neque participat aliquid vt eius ratio constituatur ex multis, neque habet aliquid extraneum admistum vt sit in eo compositio accidentis, & ideo ipsum esse non est compositum. Res ergo composita non est suum esse, & ideo dicit quòd in omni composito aliud est esse, & aliud ipsum cõpositum, quod est participandum ipsum esse. Deinde cum dicit. (Omne simplex.) ostendit qualiter se habet in simplicibus, in quibus necesse est quòd ipsum esse, & id quod est, sit vnum & idem realiter. Si enim esset aliud realiter id quod est, & ipsum esse, iam non esset simplex, sed compositum. Est tamen considerandum, quòd cum simplex dicatur aliquid ex eo quòd caret compositione, nihil prohibet aliquid esse secundum quid simplex, inquantum caret aliqua compositione, quod tamen non est omnino simplex: vnde ignis & aqua dicuntur simplicia corpora, in quãtum carent compositione quæ est ex contrarijs, quæ inuenitur in mistis, quorum tamen vnumquodcunque est compositum tum ex partibus quantitatis, tum etiam ex forma & materia. Si ergo inueniantur aliquæ formæ non in materia, vnaquæque earum est quidem simplex quantũ ad hoc quod caret materia, & per consequens quantitate quæ est dispositio materiæ: quia tamen quælibet forma est determinatiua ipsius esse, nulla earum est ipsum esse, sed est habens esse. Puta secundum opinionem Platonis, ponamus formam immaterialem subsistere quæ sit idea, & ratio hominum materialium, & aliam formam quæ sit idea, & ratio equorum, manifestum erit quòd ipsa forma immaterialis subsistens, cum sit quiddam determinatum ad speciem, non est ipsum esse commune, sed participat illud, & nihil differt quantum ad hoc si ponamus illas formas immateriales altioris gradus quàm sint rationes horum sensibilium, vt Arist. voluit. Vnaquæque illarum inquantum distinguitur ab alia quædam specialis forma est participãs ipsum esse, & sic nulla earum erit vere simplex. Id autem erit solum vere simplex, quod non participat esse non quidem inhærens, sed subsistens. Hoc autem non potest esse nisi vnum, quia si ipsum esse nihil aliud habet admistum præter id quod est esse, vt dictũ est, impossibile est id quod est ipsum esse multiplicari per aliquid diuersificãs: & quia nihil aliud præter se habet admistum, cõsequens est quòd nullius accidentis sit susceptiuum. hoc autem simplex vnum, & sublime est ipse Deus. Deinde cum dicit.(Omnis diuersitas) ponit duas conceptiones pertinentes ad appetitum, ex quo diffinitur bonum. Nam bonum dicitur quod omnia appetunt. Est ergo prima conceptio, quòd omnis diuersitas est discors, & similitudo est appetenda. Circa quod considerandum est, quòd si discordia importat contrarietatem appetitus: vnde illud dicitur esse discors, quod repugnat appetitui. Omne autem diuersum inquantum huiusmodi, repugnat appetitui, cuius ratio est quia simile augetur & perficitur suo simili. Vnumquodque autem appetit suum augmentum & perfectionem, & ideo simile inquantum huiusmodi est vnicuique

F appetibile, & pari ratione diuersum repugnat appetitui, inquantum diminuit & perfectionem impedit, & ideo dicit quòd omnis diuersitas est discors, idest, ab appetitu discordans: similitudo verò est appetenda. Contingit tamen per accidens, quòd aliquis appetitus abhorret simile, & appetit diuersum, siue contrarium. Nam sicut dictum est, vnumquodque primo per se appetit suam perfectionem, quæ est bonum vniuscuiusque, & est semper proportionatum suo perfectibili, & secundum hoc habet similitudinem ad ipsum. Alia verò quæ sunt exterius appetuntur, vel refutantur inquantum conferunt ad propriam perfectionem: à qua quidem deficit quandoque aliquid per defectum, quandoque autem per excessum. Nam propria perfectio vniuscuiusque rei in quadam commensuratione consistit, sicut perfectio corporis humani consistit in commensurato calore, à quo si deficiat, appetit

G aliquod calidum, per quod calor augetur. Si autem superexcedat, appetit contrarium, scilicet frigidum, per quod ad temperamentum reducatur, in quo consistit perfectio conformis naturæ. Et sic etiam vnus figulus abhorret aliũ, inquantum scilicet aufert ei perfectionem desideratam, scilicet lucrum. Secundam autem conceptionem ponit ibi. (Et quod appetit) quæ concluditur ex præmissis. Si enim similitudo per se est appetenda, consequenter id quod appetit aliud, ostenditur tale naturaliter esse quale est hoc quod appetit, quia scilicet naturalem inclinationem habet ad id quod appetit, quæ quidem naturalis inclinatio quandoque sequitur ipsam essentiam rei, sicut graue appetit esse deorsum secundum rationem suæ essentialis naturæ: quandoque verò consequitur naturam alicuius for-

H mæ superuenientis, sicut cum aliquis habet habitum acquisitum desiderat id quod conuenit ei secundum habitum illum. Vltimo autem epilogat, & dicit quòd *sufficiunt ad propositum ea quę præmissa sunt, & quòd ille qui* prudenter interpretatur rationes dictorum, poterit vnumquodque eorum adaptare congruis argumentis, applicando scilicet ea ad debitas conclusiones, vt patebit in sequentibus.

QVæstio verò huiusmodi est, ea quæ sunt, bona sunt: tenet enim omnis sententia Doctorum, omne quod est ad bonum tendere: omne autem tendit ad simile. quæ igitur ad bonum tendunt, bona sunt. Sed quemadmodum bona sint, inquirendum est, vtrumne participatione, an substantia. Si participatione, per seipsa nullo modo sunt bona: nam quod participatione album est, per se,

I idest in eo quod ipsum est, album non est, & de cæteris qualitatibus eodem modo. Si igitur participatione sunt bona, ipsa per se nullo modo bona sunt. non igitur ad bonũ tendunt: sed concessum est. non igitur participatione bona sunt, sed substantia: quorum verò substantia bona est, id quod sunt, bona sunt. Id autem quod sunt, habent ex eo quod est esse: esse igitur ipsorum bonum est. Omnium igitur rerum ipsum esse bonum est: sed si esse bonum est, ea quæ sunt, in eo quòd sunt, bona sunt, idemque est illis esse quod bona esse. substantialia igitur bona sunt, quoniã non participant bonitatem. Quod si ipsum esse in eis bonum est, non est dubium quin substantialia cum bona sint, primo sint bono similia, ac per hoc ipsum bonum erunt. Nihil enim illi præter seipsum simile est, ex quo vt omnia

k quæ sunt, Deus sint, quod dictu nefas est. non sunt igitur substantialia bona, ac per hoc non his est esse bonum: non igitur in eo quòd sunt, bona sunt. Sed nec participant bonitate: nullo enim modo ad bonum tenderent: nullo igitur modo bona sunt.

Præmissis quibusdam principijs quæ sunt necessaria ad propositæ quęstionis discussionem, hic accedit ad quęstionem propositam, & circa hoc tria facit. Primo proponit quæstionem: secundo adhibet solutionem, ibi.(Hinc quęstioni talis poterit.) Tertio excludit quasdam obiectiones contra solutionem, ibi (At non alba.) Circa primam duo facit. Primo præmittit quid qó præsupponit: secundo

quid in quæstione versetur dubium, ibi (Sed quemadmodum bona sunt) Dicitur ergo sic esse ad propositam quæstionem accedendum, vt præsupponamus quòd omnia ea quæ sunt, bona sint: & ad hoc probandum inducit rationem secundum præmissa, quæ talis est. Vnumquodque tendit ad suum simile. Vnde supra præmissum est, quod appetit aliud, tale ipsum esse naturaliter ostendit, quale est hoc ipsum quod appetit: sed omne quod est, ad bonum tendit. Et hoc quidem inducit secundum communem doctorum sententiam. Vnde & in principio Ethicorum Philosophus dicit, quòd bonum enuntiant sapientes esse id quod omnia appetunt. Est enim proprium obiectum appetitus bonum: sicut sonus proprium obiectum est auditus. Vnde sicut sonus est qui percipitur ab omni auditu, ita oportet bonum esse in quod tendit omnis appetitus, & ita cum cuiuslibet rei sit aliquis appetitus vel intellectiuus, vel sensitiuus, vel naturalis, consequens est quòd quælibet res appetat bonum. & ita concluditur quòd omnis res sit bona, quod quæstio intenta supponit. Deinde cum dicit. (Sed quemadmodum bona) Ostendit quid dubium in quæstione versetur. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quæstionem: secundo obijcit contra vtrunque membrum quæstionis, ibi (Si participatione) tertio ex hoc vlterius procedit ad excludendum primam suppositionem, ibi (Non ergo sunt in eo quòd sunt) Dicit ergo primo, quod supposito omnia esse bona, inquirendum est de modo, quomodo, scilicet bona sint, Dicitur autem aliquid de aliquo dupliciter. Vno modo substantialiter, alio modo per participationem. Est ergo quæstio, vtrum entia sint bona per essentiam, vel per participationem. Ad intellectum huius quæstionis considerandum est, quòd in ista quæstione præsupponitur quòd aliquid esse per essentiam, & per participationem sint proposita, & in vno quidem prædictorum participationis modorum manifeste verum est, scilicet secundum illum modum quo subiectum dicitur participare accidens, vel materia formam. Est enim accidés præter naturam subiecti, & forma præter ipsam substantiam materiæ: sed in alio participationis modo, quo scilicet species participat genus, hoc verum est quòd species participat genus, hoc etiam verum est secundum sententiam Platonis, qui posuit aliam esse ideam animalis, & bipedis hominis: sed secundum sententiam Aristote. qui posuit quòd homo vere est id quod est animal, quasi essentia animalis non existente præter differentiam hominis, nihil prohibet id quod per participationem dicitur, substantialiter prædicari. Boetius autem hic loquitur secundum illum participationis modum, quo subiectum participat accidens, & ideo ex opposito diuiditur id quod substantialiter & participatiue prædicatur, vt patet per exempla quæ subsequenter inducit. Deinde cum dicit. (Si participatione) obijcit contra vtrunque membrum quæstionis. Et primo contra hoc, quòd res sint bonæ per participationem. Secundo, contra hoc quòd sint bonæ secúdum suam substantiam, ibi (Quorum verò substantia) Dicit ergo primo, quòd si omnia sunt bona per participationem, sequitur quòd nullo modo sint bona per se, & hoc quidem verum est, si per se accipiatur inesse quod ponitur in diffinitione eius de quo dicitur, sicut homo per se est animal. Quod enim ponitur in diffinitione alicuius, pertinet ad essentiam eius, & ita non dicitur de eo per participationé, de qua nunc loquimur. Si verò accipiatur per se secundum alium modum prout, scilicet subiectum ponitur in diffinitione prædicati, sic esset falsum quod hic dicitur. Nam proprium accidens secundum hunc modum per se inest subiecto, & tamen participatiue de eo prædicatur. Sicut igitur Boetius hic accipit participationem, prout subiectum participat accidens, per se autem quod ponitur in diffinitione subiecti, & sic ex necessitate sequitur, quòd si res sint bonæ per participationem, quòd non sint bonæ per se. & hoc manifestat per exemplum. Nam id quod est album per participationem, non est album per se, id est in eo quod est ip-

A sum, quod pertinet ad primum modum dicendi per se, & simile est de alijs qualitatibus. Sic igitur si omnia entia sunt bona per participationem, sequitur quod non omnia sunt bona per se, i. per suam substantiam. Ex hoc ergo sequitur, quòd substantiæ entium non tendant ad bonum, cuius contrarium superius est cócessum, scilicet quòd omnia in bonum tendant, videtur ergo quòd entia non sint bona per participationem, sed per suam substantiam. Deinde cum dicit. (Quorum verò substantia) obijcit in contrarium in hunc modum. Illa, quorum substantia bona est, necesse est quòd bona sint secundum id ipsum quòd sunt. Huc enim ad substantiam cuiuscunque rei pertinet, quod concurrit ad suum esse: sed quòd aliqua sint, hoc habent ex eo quòd est esse, dictum est enim supra quòd est aliquid

B cum esse susceperit. sequitur igitur vt eorum quæ sunt bona secundum subiectum, ipsum esset bonum. Sequitur omnia sunt bona secundum suam substantiam, sequitur quod omnium rerum ipsum esse sit bonum: & quia præmissa ex quibus argumentando processit, sunt conuertibilia, procedit econuerso. Sequitur enim econuerso, quòd si esse omnium rerum sit bonum, quòd ea quæ sunt, inquantum sunt, bona sint, ita, scilicet quòd idem sit vnicuique rei esse, & bonum esse. sequitur igitur quòd sint substantialia bona ex hoc quòd sunt bona, & tamen non per participationem bonitatis. Ex hoc autẽ quid inconueniens sequatur, ostendit subdens, & dicit quòd si ipsum esse rerum omnium sit bonum, cum ex hoc sequatur, quòd sint substantialia bona, consequens est etiam quòd sint primo bono similia,

C quod est substátiale bonum, & cui idem est esse & bonum esse, & ex hoc vlterius sequitur quòd omnia sint ipsum primum bonum, quia nihil præter seipsum est simile illi, scilicet quantum ad modum bonitatis. Nihil autem aliud præter primum bonum eodem modo est bonum sicut ipsum, quia ipsum solum est primum bonum, dicuntur tamen aliqua ei similia, inquantum sunt secundario bona deriuata ab ipso primo & principali bono. Si ergo omnia sunt ipsum primum bonum, cum ipsum primum bonum nihil sit aliud quàm Deus, sequitur quòd omnia entia sunt Deus, quod dicere nefas est. Sequitur igitur & ea quæ præmissa sunt esse falsa. Non igitur entia omnia sunt substantialia bona, neque in eis ipsum esse est bonum, quia ex his conclusum est quòd omnia sunt Deus. & vlterius sequitur

D quòd non omnia sint bona inquantum sunt. Deinde cum dicit (Sed neque participant) procedit vlterius ad remouédam primam suppositionem, & dicit quòd si huic quod est entia non esse substantialiter bona, adiungatur alia conclusio quæ supra inducta est, scilicet quòd entia non sunt participatiue bona, quia per hoc sequeretur quòd nullo modo ipsa ad bonum tenderent, vt supra habi um est, videtur vlterius posse concludi, quòd nullo modo entia bona, quod est contra id quod supra præmissum est.

HVic quæstioni talis poterit adhiberi solutio. Multa sunt quæ cú actu separari non possunt, animo tamen cum cogitatione separantur, vt & triangulum, vel cætera à subiecta materia nullus actu separat, mente tamen segregans ipsum triangulum, proprietatemque eius præter ma-

E teriam speculatur. Amoueamus igitur primi boni præsentiam paulisper ex animo, quod quidem esse constat, idque ex omnium doctorum indoctorumque sententia, barbararum quoque gentium religionibus cognosci potest. hoc igitur paulisper amoto, ponamus omnia esse quæ sunt bona, atque ea quæ consideremus quemadmodum bona esse possent, si à primo bono minime defluxissent, hic intueor in eis aliud esse, quòd bona sunt, aliud quòd sunt. Ponatur enim vna eademque substantia bona esse grauis, alba, rotunda, tunc aliud esset illa ipsa substantia, aliud eius rotunditas, aliud color, aliud bonitas. Nam si hæc singula idem essent quòd ipsa substátia, quòd idem esset grauitas quod color, bonum quod album, & quod rotundum, quod fieri natura non sinit. Aliud igitur tunc in eis esset esse, aliud aliquid esse, at tunc quidem bona essent, esse tamen ipsum

mini-

minime haberent bonum. Igitur si nullo modo essent non à bono, bona quidem essent, ac non idem essent quod bona, sed eis aliud esset esse, aliud bona esse. Quòd si nihil omnino aliud essent nisi bona, neque grauia, neque colorata, neque spacij dimensione distincta, neque vlla in eis qualitas esset, nisi tantum bona essent, tunc non res, sed rerum viderentur esse principium, nec potius viderentur, sed videretur. Vnum enim solumque est huiusmodi, quod tantum est bonum, aliudque nihil sit: quæ quoniam non sunt simplicia, esse omnino non poterãt, nisi ea id quod solum bonum est esse voluisset, idcirco quoniam esse eorum à boni voluntate defluxit, bona esse dicuntur. Primum enim bonum in eo quòd est, bonum: secundum verò bonum quod ex eo fluxit, cuius ipsum esse est bonum, ipsum quoque bonum est: sed ipsum esse omnium rerum ex eo fluxit quod primum bonum, & ꝙ bonum tale, vt recte dicatur in eo quod est, bonum est. ipsum igitur eorum esse bonum est. Tunc enim in eo quòd essent, non essent bona, si à primo bono minime defluxissent.]

Pręmissa quęstione & rationibus hinc inde inductis, hic Boetius adhibet solutionem. Et circa hoc tria facit. Primo, determinat veritatẽ quæstionis: secundo, soluit obiectionem, ibi. (Qua in re soluta est quæstio.) tertio, inducit quasdam obiectiones contra solutionem, & soluit eas, ibi (At non alba) Circa primum tria facit. Primo, præmittit quandam suppositionem: secundo, ostendit quid illa suppositione facta sequatur circa bonitatem rerum, ibi. (Hoc igitur paulisper.) Tertio, ostendit qualiter se habeat bonitas rerum secundum rei veritatem nulla suppositione facta, ibi. (Quæ quoniam nõ sunt simplicia.) Circa primum duo facit. Primo, pręmittit quiddam quod est necessarium ad ostendendum quòd possit fieri talis suppositio: secundo, suppositionem inducit, ibi (Amoueamus igitur) Dicit ergo primo, quòd multa sunt quæ non possunt actu separari, quę tamen animo & cogitatione separantur, cuius ratio est: quia alio modo sunt res in anima, & alio modo sunt in materia. Potest ergo esse quòd aliquid ex eo ipso modo quo est in materia, habet inseparabilem cõiunctionem ad aliud, & tamen secundum quod est in anima, non habet inseparabilem coniunctionem ad ipsum, quia, scilicet ratio vnius est distincta à ratione alterius, & ponit exẽplum de triangulo, & alijs mathematicis quę à materia sensibili actu separari non possunt, cum tamen mathematicus abstrahendo mente consideret triangulum, & proprietatem eius præter materiam sensibilem, quia, scilicet ratio trianguli non dependet à materia sensibili. Deinde cum dicit. (Amoueamus igitur.) ponit suppositionem quã intendit, vt scilicet quod consideratione mentis remoueamus ad tempus præsentiam primi boni à cæteris rebus, qđ quidem possibile est secundum ordinem cognoscibilium quo ad nos. Quàmuis enim secũdum naturalem ordinem cognoscendi Deus sit primum cognitum, tamen quo ad nos prius sunt cogniti effectus sensibiles eius: & ideo nihil prohibet in consideratione nostra cadere effectus summi boni, absque hoc quòd ipsum primum bonum consideremus, ita tamen primum bonum remoueamus à consideratione mẽtis, quòd omnino constet nobis illud esse. Hoc enim cognosci potest ex communi omnium sentẽtia tam doctorum quàm indoctorum: & vlterius etiam ex ipsis religionibus gentium barbararum, quæ nullæ essent si Deus non est. Deinde cum dicit. (Hoc igitur paulisper). ostendit quid hac suppositione facta sequatur circa bonitatem rerum. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat quod intendit: secundo, probat quiddã quod supposuerat, ibi (Quod si nihil aliud) Dicit ergo primo, quòd remoto per intellectum primo bono ponamus ꝙ cætera sint bona, quia ex bonitate effectuum deuenimus in cognitionem boni primi. Consideremus ergo qualiter possent esse bona, si non processissent à primo bono. Hac autem suppositione facta videtur in eis aliud esse ipsa bonitas, & ipsum eorum esse. Si enim ponatur vna & eadem substantia esse bona, al-

F ba, grauis, rotunda, sequetur quòd aliud in illa re esset eius substantia, aliud rotunditas, aliud color, aliud bonitas. Intelligitur enim bonitas vniuscuiusque rei virtus ipsius, per quam perficit operationem bonam. Nam virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt per Philosophum patet in lib. Ethic. Quòd autem illa sit aliud quàm substantia rei, probat per hoc quòd singula præmissorum si essent idem quod rei substãtia, sequeretur etiam quòd omnia illa essent eadem adinuicem, scilicet ꝙ idem esset grauitas quod color, & quod bonum, & quod album, & quod rotunditas, quia quę vni & eidem sunt, sibi inuicem sunt eadem: hoc autem natura rerum non patitur, quòd omnia illa sint idem. Relinquitur igitur quod præmissa suppositione facta aliud esset in rebus ipsum esse, & aliud aliquid esse, puta, vel bonum, vel album, vel quicquid taliter dicitur: & sic prædicta positione facta res essent qui-
G dem bonæ, non tamen ipsum eorum esse esset bonum. Sic ergo si aliquo modo essent non à primo bono, & tamen in se essent bona, sequeretur quòd non idem esset in eis quòd sint talia, & ꝙ sint bona, sed aliud esset in eis esse, & aliud bonum esse. Deinde cum dicit. (Quòd si nihil aliud) probat quod supposuerat, scilicet quòd prędicta suppositione facta aliud esset in eis bonum esse, & aliud simpliciter esse, vel quicquid aliud esse: quia si nihil aliud esset in eis, nisi quòd sunt bona, ita, scilicet quòd neque essent grauia, neque colorata, neque distincta aliqua spacij dimensione, sicut sunt omnia corpora, nec esset in eis vlla qualitas, nisi hoc solum quòd bona essent, tunc non videretur ꝙ essent res creatæ, sed ꝙ essent ipsum primum rerum principium: quia id quod est ipsa essentia bonitatis est primum rerum
H principium, & per consequens sequeretur quòd non oporteret dicere pluraliter de omnibus eis quòd videretur esse principium rerum, sed singulariter quòd videretur esse primum rerum principium, tam quàm res bonę omnes essent simpliciter vnum, quia solum vnum est quod est huiusmodi, vt sit tantummodo bonum, & nihil aliud: hoc autem patet esse falsum. ergo & primum, quòd scilicet res creatæ amoto primo bono, nihil aliud essent quàm hoc quod est esse bonum. Deinde cum dicit. (Quæ quoniam non sunt simplicia) ostẽdit quid sit iudicandum de bonitate rerum secundum veritatem, & dicit, quia res creatæ non habent omnimodam simplicitatem, vt scilicet nihil aliud sit in eis quàm essentia bonitatis, nec etiam omnino esse possent in rerum natura, nisi voluisset ea esse Deus qui est id quod so-
I lum est, inquantum, scilicet est ipsa essentia bonitatis, sequitur quòd quia esse rerum creatarum effluxit à voluntate illius qui est essentialiter bonum, ideo res creatæ bonæ esse dicuntur. Primum enim bonum, i. Deus in eo quod est, bonum est, quia est essentialiter ipsa bonitas: sed secũdum bonum quod est creatum, est bonum secundum quòd fluxit à primo bono, quod est per essentiam bonum. Cum igitur esse omnium rerum fluxerit à primo bono, consequẽs est quòd ipsum esse rerum creatarum sit bonum, & quòd vnaquęque res creata inquãtum est, sit bona: sed sic solum res creatæ non essent bonæ in eo ꝙ sunt, si esse earum non procederet à summo bono. Redit ergo eius solutio ad hoc ꝙ esse primi boni est secundum propriam rationem boni, quia natura & essentia primi boni nihil aliud est quàm bonitas: esse autem secundi boni est quidem bonum, non
K secundum rationem propriæ essentiæ, quia essentia eius nõ est ipsa bonitas, sed vel humanitas, vel aliquid aliud huiusmodi: sed esse eius habet ꝙ sit bonum ex habitudine ad primum bonum, quod est eius causa, ad quod quidem comparatur sicut ad primum principium, & ad vltimum finem per modum quo aliquid dicitur sanum, quo aliquid ordinatur ad finem sanitatis, vt dicitur medicinale secundum quod est à principio effectiuo artis medicinæ. Est n. considerandum secundum præmissa, quod in bonis creatis est duplex bonitas. Vna quidem secundum quòd dicuntur bona per relationem ad primum bonum, & secundum hoc esse eorum, & quicquid in eis à primo bono est bonum,

bonum. Alia verò bonitas conſideratur in eis abſolute, prout, ſcilicet vnumquodque dicitur bonum inquantum eſt perfectum in eſſe, & in operari: & hæc quidem perfectio non competit creatis bonis ſecundum ipſum eſſe eſſentiæ eorum, ſed ſecundum aliquid ſuperadditum quod dicitur virtus eorum, vt ſupra dictum eſt, & ſecũdum hoc ipſum eſſe non eſt bonum, ſed primum bonum habet omnimodam perfectionem in ipſo ſuo eſſe, & ideo eſſe eius eſt ſecundum ſe & abſolute bonum.

QVa in re ſoluta eſt quæſtio. Idcirco enim, licet in eo quòd ſunt, bona ſunt: non ſunt tamen ſimilia primo bono, quoniam non quomodo ſunt res, ipſum eſſe earum bonum eſt: ſed quoniam non poteſt eſſe ipſum eſſe rerum niſi à primo eſſe defluxerit, id eſt à bono, idcirco ipſum eſſe bonum eſt, nec eſt ſimile ei à quo eſt. Illud enim quoquomodo ſit bonum, eſt in eo quòd eſt. Non. n. aliud eſt præter quàm bonum: hoc autem niſi ab illo eſſet bonum, fortaſſe eſſe non poſſet, ſed bonum in eo quòd eſt eſſe non poſſet, tunc enim participaret forſitan bono. Ipſum verò eſſe quod non haberet à bono, bonum habere non poſſet. Si igitur ſublato ab his primo bono mente & cogitatione iſta, licet eſſent bona, tamen in eo quòd eſſent bona, eſſe non poſſent: & quoniam actu non potuerunt exiſtere, niſi ea quod vere bonum eſt produxiſſet, idcirco & eſſe eorum bonum eſt, & non eſt ſimile ſubſtantiali bono id quod ab eo eſſluxit: & niſi ab eo fluxiſſet, licet eſſent bona, tamen in eo quòd ſunt, bona eſſe nõ poſſent: quoniam & præter bonum, & non ex bono eſſent, cum illud ipſum primum bonum, & ipſum eſſe ſit, & ipſum bonum, & ipſum eſſe bonum: at non alba in eo quòd ſunt alba, eſſe oportebit ea quæ alba ſunt, quoniam ex voluntate Dei fluxerunt, vel eſſent alba minime. Aliud enim eſt eſſe, aliud album eſſe, hoc ideo quoniam qui ea vt eſſent effecit, bonus quidem eſt, minime verò albus. Voluntate igitur boni communicatum eſt vt eſſent bona in eo quòd ſunt: voluntate verò albi non communicata vt talis eſſet proprietas, vt eſſet album in eo quòd eſt, neque enim ex albi voluntate defluxerunt. Itaque quia voluit ea eſſe alba qui erat non albus, ſunt alba tantum: quia verò voluit ea eſſe bona qui erat bonus, ſunt bona etiam in eo quòd ſunt. Secundum igitur hanc rationem cuncta oportet iuſta eſſe, quoniam iuſtus eſt ipſe qui ea eſſe voluit: nec hoc quidem. Nam bonum eſſe ad eſſentiam, iuſtum verò eſſe ad actum reſpicit. In Deo autem idem eſt eſſe quod agere. Igitur idem eſt eſſe bonum quod iuſtum, nobis verò nõ eſt idem eſſe quod agere, non enim ſimplices ſumus. Non igitur nobis idem eſt bonos eſſe quod iuſtos, ſed idem nobis eſt eſſe omnibus in eo quòd ſumus. bona igitur omnia ſunt, non autem iuſta. Amplius, Bonum quidem generale eſt, iuſtum verò ſpeciale, nec ſpecies deſcendit in omnia, idcirco alia quidem iuſta, alia aliud, omnia igitur bona finis.) Poſtquàm determinauit veritatem præmiſſæ quæſtionis, hic ſoluit obiectionem, ex qua concludebatur quòd bona creata ſunt bona in eo quod ſunt ſimilia primo bono. Et circa hoc duo facit. Primo ſoluit obiectionem. Secundo, colligit quæ dicta ſunt, ibi. (Si igitur ſublato &c.) Dicit ergo primo quòd ex præmiſsis patet hanc quæſtionem eſſe ſolutam, ideo enim non ſunt ſimilia primo bono, per hoc quod ſunt bona, in eo quod ſunt, quia ipſum eſſe rerum creatarum non eſt bonum abſolute quocunque modo ſe habeat, ſed ſolum ſecundum habitudinem ad primum bonum. Sed quia ipſum eſſe rerum creatarum non poteſt eſſe niſi deriuentur à primo bono, idcirco ipſum eorum eſſe bonum eſt: nec eſt tamen ſimile in bonitate primo bono, quia illud abſolute eſt bonum quomodocunq; ſe habeat, quia nihil eſt in eo aliud niſi ipſa eſſentia bonitatis: & hoc ideo eſt, quia non eſt in eo perfectio per additionem, ſed in ſuo ſimplici eſſe habet omnimodam perfectionem, vt dictum eſt. Sed bonum creatum forſitã poſſet eſſe bonum etiam in ſe conſiderandum, etiam ſi detur per impoſsibile quòd non procederet à primo bono, ſcilicet bonitate

A quæ ſibi competeret abſolute: ſed ſic non eſſet bonum in eo quod eſt, quia tunc eſſet bonum per participationem bonitatis ſuperadditæ, ſed ipſum eſſe eius non eſſet bonũ, ſi à bono non deriuaretur, ex cuius habitudine ipſum eſſe rerum creatarum eſt bonum. Deinde cum dicit. (Si igitur ſublato) Colligit in vnum quæ dicta ſunt, & dicit, quòd ſi à rebus per intellectum remoueatur primum bonum, omnia alia licet detur quòd eſſent bona, non tamen poſſunt eſſe bona in eo quòd ſunt: ſed quia non poterunt eſſe in actu, niſi inquantum ſunt producta à primo bono quod eſt vere bonum, ideo etiam eſſe eorum eſt bonum, & tamẽ eſſe fluens à primo bono non eſt ſimile primo quòd eſt ſubſtantialiter bonum, à quo niſi fluxiſſent, licet eſſent bona, non tamen eſſent bona in eo quòd ſunt, inquantum, ſi non eſſent ex primo bono, cum tamen ipſum bonum primum ſit, & ipſum eſſe, quia eius eſſe eſt ſubſtantia ſua: &

B ipſum bonum, quia eſt ipſa eſſentia bonitatis: & ipſum eſſe bonum, quia in eo non differt eſſe, & quod eſt. Deinde cum dicit. (At non alba) Mouet duas obiectiones contra prædicta, quarum ſecundam ponit, ibi (Secundum igitur hanc rationem) Circa primum ponit talem obiectionem. Dictum eſt quòd omnia in eo quòd ſunt, bona ſunt, quia ex voluntate primi boni proceſsit vt eſſent bona. Nunquid ergo omnia alba in eo quòd ſunt, alba ſunt, quia ex voluntate Dei proceſsit vt alba eſſent? Sed ipſe reſpondet quod minime hoc oportet, quia his quæ ſunt alba, aliud eſt eſſe ſimpliciter, quod competit eis ſecundum principia eſſentialia, & aliud eſt ex quo ſunt alba, & huiuſmodi differentiæ inter album & bonum ratio eſt: quia Deus qui fecit creata bona & alba, eſt quidem bonus, nõ eſt autem albus.

C Sic igitur ad voluntatem primi boni conſecutum eſt, vt creata eſſent bona inquantum voluit ea eſſe bona: & quòd eſſent bona in eo quòd ſunt inquantum ſunt à bono producta, quia eſſe rerum creatarũ ex hoc ipſo quòd eſt à bono, habet rationem boni, vt dictum eſt, ſed volũtatem Dei non eſt conſecuta talis proprietas, vt id quod eſt creatum in eo quòd eſt ſit album, propter hoc ꝙ nõ defluxit ex voluntate albi: ſicut bona fluxerunt ex voluntate boni, vt poſſet dici ꝙ eſſe eorum eſt album inquantum ſunt à primo albo. Sic igitur manifeſtum eſt, quòd quia Deus qui nõ eſt albus, voluit aliqua eſſe alba, poteſt quidem hoc ſolum dici de eis quòd ſunt alba, non autem eo quòd ſunt: ſed quia Deus qui eſt bonus, voluit omnia eſſe bona, ideo ſunt bona in eo quòd ſunt inquãtum, ſcilicet eſſe eorum habet

D rationem boni propter hoc quòd eſt à bono. Deinde cum dicit. (Secundum igitur hanc rationem.) Ponit ſecundam obiectionem. Poſſet enim aliquis dicere, Omnia ſunt bona in eo quòd ſunt, quia ille qui eſt bonus voluit ea eſſe bona: pari ratione omnia oportet eſſe iuſta, quia ille qui eſt iuſtus voluit ea eſſe. Sed ipſe reſpondet quòd hoc non ſequitur duplici ratione. Primo quidem, quia hoc quod eſt bonum, ſignificat naturam quandam, ſiue eſſentiam. Dictum eſt enim quòd Deus eſt ipſa eſſentia bonitatis, & vnaquæque res ſecundum perfectionem propriæ naturæ dicitur bona, ſed iuſtus dicitur per reſpectum ad actum, ſicut & quælibet virtus. In Deo autem idem eſt eſſe ꝙ agere, vnde in ipſo idem eſt bonum eſſe quòd iuſtum eſſe, ſed nobis non eſt idem eſſe quod agere, quia deficimus à ſim-

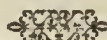
E plicitate Dei: vnde nobis nõ eſt idem eſſe bonos & iuſtos, ſed eſſe conuenit nobis omnibus inquãtum ſumus, & ideo etiam bonitas omnibus nobis conuenit, ſed actus quem recipit iuſtitia non cõuenit omnibus, nec in his quibus conuenit eſt idem quod eſſe ipſorum: vnde relinquitur quod non omnia ſunt iuſta in eo quòd ſunt. Secundam rationem ponit, ibi. (Amplius bonum.) Bonum enim eſt quoddam generale, cuius quædam ſpecies eſt iuſtitia, ſicut & cæteræ virtutes. In Deo autem inuenitur omnis ratio bonitatis, & ideo non ſolum eſt bonus, ſed iuſtus. Nõ autem omnes ſpecies bonitatis inueniuntur in omnibus, ſed diuerſæ in diuerſis: & ideo non oportet quod ſpecies quæ eſt iuſtitia, deriuetur ad omnia entia, ſicut deriuatur bonitas.

nitas. Vnde entium quædam sunt iusta, quædam verò habent aliam speciem bonitatis, & tamen omnia sunt bona inquantum deriuantur à primo bono, & in hoc terminatur expositio huius libri. Benedictus Deus per oīa, Amen.

Explicit Opusculum sexagesimumnonum, videlicet expositio primi libri de hebdomadibus.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM SEPTVAGESIMVM.

Præclaræ quæstiones, super Librum de Trinitate.

B initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem sciētiam illius, Sapien. 6. Naturalis mentis humanæ intuitus pondere corruptibilis corporis aggrauat' in prima veritatis luce, ex qua omnia sūt facile cognoscibilia, defigi non potest, vnde oportet ꝙ secundum naturalis cognitionis progressum ratio à posterioribus in priora deueniat, & à creaturis in Deum. Rom. 1. Inuisibilia ipsius à creatura mundi per ea quę facta sunt, intellecta conspiciuntur. & Sapientiæ 13. A magnitudine speciei creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri. & hoc est quod dicitur Iob. 36. Omnes homines vident eum, vnusquisque intuetur procul. Creaturæ enim per quas naturaliter cognoscitur Deus, in infinitum ab ipso distant. Sed quia in his quæ procul videntur, facile visus decipitur, idcirco ex creaturis in Deum cognoscendum tendentes, in errores multiplices inciderunt: vnde Sap. 14. dicitur, quòd creaturæ factæ sunt muscipulæ pedibus insipientium, & in Psal. 63. Defecerunt scrutātes: & ideo Deus humano generi aliam tutam viam cognitionis prouidit, suam notitiam per fidem mentibus hominum infundens: vnde dicitur 1. Corinth. 2. Quæ Dei sunt nemo nouit nisi spiritus Dei: nobis aūt reuelauit Deus per spiritum suum; & hic est spiritus quo efficimur credentes 2. Cor. 4. Habentes eundem spiritum fidei, sicut scriptum est. Psal. 115. Credidi propter quod locutus sum: & nos credimus propter quod & loquimur. Sicut ergo naturalis cognitionis principium est creaturæ notitia à sensu accepta, ita cognitionis desuper datæ principium est primæ veritatis notitia per fidem infusa, & hinc est quòd diuerso ordine hinc inde procedit. Philosophi enim qui naturalis cognitionis ordinem sequuntur, præordinant scientiam de creaturis scientię diuinæ, scilicet naturalem Metaphysicæ: sed apud theologos proceditur econuerso, vt creatoris consideratio considerationem præueniat creaturæ. Hunc ergo ordinem secutus Boet. ea quę sunt fidei tractare intēdens, in ipsa summa rerum origine principium suæ considerationis instituit, scilicet de Trinitate vnius simplicis Dei. vnde ei competunt verba præmissa (Ab initio &c.) In quibus verbis circa præsens Opusculū, quod ad Symmachum Patritium verbis composuit, tria possunt notari, scilicet materia, modus, & finis. Materia quidem huius operis est in vna diuina essentia trinitas personarum, quæ consurgit ex prima natiuitate, qua diuina sapientia à patre æternaliter generatur. Prouerb. 8. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram. & Psal. 2. Ego hodie genui te. Quæ quidem natiuitas initium est omnis natiuitatis alterius, cum ipsa sola sit naturam perfectè capiens generantis: omnes autem aliæ imperfectæ sunt, secundum quas genitum, aut partem substantiæ generantis accipit, aut solam similitudinem: vnde oportet quòd à prædicta natiuitate omnis alia natiuitas

F per quādam imitationem deriuetur. & Phil. 3. Ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur, & propter hoc dicitur filius primogenitus omnis creaturæ. Col. 1. Vt natiuitatis origo & imitatio designetur, non eadem generationis ratio: & ideo conuenienter dicitur. Ab initio &c. Prouer. 8. Dominus possedit me in initio viarum suarum, nec solum creaturarum est initium prædicta natiuitas, sed etiam Spiritussancti, qui à generante genitoque procedit. Pro hoc autem quòd non dicit initium natiuitatis inuestigabo, sed ab initio designatur, quòd in huiusmodi natiuitatis initio eius perscrutatio non finitur, sed quod ab hac incipiens ad alia procedit, eius namque doctrina in tres partes diuiditur. Prima nanque de trinitate personarum, ex quarum processione omnis alia natiuitas, & processio deriuatur, continetur in hoc libro, quem præ manibus habemus, quantum ad id quod de trinitate & vnitate sciendum

G est. In alio verò li. quem ad Ioannem diaconum Ecclesię Romanę scribit de modo prędicandi quo vtimur in personarum distinctione & essentię vnitate, qui sic incipit. Quæro an pater. Secunda verò pars est de processione bonarum creaturarum à Deo bono, in libro qui ad eundem Io. scribitur de hebdomadibus, qui sic incipit. Postulas à me. Tertia verò pars est de separatione creaturarum per Christum. Quæ quidem in duo diuiditur. Primo nanque proponitur fides quam docuit Christos, qua iustificamur in libr. qui intitulatur de fide Christiana, qui sic incipit. Christianam fidem. Secundo explanatur, quid de Christo sentiendum sit, scilicet quomodo duæ naturæ in vna persona conueniant, & hoc in libro de duabus naturis, & vna persona Christi; ad eundem Io. scripto, qui sic incipit. Anxie te quidem. Modus autem tractandi de trinitate duplex

H est, vt dicit. August. in 1. de Trini. s. per authoritates, & per rationes, quorum vtrunque August. complexus est, vt ipsemet dicit. Quidam enim sanctorum patrum, vt Ambr. & Hilar. alterum tantum prosecuti sunt, scilicet per authoritates. Boetius verò eligit prosequi secūdum alium modum scilicet secundum rationes, præsupponens hoc quod ab aliis fuerat per authoritates prosecutum. Et ideo modus huius operis designatur in hoc quod dicit, Inuestigabo. in quo rationis inquisitio designatur. Ecclesiast. 39. Sapientiam, scilicet Trinitatis notitiam antiquorum, s. quam antiqui sola authoritate asseruerunt, exquiret sapiens, id est ratione inuestigabit. Vnde in proœmio præmittit. (Inuestigatam diutissime.) Finis verò huius operis est, vt occulta manifestentur, quantum in via possibile est. Ecclesi. 24. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt, & ideo dicit.

I (Ponam in lucem scientiam illius.) Iob. 28. Profunda fluuiorum scrutatus est, & abscondita produxit in lucem.

Textus.

INuestigatam diutissime quæstionem quantum nostræ mentis igniculum illustrare lux diuina dignata est formatam rationibus literisque mandatam offerendam vobis communicandamque curaui, tam vestri cupidus iudicij, quàm nostri studiosus inuenti. Qua in re quid mihi sit animi quoties stilo excogitata cōmendo, tum ex ipsa difficultate materię, tum ex eo quòd viris, id est, vobis tantum colloquor intelligi potest. Neque enim famę iactatione & inanibus vulgi clamoribus excitamur, sed si quis est fructus exterior, hic non potest aliam nisi materiæ similem sperare sententiam. Quocunq; igitur à vobis deieci oculos par-

K tim ignaua segnities, partim callidus liuor occurrit, vt contumeliam videar diuinis tractatibus irrogare, qui talibus hominum monstris non agnoscēda hic potius quàm conculcanda proiecerim. Idcirco stylum breuitate contraho, & ex intimis sumpta philosophiæ disciplinis nouorum verborum significationibus velo, vt hic mihi tantum vobisq; si quando ad ea conuerteritis oculos colloquantur: cæteros verò ita submouimus, vt qui capere intellectu nequiuerit, ad ea etiam legenda videantur indigni. Sane tantum à nobis oportet quæri, quantum humanæ rationis intuitus

ad deitatis

ad deitatis valet celsa conscendere. Nam cæteris quoque artibus idem finis est constitutus, quousque potest via rationis accedere. Neque enim medicina ægris semper affert salutem. Sed nulla erit culpa medentis, si nihil eorum quæ fieri oportebat omiserit, idemque in cæteris. At quantum hæc difficilior quæstio est, tantum facilior debet esse ad veniam. Vobis tamen illud etiam inspiciendum est, an ex beati Augu. scriptis semina rationum in nos venientia fructus attulerint. Nunc de proposita quæstione hinc sumamus initium. Huic ergo operi proœmium præmittit, in quo tria facit. Primo breuiter causas operis prælibat, in quo reddit auditorem docilem. Secundo excusationem subiungit, in quo reddit auditorem beniuolum, ibi. (Idcirco stylum.) Tertio ostendit sui operis originem, & quasi doctrinam esse Sancti. August. in quo reddit auditorem attentum ibi. (Vobis tamen id inspiciendum.) Proponit autem quatuor causas operis, in prima parte. Primo materialem, cum dicit. (Inuestigatam diutissime quæstionem.) scilicet de trinitate personarum vnius Dei in duo & difficultatem materiæ insinuat, quæ diutina inuestigatione indiguit: & studij diligentiam, quæ ipse eam diutissime inuestigauit, vt intelligatur inuestigatam à nobis, quàmuis etiam intelligi possit inuestigatam à pluribus, quia à principio nascentis Ecclesiæ hæc quæstio ingenia fidelium maxime fatigauit. Secundo tangit causam efficientem & proximam, siue secundariam. cum dicit. (Quantum mentis nostræ igniculum.) Et primam siue principalem ibi. (illustrare lux diuina dignata est.) Proxima quidem causa huius inuestigationis fuit intellectus authoris, qui recte igniculus dicitur. Ignis enim vt dicit Diony. c. 5. cœle. hier. maxime competit ad significandas diuinas proprietates, tum ratione subtilitatis, tũ ratione luminis, tum ratione virtutis actiuæ propter calorem, tum ratione situs & motus. Quę quidem maxime Deo conueniunt, in quo est summa simplicitas, & immaterialitas, perfecta charitas, omnipotens virtus, & altissima sublimitas. Angelis autem competit mediocriter, sed humanis mentibus infirmo modo, quarum propter corpus coniunctum puritas inquinatur, & lux obscuratur, & virtus debilitatur, & motus in summo retardatur: vnde humanæ mentis efficacia recte igniculo comparatur. Vnde nec ad huius quæstionis veritatem inquirendã sufficit, nisi diuina luce illustref, & sic diuina lux est causa principalis, mens autem humana causa secundaria. Tertio tangit causam formalem, cum dicit. (Formatam rationibus) & tangit modum agendi, quantum ad tria. Primo, quantum ad hoc quòd argumentando procedit, & ideo dicit (formatam rationibus.) Quæstio nanque quandiu probabilibus rationibus sub dubio agitatur, quasi informis est nondum ad veritatis certitudinem pertingens, & ideo formata dicitur, quando ad eam ratio additur, per quam certitudo de veritate habetur: & in hoc prouidit intelligentia, quia quod credimus, debemus authoritati, quod intelligimus rationi, vt August. dicit. Secundo, in hoc quòd non solum verbis disseruit, sed etiam scripto mandauit, vt dicit. (Literisque mandatam.) In quo prouidit memoriæ. Tertio, in hoc quòd non ad præsentem per modum doctrinę, sed ad absentem per modum epistolę conscripsit. Sic enim & Arist. diuersimode libros suos composuit, quosdam quidem ad præsentes, qui ab ipso audiebant, & hi libri dicuntur auditus, sicut dicitur liber de naturali auditu: quosdã autem ad absentes scribens, sicut libros de anima conscriptos esse significatur in 1. Ethi. vbi nominantur exteriores locutiones, vt commentator Græcus ibidem dicit. Vnde sequitur. (Offerendam vobis quasi maiori ad iudicãdum. communicandamque curaui, quasi socio ad profectum.) & in hoc iudicium requirit. Vnde sequitur, (Tam vestri cupidus iudicij, quàm mei studiosus inuẽti.) Ex hoc enim quod fuit studiosus ad inueniendam prædictam quæstionem rationibus formauit: ex hoc vero quòd fuit cupidus iudicij Symmachi, ei formatam obtulit. Quarto tãgit causam finalem, cum dicit. (Qua in re quid mihi sit animi) id

A est quem finem intendam ex supradicta re. (Quotiens excogitata animo de prædictis vel quibuscunque alijs stylo commendo, intelligi potest ex duobus, tum ex difficultate materiæ, tum ex eo quod colloquor non multitudini, sed viris sapientibus, id est vobis tantummodo.) Non enim hunc librum scripsit, vt recitaret multitudini, quod quandoque fit propter vulgi fauorem, sed tantum vni sapienti. vnde sequitur. (Neque enim excitamur, scilicet ad scribendum, famæ iactatione) id est commendatione, & clamoribus vulgi, sicut poetę recitantes carmina in theatris inanibus, quia tales clamores frequenter sine ratione sunt. Et sic remouet finem inconuenientem, & subiungit finem debitum, insinuans quidem finem principalem qui est interior, scilicet perceptio diuinæ veritatis, & explicãs finem secundarium, scilicet iudicium sapientis. vnde dicit, (Sed si B quis est fructus interior) quasi dicat principaliter incitat me fructus interior, sed si aliquis est exterior, hic non potest aliam expectare vel sperare sententiam, nisi materiæ similem, id est, conuenientem, quasi dicat. Non aliud necessariũ requiro pro fructu exteriori, nisi quod deceat tantam materiam, de qua iudicium concedi non debet neque ignauiter pigris, neque calliditate inuidis, sed solum beneuolo sapienti. vnde sequitur. (Quocunque igitur a vobis deiecit oculos) id est ad quoscunque respexi non ad vos tãtum. (Considerationi meæ occurrit partim) id est, in aliquibus ignaua, id est stulta segnities, id est, pigritia: partim liuor, id est, inuidia callidus, id est, astutus ad nocendum in tantum vt cõtumeliam videatur irrogare diuinis tractatibus, qui hæc, s. diuina proiecerit, id est, inordinate exposuerit talibus monstris hominum. Monstra dicuntur homines qui in corpore humano cor gerũt bestiale, per peccatum si-C miles effecti bestijs in affectu, non cognoscenda potius quàm conculcanda, quia non tam quærunt agnoscere, quàm vituperare quecunq; dicuntur propter inuidiam. vnde Mat. 7. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas. (Ne ergo si aliter facere videar, quòd proiecerim & c. ad circo stylũ.) Hæc est secunda pars proœmij, in qua subiungit excusationem. Et primo excusat operis difficultatem. Secundo, operis imperfectionem. (Sane tantum à nobis &c.) Tangit autem triplicem difficultatem, quam sponte huic operi adhibet. Prima est ex breuitate scripturæ. vnde dicit. Idcirco stilum breuitate contraho, secundum illud Horatij. Dum breuis esse laboro, obscurus fio. Secunda, ex subtilibus rationibus quas inducit. vñ dicit. (Ex intimis disciplinis, philosophiæ sumpta) quæ sunt disciplinę à sensibus abstrahen-D tes, quarũ principijs & conclusionibus vtitur, & Metaphysicæ & logicæ. Tertia, ex nouitate verborum. vnde dicit. (Velo significationibus nouorum verborum.) Quæ quidem noua dicũtur vel quantum ad materiam, quia alij tractatores huius quæstionis non sunt vsi talibus verbis: vel quantum ad illos qui legunt, qui talibus verbis non sunt assueti. Tres autem has difficultates quartæ addit, quam supra tetigi, quæ est materiæ difficultas, vt in his quæ in hoc libro scribuntur, tantum sapientibus colloquatur, qui hęc intelligere poterunt, sicut est author ipse, & ille ad quẽ liber scribitur. Alij verò qui capere intellectu non possunt, à lectione excludantur. Non enim libenter leguntur quæ non intelliguntur. Et quia ratio ex præcedentibus conne-E ctitur, præmittit. (Idcirco) quæ est nota conclusionis. Litera plana est. (Sane tantum à nobis.) Hic excusat operis defectum, quia, scilicet non debet requiri ab eo in hoc opere plus certitudinis quàm quantum ratio humana valet ad alta deitatis conscendere, quod probat per locum à minori in alijs artibus, in quibus iste terminus vnicuiq; artifici constituitur vt tantum faciat, quantum humana ratio sinit. Non enim semper medicus curat, sed si non omittit de his quæ facere debet, sine culpa erit, & similiter est in alijs artibus: vnde & in hoc opere vbi est materia difficilis sensum humanæ naturæ excedens, magis debet authori venia dari, si non ad perfectam certitudinem quæstionem deducat.

ducat. Deinde cum dicit. (Votis tamen.) Dicit cuius authoritatem instruendo sequatur, scilicet Augus. Non vt ea tantum dicat quæ in lib. Aug. inueniuntur, sed quia ea quę August. de Trinitate dixit, scilicet quòd in absolutis diuinæ personæ conueniunt, & in relatiuis distinguuntur, accipit quasi semina & principia, quibus vtitur ad quæstionis difficultatem enodandam, & sic ipsa veritatis explicatio per multas rationes sunt fructus ex seminibus August. in ipso prouanientes: qui autem sint conuenientes & vberes ei ad quem scribit, inspiciendum committit ad propositam quæstionem accedens.

Hic incidit duplex quæstio. Prima, de diuinorum cognitione. Secunda, de eorum manifestatione. Circa primum quæruntur quatuor. Primo, Vtrum mens humana ad cognitionem veritatis noua illustratione diuinæ lucis indigeat. Secundo, Vtrum possit ad Dei notitiam peruenire. Tertio, Vtrum Deus sit primum quod à mente cognoscitur. Quarto, Vtrum ad diuinæ Trinitatis cognitionem mens humana peruenire per naturalem rationem sufficiat.

Ad primum sic proceditur. Videtur quòd mens humana in cognitione veritatis cuiuslibet indigeat noua illustratione diuinæ lucis. 2. Corin. 3. Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est: sed perceptio cuiuslibet veritatis nõ potest esse sine cogitatione. ergo humana mens nõ potest veritatem aliquam cognoscere, nisi de nouo illustretur à Deo. Item, facilius est aliquam veritatem ab alio addiscere, quàm per seipsum inspicere. Vnde qui per seipsos sciunt præferuntur alijs, qui ab alijs addiscere possunt in 1. Ethic. Sed non potest homo ab alio addiscere, nisi mens eius interius doceatur à Deo, vt dicit August. in lib. de magistro. & Greg. in home. Penth. ergo nec per seipsum potest aliquam veritatem inspicere, nisi de nouo lumine mens eius illustretur à Deo. Item, sicut se habet oculus corporalis ad corporalia inuidẽda, ita intellectus ad intelligibilem veritatem inspiciendam, vt patet in 3. de anima. Sed oculus corporalis non potest videre corporalia, nisi illustretur à sole materiali. ergo nec intellectus potest veritatem inspicere, nisi lumine solis inuisibilis qui est Deus, illustretur. Item, illi actus in nobis esse dicuntur, ad quos exercendos in nobis principia sufficienter habemus: sed in nobis non est omnino cognoscere veritatem, cum quandoque multi laborent ad veritatem cognoscendam, qui tamen eam cognoscere nequeunt. ergo non habemus in nobis sufficientia principia ad veritatem cognoscendam. ergo oportet ad hoc quòd eam cognoscamus ab exteriori nos iuuari, & sic idem quod prius. Item, magis dependet operatio mentis humanæ à luce diuina, quàm operatio creaturæ sensibilis, vel inferioris à luce corporis cœlestis: sed corpora inferiora quàmuis habeãt formas quæ sunt principia naturalium operationum, non tamen possent operationes suas perficere, nisi lumine stellarum superueniente iuuarentur, vnde Dionys. 4. c. de diui. no. dicit, quòd lumen solis ad generationem corporum visibilium confert, & ad vitam ipsa mouet & nutrit & auget. ergo nec menti humanæ sufficit ad videndam veritatem lumen naturale, quod est quasi forma ipsius, nisi aliud lumen superueniat scilicet diuinum. Item, in omnibus causis ordinatis per se & non secundum accidens, effectus non procedit à secunda causa, nisi per operationem primæ causæ, vt habetur in prima propositione de causis. Sed mens humana ordinatur sub luce increata ordine essentiali & non accidentali. ergo operatio mentis humanæ quæ est eius effectus proprius, scilicet cognitio veritatis, non potest prouenire ex ea nisi operante prima luce increata: eius autem opinio non videtur esse aliud nisi illustratio. ergo &c. Item, sicut se habet voluntas ad bene volendum, ita intellectus ad rectè intelligendum: sed voluntas non potest bene velle, nisi diuina gratia adiuuetur vt dicit Augus. ergo nec intellectus potest veritatem intelligere, nisi diuina luce illustretur. Item, id ad quod vi-

F res nostræ non sufficiunt reprehensibiliter nostris viribus ascribimus: sed reprehensibile est quòd aliquis scientiam veritatis suo ascribat ingenio, quinimmo iubemur illam Deo ascribere, secundum illud Ecclesiastici vlti. Danti, mihi sapientiam, dabo gloriam. ergo ad cognoscendum veritatem, vires nostræ non sufficiunt, & sic idem quod prius. Sed contra, mens humana illustrata est diuinitus lumine naturali, secundum illud. Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Si igitur hoc lumẽ quod creatum est non sufficit ad veritatem cognoscendam, sed requirit nouam illustrationem, pari ratione lumen superadditum non sufficiet, sed indigebit alio lumine, & sic in infinitum, quod nunquam compleri potest, & sic impossibile est cognoscere aliquam veritatem. ergo oportet stare in primo lumine, vt scilicet mens lumine naturali sine aliquo lumine superaddito possit veritatem videre. Item, sicut visibile
G in actu sufficiens est ad hoc vt moueat visum, ita intelligibile sufficiens est vt moueat intellectum si sit proportionatum: sed mens nostra habet in vnde possit facere intelligibilem in actu, scilicet intellectum agentem, & tale intelligibile est ei proportionatum. ergo non indiget aliqua noua illustratione, ad hoc quod veritatem cognoscat. Itẽ, sicut se habet lux corporalis ad visionem corporalem, ita se habet intellectus ad intelligibilem visionem. Sed quælibet lux corporalis quantumcunque sit parua, facit aliquid videri corporaliter ad minus seipsam. ergo & lux intelligibilis quæ est menti connaturalis sufficit ad veritatem aliquam cognoscendam. Item, omnia opera artificialia ex cognitione alicuius veritatis dependent, cum eorum principium sit scientia. Sed quædam sunt opera artificialia, in
H quę potest liberum arbitrium per seipsum secundum Augustin. vt ædificare domos & huiusmodi. ergo ad aliquam veritatem cognoscendam sufficit homo sine noua illustratione diuina. Respondeo. Dicendum, quòd hæc est differentia inter virtutes actiuas & passiuas, quòd passiuæ non possunt exire in actum propriæ operationis, nisi moueantur à suis actiuis, sicut sensus non sentit nisi moueatur à sensibili, sed virtutes actiuæ possunt operari sine hoc quòd ab aliquo moueantur, sicut patet in viribus animæ vegetabilis: sed in genere intellectus inuenitur duplex potentia actiua, scilicet intellectus agens, & passiua, scilicet intellectus possibilis. Quidam igitur posuerunt, quòd solus intellectus possibilis est potentia animæ, intellectus verò agens erit quædam substantia separata & hæc est opinio Auic. secundum quam opinionem sequitur quòd anima huma-
I na non possit in actum propriæ operationis, qui est cognitio veritatis exire, nisi lumine exteriori illustretur, illius scilicet substantiæ separatæ, quam dicunt intellectum agentem. Sed quia verba Philosophi in 3. de anima, magis videntur sonare, quòd intellectus agens sit potentia animæ, & huic etiam authoritas scripturæ consonat, quæ lumine intellectuali nos insignitos esse profitetur, cui Philosophus comparat intellectum agentem, ideo in anima ponitur respectu operationis intelligibilis, quæ est cognitio veritatis & potentia actiua & passiua. Vnde sicut aliquæ potentiæ actiuæ naturales suis passiuis coniunctę, sufficiunt ad operationes naturales, ita etiam anima hominis habens in se potentiam actiuam & passiuam, sufficit ad perfectionem veritatis. Cum autem quælibet virtus creata sit finita, erit
k eius efficacia ad determinatos effectus limitata. Vnde in aliquos effectus non potest, nisi noua virtus addatur. dic igitur sunt quædam intelligibiles veritates, ad quas se extendit efficacia intellectus agentis, sicut principia quæ naturaliter homo cognoscit, & ea quæ ab his deducuntur, & ad hæc cognoscenda non requiritur noua lux intelligibilis, sed sufficit lumen naturaliter inditum. Quædam verò sunt ad quæ principia prædicta non se extendũt, sicut sunt ea quæ sunt fidei, & rationis facultatem excedentia, vt futura contingentia, & alia huiusmodi, & hæc cognoscere mens humana non potest, nisi diuinitus nouo lumine illustretur, superaddito lumini naturali. Quàmuis autem

non

non requiratur noui luminis additio ad cognitionem eorum ad quæ naturalis ratio se extendit, requiritur tamen diuina operatio: præter operationem enim qua Deus naturas rerum instituit, singulis formas & virtutes proprias tribuens, quibus possent suas operationes exercere, operatur etiam in rebus opera prouidentiæ, omnium rerum virtutes ad actus proprios dirigendo & mouendo. Ita enim vniuersa creatura diuinæ gubernationi subijcitur, sicut instrumenta subduntur gubernationi artificis, & qualitates naturales virtuti animæ nutritiuæ, vt dicitur 2. de anima. Vnde sicut ex calore naturali sequitur opus digestiuæ secundum regulam quam imponit calori ipsa vis digestiua, & omnes virtutes inferiores corporum operantur, secundum quod diriguntur & mouentur ex virtutibus corporũ cœlestium, ita omnes virtutes actiuæ creatæ operantur secundum quod diriguntur & mouentur à creatore. Sic igitur in omni cognitione veritatis indiget mens humana diuina operatione, sed in naturaliter cognitis non indiget noua luce, sed solo motu, & directione eius. In alijs autem etiam noua illustratione. Et quia Boet. de talibus loquitur, ideo dicit quantum diuina lux &c. Ad primum ergo dicendum, quòd quamuis nihil simus sufficientes cogitare ex nobis sine operatione Dei, non tamen oportet quòd in qualibet nostra operatione nouum lumen nobis infundatur. Ad secundum dicendum, quòd secũdum hoc Deus nos interius docet in naturali cognitione, quòd naturale lumen in nobis causat, & illud dirigit in veritatem: in alijs verò etiam lumen nouum infundendo. Ad tertium dicendum, quòd oculus corporalis ex illustratione solis corporalis non consequitur lumen aliquod sibi naturale, per qđ possit facere visibilia in actu: sicut consequitur mens ex illustratione solis increati, & ideo oculus indiget semper exteriori lumine, & non mens. Ad quartum dicẽdum, quòd lumen intellectuale vbi est purum sicut in angelis, sine difficultate omnia cognita naturaliter demonstrat, ita quòd in eis est omnia naturalia cognoscere: in nobis autem lumen huiusmodi est obumbratum per coniunctionem ad corpus & ad vires corporeas, & ex hoc impeditur, vt non possit libere veritatem etiam naturaliter cognoscibilem inspicere, secundum illud Sapien. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et ex hoc est, quòd non est in nobis omnino veritatem cognoscere, scilicet propter impedimenta. Sed vnusquisque hoc magis vel minus habet in potestate, secundum quod lumen intellectuale est in ipso purius. Ad quintum dicendum, quòd corpora inferiora quàmuis indigeant ad hoc quòd operentur corporibus superioribus, vt ab eis moueantur, non tamen indigent ad proprias operationes perficiendas, quòd nouas formas ab eis recipiant. Et similiter non oportet quòd mens humana quæ mouetur à Deo ad cognoscendum naturaliter cognita, noua luce perfundatur. Ad sextum dicendum, quòd sicut dicit August. 8. super Gene. ad literam, Sicut aer illuminatur à lumine præsente, quod si fuerit absens cótinuo tenebratur, ita mens illustratur à Deo, & ita etiam lumen naturale semper Deus in anima causat, non aliud & aliud, sed idem: non enim est causa fieri eius solum, sed etiam esse ipsius. In hoc ergo continue Deus operatur in mente, q in ipsa lumen naturale causat & ipsum dirigit, & sic mens non sine operatione causæ primæ in suam operationem procedit. Ad septimum dicendum, quod voluntas nunquam potest bene velle sine diuino instinctu: potest anté bene velle sine gratiæ infusione, sed non meritorie. Et similiter intellectus nõ pót sine diuino motu veritatem quamcunque cognoscere, potest autem sine noui luminis infusione, quàmuis non ea quæ naturalem cognitionem excedunt. Ad octauum dicendum, quòd hoc ipso quòd Deus in nobis lumen naturale conseruando causat, & ipsum dirigit ad videndum, manifestum est, quòd perceptio veritatis sibi præcipue debet ascribi, sicut operatio artis, magis ascribitur artifici quàm arti.

A AD secundum sic proceditur, videtur quòd Deus nullo modo possit cognosci à nobis. Illud enim quod in summo gradu nostræ cognitionis nobis incognitum remanet, nullo modo est à nobis cognoscibile: sed in perfectissimo gradu nostræ cognitionis Deo non cõiungimur, nisi quasi ignoto, vt dicit Dionysi. 1. c. Mysticæ theologiæ. ergo Deus nullo modo, est à nobis cognoscibilis. Item, omne quod cognoscitur per aliquam formam cognoscitur: sed sicut dicit Aug. Deus omnem formam nostri intellectus subterfugit. ergo nullo modo est à nobis cognoscibilis. Item, cognoscentis & cognoscibilis, oportet esse aliquam proportionem, sicut & potentiæ cuiuslibet ad suum obiectum: sed inter intellectum nostrum & Deum nulla potest esse proportio, sicut nec inter infinitum & finitum. ergo intellectus nullo modo potest Deum cognoscere. Item, cum potentia & actus reducantur in idem genus, **B** vtpote quę diuidunt omnia genera entis, nulla potentia potest in actum, qui est extra genus suum, sicut sensus non potest cognoscere substantiam intelligibilem: sed Deus est extra omne genus. ergo non poterit aliquo intellectu cognosci, qui sit in genere aliquo, sed noster intellectus est huiusmodi. ergo &c. Item, remoto primo, necesse est omnia consequentia remoueri: sed primum intelligibile est quidditas rei, vnde quod quid est, dicitur esse proprium obiectum intellectus in 3. de anima, & quid est, est medium demonstrandi an est, & omnes alias rei conditiones: sed de Deo nõ possumus scire quid est, ut dicit Dam. ergo nihil possumus de Deo cognoscere. Sed contra. Roman. 1. Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellectu conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Item, Hier. 9. In hoc glorietur qui gloria- **C** tur, scire & nosse me. Sed hoc esset inanis gloria, nisi eum cognoscere possemus. ergo Deum cognoscere possumus. Item, nihil diligitur, nisi cognitum, ut patet per Augustin. in 2. de Trinit. Sed Deum diligere iubemur. ergo eum cognoscere possumus, cum non præcipiatur impossibile. Respondeo. Dicendum, quod dupliciter aliqua res cognoscitur. Vno modo per formam propriam, sicut oculus videt lapidem per speciem lapidis. Alio modo, per formam alterius similem sibi, sicut cognoscitur causa p similitudinem effectus, ut homo per formam suæ imaginis. Per formam autem suam aliquid dupliciter cognoscitur. Vno modo, per formam quæ est ipsa res: sicut Deus cognoscit semper essentiam suam, & Angelus seipsum. Alio modo, per formam quæ est aliud ab ipso siue abstracta sit ab ipso, **D** quido scilicet forma est immaterialior quàm sit ipsa res, sicut forma lapidis abstrahitur à lapide, siue sit impressa intelligenti ab eo, vtpote quando res est simplicior, quam similitudo per quam cognoscitur, sicut Auicen. dicit, quòd intelligentias cognoscimus per impressionem earum in nobis. Quia igitur intellectus noster secundum statum vię habet determinatam habitudinem ad formas, quæ à sensu abstrahuntur, cum comparetur ad phantasmata vt visus ad colores, vt dicitur in tertio de anima, non potest ipsum Deum cognoscere in hoc statu, per formam quæ est essentia sua, sed sic cognoscitur in patria à beatis. Similitudo etiam quæcunque impressa ab ipso in intellectum humanum, non sufficit ad hoc vt faciat eius essentiam cognosci, cum in infinitum excedat quamlibet formam creatam, ra- **E** tione cuius, intellectui non potest esse Deus per formas creatas peruius, vt August. dicit. Nec etiam in statu vię huius cognoscitur Deus à nobis per species pure intelligibiles, quæ sint aliqua similitudo ipsius propter connaturalitatem intellectus nostri ad phantasmata, vt dictum est. Vnde relinquitur, quòd solum per formam effectus cognoscatur. Effectus autem est duplex, quidam qui adæquatur virtuti suæ causæ, & per talem effectum cognoscitur plene virtus causæ, & per consequens quidditas eius: alius effectus est, qui deficit à prædicta æqualitate, & per talem effectum non potest comprehendi virtus agentis, & per consequens nec essentia eius: sed cognoscitur de causa tantum

tum

tum quòd est. Et sic se habet cognitio effectus, vt principium ad cognoscendū de causa an est, sicut se habet quidditas ipsius causæ cum per formam suā cognoscitur. Hoc autem modo se habet omnis effectus ad Deum: & ideo non possumus in statu viæ pertingere ad cognoscendum de ipso, nisi quia est. Et tamen cognoscentium quia est, vnus alio perfectius cognoscit, quia causa tanto ex effectu perfectius cognoscitur, quanto ex effectu magis apprehenditur habitudo causæ ad effectum, quæ quidem habitudo in effectu non pertingente ad æqualitatem suæ causæ, attenditur secundum tria, scilicet secundum progressum effectus à causa, & secundum hoc quòd effectus consequitur de similitudine causæ suæ, & secundum hoc quòd deficit ab eius perfecta consecutione, & sic tripliciter mens humana proficit in cognitione Dei, quàmuis ad cognoscendum quid est, non pertingat, sed an est solum. Et primo secūdum quod perfectius cognoscitur eius in productione, efficacia. Secundo prout nobiliorum effectuum causa cognoscitur, quia cum eius similitudinem altiori modo gerant, magis eminentiam eius cōmendant. Tertio, quòd magis ac magis cognoscitur elongatus ab his omnibus, quæ in effectibus apparent. Vnde dicit Dion. de diui. no. quòd cognoscitur ex omnium causa & excessu & ablatione. In hoc autem profectu cognitionis, maxime iuuatur mens humana, cum lumen eius naturale noua illustratione confortatur: sicut est lumen fidei & doni sapientiæ & intellectus, per quod mens supra se in contemplatione eleuatur, inquantum cognoscit Deum esse supra omne id, quod naturaliter apprehendit. Sed quia ad eius essentiam videndam penetrare non sufficit, dicitur in seipsum quodammodo ab excellenti lumine reflecti, & hoc est quod dicitur Gen. 32. super illud, Vidi Dominum facie ad faciē, in gloss. Greg. Visus animæ, cum in Deum intenditur, immensitatis coruscatione reuerberatur. Ad primum igitur dicendum, quòd secundum hoc dicimur in finem nostræ cognitionis Deum tanquàm ignotum cognoscere, quia tunc maxime mens in Dei cognitione perfectissime inuenitur, quando cognoscitur eius essentiam esse supra omne id, quod apprehendere pōt in statu huius viæ, & sic quàmuis maneat ignotum quid est, scitur tamen quia est. Ad secundum dicendum, quòd ex hoc quòd diuina essentia formam nostri intellectus subterfugit, apparet quod non potest cognosci quid est, sed solum an est. Ad tertium dicendum, quod proportio nihil aliud est, quàm habitudo duorum adinuicem conuenientium in aliquo, secūdum quod conueniunt aut differunt. Possunt autem intelligi aliqua esse conuenientia dupliciter. Vno modo ex hoc, quòd conueniunt in eodem genere quantitatis vel qualitatis, sicut habitudo superficiei ad superficiem, aut numeri ad numerum, inquantum vnum excellit aliud vel æquatur ei, vel etiam caloris ad calorem, & sic nullo modo potest esse aliqua proportio inter Deum & creaturam, cum non conueniant in aliquo genere. Alio modo possunt intelligi conuenientia, ita quòd conueniunt in aliquo ordine, & sic attenditur proportio inter materiam & formam, faciens & factum, & talis proportio requiritur inter cognoscentem, & cognoscibile: cum cognoscibile sit quasi actus potentiæ cognoscentis, & sic est proportio creaturæ ad Deum, vt causati ad causam, & cognoscentis ad cognoscibile, sed secundum infinitum excessum creatoris super creaturam, non est proportio creaturæ ad creatorem, vt recipiat influentiam eius secundum totam virtutem eius, neque vt ipsum perfecte cognoscat, sicut ipse seipsum perfecte cognoscit. Ad quartum dicendum, quòd intellectus & intelligibile sunt vnius generis, sicut potentia & actus. Deus autem quàmuis non sit in genere intelligibilium, quasi sub genere comprehensus, vt pote generis naturā participans, pertinet tamen ad hoc genus vt principium. Eius autem effectus non sunt extra genus intelligibilium, vnde & hic per effectus, & in patria per essentiam cognosci poterit: & præterea intelligibile videtur magis dici per remotionem,

F quàm per positionem. Ex hoc enim vnumquodque est intelligibile, quòd est à materia immune & separatum. Negationes autem in diuinis verificantur, quamuis affirmationes sint incompactæ, vt Dion. dicit in 2. c. cœl. hier. Ad quintum dicendum, quòd quando aliquid cognoscitur, non per suam formam sed per suum effectum, forma effectus supplet locum formæ ipsius rei, & ideo ex ipso effectu scitur an causa sit.

AD tertium sic proceditur, videtur quòd primū quod à mēte cognoscitur siue percipitur, sit ipse Deus. Illud enim in quo omnia alia cognoscuntur, & per quod ex omnibus quæ cognoscimus iudicamus, est primo cognitum à nobis, sicut lux est prius nota oculo, quàm quæ per lucem videntur, & principia intelliguntur prius quàm cōclusiones: sed omnia in prima veritate cognoscuntur & per ipsam de omnibus iudicamus, vt August. dicit in lib. de Tri. G & de vera religione. ergo prima veritas est primum cognitum à nobis. Item, quando sunt plures causæ ordinatę, prima causa influit prius in causatum, quàm causa secunda, & vltimo dimittit ipsum, vt dicitur in lib. de causis: sed cū scientia humana sit causata à rebus, scibile vel intelligibile est menti humanæ causa intelligendi. ergo primum intelligibilium prius influit in ipsam: sed influxus intelligibilis in intellectum, inquantum huiusmodi est vt intelligatur. ergo Deus qui est primum intelligibilium, ab intellectu nostro prius intelligitur. Item, in omni cognitione, in qua ea quæ sunt priora & simpliciora prius cognoscuntur, id, quod est primum & simplicissimum, primo cognoscitur: sed in cognitione humana ea, quæ prius occurrunt, sunt priora, & simpliciora vt videtur, quia ens, est illud quod primo cadit in conceptione humana, vt Auic. dicit, esse au H tem est primum inter creata. ergo & cognitioni humanæ primo occurrit Deus, qui est simpliciter primum & simplicissimum. Item, finis qui est vltimus in consecutione, est primus in intentione: sed Deus est vltimus finis humanæ voluntatis, ad quem omnes alij fines ordinantur. ergo est primus in intentione: sed hoc non potest esse nisi sit cognitus, ergo quod primo occurrit cognoscēdum est Deus. Item, id, quod non indiget aliqua præcedente operatione ad hoc quòd circa ipsum sit operatio alicuius operantis, prius cadit sub operatione illius operantis, quàm hoc quod indiget aliqua operatione alia, sicut lignum iam dolatum prius cadit sub operatione facientis scamnū quàm lignum adhuc non dolatum: sed res sensibiles indigent quod ab I strahantur à materia per intellectum agentem antequam intelligantur ab intellectu possibili. Deus autem per seipsum maxime est à materia separatus. ergo ipse prius intelligitur ab intellectu possibili, quàm res sensibiles. Item, naturaliter cognita & quæ non possunt intelligi non esse, sunt illa, quæ primo nostræ cognitioni occurrunt: sed cognitio existendi Deum omnibus est naturaliter inserta, vt Damas. dicit. Nec potest Deus cogitari non esse, vt Anselmus dicit. ergo Deus est primum quod a nobis cognoscitur. Sed contra. Secundum Philosophum, omnis nostra cognitio ortum habet a sensu: sed Deus est maxime remotus a sensu. ergo ipse non est primo cognitus a nobis, sed vltimo. Item, secundum Philosophum, ea quæ sunt posteriora secundum naturam, sunt prius nota quo ad nos, & K minus nota secundum naturam: sunt magis nota quo ad nos: sed creaturæ sunt posteriores, & minus notæ secundum naturam quàm ipse Deus. ergo ipse posterius notus quo ad nos. Item, id quod promittitur vt vltimum præmium non est primum quod præcedit omnia merita: sed cognitio Dei promittitur nobis, vt vltimum præmiū omnis cognitionis, & actionis. ergo Deus est primo a nobis cognitus. Respondeo, Dicendum, quòd quidam dixerunt quod primum quod a mente humana cognoscitur etiam in hac vita, est ipse Deus qui est veritas prima, & per hunc omnia alia cognoscuntur. Sed hoc aperte est falsum, quia cognoscere Deum per essentiam est hominis beatitudo. vnde sequeretur omnem hominem beatum esse. Et præterea,

tèrea, cum in diuina essentia omnia quæ dicuntur de ipsa sint vnum, nullus erraret circa ea, quæ de Deo dicuntur, quod experimento patet esse falsum, & iterum ea, quæ sunt prima in cognitione intellectus, oportet esse certissima, vnde intellectus certus est se ea intelligere, quod patet in proposito non esse. Repugnat etiam hæc positio authoritati scripturæ, Exod. 33. Non videbit me homo & viuet. Vnde alij dicunt, quod diuina essentia non est primum cognitum à nobis in via, sed influentia luminis ipsius, & secundum hoc Deus est primum quod à nobis cognoscitur. Sed hoc etiam stare non potest, quia prima lux influxa diuinitus in mentem, est lux naturalis per quam constituitur vis intellectiua. Hæc autem lux non est prima cognita à mente, neque cognitione, qua scitur de ea quid est, cum multa inquisitione indigeat ad cognoscendum quid est intellectus: neque cognitione qua cognoscitur an est, quia intellectum nos habere non percipimus, nisi inquantum percipimus nos intelligere, vt patet per Philosophum 9. Ethicor. Nullus autem intelligit se aliquid intelligere, nisi inquantum intelligit aliquid intelligibile. Ex quo patet, quod cognitio alicuius intelligibilis præcedit cognitioné qua quis cognoscit se intelligere, & per consequens cognitionem qua quis cognoscit se habere intellectum, & sic influentia lucis intelligibilis naturalis, non potest esse primum cognitum à nobis, & multo minus qualibet alia influentia lucis. & ideo dicendum, quod primo cognitum homini potest accipi dupliciter, aut secundum ordinem diuersarum potentiarum, aut secundum ordinem obiectorum in vna potentia. Primo quidem modo, cum cognitio intellectus nostri tota deriuetur à sensu, id, quod cognoscibile est à nobis, à sensu est primo notú nobis, quàm id, quod est cognoscibile ab intellectu, scilicet singulare vel sensibile intelligibile. Alio modo, scilicet secundum ordinem obiectorum in vna potentia, cuilibet potentiæ est, cognoscibile primo suum proprium obiectum. Cum autem in intellectu humano sit potentia actiua & passiua, obiectum potentiæ passiuæ, scilicet intellectus possibilis erit id, quod est actu per potentiam actiuam, scilicet intellectum agentem, quia potentiæ passiuæ debet respondere suum actiuum. Intellectus autem agens non facit intelligibilia formas separatas, quæ sunt ex seipsis intelligibiles, sed formas quas abstrahit a phantasmatibus, & ideo huiusmodi sunt, quæ prius intellectus noster intelligit. Et inter hæc illa sunt priora, quæ intellectui abstrahenti primo occurrunt. Hæc autem sunt quæ plura comprehendunt, vel per modum totius vniuersalis, vel per modum totius integralis, & ideo magis vniuersalia sunt primo nota intellectui, & composita componentibus, vt diffinitum partibus diffinitionis. Et secundum hoc, quædam imitatio intellectus in sensu est, qui etiam quodammodo abstracta à materia recipit. Etiam apud sensum singularia magis communia sunt nota primo, vt hoc corpus quàm hoc animal. Vnde patet quod Deus & aliæ substantiæ separatæ nullo modo possunt esse primo intellecta, sed intelliguntur ex alijs, vt dicitur Roman. 1. Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Ad primum ergo dicendum, quod ex verbis illis August. & similibus, non est intelligendum quod ipsa increata veritas sit proximum principium, quo intelligimus & iudicamus, sed quia per lumen nobis inditum quod est eius similitudo, cognoscimus & iudicamus. Nec hoc lumen habet aliquam efficaciam, nisi ex prima luce: sicut in demonstrationibus secunda principia non certificant, nisi in virtute primorum. Nec tamen oportet quod etiam ipsum lumen inditum, sit primo à nobis cognitum. Non enim eo alia cognoscimus, sicut cognoscibili quod sit medium cognitionis, sed sicut eo, quod facit alia cognoscibilia, vnde non oportet quod cognoscatur, nisi in ipsis cognoscibilibus: sicut lux non oportet quod videatur ab oculo, nisi in ipso colore illustrato. Ad secundum dicendum, quod non omnium causarum ordinatarum, est influentia vnius rationis

A in vltimum effectum. Vnde non oportet quod primum intelligibile hoc modo influat in intellectum nostrum, quod intelligatur, sed quod præstet intelligendi virtutem. Vel dicendum, quod quàmuis Deus sit in ordine intelligibilium primum simpliciter, non tamen est primum in ordine intelligibilium nobis. Ad tertium dicendum, quod quàmuis illa quæ sunt in genere prima eorum quæ intellectus abstrahit à phantasmatibus, sint prima cognita à nobis, vt ens & vnum, non tamen oportet quod illa quæ sunt prima simpliciter, quæ non continentur in genere proprij obiecti, sicut & ista. Ad quartum dicendum, quod quàmuis Deus sit vltimus finis in consecutione, & primus in intentione appetitus naturalis, non tamen oportet quod sit primum in cognitione mentis humanæ quæ ordinatur in finem, sed in cognitione ordinantis, sicut & in alijs quæ naturali appetitu tendunt in finem suum. **B** Cognoscitur tamen à principio, & intenditur in quadam generalitate, prout mens appetit se bene esse & bene viuere, quod tunc solum est ei cum Deum habet. Ad quintum dicendum, quod substantiæ separatæ quàmuis abstractione non indigeant ad hoc quod intelligantur, tamen non sunt intelligibiles per lumen intellectus agentis, vnde non primo ab intellectu nostro cognoscuntur. Ad sextum dicendum, quod Deum esse, quantum est in se, est per se notum, quia sua essentia est suum esse, & hoc modo loquitur Anselmus. Non autem nobis qui eius essentiam non videmus, sed tamen eius cognitio nobis innata dicitur esse, inquantum per principia nobis innata de facili percipere possumus Deum esse.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod ad cognitionem diuinæ Trinitatis mens humana per naturalem **C** rationem sufficiat. Quicquid enim conuenit enti inquantum est ens, oportet maxime in primo ente inueniri: sed trinitas conuenit enti inquantum est ens, cum in omnibus entibus inueniatur, eo quod omnia habeant speciem, modum, & ordinem, vt Augustin. dicit. ergo naturali ratione sciri potest quod in Deo sit trinitas. Item, nulla perfectio est subtrahenda à Deo: sed ternarius est numerus perfectionis omnis rei, vt dicitur 1. Cœli & mundi. ergo trinitas Deo est attribuenda, & sic idem quod prius. Item, omnis inæqualitas ad æqualitatem reducitur priorem, sicut multitudo ad vnitatem: sed inter Deum & primum ens creatum est inæqualitas. ergo oportet præcedere aliá æqualitatem, quæ cum non sit nisi pluriú, oportet esse aliquam pluralitatem in diuinis. Item, omne æquiuocum reducitur **D** ad vniuocum: sed exitus creaturæ à Deo est æquiuocus. oportet ergo ante hunc ponere processionem vniuocam, qua Deus procedit à Deo, ex qua trinitas personarum sequitur. Item, nullius boni sine consortio potest esse iucunda possessio: sed in Deo est ab æterno iucundissima boni possessio. ergo habet æternum consortium, quod non est nisi diuinarum personarum, quia nulla creatura est æterna. ergo oportet in deitate plures personas ponere. Item, quod Deus sit intelligens ratione naturali potest haberi: sed ex hoc quod est intelligés sequitur quod verbum concipiat, quia hoc est commune omni intelligenti. ergo naturali ratione potest cognosci filij generatio, & eadem ratione amoris processio. Item, Ricar. de Sancto Victor. in 1. lib. de Trinit. dicit. Credo sine dubio ad quorumlibet ex**E**planationem, quæ necesse est esse nó modo probabilia, sed etiam necessaria argumenta non deesse: sed Deum esse trinum & vnú est necesse, quia est æternus. ergo ad hoc sunt rationes necessariæ. & sic idem quod prius. Item, Platonici non habuerunt cognitionem de Deo nisi per rationem: sed ipsi posuerút ad minus duas personas, scilicet patrem, & mentem ab ipso genitam, quæ omnium rerum rationes continet, quod nos dicimus de filio. ergo & ratione naturali potest personarum pluralitas cognosci. Item, Philosophus in primo de cœlo & mundo dicit, Per hunc quidem numerum adhibuimus nosmetipsos magnificare Deum creatorem &c. & sic idem quod prius. Item, de Deo in i-

tu viæ nullo modo possumus cognoscere quid est, sed solum an est: cognoscimus autem aliquo modo Deum esse trinum & vnum, quia per fidem. ergo hoc non pertinet ad quid est Dei, sed ad an est ipsius: sed an est, possumus naturali ratione cognoscere de Deo. ergo & Deum esse trinum & vnum naturali ratione sciri potest. Sed contra. Fides est de non apparentibus rationi, vt patet Hebr. 11. sed Deum esse trinum & vnum est articulus fidei. ergo ad hoc videndum ratio non sufficit. Item, omnis ratio naturalis ex primis principijs naturaliter cognitis efficaciam habet: sed Deum esse trinum & vnum non potest deduci ex principijs naturaliter cognitis, quæ à sensu accipiuntur, cum in sensibilibus nihil simile inueniatur, vt sint tria supposita vnius essentiæ. ergo Deum esse trinum & vnum non potest sciri per rationem. Item, Ambrosi. Cuicunque impossibile est generationis scire secretum, mens deficit, vox silet non solum mea, sed etiam angelorum. ergo ratio naturalis non sufficit ad cognoscendam generationem diuinam, & per consequens nec Trinitatem personarum. Respondeo. Dicendum, quòd Deum esse trinum & vnum est solummodo creditum, & nullo modo potest demonstratiue probari, quàmuis ad hoc aliquales rationes non necessariæ, nec multum probabiles nisi credenti haberi possint: quod patet ex hoc quòd Deum non cognoscimus in statu viæ nisi ex effectibus, vt ex dictis patere potest. Et ideo naturali cognitione de Deo cognoscere nō possumus nisi quod percipitur de Deo ex habitudine effectuum ad ipsum, sicut ea quæ designant causalitatem ipsius, & eminentiam supra creata, & quæ remouent ab ipso imperfectas conditiones effectuum: trinitas autem personarum non potest percipi ex ipsa causalitate diuina, cum ipsa causalitas communis sit toti Trinitati. Nec etiam dicitur secundum remotionem tantum, vnde nullo modo potest demonstratiue probari Deum esse trinum & vnum. Ad primum ergo dicendum, quòd ea quæ in creaturis sunt plura, in Deo vnum sunt secundum rem: & ideo quàmuis in quolibet ente creato inueniatur aliqua trinitas, ex hoc tamen non potest necessario concludi, quòd in Deo sint aliqua tria, nisi secundum rationem, & hæc pluralitas non sufficit ad distinctionem personarum. Ad secundum dicendum, quòd perfectio ternarij inuenitur in Deo, etiam secundum essentiæ vnitatem, non quia ipsa essentia numeretur, sed quia virtute continet omnis numeri perfectionem, vt dicitur in arithmetica Boetij. Ad tertium dicendum, quòd etiam remota distinctione personarum est æqualitas in diuinis, secundum quod eius sapientia eius potentiæ æquatur. Vel potest dici, quòd in æqualitate est duo considerare, scilicet pluralitatem suppositorum inter quæ attenditur æqualitas, & vnitatem quantitatis quæ est causa æqualitatis. Reductio igitur inæqualitatis ad æqualitatem non fit ratione pluritatis suppositorum, sed ratione causę, quia sicut vnitas est causa æqualitatis, ita inæqualitas est causa pluralitatis. Et ideo oportet quòd causa æqualitatis sit ante causam inæqualitatis, non quòd ante quælibet inæqualia sint aliqua æqualia: alias oporteret in ordine numerorum esse aliquid ante vnitatem & dualitatem quæ sunt inæqualia, vel in ipsa vnitate inueniri pluralitatem. Ad quartum dicendum, quòd quàmuis omne æquiuocum reducatur ad vniuocum, non tamen oportet quòd generatio æquiuoca ad vniuocam reducatur, sed ad generans quod est in se vniuocum. In rebus enim naturalibus videmus quòd generationes æquiuocæ sunt priores generationibus vniuocis, eo quòd causæ æquiuocæ habent influentiam super totam speciem, non autem causæ vniuocæ, sed solum super vnum indiuiduum, vnde sunt quasi instrumenta causarum æquiuocarum, sicut corpora inferiora corporum superiorum. Ad quintum dicendum, quòd ex hoc non potest homo habere vitam iucundam sine consortio, quia non habet in se vnde sibi quantum ad omnia sufficiat, & propter hoc animalia, quæ habent in se omnia vnde sibi sufficiant, consortium vitæ non requi-

F runt, sed sunt solitaria: Deus autem est maxime sibi sufficiens, vnde remota distinctione personarum, adhuc manet in eo iucunditas summa. Ad sextum dicendum, quòd in Deo idem est intellectus & intellectum, & ideo non oportet quòd ex hoc quòd intelligit, ponatur in eo aliquid conceptum realiter distinctum ab ipso, sicut est in nobis: trinitas autem personarum requirit distinctionem realem. Ad septimum dicendum, quòd intellectus illius verbi apparet ex hoc quod sequitur; quàmuis contingat nostram industriam latere. omnia ergo necessaria in seipsis sunt vel per se nota, vel per alia cognoscibilia, non tamen oportet quòd ita sit quo ad nos: vnde non possumus ad omnia necessaria probanda secundum nostram industriam rationes necessarias inuenire. Ad octauum dicendum, quòd Platonicorum positio nihil facit ad propositum secundum rei veritatem, quàmuis videatur facere se-
G cundum verba. Non enim posuerunt quòd illa mens esset eiusdem essentiæ cum Deo patre, sed quòd esset quædam alia substantia separata à prima procedens, & tertiam ponebant animam mundi, vt patet per Macrobium. Et quia omnes substantias separatas Deos vocabant, inde est quòd istas vocabant seu dicebant, tres Deos, vt dicit Augustin. decimo capit. de Ciuit. Dei. Quia tamen non ponebant aliquid Spirituisancto simile, sicut patri & filio. Anima enim mundi non est nexus illorum duorum secundum eos, sicut Spiritussanctus patris & filij: ideo dicitur in tertio signo defecisse, id est, in cognitione tertiæ personæ. Vel dicendum, sicut communiter dicitur, quòd cognouerunt duas personas quantum ad appropriata potentiæ & sapientiæ, non autem quantum ad propria. Boni-
H tas autem quæ Spirituisancto appropriatur, maxime respicit effectus quos illi non cognouerunt. Ad nonum dicendum, quòd Aristotel. non intendit dicere, *quòd Deus* sit magnificandus vt trinus & vnus, sed quia ternario numero sacrificiorum & orationum ab antiquis honorabitur propter ternarij numeri perfectionem. Ad decimum dicendum, quòd omnia quæ in Deo sunt, vna & simplex eius essentia sunt: sed ea quæ sunt in ipso vnum, sunt in intellectu nostro multa, & propter hoc intellectus noster potest apprehendere vnum illorum sine alio. Inde est quòd in statu viæ de nullo eorum possumus cognoscere quid est, sed solum an est, & contingit quòd cognoscatur, an est vnum eorum, & non alterum: sicut scit aliquis an sit sapientia in Deo, qui tamen non cognoscit an insit omnipotentia, & similiter potest ratione
I naturali sciri an Deus sit: non autem an sit Trinus, & vnus.

DEinde quæritur de manifestatione diuinæ cognitionis. Vt quæruntur quatuor. Primo, Vtrum diuina liceat inuestigando tractare. Secundo, Vtrum de diuinis quæ fidei subsunt possit esse aliqua scientia. Tertio, Vtrum in scientia fidei quę est de Deo, liceat rationibus philosophicis vti. Quarto, Vtrum diuina sint velanda nouis & obscuris verbis.

AD primum sic proceditur. Videtur quòd diuina inuestigare non liceat arguendo. Ecclesiastici. tertio capit. Altiora te ne quęsieris & cęte. sed diuina sunt maxime homine altiora, & pręcipue ea quę sunt fidei. ergo huiusmodi scrutari non licet. Item, pœna non infertur nisi pro cul-
K pa: sed sicut dicitur Prouerbiorum vigesimo quinto cap. qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. ergo perscrutari ea quę ad diuinam maiestatem pertinent, est illicitum. Item, Ambrosius. Tolle argumenta vbi fides quęritur: sed in diuinis, maxime circa Trinitatem requiritur fides. ergo in hac materia non licet per argumenta veritatem inquirere. Item, Ambrosius de generatione diuina loquens, dicit. Scrutari non licet mysteria superna, licet scire quòd natus sit, non licet discutere quomodo natus sit. ergo eadem ratione nec aliquid eorum quæ ad Trinitatem pertinent, licet argumentis inuestigare. Item, Gregorius in Homil. in octauo capit. Paschæ. Fides non habet

bet meritum, vbi humana ratio præbet experimentum: ſed malum eſt fidei meritum euacuare. ergo non licet rationibus de his quæ ſunt fidei perſerutari. Item, omnis honorificentia Deo debetur: ſed ſecreta per ſilentium honorificantur. vnde dicit Dion. in fine cœl. hierar. Super nos ſecretum ſilentio honorificantes. & huic conſonat quod dicitur in Pſal. 64. ſecundum literam Hiero. Tibi ſilet laus Deus, id eſt ipſum ſilentium eſt laus tua Deus. ergo debemus à perſerutatione diuinorum ſilere. Item, nullus mouetur ad infinitum, vt Philoſophus dicit 1. cœle. & mun. quia omnis motus eſt propter cõſecutionem termini, qui non inuenitur in infinito: ſed Deus in infinitum diſtat à nobis. cum ergo perſerutatio ſit quidam motus rationis in id qđ. perſerutatur, videtur quòd diuina perſerutari non debeamus. Sed contra eſt quod dicitur 1. Pet. 3. Parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem de ea quæ in vobis eſt fide & ſpe: ſed hoc non poteſt fieri, niſi ea quæ ſunt fidei argumentis perſerutemur. ergo perſerutatio per argumenta de his quæ ſunt fidei eſt neceſſaria. Item, vt dicitur Tim. 1. Ad epiſcopum pertinet, vt ſit potens exhortari in doctrina ſana, & contradicentes reuincere: ſed hoc non poteſt fieri niſi argumentis. ergo in his quæ ſunt fidei argumentis oportet vti. Item, Auguſtin. dicit 1. de Trinit. Adiuuãte Domino Deo noſtro ſuſcipiamus & eam quam flagitant rationem, quòd Trinitas ſit vnus Deus. ergo Trinitatem poteſt homo rationibus perſerutari. Item, Auguſ. contra Felicianum. Quia non nimis inconuenienter duo iſta diſcernis cum ratione præmiſſa etiam teſtimonia non omittis, fateor ſecuturum quo ipſe probaueris, ſcilicet ꝙ rationibus & authoritatibus vtar, & ſic idem quod prius. Reſpondeo. Dicẽdum, quòd cum perfectio hominis conſiſtat in coniunctione ad Deum, oportet quòd homo ex omnibus quæ in ipſo ſunt quantum poteſt ad diuina innitatur & adducatur, vt intellectus contemplationi, & ratio inquiſitioni diuinorum vacet, ſecundum illud Pſal. 72. Mihi adhærere Deo bonum eſt. Et ideo Philoſophus in 10. Ethi. excludit dictum quorundam, qui dicebant quòd homo non debebat ſe de rebus diuinis intromittere, ſed ſolum de humanis. ſic dicens, oportet autem non ſecundũ ſuadentes humana ſapere hominem vt mortalia mortalem, ſed inquantum conuenit mortale facere, & omnia facere ſecundum optimum eorum quæ in ipſo. Tripliciter tamen poteſt homo in hoc peccare. Primo ex præſumptione, quia ſcilicet ſic ea ſcrutatur aliquis quaſi ea perfecte comprehenſurus, & huius præſumptio arguitur Iob. 11. Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & vſque ad perfectum omnipotentem reperies, & Hilar. dicit. Ne te inferas in illud ſecretum & arcanum inopinabilis natiuitatis, ne te immergas ſummam intelligentiæ comprehendere præſumens, ſed intellige incomprehenſibilia eſſe. Secundo, ex hoc quòd in his quę ſunt fidei ratio pręcedit fidem, non fides rationem, dum ſcilicet aliquis hoc ſolum vult credere quod ratione poteſt inuenire, cũ debeat eſſe econuerſo, vnde Hilar. Credendo inquire, per currere, perſiſte. Tertio vltra modum ſuæ capacitatis ad diuinorum perſcrutationem ſe ingerendo. vnde Rom. 12. Non plus ſapere, quàm oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, & vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei. Non enim omnes eandem menſuram ſunt conſecuti. vnde aliquid eſt vltra modum vnius, quod non eſt vltra modum alterius. Ad primum ergo dicendum, quod illa dicuntur altiora homine quæ capacitatem eius excedunt, non quæ ſunt digniora ſecundum naturam: quia his quæ ſunt digniora, quanto magis homo ſeruato ſuo modo intendit, tanto magis proficit, ſed etiam in minimis conſiderandis dum aliquis modum ſuæ capacitatis excedit, de facili incidit in errorem, vnde gloſ. ibidem dicit. Hæretici duobus modis fiunt, ſcilicet cum de creatore, vel de creaturis vltra modum intendentes, in errores incidunt, & à veritate diſcedunt. Ad ſecundum dicendum, quòd perſcrutari eſt quaſi ad finem ſcrutari: hoc autem illicitum & præſumptuoſum eſt, vt aliquis ſic diuina ſcrutetur, quaſi ad finem comprehenſionis venturus. Ad tertium dicendum, quòd vbi fides quæritur, argumenta tolluntur quæ fidei aduerſantur, & eam præcedere conantur non illa quæ eam modo debito ſequuntur. Ad quartum dicendum, quòd non licet hoc modo ſcrutari diuina myſteria, vt ad eorum comprehenſionem intentio habeatur, vt patet ex hoc quod ſequitur, Licet ſcire quòd natus ſis &c. Ille enim modum natiuitatis diſcutit, qui quærit quid ſit ipſa natiuitas, cum de diuinis poſsimus ſcire quid non ſint, & non quid ſint. Ad quintum dicendum, quòd duplex eſt humana ratio. Vna demonſtratiua cogens intellectum ad credendum, & talis non poteſt haberi de his quæ ſunt fidei, ſed poteſt haberi ad euacuanda ea quæ fidem deſtruunt, vel impoſsibilem aſſerũt. B Quàmuis enim ea quę fidei ſunt demonſtrari non poſsint, non tamen poſſunt demonſtratiue improbari. Si autem talis ratio ad probandum ea quæ ſunt fidei induceretur, euacuaretur meritum fidei, quia iam aſſentire his non eſſet voluntarium, ſed neceſſarium. Ratio autem perſuaſoria ſumpta ex aliquibus ſimilitudinibus ad ea quæ ſunt fidei inducta, non euacuat fidei rationem: quia non facit ea eſſe apparentia, cum non fiat reſolutio vſque ad prima principia, quæ intellectu videntur. Nec iterum meritum fidei euacuat, quia non cogit intellectum ad conſentiendum, vnde aſſenſus remanet voluntarius. Ad ſextum dicendum, quòd Deus honoratur ſilentio, non quod de ipſo nihil dicamus, vel inquiramus, ſed quia intelligimus nos ab eius comprehenſione defeciſſe, vnde Eccleſiaſtici C quadrageſimo tertio cap. Glorificantes Dominum quantumcunque potueritis, ſuperualebit adhuc. & Admirabilis magnificentia eius. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum poteſtis: maior eſt enim omni laude. Ad ſeptimum dicendum, quòd cum Deus in infinitum à creatura diſtet, nulla creatura mouetur in Deum, vt ipſi adęquetur, vel recipiendo ab ipſo, vel cognoſcendo ipſum. Hoc igitur quòd creatura in infinitum diſtat, non eſt terminus motus creaturæ, ſed quælibet creatura mouetur ad hoc, quòd Deo aſsimiletur plus & plus quantum poteſt: & ſic etiam humana mens debet ſemper moueri ad cognoſcendum de Deo plus, & plus ſecundum modum ſuum. Vnde dicit Hilarius. Qui pie infinita perſequitur, & ſi non contingat aliquando, tamen proficiet prodeundo.

D AD ſecundum ſic proceditur. Videtur quòd de diuinis quæ fidei ſubſunt, ſcientia eſſe non poſsit. Sapientia enim contra ſcientiam diuiditur: ſed ſapientia eſt diuinorum, non ergo ſcientia. Item, ſicut dicitur 1. Poſteriorum. In qualibet ſcientia oportet de ſubiecto ſupponere quid eſt: ſed de Deo nullo modo poſſumus ſcire quid eſt, vt dicit Damaſcenus. ergo de Deo ſcientia haberi non poteſt. Item, cuiuſlibet ſcientiæ eſt partes & paſsiones ſui ſubiecti conſiderare: ſed Deus cum ſit forma ſimplex nec partes habet in quas diuidatur, nec paſsionibus aliquibus ſubijci poteſt. ergo de Deo non poteſt eſſe ſcientia. Item, in qualibet ſcientia ratio præcedit aſſenſum. Demonſtratio enim facit in ſcientijs ſcibilibus aſſentire: ſed in his quæ fidei ſunt oportet eſſe econuerſo, ſcilicet quòd E aſſenſus fide pręcedat rationem, vt dictum eſt. ergo de diuinis præcipue quę fide capiuntur, non poteſt eſſe ſcientia. Item, omnis ſcientia procedit ex principijs per ſe notis, quæ quiſque probat audita, aut ex principijs quæ ab his fidem habent: ſed articuli fidei qui ſunt prima principia in fide, non ſunt huiuſmodi, quia nec ſunt per ſe nota, neque ad per ſe nota reſolui poſſunt demonſtratiue, vt dictum eſt. ergo de diuinis quæ fide tenentur, non poteſt eſſe ſcientia. Item, fides eſt de non apparentibus: ſed ſcientia eſt de apparentibus, quia per ſcientiam apparent ea quæ per ſcientiam traduntur. ergo de diuinis quæ fide tenentur, non poteſt eſſe ſcĩetia. Item, cuiuſlibet ſcientię principium eſt intellectus, quia ex intellectu principiorum venitur in ſcientiam cõcluſionum: ſed in his quę ſunt fidei

fidei intellectus non est principium, sed finis, quia vt dicitur Isaiæ. 7. Nisi credideritis, non intelligetis. ergo de diuinis quæ fide tenentur, non potest esse scientia. Sed contra est quod dicit Augustinus 12. de Trinitate. Huic scientiæ tribuo illud tantum quo fides saluberrima quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, defenditur, roboratur. ergo de his quæ sunt fidei est scientia. Item, Sapien. 10. Dedit illi scientiam sanctorum, id est, fidei, quia de alia intelligi non potest, nisi de ea qua sancti ab impijs discernuntur, quæ est scientia fidei. Item, Apostolus de cognitione fidelium loquens. 1. Corin. 8. dicit. Non omnium est scientia, & sic idem quod prius. Respondeo. Dicendum, quòd cum scientiæ ratio consistat in hoc quòd ex aliquibus notis alia ignotiora cognoscantur: hoc autem in diuinis contingat: constat quòd de diuinis potest esse scientia. Sed diuinorum notitia dupliciter potest extimari. Vno modo ex parte nostra, & sic nobis cognoscibilia non sunt nisi ex creaturis, quarum notitiam à sensu accipimus. Alio modo ex natura ipsorum, & sic ipsa sunt ex seipsis maxime cognoscibilia, quàmuis secundum modum suum nõ cognoscantur à nobis, tamen à Deo cognoscuntur, & à beatis secundum modum suum, & sic de diuinis duplex scientia habetur. Vna secundum modum nostrum, qua sensibilium principia accipit ad notificandum diuina, & sic de diuinis Philosophi scientiam tradiderunt, philosophiam primam diuinam scientiam dicentes. Alia secũdum modum ipsorum diuinorum, vt ipsa diuina secundum seipsa capiantur, quæ quidem perfecte nobis in statu viæ est impossibilis, sed fit nobis in statu viæ quædam illius cognitionis participatio & assimilatio ad cognitionem diuinã, inquantum per fidem nobis infusam inhæremus ipsi primæ veritati propter seipsam. Et sicut Deus ex hoc ipso quod cognoscit se, cognoscit alia modo suo, id est, simplici intuitu non discurrendo: ita nos ex his quæ fide capimus primæ veritati inhærendo, venimus in cognitionem aliorum secundum modum nostrum, scilicet discurrendo de principijs ad conclusiones. Vnde primo ipsa quæ fide tenemus, sunt nobis quasi prima principia in hac scientia, & alia sunt quasi conclusiones. Ex quo patet quòd hæc scientia est altior illa diuina, quam Philosophi tradiderunt, cum ex altioribus principijs procedat. Ad primum ergo dicendum, quòd sapientia non diuiditur contra scientiam, sicut oppositum contra oppositum, sed quia se habet ex additione ad scientiam. Est enim sapientia, vt dicit Philoso. 6. Ethicorum, caput omnium scientiarum regulans omnes alias inquantum de altissimis principijs est: propter quod etiam Dea scientiarum dicitur. 1. Metaphy. & multo magis hæc quæ non solum de altissimis, sed ex altissimis est. Sapientis autem est ordinare, & ideo ista scientia altissima, quæ omnes alias ordinat & regulat, sapientia dicitur, sicut in artibus mechanicis sapientes dicimus illos qui alios regulant, vt architectos: scientiæ verò nomẽ alijs inferioribus relinquitur. & secundum hoc scientia diuiditur contra sapientiam sicut proprium contra diffinitionem. Ad secundum dicendum, quòd sicut supra dictum est, quando causæ cognoscuntur per suos effectus, effectus cognitio supplet locum cognitionis quidditatis causę quę requiritur in illis scientijs quæ sunt de rebus quæ per se ipsas cognosci non possunt: & sic non oportet quòd ad hoc quòd de diuinis scientiam habeamus, præsciatur de Deo quid est. Vel potest dici quòd hoc ipsum quod scimus de Deo quid non est, supplet in diuina scientia locum cognitionis quid est: quia sicut per quid est distinguitur res ab alijs, ita per hoc quòd scitur quid non est. Ad tertium dicendum, quòd partes subiecti in scientia non solum sunt intelligendæ partes subiectiuæ, vel integrales, sed partes subiecti sunt omnia illa quorum cognitio requiritur ad cognitionem subiecti, cum omnia huiusmodi non tractentur in conscientia, nisi inquantum habent ad subiectum ordinari: passiones etiam dicuntur quæcunque de aliquo probari possunt siue negationes, siue habitudines ad alias

F res. Et talia multa de Deo probari possunt & ex principijs naturaliter notis, & ex principijs fidei. Ad quartum dicendum, quòd in qualibet scientia sunt aliqua quasi principia, & aliqua quasi conclusiones. Ratio ergo quæ inducitur in scientijs pręcedit assensum conclusionis, sed sequitur assensum principiorum cum ex eis procedat. Articuli autem fidei in hac scientia non sunt quasi conclusiones, sed quasi principia quæ etiam defenduntur ab impugnantibus, sicut & Philosophus. 4. Metaphy. disputat contra negantes principia: & manifestantur per aliquas similitudines, sicut principia naturaliter nota per inductionem, non autem ratione demonstratiua probantur. Ad quintum dicendum, quòd etiam in scientijs humanitus traditis sunt quædam principia in quibusdam earum quæ non sunt omnibus nota, sed oportet ea supponere à superioribus scien-
G tijs: sicut in scientijs subalternatis supponuntur & creduntur aliqua à superioribus scientijs subalternantibus, & huiusmodi non sunt per se nota nisi superioribus scientijs. Et hoc modo se habent articuli fidei, qui sunt principia huius scientiæ ad cognitionem diuinam, quia ea quę sunt per se nota in scientia, quam Deus habet de seipso, supponuntur in scientia nostra, & creditur ei nobis hoc indicãti per suos nuntios, sicut medicus credit physico quatuor esse elementa. Ad sextum dicendum, quod apparentia scientiæ procedit ex apparentia principiorum. Vnde scientia non facit apparere principia, sed ex hoc quòd apparent principia, facit apparere conclusiones: & per hunc modum scientia de qua nunc loquimur, non facit apparere ea de quibus est fides, sed ex eis facit apparere alia per modum quo de primis certitudo habetur. Ad septimum dicẽdum,
H quòd cuiuslibet scientiæ principium est intellectus semper quidem primum, sed non semper proximum, immo aliquando fides est proximum principium scientiæ, sicut patet in scientijs subalternatis: quia earum conclusiones, sicut ex proximo principio procedunt ex fide eorum quæ supponuntur à superiori scientia, sed sicut à principio primo, ab intellectu superioris scientis, qui de his creaturis per intellectum habet certitudinẽ: & similiter huius scientiæ principium proximum est fides, sed primum est intellectus diuinus, cui nos credimus, sed fides est in nobis, vt perueniamus ad intelligendum quæ credimus, sicut si inferior sciens addiscat superioris scientiam, tunc fiunt ei intellecta & scita, quæ prius erant tantummodo credita.

AD tertium sic proceditur. Videtur quòd in his quæ sunt fidei non liceat rationibus physicis vti. 1. Corin.
I 1. Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare, non in sapientia verbi, gloss. in doctrina Philosophorum, & super illud. Vbi inquisitor huius sæculi? dicit glo. Inquisitor est qui naturæ secreta rimatur, tales non recipit Deus inter prædicatores, & super illud. 1. Corinth. 2. Sermo meus & prędicatio mea, non in persuasibilibus, dicit gl. Etsi persuasibilia fuerint verba, non tamen per humanam sapientiam, vt verbum pseudoapostolorum. Ex quibus omnibus videtur, quòd in his quæ sunt fidei non liceat vti rationibus physicis. Item, Isa. 15. super illud. Nocte vastata est Ar. dicit glos. Ar. id est aduersarius, scilicet scientia sæcularis, quæ aduersaria est Deo, ergo &c. Item, Ambr. dicit. Secretissimum fidei à physicis argumentis est liberum. ergo vbi
K de fide agitur, Philosophorum rationibus & dictis vti non licet. Item. Hierony. refert in epistola ad Eustochium, se in visione diuino iudicio verberatum, pro eo quod in libris legerat Ciceronis, & qui astabant precabantur vt veniam tribueret adolescẽtiæ, exacturus deinde cruciatum, si in libris gentilium aliquando legisset: vnde obtestans nomen Dei clamauit. Si vnquàm habuero seculares codices, si legero, te negaui. Si ergo non licet in eis studere, ergo multo minus licet eis in diuinis tractatibus vti. Item, sapientia sæcularis in scriptura per aquam frequenter significatur: sapientia verò diuina per vinum, secundum Isa. 1. vituperabantur caupones aquam vino miscentes. ergo vituperabiles sunt doctores sacræ scripturæ physica documen-

ta mi-

ta miscentes. Item, sicut dicit Hieronym. in gloss. Oseę. 2. Cum hæreticis nec nomina debemus habere communia: sed hæretici vtuntur ad fidei corruptionem physicis argumentis, vt habetur in glos. Prouerb. 7. & Isa. 15. ergo catholici eis in suis tractatibus vti non debent. Item, quælibet scientia principia habet propria, ita & sacra doctrina articulos scilicet fidei: sed in alijs scientijs non recte proceditur, si sumantur alterius scientiæ principia, sed oportet in vnaquaque ex proprijs procedere, secundum doctrinam Philosophi. 1. posteriorum. ergo nec in sacra doctrina recte proceditur. Item, si alicuius doctrina in aliquo repudiatur, eius authoritas inualida erit ad aliquid confirmandum: vnde dicit Augustin. quòd si in sacra doctrina concesserimus aliquid esse falsitatis, peribit eius authoritas ad fidei confirmationem: sed sacra doctrina Philosophorum doctrinam in multis repudiat, quia in multis errasse inueniuntur. ergo eorum authoritas non est efficax ad aliquid confirmandum. Sed contra Apostolus Tim. 1. vtitur Epimenidis poetę versiculo dicens. Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ &c. & 1. Cor. 15. verbis Menandri. Corrumpunt bonos mores colloquia mala. & Act. 17. verbis Arati, Ipsius, scilicet Dei, & genus sumus. ergo & alijs diuinæ scripturæ doctoribus licet physicis argumentis vti, Itē, Hieronymus in epistola ad magnum vrbis Romæ oratorem, enumeratis pluribus scripturæ doctoribus, vt Basil. Greg. subiungit qui omnes in tantum Philosophorum doctrinis atque sententijs suos resperserunt libros, vt nescias quid in eis primum mirari debeas, vtrum eruditionem sæculi, vel scientiam scripturarum, quod non fecissent, si nō licuisset, vel inutile fuisset. Item, Hieronymus in epistola ad Pamachium de dormitione Paulæ. Si adamaueris mulierem captiuam, scilicet sapientiam sæcularem, & pulchritudine eius captus fueris, de calua eā, & illecebras crinium atque ornamēta verborum cum tenacibus vnguibus seca, laua eam prophetali nitro, & requiescens cum illa dicito: Sinistra eius sub capite meo, & dextra illius amplexabitur me, & multos tibi captiua fœtus dabit, ac de Moabitide efficietur tibi Israelites. ergo fructuosum est vt aliquis sapientia seculari vtatur. Item, Aug. 2. de Trinitate dicit. Non ero segnis ad inquirendam scientiam Dei siue per scripturam, siue per creaturam: sed cognitio Dei per creaturam in philosophia proponitur. ergo non est inconueniens quòd aliquis in sacra doctrina rationibus philosophicis vtatur. Itē, August. lib. 2. de doctrina Christiana. Philosophi autem si qua forte vera, & fidei nostræ accommoda dixerunt, non solum formidanda non sunt, sed ab eis tanquam ab iniustis possessoribus in nostrum vsum assumenda, & sic idem quod prius. Item, super illud Daniel. 1. Proposuit autem Daniel &c. glo. Si quis imperitus mathematicæ artis cōtra mathematicos scribat, aut expers philosophiæ contra Philosophos agat, quis etiam ridendus, vel ridendo nō rideat? sed oportet doctores sacrę scripturæ quandoq; contra philosophos agere. ergo oportet eos philosophia vti. Respondeo. Dicendum, quòd dona gratiarum hoc modo naturæ adduntur, quòd eam non tollunt, sed magis perficiunt: vnde & lumen fidei quod nobis gratis infunditur, non destruit lumen naturalis cognitionis nobis naturaliter inditum. Quàmuis autem naturale lumen mentis humanæ sit insufficiens ad manifestationem eorum quæ per fidem manifestantur, tamen impossibile est quòd ea quæ per fidem nobis traduntur diuinitus, sint contraria his quæ per naturam nobis sunt indita, oporteret enim alterum esse falsum: & cum vtrunque sit nobis à Deo, Deus esset nobis author falsitatis, quod est impossibile: sed magis cum imperfectis inueniatur aliqua imitatio perfectorum, quàmuis imperfecta in his quæ per naturalem rationem cognoscuntur, sint quædam similitudines eorum quæ per fidem tradita sunt. Sicut autem sacra doctrina fundatur super lumen fidei, ita philosophia super lumen naturale rationis: vnde impossibile est quòd ea quæ sunt philosophiæ, sint contraria eis quæ sunt fidei, sed deficiunt ab eis. Conti-

A nent tamen quasdam similitudines eorum, & quædam ad ea præambula sicut natura præambula est ad gratiam. Si quid autem in dictis philosophorum inueniatur contrarium fidei, hoc non est philosophiæ, sed magis philosophię abusus ex defectu rationis. Et ideo impossibile est ex principijs philosophiæ huiusmodi errorem refellere vel ostendendo omnino esse impossibile, vel non esse necessarium. Sicut enim ea quæ fidei sunt non possunt demonstratiue probari, ita quædam contraria his non possunt demonstratiue ostendi esse falsa; sed potest ostendi non esse ea necessaria. Sic igitur in sacra doctrina philosophia possumus tripliciter vti. Primo ad demonstrandum ea quæ sunt pręambula fidei, quæ necessaria sunt in fidei scientia, vt ea quę naturalibus rationibus de Deo probantur, vt Deum esse, Deum esse vnum, & huiusmodi vel de Deo, vel de creaturis in philosophia probata quæ fides supponit. B Secundo ad notificandum per aliquas similitudines ea quæ sunt fidei, sicut Augustin. in lib. de Trinitate vtitur multis similitudinibus ex doctrinis philosophicis sumptis ad manifestandum Trinitatem. ergo ad resistendum his quæ contra fidem dicuntur siue ostendendo esse falsa, siue ostendendo non esse necessaria, tamen vtentes philosophia in sacra scriptura possunt dupliciter errare. Vno modo vtendo his quæ sunt contra fidem, quæ non sunt philosophiæ, sed potius error, vel abusus eius, sicut Orig. fecit. Alio modo, vt ea quæ sunt fidei includantur sub metis philosophiæ, vt si nihil aliquis credere velit, nisi quod per philosophiam haberi potest, cum econuerso philosophia sit ad metas fidei redigenda, secundum illud Apostoli. 2. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Ad primum ergo dicendum, quòd ex omnibus illis verbis ostenditur, C quod doctrina philosophorum nō sit vtendum quasi principali, vt scilicet propter eam credatur fidei: non tamen remouetur quin ea possint vti sacri doctores quasi secundaria. Vnde ibidem super illud. Perdam sapientiam sapientum &c. glo. Non ideo hoc dicit, vt veritatis intelligentia possit à Deo reprobari, sed quia eorum prudentia reprobatur, qui in sua eruditione confidunt. Vt tamen totum quod est fidei, non humanæ potentiæ, aut sapientiæ tribueretur, sed Deo, voluit Deus vt primitiua Apostolorum prædicatio esset in infirmitate & simplicitate, cum tamen potentia & sæcularis sapientia postea superuenientes ostenderit per victoriam fidei mundum esse Deo subiectum & quantum ad potentiam, & quātum ad sapientiam. Ad secundum dicendum, quòd sapientia sęcularis dicitur contraria Deo quantum ad eius abusum, D sicut ea hæretici abutuntur, non quantum ad eius veritatem. Ad tertium dicendum, quòd sacramentum fidei pro tanto dicitur esse liberum à philosophicis dictis, quia sub philosophiæ metis non coarctatur. Ad quartum dicendum, quòd Hiero. adeo afficiebatur ad aliquos libros gentilium, quòd sacram scripturam quodammodo contemnebat: vnde ipse dicit. Si quando in memet reuersus Prophetas legere cœpissem, sermo horrebat incultus: & hoc esse reprehensibile nullus ambigit. Ad quintum dicēdum, quòd ex tropicis locutionibus nō est assumenda argumentatio, vt dicit Magister. 6. distinct. 1. lib. Et Diony. dicit in epistola ad Titum, quòd symbolica theologia non est argumentatiua, & pręcipue cum hoc non sit expositio alicu- E ius authoris: & tamen potest dici quòd quando alterum duorum transit in naturam alterius, non reputatur mistū, sed quando vtrumque à sua natura alteratur. Vnde illi qui vtuntur philosophicis documentis in sacra scriptura redigendo in obsequium fidei, non miscent aquam vino, sed conuertunt aquam in vinum. Ad sextum dicendum, quòd Hieronymus loquitur de illis rationibus quæ ab hæreticis sunt inuentæ accommodæ suis erroribus: philosophicę autem doctrinę non sunt tales, immo solum in errorem ducunt, & ideo non sunt propter hoc vitandę. Ad septimum dicendum, quod scientię quę habent ordinem adinuicem, hoc modo se habent, quòd vna potest vti princi-

pijs alterius, ficut fcientiæ posteriores principijs priorum F fcientiarum fiue fint fuperiores, fiue inferiores: vnde metaphyfica quæ eft omnibus fuperior, vtitur his quæ in alijs fcientijs funt probata. Et fimiliter theologia cum omnes aliæ fcientiæ fint ei quafi famulantes & præambulæ in via generationis, quàmuis fint dignitate pofteriores, poteft vti principijs omnium aliarum. Ad octauum dicẽdum, quòd, inquantum facra doctrina vtitur Phyficis documẽtis propter fe, non recipit ea propter authoritatem dicentium, fed propter rationem doctorum, vnde bene dicta recipit, & alia refpuit: fed quando vtitur eis propter aliquos errores refellendos, vtitur eis inquantum funt in authoritatem alijs, quæ refelluntur, quia teftimonium aduerfarij efficacius eft.

AD quartum fic proceditur. Videtur quòd diuina in fcientia fidei non fint obfcuritate verborum velanda, quia vt dicitur Prouerb. 14. Doctrina prudentum facilis, ergo fine obfcuritate verborum proponi debet. Item, Ecclefiaft. 4. Non abfcondas fapientiam tuam in decore fuo, & Prouerb. 11. Qui abfcondit frumenta, gl. prædicationis, G maledicetur in populis. ergo verba facræ doctrinæ nõ funt velanda. Item, Matth. 10. Quod dico vobis in tenebris, glo. in myfterio. Dicite in lumine, glo. aperte. ergo obfcura fidei funt magis referenda, quàm occultanda difficultate verborum. Item, doctores fidei funt fapientibus & infipientibus debitores, vt patet. Rom. 1. ergo ita debent loqui, vt à magnis & paruis intelligantur, id eft, fine obfcuritate ver- H borum. Item, Sap. 7. dicitur. Quam fine fictione didici, & fine inuidia communico: fed qui occultant non communicant. ergo videntur inuidiæ rei. Item, Auguft. 4. de doctri na Chriftiana. Expofitores facræ fcripturæ non ita loqui debent, tanquàm feipfos exponendos fimili authoritate proponant, fed omnibus fermonibus fuis primitus & maxime vt intelligantur laborent ea quantùm poffunt, perfpicuitate dicendi, vt multum tardus fit qui no intelligat. Sed contra eft quod dicitur Matth. 7. Nolite fanctum dare canibus &c. glof. Res abfconfa auidius quæritur, celata venerabilius confpicitur, diu quæfita charius tenetur. Cum igitur facra documenta expediat fumma veneratione intueri, videtur quòd expediat ea obfcure tradi. Item, Dion. 1. c. ecclef. hierar. Omnem fanctam laudem non tradas alteri præter æque ordinatas Dei formas, id eft, diuinas laude, quibus omnia facramenta complectuntur, nõ tradas nifi tibi fimilibus: fed fi verbis confpicuis fcriberentur, omnibus paterent. ergo fecreta fidei funt obfcuritate verborum velanda. Item, Luc. 8. Vobis datum eft noffe myfterium regni Dei, id eft, intelligentiam fcripturarum, vt patet per gl. cæteris autem in parabolis. ergo oportet verborum obfcuritate aliqua à multitudine velare. Refpondeo. Dicendum, quòd verba docentis ita debent effe moderata vt proficiãt, non noceant audienti. Quædam autem funt quæ audita nulli nocent, ficut ea quæ omnes fcire tenentur: & talia non funt occultanda, fed manifefte omnibus proponẽda. Quædam verò funt quæ propofita manifefte auditoribus nocent: quod quidem contingit dupliciter. Vno modo, fi arcana fidei infidelibus fidem abhorrentibus denudentur: eis enim veniet in derifum, & propter hoc dicitur. Mat. 7. Nolite fanctum dare canibus: & Dionyfi. 2. c. cœl. hierar. Audi fancte dicta, diuinus diuinorum in doctrina factus, & mentis occulto fancta circumabfcondens ab immunda multitudine vt quàm vniformia cuftodi. Secundo autem modo, fi aliqua fubtilia rudibus proponantur, ex quibus perfecte non apprehenfis materiam fumunt errandi. vnde 1. Cor. 3. Non potui vobis loqui tanquàm fpiritualibus, fed quafi carnalibus: tanquàm paruulis in Chrifto lac vobis potum dedi, non efcam. Vnde fuper illud Exod. 21. Si quis aperuerit cifternam, dicit glo. Greg. Qui in facro eloquio iam alta intelligit, fublimes fenfus coram non capientibus per filentium tegat, ne per fcandalum interius aut fidelem paruulum, aut infidelem qui credere potuiffet, interimat. Hæc ergo ab eis, quibus nocent, occultanda funt: fed in collocutione poteft fieri diftinctio, vt eadem fapientibus feorfum manifeftentur, in publico taceantur. Vnde Augu. 4. de doctrina Chriftiana. Sunt quædam quæ vi fua non intelliguntur, aut vix intelliguntur quantalibet, & quantumlibet dicentis planifsime verfentur eloquio, quæ in populi audientia, vel raro fi aliquid vrget, vel nunquam omnino mittenda funt: fed in fcribendo non poteft talis diftinctio adhiberi, quia liber confcriptus ad manus quorumlibet peruenire poteft, & ideo funt occultanda verborum obfcuritatibus, vt per hoc profint fapientibus qui ea intelligunt, & occultentur fimplicibus qui ea capere non poffunt. Et in hoc nullus grauatur, quia qui intelligũt, lectione detinentur, qui verò non intelligunt, non coguntur ad legendum. Vnde Auguftin. in eodem. In libris autem qui ita fcribuntur, vt ipfi fibi quodammodo lectorem teneant cum intelliguntur, cum autem non intelliguntur moleſti non fint nolentibus legere, non eft hoc officium deferendum, vt vera quamuis ad intelligẽdum difficillima ad aliorum intelligentiam perducamus. Ad primum igitur dicendum quòd authoritas illa non eft ad propofitum. Non enim intelligitur quòd doctrinæ prudẽtum fit facilis actiue, id eft, quod faciliter doceant: fed paffiue, quia faciliter docentur, vt patet per glof. Ad fecundum dicendum, quòd authoritates illæ loquuntur de illo qui abfcondit ea quę manifeftanda funt, vnde Ecclefiaftic. 4. præmittitur. Ne timeas verbum in tempore falutis. Per hoc autem non remouetur, quin ea quę funt occulta debeant obfcuritate verborum celari. Ad tertium dicendum, quòd doctrina Chrifti eft publice & plane docenda, ita quod vnicuique fit planum id quod expedit ei fcire: non autem vt publicentur illa quæ fcire non expedit. Ad quartum dicendum, q; doctores facrę fcripturę non funt ita fapientibus & infipientibus debitores, vt eadem proponant vtrifque, fed ita quod vtrifque proponant quod eis expedit. Ad quintum dicendum, quòd non ex inuidia fubtilia multitudini occultantur, fed magis debita difcretione. Ad fextum dicendum, quòd Auguft. loquitur de expofitoribus qui ad populum loquuntur, non de his qui fcripto tradunt, vt patet ex confequentibus.

CHriftianę religionis reuerentiam plures vfurpant, fed ea fides pollet maxime ac folitarie, quę tum propter vniuerfalium præcepta regularum, quibus eiufdem religionis intelligatur authoritas, tum propterea quòd eius cultus per omnes fere mundi terminos emanauit, catholica, I vel vniuerfalis vocatur, cuius hęc de Trinitatis fentẽtia eft, Pater, inquiunt, eft Deus, filius, eft Deus, Spiritusfanctus eft Deus. igitur pater, filius, & Spiritusfanctus Deus vnus, non tres dij, cuius coniunctionis ratio eft indifferentia. Eos enim differentia comitatur, qui vel augent, vel minuunt, vt Ariani, qui gradibus meritorum trinitatem varianies diftrahunt, atque in pluritatem deducunt. Principium enim pluritatis, alteritas eft. Præter alteritatem enim hęc pluritas quid fit, intelligi poteft. Omnium nanque rerum, vel queftlibet tum genere, tum fpecie, tum numero diuerfitas conftat. Quotiens enim dicitur idem, totiens & diuerfum prędicatur. Idem verò dicitur tribus modis, aut genere, vt idem homo quod equus, quia his idem genus vt animal: uel fpecie, vt idem Cato quod Cicero, quia K eadem fpecies, vt homo: vel numero, vt Tullius Cicero, quia vnus eft numero. Quare diuerfum etiam vel genere, uel fpecie, uel numero dicitur, fed numero differentiam facit accidentium varietas. Nam tres homines neque genere, neque fpecie, fed fuis accidentibus diftant. Nam fi vel animo cuncta ab his accidentia feparemus, tamen locus cunctis diuerfus eft, quem vnum fingere nullo modo poffumus. Duo enim corpora vnum locum non obtinent, qui eft accidens: atque ideo funt numero plures, quoniam accidentibus plures fiunt.)

POft procemium hic Boetius incipit tractatum de trinitate perfonarum, & vnitate diuinæ effentiæ: & diuiditur liber ifte in duas partes. Primo, profequitur

ea

ea quæ pertinent ad vnitatem diuinæ essentiæ contra Arianos. Secundo, ea quæ pertinent ad trinitatem personarum contra Sabellium, ibi. (Sed hoc interim ad eam.) Prima in duas. Primo proponit catholicæ fidei sententiam de vnitate diuinæ essentiæ. Secundo, inuestigat propositæ sententiæ veritatem, ibi. (Age igitur ingrediamur.) Prima in duas. Primo describit fidei conditionem, cuius sententiam prosequi intendit. Secundo, proponit descriptæ fidei sententiam de proposito, ibi. (Cuius hæc de trinitatis.) Describit autem eam dupliciter, scilicet ex comparatione hæresum quibus præpollet, & proprio nomine, quia catholica, vel vniuersalis vocatur. Dicit ergo plures, id est diuersarum hæresum sectæ vsurpant, id est indebite sibi attribuunt reuerentiam christianæ religionis, id est quæ christianæ religioni debetur, vt scilicet ei omnes subdantur. 1. Ioannis 5. Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Vel reuerentiam quam Christiana religio Deo exhibet credendo his quæ diuinitus sunt prædicata, sed ea fides pollet maxime & solitarie. Hæc duo adiungit, vt discretionem faciat eius quod est secundum veritatem, & eius quod est secundum opinionem: secundum enim rei veritatem hæretici christiani non sunt, cum à doctrina Christi recedant, & quantum ad hoc catholica fides solitaria pollet: sed secundum apparentiam & hominum opinionem hæretici christiani dicuntur, quia saltem voce nomen Christi confitentur, & quantum ad hoc fides catholica non sola, sed magis pollet. Ipsa enim communius & diffusius est recepta, vnde subdit. Quæ vocatur catholica in græco, vel vniuersalis in latino, quod idem est: catholicum enim græce latine vniuersale dicitur, cuius nominis assignat duas rationes dicens. (Tum propter præcepta vniuersalium regularum.) Præcepta enim quæ fides catholica proponit, non vni tantum genti obseruanda, sed omnibus proponit: in quo præcipue differt à lege Moysi, quæ vni tantum populo præcepta proponebat. Similiter etiam singulæ hæreses suis tantum sectatoribus præcepta accommoda tradunt: sed fides catholica de omnibus curam gerens, omnibus præcepta accommoda tribuit non solum continentibus, vt Manichæi, sed etiam coniugatis: & non solum innocentibus, vt Nouatiani, sed etiam pœnitentibus, quibus illi salutem denegant. Vnde subdit. (Quibus, scilicet vniuersalibus regulis intelligitur authoritas eiusdem religionis, per quas omnes ei subditi esse debent. Vel dicuntur vniuersales regulæ, quia nihil eis falsitatis, aut iniquitatis admiscetur in quocunque articulo, siue in quocunque casu. Deinde subiungit aliam causam dicens. (Tum propterea, quia eius cultus per omnes fere mundi terminos emanauit) quod planum est secundum illud. Psal. 18. In omnem terram exiuit sonus eorum &c. (Cuius hic de trinitatis.) Hic ponitur prænotatæ fidei sententia de proposita quæstione. Et circa hoc tria facit. Primo, proponit catholicæ fidei sententiam de vnitate trinitatis. Secundo eiusdem sententiæ rationem, ibi. (Cuius coniunctionis.) Tertio ostendit prædictæ rationis conuenientiam, ibi. (Principium enim pluralitatis) Proponit autem catholicæ fidei sententiam per modum cuiusdam argumenti, eo quod fides dicitur argumentum non apparentium. Hebr. 11. in quo quidem argumento ex hoc quòd diuinitas singulis personis conformiter attribuitur, concluditur quòd de omnibus nõ pluraliter, sed singulariter hoc nomen Deus prædicatur. Deinde huius sententiæ rationem assignat. Et primo, ponit rationem: secundo per contrarium exponit, ibi. (Eos enim.) dicit ergo. Cuius coniunctionis, id est coniunctæ argumentationis ratio est indifferentia, scilicet deitatis in tribus personis, quam fides catholica confitetur. Ex hoc enim est quòd ex præmissis prædicta conclusio sequitur, quia indifferens deitas tribus personis indifferẽter attribuitur: quam quidem rationem per contrarium exponit dicens. Eos enim comitatur differentia deitatis, scilicet qui vel augent, vel minuunt, id est qui ponunt vnam personam maiorem alia, vel minorem, vt Ariani, ponentes patrem maiorem filio. Vnde subA dit, Qui scilicet Ariani variantes trinitatem gradibus meritorum, id est dignitatum, dum patri filium subijciunt, Spiritumsanctum vtrique. Distrahunt, id est in diuersa trahunt, deitatem in eis diuidendo, atque in pluritatem deducunt. Ex diuisione enim sequitur pluralitas. Econuerso verò catholici æqualitatem personarum confitentes indifferentiam profitentur, & per consequens vnitatem. Deinde ostendit præmissam rationem esse conuenientem dicens. (Principium enim &c.) & præmonstrat præassignatæ rationis necessitatem. Secundo, quiddam quod in sua demonstratione suppositum fuerat probat, ibi (Omnium nanque) Circa primum duo facit. Primo, ostendit quòd alteritas est principium pluralitatis, alteritatem intelligẽs differentiam qua aliqua inter se altera constituuntur. Et mauult dicere alteritatem, quàm alietatem: quia non solum substantiales differentiæ pluralitatem constituunt, B quarum est facere aliud, sed etiam accidentales, quarum est facere alterum: ad alietatem vero sequitur alteritas, nõ econuerso. Ex hoc autem habetur ratio Arianicæ deductionis. Si enim alteritas est principium pluralitatis, & posita causa ponitur effectus. ergo ponẽtibus eis alteritatem per augmentum & diminutionem, sequitur pluralitas diuinitatis. Secundo, proponit alteritatẽ esse proprium principium pluralitatis, quia præter eam pluralitas intelligi nõ potest, ex quo habetur ratio catholicæ coniunctionis: remota enim propria causa tollitur effectus. Si igitur in tribus personis non est alteritas aliqua deitatis, non erit pluralitas aliqua, sed vnitas. Deinde probat quod supposuerat scilicet alteritatem esse proprium principium pluralitatis, cum dicit (Omnium nanque) & est ratio sua talis. Omnium rerum genere, vel specie, vel numero differentium, C est aliqua alteritas, siue differentia causa pluralitatis, vel diuersitatis: sed omnes res plures siue sint tres, siue quotlibet, sunt diuersæ vel genere, vel specie, vel numero. ergo omnium plurium principium est aliqua alteritas. Circa hanc rationem tria facit. Primo, ponit minorem: secundo, probationem, ibi. (Quotiens,) & est probatio. Quotiens dicitur idem, totiens dicitur diuersum, sed idem. dicitur tribus modis, scilicet genere, & spẽ, & numero. ergo & diuersum. Primam supponit ex hoc quod dicitur in 1. Topic. quotiens dicitur vnum oppositorum, totiẽs & reliquum: & ex hoc quòd dicitur 10. Meta. quòd idem & diuersum sunt opposita. Secundam manifestat per exempla, & supponit eam per hoc quod dicitur 1. Top. Tertio verò probat maiorem quantum ad id quod circa eam poterat esse D dubium, ibi. (Sed numero differentiam.) Quòd enim diuersitatis illorum quæ sunt diuersa genere, vel specie principium sit aliqua alteritas, manifestum est ex ipso nomine. Ex hoc enim aliqua sunt diuersa genere, quod est eis genus alterum: & diuersa specie, quòd sub altera specie continentur. Sed in his quæ dicuntur esse diuersa numero, non est manifestum ex ipso nomine quod aliqua alteritas sit principium pluralitatis, immo videtur magis econuerso secundũ nomen, quod pluralitas quæ in numero designatur, sit principiũ diuersitatis, cum ita dicantur esse aliqua diuersa numero secundum nomen, sicut genere, vel specie: & ideo ad verificandam maiorem sui syllogismi, ostendit quod hanc etiam differentiam qua aliqua dicuntur differre numero, facit aliqua alteritas, siue varietas: quod probat per hoc quod in tri- E bus hominibus qui conueniunt genere & specie, & differunt numero, inueniuntur altera accidentia, sicut in hoie & boue species altera, & in homine & lapide genus alterũ. Vnde sicut homo & bos distãt specie, ita duo homines distant accidentibus. Et quia posset aliquis dicere quod varietas accidentium non est causa pluralitatis secundum numerum, quia remotis accidentibus vel secundum rem, vt separabilibus: vel animo & cogitatione, vt inseparabilibus, adhuc remanet substantia cum accidente quod adest & abest præter subiecti corruptionem: ideo huic responsioni obuiat dicens, quòd quàmuis omnia accidentia possint saltẽ animo separari, tamen alicuius accidentis diuersitas nullo

modo potest etiam animo à diuersis indiuiduis separari, scilicet diuersitas locorum. Duo enim indiuidua non possunt esse in eodem loco nec secundum rem, nec secundum animi fictionem, quia hoc nec intelligi, nec imaginari potest. Vnde concludit quòd ex hoc sunt aliqui homines plures numero, quòd sunt accidentibus plures, id est diuersi, & in hoc terminatur sententia huius partis.

HIc est duplex q. Prima de his quæ pertinent ad fidei communionem: secunda, de his quæ pertinent ad causam pluralitatis. Circa primum quæruntur quatuor. Primo, Vtrum humano generi sit fides necessaria. Secundo, Quomodo se habet fides ad religionem. Tertio. Vtrum conuenienter vera fides catholica, vel vniuersalis nominetur. Quarto, Vtrum hæc sit veræ fidei confessio, quòd pater & filius & Spiritussanctus singulus est Deus, & tres sunt vnus Deus absque omni inæqualitatis distantia.

AD primum sic proceditur. Videtur quòd non fuerit necessarium humano generi fidem habere. Vt enim dicitur Eccles. 6. Quid necesse est homini maiora se quærere? quasi dicat nihil: sed ea quæ fide creduntur, maiora sunt homine, vtpote rationem eius excedentia, alias ad ea cognoscenda sufficeret ratio causans scientiam, nec requireretur fides: ergo non fuit necessarium homini, vt ea quæ sunt fidei extra doceretur. Item, naturam humanam Deus in sua conditione perfecte instituit, Deute. 32. Dei perfecta sunt opera: sed ex his quæ menti humanæ in sua cōditione sunt indita, non potest homo pertingere ad ea quæ sunt fidei cognoscenda, alias possent per scientiam haberi, quæ causatur ex eo quòd conclusiones resoluuntur in principia naturaliter nota. Cum ergo perfectum dicatur aliquid cui nihil deest eorum quæ debet habere, vt dicitur 5. Meta. videtur quòd homo fide non indigeat. Item, vnusquisque sapiens ad perueniendum in finem viam eligit breuiorem: sed difficilius videtur creaturæ ea quæ super rationē sunt credere, & valde periculosum hominibus, cum multi à statu salutis decidant per hoc quòd non credunt. ergo videtur quòd Deus qui est sapientissimus, non debuit viam fidei præparare hominibus ad salutem. Item, vbicunque est acceptio aliquorum cognitorum sine iudicio, est via facilis ad errorem: sed non habemus aliquid in nobis, per qđ possimus iudicare de his quæ per fidem accipimus, cum naturale iudicium ad huiusmodi non se extendat, vtpote rationem excedentia. ergo patet via facilis ad errorem, & ita videtur homini potius esse noxium quàm vtile, vt dirigatur in Deum per fidem. Item, vt dicit Dion. Malum hominis est præter rationem esse: sed homo fidei inhærens à ratione discedit, & in hoc etiam assuescit rationem contemnere. ergo videtur quòd via illa sit hominibus mala. Sed contra Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo: sed hoc est maxime homini necessarium vt Deo placeat, sine quo nihil potest boni facere, vel habere. ergo fides est maxime homini necessaria. Item, homini est maxime necessarium cognoscere veritatem, cum gaudium de veritate cognita sit beatitudo, vt August. dicit: sed fides collocat credentes in veritate & in eis veritatem, vt dicit Dion. 7. c. de diui. no. ergo fides est homini maxime necessaria. Item, id sine quo non potest conseruari humana societas, est homini maxime necessarium, & toti generi humano, cum homo sit animal politicum, vt dicitur 8. Eth. sed sine fide humana societas seruari nōn potest, quia oportet vt vnus homo alteri credat in promissis, & in testimonijs, & in alijs huiusmodi quæ sunt necessaria homini ad commanendū. ergo fides humano generi est maxime necessaria. Respondeo. Dicendum, quòd fides habet aliquid commune cum opinione, & aliquid cum scientia & intellectu, ratione cuius ponitur medium inter opinionem & intellectum, siue scientiā ab Hugone de San. Vict. Cum intellectu autem & scientia commune habet certum & fixum assensum: in quo ab opinione differt, quæ accipit alteru oppositorum cum formidine alterius, & à dubitatione quæ fluctuat inter duo contraria: sed cum opinione commune habet q

F est de rebus quæ nō sunt intellectui naturaliter possibilia, in quo differt à scientia & intellectu. Quòd autem aliquid non sit apparens humano intellectui, potest contingere ex duobus, vt dicitur in 2. Met. s. ex defectu ipsarum rerum cognoscibilium, & ex defectu intellectus nostri. Ex defectu quidem rerum, sicut in singularibus & contingentibus quæ à nostris sensibus sunt remota, sicut sunt facta hominum, & dicta, & cogitata: quæ quidem talia sunt, vt vni homini possint esse nota, & alij ignota. Et quia in conuictu hominum vnus homo oportet quòd alio vtatur sicut seipso, in quibus ipse sibi non sufficit: ideo oportet quod stet illis quæ alius scit, & sunt sibi ignota, sicut his quæ ipse cognoscit: & inde est quòd in hominum conuersatione est fides necessaria, qua vnus homo dictis alterius credit, & hoc est iustitiæ fundamentum, vt Tullius dicit in lib. de officijs: & inde est quòd nullum mendacium est sine pecca- G tu, cum per omne mendacium huic fidei tam necessariæ derogetur. Ex defectu verò nostro sunt non apparentia, vt res diuinæ & necessariæ, quæ sunt secundum naturam maxime notæ. Vnde ad horum inspectionem non sumus statim in principio idonei, cum oporteat ex minus notis & posterioribus secundum naturam ad magis nota & priora naturaliter peruenire. Sed quia ex nullo horum quæ vltimo cognoscimus, sunt nota ea quæ primo cognoscimus, oportet nos etiam primo aliquam notitiam habere de illis quæ sunt per se magis nota, quod fieri non potest nisi credendo. Et hoc etiam patet in ordine scientiarū, quia scientia quæ est de causis altissimis, scilicet metaphysica, vltimo occurrit homini ad cognoscendum, & tamen in scientijs præambulis oportet quòd supponantur quædam quæ in H illa plenius innotescunt: vnde quælibet scientia habet suppositiones, quibus oportet addiscentem credere. Cum igitur finis humanæ vitæ sit beatitudo, quæ consistit in plena cognitione diuinorum, necessarium est ad humanā vitam in beatitudinem dirigendam statim in principio fidem diuinorum habere, quæ plene cognoscenda expectantur in vltima perfectione humana. Ad quorum quædam cognoscenda plene possibile est homini peruenire per viam rationis in statu viæ: & horum quàmuis possit haberi scientia, & à quibusdam habeatur, tamen necessarium est habere fidem propter quinque rationes, quas Rabbi Moyses ponit. Primo, propter profunditatem & subtilitatem materiæ, per quam occultantur diuina ab hominum intellectu. Vnde ne sit homo sine qualicunque horum cognitione, prouisum est ei vt saltem per fidem diuina co- I gnoscat. Vnde Ecclesiastes septimo cap. Alta profunditas, quis cognoscet illam? Secundo, propter imbecillitatem intellectus humani à principio. Non enim prouenit ei sua perfectio, nisi in fine: & ideo vt nullum tempus sit vacuum à Dei cognitione, indiget fide, per quam ab ipso principio diuina accipiat. Tertio, propter multa præambula quæ exiguntur ad habendum cognitionem de Deo secundum viam rationis. Exigitur enim ad hoc fere omnium scientiarum cognitio, cum omnium finis sit cognitio diuinorum: quæ quidem præambula paucissimi comprehendunt, vel consequuntur. Vnde ne multitudo hominum à diuina cognitione remaneat vacua, prouisa est ei diuinitus via per fidem. Quarto, quia multi hominum ex naturali complexione sunt indispositi ad perfectionem in- K tellectus consequendam secundum rationem, vel viam rationis: vnde vt hi diuina cognitione non careant, prouisa est via fidei. Quinto, propter occupationes plurimas, quibus oportet homines occupari: vnde impossibile est quòd omnes consequantur per viam rationis id quod est de Deo necessarium ad cognoscendum, & propter hoc est via fidei procurata, & hoc quantum ad illa quæ sunt ab aliquibus scita, & alijs proponuntur vt credenda. Quando verò diuinorum sunt, ad quæ plenè cognoscenda nullatenus ratio humana sufficit, sed eorum plena cognitio expectatur in futura vita, vbi erit plena beatitudo, sicut Trinitas, & vnitas vnius Dei: & ad

hanc

hanc cognitionem homo perducitur non ex debito suæ naturæ, sed ex sola diuina gratia. Vnde oportet quòd ad huiusmodi etiam scientiæ perfectionem quædam suppositiones ei primo credendæ proponantur, ex quibus dirigatur in plenam cognitionem eorum quæ à principio credit, sicut etiam in alijs scientijs accidit, vt dictum est, & ideo dicitur Isa. septimo cap. Secundum aliam translationem. Nisi credideritis non intelligetis. Et huiusmodi suppositiones sunt illa quæ sunt credita quantum ad omnes, & à nullo in hac vita sunt scita, vel intellecta. Ad primum igitur dicendum, quòd licet ea quæ sunt fidei sint maiora homine, viribus naturę consideratis, non tamen sunt maiora homine diuino lumine illustrato, & ideo non est necesse homini, vt huiusmodi propria virtute quærat, sed est ei necessarium, vt ea diuina reuelatione cognoscat. Ad secundum dicendum, quòd Deus in prima rerum conditione hominem perfectum instituit perfectione naturę, quę quidem in hoc consistit, vt homo habeat omnia quæ sunt suæ naturæ debita: sed supra debitum naturæ adduntur postmodum humano generi aliquæ perfectiones ex sola gratia diuina, inter quæ est fides, vt patet Ephe. 2. vbi de fide dicitur, quòd est Dei donum. Ad tertium dicendum, quòd cuilibet in beatitudinem tendenti necessarium est cognoscere in quibus beatitudinem quærere debeat, & qualiter: quod quidem facilius fieri non potest, quàm per fidē, cum rationis inquisitio ad talia peruenire non possit, nisi multis præcognitis, quæ non est facile scire. Nec etiam potuit cum minori periculo, cum humana inquisitio propter imbecillitatem intellectus nostri sit facilis ad errorem, & hoc etiam aperte ostenditur ex ipsis philosophis, qui per viam rationis humanæ vitæ quærentes, & modum perueniendi in ipsum non inuenientes, in errores multiplices & turpissimos inciderunt, adeo sibiinuicem dissentientes, vt vix duorum, aut trium esset de his per omnia communis vna sententia, cum tamen per fidem videamus in vnam sententiam etiam plurimos conuenire populos. Ad quartum dicendum, quòd quandocunque acceptis aliquo modo assentitur, oportet esse aliquid quòd inclinet ad assensum: sicut lumen naturaliter inditum in hoc quòd assentitur primis principijs per se notis, & ipsorum principiorum veritas in hoc quòd assentitur cōclusionibus scitis, & aliquę verisimilitudines in hoc quòd assentimus his quę opinamur: quæ si fuerint aliquantulum fortiores, inclināt ad credendum, prout fides dicitur opinio iuuata rationibus, sed id quod inclinat ad assentiendum principijs intellectis, aut conclusionibus scitis, est sufficiens inductiuum, vnde cogit ad assensum, & est sufficiens ad iudicandum de illis quibus assentitur. Quod verò inclinat ad opinandum qualitercunque, vel etiam fortiter, non est sufficiens ductiuum rationis, vnde non cogit, nec per hoc potest haberi perfectum iudicium de his quibus assentitur. Vnde & in fide qua in Deum credimus, non solum est acceptio rerū quibus assentimus, sed aliquid quod inclinat ad assensum, & hoc est lumen quoddam quod est habitus fidei diuinitus menti humanæ infusum: quod quidem sufficientius est ad inducendum quàm aliqua demōstratio, qua & si nunquam falsum concludatur, tamen frequenter in hoc homo fallitur, quòd putat esse demonstrationem quod non est. Sufficientius etiam quàm ipsum lumen naturale, quo assentimus principijs, cum lumen illud frequenter impediatur ex corporis infirmitate, vt patet in mentecaptis. Lumen autem fidei, quod est quasi sigillatio quædam primæ veritatis in mente, non potest fallere, sicut Deus nō potest decipere, vel mentiri, vnde hoc lumen sufficit ad iudicandum. Hic tamen habitus non mouet per viam intellectus, sed magis per viam voluntatis: vnde non facit videre illa quæ creduntur, nec cogit assensum, sed facit voluntarie assentire. Et sic patet q̄ fides ex duabus partibus est à Deo, scilicet ex parte interioris luminis quod inducit ad assensum, & ex parte eorum quæ exterius proponuntur, quæ ex diuina reuelatione initium sumpserunt, & hæc sic habent

A ad cognitionem fidei, sicut accepta per sensum ad cognitionem principiorum, quia vtrisque fit aliqua cognitionis determinatio. Vnde sicut cognitio principiorum accipitur à sensu, & tamen lumen quo principia cognoscuntur est innatum: ita fides est ex auditu, & tamen habitus fidei est infusus. Ad quintum dicendum, quòd viuere secundum rationem est bonum homini inquantum est homo: viuere autem præter rationem potest vno modo sonare in defectum, sicut est in illis qui viuunt secundum sensum, & hoc est homini malum. Alio modo sonare in excessum, vt cum homo diuina gratia adducitur in id quod est supra rationem: & sic præter rationem viuere non est homini malum, sed bonum supra hominem. Et talis est cognitio eorum quæ sunt fidei, quamuis & ipsa fides non omnibus modis sit præter rationem: hoc enim naturalis ratio ha-
B bet, quòd assentiendum est his quæ à Deo dicuntur.

AD secundum sic proceditur. Videtur quòd fides à religione distinguenda non sit, quia vt dicit Augusti. in Ench. fide, spe, & charitate colendus est Deus: sed cultus Dei & actus religionis, vt per diffinitionem Tulij patet, qui dicit, Religio est quæ cuidam superiori naturæ, quam diuinam vocant, cultum cærimoniamque affert. ergo fides ad religionem pertinet. Item, dicit Augustin. de vera rel. q̄ vera religio est qua vnus Deus colitur, & purgatissima pietate, vel puritate cognoscitur: sed cognoscere Deum est fidei. ergo fides sub religione continetur. Item, offerre Deo sacrificium, est opus, vel actus religionis: sed hoc pertinet ad fidem; quia vt dicit Augus. 5. de ciui. Dei. Verum sacrificium est omne opus quod agitur, vt sancta societate inhæreamus Deo: prima autem inhæsio hominis ad Deum est per fidem. ergo fides præcipue ad religionem pertinet.
C Item. Ioan. 4. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare, magis autem adoratur Deus, cum ei prosternitur intellectus, quàm cum ei prosternitur corpus: sed per fidem ei substernitur intellectus, dum se omnino subijcit ad assentiendum his quæ de Deo dicūtur. ergo fides ad religionem maxime pertinet. Item, omnis virtus quæ Deū habet pro obiecto, est virtus Theologica: sed religio habet Deum pro obiecto, non enim nisi Deo cultum debitum offert. ergo est virtus Theologica: sed magis videtur pertinere ad fidem quàm ad aliquā aliarum, cum non dicatur esse extra religionem Christianam, nisi quæ sunt extra fidem. ergo religio videtur esse idem quod fides. Sed contra est, quod Tullius in 2. veteris Rhetoricæ ponit religionem partem iustitiæ, quæ est virtus moralis. ergo cum fides sit virtus Theologica, religio erit
D alterius generis quàm fides. Item, religio consistit etiam in actu qui est apud proximum, vt patet. Ia. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum: sed fides non habet actum nisi qui est ad Deum. ergo religio est omnino à fide distincta. Item, religiosi dicuntur communiter, qui quibusdam specialibus votis astringuntur, non autem soli illi dicuntur fideles. ergo non est idem fidelis & religiosus. ergo idem fides & religio. Respondeo. Dicendum, quòd sicut patet per August. 10. de ciui. Dei. Theosebia quæ cultus Dei dicitur, religio, pietas, & latria, ad idem pertinere intelliguntur, scilicet ad Deum colendum. Cultus autem quilibet rei impensus nihil aliud esse videtur quàm debita
E operatio circa id adhibita, & ex hoc diuersimode dicuntur aliqui colere agros, parentes, patriam, & alia huiusmodi, quia diuersis diuersæ operationes coaptantur. Deus autem non hoc modo colitur, quòd ei nostra operatio aliquid prosit, aut subueniat sicuti in prædictis est, sed solum inquantum ei nos subdimus, & subditos demonstramus. Hic ergo cultus diuinus absolute Theosebię nomine designatur: sed religio importat quandam religationem, secundum quod homo se astringit quodammodo ad cultum istum. vnde dicit August. in lib. de vera religi. Religio à religando dicta creditur, vel etiam à recte eligendo, vt dicit. 4. de ciuitate Dei. Ex propria enim electione aliquis

ligatur

ligatur ad aliquid faciendum. Oportet etiam nos reeligere quæ amisimus negligentes, vt ibidem dicit: & inde est quòd illi qui vitam suam totam, & seipsos ad diuinum obsequium votis quibusdam obligant, religiosi dicuntur: sed pietas animum colentis respicit, qui non ficte, nec mercenario affectu ei obsequitur. Et quia his quæ sunt supra nos, quasi quędam veneratio diuina debetur, beneficia etiã quæ miseris exhibentur, sunt quasi quædam sacrificia Dei, secundum illud Hebræorum vltimo. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Hinc est quòd nomen pietatis & religionis ad opera misericordiæ transfertur, & maxime ad beneficia quæ in parentes, & patriã exhibentur: sed latria importat debitum colẽdi, siue rationem cultus, ex hoc scilicet quòd sumus serui eius quem colimus, nõ hoc modo quo homo seruus hominis dicitur propter quodcunque accidentale G debitum, sed quia totũ quod sumus, ei debemus tanquam creatori: vnde & latria seruitus dicitur non quælibet, sed illa tantum qua homo seruus Dei est. Sic ergo religio consistit in operatione, qua homo Deum colit se ei subijciendo, quæ quidem operatio debet esse conueniẽs & ei qui colitur, & colenti. Ipse autem qui colitur, cum sit spiritus, nõ potest corpore, sed sola mente contingi, & sic cultus eius principaliter mentis actibus cõsistit, quibus mens ordinatur in Deum: & hi sunt præcipue actus Theologicarum virtutum, & secundum hoc dicit August. quòd Deus colitur fide, spe, & charitate: & his adiunguntur actus donorum ordinantium in Deum, vt sapientiæ & timoris. Sed quia nos qui Deũ colimus, corporei sumus, & per corporeos sensus cognitionem accipimus, inde est quòd ex parte nostra requiruntur ad cultum prædictum etiam aliquæ H corporales actiones, tũ vt ex toto quod sumus Deo seruiamus: tum vt per huiusmodi corporalia nosmetipsos, & alios excitemus ad actus mentis ordinatos in Deum. Vnde dicit August. in lib. de cura pro mortuis habenda. Orantes de membris sui corporis faciunt quod supplicantibus cõgruit, cum genua figunt, cum manus extendunt, vel etiam se prosternunt solo, & si quid aliud visibiliter faciũt, quamuis eorum inuisibilis voluntas & cordis intentio Deo nota sit, nec ille indigeat his indicijs, vt animus pandatur humanus: sed hinc magis seipsum incitat homo ad orandum, gemendum humilius, atque seruentius. Sic ergo omnes actus quibus se homo subijcit Deo siue sint mentis, siue corporis, ad religionem pertinent. Sed quia ea quæ proximis propter Deum impẽduntur, ipsi Deo impẽduntur, cõstat quòd ad eandem pertinent subiectionem, in qua cul- I tus religionis consistit, & sic diligenter consideranti apparet omnem actum bonum ad religionem pertinere. Vnde Augu. dicit quod verum sacrificium est omne opus quod agitur, vt sancta societate inhæreamus Deo, tamen quodã ordine. Primo enim & principaliter ad cultum prædictum pertinent actus mentis ordinati in Deum. Secundo, actus corporis qui ad hos excitandos, vel designandos fiunt, vt prostrationes, sacrificia, & huiusmodi. Tertio, ad eundem cultum pertinent omnes actus alij in proximum ordinati propter Deum. Et tamen sicut magnanimitas est quędam virtus specialis, quamuis omnium virtutum actibus vtatur secundum specialem rationem obiecti, vtpote coniectans magna in actibus omnium virtutum: ita etiam religio est K specialis virtus in actibus omnium virtutum specialem rationem obiecti considerans, scilicet Deo debitum, sic enim est iustitiæ pars. Illi tamen actus specialiter religioni assignantur, qui nullius alterius virtutis sunt, sicut prostrationes, & huiusmodi, in quibus secundario cultus Dei cõsistit. Ex quo patet quod actus fidei pertinet quidem materialiter ad religionem, sicut & aliarum virtutum, & magis inquantum fidei actus est primus motus mentis in Deũ, sed formaliter à religione distinguitur, vtpote aliam rationem obiecti considerans. Conuenit etiam fides cum religione propter hoc inquantum fides est religionis causa & principium. Nõ enim aliquis eligeret cultum Deo exhibere, nisi

F fide teneret Deum esse creatorem gubernatorem, & remuneratorem humanorum actuum. Ipsa tamen religio non est virtus Theologica: habet enim pro materia quasi omnes actus, vt fidei, vel virtutis alteritis, quos Deo tanquam debitos offert, sed Deum habet pro fine. Colere enim Deũ est huiusmodi actus vt Deo debitus offerre. Et per hæc patet responsio ad obiecta omnia.

AD tertium sic proceditur. Videtur quòd fides Christiana catholica non debeat nominari: quia cognitio debet esse cognoscibili proportionata. Non enim quilibet quolibet modo cognoscitur: sed fides est cognitio Dei, qui nõ est vniuersalis, neque particularis, vt August. dicit in lib. de Trinit. ergo nec fides debet dici vniuersalis. Item, de singularibus non potest haberi cognitio nisi singularis: sed fide quædam singularia facta tenemus, vt passionem Chri- G sti, resurrectionem, & huiusmodi: ergo fides non debet dici vniuersalis. Item, ab eo quod est commune multis non debet alicui eorum nomen proprium imponi, cum nomen causa innotescendæ rei imponatur: sed quælibet traditio, vel secta proponit ea quæ tradit vt vniuersaliter ab omnibus credenda, vel obseruanda vt vniuersaliter vera. ergo non debet fides Christiana specialiter catholica dici. Item, idolatria ad omnes mundi angulos peruenit: sed Christiana fides nondum inuenitur ad omnes mundi fines peruenisse, cum aliqui barbari sint, qui fidem Christi non cognoscunt. ergo secta idolatriæ magis debet dici catholica quàm Christiana fides. Item, quod non conuenit omnibus, non potest dici vniuersale: sed fides Christiana à multis non recipitur. ergo inconuenienter vniuersalis, vel catholica dicitur. Sed contra est quod dicit August. lib. H de vera religione. Tenenda est nobis Christiana religio, & eius Ecclesiæ communicatio quæ catholica est, & catholica nominatur non solum à suis, verum etiam ab *omnibus* inimicis. Item, vniuersale & commune idem esse videtur: sed fides Christiana ab Apostolo fides communis dicitur. Tit. 1. Tito dilecto filio secundum communem fidem. ergo conuenienter catholica dicitur. Item, quod vniuersaliter omnibus proponitur, maxime debet dici vniuersale: sed fides Christiana omnibus vniuersaliter proponitur, vt patet Matth. vlt. Docete omnes gentes &c. ergo ipsa merito debet dicit catholica, vel vniuersalis. Respondeo. Dicendum, quòd fides sicut qualibet alia cognitio duplicem habet materiã, scilicet in qua, idest, ipsos credentes, & de qua, idest, res creditas, & ex parte vtriusque materiæ fides Christiana catholica dici potest. Ex parte quidem credentium: I quia illam fidem veram asserit Apostolus. Roman. 3. quæ testificata est à lege & prophetis. Cum autem prophetarũ temporibus diuersæ gentes diuersorum Deorum cultibus insisterent, solus vero populus Israel Deo verò cultum debitum exhiberet, & sic nõ esset vna vniuersalis religio, prædixit per eos Spiritussanctus cultum veri Dei ab omnibus esse assumendum. Vnde Isa. 45. Mihi curuabitur omne genu, & confitebitur omnis lingua: quod quidem per fidem & Christianam religionem impletur. Vnde merito catholica nominatur, vtpote à cuiuslibet cõditionis hominibus recepta. Et sic illi qui ab hac fide & religione communiter promissa & recepta in quasdam sectas declinauerunt, non catholici, sed quasi à communione diuisi, hæretici nomi- K nantur: sed ex parte rerum etiam creditarum in fide Christiana veritas catholica inuenitur. Fuerunt namque antiquitus diuersę artes & viæ, quibus hominibus quantum ad diuersa prouidebatur, vel prouideri credebatur. Quidam namque bonum hominis in solis corporalibus ponebant, vel in diuitijs, aut honoribus, aut voluptatibus. Quidam autem in solis animæ bonis, vt in virtutibus moralibus, vel intellectualibus. Quidam autem vt August. dicit lib. de ciuitate Dei existimabant Deos esse colendos propter corporalia bona istius vitæ. Quidam verò propter bona quæ sunt post hanc vitam. Porphyrius etiam ponebat quibusdam gentilibus theletis animæ imaginatiuam partem purgari, & non totam animam, dicebatque, vt Augu. dicit 10. de ciui-

de ciui-

de ciuitate Dei, nondum receptam esse vnam sectam, quæ vniuersalem viam cõtineat animæ libertatem. Hæc autem est religio Christiana, vt Augustin. dicit ibidem. Ipsa enim docet Deum esse colendum non solum propter ęterna, sed etiam propter temporalia beneficia: nec solum in spiritualibus, sed etiam in vsu corporalium hominem dirigit, & beatitudin m animæ & corporis repromittit. Et ideo regulæ eius vniuersales dicuntur, vtpote totam vitam hominis, & omne quod ad ipsam quolibet modo pertinet, continentes & ordinantes: & has duas rationes vniuersalitatis assignat Boetius, vt in litera patet. Ad primum igitur dicendum, quòd quamuis Deus in se nec vniuersalis, nec particularis sit, est tamen vniuersalis omnium rerum causa & finis, & sic cognitio quæ de ipso habetur, ad omnia quodammodo vniuersalis est. Ad secundum, quòd illa particularia facta tenet fides vt vniuersalia remedia ad totum genus humanum redimendum & liberandum. Ad tertium dicendum, quòd aliæ sectæ hoc sibi vendicare nituntur, quod est proprium fidei Christianæ, sed non possunt pertingere, vnde eis proprie vniuersalitatis non competit nomen. Ad quartum dicendum, quòd idolatria non erat vna religio, sed apud diuersos diuersa, cũ diuersi diuersos Deos colendos sibi instituerent: nec iterum ipsa ab omnibus nationibus est recepta, cũ à veri Dei cultoribus fuerit reprobata, & etiam à sapientibus gentilium, qui dicebant huiusmodi cæremonias esse obseruandas tanquam legibus iussas, non tanquam dijs placitas, vt de Seneca dicit Augu. lib. de ciuitate Dei. Ad quintum dicendum, quòd Christiana fides non dicitur catholica, vel vniuersalis propter singula generum, sed propter genera singulorum, quia ex omni conditione hominum ei aliqui adhæserunt.

AD quartum sic proceditur. Videtur quòd non sit fidei catholicæ confessio; quòd Pater & Filius & Spiritussanctus sint vnus Deus. Quia vt ipse Boetius dicit, ad inæqualitatem sequitur pluralitas Deorum: sed catholica scriptura quæ est caput catholicę religionis, vt dicit Augustin. de vera religione, ponit inæqualitatem Patris & Filij, vt videtur per hoc quòd dicitur. Ioann. 14. Pater maior me est, ex persona filij. ergo non est confessio catholicæ fidei quã dicit. Item, 1. Corinth. 15. Cum subiecta fuerint illi omnia, scilicet filio, tunc & ipse filius subiectus erit illi, scilicet patri, qui sibi subiecit omnia, & sic idem quod prius. Item, orare non est nisi inferioris ad superiorem: sed filius orat pro nobis. Rom. 8. Christus Iesus qui etiam interpellat pro nobis: similiter & Spiritussanctus, ibidem. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. ergo filius & Spiritussanctus sunt patre inferiores secundum confessionem catholicæ fidei, & sic idem quod prius. Ioan. 17. dicit filius loquens ad patrem. Vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. ergo solus pater est verus Deus, non ergo filius & Spiritussanctus, ergo videntur esse creaturæ, & sic idem quod prius. Item 1. ad Ti. vlt. dicit Apostolus. Quem scilicet Christum, suis temporibus ostendet beatus, & solus potens Rex Regum, & Dominus dominantium, qui solus habet immortalitem, & lucem habitat inaccessibilem. ergo hæc omnia soli patri conueniunt, & sic idem quod prius. Item Marci 13. dicitur. De die autem illa, vel hora nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque filius, nisi pater. ergo maior est scientia patr s quàm filij. ergo & maior essentia, & sic idem quod prius. Item, Matth. 20. Sedere ad dexteram meam, vel ad sinistram meam non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à patre meo. ergo filius non est æqualis potestatis patri. ergo & cæt. Item, Coll. 1. dicitur de filio, quòd est primogenitus omnis creaturæ: sed comparatio non est nisi eorum quæ sunt vnius generis. ergo filius est creatura. Item, Ecclesiast. 24. dicitur ex persona diuinæ sapientiæ. Ab initio & ante sæcula creata sum, & sic idem quod prius. Item, ille qui clarificatur minor est illo qui clarificat: sed filius clarificatur à patre, vt patet Ioan. 12. ergo filius est minor patre. Item, mittens maior est eo qui mittitur: sed pater mittit filium, vt patet Gal. 4. Misit Deus filium suum &c. Et etiam mittit Spiritumsanctum. Io. 14. Paraclitus Spiritussanctus, quem mittet in nomine meo. ergo pater maior est filio & Spiritusancto. Et sic ista sententia quam dicit, non videtur esse fidei catholicæ. Sed contra est, quod dicitur Ioan. 1. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt &c. Ex quo habetur quòd filius sit æternus, alias non esset in principio: & quòd sit patri æqualis, alias non esset Deus: & quòd nõ sit creatura, alias per ipsum omnia facta non essent. Itẽ, cum filius sit veritas, de se mentitus non est: sed filius dicebat se patri æqualem. Ioan. 5. Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. ergo ipse est æqualis patri. Item, Philip. 2. Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: esset autem rapina si arbitraretur & non esset. ergo est æqualis Deo. Item, Ioan. 10. Ego & pater vnum sumus. & Ioan. 14. Ego in patre, & pater in me est. ergo vnus alio maior non est. Item, Rom. 9. Ex quibus Christus qui est super omnia Deus benedictus. ergo nullus superior eo est, & sic non est minor patre. Item, 1. Ioan. vlt. Dedit nobis sensum vt cognoscamus verum Deum, & simus in eo vero filio eius: hic est verus Deus & vita ęterna. ergo non est minor patre. Itẽ, ostenditur quòd Spiritussanctus sit verus Deus, & æqualis patri per hoc quod dicitur Phil. 3. secundum græcam literam. Nos sumus circuncisio, qui spiritui Deo seruimus, & intelligitur de seruitute latriæ, vt in græco patet. Et latria nulli creaturæ debetur. Deutero. 6. & Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. ergo Spiritussanctus non est creatura. Item, membra Christi non possunt esse templum alicuius qui sit minor quàm Christus: sed corpora nostra quæ sunt membra Christi secundum Apostolum, sunt templum Spiritussancti, vt dicitur 1. Corin. 6. ergo Spiritussanctus non est minor Christo, & sic nec patre, & ita verum est quòd author dicit esse catholicæ fidei sententiam. Respondeo. Dicendum, quòd Arianorum positio inæqualitatem in diuinis personis constituens, non est catholicæ fidei confessio, sed magis gentilis impietas, quod sic patet. Apud gentiles enim omnes substantiæ immortales dij dicebantur: inter has autem dicebant, vel ponebant Platonici tres personas principales, vt patet per Augus. de ciuitate Dei. lib. 10. & per Macrobium super somnium Scipionis, scilicet Deum omnium creatorem, quem dicebant tantum patrem propter hoc, quòd ab ipso omnia deducebantur, & quandam inferiorem substantiam, quàm paternam mentem, siue paternum intellectum dicebant, plenam omnium rerum ideis, & hanc factam à Deo patre dicebant, & post hæc ponebãt animam mundi quasi spiritũ vitæ totius mundi. Et has tres substantias tres principales Deos nominabant, & tria principia, per quæ animæ purgarentur. Origenes autem platonicis documentis insistens, arbitratus est hoc modo in fide ponendum esse, quia dicitur, Tres sunt qui testimonium dant in cœlo. 1. Ioan. vlt. sicut Platonici tres principales substantias posuerunt, vnde posuit filium esse creaturam, & minorem patre in li. qui dicitur Periarchon. i. de principijs, vt patet per Hiero. in quadam Epistola de erroribus Orig. Et cum ipse Alexandriæ docuerit, ex eius scriptis suum errorem Arius hausit. Et per hoc dicit Epiphanius, quòd Orig. fuit pater Arij & fons. Tantum ergo Christianæ & catholicæ fidei positio Arij est contraria de Trinitate, quantũ error Gentilium, qui creaturas Deos dicentes, eis latriæ seruitutem exhibebant. Quod arguit Apostolus Rom. 1. dicens, quòd coluerunt & seruierunt creaturę potius quàm creatori. Ad primum ergo dicendum, quòd dicit Aug. 2. de Trinitate. De patre & filio dicitur aliquid in scripturis tripliciter. Quædam nãque vnitatem substantiæ & personarũ ęqualitatem ostendunt, vt ego & pater vnum sumus. Quædam verò filium minorem ostendunt propter formam serui, secundum quam factus est seipso minor, secundum illud Philip. 2. Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Quædam verò ita dicuntur, vt neque minor, neque æqualis osten-

lis ostendatur, sed tantum quòd filius sit de patre, sicut Ioan.6. Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Ipsæ autem primæ authoritates sunt catholicis in adminiculum ad defensionem veritatis. Sed ea quę secundo & tertio modo dicuntur in scriptura, assumpserunt hæretici ad sui erroris confirmationem, sed vane. Non enim quæ de Christo dicuntur secundum humanam naturam, referenda ad eius diuinitatem, alias sequeretur quòd secundum Deitatem esset mortuus, cum hoc de ipso secundum humanitatem dicatur. Similiter nec ostenditur patre minor filius, quamuis filius sit ex patre, quia filius omnia à patre quæ pater habet accepit, vt habetur Ioan.16.& Matth.11. Vnde per hoc ordo originis non inæqualitas diuinitatis astrui potest. Quod ergo dicitur, Pater maior me est, dictum est de filio secundum humanam naturam, secundum Augusti. vel secundum Hilarium secundum diuinam, ita quòd maioritas non importet inæqualitatem, quia filius non est minor patre, cui datum est nomen super omne nomen, sed importat authoritatem principij, secundum quod hoc quo filius est æqualis patri, habet à patre. Ad secundum dicendum, quòd filio subiecit omnia non solum pater, sed etiam ipse sibi ipsi secundum illud Philip.3. Secundum virtutem qua potens est subijcere sibi omnia, hoc est, secundū deitatem qua æqualis est patri. Vnde cum dicitur q Christus erit subiectus, non fit comparatio filij ad patrem secūdum deitatem, sed magis secūdum humanitatem filij ad deitatem patris, quæ toti Trinitati communis est. Et tunc apparebit maxime secundum humanam naturam diuinæ subiectus, quando diuina natura perfecte cognoscetur, non tali subiectione, sicut quidam hæretici dixerunt, quòd ipsa natura humana à diuina assumpta trāseat in diuinam, sed secundum quod minor est patre humanitate, quod maxime apparebit cum regnum, idest fideles tradet patri, non sibi adijciens, sed ad patris visionem adducens, qua visione etiam ipsius deitas videbitur. Ad tertium dicendum, quòd secundum Aug.3. de Trini. Ex hoc filius orat, quo minor est patre: ex quo verò æqualis est patri, exaudit cum patre. Sed Spiritussanctus interpellare dicitur, inquantum nos interpellantes facit, & nostris orationibus efficaciam præstat. Ad quartum dicendum, quòd secundum August.6. de Trini. Solus vnus verus Deus non est tantum de patre intelligendum, sed simul de Patre & Filio & Spiritu sancto, qui dicuntur solus vnus verus Deus, quia nihil præter Trinitatem illam est verus Deus. Vnde sic est intelligendum, vt cognoscant te patrē, & quem misisti Iesum, esse vnum solum verum Deum, & tacet de Spiritusancto: quia cum sit nexus amborum, ex vtroque intelligitur. Ad quintum dicendum, quòd secundum Augusti.1. de Trinitate, verbum illud non est intelligendum de sola persona patris, sed de tota Trinitate. Tota enim Trinitas est beata & potens, tota etiam Trinitas sola ostendit. Si tamen dixisset, quem ostendet pater beatus, & solus potens &c. non propter hoc separaretur filius, sicut nec pater separatur, cum dicitur Ecclesiast.24. Ex persona filij qui est Dei sapientia, Gyrum cœli circuiui sola: & hoc ideo quia in his quæ ad essentiam pertinent, pater & filius sunt omnino vnū, & ideo quod de vno dicitur per dictionem exclusiuam, non remouetur ab alio, sed solum à creaturis. Ad sextum dicendum, quòd filius non solum secundum diuinam naturam scit diem & horam illam, sed etiā secundum humanam, quia anima eius scit omnia. Dicitur autem ideo diem illam nescire, vt dicit August.1. de Trini. quia non facit nos scire eam: vnde de hoc quærentibus dixit. Non est vestrum nosse tempora & cæt. Act.1. per quem modum dicit Apostolus 1. Corint.2. Non iudicaui me scire aliquid inter vos &c. Quia scilicet alta eis dicere noluerat, quia capaces non erant: vel hoc intelligendum est de filio non in persona capitis, sed in persona membrorum, quia Ecclesia nescit, vt Hier. dicit. In hoc autem quòd pater solus dicitur scire, ostenditur etiā filius scire secundum prædictam regulam. Ad septimum dicendum, quòd sicut

F dicit August.1. de Trin. sic exponendum est verbum illud. Non est meum dare vobis, idest, non est humanæ potestatis hoc dare, vt per hoc intelligatur illud dare, perquod est Deus & æqualis patri. Ad octauum dicendum, quòd secundum August.1. de Trin. hunc Apostolicum locum hæretici non intelligentes, in contumeliam filij Dei sæpe prorumpunt dicentes, & astruentes quòd creatura sit, minus considerantes verborum vim. Primogenitus quippe dictus est, & non primus creatus, vt & genitus pro natura diuina quam habet, & primus propter perpetuitatem creaturæ. Quamuis autem filius non sit de genere creaturarum, tamen secundum Basilium habet aliquid cum creaturis commune, scilicet accipere à patre: sed hoc habet prę creaturis, quia per naturam habet quæ à patre accepit, & propter hoc potest ordo inter geniturum filij, & creaturarum productionem notari. Ad nonum dicendum, quòd

G illud verbum, & omnia similia quæ de sapientia Dei leguntur, vel sunt referenda ad sapientiam creatam, sicut sunt Angeli: vel ad ipsum Christum secundum humanam naturam, & sic dicitur ab initio, vel initio creatus, quia sit ab æterno prædestinatus creaturam assumere. Ad decimum dicendum, quòd sicut dicit Augu.2. de Trin. ex hoc quòd pater clarificat filium, non ostenditur filius minor patre, alias etiam esset Spiritusancto minor, quia dicit filius de Spiritusancto, Ioannis 16. Ille me clarificabit. Illa enim clarificatio non ostendit aliquid in persona filij fieri, sed vel in notitia hominum, secundum quod clarificare est ipsius notitiam claram facere: vel in corpore assumpto, prout refertur ad claritatem resurrectionis. Ad vndecimum dicendum, quòd Filius & Spiritussanctus dicuntur missi à pa-

H tre non quòd essent vbi prius nō fuerant, sed vt aliquo modo quo prius non fuerunt, quòd est secundum aliquem effectum in creatura. Vnde per hoc quòd *Filius & Spiritus* sanctus dicuntur à Patre missi, non ostenditur Trinitatis inæqualitas, sed ordo originis, quo vna persona est ab alia: vnde pater nō mittitur, quia non est ab alio vt efficientiam ab alio habens respectu illius effectus, secundum quem persona diuina mittitur.

DEinde quæritur de his quę ad causam pluralitatis pertinent. Et quæruntur circa hoc quatuor. Primo, Vtrū alteritas sit causa pluralitatis. Secundo, Vtrum varietas accidentium faciat diuersitatem secundum numerum. Tertio, Vtrum duo corpora possint esse, vel intelligi simul esse in eodem loco. Quarto, Vtrum varietas loci aliquid operetur ad differentiam secundum numerum.

I AD primum sic proceditur. Videtur quòd pluralitatis causa nō sit alteritas. Vt enim dicitur in Arithmetica Boetij. Omnia quæcunque à summa rerum natura cōstructa sunt, numerorum videntur esse ratione formata. Hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar: & hoc consonat ei quod dicitur Sapientiæ.11. Omnia in pondere, numero, & mensura disposuisti. ergo pluralitas, siue numerus est primum inter res creatas, & non est eius aliqua causa quærēda. Item, dicitur in lib. de causis, Prima rerum creatarum est esse: sed ens in primo diuiditur per vnum & multa. ergo multitudine nihil potest esse prius nisi ens & vnum. ergo non videtur esse verum, quòd aliquid aliud sit eius causa. Item, pluralitas vel circuit omnia genera, secundum quod diuiditur contra vnum, quod est conuertibile

K cum ente: vel est in genere quantitatis, secundum quod condiuiditur vni quod est principium numeri: sed alteritas est in genere relationis, relationes autem non sunt causæ quantitatum, sed potius econuerso, multo etiam minus relatio est causa eius quod est in omnibus generibus, quia sic esset causa substātiæ. ergo alteritas nullo modo est causa pluralitatis. Item, contrariorum contrariæ sunt causæ: sed identitas & alteritas, siue diuersitas sunt oppositæ. ergo habent opposita causas: sed vnitas est causa identitatis, vt patet in 5. meta. ergo pluralitas, vel multitudo est causa diuersitatis. ergo alteritas non est causa pluralitatis. Item, alteritatis principium est accidentalis differentia: huiusmodi enim

di enim differentiæ secundum Porphyrium faciunt alterum: sed non in omnibus in quibus est pluralitas, inuenitur accidentalis differentia, nec etiam differentia qualiscunque. Quędam.n. sunt quę accidentibus subijci non possunt, vt formæ simplices: quædam verò sunt quæ in nullo conueniunt, vnde non possunt differentia dici, sed diuersa, vt patet per Philos. 10. metaph. ergo non omnis pluralitatis causa est alteritas. Sed contra est, quod Damas. dicit, quòd diuisio est causa numeri: sed diuisio in diuersitate, vel alteritate consistit. ergo diuersitas, vel alteritas principium pluralitatis est. Item, Isido. dicit, quòd numerus dicitur quasi nutus nemeris, idest, diuisionis, & sic idem quod prius. Itē, pluralitas nō constituitur nisi per recessum ab vnitate: sed ab entitate non recedit aliquid nisi per diuisionē, cum ex hoc aliquid dicatur vnū, quia est indiuisum, vt patet 10. metaph. ergo diuisio pluralitatem cōstituit. & sic idem quod prius. Respondeo. Dicendum, quòd sicut dicit Philos. 10. **B** meta. Plura dicitur aliquid ex hoc quòd est diuisibile, vel diuisum. Vnde omne illud quod est causa diuisionis, oportet ponere causam pluralitatis. Causa autem diuisionis aliter accipienda est in posterioribus & compositis, & in primis & simplicibus. In posterioribus namque & compositis causa diuisionis quasi formalis, idest ratione cuius fit diuisio, est diuersitas simplicium & primorum, quod patet in diuisione quantitatis. Diuiditur enim vna pars lineę ab alia per hoc quòd diuersum habent situm, quod est quasi formalis differentia quantitatis continuæ positionem habentis. Patet etiam in diuisione substantiarum. Diuiditur enim homo ab asino per hoc quod habet diuersas differentias constitutiuas: sed diuersitas qua diuiduntur posteriora composita secundum priora & simpliciora, præsupponit pluralitatem primorum & simplicium. **C** Ex hoc enim homo & asinus habent diuersas differentias, quod rationale, & irrationale non sunt vna, sed plures differentiæ. Nec potest semper dici quòd illius pluralitatis sit alia diuersitas aliqua prior & simplicior causa, quia sic esset abire in infinitum. Et ideo pluralitatis & diuisionis priorum & simplicium oportet alio modo causam assignare. Sunt enim huiusmodi secundum seipsa diuisa. Non potest autem esse, quòd ens diuidatur ab ente inquantum est ens: nihil autem diuiditur ab ente nisi non ens. Similiter etiam ab hoc ente non diuiditur hoc ens, nisi per hoc quòd in hoc ente includitur negatio illius entis. Vnde in primis terminis propositiones negatiuæ sunt immediatæ quasi negatio vnius sit in intellectu alterius. Primum etiam causatum in **D** hoc facit pluralitatem cum causa, quia non attingit ad eam. Et secundum hoc quidam posuerunt quodam ordine pluralitatem ab ipso vno causari, vt ab vno procedat primo vnum, quod cum causa pluralitatē constituat, & ex eo iam possunt duo procedere, vnum secundum ipsum, aliud secundum cōiunctionem eius ad causam: quod dicere non cogimur, cum vnum aliquid possit primum in aliquo imitari, in quo alterum deficit ab eo: & deficere, in quo alterum imitatur, & sic possunt inueniri plures primi effectus, in quorum quolibet est & negatio causæ, & negatio effectus alterius secundum idem, vel secundum remotiorem distantiam in vno & eodem. Sic igitur patet quòd pluralitatis, vel diuisionis ratio prima, siue principium est ex affirmatione & negatione, vt talis ordo originis pluralitatis intelligatur, quod primo sint intelligenda ens & non ens, **E** quibus ipsa prima diuisa constituuntur, ac per hoc sunt plura. Vnde sicut primum ens inquantum indiuisum est, statim inuenitur vnum, ita post diuisionem entis & non entis statim inuenitur pluralitas primorum simplicium. Hanc autem pluralitatem sequitur ratio diuersitatis, secundum quod manet in ea suæ causæ virtus, scilicet oppositionis entis & non entis. Ideo enim vnum plurium diuersum dicitur alteri comparatum, quia non est illud. Et quia causa secunda non producit effectum nisi per virtutem causæ primæ, ideo pluralitas principiorum non facit diuisionem & pluralitatem in secundis compositis, nisi

A inquantum manet inter ea virtus oppositionis primæ, quæ est inter ens & non ens, ex qua habet rationem diuersitatis, & sic diuersitas primorum facit diuersitatem secundorum. Et secundum hoc verum est quod Boetius dicit, quòd alteritas est principium pluralitatis. Ex hoc enim alteritas in aliquibus inuenitur, quòd eis diuersa insunt. Quamuis autem diuisio præcedat pluralitatem primorum, non tamen diuersitas, quia diuisio non requirit vtrumque condiuisorum esse, cum diuisio fit per affirmationē & negationem: sed diuersitas requirit vtrumque esse ens, vnde præsupponit pluralitatem. Vnde nullo modo potest esse, quòd pluralitatis primorum causa sit diuersitas, nisi diuersitas pro diuisione sumatur. Loquitur ergo Boetius de pluralitate compositorum, quod patet ex hoc, quòd inducit probationem de his quæ sunt diuersa vel genere, vel specie, vel numero, quod non est nisi compositorum. Omne **B** enim quod est in genere, oportet esse compositum ex genere & differētia. Eos autem qui ponunt patrem & filium inæquales Deos, sequitur compositio saltem ratione, inquantum ponunt eos cōuenire in hoc, quòd sunt Deus, & differre in hoc quòd sunt inæquales. Ad primum igitur dicendum, quòd numerus in verbis illis ostenditur esse prior rebus alijs creatis, vt elementis, & alijs huiusmodi; non autem alijs intentionibus, vtpote affirmatione, & negatione, aut diuisione, & huiusmodi. Nec tamen quilibet numerus est prior creatis omnibus, sed numerus qui est causa omnis rei, scilicet ipse Deus, qui secundum Augustinum est numerus omni rei speciem præbens. Ad secundum, quòd pluralitas communiter loquēdo, immediate sequitur ens non tamen oportet quòd omnis pluralitas, & ideo non est **C** inconueniens, si pluralitas posteriorum causetur ex diuersitate primorum. Ad tertium dicendum, quòd sicut vnum & multa, ita idem & diuersum non sunt propria vnius generis, sed sunt passiones entis inquantum ens, & ideo non est inconueniens si aliquorum diuersitas aliorum pluralitatem causet. Ad quartum dicendum, quòd omnem diuersitatem præcedit aliqua pluralitas, sed non omnem pluralitatem præcedit diuersitas, sed aliquam pluralitatem aliqua diuersitas. Vnde & vtrumque verum est, scilicet quòd multitudo diuersitatem facit communiter loquendo, vt dicit Philosophus, & quòd diuersitas in compositis facit pluralitatem, vt dicit Boetius hic. Ad quintum dicendum, quòd Boetius accipit alteritatem pro diuersitate quæ constituitur ex aliquibus differentijs siue sint accidentales, siue substantiales. Illa autem quæ sunt diuersa & non diffe- **D** rentia, sunt prima, de quibus hic Boetius non loquitur.

AD secundum sic proceditur. Videtur quòd varietas accidentium non possit esse causa pluralitatis secundum numerum. Philosophus enim dicit 5. metaph. quòd numero sunt vnum quorum est materia vna. ergo & numero plura, quorum materię plures. ergo diuersitatem in numero non facit varietas accidentium, sed magis diuersitas materiæ. Item, dicit Philosophus 4. metaphy. quòd idem est rebus causa substantiæ & vnitatis: sed accidentia non sunt indiuiduo causa substantiæ. ergo nec vnitatis. ergo per consequens nec pluralitatis secundum numerum. Itē, omnia accidentia cum sint formæ, ex seipsis sunt communicabilia, vel communia & vniuersalia: sed nihil huiusmodi potest alteri esse causa indiuiduationis, vel princi- **E** pium, ergo accidentia non possunt esse indiuiduationis principium: sed aliqua sunt secundum numerum diuersa, inquantum in sua indiuiduatione diuiduntur. ergo accidentia non possunt esse causa diuersitatis secundum numerum. Item, sicut ea quæ in genere, vel specie, differunt secundum substantiam, & non solum secundum accidens, ita & ea quę differunt secundum numerum: sed aliqua dicuntur diuersa genere, vel specie per id quod est in genere substantiæ non per accidentia. ergo similiter dicuntur diuersa numero, secundum illud quod est in genere substantiæ, & non secundum accidentia. Item, remota causa remouetur effectus: sed omne accidens contingit à subiecto remo-

remoueri vel actu, vel cogitatione. Si igitur accidens esset principium pluralitatis secundum numerum & diuersitatis, contingeret eadem esse quandoque vnum secundum numerum, quandoque diuersa actu, vel cogitatione. Item, posterius nunquam est causa prioris: sed inter omnia accidentia primum locum tenet quantitas, vt Boet. dicit in lib. prædicam. inter quātitates autem numerus prior est, cum sit simplicior & magis abstractus. ergo impossibile est quod aliquid aliud accidens sit principiū pluralitatis secundum numerum. Sed contra est, quod dicit Porphyrius, quod indiuiduum facit collectio accidentium, quæ in alio reperiri non possunt: sed id quod est principium indiuiduationis, est principium pluralitatis secundū numerum: ergo accidentia sunt principiū pluralitatis secundū numerū. Itē, in indiuiduo non inueniuntur nisi materia, forma, & accidentia: sed diuersitas formæ non facit diuersitatem secundum numerum, sed secundum speciem, vt dicitur 7. metaphys. Diuersitatem verò secundum genus facit diuersitas materiæ. Dicit enim Philosoph. 10. metaphys. quod in genere differunt, quorum non est materia communis, nec generatio adinuicem. ergo diuersitatem secundum numerum non potest facere nisi diuersitas secundum accidentia. Item, id quod inuenitur commune in pluribus specie differentibus, non est causa diuersitatis secundum numerum, quia diuisio generis in species præcedit diuisionem speciei in indiuidua: sed materia inuenitur communis in diuersis secundum speciem, quia eadem materia contrarijs formis subditur, aliàs habentia contrarias formas adinuicem non transmutarentur. ergo materia non est principium diuersitatis secundum numerum, nec forma, vt primo tactum est. ergo relinquitur quòd accidentia sunt huius diuersitatis causa. Item, in genere substantiæ nihil inuenitur, nisi genus & differentia: sed indiuidua vnius speciei non differunt genere, nec substantialibus differentijs. ergo nō differunt nisi accidentalibus differentijs. Respondeo. Ad euidentiam huius quæstionis, & eorum quæ in litera dicuntur, oportet videre quæ sit causa huius triplicis diuersitatis quæ in litera assignatur. Cum enim in indiuiduo composito in genere substantiæ non sint nisi tria, scilicet materia, forma, & compositum, oportet ex aliquo istorum cuiuslibet harum diuersitatum causas inuenire. Sciendum igitur, quòd diuersitas secundum genus reducitur in diuersitatem materiæ: diuersitas verò secundum speciem in diuersitatem formæ, sed diuersitas secundum numerum, partim in diuersitatem materiæ, & partim in diuersitatem accidentis. Cum autem genus sit principium cognoscendi, vtpote prima diffinitionis pars, materia autem secundum se sit ignota, non potest secundum se ex ea accipi diuersitas generis, sed solum illo modo quo cognoscibilis est. Est autem cognoscibilis dupliciter. Vno modo per analogiam, siue per comparationem, vt dicitur in 1. physi. Hoc est vt dicamus hic esse materiam, vel quòd materia hoc modo se habet ad res naturales, sicut lignum ad lectum. Alio modo, cognoscitur per formam per quam habet esse actu. Vnumquodque enim cognoscitur secundum quod est actu, non secundum quod est in potentia, vt dicitur 9. metaphysi. & secundum hoc sumitur duplex diuersitas generis ex materia. Vno modo ex diuersa analogia ad formam, & sic penes materiam distinguuntur prima rerum genera. Id enim quod est in genere substantiæ comparatur ad materiam sicut ad partem sui: quod verò est in genere quantitatis non habet materiam partem sui, sed cōparatur ad ipsum sicut mensura, & qualitas sicut dispositio. Et his duobus generibus mediantibus omnia alia genera consequuntur diuersas comparationes ad materiam, quæ est pars substantiæ, ex qua substantia habet rationem subiecti, secundum quam ad accidentia comparatur. Alio modo, penes materiam sumitur generis diuersitas, secundum quod materia est perfecta per formam. Et cum materia sit potentia pura, & Deus sit actus purus, nihil aliud est materiam perfici in actum, qui est forma, nisi

F quatenus participat aliquam similitudinem actus primi, licet imperfecte, vt scilicet id quod est iam compositum ex materia & forma, sit medium inter potentiam puram, & actum purum. Nō autem materia ex omni parte æqualiter recipit similitudinem actus primi, sed à quibusdam imperfecte, à quibusdam verò perfectius, vtpote quædam participant diuinam similitudinem, secundum quod tantum subsistunt, quædā verò secundum quod viuunt, quædam verò secundum quod cognoscunt, quædam verò secundum quod intelligunt. Ipsa igitur similitudo primi actus in quacunque materia existens, est forma eius. Sed forma talis in quibusdam facit esse tantum, in quibusdam esse & viuere, & sic de alijs in vno & eodem. Similitudo enim perfectior habet omne id quod habet similitudo minus perfecta & adhuc amplius. Aliquid igitur inuenitur commune in vtraque similitudine, quod in vna substerni-

G tur imperfectioni, & in alia perfectioni, sicut materia substernitur actui & priuationi, & ideo materia simul accepta cum hoc communi, est adhuc materialis respectu perfectionis, & imperfectionis prædictæ, & ex hoc materiali sumitur genus, differentia verò ex perfectione & imperfectione prædicta. Sicut ex hoc communi materiali, quod est habere vitam, sumitur hoc genus quod est animatum corpus: ex perfectione verò superaddita, hæc differentia, sensibile. Ex imperfectione verò, hæc differentia insensibile: & sic diuersitas talium materialium inducit diuersitatem generis, sicut animalis à planta. Et propter hoc dicitur materia esse principium diuersitatis secundum generis, & eadem ratione forma est principium diuersitatis secundum speciem, quia à prædictis formalibus quæ habent addita materialia vnde genera sumuntur, per comparationem formæ ad materiam sumuntur differentiæ quæ con-

H stituunt species. Sciendum tamen quòd cum illud materiale, vnde sumitur genus, habeat in se formam & materiam, logicus considerat genus solum ex parte eius quod formale est, vnde eius diffinitiones dicuntur formales, sed naturalis considerat genus ex parte vtriusque. Et ideo cōtingit quandoque quòd aliquid communicat in genere secundum logicum, quod non communicat secundum naturalem. Contingit enim quandoque quòd illud de similitudine primi actus quòd consequitur res aliqua in materia tali, aliud consequitur sine materia, aliud in alia materia omnino diuersa. Sicut patet quòd lapis in materia quæ est secundum potentiam ad esse, pertingit ad hoc quod subsistat, ad quod idem pertingit sol secundum materiam, quæ est in potentia ad vbi, & non ad esse, & angelus omni materia carens. Vnde logicus inueniens in his omnibus illud ex quo genus sumebat, ponit omnia hæc in vno genere

I substantiæ. Naturalis vero & metaphysicus qui considerant principia rerum omnia non inuenientes conuenientia in materia, dicunt ea differre genere, secundum hoc quod dicitur 10. metaphysi. quòd corruptibile & incorruptibile differunt genere, & quòd illa conueniunt genere, quorum est materia vna & generatio adinuicem. Sic igitur patet quomodo materia facit diuersitatem in genere, forma diuersitatem in specie. Inter indiuidua verò eiusdē speciei, hoc modo consideranda est diuersitas secundū Phil. 7. metaphysi. quia sicut partes generis & speciei sunt materia & forma, ita indiuidui sunt hæc materia, & hæc forma. Vnde sicut diuersitatem in genere, vel specie facit diuersitas materiæ, vel formæ absolute, ita diuersitatem in numero facit hæc forma & hæc materia: nulla autē forma inquan-

K tum huiusmodi est hæc ex seipsa. Dico autem inquantum huiusmodi propter animam rationalem, quæ quodammodo ex seipsa est hoc aliquid, sed non inquantum forma. Intellectus vero quamlibet formam quam possibile est recipi in aliquo, sicut in materia, vel sicut in subiecto, natus est attribuere pluribus, quod est contra rationem eius quod est hoc aliquid, vnde forma sit per hoc quod recipitur in materia: sed cum materia in se considerata sit indistincta, non potest esse quòd formam in se receptam indiuiduet,

nisi

nisi secundum quod est distinguibilis. Non enim forma indiuiduatur per hoc quòd recipitur in materia, nisi quatenus recipitur in hac materia, vel illa distincta & determinata ad hoc, & nunc. Materia autem non est diuisibilis nisi per quantitatem. Vnde Philosò. dicit. 1. ethic. quòd submota quantitate remanet substantia indiuisibilis: & ideo materia efficitur hæc & signata secundum quod est sub dimensionibus: dimensiones autem illæ possunt dupliciter considerari. Vno modo secundum earum terminationem, & dico eas terminari secundum terminatam mensuram & figuram, & sic vt etiam perfecta collocantur in genere quantitatis, & sic non possunt esse principium indiuiduationis: quia cum talis dimensionum terminatio varietur frequenter circa indiuiduum, sequeretur quòd indiuiduum non remaneret idem numero semper. Alio modo possunt considerari sine ista determinatione in natura dimensionis tantum, quamuis nunquam sine aliqua determinatione esse possint, sicut nec natura coloris sine determinatione albi & nigri, & sic collocantur in genere quantitatis vt imperfectum. Et ex his dimensionibus interminatis efficitur hæc materia signata, & sic indiuiduat formam, & sic ex materia causatur diuersitas secundum numerum in eadem specie. Vnde patet quòd materia secundum se considerata non est principium diuersitatis secundum speciem, nec secundum numerum: sed sicut principium diuersitatis secundum genus prout subest communi formæ, ita est principium diuersitatis secundum numerum prout subest dimensionibus interminatis: & ideo cum hæ dimensiones sint de genere accidentium, quandoque diuersitas secundum numerum reducitur in diuersitatem materiæ, quandoque in diuersitatem accidentiũ, & hoc ratione dimensionum prædictarum. Alia verò accidentia non sunt principium indiuiduationis, sed sunt principium cognoscendi distinctionem indiuiduorum. Et per hunc modum etiam alijs accidentibus indiuiduatio attribuitur. Ad primum igitur dicendum, quòd cum dicit Philosop. quòd numero sunt vnum, quorum est materia vna, intelligendum est de materia signata quæ subest dimensionibus, alias oporteret dicere, quòd omnia generabilia & corruptibilia sunt vnum numero, cum eorum sit materia vna. Ad secundum dicendum, quòd dimensiones, cum sint accidentia per se, non possunt esse principium vnitatis indiuiduæ substantiæ: sed materia prout talibus dimensionibus subest, intelligitur esse principium talis vnitatis & multitudinis. Ad tertium dicendum, quòd de ratione indiuidui est, quòd sit in se indiuisum, & ab alijs diuisum vltima diuisione. Nullum autem accidens habet in se propriam rationem diuisionis, nisi quantitas: vnde dimensiones ex seipsis habent quandam rationem indiuiduationis secundum determinatum situm, prout situs est differentia quantitatis, & sic habet duplicem rationem indiuiduationis. Vnam ex subiecto, sicut & quodlibet aliud accidens: aliam ex seipsa, inquantum habet situm, ratione cuius in abstrahendo à materia sensibili imaginamur hanc lineam, & hunc circulum. Et ideo rectè materiæ conuenit indiuiduare omnes alias formas ex hoc, quòd subditur illi formæ, quæ ex seipsa habet indiuiduationis rationem, ita quòd etiam ipsæ dimensiones terminatæ quæ fundantur in subiecto iam completo, indiuiduantur quodammodo ex materia indiuiduata per dimensiones interminatas præintellectas in materia. Ad quartum dicendum, quòd illa quæ differunt numero in genere substantiæ, non solum differunt accidentibus, sed etiam forma & materia: sed si quæratur quare hæc forma differt ab illa, non erit alia ratio, nisi quia est in alia materia signata. Nec inuenitur alia ratio, quare hæc materia sit diuisa ab illa, nisi propter quantitatem: & ideo materia subiecta dimensioni intelligitur esse principium huius diuersitatis. Ad quintum dicendum, quòd ratio illa procedit de accidentibus completis, quæ sequuntur esse formæ in materia: non autem de dimensionibus in-

A terminatis, quæ præintelliguntur ante ipsam formam in materia. Sine his enim non potest intelligi indiuiduum, sicut nec sine forma. Ad sextum dicendum, quòd numerus formaliter loquendo, est prius quàm quantitas continua: sed materialiter quantitas continua est prior, cum numerus ex diuisione continui relinquatur, vt dicitur. 4. physi. & secundum hanc viam causat diuersitatem secundum numerum diuisio materiæ secundum diuisiones. Ad rationes in contrarium patet qualiter sunt concedendæ, & qualiter falsum concludunt.

AD tertium sic proceditur. Videtur quòd duo corpora possint intelligi simul esse in eodem loco. Omnis enim propositio videtur esse intelligibilis, in cuius subiecto non includitur oppositum prædicati, quia talis propositio non habet repugnantiam intellectuum: sed hæc propositio, Duo corpora sunt in eodem loco, non est huiusmodi, alias nunquam posset fieri miraculosè, quod patet esse falsum in corpore Dominico, quod exiuit clauso Virginis vtero, & intrauit ad discipulos ianuis clausis. Non enim Deus potest facere quòd affirmatio & negatio sint simul vera, vt dicit Augustin. contra Faustum ergo potest aliquis intelligere, vel saltem in intellectu fingere duo corpora simul esse in eodem loco. Item, à corporibus glorificatis non remouetur natura corporeitatis, sed solum corpulentiæ: sed remouetur ab eis ista condicio, quòd possunt esse cum alijs in eodem loco per dotem subtilitatis, vt à multis dicitur. ergo hæc conditio non sequitur naturam corporeitatis, sed corpulentiæ, siue grossitiei cuiusdam. ergo non est impossibile intelligi duo corpora simul esse in eodem loco. Item, Augustin. dicit super Genes. ad literam quòd lux in corporibus primum locum tenet: sed lux C est simul in eodem loco cum aere. ergo duo corpora possunt esse simul in eodem loco. Item, quælibet species ignis, vt dicit Philosoph. 5. Topicor. ergo lux est corpus, & sic idem quod prius. Item, in ferro ignito simul est ignis & ferrum: vtrumque autem est corpus. ergo possibile est simul esse duo corpora in eodem loco. Item, elementa in misto non sunt corrupta, alias mistum non sequeretur dominantis motum: sed omnia quatuor elementa sunt corpora, & simul sunt in qualibet parte misti. ergo possibile est duo corpora simul esse in eodem loco. Item, quòd duo corpora non sint simul in vno loco, hoc non potest conuenire corporibus ratione materiæ, cum materiæ secundum se non debeatur locus, nec ratione formæ propter idem, nec ratione dimensionis, cum dimẽsiones non repleant locum, quod patet ex hoc quòd quidam locum D vbi non erant nisi solum dimensiones, dicebant vacuum esse. ergo hoc non conuenit corpori nisi ratione aliquorum accidentium posteriorum, quæ non sunt omnibus communia, & quæ possibile est à corporibus separari, & sic videtur quòd duo corpora possint simul esse in eodem loco. Item, secundum Astrologos qui sequuntur Ptolomæum, sex planetarum corpora mouentur in epiciclis, qui sunt circuli intersecantes sphæras extrinsecas planetarum. ergo oportet quòd planetæ corpus aliquando perueniat ad locum sectionis: sed non potest dici quòd ibi sit aliquid vacuum cum natura non patiatur, neque quòd substantia sphærarum sit diuisibilis, vt intelligatur cedere corpori planetæ quando peruenit illuc, sicut cedit aer lapidi, cum cœli sint solidissimi quasi ex ære fusi, vt dicitur Iob. E 37. cap. ergo oportet quòd corpus planetæ sit simul cum corpore sphærę in eodem loco, & sic falsum dicit Boetius, quòd nunquam duo corpora obtinent locum vnum. Sed cõtra est quòd si duo corpora sunt in eodem loco, eadem ratione & quælibet: sed aliquod corpus quantumcunque magnum potest diuidi in parua cuiuslibet quantitatis secundum aliquem numerum. ergo sequitur quòd in paruissimo loco continebitur maximum corpus, quod videtur absurdum. Item, impossibile est inter duo puncta signata esse plures lineas rectas: hoc autem sequetur, si duo corpora sint in eodem loco. Signatis enim duobus punctis

ex dua-

ex duabus partibus loci oppositis, erunt inter ea duæ lineæ rectæ signatæ in duobus corporibus locatis. Non enim potest dici, quod inter illa duo puncta nulla sit linea, neque quòd vnius locati linea magis sit inter ea quàm alia, neque quòd sit ibi aliqua vna linea præter corpora locata quæ sit inter duo puncta loci, quia sic illa linea esset non in subiecto. ergo impossibile est duo corpora simul esse in eodem loco. Item, demonstratum est in geometria, quòd duo circuli non se contingunt nisi in puncto: sed si ponamus duo corpora simul esse in eodem loco, sequetur quòd duo circuli contenti in eis se secundum totum contingãt. ergo impossibile est duo corpora simul esse in eodem loco. Item, quæcunque vni & eidem sunt eadem, ipsa sibi inuicem sunt eadem: sed cum oporteat vnam esse dimensionem loci & locati ex eo, quòd non est ponere dimensionem sine subiecto, si duo corpora sint simul in eodem loco, sequetur dimensiones vtriusque corporis esse easdem cum dimensionibus loci. ergo sequetur eas esse easdem adinuicem, quod est impossibile. Respondeo. Dicendum, quòd in his quæ apud nos sunt, quæ omnes esse corpora confitentur, ad sensum videmus, quòd adueniente vno corpore ad aliquem locum, aliud corpus ab illo expellit. Vnde experimento patet talia corpora duo in eodem loco esse non posse. Quidam autem dicunt, quòd non prohibētur duo horum corporum ab hoc quòd sint simul propter corporeitatem, vel propter aliquid quòd sit de ratione corporis in quantum corpus: sic enim omnino sequeretur duo corpora prohiberi ab hoc quod est esse simul, Sed dicunt quòd prohibentur ab hoc propter corpulentiam ipsorum: sed quicquid sit hoc, quod corpulentiam nominant siue densitas, siue impuritas, siue corruptibilitas aliquorum corporum, vel etiam aliqua natura specialis naturæ generali corporeitatis superaddita nõ potest esse causa huiusmodi prohibitionis. Inuenitur enim duplex comparatio corporis ad locum. Vna, secundum quam ponitur in hoc loco, vel illo determinato: & hæc cõparatio sequitur naturam specialē huius, vel illius corporis. Sicut quòd grauia ex natura grauitatis sint deorsum, leuia autem sursum. Alia verò comparatio est secundum quam dicitur simpliciter in loco esse: & hæc comparatio sequitur corpus ex ipsa natura corporeitatis non propter aliquid additum. Secundum hoc enim corpus est in loco, quod se loco commetitur: hoc autem est secundum quod est dimensionatum dimensionibus æqualibus, & similibus dimensionibus loci: dimensiones autem insunt cuilibet corpori ex ipsa corporeitate. Esse autem plura corpora in eodem loco, vel non esse, non respicit locum determinate, sed absolute: vnde oportet quòd causa huius impedimenti referatur ad naturam corporeitatis, ex qua corpori omni inquãtum est corpus, natum sit esse in loco. Et si vltima sphæra non sit in loco, hoc non est nisi quia nihil potest esse extra ipsam, non autem propter defectum prædictæ aptitudinis. Et ideo alij concedunt simpliciter quod nulla duo corpora possint esse in eodem loco, & rationem eius referunt ad principia mathematica, quæ oportet saluari in omnibus naturalibus, vt dicitur 3. cœ. & mun. Sed hoc non videtur conueniens, quia mathematicis non competit esse in loco, nisi impropriè & similitudinariè, vt dicitur. 2. de generatione. Et ideo ratio prædicti impedimenti non est sumenda ex principijs mathematicis, sed ex principijs naturalibus, quibus propriè locus debetur. Præterea, rationes mathematicæ sufficienter concludunt in materia ista. Et si enim mathematica saluentur in naturalibus, tamen naturalia addunt aliquid super mathematica, scilicet materiam sensibilem, & ex hoc addito potest assignari ratio alicuius in naturalibus, cuius ratio in mathematicis non poterit assignari. In mathematicis enim non potest assignari ratio diuersitatis harum duarum linearum, nisi propter situm: vnde remota diuersitate situs, non remanet pluralitas linearum mathematicarum, & similiter nec superficierum, aut corporum. Et propter hoc non potest esse, vt corpora

F mathematica sint plura, & sint simul: & similiter de lineis & superficiebus. Sed in corporibus naturalibus posset ab aduersario assignari alia ratio diuersitatis, scilicet ex materia sensibili, etiam remota diuersitate situs. Et ideo ratio illa quæ probat duo corpora mathematica non esse simul, non est sufficiens ad probandum duo corpora naturalia non esse simul. Et ideo accipienda est via Auicennæ, qua vtitur in sua sufficientia in tractatu de loco, per quam assignat causam prohibitionis prædictæ ex ipsa natura corporeitatis per principia naturalia. Dicit enim quòd non potest esse causa huius prohibitionis, nisi illud cui primo & per se conuenit esse in loco: hoc autem est quod natum est replere locum. Formæ autem non competit esse in loco, nisi per accidens, quamuis aliquæ formæ sint principium, quo corpus inclinatur ad hunc, vel illum locum: similiter

G nec materia per se considerata, quia sic intelligitur præter omnia illa genera, vt dicitur. 7. metaphysic. Vnde oportet quòd materia secundum quod subest ei, per quod habeat primam cõparationem ad locum, hoc prohibeat, comparatur autem ad locum, prout subest dimensionibus: & ideo ex natura materiæ subiectæ dimensionibus prohibentur plura corpora esse in eodem loco. Oportet enim plura esse corpora, in quibus forma corporeitatis inueniatur diuisa, quæ quidem non diuiditur nisi per diuisionem materiæ, cuius diuisio cum sit solum per dimensiones, de ratione quarum est situs, impossibile est hanc materiam esse distinctam ab illa, nisi quando est distincta secundum situm, quòd non est quando duo corpora ponuntur esse in eodem loco: vnde illa duo corpora essent vnum corpus, quod est impossibile. Cum igitur materia dimen-

H sionibus subiecta inueniatur in quibuscũque corporibus; oportet quælibet duo corpora prohiberi ex ipsa natura corporeitatis se simul sint in eodem loco. Ad primum igitur dicendum, quòd dupliciter potest dici aliqua propositio non intelligibilis. Vno modo, ex parte intelligentis, qui deficit intellectu, sicut hæc propositio. In tribus personis diuinis est vna essentia: & huiusmodi propositio non oportet quòd implicet contradictionem. Alio modo, ex parte ipsius propositionis, & hoc dupliciter. Vno modo, quia implicat contradictionem absolute, sicut Rationale est irrationale, & huiusmodi nullo miraculo verificari possunt. Alio modo, quia implicant contradictionem aliquo modo, sicut ista. Mortuus redit ad vitam virtute, scilicet propria, cũm ponatur per hoc quod dicitur mortuum omni principio vitæ destitutum: & talia possunt verificari mira-

I culo superiori virtute operante, & similiter est in proposito. Sicut enim duobus corporibus non in eodem loco positis potest aliqua naturalis causa diuersitatis inueniri, sic diuina virtus potest ea, quamuis sint vnita in situ, in sua distinctione conseruare, & sic miraculosè fieri potest duo corpora esse in eodem loco. Ad secundũ dicendum, quòd quicquid sit illa corpulentia quæ dicitur remoueri a corporibus gloriosis, tamen planum est quòd corporeitas ab eis nunquam remouebitur, & ideo nec causa naturaliter prohibens aliquod eorum simul esse cum alio in eodem loco; sed solum miraculosè hoc esse poterit, quòd sint simul cum alijs corporibus in eodem loco. Ad tertium dicendum, quòd lux nõ est corpus, sed qualitas quædam, vt Da-

K masc. dicit, & etiam Auicen. August. autem lucem nominat ignem ipsum, quod patet ex hoc, quod lucem condiuidit contra aerem, aquam, & terram. Ad quartum dicẽdum, quòd tres species ignis à Philos. assignatæ sic sunt intelligendæ, vt per lucem intelligatur ignis in propria materia existens dato etiam, vt quidam dicunt, quod ignis in propria sphæra non luceat. Lucis enim non est lucere, sed quòd eius participatione alia luceant. Et similiter ignis etsi in propria sphæra non luceat, tamen eius participatione alia fulgentia sunt. Per flammam autem intelligitur ignis in materia aerea, per carbonem in materia terrea. In materia autem aquea non potest ignis inualescere intantũ quòd ignis naturam habeat, quia aqua habet omnes qualitates oppo-

sitas igni. Ad quintum dicendum, quòd in ferro ignito non sunt duo corpora, sed vnum corpus habens quidem speciem ferri, sed aliquas proprietates ignis. Ad sextum dicendum, quòd etsi ponantur elementa in corpore misto remanere secundum suas formas substantiales, non tamen ponentur esse plura corpora in actu, alias nullum corpus mistum esset vere vnum, sed est plura potentia, & vnum actu. Probabilior tamen videtur opinio Commentatoris. 3. cæ. mun. qui hãc opinionem Auicen. improbans, ait elementorum formas in misto non remanere, nec totaliter corrumpi, sed fieri ex eis vnam mediam formam, inquantum suscipiunt magis & minus: sed cum formæ substantiali suscipere magis & minus sit absonum, videtur eius dictum intelligendum hoc modo, quòd formæ elementorum suscipiunt magis & minus non secundum se, sed secundum quod manent virtute in qualitatibus elementaribus quasi proprijs instrumentis, vt sic dicatur, formę secundum se non remanent, sed solum prout sunt virtute in suis qualitatibus, ex quibus fit vna media qualitas. Ad septimum dicendum, quòd quamuis dimentiones secundum se non possint replere locum, tamen corpus naturale ex hoc quòd eius materia intelligitur subiecta dimensionibus, habet quòd repleat locum. Ad octauum dicendum, quòd opinio Ptolomæi de epicyclis & eccentricis non videtur consonare principijs naturalibus, quæ Aristo. ponit, & ideo illa opinio sectatoribus Aristote. non placet: si tamen sustinetur, nulla necessitas fit quòd duo corpora sint in eodem loco, quia secundum tenentes illam opinionem, triplex in corporibus cœlestibus substantia distinguitur, scilicet substantia stellarum quæ est luminosa, & substantia sphærarum quę est diaphana & solida non diuisibilis, & substantia alia quæ est inter sphæras diuisibilis, & inspissabilis ad modum aeris, quamuis incorruptibilis. Et per hanc substantiam defenduntur, ne oporteat eos ponere substantiam sphærarum diuidi, aut duo corpora esse in eodem loco.

AD quartum sic proceditur. Videtur quòd loci varietas nihil faciat ad diuersitatem secundum numerum. Causa enim diuersitatis secundum numerum est in ipsis quæ numero differunt: sed locus est extra locata. ergo ex diuersitate locorum nõ potest esse causa diuersitatis secundum numerum. Item, res non est completa in esse nisi per hoc, quòd est ab alijs distincta: sed locus aduenit post esse completum, vnde & motus ad locum est motus perfecti secundum substantiam, vt dicitur. 9. phys. ergo non potest ex loco sumi aliqua causa distinctionis in corporibus locatis. Item, distinctio secundum numerum est inuariabilis circa ipsa distincta: sed à causa variabili non procedit effectus inuariabilis. ergo cum locus varietur circa locatum, non potest esse quòd diuersitas secundum locum sit causa diuersitatis secundum numerum. Item, remota causa remouetur effectus: sed aliquando à duobus corporibus remouetur per miraculum distinctio secundum locum, vt prius dictum est, & tamen non remouetur distinctio secundum numerum. ergo distinctio secundum locum non est causa diuersitatis secundum numerum. Item, diuersitas secundum numerum non solum inuenitur in corporibus, sed etiam in substantijs incorporeis: sed in eis diuersitas secundum locum non potest esse causa diuersitatis secundum numerum, cum ipsa incorporalia in loco non sint, vt ipse Boet. dicit in lib. de hebdomadibus. ergo diuersitas secundum locum non potest poni causa diuersitatis secundum numerum naturaliter, vt ipse videtur dicere. Sed contra est, quòd ea quæ differunt secundum numerum, differunt accidentibus: sed nullius accidentis diuersitas ita inseparabiliter se habet ad diuersitatem in numero, sicut diuersitas loco. ergo diuersitas in loco maxime videtur facere ad diuersitatem in numero. Item, diuersitas locorum secundum speciem concomitatur diuersitatem corporum secundum speciem, sicut patet in grauibus & leuibus. ergo & diuersitas locorum secundum numerum indiuisibiliter

A comitatur diuersitatem corporum secundum numerum, & sic idem quod prius. Item, sicut tempus est mensura motus, ita locus est mensura corporis: sed motus diuiditur numero secundum tempus, vt dicitur. 5. phys. ergo & corpus diuiditur numero secundum locum. Respondeo. Dicendum, quòd sicut ex supradictis patet, diuersitas secundum numerum causatur ex diuisione materiæ sub dimensionibus existentis. Ipsa etiam materia secundum quod sub dimensionibus existit, prohibet duo corpora esse in eodem loco, inquantum oportet duorum corporũ distinctas esse secundum situs materias. Et sic patet quòd ex eodem causatur diuersitas secundum numerum, ex quo causatur necessitas diuersitatis locorũ in diuersis corporibus. Et ideo ipsa diuersitas locorum in se considerata, est signum diuersitatis secundũ numerum, sicut & de alijs accidẽtibus præter dimensiones primas interminatas supradictum est: sed si diuersitas loci cõsideretur sm suam causam, sic planum est q diuersitas loci est causa diuersitatis sm numerum: & ideo Boet. dicit, quòd varietas accidentium facit diuersitatem sm numerum. Omnibus alijs remotis in locorũ diuersitate hoc ineuitabiliter verificari cõstituit, quia. s. nullum aliud accidentium quę exterius apparent in re completa est ita propinquum ad causam diuersitatis sm numerũ, sicut diuersitas locorum. Ad primum igitur & sm & tertium dicendum, quòd rationes illæ concludunt, quod diuersitas loci non est causa diuersitatis indiuiduorum sm se, sed per hoc non remouetur, quin causa diuersitatis locorũ sit causa diuersitatis sm numerum. Ad quartum dicẽdum, quòd omnes effectus causarum secundarum magis dependent à Deo, quàm etiã ab ipsis causis secundis, & remotis ipsis causis secũdis ipse miraculose producere potest effectus quos

C vult. Ad quintum dicendum, quòd in substãtijs corporeis diuersitatem sm numerum sequitur diuersitas sm speciẽ, excepta anima rationali, quæ sequitur diuisionem materię sibi dispositæ. Hic autem loquitur Boet. de diuersitate sm numerum, vbi est eadem species. Ad primũ in contrarium dicendum, quòd varietas accidentium propter dimensiones interminatas non facit diuersitatem in numero sicut causa, sed dicitur facere sicut signum demonstrans, & sic maxime diuersitas loci facit, inquantum est propinquius signum. Ad secundum dicendum, quòd diuersitas locorum secundum speciem, est signum diuersitatis corporum secundum speciem, sed non causa. Ad tertium dicendum, quòd cum diuisio temporis causetur ex diuisione motus, diuersitas etiam temporis nõ est causa diuersitatis motus, sed signũ: & similiter est de loco in cõparatione ad corpus.

D AGe igitur ingrediamur, & vnumquodque vt intelligi atque capi potest, discutiamus. Nam sicut optime dictum videtur, eruditi est hominis vnumquodque vt ipsum est, ita de eo fidem capere tentare. Nam cum tres speculatiuæ partes, naturalis in motu, in abstracta. Considerat enim corporum formas cum materia, quæ à corporibus actu separari non possunt, quæ corpora in motu sunt, vt cum terra deorsum, & ignis sursum fertur, habetque motum forma materiæ coniuncta. Mathematica sine motu in abstracta. Hæc enim formas corporum speculatur sine materia, ac per hoc sine motu, quæ formæ cum in materia sint, ab his separari non possunt. Theologia sine motu abstracta atque separabilis. Nam Dei substantia &

E materia, & motu caret. In naturalibus igitur rationabiliter, in mathematicis disciplinabiliter, in diuinis intellectualiter versari oportebit, neque deduci ad imaginationes, sed potius ipsam inspicere formam. Proponit supra Boetius sententiam catholicæ fidei, de vnitate Trinitatis, & rationem sententiæ prosecutus est. Nunc intendit procedere ad inquisitionem prædictorum: & quia secundum sententiam Philos. 2. meta. ante sciẽtiã oportet inquirere modum sciendi, ideo pars hæc diuiditur in duas. In prima ostendit Boetius modum propriũ huiusmodi inquisitionis, quæ est de rebus diuinis. In secunda verò secundum modum præassignatum procedit ad propositum inquirendum,

rendum, ibi. (Quæ vero forma.) Prima diuiditur in duas. Primo ponit necessitatem ostendendi modum inquisitionis. Secundo modum congruū inquisitioni præsenti ostendit, ibi. (Nam cum tres.) Dicit igitur, Ex quo constat hanc esse sententiam catholicę fidei de vnitate trinitatis, & indifferentiam esse rationem vnitatis (Age) aduerbium exhortandi (ingrediamur) id est, inquiramus interius ipsa intima rerum principia considerantes, & veritatem quasi velatam & absconditam perscrutantes, & hoc modo conuenienti. vnde subdit. (Et vnumquodque dicendorum discutiamus, vt possit intelligi atque capi,) id est, per modum quo possit intelligi & capi. Et dicit hæc duo, quia modus quo aliqua discutiuntur, debet congruere & rebus, & nobis. Nisi enim rebus congrueret, intelligi non posset: nisi congrueret nobis, nos capere non possemus, vtpote res diuinæ ex natura sua habent, quòd non cognoscantur nisi intellectu. Vnde si aliquis vellet aliter sequi imaginationem in consideratione eorum non posset intelligere, quia ipsę res non sunt sic intelligibiles. Si autem aliquis velit res diuinas per seipsas videre, & ea certitudine comprehendere, sicut comprehenduntur sensibilia, & demonstrationes mathematicæ, nō posset hoc modo capere propter defectum intellectus sui, quamuis ipsæ res sint secundum se hoc modo intelligibiles. Et quòd modus congruus est inquisitioni cuilibet obseruandus, probat inducendo authoritatem Philosophi in 1. ethi. cum dicit. Nam sicut optime dictum videtur ab ab Aristot. in principio ethic. (Eruditi hominis est vnumquodque vt ipsum est, id est, per modum congruum ipsius rei ita de eo fidem capere tentare.) Non enim de omnibus potest æqualis certitudo & euidentia demonstrationis seruari, & sunt hæc verba Philosophi. 1. ethicor. Disciplinati enim est intantum certitudinem inquirere circa vnumquodque genus, inquantum natura rei recipit. Deinde cum dicit. (Nam cum tres) inquirit modum congruum suæ inquisitioni per distinctionē à modis qui in alijs scientijs seruantur: & quia modus debet esse congruus rei de qua est perscrutatio, ideo diuiditur hæc pars in duo. Primo enim distinguit scientias secundum res, de quibus determinat. Secundo ostendit modos singulis rebus congruos, ibi. (In naturalibus igitur.) Circa primum tria facit. Primo, ostendit de quibus consideret naturalis philosophia. Secundo, de quibus mathematica, ibi (Mathematica.) Tertio de quibus consideret diuina scientia, ibi. (Theologia autem.) Dicit ergo, bene dictum est, quod vnumquodque vt est, ita de eo debet fides capi. (Nam cum tres sint partes speculatiuæ, scilicet philosophiæ) hoc dicit ad differentiam ethicæ, quæ est operatiua, siue practica, in omnibus requiritur modus competens materiæ. Sunt autem tres partes prædictæ, physica siue naturalis, mathematica, diuina siue Theologia. Cum inquam sint tres partes, naturalis quæ est vna de tribus, est in motu in abstracta, id est, versatur eius consideratio circa res mobiles à materia non abstractas, quod probat per exempla, vt patet in litera. Quod autem dicit (habetque motum forma materiæ coniuncta, sic est intelligendum ipsum compositum ex materia & forma, inquantum huiusmodi habet motum sibi debitum, vel ipsa forma in materia existens est principium motus: & ideo eadem est consideratio de rebus secundum quod sunt materiales, & secūdum quod sunt mobiles. Deinde exponit de quibus sit mathematica, dicens (mathematica est sine motu,) id est, sine motus & mobilium consideratione, in quo à naturali differt in abstracto, id est, considerat formas quæ secundum suum esse non sunt à materia abstractæ, in quo conuenit cum naturali, quod quomodo sit exponit, hæc scilicet mathematica speculatur formas sine materia, ac per hoc sine motu: quia vbicunque est motus, est materia, vt probatur 10. metaph. Eo modo enim quo habent materiam, ibi est motus: & sic ipsa speculatio mathematici est sine materia, & sine motu, quæ formæ, scilicet de quibus mat. speculatur cum sint in materia, non possunt ab his separari secundum esse, etsi

F secundum speculationem sint separabiles. Deinde ostendit de quibus est diuina, ibi (Theologia,) id est tertia pars, speculatiuæ, quæ dicitur diuina, vel metaphysica vel prima philosophia, est sine motu, in quo conuenit cum mathematica, & differt à naturali, (Abstracta) scilicet à materia atque inseparabilis, quæ duo differt à mathematica. Res enim diuinæ sunt secundum esse abstractæ à materia & motu, sed mathematicæ non abstractę, sunt autem considerationem separabiles: sed res diuinæ inseparabiles, quia nihil est separabile, nisi quod est coniunctum. Vnde res diuinæ non sunt consideratione separabiles à materia, sed secundum esse abstractæ: res verò mathematicæ econuerso, & hoc probat per Dei substantiam, de qua diuina scientia considerat principaliter, vnde & nominatur inde. Deinde cum dicit. (In naturalibus) ostendit quis modus sit congruus prædictis partibus. Et circa hoc duo facit. Primo, cō-
G cludit modos congruos singulis partium prędictarum, & huius partis dispositio relinquitur disputationi. Secundo, exponit vltimum modum qui est proprius præsenti inquisitioni, & hoc dupliciter. Primo, remouendo id quod est impedimentum, ibi. (Neque oportet in diuinis deduci ad imagines) vt scilicet de eis iudicandis sequamur iudicium imaginationis. Secundo, ostendendo id quod est proprium, ibi. (Sed potius ipsam inspicere formam sine motu & materia) cuius conditionem consequenter exponit ingrediens ad propositam quæstionem.

Hic est duplex quæstio. Prima, de diuisione speculatiuæ scientiæ, quę in litera ponitur. Secunda, de modis, quos speculatiuæ scientiæ attribuit. Circa primum quæruntur quatuor. Primo, Vtrum sit conueniens diuisio, qua diuiditur speculatiua in has tres partes, naturalem, mathematicam, & diuinam. Secundo, Vtrum naturalis phi-
H losophia sit de his quę sunt in motu & materia. Tertio, Vtrum mathematica consideratio sit sine motu & materia. Quarto, Vtrum diuina scientia sit de his quæ sunt sine materia & motu.

Ad primum sic proceditur. Videtur quòd speculatiua inconuenienter in has tres partes diuidatur. Partes enim speculatiuæ sunt illi habitus qui partem animæ contemplatiuam perficiunt: sed Philo. in 6. ethic. ponit quòd scientificum animæ, quod est pars eius contēplatiua, perficitur habitibus tribus s. sapientia, sciētia, & intellectu. ergo ista tria sunt partes speculatiuæ, & non illa quæ in litera ponuntur. Item, Aug. dicit 8. de ciui. Dei, quòd rationalis philosophia, quæ est logica, sub speculatiua philosophia, vel contemplatiua continetur. cum igitur mentionem de ea non faciat, videtur diuisio insufficiens. Item, communiter diuiditur philosophia in septem artes liberales, inter quas
I neque naturalis, neque diuina continentur, sed sola rationalis, & mathematica. ergo naturalis & diuina non debuerunt poni partes speculatiuæ. Item, scientia medicinæ maxime videtur esse operatiua, & tamē in ea ponitur vna pars speculatiua, & alia practica. ergo eadem ratione in omnibus alijs scientijs operatiuis aliqua pars est speculatiua, & ita debuit in hac diuisione fieri mentio de ethica, siue morali, quamuis sit actiua propter partem eius speculatiuam. Item, scientia medicinæ quædam pars philosophiæ est, & sunt quædam aliæ artes quæ dicuntur mechanicæ, vt scientia de agricultura, & alchimiæ, & huiusmodi. Cum igitur istæ sint operatiuæ, non videtur quòd debuerit naturalis absolute sub speculatiua poni. Item, totum non debet diuidi contra partem, sed diuina scientia videtur esse vt totū
K respectu physicæ & mathematicæ, cum subiecta illarum sint partes illius scientiæ, scilicet diuinæ, cuius subiectum est ens, cuius pars est substantia mobilis, quam considerat naturalis, & similiter quantitas quam considerat mathematicus, vt patet 3. meta. ergo scientia diuina non debet diuidi contra naturalem & mathematicam. Item, scientię diuiduntur sicut res, vt dicitur 3. de anima: sed philosophia est de ente, est enim cognitio entis, vt dicit Diony. in Epistola ad Polycarpū. Cum ergo ens primo diuidatur in po-

tentiam

tentiam & actum per vnum & multa, per substantiam & accidens, videtur quòd per huiusmodi deberent partes philosophiæ distingui. Item multæ aliæ diuisiones sunt entiū, de quibus sunt scientiæ magis essentiales quàm illę per mobile & immobile, per abstractum & nō abstractum, vt potè per corporeum, & incorporeum, animatum & inanimatū, & alia huiusmodi. ergo diuisio partium philosophię magis debet accipi per huiusmodi differētias, quàm per illas quæ hic tanguntur. Item, illa scientia, à qua aliæ supponuntur, debet esse prior eis: sed omnes aliæ scientiæ supponuntur à scientia diuina, quia eius est probare principia aliarū. ergo debuit scientiam diuinam alijs præordinare. Item, mathematica prior occurrit addiscenda quàm naturalis, eo ꝙ mathematicam facile possunt addiscere pueri, non autē naturalem, nisi prouecti, vt dicitur 6. ethi. Vnde & apud antiquos hic ordo in adipiscendis scientijs fuisse dicitur obseruatus, vt primo logica, deinde mathematica, tertio naturalis, postea moralis addisceretur, & tandem diuinæ scientiæ homines studerent. ergo mathematicam naturali scientiæ præordinare debuit. Sed contra, ꝙ hæc diuisio sufficiens sit probatur per Philosop. 6. meta. vbi dicit quòd tres erunt philosophię & theoricæ, mathematica, physica, & theologia. Item, 2. phy. & communiter secundum Philosoph. ponuntur tres modi scientiarum, qui etiam ad has tres videntur pertinere. Item, etiam Ptolomæus in principio almagesti hac diuisione vtitur. Respondeo, Dicendum, quòd Theoricus, siue speculatiuus intellectus, in hoc propriè ab operatiuo, siue practico distinguitur, quòd speculatiuus habet pro fine veritatem quam considerat, practicus autem veritatem consideratam ordinat in operationem tanquam in finem: & ideo dicit Philo. 3. de anima, quòd differunt adinuicem fine: & in 2. meta. dicitur, quòd finis speculatiuæ est veritas, finis operatiuæ, siue practicæ actio. Cū igitur oporteat materiam fini esse proportionatam, oportet practicarum scientiarum materiam esse res illas quæ à nostro opere fieri possunt, vt earū cognitio in operationem quasi in finem ordinari possit. Speculatiuarum verò scientiarum materiam oportet esse res quæ à nostro opere non fiunt: vnde earum consideratio in operationem ordinare non potest sicut in finem, & secundum harum rerum distinctionē oportet scientias speculatiuas distingui. Sciendum tamen, quòd quando habitus, vel potētiæ penes obiecta distinguuntur, non distinguuntur penes quaslibet differentias obiectorū, sed penes illas quæ sunt per se obiectorum inquantum sunt obiecta. Esse enim animal, vel plantā accidit sensibili inquantum est sensibile, & ideo penes hoc non sumitur differentia sensuum, sed magis secundum differentias coloris & soni. & ideo oportet scientias speculatiuas diuidi per differentias speculabilium, inquantum sunt speculabilia. Speculabili autem secundum quod est obiectum speculatiuæ potentiæ, aliquid competit ex parte potentiæ intellectiuę, & aliquid ex parte habitus scientię quo intellectus perficitur. Ex parte quippe intellectus cōpetit ei ꝙ sit immateriale, quia & ipse intellectus est immaterialis: ex parte verò scientiæ competit ei ꝙ sit necessarium, quia scientia de necessarijs est, vt probatur primo posteriorum. Omne autem necessarium inquantum huiusmodi, est immobile: quia omne quod mouetur inquātum huiusmodi, possibile est esse & nō esse vel simpliciter, vel secūdū quid, vt dicitur 10. meta. Sic igitur speculabili quod est obiectū speculatiuæ sciētiæ, per se competit separatio & à materia, & à motu, vel applicatio ad ea: & ideo secundum ordinem remotionis & à materia, & à motu scientię speculatiuæ distinguuntur. Quædam igitur sunt speculabilium, quæ dependent à materia secundum esse, quia non nisi in materia esse possunt, & hæc distinguuntur: quia dependent quædā à materia secundum esse & intellectum sicut illa in quorū diffinitione ponitur materia sensibilis; vnde sine materia sensibili intelligi non possunt, vt in diffinitione hominis oportet accipere carnem & ossa, & de his est physica, siue scientia naturalis. Quædā verò quamuis dependeant à ma-

A teria secundum esse, non tamen secundum intellectū, quia in eorum diffinitionibus non ponitur materia sensibilis, vt linea, & numerus, & de his est mathematica. Quędam verò sunt speculabilia, quæ non dependent à materia secundum esse, quia sine materia esse possunt, siue nunquā sint in materia, sicut Deus & angelus: siue in quibusdam sint in materia & in quibusdam non, vt substantia, qualitas, potentia & actus, vnum & multa, & huiusmodi, de quibus omnibus est theologia. i. diuina scientia, quia principium cognitorū in ea est Deus. Alio nomine dicitur metaphysica. i. transphysica, quia post physica discenda occurrit nobis, quibus ex sensibilibus cōpetit in insensibilia deuenire. Dicitur etiā philosophia prima, inquantum scientiæ aliæ ab ea principia sua accipientes eam sequuntur. Non est autē possibile, ꝙ sint aliquæ res quæ ſm intellectum dependeant à materia, & non ſm esse, quia intellectus, quantum est de se, im-

B materialis est: & ideo non est quartum genus philosophiæ præter prædicta. Ad primum igitur dicendum, ꝙ Philos. 6. ethi. determinat de habitibus intellectualibus, inquantum sunt virtutes intellectuales. Dicuntur autē virtutes, inquantum perficiunt intellectum in sua operatione. Virtus enim est quæ bonum facit habentē, & opus eius reddit bonum: & ideo ſm quod diuersimode perficitur per huiusmodi habitus speculatiuos, diuersificat huiusmodi virtutes. Est autē alius modus quo pars animæ speculatiua perficitur per intellectum, qui est habitus principiorum, quo aliqua ex seipsis nota fiunt, & alius quo cognoscuntur conclusiones ex huiusmodi principijs demonstratę, siue demonstratio procedat ex causis inferioribus, sicut scientia: siue ex causis altissimis, sicut sapiētia. Cum autem distinguuntur scientiæ vt

C sint habitus quidam, oportet ꝙ penes obiecta distinguantur. i. penes res, de quibus sunt scientię, & sic distinguuntur hic, & in metaphysica tres partes philosophiæ speculatiuę. Ad secundum dicendum, ꝙ scientiæ speculatiuæ, vt patet in principio metaphy. sunt de illis quorum cognitio quæritur propter seipsa. Res autem de quibus est logica, non quæruntur ad cognoscendum propter seipsas, sed vt adminiculum quoddā ad alias scientias. Et ideo logica non continetur sub philoso. speculatiua quasi principalis pars, sed quasi quoddam reductum ad eam, prout ministrat speculationi sua instrumenta. i. syllogismos, & diffinitiones, & alia huiusmodi, quibus in speculatiuis scientijs indigemus. Vnde & ſm Boet. in commen. super Porphy. non tam est scientia, quàm scientiæ instrm. Ad tertium dicendum, ꝙ septem liberales artes non sufficienter diuidunt philoso-

D phiam theoricam, sed vt dicit Hug. de S. Victo. in 3. sui didascalon, prætermissis quibusdam alijs cōnumerantur, quia his primum erudiebantur, qui philosophiam discere volebāt, & ideo in triuium & quadriuium distinguuntur, eo ꝙ his quasi quibusdam vijs viuax animus ad secreta philosophiæ introeat. In hoc etiā consonat verbum Philo. qui dicit in 2. meta. ꝙ modus scientiæ debet quęri ante scientias, & Commentator ibidem dicit, ꝙ logicam quæ docet modū omnium scientiarum, debet quis ante omnes alias sciētias addiscere, ad quam pertinet triuium. Dicit etiam in 6. eth. ꝙ mathematica potest sciri à pueris, non aūt physica quæ experimentum requirit, ex quo datur intelligi ꝙ primo logica, deinde mathematica debet addisci, ad quam pertinet quadriuium, & ita his quasi quibusdā vijs pręparatur aīus

E ad alias physicas disciplinas. Vel ideo hę inter cæteras sciētias artes dicuntur, quia non solum habent cognitionem, sed opus aliquod, quod est immediate ipsius rationis, vt constructionem, syllogismum, & orationem formare, numerare, mensurare, melodias formare, cursus syderum computare. Aliæ verò scientiæ vel non habent opus, sed cognitionem tantum, sicut scientia diuina & naturalis, vnde nomen artis habere non possunt, cum ars dicatur ratio factiua, vt dicitur 6. ethicor. vel habent opus corporale, sicut medicina, alchimia, & huiusmodi. Vnde non possunt dici artes liberales, quia huiusmodi actus sunt hominis ex parte illa qua non est liber, scilicet ex parte corporis. Scien

tia verò moralis, quamuis sit propter operationem, tamen F illa operatio non est actus scientię, sed actus virtutis, vt patet. 5. ethic. vnde non potest dici ars, sed magis in illis operationibus se habet virtus loco artis: & ideo veteres diffinierunt virtutem esse artem bene recteque viuendi, vt dicit August. 10. de ciuit. Dei. Ad quartum dicendum, quòd sicut dicit Auicen. in prin. suæ metaphys. Aliter distinguitur Theoricum & practicum cum philosophia diuiditur in Theoricam & practicam, aliter cum artes diuiduntur in Theoricas & practicas, aliter cum medicina. Cum enim philosophia vel artes per Theoricum & practicum distinguũtur, oportet accipere distinctionem eorum ex fine, vt practicũ dicatur id quod ordinatur ad operationẽ: Theoricum verò quòd ordinatur ad solam cognitionẽ veritatis. Hoc tamen interest, cum in hoc diuiditur philosophia totalis & artes, quia in diuisione philosophiæ habetur respectus ad finem beatitudinis, ad quam tota humana vita or- G dinatur. Vt enim dicit Aug. 10. de ciuit. Dei, ex verbis Varronis. Nulla est homini alia causa philosophandi nisi vt sit beatus. Vnde duplex felicitas à philosophis ponitur, vna contemplatiua, & altera actiua, vt patet. 10. ethi. secundum hoc philosophiam in duas partes distinxerunt, moralem dicentes practicam naturalẽ, & rationalem dicentes Theoricam. Cum verò dicitur, Artium quædã speculatiuæ, quædam practicæ, habetur respectus ad aliquos speciales fines illarum artium, sicut si dicamus agriculturam esse artẽ practicam, dialecticam verò Theoricã. Cum autem medicina diuiditur in Theoricam & practicam, non attenditur diuisio secũdum finem. Sic enim tota medicina sub practica continetur, vtpote ad operationem ordinata: sed attenditur prædicta diuisio secundum quod ea quæ in medicina H tractantur, sunt propinqua, vel remota ab operatione. Illa enim pars medicinæ dicitur practica, quæ docet modos operationis ad sanationes, sicut quòd talibus apostematibus sunt talia remedia adhibenda. Theorica verò dicitur illa pars quæ docet principia, ex quibus homo dirigitur in operationẽ, sed non proxime, sicut quòd virtutes sunt tres, & quòd genera febrium sunt tot. Vnde non oportet vt si alicuius actiuæ scientię aliqua pars dicatur theorica, quòd propter hoc illa pars sub speculatiua scientia ponatur. Ad quintum dicendum, quòd aliqua scientia còntinetur sub alia dupliciter. Vno modo vt pars ipsius, quia scilicet subiectum eius est aliqua pars subiecti illius, sicut plãta est quędam pars corporis naturalis. Vnde & scientia de plantis cõtinetur sub naturali scientia vt pars. Alio modo cõtinetur I vna scientia sub alia vt ei subalternata, quando scilicet in superiori scientia assignatur propter quid eorum, de quibus scitur in scientia inferiori solum, quia sic musica continetur sub arithmetica. Medicina igitur non ponitur sub physica vt pars. Subiectum enim medicinæ non est pars subiecti scientiæ naturalis secũdum illã rationem qua est subiectum medicinę. Quamuis enim corpus sanabile sit corpus naturale, non tamen est subiectum medicinæ, prout est sanabile à natura, sed prout est sanabile per artem. Sed quia in sanatione quæ fit per artem, ars est ministra naturę, quia ex aliqua naturali virtute sanitas perficitur auxilio artis, indę est quòd propter quid de operatione artis oportet accipere ex proprietatibus rerum naturalium. Et propter hæc medicina subalternatur physicæ, & eadem ratione alchimia, & scientia de agricultura, & omnia huiusmodi. Et sic K relinquitur, quòd physica secundum se, & secundũ omnes partes eius est speculatiua, quamuis aliquæ operatiuæ subalternentur ei. Ad sextum dicendum, quòd quamuis subiecta aliarum sciẽtiarum sint partes entis, quod est subiectũ metaphysicæ, non tamen oportet, quòd aliæ scientiæ sint partes eius. Accipit vnaquæque scientiarum vnam partem entis secundum specialem modum considerandi alium à modo quo consideratur ens in metaphysica: vnde proprie loquendo, subiectum illius non est pars subiecti metaphysicæ, sed hac ratione considerata ipsa est specialis scientia alijs condiuisa. Sic aũt posset dici pars ipsius scientię, scientia quæ est de potentia, vel de actu, vel quæ est de vno, aut aliquo huiusmodi, quia ista habent eundem modum considerandi cum ente, de quo tractatur in meta. Ad septimũ dicendum, quòd illæ partes entis exigũt eundem modum tractandi cum ente communi, quia etiam ipsa non dependent à materia, & ideo scientia de ipsis non distinguitur à scientia quæ est de ente communi. Ad octauum dicendũ, quòd illæ diuersitates rerum quas obiecto tangit, non sunt differentiæ per se earum inquantũ sunt scibiles, & ideo penes eas scientię non distinguuntur. Ad nonum dicendum, quòd quamuis scientia diuinà sit prima omnium scientiarum, naturaliter tamen quo ad nos aliæ scientiæ sunt priores. Vnde dicit Auic. in prin. suæ meta. Ordo illius scientiæ est vt addiscatur post sciẽtias naturales, in quibus sunt multa determinata, quibus ista scientia vtitur, vt generatio & corruptio, & motus, & huiusmodi. Similiter etiam post mathematicam. Indiget enim hæc scientia ad cognitionem substantiarum separatarum cognoscere numerum & ordinem orbium cœlestium, quod non est possibile sine astrologia, ad quã tota mathematica præexigitur. Alię verò sciẽtiæ sunt ad bene esse ipsius, vt musica, & morales, & huiusmodi. Nec tamen oportet quòd sit circulus, quia ipsa supponit ea quæ in alijs probãtur, cum ipsa aliarum principia probet: quia principia quæ accipit alia scientia. s. naturalis à prima philoso. non probant ea quæ idem primus philosophus accipit à naturali. sed probantur per aliqua principia per se nota. & sic philoso. primus nõ probat principia quæ tradit naturali per principia quæ ab eo accipit, sed per aliqua principia per se nota, & sic non est aliquis circulus in diffinitione. Præterea, effectus sensibiles ex quibus procedunt naturales demonstrationes, sunt notiores quo ad nos in principio: sed cum per eos peruenimus ad cognitionem causarum primarum, ex illis apparebit nobis propter quid illorum effectum, ex quibus probabuntur demõstratione quia: & sic scientia naturalis aliquid addit scientiæ diuinæ, & tamen per ea sua principia notificãtur. Et inde est quòd Boetius ponit vltimo scientiam diuinam, quia est vltima quo ad nos. Ad decimum dicendum, quòd quamuis naturalis philosophia post mathematicam discenda occurrat, eo quòd vniuersalia ipsius documẽta indigent experimento & tempore, tamen res naturales, cum sint res sensibiles, sunt naturaliter magis notæ, quàm res mathematicæ à materia sensibili abstractæ.

AD secundũ sic proceditur. Videtur quòd sciẽtia naturalis non sit de his quę sunt in motu & materia. Materia. n. est indiuiduationis principium: sed nulla sciẽtia est de indiuiduis, sed de solis vniuersalibus, secundum sententiam Platonis, quæ ponitur in Porphyrio. ergo sciẽtia naturalis non est de his quæ sunt in materia. Item, scientia ad intellectum pertinet: sed intellectus cognoscit abstrahẽdo à materia & conditionibus materiæ. ergo de his quæ non sunt à materia abstracta, nulla scientia esse potest. Item, in sciẽtia naturali agitur de primo motore, vt patet 8. physi. sed ipse est immunis ab omni materia. ergo scientia naturalis non est de his solum quæ sunt in materia. Itẽ, omnis scientia de necessarijs est: sed omne quod mouetur inquãtum huiusmodi, est contingens, vt probatur 9. meta. ergo nulla scientia pòt esse de rebus mobilibus, & sic nec scientia naturalis. Item, nullum vniuersale mouetur, homo enim vniuersalis nõ sanatur, sed hic homo, vt dicitur in principio meta. sed omnis scientia de vniuersalibus est. ergo naturalis scientia non est de his quæ sunt in motu. Itẽ, in sciẽtia naturali determinatur de quibusdã quæ non mouentur, sicut est aĩa, vt probatur in principio de anima: & terra, vt probatur in 2. cęli & mundi, & oẽs formæ naturales non fiunt, nec corrumpuntur, & eadẽ ratione non mouentur nisi per accidens, vt probatur in 7. meta. ergo nõ oĩa de quibus est philosophia, sunt in motu. Item, omnis creatura est mutabilis, cũ natura immutabilis soli Dei conueniat, vt Augustin. dicit. Si igitur ad naturalem pertinet consideratio de his quæ sunt in motu, eius erit considerare de omnibus creaturis, quod

expresse

expresse falsum esse apparet. Sed contra. Ad philosophiam naturalem pertinet de rebus naturalibus determinare: sed res naturales sunt in quibus est principium motus, vbicunque autem est motus, oportet esse materiam, vt dicitur in 10. metaphy. ergo scientia naturalis est de his quæ sunt in motu & materia. Item, de his quæ sunt in motu & materia oportet esse aliquam scientiam speculatiuam, alias nō esset perfecta traditio philosophiæ, quæ est cognitio entis: sed nulla alia scientia speculatiua est de his, quia nec mathematica, nec metaphysica. ergo de his est scientia naturalis. Item, hoc apparet ex his quę dicit Philosoph. 6. metaphy. & 2. physicorum. Respondeo. Dicendum, quòd propter difficultatem huius quæstionis coactus fuit Plato ponere ideas. Cum enim vt dicit Philosoph. 1. metaph. crederet omnia sensibilia semper in fluxu esse, secundum opinionem Cratyli Eracliti, & ita extimauerit scientiam de ipsis esse non posse, posuit quasdam substantias à sensibilibus separatas, de quibus essent scientiæ, & darentur diffinitiones: sed hic defectus accidit ex eo quòd nō distinxit quod est per se ab eo quod est secundum accidens, & ideo secundum accidens falluntur plerunque etiam sapientes, vt dicitur in elench. Vt autem probatur in 8. metaph. cum in natura sensibili inueniatur & ipsum integrum, idest compositum, & ratio, idest forma eius, per se quidem generatur & corrumpitur ipsum compositum, nō autem ratio siue forma, sed per accidens. Non enim fit domum esse, sed hanc domum, vt ibi dicitur. Vnumquodque autem potest considerari sine omnibus his quæ ei non per se comparantur, & ideo formę, & rationes rerum quamuis in motu existentium, prout in se considerantur, sine motu sunt: & sic de eis sunt scientię & diffinitiones, vt ibidem Philosophus dicit. Non autem scientiæ sensibilium substantiarum fundantur super cognitione aliquarum substantiarum separatarum à sensibilibus, vt ibidem probatur. Huiusmodi autem rationes quas considerant scientiæ quæ sunt de rebus, cum considerentur absque motu, oportet etiam quòd considerentur absque illis secundum quæ competit motus rebus mobilibus. Cum autem omnis motus tempore mensuretur, & primus motus sit motus localis, quo remoto nullus alius motus inest, oportet quòd secundum hoc sit aliquod mobile, quod est hic & nunc: hoc autem sequitur rem ipsam mobilem, secundum quod est indiuiduata per materiam existentem sub dimensionibus designatis: Vnde oportet quòd huiusmodi rationes, secundum quas de rebus mobilibus possunt esse scientiæ, cōsiderentur absque materia signata, & absque omnibus his quæ cōsequuntur materiam signatam: Non autem absque materia non signata, quia ex eius notione dependet notio formæ quæ determinat sibi materiam: & ideo ratio hominis quam significat diffinitio, secundum quam procedit scientia, consideratur sine his carnibus, & his ossibus, non autem sine carnibus & ossibus absolute. Et quia singularia includunt in sui ratione materiam signatam, vniuersalia verò materiam communem, vt dicitur 7. metaphy. ideo prędicta abstractio non dicitur formæ à materia absolute, sed vniuersalis à particulari. Possunt igitur huiusmodi rationes sic abstractæ dupliciter considerari. Vno modo secundum se, & sic considerantur sine motu & materia signata, & hoc non inuenitur in eis, nisi secundum esse quod habent in intellectu. Alio modo secundum quod comparantur ad res, quarum sunt rationes, quæ quidem res sunt in materia & motu, & sic sunt principia cognoscendi illa, quia omnis res cognoscitur per suam formam: & ita per huiusmodi rationes immobiles, & sine materia particulari consideratas, habetur cognitio in scientia naturali de rebus mobilibus & materialibus extra animam existentibus. Ad primum igitur dicendum, quòd materia non est indiuiduationis principium, nisi secundum quod est sub dimensionibus signatis existens, & sic etiam scientia naturalis à materia abstrahit. Ad secundum dicendum, quòd forma intelligibilis est quidditas rei: obiectum autem intellectus

A est quid, vt dicitur 3. de anima. Quidditas autem compositi vniuersalis, vt hominis, vel animalis, includit in se materiam vniuersalem, non particularem, vt dicitur 7. meta. Vnde intellectus communiter abstrahit à materia signata & conditionibus eius: non autem à materia communi in scientia naturali, quamuis etiam in scientia naturali non cōsideretur materia nisi in ordine ad formam: vnde etiam forma per prius est de consideratione naturalis quàm materia. Ad tertium dicendum, quòd de primo motore non agitur in scientia naturali tanquam de subiecto, vel parte subiecti, sed tanquam de termino ad quem naturalis scientia perducit. Terminus autem non est de natura rei cuius est terminus, sed habet aliquam habitudinem ad rem illam, sicut terminus lineæ non est linea, sed habet aliquam B habitudinem ad eam: ita & motor primus habet aliquam habitudinem ad res naturales, est tamen alterius naturæ ab eis. Habet enim habitudinem ad eas inquantum influit eis motum, & sic cadit in consideratione naturalis, non secundum ipsum, sed inquātum motor. Ad quartum dicendum, quòd scientia est de aliquo dupliciter. Vno modo primo & principaliter, & sic scientia est de vniuersalibus rationibus super quas fundatur. Alio modo est de aliquibus secundario, & quasi per reflexionem quandam, & sic de rebus illis est quarum sunt illæ rationes, inquantum rationes illas applicat ad res etiam particulares, quarum sunt adminiculo inferiorum virium. Ratione enim vniuersali vtitur sciens & vt re scita, & vt medio sciendi. Per vniuersalem enim hominis rationem possum iudicare de C hoc, vel de illo. Rationes autem vniuersales rerum sunt omnes immobiles, & ideo quantum ad hoc omnis scientia de necessarijs est: sed rerum quarum sunt illæ rationes, quædam sunt necessariæ & immobiles, quędam contingentes & mobiles, & quantum ad hoc de rebus contingentibus & mobilibus dicuntur esse scientiæ. Ad quintum dicendum, quòd quamuis vniuersale non moueatur, est tamen ratio rei mobilis. Ad sextum dicendum, quòd anima & aliæ formæ naturales, quamuis non moueantur per se, mouentur tamen per accidens: & insuper sunt perfectiones rerum mobilium, & secundum hoc cadunt in consideratione naturalis. Terra autem quamuis secundum se totam non moueatur, quod accidit in ei inquantum est in loco naturali, in quo quiescit per eandem naturam, per D quam mouetur ad locum: tamen partes eius mouentur ad locum, quando sunt extra locum proprium, & sic terra ratione quietis totius, & motus partium, cadit in consideratione naturalis. Ad septimum dicendum, quòd mutabilitas illa quæ competit omni creaturæ, non est secundum aliquem motum naturalem, sed secundum dependentiam ad Deum, à quo si desererentur, deficerent ab eo quòd sunt. Dependentia autem ista pertinet ad considerationem metaphysicæ potius quàm naturalis: creaturæ autem spirituales non sunt mutabiles, nisi secundum electionem. Talis mutatio non pertinet ad naturalem, sed magis ad diuinum.

AD tertium sic proceditur. Videtur quòd mathematica consideratio non sit sine materia de his quæ habent esse in materia. Cum enim veritas consistat in adæ- E quatione rei ad intellectum, oportet esse quandocunque res aliter consideratur quàm sit, falsam considerationem. Si ergo omnes res quæ sunt in materia, considerantur sine materia in mathematica, eius consideratio erit falsa, & sic non erit scientia, cum omnis scientia sit verorum. Item, secundum Philosophum primo posterio. Cuiuslibet scientiæ est considerare subiectum & partes subiecti: sed omnium materialium secundum esse materia pars est. ergo non potest esse quòd aliqua scientia consideret de his quæ sunt in materia absque hoc quòd materiam consideret. Item, omnes lineæ rectæ sunt eiusdem speciei: sed mathematicus considerat lineas rectas numerando illas, alias non consideraret triangulum & quadrangulum. ergo considerat lineas secundum quod differunt numero, &

conueniunt specie: sed principium differendi his quæ secundum speciem conueniunt, est materia, vt ex supradictis patet. ergo materia consideratur à mathematico. Item, nulla scientia quæ penitus abstrahit à materia, demonstrat per causam materialem: sed in mathematica fiunt aliquæ demonstrationes, quæ non possunt reduci nisi in causam materialem, sicut cum demonstratur aliquid de toto ex partibus. Partes enim sunt materia totius, vt dicitur 2. physicorum, vnde & in 2. posterior. reducitur ad causam materialem demonstratio, qua demonstratur quòd angulus qui est in semicirculo est rectus ex eo, quòd vtraque pars eius est semirectus. ergo mathematica non omnino abstrahit à materia. Item, motus non potest esse sine materia: sed mathematicus debet considerare motum, quia cum motus mensuretur secundum spatium, eiusdem rationis & scientiæ videtur considerare quantitatem spatij quod pertinet ad mathematicum, & quantitatem motus. ergo mathematicus non omnino dimittit considerationem materiæ. Item, astrologia quædam pars mathematicæ est: & similiter scientia de sphæra mota, & de ponderibus, & musica, in quibus omnibus fit consideratio de motu, & rebus mobilibus. ergo mathematica non abstrahit totaliter à materia & motu. Item, naturalis consideratio tota est circa materiam & motum: sed quædam conclusiones demonstrantur communiter à mathematico & naturali, puta, vtrum terra sit rotunda, & vtrum sit in medio cœli. ergo non potest esse quòd mathematica abstrahat omnino à materia. Si dicatur quòd abstrahit tantum à materia sensibili. Contra. Materia sensibilis est materia particularis, quia sensus particularium est, à qua omnes scientiæ abstrahunt. ergo mathematica consideratio non debet dici magis abstracta, quàm aliqua aliqua aliarum scientiarum. Item, Philosophus in physic. dicit tria esse negotia. Primum est de mobili & corruptibili: secundum de mobili & incorruptibili: tertium de immobili & incorruptibili. Primum autem est naturale, secundum mathematicum, tertium diuinum, vt Ptolomæus exponit in principio Almagesti. ergo mathematica est de mobilibus. Sed contra est, quod Philosoph. dicit in 6. metaphys. Item, quædam res sunt quæ quamuis sint in materia, non tamen recipiunt in sui diffinitione materiam, & curuum in hoc differt à simo: sed philosophiæ est de omnibus entibus considerare. ergo oportet de hoc ente esse partem aliquam, & hæc est mathematica, cum ad nullam aliam pertineat. Item, ea quę sunt priora secundum intellectnm, possunt sine posterioribus considerari: sed mathematica sunt priora naturalibus quæ sunt in motu & materia, habent enim se ex additione ad mathematica vt dicitur in 3. cœli & mundi. ergo mathematica consideratio potest esse sine motu & materia. Respondeo. Ad euidentiam huius quæstionis oportet scire quomodo intellectus per suam operationem abstrahere potest. Sciendum igitur secundum Philosoph. 3. de anima, quòd duplex est operatio intellectus. Vna quæ dicitur intelligentia indiuisibilium, qua cognoscitur de vnaquaque re quid est. Alia verò est, qua componit & diuidit, scilicet enuntiationem negatiuam, vel affirmatiuam formando, & hæ quidem duæ operationes, duobus quæ sunt in rebus respondent. Prima quidem operatio respicit ipsam naturam rei, secundum quã aliqua res intellecta aliquem gradum in entibus obtinet, siue sit res completa vt totum aliquod, siue incompleta, vt pars, vel accidens. Secunda operatio respicit ipsum esse rei, quod quidem resultat ex aggregatione principiorum rei in compositis, vel ipsam simplicem naturam rei concomitatur, vt in substantijs simplicibus. Et quia veritas intellectus est ex hoc, quòd conformatur rei, patet quòd secundum hanc secundam operationem intellectus abstrahere non potest vere quod secundum rem coniunctum est, quia in abstrahendo significatur esse separatio secundum ipsum esse rei, sicut si abstraho hominem ab albedine dicendo, Homo non est albus, significo separatio-

F nem esse in re. Vnde si secundum rem homo & albedo non sunt separata, erit intellectus falsus. Hac igitur operatione intellectus vere abstrahere non potest nisi ea quæ sunt secundum rem separata, vt cum dicitur, Homo non est asinus. Sed secundum primam operationem potest separare ea quæ secundum rem separata non sunt, nec tamen omnia, sed aliqua. Cum enim vnaquæque res sit intelligibilis secundum quod est actu, vt dicitur 10. metaph. oportet quòd ipsa natura, siue quidditas rei intelligatur vel secundum quod est actus, quidam, sicut accidit de ipsis formis & substãtijs simplicibus: vel secundum id quod est actus eius, sicut substantiæ compositæ per formas suas: vel secundum id quod est ei loco actus, sicut in materia prima per habitudinem ad formam, & vacuum per priuationem locati, & hoc est illud, ex quo vnaquæque natura

G suam rationem sortitur. Quando ergo hoc per quod constituitur ratio naturæ, per quod ipsa natura intelligitur, habet ordinem & dependentiam ad aliquid aliud, tunc constat quòd natura illa sine illo alio intelligi non potest, siue sit coniuncta coniunctione illa, qua pars coniungitur toti, sicut pes non potest intelligi sine intellectu animalis, quia id à quo pes habet rationem pedis, dependet ab eo à quo animal est animal: siue etiam sit coniuncta per modum quo forma coniungitur materiæ, sicut pars compositi, vel accidens subiecto, sicut simum non potest intelligi sine naso: siue etiam sint secundum rem separata, sicut pater non potest intelligi sine intellectu filij, quamuis illæ relationes inueniantur in diuersis rebus. Si verò vnum ab altero non dependeat secundum id quod constituit rationem naturæ, tunc vnum non potest ab altero ab-

H strahi per intellectum vt sine eo intelligatur, non solum si sint separata secundum rem, vt homo & lapis, sed etiam si secundum rem coniuncta sint, siue ea coniunctione qua pars & totum coniungitur, sicut litera potest intelligi sine syllaba, & animal sine pede, sed non econuerso: siue etiam sint coniuncta per modum quo forma coniungitur materiæ, & accidens subiecto, sicut albedo potest intelligi sine homine, & econuerso. Sic igitur intellectus distinguit vnum ab altero aliter & aliter secundum operationes: quia secundum illam qua componit & diuidit, distinguit vnum ab alio per hoc, quòd intelligit vnum alij non in esse. In operatione verò qua intelligit quid est vnumquodque, distinguit vnum ab alio, dum intelligit quid est hoc, nihil intelligẽdo de alio, neque quòd sit cum eo, neque quòd sit ab eo separatum. Vnde ista distinctio

I non proprie habet nomen separationis, sed prima tantum. Hæc autem distinctio recte dicitur abstractio, sed tunc tantum quando ea, quorum vnum sine alio intelligitur, sunt simul secundum rem. Non enim dicitur animal à lapide abstrahi, si animal absque intellectu lapidis intelligitur. Vnde cum abstractio non possit esse, proprie loquendo, nisi coniunctorum secundum rem, secundum duos modos coniunctionis prædictos, scilicet qua pars & totum coniungitur, siue forma & materia, duplex est abstractio, vna qua forma abstrahitur à materia, alia qua totum à partibus. Forma autem illa potest abstrahi à materia, cuius essentiæ ratio non dependet à tali materia. Ab illa autem materia non potest forma abstrahi per

K intellectum, à qua suæ essentiæ ratio dependet. Vnde cum omnia accidentia comparentur ad substantiam sicut forma ad materiam, & cuiuslibet accidentis ratio dependeat à substantia, impossibile est aliquam talem formam à substantia separari, sed accidentia adueniunt substantiæ quodam ordine. Nam primo aduenit ei quantitas, deinde qualitas, deinde passiones & motus. Vnde quantitas potest intelligi in substantia antequam intelligantur in ea qualitates sensibiles, à quibus dicitur materia sensibilis: & sic secundum rationem suæ substantiæ non dependet quantitas à materia sensibili, sed intelligibili tantum. Substantia enim remotis accidentibus non remanet nisi intellectu comprehensibilis eo quòd

sensi-

ſenſibiles potentiæ non pertingunt vſque ad ſubſtantiæ comprehenſionem. Et de his abſtractis eſt mathema. quæ conſiderat quantitates, & ea quæ quantitates conſequuntur, vt figuram, & huiuſmodi. Totum etiam non à quibuſdam partibus abſtrahi poteſt. Sunt enim quædam partes, à quibus totius ratio dependet, quando ſcilicet hoc eſt eſſe toti tali, quod ex talibus partibus componi, ſicut ſe habet ſyllaba ad literam, & miſtum ad elementa: & tales partes dicuntur ſpeciei & formæ, ſine quibus totum intelligi non poteſt, cum ponantur in eius diffinitione. Quædam verò partes ſunt quæ accidunt toti inquantum huiuſmodi, ſicut ſemicirculus ſe habet ad circulum. Accidit enim circulo, quòd ſumātur per diuiſionem duæ eius partes æquales, vel inæquales, vel etiam plures: non autem accidit triangulo, quòd in eo deſignentur tres lineæ, quia ex hoc triangulus eſt triangulus. Similiter etiam per ſe competit homini quòd inueniatur in eo anima rationalis, & corpus compoſitum ex quatuor elementis, vnde ſine his partibus homo intelligi non poteſt: ſed hic oportet poni in diffinitione hominis, vnde ſunt partes ſpeciei & formæ, ſed digitus, pes, manus, & huiuſmodi ſunt præter intellectum hominis, vnde ex illis ratio eſſentialis hominis nō dependet, vnde ſine his intelligi poteſt: ſiue enim habeat pedes, ſiue nō, dummodo ponatur coniunctus ex anima rationali & corpore compoſito ex quatuor elemētis propria commiſtione, quam requirit talis forma, eſt homo. Et hæ partes dicuntur partes materiæ, quæ non ponuntur in diffinitione totius, ſed magis econuerſo, & ita ſe habent ad hominem omnes partes ſignatæ, ſicut hæc anima, & hoc corpus, & hoc os, & huiuſmodi. Hæ enim partes ſunt partes materię, quæ quidem ſunt partes Sortis & Platonis, non tamen hominis inquantum eſt homo: & ideo poteſt homo abſtrahi per intellectum ab illis partibus, & talis abſtractio eſt vniuerſalis à particulari. Et ita ſunt duæ abſtractiones intellectus. Vna quæ reſpondet vnioni formæ & materiæ, vel accidentis & ſubiecti, & hæc eſt abſtractio formæ à materia ſenſibili. Alia quæ reſpondet vnioni totius & partis, & huic reſpondet abſtractio vniuerſalis à particulari, quæ eſt abſtractio totius, in qua conſideratur abſolute natura aliqua ſecūdum ſuam rationem eſſentialem ab omnibus partibus, quæ nō ſunt partes ſpeciei, ſed ſunt partes accidentales. Non autem inueniuntur abſtractiones eis oppoſitæ, quibus pars abſtrahatur à toto, vel materia à forma: quia pars non poteſt abſtrahi à toto per intellectum, ſi ſit de partibus materiæ, in quarum diffinitione ponitur totum: vel poteſt etiam ſine toto eſſe, ſi ſit de partibus ſpeciei, ſicut linea ſine triangulo, vel litera ſine ſyllaba, vel elementum ſine miſto. In his autem quæ ſecundum eſſe poſſunt eſſe diuiſa, magis habet locum ſeparatio quàm abſtractio. Similiter autem cum dicimus formam abſtrahi à materia, non intelligitur de forma ſubſtantiali: quia forma ſubſtantialis & materia ſibi correſpondens, dependent adinuicem, vt vnum ſine alio non poſſit intelligi, eo quòd proprius actus in propria materia fit: ſed intelligitur de forma accidentali, quæ eſt quantitas & figura, à qua quidem materia ſenſibilis per intellectum abſtrahi non poteſt, cum qualitates ſenſibiles non poſſint intelligi non præintellecta quantitate, ſicut patet in ſuperficie & colore: nec etiam poteſt intelligi eſſe ſubiectum motus, quod non intelligitur quantum. Subſtantia autem quæ eſt materia, intelligibilis eſſe poteſt ſine quantitate: vnde conſiderare ſubſtantiam ſine quantitate, magis pertinet ad genus ſeparationis quàm abſtractionis. Sic igitur in operatione intellectus triplex diſtinctio inuenitur. Vna ſecundum operationem intellectus componentis & diuidentis, quæ ſeparatio dicitur proprie, & hæc competit ſcientiæ diuinæ, ſiue metaphyſ. Alia ſecundum operationem, quę format quidditates rerum, quæ eſt abſtractio à materia ſenſibili, & hæc competit metaphyſ. Tertia ſecundum oppoſitionem vniuerſalis à particulari, & hæc competit etiam phyſicæ, & eſt communis omnibus ſcientijs, quia in omni

A ſcientia prætermittitur quod eſt per accidens, & accipitur quod eſt per ſe. Et quia quidam non intellexerunt differentiam duorum vltimorum à primo, inciderunt in errorem, vt ponerent mathematica, & vniuerſalia à ſenſibilibus ſeparata, vt Pythagorici & Platonici. Ad primum igitur dicendum, quòd mathematicus abſtrahens, non conſiderat aliter quàm ſit. Non enim intelligit lineam eſſe ſine materia ſenſibili, ſed conſiderat lineam & eius paſſiones ſine conſideratione materiæ ſenſibilis, & ſic non eſt diſſonantia inter intellectum & rem, quia etiam ſecundum rem id quod eſt de natura lineæ, non dependet ab eo quo facit materiam eſſe ſenſibilem, ſed magis econuerſo: & ſic patet quòd abſtrahentium non eſt mēdacium, vt dicitur 2. phyſ. Ad ſecundum dicendum, quòd materiale non ſolum dicitur cuius pars eſt materia, ſed etiam id quod in materia eſſe

B ſe habet, ſecundum quē modum linea ſenſibilis materiale quoddam dici poteſt. Vnde per hoc non prohibetur quin linea ſine materia ſenſibili intelligi poſſit. Non enim materia ſenſibilis comparatur ad lineam ſicut pars, ſed ſicut ſubiectum in quo eſſe habet, & ſic eſt de ſuperficie & corpore. Non enim mathematicus cōſiderat corpus quod eſt in genere ſubſtantiæ, prout eius pars eſt materia; ſed ſecundum quod eſt in genere quantitatis tribus dimenſionibus perfectum, & ſic comparatur ad corpus quod eſt in genere ſubſtantiæ, cuius pars eſt materia phyſica, ſicut accidens ad ſubiectum. Ad tertium dicendum, quòd materia non eſt principium diuerſitatis ſecūdum numerum, niſi ſecundum quod in multas partes diuiſa in ſingulis partibus formam recipiens eiuſdem rationis plura indiuidua eiuſdem ſpeciei conſtituit. Materia autem diuidi non poteſt niſi ex præſuppoſita quantitate, qua remota, ſubſtantia omnis

C indiuiſibilis remanet, & ſic prima ratio diuerſificandi ea quæ ſunt vnius ſpeciei, eſt penes quantitatem. Quod quidem quantitati competit inquātum in ſua ratione ſitum, quaſi differentiam conſtitutiuam habet, quod nihil eſt aliud quàm ordo partium. Vnde etiam abſtracta quantitate à materia ſenſibili per intellectum, adhuc contingit imaginare diuerſa ſecundum numerum vnius ſpeciei, ſicut plures triangulos æquilateros, & plures lineas rectas æquales. Ad quartum dicendum, quòd mathematica non abſtrahit à qualibet materia, ſed ſolum à materia ſenſibili. Partes autem quantitatis à quibus demonſtratio ſumpta quodammodo, ſicut à cauſa materiali ſumi videtur, non ſunt materia ſenſibilis, ſed pertinent ad materiam intelligibilem, quæ etiam in mathematicis inuenitur, vt patet 7. metaphyſi. Ad quintum dicendum, quòd

D motus ſecundum naturam ſuam non pertinet ad genus quantitatis, ſed participat aliquid de natura quantitatis aliunde, ſecundum quod diuiſio motus ſumitur ex diuiſione ſpatij, vel ex diuiſione mobilis: & ideo conſiderare motum non pertinet ad mathematicum, ſed tamen principia mathematica ad motum applicari poſſunt: & ideo ſecundum hoc quòd principia quantitatis ad motum applicantur, naturalis conſiderare debet de diuiſione, & continui, & motus, vt patet in 6. phyſicorum. Et in ſcientijs medijs inter mathematicam & naturalem tractatur de menſuris motuum, ſicut in ſcientijs de ſphæra mota, & in Aſtrologia. Ad ſextum dicendum, quòd in compoſitis ſimplicia ſaluantur, & proprietates eorum, licet per alium modum. Sicut propriæ qualitates elementorum, &

E motus ipſorum proprij, inueniuntur in miſto, quod tamen eſt compoſitorum proprium non inuenitur in ſimplicibus. Et inde eſt, quòd quanto ſcientia aliqua abſtractiora & ſimpliciora conſiderat, tanto eius principia ſunt magis applicabilia alijs ſcientijs: vnde principia mathematicæ ſunt applicabilia naturalibus, non autem econuerſo, propter quod phyſica eſt ex ſuppoſitione mathematicæ, ſed non econuerſo, vt patet in 3. cæli. Et inde eſt, quòd de rebus naturalibus & mathematicis ordines ſcientiarum tres inueniuntur. Quædam enim ſunt puræ naturales, quæ conſiderant proprietates rerum naturalium

inquantum huiusmodi, sicut physica, & agricultura, & huiusmodi. Quædam verò sunt pure mathematicæ, quæ determinant de quantitatibus absolute, vt geometria de magnitudine, arithmetica de numero. Quędam verò sunt mediæ, quæ principia mathematica ad res naturales applicat, vt musica & astrologia, quæ tamen magis sunt affines mathematicis, quia in earum consideratione id quod est physici, est quasi naturale: quod autem mathematici, quasi formale. Sicut musica considerat sonos non inquantum sunt soni, sed inquantum sunt secundum numeros proportionabiles, & sic est in alijs: & propter hoc demonstrat cõclusiones suas circa res naturales, sed per media mathematica: & ideo nihil prohibet si inquantũ cum naturali communicant, materiam sensibilem respiciunt. Inquantum enim cum mathematica communicant, abstractę sunt. Ad septimum dicendum, quòd scientiæ mediæ, de quibus dictum est, communicant cum naturali, secundum id quod est materiale in earum consideratione, differunt autem secundum id quod in earum consideratione est formale: & ideo nihil prohibet has scientias interdum cũ naturali easdem habere conclusiones, non tamen per eadem demonstrari, nisi secundum quod scientiæ sunt mistæ, & vna interdum vtitur eo quod est alterius, sicut rotunditatem terræ naturalis probat ex motu grauium, astrologus per considerationem lunarium eclypsium. Ad octauum dicendũ, quòd sicut dicit Commentator ibidem, Philosophus non distinguere intendit ibi sciẽtias speculatiuas, quia de quolibet mobili, siue sit corruptibile, siue incorruptibile, determinat naturalis. Mathematica autẽ inquantum huiusmodi, non considerat aliquod mobile. Intendit autem distinguere res de quibus scientiæ speculatiuæ determinant, de quibus seorsum, & secundum ordinem agendũ est, quamuis illa tria genera rerum tribus scientijs applicari possint. Entia enim incorruptibilia & immobilia præcise ad metaphysicum pertinent. Entia verò mobilia & incorruptibilia propter vniformitatem & regularitatem possunt determinari & quantum ad suos motus per principia mathematica, quod de immobilibus corruptibilibus dici non potest: & ideo secundum genus entium attribuitur mathematicæ ratione astrologiæ: tertium verò remanet proprium soli naturali, & sic loquitur Ptolomæus.

AD quartum sic proceditur. Videtur quòd scientia diuina nõ vt de rebus à motu & materia separatis. Scientia enim diuina maxime videtur esse de Deo: sed ad Dei cognitionem pertingere non possumus nisi per effectus visibiles, qui sunt in materia & motu constituti. Roman. 1. Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur &c. ergo scientia diuina non abstrahit à motu & à materia. Item, illud cui motus aliquo modo conuenit, non est omnino à motu & materia separatũ, sed motus aliquo modo Deo conuenit: vnde dicitur de sapientia diuina. Sapien. 7. quòd est mobilis & mobilior omnibus mobilibus. Et Augustin. dicit 8. super Genes. quòd Deus mouet se sine tempore & loco, & Plato posuit primum mouens mouere seipsum: ergo scientia diuina, quæ de Deo determinat, nõ est omnino à motu separata. Item, scientia diuina non solum habet considerare de Deo, sed etiam de angelis: sed angeli mouentur secundum electionem, quia de bonis facti sunt mali, & secundum locum, vt patet in illis qui mittuntur. ergo illa de quibus scientia diuina considerat, non sunt omnino separata à motu. Item, vt videtur Commentator dicere in principio physico. Omne quod est, aut est materia pura, vel forma pura, vel compositum ex materia & forma: sed angelus non est forma, quia sic esset actus purus, quod est solius Dei, nec est materia pura. ergo compositum ex materia & forma, & sic scientia diuina non abstrahit à materia. Item, scientia diuina quę ponitur pars tertia speculatiuæ philosophiæ, est idem quod metaphysica, cuius subiectum est ens, & specialiter ens quod est substantia, vt patet in metaphysica: sed ens & substantia non abstrahit à materia, aliàs nullum **F** ens inueniretur quòd haberet materiam. ergo scientia diuina non est à materia abstrahens. Item, secundum Philosophum. 1. posterio. ad scientiam pertinet considerare non solum subiectum, sed etiam partes & passiones subiecti: sed ens est subiectum scientiæ diuinæ, vt dictum est. ergo ad ipsam pertinet considerare de omnibus entibus: sed materia & motus sunt quædam entia, ergo scientia diuina ab eis non abstrahit. Item, sicut dicit Commentator. 1. physicorum scientia diuina demonstrat per tres causas, scilicet efficientem, formalem, & finalem: sed causa efficiens non potest considerari sine cõsideratione motus, similiter nec finis, vt dicitur in 3. metaphysi. vnde in mathematicis quia sunt immobilia, nulla demonstratio per huiusmodi causas datur. ergo scientia diuina non abstrahit à motu. Item, in Theologia determinatur de creatione cœli & terræ, & actibus hominum, & multis huiusmodi, quæ in se mate- **G** riam & motum continent. ergo non videtur Theologia à materia & à motu abstrahere. Sed contra est, quod dicit Philosophus 6. metaph. quòd prima philosophia est circa separabilia, scilicet à materia, & immobilia: prima autem philosophia est scientia diuina, vt ibidem dicit. ergo ipsa est abstracta à motu & à materia. Item, nobilissima scientia est de nobilissimis entibus: sed scientia diuina est nobilissima scientia. Cum igitur entia immaterialia & immobilia sint nobilissima, de eis erit scientia diuina. Item, Philosophus dicit in principio metaphy. quòd scientia diuina est de primis principijs & causis: huiusmodi autem sunt immaterialia & immobilia. ergo de talibus est scientia diuina. Respondeo. Ad euidentiam huius quæstionis scire oportet quę scientia debeat dici scientia diuina. Sciendum igitur quòd quæcunque scientia considerat aliquod genus subiectum, oportet quòd consideret principia illius **H** generis, cum scientia non perficiatur nisi per cognitionem principiorum primorum, vt patet per Philo. in principio physicorum: sed principiorum sunt duo genera. Quędam enim sunt quæ sunt in seipsis quædam naturæ completæ, & sunt nihilominus principia aliorum, sicut corpora cœlestia sunt quædam principia corporum aliorum inferiorũ, & corpora simplicia corporum mistorum, & ideo ista non solum considerantur in scientijs vt principia sunt, sed etiã vt sunt in seipsis res quædam: & propter hoc de eis non solum tractatur in scientia quæ considerat ipsa principiata, sed habent etiam scientiam per se separatam, sicut de corporibus cęlestibus est quædam pars scientiæ naturalis prę ter illam, in qua determinatur de corporibus mistis. Quædam autem sunt principia, quæ non sunt naturæ completę in seipsis, sed solum sunt principia naturarum, sicut vnitas numeri, & pũctus lineę, & forma, & materia corporis phy- **I** sici, vnde huiusmodi principia non tractantur nisi in scientia quæ agit de principiatis. Sicut autem vniuscuiusque generis determinati sunt quædam communia principia quæ se extendunt ad omnia principia illius generis, ita & omnia entia secundum quod in ente communicant, habent quædam principia, quæ sunt principia omnium entiũ: quę quidem principia possunt dici cõmunia dupliciter secundum Auic. in sua sufficientia. Vno modo, per prædicationem, sicut cum dico, quòd forma est communis ad omnes formas, quia de qualibet prædicatur. Alio modo, per causalitatem, sicut dicimus solem vnum numero esse principium ad omnia generabilia. Omnium autem entium sunt communia principia non solum secundum primũ modũ, quod appellat Philos. in 11. meta. omnia entia habere eadẽ **K** principia secundum analogiam: sed etiam secundũ secundum modum, vt sint quędam res eædem numero existẽtes omnium rerum principia, prout s. principia accidentium reducuntur in substantias, & principia substantiarum corruptibilium in substantias incorruptibiles, & sic quodam gradu & ordine in quædã principia omnia entia reducuntur. Et quia illud quod est principium essendi omnibus, oportet esse maxime ens, vt dicitur a. meta. ideo hmôi principia oportet esse cõpletissima, & propter hoc oportet ea

esse

esse maxime actu, vt nihil, vel minimum habeant de poten
tia, quia actus est prior & potentior potentia, vt dicitur
10. Meta. Et propter hoc oportet esse ea sine materia quæ
est potentia, & absque motu qui est actus existentis in po-
tentia, & huiusmodi sunt res diuinæ: quia si diuinum ali-
cubi existit, in tali natura immateriali & immobili maxi-
me existit, vt dicitur 6. Meta. Huiusmodi ergo res diuinæ,
quia sunt principia omnium entium, & sunt nihilominus
in se naturæ completæ, dupliciter tractari possunt. Vno
modo, prout sunt principia communia omnium entium:
alio modo, prout sunt in se res quædam. Quia autem hu-
iusmodi prima principia quamuis sint in se maxime no-
ta, tamen intellectus se habet ad ea sicut oculus noctuæ ad
lumen solis, vt dicitur 2. Meta. per lumen naturalis rationis
peruenire non possumus in ea nisi secundum quod in ea
per effectus ducimur: & hoc modo Philosophi in ea per-
uenerunt, sicut dicitur Rom. 1. Inuisibilia Dei &c. Vnde
& huiusmodi res diuinę non tractantur à Philosophis, nisi
prout sunt rerum omnium principia: & ideo pertractan-
tur in illa doctrina, in qua ponuntur illa quæ sunt com-
munia omnibus entibus, quæ habet subiectum ens inquan
tum est ens, & hæc scientia apud ipsos scientia diuina di-
citur. Est autem alius modus cognoscendi huiusmodi res
non secundum quod per effectus manifestantur, sed secun
dum quod ipsæ seipsas manifestant. Et hunc modum po-
nit Apost. 1. Cor. 2. Quæ Dei sunt nemo nouit, nisi spiritus
dei. Nos autem &c. Et ibidem. Nobis autem reuelauit &c.
Et per hunc modum tractantur res diuinę secũdum quod
in seipsis subsistunt, & non solum prout sunt rerum prin-
cipia. Sic igitur theologia, siue scientia diuina, est duplex.
Vna, in qua considerantur res diuinæ non tanquàm subie-
ctum scientię, sed tanquàm principium subiecti, & talis est
theologia, quam Philosophi prosequuntur, quæ alio no-
mine Metaphysica dicitur. Alia verò quæ ipsas res diuinas
considerat propter seipsas vt subiectum scientiæ, & hęc est
theologia, quæ sacra scriptura dicitur: vtraque autem est
de his quæ sunt separata à materia & motu secundum es-
se, sed diuersimode secundum quod dupliciter potest ali-
quid à materia esse separatum & motu secũdum esse. Vno
modo sic, quòd de ratione rei quæ separata dicitur, sit ꝙ
nullo modo à materia & motu esse possit: & hoc modo
Deus, & Angeli dicuntur esse à materia & motu separati.
Alio modo sic, quòd nõ sit de ratione eius quòd sit in ma-
teria & motu, sed possit esse sine materia & motu, quam-
uis quandoq; inueniatur in materia: & sic ens, & substan-
tia, & potentia, & actus sunt separata à materia & motu,
quia secundum esse à materia & motu non dependent, si-
cut mathematica dependent, quæ nunquàm sine materia
esse possunt, quàmuis sine materia sensibili possint intelli-
gi. Theologia ergo philosophica determinat de separatis
secundo modo, sicut, scilicet de principijs subiecti. Theo-
logia verò sacræ scripturæ tractat de separatis primo mo-
do, sicut de subiectis, quamuis in ea tractentur aliqua quæ
sunt in materia & motu, secundum quod requirit rerum
diuinarum manifestatio. Ad primum igitur dicendum, ꝙ
ea quæ non assumuntur in sciẽtia nisi ad manifestationem
aliorum, non pertinent per se ad scientiam, sed quasi per
accidens. Sic enim in mathematicis quædam naturalia as-
sumuntur, & per hunc modum nihil prohibet in scientia
diuina esse quædam quæ sunt in materia & motu. Ad se-
cundum dicendum, quòd moueri Deo non attribuitur
proprie, sed metaphorice, & hoc dupliciter. Vno modo, se-
cundum quod improprie operatio intellectus, vel volun-
tatis motus dicitur, & secundum hoc dicitur aliquis mo-
uere seipsum, quando intelligit & diligit se. Et per hunc
potest verificari dictum Platonis, qui dicit quòd primus
motor mouet seipsum, quia, scilicet intelligit & diligit se,
vt Commentator dicit in 8. Physic. Alio modo, secundum
quod ipse effluxus causatorum à primis causis potest no-
minari processio, siue motus quidam causæ in causatum,
inquantum in ipso effectu relinquitur similitudo causę, &

A sic causa quæ prius erat in seipsa, postmodum fit in effectu
per similitudinem suam. Et hoc modo Deus qui suam si-
militudinem in omnibus creaturis impartitus est, quan-
tum ad aliquid per omnia moueri, vel ad omnia procede-
re dicitur. quo modo loquendi vtitur frequenter Diony.
Et secundum hunc modum videtur intelligi quod dicitur,
Sap. 7. quòd omnibus mobilibus mobilior est sapientia, &
quod attingit à fine vsque ad finem. Hoc autem non est
proprie moueri, & ideo ratio non sequitur. Ad tertium di-
cendum, quòd scientia diuina quæ est per inspirationem
diuinam accepta, non est de Angelis sicut de subiecto, sed
solum sicut de his quæ assumuntur ad manifestationem
subiecti. Sic igitur in sacra scriptura agitur de Angelis si-
cut & de cæteris creaturis: sed in scientia diuina quam phi
B losophi tradunt, consideratur de Angelis quos intelligen-
tias vocant eadem ratione qua & de causa prima quæ est
Deus, inquantum scilicet ipsi etiam sunt principia secun-
da saltem per motum orbium, quibus nullus quidem mo-
tus physicus accidere potest. Motus autem qui est secun-
dum electionem, inducitur ad illum modum quo opera-
tio voluntatis, vel intellectus motus dicitur, quod est im-
proprie dictum sumpto motu quasi metaphorice. Motus
autem quo dicuntur secundum locum moueri, non est se-
cundum circunscriptionem localem, sed secundum ope-
rationem quæ exercetur in hoc, vel in illo loco: aut secun-
dum aliquam aliam habitudinem quam habent ad locum
omnino æquiuocam ad illam habitudinem; quam habet
corpus locatum ad locum: & ideo patet quòd eis non con
C uenit motus secũdum quod naturalia in motu esse dicun-
tur. Ad quartum dicendum, ꝙ actus & potentia sunt com-
muniora, quàm materia & forma: & ideo in Angelis, & si
non inueniatur compositio materiæ & formæ, potest ta-
men in eis inueniri potentia & actus. Materia enim & for-
ma sunt partes compositi ex materia, & forma & ideo in
illis inuenitur tantum compositio materiæ & formę, qua-
rum vna pars se habet ad aliam vt potentia ad actũ. Quod
autem potest esse, potest etiam non esse: & ideo possibile
est vnam partem inueniri cũ alia, & sine alia, & ideo com-
positio materiæ & formæ non inuenitur secundum Com-
men. 1. cœ. e. & mun. & 7. Meta. nisi in his quæ sunt per na-
turam corporalia. Nec obstat quòd aliquod accidens in
aliquo subiecto perpetuo conseruetur, sicut figura in cœ-
D lo, cum tamen corpus cœleste impossibile sit esse sine tali
figura: quia figura, & omnia alia accidentia consequuntur
substantiam sicut causam, & ideo subiectum se habet ad
accidentia non solum vt potentia passiua, sed etiam quo-
dammodo vt potentia actiua, & ideo aliqua accidentia na
turaliter perpetuantur in subiectis suis. Materia autem nõ
est hoc modo subiectum formæ, & ideo omnis materia
quæ subistat alicui formæ, potest etiam non subesse nisi for
tasse à causa extrinseca contineatur: sicut virtute diuina
ponimus aliqua corpora quæ ex cõtrarijs composita sunt,
esse incorporalia, vt corpora resurgẽtium. Essentia autem
Angeli secũdum suam naturam est incorruptibilis, & ideo
non est in eo compositio formæ & materiæ. Sed quia An-
gelus non habet esse à seipso, ideo se habet in potentia ad
esse quod accipit à Deo, & sic esse à Deo acceptum compa
E ratur ad essentiam eius simplicem vt actus ad potentiam.
Et hoc est quod dicitur, quod sunt compositi ex quo est,
& quod est, vt ipsum esse intelligatur quo est, ipsa verò na-
tura angeli intelligatur quod est. Tamen si ex materia &
forma essent angeli compositi, non tamen ex materia sen-
sibili à qua oportet mathematica esse abstracta, & Meta-
physica separata. Ad quintum dicendum, quòd ens & sub-
stantia dicuntur esse separata à materia & motu non pro-
pter hoc, quòd de ratione eorum sit esse sine materia &
motu, sicut de ratione asini est sine ratione esse, sed ꝓpter
hoc quia de ratione eorum non est in materia & motu es-
se, quamuis quandoque sint in materia & motu, sicut ani-
mal abstrahit à rationali, quamuis aliquod animal sit ra-
tionale. Ad sextum dicendum, ꝙ Metaphysicus cõsiderat
etiam

etiam de singulis entibus non secundum proprias rationes, per quas sunt tale, vel tale ens, sed secundum quod participant communem entis rationem, & sic etiam pertinet ad eius considerationem materia & motus. Ad septimum dicendum, quòd agere & pati non conuenit entibus secundum quod sunt in consideratione, sed secundum q sunt in esse. Mathematicus autem considerat res abstractas in consideratione tantũ, & ideo illæ res prout cadunt in consideratione mathematici non possunt esse principium & finis motus, & ideo mathematicus non demõstrat per causam efficientem & finalem. Res autem quas considerat diuinus, sunt separatę existentes in rerum natura, tales autem possunt esse principium & finis motus: vnde nihil prohibet quin per causam efficientem & finalem demonstret. Ad octauum dicendum, quòd sicut fides quæ est quasi habitus theologiæ, habet pro obiecto ipsam veritatem primam, & tamen quædam alia ad creaturas pertinentia in articulis fidei continentur, inquantum contingit aliquo modo veritatem primam: per eundem modum theologia est principaliter de Deo sicut de subiecto: de creaturis autem multa assumit vt effectus eius, vel quomodolibet habentia habitudinem ad ipsum.

DEinde quæritur de modis quos speculatiuæ scientiæ attribuit. Et circa hoc quæruntur quatuor. Primo, vtrum oporteat versari in naturalibus rationabiliter, & in mathematicis disciplinabiliter, & in diuinis intelligibiliter. Secundo, Vtrum in diuinis sit omnino imaginatio relinquenda. Tertio, vtrum intellectus noster possit ipsam diuinam formam inspicere. Quarto, vtrum hoc possit fieri per viam alicuius scientiæ speculatiuæ.

AD primum sic proceditur. Videtur quòd non oporteat in naturalibus rationabiliter versari. Philosophia enim rationalis contra naturalem diuiditur: sed rationabiliter procedere videtur ad rationalem pertinere proprie. ergo inconuenienter attribuitur naturali. Item, Philosophus frequenter in lib. Physic. distinguit processus ad aliquas conclusiones rationales & Physicas. ergo nõ est proprium naturalis scientiæ rationabiliter procedere. Item, quod commune est omnibus scientijs, non debet vni appropriari: sed quælibet scientia procedit ratiocinando, discurrẽdo, vel ex effectibus in causis, vel ex causis in effectus, vel ex aliquibus signis. ergo non debet naturali appropriari. Item, ratiocinatiuum contra scientificum diuiditur in 6. Ethic. sed scientia naturalis ad scientificum pertinet. ergo ei non conuenienter attribuitur procedere rationabiliter. Sed contra est, quod dicit Boet. 5. de consolatione. Ratio cum quid vniuersale respicit nec imaginatiua, nec sensu vtens, imaginabilia & sensibilia tamen apprehendit: sed imaginabilia & sensibilia comprehendere ad solum naturalem pertinet. ergo rationalis processus conuenienter naturali attribuitur. Item, dicitur in libr. de spiritu & anima, quòd ratio circa formas corporum versatur: sed considerare corpora maxime pertinet ad naturalem. ergo rationabiliter procedere conuenienter attribuitur naturali. Vlterius videtur quòd inconuenienter dicatur mathematicum disciplinabiliter procedere. Disciplina enim nihil aliud videtur, quàm acceptio scientiæ: sed in qualibet parte philosophię accipitur scientia, quia omnes demõstratiue procedunt. ergo procedere disciplinabiliter est commune omnibus partibus philosophiæ, & ita non debet appropriari mathematicæ. Item, quanto aliquid est certius, tanto facilius videtur v. da eo sit disciplina: sed naturalia sunt certiora, vt videtur, quàm mathematica, quia capiuntur sensu, à quo omnis nostra cognitio oritur. ergo hic modus conuenit magis naturali, quàm mathematico. Item vt videtur. 5. Metaphysic. Initium scientiæ est à quo fit facilior disciplina: sed initium addiscendi accipitur à logica, quam oportet prȩaddiscere mathematicæ, & omnibus alijs. ergo disciplinalis modus magis conuenit logicæ. Item, modus scientiæ naturalis & diuinæ assumitur à potentijs animæ, scilicet à ratione & intellectu. ergo similiter & mathema-

F ticus modus ab aliqua potentia animæ assumi debet, & sic non conuenienter ponit modus eius disciplinabiliter procedere. Sed contra. Disciplinabiliter procedere est demonstratiue procedere, & per certitudinem: sed vt dicit Ptolomæus in principio almagesti, solum mathematicum genus, si quis huic diligẽtiam adhibeat, inquisitionis firmam stabilemque fidem intendentibus necessariam dabit, velut demonstratione per indubitabiles vias facta. ergo disciplinabiliter procedere, & maxime proprium est mathematicæ. Item, hoc patet per Philosophum in pluribus locis librorum suorum, in quibus mathematicas scientias disciplinas vocat. Vlterius videtur quòd non sit cõueniens modus diuinæ scientiæ intelligibiliter procedere. Intellectus enim secundum Philosophum est principiorum, scientia conclusionum: sed non omnia quæ traduntur in scientia diuina sunt principia, sed quædam etiam conclusiones, er- G go intellectualiter procedere non est conueniens scientiæ diuinæ. Item, in illis quę omnem intellectum excedunt, intellectualiter versari non possumus: sed diuina excedunt omnem intellectum, vt Dionysi. dicit. 1. c. de di. no. & Philoso. in lib. de causis. ergo intellectualiter tractari non possunt. Item, Diony. 7. c. de diui. no. dicit, q angeli, habent intellectualem virtutem inquantum diuinam cognitionem non congregant ex sensibilibus, aut a rebus diuisis, sed hoc est supra potestatem animę, vt ibidem dicitur. Cum igitur diuina scientia de qua hic agitur, sit scientia humanæ animæ, videtur quòd non sit proprius modus eius tractare intellectualiter. Item, theologia præcipue videtur esse de his quæ sunt fidei: sed de his quę fidei sunt, intelligere est finis. Isa. 7. secundum aliam literam. Nisi credideritis, non intel- H ligetis. ergo hic modus non debet poni sicut modus theologiæ, sed sicut finis. Sed contra est, quod dicitur lib. de spiritu & anima, quòd intellectus est spirituum creatorum, intelligentia verò ipsius Dei: de his autem *est præcipue* scientia diuina. ergo intellectualiter procedere videtur esse ipsius proprium. Item, modus scientię debet respondere materiæ: sed res diuinæ sunt res intelligibiles per seipsas. ergo modus conueniens diuinæ scientiæ est intellectualiter procedere. Respondeo. Dicendum ad primam quæstionem, quòd processus aliquis quo proceditur in scientijs, dicitur tripliciter rationalis: Vno modo ex parte principiorum quibus proceditur, vt cum aliquis procedit ad aliquid probandum ex operibus rationis, cuiusmodi sunt genus, & species, & oppositum, & huiusmodi intentiones quas logici considerant: & sic dicitur aliquis processus ra- I tionalis, quando aliquis vtitur in aliqua scientia propositionibus quæ traduntur in logica, prout scilicet vtimur in logica, prout est docens in alijs scientijs. Sed hic modus procedendi non potest competere proprie alicui particulari scientiæ, in quibus peccatum accidit, nisi ex proprijs procedatur: conuenit autem hæc proprie fieri in Metaphysica & logica, eo quòd vtraque scientia communis est, & idem subiectum quodammodo habent. Alio modo dicitur processus rationalis ex termino in quo sistitur procedendo. Vltimus enim terminus, ad quem rationis inquisitio perducere debet, est intellectus principiorum, in quæ resoluendo iudicamus: quod quidem quando fit, non dicitur processus, vel probatio naturalis, sed demonstratio. Quando autem inquisitio rationis vsque in vltimum ter- k minum nõ perducit, sed sistitur in ipsa inquisitione, quando scilicet quęrenti adhuc manet via ad vtrumlibet: & hoc contingit quãdo per probabiles rationes proceditur, quæ natæ sunt facere opinionem & fidem, non autem scientiam: & sic rationalis processus distinguitur cõtra demonstratum. Et hoc modo procedi potest rationabiliter in qualiber scientia, vt ex probabilibus paretur via ad necessarias conclusiones: & hic est alius modus logicæ, quo logica vtitur in scientijs demonstratiuis, non quidem vt est docens, sed vt vtens: & his duobus modis denominatur processus rationalis a scientia nostra. his enim duobus vtitur logica, quæ rationalis dicitur scientia, in scientijs de-

mnnſtratiuis vt dicit Commentator. t. Phyſicor. Tertio modo dicitur aliquis modus rationalis à potentia rationali, inquantum, ſcil. cet procedendo ſequitur proprium modum animæ rationalis in cognoſcendo, & ſic rationabilis proceſſus eſt proprius ſcientiæ naturalis. Sciētia enim naturalis in ſuis proceſsibus ſeruat proprium modum rationalis aoimę, quantum ad duo. Primo quantum ad hoc, quòd ſicut anima rationalis à ſenſibilibus quæ ſunt magis nota quo ad nos accipit cognitionem intelligibilium, quę ſunt magis ſecūdum naturam, vt patet. 1. Phyſicorum, ita ſcientia naturalis procedit ex his quæ ſunt nota magis quo ad nos, & minus nota ſecundum natoram: & demonſtratio quę eſt per ſignum, vel per effectum, magis vſitatur in ſcientia naturali. Secundo, quia habet id quod eſt proprium rationis, ſicut eſt de vno in aliud diſcurrere, & hoc hoc magis in ſcientia naturali ſeruatur, vbi ex cognitione vnius in cognitionem alterius deuenitur, ſicut ex cognitione effectus in cognitionē cauſæ. Et non proceditur ſolum ab vno in aliud ſecundum rationem, quod non eſt aliud ſecundum rem, ſicut ſi ab animali proceditur ad hominem. In ſcientijs enim mathematicis proceditur per ea tantum quæ ſunt de eſſentia rei, cum demonſtrent ſolum per cauſam formalem: & ideo non demoolſtratur in eis aliquid de vna re per aliam rem, ſed per propriam diffinitionem illius rei. Etſi enim demonſtrentur aliquę demonſtrationes de circuſo ex triangulo, vel econuerſo, hoc non eſt niſi inquantum in circuſo eſt potentia triangulus, & econuerſo. Sed io ſcientia naturali in qua fit demonſtratio per cauſas extrinſecas, probatur aliquid de vna re per aliá omnino extrinſecam: & ita modus rationalis in ſcientia naturali maxime obſeruatur, & ideo ſcientia naturalis inter alias eſt intellectu hominis magis conformis. Attribuitur igitur rationabiliter procedere ſcientiæ naturali non quia ei ſoli conueniat, ſed quia ei præcipue competit. Ad primum igitur dicendum, quòd ratio illa procedit de proceſſu, qui dicitur rationalis ſecundum primum modum: ſic enim rationalis modus proprius eſt rationali ſcientię & diuinæ, non autem oaturali. Ad ſecundum dicendum, q ratio illa procedit de proceſſu illo qui dicitur rationalis ſecundo modo. Ad tertium dicendum, quòd in omnibus ſcientijs ſeruatur quaotum ad hoc modus ratioois, quod procedatur de vno in aliud ſecundum ratiooem, nō aotem q procedatur de vna re io aliam, ſed hoc eſt proprium naturalis ſcientiæ, vt dictum eſt. Ad quartum dicendum, q Philoſophus ibi pro eodem ponit ratiocinatiuum & opinatiuum, vnde patet quòd pertinet ad ſecundum modum aſsignatum. Ratiocinatiuo verò, vel opinatiuo attribuit Philoſophus ibidem agibilia humana, de quibus eſt ſcientia moralis ratione ſuæ contingentiæ: vnde poteſt ex dictis colligi, quòd primus modus rationabilitatis eſt maxime proprius ſcientię rationali, ſecundus morali, tertius naturali. Ad ſecundam quæſtionem dicendum, quòd procedere diſciplinabiliter attribuitur mathematicæ oon quia ipſa ſola diſciplinabiliter procedat, ſed quia ei præcipue competit. Cum igitur diſcere nihil aliud ſit quàm ab alio ſcientiam accipere, tunc dicimus procedere diſciplinabiliter, quando proceſſus noſter ad certam cognitionem perducit, quæ ſcieotia dicitur: quod quidem contingit in mathematicis ſcientijs. Cum eoim mathematica ſit media inter naturalem & diuinam, ipſa eſt vtraque certior. Naturali quidem, quia eius conſideratio eſt à motu & à materia abſoluta, cum naturalis cōſideratio io materia & motu verſetur. Ex hoc autem quòd conſideratio naturalis eſt circa materiam, à pluribus dependet, ſcilicet à conſideratiooe materiæ & formæ, & diſpoſitionum materialium & proprietatum quę conſequuntur formam in materia. Vbicunque autem ad aliquid cognoſcendum oportet conſiderare plura, eſt difficilior cognitio: vnde in 1. Poſteriorum dicitur, quòd minus certa ſcieotia eſt quæ eſt ex additione, vt geometria ad arithmeticam. Ex hoc verò quòd eius conſideratio eſt circa res mobiles, & quæ non vniformiter ſe habent, eius cognitio eſt minus firma, quia eius demonſtrationes, vt in maiori parte ſunt ex hoc, quòd contingit aliquando aliter ſe habere: & ideo quanto aliqua ſcientia magis appropinquat ad ſingularia, ſicut ſcientiæ operatiuæ, vt medicina, alchimia, & moralis, minus poſſunt habere de certitudine propter multitudinem eorum quæ conſideranda ſunt in talibus ſcientijs, quo quodlibet ſi omittatur, frequenter erratur, & propter eorum variabilitatem. Eſt autem proceſſus mathematicus certior quàm proceſſus diuinæ ſcientię, quia ea de quibus eſt ſcientia diuioa, ſunt magis à ſenſibus remota, à quibus noſtra cognitio ortum ſumit & quantum ad ſubſtantias ſeparatas, in quarum cognitionem inſufficienter inducūt ea quæ à ſenſibus accipiuntur: & quantum ad ea quæ ſunt communia omnibus entibus, quæ ſunt maxime vniuerſalia, & ſic maxime remota particularibus cadentibus ſub ſenſu. B Mathematica autem ipſa ſub ſenſu cadunt, & imaginatiooi ſubiacent vt linea, figura, numerus, & huiuſmodi: & ideo intellectus humanus a phantaſmatibus accipiens, facilius eorum cognitionem accipit & certius quàm intelligentię alicuius, vel etiam quidditatem ſubſtantiæ, potentiam, & actum, & huiuſmodi: & ſic patet, quòd mathematica conſideratio eſt facilior & certior quàm naturalis & theologica, & multo plus quàm aliæ ſcientiæ operatiuæ, & ideo ipſa maxime dicitur diſciplinabiliter procedere, & hoc eſt quod dicit Ptolomæus in principio almageſti. Alia duo genera theorici potius quis opinionem, quam cōceptionem ſcientialem dicat: theologum, quòd propter inapparens eius & incomprehenſibile: Phyſicum verò propter materiæ inſtabile & immanifeſtum. Solus autem mathematicus inquiſiſionis firmam ſtabilemque fidem intendenti- C bus dabit, velut vtique demooſtrationes per indubitabiles rationes manifeſtans. Ad primum ergo dicendum, quòd quàmuis in qualibet ſcientia diſciplina accipiatur, tamen in mathematicis facilius & certius, vt dictum eſt. Ad ſecundum dicendum, quòd quamuis naturalia ſenſui ſubiaceāt, non tamen propter ſui fluxibilitatem habent magnam certitudinem, cum extra ſenſum fiunt, ſicut habent mathematica, quę ſunt extra motum in materia ſenſibili ſecundum eſſe, & ſic ſub ſenſu & imaginatione cadere poſſunt. Ad tertium dicendum, quòd in addiſcēdo incipimus ab eo quod magis facile, niſi neceſsitas aliud requirat. quandoq; enim neceſſe eſt in addiſcendo non incipere ab eo quod eſt facilius, ſed ab eo cuius cognitione cognitio ſequentium dependet: & hac poſitione oportet in addiſceodo a logica D incipere, non quia ipſa ſit facilior ſcientijs cæteris, habet enim maximam difficultatem, cum ſit de ſecundo intellectis: ſed quia aliæ ſcieotiæ ab ipſa dependent, ioquantum ipſa docet modum procedendi io omnibus ſcientijs. Oportet enim primo ſcire modum ſcieotiæ quàm ſcientiam ipſam, vt dicitur. 2. Meta. Ad quartum dicēdum, quòd à potentijs animę ſumitur modus ſciētiarum propter modum quem habent potentię animæ in agendo: vnde modi ſcientiarum non reſpondent potentijs animæ, ſed modis quibus potentiæ animæ procedere poſſunt, qui non ſolum diuerſificantur penes potentiam tantum, ſed etiá penes obiecta, & ſic non oportet quòd modus cuiuſlibet ſcientię denominetur ab aliqua potentia animæ. Poteſt tamen dici, q ſicut modus phyſicæ denominatur a ratione, ſecundum E quod a ſenſu accipit, modus autem ſcientiæ diuinæ ab intellectu, ſecundum quod in Deo aliquid conſiderat: ita & modus mathematicæ attenditur ſecundum quod accipit ab imaginatione. Ad tertiam quęſtionem dicendum, quòd ſicut rationabiliter procedere attribuitur naturali philoſophiæ, quia in ipſa obſeruatur maxime modus rationis, ita intellectualiter procedere attribuitur diuinæ ſcientiæ, eo quòd in ipſa obſeruatur maxime modus intellectus: differt autem ratio ab intellectu, ſicut multitudo ab vnitate. Vnde dicit Boet. 4. de conſola. Quòd ſimiliter ſe habet ratio ad intellectum, ſicut tempus ad æternitatem, & circulus ad centrum. Eſt enim rationis proprium circa multa

diſiundi

diffundi,& ex cis vnam simplicem cognitionem colligere. Vnde dicit Diony.7.cap.de diui.nom.quòd animæ secundum quòd habent rationabilitatem diffusiue circuierunt veritatem, & in hoc deficiunt ab Angelis: sed inquantum conuoluũt multa ad vnum,quodam modo Angelis æquantur. Intellectus autem econuerso per prius vnam & simplicem veritatem considerat,& in illa totius multitudinis cognitionem capit, sicut Deus intelligendo suam essentiam omnia cognoscit. Vnde Dionysius dicit ibidem,ꝙ Angelorum mentes habent intellectualitatem , inquantum vniformiter intelligibilia diuinorum intelligunt.Sic igitur patet quòd rationalis consideratio ad intellectualem terminatur secundum viam resolutionis , inquantum ex multis ratio colligit vnam & simplicem veritatem. Et rursum,intellectualis consideratio est principium rationalis secundum viam compositionis, & inuentionis , inquantum intellectus in vno multa comprehendit. Illa igitur consideratio,quæ est terminus totius humanę ratiocinationis,maxime est intellectualis consideratio : tota autem rationis consideratio resoluentis in omnibus scientijs,ad cognitionem diuinæ scientiæ terminatur. Quandoque enim ratio, vt prius est dictum , procedit de vno in aliud secundum rem , vt quando est demonstratio per causas, vel per effectus extrinsecos, componendo quidem proceditur à causis ad effectum quasi resoluendo , cum proceditur ab effectibus ad causas, eo quòd causæ sunt effectibus simpliciores,& magis immobiliter & vniformiter permanentes, resoluendo autem quando econuerso. Vltimus igitur terminus resolutionis in hac via est cum peruenitur ad causas supremas maxime simplices, quæ sunt substantiæ separatæ. Quandoque verò proceditur de vno in aliud secundum rationem , vt quando est processus secundum causas intrinsecas. Componendo quidem,quando formis maxime vniuersalibus in magis particularia proceditur: resoluendo autem , quando econuerso, eo quòd vniuersalius est simplicius. Maxime autem vniuersalia sunt,quæ sunt communia omnibus entibus, & ideo terminus resolutionis in hac via vltimus est consideratio entis, & eorum quæ sunt entis inquantum huiusmodi. Hæc autem sunt de quibus diuina scientia considerat,vt supra dictum est, substantiæ,scilicet separatę,& communia omnibus entibus: vnde patet quod sua consideratio est maxime intellectualis . Et inde etiam est,quod ipsa largitur principia omnibus alijs scientijs, inquantum intellectualis consideratio est principium rationaliter , propter quod dicitur prima philosophia : & nihilominus ipsa addiscitur post physicam & cæteras scientias, inquantum intellectualis consideratio est terminus rationalis,propter quod dicitur Metaphysica quasi transphysica, quia post physicam resoluendo occurrit. Ad primum igitur dicendum, quod intellectualiter procedere non attribuitur scientiæ diuinæ quasi non ipsa ratiocinetur procedendo de principijs ad conclusiones,sed quia eius ratiocinatio est intellectuali considerationi propinquissima,& conclusiones eius principijs. Ad secundum dicendum, ꝙ Deus est supra intellectum omnem creatum quantum ad comprehensionem : non autem supra intellectum increatum , cum ipse seipsum intelligendo comprehendat . Est verò supra omnem intellectum viatoris quantum ad cognitionem qua cognoscitur quid est, non autem ad cognitionem qua cognoscitur an est. A beatis autem cognoscitur etiam quid est , quia vident eius essentiam : & tamen scientia diuina non est solum de Deo , sed etiam de alijs quæ intellectum humanum etiam secundum statum viæ non excedunt, quantum ad quid est cognoscendum de ipsis. Ad tertium dicendum,quod sicut supra dictum est,humana cognitio,vel consideratio quãtum ad sui terminum pertingit quodammodo ad angelicam cognitionem non secundum æqualitatem , sed secundum quandam assimilationem. Vnde dicit Dionysi.7.cap.de diuin.nomi.quod animę multorum ad vnum conuolutione ex intellectibus æqualibus Angelis inquantum animabus est proprium &

F possibile,sunt dignæ habitę. Ad quartum dicendum,quòd cognitio etiam fidei maxime pertinet ad intellectum. Nõ enim eã rationis inuestigatione accipimus,sed simplici acceptione intellectus ei assentimus. Dicimur autem ea non intelligere , inquantum intellectus plenam eorum cognitionem non habet : quod quidem nobis in præmium repromittitur.

AD secundum sic proceditur. Videtur quòd in diuinis oporteat ad imagines deduci . Scientia enim diuina nunquàm competentius traditur quàm in sacra scriptura: sed in sacra scriptura in diuinis deducimur ad imagines , dum diuina nobis sub figuris sensibilibus describunt.ergo oportet in diuinis ad imaginationes deduci . Item, diuina non capiuntur nisi in intellectu,vnde & eis intellectualiter versari oportet , vt dictum est : sed non est intelligere sine phantasmate,vt dicit Philos.1.& 3.de anima. ergo in diui-
G nis oportet ad imaginationes deduci. Item,diuina nobis maxime innotescunt per illustrationem diuini radij: sed sicut dixit Dion.1.c.cœle.hier. Impossibile est nobis aliter superlucere diuinum radium,nisi varietate sacrorum velaminum circumuelatum,& sacra velamina vocat sensibiliũ imagines. ergo in diuinis oportet ad imaginationes deduci. Item,circa sensibilia oportet imaginabiliter versari: sed diuinorum cognitionem ex sensibilibus effectibus accipimus,secundum illud Roman.1. Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur &c. ergo in diuinis oportet ad imagines deduci . Item,in cognoscitiuis maxime regulamur per id quod est cognitionis principium,sicut in naturalibus per sensum , à quo nostra cognitio incipit : sed principium intellectualis cognitionis in nobis est imaginatio,cum phantasmata hoc modo comparent ad intellectum nostrum sicut colores ad vi-
H sum,vt dicitur 3.de Anima.ergo in diuinis oportet ad imagines deduci.Item,cum intellectus non vtatur organo corporali, ex læsione organi corporalis non impeditur actio intellectus,nisi quatenus ad imaginationem conuertitur: sed per læsionem organi corporalis,scilicet cerebri, impeditur intellectus in consideratione diuinorum.ergo intellectus diuina considerans,ad imagines deducitur. Sed contra est,quod dicit Diony.1.c.mysticæ theologiæ ad Timotheum loquens. Tu,inquit o amice Timothee, circa mysticas visiones sensus derelinque : sed imaginatio non est nisi sensibilium , cum sit motus factus à sensu secundum actum,vt dicitur.2.de Anima.ergo cum diuinorum considerationes sint maxime mysticæ, in eis non debemus ad imaginationes deduci . Item,in cuiuslibet scientiæ consideratione, vitandum est id quod errorem facit in ea: sed sicut dicit Augustinus in libro de Trinitate primus error
I circa diuina est eorum,qui ea quę de corporibus nouerũt, ad res diuinas transferre conantur. Cum ergo imaginatio non sit nisi corporalium rerum, videtur quòd non debeamus ad imagines deduci.Item,virtus inferior non se extendit ad id quod superioris est proprium,vt patet per Boetiũ 5.de consolatione: sed cognoscere diuina & spiritualia ad intellectum pertinet,& ad intelligentiam, vt dicitur in libro de spiritu & anima.Cum igitur,vt ibi dicitur,imaginatio sit infra intelligentiam & intellectum, videtur quod in diuinis spiritualibus non debeamus ad imaginationes deduci. Respondeo. Dicendum,quòd in qualibet cognitione duo est considerare, scilicet principium , & finem siue terminum. Principium quidem ad apprehensionem pertinet,terminus autem ad iudicium,ibi enim cognitio perfi-
K citur. Principium igitur cuiuslibet nostræ cognitionis est in sensu, quia ex apprehensione sensus oritur apprehensio phantasiæ, quæ est motus à sensu factus, vt dicit Philosophus, à qua iterum oritur apprehensio intellectiua in nobis, cum phantasmata sint intellectiuæ animæ vt obiecta, vt dicitur 3.de anima : sed terminus cognitionis non semper est vniformiter : Quandoque enim est in sensu, quandoque in imaginatione,quãdoq; in solo intellectu. Quandoque enim proprietates & accidentia rei quæ sensu demonstran-

monstrantur, sufficienter exprimunt naturam rei, & tunc oportet quòd iudicium de re vera, quod facit intellectus, conformetur his quæ sensus demonstrat de re: & huiusmodi sunt omnes res naturales, quæ sunt determinatæ ad materiam sensibilem, & ideo in scientia naturali terminari debet cognitio ad sensum, vt. s. hoc modo iudicemus de rebus naturalibus, secundum quod sensus ea demonstrat, vt patet 3. cœli & mundi: & qui sensum negligit in naturalibus, incidit in errorem. Et hæc sunt naturalia quæ sunt concreta cum materia sensibili & motu & secundum esse, & secundum cōsiderationem. Quędam verò sunt quorum iudicium non dependet ex his quæ sensu percipiūtur, quia quamuis secundum esse sint in materia sensibili, tamen secūdum diffinitiuam rationem sunt à materia sensibili abstracta. Iudicium autem potissimum de vnaquaque re fit secundum eius diffinitiuam rationem: sed quia secundum diffinitiuam rationem nō abstrahunt à qualibet materia, sed solum à sensibili, & remotis cōditionibus sensibilibus, adhuc remanet aliquid imaginabile, ideo in talibus oportet quòd iudicium sumatur secundū id quod demonstrat imaginatio, huiusmodi autem sunt mathematica. In mathematicis enim oportet cognitionem secūdum iudicium terminari ad imaginationem, non ad sensum, quia iudiciū mathematicum superat apprehensionem sensus: vnde nō est idem iudicium quandoq; de linea mathematica, quod est de sensibili, sicut in hoc quòd linea recta tangit sphæram solum secundum punctum, quod conuenit rectæ lineæ separatæ, non autem rectæ lineæ in materia, vt dicit in 1. de Anima. Quædam verò sunt quæ excedunt & id quod cadit sub sensu, & id quod cadit sub imaginatione, sicut illa quæ omnino à materia non dependent neq; secundum esse, neque secundum considerationem, & ideo talium cognitio secundum iudicium non debet terminari ad imaginationem, neque ad sensum. Sed tamen ex his quæ sensu, vel imaginatione comprehenduntur, in horum cognitionem deuenimus vel per viam causalitatis, vt cum ex effectu causam cognoscimus, quæ non est effectui commensurata, sed excellēs: vel per excessum, vel per remotionem, quando omnia quæ sensus, vel imaginatio apprehendit, ab huiusmodi rebus separamus: quos modos cognoscendi diuina ex sensibilibus ponit Dionysius, in libro de diuinis nominibus. Vti ergo possumus in diuinis sensu & imaginatione sicut principijs nostræ considerationis, sed non sicut terminis, vt scilicet talia iudicemus esse diuina, qualia sunt quæ sensus & imaginatio apprehendit. Deduci autem ad aliquid est ad illud terminari: & ideo in diuinis neque ad sensum, neque ad imaginationem debemus deduci: in mathematicis autem ad imaginationem, & non ad sensum: in naturalibus autem etiam ad sensum. Et propter hoc peccant qui vniformiter in tribus his speculatiuæ partibus procedere nituntur. Ad primum igitur dicendum, quòd sacra scriptura non proponit nobis diuina sub figuris sensibilibus, vt intellectus noster ibi maneat, sed vt ab his ad inuisibilia ascendat: vnde etiam per vilium rerum figuras tradit, vt minor præbeatur in talibus occasio remanendi, vt Diony. 2. c. cœl. hier. Ad secundum dicendum, quòd intellectus nostri operatio non est in præsenti statu sine phantasmate quantum ad principium cognitionis, non tamen oportet vt semper nostra cognitio ad phantasmata terminetur, vt scilicet illud quod apprehendimus, iudicemus esse tale, quale est phantasma per quod apprehendimus. Ad tertium dicendum, quòd authoritas illa Dionys. loquitur quantum ad principium cognitionis, non quātum ad terminum ad quem ex effectibus sensibilibus venimus tribus modis prædictis, scilicet in cognitionem diuinorum: non autem ita quòd oporteat iudicium formari de diuinis secundum modum quem habent ipsi sensibiles effectus. Ad quartum dicendum, quòd ratio illa procedit quando principium cognitionis est sufficienter ducens in id cuius cognitio quęritur, & sic est principium sensus in naturalibus, non autem in diuinis, vt dictum est. Ad quintum dicen-

A dum, quòd phantasma est principium nostræ cognitionis, vt ex quo incipit intellectus operatio non sicut transiens, sed sicut permanens, vt quoddam fundamentum intellectualis operationis: sicut principia demonstrationis oportet manere in omni processu scientiæ, cum phantasmata comparentur ad intellectum vt obiecta, in quibus inspicit omne quod inspicit vel secundum perfectam repræsentationem, vel secundum negationem. Et ideo quando phantasmatum cognitio impeditur, oportet totaliter impediri cognitionem intellectus in diuinis. Patet enim quòd non possumus intelligere Deum causam corporum esse, siue supra omnia corpora, siue absque corporeitate, nisi imaginemur corpora, non tamen iudicium diuinorum secundum imaginationem formatur. Et ideo quàmuis imaginatio in qualibet diuinorum cognitione sit necessaria secundum B statum viæ, nunquàm tamen ad eam deduci oportet in diuinis.

AD tertium sic proceditur. Videtur quòd nō possumus ipsam formam diuinam ad minus in statu viæ inspicere. Dicit enim Diony. in prima epistola ad Gaium. Si aliquis vidēs Deum intellexit quod vidit, non ipsum vidit, sed aliquid eorum quæ sunt eius quæ existunt & cognoscuntur: sed forma diuina est ipse Deus. ergo non possumus ipsius formam diuinam inspicere. Item, forma diuina est ipsa diuina essentia: sed Deum per essentiam nemo in statu viæ videre potest. ergo nec eius formam inspicere. Item, quicūque inspicit formam alicuius rei, aliquid de ipsa re cognoscit: sed secundum Diony. 1. c. mysticæ theologiæ. Intellectus noster secūdum quod melius potest Deo vnitur, quando eius nihil omnino cognoscit. ergo non possumus diuinam formam inspicere. Item, sicut dictum est, totius no- C stræ cognitionis principium est à sensu: sed ea quæ per sensum cognoscimus, non sunt sufficientia ad demonstrandū formam Dei, nec etiam aliquarum substantiarum separatarum. ergo non possumus ipsam diuinam formam inspicere. Item, secundum Philosophum. 2. Metaphysicæ, intellectus noster se habet ad rerum manifestissima sicut oculus noctuæ ad solem: sed oculus noctuæ nullo modo potest videre solem. ergo intellectus noster nec formam diuinam, nec alias formas separatas quæ sunt naturæ manifestissimæ. Sed contra est, quod dicitur. Rom. 1. Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius & diuinitas: nihil autem aliud est forma diuina, quàm ipsa deitas. ergo ipsam formam diuinam cognoscere intellectu aliquo modo possumus. Item, Genes. 32. super illud. Vidi Dominum facie ad D faciem, dicit glo. Greg. Nisi homo illam, scilicet veritatem diuinam vtcunque conspiceret, non eam cōspicere se non posse sentiret, sed nos sentimus diuinam essentiam nō posse perfectè cognoscere. ergo aliquo modo ipsam conspicimus. Item, Diony. 2. c. cœle. hier. dicit, ꝙ humanus animus assuescit extēdi per visibilia in supermundanas altitudines, quæ nihil aliud sunt, quàm formæ separatæ. ergo formas separatas possumus aliquo modo cognoscere. Respondeo. Dicendum, quòd dupliciter aliquid cognoscitur. Vno modo, dum scitur de eo an est: alio modo, dum scitur de eo quid est. Ad hoc autem ꝙ de re aliqua sciamus quid est, oportet quòd intellectus noster feratur in ipsius rei quidditatem, siue essentiam vel immediate, vel mediantibus ali- E quibus quæ sufficienter eius quidditatem demonstrant. Immediate autem ferri nō potest intellectus noster secundum statum viæ in essentiam diuinam, & alias separatas essentias, quia immediate extenditur ad phantasmata, ad quę comparatur sicut visus ad colorem, vt dicitur 3. de Anima. Et sic immediate potest concipere intellectus quidditatem rei sensibilis, non autem alicuius rei intellectualis. Vnde dicit Diony. 2. c. cœl. Hierar. Quòd nostra analogia non valet immediate extendi in inuisibiles contemplationes: sed quędam inuisibilia sunt, quorum quidditas & natura perfectè exprimitur ex quidditatibus rerum sensibilium notis, & de talibus intelligibilibus possumus scire

quid

quid est, sed mediate: sicut ex hoc quòd scitur quid est homo, & quid est animal, sufficienter innotescit habitudo vnius ad alterum, & ex hoc scitur quid est genus, & quid est species. Naturæ autem sensibiles intellectæ nō sufficienter exprimunt diuinam essentiam, neque etiam aliquas essentias separatas, cum non sint vnius generis naturaliter loquendo: & quidditas, & omnia huiusmodi nomina fere æquiuocè dicuntur de sensibilibus, & de illis substantijs. Vnde similitudines rerum sensibilium ad substantias immateriales translatas vocat Diony. 2. c. cœl. hierar. dissimiles similitudines. Alio modo intellectualibus habentibus quæ aliquo modo sensibilibus distributa sunt: & sic per viā similitudinis non sufficienter illæ substantiæ ex his innotescunt. Neque etiam per viam causalitatis, quia illa quę ab illis substātijs inueniuntur effecta in his inferioribus, non sunt effectus adæquantes eorum virtutes, vt sic perueniri possit ad sciendum quod quid est de causa. Vnde de substantijs illis immaterialibus secundū statum vię nullo modo possumus scire quid est non solum per viam naturalis cognitionis, sed nec etiam per viam reuelationis: quia diuinæ reuelationis radius ad nos peruenit secundū modum nostrum, vt Diony. dicit. Quamuis enim per reuelationem eleuemur ad aliquid cognoscendum, quod aliàs esset nobis ignotum, non tamen ad hoc quòd alio modo cognoscamus nisi per sensibilia: vnde Dionys. 1. c. cœl. hier. dicit, quòd impossibile est nobis aliter superlucere diuinum radium, nisi circumuelatum varietate sacrorum velaminum. Via autem quæ est per sensibilia non sufficit ad ducēdum in substantias supernaturales secūdum cognitionem quid est. Et sic relinquitur, quòd formę immateriales non sunt nobis notę cognitione quid est, sed solum cognitione an est, siue naturali ratione ex effectibus creaturarum, siue etiam ex reuelatione quæ est per similitudines à sensibilibus sumptas. Est tamen sciendum, quòd de nulla re potest sciri an est, nisi quoquo modo de ea sciatur quid est vel cognitione perfecta, vel cognitione confusa. Vnde dicit Philosophus. 1. Physicorum, quòd diffinita sunt præcognita partibus diffinitionis. Oportet enim scientem hominem esse, & quærentem quid est homo, per diffinitionem scire quid hoc nomen homo significat. Nec hoc esset aliquo modo nisi aliquam rem conciperet, quam scit esse, quamuis nesciat eius diffinitionem. Concipit enim hominem secundum cognitionem alicuius generis proximi, vel remoti, & aliquorum accidentium quę extra apparent de ipso. Oportet enim diffinitionum cognitionem, sicut & demonstrationum, ex aliqua præexistenti cognitione initium sumere. Sic ergo de Deo, & de alijs substantijs immaterialibus non possumus scire an est, nisi sciremus quodam modo de eis quid est sub quadam confusione. Hoc autem non potest esse per cognitionem alicuius generis proximi, vel remoti, eo quòd Deus in nullo genere est cum non habeat quod quid est aliud à suo esse, quod requiritur in omnibus generibus, vt dicit Auic. Alię autem substantiæ immateriales creatæ sunt quidem in genere. Et quamuis logice considerando conueniant cum istis sensibilibus in genere remoto, quod est substantia, naturaliter tamen loquēdo non conueniunt in eodem genere, sicut nec etiam corpora cœlestia cum istis inferioribus. Corporale enim & incorporale non sunt eiusdem generis, vt dicitur 10. Meta. Logicus. n. considerat absolute intentiones, secūdum quas nihil prohibet conuenire materialia immaterialibus, & incorruptibilia corruptibilibus. Sed naturalis & philosophus primus considerant essentias secundum quod habēt esse in rebus, & ideo vbi inueniunt diuersum modum potentię & actus, & per hoc diuersum modum essendi, dicunt esse diuersa genere. Similiter etiam Deus non habet aliquod accidens, vt infra probabitur. Aliæ verò immateriales substantiæ si habent aliqua accidentia, non sunt nobis nota, & ideo non possumus cognoscere, quòd confusa cognitione cognoscantur à nobis substantiæ immateriales per cognitionem generis & apparentium accidentium: sed loco cognitio-

F nis generis habemus in istis substantijs cognitionem per negationem, vt cum scimus quòd huiusmodi substantiæ sunt immateriales & incorporeæ non habentes figuras, & alia huiusmodi. Et quanto plures negationes de ipsis cognoscimus, tantū minus est confusa earum cognitio in nobis, eo quòd per negationes sequentes prior negatio contrahitur & determinatur, sicut genus remotum per differentias. Vnde etiam corpora cœlestia inquantum sunt alterius generis ab istis inferioribus, à nobis vt plurimum per negationes cognoscuntur, vtpote, quia neque sunt grauia, neque sunt leuia, neque calida, neque frigida. Loco autem accidentium habemus in prædictis substantijs habitudines earum ad substantias sensibiles vel secundum comparationem causę ad effectum, vel secundum comparationem excessus. Ita ergo de formis immaterialibus cognoscimus an est, & habemus de eis loco cognitionis quid est, cognitionem per causalitatem, & per excessum: & quos etiam modos Dionysius ponit in lib. de diui. nomi. Et hoc modo Boetius intelligit inspiciendam diuinam formam per remotionem omnium phantasmatum, non vt sciatur de ea quid est. Et per hæc patet solutio ad obiecta, quia primæ rationes procedunt de cognitione quid est perfecta: aliæ verò de cognitione imperfecta, qualis dicta est.

AD quartum sic proceditur. Videtur quòd ad formam Dei inspiciendam per scientias speculatiuas perueniri possit. Theologia enim pars est scientię speculatiuæ, vt hic Boetius dicit: sed ad theologiam pertinet ipsam formam diuinam inspicere, vt hic dicitur. ergo ad cognoscendam diuinam formam potest perueniri per scientias speculatiuas. Item, de substantijs immaterialibus in aliqua scientia speculatiua determinatur, quia in scientia diuina: sed quæcunque scientia determinat de aliqua substantia, inspicit formam eius, quia omnis cognitio est per formā, & omnis demonstrationis principium secundum Philosophum est quod quid est: ergo inspicere formas separatas possumus per scientias speculatiuas. Item, vltima felicitas hominis secundum Philosophum consistit in intelligendo substantias separatas. Cum enim felicitas sit operatio perfectissima, oportet quòd sit optimorum sub intellectu cadentium, vt potest accipi ex Philosopho in 10. Ethicor. Est enim felicitas illa, de qua Philosophi loquuntur, operatio à sapientia procedēns, cum sapientia sit perfectissima virtus perfectissimæ potentiæ, scilicet intellectus, & hæc operatio est felicitas, vt dicitur 10. Ethicor. ergo per sapientiam intelliguntur substantiæ separatæ: sed sapientia est scientia quædam speculatiua, vt patet in principio Metaphysic. & in 6. Ethicor. ergo per scientias speculatiuas possumus intelligere substantias separatas. Item, frustra est quod non potest pertingere ad finem propter quem est: sed omnium scientiarum speculatiuarum consideratio ordinatur, sicut ad finem in cognitione substantiarum separatarum, quia perfectissimum in quolibet genere est finis. ergo si per scientias speculatiuas huiusmodi substantię intelligi non possent, omnes scientiæ essent frustra, quod est inconueniens. Item, omne quod ordinatur naturaliter in finem aliquem, habet præindita aliqua principia, quibus potest peruenire in illum finem, naturalium enim motionum principium est natura: sed homo naturaliter est ordinatus ad cognitionem substantiarum immaterialium sicut ad finem, vt à Sanctis Prophetis, & philosophis traditur. ergo habet in se aliqua principia illius cognitionis naturaliter indita: sed omne illud in quod possumus deuenire ex principijs naturaliter notis, pertinet ad considerationem alicuius scientiæ speculatiuæ. ergo cognitio substantiarum materialium ad aliquas scientias speculatiuas pertinet. Sed contra est, quod Commentator dicit 3. de anima: Quòd ad hanc positionem sequitur vel quòd scientiæ speculatiuæ nondum sint perfectæ; cum illæ scientiæ nondum sint inuentæ, quibus possumus substantias separatas intelligere, & hoc si contingat ex ignorantia aliquorum principiorum, quòd nondum substantias prædictas intelli-

intelligamus: vel si contingat ex defectu nostræ naturæ quòd non possumus scientias illas inuenire, sequitur quòd si aliqui nati sunt huiusmodi scientias inuenire, quòd nos & ipsi æquiuoce simus homines, quorum primum est improbabile, secundum impossibile. ergo nó potest hoc esse per aliquas scientias speculatiuas, quòd huiusmodi substantias intelligamus. Item, in scientijs speculatiuis inuestigantur diffinitiones, quibus rerum essentiæ intelliguntur per viam diuisionis generis in differentias, & per inuestigationem causarum rei, & accidentium ipsius, quæ magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est: sed hic non possumus de substantijs immaterialibus cognoscere, quia vt dictum est, naturaliter loquendo, non conueniunt in genere cum istis sensibilibus substantijs nobis notis: causam autem vel non habent, vt Deus, vel est nobis occultissima, sicut causa Angelorum, accidentia etiam ipsorum sunt nobis ignota. ergo non potest aliqua scientia speculatiua esse, per quam veniamus ad intelligédum substantias immateriales. Item, in scientijs speculatiuis rerum essentiæ per diffinitionem cognoscuntur: diffinitio autem est sermo quidam compositus ex genere & differétijs substantiarum, aut illarum essentiæ sunt simplices, nec incidit in earum quidditatibus aliqua compositio, vt habetur per Philosophum & Commentatorem 9. Metaphysi. ergo per scientias speculatiuas non possumus prædictas substantias intelligere. Respondeo. Dicendum, quòd in scientijs speculatiuis semper proceditur ex aliquo prius noto tam in demonstrationibus conclusionum, quàm in inuétionibus etiam diffinitionum. Sicut enim ex propositionibus præcognitis aliquis deuenit in cognitionem conclusionis, ita ex conceptione generis, & differentiæ, & causarum rei aliarum deuenit in cognitionem speciei: hoc autem non est possibile in infinitum procedere, quia sic omnis scientia periret & quantum ad demonstrationes, & quantum ad diffinitiones, cum infinita non sit pertransire. Vnde omnis consideratio scientiarum speculatiuarum reducitur in aliqua principia, quæ quidem homo non habet necesse addiscere, aut inuenire, ne oporteat in infinitum procedere, sed eorum notitiam naturaliter habet, & huiusmodi sunt principia demonstrationum indemonstrabilia, vt est, Omne totum est maius sua parte, & huiusmodi, in quæ omnes demonstrationes scientiarum reducuntur, & etiam primæ conceptiones intellectus, vt entis, vnius, & huiusmodi, in quæ oportet reducere omnes diffinitiones scientiarũ prædictarum. Ex quo patet quòd nihil potest sciri in scientijs speculatiuis neque per viam diffinitionis, neque per viam demonstrationis, nisi ea tantum ad quæ prædicta naturaliter cognita se extendunt. Huiusmodi autem naturaliter cognita homini manifestantur ex lumine intellectus agentis, quod est homini naturale, quo quidem lumine nihil manifestatur nobis, nisi inquantum per ipsum phantasmata fiunt intelligibilia in actu. Hic est enim actus intellectus agentis, vt dicitur in 3. de anima. Phantasmata autem à sensu accipiuntur, vnde principium cognitionis prædictorum principiorum est ex sensu & memoria, vt patet per Philosophum in fine posteriorum, & sic huiusmodi principia non ducũt nos vlterius, nisi ad ea quorum cognitionem acquirere possumus ex his quæ à sensu comprehenduntur. Quidditas autem substãtiarum separatarum non potest cognosci per ea quæ sensu percipimus, vt ex prædictis patet, quàmuis peruenire possimus per sensibilia ad cognoscendum huiusmodi substantias esse, & aliquas earum conditiones: & ideo per nullam scientiam speculatiuam potest sciri de aliqua substantia separata quid est, quàmuis possimus scire ipsas esse, & aliquas earum cõditiones, vtpote quòd sint intellectuales, & incorporales, & huiusmodi. Et hęc est sententia Commentatoris 3. de anima, quamuis Auempace contrarium dixerit ex hoc, quòd æstimabat quidditates rerum sensibilium sufficiéter exprimere quidditates immateriales, quod patet esse falsum, vt ibidé Commentator dicit, cum quidditas de vtrisque dicatur quasi

A æquiuoce. Ad primum ergo dicendum, quòd Boetius non intendit dicere, quòd per scientiam theologiæ possimus contemplari ipsam formam diuinam quid est, sed solum ipsam esse vltra omnia phantasmata. Ad secundum dicendum, quòd quædam res sunt à nobis per se ipsas cognoscibiles, & in talibus manifestandis scientiæ speculatiuę vtuntur earum diffinitionibus ad demonstrandum earum proprietates, sicut accidit in scientijs quæ demonstrant propter quid. Quædam verò res sunt, quæ non sunt nobis cognoscibiles ex seipsis, sed per effectus suos. Et si quidem effectus sit adæquans causam, ipsa quidditas effectus accipitur vt principium ad demonstrandum causam esse, & ad inuestigandum quidditatem eius, ex qua iterum proprietates eius ostenduntur. Si autem sit effectus non adæquans

B causam, tunc effectus efficitur principium ad demonstrandũ causam esse, & aliquas conditiones eius, quàmuis quidditas causæ semper sit ignota, & ita accidit in substantijs separatis. Ad tertium dicendum, quòd duplex est felicitas hominis. Vna imperfecta quæ est in via, de qua dicit Philosophus, & hæc consistit in cognitione substantiarum separatarum per habitum sapientiæ, imperfecta tamen, & talis qualis est in via possibilis, non vt sciatur ipsa quidditas. Alia est perfecta in patria qua ipse Deus per essentiam videbitur, & aliæ substantiæ separatæ, & hæc felicitas non erit per aliquam scientiam speculatiuam, sed per lumen glorię. Ad quartum dicendum, quòd scientiæ speculatiuæ ordinantur in cognitionem substantiarum separatarum imperfectam, vt dictum est. Ad quintum dicédum, quòd no-

C bis sunt indita principia, quibus possumus nos præparare ad illam cognitionem perfectam substantiarum separatarum, nó sunt quibus ad eam possumus pertingere. Quàmuis enim homo naturaliter inclinetur in finem vltimum, non tamen potest naturaliter illum consequi, sed solum per gratiam, & hoc est propter eminentiam illius finis.

Explicit Opusculum septuagesimum, videlicet præclaræ quæstiones diui Tho. Aquin. super Boe. de Trin.

INCIPIT INDEX EARVNDEM QVAESTIONVM.

Explicit Index quæstionum diui Tho. Aquin. super Boet. de Trinit.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LXXI.

De vitijs & de virtutibus, numero quaternario procedens.

CAP. I.

VATVOR sunt virtutum species, scilicet Prudentia, ea hac memoria, intelligentia, prouidentia, dignitas. Iustitia, ea hac religio, pietas, gratia, veritas. Fortitudo, ea hac magnificentia, confidentia, potentia, perseuerantia. Temperantia, ex hac continentia, obedientia, clementia, & modestia. Prima prædictarum virtutum hominem ad agnitionem perducit: secunda dilectionem Dei & proximi seruat: tertia vincit aduersa, mortemque contemnit: quarta voluntatem reprimit, & temperat omnia. Prima intelligit, secunda diligit, tertia victoriam præstat, quarta modum ponit in omnibus. Hæ quatuor virtutes mores ornant, merita præbent, diabolum vincunt, cœlum I aperiunt: quod agit prudentia in præcauendis insidijs, hoc temperantia in subueniendo miserijs: quod agit fortitudo in tolerandis molestijs, hoc agit iustitia in coercendis vitijs. Possumus autem & aliter dicere, quòd quatuor sunt honestatũ species, nam virtus & honestum, licet nomina sint diuersa, res tamen & substantia prorsus est eadem: & est honestum, quod sua vi nos trahit, & sua dignitate nos allicit: virtus verò secundum Senecam, est habitus animi in modum naturæ rationi consentaneus.

QVatuor sunt virtutes cardinales, scilicet prudentia, fortitudo, temperantia, & iustitia. Quatuor sunt quæ prudentia nos edocet, scilicet præterita recordari, disponere præsentia, futura præuidere, & dubia suspendere. In quatuor fortitudo nos instruit, scilicet prosperos in superbiam non erigi, aduersos ad ima non detrudi, iniuriæ non sumere vindictam, & k iucundam non dedocere vitam. In quatuor temperantia nos admonet, scilicet circumcidere superflua, restringere desideria, ab illicitis abstinere, & blandimenta reijcere. In quatuor iustitia nos edocet, scilicet honeste viuere, alterum non lædere, sobrie iudicium discurrere, & vnicuique ius suum tribuere. De his quæ ex fide, & spe, & charitate prouenium. Quatuor sunt quæ ex fide proueniunt, scilicet vitæ rectitudo, animæ pabulum, Dei cultus, & paradisi præmium. Quatuor sunt quæ ex spe procedunt, scilicet lætitia cordis, animæ sobrietas, releuatio laboris, & vitæ longinquitas. Quatuor sunt quæ ea charitate proueniunt, scilicet reuerentia erga Deum, & proximum diligere, releuare oppressum, & errantem corrigere. De his quæ

F propriæ virtutes inducunt. Quatuor sunt quæ prudentiam inducunt, scilicet in sententijs siue scientijs studium in rebus experimẽtum, nocturna discussio, & prudentium imitatio. Quatuor sunt quæ temperantiam inducunt, scilicet ægritudinis formido, acquirẽdi cupido, Dei obsequium, & hypocrisis vitium. Quatuor sunt quæ constantiam inducunt, scilicet timor pudicus, timor supplicij, spes laudis, ac spes compendij. Quatuor sunt quæ prudentiam, iustitiam, & temperantiam gignunt, scilicet amor, odium, timor, compendium, scilicet breuis, vtilis, & leuis sermo. Quatuor sunt quæ perfectum hominem reddunt, scilicet Deum colere, proximum diligere, facere quod sibi vellet fieri, & alteri non inferre quod sibi nollet inferri. De his quæ ex vitijs proueniunt. Quatuor sunt quæ ex ira proueniunt, scilicet mentis turbatio, sui ignorantia, indecens factio, & iniqua sententia. Quatuor sunt quæ ex superbia prodeunt, scilicet ingratitudo seruitij, oppressio proximi, linguæ detractio, & rixæ promotio. Quatuor sunt quæ ex inuidia procedunt, scilicet dolor inuidij, inuidiosi exitium, dissensio populi, & euersio vr- G bium. Quatuor sunt quæ ea auaritia procedunt, scilicet rapina, periuria, fraudes, & homicidia. Quatuor sunt quæ ea luxuria prouentũt, scilicet corporis & animæ pollutio, senium debilitas, diminutio patrimonij, & acceleratio senij. Quatuor sunt quæ ex vitio gulæ emergunt, scilicet corporis ægritudo vel vitium, opum consumptio, delectatio nimia, & mors præmatura. Quatuor sunt quæ ex accidia prodeunt, scilicet vita inutilis, calamitas, contemptus, & egestas. De his quæ vitia generant & minuunt. Quatuor sunt quæ hominem in superbiam prouehunt, scilicet census potentia, dignitas, & parentela. Quatuor sunt quæ superbiam minuunt, scilicet paupertas, oppressio, senium, & ægritudo. Quatuor sunt quæ iram pariunt, scilicet derisio, cõtumelia, ingratitudo, & iniustitia. Quatuor sunt quæ iram minuunt, scilicet dulce colloquium, vindicta, satisfactio, & penuria. Quatuor sunt quæ auaritiam inducunt, scili- H cet penuriæ formido, senectutis oppressio, alieni inuidia, & filiorum copia. Quatuor sunt quæ auaritiam minuunt, scilicet diuitiarum copia, salubris iuuentus, cum largis conuersatio, & prolis defectus. Quatuor sunt quæ luxuriam alliciunt, scilicet vina grandia, delicata cibaria, mulierum familiaritas, & suauis otiositas. Quatuor sunt quæ luxuriam minuunt, scilicet aquæ vsus & ciborum frigiditas, mulierum sæuitia, sanguinis minutio & laboris assiduitas. Quatuor sunt quæ vitium gulæ inducũt, scilicet assuetudo tabernæ, imitatio gulosorum, redituum copia, & quies continua. Quatuor sunt quæ gulæ vitium minuunt, scilicet lucri anxietas, famis inuasio, fatigatio corporis, & penuriæ afflictio. Quatuor sunt quæ inuidiam perimunt, scilicet honoris cupido, desiderium lucri, alterius felicitas, & cũ vitio odium. Quatuor sunt quæ inuidiam euellunt, scilicet ab homine potentiæ priuatio, penuriæ euentus, sensuum elisio, & virtutum defectus. Quatuor sunt quę accidiam producunt, scilicet locæ obscura, quies solitaria, rumor displicibilis, & cogitatio debilis. Quatuor sunt quæ accidiam minuunt, scilicet conuersari cum delitijs, assuescere cum gaudentibus, insistere conuiuijs, & interesse dulcibus melodijs.

CAP. II.

De his quæ rite diuersis hominibus conueniunt, & primo de his quæ conueniunt cuilibet præsidenti.

QVatuor sunt quæ rite cuiq; regnanti conueniunt, scilicet paterno regimine subditos regere, meritis amicos acquirere, placabilem vel affabilem se præbere quibuscunque orantibus, cum clementia iustitiam ministrare delinquentibus. Quatuor sunt quæ ab aduocatis seruari congruunt, scilicet aduersarium patienter audire, audita peruigili mente discutere, discussis congruentem exhibere responsionem, obiecta pro parte sua allegando concludere. De litigante. Quatuor sunt quæ per litigantem seruari congruunt, scilicet in proponendo humilitas, in respondendo suauitas, in litigando curialitas, in exponẽdo largitas. Quatuor sunt quæ per tabellionem seruari congruunt, scilicet in officio assiduitas, in scribendo velocitas, in mercede curialitas, in notando veracitas. Quatuor sunt quæ per rectorem loci seruari expediunt, scilicet pacis obseruatio, victualium procuratio, concedens prolatio, & iustitiæ exhibitio. Quatuor sunt quæ per rectorem familiæ obseruari conueniunt, sub timore congruo familiam retinere,

alimenta

A alimenta iuxta reditus exhibere, mores quoscunque iustos docere, & in docendo hilarem se temporaliter exhibere. Quatuor sunt quæ militi congruunt, scilicet scutus, probitas, census, & largitas. Quatuor sunt quæ conueniunt præcipue domicello, scilicet in seruiendo curiositas, in agendis velocitas, in dandis affabilitas, in gestis hilaritas. Quatuor sunt quæ dominæ præcipue congruunt, scilicet in facie membrisque formositas, in corpore castitas, in gestibus honestas, & in domo curiositas. Quatuor sunt quæ domicellæ maxime congruunt, scilicet dominæ suæ curam habere, secreta non pandere, pudicitiam conseruare, & domus negotia fideliter procurare. Quatuor sunt quæ medico congruunt, scilicet morbi causam diligenter inquirere, sæpius ægrotantem visitare, medicinas pro ut congruit exhibere, & ægrum instantius confortare. Quatuor sunt quæ per ægrum præcipue seruari expediunt, scilicet vt medico siue medenti obediat, in necessarijs largiter expendat, vt fidem medico adhibeat, & vt se confortet non morando in otio, & quando ipse æger medicum sollicite exploret, & B supplicando. Quatuor sunt quæ potissime prælato conueniunt, scilicet in ministerijs assiduitas, in gestis honestas, in regimine curiositas, in correctione benignitas. Quatuor sunt quæ subiecto religioso conueniunt, scilicet vt monasterio sollicite immaneat, & obedientiam prælato præstet, otia deuitet, & orationibus vacet. Quatuor sunt quæ scholari maxime congruunt, scilicet doctori reuerentiam exhibere, attentionem sedulam in scholis habere, audita sæpius repetere & retinere, & in dubijs attente prudentiores consulere. Quatuor sunt quę doctori congruunt, scilicet dicenda præuidere, cui dicat inspicere, quantum dicat animaduertere, & dicta ordinate proferre. Quatuor sunt quæ præcipue conueniunt cuilibet audi- C tori, scilicet dicentem audire patienter, audita discutere sapienter, & sapida alijs tradere, & insipida confestim obliuisci. Quatuor sunt quæ maxime prudenti conueniunt, scilicet virtuosos colere, bonos attollere, oppressos releuare, & errantes corrigere. Quatuor sunt quæ maxime prudentis formam elidunt, scilicet enormia scienter fari & committere, iustitiam negare merentibus, alios indecenter despicere, & passim referentibus credere. De consulentibus. Quatuor sunt quæ cuilibet consulenti expediunt, scilicet dicta partium audire, acta solenniter discutere, salarium à partibus æqualiter & congrue exigere, & consulari legaliter consilium impendere. Quatuor sunt quæ concionatori præcipue congruunt, scilicet placita suauiter populo & dulciter pandere, dictis dicenda seriatim annectere, idem non sæpius dicendo repetere, & vti breuitate. Quatuor sunt quæ potissime mercatoribus conueniunt, D scilicet vt in contrahendo sit discretus, in vendendo curiosus, in mercibus legalis, & contrahentibus sit affabilis. Quatuor sunt quæ adolescenti congruunt, scilicet audire patienter, respondere prudenter, neminem lædere, & cuilibet seruire libenter. Quatuor sunt quæ ductori guerræ plurimum expediunt, scilicet census magnus ad expendendum, multitudo gentium & victualium armorumque copia, & conditionum aduersariorum notitia. Quatuor sunt quæ gerentibus guerram maxime considerari congruunt, scilicet quis est qui guerram gerit, contra quem gerit, causam propter quam gerit, & quis effectus guerræ quæritur. Quatuor mala præcipua procedunt ex guerra, scilicet rerum & bonorum consumptio, & destructio personarum, periclitatio prolis nasciturae, impedimentum & error mulierum. Quatuor sunt quæ maxime expediunt duci, siue magistro militum, scilicet generis nobilitas, patriæ dilectio, cordis securitas, & in bello discretio. Quatuor sunt quæ præcipue conueniunt pacis cultori, vel saluatori, scilicet non inuadere, habere patientiam, fœdera colere, E de cunctis iustis constantiam iniustis iustitiam exhibere. Quatuor sunt quæ subiectis potissime congruunt, scilicet in licitis rectori parere, ciuitati recte consulere, bonos niti attollere, & malos conari opprimere. Quatuor sunt quæ tyranno subiectis omnino expediunt, scilicet proceres & milites honorare, neminem offendere, sobrie loqui, & sollicite demorari. Quatuor sunt quæ inter cætera à petitore siue petenti considerari expediunt, scilicet quis est à quo petitur, causam quare petitur, quis effectus sequitur si fiat quod petitum est, vel negetur. Quatuor sunt quæ petitus in petente maxime considerare habet, scilicet quis est qui petit, quid est quod petit, & quare petit, & effectum negatæ, vel concessæ petitionis.

CAP. III.

De diuersitate hominum.

A QVatuor sunt hominum genera faciliter beneficia obliuiscentia, scilicet puer cum adoleuerit, humilis cum sublimatus fuerit, superbus superbia inundatus, incarceratus à carcere liberatus. Quatuor sunt genera hominum alijs rite ex merito præeminentium, scilicet, reges in subditos, parentes in liberos, mariti in vxoribus, & magistri in scholaribus. Quatuor sunt genera hominum alijs iniuste præsidentium, scilicet pecuniosi, fallaces, superbi, & audaces. Quatuor sunt genera hominum plusquam lucrentur afferentium, scilicet rector ex regimine, cultor agrorum ex semine, mercator auarus ex mercimonia, sacerdos ex officio. Quatuor sunt genera hominum Deo & mundo displicentium, scilicet pauper elatus, diues serens mendacia, senex luxuriosus, & seminans B inter fratres discordias. Quatuor sunt genera hominum summa egentium prouidentia, scilicet sacerdos in pœnitentia, index in sententia, medicus in ægroto, diues in thesauro. Quatuor sunt opera eleemosynaria, scilicet erogare pauperibus, vindictam dimittere lædentibus, correctionem adhibere peccantibus, errantem reuocare ab erroribus. Quatuor sunt genera hominum in penuriam delabentium, scilicet prodigus, gulosus, piger, & rixosus. Quatuor sunt genera hominum diuitias acquirentium, scilicet fallaces, auari, discreti, & curiosi. Quatuor sunt genera hominum pertinaciter obstinatorum, scilicet tyrannus in retentione dominij, hæreticus in prauitate fidei, assuetus verbis improperij, & possessor alienæ rei. Quatuor sunt genera amicorum præcipuorum, vel principalium, scilicet amici fortunæ, amici mensæ, amici fidei, & amici ser- C uitij. Primi fortuna recedente profugiunt, secundi mensa cessante euanescunt, tertij perdurant perpetuo, vltimi perdurant seruitio durante. Quatuor sunt genera hominum principatum acquirentium, scilicet pecuniosi, audaces, curiosi, & sagaces. Quatuor sunt genera hominum faciliter amicitias acquirentium, scilicet largi, potentes, mites, & affabiles. Quatuor sunt genera hominum quibus inuitis confertur beneficium, scilicet debitor cum vltimo liberatur debito, puer cum verberatur delicto, letargus cum excitatur à somno, freneticus cum paralisicatus membro. Quatuor sunt genera hominum amicos immerito perdentium, scilicet diues oppressus penuria, potens priuatus potentia, senex grauatus senio, & fortunatus pressus infortunio, hos etiam iuuenes despiciunt. Quatuor sunt quæ rite congruunt ieiunanti, scilicet manducare cum modestia, deuitare vitia, reminisci cœlestium, & erogare pau- D peribus. Quatuor sunt genera hominum diuersimode feliciũ, felix quidem cum seruitio efficaciter incumbit, felix qui rerum causas potenter intelligit, felix qui mundi munera deuitare potuit, felix quem alterius pericula cautum fecerunt. Quatuor sunt genera hominum quadrifarie infelicium, scilicet infelix qui in enormi peccato succumbit, infelix qui dum benefacere potuit desijt, infelix qui doceri potuit & doceri spreuit, infelix qui docere nouit & facere neglexit.

CAP. IIII.

De his quæ impellunt hominem ad regimen.

QVatuor sunt quæ ad regimen vnumquemque impellunt, scilicet honor, compendium, vindicta, & seruitium. Honor vt acquiratur, compendium vt extorqueatur, vindicta vt sumatur, seruitium vt conferatur beneficium. Quatuor sunt quæ homini dolorosissima existunt, scilicet filiorum interem- E ptio, possessionum perditio, inimicorum exaltatio, & amicorũ oppressio. Quatuor sunt quæ ad delictum hominem impellunt, scilicet lucrum, timor, spes, & amor. Quatuor sunt homini omnino necessaria, scilicet ignis, ferrum, aqua, & tabernaculum. Quatuor sunt quæ ex singulis elementis viuunt, scilicet hallec ex aqua, salamandra ex igne, talpa ex terra, galmeon ex aere. Quatuor sunt quæ plus alijs conferunt quàm sibi, scilicet aues cum nidificant, apes cum mellificant, boues cum arant, & oues producendo vellera. Quatuor sunt animalia plus homini conferentia, scilicet sues, boues, galline, & anseres. Quatuor sunt, quorum defectus plurimum obest, scilicet victualium inopia, oculus indigentia, sensus penuria, & amicorum carentia. Quatuor sunt quorum copia frequenter affligit, scilicet mulierum abundantia, ciborum affluentia

verborum copia, & malorum adhærentia. Quatuor sunt quæ homini grauia existunt, scilicet seruire & non gratificari, rogare & non exaudiri, benefacere & non præmiari, expectare & non venire. Quatuor sunt quæ homini durissima sunt, scilicet iacere in ægritudine, in summa paupertate degere, imprudenti subiacere domino, & in carcere commori.

CAP. V.

De his quæ homini grata existunt.

QVatuor sunt quæ homini gratiora persistunt, scilicet prudentibus lætari filijs, nitidis abundare diuitijs, excelsam dignitatem assequi, & inimicorum vindictam nancisci. Quatuor sunt quæ ante rei factum expediunt, scilicet examinatio principij, discussio medij, præuisio finis, & consilium sapientis. Quatuor sunt quæ post factum nihil prosunt, scilicet sensus, pœnitentia, examinatio, & tristitia. Quatuor sunt quæ homini leuia sunt & digna laudibus, scilicet verbis quemcunque honorare, veritate frui, neminem offendere, & cum bonis ambulare. Quatuor sunt quæ infelicitatem sæpe afferunt, scilicet filiorum multitudo, diuitiarum affluentia, violentus dominatus, & læsa conscientia. Quatuor sunt quæ laudabilem rei affectum ostendunt, scilicet consilij petitio, proprio sudore nutriri, tribulatis compati, & eleemosynas elargiri. Quatuor sunt quæ subito homini auferri, & nunquam restitui possunt, scilicet cum fama alicuius falsa religione denigratur, virginitas cum assensu perditur, anima cum à corpore separatur per mortem, & membrum cum abscinditur. Quatuor sunt quæ nunquam homini auferri possunt, scilicet scientiæ thesaurus, animi voluntas, corporis contactus, & gustus sapidus: vel sic & breuius, scientia, voluntas, tactus, & sapiditas. Quatuor sunt quæ conferri possunt, & conferenti non desunt, scilicet scientia cum docetur, flamma cum impenditur, assurrectio corporalis, & curialitas verbalis. Quatuor sunt quæ in omni negotio discutiendo necessaria existunt, scilicet quid oporteat secundum necessitatem, quid liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, & quid expediat secundum vtilitatem. Quatuor sunt quæ collegam respuunt, scilicet dominatus in vrbe, amplexus coniugis, quæstus acquisitio, & in scutella siue in scissorio famelicus. Quatuor sunt quæ socium cupiunt, scilicet in discrimine versans, in supplicio afflictus, in itinere means, in dignitate præditus. Quatuor sunt quæ conueniunt plurimum puerili ætati, nam irascuntur repente, reconciliantur sermonibus, obliuiscuntur facile, & celebrantur coæqualibus. Quatuor sunt quæ adolescentes faciunt, scilicet abutuntur patrimonio, castigari spernunt, inuoluuntur vitijs, & lucra negligunt. Quatuor sunt quæ iuuenes peragunt, scilicet quærunt diuitias, delectantur honoribus, quærunt amicitias, & abstinent se à turpibus. Quatuor sunt quæ maxime senes peragunt, scilicet salubriter consulunt, petentibus gelide vel tepide tribuunt, parentibus præterita referunt laudibus, & præsentia opprimunt afflatibus. Quatuor incommoda senes principaliter assequuntur, scilicet seorsum electio, sæuus tenacitas, virium oppressio, & vana timiditas. Quatuor sunt quæ lædunt vel nil conferunt, scilicet luxuria sterilis, ridens tristitia, colligatur in vanis, & mordens inuidia. Quatuor sunt quæ communiter insunt hominibus, scilicet displiciti afflictio, habendi cupiditas, sensus proprij credulitas, & habitus parilitas in duello. Quatuor sunt quæ senioribus proprie congruunt, scilicet verba promere fructifera, consilia præbere salubria, concordiam procurare discordibus, doctrinam largiri simplicibus. Quatuor sunt quæ iunioribus potissime congruunt, scilicet seniorum verba menti recondere, ipsis fideliter patere, sobrie dicenda pandere, & obsequium præstare merentibus. Quatuor sunt quæ ducibus belli expediunt, scilicet hostium acies discutere, prærogatiua belli gradus præeligere, in bello suos alacriter exhortari, & hostes expugnare viriliter. Quatuor sunt quæ communiter hominibus insatiabilia existunt, scilicet acquirendi voluntas, oculi intuitus, scientiæ cupiditas, & aurium placidus auditus. Quatuor sunt mundi opera valde abusiua, scilicet christianus contentiosus, pauper superbus, senex sine religione, & fœmina sine pudore. Quatuor sunt valde in sæculo abusiua, scilicet dominus sine veritate, plebs sine disciplina, populus sine lege, & adolescens sine obedientia. Quatuor sunt quæ terram concutiunt, scilicet

F seruus cum regnauerit, stultus cum saturatus fuerit, mulier odiosa cum nupserit, & ancilla cum dominæ hæres extiterit. Quatuor sunt quæ hominibus summe grauia existunt, scilicet cum familia demente viuere, iniquis filijs abundare, solitum lucrum perdere, & solitum dominari subsistere. Quatuor sunt quæ forinseco principaliter expediunt, scilicet patientia in auditu indisciplinabilium, effabilitas in verborum relatu, honorem vt congruit deferre cuilibet, amicitiam cuiuscunque nancisci.

CAP. VI.

De scientijs vtilioribus.

QVatuor sunt scientiæ præ cæteris addiscendæ, scilicet theologia, leges, philosophia, & decreta. Prima est animæ pabulum, & pontificatus viaticum: secunda defectus vnius: tertia contra morbos subsidium, ingenij remedium, & amicorum præsidium: quarta sublimatio humilium, & dignitatis
G seu honoris initium. Quatuor sunt artes homines in assidua penuria & miseria nutrientes, scilicet grammatica, dialectica, arithmetica, & geometrica. Prima artium est principium, sed sensus claudit ostium. Secunda verum à falso instruit siue discernit, sed in persona est ridiculum. Tertia docet numerum, sed nummorum nescit computum. Quarta mensuram terræ variat, sed nummis priuata exulat. Quatuor sunt quæ inducunt hominem ad scientias, scilicet amor inanis gloriæ, legendi delectatio, acquirendi cupiditas, & diuina inspiratio. Quatuor sunt præcipua dona fati, siue fortunæ, scilicet vxor prudens, linguæ facundia, naturalis sensus, & mundana gratia. Quatuor sunt quæ doctorem ad bene legendum alliciunt, scilicet multitudo scholarium intelligentium, salarij stipendium, scientiæ acquisitio, & honoris consecutio. Quatuor sunt quæ præcipue in ore sapientis disconueniunt, scilicet enormia sublimare laudibus, decentia supprimere affa-
H tibus, super ignotum scienter contradicere, & impertinens cum vitio delectare. Quatuor sunt quæ hominis sensum perimunt, scilicet mulierum dilectio, crudelis & subita aduersitas, timoris oppressio, & nimia prosperitas. Quatuor sunt materiæ hominum, quæ in diuitijs dominari nequeunt, scilicet rusticus, imprudens, tyrannus iniuste obtinens, & effrene diffundens gratiam. Quatuor sunt quæ sensum acuunt, scilicet lucrandi desiderium, nocturna discussio, conferre cum prudentibus, muneris oblatio, vel temperatus victus. Quatuor sunt quæ nos in delictis nutriunt, scilicet delicti delectatio, conuersatio peccantium, reatus impunitas, & gulæ indulgentia, vel commissi compendium. Quatuor sunt quæ præcipue verecundiam inducunt, scilicet accessio penuriæ, illatio iniuriæ, alium deprecari, & à turba depelli. Quatuor sunt quæ verecundiam propellunt, scilicet paucitas sensus, diuitiarum cumulus, eminens scientia, ea pellens potentia, vel
I nitida conscientia. Quatuor sunt quæ pater circa filium procurare debet, scilicet ipsum moribus instruere, artibus edocere, sub iugo retinere, & competentes alere. Quatuor sunt quæ filius tenetur facere suo patri, scilicet illum reuereri, eidem totaliter obedire, illum in nullo contristari, & eorum optime procurare. Quatuor sunt quæ hominis fortunæ proluunt, scilicet in acquirendo curiositas, in conseruando parcitas, iustitia potiri, & in offensis abstinentia. Quatuor sunt quæ quilibet considerare debet in vxore accipienda, scilicet pulchritudo, nobilitas, pulchri mores, & diuitiæ. Quatuor sunt in quibus homines potissime delectantur, scilicet in voce iucunda & suaui, venusta facie, cibis & potibus exquisitis, & locis amœnis. Quatuor sunt quæ nobis bona subito auferunt, scilicet incendium, tyrannus, dilu-
K uium, & grando. Quatuor sunt prærogatiuæ dotes hominis, scilicet corporis pulchritudo, animi scientia, fama laudabilis, & facundia. Quatuor sunt quæ ante tempus hominem occidunt, scilicet vxor formosa, tristis famulus, immoderatus cibus & potus, & aer corruptus. Quatuor sunt quæ vitam producunt, scilicet sobrie viuere, cum dilectis habitare, motus corporis exercitio moderato, & locus amœnus & purus. Quatuor sunt quæ abscondi nequeunt, scilicet tussis, amor, ignis, ira immoderata siue dolor. Quatuor sunt quæ ex lingua discreta prodeunt, scilicet amoris inductio, viri præconium, viuendi instructio, & salutis præmium. Quatuor sunt quæ ex lingua praua proueniunt, scilicet zizaniæ semen,

A mē,famę detractio,nequam interpretatio,& malorum inſtru ctio. Quatuor ſunt quæ viſum delectant, ſcilicet venuſta facies, colorū varietas, ornatus exterior, & aeris ſerenitas. Quatuor ſunt quæ auditum delectant, ſcilicet vox ſuauis, ornata locutio, rumor placidus, & honeſta prædicatio. Quatuor ſunt quæ guſtum delectant, ſcilicet ſapor dulcis, aer bonus, coctio refecta, & ſtomachus exoneratus. Quatuor ſunt inter cætera reprobandi crimina, ſcilicet proximum ſine cauſa odire, ſingula alijs detrahere, aliena inutile tollere, & iniuriam alteri irrogare. Quatuor ſunt inter cætera enormia crimina, ſcilicet ciuitatis deſolatio, maris & fœminæ fœda commixtio, homicidij perpetratio, & focij detractio. Quatuor ſunt quæ periculo ſa perſiſtunt, ſcilicet ſub tyranno viuere, ventis ſe committere, in acie debellare, & cum furioſo cōnerſari. Quatuor ſunt quę homini difficillima exiſtunt, ſcilicet aliena poſſidere & exerere, contumelias audire & tacere, iniuſtitiam irrogari, & hoc debere pati, & deſiderabilia tractare & non frui. Quatuor
B ſunt in mundo præcipue mirabilia, ſcilicet ſolem dici ſpatio mundum gyrare, aquam terram inundare, tot facies hominum diſsimiles ſub eadem effigie cernere, & tot vita diſsidentes eundem finem petere. Quatuor ſunt quæ ad guerram hominem inducunt, ſcilicet theſauri abundantia, ambitio dominandi, vindictæ deſiderium, & rerum coniunctio. Quatuor ſunt quæ guerram auertunt, ſcilicet vindictæ conſumptio, defectus victualium, pecuniæ penuria, & guerrandi tædium. Quatuor ſunt quæ homines plurimum cupiunt, nec habere queunt, ſcilicet ſufficientia pecuniæ, ſcientiæ perfectio, quies continua, & perenne gaudiū. Quatuor ſunt excellentes & repentinæ lætitiæ, ſcilicet de carceribus egredi, ſponſæ copulari, miles fieri, & dignitatem ingredi. Quatuor ſunt opera ſtupenda, ſcilicet quòd tyrannus odioſus populum ingentem ſuſpenderet, quòd in belli conflictu minimus numerus obtineat, quòd pauperes auferant diuitias diuitibus, & quòd multitu-
C do gentium inuigilet fraudibus. Quatuor ſunt circa quæ quaſi omnes inſiſtunt, ſcilicet in quæſtu pecuniæ, in poteſtatis aſcenſu, in familiæ regimine, & in malorum accuſatione. Quatuor ſunt in quibus homines maxime incuriam afflictionum detrudantur, ſcilicet vt diu viuant, vt penuriam euitent, vt fugiant dedecus, & vt prolem habeant. Quatuor ſunt quæ vt plurimum deuitari expediunt, ſcilicet paſsim credere cuilibet, nec fruſtra fatigari quibuſlibet, non dolere ſæpius præteritis, nec optare quod nequit haberi. Quatuor ſunt quæ valde ſanitati officiunt, ſcilicet ſuperflua mulierum commixtio, nimia cibi ac potus aſſumptio, nimium frigus, & nimietas laboris. Quatuor ſunt difficilis cognitionis homini, ſcilicet auium volatus per aera, nauium proceſſus per æquora, via colubri per nemora, & via pueri in ſua adoleſcentia. Quatuor ſunt quę nullo modo ab homine deuitari poſſunt, ſcilicet aduentus ſenectutis, mortis acceſſus, familiaris electio, & diſplicibilium
D inuaſio. Quatuor ſunt quæ ſuo cultori male retribuunt, ſcilicet mum cum in peram recluditur, ignis cum in ſinu reconditur, ſerpens cum in gremio gubernatur, & nequam cum beneficio eleuatur. Quatuor ſunt quæ ſeruiendo inimicitiam pariunt, ſcilicet amico pecuniam mutuare & eam repetere, pro eo fideiubere & ſolutū requirere, annuatim largiri & deſiſtere ſeruire alicui, & ab eo ſimiliter ſeruitium non poſſe percipere. Quatuor ſunt quæ plura repeciuntur quàm opinentur, ſcilicet inimici, peccata animæ, ætatis, & debita. Quatuor ſunt quę minus reperiuntur quàm opinentur, ſcilicet amicorum numerus, bonitas, potentia, & ſenſualitas. Quatuor ſunt inſatiabilia, ſcilicet ignis, terra, infernus, & vulua. Quatuor ſunt quæ hominem de propria ſede depellunt, ſcilicet fumus, ſtillicidium, fœtor, & fœminæ litigium. Quatuor ſunt
E quæ maxime hominem attrahunt ad ciuitatis habitaculum, ſcilicet iuſtitiæ conſeruatio, ciuium bonitas, quæſtus aducentis, & victualium copia. Quatuor ſunt quæ hominem ad propriam reducunt patriam, ſcilicet, vanis dilectio domus amœnitas, defectus ſodalium, & temporis aduerſitas. Quatuor ſunt quæ hominis conditionem oſtendunt, ſcilicet ſermonis prolatio, corporis habitus, animi promotio, & geſtorum exteriorum effectus. Quatuor ſunt quæ virum prudentem eſſe innuunt, ſcilicet diſcretus ſermo, honeſta conuerſatio, conſecutio ſcientiæ, & moderatio ſumptus. Quatuor ſunt quæ maxime hominis vitia tegunt, ſcilicet in expendendo largitas, in dictis affabilitas, in geſtis honeſtas, & in actibus calliditas. Quatuor ſunt quæ veritatē aperiunt, ſcilicet rei aſpectus,

A ſubſtantiæ tactus, auditus veridici, & tentatio guſtus. Quatuor ſunt quæ virum curialem efficiunt, ſcilicet diu tiarum copia, honoris ambitio, ſenſus integritas, & ſeruitij receptio, vel amoſis modus. Quatuor ſunt quæ maxime hominem incurialem reddunt, ſcilicet nimia paupertas, auaritia, pecunia, & inuidia. Quatuor ſunt vitia quæ virtutes ſimulant, ſcilicet aſtutia ſimulat prudentiam, obſtinatio ſimulat conſtantiam, auaritia ſimulat continentiam, & crudelitas ſimulat iuſtitiam. Quatuor ſunt quæ præcipue conueniunt dominanti, ſcilicet virtuoſos attollere, maleficos opprimere, virtutes colere, & releuare oppreſſos. Quatuor ſunt bona quæ maxime ex pace proueniunt, ſcilicet ciuitatis augmentum, vbertas victualium, diuitiarum acquiſitio, & lætitia ciuium, & his contraria quatuor ex guerra prodeunt. Quatuor ſunt quæ maxime diuitiæ peragunt, ſcilicet fidem acquirunt, gentes augmentant, infimum extollunt, & inimicum opprimunt. Quatuor ſunt mala præcipua
B quæ ex penuria pendeunt, ſcilicet ſceleris imitatio, perſonæ contemptus, corporis afflictio, & familiæ interitus ſiue perditio. Quatuor ſunt quæ præcipue amicitiam generant, ſcilicet beneficium, familiaritas, ſimilitudo, & facundia, ſiue affabilitas. Quatuor ſunt quæ maxime odium pariunt, ſcilicet turpiloquium, offenſio, auaritia, & deriſio. Quatuor ſunt quæ ad dignitatem quemquam prouehunt, ſcilicet ſenſus, ſcientia, vis, aſtutia. Quatuor ſunt quæ cæcant oculos iudicis, ſcilicet amor, odium, lucrum, & timor. Quatuor ſunt quæ ſubuertunt animi rationem, ſcilicet amor inordinatus, ebrietas vini, auaritia, & odium. Quatuor ſunt quæ diuitias afferunt, ſcilicet fundus ſiue poſſeſsiones, ſcientia, negotiatio, & caſus ſiue fortuna. Quatuor ſunt quæ diuitias acquiſitas deſtruunt, ſcilicet guerra, guloſitas, ludus, & luxuria. Quatuor ſunt quæ ciuitatem ſumme defendunt, ſcilicet pax, ſcientia, amor, & iuſtitia. Quatuor ſunt quæ vrbem citiſsime deſtruunt, ſcilicet guer-
C ra, inuidia, defectus victualium, & iuſtitiæ exilium. Quatuor ſunt opera maxime laudanda, ſcilicet pacis inductio, iuſtitiæ obſeruatio, releuare oppreſſum, & egenum ſuſtentare. Quatuor ſunt in quibus nobiles quondam pręcipue delectabantur, ſcilicet ire venatum, delectari honoribus, ſeruire quibuſlibet, ſublimare laudibus. Quatuor ſunt in quibus nobiles maxime nunc inuitunt, ſcilicet inuadere aliena, dominari affinibus, inuigilare quæſtibus, & largitatem ſpernere. Quatuor ſunt quæ ſcholarem potiſsime ad ſcientiæ apicem perducunt, ſcilicet, aure vigili audita percipere, inſerto ſtudio diſcutere, diſcuſſa memoriæ mente recondere, recondita cuilibet diſcendo doctrinaliter diffundere. Quatuor ſunt quæ faciunt nobilem eſſe ciuitatem, ſcilicet antiqua conſtructio, ciuium nobilitas, campeſtres victoriæ, & conſeruatio fœderum. Quatuor ſunt quæ rem rite perficiunt, ſcilicet artis doctrina, prudentium imitatio, vſus obſeruantia, & decora prolatio. Quatuor ſunt liquores præ cæteris neceſſarij, & vtiliores, ſcili-
D cet aqua, vinum, mel, & oleum. Quatuor ſunt quæ abſque alsiduo vſu ab aliquo ſcire non poſſunt, ſcilicet fari grammatice, ornate ſcribere, rite ratiocinari, & metricos verſus componere. Quatuor ſunt quæ rite pœnitentibus ſunt ſumme neceſſaria, ſcilicet oris confeſsio, cordis contritio, operis ſatisfactio, & boni continuatio, ſiue perſeuerentia in bono. Quatuor ſunt quæ mutationem ſæpe recipiunt, ſcilicet voluntas in muliere, ventus in vere, ſors in proſperis, & turbatio in aduerſis. Quatuor ſunt quæ huiuſmodi prælato conueniunt, ſiue expediunt, ſcilicet ſuperiorum ſtatum conſpicere, in melius ſperare dari, ſtipendia modica peragere, vtiliter non ad lucra. Quatuor ſunt verba à quolibet præcipuè notanda, quòd ſcilicet largitas non durat, ſenſus non ſemper ſecuiat,
E curialitas nonnumquam fallit, & menſura nil omittit. Quatuor ſunt quæ in proditore ſemper reperies, ſcilicet mel in ore dulciſsimum, fel in opere mortiferum, ſub riſu blandiſſimus in vultu, & ſagaciſsimus in actu. Quatuor ſunt quæ ſæpiſsime hominem decipiunt, ſcilicet verborum dulcedo, lucrandi cupiditas, receptio mulieris, & paucitas intellectus. Quatuor ſunt quæ morte peiora exiſtunt, ſcilicet ſenem paupertate opprimi, hominem carere ſenſibus corporeis, peccatorem inuolutum peccatis, & ægrum in carceribus detentum. Quatuor ſunt in quibus delectantur maxime populares, ſcilicet artium claritudo, victualium vtilitas, nobilium oppreſsio, & variata nouitas. Quatuor ſunt loquelæ præ alijs placibiles, ſcilicet Francigena in Gallia, in Lombardia pedemuntis prolatio metrica, & proſaica in Alemania, e compo-

fitio dictaminis in Apulia. Quatuor sunt vrbes cæteris præ- F
eminentes, scilicet Parisius in scientijs, Salernum in medici-
nis, Bononia in legibus, Aurelianis in actoribus. Quatuor
sunt vrbes præ alijs grandiores, scilicet Parisius in Francia,
Mediolanum in Lombardia, Florentia in Tuscia, Roma in
Italia. Quatuor sunt maximę ciuitates inter alias excellentes,
scilicet Ianua, Venetia, Constantinopolis, & Pisa. Prima gau-
det diuitijs: secunda victualibus non ex se, sed aliunde: tertia
in mercimonijs: quarta magnis ciuibus. Quatuor fuerunt ho
mines cæteros alios excellentes, scilicet Salomon vniuersali
sapientia, Aristot. in philos. Virgil. in poetis, & Hyppocrat. in
physic. vel Gratianus in decretis. Quatuor fuerunt strenuis-
simi milites præ alijs excellentes, scilicet temporibus Alexan-
dri Magni, Popinus cursor: tempore quo Galli capta Roma
capitolium obsidebant, Furius Camillus, tempore belli pu- G
nici, Scipio, deinde Iulius Cæsar. Quatuor sunt quæ tyranni
pręcipue peragunt, scilicet bonos destruunt, pauperes odiunt,
malos extollunt, virtutes eneruant. Quatuor fuerunt olim cru
delissimi tyranni, scilicet Herodes in Iudæa, Nero in Roma,
Attyla in Gallia & Italia, & Aicelinus in Marchia, & Lombar
dia. Primus proprio se occidit gladio. Secundus occisus fuit
à populo. Tertius subito mortuus. Quartus in bracha nuda
Mediolani lætifere sauciatus, & in Soncino castro Cremonæ
est sepultus. Quatuor sunt homines qui vt plurimum domi-
nari satagunt, scilicet pauperes vt aliena rapiant, diuites vt ac-
quisita defendant, læsi vt se vlciscantur, boni vt vrbem à malis
tueantur. Primi cuilibet sunt lætiferi. Secundi possunt tolera-
ri, Tertij sæpe damna inferunt. vltimi vtilitatem conferunt.
Quatuor sunt quæ præcipue tyrannos regnare impediunt,
scilicet ciuium concordia, diuitum copia, prouisio prudētum,
& audacia potentum. Quatuor sunt opera tyranni inter alia, H
scilicet inter ciues scismata producere, prudentes opprimere,
exinanire diuites, & depellere potentes. Quatuor sunt mores
qui præcipue tyrannis insunt, scilicet in crudelibus actioni-
bus sunt præcipites, in decentium auditione impatientes, om-
nia progredi volunt ex se, & à nemine volunt redargui. Qua-
tuor sunt quæ mulieres inter alia summe cupiunt, scilicet a for
mosis amari iuuenibus, filijs pluribus pollere, pretiosis ornari
vestibus, & domui præ cæteris dominari. Quatuor sunt quæ
mulieribus valde dura persistunt, scilicet maritum suum ex-
traneis vti amplexibus, domui tumultum sæpius promoue-
re, filios egere victu & vestitu, & ipsorum mortem præuidere.
Quatuor sunt quæ optime iudici conueniunt, scilicet benigne
audire, prudenter respondere, sobrie discutere, & solemni-
ter iudicare. Quatuor sunt quæ Deo, & hominibus summe
placida existunt, scilicet fratrum concordia, proximorum a-
mor, coniugum consensus, & lapsorum reparatio. Quatuor I
sunt quę rei euentum prauum manifeste indicant, scilicet con
silium deserere, male inchoare, vltra vires aggredi, & commu
nia consequi. Quatuor sunt quæ pretio comparari vel extima
ri non possunt, scilicet scientia, sanitas, libertas, & virtuositas.
Quatuor sunt quæ absque graui labore acquiri non possunt,
scilicet grandis laus, excellens in moribus scientia, magnus
census, & potentia. Quatuor sunt quæ sine pretio, & difficul-
tate acquiri possunt, scilicet contemptus sui, fatuitas, vilis pe-
nuria, & infirmitas.

Explicit Opusculum septuagesimumprimum, S. Tho. Aquin. De virtutibus & vitijs.

INDEX CONCORDANTIARVM SANCTI THOMAE, K

In quibus concordat seipsum in passibus contrarijs.

Explicit Index.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LXXII.

De concordantijs, in quo concordat seipsum in passibus apparenter contrarijs.

Ertransibunt plurimi, & multiplex erit sciētia, Daniel. 12. In visione prophetica, quæ vsque ad tempus statutum signari & claudi præcipitur, docemur in Christo omnes thesauros sapientiæ, & scientiæ esse absconditos, donec se manifestauerit electis, vnde tunc non erit multiplex scientia, cum medium fuerit vnum, & sufficiens ad alia cognoscenda, secundum numerum enim mediorum inuenitur numerus scientiarum, medium enim erit essentia diuina cui omnes beati sine medio creaturæ coniungentur, vnde vni non aderit alio mediāte, quòd vnus alium doceat, vnde Hieremias, scriptum est. In illa die, non docebit vir fratrem suum, & proximum suum dicens. Cognosce Dominum, à minore enim vsque ad maximum, omnes cognoscent me, dicit Dominus, & hoc in plena luce perficietur, quæ nihil tenebrarum, & erroneum patitur, vn-

tur, vnde propter huius luminis virtutem, nulla opinio locum habebit, sed erit vna scientia omnium certissima, quæ erit gloria beatorum. In hoc enim gloriabitur, qui gloriatur scire, & nosse me. Prædictum igitur lumen dupliciter nobis in via communicatur, vno modo modice, & quasi sub paruo radio, & hoc est lumen naturalis intellectus, quod est quædam participatio illius lucis æternæ, multum tamen distans, & ab illa deficiens; vnde propter nimiam distantiam est quasi vmbra, cui modicum luminis est admistum, & ideo in hominibus ratio inuenitur quæ est vmbra intelligentiæ, & inde est, quòd sunt diuersæ opiniones apud homines propter defectum plenæ lucis in cognoscendo, quæ tamen penitus auferentur, cum illa lux radiare cœperit. Alio modo communicatur nobis in abundantia quadam, & quasi in quadam illius præsentia, & ibi acies mentis nostræ reuerberatur, quia supra nos est & super sensum hominis quod nobis ostensum est, & hoc est lumen fidei quæ nullam patitur opinionem infra suos terminos. Totum enim certissimum est quod fides habet: ex quacunque enim parte ad fidem acceditur, omnis intellectus captiuatur in obsequiū Christi, nec mirum cum etiam veritas creata cogat intellectum sibi assentire. Diuersitas igitur opinionis si qua fuerit, extra terminos fidei teneatur: infra terminos enim fidei vnius, & vnius amoris habitent fideles Christi. Duæ nanque offensæ in scripturis hominum inueniuntur, error scilicet contra ipsam veritatem, sicut in doctrinis hæreticorum contra fidem inuenitur, de quibus est certum quòd falluntur in ratione humana, quia argu. contra fidem non sunt fundata super prima principia, vel lumen naturale, quia Deus & fidem, & naturalem scientiam homini tradidit. Est & alia offensa in scripturis, & quidem satis frequens, difficultas, scilicet deueniendi in mentem authoris, quod dicitur esse intentum à quolibet studioso. Pauci enim, vel nulli aliquid scripserunt, qui ab hoc immunes sint, quia secundum Aug. 5. de Tri. Nunquam fuit aliquis qui in omnibus ab omnibus intelligeretur. Sperantes igitur cum Dei adiutorio in operibus nostris primam offensam euasisse, alteram quantum possibile est vitare desideremus: vnde quæ in diuersis locis posita sunt eadem, duntaxat quæ occurrerunt nobis debet huiusmodi cogitationibus quæ inter se aliquibus videntur dissona, quibus mens nostra non satis est nota sic concordare intendimus, vt quomodo vnumquodque in suo loco accipi debeat sine difficultate sciri possit. Supplicantes vt si quid aliquis inuenerit à nobis non concordatum, si ei non sit magna causa discendi, ea quæ secundum Hila. accipienda est intelligentia dictorum discretorum, & magis exercitatum consulat. Si verò non fuerit inuentum, quòd simul vtrunque stare possit, id illorum eligat quod magis veritati consonum iudicauerit, alterū verò reuocaremus, si talis nobis discordia occurreret.

In primo igitur sententiarum diximus subiectum theologiæ posse sic, vel sic accipi, si quis hoc vellet: in prima verò parte Deum esse subiectum theologiæ memorauimus, quòd verū est, cum formalis ratio obiecti in theologia sit à Deo, & tale verum est subiectum. Aliud verò de his quæ materialia sunt, intelligi potest non id dicendum esse subiectum, vel nisi forte per accidens, sed quia reuerentię doctorum qui talia dixerunt, in aliquo derogare oderim. Consequenter in eod. lib. diximus frui esse actum voluntatis in ordine ad intellectum: in 4. vero senten. & in 2. parte sum. & in summa contra Gentiles, & in alijs quasi frequēter posuimus beatitudinem consistere in actu intellectus essentialiter, quę sibi in nullo repugnant, sed addendum fuisset, quòd frui non est ille actus absolute in quo consistit beatitudo, sed supra ipsum addit. Frui enim complectitur actum intellectus in quo est essentia beatitudinis, & omnem actum qui sequitur quasi perfectionem aliam addēs super actū intellectus, vt puta delectationem, & huiusmodi quæ perficit operationem intellectus beati, sicut pulchritudo iuuentutem, vnde fruitio est de rebus cognitis, quibus voluntas delectata quiescit secundum Augustinum. Rursum quæstione immediate sequenti vbi de vti diximus, quòd vti est actus voluntatis, cum tamē eius essentia magis sit in executione quàm in imperio, vt ibidem dictum est: sed hoc dictum est ideo, quia volūtas solum est imperans etiam exequens, vt patet in actionibus quas per seipsam facit, & sicuti est actus eius: vel hoe ideo dictum est, quia coniungitur cuilibet virium inferiorum, quarū est exequi sicut motor coniungitur mobili. Consequenter in solutione vnius argu. 2, distinct. art. 3. dictum est, quòd eadem actione intelligitur intelligibile, & ipsum intelligere. In prima verò parte ipsum. & in 3. sent. ostensum est actionem reflexam differre ab actione secundum rectam, & iterum in lib. de anima illud manifestum est: sed illius dicti ratio est, quia actio reflexa includit rectam, quia non potest ipsum intelligere intelligi, nisi intelligatur ipsum intelligibile, & ideo licet ipsum intelligere primum possit esse sine secundo, secundum tamen non erit sine primo. Consequenter cum quæritur, vtrum in diuina essentia possit esse pluralitas attributorum, dictum est quòd diuersitas rationis quæ est in attributis non tantum est à parte nostra, sed à proprietate rei ipsius, & hoc verum est: sed quomodo hoc debet intelligi, in prima parte summæ ostēsum est, vbi quæsitum est vtrum nomina dicta de Deo, & de creaturis dicantur vniuoce. Ibi enim inuenitur quòd vnum quod simplex respōdet omnibus conceptionibus quas de Deo habemus, & illud semper relinquitur post quamlibet conceptionem, vnde non apprehensum bene nomen quod imponitur, semper exceditur ab ipsa re. Et ideo cum dictum est, quòd diuersitas rationum reperitur ex parte Dei, distinguendum est duobus modis posse aliquid correspondere rationibus diuersis. Vno modo quando in re ipsa plures naturæ reperiuntur, supra quas fundantur rationes diuersæ, sicut patet de homine albo & musico, in quo est diuersitas rationum ex parte ipsius, & talis diuersitas ponit compositionem in re ipsa, & determinate illud supra quod vna conceptio fundatur, respondet illi conceptioni, & non alij, talis autem modus correspondentiæ non est in Deo. Alio autem modo potest aliquid correspondere conceptionibus diuersis, non quòd in re sit diuersitas aliqua naturarum, sed vna natura simplex conceptioni nulli proportionata, sed excedens omnem conceptionem, & sic non derogat simplicitati: sicut enim in alijs diuersitas naturæ, ita in Deo summa perfectio respondet multis & diuersis conceptionibus. Et isto modo illa diuersitas non tantum est in ratiocinante, sed in ipsa re, quia semper accipitur eadem natura simplex in conceptione posteriori vt excedens priorem, vnde pluralitas rationum ex parte Dei est vt quoddam excedens in perfectione, & non vt habens diuersas naturas. In eadem verò quæstione dictum est, quòd bonitas, & sapientia, & huiusmodi in Deo sunt secundum verissimam sui rationem, & ideo bonitas non est ratio sapientiæ, secundum quod huiusmodi. Vnde concludebatur, quòd absolute sunt in Deo secundum diuersam rationem, quæ diuersitas non est tantum apud ratiocinantem, sed apud proprietatem rei. In prima autem parte summæ, vbi scilicet quæritur, an nomina dicta de Deo, & de creaturis dicantur vniuoce, illud satis declaratum est: quia nō fuit intentum ibidem ponere in Deo aliquam diuersitatē rationum absolutarum, sed hoc inuenitur in ipsa proprietate rerum &c. & ideo positum est, secundum quòd huiusmodi. Nihil autem est accipere à proprietate rerum quod nō sit in Deo multo nobiliori modo. Et ideo connotatio in creaturis non est causa quòd talia sint in Deo, sed econuerso. Non enim ideo Deus bonus est, quia hoc reperitur in creatura: sed creatura bona est, quia Deus bonus est. Dicitur autem, dictum est consequenter quòd Deus & angeli cognoscuntur à nobis per species impressas, & non abstractas, non ostendunt quòd Deus videatur in patria per speciem suam: nam in prima parte summæ ostensum est hoc esse impossibile, sed in via cognoscitur quandoque Deus non per speciem à creaturis acceptam, sed interius à Deo formatam, vnde in responsione ad quæstionem dicebatur, quòd nō quærebatur de visione Dei per essentiam. In q. de Trin. Dei dis. 4. arg. 6. diximus in vna specie non posse multiplicari indiuidua, nisi ratione materiæ, vel alicuius potentię, vbi innuitur multiplicationem indiuiduorum eiusdem speciei fieri posse per aliquam potentiam, quæ non sit materiæ, quæ quamuis possit reperiri sine materia vt in angelis, tamen secundum eam non fit multiplicatio indiuiduorum in eadem specie, cum tot sint species, quot indiuidua in eis, vt ostensum est frequenter. Hoc enim dictum est ideo, quia nondum inuentum erat aliquid ad ostendendum potentiam non multiplicare indiuidua in eadem specie, quod tamen multi tenebant. Quod autem in responsione eiusdem quæstionis dictum est, Deū esse vnum, demonstrari ratione, & fide teneri, non ostendunt aliquid ad fidē pertinere quasi articulus eius, quòd etiam possit demonstrari, cum fides sit de non apparentibus, secundū Apostolum. Sed hoc ideo dictum est, quia ratio naturalis subseruit fidei, vnde est dictum per fidem acceptum hoc, scilicet quòd fides supponit Deum esse vnum tanquam ratione ostensum, Deum,

F scilicet esse vnum: vel ideo dici potest vt fiat resolutio ad diuersos, quia vni posset de hoc fieri demonstratio, alteri vero non, quem per fidem necesse est ad hoc accedere. In eadem iterum quæstione dicta sunt duo, quæ sibi videntur repugnare. Vnum est, quod omnia nobiliori modo sunt in causa sua quàm in suo causato. Aliud est, quòd non oportet quòd illud quod est de nobilitate creaturæ sit de nobilitate creatoris, quæ non sunt opposita, quia primum dictum est causaliter, aliud verò formaliter. Iterum ibidem in fine quæstionis dictum est, quòd materia multiplicatur per aduentum formarum, quod verum est de multiplicatione specierum, quarum principia sunt formæ, alias enim ostẽsum est frequenter formas multiplicari per materiam, quæ est multiplicatio indiuiduorum in eadem specie. Infra autem dictum est Deum esse non esse per se notum, & idem positum est in prima parte, & in libro contra Gentil. vbi G actum est de ratione Anselmi, qui ex significatione ipsius termini processit, vt videtur, quam tamen significationem non ponit Dionysius, qui nominum diuinorum significationes pertractauit, vt credimus, nec aliquis excepto Anselmo. Vnde sufficeret ibi dicere quod dicit August. in libro de doctrina Christiana, quòd licet omnes Latini cum audierint illud nomen excitentur ad cogitandam quandam naturam, quod potius factum videtur ex quodam vsu quàm ex ipsa vi vocabuli. Et ideo ibidem præmisit, quòd non in strepitu illarum duarum similitudinum Deus cognoscitur ipse, quod tamen conuenit in prolatione terminorum principij per se noti, nisi fuerit tale per se notum, quod non nisi paucis, & sapientibus est per se notum, vt incorporalia non esse in loco vt, dicit Boetius in libr. de hebdomadibus, de quo tamen alij rudes, s. per rationem doceri pos- H sunt, quos tñ ipsa prolatio vocabuli non docet hæc, per quem modum posset dici sapientibus de Deo, Deum esse per se notum, non autem simpliciter ex ipsa prolatione nomen suũ omnibus manifestauit, vt scriptum est. Quod autem postea scriptum est, memoriam quæ est altera pars imaginis, non esse præteritorum, abstrahit ab omni tempore, cum sit in intellectu, & ideo in parte sensitiua, dissentire videtur ei quod dictum est in quæstionibus disputatis, vbi dictum est, eandem memoriam respicere præterita: sed hoc dictum est per similitudinem quandam, quia respicere quod est talis memoriæ, præsupponitur intuitioni intellectus ordine quodam, sicut inter præteritum & futurum præsens ordo inuenitur. Vel ideo dictum intelligi potest, quia intellectus possibilis species retinet per tẽpora, cum sit locus specierum, secundum Philosophum, sed ad eas non redit nisi per phantasmata, quæ sunt in parte sensitiua vbi etiã illa memoria ponitur. Consequenter dictum est, esse non esse ac- I cidens in quarum essentia animæ sint suæ potentiæ, in solutione secundi argumenti, & ideo in mente sequitur essentia animæ, quia ostensum fuit effectum immediatum proportionatũ esse suæ causæ. In quæstionibus verò disputatis, dictum est esse angeli esse accidens: & talia frequenter inueniuntur esse dicta in diuersis locis, quæ sic intelligi habent. Esse enim habet compositionem ad principium essendi & ad ipsum quod est, si, s. fit suum esse, quod in Deo solum habet locum. Et hoc patet, quia esse album, album non est accidens habito respectu ad albedinem, sed est principium esse albi, in quo solum essentialiter est albedo. Ad ipsum verò subiectum comparatum, esse album est accidens, per quem modum esse rei animatæ habito respectu ad principium vt est principium talis esse, esse non est accidẽs, quia natura eius vt principium est, in homine saluatur, scilicet esse. Primum enim principium formale essendi est ipsum esse, per quòd quælibet forma dicitur causare esse. Vnde forma non dat esse suæ materiæ quę dicitur actus, nisi per ipsum esse, quod K est etiam actus ipsius formæ, quod tamen dicitur sequi ipsam formam, quia in ordine vnionis ita se habet, quòd esse absolutum nulli materiæ vnitur, cum in nullius compositione cadat, & ideo per formam necesse est esse tribui materiæ & non per se, inde est quòd respiciendo ad ordinem inhærentiæ, forma est principium ipsius esse: respiciendo verò ad ipsam actualitatem materiæ, siue compositi, esse est priusquam ipsa forma. Sic igitur si fiat respectus ad ipsum principium essendi in composito, esse non est accidens: si verò fiat respectus ad ipsum quod est, vt ad angelum, vel ad quodcunque aliud, illud esse est accidens, quia ipsum quod est intelligi potest & diffiniri per propositionem indicantem quod quid est, etiam si non sit, nec per aliquam dici posset ipsum esse, cum suum esse non sit ipsum ens, vnde in angelo licet idem sit id quod est, suppositum

F scilicet & ipsum principium essendi, non tamen propter hoc quod accidentaliter se habet respectu vnius est accidens respectu alterius: differunt enim in angelo esse, & suppositum secundum rationem, & hoc sufficit ad propositum. Quod autem dictum est ibidem ad idem genus pertinere potentiam & actum, & per hoc ostensum est potentiam animæ esse accidens, quia operatio sua est accidens, plus concludere videtur: per hoc enim non solum potentia animæ accidens esse ostenditur, sed ad prædicamẽtũ actionis pertinere, quod verum est, sic enim principium actionis per reductionem ad idem genus cum actione pertinebit. Sed hoc non sufficit ad propositum ostendendum, quia nihil prohibet aliquid esse per se in genere aliquo, & per reductionem in alio, sicut albedo vel scientia est per se qualitas, sed per naturam alterius ad relationem perti- G net, seu spectat. Ex quo ostendi videtur potentiam animæ vt operans est esse in genere actionis per se, tamen in genere qualitatis: sed vbi ponuntur duo principia secundum ordinem in agendo, & non secundum ordinem ad essendum, alterum necessario est accidens, vt patet de forma substantiali in igne, & de eius calore. Cum ergo esse animæ sit primũ essendi principium, & potentia proximum, ex quo esse animę est in genere substantiæ, potentia erit in genere accidentis, scilicet qualitatis. Quod autem positum est pro exemplo quomodo ex articulis fidei potest argumentum sumi ad probandum ipsos articulos fidei, sic facit Apostolus. 1. Corinth. 15. cap. vbi ex resurrectione Christi probauit resurrectionem communem futuram, non ita intelligitur quin resurrectio communis sit articulus fidei, cum in Symbo. Apost. ponatur inter articulos fi- H dei, vnde resurrectio probari non potest, licet per vnum articulum alius defendi possit apud illum qui vnum cõcedit alio negato: vnde non placet nobis, quod dictum est in prima parte summæ, quòd Apostolos arguit ex resurrectione Christi ad resurrectionem communem probandam, quia eius oppositum expresse dictum est paulo ante, vbi dictum est, quòd Theologia non argumentatur ad principia sua probanda, quæ sunt articuli fidei, & hoc verum est: ideo hic super *primum librum* melius dictum est. Vbi autem de frui dictum est, intitulatur liber de spiritu & anima August. in quæstionibus verò de anima, dictum est, quòd ille liber cuiusdam Cisterciensis est, quæ simul stare non possunt, ideo vltimum veracius dictum putamus. postea dictũ est, quòd res est de transcendentibus, & ideo communiter se habet ad relatiua & ad absoluta, vnde possunt dici tres res in diuinis propter diuersitatem relationũ, quæ ibi possunt inueniri, & non propter absoluta: quod non ideo di- I ctum est, quod in Deo sint transcendentia inquantum transcendentia, sed ideo dictum est quòd sicut alia nomina transumptiue dicuntur de Deo, ita & illa, & tanto conuenientius, quanto indeterminatius se habent ad res. In prima parte dictum est materiã indiuiduare per accidentia quædam, cum tamen frequenter inueniatur dictum materiam esse principium indiuiduationis, quæ sic intelligi habent. Certum enim est ibi indiuiduationem originari vbi terminatur actio ipsius intellectus abstrahentis: hoc autem est quidditas ipsa singularis vt singularis est, quæ accipitur à ratione particulari quæ est infima hominis, loco cuius in brutis est æstimatiua, ipsa verò accidentia à sensu capiuntur, vnde apud nos duo participant ad indiuiduum in genere substantiæ, scilicet subsistere in primo gradu subsistendi, quòd est fundamentum omnium aliorum proprium, vnde & prima substantia à philosopho vocatur, quia non est aliqua substantia prior de qua prædicetur, sed sola materia per quam indiuiduatur. Diuisio enim formalis est per supposita eiusdem speciei: aliud est quod sensu demonstratur K hic & nunc, eadem vicinitas quæ est inter rationem particularem nominis, & sensum suum, cuius solius est differentias loci & temporis percipere, necessario erit inter quidditatem particularis vt particulare est, & sua accidentia per quæ ad locum & tempus determinatur. Quantum igitur ad hic & nunc pertinet, quantitas indiuiduationis est principium: quantum verò ad ipsam talem quidditatem spectat, materia est principium indiuiduationis: impossibile est tamen materiam vniri formæ sine quantitate, quia primus gradus materiæ per formam est corpus, licet ipsa quantitas non sit principium essendi sui subiecti. Consequenter, cum de simplicitate animæ ageretur, in primo sententiarum materiam nudam ab omni forma nullam diuersitatẽ habere dictum est, quia esse substantiale præcedit omne esse accidentale. In secundo verò senten. & 4 & in lib. cõtra gentil.

gentil. dictum est dimensiones indeterminatas esse in materia. Aliter enim non possunt diuersę formę in materia recipi, si nulla penitus in ea diuersitas esset, has autem dimensiones 7. Metha, tenemimos, hic autem ita accipi debent. Cum enim de resurrectione ageretur in quarto, & quantitas dimensiua sit principium indiuiduationis, vt dictum est non resurgeret idem indiuiduum numero, nisi redirent eędem dimensiones numero, quod non posset contingere per agens naturale, sed per agens diuinum. Vnde cum non sit in homine nisi vna forma tantum, anima scilicet, quę quanta non est per se, vel per accidens, sicut alię formę naturales sunt solum à parte materię, ponendę sunt dimensiones hę non aliter consistere quàm in potentia. Et ideo non placet, quod vsi sumus materia commen. in 2. sent. cum de eis esset sermo, ne propter hoc videamur eas ponere modo commentatoris. De hoc etiam in nostris quęstionibus egitur, vbi quęritur de veritate, vtrum diuina prouidentia disponantur corpore inferiora per corpora cœlestia. Ibi enim arguitur super opinionem commen. & respondetur, quòd dimensiones intelliguntur in materia ante formas naturales non actu completo, sed in actu incompleto, & ideo sunt prius in via generationis, cuius ratio est, quia cum forma aliqua perficit materiã secũdum diuersos gradus, in gradu primo, qui est imperfectior, sequuntur dimensiones. Et quia hic gradus incompletus actus est respectu gradus perfectioris erit prior in via generationis, ideo prędictę dimensiones in via generationis pręcedunt formas naturales secundum gradus perfectos. Propter gradum enim naturę perfectum dicuntur formę naturales secundum quod in gradu naturę perfectioris est principiũ motus & actionis. Nihil enim mouet & agit aliquid nisi in gradu naturę perfecto existens, cum natura sit principium motus: & licet dimẽsiones tales originentur in tali gradu tantum, tamen vt in subiecto sunt in ipsa re perfecta, & non tantum in ipso gradu imperfecto, & isto modo posset opinio commen. saluari, si tamen opinatus fuisset illas per generationem rei resultare, & non pręcedere omnem formam substantialem. Et per hũc modum posset saluari quod dicit materiam non posse spoliari his dimensionibus, quia cum materia non sit sine forma, impossibile est eam esse sine primo gradu quem facit forma. Primus autem gradus est corporeitatis, vnde non est materia nisi in corporibus, sed ponere aliquam essentiam quãtitatis sequi materiam, & ab ea non spoliari materiam, impossibile est, & opinio antiquorum negantium formas substantiales, vt dicitur in 7. Meta. Isto igitur modo vbicunque aliquid de hoc inuenitur, exponatur. Consequenter dictũ est, quòd in omni materia secundum capacitatem suam perfectio infunditur, in quo innui videtur formam ordinari ad materiam, & econuerso, cum tamen forma sit finis propter quem materia sic, vel sic disponitur, & hoc frequenter inuenitur dictum, vtrumque enim horum verũ est. Nam agens disponit materiam vt sit apta recipere formã, & illo modo forma finis est, & iterum receptum est in recipiente per modum recipientis, & sic limitatur forma s̃m capacitatem materię, & sic est ordo formę ad materiam. Consequenter, cum quęreretur vtrum anima sit in qualibet corporis parte tota, in solutione secundi argumenti dictum est, quòd perfectibile debet esse proportionatum suę perfectioni. Et ideo sunt partes in animali perfecto distinctę propter distinctionem potentiarum animę perfectę, quasi potentię illę essent perfectiones talium partium, quod verum est de perfectione accidentali, per quam partes immediatę se habent ad operandum, non autem de perfectione substantiali, quia illę potentię non sunt formę substantiales, immo quęlibet pars habet esse ab ipsa essentia animę: vnde licet vnũ sit esse ipsius totius & cuiuslibet partis, quia vna tantum est forma, diuersę tamen sunt perfectiones in diuersis partibus, quę sunt principia immediata operationum determinatarum. Vnde visiua potentia non est forma substantialis oculi dans ei esse substãtiale, licet perficiat eum ad videndum, sed ipsa essentia animę propter sui perfectionem: vnde vna forma est constituens animal omnibus modis quibus constitui potest, vnde nisi fuerint diuersa organa, quot ipsa necessario requirit, non fieret animal per aliquid eius, vnde nulla pars animalis perfecti est animal nec actu, nec potẽtia. Anima verò in animalibus imperfectis non requirit tantam diuersitatem in partibus, vel in organis, quia non est in eis multitudo operationum, & quia non requirit tantam diuersitatem in partibus, ideo talium corpus non est omnino vnius formę, vt ibi dictum est, quia non constituit animal omnibus modis quibus

A constitui potest, quia animal potest fieri per aliquid eius. Si enim diuidatur animal anulosum, vt ibi dicitur, forma quę prius erat in actu vna, iam fit multiplex in actu: vnde certum est quòd partes in toto erant animalia in potentia, quod non contingit in animali perfecto: & ideo non est tanta vnitas talis formę, quanta animę perfectę, & propter hoc dictum est, quòd corpus in talibus est quasi vnius formę, non quòd intellexerimus ibi esse plures formas nisi in potentia, quę ad actum per diuisionem ducuntur. Quòd ergo de vnitate formę in diuersis locis diximus, necessarium credimus, & eius contrarium impossibile, sed de hoc qui in vno loco nos respexit, non statim sententiã ferat, cum multa in vnum contulerit, inconueniens reperiet. In prima parte dictum est, animam non vniri corpori mediantibus quibusdam dispositionibus, in primo verò sententiarum dist. 2. solutionis generalis, argumen. vltim. dictum est dispositiones manere cum forma substantiali. Et frequenter sermo de

B hac materia reperitur, & hęc sibi repugnare videntur. Inuenitur etiam quòd dispositiones pręcedentes in aduentu formę substantialis corrumpantur. Primo ergo sciendum, quòd prima duo sibi non repugnant: quia quando agens intendit suã similitudinem in materiam aliquam imprimere, virtus sua immediatior est ipsi materię, quàm accidens quod agit in virtute formę substantialis, quię virtus agentis coniungit secundum cum passo, forma autem substantialis sequitur suam virtutem, & nõ ipsum accidens. Et ideo si quando ex aere generatur ignis, diceretur idem calor manere qui disponit aerem ad ignem, quod tamen impossibile est. Nam propter hoc sequeretur formam ignis recipi in materiam mediante calore. De secundo, scilicet quomodo dispositio maneat, cum frequenter inueniatur dictum, dispositionem corrumpi in aduentu formæ substantia-

C lis, in solutione primi argumenti prędictę quęstionis sufficienter dictum est. Consequenter, cum quęreretur vtrum pater genuit filium natura, nam dist. 6. in solutione tertij argumenti dictum est, quòd philosophi ideo non cognouerunt diuinam generationem, licet cognoscerent diuinam naturam, quia non comprehenderunt eam. Si autem comprehendissent naturam Dei, & generationem nouissent. Ex quo videtur quòd nec beati in patria illam generationem sciant, quia constat quòd non comprehendunt naturam Dei, licet idem in prima parte summę, & in quęstionibus nostris docuimus quod posset concordari per hoc vt videtur, quia comprehendere dicitur, vt dicitur in prima parte summę, pro termino scilicet insecutionis, quando scilicet tenetur, & sic beati in patria habent meritum spei, & noscunt illam ineffabilem generationem, & sic philosophi non comprehenderũt diuinam naturam, vnde non attigerunt ad illam generationem. Alio modo dicitur cõprehendere

D propriè, quòd est concludere aliquid in terminis continentis, & ideo illo modo nihil comprehendit Deũ, quia ipse excedit omnem intellectum: & licet sic non comprehendatur, tamen generatio illa per primam comprehensionem satis manifestatur beatis, & sic in prima parte summę dictum est de comprehensione. Sed hoc non sufficit ad illa concordandũ, quia in prima parte dictum est, quòd qui ipsum comprehenderet, sciret rationes omniũ rerum quę ab ipso productę sunt, quod necesse est intelligi de illa comprehẽsione, qua nullus eum comprehendit, sicut ipse seipsum, vnde beati in patria omnes rationes quę in ipso sunt, non cognoscunt, & si ipsum comprehendant primo modo, & idem dictum est in primo sententiarum, per quod manifestum est comprehendere non posse accipi primo modo, sed secũdo. De hoc enim dicitur ibidem, quòd tunc omnia opera diuina cognoscent, vnde melius fuisset sic distinctum esse, quòd cognoscere naturam diuinam est duplex. Vno modo per

E reuelationem, & sic non cognouerunt philosophi, quia tunc cognouissent ipsam generationem, quia fides dicit Deum esse ęternum, trinũ, & vnum. Alio modo per effectus & cętera quę dicuntur ibidem, inuenitur in prima parte summę, vbi de diuina simplicitate agitur, quęstione 3. solutione generali 7. argumento quòd quandoque vna pars est in potentia ad aliam, sicut materia ad formam, vel omnes partes sunt in potentia respectu totius: alibi reperitur frequenter, ideo omnes partes dicit in potentia esse in toto, non respectu totius, sed vt per se sint actu, & vtrumque verum est, omnis enim potentia ad actũ ordinatur. Actus autẽ dupliciter, participatiue, & simpliciter, vnde cum partes dicuntur esse in potentia respectu totius, non est intelligendum, quòd partes se habeant potentialiter ad actum participatum, nam in toto existentes habent illũ actum,

respectu enim eiusdem nihil est simul actio & potentia. Hoc igitur per similitudinem dictum est, quia imperfectum respectu perfecti se habet sicut potẽtia respectu actus, partes enim sunt deficientes à perfectione totius. Respectu verò actus absoluti, propriè sunt in potentia, quia nulli nondum habent in toto existentes, & hoc modo in 1. physicor. expositum est à nobis quomodo partes sunt in potentia respectu totius. Consequenter, vbi de potentia generandi quæsitum est, dictum est quòd essentia vt est paternitas, est principium quo pater generat, & ideo potentia est quasi medium inter essentiale & respectiuũ. In prima verò parte summæ eodem argumento dictum est potentiam generãdi esse essentiam principaliter, nec etiam essentiam, inquantum est idem relationi, vt ex æquo vtrumque significet, quia vt ibidem dicitur, paternitas non est quo pater generat, cum sit quasi quædam forma indiuidualis, & ita illa valde sibi repugnare videtur: nec solum illa, immo etiam ea quæ in eadem parte dicuntur, nisi intelligantur: eadem namque quæstione argumen. 4. dicitur quòd potẽtia nihil aliud est nisi principium actionum notionalium, & cum pater sit principium generationis, & pater & filius principium spirationis in patre erit potentia generandi, in patre & filio potentia spirandi. In quæstione verò 36. argumen 4. dicitur, quòd sicut pater & filius sunt vnus Deus propter vnitatem formæ significatæ per hoc nomen Deus, ita sunt vnum principium propter vnitatem proprietatis significatæ per hoc nomen principium, vbi expresse dicitur principium significare proprietatem, non essentiam. Si igitur sic arguatur, principium significat proprietatem non essentiam, cuius oppositum dicitur directe argumẽto eiusdem quæstion. vt allegatum est prius. Ad horum igitur euidentiam considerandum est, quòd proprietas personalis est semper constituens primo, & distinguens postea naturaliter, & prout est constituens, se habet per modum differentiæ, siue formæ particularis, cuius est esse incommunicabilis. Et isto modo idem est cum essentia, sed ratione differens, vnde non potest esse principium quo aliquid producatur, quia in ipso non fit assimilatio, cum sit incommunicabilis: & ideo dicitur in summa, quòd essentia non est principium quo filius generatur secundum quòd est cum paternitate, paternitas namque constituit, & distinguit patrem, vt dictum est. Inquantum autem constituit, vt proprietas particularis est, & sic nullo modo erit principium quo pater generat, aliter generaret patrem: inquantum verò distinguit, est relatio originis, sed in relatione est duo considerare, id, scilicet vnde relatio est, & hoc sequitur actionem ipsam secundum modum intelligendi in diuinis: vnde nec est sic paternitas principium quo pater generat, quia sic paternitas sequitur eius generare. Aliud autem est intelligere in relatione, scilicet quòd est præter quod in omni relatione reperitur in diuinis, tamen idem est vtrumque: in creaturis verò realiter differunt. Essentia igitur diuina est id quod est in paternitate præter id quod refertur, & eadem essentia est id quod est in filiatione præter id quod refertur: & certum est, quòd alia ratione est essentia in paternitate præter id quod refertur, & alia in filiatione. Essentia igitur secundum quod est id quod est in paternitate præter id quod refertur, est principium quo pater generat, non autem omnino secundum quòd est præter id quod refertur, sed secundum quòd est præter id quod refertur in paternitate tantum, vnde essentia est quasi principium primum, paternitas verò proximum, sicut humanitas. Apud nos enim humanitas & potentia generatiua semper communicatur, sed potentia generatiua non est semper, & ideo potentia ex æquo significat essentiam & relationẽ, immo principaliter essentiam, quia essentia communicatur, & hoc pertinet ad naturam principij generationis. Quod autem & pater, & filius dicuntur vnum principium, non est eo quòd conueniant in aliquo quòd personas eorum cõstituat, sed quia conueniunt in vna relatione respectu spiritussancti. Ex quo manifestum est quòd id in quo conueniunt, cum non sit particulare constituens, potest esse principium productionis personarum, licet forma particularis constituens non possit. Ista autem notio licet sequatur relationem inquantum est relatio fundata super actum, præcedit tamen inquantum est idem cum patre & filio. sed quia non particulariter se habet ad eos, quia non constituit eorum personas, potest esse principium quo spirant, sed non communicatur quod est propter oppositionem ad spirationem passiuam, & ideo essentia non est id quod est præter relationem in communi, tñ spiratione est principium,

F quo pater & filius spirãt spiritumsanctum. Ibidem in scripto in fine eiusdem articuli dictum est eandem esse actionem essentiæ & proprietatis patris, vbi nomine proprietatis non est intelligenda forma particularis, sed magis hoc est dictum ad similitudinem proprietatis speciei. Talis enim proprietas magis conuenit cum essentialibus rei, quàm proprietas indiuidui. Paternitas enim in Deo similitudinem habet cum forma particulari rei inquantum talis est, non est de intellectu essentię rei, sicut hæc anima non est de intellectu hominis, habet et etiam cõuenientiam cum proprietate speciei quæ concomitatur essentiam semper, & hoc modo vltimo potest esse eadẽ actio essentiæ & proprietatis patris, sed essentia communicatur, proprietas verò non, quòd est propter oppositionem quam habet in se cum sit relatio. Diligenter igitur vbi talia inueniũtur, hoc modo distinguantur, & nihil dubietatis erit deinceps. Consequenter, cum de æternitate ageretur in primo sententiarũ per etymologiam nominis ipsius, & per naturam interminabilitatis processum est. In prima verò parte summę per naturam immu

G tabilitatis & temporis peruentum est ad naturam æternitatis. Et in 1. lib. contra gent. ex immutabilitate Dei ostensa in 14. ar. & in 25. statim enim æternitatem intulimus, aterque enim modus satis conueniens est doctrinæ. Consequenter, cum de spiritusancto ageretur, dictum est d. 10. ar. vl. quòd esse ab altero per generationem, & esse ab eo per spirationem non possunt vni conuenire, vt per hoc solum differret filius à spiritusancto, licet spiritussanctus non sit ab eo. Et statim post d. 12. ar. 1. ostensum est filium & spiritumsanctum non posse ab inuicem distingui per diuersum modum procedendi à patre, sed requiritur ad eorum distinctionem quòd alter eorum sit ab altero. Et iterum d. 13. ar. 2. dictum & ostensum est, quòd non esset differẽtia inter processiones ipsas, nisi alter eorum esset ab altero. De hoc etiam in lib. contra gentil. sufficienter disputatum est. In prima verò parte sum. q. 36. ar. 2. videtur rectè contrarium dici ei quod dictum est d. 10. artic. vlt. idest, sententia-

H rum In summa autem dicitur, quòd si in filio & spiritusancto non esset inuenire nisi duas relationes quibus vterque refertur ad patrem, illæ quidem inuicem non essent oppositæ, sicut nec duæ, quibus pater refertur ad filium & spiritumsanctum, vnde distinguerentur filius & spiritussanctus præter illas duas relationes oppositas, & hoc firmiter tenemus. Cum enim oppositæ relationes quæ tantum in vna persona sunt patre scilicet, adinuicem non opponantur, non est sufficiens ratio quare aliæ duæ in alia persona esse non possint. Nunquàm autem hoc melius ostendimus, quam d. 13. ar. 2. vbi necessario ostensum est ipsas processiones non posse differre à se nisi per personas præcedentes. Ex quo manifestum est personas nõ differre per processiones ipsas, alias foret circulus in demonstratione ipsius. Quod ergo dictum est d. 10. ar. vl. Ansel. concordat, & verum est secundum quod personæ differunt penes attributa, ad quæ etiam peruenerunt philosophi, licet attributa propriè sint naturæ non

I personarum, vel penes appropriata etiam. Dicere enim generationẽ differre à processione spiritussancti, quia generatio est actus naturæ, processio verò voluntatis, cum natura & voluntas sint de absolutis, in quibus nulla est differentia realis, sed tantum rationis, nihil aliud est, quam filium & spiritumsanctũ differre secundum attributa. Ea enim quæ naturæ sunt, attribuuntur filio, quia de ratione filij est similitudo in natura, & ea quæ amoris spiritusancto, vnde secundum hoc non differt filius à spiritu sancto, nisi secundum rationem tantũ, quæ diuersitas rationis non causabit maiorem diuersitatem quàm ipsa sit. Si verò dicatur quòd est differentia secundum appropriata, quia ea quæ sunt intellectus, vel naturę appropriantur filio, & ea quæ voluntatis sunt, spiritusancto, & sic differunt ab inuicem secundum appropriata, adhuc sequitur quòd aliunde dif-

k ferant realiter, quia differentia per appropriata supponit differentiam secundum propria. Verbum igitur Ansel. intelligi debet de differentia illa quæ est penes attributa, vel appropriata. Addendum est ergo in 1. sent. d. 10. ar. vlt. vbi dicitur, illa dicitur, illa duo vni non posse conuenire, vni videlicet secundum rationem, & non erit ad id quod dicitur in prima parte summæ aliqua oppositio, vnde exempla posita non sunt conuenientia, quia natura & ars differunt realiter, similiter putrefactio & seminatio. In diuinis autem non est aliqua realis differẽtia absolute. Consequenter, dictum est patrem & filium esse spiratores spiritussancti, non spiratorem. In prima verò parte summæ concessum est eos esse vnum spiratorem, vtrunque namque ve-

tum

rum est: spirator enim nomen verbale est, & nomen substantiuum, nomen autem substantiuum sequitur formam a qua imponitur in vnitate & pluralitate. In diuinis autem vna est forma siue sit essentia, siue notio illa communionis patri & filio, vnde pater & filius debent dici vnus spirator propter naturam nominis substantiui: & quia idem nomen est verbale, trahitur magis ad significandum per modum actus, actus autem distinguuntur penes supposita quorum sunt. In diuinis autem duo supposita spirant, vnde pater & filius sunt duo spiratores, non vnus. Consequenter d. 25 vbi quæritur an diuinæ personę mittantur ad beatos in patria, dictum est in responsione ad quæstionem, quòd charitas pertinet ad pręmium essentiale. In 4. verò libr. senten. & in 2. 2. & in 3. contra genti. quòd essentia beatitudinis posita est in actu intellectua: frequenter etiam in alijs locis, vbi de hoc principaliter non intendebatur, idem dictum est, de hoc in nullo dubitamus, cum & veritas euangelica hoc doceat. Ioan. 17. ca. Hæc est vita æterna &c. Hoc etiam B non solum ordo intellectus ad voluntatem, sed etiam ordo meriti ad pręmium ostendit: meritum enim & præmium se habent per modum dati & accepti. In comparatione enim ad illum a quo est meritum in ratione accepti, præmium verò in ratione dati: in comparatione ad ipsum qui meretur, meritum est vt datum, & præmium vt acceptum. Datum enim dicit diuersitatem inter dantem & eum cui datur, sed non inter dantem & id quod datur, quia idem potest dare se. Acceptum verò non dicit diuersitatem inter accipientem, & id quod accipitur, quia aliquid potest accipere se, sicut omnis creatura accipit se à Deo, Angelus autem non solum esse suum, sed etiam seipsum accipit à Deo, idest, essentiam suam, cum tamen ipse sit essentia sua. Præmium igitur æternum necessario erit vt acceptum ab eo qui meruit, meritum verò vt datum ab eodem: vnde cum actus intellectus sit ab intellectu, actus verò voluntatis sit à voluntate, ratio videtur docere meritum principaliter consistere in voluntate, pręmium verò in intellectu: quanto verò plus bonæ voluntatis habuimus & amoris, tanto capacior erit intellectus, & plus præmij recipiet. Amor enim dilatat intellectum & voluntatem. Cum autem aliquis amat intelligere aliquid, quanto plus amat, tanto plus & facilius intelligit, & ideo Angeli superiores nomen acceperunt, non ab eo per quod acceperunt, quod habent, sed ab eo per quod id meruerunt: per hoc enim excitamur ad merendum gradum quem ipsi habent. Hoc tamen nomen specialiter impositum est propter accessum quendam specialem illius ordinis ad diuina, sic enim dicitur vltimo capitulo de diuinis nominibus. Ordo diuinæ sapientiæ est coniungere fines primorum, principijs secundorum, & hoc patet discurrendo à summo rerum vsque ad infimum. In diuinis autem personis non est vltimum, cum non sit ibi ordo prioris & posterioris, tamen Spiritus sanctus dicitur tertia persona, inquantum est à duobus, ideo ordo supremus in creaturis per similitudinem quandam ad Spiritum sanctum quasi vicinior ostenditur, vnde a proprietate Spiritus sancti nominatur, ipse enim amor dicitur: vel ideo sic nominatur, quia ignis diuinas proprietates maxime significat, vt dicitur in finem cœlestis hierarchiæ, & ideo vocantur Seraphin, idest, ardentes propter accessum ad Deum, vnde ex nominibus Angelorum non potest sumi ratio cogens ad ostendendū in qua potentia beatitudo essentialiter consistat. Quod ergo dictum est primo sententiarum distinct. 15. non ostendit, quòd essentia beatitudinis sit in voluntate, sed quòd charitas pertinet ad substantiam gaudij, quia inseparabiliter concomitatur illam visionem beatam, quod tamen non est verum de multis alijs gaudijs accidentalibus, sicut est de notitia illorum quę sciuntur per species creatas, & ideo sibi succedunt: & ideo E dilectio & amor non ita distant à gaudio essentiali, sicut notitia talium rerum, & pro tanto dictum est charitatem pertinere ad præmium essentiale & spirituale. Consequenter, cum de Trinitate mundi ageretur, diximus in 2. sententiarum, neutram partem habere rationes necessarias: & idem in prima parte summæ asseruimus, & in 2. libr. contra gentil. & de hoc etiam specialem tractatum fecimus, in quo ostendimus non sibi repugnare esse à Deo secundum totam substantiam, & non habere durationis principium, hoc enim maxime impediret processum Philosophi, qui dicit ad neutram partem rationes haberi. Ex repugnantia enim intellectuum est potissima demonstratio ducens ad impossibile, sicut potissima demonstratio ostensiua est per intellectum fieri rationem indicantem quod

A quid est, vnde cum ventum fuisset ad solutionem rationum vtriusq; partis, illam de infinitate animarum alijs præculimus in difficultate, non quòd difficile sit ei respondere, sed quia tot in eius solutione patet maius inconueniens, quam ipsa præcludat. Magis enim fidei derogat vnum esse intellectum, quod ponit Auerroys, quia sic periret diuersitas præmiorum, & in hunc defectum venerunt Auerroystæ Parisijs nostris temporibus, contra quos scripsimus de vnitate intellectus, quàm ponere infinitas animas actu, quod posuit Algazel in Metaphysica sua, quia licet essent infinita, nō propter hoc æquipararentur Deo in ordine rerum infinitarum in infinitum, foret ista infinitas subiecta infinitati diuinæ. Nihilominus & hoc contra fidem est, & contra scripturā generalem à qua fides in hoc exordium sumpsit, vnde opinio Philosophi erronea fuit, ponendo mundum æternum, non tamen habuit eam tanquam conclusionem demonstrationis, sed errauit putans eam veram, non B auferens titulum creationis à Deo: prædictæ igitur rationis responsionem aliorum in 2. sententiarum, & in 2. contra Gentiles attulimus. In prima verò parte summa post alias responsiones, & in prædicto diximus eam esse particularem, & propter hoc non concludere intentum, quæ quidem responsio nō consentit dictis ibidem, quia hæc responsio ad minus supponit posse demonstrari hominem non esse ab æterno, & eius oppositum esse impossibile, cum tamen in solutione dictæ quæstionis dictum sit, quòd non potest demonstrari, quod homo, aut cœlum, aut lapis non fuerint, quod quidem dictum de homine, non stat cum prædicta responsione. vnde scire debent aduersarij, quòd hæc responsio non fuit intentionis nostræ: diuersitas enim rationum ad hoc inductarum ostendit, quòd nulla sufficiens est vel demonstratiua, vnde contingit, quòd cum vnus vnam, alius aliam intulit rationem, quare huic dissentit ille, & ille alteri, ea fatuitate dicentium irrisio oritur C apud infideles: maneant igitur ipsi in rationibus quas putant sufficere, quod verum est si sint demonstrationes. Mihi autem solummodo sufficit fides Christi, nec rationi humanæ præsto aurem, vbi Deus loquitur, antequam quicquam foret à principio, cum ipso eram cuncta componens: De prædicta ratione in quæstionibus nostris disputatis vbi quæritur, an Deus possit infinita facere, & in alia quæstione vbi quęritur, An possit infinita scire. diximus quod si esse actu repugnat ei quod est infinitum esse in actu, non potest Deus infinita actu facere. Si autem non repugnat, potest, sed vtrum possint esse actu, diximus differendum vsque alias, & idem diximus in prædicto tractatu, quòd nondum erat ostensum infinita actu esse non posse, nec aduersarij nobis hoc ostenderunt, quod tamen nos postea in prima parte summæ ostendimus recitata opinione Algazelis, & certum habuimus quòd infinita esse non possunt etiam per accidens, vt ibi ostensum est. Si igitur prædicta responsio non placet eis, quæ nunc nobis sufficit, vt dictum est, D quia Aristot. ponit mundum omnes species rerum habuisse à principio, vnde non mundus ab æterno potuit poni perfectus, nisi homo esset qui est species perfectissima vniuersi. Et iterum cum nesciam quid Aristoteles respondeat huic rationi, non enim habemus quicquid fecit de substantijs separatis, licet certum sit ipsum infinita nisi potentia tantum posuisse, vt patet in 3. & 8. Physicorum. Cogitent aduersarij quid huic rationi obijciant, omnes enim fideles dicunt, quòd in principio creauit Deus cœlum & terram, quod beatus Gregor. prophetiam de præterito esse dicit, & Apostolus 2. Pet. 1. dicit, quòd non voluntate humana aliquando allata est prophetia, sed Spiritu sancto inspirante, locuti sunt sancti Dei homines. vnde constat fidelibus, quòd non ratione humana, sed Spiritu sancto inspirante, locuti sunt sancti Dei, vnde constat fidelibus quod E non ratione humana, sed inspiratione Spiritus sancti allatum sit, In principio creauit Deus cœlum & terram. Quia ergo hoc ratione humana sciri non potuit, si videtur inconueniens mundum ab æterno sine homine esse, qui postea factus est in tempore, dicatur, quòd natura vniuersalis non patitur aliquod inconueniens in vniuerso quæcunque sit illa virtus vt Deus, sicut nos ponimus, siue anima mundi, vt alij posuerunt, siue quæuis alia talis, quam semper necesse est talem habere potestatem in vniuersum, vt ipsum ab omni inconuenienti custodiat; quia defectus qui accidit in particulari, vt mors animalis, vel huiusmodi ad perfectionem vniuersi pertinet, defectus autem qui redundat in vniuerso, vt est infinitas in actu, secundum eos non possibile est esse in vniuerso. Posito ergo, quod ad perfectionem

fectionem vniuersi esset homo ab æterno, sicut alia animalia, F & quòd non generaret nisi in tempore, ne accideret inconueniens de actu per virtutem vniuersalis agētis, cuius est vniuersum perficere, & omnia inconuenientia ab eo excludere, non remaneret, quid obijceretur nisi quod homo perfectus generare potest, sicut & alia animalia. Sed huic respondet Philosophus, quòd generatio non est nisi ad saluandam speciem quæ in vno saluari non potest, natura igitur vniuersali conseruante hominem ne inconueniens accideret de infinitate propter bonum vniuersi, differre potuit generationem ab eo, & tamen vniuersum perfectum foret in omnibus speciebus, secundum Aristotelem. Per scripturam enim sacram docemur Adam immortalem factum per originalem iustitiam: vnde licet eum Deus fecisset ab æterno, quia non repugnat æterno habere esse ab alio, vt frequenter ostendimus, potuisset Adam existere G ad perfectionem vniuersi, & non generare, nisi vsque ad tempus à Deo sibi statutum, ne in vniuerso, inordinatio aliqua sequeretur, cuius contrarium sola fides docet, & non aliqua humana ratio. Quod igitur in quæstione vbi quæritur, an Deus posset infinita facere, dictum est post exemplum de circulo plumbeo, qui non mouetur, non quia circulus, sed quia plumbeus. Si igitur infinitum actu esse posset secundum rei naturam & secundum meam opinionē non placet nobis, non enim opinamur hoc possibile esse, cum eius oppositū docuerimus in prima parte summæ.

Explicit Opusculum septuagesimumsecundum, Sancti Thomæ de Aquino, De concordantijs dictorum suorum, in quibus, aliquibus videbatur ipsum sibipsi contradicere; licet ita non sit rectè intelligenti eius mellifluam, & profundissimam doctrinam.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM LXXIII.

De vsuris in communi, & de vsurarum contractibus.

PROOEMIVM.

Omnis homo à natura non degenerans, veritatem amat, & eam scire super omnia desiderat. I Quam si quis concupiscit vero corde, & eam quæsierit in simplicitate cordis sui, ipsa seipsam manifestabit, & Deus qui hoc promittit verax est, & eam præbet diligentibus se, sicut scriptum est Sapientiæ 6. Præoccupat eos qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat. Ecclesiastici. 1. Fili concupiscens sapientiam accede ad illam, & dominus præbebit eam tibi. Inuoco ergo ipsam, ne me errare permittat in periculum animæ meæ, & in laqueum aliorū, sed illuminare dignetur oculos caliginosos ipso suo lumine, sine quo nemo valet ad lumen veritatis vsquequaque pertingere, Amen.

Quoniam verò in dubijs quorum veritas agnita salutaris k est, & incognita periculum ingerit humanæ saluti, admodum vtile est veritatem inuestigare, & temporibus nostris audiuimus multas controuersias inter doctores, non solum in naturalibus quæstionibus, verum etiam in moralibus, in quibus periculum est diuersa sentire & opinari, & præcipue in illa parte iustitiæ quæ commutatiua dicitur à philosophis, & in ista parte eiusdem quæ vitium vsuræ cohibet, ideo circa hanc materiam veritatem declarare, & dubia elucidare quantum Deus donauerit, & noster labor conamine pauperis inuestigationis nostræ attingere poterit, in hoc opere propositum nostrū est. In primis igitur inquirendum est, quid nomine vsuræ in communi significetur, & quot modis accipiatur apud Doctores. Secundo de materia eius propria, & diuersis modis & speciebus ipsius. Tertio de actibus humanis, circa quos & per quos incidit. Quarto an semper sit per se malum, & vnde malum in eo. Quinto de translatione vsurarum, scilicet vtrum transferatur in eis dominium. Sexto vtrum ratio dubij vel periculi valeat excusare vitium vsuræ in istis contractibus, in quibus secundum aliquos est vsura. Septimo quando conditiones personales & reales habeant excusare vsuram.

Deinde inquirendum est de vitio vsuræ. Et primo quomodo incidit, & quando, non solum in mutuo, sed etiam in communi, in contractibus venditionis, & emptionis. Secundo, vtrum in emptione redditutum ad vitam incidat vitium vsuræ. Tertio de diuitibus qui siluas vendunt ad terminum, carius quàm valeant in tempore venditionis. Quarto de his qui committunt alijs mercatoribus suam pecuniam, & alia bona, vt lucrentur ex eis pro tertia vel media portione lucri. Quinto de bonis orphanorum quæ committuntur tutoribus, vel parentibus, vel communitatibus villarum ad lucrum salua sorte. G Sexto de campsoribus, & commutatione campsoria, vtrum in ea sit vitium vsuræ. Septimo de mercatoribus, qui promittunt se solutuos in nundinis pro socijs remanentibus, quia paratam pecuniam acceperant ab eis alterius generis, quæ in nundinis tantum valebat. Post hæc quæretur de restitutionibus vsurarum. Et primo quare fieri debent. Secundo cui vel quibus. Tertio è quibus. Quarto qualiter, scilicet vtrum publice vel priuate. Quinto vtrum eædem res numero, sunt tantum æquiualens. Sexto vtrum fructus, & prouentus ipsarum sint restituendi. Septimo vtrum cogi debeant, & quomodo.

CAP. I.

Quid nomine vsura significetur.

H Qvoniam autem scientia humana à signis ad res, & à sensibilibus ad intelligibilia procedit, sicut experientia docet, & authoritas philosophica confirmat, & modicus error in principijs, seu ignorantia ipsorum maximum in prosequutione ad finem generat errorem, ideo de vsura veritatem scire volentes, necesse habemus prius intelligere, quid nomine vsuræ significetur apud authores. Cum enim nomina sint signa rerum, & ipsas res nobiscum ferre non possimus in disceptatione veritatis ipsarum: ideo ipsis nominibus pro rebus vtentes, necesse habemus scire, quid ipsa nomina significent. Vsuræ verò nomen, secundum Grammaticos, ab vsu dicitur, & significat primo suo intellectu rem quæ per vsum alicuius rei acquiritur, sicut rasura ab actu radendi, & tonsura ab actu tondendi est dicta. Sed quia Grammaticus circa signa principaliter versatur, non propter res quæ significantur, sed propter modum significandi quem ex se denotant, verbi gratia, quòd aliquando per modum substantiæ, aliquando per modum accidentis substantiæ, aliquando per modum actus, aliquando per I modum accidentis, a quo signum attribuitur: ideo ipsæ voces à physicis authoribus magis referuntur ad designandas res aliquas determinate has, vel illas in aliquo genere rerum: propter quod cū frequenter a physico, vel à logico non instituantur voces significantes secundum numerum rerum, quia ars non coæquat naturam, contingit quòd physicus, vel logicus vna voce res plures designat, & sic fit æquiuocatio vocum. Aliquando verò ipsam vocem quæ ex vocis suæ proprietate aliquid generaliter & vniuersaliter significat, ad aliquam rē specialem ipse physicus designandam determinat: & hoc est aliquando per similitudinem ad aliquam, aliquando per contrarium, verbi gratia. Nomen Apostoli ab actu mittendi generaliter dicitur, & tamen theologus, hoc nomen determinat ad k missos speciales Christi, & adhuc singulariter ad personam Pauli, quando sine abiectione dicitur. Physicum verò, vel Philosophum nominamus, qui de rebus philosophatur siue naturaliter, siue mathematice, siue theologice. Et logicum nominamus, qui de sermonibus & signis qualitercunque considerat. Et per istum modum, nomen vsuræ accipitur a naturalibus, vel moralibus philosophis, & ab authoribus diuinis ad designandum rem determinatam ex vsu rerum prouenientem, secundum quandam singularem vsus rei rationem. Cum autem iure naturali omnis res quæ in vsum hominis venit, ex natura vsus minuatur magis quàm incrementum pariat, & maxime in materia æris hoc apparet, ideo & vsura secundum rationem propriam dicta est res, quæ ex vsu æris acquiritur, propter quod dicunt philosophi vsuram dictam, quasi vsu æris acquisitam: vnde & illud Psalm. 14. Pecuniam suam non dedit ad vsuram. Theologi verò considerantes iusti & iniusti ratio-

nes,

nes, subtilius exponentes nomina hæc designantia, large extẽdunt huius nominis significationem ad incrementa, quæ proueniũt ex vsu omnium rerum per similem vsum, & rationem, & non tantum pecuniæ. Et ideo vocant Doctores vsuram omnem superabundantiam cuiuslibet rei, quam parit vsus, similis ei à quo primo dicitur vsura, sicut habetur Ezechielis 22. Vsuram & superabundantiam accepisti, & auare proximos tuos calumniaberis, meique oblita es, dicit Dominus Deus. Et sic accipit ibi vsuram, & superabundantiam cuiuscunque rei, quæ vsuræ rationem habet. Significat ergo primo nomen vsuræ incrementum, quod parit pecunia ex vsu suo. Secundario autem etiam significat superabundãtiam, quam parit quęlibet res ex vsu suo simili cum vsu pecuniæ. Et ideo quia talis superabundantia aliquando oritur ex vsu contra legem, aliquando verò ex vsu legaliter, ideo & nomen vsuræ in scripturis sacris multipliciter accipitur. Aliquando enim accipitur in in malo, sicut quando fit ex vsu contra legem. Aliquando verò in bono, sicut quando fit ex vsu legaliter. In bono etiam inuenitur acceptum tripliciter. Vno modo quando est secundum legem diuinæ charitatis, vt illud Matth. 25. Oportuit te committere pecuniam meam nummularijs, vt & veniens ego recepissem vtique quod meum est cum vsura. Alio modo quando secundum legem est fraternæ charitatis, vt illud. Prouerbiorum 28. Qui coaceruat diuitias vsuris & fœnore liberali, in pauperes congregat eas. Et illud Prouerbiorum 19. Fœneratur Domino, qui miseretur pauperi. Tertio modo quando secundum legem est iustitiæ & æquitatis, vt illud Psalmi 71. Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum, & appropinquauerunt vsque ad portas mortis. Primo modo vsuræ nomine designatur superabundantia præmiorum in futura vita, respectu meritorum vitæ præsentis. Secundo modo designatur superabundantia meritorum in præsenti vita respectu gratiæ datæ. Tertio modo designatur superabundantia pœnarum inste debitarum respectu culpæ præsentis: & his tribus modis dicitur vsura spiritualis magis quàm corporalis. Alio verò modo dicitur vsura superabundantia rerum corporalium & temporalium &c. secundum quam nomen vsuræ significat vitium quoddam de genere auaritiæ, quod gignit cupiditas, quę radix est omnium malorum. Et secundum istum modum accipiendi nomen vsurę, condemnatur vsura communiter à Doctoribus.

Ex his ergo patet quid significetur nomine vsuræ, & quot modis nomen vsuræ accipiatur à sacris Doctoribus.

C A P. II.

De materia propria vsuræ, de speciebus & modis eius.

NVnc autem ad eam significationem vsurę, qua superabundantiam, vel incrementum rerum corporalium, vel temporalium significamus, inuestigationem conuertentes, dicamus quæ primo sit eius materia propria, & quæ species, & qui modi. Materiam verò eius propriam, secundum authores, inuenimus determinatam tribus cõditionibus; quia omne quod in vsum hominis venit, determinabile numero, pondere, & mensura est proprie & per se materia vsuræ. Et hoc ita declaratur. Iam enim declaratum est, quòd nomen vsurę secundum quòd ipsa vtuntur Doctores sacræ doctrinę in condemnationem, significat superabundantiam, siue incrementum ex vsu alicuius rei proueniens. Quare cum superabundantia sit extremũ respectu alicuius æqui & iusti dictum in moribus, oportet quòd æquum & iustum in moribus sint determinata in rebus, ex quibus superabundantia innascitur, quæ vocatur vsura. Si enim ipsæ res ex quarum vsu dicitur innasci superabundantia damnabilis determinatæ non essent in ratione iusti & æqui, nec ipsa superabundantia determinari posset in ratione iniusti & inæqui. Res verò quæ in vsum hominis veniunt, determinari tantum possunt in ratione iusti & æqui secundum tria prædicta, scilicet secundum numerum, per quem æquale & inæquale determinãtur generaliter in omnibus rebus, quæ discreto numero distinguuntur. Et secundum mensuram per quàm æquale & inæquale communiter determinantur in rebus continuis, secundum quod in vsum hominis veniunt, vt triticum, vinum, oleum, & huiusmodi. Tertio secundum pondus, per quod æquale & inæquale determinantur specialiter in alijs rebus, quæ nec numero, nec mensura ita prompte pos-

A sunt æquari, & diuidi, sicut præcipue sunt metalla & æra. Nec alijs modis, nec pluribus, nec paucioribus possunt res quæ in vsum hominum veniunt, ad æquitatem determinari: quia omnis res talis aut est distincta & discreta adinuicem, aut non. Si sit discreta, cum omnium discretorum prima ratio discretionis sit numerus, tunc necessario secundum æquitatem quæ per numeros demonstratur, oportet ipsas res inquantum sunt discretæ æquitate determinari. Verbi gratia. Si volumus æquitatem determinare inter domum & lectum, quæ sunt res distinctæ & discretæ, oportet quòd in aliquo numero ponamus æstimationem vtriusque. Et si sint domus quinque, & lectus vnus, tunc ęquitas erit, si quinq; lecti addantur domibus quinque. Quinque enim cum quinque æqualia sunt: & sic est in omnibus rebus ad seinuicem distinctis & diuisis. Si autem res sint indistinctæ, iam non possunt distingui & determinari ad æqualitatem, nisi duobus modis, scilicet aut per mensuram aliquam determinatam, sicut quando res habet quantitatem per se di-
B uisibilem & tractabilem, sicut agri, panni, & fructus terrę. Aut per pondus æquale, sicut quando res non est facile diuisibilis, & tota eius bonitas consideratur in ratione sui ponderis, vt sunt æs, ferrum, stannum, aurum, & argentum. Et ideo, quia superabundantia quam vocant authores vsuram, extremum dicit respectu æquitatis in rebus venientibus ad vsum hominis, oportet quòd materia vsuræ per hæc tria prædicta cognoscatur & determinetur, quia extrema communicant in materia cum medijs. Et ex hoc apparet, quòd non tantum pecuniæ, siue nummismata dicuntur materia vsuræ, sed etiam omnes res quæ numero, pondere, & mensura determinari possunt, & in vsu hominis veniunt: propter quod dicit scriptura. Deut. 23 Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem.

Sunt autem species vsuræ corporalis secundum leges communiter duæ. Vna quæ dicitur communiter vsura sortis, quæ
C est quando aliquod incrementum ex sorte mutuata tantũ quęritur. Alia quæ dicitur vsura vsurarum, quæ proprie dicitur improbum fœnus, quæ etiam hominem reddit infamem. De qua tertia quæstione 7. Infames sine ponderis, distinctione quęstione 7. Tria. Et hæc dicitur vsura vsurarum, quia etiam ipsæ vsuræ quæ sorti accidunt, alias vsuras pariunt secundum proportionem ad partum sortis. Sunt etiam duo modi vsurarum, alij à prædictis à iure condemnati, scilicet, vsura quæ dicebatur centesima, quæ per annum æquabatur sorti tantum. Alia verò dicebatur emiola, ab emi, quod est mediũ vel malum, & olon, quod est totum annum, quia per annum pariebat medietatem sortis tantum. De his habetur 47. distin. cap. Quoniam multa. Ex his ergo liquet in qua materia vsura contingat, & quæ & quot sunt species, siue modi eius secundum authores.

C A P. III.

D *Quomodo in solo actu mutui primo per se accidit vsura.*

CVm autem videamus superabundantias particulares ex multis rebus quæ nec nomen, nec vitium tenent vsuræ, vt ea quæ multiplicantur ex seminibus, & etiam quæ aliqui lucrantur bonis suis laboribus, & iustis contractibus, iam declarandi sunt actus, per quos, & in quibus superabundantia rerum, nomen & vitium vsuræ sibi acquirat. Quòd autem principaliter ex actu, & per actum commutatiuæ iustitiæ, qui dicitur mutuo rem dare vel accipere, superabundantia nomen habeat vsuræ, probatur, primo per Doctores sacræ scripturæ. Legitur enim in Exod. 22. cap. sic. Si pecuniam mutuo dederis po-
E pulo meo pauperi qui habitat tecum, non vrgebis eum quasi exactor. Et sequitur. Nec vsuris opprimes eum. Item Deuteronomij 23. ca. Fratri autem tuo, absque vsura id quo indiget commodabis. Ratione verò sic declaratur. Quia cum de vsura sit sermo, secundum quòd dicit incrementum ex vsu alicuius rei elicitum, attendendum est, quòd vniuscuiusque rei possessæ ab homine, duplex potest esse vsus, vt dicitur 1. Politicorum. Vnus & proprius est ipsius rei vsus, quo ipsa res refertur ad necessitatem humanæ vitæ. Verbi gratia. Calciamenti calciatio. Alius est vsus non proprius rei, licet per se insit, sed quo per ipsam rem, commutatiue acquiritur alia. Verbi gratia. Calciamenti commutatio per venditionem, vel permutationem, vt cum pecunia, vel alia res per ipsam acquiritur. Cum igitur vsus primo modo dictus per finem sibi conuenientem determi-

determinetur, eo quòd omnia quæ possideri possunt, propter hominis vtilitatem & vitam facta sunt & creata, consequitur, quòd omnis excrescentia rerum, ex vsu huiusmodi rerum genita, boni ratione habet & non mali de se, propter quod ex tali vsu vsura quæ est excrescentia habens rationem mali, per se non innascitur. Est ergo consequens, quòd ex vsu rei secundo modo dictæ est vsus, qui est ex commutatione rei ad alterum. Hic autem modus, adhuc dupliciter contingit quia aut est ad finem conuenientem, aut præter finem conuenientem. Si primo modo, tunc adhuc potest fieri commutatio per modum debitum & conuenientem fini. Et hoc est dupliciter. Vnus & primus modus est, per modum liberalitatis solum, vt in datione gratuita. Et iste modus de se nullam parit excrescentiam eo quòd liberaliter trãsfertur ad alterum possessio rei, & vsus eius. Alius modus & debitus est per modum æquitatis & iustitiæ, vt quando aliqua res & vsus eius commutatur, & transfertur per adæquationem iustam alterius rei vel vsus, siue sit pro nummismate, siue pro alia re, siue pro labore corporali. Et notandum, quòd res quandoque simul cum vsu eius transfertur iuste, vt in venditione, & emptione, & permutatione. Aliquando verò solus rei vsus, & non possessio rei, sicut & in accommodatis rebus & locatis. In his ergo quæ liberaliter transferuntur iuste, si ad finem conuenientem sibi transferantur, nihil reprehensibile naturaliter inuenitur. Finem autem conuenientem dicimus, vtile & necessarium vitæ humanæ. Ex his concluditur, quòd omnis superabundantia, ex vsu rerum per modos prædictos innata, in relatione ad finem conuenientem, caret ratione vsuræ. Si autem sit præter finem conuenientem, vel debitum modum, sic est vsura. Quare oportet, quòd ratio vsuræ inueniatur primo & per se in actu aliquo prędicto sum, inquantum caret modo debito, vel fine conueniente, vel vtroque. Constat autem, quòd proprius vsus rei & per se est in relatione ad finem conuenientem. Quare cum in relatione ad finem conuenientem omnis vsus sortiatur rationem boni simpliciter, consequens erit, quòd in abstractione à fine conuenienti sortiatur rationem mali communiter, non huius vel illius specialiter. Specialis ergo ratio vsuræ secundum quòd condemnatur, vt vitium, non erit ex relatione vsus rei ad finem. Potest enim quis vsuras quęrere, sicut & furari, vt habeat necessaria vitæ humanæ. Sed non propter hoc excusatur à vitio vsuræ vel furti. Quare ex modo indebito circa aliquem vsum rerum, accidit ratio vsuræ.

Prętereà per superabũdantiam quæ ex mutuo ratione mutui accidit, vsura vtrũque modum debitum corrumpit simul, quia illa, scilicet superabundantia quæ ex collatione gratuita accidit, non habet vitium, quia non corrumpit liberalitatem: si enim corrumperet liberalitatem, iam non fuisset collatio gratuita. Similiter illa superabundantia quæ ex iusta permutatione seu vẽditione accidit, non habet vitium inæqualitatis: aliàs enim non fuisset venditio iusta vel permutatio. Illa verò sola superabundantia quæ ex mutuo ratione mutui procedit, liberalitatem & iustitiam corrumpit. Liberalitatem quidem, quia mutuum gratuitum fieri debet de natura mutui. Hoc enim significatur, Lucæ 6 cap. Mutuum date, nihil inde sperantes. Item hoc significatur ratione nominis, quia mutuum datur, quando meum vel tuum mihi vel tibi datur. Item iustitiam corrumpit, quia in mutuo dati redditio designatur. Et idcirco vbi plus redditur, inæqualitas paritur. Ex his apparet, quòd in solo actu mutui, circa commutationem rerum, primo & per se inest ratio vsuræ, secundum quòd à Doctoribus propriè accipitur, vt superabundantia ex vsu rerum condemnabilis. Inuenitur autem similitudo vitij huius & in alijs contractibus, per quandam assimilationem superabundantiarum ad hoc vitium, vt infra dicetur.

CAP. IIII.

Quomodo vsura est peccatum mortale secundum legem diuinam.

IAm ex dictis potest aduerti, vnde ratio vitij in vsura huiusmodi sit. In omni enim actu hominis malum accidit, aut natura, aut lege. Natura, quando præter naturam actus factus ad finem conuenientem naturæ non refertur. Ratio enim boni à fine conuenienti inest omnibus. Lege verò malũ accidit, quando contrarium fit legi scriptæ vel mistæ. Et vtroque prædictorum modorum inuenitur malum in vsura. Nam si propriius

F vsus rerum ad finem conueniẽtem determinetur per naturam ipsarum, etiam commutatio ipsarum quæ inuenta est propter vsum proprium ipsarum, ad eundem finem referri debet de natura ipsius. Quare si fiat præter finem conuenientem, & non referatur ad finem propter quem est, erit de natura sua habens rationem mali. Vbicũque verò fit permutatio rerum propter augmentationem ipsarum, & multiplicationem, iam fit præter finem conuenientem, quia vbi intenditur augmentatio & multiplicatio, ibi finis conueniens esse non potest. Quod facile videre possumus in homine auaro, & vsurario, qui semper aliquid desiderat ad diuitiarum suarum cumulos magis ac magis semper augendos & multiplicandos, & tamen nũquam satiatur: quanto enim locupletior est, tantò pecuniarum sitibundior, & si scriptis philosophorum credimus, tam illi deest quod habet, quam quod non habet, & ideo in opibus cumulandis per vsuram nullus finis reperiri potest conueniens: & in vsura in infinitum intenditur, quia quanto magis acquiritur, tanto magis intenditur, & magis infiniti rationem habet, G sicut etiam determinat Philosophus in 1. Politicorum cap. 5. Quæcunque enim sunt ad finem aliquem, finita sunt. Cum ergo vsura dicat superabundantiam & incrementum ex vsu rei productum, per intentionem & rationem ipsius nominis, necessario dicetur, quod est præter finem commutatiuæ naturalis, quæ tantum est propter necessitatem vitæ humanæ, quæ de se finita est in suis indigantijs. Et hanc rationem ponit Philosophus nõ tantum in vsura propriè dicta, quam vocant Thokon, idest, partum nummismatis, sed etiam in omni commutatiua, in qua tantum lucrum, & multiplicatio rerum intenditur propter se, & non propter necessitatem vitæ. De qua dicit Philosophus in 1. Politicæ, capitulo 5. in fine, vbi sic dicit. Duplici quidem existente lucratiua, quam vocat crismaticam, hac quidem Kalipeca, idest, augmentatiua pecuniarum propter ipsam pecuniam, hac autem iconomica, idest, quæ seruit ad regimen domus & ciuitatis, vel ad bonum commune, H & hac quidem nauocica, idest, quæ acquirit vt iconomice seruat laudata, & ideo laudata, quia finita, & ad debitum finem secundum, naturam ordinatur: translatiua autem vituperata iusta. Translatiuam dicit alteram commutatiuam, per quam res transfertur de vno ad alium, non propter propium vsum rerum, & necessarium vitæ, sed solum gratia lucri, vt semper multiplicentur diuitiæ. Et quia translationis huius gratia factum est nummisma, sicut dicit ibidem Phil. ideo huiusmodi vitium magis apparet in translatione nummismatum, pro multiplicatione ipsorum. Et ideo sequitur, quod non est secundum naturam translatio huiusmodi, quę est ad congregandum pecuniã, per translationem pecuniæ. Et hoc est quod sequitur. Sed abiiciendum est, quia scilicet translatio fit pecuniæ pro pecunia, & non pro alia re necessaria vita humanæ: & ideo rationabilissime odio habetur talis cõmutatio, quæ dicitur bboletica, idest, vbi datur obolus, idest, paruum pondus & determinatum pro I alio eiusdem generis ad augmentum. Et hæc odio habetur quia ab ipsa fit possessio nummismatis, & vsus eius ad aliud, ad quod non est factum per naturam: quia factum est translationis gratia, idest, vt per ipsum fieret translatio aliarum rerum, secundum quod ad vitam necessariæ sunt, & non secundum quod ad congregationem, & ad affectum sunt auaritiæ. Et statim Philosophus descẽdit ad huiusmodi lucra, secundum quod specialiter fiunt per vsuram propriè dictam, quam vocant Thokon græce, idest, partum latine, eo quòd nummisma seipsum parit in vsura, idest, quia propter translationem sui ipsius multiplicatur & augmentatur. In mutuo verò transfertur nummisma propter se tantum, & non propter finem necessarium vitæ, de ratione mutui. Vnde Philosophus ibidẽ dicit. Thokoa autem fit nummisma etiam nummismate. Itaque & maximè K præter naturam & rationem ista pecuniarum acquisitio est, scilicet quæ est per thekos, idest, in mutuo pecuniæ pro augmento pecuniæ. Et dicit maximè, respectu illius acquisitionis quæ fit in contractibus alijs, causa cupiditatis tantum, quæ mala est, & contra naturam: adhuc peior est, quæ fit per exercitium turpitudinum corporalium: sed ista est maximè contra naturam, quia obligat reum ad restitutionem acceptorum, quod non faciunt primi duo modi. Sic ergo patet, quomodo naturà inest malum in vsura, & propter materiam secundum Philosophũ. Alia ratione possumus ostendere in vsura malum incidere specialiter, propter naturam actus proprij ex quo incidit, qui est dare mutuo. Cum enim mutuo dare sit actus proprius, ad cuius

ius

ius corruptione generatur vsuræ vitium, vt in præcedenti capitulo declaratum est, & huiusmodi actus, sit actus liberalitatis & gratiæ, vt ostendemus, necessario quicquid actui accidit, quod liberalitatem tollit, ipsum actum a natura sua auertit, & per consequens virtutem iustitiæ vniuersalis corrumpit. Quare rationem iniuriæ habet, & sic rationem culpæ. Quòd autem dare mutuo rem suam alteri sit liberalitatis & gratiæ actus proprius, patet primo ex genere actus qui est ipsa datio, quæ designat liberalitatem dantis. Quod autem liberalitatē tollit, aut violentiam exterioris agentis, aut necessitatem naturæ interioris, aut debitum importat æquitatis. Quicquid enim transfertur ab vno in alium per violentiam, non datur sed aufertur. Quod autem similiter transfertur per necessitatem naturæ, sicut in successionibus hæredum, non datur, sed relinquitur. Item quod transfertur per debitum æquitatis, sicut in iustis venditionibus & permutationibus rerum, & remuneratione laborum, magis redditur quàm detur. Quare in illa translatione in qua actus dandi proprie debet attendi, nullo modo liberalitas debet corrumpi: sed huiusmodi actus, scilicet dandi, vere attenditur in actu mutui, sicut probant authoritates vtriusque legis. Quare si aliqua circunstantia addatur huiusmodi actui, quæ liberalitatem dandi corrumpat, erit huiusmodi actus malus, & vitiosus, & peccatum. Talis autem circunstantia additur, quandocunque datio mutui fit pro aliquo lucro, siue in spe, siue in re, eo quòd illud, quod pro lucro fit, non pro pura liberalitate fit. Ex quo sequitur, quòd semper ibi malum & peccatum est, nō solum ex natura finis & materiæ suę, sed etiam ex natura actus proprij, circa quem fieri habet. Tertia ratio etiam non minor assignatur ab alijs, scilicet ex parte iniustę possessionis vsurarum. Quicquid enim acquiritur vt possideatur, & iniuste possideri non valet, male acquiritur & male possidetur, & peccatum in acquirente & in possidente generat: sed sic est in vsura, vt declarabitur. Quare vsura peccatum est. Quicquid enim fit suum de non suo, sine iusto titulo, & per fraudem rei nō suæ, iniuste acquiritur, & iniuste possidetur: sed in vsura est res facta sua de non sua, sine iusto titulo, & per fraudem rei nō suæ, vt patebit statim. Quare iniuste acquiritur & iniuste possidetur. Huius autem ostensio est: quia translatio rei de domino in dominum, non posset fieri iusto titulo, nisi tribus vijs, scilicet aut per ius naturæ, quando scilicet res deuoluitur à parentibus, vel parentibus in filios & hæredes per mortē, qui modus non est in translatione vsuræ, aut per ius gratiæ & liberalitatis, quando, scilicet dominus rei dat gratis alteri, quod suum erat. In hac autē via, videtur aliqualiter vsura excusabilis, eo quòd voluntarie dicitur dare dominus incrementum vsuræ vsurario: sed hoc non valet excusare, eo quòd vsurarium vocamus eum qui non mutuat gratis, sed pro spe alicuius incrementi, quod tunc accipit, vel sperat accipere. Et licet accipiens mutuo libenter det ei aliquod incrementum, vel dare velit, tamē ex parte accipientis vel sperantis huiusmodi incremētum, tollitur ratio gratiæ, & liberalitatis, quantum ad ipsum a quo est actus huiusmodi: & ideo non fit suum iure libertatis, quod accipit, quantum est ex parte ipsius accipientis: & ideo quantū ad ipsum, non seruatur eius gratiæ. Aut potest fieri suum, de non suo, iure ęquitatis, quod est, quando secundum æquitatem iuris, fit recompensatio alicuius rei, sicut in venditionibus & emptionionibus rerum, vel laboris: sicut quando laborantibus redditur merces laboris. Constat autem, quòd etiam in hac via, non potest inueniri vsura, in ratione iustæ possessionis & acquisitionis. Primo, quia huiusmodi contractus, non habet rationem venditionis & emptionis, nec permutationis, sicut apparet ex forma verborum, & ex translatione pecuniæ, vel rei datæ mutuo, quæ de sui natura data est, siue determinata numero, pondere, & mensura. Et non pendet ex voluntate transferentis, propter quod si altera exigitur, quàm datur, in ista est commēsuratio. Nihil enim in re data coæquatur ipsi incremento, quòd vltra accipitur, non gratis, nec iure naturę. Secundo etiam apparet iniquitas, in acquisitione vsurę, quia fit de non suo suum. In vsura ergo est vitium siue malum, per viam fictæ æquitatis. Quod sic patet. Fęnerator enim rem, vel pecuniam transferens, vt per translationem aliquid plus recipiat, quàm dederit, semper aliquam æquitatem in acceptione superabundantiæ prætendit, quę non potest esse nisi tempus illud in quo huiusmodi gratiam facit, & expectat receptionem sortis. Et hoc patet, quia secūdum prolongationem temporis, vel abbreuiationem augmentatur superabundantia vsuræ, vel

A minuitur. ergo fœnerator de tempore recompensare intendit illud, quod plus accipit, quàm dederat. Tempus autem commune est, nec est propria possessio alicuius, sed à Deo datur æqualiter. Quare huiusmodi fœnerator de re non sua, & quæ est æqualiter accipientis & dantis, & gratis a Deo omnibus datur intendens æquare & recompensare rem acceptam, fraudem facit & proximo cuius est tempus, quod sibi vendit: & Deo cuius rem gratis datam sub pretio ponit. Constat autem, quòd nec labore aliquo fit recompensatio in contractu vel acquisitione vsuræ, quia tantum lucratur fœnerator dormiens, sicut vigilans: & in diebus solennibus, sicut in ferijs communibus. Quare ex his omnibus consequens est, quòd superabundantia vsuræ nullo iure, vel iusto titulo acquiritur vel possidetur. Quare & malum est de sui natura & vituperabile, quia voluntate fit humana. Ex prædictis etiam liquet, quare quædam vsuræ in sacra scriptura, & etiam in legibus humanis concessę,

B sunt tanquam licitæ, quia quandocunque vsura potest accipi, vt sua res aliquo iusto titulo, erit sine scrupulo inculpabilis acceptio. Et hoc est, quando res violenter detinentur, & sunt aliorum secundum veritatem, & per vsurā acquiruntur, vel detinentur. Quòd autem malum vituperabile sit vsura, & quare, iam dictum est. Sed quantum & quale sit, erit declarandum. Nam secundum theologiam, vsura condemnatur tanquam peccatum mortale & graue. Vnde Ezechiel. 18. Qui vniuersa hæc detestanda fecerit, morte morietur: & enumeratur in prædictis vsura. ergo vsuræ vitium est detestandum, & æterna morte dignum. Præterea. Ambrosius in libro de bono mortis, & habetur 14. q. 4. Si quis vsuras acceperit, & rapinam facit, vita non viuet. Sed aduertendum est, quòd vsura differt à furto & rapina: quia furtum & rapina nullam habent speciem æquita-

C tis, eo quod per violentiam occultam & apertam committuntur. Nec prætendunt in republica aliquam vtilitatem: sed potius pacis rei publicæ subuersionem. Vsura verò aliquam speciem æquitatis prætendit: quia videtur æquum & iustum, vt beneficio exhibito reddatur aliquod emolumentum, quàmuis secundum rei veritatem non debeatur tali beneficio aliquid ex iustitia, nisi tantum ex gratia, quod est beneuolentia & gratiarum actio. Similiter in vsura aliqua vtilitas videtur prætendi reipublicæ, quia per ipsam retinentur multæ hæreditates, & vitantur damna quamplurima, propter quod etiam leges humanæ eam permittunt & non puniunt, sicut puniunt & prohibent furta & rapinam. Ex his igitur patet, quòd vsura sit malum vituperabile secundum legem naturæ, & peccatum mortale secundum legem diuinam, & quòd sit species quædam siue modus de genere rapinæ & furti.

D

CAP. V.

Quomodo in vsura non transfertur dominium, secundum legem diuinam.

CVm autem dictum sit, quòd vsura in genere furti & rapinæ contineatur, vt specialis modus, & huius non potest habere rationem, nisi propter detentionem alicuius rei aliena inuito domino, non immerito quæritur à peritis, vtrum vsura sit vera res aliena, & non sit vera possessio accipientis. Et ex hoc communiter à doctoribus solet quæri, vtrum in vsura trāsferatur dominium: & quia huius quæstionis duplex reperitur determinatio inter doctores: quia quidam eorum, qui theologice magis procedūt, simpliciter affirmant in vsura non trāsferri dominium: alij verò qui iura scripta, & humanas leges attendunt, simpliciter transferri dominium dicunt. Vt autem veritas secundum nostram intentionem appareat, hoc capitulum subiungimus. Quæ autem mouere possunt Theologos as-

E serentes non transferri dominium, sunt quędam authoritates, & ex his rationes consequētes. Dicit enim beatus Augustinus ad Macedonium, & habetur 14. q. 4. Quid dicam de vsuris, quas etiam ipsæ leges & iudices reddi iubēt? An crudelior est qui subtrahit, vel eripit aliquid diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnore? in hæc itaque atque huiusmodi, male vtique possidentur. Ecce quomodo beatus August. dicit, quòd sicut furta & rapinę male possidentur, sic & vsurę. Et subdit ibidem, Et vellem vt restituerentur. Sed non est restituendū, nisi quod est alienum, & non suum: quare vsuræ non sunt in dominio possidentis. Alienum enim & suum contraria sunt, & non incidunt in idem simul. Item, Augustinus in libro de verbis Domini, tractatu. 30. Nolite velle eleemosynas facere de fœnore & vsura:

& vsura: sed cõstat quòd quilibet de suo potest eleemosynas facere. Quare videtur quòd vsuræ non sint in proprietate & potestate possidentis. Præterea. Nulla res est restituenda alicui, nisi illi qui est verus Dominus eius. Quare cum vna res simul habere duos dominos non valeat à se inuicè diuersos & æquales, & omnis vsura restituenda sit secundum legem diuinam ei à quo accepta est sicut vero Domino, sequitur quòd restituens non habeat verum eius dominium, & sic non erat translatum in accipientem vsuram. E contrario verò mouet quosdam legistas & iurisperitos, scilicet quòd secundum omnem legem res aliena cuius dominium non transfertur, semper est restituenda vero domino eadem numero, a quocunque possideatur. Sed in vsura etiam secundum legem diuinam hoc nõ iudicatur. Si enim aliquis accepit equum, vel pecuniam, vel rem aliam quamcunque in vsuram ab alio, non tenetur eandem rem numero restituere secundum leges, sed tantum sufficit si valorem rei restituat. Præterea. Si fœnerator equum acceptum in vsuram vendiderit alteri, vel dederit, constat per leges quòd transfertur dominium, & quòd non competit repetitio eiusdem equi illi qui fœneratori equum dederat pro vsura. Sed si non esset translatum dominium in fœneratorem, non posset fœnerator alteri dare, vel vendere transferendo dominium quod non habebat. Quare videtur in vsura transferri dominium, & alia ratione naturali videtur idem: quia accipiens mutuo vna & eadem volũtate mutuum petit, & lucrum, siue incrementum de suo promittit. Cum ergo penitus sit voluntas qua petit mutuum libera, & non coacta, erit similiter & voluntas qua promittit incrementum libera, sed reddi debet promissum æqua voluntate qua promittitur. Quare & libere incrementum huiusmodi redderur ab eo, qui est verus dominus rei: sed si verus Dominus rei transferat dominium in quemcunque possessorem, vere transfert dominium. Quare videtur in vsura vere transferri dominium etiam iure naturali. Et sic lege diuina, quæ non compellit ad restitutionem eiusdem rei numero, & legibus humanis quæ non compellunt ad restitutionem vsurarum, & non puniunt accipientes vsuras, sicut accipientes res alienas, & lege naturæ conantur ostendere, qui sunt huius opinionis, quòd in vsura transfertur dominium. Quare ergo restitui debent, si non sunt res alicuæ? & si sunt res alienæ, quo modo vendi, vel dari possunt tanquam propriæ? Ex his itaque surgit nõ immerito dubitatio. Ad quod vt declaretur, oportet præscire quòd aliter iudicat lex diuina alienum, aliter lex humana. Lex enim diuina alienum dicit quicquid possidetur contra legem Dei, qui solus est vere Dominus: & ideo omnia quæcunque possidentur ab alio, si præter voluntatem Dei possidentur, iniuste possidentur, & inuito domino quasi res alienæ possidentur: & hoc expresse dicit beatus Augustinus ad Macedonium. Et habetur. 14. quæst. 5. sic capitulo. Quid dicam? Nonne omnes qui sibi gaudere videntur conquisitis, eisq; vti nesciunt, alienum possidere conuincimus? Hoc enim certe alienum non est, quod iure possidetur: hoc autem iure, quod iuste, & hoc iuste, quod bene. Omne igitur quòd male possidetur, alienum est: male autem possidet, qui male vtitur. Sic ergo patet, quòd fœnerator non est verus dominus vsurarum, sicut nec raptor rapinarum, quia vterque male possidet: & ideo alienum possidet, & non suum: sed verus Dominus id quod possidet vt dominus, possidet vt suum. Ex quo patet, quòd secundum legem Dei, in vsura non est translatum dominium: & ideo lex diuina iubet restitutionem vsurarum fieri sicut & rapinarũ. Et voco legem diuinam, quæ in canone sacræ scripturæ, & in decretis sanctorum patrum, & concilijs continetur. Lex autem humana alienum iudicat id solum, quod præter voluntatem hominis qui Dominus rerum est, secundum leges humanas accipitur, vel detinetur. Quare cum in furto, vel rapina appareat rerum acceptio, vel detentio contra illius hominis voluntatem, qui putatur dominus ab omnibus hominibus, iuste lex humana illa punit, & tanquam vere aliena restitui compellit: sed id quod in vsura accipitur, vel detinetur, non videtur esse contra voluntatem dantis, eo quòd nec per ignorantiam datur, nec per violentiam tollitur. Quare lex humana vsuras non iudicat res alienas. Sed dubitatur adhuc ex dictis. Si lex diuina iudicat vsuram vere rem alienam quare nõ compellit ad restitutionem eiusdem rei numero? Ad quod respondemus, quòd quantum est ex lege diuina, debet compelli fœnerator ad eandem in numero restitutionem, si manet ipsa res in potestate fœneratoris eadem, nisi

F per assensum repetentis liberetur, alias tenetur pro ipsa valorem restituere. Si autem res non manet in potestate fœneratoris, sed consumpta est vel translata in alterius dominium, qui est veræ fidei possessor, tunc compelli debet fœnerator ad restitutionem æquiualentis. Sed adhuc dubitatio oritur, quomodo fœnerator rem alienam possit transferre in dominium alterius. Respondeo dicendum, quòd secundum id quod aliena sibi iudicatur, non potest, sed secundum quòd sua est. Verum quia lege diuina iudicatur aliena, debet & eadem lege iudicari non posse iuste transferri in alium sine consensu domini veri. Quo modo ergo quis potest retinere res datas, vel emptas à fœneratore, quas scit fuisse res vsurarum? Vel quare non compelletur ad restitutionem, sicut qui retinet rapinas, vel furta qualitercunque data, vel empta sine consensu veri domini?

G Ad quod dicendum, quòd lex diuina principaliter considerat iustum cuiuscunque personæ, vel iustum, inquantum per hoc ordinatur ad finem, qui est vita æterna. Lex verò humana considerat hoc prout ordinantur homines inter se in bene esse ciuile, quod est viuere in honestate & pace communi. Lex autem diuina vtitur lege humana sicut instrumento, vbicunque per opera ciuilia homo potest ordinari, vel deordinari à fine vitæ æternæ: sicut etiam tota natura instrumentum est diuinæ virtutis, & non propter indigentiam, sed propter diuinæ virtutis excellentiam, quæ per se operatur aliqua, & quædam per naturam. Quia ergo res per vsuram acquisitæ corrumpunt dominium iustum in persona tantũ acquirente & detinente, non autem propriè corrumpunt bonum ciuile humanum, idest, pacem, quia non contra voluntatem dantis simpliciter sunt ac-

H ceptæ: ideo sufficit iudici, qui secundum legem Dei iudicat, quòd fœnerator tantum satisfaciat quantum ad Deum, scilicet, vt tantum restituat, quantum accipit contra legem Dei. Sed quia res accepta non est faciens iniustum ex parte dantis in lege humana, sed neque etiam in lege Dei, nisi propter rationem solam ex parte fœneratoris: ideo eandem rem non compellit iudex per legem aliquam restituere, nec est necesse propter causam dictam. Propter hæc ergo quæ dicta sunt, credimus in vsura non transferri dominium secundum legem diuinam, sed tantum lege humana translatum iudicamus.

CAP. VI.

Quo modo ratio dubij, vel periculi valeat excusare vitium vsuræ in mutuo, & alijs contractibus, & quando.

I QVia autem quædam verba iuris inueniuntur, quibus ratio dubij & pericula eueniuum videntur omnino excusare vsuræ vitium in quibusdam permutationibus & contractibus: ideo considerandum est, quando & in quibus contractibus, & quomodo valeant excusare, & quando, & in quibus non valeant. Sciendum igitur in primis, quod regula est generalis apud omnes Doctores, & firma esse debet, quòd nulla conditio, siue circũstantia potest excusare aliquem actum vitiosum, siue habitum, nisi secundum quod potest tollere rationem vitiositatis ab eo. Cum enim Hebræi excusantur à furto de spolijs Aegyptiorũ, hoc non est nisi quia præcepto superiori iam domini res non suæ factæ sunt suæ. Si igitur dubium, vel periculum excusare valeant, hoc non erit nisi habeant virtutem tollendi rationem vsuræ vere dictæ. Et quia in mutuo vitium vsuræ annexum est ex eo, quod fiant spe lucri, quod est contra naturam mutui, ideo quia dubium & periculum de sua natura non tollunt hanc vitiositatem a mutuo, quando fit spe lucri, nec du-

K bium, nec periculum excusare possunt vitium vsuræ. Et hoc probatur per illam decretalem Nauiganti. Si enim quis pecuniam alicui naviganti commiserit mutuo propter spem alicuius lucri, licet periculum etiam sortis super se receperit, nihilominus iudicatur vsurarius, etiam si totum amiserit. Et similiter si quis alicui aliquam pecuniam dederit mutuo, verbi gratia, centum libras ad decem annos, ita quòd si infra hoc tempus mortuus fuerit, alter ipsorum liberatus sit à debito, & à mutuo qui ipsum acceperat: si verò superuixerint ambo, dabit post decem annos qui mutuum accepit ducentas quinquaginta libras ei qui mutuũ dederat, non excusatur propter dubium & periculum ab vsura: sed vbicunque possunt tollere rationem vitij vsuræ, ibi possunt excusare, & hoc est in quibusdam contractibus. Et ad sciendum specialiter, quomodo, & in quibus hoc contingere potest, considerandum est circa illos contractus,

tractus, vel permutationes rerum, in quibus aliquid plus accipitur, quàm datur, quòd si causa temporis permutatio hæc fiat, iam speciem vsuræ vitiosæ committit, eo quòd huiusmodi superabundantia, nec ex labore licito, nec ex vsu rei propriæ, nec per recompensationem alterius substantiæ valet reduci ad æqualitatem iustitiæ. Si verò non causa temporis, hæc superabundantia accipiatur vel intendatur, saltem ratio dubij, siue periculi potest supplere æquitatem iustitiæ. Verbi gratia. Si quis rem aliquam emat pro pretio minori, quàm valeat tempore emptionis, vel pro æquali, rem tamen percepturus in tempore quo sperat eam plus valituram: vel etiam si quis vendat rem pro pretio maiori, quàm valeat tempore venditionis: sperans tamen, quòd tantum valitura erit tempore solutionis, si verisimiliter dubitatur, vtrum plus, vel minus possit valere, pro tempore illo, pro quo venditur vel emitur res, in talibus ratio dubij excusare potest, & facere æquitatem iustitiæ, licet plus accipiatur, quàm detur, eo quòd ratio huius dubij, ponit extimationem valoris in rebus ex ipsa natura rerum, quæ in tali tempore plus vel minus possunt valere. Vnde non causa temporis tantum ibidem plus expectatur, sed propter ipsam naturam rei, quæ plus valet aliquádo in vno tempore, quàm in alio, & aliquádo minus. Et hoc modo ratio dubij, & periculi etiam localis possunt excusare contractus aliquos, qui alias iudicarentur vsurarij. Et hoc probatur per illud capitulum. Nauiganti. Declaratio quoque prædictorum, per exempla magis patebit. Ponamus igitur, quòd aliquis post augustum, multa de blado, vel de vino habeat venalia, & pro illo tempore mensura bladi tres solidos tantum valeat, & modius vini decem, & vendat bladum, pro quatuor solidis, & vinum pro duodecim, recepturus tamen pecuniam in festo S. Ioannis, quia nec volebat dare pro minori pretio etiam si statim reciperet, eo quòd rem suam extimabat tantum valituram probabiliter in prædicto tempore solutionis, dico quòd non committit vsuram, licet plus accipiat in spe, quàm det tempore venditionis, quia illud non accipiat causa temporis, sed pro natura rei, quam probabiliter, & verisimiliter dubitari potest tantum valituram in tempore pro quo vendidit, etiam si non valuit tantum in tèmpore, pro quo vendidit. Et hæc ratio potest applicari ad aliquos alios contractus, etiam quando res minus emitur quàm valeat tempore emptionis: recipiéda tamen in alio tempore, in quo verisimiliter potest dubitari, vtrum plus vel minus sit valitura, quàm empta sit. Sicut autem dictum est, de ratione dubij in mutuo, & in contractibus alijs, ita dicendum est, de ratione periculi, quia ratio periculi etiam circa sortem non tollit rationem vsuræ in mutuo, vt probatur in capitulo. Nauiganti. Et huius ratio patet per prædicta. In contractibus verò alijs in quibus videtur superabundare acceptum super datum potest excusare, scilicet, quando ipsa ratio periculi potest recompensare huiusmodi superabundantiam. Res enim quæ extra periculum possidentur eiusdem speciei, plus extimantur, quàm eædem existentes in periculo: & ideo ad naturam rei conuertitur recompensatio, quæ propter periculum extimatur plus vel minus valere.

C A P. VII.

Quomodo ratio dubij, vel periculi valeat excusare hoc vitium, secundum conditiones personales uel reales.

QVoniam autem videmus, quasdam conditiones, quæ secundum iura videntur excusare contractus simpliciter vsurarios, sicut videtur primo per illud Deutero. 23. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram. Et sequitur: sed alieno: quare videtur vsura quæ accipitur ab alienigena, & maxime qui est disparis cultus, non habere rationem culpæ: & sic videtur quòd códitio personę, per quam est in dispari cultu excuset vsuram. Similiter secundum beatum Ambrosium. 14. quæst. 4. Ab illo exige vsuram, cui merito nocere desideras: cui iure inferuntur arma, iure auferuntur vsuræ. Ex quo patet, quòd conditio quæ facit hostem dignum morti, excusat vitium vsuræ. Tertia etiam conditio sumitur, atque reperitur in iure ratione dotis, vel paternæ promissionis: sicut cum aliquis accipit cum vxore in dotem aliquam hæreditatem, vel fundum, vel redditus annuos, pro aliqua certa summa pecuniæ in pignore, potest huiusmodi fructus percipere sine diminutione dotis, quádiu ratio impignorationis manet. Et hoc habetur, extra de

A vsuris. cap. Salubriter. Quarta conditio, potest accipi ex natura rei, scilicet quando res quæ accipitur in pignore, est illius qui accipit in pignore de iure, sed de facto detinetur violenter ab alio, tunc potest ille percipere fructus pignoris vltra sortem, eo quòd vt suum recipit, & non vt alienum. Et hoc habetur in prima decretali de vsuris. cap. Pluris. Quinta conditio etiam potest excusare, quæ dicitur interesse siue damni recompensatio, & non spes lucri, vt si quis mutuo dederit gratis, vsque ad terminum aliquem determinatum, in quo indiget sua pecunia pro aliqua necessitate, & mutuum non fuerit redditum ad prædictum terminum, potest mutuans repetere vltra sortem quicquid damni incurrit, propter defectum solutionis. Et hoc modo potest fideiussor repetere vsuras à debitore, quas persoluit creditori, propter defectum debitoris. Et hoc confirmatur. extra, de fideiussoribus, in duabus decretalibus. Excusatur etiam secato vsura, quando gratis aliquid offertur

B vltra sortem, quia secundum Gregorium in registro, & habetur in 1. quæst. 5. Oblatio nullam culpæ maculam alicui ingerit, quæ non ex ambientis petitione procedit. Causa verò propter quàm huiusmodi conditiones excusant vsuram, & quando, satis liquet & patet, si aduertatur, quod in præcedenti capitulo dictum est, quia scilicet nulla potest circunstantia transmutare in moribus de bono in malum, vel econuerso, nisi quę tollit de natura sui rationem bonitatis vel malitiæ. Vsura autem secundum quod vitiosa, contingere potest, primo & per se in mutuis, & secundario in alijs contractibus. Vsura autem in mutuis vitium est. Primo, quia corrumpit liberalitatem, cuius est mutuum dare gratis: & hanc rationem vitij tollit vltima conditio, scilicet quando gratis aliquid vltra sortem datur vel accipitur. Corrumpit etiam vsura in mutuis debitum finé, quia accipitur spe lucri, & sine vsura in mutuis debitum finem,

C quia accipitur spe lucri, & sine recompésatione iusta, & etiam hanc malitiam tollit prima conditio, & secunda, & quinta. Prima enim est, per quam ostenditur solus Deus esse Dominus omnium rerum, & omnia esse data ad cultum Dei promouendum: & ideo virtute fidei tollitur in illo casu malitia vsuræ: quia tunc non fit spe lucri. Similiter in secundo fit zelo iustitiæ & charitatis, quę quantum potest inimicos fidei, scilicet tyrannos & hæreticos conatur destruere, etiam eodem iure, quando non potest aliter res ipsorum, quàm per vsuram requirere. In quinto verò patet ratio iustitiæ, quia non spe lucri accipitur, sed pro recompensatione damni: & ideo illa superabundantia iuste acquiritur. Contingit etiam aliquando vsuram accipere, in alijs contractibus, in quibus aliquid petitur plus, quàm detur sine causa. Et hoc etiam excusari potest omnibus modis prædictis, & duobus etiam alijs. Et hoc potest contingere, quando illud, quod vltra sortem recipitur, fit suum iure naturæ, sicut fructus pignorum pro dote vxoris, vel pro prouisione filiorum: Vel potest fieri suum iure æquitatis, sicut res

D ipsa quæ impignoratur, quando secundum æquitatem erat illius qui fructus percipit. Hæc dicta sufficiant de conditionibus excusantibus à vitio vsuræ & quot sunt, & quando valeant excusare, & quando non.

C A P. VIII.

Quomodo vitium vsuræ incidit in contractibus venditionis & emptionis in communi.

QVoniam autem antiqui hostis, superseminata humanæ naturæ zizania cupiditatis & auaritiæ, vsuræ vitium produxit, non tantum in mutuis, quæ luce diuinæ veritatis in scriptura sacra manifeste condemnata eradicatur: sed etiam in alijs contractibus diffudit, in quibus sub specie æquitatis & iustitiæ humanæ, quasi abscondita fœneratur, idirco in hac parte

E quærentes detegere hanc malitiam, de his contractibus in quibus latet, dicemus. Primo autem dicimus, quod à principio dictum est, quòd vsura est, quicquid præter sortem accidit, sine iusto titulo, siue sit in mutuis, siue in contractibus alijs. Quod autem tantum causa temporis accidit in contractibus, sicut in mutuis, sorti accidit sine iusto titulo, quia ipse facit suum per fraudem, scilicet vendendo tempus, quod Dei est, & datum communiter omnibus. Et non potest habere titulum successionis naturalis, seu gratuitæ donationis, seu iusti lucri per meritum liciti & proprij laboris, vel per recompensationem rei propriæ. Et hinc est, quòd omnis contractus, in quo aliquid plus accipitur, quàm detur siue in spe siue in re, & hoc tantum propter causam temporis, vocatur contractus vsurarius.

rius. Et hoc est, quod dicitur in illis decretalibus, extra de vsuris. In ciuitate. Et consuluit. Aduertendum est autem, quid propriè dicatur hic sors, & quid sit accidens sorti: sors enim in scriptura sacra duobus modis accipitur. Vno modo, pro signo dato, per quod distinguantur res confusæ abinuicem, secundum illud Prouerb. 18. cap. Contradictiones comprimit sors. Et iterum. Prouerbio. 16. cap. Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. Et illud Act. 1. Cecidit sors super Matthiam. Alio modo, accipitur sors pro officio, vel re propria iustè possessa, vel debita in diuisione aliquarum personarum vel possessionum, sicut vocantur sortes filiorum Israel, iustæ portiones distinctæ cuilibet tribui, vel personæ assignatæ. Et hoc modo accipitur etiam hic pro re iustè possessa, vel debita alicui personæ. Hoc autem dicitur sorti accidere, quod non pertinet ad proprietatem sortis. Ex quo patet, quòd vsus proprius rei alicuius & fructus eiusdē non accidunt sorti, quia qui habet proprietatem in alia re, siue possessione, habet & vsum & fructum illius de iure: & ideo qui emit agrum, vel equum vt plus percipiat in fructibus ratione fructuum, & ratione vsus equi quem emit, nihil accipit plus, quàm accidat sorti, quia totum est de sorte, scilicet fructus & vsus. Est etiam secundo aduertendum, quòd fructus & vsus rerum possunt augeri & minui in pretio secundum diuersitatem temporum. Et hoc potest accidere ipsis rebus tripliciter, sine eo quòd tempus sit causa per se. Vno modo, quando non fuerit ratio huiusmodi augmenti in vsu rei. Alio modo propter ipsarum rerum paucitatem, & abundantiam. Res enim quæ per vsum suum minuuntur, secundum tempus naturaliter consumuntur, & sunt pauciores: quoniam magis elongantur à sua origine, sicut bladum naturaliter magis abūdat in autumno, quàm in vere. Alio modo hoc accidit ex ipsarum rerum natura, quæ secundum tempus recipiunt incrementum valoris, vt apparet in satis, syluis, & animalibus. Tertio modo ex natura rei relata ad loci conditionem. Est ergo generaliter tenendum, quòd in omnibus contractibus, in quibus accipitur plus à vendente, vel emente, quàm dederit, & non fuerit ratio huiusmodi augmenti in vsu rei, siue in natura ipsius rei, nec producta fuerit ex temporis aliqua conditione existente in ipsis rebus, sicut apparet in tribus modis prædictis, sed accidit incrementum ex dilatione temporis concessa à vendente, vel emente, vt per hoc plus accipiat, tunc talis superabundantia accepta super datum vsura dicitur, & vsuræ tenet vitium, quia sine iusta ratione generatur in talibus contractibus, & mutuis. Et hoc vocatur apud iurisperitos, & etiam vulgariter, vendere, vel emere ad credentiam. Si autem accipiatur plus quàm detur simpliciter propter extimationem vendentis, vel ementis ampliorem in vno tempore quàm in alio, propter aliquam trium causarum prædictarum, vel etiam propter dilationem rei in vno tempore, quàm in alio, tunc potest fieri sine vitio vsurę, quia superabundantia huiusmodi recompensatur ex ampliori valore rei in se pro tempore, pro quo accipitur huiusmodi superabundantia, & non accipitur pro temporis dilatione. Est tamen aduertendum, quòd in his contractibus licet excusari possint à vitio vsurę secundum rationem dictam, tamen non excusantur omnino à vitio cupiditatis, propter quòd dicitur in canone turpe lucrum, vt habetur 14. quæst. 4. capit. Si quis clericus. Et capitu. Quæcunque temporum messis. Et dicitur turpe lucrum, quia ratione temporis accidit sicut vsura, licet differenter. Vel turpe lucrum dicitur ratione finis, quia tales contractus non fiunt vt in pluribus propter vitæ humanæ necessitatem, seu vtilitatem, sed magis propter diuitiarum augmentationem, quam cupiditas facit, quæ non habet finem, quia auarus non impletur pecunia: & ideo rationem vitij habent. Si tamen huiusmodi contractus ordinentur ad vsum vitæ humanæ, excusantur ab omni turpitudine, sicut habetur in capitulis allegatis. 14. quæstio. 4. Et per hoc etiam ostenditur, quòd in huiusmodi non sit vsura, quia vsura non excusatur etiam quantumcunque ordinetur ad vitę necessitatem. Ex his etiam potest patere, quod non tantum ex dilatione temporis, sed ex natura rei relata ad temporis conditionem potest accidere vsura. Et similiter ex natura rei relata ad loci conditionem, scilicet, quando aliquæ res dantur mutuo, siue pecunia æquales reddendæ in specie, & numero, pondere, & mensura. Et tamen quia mutuans sperat eandem in numero plus valituram in tempore determinato quo debet reddi, vel in loco, & propter hoc ipse mutuauit redden-

F dam ad tale tempus, vel talē locum, vt in tempore determinato, vel in determinato loco sibi reddatur, dico quòd ibi manifestè est vitium vsuræ: quia plus speratur ex mutuo, vel causa mutui, quàm detur. Et eadem ratione potest incidere vitium vsurę in alijs contractibus, in quibus plus accipitur quàm detur simili ratione, vt verbi gratia. Si quis bladum, vel vinum vendiderit, vel emerit in aliquo tempore vt plus accipiat in alio, quàm dederit tantum ratione temporis, vel loci, licet etiam res pro tempore illo tantum valeant, iam propter intentionem vsurariam fit vitium vsuræ. Quod tamen poterat fieri bene, si tantum rei natura attenderetur, & non temporis, vel loci causa, quæ nullo modo sunt aliquid de re: & ideo nec vtilitatem, neque charitatem faciunt in rebus per se. Hinc liquet, quòd in eodem contractu secundum speciem potest

G incidere vitium vsuræ ex intentione corrupta, & vitium auaritiæ sine vitio vsuræ ex turpitudine lucri. Et alias etiam potest fieri sine omni vitio, quando fit propter necessitatem vitæ. Ex dictis etiam dissoluitur dubitatio, quæ à quibusdam mouetur, vtrum scilicet, per anticipationem temporis generari possit vitium vsuræ, sicut per dilationem, vel prolongationem, vt verbi gratia. Aliquis debet alteri centum solidos persoluendos post annos, vel annuatim ad duos, vel tres terminos, & creditor vult remittere debitori tertiam, vel quartam, vel quintam partem, si soluat ei in principio anni, siue ante terminos positos, quando petierit. Constat autem quòd in hoc casu plus accipitur quàm datur ratione temporis, verbi gratia. Debitor iustè debebat centum solidos, & propter anticipationem temporis tantum soluit octoginta. Accipit ergo vltra id quod dat, scilicet vltra octoginta, viginti: quia creditoris erant illi viginti, & sunt facti debitoris ratione temporis anticipati. Ratione ergo regulæ datæ de causa vitij in

H vsura, quæ est quando plus accipitur quàm datur causa temporis, videtur quòd huiusmodi casus sit vsurarius. Sed hic potest cadere excusatio vsuræ dupliciter. Vno modo, quando gratis & liberaliter creditor huiusmodi superabūdantiam tribuit debitori, & debitor non causa temporis accipiat. Alio modo, quando debitor per damnum propriæ rei recompensat huiusmodi superabundantiam, vt quando non potest habere pecuniam sine alicuius rei propriæ alienatione & damno, ex qua soluat creditori quod petit ante terminum solutionis, alias est casus vsurarius. Specialis autem difficultas videtur in contractibus illis, in quibus res emuntur, vel venduntur, quę ex temporis processu recipiunt incrementum valoris, vel vilitatis, sicut sunt sata, fętus animalium, fructus arborum, spolia syluarum: quia enim huiusmodi res venduntur & emuntur, vt frequenter ante tempus suæ vtilitatis, vel vsus, & minus emuntur quàm sint valituræ in tempore suę receptionis &

I vsus, quæstio est non immerito, vtrum plus accipere pretij, vel sperare pro tempore suæ receptionis faciat vsurarium contractum. Quam quidem determinantes distinguunt, quia aut emens ex tempore emptionis iam habens dominium talis rei qualiscunque sit, recipit periculum supra se, aut periculum remanet in sorte vendentis. Si primo modo, volunt contractum esse licitum propter periculum, sicut locans rem suam, & aliquid vltra recipiens excusatur propter hoc, quia periculum rei remanet in locante, vt habetur. distinctio. 88. Emens. Si verò secundo modo, tunc condemnat contractum: sed si rei veritas attendatur, huiusmodi distinctio hic non habet locum. Si enim locans accipit aliquid vltra rem locatam, hoc habet rationem æquitatis, quia illud recompensatur per vsum

K rei locatæ qui est propriatas locantis, & pertinet ad eius sortem, idest, ad rem locatam, cuius proprietas simpliciter manet apud locantem: & ideo periculum etiam ipsius remanet apud locantem. Sed quando quis vendit rem aliquam, non vsum tantum ipsius, sed proprietatem eius, constat quòd transfertur de iure periculum rei in ementem. Quando ergo sic vendens res huiusmodi tenet periculū penes se, iam sic non transfertur dominium, & ideo non est permutatio venditionis iustæ: sed constat quòd emens iam transtulit dominium pecuniæ quam dedit, quare magis habet rationem mutui. Et si plus speratur propter tempus futurum determinatum quàm sit datum, sequitur quòd sit vitium usuræ. Et ideo sine præiudicio aliter mihi videtur esse distinguendum in prædictis contractibus, & præcipue quia uidemus non ita facili imminere periculum rei in venditione spoliorum, siue namorum, sicut in alijs. Possunt enim huiusmodi res emi, uel tanquam necessa-

tis

riæ ad vsum vitæ ementium, vel causa lucri tantum. Si primo modo, nullum est vitium, quamuis plus valituræ sint probabiliter tempore suæ receptionis, dum tamen æstimatio iusta sit facta tempore contractus, quæ est secundum legem naturæ, & etiam consuetudinem humanam in hoc, quòd tantum iuste æstimari potest res vitę humanę, quantum necessarius est eius vsus, & hoc vel simpliciter, vel pro temporu aliquo determinato. Et quia simpliciter apud sapientes plus æstimatur res perfecta quã imperfecta, & pro tempore determinato æstimatur res, quãtum vendi pôt inter homines, & ideo licet tales res minus vendãtur imperfectæ quam sint valituræ perfectæ, nõ videtur mihi quòd aliquis prçter sortem amplius accipiat, quia sors vendita est ipsius ementis, cum incremento suæ valitudinis atque vtilitatis. Si autem secundo modo, idest, causa lucri fiant huiusmodi contractus, potest adhuc in eis tãtum turpe lucrum iudicari causa cupiditatis, quæ oritur ex conditione temporis, sicut supradictum est de alijs. Et potest iterum in eis incidere vitium, & hoc quando huiusmodi lucrum quæritur tantum ea tempore, & periculum tollitur, vel verisimiliter dubitari non pôt de periculo, vtrum magis minusve ratione temporis res possint valere. Hęc intantum dicta sint vniuersaliter circa naturam contractuum, in quibus videtur posse aliqualiter vsuræ vitium incidere.

CAP. IX.

Quomodo in emptione redditum ad vitam incidat vitium vsuræ.

QVoniam autem in præcedenti capitulo de æquitate & iustitia contractuum simpliciter ẽm propositum nostrum discussum est, nunc post hæc videtur iustum de contractibus ad tempus factis, & non simpliciter discutiendum. Et circa hoc inuestigatio duplex est perutilis. Primo, vtrũ emere aliqua bona, vt redditus, vel possessiones ad vitã, quæ est tempus indeterminatũ, liceat. Secundo, vtrum emere aliqua prædictorũ ad tempus determinatũ, verbi gratia, ad 10. annos, vel ad 20. sit licitum, quæ duo frequenter fiunt inter homines nostri temporis. Circa primum aduertenda sunt dicta quorunda, & rationes ipsorum, qui hmõi contractum condemnant tanquam vsurarium. In primis autem fatemur nos nuiquam legisse authoritatem, nec audiuisse seu in canone, seu in epistolis extrauagantibus, seu in corpore legis, pro hac opinione facientem aliquid. Sed in scriptis quorundam magistrorum vidimus quæ subiungemus: & circa hoc ratione, quantum poterimus dicta confirmare conabimur. Gostredus siquidem magnæ authoritatis in iure canonico summam faciens super titulos decretalium, ita dicit in titulo de vsura, cap. Is qui nauiganti. Ibi expresse dicit, quòd dare certam pecuniam, siue summam pecuniæ alicui Ecclesiæ pro aliqualibus possessionibus tenendis ad vitam dantis pecuniam, & post mortem tenentis redituris ad ipsam ecclesiã, est vsurarios contractus. Et huiusmodi causam reddit dicens, q dans habet spem viuẽdi vltra id tempus quo receperit de prouẽtibus totam sortem quam dederat, & vltra. Sola autem spes facit vsurarium, hæc est ratio dicti magistri, & sententia eius. Hoc etiam quidã alius doctor Theologus asserens pro sententia addit rationes, primo ostendens, q huiusmodi contractus non potest excusari per rationem dubij, vel periculi, quia non est alterius rationis contractus in quo aliquis dat cẽtum lib. vt annuatim recipiat decem quandiu vixerit, & speret se victurũ ad vndecim annos & vltra: vel vt in vndecimo anno recipiat simul centum & decem libras, addita etiam conditione, q si ante moriatur, q nihil accipiat de tota summa. Constat autem in hoc secundo contractu esse vitium vsuræ, nec tollitur propter rationem dubij, vel periculi, sicut probatur per illud capitulũ. Nauigãti. Quare similiter in primo contractu erit vitium vsurę, nec tollitur ratione dubij, cum semper sit ibi spes accipiendi plus. Per hanc rationẽ vult idem doctor, q tam vendens, quàm emens peccet vitio vsuræ, quia secũdum hanc rationem, sicut emens accipit in spe plusquam dederat, sic & vendens, quia sperat, vel saltem optat cito finem emẽtis. Et si acciderit in primo anno eum mori, vel secundo, constat quòd plus accepit quam dederit. Hoc autem vitium in vendente nullus quidem quem audierim verbo, vel scripta viderim, vsque ad vsuram extendit. Idem etiam doctor Theologus opinionẽ huiusmodi, quasi sententiam cõfirmare videtur ex Philosophi dictis, qui in duobus locis, videlicet 10. ethicor. & in primo politicæ, loquitur de ratione nummismatis, ostẽdens quòd inuentio nummismatis fa-

A cta est translationis gratia, hoc est, vt per ipsum aliæ res quę necessariæ sunt ad vitam hominis transferantur: & ideo quando sit nummismatis trãslatio ad alterum, vt seipsum augeat & multiplicet, fit tocos, id est, vitium vsuræ, vt apparet ex dictis philosophi. Quare cum in emptione redditum ad vitã fiat translatio pecuniæ ad hoc vt seipsam multiplicet videtur semper, & naturaliter esse vitium vsuræ. Præterea, ex lege diuina videtur hæc sententia data Leuitic. 25. vbi dicitur. Quando vendes quippiam ciui tuo, vel emes ab eo, non contristes proximum tuum, sed iuxta numerum annorum iubilæi emes ab eo, quod iuxta susceptionem fructuum vendet tibi. Hoc autem exponẽs glosa ibidem, sic loquitur, Quando vendes &c. Hic secundum literam moraliter informat, vt in contractibus proximis compatiamur, ne quis nimium molestus de pauperum necessitatibus negotietur, ne studeat possessiones aliorum acquirere, sed indigentibus commodare, & commodata paulatim ex fructi-

B bus agrorum recipere. Ex hac authoritate & glosa videtur q quando quis emit possessiones proximi sui percepta sorte ex prouentibus fructuum, non liceat ementi aliquid vltra recipere: sed omnis emens ad vitam possessiones, vel redditus sperat vltra sortem datam aliquid accipere, & recipit si viuat vltra secundum quod sperat, ergo illicitus est contractus, etiam secundum legem diuinam. Hoc idem videtur per ea quæ dicta sunt de vsuræ, quia in talibus contractibus semper aliquid speratur, vel accipitur vltra quàm detur cã solius temporis: sed hæc causa facit contractum vsurarium. Horum autem & tantorum virorum sententiam non audiuimus falsam asserere, cum tamen eorum & multorum antiquorum & modernorum dissimulatione contraria sententia teneatur, videtur congruum etiam ratione circa hanc quæstionem discutere veritatem, quantum nostræ Deus dederit paruitati. Sciendum autem in primis, quòd cuiusdam famosi doctoris in iure vidimus sententiam, qui hmõi

C contractum condemnabat non tanq̃ vsurarium, sed tanquam vitiosum propter circunstantiam peccati annexam, s. in vendente, quia vendens optabat mortem emptoris. Sed & si hoc malũ sit, non tamen est ex natura contractus, sed accidit ab extra, & ideo propter hoc non debet condemnari contractus: vnde secundum prædictum doctorum, si fierent hmõi contractus ad vitam vendentium, non essent mali. Inuestigandũ ergo quid iniustitiæ possit inesse in hmõi contractibus, & verum licite fieri possint, & quomodo contradicentium rõnes soluantur. Dicimus primo, q qui dominus est alicuius rei, dominus est & vsus eiusdem rei. Dicimus etiã secundo, q Dominus verus alicuius rei potest eam transferre in alterum gratis, vel etiam pro pretio, & pro commutatione alterius rei. Dicimus insuper tertio, q Dñs potest transferre vsum & fructum proprię rei. Dicimus etiã quarto, q verus Dominus rei sicut pôt dare, vel vendere proprietatem rei, vel vsum, seu fructus alicuius possessionis simpli-

D citer quantum ad omne tempus, sic pôt dare, vel vendere quantum ad tempus determinatũ, vel particulare. Omnia ista probantur per veram rationem Domini. Est ẽt animaduertẽdum, q in mutuo pensari debet sm rei substantia, & valor eius secundum rationem substantiæ, & non secundum rationem vsus rei, vel fructus, eo q gratis fieri debet sm rationem mutui. & ideo nihil vltra valorem rei sperare debet mutuans ex vsu rei mutuatæ, quia ratione substantię transfertur mutuum, & non rõne vsus: aliàs est aũt in accommodatis ad vsum. Substantia.n. rei in se non recipit magis & minus, sed in contractu venditionis & emptionis pensatur non tantum substãtia rei, sed etiam eius fructus & vsus: sed ex fructu rerum & vsu ipsarum accidit q valor ipsarum naturaliter inter homines augetur & minuitur, quare de natura hmõi cõtractus pôt quis sperare vltra id quod

E datur, vel etiã timere ne minus accipiat quàm dederit: & ideo mercatores sperare possunt lucrum ex mercatione, quod non possunt dantes mutuo. Aduertendũ est ẽt, q sicut Philosophus dicit, & pertractat in sua politica in primo, omnis rerum commutatio inter hoĩes fit propter necessitatem vitæ humanæ: & ideo requiritur, q cõmensuratio ipsarum fieri debeat in magis & minus habere in valore, ẽm quod magis & minus habẽt de vtilitate & necessitate ad vitam humanam. Variatur aũt hmõi vtilitas multipliciter in magis & minus. Vno modo ex tempore: alio modo, ex loco: alio modo, ex ipsarum conditione: alio modo, ex ipsarum rerum natura. Quia ergo in venditione transfertur rei substantia cum vsu eius vel simpliciter, vel ad tempus. Et quando simpliciter, constat q plus recepturus sit emens sine culpa, propterea quia vtilitas rei, & fructus eius

translata sunt quantum ad omne tempus cum rei substantia. F Quando autem in venditione transfertur tantum rei substantia cum vtilitate eius ad aliquod tempus, & non simpliciter, nó est iustum secundum rei naturam, quód tanti res æstimetur, cuius rei substantia ad tempus possidetur, sicut illa quæ semper possidetur, quia non sequitur ex ea tanta vtilitas humanæ vitæ possidenti, etiam si plus accipiatur, vel speretur accipi quàm datum sit, non sequitur aliqua iniustitia, & præcipue quando emés habet intentionem emendi pro necessitate & vtilitate vitæ, & non ad lucrum, vel augmentum pecuniæ, quod etiá in emptionibus alijs facit peccatum, secundum Philosophum. Védentes autem vt in pluribus semper attendunt aliquam vtilitatem, vel domus suæ, vel ecclesiæ, vel ciuitatis, & non causa lucri hoc faciunt, quare magis excusantur. Dicimus etiam quinto, ꝙ eo iure quo quis recipit aliquid plus vltra quam dederit in possessionibus emptis simpliciter, eo iure recipit aliqua plusquam dederit in possessionibus emptis, vel redditibus ad vitam: quia totum est de sorte, quicquid plus accipit, eo ꝙ substantiam rei G cum vsu & fructu eius emit, sicut & ille qui ad omne tempus emit. Sed dubium est adhuc secundum hanc sententiam, vtrum vendens retinere possit substantiam quam accepit, quando nihil, aut parum emens superuixit post emptionem, cuius determinatio est, quare ratione dubij & periculi, quod erat de natura huiusmodi contractus sit suum. Et hæc ratio excusat in contractibus quandoque de natura ipsorum, quod nó facit in mutuis, quia ibi accidit ex alio quàm ex ratione mutui. Quando.n. de natura contractus incidit periculum, vel dubium æqualiter, tam ex parte vendentis, quàm ementis, tunc etiam iuste fieret res quæ emitur, vel venditur minoris æstimationis in valore, quàm si periculum, vel dubium non incideret de natura contractus: & ideo de natura sui iustus est cótractus, cum ex vtraque parte similiter dubium sit, vtrum minus magisve recipiát, vel recepturi sint. Si enim equum homo emat, & centum libras pro eo soluat, cóstat quód si eadem hora post solutioné equus H moriatur, nihilominus vendentes centum libras iuste detinét, quamuis nihil vtilitatis emptor cósecutus fuerit, eo quód rem suam iuste transtulerit in ipsum emétem. Similiter ille qui possessiones vendit ad tempus indeterminatum, cuius determinatio pendet a natura, & non ab homine, & tempus determinatur præter hominis intentionem, quantum est de iure rem suam transtulit, & translatio sua ad ipsum redit ex natura contractus. Præterea considerandum est, quód in huiusmodi venditionibus & emptionibus ad vitam, æque libera voluntas vendentis & ementis de natura contractus inuenitur, & maxime quando diuites vendunt, & pauperes emunt, quod est frequentius de natura contractus, quia vterque talia facit pro vtilitate sua propria. Neque enim diues cogitur vendere, neque pauper emere, neque etiam pauper tenetur gratis dare aliquid diuiti, vel mutuare, neque diues tali pauperi tenetur de suo aliquid I dare: quare & omnis translatio facta libera voluntate dominorum, iuste fit. Ex his sequitur, quód quicquid emens, vel vendens amplius accipiant quàm dederint, iuste accipiunt, & vt suum factum libera voluntate dominorum: sed in mutuis non potest ista iustitia inueniri, quando aliquid amplius accipitur in lucro ex mutuo. Nam accipiens mutuum libera voluntate accipit, sicut & is qui mutuum dat: sed accipiens mutuum non libera voluntate, amplius promittit, vel dat, seu quasi coactus ex peruersitate mutuum dantis, qui quod gratis tenetur facere, non vult sine spe lucri facere: & ideo non potest fieri illud amplius eius qui accipit eodem iure quo mutuum, quod sibi redditur, nec aliquo iusto titulo. Ex prædictis infertur, quód tum propter iustam æstimationem rerum in tempore contractus, quia tantum res æstimatur, iuste quantum ad vtilitatem possidentis refertur, & tantum iuste valet, quantum sine fraude vendi potest: tum etiam propter periculum æqualiter annexum ipsi contractui per naturam eius ex parte vtriusque Domini: tum K etiam propter liberam voluntatem dominorú res transferentium cum suis prouentibus, fit huiusmodi cótractus de natura sui à vitio vsuræ liber. Diximus autem de natura sui, quia per accidens potest in ipso contractu vitium turpis lucri incidere, & etiam aliquando vitium vsuræ. Vitium autem turpis lucri siue etiam vsuræ tunc in ipso incidit, quando aliquis diues sibi sufficiens ad vitam, & secundum rei naturam, & personæ, & secundum statum personæ, tales redditus emit vt ditior fiat, & vt plures diuitias non iusta & pia necessitate acquirat: & ideo turpe lucrum tunc dicitur, quia non propter finem debitum

F humanæ vitæ, sed propter auaritiam, cuius non est finis, exercetur. Vitium veró vsuræ tunc ex huiusmodi contractu potest incidere, quando homo attenuatus paupertate, tales redditus iniustus vendit, vel possessiones suas pro necessitate cogéte: & hoc propter defectum mutui, quod non inuenit in diuitibus. Et tunc etiam incidit vsura, quando diuites hanc proximorum necessitatem considerantes, minus iusta æstimatione dant pro possessionibus pauperum sibi acquirendis, quorum necessitates si possunt sine damno, ex charitate fraterna tenentur subleuare per mutuum: & in huc casu loquitur lex Moysi. Leuit.25. sicut apparet ex textu, & glosa inducta, quæ dicit: Necessitati proximorum compatiendum. & ne quis de necessitatibus pauperum negotietur, sed indigentibus commodare, & commodata paulatim de fructibus agrorum recipere. Ex his patet, ꝙ in tali casu venditio propter defectú mutui, & emptio fit quasi loco mutuationis, & etiam ꝙ æstimatio ementis est minus iusta propter necessitatem vendentis: & ideo id quod plus acci- G pit emens quàm dederit, non habet iustum titulum possessionis. Vnde in hac consideratione non tantum in emptionibus ad vitam incidere potest vitium vsuræ, sed etiam in emptionibus simpliciter, quantum ad omne tempus. Est ergo vniuersaliter aduertendum, quód quandocunque aliquis emit aliquam possessionem siue ad tempus, siue simpliciter causa lucri, quod tantum expectatur ex ipsa tantummodo ratione temporis, & non ex natura rei possessæ, in tali contractu est vitium. & huiusmodi lucrum dicitur turpe in iure. Si veró ematur huiusmodi possessio causa lucri, & fuerit iustum ex charitate fraterna dari mutuum proximo pauperi, ne ad summam paupertaté deueniat, sicut lex antiqua præcipiebat, tunc huiusmodi lucrum ex emptione vitium vsuræ habet per æquipollétiam mutuationis, quia ibi plus accipitur quàm detur sine iusto titulo possidendi rem. Si veró aliquis rem alterius emat non causa lucri, sed propter necessitatem, seu vtilitatem vitæ suæ, etiam si plus accipiat H processu temporis quam dederit tempore cótractus, cum hoc accipiat ex natura contractus per se, & per accidens ratione téporis, nullum credo fore vitium. Quomodo autem satisfaciamus dictis & rationibus aduersariorum, exponamus nunc, dicentes primo, quód dictum Goffredi nulla authoritate canonis confirmatur: secundo quód exemplum eius tunc veritatem habere dicitur, quando ecclesia aliqua necessitate impulsa cogitur impignorare possessiones suas, quas non potest, nec vult simpliciter alienare: tunc.n. non est venditio propriè, sed impignoratio, quia qui non pot rem, vel possessionem aliquam vendere simpliciter, nec pot vendere eo iure ad tempus. Constat.n. quód licet quædam ecclesiæ multa possideant, tamé alienare ius possidendi non possunt sine authoritate & consensu superioris prælati nec simpliciter, nec ad tempus: & ideo huiusmodi venditiones ecclesiarú sunt impignorationes, propter quod secundum hanc viam vsurarius est huiusmodi cótractus, I quia fructus pignorum non licet recipere vltra sorté, eo quód non sunt de natura sortis. Ad rationem veró dicti magistri de spe vincendi tantu, quód amplius recipiat quam dederit, dicendum ꝙ huiusmodi spes, vel receptio amplioris nó facit vitium vsuræ, nisi quando illud quod speratur, vel recipitur amplius sorti accidit, & non est de natura sortis. Alitet.n. omnis emens agros, vel animalia, vt plus recipiat in prouentibus processu temporis, vel in ipsis rebus venditis in alio tempore, esset vsurarius, quod est absurdum dicere, quia sic omnis mercator esset vsurarius. Sed in venditionibus iustis, quando aliquis Dominus transfert Dominium suæ rei cum vsu eius & fructu simpliciter, siue ad tempus, constat ꝙ omnis prouentus rei venditæ est de natura sortis, & non accidens sorti, quare talis spes, vel amplior acceptio non facit contractum vsurarium, & hoc dico salua reuerentia táti magistri. Ad id veró ꝙ adducitur ab alio doctore theologo, videtur nobis respondendum, ꝙ est dubium duplex, s. excusans, & dubium non excusans. Dubium enim túc K excusat, quando tollit inæqualitatem, & iustam æstimationem dati & accepti facit quátum ad rerum cómutatarum naturam & vsum, verbi gratia, quádo aliquis emit decem annuatim pro céntum, quos statim soluit ad vitam suam, vel alterius accipiendos. Et considerata vtilitate cuiuslibet respectu possidentis, dubitatur verisimiliter quæ sit maior minorve propter indeterminationem temporis: & ideo sit æstimatio æquiualens propter dubium. Ex his item patet, quod ratio dubij facit iustitiam æstimationis: & ideo quicquid plus vltra datur, vel accipitur siue ab emente, siue a uendente, tanquám de propria sorte recipitur.

recipitur. Dubium verò quod tantum respectu lucri, vel damni potest incidere ex determinato tempore, illud non potest extimatio, quia ex eius dubio nō innascitur aliqua iusta existimatio: quia speratur aliquid plus prouenturum gratia temporis determinati tantum, quòd nihil valet facere iustam recompensationem: & ideo patet, quòmodo extra polita, non fuit eiusdem rationis. Nam ut eo qui sperat centum & 10. simul se accepturum in 11. anno, tam gratia temporis determinati tantum, sic recompensatio inæqualitatis, & sic facit vsurarium contractū: sed in alio qui non sperat se plus accepturum, nisi in tempore indeterminato, & ex re empta iuxta secundum naturam, tunc vt ostensum est, nihil accipitur vltra sortem, sed totum speratur vt suum, & de sorte sua nō factum suum propter rationem temporis, sed propter naturam contractus. Illud etiam quod secundo adducitur pro confirmatione huius opinionis de dictis Philosophi, sic dissoluendum est. Primo quòd intentio Philosophi, vt apparet ex dictis suis, est quòd nummisma inuentum est causa translationis aliarum rerum, quarum vsus vitæ humanæ est necessarius: & ideo quandocunque aliquis vtitur translatione nummismatis, vt per nummismata alia eiusdem generis multiplicentur, fit abusus nummismatis, & innuneritus contractus & vocatur thokos, id est, parens rei. Hinc constat mihi, quòd huiusmodi contractus, de quo est sermo, non est thokos. Primo, quia & si redditus pecunia emantur ad vitam, tamen ex natura contractus non habetur, quòd ad hoc emantur, vt pecunia pecuniæ addatur, sed vt de ipsa pecunia empta res necessariæ vitæ humanæ emantur. Et sic finis contradicit fini propter quem fit thokos: alia etiam ratione adhuc purgatur à vitio thokos, quia vt in pluribus in hoc contractu non pecunia numerata, sed ipsæ res emuntur, quæ vel per fructus suos referuntur ad hominis vsum, vt ager, & possessiones aliæ, vel per seipsas vt triticum, vinum, oleum, & huiusmodi. Thocos autem est, vt dicit Philosophus, nummisma nummismatis. Tertia ratio etiam quòd thocos non sit in huiusmodi cōtractu, ex hoc accipitur, quia tunc secundum Philosophum thocos est, quando acquiruntur pecunias per pecuniam ad similitudinē generantium similia sibi. Constat autem quod quando similia ex similibus generantur ad multiplicationem, quòd generantia saluatur, & non corrumpuntur in generationibus suis: sed qui dat centum libras, vt habeat decem annuatim quoad vsque vixerit, constat quòd non est ibi ratio generationis, eo quod non manent centum libræ, vel in potestate, vel Dominio dantis cum sua genitura, sed penitus sunt translatæ ab ipso, nec manent etiam in iure repetendi, sicut fit in thocos, quare magis debet vocari huiusmodi contractus transmutatio rei pro re, quam generatio alicuius rei ex re. Ex his apparet quòd ratio de thocos nihil est ad propositum in huiusmodi contractibus. Ad id verò quòd de lege diuina contra huiusmodi contractum propositum fuit, dicendum est primo, quòd lex illa secundum literam intellecta dicitur diuina, sed tamen est temporalis, sicut & aliæ leges multæ, quæ tamen secundum literalem sensum in figura datæ sunt illi populo: & ideo sicut obseruantia iubilæi non manet in populo christiano, ita & leges quæ propter iubilæum datæ erant, quarum vna erat lex adducta, sicut apparet ex textu. Et iterum si consideretur id quod est in lege illa, quam exponit glosa inducta, inuenitur nihil facere contra naturam horum contractuum, sed tantummodo contra peruersas intentiones diuitum ementium, quòd secundum quòd dicit glos. Molesti, de pauperum necessitatibus negotiantur, & studens possessiones aliorum acquirere, quando tenentur ex fraterna charitate eis indigentibus accommodare, & accommodata paulatim de fructibus agrorum recipere. Et sic euidenter apparet, quòd hoc accidit in huiusmodi contractibus, & non est de natura contractus, in quo frequenter sine indigentia non vendunt, sed emunt. Et nec lex, nec glosa de se inficit vitio vsuræ huiusmodi contractum per naturam, sed tantum per accidens. Ad illud autem quod dicitur de ratione temporis, patet veritas, ex prædicta ad memoriam reuocantur, quia tempus potest referri ad aliquas rerum permutationes, vt conferens aliquid iusti valoris, vel auferens. Et hoc modo, si ex vsu temporis plus vendatur, vel minus, nō erit huiusmodi contractus vsurarius. Pluris enim æstimatur, & iustè mensura tritici in æstate, quàm in autumno cæteris paribus, hoc est, quantum est de natura temporis: & ideo si quis accipiat plus de blado vendito pro tempore æstatis, quam dederit in autumno, quando bladum emit, non iudicatur vsurarius, dum tempore solo velit bladum vendere, & non pro

A alio. Hoc modo etiam patet, quòd plus & iuste appretiantur decem lib. ad omne tempus annuatim, quàm ad aliquod tempus particulare, vel plus & iuste ea sem ratione ad tēpus equi tuuenis, quàm senis, & hoc ex natura temporis. Et tamen non iudicatur vsura, si quis emit decem libras ad omne tempus, id quod plus recipit vel speratur recipere quàm dederit, licet ex tempore illud plus sibi accidat & certitudinaliter. Quare nec similiter is qui plus recipit de eo quod ad tempus aliquod particulare emit, debet iudicari vsurarius. Et hæc est vna causa, quia per naturam temporis facta est res sua cum suis prouentibus: & ideo totum est de sorte propria. Potest etiam in cōtractibus tempus considerari, vt nihil conferens, vel auferens de valore rei ex natura temporis, sed tantum consideratur vt mensura durationis extrinseca. Quando ergo ratione temporis sic accepti aliquid plus accipitur vel speratur quàm detur, iam patet vitium vsuræ, vel iniustitiæ, quia illud plus quod vltra datū B accipitur, nec ex natura rei recompēsatur, nec gratis datur vel accipitur: & ideo nullo iusto titulo potest fieri proprium, sed semper est alienum. Hæc in tantum de emptione & venditione redditruum & possessionum ad vitam dicta sunt à nobis. Rogantes vniuersos quos contigerit hoc opus videre, quatenus parcant, si per ignorantiam male diximus, & corrigant, quia hæc sine præiudicio & hic, & alibi semper intendimus quæ scribimus, & dicimus affirmare.

SECVNDA PARS HVIVS CAPITVLI.

Quomodo liceat emere redditus ad certum tempus.

POST hæc autem inuestigandum est de secunda parte huius capituli, i. de cōtractibus, in quibus certi redditus, vel possessiones emūtur ad tempus determinatum, v.g. Aliquis habet redditus C certos; vt ex parochia, vel præbenda, vel ex patrimonio, vel aliunde. Et huiusmodi redditus vult vēdere ad sex annos, vel ad decem, vel ad aliquod tempus determinatum, vt simul habeat paratam pecuniā. Et quæritur vtrum hæc licite possint emi pro minori pretio, quàm valent in annis tot acceptis. Et videtur quòd sic, quia secūdum quod iam dictum est in præcedentibus, pluris valoris estimatur res aliqua præsens & collecta, quàm futura & diuisa. Et iterum vendens hmōi redditus tantam vtilitatem aut frequēter maiorem ex tali venditione, quantam ex tentione rerum. Præterea, ecclesia indulget clericis cruce signatis, quòd possint uendere fructus beneficiorum per triennium: hoc autem non esset, si in hmōi contractibus esset uitium. Sed contra hoc est aperte, quod de usura dictum est, quòd in huiusmodi contractu plus accipitur, uel saltem certitudinaliter speratur ab emente quàm detur, nec periculum, nec dubium iam in hoc contractu ex natura sui accidit, D quare simpliciter uidetur usurarius ex parte ementis. Sētimus aūt sine præiudicio, quòd in hmōi contractibus ex parte uendētis non incidit vitium, quantum est de natura ipsius contractus: quantum autem ex natura temporis, pōt videri quibusdam, quòd ex parte ementis sit cōtractus vsurarius, eo quòd plus recepturus est non tm̄ in spe, sed etiam in re, quàm dederit, & hoc tantum ratione temporis. Quādo aūt minus quod est in dato respectu accepti, recompensatur illi respectu superabundantiæ accepti ex solo tpe, tunc iudicamus contractum usurarium, eo quòd hmōi superabundantia transfertur sine iusto titulo. Mihi aūt uidetur etiam ex parte ementis iustum posse fieri cōtractum, & iustum esse quantum est de natura contractus. Pōt autem fieri iniustus per accidens dupliciter. Vno modo, qñ corrumpit charitatem debitam fratri, i. quando emēs uidet fratrem in necessitate pro E salute corporis, seu pro salute animæ, propter quam necessitatem oportet eum uendere redditus, seu possessiones suas, tunc emens si diues fuerit, potēs sine damno proximo subuenire, dico sine præiudicio, quòd tenetur ei mutuo dare, & loco pignorum prædictos redditus, uel possessiones accipere, donec receperit quod accommodauerat. Et hoc probat per legem illam Leui. 24. & glosam eius. Alio modo potest fieri iniustus contractus ex parte ementis propter corruptionem finis debiti, qui est ad utilitatem uitæ humanæ. Vnde quando cā lucri tantum, & augmentationis diuitiarum fit, tunc est turpe lucrū, sed primo modo reducitur ad usuræ uitium. Sed de natura contractus habet in se tria, quæ ipsum iustū ostēdunt. Vnum est ipsa uendentis libe-

ralitas, qua potest rem suam dare gratis, vel permutare pro re- F minoris pretij quàm sit sua res, & secundum hoc nullum incidit vitium in emente, quia id quod accipitur, totum est de voluntate libera Domini. Aliud est ipsa æquitas permutationis rerum, quia quando res venditur pro tanto quanto extimatur iuste, siue à venditore & emente, siue ab his qui sunt legia possessiuæ, tunc est iustitia in permutatione: sed constat quòd vendens non potest plus habere pro tempore pro quo vendidit, & etiam res futuræ per tempora non sunt tantæ extimationis, sicut eædem collectæ in instanti, nec tantam vtilitatem inferunt possidentibus, propter quod oportet quòd sint minoris extimationis secũdum iustitiam. Tertium est ipsa ratio sortis, quia quod plus accipitur quàm datur, est de ratione sortis, eo quòd emens totum emit quod euenturum erat tempore determinato, & ideo non vltra sortem propriam accipit, sicut nec ille qui emit redditus ad omne tempus. Hæ sunt rationes huiusmodi contractus iustitiam ostendentes, per quas etiam dissoluitur ratio contraria, quę videbatur ostendere vsurarium contractũ, G quia & si plus accipitur quàm detur, hoc fit de natura rei permutatæ, & illud plus non est accidens sorti, sed est de ipsa sorte ementis: sicut etiam plus accipitur quàm detur in his possessionibus quæ emuntur hæreditatis quantum ad omne tempus: & hæc in tantum sint dicta de his quæ ad tempus venduntur & emuntur.

C A P. X.

Quomodo est vitium vsuræ in vendentibus carius propter dilatam solutionem.

QVia item diximus quòd in contractibus vitium vsuræ tunc incidit, quando res carius venduntur propter temporis dilationem tantum, quàm extimentur in tempore venditionis, & videmus hanc rationem ferè in omnibus venditionibus fascellorum lignorum, qui per centenarios & millenarios H generaliter venduntur, idcirco non immerito circa huiusmodi contractus inuestigandum est, vtrum iustitia possit inueniri in huiusmodi contractibus, an simpliciter sint vsurarij. Et videtur quòd simpliciter sint vsurarij, quia propter tempus tantum carius venduntur, vel pro tempore in quo venduntur, v.g. in æstate vel in vere minoris vtilitatis sunt, & ideo minoris valoris, quare si tunc pars illorum pro parata pecunia detur pro minori pretio, quod videtur frequenter factum, quam si non esset pecunia parata, ergo tantum propter temporis dilationem reliqua pars carius venditur: sed hoc facit vsurarium contractum. ergo &c. Item, hæc dubitatio duplicatur, quia inuenitur in Dominis principalibus, qui syluas & nemora vendunt per mensuras terræ. Et inueniuntur etiam in mercatoribus, qui ab ipsis Dominis emunt syluas per mensuras, & ex ipsis fascellos faciunt, quos vlterius vendunt per numerum. Vtrique ergo pro- I pter credentiam quam faciunt vsque ad tempus, vendunt carius ligna, quàm valeant tempore venditionis. Si ergo ea quæ venduntur siue tunc, siue ad messium tempus à mercatoribus, in tempore venditionis sint minoris extimationis secundum iustitiæ æquitatem quàm vendantur, & vltra iustam extimationẽ iniuste aliquid accipiatur pro credentia ad tempus futurum, videtur sine omni excusatione esse contractus vsurarius, quod potest probari extra, eodem cap. Consuluit, vbi expresse dicitur contractus vsurarius, quando aliquis merces suas longe maiori pretio distrahit, si ad solutionem prolixi tẽporis dilatio prorogatur, quam si in cõtinenti pretium persoluatur, & ꝙ eorum quæ taliter sunt accepta, compellendi sunt ad restitutionem. Sed contra hoc est consuetudo generalis, quæ videtur & toleratur ab ecclesia. Præterea, secundum iustitiam vnaquæque res pluris debet esse pretij & extimationis, & in tẽpore & pro tempore vsus ipsius quam in alio tempore in quo non est ita con- K ueniens & necessarius vsus eius: sed vendentes syluas, & fascellos, & huiusmodi, vendunt persoluenda in tempore quo est ipsorum vsus conuenientior, quàm sit in tempore venditionis ipsorum. quare carius possunt extimari & vendi, quàm valeant pro tempore venditionis. Et per hãc rationem credo sine præiudicio, posse excusari huiusmodi contractus à vitio vsuræ: & quando verisimiliter est dubium, res huiusmodi plus minusve valituras tempore solutionis. Et hoc probatur extra eodem cap. (In ciuitate.) Non ergo propter dilationem solutionis in prolixo tempore huiusmodi res carius venduntur, sed propter iustam extimationem rerum, que in tempore futuro quo deter-

F minata est solutio, sunt plus valituræ probabiliter, quàm in tẽpore venditionis carius venduntur, & sic non plus accipitur, quàm datur ratione temporis tantum, sicut prætendebant rationes in cõtrarium, sed seruatur æquitas iustitiæ inter datum & acceptum pro tempore pro quo fit venditio. Vnde aduertendum est, quòd credentia pretij persoluendi in tempore futuro post aliquem contractum, potest incidere in contractibus sine vitio tribus de causis. Vno modo per gratiam & liberalitatem venditoris, s. quando res venditur secundum extimationẽ iustam pro tempore venditionis & commutationis ipsius rei, & ipse venditor expectat solutionem in prolixo tempore liberaliter, pp gratiam quam habet ad emptorem. Et hoc modo caret credentia omni vitio, nec facit cõtractum vitiosum. Alio modo pōt incidere credentia in aliquo contractu sine vitio secundum meritum & iustitiam ipsius contractus, & non p gratiam venditoris, vt v.g. si qua res vendatur in aliquo tempore in quo non habet tantam vtilitatem & necessitatem humanæ G vitæ, sicut in futuro aliquo tempore habitura est secundũ naturam temporis, & venditor rem suam intendat vendere pro illo tempore, in quo habet maiorem necessitatem seu vtilitatem, & in quo plus valitura sit, quàm valeat in tempore quo venditur, iustum est ex natura contractus, ꝙ venditor saltem expectet tempus illud pro quo facit maiorem extimationẽ pretij: & ideo talis credentia adhuc nullum vitium generat in cõtractu, nec in contrahentibus. Et hoc probatur extra eodem cap. (Nauiganti.) Tertio modo potest incidere credentia per accidens, s. ex malitia vel paupertate seu impotentia emptoris. Et hoc modo vendere carius rem suam, quàm valeat tẽpore venditionis, vel etiam, quàm valitura sit probabiliter in futuro tẽpore, quo solũmodo determinatur, potest excusari à vitio, per intentionem venditoris, licet ipse contractus de se sit vitiosus. Si. n. venditor rem suam intendat vendere carius, non propter H tempus tantum, sed tñ propter damnum, quod sibi videt imminere ex dilatione persolutionis recuperandæ, seu pp vexationem suam redimendam quam probabiliter timet futuram sibi in repetitione debiti sui, pp malitiam, vel impotentiam debitoris, tunc excusatur à vitio, & fit ęquitas extimationis in hmôi contractibus, per recompensationem damni, vel quando probabiliter timentur hæc in credentia accidere: & tunc rectitudo hmôi intentionis apparet, quando venditor optaret potius non vendere talibus, quam vendere ad credentiam, & quando libentius daret alijs pro minori pretio in continenti persoluendo, quàm venderet ad credentiam talibus pro p̃tio maiori. Vno aũt modo credentia facit contractum vsurarium, s. quando pp ipsam credentiam res venditur carius quàm valeat simpliciter, vel esset ualitura probabiliter tempore solutionis, vel ẽt si tantum sit valitura verisimiliter: tamen ipse vẽditor alias res suas non venderet, nisi plus acciperet propter ipsam credẽtiam. Et I ex hoc liquet qñ de syluis prædicti contractus per mensuras, & de lignis per fascellos possunt licite fieri, & quando & quomodo sunt vsurarij. Sed de secunda parte huius capituli, videtur dubitatio, s. vtrum liciti sunt contractus, quando pro minori pretio incontinenti persoluendo, aliquæ res emũtur, verbi gratia. Bladum in terra in tẽpore hyemis, & syluæ adhuc per tres annos vel amplius crescituræ, ante aptum tp̃s incisionis quàm valituræ sint iuste in tempore suæ collectionis & receptionis, verbi gratia. Bladum in terra tempore hyemis datur pro minori pretio, quàm valiturum sit iuste tempore Augusti qñ colligitur: & sic de syluis, & de nemoribus. Et vr̃ cõtractus vsurarius ex parte emptoris, quia pro dilatione temporis, plus est recepturus quàm dederit, vt patet ex propositis exemplis. Et hæc ratio facit cõtractus vsurarios, vt sæpe prædictum est. Pręterea K hmôi contractus non possunt excusari, propter rationem dubij vel periculi, quia nõ dubitatur verisimiliter, quin valituræ sint hmôi res amplius in tempore suæ receptionis, quam sit p̃tium quod datum est pro eis in tempore emptionis. Sed contra hoc est, ꝙ vniuscuiusq; rei æstimatio iusta dependet ab vtilitate uel necessitate ipsius rei, sed constat ꝙ nõ est tanta utilitas uel necessitas alicuius rei imperfectæ, sicut est eiusdem perfectę: quare nec recte tanti pretij extimanda est, cum adhuc est imperfecta, & longe à perfectione sua, sicut cũ iã est perfecta, sed hmôi res emuntur in tp̃e suæ imperfectionis, quare debent extimari minoris pretij quam sint ualituræ in tempore suę perfectionis. Pręterea, illud qđ per naturam tẽporis accrescit rei alicui, iuste est illius cuius est ipsa res, ut si qs emit terras fructiferas uel arbores, uel aĩalia fructifera, quicquid euenit per naturam tp̃is,

& non

& non tantum per exercitium laboris, iuste fit illius cuius sunt huiusmodi terræ &c. Quare cum per naturam temporis segetes in terra latæ, veniant ad maiorem valorem, & similiter sylnæ, sequitur quòd quicquid prouenit vltra pretium datum, iuste fit illius qui emit ipsa, & cedit in propriam sortem: quare nihil accipit vltra sortem, licet plus accipiat emens quam dederit. Et hæc credimus sine præiudicio melioris sententiæ. Hoc autem dicimus, quantum ad naturam contractus, licet tamen per accidens, per intentionem ementis posset esse turpe lucrũ, quando scilicet tantum intenditur ab emente augmentatio lucri & diuitiarum, proueniens ea natura temporis, sine exercitio laboris, & sine dubio periculi probabiliter possibilis euenire. Et alio etiam modo potest esse contractus vsurarius, quando scilicet aliquis cogitur talia vendere ante tempus cõgruum ex necessitate, propter quam emptor fraterna charitate tenetur venditori mutuum dare, si indiget & voluerit: sed si attendatur natura contractus secundum se, non pro dilatione temporis plus accipitur ab emente, sed pro natura & vtilitate rei facta vel ducta ex natura temporis.

C A P. XI.

Quomodo in his qui committunt mercatoribus pecuniã vel aliam rem pro certa parte lucri, est vitium vsuræ.

NVnc de his quæ committuntur bonæ fidei aliorum ad lucrum quæstio est. Et hæc quæstio duplicatur, quia aut quæritur de commissione nummismatum, aut de cõmissione aliarum rerum, quæ per se veniunt in vsum hominis, vt sunt agri animalia, & horti. Quantum ad primam quæstionem, videtur quibusdam vsuræ vitium incidere. Primo, quia nihil videtur differre secundum naturam rei committere pecuniam bonæ fidei alterius, & mutuare eandem, sed qui dat mutuo pecuniam propter lucrum aliquod, etiam si periculum propriæ sortis super se accipiat, vsuræ vitium cõmittit, vt habetur extra eodem capitulo. (Nauiganti.) Quare similiter qui committit pecuniam suam bonæ fidei alterius spe lucri, vsuram cõmittit. Hoc etiam secundo videtur, quia quod ex lucro sic speratur, vel accipitur vltra sortem, accipit quod nullo iusto titulo possidere potest, quia nec gratis datur, nec labore proprio redditur, nec per rem aliam recompensatur, quare simpliciter iniuste possideri vel sperari videtur. Præterea, & si in commissione aliarum rerum quæ ex se fructuum pariunt, potest excusatio valere, tamen quia pecunia de se nihil parit vtilitatis vltra seipsam, videtur quòd saltem in commissione pecuniæ propter lucrum, semper sit thokos, quod est vitium vsuræ secundum Philosophum, hoc est partus seu nummismatis ex nummismate quod est contra naturam eius. Ad hoc mihi videtur dicẽdum, quòd aut commissio sit pecuniæ, ita quòd transfertur dominium in toto vel in parte rei commissæ in potestatem eius cui committitur, aut ita fit commissio, quòd non transeat dominium, sed remanet tota res commissa in dominio committantis. Primo modo est vitium vsuræ, eo quòd sperat lucrum iam de re non sua, quia iam erat translata per commissionem in dominium alterius & in hoc assimilatur mutuo, vt ratio prima approbat. Sed secundo modo potest sperari lucrum sine vitio vsuræ, quia tunc commissa est pecunia vel res alia sicut seruo & ministro, qui de re Domini negotiantur ad vtilitatem Domini sui: & ideo committens potest sperare lucrum, sicut ea re sua: & sic non accidit sorti, nec possidetur sine iusto titulo, quia sicut rei propriæ partum recipit, non tamen partum nummismatis ex nummismate immediate. Sed partum ipsarum rerum, quæ per nummismata sua sunt acquisitæ iusta commutatione. Quia autem supra dictum est in toto vel in parte, ideo dictum est, quia si aliquis committit cẽtum alicui, ita quòd medietatem ei mutuet & aliam medietatem suo retineat dominio, ita tamen ꝙ de illis centum debeat negotiari ad lucrum ille cui committitur, dico quòd hoc lucrum iam habet vitium vsuræ, propter hoc quòd non tantum ex re commissa speratur, sed etiam pariter ex re mutuata & commissa. Sicut enim in logica, locutio falsa iudicatur propter falsi subiectionem licet veritatem directe significet, sicut si dicatur, homo volans est animal, ita in moralibus actio vitiosa iudicatur, quando vitio permiscetur, vt est in proposito casu. Ex dictis iam liquet veritas secundæ quæstionis, scilicet quando res fructuosæ ad lucrum committuntur. Notandum tamen, quòd in his rebus commissis ad lucrum magis & minus liquet iustitia permutatiua, quia quando ager vel [A] terræ committuntur ea colendæ ad lucrum, satis apparet iustitia, eo ꝙ ibi non transfertur dominium, & nihil vltra percipitur de fructu propriæ rei. In animalibus verò, vt quando oues, vel boues, vel porci committuntur nutrienda propter lucrũ, non ita liquet iustitia, quia aliquando solet in huiusmodi commissionibus fraus vsuraria permisceri, vt quando excluditur periculum principalis commissi à committente, verbi gratia. Aliquis dat centum oues ad nutriendum propter lucrum, ita tamen quòd centum oues sibi semper saluæ maneant quicquid contingat. In hoc casu potest incidere fraus vsuræ, & hoc quando vltra iustam extimationem taxat ipse committens sibi portionem lucri, propter quam non recompensatur labor & solicitudo nutrientis secundum iustam extimationem. Solet etiam & alia fraus in talibus fieri, quando diues alicui paupari mutuat centum libras, vt ex eis oues, vel boues nutriendos emat [B] ad lucrum illius qui mutuum dedit, & ad lucrum ipsius alumni. Dico ibi fraudem vsuræ permistam esse, eo quòd iam radix huiusmodi lucri ex mutuo oritur: & ideo vitio vsuræ inculpatur huiusmodi commissio. tunc ergo huiusmodi commissiones licite fieri possunt, quando mutuum, vel similitudo mutui non permiscetur in talibus, sed dominium retinetur cum periculo, quod communiter accidere potest: vel quando etiam dominium rei commissæ communicatur ei qui eam suscipit ad lucrum nutriendam, & simile periculum communicatur vtriq;. Et quando secundum iustam extimationem taxatur lucrum, per quod iuste recompensatur labor & solicitudo alumni. Et hæc de materia dicta ad præsens sufficiant.

C A P. XII.

[C] Quomodo bona pupillorum licite committantur communitatibus ad lucrum.

QVia verò quædam in consuetudinem deducta habentur pro iustis legibus, quæ magis deberent dici corruptelæ quam consuetudines approbatæ, & hoc videmus in hac materia vsurarum secundum regiones & ciuitates diuersas quantũ ad pupillorum & orphanorum cautelam: & ideo non immerito inuestigandum censemus, vtrum à vitio vsuræ excusari valeant pupilli, cum ad ætatẽ perfectam peruenerint, in qua sunt actu Domini rerum suarum, & liberari secundum leges à tutoribus, & tunc proprias hæreditates & bona in quibus successerant, aucta per vsurarium actum, & exercitio tutorum recipiunt, vel saltem integra, & nõ imminuta, per huiusmodi exercitium conseruata. Solent etiam quandoq; huiusmodi tutores ex bonis pupillorum lucrari, & huiusmodi etiam sub certa por[D]tione supra sortem aliquid tribuere pro paruulis nutriẽdis, vel etiam pro sorte augmentata: solent etiam aliquæ villæ, siue ciuitates, siue oppida pupillorum bona recipere, etiam exclusis propinquis pupillorum de tutela, & pro bonis pupillorũ detẽtis solent certam superabundantiam tribuere tutoribus puerorum annuatim, salua semper sorte pupillorum. Videntur autem in talibus pupilli excusari à vitio vsuræ dupliciter. Primo, quoniam non est actio ipsorum, non enim dederũt res suas, vel pecunias ad vsuram: quare quicquid vltra sortem eis isto modo prouenit, non ex mutuo, nec ex dato ab eis sub spe lucri, sed sicut gratis datum accipiunt, & sic iusto titulo retinere possunt: vnde Greg. & habetur. 1. quæstio. 2. Sic nulla oblatio suscipienti maculam culpæ ingerit, quæ nõ ex ambientis petitione procedit &c. Secundo, quia cum sit paruulus, nihil differt à seruo, secundum Apostolum, Galat. 4. & ideo penes tutores residet vsus iustus, vel abusus rerum paruuli, quare videtur paruulis [E] non imputanda culpa vsuræ: sed vbi non est culpa in possidendo, non competit restitutio facienda ab illo. Cõtra hoc autem est, quia quod per seruum acquiritur iniuste, tãquàm alienum, non potest fieri res Domini sui iuste propter eius ignorãtiam quin semper teneatur ad restitutionem, quandocunque sciuerit veritatem. Non possunt ergo pupilli, quando sciunt veritatem, retinere superabundantias suarum rerum sibi per vsuras acquisitas. Ad hæc determinanda distinguendum est. Primo de causa & origine huiusmodi superabundantiæ, quia aut acquiritur per fructus ipsarum rerum, quæ sunt pupillorum, vt sunt agri, animalia & cæt. aut acquiritur per solam translationem rerum, & propter ipsam translationem: & quia pecunia sola translationis causa instituta est, vt dicit Philosophus, ideo huiusmodi causa præcipue apparet in vsu pecuniæ, cuius vsus est in translatione rerum fructuum. Et si primo

modo aliqua superabundātiæ acquirantur pupillis, nullum de se habent vitium vsuræ, tum quia in hoc non inuenitur lucrum ex mutuo speratum, vel acceptum: tum quia nihil accidit furti, eo quòd fructus ex talibus rebus partus naturaliter ipsas res comitatur, & est de natura fortis, & non accidens sorti. Secundo autem modo adhuc distinguendum est, quia superabundantia huiusmodi quæ ex translatione rerum, vel pecuniæ, aut datur, vel oritur pupillis ex lucrum ex detentione rerum suarum ortum habens, & hoc modo non licet eis retinere, quia detentio rerum non patit rationem alicuis lucri inquantum detinentur, nisi secundum quod vtilitatem habent & fructus afferunt. Si autem non datur huiusmodi superabundantia vt lucrum, sed vt gratia, vel vt donum, tunc licet retinere eis: & hoc modo procedunt duæ primæ rationes. Et per istam rationem excusat consuetudo vsurarium vitium in multis ciuitatibus: & huius signum, quod gratis sit datum, accipitur ex eo quod præter voluntatem pupillorum determinat sibi superabundantiam quam dant eis, & quòd nonquàm repetunt, nec repeti faciunt à pupillis aliquid. Ex his liquet, quòd si tutores pupillorum scienter pecuniam pupillorum dederint ad vsuram per se, vel per alios, quod huiusmodi superabundantia rei est aliena, & iniuste possidetur etiam à pupillis, quandocumque sciuerint, quòd si pupilli nolunt restituere, tutores ad id faciendum compellendi sunt.

CAP. XIII.

Quomodo in commutatione campsoria committatur vsura.

Est autem inter hominum cōmutationes quoddam genus cōmutationis in rebus, quod campsoria dicitur, quod nec mutui rationem habet, eo quòd in tali commutatione lucrum non speratur ex temporis dilatione, nec iterum campsori redditur eadem sors in specie, vel in numero, vel in pondere. Dat enim Parmenses, & recipit sterlingos, vel monetam alterius H generis. Similiter nec habet proprie rationem commutationis, quę dicitur venditio & emptio, quia hoc genus fit in rebus appretiabilibus, quarum pretia determinantur & mensurantur nummismate: sed hoc genus est in sola commutatione nummismatum diuersorum generum, propter quod sequitur quòd ars campsoria, quæ est speciis commutationis, simpliciter permutatio dicatur. Sed permutatio dicitur generaliter quando aliquid accipitur loco alterius dati, & sic comprehendit omnem commutationem. Dicitur etiam permutatio, quando res determinata ad vtilitatem hominum pro re altera similiter habente ex sua natura aliam vtilitatem commutatur. Et sic agitur de permutationibus in iure ciuili & canonico: & sicut siquis velit permutare parochiam pro præbenda, vel præbendam pro præbenda & similia. Tertio modo potest dici permutatio magis determinate ad materiam nummismatis, ipsa nummismatum commutatio. Et hoc modo dicimus campsoriam esse per- I mutationem nummismatum, quæ causa lucri exercetur communiter. Sed de hoc lucro est quæstio in isto capitulo. Vtrum iuste, vel iniuste acquiratur, & videtur tripliciter esse iniustum secundum naturam. Primo, quia ex indebito vsu rei procedit, eo quòd nummisma, secundum Philosophum, non parit nummisma, sed campsor vtitur nummismate causa lucri. Secundo, quia actus campsorius videtur quòd esse debeat ad vtilitatem accipientis à campsore si est iustus, vel quòd debeat fieri gratis. Tertio, quia secundum Euangelium, Dominus eiecit tales de templo. Dicendum igitur quod ars campsoria de se est iusta. Vnde dicendum est ad primum, quòd ars campsoria vtitur de se nummismate ad idoneu. Et est ratio, quia illud plus quod accipitur à campsoribus in tali permutatione monetæ, non accipitur ratione pecuniæ quæ de se est inuendibilis, sed ratione K periculi, vel interesse, vt laboratoribus salarijs pensionum, domorum, ministrorumque, & laboribus, & expensis in arte necessaria & licita, ne frustra ponant operam & sudorem suum in re licita ad vtilitatem aliorum. Ad secundum dicendum, quòd ars campsoria est iusta ex duplici via. Primo, quia dicit actum vtilitatis & libertatis per amplius rem vtilitatem dari apud accipientem à campsore quàm accepti ab ipso. Et iterum quia actus càpsorius non debet fieri gratis ex natura sua, sicut actus mutui: ideo illud quod plus accipi videtur, transit in dominium accipientis per simplicem volūtatem dantis. Ad id quod tertio persuadetur per Euangelium dicendum est, quòd Dominus eiecit tales de templo ratione loci, qui tantum spiritualibus erat deputatus: & ideo contra reuerentiam loco debitam faciebant suas mercationes, & apparebat in talibus turpitudo suæ cupiditatis. Vel dicendum, quòd de templo sunt tales eijciendi, quia non licet ministris templi, id est, viris ecclesiasticis talia exercere mercimonia.

CAP. XIIII.

Quomodo liceat committere pecuniam eunti ad nundinas, vel res alias ad lucrum.

Est igitur quæstio rursum de mercatoribus, Primo, vtrum liceat alicui committere pecuniam suam alteri eunti ad nundinas ad lucrum sine vitio vsuræ. Et distinguendum est circa hoc, quia aut est simpliciter commissio, quæ sit propriæ rei bonæ fidei alterius, & sic non incideret vitium, sicut ostendimus supra, capitulo 11. aut est commissio secundum quid, sed simpliciter translatio, sicut est in mutuo. Commissionem G verò secundum quid dico, inquantum committens nō retinet periculum super se rei commissæ. Et hoc modo propter rationem translationis quid debuit fieri gratis sine spe lucri incidit vitium vsuræ. Et in hoc casu loquitur illa decretalis Nauiganti, propter hoc vlterius si quæratur de his qui dant pecuniam aliquam determinatam mutuo alijs mercatoribus, tali pacto quòd similem & æqualem in numero & pondere persoluent creditoribus illorum, à quibus accipiunt in nundinis aliquibus determinatis secundum locum & tempus: verbi gratia Balduinus à Gualtero accipit centum libras, sterlingorum mutuo in Frācia in mense Augusti, ita quòd centum libras sterlingorum soluet Balduinus pro Gualtero in Ianuario sequenti, in quibus tenebatur Gualterus suis creditoribus, vel si nō creditoribus, ipsi mutuanti in tali loco, & tempore, circa hoc distinguendum est, quia aut mutuans tempore translationis æstimat dictā monetam plus valituram in loco aut in tempore quibus est persoluēda, verbi gratia, sterling plus valēt in Anglia, quàm in Francia, & tunc nihil est ibi culpabile, vel timet probabiliter minorationem pretij sterlingorum futuram, ante tempus determinatum. Et tunc dicendum, quòd mutuans committit vsuram, quia lucrum sperat ex mutuo, aut mutuans nihil lucri in mutuando intendit, sine ex tempore, siue ex loco, sed tantum ob fauorem & gratiam proximi hoc mutuat, & tunc nihil culpabile ex hoc incurrit: est etiam aliud quod dubitari potest circa huiusmodi materiam, Dictum est enim quòd spes lucri in mutuo, facit vsuræ vitium. Quare videtur quòd si aliquis habens pecuniam aliquam specialem, quam timet in tempore futuro minorandam in suo pretio secundum statuta legis positiuæ, & propter hoc huiusmodi pecuniam dat mutuo sibi reddendam in æquali pretio, quod erat tempore mutui, respectu pecuniæ terræ communis estimationis, videtur quòd cum huiusmodi mutuo videatur factum spe lucri, quòd sit in eo vitium vsuræ, verbi gratia. Aliquis habens sterlingos valentes quatuor turonēses, timet ne in futuro tempore, per authoritatem legis positiuæ, tantum fini valituri tertium turonem, propter quam causam dat mutuo sterlingos, & post diminutionē pretij ipsorum non vult recipere sterlingos in numero & pondere, quot dederat mutuo, sed secundum pretium in turonibus, cuius pretij erant tempore mutui. Ad hoc dicendum est, quòd aliud est vitare damnum, & aliud sperare lucrū. Quicunque enim ex mutuo sperat et lucrum, peccat vsuræ vitio, secundum authoritatem euangelij Lucæ 6. Mutuum date nihil inde sperantes: sed non sic qui ex mutuo vitat damnum. Primum. n. non potest fieri sine iniuria dei, qui hoc prohibuit fieri, nec sine iniuria proximi, cui gratis debuit fieri illud ea quo lucrum speratur, quod est contra gratiam: sed secundum potest fieri, eo quòd per hoc non fit Deo iniuria, eo quòd non prohibetur aliqua lege: nec et proximo, quia nihil mutua accipit pro tempore mutuationis, quam reddere teneatur, eo quod tempore quo mutuatur, tantum valebat quantum reddere tenetur. Neq; etiam pp hoc vitiatur, si tempus a mutuante determinetur, in quo verisimile est pecuniam mutuatam minus valituram, quam valeret ipse mutuationis, quia ex sola dilatione tpis non accidit vlificatio, sed magis vel ex valūtate legis positiuæ, vel ex natura pecuniæ, nec in hoc damnificatur qui mutuū accipit, quia non ad hoc accepit, vt ipsum tempus vsq; ad ips illud conseruet, in quo verisimiliter minor valitura esset, sed vt ip̄a vteretur pro tempore illo pro quo valorem suum reseruaret, quē habebat cum eam in mutuo acceperat. Quæritur etiam iuxta hoc

ta hoc de eo, qui dat mutuo bladum, vel vinum, vel oleum, ad certas mensuras, & hoc in tempore quo minus valent, vt sibi reddatur in æqualibus mensuris & ponderibus, & speciebus in alio tempore, quo verisimile est res prædictas plus valituras. Et videtur ex eo quod iam diximus, quòd licitum sit, sic mutuum dare, quia ibi nihil plus accipitur quàm datur, eo quòd huiusmodi res numero, pondere, & mensura realiter redduntur. Præterea, in hoc dans mutuo videtur tantum vitare damnum, & non sperare lucrum, quia si res huiusmodi venderentur in tempore quo minus valent, ex hoc damnificaretur Dominus ipsarum. Vnde etiam & licite potest eas vendere pro tempore illo in quo sunt valituræ verisimiliter, nec est vsura, vt habetur extra capitulo. Nauiganti. Quare videtur similiter, quòd licite possit eas res numero dare reddendas sibi in tempore, quo verisimiliter plus sunt valituræ. Ad quod dicimus, quòd in hoc casu conscientia aut excusat aut accusat, quia verò mutuum debet fieri gratis, & sine spe lucri, quandocunque in mutuo & ex mutuo intenditur spes lucri, tunc nó caret vitio vsuræ, sed sic non est in emptione & venditione. Potest autē excludi spes lucri ab intentione dantis mutuum modo prædicto, dupliciter. Vno modo, quando dans mutuo paratus est omni tempore accipere rem mutuatam, etiam ante illud tempus determinatum quo res verisimiliter deberent esse cariores. Hoc modo spes lucri, & si per accidens intendatur, non tamen per se, quia non tollit rationem gratuiti à mutuo. Alio modo quando dans mutuo, etiam tempus illud determinauit in quo verisimiliter plus valituræ erant, propter solam damni vitationē. Tunc enim damnum vitat, quando necessitati propriæ consulens intendit cōseruare res suas sibi magis necessarias ad vsum vitæ, quas si tunc non haberet, oporteret eas alibi emere, & sic reportaret damnum de gratia mutui facta proximo: & sic intendens in mutuando excusatur ab omni vitio vsuræ.

INCIPIT TERTIA PARS ET VLTIMA HVIVS OPERIS.

CAP. XV.

Quomodo & quare est restitutio vsurarum facienda.

VNC autem ad id quod tertio in hoc opere declarandum proposuimus accedentes, de restitutionibus vsurarū inquirendo prosequamur. Quòd autem ad restitutionem vsurarum iura obligent, satis liquet ex natura ipsarum. Quia enim superius in prima parte huius operis cap. 4. declaratum est, quòd superabundantia vsurarum, nullo iusto titulo possideatur, ideo iuste retineri non potest & iniuste possidetur. Sed vt dicit beatus August. 14. q. 4. quod iniuste possidetur & alienum est alicui, alteri proprium esse debet. Quare cum omnis superabundantia vsurarum sit tanquam res aliena ipsi vsurario iniuste possidenti, sequitur quòd sit propria alterius, qui ipsa destitutus est, sed hoc est iustum secundum omnia iura, quòd omnis res destituta contra iustitiam restituatur. Restitutio enim semper respicit destitutionem: quare secundum omnem iustitiam naturalem, vsuræ restituendæ sunt. Sed forte dicetur, quòd huiusmodi res non sunt ab aliquo destitutæ contra omnem iustitiā: præcipue, quia videtur destitutio facta voluntarie. Et etiam quia leges humanæ non puniunt, quæ tamen iniurias punire debent: quare non videtur esse cōtra iustitiam humanam. Ad quod aduertendum est, quòd voluntas hominis aliquando respicit volitum propter se, aliquando propter aliud. Quando autem propter se, tunc si illud volitum sit simpliciter iustum & bonum, tunc voluntas bona est, & opus ex eis procedens bonum est & iustum. Si autem sit iniustum & malum, tunc similiter voluntas est mala. Si verò respiciat volitum non propter se, sed propter aliud, verbi gratia, aliquis vult proijcere merces in mari, vt sic euadat periculum, illud iterum propter quod volitum dicitur aliquid, aut habet rationem iusti, aut iniusti, aut indifferenter. Et hoc modo primo iudicatur adhuc voluntas iusta & bona comparatiue, sed tamen potest esse iniusta simpliciter, vt si aliquis vult furari, vt pauperibus tribuat. Sed secundo modo potest iudicari volūtas iusta & libera absolute, quādo illud volitum est ex natura sua iustum & bonum, sed est

A comparatione iniusta & non libera, quando illud volitum habet malum finem. Vnde quòd aliquis vult dare superabundantiam de suo, de se non est malum nec iniustum: & ideo quantū ad hoc, voluntas est absoluta & libera: sed quando hoc vult dare propter rationem mutui, quod non aliter potest habere, iam huiusmodi voluntas comparata ad finem, qui de se est iniustus, contrahit rationem iniustitiæ, & cadit á ratione libertatis: & quia huiusmodi iniustitia patiendo magis quàm agendo incurritur, ideo in ipso dante est pœna, & non culpa. Leges verò hanc aliquando considerant iustitiam, prout est conseruatiua pacis exterioris inter homines: & ideo leges tales non puniūt, nisi secundum quòd hanc pacem destruunt. Aliquando etiam prout magis illustrantur lumine fidei & iuris diuini, considerant etiam iustitiam veram & interiorem: & sic leges etiam canonica prohibent, & puniunt vsuras. Sic enim scriptum est, Isa. 32. Opus iustitiæ pax: & ideo qualem pacem quærunt, qui leges condunt, talem sibi vendicant iustitiam. Dicimus ergo,
B quòd iure diuino principaliter faciēda est restitutio vsurarum, quia in scriptura sacra, quantum ad legem veterem, condemnantur dantes pecuniam ad vsuram: & ideo contra legem diuinam accipiuntur vsuræ. Lex autem noua prohibet sperare aliquid ex mutuo: quare magis accipere erit contra legem Euangelicam, sed quod est contra legem diuinam, secundum nullam aliam legem potest esse verum aut iustum, eo quòd lex diuina sit prima & vniuersalis origo omnium legum iustarum, sicut Deus est origo omnium entium. nihilominus tamen est contra legem naturæ, quia in hoc finis conueniens secundum naturam actus humanæ vitæ corrumpitur. Huic enim actui qui est mutuum dare, conueniens finis ostenditur naturaliter, scilicet communis societas, & fraterna charitas in subueniendo proximorum necessitatibus: & ideo gratis fieri debet naturaliter. Quare quandocunque huius actus fit propter spem alicuius commodi vel lucri, tunc ab eo tollitur finis qui natu-
C raliter competit ei, & fit contra naturam, quare iuri naturæ repugnat: ideo non tantum fit iniustum contra legem diuinam, sed etiam contra ius naturale.

CAP. XVI.

Quibus restitutiones sunt faciendæ.

QVoniam autem vsuræ sunt restituendæ, iam oportet inuestigare, quibus sunt restitutiones faciendæ. Et videtur quòd soli Deo, & ministris Dei facienda sit restitutio: quia secundum ea quæ dicta sunt prima parte capitulo. 5. In vsura non transfertur dominium iure diuino, sed tantum iure humano: sed secundum rationem in iure facienda est restitutio eius quod detinetur iniuste, quare videtur quòd soli Deo & Ecclesiæ facienda sit restitutio. Sed contra hoc est, quòd Domini est
D terra & plenitudo eius, à quocunque possideatur iuste vel iniuste: quare nulla re potest secundum veritatem destitui. Ex quo etiam colligitur regula generalis, quòd illi soli aliqua res est restituenda, qui ipsa re, vel æquiualenti destituitur iniuste. Sicut enim restitutio facienda non est, nisi eius rei quæ iniuste possessa est, sic nec alicui, vel aliquibus restituenda est, nisi illi, vel illis qui ea iniuste destituti sunt. Et ex hoc concluditur primo, quòd illis solis facienda est restitutio, qui iuste illarum rerum domini erant, quæ restituendæ sunt ante destitutionem iniustam. Ex quo vlterius concluditur, quòd defunctis illis qui expoliati fuerant, iam restitutio facienda est eorum filijs & successoribus, qui iuste succedunt bonis defuncti expoliati. Si verò forte defunctus legauit omnia bona sua pauperibus, vel ecclesijs, vel personis alijs, tunc sicut per virtutem testamenti acquiritur ius in bonis præsentibus & paratis ipsius defuncti, pau-
E peribus, vel alijs quibus legata sunt, & sic eis est ius acquisitū in his quæ iure debentur ei quocunque iure: & ideo in hoc casu ab executoribus prædicti defuncti, siue illis locis, vel personis quibus omnia bona sua legauit, debet fieri restitutio quę sibi viuenti facienda erat. Quòd si forte ignorentur successores, & verisimiliter quibus facienda sit restitutio nesciatur, vel forte noscuntur esse in locis & regionibus longinquis, & sine spe reuersionis, & sine facultate mittendi, vel accedendi ad eos, tunc in primo casu Ecclesiæ, consilium & authoritas requiri debet, quia iam ratione iuris diuini pertinet restitutio quæ debebatur homini qui erat membrum & filius Ecclesiæ, ad ipsam Ecclesiam: vnicuique verò sua Ecclesia dicitur suus Episcopus. In secundo etiam faciendum est de consilio Ecclesiæ, hoc

tamen superaddito, quòd debet ei Ecclesia promittere restitutionem faciendam, si necesse fuerit aliquando in futuro tempore per inopinatã reuersionem ipsorum, quibus de iure erat facienda. Ex prædictis igitur concluditur, quòd si à seruo, vel ancilla, vel à filio, vel à filia, siue à raptore, vel fure, siue ab alio vsurario, siue Christiano, siue Iudæo acceptæ fuerint vsuræ talium bonorum, de quibus constat ei qui vult restituere, quòd non erant veri domini illarum rerum, quòd restitutio talium non est facienda eis, à quibus acceptæ sunt, sed ipsis veris Dominis & successoribus eorum, si haberi possunt. Debet tamen fieri huiusmodi restitutio caute, ne cum scandalo fiat personarum prædictarum. Si autem credatur probabiliter quòd prædicti, scilicet filius de conscientia patris, & seruus de voluntate Domini sui, & monachus etiam Abbatis sui, & raptor & vsurarios de bonis iuste possessis hæc fecerunt, tunc etiam potest fieri restitutio ipsis personis iniuriatis, & similiter dicendum est de vxore viuente marito.

C A P. X V I I.

A quibus restitutio sit facienda.

NVnc à quibus restitutiones vsurarum fieri debeant, consideratio nostra necessaria est. Quod siquidem Dominus omnis qui rem ab alio iniuste destituram detinet, iuste vel iniuste detinuit, aliquando ipsam rem vel æquiualentem restituere teneatur, manifestum ex ex vtroque iure tam diuino quàm naturali. Primo, quia non dimittitur peccatum iure diuino, nisi restituatur ablatum, si restitui possit. ergo ab eo cui peccatum huiusmodi imputatur, debet fieri ablati restitutio: sed non imputatur peccatum, nisi ei qui abstulit, vel detinet rem alterius, quæ non est sua aliquo iusto titulo. ergo ab illo facienda est restitutio. Item, ex præcepto iuris naturalis habemus, q Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos illis eadem faciatis: sed iusta voluntate vult spoliatus re propria vt spoliator ei restituat. quare similiter spoliator debet iuste restituere spoliato. Sed quis possit dici spoliator rei alienæ, siue detentor in materia vsuræ, ita quòd teneatur ad restitutionem, in quibusdam casibus non est ita clarum. Propter quod quæritur primo de vxore vsurarij, vtrum teneatur ad restitutionem pro marito vsurario defuncto. Secundo, vtrum teneatur ad restitutionem eorum quæ cedunt in vsum vitæ suæ in domo mariti. Tertio, vtrum hoc possit licite facere ignorante marito, & adhuc viuente. Et quarto, de filijs filiabus: quæritur similiter de seruis & mercenarijs vsurariorum. Eodem modo quæritur quinto, de laborantibus & operarijs, & mercatoribus qui labores & suas operas & suas res dant vsurarijs pro lucro, vtrum teneantur ad restitutionem acceptorum ab eis. Sexto, de accipientibus ab eis oblationes & eleemosynas, vel munera, vtrum teneantur ad restitutionem. Septimo etiam de fautoribus, qui fouent eos & defendunt in exercitio fœnerandi, sicut aliquæ ciuitates, & aliqui principes fouent & defendunt huiusmodi qui dicuntur cauersini, qui alias non auderent exercere huiusmodi actum fœnerandi. Ad hoc vltimum primo sciendum, quòd sicut socij furum, & hi qui dicuntur currere cum fure, furti iudicio condemnantur in sacra scriptura: ita omnes prædicti inquantum agunt aliquid ad vitium vsuræ perpetrandæ, vel vt motores, vel vt authores, vel vt participes lucri, vel vt fautores & defensores talium, vsuræ vitio condemnandi sunt. Et sicut non satisfit Deo de iniuria sibi illata, nisi per pœnitentiam, ita nec proximo de re iniuste spoliata nisi per iustam restitutionẽ: vnicuique verò secundum gradum sui delicti competit restitutio ablati, verbi gratia. Alius peccat in hoc tantum vt motor, quare & ipse tenetur mouere actorem ad faciẽdam restitutionem, quòd si non sufficit ad hoc inducendum, debet inuocare superioris auxilium: quòd si non sufficit, vel forte negligit hoc facere, puto sine præiudicio, quòd in hoc casu tenetur is qui promotor fuit, ad restitutionem ablatorum per ipsius motionem. Et si fuerit actor vel vt principalis, vel vt adiutor, vterque tenetur ad restitutionem ablatorum omnium in solidum, ita tamen quod altero restituente alter absolutus est quantum ad iniuriam proximi. Si verò vt particeps fuerit tantum lucri aut scienter, aut ignoranter. si scienter, tunc iterum potest fieri iuste, aut pro necessitate corporali, quando alias commode non potest inueniri remedium, sicut accidit pauperibus mendicantibus. Et sic aliquando etiam per hoc possunt excusari filij & filiæ in domo parentum vsurariorum, qui alias nequeunt victũ

F sibi necessarium inuenire: & similiter vxor eadem necessitate potest excusari. Aut hoc fit pro vtilitate spirituali, sicut & Dominus cum publicanis manducabat pro conuersione ipsorum. Et hoc fit iterum iuste, aut propter recompensationem iam factam, vel saltem in spe fiendam: & primo modo artifices, & laborantes, & seruientes, possunt iuste aliquando percipere de bonis vsurariorum, quæ acquirunt ab vsurarijs: quia quantum accipiunt ab vsurarijs, tantundem reddunt ipsis per recompensationem operis, vel laboris, vel artificij, ita quòd per hoc non sunt vsurarij impotentes effecti ad restitutionem faciendam. Nihilominus tamen huiusmodi artifices, si credant vsurarios nihil habere de bono, & eadem facilitate possunt ab alijs lucrari, peccant scienter vsurarijs communicando opera sua pro lucro quod sciunt esse rem alienam, & maxime propter scandalum. Sed modo secundo etiam possunt participare filij, & filiæ, & vxor in spe recompensandi in aliquo futuro tempore, quando sperant se probabiliter facultatem habituros, quan-

G quam tunc non habeant quando participant. Quicunque verò participes fuerint scienter extra aliquam trium causarum dictarum, siue etiam ignoranter, & aliquando huiusmodi notitiam habuerint, tales ad restitutionem tenentur pro parte illa, in qua participes existunt rei alienæ. Ita ergo per hoc generale documentum potest responderi ad quæsita. Ad primum & secundum de vxore, dicendum est quòd vxor vsurarij tenetur ad restitutionem pro marito defuncto, secundum quod ad eam bona male acquisita deuoluta sunt, vel quantum ipsa viuente marito talibus bonis vsa est. Quòd si nihil de talibus bonis ad eam deuoluitur, vel si forte de bonis quæ in matrimonio attulerat, fructus erat sufficiens ipsius necessitatibus, & pro omnibus quæ expendit in vita mariti, tunc non tenetur ad restitutionem aliquam faciendam, nisi fuerit vsa rebus mariti in spe recompensandi, vel nisi aliquid alienum post mortem mariti sibi retinuit: nihil autem est restituendum nisi alienum. Ad ter-

H tiam quæstionem dicendum, quòd cum vxor non sit domina rerum, sed tantum vir, est tamen coniuncta viro in adiutoriũ, & in vsum rerum: quare sicut nec potest *alienare res viri ipso* non volente, ita nec aliena viri potest restituere ipso nolente. Sed sicut in adiutorium est viro data ad generationem, ita ad rerum conseruationem & multiplicationem honestam & vtilem, & super hoc etiam ad salutis viri promotionem: vnde Apostolus 1. Corint. 7. Saluabitur vir infidelis per mulierem fidelem. Quare sicut de rebus proprijs viri vsurarij potest facere eleemosynas moderatas, viro ignorante & non prohibente, quia sic agit causam viri, id ad quod tenetur ad salutẽ suã promouendam, & etiam ad bonorum suorum conseruationem & multiplicationem: sic puto sine præiudicio, quòd possit facere restitutiones de rebus alienis, viro ignorante & non prohibente, quia sic agit causam viri. Quòd si viro sciente, sed dissimulante fecerit, tanto securius agere potest, quia iam est argu-

I mentum quòd vir approbat, ex quo non reprobat. Si verò viro prohibente, vel prius, aut post modum puniente, ita mulier fecerit, vel facere voluerit, iam non licet ei, quia sicut res sunt sub potestate viri, ita & vxor, quare oportet eam sic subditam viro obedire per omnia secundum Apostolum. Et si non in faciendo malum, tamen obedire debet in omittendo bonũ, quia non est necessarium ad propriam salutem: vnde si vxor non faciat quod sibi videtur bonum, non imputatur ei ad peccatum, sed ei qui hoc ei prohibet. Ad ea quæ quarto & quinto adducta sunt, patet responsio ex dictis prius de participantibus. Ad id autem quod sexto quæritur de accipientibus eleemosynas & oblationes & munera, dicendum quòd tales qui ab eis recipiunt, aut sciunt eos vsurarios, aut nesciunt nec tunc quando accipiunt, nec post: & si sic nesciunt, non peccant accipiendo, nec tenentur ad restitutionem. Si verò sciuerint, tunc vel post, vel necessitate compelluntur ad accipiendum, aut non: si ne-

K cessitate, non peccant, nec tenentur ad restitutionem. Si verò necessitas non fuerit, adhuc aut sunt vsurarij notorij, aut non notorij: si notorij, tunc omnis accipiens ab eis peccat propter scandalum, & quia ipso iure sunt excommunicati: & ideo semper restituendum est, sed non eis semper. Si verò non sunt notorij, aut aliquid creduntur habere de bono proprio præter vsuras, aut nihil: si nihil, tunc restitutio facienda est ab his qui aliquid acceperunt. Si verò aliquid, tunc etiam accipi possunt sine peccato ab eis munera, & huiusmodi, & ad restitutionem non obligantur. Ad vltimam quæstionem dicendum, quòd ille solus tenetur ad restitutionem qui accipit, vel detinet rem alie-

nam

nam iniuste: vnde & si vsurarius qui sola spe lucri dat mutuum, nihil vltra acceperit, licet sperauerit, & si sit reus vitio vsuræ, tamen non tenetur ad aliquam restitutionem. Vnde ille solus ad restitutionem tenetur, qui aliquid detinet, vel accepit de alieno iniuste. Vnde fautores & defensores vsurariorum, inquantum huiusmodi sunt tantum, no tenẽtur ad restitutionem alicuius, nisi inquantum sunt participes lucri, s. quia propter hoc sunt fautores, vt ab vsurarijs aliquam portionem recipiãt: tamen in hoc peccant contra Deum, etiam quantumcunque vtilitatem regionis, vel ciuitatis intendunt, quia fouent peccatores in peccatis suis. Nec est simile de illis, quorum authoritate fit aliquid, & de his qui fouent, & defendunt, & recipiunt actores: quia illi sunt causa per se actus mali, isti verò non sunt causa ipsius actus, sed accidentium ipsi actui ad eius conseruationem & fructum ampliorem.

CAP. XVIII.

Qualiter restitutiones fieri debent, & quo ordine.

QVoniam autem in omni re modus habendus est, nunc de modo quo restitutio vsurarum facienda est, restat inquirendum. Et primo, vtrum publice, vel priuate. Deinde vtrum prius, vel posterius quàm solutio debitorum, vel legatorum. Tertio, vtrum prius facienda sit restitutio vni personæ quàm aliæ. Et vtrum æqualiter secundum proportionem ablatorum, vel inæqualiter possint fieri propter conditiones & necessitates personarum. Circa primum sciẽdum est, quòd aliud necessarium est loquendo de necessitate satisfactionis, & aliud loquendo de perfectione ipsius. Ad necessitatem verò satisfactionis duo sufficiunt, vnum quantum ad Deum, scilicet humilitas veræ pœnitentiæ contra contemptum Dei: & aliud quo ad proximum, scilicet restitutio plena ablati iniuste contra iniuriam proximi. Sed de perfectione satisfactionis vltima exiguntur signa, scilicet & testimonia prædictorum, in quibus est meritum perfectæ humilitatis quantum ad Deum, & restitutio famæ personalis contra scandalum ex peccato iniustum quantum ad Ecclesiam. Et quantum ad hoc etiam vsurario notorio non tantum est perfectionis, sed etiam necessitatis saltem publicæ, & in manu Ecclesiæ restitutiones faciendas promittere & firmare, quia alias priuaretur de iure sacramento salutis, & Christiana sepultura. Et propter hoc etiam dicit Apostolus, 1. ad Timo. 5. peccantem coram omnibus argue. De secundo verò quòd propositum erat de ordine, sciendum est quòd consuetudo fere in omnibus apud nos habet, quòd prius persoluantur debita quæ clara sunt, & postea fiant restitutiones, & vltimo legata soluantur. Et huius consuetudinis potest esse ratio: quoniam legata sunt secundum quid donata, & non simpliciter donata. Ratio enim legati duo importat, scilicet quòd non est res data simpliciter, nisi per mortem legatoris, vnde semper viuente legatore potest reuocari: & quòd sint legata propter vtilitatem aliquam legantis post mortem. Et ex his potest patere, quòd legata inquantum huiusmodi sunt, non obligant secundum necessitatem iustitiæ, sed secundum deuotionem & vtilitatem legantis. Quare cum necessaria ad salutem præcedant ea quæ sunt deuotionis & supererogationis, iuste soluuntur debita ante legata. Sed maiori iustitia restituenda sunt ablata quàm debita sint soluenda, cum in hoc impleatur iustitia tollens iniuriam factam Deo & proximo: sed in solutione debitorum nulla tollitur iniuria, sed tantũ soluitur iustitia. quare secundum hoc videntur prius restituenda ablata quam soluenda debita. Sed contrarium fit vt in pluribus, quod tamen habere potest rationem ex duobus. Vno modo scilicet, quando debita sunt clara & manifesta, sed restitutiones non sic, sed inquirendæ sunt, & clarum semper præcedit obscurum in iure humano. Alio modo, quando res quæ debetur, est determinata, scilicet centum vel decem, sed restituenda non sic. Sed determinatum iure præcedit indeterminatum inquantum huiusmodi. Et ex hoc concluditur quòd quando restituenda sunt clara & aperta & determinata per apertam confessionem restituentis, debent iure præcedere omnia debita, quod tamen raro obseruatur, quia quod iuris est, à paucis aduertitur. Et secundum dicta patet, quando prius potest restitutio fieri vni personæ quam alteri, scilicet quando restitutio vnius est clara & determinata, & alterius non sic cæteris paribus. Sed iterum si vnus sit diues, & alter pauper, & plus indigens his de quibus restitutio facienda est, & æqualiter sit clarum in vtroque, adhuc prius pauperi potest restitutio iuste fieri quàm diuiti, eo quòd plus læsus est in ablatione suorum, & quia plus indiget. Tamen si vterque sit æqualis conditionis, scilicet in paupertate, vel diuitijs, & æqualiter clarum sit de vtroque, si vni prius facta sit iniuria quam alteri, adhuc illi prius est restituendum ordine iuris naturalis, cui prius facta fuit iniuria. Itemque, si per partes faciẽda est restitutio, vnicuique proportionabiliter restituendum est secundum quantitatem ablati, ita quòd si tantum est tertia pars ablatorum, vel media, vel alia quælibet pars, cæteris paribus facienda est omnibus restitutio tertiæ partis omnium restituendorum, cuius ratio est vt omnibus ostendatur bona voluntas restituendi omnia, si adesset facultas, & sic fit pronior quilibet ad condonandam iniuriam sibi factam, quando videt voluntatem ad emendandum paratam.

CAP. XIX.

Quomodo res eadem, vel æquiualens restitui debeat.

SEd ex dictis quæstio oritur de materia & quantitate restituendorum. An scilicet si quis ouem, vel bouem, vel aliam quamlibet rem acceperit vltra sortem, teneatur eandem rem restituere, aut sufficiat pretium rei acceptæ restituere. Ex quibus potest videri, quòd ipsam rem eandem & non tantum solam, sed duplicatam restituere teneatur, propter illud præceptum legis Moysi Exod. 22. vbi dicitur, quòd fur tenetur restituere eandem rem in duplo, & ouem in quadruplo, bouem verò in quincuplo. Quibus dicendum est, quòd aliter iudicandũ est de furto & rapina, & aliter de vsura: quia in vsura aliqualiter transfertur dominium iure fori, licet non iure poli, sed nullo modo in alijs. Vnde equus furto ablatus, in cuiuscunque manum transierit, semper est restituendus, etiam in iure fori. Secundum verò non sic, si est equus per vsuram acceptus: quare aliter iudicandum est in vsura, & dicendum quòd sufficit si fiat restitutio pretij, cuius ratio est duplex. Vna est iam dicta, quia quod accipitur vltra sortẽ, non aufertur per violentiam aliquã illatam domino, sicut est in furto & rapina: & ideo propriè nõ dicitur ablatum, sed potius acceptum contra iustitiam naturalem & diuinam de volũtate dantis, sed quod ablatum est idem numero restituendum est, etiam si melioratur. Alia causa etiã & ratio est ex natura permutationis, in qua vltra sortem accipitur, quæ est natura mutui. Sicut enim in mutuis non est necesse quòd idem numero reddatur, sed tantum æquale in pretio, ita nec superabundantia accepta ratione mutui est necesse idem restituere, sed sufficit æquiualens in pretio. Quòd autem in lege scriptum est de duplo, quadruplo, & quincuplo, non habet locum in vsuris, sed tantum in furtis, vel rapinis, eo quòd huiusmodi vsuræ non destruunt bonum reipublicæ de sua ratione, sicut faciunt furta & rapinæ, sed tantum corrumpunt bonum personale, siue fraternum bonum, & hoc non inferendo malum, sed tantum in non faciendo bene fieri debitum. Et de his alias scripsimus in septimo præcepto decalogi diffusius: & ideo hæc ad præsens sufficiant.

CAP. XX.

Quomodo vsuræ fructus & prouentus sint restituendi.

QVoniam autem vt dicit Dominus, non potest arbor mala fructus bonos facere: & quicquid ex mala radice nascitur, radicis naturã trahere videtur, visum est quàm pluribus quòd non tantum restituenda sunt ablata, vel iniuste accepta, sed etiam quòd omnes prouentus, & omnia lucra ex his prouenientia sint restituenda: quia quod ex alieno venit alicui, rationem de iure accipit alieni. Hæc videntur expressa, extra de restitutione spoliatorum c. Grauis, vbi videtur quòd oportet reddi res cum fructibus perceptis, & quæ percepissent spoliati si ipsa possedissent, & hoc etiam expresse habet lex, extra de rei venditione. cap. Maius, vbi dicitur quòd talis tenetur ad omnia lucra percepta, & percipienda. Sed contra prædicta videtur esse ratio vsuræ. Primo, quia simpliciter ibi non est ratio spoliationis violentæ, vel furtiuæ, de qua loquuntur prædicta iura. Secundo, quia in vsuris ipsa superabundantia primo & per se est in pecunia, quæ non habet fructum quantum est de natura sua, eo quòd causa tantum translationis aliarum rerum facta est. Tertio etiam generaliter in ipsa restitutione facienda tantum restituendum est damnum quod illatum est, sed tãtum non est illatum damnum, vt in pluribus, quantũ prouenit commodum

F modum furi de re furtiua & spoliata, eo quòd fur labore proprio, & solertia rem furtiuam multiplicauit, quod non fecisset possessor verus. Quid autem videtur mihi super his dicendum, Dico sine præiudicio, quòd aliter est iudicandum de restitutionibus vsurarum, & aliter de restitutionibus furti & rapinæ. Illud enim est restituendum, quod nullo iure fit suum nec diuino, nec humano. Et ideo iniusta fit non tantum apud Deum retinere res sic ablatas, & rerũ fructus & vsus, sed etiam apud hominem fit iniustum tam iure fori communis, quàm iure conscientia personalis. Sed non sic est vsuris, quia licet sint contra ius diuinum, & contra ius naturale naturę spiritualis, quod respicit solum debitum gratiæ & charitatis, tamen non est directe contra ius humanum, quod respicit generaliter reipublicę vtilitatem & iustitiam: & ideo quo ad hoc transfertur in eis dominium, nec habent rationem ablatorum. Constat autem quòd iura allegata de rebus per violentiam ablatis loquuntur,

G in quibus nulla radix iustæ possessionis inuenitur. Hoc tamen generaliter aduertendum est, quòd in omni restitutione facienda omnis fructus, & omnia lucra ex eo quod proueniunt ex re restituenda secũdum quod iniuste possidentur huiusmodi fructus & lucra, & ex eo quòd proueniunt ex re male detenta secundum iustitiam diuinam, habent rationem alieni, secundum rationem beati Augusti. Quae secundum Deum retineri non possunt, nisi authoritate diuina. Iterum secundo aduertendum est, quòd hoc solum restituendum est homini, in quo facta est ei iniuria de re sua. Sunt autem quædam res quæ de natura sua habent in possidendo fructum & vtilitatem, aut quia multiplicantur & augentur ex natura temporis, aut quia excoluntur solertia humani ingenij & laboris, vt terræ & agri, & huiusmodi res restituendæ sunt homini cum suis prouentibus: quia in hoc homo cui facta est iniuria de re sua ablata damnificatur non solũ quantum ad rei substantiam, sed etiam quantum ad rei vsum, &

H fructum ex vsu prouenientem: & sic possunt, & debent intelligi iura allegata. Tertio etiam est aduertendum, quòd illi semper facienda est restitutio, qui passus est iniuriam & damnum. Si ergo aliquis passus sit iniuriam, & non damnum, illi non est facienda de iure restitutio realis, sed tantummodo secundum genus iniuriæ facienda est emendatio per similem satisfactionem. Vnde qui proximum verberat in nullo eum damnificando, non tenetur ad aliquam restitutionem realem: quia omnis restitutio realis facienda alicui commẽsurari debet secundum quantitatem damni illati. Hinc est quòd lex Moysi generaliter omnem furem cuiuscunque rei, quæ vsum habet & vtilitatem, condemnabat ad restitutionem dupli, vnum scilicet propter rei substantiam, & aliud propter rei ablatæ vsum: ex quo concluditur quòd in omni restitutione facienda homini, debet considerari damnum tam rei, quàm vsus qui ex re prouenit ex natura rei. Si ergo aliquod lucrũ prouenit vsurario vltra rem,

I & rei vsum natura. cm ex propria operatione & solertia eius, in quo non est alius damnificatus, dico sine præiudicio, quòd non tenetur restituere homini huiusmodi lucrum, verbi gratia. Homo vsurarius centum marchas argenti habuit ex vsuris, ex quibus formauit imaginem quam vendidit centum & decem marchis, credo sine pręiudicio, quòd illas decem marchas supercrescentes non tenetur restituere ei a quo prædictas centum marchas habuit, tamen non potest eas retinere secundum Deum, quia contra Deum de re aliena sibi acquisiuit. Et ideo sola authoritas Ecclesiæ ad restituendum vel distribuendum talia requirenda est. Ex his autem oritur quæstio Si quis quamcunque rem furtiuam statim vendat post furtum, aut cõuertat in vsum proprium, ipsam totam consumendo, & non statim restituat, sed post tempus eam velit restituere, vtrum teneatur ad omnes

K fructus vsuum quos percepisset verus Dominus in tempore illius moræ. verbi gratia. Aliquis furatus est pullum equinum, aut vitulum, quem verus Dominus vsque ad annos perfecti valoris custoditurus erat, sed fur statim vendidit, & liberauit se à furto. Quæritur vtrum fur teneatur restituere pulli valorẽ tantum, vel etiam equi perfecti valorem, quòd videtur secundum iura allegata. Præterea, tenetur restituere lucra secundũ legem. ergo multo magis damna illata. Iuxta hoc etiam quæritur de pecunia ablata, aut etiam iniuste possessa, quare potest contingere, quod ille a quo est ablata, siue iniuste accepta, mercando ex ea auxisset eam, aut fortasse propter eius defectum vendidit possessionem suam, & ex hoc damnum multum accepit. Vtrum detinens, & accipiens huiusmodi pecuniam sine iusto titulo, teneatur ad omnia lucra quæ verus possessor ex ea fecisset, siue ad omnia damna quæ ex inde accidunt vero Domino ad plenam restitutionem. Ad hæc duo dicimus sine præiudicio, quòd ad restitutionem alicuius rei faciendam, duo principaliter consideranda sunt, scilicet valor rei quæ principaliter ablata est vel accepta iniuste, & damnum quod illatum est iniuriam passo. Propter primum dico quòd eadem res quæ ablata fuerat, restituenda est, aut æquiualens, & similis in specie & valore. Sed quantum ad secundum est notandum, quod aliquando dicitur damnum illatũ proprie & per se, & aliquando per accidens tantum, & non per se: & si primo modo, tunc tenetur reus ad restitutionem damni cuicunque sit, secundo modo non tenetur ipsi passo damnum. Et ad intelligendum prædicta, ponamus exempli causa casus. Si quis damnum passus pro pecunia sibi ablata in hoc quòd ex ea volebat emere necessaria sibi ad vitam, siue soluere empta, siue debita, pro cuius spoliatione incurrit damnũ, quia propter eius defectum oportuit eum vendere possessiones suas sibi vtiles, aut accipere pecuniam mutuo ad vsuram, aut aliud incommodum incurrisset, dico quòd huiusmodi damnum per se incidit ex furto, vel rapina, & ideo restituendum est ipsi qui passus est. Præter hæc, potest incidere ibi damnum per accidens, quando scilicet ex pecunia ablata lucrum quod intendebat non acquisiuit, & nihil aliud passus est damnum, dico sine præiudicio, quòd lucrum tale non est restituendum ei qui passus esse dicitur huiusmodi damnum. Si verò sint res quæ sunt ablatæ, quæ ex sui natura possunt secũdum naturam temporis augeri & crescere in pretio, tunc tenetur spoliator restituere pretium ipsarum rerum, quod valituræ erant secundũ natura & rei & temporis, in tempore quo vult restituere eas, & per hoc patet responsio ad prędictas quęstiones. Et illud etiam in vsuris est semper aduertendum, quantum ad res quæ accipiuntur pro vsuris.

CAP. XXI.

Quomodo, & quis cogendus sit, ad restitutionem vsurarum.

QVoniam autem restitutiones vsurarum, & à quibus & quibus, & ex quibus, & quomodo facienda sunt, superius diximus, in hoc vltimo capitulo, quomodo cogendi sunt à legibus, & a canone declarare volumus. Et primo supponendum est, quòd culpa secundum quod est contra charitatem Dei, coactione non tollitur, nec expiatur, sed solum pœnitentia voluntaria, & valet emendari: sed culpa quæ contra charitatem proximi directe committitur, etiam legibus tam diuinis quàm humanis coercenda est. Quia ergo vitium vsuræ directe est contra charitatem Dei, qui ipsam in lege sua prohibet & condemnat, & etiam contra charitatem proximi, quibus pœnis sit coercendum, videamus. Ad quod intelligendum, sciendum est quòd generaliter pœnæ publicæ solum vitijs publicis sunt infligendæ, & ideo vsurarij publici pœna iuris coercendi sunt, & aliquando propter cõtumaciam continuam, est etiam pœna iudicis adiungenda. Pęna verò iuris triplici coercentur, scilicet quòd prohibentur ad sanctam communionem recipi & ne similiter recipiantur eorum oblationes in altari: & ne recipiantur in Christianorum sepultura. & hæc tria habentur extra cap. Quare in omnibus fere. Et insuper additur pœna his qui contra fecerunt, scilicet suspensionis, otii per arbitrium Episcopi sui prius satisfecerunt, & insuper etiam per accidens consequitur tales nota infamiæ. Vnde & vsurarij publici quando propter vsuras pecunias ab alio, quas dederant, repetunt, repelli possunt per exceptionem, donec prius ipsi de vsuris satisfecerint. extra, eod. cap. Quia frustra legis. Specialiter autem super his pœnis possunt clerici iure ab officijs suspendi, si fuerunt vsurarij. extra, eodem cap. Plures clericorum. Contumaces verò qui nec propter pœnas prædictas corriguntur, debet & potest iudex per suspensionis & depositionis sententiam coercere: laicos verò per excommunicationis sententiam cohibere, vt habetur extra eodem cap. Prædicta. Item, si non sufficit iustitia Ecclesiastica, debet iustitia laicalis in auxilium aduocari. extra, Deinde. Cum verò ab homine, dist. 17. Nec licuit. In foro autem pœnitentiali, vbi de correctione peccati agitur, maxime inquantum est contra legem Dei, sic compellendi sunt vsurarij ad restitutionem, vt beneficium absolutionis eis denegetur, nisi restitutionem faciant plenam, quantum poterint, aut dilationem petierint ab his quibus tenentur restituere. Aut si pauperes & impotentes sunt ad restitutionem faciendam,

promittant

promittant Deo & confeſſori ſuo, quòd ſi aliquando ad frugem proſperitatis venirent, ſe reſtituturos pro ſua facultate. Aut certe remiſsionem poſtulabunt ab his, quibus reſtituere tenentur, alias non debent abſolui in foro pœnitentiæ. Et hæc omnia probantur beati Auguſt. authoritate, qua dicitur quòd non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum. Sicut ergo confeſſor oſtendit abſolutum à Deo quem, abſoluit verbo, ita non debet abſoluere verbo, niſi cum videt ſigna reſtitutionis fiendæ in confitente, quę ſigna determinata ſunt in his quę prędiximus ſecundum diuerſos ſtatus reſtituentis. Hæc ſunt dicta circa vſurarum vitium, quantum ad ipſas vſuras in communi, & vſurarios contractus, & vſurarum reſtitutiones, quantum Deus meæ paruitati dignatus eſt donare. Quòd ſi quid male, vel minus bene dictum eſt, veniam peto, correctionem iuſtitiæ: ſcio enim quòd homo ſum infirmus minor ad intelle- A ctum iuſti iudicij, & legum, & ignorantiæ tenebris circundatus & inuolutus. Quare ipſum lumen vitæ, quod in tenebris lucet, ſemper imploro vt illuminando cor meum, tenebras peccatorum & errorum in me purget, & ad perfectionem æternæ vitæ perducere dignetur, Qui viuit & regnat cum patre luminum, æterno connexus & cõſubſtantiali Sanctiſpiritus amore, Deus vnus in ſæcula ſæculorum, Amen.

Explicit Opuſculum ſeptuageſimum tertium, & vltimum Sancti Thomæ de Aquino Sacri ordinis Fratrum Prædicatorum, de vſuris in communi, de vſurarum contractibus in mutuo, venditione & emptione, & de vſurarum reſtitutione.

F I N I S.

Series Chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii KK Ll Mm Nn Oo
Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz Aaa Bbb Ccc,

Omnes ſunt Quaterniones, præter Ccc,
qui eſt Ternio.

VENETIIS,

Apud Hæredem Hieronymi Scoti,
M D LXXXVII.

FINIS.

Series Chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sf Tt Vu Xx Yy Zz Aaa Bbb Ccc.

Omnes sunt Quaterniones, praeter Ccc, qui est Ternio.

VENETIIS,

Apud Haeredem Hieronymi Scoti,
M D LXXXVII.

